משה שרת

דָּבָר דָּבוּר

דברים שבעל-פה בזירות פנים וחוץ

- 1950 -

כרך זה יוצא לאור בסיוע

מועצת ההנצחה לנשיאים וראשי ממשלה – משרד ראש הממשלה

משפחת תאודור קני

קרן ברל כצנלסון

משפחת פדרמן

חוג ידידי העמותה למורשת משה שרת

תודה מיוחדת לקובי ריכטר

ול־260 משתתפי מיזם "מימון המונים" (הדסטארט)

משה שרת

דְּבָר דְּבוּר

דברים שבעל-פה בזירות פנים וחוץ

- 1950 -

עורכים: יעקב ורנה שרת

העמותה למורשת משה שרת

Moshe Sharett

Speaking Out

The Collected Speeches of Israel's First Foreign Minitser
1950

Edited by
Yaakov and Rina Sharett

Moshe Sharett Heritage Society
30 Ben Gurion Blvd., Tel Aviv 6458805, Israel

עיצוב גרפי: עדי חן
עימוד: רנה שרת
עטיפה: סטודיו יוסי ג׳יברי
דפוס א.י.ל.
2018

ISBN 978-965-91117-6-3 **מסת״ב**

העמותה למורשת משה שרת
שד׳ בן גוריון 30, תל אביב 6458805
טל. 972-3-5227615 Tel: **פקס. 972-3-5279607** Fax:
e-mail: msharett@netvision.net.il | www.sharett.org.il

תוכן

פתח דבר VII

רשימת המסמכים X

המסמכים **1**

נספחים **935**

נספחי עזר

תמונות **980**

קיצורים וסימולים **981**

מקורות **982**

מפתח אישים **984**

מפתח עניינים ומקומות **992**

כתבי משה שרת **1011**

פתח דבר

דבר דבור *1950* הוא שלישי בסידרת כרכים, שהעמותה למורשת משה שרת מייחדת להתבטאויות משה שרת בעל־פה בתשע שנות כהונתו בממשלת ישראל כשר חוץ בשנים 1948–1956 וכראש ממשלה בשנים 1954–1955 – כרך לשנה. הכרך הראשון בסידרה, דבר דבור *1948*, יצא לאור ב־2013; השני, דבר דבור *1949*, ב־2016.

1950 היתה שנה שקטה יחסית בחיי המדינה הצעירה לאחר שנתיים סוערות ראשונות בתולדותיה, שבמהלכן ניטשה מלחמת העצמאות והסתיימה בחתימת הסכמי שביתת נשק עם ארבע שכנותיה הערביות המקיפות אותה ביבשה. ב־1949 הסתיים המאבק על התקבלות ישראל לחברות באו"ם בהצלחה, ואילו מאמצי שר החוץ למנוע בעד החלטת עצרת האו"ם לבנאם את ירושלים עלו בתוהו. לעומת אי־הצלחה זו, עלה בידי שר החוץ להדוף בזירה הבינלאומית את התביעה הכללית מישראל לאפשר את שיבת מאות אלפי הפליטים הפלסטינים למגוריהם הקודמים, ואולם תביעה זו לא התפוגגה כלל ב־1950, שנתה השלישית של המדינה; היא המשיכה להעיק במלוא כובדה על מערכת יחסי החוץ של ישראל ותבעה ממשה שרת, כשר חוץ העומד בשער האומות, להקדיש לה מיטב שימת לב וזמן.

ב־1950 העיקה על המדינה בת השלוש, בקצב גובר, מצוקה כספית בלתי־נמנעת הן עקב משימות השיקום שלאחר המלחמה, הן נוכח עלויות הקליטה וההשתרשות של נחשולי העלייה הגוברים מארצות מערב ומזרח כאחת. ההיחלצות ממצוקה זו נתאפשרה אך ורק מכוח המגעים הישירים והחופשיים שניהלו נציגי ישראל עם יהודי התפוצות בעולם המערבי הדמוקרטי ועם ממשלת ארצות הברית. הזדקקות זו לסיוע כלכלי, וכן גם התפתחות "המלחמה הקרה" בין שני הגושים העולמיים והימצאותה הגיאוגרפית והרעיונית של מדינת ישראל בגוש המערבי הדמוקרטי, בישרו הינתקות ממשלת ישראל ממדיניות ה"אי־הזדהות" שבה דגלה מאז קום המדינה. מלחמת קוריאה, שפרצה ביוני 1950, העצימה תהליך זה. משה שרת נדרש לסוגייה זו שוב ושוב.

ב־1950 גברה תופעת ההסתננות של פליטים פלסטינים, שבמהלך מלחמת העצמאות התמקמו בארצות השכנות בסמוך לגבולות ישראל, וחצו אותם תחילה

כדי לקצור את תבואת שדותיהם ולקטוף את פרי בוסתניהם, ואחר כך במטרה לגנוב רכוש ובעלי חיים מיישובי הספר, לפגע במתיישבים וכן גם להיטמע ביישובים הערביים שנותרו בתחום ישראל. על רקע הפעולות האלימות שנקט צה"ל לסיכול ההסתננות הכלכלית לאורך הגבולות, ולגירוש מסתננים שביקשו להשתרש בישראל, ונוכח תופעות רווחות של התייחסות נוקשה כלפי המיעוט הערבי שנותר בתחום ישראל, החלה לבלוט עמדתו המתונה וההומנית של שר החוץ משה שרת שהיה השר האחראי לענייני ערביי ישראל. ניגודים מדיניים בין שר החוץ ובין ראש הממשלה ושר הביטחון דוד בן־גוריון בלטו בשנה זו על רקע מלחמת קוריאה, משהציע האחרון לשגר מאה חיילי צה"ל לכוח האו"ם שלחם שם ונתקל בהתנגדות שר החוץ, סביב הצעת שר החוץ להכריז על נכונות ממשלת ישראל להשתתף, ללא תנאי מוקדם כלשהו, במימון התיישבות פליטים פלסטיניים בארצות ערב, וסביב המחלוקת בעד ונגד חקיקת חוקה לישראל: משה שרת גרס חקיקת חוקה לאלתר, ואילו דוד בן־גוריון שלל זאת.

ב־1950, כבשנים קודמות, היה מנעד הנושאים שהעסיקו את משה שרת רחב ומגוון מאוד. בסקירותיו לממשלה, שבהצטרפן יחד מציירות תמונה נאמנה של מאבקי ישראל בזירה הבילאומית, בנאומיו ובהרצאותיו במסגרות שונות – בכנסת, במוסדות מפא"י ובאסיפות עם – הוא נתן ביטוי עז וממצה להשקפותיו המדיניות, חברתיות, התרבותיות והמוסריות. מכל הבחינות הללו נודעת לכרך הנוכחי חשיבות יתרה, היסטורית ואישית.

עוד מובאים בכרך דבר דבור *1950* שני נספחים: נאום בחירות רב ערך, שנישא בירושלים ב־24.1.1949 לקראת הבחירות לאסיפה המכוננת ולא הובא בכרך הקודם משום שנמצא אחרי צאתו לאור, ומאמר פולמוסי נגד אלוף יצחק שדה, שראה אור ב"דבר" ב־1.1.1950. בשל חשיבותו ההיסטורית של נושא המאמר – הגיוס לפלמ"ח לעומת הגיוס לצבא הבריטי בשנות מלחמת העולם השנייה – ראינו לחרוג ממדיניותנו לתעד בסידרת "דבר דבר" דברים שבעל־פה בלבד.

מערכת העמותה השתדלה לכלול בכרך זה את מירב התבטאויותיו של משה שרת בעל־פה ככל שהשיגה ידה לאתרם. מטבע הדברים, ייתקל הקורא בכפל דברים וזאת בשל מדיניותם העקרונית של המהדירים להימנע מהשמטות, כדי שלא לשבור את רצף ההרצאה של הדובר ולמנוע חשדות בצנזורה פנימית כלשהי. אכן, גם כאשר מדובר בחזרה על אותו נושא, נמצא שבדרך כלל מציגו הדובר באור שונה כלשהו ומכוח זה מרחיב את דעת הקורא.

בעריכת דבר דבור *1950* נעזרנו רבות בכרך *תעודות למדיניות החוץ של מדינה ישראל* (תלחמ"י) לשנת 1950, שראה אור מטעם ארכיון המדינה

בעריכתם המעולה של יהושע פרוינדליך וימימה רוזנטל. הקורא מופנה לא אחת למסמכים רלוונטיים המובאים בכרך עתיר מסמכים זה, שרבים מהם פרי עטו של שר החוץ משה שרת, והמבקש להעמיק יצא נשכר אם יעיין בהם בד בבד עם קריאת *דבר דבור 1950*.

רוב מסמכי הכרך הנוכחי הועתקו מפרוטוקולים של דיונים, שרובם ככולם לא נערכו בידי הדוברים. כמה מן הפרוטוקולים לא נרשמו ביד אמונה, ויש שהדובר לא דייק בלשונו. העורכים השתדלו לעשות כמיטב יכולתם להנהיר סוגיות לשוניות וענייניות, אם בהערות ואם בעריכה קלה. במקרים מסוימים, בשל חשיבות נושאי הדיון, ראינו להביא גם דברי דוברים אחרים בלשונם. הפרוטוקולים המקוריים נגישים לציבור בארכיונים השונים. פרטים ביוגרפיים על אישים הנזכרים במסמכי הספר מובאים בהערה בעמוד איזכורם הראשון. מספר עמוד ההערה הביוגרפית מודגש במפתח האישים.

תודת העמותה למורשת משה שרת נתונה להנהלות ולעובדי ארכיון המדינה, ארכיון מפלגת העבודה ע"ש משה שרת, הארכיון הציוני המרכזי וארכיון צה"ל. יישא תודה דר' פנחס עופר על עזרתו המסורה בהבהרות ובעקירת שיבושים.

מרס 2018 יעקב שרת

רשימת המסמכים

1	2–4.1.1950	**החלטת או״ם לבנאם את ירושלים אינה בת ביצוע** הכנסת הראשונה, ישיבה ק״א	1
2	3.1.1950	**לא נקבל הסדר כפוי בירושלים** הממשלה, ישיבה י״ט	31
3	3.1.1950	**נכשל המשא ומתן עם מפ״ם** מזכירות מפא״י עם הסיעה בכנסת	37
4	6.1.1950	**ישראל מול הוותיקן** התייעצות בהנהלת משרד החוץ בענייני ירושלים	40
5	22.1.1950	**יש עולים שאינם ציונים ויש ציונים שאינם עולים** הממשלה עם הנהלת הסוכנות	45
6	25.1.1950	**עם הירדנים על הכותל והר הצופים** הממשלה, ישיבה כ״ד	50
7	25.1.1950	**הצלת יהודים – מחוץ לכל מיכסה** הממשלה עם הנהלת הסוכנות, ירושלים	64
8	31.1.1950	**ישראל תלויה כלכלית בגוש המערבי** הוועדה לענייני חוץ וביטחון, הכנסת, ישיבה כ׳/2	67
9	31.1.1950	**יחסינו עם ארצות הברית** התייעצות במשרד החוץ	86
10	2.2.1950	**בין פרוטסטנטים וקתולים בירושלים** הממשלה, ישיבה כ״ו	90
11	5.2.1950	**מרומא עד גבעת ברנר – מגבעת ברנר עד דכאו** דברי משה שרת באזכרה במלאת 5 שנים למות אנצו סרני	91
12	8.2.1950	**משלחת יהודית קומוניסטית מארגנטינה** הממשלה, ישיבה כ״ז	94
13	9.2.1950	**נסיגה במשא ומתן עם ירדן** הממשלה, ישיבה כ״ח	100
14	12.2.1950	**מדיניות החוץ של ישראל** הרצאת משה שרת ביום עיון למדריכי נוער, מפא״י	106

15	14.2.1950	**נגד החרמת מועצת הנאמנות** הכנסת הראשונה, ישיבה קט"ז	142
16	15.2.1950	**בעד מגע ישיר עם ממשלת גרמניה** הממשלה, ישיבה כ"ט	145
17	19.2.1950	**מי יחנך את ילדי העולים?** מזכירות מפא"י עם הסיעה בכנסת	150
18	21.2.1950	**משבר ממשלתי בשאלת החינוך** הממשלה, ישיבה ל'	156
19	21.2.1950	**סוגיות במשא ומתן עם ירדן** הוועדה לענייני חוץ וביטחון, הכנסת, ישיבה כ"ג/2	158
20	22.2.1950	**תנאי עבדאללה להסכם שלום** הממשלה, ישיבה ל"א	167
21	28.2.1950	**נחתם זכרון דברים להסכם שלום עם ירדן** הממשלה, ישיבה ל"ב	177
22	1.3.1950	**הדלפה מן הממשלה** הממשלה, ישיבה ל"ג	185
23	7.3.1950	**הדלפות – מחלת ילדות של מדינה צעירה** הוועדה לענייני חוץ וביטחון, הכנסת, ישיבה כ"ד/2	188
24	7.3.1950	**שאלת המיעוט הערבי מחייבת דיון מעשי** הכנסת הראשונה, ישיבה קכ"ג	206
25	8.3.1950	**ירדן הפסיקה את המשא ומתן לשלום** הממשלה, ישיבה ל"ד	209
26	9.3.1950	**סיכום מגעי השלום עם ירדן** שר החוץ במסיבת עיתונאים, תל אביב	214
27	14.3.1950	**הסכם שלום עם ירדן – ביצה שלא נולדה** הכנסת הראשונה, ישיבה קכ"ו	221
28	15.3.1950	**ביקורת על התרשלות הכנסת** הממשלה, ישיבה ל"ו, בוקר	226
29	15.3.1950	**להסברה דרוש תקציב** הממשלה, ישיבה ל"ז, אחה"צ	228
30	18.3.1950	**הפולמוס עם מפ"ם** כינוס חברי מפא"י בתל אביב והסביבה	230
31	21.3.1950	**המשא ומתן עם ירדן מתעכב** הוועדה לענייני חוץ וביטחון, הכנסת, ישיבה כ"ח/2	271
32	22.3.1950	**דוח שוודי שלילי בפרשת רצח ברנדוט** הממשלה, ישיבה ל"ח	278

33	28.3.1950	**חידוש היחסים הכלכליים עם ירדן** הוועדה לענייני חוץ וביטחון, הכנסת, ישיבה ל'/2	283
34	28.3.1950	**"יזכור" לחנה סנש וחבריה** הספד משה שרת על חנה סנש, הר הרצל ירושלים	292
35	29.3.1950	**מועצת הנאמנות ותקנון ירושלים** הממשלה, ישיבה ל"ט	293
36	30.3.1950	**אין הצדקה מוסרית לחברות בארגון קומוניסטי** מזכירות מפא"י	300
37	6.4.1950	**חבלי השלום** הרצאת משה שרת בכנס סגל פיקודי גבוה	304
38	11.4.1950	**ירושלים ודעת הקהל הנוצרית** התייעצות מדינית במשרד החוץ	325
39	12.4.1950	**נשק מבריטניה ומארצות הברית** הממשלה, ישיבה מ'	327
40	17.4.1950	**או"ם והמקומות הקדושים בירושלים** התייעצות מדינית במשרד החוץ	345
41	19.4.1950	**הלחץ בנושא הפליטים מתחדש** הממשלה, ישיבה מ"א	346
42	22.4.1950	**מדינת ישראל מול מזרח ומערב** הסמינר הרעיוני של הקיבוץ המאוחד	349
43	26.4.1950	**תמרוני ועדת הפיוס** הממשלה, ישיבה מ"ב	396
44	3.5.1950	**נציג לעם היהודי במדינת ישראל** הממשלה, ישיבה מ"ד	404
45	3.5.1950	**סיפוח הגדה המערבית לממלכת ירדן** הכנסת הראשונה, ישיבה קל"ג	415
46	10.5.1950	**תשובה למועצת הנאמנות** הממשלה, ישיבה מ"ה	425
47	14.5.1950	**בעד חוקה לישראל** מזכירות מפא"י עם הסיעה בכנסת	426
48	15.5.1950	**ישראל בחרה ב"משטר דנמרק", לא ב"משטר אלבניה"** הרצאת משה שרת לפני מפקדי נח"ל	430
49	17.5.1950	**משלחות לבריטניה ולאונסק"ו** הממשלה, ישיבה מ"ו	450
50	18.5.1950	**בעד ונגד הישארות בקומיסק"ו** מזכירות מפא"י בכנסת	457

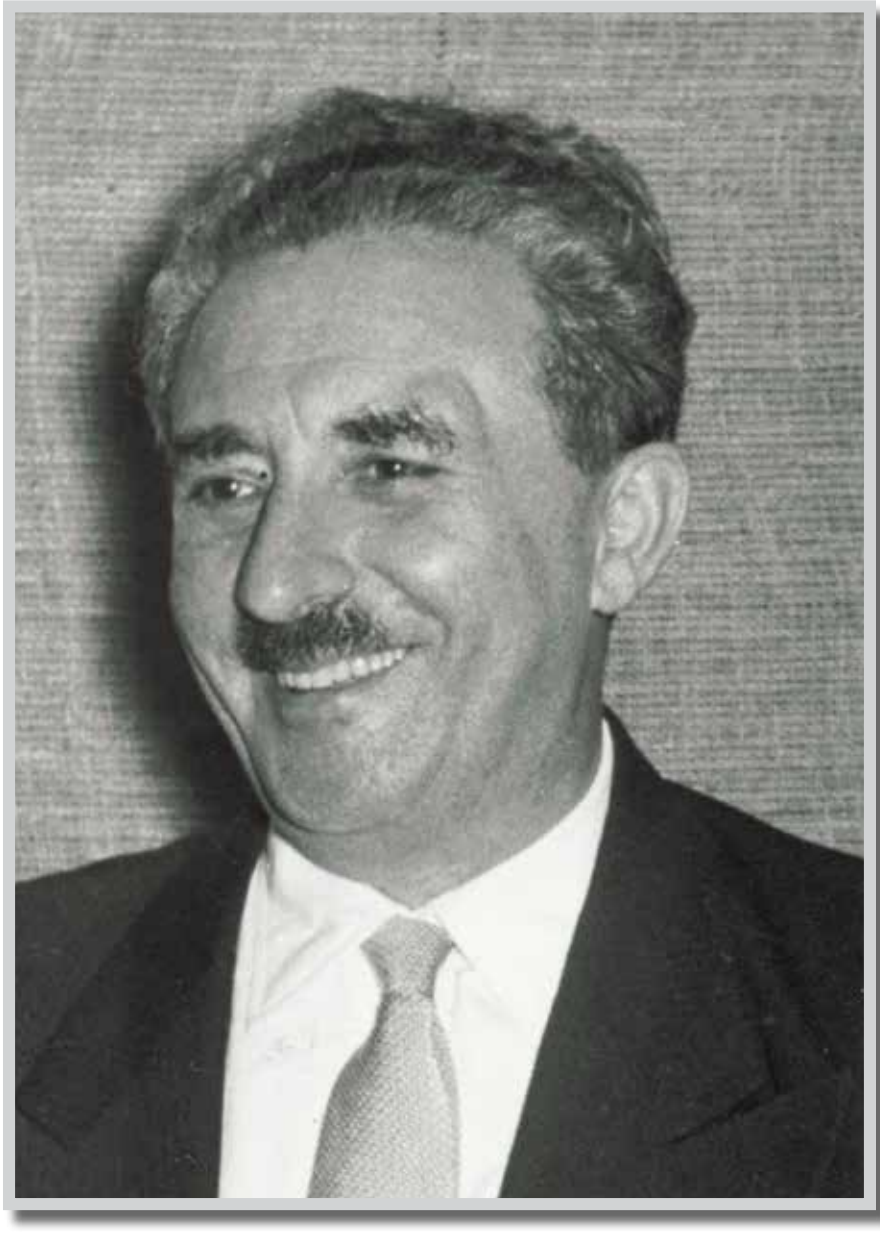
51	24.5.1950	**הצהרת שלוש המעצמות / היחס לזרים** הממשלה, ישיבה מ״ז	467
52	–.6.1950	**אומה ולשון** הרצאה בכינוס ההסתדרות העברית, ניו־יורק	476
53	2.6.1950	**הצהרת שלוש מעצמות המערב** מסיבת עיתונאים בקריה, תל אביב	481
54	18.6.1950	**אנו והערבים – ללבות או להפיג את האש** מזכירות מפא״י עם הסיעה בכנסת	482
55	20.6.1950	**פרשת הגירוש בערבה** ועדת חוץ וביטחון, הכנסת הראשונה, ישיבה מ״ב/2	497
56	21.6.1950	**ביקורת על תזכיר הממשלה בנושא ירושלים** הכנסת הראשונה, ישיבה קנ״ה	501
57	28.6.1950	**קשר דיפלומטי עם סין** הממשלה, ישיבה נ״ב	506
58	2.7.1950	**משבר קוריאה – ישראל תומכת באו״ם** הממשלה, ישיבה נ״ג, בית הנשיא, רחובות	510
59	3.7.1950	**ישראל ומלחמת קוריאה** הוועדה לענייני חוץ וביטחון, הכנסת, ישיבה מ״ג/2	520
60	4.7.1950	**מלחמת קוריאה – העולם בין תקווה וייאוש** הכנסת הראשונה, ישיבה קס״א	526
61	5.7.1950	**נציגויות ישראל על משבר קוריאה** הממשלה, ישיבה נ״ד	536
62	9.7.1950	**גסות כלפי ערבים וזרים נהפכה לשיטה** מזכירות מפא״י עם חברי הסיעה בכנסת	540
63	11.7.1950	**ישראל מול הוותיקן בירושלים** הוועדה לענייני חוץ וביטחון, הכנסת, ישיבה מ״ו/2	545
64	12.7.1950	**ערביי ישראל – בין שיקולי ביטחון ושיקולי מוסר** הממשלה, ישיבה נ״ה	561
65	14.7.1950	**חלקו של הנוער בבניין המדינה** הרצאה בכינוס המשמרת הצעירה, מפא״י, חולון	568
66	17.7.1950	**צירי ישראל מתכנסים לראשונה** הכינוס הראשון של צירי ישראל	580
67	19.7.1950	**ישראל מתבקשת לסייע לאו״ם בקוריאה** הממשלה, ישיבה נ״ו	599
68	26.7.1950	**העלייה מפולין** הממשלה, ישיבה נ״ז	602

69	1.8.1950	**צירויות ישראל – צרכים ומגבלות** הוועדה לענייני חוץ וביטחון, הכנסת, ישיבה ב'/2	610
70	2.8.1950	**לקראת עצרת או"ם** הכנסת הראשונה, ישיבה קע"ד	618
71	3.8.1950	**בעד ונגד שיגור כוח צה"ל לקוריאה** הממשלה, ישיבה נ"ח	620
72	5.8.1950	**מפ"ם ומק"י נגד סיוע רפואי לקוריאה** הכנסת הראשונה, ישיבה קע"ו	636
73	8.8.1950	**משרד החוץ נשאר בתל אביב** הוועדה לענייני חוץ וביטחון, הכנסת, ישיבה נ"ב/2	639
74	10.8.1950	**תעמולת ישראל באו"ם** הכנסת הראשונה, ישיבה קע"ח	648
75	15.8.1950	**במלאת עשרים שנה למפא"י** הרצאת משה שרת בוועידה השביעית של מפא"י	650
76	17.8.1950	**בעיות הפליטים על רקע היעדר שלום** פגישה עם ועדת הפיוס, תל אביב	681
77	19.8.1950	**לאחוז בבלורית הזמן** הוועידה השביעית של מפא"י, תל אביב	685
78	20.8.1950	**על הרכב מרכז המפלגה** המועצה הארצית הל"ט של מפא"י, תל אביב	696
79	21.8.1950	**פיצויים לפליטים – כן או לא?** הממשלה, ישיבה ס"ב	697
80	23.8.1950	**משכורות מורים** הממשלה, ישיבה ס"ג	711
81	27.8.1950	**מפא"י בבחירות לעיריות** מרכז מפא"י, תל אביב	714
82	30.8.1950	**הצעה לרופף מתיחות בשאלת הפליטים** הממשלה, ישיבה ס"ד	717
83	1.9.1950	**בעיות ירושלים והפליטים בעצרת או"ם** הוועדה לענייני חוץ וביטחון, הכנסת, ישיבה א' בפגרה	729
84	4.9.1950	**המשטר הרצוי לישראל** הממשלה, ישיבה ס"ו	750
85	7.9.1950	**משלחת ישראל לעצרת או"ם** הממשלה, ישיבה ס"ז	754
86	10.9.1950	**יהודי ארצות הברית ומימון הקליטה** מרכז מפא"י, תל אביב	764

87	14.9.1950	**אתגרים בעצרת או״ם** הממשלה, ישיבה א׳	777
88	27.9.1950	**שלום וקידמה מותנים זה בזה** נאום במליאת עצרת או״ם, ניו־יורק (אנגלית)	791
89	4.10.1950	**בעד אחדות קוריאה** הוועדה הראשונה, עצרת או״ם, לייק סכסס (אנגלית)	797
90	24.10.1950	**ישראל בעצרת או״ם נוכח מלחמת קוריאה** הממשלה, ישיבה ח׳	800
91	26.10.1950	**גלי העלייה – רקע היסטורי** הממשלה, ישיבה ט׳	825
92	26.10.1950	**ישראל בעצרת או״ם נוכח מלחמת קוריאה** (דוח פנימי) שר החוץ עם מנהלי המחלקות במשרד החוץ	839
93	30.10.1950	**פיצויים לפליטים, פיצויים מגרמניה** הממשלה, ישיבות י׳, י״א	857
94	31.10.1950	**בעד השתתפות ישראל במימון התיישבות הפליטים** הוועדה לענייני חוץ וביטחון, הכנסת, ישיבה ג׳/3	870
95	31.10.1950	**ישראל עומדת לימין דרום קוריאה** הכנסת, ישיבה קפ״ה	887
96	1.11.1950	**הזמן פועל גם לטובתנו וגם נגדנו** הוועדה לענייני חוץ וביטחון, הכנסת, ישיבה ד׳/3	896
97	27.11.1950	**נתמוך בכל צעד נגד תוקפנות** משה שרת במסיבת עיתונאים משודרת, ניו־יורק (אנגלית)	909
98	29.11.1950	**ההיסטוריה אינה חוזרת אחורנית** הוועדה המדינית אד־הוק, עצרת או״ם, ניו־יורק (אנגלית)	917
99	13.12.1950	**יישוב משבר קוריאה חיוני לשלום העולם** הוועדה המדינית אד־הוק, עצרת או״ם, ניו־יורק (אנגלית)	928
100	14.12.1950	**בעד משא ומתן ישיר – לא בחסות ועדת הפיוס** עצרת או״ם, ניו־יורק (אנגלית)	932

נספחים

1	24.1.1949	**מהם שורשי הפילוג?** דברי משה שרתוק באסיפת עם מטעם מפא״י, ירושלים	936
2	27.1.1950	**״להעמיד דברים על אמיתם״. נגד סילוף דמות הפלמ״ח** תשובת משה שרת למאמר יצחק שדה	969

משה שרת, 1950

החלטת או״ם לבנאם את ירושלים אינה בת ביצוע

סעיף ג׳: סקירת שר החוץ על החלטת עצרת האומות המאוחדות בעניין ירושלים

שר החוץ מ. שרת: כנסת נכבדה, הדוח שלי יתרכז הפעם רק בנושא אחד: החלטת עצרת האו״ם על [בינאום] ירושלים ומצב העניין לאחר ההחלטה.[2]

הדיון בשאלת ירושלים בכנס האחרון של העצרת היה אחת המערכות הכבדות ביותר שעמדנו בהן בזירה הבינלאומית מיום שהובא ענייננו לפני האומות המאוחדות. ההכרעה שנפלה בעצרת הפתיעה וזיעזעה את ציבורנו: כאילו נורה חץ בבבת עינינו והירייה באה מתוך המבצר עצמו, שבו ביקשנו מגן ומחסה לנו.

ולא בנו בלבד פגעה ההחלטה. היא הורידה את קרנו וחיבלה בסמכותו המוסרית של ארגון האו״ם עצמו. הרוב שהרים ידיו בעד ההחלטה עשה זאת בלי כל דאגה ליכולת האומות המאוחדות לבצעה. גם לא אנו בלבד נדהמנו. משלחות רבות סירבו להאמין שתיתכן החלטה כזאת והתריעו על התקלה החמורה שהעצרת גרמה לעצמה.

התגובה הציבורית העולמית להחלטה היתה בכללותה שלילית לחלוטין. עיתוני ניו־יורק, פריס ולונדון כאחד קראו עליה תיגר והוקיעו אותה כמופת של חוסר בגרות ורצינות. ההחלטה היתה פסולה בעיניהם דווקא משום שבאה להטיל על האו״ם אחריות שאין בכוחן לשאת בה, ועל ידי כך התרה תחת אושיות הארגון הבינלאומי.

ואכן, זאת היתה החלטה נפסדת לא רק מפאת תוכנה הפוגע בנו – קריעת ירושלים ממדינת ישראל וגזירת שיעבוד על ציבור שכבש בדם בניו את חייו וחרותו. מבחינת האו״ם, הצד הממאיר שבהחלטה היה קלות הדעת וחוסר האחריות של תומכיה: הם הצביעו בעדה אך מן השפה ולחוץ ביודעם היטב שאין תוכנית זו עשויה לצאת לפועל.

אף על פי כן, קיימת ועומדת החלטת נֵפֶל זו כפסק הלכה רישמי של האו״ם. לכאורה פסק הלכה שקול, שכן הוא בא לאשר מחדש הלכה שנפסקה עוד לפני

---

1 *דברי הכנסת* 3, עמ׳ 375–434. הדיון נמשך יומיים נוספים והסתיים בתשובת מ״ש ב־4.1.1950.

2 מדובר בהחלטת העצרת לבנאם את ירושלים, שהתקבלה ב־9.12.1949. דוחות מפורטים של מ״ש בנושא זה לממשלה ולמרכז מפא״י מובאים בשרת/*דבר דבור 1949, עמ׳ 918, 947*, מ״ש כיוון בבירור את נואומו זה לא רק כלפי הכנסת והציבור בישראל, אלא גם כלפי האומות שהיו מעורבות בהחלטת הבינאום.

שנתיים, בטרם נצרפה ירושלים בכור הסבל והייסורים של מלחמת דם ואש, ואף כי פסק ההלכה לא ניתן כיום לביצוע, הרי אופיו זה בלבד לא יתיר את הסבך שנוצר והוא עשוי רק לפתוח פתח למוצא מן המצר, וגם אם יסולק הסלע הזה מעל דרכנו, עדיין נמצאנה זרועה אבני נגף למכביר. עוד נכונה לנו היאבקות קשה עד אשר יצא כנוגה צדקה של ציון שלנו. עלינו להיעזר בעוז רוח ובאורך רוח כאחד לקראת המשך המערכה. במאבק הזה חלילה לנו להיתפס לחרדה יתרה. מעטות היו המערכות שיכולנו לנהל אותן במידה כזו של ביטחון. מעמד מדינת ישראל בירושלים איתן והוא מתבסס ומתבצר מיום ליום. מעמד ירושלים כבירת ישראל מחויב לא רק בתוקף מסורת העבר, אלא מובטח גם בכוח עובדות ההווה. כל המרים יד על יעודה ומעמדה זה של ירושלים, לא זו בלבד שהוא מתנקש בהיסטוריה. הוא מורד במציאות החיה של זמננו.

עם כל ביטחוננו במעמדנו זה ובצדקתו, הננו ערים ורגישים בתכלית לענייני דתות אחרות, ומעוניינים בראש וראשונה בהסכם מכובד עם המוסדות הראשיים של הנצרות. התחייבותנו בשמירת המקומות הקדושים ובקיום זכויות הכנסיות בעינה עומדת. אלה הם נכסי יסוד של מדיניותנו, ואנו מצווים להשריש אותם עמוק בהכרת העם היושב בציון כיסודות בל יִמוֹטו. אנו מוכנים לתת כל ערובה ולקבל עלינו כל הסדר בינלאומי להבטחת המקומות הקדושים, שיתיישב עם עצמאותנו ועם אחריותנו הריבונית.

ועל הכל, מעמד ישראל בקרב האומות המאוחדות הוא מהדברים העומדים ברום עולמנו. אם זכינו להיות אומה עצמאית ולהיכנס למשפחת העמים כמדינה שוות זכויות, הרי החובות והאחריות שמטיל עלינו מעמד זה אינם מהדברים הקלים בעינינו. היסוד העיקרי שעליו מושתתת מדיניות החוץ שלנו הוא לתמוך באו"ם ולסייע לו – במידת יכולתנו הצנועה בתכלית – למלא את יעודו הגדול בהגנת השלום העולמי ובטיפוח אחוות העמים. גם לא נתעלם לעולם מהתפקיד החיובי המובהק שמילא ארגון האומות המאוחדות בתקומת מדינת ישראל. כל אלה מחייבים אותנו להתמיד במאמץ כדי להגיע לפתרון מניח את הדעת של כל השאלות התלויות ועומדות אליבא דאו"ם, בכללן שאלת ירושלים והמקומות הקדושים. פתרון כזה ייתכן רק על יסוד קיומה המלא של עצמאותנו, ואנו נוסיף לעמוד על עיקרון חיוני ותנאי בל יעבור זה כלפי האו"ם וכלפי כל גורם מדיני אחר, לאומי ועולמי, המעוניין בפתרון הבעיה.

את המאבק על ירושלים בעצרת האחרונה אפשר להגדיר כסכסוך על סמכות: היש או אין סמכות לאומות המאוחדות לעשות בירושלים כבתוך שלהן? אומנם בשלב מכריע בגורל העיר והארץ כולה נטל האו"ם את הזכות הזאת לעצמו. הוא עשה זאת בתוקף הנסיבות המדיניות שנוסדו ועל יסוד היגיון משפטי מסוים, אם

גם בלי ביסוס משפטי מספיק. אבל הוא עצמו מיהר לפרוק מעליו את המשא ולהסתלק מהאחריות. מועצת הנאמנות סירבה פעם אחרי פעם לאשר ולהגיש לביצוע את חוקת ירושלים, שהיא עצמה הכינה.[3] בתאריך הגורלי של 14 במאי 1948 סירבה העצרת עצמה לעמוד בפרץ, ולמלא את החלל שעמד להיווצר בירושלים עם צאת שלטון המנדט על ידי מינוי מושל מטעם או"ם ונטילת המרות העליונה על העיר לידיה. כאן לא היתה החמצת הזדמנות מתוך רשלנות גרידא, או הזנחת מילוי החובה מתוך התעלמות שלא מדעת. כאן היה סירוב פעיל ומחושב לשאת באחריות.

אחרי הדברים הללו, האומנם רשאי או"ם לחזור בו בכל שעה שיעלה הדבר על דעתו ולתבוע לעצמו זכות בעלים, שהוא קיפח במו ידיו? האומנם הוא זכאי לחדש את תביעתו לריבונות על ירושלים לאחר שהחלל לא נשאר ריק, לאחר שמדינת ישראל עמדה בפרץ שהופקר, לאחר שציבור יהודי ירושלים והעיר החדשה כמעט כולה נתאחו עם מדינת ישראל, לאחר שיהודי ירושלים חזרו להיות אבר חי מגוף האומה, הפכו להיות חלק בלתי נפרד של עם הנהנה מעצמאות שלמה, השתתפו בבחירות לכנסת הראשונה ואינם מוכנים כיום לקבל עליהם שום מרות זולת מרותה של ממשלתם הנבחרת?

מאחורי השאלה החמורה הזאת של סמכות ארבה השאלה הנוקבת של ביצוע. בין אם יש סמכות לאו"ם לפרוש שררה על ירושלים ובין אם אין, היש בידיו מכשירי כוח להדביר תחת מרותו יישוב סרבני? האומנם נתונים לרשותו כלים ואמצעים לפתור את הבעיות הסבוכות של מינהל, כספים וביטחון, הכרוכות במשימה שהוא עומד להעמיס על עצמו?

הוויכוח על הסמכות לא היה מתגלע בכל היקפו, ושאלת הביצוע לא התה מתעוררת בכל חריפותה אילו נשאר הדיון במסגרת של פתרון מעשי, ואילו גילו הדוגלים בקדושת ירושלים מידה נכונה של הסתפקות במועט וחוש מציאותי להציע או לאשר הסדר שביצועו מובטח מתוך עצמו. גישה מציאותית כזאת לא נשארה בגדר של משאלה בעלמא. היא הפכה לנחלת רבים. היא עברה בעצם כחוט השני בנאומי הנציגים של מדינות אירופה ואמריקה הצפונית והדרומית, שנגעו בשאלת ירושלים בוויכוח הכללי הנרחב שנערך במליאת העצרת עם פתיחתה.

המסמך היחיד שהיה מונח אותה שעה לפני העצרת לגבי ירושלים היה הדין

---

3 החלטת העצרת על חלוקת א"י מ־29.11.1947 קבעה בחלקה השלישי, סעיף 3, כי מועצת הנאמנות תנסח תקנון חוקתי לאזור הבי"ל של ירושלים תוך 5 חודשים. ביולי 1948 החליטה המועצה להסיר את נושא החוקה מסדר היום מבלי לקבוע מועד לחידוש הדיון (תלחמ"י 2, עמ' 46 הע' 3).

וחשבון של ועדת הפיוס,[4] שהוצג בשעתו כפשרה בין תוכנית בינאום לבין משטר שנוצר בירושלים למעשה. דין וחשבון זה היה נושא לביקורת רבה לפני העצרת הן בפי משלחות שונות והן בעיתונות האמריקאית, אשר משום מקום הכנס [לייק סכסס] היא משמשת את העצרת כולה. הביקורת נמתחה לא בשל התרחקותו היתרה של הדין וחשבון מעיקרון המשטר הבינלאומי, אלא דווקא בשל קירבתו המופרזת אליו. בעלי הביקורת הדגישו את הצורך הגמור להפריד בין הדאגה למקומות הקדושים, שהם בלבד ראויים לשמש נושא לאחריות בינלאומית, ובין חיי העיר החילוניים שאין לאו״ם להתערב בהם כלל ועיקר.

התנגדותה המפורשת של משלחת ישראל ואי־תמיכתן של המשלחות הערביות בדין וחשבון הוסיפו להחליש את תוכנית ועדת הפיוס. שום משלחת אחרת לא סמכה את ידה על הדוח. הממשלות המיוצגות בוועדת הפיוס – ארצות הברית, צרפת וטורקיה – טענו שהן רואות בתוכנית הוועדה רק נקודות מוצא לדיון, ובשום פנים אינן עומדות על כל סעיף וסעיף שבה.

והנה, בוויכוח הכללי שבו נפתחה העצרת לא זכה הדוח הזה לתמיכה מלאה מצד שום גורם בעל ערך. נטיית רוב הנואמים היתה להתעלם ממנו, או לפחות להמתיקו בהרבה. קרוב לארבעים נציגים השתתפו בוויכוח ורק שבעה מהם נגעו בכלל בבעיית ירושלים, בכללם נציגי הלבנון וישראל.

אומנם מזכיר המדינה של ארצות הברית הסתמך בנאומו על הדוח של ועדת הפיוס, אך לא הציג אותו כמוצא היחיד אלא הביע את תקוותו שהעצרת תצליח להגיע לפתרון מעשי של הבעיה.

שר החוץ הצרפתי [רובר שומאן] עורר תשומת לב מיוחדת בגישתו המתונה. הוא דגל בשלושה עקרונות כתנאי לכל פתרון: ראשית, התוכנית, לדעת מר שומאן, צריכה להיות מעשית ובת ביצוע. שנית, היא צריכה להישען על הסכמת הצדדים הנוגעים בדבר. שלישית, היא צריכה להסתפק בהטלת התחייבויות מצומצמות ככל האפשר על האו״ם. זו היתה ביקורת מובהקת, אם גם לא מפורשת, על תוכנית ועדת הפיוס, שלא מילאה באופן הבולט ביותר אף אחד משלושת התנאים שנקבעו. משחזר שר החוץ הצרפתי לפריס, חזר ואישר בשיחה עם ציר ישראל [מוריס פישר] שהוא עומד על כך שהפתרון יהא מוסכם ולא כפוי.

שר החוץ ההולנדי, ממנהיגי המפלגה הקתולית בארצו, נגע בנאומו בוויכוח הכללי בתוכנית גלויה ומפורשת. דעתו היתה ששתי הממשלות, השולטות למעשה

---

4 מדובר בתוכנית ועדת ירושלים של ועדת הפיוס לכינון משטר בי״ל בירושלים, שפורסמה ב־13.4.1949. התוכנית המליצה על חלוקת העיר לשני אזורים מפורזים, יהודי וערבי, למינוי נציג ערבי מטעם האו״ם, שייפקח על המקומות הקדושים ועל פירוז העיר ועל הקמת מועצה מעורבת לניהול ופיתוח שני חלקי העיר (*תלחמ״י 4*, עמ׳ 461).

בחלקים שונים של ירושלים, צריכות לבוא לידי הסכם ביניהן על גורלה המדיני של העיר ואילו האו"ם יטיל פיקוח על המקומות הקדושים בשני החלקים גם יחד.

רק שתיים מקרב עשרים ואחת המדינות של אמריקה הלטינית נגעו בוויכוח הכללי בשאלת ירושלים. נציג אל־סלוודור, שהגנתו על עיקרון הבינאום הפכה לשגרה, חזר על אחד מנאומיו הקודמים. לעומת זה, הסתפק נציג הקהילייה הדומיניקנית בדרישת פיקוח או"ם על המקומות הקדושים ולא הזכיר כלל את דוח ועדת הפיוס.

נציג הלבנון [שארל מאליק] תבע את עלבונו של הבינאום המלא. נציג ישראל [אבא אבן] דחה לחלוטין את הדוח של ועדת הפיוס, והצהיר מחדש על נכונות ישראל לקבל עליה פיקוח או"ם לגבי המקומות הקדושים. נאום זה של נציג ישראל, זכה לכמה תגובות מעודדות מצד משלחות אירופיות ואמריקניות.

באותו שלב גילתה נציגות ארצות הברית את דעתה בשיחה עם משלחתנו, שלדעתה יש התאמה גמורה בין עמדתה ובין עמדת ממשלת ישראל וההבדל אינו אלא בגישה. בעוד שישראל פותחת בשלילת הדוח של ועדת הפיוס ומציעה פתרון העומד לגמרי מחוץ למסגרתו, מבקשת ארצות הברית להיאחז בדוח כנקודת מוצא ולהגיע בדרך זו לאותה מטרה עצמה.

אשר לברית המועצות, הרי יחסה לוועדת הפיוס ולדין וחשבון שלה היה שלילי לחלוטין. היא דגלה עקרונית בנאמנותה להחלטת כ"ט בנובמבר 1947, אך לא היה נראה שיש בדעתה לנקוט איזו יוזמה חיובית לגבי עניין ירושלים כשלעצמו, שאותו ראתה כחלק ממכלול הבעיה הארצישראלית כולה ולא כנושא מתאים לטיפול נפרד.

גם נוכח הרקע הזה ולאחר הוויכוח הכללי, שלכאורה לא היה בהם כדי לעורר חרדה, ידעה משלחת ישראל שנכון לה מאבק קשה. מותר היה להניח שלא כל הכוונות המקננות בלבבות כבר באו לידי ביטוי. אומנם רק שתיים או שלוש מבין המשלחות של אמריקה הלטינית היו מצווֹת באותו שלב לעמוד על עיקרון הבינאום, ואילו השאר היו מוכנות להסתפק בפיקוח על המקומות הקדושים בלבד, אך אפשר היה לשער שאין זה עדיין מצב מגובש ושעלולות לחול בו תנודות. אפילו אם באנו לדון לפי הנגלה, ולא לבחון כליות ולב, הרי במרכז הדיונים הועמד הדין וחשבון של ועדת הפיוס, שלא יכולנו בשום פנים לקבלו, ובנאומינו הראשונים בוועדה ערכנו עליו התקפה נמרצת גם לאחר שארצות הברית הציעה להכניס בו כמה תיקונים חשובים.

אף על פי כן, ערב הדיון בוועדה המדינית המקבילה, כחודשיים לאחר הוויכוח הכללי, לא היו הסיכויים קודרים ביותר. היה ברור שציר הוויכוח יהיה הדין וחשבון של ועדת הפיוס. ההנחה הכללית היתה שרבים יסכימו להמתיקו, אך מעטים ינסו להחמירו, שכיוונו הכללי של הוויכוח יהיה לקרב, עד כמה שאפשר, את ההסדר

המוצע למשטר הקיים ושהפרץ [הפער] בין עמדת הרוב לבין עמדתנו ילך ויקטן.

נוכח העובדה שכמה מדינות חשובות הזדהו באותו שלב עם עמדתנו־אנו, היתה מוצדקת התקווה שההסדר שהציעה מדינת ישראל מרצונה החופשי תהיה לו השפעה ניכרת על תוצאותיו הסופיות של הדיון.

והנה כאן, בשלב הזה, הופיע גורם חדש ובלתי צפוי שחולל מהפכה גמורה בכל מערכת השיקולים וההערכות שקדמו לו, והביא לידי היערכות חדשה של הכוחות בעצרת. זו היתה הצעת המשלחת האוסטרלית, שביקשה להחזיר את הגלגל אחורנית להחלטת כ"ט בנובמבר 1947 ולהטיל על ירושלים משטר בינלאומי לחלוטין ולצמיתות. לא אנסה לנתח כאן את המניעים והנימוקים שהביאו את הממשלה האוסטרלית הקודמת לעשות את הצעד הזה ממש ערב התחלת הדיון בוועדה המדינית המקבילה, וימים ספורים לפני הבחירות הכלליות בארצה. המיפנה בא בהפתעה גמורה לכל. תוצאותיו היו מרחיקות לכת מיד עם התחלת הוויכוח והן הכריעו את הכף בסופו של חשבון.[5]

בתחילה נראתה ההצעה כה רחוקה מהמציאות וקלוטה מעולם הדמיון, שרבים סירבו להתייחס אליה ברצינות. אך התחיל תהליך משונה, שהוכיח שהמציאות לחוד וזרם הוויכוח שוטף לחוד. הקנאות לבינאום, שהיתה כבושה ומפוררת, יצאה מן הכוח אל הפועל ונתלכדה לחזית. לכאורה נתגלה חיזיון מתמיה, הולך ומתפשט, של ליקוי המאורות והתערפלות ההכרה. יצרי ההשתלטות על ירושלים, אם מדיניים או דתיים, כאילו נתלקחו בכל חומם. ההתעלמות מעובדות דוקרות עיניים והאמונה הערטילאית בשמו המפורש של או"ם ובכוחו הטמיר לחולל נפלאות, חדלו להיות מופרכות וכאילו הפכו לדברים המתקבלים על הדעת. ומשהותרה הרצועה ראה נציג אל־סלוודור שעת כושר יחידה במינה להגשים את מישאלת לבו הלוהטת ובא והוסיף על ההצעה האוסטרלית את כל סממני החומרה שחסרו בה. כיון שנפתחה האפשרות להחזיר את עטרת הבינאום ליושנה – כאילו דבר לא נפל בישראל מאז 1947 והרקע של אותם ימי בראשית עודנו שריר וקיים – הלך וגדל התיאבון לחולל את התמורה במלוא ההיקף ובכל כוח התנופה. היה דומה שצלם בלהות מהלך על פני הזירה, ובכוח כישופו מעביר אנשים צלולי מוח על דעתם להאמין בו שהוא שב להיות יצור חי ובר קיימא.

כזו היתה התמונה למראית עין. לאמיתו של דבר, פעלו כאן מניעים ושיקולים אחרים בתכלית. מעטים נתפסו לאמונת הבל שדבר מופרך לפי כל שיקול מעשי ומפוכח, ובלתי אפשרי בעצם מהותו, יכול להיהפך למציאות במאמר פה בלבד. איש לא העלה על הדעת שמדינת ישראל תעקור את עצמה מירושלים, או שיהודי

---

5 על פרשה זו עמד מ"ש בהרחבה בישיבת הממשלה ב־27.12.1949 (שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' 921, ובדוח לסיעת מפא"י בכנסת (שם, עמ' 962–964).

ירושלים ירכינו ראש לקבלת עול שלטון זר – ויהא זה שלטון מקודש בחותמת או״ם. ספק רב אם הניח מישהו, שיוכל להימצא אי שם בעולם אדם בעל שיעור קומה המכבד את עצמו, שיהיה מוכן לקבל עליו שליחות כה חסרת ישע ורחוקה מתהילה כתפקיד מושל ירושלים מטעם או״ם בלי כל כוח שלטון ממשי ומנגנון יעיל לביצוע, בשעה שעצם הוויית חייה של העיר, גם בלי צעד יזום נוסף, שמה את סמכותו לאל ואת כבודו לקלס. פעל כאן הכלל: כיוון דעל על.[6] ההצעה האוסטרלית שימשה פתחון פה ומצווה היתה להחרות להחזיק אחריה. פעלו כאן אימת הציבור מלמטה ופחד המרות הדתית העליונה מלמעלה, הכל לפי שיקול קל וחומר: אם קו זה נקוט בידי אוסטרליה, שהיא ארץ פרוטסטנטית ברובה הגדול ושנודעה באהדתה לישראל, כיצד תוכל ממשלה קתולית לפגר אחריה? במה תצדיק את אי־הצטרפותה לחזית הבינאום החדשה בעיני דעת הקהל שלה, או בעיני ראשות הכנסייה [הקתולית]? וכן פעל ההיגיון של רווח והפסד טכסיסי: הן ממילא לא יצא הבינאום לפועל – ולמה נהיה אנחנו האחראים לכישלונו מראש? אם נצביע נגדו יהיה הקולר תלוי בנו ולעולם לא ניפטר מקובלנות והאשמות, אך אם נצביע בעדו לא יבולע מזה לאיש, שהרי הדבר כשלעצמו אינו בר בצוע ואילו אנו את נפשנו הצלנו – איש לא יוכל לטעון כלפינו שידינו היתה במעל להחמיץ הזדמנות היסטורית גדולה בשביל הנצרות והכנסייה.

שיחות אין ספור הוכיחו, שאלה היו החישובים והנימוקים. בתחילה אמרו [האוסטרלים]: ״הן ממילא לא יהיה רוב, ומה איכפת אם נצביע בעד? אנו נצא ידי חובתנו ותו לא״. אחר כך אמרו: ״גם אם יהיה רוב מספיק, מהו הפחד? הן הדבר לא יקום. מועצת הנאמנות תתלבט בבעיה, בסופו של דבר יוחזר העניין לעצרת ובינתיים יחלוף זמן״.

אכן, כל השיקולים האלה ספק רב אם היו מספיקים להניע מישהו מן המצטרפים ליזום על דעת עצמו הצעת בינאום מלא לפי נוסח 29 בנובמבר 1947. עובדה היא, שעד להופעת ההצעה האוסטרלית לא הונחה על השולחן שום הצעה כזאת. הסיבה פשוטה: לא הרי יוזמה עצמית כהרי הצטרפות ליוזמה של אחר. בשביל הדרך הראשונה דרושה העזה לא מעטה, שמא יישאר המציע בודד במערכה. לגבי השנייה המצב הפוך: דרוש חוסן אופי רב, מדיני ומוסרי, לעמוד בפני פיתוי ולא להיגרר עם הנחשול.

רק במקרה אחד כנראה אין המציע חושש להישאר בודד והוא מתיר לעצמו את ההעזה, והוא אם הצעד הזה דרוש לו לשם הפגנה בלבד, ועל ידי עובדת ההצעה כשלעצמה ופרסומה היאות הוא משיג את מבוקשו. באופן כזה יוזמתה של אוסטרליה,

---

6 לפי הפתגם הארמי: שַׁבָּשְׁתָּא כֵּיוָן דְּעָל עָל, כלומר, שגיאה, כיון שנכנסה, נכנסה וקשה לעקרה.

שהיתה לדידה מטרה לעצמה, גררה אחרים מימין ומשמאל לחיקוי ולהצטרפות והביאה לידי יצירת חזית שלמה והפכה ממילא אמצעי להשגת הכרעה.

על כל פנים, בנסיבות הנתונות של העצרת קשה מאוד לשער, שבלי היזומה האוסטרלית היתה נוצרת אותה חזית הבינאום הסטגונית שבסופו של חשבון הפכה לרוב גדול כל כך ונחלה הכרעה. אין מסורת בתולדות האו״ם להופעתם המשותפת של הגוש הסובייטי מזה והגוש הקתולי מזה. המשלחת האוסטרלית שימשה חוליה מרתקת לשניהם ורק הודות לה קמה החזית המלוכדת.

כמה משלחות קתוליות מובהקות ביקשו מפלט מן האחריות. הן ראו מראש, שאם ההצעה האוסטרלית תעמוד ראשונה למניין לא תהא להן ברירה אלא להצביע בעדה ולהתחייב באחריות ליצירת רוב בעד החלטה, שתהיה למעשה ברכה לבטלה. הן ניסו להיחלץ מהמצר על ידי תחבולות שונות: הציעו תיקונים להצעה כדי שיוצבעו תחילה, או דרשו נוהל אחר, שאילו נתקבל היה מסלק את ההצעה האוסטרלית מן המקום הראשון ופותח על ידי כך פתח לחיסולה הגמור. כל הכוונות הטובות האלה לא הועילו אם משום הצטרפות נסיבות מקרית, או משום נטייתו הברורה של היו״ר בוועדת המישנה להגן על ההצעה האוסטרלית מפני כל פורענות.

לאדוקי הבינאום נמצא הפעם בעל ברית חדש – גוש המדינות הערביות שהוסיף צבע מגרה להרכב המגוון. הנציגים הערביים שימשו גורם מדרבן ומחרחר. מטרתם היתה לשוות לוויכוח אופי של סכסוך בין היהדות והנצרות, להתנקם במדינת ישראל ולקבוע את ההכרעה לגבי ירושלים כתקדים להכרעות אחרות. יצר הנקמה בישראל הכריע הפעם כנגד הדאגה לשמור על האחדות הערבית כלפי חוץ. בפעם הראשונה נבקע פרץ גלוי בחזית הערבית כלפי האו״ם, כי עבר־הירדן – בניגוד לכמה משלחות אחרות – התנגדה בכל תוקף לבינאום ואף נמנעה להבטיח כל הבטחה שהיא לאו״ם. התגבורת הערבית לחזית הבינאום הוסיפה לה יסוד חריף וטורדני, אך שני האגפים העיקריים של החזית נשארו – הגוש הקתולי והגוש הסובייטי.

היש צורך להדגיש, שהמניעים המרכזיים שפעלו בשני האגפים האלה היו שונים זה מזה בתכלית? ואף על פי כן, מותר לציין שהיה צד שווה ביניהם וזוהי הדבקות האדוקה בעיקרון. מצד אחד פעלה דוגמה [ת] דתית קנאית – רצון להיפרע על חטא קדמון [כלפי ישו] ולסלק חשבון בן תשע־עשרה מאות שנה. מצד שני קבע את העמדה קו מדיני נוקשה שאינו יודע סטייה כחוט השערה – ראיית העולם כחצוי לשניים והכרעת הבחינה הזאת לגבי הגישה לכל בעיה שהיא, אם גדולה ואם קטנה.

זוהי הפעם הראשונה מאז עלות שאלתנו על סדר היום של עצרת האו״ם, שאנו מוצאים את ברית המועצות ובעלות בריתה במחנה המצביעים נגדנו בעניין חיוני

הנוגע נגיעה ישירה וחמורה כל כך במדינת ישראל. וכיון שכך חשוב להדגיש שנציגי ברית המועצות באו"ם הודיעו לנו, וחזרו והודיעו, שאין בשום פנים לראות בעמדתם בשאלת ירושלים ביטוי לאיזה שינוי שהוא ביחס ברית המועצות אל מדינת ישראל. הם ביקשונו לראות בעמדתם זו עניין נפרד ומבודד ולא פרט המלמד על הכלל כולו. לדבריהם, תמיכתם האינטגרלית בהחלטת 29 בנובמבר על כל חלקיה, וכן עמדתם כלפי הגורם הערבי השליט כיום למעשה על העיר העתיקה ואגפיה, לא הניחו להם כל מנוס מתמיכה עקרונית בתוכנית הבינאום המלאה.

קיבלנו את ההסבר הזה בהערכה רבה לגבי הרצון הטוב שנתגלה בו, אבל דעתנו לא נחה.

הדבקות, ולו גם להלכה, בהסדר של 29 בנובמבר 1947 כאילו היו בו בהסדר זה סגולות של נצח, שתמורות הזמן ותהפוכותיו אין להן שליטה עליהן, מעוררת בלבנו דאגה רצינית מאוד לגבי בעיות אחרות. אשר לירושלים, הרי הנוראות שעברו עליה בשנת 1948, הצלתה המופלאה של העיר בגבורת תושביה וצה"ל, התמזגותה השלמה עם המדינה לחטיבה אחת, חיי החרות והעצמאות המפכים בה כיום – כל אלה הצדיקו לדידנו את התקווה שידידותה למדינת ישראל תביא את ברית המועצות לידי הכרה גמורה בצֶדקת עמדתנו ובהכרחיותה הניצחת.

העובדה שגם אחרי כל אלה דגלה ברית המועצות בעצרת האחרונה בהצעת ההסדר הבאה לקרוע את ירושלים מגוף המדינה, לשעבדה למָרוּת שתוטל עליה מבחוץ ולגזור עליה פירוז המסכן את ביטחונה, מוסיפה לגרום לנו אכזבה ודאגה עמוקה. כמו שעשינו לפני כנס העצרת ובימיו, כן נתאמץ גם בעתיד הקרוב להוכיח לברית המועצות ולבעלות בריתה באו"ם, שהדרך שאנו הולכים בה היא היחידה העשויה לקיים את ירושלים, לספק את התביעות הצודקות של מדינת ישראל והעם היהודי כולו בלי לפגוע בשום עניין צודק של אחרים, ולסייע לשלום, ליציבות, לביטחון ולקידמה.

מצד שני, טענו כלפינו גם נציגים דרום אמריקניים שאין להביא ראיה מהצבעתם בשאלת ירושלים לגבי יחסם האמיתי למדינת ישראל. אף אנו איננו מעוניינים לראות את כל הארצות האלה, גם לא את אלו מהן שהצביעו בעד תוכנית הבינאום, כגוש אחיד שצביונו הדתי המיוחד [הקתולי] הוא הקובע את אופי יחסיו עם מדינת ישראל. אנו בטוחים, שלאחר תשלום המס לכנסייה, משתוכח לעין כל אי־האפשרות לבצע את ההחלטה שנתקבלה, תבוא בעמדתן של מדינות אלה התנודה המוכרחת לצד הפתרון המעשי של הבעיה, שכמה מהן חייבו אותו מלכתחילה.

יתר על כן, אני מקווה שאצדק אם אגיד שגם בצמרתה של הכנסייה הקתולית אין שורר ביטחון רב בחיוניותה של החלטת הבינאום, שלעומת זה רווחת בחוגים חשובים של הכנסייה הערכה לרצון הטוב ולמאמץ החיובי שגילתה ממשלת

ישראל להבטיח הבטחה מלאה את זכויות הנצרות בכלל, והכנסייה הקתולית בפרט, לשמור בראש וראשונה על המקומות הקדושים ולאפשר למוסדות הדת את פעולתם הסדירה והחופשית ושההבנה, שבחשבון אחרון תלוי כוחו של כל הסדר הנוגע לענייני דת בנכונותם הכנה של השלטונות החילוניים להפעילו ולקיימו למעשה, אינה זרה לרוחה ולמסורתה של הכנסייה הקתולית.

הנסיגה המוסרית מעמדת הבינאום, שנכבשה למראית עין בכוח כה רב, התחילה מצד המצביעים עצמם ומיד לאחר ההצבעה. בשעת הוויכוחים המתוחים בוועדה המקבילה, בוועדת המישנה ושוב בוועדה המקבילה, ולבסוף במליאת העצרת, לא היתה בפי איש מהם תשובה לשאלה הפשוטה שנשאלה וחזרה ונשאלה: איך יקום משטר הבינאום? כיצד תבוצע התוכנית? ומשהוכרעה הכף הובלט בבירור אופיו הדמיוני והערטילאי של המשטר שהוחלט עליו. מיד התחילו הרהורי חרטה והשתרשה הרגשה של "תפסת מרובה לא תפסת". כבר למחרת הבוקר עברה הברה במסדרונות העצרת, שלא יהיה מנוס מקריאת כנס מיוחד שיוטל עליו לתקן את אשר עיוות הכנס שזה עתה נסתיים.

ההתפוררות הזאת של חזית הבינאום, שהוסיפה אחר כך לתת אותותיה המובהקים במועצת הנאמנות, היא תוצאה ישירה מאופייה הארעי והשעטנזי של החזית הזאת בהיותה חסרת כל רצון מרכזי וכל כושר של עמידה על ביצועה. כללו של דבר, אינני סבור שיש לחשוש לאיזה ניסיון רציני־שהוא להגשים כמו שהיא את התוכנית שהוחלט עליה. ואף על פי כן, אל יהא דבר ההחלטה שנתקבלה קל בעינינו. נוצר סבך שלא על נקלה יחוסל. גם אם תתגבש הסכמה כללית, שאת התוכנית שהוחלט עליה אין להגשים ויש להחליפה באחרת, מוצדקים חששות חמורים לאופיו של התחליף ולכן להמשכו של הסבך. מה שהוחלט רחוק מן המציאות עד כי תיתכנה הרבה הצעות פשרה שתוצענה כדרגות ביניים בין אותה תוכנית קיצונית לבין עמדתנו־אנו, שגם אותן לא נוכל לקבל בשום פנים.

לאמיתו של דבר, סכנה של סבך חדש זה כבר היתה קיימת בכוח בכנס העצרת שנסתיים. ניסיונות כאלה של פשרה נעשו על ידי משלחות הולנד ושוודיה, בראשונה על ידי כל אחת לחוד, ולבסוף במשותף. הצעות אלו לא הגיעו להצבעה ואפילו לא לדיון. אילו הגיעו לדיון, היינו נאלצים להשיג עליהן ולא לקבלן אלא אם כן הסכימו בעליהן להכניס בהן תיקונים מרחיקי לכת ולהשמיט כמה מסעיפיהם היסודיים. שהרי כנתינתן הן הכילו תקנות פוגעות במעמדנו במידה כזאת שבשום פנים לא יכולנו להתפשר אתן.[7]

לקראת הסיכוי של כנס שלא מן המניין [של העצרת] עלינו לתת את דעתנו

---

7 לפרשה זו ר' *תלחמ"י 4*, עמ' 639. לנוסח הצעת הפשרה ר' שם, עמ' 789–793 (אנגלית).

על אפשרות של שלב הסתבכות זה. ייתכן שאותן החומרות וההגבלות שביקשו להטיל עלינו בעלי פשרה, אף הן באו בעיקר עקב ההצעה האוסטרלית שהעתיקה במחי יד אחד את מרכז הכובד של הוויכוח הרחק לצד הבינאום המלא, וממילא משכה לאותו צד גם את ההצעות המפשרות. הווה אומר, שאם תתברר בעליל אי־מעשיותה הגמורה של החלטת העצרת, יפסידו גם הצעות פשרה אלו חלק גדול מזכות קיומן. לעומת זה, ייתכן שיפעל גם היגיון הפוך. ייתכן שדווקא משום שתוכנית הבינאום המלא תידחה ותחוסל, ייעשה ניסיון להעמיד במקומה משהו פחות גרוע ממנה בהרבה, אך כשלעצמו גרוע למדי. במילים אחרות: אנו עלולים להיות נתבעים לשלם מחיר בעד סילוק הגדולה שבין שתי הרעות על ידי ההתפשרות עם הקטנה שבהן. בראש וראשונה עלינו לדאוג להגדרה ברורה של עמדתנו, שלא יהיו רווחים לגביה כל ספק ואי־הבנה.

בהודעתו לפני הכנסת מיום כ"ב כסלו, 13 לדצמבר 1949, הצהיר ראש הממשלה שהסכמתנו לפיקוח יעיל מצד או"ם על המקומות הקדושים בעינה עומדת. ממשלת ישראל היא הראשונה מכל הממשלות ששלטו פעם בירושלים, שהציעה מרצונה הטוב לקבל עליה פיקוח בינלאומי על שמירת המקומות הקדושים שבתחום שיפוטה והיא מוכנה למלא אחרי התחייבותה זאת באמונה. ואולם פיקוח על המקומות הקדושים אינו מחייב ואינו מצדיק שום קיפוח של ריבונות ישראל ושום התערבות בסדרי שלטונה הפנימיים. לא נוכל להסכים לשום הגבלות על עצמאותנו – לא על ידי קיצוץ בסמכויות הרגילות של שלטון ריבוני לגבי שום שטח־שהוא, ולא על ידי איסור העברת איזה מוסד של שלטון ממקום למקום, או על ידי פגיעה באחריות המדינה לביטחונה הפנימי או החיצוני בדרך הפירוז הכפוי.

את עמדתנו זו הבהרנו בוועדה המדינית המקבילה ובמליאת העצרת, וכן בשיחותינו עם המשלחות השונות ובראש וראשונה עם משלחת ארצות הברית. לעמדת המשלחת הזאת עתידה להיות נודעת חשיבות מרובה, ואולי מכרעת, בשלב הסופי של פרשת הדיונים. בעצרת האחרונה לא היינו מאוחדים איתה אלא בשלילה בלבד, כלומר בהתנגדות לתוכנית הבינאום. ואכן בשלילה זו היינו מאוחדים גם עם משלחת הממלכה המאוחדת. באיזו מידה היינו יכולים להגיע לעמדה משותפת עם ארצות הברית מבחינה חיובית, לא היתה ההזדמנות לברר כי העניין לא הגיע לשלב של מבחן מעשי. ממשלת ארצות הברית הראתה הבנה רבה להיגיון המצב שנוצר בירושלים כתוצאה מוכרחת מהשתלשלות המאורעות של השנתיים האחרונות. לעומת זה, טרם הובהר לנו במידה מספיקה כיצד היא גורסת למעשה את תחולת העיקרון של פיקוח בינלאומי על המקומות הקדושים. בשלב זה מותר לנו רק להביע תקווה, שכתוצאה מבירורים נוספים יעלה בידנו לבוא איתה לידי הבנה הדדית גמורה.

בינתיים, בתוקף החלטת העצרת, הועברה שאלת ירושלים לדיון במועצת הנאמנות. אופייני הדבר, שכבר בפתיחת הישיבה הראשונה הציע אחד החברים מתומכי החלטת העצרת לדחות את הדיון לזמן בלתי מוגבל – בניגוד גמור להוראה המפורשת של העצרת – ולבוא במשא ומתן עם הצדדים כדי לברר אפשרות של פתרון מוסכם. הצעתו נדחתה, ותהליך תלישת הבעיה מרקע המציאות מתוך ניסיון לפתור אותה פתרון מופשט גרידא, הולך ונמשך. עבירה גוררת עבירה. העצרת הטילה על מועצת הנאמנות משימה המסלפת את עיקר מהותה של המועצה. מוסד זה, בעוד שלפי המגילה תפקידו לקדם ארצות מפגרות לקראת עצמאות, הרי לגבי ירושלים הוטל עליו לקרוע מעל מדינה עצמאית את בירתה ההיסטורית, לשלול מאזרחיה את חרותם ולהכניסם על כורחם לתוך מיטת סדום של משטר כפוי.

עכשיו באה מועצת הנאמנות והוסיפה נופך משלה: היא ניסתה על דעת עצמה לחרוג ממסגרת סמכותה המוגדרת במגילה, ופנתה למדינת ישראל בדרישה לחזור בה מצעדים שעשתה בתחום ריבונותה הטבעית. עובדה רבת משמעות היא, שההחלטה הזאת נתקבלה על דעת מיעוט, ואילו הרוב נמנע מהצבעה. רוב זה הכיל גם את ארצות הברית, גם את ברית המועצות וגם את אוסטרליה. בקרב הרוב הזה נשמעו ערעורים על עצם סמכותה של מועצת הנאמנות לפנות אל מדינה ריבונית בתביעות כאלו.[8]

הוכרחנו לענות בשלילה על הדרישה ויכולנו להסתמך בסירובנו על העובדה שההחלטה נתקבלה במיעוט של קולות, וגם על הערעורים העקרוניים שנשמעו עליה בתוך המועצה עצמה. מבחינה מעשית הדגשנו, שהצעדים שנקטנו בהם אחרי החלטת העצרת אינם אלא המשך הצעדים שנקטנו זמן רב לפניה: שהמוסדות הראשיים של המדינה, הכנסת והנשיאות, נתאספו בירושלים בראשיתם. שבית הדין העליון יושב בירושלים מתחילה ברייתו. שכמה ממשרדי הממשלה פועלים מירושלים זה חודשים. שאין להבין מדוע דווקא העברת משרדים נוספים מחמירה את הקושי הכרוך בביצוע ההחלטה מאחר שברור כי גם בלאו הכי אין ההחלטה ניתנת לביצוע.

זהו השלב שאליו הגענו. עמדתנו ברורה. מעמדנו הממשי בירושלים נתחזק פי כמה. עברנו בדרכנו תחנות מכריעות שאין מהן נסיגה. שום דיונים והשהיות להכרעה סופית אינם יכולים לעצור את זרם החיים. השתלשלות טבעית של מאורעות פועלת לפי היגיון וקצב משלה. מנוי וגמור עימנו לשמור על מעמד ירושלים כבירת ישראל. לעומת זה, אחד היסודות הקבועים במסמרות בכל

8 המועצה קיבלה ב־20.12.1949 החלטה שדרשה מישראל להוציא מירושלים מספר משרדי ממשלה ומוסדות מרכזיים ברוב של 5 ללא מתנגדים ו־7 נמנעים (*תלחמ"י 4*, עמ' 756).

תוכניותינו ומעשינו היא הכרתנו באופיה המיוחד של ירושלים כעיר שכלולים בה מקומות קדושים לדתות אחרות. עובדה ניצחת זאת מטילה עלינו אחריות מתמדת ומיוחדת. אנו נכונים לשאת באחריות הזאת בכל הכנות והיעילות כלפי האו"ם. קיום מלוא ריבונותה של מדינת ישראל על ירושלים העברית אין בו כל סתירה לפיקוח או"ם על שמירת המקומות הקדושים. להיפך, זהו תנאי מוכרח למילוי התחייבויותינו כלפי או"ם ובו בלבד ערובה ליעילות הפיקוח. החלטת העצרת דחתה על לא דבר את ההסדר הרצוי וסיבכה ללא צורך את הבעיה, אך סוף הפתרון המוסכם לבוא ואנו בכל מאמצינו נחתור לקראתו.

השאלה כיום איננה מה יהא גורל ירושלים העברית. גורלה נחתך. השאלה היא מתי וכיצד, באיזה שלב ובאיזו צורה, תחודש ההתאמה המלאה לגבי ירושלים בין מדינת ישראל ובין האו"ם.

בעקבות דברי מ"ש התנהל דיון בהשתתפות נציגי כל המפלגות שנמשך גם בשתי הישיבות הבאות ב־3 וב־4 בינואר.[9] *מ"ש השיב למתדיינים:*

ישיבה 103 4.1.1950[10]

סעיף ב': תשובת שר החוץ מ. שרת

שר החוץ מ. שרת: כנסת נכבדה, את הרצאתי בפתיחת הבירור הזה ייחדתי לנושא אחד ויחיד והוא פרשת ירושלים בעצרת האחרונה ומצב עניין ירושלים כיום. לא היתה מצידי, ואני בטוח שגם לא מצד הממשלה שידעה על הרצאה זו, שום כוונה לזלזל בחשיבותם של עניינים אחרים העומדים ברומו של עולמנו המדיני. עדיין ישנן לפנינו השאלות החמורות הנחשבות לתלויות ועומדות ומחייבות את כל ערנותנו המדינית. אבל אין לך דבר שאין לו שעה, ואין לך שעה שאין לה הנושא המיוחד שלה. ראיתי את ההזדמנות הזאת לא כהזדמנות של דיון כולל ומקיף על כל מכלול הבעיות שאנו מתלבטים בהן, אלא כהזדמנות של מסירת דין וחשבון על מאמץ אחד, מאמץ שבסיטואציה פרלמנטרית מסוימת במסגרת האו"ם לא השיג את מטרתו. מאמץ זה צריך להימשך כדי שהמטרה הזאת תושג.

אבל מכיוון שבוויכוח נשתלבו כמה בעיות אחרות, שלפי הכרתי אינן עומדות על הפרק ולא הבשילו כדי מסירת דין וחשבון איזה־שהוא וכדי הצגת הדברים

---

9 *דברי הכנסת 3*, עמ' 380–427.

10 שם, עמ' 427–434.

לפני הכנסת מצד הממשלה, והתעוררו שאלות – ובייחוד שאלת השלום עם אחד הגורמים הערביים[11] – ומכיוון ששתיקתה של הממשלה בעניין זה עלולה לגלות בעמדתה פנים שלא כהלכה ולתת מקום לסילופים ואי־הבנות, וגם מפני שהופנתה באופן מיוחד אלי על ידי אחד הנואמים האחרים, חבר הכנסת וידידי מר ציזלינג,[12] שאלה נוקבת וישירה כלפי הממשלה,[13] הרי ברצוני לאמור: עמדתנו בשאלת השלום עם המדינות הערביות השכנות ידועה ואין לי אלא לחזור ולומר כי פנינו לשלום וכי אנו מוכנים למשא ומתן של שלום, שלום קבע, שלום יציב ומקיף, עם כל אחד ואחד מהגורמים הערבים שבסביבתנו ושאתם כרתנו, ואנו גם מקיימים, הסכמים של שביתת נשק. מעולם לא הוצאנו שום גורם מן הכלל כשהצגנו כך את עמדתנו והבענו כך את נכונותנו למשא ומתן של שלום, ואין בדעתנו כיום הזה להוציא שום גורם מן הכלל.

זאת ועוד אחרת: היה אצלנו – כאשר אני אומר "אצלנו" איני מתכוון לכנסת הראשונה, או אפילו למועצת המדינה הזמנית, אבל אצלנו בציבור שלנו, ביישוב, בתנועה הציונית – היה ויכוח גדול, חמור, נוקב בשאלה שכינינו אותה "שלמות הארץ". המונח הזה כשלעצמו– "שלמות הארץ" – מלא קושיות ומחייב הסברות. לי לא ידוע מושג גיאוגרפי ברור ומסוים שאפשר לומר עליו: "זוהי הארץ השלמה". כי אחת משתי אלה: או שאנו מתעלמים מן ההיסטוריה וכל אחד ואחד קובע לעצמו מושג משלו מה היא הארץ השלמה – כי אז זהו עניין שרירותי ואין להסתמך על העבר בכלל – או שאנחנו משעינים את המונח הזה של "שלמות הארץ" על היסטוריה, כי אז ההיסטוריה היא כבר לא עניין של רצון כל אחד ואחד, אלא עניין של עובדות. והעובדות אומרות כי בכל תקופה ותקופה היו לארץ־ישראל – אם לארץ־ישראל העצמאית, או בתקופות שלא היינו עצמאים אזי לארץ־ישראל הממשית – היו לחטיבה גיאוגרפית זאת ששמה ארץ־ישראל גבולות שונים והם נשתנו מתקופה לתקופה. הבסיס

---

11 הכוונה לעבר־הירדן.

12 אהרון ציזלינג (1901–1964), עלה ב־1904. ממנהיגי מפא"י ו"הקיבוץ המאוחד". חבר עין חרוד. לאחר הפילוג במפא"י ב־1944, מראשי אחה"ע ומפ"ם. חבר הכנסת הראשונה ושר חקלאות בממשלה הזמנית.

13 במהלך דבריו אמר ח"כ ציזלינג בין היתר: "אנו מלאים חרדה למהות יחסה של ממשלתנו לשליט בחסד אחרים שליטה של עבה"י, הפולש מעבה"י שהשליט בעזרת אחרים את צבאותיו על חלק מאדמתנו, ואי השקט שלנו לא פג גם לאחר ההודעה שנתפרסמה עתה על הסתלקות ממו"מ עם עבה"י אם יוכרז על סיפוח חלקי הארץ לעבה"י. בעניין זה נרצה לשמוע דברים גלויים יותר. האם האינטרס שלנו הוא לייצב את השלטון של עבדאללה ושולחיו [הבריטים] על חלק מאדמת א"י או להתנגד עקרונית לכל סיפוח שכזה? [---] היש אמון בעבדאללה ובשולחיו ובכוחות העומדים מאחוריהם? האומנם מבטא הוא כוחות שבברית איתם אפשר לקוות לשלום? [---] אנו מבקשים תשובה ברורה".

האידיאולוגי או המעשי של המושג "שלמות הארץ", המקבל את הגבולות שהיו לשטח המנדט [הבריטי] בתקופה בין 1922[14] לבין 1949 כדבר־מה שריר וקיים לעד, המקודש על ידי המסורת – בסיס זה טעון הוכחה. הוא כשלעצמו אינו ברור אליו.

אבל גם אם נניח שאין שאלת ההגדרה של שלמות הארץ יכולה להיות שנויה במחלוקת אצלנו, זאת אומרת שאין חילוקי דעות לגבי פירוש המושג הזה, הרי היה בתוכנו ויכוח מה קודם למה? מה עדיף? האם עדיפה שלמות הארץ ויהי מה, גם אם העמידה על העיקרון הזה פירושה דחיית העצמאות ואולי החמצת העצמאות לדורות ואולי לצמיתות, או עדיפה עצמאות בחלק הגון מהארץ גם אם פירושה ויתור – אם עכשיו, לזמן רב, או מי יודע לכמה זמן – על שלמות הארץ?

בוויכוח הזה נפלה הכרעה. אני אומר את הדברים כלפי המישאלה, או כלפי האמונה שהובעה כאן על ידי חבר הכנסת ציזלינג – המישאלה שצריך לחתור לכך, והאמונה שאפשר להגיע לכך – שבלי מלחמה, בדרכי שלום, תוחזר שלמות הארץ לקדמותה על היישוב הערבי הנמצא בתוך כל השטח הזה מבלי לעקור אותו ממקומו.

והנה, גם זוהי שאלה שבה נפלה הכרעה. נפלה הכרעה האומרת כי מדינה יהודית, או מדינת ישראל, פירושו שטח בארץ־ישראל אשר יש בו רוב יהודי מובהק ושממשלת ישראל ומוסדות המדינה, בהיותם מוסדות דמוקרטיים גמורים, משליטים עליו את רצון הרוב היהודי. אין בדעת הממשלה להציע לכנסת או לציבור לעיין מחדש בהכרעות האלה – (מנחם בגין (תנועת ה"חרות"): אבל הציבור יכול להציע) – אני מדבר בשם ממשלת ישראל.

ועכשיו לעניין שאני רואה אותו כנושא הוויכוח הזה. מסרתי דין וחשבון על פרשת הדיון בשאלת ירושלים בעצרת האומות המאוחדות. אבל בוויכוח היתה התקפה על מדיניותה של משלחת ישראל באו"ם לרגלי העמדה שהיא נקטה בשאלות אחרות שעמדו על סדר יומה של העצרת. היתה ביקורת על עמדה זו לגופה בפי חבר הכנסת ריפטין.[15] ואחר כך נעשה ניסיון על ידי חבר הכנסת ארם לקשור את הדברים ולהסביר את תוצאות הוויכוח בשאלת ירושלים על

---

14 המנדט הבריטי על ארץ־ישראל אושרר ע"י חבר הלאומים ב־1922.

15 יעקב ריפטין (1907–1978), עלה ב־1929. מראשי הקבה"א והשמאל במפ"ם. חבר עין־שמר. ח"כ ריפטין תקף בדבריו בכנסת את ממשלת ישראל על הצבעות נציגה באו"ם יחד עם "הגוש האימפריאליסטי" ובין השאר אמר: "בהיאבקות על השלום עומד לימיננו מחנה המהווה יחד אתנו כוח העולה על כוחות המחנה התוקפני. האינטרס החיוני של עם ישראל ומדינת ישראל מצווה עלינו לעמוד לימין המחנה הזה. מדיניות עצמאית ומלחמה למען השלום היתה צריכה למצוא את ביטויה לפחות בתמיכה אמיצה בהצעות מחנה השלום שהוגשו לעצרת ע"י מיניסטר החוץ הסובייטי מר וישינסקי".

ידי הצבעותינו בשאלות אחרות.[16] נדמה לי, כי גם חבר הכנסת ציזלינג השתתף בניסיון כזה – להסביר את הרוב שנוצר בעצרת בשאלת ירושלים נגדנו – לאור העמדות שנקטה משלחת ישראל בשאלות אחרות שעמדו על הפרק.

אני חושב שלא אבזבז את זמנה של הכנסת ואשתדל, על כל פנים, להקטין את חשש הבזבוז על ידי כיווץ הדברים במידת האפשר, אם אתעכב על הפרשה הזאת ואם אמסור דין וחשבון קצר ומצומצם על עמדת משלחת ישראל בשאלות שונות אשר עמדו בעצרת. מן הראוי שהכנסת תיתן את דעתה על הדברים ותנסה להזדהות עם מעמדה, עם גורלה, עם מאבקה ועם לבטיה של המשלחת ועם הדרך שניסתה לפלס לעצמה בין סלעי המגור אשר איימו עליה בזמן הדיונים בעצרת על הדברים המסובכים האלה.

כידוע, כאשר מתכנס מוסד יש לבחור בנשיאות. זו היתה השאלה הראשונה בה פתח חבר הכנסת ריפטין כהתקפה: למה הצבענו בעד נציג הפיליפינים [קרלוס] רוֹמוּלוֹ ולא הצבענו בעד שר החוץ הצ׳כוסלובקי קלמנטיס? אני מכיר היטב את מר קלמנטיס, נפגשתי אתו לא פעם בידידות רבה ואני רוחש לו כבוד,[17] וכולנו רוחשים תודה והוקרה למדינת צ׳כוסלובקיה הקיימת [הקומוניסטית] – כשם שרחשנו תודה והיקרה לקודמת – על אהדתה לישראל, על עזרתה לישראל ועל מדיניות העלייה הנבונה שהיא נקטה.[18] אבל כאשר יש לקבוע בעד מי להצביע, או איך להצביע בעצרת, אין כאן אך ורק שאלה של הכרת טובה. אינני אומר שהכרת טובה זהו שיקול שתמיד מותר להתעלם ממנו, אבל אין להכריע רק לפי שיקול של הכרת טובה, ואני בטוח שממשלת צ׳כוסלובקיה אינה רואה באי־הצבעתנו בעדה לנשיאות העצרת ביטוי של אי־הכרת טובה – כשם שאני משער שאיננה רואה בהצבעתנו בעדה לחברות

---

16 משה אֶרֶם (1896–1978), עלה ב־1924. מראשי מפלגת "פועלי ציון שמאל" ולימים אחה"ע ומפ"ם. בהתייחסו בכנסת להצבעת נציג בריה"מ בעד בינאום ירושלים, אמר ח"כ ארם: "שמא בכל זאת גרמנו גם אנו לכך שמשהו הביא תמורה ביחסה של בריה"מ אלינו? לא אטעה אם אומר, שעוררנו בבריה"מ כמה חששות וחשדות. ח"כ ארם מנה שתי "הצבעות מיבחן" שבהן נכשלה ישראל בעצרת בהצטרפה לגוש המערבי – הצבעה על הצעה סובייטית לאסור שימוש בנשק אטומי ועל הצעה סובייטית על ברית שלום בין חמש המעצמות הגדולות: "מצוות בראשית למשלחת ישראל היתה להפגין בקומה זקופה כי אנו הננו עם המחנה הנלחם לשלום".

17 ולדימיר קלֶמֶנטיס (1902–1952), מדינאי סלובסקי וממנהיגי המפלגה הקומוניסטית הצ׳כוסלובקית. ב־1945 התמנה לסגן שר החוץ בממשלת צ׳כוסלובקיה הדמוקרטית. לאחר ההפיכה הקומוניסטית ב־1948 שהיה מארגניה, התמנה לשר החוץ במקום קודמו יאן מסריק. כשר חוץ מילא תפקיד מכריע בהרכשת נשק ומטוסי קרב לישראל. ב־1950 הודח ונאסר באשמת "סטייה" ואח"כ הורשע בהשתתפות ב"קשר טרוציקסטי־טיטואיסטי־ציוני" והוצא להורג בתלייה בדצמבר 1952.

18 ר׳ שרת/*דבר דבור 1949*, עמ׳ 498, 877.

במועצת הביטחון ביטוי של הכרת טובה – אלא אני מניח כי היא רואה בצדק, בשתי ההצבעות, ביטוי לשיקול דעת מדיני.

יש לנו עניין עם עולם מפולג, והוא מפולג לא לשני חצאים שווים אלא לרוב גדול ולמיעוט קטן. כזהו המצב באו"ם. אינני דן כרגע על שטח, אינני דן כרגע על אוכלוסין, ואינני דן חלילה על משקל חברתי ומדיני ורוחני של שיטות ואידיאולוגיות. אני דן על עובדות מספריות. ישנן 59 מדינות שהן חברות באו"ם והן מחולקות לשני גושים מאוד מאוד בלתי שווים. וכשיש לבחור בנשיא לגוף כזה הרי השאלה היא אם יכול להיות נציג המיעוט, המורכב כפי שהוא מורכב, נשיא לעצרת, או שיש היגיון, יש צדק ויש דין המחייבים שנשיא הגוף הזה יבטא את רוח הרוב. זהו שיקול אחד.

ישנו עוד שיקול. עמדנו בפני עצרת אשר בה עמדה על הפרק שאלת ירושלים. אינני יודע מהו ההיגיון האומר, שלשם הפגנת סרק עלינו לקומם נגדנו מראש מוסד ששמו "נשיאות", אשר באופן ניהולו את העניינים תלוי משהו לגבי גורל העניינים החיוניים מאוד לדידנו העומדים על הפרק. ועל הכל, עניין הבחירות לנשיאות וכל אופי הנשיאות זוהי תפאורה חשובה מאוד, תפאורת כבוד למהלך העניינים בעצרת – אבל אין זה מוסד הקובע ומבצע.

לעומת זאת, עמדה בפנינו בעיה אחרת – בחירת חבר למועצת הביטחון. כאן יש לתוצאות ההצבעה אופי הרבה יותר ממשי, כי המועצה מכריעה עניינים היכולים לקבוע גורל. אמרנו: "אנחנו נצביע בניגוד לעמדת הרוב המכריע של העצרת – לא בעד יוגוסלביה למקום הזה אלא בעד צ'כוסלובקיה". מדוע אמרנו זאת? לא מפני שאנחנו גורסים את התיאוריה אשר השמיע פה חבר הכנסת ריפטין, שיוגוסלביה היא מדינה אשר "בגדה" בחבריה והצטרפה ל"חזית האימפריאליסטית".[19] מה שאני חושב בשאלה זאת אינני עניין לכאן ואיננו מעלה או מוריד, אם כי יש לי בעניין זה דעה ברורה מאוד. אבל השאלה היא שאלה של עמדת משרד החוץ ועמדת ממשלת ישראל. ובכן, מועצת הביטחון מורכבת מגושים אזוריים. ישנו היגיון ידוע בהרכב זה וגוש מזרח אירופה הוא אחד החלקים המרכיבים את מועצת הביטחון. אמרנו, כי יש זכות לגוש הזה לפסוק מי ייצג אותו ואין להרכיב לו נציג על פי רצונו של רוב העומד מחוצה לו. מפני זה הצבענו בעד צ'כוסלובקיה ונגד יוגוסלביה. אמרנו ליוגוסלביה כי אין בזה שום ביטוי לאי־ידידות כלפיה. אמרנו לה כי ידידותנו כלפיה אינה תלויה במקום שהיא תופסת במערכת הכוחות במזרח אירופה, ואם היא מקובלת או מנודה שם, מפני שאנחנו עצמאיים וחותרים ליחסים עצמאיים עם כל אומה ולשון על יסוד של הדדיות בינינו ובינה. אבל יש כאן עניין של צדק ויושר – ישנו גוש מדינות.

---

19 ביוני 1948 התנתקה יוגוסלביה, שבראשה עמד אז מרשל יוסיפ ברוז טיטו, מהגוש הסובייטי.

קרה מה שקרה – אפשר להצטער על כך, אך יש לקבל זאת כעובדה – לגוש הזה ישנה הזכות לקבוע את הנציג שלו. לכן הצבענו בעד צ'כוסלובקיה אם כי היינו מטרה ללחץ רב מהצד שכנגד – וכאשר אני אומר הצד שכנגד אין אני מתכוון ליוגוסלביה[20] – אשר רצה כי נצביע בעד יוגוסלביה.

גם לא חששנו לגבי אחת הוועדות של העצרת להצביע, וכמיעוט קטן מאוד, בעד נציג אוקראינה לנשיאות.

מאחר שכך נהגנו בהצבעה לנשיאויות ולמוסדות, מה פירוש הדבר כאשר חבר הכנסת ריפטין אומר, שהיינו צריכים להצביע בעד צ'כוסלובקיה גם לנשיאות העצרת? פירוש הדבר שהיינו צריכים בכל עניין ועניין, ובכל בחירה ובחירה, להצביע עם גוש אחד נגד משנהו. אנחנו איננו גורסים את העמדה הזאת. אנחנו גורסים עצמאות שלנו בעניין זה. אנחנו גורסים קו האומר כי אין אנחנו מזדהים באופן שיטתי עם גוש אחד נגד משנהו.

גם חבר הכנסת ריפטין דוגל בעצמאות. אבל כאשר הוא מוכיח בכל עניין ועניין כי העצמאות של מדינת ישראל צריכה להביא את שליחיה להזדהות עם גוש אחד, אני מתפלא שאין הוא חוסך לעצמו את כל העמל והטורח הזה: למה לו להוכיח את הדבר בכל מקרה ומקרה? אני מתכוון לשאלות של מדיניות כללית העומדות על הפרק באו"ם. אם שיקול הדעת העצמאי שלו מביא אותו בדיוק מתמטי – בכל מאה האחוז של המקרים – למסקנה שצריך להזדהות עם גוש אחד, או על כל פנים, אסור להרים יד נגדו, כי אז מותר לו לפסוק הלכה אחת לתמיד ולכל המקרים: עצמאות ישראל מחייבת הזדהות עם הגוש הזה – ויקמץ לעצמו את הטורח, את בזבוז המאמץ והזמן לו, ואולי גם לאחרים. מפני שהוויכוח הזה חוזר ונישנה ובכל פעם הוא כאילו ויכוח לגופו של עניין – אבל אין זו אמת. אין זאת שאלה של ויכוח לגופו של עניין. ישנה שאלה של אוריינטציה, והשאלה היא אם אפשר להכתיב אותה בסיטונות למדינת ישראל ולשליחיה המוסמכים.

הייתי רוצה להיתקל במקרה אחד, שחבר הכנסת ריפטין או מישהו מחבריו יוכיחו, כי באיזו שאלה כללית של מדינת ישראל באו"ם מחייבת עצמאות ישראל לא להזדהות עם הגוש הסובייטי – (מאיר יערי (מפ"ם):[21] בעניין ירושלים) – אם אתה רוצה להקשות עלי, עליך לדייק כפי שאני מדייק. אמרתי "בשאלות של מדיניות כללית המופיעות באו"ם" – על זאת דיברתי – אם זאת שאלת סין או קוריאה, או מושבות איטליה או עצרת זוטא, או שלום העולם או האנרגיה האטומית, או משמר של או"ם וכולי – ואני עוד אעמוד על כל הדברים האלה – אילו קרה מקרה כזה,

---

20 ב"צד שכנגד" מכוון מ"ש לגוש המערבי, שביקש לחזק את יוגוסלביה במאבקה במוסקבה.

21 מאיר יערי (1897–1987), עלה ב־1920. מראשי הקבה"א, "השומר הצעיר" ומפ"ם. חבר קיבוץ מרחביה.

היתה בזה הוכחה לבחינת העניינים לגופם, זאת אומרת לעצמאות מדינית.

גישתה של משלחת ישראל, ואני סבור כי זאת הגישה העצמאית היחידה, היא לשקול כל מקרה לגופו. אין זאת אומרת שהיא יוצאת לשייט על פני ים נגרש זה ללא מצפן וללא הגה. היא מנסה להסתייע בשני עקרונות מנחים: עיקרון מנחה אחד הוא להימנע עד כמה שאפשר מהזדהות עם גוש אחד נגד משנהו. העיקרון השני הוא לתמוך במטרות, באידיאלים ובתפקידים של ארגון האו"ם, לסייע לכוחו וליכולתו היעילה לשמור על השלום ולמלא את ייעודו.

כיוון שאמרתי אי־הזדהות, ופה היו הסתמכויות על הגדרות שלי בנוגע למדיניות החוץ של מדינת ישראל, והיתה ביקורת כי אנחנו מחליפים את הנוסחאות שלנו חדשים לבקרים, רצוני במאמר מוסגר וקצר אחד להתעכב על ההתקפה שנערכה כאן על מדיניות החוץ ועל שר החוץ – וגם על ממשלת ישראל בכללה – על ידי חבר הכנסת בגין.[22]

הוא תבע ממני את עלבון אומות העולם. חבר הכנסת בגין, הדואג הגדול הזה לשמה הטוב של ישראל בעמים, מי שתרם תרומה כה ניצחת להפצת אהבת ישראל בקרב אומות העולם, בקרב טובי אומות העולם, בא לתבוע מידי את עלבונן של אומות אחרות, ואת עלבון יחסי ישראל אתן. ביקורת כזו אינה מזיקה למדיניות החוץ של ישראל, כשם שלא מזיק לכנסת בכלל, כך אני סבור, התפקיד החינוכי החיוני מאוד שממלא בתוכה, באופן כה שיטתי ומובהק, חבר הכנסת בגין, כשהוא משמש כל פעם מופת חותך כיצד לא צריך לנאום בכנסת, לאיזו רמת שפל לא צריך להגיע בוויכוח ולאיזה להטים ותחבולות של סילופים ובדותות לא צריך להזדקק.

כאשר חבר הכנסת בגין מוסר שאני אמרתי "ניטרליות", הרי הוא יצטרך להוציא זמן רב ולהטריח את עצמו הרבה בחיפוש אחרי מקום אחד, אם בנאום או בהרצאה, אשר בהם אמרתי "ניטרליות". כאשר הוא אומר כי אמרתי "אוריינטציה על או"ם", גם הטורח הזה שלו למצוא אסמכתה לכך יהיה לשווא. אבל אלה הם הדברים הקלים. הניסיון שלו לחבר היסטוריה, צבאית ואחרת, הוא פרשה בפני עצמה, אבל את הטיפול בפרשה זו אניח לחבר הבקי בה יותר ממני,[23] אם כי גם בקיאותי המוגבלת היתה ודאי מספיקה לכך.

אני רוצה כעת לעבור לשאלות אחרות וקודם כל לשאלות הכלליות אשר עמדו על הפרק בעצרת או"ם והנוגעות לא לפתרון איזה בעיות בזירה העולמית, כי אם לסדרי הארגון והפעולה של או"ם עצמו.

---

22 ח"כ מנחם בגין טען כי בחתירתה להשלמה עם עבדאללה ובריטניה מרחיקה ממשלת ישראל מעליה את האומות האחרות.

23 הכוונה לשר הביטחון דוד בן־גוריון ולהאשמות ח"כ בגין על החמצת כיבוש הארץ כולה ובייחוד כיבוש ירושלים המזרחית במלחמת העצמאות.

כבר עמדתי מקודם על עניין הבחירות לנשיאות [העצרת] ולמועצת הביטחון, וברצוני להתעכב כעת על עניין עצרת זוטא. מה זאת עצרת זוטא? היתה פעם הצעה, שכיוון שהעצרת אינה מספיקה אף פעם לגמור את סדר היום שלה, שייבחר מוסד פחות או יותר קבוע, פרמננטי, אשר יתכנס בין כנס לכנס של העצרת כדי לטפל בבעיות האלה לפי החלטת העצרת.

גוש מזרח אירופה התנגד לכך וטעמו ונימוקו עמו ויש לו הרשות להתנגד. הוא החרים את המוסד הזה. מה היה טעמו העיקרי, על כל פנים טעמו הנגלה, לכך? הוא טען שזוהי מזימה ליצור תחליף למועצת הביטחון, אבל תחליף למועצת הביטחון שאין בו אותו הסייג שיש במועצת הביטחון והמגן על ברית המועצות – סייג הווטו. אבל מה קרה? עצרת זוטא נתקיימה כמה שנתקיימה, והחשש הזה של ברית המועצות, שהיה אולי מוצדק בזמנו, נתבדה לחלוטין. עצרת זוטא לא נתפתחה בשום פנים ואופן למוסד המתחרה במועצת הביטחון. אף על פי כן, בשבילנו, כאנשים החרדים לשלומו וליעילותו של האו"ם, קיימת הבעיה הזאת שישנה עצרת זוטא ושהיא מוחרמת על ידי אחד הצדדים. והנה, ישנה שאלה שהעצרת צריכה לשמוע דין וחשבון של עצרת זוטא. כיוון שישנו צד מחרים הריהו מצביע נגד שמיעת הדין וחשבון. אבל אנו לא הצבענו בעד החרמת עצרת זוטא ולכן לא הצבענו בעד אי־שמיעת הדין וחשבון. המוסד הזה קיים ועומד – כיצד אפשר להתנגד לשמיעת הדין והחשבון שלו? הצבענו בעד שמיעה הדין וחשבון, אבל בוויכוח עליו דיבר הנציג שלנו נגד קיומה להבא של עצרת זוטא. הנאום של היועץ המשפטי שלנו, דר' יעקב רובינסון,[24] שהיה אחד הנואמים המרכזיים בכל הוויכוח הזה, הוכיח מדוע מסוכן לעתידו של או"ם תקדים כזה הכלול בקיום מוסד שחלק אחד מחרים אותו. בהצבעה לגופו של העניין, נמנענו.

היה עניין קוריאה. הרוב היה בעד מינוי מחדש של הוועדה המפקחת ובעד גינוי התפקיד שמילאה ברית המועצות בשאלת קוריאה. התנגדנו למינוי ולגינוי. נגד ההצעה הזאת הצביעו רק חמש מדינות ואילו אנו היינו בתוך השבע שנמנעו. הדבר גרם לחיכוכים רציניים מאוד בינינו ובין גורמים חשובים מן הצד שכנגד. לא נרתענו. הודענו, כי מכיוון שזהו צעד ישיר נגד ברית המועצות, כל זמן שאין הסכם בשאלה זו לא ניתן יד להכרעה. הודו, שנמנעה יחד אתנו בשאלת יוון,[25] הצטרפה למערב בשאלת קוריאה.

---

24 יעקב רובינסון (1889–1977), משפטן, דיפלומט והיסטוריון. יועץ משפטי של משלחת הסוה"י לאו"ם ואח"כ של משלחת ישראל לאו"ם.

25 בתקופת כיבוש יוון בידי גרמניה הנאצית במל"ע–2 קמה שם תנועה פרטיזנית אנטי־גרמנית, שבראשה עמדו לוחמים קומוניסטים. בתום המלחמה ניסו לוחמים אלה לתפוס את השלטון ופרצה מלחמת אזרחים. מלחמה זו הסתיימה ב־1949 בתבוסת הקומוניסטים.

בשאלת יוון היתה בדידותנו הרבה יותר ניכרת והיא עלתה לנו במשהו לגבי ירושלים. נתקבלה הצעה להוקיע את בולגריה ואת אלבניה על התירותיהן ביוון, ולחדש את ועדת אונסקו"פ[26] המוחרמת על ידי הגוש הסובייטי. בשאלה הראשונה נמנעו רק שתי מדינות, הודו ואנחנו. בשאלה השנייה של חידוש אונסקו"פ רק אנו בלבד נמנענו – הקול היחיד שנמנע היה קולנו. זה גרם שוב לחיכוכים רציניים, וקרוב מאוד לוודאי שהדבר עלה לנו בקול אחד בעניין ירושלים נגדנו. אמרנו, שאנו רואים את כל היסודות לפיוס ולהתפשרות, לכן לא ניתן יד להכרעה שלילית.

היתה שאלת סין [הלאומנית]. שוב באה הוקעת התפקיד שמילאה ברית המועצות בערעור המצב בסין.[27] אמרנו שלא ניתן לזה [להוקעת בריה"מ] יד. נציגנו היה הנואם היחיד מחוץ לגוש המזרחי, אשר טען כי מה שקרה בסין לא בא כתוצאה מהתערבות מן החוץ אלא כתוצאה מהתפוררותו של משטר מבפנים, משום שאותו משטר לא סיפק את צורכי העם ורק אם ישרור בארץ יתר צדק חברתי, תהיה נודעת גם יתר יציבות למשטר. הצבענו נגד הוקעת ברית המועצות בעניין סין וזה עלה לנו בקולה של סין בעניין ירושלים.

היתה שאלה של מושבות איטליה.[28] אמרנו שאיננו חייבים להיות פטריוטים של עצמאות ערבית ומוסלמית יותר ממדינות ערביות ומוסלמיות ואסיאתיות. ברית המועצות, רק לפני שנה, תבעה עצמאות למושבות איטליה בצפון [אפריקה] אבל רק כעבור עשר שנים, ועד אז נאמנות או"ם. אם ברית המועצות נוכחה תוך שנה אחת שלוב יכולה להיות עצמאית מיד, הרי התקדמות אמונתנו־אנו בכושרו של העם הערבי להיות עצמאי היתה יותר איטית. מותר היה לנו גם להעלות על הדעת, שיצירת מדינה ערבית חדשה בזמן זה פירושו תוספת חבר חדש [לוב] לחֶבֶר הערבי, פירושו חיזוק חזית מסוימת שאנו רחוקים מלהיות איתה בשלום גמור ויציב. היינו בעד עצמאות, אבל קיבלנו את העצמאות כפי שגרסו כל המדינות שוחרות העצמאות שבאסיה ובאפריקה.

עמדה השאלה של זכויות האדם. התאפקנו במאמץ נפשי עליון בשאלה זו. השאלה היתה קשורה בקיום זכויות האדם בארצות ידועות של מזרח אירופה, ארצות אשר יש לנו איתן חשבון חמור מאוד וריב גדול על קיום זכותו הראשונית של האדם היהודי, והיא לעלות לארצו. אמרנו: נערוך את הוויכוח הזה במקום אחר ובזמן אחר ולא נערב סכסוך בסכסוך. אל ניתן למישהו רשות לסלף את

---

26 אונסקו"פ – הוועדה המיוחדת של או"ם לענייני א"י. הוקמה במאי 1947 לפי החלטת עצרת או"ם, שהתה במזה"ת והגישה המלצותיה לחלוקת א"י באוגוסט 1947. עניין הוועדה בהקשר היווני לא נתחוור.

27 מלחמת הקומוניסטים בסין נגד המשטר הלאומני של גנרל צ'אנג קאי שק.

28 שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' 392 הע' 4.

עמדתנו על ידי הערבוביה הזאת. היה חבר של משלחת ארצות הברית, הוא היה יהודי, שטען כי בארצות אלה של מזרח אירופה רודפים לא רק קתולים אלא גם ציונים. הוא התכוון לציונים אשר אוסרים עליהם את הקשר עם מדינת ישראל. זו היתה קריאת תיגר לנו: מדוע אינכם מרימים קול? ואנו לא הרימונו את קולנו. ההתאפקות הזאת עלתה לנו במאמץ נפשי ומדיני עצום.

היתה שאלה של חברות באו"ם. ברית המועצות דגלה בעיקרון של קבלת כל אלה העומדים על הפרק. היא הציעה לקבל גם את עבר־הירדן ולא התנתה לגבי ארץ זו כל תנאי. היא לא אמרה שעבר־הירדן צריכה לפנות חלק מירושלים או חלק מארץ־ישראל. ברית המועצות המליצה לקבל את עבר־הירדן לאו"ם. הצבענו בעד המדינות המתדפקות על שערי האו"ם. הצבענו בעד העיקרון הסובייטי של קבלת הכל. הסתייגנו ואמרנו, שאנו שומרים לנו את חופש ההצבעה לגבי מדינות מסוימות בזמן שיצביעו על כל מדינה לחוד. עשינו זאת בניגוד לעמדה המערבית, אשר גרסה כי יש להכריז את מי לקבל ואת מי לא לקבל, לא מנימוקים שלנו, כמובן, אלא מנימוקים כוללים ועקרוניים.

כל המכלול של האנרגיה האטומית, אם כי הוא מעניין אותנו, לא הצבענו בקשר אליו. זהו ריב בין המזרח והמערב. לנו, כאזרחי העולם, יש דעות בעניין זה, אבל ענייני האטום אינם מענייניה של מדינת ישראל ואין היא חייבת להצטרף לפוסקי הלכה בשאלת שימוש או אי־שימוש באנרגיה האטומית בעולם.

לעומת זאת, אנו מעוניינים בחיזוק השלום ואיננו יכולים להיות אדישים לו. אנו מדינה המעוניינת בשלום ואנו רואים את עצמנו מצווים לשמור את עמדתנו זו בכל עת ובכל שעה.

ובכן, היתה כאן הצעת ברית המועצות שפתחה בהוקעה וגינוי נמרץ של מדינות ארצות הברית ובריטניה. עמדנו נגד הוקעת ברית המועצות בסין ובבלקנים. עמדנו נגד הוקעת מדינות אלה בעניין השלום. הצבענו נגד הוקעת ברית מועצות בסין, אמרנו שההוקעה של שתי מעצמות המערב אינה מסייעת לשלום והצבענו נגדה. מותר לנו לחלוק על דבריהם של אחרים וזוהי עצמאות. להם כל הזכות להסביר כיצד הוקעה חריפה וארסית זו מסייעת לשלום – ולנו הזכות לחלוק ולחשוב שאופן דיבור כזה אינו מסייע לשלום. התווכחנו עם ברית המועצות בעניין זה ומר וישינסקי ענה לאבא אבן בעניין זה. הוא התווכח איתו ואנחנו ראינו בזה ביטוי של עצמאותנו. אין אנו יושבים שם כדי להפקיד או להפקיר את שיקול דעתנו בידי מישהו אחר. שיקול דעתנו נתון בידנו־אנו. זהו הנכס היותר יקר שלנו. לשם כך הלכנו לשם. זה טעמה של עצמאות: חופש שיקול הדעת, ההכרה כי בעניין זה אנחנו שווים. אין דבר זה תלוי בהישגים שלנו. אין זה תלוי בעוצמה צבאית. אין זה תלוי בשטח ואוכלוסייה. זה ביטוי לכבודו העצמי

של כל אדם, לכבודה העצמי של כל אומה.

היתה, לעומת זה, ההצעה המערבית [להוקעת בריה"מ]. הסתייגנו לדידה ולא תמכנו בשום סעיף אשר לפי שיקול דעתנו אינו מזדהה עם המגילה [של או"ם] ועם רוח המגילה. אבל נשארו הסעיפים שלפי כל עומק הכרתנו מתאימים לרוח המגילה, שנשבענו אמונים כלפיה, ולכן הצבענו בעד הסעיפים האלה.

נשמעה כאן הנחה שההצבעות האלה, כולן או קצתן, הן שגרמו לעמדה שנקטה ברית המועצות בשאלת ירושלים. אני מוכרח לומר כי אנו עוסקים פה לא בתורת הנגלה, אלא בתורת הנסתר. מי יבוא לחקור כליות ולב ולדדת לעומקי מחשבה? לא אדבר כאן במסקנות, אבל בהסתייגות אומר כי לפי כל הידוע לי זוהי הנחה מופרכת בתכלית. זמן רב לפני העצרת חששנו להסתבכות עם ברית המועצות בשאלה הזאת, שאלת ירושלים. אני רוצה לומר זאת לגופה של עובדה, וגם כלפי אותם בעלי ביקורת שמנו בממשלה בעיקר חטא זה של אי־ראיית הנולד.[29] על שאלת אי־ראיית הנולד אדבר עוד לחוד, אומר כאן, שזמן רב לפני העצרת נתנו דעתנו על אפשרות של הסתבכות עם ברית המועצות דווקא בשאלת ירושלים, והצענו הצעות שכוונתן היתה לאפשר בירור יסודי בשאלה זו. לא באשמתנו לא יצא הבירור הזה לפועל כפי שאנו רצינו בו. בכל זאת, פנינו לממשלת ברית המועצות פנייה ישירה בבירתה לפני העצרת – הן על ידי הציר שלנו והן באופן מיוחד – הרצינו לפניה את עמדתנו בשאלת ירושלים. אמרנו מה היה המצב בתחילתו, מה היתה ההתפתחות, מה המצב עכשיו, מהי הכרת העם, מהו העניין היסודי שלו, לאיזה מסקנות אנחנו מגיעים, מה אנחנו הולכים להציע. נעניו, שלברית המועצות בשאלה זו יש עמדה קבועה. לא יכולנו להתמרמר שברית המועצות אינה מגלה לנו את עמדתה. הבינונו שבעניין זה נפלה הכרעה מסוימת, והתברר אחר כך שהכרעה זו שימשה קו למשלחת והמשלחת עמדה על קו זה. הדברים נקבעו לפני העצרת ולא היה למהלך העצרת כל השפעה על העמדה.

לא הבינותי כאן את דברי החבר אֶרם. מצד אחד טען שאנו חייבים בשינוי שחל בעמדת ברית המועצות [כלפי ישראל], ומצד שני אמר כי בסוף נתברר שלא חל כל שינוי. איני יודע לאיזה שינוי כוונתו. איני רואה כל שינוי אלא עקביות מסוימת, ואני אסביר אותה כפי שאני מבין אותה. ובכן, כיצד החבר אֶרם, אם הבינותיו נכונה, אומר מצד אחד כי התנהגותנו גרמה לקו שנקטה ברית המועצות, ובאותה נשימה הוא אומר כי הנה, במועצת הנאמנות, כבר לא עמדו על זה אלא התאפקו ושתקו? אם ההצעה בעצרת היתה תוצאה של רוגז, מדוע חלף הרוגז במועצת הנאמנות? אין זה מוסבר לגמרי.

---

29 הכוונה לדוברי מפ"ם ומק"י בוויכוח.

אני רוצה לומר שוב, כי על כגון דא נאמר "במופלא ממך אל תדרוש". אבל מבחינה – אם מותר לומר כך – מדעית, אין כל צורך בגורם זה של הצבעה זו או אחרת מצידנו, אם בעניין האנרגיה האטומית או לגבי חיזוק השלום בעולם, כדי להסביר מדוע ברית המועצות לשיטתה נקטה עמדה כפי שנקטה בעניין ירושלים. אני סבור, שאם ברית המועצות תמכה בהחלטת 29 בנובמבר [1947] היא לא עשתה זאת – על כל פנים לא בראש וראשונה, – מתוך ידידות לעם היהודי או מתוך אהדה לישראל, ואני אומר זאת לא לגנאי. היא עשתה זאת מתוך שיקולים שלה ומתוך אינטרסים שלה ובזה שורש היציבות של עמדתה. ולכן יש לדבר ערך חיובי מבחינתנו – דווקא מפני שעשתה זאת מתוך אינטרסים שלה.

מה היה האינטרס? האינטרס היה לעקור את השלטון הבריטי מהארץ הזאת. וברית המועצות נוכחה לדעת שאי־אפשר לעקור אותו אלא על ידי עצמאות, ואי־אפשר לבסס עצמאות בארץ הזאת ולא תיכון עצמאות בארץ הזאת אלא אם כן תהיה, או תכלול, עצמאות של העם היהודי. ולכן אמרה: קודם כל, עצמאות. ולהלן אמרה: או ששני העמים יקיימו ויגבשו עצמאות זו במשותף – או, אם נכון הדבר כי נוכח היחסים שביניהם, או עקב ההתנגשות שבין שאיפותיהם לא תיתכן עצמאות משותפת – כי אז יש לקבל את פתרון החלוקה. לא הם המציאו את פתרון החלוקה, אבל הם קיבלו אותו כי ראו בו את הדרך היחידה בנסיבות הנתונות, וכן את הדרך הקצרה ביותר להגיע לעצמאות, הווה אומר, להגיע לידי עקירת השלטון הבריטי מהארץ. הם נשארו נאמנים לעמדה זו. במקרה ההוא העמדה הזאת היתה לטובתנו ובמקרה הזה היתה לרעתנו. הם סבורים, כי מי ששליט על החלק השני [המזרחי] של ירושלים מזוהה עם שלטון בריטי – (יוחנן בדר (תנועת ה"חרות"): לא רק בשבילם) – הנושא של המשפט הוא ברית המועצות ולא יכולים שני נושאים לשמש במשפט אחד. אני רואה שהמורה במפלגתכם, הגב' רזיאל־נאור,[30] מסכימה עמי.

אני חוזר ואומר: זה העיקר לדידם. לפי זה הם חותכים ולפי זה הם פוסקים. בשבילם יותר חשובה עקירת שלטון בריטי מסיפוק תביעתו של העם היהודי. לדידם קיים רק חשבון עולמי. זאת אמרתי בדברי, שהם פוסקים בכל דבר לפי החשבון העולמי ואינם סוטים מקו זה, וזה מתנקם בנו ויכול להתנקם בידידותנו. זהו ההסבר המלא לעמדה ברית המועצות ואין הצבעותינו מעלות ומורידות לדידי. אין כל היגיון בהנחה שברית מועצות היתה מוכנה לאשר את עמדתנו, ורק מפני שהצבענו כך או אחרת בעניין קוריאה או חיל המשמר של או"ם, הצביעה היא כפי שהצביעה בעניין ירושלים. אגב, בפירוט שלי לא הזכרתי את עניין חיל המשמר

30 אסתר רזיאל־נאור (1911–2002), ח"כ מטעם תנועת ה"חרות", מהכנסת הראשונה עד השמינית.

של האו"ם – ההצעה שנתקבלה, ושהצבענו בעדה בניגוד לעמדת ברית המועצות, היתה שיגויסו 300 שוטרים אשר ישמרו על שליחי האו"ם אשר יבקרו באיזה מקום בעולם. האם במקרה זה היינו צריכים להצביע נגד? האם יכולנו להצביע נגד? כל שליח או"ם יהיה לו שומר עם אקדח. האם יכולנו לפסול תקנה זו אחרי מה שקרה בעיר הזאת? – (יוחנן בדר (תנועת ה"חרות"): שלוש מאות לעולם כולו?) – לא רק לירושלים, לעולם כולו – (יוחנן בדר: זה אומר לירושלים בלבד) – נניח שאילמלא הצבענו כפי שהצבענו, כלום היו משנים עמדתם זו? להניח זאת אין פירושו לתת אמון רב ברצינותה ובעקביותה של ברית המועצות במדיניות החוץ שלה.

אשר לביקורת שנשמעה כאן בכללותה, אני רוצה לומר שמשרד החוץ, ומאותה בחינה גם שום משרד אחר של הממשלה, ובוודאי לא הממשלה כולה, אינם קבלנים להצלחות. משרד החוץ גם איננו קבלן לראיית הנולד. הוא קבלן רק למאמץ.

יש הפתעות בחיים. לא כל הפתעה אפשר לדעת מראש ולכוון מראש. פה סיפר חבר ציזלינג מעשה בילד.[31] גם אני אספר מעשה בילד. ילדה בת חמש שאלה את אמה איך נולדים ילדים והאם אמרה: "מביאים אותם". ואז אמרה הילדה: "לא ייתכן. לו היו מביאים אותם היו אומרים 'הביאו ילד'. אם אומרים 'נולד ילד', משמע שיש כאן דבר מיוחד, אחרת לא היתה קיימת המילה 'נולד'." ואף אני אומר: לולא היתה הפתעה בעולם לא היתה קיימת המילה הזאת. אם ישנה המילה "הפתעה", סימן שיש הפתעות. ישנו דבר כזה שאי־אפשר לדעת מראש ואין הדבר תלוי בשכלו של אדם או בכושרו של מנגנון. יש הפתעות, והפתעות רציניות בחיים. יש הפתעות במלחמה צבאית. יש דברים שנשמרים בסוד ויש לפעמים הפתעות המפתיעות גם את האיש העושה את ההפתעה. הוא רואה לפתע פתאום שיש הזדמנות אשר בעצמו לא שיער מקודם והוא נאחז בה ומפתיע הן את עצמו והן אחרים. וכן יש הפתעות גם במאבק המדיני. בוודאי שמיניסטר החוץ הקודם של אוסטרליה [הרברט אוואט], שגם איתו יש לנו יחסים מאוד קרובים ושאנחנו חייבים לו לא מעט, ושאני מקווה שהוא עוד לא ירד מהבמה המדינית כי הוא איש דגול ורב יכולת – אמר פעם "החלטת 29 בנובמבר". כמה פעמים קמו נציגי הממשלה בפרלמנט הבריטי, בבית הנבחרים ובבית הלורדים, ונשבעו אמונים להחלטת 29 בנובמבר לגבי ירושלים? אנחנו ידענו שהכוונה היא אחרת. לפעמים יש צורך פרלמנטרי לשלם מס לאותו

---

31 בהגיבו על דברי ח"כ פרץ ברנשטיין בדיון, שטען כי ארה"ב אינה זקוקה לתשלום בעד היצוא שלה – היא נותנת אותו במתנה – סיפר ח"כ ציזלינג מעשה בילד בעין חרוד, שחזר יום אחד ובידו תפוז, פרי שלא היה מצוי באותם ימים בקיבוץ. "שאלו לו לילד: מאין לך התפוז. ענה: עבר כאן ערבי ונתנו לי במתנה. תמה השואל: במתנה? ענה הילד: כן, הוא נתן לי במתנה תפוז ואני נתתי לו במתנה חצי גרוש".

עיקרון, אבל זה לחוד, ולחוד שוטף זרם החיים.

והנה עשינו ניסיון להגיע לידי בירור גם עם הממשלה האוסטרלית הקודמת לגבי כוונתה האמיתית. היו לנו שיחות אתה בבירתה. היתה לי חליפת מכתבים אישית עם שר החוץ הקודם של אוסטרליה בשאלת ירושלים ערב העצרת. שלחתי לו מכתב מהקריה.[32] את תשובתו קיבלתי כבר בניו־יורק.[33] אני קובע רק את העובדה: כתוצאה מהבירור הזה, ומחליפת המכתבים האישית הזאת, לא נתברר לנו ולא יכול היה להתברר לנו כי הממשלה האוסטרלית עומדת ברגע מסוים להחליט החלטה כזאת. המאמצים [שלנו] נעשו – והדבר לא נתברר.

אמרו: "איזו הפתעה היתה כאן? הן ידוע יחסם של הגויים!" ודאי, העניין הזה של התנגדות לעם היהודי בירושלים ולגבי עתידה של ירושלים יש לו שורשים עמוקים. כלום צריך לחזור ולשנן תורת דרדקי זו? דיברתי על יצרים, ניסיתי למנות כמה מהם. אינני יודע אם מיציתי את כולם. בוודאי שיש יצר של השתלטות, גם מדינית, ולא רק מצד אחד אלא מכל מיני צדדים. בוודאי שיש יצר של נקמה. בשביל גורמים נוצריים שונים ומסוימים לא הרי שלטון האיסלאם על ירושלים כולה כהרי שלטון היהודים על איזה חלק־שהוא של ירושלים. יש בעניין זה מסורת. יש בזאת אפלת הדורות הקודמים. יש בזאת מושגים מושרשים מאוד בנפש. כל זה קיים.

כאשר נזרקה הסיסמה של בינאום ב־1947, לרבים היו שאיפות ותאוות. כל אחד תיאר לעצמו שהוא יהיה השליט האמיתי ושכצלמו וכדמותו־הוא תעוצב דמותה של ירושלים הבינלאומית. והנה, לאחר שצָף הסיכוי הזה מחדש מיד עטים עליו ונאחזים בו. שישנם כל הגורמים האלה? זה ידוע וברור. הם היו חבויים. הם לא יצאו מהכוח אל הפועל. ברחבי תבל החלה להשתרר רוח מפוכחת. גם בתוך תוכי הוותיקן החלו להישמע דעות אחרות. אותו דבר קרה גם בכמורה הקתולית בארץ ובחוגים קתוליים שונים בעולם. ההבנה הזאת של אותו הסדר דתי יש לו סיכוי לאורך ימים.

היו פה יצרים, אבל היו גם מעצורים אשר בלמו את היצרים האלה. השאלה לגבי העצרת הזאת היתה: כיצד קרה הדבר, שפתאום שוחרר היצר הזה ממעצוריו, שפתאום שולחה הרסן מעליו, שניתן לו החופש לבוא לידי ביטוי באופן כה מכריע? גם ברית המועצות, זו המבקשת לעקור את עבדאללה מירושלים, אינה מוכנה בשום פנים לשלוח צבא לשם כך. כאשר אי־אפשר לעשות זאת בפועל ממש, מצהירים על

---

32 ר' מכתב מ"ש אל פיטר פרייזר, ראש הממשלה ושר החוץ של ניו־זילנד, 8.11.1949, *תלחמ"י 4*, עמ' 613–615, שם העיר העורך: "מכתב דומה שלח שרת ב־6 בנובמבר אל שר החוץ של אוסטרליה".

33 המכתב לא אותר.

עמדה ובה נגמר העניין. דואגים שהעמדה תהיה ברורה ותו לא. אבל כאשר אפשר להשיג יותר מהכרזה, ולהגיע לידי הכרעה פרלמנטרית, אזי גם כאשר יודעים כי אין פירושה ביצוע, בכל זאת מצביעים ודואגים שתהא הכרעה. השאלה היתה: כיצד קרה שהדברים הגיעו להכרעה כזאת? כיצד נשתלשלו העניינים?

על השאלה הזאת ניסיתי לענות בסיפור שלי. זהו הסיפור – הוא ולא אחר. על כל פנים, לי אין סיפור אחר. תשאלו את מזכירות האו"ם, תשאלו כל משלחת אחרת, תשאלו את העיתונאים, תשאלו כל משקיף ופרשן ומנתח, אלה אשר היו קרובים לעניין – להם, לכולם אין סיפור אחר. ודאי שהדבר לא בא יש מאין. יש לזה שורשים עמוקים. אבל השורשים לא היו מצמיחים בנסיבות אחרות. שאלו את המצביעים עצמם, אני מוכן לשאול את צרפת מעל הבמה הזאת כיצד קרה הדבר? הרי רובר שומאן, שר החוץ הצרפתי, הוא איש דתי, איש קתולי מובהק וגם שר חוץ מובהק. הוא עמד על דוכן העצרת בוויכוח הכללי בשם צרפת. הוא נסע במיוחד מפריס לניו־יורק להשתתף באותו ויכוח. כאשר הוא קבע עקרונות לגבי פתרון בעיית ירושלים, ובראש וראשונה את עיקרון הפתרון המוסכם, הוא לא התכוון לאחז עיניים, הוא לא התכוון להרדים מישהו אלא להגדיר את עמדת ממשלתו. וכך עשה בשעה שחזר אחר כך על הדברים האלה באוזני ציר [ישראל] השלוח אליו.

ובכן, האם הכשרת דעת הקהל היא שהיתה לקויה? האם ניתן לעניינים להתנהל סתם ככה מבלי כל מאמץ מצידנו? מה הביא לידי הודעה כזו? האם לא קדמו לזה שיחות, האם לא נעשה מאמץ להסביר ולהשפיע? האם לא ידענו להעריך את הנסיגה הזאת מעמדתה הקודמת של הממשלה הצרפתית? ומדוע בא פתאום השינוי בעצם מהלכה של העצרת?

ומה אם שר החוץ של מדינה אחרת, יותר קטנה, במערב אירופה, אומר לנו ימים ספורים לפני שבא המהפך הזה: "אני אהיה נגד הדבר הזה, אני שונא ומתעב את רעיון הבינאום" – ולאחר מכן הוא נותן הוראה הפוכה? כיצד אפשר היה לראות זאת מראש?[34]

חבר הכנסת אֶרם האשים אותנו שמדיניותנו לא היתה כשורה. מאיזו בחינה, חבר הכנסת ארם? האם היינו צריכים לדרוש דבר אחר, האם היינו צריכים להסכים לבינאום, או לתת לאו"ם יותר מאשר הסכמנו לתת לו? – (יוחנן בדר (תנועת ה"חרות"): היתה לכם אפשרות להכריז על ירושלים כבירה) – **אינני מתווכח אתכם, צריך היית כבר לראות זאת, שאיתכם אין לי ויכוח** – (יוחנן בדר: חובתך היא להתווכח אתנו ואתה עובר על חובה זו כמו על יתר החובות שלך) – (מנחם בגין (תנועת ה"חרות"): אינך מתווכח איתנו כי אין לך תשובה) – (זלמן אהרנוביץ

---

34 הכוונה לנציג לוקסמבורג, ר' שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' 968.

(מפא"י): אל תתערבו) – (אסתר רזיאל־נאור (תנועת ה"חרות"): מה פירוש אל תתערבו? האם זה עניין משפחתי?) – **חברת הכנסת רזיאל־נאור, נושא המשפט הוא חבר הכנסת אֶרם. הקשבתי יפה לדבריו של חבר הכנסת אֶרם, רציתי ללמוד היכן יש לחפש דרכים לתיקון המצב ולחקור מה יש לתקן, הבנתי דבר אחד מדבריו ובו כבר טיפלתי, כי אילו הצבענו אחרת לגבי עניינים שמעוניינת בהם ברית המועצות, היה מעמדנו אחר, אינני מסכים לזאת וכבר הסברתי מדוע.**

אגב אורחא – כיוון שחזרתי לאותה נקודה – נניח שדבריך נכונים ולו היינו מצביעים אחרת היינו מקבלים אולי את קולות הגוש המזרחי לטובת עניינו, או שברית המועצות היתה נמנעת. אבל אז יש להביא בחשבון את תוצאת הדבר הזה לגבי קולות אחרים. הבאתי לדוגמה את ההצעות שלנו בעניין יוון, למשל. היו אלה הצבעות הקשורות עם האינטרסים של ברית המועצות. לו הרחקנו לכת יותר, אולי היה זה עולה לנו בעוד קול של מדינה זו או אחרת. זוהי שאלה של רווח והפסד ואין כל ראיה שהיינו מצליחים אילו היינו מצביעים אחרת לטובת ברית המועצות. הן השאלה אינה להיות צודקים כלפי ההיסטוריה. השאלה היא לזכות ברוב או להכשיל רוב של מתנגדים. מניין שבדרך שמציע חבר הכנסת אֶרם היינו מצליחים? שמא היינו מקוממים נגדנו יותר משהיינו מגייסים לטובתנו – והשכר היה יוצא בהפסד?

חבר הכנסת אֶרם רמז כאילו לא היה גיוס מספיק של דעת הקהל היהודית. נדמה לי שעוד נואם מחברי הכנסת הנכבדים שהשתתפו בוויכוח אמר את הדברים האלה, מר ספיר.[35] בדרך כלל זה טבעי לעשות תמיד השוואות עם העבר, מפני שאין בסיס אחר אלא העבר. זוכרים את 29 בנובמבר ואת ההתעוררות המרהיבה והעצומה של דעת הקהל היהודית בארצות הברית לכל שדרותיה, ובעצם בעולם כולו, באותן הארצות שדעת הקהל היהודית נשמעת כדעת קהל יהודית. נכון. והנה, הפעם כאילו לא היה הדבר הזה. ההשוואה הזאת שטחית, שטחית מאוד. קודם כל, היא אינה נכונה מבחינה עובדתית, מפני שהיתה התעוררות של דעת קהל יהודית. בימים הנוראים האחרונים, בראש השנה וביום כיפור, לפני שלושה חודשים ומעלה, בכל בתי הכנסת בארצות הברית היה זה הנושא של הדרשות, וזה בא לידי ביטוי בעיתונות. אחר כך היו משלחות שהביאו קצת הדברים האלה לידיעת הנבחרים, לידיעת השלטונות ולידיעת השלטון המרכזי. אחר כך בא אותו נחשול של מברקים ומכתבים שזהו האמצעי בו מגלים יהודים את דעתם. קשה לי להשוות את המספרים, כי זכרוני חלש לגבי מספרים, והמספרים הם תמיד אסטרונומיים באמריקה, אבל זה היה במספרים ניכרים מאוד. אבל אלה המשווים את המאמץ בעניין ירושלים

---

35 יוסף ספיר (1902–1972), ממנהיגי המחנה האזרחי ו"הציונים הכלליים". ח"כ מהכנסת הראשונה עד מותו.

עם המאמץ שנעשה בערב 29 בנובמבר שוכחים דבר אחד: אין גוש ערבי בארה"ב אבל ישנו גוש קתולי בארצות הברית. לא היתה כל התמודדות בין חמישה מיליון היהודים ובין איזה קיבוץ אחר מאזרחי אמריקה בערב 29 בנובמבר. היו אז גורמים שונים שפעלו נגדנו. אבל לא היה גוש תושבים שעמד נגדנו. הפעם ישנו גוש כזה. אומנם עניין ירושלים הוא בנפשו הרבה פחות מאשר בנפשנו, או אפילו בנפשם של יהודי ניו־יורק, אבל אין זה מוכרח להיות בנפשו כדי שהוא יביא את לחצו לידי ביטוי ומספרו הוא כמעט פי שישה ממספר יהודי ארצות הברית.

אם עושים השוואות יש להשוות את כל הגורמים ולא רק את מה שנוח להשוות.

משרד החוץ לא רק שאיננו קבלן על הצלחות. משרד החוץ גם איננו מודה, ואני חושב כי הממשלה אינה מודה, כי דרכה עד עכשיו היתה זרועה רק הצלחות או ניצחונות. הקבוצה המהווה את הממשלה הנוכחית, אשר בעיקרה היתה קיימת בהנהלת הסוכנות היהודית ואחר כך בממשלה הזמנית, הקבוצה הזאת לא תתברך כי דרכה היתה זרועה רק הצלחות וניצחונות וכי זהו הכישלון הראשון שלה. לא ולא. לא אפליג למרחקי העבר. היתה אונסקו"פ, והשגנו ממנה המלצה על מדינה יהודית. מבחינת השטח השגנו אז את כלילת הנגב. לא השגנו המלצה על כלילת הגליל אם כי נלחמנו על שני הדברים. בעצרת 1947 הצלחנו בכמה דברים לתקן את הגבולות ובכמה דברים לא הצלחנו. ערכנו מערכה על ירושלים. היתה המלצה של אונסקו"פ על ירושלים בינלאומית. לא קיבלנו את הדין. ימים ארוכים וערבים ארוכים העסקנו את מוסדות העצרת בריב על ירושלים וגייסנו את כל כוחותינו.

אגב, אין זה כל כך מדויק, חבר הכנסת ציזלינג, שברית המועצות היתה מוכנה אז בלי כל קושי לתמוך בדעתנו לכלילת ירושלים במדינה היהודים. היא היתה מאוד מסויגת בעניין זה ועמדה על כך שהמוסד אשר לרשותו תהיה כפופה ירושלים הבינלאומית תהיה מועצת הביטחון ולא מועצת הנאמנות. כאשר הוחלט על מועצת הנאמנות נכנסה ברית המועצות, עקב החלטה זאת, למועצת הנאמנות. הפרשה הזאת לא היתה כל כך קלה וחלקה כמו שמתארים אותה עכשיו, אבל אני אומר: ערכנו את המערכה הזאת ולבסוף נסוגונו. זאת לא היתה הצלחה כי אם כישלון. אינני מתחרט על אותה מערכה גם אם היתה ללא הצלחה. אני חושב שמערכה זאת משמשת לנו עכשיו סעד מוסרי רב בפני האו"ם. ואין זה שהתברר לנו – רק לאחר מה שקרה ב־1948 – כי ירושלים היא לב האומה וכי אי־אפשר לוותר עליה. זה היה ברור לנו עוד אז ואמרנו את הדברים האלה. הדברים גם רשומים בספרי האו"ם והֶדם עוד מצלצל. אמרנו מראש, כי ההחלטה על ירושלים בינלאומית פירושה לחתוך את הלב מגוף האומה. אבל כאשר היתה שאלה: מדינה

בלי ירושלים או לא מדינה כלל, והועמדנו בפני ברירה כזאת כי משלחות רבות אמרו לנו: "הצבעתנו תלויה בכך" – ויתרנו על זאת והודענו במפורש כי אין זה ויתור כלפי ההיסטוריה, אלא שאנחנו מוותרים כיום מתוך המצב שנוצר. חזרנו לעמדה הזאת כאשר היא נצרפה בדם ובאש.

בעצרת 1948 נחלנו הצלחה חשובה מאוד בזה שסיכלנו את תוכנית ברנדוט לגבי קריעת הנגב ולגבי דברים אחרים. אבל לא נחלנו הצלחה שלמה בשום פנים. נכנס הסעיף המאשר מחדש את בינאום ירושלים, וכן נכנס הסעיף על החזרת פליטים, אשר גרם לנו צרות צרורות ואשר עוד תהיינה לנו צרות ממנו. אגב, חזרו ואישרו אותו הפעם.

והנה, גם הפעם היה כישלון. יש שרשרת של הצלחות ושרשרת של אי־הצלחות. כשיצא "הספר הלבן" ב־1939 היה זה כישלון. אבל זה לא היה רק כישלוננו. זה היה כישלונו של בעל "הספר הלבן". ההיסטוריה הוכיחה זאת כעבור שנים – (יוחנן בדר (תנועת ה"חרות"): אנחנו הוכחנו זאת. ההיסטוריה לא עשתה שום דבר בעצמה) – אתה מחוץ להיסטוריה. אני מסכים לזה. לך אין חלק ונחלה בהיסטוריה. כשם ש"הספר הלבן" לא היה רק כישלוננו, ובסופו של דבר הוכח של מי היה הכישלון, כך ההחלטה הזאת אינה לגמרי כישלוננו ובסופו של חשבון יוכח של מי הכישלון. יש סימנים מובהקים לכך שקיימת אי־כנות, אי־רצינות בעניין זה. איננו רוצים בביזיונו של או"ם. אנו רוצים בכבודו. איננו רוצים בחולשתו של או"ם. אנו רוצים בכוחו. אבל כבוד או"ם וכוחו יוחזרו לו אם הוא יינזר מאשליות ואם לא יבוא לכפות את רצונו בניגוד לצורכי החיים. או"ם יבוא על סיפוק ענייניו הצודקים בירושלים רק אם יקבל את שיתוף הפעולה המוצע לו. אנו עומדים איתנים בירושלים. שום כוח לא יזיז אותנו לא מפני שכוחנו גדול אלא מפני שאין כוח בעולם אשר יזיז אותנו. אינני מדבר על סכנות חדשות בחלק עולם זה. אני מדבר על ההתנגשות הזאת, לכאורה, אשר בינינו לבין האו"ם. אין בנמצא כוח שיזיז אותנו, אבל איננו מסתפקים בעובדת הכוח או חוסר הכוח לעקור אותנו. אנו חותרים לייצוב המצב וליישור מבחינה בינלאומית. אנו חותרים לפתרון הרמוני. מגמתנו לא לסיים את הפרשה הזאת בריב בינלאומי. מגמתנו לסיים את הפרשה בהסכם בינלאומי – וסיים נסיימנה.

הישיבה נפסקה ב־19.00 ונתחדשה ב־20.40 בנאום תשובה מפורט של ראש הממשלה. (דברי הכנסת 3, עמ' 434–444) בתום דבריו הציעו הסיעות השונות הצעות החלטה. ברוב של 62 נגד 28 נתקבלה הצעת סיעות הקואליציה כלהלן: "הכנסת שמעה את הסקירה המדינית של שר החוץ ועוברת לסדר היום".

לא נקבל הסדר כפוי בירושלים

סעיף ב׳: סקירה מדינית

השר מ. שרת: אחד האנשים הפעילים עכשיו בעולם הוא אמבסדור גארו, צרפתי, יושב ראש מועצת הנאמנות. עליו הוטלה משימה כפולה: קודם כל, הוא יושב ראש המועצה שהוטלה עליה משימה מטעם העצרת. שנית, המועצה הטילה עליו משימה, כיושב ראש שלה, להכין איזו טיוטה והוא גורס שעליו לשאול מראש את הצדדים מה חושבים הם על זאת. הוא איתנו ביחסי ידידות מכבר עוד מזמן היותו באלכסנדרטה[2] בימי המשטר הצרפתי שם, ואחר כך בזמן היותו בירושלים.[3] *כמה שורות מחוקות במקור.*

לי ולמר אבן היתה איתו שיחה לפני נסיעתי הנה. הוא ניסה להסביר לנו שזו המסגרת – שאפשר לרוקן אותה מתוכנה או למלא אותה במשהו – והשיחה נגמרה בלא כלום, אבל בידידות.

עכשיו הוא בא אל מר אבן והביא לפניו את קווי התוכנית הכלליים, עליהם הוא עובד, וביקש תגובה.[4] אמר שאם תגובתנו תהיה שלילית לחלוטין – אין טעם ללכת לז׳נווה [לכנס מועצת הנאמנות שם], ויש להחזיר זאת מיד למזכיר הכללי [טריגווה לי] ולקרוא כנס מיוחד של העצרת. בפיו דבר זה הוא איום ידוע עלינו. הוא חושב שאם יהיה כנס של העצרת, נשב אנחנו על ספסל הנאשמים וכולם ילקו אותנו. אנחנו לא מתפעלים מזה ומוכנים לכנס מיוחד. אינני יודע כיצד יכול הוא להתגבר על החלטה מפורשת של מועצת הנאמנות, שאינה מניחה לו חופש פעולה.

מועצת הנאמנות מתכנסת בז׳נווה ב־13 לינואר. הוא [גארו] מציע חלוקה חדשה של ירושלים לשלושה: חלק ערבי, חלק ישראלי וחלק בינלאומי. זאת אומרת, הוא בפירוש קודם כל סר מהדרך שהתוותה החלטת העצרת, שכל

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיף ב׳.

2 אלכסנדרטה, חבל ארץ בדרום טורקיה. לאחר מל״ע–1 סופח לסוריה, שנשלטה ע״י צרפת, אך בשנת 1938 הוחזר לטורקיה על יסוד הסכם בין שתי המדינות.

3 גארו היה מושל אלכסנדרטה בתקופת השלטון הצרפתי שם. פרטים על פעילותו בי–ם לא אותרו.

4 לאחר החלטת העצרת ב־9.12.1949, שקראה לבנאם את ירושלים והטילה על מועצת הנאמנות להשלים את הכנת החוקה לירושלים על פי הקווים שנקבעו ב־29.11.1949, הציע רוז׳ה גארו הצעת פשרה שלפיה יישמר עיקרון הבינלאומיות של ירושלים, אך יחול על שטח מצומצם יותר (הרובעים היהודי והנוצרי בעיר העתיקה, הר הצופים, הר הזיתים, ארמון הנציב ועוד). השלטון הישיר בשטח זה יהיה בידי מושל מטעם האו״ם ולידו תכהן מועצה מורכבת מנציגי שלוש הדתות. כלל שטח ירושלים יפורז (*תלחמ״י 5*, עמ׳ 7).

ירושלים בשלמותה מהווה "קורפוס סְפַרַטוּם" [גוף נפרד] ויש בה משטר אחיד.

החלק שהוא משאיר לנו זו רוב העיר החדשה. לגבי תוכנית זו היא ריבונות מלאה ואפילו עיר בירה. יכולים אנו לעשות שם כל העולה על רוחנו, אך הוא רוצה לחתוך מתוך ירושלים אזור שיהיה בינלאומי. לפני שאעבור לשרטט אזור זה אציין דבר שאיני יודע אם שמתם לב אליו. בנוסח הראשון של ההצעה ההולנדית, לפני שצורפה להצעה השוודית, היה פרק שלם הדן באזור בינלאומי מיוחד בשטח הפיקוח הבינלאומי בירושלים, בו כלולים מלון "המלך דוד", ימק"א, "גברנמנט האוז"[5] וכך הלאה. בנוסח ההצעה המשותפת עם שוודיה – סעיף זה נפל כולו. שוודיה לא רצתה בזה ונשאר איזה נוסח שאף פעם לא הגיע לדיון. בכל זאת, מעניין לדעת מאין נבע הדבר.

לפי החקירות שלנו היתה זו יצירתו של מוהן.[6] אך אין זה אומר שום דבר ויש לברר בשם מי מדבר כאן מוהן. היו דיבורים בין עליאש[7] ו[שמות בני השיח חסרים במקור] והוא ניסה לשכנע אותם שהפתרון לגבי העיר העתיקה הוא בינאום על מנת לעורר את הערבים לצאת ולבנות בשבילם עיר מחוץ לחומות וכך הלאה. הארכיבישוף[8] אמר שהוא מקבל זאת. הוא קיבל את הדבר שהעיר החדשה צריכה להיות חלק בלתי נפרד של מדינת ישראל בלי שום הגבלות. אך פתאום הוא הופיע בעניין זה שצריך להיות אזור בינלאומי והראה ידיעה מאוד מפורטת לגבי ארכיבישוף בירושלים. נתברר שהגברת שהסבירה לו זאת היתה מנהלת הקולג' לבנות ברחביה.[9] זה היה ביסוד אותו רעיון שהעלה מוהן בהצעה ההולנדית וזה אומר דרשני.

ייתכן שמאחורי דבר זה עומדת השפעה בריטית, ועל ידי זה שיסבכו אותנו רוצים הם להציל איזו יתד של קבע בירושלים, אם כי בסיפור שאספר לכם עכשיו, מכל הדין וחשבון שקיבלתי ממר אבן, נובע שאנגליה אינה שותפה בזאת אלא להיפך – מנערת חוצנה מהעניין.

---

5 ארמון הנציב העליון.

6 פאול מוהן, שוודי. יועץ מדיני למטה משקיפי או"ם בארץ־ישראל. לשעבר חבר ועדת אונסקו"פ.

7 מרדכי עליאש (1892–1950), משפטן ואיש ציבור. בוגר אוניברסיטות ברלין ואוקספורד. עלה ב־1919 והתמנה מזכיר ועד הצירים. ציר ישראל הראשון בבריטניה.

8 לא זוהה.

9 לאחר שכבשו את ירושלים ב־1917 דרשו הבריטים מכל אזרחי גרמניה בעיר לעוזבה, וזאת עשו גם נזירות גרמניות שניהלו את בית הספר "טליתא קומי" לנערות פלסטיניות. את הניהול קיבלה על עצמה הבריטית נאבל וורבובטון, שהיתה מנהלת בית ספר לבנות בביירות. וורבובטון רכשה שטח בקרבת מנזר רטיסבון (על גבול השטח של גימנסיה רחביה), וב־1920 החלה לבנות שם מבנה לקולג' לבנות, שהיה יחיד במזה"ת שחינך נערות עד לרמה אוניברסיטאית. רוב התלמידות היו פלסטיניות מוסלמיות ונוצריות, אך הצטרפו אליהן גם נערות יהודיות, ארמניות ויווניות.

אמסו ר מה התוכנית החדשה של גארו. הוא מציע שתהיה מובלעת בינלאומית תחת מושל של או״ם, המורכבת: אל״ף, מהעיר העתיקה מלבד מסגד עומר והשטח הערבי הסמוך לו עד לשער שכם. זאת אומרת שאת מסגד עומר והשטח הערבי סביבו הוא משאיר לעבר־הירדן[10]. אך יתר חלקי העיר – החלק הנוצרי ובתוך זה היהודי – יהוו חלק מהמובלעת הבינלאומית. מובלעת זו לא תצטמצם בתוך החומות אלא תחרוג מהן. היא תתפשט כך: הר הצופים, הר הזיתים, ארמון הממשלה [ארמון הנציב], השטח עד לרמת רחל ועד בכלל, תלפיות, מחנה אלנבי אך לא תחנת הרכבת, מלון ״המלך דוד״, ״טֶרַה סַנְטַה״ ואחר כך הקו לאורך רחוב ממילא,[11] הקתדרל סט. ג׳ון,[12] נחלת שמעון [הצדיק] וסנהדריה.

הוא מסביר מדוע עליו לכלול חלקים אלה שבידינו, כי אחרת המובלעת תהיה בידי הערבים. גם שיח׳ ג׳ראח תהיה בתוך המובלעת.

בשיחה הוא רמז שאפשר יהיה לבוא לידי פשרה בעניינים טריטוריאליים, למשל, לתת לנו את הר הצופים ואת הרובע היהודי עם הכותל המערבי. אם ברור לו בדיוק איך זה ניתן לסידור – זאת איני יכול לומר.

בתוך מובלעת זו השלטון הישיר יהיה בידי או״ם ועל יד המושל תהיה מועצה של שלוש הדתות. בית לחם העיר נשארת ערבית, אך את כנסיית המולד הוא רוצה לכלול במובלעת. כיצד יעשה ז

את – אין זה ברור.

בידי עבר־הירדן נשארים כבישי יריחו ושכם, אבל הגישה להר הצופים ולהר הזיתים היא בידי או״ם, תחת פיקוח או״ם.

מחוץ למובלעת זו יש לישראל ועבר־הירדן ריבונות מלאה וחופש מלא עד להקמת בירות ועד בכלל. בשטח ירושלים שמחוץ למובלעת, זאת אומרת בשטח הריבוני, יש למושל או״ם אך ורק תפקידי פיקוח הבאים: אל״ף, הזכות למחות כלפי הממשלה על כל פגיעה בעניני המקומות הקדושים, ציילנות וכך הלאה, ללא שום זכות ביצוע. בי״ת, לפקח על פירוז וניטרליזציה של השטח שיסודר על ידי משא ומתן – זאת אומרת, צריך להיות משא ומתן בין שני הצדדים על פירוז וניטרליזציה. גימ״ל, השטח צריך להיות חופשי ממחיצות מכס פנימיות בתוך העיר.

גארו ביקש תגובה ראשונה, שנמנעתי לתת לו והבטחתי רק להעביר זאת לממשלה ולהמציא תשובה. בשלב זה רוצה הוא לדעת אם כדאי לו ללכת הלאה על בסיס זה או לא. הוא התייעץ עם [שגריר בריטניה באו״ם, אלכסנדר] קדוגן.

---

10 ביוני 1949 שונה שמה של עבר־הירדן ל״ממלכה ההאשמית של ירדן״, ובקיצור ירדן. לא אחת ממשיכים הדוברים להשתמש בשם הקודם מתוך שיגרה, והגדרה שגויה זו נותרה בעינה.

11 היום רח׳ גרשון אגרון.

12 קתדרלה אנגליקנית על דרך שכם.

תגובת קדוגן היתה קרה. הוא אמר שהרושם שלו הוא ששני הצדדים יתנגדו לכל בינאום טריטוריאלי. הוא שאל ב"סטייט דפרטמנט" ומצא אותם מסוייגים. הם אמרו שעליהם לדעת קודם כל עמדת הצדדים לפני שיביעו דעה. אלה הדברים שסיפר גארו למר אבן. העמדה הקתולית אינה ידועה לו. עד כאן לשונו.

מר אבן מוסיף: הרשמים הראשונים מתוך תוכנית גארו: אל"ף, הבינאום כפי שנקבע בהחלטת העצרת מתפורר מהר יותר מכפי שאפשר היה לשער. בי"ת, עלינו לענות בשלילה לתוכנית בגלל שטח המובלעת, פירוז וכולי, אך עלינו לענות באופן כזה שתינתן לו אפשרות לעבוד הלאה, כי לפי דעת מר אבן תוכנית זו חותרת הרבה תחת החלטת 9 בדצמבר.[13] יחד עם זאת, אפשר אולי להשפיע על גארו שיצמצם את תוכנית המובלעת בעיר העתיקה בלבד, אך אז תתעורר שאלת הר ציון הסמוך לעיר העתיקה, בו יש לנוצרים מקום קדוש.

נתקבלה טלגרמה נוספת ממר אבן, בה הוא מציע לציין בתשובה רק את הדברים שדוחים אנו אותם לחלוטין, והם שניים: אל"ף, כלילת איזה שטח חילוני ישראלי־שהוא במובלעת של או"ם. בי"ת, שאנו דוחים כל פירוז והגבלה על ענייני מכס וויזות ולהשאיר לו להסיק מזה מסקנות.

לי נראה שמוכרחים אנו לענות לו ואיננו יכולים לסרב לדבר איתו, כי עלינו לדעת מה נעשה במועצת הנאמנות גם בלי כל שיתוף פעולה ישיר ורישמי. אני מציע לקבל הצעת מר אבן הראשונה – לענות בשלילה על דברים אלה. יחד עם זאת, עלינו לברר בתוכנו אם איננו יכולים להיפטר, מבלי שיבולע לנו מזה, מה"דורמיציון" וה"קֶנַקוּלוּם"[14] על הר ציון. אם אפשר לתחום תחום המוציא את הכנסיות מתוכנו ומצרף אותן לעיר העתיקה ומשאיר חלק ההר בידינו, אזי יש לעשות זאת, כי נפטרים אנו מהמקום היחיד הקדוש [לנוצרים]. יש דעה שזה המקום היחיד הקדוש שבתחום ירושלים הישראלית, שם ישו אכל, כאילו, את הארוחה האחרונה המפורסמת לפני שהוצא להורג.

דברים אלה אומר אני באופן פנימי. אני חושב שצריך לברר ואם ישנה אפשרות זו – אזי אפילו אם נצהיר שאין לנו כל תביעה לריבונות על כנסייה זו *[חסרות שורות במקור]* אני מציע לענות בשלילה על שני דברים אלה – שיהיה ברור לו שבעצם איננו מתנגדים לכך שחלק ידוע של העיר העתיקה יהיה בינלאומי שלא על חשבון השטחים של ישראל. אך נברר אנו עניין הר ציון בכיוון שהצעתי.

כאשר אמרנו שמציעים אנו שהעיר העתיקה תהיה נחלת בינאום – לא הוצאנו

---

13 החלטת הבינאום ב־1949.

14 "קֶנַקוּלוּם" – לטינית: חדר, עליית גג. כינוי לחדר שלפי האמונה הנוצרית התקיימה בו הסעודה האחרונה של ישו. חדר זה נמצא בקומה העליונה של מיבנה צלבני בן 900 שנה, בפסגת הר ציון, שבקומתו הראשונה קבר המיוחס דוד המלך.

מזה את הכותל המערבי וייתכן שהוא כלל זאת בשטח הבינאום – (ראש הממשלה
ד. בן־גוריון: אינני חושב שנדון על זאת) – **אך מוכרח אני לענות** – (ראש הממשלה
ד. בן־גוריון: אני בעד זה שנדחה הצעה זו, אך לא בלי דיון. יש הצעה לדון על זאת, ויש
הצעה לא לדון על זה עכשיו) – **אני מציע לדון על זאת לאחר הדיון על המצב הצבאי.**

הדיון על המצב הצבאי לא נרשם בפרוטוקול.

השר מ. שרת: **אני מציע – אל"ף, לענות. בי"ת, אני מציע לענות שדוחים אנו כל דבר הפוגע בריבונות שלנו ובעמדתנו. לא נמסור שום שטח מהשטחים שמחזיקים אנו בהם לבינאום. לא נקבל עלינו שום סידור כפוי ולא נסכים לשום סידורים של מכס וכולי. גימ"ל, אנו מוכנים ללכת קצת הלאה, וזו השאלה, ולהגיד שאנחנו מסכימים שחלק מהעיר העתיקה, על כל פנים החלק הנוצרי, יהיה שטח בינלאומי. ואז יש לפי דעתי טעם, אם אומרים אנו זאת, רק אם נגיד שמוכנים אנו להוסיף לזאת את ה"דורמיציון" – הכנסייה על הר ציון. אם דבר זה ניתן, יהיה זה רווח נקי כאשר נגיד שאיננו מחזיקים בה. את זאת צריך לברר. עם זאת, עלינו לומר שאת הרובע היהודי ואת הכותל המערבי רוצים אנו לעצמנו. זו תוספת אפשרית. אפשר להילחם עליה או לא, ואם נגיד שלא נמסור שום שטח לבינאום מהשטחים שמחזיקים אנו בהם – פירוש הדבר פרט לאוכלוסייה זו.**[15]

ראש הממשלה ד. בן־גוריון: **אני מציע לא להיכנס במשא ומתן עם גארו. איני יודע מה סמכותו ובשם מי הוא מדבר. אנחנו נקטנו עמדה הגיונית ונכונה: יש מקומות קדושים, מבינים אנו את האינטרס העולמי ומסכימים לפיקוח האו"ם עליהם. איננו חייבים לזוז מעמדה זו. עלינו לראות תחילה מה יהיה עם מועצת הנאמנות, כיצד היא תצא מעסק זה. יכולה להיגרם איזה חבלה לנו אם ניכנס במשא ומתן זה, כי אז נקבע העובדה שנכנסים אנו במשא ומתן ומוותרים על מה שיש לאחר. איני דואג כל כך לעבדאללה, אבל עלי לדאוג לעצמי. אינני יודע אם מסירת הרובע הנוצרי להם תביא לסידור העניין. הם יודעים על הרובע הנוצרי. הציבור הרחב היושב באו"ם אינו בקיא בעניינים אלה, אבל גארו ואנשים כמוהו יודעים היטב כל שעל בירושלים והם יודעים כי שטח זה נמצא בידי עבדאללה. לכן לא נעשה איתו דין על חשבון עבדאללה. דבר זה לא יסיח דעתם של אלה שאינם רוצים בזאת מתוך נימוקיהם־הם. הם רוצים בחלק מישראל.**
בינתיים יש איזו שַנְסָה שנבוא לידי איזה סידור עם עבדאללה. אנחנו ניראה

---

15 האוכלוסייה הנוצרית בהר ציון.

כדו־פרצופיים. אומנם הודענו לעבדאללה שההצעה האחרונה שלו אינה באה בחשבון ולא תהווה יסוד לשיחות.[16] אם הם עומדים על כך – תיפסקנה השיחות. עלינו לראות במה יסתיים הדבר. לונדון כנראה בקיאה בדבר. ב"טיימס" נתפרסם מאמר שהסיכויים קלושים. דבר זה לא מפליא אותנו, ואף על פי כן עדיין לא נסגרה הדלת.

אילו אפשר היה להוציא לפועל את הסידור ההוא שעשינו עם עבדאללה, שהוא מקבל משהו מאיתנו ואנו מקבלים את העיר העתיקה בירושלים – את החלק היהודי שלה עד הכותל המערבי – הייתי חושב זאת לדבר גדול. איני להוט אחרי קבר ישו. לו כבשנו את העיר העתיקה לא היינו מסתלקים ממנו, אך לשמור את [מנחם] בגין ואחרים שלא יפוצצו את קבר ישו – איני נלהב לזאת כל כך. איני חושב שנשיג משהו במשא ומתן זה. אם יש מי שאינו רוצה שתהיה הבנה בינינו והערבים – הוא ישתמש בדבר זה.

השר מ. שרת: הצעתי תשובה שלילית ולא משא ומתן.

ראש הממשלה ב"ג הסכים עם ההצעה והיא התקבלה.

---

16 עבדאללה הציע פרוזדור מחברון לעזה דרך ישראל ברוחב קילומטרים אחדים. ישראל פסלה הצעה זו והציעה פרוזדור ברוחב 50–100 מטר.

נכשל המשא ומתן עם מפ״ם

סדר היום: משא ומתן עם מפלגת הפועלים המאוחדת בדבר הצטרפות לממשלה

הישיבה נפתחה בדוח זלמן אהרונוביץ׳ על המגעים שהתנהלו עם נציגי מפ״ם. הדובר עמד על חשיבות צירוף מפ״ם לקואליציה הממשלתית וציין את הנושאים השנויים במחלוקת בין שתי המפלגות: היקף מס הרכוש ותביעות מפ״ם לנציגות בפיקוד הצבא ולהלאמת מפעל האשלג בים המלח. הוא הביע דעתו כי יש להשתדל לוותר ויתורים מסוימים למפ״ם כדי להקל על ההצטרפות, אך בסיכום דבריו העריך שהמשא ומתן יסתיים בלא כלום.

משה שרת: כאחד החברים אשר במקצת גרמו להחלטה להזמין את מפלגת הפועלים המאוחדת למשא ומתן, וכאחד החברים אשר הוטלה עליהם המשימה לנהל את המשא ומתן, ברצוני לומר, קודם כל, כי שום דבר אשר התרחש במהלך המשא ומתן ושאירע בארץ ובמדינה במשך הזמן הזה לא החליש את הכרתי בהכרחיות הצעד הזה. לא רק לא החליש אלא להיפך – כל מה שהתפתח במשך הזמן הזה חיזק בי את ההכרה הזו. אני רואה את אי־הצלחת המשא ומתן ככישלון חמור מאוד, כישלון אשר לעומתו הצבעת או״ם [לבינאום ירושלים] היא כאין וכאפס בעיני. לדעתי תהיה זו פגיעה לדורות, ומנקודת ההתפרדות הזו יתחילו כיוונים שיגיעו למרחקים. מי יודע מה דבר זה אוצר בקרבו לעתיד במובן פילוג תנועת הפועלים, ואולי פילוג המדינה ומלחמות אחים.

אבל, יחד עם זה, עלי לומר שאין בידי תרופה. אני מסכים לדעתו של זיאמה[2], כי בענייני מדיניות החוץ הניחו כמה הסברות את דעת חברי מפלגת הפועלים המאוחדת. אבל אי־אפשר להסיק מזה מסקנה שאפשר על נקלה להגיע לעמק השווה איתם, ובייחוד בעניינים כלכליים.

ביחס למדיניות החוץ עלי לומר שני דברים. לי יש הרגשה שבעומק לבם של כמה מהם קיימת ההכרה שהמדיניות שאנו נוקטים היא האפשרות היחידה. אומנם ריפטין יכול לחבר נאום יפה ולקרוא אותו מעל במת הכנסת[3] – כל אחד יכול

---

1 מתוך הפרוטוקול.

2 זלמן (זיאמה) אהרונוביץ׳ (1899–1970). מפעילי ״אחדות העבודה״ ומפא״י מ־1948 מזכיר מפא״י ח״כ מהכנסת הראשונה ולימים שר החינוך.

3 הכוונה לנאום ח״כ ריפטין בכנסת ב־2.1.1950 שם התפלמס עם מ״ש. *דברי הכנסת 3*, עמ׳ 380–383.

לעשות זאת – אבל הם חלשים בשטח זה כי אין הרבה ברירות והם מבינים זאת. הם בחוכמתם חושבים שהיו מצביעים אחרת בעצרת, אבל ודאי לא היו עושים כך לו היו במקומנו. בן־אהרון[4] הודה בפה מלא, כי לאין ערוך יותר חשובה היתה הצבעתנו בעד צ׳כוסלובקיה למועצת הביטחון מאשר אי־הצבעתנו בעד קלמנטיס.[5]

אך החשוב ביותר הוא דבר שני. מדיניות חוץ היא ענין של נוסחאות. בשאלה של מעשים הם יודעים היטב מה החשבון בינינו ובין ברית המועצות, אבל בניסוח אפשר להעמיד כאן דגש, שם דגש, פה למחוק מילה ושם להוסיף מילה ולקרב את הדברים לטעמו של מישהו. בשאלת המיסים, אם קפלן אומר שהוא כבר מתח את הרצועה עד קצה גבול האפשרות, ואם ימתח יותר היא תקרע – אינני יכול לדרוש ממנו להוסיף עוד מס – מס הרכוש. כנראה שמפלגת הפועלים המאוחדת חושבים כי אפשר לנהל מדיניות כלכלית של מיסים, הלאמה, שכר עבודה, מלחמה ביוקר החיים, מתוך הנחה שאין כלל צורך בהון פרטי ולא איכפת לנו אם הוא יזרום או לא יזרום לארץ.

התחיל היום בירור בממשלה לקראת מה אנו הולכים בשנת 1950 ומה התקציב הדרוש לנו. כסף אין והמצב חמור עד מאוד. הוא כנראה אינו מעיק על מפלגת הפועלים המאוחדת, אבל יש מישהו שהמצב הזה מעיק עליו והוא יודע שעל ידי התפטרות, או על ידי זה שהוא יצא מדעתו, לא יפתור דבר. איך הוא יצא מתוך הסבך הזה? ואם יש תקווה, בכל זאת, לגייס עכשיו הון לחברת ים המלח, ולממשלה אין כל אפשרות לעשות זאת, ואם יש איזה תקווה להתחיל בייצור שפירושו יצוא, מטבע זר ופיתוח, יש הכרח להרשות זאת. יש לנו עכשיו עוד 28 מיליון לי״ש ואולי טוב שלא משחררים אותן. אם יחליטו בכל זאת לשחררן – כמה נשאר אז?

גם מצב הביטחון שלנו לא ישתנה. לא יתקיים החזון של ״וגר זאב עם כבש״. איך אפשר בכלל להציע לנו לדחות את עניין ים המלח? לדעתי זוהי הצעה בהחלט בלתי אחראית.[6]

ההון מאמריקה עדיין לא זורם. באמריקה אין מסורת של השקעות בארצות זרות וגם ליהודים אין מסורת כזו. היהודי אוהב להחזיק את כספו ואת רכושו במקום קרוב אליו, שיוכל לקחתו בחזרה בכל עת שיצטרך לעשות זאת. אבל היהודים, בכדי לא להודות באמת, משתמשים בתירוצים. קודם כל הם אומרים

---

4 יצחק בן־אהרון (1906–2002), מראשי ״הקיבוץ המאוחד״, מפא״י ואח״כ ״התנועה לאחדות העבודה״ ומפ״ם. ח״כ 1949–1977, לימים שר התחבור ומזכ״ל הסתדרות העובדים הכללית.

5 הסבר מ״ש להצבעת ישראל בעד נציג הפיליפינים לנשיאות עצרת או״ם ולא בעד שר החוץ הצ׳כוסלובקי קלמנטיס, ר׳ לעיל מסמך 1, עמ׳ 16.

6 מפ״ם תבעה להלאים את מפעל האשלג בים המלח והתנגדה לחידושו במתכונתו הקודמת.

ששמעו על פרסום דוח שמלאימים את חברת האשלג, והם אינם רוצים להשקיע כסף בארץ אשר מלאימה מפעלים. זוהי חומה אשר אנו בעצמנו הקמנוה ואנו צריכים לקפוץ מעליה. דבר זה מחייב דאגה רצינית מאוד.

חברי מפלגת הפועלים המאוחדת משתמשים בסיסמאות יפות. כל דיבוריהם הם רק תיאוריות ותיאוריות אינן ראויות לאנשים רציניים. הם חדלו לגמרי להיות מפלגה אחראית – הגלגל הסתובב אצלם אחורנית במהירות מסחררת והם נעשו חסרי דאגה. אני אובד עצות. אינני יודע מה אפשר לעשות. אולי האפשרות האחרונה שנשארה היא להחריד אותם על ידי הצגתם בפני האחריות הגדולה הזו. הם צריכים להיכנס לממשלה ולשאת בעול. אנו צריכים לעבוד יחד. אינני יודע אם זה ישפיע עליהם, אבל הדבר היחידי שאנו יכולים לעשות הוא לזעזע את חוש האחריות שלהם לבאות.

המצב טרגי, אבל אי־אפשר לתקנו על ידי אסון נוסף. אני הולך לפגישה האחרונה [עם מפ״ם], והדבר היחיד שאני יכול לעשות הוא להחריד אותם. אינני יודע אם דבר זה יעלה בידי, אבל עצה אחרת איני רואה.[7]

7 השיחות עם מפ״ם בדבר צירופה לממשלה העלו חרס.

ישראל מול הוותיקן

המנהל הכללי וולטר איתן פתח ואמר כי מטרת הפגישה לקבל הסברה מאת שר החוץ בדבר קו הממשלה בקשר לירושלים ולקראת פעולת משרד החוץ בעתיד.

שר החוץ: העמדה העקרונית של הממשלה כלפי חוץ ידועה לכל. כרגע יש חוסר בהירות מפאת האי־התקדמות במשא ומתן עם עבר־הירדן. אין קשר עם העבר־ירדנים ואין לדעת אם יהיה קשר מחודש ואיך יפול דברר. יכול להיות שנראה כי כל השיחות היו מבחינת ניסיון נוסף לבירור העניינים, הפעם לפי יוזמת הצד השני, וכי לא תהיינה תוצאות ממש.

בינתיים צצה תוכנית גארו[2] – היא מתבססת על חלוקה משולשת של ירושלים, כלומר חלק יהודי, חלק ערבי וחלק נוצרי בצורת מובלעת. השתלשלות התוכנית והתהוותה אינן ברורות, אולם אפשר לקבוע שהעיקרון של שטח נוצרי חשוב מאוד בעיני הנצרות וצץ בשיחות לאין ספור. האומות הנוצריות התלוננו שאם תחולק העיר בין יהודים לערבים לא יהיה לנצרות חלק ונחלה. זכור שההצעה ההולנדית דיברה על אזור מיוחד [בירושלים] תחת פיקוח או״ם.[3] אותו רעיון צץ גם בשיחה בין דר׳ עליאש והארכיבישוף מקנטרבורי. כאשר דר׳ אליעש ביקש לשכנע אותו לרעיון בינאום העיר העתיקה היתה תגובת הארכיבישוף: ״אולם יש לצרף חלק מן העיר החדשה לשטח הבינאום״.

כידוע היתה תגובתו של של קדוגן לתוכנית גארו קרירה ביותר. הוא הודיע לגארו שאינו יכול להביא בחשבון תמיכה בתוכנית ״אלא אם כן יסמכו שני הצדדים ידיהם עליה״. כידוע, הגיבה ארצות הברית בדיוק באותו האופן אלא שהיא מייחסת חשיבות יתר להסכם משולש, כלומר כולל הוותיקן.

לו היו היום מציעים לנו תוכנית, שלפיה העיר העתיקה תחולק והרובע היהודי יעבור לידנו – עד הכותל המערבי, הרי את הכותל עצמו לא נוכל אף פעם להשיג מאחר שהוא משמש משענת למסגד עומר – מסגד עומר יעבור לערבים והרובע הנוצרי, כולל קבר ישו וכולי, יהווה מובלעת נוצרית של האו״ם, הרי אפשר היה לתמוך בחלוקה כזאת, כמובן בתנאי שכל העיר החדשה נשארת תחת

---

1 מתוך הפרוטוקול. מובא כאן במספר קיצורים ענייניים לצורכי הבהרה ומניעת כפילות.

2 רוז׳ה גארו, מבכירי המשלחת הצרפתית לאו״ם ויו״ר מועצת הנאמנות. על תוכנית גארו ר׳ גם שרת/*דבר דבור 1949*, עמ׳ 930–931.

3 ר׳ לעיל על נאום שר החוץ ההולנדי, מסמך 1, עמ׳ 4; *דברי הכנסת 3*, עמ׳ 376.

ריבונותנו השלמה. במקרה כזה הייתי רואה רווח גדול בכך לו היינו מתפטרים מאזור [כנסית] "דורמיציון" [שבמעלה הר ציון] והיינו מצרפים אותו למובלעת הנוצרית. המקום הזה הוא המקום הקדוש היחידי שברשותנו והוא עלול תמיד לגרום לנו צרות וטענות, תביעות וסכסוכי אינטרסים שונים.

אך בקשר לתוכנית המוצעת כעת יש לזכור שהמשא ומתן עם המלך [עבדאללה] לא נותק לחלוטין. כרגע אנו נשארים בעמדתנו הקודמת – ירושלים העברית למדינת ישראל והמקומות הקדושים לפיקוח האו"ם. לא ייתכן לגלות יוזמה מצדנו לתוכנית גארו ולא ניכנס למשא ומתן ממשי עליה. בכלל לא ננקוט שום צעדים רישמיים בעניין ירושלים כלפי מועצת הנאמנות. לא עלינו להראות להם דרכים כיצד לצאת מן המצר. טוב שתהיה מבוכה והתפוררות.

ארצות הברית לוחצת עלינו בכיוון הסכם מהיר עם הוותיקן. משלחתנו בניו־יורק דנה בזה והחליטה שאין עלינו למהר בשום יוזמה כלפי הוותיקן לפני בוא שעת הכושר, משתי סיבות: אל"ף, המשא ומתן עם המלך והמשכו מחזקים את עמדתנו כלפי הוותיקן וכדאי לתת לתהליך הזה להימשך. בי"ת, יש לחכות עד שנראה כיצד תפעל מועצת הנאמנות. הרי הוותיקן ייטה לפשרה ולוויתורים רק כאשר ישוכנע שהצלחתו של ה־9 בדצמבר[4] יתורגם לשפת המציאות. כל עוד הוותיקן סבור שההחלטה ניתנת אולי להגשמה, לא ייתן לנו דבר. כשיידע הוותיקן שאין לו תקווה במועצת הנאמנות, יעלו סיכויינו.

תפקידינו בזמן הקרוב הם:

אל"ף, השפעה בצינורות דיפלומטים על המדינות החברות במועצת הנאמנות שתצטרפנה לתהליך הנסיגה [מהחלטת הבינאום] אשר החל כבר. אנגליה ואמריקה בוודאי ניתנות להשפעה בעניין זה, והופיעו סימנים ראשונים לנסיגה במשלחת ברית המועצות במועצת הנאמנות.

בי"ת, פעולות הסברה בכל בירות העולם בעניין ירושלים לקראת היום בו תועלה הבעיה מחדש בעצרת.

גימ"ל, תכנון הופעתנו בז'נווה כלפי מועצת הנאמנות, ועדת הפיוס והמשלחות הערביות [שכולן פועלות שם]. יכול להיות שתהיה אפשרות של קשר עם המצרים בז'נווה. אולם אין אנו יודעים אם הם יהיו מוכנים לדבר. העניינים מעורפלים – עמדת ה"וואפד"[5] לגבינו, יחסי ה"וואפד" והמלך [פארוק] וכולי. אולי יתגבש עוד יותר הסירוב לבוא בדברים אתנו.

אומנם החלטנו להעמיד את המגע עם ועדת הפיוס עד למינימום, אולם אסור

---

4 9.12.1949 – תאריך החלטת עצרת או"ם לבנאם את ירושלים.

5 המפלגה הלאומית המצרית "וואפד" ניצחה בבחירות הכלליות בינואר 1950 ושלטה עד ינואר 1952.

שהחלטתנו זאת תפגע באפשרויות של מגע ישיר עם המדינות הערביות בחסות כביכול של ועדת הפיוס. לא נשלח הפעם משלחת לשיחות עם ועדת הפיוס כפי שעשינו קודם, אולם האפשרויות של מגע עם המצרים מחייבות שגירת איש מיוחד. לא נחרים כמובן את ועדת הפיוס. נענה לפניותיה. לא נשתף פעולה עם מועצת הנאמנות בביצוע ההחלטה, אך גם לה נענה כאשר תפנה אלינו. ובוודאי לא נחרים אותה.

מניחים שמועצת הנאמנות תעבד תוכנית ותגיש אותה לשני הצדדים. שני הצדדים יענו בשלילה. אנו נחזור ונאמר שאנו מעוניינים בהסדר חיובי לפי הצעותינו. אני מקווה שעבר־הירדן תענה לפי אותם הקווים ותגיש תוכנית דומה. זאת אומרת, שהדוח של מועצת הנאמנות יכלול את תוכניתנו־אנו. אנו נאמר אז מה שאמרנו קודם, אולם בצורה יותר מפותחת ומפורטת, אולי גם בצורה יותר מתקדמת לפחות למראית עין – ניתן נקודת אחיזה יותר ממשית מאשר בניסוחינו הקודמים. בניסוח זה ניעזר על ידי באנץ'[6] אשר אין כמוהו היודע להלביש שלד רזה למדי בניסוחים המראים דאגה וכנות ומוסיפים אור ובשר כביכול. גארו רצה להכניס את באנץ', בעל השם הקוסם בענייני ארץ־ישראל, כבר בשלב חיפושי הפשרה, אך באנץ' סירב כי היה בטוח כי חיפושים אלה נידונים לכישלון, וצריכים להיכשל, על מנת שמועצת הנאמנות תהיה מחוייבת להינתק מהחלטת העצרת. "מחלקת המדינה" [של ארה"ב] אישרה את דעת באנץ' בעניין זה וגארו פועל כעת לבד. באנץ' שומר את עצמו לשלב יותר מאוחר ויותר מעניין. בשלב יותר מאוחר, כאשר יגיע העניין לעיבוד הדוח של המועצה למזכיר הכללי ולעצרת, הוא ייכנס לעובי העניין ואז ננסה לקחת אותו לצידנו. חשוב מאוד, שאלטרנטיבה להחלטת העצרת ולתוכנית גארו תהיה לא ההצעה ההולנדית כי אם הצעה קונסטרוקטיבית אחרת, אשר תהיה למעשה הצעתנו.

להלן פירט מ"ש את מטלות ההסברה שעל נציגי משרד החוץ לבצע בבירות השונות בנושא ירושלים. המנכ"ל ו. איתן ביקש מהשר לעמוד על הסיבות שבגללן אין ישראל מעוניינת בכינוס מושב מיוחד של עצרת או"ם בנושא ירושלים.

שר החוץ: ואלה הן הסיבות: אל"ף, אם יתקיים כנס בחצי הראשון של השנה יהא זה קרוב מדי ל־9 בדצמבר [1949]. זיכרון ההחלטה [על בינאום ירושלים]

---

6 ראלף באנץ' (1904–1971), איש מדעי המדינה. אמריקני שחור ראשון שמילא תפקידים בכירים ב"מחלקת המדינה". ממייסדי האו"ם. מנכ"ל אגף הנאמנות במזכירות או"ם. נציג אישי של מזכ"ל או"ם ליד המתווך ברנדוט ואח"כ יורשו. זכה בפרס נובל לשלום על תיווכו לחתימת הסכמי שביתת נשק בין ישראל וארבע ארצות ערב השכנות ב־1949.

יהיה טרי והמשלחות תראינה את עצמן מחוייבות להתמיד בקו ההוא. המשך ההפסקה בין 9 בדצמבר ודיון מחודש הריהו לטובתנו. בי״ת, מעשה עלייתנו לירושלים[7] יהיה מושלם ובבחינת נחלת העבר, לא יעמוד במרכז ההתעניינות ולא יוכלו להשמיצנו כמפירים את החלטת האו״ם. גימ״ל, כנס מיוחד המוקדש כולו לבעיית ירושלים ירכז את כל מרצן של המשלחות בעניין זה ואנו נהיה על ספסל הנאשמים. אם הדיון יידחה לכנס הרגיל לא יהיה להט מיוחד לגבי בעיית ירושלים, אשר תעמוד על הפרק בין בעיות בינלאומיות רבות אשר תתחרינה התחרות יעילה במכשלה הזאת. דל״ת, בכנס מיוחד יש תמיד סכנה שתועלינה בעיות הפליטים והגבולות, בעוד שאין אנו מעוניינים בדיון בהן בזמן הקרוב.

שבתאי רוזן, היועץ המשפטי של משרד החוץ, הביע דעתו כי יש לנסות להגיע להסכם חלקי עם עבר־הירדן לגבי ירושלים בלבד, וכי יש למצוא דרך להסכם עם הוותיקן בהקדם.

שר החוץ: הממשלה החליטה נגד הסכם חלקי על ירושלים עם עבדאללה. בדבר הוותיקן, השאלה היא לא כיצד למצוא דרכים לוותיקן אלא במה לבוא לוותיקן. הדרכים קיימות, השאלה היא אם ישנם נתונים להסכם. הוותיקן נמצא אחרי ניצחון עצום, אולי הניצחון הפרלמנטרי הגדול ביותר שנחל אי־פעם. כוחו במיקוח גדול מאוד בעיניו־הוא. מצד שני, יש אנשי הוותיקן היודעים שמה שהוחלט לא יֵצא לפועל. ספלמן,[8] למשל, בשיחתי אתו לא היה לגמרי בטוח שההחלטה תוגשם. מתוך דבריו אפשר היה להבין שהוא ידע שהיא לא תצא לפועל, אם כי לא אמר כך במילים מפורשות. אנשי הוותיקן יודעים שההחלטה לא תוגשם, אלא שהיא נתנה להם כוח מיקוח כזה אשר יוכל להשיג פתרון שהוא אומנם פחות מבינאום, אך הרבה יותר, מבחינתם, מאשר הצעתנו־אנו – אם זה אזור מיוחד [בירושלים] או זכויות מיוחדות או חוק מיוחד במדינת ישראל אשר הרוב בכנסת לא יוכל לפגוע בו, או אם זה הסדר מבוסס על אקסטריטוריאליות של מקומות קדושים.

ברור שיש לפעול למען סַבֵּך את העניין במועצת הנאמנות, כי תהליך זה יכריח את הנסיגה מן ההחלטה. מצד שני, יש להיזהר בהצעת תוכניות מצידנו למועצה, כי אז אנו מתחייבים במשהו, ואם נשיג שמשלחת אחרת תציג תוכניות, נתחייב כלפי המשלחת הזאת וגם יש בזה משום סכנה שהמשלחת תציג את הדבר לא בדיוק כפי שאנו היינו מציגים אותו. אסור שנתייצב כמשתפי פעולה וכמקבלי בסיס הדיונים של המועצה.

---

7 הכרזת ירושלים כבירת ישראל למחרת החלטת עצרת או״ם לבנאם את ירושלים.

8 קרדינל פרנסיס ספלמן, ארכיבישוף של ניו־יורק. נשיא אגודת הסעד הקתולית למזה״ת.

יש להיזהר, כי בהציענו הצעות אנו מקבלים את העיקרון של הבינאום. אם נסכים לעיקרון, עלולה המובלעת להתרחב בתהליך המשא ומתן ולפגוע בנו בסופו של דבר. כעת עמדתנו צריכה להיות: אנו מתנגדים לבינאום טריטוריאלי, בפרט לבינאום שטחים כמו אזור "המלך דוד" ו"טרה סנטה" אשר אין בהם שום מקום קדוש. לא נוכל לקבל את העיקרון של בינאום שטחים שהם לגמרי חילוניים. אפשר לרמוז, שאם כוונתם ליצור מובלעת אך ורק של מקומות קדושים אז אפשר אולי לדבר על הכללת המקום הקדוש הנמצא ברשותנו, אבל מיד יש לשאול אם יש להם הסכמת עבדאללה למובלעת כזאת, או הסכמת הבריטים ללחוץ על עבדאללה שיסכים למסור את השטח שברשותו למובלעת כזאת. לא אנו ניקח ממנו את העיר העתיקה על מנת למסור אותה לאו"ם, אך אם אחרים ישיגו את הסכמתו למסור את המקומות הקדושים, ואם התוכנית היא למסור מובלעת הכוללת אך ורק את המקומות הקדושים ממש, הרי עניין ה"קנקולום" שבידינו לא ימנע את התוכנית.

ביררתי עם משה דיין,[9] שאפשר להעביר קו אשר משאיר את החלק העיקרי של הר ציון בידינו ואשר אינו פוגע בגישתנו לרובע היהודי בעיר העתיקה, ובכל זאת מוציא את [כנסיית] "דורמיציון" מן השטח שלנו ומצרפו למובלעת הנוצרית. משה דיין אומר שאומנם כרוך בזה אובדן המשלט החשוב ביותר בהר ציון, אולם אין לדבר חשיבות מכרעת, כי בין כה לא נוכל בשעת קרבות להשתמש במשלט זה, הנמצא במקום קדוש.

9 סגן אלוף משה דיין, מפקד אזור ירושלים ומתאם מטעם המטכ"ל בענייני משא ומתן עם מוסדות האו"ם וועדות שביתת הנשק.

יש עולים שאינם ציונים ויש ציונים שאינם עולים

הישיבה נפתחה בהרצאת חבר הנה"ס נחום גולדמן, שמנה 13 סעיפים או עקרונות שרצוי כי יעמדו ביסוד היחסים בין ההסתדרות הציונית ומדינת ישראל כדי לבצר את מעמד הסוה"י. ב"ג נדרש לעקרונות אלה, שאת חלקם שלל בתוקף. בין היתר עמד על כך, שבין הסוה"י וממשלת ישראל צריך להיות "תיאום" ולא "שיתוף", כפי שהציע גולדמן, שכן המדינה היא גוף עצמאי.

מ. שרת: לא נתכוונתי לדבר דווקא מיד אחרי בן־גוריון. חשבתי שירַשמו עוד [דוברים], אבל נתברר שרק אני נרשמתי. אני מזדהה עם רוב המסקנות של בן־גוריון. לגבי מסקנה אחת או שתיים, שבהן אינני מזדהה אתו לגמרי, עוד אדבר. אבל גם לגבי המסקנות שאני מזדהה אתו אינני מזדהה בנימוקים, על כל פנים לא בחלק העיקרי של הנימוקים.

אם גולדמן עשה דבר טוב שלא הכניס לביסוס ההצעות האלה רקע אידיאולוגי, אז אני גם כן משבח אותו על כך, ואני מניח שאין כאן שאלה לברר קודם מיהו ציוני, ואם עניין הגשמה עדיף או לא עדיף על אי־הגשמה. על זה, על כל פנים, אין ויכוח בתוכנו. אינני מתאר לעצמי שהוויכוח, במידה שישנו, הוא ישנו בין הממשלה בתור גוף ובין ההנהלה [הציונית] בתור גוף. יכולות להיות דעות שונות גם בתוך הממשלה וגם בתוך ההנהלה, כי כולנו ציונים.

אני רוצה לומר משהו במאמר מוסגר: אינני חושב שמישהו יאשים אותי בחוסר קנאות לעניין ההגשמה ועניין הציונות המלאה העיקרית. אולם אינני מוכן לקבל את ההגדרה, שרק אם מישהו ציוני, הוא עולה לארץ.[2] בדידי הווה עובדא.[3]

לפי דעתי, אבי המנוח [יעקב שרתוק] היה אך ורק ציוני. הבית שלנו ברוסיה היה במובן נפשי טריטוריה ציונית ולא היתה שם דריסת רגל לשום רוח אחרת. במובן הנפשי תמיד ישבו על המזוודות בדרך לארץ. אבי עלה לארץ [ב־1882] וחזר [לרוסיה] בשנת 1886, ועלה שוב לארץ בשנת 1906. אם כי יום יום היה מוכן לעלות לארץ, עברו עשרים שנה עד אשר נתאפשר לו הדבר למעשה, כי היו

---

1 מתוך הפרוטוקול.
הצורך להסדיר את הממדים והקצב של גלי העלייה מיד לאחר קום המדינה, ולהביא לידי תיאום בין חסידי הגבלת העלייה ושוללֶיה, הוליך לייסוד המוסד לתיאום, בהשתתפות נציגי הממשלה והסוה"י. מוסד זה קם באפריל 1950 לאחר כמה ישיבות משותפות של ראשי שני הגופים.

2 ב"ג הדגיש בדבריו את חשיבות עיקרון ההגשמה בציונות.

3 ארמית: בי היה המעשה.

כל מיני עיכובים. קשה להיכנס בבעייתו של כל פרט ופרט. צו התנועה הוא לכל העם היהודי לעלות לארץ, אבל קשה לבוא בחשבון לכל פרט ופרט בעניין זה ועלינו לקבל את דין העובדה, שתהליך עלייתו של עם ישראל זהו תהליך שנמשך שנים ודורות והוא מקיף המונים יותר ויותר גדולים, אבל אי־אפשר בכל רגע ורגע לחצות את העם לשניים לפי זה מי כבר עלה ומי לא עלה. בתוכנו יש הרבה עולים שאינם ציונים ויש הרבה ציונים, גם במובן הנכונות והדריכות לעלייה, שעדיין אינם עולים ויושבים בחוץ לארץ.

אמרתי את זאת, כי הרגשתי קצת חובה מצפונית להביע דעה, אבל אני חושב שבכלל כל הוויכוח במסגרת זו איננו לגמרי לעניין.

מדוע אמרתי שאינני מזדהה עם הנימוקים של בן־גוריון? כי אינני רואה באותן ההצעות [של נחום גולדמן] שהוא חולק עליהן – וגם אני חולק על רובן – אינני רואה בזה שום רצון וכוונה לפקח על הממשלה, ושום רצון לפרוש על קיבוץ אזרחי המדינה את מרותו של קיבוץ הרבה יותר רחב, שזהו העם היהודי בגולה. אינני חושב שדעותי נשתנו מפני שאני חבר הממשלה. הייתי חמש־עשרה שנה חבר הנהלת הסוכנות יחד עם בן־גוריון וחברים אחרים, ואם מותר לי לומר מבלי להיות אשם בחוסר ענוותנות, הריני אומר: אני גאה מאוד על חמש־עשרה שנים אלה, ואינני חושב שהיתה לי דעה אחרת אילמלא נכנסתי לממשלה והייתי נשאר בהנהלת הסוכנות. אני יכול לתאר לי, שגם אני הייתי בעד כמה מהסעיפים האלה, אבל לא מתוך רצון לפרוש מרות או לפקח. אני מניח שלא זאת הכוונה של חברי הנהלת הסוכנות שהציעו הצעות אלה. אני מוכן להניח, שחבר הנהלה שהציע סעיף זה או אחר יושב בארץ, ועל כל פנים אין הוא חושב להטיל את מרות העם בגולה על הממשלה. על כל פנים, ברור לי שאין כאן שאלה של התנשאות או הטלת מרות או פיקוח, אלא יש פה שאלה של קשר, של זיקה, של ידיעת העניינים, למשל אותו התיאום, שאותו בצדק מחייב בן־גוריון ושאני בטוח שכולנו מחייבים אותו. אילמלא היה רקע משותף זה, לא היה טעם לישיבה הזאת.

מכאן מתחילה ההזדהות שלי עם בן־גוריון, לאחר שאמרתי מדוע בנימוקים אינני מזדהה. אני חושב שהתיאום עם המדינה צריך להיות תיאום עם המדינה, זאת אומרת, המדינה צריכה להישאר חטיבה מסוימת כמות שהיא, ובתור חטיבה מסוימת היא נכנסת למשטר של תיאום עם ההנהלה הציונית. התיאום הזה צריך לשמור על שלמותה של המדינה ועל שלמותם של האורגנים שלה. לא ייתכן שהתיאום הזה יביא לידי הכנסת שינויים סטרוקטורליים במיבנה המדינה. זה לא ייתכן. יש מדינה ויש לה המוסדות שלה. מוסד מאוד מרכזי ומכריע במדינה זוהי הממשלה. התיאום איננו יכול להביא לידי הכנסת שינויים במיבנה הממשלה. הממשלה כפי שהיא, כפי שהיא מחולקת למשרדים, כפי שהיא מנהלת את פעולתה על ידי הישיבות שבהן

משתתפים רק חברי הממשלה, כי זוהי הממשלה. הממשלה חייבת לתאם פעולה עם ההנהלה הציונית והיא צריכה לשם כך להיכנס לאיזה הסדר מותאם איתה. אבל היא נשארת שלמה ושום דבר לא נפגם בה. לכן לא ייתכן, ואין גם צורך בדבר, שבישיבות הממשלה ישתתף חבר שאיננו חבר הממשלה. נניח שיש צורך בתיאום כללי, בחילוף אינפורמציה, שההנהלה תדע מהן הבעיות המטרידות אותנו, אז צריך ליצור לזה צורות מתאימות של פגישות, של ועדה, של פגישות עם ראש הממשלה, של פגישות עם שר זה או שר אחר, אבל לא מתוך הכנסת שינויים במיבנה הממשלה. הוא הדין לגבי ועדות הכנסת – או שזו ועדה של הכנסת או שאיננה ועדה של הכנסת. אם היא ועדה של הכנסת, לא ייתכן שישתתף בה נציג של גוף שאינו גוף של הכנסת. זה פוגם בסמכות. לתיאום צריך למצוא דרכים וצריך ליצור חוליות שמרתקות במידה זו או אחרת את הממשלה, את מוסדות הממשלה עם ההנהלה ואת מוסדות ההנהלה עם הממשלה, אבל זה מרתק את המוסד הממשלתי כמו שהוא מבלי להכניס שינויים בו. היא איננה נכנסת לפני ולפנים של המוסד ואיננה משנה מתוך כך את אופיה המהותי.

למשל, בעניין התייעצות על חוקים לפני שהם מוגשים בצורה האחרונה, לא הייתי פה מחמיר במידה שבן־גוריון מחמיר. יש כמה וכמה שלבים בתהליך הזה של עיבוד חוק: או שאיזה שר מגיע בעצמו ליוזמת חוק, או שמישהו מציע לו. הוא יכול לקרוא מאמר בעיתון, או שאחד הפקידים שלו מציע זאת, או שהדבר התעורר מתוך איזה דיון, ועד שהשר מגיש הצעת חוק לממשלה הוא מתייעץ עם הרבה אנשים – הוא יכול להתייעץ עם מומחים, הוא יכול להתייעץ עם מומחים מחוץ לארץ, הוא יכול להזמין מומחה מיוחד מחוץ לארץ כדי להימלך בדעתו, הוא יכול לשלוח דֶרֶפְּט [טיוטה] למישהו בחוץ לארץ, לאנשים שיש להם ניסיון, ואיש לא יראה בזה חלילה פגיעה בסמכותה של הכנסת, שעד שהדבר מוגש לכנסת בצורה מסוימת ישנה התייעצות עם אנשים שונים, שדעתם יכולה להיות חשובה. מכל שכן שהוא מתייעץ עם הפקידים שלו ועם היועצים הקבועים שלו, ורק אחר כך הוא מגיש את הצעת החוק לממשלה, ורק אחר כך הממשלה מגישה את הצעת החוק לכנסת. ייתכן שבאחד השלבים האלה, לפני שהחוק מגיע לכנסת, תהיה התייעצות בעניינים הנוגעים לכך גם עם הנהלת הסוכנות, או איזה מחלקה של הנהלת הסוכנות שיש לה מה להגיד באותו עניין, אשר פעולתה תהיה אחר כך נפגעת או מושפעת לטובה או לרעה מהחוק הזה, שיש לה בכל אופן איזו שייכות לעניין, שהממשלה בעצמה מכירה בזאת ושהיא נכנסת איתה לתיאום, אבל הממשלה זה הגוף הפועל בעניין זה או אחר.

אינני יודע אם זהו הניסוח המוצלח בדבר. אם לדבר על תוכנם של הדברים, לא על צורתם, אני חושב שיש בזה תביעה מוצדקת ואפשר לספק את התביעה

הזאת מבלי שיבולע בכלשהו לסמכותה של הכנסת, או לאחריותה האקסקלוסיבית של הממשלה כלפי הכנסת.

מה שנוגע לשיתוף בעניינים מדיניים בגולה, אני רוצה לומר שני דברים: אחד לחיוב ואחד להגבלה. כיום אני סבור שיש הרבה שיתוף. אינני יודע אם יש שיתוף במידת מלאה, אבל יש הרבה שיתוף. אף פעם אין מצב שאיננו מחייב שום תיקון. תמיד יש משהו לתקן. אבל במידה עקרונית יש שיתוף. כל ציר, כל קונסול כללי, כשהוא מתמנה, מקבל מכתב מינוי, הוראות יסוד שהוא לוקח אתו לדרך. זהו מעין "סידור התפילות" שלו. בכל מכתב כזה יש סעיף המחייב אותו למגע קרוב ואמיץ עם המוסדות הציוניים במקום [מושבו], עם ההסתדרות הציונית באותה ארץ, גם עם מוסדות יהודיים כלליים, אם יש ארגון קהילות או אם יש איזה גוף אחר שמאחד את היהדות באותו מקום. אין זה אומר עדיין, שהדבר הזה מתקיים למעשה, וזה יכול להיות רק נקודת מוצא לאיזה הסדר מעשי. ייתכן שיש בזה הרבה לתקן ולשכלל ואפשר לשבת בוועדה משותפת ולקבוע את הדברים ביתר דיוק, אבל אם אני מוצא פה סעיף 9, האומר בנוגע לארצות הברית: "לקבוע הסדר יחסים גם בין הסקציה האמריקנית של הסוכנות ובין נציגי הממשלה בארצות הברית, כך שיושב ראש ההנהלה באמריקה, או חבר אחר בהעדרו, ישתתף שם בכל הדיונים הנוגעים למדינת ישראל" – את זה אי־אפשר לקבל. לא מפני שאני חושב את התביעה הזאת לתביעה מופרזת, אלא שהדבר הזה איננו ניתן להתמלא.

מה פירוש הדבר "הדיונים הנוגעים למדינת ישראל"? באופן פורמלי אין שם דיונים. שם פועלת שיטה של נציג יחיד. יש שגריר בוושינגטון, יש סולם של עובדים – יועץ ראשון, יועץ שני, יועץ שלישי, נספח מסחרי, נספח צבאי, מחר יהיה לנו שם נספח תרבותי – אבל שם שלטון יחיד. הוא הקובע. הוא הקובע על פי ההוראות שהוא מקבל מכאן. ואם הוא רוצה לעשות איזה צעד חדש חשוב הוא צריך לשאול קודם כל אם לעשותו או לא, ואז הוא מקבל הוראה אם לעשות ואיך לעשות, ואם לא לעשות – איך לנמק את אי־העשייה.

מה זאת אומרת "דיונים לגבי זה"? אומנם יש בניו־יורק משלחת לאו"ם, אבל זהו רק שם דבר. שם יש ראש משלחת, וראש המשלחת פועל לפי ההוראות שהוא מקבל מכאן. בענייני יום יום יש התייעצויות, במסגרת ההוראות המתקבלות מכאן, אבל אין התייעצות על פוליסי. יש התייעצות איך להגיש את הפוליסי הניתווית מכאן, בהרבה מקרים על פי החלטה מיוחדת של הממשלה, ובהרבה מקרים על פי ההוראות של שר החוץ לפי ההוראות שיש לו מצד הממשלה. לא בא בחשבון הסדר כזה, שמישהו שבעצמו אינו פקיד, אלא הוא נבחר ויש לו דעה משלו, ישתתף בדיונים. זה יוצר מצב של אי־שוויון גמור ושל אי־התאמה בין שני

הדברים. מה שצריך לקבוע זהו הסדר לקשר. אני מבין שעד עכשיו הקשר לא היה סדיר. היו הרבה מקרים, שהשגרירות או המשלחת [לאו"ם] יצרו קשר עם מוסדות ההנהלה [של הסוה"י] או עם מוסדות מקומיים. היו מקרים שהיתה יוזמה מהצד שכנגד. ייתכן שלא צריך להשאיר את הדברים ליוזמה ארעית, אלא צריך לקבוע הסדר, ש[לפיו] יש פגישות מזמן לזמן. אבל אי־אפשר לחייב את השגריר, או את ראש המשלחת, שתהיה תמיד התייעצות בעניינים שאין הוא יכול כלל לשנות אותם. אם יש לו עם מישהו להתייעץ, הרי עם האנשים בארץ, במקום שמשם ניתנות לו ההוראות. אם יהיה קשר, ממילא תופענה כל מיני בעיות ויהיה חילוף דעות והדברים יימסרו לממשלה במידה שהם יחייבו הוראות. זה צריך להיות חלק מאותה המערכת של סידורי התיאום, שעליו דיבר בן־גוריון.

עם הירדנים על הכותל והר הצופים

סעיף ב׳: סקירה מדינית

השר מ. שרת: נתקיימה פגישה עם המלך ואנשיו.[2] זוכרים אתם ודאי את המצב בו נשאר העניין כאשר לא באנו לידי עמק השווה בשאלת המסדרון ועמק החוף.[3] הודענו אחרי הפגישה האחרונה בכתב לצד שכנגד, שהצעותיהם בעניין זה לא יכולות לשמש בסיס של דיון. לכתחילה היה מדובר שאחר האנשים מהצד שכנגד יבוא לדיון כאן. בינתיים נסע המלך לבקר קרוביו בבגדאד. האיש הנמצא איתו כל הזמן בסוד העניין נשלח לשאה הפרסי להזמינו לביקור של גומלין וחלה הפסקה.

בינתיים חלה התפתחות בענייני ירושלים. ראינו מהעיתונות שנציג הוותיקן היה אצל המלך ושוחח איתו ארוכות. נתפרסמה תוכנית גארו[4] ומתקרב מועד חידוש הישיבות של מוצצת הנאמנות בז׳נווה. הגיעו אלינו ידיעות, שקרוב מאוד לוודאי שבתחילת הישיבות האלה תבוא הצעה להזמין אותנו ואת עבר־הירדן להשתתף בדיון ותתעורר שאלה כיצד נענה.

אביא שאלה זו לגופה בישיבה זו מבחינת עמדתנו, אבל כרגע מרצה אני על התחדשות המשא והמתן עם ממשלת עבר־הירדן. אל״ף, צריך לברר איתם לגופה עמדתם בשאלות ירושלים, כדי לראות אם אפשר ליצור כאן חזית משותפת [ביחס לתוכנית גארו], אך חשבנו גם שזאת תהיה עילה נוחה לחידוש השיחות. לא חוזרים אנו משום דבר, אבל קפץ עניין ירושלים ובגללו צריך להיפגש ומימלא יחזור מחזור השיחות.

המלך מצידו חזר מבגדאד מודאג מאוד. הוא לא הגיע עם העיראקים לעמק השווה. הוא חזר מאוד רוגז. יש לנו ידיעות מדויקות מה הוא מסר לאנגלים ולצרפתים אחרי שובו, בייחוד לאנגלים. הוא הודיע שלא נמצאה כל לשון משותפת בינו ובינם. הם האשימו אותו שהוא מוכן לוותר לישראל ולשבור את החזית הערבית – והוא האשים אותם בכל ההרפתקה של המלחמה, שהם נכשלו והכשילו אותו וכך הלאה וכך הלאה. הוא פנה גם לאנשי או״ם בירושלים שיסדרו

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיף ב׳.

2 ב־24.1.1950 נועדו ראובן שילוח ואלוף משה דיין עם המלך עבדאללה, שר ההגנה העבר־ירדני פאוזי אל־מולקי בעיירה שוּנה (ר׳ דוח על הפגישה *תלחמ״י 5*, עמ׳ 45, 46).

3 על הניגוד בעמדות שני הצדדים לגבי רוחב הפרוזדור הירדני אל הים התיכון ר׳ מברק מ״ש אל אבן 29.12.1949, *תלחמ״י 4*, עמ׳ 765 (עניין ״עמק החוף״ לא נתחוור).

4 ר׳ לעיל מסמך 2 עמ׳ 31, הע׳ 4.

שוב פגישה בינינו. היה זה בערך באותו זמן שפנינו אנו. עד שהוא קיבל תשובה מאו"ם – קיבל בינתיים את המכתב שלנו.

על כל פנים, אתמול היתה הפגישה ובפעם הראשונה השתתף בה חבר הקבינט. עד עכשיו השתתפו בפגישות רק ראשי הלשכה של המלך. תמיד היה מדובר על כך שאם נגיע לעמק השווה ונוכל לבוא לידי חתימת הסכם בראשי תיבות – אפשר יהיה להביא זאת לממשלה. עכשיו השתתף בפגישה שר הביטחון המועמד להיות שר החוץ. עתה הוא מכהן כנציג עבר־הירדן באו"ם וייתכן מאוד שיסע למועצת הנאמנות אם יחליט עבדאללה להיענות להזמנה זו. שמו של איש קבינט זה פאוזי אל מולקי.

השיחה החלה בעניין ירושלים ונצטמצמה בעניין זה לעת עתה. הם אמרו שאפשר להגיע להסדר קבוע בעניין ירושלים וזה יקל על המערכה כנגד סכנת בינאום. דאגת העולם הנאור שלא תהיה מלחמה, לא יישפך דם ולא יסוכנו המקומות הקדושים על ידי הקרבות. אם אפשר יהיה להסדיר הסדר קבוע ושלום גמור בין שני הצדדים, אזי לא קיימת כל שאלה.

אמרנו להם שישנן גם שאלות – אם הם ייענו להזמנה או לא, אם תהיה ועדת מישנה למשא ומתן, אם יבואו אליה, ובכלל כיצד חושבים הם לפתור שאלת המקומות הקדושים.

הם אמרו שני דברים: אל"ף, הם סבורים שצריך להודיע כי הסכם זה לא נעשה בניגוד לענייני המקומות הקדושים, אלא מתוך כוונה לתאם זאת. יהיה סעיף בהסכם המחייב שני הצדדים להעמיד את המקומות הקדושים תחת פיקוח בינלאומי.

ועתה לגופו של עניין ירושלים. אמרנו להם שהם רוצים להפריד את עניין ירושלים מכל המסכת, אבל צריך שיהיה ברור להם שאם מדברים אנו איתם בדבר הסדר קבע בירושלים – זאת אומרת שמאשרים אנו את שלטונם בירושלים – ממילא מאשרים אנו את שלטונם בכל החלק הערבי של ארץ־ישראל. דבר זה חורץ משפט העניין, וזה משקל הדבר לדידם.

רצינו שהם יבינו, שמה שיצטרכו לשלם פה זה לא רק בעד מה שמקבלים אנו בירושלים, אלא בעד מה שהם מקבלים בכל ארץ־ישראל המערבית. דובר על ארבעה אובייקטים בשיחה זו: אל"ף, הרובע היהודי בעיר העתיקה. בי"ת, הכותל המערבי. כל הזמן מדובר על שני דברים אלה כמהווים שטח רצוף. יש רושם שלצד שכנגד לא ברור במידה מספקת מצב העניין. בין השכונה היהודית בעיר העתיקה והכותל המערבי ישנה השכונה המוגרבית. זו שכונה מוסלמית וזה "ואקף".[5] המלך שאל פעם מה יש באמצע, ואמרו לו שישנה שכונה מוגרבית, והוא כאילו ביטל

---

5 "ואקף" – הקדש. רכוש שניתן לצמיתות ואינו יכול להיות כפוף לשינויים כגון מכירה, ירושה ומתנה.

את העניין. אך יכולה עוד להתעורר שאלה כזאת. גימ"ל, הר הצופים. דל"ת, מצידם מתעוררת שאלת דרך בית לחם. הם ניסו פעם לעורר את השאלה של השכונות הערביות בירושלים, החזרתן.[6] אמרנו שדבר זה נתברר כבר והסברנו מדוע זה בלתי אפשרי. השכונות כולן תפוסות ואי־אפשר לעקור את האנשים. צריך לדבר על פיצויים בכסף, שבו יוכל הוא לבנות שכונות חדשות בשטח שלהם וכאילו נחה דעתם בנקודה זו, אם כי ייתכן שיחזרו לדבר זה.

הם אמרו שיש הבדל רב, יסודי, אמיתי בין הנכסים שלנו בעיר העתיקה והנכסים שלנו בהר הצופים. לנכסים שלנו בעיר העתיקה, ביחוד לכותל המערבי, אין תחליף. אין עומדת השאלה כך שנוכל לבנות כותל אחר. לא כן הדבר בהר הצופים. האוניברסיטה זה דבר חשוב, ואלה מוסדות מדע וחינוך ובית חולים וכך הלאה, אבל אי־אפשר להגיד שבכסף אי־אפשר לבנות זאת מחדש במקום אחר. לכן לא הרי זה כהרי זה. כמובן שהאנשים שלנו ענו להם, והם הראו שמבינים הם את מהותו של העניין. הוסכם שביום ב' תהיה פגישה משותפת ולה יכינו שני הצדדים מפות של ירושלים, שתראינה מה ההצעה.

אמרנו שבשבילנו, מלבד שני דברים אלה – העמדה בעיר העתיקה והר הצופים – מקבלים אנו את הקו הקיים של שביתת נשק כבסיס.

על הר הזיתים נדמה לי שמלכתחילה לא דובר. לא הייתי פה בזמן הראשון לקיום השיחות – (רוה"מ ד. בן־גוריון: לא דיברו על הר הזיתים) – האלוף דיין, שהשתתף הפעם בפגישה זו, הרושם שלו הוא שהם לא יסתפקו תמורת הכותל, הר הצופים ורובע היהודים בעיר העתיקה, אך ורק בדרך בית לחם וכסף. כנגד זאת מציעים אנו להם את התנועה בדרך בית לחם ופיצוי של כסף. הם ידרשו פיצוי של שטח ועלינו להיות מוכנים לכך. זאת אומרת, אני כנגד הערה ששמעתי כאן, אם נדבר על קבלת הר הזיתים, אזי צריך לדעת מה נותנים אנו במקום זה.

על כל פנים, חודשו השיחות. היה דיבור ידידותי בדרך כלל. המלך לא השתתף במשא ומתן, אבל היתה שיחה פרטית גם עם המלך והאנשים שלנו בטוחים שאם יגמרו בעניין ירושלים – ממילא חוזרים לסדר היום הקודם ומתחדשות השיחות בהיקף רחב, ואז יש רבותא ידועה בדרך שהלכנו בה. כי כל הזמן, העיר העתיקה, כפי שקוראים אנו זאת, הופיעה בתורת הפיצוי מצידם לנו בעד המעבר שניתן [להם] לעזה. אך אם מסדרים אנו את עניין ירושלים לחוד – זה נופל בתור פיצוי ואז צריכים הם בעזה להסתפק בהרבה פחות, או לתת לנו הרבה יותר בשטח. זה בנוגע לעבר־הירדן.

אמסור עכשיו על ענייני ז'נווה. הם מתחלקים לשניים: ראשית, ועדת הפיוס

---

6 הכוונה לטלביה, בקעה, קטמון, המושבה הגרמנית.

ושנית, מועצת הנאמנות. ועדת הפיוס חידשה ישיבותיה, פנתה אלינו במברק רישמי המזמין אותנו לשלוח נציגות. הם אמרו לנו שיש אצלם תוכנית מקסימום ומינימום. תוכנית המקסימום היא להתחיל לתווך בעניין השלום ולהציע הצעות מצידם. תוכנית המינימום היא לתת לנו אפשרות משא ומתן ישיר כעת עם עבר־הירדן, ואולי גם עם מישהו אחר, ולהסתפק בשתיים–שלוש שאלות מעשיות בתור חומר דיון בוועדת הפיוס והצדקה להמשך קיומה. היא אושרה אגב מחדש והוקצב לה תקציב של שלושת רבעי מיליון דולר לפעולותיה.

תוכנית מינימום זו שאלת הפקדונות הקפואים. יש לרבים אצלנו, ואולי בארצות ערביות, פקדונות וקיימת שאלת העקרונות אשר לפיהם ישלמו פיצויים בעד רכוש נטוש.

איני יודע כיצד יתפתחו הדברים בזיְנווה למעשה. ברור שהתכסיס של מדינות ערב, מחוץ לעבר־הירדן, הוא להעסיק את ועדת הפיוס בבעיה לכל רוחבה. זה כדאי להם משני טעמים: אל"ף, הם [ייראו כ]דורשי שלום ונאמנים לאו"ם, הם הולכים לשלום באמצעות המוסד של או"ם. בי"ת, על ידי כך הם מהווים לחץ עלינו. הם יעסיקו את או"ם שוב בתביעה של החזרת הפליטים וצמצום הגבולות.

לא ברור עוד באיזה דרך תלך ועדת הפיוס. דבר זה תלוי בהרבה באמריקה וקצת בצרפת. אין לסמוך על ה"סטייט דפרטמנט" שלא ינסה, מתוך תואנה שזה מוסד של או"ם ויש החלטה של העצרת שתמלא זאת, ללחוץ עלינו באמצעות ועדה זו. מבחינה זו קיים מצב כזה. היה חילוף איגרות בינינו וועדת הפיוס בחודשים יולי אבגוסט, ספטמבר, אוקטובר, נובמבר. באיגרת האחרונה שכתבנו דחינו כמה טענות של הוועדה. בעיקר היו אלה שתי שאלות: חתמנו פעם על פרוטוקול, ב־12 במאי [1949], שם נזכר הסדר 29 בנובמבר [1947] בתור בסיס.

המצב היה כזה: הם [ועדת הפיוס] התחננו לפנינו שנחתום על פרוטוקול זה ואמרו שזה רק תחבולה של נוהל, כי הדבר יאפשר כניסה למשא ומתן. חתמנו מתוך הסתייגות והודענו בעל פה ובכתב, שבסיס זה לא מחייב אותנו ורואים אנו בזאת רק התחלתא של דיבור, אבל בשום פנים לא מסתפקים אנו בטריטוריה זו אלא תובעים מה שתובעים.[7] הערבים לוחצים כל הזמן בנקודה זו והוועדה נכנסה איתנו בוויכוח, שהפרוטוקול ב־12 במאי מחייב אותנו לא לזוז יותר מדי מההסדר של 29 בנובמבר אלא רק בשינויים קלים ולא מרחיקי לכת.

זו נקודה אחת. הנקודה השנייה במחלוקת היא בדבר תפקידה של ועדת הפיוס. [אנו] טענו שהתפקיד, קודם כל, להביא את שני הצדדים למשא ומתן ישיר,

---

7 כלומר, ישראל אינה מסתפקת בשטח שהוקצה לה בהחלטת החלוקה ב־29 בנובמבר 1947, אלא דורשת הכרה בריבונותה על כל השטחים שכבש צה"ל במלחמת העצמאות מעבר לקווי תוכנית החלוקה.

בעוד שוועדת הפיוס טענה וטוענת שזו חובתה, אבל אם הדבר מצליח בידה היא לא מוכרחה להסתפק בזאת אלא מחויבת לא להסתפק בזאת, כי בכתב המינוי נאמר בפירוש לא משא ומתן ישיר, אלא על ידי הוועדה. זאת אומרת שהם לא רק מפייסים, אלא מתווכים – הם יכולים לבוא בהצעות יזומות מצידם. אמרנו שדרך זו תביא לכישלון. כל הצעה שלהם חורצת מראש משפט העניין ומשנה את המאזן לרעתנו. אנחנו לא נקבל זאת. זה רק יעורר את הערבים, והערבים, מבלי שיצטרכו לנהל משא ומתן, בינתיים יזכו ברווחים מבלי שהם יתחייבו להיכנס למשא ומתן של שלום ויקויים עניין השלום בכלל. בחילופי איגרות אלה היה הדיבור האחרון לוועדה.

הוועדה שלחה לנו איגרת כאשר היינו בניו־יורק. היתה שאלה בשבילנו אם לענות עליה או לאו. אמרנו שמבחינה תכסיסית מוטב לנו לא לענות. כי אז צריכים היינו לענות דברים קשים וחריפים וזה יכול היה לשסות נגדנו את ארצות הברית ולהזיק לנו במערכה על ירושלים. התכסיס במערכה על ירושלים היה לא להביא לידי סכסוך בינינו וארצות הברית עד כמה שאפשר, והצלחנו בזאת: הם הצביעו נגד [בינאום ירושלים] והיו מהמסתפקים במועט לעומת האחרים. לא ראינו לנכון להתגרות בהם בשאלות שמימלא לא עומדות על הפרק. שלחנו מכתב קצר לוועדת הפיוס ואמרנו שלא עוסקים אנו בשאלות אלה. כאשר יתחדשו הדיונים בעניין זה – נדבר על כך.

עתה עומדת השאלה אם לענות על איגרת זו בכתב או לאו. אינני מציע לקבל החלטה בעניין זה. אולי אפשר להשאיר זאת למשרד החוץ, אבל על החברים לדעת בפני איזו בעיה תכסיסית עומדים אנו. לכאורה השאלה לא עומדת לדיון. אמרנו פה את עמדתנו ואישרנו זאת, ולהם יש דעה אחרת.

במכתב שלנו אליהם, בפיסקה בעניין הפליטים, אנחנו דחינו את הטענה שיש לתת לכל פליט הרוצה לחזור שיחזור. אמרנו שתמיד שוללים אנו זאת. אמרנו שזה אינטרס ממלכתי של ביטחון ממלכתי וזאת אינם צריכים לפתור באופן כולל. כמכוון במכתב ההוא לא אישרנו מחדש הצעתנו בדבר הכנסת מאה אלף פליטים. הם נאחזו בזאת ובמכתב האחרון שלהם, בסוף נובמבר, הם אומרים: ממכתבכם לא ברור אם הצעתכם להגדיל את המיעוט הערבי בישראל עד 250 אלף עודנה קיימת ועומדת. אנו מניחים שהיא קיימת. הם יודעים שטוענים אנו כי ישנם עתה בארץ 180 אלף ערבים ולכן למה להם לדבר על המספר שצריך להיכנס? מדברים הם על המספר הסופי.

עכשיו השיקול כזה: אם כותבים אנו מכתב ומתווכחים איתם בעניינים אחרים ולא בנקודה זו – הרי ברור שאנו לא מאשרים זאת. אם כותבים אנחנו מכתב וחולקים על זה – הרי ברור שחולקים אנו, אך אז יש לדבר תוצאות. אם איננו

כותבים מכתב לגמרי – הרי אפשר לומר ששתיקה כהודיה, ואפשר לומר שאיננו עונים על מכתב זה ובעל פה אפשר להגיד מה שרוצים אנו להגיד.

בשאלת הפליטים צריכים אנו להגיד עכשיו כך: בשעתנו הצענו הצעה זו[8] וידענו שהיא מכניסה אותנו לסיכון חמור, אבל [עשינו זאת] מתוך רצון, מתוך כוונה על ידי כך להזיז את המשא והמתן מהנקודה המתה ולהצעיד את הדברים לקראת שלום. תכסיס זה נכשל. הערבים דחו את ההצעה. זה לא הזיז את העניין לקראת השלום. בינתיים החיים בישראל לא נשארו קפואים. חלו שינויים בעניין זה. העניין חזר למצב "נווזל" והשאלה מוכרחה להיפתר מתוך משא ומתן של שלום. איננו אומרים מראש שאיש לא יחזור, אבל מידות ההחזרה תהיינה תלויות באופי השלום ובצעדים שייעשו. אם עונים אנו כך – הרי מתעלמים אנו מן הפרוטוקול ומכל השאר ומרחיבים שטח הסכסוך הפורמלי בינינו ואו"ם ומגייסים לחץ של ארצות הברית נגדנו. לכן אולי תכסיס נבון הוא לא לענות, כי זה מכתב ישן, אבל בעל פה לנקוט את העמדה שאני אומר, וכאשר נגיע לניסוח בכתב – נתייעץ שוב. זה בנוגע לוועדת הפיוס.

בנוגע למועצת הנאמנות – חברים זוכרים היטב מה תוכנית גארו שדחינו אותה. בינתיים פנו אלינו גם פה וגם בניו־יורק אנשים המדברים כאילו בשם הוותיקן. פנה אלינו בניו־יורק בלגי קתולי אחד, שהוא המשקיף מטעם הכנסייה הקתולית על דיוני מועצת הנאמנות ונוסע לז'נווה לשבת שם כמשקיף. כמו כן פנה אלינו הציר האיטלקי פה מתוך הצעה כמעט גלויה, שהם רוצים לברר את העניין. הם נתנו בנו הכרה דה יורה, ולא התחשבו בעניין זה בכלל עם הוותיקן.

היתה שיחה גם עם הקונסול הצרפתי כאן [בירושלים]. הוא הזמין איש אחד שלנו למסור דעתו. התמונה היא כזאת: האפיפיור לא יכול להסתפק בשום אופן בפיקוח או"ם על מקומות קדושים. בשבילו פירושו של דבר להודות בשלטון העם היהודי על המקומות שקודשו על ידי ישו. הוא מוכרח להשיג שליטה טריטוריאלית של הכנסייה או או"ם על המקומות הקדושים, ולא של היהודים. הוא לא ינוח כל זמן שזה לא יושג וקיים בעניין זה סכסוך.

לסידור עניין זה ישנן גירסות שונות. אלה ההצעות המנסרות בחללו של בירור זה אם בניו־יורק, ירושלים או בקריה. גירסה אחת היא שתהיה אֶנְקְלָווה [מובלעת] נוצרית. היא תהיה מצומצמת. אין היא מוכרחה להיות לפי השטח שקבע גארו בהצעתו. ואז באה ההסתמכות [על כך] שאנו בזמנו אמרנו שאם נדבר על בינאום העיר העתיקה – לזאת מסכימים אנו ואז אפשר לדבר על איזה שטח.

הגירסה השנייה מסתמכת על התקדים של רומא. ברומא ישנו הוותיקן, עיר

---

8 להחזרת 100 אלף פליטים.

הוותיקן המופקעת מריבונותה של מדינת איטליה. אך לא רק זאת. גם מחוץ לוותיקן, בתוך יתר השטח של רומא, יש שתי כנסיות שהן אקסטריטוריאליות. הן מהוות כאילו חלק מהוותיקן מבלי להיות רצופות אליו. שאלתי את הציר האיטלקי מה פירוש הדבר. נניח שיש גניבה או רצח בכנסייה – תבוא הממשלה האיטלקית לאותו שטח? הוא ענה לי, שרק אם הוותיקן יקרא לה. אמרתי: נניח שאדם העושה פשע יברח לשם. הוא אמר שהממשלה [האיטלקית] לא תוכל להיכנס לשם, אלא [עליה] לפנות תחילה לוותיקן ולדרוש הסכמתו.

במידה שמדובר עלינו – מדובר על שתי הכנסיות שבהר ציון – "דורמיציון" וה"קנקולום". מה זה ה"קנקולום" – דבר זה עוד טעון בירור.[9]

מדובר גם על כנסייה אחת בנצרת, שם מרים התבשרה כאשר הרתה ללדת [כנסיית הבשורה]. מקומות אלה צריכים להיות מופקעים. איני יודע אם אפתיע את החברים, אבל אני באתי להכרה שצריכים אנו להיות מוכנים גם לפתרון זה, כי ברור לי מתוך שיחות רבות שפה יש שורש נעוץ עמוק עמוק וזה יהיה "שורש פורה ראש ולענה"[10] לא רק בארץ אלא ביחסים בין הכנסייה הקתולית והעם היהודי והיהדות ברחבי העולם. הם לא יכולים לסבול את הדבר שהעם שהצליב את ישו ישלוט על מה שנשאר להם מישו ויחוג על ידי כך נצחונו עליהם. לעומת זאת, ברור לי שאם נראה נכונות לדבר על דבר זה – נחליש בהרבה מאוד ואולי נסלק לחץ הוותיקן עלינו, ובמידה שעבדאללה לא ייתן להם את הקבר הקדוש לא יהיה עליו לחץ כזה, כי הוא לא מייצג את הגזע שהצליב את ישו. אני חושב שפה מפסידים אנו מעט מאוד ויכולים להשיג הרבה במובן של חיסול סכסוך זה.

אגב אורחא, בהר ציון, בזמן קצר מאוד, יצרו היסטוריה, עשו שם דברים תמוהים מאוד בעיני. קודם כל עניין קבר דוד.[11] אין זו מסורת יהודית. זו איזו מסורת מוסלמית שלדעתי אין לה שחר. אני בטוח שאם נחשוב על הקשר בין עם ישראל לארץ־ישראל על פי המסורת היהודית, הרי נאחזו היהודים בארץ־ישראל אחיזה רוחנית ולא נוקקו למסורות תפלות ולא־תפלות של מוסלמים. אני בטוח שלולא היה כתוב במפורש שלא ידוע היכן נקבר משה, היינו נדבקים גם בנַבי מוסא.[12] אך אין הבדל בין נבי מוסא ונבי דאוד. הם מאמינים בזאת, וכשם שאיננו צריכים להודות בקבר משה – איננו צריכים להודות בקבר דוד. לעומת זאת, זה "ואקף" מוסלמי. אם זה מקום קדוש למוסלמים – זה מסבך את העניין. בינתיים

---

9 על ה"קנקולום" ר' לעיל מסמך 2 עמ' 31, הע' 14.

10 לפי דברים כט 17.

11 פולחן קבר דוד בהר ציון תוגבר לאחר מלחמת העצמאות ביוזמת מנכ"ל משרד הדתות ש"ז כהנא.

12 נַבי מוסא, מסגד במדבר יהודה, כ־20 ק"מ ממזרח לירושלים. לפי מסורת מוסלמית קבור שם משה רבנו.

השתלטנו על הדבר – עשינו שם בית כנסת ופתחנו מוסדות. אני בטוח שבזה יש שורש פורה סיבוכים לאין קץ ואינני יודע איך נצא מזה. אך כרגע העניין לא בינינו והאיסלאם אלא בינינו והנצרות.

ישנה שם [בהר ציון] כנסיית "דורמיציון", שהיא מקום נוצרי. משם כאילו מרים עלתה השמימה – היא נרדמה ובשנתה הועלתה השמימה. אחר כך ישנו עניין של ה"קנקולום", זה בקומה העליונה על גבי קבר דוד. לפי המסורת הנוצרית הקשורה למקום, זו עליית הגג ששם ישו אכל את הסעודה האחרונה. המוסלמים לא נתנו אף פעם לנוצרים דריסת רגל שם. אין לנוצרים שם שום זכות של סטטוס קוו. במידה ששומרים אנו על זאת, לא חייבים אנו לנוצרים שום דבר לגבי הקומה העליונה. אם ניתֵן שם פעם משהו לנוצרים – זה יהיה לפנים משורת הדין ומעשה חסד של מדינת ישראל. על פי דין לא שייך להם שום דבר במידה שמכובד העיקרון של סטטוס קוו ובמידה שירשנו אותו. על כל פנים, סכסוך זה לא עומד היום על הפרק.

מה עשו הנוצרים? לאחר שדורות על דורות לא יכלו לקבל זאת, הם בנו להם "קַנַקוּלוּם". הם הקימו כנסייה בקרבת מקום, שהיא סמוכה ל"דורמיציון" ואת זאת קוראים הם "קנקולום" ושם ערכו את התפילות וכך הלאה. אם מדברים אנו על אקסטריטוריאליות – אזי לי יש דעה על עניין קבר דוד, אבל ההצעה שלהם אינה נוגעת בקבר דוד. היא כוללת את ה"דורמיציון" וה"קנקולום" החדש. אלה שני מקומות סמוכים וכמעט צמודים לחומה. אם עושים מזה נקודה אקסטריטוריאלית, אזי לא מפסידים אנו שום נקודה אסטרטגית בהר ציון, אלא מקיפים את הר ציון על מקום זה וקבר דוד נשאר בידינו. אין בזאת גם שום פגיעה בעבדאללה. אם זה מהווה לחץ נגדו – מה איכפת לנו? זה יכול רק להועיל במשא ומתן שלנו איתו. אנו לא מכריזים שהוא צריך למסור את הקבר הקדוש, זה לגמרי לא מענייננו.

אינני מציע בישיבה זו לפנות לוותיקן בעניין זה, אבל לנו יש עניין לא רק עם הוותיקן, אלא עם עשרים מדינות לטיניות. יש לנו עניין עם צרפת. אנו נגד תוכנית גארו, כי רוב רובה לא חיובי בשבילנו. אני מציע שתינתן סמכות למשרד החוץ, ברגע הדרוש ובאופן הראוי, להכניס זאת למשא ומתן, להביע את הנכונות הזאת אם בזאת יסתפקו ואם לא יהיה יותר מזה. זה דבר אחד שאני מציע בקשר עם מועצת הנאמנות.

יש שאלה של נוהל בקשר עם מועצת הנאמנות. אני מתאר לי, שהאפיפיור היה רוצה שייקבע העיקרון שמקום קדוש נמסר לכנסייה שהוא קדוש לה. שלושה מקומות אלה שהזכרתי קדושים לקתולים. לנו יכולה להיות שאלה מה מוטב לנו: למסור זאת לאו"ם או לכנסייה? יש דעה שמוטב למסור זאת לכנסייה, כי מסירה לאו"ם זו דריסת רגל בינאלומית וכך הלאה, בשעה שמסירה לכנסייה זה לכנסייה

בלבד. אך לעת עתה איני חושב שצריכים אנו להחליט בעניין זה ולהגיד משהו. השאלה היא אם עומדים אנו על ריבונות ישראלית על מקום קדוש זה, נאמר שאם בזאת אפשר להסתפק – נהיה מוכנים למשא ומתן בעניין זה.

בעניין מועצת הנאמנות עמדתנו ידועה, אבל עומדים אנו במצב מסוים. ישנה החלטת העצרת, יש אורגן של העצרת, מועצת הנאמנות. איננו מעוניינים להחריף ולחדד את הסכסוך אלא למצוא מוצא. אצל אחד מחברי מועצת הנאמנות, ארגנטינאי, ישנה הצעה שמועצת הנאמנות תמנה ועדת מישנה למשא ומתן עם שני הצדדים. אנו חושבים שצריכים אנו להיאחז בהצעה זו. קודם כל, מודים אנו בזאת שהחלטה זו של העצרת, כמו שהיא, אינה יכולה לצאת לפועל. בי"ת, מודים אנו על ידי כך שזה תלוי בצדדים במקום. גימ"ל, פירושו של דבר דחיית העניין. על כל פנים, לא [ייקרא] כנס מיוחד של העצרת בעניין זה.

אפשר להביא דבר אחר לכנס מיוחד [של העצרת] – עניין שינוי הקו של אמריקה ורצונה להכיר בגנרל פרנקו ועניין המשבר עם ברית המועצות. אם יתחיל משא ומתן בעניין ירושלים בוועדת מישנה, לא ירצו להביא זאת לדיון בעצרת אך יכול להיות שכאשר תתכנס המועצה תבוא הצעה להזמין את שני הצדדים להשתתף בדיונים. אם תבוא הצעה זו – ויכולה לבוא מצד היושב ראש – היא תיתמך על ידי ארצות הברית ואז נעמוד בפני השאלה אם נענים אנו או לאו. פנייה זו יכולה לבוא כל יום. יכולים אנו לדון על כך כאשר תבוא הפנייה, אבל אני רוצה להביע דעתי שניענה להזמנה זו ואני רוצה אישור על כך. השאלה אינה עם מי דנים ועל מה דנים, אלא מה אומרים אנו בדיון. נישאר בעמדתנו, אבל לא נוסיף לזאת אקט של הכרזה של מוסד של או"ם. זה יכול רק להזיק ולא להצדיק אותנו בעיני מישהו במועצת הנאמנות, שאנו מעוניינים למצוא מסילות ללבה בכל מיני דרכים. אלה ההצעות שלי – (השר ד. רמז: האם הכוונה לוועדת מישנה של מועצת הנאמנות?) – כן.

להלן התנהל דיון בהשתתפות מספר שרים. מ"ש השיב:

משה שרת: לשאלת מר רמז על היגיון הנוהל: ברור שכוונתנו היא שיהיה הסדר כולל אם רק אפשר להשיגו. אך אם רואים אנו ברכה רבה – אל"ף, בהפרדה זו לגבי העיר העתיקה; בי"ת, נראה ברכה בזה שנגיע בעניין ירושלים לידי הסכם – אזי נדבר עכשיו הלאה ונראה מה הם יאמרו. אך גם אם נעבור לדברים אחרים, בעוד שלא נחתם עדיין חוזה על ירושלים – לא יהיה הדבר לטובתנו. אם נגיע לידי הסכם על עניין ירושלים יוכל עבדאללה לומר לנציג ארצות הברית שעל ידו, לנציג אנגליה ולנציג צרפת שעל ידו – ונוכל גם אנו להגיד למזכיר הכללי של או"ם וליושב ראש מועצת הנאמנות ולוותיקן – שידעו כי עניין

ירושלים נגמר, כי בעניין זה יש הסכם גמור בין שני הצדדים. דבר זה יחזק אותנו מאוד כנגד מזימות בינאום, במידה שתהיינה, גם אם [זה] לא ילבש צורה של חוזה רישמי בדבר ירושלים. על כל פנים, בדרך זו ננסה ללכת.

הנחה כללית שנייה ביחס לדברי מר שטרית: הוא מעורר את כל שאלת ההסכם עם עבדאללה. כאשר הוא אומר שהדוחים[13] אינם רוצים לעשות הסכם עם עבדאללה, הרי זה מעורר בכלל שאלת המשא ומתן עם עבדאללה, ועל זאת נתקבלה החלטת הממשלה כאשר לא הייתי פה. לא הייתי בתחילתו, אבל קראתי כל הפרוטוקולים ואני יודע איך עומדים הדברים, וזו פגישה עשירית. לא יעלה על הדעת בשלב מאוחר זה, וכאשר העניינים כאילו מתחילים להתקדם לקראת פתרון, שנעורר שאלה זו.

את הסברה שאיננו די תקיפים [כלפי עבדאללה] אני מוכרח לדחות. אנו דורשים ממנו שייתן לנו את הרובע היהודי בעיר העתיקה, רובע מוסלמי [שכונת המוגרבים] – לשם רציפות עם הכותל המערבי, שייתן את רחבת הכותל. אנו נצטרך – כדי להבטיח רציפות בין כל השטח הזה והשטח שלנו של הר ציון, והסכמה שאיננו מוותרים על קבר דוד – נצטרך לדרוש ממנו חלקה מהשטח שלו מחוץ לחומה. אחרת אין רציפות. דורשים אנו ממנו את הר הצופים, שזה לא רק האוניברסיטה אלא משלט כביר של ירושלים.

מה נותנים אנו לו תמורת זה? כביש בית לחם. עניין הפיצויים? זאת ממילא אמרנו שנשלם לו. הוא התחיל לדרוש את קטמון והמושבה הגרמנית וכולי. מזאת הוא נסוג, אבל זאת הוא דרש ויש עליו לחץ עצום [של פליטי השכונות האלה].

אנו טוענים ש[הפליטים] ייקבלו כסף ויבנו להם מקומות חדשים. הם לא רוצים לבנות, אלא יסעו לבואנוס איירס. את השכונות איננו נותנים, אלא תמורתן בפיצויים. עבדאללה טוען שאין זה פיצוי בעד הרובע בעיר העתיקה ובעד הכותל והר הצופים. אלא מה נותנים אנו לו? כביש בית לחם.

לכן אין לדעתי להעלות על הדעת שאלת נבי סמואל.[14] האנשים ההולכים לנהל משא ומתן זה לא יוכלו להעלות עניין נבי סמואל. אחרי שישבו בעשר פגישות אי־אפשר להעלות פתאום עניין זה. לדאבוני הרב אינני חושב שיכולים אנו לדרוש את הר הזיתים עכשיו. יכולים אנו לציין שיש בזה ויתור גדול מצידנו – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: אפשר לעורר בעיה זו של הר הזיתים ולבקש איזה סידור שיבטיח גישת יהודים לשם).

בנוגע לאקסטריטוריאליות: אני סבור שלא הגיעה השעה לחתוך אם יימסר לאו"ם או לכנסייה (הקתולית). יש לדבר לעת עתה בנוסחות כלליות. כאשר נגיע לשאלה זו יהיו פנים לכאן ולכאן. מצד אחד יש ייתרון שלא יהיה הדבר בידי

---

13 נראה שהכוונה לתושבי א"י המערבית השוללים קשר עם עבדאללה.

14 לא נתחוור מי העלה את עניין נבי סמואל, שכן המקום לא נזכר בדיון.

הכנסייה, וזה סותם את הפירצה האפשרית לגבי "מגרש הרוסים". אך אם יימסר הדבר לאו"ם הרי יהיו מעורבים בזה יותר מדי גורמים, שלכל אחד מהם תיאבון למשהו. על ידי כך יהיה לחץ רב יותר לכיוון הרחבת מסגרת הדת כאשר יימסר הדבר לאו"ם ולא לכנסיה. אם זה יימסר לכנסייה – עצם המסירה מגבילה את הדבר. אם זה יימסר לאו"ם – צריך להיות מעבר, אֶנקלַווה מכובדת יותר ושטח שישתרע עד ארמון הנציב וכולי, אך איננו נתבעים עדיין לחתוך בזאת. לעומת זאת, אינני חושב שיכולים אנו להציג זאת כתביעה כללית. מר [דב] יוסף אומר: עלינו לקבוע עמדה במקרה שיוצע לנו. אנוכי שואל: מי יציע לנו? הרי מנהלים אנו משא ומתן עם עבדאללה. אין עמדתנו כזאת שרוצים אנו הסדר באמצעות או"ם, אלא מנהלים אנו משא ומתן ישיר עם עבדאללה. לכן, איך אפשר לדרוש שיציעו לנו הצעות? אי־אפשר ליישב הסתירה שאו"ם ייתן מה שאין לו. יאמרו לנו כך: "רוצים אתם חלק העיר העתיקה לכם, חלקה למוסלמים וכולי? אם כן, פירוש הדבר שמוטב להחליט על בינאום ירושלים כולה".

אני חושש שנסתבך אם נערבב שתי הפרשיות. ממילא לא נשיג מאו"ם שום דבר בעניין זה. דבר אחר הוא בשביל הוותיקן לגייס את הממשלות של אמריקה הלטינית בעד הצבעה על ירושלים בינלאומית, ודבר אחר לגמרי הוא שהוותיקן יגייס ממשלות אלה לדרוש החזרת הכותל המערבי ליהודים. הוא לא יגייס אותם לזאת והם לא יגויסו לדבר זה באותה מידה. הוותיקן יאמר גם שזה עניין מסובך, שיעזבו אותו לנפשו, כי יש בידו החלטת העצרת, ועל ידי כך יימשך הסכסוך בינינו לאו"ם וכל משמעותו של דבר זה הוא ניסיון לסתום את הפירצה בינינו ואו"ם – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: נדמה לי, שבנוגע למשא ומתן עם עבדאללה אין צורך עדיין לקבל החלטה. נשמע בשבוע הבא דין וחשבון, כי אז יהיה משא ומתן קונקרטי. לדעתי טוב שעוררו כאן שאלת הר הזיתים. יש שתי הצעות שהציע מר שרת: אל"ף, לתת סמכות למשרד החוץ לברר אפשרות הסדר על יסוד ויתור מצדנו על המקום הקדוש בהר ציון. לא נחליט עתה אם לפנות לאלה או לאלה. בעניין זה יש עוד פנאי. בי"ת, שניענה להזמנת מועצת הנאמנות להשתתף בדיון, אם תבוא הזמנה כזאת מארצות הברית) – **אם ארצות הברית תתמוך בזאת, נעמוד על כך** – (השר ד. יוסף: אני מביע ספקות בעניין זה) – **אמרתי שאינני מעוניין להוסיף על ההתנגשות שלנו באמריקה, שלא נבוא למוסד שלה על פי הזמנתה.**

מחליטים: 1. לתת סמכות למשרד החוץ לברר אפשרות הסדר על יסוד ויתור מצדנו על המקום הקדוש בהר ציון (שתי הכנסיות) וכנסיית הבשורה בנצרת. 2. להענות להזמנת מועצת הנאמנות להשתתף בדיון – אם תבוא הזמנה כזו בתמיכת ארצות הברית.

השר מ. שרת: עלי להביא לידיעתכם שני דברים קטנים. מתחיל סכסוך בינינו ובין ברית המועצות. זה אומנם סכסוך קטן אך איני יורע מה יהיה בסופו, וזה בשאלת ירושלים. קיבלנו כבר איגרת בוטה מהצירות הסובייטית בעניין זה, והמדובר על "מגרש הרוסים". כל מי שזוכר את המצב מקדמת דנא ידוע לו, שהכיכר הזאת לא היתה אף פעם רכוש יחיד. היה מעבר חופשי דרכה. היו עוברים דרך החצר. דבר זה הופסק בגלל הפורענות והיו שם גדרות תיל.[15] לאחר שהשלטונות שלנו הסירו גדרות התיל – נתחדשה שם התנועה, אך הם החלו לנעול שם את השער. הודענו להם שאין לנעול את השער ופתחנו אותו פעם או פעמיים. בקיצור, על זאת יש סכסוך. משרד החוץ ינקוט עמדה בעניין זה.

עשינו דבר גדול שהעברנו לרשותם את הבניינים, אבל אין לשנות את המצב שהיה קיים מקדמת דנא. זו דרך מעבר, והעיר לא יכולה לסבול שבאמצעיתה יהיה מגרש סגור. זו העמדה שנוקטים אנו, לידיעתכם.

עניין שני הוא שוב בקשר לירושלים, והסכסוך הפעם עם כל המדינות שיש להן קונסוליות בירושלים. כידוע לכם, יש קונסוליות בירושלים הקיימות כאן מימי המשטר [המנדטורי] הקודם. באחדות מהן חלו חילופי גברא ובאחרות אפילו זה לא חל, כמו בקונסוליה הצרפתית. כל קונסול [חדש] הבא עכשיו לתל אביב או לחיפה פונה לממשלה כדת וכדין, או ממשלתו פונה ומבקשת כתב סמכות ומקבל את זאת. קונסולים [ירושלמים ותיקים] אלה לא פנו וממשלותיהם לא פנו ביחס אליהם. לפי חוקי ישראל ובתי המשפט של ישראל – אין אלה קונסוליות. המצב החוקי הוא כזה, שאם כיום יסתבך קונסול באיזה עניין ויגיש תביעה משפטית ויטען שהוא קונסול – בית הדין לא יוכל להתחשב בקונסוליותו. אנחנו פנינו בכל זאת לכל הממשלות והעמדנו אותן על המצב הבלתי נורמלי ודרשנו מהן לפנות אלינו, ובאופן פורמלי המשא ומתן כאילו נמשך. אנחנו לא לוחצים בעניין זה ולא סוגרים כל דרך בפניהם, ולא מחו נגדנו על כך. הם בכל זאת מסרבים לקבל עליהם מרות נראית לעין של איזו תקנה־שהיא של מדינת ישראל. דבר זה מתבטא למשל במספרי המכוניות.

כאשר נתבסס השלטון – ביטלנו את הספרוּן הקודם [של שלטי הרישוי של מכוניות], את הנומרציה של ממשלת המנדט, והכרזנו על לוחות חדשים של ממשלת ישראל. כל בעלי המכוניות נדרשו להחליף את מספריהם. הקונסולים לא החליפו ועד היום נוסעים הם בחוצות ירושלים עם מספרי ממשלת המנדט. אם תפרוץ מחר שריפה או תהיה גניבה אצל אחד מקונסולים אלה – הוא יפנה מיד

15 לאחר פיצוץ מלון "המלך דוד" בידי האצ"ל ביולי 1946, גודר אזור נרחב במרכז ירושלים שגבל ב"מגרש הרוסים" ע"י הבריטים ורוכזו בו משרדי ממשלה שונים במטרה למנוע פיגועים ע"י מחתרות אצ"ל ולח"י. האזור כונה "בווינגרד" ע"ש שר החוץ הבריטי.

לעזרתנו. אין הוא יכול לדרוש רק את הזכויות מאתנו, אלא למלא את החובות – (ראש הממשלה בן־גוריון: לא עכשיו השעה לעורר שאלה זו. אם הם יזדקקו לשלטונות, נעשה אתם את החשבון).

בשלב זה, לפני שנדרשה הממשלה לדיון בסעיף (ג') סדר היום, עמד השר רוזן על השערוריה שהתחוללה ביום הקודם בכנסת, כאשר ח"כ מאיר וילנר (מק"י) תקף בחריפות את התבטאותו הפומבית של הנרי מורגנטאו[16] כי על ישראל "לכרות ברית הגנה עם ארצות הברית כדי להקים מחסום חדש נגד התוקפנות הסובייטית", ודרש "להעמיד את הבעיה לדיון ולהוקיע את מחרחרי המלחמה בקרב עמנו". דברים אלה עוררו סערה ממושכת בכנסת. ח"כ י. בר־יהודה (מפ"ם) הדגיש כי מורגנטאו שהה בארץ כאורח רישמי של הממשלה ומכיוון שדבריו לא הוכחשו ע"י המזמינים יש להם משמעות חמורה מאוד המחייבת דיון בוועדת חו"ב של הכנסת. ראש הממשלה ב"ג הגיב ואמר בין היתר: "לרגל דברים שאמר ח"כ בן־יהודה אינני יכול שלא לציין שישנה מפלגה אחת בישראל שמוטב לה לא לדבר על שותפות עם נאצים, וזוהי המפלגה הייבסקית[17] [---] הייבסקים בארץ ובאמריקה נתנו את ברכתם לפוגרומצ'יקים שרצחו יהודים בארץ. יש בידי הספרות שהם פרסמו בארץ ובאמריקה. [---] כראש הממשלה וכיהודי אני מגנה את הייבסקים שנתנו את ברכתם פה ובאמריקה למופתי שערך פוגרומים ביישוב היהודי".

השר פ. רוזן: אני רוצה לשאול אם, בכל זאת, אין לטובת האינטרסים שלנו שלא ראש הממשלה יהיה תמיד המעורר את שאלת הייבסקים. כל העניין מקבל על ידי כך צורה של קו פעולה נגד רוסיה [---] איני יודע אם מבחינה פוליטית רצוי לנו שכך תועמד השאלה.

בתום הדיון בסעיף ג' ענה ראש הממשלה על שאילתת השר רוזן.

ראש הממשלה בן־גוריון: המדיניות שלנו נקראת מדיניות של שלום. פירוש הדבר שאסור לנו להשתתף ב"מלחמה הקרה" שישנה בין המעצמות. אך חייבים אנו לדעתי להבחין בין שני דברים, שיש קשר ביניהם: בין ברית המועצות, צ'כוסלובקיה והקומוניזם. אם לא נבחין בין שני אלה – לא נוכל לעמוד במדיניות

---

16 **הנרי מורגנטאו, שר האוצר של ארה"ב 1934–1945. יו"ר המגבית היהודית המאוחדת 1947–1950. על ביקורו בישראל ר' להלן מסמך 8 עמ' 67, הע' 32.**

17 **"יבסקציה" – הסיעה היהודית ("ייברייסקיה סקציה") במפלגה הקומוניסטית הסובייטית. פעיליה עמדו בראש פעולות החיסול של כל הגופים והמוסדות היהודים הלא־קומוניסטים בבריה"מ.**

זו. אם רוסיה תגיד שכל מי שמדבר נגד קומוניזם פוגע ברוסיה הסובייטית – לא נוכל לעמוד במדיניות זו. אין מדיניות שיכולה לגזור עלינו זאת. [---] וזה מה שרוצים הקומוניסטים להשיג כאן. הם רוצים שכל ויכוח וכל דבר שאמר אדם נגד קומוניזם – זה יחשב כנבלה ודיבה, והם רוצים לא לתת לקיים בירור חופשי וויכוח חופשי. הם רוצים לעשות זאת על ידי הפחדות. ברוסיה יורים בעד זה, ופה רוצים לעשות זאת על ידי הפחדה, כי אין בידם שלטון. אני מדבר על הייבסקציה ולא על רוסיה ובכוונה מדבר אני על הייבסקציה. מותר לאדם לדבר נגד אידיאולוגיה ואני חושב שזו חובה [---] הייבסקציה רוצה שבזו נזהה אותה עם ברית המועצות, כך אמר וילנר כאשר דיברתי על זאת בכינוס של "הנוער העובד" – על רבולוציונים רוסים אשר חיו לפני שמונים שנה, שנתנו ברכתם לפוגרום נגד יהודים, וכן עשו הקומוניסטים בארץ. אינני מקבל בהחלט דעתו של מר רוזן בעניין זה. זה עניין רציני מאוד איני מזמין ויכוח גדול בעניין זה, אבל אם יש פקפוק רציני או התנגדות רצינית בעניין זה, מוטב שנקיים בירור. אם כך הדבר לא נוכל לעמוד על עמדתנו שאיננו משתתפים ב"מלחמה הקרה".

השר מ. שרת: אינני מתווכח עם ההנחה של מר בן־גוריון כי יש להפריד בין היחס לברית המועצות כמדינה, ובין היחס לקומוניזם כאידיאולוגיה ושיטה חברתית. עלי לומר שאם נוקטים אנו הפרדה – הרי מצדיקים אנו הפרדה גם מהצד שכנגד בין יחס למדינת ישראל ולציונות.

אנו ערים לתופעה זו של מדיניות ידידותית לישראל – ובעיתונות שלהם משמיצים הם את הציונות. מכיוון שלא רצוי לתת הצדקה לדבר זה, אזי אם נסכים עקרונית לדבר זה על מר בן־גוריון להמעיט בזאת ככל האפשר בהופעות פומביות של הממשלה ולסייג זאת, ולא לתת פתחון פה לכל משמיץ ואויב להסתמך אחר כך בזאת ולהצדיק שיטתו לאור מעשינו.

הצלת יהודים – מחוץ לכל מיכסה

הישיבה המשותפת הוקדשה לבעיות העלייה.

שר החוץ מ. שרת: לעניין העלייה. אינני מוכן בשום פנים להתחלחל כאשר מדברים על מיכסת העלייה. בשבילי מושג זה של "מיכסת העלייה" הוא מושג של תכנון, ואינני יכול להבין מדוע כל ענפי החיים בארץ יכולים להיות פחות או יותר מתוכננים, ודווקא ענף חשוב זה של המדינה אינו מתוכנן ומלוכד. אם כל הענפים האחרים מתוכננים, אין זאת אומרת שתוכניות מוצאות לפועל בדיוק נמרץ, אבל נעשה המאמץ לתכנן אותן מראש עד כמה שאפשר. למעשה אין ויכוח בדבר מיכסה – אם יכולה להיות מיכסה או לא. הוויכוח הוא איזה מיכסה תהיה. אם לראות את הדברים לפי שהם במציאות כיום, קיימת התרוצצות בין שני גורמים. ישנו מוסד לעלייה,[2] שהוא מגייס את העולים ומביא אותם, וישנה הסוכנות, אשר צריכה לקלוט אותם ולכלכל אותם. הסוכנות מנסה לעכב ולהקטין את מספר העולים, והמוסד מנסה לפרוץ ולהגדיל את מספרם. גם המוסד פועל לפי מיכסה, אלא שהמיכסה שלו יותר גדולה. גם המוסד מחשב כמה אנשים יש לו וכמה אנשים יוכל להביא בהתאם לכספים, להוצאות ההובלה, למקום שישנו במחנות מעבר שונים וכולי. המוסד הזה יודע תמיד, שבחודש מסוים יטפל במספר מסוים של אנשים. לא תמיד יוצאת התוכנית לפועל.

הסוכנות מתכננת אחרת, כי היא מתכננת לפי אמצעים העומדים ברשותה, והיא אומרת להביא פחות. הוויכוח הוא בין שתי המיכסות. מותר וצריך לתכנן, כלומר, לעבוד לפי מיכסה ידועה של עולים, אשר חושבים שיוכלו לבוא בשנת 1950. צריך להכין את כל הכלים הדרושים לכך, אבל תכנון זה מחייב שני סיכונים: אל"ף, צריך להיות ברור שלא יוכל לקרות מקרה כזה, שיהודי יבוא לשערי הארץ ויוחזר מהם אלא אם כן הוא פושע או פסול מאיזושהי בחינה מוסרית אחרת. יש לקבל כל יהודי שיבוא. בי"ת, צריך להיות ברור, שאם נשקפת סכנה של כליה או של רדיפה של איזהשהו קיבוץ יהודי, או אם ניתנת אפשרות להעלות יהודים מארץ שבה האפשרות הזאת מותנית בזמן, מוכרחים לנצל את המועד הנכון ולא להחמיץ את ההזדמנות, ולעשות את כל המאמצים כדי להחיש

---

1 מתוך הפרוטוקול.

2 המוסד לעלייה ולהעפלה בראשות שאול אביגור, שפעל לפני קום המדינה, המשיך לפעול גם אח"כ בארגון עלייה מארצות מצוקה.

את הצלתם של היהודים האלה מחוץ לכל מיכסה־שהיא. שני הדברים האלה צריכים להיות ברורים.

אם ניגש כך לעניין, אינני רואה לדאבוני את הסכנה שנעבור את המיכסה של 150–160 אלף בשנה זו, כי העלייה בשנה זו אינה הולכת כמו בשנה שעברה. בשנה שעברה היו המחנות בגרמניה ובקפריסין, היתה יהדות תימן והיתה יהדות בולגריה. כל היהדויות האלה נתחסלו בגולה והיה לחץ קשה על הזמן ועלינו. מכאן ואילך המצב אינו כך, אלא אם כן תחול מהפכה במובן העלייה במזרח אירופה. לגבי צ׳כוסלובקיה אנו יודעים כמעט בדיוק למה יש לנו לצפות. הם [ממשלת צ׳כוסלובקיה] תולים את העלאת 4,000 היהודים בחתימת חוזה מסחר. הם אומרים לנו דברים ברורים בקשר לכך. אנו יודעים כמעט בדיוק למה יש לנו לצפות מבולגריה – 5,000–3,000 עולים. אנו יודעים כמעט בדיוק למה יש לנו לצפות מיוגוסלביה. אנו יודעים, לא כל כך, אבל בערך, למה יש לצפות מפולין. אנו צריכים להיות מוכנים לעלייה מפולין ואפשר להעריך אותה במספרים. איננו יודעים מה יהיה ברומניה ובהונגריה, כי שם יש שיתוק ואנו עומדים בפני קיר אטום. אם הקיר הזה ייפרץ, לא תחול על העלייה מארצות אלו כל מיכסה ונעלה כמה שרק נוכל. זה יהיה סבל רב, אבל נהיה מוכרחים להעלות כמה שרק אפשר. אולם קשה מאוד להניח שכך יהיה המצב בשתי ארצות אלו.

מה נשאר לנו? אם יש עולים במערב אירופה, הרי אין כל שאלה בדבר זה. נקבל כמובן כמה יהודים כאלה שרק ירצו לעלות – מאמריקה הלטינית, מארצות אירופה, ועוד ועוד. נשארו שתי ארצות מזרחיות – ישנן ארצות צפון אפריקה, שבהן המצב אינו קטסטרופלי, אבל יש בהן ציבור יהודי גדול הכמֶה בדרך כלל לעלייה. יש שם גם עיכובים שונים. ישנן ארצות המזרח שמהן יש מנוסה – מצרים ואיראן.

לגבי ארצות צפון אפריקה, מותר בהחלט וצריך לתכנן, כי אחרת תהיה אנרכיה ואחרת רבים יחזרו ותהיינה צרות צרורות. אנו צריכים לדעת למי אנו הולכים שם, ומותר לנו לחבר תוכנית לשנה אחת או לשנתיים, אבל לא לעשר שנים. אם במשך השנה יבואו שינויים מפתיעים בקשר לארצות אלו, נוכל לתכנן לשנים הבאות. יש לנו ניסיון ידוע בעניין זה. אנו יודעים להבחין מה נשאר בלוב, בתוניסיה ובמרוקו. אינני מקבל על עצמי להציע איך לעשות את הדבר. אינני בקי בעניינים אלה, אבל לדעתי מותר לחבר תוכנית, כי בלי תוכנית אינני יודע מה יהיה.

בנוגע לארצות כמו מצרים ואיראן, שמשם יש מנוסת חרב, אנו יכולים להעריך כמה יהודים יעלו, כי אנו יודעים כמה יהודים ישנם במצרים. אפשר לומר שחצי ממספר יהודי מצרים יעלו. אבל כאן לא תהיינה כל הגבלות, כי הן לא תיתכנה.

למדינה אין כל שליטה כיום. המדינה קיימת בכדי לפתוח את שעריה, אבל עובדה היא שאין לה כל שליטה. פעם היה לי דין ודברים עם גזבר הסוכנות בעניין

זה, כאשר הקטין את המיכסה למצרים. אני חשבתי שהדבר לא ייתכן. נכמרו רחמי עליו ולא עשיתי מזה עסק, אבל נעשה דבר שאי־אפשר להצדיק אותו. היוצאים ממצרים הם פליטי חרב. איננו יודעים מה יהיה שם. ה"וואפד"[3] נוהג במדיניות ליברלית, אבל אי־אפשר לדעת מה יהיה להבא. על פי הוראה מהסוכנות הוקטנה המיכסה למצרים, והתוצאה היתה שנופצו שמשות בצירות מסוימת, כי העלייה הזאת הולכה כעת דרך איטליה או צרפת.[4]

הסוכנות הקטינה את המיכסה מאיראן והדבר לא ייתכן. מחודש יולי ועד עכשיו הועלו משם לארץ על ידי בריחה ועל ידי העלאה במטוסים 4,000 איש. אולם זה אינו נותן כל מושג מהקצב החודשי. בדצמבר עלו 800, אבל בינואר הגיע המספר ל־2,000. היתה מלחמה על כך, והסוכנות רצתה להעמיד את מספר העולים משם על פחות מ־1,000 לחודש. המוסד לעלייה התחכם ומילא את המחנה באיראן, ואנו איננו יודעים מה ילד יום. יש להם סיכויים ל־3,000 איש. יהדות איראן מונה כ־130 עד 140 אלף נפש. לא כולם יכולים לצאת בתנאים הקיימים, אבל כמעט כל הנוער יכול לצאת משם ולפעמים גם משפחות. לרגל עניינים עם איראן נזדמן לי לברר את הבעיה. אנשי המוסד לעלייה הודיעו לי, כי הסוכנות אומרת להם לא להביא יותר ממספר מסוים. הם ממלאים את המחנה באיראן, אבל יש גבול לדבר וזה כרוך בסיכונים. לפי דעתי אין להיבהל. אני מדבר כרגע בשמי. זו אינה עמדת הממשלה, אבל אני חושב שאין ויכוח בענין זה – ובדרך כלל מותר לקבוע את המיכסה. המושג "מיכסה" אינו אומר שיש להגביל את העלייה, אלא נותן אומדנה של מספר היהודים העתידים לעלות לארץ בשנה הבאה. לפי זה יש להכין תקציב ולפעול. הדבר מחייב לא רק את הסוכנות, כי אם גם את הממשלה ואת כל המנגנון הכספי והכלכלי שלה.

אולם אם תהיה באיזה־שהוא מקום שואה, סכנה, או הזדמנות שאינה חוזרת – תחרוג העלייה משם מכל מסגרת של מיכסה, בין שהמדובר ב־1,000 איש או ב־50,000. מובן שאם נעמוד בפני קטסטרופה כלכלית לא נקלוט מיליונים, אולם לעת עתה אין קטסטרופה כזאת, ולעת עתה לא ישתלט נאציזם באמריקה.

---

3 המפלגה הלאומית "ואפד" ניצחה בבחירות הכלליות בינואר 1950 ושלטה עד ינואר 1952.

4 הכוונה לניפוץ שמשות בקונסוליה הצרפתית באלכסנדריה או בקהיר בידי יהודים מקומיים במחאה על עיכוב בניפוק אשרות כניסה לצרפת (ר' שרת/דבר דבור *49*, עמ' 884).

ישראל תלויה כלכלית בגוש המערבי

בפתח הישיבה הציגו כמה מחברי הוועדה שאלות לשר החוץ.

משה שרת: אשתדל לענות עד כמה שאפשר לפי סדר הצגת השאלות ותהיינה שאלות שאבקש אחד מחברי לענות עליהן. אומר משהו בדבר עמדתנו לתוכנית גארו[2] ובדבר יחסנו לשאלה אם עלינו להיענות או לא להיענות לאיזו הזמנה שתבוא מצד מועצת הנאמנות.

ברצוני קודם כל להקדים ולומר ביחס לסמכותם ומשקל דבריהם של הכתבים הדיפלומטיים. פה נאמר, שיש להניח כי הכתב הדיפלומטי של ה״פלסטיין פוסט״ מקבל השראה והדרכה ממשרד החוץ. עלי לומר שלא אנחנו יצרנו את המוסד הזה של כתבים דיפלומטיים. הוא קיים בעולם כולו ופלש גם למדינת ישראל ולא ראינו צורך להעמיד טריז בפני זה. מכיוון שישנם כתבים דיפלומטיים, חלק מהם מעוניין לעמוד אתנו בקשרים ובמידה שהם פונים אלינו אנחנו מעוניינים למנוע אותם מתקלות, בין בפרסום דברים מזיקים ובין בפרסום דברים בלתי נכונים. אבל, אני מוכרח לציין שלא תמיד הדרכתנו זו יעילה, או שהמאמצים שלנו יעילים, כי לעתים קרובות הם כותבים דברים מתוך סברות שלהם ומתוך שמועות שהם קולטים וחוששים לפנות אלינו שמא נאסור לפרסם זאת. לפעמים גם אינם רשאים למסור את ההסבר שהם מקבלים. המסקנה היא שבשום פנים ואופן אין משרד החוץ יכול לקבל על עצמו כל אחריות־שהיא בעד משהו שכותב כתב דיפלומטי זה או אחר, ואין להטיל אחריות לא פורמלית ולא ממשית על משרד החוץ למה שמתפרסם ואין משרד החוץ מתפעל מזה. קשה לי להיכנס בבירור איזה כתב דיפלומטי יותר מדויק ואיזה פחות מדויק, אבל אני אומר באופן כללי, שהמבקש לקבל הסבר לעניין מתוך העיתונות מקבל זאת על אחריותו־הוא. ברור שחבל אם איזה כתב דיפלומטי מטעה את הציבור, אבל אין ברירה אלא לחכות עד שהעניין יגיע למבחן מעשי ואז יתברר אם זוהי העמדה של

---

1 מתוך הפרוטוקול. נוכחים: חברי הוועדה: ז. אהרונוביץ׳ – היו״ר, ב. אידלסון, מ. בגין, י. בן־אהרון, פ. ברנשטיין (במקום י. ספיר), א. גולדרלאט (במקום י. גרינברג), י. דובדבני, ד. הכהן (במקום מ. גרבובסקי), י. הררי, י. מרידור, י. קוסוי, י. ריפטין. מוזמנים: מ. שרת – שר החוץ, פ. רוזן – שר המשפטים, א. אבן – נציג מדינת ישראל במשלחת או״ם, ש. אלישיב – מנהל מח׳ מזרח אירופה במשה״ח, ר. שילוח – יועץ לעניינים מיוחדים במשה״ח, א. עברון – מזכיר שר החוץ, י. בורג – סגו יו״ר הכנסת, מ. רוזטי – מזכיר הכנסת, ק. אהרנוביץ – סגן מזכיר, א. צידון – סגן מזכיר. נעדרו: א. ליבנשטיין, ב. מינץ.

2 ר׳ לעיל מסמך 2 עמ׳ 31, הע׳ 4.

מדינת ישראל. בעניין הנדון, בלי קשר למה שכתב הכתב הדיפלומטי של ה"פלסטיין פוסט",[3] לא הספקתי לקרוא כי יצאתי בשעה מוקדמת מתל אביב.

לגופו של עניין, את יחסנו לתוכנית גארו הבענו בלשון שלא משתמעת לשתי פנים באוזני בעל התוכנית. הוא מסר לנו את התוכנית באופן בלתי רישמי ולכן תגובתנו היתה בלתי רישמית. הוא לא פירסם את העובדה שהוא נמלך בנו ולא ראינו אפשרות לפרסם באופן רישמי את תגובתנו, אם כי בכל מה שנאמר בעיתונות על עמדתנו לא היה כל מקום של ספק לעמדה שנקטנו. זו היתה עמדה שלילית לגבי ניסיון ליצור אֶנקלווה בתוך ירושלים מתוך כלילת שטחים על חשבון מדינת ישראל בתחום הבינלאומי, שדבר אין להם עם המקומות הקדושים ועם קדושת ירושלים.

תוכנית זו כוללת גם כל מיני הגבלות של מכס ועניינים כלכליים. שללנו את התוכנית בכללותה, אבל אין אנחנו בעמדתנו שוללים את עניין קדושתה של ירושלים. אמרנו בעצרת האחרונה, שאם יש לדבר על בינאום זה יכול לחול רק על העיר העתיקה שהיא הריכוז של המקומות הקדושים. אולי היו שיחות שבהן אמרנו: "העיר העתיקה ואולי מקומות אחדים מחוץ לחומה". אמרנו, שלו היתה תוכנית מעשית של בינאום העיר העתיקה ונאמר גם "גת שמנים"[4] – כי הנצרות היתה דורשת גם את כלילת "גת שמנים" – אז לא תמיד החומה יכולה להיות הגבול. אין אנחנו מעוררים עכשיו שאלה זו. אני מוכרח לומר, שאם כי אנחנו אומרים שאנו שוללים את תוכנית גארו, איננו שוללים "אנקלווה" קדושה במידה שמדובר על העיר העתיקה, אבל אנחנו שוללים שתהיה משתרעת על שטח בעיר החדשה, בתוך החלק של השלטון הסוברני שלנו ובמקומות שאין להם כל קדושה.

יחד עם זה, אם מועצת הנאמנות תזמין אותנו בצורה זו או אחרת להשתתף בדיונים, אנחנו ["אנחנו" במקור, ונראה שצ"ל: "איננו"] סבורים שאין להיענות להזמנה. זו לא תהיה הזמנה לדון על תוכנית גארו. זו תהיה הזמנה לדון על תוכנית העצרת.[5] תלוי גם איך תנוסח ההזמנה. אולי תהיה הזמנה שהיא מחייבת ואולי תהיה הזמנה שאינה מחייבת, אבל לעצם ההזמנה שתבוא, שאנחנו רק נופיע בפני מועצת הנאמנות או בפני אורגן של מועצת הנאמנות, איננו סבורים

---

3 ביום זה דיווח הכתב הדיפלומטי של "פלסטיין פוסט" כי ממשלת ישראל דוחה את הצעות גארו לפתרון בעיית ירושלים, אולם אם מועצת הנאמנות תקים תת־ועדה למציאת מוצא מן המשבר הירושלמי, תשתף עמה ממשלת ישראל פעולה כל עוד תתקיים תקווה סבירה למציאת פתרון המקובל על כל הצדדים המעורבים.

4 בשטח "גת שמנים" שבתחתית המורד המערבי של הר הזיתים, מעל נחל קדרון, הוקמה בשנים 1919–1924 "כנסיית כל העמים" במקום שבו, על פי המסורת הנוצרית, התפלל ישו את תפילתו האחרונה על סף הסגרתו לידי הרומאים. בכנסייה עומד "סלע היגון" שעליו נשא ישו את תפילתו.

5 בעוד שהעצרת החליטה בדצמבר 1949 לאשר את החלטתה ב־1947 על בינאום ירושלים, הציע גארו הצעת פשרה להחיל את עיקרון הבינאום על שטח מצומצם יותר (*תלחמ"י 5*, עמ' 7).

שאנחנו יכולים להיענות בשלילה. איננו סבורים שאנחנו רשאים להחמיר את הסבך שאנחנו עומדים בו עם עוד סבך שנוצר מתוך התנגשות חזיתית בין עמדתנו ובין עמדת עצרת האו"ם, שקיים ועומד. איננו סבורים שאנחנו צריכים להחמיר זאת על ידי החרמת מוסד של האו"ם. אנחנו נגרוס זאת ואם יהיה צורך בנסח זאת, שאנחנו מוכנים לבוא למועצת הנאמנות כדי להסביר לה את עמדתנו בשאלת ירושלים, אותה העמדה הידועה. אם ישנו מוסד של האו"ם הדן בעניין ירושלים, שאנחנו קשורים בו לא מעט, והוא מזמין אותנו לומר מה שיש לנו לומר, לא נוכל שלא להיענות. אנחנו לא מתימרים *[כך במקור, ונראה שצ"ל: "מתייראים"]* אף פעם לדיון בעל פה, אבל עצם העניין של דיון בעל פה איננו "שד" בשבילנו. בזה יש קו ידוע אשר נמשך עוד מלפני הקמת המדינה, שאסור להופיע בפני ועדה זו, והיו אנשים שאמרו שבפני ועדה זו מותר להופיע ודווקא בפניה למסור דברים ברורים ולהגיד מה שיש לנו להגיד, כי זוהי דעתנו.[6]

יתר על כן, לא אכחד מהוועדה לענייני חוץ וביטחון שאנחנו היינו רואים תכסיס בדבר אילו היתה מוקמת ועדת מישנה כדי לדון עם שני הצדדים. אי־אפשר להביא לידי כך שידונו רק איתנו. אנחנו רואים בזה יתרון. אנחנו רואים יתרון תכסיסי ידוע בזה. עצם העובדה שמועצת הנאמנות קוראת לצדדים פירושה שאינה גורסת את סמכותה שהיא יכולה להחליט שהם יופיעו. בזה היא מודה שהדבר מוכרח להתקבל על דעת מישהו, ואם לא יתקבל על דעת מישהו לא יצא מזה שום דבר. בייחוד אם תהיה הצעה לוועדת מישנה לשם משא ומתן עם שני הצדדים, הרי בזה משתמע שהחלטת ה־9 בדצמבר[7] איננה בת ביצוע. זו תהיה נסיגה מצד מועצת הנאמנות מהמנדט שהוטל עליה ופירוש הדבר שהשאלה פתוחה מחדש. שנית, פירוש הדבר דחייה ורווח של זמן. מי יודע כמה זמן יימשך המשא ומתן עם הצדדים. פירוש הדבר דחיית הסכנה של כנס מיוחד של העצרת, שאנחנו רואים אותו כדבר בלתי רצוי בתכלית. הרבה יותר רצוי לנו שתעבור שנה, ואם הדבר יעלה מחדש על שולחן העצרת, יעלה בכנס הסדיר. אלה היתרונות שאנחנו רואים ברעיון של ועדת מישנה. איננו יכולים להתעלם מן העובדה שאנחנו בסבך וצריך למצוא מוצא מהסבך, ושלא יתערער אלא יתבצר מעמדנו בירושלים. רצוי שנחתור למוצא לא מתוך חידוש ההתנגשות בינינו ובין האו"ם, אלא מתוך חתירה להסכם חדש בינינו ובין האו"ם. אנחנו רואים בוועדת מישנה אפשרות למוצא כזה.

---

6 הכוונה לפרשת ההופעה של נציגי היישוב המאורגן לפני ועדת החקירה האנגלו־אמריקנית, שהוקמה בדצמבר 1945 וגבתה עדויות בא"י בינואר–מרס 1946. יו"ר הנה"ס דוד בן־גוריון קרא להחרמת הוועדה ואילו משה שרת, ראש המחלקה המדינית של הסוה"י, צידד בהופעה לפניה. הסוגייה נדונה ב־3 מוסדות יישוביים ובמרכז מפא"י, וההכרעה שנפלה אישרה את עמדת מ"ש (ר' על כך הלר/וא"א, עמ' 213–293; שרת/*מאסר*, עמ' 237).

7 החלטה בעניין בינאום ירושלים.

בנוגע למשא ומתן עם עבר־הירדן – נכון הדבר שכך עניתי בישיבה הקודמת.[8] זה היה למחרת בואי. גם אז שאל אותי חבר הכנסת בן־אהרון האם השאלה היא רק בזה שעוד לא הספקתי לעיין ולו הספקתי לעיין האם הייתי יכול למסור – עניתי: ייתכן מאוד. המצב הוא כזה שאינני יכול למסור עדיין לוועדה לענייני חוץ וביטחון בדבר המשא ומתן. ברצוני להעיר שוועדה זו, במידה שהיא משקפת את הכנסת והיא משקפת את הכנסת, הרי גם הכנסת אחראית מבחינה זו של המשא ומתן עם הממלכה האשמית הירדנית והיא מחולקת לשני חלקים – ישנו חלק שהוא בדרך כלל אינו שולל את המשא ומתן והוא ודאי ירצה מאוד לדעת מה הבסיס ומה התנאים – כל הסכם שיהיה, יהיה מוכן לקבלו מראש באותה מידה שהממשלה לא מוכנה לתת ידה לכל הסכם – זה תלוי בתנאי ההסכם. החלק הזה איננו כולו בקואליציה. גם בקואליציה יכולות להיות הבדלי השקפות.

אבל ישנו חלק אחר אשר שולל משא ומתן זה מעיקרו ובשבילו זה לא עניין איזה תנאים משיגים כאן – מה הוויתורים ומה הרווחים – אלא הוא שולל משא ומתן זה מעיקרו. חלק זה מורכב משתי סיעות האופוזיציה. לא ידועה לי עמדת "הציונים הכלליים", אבל ברורה לי פחות או יותר עמדת שתי הסיעות הראשיות של האופוזיציה: עמדת מפ"ם כפי שבאה לביטוי, ועמדת סיעת "חרות". סיעת "חרות" שוללת בכלל משא ומתן עם איזה גוף ערבי־שהוא לגבי עתידו של שטח כלשהו ממערב לירדן. ברור שאינם שוללים משא ומתן עם מצרים או עם סוריה על הגבולות, וגם לא עם עבר־הירדן. נניח שתהיה הצעה לקבוע פעם אחת באופן מוחלט את עניין השטח מדרום ים המלח ועד מפרץ אילת. אני מניח שיהיו בעד זה, אם כי הם מדברים על כיבוש עבר־הירדן. אבל לא מדובר על זה. מדובר על משא ומתן עם עבר־הירדן בתור הגורם השליט על חלק מארץ־ישראל המערבית. לעובדה זו הם מתנגדים ובכלל לא היו מנהלים משא ומתן.

לא כן מפלגת הפועלים המאוחדת – עמדתה של סיעה זו היא שבחלק ההוא צריכה לקום מדינה ערבית נפרדת והם אינם מתנגדים למשא ומתן עם כל גורם־שהוא, אלא עם הגורם המסוים הזה [הממלכה הירדנית האשמית]. בין כך ובין כך שוללות שתי הסיעות כאחד את המשא ומתן מעיקרו. לכן לא מובנה לי הסקרנות ללמוד כבר עכשיו את התנאים – מה זה משנה? היינו מבינים אילו היו סיעות הקואליציה מגלות סקרנות באשר להם זה חשוב אם הממשלה אולי מוותרת יותר מדי או לא דורשת מספיק.

בשלב זה נטלו את רשות הדיבור נציג ישראל באו"ם אבא אבן וחבר הוועדה י. ריפטין.

---

8 ישיבת ועדת חו"ב הקודמת התקיימה ב־28.12.1949.

אבן דיווח כי לפי שנודע הוגשה למועצת הנאמנות הצעה אמריקנית לזמן את ממשלות ישראל וירדן למועצה ולברר אם יש סיכוי להגיע איתן לפתרון מוסכם. ח"כ ריפטין הביע חשש לגבי הרעיון לקבוע "אנקלווה" בינלאומית בעיר העתיקה, שמא יתגלגל העניין לתיקונים יותר רחבים שיהיו לרעת ישראל. עוד אמר ריפטין כי הסכמת ישראל לדיון בוועדת במשנה של מועצת הנאמנות עשויה להרשים שישראל נתונה במבוכה.

משה שרת: לא אמרתי שאנחנו מתעתדים להציע עכשיו "אנקלווה" כבסיס של דיון. הזכרתי למען הדיוק את העובדה שאנחנו בעצמנו, למעשה, דגלנו ברעיון "אנקלווה". לא קראנו לזה "אנקלווה" והמונח אינו קובע, ואנחנו לא נסוגנו מדבר זה. זאת יש צורך לומר, כי איננו יודעים איך יתפתח ואיך יתגלגל הדיון והמשא ומתן, אבל אין בכוונתנו להיתפס בזה. ברור שעלול להיווצר רושם – הנה, כתב גם ה"פלסטין פוסט" שעלול להיווצר רושם – בחיים פוליטיים אין למנוע רשמים מוטעים עד שהדברים מגיעים למבחן מעשי. אם עלינו לשקול מצד אחד את הנזק הברור שברושם שאנחנו מחרימים מוסד של או"ם, בשבילי זה נזק ודאי לעומת הנזק האפשרי המשוער והחולף, כי זה רק בין אותו יום שהדבר נתפרסם ובין היום שנציג שלנו יאמר את דברו, אז לא היה ספק ביחס לעמדתנו ואני בוחר בנזק המשוער האפשרי. יכול להיות שמישהו יאמר: "הנה, ישראל נבוכה!" ומישהו אחר, יותר נבון, יאמר שהישראלים אנשים נבונים וזאת מכירים בדרך שהם נסוגים.

בחוגים בינלאומיים יש לנו שם שאנחנו יותר מדי קשים ואיננו ותרנים, אבל מבינים גם חוכמה תכסיסית. אני מתאר לי שכך תהיה התגובה של אנשים.

אני חוזר לשאלות האחרות: הודעתו של המנהל הכללי [וולטר איתן] לכתב ה"אסושייטד פרס".[9] הערה כללית: כל מה שנאמר על ידי מישהו משרות החוץ, בין אם על ידי אחד העובדים האחראים בקריה ובין אם על ידי נציג או ציר בחוץ לארץ, נאמר על אחריותו של שר החוץ מבחינה פרלמנטרית. חבר הכנסת אמר: "אם שר החוץ אומר משהו, אפשר לתבוע אותו בכנסת, אבל לא כן כאשר המנהל הכללי מוסר הודעה". אני אומר: מותר לתבוע את שר החוץ לאחריות בעד כל מילה שאומר איזה נציג־שהוא של משרד החוץ. ומדוע אפשר לתבוע? כי לא ייתכן לקבוע כלל שרק שר החוץ מוסר הודעות לפרסום. מר אבא אבן, כראש המשלחת, נתבע לפנים למסור הודעות ואותו דבר גם שגרירים [אחרים]. יכול להיות מקרה ששר החוץ נסע לטבריה לשבוע ובא נציג של עיתון אשר רוצה לקבל הסבר והמנהל הכללי מוסר לו זאת. המנהל הכללי הוא למעשה סגנו של שר החוץ במהלך העניינים היום־יומיים. אינני מתכוון להטיל איסור על מסירת הודעות על ידי הצירות בחוץ לארץ או על

9 בפתח הישיבה אמר ח"כ בגין כי קרא את הודעת מנכ"ל משרד החוץ לנציג ה"אסושייטד פרס" והביע דעתו, כי הודעות ממין זה צריכות להימסר בידי שר החוץ ולא בידי פקידי משרדו.

ידי המנהל הכללי כאן. גם לזה אחראי שר החוץ. אינני מתכוון לאסור על המנהל הכללי למסור הודעות, אבל בהתייעצות עם שר החוץ.

אשר לעובדה עצמה, הדברים שהיו כך היו – בא נציג של "אסושייטד פרס". הוא רצה לראות אותי. אמרו לו שאינני ושהמנהל הכללי מוכן לקבל אותו. הוא שאל אם אהיה מוכן לקבלו כאשר אחזור. אמרתי שכן. הנושא הכללי של השיחה היתה ירושלים. מה שאמר לו המנהל הכללי בעניין ירושלים נרשם ותוקן בכתב על ידי המנהל הכללי בטרם נמסרו הדברים לפרסום והוא התיר כל ביקורת לגבי חלק זה של השיחה, אני למד שגם לגבי דידו לא היה על מה להקשות. אבל אחרי זה היתה שיחה בפירוש לא לפרסום. שם דובר על מה שדובר ונאמר שלפי דעתנו־אנו אין הדברים הולכים לקראת זה שהמשטר הפנימי של ישראל יהיה קומוניסטי. לא הוטל שום דופי בקומוניזם ולא נאמר שם שום דבר נגד הקומוניזם, אפילו לא בחלק שלא פורסם. לא הובעה שום איבה לארצות שחיות במשטר זה, אבל הובעה פרוגנוזה כזאת. כאן היתה מעילה באמון מצד הנציג של ה"אסושייטד פרס" והוא מסר דברים אלה לפרסום. כתוצאה מכך נתבטל ראיונו איתי ונאמר לו שבגלל זה שהוא מעל באמון. זה כל הסיפור.

לשאלתו הרצינית מאוד של היו"ר אם אנחנו סבורים כי העניינים קרובים לאיזו הכרעה או התמודדות מכרעת בינינו ובין אנגליה ואמריקה בכל השאלות העומדות על הפרק או שנויות במחלוקת, כולל שאלת ירושלים, שאלת הפליטים ושאלת הגבולות. אינני יכול לומר שישנו רושם כזה. זוהי סברה אבל הסברה איננה מבוססת על עובדות. ראיתי סברה זו בעיתונות. ישנה הצטרפות מסיבות שיכולה לדחוף למסקנה כזאת. מבפנים אינני רואה את הדברים כך. נכון ששאלת הפליטים, שזו השאלה המכרעת, טרם נפתרה וייתכן שתעמוד בגלל זה בפני חידוש של לחץ. ייתכן מאוד שאנגליה לא הסתלקה מהרעיון שלה על רציפות טריטוריאלית במזרח התיכון,[10] אם כי גם פה היה שידוד מערכות בחלק הבריטי. ייתכן שמישהו ינסה שוב להחיות דבר זה. שאלת ירושלים עוד לא נפתרה, אבל אינני רואה כיום את הדברים מתגבשים ומכוונים לאיזה קרב אחרון ומכריע. אין בשום אופן לפסול אפשרות כזאת, כי זה נתון במצב האובייקטיבי. אינני רואה במכוון דחיפה עקשנית ומתמדת לקראת דבר זה גם לגבי אנגליה וגם לגבי ארצות הברית. ייתכן מאוד, אולי בייחוד אצל ארצות הברית, הרבה תלוי בזה אם נגיע להסכם עם עבדאללה או לא נגיע להסכם עם עבדאללה. מדוע יותר אצל ארצות הברית? כי הדבר עצמו תלוי יותר באנגליה מאשר בארצות הברית. אין ספק שאנגליה יותר קרובה לעניין מאשר ארצות הברית והיא קובעה אולי כמה

10 רציפות שתושג מכוח ויתור ישראלי על רצועה בדרום הנגב, שתיצור קשר רצוף בין ירדן ומצרים ("תוכנית אלפא").

מסמרות בעניין עבדאללה, וארצות הברית לגמרי לא. ישנו מצב של ציפייה הן אצל אנגליה והן אצל ארצות הברית לקראת התוצאות של המשא ומתן. אין כל ספק שאם המשא ומתן ייגמר בהסכם זה יחזק את מעמדנו הרבה בארצות הברית ויעמיד תריסים גדולים בפני לחץ שהוא אפשרי במקרה שלא יהיה הסכם. אם נכרות הסכם כזה וההסכם לא יכלול שום התחייבות להחזיר פליטים – אינני אומר שהוא יכלול – אני אומר: אם נגיע להסכם ולא יהיה בו תנאי של החזרת פליטים ויצא שכרתנו הסכם עם המדינה הערבית הקרובה ביותר והעמוסה ביותר בנטל זה של הפליטים, לא באופן יחסי – באופן יחסי אולי לגבי השטח שמצרים תופסת יש לה יותר פליטים – והנה המדינה הזאת לגמרי לא עמדה על כך שאחד התנאים יהיה איזה מספר פליטים נקבל, הרי זה יחליש בהרבה את לחצה של ארצות הברית עלינו לקבל מספר ניכר של פליטים.

הוא הדין לגבי ירושלים. אם אנחנו נגיע להסכם עם עבר־הירדן גם בשאלה זו, וברור שבמידה שמדובר על הסכם עם עבר־הירדן מדובר גם על ירושלים, זה יקל בהרבה על ארצות הברית. אין לחשוב שגם אנגליה וגם אמריקה יעמדו בפני הלחץ של החלטת ה־9 בדצמבר שהן לא הצביעו בעדה אלא נגדה, אבל הן חייבות לעמוד במשמעת כלפי העצרת. זה יחזק אותנו במידה רבה מאשר אם לא יהיה הסכם בינינו ובין עבר־הירדן. ההכרעה שתיפול במשא ומתן זה, במידה שהוא מתנהל, היא הכרעה חשובה מאוד בשבילנו – ממנה תוצאות למיפנה לטובה או לרעה מצד שתי המעצמות האלה. אני חושב שמר אבן ומר שילוח[11] יוכלו להוסיף בנקודה זו.

לשאלה אם דורשים מאיתנו – אם מהמזרח או מהמערב או משני הצדדים – שנגיע להגדרה עצמית ברורה ושנאמר אם פונים ימינה או שמאלה – התשובה מוכרחה להיות: "לא". אין דורשים לא מהמזרח ולא מהמערב – יש לפעמים בשיחה – גם מהמזרח וגם מהמערב – שנשאלת שאלה שממנה משתמעת ביקורת או תרעומת, אבל לא מגיעים בשום אופן לתביעה כזאת. בשיחה האחרונה של הציר שלנו במוסקבה עם הנוגע בדבר במשרד החוץ במוסקבה, כאשר הציר שלנו דיבר על הסכנה של מלחמה עולמית והסביר עד כמה השלום העולמי הוא בנפשו של העם היהודי, ולכן בנפשה של מדינת ישראל כמדינה אשר מרגישה עצמה לא מעט אחראית לעתיד העם היהודי, תגובת האיש שכנגד היתה שאין לחשוש למלחמה עולמית ושהעניינים לא הולכים לקראת זה. הוא אמר שישנן שאלות מקומיות של ביטחון מדינת ישראל, אבל אין חשש למלחמה עולמית והוא לא עבר מזה לתביעה, או למשהו דומה, כלפינו. גם מצד ארצות הברית אין תביעות כאלה. לא היה ניסיון להשתמש בהזדמנות של שיחות שהיו להעביר את הבירור לפסים של האוריינטציה

11 ראובן שילוח (1909–1959), יליד א"י. מזרחן. מבכירי ממ"ד של הסוה"י ואח"כ של משרד החוץ. יועץ לתפקידים מיוחדים במשרד החוץ 1948–1953. לימים ראש המוסד.

שלנו. היו הצבעות [של נציג ישראל] בעצרת שמאוד מאוד לא נעמו לחיך של ארצות הברית, זה הובע בשיחות אבל לא הביא לבירור יסודי. היו הצבעות שלא נעמו לחיך ברית המועצות, גם זה לא הובא לבירור. היחס היה ענייני.

בשלב זה חזר אבא אבן ונטל את רשות הדיבור. לדבריו בריה"מ אינה מוטרדת מקשרי ישראל עם מדינות המערב. עניינה העיקרי הוא שישראל לא תרשה לשום גורם להקים בסיסים למלחמה נגדם, ולא תזדהה עם מתנגדי בריה"מ ולא תתצטרף בקשרים צבאיים המכוונים במפורש נגדה. יו"ר הוועדה אהרונוביץ' שאל האם מקובל ביחסים דיפלומטיים שמדינה תשאל את חברתה מדוע הצביעה כך ולא אחרת.

משה שרת: זה מקובל מאוד, וגם אנחנו שואלים איש את רעהו אם היה אינטרס מיוחד בזה או לא. אחרי כל הדברים האלה – לשאלה אם נוח להיות במזרח או לא, אם לוחצים או לא, אני רוצה לומר שני דברים: מצד אחד צריך שיהיה ברור לנו, כי לברית המועצות ברורים כמה דברים ביחס אלינו ודברים אלה אינם יכולים שלא לסייג אותם כלפינו. ברור להם שהמשטר הפנימי במדינת ישראל אינו ולא יהיה משטר של "דמוקרטיה עממית". ברור להם שזה דבר־מה אחר לגמרי ושזה הרבה יותר דומה לדנמרק, בלגיה או נורווגיה מאשר איזו התקרבות שהיא לצ'כוסלובקיה או לפולין. זה ברור להם היטב כשם שברור להם, כפי שאני סבור, שמפ"ם איננה מפלגה קומוניסטית כפי שהם רוצים לראות אותה.

דבר שני שברור לברית המועצות זו התלות הכלכלית שלנו במערב, התלות שלנו בעם היהודי במערב, והם אינם יכולים לתת שום תחליף לה בלי לערער את אושיות המשטר שלהם, כי בנקודה זו הם מחוץ להתחרות. הם לא ילכו להשקיע פה הון. לא יצא משם זרם של משקיעי הון – (י. בן־אהרון: זה כבר ברור?) – לא, אין תשובה ברורה, אבל [כך הדבר] במידה שזה משתמע בשיחות. בשיחה עם מאליק[12] הוא ניסה להסביר מדוע לא נתנו תשובה. לגבי עזרה כלכלית, לגבי זרם של הון פרטי, לגבי קרנות ומגביות של היהודים – מכל הבחינות האלה הם מבינים שהם מחוץ להתחרות. זה ביחס לברית המועצות, ולפי דעתי זה לא יכול שלא להביא לידי הסתייגות מדינית.

לעומת זאת, העיקרון שלנו של אי־הזדהות אינו יכול שלא לעורר אי־אמון וחשדות מרחיקים אצל מדינות המערב. לפעמים אלה חששות כנים ולפעמים הם משמשים תואנות למשהו מתוך איזה שיקול מדיני. אני סבור שמבחינה זו

12 יאקוב מאליק, הנציג הקבוע של בריה"מ באו"ם ואחד מסגני שר החוץ, ר' שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' 944–946.

ביקור כמו של המשלחת של מפלגת העבודה[13] זה דבר חיוני ואולי הם הבינו יותר מקודם את ענין אי־ההזדהות משראו למעשה את פעולת הדמוקרטיה. יש אולי כאלה שמבינים אקט זה. הן בוושינגטון והן בלונדון ישנה הסתייגות הנובעת מדברים אלה וישנה גם הסתייגות במצב זה כתירוץ. לפי השערתי זה קשור בפרשה של אספקת הנשק. חבר הכנסת מרידור שאל כיצר קרה שארצות ערב השיגו [נשק] ולא שאל מדוע אנחנו לא השגנו ואם אי־אפשר היה למנוע זאת. נדמה לי, עד כמה שקשה להשיג דברים אלה, יותר קל להשיג אותם לנו מאשר למנוע אותם מהערבים. אתם יודעים את התירוץ הפורמלי של אנגליה, שעליה למלאות אחרי התחייבויות של חוזה והם עשו צדקה עם האו״ם כאשר נשמעו [בימי מלחמת העצמאות] לצו של מועצת הביטחון והפסיקו את משלוחי הנשק,[14] אבל החוזים שלהם היו קודמים, וכאשר התבטל דבר זה [המלחמה] אין סיבה שלא ישלחו. אין כל ספק שדעתה של ארצות הברית נוחה מדבר זה. היו שאלות קשות שהטרידו לא מעט את אנגליה ואולי זה הביא לידי הפסקת המשלוח, אבל לא ידוע לנו שום ניסיון של ארצות הברית בתקופה זו להניא את אנגליה ממשלוחי נשק אלה. לעומת זה, אנחנו עדים לתיאוריה חדשה דווקא מפי ארצות הברית. בתשובה לדבריו של יעבץ[15] הודיע [מזכיר המדינה] דין אצ׳יסון שזה עניין של הגנה עצמית וביטחון פנימי – זה כולל מטוסי דחף [סילון] ועוד דברים כאלה. כיצד קרה שארצות ערב השיגו? זוהי מדיניות. או שהם רוצים לרכוש את לבם [של הערבים] ולהתרצות להם, או שהם חושבים שיותר בטוח להשקיע את הנשק בידי הערבים מאשר בידינו, כי כאשר הנשק בידי הערבים יש אפשרות להשתלט על ידי כנופייה או דבר דומה,[16] ואיתנו זה יותר קשה. הם חושבים, אולי, שהנשק שהם שולחים למדינת ערב נשאר שלהם, ונשק שנשלח הנה – מי יודע? אפשר לקבל זאת כתעודת כבוד לדמוקרטיה שלנו וכנקודת כבוד לעצמאות שלנו, והם מניחים שאותנו אי־אפשר ללוש ולשים בכיס. זוהי כנראה הגישה.

מה המצב החוקי לרכישת נשק בארצות הברית? ארצות הברית לא חיכתה לפסק הלכה של מועצת הביטחון כדי להורות הלכה לעצמה והיא הטילה אמברגו על משלוח נשק למזרח התיכון [בדצמבר 1947] עוד לפני שמועצת הביטחון

---

13 משלחת בת שישה חברים מטעם מפלגת העבודה הבריטית ובראשה יו״ר המפלגה סם ווטסון, הגיעה לביקור לישראל ב־1.1.1950 וסיירה ברחבי הארץ (״דבר״ 3.1.1950).

14 הכוונה לאמברגו שהטילה בריטניה עם פרוץ מלחמת העצמאות על משלוחי נשק לעבר־הירדן, עיראק ומצרים. ר׳ שרת/*דבר* דבר *1948*, עמ׳ 24 הע׳ 20; מוריס/*1948*, עמ׳ 231–232.

15 יעקב יעבץ, חבר הסנט מן המפלגה הדמוקרטית.

16 מתוך הנחה שבארצות ערב ניתן לטפח קשר עם חוג או כת שיפעלו בהשפעה או אף בשליטה אמריקנית.

פנתה. על כל פנים, היא לא הסתתרה רק מאחרי הצו של מועצת הביטחון וקבעה מדיניות משלה באופן עצמאי. האמברגו הוסר באופן רישמי על ידי מועצת הביטחון [באוגוסט 1949]. לגבי הטלת האמברגו ארצות הברית פעלה באופן עצמאי, אבל לגבי הביטול הזדהתה עם מועצת הביטחון ומאז קנינו נשק בארצות הברית, קנינו ואנו קונים, אבל זה בעיקרו נשק לא כבד. לא תמיד נשק קל, אבל לא הגענו לקניות מובהקות של נשק כבד באמת.

מה ששייך למצב המשפטי – ישנן הוראות קבועות ועומדות בעניין זה בכתב, ונאמר בפירוש מה מותר למכור ומה לא. ישנה הוראה של ה"סטייט דפרטמנט" שמסוגים ידועים מותר למכור ואנחנו בתחומים אלה קונים. אשר לסוגים אחרים – בכל מקרה ומקרה דרושה החלטה לחוד וזה לא בלתי אפשרי. אנחנו עומדים במשא ומתן עם ה"סטייט דפרטמנט" על הסדרים מיוחדים לרכישת סוגי נשק מיוחדים. נראה מה זה ייתן. אנחנו מחפשים לקנות מכל המקורות האפשריים. פנינו לברית המועצות בבקשת אפשרות לדבר על רכישת נשק אבל זה לא ניתן. אינני זוכר כרגע אם זו היתה תשובה שלילית ומפורשת או שלא ניתנה תשובה.

האם ההצעה של [החזרת] 100 אלף פליטים בעינה עומדת? – באופן פורמלי הצעה זו עומדת, כי לא הודענו באופן פורמלי שזה מתבטל. למעשה אנחנו בשיחות שלנו נוקטים קו כזה: אנחנו אומרים שכאשר הצענו דבר זה, הדבר היה כרוך בוויתורים חמורים למדינת ישראל. כאשר הצענו זאת התגברנו על חששות כבדים מאוד שלא התבטלו. להיפך, כל מה שקרה מאז ועד היום יש בו כדי לחזק חששות אלה. מדוע הצענו זאת? – זה כלפי חוץ – כי ראינו תקווה שעל ידי כך נזיז את העניין לקראת השלום. עניין זה חשוב לנו מאוד ולטובתו היינו מוכנים להקריב קורבן. זה היה אחד הקורבנות שהיינו מוכנים להקריב. במה דברים אמורים? – אם זה מביא לדחיפה חיובית ומשיג את מטרתו.

בסוגריים ברצוני לומר שאינני מתחרט שאז עשינו דבר זה, כי על ידי כך פסקנו [כך במקור, ואפשר שצ"ל: "הפסקנו"] שיחות ונחלצנו ממצר קשה מאוד מבחינה בינלאומית. עכשיו אנחנו אומרים: "הדבר הזה לא השיג את מבוקשו. מדינות ערב לא נענו. אי־אפשר להחזיק יד מושטת באויר זמן בלתי מוגבל. בינתיים החיים לא עמדו מלכת והערבים חוזרים על דבר זה [על התביעה להחזרת הפליטים]. אילו קיבלו [בשעתם] את החלטת ה־29 בנובמבר היו פני הדברים שונים. הם לא קיבלו החלטה זו ועכשיו המצב אחר. לו קיבלו אז, היה לנו מושג מה נעשה עם אותם 70 אלף ערבים,[17] אבל בינתיים העניינים הלכו הלאה וחלו שינויים מרחיקי לכת באתנולוגיה והאתנוגרפיה של הארץ, ועכשיו הרקע אחר לגמרי מאשר היה אז".

---

17 לפי חישובי מ"ש, 30 אלף פליטים מתוך ה־100 אלף כבר הוחזרו, ר' למשל שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' 564, 565, 584, 659.

בכיוון זה אנחנו מנסים לנסח את הדברים. מה יהיה אם נעמוד בפני שאלה אם מוכנים לקבל [פליטים] או לא? נראה. אנחנו אומרים ששאלת החזרת הערבים זו שאלה של משא ומתן על שלום, של תנאי השלום והמסיבות שתשרורנה בזמן כריתת השלום. כל זמן שאין משא ומתן לשלום זה חוזר למצב מעורפל – (י. בן־אהרון: בעניין הרכש והנשק: אל"ף, כיצד ומדוע נפסקה הרכישה בצ'כוסלובקיה? האם יש שינוי הקו בארצות אלה לגבי אספקת נשק לישראל או לא, או שאלה היו שיקולים כלכליים כספיים, או שהיה בזה שינוי מצידם ובנכונותם לספק לנו נשק? בי"ת, האם בעניין אספקת הנשק יש קו אחיד בכל הגוש המערבי של סוגים והבדלה?) **– על השאלה הראשונה אינני יכול לענות ואני צריך לברר דבר זה. אני מניח שאותם הדברים שדרושים לנו ביותר אינם קיימים יותר בצ'כוסלובקיה. לשאלה השנייה, אם יש עמדה אחידה בארצות המערב – לא, אין עמדה אחידה. יש אפשרות של רכישה בארצות אחרות במערב אבל גם זה לא ברור אם יצא לפועל בלי שיינתן "אור ירוק" מבירה אחרת – זה במקרה אחד לונדון ובמקרה שני וושינגטון. איך שם מתאמים את הדברים איני יודע. ייתכן שנתינת האור הירוק תהיה יותר קלה לאותה בירה מאשר אספקת הנשק, כי אז יצא כאילו מזיינים אותנו נגד הערבים. אנחנו נתקלים הרבה מאוד בטענה זו, שהערבים משוכנעים בכל הכנות שפנינו לחידוש ההתקפה וכל התעמולה שכנגד שלנו להפחיד את העולם לקראת ה"סיבוב השני" איננה אלא הכנה לקראת התגרות של ישראל ומוצאים לזה סימוכין ואומרים שבמידה שנשק זה נשלח לערבים זה לא נשק שמיועד להתקפה נגדנו, אלא להגנה בפני התקפה מצידנו.**

יו"ר הוועדה אהרונוביץ' שאל בשלב זה את שר החוץ האם נוכח האשמות ישראל בכוונות של התפשטות טריטוריאלית, שנשמעו באחרונה בזירה הבינלאומית, רצוי שמשרד החוץ יבהיר כי אין לישראל מגמות תוקפניות כלפי מדינות ערב וכי פניה לשלום.

משה שרת: דבר זה מחייב שיקול. אני רוצה לשמוע את דעתו של אבא אבן. עוד לא דיברנו על זה. אינני משוכנע שיהיה לזה יַעַל, ראשית מפני שאמרנו זאת בצורות שונות החל ממלחמת הבחירות. בכנסת זה נאמר כמה פעמים על ידי ראש הממשלה וגם על ידי. ההסתמכות [של מאשימי ישראל] היא לא על נאומים כאלה, אלא ההסתמכות היא על דברים [שנאמרו בישראל בפומבי. המאשימים הערבים אומרים:] "תדברו עם כל קצין [בצה"ל]. הוא יאמר לכם: 'אתם מבינים, שהגבול שלנו הוא עבר־הירדן?' זוהי אקספנסיביות קבועה בלב כל איש [בישראל]". כמובן שזה לא עומד לגבי הירדן. אין זה אומר ש[מנהיגי ישראל] מסכימים שניגש לנהר ירדן, אבל [המאשימים] אומרים שאנחנו

צוברים פה עוצמה כזו של אוכלוסייה ועוצמה כזו של כלכלה [עד] שאנחנו לא מוכרחים לפרוץ, אבל מוכרחים לרצות לפרוץ ומוכרחים לנסות לפרוץ, ושאנחנו בטבענו כוח מתפרץ. המבחן פה, עד כמה שיש מבחן, הוא הנכונות לכרות שלום. למשל, העובדה של המשא ומתן עם עבדאללה יותר חשובה מכל הצהרה בכנסת. חוסר נכונות לכרות שלום עם עבדאללה והצהרה כזאת בכנסת, הרי היא מבטלת את עצם הדבר.

אשר למצרים ולסוריה – אין כל משא ומתן עם סוריה ולא עומד על הפרק – (מ. בגין: כאן המקום לשאלה על האיגרת שעליה פורסם, שארצות הברית הגישה לנו ולארצות הערביות ביחס להתערבות בסוריה) – זה בקונטקס אחר. זה לגבי תוכניות סוריה רבתי, הסהר הפורה וכל המערבולת הזאת. אמרנו לארצות הברית, שאם הדבר הזה יקום זה יחייב אותנו לדאוג לעצמנו וזה יעמיד אותנו בפני בעיות חמורות. אמרנו גם שעם עיראק, שהיא איננה שכנה שלנו, אין לנו שביתת נשק. דבר זה פורסם בעיתונות על ידי דליפה מכוונת של ה"סטייט דפרטמנט" כדי להזהיר אותנו. השגריר שלנו אמר שזה לא יסייע ליציבות במזרח התיכון, אלא יגרה גורמים קיצוניים במזרח התיכון למחשבות תוקפניות. זה פורסם שכאילו הוא אמר שאנחנו לא אחראים שהקיצוניים שלנו לא יפעלו נגד זה. זה לא נאמר ולא היתה מחשבה כזאת, אבל היתה דליפה – אנחנו חושבים שהיתה דליפה מכוונת, איננו בטוחים.[18]

בנוגע למצרים, כאן המצב אחר, כי היו גישושים של שיחות שלום גם מצידם ויש רושם שדווקא בחצר המלך ומסביבתו חלה תזוזה והקרח החל להפשיר מבחינה זו. עניין השלום איננו לוחץ על מצרים במידה שהוא לוחץ על גורם אחר אשר מקיף אותנו, ובכל זאת הם חושבים שכדאי לסדר זאת פעם אחת לתמיד. חלה התרככות בהלך הרוח של החצר. עם כניסת ה"וואפד" לשלטון נכנס גורם חדש וזה לעת עתה נעלם, אבל ייתכן מאוד שזה מחדש יתגבש. ההתנגדות למשא ומתן רציני תלויה ביחסי ה"וואפד" עם אנגליה. אם ה"וואפד" יעמיד בראש סדר יומו משא ומתן להסדר עם אנגליה, יש היגיון אם ייאמר שאת ישראל יניחו לעת עתה. מי יודע אם לא תהיה השפעה מצד אנגליה אשר איתה הם מעוניינים להגיע למשא ומתן ואם היא לא תאמר: תעזבו בינתיים את ישראל – (י ריפטין: מה ההשפעה של המשא ומתן עם עבר־הירדן על מצרים?) – זה קשה לומר. מיסודו זה מפורר את החזית הערבית ויותר קל לעקור לבנים מאשר חומה שלמה. יכול להיות

---

18 ר' הדגשת דובר ה"סטייט דפרטמנט" כי "לא נשלחה שום איגרת לממשלת ישראל", "דבר" 24.1.1950. להכחשת משרד החוץ, ר' "דבר" 23.1.1950.

שנחאס פחה[19] ישמש פה כדי להסביר בפני העולם הערבי את שאלת חוזי השלום.

לשאלותיו של חבר הכנסת דובדבני[20] – אני מקווה שהציר לרומניה ימונה בזמן הקרוב ביותר. אם היתה הפגנה מדינית בהחזרת היועץ – כן ולא. זאת אומרת שהיו שני שיקולים שכל אחד היה נציג לעצמו. היה שיקול באיזו דרך עלינו ללכת כלפי הרומנים. היתה שיטה ידועה של הציר, שהיתה מבוססת על ידידות אישית ונוחיות רבה. היתה על זה ביקורת בפנים הצירות ודווקא היועץ תמך בשיטה זו ואמר שצריך לנצל אותה עד תומה. אמרנו לנצל אותה עד תומה אבל היא לא הצליחה – אני אומר דברים אלה באופן סגור – אלא התחילה להנחיל בושת פנים.[21]

אם אפשר בדרך זו להשיג איזה דבר אז המטרה מקדשת את האמצעים. אמרנו: טוב, נראה מה נשיג בדרך זו אם כי היא לא לפי טעמנו. לאחר שהתברר שדרך זו אינה משיגה שום דבר, נשארה אותה ההרגשה של נוחיות בלבד. זה לא הרים את קרננו, [כך נוצר אצל הרומנים רושם] שכאילו אפשר להשלות אותנו ואפשר להיפטר במילים מתוקות ובהבטחות שאינן מתמלאות ואנחני תמימים כדי להאמין בזה. החלטנו להפסיק בדרך זו לעת עתה, אבל אי־אפשר היה להפסיק בלי להחליף את האנשים. היו עוד סיבות שהתנגדו לאחד האנשים, שאלות של יעילות, והחלטנו לשלוח ציר אחר, אבל חשבנו שמן הראוי כי תבוא הפסקה ידועה ושיהיה ברור שהועמדנו במצב קשה מאוד, ביחוד נוכח ההודעה הנמרצה [של הרומנים] שיסרבו לנהל משא ומתן בנוגע לעלייה וזה עניין פנימי לרומניה למי היא מרשה לצאת לחוץ לארץ, ולא יעלה על הדעת שינהלו משא ומתן עם נציג מדינה אחרת כלשהי ולא תהיה הסתמכות על נוהל אחר לגמרי של כל יתר המדינות במזרח אירופה, צ׳כוסלובקיה או פולין. מצאנו לטוב שתחול הפוגה לא מתוך ניתוק הקשרים הדיפלומטיים. זה קורה בכל מדינה שלא ממנים מיד ציר והשָׁלִיש נשאר למלא את התפקיד. זה היה גם במוסקבה כאשר לקחנו [משם את הצירה] גולדה מאירסון ולא מינינו מיד ציר אחר. יכול להיות שלקיחת הציר [על ידינו] להם היה [זה צעד] ברור ומכוון מראש. אנו משתדלים למצוא איש מתאים וזה לא כל כך קל. אנחנו מקווים בקרוב למצוא איש מתאים. אני מבקש את מר אלישיב להשלים בנקודה זו וגם

---

19 נחאס פחה – מייסד ומנהיג ה״וואפד״. כיהן פעם ראשונה כראש ממשלת מצרים 1936–1937. אחרי הפיכת הקצינים ב־1952 אולצה מפלגתו להדיחו מהנהגתה.

20 ח״כ יחיאל דובדבני (מפא״י) שאל בפתח הדיון את מ״ש אם ימונה בקרוב ציר לצירות ישראל ברומניה, האם החזרת הציר ראובן והיועץ הראשון מרומניה משה אגמי היתה צעד פוליטי הפגנתי נוכח הפסקת העלייה משם, והאם חל באחרונה שיפור בסיכויי העלייה.

21 בעניין זה ר׳ שרת/*לבר דבור 1949*, עמ׳ 870. על היחסים עם רומניה, ר׳ גם דוח איתן אל שר החוץ מ־19.1.1950 על התייעצות במשה״ח בנושא זה, שהתקיימה בהיעדר השר (*תלחמ״י 5*, עמ׳ 42–43).

להשיב לשאלה אם יש סיכוי למשא ומתן עם רומניה.[22]

לשאלתו של מר ריפטין.[23] אינני חושב שהיה בעניין זה איזה כישלון־שהוא של מנגנון האינפורמציה, של חוסר תיאום או אי־ידיעה.

ביחס ל[ציר] ראובן – אני מאוד מעריך אותו ומאוד מכבד אותו. הוא עצמו מיוצאי רומניה והוא מאוד מאוד חש בקרבת הדם שלו. הוא הגיע להזדהות נפשית גמורה עם היהדות הרומנית. הוא שם חי בסיוט והוא עדיין נמצא בסיוט הזה. הוא שותף לכל הגיגיהם, לכל מחשבת לבם, אבל גם לרגישותם ולפעמים גם לפזיזותם בהסקת מסקנות. שם כל מילה מקבלת ממדים עצומים לטובה או לרעה וזה גורם להפרזה של יאוש וזה גורם להפרזה של תקווה. יתר על כן, זה באופן טבעי יוצר אגוצנטריזם עצום. בשביל יהדות רומניה השאלה הגדולה זו העפלתה לארץ ותבוא עליה ברכה והלוואי ותחזיק כוח להגיע לזה. אבל כאשר הציר של מדינת ישראל נכנס להלך רוח זה, והוא רואה בזה דבר עליון שדוחה כל דאגה אחרת ושאין דבר קודם לזה, אז מוצדק שבקריה לפעמים מצרפים לזה איזה שיקול של פרופורציה לגבי העובדות.

שרת החוץ של רומניה היתה האישיות שאתה הושג ההסכם הראשון על עלייה בתקופה זו. זה היה כאשר שלחנו מפה, בימים הראשונים, שליח מיוחד, את נמיר,[24] למשא ומתן והוא הגיע איתה לעמק השווה. אילו היא אמרה: "נכון, אבל הקבינט שלי לא אישר זאת", אבל היא בכלל התכחשה להסכם ואמרה שלא היה הסכם כזה, בשעה שדובר [בו] על עניינים מפורטים. נמיר נסע לשם זה והגיש דוח בכתב לפי סעיפים. במשך תקופה ארוכה, בכל שיחה ושיחה של אנה פאוקר עם ראובן, זה כבר נכנס למסלול של שיגרה מסוימת על העלייה: "מה? לא מרשים עלייה?" או: "כן, זה צריך לעמוד על סדר היום של ישיבה. מתי אינני יודעת". [ישנן] שיחות טלפוניות [של הצירות עם גורמים ממשלתיים] ולא ידוע מי מדבר שם. ומה אומרים? "אני מבקשת להעמיד על סדר היום", או: "אנחנו נברר דבר זה". במקרים אחרים, יותר גלויי לב, היו הפגנות [של יהודים השואפים לעלות] יצא שיש לחץ, אז היא

---

22 שמואל אלישיב דיווח לוועדה כי ב־1949 עלו מרומניה כ־2,000 איש, רובם ככולם זקנים. משחודשה העלייה, הגיעו ארצה בחודשים האחרונים כ־4,000 עולים, 75% מהם זקנים והשאר צעירים וילדים. הסיכוי להבא אינו מחוור.

23 ח"כ י. ריפטין ביקש ממ"ש להסביר מה פשר הסתירה בין דברי הציר ראובן בעדותו בוועדת חו"ב, שם דיבר באופטימיות על סיכויי העלייה מרומניה ועמד על תמיכת שרת החוץ אנה פאוקר בעלייה, ובין התבטאויות הפוכות של דוברי משרד החוץ והממשלה בנושא זה. עוד ציין ריפטין, כי הציר ראובן הביע דעתו בישיבת הוועדה שמבחינת התרת העלייה מרומניה חשוב שההסתדרות הכללית לא תפרוש מהאינטרנציונל המקצועי [הקומוניסטי]. ר' על כך *שרת/דבר דבור 1949*, עמ' 745–747, 865.

24 מרדכי נמיר (1897–1975), שגריר ישראל במוסקבה 1949–1951. מזכיר כללי של הסתדרות העובדים ושר העבודה 1951–1955, ראש עיריית ת"א–יפו 1959–1969.

[אנה פאוקר] אמרה: "סבלנות" – וזה בליווי כל מיני דברי ידידות, [אבל] שום דבר לא זז. אם אני מבקש מעשה – על זה באה תשובת שלילית או נזיפה.

[היה] סכסוך בעניין האונייה "אילת" ועל שהעזנו להעביר נוסעים באונייה עברית.[25] באנו בדברים עם מוסד הטרנספורט [הרומני] והוא עשה סידורים שהאונייה תבוא [לרומניה]. על זה היתה מחאה חריפה. לנו התברר שפה יש תכסיס של אשליה והרגעת הרוחות. אחרי השיחה האחרונה של אנה פאוקר עם הציר ראובן קיבלנו ידיעה – אינני יכול לומר שאנחנו אחראים בעדה במאה אחוז, אבל יש יסוד להאמין – שאנה פאוקר אמרה בשיחה בינה ובין מישהו, שהיתה לה שיחה קרירה מאוד עם ראובן. הדבר שעליו במיוחד מסתמך חבר הכנסת ריפטין נאמר בימים האחרונים, בעצם בשיחה האחרונה של הציר. מה הפירוש שלנו לשיחה הזאת? באופן עקרוני [יהודים] חופשיים לצאת [מרומניה] והראיה שיוצאים. ישנה דעה בבוקרסט שכל העניין הזה הוא פורמלי ולא בא אלא כדי להוכיח שהיציאה אפשרית. רצוי להם לא להיאבק על המסקנות האלה, אלא רצוי להם ליצור מצב שבאופן פורמלי לא נצדק אם נאמר ששערי רומניה סגורים והם יכולים לומר שכן יוצאים. באופן עקרוני זה מותר וצריך רק לפנות.

ישנה שאלה של סוג האנשים שמותר להם לצאת. צ'כוסלובקיה לא נותנת לצאת לרופאים. יוגוסלביה אומרת רופאים ומהנדסים לא יורשו לצאת. אנחנו אומרים שלנו נחוצים אנשים צעירים, נחוצים כוחות עבודה. באופן עקרוני זה אותו דבר. גם בארצות שמותרת עלייה יכולה הממשלה, לכל הדעות, לומר שסוגים ידועים אינם יכולים לצאת, אז גם לרומניה ישנם סוגים. כך אנחנו מפרשים זאת. על כל פנים, אני מקווה שנוכל לשלוח לשם ציר כזה שידבר דברים ברורים ויביא לידי כך שידברו אתו דברים ברורים, ציר כזה שיוכל למצוא לשון משותפת בשאלת העלייה – (היו"ר אהרונוביץ': עובדה היא שבארצות "הדמוקרטיה העממית", ובראשן רומניה וגם פולין, ישנה הסתה בלתי פוסקת נגד מדינת ישראל בכל הסממנים הידועים לנו. ביחסים דיפלומטיים נורמליים בין ארצות זה לא כל כך תדיר שמנבלים מדינה במשך כל הזמן. אני יודע שבאופן בלתי רישמי מפנים תשומת לב. אני מכיר את הג'ונגל העולמי כפי שאני מכיר אותו, אבל בכל זאת האם משרד החוץ עשה פעם אינטרוונציה שיחדלו מזה?) – לא פעם אלא פעמים אין ספור, גם בקריה וגם בבוקרסט, ופעמיים בכתב – פעם באיגרת המפורטת שלי אל אנה פאוקר שלא זכתה לתשובה, וכאשר הבענו תרעומת על כך היא אמרה שלא הבינה שהאיגרת מחייבת תשובה. כל האיגרת היתה תביעה לתשובה. בפעם השנייה – בקשר עם דברי ראש הממשלה[26] שבה אמרנו שאנו

---

25 ר' על פרשה זו שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' 866.

26 ר' שם, עמ' 867.

מביעים את צערנו, לא היתה כוונה לפגוע, אבל אגב כך נאמרו דברים על פרשת היחסים ואחד הדברים היה עניין הפרסומים [השליליים על ישראל] בעיתונות [הרומנית]. התשובה היתה: העיתונות חופשית וגם אצלכם יש דברים כאלה – (י. בן־אהרון: גם כאן העיתונות חופשית) – אני מבין היטב לנפשו של ראובן. בשבילו קיימת רק השאלה הרומנית ולכן, לדעתו, אם תתפרסם ידיעה שההסתדרות יצאה מהאינטרנציונל המקצועי, זה עלול לקלקל [לעלייה]. לא ברור לו שאם לא נצא, תהיה עלייה, אבל אם נצא זה עלול לקרות.

אם ישנו לחץ כלכלי ב"סטייט דפרטמנט"? היה לחץ וניסו להפסיק תשלומים של המילווה האמריקני,[27] אבל הצלחנו להתגבר על זה בלי כל תנאי ובלי מתן איזה דבר־שהוא. המילווה ניתן בזמנו על אפה ועל חמתה של "מחלקת המדינה" והיא ניסתה להפריע. לא הורגשו מגמות אחרות של לחץ כלכלי.

ישנן שתי דרגות של דרכונים: דרכון דיפלומטי ודרכון שירות. לאיש אחד בצירות [בוקרסט] היה דרכון שירות והחלטנו להעביר אותו ולתת לו דרכון דיפלומטי, הם סירבו ואנחנו צריכים להחזיר את האיש ולשלוח איש חדש – (ש. אלישיב: היה לנו כמקרה הזה גם במוסקבה ושם לא היתה שום התנגדות. לא עלה על דעתם לערער על כך. זה הרקע של יחסינו שם ובמשך זמן רב לא יחסנו חשיבות לדברים אלה ועתה באה הערכה ממקור פנימי איך העריכו את השיחה הזאת) – אני מבין היטב לנפשו של ראובן, בשבילו קיימת רק השאלה הרומנית ולכן לדעתו אם תהיה ידיעה שההסתדרות יצאה מהאינטרנציונל המקצועי זה עלול לקלקל. לא ברור לו שאם לא נצא תהיה עלייה, אבל אם נצא זה עלול לקרות, ישנם עוד שיקולים כאלה.

אם ישנו לחץ כלכלי ב"סטייט דפרטמנט" – היה לחץ וניסו להפסיק תשלומים של המילווה האמריקני, אבל הצלחנו להתגבר על זה בלי כל תנאי ובלי מתן איזה דבר שהוא, המילווה ניתן בזמנו על אפה ועל חמתה של "מחלקת המדינה" והיא ניסתה להפריע. לא הורגשו מגמות אחרות של לחץ כלכלי.

לשאלתו של מר גולדראט[28] אם ישנה יציבות נגדנו במערכה בעניין ירושלים. אין יציבות. ישנה נוקשות מצד הוותיקן ובעיקר מצד האפיפיור. מתקבל הרושם שהאפיפיור בעצמו, אם כי מסביבו ישנם חילוקי דעות, מחזיק בזה והוא איננו מסתפק בתוכנית גארו כי זו נסיגה והוא לא יקבל זאת. כאן ישנו עוד דבר. מתברר שהוא לא יכול להסכים שתהיה שליטה טריטוריאלית יהודית על המקומות הקשורים – במקומות הקדושים של ישו – הוא חושב שזו התעללות בכל היקר והקדוש.

---

27 ממשלת ארצות הברית העניקה לישראל באמצעות הבנק ליבוא ויצוא האמריקני מילווה בסך 100 מיליון דולר בינואר 1949 (ר' שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' 37, 38, 46 והע' 9).

28 ח"כ א' גולדראט (החזית הדתית המאוחדת) שאל בפתח הדיון: "מהו הקו המדיני ועל איזה כוחות אנחנו סומכים לאור המצב שנוצר אחרי בעיית ירושלים?"

אין שום הרגשה של פעילות מצד ברית המועצות. הם יצאו ממוסדות או״ם. אוסטרליה רואה עצמה קשורה באופן פורמלי, אבל לא תשקיע בזה לחץ כלשהו. לעומת זה, אין לדעתה לזלזל בשום פנים ואופן בעובדה שנתקבלה החלטה כזאת, וכל חבר של או״ם שרוצה כי יראו אותו כחבר נאמן הוא עצמו קשור ולא תמיד ייתן יד להפלת ההחלטה. זה חל גם על אוסטרליה. היא לא תרצה ליצור לעצמה שם כזה בעולם הבינלאומי, שאם ממשלה יורדת וממשלה אחרת באה, הממשלה החדשה מתכחשת להתחייבויות בינלאומיות של הממשלה הקודמת.

היחס של ארצות הברית. הם אומרים: קודם כל נראה אם יהיה הסכם בין עבר־הירדן וישראל. לא יהיה הסכם? נצטרך לחפש דרך של פשרה בין העובדות ובין ההחלטות שנתקבלו בעצרת. הסיכויים לכינוס מיוחד של העצרת פוחתים והולכים ובעיקר בגלל התנגדותה של ארצות הברית ולא מהטעם שלנו. אחת הסיבות לכך היא שברור שברית המועצות לא תשתתף וזו יכולה להיות התחלה של התפוררות האו״ם. דעתם היא שצריך לעבור על פני תקופה זו בלי כינוס מיוחד של העצרת ויש להימנע מזה. אשר לגופו של סכסוך זה – עד כמה שלמדתי ממה שמסר אבא אבן – הם מחכים שבמשך שנה זו ירבה מספר המכירים הישירים בסין העממית וזה ממילא ייצור מצב חדש ולא יהיה זה רק עניין של פורמוזה.[29] לקבל החלטה כזאת באו״ם הרי זה תהליך אחר וצריך להימנע מקבלת החלטה כזאת.

מצב הקרקעות – לא חרגנו מעבר לנקודה שאמרנו כי נשלם פיצויים [לפליטים] בעד קרקעות. בירושלים נשלם פיצויים גם בעד בתים כנגד תביעה להחזיר רכוש. לא נקבע למי ישולמו הפיצויים האלה. לא אמרנו שנחזיר את הקרקעות ואת הבתים, ולכן מה איכפת אם יש רשות פיתוח? בינתיים יכולים לעשות בזה מה שרוצים. זה לא גורע מאחריותה של הממשלה פעם לשלם פיצויים בעד זה – (פ. ברנשטיין:[30] אי־אפשר להסתמך על העיתונות ועוד פחות על שמועות, אבל שמעתי שמועה שהנרי מורגנטאו לא בא הנה רק למען המגבית, אלא בשליחות מיוחדת מטעם ממשלת ארצות הברית וזה קשור דווקא בזה שישנו לחץ מסוים להתקרבות מצידנו למערב)[31] – (י. ריפטין: לאחר ששמענו כאן אינפורמציה שלא

---

29 בשלב זה עדיין יוצגה סין באו״ם, כאחת מחמש המעצמות הגדולות, ע״י סין הלאומנית ששלטה באי פורמוזה (טייוואן), ולא ע״י סין העממית (הקומוניסטית), ששלטה על פני כל סין היבשתית.

30 פרץ ברנשטיין (1890–1971). מנהיג מפלגת ״הציונים הכלליים״, כלכלן ועיתונאי. יליד גרמניה. עלה ב־1936. עורך ״הבוקר״ 1938–1946. חבר הנה״ס 1946–1948.

31 הנרי מורגנטאו, יו״ר המגבית היהודית המאוחדת בארה״ב, הגיע ב־16.1.1950 לביקור בישראל על פי הזמנת ב״ג. הביקור נועד להתייעצויות בבעיות כספיות־כלכליות של ישראל, אך האורח לא נמנע מהצהרות מדיניות וקרא בפומבי להזדהות רבה יותר של ישראל עם ארה״ב ולהקמת ברית הגנה אנטי־קומוניסטית במזה״ת בהשתתפות ישראל (ר׳ ״דבר״ 22.1.1950). הכרזות אלה עוררו סערה בציבור ונציגי מפ״ם ומק״י דרשו קיום דיון עליהן בכנסת.

זו בלבד שאין לחץ מצד ממשלת ארצות הברית בכיוון של חוזה מזרח־תיכוני, אלא שממשלת ארצות הברית אפילו אינה מעוניינת בזה, ולאחר שמורגנטאו מסר הודעה כפי שמסר, לאחר אינפורמציה זו האם אפשר שבהודעה רישמית של שר החוץ או של ראש הממשלה – אולי בלי קשר עם הוויכוח ביחס לאישיותו של מורגנטאו – תהיה פיסקה שיש בה משום שלילת התוכנית של ברית ים־תיכונית? את זה אני אומר לאחר ההסברות ששמענו ואינני רואה כל מניעה לכך) – **אני רואה כל מניעה שבעולם לדבר על ביצים שלא נולדו ועל עורבים שפרחו בערבה. אותה סיבה מדוע לא נפרסם שלא נהיה ב"תוכנית מרשל",**[32] **כי זה לא קיים. אותו עיתון שפירסם בזמנו על כך פירסם גם את הרעיון של תוכנית [הגנה] מזרח־תיכונית עניין זה לא עומד על סדר יומו של משרד החוץ. זה איננו קיים ולא היה בשום שיחה לא ביוזמה מצדנו ולא ביוזמה מצד ארצות הברית. אדם פרטי יכול לומר דבר שטות – האם זה מחייב את משרד החוץ? משרד החוץ כבר יצא מגדרו כאשר הוקדשה חשיבות מופרזת להודעתו של מורגנטאו,**[33] **רק מפני שהתעוררו מושגים שונים על הודעות של איש פרטי. מה שנאמר, נאמר על אחריותו האישית של מורגנטאו ולא על דעת משרד החוץ.**

אני רוצה לומר לחבר הכנסת ברנשטיין, שלשמועה זו אין כל שחר. הנפשות הפועלות בעניין הזמנת מורגנטאו לישראל היו: מורגטאו, יעקבסון,[34] **אליעזר קפלן ודוד בן־גוריון. אם נתעוררה אצל מורגנטאו הרגשה שאיננו די שותף לענייניים ולא מתייעצים אתו, והוא רוצה לדעת מה הצרות של מדינת ישראל מאחר שהוא עומד בראש המגבית, ראש הממשלה היה סבור, כדי להפיג הרגשה זו אצל מורגנטאו וכדי להביא אותו להזדהות נפשית עם ענייננו וייתן ביטוי [לכך] בהופעותיו, שכדאי להזמין אותו ובהסכמתו של שר האוצר נשלחה הזמנה זו. מה לעשות, שישנה מסורת באמריקה שאדם חשוב שבא למקום מסוים צריך להופיע בפני עיתונאים ולמסור הודעה? הוא לא הבין שהוא צריך למסור דבר כזה בידיעת שר החוץ. אין למורגנטאו שום קשרים עם ממשלת ארצות הברית וממשלת ארצות הברית לא השתמשה**

ב"ג השיב שההכרזות נעשו על דעתו הפרטית של מורגנטאו (ר' *דברי הכנסת 4*, עמ' 634–637; מברק מ"ש אל אילת על מורגנטאו 22.1.1950, *תלחמ"י 5*, עמ' 44; מברק אילת אל מ"ש על מורגנטאו, 26.1.1950 (שם, עמ' 59–61).

32 על התייחסות ממשלת ישראל לתוכנית שר החוץ האמריקני ג'ורג' מרשל (1947–1949) להעניק סיוע אמריקני לשיקום מדינות מערב־אירופה מהריסות מל"ע–2, שעליה פורסם בראשונה ב־1947, ר' שרת/*דבר דבור 1949*, ערך "תוכנית מרשל" במפתח עניינים.

33 "מר מורגנטאו אמר מה שאמר כאזרח פרטי בלי שדיעותיו יחייבו במידה כלשהי את ממשלת ישראל". זאת היתה תשובת דובר הממשלה על שאלת סופרנו בעניין הצהרתו של יו"ר המגבית היהודית המאוחדת בזכות ההצטרפות לברית אזורית פרו־מערבית" ("דבר" 24.1.1950).

34 יוסף יעקובסון. יליד 1907. מנציגי הגוש האזרחי במפקדה הארצית של ה"הגנה". מראשי "התאחדות האיכרים". ראש ועדת הקניות העליונה של צה"ל במשרד הביטחון 1948. ממקורבי ב"ג.

במורגנטאו כשליח רישמי או בלתי רישמי. נכון הדבר, שהדיבורים של מורגנטאו מאוד לא היו לרצון למשרד החוץ האמריקני. הם ראו בזה התערבות מאיש מן הצד אשר רוצה להרכיב מדיניות שהם לא נוקטים בה עכשיו, כי הם גורסים שכל דבר כזה פירושו כסף והם חושבים שהם שקועים די עמוק בהתחייבויות ואחרי התוכנית האטלנטית[35] ואחרי "תוכנית מרשל" הם אינם מוכנים לקחת התחייבויות נוספות. זה לא אומר שהם לא ישקיעו עוד כסף, אבל לפי ההתחיבויות הקיימות ואין צורך להגדיל אותן. הם יודעים שבישראל ישנו מצב מסובך. על מדינות ערב אינם רוצים לסמוך. הם חושבים שמה שעשו עד עכשיו זה לעת עתה די. הם גם לא רוצים לומר שאינם רוצים בברית מזרח־תיכונית ולכן לא נוח להם אם מישהו מדבר על זה וצריכים לשאול אותם מה הם אומרים. הקו שלהם הוא שלא צריך לעורר את עניין הסעיף ה־4 של טרומן[36] ורוצים לתפוס אותו במיעוטו ולא ברובו.

בשלב זה תבעו חברי הוועדה בגין ובן־אהרון דיון בוועדת חו"ב במשא ומתן המתנהל בין ישראל ובין הממלכה ההאשמית הירדנית, וטענו כי בסוגייה כה מכריעה מן הדין שהממשלה תיוועץ בוועדה.

משה שרת – שר החוץ: אני רוצה להבטיח שאקבל את שתי המשאלות ואעיין בהן. אני חושב שבצורה זו כפי שחבר הכנסת בן־אהרון ניסח זאת אין להתנגד שהוועדה תדון על יסודות ההסכם עם עבדאללה ואני מצדי אמסור את העמדה כפי שהובאה כאן. חוששני שהממשלה לא תוכל לעשות זאת, אבל אפשר לדון מהן בעיות השלום ולשמוע דעות של הוועדה לענייני חוץ וביטחון על בעיות אלה ואיך היא היתה פותרת זאת.

אני מקבל את המשאלה של חבר הכנסת בגין ואני אתייעץ בזה עם ראש הממשלה. אני מוכן להביא לממשלה את ההצעה שאנחנו נמסור פה מה אנחנו חושבים, אבל אינני מוכן להתחייב על כך. אני חושב שהממשלה לא תוכל לעשות זאת. אחרי ההסברה נדמה לי שהבעתי נכון את ההגדרה: אתם נגד משא ומתן עם איזה גוף ערבי על קביעת גבול למדינת ישראל ממערב לירדן, וצריך להיות ברור שמשא ומתן בענין זה עם עבר־הירדן, או שלא מנהלים ואם מנהלים משא ומתן הרי רק על בסיס זה.

---

35 הכוונה ל"אירגון הברית הצפון אטלנטית" (נאט"ו) שהקימו מדינות מערב אירופה וארה"ב ב־1949 בימי "המלחמה הקרה", כדי להגן על העולם המערבי בפני תוקפנות סובייטית.

36 בנאום ההכתרה שלו ב־20.1.1949 פרש הנשיא הרי טרומן תוכנית עקרונית לבלימת ההתפשטות הסובייטית בכיוון יוון טורקיה ואיראן, על ידי ארצות הברית. הסעיף ה־4 בנאומו נסב על סיוע טכני ל"ארצות מתפתחות", ומכאן ואילך רווח הכינוי "פוינט פור" לפעילות הסיוע הטכנולוגי האמריקני.

יחסינו עם ארצות הברית

פתח טדי קולק[2] ואמר כי "מטרת הבירור לסכם את מצב יחסינו הנוכחים עם ארצות הברית ולבקש דרכים לשיפורם".

שר החוץ משה שרת: אנסה לארגן את השיחה ולהכניסה בתלם ענייני, ולהגדיר אילו בעיות עומדות לפנינו היום ביחסינו עם אמריקה. קיימים שלושה מכלולים של שאלות: אל"ף, מכלול היחסים המדיניים שבין מדינת ישראל לבין ממשלת ארצות הברית. הבעיה העומדת לפנינו היא כיצד – מבלי לשנות לעת עתה מהגדרת המדיניות הבינלאומית שלנו – להביא את ממשלת ארצות הברית לשיתוף פעולה אמיץ יותר ולהבנה שבתפיסתנו הדמוקרטית אנו נמצאים במחנה המערב. במכלול זה יש לדון גם בנסיעת ראש הממשלה[3] ובהחלפת השגריר האמריקני. מר [ג'ימס] מקדונלד פסול לגמרי בעיני אנשי "מחלקת המדינה" ואין הם מתחשבים בדוחותיו אין כמלוא נימה.[4] בי"ת, העזרה הכלכלית – כיצד אפשר להגיע להגברתה על ידי השקעות פרטיות, מגביות וכולי. במכלול זה אף בעיית אספקת נשק. גימ"ל, עניין ההסברה שלנו כלפי הציבור האמריקני.

בשלב זה דיבר ראובן שילוח ואחריו דיבר השגריר אבא אבן והדגיש כי "העוקץ ביחסינו עם אמריקה אינו נעוץ במדיניותנו העולמית אלא במעמדנו האזורי, באי־השתלבותנו במזה"ת, בהיותנו איבר זר בו, שנוא על יתר המדינות באזור. כל עוד מצב זה נמשך עלולה כל פעולה ידידותית כלפינו מצד ארצות הברית להיראות כמכה לערבים והתגרות בם [---] הווי אומר, [האמריקנים] יצטרכו להקריב את תמיכתם בנו תמורת

---

1 ארכיון המדינה, מסמכי משרד החוץ 2458/6; *תלחמ"י 5*, עמ' 82–85 (הנוסח ב*תלחמ"י 5* הובא בעריכה ובהשמטות). נכחו: שר החוץ, ו. איתן, א. אבן, ל. כהן, ר. שילוח, נ. גולדמן, ז. אהרונוביץ', ט. קולק, גב' א. הרליץ.

2 טדי קולק, מנהל מחלקת ארצות הברית במשרד החוץ. לימים מנכ"ל משרד רוה"מ וראש עיריית ירושלים.

3 במהלך ביקורו בישראל המליץ הנרי מורגנטאו כי נוכח "ההיסטריה האנטי־סובייטית השוררת בוושינגטון" יבקר שם ב"ג, ייפגש עם הנשיא טרומן ויאשש את ביטחונו כי ישראל עומדת לימין המערב. מורגנטאו הבטיח להסדיר את הביקור והביע ביטחונו כי הנשיא יפעל להענקת סיוע כספי ונשק לישראל. בעקבות חילופי ארבעה מברקים בין מ"ש והשגריר אילת בנושא הביקור, התחוור כי להבטחותיו וביטחונו של מורגנטאו לא היה יסוד של ממש ורעיון הביקור שלו ירד מן הפרק (ר' המברקים *תלחמ"י 5*, עמ' 44, 59–61, 77, 78).

4 בשל החשבתו כפרו־ציוני ופרו־ישראלי.

אהדתם של עמי ערב". השגריר הוסיף בין היתר, כי לבעיה זו היתוספו באחרונה שני גורמים המכבידים על ממשלת ארה"ב לנקוט מדיניות אוהדת לישראל: יחס ישראל לאו"ם ולוותיקן: "אם תעמוד בפני ארצות הברית הברירה בין תמיכה בנו ובין תמיכה באו"ם והגברת יעילותו, אין ספק שלא תחליט נגד האו"ם". וולטר איתן, שדיבר אח"כ, אמר בין היתר כי "עלינו להרהר ברצינות אם לא כדאי לוותר ויתורים רציניים כדי לזכות בשלום עם שכנינו, ולשקול אם אין הרווח שנזכה בו עם הסכם שלום עולה על ההפסד של הוויתורים". אח"כ דיברו נחום גולדמן וליאו כהן.

שר החוץ משה שרת: ברור שאנו לא לגמרי בסדר וכי היינו יכולים לעשות הרבה לתיקון המצב. יכולנו למנוע שתי תקלות אשר לא היינו ערים להן במידה מספיקה. אל"ף, מעשי החבלה וההרס בכנסיות.[5] אומנם הדבר לא היה רק בידינו, כי לצבא היה תפקיד פעיל בעניין, ובו גם משרד החוץ נכשל. בי"ת, שיכון לצירויות. לא עשינו כל אשר ביכולתנו להקל עליהן בשטח זה ועל ידי כך יצרנו כאן הרבה "דם רע". בעניין זה נתקלקלו יחסינו גם עם האמריקאים וגם עם הרוסים. אשר לפרשת הפגישות והיחסים האישיים עם האמריקאים, חייב אני להודות שאף אני איני יודע כיצד לדבר עם האמריקאים ובמיוחד עם הנשים האמריקאיות. בעוד שתענוג הוא לנהל שיחה עם הליידי הֶלְם, הרי צמרמורת תוקפת כשנזכרים בגברת מקדונלד או ברעייתו של הנספח הצבאי לשעבר אנדרוז. אך אין הדבר מפחית כמלוא נימה מההכרח בתיקון המצב הנוכחי. יש צורך לשפר את היחסים עם הנספחים, להכין תדריך מיוחד לנציגויותינו בכל העולם בדבר החשיבות שבקשירת יחסי ידידות והסברה עם הצירים האמריקאים בארצותיהם. עלינו לחזק את השגרירות בוושינגטון ולשפר את מנגנון ההסברה והיחסים עם הציבור. נאמרו כאן הרבה דברים נכונים לגבי היחסים. ישנו הבדל לטובה בין מצבה של ארצות הברית לבין מצבה של בריטניה במזרח התיכון. את בריטניה מאשימים בעצם קיומנו – מ"הצהרת בלפור" ועד למנדט ועד לעלייה – דבר שהביא ליצירת תסביך מסוים. לא כך הדבר ביחס לאמריקה, שהופיעה על במת המזרח התיכון בשלב מאוחר יותר וירשה אותנו ואת קיומנו כעובדה. אמריקה פחות יוצרת עובדות באזור זה של העולם ולפיכך מדיניותה יותר גמישה. אך לעומת זה ישנם כאן גורמים העלולים לסבכנו ביחסינו עם ארצות הברית. מצד אחד מקבלים אותנו האמריקאים כעובדה ומאידך משתדלים הם להגביל אותנו ולהצר את צעדינו.

אני מצטרף לאזהרה שנשמעה כאן מפני אשליית שלום קרוב. קשה לתרגם למעשה את הלכתו של וולטר איתן בדבר הוויתורים. לדוגמה – עניין הפליטים שהוא הקשה ביותר, קשה אף יותר מן הגבולות. אין אנו יכולים לוותר כאן אף

---

5 על פרשה זו ר' שרת/*דבר דבור 1949*, ערך "ונדליזם" במפתח עניינים.

כמלוא נימה. אני מחייב את המשא ומתן עם עבר־הירדן מאותו יום שהתברר לי ששלום זה לא יגרור אחריו החזרת פליטים. אני מעז לומר שהמדינות הערביות, פרט לעבר־הירדן, תודענה בוֹ׳נווה שהן מוכנות למשא ומתן של שלום עם מדינת ישראל. אבל כולן תופענה במשא ומתן זה במשותף ובחסות ועדת הפיוס. הן ינקטו צעד זה כיוון שרק כך אפשר להביא למקסימום את הלחץ עלינו לגבי הפליטים. עם כל מדינה לחוד עלולים אנו להתחמק [מהבעיה], אך יקשה הדבר אם נעמוד בפני לחצם המשותף. וכאן ישנו קושי עצום. כשהצענו את הצעת ה־100,000, למעשה 70,000,[6] חשבתי שלא נצטרך לממש זאת, אבל גם אז נתקלתי בהתנגשות ובהתנגדות כה נואשת מצד כל המטפלים בבעיה זו עד כי היה ברור שהם היו מכשילים את הדבר בתהליך הביצוע.

יתר על כן, אין תנאי החזרת הפליטים דומה ליתר התנאים. לדוגמה, אם נחליט על תשלום סכום [פיצויים] מסוים לא יוכל הציבור [בישראל] להתנגד להחלטה זו ולבטל אותה למעשה, אבל אם נחליט על החזרת הפליטים הרי צריך לחיות אתם, לעבוד אתם, לשתפם בכלכלה – ואין אצלנו הנכונות הזאת מצד הציבור – מבלי לדבר על הקשיים האובייקטיביים של שיכון, ביטחון ומשטר אנושי. זה יהיה גיהינום. לא תיקונים קטנים בגבולות יהיו חשובים, אלא דברים נכבדים הרבה יותר, ועל כן אין אנו יכולים לוותר מבלי לסכן את עצם קיומנו. אם אומרים "אז אין שלום" – אז לא יהא שלום. ואם אומרים שלא יהא טוב, הרי לכך אין לי תשובה.

קיימת אצלי חרדה לגבי המשא־ומתן עם עבר־הירדן. אני מקווה לתוצאות, אך איני רואה איזה תשלום נוכל לתת לירדנים, וזהו אחד הגורמים הקובעים ביחסינו עם ארצות הברית. במצב זה אנו מנסים למצוא משענות במדיניותנו. אצל יהודים רבים ברחבי העולם, ובמיוחד בארצות הברית, קיים החשש מפני "נתינות כפולה" ולהם אנו יכולים לתת את התשובה הבאה: הערובה הניצחת שלא נבגוד בארצות הברית זוהי זיקתנו ליהדות אותה ארץ, מפני שאף פעם לא נבגוד ביהודים. לא נדרוש מהם להיהפך לגיס חמישי בארצם. תלותנו בם וזיקתנו אליהם לא ייפסקו. וכאן אין כל התחרות, כל אפשרות של התחרות, בין אמריקה וברית המועצות. לפיכך כל הדואג להגברת הקשר שבין ארץ־ישראל וארצות הברית ולביצור עמדת אמריקה אצלנו, חייב לפתח ולהעמיק את הזיקה [היהודית] הזאת.

האם אי־אפשר להשתמש בנימוק זה בהיפוכו לגבי ממשלת ארצות הברית? עוד טרם מצאתי את הביטוי, אך תוכן הדברים הוא בערך כך: כאן ישנו קשר גזעי והיסטורי בלתי מנותק. ככל שאנו נתפתח כן יעורר הדבר ויפתח את משאלותיהם וזיקתם של היהודים אלינו. אם לא נמצא דרך להידבר איתם [עם הממשל האמריקני]

---

6 לפי חישובי מ"ש, 30 אלף פליטים מתוך ה־100 אלף כבר הוחזרו. ר' בעניין זה שרת/ *דבר דבור 1949*, עמ' 590.

יגרום הדבר לצרות בתוך ארצות הברית, משום שיהדות אמריקה לא תוכל להשלים עם ההתנגדות לנו. לא יועילו שום טענות ומענות בעניין זה. לא כדאי לכם, לאמריקאים, סכסוך מתמיד איתם כיוון שהדבר יסבך את ענייניכם הפנימיים.

בירור כזה הוא דרמטי ומקומם. אולי כדאי להשמיעו בדרכים צדדיות כך שגויים יתחילו לחשוב על כך ובכיוון זה. ברור לנו, אבל, שאי־אפשר להמשיך במצב בו ישראל נראית כגוש זר, חיצוני, כנגד ארצות הברית. מצב זה מסוכן עבורנו. אך אם נציג בפניהם את הדברים כפי שניסיתי לנסח, לא יוכלו להפוך את אושיות משטרם [הדמוקרטי], לא יוכלו לנתק את הקשר שבין יהודי ארצות הברית לבינינו ולא יוכלו לשלול את האזרחות מחמישה מיליון אזרחים.

בין פרוטסטנטים וקתולים בירושלים

סעיף א׳: סקירה מדינית

בפתח הדיון בסעיף זה אמר ראש הממשלה ב״ג כי ביקש מנציג ישראל באו״ם אבא אבן למסור סקירה מדינית. בתום הסקירה הנרחבת שאל השר י. ל. מימון מדוע לא נעשה ניסיון לבוא בדברים עם הפרוטסטנטים בארה״ב בשאלת ירושלים, שהרי ידוע שעמדתם נוגדת את זו של הקתולים. אבן דיווח על הפעולה שנעשתה בקרב הפרוטסטנטים בארה״ב, עמד על התוצאות החיוביות של ביקור משלחת פרוטסטנטית קטנה בישראל והציע ליזום ביקור של משלחת גדולה יותר של פרוטסטנטים המקורבים לנשיא טרומן. את דבריו סיים באמרו: ״לטרומן רגש אנטי־קתולי מובהק, אך מצד שני הוא מפחד לפעול נגדם״.

השר מ. שרת: השאלה אינה כל כך פשוטה. הפרוטסטנטים גם הם נגדנו, ואולי יותר מאשר הקתולים.

הפרוטסטנטים אינם אוחזים ביד לגבי שום מקום קדוש בירושלים, המסגד[2] בידי המוסלמים. הכותל המערבי, אם נגיע לידי הסכם, בידי היהודים. והמקומות הקדושים של הנוצרים בידי הקתולים לבדם או בידיהם יחד עם עדות נוצריות אחרות. אין לפרוטסטנטים דריסת רגל בקבר הקדוש. האוחזים בו הם הקתולים, הארמנים ועוד. הוותיקן אוחז בכמה מקומות, וזה עלול להתפתח לאקסטריטוריאליות בשבילם. יש להם איים שונים בירושלים. והיות וזה המצב יש תמיכה חזקה מצד הפרוטסטנטים לתוכניתו של גארו, כי הם רואים בזה אחיזה לעצמם, כי גארו כולל בגבולות פיקוח האומות המאוחדות את הקתדרלה סנט ג׳ורג׳, את בניין ימק״א. ועוד מקומות שבהם יש אחיזה לפרוטסטנטים.

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיף א׳.

2 מסגד אל־אקצא במתחם הר הבית.

מרומא עד גבעת ברנר – מגבעת ברנר עד דכאו

סרני היה אחד האישים הדרמטיים בתוכנו והפך בסופו לדמות טרגית בתולדות ימינו אלה. את דרכו אלינו ממרחקי ההתבוללות עשה במהירות גדולה ביותר. נצר ליהדות רמת יחס אך זר ליהדות ולערכיה, ספוג תרבות אחרת, שותה לרוויה ממעיינות יצירה של ספרות זרה, חי חיי רוח עשירים ומגוונים, רחוק מעמו, מנותק ממחצבתו כשתנועות כבירות קוראות־קוסמות לו – התעורר לפתע לקול דמו, ירד מפיסגת האמנסיפציה, לא נח ולא שקט ובזינוק אחד עבר את מרחקי העורף אל החזית.

בודדים באו אנצו ורעייתו עדה לארץ, ללא סביבה מוכרת בה וללא קשר קודם אתה. עקרו את עצמם ובכוח נטעו את עצמם מחדש, ובעקבותיהם החלו להגיע יחידים. צעד כחלוץ במובן העמוק והכביר של המילה. לא נשאר בעורף. עבר בבזק את המחנה והגיע לקו הראשון, לא רק של מגשימים כובשי שממות, בוני חברה, אלא ברוחו היוצר והיוזם הפך גם לאדריכל ומתכנן בקיבוץ ובמפלגת פועלי ארץ־ישראל. תמיד בקו הראשון של הוגי הדעות ושל המכריעים. בבניין משק, ביצירת חברה, במדיניות הציונית, בארגון תנועה, בחינוך הדור, בשליחות לגולה – תמיד בקו הראשון, לוהט וכובש.

מניין בא לו הלהט הזה? – מאהבת ישראל. מקור האהבה שבו היה היקוד. יצר האהבה מצא את ביטויו באהבת עמו ובמעשי הצלה וגאולה.

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה וראשית התגייסות היהודים למלחמה, דרש סרני שיגייסוהו כחייל פשוט וישלחוהו לאחת הפלוגות העבריות. רק לאחר שכנוע רב עלה למנוע ממנו מעשה זה בהבטחה שבבוא שעת כושר ייקרא. ושעה זו באה עם הנצחונות במדבר המערבי ונפילת רבבות שבויים איטלקיים לידי הבריטים.

עם כל המיבצע של עקירת שורשים, ידע סרני לשמור על שורשים קודמים. חרה לו על החרות שנגזלה מהעם האיטלקי על ידי הפשיזם. הוא ביקש לתת את ידו להחזרת העטרה ליושנה. בהתמכרות של שיכרון התמסר לפעולה בין

---

1 האזכרה נערכה בבית סרני בגבעת ברנר ב־5.2.1950. ההספד פורסם ב"דבר" ב־8.2.1950. בהקדמה לדברי מ"ש נכתב שם: "דמותו הסוערת של חיים אנצו סרני שעקד את דמו על מזבח גאולת העם, הועלתה בליל א' על ידי שר החוץ מ. שרת בדברים עז ביטוי, במסיבה לזכרו בבית סרני בגבעת ברנר. בפעם ראשונה סופרו פרקים מחיי סרני ומפעלו בתקופת מלחמת העולם השנייה, שהיו סתומים בפני רבים ורק המקורבים ביותר ידעו עליהם".
על אנצו סרני ר' בונדי/*השליח*; שרת/*אודות שכבו*, עמ' 65–80; שרת/"פלא דמותו של אנצו סרני" בתוך נכון/*תולדות יהודי איטליה*, עמ' 214–217.

השבויים האיטלקים במצרים. הצטרף למערכת עיתון איטלקי שהצבא הבריטי הוציא למען השבויים, ובו היה מסוגל לכתוב את המאמר הראשי, פיליטון, פרק בהיסטוריה, פולמוס ביריב, ביקורת על ספר ועוד. כל זה – במחצית יומו. אחרי הצהריים היה מקדיש זמנו לפעולות במחתרת. בערב היה משדר לאיטליה ב"קול איטליה החופשית". לראות את אנצו בשידורו – היתה זו חוויה מיוחדת, נצחית. דמה ללפיד שנדלק פתאום והוא מצית שלהבת־יה, המסוגלת להקים אומה שלמה על רגליה.

היה איש ריב ומדון עם השלטון הבריטי בצבא. קבע לו מדיניות לעצמו. אם השלטונות הבריטיים חלמו אז שיוכלו לבוא לידי הסדר עם הפשיסטים האיטלקיים מבלי שיבולע למשטרם, להיפך, תוך הבטחת המשך המשטר באירופה המשוחררת, הרי אנצו וחברו האיטלקי חשבו אחרת. הם התכוונו להפוך את מחנה השבויים למחנה של משחררי איטליה מעול הפשיזם. הממונה עליהם, קצין בריטי, תבע מהם לא לגעת בבעיית משטרה של איטליה והדברים הגיעו לידי משבר. סרני התהלך במצרים בדרכון בריטי מזויף, שניתן לו על ידי השלטונות. הממונה עליו החליט להיפטר ממנו והסגירו למשטרה המצרית אגב מסירה שדרכונו הבריטי מזויף. ההסגרה ליד המשטרה ומאסרו באו כחתף. בביקורי במצרים פעלתי למען שחרורו ולאחר עשרה ימים שוחרר. הוא היה אין אונים אחרי שביתת רעב מוחלטת – ללא אוכל ומים – במשך עשרה ימים. אך כולו לוהט. הוצע לו לשוב הביתה, לפרוש מחזית המלחמה ולשים פעמיו לחזית הפנימית. לאחר שהייה קצרה בגבעת ברנר יצא לבגדאד ופעל גדולות בקרב הנוער והיהדות הבגדאדית.

בשנת 1944 היו באיטליה 5,000 חיילים יהודים וב־1945 – 10,000. גם האפיפיור נדהם כאשר אמרתי לו כי רבבה של חיילים יהודים מישראל המחודשת לחמו למען שחרור איטליה. סרני בא שוב והודיע: "שעתי הגיעה!" הוא ביקש אפשרות להסתנן אל מעבר לקווי החזית האיטלקית ולפעול בעורף האויב. לשם כך אמר לבחור לעצמו חבר איטלקי נאמן כשותף לפעולתו. עד היום לא סלח לנו בן־גוריון את דבר הרשותנו לסרני ללכת בדרך זו. בן־גוריון היה אז בחו"ל ועם שובו לארץ ניסה להחזירו.

באתי לאיטליה לביקור ביחידות העבריות ימים ספורים לאחר שחנה סנש הוצנחה אל מעבר לקווים. סרני, שליווה את חנה סנש בדרכה, סיפר באיזה כבוד ליוו אותה קצינים אנגלים ואיזה כבוד הנחיל לעמנו חזיון גבורתה. בזמן שהותו באיטליה עבר סרני קורס בצנחנות, ואם כי היה בן 40 הצליח יותר מהצעירים בני 18 הודות ללהט שיקד בעצמותיו.

ליוויתי את סרני לשדה התעופה ממנו עמד להמריא לדרכו האחרונה.

הוא ביקש: "מסור לבן־גוריון ולחברים, שלא ינסו להחזירני. זו שליחותי. הוטל עלי להתקשר עם שני גנרלים איטלקים, ואם אלה יהיו תחת השפעה נכונה יצטרפו לבנות הברית וזה עלול לקצר את המלחמה".

"אני מרגיש את נכונותי לתפקיד זה", אמר סרני. הוא הניח שמאיטליה הצפונית יפלס לו אחר כך דרך להלווציה. כשהוצנח, אותת מהקרקע שירד בשלום. זה היה הסימן האחרון ממנו עד אשר נתגלו פרטים מפי יהודים ואחרים על חייו ומותו בדכאו.

הדרך מגבעת ברנר לדכאו זהו קו מיוחד בהיסטוריה שלנו. ידועות דרכים מדכאו לגבעת ברנר, ממחנות ריכוז ומעבר שונים עד הגאולה השלמה. דרכו של סרני, וגם הנתיב של חנה סנש מקיסריה עד חצר בית הסוהר בבודפשט, מהווים סמל מיוחד. הד פעמיהם אל הגרדום יפעם תמיד בלב העם הנגאל.

הם נגדעו בעומדנו על סף הגאולה.[2]

2 על שליחות אנצו סרני בעיראק ר' הלל/*רוח קדים*.

משלחת יהודית קומוניסטית מארגנטינה

סעיף א': שאלות

לאחר דיון בשאלות שהציגו מספר שרים, דיווח ראש הממשלה ב"ג על משלחת של קומוניסטים יהודים ארגנטינאים העומדת לבקר בארץ: "ומתעוררת שאלה אם יש להנפיק להם אשרות כניסה. הם סידרו מגבית נפרדת מהמגבית הציונית, חציה למפלגתם וחציה לא"י. הסכמנו עם הסוה"י שלא נקבל את כספם ואת המשלחת. הקומוניסטים בארגנטינה הם גדולי העשירים שם. הם ביקשו להתקבל אצל שרים ומופנית בקשה אל השרים שלא לקבל אותם, וגם הסוה"י לא תקבל אותם בנימוק שהם מחבלים במגבית".

השר מ. שרת: לפני נסיעתם נאם היושב ראש שלהם ואמר, שהציונים לוקחים יהודים ממחנות הסגר של היטלר ומכניסים אותם למחנות הסגר ציוניים בארץ. אלה שניצלו מהשבט של היטלר טועמים את המגלב של הציונים בארץ. העובדה שנתנו להם אשרות עוררה סערה גדולה בציבור היהודי שם. הצירות שאלה אותנו בעניין זה ותשובתנו היתה שיתנו להם אשרות. הוסכם שלא נקבל את הכסף שלהם אלא אם יתאחדו עם הציבוריות היהודית.

בשלב זה התנהל דיון. השר שפירא טען שיש לנהוג בחברי המשלחת מידת הכנסת אורחים ולנסות לקרב אותם. השר רמז תמך בשר שפירא אך התנגד לקבל את כספם. השר י. ל. מימון אמר שאין לגרשם, אבל לא צריך לקבל אותם. השר יוסף אמר כי הוא יסרב לקבל את המבקשים להיפגש עמו.

השר מ. שרת: ישנה כאן נקודה אחת הטעונה הבהרה. אני עצמי נטיתי לא לקבל אותם לגמרי. לאחר ששמעתי דברי החברים סבור אני, שאולי אין זה מעניינו לתת להם אפשרות להגיד אחר כך שלא ניתנה להם הזדמנות לשמוע מה רוצה מהם מדינת ישראל, ומדוע אין מקבלים אותם. אולי כדאי שמישהו יקבל אותם רק כדי להשמיע את עמדתנו ומדוע לא נקבל אותם, ומה הדרך לעזור לנו – להתאחד עם המגבית הכללית.

הדיון נמשך. השר י. מ. לוין הביע דעתו שאין לפרסם שמחרימים את המשלחת.

השר שזר פסל קבלת כספי המגבית של המשלחת, אך טען שעל שרי הממשלה לדבר אתם, להתווכח אתם באופן חברי ולכבוש את לבם. ראש הממשלה אמר בין היתר:

ראש הממשלה דוד בן-גוריון: איני מסכים להצעת מר שרת. איני חושב כמו החברים כאן בעניין זה. הם שונאי ישראל המובהקים בעולם. הם ישמידו את היהודים אם יאמרו להם לעשות כך. אתה לא תתקן אותם. זו נאיביות. אך אם ישנם חברים הרוצים להיפגש אתם – ייפגשו אתם. לדעתי תהיה זו פגיעה ביהדות [הארגנטינית].

השאלה עמדה להצבעה ונתקבלה החלטה כי "כל שר חופשי לקבל את חברי המשלחת מארגנטינה".

סעיף ב': הדיון בתקציב 1950/1

הדיון נפתח בסקירת שר האוצר אליעזר קפלן על תקציב ההוצאות השונות של המדינה. אחר כך התייחסו השרים י. ל. מימון, ב. ש. שטרית, י. מ. לוין ומ. שפירא ועמדו כל אחד על צורכי משרדו.

השר מ. שרת: אתחיל במשפט הנדוש, שאין לי עצה כיצד לפתור את הבעיה שעומדים בפניה, שמעמידה אותנו על עברי פי פחת. אם אפשר להשיג מומחים, אדרבה, אך צריך גם להיזהר לגבי מומחים. תנאי ראשון למומחה זה יחסו החיובי לעניין. הוא מוכרח להיות מומחה טנדנציוזי, כי בלי זה יכולה התערבותו להרוס. לא קשה להוכיח לנו שאנו במצב של משבר שאין לו פתרון. זה קל מאד, אלא צריך לעזור לנו להחלץ מבלי לבטל את המשימות ההיסטוריות שלנו – קיבוץ גלויות, הקמת המדינה וכולי. צריך לבדוק שבע בדיקות את המומחה לפני שמזמינים אותו.

אני רוצה לציין שהיה כאן מומחה גדול – קלארק,[1] הוא לא ניגש אומנם כאויב לענייננו הכלכליים ואמר לנו הרבה שבחים, אבל יחד עם זאת הוא עושה עכשיו פעולה הרסנית לגבינו. הוא מרצה במקומות שונים. הוא בכלל איש בעל שם בארצות הברית. הוא היה בארץ, והוא מקובל שם כבקיא ומומחה ומזמינים אותו להרצות בחוגים שונים. הוא אמר שאם לא נשנה את המדיניות שלנו – אנו מוכרחים לפשוט את הרגל, אין כל מנוס. אי־אפשר לקלוט עלייה כזאת ולהחזיק מעמד לאור ההוצאות הגדולות על הצבא. אומנם עשינו גדולות ונפלאות בייצור,

1 לא זוהה.

חקלאות ותעשייה, אבל אין כל תקווה להדביק את קצב ההוצאות, אלא אם נשנה את המדיניות שלנו ביסוד.

מודיעים לנו שהרצאותיו אלה משפיעות השפעה קטלנית על כל המאמצים לגייס הון ולעורר אנשים להשקיע וכן הלאה וכן הלאה. היה כאן סר רוברט וואלי כהן[2] ויצא מלא התפעלות, והוא סבור שהכל כאן טוב ויפה. הוא נפגש עם שרים, הציר הבריטי הפגיש אותו אתי. הוא מדבר על ממשלת ישראל כעל "הממשלה שלנו". במכתב שכתב התבטא "הממשלה שלנו" – (השר קפלן: שלוש שעות אחר האסון במטוס "הרצל" הוא עלה על אווירון אחר וטס לדרכו) – אשר למה שיש ביכולתנו לעשות, נדמה לי שצריך להתרכז בעיקר בדבר אחד וזה הגברת הייצור. איני יודע כיצד אפשר להצעיד קדימה עניין הגברת פריון העבודה. אני מבין שבזה נעשים דברים רבים ואינני יודע מה התוצאות. אך אני מתכוון גם להחשת הקמת מפעלים חדשים. בדרך כלל נדמה לי שהתגברנו על המשבר הראשון לגבי השקעת הון פרטי. כזה הרושם שלי. מצד אחד יש הרבה יותר תשומת לב מצדנו ויש גישה מעשית יותר, חיונית וקונסטרוקטיבית יותר מצד המועמדים להשקיע הון. אני נתקל על כל צעד ושעל ביהודים ולא־יהודים העוסקים כבר בתוכניות מעשיות מאוד, ועומדים על סף הביצוע. אני יודע שהרבה דברים מתעכבים על לא דבר. אצלנו נמשך הדבר בלי סוף. אנשים עושים עבודתם באמונה, אבל יש איזו איטיות בגלגלי הממשלה. אינני יודע איזו עזרה להשית, אולי כדאי למנות במשרד האוצר קומיסר מיוחד, מצליף מיוחד להסיר עיכובים, לקצר את הדרך, לבטל נוהל מיותר בכל מקרה שאפשר בלעדיו, יש לחשמל את המנגנון בעניין זה, יש לחשמל את כל המכונה. זה צריך לקבל פריוריטי מספר אחד. אני מרגיש שיש כאן שאלה של קצב ושאפשר להאיץ קצבו של כל תהליך זה על ידי הכנסת רוח אחרת במפרשים בכל המשרדים והשטחים וכך הלאה. כל אחד צריך להרגיש שאם ישנה חברה או ישנו איש המוכן להקים מפעל חדש או להרחיב את הקיים – זה הדבר הגדול ביותר שבו יכול הוא לעזור. כאשר הוא עוזר ומחיש דבר זה, לא צריך להביא לכך שזה ייכנס למסלול הסדיר של טיפול בענייניים משרדיים.

נדמה לי שכדאי מאוד לתת את הדעת על בעיה זו וכל האצה שתחול כאן או כל תאוצה תהיה לברכה רבה.

אומר מילים אחדות על תקציב משרד החוץ: עלי לאמר שאיני רואה אפשרות להסתדר בסכום ששר האוצר מציע. חבר אחד, באחת ההזדמנויות, אמר דבר נכון: יש שלוש מעצמות שיש להן עכשיו אינטרסים בהיקף עולמי. זו ארצות הברית,

---

2 רוברט וואלי כהן, יו"ר "פלסטיין קורפוריישן", יו"ר חברת הנפט הבריטית בלונדון.

ברית המועצות, ומדינת ישראל. הגודל של כל אחת מאלה שונה, אבל הצד השווה שבהן, שיש להן אינטרסים בהיקף עולמי במידה שאין לכל מדינה אחרת. זה נובע מתוך מדיניות החוץ שלנו ומתוך הקשרים עם העם היהודי.

משרד החוץ שלנו אינו מהווה פרופורציה גדולה כל כך בתקציב הכללי של המדינה. אמרו לי שתקציב הלבנון למשרד החוץ מהווה שלושים אחוז מתקציב המדינה הכללי. אנו רחוקים מאוד מזאת. מה שדורשים אנו, זה ארבעה אחוזים מתקציב המדינה. ולפי דעתי זה מחוץ לכל פרופורציה לגבי האופי המיוחד של המדינה בתור מדינה עם קשרים בכל העולם. אך תקציב זה יש הכרח להבטיח. ישנה התרחבות שאיננו יכולים למנוע אותה בשום אופן. קודם כל, אלה הן הצירויות החדשות. נוספות צירויות חדשות, מקימים צירויות וכל זה מחייב הכנת מנגנון כאן לטפל בהן. זה מחייב גם הדדיות. יש לנו אינטרסים המחייבים אותנו לפתוח צירויות חדשות. אביא דוגמא: חשבנו שבדומיניונים הבריטיים – קנדה, דרום אפריקה ואוסטרליה – נוכל להסתפק בקונסוליות קטנות. זה דבר צנוע יותר גם בהוצאות. דבר זה לא עולה בידינו. באה יוזמה מאוסטרליה שדרשה לקבוע רמה של יחסים דיפלומטיים ולהחליף צירים. עכשיו עומדים אנו בפני בעיה כזאת בקנדה. המצב עכשיו הוא כזה שהקונסול שלנו לא יכול לראות את שר החוץ הקנדי, כי הוא קונסול ולא ציר. הוא בקושי מגיע לראות מנהל מחלקה. לקנדה אין אצלנו כל נציגות. הם לא זקוקים לישראל, אך בשבילנו קיימת בעיית ירושלים, שהיא חשובה מאוד, שלגביה חשובה לנו עמדת קנדה, שביסודה היא פרו־יהודית ועם זאת עם יסוד קתולי חשוב. יש לנו שם איש נבון ומשכיל ובעל כישרון רב לקשור קשרים עם אנשים,[3] אבל אין לו גישה כלל לפירסון.[4] גם כאשר יש ברצונו לבקר, לראות מנהל מחלקה – עולה לו הדבר בקושי רב. כל ענייני הרכישה בקנדה מתעכבים. איני יודע אם ישנו בידו הכסף הדרוש לכך, אבל הדבר מתעכב גם מפני חוסר קשר דיפלומטי ישיר עם הממשלה.

אני סבור שמצב כזה נוצר בדרום אפריקה. אנחנו מקווים שבאביב זה נקבל הכרת שוודיה, ואז תהיינה הכרות של נורווגיה וכל שאר הארצות הסקנדינביות. יש שם חמש ארצות ללא כל נציגות – שוודיה, נורווגיה, דנמרק, איסלנד ופינלנד, שהיא סמוכה להן. קיבלנו הכרה מארצות בנלוקס. עד עכשיו היה נציג משותף לשלוש אלה. הולנד ובלגיה מקימות צירויות ומתעוררת שאלה אם נוכל להסתפק בצירות אחת שם, לאחר שלהם יש שתי צירויות כאן. מאתנו ייעשה כל המאמץ להסתפק [בצירות אחת].

באמריקה הלטינית – עשרים מדינות – יש לנו צירות אחת. היא עכשיו

---

3 לא זוהה.

4 לסטר פירסון, שר החוץ הקנדי.

לשלוש ארצות – ארגנטינה, צ׳ילה ואורוגוואי. נוכל להוסיף עליה עוד שתי ארצות, אבל יש גבול: לא יכול אדם אחד לקלוט כל כן הרבה. בכל הארצות נזקקים אנו ליהודים מקומיים, וזה מצב מאד בלתי בריא, נהיה מוכרחים להקים לפחות עוד שתי צירויות, למשל: במקסיקו, בשביל כל אמריקה המרכזית וברזיל. עם ברזיל יש לנו סבך לרגל עניין ירושלים. הם לא רוצים לקיים אתנו קשרים דיפלומטיים כל זמן ששאלה זו לא תיפתר. משתמשים אנו ביהודים מקומיים וזה מאוד לא בריא. באמריקה המרכזית הדבר נראה יותר ויותר דחוף.

קיבלנו הכרת טורקיה ויש לנו צירות בטורקיה. זה בהחלט פותח אופקים – (ד. בן־גוריון: אינני יודע אם הם כנים) – על כל פנים הם מתעניינים. מקובל שם שכאשר ציר חדש מגיע לשם אם הוא בדרגת ציר – לוחץ לו הנשיא את היד, מגיש את כתב האמנה ומברך אותו. את ששון[5] החזיקו ארבעים דקה בשיחה, הנשיא רצה לדעת מה המצב ומה יודעים אנו על סוריה וארצות ערב וכולי. יכול לקרות שבקרוב נקבל הכרה של פרס וזה יהיה דבר חיוני מאין כמוהו ותהיה לנו שם נציגות. פירוש הדבר עליית יהודים מפרס, הוצאת הון משם והצלת יהודי עיראק. זו הדרך להצלתם ועתה מנצלים אנו אותה בכל מיני דרכים עקלקלות ותחבולות מפוקפקות.

יכולים אנו לקבל הכרת הודו ויהיה זה דבר כביר. ישנה כבר שאלה של יחסים דיפלומטיים עם סין ואומרים אנו שהיחסים יהיו על ידי מוסקווה: הציר שלנו ימסור לציר שלהם במוסקווה ולא נשלח ציר לפקין או למקום אחר שם. זאת עושים אנו כדי לצמצם, אך יש דברים שאי־אפשר להימנע מהם.

יש שטחים שלמים של פעולה שאין אנו קיימים בהם. אחד מהם זה קשרי תרבות. אנחנו במצב לבלתי נשוא בשטח זה, אם יש לנו מה למכור בעולם זה, הרי אין אלה רק תפוחי זהב, אלא גם ערכי תרבות. נעשים כאן ניסיונות רבים המעניינים את העולם ונעשים דברים בעולם שמעניינים אותנו, אין כל צינור קבוע באומה בשביל להתקשר עם העולם. אין בזה פעולה סדירה – (ד. בן־גוריון: המועצה המדעית עושה זאת) – היא עושה, אבל אין כל פעולה סדירה. הרשת שלנו לידיעת דברים בעולם ובעיקר אלה הנוגעים לנו הולכת ומתרחבת. יש בה ברכה רבה, אבל זה מחייב תוספת ניכרת של אמצעים.

העברת הממשלה לירושלים, ובעקבותיה העברת משרד החוץ לירושלים, פירושו של דבר תוספת הוצאות. פירוש הדבר החזקת שתי דירות – לשכה מיוחדת כאן, נסיעות בלתי פוסקות של אנשים לשם קשר עם המשרדים. פירושו ישיבות

---

5 אליהו ששון (1902–1978), מדינאי ודיפלומט. יליד דמשק. עלה ב־1927. הצטרף לצוות הממ״ד ועמד בראש האגף הערבי במחלקה המדינית של הסוה״י 1933–1948. מנהל מחלקת המזה״ת במשרד החוץ 1948–1950. לימים שגריר, שר הדואר ושר המשטרה.

משותפות, מכוניות, בתי מלון. כל ישיבה שתהיה – יעלה הדבר עשרות לירות. יש כפילות לאורך חזית די ארוכה בעניין זה. כאשר קיבלנו החלטה זו – ראינו ודאי מראש שכך יהיה הדבר.

לעת עתה אין עוד סימן להעברת צירויות לירושלים לא עלה בידינו למשוך אחרינו את הסגל הדיפלומטי לירושלים. הוא מרתק את משרד החוץ לקריה [בתל אביב]. יש ציר שקיבל הוראה לא לנסוע אף פעם לירושלים, יש ציר שקיבל הוראה לנסוע רק במקרים יוצאים מן הכלל, אבל לא להופיע במקום שיתפרש מזה שיש הכרה במעמדנו בירושלים. וחג העצמאות יהיה השנה בלי הסגל הדיפלומטי – (המזכיר שרף: הסגל הדיפלומטי יתקבל בבית הנשיא ברחובות) – זו הצעה שאני מתנגד לה. תלכנה על עניין זה טלגרמות לעולם כולו ותהיה בזאת הפגנה, שהעולם לא מכיר בירושלים [כבירת ישראל]. אני נגד זה שהדבר יהיה בבית פרטי, אלא במשרד ממשלתי, ולא בדירת הנשיא. אך זו שאלה לחוד. על כל פנים, הם [הדיפלומטים הזרים] לירושלים לא יבואו. בזאת אין כל ספק. זה גורם לכפילות רבה ולהוצאות.

אני מעריך את העובדה ששר האוצר הוסיף לי, כמדומני, 200,000 לירות אבל אני בשום פנים ואופן לא יכול להסתפק בזאת.

נסיגה במשא ומתן עם ירדן

סעיף ב׳: סקירה

השר מ. שרת: אין לי הרבה ידיעות למסור, אני מקווה שחברי הממשלה קיבלו את ״ידיעות הממשלה״ האחרון על דבר סיבוך המצב בארצות הברית והשיחה שהיתה עם אצ׳יסון.[2]

ישנו משא ומתן עם אנגליה על ענייני רכישת נשק. התשובה היתה שהם בינתיים מוכנים להיכנס במשא ומתן על מכירת כל מיני דברים, שלכל הדעות אפשר למכור אותם, אבל זה אינו נוגע לדברים העיקריים שרוצים אנו לקנות. על הדברים העיקריים הם מוכנים לקיים בירור, אבל אינם אומרים לאו, הם הדגישו בסוף השיחה שאינם אומרים לאו. זה חל אומנם לא רק על מכירות באנגליה, אלא על רשות להולנד למכור לנו. בהולנד ישנה פירמה המוכנה למכור לנו מטוסי דחף [סילון] בתנאי שאנגליה לא תאמר לאו. הם לא הפלו בין קנייה שלנו מהולנד וקנייה מהם, אבל על שני הדברים אמרו שיעיינו בדבר.

יחד עם זאת הם טענו, והלם[3] טען זאת כאן, בתל אביב, שמפריזים אנו בכל העניין, מפריזים אנו קודם כל, מבחינת ההיקף, המספרים שלנו מוגזמים. הם אינם מוכרים למצרים כל מה שאומרים אנו שהם מוכרים. בי״ת, מפריזים אנו מבחינת הזמן. מה שהם כן מוכרים – אנו מציגים זאת כדברים שמצרים קיבלה, בעוד שאצלם זה בבחינת תוכנית של מכירה המשתרעת על תקופת זמן שלא נקבעה עדיין.

על הכל מדברים הם בהכללה. הם נזהרים שלא נתפוס אותם במספרים ותאריכים. הם אינם אומרים שלא שלחו נשק, אלא מה שאומרים אנו שנשלח כבר, אזי קודם כל זה מוגזם, אין כלל בדעתם לשלוח זאת. האובייקט האמיתי אינו זה שהכל נשלח, אלא מייצג הוא תוכנית של משלוח ואספקה שיימשך תקופת זמן לא קצרה. זאת רציתי למסור לידיעת החברים.[4]

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיף ב׳. רוה״מ ב״ג נעדר מפאת מחלה, את הישיבה ניהל אליעזר קפלן.

2 השגריר אילת נועד לשיחה עם מזכיר המדינה אצ׳יסון ב־31.1.1950 ודן עמו בשני נושאים: מדיניות ההזדיינות של מצרים והתעמולה המצרית ל״סיבוב שני״, ובקשת ישראל להרשאה לרכוש נשק הגנתי בארה״ב. ר׳ מכתב אילת אל אצ׳יסון, 13.2.1950, *תלחמ״י 5*, עמ׳ 120–124. עניין סיבוך המצב בארה״ב לא נתחוור.

3 הציר הבריטי סר אלכסנדר נוקס הֶלְם.

4 ר׳ מכתב מ״ש אל ב״ג 5.2.1950 על שיחתו עם הציר הבריטי, *תלחמ״י 5*, עמ׳ 105, 106.

במועצת הנאמנות המצב היה בערך כזה: ארצות הברית הודיעה לנו הודעה. גארו עשה מאמצים נואשים לגייס אותנו לצדו ולגייס השפעתנו על מעצמות שונות שיקבלו הצעתו כבסיס למיקוח, ואיים עלינו שאם לא זה – אז לא תהיה ברירה למועצה אלא למלא את המנדט שלה ולגשת לעריכת חוקה [לירושלים] לפי החלטת 9 בדצמבר. אמרנו לו שאיננו יכולים לגייס תמיכה לתוכנית גארו, כי אחר כך נילחם בה.

בינתיים הודיעו לנו אנשי ארצות הברית בז'נווה שהם מתנגדים תכלית ההתנגדות לתוכנית גארו ומתנגדים לה כפי שאפשר להבין משני נימוקים: קודם כל, מפני שהיא נותנת יותר מדי לצד השלישי, לפי דעתם, מבלי לפרש מי הצד השלישי. זה יכול להיות הוותיקן, כנסיות בצרפת. אלה יכולים להיות כל מיני אינטרסים שעלולים אנו לפגוש אחר כך בעיסה זו. שנית, מפני שהם חוששים שזה יקפח קיפוח רציני מדי את עבדאללה. הם גם חוששים שאנו מסוגלים לבוא לידי איזו קנונייה על יסוד תוכנית גארו, שלא יפגע הדבר כל כך בנו, אבל יפגע בעבדאללה. הם רוצים שיהיה הדבר "פֵּיר" לגבי שני הצדדים – אנחנו ועבדאללה.

ייתכן שמוסר אני את הדברים במילים יותר מדי מפורשות. היתה לי שיחה טלפונית עם ז'נווה, כדי לתפוס בפירוש מה נאמר.[5] הדבר נאמר יותר ברמז, אבל אין ספק שזו הכוונה. אצלם [אנשי ארה"ב] התנאי להסדר זה הסכם בינינו ועבדאללה. בזאת הם רואים ערובה להסדר בין שני הצדדים. חזקה עליהם שלא נסכים עם עבדאללה לעניין שאינו צודק כלפי עבדאללה וכלפינו, מה שנקבל כהסכם בינינו זה יהיה צודק לגבי עבר־הירדן וישראל.

הם אומרים כך: אם גארו יתעקש ויעמיד את הצעתו הם יצביעו נגד. אם לא יהיה מוצא אחר – לא תהיה להם ברירה – אלא להסכים שהמועצה מוכרחה למלא אחרי ההוראות שקיבלה ולגשת לעריכת החוקה לפי החלטת 9 בדצמבר. זו הדרך, זה הנוהל המוצדק. אך הם היו רוצים ללכת לא בדרך זו ולא בדרך זו. זאת אומרת, לא להיכנס לתוכנית גארו ולא לגשת לעריכת החוקה, אלא לדחות את הדיון, להעסיק את המועצה בעניינים אחרים, להשקיע אותה בבעיות קונגו, כדי לתת שהות לקיים משא ומתן שלנו עם עבדאללה, שיגיע לתוצאה לפחות בעניין ירושלים. הם שואלים אותנו אם כדאי להם להציע דחייה לשבועיים, והם מוסיפים ואומרים למה הם מצפים בהסכם בינינו ועבדאללה.

קודם כל, רוצים הם בהסכם. בי"ת, שגם אנו וגם עבדאללה נודיע בהסכם שאיננו מוכנים לבוא לידי הסדר, שלא נציג הסכם זה שאנו מכריזים על עצמנו

---

5 ר' דוח על שיחת מ"ש עם אבן בז'נווה, *תלחמ"י 5*, עמ' 114, 115.

כבעלי בתים על העיר, אלא משאירים דרך פנויה שיש למלא אותה בהסכם עם או"ם. שאלנו מה מצפים הם שייאמר בעניין זה. הם אמרו: בשורה ראשונה כדאי להגיד שמצפים אנו לפיקוח או"ם על המקומות הקדושים. אמרנו להם שחושבים אנו שכדאי לדחות את העניין לשבועיים. הם הוסיפו ואמרו שאינם בטוחים שאם הם יציעו זאת – יהיה להם רוב. בכלל יש להם רקורד של אי־הצלחה בעניין זה במועצת הנאמנות.

כל זה היה בסוף השבוע שעבר וצריך היה להתברר משלשום ואילך. לא התברר בדיוק מה העניין שם. יש דיון, אבל לא הגיעו לידי הצבעה, לעת עתה, והאמריקאי עדיין לא דיבר. הם אמרו: אם במשך שבועיים או שלושה יהיה הסכם עם עבר־הירדן, אזי הם יהיו "על הסוס" ואז יטלו הם את היוזמה בידיהם, ויאמרו שזה צריך להיות הבסיס, ועל זאת צריך לבנות משהו, ואז מתחיל ויכוח: מה אפשר להוסיף להסכם זה כדי לספק את או"ם עם קבלת הסכם זה כיסוד בל ימוט של ההסדר.

זה הביא אותנו למשא ומתן עם עבדאללה. הוא משותק עתה על ידי השלג. אין גם קשר טלפוני. אין שום קשר עם עמאן. מצד מערב פינה השלטון הישראלי את הכביש. מצד מזרח השלטון הערבי לא פינה.

בפגישה האחרונה שהיתה בירושלים, והיתה לאחר ישיבה של הממשלה של עבר־הירדן אשר דנה בעניין זה, היה ניסיון מצדם לנסיגה. היתה זו נסיגה מהסכמתם הקודמת לתת לנו את הרובע היהודי לנחלה, לרשת אותו. והם אמרו שזה מאוד קשה ומאוד לא נוח וזה יחבל במעמדם כלפי או"ם, כי אם נותנים כבר אפשר לתת עוד, ושאלו אם נסתפק בגישה חופשית לכותל המערבי, לבתי כנסיות והדבר יסודר באופן בטוח ומכובד וכך הלאה. אנשינו ענו על זאת בשלילה מוחלטת. במהלך השיחה אפשר היה להבין כי אחד מהם, על כל פנים, מגיש טענה זו רק מהשפה ולחוץ כדי לקבל תשובה שלילית ולקחת אותה בחזרה. הם כנראה בפעם הראשונה הרצו על המשא והמתן בפני הממשלה והיא אמרה שפה ושם ויתרו, ולך הסבר להם שהם טענו כבר. הממשלה ודאי ענתה שמוכרחים הם לדרוש ואמרו שידרשו. נחוץ היה להם לדרוש ולקבל תשובה בעניין זה. זה פירוש שאנשינו נותנים לדבר, אבל גם אם יחזרו בהם בעניין זה – אין זה אומר שיש הסכם. הקושי הגדול הוא בשאלת השכונות [הערביות במערב ירושלים]. בפגישה הקודמת שלפני כן השתתף ערבי פלשתינאי, והוא היה המלאך הרע, הוא טען שצריך להחזיר אנשים למקומותיהם וראו שהוא חי בעולם של דמיון, והיתה מחלוקת במשלחת העבר־ירדנית בין העבר־ירדנים ואנשי המשטר הישן בתוך הממשלה של עבדאללה. אנשינו ראו סימן ברכה בזאת שלפגישה האחרונה בירושלים לא הביאו אתם את הארצישראלי, ונאמר שהוא חולה. כנראה שקיבל

פקודה לחלות. אך גם בתוך אלה יש שמתקשים [לוותר] בעניין השכונות.

אנחנו אמרנו להם שניתן כסף. הם אמרו: "מה יתן לנו כסף? הרי בין כה תתנו כסף בעד זה". אמרנו שלגבי כל הארץ לא ניתן כסף עד שיהיה שלום כולל וסידור הפליטים וכל מיני דברים כאלה, ומי יודע מתי יהיה זה. שנית, ננקוט מידה של שמאים לגבי ההסכמים, פה מוכנים אנו להוציא את ירושלים מהמסלול כולו ולעשות הסכם לחוד. שנית, מוכנים אנו לשלם בעד זה בעין יפה יותר. עכשיו אצלם התיאבון לכסף בתהליך ההתפתחות. יש אנשים החיים באשליה וחושבים שכל הדבר שריר וקיים ויש המכריזים וטוענים ששם הרס ואבדון ולא נשארה אבן על אבן וכך הלאה. יש דין ודברים כזה וכך מבינים אנו את הדברים, בכל זאת, גם האיש שהוא מאוד חותר להסכים בכל תוקף, אותו איש שהיה עם המלך בפגישות הראשונות הוא לבדו, סמאיל,[6] הוא היה הזהיר והחמרן לגבי המלך המתפרץ. הוא היה בולם ומרסן אותו ומזהירו שמה שהוא חותם – אין זה שווה כלום ועליו לזכור מה תאמר הממשלה.

עכשיו, לאחר שהממשלה [של עבר־הירדן] נכנסה לעניין ומיניסטרים נכנסים לשיחות – סמאיל זה חפץ להיות הוותרן והוא מתווכח אתם. גם איש זה אומר שאך ורק בכסף לא נצא מעניין זה. צריך לנקוט פתרון סינתטי – בעד חלק יקבלו כסף, אבל משהו צריך להחזיר בעין ודבר זה עדיין עומד.

זה בערך המצב בנוגע למשא והמתן. צריכה היתה להיות פגישה שנייה והתעכבה לרגל השלג, ומחכים כל יום להפשרת השלגים שתאפשר חידוש הקשר.

בזמן האחרון ראיתי חומר על דיבורים של אנשי אמריקה, אנשי ה"סטייט דפרטמנט", וזו תמונה קודרת ומחרידה, וזה מעלה את חשיבות ההסכם עם עבר־הירדן. זאת אומרת – וזאת שואב אני מתוך קטעי דברים וליקוטי דברים – אצלם הולכת המחשבה בקו זה: אם אי־אפשרי שלום בין ישראל וערב – אין לנו ברירה, אלא לתמוך בערבים, ולתמוך בהם גם במלחמה בישראל, כי אז הפתרון הוא במלחמה. לא ייתכן שישראל תנצח את כל מדינות ערב, ודרך פשוטה יותר היא שמדינות ערב תנצחנה את ישראל. אז מרגיש אתה שאת היצר הרע מעוררת המחשבה לראות בזאת דרך המלך והדרך הכנה לשלום ויציבות. לא רק לסבול זאת, אלא לעזור בפועל ולהגיע ליציבות במזרח התיכון. הרהורי עבירה כאלה מתחילים לנסר במוחותיהם. כאן צריך להעמיד אותם בפני עובדה שהחיים הולכים בכיוון אחר. יבוא הסכם ראשון, ואחר כך שני וכן הלאה.

עכשיו לענייני פנים באותו עניין. אני עומד זה שבועות תחת לחץ בלתי פוסק של ועדת החוץ של הכנסת, שאנחנו נגלה את הקלפים בעניין המשא והמתן עם

---

6 משמעות הכינוי לא נתחוורה, אך הכוונה בוודאי לסמיר אל־ריפאעי.

עבדאללה. זה התחיל עוד לפני שובי לארץ, כאשר הייתי בניו־יורק, ומר בן־גוריון היה משתתף בישיבות אלה לא רק בענייני ביטחון, אלא גם בענייני חוץ. שנינו סירבנו ואמרנו: יש מגעים, יש גישושים, אך אין הדבר עומד במצב כזה שאפשר להביא זאת בפני הוועדה. אך הם מבינים שהעניין הרבה יותר רציני מכפי שאנו מתארים. העיתונות מלאה בזאת ויש פגישות ומשא ומתן, והם לוחצים ומוסיפים בעניין זה.

נדרשתי להביא עניין זה בפני הממשלה. סיעת "חרות" דרשה שתינתן אפשרות לוועדת החוץ להחליט באיזה תנאים אפשר לעשות שלום עם עבדאללה ובאיזה לאו. מפלגת הפועלים המאוחדת הסתפקה כאילו בפחות, אבל דרשה לפחות בירור בוועדת החוץ בשאלת תנאי השלום. אני טענתי לשניהם שעמדתם בעיני מאוד מופרכת מבחינתם הם. אמרתי כך: יש פה סיעות שבכלל מחייבות הסכם עם עבדאללה, לא כל הסכם, בתנאים שהן מציבות. דווקא אלה אינן שואלות מה התנאים. הן כנראה סומכות על הממשלה. יש שתי סיעות שהן שוללות הסכם עם עבדאללה מעיקרו. אחת שוללת כל הסכם איזה־שהוא על חלק ארץ־ישראל ממערב לירדן – זו סיעת "חרות". ואחת [מפ"ם] – מפני ששוללת היא הסכם עם גורם ערבי זה. לו היתה [בא"י המערבית] ממשלה אחרת, תחת חסות אחרת – לא היתה שוללת. אם כן, מדוע צריכות סיעות אלה לדעת את התנאים?

הם אמרו שאם הממשלה היא בעד הסכם – עליהם לדעת זאת ולהציל מה שאפשר. אמרתי להם שאם הוועדה רוצה לעשות בירור – הוועדה תברר באיזה תנאים אי־אפשר לאסור עלינו את הדבר ולהיכנס למשא ומתן, ואני מוכן לעזור להם להתמצא בבעיות. הם שאלו מיד אם אוכל להגיד מה דעת הממשלה. אמרתי: לא. הממשלה עדיין מבררת את העניין. אמרתי שאני מוכן להביא את הדבר לממשלה, ואני מביא זאת.

יכולה להיות הצעה שיימסר העניין להתייעצות ביני וראש הממשלה. אוכל לעשות זאת עוד היום – (היו"ר השר א. קפלן: נקבל סידור זה) – הם שאלו הרבה על מועצת הנאמנות ועמדתנו בעניין זה. כאשר עומד אתה בפני מטר של שאלות ומוכרח אתה משהו לספק לפעמים אומר אתה משהו שלא צריך היית להגיד וכך קרה לי. אמרתי שהחלטנו שאם תתקבל הזמנה למועצת הנאמנות – נענה להזמנה, ואז קרו שני דברים. ראשית, דברים אלה נתפרסמו בעיתון "חרות".[7] היתה נזילה ברורה בעניין זה וזו שאלה חמורה מאוד לעניין ועדת החוץ. שנית, יחד עם זאת הביאה "חרות" הצעה לכנסת. קיבלתי ממזכיר הממשלה מכתב שביום שני תבוא לדיון הצעת "חרות" בשאלת שיתוף פעולה של הממשלה עם מועצת

7 יומון תנועת ה"חרות".

הנאמנות ואני נדרש להיות בכנסת ולהשתתף בבירור, אם יהיה צורך.

אני רוצה לדעת איזו עצה אפשר לטכס כנגד זה. יהיה ויכוח בכנסת על שיתוף פעולה עם מועצת הנאמנות. לעת עתה השאלה עדיין לא התעוררה. אין הזמנה לנו להופיע בפני מועצת הנאמנות, ואיננו מתפרצים ללכת למועצת הנאמנות. הבירור יהיה על שאלה היפותטית לגמרי. לעומת זאת, אם יהיה בירור – יהיה צורך לנקוט עמדה. אם כן, למה לנו להגיד בפירוש שננקוט עמדה בעניין זה? אולי תהיה זאת עמדת מיקוח לנו? אפשר לעשות כך שאיש "חרות" ינאם נאום, ועל זאת תהיה תשובה קצרה מאוד של יושב ראש הוועדה, ש[העניין] לא הגיע לשלב של מעשה, ואחר כך תהיה הצעה לעבור לסדר היום. אם זאת דעת הממשלה – אלך בכיוון זה אך רציתי שהדבר יהיה ברור.

דעת שר החוץ התקבלה.

השר ד. רמז: לנקודה השנייה בקשר לשיחות עם נציג ארצות הברית, רציתי לשאול: האם אין מוליך מזה קו או מסקנה שיש להוציא לגבי זה בקשר למשא ומתן ישיר עם הוותיקן? אתה זוכר ודאי שהיה לנו פעם שיקול שלא יתנו להתערב לצד שלישי? האם זה תוצאה מעניין זה?

השר מ. שרת: הם אומרים דברים מפורשים בעניין זה. הם אומרים ש[בירושלים] הכרחי הסכם משולש בין ישראל לעבר־הירדן ובין שניהם לוותיקן. לנו יש עמדה ברורה – בשום פנים ואופן לא ללכת לוותיקן עכשיו, לא לפנות אליו. אלה כל העצות שמקבלים אנו מכל צד. אנו יודעים שהוותיקן יסרב להיכנס למשא ומתן. פנייתנו לא תביא לתוצאה חיובית, אבל היא תשמש עדות לו שאנו מוכנים להיכנע או להתפשר. כלפי הוותיקן יכולים אנו ללכת רק בדרכים עקיפות, אותן דרכים בהם לוחצת עליהם בלגיה, צרפת ועוד ארצות. יש להסביר להם את המצב ולא יהיה פתרון בדרך זו.

מדיניות החוץ של ישראל

בפתח דבריו ביקש מ"ש מהנוכחים להציג לו שאלות.

מ. שרת: כאשר הסברתי שרצויות לי שאלות, אני מקווה שהובן שהשאלות משמשות לי אך אמצעי ליעילות ההסברה ובשום פנים ואופן לא התחייבתי מראש לענות על כל שאלה ושאלה. אני מרוצה מאוד שנשאלו השאלות ואני מרשה לעצמי להביע שבח, שכל השאלות היו לעניין. הן משמשות לי הכוונה, תמרורים המסמנים את הדרך שעלי ללכת בה בהסברתי מבלי שאתחייב להתעכב על כל תמרור ותמרור.

החבר ששאל ראשונה השכיל לקלוע לנקודה חשובה מאוד: באיזו מידה ייתכן לומר שמדיניות החוץ שלנו היא מתוכננת, ובאיזו מידה אינה אלא שורה של תגובות ארעיות לכל מיני בעיות המתעוררות מזמן לזמן ואשר אנחנו דנים עליהן, על כל אחת ואחת לגופה, ומנסים לפתור אותן במידת יכולתנו.

התשובה היא, כמובן, שמדיניות החוץ שלנו, כמו כל מדיניות חוץ, היא צירוף של שני היסודות האלה כמו שכל פעולה של בני אדם, בין אישית ובין קיבוצית, היא צירוף של שני היסודות האלה. אני מניח שכך הדבר בכל חוג של נוער: משתדלים ליצור תוכנית, אבל אחר כך נענים לתביעות החיים במידה שהן מתעוררות. כך הדבר בכל משק: כל משק מתאמץ שתהיה לו תוכנית, שידע מראש מה הוא רוצה לעשות, אבל בשום פנים אין הדבר יוצא תמיד אל הפועל, כי יש כל מיני הפתעות וצרות צרורות, ולפעמים אך מעט מאוד נשאר אחר כך מהכיוון התוכניתי. ואף על פי כן, איש אינו מתחרט על כך שהיה תיכנון בתחילה, כי התיכנון משמש קו מנחה ואחיזה ואין הרגשה שלגמרי תועים בתוהו לא דרך.

אם נניח מראש, שהכרחי תיכנון של מדיניות החוץ וישנו תיכנון, השאלה היא מה הם יסודות התיכנון הזה, למה מתכוונת ולמה צריכה להיות מכוונת מדיניות החוץ של מדינת ישראל.

כאן יש להביא בחשבון כמה יסודות. קודם כל, עלינו לדעת שאין מדיניות החוץ דבר־מה שיש לו קיום בפני עצמו. זהו אחד משירותי המדינה. כמו שהצבא אין לו זכות קיום בפני עצמו, הוא משרת צורך ידוע של המדינה, כן גם מדיניות החוץ. כשאנו באים לשאול מה צריכה להשיג מדיניות החוץ, לקראת מה היא

---

1 יום העיון נערך מטעם המחלקה לנוער של מרכז מפא"י והוקדש לשאלות מדיניות חוץ. הכנס התקיים בתל אביב באולם "הקרן הקימת לישראל". (מועתק מארכיון העבודה, מכון לבון).

צריכה לחתור, עלינו לשאול שאלה קודמת: למה חותרת המדינה, מה היא מטרת המדינה? וכאן יש הגדרה חיובית ויש גם הגדרה שלילית, זאת אומרת, יש הגדרה חיובית ויש הגבלה ידועה שלה. עלינו להבדיל היטב בין מדיניות ובין חזון. אין זאת אומרת שהמדיניות יכולה להיות תלושה ומנותקת מקרקע החזון, אבל מצד שני אין זאת אומרת שהמדיניות יכולה להסתפק אך ורק בחזון, באשר חזון איננו דווקא עניין הקשור בחיי יום יום. חזון יכול להיות דבר־מה המכוון להשגת מטרה רחוקה. בצאתי לדרך רחוקה אני יודע מראש לאן אני רוצה להגיע. אבל בדרך הרחוקה הזאת שהיא מחוז חפצי, בקטע של הדרך, אני יכול לפנות ימינה או שמאלה, לעלות מעלה או מטה וכאילו לנטות מהמסילה הראשית ולפעמים גם לנסוע אחורנית, כאילו בכיוון הפוך למטרה, מפני שתנאי השטח מחייבים סטיות כאלו. אף על פי כן, חשוב לדעת מהי המטרה הרחוקה ותמיד לחתור אליה.

זהו היחס בין החזון ובין המדיניות. מדיניות מתייחסת תמיד לא לדרך כולה כי אם לקטע של הדרך, תמיד לקטע של הדרך במובן של זמן. אי־אפשר לקבוע מדיניות לימים, כאשר אין כלל לראות מראש מה יארע בהם. אם מדברים על מדיניות – המדיניות זה תמיד דבר־מה מעשי, אפשר לקבוע אותה לתקופה שניתן לראותה מראש, שניתן לראות מראש פחות או יותר את השתלשלויותיה. לכן צריך תמיד לדעת שיש כאן שני קני מידה של זמן: קנה מידה קצר וקנה מידה ארוך. וכשאנחנו מדברים על מדיניות – אנחנו מדברים בפירוש על קנה מידה קצר. ולא תמיד אפשר למתוח ביקורת על מדיניות מבחינת החזון, מפני שאם אומנם היא מתנקשת בנפש החזון, וזוהי נקודה חמורה מאוד, אז צריך להוכיח זאת. אם אין זו אלא סטייה רגעית או השהיה, דבר זה כשלעצמו עדיין אין בו ביקורת חמורה אם אפשר להוכיח שאין זו סטייה מהחזון.

כאשר אנחנו מדברים על מדיניות החוץ של מדינת ישראל אנחנו מדברים על מדיניות החוץ בתקופה זו, בתקופת ייסוד המדינה, הקמת המדינה, הגנת המדינה מפני הסכנות האורבות לה עכשיו ומילוי המשימות הבלתי אמצעיות של המדינה בתקופה זו. כמה תימשך תקופה זו אין לדעת. אין זאת אומרת שקובעים מראש מדיניות למשך 20–25 שנה ובמשך 25 שנה אין משנים כלשהו במדיניות זו, ואחר כך, כעבור 25 שנה, מטכסים עצה מה תהא המדיניות ל־25 השנים הבאות. לא כך הדבר. את המדיניות יש לבדוק יום יום ושעה שעה, ויש להתאים אותה יום יום ושעה שעה גם למשימות המשתנות וגם למסיבות החיים המשתנות. אבל צריך תמיד לדעת שכל הכרעה שקובעים היא לא הכרעה לדורות כי אם הכרעה לתקופה פחות או יותר קצרה.

לאחר שסייגתי את עצמי כך, השאלה בכל זאת חוזרת לשורשה. אם כן, מה הם הדברים הקובעים את המדיניות המתוכננת? קודם כל, מבחינה חיובית – תפקיד

המדינה. שנית, מבחינה מסיגת – המצב בעולם בסביבה הקרובה ובסביבה הרחוקה, מפני שאת המשימה הזאת צריך למלא לא בחלל ריק, כי אם צריך למלא אותה על פני רקע מסוים, אשר כפי שציינו כמה חברים לא בנו תלוי ליצור אותו – הוא נתון. אנחנו גם חלק ממנו, אנחנו מופיעים עליו, אבל מכריעים בו במידה מעטה מאוד ולפעמים לא מכריעים בו כלל.

ובכן, השאלה היא מהי המשימה העיקרית של המדינה. המשימה העיקרית של המדינה היא קודם כל להתקיים, להחזיק מעמד, להתגונן. אבל בזה בשום פנים ואופן לא די, מפני שהמדינה לא באה לעולם אך ורק כדי להתקיים. המדינה מוכרחה להתקיים כדי למלא את יעודה, היא לא באה לעולם אך ורק כדי להתקיים, היא באה לעולם כדי למלא את יעודה. על כן אי־אפשר כלל להפריד בין שני הדברים האלה – בין תפקיד המדינה להתקיים ובין תפקידה למלא את יעודה. מהו יעוד המדינה הזאת? יעוד המדינה הזאת הוא קיבוץ גלויות. זהו יעוד כפול. קודם כל, לשם המדינה עצמה – כדי שהמדינה הזאת תתקיים, תחזיק מעמד לאורך ימים, היא צריכה להיות הרבה יותר חזקה מאשר הינה. יותר חזקה פירושו יותר רבת אוכלוסין, יותר חזקה פירושו יותר בנויה, מהווה יותר משקל מדיני, פירושו ליצור יכולת הרבה יותר גדולה, הרבה יותר מפותחת. לולא היה עם יהודי בעולם, או אילו העם היהודי בעולם לא היה במצב כזה שהוא זקוק לעלייה ולהצלה – גם אז היתה עומדת בפני המדינה הזאת בעיה חמורה מאוד: כיצד להתחזק לשמה, לשם עצמה. אבל אנחנו לפעמים מתפלאים עד כמה יש סתירה בחיים ובעולם ולא תמיד נותנים את דעתנו עד כמה יש התאמות ועד כמה יש הרמוניה בחיים ובעולם. אם כן, צורך זה של המדינה הוא גם צורך העם היהודי. כשם שהמדינה הזאת זקוקה לתגבורת מחוץ לארץ על ידי זרמי עלייה, כך זקוקים המונים גדולים בחו״ל לעלייה לארץ ולהיאחזות בה על ידי מעבר לעבודה יוצרת.

שני הדברים האלה עולים בד בבד, דחופים באותה מידה שכל אחד מגביר את דחיפות חברו. ושני הדברים האלה אחוזים זה בזה כשלהבת בפתילה. כשם שהמדינה אינה יכולה לדחות את התחזקותה לתקופה שבה אולי יהיה לה יותר קל להתחזק, מפני שהיא יכולה גם לא להגיע לתקופה זו אם לא תתחזק בינתיים. וכך גם העם היהודי. אותם ההמונים הזקוקים היום לעלייה אינם יכולים לדחות את עלייתם עד אשר יגיעו לתקופה שבה יהיה יותר קל להם לעלות, שמא לא יוכלו לעלות, או ירצו ולא יהיה לאן לעלות. שני הדברים האלה דחופים כאחד ואין הגבלה לדחיפותם – יש הגבלה ליכולת שלנו להיענות לדחיפות זו.

אלה הם שני השורשים, שעוד בשכבה עמוקה מאוד בקרקע הם מתערבים לאחד. הצורך של מדינת ישראל להתחזק ולהתבצר על ידי הוספת כוחות, קודם כל כמותיים, באנשים, ועל ידי בניין המדינה ופיתוחה וניצול אפשרויותיה כדי להוות

גורם יותר חזק של ייצור, ובאותה שעה, הצורך של המוני יהודים בגולה לעלות. ויכולים הם לעלות הנה רק אם ייאחזו אחר כך במשק, בחקלאות, בתעשייה. ואפשר יהיה לקלוט אותם רק אם הארץ תפותח ותעלה לרמת ייצור יותר גבוהה ולצורות ייצור יותר מגוונות. שני דברים אלה עולים בד בבד וההגבלה היא רק ביכולת להיענות. זאת אומרת התפקיד הוא לאפשר למדינת ישראל – במהירות האפשרית ביותר ובממדים רחבים ככל האפשר – להיענות לצורך הכפול הזה של המדינה ושל העם היהודי.

הייתי מוכן להסביר כל סעיף וכל פרט וכל קו של תוכניתנו המדינית, של המעשה המדיני שלנו, ולהוכיח את הכרחיותו מתוך זיקה לעיקרון היסודי הכפול הזה. אני סבור שדי בעיקרון היסודי הזה כדי להסביר את הכול, ואסור אף לרגע אחד להסיח את הדעת ממנו. באשר הסחת הדעת ממנו זוהי הסחת דעת מהגורם העיקרי הקובע את אופיה של מציאות חיינו. הסחת הדעת ממנו זוהי גם התכחשות ליעוד המרכזי של המדינה, להצדקת קיומה. בכול עניין ועניין צריך לשאול: במה צעד זה או צעד אחר מקדם את מילוי המשימה הזאת וכמה הוא מעכב אותה ומחבל בה? לגבי כל צעד וצעד ולגבי כל מעשה ומעשה צריך להציג את השאלה: זה מוצדק מאותה בחינה, או זה פסול מאותה בחינה? ואם זה פסול מאיזו בחינה אחרת – צריך לשאול: כן, אבל אם זה מוצדק מבחינה זו – אז מה עדיף על מה? וצריך לקבוע בכל דחיפות ההחלטה את הבכורה של הבחינה הזאת.

יתר על כן, קביעת הבכורה של הבחינה הזאת צריכה להיות כיוון ההתקפה העיקרי שלנו בכל פעולת חינוך ובכל ויכוח מדיני, בכל פולמוס שאנחנו עלולים להסתבך בו עם אחרים הן בפנים והן בחוץ. צריך תמיד לטפוח על פני יריבים ומתנגדים ושוללים ונבוכים ותועים את הבחינה הזאת. להעמיד אותם – לפעמים מחייב הדבר אכזריות מסוימת – פנים אל פנים מול העובדה המרכזית הזאת של ההיסטוריה של מדינת ישראל וההיסטוריה של העם היהודי – ההכרח הגמור, האכזר, הדחוף ביותר להשתית את מדינת ישראל על יסודות איתנים, וההכרח הגמור והדחוף ביותר לכנס בתוכה כמה שאפשר יותר יהודים מהגולה. שני הדברים האלה כאחד.

כמובן, בהיותן משימות מאוד מעשיות, משימות של פעולה, ופעולה שאינה סובלת שום דיחוי, פעולה אשר לשמה נוצרה המדינה ואשר ברגע שמתרופף הדופק שלה הרי יסוד קיומה של המדינה מתערער – שני הדברים האלה מחייבים רגישות רבה לגבי הרקע המציאותי אשר עליו התייצבה מדינת ישראל בבואה לעולם, הרקע המציאותי של המסיבות אשר בתוכן, ורק בתוכן, היא יכולה להגשים את יעודה. זאת אומרת, המציאות של העם היהודי בעולם – המציאות המדינית והחברתית של הארצות בהן הוא מפוזר. זאת אומרת, המציאות המדינית

של העולם לגבי האפשרויות של גיוס עזרה למדינת ישראל, אם עזרה מדינית או עזרה כלכלית. מהבחינה הזאת נגזרת התוצאה לקביעת העמדה שלנו בכל השאלות המדיניות שאנו נתקלים בהן ונפתלים אתן.

השאלה של תהליך העלייה אינה שאלה פשוטה. לכאורה אפשר היה לומר, ונשמעים קולות כאלה בעולם, שניתן לפתור את הבעיה הזאת תוך תקופה קצרה מאוד. מה פירוש הדבר? כל יהודי, אפשר לומר, צריך להגדיר את עצמו אם הוא רוצה לעלות, להפוך לאזרח מדינת ישראל, או שאין לו חלק ונחלה בישראל, כי אז הוא צריך לנתק את הקשר אתה.

יצא עכשיו ספר חדש של ארתור קסטלר,[2] ובסוף דבר הוא מביע בארבעה עמודים קצרים תורה שלמה. הוא אומר כך: תמיד יהודים התפללו, קיוו לנס קיבוץ גלויות, לנס הקמת המדינה, להחזרת העטרה ליושנה, "לשנה הבאה בירושלים" וכולי. התפילה הזאת נתמלאה. נס הגאולה קם ויהי – קמה מדינת ישראל. מעתה כל האומר "לשנה הבאה בירושלים" – אין שום דבר מונע בעדו למלא את משאלת לבו, אין שום דבר המונע בעדו לקום ולעלות – ובשנה הבאה הוא בירושלים. אבל אם איננו בוחר לעשות זאת – עליו לחדול להתפלל, כי אז הוא עושה את תפילתו פלסתר. לתפילתו היה טעם כל זמן שהדבר לא היה תלוי בו. עכשיו הדבר תלוי רק בו. הוא יכול לעלות. אם אינו עולה סימן שאינו רוצה לעלות, ואז למה הוא מתפלל? יחדל להתפלל! זאת אומרת, ינתק את הקשר.

זוהי תפיסה מבהילה בשטחיותה, כי הרצון לעלות אינו נקבע בשיעורים מסוימים. הוא יכול להיות קיים היום – וייתכן שלא היה קיים לפני שנה. הוא איננו קיים היום – הוא יכול להתעורר בעוד שנה. לא תמיד מה שדוחף לעלייה אלה הן צרות וסבל ורדיפות וסכנת חיים. זה כמובן גורם כביר הדוחף לעלייה, אבל לא רק זה. אילו היה רק הדבר הזה – כי אז מדוע היו באים יהודים רק לארץ־ישראל? היו בורחים לאן שעיניהם רואות, אם רק אפשר לברוח, או שהיו אומרים: אומנם רע הדבר ומר, אבל אין ברירה. יש אנשים החיים דורות על פני לוע של הר געש. סימן שיש עוד משהו. ישנה גם שאיפה חיובית. וכשם שיש זכות קיום לפחד מפני רדיפות ולרצון לברוח מרדיפות, כך יש זכות גם לשאיפה חיובית, שחיים בארץ יכולים לשוב ולעורר.

אנחנו עדים עכשיו בעולם, פרט לפינות מעטות שהן בבחינת יוצא מן הכלל המאשר את הכלל, לחיזיון של זיקה לאחדות העם היהודי, בכל מיני קצוות ואגפים בעם היהודי, זיקה גדולה הרבה יותר מאשר היתה בזמן מן הזמנים. ההכרה של אחדות העם היהודי חיה עכשיו הרבה יותר משהיתה חיה בזמן מן הזמנים.

---

2 קסטלר/*הבטחה והגשמה בארץ־ישראל 1917–1949*.

הרבה יותר כדאי עכשיו להיות יהודי – מבחינה רוחנית, מבחינה מוסרית – מאשר במשך תקופות ארוכות מאוד בהיסטוריה. זה "עסק" הרבה יותר מכניס במובן המוסרי משהיה. זה מנחיל יותר גאווה, יותר סיפוק, זה זוקף יותר את הקומה. ויש יותר ויותר רצון לדעת, להתעניין, לבקר, לראות, להיות קשור באיזה אופן שהוא. אינני רוצה להיכנס בפרטי הבעיה הזאת. ישנו עכשיו משבר ידוע בתנועה הציונית באשר אולי הדפוסים הארגוניים שלה אינם מתאימים, אינם הולמים את המצב החדש. אבל אני מדבר מחוץ לשאלה של דפוסים וארגון. אני מדבר על תהליכי מחשבה ועל תהליכי הרגשה המתחוללים בקרב העם היהודי. לא רק שאין חיזיון של ניתוק קשרים נפשיים ושל פניית עורף למדינת ישראל, כי אם יש יותר ויותר ריכוז של יהודים סביב מדינת ישראל. זהו תהליך היסטורי.

כמובן לא נפתור בעיית כל יהדות כמו שפתרנו, נניח, את בעיית יהדות בולגריה מקצה אחד ואת בעיית יהדות תימן מקצה שני. אלו הן שתי דוגמאות בולטות מאוד לחיסול מהיר ולהעברה סיטונית. ובמקרה שתי היהודיות האלה גם שוות, פחות או יותר, בגודלן, עם היותן בשני קצוות של כדור הארץ כמעט. אנחנו העברנו כמעט את כל יהדות בולגריה לארץ והעברנו כמעט את כל היהדות התימנית. ולא רק מפני שיש ארצות מהן אין מרשים ליהודים לצאת ואי־אפשר לפתור את בעייתם באופן כזה, ולא רק מפני שיש ארצות שהיהדות שם היא כה גדולה שאי־אפשר להעביר אותה במהירות כזאת. אילו היו שערי היציאה של רומניה נפתחים לרווחה כמו שנפתחו שערי בולגריה – לא היינו יכולים להעביר לארץ 300 אלף יהודי רומניה באותו פרק זמן שהעברנו 30 אלף יהודי בולגריה. זה היה תהליך של שנים. ונניח שברית המועצות פותחת את שעריה – יהיה זה תהליך ממושך עוד יותר. לא רק מפני זה, אלא מפני שיש יהדויות שעוד לא התעוררו לכך כמו שהתעוררה לכך, נניח, יהדות רומניה.

אני אומר בביטחון גמור: עם כל ההבדל במידת הזיקה הגלויה, המוחשית, הנראית לעין, בין יהדות אמריקה וישראל לבין יהדות רוסיה וישראל – הרי מבחינת הרצון לעלייה ברוסיה ובאמריקה אין כל השוואה. יש באמריקה עיתונות שמספרת השכם והערב על מדינת ישראל ועל ההסתדרות הציונית. יש מגבית המקיפה המונים, יש זרם בלתי פוסק של תיירים ומבקרים ויש זרם בלתי פוסק של שליחים מהכא להתם ומהתם להכא. הקשר בין יהדות אמריקה וישראל זהו אחד העורקים החיים בחיי יהדות אמריקה ואחר העורקים החיים בחיי מדינת ישראל. לעומת זאת, אם לקחת את רקע היחסים בינינו ובין יהדות ברית המועצות, ששם הושלך הס גמור, שיתוק גמור, קיפאון גמור – הרי עד כמה שזה לא יצלצל כדבר מוקשה, מופרך ולא מתקבל על הדעת, אני אומר: אין כל השוואה לגבי רצון העלייה, לגבי הכוננות לעלייה ברוסיה ובאמריקה, זה ביחס הפוך לאפשרות,

כשם שהאפשרויות של עלייה מאמריקה לישראל הן בלתי מוגבלות, כי הרוצה יכול לבוא, וברוסיה האפשרויות הן אפס – כך, אילו נפתחו שערי רוסיה, אין כל ספק שהיתה אז נהירה המונית לישראל, בעוד שמאמריקה, עם כל השערים הפתוחים לרווחה, העלייה הולכה טיפין טיפין, "אחד מעיר ושניים ממדינה".[3]

מה זאת אומרת? האם זאת אומרת התייאשות מיהדות אמריקה? האם זאת אומרת להציג ליהדות אמריקה אולטימטום: אלה מכם הרוצים לעלות – עולים, השאר יישארו כבר באמריקה לעולם ועד? זהו דבר שאין לו כל שחר. אם אינם עולים היום – האם זאת אומרת שאף פעם לא יעלו? מדוע אף פעם לא יעלו? מי יודע איך ישתנה מצבם? גם אם לא ישתנה מצבם, מי יודע איזה יצרי קיום ואיזה שאיפות לחיים יהודיים יותר מלאים ולתוכן יהודי יותר עשיר בחיים יכולים להתעורר בהם למראה מדינת ישראל משגשגת, עולה, מופיעה בפני העולם בלבוש מאוד מכובד.

לָמָּה רוצה אני להגיע כאן? אני רוצה להגיע כאן למסקנה, שלא זו בלבד שאסור לנו לנתק במו ידנו את הקשר עם איזו קהילה יהודית אי־שם בעולם, אלא שאנחנו מצווים לחתור בכל מאמצי כוחנו ובכל הדרכים האפשריות והבלתי אפשריות להידוק הקשר הזה, לחיזוקו. ולא רק מפני שזה נחוץ לנו, אלא מתוך דאגה לקיום העם ומתוך דאגה לרוחו, מתוך דאגה להכרתו, מתוך האחריות שאנחנו נושאים בה בעד העם היהודי כולו.

יש עוד דבר. נניח שהתהליך של התעוררות הרצון לעלות בקרב אותן היהדויות שכיום רצון זה שם אינו אלא נחלת יחידים, הוא תהליך ממושך מאוד. נניח שאין תקווה בתקופה הקרובה לעלייה משם ונניח שמבחינת מדיניות מעשית אני יכול למחוק את הדבר מן החשבון. אינני בטוח. אבל נניח שלאותה תקופה שאנו קובעים בה את המדיניות אנו יכולים למחוק מן החשבון אפשרויות של עלייה בממדים ניכרים מארצות הברית של אמריקה – גם אז לא משתנית הנחת היסוד שלי בדבר חובת הזיקה. מדוע? מפני שבכל מעשה שאנו עושים כאן אנו אחראים לא רק כלפי עצמנו, כי אם אחראים כלפי העם היהודי כולו.

זהו אחד הקווים האופייניים המיוחדים במינם של מדיניות החוץ של ישראל. אין דבר כזה בחיי שום אומה ולשון, כי לשום אומה ולשון היושבת על אדמתה אין תפוצה כזאת כמו שיש לנו, ואין הדבר הזה דומה משתי בחינות: אין זה דומה, קודם כל, מבחינה כמותית – מבחינת ההיקף העולמי של התפוצה, ואין זה דומה מבחינה איכותית – מבחינת הקשר. אירלנדים שבאמריקה מתבוללים בעם האמריקני אחרת משמתבוללים יהודים שבאמריקה. אין להשוות את ההד שמוצאים

3 לפי "אחד מעיר ושניים ממשפחה" (ירמיהו ג 14).

מאורעות מדינת ישראל בלב יהודי אמריקה להד שמוצאים מאורעות אירלנד בלב האירלנדים באמריקה. כעבור שניים־שלושה דורות הזיקה שלהם לארץ מוצאם מיטשטשת כמעט לגמרי, והוא הדין לגבי גרמנים שבאמריקה ולגבי כל אומה ולשון – חוץ מיהודים. כמו שכתוב: "ישנו עם אחד בגויים לא יתערב".[4] כמה שהם רוצים להתבולל עדיין אינם מצליחים, ויש כאלה שאינם רוצים להתבולל, שנשארו יוצאים מן הכלל ויוצאי דופן לגבי החיים האמריקאיים.

אם, למשל, יקרה היום באירלנד איזה דבר, אם תחליט ממשלת אירלנד איזו החלטה – תזכה למעט מאוד תשומת לב באמריקה באשר אירלנד היא רק אחת המדינות הרבות הלא־גדולות שישנן בעולם. אבל נניח לוויכוח בתוכנו אם תהיה חוקה למדינת ישראל או לא תהיה – זה נותן כל הזמן כותרות בעיתונות אמריקה. כאשר נתפרסמה הטיוטה של החוקה, הכתובה בידי יהודה פנחס כהן,[5] היא נכנסה במילואה בעיתונים הגדולים באמריקה. עליה ישבו חכמים בבתי מדרש ובאוניברסיטאות שדרשו ולמדו אותה, וכתבו הערות וחיברו תזכירים. מדוע? משני טעמים: מפני שידוע שישנם חמישה מיליון יהודים באמריקה הקשורים בכל נימי לבם לעניין, ומפני שחושבים שמדינת ישראל יש בפיה איזו בשורה לעולם.

פירוש הדבר, שהגויים דנים עכשיו על היהודים בכל ארץ וארץ לפי התנהגות מדינת ישראל. אינני יודע אם דבר זה ברור לכם. כאשר עסקנו בסוגייה זו של גיוס בימי מלחמת העולם האחרונה, אמרנו: לפי התנהגות חצי מיליון יהודים אלה שבארץ, שאז, לפני ההשמדה, היו בעצם החלק ה־35 של העם היהודי כולו, על פי התנהגותם ייקבע מעמד העם היהודי כולו במלחמה הזאת אם הוא עם לוחם או איננו עם לוחם. מדוע? לא מפני שאנחנו יכולנו להוציא מתנדבים במספרים כל כך עצומים. נלחמו בצבאות השונים יותר ממיליון יהודים, אבל הם כולם נלחמו על פי חוקים שלא רצון העם היהודי הביא אותם לעולם. הם היו מוכרחים להילחם. הם השתתפו בחקיקת חוקים אלה בתור אזרחים, אבל לא בתור יהודים. המקום היחיד בעולם שניתנה אפשרות לעם היהודי קודם כל להפעיל את רצונו ולבטא את רצונו, המקום היחיד שניתנה אפשרות לעם היהודי לקבוע לעצמו מדיניות במלחמה הזאת, לקבוע לעצמו עמדה ומדיניות של גיוס – היה כאן בארץ. ולפי זה דנו את היהודים בכל מקום ומקום, מפני שאם יהודים אנגלים הולכים למלחמה אין זאת אומרת שהעם היהודי רוצה ללכת למלחמה. אבל לא אמרו כך: יהודים אלה שבאנגליה הם רק קומץ מן העם היהודי בעולם, וכל אחד ואחד יכול היה להיות במקומם. נניח שהיתה מתקבלת תורת

---

4 על פי דברי בלעם: "הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב" (במדבר כג 9).

5 ליאו (יהודה פנחס) כהן (1894–1961). יועץ מדיני בממ"ד, התמנה בדצמבר 1947 ע"י הנהלות הסוה"י והוה"ל, בעקבות החלטת העצרת על חלוקת א"י, לחבר חוקה למדינה.

הכסל של "השומר הצעיר", שלהתגייס צריך רק להגנת הארץ,[6] ובניח ש"השומר הצעיר" היה אז בהנהגה, בניח שנציגי תנועת הפועלים בסוכנות היהודית היו חברי "השומר הצעיר", שמנהל המחלקה המדינית של הסוכנות היה חבר "השומר הצעיר" וההלכה היתה כמוהם, כי אז פירוש הדבר היה שאומנם העם היהודי איננו רוצה שהנאצים ישתלטו על הארץ. הוא מוכן להילחם נגדם, אבל לא איכפת לו מה יהיה המשטר בעולם, נאצי או לא נאצי, מפני שדבר זה אומר בפירוש: הוא בחזיתות אחרות אינו נלחם. הוא נלחם רק במדינתו, כי אז היה זה קובע את מעמד העם היהודי כולו.

כאשר אני נואם באסיפות ואומר, שהמדינה הושגה על אפו ועל חמתו של "השומר הצעיר" ובניגוד גמור לעקרונות של "התנועה לאחדות העבודה", טוענים הם: "מה זאת אומרת, הרי זו עלילה! האם לא נלחמנו, האם לא שפכנו דמנו, האם לא בנינו את המדינה?" וכך כשאני אומר שהיתה מדיניות כזאת של "השומר הצעיר", טוענים הם: "מה, חברינו לא נלחמו בלוב, לא נפלו בלוב, לא נלחמו ונפלו באיטליה?" אני רוצה שיהיה ברור למה מכוונים הדברים. הדברים אינם מכוונים להתנהגות של כל איש ואיש בתוכנו. כמובן, משנפלה ההכרעה, אנשי "השומר הצעיר" ואנשי "התנועה לאחדות העבודה" מילאו את חובתם כאזרחי המדינה וכאזרחי היישוב כמו כולנו, ולפעמים אף הלכו בראש. אין כל שאלה. מכמה וכמה בחינות הם אולי קורצו מחומר אנושי יותר מעולה. אבל במצבים כאלה אין דנים על התנהגותם של המוני פרטים – דנים על מדיניות, על כיוון, אחרת אין טעם בכלל, אחרת למה צריך להתפלג למפלגות, ולמה צריכות מפלגות להתנצח ביניהן, ומה טעמו של כל הוויכוח הציבורי בינינו?

הוויכוח הוא בין תורות, הוויכוח הוא בין כיוונים. אז התורה היתה כזאת. אז התורה היתה, בניח, נגד מדינה, בעד פתרון אחר לגמרי של שאלת הארץ, ואילו התורה ההיא היתה מתקבלת – כל ההשתלשלות היתה אחרת ולא היינו מגיעים למה שהגענו.[7] יש חובה לומר – חובה לאמת וחובה לחינוך, כדי ללמוד לקח מהניסיון – שהיה יכול לקרות אסון כזה, שאילו תורה ידועה נתקבלה – היינו מגיעים עדי אובד, ולא הגענו לאותו מצב מפני שהשתלטה במדיניות שלנו תורה אחרת. וזה שבשעת הניסיון כולנו שווים ודם כולנו נמדד באותה מידה – על זה אין כל מחלוקת.

כשם שבימי מלחמת השחרור, מלחמת העצמאות, כל ניצחון שלנו, כל מעשה

---

6 מפלגת "השומר הצעיר" התנגדה עקרונית לשירות המתנדבים הארץ־ישראלים לצבא הבריטי מחוץ לגבולות הארץ.

7 "השומר הצעיר" דגל בפתרון שאלת א"י ע"י הקמת מדינה דו־לאומית. "התנועה לאחדות העבודה" דגלה בפתרון השאלה ע"י החלת משטר בינלאומי בא"י.

גבורה שלנו, כל הצלחה שלנו, היו נרשמים על ידי הגויים לזכותם של היהודים היושבים בתוכם – בכל מקום ומקום, אם ברוסיה הסובייטית או באמריקה, או בצרפת או בבלגיה או בכל ארץ אחרת – כך כל כישלון שלנו נרשם לחובתם. אם, למשל, מדינת ישראל עושה איזה מעשה טוב, מעשה צודק – זה מעלה את קרנה, ואם היא עושה משהו הנראה בעיני הגויים כאיוולת או כמעשה פשע חלילה – זה נרשם לחובתה. אם, נניח, אנחנו מטמאים או מחללים כנסייה נוצרית, והדבר מתפרסם – זה משפיע מיד על היחסים בין יהודים ובין נוצרים בכל מקום ומקום ומסכן מיד את מעמדם. הקשר הוא חשמלי, הוא בלתי אמצעי.

אינני אומר שאנחנו יכולים לקבוע את השיקול הזה כשיקול מכריע ועל פיו להתנהג. לפעמים ישנה התנגשות. לפעמים דבר שאנו מוכרחים לעשותו להצלחת המדינה ולהבטחת קיומה מוציא לנו, באותה שעה, כאילו שם רע ומבייש את שם אחינו בישראל ברחבי תבל בעיני הגויים. איננו יכולים להימנע מזה. אינני קובע כאן הלכה, שזה מוכרח להיות תמיד השיקול המכריע. אני רק אומר שאיננו יכולים בשום פנים ואופן להתעלם ממנו. אם אנחנו קובעים החלטה כזאת – אנו צריכים לקבוע אותה בעיניים פקוחות ביודעים, לדעת שאנחנו גורמים ליהודים סכנה.

לא פעם קרה שהציונות, אשר כל מטרתה היא הצלת העם היהודי מכליה, בשלבי המעבר של הגשמתה העמידה חיי יהודים בסכנה. ראו מה עוללנו ליהודי עיראק. לא היו רדיפות כאלה נגד יהודי עיראק כאשר היו בזמן האחרון.[8] שיטה כזאת של רדיפות ונגישות ועקירה כלכלית עוד לא היתה. אנחנו אומרים: אנחנו מוכנים לשלם מחיר. העם היהודי מוכרח להיות מוכן לסכן חלק ממנו אם טובת העם כולו דורשת זאת. אבל לא שאנחנו עשינו זאת בבלי דעת, מתוך התעלמות מעובדת קיומם של יהודי עיראק, מתוך זלזול בהם. באותה שעה ממש חתרנו לשלוח שליחים לעיראק. אפילו יהיו לגמרי מנותקים, במצור, אפילו לא יעלה בידם להעלות אף נפש אחת – לפחות שיהיו אתם, שתהיה להם הרגשה כי לא עזבו אותם לנפשם. הנה הלך אנצו סרני באמצע המלחמה לעיראק, ומאז באה שרשרת שלמה של שליחים, לא כל שכן אם אפשר להעלות ולהדריך לעמדה ד תקיפה יותר [של היהודים] שם. אבל רק כדי להיות אתם עשינו זאת. האם לא היו הולכים יחידים לגטו ורשה גם בלי תקווה להציל ולהמריד? האם לא חדר לפני עשרים שנה חבר לברית המועצות כדי להביא ליהודים שם בשורת ארץ־ישראל.

---

8 מאז קום המדינה חלה החמרה במצב יהודי עיראק. ביולי 1948 נקבע בחוק העיראקי שהציונות היא עבירה ונקבעו עונשים חמורים על פעילות ציונית. הרדיפות נגד היהודים הגיעו לשיאן בספטמבר–אוקטובר 1949 (ר' הלל/*רוח קדים*, עמ' 247).

הוא נכרת, איננו. אבל הוא הלך ביודעים שאין דרך חזרה.[9] אני מדבר על קשר ממין זה, מתוך סולידריות יהודית עולמית.

ואני רוצה לומר, זה מחייב את מדיניות החוץ של מדינת ישראל. נניח שלא היו סיבות אחרות – יש גם סיבות אחרות – אבל נניח שלא היו סיבות אחרות למדינת ישראל לנקוט את הקו שהיא נקטה כיסוד של מדיניות החוץ שלה, שאתם קוראים לזה "ניטרליות" ואני קורא לזה "אי־הזדהות" עם גוש עולמי אחד נגד משנהו, כי אז גורם זה בלבד[10] דיו לחייב אותנו לקו כזה.

נניח שאנחנו נוקטים כיום הזה קו של הזדהות גמורה עם המערב – כי אז מה פירוש הדבר בשביל יהודי רוסיה? אני בטוח שבלבם היו אומרים: אם כך עשו – ודאי שכך צריך להיות, אבל יחד עם זה היו יודעים שהם אבודים. [הם היו מסיקים כי] אנחנו כנראה עשינו חשבון שבין כך וכך לא נוכל להציל אותם, לא נוכל להעלות אותם, לא נוכל גם להגיע לקשר חי וישיר אתם – ויתרנו עליהם. הקשר הזה אינו נותן שום דבר ובינתיים אנחנו מפסידים הרבה באמריקה, והחלטנו להעדיף את היכולת הברורה המעשית על הנזק שאיננו נזק כלל, מפני שבין כך וכך איננו יכולים להגיע אתם לקשר ויתרנו עליהם. אין כלל לשער את המשבר הנפשי שהדבר הזה היה גורם בתוך יהדות רוסיה. בלאו הכי הם חיים במשבר, אבל דבר זה היה משליך אותם לתהום של יאוש ואסור לנו לעשות זאת.

אינני מדבר כבר על דבר הרבה יותר ברור, שאסור לנו לעשות את הדבר הזה כל זמן שקיימת תקווה להעלות יהודים וההזדהות שלנו עם המערב עלולה לקפח את התקווה הזאת. אינני מדבר כבר על זה, שאילו, נניח, נקטנו עמדת הזדהות עם המערב, לא היינו מגיעים לעלייה מבולגריה, לא היינו מגיעים לעלייה מפולין, לא היינו מגיעים לעלייה מצ'כוסלובקיה, לא היינו מגיעים לעלייה טיפין טיפין מרומניה ומהונגריה. אבל גם ארץ שאין ממנה עלייה כיום ואין סיכוי שתהיה, על כל פנים בקרוב – גם ביחס אליה אסור לנו לעשות כמעשה הזה, מפני שעל ידי כך היינו פונים עורף ליהדות של אותה ארץ ואיננו רשאים לעשות את הדבר כל זמן שמדינת ישראל יכולה להחזיק מעמד בעמדה זו. אינני יודע מה יכול להיות.

---

9 פרשה זו לא נתחוורה וגיבורה לא זוהה. שליחות אישית לבריה"מ שנסתיימה אף היא במוות, אירעה ב־1946, אז חדר לבריה"מ מולקה לוין, פעיל ציוני שבימי מל"ע–2 נמלט מלטביה לבריה"מ, פעל שם במחתרת שהבריחה פעילים ציונים למערב. לוין הצליח להסתנן חזרה לפולין ומשם המשיך דרכו לאיטליה, שם נפגש עם אנשי "הבריחה" והחליט שלא להמשיך דרכו לא"י אלא לחזור לבריה"מ ולהמשיך שם בשליחותו הציונית. הוא חזר, נתפס, נאסר ונספה במחנה ריכוז בסיביר. ר' עליו ינאי/*מולקה*.
יעקב ינאי, חברו של מולקה לוין לשליחות בבריה"מ, נאסר גם הוא אך שרד, הוברח לפולין ומשם ולישראל והצטרף לצוות "נתיב".

10 התקווה והחתירה לקיים מגע עם יהדות בריה"מ ולאפשר את עלייתה לישראל.

יכולה חרב חדה להיות מונחת על הצוואר. וגם אז, אפילו חרב חדה מונחת על הצוואר – לא צריך להתייאש מן הרחמים.[11] אבל כל זמן שלא מונחת חרב חדה – על אחת כמה וכמה.

יש פה דרגות דרגות: אל"ף, הצרכים הדחופים והאפשרויות המיידיות הבלתי אמצעיות של עלייה שהן מחייבות. בי"ת, התהליך ההיסטורי של התעוררות רצון העלייה, שאין לקצוב לו ממדים ושצריך תמיד לחתור לעורר אותו, לטפח אותו ולהביא לידי התגלותו. גימ"ל, גם כשאפשרות זו אינה נראית – אם מפני שהרצון עדיין אינו קיים, כמו באמריקה, או מפני שאין אפשרות מעשית כיום לעלייה ולא נראית תקווה לשנוי המצב הזה בקרוב, כמו בברית המועצות, ישנה אחריות שלנו כלפי היהודים האלה. לא תמיד יכול הדבר הזה להוות שיקול מכריע, אבל הוא מוכרח תמיד להיות מובא בחשבון. ודיה הבאת הגורם הזה בחשבון כדי לגזור על מדינת ישראל את הקו שהיא נקטה בין שני הגושים.

מה שאמרתי על יהודי ברית המועצות – היפוכו נכון לגבי יהודי ארצות הברית.

אני מדבר עכשיו על המדינה [ישראל] בהפשטה ידועה, כאילו מבחינת החיים החברתיים שלה והכיוון המדיני הפנימי שלה היא כולה מעור אחד, והשאלה היא רק באיזו דרך ללכת לגבי מצב היהודים בארצות שונות. אבל בתוך מדינה זו הלא ישנה התרוצצות בין שתי תפיסות חברתיות. מחוסר מונחים יותר ברורים אומַר: התפיסה של מפלגת פועלי ארץ־ישראל והתפיסה של מפלגת הפועלים המאוחדת [הן תפיסות שונות] – זה בהנחה שמפלגת הפועלים המאוחדת ישרה עם עצמה והדבר שהיא מקדשת במקומות אחרים [בגוש הקומוניסטי שבראשו בריה"מ] היא רוצה לראותו מוגשם גם כאן, זאת אומרת משטר של "דמוקרטיה עממית", משטר של מפלגה אחת, חינוך אחד, עיתונות אחת וכולי.

נניח שהתפיסה של מפלגת הפועלים המאוחדת היתה מנצחת במדינת ישראל וכתוצאה מזה היתה באה הזדהות גמורה של מדינת ישראל עם גוש המזרח. מה היה פירוש הדבר הזה, קודם כל בתחום החיים היהודיים? פירוש הדבר היה שאנחנו על ידי כך אומרים ליהודי ארצות הברית: הרינו מוותרים על הקשר אתכם. השאלה אינה אם אנחנו מוותרים על הכספים שלהם. נניח שרוסיה היתה עוזרת אז לבניין הארץ. אינני דן כרגע בשאלה של פרוטות, כי אם בשאלה של זיקות הרבה יותר עמוקות ובעלות אופי מוסרי הרבה יותר גבוה – הן לא היה עולה על הדעת, שאנחנו נבוא אז ליהודי ארצות הברית ונדרוש מהם שהם יזדהו אותנו באוריינטציה המדינית שלנו, זאת אומרת שהם ייהפכו לגיס חמישי בתוך ארצם, ייהפכו לבוגדים בממשלתם. הן אי־אפשר לדרוש כלל דבר כזה מחמישה

---

11 לפי: "אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם – אל ימנע עצמו מן הרחמים" (ברכות י).

מיליון יהודים. אם כן, מה זאת אומרת? אנחנו מנתקים את הקשר אתם? זאת אומרת שלא איכפת לנו שהם לא ישאבו השראה מחיי מדינת ישראל, מהיצירה התרבותית, לא איכפת לנו שהם יעקרו מלבם כל מחשבה שיוכלו פעם לעלות הנה. מבחינה מוסרית לא היינו יכולים בשום פנים להחזיק מעמד במצב כזה.

לכן, כשם שאיננו יכולים להזדהות הזדהות גמורה עם הגוש המערבי נגד הגוש המזרחי, כך איננו יכולים בשום פנים להזדהות עם המזרח נגד המערב מתוך התחשבות באחריות שלנו כלפי יהודי ארצות הברית, שאז זה אומר גם יהודי ארצות אחרות, גם יהודי ארצות האימפריה הבריטית, גם יהודי מערב אירופה, גם יהודים בארצות סמוכות, שעל ידי כך אנו מקימים חומות בינינו לבינם.

ואולם, עם כל אופיה ההיסטורי המכריע של הבחינה הזאת – הקשר של מדינת ישראל עם העם היהודי בתפוצות הגולה – אין זו בשום אופן הבחינה היחידה. קודם כל, עניין זה של קיבוץ גלויות איננו מתבצע אך ורק על ידי העברת אנשים. הוא מחייב העברת עוד משהו: מחייב העברת הון, הון שיושקע ביצירת אפשרויות ייצור אשר הן תקלוטנה את האנשים האלה. ושנית, גם לולא היתה המדינה הזאת מדינה של קיבוץ גלויות, ומדינה המצווה על בניין משק מהיר מאוד ומסועף מאוד – גם אז לא היתה קופצת מתוך עורה. אי־אפשר לעקור אותה מגוף העולם. היא קשורה בארצות תבל לשם חייה הסדירים, לשם הגנתה, לשם התפתחות כלכלתה. ולכן יש בחינות אחרות: יש בחינות מדיניות, יש בחינות כלכליות, ובחינות אלה אף הן מצוות עלינו את קו אי־ההזדהות הגמורה, אבל הן גם מסייגות מיד את הקו הזה, כשם שגם הבחינה הראשונה מסייגת.

אנחנו באומות המאוחדות. מעמדנו באומות המאוחדות אינו כה פשוט. קודם כל, אנחנו עדיין מהווים סעיף על סדר יומו של או״ם – שלא ככל שאר החברים באו״ם – ואיננו יודעים כמה זמן זה יימשך. מבחינת החשבון המדיני הממשי הפשוט אין זה בשום פנים מענייננו לקומם איזה גוש־שהוא נגדנו. יש לפעמים שגוש שלם מצביע נגדנו, כשם שהגוש הסובייטי הצביע כולו נגדנו בעניין ירושלים. ניסו להפיץ בארץ את תורת הסילוף, שהגוש הסובייטי הצביע נגדנו בעצרת זו מפני שאנחנו הצבענו לא אתו או נגדו בכמה עניינים. אין לדברים אלה כל שחר, באשר עמדה זו של הגוש הסובייטי נקבעה זמן רב לפני העצרת, אבל היא באה לידי ביטוי בעצרת רק כאשר נוצרה הצטרפות מסיבות מסוימות על ידי ההצעה האוסטרלית וכל מה שנשתלשל ממנה.[12] זה לא אומר, שאם אנחנו ננקוט קו מובהק נגד הגוש הזה הדבר לא יתנקם בנו – אם זה מתנקם בנו מבלי שאנחנו נוקטים אותו, כשאנחנו נוקטים אותו על אחת כמה וכמה, ואיננו מעוניינים בזה

12 להבהרת פרשה זו של הצבעת אוסטרליה בעד בינאום ירושלים ר׳ שרת/*דבר דבור 1949*, דברי מ״ש בישיבת הממשלה 27.12.1949 ובמזכירות מפא״י 31.12.1949.

בשום פנים ואופן. אבל גם בחינה זו עדיין רחוקה מאוד מלמצות את החשבון, כי אז זה עניין מאוד טכני, מאוד מעשי ומכוון לזמן לא ארוך ביותר. גם אם אהיה מאוד פסימי, אינני מניח שכעבור שנתיים או שלוש עדיין נהיה סעיף בסדר יומו של או"ם. אני מקווה, על כל פנים, שכבר לא נהיה. אך שורשי הקו שלנו של אי־הזדהות הם הרבה יותר עמוקים ופירותיו מכוונים לעתידות יותר רחוקים.

ישנה בשבילנו שאלה חמורה מאוד של שלום בעולם, של עתידו של או"ם. וכאן הייתי אומר שהגישה שלנו כפולה: קודם כל כסתם מדינה מתקדמת, ושנית, כמדינה יהודית. כמדינה מתקדמת אנחנו צריכים להתפלץ ממחשבה על אפשרות של הכרעה בין משטרים בכוח האלימות, בכוח הנשק בלבד, באשר עניין זה של התרוצצות משטרים בעולם אינו עניין שאפשר לפתור אותו על ידי התנגשות של נשק. העובדה היא שישנן תורות שונות בעולם הנלחמות על נשמת האנושות, ואנחנו כמדינה מתקדמת צריכים להיות מעוניינים בכך שהניגוד ביניהן לא יוכרע בכוח הנשק. אינני יודע אם דבר זה אפשרי. אני מודה ומתוודה: יש כאן פתח רחב מאד לוויכוח. ואני אבין היטב חבר האומר: "לא, אין ברירה, הניגוד הזה מוכרח להיות מוכרע בכוח הנשק". אבל חלקי עם אלה האומרים שעוד לא פסה התקווה ליצור הסדר כזה של יחסים, שיאפשר למשטרים שונים לדור בכפיפה אחת על פני כדור הארץ ולתת לכל אחד ואחד מהם להוכיח את יעילותו או את צדקתו בהתחרות של שלום, בהתחרות של יחסי תרבות. ואני סבור שחלקה של מדינת ישראל כמדינה מתקדמת צריך להיות עם אלה המתייצבים נגד מלחמה עולמית, שאינם נותנים יד למלחמה עולמית במידה שזה תלוי בהם – אם כי יכולתם אולי קטנה מאוד והשפעתם אינה אלא מוסרית בלבד – והתובעים הסתגלות הדדית של שני המשטרים.

אין זה אומר שאנחנו גורסים את הקו של ברית המועצות לערער את שיווי המשקל של כמה וכמה ארצות מבפנים. אין זה אומר שאנחנו גורסים את הקו של חוגים ידועים בארצות הברית לכפות על ארצות ידועות שינוי המשטר בכוח הנשק ובכוח ההרעבה. אבל גם כאן אתם יודעים, שהדם הוא בכל זאת גורם הרבה יותר חזק מהשכל המופשט ומהשאיפה המופשטת לצדק. ועניין השלום זהו עניין הצריך להדריך את מנוחתנו קודם כל כיהודים, מפני שאין עם בעולם העלול לסבול במידה כזאת מהמלחמה העולמית הבאה כמו העם היהודי. כבר עכשיו החשש מפני מלחמה עולמית חדשה הביא לידי תמורות חמורות מאוד בחיי יהדות ברית המועצות. וכבר עכשיו פחד הרעמים הראשונים, המבשרים מלחמה עולמית בארצות המערב, הולך בד בבד עם התגברות האנטישמיות. אינני מדבר כבר על עצם העובדה הטרגית, שאם תהיה מלחמה עולמית שלישית היא לא תהיה כמו המלחמה העולמית השנייה. במלחמה העולמית השנייה היתה נחמה אחת לעם היהודי, אכן נחמה קטנה מאוד, שלפחות

היה כולו בחזית אחת. לא היתה חרב יהודי ביהודי. במלחמת עולם השלישית תהיה חרב איש ברעהו בעם היהודי. לא יהיה מנוס מזה. או שחלקים של העם היהודי יהיו לקורבנות, ואז לא יהיו לוחמים, או שיהיו כולם לוחמים – אז יילחמו איש ברעהו. ועל הכל, מלחמת עולם בקרוב, בטרם תספיק מדינת ישראל להתבצר, יכולה להמיט אסון של כליה על מדינת ישראל.

הווה אומר, שאין באו"ם חבר אשר במידה כה חיונית מעוניין במניעת מלחמה עולמית כמו מדינה ישראל. הווה אומר, שאין באו"ם חבר המעוניין במידה כזאת בקיומו של או"ם במידה שאו"ם הוא תריס, תריס קטן, אבל בכל זאת תריס – בפני מלחמה עולמית, כמו מדינת ישראל. אבל אין תקומה לאו"ם אם לא יוכלו לדור בו בכפיפה אחת שני העולמות הנמצאים בו עכשיו, ולכן מוכרח להיות חלקה של מדינת ישראל עם אלה המעוניינים ליצור אפשרות לשני העולמות האלה לדור בכפיפה אחת בתוך או"ם. וישנם עוד כאלה. לעת עתה הודו היא כזאת עם כל היותה חברה בחבר העמים הבריטי. יש גם מדינות במערב אירופה – מדינה כמו שוודיה, מדינה כמו פינלנד – שאינן מעוניינות עקב מצבן הגיאו־פוליטי להחריף את הניגוד אלא מעוניינות להמתיק אותו.

לכן, מכל הבחינות האלה: אל"ף, קודם כל מבחינת הקשרים הישירים שבינינו ובין יהודי העולם. בי"ת, מבחינת הצורך בעלייה, הצורך לשמור על גחלת רצון העלייה לבל תכבה ותמיד להוסיף וללבות את הגחלת הזאת. גימ"ל, מבחינת האחריות גם כלפי חלקי יהדות שנשארו דוממים לגבי העלייה, לא פעילים. דל"ת, מבחינת מצבנו באו"ם. ה"א, מבחינת הצורך החיוני של המדינה והעם היהודי כולו בקיום השלום בעולם. ו"ו, מבחינת תפיסתנו את העולם כמדינה מתקדמת, כמדינה שאנו בטוחים כי מגמתה היא לקראת הגשמת הסוציאליזם בחייה הלאומיים. מכל הבחינות האלה אנחנו מצווים – עד כמה שרק ידנו מגעת ועד כמה שניתן לנו להגשים את הדבר הזה – על קו של אי־הזדהות עם גוש אחד נגד משנהו, מתוך גישתנו העצמאית לעניינים שלנו. אגב, עצם נקיטת קו זה מבחינת שיטה, מבחינת תכסיס, גם מסייע להבלטת העצמאות. אבל אנחנו לא בחרנו בקו זה אך ורק כדי להשתעשע בלהטי עצמאות, אלא הוא יונק מתוך שורשי תפיסתנו העצמאית כמדינה שבאה עכשיו לעולם ונבנית עתה כמדינה יהודית, כמדינה העם היהודי בעולם כולו.

את הקו הזה של אי־הזדהות יש לגרוס תמיד בגבולות מסוימים, ועל כל פנים, אין בשום אופן לנהוג לדידו כמו שיכול לנהוג, לדוגמה, אדם שמחליט ללכת בדיוק באמצע הכביש – הוא יכול על כל צעד ושעל למדוד את המרחק בינו ובין שפות הכביש, ואם הוא רואה שהוא ארבעה מטר משם, או ארבעה מטר משם, הוא יכול לתקן את זה בחצי מטר, אין בשום פנים לגרוס את זה כך, ומוצדק

בהחלט הרושם המשתקף משאלת אחד החברים: "האם לא נכון הדבר, כי עם כל הכרזותינו על קו זה של אי־הזדהות עם גוש אחד נגד חברו, אנחנו למעשה נוטים הרבה יותר למערב?" רושם זה מוצדק בהחלט, מפני שזו תוצאה של עובדות חיים ושל מציאות מסוימת. והרבה אנחנו חייבים בו, ובהרבה המזרח חייב בו.

מה פירוש הזדהות ומה פירוש אי־הזדהות? אי־הזדהות זה, נניח, ניטרליות מסוימת בשאלות ידועות. [אבל] יש שאלות שביחס אליהן אין ניטרליות. כיום מתרוצצים בעולם שני משטרים, יכול היה להתרוצץ גם שלישי ובמידה ידועה הוא עוד מתרוצץ. יש מדינות ששולט בהן פשיזם או שרידים של פשיזם. אני מניח שבבואנו להפגין אי־הזדהות בין משטר דמוקרטי מערבי ובין משטר "דמוקרטי עממי" – אנחנו לא נבחר לנו פשיזם כדי להפגין את אי־ההזדהות שלנו. אבל בריב העולמי הגדול בין שתי תפיסות של דמוקרטיה, ולפי שאנחנו היינו רגילים לחשוב: בין דמוקרטיה לבין אי־דמוקרטיה – בריב זה אין כל ניטרליות. אין שביל זהב בריב הזה.

לי כבר קרה לשמוע, בשיחה עם נציג סובייטי חשוב,[13] אופן דיבור כזה. דובר על שאלת העלייה ממזרח אירופה, ואחת הטענות היתה שיש אלמנטים בארצות אלה, שאם הם יצאו משם ויעברו לארץ אחרת – יעברו לישראל – הם ישמיצו את ארץ מוצאם, ינהלו נגדה תעמולה ארסית. ואני טענתי, שהיות והאנשים העולים לישראל הם אנשים המקבלים עליהם את משפט הבכורה של מדיניות ישראל – הלא הם עולים מתוך פטריוטיזם ישראלי ולא מפני שהם פטריוטים של ארצות מוצאם, שאילו היו פטריוטים של ארצות מוצאם לא היו עולים משם – הרי מתוך פטריוטיזם ישראלי הם יימנעו מקו זה, מפני שהעניין היסודי של מדינת ישראל אינו סובל שיחורחר ריב בין ישראל ובין מזרח אירופה. על זה אמר לי אותו אדם: אבל הלא אצלכם משטר דמוקרטי, זאת אומרת, לא תוכלו לתבוע דברים כאלה, אצלכם הלא לא סותמים את הפה – הוא מיד תפס מה הוא אומר והוסיף: "אני אמרתי 'דמוקרטיה' במובן הישן של המילה..." בשבילנו לא נשתנתה משמעות המונח הזה, ואנחנו גורסים זאת באופן מסוים. ואני אומר: בין תפיסה זו של דמוקרטיה לבין התפיסה החדשה של דמוקרטיה, שבעינינו היא סילוף הדמוקרטיה, אין ניטרליות.

מדינת ישראל היתה מוכרחה להגדיר את עצמה. כאשר הגדירה את עצמה, היא לא עשתה זאת מתוך הכרה שהיא מגדירה את עצמה בתוך איזה ריב עולמי. היא פשוט צריכה לדעת באיזה משטר היא תחיה. והיא קבעה לעצמה משטר של חופש ההתארגנות המדינית. היא קבעה משטר של חופש גמור של הבעת דעות בעל פה ובדפוס. היא קבעה משטר של חופש גמור של ביקורת הדדית וביקורת

---

13 מדובר בשיחה עם סגן שר החוץ הסובייטי אנדרי וישינסקי בדצמבר 1948, בשלב זה חבר משלחת בריה"מ באו"ם. ר' שרת/*דבר דבור 1948*, עמ' 613.

השלטון. והיא קבעה משטר של זכות עקרונית לכל גוף וגוף במדינה, המתארגן באופן חופשי, לפי רצונו ולפי שאיפותיו, להשתתף בשלטון אם הוא מקבל על עצמו משמעת של איזו תוכנית משותפת מוסכמת. והיא קבעה עוד כל מיני דברים, בתוכם קבעה שאין להכתיב לקומפוזיטור אלו יצירות מותר לו לחבר ואלו יצירות אסור לו לחבר, ואין להכתיב למשורר על איזה נושא מותר לו לכתוב שיר ועל איזה נושא אסור, ואין לקרוא לסופר צעיר או לא צעיר, אם זה [אליעזר] שטיינמן או משה שמיר, ולומר לו: "מה שכתבת זה פסול, כך אין כותבים אצלנו" על מנת שבספר החדש שלו יכתוב וידוי: "מה שאני כותב בספר זה אלה הן המחשבות הנכונות ומה שהיה שם לא היה אלא מעוות", וכדי שכעבור שנתיים, אם ישתנה הכיוון, יצטרך לומר שוב: "טעיתי, יש איזו אמת חדשה". איננו נוהגים כך.

כל זה ועוד דברים שלא הזכרתי אנחנו כוללים במושג שלנו דמוקרטיה. ולמעשה, לא מפני שאנחנו יצאנו לחקות את אנגליה או את נורווגיה או את דנמרק או את ארצות הברית, אלא למעשה אנחנו משתווים אתן בקווים כלליים בגירסת הדמוקרטיה.

אומנם, אם לקחת למשל ארץ כמו ארצות הברית, הרי בתוכה ישנה עוד התרוצצות רבה, יש מדינות ששם אין שיווי זכויות לכושים, ויש מדינות שיש לכושים שיווי זכויות. אומנם פעם אחת היתה מלחמת דמים בשאלה זו, והשאלה נפתרה במלחמת הדמים ההיא, אבל זה לא פתר את כל השאלות ויש עדיין התרוצצות ומלחמה פנימית, ולכן אני מסייג את זה לגבי ארצות הברית. ויש אנטישמיות. יש מדינות שלמעשה אינן מקבלות יהודים לבתי הספר למעלה מאחוז ידוע, אבל זה ישנו לא רק בארצות אלה – זה משתלט גם בארצות אחרות.

בדרך כלל אין אנו גורסים את המשטר הנקרא "דמוקרטיה עממית", שפירושו שלטון מפלגה אחת. למראית עין לפעמים אלה מפלגות אחדות, אבל הן כולן מקבלות מרות של מרכז אחד – חוסר כל עצמאות של תאי החברה, השלטת רצון מרכזי על כל הרצונות החלקיים והנפרדים, שליטה גמורה של מכונת השלטון על הספרות ועל האמנות, שלילה של חופש ביטוי, שמירה קפדנית מכל סטייה ועונשין קטלניים לכל סוטה.

ייתכן שזה שם הולם ל"דמוקרטיה העממית". אין אנו גורסים את הדבר הזה, ואני עד היום אינני יכול להגיע לחקר מחשבתם של חברי הטובים במפלגת הפועלים המאוחדת לחקר זה. מה הם רוצים? הם רוצים להשליט משטר כזה בישראל או אינם רוצים? אם זה טוב – מדוע שזה לא יהיה טוב לישראל? או אם הם דוחים את הדבר עד אשר תיבנה מדינת ישראל – יגידו זאת. הם סבורים שזה ייתכן? נניח שמפלגה אחת פה כך תתפוס את השלטון בידה – מפלגה שהיא

מיעוט כשלעצמה, אבל היא התפוס כך את השלטון ואת אמצעי השלטון, ואז כולם ממילא ייכנעו לה ויהיה לה רוב. ובניח שמפלגת פועלי ארץ־ישראל יש לה אפשרות לעשות כך – היא יותר גדולה, יותר חזקה – האם הם מסכימים אז לשם קידוש ה"דמוקרטיה העממית" להתבטל ולהיכנע? ואם אינם מסכימים, היאך הם מיישבים את שני הדברים? כיום יש להם זכות קיום בתור מפלגת מיעוט, ויש חופש לעיתון שלהם בתור עיתון שאין לבו שלם עם השלטון, וחופש גמור של ביקורת השלטון הזה – אך ורק משום שבמדינת ישראל אין שולט שקוראים לו "דמוקרטיה עממית" אלא שולט משטר אחר. זוהי כל זכות קיומם. מה הם רוצים אפוא? אולי הם גורסים כך רק כאשר הם יוכלו לתפוס את השלטון? איך הם יעשו זאת, מתי יעשו זאת? כלום אינם מבינים שיש כוחות בחברה הזאת, אשר בשבילם משטר דמוקרטי זהו האוויר שהם נושמים ושהם לא יחיו מרצונם באוויר אחר ושהם ילחמו על קיום האווירה הזאת? הרוצים הם להכניס את מדינת ישראל לתוך מלחמת אזרחים, לתוך מלחמת דמים בעניין זה?

על השאלות האלו עוד לא קיבלתי תשובה. יכול מאוד להיות שבקרב מפלגת הפועלים המאוחדת, בתוכה פנימה, שורר משטר כזה של "דמוקרטיה עממית". אני קורא ב"דבר" וגם ב"הדור"[14] ויכוחים חריפים מאוד בין חברים של אותה מפלגה בחופש גמור ובלי כל פחד – אינני קורא ויכוחים כאלה על דפי "על המשמר".[15] כל העיתון הזה מכוון כולו כאילו כלפי חוץ, הוא מציג את דעת המפלגה כלפי חוץ. אבל מה נעשה בתוך מפלגה זו פנימה – האומנם אין שם חילוקי דעות, האומנם אין שם חיפושים ולבטים? הם אינם מופיעים כלפי חוץ. מדוע הם מושתקים? ומה ערך חינוכי יש לעיתון אם איננו מביא שתי דעות מנוגדות, כדי לאפשר לחניכיו לברור לעצמם את דרכם, מתוך הכרתם, מתוך ידיעתם את דעות הצד שכנגד? הרי זה נהפך לכלי אחד של הלעטה. אומנם הלעטה יש לה יתרון: היא מקרבת כל נפש, היא מפשטת את הדברים, היא מגישה הכל מן המוכן, אין צורך אפילו ללעוס – זה כבר לעוס בשבילך – צריך רק לבלוע וזה יותר קל. אבל השאלה לְמה זה מרגיל, לְמה זה מחנך? איזה תוקף יש להכרה, איזו כנות נודעת להכרה שאין לה שורשים בנפש? ואיך אפשר להשריש אותה בנפש אם לא להעמידה במבחן? כדי להשריש הכרות צריך להעמיד אותן במבחן של רוחות חזקות מאוד, שיכולות להתחולל רק על דרך הוויכוח.

כל אלה הן קושיות. ברור, על כל פנים, באיזו משטר בחרה מדינת ישראל. אני אומר: בחרה על דעת כל המפלגות שלה, לרבות מק"י, באשר ברור שמק"י תהיה קורבן ראשון של כל משטר אחר בישראל. אם הקומוניזם בשביל ברית המועצות

---

14 "דבר", יומון הסתדרות העובדים שבשליטת מפא"י; "הדור", יומון ערב של מפא"י.
15 "על המשמר", יומון מפ"ם.

הוא מה שהציונות היתה בשבילנו, כי אז, במידה שמפלגה אנטי־קומוניסטית ביותר שם היא הקורבן הראשון – כך המפלגה היותר אנטי־ציונית פה תהיה הקורבן הראשון אם אנחנו נשליט פה משטר כזה של אחידות. הרי שעל דעת כל המפלגות, לרבות מק"י, קיים בישראל משטר המזהה את הארץ הזאת לא עם כל ארץ במערב, אבל גם לא עם הגרועות שבארצות המערב. אינני יודע אם כבר הגענו לדרגות שהגיעה אליהן ארץ כמו נורווגיה, או ארץ כמו דנמרק, ומכמה וכמה בחינות אפילו ארץ כמו אנגליה מבחינת השורשים העמוקים שיש למשטר הדמוקרטי בארצות אלה. על כל פנים, ברור לאיזה תחום אנחנו שייכים, היכן אנחנו בני בית. זוהי הזדהות ואי־אפשר לעשות שום דבר נגד זה. לא ראינו באי־הזדהות משהו המחייב משטר של ברירה חדה בין שני קצוות שאין בזה שלבי ביניים. אומנם בתוכה כל מדינה ומדינה יש לה שלבי ביניים, אבל ההפרשים ביניהם הם כאין וכאפס לעומת ההפרש שבין קצה לקצה. אני מתאר לעצמי, שפולין אולי לא לגמרי בדיוק כמו רומניה, ורומניה לא לגמרי בדיוק כמו צ'כוסלבקיה, ויש איזה בנות־הבדל, אבל בנות־הבדל אלו הן כאין וכאפס לעומת הפרץ שבין פולין וצ'כוסלובקיה ורומניה מצד אחד, ובניה נורווגיה וארצות הברית מצד אחר. אם לחלק את העולם לתחומים גדולים, אם לדבר בלשון של הזדהות או אי־הזדהות ברור שיש כאן הזדהות ואין שום ברירה.

אני רוצה להוסיף בסוגריים: מבחינה זו יחסינו עם ברית המועצות הם יחסים קצת מורכבים ומאוד לא פשוטים, ובזה תשובה לחבר ששאל איך להסביר את נחשול ההשמצה על הציונות והאם אין זה מבשר שינוי מדיני כלפי מדינת ישראל. המצב מורכב. מצד אחד אנו שומעים מאנשי ברית המועצות: אנחנו מבינים היטב שאתם לא ארץ קומוניסטית ושאין סיכוי למפלגה הקומוניסטית אצלכם להגיע לעמדה מכרעת במדינה, במילים אחרות: אנחנו מבינים היטב שאין כלל להעלות על הדעת לדרוש מכם שתחיו על פי חוקי ה"דמוקרטיה העממית". והם מוסיפים ואומרים: אין לנו שום תביעה כזאת, אנחנו דואגים רק שתהיו עצמאיים, זאת אומרת, בהיותכם מדינה כזאת – תישארו עצמאיים. מה פירוש הדבר? פירוש הדבר, כי במידה שיש להם תביעות או ציפיות לגבי מדינת ישראל – הן מצטמצמות בתחום מדיניות החוץ ואינן פולשות לתחום החיים הפנימיים. אבל מה זאת אומרת? האם ברית המועצות מוותרת על ידי כך על חופש התעמולה שלה למשטר מסוים ועל חופש ההשמצה שלה לגבי משטר אחר? בשום פנים ואופן לא. ולכן לא ייפלא אם בעת ובעונה אחת ישנה בדרך כלל מדיניות של יחסים "מתוקנים" – מילה שמאוד לא ברור לי מה משמעותה – והם מכריזים על כך שהם מעוניינים ביחסים תקינים עם מדינת ישראל, ומצד שני עיתונותה של ברית המועצות משמיצה הלוך והשמץ את החיים הפנימיים של

ישראל. ואם אתם תבואו בטענות אליה – היא תוכל להצביע על כך, שאותו דבר בערך גם אנחנו עושים. מצד אחד, כמדינה אנחנו מעוניינים מאוד לשמור על "יחסים תקינים" עם ברית המועצות ומצד שני, בעיתונות שלנו ישנם לפעמים ויכוחים מרים מאוד עם המשטר הקומוניסטי, ולא רק ויכוחים – יש הרבה עקיצות ויש הלצות ויש גם זלזול בשיטה זו, על כל פנים, הוקעתה כשיטה פסולה בתכלית. הנה גם פה, כאשר דיברתי על בלימת פיהם של סופרים ושלילת חופש יצירה מאמנים – לא יכולתי גם אני להימנע מנימה סרקסטית לעגנית, והיה זה מעליב מאוד אילו היה אדם משם שומע את הדברים. אין זאת אומרת שאין להם הצדקה, הצדקה מוסרית, לומר כי בסופו של דבר הצדק עימהם: אסור לבלבל את ראשו של העם בכל מיני מנגינות פוטוריסטיות או אקסצנטריות, צריך להגיש לו משהו שהוא מבין אותו. אם יינתן חופש – כל אחד ואחד יעלה על חברו במנגינות מטורפות, ואולי זה חשוב לאמנים, אבל בינתיים העם יישאר בלי "לחם". אני מסוגל להבין אותם. אני חושב כי בסופו של דבר זה חשבון מאוד קצר רואי. זה סותם את מעיינות האמנות, את מעיינות היצירה, אם מטילים כבלים עליה, ואז גם לחם לא יהיה לעם, לא רק עוגות. ויכולה להיות גירסה אחרת. אבל צריך שיהיה ברור כי דבר זה יוצר בכל זאת מרחק נפשי ידוע.

הנה באה משלחת של ה"לייבור" לישראל.[16] מבחינה פוליטית יש לנו אתם ריב גדול, אבל מבחינה אנושית אנחנו מדברים בלשון אחת. כאשר יושבים ומשווים ניסיון של איגוד מקצועי, יחסים, בעיות של תנועת פועלים, כללי התארגנות – כל זה על רקע אחד. אנחנו חיים בעולם אחד של מושגים. נניח שתבוא משלחת מברית המועצות. מבחינה מדינית אנחנו כאילו ידידים, אבל בעניינים חברתיים תהום תהיה בינינו לבינם. לא נבין איש את שפת רעהו. ברור שזה יוצר מרחק נפשי ידוע. אם באותו זמן, אותה משלחת שבאה מה"לייבור" באה כחוזרת בתשובה, וחבריה מודיעים: "באנו הנה כדי לתקן", אז אי־אפשר כבר לפרנס את הפגישה הזאת רק בחשבונות העבר. כשאומרים לך אנשים: "אנחנו חוזרים בתשובה", אז כבר הריב המדיני איננו קובע את תוכן הפגישה, כי בעניינים כלכליים וחברתיים יש הבנה הדדית גמורה וזה כמובן מקרב. אז אי־אפשר סתם לדחות אותם באופן מלאכותי רק כדי לשמור על שוויון המרחק. אין לזה כל טעם.

אבל יש דברים הרבה יותר רציניים. נניח, יש אינטרסים של המדינה. ברית המועצות תמכה בנו, ונכון שתמכה, ואין ערוך לתמיכתה, ואינני יודע אם העניינים היו הולכים באותה דרך שהלכו אילמלא תמיכתה. אינני מדבר על הנשק מצ'כוסלובקיה. סוף סוף הוא נמכר לנו בדולרים ובאותה שעה היו גם

16 על המשלחת ר' לעיל מסמך 8 עמ' 67, הע' 13.

ניסיונות [שלהם] למכור נשק לסורים ולמצרים, ונכון שהצלחנו למנוע כמה דברים, ונכון שתמיכת ברית המועצות עזרה במובן ידוע. אומנם יש גבול. אין ברית המועצות רוצה לעשות דבר כלשהו שיסבך אותה באיזו אחריות ויכניס אותה לאיזו תסבוכת צבאית שתהיה כאן. היא אינה רוצה מלחמה עולמית והיא יודעת ששטח היחסים הצבאיים בינה ובין המערב רגיש ביותר, ואם יתלקח משהו – אינה רוצה להיות אשמה בכך. אני מוכן להניח שהיא אינה רוצה מלחמה עולמית מפני שיש לה אמצעי מלחמה אחרים, לא של הכרעה בנשק, כי אם של חדירה וחתירה וערעור מבפנים וניצול המצוקה – אמצעים אחרים לגמרי – ותפיסת שלטון ברגע של משבר על ידי מפלגת מיעוט בעלת החלטה תקיפה בשעה שמפלגות אחרות מתפוררות. יש לה כלי נשק שלה במלחמה זו שאינם למערב, זה אני אומר אגב אורחא. אבל כשאני מדבר על עזרה, אני מתכוון קודם כל לעמדה שנקטה ברית המועצות בלייק סכסס בימי ההכרעה של נובמבר 1947 – אין ערוך לדבר הזה.

ואולי האינטרסים של מדינת ישראל אינם נגמרים על ידי עובדת הקמתה. עובדת הקמתה של מדינת ישראל אינה גומרת את החשבון. המדינה הזאת מוכרחה להיבנות, מוכרחה לקלוט עלייה. לשם כך היא זקוקה, לא אומר לעזרה – אין זו שאלה של עזרה. אם מוכנים לעזור, או לא מוכנים לעזור – זו כבר שאלה סובייקטיבית. אבל היא זקוקה לתוספת כוחות באדם ובהון, אחת היא באיזו דרך יבוא ההון הזה – בין אם יבוא כהון של מגביות שיהודים יתרמו, בין אם יבוא כהון של אנשים פרטיים שיביאו כסף ובין אם יבוא כהון של מילוות שהממשלה תלווה. בלי זה – לא ייתכן.

יכול מישהו לומר: מדוע לא ייתכן? ואני יודע שנואמים של מפ"ם אינם נרתעים מלהקהות את מוחות הציבור ולהאפיל על הכרתם על ידי נאומים באסיפות פומביות בהם הם כאילו מוכיחים, שאנחנו נזקקים לכל אותה עזרה מבחוץ רק מפני שאיננו הולכים בדרך של ה"דמוקרטיות העממיות", כאשר כל ההון הזה כאילו ישנו בתוך הארץ וצריך רק לדעת לגייס אותו. אילו חשבתי שאנשים אלה אינם יודעים מה הם סחים – הייתי אומר שזהו כשל מבהיל, אבל כיוון שאני יודע מה הם סחים – אני אומר זהו פשע, זהו זיוף. הם יודעים היטב שאין כל תקומה למדינה הזאת לגבי מילוי היעוד שלה – זאת אומרת להיבנות ולבנות את העם שהיא מכנסת הנה – בלי תוספת עצומה של אמצעים מבחוץ, באשר זוהי ארץ נחשלת, ארץ ענייה. אין זו ארץ של משק קיים שאפשר לארגן אותו אחרת. לגבי המשימה של קיבוץ גלויות – זוהי ארץ חסרת משק, כל הון שיגוייס בתוך הארץ לא יספיק אפילו לחלק פעוט ביותר מן העבודה שצריכה להיעשות לשם פיתוח הנגב, ליישוב הרי הגליל, לייעור, להקמת תעשייה חדשה, להבטחת תעסוקה למאות אלפים. ולעומת זאת, אותן הארצות שכל

התארגנותן היתה רק על יסוד ניצול אחר של המשק הקיים, על ידי הקמת מפעלים ממלכתיים גדולים – לא עמדו אפילו בפני חלק פעוט ביותר של המשימה שאנחנו עומדים בפניה. איזו ארץ מארצות אלו ניסתה להגדיל את אוכלוסייתה בחמישים אחוז במשך שנה וחצי? יש פה דברים שאינם באים בחשבון לשום השוואה־שהיא, ואיך אפשר לדבר עליהם לפני נוער ולפני המוני עולים שאינם יכולים להתמצא כלל בכל אופייה המורכב של הבעיה?

למשל, הוויכוח מה עדיף: הון לאומי, הון פרטי, מילווה של הממשלה, מגבית, או הון פרטי להשקעות – זהו ויכוח סרק שאיננו ראוי לאנשים רציניים, מפני שהחשבון הפשוט אומר שגם אם נכפיל את המגביות וגם אם נשלש את זרם ההון הפרטי וגם אם נשיג מילוות הרבה יותר גדולות – לא יספיקו למשימה, ובלי משברים חמורים ובלי תקופות של מחסור לא נצא מהמצור הזה. אנחנו צריכים על כל צעד ושעל לחזור לשורש השאלה לְמה פנינו מועדות – לפיתוח הארץ או להנצחת שממתה, לקיבוץ גלויות או לסגירת שערי העלייה של הארץ, ומזה להסיק מסקנות, זאת אומרת: אנחנו זקוקים להעברת אנשים ולהעברת הון.

מניין באים האנשים? יש ארצות בחלק המזרחי של אירופה שהם באים משם, ואנחנו מאוד מביאים זאת בחשבון במדיניותנו. מברית המועצות – אינם באים. אבל מניין באים האמצעים? בכל אותן הדרכים שמניתי: בין אמצעים שעולים בעצמם מביאים, בין אמצעים שאנשים היושבים בחו״ל שולחים הנה להשקעה, בין מילוות, בין מגביות – הם כולם, בלי יוצא מן הכלל, באים מן המערב. יש שאלה של מסחר. אתם קוראים עתה בעיתונות כמעט אך ורק על חוזי מסחר עם הארצות המזרחיות. אבל השאלה מה זה יכול לתת.

מדוע זה כך? מפני שאנחנו עומדים בפני שני משטרים שונים. לא אנחנו יצרנו אותם. תקחו את ברית המועצות. ברית המועצות מתפשטת בעולם על ידי זה שהיא מתרחבת, אבל היא שומרת על רציפות הגוש שלה. היא בלעה אזורים שלמים של ארצות אחרות: היא בלעה את לטביה, את ליטא, את אסטוניה, חלק מפינלנד, את בסרביה, את בוקובינה, זואת אומרת חלקים של רומניה, חלקים מפולין המזרחית. ארצות שלא יכלה לבלוע או שלא מצאה לנכון לבלוע – היא ריתקה אותן אליה בברית צבאית ובברית כלכלית, כמו פולין, רומניה, הונגריה, צ׳כוסלובקיה, בולגריה. ארץ שהיתה רצופה אתה, אבל שרצתה להיות בתוך הרציפות הזאת עצמאית – יוגוסלביה – ברית המועצות החרימה אותה, מקדשת מלחמה עליה. היה לה סיכוי בשלב ידוע, לאחר המלחמה העולמית [השנייה], לכבוש את יוון, לכבוש כיבוש כזה את איטליה, אולי אפילו את צרפת – ואז גוש רצוף זה היה מתפשט. לא ניתן לה הדבר, אבל ברית המועצות לא החלה לשלוח הון לפינות שונות לעולם כדי לפתח בהן משק בנוסח של ״דמוקרטיה עממית״.

ברית המועצות אינה ארץ של השקעות בחוץ לארץ, כי אם רק בתוך תחומי השטח הרצוף שלה של גוש אחד מגובש. אמריקה היא אחרת. אמריקה סוחרת עם העולם כולו ונותנת אשראי לעולם כולו. לא רק שיש לה יכולת, לא רק שיש לה עודפים גדולים, אלא זו שיטתה: היא יוצרת לה עמדות של מסחר בפינות שונות של העולם, היא פותחת לה שווקים בפינות רחוקות.

מה לעשות, שאנחנו מוכרחים להיבנות בתקופה זו דווקא, שקיימים שני משטרים שונים אלה, ואיננו יכולים לדחות את היבנותנו, שאם לא נִבָּנֶה – אז בכלל כל העניין אינו כדאי, ואנחנו מוכרחים להיזקק לאשראי מאותו גוף הנותן אשראי. הוא נותן אשראי לא מפני שהוא בעד מדינת ישראל אלא מפני שהוא נותן אשראי. ברית המועצות מונעת מאתנו אשראי לא מפני שאנחנו מדינת ישראל, אלא מפני שהיא מונעת אשראי. פה ביקשנו אשראי – לא קיבלנו, שם ביקשנו אשראי – וקיבלנו. קיבלנו מפני ששיטת ה"סטייט דפרטמנט" היא לתת אשראי ושיטת הקרמלין – לא לתת אשראי.

אגב, כל הוויכוח בדבר המילווה האמריקני מפליא באבסורדיות שלו.[17] אני נוסע בנגב. נוסע אתי בחור, אני שואל מאיזה משק הוא – הוא אומר לי. אני שואל: "מה נשמע אצלכם?" הוא אומר: "אומנם היה מצב ביש קצת, אך השבוע הגיעו סוף סוף שני טרקטורים אמריקניים ועכשיו המצב אחר לגמרי". אני שואל: "אם אינני טועה, אתה חבר משק השייך ל'קיבוץ המאוחד' מיסוד מפ"ם", הוא אומר: "נכון". אני שואל: "איך זה אתה שמח למילווה האמריקני, הרי חבריך היו נגד זה ובקושי בקושי נמנעו?" – הוא עונה לי: "אומר לך את האמת, אני חושב כי בשאלה הזאת המפלגה שלי אומנם הסתבכה", זוהי תשובה?

בוויכוח על המילווה אמרו [דוברי מפ"ם]: "פה מסתירים איזה דבר, יש פה קנונייה פוליטית, הם [הממשלה] לא גילו לנו את כל התנאים", אבל מה לעשות שהאמת היא כי היה כמובן ויכוח בצמרת השלטון של ארצות הברית אם לתת לנו מילווה או לא לתת מילווה. הנציגות המדינית, זאת אומרת ה"סטייט דפרטמנט", היה נגד מתן מילווה. בעד מתן המילווה היו שני גורמים: הנשיא, שמעוניין היה לזכות באהדת הציבור היהודי מסיבות הברורות לו יותר מאשר לי, הבנק [הממשלתי ליבוא ויצוא] וחוגי המסחר המרוכזים סביבו, אשר הבינו שפה לפניהם הזדמנות לפתוח שוק לתוצרת אמריקנית, מפני שאחרי שאותו משק של מפ"ם התרגל לטרקטור האמריקני "וירא כי טוב" – הוא לא ירצה להחליף אותו באחר, והוא יבקש חלקי חילוף לטרקטור זה, וכאשר טרקטור זה יצא מכלל שימוש, הוא ירצה להחליפו שוב בטרקטור אמריקני, ובמידה האפשרית מאותה פירמה. הבנק וחוגי המסחר

17 מפ"ם התנגדה עקרונית לקבלת המילווה האמריקני בסך 100 מיליון דולר. בהצבעה בכנסת על קבלת המילווה נציגי המפלגה נמנעו.

שסביבו ראו את השנסה שלהם ובמידה שהיתה קיימת מלחמת אראלים ומצוקים[18] – האראלים היו אנשי המסחר, והמצוקים היו אנשי המדיניות. אנשי המדיניות לא רצו להודות בזה, אבל הם דרשו מהבנק שיאמר כי מבחינה כספית העסק איננו מוצדק, איננו בריא, והבנק אמר: "שקר וכזב, בדקנו את העניין. מבחינה עסקית זה עסק טוב מאוד ואנחנו בנק ולא נזייף את שמנו הטוב בזה שנכניס לשיקולנו פוליטיקה. אם אתם רוצים שנדבר כאנשי ביזנס – נדבר רק כאנשי ביזנס ולא כאנשי פוליטיקה" והם נרתעו. לאחר שעברו חודשים אחדים, והיה לנו משבר ביחסים עם אמריקה בעניין הפליטים הערבים, שוב פנו אנשי המדיניות לבנק ואמרו: "מה ששילמתם שילמתם, אך עכשיו תפסיקו" הבנק אמר: "וכי למה נפסיק? בדקנו כמה תוכניות, התוכניות טובות מאוד". אמרו להם: "תאמרו שהניסיון שלכם עד עכשיו לא היה כל כך מניח את הדעת". אמרו: "בשום פנים לא נאמר. הוא היה מניח את הדעת בהחלט. אתם רוצים לשים וטו? – תשימו וטו פוליטי". ושוב נרתעו אנשי המדיניות. זה היה המצב לאמיתו של עניין המילווה.

והוא הדין לגבי מגביות, מה לעשות, המצב הזה בא לא מאהבת ישראל, אבל אני וגולדה מאירסון ובן־גוריון, כל אחד מאתנו יכול בכל עת ובכל שעה לקבל אשרה לארצות הברית, לבוא לארצות הברית, ואינני צריך כלל ללכת לוושינגטון ולהסביר להם לשם מה באתי ולבקש רשות מהממשלה. וכאשר איש כמוני בא לארצות הברית, אני עובר בארץ לאורכה ולרוחבה באין מכלים דבר. הציר שלנו במוסקבה מותר לו לנסוע לשניים־שלושה מקומות רק לפי הודעה מוקדמת. יש מקומות שאפשר לתת לו רשות לנסוע לשם, ויש מקומות שגם אם יבקש – לא יתנו לו רשות. כאשר אליהו אילת[19] רוצה לקום ולצאת מוושינגטון ולטוס על פני כל היבשת, או לנסוע במכונית לסן פרנסיסקו – אינו צריך לבקש רשות ממישהו.

וכשאני בא לאיזו עיר [בארה"ב], אני יכול להקהיל קהילות ברבים, ואני יכול להיפגש עם בני עמי. הם אזרחי ארצות הברית אבל הם בני עמי, ואנחנו נפגשים כיהודים, כאחים יהודים שותפים לגורל, ואני יכול לדבר אליהם כעולה על רוחי. ודאי שאני צריך לדבר באותו מעט שכל שאני מחונן בו ולא לומר שטויות. אני חייב לזכור שאני שר חוץ ואינני צריך להתחיל לגנות את ממשלת ארצות הברית. זה יהיה מאוד לא מחוכם מצדי, ויהיה בזה חוסר טקט גם לגבי היהודים, לא רק לגבי ממשלת ארצות הברית, אבל על עניינים יהודיים משותפים אני יכול לומר להם כל מה שאני רוצה. אינני צריך להגיש נאום שלי לאישור. קיימת עיתונות והיא יכולה לפרסם מדברי מה שהיא רוצה, או לא לפרסם, או לנסח ולסלף. יש

18 עפ"י "ניצחו אראלים את המצוקים", כתובות ק"ח.

19 אליהו אילת (1903–1990), מזרחן מראשוני המחלקה המדינית של הסוה"י. מ־1945 נציג הסוה"י בוושינגטון ואח"כ ציר ושגריר שם.

חופש גמור. האם זה מפני שארצות הברית שומרת חסד ליהודים? חס ושלום. האנטישמיות עולה כפורחת אך כזה המשטר שם ואני נהנה ממנו.

אינני יכול להיכנס באותו אופן חופשי לברית המועצות. אינני אומר שאם אבקש לנסוע לא יתנו לי. אני מניח שיתנו. אז אוכל לבוא במוסקבה לבית כנסת. לא אוכל לדבר שם עם איש באופן חופשי. אין צריך לומר שלא אוכל לקום בבית הכנסת ולהגיד: "רבותי, אני רוצה לומר לכם מילים אחדות". אם אעשה זאת – תיפול דממת מוות בין האנשים. והם יודעים היטב שזה יירשם בחשבון ואני לא אעשה זאת בשום פנים ואופן. אני יודע שאסור לי להעמיס את זה על חשבון חובה של מדינת ישראל לברית המועצות. ואין צריך לומר שאינני יכול להתהלך בארץ ולכנס אסיפות. ואין צריך לומר שאין שם עיתונות כמו באמריקה. לקהילות באמריקה יש עיתונים משלהן וגם בעיתונות הכללית יכולים יהודים לכתוב מה שהם רוצים. למפלגות שלנו יש [שם] עיתונים ול[תנועת הנשים הציוניות] "הדסה" יש עיתון, ויש כלי ביטוי נוסף שנקרא מקודם "ההגנה מדברת" ועכשיו "ישראל מדברת", מדוע? מפני יחס של חיבה למדינת ישראל? חס ושלום. מפני שכזה הוא המשטר, ומדוע בברית המועצות כל זה בלתי אפשרי? מפני שיש יחס עוין למדינת ישראל? חס ושלום. מפני שכזה הוא המשטר שם. קיימים שני המשטרים האלה – משטר אחד הוא מחנק בשבילנו ומשטר שני הוא סם חיים בשבילנו. האם אנזר מסם חיים ואגזור על עצמי את המחנק מתוך נאמנות לעיקרון מופשט של שוויון, של אי־הזדהות? מה יהיה אז גורל ארץ־ישראל בעולם כולו?

אינני מדבר על כסף בלבד, אם כי בעצם אין זה דבר פשוט שאתה יכול להקהיל קהילות ולדרוש מהן כסף והן נותנות, וכסף רב מאוד. גם לאחר הירידה במגבית נותנים כספים עצומים. יכול יהודי לקום ולהניח על השולחן מיליון דולר. כל זה כסף אמריקני. הוא יכול להוציא את הכסף הזה מאמריקה למדינת ישראל, ולא רק שהוא יכול להוציא את הכסף, הכסף הזה פטור ממס, זאת אומרת, הוא מקבל חלק מזה מאוצר המדינה [שלו]. הוא מתרים את המדינה, וזה הסוד מדוע הגיעו המגביות לסכומים כאלה. ואותו דבר גם באנגליה. כי ההיגיון שלהם אומר כך: אדם המשתכר ומוציא את הכסף להנאת עצמו – חייב לשלם בעד זה [מס הכנסה], לשלם הרבה. אבל אדם המשתכר הרבה ומוציא את הכסף לצדקה, לטובת אחרים, עוזר על ידי כך למדינה – מה אפוא ההצדקה לקחת מס מזה? על כן אין מס ההכנסה חל על צדקה. אלא מה, הכסף יוצא לחוץ לארץ? – בחוקה, לא של אנגליה ולא של אמריקה, אין הפליה כזאת. יש אומנם טענות על זה, אבל משיבים כי זה לא יהיה הוגן: הרי זה בכל זאת דבר הומניטרי. לשם מה הולך כסף זה למדינת ישראל? – הוא הולך כדי להאכיל רעבים ולהלביש ערומים וזוהי

מטרה הומניטרית נעלה מאוד. איך תוכל אפוא אמריקה, המקבלת את הפרינציפ, להפלות מפעל כזה? אין היא מפלה לרעה. כך המצב באמריקה מפני ששם משטר כזה, ולא מפני רצונו של טרומן לסייע למגבית. ברוסיה משטר אחר ושם זה לא ייתכן.

תיקחו דוגמה אחרת, מדוע, כשאנחנו מעבירים לארץ הון – צריך גם להביא ידיעה מה לעשות בהון זה? אכן בדרך כלל מקובל בינינו שאנחנו מאוד מתקדמים, כולנו מוחות חריפים ומאוד מוכשרים ומשכילים. לא היו דברים מעולם! אנחנו מפגרים מאוד, על כל פנים, מפגרים מאוד לעומת המשימה המוטלת עלינו. אתם יודעים שפריון העבודה אצלנו הוא בשפל המדרגה. הפועל שלנו איננו משתווה בתוצרתו עם הפועל בארצות המתוקנות שבחו"ל, ובעצם היה צריך לייצר כפליים, כי שם אין מתח כזה כמו פה ואין מאיימים משברים כמו אצלנו. בלי הרמת פריון העבודה לא יקום קיבוץ גלויות. ויש כלים יותר משוכללים, יש כל מיני תגליות, יש כל מיני אפשרויות שאנחנו איננו יודעים אותן. אנחנו מוכרחים להסתייע בהן. ושוב, כשאנחנו באים לאמריקה, אנחנו קודם כל יכולים להתקשר עם יהודים, ואנחנו מתקשרים אתם כעם יהודים ואין הם חייבים למסור דין וחשבון לממשלתם ואינם חייבים לשאול רשות, מפני שהמשטר הוא כזה – אדם איננו צריך לבקש רשות כדי לנסוע לחוץ לארץ ולעסוק במשהו. אם תופסים אותו שהוא עושה משהו המקעקע את יסודות המשטר, דנים אותו, אבל מראש אין הוא צריך לשאול. ויש משטר אשר בו המצב הפוך. אדם אינו יכול לנקוף אצבע, אינו יכול להניף יד ורגל בלי לשאול. ונותנים לו רשות לא כאשר אין בזה דבר מה פסול כשלעצמו בזה לא די. אלא רק כאשר זה הכרחי למדינה.

יש רופא באודסה, מנתח, בענף שלו יחיד בעולם. ויש ילד פה בארץ, שאם יש לו תקווה להצלה הרי רק על ידי ניתוח כזה, וזאת אומרים כל הרופאים. ומומחים מאמריקה אומרים לו: "אין לך מה לנסוע לאמריקה. אם יש איש בעולם על פני כדור הארץ, שיכול לעזור, הרי זה אותו רופא זקן היושב באודסה". אבל כל הבקשות וכל התחנונים אינם מועילים. אינך מקבל אפילו תשובה. מדוע? מפני שיש שיטה, מפני שיש משטר כזה שם. וכדי לקיים את המשטר הזה צריך לבודד אותו מכל העולם ולא צריך שיהיה קשר עם חוץ לארץ. הקשר בין הארץ ובין העולם זה מונופולין ממשלתי. אין לסתם אדם מן השוק כל חלק ונחלה בו. אין מכניסים אנשים מחו"ל ואין נותנים לאנשים לצאת לחו"ל אלא אם זה הכרחי למדינה, ואם יסטו מזה במקרה כזה – יערערו עיקרון יסודי ואין כלל לשער מה תוצאות ההתערערות הזאת. ואומנם זה אכזרי, אבל זו התאכזרות מותרת ובאה התורה ומוסיפה: גם התאכזרות מוסרית, כי צריך למדוד את הדבר

לפי טובת הכלל. ימות ילד אחד? מה זה ילד אחד במאזן היסטורי ונוכח גאולת המין האנושי, וזו המלאכה שאנחנו שוקדים עליה. זאת התורה. קשה מאוד לבוא אליה בוויכוח מוסרי. זה המוסר שלה. אך תנסו נא לבנות את מדינת ישראל במוסר כזה.

כשאנחנו צריכים לאיש מדע, אנחנו פונים קודם כל ליהודים. כשאני קיבלתי בתקופת המלחמה, עוד לפני הכרזת העצמאות, בחודשי דצמבר 1947 וינואר, פברואר, מארס 1948, דרישה אחר דרישה מפה – הייתי אז בניו־יורק – למצוא מומחים צבאיים ולשלוח אותם הנה, באתי בדברים עם יהודים, באתי בדברים גם עם לא־יהודים. עמדתי להתקשר עם לא־יהודי, אבל הוא נסוג ברגע האחרון, כי אמר: הוא אינו יכול לנסוע בלי רשות מפורשת מה"סטייט דפרטמנט". אבל היהודי קם ונסע.[20] הוא אמר שהוא נוסע אבל לא שאל רשות – קם ונסע. ואחר כך הודיע [לממשלתו]: "דעו לכם, שאני פה ואני עושה זאת וזאת". והוא בא הנה. והוא נפל. ויש עכשיו משמר דוד ומשגב־דוד על שמו. לאחר שהיה פה תקופה ראשונה הוא חזר לאמריקה לשתי מטרות: להידבר עם אשתו ולמצוא עוד אחד. הוא קרא לי לעזרה שאני אדבר עם אשתו ואומר לה שני דברים: שאי־אפשר [לוותר] על נוכחותו בארץ; שאין צפויה לו סכנה. ואני אמרתי את שני הדברים האלה לאשתו, ועל כן הוא נסע לארץ פעם שנייה ואחרי זה נהרג. אבל היתה לו גם מטרה לבחור עוד אחד כמוהו. והוא פגש עוד יהודי, גם הוא איש צבא, ולא השפיע עליו. הדבר לא לקח את לבו. אבל כאשר הוא נפל התעורר המצפון והתעורר קול הדם היהודי אצל אותו יהודי שני. הוא בא ואנחנו לקחנו אותו והוא לא אמר מילה ל"סטייט דפרטמנט". אך כעבור חודשים אחדים, כשהוא עבד, ועשה עבודה חשובה, הופיע "קול העם" [יומון מק"י] והופיעו מודעות מעל הקירות: גנרל האריס![21] אז פנו אלינו [מ"הסטייט דפרטמנט"]: אצלכם יש גנרל אמריקני? ואנחנו לא ידענו. אמרנו: לא גנרל אלא קולונל – והוא עשה זאת וזאת.

אגב, תכנסו עכשיו לעין חרוד ותשמעו מה מספרים אנשים שהיו מפקדים בצבא ההגנה לישראל ממוצא ידוע,[22] ואיך הם מרעילים את נפש הנוער ומשמיצים את האיש הזה, שהוא זר. וזה אחרי שאני הייתי באסיפה בעין־חרוד וסיפרתי את העניין. זאת אומרת שהשמצת אדם זה היא, למעשה, גם השמצתי־אני כאיש

---

20 הכוונה לקולונל דוד מרכוס (1902–1948). הצטיין בשירתו במל"ע–2 ובהגיעו לישראל התמנה למפקד חזית ירושלים והיה האלוף הראשון בצה"ל. נהרג בשוגג בירי כוחותינו באבו־גוש.

21 לי הריס, קצין צי אמריקני. לימים התמנה יועץ אזרחי לענייני מח"ל (בן־גוריון/*יומן המלחמה כ*, עמ' 635.

22 הכוונה למפקדים אנשי מפ"ם, כנראה בעיקר יוסף טבנקין.

כזבים. נאמר עליו שהוא איש האינטליג'נס האמריקני, שהוא נשלח הנה על ידי האינטליג'נס. הוא היה מומחה ליד אחת המחלקות במטכ"ל והצטיין מאוד, אך מספרים כי השליטו אותו על כל הצבא והדבר אינו אלא גילוי אחד של קנוניה לשיעבוד ישראל לאמריקה, והוא נוסע כל שבועיים לוועידה של ראשי האינטליג'נס באיזה מקום באירופה ומוסר דין וחשבון, וכל הסודות גלויים לפניו, והכל ידוע עכשיו ל"סטייט דפרטמנט".

מה פירוש הדבר הזה? פירוש הדבר הוא שאילו היה דוד מרכוס חי – כי אז היתה מנת חלקו עכשיו ההשמצה הזאת. פירוש הדבר שאילו איש זה היה נהרג – כי אז היה מקודש ונערץ והיתה מוקמת נקודת יישוב על שמו. האם רק המתים קדושים, ואת החיים מותר להשמיץ? ואפשר לחיות באווירה כזאת של זיוף, של שקר?

מדוע יכלו האנשים האלה לבוא אלינו? מפני שאפשר לנסוע מארצות הברית מבלי לשאול רשות. מדוע איננו יכולים לגשת לאיש יהודי בברית המועצות ולומר: "בוא תעזור לנו?" כי אין לנו כלל גישה אליו ואנו יכולים לפנות רק אל השלטון. ואנחנו פונים. פנינו לברית המועצות שישלחו לנו מומחה לייעור ערבות, לייעור מדבריות. הם התמהו בזה. אך הם אף לא ענו לנו. הם גורסים כך: עונים רק כאשר יש צורך ממלכתי לענות. אין צורך ממלכתי לענות? אין עונים.וייתכן שאנו מוכנים להצדיק את זה, אבל השאלה היא איזה יחסים זה מאפשר. ואחר כך טוענים שאנחנו מזדהים עם המערב. במערב איננו מוכרחים כלל להיזקק לשלטון. אנחנו נוסעים על פני הארץ, באים במגע עם יהודים ולא יהודים. מחר אנחנו יכולים להביא הנה את ליליינטל[23] אם יהיה נחוץ. אנחנו כבר הבאנו הנה את לאודרמילק,[24] נביא אותו עוד פעם אם נחוץ יהיה. נביא כל מומחה שירצה לבוא. אינני יכולים להתקיים בלי זה. האם מפני שאיננו מקבלים מומחים מברית המועצות, לא נקבל מארצות הברית? ואז ברור, שהרושם הוא שאנחנו קשורים למערב.

תקחו לדוגמה את זרם המבקרים, התיירים. יש נשק אחד שהוא נתון גם בידי ברית המועצות, אך היא אינה משתמשת בו מפני שזה נגד המשטר שלה וארצות הברית משתמשת בו – זה חופש הזיקה בין מדינת ישראל ובין היהדות המקומית. בזה ארצות הברית מחוץ לכל תחרות בכל הצורות שהזכרתי, מתרומה קטנה

---

23 דיוויד ליליינטל (1899–1981), יהודי אמריקני, יו"ר רשות עמק טנסי (TVA) ואח"כ יו"ר הוועדה לאנרגיה אטומית.

24 וולטר לאודרמילק (1888–1974), מהידרולוג ומומחה לשימור קרקע. ביקר בא"י בשנות ה־40 וב־1944 פירסם את ספרו *ארץ־ישראל הארץ היעודה*, בו הציע תוכנית לניצול מי הירדן, ששימשה בסיס למפעל המים הארצי.

ועד להשקעת הון ועד לעליית נוער חלוצי ועד לעליית בעלי הון ועד לתיירות גדולה ועד לזרם של אנשי מדע והקשר אתם. כל זה היה יכול להיות גם מצד ברית המועצות. זה איננו מפני שזה עניין של משטר. אבל זה בהחלט יוצר מצב של חוסר שיווי משקל ואין כל ברירה. וזה כמובן משתקף ביחסים. העיתונות [הישראלית] מלאה ידיעות: פלוני בא מאמריקה אלמוני יצא מאמריקה, שליחים יצאו מישראל לאמריקה, אלה ואלה באו מאמריקה. הלוואי וכל זה היה ממשי. לפי שעה זה רק דיבורים ותוכנית. אבל יש תנועה, יש חופש.

מה אתם קוראים מסוג זה בעיתונות לגבי ברית המועצות? שפייגה אילנית נסעה לקונגרס הנשים?[25] טוב, תבוא עליה הברכה. אך מתי זה קורה? פעם ביובל. אבל היכולה ברית המועצות להרשות ליהודים לנסוע לישראל לבקר פה את קרוביהם, או סתם לראות את הארץ ולחזור לברית המועצות? יותר קל לה להרשות עלייה מאשר להרשות דבר כזה, כי היא חוששת שעל ידי כך היא תפרוץ פרץ בחומה ותסגיר את כל המצודה. מפני שאם מותר ליהודים לנסוע לישראל ולשוב, מדוע אסור לאחרים לנסוע לצרפת ולשוב, ולנסוע לאמריקה ולשוב? אז הותרה הרצועה, כל העניין מופקר. אז יש זרם בלתי פוסק, כניסת כל מיני דעות מאוד מאוד פסולות בעיני ברית המועצות. זה ערעור גמור, זה הרס של אושיות השלטון. כל המשטר מתפורר על ידי כך. אני מבין את זה היטב. אני נכנס למצבם לפי ההיגיון שלהם. אבל לנו אין תקומה בלי הקשר החי הזה עם העולם. אנחנו לא ארץ סטטית מגובשת היכולה לעשות בתוכה כל שידוד מערכות וכל מהפכה. לא זו בעיית הדור. בזה השאלה לא תיפתר. מוכרח להיות זרם אנשים, הון וידיעות מחו"ל. בלי זה לא תימלא המשימה. וזה הקובע. זה מכריע. לשם זה קמה מדינת ישראל. בלי זה – זוהי התכחשות לכל העניין ולכל המלחמה ולכל שבעים שנות התיישבות ועלייה, וכל המלחמה וכל הגבורות מאבדים כל משמעות.

ועתה אענה על מספר שאלות הנוגעות לפרטי העניינים. אענה קודם על השאלה אם הצטרפות ברית המועצות לחזית הוותיקן [בפרשת בינאום ירושלים] היתה אך ורק משום התנגדותה לשלטון עבדאללה. אני אומר: לא אך ורק. זאת ועוד אחרת. הסיבה העיקרית היתה, שבשבילם אי־בינאום פירושו חלוקת ירושלים, חלוקת ירושלים פירושו ביצור מעמדו של עבדאללה בחלק השני של העיר. ביצור מעמדו של עבדאללה בחלק השני של העיר פירושו ביצור מעמדו בכל ארץ־ישראל המערבית. ביצור מעמדו בכל ארץ־ישראל המערבית פירושו

25 פייגה אילנית (1909–2002), חברת קיבוץ גן שמואל. ממנהיגות "הקיבוץ הארצי" ומפ"ם. ח"כ בכנסת הראשונה. באוקטובר 1949 ייצגה את נשות מפ"ם במועצת "הארגון הבינלאומי של נשים דמוקרטיות" שהתכנסה במוסקבה.

ביצורה של אנגליה בארץ־ישראל המערבית. ובכן, הם נגד זה. אבל סיבה שנייה היא שהם השלו את עצמם – ואני חושב שהם טעו, ואל תחשבו שהם אף פעם לא טועים – שאם יקום משטר בינלאומי בירושלים גם לרוסיה יהיה אז חלק ונחלה בו. לא היה ברור להם, כנראה, שאם יהיה משטר בינלאומי לא יהיה להם כל חלק ונחלה. ולא היה ברור להם, כנראה, שאילו היה משטר בינלאומי מלכתחילה – לא היו בשום פנים ואופן מקבלים מה שקיבלו ממדינת ישראל, זאת אומרת מסירת רכוש רוסי בלב ירושלים לברית המועצות.[26]

דבר זה עונה בעצם, מדוע היתה ברית המועצות מלכתחילה בעד מדינת ישראל. לא מפני שהיתה מעוניינת לעשות צדק לעם היהודי, אלא הסיבה העיקרית היא שהיתה מעוניינת לעקור את אנגליה מפינה זו של העולם. אינני אומר זאת, חס ושלום, לגנות ברית המועצות. להיפך, רק אם יש למישהו אינטרס מקביל לאינטרס שלנו – זה גורם להזדהות ממשית. אם זה רק רצון לעשות טובה – אין לסמוך על הדבר בשום פנים ואופן. רק משום שלברית המועצות היה אינטרס, משום כך עמדתה היה לה תוקף ואפשר להישען עליה.

נקודת המוצא העיקרית שלהם היא לא מה יהיה גורל עם זה או אחר, או מה יהיה גורל ארץ זו או אחרת, אלא מה יהיה גורל המערכה העולמית. ובכל מקרה ומקרה הם עושים את חשבון גורל המערכה העולמית. בשבילם ארץ־ישראל אינה אלא חוליה בשלשלת העולמית, והם שאלו את עצמם אם הם יכולים לעשות בחלק זה של העולם משהו שישפר את מצבם בחזית העולמית וירע את מצב הצד שכנגד. והם הבינו שעקירת אנגליה מארץ־ישראל משפרת את מצבם. אז שאלו: איך עוקרים את אנגליה משם? ברור, על ידי חיסול המנדט. מה זאת אומרת חיסול המנדט? יטענו שהארץ חוזרת לתוהו ובוהו? אמרו: במקום מנדט צריך להיות משטר אחר. איזה משטר בא בחשבון? אמרו: עצמאות. מדוע לא אמרו מה שאמרה סיעה ב', שמבוקש מנדט והוא משטר בינלאומי בשיתוף ברית המועצות?[27] מפני שהבינו שאם יהיה שיתוף אנגלי–אמריקני – הם יהיו במיעוט. אז אמרו: לא, לא רוצים משטר בינלאומי, אלא רוצים עצמאות. הדבר הפשוט ביותר בשבילם היה לומר: עצמאות פירושו כי רוב האוכלוסייה ישלוט כמו בכל מדינה, אבל עד כדי כך היו משכילים שהתברר להם, כי בארץ ישנם שני לאומים, ואם יסגירו את השליטה על הארץ לרוב הערבי – לא יהיה שלום כי אם תהיה מלחמה. ואם תהיה מלחמה – הדאגה היתה לא שמא העם היהודי יישמד במלחמה,

---

26 מדובר במסירת בנייני "מגרש הרוסים" ובמבנים נוספים בירושלים, שהיו רכוש בני משפחת הצאר הרוסי, לידי ממשלת בריה"מ (שרת/דבר דבור *1949*, עמ' 693, 926).

27 מתוך נאמנות לעיקרון ארץ־ישראל השלמה, שללה "התנועה לאחדות העבודה" את פתרון הסכסוך בא"י ע"י חלוקה ודגלה בהפיכת המנדט הבריטי לבינלאומי.

אלא שתבוא שוב התערבות של מעצמות, ואנגליה תיכנס שוב, וביטול המנדט לא יהיה אלא תמרון כדי להכניס את אנגליה מחדש לחלק זה של העולם ולבצר בו את שלטונה – זה היה התכסיס של בווין. אז אמרו: צריכה להיות עצמאות כזאת שלא יהיה עימה פתח להתערבות, זאת אומרת עצמאות מחולקת – תהיה מדינה יהודית ותהיה מדינה ערבית. על כל פנים, מהשטח היהודי אנחנו עוקרים את דגל בריטניה. והם הצליחו בזה. לכן נשארו תומכים במדינת ישראל, מפני שהחשבון שלהם הוכח כצודק.

מאותה סיבה הם התנגדו לחלוקת ירושלים, מפני שהם רואים בחלוקת ירושלים ובמתן החלק ההוא לעבדאללה החזרת אנגליה לארץ־ישראל. הם לא יעשו מזה טרגדיה גדולה אם הדבר לא יקום, מפני שבכל זאת הם הצליחו לגבי שמונים אחוז של הארץ, ואנגליה בין כך וכך נשארה בעבר־הירדן. ומה ההבדל אם חונים מטוסים בריטיים במַפְרָק ובזַרְקָא ליד עמאן, או אם יהיו מטוסים בריטיים ליד שכם? זאת אומרת, אין זה עניין כל כך קובע גורל. אבל אם אפשר לדחוק – צריך לדחוק. וזה פשר התנגדותם, הפשר העיקרי, ונוסף לזה תקווה קלושה שאם יקום משטר בינלאומי תהיה להם בכל זאת יד בדבר.

אחרי ההצבעה[28] לא נראתה כל כוונה מצדם להחמיר בקו זה. הם מיד רופפו את הלחץ, מפני שהם אנשים מציאותיים. הם מבינים שישנן עובדות שאי־אפשר לשנותן. אני מתאר לעצמי שהם מבינים, שלעקור בכוח את עבדאללה מן העיר העתיקה אפשר רק על ידי מלחמה והם אינם רוצים מלחמה. אני יודע זאת מפני שהם אמרו לי. הם אינם רוצים מלחמה במזרח התיכון, עד כדי כך שהם אמרו לנו זאת פעם ופעמיים ושלוש. הם אינם רוצים התחדשות קרבות במזרח התיכון. מדוע? מפני שהם יודעים שהתחדשות קרבות במזרח התיכון עכשיו עלולה לסבך את אנגליה בתוך העניין, וידנו לא תהיה על העליונה נגד אנגליה. והם יודעים שלא יבואו לעזרתנו נגד אנגליה, שאם הם יבואו לעזרתנו נגד אנגליה – פירוש הדבר: מלחמה עולמית. והם אינם רוצים מלחמה עולמית. משום שאינם רוצים התערבות אנגליה, אינם רוצים התלקחות קרבות חדשה במזרח התיכון. והם מבינים כי בשלום זה לא ילך וא"ם לא יעקור את עבדאללה משם.

אבל אנחנו איננו יכולים להסתפק בזה, מפני שמצב זה שאנו נמצאים בו – מצב של אי־שלום ואי־מלחמה עם ארצות ערב – לא נוכל להחזיק מעמד מתוך תועלת לעצמנו זמן רב. איננו יכולים לחיות לאורך ימים בבידוד גמור במזרח התיכון, ולא מתוך פחד של התחדשות המלחמה – מתוך לחץ של כל מיני גורמים, מתוך חוסר קשרי מסחר, מתוך חוסר אספקה ומצב הכן בלתי פוסק. יכול

28 ההצבעה של הרוב בעצרת או"ם ב־9.12.1949 בעד בינאום ירושלים.

להיות ששום דבר לא יועיל וכי מנוי וגמור אצל ארצות ערב לעבור ל"סיבוב שני". יותר מתקבל על הדעת לחשוב, שגם בארצות ערב ישנה התרוצצות רבה בין מחייבי ה"סיבוב השני" ובין שוללי ה"סיבוב השני". על כל פנים, לא בלי הרבה היסוס ופקפוק יעברו ל"סיבוב שני".

איננו צריכים אפוא כל כך לבטל את עצמנו ולחשוב שאין לנו כל השפעה על מהלך העניינים. יש לנו השפעה על מהלך העניינים. דבר ראשון שאנחנו צריכים לעשות אם יהיה "סיבוב שני" – שימצא אותנו במצב הכן. פירוש הדבר לדאוג לצבא ולציודו של הצבא. וציוד לצבא נקבל רק מהמערב, אלא אם כן נייצר אותו פה, אבל אם כנגד מטוסי דחף [סילון] נחוצים מטוסי דחף, ונגד טנקים נחוצים לפחות רובים אנטי־טנקיים, אני מתכבד להודיע לכם, שאנחנו נוכל לקבל כלי נשק אלה רק במערב, זאת אומרת באנגליה או באיזו ארץ שאנגליה תרשה לה למכור, או בארצות הברית. אם, ננית, נתבשר בעוד איזה זמן שקיבלנו מטוסי דחף אחדים, תהיה שמחה גדולה גם במפ"ם, אבל אחר כך יתברר שמטוסי דחף אלה באו מהמערב – ויהיה אֵבֶל... אך אנו נאמר: אין ברירה, או שאתם רוצים מטוסי דחף או שאינכם רוצים מטוסי דחף, אתם צריכים פעם אחת להחליט.

בעניין המילווה [האמריקני] היה מצב הפוך: היה אֵבֶל גדול, אחר כך הגיעו טרקטורים והיתה שמחה, וכך גם פה צריך לבוא לידי הכרעה. יאמרו: טרקטורים אפשר לקבל גם במזרח. מה לעשות, ויש ארצות במזרח שאנחנו מנסים לנהל אתן משא ומתן על זה, והתשובה שלהן היא: "אנחנו נמכור לכם מה שיש לנו, ואתם תקנו את זה לא בשבילכם אלא תמכרו לארצות הברית, ובכסף זה תקנו מאמריקה טרקטורים ותמכרו לנו". לו היה עודף של טרקטורים בברית המועצות, חזקה עליה שלא היתה נזקקת לפנייה כזאת אלינו. כאשר אנחנו פונים לברית המועצות ואומרים: "הנה, אמריקה שולחת לנו דברים כאלה, למה לא תשלחו אתם, למה לכם ליצור מצב כזה שאנחנו מקבלים רק מאמריקה? זה לא טוב, לא טוב קודם כל לנו", הם אומרים: "תחכו". קיבלתי פעם תשובה כזאת: "תחכו שמונים שנה. אמריקה כבר שמונים שנה שלא היתה מלחמה על אדמתה. ומאז כל פצעיה נרפאו, ולא רק שפצעיה נרפאו אלא היא עשתה חיל רב, ועכשיו יש לה עודף והיא יכולה להשפיע מטובה גם על מדינות אחרות, אנחנו – כל הזמן מלחמות על אדמתנו, וכל פעם הרס של משק, ואנחנו עושים תמיד מאמצים נואשים לבנות את ההריסות מחדש, ואתה רוצה שיהיה לנו עודף לתת לכם?– אין לנו. יש לנו מחסור בשביל עצמנו".

זו היתה התשובה שקיבלתי כהסבר ממדינאי סובייטי מאוד מפורסם. האם כדי לשמור על שיווי משקל אנו צריכים לדחות את בניין המדינה עד שרוסיה יהיה לה עודף? אני אומר: קודם כל יש להצטייד לקראת יום עברה. ושוב, להצטייד פירושו לעשות זאת במערב.

אבל לא רק זה. אנחנו יכולים לתרום תרומה מדינית לתהליך המוביל את המזרח התיכון מן המלחמה והלאה. נניח שאנחנו עושים שלום עם ארץ ערבית אחת – אנחנו פורצים בזה פירצה בחומת ההסגר מסביב, עושים לפחות כדאי "סיבוב שני", מפני שמוכרחים להביא בחשבון שקו אחד של חזית לא יהיה, ושלא יהיה אותו הסגר שיהיה אם תהיה טבעת ברזל מסביב. על כן עניין השלום עם איזו ארץ ערבית הוא בשבילנו נכס לעצמו במובן של העמדת תריס. לא אומר שזו ערובה, אבל זה בכל אופן תריס בפני ניסיון של "סיבוב שני", ועלינו לשקול אילו תהליכים אנחנו רוצים להניע במזרח התיכון – תהליכים של מלחמה או תהליכים של מלחמה.

עוד דבר לוחץ עלינו, לוחצת עלינו לא רק סכנת מלחמה. נניח שלוחצת עלינו סכנת החזרת פליטים, שכן כל זמן שבחוץ ישנם המוני פליטים ללא קורת גג, וכל זמן שבפנים ישנם מרחבים ריקים ללא מתיישבים – ועם כל המפעל הכביר שעשה לוי אשכול בשנה שעברה והשנה, והוא עשה התיישבות מהפכנית בארץ, בקצב מהפכני, בממדים מהפכניים, בחומר אנושי שהוא מהפכני מבחינת ההתיישבות – עם כל זה עדיין ישנם מרחבים גדולים שוממים. אנחנו במצב של סכנה. יש עלינו לחץ עצום. המצב משתנה אם אנחנו יכולים לעשות שלום עם אחת הארצות הערביות, ודווקא עם ארץ ערבית שעליה בייחוד, יותר מאשר על כל ארץ אחרת, מעיקה מצוקת הפליטים, באשר בתחומיה נמצא המספר הגדול ביותר של פליטים. ואם אנחנו יכולים לעשות שלום שאין בו תנאי להחזרת אף פליט אחד, ויכולים להצביע אחר כך על עובדה זו נוכח כל מדינות ערב, נוכח הפליטים עצמם – יותר קשה להפר שלום מאשר להפר שביתת נשק, כשם שקשה יותר להפר שביתת נשק מאשר להפר הפוגה. אבל יש דרגות. אם הפליטים רואים שנכרתה ברית שלום של קבע ולא הותנה על החזרתם, זה אומר להם שאין תקווה לחזור ומפנה אותם יותר לחפש דרך להיאחז במקומותיהם. ואם עוד אפשר להרוויח משהו על ידי שלום זה – אינני יודע אם אפשר, אבל אם אפשר להרוויח, לתקן משהו, להחזיר משהו – זה עוד דבר נוסף.

נכון, לעומת זה אתה מודה בשלטון ערבי בחלק השני [של הארץ], אך כנגד זה יש שאלה שנייה, מציאותית: אם אינך מודה, אתה משנה את המצב? ואם יעבור דור ותהיה לך אפשרות לשנות, תראה את עצמך כבול על ידי כך. ישנו השיקול הזה, ובינתיים יש לך משימת קיבוץ גלויות, ואתה מוכרח לקשור קשרי מסחר ולפתוח שווקים, שאם אתה ניגש מחר להקמת תעשייה, שיהיה לך איפה למכור את התוצרות ולקנות מזון במרחק יותר קרוב ובמחיר יותר נמוך, ולמשוך על ידי כך הון השקעה, הפוחד גם מזה שמא תפרוץ מחר המלחמה, ועל הכל, יש לך עסק עם גורמים עולמיים.

אמריקה כגורם עולמי לוחצת עלינו הרבה יותר מאשר ברית המועצות, מפני שברית המועצות, כפי שכבר אמרתי, מסוגרת בתוך עצמה ורואה את כוחה בגיבוש הגוש העצום שלה, ובארצות אחרות היא עושה מחתרת הרסנית לשם שינוי המשטר החברתי, אבל אינה כובשת לעצמה עמדות מדיניות כלכליות. ארצות הברית הולכת בדרך אחרת, והיא פה גורם יותר גדול מאשר ברית המועצות, מפני שהיא נותנת מילוות ועוסקת במסחר, והיא קשורה עם אנגליה, ואנגליה יש לה בסיסים על התעלה [סואץ] ובעבר־הירדן. ובארצות הברית ישנו שיקול רציני מאוד: האם מדינת ישראל זהו גוף שיכול להתאקלם במזרח התיכון, האם המזרח יעכל אותו פעם, או שזהו גוף זר, מין קוץ ממאיר שהמזרח הערבי לא ישקוט ולא יִשְׁלַו אלא אם יעקור אותו? ומתרוצצות שתי אסכולות. יש אסכולה האומרת: לא יהיה שלום ולא יוכל להיות שלום. היהודים סתם מתרברבים כשהם מדברים על שלום ומדברים על עלייה גדולה. הם יפלו, הם יישברו. ואפשר על ידי שלום להוכיח שזה לא נכון ולהקנות מושג אחר לחוגים השליטים שם על סיכויי העתיד של מדינת ישראל ועל יחסיה עם המזרח התיכון. אם המצב הוא כזה, שארצות הברית במידה רבה יורשת את מעמדה של אנגליה במזרח התיכון־ יורשת גם את כל הפסולת שלה ואת השלילה שלה – והיא אומרת לעצמה: זה שטח חיוני בשבילי, והשטח החיוני הזה הוא ברובו העצום ערבי, הן בשטח ממש והן באוכלוסין, ויש פינה קטנה ישראל ותמיכתנו בפינה קטנה זו מקוממת את כל השטח הגדול נגדנו ומקלקלת לנו, הרי מתפיסה כזאת יש רק פסיעה אחת למסקנה. אז ברור: פה לפנינו שורש אשר אם ינבוט תצמח ממנו אותה תורה בריטית מוכרת: כדאי לנו שתהיה מלחמה וישמידו את ישראל. כי הם רוצים רק דבר אחד: שתהיה יציבות, יהיה שקט, יהיה שלום, שהכל יהיה בטוח ולא יהיו פה סכסוכים שצד שני יוכל להתערב. ואם אי־אפשר להגיע ליציבות על ידי שלום – מוטב להגיע ליציבות על ידי מלחמה שבה תושמד ישראל.

אינני מוסר לכם כאן הודעות, או הצהרות, או החלטות. אני רק מנסה לתאר לפניכם הלך מחשבה שאנחנו צריכים לראותו בפרוייקציה – איך הוא בהמשכו, במה הוא פוגע, למה הוא מביא? חובתנו לראות דברים מראש איך הם מתפתחים. ואם אנחנו יכולים להחניק תהליך זה, להחניק אותו באיבו על ידי שלום עם ארץ ערבית אחת לפחות, זה דבר עצום, מהפכה שלמה בכל המושגים.

זוהי הגישה שלנו לשאלת השלום עם עבר־הירדן. ובגישה זו אין כל שינוי. כמובן, כדי שיהיו נישואין – דרושים שניים. כדי שתהיה ברית שלום – דרושה הסכמת הצד שכנגד, ודרוש שזה יהיה כדאי לצד שכנגד. הרבה דברים כדאיים לו, יש דברים שאינם כדאיים לו. זוהי שאלה של משא ומתן, של מקח וממכר. אבל לגבי העמדה – צריך שיהיה ברור מה אנו רוצים.

ברור שלנו חשוב מאוד להגיע לשלום עם מצרים. לכאורה בעיית השלום עם מצרים היא יותר פשוטה. לכאורה – יותר חשובה, זאת אומרת, שלום עם מצרים לנו יותר חשוב, מפני שמצרים היא מדינה ערבית ראשה והיא אולי היחידה הראויה באמת לשם של מדינה עצמאית במידה שיש בכלל מדינות עצמאיות כיום בעולם, ולו היתה לנו ברירה עם מי לעשות שלום קודם, עם מצרים או עם עבר־הירדן, לא היתה כל שאלה. אבל עלינו להיות מציאותיים. עלינו לדעת שעניין השלום אתנו מעיק על מצרים הרבה פחות משהוא מעיק על עבר־הירדן, באשר בשביל עבר־הירדן זו יכולה להיות שאלה של קיום – בשביל מצרים לגמרי לא שאלה של קיום. עבר־הירדן ענייה. עבר־הירדן תיהנה הרבה יותר מיחסי מסחר אתנו. מצרים, בתור ארץ הרבה יותר עשירה – השלום אתנו לוחץ עליה פחות.

נוסף לכל הצרות, יש עניין זה של עזה. ואם לחשוב על שלום עם מצרים, צריך להניח שאם מצרים תסכים למסור לנו את עזה, הרי לפחות בתנאי שנקבל את כל תושבי עזה. וזאת אומרת, חברים יקרים, רבע מיליון ערבים – קרוב ל־200 אלף פליטים ו־50–60 אלף תושבים מקומיים. זאת אומרה להגדיל בבת אחת את מספר הערבים בישראל עד למעלה מ־400 אלף ולעמוד בפני שאלה של התיישבות קרוב ל־200 אלף [פליטים] ערבים במקומות אחרים. יש לראות תמיד כל עניין בכללו עם הגישה היסודית שלו ועם מסקנותיו. אינני קובע מסמרות בעניין זה, אבל אני מציג לפניכם את הבעיה. למעשה, אין היום שום משא ומתן עם מצרים. יש המשך של גישושים לבירור האפשרויות עם עבר־הירדן.

אם אשָׁאל היש שינוי לרעה במדיניות ארצות הברית כלפינו, אומר: אין שינוי לרעה. לכאורה, ולהיפך. היה זמן שהיה לחץ פעיל מאוד עלינו. והיה זמן שהיה לחץ עוין מאוד בשאלת הפליטים והגבולות. וכאילו נדָמו הדברים האלה. אין זאת אומרת שלא [חסרות מספר מילים במקור]. ברור, מוטב היה לארצות הברית אילו באנו והודענו: אנחנו מדינה מערבית כמוכם, אנחנו מוכנים לתת לכם בסיסים, הבה נטכס עצה יחד על תוכניות הגנה משותפות, אנחנו מוכנים לקבל הדרכה שלכם במדיניות בינלאומית. ארצות הברית בוודאי לא היתה מזלזלת בזה, היתה מרוצה מזה. עובדה שאנחנו לא אמרנו זאת. ולא רק לא אמרנו זאת, אלא אמרנו ההיפך: ידוע לכם, שבשום פנים ואופן לא נשמש בסיס לכם נגד ברית המועצות, זה יוצר מצב לא בריא שאנחנו מוכרחים לעמוד בו. אבל לא זה העיקר הקובע.

העיקר הקובע ביחסינו עם ארצות הברית זהו מצב יחסינו עם הארצות הערביות. ארצות הברית מוכנה להתפשר עם מדינת ישראל כמדינה בתור כזו, לקבל אותה על סמך היחסים העולמיים שלה, ולקבל אותה על מדיניותה

הבינלאומית המסוייגת שדיברתי עליה. אמרתי עד כמה אנחנו למעשה מתקרבים לארצות הברית – דעו לכם, זה נחשב למעט מאוד בעיני ארצות הברית. די שנצביע במועצת הביטחון בעד צ׳כוסלובקיה ולא בעד יוגוסלביה, כדי שנֵרָשֵם ברשימה לא טובה. בכל זאת, לא זה קובע. מה שקובע זהו מצב יחסינו ועתיד יחסינו עם העולם הערבי. אם יתברר לאורך ימים, שמדינת ישראל היא גורם מחרחר ומסכסך, גורם המגרש כל סיכוי לשלום וליציבות במזרח התיכון, גורם הכרוך בסיבוכים בלתי פוסקים ולכן הולכים ומחמירים, או יתברר שמדינת ישראל יכולה להשתלב במערכת הארצות האלה, להגיע.[29]

מפלגת פועלי ארץ-ישראל, המרכז
המחלקה לנוער

ביום ראשון, כ״ה שבט תש״י, 12 בפברואר 1950, בשעה 3.30 אחה״צ, יתקיים בתל-אביב, באולם הקרן הקיימת לישראל (רח׳ צבי שפירא),

יום עיון למדריכים בנוער

מוקדש לשאלות מדיניות-חוץ

ירצה חבר משה שרת

מודעה בעיתון "דבר", 9.2.1950

29 סיום ההרצאה חסר במקור ולא אותר.

נגד החרמת מועצת הנאמנות

סעיף ב׳: ענייני סדר היום

היו״ר יוסף שפרינצק מסר את רשות הדיבור לחבר הכנסת יעקב מרידור, תנועת ה״חרות״, להגשת הצעה לסדר היום. ח״כ מרידור טען שלאחר הכרזת ירושלים כבירה וההחלטה להעביר לשם את הכנסת, עשתה הממשלה צעד אחורנית בהסכימה לשתף פעולה עם מועצת הנאמנות בנושא ירושלים. ח״כ מרידור האשים את שר החוץ משה שרת בהסכמה להחיל שלטון בינלאומי על חלק של ירושלים, הכולל מקומות קדושים מסוימים, וכתוצאה מכך יהיה האו״ם רשאי למנות מפקח קבוע בירושלים.

שר החוץ מ. שרת: נדמה לי שחבר הכנסת מרידור בדבריו הקצרים, אני אומר זאת אם מותר לי לשֶׂבח, הצליח לערבב שתי פרשיות שונות בתכלית זו מזו, וזאת אינני אומר לשֶׂבח. פרשה אחת היא מהי עמדתנו בשאלת ירושלים, מהי העמדה המוצהרת של ממשלת ישראל. אינני סבור שהדבר הזה עומד כעת על הפרק, ואינני סבור שהדבר הזה כלול בהצעה לסדר היום שהוגשה על ידי חברת הכנסת רזיאל נאור, ושנתמכה כאן על ידי חבר הכנסת מרידור. העמדה הזאת ידועה. היא הוצהרה וחזרה והוצהרה פעמים רבות בכנסת וכלפי חוץ. בעמדה זו לא חל כל שינוי, ואם מישהו מציע להכניס בה שינוי, עליו לבוא ולדרוש ויכוח בשאלה זאת. אבל השאלה האמיתית שעליה נסבה ההצעה לסדר היום היא האם אנו צריכים להיענות להזמנת מועצת הנאמנות להופיע לפניה ולהגיד באוזניה את דברינו בשאלת ירושלים. כדי להקל על המהלך של התקפת עמדת הממשלה, בחר בעל ההצעה בלשון שאינה הולמת את המציאות. הוא אמר: ״שיתוף פעולה עם מועצת הנאמנות״. כן אמר, אם אינני טועה, ״לגבי בינאום ירושלים״. ובכן, מתוך דברי הקצרים על עמדת הממשלה יהיה ברור, כי פגישתנו עם מועצת הנאמנות תהיה היפוכו הגמור של דבר שיתוף הפעולה לגבי בינאום ירושלים. העמדה בשאלת בינאום ירושלים ידועה ואינה טעונה חזרה. השאלה שעומדת לפני ממשלת ישראל היא האם עליה להיענות להזמנה שהיא קיבלה. ההזמנה הזאת אומרת: ״אני מתכבד להודיעך, כי מועצת הנאמנות החליטה להזמין את ממשלתכם לשלוח נציג כדי להביע את השקפתה של ממשלת ישראל על הרביזיה של טיוטת חוקת ירושלים והגשמתה״. חוקת ירושלים פירושה אותו

1 דברי *הכנסת 4*, סעיף ב׳, עמ׳ 786 – הישיבה התקיימה בבית הסוכנות היהודית, ירושלים.

המסמך שנשאר לנו בירושה, או נשאר לספרות העולם בירושה, מתחילת שנת 1948.[2] אותה החוקה שמועצת הנאמנות עיבדה בשעתה ואף פעם לא נתאשרה על ידה ולא הוגשה לעצרת. ההחלטה האחרונה, מ־9 בדצמבר, מחייבת את מועצת הנאמנות הגשמת אותה התוכנית, ואנו נקראים לבוא ולהגיד מה אנו חושבים על החוקה הזאת. היות שיש לנו עמדה ברורה לגבי החוקה הזאת, והיות ואין אנו רואים כל אפשרות ממשית על ידי החוקה הזאת להגיע לפתרון בעיית ירושלים, ולא פעם הבענו את הדעה הזאת באוזני העצרת ובאוזני הוועדות של העצרת, אין הממשלה רואה כל טעם לא לחזור על הדברים האלה באוזני מועצת הנאמנות בישיבה הזאת, כאשר היא חוזרת לדון על העניין, ולהיפך, היא רואה כל טעם שבעולם לחזור ולהדגיש את הדברים האלה.

במועצת הנאמנות יושבים אנשים חיים, הם בודקים את העניין מחדש. מהלך הדיונים במועצת הנאמנות איננו מעיד על ביטחון מוחלט של מועצת הנאמנות ועל ביטחון מוחלט של כל חבריה בנכונות ובמעשיות הדרך שהם הולכים בה. איננו רשאים להניח מראש, שחברי מועצת הנאמנות הם נעדרי מצפון ונעדרי חוש אחריות ושהם מעוניינים דווקא לקבל החלטה שנידונה לכישלון, באשר היא מתנגשת עם הצדק ועם המציאות. ישנה שם התרוצצות לא מעטה, ישנם לבטים וחקרי לב, ישנם שם חילוקי דעות יותר משישנה שם אחדות דעות, על כל פנים למראית עין. אבל בינתיים הולכות ומובעות באוזני האנשים האלה דעות מדעות שונות, מופיעים נציגי אינטרסים שונים, נציגי כנסיות נוצריות שונות, נציגי חוגים אחרים. בתוך מועצת הנאמנות יושב נציג ערבי כחבר, נציגים של מדינות ערביות אחרות ביקשו וקיבלו אפשרות של השתתפות מלאה בדיוני מועצת הנאמנות גם בלי שתהיה להם זכות להצביע. הדעה המיוצגת והמוצגת כדעת הגורם הערבי מושמעת חוזרת ומושמעת באוזני חברי מועצת הנאמנות. אנחנו חושבים לחובה אלמנטרית לנו להשתמש בהזדמנות שניתנה לנו ולהציג לפני מועצת הנאמנות גם בשלב זה את דעתה של ממשלת ישראל ואת עמדתה של מדינת ישראל במלואה. זהו הטעם העניני שהביא לידי החלטת הממשלה להיענות להזמנה הזאת.

יש גם טעם של נוהל פשוט. נכון הדבר, כפי שאמר חבר הכנסת מרידור, שהחלטת העצרת מ־9 בדצמבר [על בינאום ירושלים] מעמידה אותנו, לדאבוננו הרב, במצב של התנגשות עם החלטת העצרת. איננו סבורים שאנו רשאים להוסיף על חומרת המצב הזה גם עובדה של אי־היענות להזמנה של אחד המוסדות המרכזיים של או"ם. הממשלה סבורה שלא המוסד שבפניו מופיעים פסול, לא

---

2 על טיוטת תקנון חוקתי של האזור הבינלאומי בירושלים ר' *תעודות מדיניות ודיפלומטיות, דצמבר 1947 – מאי 1948*, עמ' 49, 140 הע' 3, 815, 820.

ההופעה בפני איזה מוסד שהוא פסולה, אלא פסולים יכולים להיות רק הדברים שמשמיעים בפני אותו המוסד. אשר להופעה עצמה, הרינו רואים את עצמנו מחויבים עליה, כי מנוי וגמור איתנו לחתור להסכם עם או"ם. היתה לי הזדמנות להביע את הדעה הזו בכנסת בהרצאתי אחרי שובי מהכנס האחרון של העצרת.[3] הממשלה סבורה שהיא מצווה לחתור למוצא מן המשבר שנוצר מתוך שתגיע להסכם חדש עם או"ם ולא תחריף את ההתנגשות עם סמכותו.

3 ר' לעיל מסמך 1.

בעד מגע ישיר עם ממשלת גרמניה

סעיף ב׳: סקירה מדינית

השר מ. שרת: חובתי למסור לממשלה בעניין המשא והמתן עם עבר־הירדן. שוב באנו עד משבר והסיכויים מאוד מאוד קודרים. לפי דעתי חלה נסיגה ברורה. התברר למלך שממשלתו אינה אתו, אם לא היה ברור לו זה קודם. הוא נסוג – הוא נסוג בדבר הרובע היהודי והכותל המערבי. אני חושב שנסוג גם מדבר הר הצופים. אני חושב שצריכים לדרוש פגישה, כי אנו הולכים למועצת הנאמנות ועלינו לדעת אם אנו מדברים על יסוד הסכם או סיכוי הסכם, כי אם אין הסכם צריכים אנו לדרוש בינאום העיר העתיקה, אפילו רק כדי להציל הכותל מידיו, או כדי להציק לו, ללחוץ עליו, ללחוץ עליו כדי שהוא ילחץ על ממשלתו, כי הוא אינו ״המנוול״ במחזה.

אם התמונה היא באמת כמו שאני מצייר אותה בקווים כלליים, הרי זה עניין חמור למדי, כי הדבר יכול להביא למיפנה בכל שאלת ירושלים. ארצות הברית עוצרת בעד הליכה בכיוון מסוים במועצת הנאמנות מתוך סיכוי שנגיע להסכם עם עבדאללה, ואז יכול הסדר זה לשמש הסכם לסידור בינלאומי. אם הסדר זה איננו – אין שום קלף להניח על השולחן וההכרעה לצו הלגיטימיסטים. ללכת לפי המלצת עצרת האומות המאוחדות, פירושו להחמיר הסבך שאנו נמצאים בו ולתת אפשרות נוספת לוותיקן וכדומה. ארצות הברית יכולה לטעון שיש החלטה, שאומנם נתקבלה נגד דעתה, אבל בהיווסד האומות המאוחדות היא לא התחייבה לקבל רק ההחלטות שתתקבלנה לפי הצעתה.

יש דברים חמורים יותר. כל זה היה רק מבחן אם יכולים להגיע לשלום עם מדינה ערבית אחת, ואם אין אנו יכולים להגיע לשלום עם מדינה ערבית אחת, איך אפשר להגיע ליציבות במזרח התיכון? זה יכול להביא ללחץ רב מצד ארצות הברית עלינו.

אולי משהו עוד ישתנה. איני יכול להביא שום סיכום לממשלה, כי דברים עדיין נמצאים בכור ההיתוך. נעשים בירורים אך חובתי היתה לציין לפני הממשלה את האפשרות הגרועה.

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיפים ב׳, ט׳. ראש הממשלה נעדר לרגל חופשה, את מקומו בניהול הישיבה ממלא אליעזר קפלן. מסמך זה מובא גם אצל י׳ שרת/*פולמוס*, עמ׳ 55–63, לרבות דברי המשתתפים האחרים.

סעיף ט׳: שאלת היחסים עם גרמניה

שר האוצר א. קפלן פתח ואמר, כי הממשלה קיבלה בשעתה החלטה עקרונית לאשר או לעודד גביית פיצויים אישיים מגרמניה והעברתם לישראל בסחורה. התברר שאי־אפשר להגיע לפיצויים בממדים גדולים בלי משא ומתן עם השלטונות הגרמנים וכן שבינתיים יהודים רבים מישראל וארצות אחרות מנהלים מסחר עם גרמניה וגם למסחר זה יש למצוא צורה רישמית. על רקע זה הציע השר להסכים כי נציג הממשלה ייכנס למשא ומתן בשאלת הפיצויים עם שלטונות גרמניה.

השר מ. שרת: אני מקבל בהחלט את הכיוון שבו הציג שר האוצר את השאלה ואת מסקנתו. אני חושב שלא תהיה לנו ברירה, אלא אם נבוא במגע ישיר ורישמי עם ממשלת גרמניה. פירוש הדבר שאנו צריכים לדעת זאת ובעיניים פקוחות להיכנס בסערה בארץ ובחוץ לארץ על ידי הקדמת הסדר. יחזור בערך אותו ויכוח שהיה לנו בימי ה״העברה״ המפורסמים,[2] אבל ביתר שאת. בינתיים קרה מה שקרה והעניינים החמירו מאד.

לעומת זאת, אני חושב שהכרחי ללכת בדרך זו, אולי עוד חמורה יותר מאשר אז, דווקא כי קרה מה שקרה, ויש פחות טעם למחול על מה שאפשר להשיג וגם מפני קיבוץ הגלויות.

יש כמה שאלות. יש שאלה של אינטרסים, לכאורה פרטיים בהחלט. יהודים שעלו לארץ השאירו רכוש בגרמניה. בשעתו הפקירו רכוש זה. הם יכולים עתה להשיג אותו ולממש אותו. שנית, ישנם יהודים, מאלה שישבו במחנה וניצלו, שלפי החוק החדש בגרמניה מגיעים להם פיצויים בעד הזמן שישבו במאסר. מרון העובד במשרד החוץ,[3] חישב שבעד חמש השעות שהוא ישב פעם במאסר מגיעים לו פיצויים בסכום זה וזה. אפשר לומר שאלה הם אינטרסים פרטיים וזה עניין לפרטים וישיגו מה שישיגו. זוהי לדעתי עמדה בלתי אפשרית לממשלתנו, לכל ממשלה, בייחוד לממשלתנו. אם יש אזרח של המדינה שיש לו תביעה ממשלה אחרת, הוא רשאי לפנות לממשלתו ולדרוש עזרה, ולא ייתכן שהממשלה תפקיר

---

2 הכוונה להסכם הסוה״י עם השלטון הנאצי בתחילת 1933 על מתן אישור למהגרים יהודים לא״י להוון את הונם במוצרים ולהוציאם מגרמניה. הסכם זה נחתם ע״י ראש המחלקה המדינית של הסוה״י חיים ארלוזורוב ומכותו הועברו לא״י בשנים 1933–1938 מוצרים בסך כ־8 מיליון לישׂ״ט, סכום עצום בימים ההם. בתקופה זו עלו מגרמניה לא״י כ־60 אלף נפש. ההגירה וההעברה (״טרנספר״) מגרמניה שינו בבירור את מצבו הדמוגרפי והכלכלי של היישוב. התנועה הרוויזיוניסטית ניהלה באותן שנים הסתה קיצונית נגד ה״טרנספר״ ונגד חיים ארלוזורוב אישית כאדריכלו.

3 גרשון מרון, מנהל האגף הכלכלי במשרד החוץ.

את האינטרסים של אזרח אחד, ועל אחת כמה וכמה שמספר האזרחים לא קטן הוא. אצלנו מחריף הדבר מטעמים שצריכים להיות מובנים. אם אני ניצול ובעירום ובחוסר כל או במעט מאוד הגעתי לארץ, ואם אני יכול להשיג עשר או כמה מאות ל״י, אין אנו יכולים לנהוג אדישות כלפי אזרחים אלה ולהעמיד פנים כאילו זה אינו נוגע לנו.

יש עניין לא פחות רציני, אנשים שאין להם שום גואל – רכוש נפקדים ורכוש קהילות, שאולי במקרים רבים אפשר להצילו רק על ידי הכלל היהודי, ולדידנו יכולה מדינת ישראל להופיע כגואלם.

בציבור שלנו רווחות בעת ובעונה אחת, זו בצד זו, שתי סיסמאות שהאיש ברחוב, אם אין מעמידים אותו על כך, אינו נותן דעתו על הסתירה שביניהן. סיסמה אחת: שום מגע עם הגרמנים, כל הנוגע בטמא טמא, חרם מוחלט. סיסמה שנייה: פיצויים מהגרמנים, פיצויים מרשעים אלה לעם ישראל על כל מה שעוללו לנו. אין נותנים הדעה שאי־אפשר לקיים את שתיהן, אי־אפשר להשיג פיצויים אם אין באים במגע אתם. באתי לידי מסקנה שכל התחכמות לא תועיל. כל ניסיון להערים על המציאות לא תועיל בשום פנים ואופן.

מה פירוש המגע? נניח שאם נמצא דרך שלא בא כוח הממשלה יבוא בדברים, גם אז פירוש הדבר מגע. אי־אפשר להעביר בית על יסודו וקירותיו וטפחותיו הנה, אלא צריך למכור אותו, ובכסף זה צריך לקנות משהו, מארקים אלה צריך להביא אל השוק באנגליה כדי להשיג כסף אנגלי, או לבלגיה כדי להשיג פרנקים בלגיים, או פרנקים הלווציים או אפילו רק פרנקים צרפתיים, או אולי דולרים אמריקניים. כל הפעולות האלו אי־אפשר לעשות בלי מגע, אי־אפשר לעצום את העיניים ולא לראות את המגע, ולא תיתכן בעניין זה פסיחה על שתי הסעיפים.

בדיקת המצב הוכיחה שבלי מגע רישמי דבר זה לא ייתכן. אנשים ביררו את הבעיה.[4] יש כל מיני הגבלות ואיסורים [בגרמניה]. הכרחי טיפול עם השלטונות האמריקניים, האנגליים והצרפתיים, לפי אזורי הכיבוש, ויכול להיות גם עם השלטונות הסובייטים, אם זה ניתן להיעשות גם באזור הסובייטי. בזה ודאי אין כל איסור, זה בסדר גמור. אבל מכיוון שיש עכשיו שלטון בגרמניה, ומכיוון ששלטונות הכיבוש פועלים באמצעותו, ייתכן שבהרבה עניינים שלטונות הכיבוש יהיו מחמירים יותר מאשר השלטונות הגרמניים ולא נוכל להימנע מהסתייעות בשלטונות הגרמניים, להעמיד שלטונות הכיבוש על עמדת השלטונות הגרמניים.

מה אנו רוצים? אם אנו רוצים להיות נקיים, אחת אם יושג משהו או לא יושג, נוכל לא לטפל בכל הדברים האלה, אלא לסחוט מה שאפשר מגרמניה, וזה יהיה

---

4 ר׳ י. שרת/*פולמוס*, עמ׳ 18, 19.

חלק פעוט מכל אשר נגזל. לא נוכל להעמיד עצמנו כטהורים מן הצד. איני מרגיש טומאה, אם אנו מנסים להציל רכוש יהודי. אנו יכולים להופיע בציבור ולומר: "איזה חוק מוסרי הוא האוסר להוציא מהגנב או מהגזלן מה שגנב או גזל ולא הספיק להוציא ונשאר עוד בידו? צריך להיזקק לכל האמצעים, היעילים למטרה זו. אין פירוש הדבר הכרה מגרמניה. אין פירוש הדבר קשירת קשרים דיפלומטיים עם גרמניה. זה לא נעשה על ידי מלאך, זה לא נעשה על ידי שרף, כי אם על ידי מדינת ישראל בכבודה ובעצמה. איזו זכות מוסרית יש למדינת ישראל לשלוח אחרים לעשות זאת, כאילו להם מותר, לה אסור. ודאי יהיו אשר יציעו הצעות כאלו. אני חושב שאלו הן הצעות שטחיות. לי ברור הדבר מראש. קראתי הדין וחשבון של ועדה בינמשרדית, שבראש עמד מר נפתלי,[5] וגם דינים וחשבונות של אלה שבדקו הדברים המקום המעשה, שום סוּרוֹגַט [תחליף] לא יוכל להיות למאמץ שלנו, לאותה מידת יעילות כמו הופעה של שליח מדינת ישראל.

אני מציע ללכת בדרך זו ולדאוג להסברה בציבור.

בשלב זה התנהל דיון בהשתתפות כמה שרים. השר יוסף עמד על הצורך להשיג פיצויים מגרמניה אבל פסל קיום מגע ישיר עם השלטונות הגרמנים לצורך זה. השר שזר צידד בכל פעולה להשגת פיצויים אך הזכיר מאמר מאת ח"כ ורהפטיג ב"הצופה" ביום זה בו טען, כי מאחר שבאו"ם דנים עכשיו במתן פיצויי מלחמה לאומות שלחמו בגרמניה במל"ע-2, ייתכן שכדאי להמתין עד סיום הדיון באו"ם.[6]

השר מ. שרת: איני יודע על מה מסתמך מר ורהפטיג.[7] עניין הפיצויים, עד כמה שידוע לי, נגמר בשנת 1945,[8] וכל אחד מקבל פיצויים בקשר עם ההסדר ההוא, ואז פסקו פיצויים מיוחדים לנו. הפיצויים הם משני מקורות: פיקדונות הגרמנים בחו"ל: בהלווציה, בשוודיה ובעוד ארצות כאלה; בי"ת, שלל זהב שאינו טבוע במטבעות. היתה ועדה מיוחדת, והיתה החלטה שכל הכסף הזה קודש להוצאות שיקומם של קרבנות גרמניה הנאצית ומזה 90% עד 95% לעם היהודי ו־5% עד 10% לאחרים. עם כל גודל השואה שלנו, הרי היו גם נפגעים אחרים, והכסף הזה חציו לסוכנות היהודית וחציו ל"ג'וינט". היתה הופעה משותפת, ההופעה

---

5 ח"כ פרץ נפתלי עמד בראש ועדה ממשלתית "לענייני טרנספר מגרמניה" שמונתה בראשית 1950 בידי השרים קפלן ושרת (ר' י. שרת/*פולמוס*, עמ' 18, 19, 57 הע' 4).

6 ר' על דרישת ח"כ ורהפטיג לפיצויים מגרמניה, שהעלה בישיבת הכנסת 5.12.1949, שם, עמ' 170, 171.

7 זרח ורהפטיג (1906–2002), משפטן. ממנהיגי "הפועל המזרחי" והמפד"ל. היה חבר הנהלת הוה"ל ומועצת המדינה הזמנית. ח"כ מהכנסת הראשונה עד התשיעית.

8 ר' י. שרת/*פולמוס*, עמ' 42 הע' 92.

המשותפת נמשכת, יש הופעה משותפת של הסוכנות היהודית וה"ג'וינט" בעניין זה, ומדינת ישראל מסייעת רק לסוכנות היהודית, ובמידה שמתממש סכום משני המקורות, הם משתלמים, ואליבא דבעלי הברית עניין הפיצויים של עם ישראל נגמר. נניח שלא נגמר, הרי זה יכול לבוא בחשבון רק כתוספת למה שדנים עכשיו, ולא במקום מה שדנים עליו עכשיו.

על מה שדנים עכשיו אלה לא פיצויים לעם היהודי. אנחנו מדברים עכשיו על רכוש יהודים, יהודים שעלו בשנים 1933–1934, הפקירו רכושם בגרמניה. עכשיו יש אפשרות ליהודי כזה לקבל את הבית שלו, את בית החרושת שלו, הוא בכלל יכול לקבל משהו. על ידי זה שהוא אינו מקבל פיצויים מגרמניה, הוא אינו מרוויח שום דבר, ואם הוא אינו מקבל – גם אנו לא נקבל, וזהו הפסד. זוהי תוספת לפיצויים שתובעים מגרמניה, זה נוגע לכל פרט שהיה כלוא, זוהי זכותו הפרטית. יש גם רכוש הנפקדים, זו היא קטגוריה מיוחדת, אם מכירים שזה שייך לקרוביו ולציבור היהודי, זה מחוץ לפיצויים.

מהו הדבר היחיד שהוא מקצת בגדר של פיצויים? זהו הסכום של 10 מיליון מרק שאדנאואר הציע. על זה חל אולי הדבר שאתה אומר, האם צריכים לקבל סכום פעוט זה, האם צריכים אנו לקבל סכום פעוט זה, אם ההנחה היא שעל ידי זה סולק כל החשבון? זה על כל פנים דבר מפוקפק. מה שלא מפוקפק זהו ששר האוצר מדבר על האפשרויות של השגת עשרות מיליוני דולר. הוא חושב על רכוש של יחידים החיים אתנו כיום. המדובר הוא על פיצויים ליחידים החיים אתנו כיום ועל רכוש הנפקדים. לכל זה אין נגיעה לפיצויים לכלל מהכלל.

הדיון נמשך והסתיים בהחלטה.

מחליטים: נגד דעתו של השר דב יוסף למסור למשרדי האוצר והחוץ, בהסכמת ראש הממשלה ובהתאמה עם הסוכנות היהודית, ביצוע של שחרור כספי הפיצויים והתביעות מהגרמנים אגב מגע ישיר עם שלטונות גרמניה. הציבור צריך לקבל הסברה מתאימה בנידון זה.

מי יחנך את ילדי העולים?

סעיף ב': ענייני חינוך במחנות[2]

מ. שרת: אני נכנס לוויכוח הזה לא בדעה מוסמכת כי זו לי הפעם הראשונה שאני משתתף בוויכוח־שהוא בשאלות החינוך ואני מרגיש את עצמי כטירון ומבקש את החברים לנהוג בי מידה של סבלנות ואורך רוח, לא לגבי הזמן שאגזול, אלא לגבי הדעות שאביע.

בראשית הוויכוח הזה בממשלה לא הבינותי מדוע איננו מוציאים או מפקירים את העניין למשאל.[3] לדעתי זו היא הדרך ההגונה היחידה עם כל הכיעור שיכול להיות אגב ביצוע המשאל. קיבלתי עידוד רב על ידי מכתבו של החבר בן־גוריון[4] ולכן אני מעז להביע את דעתי. אני לא רק מחייב את המוצא הזה של משאל אלא אני חושש שבסופו של חשבון לא יהיה מנוס מלהזדקק לו, וזה מפני שני טעמים. טעם אחד הוא טעם תכסיסי והטעם השני הוא טעם ענייני. הטעם התכסיסי הוא, ונדמה לי, שכל הסכם שנעשה יהיה לנו מאוד קשה וינחיל לנו הרבה מאוד אי־נעימויות בתוך המפלגה, כלפי הנוער, כלפי הציבור וכלפי ציבור הפועלים בכללו ומוטב שמה שיחתך, יחתך על פי הפעלה של איזה חוק ולא על פי איזו

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיף ב'. ישיבת סיעתנו בכנסת עם המזכירות, עם חברינו בוועד הפועל של ההסתדרות ובהנהלת המרכז לחינוך.

2 על הפרק עמדה תביעת המפלגות הדתיות להקנות לילדי העולים החדשים במחנות, בעיקר בריכוזי יוצאי תימן וצפון־אפריקה, חינוך דתי. באין לרשותו די מדריכים דתיים, הציב משרד החינוך במחנות מדריכים לא־דתיים. חוגים דתיים קנאים הזהירו את העולים כי מדריכים אלה מתנכלים להוציא את ילדיהם לתרבות רעה, ועל רקע זה התחוללו מהומות בכמה מחנות, כמה עולים נפצעו ואף היה הרוג אחד. הנושא נדון בכנסת ונציגי "החזית הדתית" איימו בעזיבת הקואליציה הממשלתית. לבסוף נמצאה פשרה, שלפיה חוק חינוך חובה לא יופעל במחנות העלים; משרד החינוך יקים במחנות עולי תימן כיתות מעבר דתיות, ובכל שאר המחנות יוכלו העולים לבחור בין כיתות מעבר דתיות ובין כיתות כלליות (ר' זיו/*עשר השנים הראשונות*, עמ' 74).

3 עניין יוזמת המשאל לא נתחוור.

4 יו"ר הישיבה, ח"כ זלמן אהרונוביץ', קרא באוזני הנוכחים מכתב ששיגר ב"ג לישיבה. במכתב זה הודיע ב"ג כי איננו מנהל שום מו"מ בשאלת החינוך, וכל זמן שהחוק הנוכחי קיים תפעל הממשלה לפיו גם במחנות העולים. ב"ג הוסיף שהוא שולל חוק זה, וברור לו שקיום זרמים בחינוך הוא "אסון לחינוך ואסון למדינה", אבל כל זמן שהחוק קיים יש לקיימו באמונה. עוד אמר כי "מדינת ישראל לא תעשה אף פעם ניסיון להעביר יהודים על דתם וכל חינוך שתסדר המדינה יניח ליהודים דתיים אפשרות של בית ספר דתי בתנאי שיקיים כל דרישות המדינה בנוגע ללימודי חובה".

פשרה רצונית שלנו בעניין זה. אני אעז לומר, שגם אם ברירה זו שעל ידי הסכם אנחנו יכולים להגיע להסכם יותר נוח מבחינתנו, ואפילו אחרי משאל התוצאות תהיינה מבחינתנו יותר עגומות. מבחינה מסויימת, הרי אני אומר כי מוטב שיהיה [הדבר מוכרע] על פי משאל ולא שנצטרך לקשור [אותו] בהסכם של פשרה על סידורים שהם לנו למורת רוח ויטילו עלינו אחריות מוסרית בלתי רצויה כלפי הציבור. זהו טעם תכסיסי, אם כי יש בו יסודות מוסריים.

ישנו טעם שני שהוא מכריע. אינני יודע באיזו רשות אנחנו עושים בתוך המחנות כבתוך שלנו ובתוך אנשי המחנות כבתוך שלנו. למעשה [אנו] מזדהים מבחינה זו העקרונית עם "אגודת ישראל" ו"המזרחי", עושים אתם הסכם – יכול מישהו לומר קנוניה – על חשבון היהודים האלה בלי לשאול את פיהם. אנחנו מדברים על קטגוריות כאלה: מחנות תימנים ומחנות טריפוליטנים, מחנות אלה כן ומחנות אלה לא, זוהי שאלה של ויכוח בינינו ובין "המזרחי" ו"אגודת ישראל", זה מינימום וזה מקסימום, עד כאן נלך ועד כאן לא, אולם בינתיים המחנות פועלים.

אינני רואה כל הבדל מעשי ומשפטי בין יהודים שבמחנות ובין יהודים שלא במחנות. הייתי מוכן לראות את המחנות כחטיבה נפרדת בלתי יוצאת מהכלל, אילו היה זה שלב זמני וארעי, אילו היה משטר במחנות שאנשים באים ויוצאים, כמו שחייל נכנס לקלט, נבדק, מקבל בגדים וכעבור ימים אחדים הוא עובר משם למחנה אימונים. אילו היה משטר כזה במחנות, שאנשים שוהים בו רק תקופה קצרה, גם אז צריך לטפל בילדים וצריך להיות סידור ארעי לטיפול בילדים. אבל הם עוברים לכפרים הנטושים או לכפרי עבודה או לשיכון בעיר. אתמול בא יהודי, מחר הוא עובר וכיצד זה יוכל לענות מיד על שאלה איך הוא רוצה שבניו יחונכו? אבל אצלנו הדבר אינו כך, המחנות אינם שלב ארעי, אלא הם שלב של קבע, רבבות אנשים מבלים במחנות חודשים רבים וארוכים. כזה הוא המצב ואינני רואה מה ההבדל בין תימנים היושבים במחנה ובין תימנים המועברים לכפר עבודה.[5]

אני נוסע בדרך לירושלים ואני רואה כי בסביבות צרעה מקימים כפר עבודה ואני מיום ליום מצפה לראות שם יהודים, מצפה לראות שם ילדים, ושם בוודאי תצטרכו לערוך משאל, כי איך אחרת ינהגו שם? נניח שיהודים אלה שיבואו לשם לא יגיעו לאחר שהתענו, בגלל סיבות שאין שליטה עליהן, בתוך מחנה אלא באו ישר מהאונייה, ולא נושיב אותם במחנה ארעי אלא לאחר יומיים שלושה נושיב

5 כפר עבודה – סוג התיישבות ששימש בשנות העלייה ההמונית מעבר למושב עובדים. בזמן הראשון התקיימו שם העולים בעבודה שכירה – הכשרת הקרקע, בניית הבתים וכדומה ואח"כ עברו לעבודה בחקלאות.

אותם במחנה אמיתי [ביישוב של קבע]? ואז שם הייתם עושים משאל. מדוע לא לעשות משאל במחנה? אבל אם אין משטר כזה של עלייה ואנחנו קולטים עלייה במשטר הגוזר על האנשים להישאר במחנות חודשים רבים, האם נשלול מהם זכויות אזרח משום כך? נניח שיש חוק שלאחר חצי שנה יהודי שיושב בארץ יכול לבחור בראש ממשלה, והיהודים אשר יושבים חצי שנה במחנות האם הם לא יבחרו ויביעו דעתם באיזה ראש ממשלה הם רוצים, ודעה מי צריך לחנך את ילדיהם לא יביעו? מדוע זה? תהיינה צרות צרורות ויהיה ציד נפשות, צריך לנקוט באמצעים כדי למנוע דבר זה או להעמידו על מינימום.

על הכל, מדובר על יסוד המצב הנתון שישנו חוק כזה. אני מקבל זאת כעובדה. מה ההבדל כאן? אני אומר: אם שאלה זו לא שנויה במחלוקת הרי יש לגבי אופן ביצוע המשאל שאלה חמורה מאוד. על זאת עוד אעמוד, אבל השאלה היא בין כה וכה שנויה במחלוקת. הם ["החזית הדתית"] מוכנים, הם אומרים: אדרבה, לא הסכם אבל משאל. אני אומר: יהיה משאל, אבל במשאל הזה אנחנו מוכרחים לעמוד על כך, ויהי מה, שההסתדרות מקימה בתי ספר דתיים. אני אומר, השאלה הזאת ממילא שנויה במחלוקת גם אם לא ייעשה משאל, אבל אם אנשי "המזרחי" "אגודת ישראל" אומרים: אם תעשה הסכם אתנו מותר לך לפתוח בתי ספר דתיים, אבל אם משאל הרי אסור לך – זוהי מחלוקת לגופו של העניין ופעם אחת אנחנו מוכרחים לפתור שאלה זאת, ואין דרך לפתור אותה אלא על ידי זה שנלחם על כך. אם כאן יכנסו ויתפשרו הרי מוטב לעשות את הקרב הזה עכשיו.

בקשר עם זה עניין הקואליציה לוחץ מאוד עלינו, אבל עניין הקואליציה לוחץ מאוד גם עליהם. אין זה כל כך פשוט לאבד את החזית הדתית מתוך הקואליציה בייחוד מאותם הנימוקים שהחבר רמז עמד עליהם.[6] אבל גם עליהם לוחץ דבר זה וגם בשבילם זה מאוד לא פשוט לצאת מהקואליציה. גם הם אינם יודעים, שמא מפ"ם תיכנס ושמא "הציונים הכלליים" יכנסו, והם בתוך משטר הקואליציה הקיים זכו קצת מן ההפקר לגבי חלוקת התיקים. הייתי פעם במקום אחד וישב על ידי נער ואמרתי לו: "אתה רואה, זהו שר העלייה". הוא הוסיף: "וגם שר הפנים והבריאות". אין זה כל כך פשוט. הם יודעים שאם יצאו וינסו לשוב לא ישובו אל אותה ירושה, וזה מאוד מאוד מעיק עליהם. אם לעשות מערכה זו על העניין של בית ספר דתי מטעם ההסתדרות, ואני חושב שמוכרחים לעשות זאת, אלא אם מוותרים על המון גדול אשר בה כחברי ההסתדרות, כחברי מפלגה וכאנשי ציבור, הרי מוטב לעשות זאת עכשיו בזמן של לחץ מקסימלי. אם השאלה תיפתר בהסכם והם ישארו בקואליציה, אינני יודע במה נלחץ עליהם במלחמה זאת. אבל

---

6 דוד רמז עמד בדבריו על חשיבות המשך הקואליציה עם הדתיים על רקע המסורת שהתגבשה עוד בתקופת המנדט, וטען שטרם הגיעה השעה לנתקה.

אם אומרים בית ספר דתי מטעם ההסתדרות זה מוכרח להיות בית ספר דתי אשר הולם את שמו ושמו הולם אותו. לפי דעתי זה שיא האבסורד אם אומרים בנשימה אחת דבר והיפוכו: "בית ספר דתי, אבל מי אומר שבבית ספר דתי צריכים ללמד מורים דתיים?"

בבית ספר דתי צריכים ללמד רק מורים דתיים, כי אחרת אין זה בית ספר דתי. אני עובר ברחוב על פני בית ספר של "המזרחי", ילדים משחקים על המדרכה והם מריעים לקראתי, זה נעים ויפה. אבל כאשר אני נוסע בשבת ועובר באותו רחוב לבי מתחמץ שמא אחד הילדים יראה אותי בנוסעי בשבת ומשהו ייפצע בלבו, אבל אין לי ברירה. מה יאמר הילד: "העיר תל אביב איננה עיר דתית וישנם נוסעים בשבת". אבל אם הילד יראה את המורה שלו נוסע בשבת, אז בית הספר שלו איננו דתי. כמו שישנם בתל אביב אנשים דתיים כך ישנם אנשים דתיים בבית ספרו. אבל לא ייתכן שיהיו מורים בלתי דתיים. לא ייתכן שמורה יכנס לשיעור עם כיפה על ראשו ושיהיו מורים שייכנסו בלי כיפה על ראשם. לא ייתכן שיהיו מורים אשר כך מתייחסים לערכי היהדות ולא ייתכן שיהיו מורים שאחרת מתייחסים לערכי היהדות. לא תשלול את זכותו של מורה היסטוריה או גיאוגרפיה שיתקל בעניינים של ערכי יהדות ולא יביע דעה. אם אנחנו עושים את הדבר הזה ברצינות בשני המובנים, ראשית מפני שמכירים שזו זכותם של יהודים אלה וצריך לתת להם זכות זו במלואה. זה מבחינה מוסרית, אבל מבחינת החשבון, ואפשר לחבר חשבון עם מוסר, ואנחנו רוצים שכמה שאפשר יותר מהיהודים האלה יתחנכו ברוחנו, הרי רק אם נשתית את בית הספר על יסודות איתנים יש סיכויי שיהודים אלה ישבו בבתי ספר שלנו.

ייתכן מאוד שכאשר אנחנו ניגשים למשאל הזה, ביוזמה זו של בתי ספר של ההסתדרות, יופיע בזה שוק של התחרות ביוזמה מאוד צעירה[7] שעוד לא יצאו לה מוניטין בציבור, ואני בטוח שבמשאל זה, גם אם יהיה משאל כפי שאני מתאר אותו, אנחנו נזכה במיעוט של קולות. אני מוכן להניח ש"המזרחי" ו"אגודת ישראל", "החזית הדתית" היא בעצמה מעידה על עצמה, והיהודים יאמרו כמובן שהם בעדם, כי בתי ספר דתיים של ההסתדרות זה דבר מפוקפק. אבל צריך לקבוע בסיס אחד, ולהתחיל לבנות דבר זה לאט לאט ולבנות דבר שלם, איתן ונאמן. במשך הזמן יתברר, ואנשים יראו, שישנם בתי ספר דתיים של זרם העובדים ובראשם מורים דתיים, מורים מסורים.

הייתי בעיר בישראל ושם ערכו לי קבלת פנים של בתי ספר וביניהם היה גם בית ספר של "המזרחי". יום לפני זה ביקרתי בקיבוץ ליד עיר זו. ניגש אלי מנהל

---

7 הכוונה לבתי ספר דתיים של ההסתדרות.

בית הספר של "המזרחי" ואמר לי שהוא חבר הקיבוץ שביקרתי בו יום לפני כן. זהו קיבוץ השייך ל"קיבוץ המאוחד" אך רוב החברים הם שלנו והמיעוט של מפ"ם. התפלאתי לשמוע שהוא חבר אותו קיבוץ. ישנם גם דברים כאלה. אם לא יהיו לנו מספיק מורים אז לא נעשה בתי ספר אלא במידה שיהיו מורים וגם במידה שאנחנו נצא ונקבע לעצמנו שם של אנשים ישרים ושלמים בעניין זה נמשוך אלינו גם מורים, ובחורים יצאו משורות אלה ויבואו אלינו. ישנה שם תסיסה לכניסה להסתדרות והעובדה ש"העובד הדתי" הוא בהסתדרות עוזרת מאוד,[8] ואין ערוך למפעלו של לייבוביץ[9] בעניין זה. במידה שנקים בתי ספר דתיים נמשוך אלינו מורים והורים. הם יודעים היטב מה תהיינה התוצאות וזה הֶרֶס מעמדם המונופולי בשדה החינוך הדתי שהוא כאילו כל זכות קיומם. הם טועים במובן זה, אבל הם חיים בהרגשה כזאת. פה אין ברירה. אם הדבקות שלהם בעיקרון הזה תכריע כנגד הפחד שלהם להישאר מחוץ לקואליציה – אין ברירה. המפלגה [שלנו] יכולה למתוח עניינים פרינציפיוניים עד גבול ידוע, כי מה פירושו של דבר שכל יהודי דתי וכל קיבוץ דתי צריך להיות מכור בהסכמתנו לידי "אגודת ישראל"? מספרים על דרישה גדולה של כניסת יהודים שהם דתיים לתוך שורותינו על מנת שיוכלו בתוך שורותינו לחיות את חייהם. זוהי השעה להביא דבר זה לשלב מכריע.

להלן התנהל דיון קצר. עקיבא גלובמן העיר כי לפי שידוע ראש הממשלה שלח מכתב ל"ציונים הכלליים" ויש להמתין לתשובתם.

מ. שרת: אם אתה מסתמך על מכתב שכתב ראש הממשלה,[10] אתה צריך לדעת מה נכתב שם. ומה שנכתב שם כבר לא ניתן לשינוי, ומה שלא נכתב נשלח ומונח בכיס אחר, בכיס בטוח מאוד שלא יוחזר משם הנה. אינני אומר זאת מתוך התנגדות למה שנכתב – עוד אדבר לגופו של דבר למה שנכתב. שם נאמר במפורש שאם אתם לא תבואו ביום שלישי בבוקר לישיבה, אזי אני אודיע ביום שלישי אחרי הצהרים בכנסת שאינכם עוד בממשלה.

עכשיו אני רוצה להסביר מדוע זהו הקו הנכון. פה יש אחת משתיים – או שאנחנו מוכנים להתפשר עם מצב זה, עם משטר זה, עם נוהג זה, מפני שזה תקדים, שכל שר שמציג איזו דרישה והיא אינה מתקבלת או כל סיעה של שרים המציגה דרישה והיא לא מתקבלת – ואנחנו הולכים אולי לקראת קואליציה יותר

---

8 "העובד הדתי" – איגוד של עובדים דתיים, שהוקם ב־1943 ומסונף להסתדרות הכללית. מגמתו להחדיר להסתדרות את ערכי הדת ולהגן על זכויות העובד הדתי.

9 פרופ' ישעיהו לייבוביץ, איש רוח דתי ואיש מדע, עמד בראש "העובד הציוני".

10 ר' לעיל הע' 4.

שעטנזית, יותר מורכבת מזו שיש לנו היום, עם הרחבה וגיוון של שטח התביעות העקרוניות מצד סיעה זו או מצד סיעה זו, שרוב הממשלה לא יספק אותם. ובכן, אנחנו זורעים אנרכיה ואנחנו נקצור אותה אם נתפשר עם מצב זה. המצב הוא זה, שיכולים שרים לא להשתתף בישיבות הממשלה ויחד עם זאת להשכים בוקר בוקר לפתח משרדיהם כאילו לא קרה דבר. זה לא ייתכן. אם אתה לא מודיע את זה – זה ייתכן. במשך השבוע תהיה פשרה או לא תהיה פשרה אם אחר כך יחזרו. בינתיים היה מצב כזה שהם, במשך שבועיים או שלושה שבועות, לא השתתפו בישיבות הממשלה. היה מצב כזה. בעוד חודש חודשיים זה יהיה שוב. אין לדבר סוף. את הרוע הזה יש להחניק באיבו כדי שדבר כזה לא יחזור. אתה מתפטר? אז אתה חדל להשתתף בישיבות ואינך בא למשרדך. אתה אינך מתפטר? אתה נושא באחריות. אינך יכול גם לא להתפטר וגם לא לבוא לישיבות. אם אינך מודיע את זאת – אינך מסיק מסקנות.

את הישיבה סיים שר האוצר א. קפלן והדגיש את בצורך לעמוד על עיקרון האחריות הקולקטיבית שעליו עומדת הממשלה. נתקבלו ההחלטות הבאות: שר החינוך ירכיב מועצת חינוך, יקויים משאל חינוך בכל מחנות העולים וההסתדרות תפרסם לקראתו תוכנית של בית ספר הסתדרותי דתי, יוקם בית ספר הסתדרותי דתי אם יהיה צורך בכך.

משבר ממשלתי בשאלת החינוך

סעיף א': השתתפות שרים בישיבות ממשלה

על רקע מחלוקת בין שרי החזית הדתית ובין שרי הממשלה האחרים בשאלת החינוך הדתי במחנות העולים, החרימו השרים הדתיים שתי ישיבות ממשלה והתעוררה שאלה אם החרמה זו מחייבת את ראש הממשלה לפטרם. הגדיר את המצב שנוצר כאנרכיה וקבע כי אם ההחרמה תימשך הוא ייאלץ לפטר את המחרימים: "חבר הממרה את הממשלה ולא בא לישיבותיה או מבטלה בצורה אחרת, חדל להיות חבר בממשלה".

השר מ. שרת: סבור אני, שאין ממשלה בעולם כיום הזה שעל שולחנה יכולה לעלות שאלה כזאת, וכזאת לא מפני שממשלות אחרות נוהגות לפי היגיון אחר, אלא שם השאלה לא מתעוררת ואין עולה על הדעת שיכולה להתעורר – ששר ינסה לאחוז בחבל בשני ראשיו, להחרים את הממשלה ולא להתפטר. אינני חושב שאנו נפלים מכלל אומה ולשון, אבל אצלנו זו תוצאה ממסורת ידועה שהסכנו אליה בתנאי המשטר הקודם [של המנדט הבריטי] או המשטרים הקודמים, ועדיין היא משמשת סרח עודף שסוחבים אנו אותו אחרינו ולא השתחררנו ממנו.

מכיוון שנתעוררה שאלה זו, רואה אני לפני דבר שהוא לכאורה הגיוני ומובן מאליו ואין צורך לנסח אותו, ואני רואה זאת בפשטות: הצעות ראש הממשלה הן מסקנה ישירה מהניסיון שהתנסינו בו. לולא התנסינו בזאת לא היה צורך בכלל לקבל החלטה בעניין זה ולא לנסח שום החלטה. אל נזלזל בדבר, כי זה קרה ויכול להפוך לשורש פורה ראש ולענה. אך מצד שני אל נגזים בערך הדבר. ייתכן שזה משבר חולף. אל נעלה זאת מראש לדרגת בעיה חוקתית שצריכה להטריד את הכנסת. מבחינת יוזמתנו והכרתנו איננו רואים את הדבר בממדים כאלה. אנו מקבלים מכה כזאת ומודים שקיבלנו אותה. יכול להיות שיעבור זמן, או כתוצאה מהחלטה זו, או שבכלל אנשים יתרגלו למסורת ידועה – ואז יחדל הדבר הזה ששר יכול לחשוב שיכול הוא להישאר שר בתנאים כאלה. אך אין זה מוכרח ליפול למעמסה על חוקי יסוד או על תחוקה זו.

למה לנו מראש לנפח את הדבר ולשוות לו ממדים של בעיה קונסטיטוציונית? במידה שזה תלוי ביוזמתנו – אין צורך לקבוע חוק בעניין זה, אלא מסתפקים אנו בהחלטה פנימית בשביל ממשלה זו. יכול להיות שמחר יקום קבינט חדש שלא

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיף א'.

יראה את עצמו קשור בזה, או שהבעיה לא תתעורר. אך בינתיים ראינו פרצה כזאת ואנו סותמים אותה על ידי החלטה זו, וניתן לחיים אחר כך לפעול.

לאחר דיון נוסף בהשתתפות כמה שרים התקבלה החלטה ברוח דבריו של ראש הממשלה.

השר מ. שרת: **מחובתי להודיע, שהמשא ומתן עם עבר־הירדן הגיע לנקודת מיפנה. חל מיפנה רציני במשא ומתן. הממשלה צריכה להתיישב בדעתה ולהחליט אם הולכים אנו בדרך החדשה שנפתחה, שזה מעין שלב ביניים, שלב לקראת השלום. והדבר דחוף, אומנם לא דחוף בשעות, אבל זה עניין שאי־אפשר לדחותו לשבוע.**[2]

אני בטוח שמעשי יותר לקיים בירור זה בהשתתפות השרים הדתיים, בייחוד כאשר הודיעו שמחר הם חוזרים. אם הם חוזרים כאילו בתנאי שהעניין הראשון שיעמוד לסדר היום יהיה עניין החינוך, עניין זה יכול להעסיק את כל הישיבה. לכן שואל אני מה יהיה גורל בירור זה, כי אי־אפשר לדחותו.

סוכם כי הבירור הנדרש ייעשה בישיבת הממשלה הבאה למחרת היום, שהשרים הדתיים הודיעו כי ישתתפו בה.

---

2 מדובר בהצעת המלך עבדאללה לחתימת הסכם אי־התקפה לחמש שנים בין ירדן לישראל. ר' להלן מסמכים 19–21.

סוגיות במשא ומתן עם ירדן

סדר היום: המשא ומתן עם עברי־הירדן

היו״ר ז. אהרונוביץ׳ פתח את הישיבה ואמר כי לבקשת כמה מחברי הוועדה הזמין את שר החוץ למסור פרטים על המו״מ לחוזה אי־התקפה בין ישראל לעבר־הירדן.[2]

מ. שרת – שר החוץ: הובעו שתי משאלות: משאלה אחת שהממשלה תמסור מה היא חושבת ומשאלה שנייה שניתן אפשרות לחברי הוועדה להביע דעתם. אין בידי להיענות למשאלה הראשונה. הדבר עוד לא יצא מכלל בירורים וגישושים וחלו כל מיני התפתחויות. הסיכויים בשום פנים ואופן אינם בהירים ואינם עומדים ערב חתימה, אבל נמשכים בירורים, פעם לפי כיוון זה ופעם לפי זה, ולממשלה אין עוד מה לומר. אם הממשלה תגיע לסיכום היא תביא את הסיכום לוועדה. אבל הבעיה קיימת והובעה משאלה שתנתן לחברי הוועדה הזדמנות להביע את דעתם על בעיה זו. הקשיתי בפעם הקודמת על המשאלה ואמרתי כך: במידה שמובעת כאן דעה שבכלל לא צריך לכרות כל הסכם שהוא עם הצד שכנגד, הרי במקרה זה העמדה של הוועדה היא אחרת. היה פעם ניסיון בכנסת להביא לידי החלטה והדבר נדחה. לעומת זאת, במידה שמדובר על תנאי ההסכם, באיזה תנאים כן ובאיזה תנאים לא, זאת אומרת על יסוד הנחה שבדרך כלל אפשר לכרות הסכם ומובאות משאלות כאלה, הרי אם הולכים לקראת הסכם יש להם [לחברי הוועדה] עניין רב בתנאים ומוצדקת תביעתם להביע דעה על כך.

אני מוכן רק, כדי לסייע לחברים, לפרט, לברר ולציין מה השאלות העומדות על הפרק ולשמוע חוות דעת של חברים.

דבר אחד שאני צריך לומר ושצריך להיות ברור הוא כי כל הסכם מושתת על

---

1 מתוך הפרוטוקול. נוכחים: חברי הוועדה: ז. אהרונוביץ׳ – היו״ר, ב. אידלסון, י. בן־אהרון, ח. בן־אשר, י. גיל (במקום י. ספיר), י. גרינברג, ד. הכהן (במקום י. מ. גרבובסקי), י. הררי, י. מרידור, י. קוסוי, (במקום פ. לוביאניקר). מוזמני משרד החוץ: מ. שרת – שר החוץ, ר. שילוח – יועץ לעניינים מיוחדים, א. עברון – מזכיר שר החוץ.

2 בפגישת ראובן שילוח ומשה דיין עם המלך עבדאללה ועם ראש לשכתו סמיר ריפאעי, שהתקיימה בשוּנֶה ב־17.2.1950, הפתיע עבדאללה את הישראלים בהצעה לחתום עם ישראל הסכם אי־התקפה לחמש שנים, שיכיר במצב הגבולות הנוכחי בין שתי המדינות, יבטיח חידוש הסחר ההדדי ויוליך להקמת ועדות משותפות לפתרון בעיות שעל הפרק (ר׳ מברק מ״ש לאבן 19.2.1950 בעניין זה, *תלחמ״י 5*, עמ׳ 135 והע׳ 4 שם; דוח מ״ש לממשלה, ר׳ לעיל מסמך 13).

יסוד הנחה, בין שתהיה מפורשת ובין שלא תהיה מפורשת – אני מתאר לי שיכולה להיות הנחה בלתי מפורשת – של הכרה בסיפוח [הגדה המערבית]. ייתכן לומר שכבר בהסכם שביתת הנשק כלולה הכרה כזאת, ובאמת כאשר יצאו חברים בכנסת לערער על הסכם שביתת הנשק לא ערערו רק על תנאי ההסכם ההוא, או אולי לא ערערו על תנאי ההסכם – היו כאלה שניסו לשבח כמה מתנאי ההסכם – העובדה שקיבלנו את ואדי ערה, קיבלנו חלק בשרון ואת [מסילת] הרכבת [לי־ם], היו כמה טעמים לשבח אבל ערערו על גופו של עניין, כי ראו בזה הכרה בסיפוח או צעד לקראת ההכרה בסיפוח, וזה נכון. קודם כל, כל הסכם שייכרת בשלב זה ובהמשך אותו כיוון, משביתת הנשק והלאה, פירושו תהיה הכרה כזאת, מפורשת או לא מפורשת. זו שאלה של ניסוח. זוהי בעיה אחת.

כן ישנה בעיה של החוזה שבין עבר־הירדן ובין אנגליה. זהו חוזה של שני צדדים, שייתכן לפרשו כחוזה שחל מאליו על כל השטח של עבר־הירדן. זה כמובן יוצר מצב מסוים ויש מקום לחילוקי דעות, או לחישוב כל מיני אפשרויות של פתרון למכשלה הזאת. יכולה להיות גישה האומרת שאם יהיה סכסוך מזוין, הרי בין כה וכה אם אנגליה תרצה להתערב – היא תוכל להתערב בין אם מגיעה לה זכות זו על פי החוזה ובין אם לא. אם אנגליה לא מעוניינת להתערב גם אם יש לה הזכות הזאת, היא לא מוכרחה להתערב אם זה לא מעניינה להתערב. גם זה ייתכן. ישנה שאלה של הקמת בסיסים. אפשר לומר שהעובדה שאנגליה לא תקים בסיסים ממערב לירדן, זה לא אומר שאין לה בסיסים. אם יש לה בסיס תעופה בזרקא, ליד עמאן או במַפְרַק, או אם יש לה בסיסים בתעלת סואץ, זהו עניין של כמה דקות בשביל מטוס דחף, ואפילו לא מטוס דחף, כדי להגיע הנה. אין הכרח שיהיו לה בסיסים ממערב לירדן כדי לפעול בשטח זה. אבל אפשר לומר שיש חשיבות לזה אם יש לה בסיסים בשטח זה או לא. זוהי שאלה שנייה: החוזה הזה ותחולתו על השטח.

אחר כך ישנה שאלה שהיא ידועה, אני מניח, אשר מטרידה מאוד את הצד שכנגד וזו שאלת מוצא לים. אני מפריד שאלה זו מסתם שאלות טריטוריאליות, כי זה קובע ברכה או קללה לעצמו. ידוע שהצד שכנגד אינו מוכן מראש להסתפק – אם ייגזר הוא יסתפק – במוצא שלו לים סוף [עקבה], כי אינו יודע מתי זה יהיה נמל, מתי תתחלנה ללכת אוניות בלשון ים סוף והוא חי במחשבה שהים התיכון הוא הים העיקרי לקבלת אספקה והמקשר עם אירופה. אפשר לומר שהוא לא נמצא במצב כזה כמו הלוויציה, שהיא כלואה ביבשה מכל הצדדים, יש לו מוצא לים, אך הוא לא רואה זאת כמוצא יעיל לים אלא רוצה שיהיה לו מוצא לים התיכון. בשאלה זו כרוכים שני דברים. מה זאת אומרת מוצא לים התיכון? יכולה להיות הסתפקות במוצא על ידי כך שיקבל תנאים ידועים של נמל חופשי בחיפה, אבל הוא יכול לנסות לדרוש יותר וכאן שוב

ישנן שתי אפשרויות: הוא יכול לבוא לידי הסכם עם מצרים שמצרים תוותר [עבורו] על עזה. אינני יודע אם הוא עומד לקבל זאת ממצרים. אני מתאר לעצמי שהוא מתאמץ. אינני יודע אם אנחנו יכולים לעזור לו או מעוניינים לעזור לו. אבל בזה לא נפתרה השאלה.

נניח שהוא [עבדאללה] יקבל את עזה, איך הוא מגיע לעזה? בלי כל ספק יציג דרישות של מעבר חופשי או מסדרון צר, או מסדרון רחב לים. נניח שלא יקבל את עזה ממצרים, אז הוא יכול לדרוש מאתנו דריסת רגל על חוף הים כדי שיהיה לו נמל, בייחוד מאחר שהוא מוותר על יפו. נקודת המוצא של דברים אלה היתה [דרישתו] שצריך להחזיר את יפו, את לוד ואת רמלה. אם הוא מוותר על זה, הרי במקום זה הוא יכול לדרוש משהו. זהו קומפלקס שלם של בעיות בקשר למוצא לים.

ישנן גם שאלות טריטוריאליות אחדות, אשר בחלקן קשורות בעניין זה של מוצא לים. הוא יכול לומר: "במקום שנתווכח על מסדרון או לא מסדרון – ברשותנו ושניתן לכם אפשרות שימוש, או ברשותכם ואתם נותנים לנו אפשרות שימוש – אתם תאמרו שחונקים אתכם ואנחנו נאמר שחונקים אותנו, תוותרו על חלק הגון של החלק הדרומי של מדינת ישראל, כלומר הנגב הדרומי, אז לנו יהיה שטח רצוף ולכם יהיה שטח רצוף ונחיה בשלום. בין כה וכה זה מדבר ומה הוא מועיל לכם? אומנם לתעמולה זה מועיל, אבל לא אם נדבר כאנשים מעשיים. אם נקבל את אילת, הרי כשם שאתם מוכנים לתת לנו זכויות של נמל חופשי בחיפה ניתן לכם זכויות חופשיות בעקבה ויהיה לכם גם מוצא לים סוף". אני אומר כאן מה שהצד שכנגד יכול לטעון ואינני רוצה להסיק מזה שום מסקנות.

יש לעניין זה אספקט יותר חשוב מבחינה היסטורית. ישנה שאלה של רציפות העולם הערבי. הייתי באילת רק לפני ימים אחדים ונסעתי על כביש שהוא עורק החיים של העם הערבי. זהו הכביש שיכול לאחד את מצרים עם עבר־הירדן ועם ערב הסעודית. אנו שולטים על חלק זה של הכביש שהולך לאורך ואדי ערבה עד לעקבה. אתה רואה כאן בעליל שתקענו טריז בלב העולם הערבי. זוהי שאלה לא פשוטה. אפשר להקים את הרציפות הזאת על ידי החוט הדק הזה ואפשר להקים אותו על ידי גוש טריטוריאלי. זו לא רק שאלה של מוצא לים אלא שאלה של רציפות.

ישנן גם שאלות טריטוריאליות אחרות. יכולים לעורר מחדש את שאלת החלקים של ה"משולש" שקיבלנו כתוצאה מ[הסכם] שביתת הנשק[3]. אינני יודע איך אנחנו רואים את העסק הזה, אבל הם רואים זאת כעסק ביש. זו היתה ריאקציה חריפה מאד נגד המלך ויועציו בעניין זה, ויש להם הרגשה שפה רימו אותם ועשו זאת בחטף בלי שיכלו לשקול היטב ורק אחר כך התברר להם הדבר.

---

3 ההסכם נחתם ב־3.4.1949. לנוסח ההסכם, ר' *תלחמ"י 3*, עמ' 712–722.

אני תמיד חוזר ואומר שזהו אחד מפלאי הדיפלומטיה הצבאית שלנו, שלקחנו את ה"משולש" ותיקנו את הגבול על יד ואדי ערה ועל ידי קבלת הרכבת לירושלים. זה היה מעשה גאוני של המפקד שניהל משא ומתן זה[4] תוך ניצול העובדה שהעיראקים עוזבים את השטחים האלה ועבר־הירדן נכנסת ומה ש[אנו] לוקחים, לוקחים מהעיראקים ולא מעבר־הירדן ולא יוצא שאנחנו מקבלים זאת מעבר־הירדן, אלא מכיוון שהעיראקים בין כה וכה יוצאים הרי הם [הירדנים] לא מפסידים ואנחנו מרוויחים ולא מקפחים על ידי כך איש. אחר כך הם ראו שהם טעו ולו הובא הדבר לאישור לא רק בפני איזו כנסת, אלא בפני הממשלה [הירדנית] – היא לא היתה מאשרת דבר זה. אלא שהדבר נעשה על ידי המלך ואנשי הצבא וזה היה מעשה של גניבת דעת וגרם להם ביזיון בעולם. היות וזו שביתת נשק, הרי במשא ומתן של שלום אפשר לטעון שזה היה סידור זמני ועכשיו, כאשר רוצים שהפרלמנט והממשלה יאשרו זאת, צריך הסכם אחר לגמרי.

אחר כך עומדת שאלת ירושלים. שאלה זו לכשעצמה מלאה שאלות כרימון. צריך להיות ברור שההנחה היחידה לגבי ירושלים, שאפשר בכלל להגיע אליה להסכם, זו חלוקת ירושלים. דבר זה צריך להיות ברור. אני מתאר לעצמי שאלה החברים שאומרים "בשום פנים ואופן לא חלוקת ירושלים", אומרים "בשום פנים ואופן הסכם עם עבר־הירדן". אבל אם רקע הדיון הוא לא אם לכרות או לא, אלא באיזה תנאים, הרי זה אחד היסודות של תנאי ההסכם. השאלה איזו חלוקה: האם כל העיר העתיקה לעבדאללה? אולי אפשר להציל משהו למדינת ישראל, אולי את רחוב היהודים בעיר העתיקה? לעומת זאת, אם כל העיר החדשה שבידינו [תהיה] לנו, אולי עבדאללה יעמוד על כך שמשהו יוחזר להם? שאלת גורל הר הצופים – האם לעמוד על קבלת הר הצופים? אם לעמוד, באיזה אופן? האם ברציפות טריטוריאלית ונקבל את [שכונת] שיח' ג'ראח? אז צריך להיות ברור שאנחנו צריכים לשלם [בתמורה], ומה צריך להיות המחיר? האם לא לעמוד על רציפות ולהסתפק במעבר, או האם מוטב להגיע להסכם על יסוד רציפות מתוך ידיעה ברורה שצריך לוותר על שטח אחר, ואם לא לוותר על שטח אחר, אז צריך להסתפק במעבר להר הצופים? זוהי בעיה אחת. בעיית העיר העתיקה היא בעיה שנייה. וישנה בעיה של השכונות הערביות [במערב ירושלים שבידי ישראל]. האם אנו נוקטים עמדה בשום אופן לא לוותר על שכונות ערביות? האם אנחנו אומרים [שניתן תמורתן] פיצויים בכסף, לא כמו לגבי כל הקרקעות בארץ, אלא כדי להגיע להסכם זה להוציא דבר זה מן הכלל ולהגיע להסכם מיוחד בנוגע לרכוש הערבי בירושלים, כדי שיהיה ברור שפעם אחת שילמנו עבור זה ופרשה זו נגמרה?

---

4 משה דיין מפקד אזור ירושלים, אז סגן אלוף. מילא חלק פעיל במשא ומתן על שביתת הנשק עם ירדן. ר' גרסתו על פרשת ואדי ערה, דיין/אבני דרך, עמ' 87–88.

ישנה שאלה של עמדה אחידה בינינו ובין עבדאללה בשאלת ירושלים כלפי האו"ם – או שילך איש בשם אלוהיו בעניין זה. אחר כך ישנן שאלות הזיכיונות. שאלת חברת האשלג – אל נערבב את הוויכוח בתוכנו מה יהיה עתיד חברת האשלג, אם כי יש לזה נגיעה. ישנה שאלה של מקור המים של סדום, שהוא בתחום עבר־הירדן. ישנה שאלה של המפעל בצפון [ים המלח] שהוא בידיהם. ישנה שאלה של [מפעל החשמל ב]נהריים שהיא כיום בידיהם, היא תמיד היתה חלק של טריטוריה עבר־ירדנית, אבל היתה בחזקתה של חברת החשמל.

כל הבעיות האלה קיימות ועומדות ותמיד צריך לזכור שבעד כל ויתור מצדם צריך לשלם משהו. ברור מה הוא מקבל מזה: הוא מקבל ביטחון שלא נתקיף אותו. אנחנו מקבלים גם ביטחון שלא יתקיף אותנו ואנחנו מקבלים גם את העובדה שמדינה אחת ממדינות ערב – שהיא המדינה העיקרית לדעתנו במובן הכמותי לפי אורך הגבול – כרתה אתנו הסכם ולא חיכתה לאחרים. בזה משתלבת בעיית הפליטים. אם תבוא תביעה להחזרת פליטים, האם להיענות לתביעה זו ברב או במעט, או בשום פנים ואופן לא להיענות? לעומת זאת, אם אפשר להגיע להסכם שלא על יסוד החזרת פליטים. אם מדובר בעצם עובדה זו שעשינו הסכם עם מדינה ערבית שבעיית הפליטים מעיקה עליה יותר מאשר על מדינה אחרת, לפי מספר הפליטים שבתוכה, האם מותר לראות בזה מאבק שכדאי לשלם בעד זה משהו בסעיפים אחרים של ההסכם? האם אנחנו רשאים להביא זאת בחשבון כמאבק הגון בעצם העובדה שעשינו הסכם בלי החזרת פליטים? בייחוד עלולה לעלות שאלה זו אם הם מקבלים את עזה ממצרים ושם ישנו ריכוז עצום של פליטים. גם אם הם לא מקבלים את עזה, גם אצלם ובארץ־ישראל המערבית ישנו הריכוז הגדול ביותר של פליטים.

אלה הם מכלולי הבעיות העומדות על הפרק והן כולן בכור ההיתוך והדיון חוזר חלילה על כל הבעיות האלה.

אחת הבעיות הנוספות היא לטרון. האם אפשר לישר עקמומיות זו, לקבל את כל הבליטה הזאת עם הגבעה ועם המנזר, אישור הכביש וצינור תחנת המים ההרוסה, תמורת מחיר שנצטרך לשלם בשטחים שם?

בשלב זה הביע ח"כ בן־אהרון ספק בכדאיות הסכם שלום עם ירדן לעומת הסתפקות בהסכם שביתת הנשק וביקש משר החוץ להבהיר מה יהיו היתרונות בהסכם שלום. ח"כ מרידור שאל אם היוזמה לקבלת ירדן את רצועת עזה היתה של ישראל או של הירדנים.

מ. שרת – שר החוץ: לשאלתו של חבר הכנסת מרידור. תשובתי תחרוג מהמסגרת שקבעתי לעצמי לא למסור על עמדת הממשלה לגופי העניינים, אבל

אני רואה צורך, ואני גם מלמד היתר לעצמי, לענות על שאלה זו.

לא היתה כל יוזמה שהיא מצדנו בשאלה זו ולא היתה יוזמה לדחוף את עבר־הירדן לרעיון זה, שמוכרח להיות לה מוצא לים [התיכון] נוסף למוצא שיש לה [לים סוף]. על כל פנים, היה ניסיון להציג את העובדה, שמצד אחד יש לעבר־הירדן מוצא לים סוף ממילא, ואנחנו אף פעם לא חלקנו עליו חוץ מאלה [בתוכנו] שדרשו מדינת יהודים משני צדי הירדן, אבל זו לא היתה מדיניות ציונית רישמית. ועובדה שנייה – תמיד אמרנו שאנחנו מוכנים במסגרת של הסכם הדדי מתאים לכלול בהסכם כזה זכויות של נמל חופשי בחיפה לצד שכנגד. היה ניסיון מצדנו להביא את שני הדברים האלה כמספיקים בהחלט כדי לפתור את בעיות המוצא לים של עבר־הירדן ונשמרנו מלעורר את שאלת עזה במשא ומתן עם עבר־הירדן. תמיד אמרנו שאנחנו נושאים ונותנים עם כל מדינה [ערבית] על מה שנתון במחלוקת בינינו ובינה ולא על מה שקשור עם מדינה אחרת. עניין עזה זו שאלה בינינו ובין מצרים. כמו שלא נדבר עם מצרים על שאלת ירושלים כך איננו מוכנים לדבר עם עבר־הירדן על עניין עזה. מה שמסרתי זה כל מה שהם עלולים לומר, לפי ידיעת הדברים אצלנו. לא תמיד מצטמצמת השאלה בתחום מה שנאמר. זה יכול עוד להיאמר.

לשאלתו של חבר הכנסת בן־אהרון: אנחנו לא פעם אמרנו דברים אלה ואני מוכן לעשות ניסיון למסור במרוכז על הדברים. ישנם כאן כמה עיקרים. אינני מוסר את הדברים לפי סדר החשיבות. העיקר הראשון הוא שאנחנו עושים על ידי כך את הניסיון הרציני הראשון לצאת מהבדידות שאנחנו נתונים בה בעולם הסובב אותנו. אינני יודע אם כל תושבי תל אביב, או כל תושבי קיבוץ או מושב, או תושבי כפר נטוש בארץ, חיים בתחושת הבדידות הזאת. זה שהמוני אנשים אינם חיים בתחושה זו אינו אומר שהמדינה לא חיה בבדידות. זה לא אומר שהדואגים לעתיד המדינה אינם צריכים לחיות בתחושה זו. המצב הוא שאנחנו חיים במצב של בדידות מוחלטת לגבי העולם הסובב אותנו. זה מצב לא בריא והוא עלול להיות הרה אסון לעתידנו אם לא ישתנה.

אינני חושב שישנה מפלגה בישראל שיש לה חזון מבוסס על הנצחת או צימות הבדידות הזאת, והיא מפרשת את המושג "עם לבדד ישכון" במובן זה שהיא דוגלת "כזאת ראה וקדש". אם אנחנו כולנו מודים שיש לחתור לצאת מהבדידות, אז משונה בעיני השאלה של חבר ותיק אשר רוצה לדעת מה הרבותא. הוא יכול לומר שאפשר לחכות, או שזה יעלה במחיר יקר וזה לא כדאי, אבל אי־אפשר להקשות מראש על זה כי יש כאן נכס חיובי. זה לא עקירת אבן ממצור מדיני וכלכלי שהושם עלינו. זה עקירת נדבך שלם, או חלק שלם מחומה זו. זו הרבותא הראשונה.

הרבותא השנייה היא כלפי הגורמים הבינלאומיים המשפיעים לא במעט על

החיים בחלק עולם זה ושאנחנו נאבקים אתם מאבקים מרים למדי. נכללים בזה אנגליה וארצות הברית, אינני יודע אם פעם זה לא יהיה גם ברית המועצות. ברית המועצות לא אמרה לנו לפתור את הבעיות השנויות במחלוקת על ידי מלחמה. להיפך, אמרה שאינה רוצה יותר במלחמה במזרח התיכון ובהזדמנות חשובה אחת נאמר הדבר הזה שלוש פעמים במשך ערב אחד. הם אינם רוצים בחידוש הקרבות במזרח התיכון. יחד עם זה, העמדה הפורמלית של ברית המועצות היתה תמיד שאין צורך במתווך, אין צורך בוועדת פיוס, אלא ששני הצדדים צריכים לבוא בינם לבין עצמם לידי הסכם שלום. נכון שהיא מסויגת לגבי הפרטנר הזה המיוחד. הם רוצים שיהיה כאן פרטנר אחר. כאן אנחנו יכולים לחלוק, כי זה עניין שנוגע לנו יותר מאשר לה, היא לא היתה בודקת בפרטנרים והיא הוכיחה שהיא לא בודקת בפרטנרים בעניין חיוני.[5] גם אנחנו רשאים לא לבדוק בפרטנר כאשר לא בידינו להחליף אותו. אבל הדבר שמתחדד ביחסינו עם אנגליה ועם אמריקה זה לא עניין שהן מדינות שאנחנו רוצים למצוא חן בעיניהן, אלא מדינות שמהוות גורמים של השפעה, ואם לא נפתור את הדבר כך זה יכול להיפתר אחרת וזה יהיה יותר רע. באמריקה ישנה אסכולה האומרת כי אנחנו קוץ ממאיר באליית המזרח התיכון ואין לנו תקנה אלא בעקירה, אם בכלל אפשר, אבל עד כמה שאפשר צריך לעקור אותו מפני שכל זמן שהוא קוץ ממאיר אז המזרח התיכון לא ישקוט והדברים יהיו לוקים והם [האמריקנים] יהיו מסוכסכים בעניין זה והגורם לזה היא מדינת ישראל. ישנה סכנה שאותה אוריינטציה, שהשתלטה לגבי דידנו במדיניות הבריטית [בשנות המנדט] במסגרת הבית הלאומי, תשתלט לגבי דידנו במדיניות האמריקנית במסגרת המדינה. השאלה היא איזה קו אנחנו נוקטים נגד זה. בשום פנים ואופן אין זה אומר שלום בכל מחיר. ואם נניח שמתברר שאיננו יכולים לכרות שלום, צריך לגייס כוחות השפעה כאלה, או לקיים בתוכנו יכולת עמידה כזאת, שנחזיק מעמד גם בלי שלום.

אנחנו קוץ ממאיר? אז אנחנו קוץ ממאיר והוא רוצה לחיות ויכול לחיות רק בצורה כזאת. לא אומר שאנחנו רשאים לזלזל בתוצאות שליליות חמורות של מצב כזה, וצריכים לחסוך לעצמנו מאבק כזה ולהקל בפתרון בעיות הבניין, הפיתוח, העלייה וקיבוץ גלויות אגב כך. אנחנו אומרים: במידה שאנחנו מצליחים לכרות ולהגיע להסכם [שלום] אנחנו משמיטים קרש רחב מאוד מתחת רגלי האסכולה הזאת, אם לא את כל הבסיס עדיין. אפילו אם איננו מגיעים לידי הסכם, אבל אנחנו יכולים להוכיח שמצדנו נעשו מאמצים גדולים מאוד, אפילו אז אנו מקילים על עצמנו משימה זו, כל שכן אם אנחנו מצליחים להגיע להסכם.

---

5 הכוונה להסכם הסובייטי־נאצי שחתמו שרי החוץ מולוטוב וריבנטרופ ב־1939.

אינני אומר שהאסכולה הזאת [בארה"ב] היא השלטת, אבל היא כל הזמן מאוד פעילה וערה וישנה [שם] התרוצצות והשאלה איזו אסכולה אנחנו מעוניינים לחזק ועלינו להחליט. גם בעולם הערבי ישנה התרוצצות. העולם הערבי איננו מאוחד פה בפתרון אחד. חלק גדול אומר שהפתרון הוא רק ב"סיבוב [שני]" והשאלה היא אילו אנחנו מחזקים ואילו מחלישים. גם בתוך עבר־הירדן ישנה התרוצצות וישנם גורמים [השוללים הסכם שלום] ועכשיו המצב עוד יותר מסוכסך, כי זה עבר־הירדן יחד עם ערביי ארץ־ישראל, והשאלה שם ידי מי מחזקים וידי מי מְרַפים ואם מושכים מישהו לידי הסכם או דוחפים לזרועות אויבים יותר גדולים שלנו.

ועוד דבר. זה השיקול המעשי הבלתי אמצעי: מה אנחנו יכולים להרוויח בהסכם עצמו? כמובן שזה כרוך בוויתורים ידועים, אבל השאלה [היא] של מאזן מבחינה טריטוריאלית והשאלות העומדות ותלויות עם עבר־הירדן. אינני יודע לפי מה נחליט להגיע להסכם. אינני אומר: קודם כל הסכם ואחר כך דין ודברים על השאלות השנויות במחלוקת. בשום אופן לא. אנחנו לא ממהרים לחתום. לו היינו עומדים ערב חתימה הייתי מביא הנה את הסיכום. אין סיכום עדיין. יכולות להיות כרוכות בזה שאלות של טריטוריה שאולי כדאי לנו לשלם מחירים טריטוריאליים. אולי לא כדאי אז לא כדאי. ישנה שאלת קשרי מסחר ויחסים כלכליים. ישנה שאלת מרחב לתיירות וזה אומר יותר דולרים למדינת ישראל. ישנה שאלת חיים יותר תקינים, ולזה יש השפעה מעודדת על השקעת הון בארץ ועל מילוות כתוצאה מזה.

אלה שלושת היסודות העיקריים. ברור שהעניין מסובך. אין עניין בלתי מסובך. אם לברוח מסבכים, פירושו "שב ואל תעשה". שיקול הדעת של הממשלה היה שמוכרחים לנסות, בייחוד כאשר מהצד שכנגד יש נכונות לנסות. זה לא יותר מאשר ניסיון. עוד לא נגמר שום דבר.

בשלב זה נדרשו חברי הוועדה בן־אהרון, אהרונוביץ' והררי לסוגיית ההסכם עם ירדן. ח"כ בן־אהרון הביע דעתו כי יש להסתפק בהסכם שביתת הנשק; הסכם שלום עם מדינה זו מיותר, שכן בסיס קיומה מעורער והיא עומדת לחלוף מן העולם; הסכם שלום עם ירדן פירושו מסירת חלק של א"י למדינה ערבית; ההסכם ויעמיק את הסכסוך של ישראל עם העולם הערבי. יו"ר הוועדה חלק על דברי בן־אהרון: הסכם שלום עם ירדן יבצר את מעמד ישראל נוכח איבת העולם הערבי, יפלג את העולם הערבי וירחיק את סכנת ה"סיבוב השני". גם תלותה של ירדן בבריטניה תרחיק סכנה זו.

מ. שרת – שר החוץ: הערות אחדות בשולי פרק הוויכוח שהיה הפעם. התורה הזאת, שהסכמי שביתת הנשק מבססים ומעצבים במידה רבה את מצבנו ולמעשה לזמן בלתי מוגבל ואין לנו הכרח כלפי חוץ להתחייב בשום דבר נוסף, תורה

זו אינה חדשה במשרד החוץ. היא הושמעה לראשונה באסיפות פומביות בארץ ובכנסת על ידי נציג הממשלה. אף על פי כן, אני שואל מדוע אנחנו כל כך רגישים לעניין ה"סיבוב השני". האומנם התגובות החריפות שלנו בעניין ה"סיבוב השני", והפעילות הדיפלומטית נגד הזדיינות הערבים, האומנם זה רק מהשפה לחוץ, כדי בינתיים לא לקבוע עמדה ובלבנו אנחנו שקטים, או שאנחנו עם כל היותנו מזוויינים מאחורי חומות של נשק, חרדים מאוד לעניין ה"סיבוב השני"?

אם אנחנו חרדים לעניין ה"סיבוב השני", משמע שאנחנו לא מסתפקים בהסכמי שביתת הנשק, כי לכאורה הסכמי שביתת הנשק צריכים היו להבטיח אותנו מכל התקפה לזמן בלתי מוגבל כל זמן שאנחנו לא נתגרה במלחמה, וחזקה עלינו שלא נתגרה. אם לא כדאי לנו, אז אנחנו בטוחים, ובכן מה הרגישות הזאת ל"סיבוב השני"? משמע שנחוץ משהו יותר מזה. על כל פנים, משמע שאפשר להוסיף משהו [להסכם שביתת הנשק]. ברור שקודם כל צריך נשק ויהודים. כל הבטחה יותר נמרצת ויותר מרחיקה של המשרד[6] שלנו מרחיקה וכמעט מבטלת את החשש ל"סיבוב שני". גם הבטחה זו יכול להיות שהיא לא החלטית. אבל ננית שמקור הצרה תהיה מצרים – אם מצרים יכולה לתקוף בזמן שאנחנו לא מוכנים להתקיף, או שתפרוץ מלחמה בזמן שלא נוכל לרכז חלק יותר גדול מכוחותינו כלפי הדרום. יש משום הרחקה מאוד ניכרת של ה"סיבוב השני" אם צועדים צעד קדימה ומוסיפים משהו.

מה כל הדבר הזה, ש[הסכם עם] עבדאללה אסור ומדינה ערבית [בא"י המערבית] מותרת? היו"ר אמר דברים נבונים ולא אחזור עליהם, אבל דבר אחד עלי להוסיף: עוד קיימים המופתי[7] ואנשיו בעולם והסיסמה של מדינה ערבית היא גם סיסמתו ולו יותר קל להיות שם בעל בית מאשר לנו במקרה של מדינה ערבית עצמאית, ופה צעד לקראת ה"סיבוב השני" ולא נסיגה ממנו. לעומת זה, גם במצרים וגם בלבנון ישנה בחוגי השלטון נטייה ללכת בעקבות עבר־הירדן. אינני יודע אם יצא מזה משהו. אם כן יצא משהו מזה, זה יכול להיות התחלה של תהליך. כי אם מדינה אחת כבר חתמה או זה פחות פסול. המדינה הראשונה תקבל את הצעקות הראשונות והאחרות יגידו שהן היו נגד, אבל הנה ישנה עובדה של מדינה שחתמה.

היו"ר ז. אהרונוביץ': אני מציע שנמשיך בדיון ביום ג' הבא.[8]

---

6 נראה שהמילה "משרד" משובשת ואפשר שהכוונה ל"ממשלה".

7 המופתי חאג' אמין אל־חוסייני (1895–1974), ראש הוועד הערבי העליון. מנהיג המרד הערבי בארץ־ישראל 1936–1939. ברח מארץ־ישראל ובמל"ע–2 הגיע לברלין. אחרי מל"ע–2 התיישב במצרים עמד בראש "ממשלת כל פלסטין" שהוקמה בעזה.

8 ר' להלן מסמך 23.

תנאי עבדאללה להסכם שלום

סעיף ב׳: מו״מ עם עברי־הירדן

השר מ. שרת: אמסור לחברים תחילה חומר בכתב לעיון, ואחר כך אאסוף אותו.

מוסר לחברים לעיון את התנאים המוצעים על ידי עבדאללה להסכם עם ישראל.

מתוך התחשבות בדעת הקהל בשתי הארצות, ואם יתקבל הדבר על דעת ממשלת ישראל, יש בדעת ה. מ. [הוד מעלתו] להציע לממשלת הירדן לתת את הסכמתה לדברים הבאים:

א) כריתת חוזה של אי־התקפה הדדית בין ישראל והירדן לתקופת חמש שנים.

ב) השארת הגבולות הקיימים כפי שנקבעו בהסכם שביתת הנשק.

ג) מסירת העיון בשאלת ההסדר הכולל, בכלל זה בעיית ירושלים, לידי ועדות מיוחדות שתהיינה מורכבות מנציגי שני הצדדים.

ד) מתן ערובות מספיקות לאו״ם, כי ישראל והירדן יכבדו את המקומות הקדושים וייזנעו בכל מקרה־שהוא מכל סכסוך מזוין בשטחים האלה.

ה) עיון בתשלום פיצויים מיוחדים לתושבי ירושלים בעד רכושם; אם תראה ישראל אפשרות לוותר על כמה שכונות, תהיה בזה הקלה גמורה למשימה הגדולה (זאת אומרת השלום).

ו) מו״מ על חידוש קשרי המסחר בין שתי הארצות בתקופת החוזה ועל מתן נמל חופשי לירדן בחיפה.

ז) היתר לכל ערבי לעבור את הקווים לישראל, או לשלוח עורך דין, לשם הסדר ענייני רכושו אם על ידי מכירה או בדרך אחרת.

אשר לעניין בכללו, מבקש ה. מ. את ממשלת ישראל להודיעו אילו ויתורים היא מוכנה להציע לגבי החזרת השכונות הערביות בירושלים למען אפשר יהיה לברר אם כדאי להציע לממשלת הירדן את הוויתור על הרובע היהודי בעיר העתיקה.

ה. מ. שומר על זכויותיו לגבי תיקונים טריטוריאליים וכן לגבי תביעת נמל בחוף ים התיכון תחת ריבונות ירדנית, כפי שנאמר בשיחות הקודמות.

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיף ב׳.

אמסור, קודם כל, סיפור המעשה בשלבים האחרונים של המשא ומתן, אשר הביאו לידי המיפנה המתבטא בהצעה זו, שנמסרה בכתב מצד המלך.

משא ומתן זה נמשך, כידוע לכל חברי הממשלה, שבועות רבים. בתחילתו הוא התנהל מהצד שכנגד כמשא ומתן סודי ובלתי רישמי על ידי המלך אישית ועל ידי ראש הלשכה של החצר, כאיש סודו. לא בכל חלקי השיחה השתתף המלך, אבל האיש השני השתתף במשך כל הזמן.[2]

היה ברור מראש שאם נגיע לידי סיכום, לידי משהו שאפשר לחתום עליו בראשי תיבות, הדבר יחייב אישור מצד ממשלת עבר־הירדן, וברור שזה יחייב אישור מצדנו. אני בטוח שלמלך לא היה זה סוד, שממשלתנו היתה כל הזמן בסוד העניין, אבל אנו ידענו שממשלתו לא היתה כל הזמן בסוד העניין. הוא הביא גם בחשבון ישיבות[3] ודיבר על זאת באופן חופשי, שממשלתו הקיימת לא תחפוץ, לא תהיה מוכנה, לאשר את ההסכם לפי הקווים שהוא דיבר עליהם, אך הוא היה סבור שיוכל אז להחליף את הממשלה הזאת ולהעמיד את איש החצר שלו בראש הממשלה החדשה כדי להבטיח לעצמו ממשלה שלא תפריע לו לבצע את הסדר השלום. היו שלבים במהלך המשא ומתן, ונתגלו חילוקי דעות בין המלך ואיש סודו. איש סודו היה טוען למלך: "אולי אתה צודק וכך צריך להסכים, אבל להווי ידוע לך שלא תְמָצֵא שום ממשלה ערבית שתוכל לחתום על דברים אלה". בעצם, בהסתיגויותיו של האיש השני, שהיה האיש המרכזי במשא ומתן, ראינו הסתייגות לא לגוף העניין, לא מתוך מחשבתו ששיפורים אלה או אחרים אינם מתקבלים על הדעת, אלא היה בשבילו שיקול פוליטי מעשי, שוויתורים כאלה יכולים להיות בעוכרי כל ההסכם, כי הממשלה או הפרלמנט [בירדן] לא יוכלו לאשר זאת.

בשלב ידוע במהלך השיחות הסכים המלך להכניס את ממשלתו בסוד העניין. אנו לא בטוחים אם עשה צעד נכון או לא – שמא עשה צעד יותר מדי נמהר. יכול להיות, שקיווה שעל ידי כך ימשוך אחריו את הממשלה ויכניס אותה לעניין. יכול להיות, שבא למסקנה שעם כל ממשלה חדשה תהיינה לו אותן ההצעות, ומוטב לברר דבר זה עכשיו.

מבחינה ידועה ראינו רבותא בזאת שהחלו להופיע בשיחות אלה חברי

---

2 המלך עבדאללה פתח בגישושים לקראת שיחות ישירות על הסכם שלום עם ישראל בשלהי אוקטובר–ראשית נובמבר 1949 באמצעות מתווכים כמשה נובומייסקי, מנהל חברת האשלג (ר' *תלחמ"י 4*, עמ' 636). ר' לעיל מסמך 18 הע' 2. מטעם ירדן השתתפו במהלך השיחות המלך עבדאללה, ראש לשכתו סמיר ריפאעי (מדצמבר 1950 ראש ממשלת ירדן), שר ההגנה פאוזי אל־מולקי, שר הפנים סעיד אל־מופתי ושר העבודות הציבורות אחמד טוקאן. לסיכום תמציתי של המגעים ר' *תלחמ"י 5*, הקדמת העורך יהושע פרוינדליך, עמ' יג–יד.

3 ישיבות ממשלת עבר־הירדן.

הממשלה, כי זה שיווה לשיחות אלה אופי רישמי ונתן להן משקל שלא היה להן קודם. אפשר היה לומר קודם, שמה שהמלך דיבר לא היה חשוב ולא ומחייב, אך כניסתם של אנשי ממשלה אלה נתנה מיד אותותיה בנכבדות המשא ומתן, ובאה גם לידי ביטוי בנסיגת הצד שכנגד מההצעות והוויתורים שקודם הסכימו להם בביטחון מלא.

אתם יודעים שהמחזור הראשון של השיחות בא עד משבר בשאלת המסדרון לעמק החוף.[4] הסכמנו לתת מסדרון על מנת שיהיה צר מאוד, רק כדי להבטיח גישה. הם דרשו בסיס טריטוריאלי רחב, כדי שתהיה להם רציפות ממשית בין עמק החוף והגוף העיקרי של עבר־הירדן. אנחנו אמרנו שזה לא בא בחשבון בשום אופן ועל זאת נפסקו השיחות. ראינו צורך להציע חידוש השיחות לשם עניין ירושלים. אמרנו לעצמנו, שאולי אפשר להגיע להסכם אד־הוק וזה יסייע כלפי האפיפיור ואו"ם וישמש אולי אמצעי לחידוש המשא ומתן בכל העניינים. כך החל מחזור שני של השיחות, שהיה מיועד במיוחד אד־הוק לעניין ירושלים.

לכתחילה, במשא ומתן הכללי שהיה במחזור הראשון, דובר על ירושלים והשגנו בעניין ירושלים מצידו [של עבדאללה] ויתורים חשובים – הסכמה להעביר הרובע היהודי עם רחבת הכותל והשכונה בין רחבת הכותל והרובע היהודי [שכונת המוגרבים], שאף פעם לא היו בידינו, לא רק עם אפשרות של שימוש ברשותנו אלא לרשות ריבונית שלנו. והנה במחזור השני של השיחות על ירושלים באה נסיגה מהעמדה הזאת. הוא הודיע, שדבר זה לא בא בחשבון בשום פנים ואופן והחל לשדל אותנו שיבטיח לנו גישה מכוברת לכותל, וכך הלאה. אמרנו, שגישה מכובדת לכותל לא הוא יכול למנוע מאתנו, זה עניין בינלאומי. אומנם אין עוד הסדר בינלאומי, אבל הוא מוכרח לבוא. לא ייתכן הסדר בינלאומי שימנע מאתנו את הגישה לכותל, כך שזה לא ויתור מצידו. הוא אמר שזה [העברה לריבונות ישראלית] דבר בלתי אפשרי.

נקודת מחלוקת רצינית שנייה – הוא דרש החזרת שכונה. אמרנו, שמוכנים אנו לשלם פיצויים בעד השכונות הערביות. הם אמרו שפיצויים בין כה וכה צריכים אנו לשלם בעד רכוש ערבי. אנו אמרנו שנשלם פעם פיצויים, ומי יודע לפי איזה קנה מידה ומתי. כאן מוכנים אנו לעשות דבר יוצא מן הכלל ולקבוע קנה מידה יוצא מן הכלל ולשלם בנדיבות, וזה משחרר אותו מהלחץ של בעלי התביעות הערבים בירושלים, היושבים על צווארו. הם אמרו שמקבלים הם את הפרינציפ של הפיצויים שהצענו, אבל מוכרחה להיות החזרה של שכונות, כי בלי זה לא יהיה הסכם, וזה היה סלע המחלוקת השני, אם כי אמרנו שאולי איזו

4 מאזור חברון דרך בית גוברין עד הים התיכון.

שכונה־שהיא אי־שם נהיה מוכנים להחזיר להם, אך היה ברור שבלי החזרת שטח ממשי נרחב בשלב זה לא יסתדר העניין.

לבסוף, בשיחה האחרונה בה היה סיכום הדברים, הם אמרו שעכשיו, לאחר שהממשלה בתוך העניין, אין הם רואים אפשרות, גם אם נגיע לידי הסכם בעניין המסדרון, לחתום על הסכם. כאשר ציינו אפשרות של הסכם גם בעניין המסדרון, ציינו שרוחבו יהיה שני קילומטרים. הם אמרו שגם אם יגיעו להסכם על המסדרון – אין זה אומר שהגיעו להסכם בעניין השכונות. הם אמרו ששום ממשלה ערבית לא תהיה מוכנה בשלב זה לקבל בתור גבול את קווי שביתת הנשק כפי שנקבעו ב"משולש". פירוש הדבר – החזרת ואדי ערה וכך הלאה.

עלי להעיר, שהסכם שביתת הנשק נעשה על ידי המלך ואנשי סודו. הממשלה [הירדנית] בעניין זה הועמדה בפני עובדה. היא לא יכולה לסלוח זאת למלך, כי זה גרם ביזיון רב לעבר־הירדן בעולם הערבי ועורר התמרמרות עצומה של תושבי אזור זה [ה"משולש"] נגד המלך, שהוא ויתר על שטח כזה ועל כפרים ערבים שלמים, בְּתֵר שטחים, שילח כפרים מאדמתם וכך הלאה.

בשיחה האחרונה היה המצב כזה: המלך, כדרכו, פותח זאת בנאום כללי ואחר כך מסתלק. בפתיחה הוא אמר: "אתם תשבו ותראו אם אפשר להגיע להסכם או לאו. במקרה שיתברר שאי־אפשרי שום הסכם, תהיה לי הצעה. אל תתפזרו אז, אלא קיראו לי ואציע לכם משהו".

היתה שיחה כנה וידידותית מאוד. כל צד קבע מה המקסימום של הוויתורים שלו בכל עניין ועניין, ונתברר שיש מרחק בין שני המקסימום של ויתורים ואי־אפשר לגשר על פניו. אז הופיע המלך והביא הצעה זו [המובאת לעיל]. הוא אמר אותה קודם בעל פה, ואמר אותה ביתר קיצור והעמיד אותה על שתיים־שלוש נקודות עיקריות. אך כאשר הנציגים שלנו – מר שילוח, היושב כאן, והאלוף דיין – גילו יחס רציני להצעה ואמרו שאינם יכולים להגיד דבר וצריך להביא זאת לממשלה, ולכן מוטב שזה ינוסח בכתב כדי שיהיה הדבר ברור לעיני הממשלה – הוא החל להכתיב נוסח זה ואגב ההכתבה הרחיב את היריעה והוסיף סעיפים והסברות. כך שזה הנוסח המונח עכשיו לפנינו.[5]

אתם רואים, שעיקר ההצעה הוא שיהיה חוזה של אי־התקפה הדדית בינינו ובין מדינת עבר־הירדן לתקופה מסוימת, לתקופת חמש שנים. יש בזה השארת

---

5 ב־24.2.1950 נועדו שוב ראובן שילוח ומשה דיין עם המלך עבדאללה, סמיר ריפאעי ופאוזי אל־מולקי ובתום התדיינות חתמו ארבעת האחרונים בראשי תיבות על מסמך "ראשי פרקים מוקדמים להסכם אי־התקפה" (ר' הערת עורך, *תלחמ"י 5*, עמ' 139). לטיוטת ההסכם בעברית ר' שם, עמ' 140; נוסח הטיוטה הירדנית (אנגלית), שם, עמ' 146–147, נוסח הטיוטה הישראלית באנגלית, שם, עמ' 148–151; נספח משותף, שם, עמ' 151–152.

הגבולות הקיימים לפי חוזה שביתת הנשק עם הסתייגות של כל צד שהוא רשאי לעורר שאלות טריטוריאליות. יש כאן ניסיון לנסח איזו עמדה משותפת כלפי או"ם, ויש כאן הצעה להקים ועדות שתתחלנה לדון על שאלות לפרטיהן. זאת אומרת, במידה שוועדות אלה תגענה להסכם שיאושר על ידי שני הצדדים, אפשר יהיה להוסיף הסכמים על הסכם זה או לכלול זאת בחוזה השלום שייכרת כעבור חמש שנים או קודם לכן, אם שני הצדדים יהיו מוכנים לכך.

כאן יש עניין תשלום פיצויים לתושבי ירושלים [הערבים], חידוש קשרי מסחר, לאפשר לערבים לעבור את הקווים לישראל. לא נאמר שעל זה יהיה הדיון בוועדות, אבל אפשר לפרש שאלה הנושאים בשביל דיון הוועדות, אם כי לא מן הנמנע שאפשר להגיע להסכם בדבר כבר במשא ומתן זה ולא יימסר העניין לוועדה.

כאן רואים אתם שעניין ירושלים מופיע בשני סעיפים. קודם כל, בסעיף ה': עיון בתשלום פיצויים מיוחדים לתושבי ירושלים בעד רכושם. ואחר כך – החזרת שכונות כנגד אפשרות של ויתור על הרובע היהודי.

בסעיף ראשון מדובר על אינטרסים וזכויות של פרטים ויחידים, ובסעיף שני מדובר על העניין מבחינה מדינית – באיזה תנאים אפשר לדבר על קבלת הרובע. נאמר שזה אפשרי רק תמורת החזרה הגונה של שכונות [ערביות] מחוץ לחומה.

בשבילנו עומדת, קודם כל, שאלה עקרונית אם מוכנים אנו ללכת בדרך זו או לאו. אם מוכנים אנו ללכת – קיימת שאלה באיזה תנאים. כאן ישנה שאלה עקרונית. אני עונה על שאלה זאת בחיוב. לדעתי, עלינו ללכת בדרך זו של חוזה לאי־התקפה הדדית לתקופה של חמש שנים. קודם כל, מפני שפירושו צעד קדימה. יכולים יודעי דת ודין להקשות מה נותן לנו הדבר על פני הסכם שביתת הנשק. הלא הסכם שביתת הנשק הוא כזה, שאסור לצד אחד להכניס בו שינויים. אף על פי כן, מבחינה תעמולתית ומבחינת הרושם יש בזה צעד המייצב את המצב יותר מהסכם שביתת הנשק. הראיה – שלא הסתפקו שני הצדדים בהסכם שביתת הנשק, אלא עשו חוזה נוסף זה. על ידי כך זה מעמיד את מצב היחסים בינינו ועבר־הירדן על שלב גבוה יותר בהתפתחות היחסים מאלה שישנם בינינו ומדינות ערב אחרות, המוסדרים אך ורק על ידי שביתת הנשק. לעומת זאת, יש בזה חיוב ידוע, שאין כאן הודיה מפורשת בריבונות עבר־הירדן על החלק הערבי של ארץ־ישראל, אינני מייחס חשיבות יתרה להעדר הודיה זו. אפשר מבחינה ידועה להגיד, שאפילו הסכם שביתת הנשק היתה בו הכרה בעובדה. הלא אין אנו יכולים מצד זה להפריע לעבדאללה בכל יום להכריז על ריבונותו. הוא עשה הרבה צעדים שפירושם הכרזה על ריבונות. אנו התחייבנו לא להתקיף אותו באופן החלטי, כך שאפשר לדרוש [לפרש] את הסכם שביתת הנשק כמחייב הכרה בריבונותו. כל שכן, שכל צעד הוא צעד נוסף. אף על פי כן, זו לא הודיה מפורשת בריבונות,

בסיפוח. אני מציין דבר זה כרבותא מסוימת הן מבחינה פנימית והן מבחינה חיצונית. יש לזאת חשיבות רבה כלפי סכנת ה"סיבוב השני".

אומנם, אתמול בישיבת ועדת החוץ, אשר אינה יודעת שישנה הצעה כזאת, ושישנו מסמך כזה, כאשר התקיים בירור כללי תיאורטי – באיזה תנאים אפשר לעשות שלום ובאיזה תנאים אי־אפשר לעשות שלום – הרי מר הררי,[6] שאני מחשיב אותו ומחבב אותו אישית, טען: "מה החרדה והעצבנות? האם מוכרחים ללכת קדימה ולחתום על משהו לאחר שיש הסכם שביתת נשק? הרי זה מבצר עמדתנו לחלוטין". עניתי לו בשאלה: "מה החרדה להזדיינות מצרים? הרי יש הסכם שביתת נשק!" אף על פי כן ישנה חרדה רבה, אמיתית, בציבור לסכנת ה"סיבוב השני", ומשמע שכל אחד מבין שאפשר להפר הסכם שביתת נשק. אפשר למצוא תואנה להפר אותו. אם כך הדבר, אזי הסכם של אי־התקפה הדדית אין בו כמובן ערובה מוחלטת – גם בחוזה שלום אין ערובה מוחלטת, ובכל זאת זה מוסיף איזה מגן. אני מפקפק בזאת, אבל נניח שישנה סכנה מיידית. במידה שיש סכנה מצד מצרים, סכנת יוזמה של "סיבוב שני", זה משנה את המצב בשביל מצרים. אם יש חוזה של אי־התקפה הדדית בינינו ועבר־הירדן, זה מקשה על מצרים לארגן "סיבוב שני", כי היא מוכרחה להביא בחשבון שלא תוכל בשום אופן להכניס את עבר־הירדן בתוך המערכה. גם כלפי ארצות הברית ואנגליה זה משפר את מצבנו, בייחוד כלפי ארצות הברית.

אנחנו יודעים שבחוגי ארצות הברית ישנה התרוצצות כמו תמיד, וכמו שהיה הדבר בתקופה ידועה באנגליה עד שנפלה [שם] הכרעה בין שתי אסכולות [ציונית ואנטי־ציונית]. יש אסכולה ב"סטייט דפרטמנט", הטוענת שמדינת ישראל זה גורם מגרה את המזרח התיכון ואנו גורמים לאי־שקט מתמיד במזרח התיכון, אשר לא ישקוט אלא אם כן או יעקרו אותנו לגמרי או לפחות יקצצו אותנו קיצוץ אכזרי. אסכולה זו נאחזת בכל מקרה כדי להוכיח זאת. מפני זה עומדים אנו במבחן אם אפשר להגיע לידי הסכם עם מדינה ערבית או לא.

לא נירתע מהלחץ האמריקאי גם אם לא יהיה הסכם ונגייס כוחות [לצידנו], אבל אם יכולים אנו להוכיח אפשרות של צעד קדימה בעניין זה – מחלישים אנו לאין שיעור את הלחץ עלינו ומוציאים קלף חשוב מאוד, קלף ממאיר, מצד אויבינו ב"סטייט דפרטמנט" ובפני המחשבה של המדיניות האמריקאית כלפי העתיד לכיוון חיובי מבחינתנו. גם כלפי אנגליה, במידה שרואים תמיד סכנה אנגלית בכל מלחמה בינינו ועבר־הירדן, ואנגליה לא פעם אמרה שאם עוד פעם יתרוצצו [צ"ל: יפרצו] קרבות היא תהיה מוכרחה להיכנס למערכה – גם כאן יש

---

6 יזהר הררי (1908–1978), יליד א"י, משפטן, ח"כ מטעם המפלגה הפרוגרסיבית מן הכנסת הראשונה עד השביעית, ובשמינית מטעם "העבודה".

ייצוב הדבר, וזה כלפי [האיומים לגבי] הנגב והנגב הדרומי. זאת מייצבים אנו לפחות לחמש שנים לפי תנאי הסכם זה.

אין ספק שאנגליה יודעת על זאת, כי יש מקום להשערה כי זו יוזמה בריטית. להלכה זה ייתכן. מבחינה עובדתית יודעים אנו, שהראשון שהכניס לראשו של המלך את הרעיון היה פקיד של או״ם, שהוא איש דרום אפריקה, ולא תמיד [הוא] משמש צינור להשפעות בריטיות, אבל איני יודע דבר לאשורו. על כל פנים, זה מייצב את המצב.

קיימת כמובן השאלה ביחס לאנגליה בצורה מסובכת יותר מאשר ביחס לאמריקה, כי מופיעה שאלת החוזה בין עבר־הירדן ואנגליה. אין ההסכם הזה נותן לאנגליה יותר מאשר יש לה בין כה, ואין הוא מחייב אותנו להסכמה שלא ניתן אותה. הממשלה ודאי יודעת שקיבלנו הודעה ישירה מאנגליה אלינו, שאין בכוונתה להקים בסיסים ממערב לירדן. זאת לא אומרת שאינה יכולה לעשות איזו פעולה, אם היא רוצה, בכל עת ושעה. על כל פנים, מבחינה זו אין שינוי המצב לרעה.

מופיעה שאלה רצינית מאוד בשבילנו: במקרה שהולכים אנו בדרך זו אין רואים אנו הסכם זה כדבר שבא נוסף על הסכם שביתת הנשק, או כדבר שבא במקום הסכם שביתת נשק, ויש כאן פנים לכאן ולכאן. אם אנחנו מניחים אפשרות שזה יבוא במקום הסכם שביתת הנשק – צריך משהו להיות כתוב בהסכם. נֶאמר בהסכם שביתת הנשק, שזה הסכם שצריך לעמוד בתוקפו עד להסדר של שלום. אם אנחנו רוצים שזה יבוא במקום הסכם שביתת הנשק – צריך להיאמר בחוזה זה ששני הצדדים רואים חוזה זה כהסדר לפי תנאי הסכם שביתת הנשק, שעל ידי כך בא הקץ לתוקפו של הסכם שביתת הנשק.

מה הרבותא שיש בהעמדת החוזה הזה במקום הסכם שביתת הנשק? על ידי כך מתפרקת ועדת שביתת הנשק. על ידי כך נפסקת התערבות או״ם ביחסים בינינו ועבר־הירדן. על ידי כך יורדת שאלת הגבולות בינינו ועבר־הירדן מסדר היום של או״ם. על ידי כך אפשר לומר שעבר־הירדן יכולה לסלק את המשלחת שלה מז׳נווה.[7] היא עלתה, לגבי הסדר היחסים בינינו, על פסים אחרים. היא כרתה חוזה של אי־התקפה והקימה שורה של ועדות לפתרון כמה בעיות. במקום חוזה אי־התקפה יבוא פעם שלום. כל הדבר יוצא מתחום או״ם על דעת שני הצדדים.

יש מדינה ערבית אחת שהסכימה להוציא את העניין מאו״ם, וזה היתרון החשוב השני של הסכם זה, ולא רק מבחינת צעד קדימה. מדינה [ערבית] אחת חדלה לפנות לאו״ם בעניין זה ויש בזה רבותא רבה.

---

7 המשלחת הפועלת ליד ועדת הפיוס.

למה מחייב דבר זה? זה מחייב פתרון כמה בעיות מעשיות מתוך חוזה זה, כי יש שאלות פתוחות שעליהן דן סעיף 8 בהסכם שביתת הנשק,[8] כמו עניין לטרון, הר הצופים ועניין הכותל המערבי. אם מעמידים אנו זאת במקום הסכם שביתת הנשק ולא פותרים בעיות אלה – לא נשארת כל אחיזה לדברים אלה. צריך להיות פתרון לבעיות אלה, ואם נשיג זאת – אפשר להעמיד זאת במקום שביתת הנשק. אם לא נשיג זאת – זה יהיה אחד התנאים שלא נעמיד הסכם זה במקום הסכם שביתת הנשק.

אלה חמש השאלות: קודם כל, עניין הר הצופים. אנו סבורים שאפשר יהיה להשיג זאת, המלך אמר זאת בעל פה. כאשר שאלו אותו בעניין זה הוא אמר שיכולים לראות זאת ככתוב. זה אומר חופש הגישה לשם. יהיה לנו חופש התנועה בכביש והשטח של שיח׳ ג׳ראח יהיה שלו.

[שנית,] בלטרון ישנה שאלה של יישור הקו. אנו נוותר על פס קרקע והוא יוותר על הבליטה של לטרון והדרך שליד תחנת המים.[9] דבר זה עדיין לא ברור ונצטרך לעשות מאמץ להשיג זאת.

שלישית, קיימת שאלת ים המלח, שימוש במים מתוקים [שבשטח ירדן] וחידוש העבודה [של חברת האשלג] בדרום.

קיימת שאלת נהריים, קיימת שאלת הכותל המערבי והרובע היהודי בעיר העתיקה. לפי דעתי, היות ולא נוכל להשיג בשלב זה בשום אופן ריבונות שם, מוטב לנו לא לדרוש שייאמר כי יש חופש גישה, כי ברגע שמסכימים אנו לזאת, פירוש הדבר שמסתפקים אנו בזאת. לכן מוטב להשאיר זאת לריבונות ערבית. על זכות של גישה איננו מוותרים ואת זאת נסייג במפורש. הוא מסייג במפורש שבזאת לא ויתר על זכותו לנמל, כך נסייג אנו במפורש שאיננו מוותרים בעניין העיר העתיקה על תביעותינו.

אני מציע לתת סמכות לנציגינו להיכנס במשא ומתן על יסוד הצעה זו, לחייב עניין חוזה אי־התקפה הדדית לחמש שנים, לעמוד על התיקונים שהצבעתי עליהם, עד כמה שאפשר פתוח להתחייב בדברים אחרים ולהשאיר זאת לוועדות, ולברר את האפשרות שזה יהיה במקום הסכם שביתת הנשק, על מנת להגיע לכך, כפי שהצגתי את הדבר, ששאלתנו ביניינו ועבר־הירדן יורדת מסדר היום

---

8 סעיף 8 בהסכם שביתת הנשק ישראל–ירדן, שנחתם ב־3.4.1949, קבע "הקמת ועדה מיוחדת, מורכבת משני נציגים של כל צד לניסוח התוכניות וההסדרים המוסכמים שתכליתם להרחיב את היקף ההסכם ולשפר את ביצועו. הסדרים אלה יכללו חופש תנועה בדרכים חיוניות, בכללם דרך בית לחם ודרך לטרון–ירושלים, חידוש עבודתם הסדירה של המוסדות התרבותיים וההומניטרים שעל הר הצופים וגישה חופשית אליהם, גישה חופשית אל המקומות הקדושים והשימוש בבית הקברות בהר הזיתים, חידוש עבודת תחנת השאיבה בלטרון, אספקת חשמל לעיר העתיקה וחידוש התנועה בקו הרכבת לירושלים" (*תלחמ״י 3*, עמ׳ 717).

9 תחנת השאיבה לדחיקת מי הירקון מראש העין לירושלים, שפעלה עד פרוץ מלחמת העצמאות.

של או"ם – (השר הרב י. מ. לוין: האם יש איזה מגע בינינו ומצרים או לא?) – השבוע צריכה להיות פגישה בלתי רישמית בין הנציגים שלנו בז'נווה והנציג שלנו שם, על פי יוזמתנו. זאת אומרת, אין עוד לראות בזה שהוא [הנציג המצרי] הסכים להיפגש, שיש לו איזה הוראות או סמכות־שהיא. לפי ידיעות שלנו לא ניתנו הוראות לא להיכנס אתנו בשיחות של שלום. במובן זה עמדת ממשלת ה"וואפד" עודנה מסוייגת מאוד. יש ידיעות שהיא מתכוונת לקצץ מאוד בתוכנית הזיון של ממשלתה הקודמת ולחסוך אמצעים לשיפור מצב הארץ מבחינה כלכלית וחברתית. אך גם אם זה מבוסס – עדיין אין פירוש הדבר שהיא מוכנה לשלום רישמי, ואולי דווקא מפני כך לא תרצה להסתבך במעשה לא פופולרי. יש ידיעה לא מבוססת, שגם בחוגי הממשלה המצרית חושבים כצעד ראשון לעשות הסכם – (השר פ. רוזן: לא ברור לי כיצד יכול הסכם זה להתקיים ליד הסכם שביתת הנשק, כי הסכם שביתת הנשק אינו מוגבל בזמן. יש כאן סתירה) – אם הסכם זה קיים, הרי לאחר חמש שנים חוזרים לבסיס הסכם שביתת הנשק.

להלן ניתח ב"ג ארוכות את ההסכם המוצע והבהיר כי "החיוב מרובה ומכריע את הכף".

השר מ. שרת: יש עוד יתרון בכל העניין הזה, שזה הסכם לחמש שנים בלי להתנות שום תנאי על החזרת פליטים לישראל. גם אם נגרוס שאין בזה ויתור על תביעה כזאת, על כל פנים זה דוחה עניין החזרת הפליטים לחמש שנים.

בשלב זה התנהל דיון בהשתתפות רוב השרים.

השר מ. שרת: אעיר הערות ספורות. קודם כל, שיהיה ברור כי נוסח זה אינו תוצאה של איזה משא ומתן או מיקוח. זה הנוסח הראשון, ויודעים אנו ממקורבי המלך שהוא עוד לא נאחז בנוסח זה. זה ניסוח ראשון שלו. יש להביא בחשבון, שכאשר יש פגישה כזאת תבואנה כל מיני הצעות חדשות מצדו. אשר לשאלה אם זה צריך לבוא במקום חוזה שביתת הנשק, או נוסף לו, אמרתי לו כי יש פנים לכאן ולכאן.

יש להוסיף עוד טעם אחד מדוע מוטב שזה [הסכם אי־התקפה] יבוא במקום חוזה שביתת הנשק. בחוזה שביתת הנשק יש כל מיני סייגים והגבלות לגבי שטחים שקיבלנו כתוצאה מהסכם זה, שמשווים לשטחים אלה מעמד מיוחד ב"משולש", אם דבר זה מתבטל, גם סייגים אלה מתבטלים. זה אחד הטעמים בעד ואינני אומר שזה מכריע. איני יודע מה עמדת הצר שכנגד בשאלה זו – אם יהיה זה במקום או נוסף. אם הם גורסים שזה נוסף ולא במקום, לא הייתי מציע להכביד בעניין זה על הצד השני. אם הם גורסים שזה במקום – יש מקום לשיקול רציני בינינו.

בנוגע לסוריה: אין כל ספק, שאחד השיקולים היסודיים שהביאו את המלך, ועלולים להביא את הממשלה שלו, לתמוך בדבר זה הוא שעל ידי כך הם מגינים על האגף שלהם או העורף שלהם במקרה של התפשטות [הממלכה הירדנית] לסוריה יחד עם עיראק. נצטרך לחשוב היטב איזה הסתייגות נכניס לחוזה זה, שיהיה ברור כי חוזה זה לא ייהפך לנשק חד צדדי של הצד שכנגד נגדנו בשעה שאנו נהיה משוללים אפשרות של התגוננות.

הערה אחרונה היא פילוסופית־היסטורית. כל הניסיון הזה של משא ומתן עם עבר־הירדן הוא חשוב ומאלף מאוד. אחד הדברים שהוא העמיד אותנו עליהם זה מעטה הנוקשות של ההתנגדות הערבית. אין לי כל ספק, שכיום זה המקסימום שאפשר להשיג ממשלת עבר־הירדן. איני יודע אם נשיג זאת, אבל אני בטוח שיותר מזה לא נשיג. שימו לב, המלך עבדאללה אמר שאם יקבל מאתנו תגובה חיובית, רק אז ילך אל ממשלתו. בכל זאת, עם כל ההגבלות הרובצות עליו, הוא גם כן גורם פוליטי. הוא תמיד הולך קצת לפני ממשלתו ואולי הרבה. כאן צריך להשיג התקדמות ממשית על ידי ניצול גורם זה.

ראש הממשלה ד. בן־גוריון: נדמה לי, שאפשר לסכם שמתייחסים אנו בחיוב אל דרך זו של החוזה [לאי־התקפה] כפי שנוסח כאן. רצוי שיהיה מלווה חופש של חידוש קשרים כלכליים בין שתי הארצות. אני חושב שלא ניתן לאנשינו ייפוי כוח לחתום על דבר סופי, אלא לאחר קיום המשא והמתן נשמע מה המצב ולאור כל ההערות שנשמעו כאן על נמל חופשי וכולי עוד נשוב לדון בעניין זה. אם זה יתקבל – מה טוב.

מחליטים: 1. מתייחסים בחיוב לצורה המוצעת של החוזה; 2. באי כוח הממשלה המנהלים את המשא ומתן יודיעו לממשלה על המשא ומתן לאור ההערות שנשמעו בישיבה זו, ואז תשוב הממשלה לדון בעניין.[10]

10 בשל מחלוקת בעניינים עקרוניים ביקשו הירדנים הפוגה בשיחות (*תלחמ"י 5*, עמ' 153). השיחות התחדשו ב־27.4.1950 אך ללא תוצאות (שם, עמ' 300–303); מכתב מסכם מאת משה ששון (עוזר במחלקה למזה"ת, משה"ח) אל אליהו ששון (שם, עמ' 305–307).

נחתם זכרון דברים להסכם שלום עם ירדן

סעיף ב׳: סקירה מדינית

השר מ. שרת: נתקיימה עוד פגישה [עם הירדנים], אשר בה נחתם זיכרון דברים בראשי תיבות. זיכרון דברים זה מכיל ראשי פרקים, זאת אומרת ציון העניינים שצריכים להיכלל בהסכם שייכרת. זה לא נוסח של הסכם ולא טיוטה. זאת רק רשימת עניינים שצריכים להיכלל בו, אם ייכרת. אין זה אומר שלא יכולים להיכלל בו עניינים אחרים, אבל זה נחתם בראשי תיבות. כרגע אנו עומדים ערב פגישה אשר בה צריכים לעבור, לכאורה, לניסוח החוזה. זה, בקיצור נמרץ, המצב הפרוצדורלי.

אני רוצה לעבור קצת להבהרת הרקע המדיני של העניין ואחר כך אמסור את תוכנו. כנראה, שיש לו, למלך, מאבק קשה עם ממשלתו וגם עם האנשים המקורבים אליו ביותר. מכיוון שבמאבק זה הוא נוהג בתקיפות, ביד רמה, קשה לשער שהוא נשען אך ורק על עצמו, שהוא בודד ובכל זאת יוצא אל המערכה, ויש להניח שהוא בעצה אחת עם האנגלים, והאנגלים רוצים שהדבר יצא לפועל.

אחרי הפגישה האחרונה, בה הוא ביקש שנודיע לו אם הממשלה שלנו מוכנה לקבל את הרעיון שלו, שאני מסרתי עליו באופן עקרוני, חשבנו שברגע שאנו מודיעים שהננו מוכנים לדון על כך, נקבעת מיד פגישה. כאשר הודענו על נכונותנו, באה תשובה משונה מאוד: מה זאת אומרת שאתם מוכנים לפגישה? הלא בפגישה הקודמת התברר שאין הסכם ביניכם. ואם יש לכם הצעות חדשות – אז יש טעם להיפגש. אם לא – אין טעם להיפגש.

זאת היתה תשובה, אשר התעלמה לגמרי מההתערבות של המלך בסוף הישיבה הקודמת והצעתו. פנינו בכתב, ואנו יודעים שהיה ויכוח גדול בעניין זה והמלך רגז מאוד על אנשיו והודיע, שהדיבור שלו הוא דיבור, ואם ממשלתו לא מסכימה לו, הוא יחליפה, אבל זוהי הצעתו והוא מרוצה מזה שקיבלנו אותה.

היה אפוא דיון ובסופו נחתם זיכרון דברים. אבל הרושם שלי הוא שאלה אשר עשו זאת מהצד השני, עשו זאת כאילו כפאם שד – (השר ד. רמז: כאילו כפאם המלך) – הם עשו זאת על פי דעתו המפורשת של המלך ואמרו שהם עושים זאת על פי דעתו. גם האיש שאינו חבר הממשלה, שהוא כל הזמן איש סודו ואיש אמונו של המלך [ריפאעי], שהוא מועמד להיות במקום המלך, אף הוא חתם

1 מתוך הפרוטוקול, סעיפים ב׳ ג׳.

כאילו כפאו שד ודבר זה אומר דרשני.

היתה ישיבה של הקבינט [הירדני]. קיבלנו ידיעה כאילו הקבינט מסכים ללכת בדרך זו, אבל הוא מציע שלא יפורש בנוסח הראשון של ההסכם עניין הקשרים הכלכליים, אלא שזה יישאר הסכם סודי. כי הוא חושב שדעת הקהל אינה מוכנה לעכל דבר זה. אתמול שמענו ברדיו רמאללה הודעה רישמית, שהיתה ישיבת הקבינט של עבר־הירדן ובה דנו בשאלת פיצויים בעד רכוש נטוש בישראל וגם על תוכנית פיתוח לחמש שנים. זוהי דרך להכין את דעת הקהל, שיש משהו של חמש שנים.

אני אמסור את תוכן המיסמך שנחתם בראשי תיבות. אין טעם לקוראו מילה במילה, כי זה תרגום מערבית, וזאת שפת "אץ קוצץ" בעברית.[2]

שני הצדדים מסכימים לכרות הסכם שיהיה נובע מהסכם שביתת הנשק וקשור אתו – העמדה היא כזאת ולכן קיבלנו זאת. גם אצלנו היו פנים לכאן ולכאן, ואמרנו: נראה מה דעתם – וייחשב כמחזק את הסכם שביתת הנשק ויכיל את העקרונות הבאים: אל"ף, אי־התקפה במשך חמש שנים; בי"ת, סטטוס קוו לגבי הגבולות. זאת אומרת, לפי קווי שביתת הנשק, אבל חיסול אזורי ההפקר – ישנם מקומות כאלה על יד ירושלים, בלטרון – על ידי חלוקתם בין שני הצדדים; גימ"ל, מינוי ועדות שכל אחת תטפל באיזה עניין מהעניינים התלויים ועומדים, בכלל זאת שאלות העיר ירושלים ושאלת נמל ומוצא לים בשביל הממלכה הירדנית תחת ריבונותה, זאת אומרת, זה לא נקבע במסמרות שזה יהיה כך, אבל הוועדה צריכה לדון בשאלה הזאת; דל"ת, שני הצדדים ינקטו באמצעים לכבד את המקומות הקדושים ולהבטיח חופש התפילה והגישה אליהם ומתחייבים אף פעם לא לפגוע במקומות הקדושים, וגם לתת ערובות מספיקות בעניין זה לאו"ם; ה"א, אחת המשימות הדחופות ביותר שיש להטיל על אחת הוועדות זה סידורים לתשלום פיצויים כספיים לבעלי רכוש בירושלים. כן יש לאחוז באמצעים לתת אזור לממלכה הירדנית בנמל חיפה מתוך הגשמת העיקרון של שיתוף כלכלי ומסחרי.

יש פה שני מיני שאלות: אל"ף, שצריך על יסוד ההסכם להגשימן מיד, ביניהן גם שאלת אזור חופשי בנמל; בי"ת, יש שאלות שהוועדות צריכות לדון עליהן לעתיד לבוא, ואחת השאלות ביניהן היא שאלת נמל על חוף ים התיכון בריבונות ירדן וגם גישה לנמל הזה.

אחר כך יש סעיף המנוסח קצת קשה. טיפלנו בזה אחר כך. זהו סעיף המדבר על אמצעים להסדר הרכוש הערבי בתחום ישראל, אם על ידי מתן רשות להיכנס לבעלי הרכוש, או לשלוח את מורשיהם לשם מכירתו או לטפל בו בכל דרך אחרת, על מנת שתהיה להם האפשרות, אם לא תורשה הכניסה, למסור ייפוי כוח

---

2 כינוי לסגנון קיצוצי ומעורפל. נגזר מפיוט סתום לפורים: "אץ קוצץ בן קוצץ קצוצי לקצץ".

לשני הצדדים כורתי ההסכם לפתור את הקושי הזה. זאת אומרת, יש פה לכתחילה זכות אישית לכל איש לטפל ברכושו, אבל אם יתברר שזה קשה אז יכול לבוא במקום זה הסכם קולקטיבי בין שני הצדדים.

הסעיף האחרון קובע שיהיו סידורים להבטיח את המעבר למוסדות הישראליים בהר הזיתים ובהר הצופים – (השר הרב י.ל. מימון: זה גם כן יימסר לוועדה?) – כן. בזיכרון הדברים כתוב השם בערבית "ג'בל טור", שזה כולל את הר הזיתים והר הצופים, וכן סידור המעבר לערבים לבית לחם. בערבית אין שם מיוחד להר הצופים בלבד. ואם אומרים "ג'בל טור" הכוונה להר הצופים ולהר הזיתים כאחד.

נאמר, שאפשר לערוך נספחים להסכם הזה בעניינים מיוחדים.

זיכרון דברים זה נחתם בראשי תיבות מצדנו על ידי ראובן שילוח ומשה דיין, ומצדם על ידי פאוזי מולקי, מיניסטר ההגנה, וסמיר פחה ריפאעי [שר החצר].

נתבקשתי לקרוא את הסעיף בנוגע למקומות הקדושים במלואו והרי זה ניסוחו: "נקיטת אמצעים בין שני הצדדים לכיבוד המקומות הקדושים ולהבטחת חופש התפילה והגישה אליהם ואי־הזדקקות לאיזה סכסוך צבאי בין הצדדים באותם המקומות, ואספקת ערובות מספיקות לאו"ם בשאלה זו". פה יש הבחנה בסעיף זה בין שני הדברים. נניח שאין או"ם בעולם, כי אז יהיה ההסכם הזה שנית, מה שנינו עושים כלפי האו"ם.

על יסוד זה הכינונו נוסח של חוזה, שהוא מונח לפני (קורא את נוסח ההסכם הנמצא במקורו בידי מזכיר הממשלה מר זאב שרף).

בסעיף 6 (ג) נאמר: "ייקבעו דרכים וסידורים לסיפוק התביעות הצודקות של אנשים, שהיו תושבים קבועים בטריטוריה של כל אחד משני הצדדים ביחס לרכוש שהיה שייך להם בטריטוריה של הצד שכנגד. הוועדה רשאית לברר אם מעשי, במקרים מתאימים, להרשות לבעלי הרכוש הזה בעצמם, או למורשיהם, להיכנס לטריטוריה של הצד השני לשם חיסול רכושם".

פה צריך להבין שהסעיף הזה, בנוסח שנחתם בראשי תיבות, נערך בצורה יותר החלטית. הוא ניתן להתפרש כאילו הוא מקנה זכות לכל איש בעל רכוש להיכנס לטריטוריה הישראלית לחיסול רכושו. בשביל המלך זה קלף חשוב מאוד. בשבילנו זה דבר חמור מאוד. זה קוץ ממאיר באליה הזאת, כי אל"ף, אם תתחיל תנועת אנשים הלוך ושוב, תהיה אזי הפקרות; בי"ת, על ידי כך אנו מקבלים את העיקרון של סידור אישי על ידי כל אחד ואחד. זה יכול גם לעלות לנו בסכומי כסף אסטרונומיים. המתקנו את זה במקצת, אבל אי־אפשר היה להוציא את הקוץ הזה לגמרי – (השר הרב י. ל. מימון: המחצית הראשונה יכולה להתפרש, שהכוונה היא להחזיר את הרכוש בעצמו) – נאמר: "לברר ולקבוע דרכים לקביעת הזכויות הצודקות ביחס לרכוש השייך לו והנמצא בשטח של הצד שכנגד". פה נאמר: "סידור התביעות"

ולא נאמר איך. לא נאמר: "על ידי החזרת הרכוש הזה". את זה אפשר עוד לשנות – (השר ד. יוסף: עמדתנו היא ששום רכוש הנמצא במדינתנו אינו שייך להם).

השר מ. שרת ממשיך לקרוא את נוסח החוזה.

השר מ. שרת: סעיף 9 אומר: "ההסכם הזה טעון רטיפיקציה, ומיסמכי האישור יוחלפו בירושלים לא יאוחר מעשרה ימים מיום חתימת ההסכם". הרטיפיקציה היא לפי החוקה של כל צד. אצלנו, לפי החוק, הדבר אינו טעון אישור הכנסת – (השר פ. רוזן: אבל הכנסת תובעת זאת!) – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: הכנסת תובעת זאת כאשר יש החלטה) – (מר ז. שרף: לפי המקובל, רק הסכמים על שינוי גבולות צריך להביא לאישור הפרלמנט) – **לפי החוק של מדינת ישראל, זה אינו טעון אישור הכנסת, אם כי איני מתנגד לכך. "ההסכם ייכנס לתוקפו – ופה צריך יהיה להיקבע התאריך – ויישאר בתוקפו חמש שנים, או כל זמן קיומו של הסכם שביתת הנשק". הסכם שביתת הנשק יכול לבוא לסיומו רק עם כריתת שלום. הסכם שביתת הנשק נכרת לתקופה בלתי מוגבלת, אבל הוא מסתיים עם התחלת השלום** – (השר מ. שפירא: או עם התחלת הפעולות) – **אז הוא מופר. לא יכול צד אחד להודיע "אני מסיים את שביתת הנשק בעוד שבוע, כי אני רוצה במלחמה". אפשר רק לשבור אותו. לפי ההסכם, הסכם שביתת הנשק הוא לצמיתות כל זמן שאין שלום. אם מאה שנה אין שלום, הרי במשך מאה שנים יהיה הסכם שביתת הנשק בתוקפו, באופן חוקי. לכן נאמר פה שזה יהיה לחמש שנים. אבל אם עד תום חמש שנים אין שלום, תוקפו נפסק.**

השר מ. שרת ממשיך לקרוא את ההסכם.

– (השר הרב י. ל. מימון: לסעיף בנוגע למקומות הקדושים, אני חושב שבנוסח זה שאנו מציעים צריך לכתוב קודם "חופש הגישה" ואחרי כן "תפילה". כי יכולה להיות גם גישה בלי תפילה. בדרך כלל, הדרך היא: קודם גישה ואחר כך תפילה. בי"ת, בחוזה זה יש בנוגע ליום ה־1 או ה־15 לחודש, אשר בו תתקיימנה הפגישות. לפי דעתי, צריך להוסיף: "פרט ליום ו' ושבת") – (מר ר. שילוח: אפשר לכתוב במקום זה: פעמיים בחודש, בראשיתו ובאמצעו") – (השר מ. שפירא: אני מציע, שבמקום שידובר על כך ששום צד אינו רשאי לתת בסיס להתקפה, ייאמר: "שמירה על ניטרליות מוחלטת במקרה שצד אחד נתקף". אפשר, למשל, לא לתת לצד המתקיף בסיס, אך לאפשר לו מעבר או דברים דומים לכך. יש כל מיני דרכים בהן אפשר להושיט עזרה במקרה של התקפה, מבלי שהמקום ישמש בסיס להתקפה זו. יש לי שאלה: האם יש לשער, שגם

לאמריקה יש ידיעה על העניין הזה?)– (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: אין שאלה. זה לא רחוק מן האמת) – (השר הרב י.מ. לוין: מדוע לא לנסות להציע פשוט להחליף צירים פוליטיים עם עבר־הירדן?) – **תפסת מרובה!** – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: זהו הקושי) – (השר ב. ש. שטרית: לא ברור אם רק לערבים יותן לדרוש פיצויים או גם ליהודים?) – **נאמר: רכוש שיש לצד אחד אצל הצד השני. זאת אומרת, זה כולל גם לגבי כל הארץ ולא רק לגבי ירושלים** – (השר ב. ש. שטרית: עכשיו ביחס לשאלת השר הרב מימון. מדוע אי־אפשר להגיד שתהיינה ישיבות פעמיים בחודש, בתנאי שלא תחולנה בימי שבת ומועד?) – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: אפשר בהחלט, אבל מספיק אם נאמר פעמיים בחודש) – **אפשר להצהיר בכנסת, שזה לא יהיה בשבת.**

להלן התנהל דיון בהשתתפות כמה שרים. לא התקבלו החלטות.

סעיף ג׳: ציוד הצבא

ראש הממשלה ב"ג פתח את הדיון בסקירת צורכי ההצטיידות של צה"ל. הוא הביע דעתו שישראל אינה עומדת בפני "סיבוב שני", אבל קבע כי איש לא יוכל לומר כי "סיבוב שני" לא יהיה. על רקע זה הצליחה ישראל לכרות חוזה עם צרפת והלווציה לרכש תותחים, טנקים ומטוסים שאינם מטוסי דחף [סילון], בסך 6 מיליון דולר. סכום זה יילקח מתקציב ההסתדרות ומהכנסות המגבית היהודית של הסוה"י. הניסיון מלמד ששריון סכום זה במטבע זר חיוני, שהרי אילמלא ההסדר שלפיו נשמר מטבע זר לצורך זה ערב מלחמת העצמאות, "היינו מפסידים את המלחמה". דיווח כי הציע לשר האוצר קפלן לנסוע לארה"ב במטרה להשיג מילווה מיוחד וכי שר האוצר הורה לדוד הורוביץ, מנכ"ל משרד האוצר, השוהה בארה"ב לעשות זאת. להלן התקיים דיון ממושך בנושא זה. שר האוצר קפלן עמד על קשיים שונים שיעיקו על המשק בעקבות הקצאת 6 מיליון דולר לרכש צבאי.

השר מ. שרת: אינני מעלה על הדעת שלא נשתמש בהזדמנות זו ולא נקיים את ההסכם הזה עם צרפת – קודם כל, זוהי הזדמנות יוצאת מן הכלל לרכוש את הדברים האלה. איננו יודעים עוד במה ייגמר המשא ומתן באנגליה ובאמריקה. עוד אומר על זה כמה מילים בתשובה לשאלה. אבל פה זה דבר־מה ביד, בכמות ובאיכות פעילה ודרושה. זה גם הסכם, התחייבות. אינני מעלה כלל על הדעת, שהדבר הזה לא יוצא לפועל. במידה שיש סדר של עדיפויות, זוהי עדיפות ראשונה. אין כל שאלה בכלל.

יחד עם זה, צריך, כמובן, לעשות הכל כדי להקל על האוצר, אם זה רק אפשרי. איני חושב שהעניינים הם כאלה, שאנו מוכרחים לקבל את הסכום הזה תוך חודש ימים. יכול להיות, שהתנאים הם כאלה שאי־אפשר אחרת. אך אולי אפשר להאריך את תקופת התשלומים – (רוה"מ ד. בן־גוריון: שני מיליון דולר צריך לשלם מיד!) – הוא אשר רציתי לומר. ודאי שלא נתחיל לפרט את הסכום לעשרות אלפים דולרים, אבל אפשר יהיה לשלם את זה ב־3–4 שיעורים. מכל מקום, הכסף המינימלי צריך להיות.

בי"ת, אני נגד נסיעתו של מר קפלן לארצות הברית מכמה נימוקים. ראשית, שר האוצר איננו יכול לנסוע על מנת להשיג הלוואה כה קטנה באמריקה. ושמא הדבר לא יצליח? כי שם יש סבך על סבך. אולי, על ידי הלוואות קטנות, כבר סתמו את הדרך להלוואה גדולה יותר. שנית, אל יקל בעינינו עניין התקציב. אי־אפשר להרוס את משק הכספים על ידי זה ששר האוצר ייסע לחוץ לארץ. שלישית, אם כי הדאגות הכספיות חמורות הן מאוד בזמן הזה, אבל כאשר מר קפלן ייסע לאמריקה תתעורר מיד השאלה: מדוע נסע שר האוצר לאמריקה? והיה אם נשתוק, תהיינה שמועות כאלו שתצילנה האוזניים, ואם נאמר את האמת – זה גם כן לא ייתכן.

יש לחכות ימים אחדים ולראות עד כמה יצליח מר דוד הורוביץ. אולי ישיג, אם לא 6 אז 3–4 מיליון דולרים. זאת תהיה בינתיים הקלה. אך אם יתברר כי הכרחית עוד נסיעה, אזי בלב שבור אני רוצה להציע שתיסע הגב' גולדה מאירסון. אני מבין, שזה קורבן גדול ומאמץ יוצא מן הכלל – (השרה הגב' ג. מאירסון: זה אפשרי בהחלט, אם מישהו אחר יקבל את הנהלת המשרד) – אני בטוח, כי להשגת הלוואה של 6 מיליון דולר למשימה כזאת תסכון הגב' גולדה מאירסון אולי יותר מקפלן. לא הייתי שולח את הגב' מאירסון לנהל משא ומתן על מילווה גדול, הכרוך בדברים ספציפיים. אבל למשימת בזק של השגת סכום כסף כזה היא יותר טובה. אומנם, גם נסיעתה כרוכה בקושי גדול לממשלה, אך לא באותו קושי כנסיעתו של מר קפלן.

מר קפלן מדבר על 4 מיליונים דולר. הוא צריך לשריין לעת עתה 3 מיליונים מתוך תקווה, מצד אחד, שנוכל קצת להאריך את התשלומים. בינתיים ייעשה מאמץ באמריקה על ידי מר דוד הורוביץ, אשר ייתן משהו. ואם לא – אולי תוכל הגב' מאירסון לנסוע.

מכיון שמר שפירא עורר את שאלת הפירסום, אגיד על כך כמה מילים. המצב הוא כזה שבשני מקומות היה משא ומתן [על רכש נשק] – הן בלונדון והן בוושינגטון. מובן מאליו, ששמרנו זאת בסוד ולא הודענו על כך בעיתונות. בשני המקומות לא קיבלנו תשובה שלילית. קיבלנו הבטחה שיעיינו בדבר. נוסף לשיחות הישירות שלנו באמריקה, היו גם שיחות בין חברי הקבינט של הנשיא טרומן. שם

יש לנו ידידים, והם קיבלו תשובה שמעיינים בהצעתנו ברצינות. בלי ספק, ימכרו לנו משהו, אף כי לא את כל הדברים ולא את כל הכמויות שאנו דורשים.

מדוע [האמריקאים] פירסמו זאת? אני מניח, קודם כל, כדי לשקף את דעת הקהל וכדי להתנקם בנו על אשר גייסנו השפעות. אבל זה תמיד כך. כאשר איננו מגייסים השפעות אז יש ביקורת, וכאשר גייסנו השפעות אז יש התנקמות. כי אינם יכולים לכלכל זאת. אצ'יסון אמר זאת בקבינט: "מדוע מגייסים היהודים השפעות – זאת אומרת, שה'קייס' שלהם איננו חזק והם נאלצים לגייס השפעות מהצד"... ואומנם הלכו שני מנהיגי הפועלים אל טרומן[3] וכן הלכה משלחת ציונית ל"סטייט דפרטמנט". כנראה שהם קיבלו תשובה לא טובה. כי כל ההתערבות הזאת היא לזרא לאנשי השלטון, ומרשל אמר לי בפריס: "אני רוצה שתדע, אני את זה לא אסבול" – ואפשר לבאר את זה גם שהוא יתפטר – "שיהיה לנו משא ומתן אתכם כבין שתי מדינות, אך באותו הזמן יופיע גם עוד מישהו בשמכם בארצות הברית. את המשחק הכפול הזה לא אשא". אפשר לומר, שהוא יאסור זאת, ואפשר שיאמר לטרומן שהוא יעסוק בזה בעצמו – (רוה"מ ד. בן־גוריון: אני במקומו הייתי אומר אותו דבר!) – איך קפץ הכדור דרך האוקיינוס האטלנטי ללונדון – אינני יודע. אולי שאלו מוושינגטון ואז ה"פורין אופיס" אמר: כן גם אתנו דיברו על כך.

ברור, כי אי־אפשר להעלים את סכנת ה"סיבוב השני". אבל לא צריך גם יותר מדי להפריז בזה, משני טעמים. זה מעורר פניקה לא רק בתוך הארץ, אלא גם בין משקיעים. זה מקלקל לאותה התכונה שאנו זקוקים לה. שנית, זה מוציא לנו כעת שם של אנשים המתכוננים לאיזה דבר ורוצים לחפות עליו, כך שאי־אפשר לא לדבר על זה אבל צריך גם לשמור בעניין זה על מידות – (השר ב. ש. שטרית: יש שני דברים שהם חשובים מאוד: רכש ומזון. לפי דעתי, אסור לנו לשבת בחיבוק ידים לגבי הרכש, אלא יש לקיים כל אשר אמר ראש הממשלה בענין זה. אתן דוגמה, ואת זה אני קושר בשאלת הפירסום. השבוע שמעתי הודעה ברדיו מצרים, שנחאס פחה מזמין את חברי "הליגה" לשנים עשר בחודש זה, ובפירוש נאמר שמלבד השיחות על גיבוש החבר והריאורגניזציה שלו, ידונו גם על הפרוגרמה בשאלת פלסטין) – יש לנו ידיעות, שאין אני אחראי לאמיתותן, כמובן, שכוונת נחאס פחה לחסל את העניין בכלל ולהוציא את מצרים מתוכו. הוא אינו רוצה יותר את התסבוכת הזאת. אני מוסיף עוד פעם ועוד פעם, שאני אומר זאת בהסתייגות, באשר איני יודע אם זה נכון.

---

3 בעקבות התערבות הנרי מורגנטאו ביקרו ויליאם גרין, נשיא ההסתדרות האמריקנית (A.F.L) ופיליפ מאריי, נשיא איגוד הפועלים C.I.O., ביקורי שתדלנות אצל הנשיא טרומן. ר' מברקי אילת מוושינגטון אל מ"ש 2.2.1950, 7.2.1950 ו־17.2.1950, *תלחמ"י 5*, עמ' 96, 107, 134. ר' גם מכתב אילת אל אצ'יסון 13.2.1950 בנושא הרכשת נשק לישראל, שם, עמ' 120–124.

לאחר דיון קצר בנושא מימון רכש נשק, חזר מ"ש לנושא ההסכם עם ירדן.

השר מ. שרת: אני רוצה לחזור לרגע קט לעניין ההסכם עם עבר־הירדן, לשם שני דברים. קודם כל, לא עניתי לשאלתו של מר רוזן – שאלה נכונה מאוד ולעניין. שנית, לצד הפרלמנטרי. מר רוזן שאל: מה הרבותא בהסכם זה לגבי הסכם שביתת הנשק, בייחוד לאחר שאין הוא מסלק את או"ם כגורם בעניין? אני רוצה להזכיר, שבמשא ומתן הקודם, כאשר דיברנו על כך, הצבעתי על עניינים יסודיים ההכרחיים בהסכם זה, והם קיימים. מלבד זאת אמרתי, כי יש פנים לכאן ולכאן אם זה יבוא במקום שביתת נשק. אחד השיקולים היה, שעל־ידי כך אנו מסלקים את המומנט של האו"ם, אבל ביססתי את חשיבותו של ההסכם לא על היסוד הזה, אלא על יסודות אחרים.

קודם כל, חשיבותו של ההסכם הוא בו בעצמו, בזה שהוא נכרת, כי זה צעד לקראת השלום, ואת הצעד הזה עושה מדינה ערבית שהיא שכנתנו והיא עושה את זה בלי האו"ם ובלי מדינות ערביות אחרות. היא עושה את הצעד הזה, ומדובר בהסכם על סידור ענייני פליטים ולא מדובר על הכנסת הפליטים לישראל. והלא זוהי המדינה אשר בתחומיה, משני עברי הארץ, מרוכז המספר הגדול ביותר של פליטים. בפירוש נאמר שזה חיזוק לשביתת הנשק. אם מדברים על "סיבוב שני" בכל העולם, זה עוזר לנו בעניין השלום.

זה אומר לנו גם משהו בעניין ירושלים. זה פותח פתח בעניינים מעשיים, בעניין המסחר וגם בשאלת הזיכיונות ושאלות כמו הר הצופים והר הזיתים.

אשר לשאלה הפרלמנטרית. לכנסת, כמובן, צריך להביא את ההסכם לאחר שהוא ייכרת. בצורה זו או אחרת זה יובא. לא חשוב אם תהיה הצבעה על רטיפיקציה באופן רישמי, או שתהיה הצבעת אמון או לא. אבל השאלה היא שאנו נוהגים אמון ידוע בוועדת החוץ [והביטחון], קצת לפני המעשה. ועדת החוץ דנה עכשיו על כך לפי איזה תנאים אפשר לכרות הסכם עם עבר־הירדן. אירעה תקלה לרגל ישיבה זו, שנתבטלה ישיבה בוועדת החוץ השבוע. גם עצם הדבר הזה, שוועדת החוץ מתכווצת בשני ימים בשבוע – זאת מיטת סדום. הצעתי לשבת גם ביום ה', אלא שחברי הוועדה לא הסכימו. יצא כך שעוד יאשימו אותי במעשה מכוון, שדווקא מפני שמשהו מסתדר ביטלתי את הישיבה כדי להגניב את העניין.

ראש הממשלה ב"ג סיכם כי רק אם יתברר בפגישה עם הירדנים, המיועדת למחרת היום, שקיים סיכוי ממשי לחתימה על הסכם אי־ההתקפה יהיה אפשר לדווח על כך לוועדת חו"ב.

הדלפה מן הממשלה

סעיף ב׳: סקירה מדינית

השר מ. שרת: אני רוצה, קודם כל, להביע את חרדתי העמוקה נוכח מה שנעשה בעיתונות.[2] יש טעם להמשיך בכל העניין הזה, אם אפשר לשמור אותו במסגרת מסוימת של סודיות. אחרת אין כל טעם. אינני בא פה בטענות אל איש [משרי הממשלה], אבל אני מציין מצב שהוא פשוט מסמר שערות. אתמול החל מחול שדים בעניין זה. אני מוכרח לציין, כי התחיל בזה אתמול ״הצופה״.[3] יכול היה להתחיל כל עיתון אחר. אתמול בבוקר התחיל בזה ״הצופה״ שפירסם ידיעה, שנתקיימה ישיבה מיוחדת של הממשלה לדון על ההסכם עם עבר־הירדן. אומנם הוא לא פירסם דברים לתוכנו של העניין, אבל עובדה היא שזה נתפרסם וחישמל את האווירה.

עצם העובדה, שהממשלה מתכנסת לישיבה מיוחדת, אומרת להם [לעיתונאים] כי יש בזה דבר־מה מיוחד ואז כדאי להתחיל לחקור ולבלוש מהו הדבר. יש עיתונים המתברכים בזה, שהם כבר כמה ימים ידעו על הדבר אלא שהם שתקו כאילו. לכן מתחילה עכשיו השתוללות. בעיתוני הערב הופיע עניין אי־ההתקפה. אתמול עשיתי מאמץ מיוחד לבלום את העיתונות. במידה ידועה, לגבי עיתונים אחדים, הצלחתי. אבל לגבי ״הארץ״ השגתי כנראה תוצאות הפוכות. יש עיתונים אשר מאחוריהם עומד איזשהו גורם ציבורי, שמוכרח בצורה זו או אחרת לגלות אחריות. אך יש עיתון שהוא רכוש פרטי[4] ויש מי שעוסק בזה כבתוך שלו, ואין עליו כל ריסון ואחריות. ב״הארץ״ יש הסיפור במלואו.[5] לא אומר שזה בדיוק נמרץ. יש דברים שהם יותר מדי או פחות מדי, אבל ישנו סיפור ארוך.

ובינתיים, מה המצב? לפני ימים אחדים הכריז עיתון ״הארץ״ על כישלון גמור ומוחלט של המשא ומתן, וכי כל מה שהשגנו זה רק לקומם את רוסיה. וזה לא היה נכון! לא היה כישלון גמור. היום ״הארץ״ מכריז שהדברים מוסכמים.

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיף ב׳. ב״ג בחופשה, א. קפלן יו״ר.

2 הכוונה לדליפת מידע סודי על המשא ומתן על כריתת חוזה שלום, שהתנהל עם ממשלת ירדן.

3 ״הצופה״, יומון ״המזרחי״.

4 הכוונה לעיתון ״הארץ״, רכוש משפחת שוקן.

5 ״חוזה אי־התקפה והסכם כלכלי־מסחרי עומדים להחתם בין ישראל ועבר־הירדן. ישיבה מיוחדת של ממשלת ישראל, שנערכה אתמול בבוקר בירושלים אישרה את קווי מדיניותה של המשלחת הישראלית למו״מ בין שתי המדינות״ (״הארץ״ 1.3.1950).

והדבר איננו כן, כפי שתשמעו מהדין וחשבון. ואם העניין ייגמר כפי שנגמר אתמול, הרי עכשיו זה הכישלון הגמור והמוחלט, אחרי שהציבור יודע מפי "הארץ", שהכל מוסכם! אני אומר את הדברים האלה לגופם ובייחור לאחר השיחה שנשמע עליה.

היו"ר א. קפלן הציע כי הדיון בפרסומים ב"הארץ" על המשא ומתן עם ירדן על שלום עם ישראל יתקיים לאחר דיווח ראובן שילוח על הפגישה האחרונה עם הירדנים. בדוח זה עמד שילוח על המחלוקת שהתגלעה בין המלך עבדאללה וממשלתו לגבי המשא ומתן, ואחר כך נדרשו השרים לפרסומים ב"הארץ". נשמעה ביקורת על ההדלפה לכתבי "הארץ" והשר דב יוסף הציע לפתוח בחקירה וציין כי בהתאם ל"פקודת הסודות הרישמיים" אפשר להעניש כל מי שמגלה סוד ממשלתי. השר פנחס רוזן הציע כי תחילה יפרסם דובר הממשלה הכחשה כי לידיעות שפורסמו ב"הארץ" אין כל שחר.

השר מ. שרת: אני מטיל ספק בתועלת ההכחשה, מפני שבמקרים כאלו מכל לאו משתמע הן. להכחיש שלא היה משא ומתן ושלא היה מגע – אי־אפשר. זאת אומרת שבכל הכחשה תשתמע איזו הודאה. הייתי מתקשה מאוד לנסח הכחשה שתהיה יעילה במקרה כזה. צריך לדאוג לתגובה מתאימה בעיתונות. העניין כשלעצמו חמור מאוד והוא מעיד על חוסר אחריות מובהק וחוסר פטריוטיזם. הדבר נובע מכך שאין מאחורי העיתון הזה כל גורם ציבורי. שלטון [פרטי] כזה הוא גרוע יותר מאשר שלטון אופוזיציה, אשר יש לה, קודם כל, איזה שיקול מדיני.

נשאלתי אם בטוח אני שבמשרד החוץ הכל בסדר? איני יכול לומר זאת, כמובן. כי לא אני בלבד ידעתי את הדבר במשרד החוץ. זה טבעי. יש אנשים הפועלים בעניין זה בוושינגטון והם צריכים לדעת את מהלך הדברים. הם נפגשים יום יום. לאמריקה מודיעים. אנו גם לא לבדנו אדונים לאינפורמציה הזאת בתוך מדינת ישראל. האמריקנים יודעים, אנשי או"ם יודעים. אתמול חיבר פקיד או"ם מברק, המשתרע על שלושה עמודים גדולים ובו פרטים על מהלך העניין, והלא הוא לא שמע זאת מאתנו כי אם מהממשלה הירדנית, ואיש אחד שלנו השפיע עליו שיכווץ את זה עד כמה שאפשר, והלה נשמע לו וכיווץ זאת כדי חצי עמוד. אני יודע שעיתונאי אמריקני ידוע קיבל מברק מבעל העיתון באמריקה, בו נאמר: "להווה ידוע לך, שעומדים לחתום על הסכם, אל תהיה אפוא בטלן ועמוד על המשמר. אני יודע ממקור נאמן, כי הדבר הזה עומד להתרחש". הוא גם הזכיר את שם האיש מ"הסטייט דפרטמנט" שסיפר לו זאת. יש אפוא גם דברים כאלו.

קודם כל, במשרד החוץ נצטרך לערוך חקירה ולנקוט באמצעים נמרצים

מאוד. זה אולי יחבל בעבודה במובן זה שאנשים שצריכים לדעת על הדברים לא יֵדעו את העניין עד שנגיע לשלב מסוים. אני מוכרח לשקול את הדבר היטב, כי לא ייתכן שתמשך בשטח זה אנרכיה.

אשר לכך אין אנו נוהגים במפלגות. בתור איש שיכול להחשב כרפורטר בענייני פוליטיים, אני רוצה לומר, שלא היתה שם ישיבה של המפלגה ולא היתה שום מסירת אינפורמציה למפלגה שלי, מתחילת המשא ומתן. אבל נכון, שמעמדו של ראש ועדת החוץ מחייב קשר. אני יודע, ששר האוצר עומד בקשר עם ראש ועדת הכספים – (השר מ. שפירא: מר אהרונוביץ' הוא דווקא איש שומר סוד מאוד!) – זאת גם לא הפעם הראשונה שמסרתי לו על כך. על המסגרת הכללית, בה מתנהל השלב החדש של המשא ומתן, מסרתי לו שלשום בצהרים, לפני שנסעתי ירושלימה, ואני בטוח בו ביטחון מוחלט. זה מה שרציתי לומר.

אשר לעניין החקירות [בעניין ההדלפות]. אם אפשר חקירה לפי החוק – הרי זה דבר חשוב מאוד. הייתי מציע להטיל על משרד המשפטים לברר באופן הדחוף ביותר את הצד המשפטי של הדבר.

הדלפות – מחלת ילדות של מדינה צעירה

היו"ר ז. אהרונוביץ' פתח את הישיבה ומסר את רשות הדיבור לשר החוץ.

מ. שרת – שר החוץ: ברצוני לדבר היום על שני עניינים. עניין ההסכם [אי־התקפה] עם עבר־הירדן, עניין העלייה מעיראק ולבסוף ארצה להעיר הערה אחת.

בעניין ההסכם עם עבר־הירדן ישנן שתי שאלות: תוכנו של העניין וההשתלשלות של הימים האחרונים. קודם כל, אני מוכרח לציין כישלון מבחינת הסודיות. נמנעתי מלמסור על מהלך העניינים בוועדה לענייני חוץ, מפני שהממשלה היתה סבורה שלא הגיעה השעה לכך וגם מפני שהדברים היו כל הזמן בכור ההיתוך ולא התגבשו, וגם עכשיו עוד לא התגבשו. אבל החוגים שהיו מוכרחים להיות בתוך העניינים היו – הממשלה כמובן, ומספר אנשים אחראים במשרד החוץ. אך לא הם בלבד בטריטוריה של ישראל נהנו מידיעת העובדות. היו עוד אנשים וחוגים שנהנו מידיעה זו, שאין לנו כל שליטה עליהם, [כגון] צירויות אשר מקורות האינפורמציה שלהם אינם רק שלנו, כי הצד שכנגד עומד בקשרים עם מעצמות ידועות ומודיע להן, והיו ידיעות שהגיעו לתל אביב דרך וושינגטון ולונדון. גם אנשי האו"ם בירושלים נהנים במידה רבה מאמונו של הצד שכנגד, יותר מאמוננו־אנו בעניינים כאלה. גם הם נפגשים ומדברים.

אף על פי כן, אני מוכרח להניח שדליפה לעיתונות העברית היתה ממקורות שלנו, לא ממקורות חוץ. אני מוכרח להניח, ולא רק כדי להניח, אלא כדי לתקן את המעט שניתן לתקן, אבל יש סימנים לכך, אם כי לא מן הנמנע שזה הודלף ממקורות זרים לעיתונות העברית. אני מתאר לעצמי שחברי ועדה זו יכולים להרגיש תרעומת צודקת על שלא היו בסודו של עניין. אני מוכרח לציין מה שלא אמרתי בשתי הישיבות האחרונות, ומשתי הישיבות היו דליפות רציניות מאוד לעיתונות ומיד. מהישיבה שלפני האחרונה כמעט כל מה שאמרתי התפרסם, וגם מהישיבה האחרונה התפרסם דבר אחד. התפרסם שדרשו ממני למסור פרטים ולא מסרתי. מהישיבה הקודמת היה דוח נרחב בעיתון "חרות". יכול להיות שאירעה תקלה. לא עשיתי מזה עניין גדול, אבל אני פוגש את הטענה,

---

1 מתוך הפרוטוקול. נוכחים: חברי הוועדה: ז. אהרונוביץ – היו"ר, ב. אידלסון, מ. בגין, י. בן־אהרון, ח. בן־אשר, פ. ברנשטיין, י. גרינברג, י. דובדבני, ד. הכהן, י. הררי, ב. מינץ, י. מרידור, י. קוסוי, י. ריפטין. מוזמנים: מ. שרת – שר החוץ, ר. שילוח – יועץ לעניינים מיוחדים, א. עברון – מזכיר שר החוץ, א. צידון – סגן מזכיר הכנסת.

שלכאורה היא מוצדקת, מדוע לא סיפרתי הכל בוועדה לענייני חוץ. פה היתה לא רק שאלה של סודיות אלא מפני שלא היה סיכום. לו היינו כולנו בדעה אחת שאת ההסכם צריך לעשות, ישנה שאלה באיזה תנאים. אז אפשר מתוך שיתוף ידוע להתיעץ, אבל היות והוועדה מורכבת גם מחברים וקבוצות אשר שוללים את ההסכם מיסודו, ויש להם כל הזכות לכך, והיות והממשלה מבחינה עקרונית מחייבת את ההסכם, לכן בבירור הזה לא היתה לשון משותפת, ואם למסור דין וחשבון בכל שלב ושלב הרי זה לתת חומר לשוללי ההסכם ולהוכיח על כל צעד שלא צריך לעשות הסכם, וזה מחזיר אותנו בכל שלב ושלב לנקודה העקרונית אשר ביחס אליה נפסקה הלכה.

אינני יכול לומר בוודאות מוחלטת שהפרסום הזה הזיק. אינני יכול לומר בשום פנים בוודאות מוחלטת שהפרסום לא הזיק. אני מדבר באופן אובייקטיבי. אפילו חשש שהוא הזיק זה דבר חמור מאוד. עצם העובדה שהדברים נתגלו והרושם הוא שנתגלו ממקורותינו, פירושו ביזיון בשבילנו, והביזיון לעצמו מזיק וזה חותר תחת האמון. זו אולי אחת ממחלות הילדות של מדינתנו הצעירה, כמו שרגילים לומר, מחלת ילדות שנוגעת גם לאנשי השלטון וגם לעיתונות – אני מדבר על אנשי השלטון באופן כללי וכנראה שלא כולם התחנכו לא לדבר, וגם אנשי העיתונות שלא כולם התחנכו, גם כאשר יודעים איזה דבר, לא לפרסמו אם זה בגדר סוד לאומי. לא בכל ארץ קורים דברים כאלה. נכון שזה קורה בעיקר בארצות הברית של אמריקה, אבל ארצות הברית של אמריקה יכולה לעמוד בזה. אני חושש מאוד שאנחנו לא יכולים להרשות דבר כזה ומוכרח הייתי לאחוז באמצעים נמרצים למדי, ומחר ידונו על זה בישיבת הממשלה. אני מוכרח לבקש סמכות לפעול במסגרת של עקרונות מסוימים, אבל לא תמיד להיות מחויב למסור דין וחשבון עד אשר מגיע משהו לכלל סיכום והבשלה. לא שאני מבקש סמכות לפעול על דעת עצמי, אלא על יסוד החלטות מסוימות שבמסגרת של עקרונות שאינני רשאי לסטות מהם, ואם אני רואה צורך לסטות מהם אני צריך להביא זאת בפני מוסד, אבל [קיים] שחרור ידוע מחובת מסירת דין וחשבון כאשר זה לא הכרחי לעניין, כדי להעמיד טריז בפני תקלות כאלה.

ועכשיו לגופו של עניין. זוהי פרשה ממושכת מאוד. איני יכול לומר בדיוק כמה זמן, אבל זו פרשה של הרבה שבועות והיא החלה ביוזמתו של הצד שכנגד. אני רוצה שדבר זה יהיה ברור. בהיקף הדיונים חלו שינויים והפסקות וחידוש הדברים. היתה פרשה שדובר בה על הסכם כולל ונתקלנו באבני נגף שלא יכולנו להתגבר עליהם. התברר שהוויתורים המקסימליים של הצד שכנגד, והוויתורים המקסימליים מצדנו, עדיין משאירים פרץ שאי־אפשר לגשור על פניו.

היתה פרשה שבה נעשה ניסיון להידבר במיוחד בנוגע לירושלים כהסכם

אד הוק, אולי ארעי, נוכח הצורך ליצור חזית משותפת כלפי החלטת הבינאום. גם כאן נתקלנו במעצורים ידועים.

היה שלב שלישי שבו, שוב ביוזמתו של הצד שכנגד, היה דיון על הסכם כולל אבל לא מוחלט, כי אם על שלב ביניים. בעיתונות קראו לזה "חוזה אי־התקפה". אפשר לקרוא לזה "חוזה אי־התקפה והבנה טובה" ואפשר גם לטעון מה פירוש "אי־התקפה". לא היתה כוונה שהסכם זה יבוא במקום הסכם שביתת הנשק. לפני שעומדים אתם על קרקע חדשה איננו רוצים בינתיים להסגיר את הבסיס שעליו עמדנו. היה בערך שיקול כזה וגם לצד שכנגד יש שיקול כזה. פה יכולה לבוא טענה, שלפני כן בחוזה שביתת הנשק נאמר בפירוש שאסור להתקיף. אף על פי כן יש לזה ערך, לפי דעתנו ערך תעמולתי מבחינת הרושם שזה עושה – התחייבות מיוחדת של אי־התקפה, ייצוב המצב לתקופה מסוימת. זה על כל פנים חיזוק ולא החלשה להסכם שביתת הנשק. יש לצעד הזה משמעות מדינית צבאית מסוימת אם הוא בא דווקא עכשיו בזמן שהאווירה רוחשת דיבורים, שמועות ומעשים שמנבאים כאילו "סיבוב שני", ויש חשיבות להסכם כזה, לכל הסכם, אם הוא נעשה בלי להזדקק לתיווכו של האו"ם, בלי להזדקק לוועדת הפיוס, אלא ישנה התפתחות מסוימת בין הצדדים והצדדים באו לידי הכרה והתבגרו מלהזדקק בכל צעד וצעד לאפוטרופסות של או"ם, בלי תיווך ובלי אישור של או"ם, ושכאילו בלי אומנת זו אינם יכולים לשבת ולדבר, אלא שמבחינת היחסים הבינלאומיים התבגרו. יש לזה חשיבות ויש חשיבות רבה להסכם שנעשה עם מדינה ערבית אחת בלי קשר עם המדינות הערביות האחרות, כל שכן הסכם זה שיש בו פתח לסידור הבעיות האחרות.

קודם כל, מה אין בהסכם? מה שאין בהסכם זה לא כולו שלילה. יש בו גם חיוב. אין זה הסכם קבוע ועומד. אין בו שאלה של קביעת גבולות ממלכתיים. אין בו שאלה של הכרה ריבונית מפורשת, שצד אחד מכיר בריבונות המפורשת של הצד שכנגד. לא נאמר שאיננו מכיר, אבל גם לא נאמר שהוא מכיר. הכוונה היא להגיע מבחינה טריטוריאלית לסטטוס קוו לפי הסכם שביתת הנשק, אלא אם יש בינתיים הסכמים חלקיים לאיזו פינה שהיא. זה אפשרי לפי הסכם שביתת הנשק. מבחינה זו יש בזה הקלה חיונית מסוימת, חיונית בכלל וחיונית כלפי גורמים ידועים. מה שאין בהסכם הוא לא כולו לפגם. יש בו גם טעם לשבח. אבל ישנם דברים שצריכים היו להיות, דובר עליהם והם קובעים ברכה לעצמם. כל הדברים האלה הם בכור ההיתוך, ובמקרה שהדבר יצא לפועל – עוד לא ברור אם יצא לפועל – לא ברור עוד מה ייכלל בגוף ההסכם ומה רק ייזכר כנושא שוועדה צריכה לדון בו. על כל פנים, כתוצאה מהסכם זה תהיינה ועדות שתצטרכנה לדון בעניינים שונים, אבל ייתכן שבהסכם יפורש דבר־מה מחייב כלפי דברים אלה.

ישנם דברים שהזכרתם בהסכם יכולה להתפרש כקבלה עקרונית של הדבר, אבל יכול הצד המעוניין לטעון אחר כך שאומנם חשב על דבר זה ובינתיים מתברר שזה לא ייתכן. באיזו מידה יצליח המאמץ לקבוע מסמרות ובאיזו מידה לא יצליח, זאת קשה לומר.

מדובר על חידוש קשרי המסחר. אולי, בהרחבה יותר, קשרים כלכליים. הכוונה היא שאפשר יהיה לדון על הסדר מחדש של עניין חברת החשמל אשר המפעל שלה בנהריים כיום משותק, ואולי עם קבלת העיקרון של קשרים כלכליים זה ייתן פתח, אני מדבר כאן מאוד בהסתייגות, לחידוש אספקת המים בדרום בסדום.[2] אולי אפשר יהיה לדון על חידוש המפעל בצפון. עצם העובדה של חידוש הקשרים הכלכליים אין צורך להרבות בהדגשת חשיבותה.

מכלול אחר של שאלות הוא האם אפשר להכניס במסגרת זו, בין אם בהסכם או כנושא לאחת הוועדות, עניין לטרון ועניין הר הצופים. ברור שכל דבר תשלום בצדו. אם הר הצופים – דרך בית לחם. אם לטרון – אולי חילופי שטחים.

עניין אחר הוא שאלת הפליטים ורכוש הפליטים. ברור לפי מהלך העניינים, שאם יחול שינוי בנקודה זו לא תהיה הסכמה מצדנו – שלא מדובר על הכרת זכותם של הפליטים לחזור. עובדה זו לכשעצמה, שייכרת כיום הסכם חדש שאינו רק הסכם צבאי, אלא שהוא מנסה להסדיר דברים אחרים והוא לתקופה מסוימת ולא תוכר שם זכות הפליטים לחזור, יש לזה חשיבות עקרונית רבה ומעשית. אבל זאת כמובן נצטרך לקנות במחיר של הודיה בזכות הקניין בצורה של פיצויים. תמיד הודינו בחובתנו לשלם פיצויים. לא מן הנמנע שהסכם זה יעמיד את השאלה של תשלום פיצויים באופן יותר דחוף על סדר היום. גם בזה יכול להיות שתהיינה דרגות של דחיפות. אם דבר זה יסתדר, יכול להיות שענין תשלום הפיצויים בעד רכוש עירוני בירושלים יעמוד בקו ראשון של דחיפות. אבל, לעומת זאת, ברור החיוב שבה, כי על ידי כך נחתך גורל השכונות האלה. כל זמן שיש תביעה להחזיר את הבתים, להחזיר את השכונות ולא כסף, ואם יתברר לפי איזה קנה מידה ישולמו פיצויים אלה, זה מרחיק את הלחץ על החזרת השכונות. ייתכן שלגבי עניין תשלום הפיצויים הכללי, גם אלה שבתחום ירדן, יקבע שאחת הוועדות צריכה לדון בו, או להכין הסכם לתקופה של גמר ההסכם.

עניין אחר שעומד על הפרק זו נוסחה משותפת כלפי או״ם ביחס למקומות הקדושים בירושלים, שתיצור חזית בעניין זה, ועל כל פנים גם תאפשר לגורמים ידועים בתוך מועצת הנאמנות לומר ששני הצדדים הסתדרו ביניהם והם יקבלו זאת כבסיס ויקבלו גם זכויות ידועות. זה מיועד להוציא מדורשי הבינאום,

---

2 מי השתייה ומי שטיפת הבריכות סופקו למפעל האשלג לסדום מנחל זרד וממעיין אל־צאפי שבשטח עבר־הירדן.

ובראש וראשונה מידי הוותיקן, את הקלף הראשי שכאילו שני הצדדים עומדים איש וחרבו בידו והמקומות הקדושים בסכנה. יוצא שלא רק באופן פיסי יש מצב שקט בירושלים, כי אם גם באופן מדיני. הצדדים נתפשרו ומציעים דבר־מה משותף לאו"ם. ייתכן שתהיינה הסתייגויות וצד אחד יאמר שיש לו תביעה כזאת וכזאת והצד השני יאמר שיש לו תביעה מסוימת, וכל מה שהוסכם אינו פוגע בתביעות.

זוהי המסגרת הכללית של העניין הנתון עכשיו בכור ההיתוך לא רק מבחינת המשא ומתן בינינו ובין הצד שכנגד, אלא בתוך תוכי הצד שכנגד הוא משמש סלע מחלוקת חמור מאוד ונושא להתרוצצות פנימית והתגוששות של כוחות והשפעות בפנים הארץ ומחוצה לה. אני רוצה ,קודם כל, לקבוע דבר אחד בוודאות מוחלטת ואני מוכן להתווכח אם יהיה ערעור על זה. אני מבין שיכול להיות ערעור. זוהי ראשית כל התגוששות ערבית פנימית בין שתי נשמות בגוף העולם הערבי. החברים זוכרים ויכוחים שהשתתפנו בהם יחד בשנים קודמות. וודאי זוכרים שחלקי לא היה עם אלה שגרסו את העולם הערבי כחנות של בובות, שלכל אחת יש חוט ומישהו עומד מאחור ומושך בה. זה לא אומר שזו זירה לגמרי מובדלת ומופרשת מהעולם החיצוני. אין שום זירה בעולם שהיא מופרשת מחלקים אחרים של הזירה העולמית, כל שכן זירות שהן חלשות ופחות עצמאיות, וזה חל על העולם הערבי. אבל אין העולם הערבי משולל רצון משלו וחשבונות משלו.

לפי דעתי, אנחנו בדרך כלל לקינו בהפרזת ערכם והשפעתם של גורמי חוץ במדיניות הערבית, בין אם זה חל על היטלר ומוסוליני בתקופה ידועה, ובין אם זה חל על בריטניה ואמריקה. זה לא אומר שלמוסוליני ולהיטלר לא היתה השפעה גם אם לא התעניינו ודחפו באופן פעיל. ודאי שאין זה אומר שאין השפעה לאמריקה ולאנגליה בעצם היותן כאלה. מבחינה זו גם רוסיה משפיעה, אבל על ידי פעולה מכוונת. אני רואה מערכה זו, המתנהלת עכשיו לעיני העולם כולו, כמערכה ערבית פנימית בין שתי נטיות שבעולם הערבי – בין נטייה להשלים עם קיומה של מדינת ישראל ומזה מסקנה להשלים גם במפורש על ידי הסכם, ובין נטייה לא להשלים. גם בזה יש דרגות. יש כאלה שאומרים: "עוד לא ברור אם נצטרך להשלים עם קיומה של מדינת ישראל". יש כאלה שאומרים: "איננו בטוחים, אולי נצטרך להשלים במובן של פשרה. עוד לא הגיעה השעה להשלים במובן הפורמלי". יש כאלה האומרים: כיוון שבשום אופן לא נשלים, אז אין צורך לומר שלא נשלים במובן השני". יש כאלה שאומרים: "כיוון שגזירה עלינו להשלים עם קיומה של מדינת ישראל, מוטב להשלים שעה אחת קודם ואולי להקדים בזה את האחרים".

אני אומר במתכוון שזו מערכה בתוך העולם הערבי, וקודם כל אני מדגיש שזו

מערכה פנימית של העולם הערבי וזו מערכה רחבת זירה. זה לא רק בעבר־הירדן בלבד. היא חורגת מגבולותיה של עבר־הירדן במובן זה וזו חשיבות ההכרעה אם לחיוב ואם לשלילה. פועלות בה השפעות שונות. מיניסטר הפנים של עיראק נוסע לרבת עמון. ראש ממשלת סוריה אמר אתמול במסיבת עיתונאים, שאם נכונות השמועות כי עבר־הירדן עומדת לכרות הסכם עם ישראל אז סוריה תצטרך לחשוב על סגירת הגבול שלה בין עבר־הירדן, ואנשי הממשלות האחרות מודאגים ומטכסים עצה איזו פעולה לנקוט נגד עבר־הירדן, באשר עבר־הירדן עם חתימת הסכם זה תפרוץ פירצה בחומת.

ההסכם הכלכלי שהקימו מדינות ערב נגד ישראל גם הוסיף תבלין שהוא הכרחי עכשיו כדי שהתבשיל ינעם לחיך הציבור, כי הסכם זה גם יאפשר לישראל לקדם את תוכניות הפלישה שלה לארצות ערב. אלה דברים שהגיעו לידיעתנו. אינני מטיל ספק שישנם דברים אשר לא הגיעו לידיעתנו. ישנה התרוצצות בין המלך ואולי מישהו ממקורביו, בין אלה שהם היום בשלטון ואלה שמיועדים לשלטון. ישנה גם התרוצצות בקרב העסקנים המדיניים, עסקני הפליטים. ברור שכל המנגנון של תועמלני המופתי מגויסים נגד, וישנם חוגים של ראשי עיריות ואחרים אשר אומרים למלך שצריך לשים קץ לדבר זה ואי־אפשר להמשיך בצורה כזאת. ישנה פעילות רבה של רדיו רמאללה, אשר מסביר דברים במובן קונסטרוקטיבי. אתמול דובר ברדיו שפתרון בעיית הפליטים לא יימצא על ידי החזרתם, אבל כל אדם צריך לבוא על סיפוק זכותו וצריך למצוא דרך. עלי להוסיף שבין הכוחות המגויסים נגד ישנו גם הגורם הקומוניסטי הערבי הפעיל מאוד נגד ההסכם הזה. זו לא פעם ראשונה שהוא נפגש עם הגורם המופתאי גם אם אין כוונה להיות מותאם.

כאשר אמרתי שזה מערכה ערבית פנימית, בשום אופן לא נתכוונתי לומר בזה שאין זה נוגע אך ורק לעולם הערבים, ושכל הגורמים האחרים אדישים. לכאורה המעוניין העיקרי ממעצמות חוץ בעניין זה, והמועמדת המובהקת לפעילות מאחרי הפרגוד, היא אנגליה. יש לנו רושם, איני יכול לומר יותר מזה, אבל ישנו רושם ברור למדי שאנגליה במידה מסוימת יושבת על הגדר. נציג בריטי אחד אמר בשיחה: "אנחנו לא מרפים את ידי – discourage – עבדאללה". אפשר להבין זאת כ"אנדרסטייטמנט" אנגלי חיובי, ואפשר להגדיר זאת אחר כך, שכאשר אומרים לא מרפים ידי מישהו, אנשים מציינים בדיוק את העובדה. נדמה לי שהפעם הוא הגדיר את המצב בדיוק. זהו יחסם לעבדאללה. הם מנצלים אותו. הוא משמש להם מכשיר, אבל לא תמיד מזדהים עם יצרי לבו ועם כל מיני חשבונות שלו, כי הם תמיד רוצים לדעת איך זה יתקבל על ידי הקהל הערבי, ולא כל דבר שהם רוצים הם מקבלים על עצמם כעול לגבי העולם הערבי. הם שוקלים אם אפשר יהיה לסדר

את העניין או שזה יתקל בקושי גדול. אני מתאר לעצמי, שאינם נלהבים לסיכוי שהם ועבדאללה יימצאו שוחים יחד נגד דעת הקהל הערבית ומקוממים אותה נגדם במשותף, ותמורת תמיכתם בעבדאללה יצטרכו לשלם מחיר יקר של הפחתת ערכם מחדש בעיני העולם הערבי. מחיר זה אינם מוכנים לשלם. הם אומרים לעבדאללה: "טוב, אתה עושה ניסיון, אדרבה". אבל אינם אומרים לו: "לך ויהיה מה, עד חורמה, ותסמוך עלינו אם תתקל בדבר זה". אינם אומרים לו במה הוא יכול לסמוך עליהם ויש להניח שהם זהירים בעניין זה.

אשר לארצות הברית – ארצות הברית תמיד מצהירה וגורסת שהיא בעד שלום ויציבות וחידוש החיים התקינים, ובדרך כלל יש יחס של רצון טוב מצד ארצות הברית לעניין זה. אבל אין ידיעות שמצד ארצות הברית היה עידוד מיוחד וקבלת אחריות במקרה של סיבוכים וכישלון, כי גם הם אינם מעוניינים עוד להזדהות עם צד אחד נגד מישנהו ולהיהפך לצד בריב הפנימי.

לעומת זה ברור מה פירוש הדבר בשביל העולם הערבי עניין זה של חידוש היחסים המסחריים והכלכליים, זהו מיפנה לא של 90 מעלות אלא של 180 מעלות. היתה החלטה של החבר הערבי על חרם כלכלי וההחלטה חייבה את הממשלות לתת לה ביטחון מחייב בתחיקה שלהם ודבר זה נתמלא. כל ארץ שהיתה שותפת להחלטה קיימה את הדבר על ידי חוקים. ישנם חוקים בעבר־הירדן שנתקבלו בכיוון זה. זה היה עוד בימי הציונות לפני מלחמת העצמאות ולפני הקמת מדינת ישראל. עכשיו אין פירוש הדבר שעבר־הירדן מנערת את חוצנה. זו לא רק שאלה של אי־שיתוף, אלא אם הדבר הזה יצא לפועל – ולא אפסיק להדגיש את ה"אם" – פירוש הדבר שעבר־הירדן צריכה לפעול בניגוד גמור להתחייבויותיה הקודמות. אני מניח, שאין מתעלמים מכך שיכולים לקום אחרים וינסו לצאת בעקבות עבר־הירדן. בלבנון יכולים להתעורר קולות כאלה. למה להם להפסיד את הקשרים המסחריים? זו יכולה להיות התחלה של יציאתנו מהבדידות הכלכלית. נדמה לי שהמערכה הנטושה עכשיו בכפר הצ'רקסי הנקרא רבת עמון[3] היא מערכה שיש לה משמעות היסטורית וממנה תוצאות מרחיקות לכת. לא אומר לנצח נצחים, אבל על כל פנים לתקופה ידועה. לאיזה כיוון ירחפו הדברים במזרח התיכון מבחינת יחס ישראל עם הסביבה הערבית – אם לקראת ייצוב הדברים, אם לקראת השלטת רוחות שלום והשלמה, או לצימות הפרץ וחוסר ההסכם בינינו ובין הארצות הערביות? אינני יכול להתנבא מתי זה יתברר ולא כל שכן איך זה יתברר.

התמורות האחרונות ניתנות לפירושים שונים. הממשלה התפטרה. אפשר לפרש שהממשלה הודיעה למלך שלא ילכו אתו לעסק זה והמלך לבדו לא יוכל

---

3 רבת עמון היתה בראשיתה כפר צ'רקסי.

לחתום. אבל אפשר לפרש זאת כי הממשלה אומרת שעל ידי התפטרותה היא רשמה את המחאה שלה לעניין זה, אבל אם המלך יטיל עליה הם ממושמעים ויעשו זאת אבל, יהיה ברור לכל שידם לא היתה במעל. המלך הזמין איש אחר להקים ממשלה ושהיא תעשה דבר זה. אפשר גם לפרש שזה היה רק תכסיס. אחרי זה חזר האיש הקודם ואמר שהוא מוכן לכך. אפשר לפרש זאת שלאחר שהמלך נוכח לדעת שגם האיש השני סירב לחתום על הסכם כזה, אז למה לו להחליף את הסוחר? אם הסוחר החדש אינו נותן לו את הסחורה שביקש לקבל, הרי הוא יכול לחזור לסוחר הקודם. ואפשר לפרש שלאחר שהקונה נוכח לדעת שהדבר יחתם בלאו הכי, אז למה להחליף את הממשלה? בכל שלב ושלב אפשר לגלות בזה פנים לכאן ולכאן. אני מניח שהימים הקרובים יפענחו את התעלומה.

אני רוצה להעיר כמה דברים בשולי הבשורה שנתבשרנו עליה בעיתונות על החלטת הממשלה העיראקית, שבינתיים נהפכה לחוק, בדבר היתר יציאת היהודים מעיראק. אומר מראש, כי ייתכן מאוד שזה כרוך במזימה לחמוס את רכושם של יהודי עיראק. אני אומר מראש את השלילה החמורה שיכולה להיות. גם אם מזימה זו תקום יש לנסות להעמיד טריזים בפניה. יש לראות החלטה זו כמיפנה כביר לחיוב במובן של יציאת הגולה, קיבוץ גלויות וגאולת ישראל מעול ישמעאל.

דבר זה לא נעשה בהיסח הדעת ולא נעשה מפני שביום אחד התברר לממשלת עיראק שליהודים יש רכוש בעיראק. זה היה ברור להם כל הזמן ואין זה דבר חדש אצלם. זו לא רק תוצאה מן המלחמה בינינו וביניהם. זה עוד מזמנים קודמים שנקטו קו עקשני ונוקשה של בידוד היהדות העיראקית מכל מגע עם כלל האומה, ובראש וראשונה עם הציונות ומדינת ישראל. איסור יציאת היהודים, מניעת מסחר ואפילו אסרו ליהודים מעבר דרך עיראק. ידוע שיהודים אמריקנים אנשי שֵם ישבו בקרצ׳י ימים ושבועות כי לא יכלו לקבל ויזה. אנחנו יודעים מה היה עם ילדי טהרן שלא יכולנו לשלוח אפילו משלחת.[4] זה היה דבר מושרש ונוקשה ולכן יש לראות בזה מיפנה גמור. הם נוכחו לדעת שנוצרות עובדות כאלה שהם מוכרחים לקבל את דינן. בלי יצירת העובדות האלה לא היו מגיעים למצב זה.

מה היו העובדות? העובדה הראשונה היא רצון היהודים לעלות. רצון שבא לידי ביטוי והתעוררות מיוחדת עם הקמת מדינת ישראל, ולא רצון בלבד אלא יציאה ממש בממדים לא קטנים, בריחה של מאות ואלפים בחודש [דרך איראן]. מאידך התברר לממשלה העיראקית שהיא לא יכולה להשתלט על בריחה זו, ויוצא שכל החוקים אינם מועילים והם מופרים לעיני השמש. אחת משתיים: או שמוכרחים לאחוז באמצעים ולשמור על החוק או לקבל את הדין ולהתאים

4 בשל בצורך לחצות את עיראק בדרך לבירת איראן.

את החוק למציאות. ההתעוררות הזאת של הרצון, וגם הבריחה למעשה, לא באו מאליהם, אלא הם תוצאה של פעולה שנמשכה שנים, מימי שליחותו של אנצו סרני המנוח לבגדאד[5] ופעולה זו לא נפסקה גם בימי המלחמה. זה היה קשר בלתי פוסק וחי על ידי שליחי מחתרת מסוימים, זה נעשה על ידי המוסד לעלייה אשר לא רק שמר על הגחלת אלא ליבה את הגחלת לשלהבת, הקים תנועות נוער ועורר את רצון העליה ועוזו העלייה וגם פילס נתיבות לבריחה וארגן את הבריחה.[6]

דבר שלישי שאולי במובן זה מילא תפקיד מכריע, על כל פנים הוא שהגדיש את הסאה והעמיד את הדבר על סדר היום באופן חריף מאוד, זו עמדת ממשלת פרס. כאשר אני אומר שהמוסד [לעלייה] פילס דרכים ונתיבות הרי זה נעשה דרך פרס גם בסתר וגם בגלוי. גם עניין זה היה כרוך בהרבה סכנות והיו שלבים בהם ממשלת פרס איימה עלינו לא רק בהפסקת היציאה, אלא בהסגרתם של הבורחים לממשלת עיראק, והיתה דרישה כזאת מצד ממשלת עיראק. יש בין שתי המדינות האלה חוזה ידידות וממשלת עיראק ביקשה להסגיר את הבורחים אשר הפרו את החוק. בדבר זה הושקע מאמץ גדול גם בטהרן ובסיוע וושינגטון וגם על ידי שליחים רישמיים ובלתי רישמיים שהיו כאן, ונעשתה פעולה רבה של הסברה ושכנוע. התוצאה הראשונה של המאמץ הזה היתה החלטה והכרזה על ההחלטה הזאת: לא רק לא להחזיר אלא להרשות את היציאה לא רק לפליטי עיראק אלא גם ליהודי איראן, זאת אומרת שזו היתה מדיניות כללית. ממשלת עיראק עמדה בפני העובדה הזאת שממשלה שכנה, שיש לה עמה חוזה ידידות, מסרבת למלא את בקשתה ומאפשרת יציאה זו. שוב היתה צריכה להסיק מסקנות או להיכנס לריב גלוי עם מדינה שכנה או להתאים את עצמה למצב.

כך ולא אחרת יש לפרש את המיפנה הזה. עתה עומדת השאלה של גורל הרכוש. כמובן ישנה שאלה עד כמה היהדות העיראקית בעלת הרכוש תיענה לאפשרות לעלייה. ישנם שם כל מיני מעמדות ביניים, שיש להם קצת יותר רכוש וקצת פחות רכוש – (י. קוסוי: מהי ההערכה של הרכוש של יהודי עיראק?) – (ר. שילוח: ההערכה העיראקית היא שיש שם רכוש של יהודים בסכום של 600 מיליון ל"י, כולל קרקעות) – בין הגורמים שמניתי אני רוצה לציין גם את הפעולה הדיפלומטית הפנימית וגם הציבורית החיצונית שנעשתה בייחוד בארצות הברית. ההודעה הקודמת של ממשלת עיראק כלפי היהודים יצרה דעת קהל איומה והעמידה במבחן את כל הקמפניה הזאת של יהדות ארצות הברית. דעת הקהל בארצות הברית לא הפריעה לה באופן רציני, אבל בכל זאת נתנה

---

5 על שליחות סרני לבגדאד ר' מסמך 14 עמ' 106, הע' 8.

6 על פרשות אלה ר' הלל/*רוח קדים*; בן־פורת/*לבגדאד וחזרה*; בועז/*עלום ונוכח בכל*.

אותותיה וגרמה לא מעט צרות ודאגות והטרידה לא מעט את השגרירות העיראקית בבגדאד [כך במקור וצ"ל: בוושינגטון] ואת המשלחת העיראקית באו"ם. זאת יש לצרף לחשבון.

עכשיו אנחנו מנסים להסתייע בארצות הברית כדי להעמיד טריז בפני החרמת הרכוש. עוד מוקדם לומר אם הדבר יעלה בידנו. מנוי וגמור להביא את הדבר להסדר סופי. מובן שהפסדים יהיו, אבל שלא יהיה גזל לעין השמש ורישוש גמור של היהודים שמשאירים משהו. ביינתיים השאלה לא הוברה ויהיו רבים שיישבו על רכושם ולא יזוזו. אנחנו עדים לתופעה זו במצרים כיום, אבל זו בכל זאת תזוזה כבירה במצב הכללי, ובלי ספק תקל על יציאת היהודים מארצות ערב אחרות ובלי ספק גם תעמיד אותנו בפני קשיים נוספים של קליטה ודאגה, גם קשיים כמותיים וגם קשיים איכותיים.

הערה נוספת, והערה זו היא בשאלה אחת הנוגעת במקצת לאילת. לפני זמן מה היתה שאילתה בכנסת בדבר שני איים בים סוף וניתנה תשובה אשר ניתנה. כיוון שזו היתה שאילתה בכנסת ולא שאלה שהתעוררה כאן בוועדה, גם אז יכול הדבר להתפרסם. זה מיד התפרסם. כעבור זמן מה נודע לנו, כי איים אלה נתפסו על ידי מצרים, איים אשר מבחינה גיאוגרפית נמצאים במרחק שלושה מיל מחוף מצרים מסיני וארבעה מיל מהחוף שכנגד של ערב הסעודית. הם היו סבורים כנראה, שמבחינה טריטוריאלית הם שייכים לאבן־סעוד אבל היה הסכם בין אבן־סעוד ובין מצרים על תפיסתם של האיים בידי מצרים. והנה קיבלנו בירור בכתב בעניין זה ממקורות אמריקניים רישמיים, שבו נמסר לנו ששר החוץ המצרי מסר בסוף ינואר 1950 לשגריר האמריקני תזכיר בזו הלשון: "מתוך התחשבות בנטיות ידועות שנתגלו בזמן האחרון ביותר מצד ישראל בעניין האיים טיראן וסַנַפיר בכניסה למפרץ עקבה, נתנה ממשלת מצרים מתוך הסכם עם ממשלת ערב הסעודית פקודה לתפוס באופן יעיל את שני האיים האלה. התפיסה הזאת היא עכשיו עובדה. על ידי הצעד הזה לא נתכוונה מצרים אלא לקיים את זכויותיה וכן את הזכויות של ממלכת ערב הסעודית לגבי האיים האלה, כדי להעמיד טריז בפני כל ניסיון של הסגת גבול אפשרית. התפיסה הזאת לא נעשתה בשום אופן מתוך כוונה להפריע באיזו מידה־שהיא למעבר בים המפריד בין שני האיים האלה ובין חוף מצרים בסיני. צריך להבין כדבר המובן מאליו, כי המעבר הזה יישאר חופשי כמו שהיה בעבר בהתאם לנוהג הבינלאומי ובהתאם לעקרונות המוכרים של זכויות העמים".

לא מדובר על איים שהם ממש מול אילת. אילת שוכנת בפינה של מפרץ צר ועמוק, המסתיים במקום על ידי קודקוד של משולש סיני ושם יש מרחב ליציאה לים סוף. איים אלה הם מעבר למוצא זה מהמפרץ והם חוסמים את המפרץ. זהו מרחק של 170 ק"מ מאילת.

בשלב זה הציגו חברי הוועדה שאלות בנושאם שונים.

מ. שרת – שר החוץ: מדוע מסרתי את ענין האיים? קודם כל, מסרתי את העניין לגופו כדי להראות שכתוצאה משאילתה בכנסת, בלי כל ספק, נתעוררה מצרים לתפוס את האיים האלה. לא מוכרת לי שום עובדה אחרת שעליה, בריחוק מקסימלי של ניחוש, היתה יכולה מצרים לבסס את טענתה שהיו בעניין זה נטיות מצד ישראל.

חבל שהדבר הזה שימש נושא לשאילתה בכנסת. אפשר היה להביא זאת לשולחן הזה, זוהי שאלה מדינית ולא כל כך צבאית וזהו השולחן לבירור בעיות מדיניות עדינות. גם מעניינת העובדה שמשרד החוץ המצרי ראה צורך למסור על זה הסבר לארצות הברית, ומעניינת גם הנוסחה שהוא נקט להסברת המצב שנוצר. אם לפרש דברים כפשוטם, ולהניח שמאחורי זה לא מסתתרת כל כוונה רעה, פירוש הדבר שאם תבוא אונייה ותעבור את ים סוף כאשר פניה מיועדות לאילת עם מטען לא מלחמתי, צריכה מצרים לתת לאונייה לעבור באין מפריע. מדוע אני אומר כך? כי ישנה עמדה מוצהרת של מצרים לגבי תעלת סואץ שלא תעביר כל מטען צבאי למדינת ישראל וזה חל גם על נפט, וזוהי אחת הסיבות מדוע בתי הזיקוק בחיפה לא מחדשים את פעולתם. אני מניח שאם נרצה להביא סחורות ותבוא אונייה, יבדקו אותה ואם לא ימצאו בה ציוד מלחמתי צריך לתת לה לעבור. אם יעכבו ציוד לא מלחמתי יש מקום לטעון שהם נוהגים לא לפי ההצהרה שמסרו.

נכון שבמסגרת חידוש היחסים הכלכליים והטריטוריאליים מדובר על אזור חופשי בנמל חיפה בשביל עבר־הירדן. על זה היה מדובר תמיד וזו היתה עמדתנו המוצהרת, שאין לדבר על חיפה כנמל חופשי, אין לדבר על הפקעת חיפה או חלק מחיפה מריבונות ישראל. אבל במידה שהארצות השכנות תיכנסנה אתנו ביחסים תקינים, יחסים כלכליים על יסוד של הבנה הדדית, נהיה מוכנים לתת להן אזורים בנמל חיפה. פירוש הדבר, שסחורה שהטעינו במרסי ושולחים אותה לרבת־עמון, אם היא הולכת כל הדרך בים ואין פריקה של סחורות בעקבה והיא הולכת לביירות ומביירות מעבירים אותה ברכבת לרבת־עמון, אז תוכל הסחורה במקום ללכת לביירות ללכת לחיפה ומחיפה תובל ברכבת עד צמח, למשל, בתחנה הנוספת שפועלת שם בתחום עבר־הירדן. סחורה כזאת שמובאת לחיפה ומיועדת לרבת־עמון לא חל עליה מכס, וכדי שלא יהיה קושי ישנו מוסך מיוחד או שטח גדור בנמל חיפה אשר איננו מופקע מריבונות ישראל ואינו מופקע מהשגחת משטרת ישראל, אלא להיפך. משטרת ישראל צריכה להשגיח שלא תהיה הברחת סחורה כזאת בלי מכס למדינת ישראל. כאשר מפרקים סחורה זו

בחיפה היא נשמרת במוסך זה ובהשגחת ישראל מטעינים אותה על מכוניות או קרונות – (י. ריפטין: זה יכול לכלול גם סחורה צבאית?) – זאת שאלה. אפשר להוציא סחורה צבאית מכלל זה ואפשר לא להוציא – (ר. שילוח: מוציאים סחורה צבאית מכלל זה) – זה תלוי בתנאים, אני מסביר כאן מה זה אזור חופשי בנמל – (פ. ברנשטיין: לפי התנאים של נמל חופשי יוצא שסחורה נכנסת בלי לשלם מכס ורק אם היא יוצאת לתוך שטח ישראל היא משלמת מכס. אינני רואה מה העמדה המיוחדת שנותנים כאן לעבר־הירדן, כי זה אפשר לתת לכל מדינה) – שאלה זו עליך להפנות לעבר־הירדן. אין אנו מדברים על נמל חופשי אלא על אזור חופשי בנמל. נמל חופשי פירושו נמל בינלאומי ולא לזאת הכוונה. היתה קונספציה כזאת ואנחנו דחינו אותה. אינני מקבל את ההגדרה של חבר הכנסת בגין, שזה דבר שרק אנגליה מעוניינת בו. לגירסה זו אין כל שחר, כי עבר־הירדן זקוקה לסוכר ולאורז שהיא מקבלת מחוץ־לארץ. אם תוצא אספקה צבאית אינני יודע במה אנגליה מעוניינת באזור חופשי זה. לא היה שום משא ומתן על התנאים של אזור חופשי בנמל, מה יהיה גודל השטח ואיך יהיו התנאים. מדובר על אזור חופשי בנמל וועדה תברר מה זה. שם נוכל להסכים למה שכדאי יהיה להסכים ולא נסכים למה שלא כדאי יהיה להסכים.

אשר למעבר טריטוריאלי [במסדרון מעזה לאזור חברון] – אין שאלה זו משמשת נושא למשא ומתן במסגרת הנוכחית. זו היתה אחת השאלות ששימשו אבן נגף במשא ומתן הכולל. זו אולי תהיה תביעה שהצד שכנגד לא יוותר עליה. ייתכן ששני הצדדים ירצו שיזכרו תביעות שלהם, שתביעה זו או זו בעינה עומדת. אם יהיה דבר כזה, אפשר להניח שדבר אחד שעבר־הירדן תרצה שיהיה זכור זה עניין המעבר הטריטוריאלי, אבל זה ללא קשר עם אזור חופשי בנמל חיפה.

לשאלה בדבר מספר הערבים בישראל, מספרם בארץ הוא בערך 170–180 אלף. יש אומרים יותר ויש אומרים פחות.

לבקשת חברי הכנסת בן־אהרן וריפטין לראות תעודת חוזה [עם ירדן]. קודם כל, לא קיימת תעודת חוזה משותפת. לא קיימת במשרד החוץ שום תעודה משותפת של חוזה. היו ניסיונות מצדנו, לעצמנו, כדי שהדבר יקרום עור ובשר, לנסח דברים. אינני חושב שיש טעם להגיש דברים כאלה באשר אינם מסמכים. אם אני נותן הוראה ומנסחים הוראה זו בכתב, זה עניין פנימי של משרד החוץ. אני נותן את הדין לפי התוצאות אבל לא על ניסוח המסמך. מה שיכול לעמוד לבירור זו הגישה, העמדה בכל עניין ועניין, ואחר כך בא המסמך, אבל המסמך איננו.

אשר למבנה ההסכם – אנחנו מתארים לעצמנו שיהיה כתוב כי הממלכה הירדנית האשמית ומדינת ישראל, המיוצגים על ידי נציגיהם שקיבלו ייפוי כוח מלא מצד זה כך וכך, ומצד זה כך וכך, באו בזה להסכם על היסודות הבאים:

סעיף אל״ף, נניח שכורתים הסכם של אי־התקפה וידידות, או סתם אי־התקפה או סתם ידידות למשך כך וכך שנים; סעיף בי״ת, נניח שחוזה זה מקיים ומחזק את הסכם שביתת הנשק, אבל אין לוועדת שביתת הנשק כל סמכות לגבי הגשמת סעיפיו. זה יכול להאמר בשני סעיפים וזה יכול להיאמר בסעיף אחד, שזו הוראה על קווי היסוד של הסכם שביתת הנשק, ויחד עם זה יהיה ברור שחוזים אחרים נשמרים במקומם. אחר כך ייאמר שקו שביתת הנשק כפי שהותווה מקוים בזה, אלא אם הצדדים יסכימו על שינוי, [וכך] יבוא לביטוי הסטטוס קוו הטריטוריאלי. אחר כך ייאמר ששני הצדדים מכירים בקדושה של המקומות הקדושים ובחובה שלהם לאפשר גישה ותפילה חופשית במקומות אלה בשביל כל בני הדתות אשר המקומות יקרים להם, ושני הצדדים יחד מכירים בזה שארגון האו״ם מגיעה לו זכות כזאת או כזאת. זאת אומרת, שבסעיף זה יהיו שני דברים, יכול להיות שיהיו שני סעיפים: אל״ף, עניין שבינינו. נניח שאו״ם לא מתעניין במקומות הקדושים, ייקבע שיש גישה חופשית למקומות הקדושים ותקבע ההתחייבות של שניהם כלפי האו״ם בעניין זה. לפי דעתנו צריך להאמר דבר מה מפורש בעניין היחסים הכלכליים, ואפשר לומר שוועדה תברר את פרטי הביצוע. מוכרח להיות סעיף בדבר הרכוש. יכול להיות שסעיף זה יתחלק לשניים, סעיף בדבר הרכוש בירושלים שיקבע נוהל יותר קצר לסידורו, ויהיה סעיף יותר כללי של האנשים היושבים בעבר־הירדן, או שירצו עכשיו לבצע או שיהיה כתוב שוועדה תברר את הדבר.

לעניין של אי־התקפה – יכול להיות שיהיה פירוט מה זה אי־התקפה. אנחנו חושבים שרצוי שיהיה פירוט: מתחייבים לא לתקוף איש את רעהו, מתחייבים שארצותיהם לא תשמשנה בסיסים להתקפה על הצד שכנגד, שארצותיהם לא תשמשנה דרך מעבר לצבא המיועד לפעולות תוקפניות. ישנן אפשרויות של הרחבה ופירוט של סעיף זה – (מ. בגין: האם המושג אי־התקפה בא ביוזמתנו או ביוזמת הצד שכנגד?) – על זאת עניתי כבר בהתחלה, שזה בא ביוזמת הצד שכנגד.

לשאלתו של חבר הכנסת ריפטין אם יש הסתמכות על חוזה אחר – לא ידוע לי שיש כוונה אחרת לצד שכנגד שההסתמכות תהיה על הסכם שביתת הנשק.

לגבי תקדימים של חוזים אחרים. לא עלה בדעתנו לחפש תקדימים ואסביר מדוע. זו שאלה של התפתחות העניין עצמו. העניין הזה לכשעצמו אין לו, לפי מיטב ידיעתנו, תקדים. הוא נערך מתוך צורכי עצמו ולא נערך מתוך חיקוי או חיול של איזה דבר אחר. הרצון היה לכרות שלום, ואם אי־אפשר לכרות שלום אז לעשות צעד לקראת שלום, לעשות דבר־מה שלגבי העולם כולו, ובראש וראשונה העולם הערבי, יהיה לו יַעַל חינוכי ידוע שהצדדים הולכים לקראת שלום – הנה עשו ניסיון והשאלה היתה מהו המקסימום ברגע זה או מה המינימום האפשרי.

התברר שלקראת שלום גמור עוד לא כשרים הדברים, והם אולי לא כשרים בעיקר לא מפני שמנהלי המשא ומתן מהצד שכנגד סבורים שבאופן אובייקטיבי אסור להם להסכים לתביעות שלנו, או אסור להם לקחת חזרה תביעות שלהם, אלא מפני שמבחינה ציבורית פסיכולוגית דעת הקהל שלהם עוד לא מחונכת לקראת זה. אנחנו יודעים איך מחנכים דעת קהל ידועה, אחר כך מעצבים אותה ואחר כך היא משתלטת עליה. הם אומרים: "טוב, אבל מה לעשות, דעת הקהל שלנו עוד לא מוכנה ועכשיו אי־אפשר, אי־אפשר לומר שעכשיו לא נעשה כלום, אך לא ניתָן לחנך דעת קהל אחרת, על כן נעשה מה שאפשר". כל המערכה הזאת צריכה לשמש מודד בחינוך ההרסני ועד כמה נוקשה ומושרש המשפט הקדום נגד מדינת ישראל. זוהי פרשה מקיפה מאוד.

איך עלה רעיון זה בדעתו של המלך? עד כמה שידוע לנו – ואני אומר זאת בכל ההסתייגות – הראשון ש"מכר" את הרעיון הזה למלך של חוזה אי־התקפה היה לא יהודי, לא ערבי ולא אנגלי ולא אמריקני, אלא איש או"ם שהוא איש אמריקה הלטינית ומאוד מאוד לא מזוהה עם הבריטים. רעיון היה מונח אצל המלך איזה זמן. אינני יודע אם הוא העמיק בדבר זה, אבל כאשר הוא נתקל במצב שהנה אי־אפשר להתגבר, אז אמר: "נעשה זאת". לא מן הנמנע ששאל קודם את האנגלים ולא מן הנמנע שאמרו לו שינסה. מפני שזה נמשך מעצמו ומפני שברור שאין לזה תקדים. צודק חבר הכנסת בגין, שבדרך כלל חוזה אי־התקפה בא לאחר שיש שלום. ובכן, ישנם תהליכים הפוכים אצלנו. גם הסכם שביתת הנשק הוא אחר לגמרי מאשר שביתת נשק רגילה, כי ישנו קושי פסיכולוגי שלא נותן אפשרות אחרת. באנץ'[7] גילה בזה כישרון רב והוא פתר זאת על ידי להטי ניסוח. גם זה אחד מלהטי הניסוח.

אשר לדברים שנתפרסמו ושעבדאללה אמר. זו היתה טלגרמה מאחד מאנשי משלחת שהיתה פעם בעבר־הירדן וחזרה, ועכשיו מישהו נזכר למסור מה שעבדאללה אמר. לא כל מה שעבדאללה אומר מחייב אותנו ולא כל מה שאנחנו אומרים מחייב את עבדאללה. מה איכפת לנו מה שעבדאללה אומר? כאשר אומרים שלא יתנו בסיסים למערב ואומרים זאת לעבדאללה, אז הוא אומר: "מה זה שייך לי?" הוא אומר שהוא רוצה בברית נגד הקומוניזם. מה זה מחייב אותנו? מחייב אותנו מה שאנחנו חותמים אתו. השאלה אם נחוץ לנו הדבר או לא במצב הנוכחי של מדינת ישראל בשנת 1950.

המשא ומתן הזה רחוק מרקע של ברית מזרח־תיכונית, או של פעולה משותפת

---

7 ראלף באנץ', אז מנכ"ל אגף הנאמנות במזכירות או"ם. נציג אישי של האו"ם ליד המתווך ברנדוט ואח"כ יורשו. זכה בפרס נובל לשלום על תיווכו בשביתת הנשק בין ישראל וארצות ערב ב־1949.

אנטי־קומוניסטית כרחוק מזרח ממערב – (י. ריפטין: לא שאלתי זאת. אני שאלתי אם למומחים של משרד החוץ ישנם טפסים של חוזה אי־התקפה. שאלתי אם אפשר לקבל אינפורמציה בין אילו מדינות קיימים חוזים של ידידות. האם יש משא ומתן בין עבר־הירדן ובין מדינות אחרות על חוזים של אי־התקפה או ידידות. אלה היו שאלות אינפורמטיביות וקיבלתי על זה תשובה פוליטית אידואולוגית) – **אתה נמנע מלחזור על שאלה נוספת ששאלת, שהנה קראת בעיתון על דברי עבדאללה, אשר הצהיר באוזני מישהו שהוא מחייב ברית מזרח־תיכונית למלחמה נגד הקומוניזם, ושאלת באיזה קשר זה עומד עם השא ומתן. אני אומר שהרקע של המו"מ שלנו עם עבדאללה רחוק מכל קונספציה של ברית מזרח־תיכונית ורחוק מהקונספציה של חזית אנטי־קומוניסטית כרחוק מזרח ממערב. לא היתה כל נגיעה בגישה זו. דובר אך ורק על היחסים ההדדיים בין ישראל לבין עבר־הירדן כאילו העולם לא קיים.**

אני מוכן לקבל את המישאלה ואבקש את לשכת היועץ המשפטי שלנו להמציא העתקים של חוזה אי־התקפה וחוזה ידידות לחברי הוועדה. לא השתקענו בלימוד ספרות זו כי לא הלכנו בדרך זו. זו היתה אבולוציה מאוד עניינית. אמציא טפסים, אבל יחד עם זה אני קובע שאותנו דבר זה לא העסיק.

לא ידוע לנו על שום משא ומתן שמתנהל עכשיו בין עבר־הירדן ומישהו על חוזה ידידות.

המשא ומתן עם מצרים והקשר למשא ומתן זה – אינני רוצה לחזור ולומר דבר שאמרנו לא פעם, שאנחנו מאוד מעוניינים בשלום עם מצרים ואולי בראש וראשונה אף על פי שהיא מקבלת נשק מאנגליה ואולי דווקא מפני שהיא מקבלת נשק מאנגליה. אבל אינני רואה לעת עתה נכונות מצד מצרים להיכנס לשיחות של שלום. נכון שישנם מקורות האומרים שאולי מצרים תהיה מוכנה לעת עתה לכרות חוזה של אי־התקפה. לא ניתן לנו לבדוק באופן מוחלט את אמיתות ידיעה זו. הממשלה החדשה של מצרים אפשר להמשיל אותה לספינקס. אינני יודע אם קבעה את עמדתה בשאלת יחסיה עם ישראל. באופן פורמלי כנראה שהיא נוקטת עמדה שעוד לא הגיעה השעה לשלום עם ישראל. אני יודע, שבפנים הם אומרים שכיום עניין ה"סיבוב השני" עוד לא פופולרי, אבל צריך להתכונן. ישנן שמועות של ויכוחים אם להמשיך בקו של זיון או ללכת בקו של ביסוס המצב הכלכלי. ידוע לנו, וזאת אני אומר בביטחון מוחלט, שבווין ניסה, בביקורו האחרון, לעשות קפיטל מזה שנותנים נשק למצרים ונכון מה שאמר חבר הכנסת [דוד] הכהן שזה יוצר מצב חדש של תלות באנגליה וזו אולי אחת הכוונות של אנגליה, ואולי דווקא משום שיצטרכו לסגת נסיגה גמורה מתעלת סואץ. הוא מאוד ניסה לדבר על לבו של נחאס פחה שצריך להגיע ליציבות ושלום עם ישראל

ואפילו אמר, שאם יהיו מוכנים אז אנגליה תנסה להשפיע עלינו שנעשה ויתורים ידועים. תשובתו של נחאס פחה בעניין זה היתה תשובה משתמטת, יותר שלילית מחיובית, אבל לא שלילית לחלוטין.

המצב הזה של מצרים הוא נימוק נוסף, לפי דעתי, לבוא להסכם עם מדינה ערבית אחרת, תהיה אשר תהיה.

יחסה של ברית המועצות – לדעת איננו יודעים, אבל אנחנו יודעים, בדרך כלל, שיש גישה שלילית להסכם עם עבדאללה שהם רואים אותו כווסל בריטי שקשור אתם בחוזה. אני רוצה לציין, שאנחנו מרגישים בזמן האחרון ידידות הולכת ועולה מצד הנציגות של ארצות "הדמוקרטיה העממית" אשר נמצאים אצלנו וגם בעבר־הירדן, רצון להיכנס לאווירה של יחסים תקינים וידידותיים בייחוד עם עבר־הירדן. מה שנעשה בכלל לא עובר דרכנו, אבל היחסים עם עבר־הירדן מוכרחים לעבור דרכנו וכאן אנחנו מרגישים בו. ביחס לנציגי מזרח אירופה הנמצאים כאן יש לנו יותר מושג באיזה כיוון כללי הם הולכים. אנחנו הסברנו לברית המועצות באיזה כיוון אנחנו הולכים בעניין זה ומדוע. לא שמענו שום השגות והרהורים. זה לא אומר שום דבר. אנחנו הצגנו דבר זה על הרקע הכללי של המצב שבו אנחנו נתונים – של מצור והסגר ומשטר של בדידות שבו נתונה מדינת ישראל – את הנזק שדבר זה גורם לנו והסיוע שיש בחתימת חוזה. הסתמכנו על זה שידוע לנו כי גם להם לא רצויה התלקחות חדשה במזרח התיכון, ואמרנו שאנחנו יום יום ושעה שעה בודקים את חוליות השלשלת המקיפה אותנו ובאשר אנחנו מרגישים שאיזו חוליה נחלשת אנו מנסים בנקודה זו לפרוץ את השלשלת. כרגע זו עבר־הירדן ואנחנו מנסים עם עבר־הירדן. המטרה היא לא להתרפק על מישהו אלא לפרוץ את חומת ההסגר על מדינת ישראל בכל האפשרויות ובמהירות האפשרית.

אני סבור שלא יהיה טעם רב אם אנחנו סתם כך נצהיר הצהרה חדשה.[8] אבל אני מניח שפרשה זו תסתיים איך שהוא, או בתוצאה או ללא תוצאה ואז יהיה מקום לומר משהו ואז יגיע הזמן לטפל בסוגיה זו שעמד עליה היושב ראש. ייתכן שזה יהיה בקרוב.

בנוגע לאספקת הנשק – לשאלה העובדתית אם פנינו אך ורק לאנגליה ולארצות הברית, התשובה היא לא. בשום אופן לא. לא רק פנינו אלא גם ניסינו להתקשר לא רק עם אנגליה וארצות הברית. אינני אומר דבר בנוגע לאלה שאתם הצלחנו להתקשר במערב אירופה. נמשכים הקשרים עם אותן הארצות

8 במהלך הדיון שאל היו"ר אהרונוביץ' אם לא ראוי נוכח ההזדיינות של ארצות ערב, והאשמותיהן את ישראל במגמות תוקפניות, כי הממשלה תפרסם הצהרה, להרגעת דעת הקהל בעולם, שאין לישראל כוונות תוקפניות.

במזרח אירופה שהיו קודם, אם כי צריך להיות ברור שמטוסי דחף [סילון] ונשק כבד לא נשיג שם עכשיו.

אשר לברית המועצות, אני רוצה לומר שמזמן הסירוב האחרון של וישינסקי בעניין אספקה הנשק, לא פנינו עוד. הוא אמר: "למה לכם לקבל נשק מאתנו? אם ניתן לכם אקדח יאמרו שנתנו לכם פצצה אטומית. זה רק יכביד עליכם". אם שואלים אותי איך אפרש את עמדת ברית המועצות לגבי אספקת הנשק למדינת ישראל, אפרש זאת בפירוש מאוד פשוט ומעשי: כאשר הם נותנים נשק בידי מישהו הם שואלים את עצמם בידי מי יישאר הנשק ואינם יכולים להיות בטוחים שלפני שיספיקו לעשות משהו הנשק לא יילקח מאתנו. אינני יודע גם אם הם מעוניינים להחריף את יחסיהם בזירה הבינלאומית כתוצאה מהופעת נשק שלהם בפינה זו במזרח התיכון. אינני בטוח שאלה ולא אחרים הם השיקולים שלהם. כאן לא שאלה שנצהיר הצהרות של נאמנות לברית המועצות. להם יש שיקולים גיאופוליטיים וצבאיים אובייקטיביים.

כיוון שהכרחי לנו נשק ולא נוכל ליצור סוגים מסוימים בעצמנו, גם לא נשיג אותם מהמרס, לא הצלחנו להשיג מברית המועצות ולא הכל נוכל לקבל מארצות "הדמוקרטיה העממית". ברור שנוכל להשיג זאת רק מהמערב. לא לכל ארץ במערב יש מה שדרוש לנו. להן אין מטוסי דחף ולכן אנחנו פונים לארצות הברית ולכן אנחנו פונים גם לאנגליה – אבל פנייתנו לאנגליה יש בה יותר משום התגרות כדי לגלות את הקלפים שלה, שהנה למצרים היא נותנת ולנו היא לא נותנת ולהביא דבר זה לידי בירור.

אשר למונח של אי־התקפה. חבר הכנסת בגין גורס שאי־התקפה פירושו שלום. ייתכן. אם אפשר לעשות שלום בלי החזרת פליטים, בלי מעבר טריטוריאלי בחוף אחר, אלא רק במחיר של אזור חופשי בנמל חיפה ובעד זה לקבל תשלום של יחסים כלכליים, זה כדאי. אבל אינני משלה את עצמי. זה בכל זאת לא שלום, כי לא תהית קביעת גבולות טריטוריאליים של שתי המדינות. בפירוש אמרתי שנשארו שאלות פתוחות ועומדות – לא יהיה חילוף נציגים דיפלומטיים, אינני יודע אם יהיו נספחים מסחריים. לכאורה צריך שיהיו. כל צעד כזה יצטרך להתגבר על תלי תלים של איבה ומשפטים קדומים ודעת קהל, וחשש שמא הצד שכנגד יקדיח את תבשילו. זהו צעד לקראת שלום. גם בהסכם שביתת הנשק נשתמע הרבה יותר משביתת נשק. אני חושב שחיצי הביקורת לשביתת הנשק היו שנונים דווקא מסיבה זו. גם אז היתה שאלה מה העמדה העקרונית. ייתכן שכעבור ימים אחדים נצטרך לרשום לעצמנו שגם עניין זה לא הצליח. לא קיפחנו שום דבר בענין זה זולת עמדתנו הקבועה, שאנחנו מוכנים להסכם שלום. נתנו עדות מעשית לכנות עמדתנו זו.

בשלב זה התנהל דיון קצר. ח"כ בן־אהרון שאל אם אפשר לקבל התחייבות משר החוץ, כי לפני שהחוזה ייחתם, לאחר שיושלם ויהיה מוכן לחתימה, ייתקיים בו דיון בוועדת החו"ב. גם ח"כ בגין דרש קיום דיון כזה.

מ. שרת – שר החוץ: אינני יכול לתת את ההתחייבות אשר מבקש חבר הכנסת בן־אהרון ואסביר מדוע. אין כאן כוונה להתחמק מדיון ומביקורת, זה נובע מטיבו של העניין, אשר מחזיר אותנו לנקודה העיקרית: האם מעוניינים בהצלחת הניסיון הזה או שמעוניינים בכישלונו? אם מעוניינים בכישלונו של העניין הזה, נעשה דיון לפני שייחתם. כאן ישנה שאלה של מלחמה לחיים או למוות [בירדן], לא של אנשים, אלא רעיון ותפיסה ידועה נלחמים לחיים ולמוות. המצב מעורר בתכלית ומגויסות כל מיני השפעות נגד. אין לבטוח שמה שאומרים [שם] היום יהיה גם מחר. נניח שיושבים בישיבה ארוכה, קובעים דברים ואפשר כבר לחתום. אם תהיה הוראה לא לחתום עד אשר יהיה דיון, אינני יודע מה יכול לקרות תוך שלושת ימים אלה, איזה משברים ואיזה הלכות רוח ישתררו. גם אינני יודע מה ייתן ומה יוסיף הדיון. העמדות [בכנסת] ברורות. ישנן סיעות שמחייבות זאת, גם אם הן מבקרות סעיף זה או אחר, וישנן סיעות השוללות את ההסכם גם אם הן יכולות להודות בחיוב של סעיף זה או אחר. מה ייתן הדיון חוץ מזה שהוא מחייב עיכוב? לא אומר שזה מבטיח כישלון אבל פותח פתח לכישלון. אני כולל בזה גם את הממשלה ולא רק את הוועדה. כמובן שישנה שאלה של הוראות שעליהן אי־אפשר לעבור.

שאלת המיעוט הערבי מחייבת דיון מעשי

סעיף ב׳: ענייני סדר היום (המיעוט הערבי במדינת ישראל)

היו״ר י. שפרינצק מסר את רשות הדיבור לח״כ משה ארם (מפ״ם), שבשם מפלגתו ביקש להעמיד לדיון מקיף את מצבו של המיעוט הערבי בישראל. בין השאר אמר, כי ״שנתיים לאחר קום המדינה ושנה וחצי לאחר סיום הקרבות רוח רעה, רוח פרוצה, מהלכת במדינת ישראל ביחס למיעוט הערבי״.

מ. שרת – שר החוץ: אני רוצה להגיב בשם הממשלה על הצעתו של חבר הכנסת ארם. לפני שאעשה זאת, ארשה לעצמי להעיר הערה על הנוהל ההולך ומשתרר אצלנו לגבי הצעות לסדר היום. ארשה לעצמי לגזול רגעים ספורים מהכנסת. אני חושב שמותר לי הדבר, משום שאינני גוזל הרבה מזמנה של הכנסת. נדמה לי שהולך ומתקבל אצלנו נוהל משונה מאוד. מובאת הצעה לסדר היום. עצם ההצעה אומרת כי יש לדון ולהחליט אם יהיה דיון על ההצעה לגופה או לא. אבל מי שמביא את ההצעה מלווה אותה בהסבר השנוי במחלוקת, ובציון עובדות שלדעת אחרים הן מופרכות או בלתי נכונות. אם יבוא מישהו לענות מייד ובו במקום על ההסבר המופרך ועל העובדה הבלתי נכונה, הרי הוא נכנס מייד לוויכוח לגופו של עניין וחורץ את משפט השאלה העומדת לסדר היום. לעומת זה, אם לא תבוא תשובה מיניה וביה על הדברים האלה, הרי הם נחרתים ברישומה של הכנסת וברישומו של הציבור, ועל ידי כך נגרם עוול לאמת לפי דעת הצד שכנגד.

אני סבור שאין בשום פנים לקיים ולקדש נוהל שכזה. אחת מן השתיים: או שההצעה היא רק לסדר היום ואז יש רק להציע אותה ואז תבוא ההחלטה אם דנים או אין דנים, או שמוחלט מראש שיש ויכוח לגופו של עניין ואז יש ויכוח מקיף. אין לקיים את הוויכוח למקוטעין ולחצאין.

עכשיו לגופו של עניין. אני לא אענה על הערכות שהשמיע כאן חבר הכנסת ארם ולא אעמוד על עובדות. אני סבור, וגם משוכנע, כי השאלה שהוא עורר אינה שנויה במחלוקת בינינו, בין המפלגות. אפשר להציב אותה מעל הדוכן הזה מן השפה ולחוץ כשאלה השנויה במחלוקת בין מפלגות, אבל כל היודעים את

---

1 מתוך הפרוטוקול. *דברי הכנסת 4*, עמ׳ 948–949, סעיף ב׳. הישיבה התקיימה בבית הסוכנות היהודית, ירושלים.

המציאות ואת העובדות. יודעים כי אין השאלה הזאת, בשום פנים ואופן, שנויה במחלוקת בין מפלגות. אין זו גם שאלה השנויה במחלוקת בין הממשלה ובין האופוזיציה.

העקרונות שנקבעו לגבי מעמד כל אזרחי מדינת ישראל, עקרונות של שוויון ושל צדק ושל סיפוק צרכים בלי איפה ואיפה על ידי המדינה הם עקרונות המקובלים על כולנו, וכולנו נאמנים לעקרונות האלה במידה שווה, וזהו סילוף המציאות אם איזו סיעה, או איזה יחיד, יבואו לדגול בעקרונות אלה כאילו הם בלבד נאמנים להם ולהאשים אחרים בהפרתם.

אין זו שאלה בין מפלגות, אין זו שאלה בין הממשלה והאופוזיציה, זאת שאלה בין עקרונות המקובלים על כולנו ובין מציאות מורכבת מאוד שאנו כולנו נאבקים איתה, מציאות שהיא פרי הבדלים של דורות ושל מאות בשנים, מציאות שהיא מוֹרָשָׁה של מלחמה, מציאות שהיא פרי מצבים יוצאים מן הכלל שהינם תוצאה מן העובדה שעדיין אין שלום בינינו ובין המדינות השכנות וסביבתנו נסערה.

זהו מצב העניין. לא תצמח כל תועלת לנו ולקיום העקרונות שבהם כולנו דוגלים מבירור סתמי וסיטוני, שייערך במסגרת הכנסת כולה והוא לא יוכל להיות כאן אלא בירור סתמי וסיטוני. לנו דרוש לא בירור עקרוני, אלא בירור מעשי. לא בירור מופשט אלא בירור ענייני. בירור כזה לא יהיה במסגרת הכנסת. כדי שהבירור הזה יהיה מעשי, ענייני ויעיל, כדי שהוא ידריך את כולנו לקיום העקרונות המקובלים על כולנו, אנחנו צריכים לחדור לעומקו של העניין ולברר וללבן כל עובדה מכל צד של השאלה. כאן לא נוכל לעשות זאת ולו רק מפני שלא נוכל בכנסת להסתייע בידיעתם ובעדותם של האנשים הממונים על העניינים האלה ומכירים אותם מתוכם, יודעים אותם לפַנים ולפנים. אין כל כוונה להשתיק עוולות וקיפוחים. להיפך, אני אציע את הצעתי מתוך כוונה רצינית מאוד לגלות, ללבן ולפענח דברים ולא להשתיקם.

כבר אמרתי, שהשאלה אינה שנויה במחלוקת בין המפלגות. רק בירור ענייני, כזה שאני מתכוון אליו, ולא כפי שיהיה אם תתקבל הצעת חבר הכנסת ארם, יוכיח שלמעשה אין השאלה הזאת שנויה במחלוקת בין המפלגות. רק בירור כזה ילבן כיצד, במקרים שונים ובנסיבות שונות, התנהגו חברי מפלגה זו וחברי מפלגה אחרת. אם יתקיים הבירור פה, הוא אולי יבהיר כמה עובדות שאינן ידועות או שגילויין אינו רצוי למישהו. אבל גילוי כזה לא יועיל לעניין. ואני מתכוון קודם כל ובראש וראשונה לתועלת העניין. לכן אני מציע לכנסת להעביר את השאלה הזו לוועדה, להטיל את בירור העניין על הוועדה לענייני חוץ וביטחון – (קריאה: מדוע לא לוועדת הפנים?) – אני אומר מה שהממשלה חושבת בעניין

זה. אם יציעו שהעניין יבוא לבירור לפני שתי הוועדות יחד, אני מניח שיש לי הסמכות להסכים לכך, אבל כשלעצמי הנני סבור שהדבר צריך לבוא לפני הוועדה לענייני חוץ וביטחון, באשר זהו מכשיר הכנסת לבירור שאלות מדיניות. ועדה זאת תוכל להרחיב את היקף הבירור והיא תוכל להעמיק אותו, דברים שהכנסת לא תוכל לעשותם. ואין צורך לומר כי אני בטוח, שהוועדה לענייני חוץ וביטחון תשמח להזמין את המציע, את חבר הכנסת ארם, להשתתף בדיון. זוהי הצעה בשם הממשלה, אדוני היושב ראש.

הצבעה

בעד ההצעה לדון בשאלה במליאת הכנסת מיד – 18

בעד ההצעה להעבירה לוועדה המתאימה – 43

ירדן הפסיקה את המשא ומתן לשלום

סעיף ב׳: סקירה

היו״ר שר האוצר אליעזר קפלן פתח את הישיבה ומסר את רשות הדיבור לשר החוץ.

השר מ. שרת: התכוננתי להציע בישיבה הזאת לממשלה לשחרר אותי מהחובה למסור דוח לממשלה על כל שלב ושלב במהלך איזה משא ומתן, המתנהל בהתאם להחלטת הממשלה ועל יסוד עקרונות שנקבעו על ידה. לא התכוונתי להציע לתת ״קֶרֶט בְּלַנְש״, סמכות בלתי מוגבלת למשרד החוץ, אבל משא ומתן המתנהל על יסוד החלטת הממשלה ובהתאם לעקרונות שהיא תקבע. יכול משרד החוץ לברר ולתהות על הקנקן ולנהל משא ומתן ולהביא אחר כך לממשלה דבר מוגמר, שעליו אפשר לחתום או לא לחתום. זה נחוץ כדי להעמיד טריז בפני כל מיני פורענויות שהתרחשו בזמן האחרון. אבל אצטרך לדחות את הצעתי לפעם אחרת – (קריאה: איש לא פרץ בצעקת מחאה נגד זה) – מכיוון שפרק ידוע מסתיים, אני צריך למסור על סיומו.

הפרק הזה של משא ומתן עם ירדן נסתיים, ונסתיים בלי כריתת הסכם. כפי שאפשר היה לראות גם מהעיתונות, היתה התרוצצות רבה שם בפנים והיתה גם התרוצצות מבחוץ. היו השפעות רבות מאוד מעיראק, מהלבנון וממקומות אחרים. הדבר נגמר במעין פשרה בין המלך והממשלה [שלו]. אפשר להעריך את הפשרה הזאת: מי פיתה את מי? הממשלה אמרה שהיא מקבלת את תוכנית המלך שיש לעשות הסכם לפי כל היסודות שהמלך דיבר עליהם. המלך הסכים שאי־אפשר לעשות זאת עכשיו, אלא צריך לחכות עד לאחר הבחירות [לפרלמנט הירדני] – (השר הרב י. ל. מימון: מתי תהיינה הבחירות?) – תוך 25 יום מאתמול.

נתקבלה החלטה בעניין זה על ידי ממשלת ירדן מה צריך להודיע לנו, והדבר הזה נערך בכתב והוקרא באוזנינו כמו שמקריאים note verbal, כלומר, נמסר בכתב בלי חתימה, אבל הודעה שהוקראה מן הכתב לפני אנשים חיים. הדובר בשם הממשלה [הירדנית] קרא כך: ״בפגישה האחרונה הסברתי לכם את החלטתנו לכרות הסכם, אשר יהיה לתועלת לשתי הארצות. ראיתם מהטיוטה שנתתי לכם העתק ממנה באותה פגישה, כי בכללותה ובסעיפיה אין היא חורגת ממה שהואיל להצהיר הוד מעלת המלכות וכולי״ – ופה יש שורה שלמה של תוארים.

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיף ב׳. ראש הממשלה ב״ג בחופשה. יו״ר הישיבה א. קפלן.

במילה אחת: המלך – "בהצהרתו על סעיפי ההסכם, אשר העתקים ממנה נמצאים בידיכם ובידינו. העניין שהושמט באותו שלב היה עניין הקשרים המסחריים והשיתוף הכלכלי. זה נובע מכך, שנסיבות משפטיות ועובדתיות מונעות בעד ביצוע העניין הזה בזמן הנוכחי, לפני שיסולקו כל המעצורים הקיימים. זוהי דעתנו הנשענת גם על הפקודות וההוראות של הוד מלכותו" – על ידי זה הם רוצים לומר, שבזה יש חזית משותפת – "והמצב יישאר כמו שהוא, אבל נוסף דבר חדש והוא התנועה שעוררו אויבים, נרגנויות ודיבות שהפיצו על כוונתנו ומטרתנו. מכיוון שאנו עומדים ערב בחירות, איננו סבורים כי יהיה מהתבונה, או לטובת העניין, שנוסיף להתקדם באווירה ששולטות בה נרגנויות ואשר בה מתאמצים דורשי רעתנו להיבנות מזה. אנו סבורים כי הדרך המתאימה היא לדחות את השיחות עד לאחר גמר הבחירות, ויש לראות את ההפוגה הזאת כהפסקה ולא כניתוק, ואנו מקווים כי המגע יתחדש באותו שלב, באותה הרוח ובאותו הכיוון, אשר אתם הבאתם אותו לידי גילוי בעבר ואשר אנו מצידנו מאשרים אותם מעכשיו".

זהו המסמך – (השר ד. רמז: הוא מזכיר שתי טיוטות) – כי יש טיוטה שהמלך הציע את הצעתו הראשונה. אחר כך היתה טיוטה שנחתמה בראשי תיבות, ואחר כך באה הטיוטה של חוזה. זאת אומדת, למעשה היו שלוש טיוטות. הם מזכירים את זו שנחתמה בראשי תיבות וזו של החוזה, שהם הביאו לפגישה ושאנו דחינו אותה, אשר בה ישנם עוד דברים לרעותא [לחומרה].

הם טענו שלו היתה אווירה אחרת, אפשר היה אולי ללכת הלאה. המלך טען כך, על כל פנים. אבל כאשר יש סערה מסביב ויש פה צורך לעשות פעולות תחוקתיות, הרי אם לעשות פעולות תחוקתיות כאלו ערב בחירות, כשהפרלמנט מתפזר, זה ייתן קלפים בידי אויביו. הוא, אומנם, היה מוכן ללכת לזה, אבל הממשלה יותר אטית. הוא הביא את הממשלה לידי הסכמה לעמדתו, אבל אינו יכול להתעלם מהשיקולים האלה, ולכן מוכרח היה להסכים שיש לדחות זאת עד לאחר הבחירות. זהו המצב.

לפי דעתי, איננו צריכים לפרסם שום דבר. זהו טקסט ההחלטה של הממשלה ופאוזי מולקי [ראש לשכת המלך] קרא אותו. אפשר לראות רבותא בזה שיש כאן התחייבות מצד הממשלה על ההסכם והבטחה שאחרי הבחירות תתחדשנה השיחות. אומנם, הבחירות יכולות גם להביא לידי ממשלה אחרת. כמובן, הכל יכול להיות במשך חודש ימים – (השר א. קפלן: אני רוצה לדעת אם הבינותי נכון. בסוף דבריך אמרת, שפה יש הודעה, שעם חידוש המשא ומתן יכללו בו גם את הסעיף על קשרים מסחריים וכלכליים) – מתוך "לאו" אתה יכול לשמוע "הן". הם אמרו שמה שהם הכריזו בטיוטה שלהם, בשלב הזה, הוא עניין הקשרים המסחריים והשיתוף הכלכלי והם השמיטוהו מפני "שהנסיבות המשפטיות והעובדתיות מונעות בעד

ביצוע העניין הזה בזמן הנוכחי, לפני שיסולקו כל המעצורים הקיימים". אך לא נאמר: "ואחר כך נגשים את זה", אלא נאמר שימשיכו את השיחות באותה הרוח ובאותה המטרה – (השר מ. שפירא: אין מה להוסיף לגופו של העניין. זה לא תם ולא נשלם. אני רוצה לשאול: האם נעשתה חקירה בקשר לפירסום בעיתון "הארץ"?[2] איני יודע עד כמה הזיק הפירסום או לא. בוודאי שלא הועיל, אבל אני חושב שזה מחייב חקירה) – **לא הועיל! ונערכת חקירה** – (השר מ. שפירא: בי"ת, אני רוצה לשאול אם יש איזו־שהן ידיעות מז'נבה. מה שיש בעיתונות – מדאיג, כמובן, מאוד. כנראה, שהם הולכים ללא כל הסתייגות[3]) – (השר א. קפלן: יושב ראש הכנסת הודיע אתמול בישיבה, שההצעה להעמיד על סדר היום את שאלת עבר־הירדן נדחתה לשבוע אחד. האם אתה חושב, שלאור המצב אפשר לדון על זה בכנסת, או שצריך לדחות זאת לזמן בלתי מוגבל?) – (מר ז. שרף (מזכיר הממשלה): מה שיהיה בכנסת זה דיון אם להעמיד שאלה זאת לדיון) – **אם לענות על זה, הרי צריך לומר שאין זה נכון, שהכנסת מעמידה שאלה זו לדיון, אלא סיעת "חרות" נרשמה להעמיד כהצעה לסדר היום את שאלת המשא ומתן עם עבר־הירדן. היא יכולה היתה לעשות זאת, ואפשר היה להעביר את הצעתה לוועדה או להוריד אותה מסדר היום. אבל היא עצמה דחתה את זה לשבוע. מדוע? כי התברר לה, שתוך ימים אחדים יתברר העניין, אם זה מעשי או לאו.**

מה היא תעשה בשבוע הבא כאשר יתברר שהענין איננו מעשי? איני יודע. היא יכולה לומר: למה לנו לעורר שאלה בחלל ריק? ולעומת זה, היא יכולה גם לדרוש לברר את זה כפרינציפ. אם היא תדחה – מה טוב, ואם לא – צריך לדרוש הצבעה בעניין זה. פעם אחת כבר הציע הצעה כזאת מר ורהפטיג, אך זו הורדה מסדר היום.

השר קפלן שאל אם יש ידיעות נוספות מבגדאד בנוגע להחלטה על יציאת יהודים. השר רמז שאל מה בדבר ידיעות בעיתונים כי סודר עניין משלוחי נשק מארה"ב לישראל.

השר מ. שרת: **אין לנו ידיעות נוספות על עיראק. אנו משתדלים לברר. אין לנו שום ידיעות נוספות על סידור איזה משלוח נשק מארצות הברית. אני מתייחס באי־אמון גמור ומוחלט לבשורות מעין אלו מפי יהודה טלר[4] ב"דבר". בעיתון היו שני דברים כאחד: אל"ף, הטלגרמה של יהודה טלר, בי"ת, מסמך. ואם קוראים את זה האחרון**

---

2 הכוונה לכתבת סופרו המדיני של העיתון: "חוזה אי־התקפה והסכם כלכלי מסחרי עומדים להחתם בין ישראל לעבר־הירדן" ("הארץ" 1.3.1950).

3 בישיבתה בז'נווה ב־2.3.1950 קיבלה מועצת הנאמנות את סעיף הגבולות של ירושלים הבינלאומית כפי שהוגדרו בהחלטת עצרת או"ם ב־29.11.1947 ("הארץ" 3.3.1950).

4 יהודה (ג'אד) טלר (1912–1972), עיתונאי, סופר ומשורר. יליד אוסטריה. בארה"ב מ־1921.

אין צורך להיזקק לטלר או לכותרת בעיתון. בכלל, כל הכותרת היא משונה בתכלית ויוצאת דופן ואיננה הולמת את המצב. אבל יש בעיתון מכתב אשר בו מודיעה ארצות הברית על הקו שלה, שלצורכי התגוננות פנימית אפשר לקנות אצלה נשק. דבר זה מתיישב עם המצב הקיים. כי משלוחי הנשק הגדולים זורמים למצרים לא מארצות הברית אלא מאנגליה. לא באנו כלל לארצות הברית בתביעה שלא תמכור נשק לערבים, אלא שתשפיע על אנגליה שתחדל למכור נשק לערבים, ואם לא תצליח להשפיע בכיוון זה – להשיג את הסכמתה למכור גם לנו אותו הנשק.

המצב הוא כזה, שישנם סוגי נשק שאפשר לקנות בארצות הברית ואנו קנינו אותם, אבל אלה אינם פותרים את השאלה ואינם מתחילים אפילו לפתור אותה נוכח משלוחי הנשק של אנגליה לארצות ערב. לומר שארצות הברית נוקטת בקו שמותר לשלוח נשק להתגוננות פנימית, זה איננו מעלה ואינו מוריד ואינו משנה כמלוא הנימה את המצב הקיים, אשר בו הארצות הערביות קונות נשק מאנגליה, אשר בו אנו יכולים לקנות סוגים ידועים של נשק לא־כבד מאמריקה. ידיעות ישירות בעניין זה אין לנו. יכול להיות שהן ישנן עתה בקריה, כי המברקים מתקבלים כרגיל בלילה ואני טרם קיבלתים.

אשר למועצת הנאמנות, המצב הוא כזה: היתה הצעה של גארו. אנו היינו נגדה, הערבים – נגדה, האנגלו־סכסים – בעדה. כנראה שגם הוותיקן לא היה בעד, באשר היה סבור שזוהי נסיגה נחפזת מתוכנית הבינאום הגדולה. יש שהיו נגד, כי סברו שזה נותן יותר מדי לבינאום, ויש שהיו נגד כי סברו שזה נותן פחות מדי לבינאום, והוותיקן אמר שעוד מוקדם לסגת מהבינאום המלא. כך שההצעה יצאה לגמרי מבודדת וירדה מעל הפרק ואז נשאר המוצא אשר יש לה על ידי ההוראה מהעצרת: לגשת לחיבור החוקה [לירושלים].

ארצות הברית אמרה שאינה יכולה לחבל בהחלטה הזאת. אין אפוא ברירה למועצת הנאמנות אלא לפעול לפי הצעת העצרת. אבל לאחר שהתקנון[5] הזה יעובד, תהיה מועצת הנאמנות מחוייבת לפנות לשני הצדדים האוחזים ביד ולומר להם: "הנה, זהו התקנון. מה יש לכם להגיד על זה?" ואז שני הצדדים יענו על זה, והדברים יבואו לדיון מחדש. ארצות הברית הוסיפה ואמרה, ש"אם עד אז יהיה הסכם בין ישראל ובין עבר־הירדן" – ובמקרים ידועים הוסיפה – "אם יהיה גם הסכם עם הוותיקן, אפשר יהיה לבוא ולומר בעצרת שניקח את הסכמת שני הצדדים כיסוד לפתרון. אך אם לא יהיה הסכם, איננו יודעים מה יהיה וייתכן שלא נוכל להפריע שהדבר הזה ילך הלאה. כי העצרת היא מעל לכל".

ברור, שהמצב חמור. ברור, שההחלטה להעביר את המשרדים [של הממשלה]

---

5 על חוקה או תקנון לירושלים המבונאמת ר' לעיל מסמך 1 הע' 3.

לירושלים לא הועילה. כי כלפי העולם החלטנו שהבירה נשארת בקריה [בתל אביב] ומשרד החוץ ומשרד הנשיא יישארו בקריה. במקום שנעשה בזאת הפגנה חיובית, עשינו הפגנה שלילית. עכשיו יוצא שאיננו יכולים להוציא את משרד החוץ מהקריה, כי העולם איננו מכיר בזה. על כל פנים, צעד זה לא העלה ולא הוריד במועצת הנאמנות, והמשען שלנו כנגד מועצת הנאמנות זה לא המשען שיש לנו משרדים בירושלים, כי היא בין כך בחזקתנו ואין כוח אשר יוציא אותנו ממנה.

היתה הפסקה [בדיוני מועצת הנאמנות] לשבועיים. עד עכשיו קיבלו סעיפים של התקנון, אבל עוד לא הצביעו על התקנון כולו. אך כאשך ישובו לדון על זה בעוד שבועיים, יקבלו את התקנון ואז תחול הפסקה עד חודש יוני, שבו מתכנסת מועצת הנאמנות מחדש בניו־יורק. בחודשים אפריל, מאי וחלק מיוני נצטרך לחבר את תשובתנו על התקנון אשר, כפי שיש להניח, יוגש לנו אז. אם באותו פרק זמן גם יתחדש המשא ומתן עם עבר־הירדן, יהיה בזה חיזוק רב לעמדתנו ואם לאו – אנו נשענים רק על מה שיש בשלבים האחרונים של המערכה. כמעט ברור שאם סיכום הדבר יידחה עד יוני, הרי כבר לא יספיקו לקיים כנס מיוחד של העצרת, כי אם מועצת הנאמנות תדון בדבר בסוף יוני, הרי שביולי ואוגוסט לא יכנסו את העצרת, היות ובספטמבר היא בין כך מתכנסת ובמושב העצרת בספטמבר תתלקח כל המדורה מחדש.

בישיבת הממשלה, שלא בנוכחותי, הודיע ראש הממשלה מר בן־גוריון, שבענייני הערבים הוא יבקש אותי לטפל בכנסת. כאמור, לא הייתי אותה שעה בישיבה, או שאיחרתי לבוא או שהקדמתי ללכת ממנה, ואחרי הישיבה הודיע לי מזכיר הישיבה, כהוראה, שעלי להיות מוכן לטפל בשאלה הזאת. זה מה שיש לי לענות מבחינתי־אני – (השר מ. שפירא: אתה מסכים לזה?) – יש פנים לכאן ולכאן. איני אומר, שזה מחוסר היגיון שאני אטפל בזה. קודם כל, זאת שאלה מדינית מובהקת. שנית, זוהי שאלה שאני מטפל בה כל הזמן. יש לשכה לענייני הערבים על יד משרד ראש הממשלה, וראש הממשלה ביקשני לשים עין על הלשכה הזאת, שהיא תתייעץ אתי בכל העניינים האלה ואני מטפל בזה. יש היגיון האומר שהיות וזה עניין פנימי, הרי צריך לטפל בזה שר הפנים. ואם שר הפנים – פירושו של דבר שזה צריך לעבור גם לוועדת הפנים. אולם לברר דבר זה בנוכחות הערבים אינו נראה לי, אם כי סיעת מפ"ם הציעה דבר זה.

סיעת מפ"ם נוהגת פה לא חסידות, כי אם התחסדות והיא מופיעה כלפי חוץ כמגינה על הערבים. אולם למעשה, במידה שהדבר הזה נוגע להתנהגות מפקדים, צבא, משקים תופסי קרקע, לא רק שיש הבדל, אלא יש שורה שלמה של "מעשים נאים" הרשומים על חשבון חברי מפ"ם. דבר זה צריך פעם להוקיע על ידי עובדות, אבל לא כל אחד יכול לעשות זאת. זה מאוד לא נוח לעשות בנוכחות הערבים.

סיכום מגעי השלום עם ירדן

משה שרת: הפגישה הזו אינה מיועדת לספק חומר לפרסום. גם העובדה שהפגישה מתקיימת אינה לפרסום. אין זאת אומרת שההסברה שתימסר פה אינה מוצעת להדרכה ולהארת דברים במאמרים, אבל בשום פנים ואופן אינה מיועדת לשמש חומר אינפורמטיבי. אני רוצה לסקור באופן תמציתי את השתלשלות הפרשה שאנו קוראים לה "מגעים או שיחות עם ממשלת עבר־הירדן",[2] ולהגדיר את השלב שאליו הגענו בעניין זה.

איני צריך לפרש, כי כל הפרשה הזאת התנהלה מצידנו על יסוד עמדה ברורה של ממשלת ישראל. ראשית, שהיא בעד שלום עם השכנות של ישראל, ושנית, שהיא אינה מוציאה מכלל זה את המדינה הנקראת "הממלכה הירדנית ההאשמית". ייתכן שהשאלה הזאת שנויה במחלוקת במדינה ובכנסת, אבל זאת העמדה של הממשלה, עמדה הנשענת על רוב ברור ומפורש בכנסת. היה פעם ניסיון להביא את השאלה להצבעה בכנסת והדבר נדחה. והמעיין יעיין.[3]

את הפרשה הזאת, שנמשכה או נמשכת זה הרבה שבועות, אפשר לחלק לשלושה פרקים כלליים. בפרק הראשון נעשה ניסיון לברר אפשרות של שלום גמור וכולל, זאת אומרת של הסדר סופי והסדר מקיף. הפרק ההוא נמשך כמה שנמשך. אין זה גם מענייני לציין תאריכים, והתברר שעדיין מוקדם לנסות לגשר את הפרץ. אני רוצה לציין, כי הדבר הזה נתברר נוכח מצב מסוים שבו נמצאת דעת הקהל הערבית בכלל, וכן דעת הקהל של אותה מדינה ערבית בפרט. מה כוונתי בהדגשה זו? כוונתי כי אנו התרשמנו ברור, שעמדת הצד שכנגד לא היתה מבוססת על הכרת הנושאים והנותנים, כי אם על ידיעתם המציאותית במצב דעת הקהל ועל המסקנה שהם הגיעו אליה, שהם לא יוכלו להצדיק בעיני דעת הקהל אם הם יחתמו על הסכם באותם התנאים שאפשר היה לחתום עליו. זאת אומרת, אותם הוויתורים שאנו עמדנו עליהם. לא שהם היו סבורים שאלה הם פגעים במדינתם ובערבים. הם היו מוכנים להסכים, שאלה ויתורים המתקבלים על הדעת. ולעומת זה, דברים שהם דרשו ושאנו בשום פנים לא יכולנו להסכים להם, לא שהם היו משוכנעים שהם מצווים מתוך הכרתם לעמוד על הדרישות האלה ובלעדי סיפוקם לא ייתכן שלום בין שני הצדדים, אלא שוב, נראה להם כי

---

1 מתוך הפרוטוקול. הפגישה עם עורכי העיתונים (פרט ל"קול העם") התקיימה ביוזמת שר החוץ.

2 למעשה, הניסיון להגיע לחתימת הסכם שלום בין ישראל וירדן.

3 ר' *דברי הכנסת 3*, עמ' 444–447, וכן לעיל הערת עורך בסוף מסמך 1 עמ' 30.

באם ויתורים כאלה ייעשו מצידם, תקצר ידם מלשכנע את הציבור כי זה ויתור מוצדק, ובערך בהבנה זו של המצב נסתיים הפרק הראשון.

אחר כך החל פרק שני. הנושא לא היה כבר הסדר כולל, אלא הנושא היה ירושלים. מה שנתן טעם מיוחד של חשיבות ודחיפות לפרק השני היה המשבר שעדיין אנו עומדים בו ביחסינו עם האו"ם. העובדה שגם לאחר שירושלים נתונה בחלקה הגדול למרותנו, ובחלקה הקטן למרות הצד שכנגד, וגם לאחד שנעשה הצעד ההפגנתי הגדול של הכרזתה כבירה [של ישראל] והעברת המוסדות הפרלמנטריים והביצועיים, גם לאחר זה המשיכה מועצת הנאמנות בחיבור חוקת ירושלים המבונאמת כאילו לא קרה דבר, ושאם הדברים יהיו כך, אז במוקדם או במאוחר נגיע שוב להתנגשות בינינו ובין האו"ם. במצב זה נראה לשני הצדדים, שאם אפשר להגיע לידי הסכם מבודד בעניין ירושלים, ולהציג עמדה מאוחדת כלפי גופים שלישיים, זה עלול להחזיר את הדיון במוסדות הבינלאומיים לרקע מציאותי, אשר ההסכם ישמש לו בעצם בסיס. כך נראה לשני הצדדים שאפשר בדרך זו להוציא באופן מוחלט וניצַח מידי תובעי הבינאום את הקלף העיקרי שבידם, והוא כי בלי בינאום נשקפת סכנה של אנרכייה, אם לא חידוש של מלחמת דמים באזור של המקומות הקדושים. במצב בלתי מיוצב זה שבו הדברים נתונים, מצב של שביתת נשק ודיונים מזמן לזמן ושאלות פתוחות שנשארו, על ידי הסכם בשאלות אלה אפשר את הקלף הזה להשמיט ולערער את העמדה הזאת. ונמשך פרק, שוב לא קצר [של מגעים עם ממשלת ירדן], בשאלת ירושלים. השאלה היתה לא להגיע אך ורק לאיזו עמדה משותפת בשאלת המקומות הקדושים, באשר השיקול היה כי זה אולי לא יספיק אם מתחת לזה לא יהיה הסדר מוחלט המניח את הדעת בנוגע לירושלים כולה. גם כאן נתקלנו בסירוב הצד שכנגד לוותר על העניינים שנראו לנו כהכרחיים לגבי הסדר בעניין ירושלים, ונתקלנו בדרישות אשר בשום פנים לא יכולנו לספק אותן.

בשלב זה נדלפה לעיתונות ידיעה על כישלון של המשא ומתן. הידיעה הזאת היתה מאוחרת בכמה וכמה שבועות. במידה שהיה בה שיקוף של העניינים היא שיקפה שלב שהיה כבר מאחורינו. איני רוצה כרגע להעריך את כל הפרשה הזאת ולהעריך תגובות פובליציסטיות שבאו לידי ביטוי ולא התאימו לחומר [חומרת] העניין ולא לכל הסבך שבו. אני רוצה רק לציין את העובדה, כי לא הייתי מצטער על הפיגור הזה. הייתי שמח לו היה יותר גדול. ואז החל פרק שלישי.

הפרק השלישי מבחינת היקף העניינים החזיר אותנו להיקף הכולל, בכלל זה גם ירושלים, אבל מבחינת הסופיות של ההסדר הוא ניסה לתפוס את העניין במיעוטו ולא ברובו. הכוונה היתה להגיע להסדר שמתפשט על שטח כל העניינים, אבל לא קובע מסמרות בנוגע לכולם. לא הסכם שלום, אבל הסדר מסוים.

אפשר לקרוא לו "הבנה טובה", "אי־התקפה", "ידידות" – כל מונח שיהיה נוגע לשני הצדדים. הוא יהיה מורכב מהיסודות הבאים: יהיו דברים שייקבעו לגבי דידם מסמרים, יהיו דברים אשר יצוין עקרונית כי יש לפתור אותם בדרך זו וזו, אבל עוד לא יהיה נתון הפתרון השלם. יהיו שם דברים שיצויינו כנתונים לפתרון לעתיד לבוא. יש להכשיר אותם לקראת פתרון. כעקרונות קבועים צריך היה להיקבע עניין של אי־התקפה, אשר צריך היה לכלול גם אי־שימוש כל צד בשטחו כבסיסים להתקפה למישהו שלישי, או כדרכי מעבר כלפי מישהו שלישי כלפי הצד שכנגד.[4] לא היתה כוונה במסגרת ההסכם הזה לקבוע סופית והחלטית את הגבולות ולהכיר על ידי כך בריבונות, אלא לעת עתה לקיים בתורת סטטוס קוו את הקווים שנקבעו בהסכם שביתת הנשק על מנת שאפשר יהיה להכניס בהם תיקונים הדדיים מוסכמים, דבר שגם הסכם שביתת הנשק מאפשר. היתה כוונה לכלול בהסכם הזה, מבלי לכלול את כל הבעיות הטעונות פתרון בירושלים, אבל לכלול נוסחאות המוסכמות הן לגבי המקומות הקדושים שנמצאים בשטח של כל אחד ואחד, והן ההתחייבויות של שני הצדדים יחד בלי האו"ם.

יסוד אחד – אי־התקפה. יסוד שני – סטטוס קוו טריטוריאלי. יסוד שלישי – מקומות קדושים הן הדדית והן כלפי או"ם. יסוד רביעי – וזה צריך להיות החידוש החשוב, חידוש השיתוף הכלכלי והקשר המסחרי, ויסוד חמישי – פתרון כל מיני בעיות בודדות, אם זה הר הצופים או דרך בית לחם או זיכיון.[5]

היה דין ודברים רב על כל המסגרת הזאת וסביב כל הצירים האלה, והקו המציין את השלב הזה היה חילוקי הדעות החריפים שהתגלו בקרב הצד שכנגד. ושוב, יותר משהיו חילוקי דעות אלה לגופן של הבעיות, ויותר משהתבטאו לקביעת עמדות עקרוניות, אשר אלה שנחלקו בדעות דגלו בהן דגילה אמיתית לגופו של עניין, היו אלה חילוקי דעות על בעיות של יחסי ציבור – מה יבלע הציבור [הירדני] ומה לא יבלע, כיצד זה ישתקף על מעמד השלטון, איזה נשק זה יכול לתת, כיצד זה יסבך את המצב הפנימי. אני רוצה לומר כאן כהערה כללית, בי כל הפרשה הזאת היה בה ניסיון מאלף מאוד מבחינת התהליך אשר הייתי קורא אותו "חבלי השלום".

הקושי להגיע לידי תוצאה מוסכמת, שנתגלה דווקא במגע עם הגורם הזה [הירדני], שלכאורה הינהו הנוח ביותר מבחינה יחסית מכל הגורמים [הערביים] האחרים, הקישי הזה יכול היה לשמש מודד, וצריך לשמש מודד, לנוקשות המשפט הקדום של העולם הערבי נגד מדינת ישראל, למידת ההרעלה אשר הורעלה דעת הקהל הערבית, לרוחב התהום המדינית – ואולי יותר מהמדינית

---

4 ב"מישהו שלישי" הכוונה לבריטניה, שעימה היה לירדן חוזה הגנה הדדי.

5 חברת החשמל בנהריים וחברת האשלג בים המלח.

הנפשית – המפרידה בינינו ובין העולם הסובב אותנו, לעובי החומה אשר בה הקיף אותנו העולם הערבי במצור המדיני והכלכלי והנפשי שהוא שם עלינו, הקושי להבקיע את החומה במקום שהיא נראית יותר קלה מאשר בקטעים אחרים שלה. והתופעה הזאת נתגלתה בכל חריפותה בהתפוצצות הפנימית, בהתגוששות הפנימית שהיתה [בין המלך עבדאללה וממשלתו], ונעשה ברור שזהו לא עניין עבר־ירדני פנימי. זה חורג הרחק מהמסגרת הפנימית הזאת. המערכה שהתלקחה במוקד הזה היא היתה לא מערכה פנימית של ממלכת עבר־הירדן, אלא זוהי המערכה שהוציאה את כל העולם הערבי, מערכה בין שתי גישות, בין שני כיוונים מדיניים, בין הגישה של השלמה עם קיומה הנחרץ של מדינת ישראל, ומתוך כך נכונות – מכיוון שזוהי גזירה – ומתוך כך נכונות להפיק את התועלת האפשרית, ובין גישה של אי־השלמה.

אבל גם אם נניח – אני אומר זאת רק מתוך הנחה – שאין סכנת "סיבוב שני" מאחורי כתלינו, הרי גישה זו של אי־השלמה יש בה דבר נוקשה מאוד וחמור מאוד. זו גזירת המשך הבידוד על מדינת ישראל, המשך בידוד על מדינת ישראל ביחסים הבינלאומיים הקרובים והרחוקים. היתה התרוצצות בתוך צמרת השלטון של הממלכה השכנה, וזה הקיף גם שטח הרבה יותר רחב. עד אתמול זה לא התפרסם, אבל אני מבין שעכשיו תחנות השידור הערביות התחילו לדבר על זה. היתה ידיעה, שסגן שר החוץ העיראקי עומד להגיע לרבת עמון. ראש ממשלת סוריה הודיע שהוא מעיין בסגירת הגבול עם עבר־ירדן. הריב הזה לא הגיע לסיומו, הוא נפסק וסיומו נדחה. זה המצב שאנו עומדים בו כיום. הרושם הוא שהממשלה בצד שכנגד מבחינה עקרונית קיבלה את הדין שיש להיכנס למשא ומתן להגיע להסכם. הדבר הזה אושר גם כלפינו. לעומת זה, מחייבי ההסכם הסכימו שאין לבצעו, אין להכריע בו ולבצעו, אלא יש לדחותו עד לאחר הבחירות לבל ייאמר כי ערב הבחירות, בשאלה העיקרית הקובעת את כל עתיד המדינה וכיוון להבא של הגוף הזה, הוכרע הקו. שאלה זו נתעוררה בייחוד באותו העניין אשר היה בו החידוש העיקרי מבחינתנו החיובית הגדולה שבו, אבל מבחינת רגישות דעת הקהל גם העוקץ החד ביותר בשביל הצד שכנגד, והוא ענין חידוש הקשרים הכלכליים.

אתם כולכם יודעים את הרקע של העניין. הרקע כאן יותר עמוק מאשר הרקע של המלחמה בין ישראל ומדינות ערב. זה מחזיר אותנו למצב כשהיינו עוד יישוב. החרם שהוכרז על ידי חבר עמי ערב, וההחלטות על חרם, הוטלו חובה על הממשלות המשתתפות בו לתרגם את זה לשפת התחיקה. והדבר הזה נעשה והחרם הוא חלק בלתי נפרד של ממשלת עבר־הירדן. לא תקנות מינהליות, אלא חוקים שנכנסו לתוך הספר. הטענה היתה: ראשית, לא ייתכן להחליט על חידוש יחסים כלכליים מבלי שהחוקים האלה יימחקו. פירושו סתירה בגוף העניין. לעומת זה, לא ייתכן

לבטל את החוקים האלה באין פרלמנט, וכאשר פרלמנט חדש עומד להיבחר. זהו המצב שבו אנו עומדים כיום. פירוש הדבר, שלא הושג לעת עתה מה שרצינו להשיג ומה שגורמים חשובים בצד שכנגד רצו להשיג אולי עוד יותר מאתנו. מפני שיוזמת הפרק הראשון והשלישי היתה יותר מצידם, יוזמת הפרק השני היתה שקולה. אבל גם בפרק הראשון וגם בשלישי היוזמה היתה מצד הצד שכנגד.

אני רוצה לומר מה היתה חשיבות הדבר אילו הושג, ומה תהיה חשיבות הדבר אם יושג. לגבי יסוד אי־התקפה של ההסכם המוצע, שאין בזה משום חידוש מבחינה משפטית ומבחינה עובדתית בהשוואה עם הסכם שביתת הנשק, כי את הסכם שביתת הנשק אפשר גם כן לתאר כחוזה של אי־התקפה, בעוד שחוזה זה צריך להיות לזמן ידוע, לשנים. בחיים לא הכל נחתך לפי היגיון משפטי ואף לא עובדתי. יש גם היגיון פסיכולוגי, אפקט פסיכולוגי לדברים, ושעניין זה של אי־התקפה היה צריך להיות לא היעל הזה דווקא בתקופה שנשמע צחצוח חרבות, כשמדובר על "סיבוב שני", אלא [עבדאללה] רואה צורך לחזק את ההסכם הזה בחוזה נוסף, להקיף את הדבר בחישוק נוסף על ידי חוזה של אי־התקפה.הוא עושה זאת מבלי להזדקק לתיווך של או"ם, ועל ידי כך שני הצדדים כאילו מכריזים שהם התבגרו מלהיות נתונים לאפוטרופסות של האו"ם. הם עומדים כבר על רגליהם כמבוגרים, והיחסים שלהם מתפתחים לבד מבלי להזדקק לאיזו הדרכה בינלאומית, לגושפנקה בינלאומית וכולי. יש כאן עניין של יחסים בינלאומיים חופשיים כמו בין יתר אומות העולם. הצד שכנגד עושה את הדבר גם בלי קשר עם עמדת מדינות אחרות.

בז'נווה אנו נתונים בתוך שני מעגלות: מעגל של חבר העמים הערבי והמעגל של האו"ם. המדינות הערביות מופיעות שם יחד, ובמידה שיש נגיעה זה אך ורק באמצעות האו"ם נודעת חשיבות רבה לקביעת עמדה משותפת [של ישראל וירדן] כלפי או"ם בעניין המקומות הקדושים. היתה נודעת חשיבות מיוחדת לעניין שבירת החרם הערבי וחידוש היחסים הכלכליים. זה היה מעורר תגובה חריפה בעולם הערבי, ובסופו של דבר זה היה מוכרח לחזק את גורמי השלום בעולם הערבי כנגד גורמי המצור והאיבה לליבוי אש המלחמה העתידה. הדבר הזה טרם הושג. אף על פי כן, איננו רואים את הזמן, המרץ והמאמן שהושקעו בפרשה הזאת כאבודים, כמבוזבזים, באשר אם ישנה התחייבות לחידוש המגע – כמובן, שום התחייבות בעולם אינה משוריינת, אבל כל התחייבות מחייבת במידה זו או אחרת – וכאשר המגע יחודש הוא לא יתחיל מאל"ף, אלא מאותו שלב שבו עמדנו וממנו נלך הלאה.

זוהי ההסברה שרציתי למסור לידיעתכם הפנימית ולהארתכם. זה איננו מיועד לפרסום – לא ענין השלבים, לא עניין היוזמה. כל ההסברה נאמרת כאן מתוך הנחה, שהאנשים היושבים בחדר הזה, המייצגים מוסדות ועיתונים, יש להם רקע

משותף עם ממשלת ישראל והוא טובת המדינה וטובת הממשלה הזאת כמייצגת את המדינה כלפי חוץ. זאת טובת העניין. מבחינה זו, למשל, לפרסם שזו יוזמת הצד שכנגד פירושו לנעוץ סכין בגבו. אויבי הצד שכנגד הם לא אויבי האימפריאליזם, הם אויבי השלום בין הערבים לישראל, זאת אומרת לסייע לכוחות ה"סיבוב השני", זאת אומרת לאי־חידוש חיים תקינים.

זה לא לפרסום – העובדה שישנה התחייבות איזושהי [מצד עבדאללה], ואני מאוד צמצמתי ומיעטתי את דמות הדבר. אם עברתי עבירה במיעוט מופרז, בשום אופן לא בהגזמה. אני אומר את זה שבשום פנים ואופן אין לפרסם ואין להסיק מסקנה חיובית, כמו שראיתי לכך ניסיון בעיתונות. אין לראות בזה תופעה חיובית. אנו לא שליחים מהמַרס שנשלחנו לנתח ולתאר את מהלך הדברים על פני הפלנטה הזאת, אלא אנו מדינה המעוניינת עד דם בהסדר, ואם ההסדר הזה איננו אפשרי, הרי זה שדעת הקהל הערבית תדע מה שנעשה, או זה עניינו עד דם שהיא לא תדע, והעצה שמשיתה ממשלת ישראל לעיתון אחד, שצריך ללכת להמוני העם,[6] זוהי עצה להכניס את הראש ללוע האריה בהנחה שהוא לא יסגור את לסתותיו, מפני שהמון העם הזה שמפריע עכשיו לשלום הוא המון עם נבער, מוסת, אשר שנאת הגזע ושנאת הדת ושנאת הזר על ידי תעמולה ארסית הגיע אצלו עד דרגת הליבון הגבוהה ביותר, אשר תהליך חינוכו לשבילי מחשבה אחרים זהו תהליך ממושך, כאוב, קשה כשאול, ואשד רק על ידי הסדרים כאלה וקביעת עובדות כאלה אפשר אולי להתחיל לעקור אותו מתוך אותו עולם אשליות שבו הוא נתון.

לא ייתכן שעיתון אחראי [בישראל] לא ישאל את עצמו על כל צעד ושעל אם כל מה שהוא כותב מסייע או מפריע, מועיל או מזיק. כמובן, יכולים להיות חילוקי דעות לגבי הסכם זה או אחר. יכולים להיות חילוקי דעות בנוגע לתנאים של הסכם. לא יכולים להיות חילוקי דעות אם ישנו איזה רקע משותף. אז אני אומר: אם יש איזה רקע משותף כלשהו, אזי לא יכולים להיות חילוקי דעות אם מוטב לנו ללבות את אש השנאה או להפיג אותה מסביבנו. אפשר לטפל בנושא הזה מתוך הכללה רבה, מתוך ציון נשמות – שיש שתי נשמות בעולם הערבי, מתוך ידיעה כל הזמן, שמה שכותבים כותבים לא רק ליהודים אלא גם לערבים. כל דבר מועתק לרדיו ולעיתונים [הערביים].

אני לא מניח אחרת שהדבר ישמש נושא לטיפול פובליציסטי בעיתונות. אני מציע את הגישה הזאת. הפגישה הזאת נתקיימה מתוך מטרה לכבד את כבוד מכנסיה, שכל החומר העובדתי שמסרתי כאן מתוך אמון בכם לא יראה אור במילה מודפסת בעיתון.

---

6 העניין לא מחוור ונראה שחל כאן שיבוש ברישום הדברים והכוונה לא לממשלת ישראל אלא לגוף אחר כלשהו.

להלן השיב שר החוץ על שאלות שונות שהציגו המשתתפים. כמה מהן מובאות כאן.

שאלה: מלבד שבירת החרם, מהי התועלת המעשית האפשרית הנראית לעין בקשר למסחר ישראל–עבר־הירדן בנוגע להתחרות השווקים?

תשובת שר החוץ: אני לא מומחה לזה, אבל המומחים סבורים שיש בזה תועלת מעשית רבה. ושוב יש לראות כל דבר לא מבודד לעצמו כי אם חוליה בשלשלת. אז אני אומר: זה מציג אותנו באספקט אחר לגמרי בעולם – תמונה של מדינת ישראל הסוחרת עם מדינות ערב מאשר מבודדת ומסוגרת על דלתיים ובריח לגבי השקעת הון ולגבי יחסים בינלאומיים בינינו לבין ארצות הברית ואנגליה. פה יש שאלה אחת יסודית נוקבת. אני אומר שהמומחים אומרים שזה כדאי, ואני אומר: שזה לא כדאי מבחינה כלכלית, אבל מבחינה מדינית זה כדאי. בעולם יש דעה: ישראל זה דבר העתיד להישאר גוף זר באזור המזרח התיכון, שורש התנגשויות וסכסוכים – או שמצב זה של הסגר ומצור זה שלב בן־חלוף, ובהתפתחות ההיסטוריה יש לראות תהליך אחר של השתלבות ישראל עם שכנותיה, כי אז יש מסקנות אחרות. בשבילנו זה ענין של גורל.

שאלה: מה בעניין הנשק מארצות הברית?

תשובת שר החוץ: מוטב שהדבר יהיה עטוף מסתורין. אין בהירות חדשה בעניין זה.

שאלה: לצד המינהלי של הדבר? אני שואל איך ינהג עיתון?

תשובת שר החוץ: נבחין בין דעות וידיעות. הדעות לשימוש, הידיעות – לא.

הסכם שלום עם ירדן – ביצה שלא נולדה

סעיף ב׳: ענייני סדר היום. מו״מ מדינת ישראל עם ממלכת ירדן ההאשמית

ח״כ יעקב מרידור הציע הצעה לסדר היום ואמר בין היתר: ״לפני כעשרה ימים בערך, נתבשרנו על ידי העיתונות כאילו נחתם הסכם או חוזה לאי־התקפה בין מדינת ישראל לבין מדינת עבדאללה. מחובתנו ומחובת כל חבר וחבר של הכנסת הראשונה לברר לעצמו, אם הוא באמת ייפה את כוחה של הממשלה לבצע עובדה שתקבע במשך זמן רב את גורל המדינה ואת גורל הציבור״. הדבר הקובע הוא שבקרבתנו, במרחק קילומטר אחד בלבד מן המקום הזה, יעמדו תותחים בריטיים וערביים. העניין חשוב מדי שיהיה נתון אך ורק בידי שר החוץ, או אפילו בידי הממשלה כולה, בלי להביאו לדיון לפני מליאת הכנסת, ובלי שהכנסת תוכל לחוות דעתה על עניין חיוני זה.

מ. שרת – שר החוץ: אדוני היושב ראש, אני מוכרח שוב בפתח דברי, כאשר עשיתי בשבוע שעבר,[2] להתריע בשם הממשלה על קלקלה רצינית ההולכת ומשתררת בנוהג הפרלמנטרי שלנו והיא טשטוש גמור של התחומים בין דיבור לסדר היום ובין דיון לגופו של עניין. אני מבין שיש רשות לכל חבר כנסת להציע ששאלה מסוימת תעמוד לסדר היום, אבל בטרם הוכרע הדבר, בטרם הוחלט אם להעמיד את השאלה לדיון או לא להעמיד אותה, לא ייתכן שהמציע הצעה לסדר היום יעבור מיניה וביה לגופו של העניין, ירד לעומק הבעיה ויגיע אפילו לפרטים כאלה כמו שאלת הצבת תותחים במקום זה או אחר. אינני מתכוון להוסיף חטא שלי על פשע שלו ולא אכנס לבירור לגופו של העניין ולא אענה על הדעות המופרכות בתכלית, לדעתי, שנשמעו כאן. אבל אני רוצה לציין, כי על ידי כך מתקפחת עמדה מסוימת, באשר לציבור מגיעה רק הצגה חד צדדית של השאלה, מבלי ששוברה בצדה יופיע במה שיתפרסם ממהלך הדיון כאן. אבל אינני יכול לעשות כאן כקודמי, ולהיכנס לוויכוח לגופו על עניין, באשר על ידי כך אני חורץ מראש את משפט הצבעת הכנסת. לכן אדבר אך ורק לסדר היום, אבל הממשלה מבקשת את היושב ראש לשים קץ לדבר זה ולתחום תחום ברור בין דיבור לסדר היום ובין דיון לגופו של העניין, שאם לא כן תשתרר בתוך הכנסת

---

1 מתוך הפרוטוקול. דברי *הכנסת 4*, עמ׳ 1000, סעיף ב׳. הישיבה התקיימה בבניין הכנסת הזמני (בית פרומין, רחוב המלך ג׳ורג׳), ירושלים.

2 ר׳ לעיל מסמך 24.

אנרכיה מוחלטת ואז תהיה הזכות לכל אחד שגורס אחרת להשמיע את דעתו וממילא יפרוץ בכל מקרה כזה ויכוח על העניין עצמו – (חנן רובין (מפ"ם): מה זאת אומרת אנרכיה מוחלטת? אינני מבין) – (ישראל בר־יהודה (מפ"ם): האם זה ויכוח על התקנון?) – אני מביע את דעתי, אם דבר זה אינו בסדר, היושב ראש יפסיק אותי – (היו"ר שפרינצק: אינני רואה כל סיבה להפסיק את שר החוץ. אני מבקש להפסיק את קריאות הביניים) – אחת משתיים, או שהמציע לסדר היום יעבור מייד לגופו של העניין וייכנס בפרטי פרטים, אבל או זכאי הצד שכנגד לענות באותה מידת הפירוט. אינני יודע מדוע חברים מתעברים כאן על ריב לא להם. הריב שלי הוא עתה עם היושב ראש ואני מדבר רק אליו וחולק על אופן ניהול הישיבה מבחינה זו. על כל פנים, לא תוכל להיות שום מחלוקת בשאלה אם אני מדבר לסדר היום או אינני מדבר לסדר היום. אני מדבר אך ורק לסדר היום.

ועכשיו לשאלה שעורר כאן חבר הכנסת מרידור. במידה שעומדת בשלב זה איזו שאלה שהיא לפני הכנסת, הרי זו שאלה שהכנסת הזאת הכריעה בה כמה פעמים והשאלה היא:

ראשית, אם מדיניותנו היא מדיניות פעילה של שלום עם המדינות השכנות. הכנסת, בכמה הזדמנויות, ענתה על השאלה הזאת בחיוב על ידי הצבעות או הצעות לסדר היום ועל ידי קבלת החלטות.

שנית, השאלה היא אם אנו מוציאים מכלל זה איזו מדינה מהמדינות השכנות לישראל, וגם שאלה זו הוכרעה כמה פעמים בצורה זו או אחרת. דורשי רשומות ימצאו לזה סימוכין ב"דברי הכנסת". ההכרעה היתה שאיננו מוציאים מן הכלל שום מדינה.

נעשו כמה ניסיונות להציע כאן שתהיה הכרעה שונה ולכפות את ידי הממשלה מראש לגבי משא ומתן עם מדינה מסוימת, אך כל הניסיונות האלה נדחו על ידי הרוב המכריע של חברי הכנסת.

לכן, במידה שיש כאן שאלה אם לעשות משא ומתן עם מדינה מסוימת, אשר אולי יביא אותנו לידי שלום איתה, או לפחות יקדם אותנו לקראת שלום איתה, הרי השאלה העקרונית הזאת הוכרעה כבר כמה פעמים. יכול כל חבר כנסת, כמובן, לחדש את הבירור הזה ולדרוש שוב הכרעה עקרונית. בשאלה זו יכולה להיות אך ורק הכרעה עקרונית ולהלכה בלבד.

אשר לעניין של הסכם על אי־התקפה, או הסכם אחר שנחתם או עומד להיחתם – וכל ההסתמכויות שהיו כאן על הכתוב בעיתונות – אפשר היה כמובן להעשיר את הדברים על ידי השמעת כל מיני גרסות אחרות שהופיעו בעיתונות במשך עשרת הימים האחרונים, או עשרות הימים האחרונים. אני רוצה להודיע: שום הסכם לא נחתם. שום הסכם אינו מונח לפני הממשלה לחתימה. ההצעה

לקיים ויכוח על ההסכם הזה היא הצעה לקיים ויכוח על ביצה שלא נולדה. אך אם יש כאן התקפה על רעיון של אי־התקפה, אני רוצה לומר שהיא באה במאוחר וללא הועיל, באשר קיים ועומד בינינו ובין ממלכת הירדן השכנה הסכם, שלפי מהותו הוא הסכם של אי־התקפה הדדית גם אם אינו נקרא בשם הזה. זהו הסכם שביתת הנשק בין מדינת ישראל ובין מדינת הירדן ההאשמית. בשעתו היו אומנם סיעות בכנסת, וזכותן היתה בכך, שהציעו לא לאשר את ההסכם ההוא, אבל הקו שלהן נדחה לחלוטין על ידי רוב מכריע של חברי הכנסת והסכם שביתת הנשק קיים ועומד.

וכאן אני מבקש רשות להזכיר, כי נדחה כל ניסיון לקשור את ידי ממשלת ישראל מראש ולאסור עליה מלהיכנס במשא ומתן על הסכמים נוספים שיביאו אותנו לידי שלום, או יקדמו אותנו לקראת השלום. בעניין זה נפלה כבר ההכרעה. אם יש צורך, אציע לכנסת כי תאשר את ההכרעה הזו שתעבור על הצעת חבר הכנסת מרידור לסדר היום.

בשלב זה הצטרף ח"כ בן־אהרון להצעת ח"כ מרידור ואמר בין היתר: "השאלה היא האם יש לכנסת מה לומר בענייני הסכמים וחוזים לפני שהם נחתמים, או לא? האם הכנסת נקראת לומר רק הן או לאו, או להביע אמון או אי־אמון לאחר שההסכם חתום? אני סבור שלכנסת צריכה להיות הזכות לחוות דעה על חוזה תוך כדי עיבודו, ולפני חתימתו. ח"כ אהרונוביץ' (יו"ר הוועדה לענייני חוץ וביטחון), השיב לח"כ בן־אהרון ושלל חיוב הממשלה לקיים דיון פומבי בכנסת לגבי חוזים בינלאומיים לפני חתימתם. כן אמר: "שאלות המשא ומתן הובאו לפני הוועדה לענייני חוץ וביטחון, המייצגת את מרבית הסיעות בתוך הכנסת. היה דיון, היו חילופי דעות, הוצגו שאלות מרובות וניתנה תשובה רחבה וממצה".

מ. שרת – שר החוץ: אני רוצה לומר קודם כל, כי אני מצטרף בהחלט להסברה שניתנה כאן על ידי יושב ראש הוועדה לענייני חוץ וביטחון, ומאשר את ההודעות העובדתיות שהוא מסר כאן. אני רוצה לומר כהערה להצעתו של חבר הכנסת בן־אהרון, אינני שולל שיש היגיון מסוים בהצגה כזאת של השאלה, אבל הבה ונתעמק קצת יותר בהיגיון זה בכללותו, ובמיוחד לגבי העניין העומד על הפרק. מהו עיקר דבריו של חבר הכנסת בן־אהרון? הוא מבקש להבטיח שבשאלות חשובות לא תפעל הממשלה על דעתה, שלא על דעת הכנסת, שבשאלות חשובות, קודם כל תיבחן העמדה לאור תגובת הכנסת כדי להבטיח שהממשלה לא תעמיד את הכנסת בפני עובדות שאינן לרצון לה, ושהיא תהיה אולי מוכרחת לקבל על עצמה את דינן, באשר אלה תהיינה כבר עובדות מוגמרות שכבוד הממשלה עומד

מאחוריהן. זוהי תביעה מוצדקת בהחלט, אבל נבחן את התביעה הזאת לאור המצב העובדתי בעניין שאנחנו דנים בו.

האם הממשלה, כאשר היא מנסה לברר אפשרות של הסכם נוסף עם מדינה זו ומדינה אחרת מהמדינות השכנות, ואני שוב חוזר על הגדרתי: הסכם שאולי יביא אותנו לשלום, או לפחות יקדם אותנו לקראת שלום, האם היא באמת פועלת על דעת עצמה מבלי ששאלה קודם את פי הכנסת? אני כופר בזאת. הכנסת נשאלה כמה פעמים, ועל כל פנים היתה לכנסת הזדמנות להביע דעתה כמה פעמים בהצבעות חיוביות או בדחיית ההצעות על ידי הצבעה. רצון הרוב המכריע של הכנסת בנקודה העקרונית הזאת, ברור. הוא בא לידי ביטוי מוסמך ובהתאם לרצון הזה פועלת הממשלה – (יוחנן בדר (תנועת ה"חרות"): זהו רצון להשתיק) – שימו לב: כאן נוצר מצב משונה מאוד. הכנסת מחולקת מבחינה זאת לשני מחנות: ישנן סיעות האופוזיציה וישנו הרוב הגדול של הכנסת. המחלוקת בעניין הנדון בין שני המחנות האלה איננה לגבי תנאי ההסכם, אם תנאים כאלה טובים או תנאים כאלה גרועים. המחלוקת היא בנקודה העקרונית: האם בכלל מותר לכרות הסכם עם גורם מסוים או אסור לכרות הסכם עם אותו הגורם המסוים – (מרדכי בנטוב (מפ"ם): איש איננו מתנגד להסכם. הוויכוח הוא רק על תנאים) – (משה סנה (מפ"ם): אין ויכוח על עצם הרשות לעשות חוזה. כל הוויכוח הוא על סיפוח) – בהסכם שביתת הנשק לא היה מדובר על סיפוח[3] ואף על פי כן, סיעת מפלגת הפועלים המאוחדת, כפי שזאת רשותה הגמורה, הצביעה נגד אישור הסכם שביתת הנשק אשר לא מדובר בו על הסיפוח, כי היא גרסה אותו שכמוהו כסיפוח. איזה הסכם שביתת נשק היתה מציעה סיעת מפלגת הפועלים המאוחדת? האם הסכם שביתת נשק שיאפשר לנו המשך מלחמה? (קריאות).

אני מתפלא: אני חושב שאינני פוגע באיש ומדבר פחות או יותר לעניין. אני מתפלא על קוצר הרוח הזה ויצר ההפרעה אשר אי־אפשר לכוח האופי והרצון לבלום אותו.

אנחנו מדברים על העניין לא בהפשטה וגם לא כדרדקים. כולנו חכמים, כולנו יודעים את התורה. אנחנו מדברים על עניינים מסוימים כפי שהם מתייצבים בפנינו לא כשאלה עקרונית ומופשטת, כי אם בשאלה מציאותית מאוד על רקע של עובדות ונסיבות מסוימות. כולנו יודעים על מה מדובר. אם כך ניגש לשאלה, אזי המחלוקת איננה בנוגע לתנאים. המחלוקת היא לעשות או לא לעשות. אלה אומרים: קום ועשה. ואלה אומרים: שב ואל תעשה. זוהי המחלוקת ולא אחרת. אני אומר כי המחלוקת הזאת הוכרעה כבר. הממשלה פועלת בהתאם להכרעה.

---

3 סיפוח הגדה המערבית לירדן.

היא אינה מעמידה את הכנסת בפני עובדות כי אם פועלת על דעת הרוב.

אני מתאר לעצמי, שיכולים להיות חילוקי דעות כנים לגבי התנאים, וגם החברים שמאוחדים איתי בדעה מבחינה עקרונית יכולים להיות מחולקים איתי, הלהסכים או לא להסכים לתנאים כאלה, או לתנאים אחרים. אבל אם החברים האלה, המחייבים את ההסכם עקרונית, יחשבו שיבולע לרצונם באם יהיה ויכוח פומבי לפני החתימה, ושוב: אינני יודע אם נעמוד בפני חתימה כזאת, כי אנו מדברים על ביצה שלא נולדה, אבל במקרה שנעמוד לפני החתימה, ואם המצב יהיה כזה שוויכוח פומבי בטרם חתימה עלול לבלע את העניין עצמו, הרי ברור, שרוב הכנסת המעוניין בהצלחת העניין יהיה נגד ויכוח, ואותם החברים הרוצים בוויכוח רוצים בו על מנת לפגוע בעיקרו. הממשלה בשום פנים אינה יכולה להתחייב מראש שהיא תביא את ההסכם, אם יהיה כזה, לדיון בפני הכנסת בפומבי בטרם חתימתו. ובאי־רצונה, ובאי־נכונותה להתחייב על כך, היא משוכנעת שהיא פועלת בהתאם לרצון הרוב המכריע של חברי הכנסת.

הצבעה

בעד ההצעה לעבור לסדר היום – 54

נגד – 29

הוחלט לעבור לסדר היום.

ביקורת על התרשלות הכנסת

סעיף ז׳: הצעת התקציב לשנת 1950–1951

היו״ר שר האוצר א. קפלן, שפתח את הדיון, הירצה על הבעיות הכרוכות באישור התקציב השוטף ותקציב הפיתוח, שיש להביאם לאישור הכנסת עוד לפני תום שנת הכספים הנוכחית ב־31 במרס, ולפני כן לאישור ועדת הכספים. אולם, חברי ועדת הכספים טוענים כי בשל הפגרה תוכל הוועדה לסיים את דיוניה בתקציבים אלה רק ב־2 במאי.

השר מ. שרת: אני סבור, שזוהי שערורייה. אופן עבודתה של הכנסת הוא שערורייה ציבורית שאין כמוה. במקום להראות מופת לאחריות ציבורית וליושר לב במילוי תפקיד, הכנסת מורה מופת הפוך ומוציאה את כל הציבור לתרבות רעה. עלינו להוקיע זאת בציבור וגם בתוך הכנסת, ולהזהיר את הכנסת על השפלת קרנה בעיני הציבור. אנשים מקבלים משכורת מלאה והיו צריכים לעבוד חמישה וחצי ימים בשבוע, מבוקר עד ערב, כמו שכולנו עובדים, כמי שמקבל משכורת מלאה. במקום זה הם עובדים שני ימים בשבוע – אין דבר כזה בשום מקום בעולם. אם אנשים עסוקים בדברים אחרים, אל יעמידו את עצמם לבחירה. אם העמידו את עצמם לבחירה – יתפטרו מעניינים אחרים.

לא גוזרים על חבר כנסת שלא יהיה חבר מועצת מנהלים באיזה בנק. אבל הוא לא יכול להיות בעת ובעונה אחת, לכאורה, בתור מחוקק וגם בתור מנהל איזה מוסד. קודם כל, הם [הח״כים] יכולים עכשיו בהחלט לשבת ארבעה ימים בשבוע ולגמור את עניין התקציב. הממשלה צריכה לומר את זה מעל דוכן הכנסת וצריכה לטעון שאין כל הצדקה ממלכתית לזה שלא ישבו ארבעה ימים ויגמרו את העניין. אם הם כבר חוטאים כך, אינם יכולים להוסיף חטא על פשע ולקחת לעצמם פגרה של חודש ימים. זה לא נוגע למדינה שהם מתעייפים. הם עובדים שני ימים בשבוע. יש להם שבוע־שבוע פגרה של ארבעה ימים מבלי לחשוב על שבת.

לא נדרוש מהכנסת שהיא תתאסף בחול המועד אם כי כולנו נעבוד בחול המועד. לא ניקח לנו סתם שבוע חופשה. אבל אין כל מניעה שהכנסת תחזור מיד לעבודתה בגמר חג הפסח.

הממשלה אינה סובלת מזה שאין אישור לתקציב? מה זה, המוסד שהוא שצריך להיות הדואג הראשון לחוקיות משק הכספים של הממשלה [ועדת הכספים של

1 מתוך הפרוטוקול, סעיף ז׳. ראש הממשלה ב״ג בחופשה. א. קפלן יו״ר.

הכנסת], הוא מפקיר את הדבר ויוצר פירצה הקוראת לגנב, והוא מחטיא את הממשלה על ידי כך וקורא אותה לחיים בלתי חוקיים בענייני כספים! את כל זאת אני מציע לגולל מעל במת הכנסת. אחרת איני רואה אפשרות להצלת המצב.

בעוד שלוש שנים תתקיימנה בחירות חדשות. בינתיים יתאזרחו תקדימים ממאירים ואנדרלמוסיה, ודווקא בתקופת התהוותה של המדינה. אנשים אינם נותנים את דעתם על רצינות העניין. הם פורעים את הדמוקרטיה לשימצה בעניין זה. יצדק מי שיאמר: "לעזאזל הכנסת אם היא עובדת כך, ונמסור ביד דיקטטור את השלטון ויעשה את הדברים!" כי הכנסת עושה את מלאכתה פלסתר.

אם לא תישמע עכשיו זעקה גדולה ומרה, אז רעה נגד פנינו. אנחנו מתדרדרים במדרון. בכלל, מתח העבודה ומילוי החובה הם לא ברום המדרגה. אצלנו יש סחיבה משרדית ומכתבים לא נענים במשך חודשים ואין בזה טיפול. אני מקבל מכתבים מקונסולים שלנו, שהם מתביישים בכך. אני מקבל מכתבים מהקונסול, שהוא איש נקי וטהור, במונטריאול, והוא כותב שאי־אפשר להגיע לתשובה ממשרדים שלנו. הוא נתקל בשאלת פיצויים לאלה אשר השתתפו במלחמה וכיוצא בהם ולא ידע לומר הן או לאו. הוא מספר מקרה שקיבל שאלה מהארץ באיזה עניין, והוא פנה בנידון לממשלה באוטווה, ומשם ענו לו שהדבר נתון בטיפול משרד ממשלתי הנמצא בוויניפג. הוא חשב שהדבר יארך שבועות והנה כעבור שעתיים הוא מקבל מברק מהמשרד ההוא בוויניפג עם תשובה מלאה לשאלתו.

מה זה, ממשלת קנדה מחוייבת כך לנהוג? היא לא מחוייבת. אבל אצלם יש הכרת ערך עצמית, כבוד של ממשלה, שהיא צריכה לעבוד באופן יעיל. אצלנו זה בשפל המדרגה. השרים עובדים קשה, ובדרך כלל עובדים למעלה מכוחותיהם וזה גם נותן אותותיו, והנה הגיע ראש הממשלה לכליון כוחות. מישהו אחר יכול להגיע לכליון כוחות. אבל יש מוסד – כנסת – והוא מוכר לתשומת לב הציבור. בו צריכים לשרור דריכות וסדר. אומרים לי חברים שלי, באופן פרטי כמובן, שופטים של בית הדין העליון, שיש לפעמים חוק חדש היוצא בכנסת ואין כל סימן לחיפזון לסדר אותו. מדוע אין חיפזון? כי זה מפני מיטת הסדום של הזמן. אומנם, את הזמן מבטלים על דברים של מה בכך, אבל מחיר זה מוכרחים לשלם בסידור דברים חשובים יותר. אם יעבדו בכל זאת שבוע תמים, אז זה לא נורא. אבל אם כל זה נדחק לתוך מיטת סדום של יומיים בשבוע, ואחר כך כל איש פונה לעברו ונפנה לעניינים אחרים – אז זה רע מאוד. ויש הלא גם מקרים ששלושים־ארבעים איש אינם משתתפים בישיבות. הפעם, כאשר זה מגיע לעניין כה מכריע ורציני כמו עניין התקציב, הרי זה חמור מאוד. יש שני עניינים מכריעים בדמוקרטיה: שהשלטון יהיה נבחר. ושלהוצאת התקציב יהיה אישור הכנסת. אלה הם שני עמודי התווך. אי־אפשר לזלזל בהם. אני מציע לדבר דברים מרים בפומבי, בכנסת, ושהכנסת תחרד לזה.

להסברה דרוש תקציב

סעיף א׳: דיון על התקציב

ישיבת הממשלה הוקדשה לדיון בתקציב בלבד. כמה שרים חיוו דעתם על תקציבי משרדיהם. יו״ר א. קפלן.

השר מ. שרת: אעיר רק שתי הערות, האחת בנוגע למשרד שלי ואחת בנוגע למשרד לא שלי.

בנוגע למשרד שלי אתרכז רק בנקודה אחת. לא אפרוש בפני החברים את כל התוצאות הנשקפות מהקיצוץ מכפי שהצענו. יש הגדלה לעומת השנה שעברה לא כל כך גדולה ביחס להיקף, אבל זה יחבל בכמה דברים חיוניים.

עומדים אנו בפני הקמת צירויות ולא נוכל לעשות זאת. יש צורך מובהק לחזק כמה צירויות ולא נוכל לעשות זאת. עומדים אנו דלים בשטח קשרי תרבות עם העולם ולא נוכל לגשת לפעולה.

אגע בנקודה אחת: עומדים אנו במערכה על ירושלים, והמערכה הזאת בשום אופן לא נגמרה. מבחינה ידועה, מבחינה פורמלית, היא הולכת ומחמירה כי מועצת הנאמנות הולכת לשיטתה ומקבלת חוקה [לירושלים] ואין כל סימן להתרככות בעמדת הוותיקן. זה יכול להביא לכך שלא יהיה כל סימן להתרככות בעמדת כמה מדינות. ידוע לנו שיושבים אנו בירושלים ומי יכול לעשות לנו משהו? יהיה לנו בעניין זה סכסוך חמור עם או״ם, וארצות הברית לא תילחם מלחמתנו בעניין זה. גם אם לא יפגע הדבר במעמדנו העובדתי בירושלים, הרי זה מוכרח לפגוע בעמדתנו בעניינים בינלאומיים, וזה ישתקף גם מבחינה כספית. מוכרחים אנו לעמוד במערכה עם או״ם וזה מחייב הוצאות. יושבים אנשים [שלנו] כל הזמן בז׳נווה. דבר זה לא הובא בחשבון בתקציב. אין ספק שנצטרך לערוך מסע על ידי איש אחד או אנשים אחדים בכל אמריקה הלטינית. אנו חושבים על הפצת פילם במקומות שונים בעולם, אשר יציג את ירושלים כפי שהיא, ירושלים החיה, שידעו שאין היא כולה בתי כנסיות אלא יש בה אנשים חיים, חנויות, וכך הלאה. יש שאלה של ספרות ותעמולה ישירה יותר. אני רואה הכרח חמור של הקצבה מיוחדת בסכום של 100,000 לירות לפחות למטרה זו, אחרת יגרום הדבר לגרעונות, כי כספים אלה נצטרך להוציא ולבקש רחמים, והם יינתנו.

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיף א׳. ראש הממשלה ב״ג בחופשה. א. קפלן יו״ר.

לכן אני מציע שהרזרבה הכללית לא תהיה 1,150,000 לירות, אלא 1,050,000 לירות, ו־100,000 לירות יתווספו למשרד החוץ.

אני רוצה להביע הנחתי, שלאחר שהצעה של 2,100,000 לירות הומעטה ל־1,450,000 לירות, שיינתן לנו לחלק את ההפחתה בין הסעיפים השונים ולא שהאוצר יאמר שסעיף זה הוא מאשר בסכומו הכללי, וסעיף אחר מוחק הוא לגמרי. אני רוצה שאת הסכום הזה של 1,450,000 לירות, מלבד הסכום של 100,000 לירות לעניין ירושלים, שבזאת מוכן אני שיהיה פיקוח של האוצר על כל הוצאה כספית, שיינתן לנו לחלק את היתר.

הערה על משרד העבודה, ואני רוצה לדבר לפני שתדבר שרת העבודה ואביע התרשמותי הבלתי אמצעית מהעובדות, ולא מדבריה.

אומנם ההצעה של שרת העבודה הגדילה את הסכום בהשוואה לשנה הקודמת ב־180%, לפי החשבון שעשיתי, אך ההגדלה של שר האוצר מגדילה סכום זה ב־22%, לכל היותר. כאן יש הפרש עצום. יש עוד משרד אחד שהגדיל הצעתו יותר מ־200%, זה משרד החינוך והתרבות, אבל כאן מגדיל שר האוצר את ההקצבה גם כן ביותר מ־200%.

יכול להיות שלא נהירים לי כל הסודות, ויכול להיות שבתקציב הפיתוח גלומות אפשרויות גדולות – (השרה הגב' ג. מאירסון: לכבישים ופיתוח ישנו אותו סכום שהוקצב בשנה הקודמת) – ייתכן שגלומות בתקציב הפיתוח אפשרויות גדולות של תעסוקה, אבל צריך להבין דבר אחד: שר האוצר צודק כאשר הוא אומר, שאם לא נקצץ בתקציב נשקף לנו אסון גדול יותר מהאסון שנשקף כתוצאה מהקיצוץ. אני מבין היטב את ההיגיון הזה, אבל יש קיצוצים שעלולים להביא עלינו את האסון מיד בלי כל הכרח, ואחד מהם זה הקיצוץ בתעסוקה. יש לנו מאות אלפי אנשים שפת לחמם בתקציב זה, והיד עוד נטויה ועומדים אנו בפני שנה שלמה של עלייה. זאת אומרת שמספר האנשים יגדל וילך. עכשיו ישנו עניין יהודי עיראק. אם נניח שתקציב זה לא יספיק – נצטרך בכל עת ושעה לשבת ולהגדיל אותו. לא ייתכן לגמרי, שנתעלם מהחריפות המיוחדת של בעיית התעסוקה. אולי יש לשר האוצר תשובה על זאת. אני לא די בקיא בעניין זה, אבל אם להשוות תקציב זה עם הפרובלמטיקה הכלכלית שלנו והעובדות הדוקרות עיניים – אני רואה אי־התאמה משוועת בין שני דברים אלה.

אינני מבין איך שר האוצר מציע לפתור בעיה זו של המוני אדם, החיים מן היד אל הפה על ידי יום עבודה שמקבלים הודות לתקציב זה. זה אחד הקווים היסודיים של מצבנו.

הפולמוס עם מפ״ם

קופל שוארץ. מזכיר סניף מפא״י בתל אביב, פתח את הכינוס בקריאה לחברי המפלגה להשתתף בהמוניהם בבחירות לוועידה השביעית של המפלגה, ומסר את רשות הדיבור למשה שרת.

מ. שרת: חברים, לכינוס הזה נקבעו שני נושאים: לקראת ועידת המפלגה ותשובתנו למפלגת הפועלים המאוחדת. הנושא הראשון מכוון לכאורה כלפי פנים. זה עניין פנימי של המפלגה. הנושא השני, לדעתי, מכוון כלפי חוץ. אין זאת רק שאלה להסביר לחברי המפלגה באסיפה פנימית מה קרה כאן, אם כי גם דבר זה חשוב. אבל אין כל צורך למפלגה, כדי לעשות את הבירור הזה, להסתתר בדל״ת אמותיה. אין לה כל חשש לפתוח את כל השערים לציבור הרחב להשתתף בבירור הזה. יתר על כן, אני סבור, שחובה על המפלגה להביא את הבירור הזה לפני ציבור הפועלים בכללו, ולעשות מזה משימה של הסברה רבתי ברחבי הציבור ובכל פינות הארץ. מבחינה זו אני מוכרח לציין, לצערי, שנפלה אי־הבנה ביני ובין המפלגה. אני אומר זאת בכל יראת הכבוד בפני המפלגה. מי אני ומה אני כי אתמודד אתה. אף על פי כן, עלי לציין את הדבר הזה ולו גם לניקוי מצפוני. לא הייתי סבור שבירור זה על המשא ומתן שהיה לנו עם מפלגת הפועלים המאוחדת,[2] והמסקנות שאנחנו מסיקים מתוצאותיו של הבירור הזה, שזהו עניין לבירור פנימי במפלגה בלבד. משום זה התפלאתי כשנודע לי – והדבר נודע לי רק אמש בשעה מאוחרת – שעל הכינוס הזה הוכרז כי יוכלו להשתתף בו רק חברי המפלגה. אני הייתי סבור, שהאסיפה הזאת צריכה להיות אסיפת ציבור הפועלים בכללו וצריכה להיות פתוחה לכל החברים – חברי המפלגה שלנו וחברי מפלגת הפועלים המאוחדת וחברים בלתי מפלגתיים.

הייתי מאוד מרוצה אילו ידעתי שבאולם הזה ישנם עשרות ואולי גם מאות חברי מפלגת הפועלים המאוחדת, והייתי רוצה מאוד להשמיע את דברי באוזניהם ישר, על מנת שילכו מהאסיפה הזאת קצת פחות שקטים ופחות בטוחים ושאננים. הייתי מאושר אילו ידעתי שהאסיפה הזאת והדברים שאשמיע בה תגרום קצת

---

1 מתוך הפרוטוקול. הכינוס לקראת הוועידה השביעית של מפלגת פועלי ארץ־ישראל התקיים בשבת בשעה 10 בבוקר בבית העם בתל אביב, ״הכניסה רק לחברי מפלגה – הכניסה רק לפי פנקסי חבר מפלגה״ (״דבר״, 17.3.1950). למחרת דווח ב״דבר״ כי הנאום ארך שלוש שעות.

2 משא ומתן על השתתפות מפ״ם בקואליציה הממשלתית.

נדודי שינה לחברים אלה.[3]

ואכן, לפי דעתי, יש לנו הזכות ויש עלינו החובה להחריד את מצפונה של מפלגת הפועלים המאוחדת ולהעמיד את ציבור הפועלים בכללו על חומר הבעיה שאנחנו עומדים בפניה, ועל הפתח שנפתח כאילו לנו להידרדר לתוך תהום של פירוד הרבה יותר חריף, אשר בתוצאותיו צפוי אולי אסון לתנועת הפועלים ולמדינה כולה. רק אם נעמיד את ציבור הפועלים פנים אל פנים מול המציאות הקודרת והנוראה, אולי נעורר בציבור הפועלים אותם הכוחות הפעילים והנאמנים, אותם גורמי הפעילות והנאמנות, אשר גיוסם הכרחי כדי לחלץ את תנועת הפועלים ממשבר שהיא אחרת עלולה להיכנס לתוכו.

אני מוסר כאן, בראש וראשונה, דוח על המשא ומתן עם מפ"ם, כמסור דוח כזה לאו דווקא למפלגה אלא לציבור הפועלים בכללו, אותו ציבור פועלים אשר בשמו אנו פועלים ואשר למענו גם נכנסנו למשא ומתן הזה.

תקופתנו היא תקופת ניסים ואסונות כאחד. גם בחיינו אנו, הפנימיים יותר – בחיי ציבור הפועלים בארץ – ירדו נס ואסון כרוכים יחד. הנס הוא נס גאולתנו, נס עצמאותנו, נס נצחוננו הצבאי, נס קיבוץ הגלויות, נס תקומת המדינה, נס הגשמת משימתה ההיסטורית. האסון הוא אסון הפילוג בתוך תנועת הפועלים. ורצה הגורל האכזר, שדווקא בשעה שנפתחו לפנינו שערי הישועה, בה בשעה יוכה ציבור הפועלים עד דכא במארת הפירוד, פירוד חינם, פירוד שווא, פירוד שאין שורשיו נעוצים לגמרי במציאות חיינו.[4]

כל דבר עיקרי, חשוב, אשר שורשיו נעוצים במציאות חיינו, מחייב ליכוד, מחייב עמידה שכם אחד, מחייב הליכה בצעד אחד. המטרה אחת, הדרך אחת ויחידה, האחריות אחת. אבל קרה אסון לא לנו בלבד. קרה אסון לעולם כולו והעולם כולו התפלג. תנועת הפועלים העולמית נחצתה לשני מחנות יריבים, אויבים זה לזה, מתנצחים ברחבי תבל.

השאלה הגורלית הנוקבת שנקלעה לתוך עולמנו היתה מי ינצח את מי. האם הפירוד העולמי ינצח את האיחוד הפנימי המהותי שלנו בארץ, או שיהיה הכוח לאיחוד האורגני שלנו לנַצח בתוכנו. לא נתיימר לחתוך גורל עולם, אלא לנצח בתוכנו את הפירוד שהוא פרי הפירוד העולמי. זוהי השאלה הגדולה.

השאלה היתה היסייע לנו המאבק שלנו, המאבק על ביצור עצמאותנו ועל

---

3 על יחסו של משה שרת אל מפ"ם והאידיאלוגיה שלה ולשאלת צירופה לקואליציה ר' שרת/ *דבר דבור 1949*, עמ' 747–749, 789–793.

4 "המלחמה הקרה" שהתחוללה בתום מל"ע-2 על רקע היריבות בין שני הגושים העולמיים, הדמוקרטי בראשות ארה"ב והקומוניסטי בראשות בריה"מ, השתקפה גם בתנועת הפועלים בישראל. מפא"י הזדהתה עם הגוש הדמוקרטי ואילו מפ"ם – עם הגוש הקומוניסטי.

הגשמת שליחותה ההיסטורית, לעמוד בפני השפעת הריב העולמי, לדחות לפחות את התפרצותו בתוכנו עד אם יהיה לו איזה רקע מציאותי־שהוא. לפחות לדחות אותו לדור אחד, לדור של הגשמה ובניין, לדור של קיבוץ גלויות, לדור של ריכוזם כאן של המיליונים הראשונים, או שיהיה להיפך – שהריב העולמי יפוצץ את ביתנו בפנים ויכשיל את מאמץ הגאולה.

השאלה היתה והינה: באיזו מהפכה אנו דבקים יותר, על דגלה של איזו מהפכה אנחנו חונים כיום? האם כיום לבנו, כל מרצנו, כל מעייננו למהפכה שלנו, שהיא צורך חיינו, אשר על אופיה הגואל והמשחרר, הלאומי והחברתי כאחד, אין בתוכנו שום מחלוקת, מהפכה שהיא עובדת חיינו המרכזית, הניצחת, שהיא מתחוללת בכל כוחה, ששום כוח לא יעצור בעדה באשר היא הגיחה מרחם ההיסטוריה והתחוללה על זירת חיינו בארץ ועל זירת חייו של העולם היהודי בעולם כולו, מהפכה אשר כל המשימה שלנו היא להשתלט עליה ולכוון את הכוחות העצומים המתפרצים מתוכה לערוצים חיוביים, לערוצי בניין, לערוצי ליכוד, לערוצים של יצירת כוח, לכוון אותה לבניין, להגנה, לביצרון – או שאנחנו נדבק ברמזים רחוקים של מהפכה [קומוניסטית] שאיננה עדיין ואשר ספק אם תבוא פעם כאן בארץ.

אני מדבר לא סתם על מהפכה של שידוד מערכות בחיי עם ושל התחדשות חברתית ושל עליית העובד ושל הפיכת העם כולו לעם עובד, שליט על עצמו באמצעות כוחות העבודה שלו, אלא אני מדבר על מהפכה מסוימת, זו אשר התחוללה בכמה ארצות ואשר השליטה בהן משטר מסוים.

אני אומר: לא רק שאין כל ביטחון־שהוא, ששאלת המהפכה ההיא תהיה פעם שאלה מעשית בתוכנו, אלא עצם אופיה של המהפכה ההיא, עצם רציותה של המהפכה ההיא – זוהי אחת השאלות החמורות ביותר השנויות במחלוקת בתוכנו. עצם מהותה של המהפכה ההיא היא האם היא משחררת או משעבדת, האם החברה שהיא יוצרת היא חברה של חרות או חברה של עבדות חדשה – על זה מתחולל כיום הריב בעולם וגם בתוכנו. והעדפת הסיכוי למהפכה ההיא, הסיכוי המפוקפק אשר אין להעלות על הדעת את הגשמתה בלי ריב גדול, אולי ריב דמים בתוכנו, העובדה שמעדיפים אותה כגורם מכריע בחיינו כיום, עלולה להביא לידי כך שמהפכתנו־אנו במקום בניין תביא לידי חורבן, לידי כישלון היסטורי במקום ניצחון היסטורי.

מתוך תחושת האחריות הזאת לעתיד התנועה, מתוך חרדה זו לבאות, הושיטה מפלגת פועלי ארץ־ישראל את ידה למפלגת הפועלים המאוחדת ואמרה: "בואו, נשב אל שולחן אחד, נדבר כדבר איש אל רעהו, נקיים בתוכנו בירור חברי מה באמת מפריד בינינו, ואם יש דברים המפרידים, האם הדברים המפרידים האלה

צריכים למנוע בעדנו מלהירתם יחד בעול המדינה, בעול בניינה, הגנתה, מלהירתם יחד בעול ציבור הפועלים כיום הזה, מלהירתם יחד בעול קיבוץ הגלויות?

אני קראתי – כך אמרו במפ"ם במועצה בפתח תקוה[5] – כי הלחץ שלהם והמצוקה הכללית הם שהביאו אותנו לידי כך.[6] אני רוצה לומר: עברה שנה על הקואליציה הקיימת, קואליציה שיש בה למפלגת פועלי ארץ־ישראל רוב מסוים בממשלה ובתוך סיעות הקואליציה בכנסת, ואנו עמדנו בניסיונות קשים וחמורים בהיותנו מפלגת הפועלים היחידה שבשלטון. עמדנו בתוך מערכות קשות במדינה כלפי חוץ, גם בתוך ציבור הפועלים. ביצענו במשך השנה הזאת מה שקיבלנו על עצמנו. התנהל מפעל קיבוץ הגלויות במלוא הקצב, בכל רוחב ההיקף. לא נפל איש על מדרכה בעיר מערינו או בצידי איזה כביש גוֹוע ברעב. לא נשאר תינוק ללא טיפול רפואי. לא נשארה משפחת עולים ללא כל קורת גג מעל ראשה. ודאי, יש הרבה סבל. יש הרבה מרירות, סבל מיותר, מרירות מוצדקת, חיים קשים, חבלי גאולה קשים מאוד, חבלי קליטה, חבלי קיבוץ גלויות. אבל לא באנו עד פת לחם. לא מתנו מרעב. היו הפגנות זעיר שם זעיר שם, מהן הרבה מיותרות. היו איחורים, היו פיגורים, אך לא חוסר עבודה גמור הוא המציין את אופי התקופה הזאת של חיינו בארץ. הדבר המציין את השנים האלו בארץ הוא עבודה כבירה הנעשית, ההולכת ומתרחבת, בחקלאות, בתעשייה, בעבודות ציבוריות, בבניין, בים, באוויר, בכל ענפי הפעולה. אנחנו ביצרנו את מעמדנו הצבאי. בוודאי, חל שידוד מערכות, באו זעזועים. המעבר מצבא לא־סדיר לצבא סדיר קשה בכל אומה ולשון ובייחוד אצלנו, שאנו חייבים לקיים את קיבוץ הגלויות בתנאים שאף אומה לא ידעה אותם ושאנו, עם למוד קיבוץ גלויות, לא ידענו כמותו.

יצאנו למערכה נגד אחד האויבים המסוכנים ביותר שלנו – יוקר החיים – המשמיט כל קרקע כלכלית מתחתנו, המוציא אותנו מתוך כל אפשרות של התחרות בשווקי העולם, המבוזז את כל כוחנו לריק, העלול להרוס לגמרי את כל קיבוץ הגלויות. הורדנו את האינדקס [של יוקר המחיה] מ־370 נקודות עד 319. זאת הפעם, הראשונה בתולדות הארץ הזאת מזמן שהחל האינדקס לעלות, החלה עתה הירידה. הורדנו כמה שהורדנו. ירדו הוצאות המחיה בארץ, אך לא ירדה רמת החיים בה. אני מדבר על דברים אלה בכללותם, אף על פי שנוספו לארץ מאות אלפים עולים חדשים, לא כולם עובדים, לא כולם מסוגלים לעבודה.

---

5 מועצת מפ"ם נפתחה ב־5.3.1950 ולאחר דיונים במשך יומיים החליטה ברוב דעות גדול כי "אין היא רואה את ההנחות שהתבררו במשא ומתן עם נציגי מפא"י כמספיקות לכניסת מפ"ם לממשלה" ("דבר", 9.3.1950).

6 לידי הרגשת צורך בצירוף מפ"ם לקואליציה.

נכון שיש מצוקה קשה. אבל לא חולשה של שלטון ולא חולשה של המפלגה שעמדה בראשו. ולא מחולשה, לא מאי־הצלחה ולא מכישלון פנינו למפ"ם, אלא להיפך, מתוך הרגשה של כוח ומתוך ביטחון בדרך ומתוך יכולת להצביע על הישגים גדולים, בהתאם לתוכנית, בכל ענפי הפעולה – כלפי חוץ בקשרים עם עמים על ימין ועל שמאל, במזרח ובמערב, בכניסה לאו"ם, בביצוע הסכמי שביתת הנשק, בשיכון, ביישוב נשמות אשר לא היה כמוהו, במלחמה ביוקר החיים.

נכון, לא משאננות ולא מזחיחות דעת פנינו למפלגה האחות או למפלגה היריבה בציבור הפועלים, אלא מתוך חרדה רבה. קודם כל, מתוך חרדה להם לעצמם, מתוך חרדה לגורלם ולעתידם. מה יהיה עליהם, מה יהיה על הנוער שהם מחנכים, מה יהיה על הילדים שהם מגדלים בקיבוציהם, באיזו רוח הם יחונכו. לקראת מה יתחנכו – אם לחיוב או לשלילה, אם לבניין או להרס, אם לאחדות או לפירוד, אם לגיוס הכוחות הברוכים והחשובים למשימה הכללית, או לבזבוז הכוחות האלה במלחמת סרק, במילול מהפכני ריק מתוכן ממשי?

היתה זאת חרדה לתנועה בכלל ולמדינה לעתיד לבוא. ואמרנו: מי יודע אם איננו עומדים עכשיו על פרשת דרכים, ואנחנו אחראים באיזה דרך ילך הכלל – כלל הפועלים וכלל ישראל וכלל מדינת ישראל – מי יודע אם נחמיץ את ההזדמנות עכשיו, אם היא תחזור לעתיד על מנת להחזירם למוטב ולהעלותם על פסים של בניין וחיוב, לשמור מאסון גדול את כולנו אם יתבצר בתוכנו ויתגבש זרם אשר אינו רואה לעצמו אפשרות של שיתוף, אפשרות של הטיית שכם בתנאים הנתונים והוא כולו שומר את עצמו בשביל איזה עתיד מעורפל ומפוקפק, אשר מי יודע אם יבוא פעם, ובינתיים הוא מוציא את כוחו לריק בחידוד הניגודים, בליטוש נוסחאות תלושות מקרקע המציאות ומוציא את עצמו לתרבות רעה, מרחיק את עצמו לגמרי מכל מגע עם המציאות המדינית והחברתית, מחנך את עצמו לא להיות אחראי, באשר לא נתקל כאן בבעיות שהוא צריך לפתור אותן, אלא הוא מתחנך רק בניצוח, בצחצוח חרבות במובן שכלי ושומר את עצמו בשביל משהו מאחורי פרגוד העתיד.

אומר בפשטות: פנינו למפ"ם מדאגה עמוקה הן לגורל המחנה הפורש מאחריות והן לגורל הפרישה כתופעה כללית בחיינו, לתוצאותיה ההיסטוריות של הפרישה הזאת, מתוך חרדה לעתיד תנועת הפועלים.

בתולדות תנועת הפועלים בארץ התנהלו, זה בצד זה, שני תהליכים מנוגדים: התהליך של איחוד וגיבוש חיובי ותהליך של התפלגות ופירוד. אכן, היה זמן שאמרנו לעצמנו כי דרך המלך של התנועה היא תהליך האיחוד והגיבוש, ויש רק סטיות מקריות מהדרך הזאת, שאינן מצטרפות לחשבון היסטורי. אבל כיום הזה, לאחר שעברו עלינו שנים, לאחר שעברו עלינו עשרות שנים בחיי התנועה, נדמה לי שהאמת ההיסטורית מחייבת ליותר אובייקטיביות, לפחות אופטימיות, לחרדה

יותר גדולה, ומתוכה למאמץ יותר גדול.

אנחנו רשאים לקבוע תחנות בשני התהליכים כאחד, זאת כנגד זאת, ועדיין עומדת התנועה על פרשת הדרכים, ועדיין הכרעה סופית ניצחת טרם נפלה. התחנות העיקריות של תהליך האיחוד הן: תחנה ראשונה – הקמת "אחדות העבודה" ב־1919 מתוך איחוד "פועלי ציון" שהיו אז עם חברים בלתי מפלגתיים. תחנה שנייה – הקמת ההסתדרות [1920] מתוך איחוד של "אחדות העבודה" עם "הפועל הצעיר" עם המוני חברים בלתי מפלגתיים – הקמת מסגרת מאחדת, קיימת עד היום. אבל בעיית אופן קיומה היא בעיה חמורה מאוד בשבילנו כיום הזה. תחנה שלישית – יצירת מפלגת פועלי ארץ־ישראל [1930] כתוצאה מאיחוד "אחדות העבודה" ו"הפועל הצעיר" – משתי מפלגות למפלגה אחת – מפלגה אשר קלטה מאז המוני חברים אשר מי יודע, אילמלא קיומה, מה היה גורלנו החברתי והמדיני בארץ ועל מה לא היה מתבזבז כוחנו.

המפלגה הזאת זכתה להוות את עמוד השדרה המרכזי של גוף התנועה. בה פעם לב התנועה עד היום הזה. אנחנו, חבריה, מאמינים כי לב התנועה פועם בה עד היום ויפעם בה גם לעתיד. מפלגתנו זו עלתה מעלה מעלה הן בשלבי האחריות והן בשלבי הביצוע וההישגים בהסתדרות, בתנועת הפועלים, בעלייה ובהתיישבות, בחיים הלאומיים, בהנהלה המדינית, במאמץ הכלכלי והכספי. היא זכתה להקים את ה"הגנה" ואת הצבא, זכתה לקבוע מטרה מדינית לתנועת הציונית כולה ולהשיג את המטרה הזאת – להקים את המדינה, להתייצב בראשה.

אבל בעת ובעונה אחת התנהלו גם תהליכים אחרים ונקבעו תחנות אחרות.

תחנה ראשונה היתה פרישה של חלק ממחנה "פועלי ציון" ב־1919–1920, בוועידת וינה,[7] כאשר נוצרה תנועת "פועלי ציון שמאל". הפרישה הזאת, יותר מאשר הכריעו בה איזה ניגודים אידיאולוגיים או תכסיסים פנימיים, הכריעה אז מז בה התקדמות "הצבא האדום", שעמד אז לפניי שערי ורשה.

אני זוכר, המנוח ברל כצנלסון כתב לנו מווינה אז: לא היה כל טעם להתווכח. אי־אפשר היה לשכנע. הלבבות היו ערלים, האוזניים היו אטומות, באשר ביניינו, בתוך אותו אולם קטן שישבנו בו והתווכחנו עם החברים חצתה חזית, והם חיכו לניצחון באותה החזית, הם היו בטוחים בו – ואז פני כל העולם ישתנו, והם לא רצו להחמיץ את השעה ולקפח את האפשרות הגדולה שנראתה להם. הם קיוו כי יישארו עם תנועת "פועלי ציון" בברית המועצות והיא תאושר, והם יהיו בעלי בריתה, וכי כל ההתפתחות תלך בדרכים אחרות. אולם אנחנו יודעים כיצד נופץ החלום הזה לרסיסים ומה נשאר ממנו.

---

7 על ועידת וינה, שהתקיימה ב־1920, ר' להלן מסמך 36 עמ' 300, הע' 3.

אבל מתוך שנשענו לא על המומש ביד, לא על הדבר הפנימי, לא על צורך החיים הנובע מתוכנו, אלא על איזה סיכוי של צירוף כוחות זר, חיצון, אשר אין לנו כל שליטה עליו – לא באה לעולם אותה אפשרות והם הוציאו את כוחם לריק במשך שנים ולא יצרו דבר חדש. רק בקושי, במאמצים שכליים ונפשיים עצומים, הצליחו להחזיק מעמד כקבוצה קטנה.

תחנה שנייה – פרישת "השומר הצעיר" בראשית הופעתו על במת הפעולה ההתיישבותית וחיי תנועת הפועלים.[8] לא מתוך שגילה מיד איזה ניגודים, אלא בא עם יצר של התבדלות והסתגרות, עם החלטה נחרצת ונמרצת "לחדש ויהי מה", עם אי־רצון לקבל על עצמו מרות מוסרית ואינטלקטואלית של קשישים ממנו, של מנוסים ממנו, של אלה שקראו לו, של אלה שבלעדיהם לא היה מגיע ובא הנה, אשר למעשה בדרכיהם הלך, בנתיבות שהם פילסו בתוהו לא דרך, בארץ לא זרועה, יצא גם הוא – הקמת הקבוצות, דפוסים ראשונים של ארגון פועלים, כניסה לתוך ההסתדרות, יציאה לחזית ההתיישבות הקיבוצית, אבל משום־מה היה בטוח שיש לו שליחות מיוחדת שלא היה ברור מהי. אבל היה ברור לו שהוא מוכרח לחדש ולשם כך הוא מוכרת להתבדל, ולשם כך מותר לו להסתגר. ומתוך שלא לשמה בא לשמה – יצר הניגודים טיפח ניגודים והחל לצמוח אילן אשר לא הזדהה עם האילן המרכזי של התנועה ושלח שורשים לחוד ועשה פירות לחוד.

התחנה השלישית – הפרישה [1944] מתוך מפא"י – יצירת סיעה ב'. שוב, בעיקר מתוך יצר התבדלות, מתוך אי־רצון לקבל את מרות כלל התנועה, לאו דווקא מתוך רצון להיות הגוף השליט. לא היה כל כך קל לרצות להיות הגוף השליט בתנועה כל זמן שנשארה מפלגת פועלי ארץ־ישראל. אבל אי־רצון להרכין ראש, רצון לעמוד לחוד, להיות שליט על עצמו, אם זה אפשר בתוך המפלגה, על מנת לשים לאל את שלטון הרוב בתוכה – אדרבה. אבל אם לא – אז מחוץ למפלגה, ובלבד שלא יוטלו על הקבוצה הזאת שלטון הרוב, סמכות הרוב.

שלושת המחנות הפורשים האלה הצטרפו למפ"ם. אני אומר "הצטרפו". אינני אומר "התמזגו". אינני אומר "התלכדו". הם לא התמזגו, הם לא לגמרי התלכדו. אינני יודע עוד מה סופו של תהליך זה. אבל הם הצטרפו. הם הצטרפו מפני שמה שאיחד אותם היה, בראש וראשונה, לא החיוב אלא השלילה, שלילת מפא"י, התנגדות למפא"י. הם ינקו שלושתם מהתסביך האנטי־מפא"י.

קשה היה להם לקבל את הסמכות. הם ביקשו להיות הסמכות. הם ביקשו

---

8 "הקיבוץ הארצי השומר הצעיר", ברית קיבוצי "השומר הצעיר", הוקמה ב־1927. גוף זה הקים ב־1946, בשיתוף עם "הליגה הסוציאליסטית" – ארגון עירוני שמאלני – את מפלגת "השומר הצעיר". מפלגה זו התאחדה ב־1948 להקמת מפ"ם עם "התנועה לאחדות העבודה" ("סיעה ב'"), שלפני כן התאחדה עם "פועלי ציון שמאל". מפ"ם התפלגה לשני מרכיביה ב־1954.

מפלט מסבך החיים. החיים שלנו היו מסובכים מאוד. הם הינם מסובכים מאוד. אנחנו רוצים לבנות כוח פועלים גדול. אבל אנחנו רוצים לבנות גם כוח יהודי גדול. וכוח יהודי גדול רק הוא יבנה את כוח הפועלים הגדול, אבל כוח יהודי גדול פירושו העם כמו שהוא. ואנחנו מוכרחים לקבל את העם כמו שהוא. איננו יכולים לחולל בכל עת ושעה את המהפכה הרצויה בקרב כל שכבה ומעמד של יהודים והננו מוכרחים כאילו להתפשר.

שום דרך איננה ישרה בעולם. אם אתה נוסע מעיר לעיר או מכפר לכפר, אתה אינך נוסע על פי הסרגל. אתה נוסע לפי פני הארץ. ואם יש גבעה אתה עוקף אותה, ואם יש בקעה אינך יכול לרדת ישר, כי תשבור את הראש, אלא מוכרח אתה לרדת בזגזגים. ולפעמים, כאשר אתה בדרך מתל אביב לירושלים, או בדרך מעכו לצפת, ואתה נמצא בקטע של כביש, יש ואתה עומד באותו קטע ושואל את עצמך: "אנה מועדות?" ואז מתברר לך שפניך לתל אביב ועורפך לירושלים. מה קרה? איך זה פתאום הפכתי את הכיוון? כך הוא הדבר. תנאי פני הקרקע מחייבים זאת, כל מיני קשיים מחייבים. אבל אם אתה לא מביט על קטע אחד, אם אתה אינך ילד, אם אתה אינך חסר בינה, אם אתה עושה את החשבון של הדרך כולה, אז אתה יודע: אין דבר, פה סטית ימינה ושם שמאלה, ופה אתה היסבת פניך ונסעת אחורנית, אבל כאשר אתה עושה את החשבון לגבי הדרך כולה, אתה כל הזמן בהתקדמות, בהתקדמות באותם האמצעים אשר הם היחידים המאפשרים אותה בתנאים הנתונים.

גם אצלנו יש הרבה סתירות, הרבה סיבוכים. הנה, פה אנחנו עושים פשרה זאת, שם אנו עושים פשרה אחרת. הכל לשם בניין הכוח היהודי אשר יביא לידי בניין הכוח העובד היהודי, הכוח העובד היהודי אשר רק הוא יבנה את העם היהודי של העתיד. אבל לעת עתה – סיבובים.

אנו בונים את המדינה הזאת ואת היישוב הזה אשר איפשר את הקמת המדינה ואשר הקים את המדינה במאמציו, בחלבו ובדמו. אך את היישוב הזה היינו נתבעים ליצור ולטפח, קודם כל, יחד עם כוחות אחרים בעולם, אבל על רקע עולמי מסוים, על רקע בינלאומי מסוים. לא יכולנו להזמין לעצמנו מסגרת של מסיבות בינלאומיות. מוכרחים היינו לקבלה כמות שהיא. אם פנינו ועינינו היו לגאולת ישראל לאלתר ולא לדחיית הגאולה עד למעבר איזו מהפכה כללית, את העובדה הניצחת הזאת, הרודה בנו כל חיינו, היינו מוכרחים לקבל ולא יכולנו להשתחרר ממנה, וגם היא חייבה כל מיני סתירות ופשרות ושבירת הקו הראשי. ובתנאים הנתונים האלה הלכה התפתחותנו.

כאשר רצינו לבנות במלחמה העולמית האחרונה כוח יהודי ולנחול הישגים מדיניים לעתיד, היינו מוכרחים להתגייס לצבא הבריטי, אותו צבא בריטי שבתחילה

לא היה בעל ברית לברית המועצות, כי היא כרתה ברית עם מישהו אחר בהתחלה[9], אותו צבא בריטי ששלטון "הספר הלבן" של מדינתו היה בארץ. ולא היתה ברירה. זה היה מאוד מסובך. מאוד לא התקבל על הלב ומאוד חייב השלטת ההכרה הצלולה על רגשות מתפרצים. אבל רק זאת היתה הדרך. המוני חברים הבינו זאת, והמוני חברי מפא"י הבינו זאת והתנדבו לצבא הזה ביודעם באיזו דרך קוצים הם עתידים ללכת, על איזה חתחתים נפשיים ומעשיים ועקרוניים הם יצטרכו להתגבר. הם מצאו בקירבם את הכוח והם הביאו אותנו למה שהביאו – הקימו את הבריגדה העברית ועשו אותה למכשיר של העפלה, ארגון הבריחה והעלייה.

לא קל היה הדבר. היו מפלגות אשר פתרו את השאלה פתרונים קלים. "השומר הצעיר" אמר להתגייס רק להגנת הארץ. סיעה ב' בסוף אמרה: "די, גמרנו. עכשיו כל כוחותינו רק לפלמ"ח". נוצר מצב כאילו אנחנו בעד בריגדה והם רק בעד פלמ"ח רק מפני שהם סרה נפשם מהמאמץ הזה.

מעולם לא משכנו ידינו מהפלמ"ח. חברי מפלגתנו היו מיוזמי הפלמ"ח. לא היה איש שהיה לו חלק כזה ברעיון הפלמ"ח ובתחילת הפלמ"ח כאליהו גולומב המנוח.[10] אבל מפני שאנו אמרנו כי נבנה גם כוח פנימי שלנו צבאי, וגם נכבוש מה שאפשר לכבוש בארץ,[11] ואחרים אמרו רק בפנים, יצא כאילו יש פה מחלוקת.

הדבר לא היה פשוט. לא נרתענו מחוסר הפשטות, מהקשיים. כאשר הופיעה שאלת גורלנו אחרי המלחמה הזאת אמרנו: "מדינה". אמרנו שהמדינה זוהי התשובה היחידה לאסון יהודי אירופה, זוהי התשובה היחידה להתעצמות המזרח,[12] זוהי התשובה שלנו לגורל העם היהודי העומד על פרשת דרכים היסטורית זאת. היה מוקשה: איך זה, אנחנו נהיה מדינה? מי ומי יעמוד לנו? עם מי נתקשר? עלינו לשמור, נאמר, את נפשנו מהסתבכויות כאלה. איך נסתדר עם העם השכן? אם לא נהיה שליטים על העם השכן – אזי אין זאת מדינה יהודית, ואם מדינה יהודית, הרי אנחנו חייבים להיות שליטים עליו. איך זה ייתכן? זה לא ייתכן! זה יסבך אותנו.

ובאו כל מיני המצאות דחוקות, עלובות, תלושות לגמרי מהאידיאלים המרכזיים של העם היהודי, אשר חברים אלה עצמם טיפחו בליבם. הם לא התייצבו מנגד, אלא עמדו נגד התשובה הזאת והפעולה הזאת. הם ביקשו מיפלט מהקושי בנוסחאות שאולות מנסיונם של זרים. הם נדחקו – כמפלגות – ביודעים מזירת האחריות המרכזית, מזירת הפעולה הממשית, החיובית, המדינית. הם נדחקו לקרן זווית

---

9 הכוונה לחוזה אי־התקפה בין בריה"מ לגרמניה הנאצית, שחתמו שרי החוץ מולוטוב וריבנטרופ באוגוסט 1939.

10 אליהו גולומב (1893–1945), עלה ב־1909. בוגר המחזור הראשון של הגימנסיה "הרצליה". מפקד ה"הגנה". בעלה של עדה שרתוק, אחות מ"ש.

11 כלומר במסגרת הבריטית בארץ־ישראל המנדטורית.

12 הכוונה לתהליך השגת העצמאות של מדינות ערב שהואץ בתום מל"ע־2.

של מילול מהפכני, והם ביקשו להצדיק את ריב האחים שפרץ על ידי המחלוקת העולמית, אשר כל תקוותנו היא כי יש לנו סיכוי להתגבר עליה בתוכנו.

על ידי שלילת היש, על ידי בריחה מאחריות, על ידי העדפת הרחוק על הקרוב והמפוקפק על הוודאי – הם מצאו את המשותף ביניהם, אבל הם הסתבכו בסתירה טרגית בינם לבין עצמם ובינם לבינינו. כי יש סתירה טרגית אצל היסודות המהווים את מפ"ם בין המדרש והמעשה, כמו שהיתה סתידה טרגית אצל "פועלי ציון שמאל" בין המדרש והמעשה שלהם – בליבם הם היו ציונים נאמנים והם רצו בארץ־ישראל, והם רצו בעלייה, קודם כל בעליית פועלים ונוער לארץ־ישראל, אבל הם אף פעם לא פנו עורף לשום יהודי פשוט. הם היו תנועה עממית, תנועה שצמחה בגטו היהודי, ברחוב היהודי של ורשה ושל וילנה ושל מינסק ושל פולטבה. הם התכחשו פעם ליהודי הפשוט? אבל מפני שהם רכשו לעצמם מדרש מיוחד, הלכה מיוחדת, הם הסתבכו ובהיותם ציונים נאמנים הם היו נגד הקונגרס הציוני, בהיותם קנאי עלייה הם היו נגד "החלוץ",[13] בהיותם אדוקים בביצור כוחו של העובד היהודי בארץ ליבם לא היה לקבוצה, ליבם לא היה להתיישבות העובדת העצמית. תוך מאמצים גדולים, מתוך שבירת כלים ואינוס עצמם, כעבור זמן, באיחור, בפיגור, הם היו מוכרחים להגיע להשתתפות בקונגרס [הציוני ב־1937] ולתמיכה ב"קרן הקימת" ולכניסה ל"החלוץ" ולחיוב התנועה ההתנדבותית החלוצית ולהשתתפות במפעל הכיבוש. לשם מה היו נחוצים כל המשברים האלה? לשם מה היה נחוץ כל הקושי הזה? הלא אפשר היה לעשות כל זה מאליו, מלכתחילה, בנפש חפצה, בלב רחב! אבל היה סבך שצריך היה להתגבר עליו.

כך גם בימינו. צאו וראו את הסבך הנפשי והאינטלקטואלי־אידיאולוגי שנקלעה לתוכו מפ"ם על לא כל דבר בשאלת המדינה – "השומר הצעיר" קודם לחוד, סיעה ב', "התנועה לאחדות העבודה" – קודם לחוד, אחר כך יחד, במשותף [במפ"ם]. ודאי, שכל חבריה שותפים למעשה, ודאי שכל חבריה בראש הלוחמים, בראש המאמצים עם כולנו יחד. אבל הדרך שניסו ללכת בה, האידיאולוגיה, הפרוגרמה, התוכנית המדינית, העקרונות, הסיסמאות שבהן דגלו – היכן היו אלה? מה היה חלקם של אלה בהשגת עניין המדינה? המילאו תפקיד של עזרה, של סיוע, או תפקיד של הפרעה, של חבלה, של הכשלה? הגורל גזר עליהם להגשים סיסמאות אשר הם התכחשו להן, כפרו בהן, נלחמו נגדן, ולדגול בסיסמאות אלו לאחר מעשה. אומנם במעשה היה להם חלק כיחידים, אבל המעשה בוצע – במידה שהוא בוצע – כתוצאה ממדיניות שמדיניותם־הם עמדה לה לשטן. ולא ייפלא

---

13 הארגון העולמי של צעירים יהודים שהכשירו את עצמם לעלייה לארץ־ישראל ולהתיישבות בה. ההתארגנות הגדולה ב"החלוץ" היתה ב־1917 ברוסיה ובארצות מזרח אירופה והרוח החיה בה היה יוסף טרומפלדור. חניכי "החלוץ" היו יסוד חשוב ועיקרי בעלייה השלישית.

שבאותו לילה בכ"ט בנובמבר, כאשר פרץ נחשול ההתלהבות מלב היישוב והציף את הכל, הוא גרף וסחף לתוכו גם את אנשי "השומר הצעיר", גם את אנשי סיעה ב'. אבל היו בתוכם אנשים אשר עמדו מנגד. הם שמרו על הקנאות עד הסוף.

וגם כיום האין חלקם בקיבוץ גלויות? כמונו כמוהם, כמוהם כמונו. הלא הם יצאו אתנו יתר במערכות ההעפלה. הם מתלבטים אתנו יחד בכל הקושי, בכל הבעיה הזאת של קליטה חברתית־משקית־התיישבותית של המונים אלו. אבל הם כיום דוגלים בסיסמאות, אשר אילו נתגשמו בחיינו היו מכות לרסיסים את כל המפעל הזה של קיבוץ גלויות.[14] אילו נזקקנו לדרכים שהם מציעים, לתוכניות שהם מציעים, לעקרונות שהם מרימים על נס, אילו היו אלה נחלה למדינת ישראל, כי אז היה גורל מדינת ישראל כה מבודד וכה חסר ישע בעולם הזה, שממילא היו נסגרים שערי הישועה.

הסתירה הזאת, שעוד אצטרך לעמוד על כמה מגילוייה בהמשך דברי, היא אשר מביאה אותם־עצמם אל עברי פי פחת. היא עלולה לפוצץ אותם מבפנים, באשר קשה להחזיק מעמד בסתירה זו בין המעשה ובין ההלכה, בין הפעולה החיה ובין עקרונית מפושטים שדוגלים בהם. או שהיא תפוצץ אותם או שהיא תפוצץ את התנועה כולה.

כדי למנוע זאת באה ההצעה למשא למתן [על הצטרפות מפ"ם לקואליציה] מתוך מאמץ להעלות את הכוחות החשובים האלה, את החברים האלה שלנו, שאנחנו לא ויתרנו עליהם, איננו מוותרים עליהם, לא נוותר עליהם גם בעתיד במידה שזה תלוי בנו – להעלות אותם על דרך החיוב והאחריות, להחזיר אותם למגע עם המציאות, להחזיר אותם לעצמיותם שהיא עצמיות תנועת הפועלים הישראלית.

והנה הם נענו. הם נענו להצעה. הם באו והתיישבו אתנו אל שולחן אחד. הם הסכימו להיכנס לבירור הזה.

ההיענות הזאת כשלעצמה היה בה לנטוע תקווה בליבנו, תקווה טובה לתוצאה חיובית. הלא הם ידעו היטב מיהו המזמין. הם הכירו את מפלגת פועלי ארץ־ישראל. הרבה חטאים הם יכולים לתלות במפלגה זו, אבל לא חטא של התכחשות, לא חטא של כיסוי, לא חטא של הערמה, לא חטא של רכרוכיות יתרה, לא חטא של הסתגלות לכל שותף, לא חטא של כיחוד לאמת שלה תחת לשונה. מפלגה זו, שמאוד לא ישרה בעיניהם, מאוד לא כָּשְׁרָה בעיניהם – שימו לב למאמרי הביקורת עליה, לכתבי ההשמצה עליה, ותיווכחו עד כמה היא עקיבה, עד כמה היא מסקנית, עד כמה היא עקשנית בדרכה, באשר שוב ושוב אותם החטאים טופלים עליה, אותם המומים תולים בה. שפת הגידופים הנשמעת כלפיה היא

14 הכוונה להסתייגות מפ"ם מקבלת מילווה ממשלתי אמריקני.

מאוד משעממת, אין בה הרבה חידושים, היא הפכה שיגרה נוקשה, העלאת גירה תפלה. אבל דבר זה כשלעצמו לכאורה צריך להעיד עד כמה מתמידה עקשנית היא מפלגת פועלי ארץ־ישראל בדרכה המיוחדת, שאינה דרך ישרה לפי מושג הסרגל, אלא פעם ימינה ופעם שמאלה, פעם מעלה ופעם מטה, אבל תמיד חתירה למטרה ותמיד, בכל שלב ושלב, השגת משהו, הנחת עוד נדבך ועוד נדבך. גולת הכותרת עודה רחוקה, אבל אנחנו עולים בפיגומים כל הזמן.

ובכן, הם ידעו היטב "עם מי יש להם עסק". והם הסכימו למשא ומתן עם מפא"י זו כמו שהיא – איתה, לא עם איזו מפלגה שהם ציירו לעצמם בדמיונם ויכולים לומר שאחר כך התאכזבו. הם ידעו היטב עם מי הם מתיישבים אל השולחן, שזו לא מפלגה העומדת יחד איתם באיזה מקום בחוץ ומתדפקת על שערי השלטון ואומרת להם: "בואו, יחד נדפוק [על השער], אולי יחד ניכנס", אלא מפלגה היושבת לפני ולפנים, העוסקת בפעולה, כבר במלוא הריתמה סוחבת בעגלה הכבדה הזאת. בשבילה זה לא עניין מופשט, לא עניין עקרוני, לא סתם עניין פרוגרמטי. כל מילה שמישהו אומר, או מישהו המציא בתוך בית מדרשו, באווירה של ויכוח ושל צחצוח נוסחאות, כשהיא נאמרת לאיש מפלגה זו הוא רואה מיד איך זה משתקף. אם הוא שר החוץ – הוא רואה מיד מה יהיה ההד בוושינגטון ומה יהיה ההד במוסקבה בעניין זה או אחר, אם זה יקדם או ידחה את עניין השלום עם הערבים, אם זה ישפיע לטובה או לרעה על סיכוי זה או אחר – זה עובר כזרם חשמלי, מיד, כלחיצת הכפתור על המנורה, מיד זה נדלק ואתה רואה מיד איזה אור זה, מה צבעו.

ואם הוא שר הכספים, הרי שוב כל תביעה, כל סיסמה, מיד היא מיתרגמת אצלו, בפריסמה של מוחו, בשפה של "פונטים" – אל נזלזל בזה – כמה זה יעלה, זה יכניס או יוציא, זה יגביר ייצור או יחליש ייצור, זה פירושו פחות תעסוקה או יותר תעסוקה, זה פירושו יותר עולים או פחות עולים, יהיו לנו אמצעים לזה או לא יהיו לנו אמצעים, ומה תהיינה התוצאות. והם [אנשי מפ"ם] ידעו היטב כי עם אנשים כאלה, עמוסי אחריות מעשית, הבוססים בחול הכבד הזה ובבוץ העמוק הזה של חיינו, יש להם עסק, ולא עם אנשים שיש להם פנאי להתפרקד על כורסאות – ולא חשוב אם אלו כורסאות או כסאות מאוד קשים באיזה חדר בקיבוץ – החושבים להם מחשבה בשקט ומבלי שיהיו נתבעים על כל צעד ושעל להעמיד את המחשבה הזאת במבחן המציאות, ולכן הם יכולים לדקדק ולדייק ולחדד. ידעו זאת היטב.

הם היו מוכרחים לדעת, שאם יש סיכוי להסכם – ואילמלא חשבו מראש שיש סיכוי להסכם, למה נענו? הרי זו אחיזת עיניים, תכסיס של רמייה, וקשה היה מאוד לתלות בהם אשמה כזאת – זה סיכוי להגיע לתוצאה חיובית על יסוד המשותף, לא על יסוד המפריד.

הם ידעו מה המשותף בינינו וביניהם. הם ידעו שהם דבקו בכל מיני סיסמאות וגישות שהן המפרידות בינינו. הם לא יכלו לשער מראש שאנחנו נתכחש פתאום לצור מחצבתנו, לעצמיותנו, ונתאחד אתם על יסוד הסיסמאות שהם דוגלים בהן בניגוד לנו.

אחת משתיים: או שאין שום דבר משותף בינינו – לא בעניין קיבוץ גלויות ולא בעניין הגנת הארץ ולא בעניין זכויות העובד, כי אז בכלל אין מה לדבר. אבל אם בכלל יש לדבר, זאת אומרת שיש משהו משותף, ואז זאת אומרת שרק על יסוד המשותף הזה ייכון הסכם ולא על יסוד המפריד. הן המשא ומתן – לדאבוני, אבל זוהי עובדה – לא התנהל כדי שאנחנו כולנו ניכנס למפ"ם, או כדי שכל מפ"ם תיכנס בן לילה של משא ומתן למפא"י. אני אומר "לדאבוני", כי היה הרבה יותר טוב אילו משא ומתן כזה היה אפשרי, אבל לעת עתה שני הצדדים הסכימו שמשא ומתן כזה עדיין אינו אפשרי. זאת אומרת: צריך לחתור לא למקסימום אלא למינימום, ולמינימום משותף.

אנחנו ידענו שהחברים האלה שלנו הסתבכו – כך אנחנו גורסים. אנחנו רואים את זה כהסתבכות – הם היו מוכרחים לדגול בכל מיני סיסמאות שלא היו סיסמאות של מפא"י. ודווקא מתוך שסיסמאות אלו היו הקו המבדיל בינם לבינינו בעוד שהן היו העוקץ האופייני לגבי דידם, הם היו מוכרחים – הם נדחפו לכך – להגזים אותן, להפריז בהדגשתן, להציע אותן כמשהו שבו תלויה גאולת העולם, על כל פנים גאולת ישראל, ולהם יש נוער ויש חברים יותר צעירים ויש עולינו חדשים, אנשים פחות מנוסים, שקיבלו כל זה באמונה ובכנות ובלב שלם – ופתאום יוצא שזה דבר לא כל כך חשוב, שזה דבר טפל, אפשר עליו לוותר, שזה לא הכרחי, זה לא מוכרח לשמש יסוד לקואליציה, זה לא מוכרח לשמש יסוד להידברות עם מפלגת הפועלים השנייה – אז יש פה כאילו הפרת אמונים וזה לא ייתכן.

הבינונו את הדבר. אמרנו: נעזור. נעזור להחלץ מהמעצורים האידיאולוגיים והנפשיים האלה במידת האפשרות. ניקח את העקרונות היסודיים שאנחנו דוגלים בהם, עומדים עליהם, מגשימים אותם – יש יתרון לעקרונות שלנו שאנחנו מגשימים אותם. מפ"ם עוד לא נתבעה אף פעם על ידי המציאות להוכיח שעקרונותיה ניתנים להגשמה – ניקח אותם ונפרוש אותם, נרחיב אותם, נמתח אותם עד כמה שאפשר מבלי, כמובן, לוותר על העיקר, כי אחרת אנחנו גם כן עושים שקר בנפשנו – באופן שיתקבל גם על דעת הצד שכנגד, באופן שיוכיח להם שהוויתור מצידם או שאיננו כלל, או שהוא קטן מאוד, לא מכריע, אפשרי לגבי דידם.

בגילוי דעת המרכז של מפא"י נאמר כי נעשה מצידה מאמץ ללא תקדים בחיים הציבוריים שלנו. כאחד המשתתפים במשא ומתן, שלא השתתף בחיבור הפסוק

הזה, אני חותם על כל אות שבו. עשינו מאמץ ללא תקדים בחיים הציבוריים. המשא ומתן נמשך שבועות על שבועות. הוא נפסק, הוא שוב נתחדש, פעם אחרי פעם. ישיבות לאין ספור, שעות לאין ספור, שיחות ארוכות וממושכות, שוב חזרה לאותו נושא עוד פעם ועוד פעם, סבלנות בלי גבול – אינני דורש שום פרס, אינני דורש שום שבח. אני מוסר דין וחשבון – סבלנות בלי גבול לברר עוד פעם עניין ועוד פעם לחזור, לחזור שבע פעמים על אותה הסברה, וכל פעם קצת יותר למתוח, קצת יותר להקל, לסגל, ותמיד מבלי לוותר על הלוז הקשה שבתוך הנוסחה. גם קיבלנו עדות על כך מהצד שכנגד במידה שנתפרסמו דברים שנאמרו במועצה, ואפילו בגילוי הדעת הרישמי של מפ"ם יש עדות מסוימת לאווירה שבה התנהל המשא ומתן ולמאמצים ידועים שנעשו במשא ומתן זה. אני אומר: מאמצים גדולים מאוד, מאמצים לא ישוערו שנעשו על ידי מפא"י.

היו רגעים כשנדמה היה כאילו אנחנו עומדים על סף של הסכם, אבל אני תמיד אמרתי לעצמי בסופה של כל ישיבה: מוטב להיזהר, אל נשלה את עצמנו. ביסודו של דבר ההכרעה אינה תלויה בכישרון ניסוח או בהמצאת איזה מוצא. ביסודו של דבר זוהי שאלה של מגמה, שאלה של רצון, שאלה מה יש בלב. אם המפלגה הזאת רוצה לשתף פעולה, אם היא רואה במפלגת פועלי ארץ־ישראל שותף והיא מוכנה להטות שכם יחד אתה, אם היא בכלל רואה את יעודה בהשתתפות פעילה וישרה בתהליך הזה, בבניין המדינה כמו שהיא, במצב העולם כמו שהוא, על הרקע הבינלאומי המקיף אותה כמו שהוא, אם היא רואה את יעודה בהשתתפות בכל אלה ומוכנה לשאת בכל הקושי והסבך והסתירות שזה יסבך אותה בהן – הרי אם נצליה בניסוח או לא נצליח בניסוח, לא זה יכריע. הם בסופו של חשבון יאמרו "הן". אבל אם הרצון הזה איננו, או שאיננו מקנן בלב מספר מספיק של חברים, או שהוא רק נחלת מיעוט או מיעוטים אחדים אבל איננו נחלת הרוב – ושאלת הרוב במפ"ם, כפי שנתברר, היא שאלה מורכבת מאוד – אם אין רצון כזה, כי אז גם אם נגלה גאוניות, גם אם נכה כל שיא של אקרובטיקה שכלית בניסוח, ואפילו נוותר באמת על איזו נקודה עיקרית שלנו, למעשה לא יקום הסכם. תמיד יימצאו תואנות דברים, תירוצים והצדקות, ללמד זכות על המשך הפרישה.

אינני זוכר משא ומתן שהיה מוקף מתיחות כזאת, חרדה כזאת של המוני חברים בפינות שונות בארץ. הוא היה גם מבחינה זו אולי ללא תקדים. חברים שהייתי נפגש איתם ברחובות הקריה, במסדרונות בניין הסוכנות בירושלים, באיזה ביקור במשק או באיזה טיול או באיזו מסיבה או אסיפה, היו ניגשים אחד־אחד, שניים־שניים, או כותבים פיתקאות לשאול מה נשמע. היו מטלפנים פתאום לדעת איך עברה הישיבה. והייתי עונה תמיד: "חבר יקר, אל תשאל אותי על פרטים, השאלה היא: יש רצון – אין רצון? וזוהי חידה. את זה אינני יודע.

אולי המפלגה הזאת בעצמה אינה יודעת. יש ואדם אינו יורע את נפשו – אולי גם היא אינה יודעת את נפשה. אבל יש יום, יש רגע שבו תצטרך להכריע – ואז תבוא הכרעה. ואינני מוכן להתנבא מראש".

בא היום הזה. נתכנסה המפלגה הזאת למועצה הסגורה בפתח תקוה. היה ויכוח, כנראה ויכוח עז. נפלה הכרעה. חיכינו ל"הן" – שמענו "לאו". זוהי התוצאה.

מדוע באו חברים אלה למסקנה, לאחר כל המאמצים שנעשו מצידנו, גם מצידם, מצד חבריהם במשא ומתן – מדוע באו למסקנה: "לא, איננו יכולים", זאת אומרת, כיום הזה מפא"י אינה שותף, היא יריב? "לא אנחנו והם יחד, אלא או אנחנו או הם" – כך צריך להבין – "אין אסון בדבר, נחכה עד שנהיה אנחנו ובינתיים נעמוד מנגד" – מדוע הגיעה מפ"ם למסקנה הזאת?

לפנינו שני מסמכים. אמרתי: המועצה היתה סגורה. יש רשות לכל תנועה, לכל מפלגה, להתכנס למועצה סגורה. בעיתון המפלגה "על המשמר", לשווא תחפשו דין וחשבון על המועצה הזאת, דין וחשבון כפי שאנחנו, לפי מושגינו שאולי נתיישנו, רגילים לו. יש לפעמים שמישהו, איזה בחור ממולח או עיתונאי כשרוני באמת, היושב בפינה, רואה דברים שלא כל אחד רואה, יודע לתאר אותם לא כפי שכל אחד יודע, וזה מוסיף צבע, שופך אור חדש על דברים, וזה גם מעניין מאוד ולפעמים גם מאלף לקרוא, ותבוא ברכה על כל חבר בתוכנו העוסק במלאכה הזאת – פעם גם אני חטאתי בזה – אבל זה הרוטב, התבלין, הפרפראות. קודם כל רוצים לחם, ואותו לא ייתן רפורטר כזה. רוצים לקרוא מה בדיוק אמר יערי ומה אמר אֶרם ומה אמר סנה וכולי. וכך אנו רגילים לקרוא על מועצות ולפעמים אפילו על ישיבות, על כל פנים, ישיבות הכנסת. אין סומכים על המודיע. רוצים לדעת מה אמר האיש שדיבר. דין וחשבון כזה לא קראנו מעל דפי "על המשמר". לא קראנו אותו בשום מקום, אבל ב"דבר", עיתון ההסתדרות, היתה כתבה, כתבה חשובה, כנה, ישרה, על כל פנים, יש בה כל הסימנים של כתבה כנה וישרה ומבארת לא במעט, לא במעט מלבנת את הדברים. זה היה, כאמור, ב"דבר" עיתון ההסתדות. אבל "דבר", שגם אנשי מפ"ם כותבים בו, יכול ליהנות ממשטר עריכה של מפא"י, זאת אומרת משטר עריכה הנותן חופש לאיש להתבטא כאשר עם ליבו. אינני יודע מה היה גורל הכתבה הזאת אילו נשלחה ל"על המשמר". היה זה ניסיון מעניין מאוד.

המסמך השני, הכתבה ב"דבר"[15] – הוא פירוש למסמך הראשון: החלטות מועצת מפ"ם. לא אקרא את כולן. במסמך זה נאמר לאחר הקדמה: "במיוחד לא ניתנה תשובה מספקת לגבי אותם תנאים, אשר רק קבלתם יכולה לשמש בסיס

15 צ"ל: "על המשמר".

להשתתף בממשלה. ואלה הם התנאים".

הווה אומר, מה שאקרא מכאן ואילך אלה הם התנאים אשר לפי גילוי הדעת של מפ"ם הם תנאים שביחס אליהם לא ניתנה תשובה מספקת, זאת אומרת, מפ"ם הציגה אותם – ואנחנו לא נענינו. מהם התנאים?

מדיניות חוץ

אל"ף: לא ייחתם הסכם עם עבר־הירדן אלא אם יובטח שלא יקומו בסיסים איסטרטגיים בחלקים ערביים של ארץ־ישראל המערבית והחוזה הבריטי לא יחול עליהם.

אחר כך יש תוספת חשובה: "חופש הצבעה בעניין סיפוח החלקים הערביים".

מי שקורא את העיתון, ולא יעלה על דעתו שבגילוי דעת הקובע עובדות יחול איזה אי־דיוק, לא כל שכן סילוף, לכאורה יבין מכאן שמפא"י לא נתנה תשובה. מה תהיה התרשמות כל חבר וחברה אם אומר שהדבר האחרון – חופש הצבעה בעניין סיפוח החלקים הערביים – לא היה לגמרי תנאי שהוצג לנו על ידי מפ"ם, לא כל שכן תנאי שהוצג שלא קיבלנו אותו, אלא זו היתה הצעה שלנו למפ"ם?! הם דיברו איתנו על גופו של עניין. אנחנו לגופו של עניין לא ויתרנו, אבל כמוצא מן המצור הזה, אם כי זה דבר כמעט ללא תקדים בתולדות קואליציות ממשלתיות, ובעניין לא של מה־בכך, ולא בעניין מצפוני סתם שאפשד לומר: חופש הצבעה לכולם, אלא בעניין עיקרי יסודי של כריתת הסכם עם מדינה שכנה! – אמרנו: לאחר שהממשלה חותמת על הסכם שהיא חותמת בשמה, מותר יהיה לסיעה אחת בקואליציה, ולא מהפחות חשובות – לאו דווקא היותר חשובה, אבל לאו דווקא מהפחות חשובות. לא איש אחד אלא שלושה אנשים בממשלה, ולא שניים־שלושה בכנסת כי אם עשרים בכנסת – לקום בכנסת ולהצביע נגד הממשלה בעניין זה. דבר מאוד קשה ומופרך, המעיד על מאמץ להתקדם לקראת הסכם ולא לעמוד על האות. עיקרון עולמי המקובל בכל הארצות – לסטות ממנו. זו היתה הצעה של מפלגת פועלי ארץ־ישראל. אמרנו: בעניין לגופו לא נוכל לוותר, אבל כדי לצאת מהמצור מוכנים לתת לכם את זה. עכשיו מוגש לנו הדבר, שחור על גבי לבן, כאחד הדברים שלא ניתנה עליה תשובה מספקת! תשובה מהם צריכה לבוא אם הם מסתפקים בזה או לא. אם הם מציגים את הדבר כתנאי במסמך זה, משמע שמסתפקים [בו] ואם כך, איך הם מציגים אותו כדבר שלא ניתנה תשובה עליו? זו היתה הצעה שלנו! מפי יצאו המילים האלה!

אבל, כפי שאמרתי, זה משפט נוסף. עיקרו של הסעיף הוא: "לא ייחתם הסכם עם עבר־הירדן אלא אם יובטח שלא יוקמו בסיסים איסטרטגיים בחלקים הערביים של ארץ־ישראל המערבית והחוזה הבריטי לא יחול עליהם".

קודם כל, נניח שכך. מה המצב? יש חלק של הארץ שהוא בידי שלטון אחר. זוהי עובדה. אין איש מציע לצאת למלחמה ולכבוש את החלק ההוא. יש הסכם שביתת נשק, אשר פירושו איסור מלחמה. אנחנו נהנים ממנו, הצד שכנגד נהנה ממנו. זה המצב. ונפלה בעניין זה הכרעה. השלטון הזה קשור בקשרי חוזה עם מעצמה מסוימת, שיש לנו אתה חשבון מסובך. ההתקשרות עם המעצמה הזאת אינה דבר המעורר בליבנו התלהבות, אבל זוהי עובדה. נניח, איננו כורתים הסכם – [אזי] איננו משנים את המצב הזה אף כמלוא נימה. החידוש הוא שיש הסכם בינינו לבין הצד שכנגד. החידוש הוא אם אנחנו כורתים הסכם. הלא ברור שאם אנחנו כורתים הסכם, הקטיגור היותר קיצוני וחמור של מפא"י לא יאמר כי מפא"י כורתת הסכם כזה כדי לאפשר את החוזה הזה ואת הבסיסים האלה. אם אנחנו כורתים הסכם, משמע יש דעה שזה כדאי. יכולה להיות דעה מאוד רחוקה ומופרכת של איזה מפא"יניק, אבל יש דעה שזה כדאי. יש שאלה של כדאיות של מדינה, אז צריך לפחות לשקול זה כנגד זה – מה מוטב? האם מוטב לכרות הסכם כזה בהנחה שהוא נותן משהו, ונותן קודם כל שלום עם מדינה אחת, שלום הפורץ פירצה רחבה מאוד בחומת ההסגר שהעולם הערבי סגר עלינו, ויכול לתת גם הישגים ממשיים חיוביים, שאם לא – לא נעשה הסכם – או ברור מראש שמותר כל זה לזרוק וכל זה להפקיר מפני שבין כך ובין כך שם יש חוזה ויכולים להיות בסיסים. זה ברור כל כך מראש.

על פי הניסוח הזה אתם רואים שמדובר על סיפוח. אני מבין שמישהו יאמר: הדבר המר ביותר הוא שאם נעשה הסכם שלום, והם [הערבים] מכירים בנו כמדינה ריבונית בגבולות מסוימים, ואנחנו מכירים בהם כמדינה ריבונית בגבולות מסוימים – אנו חותמים על ידי כך שהחלק הזה אינו שלנו, שהוא של מדינה ערבית אחרת. אני מבין שזה דבר חמור מאוד. אבל דווקא בנקודה זו יש כאן התפשרות. לא נאמר: "לא ייחתם חוזה בשום פנים ואופן, המביא לידי אישור סיפוח". זה לא נאמר. מכאן יש להבין שעניין הסיפוח, יותר נכון – שענין אי־הסיפוח חדל להיות תנאי בל יעבור. לזה מצאו, כמו שאמר פעם הרב קוק: "אַ תירוץ קעגָן [יידיש: כנגד] דין". אבל מכלל זה אתה שומע שדובר [עם מפ"ם] על אפשרות של חוזה שהיה כרוך בהכרה בסיפוח. אבל בינתיים החיים הלכו הלאה והוחל לדבר – אם נכון מה שכתבו עיתונים – על עניין אחר לגמרי, שהוא עוד לא מחייב הכרה בסיפוח ושהוא עוד לא הסכם של שלום, כי אם צעד נוסף של החוזה לשביתת נשק, של החוזה לאי־התקפה. זה לעת עתה איננו. והנה כאן [עניין] זה כבר מופיע כדבר שבגללו מותר למפ"ם ללכת לממשלה, דבר שאני קראתי לו בכנסת "ביצה שלא נולדה". ביצה שלא נולדה אין זאת אומרת שלא תיוולד פעם, אבל בכל זאת היא ביצה שעוד לא נולדה.

אבל נניח שמטרידה אותנו באמת שאלה זו של בסיסים. אני רוצה לומר: ידוע לאנשי מפ"ם שניהלו את המשא ומתן, כשם שידוע היה לי, שהעניין הזה הוא נטול כל חשיבות מעשית. ידוע להם, כמו שידוע לי, ששאלת הקמת בסיס בריטי בהרי שכם דווקא הוא עניין נטול כל חשיבות מעשית. אולי מפני זה שישנו ממילא בסיס בריטי בעבר־הירדן במהלך טיסה של דקות אחדות, אולי מפני זה שישנו בסיס בריטי בתעלת סואץ. אני נוטל לעצמי את הרשות לומר שמצב זה ידוע להם. הרי שזה מראה עוד יותר את "החיוניות המכרעת" של כל הסעיף הזה. עניין הבסיסים נטול כל חשיבות מעשית, והכרה בסיפוח אינה עומדת על הפרק לעת עתה. אבל זה מופיע כסעיף ראשון [בתביעות מפ"ם] הבא להצדיק את המשך הפרישה.

בסעיף זה מדובר על שלילת כל הסכם או חוזה מדיני, כל הלוואה או תוכנית כלכלית, "שיהיו מכוונים נגד מישהו, שיכילו תנאים משעבדים, או שיגררו אחריהם תלות כלכלית או התערבות מדינית".

ובסוגריים נאמר: "הניסוח המדויק והמפורט של סעיף זה נמסר למזכירות". זה מותר. אינני בא להקפיד. ואני קורא את הסעיף כך, כדבר שעוד לא נקבעו בו מסמרות אחרונים לגבי כל תג ותג.

חברים יקרים, איך זה מוצג כאן לפנינו? שוב זה מוצג כתנאי שלהם, שאנחנו לא קיבלנו אותו, כאחד מאותם התנאים "שלא ניתנה עליהם תשובה מספקת". איזה רושם יעשה הדבר, והאם יעשה רק רושם מבדח או רושם יותר רציני, אם אומר שהמילים הכלולות פה במרכאות הוגדרו על ידי המדבר אליכם ונרשמו על ידי החבר ישראל גלילי[16] מפיו מילה במילה, ושעצם הבאתן במרכאות מעידה שהן נלקחו מאותו פסוק, מאותו ניסוח שאני הצעתי. אני הצעתי את הנוסחה הזאת בתשובה לנוסחה שהם הציעו. הם רצו שאני אחתום נגד "תוכנית מרשל"[17] ונגד "הברית האטלנטית"[18] ונגד תוכנית הברית האזורית של הים התיכון,[19] ואני אמרתי להם: "רבותי, יכול להיות שזה אסון שחבר מפא"י הוא שר החוץ, אבל זו עובדה. וכשאני יושב פה אינני יכול לשכוח שאני גם שר חוץ של ממשלת ישראל וכל מה שאני אומר יתפרסם מחר בעולם. כל מילה שאומר פה יש עליה גושפנקה

---

16 ישראל גלילי (1911–1986), עלה ב־1914. מפעילי ה"הגנה" וראש המיפקדה הארצית מ־1947. מראשי "התנועה לאחדות העבודה" ואח"כ מפ"ם.

17 "תוכנית מרשל" – יוזמת שר החוץ של ארה"ב הגנרל ג'ורג' מרשל, שלפיה קיבלה ארה"ב על עצמה להעניק סיוע כלכלי לשיקום אירופה לאחר מל"ע–2. התעמולה הסובייטית הוקיעה תוכנית זאת כמיועדת להכשיר את צבאות המערב למלחמה בבריה"מ.

18 "אירגון הברית הצפון אטלנטית" (נאט"ו)– ר' עמ' 85 הערה 35.

19 שמועות על ברית שתיכננו ארה"ב ובריטניה במזה"ת נפוצו עוד בטרם פורסמה יוזמה זו במאי 1950. ר' בעניין זה שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' *522*, *523*.

למעשה של משרד החוץ של מדינת ישראל. אמרתי: "אינני יכול לשים את עצמי לצחוק. [שר החוץ] אצ'יסון אף פעם לא הציע לי את 'תוכנית מרשל'. היה לי הכבוד, ובמידה רבה גם ההנאה, להכיר את קודמו, את גנרל מרשל בעצמו, כאשר הוא היה שר החוץ של ארצות הברית מלפני היות המדינה וגם בזמן היות המדינה, והוא – בעל התוכנית הזאת – אף פעם לא הציע לי אותה לא במפורש ולא ברמז, לא במישרין ולא בעקיפין, לא הוא ולא מישהו מנושאי דברו. מה פתאום אקום אני ואלבש פנים רציניות ואצהיר כלפי העולם: "אני נגד 'תוכנית מרשל'? הלא אעשה את עצמי לצחוק. אם יש איזו משמעות להצהרה כזאת, אמרתי, פירושה שאני מנוי וגמור עמי לצאת מגדרי כדי למסור הצהרה אנטי־אמריקנית. סתם להרביץ למישהו. אין זה מענייני, אין זה בהתאם למדיניות ממשלת ישראל – זה בניגוד גמור למדיניותה הבנויה על העיקרון של ידידות גם עם ברית המועצות וגם עם ארצות הברית.

ובכן, זאת היתה בשבילי הזדמנות לפעול בעדה.[20] לא אעשה זאת, לא עלה על דעתי לעשות זאת. לו הייתי עומד מן החוץ ולו היה שר החוץ עושה זאת, הייתי אומר שצריך את האיש הזה לפטר, כי הוא מסבך אותנו עם ארצות הברית. יש די והותר הסתבכויות ולא נמנענו מהסתבכויות כשהיה הכרח בכך. אבל סתם כך, לשם רושם מן השפה ולחוץ?

אמרתי: ברית ים התיכון לא באה לעולם. "תוכנית מרשל" יש לה יתרון זה שהיא קיימת, אבל ברית ים התיכון זה דבר שאיננו קיים כלל, שאיננו בא לעולם, זה דבר שנזרק לעולמנו פה על ידי "על המשמר". מה פתאום אתחיל להגיב תגובות כלפי זה? "הברית האטלנטית" כשמה כן היא. למען השם! אומנם, לפי דעת הערבים, אנחנו זוממים מזימות כיצד להתפשט מתעלת סואץ עד הפרת. רק זאת דאגתנו לפי דעת הערבים. אבל גם הם עוד לא האשימו אותנו שאנחנו רוצים לכבוש את כל צפון אפריקה ולהגיע עד הגיברלטר ולהיות מעצמה אטלנטית. אנחנו איננו מעצמה אטלנטית, אם אנחנו מעצמה בכלל, מדינה – על כל פנים. מה פתאום אני אומַר שאנו מדינה אטלנטית? זוהי דון־קישוטיות ולא מדיניות.

זאת היתה תשובתי לתביעה שלהם: לא "תוכנית מרשל", לא ברית אזורית של הים התיכון ולא ברית אטלנטית. אחר כך, אולי ביתר דיוק ואולי ביתר פירוט אנסח את המדיניות הקיימת שלנו, שזוהי מדיניות שאני, על כל פנים, מוכן לעמוד עליה בממשלה ושחברי מוכנים לעמוד בה בממשלה. ואז אמרתי שלא נעשה שום הסכם ושום חוזה ולא נקבל הלוואה ולא ניכנס לשום קומבינציה בינלאומית, אשר תהיה מכוונת נגד מישהו, שתשליט תנאים משעבדים ותגרום אחריה תלות כלכלית,

---

20 כלומר להשמיע הצהרה נגד "תוכנית מרשל".

התערבות בענייניו הפנימיים, התערבות במדיניות שלנו בכלל.

כאשר התחלתי לומר את זאת, אז חברי היקר מאוד – ואני אומר את זה בלי כל מרכאות – ישראל גלילי, נטל מיד פיסת נייר ועיפרון והחל לרשום את זה. זה היה נוסח שלי!

בוקר אור, אני פותח את "על המשמר" ואני רואה: כתונת בני![21] ואני אומר לכם: זה כולו שלי! אולם איך זה מוצע ואיך זה מוגש? זה מוגש כסעיף, כתנאי אשר הם התנו אותו כאילו ושאנו לא נתנו על זה "תשובה מספקת", ואשר משום כך אין בסיס להשתתפותם בממשלה. אל אלוהים גדולים! כך מותר להטעות ציבור?!

ויש סעיף שלישי והוא אומר: "תמיכה בהצעות השלום של ברית המועצות". ובסוגריים כתוב: "איסור הנשק האטומי, צמצום הזיון, הסכם עם המעצמות הגדולות".

חברים, על זה אמרנו: "לא". כאן יש מחלוקת. כאן הדברים ברורים. אני רוצה קצת לפרש וקצת להרחיב בסעיף זה. לכתחילה לא רק זאת היתה הדרישה. היתה הדרישה שמדינת ישראל תזדהה עם "תנועת השלום".[22] אמרנו: "לא! בשום אופן לא! מדינת ישראל מתירה את "תנועת השלום" בארצה, כי היא מתירה כל מיני תנועות, תנועות שדעתה נוחה מהן ותנועות שדעתה אינה נוחה מהן. היא מוכנה לשלם מחיר יקר בעד קיום הזכות הזאת והחרות הזאת. אבל אל נרמה את עצמנו לגבי זה מהי "תנועת השלום" עכשיו. זוהי סוכנות תעמולה. אותו כינוס שהיה באולם זה לפני ימים מספר זה כינוס של סוכנות תעמולה. אולי לא כל האדונים החשובים, שהופיעו בו, מבינים זאת. עוד אינם מבינים זאת. אבל זה איננו משנה את העובדה. זוהי סוכנות תעמולה של ברית המועצות. לא שאסור לה לברית המועצות שתהיה לה סוכנות תעמולה, ויש לה הרבה סוכנויות תעמולה – זאת לא סוכנות התעמולה היחידה. יש לה סוכנויות תעמולה בתוך מדינת ישראל. ברית המועצות אינה סובלת בארצה סוכנות תעמולה. אנחנו סובלים. כי לברית המועצות יש משטר אחד – לנו משטר אחר. אבל זה לא משנה את ההגדרה הפוליטית או הסוציולוגית של ההופעה הזאת. זוהי סוכנות תעמולה. זהו מכשיר של הזדהות. מדינת ישראל לא תעשה את עצמה לסוכנות תעמולה של מישהו. לא מפני שהיא נגד מישהו, אלא שזה למטה מכבודה, זה פוגע בעצמאותה וזה חותר תחת עיקרון יסודי של מדיניותה והורס אותו.

---

21 לפי "הכר נא הכתונת, הכתונת בנך היא אם לא? ויכירה ויאמר: כתונת בני" (בראשית לז, 32, 33).

22 על רקע הנחיתות האסטרטגית הסובייטית והחשש מפני התחמשות גרמניה המערבית, יזמה מכונת התעמולה הסובייטית כבר ב־1948 הפעלת ארגון חזית קומוניסטי שנקרא "תנועת השלום" והשתדלה לרתום אליו אינטלקטואלים בארצות מערב אירופה. התנועה קיימה קונגרסים ופסטיבלי נוער בינלאומיים, וקבעה כסמלה את "יונת השלום" של פיקסו.

את זאת דחינו. וזה כבר לא מופיע, אבל מופיע הפסוק ואומר: "תמיכה בהצעות השלום של ברית המועצות". אמרנו: "מה זאת? התחייבות סיטונית כזאת? 'שטר בלנקו' כזה? היום הפרטים האלה הם בסוגריים ואחר כך יהיו אולי דברים אחרים בהם. גם עכשיו יש דברים בסוגריים שאינני מוכן לקבלם. סליחה, אינני מוכן!" אם יש התגוששות רצינית מאוד בין ארצות הברית וברית המועצות בשאלת האנרגיה האטומית, אינני מוכן להציע להכניס את הקודקוד הרופף הזה של התינוק – של מדינת ישראל – בין שני גושי הסלע האלה. לא מוכן. אני אציע למדינת ישראל לשמור את נפשה מהוויכוח הזה ולראות איך ייפול דבר. לא שהיא לא צריכה להיות חרדה. היא חרדה מאוד. אבל היא לא צריכה להזדהות עם מישהו.

מה זה "הצעות השלום של ברית המועצות"? ברית המועצות זה איזה מלאך מן השמים שבא להשרות שלום? זה צד! מותר לה להיות צד. כוחה בזה וזכותה בזה שהיא צד. אבל היא צד! וכל הצעה שלה לשלום היא גם כן צעד במלחמה – צעד בריב הגדול. אולם זה לא אומר שאף פעם אי־אפשר להצביע [במוסדות האו"ם] עם ברית המועצות. זה קרה לא פעם שהצבענו איתה, כמו שקרה גם שהצבענו עם הצד שכנגד לפי שיקול דעתנו, כמו שקרה שנמנענו וכמו שקרה שנמנענו בהנמקה ובאותה הנמקה אמרנו על צד מי אנחנו. ופעם כך ופעם כך, ונמנעו גם בלי הנמקה. אבל שאנחנו מראש, עקרונית ובסיטונות, נתחייב על תמיכה בצד אחד בעניין זה – זה לא עולה על הדעת. זה בניגוד גמור לעיקרון של אי־הזדהות. פירושו של דבר ריב גלוי, קרע גלוי, עם המערב. האם זה העניין שלנו? האם זוהי המדיניות של העם היהודי המפוזר ברחבי תבל? זוהי המדיניות של מדינת ישראל התלויה בעולם כולו מבחינה כלכלית וכספית? זוהי מדיניות מדינת ישראל התלויה ביהדויות בעולם? ובכלל, לולא היה הסבך היהודי המיוחד הזה, ונניח שלא היתה מדינת ישראל מדינה בעצם תהליך היבנותה, אלא נניח שהיתה בנויה על תילה ומשופעת בכל האמצעים ולא היתה בעיה לא של מילווה או של יבוא הון, אבל אילו היתה מדינה רגילה והיא רוצה להיות עצמאית, האם היתה יכולה להגיד מראש שהיא מקבלת לתמוך בכל הצעה בעניין ידוע היוצא ממקור ידוע?

הם [אנשי מפ"ם] דגלו מאוד במשא ומתן הזה בעצמאות גמורה וטענו כי הם מאשרים את עיקרון אי־ההזדהות. הם טענו שאנחנו מזדהים עם המערב. אמרתי: "אני רוצה למצוא סימוכין לעמדה הזאת שלכם על ידי זה שאתם פעם, במאמר ראשי או בנאום בכנסת, תצאו נגד איזו עמדה שנוקטת ברית המועצות". פה הם אמרו: "ומה היה בעניין ירושלים?" אמרתי: "לא בעניין הנוגע לארץ־ישראל, אלא בעניין של מדיניות בינלאומית". אמרתי: "אני רוצה שאתם בשאלה כזאת תצביעו לי באיזה עניין אמרתם שאתם סבורים כי מדינת ישראל איננה יכולה

ללכת עם ברית המועצות, שלפחות פעם אחת מעשר או מעשרים תגידו זאת. אז אגש אחרת להערכת ההודעה הזאת".

אף כי לפי דעתי הם ["השומר הצעיר" ו"התנועה לאחדות העבודה"] לא התמזגו אלא הצטרפו למפלגה אחת, ומדי פעם היה עונה מישהו אחר, אבל החבר שענה לי על שאלתי זו, באותה הזדמנות, אמר: "אבל מה לעשות, שברית המועצות תמיד צודקת?" אמרתי: "זוהי כבר שאלה של אמונה. אולם אנחנו פה איננו עוסקים בשאלות תיאולוגיות אלא בשאלות מדיניות, ואני אינני מוכן לקחת את שיקול הדעת שלי ולהוציא אותו לגמרי מראשי ולשים אותו בכיס אצל מישהו לפיקדון. הוא יכול להיות מוגבל מאוד ומוטעה מאוד, אבל זהו שיקול הדעת שלי. אנחנו עצמאים. כל עניין ועניין נשקול לגופו ואז נצביע כפי שנצביע, בתוך אותן מסיבות הזמן והמקום שנהיה בהם, תמיד גם מתוך שיקולה של מדינת ישראל וכך נלך. זה לא אומר, שאף פעם לא נתמוך בשום הצעה של שלום של ברית המועצות. אבל זה לא אומר גם שתמיד נתמוך רק בהצעותיה".

ואם יש בפרק זה הסתמכות נכונה, הרי זו רק על סעיף גימ"ל, אבל פה הסברתי את העמדה וציינתי כי סעיף בי"ת זה סילוף גמור וסעיף אל"ף – סילוף חלקי, ובחלק שזה לא מסולף הרי זה לפי דעתי מופרך לחלוטין ונטול כל ערך מעשי.

לא אוכל ללכת באותה מידת הפירוט כפי שעשיתי זאת עד כה, כי הזמן נגדי. אבל יש פה [בתביעות מפ"ם] סעיף אל"ף על הצבא האומר: "הבטחה ממשית של שיתוף הוגן בכל מערכת הביטחון ובזה החזרת כל חבורת המפקדים".[23] יש בתוכם אחד־שניים חשובים מאוד, שמתוך סיבות שונות פרשו מהשירות. זאת זכותם. לחברי מפ"ם הוגד שהדרך לחזור פתוחה. הם אינם פסולים בשום אופן. אחדים מהם רצויים מאוד. אבל הם אינם יכולים להיכנס על מנת לבחוד לעצמם את התפקידים שבהם הם ישמשו. וכן אינם יכולים לומר: "אני אחזור אם יהיה לי אל"ף או בי"ת".[24] יכול להיות שיהיה גימ"ל. בוודאי שצריך להציע תפקיד ההולם את האיש מבחינת עברו וכוחו. אבל המדובר הוא על צבא. זה לא רק עניין של משא ומתן, אלא יש בזה גם קביעת והכרעת השני. לא נאמר שדווקא כולם יתקבלו. יכול להיות איש שלא יתקבל. וזה לא דבר יוצא מן הכלל רק לגבי מפ"ם. יש גם חברי מפא"י טובים כאלה שהיו מפקדים ב"הגנה", ויכול להיות אדם גאון בפרטיזניות ואם עוד הפעם ניזקק לפרטיזניות הוא שוב יוכל להראות את כוחו, אך אין זאת אומרת שעל כל המסורת וההווי והסגגון הפרטיזני שלו יכול הוא ומוכרח להיות מפקד לפי דרגתו בצה"ל. זה צבא סדיר.

---

23 מדובר בכמה מפקדים בכירים במערכות מלחמת העצמאות, שהיו חברי מפ"ם ופרשו מצה"ל בטענות שהוא רחק מרוח הפלמ"ח וה"הגנה" והפך למכשיר פוליטי בידי מפא"י.

24 כלומר, התנאת החזרה לצבא גם בחזרת פלוני או אלמוני מחברי החוזר.

ויש תמורות בחיים. ואנו לא שמרנים כמוכם [אנשי מפ"ם] בעניין זה. אבל כל המפקדים האלה, אולי פרט לאחד או שניים, רצויים. הם ייכנסו לעבודה, יקבלו תפקידים ההולמים אותם, לאו דווקא אותם התפקידים אשר הם חושבים עליהם.

בי"ת: "ועדה משותפת עם שתי מפלגות הפועלים ליד משרד הביטחון". אמרנו: "בשום אופן לא! האם היא תהיה ועדה רישמית או בלתי רישמית? אם תהיה ועדה סודית – איזה סוד זה? אלא שלא תוכל להיות סודית. ואם היא לא סודית, הרי יש עניין של קואליציה. איזה מפלגה תלך אז לקואליציה אם תדע שקיימת ועדה כזאת? ומה אתם מציעים? שתהיה רק ממשלת פועלים? הלא המשא ומתן איתכם הוא על הצטרפות לקואליציה הקיימת, אשר יושבים בה גם באי כוח מפלגות אחרות. אתם באים וטוענים שטובת מדינת ישראל דורשת שתהיה מדינת פועלים כיום. לא ניסיתם אפילו להוכיח את זה".

גימ"ל: "הבטחת האופי החלוצי של צבא ההגנה לישראל במיבנהו, במשטרו ובחינוכו". פה יש בלבול גדול. לא מאיתנו צריך לתבוע את עלבון אופיו החלוצי של צבא ההגנה לישראל, כי אם זאת צריך לתבוע מעצמו אותו חלק הרואה את עצמו כחלק החלוצי שלו ושיחד עם זה אינו משתף פעולה בהקמת הצבא הזה, אלא אורב יום יום לכשלונותיו. אנחנו תנועה חלוצית כמו מישהו בארץ ולא נחדל להיות תנועה כזאת וגאוותנו על כך, ואיננו זקוקים להטפה. ביסוד החוקה הצבאית החדשה הונחו יסודות חלוציים כאשר עוד לא היו בשום אומה ולשון ובמבנהו ואופיו של שום צבא סדיר בעולם. עלבון הוא שתובעים מאיתנו את הבטחת האופי החלוצי שהוא תנאי.

ועוד: "ושמירה על משקלה ההגנתי של ההתיישבות העובדת ובייחוד של משקי הספר". ודאי! ודאי הישענות על יישובים ועל יישובי ספר, ויש טיכוס עצות רב עכשיו איך לגייס את יישובי הספר – את כל יישובי הספר. וזו משימה גדולה. הטו שכם, תנו יד, נעשה זאת יחד! אבל פה מוסיפים בסוגריים: "הבטחת נשק ליישובי עובדים".

איזה נשק? יכולה להיות הצעה להעמיד תותחים בקיבוצים? למסור סתם ככה, כמו שהיה פעם, כל נשק־שהוא – לא ייתכן. צבא אינו יכול להתפרק מאחריותו. הוא ישתף את כל העם, הוא צריך לשתף בראש וראשונה משקים, בראש וראשונה משקי ספר, במשימת ההגנה – הוא לא יתפרק מאחריותו. יש דברים היכולים להיעשות רק על ידי צבא מאומן לכך, בנוי לכך, העומד על משמרתו יומם ולילה. בשיתוף – אבל לא מתוך התפרקות והטלת המעמסה על מישהו אחר.

דל"ת: "השתתת חלק מן הצבא על בסיס של שילוב עבודה ואימונים".

יש פה שני דברים. קודם כל, מה זה אומר "שילוב עבודה ואימונים"? של מי הרעיון? זו תוכנית הממשלה או לא תוכנית הממשלה? הצבא איננו מבוסס על שילוב עבודה ואימונים? הלא זהו החידוש הגדול של התוכנית. אלא מה? כאן הדגש הוא על חלק מסוים. איזה חלק? מדוע לא כולם? זאת אומרת יהיו בתוך הצבא אנשים אשר גם יהיו אנשי־צבא וגם יעבדו בחקלאית ויוכשרו לכך, אבל יהיו אנשים שאסור יהיה להם להיכנס בהכשרה חקלאית. הם צריכים להיות רק צבא, לא יותר. מדוע? זה רעיון מתקדם, זה פרוגרסיבי, זה פועלי, זה לאומי, זה מעמדי, או זה ניסיון ליצור איזו כת ולשמר בחיינו דברים ידועים, שורשי פילוגים?

המיעוט הערבי

[דרישות מפ"ם:] "אל"ף, הפסקה מיידית של נגישות והגשמת תוכנית לשיקום חיי הערבים במדינה. בי"ת, תוכנית מוסכמת להגשמה מיידית של שוויון זכויות לערבים בכל השטחים. גימ"ל, תביעה להקמת משרד המיעוטים".

תביעה זו להקמת משרד המיעוטים, בפעם הראשונה שמעתי עליה עם קריאת החלטות מועצת מפ"ם. במשא ומתן היא לא הופיעה. מה זאת אומרת משרד מיעוטים? זה כבר תנאי למשא ומתן? הסכמנו או לא הסכמנו להקמת משרד מיעוטים – על זה אפשר לשבור הסכם? יכול להיות משרד למיעוטים ובכל זאת תשרור הפקרות, ולהיפך. השאלה לא הועלתה כלל במשא ומתן, על כל פנים לא בנוכחותי. הפעם הראשונה שקראתי עליה זה ב"על המשמר".

התחילו חברים [מנציגי מפ"ם] לדבר על הבטחת זכויות המיעוט הערבי. הפסקתי אותם. אמרתי: "אל נעשה מזה עניין של ויכוח בין שתי המפלגות. אם יהיה ויכוח – יהיה זה ויכוח מר ונוקב ואז אטול לעצמי את הרשות להזמין ממפלגתכם אנשים חשובים מרכזיים – לאו דווקא את יערי, את חזן או את ריפטין, ואפילו לא את ישראל גלילי, איש שרגליו עומדות יותר הכן על הקרקע, ואני אטפח על פניהם ויכוחים מרים שהיו לי איתם, אטפח על פניהם מעשים שהם עשו בניגוד להוראותי, אביא את המושל הצבאי של הגליל המערבי והוא יעיד על מעשי קיבוצים שלכם בשטח זה, אביא עובדה מסוימת – ערבי אחד, שאדמתו נגזלה, פוחד להגיש תביעה לבית דין. הוא חושש להיכנס על ידי כך ל"רשימה שחורה" של הממשלה, ואני אומר לו: "אל תפחד, תגיש תביעה" – אני אומר לו זאת מפני שאין לי דרך אחרת להשיב את הגזילה – ואומַר איזה קיבוצים יושבים על אדמה זו ומסרבים לרדת. לבירור כזה אני מוכן. בירור כזה יהיה. ויהיו חברים ממפלגתי אשד יחלקו עלי, ויהיו חברים שלכם אשר יחלקו על יערי או על חזן, ונראה אולי נוכל בכל זאת להגיע כולנו יחד לעמק השווה בעניין זה. כי השאלה אינה בין מפלגות. השאלה היא בין העקרונות ובין המציאות. כולנו

נאמנים לעקרונות, כולנו מתחבטים במציאות, במציאות סבוכה מאוד.

אמרתי על זה מילים אחדות בכנסת לפני שבוע:[25] קיים פרץ רחב של מאות בשנים בינינו לבינם. לא נגשור אותו אך ורק על ידי החלטות בין־לילה. ויש רקע חמור מאוד של מלחמה אשר הדה עוד לא נדם, אלא לפעמים נדמה אפילו שהוא הולך וגובר. ונשפך הרבה דם, ויש כפרים עקובים מדם, ויש שכונות וערים מרכזיות שעדיין שותתות דם. קרית חיים עדיין שותתת דם – ארבעים וחמישה בנים שלה נפלו ביום אחד בסביבה מסוימת ועל ידי כפרים מסוימים.[26] ואנחנו מוקפים עדיין בטבעת, שיכולה כל רגע ליהפך לטבעת אש וגיצים מאש זו יכולים להיות מועפים, או גחלים שהן כאילו עוממות בפנים תתלקחנה מחדש. כל זה מוכרחים להביא בחשבון – לא בלי עיקרון ולא בלי איזה מצפן, אבל גם לא בלי מצפון – ולא לעשות מזה קרניים לנגח ולהתכחש על ידי כך לעצמם. אין להטיל עלינו את הסתירה הזאת בין המדרש והמעשה השוררת אצלם [המפ"ם] ושהם כאילו נהנים ממנה ומוכנים לחיות בה. זה לא! אבל את הבעיה נברר ונחתור יחד לפתרון בתנאי המציאות, לא מתוך קפיצה מתוך עור המציאות. אם נקפוץ נשבור את הראש.

כלכלה ומיסים

[דרישות מפ"ם:] "אל"ף, הסכם על מערכת המיסים ודירוגם, שתהיה מכוונת להקטנת המיסים העקיפים ולהטלת עיקר הנטל על בעלי היכולת. בי"ת, תיכנון המשק להגברת הייצור ולהבטחת תעסוקה מלאה; הכוונת ההון המקומי להשקעות בייצור גימ"ל, ריכוז היבוא החיוני ברשות המדינה. דל"ת, הבטחת הכרעתה של המדינה בחברת האשלג. ה"א, חופש התביעה וההצבעה בעניין מס הרכוש".

לא הייתי נרתע אילו לא נמצא אף איש אחד במפ"ם, שהיה מגדיר את תוצאות המשא ומתן בפרק זה כמו שאני מוכן להגדיר אותן, אבל נמצא לא אחד אלא נמצאו כמה וכמה, ואני קורא בתוך אותה כתבה שהיתה ב"דבר", כי אנשים במפ"ם אשר חייבו כניסה לממשלה, ובעד זה הצביעו 95 חברים[27] ודיברו בעד זה שורה שלמה של שמות מהיושבים ראשונה בהנהגת מפ"ם – אמרו על המשא ומתן בפרק זה: "הושג הסכם בשאלות הנוגעות לחלוקה הצודקת של מיסים, קיצוץ רווחים מופקעים, ריכוז היבוא, הפסקת ההורדה של תוספת

---

25 ר' על כך לעיל מסמך 24.

26 הכוונה ל"שיירת יחיעם" – 7 כלי רכב של ה"הגנה" שיצאו לעזרת קיבוץ יחיעם הנצור ב־27.3.1948 והותקפו ליד הכפר כַּברי.

27 בהצבעה שהתקיימה בישיבת הנעילה של מועצת מפ"ם קיבלה הצעת ישראל גלילי, כי "נתחדשו תנאים המאפשרים לאחר השלמתם למצוא יסוד למשא ומתן חיובי", 95 קולות. הצעת מאיר יערי, כי "אין לראות יסוד להשתתפות מפ"ם בממשלה, קיבלה 155 קולות.

היוקר, חופש מלא של המלחמה המקצועית, וכן בנוגע להלאמה של הקרקע, אוצרות הטבע, פרשת הזכיונות וכולי".

אחרי מניין מפורט ובמקצת מייגע זה, עוד נאמר: "וכולי". גם זו עדות! יש פה רק דבר אחד – "מס רכוש" – שעליו אמרנו "לא". כל יתר הדברים הם דברים שבדרגה. אין כל שאלה של מחלוקת עקרונית.

יש שאלה של ים המלח שהיא שאלת קשה מאוד. יש ושוכחים דבר אחד אשר חברים אחרים אינם יכולים לשכוח, והוא שים המלח איננו כולו בידינו, שכיום שלושה רבעים של חוף ים המלח נתונים בידי שלטון זר. וגם לולא היתה חלוקה – החצי של ים המלח היה נתון אז לשלטון זר. הזיכיון שקיים [בידי מפעל האשלג] הוא זיכיון שקיים בשתי הארצות ויש לו תוקף גם פה וגם שם. ברגע שאנחנו מבטלים את הזיכיון לגמרי ומלאימים את המפעל – אנו פותחים פתח לאותו הדבר בצד שכנגד, ואז יש שתי רשויות נפרדות לגמרי, ושתי רשויות מתחרות, ואז מופיעה כל השאלה של עבודה עברית, עבודה ערבית עזרה בריטית פה ושם, ונוצר מקור של סיבוכים רבים למדינת ישראל. כל זמן שאנחנו מקיימים את הזיכיון הזה – בצורה זו או אחרת מקיימים את המסגרת – אנחנו שומרים על החוליה המרתקת את שתי הגדות. ישנה שאלה מי משפיע יותר על מי, וישנה בנוגע לזה דעה מסוימת. עלינו להזדיין בנשימה ארוכה ולראות דברים בהתפתחותם, לא כפי שהם כיום הזה. למעשה אנחנו מבטיחים העברת החברה לארץ, רוב ישראלי בהנהלת החברה, אפשרות של פיקוח הממשלה, אפשרות של רכישת המפעל בידי הממשלה בכל רגע שתמצא לנכון ולאפשר.

אינני מדבר כבר על הפעלת המפעל וההון הדרוש לזה, ואם מותר להעמיס גם את המעמסה הזאת עכשיד על תקציב המדינה. אינני מדבר על השאלה איך זה ישפיע בכלל על המשק, על ההון הפרטי. השאלות רבות וסבוכות, אבל הגישה העקרונית של הממשלה בעניין זה היא גישה פרוגרסיבית לחלוטין וממלכתית לחלוטין ולאומית לחלוטין.[28] ומעמד העובד בים המלח – אם יתחדש המפעל – יהיה קצת אחר במדינת ישראל זו, אשר בממשלתה יושב רוב פועלי, מאשר בימי שלטון המנדט.

אולם בגמר הפרק הזה, ויש בו כמה וכמה סעיפים שאינם מעלים ואינם מורידים, יש מחלוקת – ומתי לא? – מס רכוש. לפי הכרתי העמוקה זה מין "צ'מודנצ'יק"[29] שמפ"ם נתפסה לו פעם, מחזיקה בו ואינה רוצה לוותר עליו, מפני שמוכרחים היו לומר משהו יותר רדיקלי, יותר קיצוני. יש מס רכוש שהוא

---

28 ר' הסברי מ"ש בנושא זה בהרצאתו ב־16.10.1949 בישיבת מזכירות מפא"י, שרת/ *דבר דבור 1949*, עמ' 820–825.

29 צ'מודנצ'יק – רוסית: מזוודונת, כלומר דבר קל ערך.

מאוד מאוד כבד, שסולמו מאוד מאוד תלול, ויש מיסים אחרים, והנה עכשיו דנים על מס הארנונה. מוכרחים לומר עוד משהו, לחדש משהו – וחידשו את העניין של מס רכוש. אבל גם מה שמפ"ם מציעה בעניין מס רכוש לא יגיע אלא ל־5 אחוז מהוצאות המדינה, זלפי חשבוני לא יגיע אלא ל־3 אחוז של ההוצאות. וזו השאלה העומדת ברומו של עולם – היא שצריכה לפתור את בעיית הפיתוח והתעסוקה ואיזון התקציב וכל הצרות שאנחנו מתבשלים בהן!

זה חשבון על הנייר, אבל השאלה לא על הנייר כי אם בחיים. לצורך מה הם מציעים מס רכוש אם לא כסיסמת תעמולה? אם מס רכוש ייתן רק 3 אחוז – אין לו אלא ערך תעמולתי. לשני הצדדים ברור שזו סיסמה תעמולתית, אבל לא רק חיובית. גם שלילית. אנחנו נאבקים קשה על יבוא של הון ואיננו מקבלים די. וההון שבא איננו מושקע תיכף ומיד, ואיננו מושקע באותם מפעלים שאנחנו רוצים ויש בזה מאבק קשה. ואנחנו זקוקים להון זה. גם חברים שלהם מודים שאנחנו זקוקים לזה. והנה, לא די שיש הגבלות קשות וחמורות על הוצאת דוויזים, שזה עוצר ומעכב, ובעל ההון יודע שהוא נכנס לארץ שיש בה מס הכנסה כבד מאוד – באופן יחסי נותנים לו הקלות ידועות, אבל הוא יודע שסופו לשלם את המס הגבוה וזה לא מעודד ביותר. והוא יודע שזו ארץ עם ארגון פועלים חזק ועם רמה די גבוהה של חיים – וזה לא תמיד מעודד, אבל לא נוותר על אלה. אלה הם יסודות. אולם להוסיף לזה בידיים משהו, שלתקציב זה כמר מדלי וכשחק מאזניים,[30] זאת אומרת כמוהו כאין, נזק זה מוכרח לגרום ובעיות זה לא פותר, ורק כדי להצטיין במשהו, להיותו רדיקלי – זה לא רציני. מפלגת פועלי ארץ־ישראל אף פעם לא הלכה בדרך זו ולא תלך.

שכר

[דרישות מפ"ם:] אל"ף, "אי־הקפאת השכר, שפירושה בדיקת גובה השכר כפעם בפעם וחופש המלחמה המקצועית לשם הבטחת רמת שכר הוגנת – ביטול למעשה של החלטת הוועד הפועל בעניין הקפאת השכר".

ייתכן שעל זה יהיה ויכוח. נפגוש אותו. נעמוד בו. לא נירתע. מה היתה החלטת הוועד הפועל? החלטת הוועד הפועל, אם אינני טועה, היתה שאין דורשים העלאת שכר יסודי בלי העלאת התפוקה, בלי הגברת הייצור. אבל אין זה חל על מקצועות ועל ענפים ידועים, אשר לפי דעת ההסתדרות כיום הזה דרגת שכר היסוד בהם מקופחת ומחייבת תיקון, מחייבת העלאה. ישנם כאן אפוא שני עקרונות. במקצועות אשר ההסתדרות סבורה שרמת השכר בהם בכללותה היא

30 לפי "הן גויים כמר מדלי וכשחק מאזניים נחשבו" (ישעיהו, מ 15), כלומר חסרי ערך כטיפת מים וגרגיר אבק.

הוגנת, שם מותר להעלות את השכר רק אם עולה הייצור. זאת אומרת, העלאת השכר היא דורבן לייצור. אבל יש מקצועות שמותר לדרוש בהם העלאת שכר, וזה עניין לדיון בכל מקרה ומקרה. אינני יודע למה מתכוונים מחברי גילוי הדעת הזה – אם הם מתכוונים לכך, שאחת היא כמה גבוהה דרגת השכר, מותר לדרוש העלאה גם בלי דרישה להגברת הייצור – פירושו שהם יוצאים למלחמה על [קיום] אינפלציה ופירושו שהם נגד הגברת הייצור. שוב, הם מסתבכים בסתירה ובנשימה אחת הם אומרים: "אי־הקפאת השכר", ולפני רגע אמרו: "תיכנון המשק". פירושו מניע לפועל לא להגביר את הייצור ובפחות ייצור לקבל את השכר. זה הרס למשק, זה הרס לקיבוץ גלויות, זה חוסר כל אפשרות של התחרות באיזה שוק־שהוא. זה חוסר כל סיכוי להגביר את הייצור בסופר של חשבון.

בי"ת, "לא תהיה כל הורדה של תוספת היוקר עד אשר ייקבע האינדקס החודשי".

אנחנו דוחים את החיפוי כי המערכה אשר היתה, היתה מוצדקת. במשך שנים עלתה לאין שיעור רמת המחירים, יותר מפי־שלושה, כמעט פי־ארבעה, אבל רמת השכר עלתה יותר בכללותה. אני מדבר על המחירים בכללותם ועל רמת השכר בכללותה. במשך התקופה האחרונה ירדו הוצאות המחיה לא ירידה מפוצצת, אבל ירידה די ניכרת. רמת השכר ירדה פחות. רמת החיים לא ירדה. בהרבה מקרים היא עלתה. זאת אומרת, אני רוצה לומר על ידי כך, שיכולת הקנייה של הפועל עלתה במשך הזמן. היא עלתה גם בתקופת המלחמה וגם עכשיו, באשר השכר ירד פחות מהמחירים.

נכון, יש גבולות לתהליך זה של הורדת יוקר המחיה, ואנו כמעט הגענו לגבול. ואמרנו: בגלל ירידות זעירות לא כדאי להיכנס בעניין הורדה חדשה של תוספת היוקר, כל שכן שמכינים אינדקס חדש. למעשה, בזה יכול להיות הסכם גמור, כי אנו עומדים על אותו עיקרון, ולא רק שאיננו מתחרטים, אלא גאים על המלחמה להורדת תוספת היוקר והורדת המחירים, במלחמה שניהלנו על דיפלציה בארץ, ושגמור ומנוי עימנו להמשיך ולנהלה.

מדיניות פנים

[דרישות מפ"ם:] אל"ף, "מניעת השתלטותם של אנשי הדת על חיי המדינה ובענייני חינוך". אני אביא בתשובה על זה רק עובדה אחת. היה ריב גדול מאוד על חינוך במחנות [העולים], והיה ניסיון של השתלטות אנשי הדת ומאוד מאוד התלהטו הרוחות בארץ בשני המחנות, והיה קל מאוד לעשות מזה מטעמים נגד מפא"י, ונעשו מטעמים. אבל היתה הצבעה בכנסת על ההסכם וההסדד החדש. אם אינני טועה, מפ"ם נמנעה מהצבעה בשאלה זאת. היא לא הצביעה נגד. מפ"ם, בכלל,

איננה חוטאת באי־הצבעה נגד, איננה מחמיצה הזדמנויות להצביע נגד כאשר היא יכולה. ברור, היא לא מחוייבת להצביע עם הממשלה אם איזו עמדה איננה בסכנה. כאן לא היתה שום סכנה [שלא תתקבל], כי רוב היה בין כך מובטח. מפ״ם נמנעה. זוהי העדות שלי: היה סכסוך, מפא״י הגיעה להסכם ומפ״ם [למעשה] אישרה אותו ולא הצביעה נגד.

בי״ת, ״חופש מלחמה על משטר חילוני וחופש הצבעה בכל העניינים הנוגעים לחרות המצפון, כגון נישואים אזרחיים, תחבורה ציבורית בשבת, יבוא בשר לא־כשר, מיסים לצורכי דת וכולי״.

פה אין תנאי [של מפ״ם] שהממשלה מוכרחה להנהיג נישואים אזרחיים ולהכניס בשר לא־כשר. התנאי הוא רק חופש מלחמה על כך וחופש הצבעה. נראה מה עונה על כך, בנקודה זאת, המפלגה [מפא״י]. על כל פנים, פה כתוב שהמפלגה הציעה, שבשאלת הסכם עם עבר־הירדן וכן בשאלה הדת וגם בשאלת החוקה, יהיה חופש של הצבעה. אז, שוב, כל מה שאמרתי על אותו פסוק בתור חופש הצבעה בעניין הסכם עם עבר־הירדן – היתה הצעה שלנו וזה חל גם פה. כך יש חופש מלחמה לחוקת יסוד.

אם במפלגת פועלי ארץ־ישראל נתקבל הדבר הזה, שהמפלגה, כמפלגה, איננה קובעת עמדה מחייבת לגבי חוקת יסוד וחבריה חופשיים לדבר איש נגד רעהו בכנסת ולהצביע כרצונם, וכבר דיברו איש נגד רעהו בכנסת ובית המפלגה לא נתקעקע, חלילה, על אחת כמה וכמה שאנחנו מוכנים לתת את זה למפלגת הפועלים המאוחדת, ואמרנו לה: משלחת המפלגה הודיעה כי בכמה שאלות מוגדרות מראש, כגון הסכם עם עבר־הירדן, שאלת חוקת יסוד או חוקי יסוד או שאלות הקשורות בדת, יהיו חברי המפלגה בממשלה מוכנים להצביע בעד מתן חופש הצבעה למפ״ם בכנסת.

ברור, שזה הניסוח היחיד האפשרי. לא נוכל לחתום סתם בשם כל הממשלה. אם אנחנו שבעה ומפ״ם יהיו שלושה, אזי זה יחד עשרה, וזה רוב [בממשלה]. אבל ההתחייבות יכולה להיות לא בשם הממשלה, אלא בשם המפלגה, איך היא תצביע. על זה יש התחייבות. אז מה כל הרעש בנקודות האלו?

גמרתי את הפירוש. אתם בעצמכם יכולים לשקול ולאמוד מה נשאר מכל הפירוש הזה כתנאים בל יעבורו שאנחנו עברנו, ומה נשאר להכשלת המשא ומתן הזה ולהעמדת כולנו בפני מיפנה, שהוא אולי גורלי בתולדות הציבור. כי מזה יש תוצאות: אנחנו נלך הלאה. גם הם ילכו הלאה. לא נעמוד באותה העמדה – לא אנחנו ולא הם.

בהחלטות מועצת מפ״ם, בפרק זיכרון דברים, נאמר בסעיף דל״ת, ״בסיכום תשובותיה והסברותיה סירבה אפוא – ה״אפוא״ הוא מאוד נחמד! – מפא״י להיענות

לתנאי המינימום של שותפות בין־מפלגתית באחריות על הנהלת ענייני המדינה".

היה רוב נגד [הצטרפות לממשלה]. אני כבר אמרתי, שעניין רוב במפ"ם איננו כל כך פשוט. כאשר יש רוב במפא"י אז זה ברור. כי כאשר מתאספים חברי מפא"י, או כאשר יתאספו בעוד זמן קצר צירי החברים בוועידה, כל אחד יבחר אולי 50 חבר, ואז אחת היא אם הם חברי קיבוץ או חברי מושב, או פועלים בעיר או עובדים במוסדות, או שליחי התנועה בממשלה, או בסוכנות, בוועד הפועל של ההסתדרות או בכנסת או אי־שם. הם כולם מתאספים כשווים והם מצביעים, ואז סופרים: רוב כך, מיעוט כך – ונגמר העניין. כנראה, לא כך העניין במפ"ם. היו בנידון זה כל מיני דברים, אבל לא היתה בזה לא הכחשה חותכת וגם לא היתה בזה הסברה חותכת. דבר זה נשאר בעירפולו. אנחנו חיים בתוך ערפל וזה בירור בתוך ערפל.

התבשרנו, שלפני אותה מועצה היה כינוס במקום אחד, במשק של "השומר הצעיר" [קיבוץ מעברות] ושם הועמדה השאלה, וכמדומני שהודיעו שזאת היתה הצבעה ניסיונית. בשבילי חשוב שהיתה הצבעה. בוודאי ניסיונית, כי ההכרעה אחר כך עברה למועצת פתח תקוה. אבל השאלה היא איזו השפעה היתה להצבעה הניסיונית הזאת על ההכרעה בפתח תקווה? זאת השאלה שצריכה לעניין אותנו.

שם נחלקו הדעות – רוב ומיעוט. רוב יותר קטן בעד כניסה לממשלה מאשר בפתח תקווה, מיעוט יותר גדול בעד זה מאשר בפתח תקוה. ומנהיגי התנועה, על כל פנים אחדים מהם, על כל פנים המנהיג הקשיש והוותיק מאיר יערי, נשאר במיעוט. כנראה, מאיר יערי איננו יכול להישאר במיעוט. כנראה, אם הרוב איננו איתו אזי הוא עם הרוב, ובפתח תקווה מאיר יערי היה כבר עם הרוב. אולי אני טועה לגבי מאיר יערי, אז אני מבקש ממנו סליחה. כך קראתי בעיתונות. אבל ברור שחברים שבמעברות באופן ניסיוני הצביעו בעד, בפתח תקווה באופן מכריע הצביעו נגד. זה ברור. על כל פנים, רבים מהם. ראיתי שבין המדברים בעד גם בפתח תקווה היה החבר [יעקב] עמית. יש גם כאלה. הוא חבר "השומר הצעיר". אינני יודע אם הוא חבר קיבוץ ואם היה בכינוס במעברות. אבל אני מניח שהיו חברים, מתוך אותם 40 ומעלה אחוזים, שבמעברות היו בעד ובפתח תקווה דיברו בעד. אבל מה שנעלה מכל ספק הוא שרבים מהחברים שבמעברות דיברו בעד, בפתח תקווה הצביעו נגד כדי להיות עם הרוב. זה גם כן עיקרון מוסרי חשוב בחיים הציבוריים.[31]

אבל נניח שהיה נהוג במפ"ם משטר דמוקרטי פשוט, ולו היתה זו מפלגה ולא צירוף של מפלגות, והיתה הצבעה כזאת – אינני יודע מה היו אזי תוצאותיה. ייתכן, שאז היה רוב. אני סבור שהיה אולי רוב יותר קטן, ואולי גם היה רוב

31 תנועת "הקיבוץ הארצי השומר הצעיר" דגלה בעיקרון שנקרא "קולקטיביות רעיונית", שחייב את כל חבריה לאחדות רעיונית בכל תחומי החיים אחר קבלת החלטות באורח דמוקרטי.

בעד ולא נגד. אנחנו יכולים, כמובן, לברר ולחוות דעה, אבל איננו רשאים להתערב בענייניה הפנימיים של מפלגה אחרת, ואנו צריכים לקבל את העובדה הקונסטיטוציונית שנוצרה על ידי הקונסטיטוציה שלה. לכן, לפנינו העובדה הפוליטית והתנועתית שלמעשה היה רוב נגד.

ויש לנו פה הסבר. אני דוחה את ההסבר הזה כתואנות־דברים. נטה אוזן מה אמרו השוללים בוויכוח. אני לוקח רק שתי פנינים: "מפלגות הקואליציה הנוכחית יש להן נטייה חזקה להיכנס למעגל ה'מרשליזציה'".[32] ולהלן נאמר: "ויש להסתייג בכל התוקף ממדיניות העלולה להפוך את מדינת ישראל למושבה אמריקאית". על מה מדובר כאן? אם מדובר על מילווה[33] אשר אין עמו שום תנאים פוליטיים, שום התערבות בענייני המדינה, שום הטיה של המדינה ממסלולה לצד זה או לצד אחר, אז אני רוצה לדעת שיאמרו ברור שגם המילווה הזה, אשר את הטרקטורים שלו, את מכוניות המשא שלו, את צינורות ההשקאה שלו, את חומרי הבניין שלו אני רואה בכל קיבוץ וקיבוץ, בין "קיבוץ ארצי" ובין "קיבוץ מאוחד" שנמנים על מפ"ם, הוא כשר או לא. אם חבר שמלווה אותי בסיור אחד אומר לי, שמה שמצוין באמת זה החומר המגיע מהמילווה האמריקאי, ואז אצלי מיד פועלת שיטה כזאת של "כפתור ומנורה".[34] שאלתיו מאיזה קיבוץ הוא והוא אומר לי. "זאת אומרת, אתה חבר מפ"ם?" והוא עונה לי "כן" – "האם אתה יודע, שלו היתה הלכה כמפלגתך, כי אז מילווה זה אף פעם לא היה מתקבל?"

הם אומנם בסוף לא הצביעו נגד, אם כי נמנעו ועל ידי הימנעותם איפשרו לקבל את ההחלטה החיבית. ואז החבר הזה אומר: "באמת, אני חושב, שמפלגתי הסתבכה בעניין זה". אמרתי: "תשובה זו מניחה את דעתי".

אני רוצה לדעת מה זאת "מדיניות העלולה להפוך את מדינת ישראל למושבה אמריקאית"? אנחנו מעוניינים במומחה מסוים, ואנחנו יודעים שבברית המועצות ישנם מומחים למקצוע זה. ואני אומַר למה אני מתכוון: לייעור בערבה. הם עשו בברית המועצות גדולות בעניין זה. הם את ה"סטֶפִּי" [רוסית: ערבות] שלהם נטעו וייערו ועשו דברים גדולים. ולנו יש בעיה כזאת בחלק מסוים של הארץ, ואנחנו פונים אליהם ומבקשים לשלוח לנו מומחה. איננו מקבלים תשובה, לא רק מומחה. איננו מתרעמים. יש להם שיטתם. זה לא מוכרח לקלקל את שורת הידידות. אבל את המומחה אינם נותנים לנו. ושם איננו יכולים להופיע לאיש פרטי בהצעה כזאת, אלא לממשלה. וזאת זכותם. ברור, שלא מנסים כלל לפנות לפרט. הוא גם לא ייענה. זה גם יכול להזיק לו. שם יש משטר כזה.

---

32 צירוף ישראל ל"תוכנית מרשל".

33 על המילווה האמריקני לישראל ר' לעיל מסמך 8 עמ' 67, הע' 27; מסמך 14 עמ' 106, הע' 17.

34 דימוי לתגובה מיידית כלחיצת כפתור המדליקה מנורה.

אבל לנו נחוצים עוד מומחים. ויש אחד ששמו לאודרמילק, החי בארצות הברית, ועוד אחד ששמו סָווג׳.[35] הם היו איתנו בניסיונות קודמים שלנו, הם התייצבו לימיננו. על כל פנים, מילאו באמונה משימות שהטלנו עליהם ובשביל להתקשר איתם איננו מוכרחים ללכת לוושינגטון לממשלה, כי שם יש משטר אחר. שם איש מדע חופשי לקבל הזמנה מכל אחד בעולם.

לאודרמילק בא אלינו. עתה הוא נסע. אנו מקווים שיבוא עוד פעם לתקופה ממושכת ולא רק יעשה סיקור כללי כמעוף הציפור וייתן עצות אחדות, אלא יעבוד אצלנו בשאלת סחף הקרקע, שהוא בזה אחד המומחים הגדולים ביותר ובאמת ידריך אותנו במלחמה על שימור קרקע ארץ־ישראל, ולא שנמשיך לבזבז שירד לים עם כל גשם סוחף. סווג׳ בא לעזור עכשיו בעניין ההשקאה. האם פירוש הדבר הזה, שאנחנו "נהפכים למושבה אמריקאית"? האם נינזר ממומחים אחרים, ואם לא נצליח להשיג מומחה משם, נוותר על מומחה פה, נוותר על אפשרויות של כיבושים טכניים ומדעיים, של התבצרות, עלייה, התיישבות, על מילוי שליחות המדינה, על קיבוץ גלויות?

לפני המלחמה, כאשר ידענו שאנחנו הולכים לקראת זה, עלה בגורלי, בשם האיש שהוא עכשיו שר הביטחון [ב״ג], להתקשר עם יהודי אמריקאי אחד ולקרב אותו לעניין ולהציתו בו זיק ידוע. והוא בא הנה.[36] הוא התייצב בשורה. לא הלכנו לממשלה האמריקאית. דיברנו איתו ישר. הוא בא, ראה ורצה להישאר, אך הוא שב כי רצה להתייעץ עם אשתו. זו לא היתה בעד זה, כי היא אמרה שזה מסוכן. הוא דיבר איתי שאני אשפיע עליה ואוכיח לה ראשית, שזה הכרח, ושנית, שזה לא מסוכן כל כך. ואני עשיתי זאת. אז הייתי עוד בניו־יורק. והוא שב ארצה והוא נפל. ואני קיבלתי את אשתו פה כאלמנה. הוא קדוש וטהור, ויש יישוב על שמו בדרך לירושלים – משמר דוד. ויש פה גם שכונה שנקראת על שמו.

אבל הוא [בעודו] בחייו דיבר עם יהודי אחר ואמר לו: "בוא איתי! זאת מלחמה לחיים ולמוות. אין לך מושג עד כמה אתה יכול לעזור!" והיהודי הזה אז פקפק. אבל כאשר מרכוס נפל היהודי הזה בא, התייצב. לא שאל את ממשלתו אם לעשות זאת. והוא מילא תפקידים בהדרכה, בארגון, בייעוץ צבאי. לא ניתנה לו שום סמכות לפקד. הוא עמד מהצד, אבל באמונה רבה, בכישרון רב וביעילות רבה לימד הרבה מאיתנו דברים חשובים. אז אותו מוקיעים ברחובות כ"סוכן האינטליג׳נס", כי קרה לו אסון שהוא חי ולא מת. ומיטב הנוער של מפ״ם נותן ידו להשמצה הזאת! ולי כתבו חברים מתל יוסף, שיש להם כבר ילדים במערכות הצבא, והם בדם ליבם כותבים על שמשמיצים את האיש הזה. והם רוצים לדעת:

---

35 ג׳. ל. סָווג׳ – מומחה אמריקני ויועץ בינלאומי לתיכנון ובנייה של מפעלי השקייה וכוח.

36 הכוונה לקולונל דוד מרכוס (מיקי סטון). ר׳ עליו מסמך 14 עמ׳ 106, הע׳ 20.

אם זאת אמת, אז שומו שמים! ואם זאת לא אמת – איך תיתכן השמצה כזאת?

ואם אני אומר, שבפעם הראשונה פנתה אלנו ממשלת ארצות הברית אם יש בתוכנו איש כזה, וזה אחרי מה שהתפרסם בחוץ, אז לא יאמינו לי כלל. יהודי אמריקאי כזה. נניח, שהוא אינו מוכן עוד להתיישב בארץ, אבל הוא מעוניין לתרום את חלקו. יש הרבה ציונים ותיקים, שעוד לא מוכנים להתיישב בארץ, ובכל זאת הם עוזרים ולא נוותר על חלקם. מורגנטאו [כיו"ר המגבית היהודית המאוחדת] דרוש לנו עוד באמריקה, והמגבית דרושה לנו לכולנו – לקבוצת נוער ממפ"ם במעברות או במשמר העמק או בעין חרוד או ביגור או בגבעת ברנר או באילת השחר. היא נחוצה לכולנו ואי־אפשר בלעדיה ואיננו מוותרים על האנשים האלה. הם מוכנים לבוא לביקור – יבואו לביקור. אולי יתקשרו. לא יתקשרו – יישארו ידידים, ישמרו על תרומתם. העם היהודי מורכב קצת. על כל פנים, לא בשנה אחת יעלו חמישה מיליון יהודי אמריקה ואיננו מוכנים לוותר על עזרתם. ויש שאני קורא ב"על המשמר" הלקאת הממשלה על שלא ידעה לגייס את עזרת יהודי אמריקה.

הזדקקות ליהודים אלה זוהי הפיכת המדינה למושבה אמריקאית? אם כן, אז צריך להגיד שאנחנו לא נגד מושבה אמריקאית, אלא נגד הזמנת מומחים ויבוא הון ומגבית ומילווה. כך צריך לדבר אל פועלי ארץ־ישראל, אל אנשים רציניים. כך צריך לחנך נוער, כך צריך לחנך עולים חדשים. לדבר על תוכנם של דברים ולא על כל מיני תווים שמדביקים עליהם.

אם כל אלה כשרים ומותרים, אם זה לא הפך את מדינתנו למושבה אמריקאית – מהו הדבר ההופך אותנו למושבה אמריקאית?

לפני ימים אחדים נפגשתי עם חבר קיבוץ, איש מפ"ם. הוא בא לומר שלום, הוא נוסע. נוסע לאן? – לאנגליה. נוסע לשם מה? – לקנות מכונות. אמרתי לו: "הכיצד אתה נוסע לאנגליה לקנות מכונות? מדוע אינך נוסע לוורשה? מדוע אינך נוסע למוסקבה לקנות מכונות? אתה הופך את משקך למושבה בריטית!" הוא נדהם במקצת. אמרתי לו: "אין כל הבדל. ההבדל כמותי בלבד. אינו איכותי. אנשים כקפלן, כדב יוסף[37] ואחרים עושים בהיקף ארצי בדיוק אותו דבר שאתה עושה בהיקף המשק שלכם. אם מותר לך – מותר גם לנו! אם אתה אינך הופך את המשק שלך למושבה – גם אנחנו איננו הופכים את המדינה למושבה". הוא אינו קונה את המכונות כדי אחר כך להזמין חלקי חילוף מפולין. הוא יזמין חלקי חילוף באנגליה. על ידי כך הוא מעמיד את ענף התובלה של משקו במצב של תלות באנגליה מי יודע לכמה זמן. ברור, שכאשר מקבלים מילווה מאמריקה, אמריקה רוצה להרוויח מהסכם זה ולא להפסיד. והיא אומרת לנו: "תקנו מכונות

37 אליעזר קפלן כשר האוצר ודב יוסף כשר האספקה והקיצוב.

וחומרים". אגב, לשם מה אנחנו רוצים את המילווה? חוכמה גדולה היא לקבל מילווה לכסות דפיציט? מקבלים מילווה כדי להגביר את הייצור ולפתח מקורות. אבל כשאנחנו מביאים כל אותן מכונות, טרקטורים, קומביינים מאמריקה, פירושו תלות בייצור האמריקני. אם המדינה נהפכת על ידי כך למושבה – גם אותו משק נהפך למושבה, ואם הוא לא – גם אנחנו לא. אין כל הבדל.

אני אומר: אין זה אלא פטפוט דמגוגי כשאומרים שיש בממשלה נטייה להפוך את ארץ־ישראל למושבה אמריקנית. איפה הוויתור שוויתרנו? איפה הסילוף שסילפנו את עמדתנו? איפה המחיר הפוליטי ששילמנו?

אנחנו ששים ושמחים לכל יהודי שבא ממזרח אירופה, ועדיין לא ויתרנו על יהודי הארץ הגדולה [רוסיה] – בשום פנים לא ויתרנו עליהם וכל ליבנו ליהודים אלה. זוהי אחת הטרגדיות של דורנו, ומותר לי לומר זאת, במיוחד לאדם כמוני שיצאתי משם, ולאחר שיצאתי משם לפני ארבעים וחמש שנה אינני שוכח אפילו ליום אחד שזו טרגדיה של דורנו. אחרי 1917 באו אלינו רק אודים מוצלים מאש, אותו חלק קטן של העלייה השלישית שבא מברית המועצות – ותראו מה מקומם בארץ, מה משקלם הרוחני והאינטלקטואלי, מה חלקם בכל אשר עשינו. וייצמן אמר פעם באחד הקונגרסים: "כשניתנה לנו סוף סוף רשות לבנות, היינו מוכרחים לבנות כשיד ימין שלנו קשורה מאחורי הגב". המצב הזה נמשך. האם בגלל זה שיהדות רוסיה הסובייטית אינה יכולה לבוא – לא נביא יהודים אחרים?

באים יהודים מארצות מזרח אירופה, ואפילו בעלייה מרומניה חלה בזמן האחרון הטבה ידועה. העלייה הזאת באה הנה על מנת שתנתק כל קשר עם ארצות המוצא. כל יהודי העולה משם מנתק קשר ואנו מקבלים אותו ברצון רב, בהתלהבות, מוכנים להילחם עליו. אבל יש ארצות שבוא יהודי מהן איננו מנתק קשר אלא יוצר קשר, מפני שיש שוני במשטר הארצות האלה. שם משטר הגוזר, בדרך כלל, על הקשר עם חוץ־לארץ, ושם משטר של תנועה חופשית. כשבאים הנה יהודים מאמריקה, הם מגבירים את הקשרים עם ארצם, עם היישוב היהודי שבארצם, ולכן לא כולם ממהרים לבוא. באים לבקר, באים להתעניין, שולחים כסף – ובעצמם עדיין אינם באים. האם מפני שיהודי ברית המועצות אינם מתפרצים לעלות ולהביא הון, נגזור על עצמנו להינזר מיהודי ארצות הברית ומהונם? מדוע "הקיבוץ הארצי" רק לפני שנה הקים נציגות כלכלית בניו־יורק, שלח לשם חבר טוב מאוד, איש חיל, שאני מאוד מעריך ומחייב אותו והוא חבר נאמן מאוד של "הקיבוץ הארצי" ושל מפ"ם – מדוע לא פתח נציגות כלכלית בוורשה? מדוע לא פתח נציגות כלכלית במוסקבה? מדוע בניו־יורק? ובכן, הוא הופך את "הקיבוץ הארצי" למושבה אמריקנית, הוא מזדהה עם ארצדת הברית נגד ברית המועצות? ושמא יש פה נגיעה בפרשה חמורה, שרק בשבועות

האחרונים התייצבה בכל כובדה על סדר יומנו, וזו פרשת הנשק?

פנינו לארצות הברית וביקשנו נשק, לא רק אליה פנינו, אבל גם לארצות הברית פנינו וביקשנו נשק, ונפנה ונבקש בכל מקום שנוכל להשיג אותו. והנה יש מאמר ב"על המשמר" בשאלה זו. כמובן, הוא מתקיף. אבל רווח לי – הוא מתקיף לא את הממשלה שלנו, את ממשלת ישראל. והלא זה היה מתבקש – איך העזנו לפנות לארצות הברית, הן זו "הזדהות". והנה אין התקפה בשל כך. בעניין נשק אי־אפשר להתקיף את ממשלת ישראל. אבל "על המשמר" מתקיף את ממשלת ארצות הברית, מתקיף אותה שאין היא נותנת נשק ומוכיח, כמובן, מראש שהיא אף לא תיתן, כמו שמשה סנה[38] הוכיח בשעתו באותות ובמופתים שלא יהיה רוב בעצרת לעצמאות יהודית ועניין המדינה לא יקום.

במאמר ראשי זה [ב"על המשמר"] בפיסקה האחרונה נאמר כך: "הניטרליות שלנו יכולה להתקיים – שימו לב, זה סיומו של מאמר הדן בבעיות הנשק שלנו – "הניטרליות שלנו יכולה להתקיים אם נדע לשמור על יחסים הוגנים ועל ידידות עם ארצות שבכוחן לספק לנו את הנשק הדרוש בלי להתחשב בלחץ אמריקני".

אני אומר על זה: איזה פלפול עלוב! במה מלעיטים אצלנו קהל קוראים, כאילו היה זה איזה גולם שאפשר לדחוס לראשו כל דבר רחוק ומופרך וחסר שחר, כאילו מרכז הכובד כאן הוא בשאלה אם תתקיים הניטרליות שלנו או לא תתקיים. הניטרליות – אני גורס עצמאות – היא שאלה חשובה מאוד, ובכל זאת השאלה שבה אנו דנים כיום היא שאלת הנשק – הנשיג אותו או שלא נשיג אותו? ואם לא נשיג – מה יהיה גורל הניטרליות שלנו ומה יהיה גורל קיומנו? בלי שנתקיים ודאי שלא נהיה עצמאיים, לא תהיה לנו כל הזדמנות להיות ניטרליים.

"על המשמר" רק פוסק באילו תנאים תתקיים ניטרליות. "אם נדע לשמור עלי יחסים הוגנים ועל ידידות עם ארצות שבכוחן לספק לנו את הנשק הדרוש בלי להתחשב בלחץ אמריקני". מהן הארצות האלו? קודם כל, פה לא נאמר "ברצונן" – "בכוחן". בכוחן? בוודאי, אבל האם יש ביטחון שהן רוצות לספק נשק? פה מדובר לא על סתם נשק – מדובר על תותחים ממין ידוע, על שריון ממין ידוע, על אווירונים ממין ידוע. היש ביטחון שהם מוכנים לספק לנו את הנשק הזה? מה הפתרון של המאמר הזה? אבל דבר אחד אני רושם לעצמי: אין התקפה על הממשלה בגלל פנייתה לממשלת ארצות הברית. ובכן, אם לפנות

---

38 משה סנה (1909–1972), מדינאי ומנהיג פוליטי. יליד פולין שם היה מראשי האגף הרדיקלי במפלגת "הציונים הכלליים". ב־1940 נמלט מפולין, בא לא"י ומיד צורף להגנה"ס ולמפקדת ה"הגנה" וכיהן כראש מטה ארצי עד 1946. ב־1947 פרש מהגנה"ס ונקט מדיניות פרו־סובייטית, הצטרף למפ"ם ולימים פרש, הקים מפלגת שמאל ואח"כ הצטרף למק"י, ממנה פרש ב־1965. ח"כ 1953–1969 מטעם מפ"ם ואח"כ מק"י.

לממשלת ארצות הברית ולבקש נשק בכל זאת עדיין אינו אומר להפוך את מדינת ישראל למושבה אמריקנית – אז מה, למען השם? איפה אנחנו הופכים ובמה אנחנו הופכים את מדינת ישראל למושבה אמריקנית? והאם אפשר ביושר לב להיאחז בטענה זו כדי להצדיק אי־כניסה לממשלת ישראל? עכשיו נקשיב לרגע מה אומרים המחייבים [הצטרפות לממשלה]. זה מאלף מאוד. הם אומרים:

"אם מדינת ישראל תיכשל, יהיה זה גם כשלוננו־אנו ולא תישאר לנו אלא צידקתנו. אבל פעולה משותפת בין מפא"י ומפ"ם עשויה למנוע הידרדרות המדינה לכיוון שאין אנו מעוניינים בו. לא יהיה עתיד גם לכוחות המהפכה בישראל אם לא נבטיח את ההווה".

אינני מזדהה עם הביטוי "כוחות המהפכה בישראל", אבל אני מזדהה עם גישה זו. זו גישה שלנו. פה אני שומע את הד קולה של מפא"י, שלא יהיה עתיד למפעל אם לא יהיה הווה וצריך, קודם כל, לדאוג להווה ורק אז יש ערך לעתיד, ולא לעשות מהעתיד קרניים לנגח את ההווה ולהכשילו. זה רעיון שנלמד בבית מדרש מסוים והוא דבק באנשים[39] עד כדי כך שגם שנים במפ"ם לא הוציאו אותו מהראש. הלאה נאמר:

"נתחדשו תנאים המניחים סיכוי חיובי לסיום המשא ומתן אם מפא"י תיענה לדרישותינו הנוספות".

זה מס לאחדות הפנימית המפלגתית, אבל פה נאמר גם דבר יותר החלטי ונוקב:

"לא ייתכן שבתקופת קיבוץ גלויות, בזמן הקצר שנשאר ברשותנו בן שואה לשואה – – – ".

הנה היחס הנכון למלחמה העולמית הבאה – שואה. ויחס זה מחייב להבנה, שצריך לחטוף ולבנות בינתיים, ולא חשוב באיזו חזית נעמוד במלחמה. הנה גישה יהודית־ציונית־ישראלית־חלוצית!

"– – – תימצא מפ"ם, המפלגה השנייה ביישוב, מחוץ למערכת התיכנון

---

39 הכוונה בעיקר לישראל גלילי.

ולא תשתתף בעיצובה של מדיניות הפנים והחוץ. מה טעם לעמידת מפ"ם מהצד כשהיא נושאת בעול של כל החובות החלוציות וכדומה, ומוותרת על זכויותיה?"

בהמשך הדברים יש קצת הסבר לאותה "הצרחה"[40] כי פה נעשתה הצרחה: דברים שאנחנו הצענו נהפכו לתנאים שהם הציעו. ופה יש הד לדברים אלה:

"האם אותם התנאים שדרשנו ממפא"י חדלו להיות שלנו לאחר שמפא"י הסכימה להם?"

זה אומר הרבה. פסוק כזה אני מחבב מאוד. מועט המחזיק את המרובה.

"הושגו הבטחות חשובות במדיניות החוץ, אבל לא נוכל להפליג בדרישותינו לנוכח המציאות הריאלית. מדינות אדירות מאיתנו מתחשבות בנסיבות הריאליות. ברית המועצות יכלה להשתלט על אזרביג'ן [האירנית] – כעין עבה"י של אזרביג'ן הסובייטית – אלא שהיא נרתעה. סין בעלת 500 המיליונים משלימה לפי שעה עם מציאות הבריטים בהונג קונג, שהיא לא פחות סינית מפקין וקנטון".

מכאן אתה למד קל וחומר, שאנחנו יכולים להשלים לעת עתה עם האפשרות של בסיס בריטי בארץ שהיא לא יהודית. יש פה פיסקה מאוד מאוד כבדת משמעות:

"ציוניותה של מפ"ם היא ללא פגם, אך ייתכן והפרזה ב'אידיאלוגיה של אופוזיציה' עלולה לערער את האיזון הציוני־סוציאליסטי בקדב הנועד והעולים".

דברים כדורבנות, דברים עמוקים מאוד, כאובים מאוד. זוהי חרדתנו, כל החרדה. ומותר לי להוסיף ולומר: האיזון הזה כבר נתערער והוא הולך ומתערער יום יום. אם שם אומרים שהוא עלול להתערער, משמע שהעניינים הרחיקו מאוד לכת ואבות תוהים על עתיד בניהם, ואולי מישהו את בנו בכורו כבר איבד, אבל הוא מקווה להציל את ילדו הצעיר ומתחבט בזה קשה. הלאה נאמר:

"השאלה היא: היכן יעמדו שמונים או מאה אלף הפועלים הנתונים כיום במעגל השפעתה של מפלגתנו?"

---

40 "הצרחה" – מהלך במשחק השחמט. הצריח מועבר ממקומו בקצה לוח השחמט אל המשבצת הסמוכה למקום המלך, בעוד המלך מוזז גם הוא הצידה.

אני יכול לומר: אני מקווה שהם לא יעמדו במעגל השפעה זה – שהם יעברו למעגל השפעה אחר. ופה יש שוב פיסקה המחזירה לי את הד דברי:

"מאז ועידת היסוד של מפ"ם, כשהכריזה וחזרה והכריזה על נכונותה לשיתוף עם מפא"י, הרי התכוונתה למפא"י כמו שהיא. במשך שנה נאבקנו עם מפא"י כמו שהיא. במשך שנה נאבקנו עם מפא"י על שיתוף ולא על אי־שיתוף. כאשר הקימה מפא"י ממשלה בלעדינו ראינו בזאת גזל זכותנו הטבעית. השאלה היחידה שצריכה לעמור לדיון היא באיזו מידה מפא"י נכונה להחזיר את הגזלה. פועלי ארץ־ישראל רגישים ובצדק בשתי נקודות: עצמאותה המוחלטת של מדינת ישראל ותהליך האיחוד הפועלי. על ידי כניסתנו לממשלה נפגין את נאמנותנו לשני עיקרים אלה". והלאה: "הוויכוח, הוסיפו ואמרו החברים, אינו על יחס עקרוני לקואליציה. יש להשיב תשובה קונקרטית לתקופה הקרובה. מי שדוחה את כניסתנו עד אשר מפא"י תהיה אחרת מכפי שהינה, הריהו גוזר למעשה יחס שלילי לקואליציה".

ובסוף: "ודאי שאנו נושאים את נפשנו גם למהפכה הסוציאלית – – –"

אני, כחבר מפא"י, אינני מקבל את הניסוח הזה. אני אומר: אנחנו מבצעים את המהפכה הסוציאלית יום יום, שעה שעה, תקופה תקופה, שלב שלב, לשיעורין, במידה שניתן לנו. אני אומר: מדינה המבטיחה תעסוקה ושיכון לעולה, ומבטיחה רמת חיים הוגנת, ופורשת את כנפיה על המשק הפרטי לפקח עליו ולהגביל אותו, ומשקיעה אמצעים כבירים במפעלי פיתוח ממלכתיים, ונותנת – על כל פנים חותרת לתת, מנוי וגמור איתה לתת – חינוך חובה שווה לכל, וצוברת אמצעים לטובת הכלל, ונותנת מלוא חופש היוזמה האישית והקיבוצית לתנועת הפועלים ולמפעליה – מדינה זו מגשימה יום יום את המהפכה הזאת. אבל יכולה להיות גם תפישה אחרת. יכולה להיות תפישה שמהפכה סוציאלית זה משיח שיבוא יום אחד ובבת אחת יהפוך את הכל. והם אמרו:

"ודאי שאנו נושאים את נפשנו גם למהפכה הסוציאלית, שבמוקדם או במאוחר תקיף את כל העולם. רק צריך שהמהפכה הזאת תמצא כאן לפחות ארבעה מיליון יהודים –– – –"

הוא אשר דיברתי!

"האופק המהפכני אין משמעו פתרונות סכימטיים, כי אם חיפוש דרכים לחיזוקה ולביסוסה המהיר של המדינה. לשם כך לא די בהפעלת ההון המצוי בארץ, כי אם הכרח בגיוס ההון היהודי מאמריקה, וגם ברכישת מילוות בינלאומיים בתנאי שלא יהיו כרוכים בשיעבוד כלכלי או מדיני".

אני חותם על כך בשתי ידים בדיו אדומה! חברים, האם לא ברור על מה כאן הוויכוח? לאחר הניתוח שניסיתי לעשות ולאחר העדים שהבאתי הנה ואשר העידו בפניכם, אתם היושבים פה כיסאות למשפט, האם לא ברור לכם מה התחולל בקרב מפלגה זו במשך כל הזמן? פה היתה ההתרוצצות, פה היה הריב. איזו שאלה עמדה להכרעה והוכרעה במועצת פתח תקווה? האם הוכרעה שם שאלה של איזה תנאי, מסכת תנאים אלה או תנאים אחרים, או שהוכרעה שאלה יסודית ונוקבת: היש רצון לשיתוף או אין רצון לשיתוף? האם מפא"י שותף היא או יריב? האם לאחר שהיא העמיסה על כתפיה משא כזה צריך לגשת ולהטות שכם וללכת איתה, ואם גם לפעמים לא באותו השביל בדיוק, או אין לעשות זאת, ואם תכרע? – תכרע. אדרבה! זה לא יהיה כריעה או כישלון שלנו – זה יהיה כישלון של מפא"י והיא תרד. אנחנו לא נלך איתם. אנחנו נבוא במקומם. מתי? לא חשוב. נחכה. יש זמן. וקיבוץ גלויות, אם ייעשה על ידי מפא"י או לא ייעשה על ידי מפא"י – נחכה.

הוויכוח הוא לא על תנאים כי אם על גוף העניין. הוא לא בין מחמירים ומקלים, אלא בין אלה שחפצם בפעולה משותפת ובין אלה המסרבים לה. הויכוח הוא בין דרך ציונית ודרך אחרת; בין דרך ציונית סוציאליסטית, סוציאליסטית ישראלית, ובין דרך אחרת.

זוהי השאלה העומדת עכשיו בפני ציבור הפועלים כולו. זהו ויכוח על הדרך. מה כל הלהג הזה על "חזית הפועלים"? רוממות "חזית הפועלים" בגרונם וחרב פיפיות בידם לקרוע אותה לגזרים. הנה, יש מפלגה. היא מפלגת פועלים. היא בשלטון. יש עוד מפלגה. אף היא מפלגת פועלים. ייכנסו לשלטון, יעמדו יחד בהרבה דברים. לא בכל. אילו עמדו בכל יחד, למה התפלגו? אבל בהרבה דברים מכריעים יעמדו יחד. אבל לא בגלל הדברים האלה שאני ציינתי אותם יהיה דבר זה או לאו – אם ייקבע מס רכוש אשר יכניס 3 אחוזים מתקציב המדינה או לאו. לא זהו הקובע. האם בגלל זה אי־שותפות? בגלל זה תלך מפא"י לבדה בשם ציבור הפועלים? היא גם לבדה תלך. ואתם יודעים את המצב. הם יודעים את המצב, ציבור הפועלים יודע את המצב.

אני שמה מאד לוויכוח, שפתחה בו "אשמורת", עיתון המשמרת הצעירה של המפלגה. אינני יודע אם רבים מכם נתנו דעתם על העובדה, שלו היתה אצלנו בארץ שיטה בחירות לא הוטנטוטית ולא מאחד מספרי האוטופיה, אלא [אזורית]

כזאת שקיימת כיום באנגליה, למשל, כי אז היה למפא"י בין 75 ל־85 אחוז בכנסת, אם לא יותר מזה. אך עתה יש לנו רוב של 40 אחוז בכנסת רק בגלל השיטה הזאת, שלפי דעתי פסולה, של בחירות יחסיות, שהקול הולך לאיבוד ושאין לי נציג ממקום אלא רק נציגים מהארץ כולה.

אבל בתנאים אלה אין למפלגה רוב, ובשביל לשלוט דרוש רוב. וחברים, פועלים כמונו, מסרבים לתת לנו את הרוב הזה ואנחנו מוכרחים להיזקק לעזרת אחרים. לא פסולה העזרה הזאת, אבל היא מחייבת. היא מחייבת להרבה פשרות. הפשרות מוצדקות לגופן, אולי, אבל יש קשיים גדולים. מי גורם לזה? מי מסייע לזה? ציבור הפועלים צריך לדעת מי יוצא במערכותיו ומי ויתר על האפשרות לצאת במערכותיו, מי נלחם את עניינו בתוך כל הקשיים, בעומדו בתוך דל"ת אמות של המציאות המתהווה, ומי בחר לעמוד מהצד, בחר לעצמו תפקיד קל, נאה מאוד, של אופוזיציה, של כתיבת מאמרים והשמעת נאומים, הצהרות והחלטות, חינוך נועד בהפשטה, ללא מגע עם המציאות האכזרית החמורה, כי אם ריחוף בערפילי טוהר של מחשבה מופשטת ומתוך הסתמכות על כוחות שאי־שם פעם ינצחו את הקו.[41] הלא זאת נסיגה עצומה, נסיגה איומה!

היו לנו ויכוחים אלה עם "פועלי ציון שמאל" ועם קבוצות אחרות. היה זה ויכוח בין הפְּרַזָה והמעשה, בין המהפכנות המילולית והמעשה, בין האחריות וחוסר האחריות. החברים האלה התחנכו על כל המלחמות ההן. אני רואה שהחינוך לא היה לשווא, אבל אני בוש כשאני רואה במה חברים יקרים ממלאים את זמנם – כינוס לכבוד תאריך זה וכינוס לכבוד תאריך אחר. פה יום של "כינוס השלום" ושם "יובל הצבא [האדום]" ופה "יום המהפכה", ועוד פעם ועוד פעם אותם האנשים על הבמה. מאין יש להם לנאום על כל הדברים האלה? איזה ערך יש לזה בחיינו? אומנם הדברים חשובים ואפשר לדבר עליהם לפעמים, אבל שזה ייהפך ללחם חוקם של האנשים בפעולה המדינית, לאחר הדרך שעברו והחינוך שקיבלו והמערכות שנלחמו? האם זה מבטא את אמת חיינו, את המערכות שאנו עומדים בהן למעשה? האם זהו הביטוי המדיני לכך, הביטוי האידיאולוגי לזה?

הם עכשו יצאו לוויכוח, נדמה לי בפעם הראשונה. תחזקנה ידיהם. אבל מה תהיינה המסקנות מהוויכוח הזה? ההכרעה נגדם. הם אחראים לה. האם נרכין ראש? הם אחראים לדרך הזאת. אם משהו לא ישונה, הדברים ילכו הלאה. הם ייגררו והם נגררו עד עכשיו. הם ייגררו לזה יותר ויותר. וכאשר ירצו לשוב יהיה מאוחר. יש דוגמאות. היה עניין של "גדוד העבודה" בארץ. הוא עבר דרך. הוא הגיע למה שהגיע.[42] היו כאלה שעמדו ברגע האחרון ונרתעו, חזרו, הצילו את

41 הכוונה לגוש הסובייטי, שכונה בתעמולת מפ"ם כ"עולם המחר".

42 הכוונה לתהליך ההשמאלה ב"גדוד", שהגיע לשיאו ב־1927, אז היגרו כ־70 מחבריו לבריה"מ.

עצמם. אל אחטא בלשוני. אבל יש לחשוב מאוד על הדוגמה הזאת כרגע.

השאלה הזאת נזרקת בפניהם על־ידי המצב שנוצר, והשאלה עומדת בפני ציבור הפועלים כולו. לציבור הפועלים הכרחיים שני דברים: מפלגת מעמד חזקה וממשלה חזקה שהיא תיתן לה ביטוי. מפ"ם ברחה משתי החזיתות. אנחנו לא נוותר על החברים שבתוכה. לא נחכה להם אפילו יום אחד, אפילו רגע אחד. אנחנו הולכים הלאה ובלכתנו הלאה אנו קוראים להם, קוראים להם תמיד להצטרף אלינו – ולאחר הצעד החדש שאנו עושים בהליכתנו – לא למקום שעמדנו בו קודם. החיים זורמים הלאה. אנחנו הולכים הלאה. תיווצרנה עובדות חדשות. אנחנו ניצור אותן על דעת עצמנו אם הם לא ירצו להיות לנו שותפים.

ועידה זו היא לנו מיפקד. היא לנו יום דין. בוועידה זו אנחנו צריכים להעמיד את עצמנו לדיון כפני עצמנו וכפני ציבור הפועלים. אנחנו קוראים את כל ציבור הפועלים להצטרף אלינו. אנחנו תנועה המונית. יש לנו אמון בהמונים אלה. כל חבר יירצה. התחוללה בחיינו תמורה גדולה וחמורה. אני סבור שכ־40 אחוז מחברינו הם עכשיו אנשים חדשים, עולים חדשים מקרוב באו. מעט מזעיר בתוכם הם אנשים שהיתה להם איזו אסכולה מפלגתית ברוחנו בחוץ לארץ. רובם הגדול הם חדשים לחלוטין. הם עולים לא רק לארץ – הם עולים לחיי ציבור, הם עולים לחיי תנועת הפועלים. הם עולים למפלגה. אנחנו צריכים לגלות כוחות גדולים – לעכל, להבליע, להטמיע בתוכנו את היסודות החדשים האלה, ואגב כך להפרות אותם ובעזרתם להפרות את עצמנו.

הוועידה הזאת היא תחנה חדשה בדרך. היא בוודאי תגלה הרבה חבלי ליכוד פנימי, הרבה חבלי הסתגלות למצב החדש ולתפקידים החדשים. היא תהיה פתוחה – היא לא תהיה סגורה. אנחנו נדבר בה באוזני הכל – באוזני ציבור הפועלים כולו, באוזני העם היושב בציון כולו, באוזני כל הארצות השכנות, באוזני היהדות העולמית, באוזני העולם כולו.

ואם יהיו חילוקי דעות – יהיו חילוקי דעות. יש כוח למפלגה לשאת חילוקי דעות מפני שהיא גדולה, מפני שהיא חופשית. אבל יהיה גם ליכוד גדול ונאמן סביב העיקר. בזה אני בטוח, גם מאמין. נקרא לחברים שפנו לנו עורף במיפנה מכריע זה. לא ניוואש מהם. אין זה כה פשוט להחזיק זמן רב יד שלוחה באוויר כשהיד השנייה אינה תופסת אותה, אך יש לנו כוח להחזיק את ידנו מושטת זמן רב בלי שתתעייף. אך לא נעמוד מלכת. לא נחכה. לא נירתע. ללא כל רתיעה, מתוך ביטחון באמת שלנו, מתוך ביטחון שבקירבנו פועם לב התנועה, נלך קדימה ונעשה את החיל שהעם היהודי דורש מאיתנו לעשותו.

המשא ומתן עם ירדן מתעכב

סדר היום: המשא ומתן עם עבר־הירדן

מ. שרת – שר החוץ: אוכל להסתפק בהודעה קצרה מאוד. אני רוצה להביא את הוועדה עד תאריך השלב האחרון במגע עם עבר־הירדן שהיה, אם איני טועה, זמן קצר אחרי הישיבה האחרונה שלנו ולא היתה לי עוד הזדמנות למסור עליו. ייתכן שמהעיתונים יש רושם ברור, אבל אני רוצה למסור את הדברים בדיוק.

מסרתי בישיבה קודמת[2] על ההתרוצצות שהיתה שם [בירדן] בפנים, אשר נגמרה בפרשה מסוימת. הפרשה היתה שהצד שקודם חרד והתנגד לכל העניין, שכל הזמן לחץ שהשעה עוד לא הגיעה, קיבל עקרונית והסכים שיש לעשות את ההסכם. באופן מיוחד התחדדה שאלה זו, שאלת הזמן, בקשר עם הבחירות [לפרלמנט] שעומדות להיערך [שם] בתחילת חודש אפריל. הממשלה [הירדנית] טענה מבראשית, שבדרך כלל זו תהיה הכבדה נוספת ומיותרת אם ערב הבחירות יכרת או יחתם משהו שייתן נשק בידי האופוזיציה, או כל מיני אופוזיציות, להכות בו את המשטר הקיים. הכוונה לאנשי המופתי ואחרים, ובייחוד מכיוון שיש שם עניין אחד שבשביל המלך היה עיקרי וגם אנחנו ראינו בו את החיוב היותר חשוב בכל ההסכם הזה: חידוש היחסים המסחריים־כלכליים. שאלה זו אינה יכולה להיפתר שם אך ורק על ידי אקט מנהלתי. זה מחייב אקט תחיקתי הואיל והם קשורים – הסברתי זאת כבר בישיבה הקודמת – עם החלטות ״הליגה״ [הערבית] שחייבה את הממשלות לתת לזה ביטוי תחיקתי, והדבר נעשה. הפרלמנט [הירדני] אינו יושב עכשיו ולהתכנס ערב התפזרותו זה אומר להעמיד את הפרלמנט הבא בפני עובדה, וזה לא ייתכן.

לנו נמסרה הודעה מטעם הממשלה [הירדנית], החלטה מיוחדת של הממשלה שנמסרה רישמית, שהם קיבלו את הקו שיש לעשות את ההסכם ומאשרים את המשא ומתן שהיה. הם מצביעים על הקושי שהם נתונים בו לרגל הבחירות, והקושי המיוחד שהם נתונים בו בשאלת חידוש היחסים המסחריים הקשורים באקט החוקתי.

---

1 מתוך הפרוטוקול. נוכחים: חברי הוועדה: ז. אהרונוביץ׳ – היו״ר, ב. אידלסון, מ. בגין, י. בן־אהרון, ח. בן־אשר, פ. ברנשטיין, י. גרינברג, י. דובדבני, ד. הכהן, י. הררי, ב. מינץ, י. קוסוי, י. ריפטין. מוזמנים: מ. שרת – שר החוץ, נ. ניר – סגן יו״ר הכנסת, ק. אהרונוביץ׳ – סגן מזכיר הכנסת, א. צידון – סגן מזכיר הכנסת, א. עברון – מזכיר שר החוץ.

2 ר׳ לעיל מסמך 23.

הם מצביעים על החתירה שהיתה נגד ההסכם ומודיעים שהם רואים צורך לדחות את גמר המשא ומתן. הם מדגישים שזה עיכוב ולא הפסקה. אחרי הבחירות יהיו מוכנים לחדש את המשא ומתן ויחדשו אותו באותה רוח ולשם אותן המטרות.

זה המצב. אם לסכם זאת, יש לומר שפרשה זאת הביאה לידי כך שממשלה ערבית, הממשלה העבר־ירדנית הזאת, באופן רישמי ומפורש, הודתה בנכונותה להסכם לפי קווים ידועים. בהודעה זו אין שום דבר על קווים, אלא יש הסתמכות על שיחות שהיו והיא מוכנה, כאילו, לסיים דבר זה. למעשה צריך להבין שאם ישנה הסתמכות על הבחירות, אין לדעה מה יהיה כתוצאה מהבחירות וכל הדבר נעשה פרובלמטי מאוד. מי יודע מה יהיה הרכב הפרלמנט החדש, מי תהיה הממשלה שתקום, אם הממשלה שתקום תהיה מחויבת על ידי הודעה של הממשלה הקודמת או לא, מה תהיינה סמכויותיו של המלך. ישנן ידיעות בעיתונות שהמלך רוצה רפורמות. הוא רוצה שהקבינט יהיה אחראי בפני הפרלמנט ולא בפני המלך. אנחנו יכולים לעמוד בפני רקע לגמרי אחר אחרי הבחירות, שלא יהיה שלב שיביא להמשך המשא ומתן, ויכול להיות אחרת.

ברצוני להוסיף הערה ביחס לסודיות. התברר לנו שאחרי הישיבה האחרונה של הוועדה שוב היתה דליפה לעיתונות והפעם התברר איך זה קרה. התברר שאחד מחברי הוועדה ישב במזנון הכנסת או במקום אחר ומסר את הדברים לשניים־שלושה חברים מסיעתו, ובקרבת מקום ישב עיתונאי והקשיב קשב רב ופרסם את הדברים בעיתון.

בשלב זה היפנו חברי הוועדה שאלות בנושאים שונים אל שר החוץ. בין היתר נשאל השר אם נכונות הידיעות שפורסמו בעיתונות על חתימת הסכם בראשי תיבות עם ירדן ועל פרטים שונים בהסכם. כמה חברים הביעו דעתם כי יש להקדיש להסכם דיון מיוחד בוועדת חו"ב.

מ. שרת – שר החוץ: לגבי שתי השאלות העיקריות שנשאלתי, אינני חושב שיש לי מה לחדש. דברים אלה התבררו די צורכם ולא היה שום ייחוד. כאשר הרציתי [בישיבה הקודמת] על מהלך השיחות, אני סבור שציינתי כי בשלב ידוע הושג הסכם, נקבעו עקרונות ידועים וכל צד צריך היה להביא איזה נוסח. אז התברר שיש פרץ ואי־אפשר לגשר עליו. היה שלב ידוע שאפשר היה לחשוב שיש הסכם על עקרונות ידועים ואת אלה ציינתי בצורה זו או אחרת. אמרתי שזה כלל אי־התקפה למספר שנים, סטטוס קוו טריטוריאלי שאינו מונע שינוי והתאמות בהסכם הדדי. בקשר לירושלים – גישה להר הצופים ולבית לחם, וכן חידוש הקשרים המסחריים וזה כולל זכויות נמל חופשי בחיפה. באיזה תנאים בדיוק –

אמרתי שלא הוברר ולא נקבע. חידוש היחסים הכלכליים – וזה יכול, לא מוכרח, לכלול עניינים של זכיונות – לא נקבעו מסמרות בעניין זה.

פיצויים בעד רכוש נטוש – פירטתי גם בעניין זה. אמרתי שזה הופיע בשני מישורים. מישור אחד ירושלים כדבר דחוף יותר. מישור שני – הארץ בכללה. הדבר הראשון לפעולה דחופה, הדבר השני – להכין במשך הזמן. לא נקבעו עקרונות ונוהל איך ישולמו הפצויים, מה המודד וכולי. אמרתי כי יש לזה חשיבות, באשר לא מדובר על החזרת פליטים ולעומת זה מדובר על תשלום פיצויים. אפשר לומר שזה חיסול בעיית הפליטים, אם כי לא דובר שבזה "אתם [הירדנים] תצהירו כי בזאת מתחסלת בעיית הפליטים". אמרתי שבשלב ידוע נקבעו עקרונות אלה ועל זה נאמר שהושג הסכם, אבל זה לא חוזה ולא נוסח לחתימת הסכם. לא היה עוד מסמך לחתימת שני הצדדים. היו כל מיני הצעות של ניסוחים והתברר שאין גשר, ואז באה ההודעה האחרונה שעליה מסרתי הבוקר.

לבקשתו של חבר הכנסת בן־אהרון [לנהל דיון בוועדה] אני סבור שהיה דיון. אפשר לעשות זאת עוד פעם אם הרגשת הוועדה אומרת שרצוי שיהיה עוד פעם דיון. אני אומר שזה יהיה אותו דיון, באותו היקף. יכול להיות שתשמענה דעות אחרות. אני מוכן לזה. אם יש לחברים [דעה] איך לנסח הצעות בקשר לשאלת הפיצויים למשל, אני מוכן להשתתף בבירורים ואביא גם את הצעותי.

אם ישנה הסתייגות לגבי זכויות נמל חופשי בחיפה, נשמע זאת. הצגתי בפני החברים את כל הנושאים והיה ברור מה עמדת הממשלה. אנחנו מחייבים חוזה אי־התקפה. אמרתי שחוזה אי־התקפה צריך לכלול לא רק שהצד השני לא יתקיף, אלא שהטריטוריה שלו לא תשמש בסיס לאחר להתקיף, או שלא יעבור בה צבא אחר. כמה שיכולתי הרחבתי את הדבר. יותר גם לא דובר במשא ומתן. יכול להיות שוב דיון כזה ונעבור עוד פעם על כל הסעיפים האלה ואולי יש לאחד החברים רעיון שצריך להכניס סעיף חדש. אדרבה, כל זה אפשר לעשות, אבל ניסוחים אני אינני מוכן להביא ואינני מוכן להיכנס לדיון על ניסוחים. אני מוכן לשמוע דעה על ניסוחים – (י. בן־אהרון: אולי תסביר מדוע אינך מוכן להביא ניסוחים?) – זו שאלה קונסטיטוציונית סבוכה. אי־אפשר לחייב את הממשלה שלפני שהיא חותמת תביא [לכנסת] את נוסח ההסכם. אני ניסחתי כאן את הדברים. אמרתי: חוזה אי־התקפה לחמש שנים וזה אומר לא רק שאין התקפה, אלא ששני הצדדים מתחייבים שהטריטוריות שלהם לא תשמשנה בסיס לכוח שלישי שיתקיף את אחד מן הצדדים. דברים כאלת מנוסחים באופן אלגבראי ולא באופן אריתמטי. אינני יודע אם יעלה בידנו להגיע לניסוח כזה. אנחנו נדרוש שיהיה ניסוח כזה. כאשר שמים את הנוסח על השלחן אי־אפשר לשלול מחבר את הזכות לדון על מילה זו או אחרת, או על ביטוי זה או אחר. דבר זה בלתי אפשרי. שום ממשלה לא תעשה דבר כזה. אולי אתה

יכול להביא לי תקדימים מברית המועצות, אני לא בקי ב"דמוקרטיה העממית", אולי ברומניה או בהונגריה עושים דבר כזה שמביאים למוסד פרלמנטרי נוסח לדיון. באמריקה, ששם יש לסנאט זכות לבטל התקשרות של הממשלה אם לא מאשרים אותה, אין מביאים לסנאט דיון על הניסוח – (מ. בגין: מביאים את הדברים ביסודם) – לא תמיד. אני גם מוכן לברר דבר זה, אבל על כל פנים לא מביאים ניסוחים. על ידי כך הוועדה [לענייני חוץ וביטחון] נהפכת לממשלה. גם הממשלה לא תמיד דנה בניסוחים. יש לפעמים שהיא מאשרת קו ידוע לפי הצעת שר החוץ ואומרת לו שלפי קו זה הוא יכול להגיע להסכם. לפעמים שר החוץ נותן ייפוי כוח לנציגים שלו ואומר להם שזה הקו ולפיו אפשר לבוא להסכם. אי־אפשר להתחיל לדון על כל מילה של הניסוח. אפשר לדון על תוכן הדברים ולא על צורתם. על תוכן הדברים אני סבור שהיה דיון. אפשר לעשות עוד פעם על ידי העמקת ופירוט הדיון – (י. בן־אהרון: על חוזה ילטה היה דיון בסנאט האמריקני) – לא לפני החתימה ורק אחרי זה. קראתי ספר של אחד ממשתתפי הוועידה הזאת והוא מתאר שם איך נולד הצ'ארטר, איך צ'רצ'יל ורוזוולט דנו על מילה זו או אחרת, איך הכניסו מילה זו ותיקנו מילה אחרת, איך זה נכתב ונעשה ובכלל לא היה דיון מוקדם על ניסוח.[3]

נניח שמחר מתחדש המשא ומתן, ונניח שהמשא ומתן מתחדש כך שצריך להביא ניסוח ויתחילו שוב מאל"ף בי"ת. גם זה ייתכן, אבל נניח שהמשא ומתן יתחדש רק כעבור חודש, [אז] זה אולי יהיה ניסוח אחר לגמרי. אינני יודע מה יהיה הרקע אז – (י. ריפטין: מה שהוצע לנו הוא ששר החוץ יביא את הניסוח שלו) – אני כל הזמן מנסח כאן את הדברים! אבל לא אביא הנה נוסח, אני לא אהיה קשור לניסוח זה – (י. בן־אהרון: זה לא עומד בסתירה להצעה שלנו) – (מ. בגין: שר החוץ אומר שהאחריות על ההסכם תחול על הממשלה. מסתבר שאיננו חייב להתחשב בדעות שתשמענה בוועדה, הוא יכול לעבור על כך לסדר היום, אבל מה זה מזיק שתשמענה דעות בזמן שהנוסח יהיה מונח לפנינו ואולי ימצא שיש יסוד לדברים אלה?) – אני מוכן לדון על פרינציפים אבל לא על נוסחאות. אני כל הזמן מנסח את הדברים. אמרתי שחוזה אי־התקפה הוא לחמש שנים ובו יהיו דברים אלה ואלה. על זה אפשר להתווכח. חידוש היחסים המסחריים בין שתי הארצות כולל מתן זכויות של נמל חופשי לעבר־הירדן בחיפה, דבר זה מנוסח וברור ועל זה אפשר להתווכח. נאמר שתהיה ועדה [ישראלית־ירדנית] שתנסח ותברר בדיוק מה זה אומר. אתה יכול להציע לא לסמוך על ועדה ולהציע מה להכניס לנוסח מפורט של ההסכם. אני מוכן לשמוע על זה.

---

3 מדובר בהסכם שחתמו צ'רצ'יל, רוזוולט וסטלין בילטה בפברואר 1945 לתיאום תוכניותיהם לכיבוש גרמניה ולסיוע למדינות שישוחררו מכיבוש. בגמר הוועידה הצהירו השלושה על כינוס ועידת יסוד להקמת האו"ם.

שאלות אחרות הנוגעות לעבר־הירדן – מה הביא את ממשלת עבדול הודא לידי הסכמה אינני יודע. אולי הלחץ של המלך, אולי חשש שאם הוא לא יסכים, אחר יסכים ויוכל להרכיב ממשלה. אולי עשה זאת לאחר שהשיג מהמלך את הוויתור לא לעשות זאת עכשיו אלא אחר כך ובינתיים יקרה משהו. אולי זה ההיגיון שלו. אמרתי בעצמי שיש פה לכאורה אקט של ממשלה, אבל זה יכול גם להתמזמז ולהתנדף.

השפעת ההסכם על הביטחון – יש לי שיקול דעת כזה וזו תהיה השפעה מבורכת מאוד. אין כאן שאלה של קבוצות אלה או אחרות.[4] בעיית הביטחון של מדינת ישראל זו בראש וראשונה בעיית היחסים של מדינת ישראל עם הארצות השכנות ואם אנחנו נראה חזות של יציבות או חזות של מלחמה. מבחינה זו זה יכול להיות צעד חשוב מאוד. אשר לכנופיות – כנראה שישנן שם כנופיות בין כה וכה. יכול להיות שאם זה יתחדד זה יפגע בנו במשך הזמן ויכול להיות גם שתהיה יד איש ברעהו – (י. בן־אהרון: האם יש יסוד לסברה שעלולים להוציא אותו [את עבדאללה] מהחבר?) – בהחלט יש יסוד, החבר רעוע בכלל ביחס לאיחוד סוריה ועיראק.

על הודעת ראש הממשלה[5] – כבר אמרתי פעם שאפשר לשאול את ראש הממשלה אם הוא אחראי להודעה של שר החוץ, אבל אי־אפשר לשאול את שר החוץ אם הוא אחראי להודעה של ראש הממשלה. אינני יודע גם אם הדברים נתפרסמו נכון ואם בכלל נמסרו לפרסום. לא יכולה להתעורר שאלה אם אני אחראי להודעת ראש הממשלה. הודעת ראש הממשלה מחייבת את הממשלה. אומר משהו לגופו של עניין אבל לא בקשר להודעת ראש הממשלה. שאלת השלום על יסוד סטטוס קוו טריטוריאלי – זו העמדה המוצהרת של הממשלה שנמסרה ונשנתה כמה פעמים ואם יש להלקות אותה על כך, הרי כבר פעם הלקית אותה, חבר הכנסת בגין. כמה פעמים אתה רוצה להלקות אותה על דבר זה? אינני מבין את הקושי לרגל הודעת מר בן־גוריון. כל אדם בארץ יודע דבר זה, שאנחנו אומרים כי אנחנו מוכנים לכרות בריתות שלום על יסוד קווי שביתת הנשק. אנחנו אמרנו זאת, אומרים זאת ונאמר זאת כל זמן שדעתנו לא תשתנה

---

4 הכוונה לקבוצות אופוזיציוניות, כגון זו של חסידי המופתי אל־חוסייני, בא"י המערבית.

5 ח"כ בגין שאל את שר החוץ אם הוא "סומך ידו על הדברים שראש הממשלה השמיע לפני עיתונאי אמריקני". ראש הממשלה ב"ג העניק ב־20.3.1950 ראיון לסיירוס סולצברגר, כתב מדיני בכיר של ה"ניו־יורק טיימס", ואמר בין השאר: "מדינת ישראל מעוניינת בחוזי שלום עם שכנותיה על בסיס הגבולות הקיימים על סמך ההסכמים לשביתת נשק. אין ישראל הוגה בהתפשטות נוספת על חשבון הארצות השכנות, לא בהווה ולא בעתיד, ואין לה וגם לא היו לה מעולם כוונות תוקפניות כלפי שכנותיה. המדינה הערבית היחידה שיש לה אולי יסוד לחשוש מפנינו היא עבר־הירדן מאחר שהגבול המשותף ארוך ובלתי נוח. אולם גם שם ייתכן להגיע לידי הסכם של שלום" ("דבר" 21.3.1950, לפי ידיעת סט"א, ניו־יורק).

שאנו מוכנים לכרות בריתות שלום על יסוד קווי שביתת הנשק. זה לא אומר שבקווי שביתת הנשק לא ייתכנו תיקונים ושינויים בהסכמה הדדית ולא אומר שלא ייתכנו שינויים מרחיקי לכת.

קיימת בעיית עזה, וייתכן שכדאי יהיה לקבל את עזה וייתכן שנוכל לקבל את עזה. אם אנחנו אומרים שאנו מוכנים לחתום, אין זה אומר שמראש קושרים את השאלה הזאת. אם רוצים להעלות את שאלת עזה, אינני יודע שהיא עומדת על הפרק באופן אובייקטיבי. היא יכולה לעמוד בוועדה. אני מוכן לומר את דעתי בעניין זה והיא שאם קבלת רצועת עזה לרשותנו כרוכה בתנאי של קבלת כל הנפש שבעזה, פליטים או לא פליטים, דעתי היא שאנחנו צריכים להתנגד לזה בכל תוקף. במקרה שאתה מעלה שאלה זו אני אומר את דעתי. אנחנו צריכים להיות נגד זה שלא להגדיל בבת אחת את המיעוט הערבי עד למספר של 450 אלף. מישהו יכול לומר שצריך לקבל אותם ולגרש אותם אחר כך – אני לא גורס זאת – או לרדת לחייהם כך שיברחו בעצמם. אם לקבל, צריך לקבל אותם ולהתנהג ביושר ובאופן אנושי, ואם אני חושב שלא אוכל לעשות זאת, ואני חושב שלא נוכל לעשות זאת – פירושו שלא צריך לקבל את עזה. הניסוח הזה, שאנחנו מוכנים לכרות חוזי שלום על יסוד שביתת הנשק, דבר זה לא שולל את קבלת עזה אם הדבר לכשעצמו יהיה כדאי. אני אומר לא למה אנחנו שואפים אלא למה אנחנו מוכנים.

אין לי שום ידיעות נוספות ממועצת הנאמנות נוסף למה שמסרתי בפעם הקודמת על ההתפתחות במועצת הנאמנות. את הודעת אבא אבן קראתי בעיתון, לא קיבלנו מברק ישיר ואינני יודע אם בעיתון זה נמסר בדיוק. אני יכול לשער שהוא אמר שאם הדברים יחזרו לעצרת, ומצד אחד תבוא הצעה של מועצת הנאמנות שברור שהיא בלתי מתקבלת לחלוטין, ומצד שני תבוא הצעה ישראלית שנותנת פיקוח יעיל וממשי על המקומות הקדושים, ואם העצרת תעמוד בפני ברירה אחרונה, הוא חושב שהיא תבחר בדבר המעשי.

בנוגע לעלייה מעיראק אין לי ידיעות חדשות חוץ מזה שהחלה כבר היציאה. באים אוטובוסים ומביאים אנשים לטהרן. המחשבות והניסיונות ליצור איזה קשר או נציגות או סוכנות בבגדאד, יהודית או לא יהודית, שתוכל לכוון את הדברים ולדבר עם ממשלת עיראק בעניין זה, עוד לא הגיעו לידי מימוש עדיין. זה בגדר של גישושים וניסויים.

בנוגע לעלייה מהונגריה ורומניה – קודם כל לגבי הונגריה. לא ידועות לי חדשות בעניין זה. היה הסכם על יציאה של 3,000 יהודים ודבר זה מתנהל בכבדות. בקרוב יבוא הנה הציר שלנו שעוזב את משרתו שם לפני שיצא למשרתו החדשה ואז נדע דברים יותר ברורים.

אשר לעלייה מרומניה נכון הדבר שהדברים אינם בנקודה של קיפאון. ישנם שני תהליכים: אל"ף, נמשך התהליך של הוצאת דרכונים. בי"ת, חלה תזוזה לטובה בהרכב הגילים של מקבלי הדרכונים. בעוד שהשיירות הראשונות מאז שהחלה תנועה זו היו מורכבות כמעט מ־75% אנשים מגיל 46 ומעלה, ו־25% אחוז עד גיל 25, עכשיו החלוקה היא בערך 50% על 50%. בהשוואה למצב הקודם יש עלייה ניכרת במספר אנשים צעירים ונוער בתוך השיירות האחרונות והדבר נמשך. בדרך כלל יש קושי רב לאנשים מ"החלוץ", או אנשים צעירים בודדים, לקבל רשיון [יציאה]. יש גם קושי רב לבעל מקצוע לקבל רישיון. הנטייה של השלטון היא להתיר את העלייה לזקנים, תשושים, אלמנות – מה שאפשר לקרוא "אלמנטים לא פרודוקטיביים". אפשר לפרש זאת כתוצאה מהלחץ המתמיד והמאורגן של היהודים עצמם, שצובאים על דלתות המשרד הזה. לפני זמן מה היה מחזה שאלפי אנשים מילאו את הרחוב בו נמצא המשרד והאנשים עושים את כל האפשר כדי להשיג דרכון. נמשך הסירוב העקשני מצד ממשלת רומניה להכיר ממש בצירות ישראל כמטפלת בענייני העלייה. אינני רוצה לומר שהצירות הישראלית אינה פעילה. היא פעילה אבל לא על ידי מגע ישיר עם ממשלת רומניה. ממשלת רומניה מסרבת לבוא במגע עם צירות ישראל בענייני עלייה. התפקיד שנמסר לציר מבחינה זו הוא תפקיד קורע לב. דבר זה לא קרה בשום בירה אחרת – זה לא היה אף פעם בפראג, לא בוורשה לא בבלגרד וגם לא בבודפשט. היא [ממשלת הונגריה] לא שללה את זכות צירות ישראל לפנות אליה בענייני העלייה, אלא להיפך. כאן יש מקרה של קשיחות מיוחדת מצד רומניה ואפשר לייחס זאת להשפעה של ה"יבסקציה" ואפשר גם ליחס זאת לדברים אחרים.

בתום דברי שר החוץ התחדש הדיון בהסכם אי־התקפה עם ירדן.
הועלו שתי הצעות:
א) לקיים בירור בוועדה על נוסח של הסכם.
ב) לקיים עוד בירור ענייני על המו"מ עם ירדן.
ברוב קולות התקבלה ההצעה השנייה.

דוח שוודי שלילי בפרשת רצח ברנדוט

סעיף א׳: סקירה

ממלא מקום ראש הממשלה היו״ר א. קפלן הודיע כי החל מהשבוע הבא יחזור ראש הממשלה ב״ג למלא את תפקידו. הישיבה הנוכחית תוקדש לנושא התקציב, אך לפני כן ביקש השר מ״ש להעלות שאלה דחופה.

השר מ. שרת: אני רוצה לומר כמה מילים על שאלת מינוי ציר ישראל בלונדון. אין לי עוד מועמד, וזה מפני שיש לי מועמדים. אני רוצה רק לומר שהתברר שהממשלה הבריטית לא תאשר ציר שהיה פעם נתין בריטי. נתקלנו בזאת גם כאשר מינינו את דר׳ עליאש המנוח.[2] השאלה הראשונה שלהם היתה אם הוא לא היה פעם נתין בריטי. נתברר שהוא לא היה ואז נחה דעתם. עכשיו נזכרתי בזאת, והיות שחשבנו על כל מיני יהודים, ומהם היו כאלה שהיו פעם נתינים בריטיים – שאלתי שאלה זו את הציר הבריטי והוא העביר את השאלה ללונדון. כעבור ימים אחדים הוא ביקש לראות אותי ואמר שאומנם כך הדבר.

ועתה אמסור כמה דברים לגבי ארץ אחרת. החברים קראו בעיתונות שבא הנה שליח מיוחד של שוודיה. כל הזמן היה בינינו דין ודברים בעניין רצח ברנדוט, וזה עמד למכשול על דרך קביעת קשרים סדירים עם אותה ארץ. הם החליטו לעשות חקירה בעניין זה בעצמם. הם ביקשו מאתנו את כל החומר וקיבלו את כל החומר הראשון – פרוטוקולים של עדויות ופרוטוקול מפורט של המשפט שהיה על מנהיגי לח״י בעכו בשעתם.

כל החומר נמסר להם, ובינתיים נזדמן לשוודיה היועץ המשפטי שלנו, לרגל איזה עניין, והם חקרו אותו בעניין זה. הם הטילו על התובע הכללי של ממשלת שוודיה לערוך חקירה יסודית ולהגיש להם דין וחשבון. ציונים העומדים בקשר עם הממשלה השוודית אמרו לנו, שהכוונה של הממשלה היא לפרסם דין וחשבון זה, שתהיה בו ביקורת על ממשלת ישראל, אבל יהיה בו גם צידוק הדין.[3] יהיו פנים לכאן ולכאן. הוא יצביע על כמה קשיים שהממשלה היתה נתונה בהם ובתמציתו

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיפים א׳ ד׳. ראש הממשלה ב״ג בחופשה. א. קפלן יו״ר.

2 מרדכי עליאש, ציר ישראל בבריטניה מת משבץ לב בלונדון ב־11.3.1950.

3 מקורו של ביטוי זה בתפילת ״צידוק הדין״ הנאמרת בפי איש החברה הקדישא בתום הקבורה ומצדיקה את פועלו של אלהים.

לא יהיה מסמך שלילי לגבינו. פרסום דין וחשבון זה כוונתו לחסל מצידם את כל הפרשה, ואז תהיה דרך פתוחה להכיר בנו ולהחליף צירים.
החלטנו לנטוע יער לזכרו של ברנדוט והם בקשו לדחות זאת לכמה חודשים. הם פירשו זאת שאם נקדים את הנטיעה, ואחר כך יכירו בנו, יצא שהכירו בנו חלף נטיעה זו. הם לא רצו בזאת ולכן דחינו את הנטיעה.

נתפרסם הדין והחשבון [השוודי] הזה, ומהסיכום הקצר שלו אפשר לראות שזה מסמך שלילי חריף נגדנו, ולא כמו ששמענו קודם. יתר על כן, היתה תגובה חריפה מאוד בעיתונות [השוודית] על דין וחשבון זה, לא נגד הדין והחשבון, אלא נגדנו לאור דין וחשבון זה. בשעתו, כאשר הגשנו דין וחשבון שלנו – אומנם קצר מאוד – למועצת הביטחון, שלחנו העתק ממנו עם מכתב לוואי מיוחד לממשלה השוודית, ושלחנו זאת לא בדואר אלא על ידי שליח מיוחד – מר [מוריס] פישר נסע אז במיוחד לשטוקהולם למסור זאת לממשלה. הם החליטו על מעשה הדדי ושלחו שליח מיוחד למסור לנו זאת. איש טס כל הדרך משטקהולם ללוד כדי למסור את הנייר ומחר הוא חוזר מלוד לשטוקהולם.

אתמול היה אצלי שליח זה ואחר כך אצל המנהל הכללי של משרד החוץ. הבוקר התייצב לפני ממלא מקום ראש הממשלה לפי ההוראות שקיבל, ומחר בבוקר הוא חוזר. מבחינת הכנסת האורחים היה הכל יפה מאוד. ערכו לו ארוחת ערב אתמול עם אנשי משרד החוץ והבוקר נפגש עם ראש העיר ומזכיר הממשלה. הוא מסר לנו נוֹטָה וקרא אותה בפני, ושם הממשלה השוודית אומרת שאו"ם *[מספר מילים הושמטו במקור]* שאנשים שביצעו פשע מתועב זה הצליחו במידה כזאת לכסות על עקבותיהם ולהיעלם מעיני המדינה. הם הטילו על התובע הכללי שלהם לברר כל העובדות ומודים על החומר שקיבלו מאתנו.

בדין וחשבון שלו מדבר התובע הכללי שלהם על ההזנחה מצד השלטונות המקומיים, שלא נתנו לברנדוט ליווי של הגנה. הם מציינים שזה ניתן לו בביקור קודם שלו בירושלים. הם חושבים שהעובדה שלא ניתן לו ליווי בביקורו האחרון בירושלים היה מעשה הזנחה רציני מאוד. החיפוש [אחר הרוצחים] לא נעשה במרץ מספיק. אפשר להצביע על מגרעות והזנחות רציניות מאוד בהתחקות על עקבות האשמים. לא נכון לומר, כפי שאנחנו אמרנו במכתבנו למועצת הביטחון, שבדרך כלל מה שציין מקרה זה זה חוסר ראיות ישירות ובלתי ישירות. להיפך, הם סבורים שבמקרה זה היו ראיות ועקבות בשפע כזה, שלעיתים רחוקות מוצאים את הדבר במקרה רצח כאשר הרוצחים אינם ידועים. הם מבינים שהיו קשיים שנבעו מתוך המצב הארגוני והטכני של המשטרה החדשה, אבל אלה לא מסבירים באופן מניח את הדעת את המגרעות הרציניות מאוד שציינו את החקירות. הם קובעים שהתובע הכללי סבור שמגרעות אלה כל כך חמורות, שמותר להטיל ספק

אם שלטונות ישראל באמת התאמצו להביא את החקירה לידי תוצאה חיובית. כאן ההאשמה הכבדה.

לא אקרא הלאה מילה במילה, אבל יש כאן רמז, שמכיוון שהרוזן ברנדוט הציע הצעות שהיו למורת רוח לציבור היהודי – לכן ממשלת ישראל לא היה איכפת לה אם הרוצחים של ברנדוט לא היו מתגלים ובאים על עונשם.

היתה שיחה מתוחה מאוד עם השליח המיוחד. הוא קרא מסמך זה והוסיף בעל פה, שממשלתו לא מבינה את התנהגות ממשלתנו וסבורה שמותר היה לה לצפות מצד מנהיגי מדינת ישראל ליחס אחר לעניין ודאגה אחרת לעניין מדינת ישראל בעיני שוודיה ועמי העולם.

נאמתי לו, בתשובה על דבריו, נאום שלם. אמרתי שמבינים אנו היטב רגשות העם השוודי, והעם השוודי מצידו הוא באופן סובייקטיבי צודק אם הוא מרגיש מרירות רבה ובא למסקנות קיצוניות בנוגע להזנחות. אנו בהחלט קובעים, שרצח זה הוא על מצפונה של מדינת ישראל. גם אם לא היה מצב תקין, ולא היה זה איש דגול כמו זה, ולא שוודי – זה על מצפונה של אותה מדינה, כל שכן שזה שליח או״ם ובן האומה השוודית, שגמלה כל כך הרבה חסדים עם היהודים, וכל שכן שהיה זה ברנדוט, שהוא עצמו סייע להצלת יהודים. אך עם כל הבנתנו לרגשותיהם, והכרתנו באשמה האובייקטיבית המוטלת עלינו, מוכרחים אנו לא רק לדחות אלא להביע צער ואכזבה עמוקה על זה שהממשלה השוודית מגיעה להאשמות בחוסר כנות. אמרתי, שכאשר קורה שנהג דורס ילד והורג אותו, אי־אפשר לטעון לאם שהנהג לא אשם. בשביל האם הנהג הוא רוצח הילד. אך כאשר שוקלים את הדבר, אי־אפשר להסתפק בהתפרצות כזאת של רגשות, אלא יש להבין מצב, ותיארתי את המצב שהיה בארץ ובמשטרה והאמצעים הדרקוניים שאחזנו בהם.

השליח ענה לי על זאת, שדווקא האמצעים הדרקוניים שאחזנו בהם שימשו להם ראיה שמה שהממשלה רוצה לעשות – יכולה היא לעשות. הם התרשמו מהאמצעים שנקטנו נגד ארגוני הפורשים וביעור הפירוד בקרבנו. הם ראו בנו ממשלה תקיפה שיש לה היכולת להשתלט על המצב. אך משונה מאוד שתוקף רצון זה ויעילות זו לא השתקפו במהלך החקירה. אמרתי לו, שדבר אחד הוא לפרסם חוק ודבר אחר הוא לבצעו. ואז הוא הצביע על כמה דברים שהם כנראה פגעו בהם במיוחד, והם כנראה מסרבים לקבל כל תשובה עליהם, אל״ף, העובדה שלא ניתן אז משמר לברנדוט. בי״ת, לפי מה שהוא אמר – אני לא בקיא כל כך בפרטי פרטים אלה – רצה מישהו לראות את אלה שאסרנו ולא הרשו לו לראותם. לפי החומר שנמצא בידיהם היה כדבר הזה. היו עוד כמה דברים, ובקיצור, הוא אמר שהם מעוניינים לגמור את העניין. הוא השתמש בביטוי ״להביא את הדבר לידי סיום טכני״. כלומר, מבחינה מוסרית זה דבר

שאין לו שום כפרה ולא כל כך קל לסיים אותו, אבל הם צריכים לקבל תשובה מממשלת ישראל. הם רוצים לדעת מה ממשלת ישראל תעשה. ממשלת ישראל אמרה פעם שלא רואה היא את הדבר כגמור, הם רוצים לדעת אם היתה חקירה נוספת, או תהיה עכשיו על יסוד הדין והחשבון שלהם. ואם האנשים שחקרו עד עכשיו נכשלו בחקירה, ודאי תמצא ממשלת ישראל לנחוץ להחליפם באחרים, שחקירתם תביא עתה לתוצאות.

הוא אמר עוד כמה דברים והתרשמתי שהמינימום שהם מצפים לו, ובפחות לא יסתפקו, זה הודיה מצידנו שהיתה הזנחה בחקירה זו. יחד עם זאת, הוא ציין שהתגובה של העיתונות ושל הפרלמנט באה גם להם כהפתעה. הם לא חיכו לתגובה כה חריפה וחמורה. העובדה שבאה תגובה כה חריפה וחמורה יכולה להביא לכך שחיסול העניין יימשך יותר זמן מאשר הם חשבו. הם מקווים שתשובתנו תהיה כזאת שלא תכביד על חיסול העניין.

אני הבינותי, שהם אולי במתכוון לכתחילה החמירו את הדין והחשבון כדי להראות כלפי דעת הקהל שלהם שהם נקטו לשון תקיפה כלפינו, בתקווה שזה יפייס את דעת הקהל ויסול את הדרך לחיסול העניין. בעניין זה הם הקדיחו את תבשילם. דווקא מפני שבאו עלינו בהאשמות חמורות כל כך, הם עוררו תגובה חריפה וזה משמש מכשול בדרכם.

אמרתי שמסמך זה מחייב עיון ועל זאת יימסר דין וחשבון לממשלה, ולאחר שנלמד מסמך זה ניתן תשובה. אנו ודאי לא מעוניינים לחדד את היחסים. כאשר התפרסם הדין והחשבון בתמציתו בעיתונות, נמנענו מלהגיב ולא אמרנו מילה בכתב על זאת. נתנו הוראות לצירויות שלנו לא להיכנס בוויכוחים בעניין זה, וגם עכשיו יתכן שיהיו דברים שלמען האמת נצטרך להגידם, אבל נאמר אותם באופן כזה שעד כמה שאפשר נימנע החמרת העניין. אנו מעונינים לסיים פרשה זו.

בשיחה שהיתה לשליח השוודי היום עם מר קפלן, היתה למעשה חזרה קצרה מאוד, תמציתית, על הדברים שהשמעתי כאן. אך מר קפלן אמר לו, שיציע לי שתתמנה ועדה מיוחדת שתלמד את הדין והחשבון הזה ותביא המלצותיה בפני הממשלה על המסקנות שצריך להסיק ממנו. הצעה זו, כפי שראיתי, עשתה עליו רושם חיובי בהחלט. הוא יכול היה בעצם ללכת בידיים ריקות, להגיד שמסר את המסמך, שמע דברים אנושיים מאוד וכולי, אבל שום דבר מיוחד לא יהיה. הרגשתי שזה נתן לו משהו ביד. כאשר שמע מפי ממלא מקום ראש הממשלה, שתהיה ועדה מיוחדת שתתמנה לבירור העניין ותהיה גישה אובייקטיבית לעניין זה, ראיתי שזה במידה אולי לא מעטה סיפק אותו. אני מציע באמת למנות ועדה לעניין זה.

לאחר הדיון בהשתתפות כמה שרים הוחלט להקים ועדה בת שלושה: השופט העליון ש. אגרנט (יו"ר), היועץ המשפטי של הממשלה חיים כהן ומנכל משרד החוץ ו. איתן הוועדה התבקשה להגיש את הדוח שלה בתוך חודש ימים.

סעיף ד': הצעת התקציב 1950/51

את הדיון בתקציב פתח שר האוצר א. קפלן ואחריו דיברו כמה שרים.

השר מ. שרת: אומר [לשר האוצר] כמה מילים: אל"ף, כאשר תשב על התקציב ותחשוב על תיקונים, תחשוב על שני דברים: תוספת 100,000 לירות בשביל המערכה על ירושלים, בי"ת, אני מבין שמנהל שירותי המודיעין, מר אגרון,[4] הגיש תוכנית על הסברה בקרב הציבור בארץ. שם יש כמה וכמה הצעות מעניינות. אני מבין שתוכנית זו לא תצא לפועל כמעט כולה מחוסר אמצעים. ייתכן שלא כל האמצעים אפשר להקציב. ייתכן שיש שם דברים שאינם בדרגה ראשונה של הכרחיות. אך בדרך כלל יש להקדיש לזאת אמצעים.

מונחת לפני חוברת על מחקר דעת הקהל, בה נאמר שמחצית הציבור כולו, ורובם של מעוטי היכולת, לא הרגיש בהקלה שחלה עם הורדת המחירים. דבר זה עצמו מצדיק פעולת הסברה בקרב הציבור – (השר א. קפלן: אני סבור שלא צריך להוציא חוברות כאלה ולערוך מחקרים כאלה. זה מביא נזק בלבד) – **זו אחת ממאה ראיות שההסברה אצלנו אינה מספיקה. איננו חודרים לגמרי למחנות [מעברות העולים]. חייבים אנו לחנך ציבור של 400,000 אזרחים חדשים, ומה עושים אנו בשטח זה? יש לפנינו משימה חינוכית ממלכתית כבירה, ולא יכולים כך לנהוג בזאת. המחר יתנקם בנו פי מאה. כאשר תחשבו על תיקונים קלים ולא קלים בתקציב – אבקשכם להביא בחשבון דבר זה.**

---

4 **גרשון אגרון (1893–1959), מייסד ועורך ראשי של "פלסטיין (אח"כ ג'רוסלם) פוסט". ראש שירותי המודיעין במשרד רוה"מ וצנזור ראשי 1949–1951. לימים ראש עיריית ירושלים.**

חידוש היחסים הכלכליים עם ירדן

סדר היום: בירור על המשא ומתן עם ירדן

היו״ר מזמין את מ״ש לפתוח את הישיבה.

מ. שרת – שר החוץ: אני צריך לחזור על דברים שכבר אמרתי פעם.[2] אין לי מה לחדש, כי לא חלה שום התפתחות נוספת במצב. אינני יודע אם יתחדש המשא ומתן, אינני יודע על איזה רקע יתחדש ובאיזו מסגרת ולמה יהיה מכוון, דבר זה תלוי לא בצד אחד כי אם בשני הצדדים, לעת עתה הסיכויים מעורפלים בהחלט. לפי המצב שמסרתי עליו בשלב מסוים בעבר, שני הצדדים נפרדו מתוך הסכמה שבשלב מסוים יחדשו את המשא ומתן, בערך על אותן ההנחות שהסתמנו בשלב קודם, שלא לגבי כולם יש הסכמה אבל ישנה מסגרת מסוימת פחות או יותר. אפשר לדבר על השלב ההוא, אם הדבר יהלום את הרקע ויהיה קשור. אינני יכול להיות בטוח, כי זה עניין של העתיד.

ישנה שאלה של מטרת החוזה או ההסכם הזה. המטרה צריכה להיות: להפגין יחסים של אי־התקפה הדדית בתקופה מסוימת. כבר אמרתי איך אני גורס את אי־ההתקפה. זה לא צריך להיות רק הסכם של אי־התקפה אלא הסכם של יחסים פחות או יותר תקינים. הנקודה העיקרית לגבי זה, זה חידוש הקשרים הכלכליים והמסחריים. זוהי נקודה עיקרית בשבילנו, נקודת המחלוקת, ויכולה אפילו להיות שאלה שאם זה לא יהיה, אז לא כדאי לכרות הסכם. בעצם נקטנו עמדה כזאת, כאשר ניסו להגיד שיהיה בלי זה, אמרנו שבלי זה אין טעם לדבר. מה פירוש, לכל הדעות, חידוש היחסים הכלכליים? פירוש הדבר הזה מסחר. פירוש הדבר הזה, לכל הדעות, זכויות מסוימות בנמל חיפה לעבר־הירדן. ייתכן שזה יכול לכלול גם את ענייני הזכיונות.[3] על זה לא דובר במפורש, זה רק סומן. אינני קובע לפי איזה סדר דובר על הדברים בשיחות, אינני יכול להיות בטוח בסדר, אני רק קובע סדר הגיוני.

---

1 מתוך הפרוטוקול. נוכחים: חברי הוועדה: ז. אהרונוביץ׳ – היו״ר, מ. בגין, י. בן־אהרון, ח. בן־אשר, פ. ברנשטיין, י. גרינברג, י. דובדבני, ד. הכהן, י. הררי, ב. מינץ, י. קוסוי, י. ריפטין. מוזמנים: מ. שרת – שר החוץ, ר. שילוח – יועץ לעניינים מיוחדים, א. עברון – מזכיר שר החוץ.

2 ר׳ לעיל מסמך 31.

3 מפעל האשלג בים המלח ומפעל החשמל בנהריים.

הנקודה השנייה היא סטטוס קוו טריטוריאלי, שאיננו מונע כמובן תיקונים והתאמות של הקווים. סטטוס קוו טריטוריאלי אין פירושו שעבדאללה מודה בשלטונה הסוברני של מדינת ישראל על שטח כזה וכזה, ואין פירושו שמדינת ישראל מודה בשלטונו של עבדאללה על שטח כזה וכזה, אלא נאמר שהקווים שנקבעו בהסכם שביתת הנשק מחייבים לתקופה מסוימת והם הרקע הטריטוריאלי של ההסכם הזה [לאי־התקפה].

שאלה נוספת היא שאלת הפליטים – לא דובר על החזרת פליטים, כן דובר על תשלום פיצויים. כמו שכבר אמרתי בישיבה הקודמת: תשלום פיצויים בשתי דרגות: דרגה אחת – ירושלים.[4] דרגה שנייה – מקומות אחרים בארץ. לא נקבע דבר לגבי הנוהל. היתה יותר נטייה מהצד שכנגד לגרוס את עניין הפיצויים כזכות אישית של כל פרט ופרט שאנחנו צריכים לספק אותו. לשם כך היה גם ניסיון לטעון שאז צריך לכל אחד לתת להיכנס ולראות מה עם רכושו ולסדר את רכושו, והיה כיוון אחר מצדנו לגרוס דבר זה כעניין לוקאלי, כעניין של הסכם כולל על סכום סיטוני, אבל לא נקבעו מסמרות וההנחה היתה שלעניין זה תוקם ועדה שתדון בו – (פ. ברנשטיין: אני מניח שאצל ממשלתנו ישנן מחשבות בעניין זה) – הנחותיך יכולות גם להיות מופרזות.

שאלת ירושלים. לגבי ירושלים דובר קודם כל על כך שתהיה עמדה אחידה [של שני הצדדים] ביחס למקומות הקדושים והעמדה האחידה הזאת תתבטא בשני דברים:

אל״ף, בהתחשבות הדדית של כל צד כלפי משנהו ושכל צד מתחייב כלפי חברו לשמור על המקומות הקדושים שבידו ושהצד השני מעוניין בהם, ולתת חופש גישה וכולי.

בי״ת, בהתחייבות משותפת, או התחייבות זהה משני הצדדים כלפי או״ם, להכרה באינטרס הבינלאומי של או״ם על המקומות הקדושים והסכמה לפיקוח, והסכמה לנכונות למשא ומתן עם או״ם כדי לבוא לידי הסכם.

ישנן גם שאלות מיוחדות בנוגע לירושלים – ישנה שאלה של הר הצופים. ישנה שאלה של הדרך לבית לחם. דובר שזה יהיה כנגד זה והדרך להר הצופים תהיה פתוחה לתנועה חופשית שלנו תמורת פתיחתה של דרך בית לחם לתנועה ערבית.

בשלבים קודמים של המשא ומתן, כאשר היה ניסיון לפתור את שאלת ירושלים פתרון יותר יסודי, דובר על שינויים טריטוריאליים: הרובע היהודי בעיר העתיקה עם הכותל המערבי לנו תמורת פיצויים אחרים או תמורת ויתור

---

4 תשלום פיצויים לערבים פליטי שכונות ירושלים המערבית בעד רכושם.

[שלנו] על שכונה ערבית בירושלים החדשה. בנוגע לזה לא הגענו להסכם, אולם בשלב האחרון ההנחה היתה שכל צד שומר על תביעותיו להסכם אחרון וזה לא הסכם אחרון אלא דבר־מה ביניים. ייתכן שמצדם תתחדש התביעה לוויתור על שכונה ערבית בירושלים החדשה, כי הם נמצאים תחת לחץ גדול של הערבים הארצישראלים. שאלה זו פתוחה – (פ. ברנשטיין: היתה שאלה של קומפנסציה בעד לטרון) – ההנחה של קומפנסציה בעד לטרון, זה שטח ליד לטרון. דובר על זה שיתנו לנו את הבליטה של לטרון ואנו ניתן להם סמוך, או במקום אחר, פס אדמה. זה יביא ליישור הקו ויבטיח לנו את לטרון עם הכביש וצינור המים [לירושלים]. אינני יודע אם זה יעמוד על הפרק, אבל ההנחה היא שאם זה יעמוד על הפרק, הרי רק בצורה זו – (מ. בגין: האם שאלת לטרון הועלתה בשיחות אלה?) – כן. שאלת לטרון עלתה בנוסחה של חלוקת שטחי ההפקר [שבין קווי הפסקת האש], אבל לא הסכמנו לשום תמורה בעניין לטרון ולא רצינו להעמיד זאת כסעיף מרכזי, אלא הוכחנו להם, כי להם אין כל צורך בלטרון.

ראובן שילוח: "התכסיס שלנו הוא לא לטעון שלטרון נחוצה לנו כאוויר לנשימה, כי אז ידרשו מי יודע כמה. התכסיס הוא להגיד שאין לנו צורך בלטרון [---]".

מ. שרת – שר החוץ: לסיכום, הנקודות העיקריות הן: עניין אי־התקפה; סטטוס קוו טריטוריאלי; חידוש היחסים הכלכליים, מסחר, אזור חופשי בנמל חיפה וזיכיונות; בשאלת הפליטים זה אומר פיצויים – דרגה אחת ירושלים, דרגה שנייה כל הארץ. השאלה היא אם פיצויים אישיים או קיבוציים; ירושלים – וזה כולל את המקומות הקדושים, התחייבות הדדית לגבי המקומות הקדושים והתחייבות הדדית כלפי האו"ם; עניין הר הצופים ודרך בית לחם; היה שלב שדובר על הרובע היהודי בעיר העתיקה ושכונה ערבית בירושלים. הם [העברי־ירדנים] יכולים תמיד לחדש דבר זה.

בשלב זה התנהל דיון נרחב בהשתתפות רוב הנוכחים.

מ. שרת – שר החוץ: אנחנו צריכים לשאול את עצמנו מה אנחנו רוצים. אם בשבילנו ההסכם הזה הוא דבר טוב אז צריך לנסות לתפוס את הטוב [גם] במיעוטו. אם ההסכם בשבילנו ביסודו דבר רע, אז צריך לתפוס את הרע במיעוטו. אם זו גזירה שנגזרה על היהודים בישראל, ברור שצריך לעשות הכל כדי להמתיק את רוע הגזירה, אבל אם זו מטרה של מדיניות צריך לחתור לקראתה ולמצות את כל

סיכוייה. זו השאלה היסודית.

חבר הכנסת ריפטין חולק על שם החוזה,[5] אני הייתי מוסיף ומוסיף אילו אפשר היה. אם אני סבור שיש לחוזה זה קודם כל משמעות תעמולתית חיובית, אז אני מעוניין להרבות ולא למעט את היַעַל התעמולתי של חוזה זה. אינני יודע אם ידובר הרבה על ידידות או על הבנה הדדית, אבל זה יפה שחוזה כזה ייקרא חוזה של הבנה הדדית, וייעשה רושם בעולם הערבי שיש בין מדינת ישראל ובין מדינה ערבית אחת, שהיא שכנה, חוזה של הבנה הדדית. אני רואה בזה חיוב ולא מעניין אותי מה נעשה מבחינה זו בין טורקיה ואיטליה.

אני מסתכל בעולם מתוך אספקלריה שלי ולא באספקלריה של העולם. אם במקרה זה זהה עם מה שטורקיה ואיטליה אמרו, או אם הן מתכוונות לדברים אחרים שאנחנו לא מתכוונים להם, זה לא נוגע לי. לא נוגע לי איך יתרשמו מזה אחרים ואינני יכול בכלל לא לעשות דבר שאני משוכנע שהוא לטובת מדינת ישראל. אין כל ביטחון שייצא משהו. עבדאללה בפעם הראשונה יצא עכשיו לריב גלוי עם "הליגה". יש לזה משמעות רבה, לא מן הנמנע שזה יעלה לנו במחיר. נניח שעבדאללה יחליט גם להחזיק מעמד בריב עם "הליגה" וגם ללכת לקראת משא ומתן אתנו, הוא יכול להגיד: "אתם רואים במה זה יעלה לי? אינני יכול גם לריב עם 'הליגה' וגם לעשות דבר מקסימלי. לאור המצב אני מוכרח להיות מינימלי". הוא יכול להגיד שעמו אוהב אורז מצרי וסוכר מצרי ואם הוא יחתום אתנו הסכם ליחסים כלכליים, מצרים וסוריה יחרימו אותו והוא אינו בטוח אם יקבל אורז וסוכר ממקומות אחרים באותם התנאים. אז יאמר: "נסתפק הפעם במועט ונוציא את הסעיפים הכלכליים". אז הדבר יהפך להמשך של שביתת הנשק וזה לא הגיוני. שביתת נשק אינה מחייבת המשך. יכולים שני הצדדים להחליט שגומרים את שביתת הנשק או יכולים להחליט להאריך את שביתת הנשק, או לחדש אותה לצמיתות, אלא אם יבוא הסכם אחר. מה זה אומר להאריך? זה דבר מחוסר כל שחר. אינני יודע, יכול להיות שנאמר, כי בתנאים הנתונים כאשר הוא עומד בריב [עם "הליגה"], כדאי שתהיה חתימה גם אם זה לא מעלה ולא מוריד. יכול להיות שנאמר שאין לנו צורך בהפגנות סרק, אם תהיה חתימה – טוב, אם לא – לא. נחכה עד שיובהר המצב, אבל [ההצעה כי] שאיפותינו ומדיניותינו יהיו מכוונים לכך שלא יהיה יותר משביתת נשק אינני מתחיל להבין. יש פה הבדל של

---

5 ח"כ ריפטין אמר בדבריו, בין היתר: "פעם נאמר שמדובר על חוזי של אי־התקפה וידידות אח"כ דובר על חוזה של אי־התקפה בלי ידידות, אח"כ דובר על חוזה אי־התקפה ודבר נוסף, בלתי מוגדר, הבנה טובה. כל השמות האלה לא נראים בעיני [---] הייתי מעדיף שיהיה חוזה על המשך שביתת הנשק". להלן הביא ח"כ ריפטין דוגמה מהמו"מ בין טורקיה ואיטליה. (ב־1921, לפי הסכם שלום בין טורקיה ואיטליה, פינו האיטלקים את השטח שכבשו באנטוליה במאי 1919).

גישה יסודית, איך מעריכים דבר.

אשר לחיפה וחשיבות הנמל – אמרו כאן חברים דברים חשובים. השאלה היא במה אנחנו מעוניינים: האם אנחנו מעוניינים להזקיק אותו [את עבדאללה] אלינו, או מעוניינים לרתק אותו לסוריה ולביירות. השאלה היא האם אנחנו מעוניינים להגביר את בדידותנו או לצעוד צעד שמוציא אותנו מהבדידות הזאת.

אני מוכרח הפעם לקצר בתשובותי מחוסר זמן.

עניין לטרון – חבר הכנסת ריפטין חושש שהסכם זה יפטור את עבדאללה מהלחץ לפתור את הבעיות הטריטוריאליות האחרות. עניין לטרון נמצא בדיונים זה יותר משנה ואינני זז. האם כדי שלא יופר הלחץ לא נעשה דברים שהם לגופם חשובים מאוד? מניין שאז יגבר הלחץ על ידי כך? ובינתיים הדברים לא יזוזו.

בעניין הבסיסים,[6] חשבתי שדבר זה יתקבל על ידי החברים [בוועדה] אם ייאמר [בהסכם] שלא רק שלא יתקיף, אלא שאינו יכול לשמש בסיס ל[גורם] שני להתקיף. התברר שזה רע [בעיניהם]. אין דבר קל יותר ממחיקת דבר זה כי אנחנו הכנסנו זאת. מה היתה גישתנו? בנוגע לאנגליה אומר אחר כך. גישתנו היתה לא לגבי אנגליה, כי אנגליה לא תתקיף את מדינת ישראל. יש חשש מיוחד שאם נסתכסך עוד פעם עם עבדאללה יהיה לנו עסק גם עם אנגליה, אבל סתם שאנגליה תצא להתקפה על מדינת ישראל? זה אבסורד. ישנן תוכניות של סוריה רבתי,[7] ויכולה סוריה להתקשר עם עיראק. עיראק אינה קשורה אתנו בשביתת נשק. יכול להיות קשר [של עיראק] עם עבדאללה, אז נאבק נגד זה, אבל אנו רוצים להיות בטוחים נגד כל פורענות, אנחנו רוצים לדעת שלפחות, בכל מקרה שלא יהיה, הוא [עבדאללה] לא יוכל להעביר צבא סורי או עיראקי.

אשר לתחולת החוזה [הביטחון הבריטי–ירדני] ישנה שאלה של תחולת החוזה [על ירדן] וישנה שאלה של בסיסים בריטיים. לגבי הבסיסים הבריטיים שמענו דברים ברורים ומפורשים שלא יהיו בסיסים בריטיים ממערב לירדן. זה מדובר ביחס לימי שלום, כי בימי מלחמה כל אחד מפר את ההתחייבויות שלו. אמרתי כבר, כי שמענו דברים ברורים ומפורשים שלא יהיו בתקופת שלום בסיסים בריטיים ממערב לירדן, אבל ישנה שאלה של תחולת החוזה, לא עבר־הירדן ולא אנגליה לא יבטלו חוזה ולא יתקנו חוזה כדי למצוא חן בעינינו. יכול מישהו לומר שבין כה וכה יש חוזה כזה, הרי החוזה הזה אינו משנה שום דבר, כי מה ערך יש במלחמה מודרנית אם לאנגליה יהיו בסיסים ממזרח או ממערב לירדן, האם זה צבא של יהושע בן־נון או צבא של תותחים רחוקי טווח? אם ישנה שאלה של רגישות, שפה עומד צבא בריטי, אם זה לגבי העניין היורידי אז איש לא

---

6 הכוונה לחשש להקמת בסיסים בריטים בשטח א״י שיסופח לירדן שבשלטון עבדאללה.

7 הכוונה לאיחוד סוריה, עיראק וירדן (ר׳ שרת/*דבר דבור 1949*, עמ׳ 330–331).

רוצה לוותר על זכיותיו ולהסתלק מהתחיבויותיו, ובשבילנו זה שיקול מעשי אם בתנאים האלה לעשות שלום או לא.

אשר לנמל – מדובר היה על נמל [חופשי] לצרכים מסחריים. מה יהיה אם יביאו נשק? אני מתאר לעצמי שנאמר: לא. יכול להיות שבמקרה ידוע נאמר: כן. נצטרך לשמור אפשרות לומר גם כן וגם לא. נשק יכול לכלול גם אקדחים בשביל המשטרה. אינני יודע מה יהיה המצב. מדוע הוא צריך להכניס נשק דרך ביירות? אינני יודע מה יהיו היחסים בינינו.

לשאלתו של חבר הכנסת בן־אהרון, איך תהיה התחבורה לנמל. זה עניין למשא ומתן, לא יכולה להיות סתם תנועה חופשית. זה צריך להיות מוכנס במסגרת, או שתלך רכבת מחיפה לשם והרכבת הזאה תהיה חתומה, או שתהיה שיירת מכוניות. אין זה אומר שעל ידי זה שיש אזור חופשי בנמל חיפה הותרה הרצועה של תנועה [מסחרית ירדנית] חופשית ברכב וברגל. זה לא יעלה על הדעת ואין כוונה כזאת.

אשר לזכיונות – חבר הכנסת ריפטין רוצה לקבל מה שרצוי לנו, אבל גם עבדאללה רוצה לקבל מה שרצוי לו. חבר הכנסת מוכן לעיין בקבלת המים מהמעין ליד סדום,[8] אם לא נוכל ליצור מים בעצמנו, אבל מדוע עבדאללה מוכרח לתת לך זאת? אם הוא מקבל "רויאלטיס" [תמלוגים] אז זה כדאי לו. גם עכשיו הוא יודע היטב שיקבל זאת, אבל הוא לא יצא [בפומבי] לקראת זה כי יש מעצורים מדיניים. ים המלח הוא חטיבה גיאוגרפית אחת, וחטיבה זו אינה [כולה] בידנו. גם לו היה משא ומתן עם עבדאללה כמו שאתם גורסים אותו, שזה לא חל על ארץ־ישראל המערבית אלא רק על הירדן, גם אז ים המלח זו שאלה של שותפות, אז הוא ימסור את הזיכיון שלו [להפקת אשלג] למישהו אחר, והמפעל ההוא יתחרה [בנו] בעבודה זולה ואולי בתחבורה יותר זולה. כדאי יותר שהוא ישאר זקוק אלינו ושהמפעל יהיה בידנו.

אותו דבר לגבי חברת החשמל, כי הוא [עבדאללה, לפי סעיפי הזיכיון] אינו יכול לקחת ממי הירדן לשום צורך חוץ מהשקאה מקומית וזו היתה גם קודם. הוא אינו יכול לצאת, כי בעל הזיכיון הוא אצלך ולא אצלו ועל ידי כך אתה יוצר תלות של עבר־הירדן לגמרי בשימוש במי הירדן.[9] את זה אתה רוצה לתת לו במתנה? הירדן הוא גבול וחצי [מהנהר] נשאר בידו. הקו עובר באמצע המים ומחצית המים שלו והוא חופשי לעשות מה שהוא רוצה. [אומנם] הירמוך כולו שלו, [הירמוך מתחבר לירדן ליד נהריים] אך כך יש לך שליטה על הירמוך שלו ו[זאת] על ידי זיכיון זה שהוא

---

8 מעיין עין אל־צאפי שבירדן, שסיפק מים למפעל האשלג.

9 להבהרת פרשת זיכיון חברת החשמל ר' דברי מ"ש, שרת/דבר דבור *1949* מסמך 108, עמ' 823–824.

זיכיון משותף לשתי ארצות. יש לך פרינציפ שהוא יותר נאה ורוצה להפקיר בגלל זה נכס כזה של מדינת ישראל? כל ויכוח מסביב לים המלח הוא מסולף, כי אנשים בחרו להם סקטור מצומצם ועליו הם מתווכחים, אבל הוא חלק ממגע כללי. השאלה היא מה יהיה עם זיכיון ים המלח [של חברת האשלג], מה יהיה עם זיכיון חברת החשמל, להיפך, צריך לקחת מכלול של העניינים וכך צריך לדון על עניין זה.

אני מקבל את גישתו של חבר הכנסת ברנשטיין [בנושא נמל חיפה ויחסי המסחר עם ירדן] שזו שאלה של ביצוע. נכון שצריך להתעמק בסוגייה של אזור חופשי בנמל חיפה.

בנוגע לפיצויים[10] ישנה ועדה פנימית בממשלה. אינני יודע לאיזה שלב היא הגיעה, נדמה לי שהיא סיימה את עבודתה אך עוד לא ראיתי דוח.

בנוגע למסחר [עם ירדן] ודאי שנצטרך לדון על זה בכובד ראש, על צורת המטבע ועוד שאלות, אבל יש זמן לכך.

לטרון – זו שאלה בהחלט קשה וכרוכה בהרבה מאוד בעיות.

בנוגע לקו של חבר הכנסת [יזהר] הררי, שהכרחי לקבוע את כל הפרטים לפני החתימה, אחרת כמה וכמה דברים יאבדו ערך מעשי. זו נקודה הגיונית, אבל ישנה סכנה שנהיה יותר מדי הגיוניים. עניין החתימה אינו תלוי במה שצד אחד אומר שהוא לא יחתום כל עוד לא יברר את כל הפרטים, זו תמיד שאלה של השפעה של כל מיני גורמים. ישנה שאלה של שעת סגולה וישנה שאלה של שעה בלתי מתאימה. ברור שאי־אפשר לחתום סתם על משהו. ישנם כאן שני קצוות – קצה אחד שלא חתמנו על לא כלום, וקצה שני שלא חתמנו בגלל דברים ברורים. צריך ללכת בין שני הקצוות האלה, כדי לא להחמיץ אפשרות חתימה ולדאוג שהחתימה תחייב ולא תהיה רק מן השפה אל החוץ.

בענין שביתת הנשק – היו לנו כמה שאלות פתוחות עם עבר־הירדן. היתה שאלת ואדי ערה, שאלת הקו שצריך להגן על רמת הכובש, שאלת הרכבת בירושלים, שאלת לטרון והר הצופים. לו אז אמרנו: "נקבל ייפוי כוח לפי כל הסעיפים ורק אז נחתום", לא היינו חותמים ולא היינו מקבלים את ואדי ערה, לא את הרכבת לירושלים, לא את הקו ליד רמת הכובש וגם לא את לטרון. על ידי זה שחתמנו קיבלנו מה שקיבלנו, חלק השארנו לדיונים ובזה עוד לא הצלחנו.

הצעתו של חבר הכנסת בן־אהרון לדאוג לכוחות הבלתי סדירים, שכל צד אחראי – אני חושב זאת להצעה נכוחה.[11] אינני גורס את עניין השותפות

---

10 כמה מחברי הוועדה נדרשו לשאלת הפיצויים האישיים או הקיבוציים לפליטים.

11 ח"כ בן־אהרון נדרש לשאלת הכוחות הבלתי סדירים בא"י שבתחום ירדן ושאל אם נושא זה נכלל בהסכם. הוא הביע דעתו כי על ישראל להבהיר כי יש לה עניין בתחום זה של א"י ורצונה להיות שותפה לגבי גורלו ולגבי הפליטים היושבים שם.

והאחריות לערביי החלק הנותר של ארץ־ישראל. מה פירוש דבר זה? עבדאללה לא דורש ממך לחתום שאתה מסכים שזה שלו, אלא אתה רוצה שהוא יסכים ויודיע לך ש[שטחים אלה] הם שלנו ושאנחנו לא מוותרים עליהם, האם אפשר עכשיו לדרוש דבר כזה?

לשאלת גוש עציון – זו הפעם הראשונה אני שומע דברים כאלה.[12] בהספד וליד שולחן של בירור מדיני – (י. בן־אהרון: שמעתי זאת מפיך) – חלילה. לא זכיתי להספיד את חללי גוש עציון ומעולם לא אמרתי דבר כזה. אם מדובר על פיצויים, ברור שזה מובא בחשבון. פיצויים בעד גוש עציון, בעד ההרס בעיר העתיקה ועוד דברים, אבל בפעם הראשונה אני שומע שישנה הצעה לעשות דבר כזה ולתבוע שגבול מדינת ישראל יהיה על כביש בית לחם–חברון, כי זה פירושו של הדבר. אם בכלל חולמים חלומות, מדוע לא מיד ים המלח [כולו], מדוע להסתפק בקו זה? – (י. בן־אהרון: אולי תזכור ויכוח שהיה בזמן הקרבות בשאלה זו) – אינני זוכר, אתי לא התייעצו על כך. יכול להיות שזה היה עם הרמטכ"ל. דבר זה טעון אישור הממשלה. אינני יודע אם קיימת הצעה כזאת.

אני מוכן להיכנס לוויכוח אם צריך שלום עם הערבים או לא, אבל לא אכנס לוויכוח אם צריך שלום עם עבר־הירדן. עכשיו עומדת השאלה אם אפשר לחתום או אי־אפשר. חבר הכנסת בגין מציע לברר אם נחוץ ואם מוצדק. אינני מסכים לוויכוח על מדיניות *[במקום זה חסרות כמה מילים במקור]* עם כוונה מיוחדת.

בנוגע לשאלות שעורר חבר הכנסת מינץ[13] – על יחסים כלכליים דובר בהכללה אבל לא במפורש. בנוגע לעיר העתיקה אמרתי שיהיה בירור. אולי הוא [עבדאללה] יאמר שהוא אינו מוותר על תביעותיו בנוגע לשכונה בירושלים, ואנחנו נאמר שאנחנו לא מוותרים על החלק שלנו בעיר העתיקה.

לסיום ברצוני לומר – אנחנו נתונים בתקופה קשה וממושכת של חבלי שלום, הרבה יותר ממושכת מתקופת המלחמה, הרבה יותר ממושכת מחבלי שביתת הנשק וקשה מאוד. צריך להודיין בנשימה ארוכה וצריך לדון על כל שלב ושלב בתהליך וההתפתחות, ולפי זה לראות אם לכוון אליו או לו. חבר הכנסת

---

12 בדבריו בדיון אמר ח"כ בן־אהרון בנושא זה: "ישנה שאלה של גוש עציון, ישנו עיקרון שאנחנו נגאל את האדמה שיהודים ישבו עליה ועיבדו אותה. בימי המלחמה דיברו על כך בהספדים מתחייבים יותר מתוך נאמנות לקורבנות, אבל היתה טענה כללית שהקיפה את כל המפלגות, ליצור מובלעת שם ופרובלמה זו קיימת. אני חושב שאנחנו מוכרחים גם על יסוד העיקרון שאתם נוהגים לפיו, לא להוציא מכלל אפשרות את התביעה הטריטוריאלית לגבי השטחים שיהודים ישבו ועיבדו אותם ונתנו על כך את דמם. יש הכרח שלא יהיה ויתור על כך תוך כדי המו"מ".

13 בנימין מינץ (1903–1991), ממייסדי "פועלי אגודת ישראל". היה חבר בוועדת הביטחון היישובית.

בן־אהרון אמר שזה היה צעד רע בשחמט. פירוש הדבר, שכאשר המלך עבדאללה בא אלינו לבוא ולדון אם יהיה צעד נוסף, היינו צריכים לומר לו: "לא". היתה שאלה אם לומר "לא" או "כן". הצעד [שננקט] היה להגיד "כן" ולהיכנס לדיון. אחרת היה צריך להגיד: "לא". אני רוצה לדעת מה היה מעמדנו ומה היו התוצאות לו אמרנו "לא", זאת אומרת שבידינו אנו דוחפים אותו להידוק הקשרים עם "הליגה" והמדינות הערביות. זאת אומרת שאנו מפגינים כלפי מעצמות אחרות שאין פנינו לשלום ועל ידי כך משחררים אותן מכל אחריות כלפינו ומגייסים לחץ שלהם עלינו ואנחנו מוותרים על אפשרות לכרות שלום. לא היה ביטחון שלא יצא מזה כלום, אני מדבר מתוך הנחה שאולי לא יצא כלום, אבל אין ביטחון בזה. מה יהיה כאשר יתברר שלא יצא כלום? אנחנו חושבים שצריך לומר שדבר זה לא הלך לאיבוד. עוררנו מרקחת בעולם הערבי, הבאנו לגילוי ניגודים בשאלה זו, הרסנו את האשליה הזאת, שכל העולם הערבי מאוחד נגדנו. דבר זה עוד לא נגמר. ישנם הרבה מבחנים מורכבים, אבל התהליך מתנהל וסוף הניצחון לבוא.

"יזכור" לחנה סנש וחבריה

העם היושב בציון אוסף היום בת יקרה. מן הבית הזה נשלחה ואליו חזרה. דומים היו לחופרים מנהרה שמפולת מאחוריה חסמה לאדם את הדרך לחזור לנקודת המוצא.

היו שזכו והבקיעו לעצמם את הדרך. היו שנפלו. זכותה של אחותנו חנה שפרשת עמידתה עד הסוף, פרשת נפילתה, נודעה לנו. הננו עומדים חדורי יראת הרוממות לפני השלב האחרון שגילתה בחייה: איך נשאה גורלה וייעודה בכבוד ובגבורה, איך פגשה את המוות בודדה על אדמת נכר, בעין בהירה, בלב עשוי ללא חת.

בהובילנו אותה היום לקבר כבוד, אנו פוקדים את זכר כל הלוחמים שנפלו על אדמת נכר ומהם שלא נודע גם מקום נפילתם וקבורתם.

אנו זוכרים את חברינו הצעירים הששים אלי קרב. העשרים ושלושה עם מפקדם, שנספו עם מפקדם עד אחד בחוף טריפולי,[2] מתנדבי ישראל שנפלו בקרבות קומנדו ובמדבריות המזרח התיכון, באיי הים ובארצות הבלקן. וברטט קודש אנו מעלים את זכר חבריה של חנה סנש הצעירים: חביבה רייך, רפאל רייס, פרץ גולדשטיין, צבי בן־יעקב, אבא ברדיצ'ב ואחרון אחרון, החלוץ הדגול והלוחם הנועז, את חיים אֶנְצוֹ סֶרֶני.

---

1 ארונה של חנה סנש הובא לנמל חיפה ב־26.3.1950. למחרת הועבר לקיבוצה שדות־ים. כעבור יום יצא משם במסע שלווה על ידי המונים ועבר בתל אביב והגיע לירושלים. בשעות אחה"צ נערך טקס הקבורה בבית הקברות בהר הרצל ("דבר" 26.3.1950, 28.3.1950). דברי ההספד של מ"ש מועתקים מ"דבר" 29.3.1950.

2 ר' דוח מ"ש על כ"ג יורדי הסירה בישיבת הנהלת הסוה"י לונדון 18.2.1942, שרת/*מאבק מדיני ב*, עמ' 580–581; *סת"ה ג–1*, עמ' 363–365; הכהן/*עת לספר*, עמ' 165–171.

מועצת הנאמנות ותקנון ירושלים

סעיף ב׳: סקירות

השר מ. שרת: אמסור שני דברים: אל״ף, על המצב במועצת הנאמנות. כפי שאתם יודעים מהעיתונים, ולגבי מה שמתנהל שם אין ידיעות נוספות, כי הכל נעשה בפומבי ונשמע באוזני כל העולם, אזי יושבת מועצת הנאמנות המורכבת משנים־עשר חברים, ולמעשה עכשיו מאחד־עשר חברים, כי הנציג הסובייטי לא משתתף, והיא דנה על תקנון ירושלים כאילו לא קרה שום דבר, כאילו אין שלטון ואין מדינה ולא היו שום עובדות, וכאילו ירושלים מצפה ומייחלת ומוכנה לקבל את הדין והיא נתונה בידיהם ללוש אותה ולצור בה כל צורה־שהיא. הם דנים בכובד ראש על מושל כזה או אחר, על בית דין כזה או אחר, שיטת מיסים כזו או אחרת וכולי. ברור, שכאשר מגיעים הם לאיזה נקודה שיש בה כדי להכריע – אזי המבוכה המשתררת שם ואוזלת הידיים מעידה שהם מבינים כי דנים הם על כל הדבר הזה בחלל ריק ואין לזה כל אחיזה במציאות.

אתן דוגמה, וזה לא רק משל אלא אמסור זאת כאחת העובדות החשובות. יש שם [בתקנון ירושלים] סעיף על מתן תוקף, בו נאמר מתי יקבל כל הדבר תוקף. נאמר שם שזה יקבל תוקף כאשר מועצת הנאמנות תחליט שזה מקבל תוקף. זאת אומרת שהם השתמטו בינתיים מלעלות על דרך זו, אלא קבעו נוסחה. אף על פי כן, הדברים מתקדמים ויש להניח שבחול המועד [פסח] יצביעו הצבעה אחרונה לשם קבלת התקנון כולו, בעוד שעתה דנים עדיין על כל סעיף וסעיף.

קיימת שאלה מה יהיה או. ברור שאיש לא יצביע נגד התקנון. אם תהיה הצעה או הצעות ביצוע – תהיינה כנגדן הצעות נגד ביצוע. אבל נגד הצגת התקנון לא תהיה הצבעה וקבלתו מובטחת. השאלה היא באיזה מספר קולות יתקבל הדבר. זה יכול להתקבל ברוב או במיעוט, בכיוון זה עושים אנו מאמצים, ובשום פנים אינני יכול להיות בטוח אם נצליח, אך נעשים מאמצים בבירות השונות להגדיל עד כמה שאפשר את מספר הנמנעים, כדי שתהיה גם מבחינה מוסרית הפגנת כישלון, שתקנון זה יתקבל במיעוט של קולות.

איני יודע אם דבר זה יעלה בידינו. אחרי שהמועצה תסיים מושב זה ותקבל תקנון, היא תתפזר ותתכנס מחדש ביוני בניו־יורק. קרוב מאוד לוודאי שעם קבלתו תתקבל החלטה להמציא אותו לצדדים המעוניינים – אנחנו וממלכת

1 מתוך הפרוטוקול, סעיפים ב׳ ד׳.

הירדן – ולבקש חוות דעת עליו.

בחודש יוני, כאשר הם יתכנסו, ירצו לדון על התגובות שיתקבלו בינתיים. אינני מציע להחליט עכשיו מה לעשות, אבל אני רוצה לומר באופן ברור ומסוים יותר, מה שבעצם אמרתי פעם בקווים כלליים – מה תהיה עמדת ארצות הברית שהיא גורם מכריע בעניין זה, אומנם לא לגמרי, אבל אחד הגורמים החשובים. האמריקנים אומרים לנו מראש שהכל תלוי בכך אם עד יוני נגיע להסכם. הם דורשים הסכם משולש – עם ממלכת הירדן ועם הוותיקן. ההנחה היא שאם נגיע להסכם לפחות עם ממלכת הירדן, זה ישמש נקודת מוצא לומר שכל הדבר לא מציאותי, וכאשר נודיע שמגיעים אנו ביניגו להסכם – ייווצר בסיס להסדר מעשי. אם לא נוכל עד חודש יוני לבוא ולהודיע שהגענו להסכם עם ממלכת הירדן, אז אומרים הם שאינם יודעים מה יהיה. בכל אופן, ישנה החלטה של עצרת האומות והם חייבים משמעת לעצרת והעניינים עלולים להסתבך.

דעת אבא אבן היא שבמקרה שאין הסכם עם עבר־הירדן, קשה יהיה מאוד להימנע מיצירת מובלעת בינלאומית בירושלים, כי גם מבחינת אלה הדורשים את הבינאום, המעבר מבינאום העיר כולה למובלעת של מקומות קדושים זה מעבר רע ונסיגה חמורה מאוד מבחינתם להחלטת העצרת. לעומת זאת, התנגדותנו לעניין המובלעת, אם לא יהיה הסכם עם עבר־הירדן, לא תהיה התנגדות שתתקבל על הדעת, כי היא לא פוגעת בנו אלא בשטח של חלק העשרים מירושלים. זה עלול לגזול חלק ידוע מהעיר העתיקה וחלק מהעיר החדשה. הווה אומר – הר ציון. זה שטח מצומצם, אך הוא כולל בתוכו מקומות קדושים עיקריים לנוצרים. ברור שגם עניין מובלעת זו לא יהיה מעשי כל זמן שעבדאללה לא יסכים לכך, אבל אז יכול להיות חשבון לנו שהם יתנגשו לא אתנו אלא עם עבדאללה.

עתה יש לי הצעה קצת יוצאת דופן, אבל באתי למסקנה שהיא לא בלתי כרוכה בסיכון ידוע, אך לא רק כדאי אלא חשוב שנעשה זאת. ההצעה היא שנשלח הזמנה מטעם שר החוץ, בשם הממשלה, לכל אחד מחברי מועצת הנאמנות באופן אישי. פירושו – לא לסיני ולא לעיראקי אלא לכל האחרים – ונבקשם לבקר בירושלים. נאמר בהזמנה, שמכיוון שדנים הם על התקנון, ומכיוון שיש רושם שהם לא מתמצאים בתנאים השוררים בעיר, אנחנו חושבים שיועיל להם אם לפני שיבואו להכרעה יבקרו ויעמדו על התנאים בעיר זו. הכוונה אינה שתתכנס ישיבת מועצת הנאמנות בירושלים, אלא שאנשים אלה יבקרו בה אישית.

איני יודע אם הם יקבלו את ההזמנה. אני בטוח שלא יקבלו. הם מתפזרים עתה על מנת לנוח, ובחודש יוני יצטרכו להתכנס שוב. הם יצטרכו, על כל פנים, לשאול בעניין זה את מזכיר או"ם, את ממשלותיהם, לברר מי ישלם את ההוצאות ואיני יודע אם יצא מזה איזה דבר. מבחינה תעמולתית יהיה זה מצידנו צעד נבון.

נאמר שאדרבה, רוצים אנו שיראו כי דנים הם על עיר שלא ראו אותה ועל דברים תלושים מן המציאות. אם לא ייענו להזמנתנו – אזי הם בעצמם גזרו על עצמם חוסר כל מגע עם המציאות, וזה יחליש מאוד את מעמדם.

לעומת זאת, אם מישהו מהם יבוא – זה כרוך בסיכונים ידועים, כי נטורי קרתא יבואו אליהם והקונסולים ידברו גם הם אתם. אך היה לנו ניסיון לגבי כמה וכמה ביקורים פה של אנשים שונים מהקצה אל הקצה זה מזה – קתולים, פרוטסטנטים, אנשי דת ומעשה, וכמעט בכל המקרים התוצאות היו מוצלחות כמעט במאה אחוז. היה כאן עכשיו ארגנטינאי, מולינארי,[2] והוא שוחח אתי אחרי שראה את העיר ואמר דברים ברורים מאוד. הוא אמר שזה פשוט דוקר את עיניו כאשר רואה הוא את המצב הנוכחי והקונטרסט בין המציאות ורקע העניינים.

כאשר יבואו אנשי מועצת הנאמנות – מהדרך יראו את עבודת הנחת הצינור, את הכביש,[3] את העבודה שהמדינה עושה ועשתה. הם יראו את העיר הגדולה הזאת, את הממשלה, הכנסת, המוסדות והחיים. הם יראו את תוכניות הבניין שלנו, ולעומת זאת יראו באיזו פינה יש מקום קדוש, ולא ייתכן שאחר כך ידונו על העניין [של תקנון לירושלים הבינלאומית] באותה רצינות.

הצעה זו מציע אני לממשלה לאישור. שאלתי במברק צפון את דעת מר אבן, והוא בהחלט בעד ההצעה – (השר הרב י. מ. לוין: גם אני חושב שצעד זה נכון, אך צריך לשקול מה תהיה תגובת "חרות" ולח"י, ואם הם לא יסכנו חייהם של חברי מועצת הנאמנות) – (השר ד. יוסף: מצטער אני על שיש לי ספק ויותר מספק בעניין זה. אני מאוד חושש מצעד זה. חושש אני שנסתבך עם העם היהודי וגם כאן בחיינו הפנימיים המדיניים. לא אדבר כבר על השאלה שעורר הרב לוין, וקשה לתאר שלא תהיינה תגובות כאלה מצד אותם הצדדים. איני יודע מדוע צריכים אנו לקבל עלינו אחריות כה כבדה, ואני חושב שיהיה משגה אם נעשה זאת) – צריך להבין, ש[קיים] כל ההבדל שבעולם בין נציג או"ם שבא אלינו בתוקף או"ם להטיל איזה מרות עלינו, ובין איש או"ם שאנחנו מזמינים כחלק מהמאבק המדיני שלנו נגד הטלת סמכות או"ם על זאת. לא יעלה על הדעת שתהיה סכנה לאיש, בייחוד אם נפרסם את נוסח ההזמנה ונסביר מדוע מזמינים אנו אותו. לעומת זאת, יהיה ברור שעומדים אנו במערכה כבדה מאוד, ואל יהיה הדבר קל בעיניכם. זה תלוש מהמציאות וכך הלאה, אבל זאת החלטה הנכנסת לספר החוקים של או"ם וזה ילחץ עלינו מכל הצדדים. עלינו לעשות כל האפשר כדי למנוע זאת.

ישנה שאלה של הסברה וביקורים במוסדות. אני רואה הזמנה זו כאחד מתכסיסי המלחמה שלנו בשלב זה. אין לנו נשק רב במלחמה זו ועלינו לעשות את הדבר.

---

2 לא זוהה.

3 הכוונה להנחת צינור המים לירושלים ולסלילת כביש עוקף לטרון לירושלים.

נפיק את התועלת מזה שהעברנו הנה את הכנסת והממשלה. יבואו ויראו שישנו בית ועליו שלט בו כתוב "משרד ראש הממשלה". האם הם יוכלו לעקור שלט זה? הם יראו שישנה כנסת ויש לה בניין והשקיעו בזאת כסף. הם יראו שישנם כאן משטרה וצבא, וכיצד יהפכו זאת למשטר בינלאומי? אדרבה, נשב אתם אחר כך ויוכל נציג ישראל לומר שהנה ראו הם את המצב כפי שהוא, וכיצד יוכלו להצביע בעד בינאום?

בשלב זה הביעו השר שטרית והשר רוזן הסתייגות מהצעת מ"ש ואילו הרב השר מימון צידד בה. ראש הממשלה ב"ג שלל את ההצעה. לדעתו הבעיה מתמקדת לא במועצת הנאמנות, החייבת להישמע להחלטות העצרת, אלא בעצרת, שכן היא החליטה על בינאום ירושלים ולכן אין טעם לפעול לשכנוע חברי המועצה. שנית, הזמנת חברי המועצה לביקור בירושלים עשויה להתפרש לרעה בציבור, שיסיק שמועצת הנאמנות היא גוף בעל יכולת הכרעה.

השר מ. שרת: אני מוכרח לחלוק על שתי הנחות יסודיות של ראש הממשלה. אני חולק קודם כל על ההנחה שנגזר על מועצת הנאמנות לחבר את התקנון. אומנם זו ההחלטה, אבל היא בכל זאת מועצת נאמנות. היא אינה איזה לבלר סתם ויש לה אחריות שלה. היא יכולה לבוא ולומר: אם רציתם בתקנון – זהו התקנון, אבל אנו רוצים להודיע לכם שאי־אפשר להוציא זאת לפועל. אילמלא היתה הנחה כזאת בתוך מועצת הנאמנות, אזי יושב ראש מועצת הנאמנות, שגם הוא יודע מה זאת עצרת ומועצת הנאמנות, לא היה מציע את תוכנית גארו שלו. הוא יודע את מסגרת סמכותו וחובת המשמעת לאו"ם, ובכל זאת עשה דבר זה. הוא עשה זאת מתוך שיקול זה או אחר, אבל עובדה היא שעשה את הדבר.

לו כך היה הדבר, כפי שמתארו מר בן־גוריון, לא היה כל שחר לשיחות שלנו עם ארצות הברית ולשיחות שלהם אתנו, באומרם שאם נשיג הסכם עם עבר־הירדן יציעו במועצת הנאמנות לדחות את עניין התקנון הצידה ולהציע הצעה אחרת לעצרת. אם ההנחה היא שכל זה נגזר מראש ולא יכולה מועצת הנאמנות לסטות בשום אופן [מהחלטת העצרת], אין כל שחר לשיחות שמנהלים אנו בז'נווה ובקריה [בתל אביב] עם נציגי ארצות הברית. אם יש שיחות ודנים אתנו על עניין זה – עד העצרת אין מה לעשות ומועצת הנאמנות מוכרחה לחבר תקנון.

אך הם אינם אומרים כך. זאת אומרת שאין הנחה אצל כולם שכך הדבר, ואם מחברים תקנון, השאלה היא באיזו צורה מלווה העצרת דבר זה.

האנשים היושבים בוועדה אלה נציגי הארצות היושבים גם בעצרת או"ם. האיש הארגנטינאי במועצת הנאמנות הוא איש עיקרי מאוד במשלחת ארגנטינה

באו"ם. אם אנשים אלה ייווכחו שדבר זה [ניסוח התקנון] בלתי אפשרי על ידי ביקור או באופן אחר, יהיה להם ערך רב בשבילנו בעצרת ובדיונים שיתקיימו בממשלותיהם. כל ממשלה כזאת תהיה מוכרחה לשאול מה חושב איש כזה. אינני אומר מראש שנשכנע, אבל זה צעד קדימה במאבק שלנו.

איני מסכים בהחלט שדבר זה יתפרש לא טוב בתוך הציבור. אנשים מודאגים מאוד ממהלך העניינים בז'נווה. הם רואים בזאת דבר פטלי המתקדם הלאה והלאה מישיבה לישיבה. מצביעים על סעיפים וכך הלאה. הציבור מאוד מאוד התרשם ולא דחה כלאחר יד את העניין שהיה בניו־יורק. היתה הרגשה מאוד מאוד חמורה בעניין זה. אם עוד פעם יקרה הדבר, תהיה עוד פעם הרגשה חמורה. אין זה פשוט כל כך שמדינת ישראל עומדת בניגוד לעולם כולו. זה יתנקם לאו דווקא בשאלת ירושלים, אלא בעשרה עניינים אחרים.

הציבור יבין צעד זה, ועלינו לדעת להסביר לו זאת למען יבין שזה צעד במאבק שלנו. נאמר להם שאנשים אלה יבואו ויראו על מה הם מדברים דברים שאין להם שחר. אם דבר זה יצא לפועל, זה יוציא רוח ממפרשיהם וייתן אותותיו במושב העצרת ביוני.

איני בטוח שנגיע להסכם עם עבדאללה, ועם הוותיקן בוודאי שלא. וגם אם לא יתקבל הדבר – זה יביא תועלת לנו. לכן מוכרח אני לעמוד על דעתי – (השר ב. ש. שטרית: האם אין מר שרת סובר, שיהיה זה מום גדול אם הם עצמם לא יבואו לאחר שיקבלו את ההזמנה?) – (השר א. קפלן: אם עניין זה אינו דחוף, אבקש לדחותו לישיבה הבאה) – אלה ימיה האחרונים של מועצת הנאמנות, כי בעוד כמה ימים מתפזרים הם למנוחה, ועלינו להחליט על זאת עכשיו.

ראש הממשלה ד. בן־גוריון הציע לדחות ההחלטה בעניין זה לשבועיים. ההצעה לא התקבלה.

מחליטים (ברוב של 2:5 קולות): משרד החוץ יזמין אישית את חברי מועצת הנאמנות לבקר בירושלים, על מנת שייווכחו בחוסר האפשרות להגשים תוכנית בינאום ירושלים.

בתשובה לשאלת השר מ. שפירא אם יש למשרד החוץ קשר עם הוותיקן, אמר מ"ש:

השר מ. שרת: אנו יודעים שהאפיפיור עומד על דעתו בכל תוקף. ברור שהוא יכול פעם להתפשר. לפני זמן קצר אמר לנציג אחת המדינות בוותיקן, שבשום אופן לא יסכים שעיר הקודש תהיה טרף לעם שהרג את ישו, וזו עמדתו עד עתה.

דבר שני שייך גם כן לירושלים, אך מרחיק רק עד עין כרם. בעין כרם אירע שוד בכנסייה קתולית בעצם הימים האלה. פרצו בלילה לכנסייה קתולית, גנבו שטיחים, אבל לא רק שטיחים. שם היה פסל ישו עם צלב וחשבו שהצלב מזהב. שיברו את הפסל ולקחו את הצלב ואז גילו שאין הוא מזהב וזרקוהו. הגנבים פרצו תיבה הנקראת "סקרמנט" וגנבו מתוכה את הגביע של יין הקודש, "גביע דם ישו", ונעלמו.

ברור שהמשטרה פתחה בחקירה ויש כל מיני גירסות. מצאו במקום הגניבה שקיק ועליו שם ערבי. בארץ מתהלכים המוני בחורים עם שקיקים, אשר עליהם שמות ערביים ועם כאפיות. לפי דעת המשטרה, ובעצמי ביררתי זאת עם מפקד משטרת ירושלים, קודם כל סַמִי מכאן כל כוונה להתעלל בכנסייה. זה נעשה על ידי גנבים מומחים לפריצה. הם היו חבורה שלמה – חמישה־שישה אנשים. עבדו בשקט שעתיים־שלש עד אשר ביצעו את כל המלאכה. הם נעזרו באיש היודע את המקום. ייתכן שהיה זה איזה איש מעין כרם. מפקד המשטרה אינו חושב שיש לתלות את האשמה באחד העולים העניים, ובעניין זה הלכו כבר טלגרמות לעולם כולו. כנראה שעסקו בגניבה זו אנשים מומחים מהחוץ, אך ייתכן שאיש מהמקום הביאם והדריכם.

יש לנו כאן "ידיד נפש נאמן", האב קאיום, קתולי אמריקאי. הוא שונא בנפש שלנו והוא הזדרז וצילם את הדבר ושלח טלגרמות מסמרות שיער לעולם כולו. במקום אחד נאמר שעוד לא היה חילול כזה. במקום אחר נאמר שזה מזכיר את מעשה הזוועה של הקומוניסטים בספרד. זאת אומרת שהיה כבר פעם דבר כזה. כתוב שדבר זה מוכרח להשרות את כל העולם הקתולי באבל כבד, כי זה חילול קודש. כתוב בעיתונות שאת הכנסייה הזאת צריך יהיה לקדש מחדש, כי היא נטמאה, נתחללה קדושתה. כתוב שיש פה קלקלות כאלה שאין להן שילומים.

בכלל, כנסייה זו אינה פשוטה, אין זה סתם איזה בית יראה, אלא המסורת היא שכאילו יוחנן המטביל נולד בעין כרם וזה בית הכנסת שלו. על כל פנים, זה קשור בו קשר ישיר ובלתי נמנע.

דבר זה בא עלינו בזמן זה כאשר מתחוללת המערכה על ירושלים, וזה נפוץ עתה בעולם. אני צוחק כדי לא לבכות כאשר מדבר אני על כך. אך מה מתברר? כיוון שעושים אנו הכל כדי לתת לזאת צורה של שוד בבית כנסת, לפני כמה ימים נתפרסם ברומא שפרצו גנבים וגנבו דברים יקרי ערך מכנסייה. יש בעולם מקצוע ידוע של שוד בתי־כנסת.[4] סוכנות ידיעות בעולם דאגה לפרסם שחשודים בשוד זה יהודים בעין כרם הרעבים ללחם. בעקבות ידיעה כזאת מצטיירת תמונה

4 כך במקור, אך נראה שהכוונה לכנסיות וכן כך גם להלן.

שמילאנו את הארץ בארחי פרחי ומרעיבים אנו אותם, והם גונבים ומחללים קודש וכולי. על זאת אין לצנזורה שליטה. אם היתה הצנזורה מונעת העברת ידיעות כאלה, היה טס שליח מיוחד לקפריסין ומודיע שממשלת ישראל מעלימה זאת.

בינתיים מתברר שאין שמירה על כנסיות, אם כי המשטרה יודעת היטב כי אלה מקומות תורפה. מתברר שאין שמירה בהר ציון וגם אנשי המשטרה והממונה על המחוז רועדים יומם ולילה על מה שעלול לקרות שם, וזה נמצא עכשיו בידינו.

וכאן עלי להזכיר את דברי שר המשטרה, שאמר אמור וחזור שאין די שוטרים. לא אעורר עכשיו את שאלת תקציב המשטרה, אלא מציע אני שיוטל על שר הדתות, שר המשטרה ועלי, כלומר: לאו דווקא עלינו כאישים, אלא לדאוג שאנשי המשרדים שלנו ישבו על עניין זה ותהיה ועדה שתברר באופן דחוף את מצב הביטחון של הכנסיות הקדושות בארץ וכל המקומות הקדושים, ותבדוק מה יש לעשות כדי להבטיח מקומות אלה. את ההצעה הסופית נביא לממשלה לאישור.

מחליטים: להרכיב ועדה מורכבת מבאי כוח משרדי הדתות, החוץ והמשטרה לבדוק מצב הביטחון של המקומות הקדושים במדינה ולהציע הצעות לממשלה.

להלן התקיים דיון בנושא השתתפות באי כוח הממשלה בוועידות המגבית המאוחדת. הוחלט שמ"ש יבקר בדרום אפריקה ואולי גם בארגנטינה.

בדיון שהתקיים אח"כ בסעיף ד', העלייה מרומניה, הביעה השרה מאירסון דעתה, כי יש לרתום את ארגון ה"ג'וינט" לטיפול בעולים זקנים מרומניה.

השר מ. שרת: אני שמח מאוד שהגברת גולדה מאירסון עוררה את שאלת ה"ג'וינט". לפני כמה זמן כתבתי לשר האוצר והצעתי לו לעורר באופן רציני מאוד שאלת הרחבת פעולתו של ה"ג'וינט" בארץ והרחבת אחריותו לענייניים. כיום המצב כזה: יש התקשרות עם ה"ג'וינט" רק לגבי אלה הנקראים עקורים באירופה, אשר באים הנה ולא ניתנים לריפוי, או זקנים. מלבד זאת הוא תומך בבתי מחסה ביישוב הישן בירושלים, אך לא יותר מזאת.

אנו נושאים בעול עצום של עלייה. זה מגדיל באופן עצום הוצאות הסעד שלנו, ושמענו מה שסיפר חברנו הרב לוין בעניין זה. הלא אנחנו ורק אנו נישא בזאת. ה"ג'וינט" משתחרר מחובות שונים על ידי העלייה ארצה. עליו להעביר פעולתו הנה. צריך להכניסו באופן רחב מאוד לפעולות סעד ועזרה בארץ. מדינת ישראל לא תשתחרר אף פעם מעול הסעד, אבל ה"ג'וינט" צריך להיכנס באופן רחב לפעולת הסעד בארץ.

אין הצדקה מוסרית לחברות בארגון קומוניסטי

סעיף א': ההסתדרות והאינטרנציונל המקצועי

בישיבה זו התנהל דיון ממושך סביב שאלת המשך השתתפות ההסתדרות באינטרנציונל המקצועי הקומוניסטי. את הדיון פתח פ. לוביאניקר בהצעה למזכירות להחליט על יציאת ההסתדרת מגוף זה.

מ. שרת: החבר שדיבר באחרונה אמר שמחכים לשמוע משהו ממני, מכיוון שזוהי שאלה מדינית. אני רוצה לומר, שגישתי לשאלה זו בראש וראשונה מוסרית, ואינני חושב שאנחנו פטורים מגישה זו. ישנן בעיות וישנם מצבים שבהם גישה כזאת צריכה להיות מכרעת, באשר אם יינטל מתנועתנו היסוד המוסרי אזי יפגמו דברים רבים מאוד ושום תכסיסים נבונים לכשעצמם לא יתקנו את בדק הבית.

אינני סבור שאני לוקה בדרך כלל בחוסר גמישות. חוסר גמישות איננו מהחסרונות הבולטים שלי, ובתוקף תפקידי תכונה כזאת התפתחה בי קצת, אבל לא הייתי רגיש ביותר לעניין זה של האינטרנציונל [המקצועי]. הוא לא העיק עלי ביותר. אולם בוקר לא עבות אחד, כשקראתי את הידיעה ב"דבר" על הוצאת האיגוד היוגוסלבי מברית זו – הרגשתי מחנק. הרגשתי שאני נמצא בתוך אווירה חונקת שאינני יכול להימצא בה יותר. וכשהרגשתי הרגשה זו – משהו חלף בזיכרוני שמָתַי־שהוא הרגשתי הרגשה דומה.

טסתי פעם מניו־יורק לקהיר בימי המלחמה [מל"ע–2]. הטיסה נמשכה עשרה ימים באווירון והתחנה הראשונה היתה מיאמי שבפלורידה. זוהי עיר שכולה לנָאוֹת חורף. הגענו לשם כמעט בחצות לילה והכניסו אותנו לשעה לבית מלון. יש לי קרובים במיאמי וביליתי אתם את השעה, אבל כשחזרתי למלון שמתי לב לכתובת על הדלת שלא היתה שם לפני כן: "רסטריקטד". פירושה המילולי זה "מוגבל", אבל הכוונה היא שכאן אין דריסת רגל ליהודים. ידעתי שעל חוף הים יש מקומות רחצה וטיול, גדרות על החוף, שנעוץ שם מוט ועליו שלט "רסטריקטד", אבל כשראיתי זאת בבית המלון התחלחלתי ואמרתי לעצמי: מה היה לו בליתי שם את השעה, איזה שקר הייתי עושה בנפשי. הרגשתי שאינני יכול להישאר בבית מלון זה אף דקה נוספת. לא יכולתי לשאת את השקר הזה. זו היתה ההרגשה שהיתה לי באותו בוקר כשקראתי על הוצאת היוגוסלבים, שאנחנו מזייפים את שם את עצמנו.

---

1 מתוך פרוטוקול ישיבת מזכירות מפא"י עם חברי המפלגה בכנסת ובוה"פ של ההסת', סעיף א'.

אני מבין היטב ולא זר לי השיקול הזה שלא צריך לנקוט עמדה של "ייקוב הדין את ההר" ושצריך להיות גמיש ולשקול דבר על פי תוצאותיו המעשיות – אני נוהג לפי זאת ומייעץ לנהוג כך בהמון עניינים, אבל יש גבולות. שום דבר לא יעזור. יש שאלה של אונס המצפון וזהו דבר בלתי אפשרי. יהודים נהרגים על דברים אלה ואנשים נהרגים על דברים אלה. הרגשתי מין זיוף כזה שתנועתנו אינה יכולה להחזיק מעמד בו מבחינה מוסרית ואנחנו חייבים זאת לעצמנו, לדרכנו ולנוער שלנו ולשם שלנו – לצאת משם [מהאינטרנציונל הקומוניסטי] ולהִבדל מתוך העדה הזאת. מחיר כזה [של אונס המצפון] איננו יכולים לשלם. אני מתפלא על חברים טובים וותיקים שהם מזלזלים בדבר כזה.

בחוברת "מולד"[2] יש מאמר מצוין של הרצל ברגר "מפ"ם על פרשת דרכים" שם הוא עושה השוואה בין המצב עכשיו לבין המצב שהיה, כאשר "פועלי ציון" עזבו את הברית בוועידה ההיסטורית של וינה.[3] הם בעצמם הסתבכו בגלל השניות שהיתה: בעצמם לא הלכו לקומינטרן ולא הקריבו את ציוניותם. הם לחמו על העצמאות שלהם, אבל מכל מפלגה אחרת בעולם הם דרשו הצטרפות לקומינטרן. מה שהם התירו לעצמם הם אסרו על אחרים.

אנחנו נמצאים עכשיו במצב הפוך, מצדיקים מפלגות שלא הצטרפו לעניין זה אבל על עצמנו אנחנו גוזרים להיות שם. גם זוהי סתירה כזאת. וכשם שאי־אפשר היה להחזיק מעמד בסתירה ההיא כך גם אי־אפשר להחזיק מעמד בסתירה זו.

גם הנימוק של חבר אחד, שמוטב לצאת שעה אחת קודם לפני שיוציאו אותנו, גם זה נימוק חשוב מאוד. אינני יודע איך התפתחו הדברים. אין אנו רבים את ריבו של טיטו ואם אנחנו נצא – נצטרך להסביר את הדבר ולהסביר בלי קנטור מיותר ובלי מרירות מיותרת. עם תנועת הפועלים אנחנו מוכנים להיות ביחסי הבנה עד כמה שאפשר, אבל לנו יש עקרונות שלנו ואיננו יכולים להיות חברים לאיגוד העושה מעשים שאיננו יכולים בשום פנים לאשרם. אם אנחנו מבליגים על מעשה זה של הוצאת היוגוסלבים, זאת אומרת שאנחנו מאשרים את המעשה שאיגוד שאנחנו שייכים לו יכול להוציא באופן שרירותי איזה איגוד אחר לא מפני שהוא לא נאמן לאיגוד ולא מילא את חובותיו כלפיו אלא מפני שהוא הסתבך באיזה עניין אידיאולוגי ופוליטי עם כוח מסוים שהוא הכוח המכריע. איך נוכל לסבול דבר כזה לגבי היוגוסלבים? האם היינו סובלים זאת לגבי עצמנו? ולא מפני שאלה

---

2 "מולד", ירחון מדיני וספרותי 1948–1967 בהוצאת מפא"י, בעריכת אפרים ברוידא. ר' גיליון 23–24, פברואר–מרס 1950, עמ' 267–273.

3 "הברית העולמית של פועלי ציון" נוסדה ב־1907 ע"י מפלגות פוע"צ ברוסיה ופוע"צ בא"י. ב־1920 בוועידתה בווינה התפלגה "הברית" ל"פוע"צ שמאל" ו"פוע"צ ימין". "פוע"צ שמאל" היו פרו־קומוניסטים אך סירבו להצטרף ל"קומינטרן" בשל עוייניותו לציונות, אולם עד 1937 לא הצטרפו להסתדרות הציונית.

יוגוסלבים. אלא על ידי כך התברר להם למה מסוגל איגוד זה. איך נשאר באיגוד זה? איך נאשר מעשה זה? מה שקרה ליוגוסלבים זהו מעשה של "שומו שמים".

ברור שהנימוק היחיד שיש לחברים האומרים, שבכל זאת צריך להבליג ולהישאר [באינטרנציונל הקומוניסטי], ואם יש תהליך של יציאה יש להשהות אותו, הוא דאגה לעלייה.[4]

לא אוכל לדבר בלשון של ודאות מוחלטת בעניין זה, כי יש לך עסק עם גורמים שאינך יכול בשום פנים ואופן לנחש אותם מראש. בארץ רגילה יודע אתה שיש בדרך כלל מהלך של דעת הקהל אבל פה [במדינה קומוניסטית] אין דבר כזה. נכון הדבר שחל שינוי לטובה ביחס לעלייה מרומניה. קודם כל, התרחב ההיקף. קצב מתן הדרכונים והתרי היציאה שם ממש אין. שנית, נשתנה לטובה הרכב הגילים. אם בשיירות הראשונות היו 75% למעלה מגיל 45 הרי עכשיו יותר מ־50% הם צעירים מגיל 45. חל שינוי ניכר בהרכב הגילים. ושלישית, אם בשיירות הראשונות רוב רובם של העולים היו קרובי משפחה לתושבי הארץ, הרי עכשיו באים סתם אנשים. מתי חל שינוי זה? השינוי חל דווקא בתקופה שהתקוטטנו כהוגן עם רומניה. נעשו שני מעשים: מעשה אחד שהתנגדתי לו ומעשה שני שלא זו בלבד שלא התנגדתי לו אלא עשיתי אותו. המעשה שהתנגדתי לו היה הנאום, אבל הוא ננאם, האקט הזה בוצע ואני חשבתי שלא צריך היה לנאום נאום כזה.[5] [אשר למעשה השני,] במשרד החוץ היה לנו שיקול בנוגע לזה והיתה התייעצות עם צירים אחרים לגבי זה שצריך לעשות איזה מעשה אשר יפר את האשליה הזאת, כאילו מותר להעליב אותנו ואנחנו שותקים, כאילו הכל ישר. קראנו את הציר [ראובן] חזרה וזו היתה הפגנה מסוימת. אף הם קראו את צירם חזרה וזו היתה הפגנה נגדית. אולם דווקא בתקופה זו חלה הטבה לגבי העלייה.

אני חושב שהחבר שאנו שולחים עכשיו [לרומניה] יבקיע, אבל זהו קיר אטום מכיוון שבאופן נוקשה וללא כל תזוזה הם מקיימים את הקו שלפיו אין לנו מה לומר בעניין העלייה, והם שוללים שלילה גמורה את סמכות הצירות שלנו להתערב בעניין זה, אבל בעלייה עצמה חלה הטבה דווקא בתקופה זו, כך שאינני יכול לומר מה נתנה לנו עד עכשיו ישיבתנו בתוך האינטרנציונל [הקומוניסטי]. תוך כדי ישיבתנו בתוכו מתנהלת הסתה נגדנו והשמצה הולכת וגוברת בעיתונות הקומינפורמית והייבסקית. מתפרסמים מאמרים אשר תצילנה אוזני השומע אותם, וישיבתנו באינטרנציונל אינה מצילה אותנו בשום פנים וכנראה שדברים

---

4 היה מקום לחשוש, שיציאה מן האיגוד הקומוניסטי תערער את יחסי ישראל עם המדינות הקומוניסטיות במזרח אירופה עד כדי התנכלות לעלייה.

5 מדובר בנאום חריף של בן־גוריון בכינוס מפא"י 29.10.49 נגד שרת החוץ הרומנית היהודייה אנה פאוקר. על פרשה זו ר' שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' 868.

אלה מתנהלים במישור אחר לגמרי.

איננו משנים את הקו [שלנו] על ידי יציאתנו – אנחנו רק מיישרים את הקו של אי־הזדהות, וברור שאיננו יכולים להיכנס בינתיים לשום גוף בינלאומי אחר ושנישאר "עם לבדד ישכון" כמו לגבי דברים אחרים, אבל פה יש משחק שבו השחקנים מתלבשים לפני הקהל, אין קלעים לגמרי.

כל אחד יודע מדוע אנחנו נמצאים שם לא מפני שאנחנו אדוקים לאינטרנציונל, אלא בגלל עניין העלייה ויש לי הרגשה ברורה שזוהי ישיבה בלתי מכובדת בעיניהם, שהם אומרים שאנחנו משלים את עצמנו. הם יסכימו לעלייה כאשר ירצו בכך.

אנחנו נכנסים לתקופה קשה בה עלינו להיות קשים בוויכוח. רק בדרך זו נצליח – בהופעה ברורה. בהופעה מובהקת נוכל לעמוד בפני הנוער, בפני ציבור הפועלים ובפני ציבור העולים. רק בדרך זו נוכל להתחזק. דרך של פשרות איננה טובה לעניין זה. העניין התנוון באופן מביש. עמדנו בפני סבל גדול. המערב רוטן עלינו – אנו סבלנו. נשארנו היחידים הלא־קומוניסטים באינטרנציונל, גם זאת נשאנו. סבלנו מפני שהיתה זו המסגרת שאנו [ההסתדרות] יחד [עם אחרים] השתתפנו בהקמתה וראינו את בריחת האחרים כדבר לא מוצדק. כאשר משתנה המסגרת תכלית שינוי, כשהמטבע איננה אותה המטבע שהיתה קודם, עלינו לעזבה. אם נִשָּׁאר באינטרנציונל הרי אנו מאשרים את המסגרת החדשה. היינו מוכנים להיות פסיביים אבל נעשה צעד אקטיבי [של שינוי] על ידי האיגוד. האיגוד איננו יותר זה שהיה ואין אנו יכולים לאשר את הדבר הזה. אם נשאר הרי שאנו מאשרים את המסגרת החדשה. כפו עלינו את היציאה מהארגון, לא התייעצו אתנו, לא היה ויכוח, לא כונסה מועצה של האיגוד. הועמדנו בפני עובדה וכופים עלינו את אישור העובדה הזאת, אבל יש לנו עקרונות משלנו, אין אנו יכולים להרכין ראש. בודדו אותנו – נישאר בודדים, בזה כוחנו. כל דרך אחרת היא דרך של ביטול [עצמי], של אי־כבוד ובסופה דרך של יציאה ובתנאים הרבה יותר גרועים מאשר עכשיו.

לאחר דברי מ"ש סיכם פ. לוביאניקר את הדיון והציע לקבל החלטה על יציאת ההסתדרות מה"אינטרנציונל הקומוניסטי". הצעתו התקבלה ברוב של 7:16. ההצעה לקבל הכרעה סופית בישיבת מרכז המפלגה יחד עם נציגי המפלגה בוה"פ של ההסתדרות התקבלה ברוב של 3:18.

חבלי השלום

שר החוץ משה שרת: בעיית השלום עם מדינות ערב תהיה ציר הדברים שיש בדעתי להשמיע הפעם, חלקם הגדול כמהרהר בקול רם. אילו נתבעתי לנסח כותרת לדברי, הייתי בוחר בשם "חבלי השלום". היו לנו חבלים קשים מאוד של שחרור – חבלי גאולה – חבלי הקמת המדינה שלא נסתיימו עדיין. אפשר וציונה המכריע של תקופתנו הוא קיבוץ הגלויות, והחבלים המכריעים הם חבלי הקליטה. אולם חושבני שנכנסנו זה מכבר, ועוד נגזר עלינו להתמיד אולי תקופה לא קצרה, גם בשלב של חבלי השלום.

חוששני כי לגבי חלק גדול מציבורנו נכון יהיה לומר, שהוא איבד את ההבנה לעניין השלום. מכל מקום, אינו חי בעיה זו במשמעותה המלאה. מסופקני אם מעשרה אנשים שיישאלו על כך, ישיב אחד תשובה נכונה. יש לעיתים דברים שהם לכאורה מובנים מאליהם, אך כיוון שהם מקובלים כמובנים מאליהם חדלים אנשים לתהות עליהם ואינם מתאמצים להבינם הבנה מושכלת, הבנה שבהכרה. אם נשאל אדם מן המניין לפי אילו חוקים הוא מניע את ידו, משתמש בה, תופס דברים ומשמיטם, הרי יתבלבל לגמרי ולא יוכל להסביר. הדבר הוא כה פשוט וטבעי בעיניו עד שאף פעם לא חשב עליו. ולעיתים קרובות, כשאין מאמצים את ההכרה, חדלים להבין את הדבר עצמו. כזהו המצב ביחס לבעיות השלום בציבורנו.

אני מקווה שלא יתקבל הדבר כזלזול ברמת ההשכלה המדינית וברמת ההכרה האזרחית של המאזינים אם לא אקבל שום דבר כנתון מראש, כמובן ומוכח, ואנסה להסביר ככל האפשר בקיצור ובמגובש את דעתי בעניין זה מאל"ף.

סבורני, כי השלום נחוץ קודם כל לגופו, לשם השלום. הווה אומר, לביטחון המדינה. אין זאת אומרת, כי אילו עמדנו מחר בפני אפשרות של חתימת שלום רישמי וכולל עם כל המדינות השכנות, הייתי אץ מחרתיים וממליץ בפני הממשלה להפחית את תקציבנו הצבאי. מניח אני, שבשום פנים ואופן לא הייתי בא בהמלצה כזו. הייתי דוחה אותה, ללא ספק, למשך תקופה מסוימת בה היינו בוחנים כיצד מתפתחים הדברים ומה מידת יציבותו של השלום. לא מן הנמנע אפילו, שלמחרת הקמת השלום היינו רואים את עצמנו מצווים להגדיל במידת־מה את תקציב הצבא, במידה שתהליך בנייתו ושכלולו של הצבא לא נשלם. אין כוונתי לומר אפוא שחתימת שלום כשלעצמה, עם כל אותן המדינות שלחמו בנו ועדיין רואות את עצמן כעומדות בקשרי מלחמה אתנו – אם לא בפועל הרי לפחות בכוח – היתה

1 מתוך הפרוטוקול.

משרה מיד ביטחון מוחלט. יודע אני, שמלחמות פרצו בעולם גם בין מדינות שכרתו ביניהן בריתות שלום. ייתכן ומרבית המלחמות פרצו תוך הפרת חוזי שלום ובריתות שנכרתו. הנוהג שפשה בזמן האחרון לפתוח במלחמה ללא הכרזה בוודאי שאינו מְבַשֵּר שלום של קיימא וביטחון מוחלט כתוצאה מחתימה על הסכם שלום.

גם לאחר חתימת הסכם שלום נהיה מצווים לעמוד על המשמר, להשביח ולשכלל ללא הפסק את אמצעי התגוננותנו, לחקור ולדעת בהתמדה מזימות ותוכניות של אויבינו הקיימים והאפשריים. ואף על פי כן, אי־אפשר כלל להפריז בערכה של כריתת ברית שלום בינינו לבין מדינות ערב לביטחונה של המדינה. אפילו הסכמי שביתת נשק מכבידים במידה ניכרת על כל יוזמה למלחמה חדשה, על אחת כמה וכמה הסכם שלום. במידה שהמעברים ממלחמה להפוגה ומהפוגה לשביתת נשק הוסיפו חגורות ביטחון לא מוחלטות, אבל בכל זאת רבות חשיבות סביבנו, הרי המעבר משביתת נשק לשלום תורם תרומה נוספת וממשית מאוד לביצור ביטחוננו. כי מיד מתעוררת השאלה מיהו זה שהפר הסכם חתום הדדית ומקויים בגושפנקה בינלאומית רמה. אולם אין הבחינה המדינית־המשפטית הצרה ממצה את מלוא ערכו הביטחוני של הסכם שלום. יש לבחון את הסכם השלום גם מצד השפעתו הפסיכולוגית, וייתכן ובחינה זו היא מכרעת.

סביבנו מתחוללת התרוצצות בין שתי גישות לתופעה חדשה זו בהיסטוריה של המזרח התיכון והעולם, ששמה מדינת ישראל: גישה של השלמה איתה וגישה של התקוממות נגדה. השלמה איתה פירושה לא רק השלמה עם עובדה קיימת שאין להרהר אחריה ואין לשנותה, אלא גם נכונות ליהנות ממנה. מדיניות היא תורה של יצירת עובדות והשימוש בהן. במידה שמדינה נוקטת גישה של השלמה עם קיומה של ישראל, אין היא יכולה להסתפק בעמדה פסיבית של ניטרליות וסבילת העובדה. טיב היחסים המדיניים מחייב התפתחות מרחיקה לכת ביצירת יחסים תקינים וחיוניים, ברכישת ידידותה של המדינה החדשה ובהפקת תועלת מקיומה בכל הצורות והאפשרויות. גם ההתקוממות נגד מדינת ישראל אינה יכולה להסתפק בעמדה פסיבית של העמדת פנים זעומות, של "ברוגז" מתמיד והתעלמות כביכול מעצם קיומה על ידי העדר קשרי תחבורה, דואר ומסחר ותו לא. הרי עמדה כזו אינה אלא סבילת העובדה החדשה ביסוד. גם הגישה השלילית לישראל מכירה אפוא בהכרח ליחס שלילי פעיל, לרצון ולניסיון להקטינה ולהחלישה, ואם אפשר – להשמידה ולהעבירה כליל מן העולם.

אינני מתכוון לומר, שהחלוקה היא החלטית למדינות שכל כולן שוחרות שלום, ולעומתן מדינות השואפות רק קרבות וחורשות ללא הפוגה תוכניות למחוק את מדינת ישראל ממפת המזרח התיכון והעולם. החלוקה אינה כה פשטנית והיא חוצה במציאות גבולות מדינות ועמים. בכל מדינה מוצאים אנו

חוגים הנתונים להשפעת הגישה האחת או האחרת, ומשמשים גורם ומניע לאחת מהגישות. אוסיף ואומר שהתרוצצות זו קיימת, בעצם, בתוך תוכם של אלפי אנשים. המוני אדם חצויים בין שתי הגישות, משל לשתי נשמות מתרוצצות בגוף אחד, או לכַפּות מאזניים המתנודדות ואינן מגיעות למצב מעויין. בני אדם נתונים להשפעות חיצוניות ופנימיות. קיימת מלחמת יצרים: יש יצר להגיע לשלום ולעומתו יש יצר לחסל עובדה מעיקה. הרבה תלוי בתוצאות ההתרוצצות הזו ומגמות התפתחותה. אחת הבחינות שעלינו לבחון כל מאורע ותמורה המתחוללים סביבנו היא באיזו מידה הם מחלישים את ההתקוממות כנגד ישראל ומסייעים להגברת גישת ההשלמה, ובאיזו מידה התוצאה היא הפוכה ושלילית לגבינו. אין כלל לשער, ואי־אפשר לדעתי להפריז, בהערכת החיזוק שתקבל הגישה החיובית [לקיום מדינת ישראל] על ידי כריתת הסכם השלום.

כיום אנחנו במצב של בדידות ופרישות באותו חלק עולם בו אנו נתונים, ואנו מצווים לצבור ולקיים בתוכנו כוח מוסרי וממשי, כלכלי וצבאי, שיאפשר לנו להחזיק מעמד במצב זה לזמן בלתי מוגבל. אינני מדבר בקטגוריות של נצח, אבל מבחינת כוננותנו הנפשית והארגונית, כולל כוננות משקית־כלכלית, צבאית, תחבורתית וכולי, עלינו להיות מוכנים להחזיק מעמד במצב זה משך זמן בלתי מוגבל. עם זאת, חלילה לנו להסתגל אליו כאילו היה מצב תקין. מרבית העם אולי אינה רגישה לתופעה בלתי נורמלית זו של חוסר כל קשר בינינו לבין סביבתנו הקרובה. נהפוך הוא, רוב העם שיכור בצדק מהרגשת היציאה מהבדידות והשחרור מאותה מצוקה נפשית וממשית המלווה את חיי היהודים בכל אתר ואתר בגולה. המוני יהודים, שהיו מוקפים תמיד ובכל מקום זרים ואויבים הפוגעים בהם, ולעתים דורסים אותם, מתקהלים בארץ במהירות מפתיעה, מוצאים כאן איש את אחיו ונושמים לרווחה. לראשונה לאחר דורות נמצאים הם בסביבתם הטבעית ונפטרים לגמרי מאותה הרגשת מועקה ובדידות שהטביעה בהם הגלות. שחרור זה ממועקה ובדידות אינו צריך לטשטש את הרגשת הבדידות האופפת אותנו ככלל, כמדינה, בחלק זה של העולם. אומנם אין זה מצב של בדידות מוחלטת. רשת קשרינו עם העולם הגדול מתרחבת ומסתעפת. אך עד כמה שלא יהיה הדבר פרדוקסלי, החל תהליך גידולה של רקמת קשרינו עם העולם דווקא מהקצוות הרחוקים והוא מתקרב והולך אל המרכז – פרס וטורקיה. לכאורה, צריך היה להיות להיפך. רגילים אנו לחשוב, שכל דבר מתחיל מהמרכז ומתפשט כלפי ההיקף. במקרה זה קרתה תופעה הפוכה, תופעה שהיא פרדוקס אמיתי. פרדוקס הוא תופעה הנראית כבלתי אמיתית, אך באמת היא אמיתית – פרצנו אל תוך זירת ההיסטוריה במקום זה, נוצרו גירויים חמורים והתחוללה התנגשות בינינו לבין העולם הסובב אותנו.

אין להניח שיכול היה להיות אחרת. נכנסנו והתעצמנו לפתע, דחקנו מישהו, הזזנו מישהו ממקומו. אינני מדבר על ההזזה הפיסית בלבד. ואין זה חשוב מי אשם ומי אינו אשם – עובדה היא שתקומת מדינת ישראל חוללה תמורות מכריעות במזרח התיכון ויצרה גירויים חריפים. אם לדבר בלשון הפיסיקה, הרי אין גבולות החלטיים ללחץ. היורה אבן קטנה לים משפיע על הים כולו, אך ככל שגדל המרחק קטן הלחץ. באותה מידה אפשר לומר שתקומת ישראל לחצה על כל ארצות העולם, אך הלחץ קטן ככל שהמדינה רחוקה יותר. אמריקה ורוסיה הרגישו פחות בלחץ והן היו הראשונות שהכירו בנו. מעט מעט החלו להכיר בנו מדינות קרובות יותר – מבחינה גיאוגרפית ומבחינת האינטרס. היבשת האחרונה להכיר בנו היתה דווקא זו שאנו שייכים לה – אסיה. והמדינה הראשונה באסיה שהכירה בנו היתה זו הרחוקה מאיתנו ביותר – סין [הלאומנית].

כמובן ששום תהליך בעולם אינו מתפתח בשיטתיות מוחלטת. הודו לא באה מיד לאחר סין, ופרס וטורקיה הכירו בנו לפניה. אך אפשר לומר שמתנהל בעצם תהליך של בידוד המבודדים. מדינות ערב עצמן, המתאמצות לבודד אותנו, הופכות יותר ויותר למבודדות עקב ריבוי המדינות המכירות בנו ומיעוט המדינות העומדות בסירובן. הן הפסידו את טורקיה, פרס, אינדונזיה ובורמה כבעלות ברית אפשריות. אף על פי כן, אל נתנחם ונטעה לחשוב שתהליך זה כשלעצמו פותר את הבעיה. הטבעת המבקשת לבודדנו צריכה להעיק עלינו מאוד. היציאה מבדידות בלתי אמצעית זו היא אחת המטרות הראשיות, אם לא המטרה הראשית, של מדיניות החוץ שלנו במידה שמדיניות החוץ צריכה לשרת את ענייני היסוד של המדינה. לא רק מבחינת הביטחון. מכל בחינה יסודית נגיע לכלל אותה מסקנה.

לדוגמה, הבחינה הכלכלית. ברור שאיננו יכולים לוותר לאורך ימים על אותה יכולת קיבול לתוצרת שלנו הנתונה, בפוטנציה לפחות, בארצות השכנות. איננו צריכים לבנות רק על השווקים של הארצות השכנות ויש לחתור לשווקים רחוקים יותר, ולהסתגל אף למצב של חרם ממושך. אך איננו רשאים לוותר מראש על השווקים הללו.

אחד מענפי המשק העיקריים שלנו בעתיד יהיה בוודאי ענף התיירות. בעצם, יהיה זה אחד מסוגי האקספורט שלנו. הסחורה שנמכור היא היסטוריותה של ישראל. הרי זה נכס כביר ערך. וכשם שלא נמחק נכס זה מאוצרנו הרוחני והמדיני, כן איננו רשאים להוציאו מכלל האפשרויות הכלכליות שלנו. אולם בשום פנים לא נצליח לפתח את התיירות במלוא התנופה האפשרית אם לא נתכנן תוכניות תיור כוללות עם מצרים, הלבנון ועוד מספר ארצות שכנות.

עורקים כלכליים חשובים קושרים את הארץ אובייקטיבית לארצות השכנות, אך בחלקם הגדול הם משותקים. זמן רב חיינו במצב שעורק כלכלי כה חשוב

כתעלת סואץ היה חסום בפנינו. מכל מקום, שביתת הנשק חילצה אותנו במידה רבה ממצר זה, אומנם לא מיד. ועכשיו אפשר לקבוע כעובדה, שאוניות נושאות מטען לא־מלחמתי עוברות את תעלת סואץ ומגיעות לחיפה ולתל אביב באין מפריע. אונייה עם דגל ישראלי עדיין לא ניסתה לעבור את התעלה. אבל כדאי לעשות ניסיונות כאלה וכן ניסיונות נועזים נוספים. יכול להיות שזה יביא לסיבוכים דיפלומטיים, אך בטוחני שבסופו של דבר נפרוץ דרך זו.

כשמדובר על עורקים, אין הכוונה לעורקי תחבורה בלבד. יש גם עורקים אחרים. קיים צינור נפט [מעיראק לחיפה] והוא משותק. לעובדה שהוא משותק, ותעלת סואץ כדרך מעבר לנפט גולמי חסומה בפנינו, יש השפעה ממארת על התפתחותנו הכלכלית. זה מייקר ללא צורך את הדלק שאנו צורכים ומאלץ אותנו לקנות דלק במטבע קשה. אילו היה צינור הנפט פועל, היינו משיגים דלק זול בהרבה, במטבע ישראלי, וייתכן שהיינו מצליחים להוזיל בכך את יוקר החיים הרבה יותר משהצלחנו בכל פעולות משרד הקיצוב והאספקה. חידוש זיקוק הנפט בארץ היה מרבה את התעסוקה ומשמש בסיס לפיתוח כמה תעשיות לוואי.

אלו הן רק דוגמאות בודדות, אך מהן אפשר ללמוד מה יכול היה השלום להעניק לנו.

סבורני, שהכרה זו צריכה להיות מושרשת עמוק בלב הצבא, והצבא צריך לראות את עצמו קודם כל מכשיר של שלום. אני אומר זאת מבחינה מדינית מקיפה, וודאי לא במקרה של מלחמה. הצבא הוא בראש וראשונה מכשיר למניעת ההכרח בהתגוננות, מכשיר להרתיע אחרים ממלחמה. אינני זוכר בדיוק מה קבע קלאוזביץ – אם המלחמה היא המשך המדיניות או להיפך.[2] על כל פנים, ההיסטוריה היא שרשרת בלתי מנותקת של מאמצים מדיניים וצבאיים וכל חוליה אחוזה בחברתה כשלהבת בפתילה. במידה שהצבא מהווה אחד האמצעים, אין הוא רשאי לראות את עצמו בודד במערכה זו. הצבא, שכאילו כל עצמותו מכוונת למלחמה, והסכם שלום הם שני גילויים המשלימים זה את זה. אלה, שמתפקידם לחתור לכריתת הסכם שלום, צריכים להיות המעוניינים הישירים שיהיה במדינה צבא יעיל. ואלה השוקדים על הצבא צריכים להיות מעוניינים שהדיפלומטיה לא תסמוך רק על הצבא ולא תתפנה לענייניים אחרים, אלא תעשה כל אשר לאל ידה להשגת השלום.

קיימות גם בעיות מיוחדות במינן, שרק השלום עשוי להניח יסוד לפתרונן המוחלט. לדוגמה, בעיית הפליטים הערביים, המעיקה עלינו מאוד ומסבכת יום יום, שעה שעה, את בעיית הביטחון שלנו. קשה להניח, שאפשר לגשת לפתרון

---

2 קרל פון קלאוזביץ (1780–1831), גנרל ותיאורטיקן צבאי פרוסי. ספרו *על המלחמה* נמנה על הקלסיקה של הספרות הצבאית וונודעה לו השפעה רבה. מדבריו: "המלחמה בכל גילוייה אינה אלא המשך המדיניות בצורות אחרות".

בעיה זו שלא במצב של שלום יציב.

אם דיברתי על ההשפעה החיונית של השלום בהשכנת יציבות יתר והשראת רוח של השלמה עם מדינת ישראל – הרי אין להתעלם מבעיית היחסים בין מדינות אלה לבין עצמן. אנו איננו מעוניינים, מכל מקום בתקופה זו של בניין המדינה, בה חייבים אנו לנצל ניצול מקסימלי אותו שטח שהתבצרנו בו, בזעזועים נוספים במזרח התיכון. אין להתעלם מהעובדה, שיכולים לקרות זעזועים העלולים להועיל לנו. אבל אם נעשה מאזן יתברר שסכנת הנזק מהזעזועים גדולה מהתועלת שהם עלולים להביא לנו בשלב כה רגיש של התפתחותנו, כאשר אמצעינו כה מוגבלים והמדינה עמוסה נטלים כה כבדים של קיבוץ גלויות והחזקת מעמד כלכלי, וצריך להשקיע אמצעים כה כבירים בפיתוח הארץ. אנו מעוניינים ביציבות, על כל פנים, יחסית, בתקופה זו.

אומנם, הרצוי לא תמיד מצוי, וההכרחי לנו לאו דווקא האפשרי. על כל פנים, לאו דווקא בתקופה הקרובה. עלינו לבחון בחינה מפוכחת ומציאותית את הגורמים הפועלים סביבנו לגבי בעיה זו.

מה הגורמים המניעים לשלום סביבנו ומה הגורמים המרחיקים את השלום מאיתנו? בשטח זה יש כאילו התחייבויות פסוקות וסיטוניות. לפעמים נדמה שגם הערבים עייפים מהעסק ורוצים לגמור אחת ולתמיד. לפעמים נדמה שפניהם למלחמה ולפעמים נדמה שכל אותם הדיבורים אינם אלה איומים בעלמא, ומאחורי כל זה אין דבר רציני – עשן בלי אש.

בשום פנים אין להסתפק בהגדרות סיטוניות כאלה, וקיים הצורך לנתח את הדברים ניתוח מעמיק יותר. אין כל ספק, שישנם גורמים רציניים במדיניות הערבית הפועלים לטובת השלום. קודם כל, חוסר היציבות הכללית המהווה מארה למזרח התיכון ומעיק קשה על מדינות, על חוגים שלמים במדינות ועל גורמים של כוח ושלטון בתוכן. אין ספק, שרבים כבר נותנים דעתם על כך שיש להגביר את היציבות במזרח התיכון, ואחת הפרצות שיש לסתום לשם כך היא העדר השלום עם מדינת ישראל. יש המתכוונים לתקן זאת על ידי עקירת ישראל משורשה, אבל יש אחרים הסבורים שזה מאמץ שווא ותיקון האנומליה לא ייתכן אלא על ידי ההשלמה. יש אישים וחוגים במדינות הערביות, המשוכנעים כי כל עוד יישאר הפצע הזה פתוח ושותת דם ומוגלה הוא יסכסך ויקלקל יחסים לא רק בין ישראל ומדינות ערב, אלא גם בין המדינות [הללו] ובתוכן. הוא יעורר גירויים בלתי פוסקים ומתיחות בלתי פוסקת, ישמש גורם שהמתחרים על השלטון ינצלוהו תמיד איש כנגד רעהו – הממשלה נגד האופוזיציה והאופוזיציה נגד הממשלה – ימנע שיקול דעת לגוף העניינים ויהיה שורש פורה ראש ולענה, אם להשתמש בשפת המליצה.

ללא ספק, החלה במדינות שמסביבנו התעוררות של מצפון חברתי, התעוררות של הכרה מוסרית חדשה לגבי תופעות חברתיות. הדברים הם בתחילתם ולא בכל מקום הגיעו לאותה דרגה. מידת ההתעוררות גדולה במצרים מאשר בעיראק, אבל היא קיימת גם במצרים וגם בעיראק. מי שקורא את העיתונות והספרות הערבית, מי שנפגש עם ערבים ומקשיב לשיחות, יכול להעיד על כך. בעצם אין כאן שאלה של התעוררות מצפון בלבד ואבולוציה ידועה המתחוללת באתיקה הציבורית. ניתנת האמת להיאמר, שיש כאן גם גורם של חשבון אגואיסטי של שליטים, ממשלות ושכבות שלטון, גורם המכוון אותם בעצם לאותה המטרה.

נבדוק לדוגמה את מצרים. מצרים היא ארץ עשירה ופורייה מאוד, אך אם מביאים בחשבון את הארץ והאוכלוסייה, הרי זו אחת הארצות העניות בעולם, ארץ ההולכת ומתרוששת יותר ויותר כתוצאה מריבוי מבהיל של האוכלוסייה ומחלוקת רכוש בלתי צודקת בין השכבות החברתיות. יש עושר רב הצָפוּן בידי מעטים, ואילו אותן השכבות המתרבות במהירות אינן נוטלות את חלקן בעושר הלאומי. מעטות הארצות בעולם בהן כה בולט ומשווע הניגוד בין שיא העושר ושפל הרעב והעוני כמו במצרים. מצב זה דוחק אנשים, בסופו של דבר, ומעורר את המצפון החברתי. אבל לא רק זאת. שכבות שלטון, מפלגות רחבות כמפלגת ה"וואפד", אינן יכולות שלא לתת דעתן ולא לשאול עצמן מה יהיה גורל הארץ אם העוני יימשך ללא שינוי ומיליוני העניים והרעבים, מחוסרי המחסה והכסות, ימשיכו לשמש גורם לתעמולה, הסתה וארגון [נגד השלטון]. מְחשבים הם גם חשבון קצר יותר: מה יקרה אם בתקופת שלטונם לא יספקו במידת־מה את המחסורים הקשים מהם העם סובל. האם לא יפנה אז מעליהם ויתמוך באחרים? העניין מקבל צורה של דאגה עצמית פשוטה. יש לעשות משהו לטובת העם לשם ביצור עמדות השלטון. אבל פירוש הדבר שיש להקציב לכך כסף מתוך התקציב, והתקציב הלא נדרש למטרות צבאיות. אין ספק, שיש כיום במצרים התרוצצות בתוך ה"וואפד" בין היצר המדיני־קיצוני והצבאי־לוחם לבין היצר הקונסטרוקטיבי־חיובי מבחינה כלכלית וסוציאלית. אחת היא אם יצר זה יונק מהתעוררות מוסרית ומצפונית או משיקולים מאוד מעשיים ואנוכיים של דאגה לעתיד המשטר ולעתיד הממשלה הנוכחית, שצריכים הם לבַטֵח עצמם על־ידי ויתורים מסוימים להמונים.

ישנה גם התרוצצות בין ה"וואפד" בכללותו לבין חצר המלך שוב באותם עניינים. בוויכוח שהתנהל במצרים בין תוכנית של צבא הגנה בן 30 אלף איש, וצבא תוקפני של 90 אלף, נפלה הכרעה שלילית מבחינתנו. אין זו שאלה של מספר החיילים בלבד. בהתאם למספר צריך להכפיל את הציוד, החימוש, הארגון וכן הלאה. זה יכול להיות אפוא ויכוח המסתכם בהפרשים של עשרות מיליונים

לירות לשנה בתקציב הלאומי. פירוש הדבר הפרשים של עשרות מיליונים לירות בתקציב השירותים הציבוריים והתוכנית הקונסטרוקטיבית של הממשלה. יש אפוא גורמים ששורשיהם נתונים במציאותה של מצרים, המקדמים את הרצון להשלים עם ישראל לא מתוך אהבת ישראל או שנאתה, ולא מתוך זה שרצוי להם לחיות בשלום עם ישראל או להילחם בה. הרי אלה גורמים המותנים באינטרסים של מעמד זה או אחר, שכבה זו או אחרת, קבוצה מפלגתית זו או אחרת, והם עלולים להביא במשך הזמן לידי מסקנה, שמוטב שלום עם ישראל ואז ייפטרו מספחת זו אחת ולתמיד.

לא אוכל כרגע לפרט בתיאור מגמות אלו בכל ארץ ערבית. אין מסביבנו ארץ שאינה מפסידה במובן הכלכלי, אם מעט ואם הרבה, מחוסר שלום עם ישראל. אומנם אין אלו ארצות המתעתדות להשקיע הון בישראל, אולם גם הן עצמן ארצות נחשלות וזקוקות להשקעות הון זר לצורכי פיתוח, ואם כי המשימות שהן מתכוננות לבצע אינן שוות בדרגת הדינמיות למשימות שלנו, הרי העדר השלום והיציבות הרופפת במזרח התיכון משמשים עיכוב רציני להשקעות ההון הדרושות להן.

אך עלינו לתת דעתנו באותה מידת הדיוק והפיכחון גם על גורמי המלחמה הפועלים סביבנו. על כל פנים, יש להיזהר מלסמוך יתר על המידה על האינטרס הכלכלי, שלכאורה הוא כה ברור ומובהק. ישנן תופעות בחיי אומות גדולות וקטנות, המוכיחות לא רק שלא על הלחם לבדו יחיה האדם, אלא שהאדם מסוגל להרעיב את עצמו ולהרעיב את הקרובים לו לשם מטרות אחרות. לדוגמה, אי־הזרמת נפט מעיראק לחיפה. מבחינה כספית נמצאת עיראק בכי רע ועומדת בפני גרעון המשבש את סדרי השלטון, גורם משברים וזעזועים בלתי פוסקים במשטר ומפריע לבצע משימות חשובות בין של בניין בפנים ובין של התפשטות כלפי חוץ. אותה עיראק מפסידה יום יום כסף יקר על ידי אי־הזרמת הנפט, ואף על פי כן, מסרבת להזרים אותו. ואין זו אלא דוגמה אחת המלמדת על תופעות רבות שאנו עדים להן.

האינטרס הכלכלי הוא אומנם גורם רציונלי, וגורמים אחרים נראים לנו כבלתי רציונליים, אך חלילה לנו לזלזל ביסוד האי־רציונלי שבמדיניות. לעיתים קובעים במדיניות דווקא הגורמים האי־רציונליים. במערכה המדינית המעשית מיטשטשים התחומים בין רציונלי ואי־רציונלי. הטענה כי הגורם הוא אי־רציונלי אינה מעלה ואינה מורידה במקרה כזה ואין בכוחה לשנות את העובדה.

בראש וראשונה, אין לזלזל ביצר הנקם הפועל סביבנו בכלל ובשנאה אלינו כאל יהודים ואל זרים. שני מיני שנאה הם אלה, המצטרפים זה לזה ומגבירים זה את זה. אין כאן שנאת ישראל בלבד, אם כי היא ישנה. אילו הארמנים, למשל, היו פולשים לאחת הפינות במזרח התיכון, כי אז היתה שנאה דומה מופנית גם

נגדם, אלא שבמקרה שלנו היא מצטרפת לשנאה המיוחדת – שנאת ישראל. לכל אלה נוסף גם הכבוד [הערבי] שנפגע במלחמה ובמפלה, וכתוצאה ממנו יֵצֶר נקמת הכבוד. בשום פנים אין לזלזל בכך ואין לתפוס את התופעה במיעוטה. מוטב במקרה זה להפריז ובלבד שלא נשלה עצמנו.

אין לזלזל גם בגורם הפחד. כלפי חוץ, בדיפלומטיה שלנו, נוהגים אנו לדחות טענה זו של פחד מפני ישראל ומפני יצרי התפשטותה כטענת שווא וכעמדה כוזבת הבאה לחפות על מזימות רשע של המדינות הערביות. ייתכן מאוד שזו האמת. אבל ייתכן מאוד שאין זו האמת כולה. ישער נא לרגע כל אחד בנפשו שהוא עומד במקומו של מדינאי מצרי, סורי או עיראקי. ישאל את עצמו כל אחד כיצד היה מגיב על החיזיון הזה של קיבוץ גלויות, שלא היה מוֹשלו בהיסטוריה האנושית, וייווכח מיד לדעת, כי לגמרי אינו בטוח כיצד היה מגיב. ייתכן שהיה נוקט את מִשנתנו המדינית והיה אומר: "האם באמת זוממת שֵׂיָה זו המוקפת זאבים מזימות התפשטות? הרי גם הערבים הולכים ומתרבים, והיחס המספרי בין ישראל ומדינות ערב כמעט שלא ישתנה. יש להם, ליהודים, שכל ישר ואין הם שואפים למלחמה. רוצים הם להתגונן ותו לא". מניח אני, שיש ערבים המבינים זאת וכאשר יושבים איתם במסיבה שקטה תופסים הם שיקול זה על פני שיקולים אחרים. אבל אל נתפלא אם נמצא ערבים שאצלם הפחד הוא דבר אמיתי, כי רואים הם תופעה מפליאה שמדינה קטנטונת – מושגיהם על כוחן של מדינות הם בעיקר מושגים של שטח ולא מושגים של מאמץ הייצור – קולטת ללא הרף, וכאילו שלא ביחס נכון לכושר הקיבול שלה – המוני תושבים חדשים. כבר הכפלנו את היישוב של מדינת ישראל מיום הקמתה, או כמעט הכפלנו אותו ועדיין ידנו נטויה. הנה מחסלים אנו את יהדויות תימן ועיראק ומעלים יהודים מפרס וממרוקו, ואיננו מפסיקים בהעלאה מאירופה. ולדידם, מי לידם יתקע שחמישה מיליון יהודים מאמריקה לא יתחילו יום אחד לעלות, ואולי תפתח אף רוסיה שעריה ויתחילו לעלות המוני יהודים נוספים? שואלים הם את עצמם: "לאן יבואו כל אותם היהודים והיכן ייקלטו?" וללא ספק רבים מהם בטוחים שכל אותו ריכוז עצום של כוח אנושי לא נועד אלא לתוכניות התפשטות וכיבושים.

בביקורי בעדן[3] נתקלתי בגילויים מעניינים מאוד בשטח זה. ראיתי כיצד משפיעה יציאה מתימן על תימן עצמה ועל הארצות השכנות לה, חצרמוות ושטחי החסות של עדן. קודם כל, מאלף מאוד תהליך ההתרוששות שחל בתימן. תימן מתרוקנת מכוחותיה המקצועיים. אין הכוונה כמובן לרופאים אנשי־שם ומהנדסים

3 "ביום ו' 31.3.1950 המריא מ"ש לעדן בלוויית רעייתי צפורה, בנו חיים ואחייניתו דקלה גולומב וחגג שם את סדר הפסח במחנה תאשד של עולי תימן, שם התרכזו לקראת עלייתם. לארץ חזר ב־4.4.1950 במטוס יחד עם 120 עולים" ("דבר" 5.4.50).

גדולים, אלא לחייטים, סנדלרים ונגרים, צורפי זהב וכסף, נשקים, רצענים וכן הלאה. מלאכות אלו היו בידי יהודים – ויום אחד קמו כאיש אחד והלכו ובבת אחת נפרצה פירצה חמורה במיבנה הכלכלי של הארץ, נוצר חלל שאין כאילו למלא אותו. יש המתחננים לפני היהודים שלא ילכו. מבטיחים להיטיב עימהם, לגמול להם חסדים ובלבד שיישארו. גילוי שני הוא התגובה המדינית־צבאית לעלייה. עם הארץ בתימן משוכנע שהיהודים האלה עולים לישראל, או ביתר דיוק מועלים לישראל, כדי לעשות מהם חיילים כהלכה ולשלוח אותם אחר כך לכבוש את תימן. הנחה זו היא כה מקובלת עד שיש מקרים ששכנים באים אל יהודים ואומרים להם: "כאשר תחזרו לכבוש, זיכרו שאנחנו היינו שכנים, היטבנו עימכם וחיינו בידידות, נא דאגו שלא יאונה לנו כל רע".

משה שרת במחנה עולי תימן
עדן, פסח 1950

זוהי אומנם הגזמה החורגת מעבר לכל היגיון של כוחנו הצבאי וערך ניצחוננו, אולם היא מובנת למדי בהתחשב עם הדמיון המזרחי ועם המושגים הגיאוגרפיים והמדיניים של תושבי ארץ נידחת וענייה כתימן. בעיני ערבי תימני מופיע עושרה של מצרים, של סוריה או של עיראק בממדים מוגזמים מאוד, אסטרונומיים ממש. בעיניו קהיר, דמשק או בגדאד הן כמו ניו־יורק, לונדון ופריז בעיני מישהו במצרים, בסוריה או בעיראק. אלה הם מרכזי התרבות והעושר. ומעבר לערים אלו אין הם חולמים כלל להגיע. סוחר היוצא, לדוגמה, מצנעא, מגיע לכל היותר לקהיר או לדמשק. והנה כל המדינות הללו יחד נכנעו לישראל! צאו וחשבו מה העם הזה ומה כוחו. היכול מישהו לעמוד בפניו? הלך מחשבה זה משתקף באורח פרימיטיבי בתושבי תימן. אבל גם אנשים מפותחים יותר, החושבים מחשבה כלכלית ומדינית מפותחת יותר, עלולים לחשוב בליבם כי אם יחזיקו היהודים מעמד, יקלטו מיליונים ויפַתחו בממדים גדולים את תוצרתם, לא יוכל כוחם להצטמצם בתחום הגבולות הנוכחיים ובהכרח יפרוץ ויגלוש על סביבותיו. מסקנה טבעית מהלך מחשבה זה היא ההנחה, שאין לתת ליהודים להגיע לאותה מידת כוח שאי־אפשר יהיה לעמוד בפניה, ויש להחניקם בעוד מועד. במקרה זה מופיעה המלחמה בהכרתם כמלחמת מגן ולא כמלחמת תנופה – בחינת "הבא להורגך השכם להורגו" – ונוצרת ההצדקה הפסיכולוגית והמוסרית כלפי פנים וכלפי חוץ למגמה התוקפנית. שוב, אין בכך חשיבות אם כל זה הגיוני ובאיזו מידה אלה תירוצי שווא ולהטים של דיפלומטיה.

פועל גם גורם של פחד נוסף, פחד מפני האספסוף המוסת והמשוסה כנגדנו. שיסוי זה נערך תמיד מתוך התחרות. הממשלה מתחרה באופוזיציה, ליתר דיוק, באופוזיציות והאופוזיציה בממשלה. וכרגיל ההתחרות מביאה לידי הפרזה. עתה עוצו עצה כיצד להשתחרר מלחץ האספסוף המוסת. מה יהיה גורל המלך, הממשלה או המפלגה אם תנצל זאת האופוזיציה, או ארץ יריבה? במדיניות, כמו ביתר שטחי החיים, יש לפעמים ששני דברים, אשר לכאורה סותרים זה את זה, פועלים באותו כיוון ומגבירים זה את זה. כשם שהאמון בכוחנו המשקי והכלכלי ובכושרנו להקים תעשייה גדולה ומשק מפותח מביא את הערבים לידי פחד שמא יפרוץ כוח זה ויגלוש על סביבותיו, ומתוך כך מגביר את יצר המלחמה בתוכם ומְרפה את מגמת השלום, כך ההנחה המנוגדת, שעומדים אנו על עברי פי פחת ושיברון כלכלי גם היא מרחיקה את השלום ומפרנסת את יצר המלחמה. עתה, חושבים הם, ישראל היא שכורת ניצחון, בוטחת בכוחותיה ואינה נוטה לקבל את תנאי הערבים. אבל אם ימתינו קצת – ויכולים הם להרשות לעצמם את הדבר – תכבד המעמסה הכלכלית על ישראל ללא נשוא, ואז תשלים ותחתום על כל תנאי שיַתְנו הערבים. וגם אם תפרוץ מלחמה, הרי תהיה ישראל כה חלשה עד שלא

תוכל להתמודד עם הארצות הערביות.

קיימת גם הציפייה לזעזועים עולמיים. כבר זמן רב – משנת 1935 – חיים אנו בתקופה של זעזועים. מאורעות 1936 הם אחת התוֹלָדות הראשונים של התקופה הזו. תקופת זעזועים ושידוד מערכות קודמת היתה מלחמת העולם הראשונה. כתוצאה מאותה מלחמה חלה מהפכה גמורה במזרח התיכון. האימפריה העותמאנית נתחסלה. כל מדינות ערב נשתחררו, אבל השתעבדו לאימפריאליזם המערבי. החלה האבקות על השחרור, אבל בשנים 1918–1919 חל גיבוש במערכות העולם וגם במזרח התיכון התגבשו העניינים. מה שהשיגו הערבים במלחמה [מל"ע–1] – השיגו. אחרי המלחמה פסקה התקדמותם והחלה הציפייה לזעזועים חדשים. בשנת 1935 פרצה מלחמה בסביבת המזרח התיכון – מלחמת איטליה–חבש – שהיתה בשורה לתקופת זעזועים חדשה. הפשיזם והנאציזם החלו לבחון את כוחם העולה. יחס האהדה שגילו הערבים לתוקפנות הפשיסטית לא היה מושתת רק על האהדה לפשיזם ולנאציזם כתנועות חברתיות וכמשטרים מדיניים, אם כי היתה אצלם אהדה רבה לפשיזם ולנאציזם. היתה זו יותר אוריינטציה על זעזועים, על מלחמה עולמית ועל הסיכויים שבשידוד מערכות כללי. לא חשוב מי יכה את מי ומי ינצח – בינתיים אפשר לזכות מן ההפקר. בראשית שנות ה־30, מזמן שארלוזורוב נכנס להנהלת המחלקה המדינית – השנים 1931–1933 – ואחר כך בשתי השנים הראשונות שמר בן־גוריון ואנוכי עבדנו בהנהלת העניינים המדיניים,[4] ראינו סימנים מובהקים להתגברות נטיית ההתפשרות המדינית אתנו. באותם הימים היו שיחות עם עבד־אל־האדי,[5] ג'ורג' אנטוניוס[6] ומוסא עלמי,[7] וכמעט הגענו לשיחות עם ג'מאל [אל־חוסייני].[8] היו סימנים שגם המופתי נוטה לבוא במגע איתנו. אינני צריך להזכיר, שהיה מגע עם מנהיגים ומדינאים בסוריה, במצרים, בעיראק[9] וכן הלאה היתה הרגשה, שעוד מאמץ שייעשה ועוד עובדות שייווצרו

---

4 לאחר רצח ארלוזורוב ביוני 1933 התמנו ב"ג ומ"ש לחברים בהנהלת הסוכנות. מ"ש, שהיה עוזרו של ארלוזורוב במחלקה המדינית של הסוה"י, התמנה לראש המחלקה המדינית וב"ג היה שותף לו בניהול העניינים המדיניים. ב־1935 התמנה ב"ג ליו"ר הנה"ס.

5 עבד־אל־האדי, עוני (1889–1970), עו"ד יליד שכם. חבר הוועד הערבי העליון. מייסד מפלגת "אל־אסתקלאל".

6 ג'ורג' אנטוניוס (1892–1942), ערבי נוצרי־אורתודוכסי. בוגר אוניברסיטת קמברידג'. פעיל בתנועה הערבית הלאומית. איש אמונו של המופתי חאג' אמין אל־חוסייני.

7 מוסא עלמי (1892–1984), משפטן, מראשי ערביי א"י. פרקליט ממשלת המנדט. מזכיר לענייני ערבים ליד הנציב העליון ווקופ. נפגש עם מנהיגים יהודים ובהם מ"ש לשיחות על עתיד א"י (יומ"מ א, עמ' 146, 176–179, 234, 295). אביו וסבו כיהנו כראשי עיריית ירושלים.

8 ג'מאל אל־חוסייני' (1894–1982), בשנות ה־30 חבר הוועד הערבי העליון.

9 כגון המדינאי הלבנוני ריאד אל־צולח ודר' עבד־אל־רחמן שהבנדר, מראשי התנועה הלאומית הסורית.

בארץ יביאו לכך שאפשר יהיה לצאת מחדש לדרך המלך של משא ומתן מדיני רחב עם הערבים, לאחר ההפסקה הארוכה שחלה מאז פגישת וייצמן ופייצל.[10]

פתאום החלה עוברת רוח אחרת. היתה זו הציפייה לזעזוע עולמי חדש. הערבים הבינו שלא זו השעה להתפשר. עתידים לבוא זעזועים לעולם, תהיה מלחמה ומחדש ייזרקו כל הדפוסים לכור ההיתוך של ההיסטוריה, ואפשר יהיה להוציא ממנו דפוסים חדשים. כיון שמגיעה שוב תקופה של זעזועים עולמיים, אין ללכת בקטנות. אין להתפשר ולקבל את העובדות המציקות כקבועות במסמרות. סופה עלולה לפרוץ והיא תעקור את הבית הלאומי היהודי ותמחה אותו מעל פני האדמה.

בשנת 1936 החלו המאורעות, ומאז ועד עתה נמשכת תקופת הזעזועים. מדינת ישראל הוקמה אומנם, אבל פרשת הזעזועים העולמיים לא חלפה בשום פנים. חל שידוד מערכות ונשתנו צירופי הכוחות, אך שיבוש היחסים הוא בכל תוקפו. וכשם שהיה סכסוך עולמי בשנות ה־30, כך היה בשנות ה־40 וכנראה מאיים גם על עשר שנות ה־50. שוב, מניחים הם, לא זו השעה להתפשר ואין לראות את העובדות כבלתי ניתנות לשינוי. מה שקרה ב־1948 אינו הלכה לדורות. תקומת ישראל היא רק אחת האפיזודות שקרו בהיסטוריה. היום היא קיימת ומחר תישא אותה הרוח. אין לקפח את הסיכויים על ידי פשרה קודם זמנה. ציפייה זו לזעזועים [של הערבים] היא גורם ממאיר נגד השלום ובעד חידוש המלחמה. על כל פנים, בעד כוננות למלחמה.

ברור, שההתמודדות במזרח התיכון אינה מתנהלת בנבדל מהזירה העולמית. בזירה המדינית של המזרח התיכון פועלים כוחות מדיניים עולמיים. פועלת אנגליה, פועלת אמריקה, פועלת ברית המועצות. גם בפעולת גורמים אלה ישנם יסודות המקרבים אותנו לשלום וישנם המרחיקים אותנו מהשלום. וקיימת התרוצצות בין הגורמים. פעולתה המדינית של אנגליה היא דוגמה מאלפת מאוד לריבוי הניגודים הפנימיים ולהתרוצצות אינטרסים רציונליים ובלתי רציונליים.

לכאורה מעוניינת אנגליה מאוד, שמצרים תתיר העברת נפט בתעלת סואץ. ואם באותה שעה רוצה מצרים לקבל נפט מאנגליה, או זקוקה להסדר של שחרורי הסטרלינגים שלה המוקפאים באנגליה, אזי הגיוני ופשוט ביותר לקשור את שני הדברים ולומר: אינכם מעבירים נפט – לא תקבלו סטרלינגים. יֶשְׁכֶם מעבירים נפט – ניתן לכם סטרלינגים. מיניסטריונים שלמים, ביניהם האוצר, גורסים עמדה כזאת, כי סגירת בתי הזיקוק [בחיפה] גורמת לאנגליה נזק כלכלי ניכר. היא מפסידה עשרות מיליונים לי״ש ונאלצת לקנות נפט זה בדולרים, שהיא כה זקוקה להם. הודעת העיתונות כי ייתכן וחיפה גרמה למפלה היחסית של מפלגת

10 דר׳ וייצמן והאמיר פייצל בן־חוסיין נועדו בלונדון וחתמו שם על הסכם ב־3.1.1919.

העבודה בבחירות, היתה במידה מסוימת גוזמה, אך כמו בכל גוזמה היה בה גרעין של אמת. אין ספק, שעניין חיפה גרע ממפלגת העבודה כמה מחוזות בחירה, מפני שיש קשר בלתי אמצעי בין אי־חידוש העבודה בבתי הזיקוק בחיפה לבין קיצוב הבנזין באנגליה, ויש קשר בלתי אמצעי בין משטר קיצוב הבנזין באנגליה למכוניות פרטיות ובין הפסד הקולות למפלגת העבודה בבחירות. למרות כל זה מתנגד ה"פורין אופיס" בכל תוקף לקשור את הדברים ולהסיק את המסקנה שהיא לכאורה הגיונית. אנשי המדיניות הצרופה טוענים, כי טעות היא [להניח] שמצרים כל כך להוטה לנשק הבריטי, להיפך – אנגליה זקוקה לזאת שמצרים תקנה נשק ממנה יותר משזקוקה מצרים לנשק האנגלי. לדעתם יותר משהעגל רוצה לינוק, רוצה הפרה להיניק. בעניין הפרה ודאי שאפשר לסמוך עליהם. קודם כל, אין הם בטוחים שמצרים כה זקוקה לנשק, ואם היא זקוקה לו באמת ולא תקבלו מאנגליה – הרי תמצא סחורה דומה אצל אחרים. את מעמדה במצרים הפסידה אנגליה כמעט כולו. לא ברור אם תוכל להשאירו אפילו ב[בסיסיה] באזור תעלת סואץ. בינה לבין מצרים שנויות במחלוקת שתי שאלות גדולות: שאלת התעלה ושאלת סודאן. קשה להניח שתצליח בשתיהן. ייתכן שתיאלץ לוותר על סואץ כדי לשמור על מעמדה בסודאן. חושבני, שיבכרו את סודאן על פני סואץ, כי סודאן מבצרת את הבסיס הבריטי החשוב המוקם והולך באפריקה המזרחית והמרכזית. אולם כאיש מן הצד אינני בר סמך לעניין זה. יש אפוא להביא בחשבון את העקירה [של אנגליה] מאזור סואץ. ואז – במה תחזיק במצרים? התוותר על כל הגמוניה? מכירת נשק אנגלי למצרים תקשור את זו האחרונה לאנגליה. מצרים תהיה זקוקה לתחמושת, לחלקי חילוף ומומחים, והיא תקבל אותם רק במידה שאנגליה תרצה. פירוש הדברים – שליטה אנגלית בכוח הצבאי המצרי, תלות צבאית ועל ידי כך תלות מדינית של מצרים באנגליה. חשבון זה נכון בעיני מומחי ה"פוריין אופיס" מכל הבחינות, כל שכן כשפחד המלחמה הבאה [בין הגוש המערבי לגוש המזרחי] מהווה גורם מכריע בכל שיקול מדיני. בכוח מה, אפוא, יַתְנוּ תנאים שמצרים יכולה לדחותם, או לוותר על העניין כולו? על אחת כמה וכמה כשאנגליה יודעת, שהיא הישלתה את מצרים [במו"מ עמה ב־1936] וכדי לשוב ולרכוש את אהדתה ואמונה עליה להפגין נדיבות ולהוכיח שאינה מתנה תנאים כשחרב חדה מונחת על צווארה של מצרים.

עצם המשא ומתן בין מצרים ואנגליה משפיע בהכרח נגד שלום עם ישראל. מתקבל על הדעת, שבשיחותיו עם נחאס אמר בווין[11] כמה דברים בשבח השלום עם ישראל, ובוודאי הבטיח ללחוץ על ישראל שתיאות לקבל כמה תנאים באם

11 בינואר 1950 ניהל שר החוץ בווין שיחות עם מוסטפה נחאס, ראש ממשלת מצרים אז, על יחסי בריטניה–מצרים.

מצרים תהיה מוכנה למשא ומתן כזה. ייתכן גם שניסה לרככו בעניין העברת הנפט. אבל בשום פנים ואופן אין הוא מוכן לצאת מגדרו בעניין זה ולא יקריב משהו משלו. עומד הוא ערב משא ומתן עם מצרים והוא רוצה להשיג ממנה ויתורים מרחיקי לכת. מוכרח הוא, על כן, להביא בחשבון שדבר זה יבאיש במידת־מה את ריחה של ממשלת ה"וואפד" וריחו של המלך [פארוק] בעיני העם. ואין הוא יכול לדרוש באותה שעה ממצרים בתקיפות לעשות שלום עם ישראל, כי צעד כזה יבאיש עוד יותר את ריחה של הממשלה בעיני העם. חשבונו הוא פשוט: אם נחאס יסכים ויוכל לעשות פשרה אחת – מוטב שפשרה זו תהיה אתו מאשר עם ישראל. שתי פשרות יחד הוא לא יעשה, כי זה יערער את מעמד ממשלתו בציבור. האינטרס הבריטי, כפי שהוא מיוצג על ידי בווין, הוא שמצרים תדחה את השלום עם ישראל למען הפשרה עם אנגליה. הוסיפו לזאת את כל המרירות והעלבון של כישלונותיו המדיניים ואי־רצונו להכיר בכישלונו, כי אז תקבלו מושג באיזו מידה מהווה ה"פורין אופיס" גורם המפריע לחתימת הסכם שלום עם ישראל. ישנם באנגליה גורמים מדיניים וחברתיים אחרים, והם אומרים שזו דרך כזב, [אשר] פעם, פעמיים ושלוש הכשילה את המדיניות הבריטית ויש להסיק אחת ולתמיד מסקנות ולהודות שלא העריכו נכונה את הגורם היהודי במזרח התיכון, את דבקות העם היהודי בישראל ואת כושר היצירה והמלחמה של העם היהודי. זה סיכסך באופן רציני את אנגליה עם אמריקה ויסכסך גם בעתיד. אבל השיגרה פעילה מאוד ותקיפה מאוד במדיניות החוץ הבריטית ולעת עתה ידה על העליונה.

בארצות הברית התמונה יותר מעודדת, אבל גם שם יש לציין יסודות לדאגה חמורה. מאחר שארצות הברית נפרדה לחלוטין ממסורת ההתבודדות המדינית, קיבלה על עצמה עול של אחריות לענייני העולם ונעשתה לגורם הראשי בצירוף הכוחות המערבי, היא ירשה במידה רבה את מעמדה של אנגליה במזרח התיכון עם כל מה שכרוך בירושה זו – עם הרגישות המיוחדת והתגובות הטיפוסיות לבעיות האזור הזה. בראש וראשונה עושה ארצות הברית חשבון כמותי – מבחינת השטח, האוכלוסייה ועמדות המפתח הפזורות על פני שטח זה – וההכרעה המוחלטת מבחינה זו היא לצד הגורם הערבי. אולם היא הופיעה כגורם אחראי ומכריע בפינה זו של העולם בשעה שמדינת ישראל כבר היתה קיימת, והירושה שלה כבר כללה את מדינת ישראל. ייתכן שאמריקה נתנה דעתה על כך לפני שקמה מדינת ישראל, אבל עוד לפני שהכרה זו התגבשה היתה ישראל מציאות. זוהי עובדה פסיכולוגית מכרעת. יש אנגלים, שבעיניהם "הצהרת בלפור" היא המשגה החמור ביותר במדיניות המזרחית האנגלית. משוכנעים הם שהכל יכול היה להיות אחרת ואין הם יכולים לסלוח לעצמם את משוגותיהם בעבר. לגבי אנגלים רבים אנו עדיין יוצאי דופן, קוץ ממאיר שננעץ בבשר המזרח התיכון. בארצות הברית

אין להט כזה. בבואם [לאזורנו] מצאו אותנו כאן. לגביהם אנו חלק מהרקע, עובדה קיימת. לגבי המדיניות האמריקאית השאלה המכרעת, לעת עתה, איננה אנה פני ישראל מועדות מבחינת ההתמצאות הבינלאומית: "הלנו אם לצרינו?" השאלה המכרעת בשלב זה לגביהם היא אם מדינה זו היא גורם של יציבות במזרח התיכון, או גורם של גירוי מתמיד שאין לו כל רפואה? העתידה מדינה זו להשתלב במערכת ארצות המזרח התיכון, להשיג את הכרתן ולהגיע ליחסי שלום איתן, או שאין כל סיכוי לכך? והיא, ישראל עצמה, התשכיל לשמור על תחומיה ולא תתפרץ, התנצח בה מדיניות נבונה וחיובית של חתירה לשלום? אם אפשר להשכין שלום ולהגיע לכלל יציבות, כי אז יש לארצות הברית מסקנה אחת. אם אין סיכוי כזה, וקיום ישראל פירושו זעזועים בלתי פוסקים וגירויים בלתי פוסקים ומצב מתמיד של מתח גבוה – אזי יש מסקנה אחרת. אין ספק, שארצות הברית מעוניינת ביציבות מתוך ההנחה שהיציבות תשרת אותה. אבל אם היציבות לדעתה מעוררת ללא תקנה, עלולות המסקנות להרחיק לכת. המגמה השלילית אינה החלטית ומסקנותיה הן בדרגות שונות של קיצוניות. יכולה להיות מסקנה מתונה – שצריך להחליש את מדינת ישראל ולא כדאי לסייע לה יתר על המידה, או שצריך ללחוץ עליה להסכים לשלום בתנאים הנוחים לערבים, אך יכולה להיות מסקנה מרחיקה לכת יותר: מכיוון שאין להגיע ליציבות ולהשיג שלום – מוצדק ה"סיבוב השני".

אין שומעים דיבורים כאלה ב"סטייט דפרטמנט", וודאי שלא שומעים אותם בבית הלבן. אבל אם מקשיבים היטב לנאמר ולרוח הדברים, ואם קוראים מסמכים מסוימים על המרומז בין השיטין ומנסים לבחון מהי המגמה ולאיזו מטרה היא מובילה – מגיעים לעיתים למסקנות די מדאיגות.

ברור, שיש בארצות הברית גורמים חיוביים רבי משקל. קודם כל, ישנה התרשמות עצומה מכוח עמידתה של מדינת ישראל. התרשמות זו ישנה גם באנגליה, אך שם היא נכבלה כל הזמן על ידי מכונת ההסברה והתעמולה. בארצות הברית היא הרבה יותר חופשית ועל כן גם יותר חריפה. גם העובדה שיש בארצות הברית ציבור של חמישה מיליונים יהודים, שמשמש כל הזמן מודד לדבקות העם היהודי ומסירותו לישראל, ויש לו עיתונות יהודית גדולה וחיים ציבוריים יהודיים נמרצים, השפיעה השפעה חיובית.

ישנה אהדה עמוקה למדינת ישראל ברחבי הציבור בארצות הברית. במידה רבה מפעיל ומחזק אותה הציבור היהודי. אבל אין היא נחלת הציבור היהודי בלבד, אלא נחלת חלקים גדולים של הציבוריות הכללית, ואת גילוייה אפשר לראות בעיתונות, בבתי הפרלמנט וכולי. בדרך כלל, מגלה ממשלת ארצות הברית על כל חלקיה רגישות רבה לדעת הקהל. אומנם לא בכל המוסדות מידת הרגישות שווה. רגישותו של הבית הלבן, למשל, גדולה מרגישות ה"סטייט דפרטמנט".

אבל גם חושיו של ה"סטייט דפרטמנט" אינם קהים לגבי תנודות דעת הקהל והוא מחויב לחשב מראש איזו תגובה יחולל צעד זה או אחר שלו.

במדיניות האמריקאית ישנם גורמים נוספים, כלכליים ואחרים, הפועלים כבלמים ליצרים השליליים. אף על פי כן עלינו לדעת, כי אחד הגורמים המכריעים, ואולי הגורם המכריע במדיניות האמריקאית כלפינו, הוא בעיית היחסים בינינו לבין מדינות ערב – הסיכויים לשלום או סכנות המלחמה. ולכן, כאשר דנים אנו, למשל, בשאלה קונקרטית של שלום נפרד עם עבדאללה, או בשאלה דומה, עלינו לשקול דבר זה לא רק מבחינת התועלת הבלתי אמצעית שנפיק מההסכם הנדון, לא רק מבחינת השפעתו החיובית על פרשת יחסינו עם יתר המדינות השכנות, אלא גם מבחינת ההשפעה החיובית על עמדת ארצות הברית ומגמת מדיניותה כלפינו. לא בכל שלב יכולים אנו להצביע על תוצאות ממשיות במאמצינו להגיע להסכם שלום. עצם העובדה, שיכולים אנו להצביע על מאמצים בכיוון זה היא רבת ערך בשבילנו, ואין בשום פנים ואופן לזלזל בה. היא מְרפה מתיחויות, סותמת פיות מקטרגים ומשביחה מעמדנו בקטע זה של החזית הבינלאומית, שהוא רגיש מאוד ואולי מכריע לתקופה הקרובה.

נגיעתו של הגורם הכביר השלישי – ברית המועצות – לבעייתנו היא הרבה פחות בלתי אמצעית. ברית המועצות אינה גורם שיש לו עמדות כוח, או עמדות מפתח ממשיות, בחלק העולם שאנו שייכים לו. היא גם אינה אצה לחדור לתוכו ולהתבצר בו והיא שוקלת תמיד כל צעד לא רק מצידו החיובי – מה זה ייתן לה? – אלא גם מצידו השלילי – במה זה עלול לסבך אותה?

אני סבור שאם, לדוגמה, מסרבת ברית המועצות למכור לנו נשק הרי זה, בשורה ראשונה לא מפני שהיא יודעת כי ישראל אינה ארץ קומוניסטית ולא תהיה כזאת, אלא משום שמודעת היא כי בשעת משבר לא היא תהיה כאן ברגע הראשון להציל את הנשק שמכרה, ומישהו אחר ינסה לקחתו מאיתנו, ואין היא רוצה להפקיר נשקה לאחרים. חושבני שזהו שיקולה המכריע. אך בטוח אני שיש לה שיקול נוסף – לא להסתבך בסיבוך בינלאומי מיותר לדידה על ידי מתן נשק לישראל. אנו איננו חוששים מסיבוך דיפלומטי שייווצר כתוצאה מקניית נשק מרוסיה. הסיבה פשוטה: חשוב לנו הנשק מאוד וערכו עולה על השלילה הוודאית שבהסתבכות הדיפלומטית. אולם לגבי ברית המועצות אין הרווח שבמכירת הנשק שווה בנזק שעלול להיגרם לה על ידי הסיבוכים הדיפלומטיים, ומה גם שהעניין אינו חיוני לה. אין ברית המועצות ששה לסיבוכים עם ארצות הברית. היו מקרים שהיא נסוגה בכמה קטעים של חזיתה מפני הלחץ האמריקאי. יש והיא נסוגה אולם אחר כך הצליחה להתקדם, כמובן רק במקרים שחיוניותם לגביה היתה ממדרגה ראשונה. קו אופייני במדיניות ברית המועצות המייחד אותה ממדיניותן

המסורתית של אנגליה וארצות הברית הוא קו הרציפות הטריטוריאלית. אנגליה בעבר, ואמריקה כיום ובעתיד, הן מעצמות עולמיות שרשתן משתרעת על פני כל כדור העולם. אלו הן מעצמות ימיות השליטות בימים ובאוקיינוסים ומשתמשות בהם כאמצעי קשר איתן בין יבשות ונקודות מפתח יבשתיות הנמצאות תחת שלטונן. גיברלטר, עדן, סינגפור והונג קונג שייכות לאנגליה. גם לארצות הברית "מישלטים" מסוג זה בחלקי תבל שונים ובמרחק של אלפי מילין מהמטרופולין. אין חלק תבל כיום, שארצות הברית אינה מעוניינת בו. מדי פעם היא יוצרת נקודות חדשות. היא שולחת צי לים התיכון. היא רודפת אחר זיכיונות באירופה, באסיה ובאפריקה. יש לה זיכיונות בערב, בפרס. יש לה חלק בנפט העיראקי. מסחרה חודר לפינות שונות ונידחות בעולם ומתאמץ להתבסס בהן.

לא זו דרך ההתפשטות של ברית המועצות. מפלגות קומוניסטיות יש אולי בכל ארצות תבל אם בגלוי ואם בנסתר, וברית המועצות לא תאסור על מפלגה קומוניסטית כלשהי להתקיים. היא תשתמש בה לצורכי תעמולה וחתירה מבפנים בתוך כל המשטרים הזרים. אולם אין זו דרך ההתפשטות האימפריאליסטית שלה. אין היא גורסת את הפיצול והפיזור ואין היא מעריכה דריסת רגל במרחקי העולם. מדיניות ברית המועצות מיוסדת על דרך ההתפשטות הרצופה. כל אותו שטח עצום של התפשטות סובייטית לאחר המלחמה – מערבה, דרומה ומזרחה – ניבנה בעצם על אותו עיקרון של התפשטות רצופה.

אין ספק בדבר, שיחסה [של בריה"מ] להודו אחר לגמרי מיחסה למצרים וזה רק משום הרציפות הטריטוראלית. היא מעוניינת אומנם לא רק ביצירת בסיסי כוח לעצמה, אלא גם בהחלשת בסיסי הכוח של הצד שכנגד. זוהי חשיבותה של מדינת ישראל לגביה. משום כך נתנה ידה מבחינה מדינית לתקומת ישראל, באשר זו היתה הדרך הבטוחה היחידה באותו שלב לעקור את השלטון הבריטי מא"י. אין זאת אומרת, שהיא מעוניינת להפוך את מדינת ישראל לבסיס כוח שלה כל עוד לא תוכל להחזיקו במסגרת של שלטון רצוף. בריה"מ אינה מוכשרת בעצם להחזיק בסיס כוח שלא במסגרת רציפות טריטוריאלית. באלו אמצעים תחזיקו? אם תנקוט באמצעים נמרצים מדי, אין ספק שתסתבך בתסבוכת בינלאומית – הצד שכנגד לא יעבור על כך בשתיקה. להתגונן לא תוכל אלא אם תעבור להתקפה כללית. צעד מעין זה עלול לשמש עילה למלחמה עולמית. שאלה היא אם ברית המועצות מוכנה לכך. ייתכן מאוד שאין היא זקוקה מצידה למלחמה עולמית ויש לה מרחב התפשטות מספיק גם במסגרות הקיימות, ובו בזמן היא שומרת על כוחה המגובש.

אין זאת אומרת, שברית המועצות אדישה למה שנעשה כאן. כמעצמה אדירה אין היא יכולה להיות אדישה לשום דבר הנעשה בעולם, ובמידה שהיא איננה אדישה למתחולל במזרח התיכון, אין היא מעוניינת בחידוש הקרבות בינינו לבין

מדינות ערב. דבר זה, על כל פנים, נאמר לנו בהדגשה רבה – פשוט משום שאיננה רוצה כי יתחוללו בעולם דברים שיוציאו מידיה את השליטה על מהלך העניינים, לפחות במידה שהיא נתונה בידיה כיום. ברגע שמתחיל זעזוע באיזו פינה בעולם, עלולה להתחולל התגעשות שאין לשער תוצאותיה הסופיות וזאת אין היא רוצה. לעומת זאת, אין ביטחון בכך שברית המועצות מעוניינת במנוחה גמורה במזרח התיכון, ויש סימנים לכך. קודם כל, מפני שהיא יודעת שבמצב הקיים שלום במזרח התיכון פירושו שלום שתיהנה ממנו אמריקה ולא היא. בשלום האמריקאי הזה ייכללו, ללא ספק, סידורי שלום בריטיים. בעיניה של ברית המועצות, לדוגמה, כל שלום עם עבדאללה הוא שלום עם בריטניה. אני איני מזדהה עם תיאוריה זו. אני קובע רק שזו תיאוריה סובייטית, ואין מועיל בטענה שתיאוריה מדינית זו דוגמטית מדי ונוקשה. לא על נקלה נשנה את דעתם. בדרך כלל, לא איכפת להם, אם כן, שהשטח יסער במקצת מבלי שהדבר יביא לזעזועים גדולים. אם בינתיים תסבולנה מספר מדינות וביניהן גם ישראל, אין זה מטריד אותם יתר על המידה. עושים הם את חשבונם בקנה מידה עולמי והיסטורי. גם במרחב וגם בזמן הם נוקטים בממדים גדולים. אין הם מעריכים סבל אנושי ולא אינטרס של קבוצה או לאום זה או אחר. הם רואים את הדברים במסגרת גדולה או רחבה ומטשטשים ניגודים קטנים כבלתי חשובים בהחלט. לא אומר שאין להם כל יחס לעניינים אנושיים קטנים יותר, אבל ללא ספק הם עומדים לגביהם בדרגה שנייה. המניע לתמיכתה של ברית המועצות בהקמת ישראל היתה ההנחה המוצדקת, שזו הדרך הבטוחה האפשרית לעקירת בריטניה מאחד הבסיסים שלה במזרח התיכון. מכאן ואילך נקבעת מדיניותה בהתאם לגורמים ולהנחות שצוינו לעיל.

מהן אפוא מסקנותינו? קודם כל, צריך לדאוג לכוחנו. יש לטפח את הצבא ואת כושר ההתגוננות הלאומית במלוא התנופה ובכל ההיקף. עלינו לזכור, שבארץ עתה עם חדש והוא זקוק להגנה יותר מאשר היה זקוק לפני שנה או שנתיים. אחת מבעיותינו הגדולות היא כיצד להפוך את העם הזקוק במידה כזאת להגנה לעם מתגונן. בעיה זו לא תיפתר אך ורק על ידי הקמת הצבא, כמה שיהיה משוכלל. עלינו לדאוג לחינוך הגנתי של כל יישוב וכל שכבת עולים ולעשות זאת בכל המסגרות הניתנות – צבא, מילואים, גדנ"ע, ארגון ותיקי ה"הגנה" וכולי.

מסקנה שנייה – קצב גובר של עלייה, מילוי הארץ ביהודים עד אפס מקום והפיכתם המהירה מצרכנים גרידא ליצרנים.

מסקנה שלישית – חתירה נמרצת ונבונה לשלום. בעניין זה אולי שנויים הדברים במחלוקת. מה פירוש "נבונה"? הכרזה מפורשת ומופרזת, למשל, על רצוננו בשלום עלולה להזיק במקום להועיל. כי הצד שכנגד יכול להניח שבאו מים עד נפש ושלום הוא בבחינת הצלה יחידה לישראל, ולכן טוב לנקוט עמדה של

"שב ואל תעשה". גם נקיטת סיסמאות כוללות ועקרונות מופשטים של מדיניות, שאין בכוחם להניע התפתחות חיובית ולהגביר את היציבות, היא דרך מזיקה.

אם אפשר להגיע עם עבדאללה לסידור, ואם הסדר זה צריך לכלול הודאה בריבונותו על חלק מסוים מארץ־ישראל המערבית, צריך לעשות זאת ולא להירתע. בעשותנו זאת לא נפסיד מאומה ורק נרוויח לעומת המצב הקיים. כי במצב הקיים שולט עבדאללה בין כה בשטח הזה, ואנו הרי איננו מתכוונים עתה לצאת למלחמת תנופה יזומה כדי לכבוש חלק זה. ממילא צריכים אנו לבנות את הגנתנו לפי קו גבול מסוים שהוא קשה מאוד, ואין ביכולתנו ובמגמתנו כיום לשנותו. אם על ידי משא ומתן אפשר לשפר משהו – אין שאלה בדבר. במשא ומתן על שביתת הנשק [עם עבר־ירדן] שיפרנו הרבה בדרום העמק [יזרעאל], בכרמל, במזרח השרון ועל יד ירושלים. נשתדל גם בעתיד להשיג את השיפורים האפשריים. הרי לא נפר ברית זו על ידי שלא נעשה שלום עם עבדאללה. גם תלותו של עבדאללה באנגליה אינה צריכה להרתיע אותנו. להיפך, אם נגיע לשלום אתו – יכולים אנו לחזקו ולעשותו קשור יותר בנו ומשוחרר יותר מתלותו באנגליה. אם אפשר להבטיח שלא יהיו בסיסים בריטיים במערב הירדן – יש לעשות הכל כדי להשיג זאת. למעשה קיבלנו, אגב המשא ומתן עם עבדאללה, הצהרה מפורשת מהאנגלים שאין בכוונתם להקים בסיסים במערב הירדן. החוזה בין אנגליה ועבר־הירדן נותן לה להלכה זכות זאת, גם אנגליה וגם עבר־הירדן לא תסכמנה לבטל את החוזה. העל כן מצווים אנו לדחות הסכם שלום עם עבדאללה ולהסתלק ממשא ומתן?

הסכם שלום עם עבדאללה חיוני מאוד לגבינו. תהיה זאת פירצה ראשונה בחומה המבודדת סביבנו. הסכם כזה ירחיק, מכל מקום, את סכנת ה"סיבוב השני" ויבצר את ביטחוננו. צריך גם לחתור להסכם שלום עם מצרים וגם בשטח זה יש לפעול בתבונה ולשקול את החיוב והשלילה, זה כנגד זה.

הסכם עם מדינות ערב אינו מטרה בפני עצמה. זהו אמצעי לביטחון. ולא כל תנאי שמתנים הערבים כדי להגיע לשלום הוא צעד אמיתי לשלום ולביטחון. קיימת, לדוגמה, הבעיה של רצועת עזה. חשיבותה של רצועת עזה בשבילנו אינה נובעת מטעמים היסטוריים בלבד. צירופה של הרצועה לישראל פותר בעיה ביטחונית חמורה. אבל אם נניח שהחזרת עזה לישראל כרוכה בקליטת 300 מאות אלף ערבים בקירוב, הווה אומר הגדלת מספר הערבים בישראל מ־175 אלף ל־460 אלף – הרי גם זו בעיה ביטחונית, כלכלית וחברתית חמורה מאוד, ויש לשקול ברצינות מה עדיף. יכול להיות, שאם יתברר כי שלום עם מצרים ייתכן רק במחיר זה, ניאלץ לסרב, כי שכרו יצא בהפסדו. יכול להיות שיימצאו אנשים שיוכיחו, כי מבחינות הביטחון הפסד רצועת עזה חמור יותר מתוספת 270 אלף ערבים. הפעם איני בא לפסוק הלכה. אני מציין רק את הבעיות.

חותרים אנו לשלום, אך לא בכל מחיר אלא במחיר שכדאי לשלמו. אין זה דבר קל. זהו תהליך ממושך, רצוף חבלים קשים. אין פתרון כולל וקל. כשם שמכלול הבעיות שאנו מתלבטים בהן מסובך ומורכב, כן דרך הפתרון מורכבת ונפתלת. בחשבון סופי, תלויה הצלחתנו בנו בעצמנו. כשם שהגענו למה שהגענו אך ורק מהתעוררות הרצון העצמי היהודי, כן גם לעתיד לבוא – נשיג את מטרותינו אם נישען בראש וראשונה על היש שהקימונו ועל פעולתנו ותבונתנו העצמית.

משה שרת נוחת בעדן, 24.4.1950

האחראי על הביטחון במחנה העולים, י. יושע, כתב בגב התמונה:
"לשר החוץ האהוב,
למדינתנו היקרה והצעירה,
קבל נא את תמונתך שצילמתי בירידתך מהאוירון בעדן, בדרכך למחנה גאולה"

משה וצפורה שרת נפגשים עם עולי תימן
שדה התעופה לוד 1950

ירושלים ודעת הקהל הנוצרית

גדעון רפאל[2] פתח בתיאור השתלשלות העניינים בנושא ירושלים במועצת הנאמנות.

שר החוץ משה שרת: נראה לי, שעלינו להביא בפני העולם הצעות שתתקבלנה יותר על דעת־הקהל הנוצרית מאשר הצעת הבינאום התיפקודי. את הצעותי, שעוד טרם השגתי עליהן את הסכמת הממשלה, אני מחלק לשלוש:

אל"ף, בינאום תיפקודי, הווה אומר, פיקוח בינלאומי על המקומות הקדושים שבירושלים. בי"ת, בינאום הרובעים הנוצרי והיהודי שבעיר העתיקה וכן כנסיית ה"קנקולום" שעל הר ציון. השטח הזה יהיה רצוף מבחינה טריטוריאלית. גימ"ל, אקסטריטוריאליזציה של המקומות הקדושים, כלומר הפקעת המקומות עצמם מריבונותן של המדינות השולטות עליהם כיום והעמדתם תחת שלטון בינלאומי. במקרה זה לא יהוו המקומות הקדושים המבונאמים שטח רצוף מבחינה טריטוריאלית. לדעתי, יש להניח היום על השולחן את כל קלפינו ולהסביר כי אין זו אשמתנו אם רובם של המקומות הקדושים נמצאים בידי הצד שכנגד.

להלן התנהל דיון. הנוכחים השמיעו הצעות לפעילות הסברתית מתאימה בארצות שונות וכלפי הוותיקן.

שר החוץ משה שרת: השאלה הנצחית עדיין קיימת, דהיינו, הלפנות אל הוותיקן ישירות או לאו. ברור שהצעותינו תבואנה לידיעת ראשי הכנסיה בין אם נפנה אליהם ובין אם לא.

ברור שיש לעשות מאמץ גדול של הסברה, לכוון את הטיפול לנקודות התורפה הנוחות, לטפל בממשלות השונות, ביהדות, בחברי מועצת הנאמנות, בחברי מועצת הביטחון, בשבע המדינות שלא תמכו בהחלטה. איני סבור שיש איזו סתירה בין כל הדעות שהושמעו בעניין זה. אדרבה, הדברים חפפו והשלימו זה את זה. השאלה היא ארגונית. לפנינו ארבעה חודשים בהם עלינו לתכנן פעולתנו. השאלה היא מה לעשות? מאיזה מרכזים – מה מהקריה ומה מניו־יורק? מי יעשה?

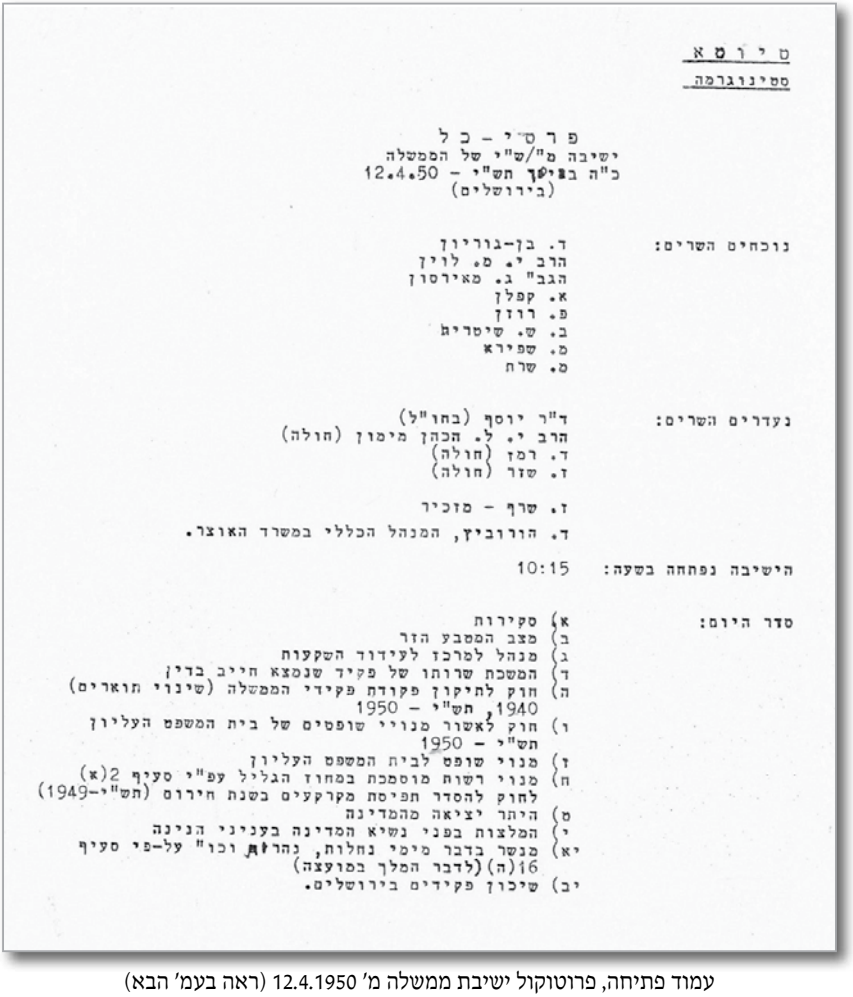
---

1 מתוך תקציר הפרוטוקול, *תלחמ"י 5*, עמ' 259–261. נוכחים: שר החוץ, וולטר איתן, חיים רדי, ראובן שילוח, טדי קולק, יעקב הרצוג, משה טוב, גדעון רפאל, א. דרפקין.

2 גדעון רפאל (1913–1999). מעובדי המחלקה המדינית של הסוכנות מ־1943 ומחלוצי משרד החוץ. חבר משלחת ישראל באו"ם. לימים מנכ"ל משרד החוץ ושגריר.

כלומר מי מאנשי המשרד ומי מהאנשים שמחוץ למשרד? – אני מציע כי תורכב ועדה קטנה לעניין זה, אשר תחבר את התוכנית המתאימה. כמו כן אני מציע שבינתיים ישמעו ראשי המחלקות הרצאה על השתלשלות העניינים והמצב הנוכחי.

סוכם כי תוקמנה ועדות לדיון בגורמים הפרוטסטנטיים בארצות הסקנדינביות, באמריקה ואנגליה, בגורם האסיאתי ובגורם הסובייטי.

ט י ו ט א
סטינוגרמה

פ ר ס"י – כ ל
ישיבה מ"/ש"י של הממשלה
כ"ה בניסן תש"י – 12.4.50
(בירושלים)

נוכחים השרים: ד. בן-גוריון
הרב י. ס. לוין
הגב" ג. מאירסון
א. קפלן
פ. רוזן
ב. ש. שיטריט
מ. שפירא
מ. שרת

נעדרים השרים: ד"ר יוסף (בחו"ל)
הרב י. ל. הכהן מימון (חולה)
ד. רמז (חולה)
ז. שזר (חולה)

ז. שרף – מזכיר

ד. הורוביץ, המנהל הכללי במשרד האוצר.

הישיבה נפתחה בשעה: 10:15

סדר היום: א) סקירות
ב) מצב המטבע הזר
ג) מנהל למרכז לעידוד השקעות
ד) המשכת שרותו של פקיד שנמצא חייב בדין
ה) חוק לתיקון פקודת פקידי הממשלה (שינוי תוארים) 1940, תש"י – 1950
ו) חוק לאשור מנויי שופטים של בית המשפט העליון תש"י – 1950
ז) מנוי שופט לבית המשפט העליון
ח) מנוי רשות מוסמכת במחוז הגליל עפ"י סעיף 2(א) לחוק להסדר תפיסת מקרקעים בשנת חירום (תש"י–1949)
ט) היתר יציאה מהמדינה
י) המלצות בפני נשיא המדינה בעניני הנינה
יא) מנשר בדבר מיסי נחלות, נהרות וכו" על-פי סעיף 16(ה)(לדבר המלך במועצה)
יב) שיכון פקידים בירושלים.

עמוד פתיחה, פרוטוקול ישיבת ממשלה מ' 12.4.1950 (ראה בעמ' הבא)

נשק מבריטניה ומארצות הברית

סעיף א': סקירות

השר מ.שרת: סקירתי לא תהיה קצרה, אם כי אשתדל שתהיה מצומצמת. זו אינה סקירה בלבד, אלא יש שאלות להחלטה.

אולי אמסור קודם ביחס לאנגליה. קיבלנו תשובה בשאלת מכירת נשק לנו, והתשובה היתה שהם החליטו שאי־אפשר למכור לנו נשק עד אשר יהיו שלום ויציבות במזרח התיכון, והתשובה הזאת חלה גם על נשק, גם על חומרי נפץ שעמדנו לקנות ב־ICI[2] וגם על קניית מטוסים מהולנד. מצאנו אפשרות לקנות מטוסים מהולנד, ופירמה הולנדית היתה מוכנה למכור לנו בתנאי שיהיה ברור שאנגליה לא מתנגדת לזאת, כי הם קשורים לאנגליה לפי תוכנית ההגנה המערבית, והתשובה של אנגליה חלה גם על הולנד.

אחרי הדברים האלה קראתי אלי את הלם[3] וביקשתי הסברה על מדיניות ממשלת הוד מלכותו הבריטית במזרח התיכון. אמרתי שרואים אנו סתירה בין הקווים שהם נוקטים כלפי מצרים וכלפינו. למצרים הם נותנים נשק מבלי להתנות זאת אפילו בנכונות לשלום מצד מצרים. מאתנו הם מונעים נשק מתוך טענה שעוד אין שלום בינינו ומצרים, וזאת בשעה שמצרים לא מוכנה לשלום אלא להיפך – היא עומדת עכשיו בראש הגל החדש של התקפה מדינית והתכוננות צבאית נגדנו, ובשעה שאנו מוכנים לשלום. זה דבר חמור מאוד. הם [הבריטים] על ידי כך לא רק שלא מסייעים לשלום, כי אם מרחיקים את השלום. ישנה כאן סתירה: הם כאילו בעד שלום, אבל במו ידיהם מרחיקים את השלום והם מֵרעים את המצב נגדנו הרעה כפולה בזאת שמזיינים את מצרים, מונעים נשק מאתנו ומצרים יודעת שהם מונעים נשק מאתנו. דבר זה משמש עידוד נוסף ליצר ה"סיבוב השני". כל זה הולך ומחמיר על רקע של ישיבת "הליגה" האחרונה, היוזמה שנקטה מצרים בעניין זה, החזרת המופתי ל"ליגה" והרוח הכללית עכשיו בקהיר, שבלי ספק מקבלת עידוד מהסירוב לתת לנו נשק.

שיחה זו היתה לפני נאומו של בווין, כך שאי־אפשר היה לדעת מראש מה העניין. על זאת לא קיבלנו תשובה. הלם שלח מברק מפורט לאנגליה בעניין זה,

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיף א'.

2 Imperial Chemical Industries – חברת תעשייה בריטית גדולה לייצור חומרים כימיים.

3 דוח על שיחת מ"ש עם הציר סר נוקס הלם ב־10.4.1950 ר' *תלחמ"י 5*, עמ' 253–255.

ותשובה לא נתקבלה. זה בנוגע לאנגליה. על נאום בווין, תשובתנו לו והתיקון שנעשה – כל זאת יודעים אתם מהעיתונות ואין מה להוסיף. הפקידות שם היתה נרגזת על אשר גילה מה שיש בלבו. הם חיברו בשבילו נאום אחר, לא קר ולא חם, והוא הניח זאת הצידה והתפרץ. זו היתה התפרצות מאלפת מאוד, בה הוא ביטא מה שהוא חושב והקו בו הוא נוקט.[4]

אשר לארצות הברית, אשלח לחברי הממשלה תוכן השיחה האחרונה שהיתה לאילת עם אצ'יסון.[5] בנקודה העיקרית של אספקת נשק העניינים לא התקדמו. היתה בינתיים הודעה של "אסושייטד פרס", ש"הסטייט דפרטמנט" הגיע לעמדה שלילית. היתה הכחשה של ה"סטייט דפרטמנט" שידיעה זו אינה מוסמכת. אף על פי כן, הודיע אילת שהוא סבור ש"אסושייטד פרס" גילה את האמת, אלא לא נוח ל"סטייט דפרטמנט" לפרסם זאת עכשיו, או בצורה זו. בינתיים נוצר מעגל קסמים בינינו ו"הסטייט דפרטמנט", ולא רק "הסטייט דפרטמנט" אלא גם הממשלה האמריקנית. היו שיחות גם עם אנשי הצבא [האמריקני]. בתשובה לבקשת הנשק הם ביקשו שנמסור להם כמה נשק יש לנו, ואז ידונו בדבר. אנו אמרנו שאם הם מראש יאמרו לנו, שבמקרה שייווכחו שלגבי סוגי נשק מסוימים אנו לא מצויידים כראוי, אזי הם ישלימו את הדבר – רק אז מוכנים אנו לומר להם כמה נשק יש לנו, וגם זאת עושים אנו מתוך סיכון רציני באשר הם קשורים קשר מאוד אמין עם אנגליה בכל ענייני ההגנה, וידיעה שתגיע לאנגליה תגיע גם לערבים. אך המצב הוא שהם עומדים על דרישתם, שנאמר להם כמה נשק יש לנו מבלי שיתחייבו מראש. הם מוכנים רק להתחייב, שמה שנמסור להם באופן חשאי יישאר אך ורק ברשותם ולא יצא מהם. לפי דעת מומחים אין בשום פנים לסמוך על הבטחה זו, באשר עכשיו יש הידוק רב בין המטות הבריטי והאמריקני בכל עניין ועניין, ועדיין עומדים אנו במצב זה של שיתוק, ובאופן פורמלי "הסטייט דפרטמנט" מודיע שאין כל מסקנה והם דנים בבקשותינו.

דברים אלה חלים על סוגי הנשק המכריעים, הגדולים, שבהם תלוי יתרון או

---

4 ב־28.3.1950, בתשובה לביקורת חבר הפרלמנט אנתוני אידן בשם המפלגה השמרנית על המדיניות הבריטית, הזונחת את בעיית הפעלת בתי הזיקוק בחיפה, אמר שר החוץ בווין כי "בעיית חיפה אינה כה פשוטה, שכן לפי החלטת או"ם בנובמבר 1947 הוקצה מקום זה לערבים". עוד אמר כי "אחד המיכשולים בטיפול בעניין ישראל מקורו בזה שכמעט אף אחת מהחלטות או"ם לא נתקבלה על ידי ישראל". כעבור מספר ימים תיקן בווין את טעותו וציין כי חיפה "נועדה ליהודים לפי החלטת או"ם. הערבים לא הסכימו לכך, היהודים תפסו את העיר ועיראק ניתקה את צינור הנפט". עוד אמר בווין בנאומו כי ישראל לא נענתה אף לא לאחת מהחלטות או"ם (ר' *תלחמ"י 5*, עמ' 219).

5 דו"ח אילת על שיחתו עם אציסון ב־5.4.1950, ר' שם, עמ' 243–245.

שוויון בינינו והערבים. הידיעה שפורסמה בעיתונות, שכאילו מוכרים [לנו]נשק – הנשק שנקנָה – זאת אפשר להשיג בין כה וכה. אך אלה אינם הדברים המכריעים.

עיקר דברי רציתי להקדיש למצב הדברים שלנו במוסדות או"ם. הגענו לשלב חדש בשני התחומים שהעניין שלנו נתון בהם במוסדות או"ם, זאת אומרת, בוועדת הפיוס ובמועצת הנאמנות.

אתחיל בוועדת הפיוס. לאחר המושב האחרון של הוועדה בז'נווה, אשר נמשך כמה וכמה שבועות ולא נתן שום תוצאות – לא הזיז את העגלה אף במלוא הנימה – באנו לידי מסקנה שיש לעשות שוב מאמץ להביא את הדברים לידי הכרעה. עשינו מאמץ זה בנובמבר שעבר. בנובמבר שלחנו מכתב לוועדה בעניין זה ואמרנו שאיננו רואים טעם ותועלת בהמשכת פרשת התיווך כל עוד אין הסכמה מפורשת מהערבים להגיע בכלל לידי שלום. במצב זה המשך פרשת התיווך משמש רק מסווה לתכסיס המדינות הערביות, העוזר להן להשתמט מאחריות.

הוועדה ביקשה אחר זאת לעשות ניסיון חדש ולשלוח שליח לז'נווה לסֶסְיה [מושב] זו ועשינו דבר זה, אך ראינו צורך לסכם לפני הוועדה את הניסיון במשך כל הזמן במסמך נרחב ומפורט יותר על מנת שנוכל לפרסם מסמך זה, ויהיה זה צעד במערכה שלנו נגד מזימות הערבים ולהוקעת האחריות שלהם.

הגשנו להם תזכיר זה[6] והודענו שמתכוונים אנו לפרסם אותו. הוועדה ביקשה בקשה נמרצת מאוד שנדחה את הפרסום, מפני שבעת ועונה אחת הוועדה שלחה לנו וגם למדינות הערביות תזכיר משלה עם הצעות חדשות כאילו של נוהל להקלת תהליך התיווך וההתפשרות.[7] הוועדה טענה שאם נפרסם דבר זה יטענו הערבים שאולי אחרת היו מוכנים לקבל את ההצעות החדשות, אבל תחת לחץ האולטימטום הישראלי אינם יכולים לקבל זאת, כי יתקבל שנכנעים הם ללחץ וכך תתקלקל שורת המשא ומתן אתנו מאליה. לעת עתה נענינו לבקשת הוועדה ואת התזכיר לא פירסמנו, אך הודענו שלא נוכל לדחות זאת לזמן בלתי מוגבל, ויבוא יום שנצטרך להחליט לעשות זאת.

בינתיים עבר מרכז הכובד מהתזכיר שלנו לתזכיר הוועדה. תזכיר זה נשלח אלינו בתאריך של סוף מרס והוא חתום על ידי היושב ראש התורן של הוועדה באותו חודש, מר [קלוד דה] בואסנז'ה הצרפתי.[8] אין ספק, שחתימתו על תזכיר זה אינה רק טכנית, כי הוא במקרה החודש הזה היושב ראש, אלא יש בזה השראה רבה מרצונו ורוחו. פה יש עניין כזה: פועלים שני גורמים – פועל גורם מדיני וגורם אישי המצטרפים לחשבון אחד. הגורם המדיני הוא הרצון של צרפת לנצל את

---

6 ר' התזכיר (אנגלית), *תלחמ"י 5*, עמ' 223–234.

7 ר' שם, עמ' 208–213.

8 פקיד בכיר במשרד החוץ הצרפתי.

ועדת הפיוס כדי להרים קרנה ולהשיג לעצמה אפשרות של השפעה על מדיניות המזרח התיכון. באו"ם צרפת היא אחת מחמישים ושמונה מדינות, אבל בוועדה זו היא רק אחת משלוש מדינות, וכל חודש שלישי [החבר] הצרפתי הוא היושב ראש, וצרפת מעוניינת כמובן שמוסד זה לא יתחסל אלא יישאר, מפני שבינתיים זה שומר בשבילה על מעמד ידוע. לאחר שהפסידה את עמדותיה הממשיות במזרח התיכון – העמדות הצבאיות ובמידה רבה גם הכלכליות – היא נאחזת בכל הזדמנות של איזה מעמד מוסרי או השפעה מדינית כדי לחזק את מעמדה.

הגורם האישי הוא פשוט רצונו של מיסיה בואסנז'ה לעשות לעצמו קריירה בדרך זו, באשר כך הוא סתם פקיד ב"קֶה ד'אורסיי",[9] ובאופן כזה הוא נהפך לאישיות בינלאומית. לאחר התהילה והכבוד שנחל באנץ' בתור נושא שלום בעולם, כפי שמגיע לו, וקצת בהפרזה, אזי לא מעטים המתקנאים בו וגם בואסנז'ה מוכן לנחול חלק בכבוד ותהילה זו.

מה מכיל התזכיר? החברים יקבלו העתק ממנו ואמסור בקיצור נמרץ את תוכנו. הוועדה אומרת כך: "אתם הודעתם לנו שמוכנים אתם אך ורק למשא ומתן ישיר עם המדיניות הערביות, אחרת אינכם רואים טעם בהמשך המשא ומתן. המדינות הערביות באו אלינו לא רק בזאת שרוצות הן בהמשך העבודה מטעם ועדת הפיוס, אלא רוצות הן שניטול לעצמנו סמכות רחבה יותר מאשר נטלנו עד עכשיו ונופיע כיוזמי השלום. זאת אומרת, שנציע הצעות משלנו".

ער עכשיו נשמרה הוועדה מלהציע הצעות משלה, אלא שימשה רק סרסור ישר בין שני הצדדים. אך הערבים מציעים שהוועדה תציע הצעות. אנחנו [הוועדה] מקבלים את שתי ההצעות, מזמינים את שני הצדדים ושואלים אם מסכימים הם לכך. אין הדברים סותרים זה את זה, ומתכוונים אנו לקבל שתי ההצעות גם יחד. הצורה תהיה שנקים ועדות משותפות לענייניים שונים. בוועדות נשב אנחנו כיושבי ראש ושני הצדדים. צד אחד ברור כמובן מיהו – זו מדינת ישראל. מי הצד השני? זה תלוי בעניין – כל מדינה או מדינות השייכות לאותו עניין".

יש להבין מרוח הדברים, שלפני ועדות אלה הם יביאו הצעותיהם. הם חושבים שלהם היוזמה להציע הצעות. ברור, שאם לאחד הצדדים יש הצעות – איזה הצעות שמעוניין הוא שהוועדה תביא בפני הצד השני – אדרבה, יבוא הצד ויציע הצעותיו. אך הם שומרים להם יוזמה בעניין זה ומבקשים דעתנו ודעת הערבים לכך. הם קוראים לזאת "שיטה חדשה" ותולים תקוות רבות בה.

כדי לברר תגובה ראשונה של הצדדים לדברים אלה עורך בואסנז'ה סיור בבירות המזרח התיכון. הוא היה בקריה וראה את הנשיא. הוא יתקבל היום על ידי

---

9 כינוי משרד החוץ הצרפתי, על שם מיקומו בפריס.

ראש הממשלה. הוא אומר שבא לביקור קצר של נימוסין, אבל הערב יהיה בביתי כל הערב. בינתיים היה בדמשק, ביירות ורבת עמון. מכאן יטוס לקהיר ובזאת ישלים סיורו. הוא ביקש להודיע לי, שבשום פנים ואופן אינו מבקש לקבל את התשובה מהר, כך שיש בזאת תכסיס נוסף של השהייה.

בכל זאת, כאשר בא לפני ימים אחדים אלינו לקריה, הוא מאוד רצה לדעת מה חושבים אנו על התוכנית הזאת. אמרתי שהממשלה עוד לא דנה על הדבר אבל אני מוכן למסור לו את דעתי, ואני סבור שזו עמדת הממשלה. אמרתי שלדעתנו לא הגיעה השעה לדון על נוהל חדש. יש אי־שוויון יסודי בין עמדתנו ועמדת המדינות הערביות ליסודו של העניין, וכל זמן שאי־שוויון זה לא יתוקן אין כל טעם לדבר על נוהל. כאשר ייווצר בסיס משותף – יש טעם לדבר על נוהל ויהיה לנו הרבה מה לומר ולהשיג על הצעות אלה לגבי הנוהל, אבל זמן זה טרם הגיע.

השוויון יהיה פשוט. אמרנו שמטרת מדינתנו היא שלום עם מדינות ערביות. בי״ת, לשם השגת מטרה זו מוכנים אנו למשא ומתן ישיר איתן. גימ״ל, לשם משא ומתן ישיר איתן מוכנים אנו לשלוח נציגים מיופי כוח לנהל משא ומתן זה, ולמעשה שלחנו כאלה לז׳נווה. מצידם אין עד היום אף תשובה חיובית על אחת משלוש שאלות אלה. אף פעם לא הודיעו שמטרת מדיניותם היא שלום. כל מה שהם אומרים פירושו ההיפך הגמור מזה. בי״ת, אף פעם לא הודיעו שהם מוכנים למשא ומתן ישיר, אלא להיפך. גימ״ל, אף פעם לא שלחו אנשים עם ייפוי כוח לעשות שלום. כל זמן שדבר זה לא יתוקן, והוועדה לא תשיג מהמדינות הערביות הצהרות ברורות על נוהל זה, אין בסיס משותף בינינו והשאלה היא כיצד יתנהל משא ומתן משותף.

בואסנז׳ה היה מאוד לא מרוצה מתשובה זו. הוא אמר בכל גילוי הלב, שאינו רואה כל תקווה להשיג מהמדינות הערביות הצהרות ברורות וחיוביות כאלה. הוא יודע את הקושי והאווירה הקיימת, וברור לו שצריך לעשות משהו כדי להיחלץ מהמצר הזה. הוא שאל אם בכל זאת יכול אני לומר לו מה מחשבתי על הצעות הנוהל – אם יוכל להגיד לערבים שהצעות נוהל אלה מתקבלות על ידי מדינת ישראל, זה עלול להשפיע על תגובתם. אמרתי שרק עכשיו הסברתי לו מדוע איננו יכולים וחושבים למועיל להיכנס עכשיו לדיון על הנוהל.

הוא שאל אותי שאלה שנייה: מה יהיה אם ישוב ויוכל להודיע לי, שהערבים מקבלים את ההצעות האלה של נוהל. מה נאמר אנו? אמרתי שאינני יודע. הדבר תלוי בכך כיצד יאמרו זאת. מראש לא אוכל לומר בשום פנים, כי ייתכן שלא נסכים גם אז אם נהיה משוכנעים שזה תכסיס הסוואה מצידם, שרוצים הם להמשיך במנהג זה. הוא שאל אם איני סבור שיש לחפש בכל זאת מוצא ולו גם

על עצם המשא והמתן לפי קווים אלה, גם בלי הצהרה ברורה מפורשת, על דברים שכוונתם לשלום ובמשך הזמן זה ייצור אווירה שתוליד את הרצון לשלום.

אמרתי שהיגיון זה לא זר לנו לגמרי ונעניינו להם וניסינו ללכת בדרך זו והלכנו בה זמן רב, ולא ראינו אלא היווצרות מצב כוזב שהערבים יכולים להשתמט מאחריות בפני דעת הקהל – לא ברור כלל שהם נגד השלום, כי הם שולחים שליחים ונוסעים לז׳נווה, ובזאת אין אנו מעוניינים.

הוא שאל אותי: "הלא סוף סוף הערבים יצדקו אם יאמרו שהם מחוייבים למלא החלטה של עצרת או"ם. הם לא מחוייבים לחרוג ממסגרת [החלטת] העצרת. היא לא אומרת בפירוש שצריך לכרות שלום". אמרתי שבמועצת הביטחון אמרו זאת בפירוש שצריך לכרות שלום. הוא אמר שהם יכולים להיתלות בעצרת ולא במועצת הביטחון. העצרת אומרת ששני הצדדים יכולים לבוא במשא ומתן זה עם זה ישר או באמצעות ועדת הפיוס, כדי להגיע ליישוב כל השאלות העומדות ותלויות ביניהם. אמרתי לו, שהשאלה אינה של מילים אלא תוכן הדבר. אם יישוב כל השאלות התלויות ועומדות לא אומר שלום, איני יודע מה אומר שלום. האם הערבים אומרים שמוכנים הם לשאת ולתת עם מדינת ישראל על יישוב כל השאלות התלויות ועומדות ביניהם? ישמע את הדבר – וזה יהיה משהו שכדאי יהיה אז לשאת ולתת בו. בזאת נגמרה השיחה הראשונה. כמו שאמרתי, תהיה הערב שיחה שנייה.

אילמלא עניין אחר לא הייתי מהסס לעמוד בסירוב זה לגבי הצעות הנוהל, זאת אומרת לא לדון עליהן כאן. אם נבוא לדון על נוהל – יש פה שני דברים שליליים מבחינתנו, שאינני יודע אם נוכל להסכים להם: אל"ף, שתהיינה ועדות ולהן היוזמה איזה שאלות לעורר בוועדות אלה, זאת אומרת שעוד פעם אפשר לקחת שאלה ולעקור אותה ממסגרת העניין כולו, עוד פעם להתחיל לדון על עניין הפליטים כאילו לא קיים שום דבר אחר. זאת אומרת לדון על דברים אלה במבודד כאילו לא קיים דיון כולל. זו סכנה אחת, אבל קיימת סכנה חמורה יותר, וכאן לא יכולים לחייב אותנו, וזה שהוועדה תנקוט עמדה ותציע הצעות. צריך להיות ברור, שכל הצעה של הוועדה תהיה לרעתנו. לא עומדת כאן שאלה שטוענים אנו כי יינתן לנו חלק ממצרים, סוריה ועיראק והם דורשים חלק ממדינת ישראל. במצב כזה תוצאת הפשרה היא סטטוס קוו. לא אמרנו שהולכים אנו בדרך תכסיסית כזאת, שדורשים אנו את צור וצידון. אמרנו שמוכרחים היינו לקבל את הסטטוס קוו הקיים ומוכנים אנו להיכנס לדיון, אבל הערבים מתנגדים לעצם החלטת העצרת. אם תבוא הוועדה ותציע הצעות פשרה – ברור מה תהיה רוח הצעות אלה. ברגע שהוועדה מציעה הצעה, הרי זו הצעת מוסד או"ם וזה כמובן מֵרֵעַ מאוד את מצבנו.

אילמלא עניין אחר לא הייתי מהסס לנקוט יוזמה קשה ולא לזוז. העניין האחר זה עניין עבר־הירדן. לגופו של עניין, בעצם ישנה מדינה [ערבית] אחת אשר הודיעה לנו כמה פעמים שמגמתה שלום, שהיא מוכנה למשא ומתן ישיר אתנו. העובדה היא שהיא ניהלה משא ומתן זה אתנו, שהיא [היתה] מוכנה לשלוח נציגים מיופי כוח והיא שלחה, והם פעם חתמו על משהו בראשי תיבות. יש הצהרה בעניין זה מהקבינט היוצא, אומנם, אבל רוב חבריו נשארים כנראה בממשלה. יש לנו הצהרה שכתבנו אותה על פי הכתבה מילה במילה, הנקראת מעתה "החלטה רישמית של הקבינט העבר־ירדני", שאחרי הבחירות מתחייבים הם לחדש את המשא והמתן באותה הרוח ולשם אותה מטרה.

מה המצב עכשיו? וכאן עובר אני לתוצאת המצב בעבר־הירדן. חלו שני דברים: מצד אחד היו בחירות, מצד שני היה מושב "הליגה".[10] כאשר המלך ויתר בזמנו ללחץ יועציו להפסיק את המשא ומתן ולדחות את סיומו, היו לזאת שני נימוקים עיקריים: אל"ף, יעבור זעם בקהיר ובי"ת, תהיינה הבחירות ויתפרסם מחדש המצב התחוקתי של המדינה.

שני דברים אלה חלו. ייתכן שתוצאות הבחירות לא מהוות מכשול רציני והמלך השיג בדרך כלל את מבוקשו, אבל זאת לא אומרת שהאנשים שהוא סומך עליהם לא יכשילו אותו. בכל אופן, לפי הידיעה שיש לו כבר רשימת קבינט, אין אני חושב שיכול הוא להשיג קבינט טוב יותר בשבילו, אבל מושב "הליגה" נהפך למכשול רציני מאוד בשבילו. אומנם הוא אחז בכל מיני תכסיסי השתמטות למרות כל הלחץ עליו מצד מצרים – הוא לא שלח משלחת מיוחדת לכנס זה של "הליגה", אלא נציגו במצרים הופיע בשם הממשלה הזאת. היו דברים שהוא נמנע בהם והיו דברים שהיה נגדם, אבל מוכרח היה לשלם איזה מס לטובת החזית המאוחדת, וכאשר ראיתי איך הדברים מתפתחים אמרתי לעצמי: "אחת משתיים: או שלא יוכל לעמוד בדיבורו ולחדש את המשא ומתן, או שיחדשו – ואז יעשה זאת בתנאים חדשים, יצטרך להחמיר את התנאים. הוא יאמר שיש לחץ עצום עליו וכל העולם הערבי נגדו. הוא יכול לומר ששמענו מה אמר בווין,[11] ובאמת כנראה כך הדבר.

הידיעות האחרונות מרבת עמון לא מבשרות טובה לא לעצם השאלה אם יהיה משא ומתן, אלא לגורל המשא ומתן – אם יהיה. על כל פנים, משא ומתן כנראה יהיה והוא [עבדאללה] יהיה מוכן לכך. הוא הודיע לנו זאת על ידי שליחים שלו, שמיד לאחר שהפרלמנט יתאסף והממשלה תתייצב לפניו – וזה ייקח קצת זמן ועלינו להיות סבלנים – הוא יעמוד בדיבורו וימשיך במשא ומתן. גם הלם, שהיה

---

10 מועצת "הליגה הערבית", שהתכנסה בקהיר ב־21.3.1950, החליטה פה אחד להוציא מן הליגה כל מדינה שתבוא עם ישראל לידי שלום נפרד או לידי הסכם כלשהו ("דבר" 3.4.1950).

11 ר' לעיל הע' 4.

ברבת עמון בדרכו חזרה מקהיר, בא לספר לי שקירקברייד[12] דיבר אתו ואין הוא מטיל ספק בכך שהמשא ומתן יתחדש. הוא רק אמר שקודם יתאסף הפרלמנט, שיכריז על סיפוח [הגדה המערבית], ואחרי זה תהיה הממשלה מוכנה למשא ומתן.

הידיעות המדאיגות הן לגבי אופיו של המשא ומתן. המלך מתחיל לדבר מחדש על הנגב הדרומי ואילת. הוא טוען שייתן לנו זכות לנמל חופשי והוא דורש זכות לנמל חופשי לא רק בחיפה, אלא גם ביפו. הוא יצטרך לעמוד על השכונות הערביות בירושלים, יצטרך לעמוד על תיקון הגבול לטובתו על יד קלקיליה, זאת אומרת להחזיר את הרצועה בשרון שוויתר עליה ב[הסכם] שביתת הנשק, דבר שגרם לו כאב ראש רב. כך שאין לקוות שזו תהיה פרשה קלה, אם בכלל יש עוד איזו תקווה.

עתה יש דבר כזה: תחת לחץ "הליגה" שלא ללכת למשא ומתן נפרד וישיר, הוא מעוניין עכשיו להיאחז בהצעות אלה של ועדת הפיוס כדי להציג את המשא ומתן שלנו כמתנהל לא ביוזמתו ולא באופן ישיר אתנו, אלא מתוך היענות לדרישת או"ם ובאמצעות או"ם. לפי ידיעות ברורות שקיבלנו הוא ענה בחיוב לשאלת בואסנז'ה, שהוא מקבל הצעות אלה. קרוב מאוד לוודאי, ולי עצמי אין כל ספק בדבר, שהוא מתאר לעצמו שבאופן חשאי נסדיר בינינו את העניין אם נשב להסדירו, וכך עשינו גם ערב שביתת הנשק: העניינים העיקריים שהוסכם עליהם – הוסכם עליהם בפגישות ישירות וחשאיות אתו. אחר כך נסענו אנו לרודוס ונסעה משלחת שלו, ושם היה משא ומתן פורמלי וחתמנו על הדבר. אך ההכרעה נפלה קודם בשיחות ישירות. ודאי שהוא יאמר גם עכשיו כך: "הבה ניפגש שוב בצורה זו ובאופן סודי, וכאשר נגמור בינינו אזי תחת חסות או"ם, וכאילו בתיווך הוועדה הזאת, ננסח הסכם זה ונחתום עליו ואני אוכל לומר כלפי העולם הערבי שנעניתי לאו"ם, והם הציעו פה הצעות ואנו הסכמנו עליהן". החטא שלו כלפי הסולידריות הערבית יומתק על ידי כך בהרבה.

אם יוצג הדבר כך, השאלה היא אם יכולים אנו לסרב סירוב מוחלט לצעד זה, כי על ידי כך חוסמים אנו בפני המלך מוצא מהחלטות "הליגה". לכן אני חושב שהמוצא צריך להיות עמידה על התנאי שלנו. כל מדינה ומדינה צריכה להודיע עמדתה, ואנו נאמר אז שאת עמדת עבר־הירדן קיבלנו, ולכן מוציאים אנו אותה מהכלל. ממנה קיבלנו הבהרות ואתה נלך לתיווך כזה מתוך כוונה ברורה שזה יהיה דבר־מה פורמלי, ולפני כן אחת מהשתיים: או שמגיעים אנו לידי הסכם עם עבדאללה, ולא איכפת לנו אם זה ייחתם בז'נווה, ואז יש לזאת גם גושפנקה של או"ם, ואם לא מגיעים אנו לידי הסכם – לא נלך למשא ומתן בתיווך ועדת הפיוס. זה בנוגע לוועדת הפיוס.

---

12 סר אלק קירקברייד. מושל מחוז הגליל בא"י 1927–1939. נציג תושב בעבה"י 1936–1946 ואח"כ שגריר בריטניה שם עד 1951.

אעבור עכשיו למועצת הנאמנות. כפי שידוע לכם היא ישבה על התקנון [לירושלים] ובסופו של דבר קיבלה אותו, ואנוכי שולח לחברי הממשלה את הנוסח המלא שלו למען ידעו איך עתידה העיר להתנהל. מדובר שם על מושל, על סמכויותיו, על בית דין ומי ממנה אותו, מה סמכויותיו, המועצה המחוקקת וכיצד היא מורכבת, חוקים, משפטים, שוטרים, נוטרים וכולי. זו מלכות שלמה. זה מגדל באספמיה הבנוי על תילו, אבל כולו מרחף באוויר. כאשר אתה קורא זאת, אתה כאילו נכנס לבית משוגעים ואחר כך אתה יוצא ממנו. אנשים ישבו וטרחו ודיקדקו דקדוקים והכניסו תיקונים וכולי, והשקיעו בזאת מאמץ אינטלקטואלי לא מועט. ההצבעה היתה מאלפת. יש במועצת הנאמנות שנים־עשר חברים, הרוסי אינו משתתף בה. תשעה הצביעו בעד ושניים נמנעו – ארצות הברית ואנגליה. היו כל מיני הבטחות של הימנעות וכאילו הבטיחו להימנע, וכאשר הגיע הדבר להרמת יד אנשים הרימו יד. הצבעה זו פירושה שהסכסוך הפורמלי בינינו ואו"ם עומד בעינו, וכך עלול הדבר להגיע גם לעצרת.

אנחנו עכשיו מתכננים את המערכה על ירושלים מכאן ועד הסתיו, פעולה כללית, פעולת הסברה וגיוס כל מיני השפעות. אך בינתיים יש שאלה מה השלב הבא במועצת הנאמנות. התקנון הזה הומצא לנו. מה שאני שולח לחברים זה העתקים מהנוסח שקיבלנו מז'נווה. הנוסח הרישמי לא נתקבל עדיין, אבל זה אותו הנוסח. הכוונה היא שאנחנו ננקוט עמדה כלפי זה. נצטרך לחבר תזכיר על התזכיר, לתת תשובה על התקנון.

אך בינתיים הזדרז היושב ראש של מועצת הנאמנות, מיסיה רוז'ה גארו, ועשה פעולה. המושב הבא של מועצת הנאמנות הוא ביוני בניו־יורק, ואז ירצו לשמוע מה יש לנו להגיד, ועל פי זאת יחברו את הדין והחשבון שלהם לעצרת המתכנסת בסוף ספטמבר. עלי לציין דבר אחד, שמסמך זה, כמו שהוא, זה בניין כליל תפארה וכולו מרחף באוויר, כפי שאמרתי, ולזאת יש ביטוי ממשי מאוד בתוך המסמך. נאמר שזה ייכנס לתוקפו "כאשר מועצת הנאמנות תחליט שזה נכנס לתוקפו". מישהו אמר שזו פצצה בלי פצץ, אבל ברגע שמכניסים את הפצץ – זה מתפוצץ.

גארו שלח מברק לנו ולממשלת הירדן, בו נאמר כך: "לאחר שמועצת הנאמנות אישרה תקנון ירושלים בכנס שלה ב־4 באפריל 1950, ביקשה את נשיא המועצה: אל"ף, למסור את נוסח תקנון ירושלים לממשלות של שתי המדינות שבשטח כיבושן נמצאת כיום העיר העתיקה והאזור שלה. בי"ת, לבקש או לדרוש משתי הממשלות את שיתוף פעולתן המלא בהתאם לסעיף 2 של החלטת העצרת מ־9 בדצמבר. גימ"ל, להגיש דין וחשבון על השאלות האלה במועצת הנאמנות בכנס השביעי שלה". עד כאן מה שהחליטה מועצת הנאמנות.

עכשיו פותח גארו ואומר: "בהתאם להחלטה הזאת אני שולח לך את התקנון

בדואר אוויר. אני מבקש אותך לשלוח נציג לאתונה ב־17 באפריל כדי לדון על הגשמת סעיף בי"ת של ההחלטה דלעיל – סעיף בי"ת הדורש מאתנו שיתוף פעולה. אני אגיע לאתונה יחד עם דר' ויקטור האו, סגן המזכיר הכללי של או"ם ב־16 באפריל, ואודה לך מאוד אם תטלגרף מיד את הסכמתך לז'נווה".

מלבד זאת הוא דיבר עם האיש שלנו בז'נווה ומסר לו בעל פה ובאופן סודי מאוד, שאחרי שניפגש באתונה הוא מוכן לבוא לביקור קצר לישראל ועבר־הירדן כדי להתייעץ אתנו כיצד לצאת מהמצר.

שלחתי טלגרמה למקשר שלנו בז'נווה וביקשתי שייפגש אתו ויאמר לו כך: ההזמנה הזאת מעמידה אותנו במצב מאוד מאוד מסובך. אם אנחנו נענים לה, פירוש הדבר שכאילו מסכימים אנו לשתף פעולה. הדבר הזה לא יעלה על הדעת ועל ידי כך רק נחמיר את המבוכה שישנה מסביב. אנו סבורים, שמוטב לנו לערוך את הצעותינו בכתב. אם יש לנו איזה הצעות שכנגד – אנחנו ננסח אותן ועל כל פנים תהיה לו [לגארו] האפשרות המלאה להגיש דין וחשבון לעצרת. לא נהיה בשום אופן מוכנים להציע הצעות שכנגד עד עשרה באפריל. במצב כזה להיענות להזמנתו ולשלוח איש זה יהיה רק כדי להסביר לו את הדברים שאנו עומדים בפניהם. השאלה היא אם במקרים ומסיבות כאלה כדאית נסיעתו ונסיעתנו. מכיוון שהוא ואנחנו לא ידענו את ההסברה, יכול הדבר להישאר כך מבלי שתיגרם בושת פנים כאילו היה סירוב, וכך הלאה. היום קיבלתי תשובה מהשליח שלנו בז'נווה, שהוא בשום פנים ואופן לא יכול למצוא את גארו. גארו לקח את מכוניתו ויצא לטייל בהרים. כנראה ישוב ערב הטיסה לאתונה. זה המצב.

אבא אבן משתדל משם [מניו־יורק] להביא אותו לביטול ההזמנה על ידי [מטה או"ם ב]לייק סכסס. הצעתו [של אבן] שנשלח מישהו לאתונה כדי לא להחמיר את היחסים אתו, כי גארו לא מהגרועים במועצת הנאמנות, ובענייני נוהל הוא לעזר לנו. הוא היה נגד זה שיהיה מושב מיוחד של העצרת, הוא ניהל את הדברים וסחב אותם כדי שלא יהיה זמן לכנס מושב מיוחד של העצרת. דעתו של אבן שנשלח איש לאתונה כדי למסור לו שאיננו מוכנים להיכנס עדיין לוויכוח על עניין זה וביוני, כאשר יתכנס המושב, נהיה מוכנים גם לשיחות פרטיות אתו כמו קודם.

אני כשלעצמי חשבתי, שנצטרך לענות שמצטערים אנו מאוד ולא נוכל לבוא לאתונה לאור ניסוח ההזמנה הזאת. אין היא מאפשרת לנו לשלוח איש, כי [ההזמנה] תסלף עמדתנו כלפי דעת הקהל בפנים ובחוץ וזה יגרום רק למבוכה. אך אני מביא גם את דעת מר אבן, שיש לו משקל רב בעניינים אלה ונצטרך היום להחליט.

דבר שלישי בשאלת מועצת הנאמנות: יש שאלה מה אומרים אנו בתזכיר שלנו ואיזה הצעות שכנגד מנסחים אנו בשלב זה. על זאת יש לי הצעה, אבל אני מתקשה

קצת, כי הרב מימון איננו. לא הייתי רוצה לעשות זאת בלעריו. מצד אחד העניין דוחק, אבל זה לא דוחק עד כדי כך שלא נוכל להשהותו שבוע ימים. למשרד החוץ היה נוח יותר אילו יכולים היינו להגיע למסקנה ברורה היום. אם אין התנגדות, אני מוכן לגשת לשאלה זו עכשיו. אם החברים חושבים שכדאי לחכות לרב מימון, ויש ביטחון שיהיה בשבוע הבא, מוכן אני לקבל דעתם. זו שאלה של מקומות קדושים ויש שאלות הנוגעות להר ציון וכולי, ולא הייתי רוצה לברר זאת בלעדיו. אני מוסר זאת בידי היושב ראש [ב"ג] ואם מסכים הוא, אציע הצעותי.

החלק הביקורתי השלילי, איך לנסח את התקנון ולהוכיח שדבר זה כולו לא בנוי אפילו על כרעי תרנגולת – על זאת לא צריך לאבד זמן. כל זה ייעשה. השאלה היא מה הדברים החיוביים שנאמר. אומר כך: עומדים אנו במצב חמור בשאלה זו. המשבר בינינו ואו"ם עומד בעינו, ועצם העובדה שהוא עומד בעינו מחריפה אותו. היה לנו שלב ראשון בעצרת ועכשיו היה שלב שני במועצת הנאמנות, ויכול להיות שלב שלישי בעצרת הבאה. איננו צריכים להפריז בהערכת ההימנעות של ארצות הברית. אומנם, הימנעות כמוה כהצבעת נגד, אבל לא צריך להפריז בזאת. ארצות הברית לא נקטה עמדה להביא אחרים לידי הימנעות. היא לא יצאה למערכה בעדנו ובעד עמדתה, אלא היתה בעניין זה פסיבית בהחלט, וקרה לא פעם שארצות הברית נקטה עמדה כזאת, אם בלי ברירה או במכוון, כדי שהיא תהיה נקייה כלפינו וכלפי דעת הקהל שלה, הלוחצת עליה לטובתנו. יחד עם זאת, היא תוכל לומר שעשתה את שלה, אבל מה לעשות, יש רוב באו"ם. או"ם עומד מעל לכל. אנו מוכרחים לקבל את הדין. "אתם מוכרחים או לקבל את הדין או לפחות לוותר ויתורים גדולים". אני בטוח שכזה יהיה המצב.

בי"ת, ארצות הברית אומרת לנו דברים ברורים מאוד. היא אומרת לנו שעלינו להגיע להסכם משולש בשאלה זו. כל הסכם שנגיע אליו – שלושה גורמים יצטרכו להסכים לו: אנחנו עם עבדאללה ואנחנו עם הוותיקן. להודעה הזאת כלפינו יש תוספת של "יש אומרים": בא מישהו ואמר, שאם נגיע לידי הסכם לפחות עם עבדאללה, זה יחזק את עמדתנו. המצב הקיים אין בו כל ביטחון שנגיע לידי הסכם עם עבדאללה, ויש ביטחון גמור שבשלב זה לא נגיע להסכם עם הוותיקן. אף על פי כן, עלינו לעמוד במערכה לפחות כך שיהיה מקסימום של סיכוי לתמיכת דעת הקהל בנו, ופירושו דעת קהל נוצרית ולא יהודית, ויהיה מקסימום של סיכוי שממשלות העומדות תחת השפעת הוותיקן בפחות רצון תיכנענה לוותיקן בעניין זה, ואולי אחדות מהן לא תיכנענה לוותיקן. סוף סוף, גם בעצרת האחרונה שבע ממדינות אמריקה הלטינית, שכולן קתוליות, לא הצביעו בעד הרזולוציה. קודם כל, יש לחזק את ידיהן כי אין ספק שכל הזמן נעשית שם חתירה מצד הוותיקן ואין ביטחון שמספר זה יישאר בעינו. יש לעשות

מאמצים גדולים כדי להגדיל מספר זה. לא מן הנמנע להוסיף על זאת עוד מדינה או שתיים ואולי יותר, ולבודד את המדינות הקתוליות המושפעות. מה פירוש הדבר? פירושו שההצעה שלנו צריכה להיות כזאת, שמישהו יוכל להגיד לוותיקן ש"ישראל מציעה את המקסימום. יותר מזאת אי־אפשר לדרוש ממנה, על כל פנים, היא מציעה דבר ממשי מאוד. אל תזלזלו בזאת, אל תדחו זאת. בלי הסכם עם ישראל הרי לא תשיגו כלום בתחום מדינת ישראל".

אותו דבר לגבי אמריקה. דבר אחר הוא אם אנחנו באים לאמריקה ואומרים שמטילה היא עלינו משימה בלתי אפשרית כל זמן שיש לוותיקן סיכויים לסחוט מאתנו ויתורים הרבה יותר גדולים, בלתי מוצדקים. בי"ת, עשינו מה שאפשר עם עבדאללה, אבל יש לחץ של מדיניות בריטית ואתם מגבירים אותו על ידי זה שלא נותנים להוציא מארצכם משלוחי נשק. מתי יש לנו, בכל זאת, עמדה תקיפה במקצת כלפי ארצות הברית? כאשר מודיעים אנו שמוכנים אנו לדבר בזאת וזה דבר־מה ממשי.

לכן אני אומר כך: איננו צריכים לזוז כמלוא נימה מהעיקרון של מקומות קדושים, זאת אומרת, שסמכויות או"ם, זכויות או"ם בירושלים, חלות אך ורק על מקומות קדושים ואינן חלות סתם על שטח, על עניין. האפיפיור דוגל בקדושת ירושלים. ירושלים זה כל העניין עכשיו. מי בנה עיר זו ברובה? בנו זאת יהודים ועכשיו האפיפיור תובע אותה כקדושה. אנו עושים שיכון ומקימים את "בנייני האומה", אז אנו נבנה והאפיפיור יאמר שזה הכל קדוש? איננו צרים בעניין המקומות הקדושים, אבל לגבי המקומות הקדושים מציעים אנו שלוש הצעות אלטרנטיביות, שהראשונה מהן אינה תלויה בהסכמת עבדאללה ואותה מציעים אנו באופן החלטי. שתי האחרות תלויות בזאת שגם הצד שכנגד יסכים לעשות אותו דבר בשטחו.

הדבר הראשון זו הצעתנו הקודמת – פיקוח. אנו חוזרים ומציעים פיקוח. מה פירוש הדבר? עבר־הירדן הודיעה סוף סוף שהם מסכימים שמזמן לזמן יבוא מפקח מאו"ם לראות מה המצב, אבל לא מסכימים הם שישב איש קבוע במקום. אנו מסכימים שישב איש מטעם או"ם במקום לפקח על המקומות הקדושים ולהעיר על כל תקלה שתקרה, ונצטרך להתחשב בזאת ולמלא אחרי זאת, אבל זה יהיה פיקוח. אנו רוצים להיות בסדר עם או"ם. אנו מודים שאלה מקומות קדושים ומסכימים שזה עניין נוצרי ומעוניינים שיהיה פיקוח עליהם.

ההצעה השנייה זה בתנאי שעבדאללה יעשה אותו דבר. אנו מצידנו מסכימים, שאם עבדאללה ימסור לרשות או"ם את החלק הנוצרי והחלק היהודי של העיר העתיקה, זאת אומרת, את הרובע של הקבר הקדוש ואת השטח מסביב לו כך שיכלול את הרובע היהודי, בתי כנסיות שלנו והכותל המערבי, רק אז מוכנים

אנו להרחיב את השטח הזה מחוץ לחומה כך שיכלול את שטח הר ציון הכולל מקומות קדושים – "דורמיציון" ו"קנקולום" החדש והישן עם קבר דוד. אנו מכניסים את הקבר הקדוש למקום קדוש יהודי. אנו מוכנים שתהיה "אנקלווה" קדושה בינלאומית תחת שלטון או"ם בתוך ירושלים, שתהיה מורכבת משטחים אלה, מפני ששם אלה מקומות קדושים עם חצרות ומוסדות מסביב. אך ברור שלזאת יש טעם בכלל אם עבדאללה מסכים לכך, כי אם עבדאללה לא מסכים לעשות מהר ציון "אנקלווה" – אין לדבר כל טעם. כמה שיהיה ה"קנקולום" קדוש הוא לא קדוש כקבר דוד.

ההצעה השלישית – אנחנו מסכימים, אבל דבר זה תלוי שוב בצד שכנגד: נניח שהוא [עבדאללה] לא מסכים לשטח, אבל אז באה בחשבון הצעה של אקסטריטוריה של מקומות נפרדים – כנסיית הקבר הקדוש, כנסיית ההולדת בבית לחם – ואז ייכללו בזאת גם המקומות הקדושים בהר ציון, שכל אחד בפני עצמו יופקע מרשותנו כמו שמופקעות כנסיות מסויימות ברומא מרשות המדינה האיטלקית והן נחשבות לרשות הוותיקן אם כי אינן רצופות עם הוותיקן, אלא מנותקות ממנו. אבל אז צריכים אנו לפרט את המקומות. פירושו של דבר זה יהיה, למעשה, שני מקומות בהר ציון ואולי מקום אחד בעין כרם ואחד בנצרת – (רוה"מ ד. בן־גוריון: מי דרש את המקום בנצרת?)[13] – אני מציע פרינציפ, שנאמר שמוכנים אנו לאקסטריטוריה של מקומות קדושים ברשות או"ם. לנו יש עסק עם או"ם ולא עם הוותיקן. איך יעובד הדבר ובידי מי תהיה ההנהלה? ההנהלה של מקום נוצרי תהיה בידי מי שזה שייך לו, וההנהלה של מקום שלנו תהיה בידינו. אנו לא חושבים להטיל שלטון הטריטוריה שלנו על מקומות קדושים לנוצרים הקשורים עם ישו.

תתעורר השאלה איך הם יפתרו את שאלת ביטחונם. אי־אפשר להוציא מקומות אלה מידינו ולדרוש שנהיה אחראים לביטחונם. נראה לאיזה סידור נגיע, אבל אין לנו כל תיאבון לשלוט על מקומות שלדידם נתקדשו במותו של ישו, כמו המקום שאכל בו את הארוחה האחרונה, או המקום שמרים עלתה בו לשמים. ברור שזה עניין של מקומות ספורים מצומצמים. את זאת מציעים אנו כדי שיהיה ברור שמאתנו אין לדרוש יותר. אין לדרוש מאתנו מה שאיננו יכולים לתת. אם הדבר לא יצא לפועל כי עבדאללה לא יסכים לזאת – יהיה עבדאללה חייב ולא אנחנו. אנו היינו מוכנים לזאת. אני חושב שאם לא נעשה צעד נמרץ בכיוון זה, צעד שישפיע על אנשים בחוץ, שיאפשר לומר לוותיקן שהם תופסים מרובה וזו הצעה שאפשר לדון עליה, וצעד שיציג ברור לפני העולם מי כאן המפריע להסדר – אנו או הצד

13 על הכנסייה בעין כרם ר' לעיל מסמך 35 עמ' 298. בנצרת – כנסיית הבשורה.

הערבי – אני חושב שהמשבר יחמיר ונשלם בעדו ביוקר לאו דווקא לעניין ירושלים. לא יכולים להזיז אותנו מירושלים. אין לאו"ם כוח ואינו חושב כלל לשלוח כוח לעקור אותנו, אבל פירושו שהמשבר בארץ ובאו"ם במלוא תוקפו, ומפירים אנו החלטות או"ם, וזה יתנקם בנו מאוד בארץ ומחוצה לה בכל מיני עניינים שאין לשער מראש אופיים ותוצאותיהם.

בשלב זה התנהל דיון נרחב בהשתתפות רוב השרים. השרה מאירסון טענה שיש לעמוד על עיקרון הפיקוח על המקומות הקדושים ללא הסכמה למסירת שטח כלשהו. רוה"מ ב"ג טען שגארו הוא איש פרטי ולכן אין לו זכות לפנות אל ישראל שהיא מדינה, וכן שלל את רעיונות ה"אנקלווה" וה"אקסטריטוריאליות"; על ישראל לעמוד על עיקרון הפיקוח על המקומות הקדושים, אך טרם הגיעה השעה לעסוק בפרטים. השר שפירא המליץ על מאמץ הסברה מול הוותיקן. השר שטרית הביע דעתו כי ראש ממשלת מצרים נחאס פחה מושפע ע"י המופתי, ומאחר שהערבים מסרבים לשבת יחד עם ישראל לדיונים על שלום, על ישראל להכריז כי למרות הודעתה על הסכמתה להחזיר מספר פליטים, תסרב להכניסם.

השר מ. שרת: **קודם כל, אדבר על העניין האחרון שעליו דיבר מר שטרית – על [איחוד] המשפחות [של פליטים].**

אל"ף, שיהיה ברור: כאשר הודענו שמוכנים אנו לאחד משפחות הודענו זאת ללא כל תנאי וללא קשר עם שום דבר. בי"ת, החזרנו כבר נשים וילדים אלה. יש עכשיו רק שאריות. גימ"ל, זה נוגע לעזאם פחה ולפארוק ולנחאס ולכל השאר הרבה פחות מאשר לך. בטוח אני, שבתור אדם נוגע הדבר לך יותר מאשר להם. אלי הביתה באה מביתה מסתננת ערביה עם תינוק, ושמעתי מפיה סיפור. היא אלמנה וסידרתי לה זכות ישיבה. בכל אופן, דבר זה נוגע לנו הרבה יותר מאשר להם, ואין מה לדבר על עניין המשפחות.

קודם כל, הייתי רוצה לסלק עניין בואסנז'ה, שהחברים כמעט לא דיברו עליו. אומר כיצד מבין אני את רוח הדיבורים כאן. קודם כל, איננו עונים היום בחיוב על הצעה זו. איננו נותנים עדיין תשובה שלילית מוחלטת שמא יהיה הדבר קשור בעבר־הירדן, ואיננו רוצים לחסום בפנינו דרך, אך [אנו] אומרים לו שלגבי מדינות ערביות עמדתנו לא נשתנתה. רוצים אנו לראות התפתחות העניינים בנוגע לעבר־הירדן, ועדיין אין זו תשובה שלילית.

בנוגע לעניין גארו. בעצמי הצעתי שנענה בשלילה על הצעה זו, אבל גארו אינו איש פרטי. הוא פונקציונר של האומות המאוחדות. הוא יושב ראש של אחד המוסדות העיקריים של או"ם [מועצת הנאמנות]. אחרי מועצת הביטחון זה המוסד העיקרי.

שנית, במקרה זה מועצת הנאמנות נתנה הוראה ליושב ראש לבקש משתי הממשלות את שיתוף פעולתן, אך לא גזרה על זאת. הוא נוקט דרך זו. אפשר לומר שלאתונה לא נלך, אבל לא נוכל להגיד לו שהוא איש פרטי ואין הוא יכול לקרוא ממשלה אליו – (רוה"מ ד. בן־גוריון: סמכות כזאת אין לו) – הוא יכול להציע לממשלה דבר זה. הוא לא איש פרטי, כי הוטל עליו תפקיד מטעם או"ם. הוא פונה לממשלות ואומר שנתבקש לפנות ולבקש שיתוף פעולתנו. הוא מציע לשלוח אליו בא כוחנו כדי לדון על עניינים אלה.

אני מקבל עכשיו את ההצעה, שקודם כל נעשה מאמץ לתפוס אותו ולשכנעו שלא ייסע לאתונה. יכול להיות שהוא רוצה לנסוע לראות את עתיקותיה, וזאת יוכל לעשות כאיש פרטי. אם, בכל זאת, לא ימצאו אותו, או שיעמוד על כך שאינו יכול לסגת מהצעתו, נבקש ממואיסיס[14] שייגש אליו ונכתיב לו כל הנאום שעליו לנאום בפניו, והוא יעשה זאת בצרפתית טובה ובדיוק. זה בנוגע לגארו.

עכשיו לעיקר השאלה של עמדתנו בעניין ירושלים. אילו היו אומרים חברים, שעלינו להסתפק רק בשלילה ולא מחוייבים אנו להציע הצעות – "את זאת מציעים אתם ואת זאת שוללים אנו" – אזי היה איזה היגיון בדבר. אך חברים לא אומרים זאת. הם עוברים לחיוב ואומרים שהחיוב זה פיקוח. אני אומר, שלדעתי חיוב זה אינו מספיק. אם חושבים אנו שניחא לנו במשבר זה, ויש סיכוי עכשיו להשפיע מה שלא הצליחו קודם, זה דבר אחר. אבל לא ניחא לנו במשבר זה, אלא להיפך.

בי"ת, אין לנו כל סיכוי להשפיע. אני נגד זה שנשלח את הרב [הראשי] הרצוג לוותיקן. אני נגד זה שנשלח איזה שליח־שהוא לוותיקן. יש לנו עצות מכל הצדדים לא לעשות זאת. הוותיקן יראה בזאת כניעה ויתעקש על עמדתו. יש לנו קשר אתו כל הזמן, ועם ראשי העדה הקתולית. דרך אגב, הבישוף חכים[15] אומר שהוא שנתיים במדינה זו ולא זכה לראות פני ראש הממשלה. לכן, בהזדמנות צריך לקבלו, כי השפעתו בוותיקן לא נגדנו. אינני מתנגד לקשר עם הוותיקן, אלא רק [קשר] בלתי אמצעי, ושאי אפשר יהיה לומר שרצים אנו אחר הוותיקן. אני יודע איך האפיפיור יקבל את הרב הראשי שלנו: או שהוא לא יקבל אותו בכלל, או שאם יהיה כנה יאמר לו שבשום פנים ואופן לא יקבל עמדה זו.

אך יש ממשלות שהן בדרך כלל ריאליסטיות וענייניהן מתנהלים לא על ידי אנשי דת. אנשים אלה אינם מעוניינים בסכסוך ומשבר זה. עם זאת, מוכרחים הם להביא בחשבון את גורם הוותיקן כגורם מאוד ריאלי בעניין זה. אם הם באים ואומרים לוותיקן שמציעים אנו דבר ריאלי מאוד ושואלים מה עמדתו, אזי נוצר לחץ על הוותיקן. אם מדברים אנו על פיקוח, הם לא ילכו לוותיקן, האפיפיור

---

14 א. מואיסיס, יהודי אתונאי, קונסול כבוד של ישראל ביוון.

15 ארכיבישוף יווני־קתולי ג'ורג' חכים. מנהיג העדה היוונית־קתולית בצפון א"י.

לא יכול בשום פנים ואופן להסכים שמקומות אשר נתקדשו בדמו של ישו יהיו תחת שלטון ישראל. אם יכולים אנו להציע דבר הפותר בעיה זו – הם ידברו עם הוותיקן. אם לאו – לא ידברו עם הוותיקן. כך ינהגו אם יהיו כנים כלפינו. אם לא יהיו כנים – יניעו ראש ולא יעשו כלום ובהצבעה יהיו עם הוותיקן.

מתעוררות כאן שתי שאלות מבחינה טכנית: אל"ף, מה אומרים אנו בתזכיר. בי"ת, מה התדריך שנותנים אנו לאנשינו במקומות [בבירות השונות]. הם צריכים לשוחח ולהכשיר את העצרת הבאה. שולחים אנו איש או אנשים לארצות הלטיניות לקראת העצרת. כאשר הוא בא שם לדבר – הוא לא יכול להסתפק במה שאמרנו עד עתה. הוא לא עושה זאת כדי לצאת ידי חובה. עניין זה כולו בדמנו הוא. ישנה כאן אחריות עצומה. במשרד החוץ נעשה מאמץ עצום לקראת העצרת, והשאלה היא אם יש איזה סיכויים, בתנאים ש[אנו] מציעים, להשיג את מטרתנו. אם לאו – אל נפתח בפעולה זו. אין טעם לשלוח איש לדבר כאשר אין סיכוי לשנות משהו במצב הקיים. השאלה היא אם אפשר להזיז משהו.

הגב' גולדה מאירסון אומרת שנציע פיקוח ולא יותר. על זאת דיברנו כבר עשר פעמים ואולי עשרים פעם. אין צורך לשלוח איש בשביל לומר זאת. הם כולם יודעים את הדברים ומצביעים כפי שמצביעים, מר בן־גוריון אומר, שנציע קודם כל [פיקוח על] מקומות קדושים ולא "קורפוס ספרטום". אם כן, לא יכולה להיות התחלה של שיחה. התשובה יכולה להיות שמסכימים לזאת, אך ישאלו כיצר להסדיר את הדבר. על זאת מציע מר בן־גוריון לענות שאיננו יודעים. אינך יכול להגיד שאינך יודע, כי אז מוטב לומר רק פיקוח ולא עוד. אם אתה מציג איזו אפשרות [של פתרון] – צריך אתה להגיד מה האפשרות, כי אחרת אינך כנה בשיחה, אין לך כל סיכוי להשפיע וחבל על הכסף שאתה מוציא. אני דורש ממר קפלן מאה אלף לירות למערכה זו. יש דברים שמותר בין כה וכה לעשותם, כגון סרט על ירושלים והסברה, אך לשלוח איש לבירות לא יהיה כדאי אם לא נהיה מוכנים לפתח שיחה על עניין זה ואיזו אפשרות. מוכרחה להיות סמכות לנהל משא ומתן על יסוד זה. אני חושב שגם בתזכיר צריך להיזכר עניין האקסטריטוריאליות. צריך להציג את הדבר ולזרוק אותו על השולחן. אחרת איני רואה איזה כלי נשק צריך להפעיל בעניין זה. אני מנהל את הדבר ויודע איזה רושם עושים הדברים. אם אני אומר, שבשבילי הפרינציפ מקומות קדושים – זה בסדר גמור. הצענו פיקוח על המקומות הקדושים והם לא קיבלו, או הרוב לא קיבל זאת, אז מוכרחים לקיים סידור אחר, אבל אך ורק במקומות הקדושים. האיש שאתו ישוחחו ישאל מיד איזה סידור אחר מציעים אנו. על זאת מציע אתה לענות שאינך יודע. האם כוונתך שיציעו הם הצעות? אם אתה אומר, שעל ידי סידור אחר יימצא פתרון לבעיה, עליך לומר לאיזה סידור מוכן אתה. אם לא תאמר זאת, הנך משתמט.

ראש הממשלה ד. בן־גוריון: אני מוכרח להעיר הערה אחת, וזה עניין חמור. יש היגיון בדברי מר שרת. כאשר מדברים צריך לדבר, אבל לא קובעים מדיניות חיצונית על פי צורך של ארגומנטציה, אלא לגופה. איננו יכולים להגיד עכשיו שום דבר נוסף על מה שאמרנו בזמנו, כל זמן שלא הוכרע הפרינציפ בקשר לירושלים והמקומות הקדושים. לשוחח אפשר על הכל. אתה יכול להגיד לו שמוכנים אנו לעשות כל מיני סידורים. אם יתקבל הפרינציפ היחיד שהוא מוצדק, עניין המקומות הקדושים, הוא ישאל לאיזה סידורים מתכוונים אנו, ותשובתנו תהיה שיכולים הם להציע הצעות והן תובאנה לממשלה. אנו לא יכולים להציע שום דבר. אנו עומדים על הפרינציפ של מקומות קדושים. על זאת הויכוח, ואיננו מוכרחים להציע הצעות בקשר למקומות הקדושים.

הם אומרים שמדובר על עניין ירושלים וכל הסביבה והיישוב הנמצא בה, ודורשים שיהיה פרלמנט מיוחד של נוצרים, מוסלמים ויהודים באזור זה. לכן עומדים אנו במערכה זו והיא המערכה הפוליטית, ולא השיחה. נניח שאיננו יכולים להסביר עמדתנו. נאמר להם שהעניין בינינו וביניהם הוא בנוגע לויכוח זה בנוגע למקומות הקדושים – כל סידור שתציעו נדון בו מתוך רצון טוב. אם תציעו הצעת סידור של אקסטריטוריאליות – נדון בזאת. אם תציעו "אנקלווה" – נדון גם על זאת. אך אנו מציעים שכל זה יחול על מקומות קדושים בלבד.

אין להגזים מדי בחשיבותה של שיחה. איני קובע כאן מה ידברו האנשים. הם ידברו לפי מצב העניינים. כאן מדברים אנו על הדבר שאומרת הממשלה להציע. מבין אני את מר שרת, אבל הוא חבר הממשלה ולא רק מנהל משרד החוץ. הצורך שתהיה הקלה בשיחות זה עדיין אינו קובע קו פעולתנו – (השר מ. שרת: אני רוצה להשפיע במערכה) – המערכה בינינו וביניהם אינה על ירושלים, אלא על המקומות הקדושים. אם נוותר בעניין זה על הפרינציפ – מפסידים אנו הרבה מאוד, כי אז זנזו מעמדה ושוב אין גבול לנסיגה. אנו מקימים נגדנו את עבדאללה על ידי כך. לפי שעה יכול להיות הפסימיזם של מר רוזן מוצדק. אינני בטוח שאנגליה עומדת מאחורי עבדאללה, והוא לא יעיז לעשות צעד אם אין עומדים מאחוריו. אין צורך לעשות שום דבר נגדו, והסכסוך בינינו ועבדאללה לא פחות חשוב מהסכסוך בינינו ואו"ם בעניין זה. או"ם לא יכריז עלינו מלחמה בעניין זה, והערבים עלולים לעשות זאת. איני מתנגד לכך שבא כוחנו, אשר ינהל שיחות עם נציגי הממשלות, יביא לידי כך שהם יציעו הצעות, אך ממשלת ישראל לא מציעה שום דבר, אני לא אצביע בעד זה שנציג שלנו יעשה את הדבר בשם הממשלה.

השר מ. שרת: עלי לומר דבר אחד למר בן־גוריון: אני לא מבין אותך. בשנת 1947 היית נגד זה שנעשה אפילו מערכה על ירושלים[16] בלייק סכסס. נתקבלה החלטה שהצעתי, שנעשה את המערכה ועשינו אותה. עכשיו אתה מסרב שאנו נזרוק לוויכוח את האפשרות הזאת להיחלץ מהמצר הנורא שנכנסנו לתוכו. אני לא מבין זאת. זה לא עניין של אופן ויכוח, אלא תוכנו של ויכוח.

אך עתה מציע אני, שבתשובתנו בכתב על תקנון מועצת הנאמנות תיכלל כל השלילה שלנו להסדר זה, ההסברה וכך הלאה, וננקוט את הנוסחה של מר בן־גוריון ונאמר שעומדים אנו על עיקרון המקומות הקדושים שקבענו לנו. לגבי מקומות קדושים, בתור שכאלה, מוכנים אנו לכל סידור מעשי מתקבל על הדעת, אבל בתנאי שיהיה מדובר על מקומות קדושים בלבד. את זאת ננסח בכתב.

בי״ת, שיירשם הדבר אם אין ערעור: משרד החוץ ייתן הוראה לשליחיו באשר הם לברר בשיחות אפשרות של פתרון השאלה על יד אקסטריטוריה של המקומות הקדושים. יכול אני להוסיף: ״מבלי לחייב את הממשלה״.

עלי להוסיף עוד דבר קטן וזה בתורת חוב אישי. אני חושב שחייבים אנו הוקרה מלאה למר אבא אבן על המערכה שעשה. הוא עשה מאמץ מזהיר בנאומיו, הוא הגיע לשיאים חדשים בהצגת עיקר העניין ומבחינה ריטורית. הוא עזב את אשתו מיד אחרי הלידה, והיא אישה חלושה מאוד, ועשה הכל למען העניין. אני רוצה להביע לו תודה והוקרה בשם הממשלה.

16 נגד בינאום העיר על פי תוכנית החלוקה של ועדת אונסקו״פ.

או"ם והמקומות הקדושים בירושלים

שר החוץ מ. שרת: מטרת ההתייעצות היא תכנון שלבי המערכה על ירושלים מעתה ועד העצרת. השלבים הם: אל"ף, מעתה ועד לכנס מועצת הנאמנות בניו־יורק. בי"ת, כנס מועצת הנאמנות עצמו. גימ"ל, מסיומו של הכנס ועד לעצרת הכללית. דל"ת, העצרת עצמה. ראשית, חייבים אנו להשיב רישמית ובכתב למועצת הנאמנות על החלטתה בקשר לתקנון ירושלים. התשובה צריכה להיות מורכבת משני חלקים: אל"ף, ניתוח התקנון ושלילתו תוך הסברה על חוסר האפשרות לבצעו וכולי. בי"ת, עלינו להגיש הצעות מעשיות חיוביות.

אשר לחלקו הראשון [של התקנון] אין הוא מעורר בעיות מדיניות. אלה מתעוררות לגבי החלק השני. שאלת הקו החיובי נדונה בישיבת הממשלה, אשר החליטה: אנו נבחין בין מה שנאמר בכתב במסמך רישמי לבין הוראות וסמכות אשר יינתנו לנציגינו בניהול משא־ומתן בעל־פה בשאלת ירושלים. אנו דוחים את העיקרון שהעניין והזכות שיש לאו"ם משתרעים על פני העיר ירושלים כולה. העיקרון שאנו מקבלים הוא כי המקומות הקדושים מהווים בהחלט נכס בינלאומי. הצענו בזמנו לפתור את הבעיה על דרך הפיקוח [של או"ם], אך אם לא יתקבל פתרון זה נהא מוכנים לכל פתרון אחר החל על המקומות הקדושים. כל זה ייאמר בכתב, אולם בעל־פה ובשיחות ניתנת לנציגינו האפשרות לבירור פתרונות על בסיס האקסטריטוריאליזציה של המקומות הקדושים.[2]

אני מציע כי תוקם ועדה לבירור הגדרתם וקביעתם של המקומות הקדושים. בבירור תוכנית הפעולה ברור כי יהיה צורך בפעולת הסברה ענפה. השאלה היא אם נחבר תזכיר כללי ומיוחד בשאלה זו או שנסתפק כבסיס לפעולת הסברתנו במכתבנו למועצת הנאמנות. אני מפקפק אם מבחינת הזמן העומד לרשותנו נספיק לחבר כעת תזכיר מיוחד. לפיכך אני מציע שנסתפק באפשרות השנייה וכן נדפיס חוברת שתכיל את נאומיו של אבן בבעיה זו. יש להפעיל מיד את ויידנפלד[3] להגשמת המשימה שהוטלה עליו לתכנון הסברה באמצעות מאמרים, תצלומים, פילם מיוחד, שידורי רדיו, הדפסת מפה מפורטת של ירושלים.

---

1 מתוך תקציר הפרוטוקול, *תלחמ"י 5*, עמ' 280–281. נוכחים: שר החוץ, המנהל הכללי, המזכיר הכללי, ליאו כהן, ראובן שילוח, גדעון רפאל, משה טוב, טדי קולק, יעקב הרצוג, שבתאי רוזן, א. דרפקין, דר' גורדון, ש. אלישיב, ג. אבנר, ש. דיבון, י. שמעוני, מ. קומיי.

2 לפרוט החלטות הממשלה, ר' גם מברק מ"ש אל אבן 16.4.1950, *תלחמ"י 5*, עמ' 268.

3 ארתור ג'ורג' ויידנפלד. עורך ומו"ל יהודי בריטי. שימש יועץ לחיים וייצמן נשיא ישראל. עמד מטעם משרד החוץ בראש מבצע יחסי ציבור ופרסום על ירושלים.

הלחץ בנושא הפליטים מתחדש

סעיף ו׳: סקירה

השר מ. שרת: יש לי שלושה סעיפים. ראשית, החברים ודאי קראו בעיתונים, שלפי הידיעות מחר עומד המלך עבדאללה להכריז על סיפוח החלק המערבי של ארץ־ישראל לממלכה הירדנית ההאשמית. אני סבור שמוטב לנו לא לעבור בשתיקה על זאת. אני מציע שתינתן סמכות למשרד החוץ להגיב תגובה מדויקת, לומר שהאקט הזה אינו מחייב אותנו. שביתת הנשק בעינה עומדת, כמובן, ואנו שומרים עליה, אבל אין היא מחייבת הסכמתנו לסידורים מדיניים – (רוה״מ ד. בן־גוריון: אני חושב שדבר זה ברור ואין חדש בעמדה זו) – מדוע עלינו לעשות זאת? יש חשבון היסטורי וזה לוחץ עליו קצת לגבי השלום.

ההצעה התקבלה.

השר מ. שרת: נתקבלו עוד תשובה או שתיים שליליות מחברי מועצת הנאמנות בעניין הזמנתנו, אבל נתקבלה תשובה חיובית מאת היושב ראש [גארו]. קודם כל, היושב ראש של מועצת הנאמנות ביטל נסיעתו לאתונה וכל עניין אתונה בטל על ידי כך, אך הוא הביע הסכמתו להיענות להזמנתנו ולבוא לראות את ירושלים בתאריך 24–25 בחודש זה. כמובן שאישרתי ואמרתי אדרבה, אבל דאגתי שיוסבר לו ברומא על ידי הצירות שלנו, שהכוונה אינה למשא ומתן אלא שיראה בעצמו את ירושלים, ובמידה שיש לנו מה לומר על ההחלטות של מועצת הנאמנות לא נהיה מוכנים לומר זאת בתאריך זה, כי אנו מחכים להתייעצויות שונות ביוני.

רציתי למסור לו דבר שנסתכם, וקרוב לוודאי שאצטרך להעמיד זאת לדיון בשבוע הבא – זו התפתחות העניינים בחזית אחרת של או״ם הנוגעת לנו. זה עניין ועדת הפיוס. ברור שהערבים החליטו על תכסיס מסוים והוא להיענות להצעה החדשה של ועדת הפיוס ולנקוט עמדה תכסיסית מכוונת להבאיש אותנו בעיני דעת הקהל העולמית ולהצדיק אותם. העובדה שהם עכשיו מסכימים למשא ומתן, ושאנחנו נסרב או נתנה תנאים, תיצור רושם שבנו תלוי הקולר של עיכוב השלום. לא ברור לי בדיוק מה המסקנה שלהם כלפי ועדת הפיוס, כי לא קיבלנו הודעה

1 מתוך הפרוטוקול, סעיף ו׳.

מוועדת הפיוס. בואסנז'ה הבטיח לי שיודיע לי מז'נווה מה אמרו לו בקהיר, והדבר לא נתקבל. אני מחכה לזאת יום יום ועד אז מעכב תגובתי על ההצהרות שלהם. אך לפי העיתונות ראיתם מה נתפרסם ותגובת משרד החוץ על כך.

יש שתי גירסות, אחת מדויקת, שכל מה שהם הציעו הוא שעניין הפליטים יעמוד ראשון על סדר היום. יש גירסה מרחיקת לכת, שהתנו שמראש נתחייב למלא אחרי החלטת העצרת בשנת 1948 לגבי הפליטים, החלטה המחייבת אותנו לקבל לישראל חזרה כל פליט ערבי הרוצה בכך ומצהיר על נכונותו לחיות אתנו בשלום. אנו הודענו כמה פעמים, וחזרנו והודענו, שלא קיבלנו עלינו למלא אחרי החלטה זו, אבל ביחס להצעה שעניין הפליטים יעמוד על סדר היום – לזאת הסכמנו פעם, אלא אם בזאת יצטמצם העניין – אסרב לכך.

בכל אופן, יש צדדים אחרים לדבר שמכבידים ולא נוכל לדעתי להסכים להם, וזה שהוועדה [הפיוס] תתחיל לקחת את היוזמה לידיה, תתחיל להציע הצעות לשני הצדדים. לזאת לא נוכל להסכים. זאת אומר אני לתיאור הרקע ולא להסקת מסקנות, כי נצטרך לדון על מסקנות לאחר שיהיו בידינו המסמכים שאינם עדיין. בכל אופן, אני חושש מאוד שמתחילה עכשיו פרשה חדשה של סיבוכים בשבילנו. לא מן הנמנע, שיתחדש הלחץ האמריקני עלינו בשאלת הפליטים. לא מן הנמנע שכל זה, מצד הערבים, הכנה לעצרת הקרובה ולהרחבת הפרץ בינינו והעצרת, שלא רק עניין ירושלים יהיה שם במחלוקת אלא עניין הפליטים, כי גם כאן אפשר להציג אותנו כממרים את פי העצרת וכל זאת יש לדעתי לראות כחלק מההכנה לסיבוב [צבאי] שני. אני לא חושב שמנוי וגמור אתם להביא ל"סיבוב שני", אבל צריך להביא זאת בחשבון, שהם רוצים להביא לרקע שיותר נוח יהיה להם בו להתקיף אותנו לאחר שהמרינו פי או"ם שתיים ושלוש פעמים.

יש ידיעות מאמריקה, שכאילו מעידות על כך שמצרים אין פניה למלחמה והיא מחפשת דרך לשלום, אבל רוצה להציל את בסיסיה ולכן מתנה תנאים אלה. יש מדברים על לבנו שאל נפחד ומבינים שעניין הפליטים לא יכול להסתדר על ידי החזרה המונית, אבל הם מוכרחים לעמוד על זאת כלפי דעת הקהל העולמית וכן הלאה. אנחנו לא שותפים להנחות אלה וחושבים שאין שום שינוי לבבות, אלא תכסיס. אין פניהם עדיין לשלום והם רוצים רק לפגוע במעמדנו והולכים בדרך זו לגבי ירושלים וגם בעניינים אחרים.

זאת רציתי בינתיים למסור לחברים ולשתף אותם בדעתי זו, אבל בפירוש אינני מסכם ומציע מסקנות, כי נצטרך לחזור לזאת בשבוע הבא. רציתי שהחברים ידעו את הלך הרוח שרואה אני, כיצד הוא הולך ומסתדר – (השר פ. רוזן: על מה דנו בוועדת הביטחון של הכנסת? ראיתי בעיתון שהיא התכנסה) – היא התכנסה

בלעדי – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: אני מניח שזה היה בעניין המוקש בדרום.[2] בישיבה זו השתתפו כנראה באי כוח המטכ"ל) – **שלוש הישיבות האחרונות של ועדת החוץ והביטחון, שבהן השתתפתי לפני הפגרה, הובאו לידי פרסום בכל העיתונות. דבר זה קרה בשלוש ישיבות רצופות. פעם אחת פורסם תוכן הישיבה ב"חרות",[3] פעם שנייה ב"הבוקר",[4] פעם שלישית ב"על המשמר".[5] אחרי כל מקרה כזה היו ניתנות אזהרות ובפעם האחרונה נתפרסם ב"על המשמר" דין וחשבון מלא מהרצאתי, אלא לא נאמר שדברים אלה נמסרו בוועדת החוץ והביטחון. לאחר זאת כתבתי מכתב ליושב ראש ועדת הביטחון בו הודעתי שלא אשתתף יותר בישיבות ועדת החוץ והביטחון, לא אמסור ידיעות אלא אביא את הדבר בפני הממשלה, ועד אשר יהיה בירור בממשלה בשאלה זו לא אשתתף בישיבות. זה המצב עתה** – (השר מ. שפירא: ברצוני להציע שנשמע בישיבה הקרובה סקירה על העניינים הצבאיים) – **אני חושב שאצטרך להעסיק את הישיבה הבאה בסקירה מדינית רחבה ומפורטת יותר** – (השר מ. שפירא: יש שמועות שהמוקש שהתפוצץ על יד נירים הושם כתגובה על מעשה שנעשה מצד צבאותינו) – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: אמסור על זאת מיד) – (השר הרב י. מ. לוין: בענין עבדאללה חושב אני שאי־אפשר לרדת לסוף דעתם של הערבים. הם רמאים וחושב אני שמר שרת צריך להיות זהיר בעניין זה) – (השר פ. רוזן: האם שר החוץ חושב להביא בפני הממשלה הצעה בקשר למינוי ציר בלונדון?) – **בזמן האחרון נתפתח נוהג למינוי צירים בלי הבאת הדבר לממשלה. יכולים החברים להביע מישאלה בעניין זה, ובהתאם לכך אביא זאת. ברור שהמינוי לא יהיה בצורת הודעת הממשלה, אלא יפורסם על ידי דובר משרד החוץ.**

---

2 ב־30.3.1950 עלתה מכונית צבאית על מוקש בקרבת קיבוץ נירים, וחמשת נוסעיה נהרגו ביריות שנורו ממארב לאחר ההתפוצצות.

3 "חרות", יומון תנועת ה"חרות".

4 "הבוקר", יומון "הציונים הכלליים".

5 "על המשמר", יומון מפ"ם.

מדינת ישראל מול מזרח ומערב

משה שרת: שלוש הערות מוקדמות. ראשית, לא פיללתי לקהל כה גדול. איני מתנגד לכך, חלילה, אבל אני פשוט קובע את העובדה הפסיכולוגית שלא התכוננתי לדבר בפני קהל כה רב, והדבר מחייב להזהרה מסוימת. כל מה שאני אומר כאן איננו לפרסום. אין זאת אומרת שאני אספר סודות. אינני יודע אם יש לי בכלל סודות, אלא זאת אומרת שאי־אפשר אחר כך לומר בעיתונות שאני אמרתי כך וכך, נקודותיים ומרכאות, ואחר כך להתווכח אתי על זה. במידה שאומַר דברים שאמרתי הרבה פעמים גם בפומבי אפשר להתווכח על זה. אבל אני אומַר גם דברים פנימיים שאינני אומר בפומבי כרגיל, ואני סומך על נאמנותם של החברים, והאמון שלי הוא שהם לא יקלו ראש בזה. כי אינני סתם מומחה או סתם ידען, אלא אני גם ממלא תפקיד בשם הממשלה. אם החברים לא ינהגו כן הרי זה יכול לסבך אותי או את מדינת ישראל בעניין זה.

הערה שנייה. במידה שהיתה כוננות לשמוע כאן הרצאה מקפת על מדיניות החוץ של מדינת ישראל, הרי הנושא שקבעתי לעצמי אולי יגרור אכזבה מסוימת באשר הוא יותר צר. אני מדבר על מדינת ישראל במזרח ובמערב. השאלה הזאת איננה ממצה את כל בעיות מדיניות החוץ של מדינת ישראל, אם כי היא אולי מקיפה את מרבית השטח – על כל פנים את עיקר השטח הזה.

מדוע בחרתי בזה? כי אחרת הייתי מתפשט יותר מדי וספק אם היינו תוך פגישה אחת מגיעים, במידה שאפשר בכלל להגיע, לידי בירור העניין קצת לעומקו. יש לי סיכוי, אולי בשאלה זו על כל פנים, להסביר בדיוק את דעתי וגם לתת אפשרות לחברים להקשות ולהשיג עלי וגם לתת לי לענות.

הערה שלישית. אינני יודע באיזה כיוון מתנהלות בכלל שיחות בסמינר זה, ואין לי אפשרות להסתגל אליו. אני רוצה לומר דברים ברורים. אני אדבר על שאלות שנויות במחלוקת ואדבר כאחד השותפים למחלוקת. לא אקח על עצמי ולא אעשה מאמץ מלאכותי למצות משהו משותף לכל חלקי ציבורנו ומשהו שמחוץ לגדר ויכוח. אני חושב שלא יהיה ערך לגמרי להצגה כזאת של השאלה מצדי. אינני רוצה ללכת בדרך של התחמקות אינטלקטואלית מאיזה סבך־שהוא, קושי, או איזו ריב־שהוא. בשאלה הזאת אני איש ריב.

אני חושב שהריב הזה כפוי עלי – שלא אני קראתי לו. כאשר אני אומר "אני", הנני מתכוון להלך רוח ואסכולה ידועה במדיניות שלנו. ואני אדבר על הדברים

1 מתוך הפרוטוקול. הסמינר התקיים בקיבוץ אפעל. המשתתפים היו רובם ככולם פעילי מפ"ם.

האלה בכל הגילוי והפשטות. ארצה פה את מישנת משרד החוץ שהיא מישנת הממשלה וזרם ידוע במדינה. זה נתון בהחלט לוויכוח ולהשגה. אבל אני אציג את שיקול הדעת הזה כמו שהוא.

במידה שהסמינר מכוון לבירור קצת עיוני, בכיוון אקדמי של העניינים, אינני רואה כל סתירה בין הצגה כזאת של השאלה ובין בירור אקדמי. אני חושב שרק בדרך זו אפשר להגיע, על ידי עיון, למסקנות שהן כדאיות, שהן כתוצאה של התנגשות דעות וכתוצאה של בירור חריף ונוקב. רק להכרה המתגבשת כתוצאה מבירור שכזה ויכוח כזה יש ערך בכלל לאדם ולחיי המחשבה לעתיד.

אני רוצה גם להסתמך על תקדימים. הייתי תלמיד אוניברסיטה, תלמיד אוניברסיטה אנגלית,[2] ובבית הספר הזה היו אנשים בעלי זרמים שונים והם הרצו בשאלות כלכליות, חברתיות ומדיניות. זאת לא שאלה של [נשק ה]אטום, שלכאורה העולם כולו יכול להגיע לגישה משותפת ואינו מגיע אליה. כי יש גישה האומרת שמדע הוא מעל לגישה מפלגתית, ויש גישה האומרת שהוא מוכרח להיות מודבר לגישה מפלגתית, כל שכן שעניינים אלה של החברה והכלכלה, שזה צירוף של גישות שונות, וממילא הדבר הוא נושא של מחלוקת. היה משונה אילולי היה זה נושא של מחלוקת, כי אז היה פירושו של דבר שאנשים חיים באותו אופן ואז היו החיים משעממים ביותר.

כאשר שמענו הרצאות מפי מורים, הרי לפי הרצאה אחת או שתיים אפשר היה לדעת לאן פניו של המרצה מועדות. והם גם לא היו מכחישים את זה. אחד מהם בייחוד, זה שהלך לעולמו רק לפני שבועות ספורים – הרולד לסקי[3] – היה תמיד איש מפלגה, איש ריב ומדון. יתר על כן, כאשר היה מרצה על תולדות הדעות המדיניות והיה מתחיל מהמאה ה־16, ה־17 וה־18, היה מביא על כל צעד ושעל דוגמאות מענייני היום, ממה שקרה אתמול, ממחלוקת שישנה בין מדינה זו או אחרת, או ממחלוקת שיש בתוך המדינה, מאיזה סכסוך, שביתה, שערוריה ציבורית או מאיזה ויכוח חריף בפרלמנט, והיה – לאור הוויכוחים של זמננו – מלבן שאלות עקרוניות במחשבה האנושית.

אלו הן שלוש ההקדמות שרציתי להקדים.

אני פטור להתחיל מהסברת הרקע מה זה "מזרח" ו"מערב". אני מניח שעל זה דובר, ואם לא דובר אז צריכים אחרים לדבר על זה. אני לוקח את הדבר הזה

---

2 London School of Economics.

3 הרולד לסקי (1893–1950). הוגה דעות ואיש ציבור יהודי בריטי. פרופסור למדע המדינה. מראשי ה"לייבור". מן האינטלקטואלים השמאליים הבולטים באנגליה במשך למעלה מדור. הורה ב"לונדון סקול אוף אקונומיקס", שם היה מ"ש תלמידו בשנות העשרים (ר' שרת/ימי לונדון א, עמ' 121 הע' 6).

כנתון – שהעולם שאנחנו נתונים בו מפולג בין שתי השקפות עולם, מפולג בין שתי שיטות מדיניות וחברתיות, מפולג בין גושים המאורגנים זה לשיטה זאת וזה לשיטה אחרת. על גופה של המחלוקת עוד אעמוד בהמשך דברי, אבל אינני רוצה להתחיל מניתוח המחלוקת הזאת. אני מקבל את זה כנתון.

עובדה היא, שמדינת ישראל באה לעולם בפינה מסוימת של העולם. הפינה הזאת קובעת. היא באה לעולם בתקופה מסוימת בהיסטוריה. זאת אומרת, בתקופה שחל בה הפילוג הזה. ושלישית, היא באה לעולם עמוסה משימות מסוימות, לא כסתם מדינה כי אם עמוסה משימות שרק הן חוללו אותה ולשם מילויין היא קמה. והשאלה היא איזו דרך היא תבור לעצמה בתוך העולם המפולג והמסוכסך הזה. ראשית, כדי לשמור על קיומה. שנית, כדי למלא את המשימות, להגשים את הייעוד ההיסטורי שלה על פני הרקע הזה שהיא נקלעה לתוכו ושאין בידיה לשנותו בקפיצה.

הדרך הנגזרת עליה, לפי הכרתי, היא לא דרך שהיא חופשית לבחור בה וחופשית לבחור גם בדרך אחרת – על כל פנים בתקופה הזאת – אלא היא דרך של אי־הזדהות עם גוש עולמי אחד נגד משנהו. אומנם זאת הגדרה יותר ארוכה מאשר מילה אחת "ניטרליות", אבל אני סבור שאי־אפשר להגדיר את העניין במידת דיוק אפשרי. אם אנו מפשטים את זה על ידי המילה "ניטרליות", אני חושב שהגדרה זאת עלולה להטעות באשר אני אנסה להוכיח בהמשך דברי שישנם עניינים, והם חשובים מאוד והם יורדים לשורשי חיינו, שלגבי דידם איננו ניטרליים ואיננו יכולים להיות ניטרליים.

אבל אני אומר: "אי־הזדהות עם גוש אחד נגד מישנהו" אין זאת אומרת סתם אי־הזדהות. יכולה להיות הזדהות, אבל לא הזדהות נגד הצד שכנגד. זוהי הגדרה צרה. יכול להיות שיש הגדרות יותר צרות ממנה. אבל יכולות להיות הגדרות יותר רחבות, ולפי דעתי הגדרות יותר רחבות מזו עלולות להטעות. כי אפשר לבוא אחר כך להקשות ולגלות סתירות: "אתה אמרת 'ניטרליות' ובעניין זה אתה לא ניטרלי!" בכדי לא להסתבך בסתירות כאלו מוטב לנקוט הגדרה צרה. ואם יבוא מישהו ויגיד לנו: "אתם כן מזדהים" – אין זאת אומרת שהוא לא צודק. על כל פנים, באופן כללי אני חושב הגדרה זו להגדרה פחות או יותר מדויקת.

מדוע אנחנו מוכרחים לנקוט בעמדה כזאת? ראשית, מפני שאנחנו מעוניינים בשלום. כמובן, הכל מעוניינים בשלום. אין אדם שלא יאמר שאינו מעוניין בשלום. שום מדינה לא תצהיר שהיא לא מעוניינת בשלום. אבל מתחילה מחלוקת כיצד לשמור על השלום ואפשר להיכנס למלחמה בגלל מחלוקת זו.

אינני עומד על הצד הזה, שבני אדם בטבעם הם שוחרי שלום אם אינם רוצים למות. אמהות יולדות ילדים על מנת שיחיו. זאת אני מקבל כנתון – שבכלל

אנחנו לא שואפי דמים ולא שואפי הרס, שאין חזוננו, כאנשים, לגבי כדור הארץ הזה שיהיה תמיד עקוב מדם. אני מקבל זאת כנתון ואין זה טעון הסברה והוכחה.

אבל אני מדבר על זה מדוע המדינה הזאת, בתקופה הזאת, צריכה להיות שוחרת שלום משני טעמים: אל"ף, מפני שהיא מדינה נבנית. בי"ת, מפני שהיא מדינת העם היהודי. אם להעמיק, אז כמובן שני הדברים האלה מתאחדים והם אחד: היא נבנית על ידי העם היהודי והיא נבנית לשם העם היהודי.

אבל אפשר גם להבחין ביניהם. כי אין להניח שבאותה תקופה שאנו מדברים עליה המדינה עתידה לכנס את כל פזורי העם היהודי. הוא, בכל זאת, בן 11 מיליון ובטרם נפנה כה וכה הוא יהיה בן 12 מיליון, כי בכל זאת, מתרבים יהודים באופן אבסולוטי. אנו איננו יכולים, בתוך תקופה מסוימת, לכנס את כל העם הזה ואיננו יכולים להינזר מדאגה לגורל התפוצה במידה שתישאר – והיא תישאר. לכן, אני מבחין בין מדינה [יהודית] נבנית ובין מדינת העם היהודי.

פה אני רוצה לומר במאמר מוסגר מה שצריך הייתי אולי לומר בהתחלת דברי. אינני מדבר עד סוף כל הדורות. הייתי בעדן[4] והייתי בבית הכנסת והתפללתי שם, והתימנים הם ציבור שאני חושב שניפלה מכל ציבור אחר בעולם היהודי בזה שהם כולם יודעים את כל התפילות בעל פה. זה במקצת תוצאה מזה שאין ספרים ואין "סידורים" מספיק ומוכרחים ללמוד בעל פה. וזה אחד הפרדוקסים איך העוני והדלות וחוסר האמצעים מביאים לידי תרבות יותר גבוהה. גם תפילה שאומרים אותה פעם בשנה הם יודעים אותה בעל פה.

ביקשתי "סידור". הביאו לי. אני פותח את הסידור ורואה שהוא מדפוס ליוורנו. יש ביניהם שהיו גם דפוס ירושלים. ההסתננות של הספרים לתימן זה אחד מפלאי ההיסטוריה – איך הסתננו ספרים לתימן כאשר לא היה כל קשר בינה ובין יתר התפוצות כמעט? והנה אני רואה שבעמוד הראשון של ה"סידור" כתוב בכתב רש"י ברור, אם גם בשורות עקומות במקצת: "זכיתי לקנות ספר זה מעוניי ומדלותי ומעמל כפי". כך מפורש: "מעוניי דלותי ומעמל כפי"! אתה רואה שהאיש גרע לחם מפיו. ואחר כך עוד: "ויהי רצון שיהיה הספר הזה לי ולבני ולבני בני עסכ"ה". לא הבינותי מה הם ראשי תיבות אלה. הראיתי זאת לשכני והוא קרא לי: "עד סוף כל הדורות".

זה פשוט מתוך אסוציאציה סיפרתי סיפור. אינני מדבר אפוא על תקופה שהיא עד סוף כל הדורות. אינני מדבר על חזון. אני מדבר על מדיניות. חזון זה דבר שלימים רחוקים. מדיניות יכולה תמיד להיקבע לתקופה מסוימת. מדיניות זה לא נצח. היא תמיד לתקופה מסוימת. אינני מדבר על תקופה שאפשר להגדירה

---

4 מ"ש שהה בעדן 5 ימים, לשם המריא ב־31.3.1950, וחגג שם את סדר הפסח במחנה חאשד של עולי תימן.

בסיפרה של 10–15–20 או 30 שנה. אי־אפשר כלל לדעת, כי אם חלה איזו תמורה בעולם מוכרחים תמיד לחשב את הדבר מחדש – ותמורות חלות יום־יום. הממשלה יושבת על עניינים אלה, הכנסת, משרד החוץ, העיתונות והמפלגות, אבל בכל שלב ושלב אפשר לחשב את המדיניות לתקופה מסוימת. כמו שאתה הולך בדרך ואינך יודע בתחילתה מה יהיה בסוף. אני מדבר על התקופה הזאת, שאותה מאפיינות המסיבות שאנחנו רואים אותן כיום.

בתקופה הזאת המדינה נבנית ובניין המדינה מחייב שלום בעולם. אני רוצה לומר, אם כן, שבמידה שאנו מוכרחים לחשוב על אפשרות של מלחמה, באשר היא קיימת בעולם, בעולם מפולג זה, באשר היא קיימת בעולם מזדיין, מזדיין מתוך התפלגות ואולי לשם גיבוש, אנחנו צריכים להקדיש מחשבה לאפשרות הזאת. אבל אנחנו צריכים לירוא את האפשרות הזאת, לחרוד מפניה, מפני שהיא בנפש הבניין, מפני שאיננו יודעים כמה תימשך ההתנגשות החדשה הזאת אם תפרוץ ובמה היא תיגמר, ואיננו יודעים מה יקרה תוך כדי התחוללותה – כיצד היא תפגע בארץ הזאת, במדינה הזאת. מזה מוכרח להיות מבולע לבניין. זה לא יכול בשום פנים לסייע לבניין.

בניין הארץ מחייב שקט ויציבות. הוא לא יכול להתחולל ואינו יכול להתבצע תוך סערה בעולם, תוך התמוטטות בעולם, תוך נחלי דם בעולם. בניין הארץ מחייב תחבורה חופשית, הוא מחייב זרם הון, מחייב השקעות. בניין הארץ מחייב הפניית כוחות רבים לעבודות בניין, לארגון הבניין, לתכנון הבניין. זה שאנחנו מוכרחים להחזיק בנשק ולהקדיש חלק הגון מהנוער שלנו ומכוח האדם והפעולה שלנו לתפקידי התגוננות מתמדת – זה דבר ברור וידוע ואינני צריך לפרש את ההסתייגות הזאת.

אבל דבר אחד הוא אם אנחנו מוכרחים לעמוד הכן לפגוש התקפה, אם אנו מוכרחים לעמוד הכן להגנה, ודבר אחר לגמרי הוא אם אנחנו צריכים לחשוב על הקדשת רוב כוח העם למאמץ המלחמתי, ואם כי ייתכן שנהיה מוכרחים לעשות זאת, לא זו השאלה אלא השאלה היא במה אנו מעוניינים. ואני אומר שאנו מעוניינים בשלום למען הבניין.

אך יכול להיות שעניני העולם – ובמידה שאנו רואים את עצמנו אזרחי העולם ואנחנו אזרחי העולם, והננו חושבים את מחשבת העולם – לפי תפישה מסוימת, כפי שהם נראים בשפופרת זו או אחרת, מחייבים מלחמה, ויכול להיות שבאמריקה חושבים שאין פתרון בלעדי מלחמה, ואם כן, יותר טוב שעה אחת קודם, לפני שרוסיה התבצרה בשטח האטומי. ויכול להיות שבברית המועצות יש אנשים החושבים שאין ברירה, וכי מוקדם או מאוחר צריכה להיות מלחמה. אינני חושב שיש שם הרבה מאוד אנשים החושבים שאם כן מוטב שעה אחת קודם. אני

חושב שלא. אבל יכול להיות. לפי היגיון מופשט אולי יש אנשים כאלה. אולי יש לה לברית המועצות סודות כאלה שהעולם אינו יודע שיש לה והיא מקווה בעזרתם להכריע. אני, למשל, הייתי מוכן לחשוב שברית המועצות אינה צריכה לחשוב על מלחמה, כי יש לה יותר אמצעים להשפיע מאשר למערב. אבל יכול להיות שאנחנו, בתור אזרחי העולם, כשאנו מפשיטים את עצמנו מהמסגרת הצרה של יהודים ושל ציונים ושל אזרחי מדינת ישראל ושל בוני המדינה ומגיניה, ומזדהים עם מחשבת עולם זאת [של בחירה במלחמה] – זכותנו היא – אבל אז נדע שהננו נכנסים כאן לסתירה. אז נדע שפה השאלה היא להקריב או לא להקריב את העניין החיוני ביותר של מדינת ישראל ואולי את עצם קיומה. נדע שכך עומד הדבר. זה חד מאוד. זה מאוד מאוד דוקר ונוקב. אבל במידה שאנו מתייצבים על הרקע הזה של ההכרה ומסיקים ממנה מסקנות לגבי מדיניותנו, אנו אומרים שמדינת ישראל מעוניינת בשלום. כי שלום זה אויר לנשימה בשבילה. היא לא תתקיים ולא תיבנה – אם לא תיבנה אז לא תתקיים – אלא בתנאי שלום.

שנית, למדינת העם היהודי, כריכוז ההכרה של העם היהודי, כריכוז האחריות של העם היהודי, כריכוז מחשבת העם היהודי לעתידו – ואין ריכוז אחר אלא במדינת ישראל ובאותם כוחות וגורמים בגולה המרוכזים סביב מדינת ישראל – אין עם בעולם, אם לדבר על עמים ולא על מדינות – אני גם אומר, שאין מדינה בעולם שמעוניינת בשלום במידה כזאת כמו מדינת ישראל, ואין עם מעוניין בשלום יותר מהעם היהודי. מפני שלשום עם בעולם אין מלחמה עולמית מאיימת בהשמדה במידה שהיא מאיימת על העם היהודי. לו היא מאיימת בשתי טרגדיות – היא מאיימת בחרב איש ברעהו והיא מאיימת בגזירות וברדיפות וגם בהשמדה. המלחמה העולמית השלישית לא תהיה כדוגמת מלחמת העולם השנייה. היא תהיה דומה מבחינה מסוימת יותר למלחמת העולם הראשונה: במלחמת העולם השנייה העם היהודי לא נלחם משני הצדדים. הוא נלחם רק מצד אחד. אומנם, הוא נהרג משני הצדדים, אבל מצד אחד הוא נהרג כלוחם, מצד שני הוא נהרג כשה לטבח, כנשמד. אבל הלהט של העם היהודי, יצר המלחמה שלו ויצר התגוננתו, היו רק בצד אחד. אם תפרוץ מלחמה לא יהיה זה כך.

אינני יודע באיזו מידה יהודים יילחמו בשני הצדדים. ב[צבא] ארצות הברית – כן. אינני בטוח באיזו מידה יותן ליהודים להילחם בצבא ברית המועצות. אבל אני בטוח שהמוני יהודים יחתרו לעמוד על זכותם להילחם בצבא ברית המועצות, זאת אומרת, הם ילכו להילחם ביהודים. לפי הכרתם ילכו להילחם על דבר גדול וקדוש. אבל זה לא יהיה ענייננו של העם היהודי, העם היהודי פה לא יהיה קיים. הוא יהיה טרף והוא יהיה טרף איש לרעהו.

יתר על כן, לי אין כל ספק שהמלחמה הזאת תתיר חרצובות מעל יצרי אנטישמיות

במידה מבהילה אולי בכל חלקי תבל, ובתוך הזעזועים שלה – ואין מלחמה בלי זעזועים ובלי תמורות – הרי יכולים להיות גם זעזועים שאינם חותכים את גורל המלחמה. אומנם אין אנו עלולים להישמד. לו, למשל, בסוף 1940 או בהתחלת 1941, כאשר גרציאני התקדם במצרים,[5] כאשר ידענו היטב שכוחם של האנגלים במצרים היה אפסי כמעט, ולו שטפו צבאותיו את מצרים ופלשו לארץ־ישראל, כי אז לא היה זה משפיע אולי ולא כלום על התוצאות הסופיות של מלחמת העולם, אבל אנחנו היינו עולים באש. או בשנה יותר מאוחר, כאשר היטלר כבש את יוון, לו במקום ללכת לרוסיה היה הולך למזרח התיכון, גם אז אני בטוח שהמלחמה היתה נגמרת כאשר נגמרה, אבל אנחנו היינו עולים באש ואינני יודע אם היה אז מקום להיסטוריה של העם היהודי, היסטוריה שבה העם מעצב את גורלו ולא היסטוריה שפשוט אפשר לרשום: "פה נשמדו" וכולי וכולי.

אני רוצה בזה לומר, שהעם היהודי מעוניין בשלום. יכול להיות שפעם יתארגן העם היהודי אחרת ויהיה מוכן לפגוש מלחמה. לעת עתה, העם היהודי אינו מוכן לפגוש מלחמה כעם. בשבילנו, כעם, השאיפה לשלום אינה יכולה להביאנו לידי הזדהות עם גוש אחד ולו גם מפני שאנו עם מפוזר בעולם כולו, לו גם מפני שהזדהות של מדינת ישראל [עם אחד הגושים] פירושה פילוג העם היהודי. אבל גם מפני שמדינת ישראל אינה יכולה, כמדינה עצמאית, להפקיד את עצמה או להפקיר את עצמה בידי איזה גוש שהוא, נניח, מתוך אמונה שהוא חותר לשלום. איננו יודעים איזה תמורות יכולות לחול במדיניותו [של גוש זה]. הוא יכול לגרוס לפעמים את עניין השלום כעניין שאפשר להשיגו באופן סופי ויציב אך ורק במלחמה. הוא יכול להיות בטוח בכוחו כי רב, בשטחיו, בעשרות ובמאות מיליוני אדם העומדים לרשותו – שהוא בכל מלחמה יקריב רק חלק ואם הוא מאמין שהוא ינצח אזי בסוף המלחמה הוא יצא בחשבון שמור. וזה לא משנה כמעט ולא כלום בחשבון העולמי ובחשבון ההיסטורי, הן בממדי זמן והן בממדי מרחב, אם בינתיים תישאר או לא תישאר מדינת ישראל בקיומה.

משום זה לא תיתכן הזדהות של מדינת ישראל עם גוש זה או אחר.

מדינת ישראל מוכרחה להגיע לידי מסקנה, שאם אפשר להרבות בעולם את מספרן של המדינות שאינן מזדהות, אז יש בזה תריס מסוים בפני מלחמה, ואם אפשר ללכת ולהרחיב את הקפי המדינות האלו, נניח, אם אפשר להידבר עם הודו על כך או עם עוד מדינות באסיה או עם מדינות באירופה, אולי יש בזה מוצא. אולי, אם יהיה ברור לשני הצדדים, כי יש אזורים רחבים בעולם שלא יתנו יד

---

5 גנרל רודולפו גרציאני, מפקד הצבא האיטלקי בלוב. בספטמבר 1940 פלשו כוחותיו למצרים ונוצר איום גם על א"י. בדצמבר 1940 פתחו הבריטים בפיקוד גנרל ווייוול בהתקפת־נגד, הדפו במהלך ינואר–מרס 1941 את האיטלקים ממצרים והגיעו עד בנגזי, בירת חבל קירנייקה.

מראש לא לזה ולא לזה, זה ישמש בלם ידוע, יהווה סייג בפני מלחמה.

המדינה מוכרחה להגיע למסקנה, שאם רצונה לשלום, אז הצעד הראשון הוא לא להזדהות. איננו יודעים מה עלול לקרות בתוך התהפוכות. איננו יודעים מה עלול לקרות כשנעמוד ערב המלחמה, מה יהיה המצב. אנו מדברים על התקופה הזאת אשר בה נעשים מאמצים בעולם למנוע מלחמה, כי זאת לא רק סתם מטרה שאנו, כאזרחי עולם, חייבים בתרומה לה, אלא זה עניין שאנו מעוניינים בו יותר מאשר אחרים.

איני יודע אם מיציתי את הדבר הזה. ודאי החברים יקשו ואז אצליח להסביר זאת יותר. אבל זה מה שיש לי לומר בפרק הזה – מדוע אי־הזדהות מבחינת שמירת השלום העולמי, ומדוע שמירת השלום העולמי מבחינת האינטרסים של עם ישראל.

אבל אנו איננו חיים אך ורק בפחד מלחמה ואין מדיניותנו מתמצה אך ורק בשמירת השלום ובחתירה לשמירתו. אנו מדינה חיה, מדינה נבנית, מדינה השואפת לרכז סביבה את העם היהודי, מדינה השואפת להעלות מהעם היהודי הזה המונים גדולים. אנו מדינה הזקוקה לעזרה בינלאומית. בלי עזרה בינלאומית ספק אם היינו באים לעולם. אני אומר ספק. אינני יודע. אבל מותר להביע ספק.

הערבים, מדינות ערב, הראו העזת פנים רבה כלפי האומות המאוחדות. עדיין מותר להניח, שאילמלא האומות המאוחדות היתה העזת הפנים שלהן גדולה הרבה יותר וכוח ההרס היה פורץ ביתר שאת. אם לעשות חשבון כולל מקיף, אני יודע שאני פה דורך על קרקע רופס מאוד, אבל כל הזמן אני דורך על קרקע רופס, אז יש יותר רופס, ולא לעשות חשבון בפרט זה או בפרט אחר, אז אני אומר כי בחשבון מקיף וכולל אנו הרווחנו מכל העסק ששמו מועצת הביטחון – הפוגה, שביתת נשק וכולי. כאשר אני אומר "בחשבון מקיף וכולל" אני בזה מביא בחשבון שבשלבים ידועים אולי משהו הפסדנו. אבל אי־אפשר לעשות חשבון של רווח לחוד והפסד לחוד. כך בקיבוץ, בכל משפחה ובכל עניין. ואני אומר שאנו הרווחנו. אני אומר יותר מזה. אנו האצנו את האפשרות של קיבוץ גלויות והאפשרות של הפניית כוחות גדולים לבניין, החזרת כוחות גדולים לבניין ואמצעים – אמצעי כסף, גם אמצעי אדם.

היה כאן משהו שבלם, ובסופו של דבר בלם באופן יעיל למדי. כמובן, לולא עמדנו בפגישות הראשונות והמכריעות בכוח הנשק ולא הכרענו בכוח הנשק, לא היה זה לחינם. אבל ההכרעה שלנו, גם הצבאית, לא הכריעה בפעם הראשונה. עלולים היינו להיכנס למצב הכן ולמלחמה הדדית נמשכת והולכת אילמלא נמצאו לזה תריסים בינלאומיים וסייגים בינלאומיים, ואילמלא נכנסנו למשטר של משמעת בינלאומית ידועה. אבל זאת אני מדבר כבר על המלחמה. אני צריך לחזור ולדבר על עצם תקומת המדינה.

אני רוצה לומר, שאילמלא או"ם מותר להניח שהיינו מגיעים להתמודדות כזאת עם אנגליה, שאנגליה יכלה לעשות בנו כלה. אינני יודע אם היתה עושה בנו כלה, אבל יכלה לעשות בנו כלה. מדוע נרתעה אנגליה בשלב מסוים מלעשות בנו כלה? באשר היה לה חשבון שהיא תוכל לעשות בנו כלה באופן יותר קל, זול, זאת אומרת לעשות בנו כלה באופן מדיני ולאו דווקא באופן צבאי. היא היתה בטוחה שאם תלך לאו"ם ותציג בפני האו"ם את הבעיה ותעמיד לפניו את האחריות, או"ם יוכרע. קודם כל – חשבה – תהיה התפוררות. היא לא שיערה את המיפנה שחל במדיניות ברית המועצות. היא היתה בטוחה שאמריקה לא תנקוט קו ברור בעד. ובתוך ההתפוררות הזאת והמבוכה הזאת התוצאה היחידה תהיה שיאמרו לאנגליה: "חלילה לך לצאת מהארץ. את מוכרחה להישאר". ואז תחזור למשטר "הספר הלבן" בתמיכת האו"ם ואז אנו ניָשָמע, ואם לא נרתע ולא ניָשָמע אז תהיה לה כל ההצדקה המוסרית. כי יש מאחוריה הגושפנקה הבינלאומית, לעשות בנו כלה עד שנירתע. זה היה החשבון. אני אומר זאת בקיצור, כי זה נושא להרצאה כשלעצמה – מה היה החשבון הזה ואיך הוא אוכזב על ידי התוצאות.

אני סבור שאם משקיפים אחורנית, אז ההחלטה של כ"ט בנובמבר 1947 מופיעה בפרופורציה מסוימת לגבי מאורעות אחרים. אבל ספק רב, שוב אני אומר, אם היתה קמה המדינה כפי שהיא קמה אילמלא הביטחון שכבשנו לעצמנו, על ידי החלטת כ"ט בנובמבר, יתר על כן, אילמלא ההתגרות הזאת בנו של ההחלטה. אינני יודע אם אתם מבינים לדברי. אני משתמש ב"התגרות" לגבי החלטה זאת במובן זה: "היהיה אומץ לעם היהודי להקים את המדינה? היהיה כוח לעם היהודי להגן עליה?" האם, אל"ף, העם רוצה במדינה? בי"ת, הוא מוכן להקים אותה? גימ"ל, הוא מוכן להגן עליה? כל ההנחות האלו הן נכונות או לא? זה כאילו ירד פתק [עם שאלות] מהרקיע. ובדוגמה אחרת – נפתחו שערי שמים וצריך לדרוש משהו. הנה ניתן הדבר הזה, אתה תשתמש בהזדמנות הזאת או לא?

מי שיחזיר את עצמו לאותו יום בארץ – לא זכיתי להיות אז כאן – וייזכר איזה רוח נסך הדבר ביישוב, איך זה חישל ואימץ ועורר ואיך זה הכשיר לפגוש את ההתקפה הערבית, ואיך זה נתן סדן של ברזל למלחמה, איך זה נתן מטרה ברורה על מה נלחמים, שנלחמים על טריטוריה, ואם יש אפשרות להרחיב את הטריטוריה. נלחמים על העצמאות. המנדט פסק ומוקמת מדינה, ואפשר לומר לא רק על פי החלטת האומות המאוחדות, אלא גם על פי זכות, אבל גם על פי החלטת האו"ם, וזה מחייב את העולם. ואחר כך אפשר לבוא בתביעה. וזה מכשיר כביר של מלחמה בינלאומית. זה מחייב.

עזרה בינלאומית מחייבת אי־הזדהות, מפני שאיננו יכולים לוותר על עזרתו לא של גוש זה ולא של גוש זה, איננו יכולים לוותר על עזרת המערב באו"ם.

כי המזרח באו"ם כיום זה רק 5 קולות, מחר זה יהיה שוב 6 קולות אם סין הקיימת, לא זאת שאינה קיימת, תיכנס לאו"ם. אם יעשו שלום עם יוגוסלביה, בדרך זאת או אחרת, יהיו 7 קולות. זה חשוב מאוד, כי משקל 7 קולות לא תמיד נמדד במספר, אלא יש לזה גם משקל. אבל יש מצבים שכל קול קובע. בשום פנים ואופן איננו רשאים מרצוננו, ביודעין, לוותר על הקולות האלה. זאת לא רק שאלה של קולות. זאת שאלה של עמדה במדיניות הבינלאומית.

איננו יכולים לוותר לא על זה ולא על זה. איננו יכולים להתנהג כאילו אחד מאלה הוא אצלנו בכיס וכאילו כל מטרתנו היא להתפייס ולהתרצות עם גוש אחד, כי הגוש האחר הוא בין כך אתנו. איננו יכולים לומר גם שאין לנו מה להפסיד, כי הגוש הזה הוא בין כה נגדנו, ולכן נטפח יחסים רק עם אותו הצד שיש לנו שכר מזה. זוהי גזירה של אי־הזדהות.

יש גם שאלה של הכרת טובה. מקובל לומר באופן ציני, שאין הכרת טובה במדיניות. מה זאת אומרת? כמו שאומרים "מוסריות לחוד ומדיניות לחוד". זוהי גישה מאוד מאוד פשטנית. שיטחית, לא רצינית, בחשבון ארוך גם לא מעשית. כי בחשבון ארוך אין פרץ בין האינטרס ובין המוסר. אילו היה פרץ כזה לכל הדורות בין אינטרס ומוסר – לא היה קם המוסר בעולם. המוסר – זה צירוף של כללי התנהגות אנושית, שמטרתם לקיים חיי אנוש וחיי חברה ולא להרוס, כך שבחשבון ארוך מוכרח להיות קשר בין האינטרס ובין המוסר. ואם לפעמים נתקלים באיזה פרץ, אין זה כי אם עושים חשבון קצר. לפעמים מוכרחים לעשות חשבון קצר כי אחרת אין אפשרות לחיות. וזוהי ההצדקה בכלל שאיננה מוסרית, אבל בתור מדינה שלעולם תישאר קטנה ומבחינה מסוימת חלשה, ושלעולם תישאר בהשוואה לאחרים מעוטת מספר – כי לא נגיע להיות למדינה של עשרות מיליונים. אנו רוצים להיות מדינה של מיליונים, כל שכן, שלא נגיע להיות של מאות מיליונים. והנה רוסיה כמעט כבר במאת המיליונים השלישית, ואפריקה באמצע מאת המיליונים השנייה, ועם צירופים אז זה עוד יותר – כמדינה כזאת איננו רשאים לזלזל בעיקרון הזה של הכרה טובה. ואפילו זה מחייב.

נניח ששאלתנו באו"ם כבר נפתרה ואיננו זקוקים יותר להצבעות ולא צריך לחרוד איך יצביעו בשאלת ירושלים ומה יהיה אם תעלה שאלת הפליטים שם. אבל העובדה שמדינות מסוימות בעניינים מסוימים טרחו, אם מתוך אהבה לנו טרחו, אם מתוך רצון לעשיית צדק או מתוך איזה חשבון שלהן – מה זה משנה? – אין כל ספק שכל אחת מהן עשתה חשבון שלה – אנו לא נעשה חשבון שלנו? – ונקטו צעדים שסייעו לנו – זה מחייב אותנו. וזה היה משני הצדדים [הגושים]. זה מחייב.

אבל עוד יותר מחייבים עצם חייה של המדינה, מילוי יעודה, זאת אומרת בראש וראשונה זיקתה לעם היהודי. והזיקה לעם היהודי פירושה שני דברים.

יש זיקה דינמית וזיקה סטטית אינני דבק במונחים אלה ואינני נאחז בהם. זיקה דינמית בשביל העם היהודי פירושה עלייה וגם זרם הון. אנו יודעים שהעלייה מתנהלת על רקע מסוים, על רקע הצורך של יהודים בכל ארץ ארץ, על רקע של יכולת היהודים לעלות.

הדברים אינם עולים בד בבד. יהודי אמריקה, מבחינת היכולת, חופשיים לעלות. היכולת אצלם בשיאה. מאה אחוז. הצורך הממשי הדוחף אותם לעלייה הוא אצלם אפסי. במידה שהם עולים הם עולים מתוך התעוררות נפשית, אבל לא מתוך עקת הגורל.

לעומת זה, אנו יודעים ארצות ששם הצורך הוא בשיאו והיכולת היא אפסית. עד שממשלת עיראק שינתה את המשטר שלה בעניין זה – כזה היה המצב בעיראק. אנו יודעים שברומניה, שאומנם ישנה עכשיו עלייה שם ושזה לא בלי סיכויים שהיא תימשך, לא ברור באיזו מידה, היכולת שניתנה אינה עומדת בשום יחס לצורך. ראשית, לפי הממדים. שנית, לפי הרכב הגילים וכולי. על כל פנים, במידה שהצורך מביא לידי רצון, זה איננו עומד בשום יחס לרצון העלייה, אבל עובדה היא שאנו זקוקים לעלייה משני חלקי העולם ולא מחלקו האחד בלבד, והדבר הזה מוכרח לגזור עלינו אי־הזדהות. באשר אם אנו מזדהים עם חלק אחד הזדהות גמורה נגד החלק השני, אנו סותמים, או לפחות עלולים לסתום לגמרי, את הגולל על העלייה מהחלק השני.

אבל אין כאן רק שאלה זאת. יש גם שאלה של זיקה סטטית. אני קורא "סטטית" לאותה זיקה בין מדינת ישראל ובין התפוצות, שהנושא שלה, של הזיקה הזאת, איננו עליית היהודים למדינה, על כל פנים איננו עלייה לאלתר, כי בדרך כלל אין גבולות לעלייה במסגרת העם היהודי ואין גבולות ליכולת הקליטה של הארץ. מבחינת הצורך והרצון לעלות אין גבולות לגבי מצב העם היהודי בעולם. ואיננו יודעים עדיין מה יהיה בעוד שני דורות ובאיזו מידה יתעורר הרצון לעלות בארצות שאין חולמים בהן על כך. כשם שאנו מוצאים מים בארץ, כך עוד ניתקל במעיינות כאלה של רצון לעלות בארצות שונות, אבל כאשר אני מדבר על עלייה כיום, אני מדבר על עליה כיום. יחד עם זה, אנו צריכים להשלים עם המחשבה, אם אנו מדברים לגבי תקופה מסוימת, שבתקופה זו המונים של בית ישראל יישארו נחיתים באשר הם שם. ברור, למשל, שתישארי יהדות רוסיה.

אני רוצה לומר בזה שני דברים, אל"ף, ברור שבהמוניהם הגדולים, על כל פנים, לא יעלו. אני עוד אדבר על זה. בי"ת, ברור שהם יתבוללו. שני הדברים כאחד. הם לא יעלו ולא יתבוללו וישארו. תישאר יהדות רוסיה. אולי במידה רבה היא מתרוקנת מתוכנה מתוך חוסר חינוך ומתוך חוסר כיוון, אבל תישאר קיימת. ותהיה הכרה יהודית ויהיו גורמים שיסייעו לא להרדימה, על כל פנים, לא להמיתה

לגמרי. ותישאר יהדות אמריקה. היא בהמוניה הגדולים לא תעלה אך גם היא, בהמוניה הגדולים, לא תתבולל ומדינת ישראל תמלא תפקיד באי־התבוללותה גם של יהדות אמריקה וגם של יהדות רוסיה.

יותר כדאי להיות יהודי עכשיו, מאשר זה היה בזמן מן הזמנים. זה "עסק יותר מכניס" מבחינה מוסרית. זה לא רק הכבוד שהיה ליהודי, הכבוד להיות שייך לנרדף, זאת אומרת, להיות צודק, כי הוא נרדף על לא עוול בכפיו. עכשיו שונה הדבר. קודם כל, העם היהודי הוא עתה עם ממלכתי. שנית, עם שיש לו ארץ ועם שיודע ללחום. שלישית, עם היודע מה זה חופש וחירות ולוחם למענם. ולא רק יכולת ללחום. יש שנלחמים על דבר בזוי, אבל פה קובע על מה הוא נלחם. ורביעית, הם שייכים לעם יוצר, עם שהראה כושר יצירה, בניין משק, יצירת תרבות עצמאית, חיפושים חברתיים. יש לו מה לתת לעולם. תיירים שבאים וסופרים שבאים, כותבים אחר כך ספרים ואומרים שיש מה ללמוד ושיש דבר־מה חדש, דבר־מה שכדאי להקשיב לו, להסתכל בו. כמובן, אין להשוות את הרפורטז'ה בארץ זאת או בארץ אחרת, ספרות זאת או ספרות אחרת. אבל, בכל זאת, דרך כל החומות, הדברים חודרים.

מאמר מוסגר, בפינות החשכות של חצי אי ערב, בתימן, בחצרמוות, בעדן, בסולטנויות שמסביב לעדן, נתקלתי בשאלה: מהי מדינת ישראל? שם זה נישא על כנפי הדמיון. הדבר שעשה רושם יותר מכל זה הניצחון הצבאי. צריך להיכנס לתוך תוכו של העולם הזה כדי להבין זאת. בשבילם מקום כמו ניו־יורק או פריס – זה כאילו על המרס. אין לאיש תקווה בזמן מן הזמנים, שבנו או בן בנו יגיע לראות את פלאי הטבע האלה. בשבילו פיסגת העולם זאת קהיר, דמשק, ביירות, בגדאד. אלה הם שיאי הציוויליזציה. גם כוח צבאי וכוח שלטון. והנה כל אלה חברו יחד להכריע את מדינת ישראל – והיא הכריעה את כולן! אתם צריכים להבין איך משתקפת בהשתקופתם עוצמת הכוח הזה.

עכשיו אומרים להם: "אנשים אלה שלחו יהודים להוציא את היהודים הנבזים והדלים האלה שבתימן ולהעלותם לישראל. למה הם מוציאים אותם?" תיזכרו, כאשר היו עוד פועלים ערבים בפרדסי הארץ, אצל היהודים, מה היה אומר מפקד ה"הגנה" של המקום? "אי־שקט. יש להתכונן. הערבים מוציאים את אנשיהם כדי להתנפל". ובכן, במחשבתם־הם זה מסתבר כך: אין זאת, שמדינת ישראל זוממת מסע כיבוש על תימן והיא בעוד מועד מוציאה את יהודיה ממנה. כי אם לא יצאו אז ישחטו אותם. תבינו כיצד זה מיד מרים את כבוד האנשים האלה בעיניהם. אומנם, כבר מאוחר. הם אינם נשארים שם ליהנות מהכבוד הזה.

ויש דבר שני שעשה רושם כביר. אנשים יותר נאורים מבינים, שזה טמטום גמור לחשוב שמדינת ישראל תצא לכבוש את תימן. אבל ממה הם מתרשמים?

הם מתרשמים לא רק מזה שאיננו מזלזלים באנשים האלה, שהם שפל החברה, היהודים התימנים, אלא שאנו נושאים אותם על כפיים על "כנפי נשרים" ועל כפיים ממש, מרפאים אותם, מלבישים אותם, עושים מזה עסק גדול. זאת אומרת שזוהי מדינה אשר בה לא השולטן והמלך והאימאם חשובים, אלא מדינה ששם האיש חשוב, האדם חשוב, ומכל אדם היא יכולה לעשות משהו. אני אומר זאת על יסוד שיחה, אומנם, שיחה זאת היתה עם עורך עיתון בעדן, אבל הוא דיבר על זה בהתלהבות: איזה מופת זה מה שאנו עושים ליהודי תימן, ואיזה רושם זה עושה ואיך זה מחנך!

אם לתימן זה הגיע, ואם לעדן הגיע, זה מגיע וזה עובר דרך כל חומה ומקשיבים לרדיו. מקשיבים ל"קול ישראל". גם בברית המועצות מתאוננים על מיעוט, על צמצום התוכנית [של "קול ישראל"] ביידיש. כי רק יחידי סגולה מבינים עברית. זה זוקף את קומתם בעיני אחרים.

דיברתי על עידוד אי־ההתבוללות מצד מדינת ישראל, שהיא מחנכת לאי־התבוללות, שהיא אומרת כאילו ליהודים: "כדאי לכם להישאר יהודים, ואל תתייאשו! אם מבזים אתכם, אל תבזו את עצמכם. שימו לב שלא יבזו אתכם – ויבזו פחות ופחות. העצמיות שלכם היא עצמיות כדאית. אל תוותרו עליה.

זה מחייב את מדינת ישראל. ולא רק זאת, כמובן. יש ארצות, שבהן יש למדינת ישראל אפשרות של השפעה חיובית ממשית. אנו עומדים עוד על הסף ולפני ההתחלה, למשל, של האצלה תרבותית, האצלת נכסי התרבות של מדינת ישראל על הגולה. אני אומר שאנו עומדים על הסף, כי אנו עומדים רק על סף יצירת נכסי התרבות האלה. עיקר המרץ שלנו עכשיו מוקדש להבליל את ההמונים הגדולים הזורמים אלינו בתרבות הקיימת, להביאם לאיזה מינימום תרבותי משותף אתנו, ואיננו פנויים עדיין במידה מספיקה לכיבושים פנימיים חדשים. הם אינם נפסקים. כי לא נאמר שלא נכתוב ספרים ושירים ולא נצייר תמונות ונעסוק רק בקליטת העלייה. בכל זאת, יש איזה מאזן של כוחות לאומיים ויש איזה חשבון באיזו מידה אנו יכולים לגשת בתנופה ליצירת תרבות ובאיזו מידה אנו צריכים להעלות את ההמונים לתרבות שלנו. אבל יהיה יום שהמדינה הזאת תעבור לאופנסיבה כבירה בשטח התרבות בעם היהודי ובעולם הגדול.

אני קורא מכתבים משליחי מדינת ישראל מכל קצות העולם – מקונסולים, מצירים ומשליחים אחראים, ואני בעצמי נודד לא מעט ונקלע לכל מיני פינות של הגולה, ואני רואה שנאחזים בשיר ארצישראלי שהוא קלוקל ושכולנו שכחנו אותו כבר, ושם מעלים אותו על נס. ובאיזה תיאבון הם מושרים שם, רק מפני שאין דבר־מה יותר טוב, ובאיזו מידה היו בולעים את מה שיש.

מדינת ישראל איננה יכולה לפנות עורף לשום קיבוץ יהודי בעולם.

היא תתכחש ליעודה אם תעשה זאת. ואני רוצה לומר בדברים ברורים: ברגע שמדינת ישראל מזדהה עם הגוש המזרחי נגד ארצות הברית והאימפריה הבריטית – בו ברגע היא הורסת את הגשר בינה ובין היהודים בארצות האלו. מפני שהיא על ידי כך, אם אני אתיחד בפינה של ארצות הברית, גוזרת על יהדות ארצות הברית, חמישה מיליון, איש ואישה וילד, התנגשות חמורה מאוד בין העניין שלהם כאזרחי ארצות הברית, שהוא עניין יסודי ומושרש בחייהם – הם בלי זה לא יוכלו להתקיים – ובין נאמנותם לעם היהודי כחטיבה עולמית ונאמנותם למדינת ישראל במרכזו. ומהתנגשות חמורה זאת תוצאות של הרס להם, לחייהם הציבוריים, לאחדותם הפנימית ותוצאות של הרס לזיקתם למדינת ישראל וזיקת מדינת ישראל אליהם. אני כבר לא מדבר על זה, שמגביות לא תהיינה אפשריות וזרם הון ייפסק ותוטלנה חומרות [על ידי השלטונות על העברת תרומות] וכולי. אלא שתהיה הרגשה ליהדות ארצות הברית, שמדינת ישראל הפקירה אותה, שמדינת ישראל נקטה כיוון המכניס את יהודי ארצות הברית למצב שבו סולידריות שלהם לישראל היא בלתי אפשרית לגמרי, או שהיא במחיר כה יקר שהם אינם יכולים לשלמו, כי אינם יותר מאשר בני אדם.

פה כאילו אתה ממשש את הדבר בידיים. הוא חי, מפרפר. הארץ מלאה אורחים מאמריקה. כסף יהודי אמריקה זורם לארץ, לא באותם הממדים שאנו היינו רוצים, אבל בממדים כאלה שאי־אפשר לוותר עליהם ואנו חותרים להגדילם, ובממדים כאלה ששום אומה ולשון לא ידעו כמוהם, על ידי רצון של התנדבות בלבד. הולכים אנשים, שליחים שלנו חופשיים לבוא ולצאת ולעבור ברחבי הארץ ההיא, וחופשיים לנאום ככל העולה על רוחם – כמובן, צריך לעשות זאת לפי שכל ידוע – חופשיים לשבת שם, לארגן נוער. הקשר הוא חי.

יש מילווה אמריקני. כל משק רואה בעין את המילווה הזה: טרקטור, צינור ומכונית. וכל זה לקפח בידיים?

נניח, עם ברית המועצות זה לגמרי לא כך כאילו. אפשר לומר: מה בצע לנו עם אי־ההזדהות הזאת עם ברית המועצות? האם אנו יכולים לשלוח מישהו לשם? הצירות שלנו במוסקבה איננה יושבת במצור ומנותקת מכל קשר חי עם הציבור היהודי? אף על פי כן, אני אומר כי גם עכשיו הרגשת יהדות ברית המועצות היא שאנו בשום פנים ואופן איננו עושים כל מה שצריך לעשות למענם. אני יודע מקרה, שבחור אחד נתקל במישהו מאוד לא רישמי, אבל עם קשר איזשהו לצירות, באיזו פינה שהיא בברית המועצות. כשנודע לו מיהו מישהו זה, ניגש אליו ואמר: "תאמרו לבן־גוריון ולשרת, שהם בגדו בנו!" והסתלק. זה ברור. כמו שברור, נניח, שאם יש לנו ציר או חצי ציר, או קונסול – לא חשוב מי באחת מארצות "הדמוקרטיה העממית", אז יהודי שפוטר ממשרתו או שהוחרמה חנותו,

או שהוטל עליו איזה קנס או מאסר, מיד הוא בא לצירות שתדאג לו, וצריך להסביר לו שזה עניין פנימי של אותה ארץ, והצירות קיימת רק לגבי טיפוח יחסים בין מדינת ישראל ובין אותה מדינה. אבל היהודי הולך ממנו בהרגשה שהציר איננו סוכך עליו בעת צרה. אבל אני מדבר מבחינה יותר רחבה. אני מתאר לעצמי שהם חושבים שפה, במשרד החוץ או במשרד ראש הממשלה או במפלגות שלנו, יושבים אנשים שחרדים להם, שחושבים עליהם, שדואגים להם, וזה מנחם אותם. ואכן, זה נכון. ועל זה עוד אדבר.

ברגע שאנו נוקטים קו של הזדהות גמורה עם המערב כנגד ברית המועצות – הרגשתם היא שהפקרנו אותם. אולי יהיו כאלה שיגידו: "אמריקה לחצה עליהם. מה אנו עושים בשבילם? מה בצע להם בקשר עמנו?" אבל, יחד עם זה, בשבילם זה יהיה יום שחור. אני מדבר כאן בפחות ביטחון מאשר לגבי יהדות אמריקה. כי באמריקה התהלכתי לאורכה ולרוחבה ואני בקי במכניזם המעשי והנפשי והמוסרי שלה. אשר לרוסיה, יצאתי אותה ב־1906. בפעם האחרונה הייתי שם לביקור ב־1913,[6] ומאז אני מתפרנס רק משמועות ומסיפורים, אבל יש לי הרגשה כזאת.

איני יודע אם מיציתי שוב את השטח. אולי שכחתי איזה דבר, אבל כל הדברים האלה מביאים אותנו לכלל הכרח וגוזרים עלינו את דרך אי־ההזדהות.

אבל עכשיו נצא ונראה מה פירוש אי־ההזדהות. ניסיתי פעם לקבוע הגדרה ואנסה אותה גם כאן. היא עוד לא לגמרי מבוררה. אדרבה, אם הוויכוח יסייע להבהירה, או להגיע לדיוק יותר, אשמח מאוד, אבל לעת עתה אני מנסה לנקוט הגדרה, שעיקרון אי־ההזדהות חל על עניינים שליליים. הוא איננו יכול לחול על עניינים חיוביים, ואני אסביר למה אני מתכוון.

מהי התוצאה המעשית של עיקרון אי־ההזדהות לגבי המדיניות המעשית שלנו? אנו, קודם כל, אומרים שלא ניכנס למערכת הגנה לא של גוש זה ולא של גוש זה. אנו לא ניתן בסיסים לא לאנגליה וארצות הברית נגד ברית המועצות, ולא ניתן בסיסים לברית המועצות נגד אנגליה וארצות הברית. נניח, שהדבר השני אפשרותו רחוקה מאוד, כי ברית המועצות לא דורשת בסיסים. גם איני יודע מה בצע לה בבסיס כאן, על כל פנים, במצב הקיים. נניח, שלגבי אנגליה זה יותר ממשי. אבל לא רק שלא ניתן לאנגליה בסיס בתחום ישראל, אלא נעשה הכל אשר תלוי בנו שלא יהיה לה בסיס בקירבת מדינת ישראל. לא כל דבר נוכל למנוע. אבל במידה שזה תלוי בנו – נתנגד לזה.

ארצות הברית לא דרשה אף פעם בסיסים, אבל אפשרות כזאת מצדה יותר קרובה מאשר אפשרות דרישה כזאת מצד ברית המועצות. אבל אמרנו

---

6 עם צאת מ"ש ללמוד משפטים באוניברסיטת קושטא, לאחר סיום חוק לימודיו בגימנסיה הרצליה, ביקר תחילה באודסה והתארח בבית משפחת אמו פניה לב, ילידת אודסה.

לארצות הברית שלא ניתן לה בסיסים נגד ברית המועצות. זה דבר שלילי. אני אומר מה אנו לא נעשה, וכבר זה מסויג במובן ידוע בשאלות אשר הן חיוניות בשבילנו. ננית, שאנו מוכרחים להשיג נשק – לזאת אני קורא דבר חיובי. היתה אפוא תקופה כאשר הנשק שהיה דרוש לנו אז, ואז לא חלמנו על מטוסי דחף [סילון] ולא חלמנו על אוניות קרב, אלא אז היו, קודם כל, דרושים לנו רובים, מכונות יריה ותחמושת להם, ותותחים ואווירונים, אווירונים לצורך ראשון של המלחמה. אנו חיפשנו אותו ברחבי תבל. אנו הודענו אז לארצות הברית, עוד לפני שהלכנו לקנות בצ׳כוסלובקיה: "להווי ידוע לכם, שאת הנשק הדרוש לנו אנו מוכרחים להשיג, כי בנפשנו הדבר, ואנו נשיג אותו מכל מקום שנוכל להשיגו שם, ואל תהיינה לכם שום טענות כי זה בנפשנו, ואתם הייתם מתנהגים בדיוק כמונו", והלכנו והשגנו אותו בצ׳כוסלובקיה. ולא רק שם. השגנו אותו גם בצרפת. השגנוהו גם בפינות אחרות. ולא בכל מקום בלי ידיעת השלטונות. גם במערב לא בכל מקום בלי ידיעת השלטונות, אך גם בלי ידיעת השלטונות ובעזרת אנשים שאנו חייבים להם תודה. ואת התודה הזאת נקיים ונקבל אותם כאורחים רצויים ומכובדים בישראל. כי הם עזרו לנו אז ומוכנים לעזור לנו גם להבא.

נכון שמקור האספקה הראשי זאת היתה הארץ שהזכרתי, ארץ מזרחית, לא חשוב ששילמנו בעד זה, ושילמנו בעד זה בדולרים. הלא יכולנו גם להתרוצץ עם הדולרים ולא להשיג את הנשק הזה. גם מצב כזה יכול להיווצר. באותם הדולרים לא יכולנו לקנות נשק זה בארצות הברית.

כמובן, חשוב לדעת שהנשק הזה לא ניתן במתנה ושמיצו אתנו את החשבון המסחרי. חשוב לדעת זאת. זה קצת מרים את כבודנו בעיני עצמנו. אנו פחות תלויים. אבל חשוב לדעת שלא רק הדולר מכריע.

וכך גם עכשיו. אם נחוץ לנו נשק ונשק מסוים, ואם את הנשק המסוים הזה איננו יכולים להשיג במזרח, אז אנו נשיג אותו במערב, אם נוכל. יכול להיות, שלא נוכל. לא נגזור על עצמנו לא לעשות את המאמץ הזה. לא נפסול לעצמנו את הנשק הזה מפני שהוא נשק מערבי ומפני זה הוא פסול. ביקשנו נשק במזרח. ביקשנו נשק מברית המועצות. ברית המועצות סירבה לתת לנו נשק פעם ופעמיים ושלוש. היה זמן שסירבה בתנאים של הפוגה בטענה שאינה יכולה להפר ההפוגה. היו מדינות מערביות שנתנו לנו נשק באותו הזמן. אבל היה פרק שביקשנו אחרי זה ולא קיבלנו, ונאמר לנו: "למה לכם הדבר הזה? אנו ניתן לכם אקדח ויתפרסם שנתנו לכם פצצה אטומית". וזה נאמר לא על ידי איש שני או שלישי [בסולם השלטון]. לא אומר שזה נאמר על ידי האיש הראשון בברית המועצות. עוד לא היתה לנו הזדמנות לדבר אתו, אבל נאמר הדבר על ידי איש גבוה מאוד. ואמירה זאת היא בעלת משמעות רבה. זה גם ברור.

ברית המועצות אינה גורסת יצירת בסיסים מנותקים ממנה מבחינה טריטוריאלית. אינה גורסת השקעות בפינות נידחות של העולם. התפשטות השפעתה המדינית ושליטתה היא בעצם התפשטות טריטוריאלית רצופה. היא החזירה לעצמה את המדינות הבלטיות, בסרביה ובוקובינה, היא פרשה את מרותה על פולין, צ'כוסלובקיה, הונגריה, בולגריה, רומניה ויוגוסלביה. היא חותרת, יש להניח שהיא חותרת להחזיר את המרות הגמורה על יוגוסלביה, לאחר ששם פרץ סכסוך. בתקופה מסוימת היא קיוותה, על כל פנים היו לה סיכויים, לפרוש את מרותה על יוון,[7] בשטח זה היה מצטרף לגוש רצוף. איני יודע אם היא הסתלקה מהכוונה הזאת. בתקופה מסוימת היא ניסתה לפרוש את מרותה על פרס או על החלק הצפוני של פרס.[8] אינני יודע אם הסתלקה מהכוונה הזאת, אך במידה מסוימת הצטרפה אליה, התאחדה איתה. היא עוד קודם צירפה אליה חלק של טיבט הצפונית. אני מתאר לעצמי, שיכולות להיות לה מחשבות בנוגע להודו. אני מתאר לעצמי, שכאשר היא חושבת על איטליה, היא חושבת על אפשרות של מעבר [לשלטון קומוניסטי נוכח עוצמת המפלגה הקומוניסטית שם]. אני מתאר לעצמי, שכאשר היא חושבת על צרפת, היא חושבת שגרמניה המזרחית היא שלה, ואם צרפת תהיה שלה מבפנים, אז גרמניה המערבית נשארת מסוגרת בין גרמניה המזרחית לבין צרפת, ואז אולי גורלה נחתך. ושוב, נוצר המשך הגוש הרצוף.

אבל ברית המועצות, לא מבחינה מסחרית ולא מבחינה צבאית, אינה מוכנה, כנראה, להשקיע השקעות בפינות שונות שאינן קשורות אתה קשר טריטוריאלי. על כל פנים, אינה נותנת הלוואות ואינה מוכרת סחורות בקרדיט לפינות שונות בעולם. הקשרים האלה קיימים רק בינה ובין המדינות הרצופות אליה. השיטה שלהם לגבי פינות אחרות בעולם היא שיטה אחרת. איני מוכן להיכנס בניתוחה והגדרתה. היא לא שיטה ממלכתית. יש לה אומנם צירות שלה, אבל שיטת השפעתה וחתירתה להשפעה היא שיטה אחרת ולא שיטה של פעולה ממלכתית.[9] והיא בוודאי שואלת את עצמה: "טוב, מה יהיה אם אתן נשק וממין מאוד מיוחס? אני יכולה להיות בטוחה, שזה ישאר בתחום שלהם? הלא הם מוקפים גורמים עולמיים אחרים שיש להם אינטרסים פה שאינם לברית המועצות, אם זה עמדות

---

7 בתום מל"ע-2 התנהלה בצפון יוון מלחמה בין כוחות השלטון, שנתמכו בידי מעצמות המערב ובין יוצאי התנועה הפרטיזנית, שבראש לוחמיה עמדו חברי המפלגה הקומוניסטית היוונית, שנתמכו בידי ברית המועצות.

8 בשנות מל"ע-2 חילקו בריטניה וברית המועצות את פרס לשני שטחי השפעה – הדרום לבריטניה והצפון לברית המועצות. בתום המלחמה נותרו כוחות סובייטים בצפון פרס על גבול אזרביג'ן. ברית המועצות ניסתה לספח שטח זה, אך נסוגה בלחץ המערב.

9 חתירה לערעור השלטון הדמוקרטי באמצעות הפעלת ארגוני חזית שונים, כגון "תנועת השלום", שהתנהלו בשליטת המפלגות הקומוניסטיות.

אסטרטגיות ואם זה נפט ואם זה חוזים וכולי?"

אנו עומדים במצב כזה, ונשק הכרחי. והברירה אינה ברירה בין נשק אידיאלי וחוסר נשק, אלא בין נשק וחוסר נשק. הברירה המרה היא בין נשק לא אידיאלי זה ובין חוסר נשק. אז אם יש לי נשק, אני בכל זאת עצמאי יותר. ואם אין לי נשק אני יכול להיות אבוד.

יכול אפוא להיות קו פסקני מאוד ומכובד מאוד האומר: בין כך לא יתנו לך ולא צריך לחזור ולדרוש, אלא צריך לנהל מדיניות ואז סוף הנשק לבוא. זה קל בוויכוח תיאורטי. זה מאוד לא קל למי שנושא באחריות ויודע מה זה כשיש מעבר הגבול מטוסי דחף ולך אין מטוסי דחף. ומה פירוש הדבר הזה במלחמה. אז אתה אומר, שאתה תסחוב את מטוס הדחף הזה מהשטן, אם תוכל. אין בזה הסתלקות מלסחוב מה שאפשר. אבל אין בזה גם הסתלקות לקבל מכל מקום אחר. זה דבר חיובי. זה סייג.

יכול להיראות, שאם אנו מקבלים נשק מאיזה מקום, כאילו התחייבנו על איזה דברים. אין זאת עובדה, אבל זה יכול להיות. אולם, הברירה אז לא לנסות להשיג נשק. מהמרס לא נקבל אותו. הוא איננו בכל ארץ באירופה. הוא איננו בכל ארץ לטינית. הוא ישנו בשניים־שלושה מקומות בעולם. זוהי דוגמה חריפה. אביא עכשיו דוגמאות הרבה פחות חריפות. הן נדמות הרבה יותר מקובלות כדברים מובנים מאליהם, אבל חוששני שלא כולם מסיקים את כל המסקנות.

אתחיל מדבר קצת משונה – מההסתדרות הציונית העולמית. היא קיימת. מוסד עליון שלה יושב עכשיו בירושלים והוא ישב גם למחרת יום העצמאות ודן בעצם בשאלה אחת: הצריכה ההסתדרות הזאת להתקיים? המחלוקת היא לגבי התפקידים ואופן ארגון התפקידים האלה. אין מחלוקת על קיום ההסתדרות הציונית. אבל ההסדרות הציונית היא גוף מערבי. זוהי עובדה דוקרת עיניים. היא כבר לא קיימת שנות דור בברית המועצות, היא חוסלה בפולניה, היא חוסלה ברומניה, היא חוסלה בבולגריה. היא לא חוסלה בצ׳כוסלובקיה. אני שאלתי מישהו אם הוא חושב, שציוני צ׳כוסלובקיה ישלחו צירים לקונגרס. התשובה היתה: "הם לא יעיזו". יכול להיות, שלו העיזו לא היו מתנגדים לזה. הם לא יעיזו בשום פנים, והובאו דוגמאות מהתנהגותם במקרים ידועים. על כל פנים, הם חיים באווירה כזאת. אולי זוהי הרגשה סובייקטיבית לא מוצדקת, אבל היא עובדה אוביקטיבית. ההסתדרות הציונית חוסלה בהונגריה. היא לא מותרת בעיראק, היא לא מותרת, אם איני טועה, גם בטורקיה, כי שם כל ארגון אינו מותר. גם ברוסיה היא לא מותרת, לא מפני שזאת רדיפה של ציונות, אלא מפני ששם לא מותרים ארגונים שאינם במסגרת ממלכתית מסוימת. יש רק ארגון מפלגתי אחד המותר. אין מותרים שם ארגונים שיש להם קשר עצמי עם חו"ל. זהו משטר מסוים ההופך קשר עם חו"ל למונופולין ממשלתי. ההסתדרות הציונית גם אינה קיימת במצרים,

אך פרט זה אינו מציין את העולם המערבי.

מה שיש בפולניה, בהונגריה וברומניה ולא כל שכן בברית המועצות – מציין מה שיש בעולם המזרחי. אבל עיראק אינה מאפיינת את העולם המערבי. מה שמציין את העולם המערבי הוא מה המצב בארצות הברית, מה המצב באנגליה, בצרפת, במדינות הבריטיות שמעבר לים: בדרום אפריקה, אוסטרליה, ניו־זילנד. בכל המדינות האלו ההסתדרות הציונית קיימת, ולא מאהבת ישראל ולא מציוניותם של שליטיהן, אלא מפני שזהו המשטר, וכל זמן שההסתדרות הציונית איננה חותרת תחת אושיות המדינה – היא מותרת והיהודים נהנים מזה.

ההסתדרות הציונית היא אפוא ארגון מערבי. אנחנו יכולים לומר וצריכים לומר זאת: [מלכתחילה] לא היתה זאת כוונתנו שהיא תהיה ארגון מערבי, אבל המצב הוא כזה, שבארצות אלו אנו חופשיים ומתאגדים בהן בהיקף עולמי המקיף ארצות אלו. אתם חושבים, שזאת תשובה לצד שכנגד [השלטונות בגוש הסובייטי]? אני מצטער להגיד לכם, שזאת לא תשובה. שימו לב מה מדובר שם בעיתונות על הציונות. אומנם, יש הרבה שיקוצים על מדינת ישראל, אבל הציונות מוצגת כ"מכשיר של האימפריאליזם המערבי". והא ראיה, שהיא רק בארצות המערב.

ודאי הקהל באולם הזה כבר אינו מבין רוסית. אבל כאשר היה המשפט הידוע של רייק,[10] רפורטר סובייטי כתב על המשפט הזה ב"פרבדה":[11] "כל הסלט הזה של חלאת המין האנושי של בוגדים, של מרגלים שאומנותם בכך, של פשיסטים ושל ציונים" בנשימה אחת. שם יש מושג: מי שלא אתנו הוא נגדנו. כל שכן, שהוא במערב. מה זאת אומרת, סתם ירשה אצ'יסון שתתקיים הסתדרות ציונית בארצות הברית? בוודאי, יש לו טובת הנאה מזה, בוודאי שילמה משהו. סתם כך בווין ירשה את זה, או המלכה של הולנד תרשה זאת, או [רוה"מ דניאל] מלאן בדרום אפריקה ירשה?

אנו עומדים בזה. כולנו עומדים בזה. הוויכוח בין יתר סמכויות או פחות סמכויות להסתדרות הציונית הוא לא ויכוח בשאלה אם יהיה [לישראל] קשר או פחות קשר עם המזרח [הקומוניסטי], כי אם קצת להיפך. וזה פירושה של הכרעה לצד אחד. זה לא שיווי משקל. שיווי משקל היה פירושו לומר: מכיוון שאין הסתדרות ציונית במזרח, אל תהיה גם במערב. על כל פנים, אם אין לנו קשר מאורגן עם יהדות המזרח, אל יהיה לנו קשר מאורגן עם המערב. כי על ידי כך, שיש לנו קשר מאורגן עם המערב, אנו מפירים את שיווי המשקל לגבי מדיניות החוץ של מדינת ישראל.

---

10 לַסלוֹ רייק, מראשי המפלגה הקומוניסטית ההונגרית. לאחר השתלטות המפלגה הקומוניסטית על הונגריה התמנה לשר הפנים ואח"כ לשר החוץ. בספטמבר 1949, במהלך "טיהורים" בצמרת השלטון בהשראת מוסקבה, נעצר ובמשפטו הודה כי היה סוכן אמריקני והוצא להורג.

11 "פרבדה" – הביטאון הרישמי של המפלגה הקומוניסטית הסובייטית.

מדינת ישראל נבנית בכוח מה? רק בכוח זה שהיא מגייסת יותר מיסים? יש דעה, שאיננו גובים די מיסים. יכול להיות שהיא צודקת. ויש אנשים האומרים שאנו גובים מיסים יותר מכל מדינה אחרת בעולם. אבל הן אלה והן אלה מסכימים, שאם ייגבו כל המיסים של מדינת ישראל ואם תיסחט הטיפה האחרונה, זה לא יכלכל לא את מפעל קיבוץ הגלויות ולא את מפעל בניין השממה באותם הממדים ובאותו הקצב שאנו כולנו חותרים להם ושהם כולם עניין התקופה. יתר על כן, אני אומר, שכל הון שבעולם לא יִמָּצֵא לנו. אם נכניס הנה כל הונה של רומניה – זה יספיק. אבל כל הון שיש לנו סיכוי להשיג אותו על ידי מיסים בארץ ועל ידי מגביות בחו"ל ועל ידי אותם הכספים שהעולים יביאו אותם בידם ועל ידי השפעה של יהודים ועל ידי מילוות בינלאומיות והשקעות זרים – לא יספיק לנו כדי לכלכל כראוי הן את קיבוץ הגלויות והן את בניין השממה. אם כן, מניין נשיג את ההון הזה?

בעיתון סובייטי, במאמר אשר במקרה מוקדש לי באופן אישי, אבל פרט זה לא חשוב לגמרי, נכתבו גידופים רבים. ברם הגידופים שישנם שם אינם משכנעים במאומה.[12] ואמרנו לברית המועצות: "הגידופים אינם משכנעים איש ואינם מוכיחים דבר", אך אמרנו גם שיש במאמר זה כמה קביעות מדיניות ועליהן אנו רוצים להתווכח. גידופים אינם פסולים, אומנם, אבל אינם משיגים את המטרה הזאת. לא שללנו את זכותו של מישהו לגדף ולחרף את מישהו, ואם אלה הם גידופים בעיתון ספרותי – אזי זאת שאלה של טעם. על טעם אין להתווכח. אבל שם יש גם קביעות מדיניות. על קביעות מדיניות אפשר להתווכח בשפה שאנו מתווכחים בה. והנה נאמר שם שאנו קיבלנו ב"וול סטריט" הלוואה "בתנאי שיעבוד". מהי האמת? האמת היא שקיבלנו הלוואה של 100 מיליון דולר ל־15 שנה בריבית מסוימת, לא כל כך בלתי נוחה. לא המינימום שבעולם, אבל די נוחה. קיבלנו אותה לא סתם שנוכל לעשות בה כל אשר נרצה. איננו יכולים, למשל, לקנות בכסף זה מזון. אנו מחוייבים את כל ההלוואה הזאת להשקיע באמצעי ייצור. אשר לאמצעי ייצור אלה, צריך הבנק המלווה לאשר כל מין ומין. מה זאת אומרת? אם אנו אומרים שאנו רוצים בכסף זה לעשות מפעלי השקאה, אנו צריכים להגיש תוכנית על כך מה הם מפעלי ההשקאה שאנו רוצים להקימם, בתנאים כלליים. רק לאחרי זה, אם זה יאושר, אנו מקבלים צינורות וכל יתר הדרוש לשם כך. ואם אנו אומרים שיש לנו כך וכך משקים והם מסוגלים לאינטנסיפיקציה כזאת וכזאת

---

12 "לִיטֶרַטוּרניה גזיטה", שבועון סובייטי, נדפס במתכונת עיתון, הוקדש ברובו לנושאים ספרותיים וכלל גם מאמרים פוליטיים. במאמר המסתמך על נאום שר התוץ משה שרת בתל אביב, שבו מתח ביקורת על כינוס "תנועת השלום" שם, נאמר כי "משה שרת הוא פטפטן ומשרתו של אצ'יסון שכוונתו להזיק והוא שקרן פשוט [---] בעצרת או"ם האחרונה ישראל ליכחה את פנכתו של אצ'יסון [---] מתחת למסך העשן של דברי מליצה על עצמאות רותמים שרת וכנופייתו את ישראל למרכבת האימפריאליזם האמריקני" ("דבר", "הארץ" 26.6.1950).

והיא מחייבת תוספת של כך וכך טרקטורים, כך וכך מקצרות או קומביינים וגם תובלה כזאת וכזאת, ואם מאשרים את התוכנית – אנו קונים בכסף ההלוואה הזאת את כל זה. אנו יכולים לומר שאנו סובלים מדוחק בנמל חיפה ומאי־קיום נמל בתל אביב, ובשביל זה דרושים מתקנים כאלה וכאלה וכאלה, מחפרים וטרקטורים וכולי, ואם מוצאים שנמל חיפה זקוק לזה וכי יש הצדקה להרחבה, והארץ גדלה באוכלוסייתה והנמל הזה מחושב לפגר אחרי צורכי הארץ בתקופה הקרובה ביותר, אז מאשרים, נגיד, 20 מיליון דולר מתוך 100 מיליונים דולר של ההלוואה ואנו מקבלים את זה.

ואם יש תעשייה בארץ והיא מחייבת הרחבה, ויש "אתא" ו"לודזיה" ו"וולקן" ואת כולם צריך להרחיב, ואם מאשרים זאת – מקבלים את אמצעי הייצור הדרושים. זהו התנאי. בין הדברים המאושרים יש אספקת המים. פה היתה נקודה, שגישה פוליטית ברורה היתה הגיונית אולי. אבל לא נאמר הדבר רק כדי לא להכביד עליהם.[13] איננו מפרסמים זאת באופן מפורש. לכן, אל תפרסמו זאת.

איזה "תנאי שיעבוד" יש כאן?[14] אני שואל: "אתם לא קיבלתם מילוות אף פעם?" אז עונים לי: "לא, מזמן המהפכה לא קיבלנו מילוות". אני חוזר ושואל: "אף פעם לא קיבלתם מילוות?" – "לא". "תסלח לי", אני אומר, "אף פעם לא קיבלתם מילווה?" אז התשובה היא: "קיבלנו קרדיט לסחורות". ואני אומר: "ומהו המילווה האמריקני שקיבלנו? הלא איננו מקבלים אף דולר במזומן. אנו מקבלים הכל בסחורות".

לרגל עניין אחר, אמרו לנו [אנשי מפ"ם] כי "אלה הם יחסי מסחר". אז אני אומר: נניח, שיש לנו 100 מיליון דולר ושאנו בבת אחת שמים אותם על השולחן ובבת אחת קונים את כל הדברים האלה באמריקה. אז זה "יחסי מסחר" וזה בסדר? אבל אם אנו קונים את זה ומשלמים בעד זה במשך 15 שנה, אז זה פסול? משום שזה מקל עלינו, זה פסול? זה לא בגדר קשרי מסחר? איפה פה 'תנאי השיעבוד' בדבר הזה? אלא מאי, ישנה עצם העובדה שקיבלנו מילווה מארצות הברית. לא שלחנו מישהו על ידי הטייס האינטר־פלניטרי למרס לחפש הלוואה, אלא שלחנו איש לוושינגטון, ולא ל"וול סטריט", אגב, וקיבלנו שם מילווה, וזה יוצר זיקה ידועה. בזה אנו מודים. אז מהי ההצעה? לא לקבל את המילווה הזה ולא לעשות את העבודה הזאת? אלא, תגידו, "גם לקבל מילווה מהמזרח"? ביקשנו פעם, פעמיים, שלוש, שש פעמים ביקשנו! שש פעמים ביקשנו מילווה במוסקבה וזה מלבד פעמים אין ספור שהזכרנו זאת [בשיחות עם נציגים סובייטים] בוושינגטון ובניו־יורק, בכל מיני פגישות.

---

13 מדובר במפעל המים להשקאת הנגב במי הירדן, שעורר התנגדות ערבית.

14 השאלה מופנית אל מנהיגי קיבוצי מפ"ם, שהתנגדו לקבלת מילווה מארצות הברית.

מה ביקשנו? ביקשנו סחורות בקרדיט, בשוק הבינלאומי לא נעשה שום דבר ברובלים. אמרנו: יש הרבה חומרים המצויים בברית המועצות שנחוצים לנו, ואנו מבקשים אותם מכם בקרדיט. על כך באופן פורמלי לא קיבלנו תשובה. ואין לנו טענות. ייתכן שיש להם מדיניות שכבר דברתי עליה: הם אינם משקיעים בפינות נידחות. אמריקה, אנגליה – הן מדינות ים גדולות והן בעלות השקעות. אגב, אמריקה יצאה לשדה זה של השקעות בעולם רק בדור האחרון. ערב המלחמה העולמית הראשונה אמריקה היתה חייבת לאנגליה. אנגליה היתה מדינה נושה באמריקה. אחרי המלחמה העולמית הראשונה נהיתה אמריקה המלווה לעולם, כל שכן לאחר המלחמה העולמית השנייה.

זה שברית המועצות אינה נוקטת שיטה כזאת – זכותה היא. שום טענות אליה. אבל גם שום טענות מצדה. אם אנו מקבלים אשראי ממקום אחר ואת זה אי־אפשר לקרוא "תנאי שיעבוד", אבל עובדה היא שזה נראה [להם] כהפרת שיווי משקל. זה אומר שאנו "נמכרנו למערב". אנו יכולים לנקוט לגבי זה [תגובה שלילית] כמו לגבי [האשמתנו בהענקת] בסיסים [לארה"ב]. פה, בשלילה בלבד, אנו פותרים את הבעיה. אבל לא כן בעניין זה [של אשראי]. כי פתרון הבעיה מחייב פעולה חיובית [שלנו]. אל אלוהים! הלא יש עלייה והיא זורמת לארץ. יש אדמה. דרושים מכשירים לעבדה. המכשירים אינם. צריך להשיגם. אנו מקווים שנשלם את המילווה וכתוצאה מזה נהיה יותר עצמאים, לא יותר משועבדים. להיפך ולהיפך! יותר עצמאים מפני שנהיה יותר יצרנים, יותר תלויים בכוחות עצמנו, פחות תלויים בכוחות אחרים, יותר מסוגלים להבטיח רמת חיים לכולם, יכולים לקלוט יותר אוכלוסים. כל זה מסייע לעצמאות ולא לשיעבוד.

קולות כאלה נשמעים גם בתוכנו: "מושבה אמריקנית", "משועבדים לאמריקה". אמרתי זאת באסיפה אחת ואחזור על זה כאן. אני פוגש חבר ממשק שקרוב לי מאוד. אמר לי "שלום" ומספר כי הוא יוצא לאנגליה לראות מכוניות משא – הוא עוסק בענף ההובלה. אני שואל אותו בצחוק: "מדוע אינך נוסע לוורשה?" הוא לא מבין את השאלה. הוא אינו איש שכולו בפוליטיקה, אם כי הוא חבר מפלגה ולא שלי ואנו בידידות רבה. והוא מספר לי ואומר: "אני רוצה מכוניות משא" אני אומר: "אבל אתה הופך את המשק שלך למושבה בריטית על ידי כך שאתה קונה מכוניות אלו באנגליה..." או, ננית, דבר יותר מפורש: אני מכיר חבר מעין השופט ואני פוגש אותו בניו־יורק. אני שואל אותו: "למה באת?" – הוא בא לפתוח לשכה כלכלית של "הקיבוץ הארצי" בניו־יורק. שאלתיו: "כבר פתחת לשכה כלכלית של 'הקיבוץ הארצי' במוסקבה, שאתה בא לאמריקה לניו־יורק לפתוח לשכה כזאת?" הוא צוחק. אולם אני עונה לו על צחוקו: "במידה שאליעזר קפלן, על ידי המילווה ועל ידי פעולות דומות למילווה, הופך את מדינת ישראל למושבה אמריקנית,

בה במידה אתה, כחבר עין השופט, על ידי פתיחת לשכה כלכלית בניו־יורק, ללא פתיחת לשכה כזאת באופן מקביל בברית המועצות, הנך הופך את "הקיבוץ הארצי" למושבה אמריקנית". ולהיפך, במידה שחבר "הקיבוץ הארצי" הפותח לשכה כלכלית בניו־יורק, מבלי לפתוח לשכה כזאת במוסקבה, איננו הופך את "הקיבוץ הארצי" למושבה אמריקנית, בדיוק באותה מידה שר הכספים של מדינת ישראל, על ידי קבלת מילווה אמריקני מבלי לקבל מילווה או אשראי סובייטי, איננו הופך את מדינת ישראל למושבה אמריקנית. אין מנוס ואין מפלט – אם זה אז זה, ואם זה אז גם זה. והגדלת ההיקף [על ידי המדינה] איננה משנה את איכותו של העניין. זה רק הבדל בדרגה ואיננו הבדל במהות.

אמרתי לנציג ברית המועצות: "אתה יודע, ביסודו של דבר, כי מה שקובע את מדיניות מדינת ישראל זאת הנאמנות לענייני העם היהודי והקשר לעם היהודי. ואם אתה רואה שאנו מתחשבים מאוד בדעת ארצות הברית ומאוד רגישים לה" – אני כבר לא מדבר על זה, שעל כל צעד ושעל באו"ם, אנשי ברית המועצות שואלים אותנו: "הבטחתם לעצמכם את עזרת אמריקה?", "האם אמריקה מעוניינת בתוצאה חיובית מבחינתכם?" – "הרי מבחינה זו יש כיום לאמריקה קלף נגדכם אשר אתם בו מוכים. בעצם, הלא הקלף הזה ישנו גם אצלכם אלא שאינכם משחקים בו. תשחקו בו ואז תיצרו את שיווי המשקל. והקלף הוא חופש הזיקה של יהדות הגולה אל מדינת ישראל. באמריקה ישנו חופש זה. אצלכם הוא איננו. לא מפני שאמריקה היא פרו־יהודית, גם בשום אופן לא מפני שאתם אנטי־יהודים. אבל יש שני משטרים שונים, ובמקרה משטר זה מסייע לזיקה ומשטר אחד מונע את הזיקה".

כאשר אני בא לאמריקה אינני מוכרח לבוא לממשלת ארצות הברית. והיו ביקורים שלי שלא נועדו לממשלת ארצות הברית. הנה, נסע שר בישראל [לארה"ב] ולא לממשלת ארצות הברית. אולי יבקר ביקור נימוסין. הנה, נסעתי לעדן ליהודים, אבל ביקרתי אצל המושל שם, לא כל שכן לאחר שאני מכיר אותו.[15] באמריקה התהלכתי לאורכה ולרוחבה בלי כל קשר עם עניינים לממשלת ארצות הברית, אם כי ביקרתי גם את אצ'יסון. היו עָרים שנתנו לי בהן משמר כבוד והיו שלא ידעו כלל שאני שם. נפגשתי באמריקה עם העיתונות. כל מילה שאמרתי התפרסמה, יכלה להתפרסם, על כל פנים. ואני דיברתי עם אחינו היהודים בכל אסיפה שרציתי – באסיפות המוניות של 15,000 איש ובאסיפות של פורום מצומצם בן 30–35 איש, או בעיתונות לפני 1,500 איש. והיהודים האלה חופשיים לעלות ולבקר בארץ והם מבקרים וזה ילך ויגדל. והלא זה יוצר תמונה

15 המושל הבריטי של עדן היה לפנים פקיד בכיר בממשלט המנדט בא"י.

של זיקה חד־צדדית, כי מהעולם ההוא לא באים.

במידה שיש עלייה מהארצות האלו, הרי העלייה הזאת מגבירה את הקשר בינינו ובין יהדות אותן הארצות, כי זה גורם לחילוף מכתבים ולחילוף ביקורים וזה מעורר תנועה, בעוד שבארצות "הדמוקרטיה העממית", במידה שיש עלייה משם, היא עוקרת את הקשר. אלה עלו והאחרים נשארו.[16] [אמרנו לרוסים:] "אתם יכולים אם כן להשתמש בקלף הזה. תחדשו את הקשר". אף פעם לא ויתרנו על היהדות ההיא.

לא הצגתי זאת כצורך של יהדות ברית המועצות. נזהרתי מזה, כי זאת כבר התערבות בחיים הפנימיים של אותה מדינה, אבל דיברתי מבחינת ענייני מדינת ישראל – על זה אני רשאי לדבר – ומבחינת הצורך של מעמדה הבינלאומי: "אבל, כדי שיהיה שיווי משקל תנו ליהודים אפשרות לבקר, תנו ליהודים אזרחי ברית המועצות לעלות לישראל, תנו למספר מצומצם מהם לעלות. תחדשו את הקשר. תעשו משהו שישמש משקל שכנגד".

על זה היתה תשובה ברוח טובה: "האומנם זה נחוץ לכם? יאמרו, שאתם מכניסים קומוניסטים. הם כבר יכניסו רוח אחרת מזו אשר אתם רגילים בארץ, ומה יאמרו עליכם באמריקה? זה יזיק לכם ולא יועיל לכם", וכולי. האיש הוא במקרה איש מלא חן ומלא הומור. וזה לא נאמר בפגישה רישמית, אלא אגב שיחה בנסיבות בלתי־רישמיות. אבל זאת היתה שיחה נוקבת. אף אחד לא זלזל במשקל הדברים של השני. אני אומר זאת ביחס אלי, ואני מקווה, שזה גם מהצד השני כך.[17]

מישהו מאתנו מוותר על עלייה, על ההלוואה [הממשלתית] ועל הקרנות [היהודיות]? וכאן אני בא להשקעות. למשל, גם הם [הסובייטים] מבחינים בין השקעות יהודיות והשקעות לא־יהודיות עוד ב־1947, כאשר דיברנו על ים המלח, אמרו: "במידה שזה הון מחו"ל. אבל זה הון יהודי", והם הבחינו שהון אמריקני יהודי הוא לא סתם הון אמריקני, וכן גם הון אנגלי יהודי. אנו זוכרים את הזמן, כאשר ההוכחה לכך שאנו "מכשיר אימפריאליסטי" היתה זאת: "מי מימן את המפעל? רוטשילד!" והלא עד היום נשאר זיכרו במשפחה שהוא היה איש לא כל כך שפוי. אני מדבר על הברון אדמונד המנוח.

לכל הדעות, אני מקווה, השקעת הון על ידי יהודי מותרת. מה לעשות, אם הוא שותף ללא־יהודי באמריקה והם יחד מייצרים איזה דבר, והיהודי מצליח לשכנע את שותפו והם באים יחד? נפרק את השותפות? ואם יהודי השקיע כספו בבית חרושת והוא מכר את ניירותיו לאחר, לא־יהודי, אנו נחרים אותו? מה יהיה

---

16 הנשארים הפרו־קומוניסטים שאין להם עניין בישראל.

17 מדובר בשיחת מ"ש בדצמבר 1949 עם יאקוב מאליק, הנציג הקבוע של בריה"מ באו"ם ואחד מסגני שר החוץ, ר' שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' 944–946.

אז אם באה הנה פירמה לא־יהודית ואומרת: "אני מעוניינת להקים פה מפעל ואני מוכנה לשותפות אתכם", ונניח שזה כדאי ונניח שכל קיבוץ היה עושה זאת כי זה כדאי, וזה כדאי גם בהיקף ממלכתי – האם נשיב על ההצעה הזאת ב"לא"?

הנה עכשיו הולך להיות מוקם מפעל, מפעל של מכוניות.[18] זאת אומרת כל החלקים יובאו מחו"ל, אבל על מנת שבמשך הזמן חלק מהם ייעשה בארץ. נניח שיש מצב כזה – אנו קונים חיטה או עצים בהונגריה, או ברומניה ומשלמים בעד זה בדולרים ולעומת זה אנו קונים מכוניות באנגליה ומשלמים גם כן בדולרים. נניח באה פירמה מאמריקה ואומרת: "אני אביא את החלקים מאמריקה בשיעור של 70 אחוז ו־30 אחוז אתם תעשו בארץ. אתם תשלמו לי בעד המכוניות האלו רק 70 אחוז מאשר תשלמו לאחר. בשבילכם זהו קימוץ של 30 אחוז בדולרים. אתם תמכרו את המכוניות האלו לטורקיה, להונגריה או לרומניה, לארצות שבין כך וכך אתם קונים מהן ושהיום אתם משלמים להן בדולרים. אז תוכלו לשלם במכוניות אלו, ששילמתם בעדן רק 70 אחוז בדולרים. אתם מקמצים 30 אחוז דולרים בעיסקות האלו. כדאי או לא כדאי?"

הארצות האלו, הגרורות,[19] שואלות אותנו: "אתם תוכלו להשיג בשבילנו כמה דברים שאיננו יכולים להשיגם באמריקה?"

במאמר שם כתוב:[20] "קייזר מתבסס באחת מעמדות המפתח של המשק הישראלי". אני לוקח מאמר זה כדוגמה מאלפת, כי יש בו צירוף עובדות. הוא טוען: "משה שרת אומר שישראל היא עצמאית" והנה: "האמריקני לאודרמילק מנסה לתפוס בידיו את מקורות המים של ישראל". אומנם, האיש לאודרמילק הוא כולו קרקע, אבל מתהלך קצת בעננים. הוא איש חולם וקצת הוזה, אם כי כולו עוסק בקרקע. לאודרמילק הוא איש פרטי. הוא בא לארץ בהיותו פקיד ממשלתי. הוא למד את ענייני הסחף בעולם ונקלע גם לארץ הזאת ומצא פה פינה, שיש בה מפעל המציל קרקע, המשמר קרקע, הנלחם בשממה. הוא לא ראה דבר כזה במקום אחר. זה קשר אותו לציונות והוא נעשה לידיד נאמן.[21]

השאלה היא אם כן זאת: אנו נבנה את כל זאת בלי הסתייעות מן העולם החיצוני? במי נוכל להיעזר במדע? קודם כל, ביהודים. אבל מאין נביאם? הנה יבוא לארץ, לרגל חגיגות האוניברסיטה, פרופ׳ אופנהיימר.[22] הוא יהודי. הוא איש מרכזי במחקר האטומי באמריקה. לא שאלנו את ממשלת ארצות הברית רשות

---

18 מפעל להרכבת מכוניות תוצרת "קייזר פרייזר", ארה"ב. הוקם בנשר.

19 ארצות מזרח אירופה הנשלטות בידי מוסקבה.

20 בשבועון "ליטרטורניה גזיטה".

21 ההידרולוג וולטר לאודרמילק שימש בשנות ה־50 יועץ לממשלת ישראל לתכנון ענייני המים ואח"כ היה פרופסור בטכניון.

22 רוברט אופנהיימר. בשנות מל"ע–2 עמד בראש "פרוייקט מנהטן" ונחשב לאבי פצצת האטום.

להזמינו. אני בטוח שהוא לא שאל את רשותה לבוא הנה. הוא איש חופשי עכשיו. זה לא אומר שנחלוב אותו לגבי סודותיו ויש לו די מדע להועיל לנו הרבה, גם בלעדי האטום.

רצינו להזמין איש סובייטי לפתיחת מכון וייצמן. באמריקה לא יעלה על הדעת לפנות לממשלה בעניין זה. פנינו לאיש מדע זה או אחר כפרט. ולא באו רבים. רק שניים־שלושה. את עניין המחקר האטומי באנגליה עשו בראש וראשונה שני יהודים. כאשר נתגלה העניין האטומי, כתבו: "אנשי מדע בריטיים גם להם יש חלק רב" ופרשו בשמותיהם – שני שמות של יהודים מגרמניה. אז הופיע מכתב ב"טיימס": "אדוני, אנו איננו אנשי מדע בריטיים. אנו פליטים יהודים מגרמניה", וחתומים על יד זה שני שמות. נניח שאנשים אלה כוחם לא רק במחקר אטומי, שאנו לא מעונינים בו כיום, אך אם אנו מזמינים אותם הם יבואו כיהודים. אבל גם גויים באים.

רצינו להשיג אנשי מדע מברית המועצות. ידענו שזה משטר כזה. לא לנו להכריע בין המשטרים, אבל אנו מעוניינים ביחסי ידידות. אנו מקבלים משטר זה בלי לערער אחריו. ברור, שפנינו לממשלה קודם כל בשאלה: "אנו רוצים להזמין. האם זה רצוי לכם שאנו נזמין? ואם כן, את מי עלינו להזמין?" לא תמיד מקבלים תשובה. והם כתבו לנו פעם להזמין את נשיא האקדמיה למדעים ואנו כתבנו לַוַוילוֹב[23] – זה לא אותו ווילוב, שפגש את בן־גוריון ומאיר רוטברג,[24] ושנשא הרצאה נלהבת על החיטה הארצישראלית, כי אין איש יודע איפה הוא עכשיו[25] – אבל אחיו הוא נשיא האקדמיה למדעים. קיבלנו ממנו מכתב, שקראנוהו ברוסית: הוא עסוק מאוד ואיננו יכול לבוא. נניח שהוא עסוק מאוד, אך האם לא יכול היה לשלוח מישהו, לו היה רצון לייצג? כנראה שלשם זה שיופיע מישהו בישראל, לא כדאי להם להתערב בקהל לא להם. אבל זה אחר כך יוצר הופעה חד־צדדית – יש איש מדע אמריקני, אנגלי, הלווצי וכולי וכולי, ואין איש מדע סובייטי. אז למה להינתק מקשרים עם העולם המדעי המערבי, המוכן לבוא?

מה התשובה לעניין לאודרמילק שהוא "תופס את מקורות המים"? יש תשובה עניינית: שאיננו תופס שום דבר. הוא מברר תוכניות. אנו יכולים לקבלן או לא. לא רק את הירדן ואת הירמוך איננו תופס, אלא גם לא את הירקון. שום באר איננו תופס. הכל נשאר לנו.

---

23 סרגיי איבנוביץ' ווילוב, פיסיקאי, נשיא האקדמיה למדעים בבריה"מ.

24 הפגישה היתה במסגרת התערוכה החקלאית במוסקבה שהתקיימה בספטמבר 1923. ר' טבת/ *קנאת דוד ב*, עמ' 207–233.

25 ניקולאי איבנוביץ' ווילוב, אחיו הבכור של סרגיי ווילוב, בוטנאי נודע. חקר מוצא צמחים ואסף זרעי צמחים מרחבי עולם. חלק נחרצות על תורת הבוטנאי טרופין ליסנקו, חביבו של סטלין, שטען כי תכונות נרכשות מוּרָשות. הוצא להורג ב־1943.

בשלב ידוע הזמנו מומחה סובייטי, לא לביקור נימוסין אלא לעבודה. כאשר הממשלה התייצבה לפני בעיית הייעור בנגב, חשבנו: איפה יש בעולם ניסיון של ייעור בערבה? אמרנו: ברוסיה יש. אמר מישהו: "אם נזמין מרוסיה, מה תגיד אמריקה?" אמרנו: "מה יש, זוהי מדיניות שלנו". ביקשנו אפוא מאת ממשלת ברית המועצות לשלוח לנו אחד המומחים לייעור הערבה, שלפי הידיעות שבידינו עשו שם בו גדולות. לא קיבלנו עדיין תשובה. אם נלחץ מאוד מאוד, נקבל תשובה שלילית. טוב, אז יש משטר כזה והוא מונע בעדנו הסתייעות בו. האם בגלל זה נמנע מאתנו כל הסתייעות? ובגלל זה הסתייעות חד־צדדית פירושה הזדהות עם אחד כנגד השני? אומנם זה לא אומר ללכת באמצע, אבל אין ברירה. אנו צריכים לשאת בזה, להסביר זאת ולהבין ולהצדיק זאת, זה מה שאני קורא "עניינים חיוניים".

יש לי עוד שתי דוגמאות לברר. יש עניין אחד רציני מאוד שהוא שנוי במחלוקת בעולם ואולי הוא גם שורש המחלוקת. זהו הדבר המעמיד את מפלגת העבודה הבריטית, אשר לפי עומק הכרתי עשתה גדולות ועצומות להגשמת הסוציאליזם באנגליה[26] למורת רוחה הגמורה של "וול סטריט" וושינגטון, אבל לא אכנס לוויכוח על כך. ברם, אני רוצה לציין בסוגריים, שלפי עומק הכרתי מפלגת עבודה זו, אשר עשתה גדולות באנגליה להגשמת הסוציאליזם בה ויצרה אנגליה אחרת מאשר היתה דורי דורות, וחוללה מהפכה בריקמת חייה הכלכליים והחברותיים, בכל זאת היא עומדת בחזית אחת עם הקפיטליזם האמריקני בחזית נגד מוסקבה. במה? בוויכוח הזה של "רווח לפרט או סיפוק צורכי הכלל?" הם בעד שלטון הקפיטל ונגד שלטון העבודה? הם נגד הלאמה ואחרים רק הם בעד הלאמה? לא! המחלוקת היא בשאלות אחרות.

אולם עובדה היא ש[ארה"ב ואנגליה] עומדות בחזית אחת. והשאלה שנויה במחלוקת ובשאלה הזאת לא תיתכן ניטרליות. זה או כך או כך. בשאלה הזאת לא תיתכן אי־הזדהות. זה או סדר חיים כזה או סדר חיים כזה. במסגרת כוללת זאת או מסגרת כזאת של משטר, ואין פשרה. בתוך כל מסגרת יש הבדלים, אבל לגבי עיקרים – המסגרות נחלקות לגמרי זו מזו. ובכן, מהם הדברים? ישנה שאלה אחת נוקבת: מותר ארגון פוליטי חופשי בתוך הארץ או לא מותר, או רק הממשלה קובעת? בזה נחלקים. אז גם בווין, או לא ניקח את בווין, או מיניסטר הבריאות ואחרים [בממשלת בריטניה] יחד עם אצ'יסון ויחד עם טרומן ונציגים יותר מובהקים של הקפיטליזם – אומרים: מותר. זה לא אומר שמדינה יכולה לומר ברגע ידוע שהיא מגינה על משטר זה של חופש, אף כי יש מפלגה הרוצה להנהיג אי־חופש. אפשר להשתמש לרעה בזה ולהרחיק לכת. אבל ביסודו של דבר, מותר ריבוי של מפלגות או אסור?

---

26 הכוונה לממשלת ה"לייבור" בראשות קלמנט אטלי, שקמה ב־1945 והנהיגה משטר רווחה.

בשאלה זו יש מחלוקת, באשר בה אין פשרה – או מותר או אסור.

הלאה. מותר חופש דיבור, וזה כולל לא רק מפלגות אלא בכלל חופש ההתארגנות למטרות חברתיות ומדעיות וכולי. כמובן, הממשלה יש לה משטרה ואם מתברר לה שאיזו אגודה מתעסקת באיזה דבר לא רצוי, היא יכולה לסגור אותה. אומנם היא יכולה גם להשתמש לרעה בסמכויותיה. אבל הכלל הוא שיש חופש, או יש כלל שאין חופש. חופש דיבור, ופירושו חופש דיבור בעל פה ובכתב, קיים או לא? מהו הכלל? אין זאת אומרת, שאין לפעמים הגבלות או שאין מתנכלים לו. יש בזה בוודאי גם דברים פסולים. אבל, בדרך כלל, המותר או לא מותר?

אבן הבוחן של החופש הזה הוא חופש ביקורת השלטון. המותר לבקר את השלטון, המותר להביע דעה הפוכה משל השלטון בכלל ובכל עניין ועניין? המותר למפלגה שמרנית השכם והערב לנהל תעמולה נגד ההלאמה, או למפלגת העבודה לכתוב שקצב ההלאמה לא מספיק ושיש בזה משום מורך לב אצל הממשלה, או שהדברים האלה אסורים?

היכולה עבודה מדעית ואמנותית להיעשות בלי כיוון מרכזי, או שהיא מוכרחה להיות מכוונת באופן מרכזי וצריכה לקבל עליה משמעת? יכול להיות, שענייני כלל החברה משורתים יותר כאשר יש כיוון מרכזי כזה ויש משמעת מוחלטת. יכול להיות. אבל על זה יש מחלוקת ובמחלוקת הזאת אין פשרה. זה או כך או כך. אז אני אומר, שמדינת ישראל כיום הזה, למעשה, הכריעה במחלוקת זו. היא הכריעה בה על ידי המשטר שלה, על ידי עובדות שבחייה. יכול להיות שיש מפלגות[27] הרואות בחזונן מדינת ישראל אחרת. אבל כיום הזה הן נלחמות על המשטר הזה של חופש ארגון מפלגתי וחופש דיבור, כולל ובראש וראשונה ביקורת השלטון וחופש ההתבטאות החופשית בספרות ובאמנות ובחקירה המדעית. זאת אומרת שאנו, מבחינת המשטר החברתי שלנו, הפנימי, הזדהינו עם המערב. נניח, אם הברירה היא בין דנמרק ובין אלבניה, אנו בחרנו בדוגמה של דנמרק. אבל דנמרק זה מערב ואלבניה זאת מזרח, ואל נטיח תפל על הדבר הזה. נחשוף את הדבר, על כל פנים, בבירור פנימי. ואם זה אחרת – ייאמרו איפוא הדברים ברור שצריך להיות אחרת. אז יהיה ריב גדול בעניין זה. מי יודע עד היכן יגיע הריב, אבל נדע שזה מטיל מעמסה על מדיניות החוץ של מדינת ישראל.

זאת אמרתי לגבי המדינה. עכשיו אני רוצה לומר לגבי העם היהודי. העם היהודי כעם יהודי הוא ניטרלי בוויכוח הזה? אני אומר שהוא לא ניטרלי. הוא צד. באיזה משטר יכול העם היהודי להרגיש את עצמו כעם, זאת אומרת לבוא לידי ביטוי, להתארגן בארגוניו המיוחדים, להתקשר מארץ לארץ, להושיט ידיים

27 מפלגות השמאל, חסידות המשטר הסובייטי.

מארץ לארץ, חופשי, בלי גושפנקה של שלטון וביקורת של שלטון? לא במשטר הנקרא "דמוקרטיה עממית", אלא במשטר הנקרא "דמוקרטיה מערבית". זה לא מפני שמשטר ה"דמוקרטיה העממית" יונק משורשי שנאת ישראל ומפני שמשטר הדמוקרטיה המערבית יונק ממשטר של אהבת ישראל. לא ולאו! יש מדינות ב"דמוקרטיה העממית" ששם השלטון עומד ביתר יעילות בפני אנטישמיות מאשר ממשלות ידועות ב"דמוקרטיה המערבית". על כל פנים, [סמי] מכאן הגורם הזה של יחס טוב ליהודים או יחס רע ליהודים. לא על פי זה היא ההכרעה. ההכרעה היא איזה משטר מאפשר, בתור תוצאת לוואי בלתי מכוונת שלו, להתארגן כיהודים, לבוא לידי ביטוי כיהודים, זאת אומרת להביא את רצונם הקיבוצי, הקולקטיבי, הציבורי, הפוליטי לידי ביטוי ממשי, להושיט יד לקיבוצי יהודים אחרים ולהתארגן אתם במסגרות עולמיות כלליות חופשיות, במידה שחופשית ההסתדרות הציונית העולמית, שכולנו שייכים לה, פרט למק"י. איזה משטר מאפשר זאת ואיזה משטר אינו מאפשר זאת?

מה היו פני הדברים בכל ארץ וארץ במערב אילו נהפכו, מבחינה זו, ל"דמוקרטיה עממית"? – היינו מאבדים אותן. זה לא אומר שלא היינו מצליחים על ידי לחץ של יהודים ועל ידי משא ומתן, תמיד יותר על ידי לחץ של יהודים מאשר על ידי משא ומתן, להגיע לאיזו אפשרות של עלייה. אבל אם נשארים שם יהודים והם רוצים להיות כחלק מהעם היהודי, מוכרחים הם לקבל גזירה של כליה על הקשר הזה? מוכרחים הם, מבחינה נפשית, כל עוד הם יהודים, להזדהות עם המשטר הזה שכך אונס אותם?

במידה שהעם היהודי הוא עם יהודי, במידה שיהודים חיים בהכרה שהם בני העם היהודי ורוצים להישאר כאלה בעלותם וגם בהישארותם בגולה, ורוצים לבוא לידי ביטוי חופשי כיהודים, להתארגן כיהודים, להביע את רצונם במשטר הפנימי ובזירה הבינלאומית ולשימו על כפות המאזניים, להתאחד עם העם היהודי בארצות האחרות לשם שמירת הקשר ולשם הביטוי המשותף של הרצון היהודי העולמי, הם מוכרחים לרצות במשטר של דמוקרטיה מערבית ולא במשטר "דמוקרטיה עממית".

ייתכן, שאצל כמה יהודים כעת, בחוגים יהודיים, יש חזון ידוע. הם אומרים: כן, אבל הדמוקרטיה המערבית איננה פותרת בעיות חברתיות עולמיות. הדרך לפתור אותן זה להשליט את משטר "הדמוקרטיה העממית" בעולם, כי אז ממילא יהיה חופש, כי אז הקשר בין יהודי רומניה ויהודי ארצות הברית לא יהיה בבחינת פסיחה על חזית, ואז מוחזר הקשר הזה ליהודים בעולם במידה שלא יהיו עוד כולם בארץ. מי שחושב כך צריך לקבל תשובה, שהוא בעצם מפקיר את ענייני של העם היהודי. הוא דוחה את פתרון בעיותיו של העם היהודי עד לביאת הגואל. ומניין שיבוא מצב כזה? כל כך קל לנו לתאר את ארצות הברית משליטה משטר של

"דמוקרטיה עממית" וכל כך קל לראותה משתלטת באמריקה הלטינית ובחלקים אחרים של העולם, אשר רק אתם ייכון המשטר הזה כמשטר עולמי? זה יבוא בשלום? שמא זה יבוא אחרי נחלי דמים, אם יבוא בכלל? מה יהיה גורל העם, אם לא תהיה מלחמה ואם תהיה מלחמה? מה יהיה גורל מדינת ישראל? היא יכולה לדחות את הקשר שלה עם היהודים? זה מעשי בכלל? רוב העם היהודי ילך בדרך הזאת? רוב העם היהודי בארץ ילך בדרך הזאת? רוב התנועה הציונית תלך בדרך הזאת? ואילו הלך, זה מוצדק? לא על זה היה הריב בתנועת הפועלים היהודית בראשיתה, בין "בונד" ו"פועלי ציון". האם לא על זה היה הריב בתוך תנועת "פועלי ציון" בין אלה שאמרו שצריך לחכות עד שתהיה מהפכה ואז במילא השאלה [היהודית] תיפתר, ובין אלה שאמרו שיש לחתור מיד לקראת זה? האם לא נשאל את עצמנו את השאלות האלו? ומזה עלינו להסיק מסקנות לגבי העתיד.

כאן הסתיימה ההרצאה ורשות הדיבור ניתנה לשניים ממשתתפי הסמינר, מיכאל קונפינו ואלחנן לפיד. מיכאל קונפינו טען כי המחלוקת בין הגושים המערבי והמזרחי, ככל שתגרום למלחמה, אינה מחלוקת אידיאולוגית אלא מדינית, כגון בשאלת עתיד גרמניה וספרד ומאבקי העמים המדוכאים לחופש. אשר לשאלת חופש הדיבור, בגוש המזרחי היא מוענקת לרוב העם, ואילו במערבי היא מוגבלת לשכבה השלטת, שם נבצר מחוגים דלי אמצעים להוציא עיתון. בבריטניה הוציא ה"לייבור" מן המפלגה קבוצת חברים ובארצות הברית נרדפים הקומוניסטים ואוהדיהם, כמו ליליינטל וצ'רלי צ'פלין.[28] חופש הפרט בארצות מערביות כארגנטינה וטורקיה מוגבל ובישראל התנכלה הממשלה ליציאת משלחת של תנועות נוער שמאליות לכינוס בחו"ל, וההסתדרות יצאה מהאינטרנציונל הקומוניסטי. "תנועת השלום", טען קונפינו, היא אחד האמצעים לשמירת השלום בעולם, אך יחס ממשלת ישראל לתנועה זו שלילי.

משה שרת: אם יש רצון שאנו נשמע עוד השגות, זאת אומרת שאני מוכרח להתחייב לבוא גם פעם אחרת כדי לענות. אין ביכולתי להתחייב. אני חושב כי מוטב שנגרוס את הפגישה של היום כפרק מסוים בפני עצמו. הסמינר יימשך עוד שלושה חודשים ואני מקווה שתהיה לי עוד הזדמנות לבוא. לכן אני מבקש סליחה מהחברים, שאני שולל מהם את האפשרות להמשיך בוויכוח.

החבר הראשון [מיכאל קונפינו] קבַל, לא אגיד בתרעומת – זכותו היתה לקבול – שבחלק האחרון של דברי סטיתי מהדרך. אני מודה בהחלט בזכותו של החבר להביע דעות מנוגדות לדעותי, מהן מנוגדות בתכלית. לשם כך הוויכוח. אבל

28 דייויד ליליינטל, יו"ר הוועדה לאנרגיה אטומית בארה"ב ואיש הקולנוע צ'רלי צ'פלין הואשמו על ידי הסנטור ג'ו מקארתי באהדה לקומוניזם ובפעילות אנטי־אמריקנית.

איני מודה בצידקת הביקורת שסטיתי מהדרך. אמרתי מראש שלא אדבר על מדיניות החוץ של מדינת ישראל. לא זה הנושא. הנושא הוא רק בחלק זה: מדינת ישראל בין מזרח ומערב. במקצת זה חלק מזה ובמקצת זה גולש וחורג מהמסגרת.

קבעתי עיקרון יסודי של אי־הזדהות עם גוש אחד נגד מישנהו, ואחר כך אמרתי שזה לא פשוט כל כך. כי הדברים אינם מתמצים בזה וחלות על זה הגבלות ידועות, ואמרתי שזה לא חל על דברים חיוביים. הצגתי את מצבנו כמורכב וכמסובך. יכול להיות שצריך הייתי לעשות סיום יותר ריטורי. איני לוקח שום דבר ממה שאמרתי כנתונים במסגרת הבירור הזה. באשר אני הצגתי כמה וכמה בעיות שעומדות לפני המדינה הן בחייה הפנימיים, הן בקשריה עם העם היהודי, והעומדות לפני העם היהודי כשהוא מרוכז סביב המדינה הזאת, שקובעות צביון ידוע להופעה של המדינה הזאת בזירה הבינלאומית ושאין משתמעת ממנה אי־הזדהות, אלא בתוקף ענייניה החיוניים היא נדחפת לנקוט עמדה בשאלות אשר הן שנויות במחלוקת. ואני ציינתי את שתי השאלות הגדולות: המשטר המדיני הפנימי של מדינת ישראל והעניין שיש לעם היהודי לבוא לידי ביטוי ובאיזה תנאים ניתנת לו האפשרות הזאת.

זה היה מיבנה הרצאתי וכך צריך היה לגשת אליה. לכן אינני מודה בצידקת הביקורת כאילו עברתי מעניינים מדיניים לענייניים אידיאולוגיים. זה לא דבר מופשט. השאלה איזה תנאים קיימים במשטר של מדינת ישראל, מדוע יש ארצות שבהן קיימת הסתדרות ציונית ומדוע יש ארצות שבהן אינה מתקיימת – זוהי שאלה הנוגעת לעם היהודי עד דם. זאת לא שאלה אידיאולוגית אלא שאלה של מציאות. את מי עוד ראינו בתוכנו בכינוס לונדון הראשון אחרי המלחמה העולמית,[29] כאשר עוד באו אנשים מפולין ומרומניה. ומי איננו רואים? את מי נראה מחר או לא נראה? עם מי נוכל לקיים את השותפות הזאת או לא? אלו הן שאלות הנוגעות לכולנו. ההסתדרות הציונית הוצאה מהמזרח, וזאת שאלה חיונית מאוד לנו. על דברים כאלה דיברתי מתוך גישה הקובעת את חיוניות העניין הזה.

נכון, אני לא הפלגתי לכל סעיפי ההסתעפויות של מדיניות החוץ. ננית, בשאלת עמדתנו לגבי שחרור עמים מדוכאים, אינדונזיה, שאלת גרמניה וכולי וכולי. אילו מסגרת דברי היתה מדיניות החוץ של מדינת ישראל, כי אז הייתי חייב להגיע לשטחים האלה. אינני יודע אם הייתי מגיע לכולם. למשל, לו היה

---

29 בראשית אוגוסט 1945 התכנסה בלונדון ועידה ציונית בהשתתפות חלקי התנועה השונים, בראשונה לאחר הניתוק של שנות המלחמה. מ"ש נשא בוועידה זו נאום של שלוש שעות ובו סקר את ההתפתחויות ביישוב במהלך המלחמה ואת ניסיונות ההצלה. בימי ועידה זו החליטו דוד בן־גוריון, משה שרת ומשה סנה על הקמת תנועת המרי והפעלתה (ר' שרת/*ידחים*, הקדמת פ. עופר, עמ' XI; לואיז פישר/*שרת*, עמ' 275).

נושא הרצאתי "מדיניות החוץ של מדינת ישראל", כי אז בשורה ראשונה הייתי מברר את שאלות התֶגֶר עם ארצות המערב. עמדתנו לגבי אינדונזיה נוגעת לזה, אבל עמדתנו לעבר־הירדן אולי נוגעת עוד יותר. אבל זה לא היה צמצום הבירור, אלא הבירור היה אחר ולא אוכל גם לגעת בזה היום. יש לי הרבה מאוד מה לומר בשאלות אלו, אבל לא אגע בהן.

נכון, שאם תהיה מלחמה בין שני הגושים, היא לא תפרוץ רק בגלל זה שפה יש חופש דיבור ושם לא, שפה יש חופש ביקורת השלטון ושם אין. לא רק בגלל זה. אני בשום פנים ואופן – פה אנחנו אולי חולקים – לא אוציא את המחשבה מיהם גורמי המלחמה האפשרית, כי ביסודו של דבר זאת מחלוקת בין המשטרים. המשטרים מקיפים הרבה דברים ויש מלחמה בין שני משטרים, אבל יש בשוני שבין המשטרים גם ההבדל הזה. לא אמרתי שעל זה תהיה מלחמה, אבל אמרתי: זהו אחד הדברים המחרידים ואני מאשר זאת. אמרתי גם כי במחלוקת הזאת אין פשרה. אני חוזר ואומר: אין פשרה! אמרתי שאנו כבר הכרענו בשאלה הזאת, באשר כולנו כיום, למעשה, דוגלים במשטר מסוים. אני חוזר ואומר את הדבר הזה. אמרתי: מזה משתמעת הזדהות. אני חוזר ואומר: מזה משתמעת הזדהות. אולי זה לא נעים. לא אתחייב לגרימת נעימוּת. אינני קבלן לגרום נעימות. התחייבתי לומר את האמת כפי שאני הוגה אותה. אפשר לטפוח על פָּנַי אמת אחרת או שונה, אבל לא התחייבתי על נעימות ולא התחייבתי לחיות נחמד. בכלל, איני יודע, ואני עוד אגיע לזה, אם אפשר להתחייב להיות נחמד ביחסי חוץ.

אם אומרים לי: "המלחמה היא על קיום המשטר עצמו", אז אני אומר: יש מרחק, כרחוק מזרח ממערב, בין המשטר שמשליטה, שחותרת להשליט, מפלגת העבודה באנגליה, על כל פנים, בתוך אנגליה, ובין המשטר שמגשימה וחותרת להגשים ממשלת ברית המועצות. אני מבין, שאנגליה עוד רחוקה להגיע לאידיאל של "דמוקרטיה עממית" מבחינת ההלאמה וכולי. אבל יש באסטרונומיה מרחקים כאלה, שלעומתם המרחק בין אחד לשלישי בטל, ובכל זאת הוא נשאר מרחק אסטרונומי. ויש מרחק עצום בין אנגליה ובין רוסיה ומרחק עצום גם בין אנגליה וושינגטון. ובכל זאת מפלגת העבודה הולכת בדרכה [הדמוקרטית] של אמריקה. יש לה קשיים ויש לה עכשיו רוב קטן, אך היא, בכל זאת, לא מוותרת על השיטה הזאת של חופש בחירות ושל חופש ארגון מפלגתי. היא חושבת שבסוף החשבון היא תגיע לדרך יותר בטוחה. יכול להיות שהיא משלה את עצמה. אבל היא משוכנעת בזה והיא הולכת בדרך זו.

לכן אמרתי, כי מה שמאחד את אנגליה ואמריקה כיום לגבי המשטר הפנימי בארצותיהן הוא לא ששתיהן שואפות להשליט באותה המידה את ההון על העבודה, וזה שחותרים לקפח את העובדים. לאו בעניין זה הן מנוגדות. בעניין קיפוח

העובדים באמריקה יש עוד לדבר, אבל באידיאולוגיה הן מנוגדות. מה שמשתף אותן במלחמה נגר מוסקבה זה דבר אחר. אני מציע לכל אחד שלא נולד בארצות המערב, או שלא חי בהן שנים, שלא התחכך ולא ישב באגודות המקצועיות, בטרייד־יוניונים האנגלים, בוועידות של מפלגות שם,[30] אני מציע לו לא לזלזל בדברים הללו. אלה הם דברים מושרשים מאוד, שהאנגלים והאמריקנים הטובים ביותר, הסוציאליסטים שביניהם, מוכנים להילחם עליהם.

החבר אמר, ש"זה לא כל כך פשוט לומר, שאין חופש דיבור במזרח ויש חופש דיבור במערב. במזרח אומרים: רק אנו נותנים חופש הדיבור. במערב יש דוגמאות ששוללים את חופש הדיבור". שוב, אני רוצה להזכיר מה הכלל ומה היוצא מן הכלל. קיימת מפלגה קומוניסטית באמריקה, קיימת מפלגה קומוניסטית באנגליה. יש לה עיתון. הוא יוצא לאור. המפלגה משתתפת במערכת הבחירות. היה לה חופש גמור להיכנס לזירת מלחמת הבחירות. אני ראיתי עיתון של מפ"ם היוצא באנגליה באנגלית, והעיתון הזה עושה תעמולת בחירות למפלגה הקומוניסטית ולשמאל שבשמאל שבמפלגת העבודה, נניח לזיליאקוס.[31] איני מכיר אותו, אבל אומר שתי מילים עליו. מישהו נאסר, נתבע למשפט או נתבקש לעזוב את הארץ בגלל זה? היהודים [באנגליה] חושבים, שאנשים אלה גורמים בזה נזק רב לציונות. זאת שאלה אחרת. הם קיבלו הוראה ממישהו שאסור לעשות זאת? הם לא קיבלו שום דבר כזה. הם קיבלו מהממשלה איזו אזהרה, או שהחרימו איזה גיליון?

תתארו לעצמכם לרגע, שמפלגה אחרת, ציונית, תוציא עיתון כזה באחת מארצות "הדמוקרטיה העממית". האנשים יהיו חופשים? העיתון הזה יהיה נפוץ? הלא הדברים האלה דוקרים את העיניים. על זה אפשר להטיח תפל? אני אמרתי בעצמי: ברור שהמשטר [הדמוקרטי] מתגונן ובהתגוננותו הוא עובר גבולות. השאלה היא מהו הכלל? מה זה חופש דיבור? כשאומרים, ששם אין חופש דיבור, מפני שלקבוצת פועלים אין כסף להוציא עיתון, הלא זה מעורר צחוק. כך דיברו לפני 50 שנה וכותבים עד היום: "וול סטריט"! כך זה היה לפני 100 שנה. האם אפשר להשוות את רמת החיים של כלל העובדים באנגליה ובאמריקה לרמת החיים של כלל העובדים ברוסיה? הלא זה מחוץ לכל השוואה מבחינת השירותים וסיפוק הצרכים. אומנם יש הצדקה לעוני הרוסי ויש הסברה לזה. קודם כל, הארץ הזאת היתה מדורי דורות שקועה בעוני ובבערות, ונעשו מאמצים טיטניים [מצד השלטון הסובייטי] להרימה מהשפל הזה, ומאמצים אלה נתקלו במלחמה

---

30 מ"ש התנסה בכל אלה בשנות לימודיו בלונדון 1921–1925 (ר' שרת/*ימי לונדון א–ג*).

31 קוני זיליאקוס. פוליטיקאי שמאלני, יהודי. חבר פרלמנט מטעם ה"לייבור". בשל התבטאויותיו הפרו־סובייטיות הודח ממפלגתו ב־1949 ואיבד את מושבו בפרלמנט. עם זאת הכריז על עצמו כאנטי־קומוניסט ושלל את מדיניות סטלין כלפי טיטו. לימים חזר ל"לייבור".

מבפנים ומבחוץ. כל פעם הרס אחרי הרס, ויש להתייחס בהערצה למאמצים אלה. אבל, בכל זאת, יש גם שאלה של השוואה הכרחית: מהי רמת החיים של פועל אנגלי, אמריקני ושל פועל חקלאי אנגלי ואמריקני ורוסי? מהי רמת הכפר האמריקני ומהי רמת הכפר הרוסי? הלא זה מחוץ לכל השוואה! יכולים בני הנוער בתוך רוסיה לחשוב, שרכבת תחתית ישנה רק במוסקבה, וכי משטר לא־קומוניסטי אינו מסוגל ליצור רכבת תחתית. לאנשים הבאים לשם לביקור מראים בגאווה בתי חולים – אנו בישראל מראים כל תרנגולת בגאווה – אבל כאשר האורח שואל את מלוות קבוצת האורחים: "מהו האחוז של העם הרוסי הנהנה מבתי חולים אלה?" מוכרחה המלווה לומר את האמת, כי בתי חולים כאלה הם רק בתקופת הבנייה. והאורח אומר: "אנו כבר הגענו לזה. אצלנו כל העם, בלי הבדל וללא כל יוצא מן הכלל, נהנה מבתי חולים כאלה". אז מובן שמורת הדרך אינה מאמינה לו: "הלא אצלכם לא משטר סובייטי! וזה לא יכול להיות!" אבל זוהי עובדה.

יכול להיות מקרה, שיש [במערב] קבוצה שאינה יכולה להוציא עיתון. אך האם יש איזו הסתדרות שלא באה לידי ביטוי בגלל חוסר אמצעים? יש להם אמצעים יותר מאשר לנו בארץ. הכלל הוא שיש חופש דיבור פה ולא שם [בגוש הסובייטי]. ואם אומרים לי שזה מוצדק, כי שם חותרים לקראת מטרה נעלה והאמצעים מצדיקים את המטרה, ואין דרך אחרת לחתור למטרה הזאת, ותראו מה יהיה בסוף, אני אחלוק על זה אבל אבין זאת. אני רק אומר: בינתיים הולכים לטמיון ערכים אנושיים, שרק לשמם כדאיים חיי אדם עלי אדמות – ערכים של חופש דיבור, ויכוח – (קריאה: בגרמניה גם כן היה חופש דיבור!) – אם כן, אפשר לומר זאת כיום גם על הארץ, שזה יביא לידי היטלר יהודי. האם זה דבר אורגני רק לגרמניה? אלא מה? צריך אזי להילחם נגד זה באותם האמצעים וצריך שהמשטר הדמוקרטי יהיה מסוגל יותר להתגונן, שלא יקריב הכל, כי יש מידות מה מותר ומה אסור להקריב.

לא הרחבתי כל כך את המסגרת ולא עשיתי מזה שאלה אידיאולוגית כלל־אנושית. מותר היה גם לעשות זאת. אני אמרתי שפה יש הסתדרות ציונית ושם אין הסתדרות ציונית. זאת אמת או לא? ואנו את זה מצדיקים? אנו מצדיקים על עצמנו את הדין שסותמים לנו את הפה? תאמרו לנו: "גם זה כדאי לשם המטרה"? אז אני אומר, שתנועתנו גדלה מתוך אי־התאבדות. לולא זאת, לא היתה מגיעה למה שהגיעה.

הנה ראיתי את הרשימה של מר לשצ'ינסקי.[32] הוא אומר שיש 1,750,000 יהודים ברוסיה. נגיד 1,500,000 או 1,250,000 או רק 1,000,000 יהודים. איזה יהודים! איני יכול לשקוט ולנוח. אני אחד מהם. יצאנו מרוסיה לפני ארבעים

32 יעקב לשצ'ינסקי (1876–1966). דמוגרף וסטטיסטיקן. חוקר הדמוגרפיה של העם היהודי. ב־1921 היגר מבריה"מ לברלין וב־1938 היגר לארה"ב. מספריו: *היהודים ברוסיה הסובייטית*.

וארבע שנה. יש שיצאו לפני שלושים שנה. לי מגישה תה בחורה במשרד, שיצאה מחרקוב לפני שנתיים. אחד מקיוב יצא באמצע ימי המלחמה. קרה מקרה שמשפחה קיבלה רשות לצאת. וכאלה יש עשרות אלפים שרוצים לבוא. מדוע אין לי קשר איתם? מתמלטים [משם] כל מיני מכתבים או קטעי שיחות. קיבלתי מכתב ממורה שלי מימי ילדותי.[33] הוא ודאי כבר מעבר לשמונים. הוא כתב מכתב בעברית, בדם לבו, והוא אומר בו: "כולנו נקום, בנערינו וזקנינו!" וזה כולו נחנק ונכבש.

טוב, כאשר אני שר חוץ הרי אני דורש [התאפקות] גם מעיתונות ומכל ביטוי ציבורי ואומר: "לאט לכם! יש לנו יחסים ידועים. בריב לא נצליח ובהשמצה לא נצליח". אבל כאשר אנו מדברים במסיבה זאת, אנו צריכים להשתיק זאת? איננו יכולים לתת ביטוי חופשי, נאמן, לרגש היהודי? החושים היהודיים שלנו חלה בהם אטרופיה? אנו בשטח זה נעשינו אנמיים כל כך? עניין זה של עלייה הוא פרימַט או לא? הזכות לעלייה – זאת זכות או לא? אנו יכולים להצדיק את היחס שישנו מתוך זה שזה משטר עולמי וכולי וכולי? כל ההערצה למשטר הזה. אנו נסכים לקנותו במחיר חיינו? תבוא מלכות שדי זאת עלי אדמות בלי העם היהודי? ומה יהיה בינתיים עם העם היהודי? זוהי הדרך שלנו?

אינדונזיה, גרמניה, הודו וכוש – כל זה חשוב מאוד. מאוד חשוב. רק כשיש מדינת ישראל זה נעשה דבר חשוב? אנו עומדים על הפרימטר ההוא, או שאנו עומדים במרכז? אנו מסתכלים בכל הבעיות האלו מזווית של מדינת ישראל או שאנו מסתכלים במדינת ישראל מכל הזויות האלו? יש עם בעולם העושה אקרובטיקה כזאת, שתמיד רץ בכל אגפי הזירה ומסתכל [משם] לפינתו־הוא, או שכל אחד מסתכל ממטרתו?

אגיד לכם אפיקורסות. הייתי בעדן – מושבה אימפריאליסטית במאה אחוזים מבחינה צבאית ומסחרית. ובעדן יש ערבים, וודאי היו רוצים להיות חופשיים ובלי האנגלים, וראיתי את מחנה היהודים התימנים שם. במו עיני ראיתי איך מגיעה שיירה בת שלוש מאות איש. ראיתים בצאתם מהמדבר ואמרתי לעצמי: כך הם חיו מאות בשנים. ולמחרת בבוקר נשטפו, קורצפו, שלקו אותם והלבישו אותם בגדים אחרים ולבחורים גילחו את השערות. כאשר ראיתי את הזקן והילד הקטן, אמרתי לעצמי: הזקן היה ילד כזה, והילד היה מזדקן כך אילולא מדינת ישראל. הוא יהיה זקן, אבל אחר.

אחר כך שאלתי את עצמי: אבל איך עלה בידינו דבר זה? הנה אנו מביאים אותם לשטח הזה. קודם כל, הם יכולים לצאת הנה, ויש פה מחנה. יש קבוצה נהדרת של 60–80 מתנדבים מהארץ: אחיות, רופאים, מטפלות, מארגנים, שמטפלים בהם. כל זה נעשה ומתפתח. ופה נוחתים אווירונים, העוברים מעל כל

---

33 יעקב כהן, תושב אודסה, מסר מכתב למ"ש בידי מלח באונייה ישראלית שפרקה מטען תפוזים בנמל אודסה.

מדבר ערב ו[ממלכת] איבן־סעוד, כי יש להם מקום לנחות, ומפה הם ממריאים אחר כך [לישראל]. אמרתי: אל אלוהים – ואני בעצמי נודעזעתי מהמסקנה – הלא כל זה בזכות "יוניון ג'ק"![34] הלא לולא היתה זאת מושבה בריטית של בוין, לא היה כל הדבר הזה אפשרי! השבט ההוא היה נסתם עליו הגולל מכל הצדדים. היוכל לצאת דרך הצפון? הלא יש יישובי יהודים תימנים שנמצאים בקצה הצפון של ארץ תימן על גבול איבן־סעוד, ואם ללכת ארצה אז הרבה יותר נוח ללכת צפונה. אבל הם הולכים דרך עצומה דרומה עד שמגיעים עד גבול עדן ושם הם ניצלים. אז זה [הודות ל]משטר בריטי.

אחרי 29 בנובמבר 1947 היו שני מקומות ששם פרצו מיד מהומות ערביות: האחד בארץ־ישראל. זה טבעי ומובן. המקום היחיד מחוץ לארץ־ישראל שבו פרצו מהומות היה בעדן, תחת שלטון בריטניה. לא קרה כדבר הזה בבגדאד, בדמשק ובקהיר. אפשר היה לחשוב שמיד אחרי זה תתלקח האש שם, אבל דווקא תחת השלטון הבריטי זה קרה, ויש להניח שזה לא מקרה. אבל אותו שלשון בריטי, מפני שהוא שלטון כזה, מפני שזה בכל זאת שלטון תרבותי ומפני שיש או"ם ויש דעת קהל מאחוריו באנגליה, מאפשר להקים מחנה ומאפשר למטוסים לנחות. אינו נותן כל עזרה, אבל מאפשר לנו לעשות זאת. לו הגיעה עדן לעצמאות, כי אז היתה מדינה ערבית הקשורה ב"ליגה הערבית" והיא היתה שמה מצור. עיראק נותנת ליהודים לצאת לפרס, כי זאת מכירה בינתיים בישראל. אבל לו היו היהודים סגורים בטהרן, היו אבודים. כעבור זמן היינו מוצאים אולי דדך אחרת.

זאת מחשבה לגמרי אפיקורסית ואיננה מביאה לשום מסקנה. לא נתחיל בגלל זה להצביע בעד המשך משטר אימפריאליסטי. אבל זהו הרהור בלתי נמנע, כל זמן שהמהרהר הוא יהודי – (קריאה: ומה עניין של הפגנות מוסלייי?[35]) – מה זה שייך לעניין? לו אמרתי שאין זה נורא שלא יצאו מאנגליה יהודים – אז היה זה שייך לעניין. יכולה גולדה מאירסון לצאת מארץ־ישראל ולהגיע ללונדון, ואם היא מבלה שבוע ימים בלונדון והיא מביאה את בשורת ארץ־ישראל ומלהיבה את ההמונים והיא גורמת לתנופה במגבית, הרי אין אנו חייבים לאנגליה שום תודה על זה, כי זהו משטר המאפשר דבר כזה. אך אותה גולדה מאירסון במוסקבה, איני יודע אם דיברה שם פעם אחת עם יהודי באופן חופשי.

מנוולים יש בכל מקום ואני לא בא לסנגר על מישהו. אני עושה רק דבר

---

34 כינוי לדגל בריטניה.

35 סר אוסוולד מוסלי (1896–1980). פוליטיקאי בריטי, חבר פרלמנט שמרני. באמצע שנות ה־20 התקרב למפלגת ה"לייבור" וב־1929 התמנה לשר בלי־תיק בממשלת רמזי מקדונלד. ב־1932 הקים מפלגה פשיסטית. ב־1936 נישא בשנית בגרמניה בביתו של גבלס ובחתונתו השתתף גם היטלר. לאחר פרוץ מל"ע–2 קרא להסכם עם גרמניה הנאצית, ב־1940 נאסר, ב־1943 נשלח למאסר בית עד סוף המלחמה. אח"כ הקים מפלגה שהיתה מעורבת בקטטות רחוב.

אחד: אני קובע עובדות ומעריך אותן. מה זה שייך להביא ראיה מהוצאת זיליאקוס מהמפלגה [ה"לייבור"]? מה זה, קיבוץ לא מוציא חברים? שלשום בא בני בשעה מאוחרת מאוד הביתה. "מה התאחרת?" "היתה לנו ישיבה קשה מאוד במועצת השכבה. היינו מוכרחים להוציא חבר כי התנהג לא טוב". כל משק יש לו כללים, שעל פיהם הוא מוציא חברים, אך האם הוא שולל מהם על ידי כך אפשרות של קיום ודיבור? זיליאקוס לא יכיל לפרסם עכשיו ספר או מאמר בעיתון? אם זיליאקוס יכתוב היום מכתב למערכת ה"טיימס" או ל"דיילי הרלד" – זה יידפס. אנו [הציונים], כשכתבנו – לא [פרסמו אותנו], אבל אם הוא כתב – זה נדפס ב"דיילי הרלד". אבל גם "טיימס" היה מדפיס את מכתבו. יתר על כן, ["טיימס"] היה רואה בזה כבוד: "הנה, סוציאליסט, הוא שָׁם מנודה והוא נזקק לבמה שלנו". ואם אחר היה עונה – היה מדפיס גם את מכתבו־הוא. אנשים התחנכו על זה ומעריכים זאת, ואל נזלזל בדבר. הם מוכנים להילחם על זה. הם חושבים שזה נכס קיים בפני עצמו. הם יודעים שעוד לא נתגברו על הכל. אומנם, בערות איננה. אין איש שאיננו יודע קרוא וכתוב, ואין איש שאיננו מקבל עזרה רפואית חינם מרחם עד קבר. אבל יש עוד הרבה עוולות שצריך להילחם בהן. אך כמו שאי־אפשר לוותר על קורת־גג ולבוש, הם אינם רוצים לוותר על הרגלים אלה [של חופש הפרט] ומוכנים להילחם עליהם כמו על קורת גג ולבוש.

אינני יודע איך הייתי מצביע במפלגת העבודה בשאלת הוצאתו של זיליאקוס משורותיה, אבל לומר שאסור להוציא חבר ממפלגה כאשר הוא חותר תחתה? בעיתונות שלה יש ויכוחים ויש דברים שהם מרחיקי לכת, ואומרים לך: "הדרך אשר אתה הולך בה זאת לא וריאציה של דרך המפלגה, אלא ניגוד דיאמטרלי. אתה נשאר אזרח בריטי ונהנה מכל החופש והשוויון שמשטר זה מעניק, אבל לא כחבר המפלגה" אי־אפשר לשלול את זכותם לעשות זאת.

מה היה עניין [דיווידנד] ליליינטל? היו שחורים [ריאקציונרים] שהתנגדו לו. אז היתה מלחמה ציבורית וקמו אנשים לעזרתו. היה ויכוח, וסוף דבר שהוא קיבל את המינוי שאחרים ערערו עליו. בודאי שיש משפטים בארצות הברית. האם אפשר להשוות את ה"הודאות" האלו,[36] ש"כל מה שאמרתי זה שקר וכזב", או שאיש אשר כתב רומן בא אחר כך ומודיע שהוא לא התכוון לזה ולזה וכולי – האפשר להשוות זאת עם הנעשה בעולם האחר [המערבי]? יש דברים כאלה מחוץ לאותו עולם?

על דבר אחר שאתה אמרת יכולתי להתווכח אתך גם כאדם. על כל פנים, אני מוכרח להתווכח אתך כיהודי. אתה אמרת: "חופש לעם פירושו לרוב העם". אני חושב שחופש זה מושג אישי, וחופש לעם פירושו לכל אחד ואחד מאישי

36 הודאות ראשי המשטר הסובייטי, שנעצרו בידי בולשת סטלין והואשמו בבגידה בסדרת משפטי ראווה שהתנהלו במוסקבה בימי "הטיהורים הגדולים" במחצית השנייה של שנות ה־30.

העם. תמיד יש שאלה של טובת הכלל והפרט, והכלל מוכרח להגביל את חרותו לשלוט על הפרט, וכן גם להיפך, כי חרות בלתי מוגבלת של הפרט פירושה שאני יכול להרוס כל אשר איננו מוצא חן בעיני. אם אני גר בבית גדול וגר בו גם פסנתרן, אין הוא יכול לפרוט על הפסנתר בכל שעה משעות היממה. יש גם חופש לישון. ואז מוכרח איזה שלטון, אם זה ועד הקואופרטיב הזה, או העיריה, להתערב ולקבוע כללים שלנגן מותר, נניח, עד 11–12 בלילה. אבל חופש ביסודו פירושו חופש הפרט. אני יודע וגם קראתי מעט, שיש תורה אחרת והיא מוצדקת, שאומרת שחופש הכלל זה חופש הרוב. טוב, אבל אז אני בא ומגיש כרטיס שלי לא כאזרח אלא כיהודי. גם אני כלל. ואני טוען לחופש לכלל היהודי.

אך המצב הוא כזה: הכלל היהודי הוא מיעוט בכל מקום. הוא רוב רק במדינת ישראל. גם כאשר הוא היה מיעוט בארץ־ישראל, היו לו דרישות של חופש והתארגנות וכולי. כרוב הוא חייב את זה למיעוט הערבי, ואיש מאתנו לא אמר שחופש הכלל הוא חופש הרוב ולכן אין הערבים צריכים ליהנות משום דבר.

ומה המצב בגולה? ברומניה קרוב ל־350 אלף יהודים, והרומנים – 18 מיליון. וחופש הרוב זה חופש "קְרוֹמֶה יֶבְרֶיֶב" (רוסית: זולת היהודים). פירושו של דבר חופש לרוב בלעדיהם. כאזרחים רומנים, כאנשים, הם יכולים להיות שייכים לאותו רוב שקיבלו את החופש. אני חולק על זה. אבל זאת מחלוקת אחרת. אם הרוב קיבל חופש, אז יש יהודים שכפועלים הם חברים לרוב הזה, אבל כיהודים אינם חברים בו. מפני שאת החופש שלהם כיהודים הם יכולים להביא לידי מימוש וביטוי רק אם הם חופשיים כיהודים להתארגן ולפעול – וזה לא ניתן להם. ושוב, לא מפני שהמשטר הוא אנטי־יהודי ולא משום שאנה פאוקר[37] מתנקמת באחיה, אלא מפני שזה משטר אחר, אשר את הרצון של הפרטים הוא איננו סובל. ואתה גם כן תדחה את ה"יבסקציה"[38] כביטוי חופשי של דעת הקהל היהודי, וגם "הוועד האנטי־פשיסטי"[39] של יהדות רוסיה הסובייטית הוא לא כזה. בזעקת השבר של ברגלסון[40] ואחרים חילחלה והיה מפכה בה רגש יהודי

---

37 אנה פאוקר (1983–1960). שרת החוץ של רומניה 1948–1952. יהודיה. מראשי המפלגה הקומוניסטית הרומנית. ב־1952 הואשמה ב"קוסמופוליטיות" והודחה מכל תפקידיה. ר' גם לעיל מסמך 8 עמ' 80–81.

38 "יבסקציה" – הסיעה היהודית במפלגה הקומוניסטית הרוסית ("יברייסקיה סקציה"). ר' גם לעיל מסמך 6, עמ' 62 הע' 17.

39 גוף שהוקם על ידי השלטון הסובייטי לשם תעמולה בעולם המערבי, בעיקר בארה"ב, לגיוס תמיכה במאמץ המלחמה הסובייטי במל"ע–2. לאחר המלחמה פורק וחבריו, מראשי תרבות היידיש בבריה"מ בהנהגת הבמאי והשחקן סולומון מיכואלס, נעצרו והוצאו להורג באוגוסט 1952.

40 דוד ברגלסון (1884–1952). מחזאי וסופר יידיש בבריה"מ. כאחד מבכירי "הוועד היהודי האנטי־פשיסטי" הוצא להורג ב־12 באוגוסט 1952.

נאמן.[41] אבל הוא [הוועד]בא לידי ביטוי רק במידה שהשלטון הירשה זאת. הוא לא נלחם מלחמה ציבורית, הוא לא יכול היה להגיע למלחמה ציבורית.

אנו כולנו אמונים על מסורת של מלחמה ציבורית בכל מקום ומקום, ואמרנו ליהודים: "אל תיכנעו, תלכו למחתרת, תדרשו, אל תפחדו. אתם חוששים שההעזה הזאת תסכן? הפחד יסכן. כי ירמסו אתכם".

מה עכשיו המצב בברית המועצות ובארצות "הדמוקרטיה העממית"? יהודים כאנשים – מוגנים. במידה שיש נגדם אנטישמיות, הם מוגנים. אבל מבחינה חיובית כיהודים אינם קיימים. המשטר איננו מכיר בהם. את יהדותם הוא משמיד. מה זה חינוך יהודי? חינוך שהשלטון יגרום? חינוך – זה פרי של איזו הגדרה עצמית. הלא כל הוויכוח בארץ הוא שהחינוך יהיה פרי של הגדרה עצמית. זה ניתן להם? אפשר להשוות מבחינה זאת?

אז מראים לי רבב של השפלה: יש טורקיה, יש ארגנטינה, אולי גם ספרד תצטרף לזה מחר. אז אני מתקן את הנוסחה: "לפי מיטב הדמוקרטיה המערבית". כי יש גם ארצות המסלפות אותה. אבל מיטב הדמוקרטיה המערבית! האם טורקיה נותנת את הטון במערב, או ארגנטינה, או ספרד?

על תנועות נוער. כל תנועת נוער חופשית בהחלט. זהו המצב. איני יודע מצב אחר. היא חופשית להישאר. היא חופשית לצאת אם אינה רוצה להישאר. אם תבוא לשאול בעצתי, אתן לה עצה. יש לי דעה, כחבר התנועה הציונית וכחבר המפלגה. בעניין האינטרנציונל המקצועי, ההסתדרות חופשית. תאמר שיש לה דעה? יש לה דעה. מדוע לא תהיה לה דעה? אני חבר ההסתדרות, וכאשר אני יושב במוסד של מפלגת פועלי ארץ־ישראל, שקובע את דעת ההסתדרות, איני יושב רק כשר החוץ. אני במפלגה הזאת מיום שעמדתי על דעתי, בכל גלגוליה, אבל דעתי כנגד דעת זיאמה אהרנוביץ' או פנחס לוביאניקר, או יוסף שפרינצק או דוד בן־גוריון אינה נשקלת רק לפי זה שאני שר החוץ והוא לא. אני מעמיד את עצמי למשפט ומנסה לשכנע חברים. רק כשאין ויכוח, אין צורך לעשות מאמץ לשכנע. לכן הירידה המבהילה של רמת הנאום בארצות הידועות ולא עלייתה המתמדת. יש ארצות שבהן פטורים ממאמץ לשכנע, ולכן הירידה של [רמת] הנאומים בארצות מסוימות. קרא אותם, תשווה אותם לנאומים אחרים.

אם יש ישיבה במוסד מפלגתי בשאלה הזאת, אני יכול להגיד את דברי. אבל לא נחוץ השכל שלי, כדי שמישהו יאמר, שהקו שלנו הוא אי־הזדהות, ו[אילו] הקו של האינטרנציונל המקצועי [הקומוניסטי] הוא של הזדהות. כמובן יכולים לומר שבמדינת ישראל לא כל חברי הממשלה הם נציגי הפועלים. אבל אם

---

41 הכוונה למחזה "לא אמות כי אחיהו", לפי: "לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה" (תהלים קיח 17), שחיבר דוד ברגלסון בשנות מל"ע–2.

פועל הוא מישהו עובד בשדה, בכרם, בחרושת ובמשרד, אז יש רוב של פועלים בממשלת ישראל ותמיד יהיה בה רוב של פועלים.

אני יודע היטב, שאפשר לכתוב בעיתון: "מפא"י והפועלים". הלא פעם כתבו האנטי־ציונים: "העם היהודי והציונים", וכותבים בעיתונות הימין: "ההסתדרות והיישוב". אבל הציונים הם העם היהודי, החלק הגדול שבו, וההסתדרות – זה החלק החשוב ביותר ביישוב, ומפא"י – זה פועלים. אבל זה אגב. יכולים לכן לומר אנשים במפא"י: ההסתדרות זה לא סתם איזה מין חלק קטן [במדינה]. בזירה הזאת – זאת הופעה של המדינה. שום תנועת פועלים בעולם אינה הולכת נגד מדינתה, ובמזרח – לא כל שכן. לכן, אנו היחידים שנשארנו עם קומוניסטים [באינטרנציונל].[42] וזה לא משקף את עמדתנו.

זה לא כל כך פשוט לומר על "תנועת השלום", שאם לא תועיל – אז לא תזיק. זה לא סתם מתאספים אנשים. תנועה זאת מודרכת. יש לה צביון. היא משמשת מטרות ידועות. בעד כל רזולוציה חיובית בעד שלום, של ברית המועצות, מוכנים היינו להצביע. אבל לא היתה רזולוציה בלי דברי איבה כלפי הצד שכנגד. אמרנו שלא נצביע נגד, אבל לא נצביע [בעד]. נמנענו.[43] והבמה הזאת משמשת אמצעי של השמצה של הכוחות האחרים. זה לא מטרה של שלום בעולם. זה עושה פומבי לקו ידוע, אבל זאת לא תנועת שלום ואי־אפשר להיתמם ביחס אליה.

בעניין הנחמדות.[44] ההלצה היא טובה מאוד, ויכולתי בעצמי לומר אותה. אבל אני מפשיט את העניין ממחלצותיו. פירוש הדבר, שאם מדינאי יהודי, בעומדו בשער בת־רבים, לא משיג מה שרצינו, אומרים שהוא אשם בזה. אז אפשר לומר לנו גם שאיננו די נחמדים כלפי אמריקה ואנגליה וכי צריך להסתגל אליהן. אבל אנו נוקטים בזה כלל שלא צריך להסתגל. אולי העניין הזה "להיות נחמד", לפי הגירסה של וושינגטון, פירושה שננקוט סגנון אחר ביחסים כלפי ברית המועצות. ואם איננו משיגים איזה דבר בוושינגטון, הרי זה בגלל זה דווקא. ואולי זה כך כלפי ברית המועצות.

אבל בלי פולמוס אני רוצה לומר לך, אם אתה מעריך את שיקול הדעת היותר יסודי שיש לי בעניין זה. אני הרבה תהיתי בעניין זה: מדוע איננו מקבלים עזרה פשוטה, רגילה, איזו הבעת אהדה מברית המועצות? יש לנו הסברות: אל"ף, זה טבוע באופיו של המשטר. משטר זה מצמצם את שטח המגע שלו עם חוץ לארץ

---

42 ר' בעניין זה לעיל מסמך 36 עמ' 300.

43 לא נתחוור באיזה פורום מדובר.

44 את דברי ההשגה שלו על הרצאת מ"ש סיים מ. קונפינו באומרו: "ברוסית אומרים: 'אי־אפשר בכוח להיות אהוד'. אם סירבו לנו לא אחת ולא שתיים מצד המזרח, כנראה שאנו לא מספיק נחמדים בקשר לזה".

עד למינימום שבמינימום. היה זמן שאנו, עוד לפני היותנו מדינה, חתרנו לקשר עם ברית המועצות וניסינו להתקשר עם כל מי שיכולנו בקשר לזה. הלכתי ל[שגריר הסובייטי איבן] מאיסקי בלונדון. אני וחברים שלי הלכנו לצירות בוושינגטון. הלכנו ל[שגרירים מקסים] ליטבינוב ו[קונסטנסטין] אומנסקי, שבא אחר כך לוושינגטון. שאול אביגור[45] ואחרים הלכו לצירות בטהרן.[46] שלחנו שליחים מיוחדים לוינוגרדוב.[47] זה מאוד העסיק אותנו. וינוגרדוב אמר: "איני יכול לומר שום דבר. אני רק יכול להעביר למוסקבה מה שתאמרו". והלא במערב משוחחים גם במקרה כזה! חיברנו תזכיר ודקדקנו והקפדנו בו מאוד. אחר כך מסרנו את התזכיר הזה לאנקרה. אגב זה נקשרו קשרים. אנו חיים, בכלל, לפי מושגים מסוימים, והאיש שלנו אמר לאדם שקיבל ממנו את התזכיר: "אולי תאכל אתנו ארוחת צהריים?" כי אם הוא עושה טובה, צריך להראות לו איזה יחס של אדיבות. אך הלה אמר: "סליחה, איני יכול. אנו איננו מופיעים עם איש במסעדה בעיר. אנו מקבלים רק הזמנות רישמיות של הממשלה הטורקית או של הסגל הדיפלומטי". זה מאוד מאלף. הם ילכו לחו"ל רק כאשר זה הכרח גמור למדינה.

פעם הזמנו לביקור פוליטי אצלנו איש שעומד על שלב די גבוה בסולם הדיפלומטי של ברית המועצות. רצינו להידבר אתם דווקא בעניין ירושלים ועל רקע העניינים כפי שהם, עוד לפני העצרת. הם ענו על זה, כי הם מעריכים מאוד את ההזמנה. הן האיש אישית מעריך אותה, הן הממשלה שלו מעריכה אותה – והלא זה לא נקרא מצידנו להיות "נחמד" כלפי וושינגטון, שפה יופיע מדינאי סובייטי ממדרגה ראשונה כאורח הממשלה! – אבל "איננו יכולים". אומנם באופן פורמלי לא נתנו תשובה עד היום. הם אמרו: "אם לא תקבל תשובה, תבין שזה כך וכך". אבל זה לא איכפת. לכל משטר יש אופן הדיבור שלו. זה לא נורא. אפשר להסתגל לזה. הם אמרו, שהם שולחים שליחים חד־פעמיים לחו"ל רק למקרים יוצאים מן הכלל ולמקרים של חתימת חוזים. אחרת זה לא קיים בנוהג שלהם. מה אנו אשמים? הם גוזרים על עצמם פרישות כזאת. אבל אנו איננו יכולים לחיות באווירה של התבודדות. מוכרחים להראות לאנשים את הארץ. איננו יכולים להקים חומה סביבה.

פעם שאלתי את עצמי: כאשר ברית המועצות קיבלה את ההחלטה ההיסטורית שלה לתמוך בחלוקת הארץ על מנת שתקומנה בה שתי מדינות – יהודית

---

45 שאול אביגור (1899–1978). עלה ב־1912. הצטרף לקבוצת כנרת והיה ממגיני תל חי. מראשי ה"הגנה", מיוזמי העלייה הבלתי־לגלית מארצות המזה"ת ולאחר מל"ע–2 ראש המוסד להעפלה ובריחה. במלחמת העצמאות סגן שר הביטחון. בשנות ה־50 עמד בראש "נתיב". אח צפורה מאירוב, רעיית מ"ש.

46 ר' על כך בועז/*עלום ונוכח בכל*, עמ' 154.

47 סרגיי וינוגרדוב, שגריר בריה"מ באנקרה בשנות מל"ע–2. השליח היה אליהו אילת (אפשטיין) בדצמבר 1941 (ר' שרת/*מאבק מדיני א–1*, עמ' 61–63).

וערבית – היא הבינה מה יצא מזה, או לא? שאלה תמה. היא ראתה מראש איזו מין מדינה תיווצר? האם הבינה שתיווצר מדינה דינמית הטעונה כולה דינמיקה, דינמיקה הנובעת מזה שהיא מדינה בארץ שוממה וצריכה עוד להיווצר, דינמיקה הנובעת מזה שהיא מוקפת אויבים, ומפני זה היא צריכה להיבנות ולהתחזק והיא צריכה לרבות גם על ידי עלייה? דינמיקה הנובעת גם מזה שהיא מדינה שצריכה למלא שליחות היסטורית, לקבץ פזורות, וזה מחייב כל מיני דברים, או שלא הבינה זאת? שאלתי פעם את השאלה הזאת בדרגה הגבוהה ביותר שיכולתי להגיע אליה, לא בדרגה שנייה או שלישית. והאיש אמר לי: "בשם ממשלתי איני יכול לתת תשובה. אני יכול לומר מה שאני חושב" – וזה היה דבר גדול שהוא אמר מה שהוא חושב, אולי מפני שהוא לא כל כך צעיר. הוא אמר לי: "אני לא ראיתי". אמרתי לו כך: "יש לנו הערכה עצומה לשיקול הדעת המדיני הסובייטי. אצלנו רווחה ההנחה, שאם ברית המועצות קובעת החלטה, הרי זה נעשה לאחר שיקול הדעת, בלי קלות דעת, ולכן היא קובעת את יחסה לאיזו תופעה על כל השתלשלותיה". על כך הוא אמר לי: "אגיד לך בכל גילוי הלב. אני כשלעצמי לא ראיתי את המסקנות האלו של עלייה ושל זרם הון".[48]

אני מגיע למסקנה כזאת, אך אין לי עוד ביטחון בה, שייתכן שהם תפשו את בעיית ארץ־ישראל תפישה סטטית: שזאת ארץ השוכנת בפינה מסוימת של העולם, מאוכלסת אוכלוסייה מסוימת ויש בה כ־600,000 יהודים ויש בה 1,200,000 ערבים, והכרחי לתת לארץ זאת עצמאות ולגרש ממנה את האנגלים, וצריך לספק את התביעות לעצמאות של שני העמים וזה על מנת שתהיה שם מדינה של יהודים, שהאוכלוסייה שלה תהיה 600,000–650,000 איש. ידעו שיש עוד שאלה של העקורים באירופה. הוסיפו לנו אפוא עוד 100,000 איש ואז יהיו 700,000–750,000 איש. שפתאום יפרוץ נחל כזה ותקום כל היהדות על רגליה, שבולגריה תרוקן מיהודים ויזוזו יהודים מכל צפון אפריקה החל מתוניסיה ועד גיברלטר, וגם מצרפת ומכל פינה בעולם, ושזה יהיה מאמץ עצום של המדינה וזה יחייב זרם הון בכל מיני צורות – והלא זרם הון זה אינו יכול לבוא מרוסיה המועצתית בשום אופן, ובלי אמריקה זה לא ילך וזה יצור זיקה חזקה לאמריקה – אני חושש שהם לא ראו זאת מראש והם נרתעו מזה. ולא מפני שלא הזדהינו אתם ולא היינו "נחמדים", ולא מפני גינוני המדיניות, אלא בגלל עובדות יסוד. הם דנים לפי עובדות יסוד.

עדיין החשבון שלנו אתם לא נגמר ואני חושב שהם יכולים להפסיד. הם לא הפסידו עלינו לעת עתה. אולי לא הרוויחו די. אני חושב שהמחלוקת הפנימית

---

48 מדובר בשיחה עם אנדרי גרומיקו, סגן שר החוץ הסובייטי, ר' שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' 448, 449.

שבתוכנו ופילוג מעמד הפועלים בארץ ממלאים בעניין זה תפקיד ממאיר. לו היינו חזית אחת, כי אז היו יודעים שאת זה וזה הם יכולים לקבל, והיו מברכים על המעט שהם קיבלו וזה לא מעט! אבל כאשר שומעים דיבורים אחרים – הם חושבים שאפשר להשיג עוד משהו.

מה הם קיבלו? האנגלים נכשלו באו"ם, האנגלים חשבו שישובו לארץ־ישראל על ידי ההתקפה הערבית ואנו הכשלנו אותם גם בזה. הם [הסובייטים] עקרו על ידי כך את האנגלים מכאן. זה לא הפסד בשבילם. ברור, לו יכלו להגיע לכך שיחד עם זה יהיה להם שלטון שלהם כאן – היה זה טוב יותר בשבילם. אבל הם כמה פעמים אמרו: "אנו מצפים רק לכך שתישארו עצמאים".

שנית, הם קיבלו פה צירות. אין כל השוואה בין מעמד צירותם כאן ובין מעמד צירויותיהם באיזו פינה של המזרח התיכון. איני רוצה לפרש ולפרט.

שלישית, הם קיבלו את הרכוש הרוסי בירושלים ובפינות שונות של הארץ. היה להם מר מאוד לשמוע מאתנו: "אחרי שקיבלתם מאתנו את הרכוש בירושלים, אתם מצביעים בעד בינאום מלכתחילה?[49] הלא אז יהיו השולטים בירושלים, בצורה זו או אחרת, אנגליה, אמריקה והאפיפיור. על כל פנים, צירוף שמקומכם לא יֵחד בו. כך אתם משלמים לנו? אתם יודעים מה העמסתם על חשבוננו בוושינגטון, לאחר שנתנו לכם רכוש, שתקענו לכם יתד בלב ירושלים?"

האם זוהי השתעבדות לאמריקה להחזיר את הרכוש לרוסים? אפילו מבחינת המסחר, האם באה פעם אונייה סובייטית הנה?

אלה הם הגורמים הפועלים כאן. הם אולי הופתעו על ידי מהלך העניינים, אך אני מקווה שגם לאחר שתעבור ההפתעה הזאת והם בכל זאת יראו, שבתנאים הקשים האלה ועם כל היותה של המדינה מאוד זקוקה לארצות הברית, אנו בכל עניין ועניין תוחמים תחומים ואיננו מידרדרים במורד, אלא מבצרים עמדות, יבינו שלא ירוויחו כלום אם יזרקו לנו את הגט. הם עלולים יהיו רק להפסיד, אבל זה תלוי בכך איך אנו נדבר ושלא נצעק ככרוכיה ש"המדינה משתעבדת" [לארה"ב]. איפה היא משתעבדת? היא נאבקת מרה על עצמאותה ולעת עתה היא מצליחה. מה שהיא עושה זה נגזר על ידי הגורל, אם אנו רק קשובים לצו הגורל היהודי.

עכשיו לחבר השני.[50] על העיתונות. אינני יכול לדבר פה מה שאני אומר

---

49 בהצבעה בעצרת או"ם ב־9 בדצמבר 1949 בעד בינאום ירושלים, הצביעו נציגי הגוש הסובייטי בעד הבינאום.

50 "החבר השני", אלחנן לפיד, טען שעיתונות מפא"י משווה את המשטר הסובייטי עם המשטר הנאצי, והצביע על שותפות ארה"ב עם גרמניה המתחדשת, "שאיננה עדיין נאצית, אולי", ועם ספרד, טורקיה וארגנטינה, שבהן אין חופש התארגנות וחופש דיבור. עוד טען, שבארה"ב יש הקוראים לאסור מלחמה על בריה"מ כדי להקדים רפואה למכה, מה שאין כן בבריה"מ המעוניינת בשלום.

במועצות מפלגתיות. פנימיות על העיתונות. "בטרם" איננו שייך למפלגה.[51] "מולד" שייך למפלגה.[52] אבל אין משטר כזה, שעורך "מולד" מתייעץ על כל מאמר עם איזה קומיסר במפלגה. יכול להיות שהוא יטעה, ויכול להיות שיפסול מאמר שאני הייתי מכשיר אותו אילו הייתי עורך. נכון, שבכלל אין לנו תרבות של ביטוי ממלכתי, וזה חל על עיתון אחד לגבי אמריקה וחל גם על עיתון אחד לגבי רוסיה, כמעט באותה מידה. אין לנו תרבות של ביטוי ממלכתי. כאשר איש כותב מאמר במדינה עכשיו, אי־אפשר לו שיכתוב אותו כאשר כתבו בימי ההסתדרות הציונית והסוכנות היהודית. גם אז צריך היה לדעת להיות אחראי. כי כאשר זה מגיע לאיזה מקום באמריקה, אפשר להראות: "כך מקטרגים עלינו!" וכך גם ברוסיה יכולים להגיד: "כך כותבים על סטלין!" ויש בזה מאבק של חינוך עצמי וחינוך אחרים.

ושוב, החבר הזה טען לי בגרמניה, ספרד וטורקיה לגבי המערב. פה במערב יש צבעים: לבן, שחור. יש לכל הפחות גיוון. במזרח, מבחינה זאת, אין כל גיוון. שם יש גוון אחד בלבד לגבי חופש ההתארגנות וחופש הדיבור. במערב יש מדברים על זה שצריך לקדם את המלחמה. אינני יודע מדוע במזרח אינם כאלה. נניח, שבמערב תכופות דולפים סודות, ובמזרח אף פעם לא דלף סוד. על כל צעד ושעל מתפרסמים ב"ניו־יורק טיימס" וב"דבר" וב"הדור" דברים כאלה, ולא ב"פרבדה". איני יודע מה הם חושבים. אני בעצמי אמרתי: עד כמה שלי נראה, הם [הסובייטים] לא צריכים להיות מעוניינים במלחמה. בטוח בזה אינני. איני מקבל את הפסקנות הזאת להוכיח על ידי רציונליזציה שזה כך. איני יודע.

כתוצאה מהמלחמה העולמית הראשונה כבש המשטר הזה [הקומוניסטי] את רוסיה. איני יודע, אם היה כובש את רוסיה לולא המלחמה ההיא. היתה אז התרופפות איומה. היה זעם המונים נגד משטר הצאר. על רקע זה קם הבולשביזם. כתוצאה מהמלחמה העולמית השנייה הרחיבו [הסובייטים] את מרותם, לא רק את בריתם. כי לולא היא לא היה קם משטר זה בפולין, הונגריה ובולגריה. משטר זה הוקם על ידי "הצבא האדום" בתחילה, והוא גם עכשיו נשען עליו. על רקע זה של כפיפות לברית המועצות ישנו הריב עם [שליט יוגוסלביה] טיטו. אני יודע, שיש תורה המצדיקה את זה, ואני מבין אותה, אם כי איני מקבל אותה. כתוצאה ממלחמה זו הם השתלטו, אולי, על מחציתה של גרמניה כמעט. כתוצאת המלחמה בסין קרה מה שקרה. לו היה שלום בסין, מי יודע מה היה. צ'אנג קאי שק היה מחזיק מעמד אולי עוד כמה זמן. אני חושב בקול: אולי יש חשבון [סובייטי] כזה: שאם תהיה מלחמה עולמית שלישית הם ירוויחו. אולי לא יכבשו את העולם כולו, אולי עוד לא יעברו את האטלנטיק או

---

51 "בטרם", כתב עת בעריכת אליעזר ליבנה, מראשי מפא"י (1902–1975). יצא לאור מ־1942–1960. בשנותיו הראשונות היה ביטאונם של החוגים האקטיביסטים במפא"י.

52 "מולד", ירחון מדיני וספרותי 1948–1967 בהוצאת מפא"י.

את האוקיינוס השקט לשני הצדדים, אבל ירוויחו באסיה ובאירופה. אולי יש להם עוד שיקולים טכניים ופוליטיים ציבוריים לחכות להזדמנות. אבל איך יכול אני להתייחס לדברים אלה רק באמונה תיאולוגית שאינם רוצים במלחמה? אי־אפשר לדרוש ממני שתהיה לי אמונה] כזאת, לא באלוהי ישראל ולא בצדק ובתבונה המוחלטת של מישהו. שיקול הדעת שלי אינני מוכן לשים בכיסו של מישהו. הוא יכול להיות מוגבל מאוד, אך אני רוצה להיות חופשי בו. אינני מוכן להטיל את יהבי על מישהו. זה גם כן שייך לפרשת אי־הוודהות.

נגד בסיסים ובעד משא ומתן עם עבר־הירדן. מורכב? כן, מורכב.[53] לא דיברתי על הבעיה הזאת של שלום. אבל, אני אומר שאינטרס יסודי של מדינת ישראל הוא להגיע לשלום עם שכנותיה. אני מתרוצץ וממשמש כל רגע את חוליות השרשרת המקיפות אותנו, ואם אני חושב שעבר־הירדן זאת החוליה החלשה, אני מנסה לעקור אותה. אבל יש לה עניין של התקשרות עם מדינה אחרת [בריטניה]. אנסה אפוא לעמוד בפני זה. לא אצליח – אשקול מה יותר חשוב, שיישאר ההסגר הזה עלי ולא לעשות צעד לשבור אותו וללכת לקראת שלום, או שאעשה זאת ואסתייג לזה שלאנגליה יש זכות להקים שם בסיסים, ולא תעשה זאת כאשר אין לה צורך בכך, בייחוד בימי שלום. את המצב איני משנה בין כה וכה. לעומת זאת, אני יכול לשנות את המצב על ידי זה שאפרוץ פרץ בחומת ההסגר הערבי [כלכלי] ואפתח פתח לתהליך חדש. ואני לא יכול בשום אופן לומר מראש שהמכריע הוא בזה אם יש בסיסים [באנגליה] או לא. לא זה מכריע, אלא טובת מדינת ישראל, שעניין הבסיסים הוא חלק ממנה. מי שאומר, שצריך לקבוע אחת ולתמיד שבסיסים בשום אופן לא – לא הייתי ממנה אותו לשר החוץ, לא הייתי נותן לו משרה במשרד החוץ, כי זוהי דוגמטיות.

על תנאי המילווה [האמריקני]. אני רוצה לומר עוד הפעם מהו התנאי. התנאי הוא שאת המילווה הזה אפשר להוציא אך ורק לתוכניות מאושרות. ואני שואל אותך: ולו היה זה אשראי של מסחר, לא אקח? הוא [הבנק הוושינגטוני] יכול לומר לך: "חיטה אתן לך ושעורה לא, אורז אתן ותה לא, נפט אתן לך ויין לא אתן לך". הוא יכול לומר: "מזה אתן לך כמות כזאת, ואם אתה רוצה עוד – תוכל לקבל". סתם נותנים לך אקרדיטים על סכום בלתי מוגבל? אפשר לתת גם סכום ידוע לקנייות חופשיות. אבל כל זה מותנה וכל מי שמספר עכשיו כל מיני דברים בעניין זה, עושה זאת רק כדי להצדיק את השמועות שהוא הפיץ בראשונה, ש"יש תנאי שיעבוד"

בקשר לציוד בשביל נמל חיפה ישבו "שבעה נקיים" עד שאישרוהו לנו. ודאי זה תהליך אטי. אנו גם איננו מוכנים בבת אחת לקנות את זאת. ברור שזה נותן

---

53 אלחנן לפיד טען כי הסכם עם עבה"י מכיר בסיפוח הגדה המערבית ומכאן שבריטניה תוכל להקים שם בסיסים. עוד טען שבמילווה האמריקני יש "כמה סעיפים לא פשוטים", וכי היבוא מארצות "הדמוקרטיה העממית" ירד.

אותותיו ביבוא. כי זה כולו יבוא. אני חוזר ואומר שאין פרוטה במזומן. ברור אפוא, שאחר כך, כאשר עושים חשבון כמה הבאנו מארצות הברית, הרי כל מה שהבאנו מהמילווה זה נכנס לחשבון היבוא. כי כל טרקטור או מכונית המובאים מארצות הברית נרשמים כיבוא משם. לו נתנה לנו מכשירים ומכונות אלו ברית המועצות, כי אז היה זה מגדיל את היבוא מברית המועצות.

אשר למסחר בכלל, אני רוצה לומר לכם פסוק אחד – כל הלחץ [שלנו] וכל ההתאמצות היא להרבות קניות מאירופה המזרחית מתוך הערכת הגורם המדיני שבדבר. נניח, שכרתנו חוזה מסחרי עם פולניה, שבמידת מה אנו ממלאים אותו, או מה הכריע, נגיד, לגבי חוזה מסחרי עם צ'כוסלובקיה – יש לנו עוד 3,000–2,000 איש, שבתנאים ידועים יוכלו לצאת. בינתיים החמירו את נוהל מתן רשיונות היצוא. אותו הדבר ברומניה וכולי. אילו נהגנו אך ורק בשיקולים מסחריים, היינו קונים במזרח אירופה פחות מאשר עכשיו. אין שום שיקול פוליטי הדוחף אותנו לקנות בארצות המערב. צרפת מתלבטת אתנו מיום יסוד המדינה, שנכרות אתה הסכם מסחרי ואיננו כורתים כי זה לא כדאי לנו. ואין שום שיקול שאם לא כדאי מבחינה מסחרית אז כדאי מבחינה מדינית.

הקושי לממש חוזה הוא במחסור בדולרים. בפולין הגענו לאיזו הקלה. לפעמים, כאשר אתה שואל מדוע לא מילאנו אחרי כל סעיפי החוזה, התשובה היא: כי אם ניתן דולרים הרי אנו מוכרחים לגזול אותם מלחם. ובכל זאת, עושים את המאמץ ועושים למעלה מהמקסימום האפשרי לפי שיקולים מסחריים.

אשר לבתי הזיקוק. השיקול העיקרי לפתיחת בתי הזיקוק הוא אם כדאי או לא כדאי להפעילם.[54] עד שאתה דורש ממני שאני אפעיל את בתי הזיקוק ולא אשעה לנזק מדיני, אתה בעצם דורש ממני שלמען איזו תועלת מדינית מדומה אפסיד כספים עצומים. לא כדאי לנו להביא נפט מרומניה ולהפעיל בתי זיקוק, כי התובלה מרומניה עולה ביוקר, וזה כדאי לנו רק אם נפעיל את בתי הזיקוק שיעבדו 24 שעות ביממה. מה שעשינו פעם בתורת הפגנה – זאת לא ראיה. בשביל תעסוקה של 24 שעות ביממה דרושה תפוקה גדולה של נפט. זה לא כדאי לנו. על ידי כך נפסיד כסף רב שאין לנו, כי צריך יהיה לשלם בדולרים שאינם. כל עניין בתי הזיקוק הוא שנצליח לקמץ בדולרים על ידי זה שנצטרך לשלם רק בעד חלק מהנפט בדולרים ובעד חלק נוכל לשלם בלירות ישראליות. אבל פה אנו בעד כל הכמות [של הנפט הרומני] צריכים לשלם דולרים ובמחיר יקר. אנו ניהרס על העסק הזה, ואיננו יכולים לממן כך הפגנות פוליטיות. אתה עושה לי חשבון, שזרם הון יהודי יעבור לידיים לא־יהודיות. ההון הבריטי בחברת האשלג הוא של ציונים ואין שאלה שזה

---

54 אלחנן לפיד טען כי אילו הופעלו בתי הזיקוק בחיפה באופן עצמאי היתה אפשרות להשתמש גם בנפט ממקורות אחרים, כלומר מן המזרח.

יעבור לידיים זרות. במידה שיש בעלי מניות זה מובטח. עכשיו יש גם החלטה שיהיה רוב יהודי בחברה ומושבה של החברה יהיה בישראל.

אינני נכנס לפרשת ים המלח. שהברירה אינה בין פתיחת מפעל ים המלח ברשות המדינה או החברה, אלא בין פתיחתו על ידי החברה או בין אי־פתיחתו לזמן רב. לעת עתה אנו בעד זה שהמפעל ייפתח על ידי החברה הזאת ויהיה פיקוח עליו. תוכנית הפתיחה שלנו היא כזאת, שאין לנו כסף בשביל המפעל הזה. אפשר לומר אפוא שים המלח יחכה. אבל היות ולנו דרוש ייצור, אנו אומרים שנחיש את פתיחתו של המפעל. ואם להעמיד את זה לרשות המדינה – עלינו עוד לדחות זאת. אנו גם איננו מעוניינים בכך שעבר־הירדן תדחה את הזיכיון. הייתי מרוצה מאוד אילו יכולתי לברר בפניכם את עניין ים המלח באופן מפורש, אבל אין לי פנאי.

מה שאנו יכולים לברר פה הוא דבר אחר: הכרחי הון לבניין הארץ או לא הכרחי?[55] יש פרימַט של בכורה לבניין הארץ או לא? אפשר לקלוט עלייה כזאת בתוספת כבירה של הון או אי־אפשר? האם גילה מישהו אפשרויות אחרות של הבאת הון או לא? אלו הן השאלות שעליהן צריך לענות. או שתאמר ביושר: עלייה, זה לא פרימט וקיבוץ גלויות זה לא פרימט. או שתאמר שכל זאת אפשר לעשות בלי הון או בהון אחר. אתה הנתקף ואתה המתגונן ואתה חייב תשובה. אתה זה ציבור שלם. כך צריך להעמיד את השאלה בשנת 1950, ערב חג העצמאות השני, עם 90 אלף יהודים במחנות, עם רבבות בדרכים, עם רבבות היושבים על סף בתיהם עם מזוודותיהם ביד, על סף שממה גדולה שצריך להפרותה ועם גירעון עצום במדינה. יכול להיות שזה לא מטריד. אז גם כן צריך לדעת על כך.

אני מציע לא להיכנס בשאלה מי היה מעוניין בשיתוף ומי לא היה מעוניין בכך. כי אז גם כן אתקיף ואציג שאלה: מי היה בעד מדינה יהודית ומי היה נגד מדינה יהודית? ואני אזי אברר שאלה זו עד תום. הקו המנחה שלי בבירור הזה היה לברר את העניין מבחינה ענייינית של מדינת ישראל ומבחינת טובתו היסודית של העם היהודי. זה היה הקו המנחה. אהיה מאוד מרוצה, במידה שיהיה המשך לבירור הזה, שהוא יתנהל בראש וראשונה לפי הקו הזה.

---

55 אלחנן לפיד שאל כמה הון יהודי הובא לארץ וכמה הון לא־יהודי, ועוד טען שבמאבק המדיני הציוני לפני קום המדינה היתה ההנהגה מעוניינת בשיתוף גורמים מערביים בלבד.

תמרוני ועדת הפיוס

סעיף ב׳: סקירה

השר מ. שרת: החברים אולי זוכרים, כי בישיבה הקודמת דיברתי על תשובת הערבים להצעות ועדת הפיוס והבעתי חשש שהתשובה הזאת עלולה להכניסנו לתוך איזה סבך, באשר למראית עין יעמידו פנים כאילו לשלום, בעוד שלמעשה זה יהיה המשך של תכסיסי ההשתמטות מהשלום ומבחינה תכסיסית יכבידו עלינו.

ועדת הפיוס באה בהצעות לשני הצדדים על דבר שינוי מסוים בנוהל עבודתה. היא הציעה ששני הצדדים יתחילו להיפגש פנים אל פנים תחת חסותה ושהדיון יימשך במספר ועדות מישנה, שבהן ישתתפו נציגי שני הצדדים ויתחילו במשא ומתן ישיר. אבל בשלב הזה נוטלת הוועדה לעצמה את הזכות להציע הצעות פשרה, לא רק לשמש מוציא ומביא בין שני הצדדים כמו עד עתה, אלא לקחת את היוזמה לידה ולהתחיל להציע הצעות הצריכות לשמש יסוד לפתרון.

הוועדה שלחה לנו תזכיר מ־29 במרס 1950 ושלחה אותו גם אל כל המשלחות הערביות.[2] עוד לא ענינו עליו. כאשר היה פה בואסנז׳ה ותהה גם על הקנקן שלנו, אמרתי לו שעוד לא הגענו לשלב לדון על נוהל באשר ישנה שאלה קודמת: אל״ף, אם מגמת פני הערבים לשלום ואם המדיניות שלהם מכוונת לשלום. ב״ית, אם הם מוכנים לנהל עימנו משא ומתן ישיר. גימ״ל, אם הם מוכנים לשלוח נציג מיופה כוח לשם כך. אז ייווצר איזה בסיס שווה בינינו ואז נדון בדברים. יש לנו מה להעיר ומה להשיג על הצעות הנוהל, אבל טרם הגיעה השעה לדון על כך.

בואסנז׳ה ביקר בכמה בירות ערביות עד שהיה אצלנו ולא קיבל בהן כל תשובה פרט לעבדאללה, שאמר לו שהוא רוצה להגיע עם ישראל לשלום, אבל יהיה לו אולי נוח יותר להלביש את ההסכם באיצטלה של ועדת הפיוס. זאת אומרת, הם [הירדנים] ינהלו משא ומתן [אתנו] אך לא יפרסמוהו, אלא ילכו לז׳נווה ושם יערכו את ההסכם הזה כאילו על ידי ועדת הפיוס. פרט לעבדאללה לא קיבל תשובה באף אחת מהבירות. הוא צריך היה עוד להיות בקהיר ואמר כי את התשובה מקהיר ישלח לי מז׳נווה. בינתיים פירסמה מצרים עצמה את התשובה.

עכשיו קיבלתי את התשובה מז׳נווה. מבחינת תוכנו של העניין, התשובה

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיף ב׳.

2 נוסח התזכיר (אנגלית), ר׳ *תלחמ״י 5*, עמ׳ 208–209.

מעידה על חומר המצב. היא מעידה על כך שפני המדינות הללו אינן לשלום, על כל פנים לא לשלום מהיר ולא לשלום מפורש. אולי זה תכסיס גם כלפי האופוזיציות ודעת הקהל שלהן. מבחינה תכסיסית זה מקל עלינו בהרבה, באשר למעשה מדינות אלו אינן מקבלות את הצעות הפיוס.

התשובה מורכבת משלושה חלקים. קודם כל, הם רוצים שאנו מראש ולמפרע נקבל עלינו את דין החלטת העצרת בפריס מ־1948 בדבר הפליטים. פירוש הדבר, שאנו מסכימים שכל ערבי פליט הרוצה לחזור ומקבל על עצמו לחיות בשלום במדינת ישראל, אנו צריכים לתת לו לחזור. בי"ת, אם נקבל את הדבר, הם יהיו מוכנים לקבל את הצעות ועדת הפיוס במידה שהן נוגעות לבעיית הפליטים. זאת אומרת, הם ישבו עמנו בחסות הוועדה לדון בשאלת הפליטים על מנת להגיע להסכם בשאלה הזאת ולפתור אותה פתרון סופי. גימ"ל, אשר ליתר הדברים מוטב, לדעתם, להחזיק בנוהל הקודם ולא להיזקק לנוהל החדש של הוועדה. אבל אם כתוצאה מהמשא ומתן הבלתי ישיר יתברר, שיש בינינו ובינם איזו הסכמה עקרונית באיזה עניין, יהיו מוכנים לשבת בוועדה כדי לחסל בעיה זו.

זה נותן לנו אפשרות, בעצם, לענות: אל"ף, הוועדה הודיעה שאם איזה צד יציג תביעה כלשהי מראש, פירושו של דבר דחייה. בי"ת, הם רוצים לדון בבעיית הפליטים כעקורה מכל המסגרת. אמרנו, שנדון בבעיית הפליטים רק כחלק מכלל העניין ולא כדבר בלתי קשור במצב כולו. גימ"ל, אנו יכולים לומר שהם דחו את הצעת הוועדה. יחד עם זה, אנו יכולים לחזור ולהודיע מהי העמדה החיובית שלנו.

בינתיים נעשו כמה וכמה מאמצים להשפיע עלינו שננסח, בכל זאת, תשובתנו באופן חיובי – שאנו מקבלים את הצעות הוועדה. נעשו שני דֶמַרשִים[3] על ידי ממשלת ארצות הברית וממשלת צרפת. אני סבור שזה נעשה ביוזמתה של צרפת, כי היא מעוניינת בכך, באשר זה נותן לה מעמד במזרח התיכון שהיא הפסידה אותו. אבל עובדה היא שבארצות הברית הזמינו את השגריר שלנו, וגם בקריה בא אלינו מקדונלד ומסר את הדבר. הם הודיעונו וביקשו למסור לממשלה, שממשלת ארצות הברית תוקיר אם ניתן תשובה חיובית להצעות הנוהל של ועדת הפיוס גם אם הדבר לא יביא לכל תוצאה, אבל זה ייטיב את האווירה.

בערך אותו הדבר נאמר לי על ידי הציר הצרפתי. יחד עם זה, היתה שיחה לגדעון רפאל, השליח שלנו [בז'נווה], עם החברים האמריקניים של ועדה הפיוס.[4] זאת הוא עשה בשובו מכאן, בדרכו לניו־יורק. הם הודו שתשובת קהיר פירושה דחייה. הם מבינים שהמשא ומתן יכול להתקיים רק על יסוד המצב הקיים. הם אמרו: "נובמבר 1947 מת ואינו קיים". הם מייעצים לנו בכל תוקף לתת תשובה חיובית

---

3 דֶמרש – צעד מדיני בעל משמעות.

4 ר' מכתב רפאל אל מ"ש 2.4.1950, *תלחמ"י 5*, עמ' 295–296.

בלי תנאים ושאינה משתמעת לשתי פנים, באשר זה יעזור להם להפנות את כל הלחץ כנגד הערבים ולהוקיע כלפי דעת הקהל העולמית את התנהגותם ולקבוע שהם האחראים למצב של אי־שלום. הם סבורים, שאנו רק נרוויח מכך.

הם מבינים, כי מה שמכביד עלינו מאוד את קבלת הצעות הוועדה הוא עניין היוזמה של הוועדה. אם הוועדה מתחילה להציע הצעות, הצעות אלו מוכרחות להיות ברורות והן מוכרחות להיות על חשבוננו, כי הוועדה נמצאת באמצע. אנו איננו תובעים טריטוריה של סוריה, לבנון או מצרים. לו תבענו טריטוריה שלהם והם שלנו, היתה הוועדה אומרת שיישאר המצב הקיים. אבל הם תובעים טריטוריה שלנו. לעומת זאת, אנו אומרים שאיננו יכולים לקבל את הפליטים חזרה והערבים דורשים שנקבל בחזרה את כולם, ואז הם יגידו: "תקבלו החצי".

לאחר שהצעה כזאת, שהיא גרועה לנו, נשמעת מפי ועדת או"ם – שהוא כאילו ניטרלי – על ידי כך היא מקבלת משקל מוסרי בינלאומי רב והיא יכולה מראש להשפיע על מסקנותיה של העצרת כאשר הדבר הזה יובא לעצרת, ואנו – שוב – ביודעים נכנסים לסכסוך לא רק עם הערבים אלא גם בסכסוך עם או"ם. במקום להקל על מצבנו, אנו מחמירים עליו. על זה אומרים האמריקנים שלא יתנו, למעשה, לוועדה להציע הצעות משלה והם נוקטים הגדרה כזאת: "הוועדה תפעל בתור גורם החותר להרמוניה, המשכין שלום בין שני הצדדים, מתאמץ להביאם לידי יחסי ידידות ומתערב ביניהם, כרגיל, בהסכמתם".

איני רוצה להאריך בזה. העניין מסובך מאוד. אני סבור שעלינו להלביש את תשובתנו מעטה חיובי, לא שלילי, אבל לדאוג שלא ניפול לפח. לכן איננו צריכים לומר שאיננו מסכימים להצעת הוועדה, אלא שאנו תחילה מעוניינים בשלום והולכים לקראת שלום ואנו מסכימים להסתייע בוועדה מתוך הבנה שהסיוע שלה פירושו זה וזה. התשובה תהיה מנוסחת כך שיהיה מובן שאיננו מסכימים שהוועדה תנקוט בזה יוזמה. מכיוון שהיו פניות של שתי ממשלות, ראיתי חובה למסור על כך לממשלה, כי הפניות היו לא אלי אלא לממשלה.

האמריקנים גם אמרו שהם מייחסים ערך רב ומכריע למשא ומתן שלנו עם עבר־הירדן, ואם העניין הוא כזה שצריך קודם לברר אם יהיה משא ומתן עם עבר־הירדן או לא, לא איכפת להם אם נשהה את התשובה לוועדת הפיוס. מצד שני, יש לחץ גדול מצד צרפת.

בעניין ירושלים. אולי יש פה חברים שלא נכחו בישיבה הקודמת, ולמענם אחזור על הדברים. התוכנית בדבר פגישה עם יושב ראש מועצת הנאמנות באתונה התבטלה. גדעון רפאל נפגש עמו ברומא בבית הציר שלנו [שלמה גינוסר]. גארו עצמו יבוא מחר לארץ. אני רוצה לנסוע עמו מתל אביב לירושלים. בינתיים היתה שיחה של הנציג שלנו עמו ברומא, ושיחה זו היא מאלפת מאוד לגבי עמדת גורם

אחד – הוותיקן. אני אקרא את המברק. גארו נתקבל על ידי טרדיני.[5] בכלל אין עכשיו מזכיר מדיני בוותיקן, כי האפיפיור היה אז מזכיר של עצמו, אבל יש שם קרדינלים אחדים וטרדיני הוא אחד מהם, וכנראה שהוא מבית שמאי שבוותיקן.

גארו הוא אתנו בידידות זה משנים. פעם היה מושל של אלכסנדרטה,[6] כך שפירסום הדברים האלה הוא לא רק נזק לעניין, אלא גם הכשלתו־הוא. וזה תוכן השיחה [של גארו–טרדיני]: "אני מקווה שלא באת לדון עמנו על פשרה – אמר טרדיני – כי אין לדבר על שום פשרה", וטרדיני הרצה לפניו על עמדתו של האפיפיור: "אל"ף, הוותיקן עומד על העיקרון הרוחני של בינאום מלא של שטח ירושלים, כפי שהוחלט על ידי האו"ם וכפי שנקבע פעמיים באגרות האפיפיור. בי"ת, הקושי החילוני של הגשמת הבינאום איננו משנה את עמדת הוותיקן. גימ"ל, האפשרות של חידוש מלחמה מצד הערבים, מלחמה אשר בה ישראל עלולה לנחול תבוסה, מחייבת ניטרליזציה של ירושלים ושמירת הידידות בין הוותיקן והעולם הערבי. דל"ת, חובת או"ם לעמוד על עיקרון הבינאום, וזה מעניינו של או"ם למצוא תשובה לקושי ההגשמה. ה"א, הוותיקן יכול לחכות – דנים בענייני נצח והוא יכול לחכות.

גארו היתה לו שיחה של עשרים דקה עם האפיפיור עצמו ובה, כפי שמסר לנו, הסביר את המבוי הסתום שהשאלה נכנסה לתוכו מבחינת ביצוע. האפיפיור רק הקשיב ואמר בסוף השיחה: "הוותיקן יהיה מרוצה מהחלטה המתקבלת על הדעת". לגארו היתה שיחה עם שר החוץ האיטלקי, שאמר לו כי הוא ניסה להניע את הוותיקן לפשרה, אבל האינְטְרַנְסִיגנטיות של הוותיקן מוציאה אותו מהכלים. המסקנה של גארו היא שהוותיקן אינו רוצה להיכנס למשא ומתן ומוטב לו לחכות ולראות מה יקרה בעצרת הבאה – (השר ד. רמז: זה היה לאחר הודעה רוסיה?) – כן.

בנוגע לשינוי שחל בעמדת רוסיה יכולות להיות כל מיני סברות.[7] יכולות להיות שלוש סברות שאינן סותרות זו את זו. סברה אחת היא שרוסיה זוהי מכונה מרוכזת מאוד ואין כל חופש לשום נציג ומשלחת. כל דבר מוחלט בפוליטבירו. ב־1947 קבע הפוליטבירו קו שהיו בו כל מיני דברים וביניהם בינאום ירושלים. מאז 1947 לא נִפנה הפוליטבירו לדון בשאלה זו ומוכרחים היו להמשיך לנקוט

---

5 קרדינל דומיניקו טרדיני. מזכיר המדינה בפועל של מדינת הוותיקן לענייני מיוחדים.

6 חבל אלכסנדרטה – ר' מסמך 2 עמ' 31, הע' 2.

7 ב־17.4.1950, באיגרת למזכ"ל או"ם, הודיע נציג בריה"מ על שינוי עמדת ארצו בעניין מעמדה של ירושלים. ב־9.12.1949 הצביעה בריה"מ בעצרת או"ם בעד בינאום העיר, ואילו עתה, "משהתחוור כי החלטת הבינאום מנוגדת לרצון האוכלוסיות הערבית והיהודית של ירושלים, אין בריה"מ יכולה להמשיך לעמוד מאחורי ההחלטה והיא מקווה כי לשאלת ירושלים יימצא פתרון שיהיה מקובל על תושביה הערביים והיהודיים של העיר" (*תלחמ"י 5*, עמ' 271).

בקו שהותווה. כאשר ביקר נמיר, ערב העצרת המוקדשת לעניין ירושלים, אצל גרומיקו והסביר לו את עניין ירושלים, אמר לו גרומיקו: "קו!" – כשנודע לי הדבר אמרתי שזה כבר לא מוצא חן בעיני, כי אם הוא אמר "קו" הרי זהו הקו, ובאמת כך הווה. כל הזמן אמרו שם: "לנו יש עמדה מ־1947". הם דיברו בנשימה אחת על ירושלים בינלאומית ועל גבולות של 1947. כאשר מישהו [מאתנו], נניח, הציע לכלול את נצרת [בתחומי ישראל], הרי מישהו [מאנשי המשלחת הסובייטית] קפץ ואמר "היא צריכה להיות במדינה הערבית".

אבל בינתיים הגיע הדבר לפרקו ובפוליטבירו ישבו על המדוכה והחליטו לנער את חוצנם מעמדת 1947. חשיבות המיפנה הרוסי היא לא רק בנוגע לירושלים. כל הזמן חששנו, שעוד ניתקל בחזית רוסית נוקשה בענייני הגבולות. עתה הם אומרים שעמדת 1947 היא בבחינת nonsense.

יכולה להיות גירסה שנייה, שלגמרי לא מוציאה את הראשונה, אלא משמשת רק תוספת הסברה לה: הם נוכחו לדעת שהדבר הזה לא יוצא לפועל, ומבחינת תעמולה זה מעמיד אותם במערכה לא נוחה, כי הם יימצאו בחברה אחת עם הוותיקן ו"הליגה". גדלה איבתם ל"ליגה" [הערבית] ולמצרים. את כל עניין הזיון הבריטי [של מצרים] הם רואים כזיון נגדם. היתה שיחה מעניינת מאוד בין מאליק ואבן. הוויכוח התבטא בזה שאבן אמר כי אנו חושבים שזיון זה מכוון נגדנו, ומאליק אמר שזה מכוון נגדם יותר מאשר נגדנו – (השר ד. רמז: הם צודקים!) – תכלית מעשית אינם משיגים בעמדתם הקודמת, ומבחינה תעמולתית נכנסים לסבך. לכן החליטו לנתק את הקשר הזה.

ההסבר השלישי הוא יותר מיוחד במינו. היתה כנראה פנייה אליהם מצד הכנסייה היוונית. הכנסייה היוונית נתמלאה חששות, שבינאום ירושלים פירושו השלטת הקתוליות על ירושלים ועל כל הכרוך בזה, ודחיקת רגליה וקיפוחה של הכנסייה היוונית [האורתודוקסית]. מכיוון שסברה שאמריקה מוכרחה להתחשב בקתולים, היא פנתה לברית המועצות. על ידי הוותיקן מתנהלת מערכה על הידוק הקשר בין הקתוליות והאיסלאם, וזה מתנהל בסיסמה של אנטי־קומוניזם במזרח. הוותיקן קורא את האיסלאם לעמוד לימינו נגד אויב האנושות. בקשר לזה יצאה קריאה מהסינוד הקדוש ברוסיה אל הכנסיות במזרח לא לתת יד לאינטריגה הזאת, שזוהי אינטריגה נגד ברית המועצות. זה יצר רקע להתקרבות. ואם זה כך הרי רוסיה, על ידי התנגדותה לבינאום, מצאה דרך לעצמה להשיג משענת בכנסייה היוונית נגד הקתוליות ונגד הברית הקתולית־מוסלמית במלחמתה בקומוניזם.

על כל פנים, היתה שיחה מעניינת מאוד בין מאליק ואבן. השיחה התנהלה באנגלית והיא רשומה באנגלית, והחברים יכולים לקרוא אותה.[8] היא מעניינת

8 ר' דוח אבן למ"ש על שיחתו עם מאליק, *תלחמ"י 5*, עמ' 289–295.

בעיקר מפאת הרוח ששררה בה. זאת היתה רוח של ידידות גמורה, של הערכת מדינת ישראל כגורם חשוב בעל ערך בזירה הבינלאומית, לא כמות מבוטלת וגם כגורם עצמאי. בשיחה זו נאמרו על ידי מאליק דברים שבפומבי אינם אומרים, ולא זו בלבד שאינם אומרים, אלא גם מפ"ם לא תאמר אותם. כאשר הזכרתי את הודו, צעק סנה "עבדו של בווין!"[9] – זאת הוא אמר על נהרו. אבל מאליק דיבר בהערכה על הודו כגורם עצמאי. הוא רואה אותנו ואת הודו כשייכים לאותה הקטגוריה: לא מזדהים עם ברית המועצות, אבל עצמאים.

בישיבה הקודמת הביע מר [פנחס] רוזן מישאלה, שאביא את שאלת מינוי הציר ללונדון לפני ישיבת הממשלה. עכשיו יש ביכולתי לעשות זאת. אני מציע למנות כציר ללונדון את מר אליהו אילת ולמנות את מר אבן כשגריר בוושינגטון, על מנת שיאחד שני תפקידים: נציג כלפי או"ם ושגריר בוושינגטון. על התוכנית הזאת של איחוד שני התפקידים חשבנו זה מכבר. יש בזה גם קימוץ מסוים, אולם חשבנו על כך מתוך הנחה שבינתיים נחדל להעסיק את או"ם, אבל זה לא כך. אנו יוצאים עתה למערכה ברחבי תבל בעניין ירושלים ומרכזה יהיה ניו־יורק מבחינות רבות, ועליו מוטל התפקיד של הכנה רבה בין משתתפי העצרת בקשר לזה. הדבר מחייב טיפול לגבי משלחות שונות. אנו יודעים עד כמה לא קל להיות בשני המקומות. נצטרך אפוא לחזק את שני המקומות על ידי עזרה נוספת ולא יהיה אזי קימוץ. אנו בין כך צריכים לחזק את שני המקומות, כי החזית שלנו היא חזית האו"ם וחזית ארצות הברית. אולם גם אנגליה היא מרכז חשוב ומסובך מאוד.

על כל פנים, מכל המועמדים הבאים בחשבון אני חושב את מר אליהו אילת כמועמד הרציני ביותר, כי הוא מביא עמו ללונדון שני דברים חשובים: בקיאות רבה בזירה הבינלאומית ובקיאות רבה בנעשה במזרח התיכון. הוא בעניין זה בן בית. הוא יודע זאת במידה מסוימת גם יותר טוב מהאנגלים. ואם דעת הממשלה נוחה מהצעה הזאת, אני רוצה לבקש, להתחנן בכל לשון של בקשה ותחנונים, שהדבר הזה לא יתפרסם כי זה גורם אי־נעימות ועוגמת נפש וגם עלבון לממשלות שאליהן אנו צריכים לפנות בעניין זה, אם הדבר מתפרסם בטרם פנינו ובטרם הן נתנו תשובה – (השר מ. שפירא: בעניין זה שמעתי כבר משהו) – אבל זה לא התפרסם בעיתון?!

על הסיפוח [של הגדה המערבית] ועל תגובתנו לו קראתם בעיתונות. ההודעה שמסרנו לעבדאללה היתה יותר חריפה קצת מאשר הצורה שבה התפרסמה, כי בפירסום התחשבנו בזה שיכולים להגיד לנו: "התחשבתם במשהו?" אבל בהודעה שנשלחה לעבדאללה החרפנו את הדברים כדי לעזור לו בהתנגדות.

קיבלנו ממנו הזמנה לפגישה והיא התקיימה אמש. הוא הודיע שהכל הולך

---

9 איזכור הודו וקריאת הביניים של ח"כ סנה היו ככל הנראה באחת הישיבות הקודמות של הכנסת, אך לא אותרו.

כשורה, אבל בקצב ידוע. להווה ידוע – אמר – שמנוי וגמור עמו להיכנס במשא ומתן ולגמור על הסכם ואז אפשר יהיה לנסוע לז'נווה לגמור. הוא מרוצה מהפרלמנט. הפרלמנט עומד מאחוריו ותומך בו. הוא אינו מרוצה במאה אחוזים מהממשלה, אם כי מרוצה ממנה יותר מאשר מהממשלה הקודמת. היא יותר אמיצה מהקודמת והוא חושב שהיא תלך בתלם. הוא צריך עכשיו להשתלט על הממשלה הזאת, ולכן הוא מבקש שהות של עשרה ימים או שבועיים. אז תבוא הזמנה אישית על דעת הממשלה למשא ומתן.

הוא הכחיש בכל התוקף שתי שמועות שנפוצו בעיתונות: אל"ף, שראש הממשלה קיבל על עצמו את ראשות הממשלה בתנאי שלא יהיה שלום, או משהו מעין זה. הוא לא היתנה כל תנאי כזה. בי"ת, ששר החוץ קיבל עליו תפקיד זה רק אחר שנוכח לדעת שאין כל התחייבות כלפי מדינת ישראל. ובכן, לא היה ולא נברא! שר החוץ לא עמד על כך ולא נוכח לדעת זאת. אם "הליגה" תנסה לעשות עסקים ותתחיל להפעיל את הסנקציות נגדו, הוא יצא את "הליגה". בדרך כלל הוא חושב, שמוטב לו לצאת את "הליגה". זוהי מסקנתו האחרונה בעניין זה.

אני רוצה לומר: אל ישלה אותנו דיבור נוח זה לגבי תוצאות העניין. אני סבור שפרק זה של המשא ומתן יהיה קשה יותר מהפרקים הקודמים. הוא, בכל זאת, ירצה להיבנות על חשבוננו מהמשבר שהוא נכנס לתוכו עם "הליגה". הוא ירצה שנשלם לו בעד זה שהוא ממרה את פי "הליגה" וכבר היו רמזים אצלו, שהוא יעורר שאלות חדשות: תיקון הגבול בשרון בסביבות קלקיליה, שאלת נמל יפו, שאלת אילת מחדש. הוא חזר ואישר והדגיש, שבשום פנים ואופן אינו רוצה שפליטים יחזרו למדינת ישראל. הפליטים צריכים לבוא על פתרון בעייתם במקום מגוריהם. אבל הוא מצפה מאתנו תמורת זה לנדיבות בתשלום פיצויים בשטח זה, כדי שיוכל לגשת לפתרון סופי של השאלה.

הוא אומר בסיפוק רב, שהאנגלים תומכים בו. [שגריר בריטניה בירדן] קירקברייד אמר לו, שהוא צריך קודם כל להתיישב באוכף על הממשלה הזאת, ואז הוא יוביל את הסוסה הזאת, שהיא עוד בועטת, לתוך האורווה – (השר א. קפלן: בעניין יחסה של רוסיה, אולי הופיעו הרוסים בכל כוחם בעניין ירושלים. אבל הם פעם היו טוענים כלפינו: "למה איננו נפגשים ומה זה שאיננו עושים אתם עסקי מסחר?" אבל זה כבר אולי חצי שנה שלא שמעתי מהם דברים כאלה) – קיבלתי את הגיליון של "ליטרטורניה גזיטה" עם מאמר מוקדש לכבודי. הזמנתי את ירשוב.[10] הוא עוד לא קיבל את הגיליון הזה, אך אני כבר קיבלתיו. אמרתי לו: "יש פה מאמר מוקדש לי. המאמר כתוב בלשון מסוימת. לא אעמוד

10 פבל ירשוב, הציר הראשון של בריה"מ בישראל. על המאמר ר' לעיל מסמך 42 עמ' 349, הע' 12.

על הלשון. זה עניין של טעם. זאת 'ליטרטורניה גזיטה'. אני רק רוצה לומר, שגידופים אינם משכנעים איש ואינם מוכיחים שום דבר. אבל יש במאמר הזה קביעות מדיניות ואני יודע מה זאת עיתונות בברית המועצות. חזקה שבעניין מדיניות חוץ העיתונים אינם מתנהגים על דעת עצמם, ויש כאן דברים שאני מוכרח להגיב עליהם. ניתחתי את עניין המילווה האמריקני. הוא, כנראה, שיער שקראתי אותו [אלי] בעניין זה, והוציא מכיסו נייר והתחיל לקרוא בפני ציטטות מ"הדור" ומ"הבוקר", מ"בטרם", ואיני זוכר אם גם מ"הצופה", אבל היה עוד משהו, והוכיח איזה עלילות ודיבות מוציאים על ברית המועצות, איך מזהים את ברית המועצות עם היטלר "וזה העם היהודי אשר היטלר עולל לו מה שעוללו!", ואיזה זלזולים מזלזלים בסטלין – (השר הרב י. מ. לוין: ב"הבוקר" ישנם דברים כאלה!) – הסוף היה שנפרדנו בזה שכל אחד צריך לדאוג שהעיתונות שלו תשמור על גבולות מסוימים בביטויים לגבי מדינה ידידותית אחרת. לי יש רושם, שהמאמר נגדי היה מאמר מכוון במיוחד כדי להפנות תשומת לבנו לעיתונות שלנו על מנת לרסנה.

יחד עם זה אני רוצה לומר, שקבלות הפנים [ביום העצמאות בנציגויות ישראל] במרכזי אירופה המזרחית עברו בהצלחה רבה, אפילו ברוסיה. באו הסגל הדיפלומטי, באו כאלה שלא באים אף פעם לקבלות פנים, אלא רק אם הן נערכות על ידי מדינות המזרח. גם במוסקבה היה סגן שר החוץ לברנטייב וכן בא שגריר סין, שעוד לא היה בשום קבלת פנים לא סובייטית. עלה לנו להפגיש את לברנטייב עם השגריר האמריקני, כי הם נוהגים באולם לעמוד בצורה כזאת שאין מלכות נוגעת במלכות – (השרה הגב' ג. מאירסון: כנימוק לאי־מעשיות עניין בינאום ירושלים, כללה ההודעה הרוסית את ההנחה הזאת: הערבים והיהודים אינם מסכימים) – (השר א. קפלן: כתוב היה "התושבים"!) – אבל נאמר: "התושבים היהודים והערבים" והשאלה היא: מיהם הערבים? לא עבדאללה – (ראש המשלה ד. בן־גוריון: גם עבדאללה! האם אין בזה שינוי יחס לעבדאללה?) – ייתכן מאוד. שמנו לב לנקודה זאת – (ראש ממשלה ד. בן־גוריון: הדבר אפשרי. אם אין התנגדות למועמדות של אילת ואבן, הרי זה מתקבל) – מר שפירא שואל אם יש לרוסיה מטוסי דחף [סילון] ואם יש סיכוי שנקבל מהם. בפעם האחרונה כאשר עוד הגב' מאירסון שאלה את וישינסקי עוד הפעם אם יתנו לנו נשק, אמר: "למה לכם? אנו ניתן לכם אקדח ויאמרו שנתנו לכם פצצה אטומית".

נציג לעם היהודי במדינת ישראל

סעיף ב׳: סקירות

השר מ. שרת: יש דברים אחדים עליהם אני רוצה אישור. אתחיל מדברים קטנים. קיבלנו מאו״ם את סיכום תביעתם, תביעת או״ם בנוגע לרצח ברנדוט. דבר זה אינו שייך לשוודיה. ממנה לא קיבלנו עדיין דין וחשבון של הוועדה [שלהם], וכאשר נקבל זאת נדון מה עלינו לענות על תזכיר הממשלה השוודית. יש להניח כי מצד הממשלה השוודית לא תהיינה תביעות כספיות. הם רוצים סיפוק מוסרי־משפטי־מדיני, אבל לא כספי. לא כן או״ם. הוא בא בתביעה כספית. הוא קודם כל מודיע, שהאלמנה ויתרה על כל תביעה כספית, על כל תביעת פיצויים מממשלת ישראל, אבל או״ם דורש 54,000 דולר. בזאת כלולות הוצאות הלוויה והוצאות שונות אחרות ודמי ביטוח של נציגי או״ם, שסבורים שמזה 21,000 דולר חלים על ברנדוט. הם דורשים התנצלות פורמלית.

תביעת או״ם מסתכמת בשני דברים: סכום של 54,000 דולר והתנצלות פורמלית. עצת הנציגות שלנו באו״ם למלא אחר שתי תביעות אלה, ובזאת לחסל את העניין שבינינו ואו״ם. דבר זה טעון אישור – (השר ד. יוסף: מה זאת התנצלות – הבעת צער על שקרה הדבר?) – הבעת צער על שלא ננקטו כל האמצעים. על שלא עלה בידינו למנוע את הרצח. אני מציע לאשר זאת.

ראש הממשלה ד. בן־גוריון: האם יש התנגדות?

אין התנגדות.

מחליטים: ליפות כוחו של שר החוץ להיענות לתביעת מזכירות או״ם בקשר לרצח הרוזן ברנדוט לפיה על ממשלת ישראל להתנצל על הרצח ולשלם לאו״ם פיצויים בסך 54,000 דולר.

השר מ. שרת: אמסור על פרשת העניינים בינינו ואנגליה, ובקשר עם זאת בינינו ועבר־הירדן, ודברי אלה ייאמרו גם בקשר עם הוויכוח שיתקיים היום בכנסת. אני רוצה לפתוח בפרשת היחסים, כי זה יוצר את הרקע לכל העניין.

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיפים ב׳ ג׳.

כאשר הממשלה הבריטית הודיעה לנו על הכרה "דה יורה", היא באותה שעה הודיעה בפרלמנט גם על הכרתה בסיפוח.[2] היא קוראת לזאת לא סיפוח כי אם איחוד, "יוניון". היא ניסחה את שתי ההודעות לגבי הגבולות ולגבי ירושלים. היא הודיעה לנו שעל ידי הכרתה "דה יורה" היא אינה מכירה בגבולות הקיימים של מדינת ישראל כגבולות החלטיים סופיים, אלא זה תלוי בהסדר סופי בינינו והמדינות השכנות. היא הודיעה אותו דבר גם לגבי עבר־הירדן.

הערת ההסתייגות היתה לגבי ירושלים, שהיא מכירה "דה פקטו" שאנו הננו השלטון בשטח מסוים של ירושלים, והיא מכירה "דה פקטו" שעבר־הירדן הוא השלטון בשטח מסוים של ירושלים, אבל היא לא מכירה לא בנו ולא בעבר־הירדן כמרות ריבונית סוברנית בחלקים אלה עד אשר יוכרע העניין באו"ם.

היא הודיעה, יחד עם זאת, שהיא רואה את החוזה שביניהם ועבר־הירדן כחל על החלקים שממערב לירדן, אבל ליוותה הודעה זו בתוספת שאין בכוונתה להקים בסיסים בשטח זה בימי שלום – (רוה"מ ד. בן־גוריון: אין מצידה התחייבות לא להקים בסיסים שם בימי שלום, כאן ישנה הודעה שאין זה עכשיו בכוונתה) – נאמר שממשלת הוד מלכותו רוצה להוסיף, כי אין לה כוונה לדרוש הקמת בסיסים צבאיים בימי שלום בתוך שטח פלשתינה המתאחד עכשיו עם ממלכת הירדן. זה לא שווה למצב בו לא נאמר דבר. זו הצהרה רישמית בפרלמנט כלפי העולם, שאין לה כוונה כזאת.

היא ליוותה את הדבר בתוספת בעל פה, והיו שם ארבע הערות: ראשית, שכל הסידור הזה מכוון ל"גישה מציאותית" למצב מסובך מאוד. אפשר להבין זאת כפי שאתם רוצים. מה זו "גישה מציאותית"? צריך פעם אחת לתמיד להכיר שעבר־הירדן זה השלטון ונגמר העניין. "גישה מציאותית" יכולה להיות שאם מקבלים שעניין הגבולות צריך להיות נושא לסידור בינינו והארצות השכנות, ויכולות להיות טענות לאו"ם וכולי, אפשר במקרה הטוב לכלול בזאת גם פירוש זה. "גישה מציאותית" – שעלינו להבין שהחוזה חל ואין מה לדבר על זאת, "גישה מציאותית" – שלמעשה לא רוצים בזאת [בבסיסים], כי אין להם שום צורך בדבר. יש להם בסיס במַפְרַק, בזרקא [בצפון־מזרח ובצפון ירדן] ועל יד סואץ.

הערה שנייה. מודיעים שההכרה בעת ובעונה אחת בשני הדברים – הכרה "דה יורה" בישראל והכרה בסיפוח מצידה – מעידה על כוונה לסייע ליצירת תנאים הנוחים להסדר סופי בין ישראל והירדן. כאן יש כאילו אישור לשלום נפרד בינינו ועבר־הירדן. בכל אופן, יש בזאת הדגשה.

הערה שלישית. הכרת הסיפוח מעידה ומפגינה שממשלת הוד מלכותו אינה

---

2 סיפוח הגדה המערבית לירדן.

תומכת בהחלטה האחרונה של "הליגה הערבית". היתה החלטת "הליגה" נגד הסיפוח, ואצלנו מקובל ש"הליגה הערבית" זה יציר של אנגליה, והנה היה להם אומץ לב ללכת נגד "הליגה הערבית" באופן מפורש יותר.

הערה רביעית. שהפיסקה על חוסר הכוונה להקים בסיסים צבאיים באה כתוצאה מבקשתנו ומישאלתנו. צריך להזכיר, שבשלב ידוע של המשא ומתן בינינו ועבדאללה פנינו אליהם [אל הבריטים] ואמרנו, שאם הם יכולים לקבוע שהחוזה יהיה מאושר – זה יקל מאוד על המשא ומתן. על זאת הם הודיעו, שבשום פנים ואופן לא יקבלו שהחוזה חל והם לא יוותרו על זכויות. למעשה, אין בכוונתם להקים בסיסים, ובעניין זה יכולים אנו להיות שקטים. שאלנו אם נוכל בשעת הצורך להסתמך על הודעה זו שנמסרה באופן סודי פנימי. מר הלם הבטיח לברר זאת ולא הגיש תשובה. לא באה התשובה בזמנו ועכשיו היא באה, והם מודיעים שזה בא מתוך שהתחשבו אז בבקשתנו ולכן הכניסו זאת.

אנחנו ראינו ללוות הודעה זו בהודעה לעיתונות שבה הבענו סיפוק מההכרה "דה יורה", בה אמרנו שגישתם לעניין הגבולות מוטעית במידה שהיא מציגה את השאלה לפתרון על ידי הסכם בין שני הצדדים. בנוגע לירושלים אמרתי שעמדתנו ידועה. בנוגע לסיפוח אמרנו שכבר הודענו שבשבילנו זו שאלה פתוחה כל זמן שאין הסדר סופי.

היו שתי הודעות. היתה הודעה שלנו על הסיפוח של עבר־הירדן, שם אמרנו שאנו מוכנים להסדר סופי עם עבר־הירדן, אבל עד להסדר סופי רואים אנו את הצעד הזה כהסדר חד־צדדי שאינו מחייב אותנו, ורואים שאלת המעמד כשאלה דחופה. כאן גמרנו בקיצור ואמרנו שבנוגע לסיפוח הממשלה הודיעה שהיא רואה את המעמד של שטחים אלה כשאלה פתוחה. אחר כך רשמנו לפנינו שאין כוונה להקים בסיסים צבאיים, ואמרנו שתחולת החוזה הבריטי על השטחים האלה מעוררת אצלנו תימהון, וההסתייגות שלנו חלה גם על דבר זה.

יחד עם זאת, אמרנו כי אנחנו רושמים לפנינו את התקווה שהם מביעים, שצעדים אלה יסייעו ליצירת יציבות ושלום במזרח התיכון, אבל מוכרחים אנו לחזור על הבעת דאגתנו שהפעולה שלהם עומדת בניגוד לכך, והכוונה להספקת נשק לארצות ערביות המסרבות להיכנס לשלום עם ישראל, בשעה שהם מסרבים לתת נשק לישראל. זה לא מסייע ליציבות השלום שממשלת ישראל רוצה בה בכל לב.

בעניין החוזה יש מה לומר בקשר לסמכויות. המצב כזה: בחוזה בין אנגליה ועבר־הירדן נאמר בפירוש שהוא חל על שטחי עבר־הירדן וכל השטחים הנמצאים בשליטתה, בהחזקתה של עבר־הירדן, והעמדה של הבריטים היא שחוזה זה חל כל הזמן על השטחים האלה ואין בזה חידוש. אני מציין נקודה זו, כי היא בוודאי תשמש אחד מנושאי הוויכוח היום בכנסת. דברים אלה אמר בעל

פה הנציג הבריטי וקיבלנו גם תשובה בכתב.

בינתיים קרו דברים אלה: קודם כל, היו כמה שיחות די קשות עם הלם בשאלת הנשק.[3] הוא ניסה כל הזמן לשדל אותי, שעניין הנשק לא נגמר, שהדבר עדיין נמצא בדיון, שיש בעניין זה דעות שונות. הוא הסתמך, ואפילו לקח לעצמו מידה ידועה של חופש בעניין זה, על דברי צ׳רצ׳יל ואמר כמה פעמים שלדעתו מוטב לנו לא להרעיש עולמות בשאלה זו, כי על ידי כך עלולים אנו להכביד על שינוי המדיניות בעניין זה. הוא הביע כמה פעמים את תקוותו וכמעט ביטחונו, שעתיד לחול שינוי בעניין. אמרנו לו, שכל זמן שהעובדות כאלה איננו יכולים לא להודיע עליהן ברבים, ויהיה ודאי גם ויכוח בכנסת ובוויכוח בכנסת לא נוכל להימנע מלנקוט עמדה גלויה בשאלה זו.

בינתיים, באופן פורמלי, חזרו ואישרו בלונדון את הסירוב לתת לנו נשק מכל הסוגים שאנו מעוניינים בהם, ואישרו רק מכירת חומרי נפץ למטרות תעשייתיות. למשל, TNT ש־ICI היה מוכן למכור לנו – מכירתו נאסרה. אתם ודאי יודעים, שפירמה הולנדית הודיעה לנו שמוכנה היא למכור לנו מטוסי דחף אם נשיג הסכמה לכך מאנגליה, כי זה פטנט של פירמה בריטית. אנגליה אסרה את המכירה, כי היא טענה ודאי שאלה מטוסים בריטיים שניתנו לבית חרושת הולנדי לייצר אותם.

אחרי כל הדברים האלה קרו אתמול שני דברים: נתפרסמה ידיעה על ידי ״יונייטד פרס״ בלונדון, ש״יונייטד פרס״ תולה אותה בהודעה של נציגי ממשלה. לא נאמר מי נציג הממשלה, אך הוזכר הדבר שלוש פעמים בידיעה קצרה, ש״נציג הממשלה אמר״, ״מקורות ממשלתיים מודיעים״, או ״מטעם הממשלה נתפרסם״. נאמר שם שהממשלה הבריטית מתנגדת לשלום נפרד בין ישראל והירדן ועומדת על כך שזה צריך להיות בין ישראל וכל המדינות הערביות במלוכד, והיא סבורה ששלום נפרד בין ישראל והירדן עלול להגביר את המתיחות במזרח התיכון ולא לסייע להשכנת שלום כולל.

באותו בוקר נתקבלה איגרת מהמלך. האיגרת לא נתקבלה באופן ישיר על שמנו. הוא כתב את המכתב הזה לאחד מאנשי סודו בירושלים הערבית. אותו איש קרא באוזנינו את המכתב בפגישה עם איש שלנו. במכתב זה יש שתי נקודות עיקריות. יש כאן חזרה על הדבר של כניסה למשא ומתן ועשיית שלום וגמירת העניין – נאמר שהוא תקיף בדעתו שצריך לעשות שלום עם ישראל ולא לחכות לאחרים, אבל יש פה שתי נקודות נוספות ששופכות אור על המצב. ראשית, יש פה הבעת זחיחות דעת רבה לרגל הכרת אנגליה בסיפוח. מורגש כאן ביטחון

---

3 ר׳ שיחות מ״ש עם הציר הלם ב־10.4.1950 וב־20.4.1950, *תלחמ״י 5*, עמ׳ 253–255, 281–284 בהתאם.

עצמי רב. ישנה הרגשה שזה בשבילו משען חזק מאוד. שנית, יש פה ניסוח של תביעות שהוא יגיש לנו בתחילת המשא ומתן. הוא מציין כמה דברים שיצטרך לעמוד עליהם.

בעיקר ישנם שם שני דברים. אחד מהם זה עקבה, זאת אומרת אילת, שהוא [עבדאללה] יהיה מוכרח לעמוד מחדש על ויתור מצידנו על השטח ההוא, באשר הוא הכרחי לרציפות עם מצרים, וזה גם לו וגם לנו יותר כדאי מאשר מסדרון שיגרום כאב ראש גם לו וגם לנו, באשר מסדרון חותך את הטריטוריה שלנו והוא סגור בין שני חלקים. יש שם רצועה שאנו נוותר עליה והוא יקבלה, ואז נשארים אנו שלמים והוא שלם ויש לו רציפות עם מצרים. זה דבר אחד. אומנם הוא אומר שם, שרוצה הוא עיר חוף על שפת הים התיכון או ויתור לחלופין על אילת, אך כוונתו ברורה.

דבר שני שהוא עומד עליו זה עניין הפיצויים [לפליטים תושבי ירושלים] בעד הרכוש. הוא לא דורש החזרה, אבל זכות השימוש ברכוש. זאת אומרת, שלבעלי הרכוש תהיה זכות למכור בעצמם או לחסל את הרכוש. זאת אומרת שגם בעניין זה תהיה התעקשות ידועה.

דבר זה יצר תמורה מדאיגה מאוד, ונתקבל אצלי הרושם שאנגליה עמדה בפני שתי בעיות: בפני בעיית הסיפוח ובפני בעיית השלום הנפרד. שתי שאלות אלה היו שנויות במחלקת בין עבר־הירדן ומדינות ערביות אחרות. בשאלה הראשונה החליטה אנגליה לצדד בזכות עבדאללה נגד "הליגה", כדי לחזק מעמדו כלפי "הליגה", אבל בשאלה השנייה, בשטח שלום נפרד, היא החליטה כנראה לתמוך ב"ליגה" נגד רצונו הנפרד של עבדאללה, אלא אם כן הוא מוכן להשיג מאתנו תנאים טובים כאלה שלא יחלישו מעמדו בעיני "הליגה", אלא יהיה בזה הישג בשביל העולם הערבי.

בין כך ובין כך אנגליה דואגת למעמד העולם הערבי כנגדנו, למעמד "הליגה", ושום דבר יסודי בעניין זה לא השתנה.

הזמנתי אתמול את הלם והיתה לי שיחה אתו אשר התנהלה במתיחות רבה מאוד. אמרתי לו כי במידה שעוברים הימים, הדאגה שלני מחמירה והולכת. בעניין הנשק לא חל כל שינוי, אלא להיפך. יש ידיעות חמורות מאוד. מסרתי לו קצת מהידיעות ששמענו מיגאל ידין[4] מה קיבלה מצרים, מה מקבלת סוריה מהם, שאינה קשורה בחוזה קודם, ומה מקבלת אפילו הלבנון. אחר כך הבאתי לפניו את הידיעה שפורסמה על ידי "יונייטד פרס". אמרתי שאילמלי דברי בווין בוויכוח בבית הנבחרים, הייתי רואה זאת כדבר לא מוסמך וצריך היה לחכות עד

4 הרמטכ"ל יגאל ידין השתתף והירצה בישיבת הממשלה מ"ב 26.4.1950.

אשר יתברר הדבר. אך בווין אמר דברים ברורים בבית הנבחרים, כי מה יש אם הערבים אומרים לעשות שלום יחד? דבר זה מותר ולמדנו אותו בבית הספר שלא צריך להיפרד אלא לעמוד שכם אחד תמיד. לעומת זאת, לולא הידיעה בבית הנבחרים אפשר היה לומר שהוא השיח לפי תומו, אבל כאשר יש עכשיו הודעה כזאת – הדברים מחזקים זה את זה ומתעורר הרושם שאנגליה מתכוונת להרוס את השלום הנפרד בינינו ועבר־הירדן, ואז כל עניין ההכרה בסיפוח מקבל משמעות אחרת. זאת אומרת, כשם שאנגליה נתנה נשק למצרים בלי להתנות זאת בשלום, כך היא אישרה את הסיפוח בלי להתנות זאת בשלום. היא על ידי כך חיזקה את עבדאללה. הוא פתוח זקוק לשלום עם ישראל מאשר היה עד כה, ואז או שיכול הוא להציג תנאים שלא ייתכן בהם שלום, או שיכול הוא לדחות זאת בכלל, ובעצם הוא מציג תנאים כאלה המעוררים עניין של אחריות גדולה מאוד. זה עלול לחזק כיוונים במדינה [שלנו] נגד שלום וחיפוש פתרונות אחרים לבעיית הנשק.

הלם התרגש מאוד מאוד. הוא טען שלא היתה לי הצדקה לבוא אליו בדברים כאלה, שאנו נגועים בחשדנות חולנית בלתי מוצדקת, שהוא משוכנע שאומנם הוא מדבר על secretary of state שלו ומחויב בכל הכבוד אליו, אבל מה שאמר בווין בבית הנבחרים היה פליטת פה ולא הגדרת המדיניות הממשלתית. הוא אמר שיחרוג ממסגרתו ויאמר לי דבר שלא נצטווה לומר, אלא אומר הוא לי זאת באופן פרטי, כי יש לו אמון אישי אלי: שלשום קיבל מכתב מתאריך 27 באפריל, שם נאמר במפורש כי המדיניות הבריטית קובעת בהחלט כמטרה ראשונה השגת שלום בין ישראל ועבר־הירדן. הוא בטוח שהסיפור של "יונייטד פרס" זה סתם סיפור של סוכנות לא בטוחה, שלא הוסמכה לפרסם זאת. לו ה"פורין אופיס" צריך היה לפרסם דבר כזה – לא היה עושה זאת על יד "יונייטד פרס", והוא מתפלא איך אנשים משכילים כמונו עושים מידיעה כזאת נושא כה רציני לדיון. הוא בטוח שעניין הנשק סופו להסתדר והחרדה שלנו מיותרת ורק מזיקה. הוא שאל מדוע נאחז אני בסיפור של "יונייטד פרס" ולא בהודעה אחרת בעיתונות, שהיא בניגוד לזאת. התחלנו לברר מה ההודעה, ולא יכול היה למצוא, אבל אמש נפגשתי אתו בארוחת ערב באיזה מקום, ואמר שעיין עוד פעם בכל החומר והוא רוצה לחזק את הדברים שאמר לי בעל פה. הוא מבין היטב את הפסיכולוגיה שלנו, אבל היא מביאה אותנו למסקנות מוטעות ותגובות מטעות לעניין. הוא מצא את ההודעה בעיתונות, וזו היתה תשובה של ביילין, הצהרה רישמית בפרלמנט של סגן מיניסטר החוץ בתשובה לשאלה, שבה נאמר בפירוש שלא מתכוונים לכך. ושואל הוא שוב איך נאחז אני בידיעה של "יונייטד פרס".

כזה המצב. אני לא יכול לסכם אותו. אדע יותר היכן עומדים אנו כאשר יתחיל המשא ומתן עם עבדאללה, ונראה אם התביעות שלו זה רק פתחון פה או

עמדות שהוא מתעקש עליהן. אך בינתיים כל הסימנים מצדיקים חשדות חמורים ומרחיקים לכת.

על רקע כזה עומד להיות ויכוח בכנסת. אני רוצה למסור משהו בנוגע לוויכוח זה. פנו, כידוע לכם, ארבע או חמש סיעות בזו אחר זו אל יושב ראש הכנסת בדרישה לקיים ויכוח: סיעת "חרות", סיעת מפ"ם, סיעת מק"י, סיעת "הלוחמים" וסיעת "הציונים הכלליים". התייעצתי עם ראש הממשלה ואמרתי אחרי ההתייעצות שלנו ליושב ראש הכנסת [יוסף שפרינצק] כך: "קודם כל, אין טעם להשתמט מהוויכוח, ולהלכה יכולה הממשלה להגיד שיהיה ויכוח על סדר היום והרוב יצביע נגר והדבר יורד – חוץ מהדברים שיספיקו לומר אגב ביסוס ההצעה לסדר היום. שיקול הדעת שלנו היה שאין להשתמט מוויכוח זה, אבל אין צורך שהממשלה תפתח בוויכוח זה בהודעה. האופוזיציה דורשת ויכוח זה? שתאמר מה שיש לה לומר. הממשלה תיכנס לוויכוח בשלב שתמצא לנכון. הצעתי למר שפרינצק לא להביא כלל לידי ויכוח על סדר היום, כי זה רק מסבך את העניין. הצעתי לקבוע זאת להיום.

מדוע אני חושב שאיננו צריכים לפתוח בהודעה? כי המצב מאוד מסובך ומורכב ויש דברים שאיננו מעוניינים לנקוט יוזמה בבירורם. איננו יכולים בשום פנים ואופן, ואין זה מעניינו, לאשר עובדת הסיפוח. אנחנו לא מעוניינים, לעומת זאת, להכריז מלחמה על הסיפוח, זאת אומרת, שהודעה שלנו לא תהיה חזקה ונמרצת, אלא תצטרך להתרחק משני הקצוות, לעבור לשביל ביניים, ואינני יורע אם זה יחזק את העמדה. לעומת זאת, כל החששות והחשדות שמקיפים את העניין בכל זאת אינם כאלה שאנו מעוניינים או יכולים להכריז עליהם בפומבי ולקבוע מסמרות ביחס אליהם, כי אחרי הכל אנו מעוניינים בשלום עם עבר־הירדן ולא התייאשנו מהאפשרות להגיע לאיזה דבר. ואנחנו אומנם מעוניינים לומר דברים שיפילו קצת פחד על עבדאללה, אבל איננו מעוניינים לומר דברים שעלולים לנתק את הקשר או להרתיע אותו מכניסה למשא ומתן אתנו. לעומת זאת, אם נצא בהודעה, על ידי כך יוצרים אנו מטרה בשביל האופוזיציה להתקיף אותנו. אין לנו כל צורך בזאת. מוטב שהם יצאו בהודעות ונוכל להשיב על הודעותיהם ונוכל לסתור ולבטל אותן.

אינני יודע אם יהיה ויכוח במחזור אחד או בשני מחזורים. לפי הזמן שנקבע אני חושב שיהיה הוויכוח בשני מחזורים. אם הוא יהיה כך, אני מציע שאדבר בסוף המחזור הראשון וראש הממשלה ידבר בסוף הוויכוח, אלא אם ראש הממשלה ירצה שזה יהיה להיפך. אינני חושב שלאחר שאינני פותח בהודעה, שאשתוק כל הזמן עד הסוף, ואז מוטב להיכנס באמצע, אבל היות שאחרי עוד ידובר – מוטב שמישהו יענה. לכן מציע אני סידור זה.

אם הם ידרשו שהממשלה תדבר – צריך לקום ולהודיע שהיתה הודעת הממשלה ואין מה להוסיף על זאת. הממשלה מעוניינת מאוד לשמוע דעת האופוזיציה, ואם יש לה מה להוסיף – תוסיף זאת בסוף הוויכוח. זו הצעתי לגבי הקו שננקוט בוויכוח זה.

סעיף ג': היחסים עם הסוכנות היהודית

את הדיון פתח רוה"מ ב"ג בציינו כי הוהפ"צ דן בישיבתו האחרונה ביחסי הסוה"י עם הממשלה והדבר מחייב את הממשלה להתייחס לנושא זה. להלן הירצה רוה"מ את השקפותיו בנידון ואחריו דיברו חברי הממשלה.

השר מ. שרת: אעיר כמה הערות בלי שאגיע למסקנות מוחלטות בכל הסעיפים. קודם כל, אני רוצה להרגיע את מר רמז בנקודה אחת: לפי כל הסתכלויותי, לפי כל עומק הכרתי, אין תהליך של התבוללות בעם היהודי. זאת לא אומרת שאין יהודים יחידים המתבוללים, אבל אין זה נוגע לאופיו של כל עם ישראל, וזה לא משנה אף כלשהו את החרות הלאומית של העם היהודי. לא רק שאין התבוללות, אלא יש תהליך הפוך של התחדדות ההכרה הלאומית ועליית הגאווה הלאומית, ורחבי המוני ישראל נאבקים עם מעצורים עצומים, עם כוחות מכשילים ובייחוד במזרח [אירופה], אבל גם שם המאבק הזה מביא לידי חידוד ההכרה היהודית.

אין לי ספק, שכתוצאה מתקומת מדינת ישראל, מפחד המלחמה והתחרות השכבה החדשה של אינטליגנציה לא יהודית המתחרה ביהודים, כתוצאה מכל אלה בארצות [גוש] המזרח ובברית המועצות יש בראש וראשונה התחדדות של הצטללות והתחדדות ההכרה הלאומית [בקרב יהודים]. דבר זה בא בעקבות פגישה בהמון עם יהודים אחרים[5] ורדיפת ישראל, כתוצאה מהשחיטות בברית המועצות על ידי הקלגסים הנאצים ובמקומות רבים בעזרת האוכלוסייה המקומית. כתוצאה מכל אלה פרצופו המובהק של הציבור היהודי בברית המועצות הוא עכשיו במעלה הרבה יותר גבוהה מאשר בזמנים אחרים.

עכשיו בנוגע למערב. עוד לא היה זמן כזה, שכל כך היה כדאי ליהודי להיות יהודי, וכל כך לא היה כדאי לטשטש יהדותו כמו בימים אלה, כי להיות יהודי זה להיות קשור במדינת ישראל. זאת אומרת שאני חייל טוב, זאת אומרת שאני מקים מדינה, שיש לי נציג באו"ם, שיש לי שגרירים וצירים וכך הלאה. זה מכניס עכשיו דיווידנדה הרבה יותר גבוהה ולא כדאי לעזוב עסק זה. אלא מה,

---

5 פגישות עובדי נציגויות ישראל וחברי משלחות ישראליות שונות עם יהודים מקומיים בוועידות ובפסטיבלים בינלאומיים בגוש הסובייטי.

זה לגמרי לא פותר את השאלה ולא מניח את הדעת, כי ייתכן מצב, והוא קיים היום, שישנה ההוויה היהודית המוגברת, אבל היא ריקה מתוכן. היא לא מתמלאת תוכן לסיפוק צורכיהם הנפשיים של יהודים אלה בחייהם־הם במקומם. שנית, היא לא מביאה ליצירת המכשיר של עזרה למדינה על ידי תרומות, או יצירת אווירה והשפעה מדינית ותרומת הון. היא לא מביאה לאותו יחס שהמצב מחייב, ואלה הבעיות. יכולה להיות מסגרת והיא ריקה, ויכולה להיות התעוררות אשר אינה מביאה לידי פעולה. זו הבעיה שעומדים אנו בפניה. אבל רקע ברוך יש בזאת ולא רקע מקולל.

באיטליה יש דוגמאות של שמד, אך יחידים הם המתבוללים, אבל זה לגמרי לא מאפיין וקובע אופיו של המצב בכללו.

השאלה היא מי יעשה מלאכה זו. לזאת אין לי עוד פתרון, אין עוד תשובה. קודם כל, אין לפרק את ההסתדרות הציונית אלא לקיימה ולחזקה. יחד עם זאת, אני מוכרח לתת לעצמי דין וחשבון מהמצב ולדעת מראש שזה לא יפתור את הבעיה, ועומדים אנו רק בתחילת חיפוש הפתרון, כי ההסתדרות הציונית איבדה את כושר הקליטה ההמוני. יכול להיות שצריך היה ואפשר היה להסביר ליהודים שחובתם דווקא עכשיו להתגייס בהמוניהם כחברים לארגון הציונים. דבר זה לא נעשה ואיני רואה תכלית שייעשה, כי יש המוני יהודים שאינם רוצים להיות קשורים וההסתדרות הציונית אינה פותרת בעיית יהודים אלה ובעיית הזיקה למדינה, אלא היא היתה רוצה לשמש האמצעי היחיד והיא לא משמשת זאת, ובשביל המדינה והעם היהודי זו בעיה.

עם המפעל הכספי מתעוררת גם שאלה של קשרי תרבות וקבלת השראה מהמדינה בענייני דת או בענייני תרבות או בשפה העברית וכך הלאה, וזה כולל תנועה חלוצית וגם עזרה מדינית. יש הרבה חוגים ואישים חשובים מאוד, שחשוב לקבל הצעתם וחשוב להקנות להם מושגים נכונים על מדיניותנו, וחשוב ואפשר לגייס את עזרתם, אך בצינורות של ההסתדרות הציונית אי־אפשר לעשות זאת, כי אי־אפשר להגיע אליהם, כך שמוכרחים להניח צינורות אחרים.

והעיקר – עניין הקרנות. עובדה היא שהמאמץ הכספי בארצות הברית אינו נישא על שכם הארגונים הציוניים. הם נושאים על שכמם דברים אחרים לגמרי ולא זה. אין זה אומר שציונים בהמוניהם אינם משתתפים בזאת, אבל יחד עם הרבה יהודים אחרים. זו בעיה רצינית מאוד ואינני רואה פתרון לה.

אחת הבעיות המתעוררות, למשל, זו בעיה רצינית של קשרי תרבות ישירים עם המוני עם ישראל. יש שאלה של קשרים ישירים בשטח זה. בעיה שנייה: שאלה של קשרי המדינה עם חוגים ומוסדות יהודיים. ישנם עניינים בקשר עם הכנסייה הקתולית דווקא, המחייבים את משרד החוץ לקיים קשר ישיר עם "אמריקן ג'ואיש

קומיטי" והוא לא יוכל לעשות זאת דרך ההסתדרות הציונית. אנו צריכים לדעת שהבכורה בידי ההסתדרות הציונית, אבל היא לא יכולה לגזור עלינו להזדקק רק לה ולא לאחרים. מוכרחים אנו לשמור לעצמנו את חופש הקשר הישיר.

לשאלת התיאום. מר שפירא נגע בבעיית הביצוע. אצלי מתעוררת שאלה נוקבת יותר, שאלת האחריות. נניח שהם עושים עבודה ואנו עושים עבודה ונשאלת השאלה מי האחראי. אחריות זה דבר שאינו מתחלק בין שניים. מי האחראי לזאת כמה יהודים יבואו מבגדאד? מי קובע את הדבר? אנו מתחמקים מהאחריות לדבר זה, ובינתיים הם קובעים דברים. מי האחראי למצב זה של פינוי המחנה בעדן? למעשה, ההסתדרות הציונית קובעת דברים, ואם יקרה משהו נהיה אנחנו האחראים. אנו לא נושאים באחריות זו ולא פועלים בהתאם לה.

פה יש שאלה שלא נפתרה בשבילי. בחשבון האחרון – מי נושא באחריות? האם זו סמכות המדינה או לא? דבר זה מחייב קביעה ברורה. ברור שאינני מציע לפרק את ההסתדרות הציונית מכל תפקידיה ומשימותיה, ואם היא ממלאה תפקידים ומשימות – מוכרח להיות תיאום בינה והמדינה, אבל צריך לקבוע מידת אחריות המדינה בעניין זה.

בשאלת הנציגות של העם היהודי – הרעיון כשלעצמו לוקח מאוד את ליבי.[6] זו תגובה ראשונה שלי בעניין זה, שיהיה נציג לעם היהודי במדינת ישראל בתור סמל. אינני נבהל לגמרי מהכפילות והטשטוש. להיפך, אני, מניח שיישאר עם יהודי בגולה. אפילו אם נעלה מיליונים – יישארו מיליונים. אני מוכרח להניח שיישארו מיליונים יהודים שנים רבות וארוכות בחוץ לארץ. אינני רוצה לוותר על הקשר אתם, אלא לחזקו. לכן מוצדק שיהיה להם בא כוח כאן. יש בעיות שונות: ישנה בעיה מי יהיה המוסד הזה. ברור שאם יש מוסד – כיום זה רק הסוכנות היהודית, אך יכולה לעלות צעקה מצד חוגים שונים שאין היא בא כוחם, והם חלק של העם היהודי. כיצד מרכיבים בא כוח זה עליהם? אבל מוטב שיהיה בא כוח כזה מאשר שלא יהיה כלל.

בעיה שנייה. איך זה משתלב בנציגות הדיפלומטית? אינני חושב שהוא יכול להיות חבר הסגל הדיפלומטי, כי זה מעורר בעיות רציניות ומסובכות מאוד. ברור שאם הוא חבר הסגל – הוא צריך להיות ראשון. אינני רוצה לעורר לגמרי את השאלה שארצות הברית תהיה שנייה בסגל. יש עוד שאלה. אינני רוצה שבא כוח

---

6 בדבריו בראשית הדיון, אמר רוה"מ ב"ג בין השאר: "צריך להיות ביטוי לעובדה שעליו בנוי הרעיון של המדינה – שזו מדינה יהודית לא רק של יהודים אלא היא מכירה בקיום עם יהודי. אומנם עם מפורר, ויהודים המפוזרים בעולם כפופים לחוקי ארצם ונתינים בארצם, אבל למרות העובדה של הפיזור, בשבילנו העם היהודי הוא עם אחד. צריך להיות נציג האומה במדינה זו [בישראל]. נציג העם היהודי יופיע בדגלו ואין זה מוכרח להיות דווקא דגל המדינה. לנציג זה צריך להיות סטטוס כמו לכל נציג של עם אחר".

הסוכנות היהודית יהיה זקן הסגל. אינני רוצה שיצא שאם יש קבלת פנים לסגל הדיפלומטי, ואחד מהם צריך לנאום בשם הסגל – בשם אמריקה ובשם כולם ינאם יהודי. זה מגוחך ואין כל צורך בזה.

זה מעורר גם בעיה כזאת: שגריר ארצות הברית מייצג את כל עמי ארצות הברית וגם את הציבור היהודי של עם זה. עתה מופיע מישהו אחר בשם אותו הציבור. האם יכול הוא להופיע כחבר הסגל? למה לנו ליצור בעיה זו? כל חברי הסגל הם נציגי מדינות ושווים בסגל כנציגי מדינות. כאן נכנס מישהו שאינו נציג מדינה והוא נכנס כנציג הסגל, וזה מערער את היסוד של הסגל. לכן צריך להיות נציג, והוא צריך להיות בעל מעמד מכובד מאוד. כאשר יש קבלות פנים רציניות הוא נוכח. אך אם מישהו צריך לנאום – נואם זקן הסגל. יכול גם הוא לנאום, אך מלבדו נואם מישהו בשם הסגל, ולא הוא מייצג את כל הסגל, את כל ארצות העולם. אם יש שאלה של סדר הושבה, הוא לא יושב בתוך הסגל, הוא יושב אולי במקום מכובד יותר, אך לא בתוכו. הסגל יושב לפי הוותק שלו. זה דבר שאין לו תקדים, אין לו אח במקרא הבינלאומי. אך המדינה הזאת מכירה ביחידות שלה מבחינה זו ונותנת לזה ביטוי סמלי על ידי כך שמכירה היא בתוכה בנציג של העם היהודי וחולקת לו את הכבוד הראוי, כבוד מיוחד, אך לא שווה, לא דומה לכבוד של אחרים.

כל מדינה הרוצה לבצר את מעמדה בישראל תצטרך לטפח את הקשרים של יהודיה עם מדינת ישראל. זה אינטרס עולמי יסודי של ארצות הברית, שממשלת ארצות הברית תטפח את הקשר בין יהדות ארצות הברית ומדינת ישראל. בזאת הערובה היסודית לכך שמדינת ישראל אף פעם לא תהיה אויב למדינת ארצות הברית. רוצה רוסיה להתגרות באמריקה? תאפשר זיקה חופשית של יהדותה למדינת ישראל ואז מדינת ישראל לא תפנה אף פעם עורף לרוסיה, כי לא תילחם נגד אחיה. עלינו לבנות אידיאולוגיה בהתאם לכך ולהרגיל את העולם לכך, שאם אני, נניח, נוסע לדרום אפריקה – הרי זה לא מפני שיש לי עניין עם [רוה"מ דניאל] מלאן, אלא מפני שבא אני לציבור היהודי בדרום אפריקה. למדינת ישראל יש קשרים עם ציבורי יהודים בעולם ויש שטח כזה של יחסים שאינו עומד בסתירה ליחסים הבינלאומיים הסדירים, אלא כדבר־מה מיוחד, ועלינו להבהיר את הדבר ולא לטשטשו.

סיפוח הגדה המערבית לממלכת ירדן

היו״ר י. שפרינצק: אני מתכבד לפתוח את הישיבה המאה ושלושים וחמש. אנו פותחים בדיון בשאלת הסיפוח.

הישיבה נפתחה בדברי ח״כ ישראל בר־יהודה (מפ״ם), שמחה על ״הסדר המוזר והבלתי רגיל של הדיון, ללא תקדים, אשר לא נפתח בהודעה מצד הממשלה״. להלן הכריז כי סיעתו תציע לכנסת להחליט על אי־הכרה בסיפוח א״י המערבית לירדן, ועל איסור משא ומתן עם עבדאללה כל עוד לא תבוטל הודעתו על הסיפוח.

שר החוץ משה שרת: אדוני היושב ראש, ביקשתי את רשות הדיבור כעת לא כדי להיכנס לגופו של עניין, אלא רק כדי לנסות ולהבהיר במילים מספר את המצב הפרלמנטרי של הוויכוח, שעליו, על מצב זה, נאמר כי הוא מצב מוזר וללא תקדים.

קשה להתרשם מן הטענה על חוסר תקדים לגבי מוסד צעיר ככנסת הראשונה, שהוא רק בן שנה ומשהו, והנמצא עדיין בתהליך של קביעת תקדימים לעצמו. לא כל שכן, כשהכנסת טרם קבעה תקנון למהלך דיוניה. במידה שאפשר להסתמך ולהסתייע בתקדימים ובנוהג של אומות אחרות, הרי עלי לומר שדבר רגיל ושגור מאוד הוא כי בשעה שהאופוזיציה מבקשת ויכוח על שאלה מסוימת, פותחים מנהיגיה בוויכוח ואומרים את דברם תחילה. הממשלה מתערבת בוויכוח רק בשלב שהיא מוצאת זאת לנחוץ. אני רוצה לומר, כי זוהי עמדת הממשלה שלנו וזו תהיה עמדתה עד אשר הכנסת תחליט אחרת. ייתכן שהממשלה תיענה לתביעת האופוזיציה בדבר העמדת שאלה מסוימת על סדר היום לא רק על ידי הסכמתה שהשאלה תעמוד לוויכוח, אלא גם בדרך של פתיחת הוויכוח, וכדבר הזה כבר קרה. אולם הממשלה איננה יכולה בשום פנים ואופן לקבוע כעיקרון קונסטיטוציוני, שבכל עת ובכל שאלה אשר האופוזיציה תבקש עליה ויכוח והממשלה תסכים לכך, חובה עליה לפתוח בו. מותר לה קודם לשמוע מה בפי אלה אשר יזמו את הוויכוח והיא תבקש לעצמה את רשות התשובה או הוויכוח כל שעה שתמצא לנכון.

אולם, אם טענו כאן כפי שטען חבר הכנסת בר־יהודה, שלא נאמר על ידי הממשלה שום דבר ולא היתה מצידה כל תגובה על המעשה שנעשה, עלי לומר לחברי הכנסת כי לא זו בלבד שהיתה תגובה, אלא שהתגובה היתה ברורה למדי

1 מתוך הפרוטוקול, *דברי הכנסת 5*, עמ׳ 1280.

ומיידית לאחר שנתפרסם דבר הסיפוח.[2] ואם יש צורך פורמלי שהדברים יישמעו מכאן וייכנסו ל"דברי הכנסת", אני מוכן לקרוא אותם: "בתגובה להחלטת הסיפוח של האזורים הערביים ממערב לירדן לממשלת הירדן ההאשמית, אמר דובר הממשלה...". דובר הממשלה מודיע דברים בשם הממשלה, ואין לבטלו משום שהוא "אנונימי". גם כאשר מתפרסמת הודעה מפורשת של הממשלה, אף היא אנונימית כי אין שום שם חתום עליה. והדובר אמר: "זהו צעד חד צדדי, אשר אינו מחייב בשום פנים את ישראל. אנו קשורים עם ממשלת הירדן ההאשמית בהסכם שביתת הנשק, ומנוי וגמור עמנו למלא אחריו בהקפדה. אבל הסכם זה אינו כולל שום הסדר מדיני סופי, וכל הסדר סופי לא ייתכן בלי משא ומתן וכריתת שלום בין שני הצדדים. מן הצורך אפוא שיהיה ברור, כי שאלת מעמדם של האזורים הערביים ממערב הירדן נשארת לדידנו פתוחה".

כעבור ימים אחדים, כאשר נתפרסמה ההודעה הבריטית באותו עניין,[3] חזרה הממשלה והודיעה – אני קורא רק את הפיסקאות השייכות לעניין הנידון: "בשאלת סיפוח האזורים הערביים שממערב לירדן לממלכת הירדן ההאשמית כבר הודיעה הממשלה, כי היא רואה את שאלת מעמדם של האזורים האלה כפתוחה. הממשלה רשמה לפניה, כי אין בדעת הממשלה הבריטית להקים בימי שלום בסיסים צבאיים באזורים שממערב לירדן. תחולת החוזה שבין בריטניה לבין עבר־הירדן על האזורים האלה מעוררת תימהון, והסתייגות ממשלת וישראל לגבי מעמדם של האזורים האלה מתייחסת גם לצד זה של השאלה".

לעת עתה, בשלב זה, אין לממשלה מה להוסיף על הדברים האלה. הממשלה תהיה מעוניינת מאוד לשמוע את דעת האופוזיציה, ובעצם, לשמוע את דעת הבית בכללותו על השאלה הזאת, והיא שומרת לעצמה, כמובן, את הזכות להגיב על הדברים ולהשתתף בבירור. אין היא מתחייבת, בשום פנים, לכלוא את דבריה עד לסוף הוויכוח, אלא תתערב בוויכוח בכל שלב שתמצא לנחוץ.

היו"ר י. שפרינצק העיר כאן, כי "על הפרוצדורה הזאת ידעה מראש ועדת הכנסת". להלן התנהל דיון בהשתתפות חברי כנסת מן האופוזיציה ומן הקואליציה.[4]

שר החוץ משה שרת: ההתרגשות הכנה שבאה לידי ביטוי בוויכוח הזה סביב עניין הסיפוח, במידה שהיתה כנה, ראויה לתשומת לב. ההתרגשות הזאת איננה

---

2 עבדאללה הכריז על הסיפוח ב־24.4.1950 ובו ביום פירסם דובר ממשלת ישראל את תגובתה ("דבר", 25.4.1950).

3 ההודעה פורסמה בלונדון ב־26.4.15 ("דבר", 27.4.1950).

4 דברי *הכנסת 5*, עמ' 1282–1294.

נחלת הבית הזה בלבד. היא נחלת המונים גדולים בישראל, וטבעי הדבר שיהא כן. יש לקוות שכל הגורמים הנוגעים בדבר, אם קרובים או רחוקים, יביאו אותה בחשבון. אין מדינת ישראל יכולה להיות אדישה לגורלו של שטח הקשור קשר היסטורי כה אמיץ בשטחה־היא ואשר משטרו ומעמדו הצבאי עשויים להשפיע השפעה ישירה על ביטחונה. הממשלה הכריזה, ואני רוצה להשתמש בהזדמנות זו להכריז שוב כי לדידנו, לפי מצב הדברים כיום, השאלה נשארה פתוחה. כי בלי הסכמתנו ובלי שיתוף פעולתנו, אשר טרם ניתנו, שום משטר אינו יכול לראות את עצמו באותו שטח כמשטר יציב ובטוח. מגמתנו היא ליציבות, לביטחון ולשלום שלנו ושל כל סביבתנו. אבל רק בשותפות איתנו ובהסכם איתנו ייכונו היציבות, הביטחון והשלום.

אמרתי "ההתרגשות הכנה ראויה לתשומת לב, ויש לקוות כי תעשה את הרושם שהיא ראויה לו". אכן, לא כל התרגשות שהובעה בוויכוח זה ראויה להגדרה זו של התרגשות כנה. כאשר חבר הכנסת בגין מסלף במזיד את עמדת הממשלה ומציג אותה כאישור מפורש לסיפוח, הוא אינו חושב כלל על כך שהוא הורס בזה במו ידיו את הבניין שהוא מנסה כאילו לבנות. אבל לאמיתו של דבר אין הוא מתכוון כלל לבנות בניין. כל מגמתו היא להרוס את מעמד הממשלה, וגם בזה הוא נכשל. בעצם, הוא טחן כאן קמח טחון והעלה קבל עם ועדה גֵרָה תפלה. הוא נטל כל ערך מהתרומה שיכול היה לתרום לביטוי ההתרגשות החיובית על ידי חידוש המליצה הנבובה והעקרה על "שני עברי הירדן", על הבשן ועל הגולן – (מנחם בגין (תנועת ה"חרות"): היה זמן שגם מדינה עברית היתה בעיניך פראזה נבובה) – בעצם, אם להקשיב לו, אזי מה כל הרעש? הוא בעצמו שלל כל ערך מדבריו. הרי עיקר טענתו היתה כי אנו סתמנו זה מכבר על הפרשה הזאת כולה את הגולל וחתמנו על גזר הדין כאשר כרתנו שביתת נשק עם עבר־הירדן. אם כך הדבר, מה משמעותו ומה ערכו של הוויכוח שבא באיחור כה רב? כבר נאמר כי המדיניות ההיא, אשר הביאה אותנו לחתימת שביתת נשק עם עבר־הירדן, עם מצרים, עם הלבנון ועם סוריה, נקבעה על דעת הכנסת וזכתה בתמיכה מאוחדת וניצחת של העם כולו. חבר הכנסת בגין, לפי מסורת סיעתו שקידשה את הסילוף כאמצעי כשר במערכה מדינית, סילף גם את דברי במערכת הבחירות שקדמה לייסוד הכנסת הזאת. אני לא נטלתי לעצמי שום זכות ושום סמכות מוסרית להבטיח שלום לציבור הבוחרים, אבל אמרתי והשתדלתי לומר זאת בדברים שאינם משתמעים בשני פנים, וגם חברי אמרו זאת, כי מגמת מפלגתנו בממשלה, אם נשתתף בה, תהיה חתירה לשלום. אם נגיע למטרה זאת או לא – איננו יודעים, כי אין אנו קבלנים להצלחות. אנו קבלנים רק למאמץ. אבל מגמת פנינו לא תהיה חידוש המלחמה, אלא ביסוס השלום למען מפעל קיבוץ גלויות ולמען ביצור ההישגים

הכבירים והעצומים שזכה להם העם היהודי בדורנו על ידי הקמת מדינת ישראל זו, כמות שהיא.

איני יודע מה הבטיח ובמה דגל באותה מלחמת בחירות חבר הכנסת בגין. אני מוכרח להודות שלא התעניינתי בנאומיו. איני יודע אם קרא למלחמה, אבל בין אם קרא למלחמה ובין אם לא קרא למלחמה ורק הסתפק בשלילת השלום, תוצאות הבחירות הוכיחו משהו. המפלגה שיש לי הכבוד להשתייך אליה ואשר היא שותפת לממשלה הקיימת, מונה 48 חברים בכנסת וזה, כמדומני, פי שלוש וחצי ממספר המקומות שזכו בהם חבר הכנסת בגין וחבריו. המדיניות הזאה אינה מדיניות מפלגתית בלבד. היא מדיניות הממשלה, היא מדיניות מוסכמת על דעת כל המפלגות היושבות בממשלה הזאת. השותפות בין המפלגות האלה אינה שותפות של תמול שלשום. קדמה לה שותפות של המפלגות האלה ושל הזורמים האלה ערב ייסוד המדינה ובימי מאבק על הקמת המדינה. יש טעם היסטורי לכך שזוהי השותפות שזכתה לרוב דעות במדינה לאחר שהוקמה, והיא עומדת כיום ליד ההגה. אומנם היא מושיטה יד – ואני בטוח שחברי ראש הממשלה לא אסף את ידיו אשר הושיט – היא מושיטה יד גם לחוגים אחרים ולמפלגות אחרות להשתתף בנשיאת המשא הכבד, אך השותפות הזאת כשלעצמה מספיקה והיא מלוכדת על יסוד מדיניות מסוימת.

מדיניות זו הביאה לידי ייסוד המדינה, ומדיניות זו מקיימת את המדינה כיום למרות כל הקשיים העצומים. אם נזרקת מעל הדוכן הזה קריאת התגר: "מי שמכם?" התשובה היא: העם! בראש וראשונה העם היהודי שאישר על ידי נבחריו, אותם הנבחרים שיש לו – אין לו אחרים ולא היו לו אחרים. זאת המדיניות שקבעה את דבר השגת מדינה יהודית בדורנו, אם לא בכל הארץ, אזי לפחות בחלק ממנה, בחלק גדול ככל האפשר. המדיניות הזאת ראתה את המטרה הזאת כמטרה מיידית, דחופה, בחיי הדור הזה ודרכה לקראתה את כל כוחות העם.

חבר הכנסת בגין נכשל עוד בסילוף אחד, כאשר אמר כי הקונגרס הציוני האחרון אסר עלינו את מתן ההסכמה לחלוקה. ההיפך מזה הוא האמת. נעשה ניסיון על ידי סיעות ועל ידי אישים להביא לידי החלטה כזאת, אך הניסיון הזה נדחה במפורש. לעומת זאת, אחרי שוועדת אונסקו"פ הגישה את תוכניתה, נתקיים בציריך כנס של הוועד הפועל הציוני, שהיה מורכב מנבחרי אותו הקונגרס ושימש בבואת אותו הקונגרס. שם אומנם נעשה ניסיון על ידי סיעות המהוות כיום את מפלגת הפועלים המאוחדת, ועל ידי תנועה שנקראה אז התנועה הרוויזיוניסטית, אשר יש קירבה ידועה ושלשלת יחסים ידועה בינה לבין סיעת "חרות" כאן, לחבל בהזדמנות ההיסטורית, אולי היחידה לעם היהודי, להגיע למעמד ממלכתי ולעצמאות מדינית בארצו. אבל המזימה הזאת לא קמה והוועד הפועל הציוני ברובו המכריע אישר את המדיניות שנקטה ההנהלה הציונית של

אותם הימים, מדיניות שפירושה היה לא רק להתפשר עם מדינה בחלקה של ארץ־ישראל, אלא לכוון את הדברים לידי כך, לנקוט יוזמה בעניין זה ולעשות הכל כדי להביא לידי פסק הלכה בינלאומי בעד מדינה יהודית. ושוב, אם לא בכל הארץ אזי לפחות בחלק ממנה, בחלק גדול ככל האפשר.

העם כולו אישר את המדיניות הזאת. ציונים ולא ציונים, יהודים מכל החוגים, אישים, מוסדות, ארגונים והמון העם ברחבי תבל, ליבם הלם עם אלה שעמדו אז במערכה, בארץ ובשער האומות, על אישור הדין וחשבון ההוא. לא היתה קהילה, לא היה חוג ולא היתה אישיות חשובה – אחת היא מה היה עברה ומה היו קשריה עם התנועה הציונית לפני כן – שלא התגייסו לעזרה, כי רעד חלף את גוף האומה באותם הימים, רטט של קדושה וחרדה. כי היתה זו שעת סגולה, נפתחו שערי שמים וזאת היתה השעה להשיג את הדבר שדורות חלמו ולחמו עליו, ובשמו עלו לגרדום על קידוש השם. העם כולו נתן אישור מזהיר וניצַח לתוצאה שהושגה כאשר חגג בהמוניו במוצאי יום ה־29 בנובמבר 1947 את הניצחון הגדול שנחלנו אז. נחשולי גיל פרצו מלב העם בהמוניו פה בארץ וברחבי הגולה, בלי הבדל זרם ומפלגה.

אלה שהתנגדו למדינה יהודית, אלה שנתנו את המשימה הקדושה הזאת לקלס ואלה שמשום תפיסת מרובה איימו לחבל בהישג האפשרי, כולם חגגו. מיגור, הקיבוץ של בר־יהודה, קיבלתי מכתב בניו־יורק, מילדה שהוריה הם חברי מפלגתו [מפ"ם] ולא מפלגתי, המספר איך הילדים קפצו ממיטותיהם והתרעמו על הגדולים שלא העירו אותם לפני כן, ואיך פרצו במחול בחדר האוכל יחד עם הגדולים, איך חגגו את הנס הגדול של האישור הבינלאומי שניתן לתקומת המדינה היהודית. זוהי תשובתנו לשאלה "הצנועה" הזאת: "מי שמכם?"

אילו כל הגורמים [הערביים] הנוגעים בדבר, אלה שנתבעו על ידי עצרת או"ם בגוף ההחלטה לתת יד לביצוע ההחלטה הזאת, אילו נתנו אז את ידם, היינו אנחנו נתבעים לחתום, ואף אומנם היינו חותמים, בהסכמת העם כולו, על התחייבות האומרת כי אנחנו מסתפקים ב־55% של שטח הארץ. אילו קמה אז מדינה ערבית נפרדת בארץ־ישראל המערבית, ואילו הם הודיעו שהם מוכנים להסתפק בשלהם וצריך היה לשים את הגושפנקה של העם היהודי על כך, היתה הגושפנקה הזאת מושמת על דעת הרוב המכריע של העם. מה היה קורה אילו אותה מדינה ערבית, שהיתה קמה ב־45% משטחה של הארץ, היתה מחליטה להתאחד עם מדינה ערבית שכנה? אומנם ההחלטה חייבה את המדינה הערבית לזיקה מסוימת למדינת ישראל – כשם שהיא חייבה את המדינה היהודית לזיקה מסוימת אליה – על ידי גג שצריך היה להיבנות מעל שתיהן ושמו "האחדות הכלכלית" או "הברית הכלכלית". אבל, בכל זאת, הריבונות ניתנה לכל מדינה לחוד ואי־אפשר היה להכריח את המדינות האלה להיכנס תחת הגג הזה. המדינות היו צריכות להיכנס

מרצון תחת הגג הזה, ורק אילו נכנסו מרצון היתה זכות קיום לאותו הגג.

מה היה אילו החליטה אותה מדינה ערבית נפרדת להצטרף למדינה ערבית שכנה? מה היה אילו החליטה לכרות ברית הגנה עם איזו מעצמה זרה, עם אנגליה או עם מעצמה אחרת, והדבר הזה לא היה לרצון למדינת ישראל? בלי כל ספק זה היה יוצר בעיות. גם עכשיו אנו עומדים בפני הבעיה הזאת. אבל באיזה מצב אנו עומדים כיום בפני הבעיה? אנו עומדים לפניה כיום כש־80% משטח ארץ־ישראל המערבית הם נחלת מדינת ישראל, כשצילה של הברית הכלכלית, עם כל ההגבלות החמורות ומרחיקות לכת שהיא באה להטיל על ריבונותנו ועצמאותנו הממשית, נעלם כליל – כשנמל חיפה בידינו, כשיפו היא שלנו, כשרכבות וכבישים ברשותנו היחידה, כששדה התעופה בלוד הוא לגמרי שלנו. במצב זה אנחנו עדיין עומדים בפני בעיה ש־20% של הארץ, אולי כמה עשיריות של אחוז יותר מ־20%, סופחו למדינה ערבית שכנה. לא איגרר פה לתוך ויכוח על תנאי שלום עם עבר־הירדן. התנאים האלה אינם עומדים עדיין לוויכוח. אמרתי פעם שזוהי ביצה שלא נולדה והמצב הוא עדיין כזה. אבל אני מוכן להתווכח על מדיניות השלום עם עבר־הירדן. את הוויכוח הזה עשינו כבר פעם, פעמיים ושלוש ונפלה ביחס אליו הכרעה.[5]

אמרנו, ראשית, שאנו מוכנים לשלום עם כל שכנינו. אנו מעדיפים משא ומתן לשלום עם כל אחד ואחד לחוד, אבל איננו מוציאים אף אחד מהכלל. שנית, אמרנו, אנו מקבלים את קווי שביתת הנשק כיסוד לשלום, כיסוד להסדר הטריטוריאלי הסופי. זאת אמרנו ואנו עומדים על כך. תמיד הבאנו בחשבון אפשרות של תיקונים הדדיים ותמיד שילבנו הערה זו בתוך הניסוח, אבל אמרנו שאנו מקבלים את הסכמי שביתת הנשק כיסוד.

חבר הכנסת בגין שאל: מה כל החיפזון הזה? לשם מה הריצה אחרי השלום, ודווקא עם עבר־הירדן? אינני יודע אם השלום עם עבר־הירדן יהיה הראשון. אינני יודע אם יהיה שלום בכלל. אינני יודע מתי יהיה שלום. איננו מתחרים בנבואות. אנו נתבעים לקבוע מדיניות, זאת אומרת לא לנחש מה יהיה, אלא לחשוב מה עלינו לעשות ומה נעשה מחר מחרתיים. אינני יודע עם מי יהיה שלום קודם, עם מי יהיה שלום אחר כך. מה שאני יודע הרי הוא זה שאנו מוקפים כיום שלשלת הֶסְגֵּר. כוחנו איתנו לשאת הסגר זה. אם מישהו חשב כי כל כך בנפשנו הדבר לפרוץ את ההסגר ויהי מה, הרי כבר נוכח שטעה. אם מישהו עודנו סבור כך, הריהו עתיד להיווכח בטעותו בין אם זה חל על המדינות השכנות הנוגעות בדבר באופן ישיר, ובין אם זה חל על מעצמה זו או אחרת שבנסיבות אלו או אחרות מנסה להשפיע עלינו.

---

5 ר׳ למשל דיון בכנסת על המו״מ של מדינת ישראל עם ממלכת ירדן ההאשמית, מסמך 27 לעיל.

אם ההסגר יארך – יארך. אנו נחזיק מעמד. אם הסגר זה ייהפך למצור – נעמוד בפניו. אם המצור יסתיים בניסיון פריצה – אולי נקדים ונפרוץ. על כל פנים, אם ינסו לעבור ממצור סביל להתקפה פעילה, ולהבקיע מחדש את החומה ולהרוס פנימה – נשיב מלחמה שערה ואנו בטוחים שכוחנו איתנו להשיב מלחמה שערה. תוצאות הניסיון השני, אם ייעשה, לא תביישנה מבחינתנו את תוצאות הניסיון הראשון ואולי עוד תעבורנה עליהן. כל זה יהיה ביום עברה, ביום ניסיון. אבל אין זו תשובה לשאלה מהי מדיניותנו ובמה אנו מעוניינים. איננו מעוניינים להגיע לניסיון כזה. אנו מעוניינים בשלום וביציבות, כי יש לנו משימות היסטוריות ועלינו להשקיע את כל מרצנו בהן. אומנם, אם ייחתם מחר שלום עם מישהו, לא אציע לשר הביטחון, ואני בטוח שאיש לא יציע זאת, להפחית את גודל הצבא ולקמץ כסף מתקציב הביטחון, אם גם הכסף יהא דרוש למטרות בועטות של בניין ופיתוח. אנו נעמוד על המשמר, אבל נדע שחלה תמורה. אם רק יש לאל ידינו לשבור את ההסגר, עלינו לעשות זאת.

מה כל הלעג והקלס הזה לחתימה ולפיסת נייר? האם עמנו רשאי כך להתקלס בחתימה ובפיסת נייר? האם אין ערך לאותה פיסת נייר ששמה הסכם שביתת נשק עם מצרים, עם עבר־הירדן, עם הלבנון או עם סוריה? היש ערך לחתימות אלה, או אין להן ערך? – (יוחנן בדר (תנועת ה"חרות"): לחתימתו של עבדאללה אין כל ערך) – בכן, אין לך מושג מהדבר שאתה מדבר עליו. אומנם, אין זה הנושא היחיד שאתה מדבר בו ואינך יודע מה אתה סח. מי שאומר שאין ערך לחתימת הצד שכנגד, אינו יודע מה הוא סח. ואם בכלל יש ערך לדבריו, הרי הוא חותר תחת נכס כביר ערך של המדיניות הישראלית ושל מצב הביטחון בארץ – (מנחם בגין (תנועת ה"חרות"): הרי הם מאיימים ב"סיבוב שני" על אף החתימות. הרי ראש המטה הכללי מדבר בכל יום על ה"סיבוב השני" על אף החתימות) – האם אני מציע לפרק את הצבא? אנו מוכרחים לעשות את כל המאמצים לחרוג מההסגר, אך אין זה אומר להתפרק מנשקנו. אילמלא היה כל ערך לדבר זה, מה כל המרקחה שקמה בתוך המחנה הערבי סביב השאלה אם לעשות שלום עם ישראל או לא לעשות, אם לכרות שלום נפרד או שלום מקובץ ומלוכד? האם היתה קמה מרקחה כזו אילו לא היה כל ערך לחתימה?

חבר הכנסת בגין עקר פסוק אחד ממשבצתו בתוך תזכיר שהוגש על ידי משרד החוץ בשם ממשלת ישראל, על זה שאין לנו תביעות של טריטוריה כלפי עבר־הירדן. אמרנו במפורש שאנו מקבלים את קווי שביתת הנשק כיסוד להסדר קיים ואיננו תובעים חלקי טריטוריה, אבל במידה שחבר הכנסת בגין ניסה להלך אימים על הכנסת לגבי ויתור על זכויות ומקומות קדושים, הרי הדברים הם להד"ם. מעולם לא ויתרנו, והודענו שאין אנו מוותרים, ושום צד אין לו ספק

שאיננו מוותרים על חלקנו ועל זכויותינו בעיר העתיקה שבירושלים. אם חבר הכנסת בגין רוצה לצאת לרחוב בסיסמה של תביעת הר הבית, הרחוב לפניו. בעצם, הוא כבר יצא לרחוב. ישנו מספר די גדול של אנשים המטיילים בשבת אחרי הצהרים ברחובות קריה ואפשר לצעוק באוזניהם. אני מציע לחברי ולחברים אחרים לסמוך על הרחוב היהודי. סילון הרחב לא יעביר אותו על דעתו.

מר ספיר אמר שמשרד החוץ שוב נכשל בחוסר ראיית הנולד – (יוסף ספיר ("הציונים הכלליים"): אמרתי רק שהוא טעה בהערכת הכוחות הפועלים עכשיו) – ובכן, אמרת שהוא נכשל באי־ראיית הנולד במידה שטעה בהערכת הכוחות הפועלים עכשיו. הוא אמר שלא ראינו את הנולד לגבי החלטת בינאום ירושלים ועכשיו נכשלנו שוב, והדבר בא כהפתעה. אינני יודע אם זה בא כהפתעה – (אסתר רזיאל נאור (תנועת ה"חרות"): זאת אומרת שהיתה הסכמה מראש לכך) – אני עוד אגיע לכך. הודעתי שאנו אמרנו, כי אנו מוכנים להסכם על יסוד קווי שביתת הנשק הקיימים. יחד עם זה אמרתי, שכל זמן שאין הסכם השאלה פתוחה, אינה מחייבת, והצד שכנגד חייב לדעת זאת ואיננו יכול לשלוט בעניין זה.

חבר הכנסת ספיר מציע לנו לצאת לתעמולה באומות המאוחדות בעניין זה. אם חבר הכנסת ספיר אמר זאת, חזקה עליו ששקל היטב את הדבר, והצעתו מבוססת על ראיית הנולד, ראייה נוקבת ומרחיקה מאוד.

חבר הכנסת בר־יהודה האשים אותנו, לא פחות ולא יותר, בזה שהכנסנו את האימפריה הבריטית חזרה. וחבר הכנסת בגין, ואולי היה זה שוב בר־יהודה, אמר שהכנסנו את האימפריה ממש לשערי הבית הזה. אני מחזיק טובה לחבר הכנסת בגין על שאמר – (מנחם בגין (תנועת ה"חרות"): אם אמר זאת בר־יהודה, אני מסכים לו) – אני מחזיק טובה לחבר הכנסת בגין, אשר העמיד את הכנסת על העובדה שלגבי החוזה הבריטי[6] לא נפל כאן שום דבר חדש. עובדה זו אינה ממעטת במשהו את חומרת העניין. אבל קודם כל יהיה נא ברור שלא נתחדש דבר. יושבים פה חברים שאינם מתמצאים בפרטי העניין. הדברים נשמעים באוזני הציבור, ומחר יקראו אותם ברחבי מדינת ישראל ובכל העולם. צריך להעמיד את הדברים על דיוקם. הציטטה שהביא חבר הכנסת בגין היא נכונה ומדויקת, ולקוחה מתוך הנספח לחוזה, סעיף ראשון סימן ב'. לא אחזור על הציטטה. חבר הכנסת בגין קרא אותה. הסעיף נותן רשות לכל אחד משני הצדדים להזמין את חברו להכניס את צבאותיו לתוך שטחו, או לשטח הנמצא תחת שליטתו – לא הייתי אומר שיפוטו, וגם לא פיקוחו, אלא שליטתו. זהו התרגום הנכון. תאריך המסמך הזה הוא 15 במארס 1948, זאת אומרת לפני שנתיים וחודשיים. אנו חיים במצב

---

6 החוזה הבריטי–עבר־ירדני משנת 1948.

כזה שנתיים וחודשיים. במשך שנתיים אלה יכלה הממשלה של הארץ השכנה להזמין את הצבא הבריטי לכל מקום שהיא נמצאת שם, בין בתחום ריבונותה ובין בתחומים שהיא מחזיקה בהם. אינני יודע אם תעשה זאת. אינני יודע מה יהיה מחר. כיום ישנה הודעה שאין כוונה לעשות זאת. אבל מבחינת הזכות לעשות זאת לא נשתנה דבר. הזכות היתה קיימת ועומדת.

כשהממשלה הבריטית הזכירה את העניין הזה בהודעתה לפני ימים אחדים, ב־27 באפריל, בבית הנבחרים, נקטה נוסח מדוקדק מאוד. היא הודיעה שהיא משתמשת בהזדמנות זו כדי להצהיר שהיא רואה את כל סעיפי החוזה של הברית בין אנגליה ועבר־הירדן מ־1948 כניתנים להיות מוחלים על כל השטח הכלול באיחוד החדש, בכלל זה שטח הסיפוח. הם לא הודיעו דבר חדש, אלא השתמשו בהזדמנות כדי להגדיר מצב קיים. כך יש לקרוא את הפסוק וכאלה היו ההסברים שקיבלנו.

אינני יודע כיצד מיישבים את נושנות העובדה הזאת עם הרעשת עולמות, כאילו הדבר חולל מהפכה. כלום דעתנו נוחה מזה? דעתנו מאוד לא נוחה. הקירבה הזאת אינה נחוצה לנו ואינה רצויה לנו. היא מקור דאגה חמורה בעינינו ואת הדאגה הזאת הבענו. היו לנו דברים עם ממשלת הוד מלכותו הבריטית בעניין זה, וקיבלנו הודעה שאין כוונה להקים בסיסים [בריטיים] בימי שלום. הודעה זאת פורסמה כהודעה רישמית, אך לא הסתפקנו בה והעירונו עליה מה שהעירונו. אנו סבורים שהדבר מחייב אותנו לעמוד על המשמר, כשם שמחייבת אותנו לעמוד על המשמר המדיניות שנקטה הממשלה הבריטית בעניין אספקת נשק לארצות מסוימות במזרח התיכון, כשם שמחייבים אותנו הדים שאנו שומעים, הדים רישמיים למחצה או בלתי רישמיים, על יחסה של הממשלה הבריטית לשאלה של שלום נפרד או שלום מלוכד, לעמוד על המשמר. בינינו ובין הממשלה הבריטית נפלו דברים בזמן האחרון, מהם דברים חיוביים. ההסכם לחיסול החשבונות הכלכליים[7] הוא הסכם שכל אחד משני הצדדים תרם לו משהו בגדר של ויתור מסוים, הסכם שהוא בתוצאותיו הוגן ומניח את דעתנו. אנו רשאים להעריך אותו בכללותו, ביודענו היטב שהסכם זה הוא תוצאה של מקח ומתן, ולא תוצאה של תכתיב, ואנו מעריכים אותו בסיפוק. ציינו בסיפוק גם את ההכרה דה יורה.[8] זהו צד חיובי. יחד עם זאת, התרענו על הסכנה הכרוכה בסעיפים אחרים של המדיניות הבריטית, כפי שהיא מתגלית כלפינו.

העמדנו את דעת הקהל שלנו ואת דעת הקהל העולמית על גילויי מדיניות הגורמים לנו דאגה חמורה ואשר אנחנו רואים בהם סתירה ולא סיוע לעניין של

---

7 ההסכם נחתם ב־29.3.1950. ר' מברק מנכ"ל משרד האוצר דוד הורוביץ אל שר האוצר א. קפלן ושר החוץ מ. שרת, *תלחמ"י 5*, עמ' 196–198.

8 בריטניה הכירה דה יורה בישראל ב־27.4.1950.

שלום ויציבות במזרח התיכון. בעניין זה אנו עומדים על המשמר במידת יכולתנו. ואכן, לטעון שאנחנו התפשרנו ללא תגובה זהו סילוף. אני ארשה לעצמי לומר: זוהי, מבחינה מדינית, איוולת. האופוזיציה משיגה את ההיפך הגמור מכוונתה המוצהרת אם היא מסלפת את עמדת הממשלה בעניין חיוני זה.

מדיניותנו בעינה עומדת. זוהי מדיניות המכוונת לעשות מה שתלוי בנו כדי לחרוג מההסגר וכדי להפנות את מהלך העניינים סביבנו במזרח התיכון מפסי מלחמה לפסים של שלום. אין כל ביטחון שהדבר יושג ולא ננסה לנחש מתי יושג הדבר. עד שיושג אנחנו מצווים לעמוד במלוא האֶזֶן. זאת חייבים לדעת כל אויבינו וכל המתנגדים לנו, אבל צריך שיהא ברור מדיניותנו מהי. עלינו לקבוע את המטרה וללכת לקראתה בעיניים פקוחות.

הדיון נמשך והסתיים בהצבעה.

הצעת חבר הכנסת י. קוסוי (מפא"י): "הכנסת רושמת לפניה את הודעות הממשלה בעניין הסיפוח, על הערעורים וההסתייגויות הכלולים בהן" – 53 קולות.

הצעת חבר הכנסת ח. רובין (מפ"ם): "הכנסת רואה בסיפוח השטחים ממערב לירדן פגיעה ומחייבת את הממשלה לא לחדש את המו"מ על חוזה שלום עם עבה"י אם לא יבוטל הסיפוח" – 16 קולות.

הצעת חבר הכנסת מ. וילנר (מק"י): "הכנסת מחליטה על אי־הכרתה בהתנגדותה של ישראל סיפוח חלקי א"י הערביים לעבר־הירדן" – 2 קולות.

היו"ר י. שפרינצק: הכנסת שמעה את הודעת סיעת "חרות" שאין היא משתתפת בהצבעה.

תשובה למועצת הנאמנות

סעיף ג׳: סקירה

משה שרת: שלחנו לחברי הממשלה מכתב בתוספת נוסח של חלק מהתזכיר שמוצעת הגשתו למועצת הנאמנות בעניין ירושלים – התשובה על התקנון. דנו בעניין זה וקבענו קווים מסוימים. בינתיים הכין מר אבן נוסח של תזכיר. הוא מפרט את ההצעה החיובית הרבה יותר ממה שהתכוונו, יש לזאת בסיס ואני בהרבה שותף לו. המצאתי לכם נוסחו של מר אבן, שאינני מזדהה אתו בכל פרטיו, ואני מציע למסור זאת לוועדה.[2] ועדה זו תצטרך לגמור עבודתה השבוע. בעניין זה קשורים אנו בלוח, כך שכל מי שייכנס לוועדה יצטרך לדעת זאת. אני מניח שכבר ביום חמישי או שישי תצטרך הוועדה לסכם מסקנותיה – (השר ד. יוסף: אני מבקש שיאפשרו לחברים להוסיף בעניין זה את אשר יש בדעתם להוסיף) – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: החברים יוכלו להמציא הערותיהם בכתב) – אני מסכים לכך, אך אם ההערות לא תומצאנה עד יום שישי, יהיה מאוחר. לכן מציע אני למנות ועדה בעניין זה. השאלה היא מי יהיו חברי הוועדה. אני מציע את ראש הממשלה, שר המשפטים והרב מימון – (השר הרב י. ל. מימון: לא אוכל להשתתף בוועדה זו) – אולי תשלח אחד מאנשיך – (השר הרב י. ל. מימון: אעשה זאת) – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: אבקש כל חברי הממשלה לעיין ולהעיר הערות עד מחר, וביום שישי יהיו בפני הוועדה הערות כל החברים) – אני מעוניין בעניין זה בכל שלב ושלב לשתף עד כמה שאפשר את חברי הממשלה בטיפול ועיון. אני מבקש את החברים להמציא הערותיהם עד יום ו׳.

מחליטים: למסור הסמכות לוועדה שחבריה ראש הממשלה, שר החוץ ושר המשפטים להכין ולאשר תשובת הממשלה למועצת הנאמנות בעניין ירושלים.

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיף ג׳.

2 ר׳ מברק א. אבן וג. רפאל מניו־יורק למ״ש, *תלחמ״י 5*, עמ׳ 321–322.

בעד חוקה לישראל

משה שרת: אינני מוכן להביע את דעתי על הצעת פשרה זו,[2] כי עדיין אינה ברורה לי די צורכה. אני מבין שהמפלגה רואה את הוויכוח בעניין זה כנגמר והשאלה העומדת לפני הסיעה היא אך ורק שאלה של נוהל, וייתכן שמבחינה זו הדברים שאני רוצה לומר יחרגו מהמסגרת. אני נוטל אפוא לעצמי רשות לחזור לוויכוח עצמו בעניין החוקה. מדוע אני עושה זאת? – לא נזדמן לי, מתוך כל מיני השתלשלויות לא עלה בידי להשתתף בוויכוח על החוקה גם בסיעה וגם בכנסת. בשלב ידוע – וזה היה לאחר שבן־גוריון נאם את נאומו בכנסת[3] – היה מנוי וגמור אתי להיכנס בוויכוח בכנסת. אני הייתי צריך להיות בר־פלוגתא של בן־גוריון וזה לא היה קל בשבילי. פניתי למזכירות הסיעה ושאלתי אם אפשרי הדבר שתהיה ישיבת סיעה נוספת לבירור השאלה הזאת. אבל הדבר לא נסתייע. לאחר זאת באה פגרת הכנסת, ולאחר גמר הפגרה בא גמר הוויכוח באופן חטוף ולא הספקתי להשתתף בוויכוח.

אני בהחלט בעד חוקת יסוד, ואראה את הדבר, לדידי, ככישלון וכהחמצה היסטורית שלא יהיו לה שילומים לעולם אם לא נקבל חוקת יסוד. ומטעם זה, וזה טעם מאוד סובייקטיבי־אגואיסטי, אני בעד מתן חופש הצבעה לחברים בכנסת,

---

1 מתוך הפרוטוקול. הישיבה הוקדשה לחקיקת חוקה לישראל לקראת ההצבעה בכנסת. הכנסת נדרשה לסוגיית החוקה – לאחר שנדונה תחילה בוועדת החוקה חוק ומשפט שלה – במספר ישיבות, שהראשונה בהן התקיימה ב־7.2.1950 והאחרונה ב־8.5.1950. את הישיבה הנוכחית פתח ח״כ ז׳ אהרונוביץ׳ בדיווח על מישאל שנערך בין 46 חברי סיעת מפא״י בכנסת: מבין 38 חברי הסיעה שהשתתפו במישאל, 30 הצביעו בעד חקיקת חוקי יסוד, 8 חברים הצביעו בעד חקיקת חוקת יסוד.

2 בדיון בכנסת ב־13.2.1950 בסוגיית חקיקת חוקה, הציע ח״כ י. הררי (פרוגרסיבים) הצעת פשרה שלפיה תתקבל החלטה עקרונית לקיים חוקת יסוד אולם היא תתקבל שלבים שלבים. ההצבעה בכנסת על ההצעות השונות בדבר החוקה, שהיתה שמית, התקיימה ב־13.6.1950 ובה התקבלה הצעת י. הררי כלהלן: ״הכנסת הראשונה מטילה על ועדת החוקה, חוק ומשפט להכין הצעת חוקה למדינה. החוקה תהיה בנויה פרקים פרקים באופן שכל אחד מהם יהווה חוק יסוד בפני עצמו. הפרקים יובאו בפני הכנסת במידה שהוועדה תסיים את עבודתה, וכל הפרקים יחד יתאגדו לחוקת המדינה״. בעד הצעת ח״כ הררי הצביעו 50 ח״כים ונגדה 38, 3 נמנעו ו־16 נעדרו מן האולם. מבין חברי סיעת מפא״י הצביעו בעד הצעת הררי 38 חברים לרבות ב״ג, אחד הצביע נגד (דב יוסף) ו־6 נעדרו מן האולם לרבות מ״ש (*דברי הכנסת 5*, עמ׳ 1721–1722, 1743).

3 רוה״מ ב״ג, בנאומו בכנסת בדיון בסוגיית החוקה שהתקיים ב־20.2.1950, שלל חקיקת חוקה למדינה וטען שיש להסתפק בחקיקת חוקי יסוד (*דברי הכנסת 4*, עמ׳ 812–820).

לא להכריח חברים אשר בשבילם שאלה זו הנה שאלה רצינית מאוד להיעדר מהכנסת, מפני שאני בשום אופן לא אוכל להימנע מההצבעה ולכן לא אוכל להצביע נגד חוקת יסוד. שנית, אני מקווה שאם יהיה חופש הצבעה אזי עוד כמה חברים, בשלב שבין ערב זה ובין ההצבעה, ישנו את דעתם ויצטרפו לאותו המיעוט במפלגה, מיעום נועז ונואש, שתומך בחוקת יסוד.

ועכשיו ברצוני לומר בקיצור נמרץ את דעתי לגופו של עניין, ואני מבקש לא להקפיד עימדי שאני עושה זאת בשלב כה מאוחר ולאחר שכלו כל הקיצין. מה היתה טענתו העיקרית של בן־גוריון? טענתו העיקרית של בן־גוריון היתה מושתתת על הנחה שהיא, לפי דעתי, הנחה לגמרי החלטית, היא תיתכן וגם לא תיתכן. כוונתי היא להנחה שחוקה, מטבע ברייתה, מחייבת רוב מיוחס, שהיא אינה מתקבלת ברוב פשוט, על כל פנים אי־אפשר לשנות אותה ברוב פשוט, ועל ידי כך מכניסים יסוד של נוקשות בחוקה וזה מחייב הקמת מוסד אשר יפסוק ביחס לחוקים שונים אם הם בהתאם לחוקה או לא. דבר זה פירושו שהמדינה מרכיבה איזה אלוף לראשה ועל ידי כך כובלת את עצמה, וזו עלולה להיות דחייה לדורות.

אני כופר בהנחות האלו. אני אינני שולל אותן. דווקא מפני שאני מודה בתוקפם של כל השיקולים האלה, אני אומר שכל הדברים האלה אינם מוכרחים להיות לגבי החוקה. לא מוכרח להיות כלל שאין לשנות חוקה אלא ברוב מסוים. יכולה להיות חוקה אשר דינה ככל חוק. לא מוכרח להיות מוסד אשר בידו תהיה הסמכות לפרש איזה חוק הנו בהתאם לחוקה ואיזה חוק עומד בניגוד לה. יש מדינות אשר יש בהן חוקות כתובות ואין בהן מוסד כזה, והדבר אשר ישנו בארצות הברית של אמריקה בעניין זה איננו כלל בל יעבור. וכאשר מתקבל חוק לאחר שהתקבלה החוקה, הרי במקרה שהחוק עומד בסתירה לחוקה – צריך לנהוג בהתאם לחוק אשר נתקבל על ידי בית הנבחרים בזמן מאוחר יותר, כי בית הנבחרים ידע, בזמן שקיבל את החוק, שישנה חוקה אשר קבעה משהו בעניין זה, ובכל זאת קיבל את החוק – סימן שהוא פסק שהחוק החדש הוא בעל התוקף. אז יאמרו לי: "אם כך – מה הועילו חכמים בתקנתם? מה בצע בחוקה הזאת?" אנחנו, בדרך כלל, בעד חוקי יסוד, שהם חוקים לא רגילים. אלא מה? את חוקי היסוד האלה אפשר לשנות על ידי רוב. איננו אומרים שכל חוק אחר צריך להיות מוצדק מבחינת התאמתו לחוקי היסוד האלה, ובכל זאת קוראים להם חוקי יסוד. אלא מה? – אנחנו את העניין הזה של חוקה, במקום ללכד אותו, במקום להבליט אותו, במקום לעצב אותו כהלכה, אנחנו מנפצים אותו לרסיסים, אנחנו מפקירים אותו, אנחנו מורידים ממנו את המחלצות, אנחנו הופכים אותו לדבר של חולין ושוללים ממדינת ישראל את המעמד החגיגי הזה של ההכרעה, של קבלת חוקה. דבר זה לא ייתכן. אסור לקפח כך את

מדינת ישראל, אסור לקפח כך את קיבוץ הגלויות ואת הדורות הבאים.

אני שולל לחלוטין את הטענה שאיננו יכולים לכפות את רצוננו על הדורות הבאים מתוך כך שאנחנו רק בתחילת קיבוץ הגלויות והעם עוד איננו במדינה. אנחנו תמיד כפינו את רצוננו על העם מתוך תחושה היסטורית עמוקה שאנחנו מבטאים את רצון כל הדורות, עד סוף כל הדורות. אילמלא זאת, כי אז גם לא היה לנו עוז הרוח לעשות את כל הדברים שעשינו ולהסתכן באותם הסיכונים אשר הסתכנו בהם. מפני שלא את עצמנו בלבד סיכנו, אלא סיכנו את תקוות כל הדורות. כל מה שעשינו היה מסוכן. בעלייה היה סיכון. בהגנה היה סיכון. במאבק עם אנגליה היה סיכון. בכניסה לזירת האומות המאוחדות היה סיכון. בהסכמה לחלוקה היה סיכון. בהכרזת העצמאות ב־14 במאי 1948 היה סיכון.

כל אלה היו סיכונים חמורים מאוד. אנחנו, על פי שיקולנו, ולא תמיד פה אחד אלא גם ברוב קולות, קיבלנו על עצמנו את השררה הזאת על כל דורות ישראל לעתיד לבוא. קיבלנו על עצמנו לחתוך, לקבוע את הדין, לעצב את הדפוסים – וחוקה לא נקבל על עצמנו? להיפך, לא רק שאין פה שאלה אם לכפות את רצוננו על הדורות הבאים, אנחנו חייבים לכפות זאת על הדורות הבאים. לא ייתכן שהדורות הבאים ייכנסו למדינה הזאת כאילו לאיזה בית פרוץ, כלמשהו לא מעוצב, כלאיזו חברה ללא דמות. נכנסים ילדים לבית הספר והם לומדים, נניח אזרחות – מקצוע אשר אצלנו עדיין בחיתוליו, אבל שיהיה מוכרח להתפתח ולתפוס אצלנו מקום נכבד – במה הם יתחילו? איך יעמדו על פרצופה של מדינתנו? האם יגידו להם יש חוק כזה וכזה ב"דברי הכנסת" מספר זה וזה? וצריכה להיות חוקה הכתובה בלשון חגיגית ובניסוח מיוחד, ממצה, ואין זו שאלה כמותית אלא שאלת של איכות. חוק יסוד איננו דבר מה "אד הוק". חוק על הכנסת הוא חוק יסוד, חוק על הנשיא הוא חוק יסוד, חוק המנסח את זיקת הממשלה לכנסת הוא חוק יסוד, אבל באיזה מקום ייאמר שמדינה זו היא מדינה דמוקרטית? שחרות הפרט בה מוגנת? שיש בה שוויון? והדברים צריכים להיאמר בלשון חגיגית, בשפה עברית נמלצת, לא במליצה זולה אלא במליצה יקרה מאוד, ויש אצלנו אנשים אשר יודעים לכתוב יפה דברים מעין זה. ואני לא אותו האדם שדיבר נגד חוקת היסוד – לבן־גוריון הייתי מוסר, כלוועדה בת איש אחד, לכתוב את חוקת היסוד הזאת והייתי סומך עליו מבחינת התוכן ומבחינת הסגנון, והחוקה היתה יוצאת קלאסית מאוד בסגנונה.

בא אדם זר לארץ והוא רוצה להכיר את המדינה הזאת. הוא ישאל: "מה חוקתכם? מה פרצופכם?" מה נאמר לו? נשלח אותו ל"דברי הכנסת"? לחוברת זו וזו או לחוק זה וזה? באים יהודים לארץ, באים יהודים למחנות [הקליטה], ואנחנו מתחילים להרביץ בהם תורה וללמדם דעת. הדבר הראשון שאנחנו צריכים ללמד אותם הוא

מה זאת חוקת יסוד. אולי לא כל דבר בחוקה זו הם יבינו, אבל הם יחושו את הדבר הזה, הם יבינו שהם עומדים לפני מסמך מיוחד במינו, אשר פעם אחת בכמה דורות הוא מתקבל, ותהיה להם דרך ארץ בפני הדבר הזה. הם יקבלו השראה מזה. מה יהיה האמצעי האחר אשר בו נעצב את דמותם ונשרה עליהם את ההשפעה החינוכית?

אפשר לדבר על אנגליה בסגנון של "לאבד ולהשמיד", אבל כשנחוץ אפשר לדגול באנגליה. באנגליה אין חוקה כתובה. טוב ויפה – ישנה ארץ שבה יש חוקה בלתי כתובה. מדוע? – מפני ששם היא צמחה, מפני ששם היא גדלה, מפני ששם לא היה מעמד הר סיני, מפני ששם לא היו מלחמות ומהפכות. אבל אני רוצה שתצויין דוגמה של מדינה אשר קמה כתוצאה ממלחמת שחרור, או כתוצאה מהתפוררות של אימפריה גדולה, או כתוצאה מרצון של אקט של עם, אם זו צ'כיה שלאחרי מלחמת העולם הראשונה ואם זאת צ'כיה שלאחרי מלחמת העולם השנייה, או אם זאת צרפת לאחר המהפכה הראשונה או השנייה או השלישית, או אם זאת גרמניה של ויימר, או אם שתיים־שלוש מדינות של דרום אמריקה, אשר ביום אחד פרקו מעליהן את עול ספרד או פורטוגל, או ארצות הברית אשר פרקו מעליהן את עול אנגליה, או מדינה אחרת אשר קמה כאשר קמה מדינתנו.

אין זה אומר שצריך לקדש כל מסורת. יש תמיד לאכול את תוכו של הפרי ואת קליפתו לזרוק. אם כן – התברר שארצות הברית עשו את הדבר הזה, אבל עשו זאת באופן גרוע. קודם כל, מפני שהם גיבשו את החוקה שלהם יתר על המידה, הם יצרו בית דין עליון אשר מסרו לו את הדיקטטורה על חוקיותם של החוקים. נלמד מן הניסיון הזה, אל נקבע רוב מיוחד הדרוש לשינוי החוקה, אל ננהג כפי שנהגו הם.

מבחינה משפטית יהיה דינה של חוקה זו ככל חוק אחר. כל רוב פשוט יוכל לשנות אותה, אבל הדבר לא יהיה קל לשנות את החוקה. הציבור יילחם על כך, כי אלו הם עקרונות מוסריים. כמובן, אם ישתרר פה משטר של "דמוקרטיה עממית" אפשר יהיה לבטל כל חוק וכל חוקה, אבל אין אנחנו דואגים עכשיו לכך מה יהיה אם תהיה כאן איזו הפיכה או אוּזוּרפַּציה וכדומה. אם באמת מושגי החברה ישתנו בצורה כזאת שהחוקה לא תענה לדעת הציבור – ישנו את החוקה, אבל מבחינה משפטית לא צריך להיות שום סייג מיוחד לגבי החוקה, לא ביחס לרוב הדרוש לשינוי החוקה ולא ביחס לסמכות המיוחדת לפירוש חוקיותם של חוקים אחרים בהתאם לחוקה. אבל הערך המוסרי, ההשפעה המוסרית, עיצוב דמותה של המדינה, ההפגנה כלפי חוץ, הטלת הסמכות המוסרית של עיקרים מסוימים על הציבור כולו – את אלה אל נאבד בידיים. למה נאבד זאת בידיים? למה נשלול זאת?

למה נהפוך קודש לחול?

ישראל בחרה ב״משטר דנמרק״, לא ב״משטר אלבניה״

שר החוץ משה שרת: חברים, אני רוצה לנהוג בשיטה שאני נוהג בה בזמן האחרון ברוב הזדמנויות כאלו, והיא לתת את היוזמה לקהל ולהענות ליוזמה הזאת. זאת אומרת שאני אבקש חברים להציג שאלות. השאלות האלה נחוצות לי כנקודת אחיזה. לא תמיד תהיה התשובה באופן ישיר לשאלה, לפעמים תהיה בתשובה שיחה על הנושא שהשאלה נגעה בה. אני אדע שהנושא מעניין מישהו בציבור, שהוא פחות או יותר מייצג את הזרם הכללי של ההתעניינות. לא תותר הרצועה לשאול בלי גבול. בסך הכל עשר או שתים־עשרה שאלות. זו התחרות וכל הקודם זוכה. השאלות כמובן המטרידות את דעתם של החברים, או עניינים שאולי לכל אחד בפני עצמו הם ברורים, אבל מעניין אותו לדעת מה חושבים על זה בממשלת ישראל או במשרד החוץ. אני מבקש שיתוף פעולה מכם להוציא את התוכנית הזאת לפועל. הראשונים ישאלו וחזקה שהם מבטאים את התעניינותם של רבים, ועל פי השאלות אדבר.

השאלות שקיבלתי: מהם סיכויי השלום עם מדינות ערב? מה תוכניותינו בקשר לשאלת ירושלים לקראת עצרת או״ם הקרובה? האם היו מגעים בלתי־רישמיים עם נציגי מצרים? בקשר לזה, מה היו המניעים למאמצים המרובים דווקא עם עבר־הירדן? – (שרת: שאלה זו כלולה בשאלה אל״ף) – מהם הסיכויים של הרחבת שטח מדינת ישראל לנוכח המאמצים להגיע לשלום עם מדינות ערב? – (שרת: גם שאלה זו כלולה בשאלת השלום) – מהם הסיכויים לקבל נשק מאמריקה? מה השפעת היחסים של הגוש המזרחי לנוכח עזיבת ההסתדרות את האינטרנציונל? איך חושבת ישראל לשמור על מקומה בין שני הגושים בעולם? האם זה נכון, שארצות הגוש המזרחי הפסיקו לשלוח לנו נשק ומדוע? מהם סיכויי העלייה מארצות הברית? מה יחס הממשלה לסיפוח של עבר־הירדן? האם קיימים קשרים עם ארצות הגוש המזרחי? מהם סיכויי העלייה מארצות ערב? מה בנוגע למשא ומתן עם בריטניה? מהם סיכויי המילוות הבינלאומיים?

יש פה שאלות אחדות המכוונות לידיעת העובדות בפשטות, ואני אולי אקח אותן תחילה ואחסל אותן. אלה השאלות על סיכויי העלייה מארצות הברית, על סיכויי העלייה מארצות ערב, על קשרים כלכליים עם ארצות מזרח אירופה, על סיכויי

1 מתוך הפרוטוקול. האירוע התקיים במחנה נח״ל בפרדס חנה.

המילוות. ישנן שאלות אחרות הנוגעות יותר לשקלא וטריא מדינית: השאלה על סיכוי השלום ומדוע אנו מעדיפים את עבר־הירדן ומה בנוגע למצרים, עמדתנו בשאלת ירושלים ואיך רואים את המוצא מן המצר בנוגע לקבלת נשק מהמזרח, והשאלה הכבדה יותר – ישראל בין שני הגושים. בזה מתקשרת השאלה על יחס הגוש המזרחי לאחר היציאה [של ההסתדרות הכללית] מן האינטרנציונל [הקומוניסטי]. באשר לסיכויי היחסים עם אנגליה, הרי אין עכשיו משא ומתן, אבל יש תמיד בעייה של יחסים אתה. אלך פחות או יותר בסדר הזה.

סיכויי העלייה מארצות הברית תלויים בעיקר כיום בפעולה חינוכית וארגונית מחושבת ומאורגנת שתיעשה על ידי מדינת ישראל ועל ידי התנועה הציונית. הפעולה הזאת לא תוכל להעזר באותו בן־הברית כביר הכוח אשר פועל לטובת עניין העלייה, וזוהי המצוקה היהודית וחוסר הסיכוי לדור הצעיר להגיע למעמד איתן בארץ מגוריו, ההרגשה העמוקה של חוסר ביטחון. אלה הם הכוחות הכבירים שדוחפים את היהודים לעלייה – אם זה היה ברוסיה בשנות 1880–1881, אם אחרי פרעות 1906, אם בתחילת העלייה השלישית אחרי הפרעות של פטליורה,[2] אם בארצות מזרח אירופה עכשיו לרגל השלטת המשטר החדש, שם מתמוססת הכלכלה היהודית ופחד אוחז את היהודים שאף פעם לא יוכלו לצאת, אם בארצות ערב מדורי דורות, שם יהודים חיו בהרגשה שהם יושבים על פי לוע הר געש, אם כי כבוי, אף על פי שיכול להתגעש מחדש. כל הגורמים האלה אינם פועלים בארצות הברית.

אם מישהו מכם יישלח לארצות הברית, אז אני רוצה כאן ועתה לשית לו עצה באיזו תחבולה תעמולתית לא להשתמש, והיא תחבולה שמשתמשים בה, וזה לבוא ולומר לנוער היהודי באמריקה: "אתם אינכם בטוחים מפני היטלריזם בארצכם". זה פועל פעולה הפוכה. הם אינם יכולים בשום פנים ואופן לקבל הנחה כזאת. הם רואים את מעמדם בדרך כלל כאיתן והפגישה הזאת מעוררת רק התנגדות פנימית והם אז מגייסים את כל הכוח להוכיח את ההיפך, והשליח רק מסתבך בוויכוח סרק והוא בראשית דרכו כורה תהום נפשית. הדרך היחידה [כלפי יהודי ארה"ב] היא להדגיש את החיוב ולא את השלילה, להדגיש את הריקנות האורגנית של החיים היהודיים באמריקה ולהציג מול זה את החיים בארץ המלאים תוכן יהודי. הדרך היחידה היא להציג את תקומת מדינת ישראל כחיזיון כביר בהיסטוריה האנושית והיהודית, כהתגשמות תקוות הדורות, וקריאת תגר לעם היהודי כולו לגלות את היכולת של בניין ויצירה. לבוא ולומר, שלא ייתכן כי

---

2 סֶמיון פֶּטְלִיוּרָה (1879–1926). מנהיג אוקראיני לאומני. בשנים 1919–1920, כאשר לחם נגד "הצבא האדום" במלחמת האזרחים שהתחוללה ברחבי רוסיה אחרי 1917, רצחו גייסותיו אלפי יהודים באוקראינה. ב־1921 נמלט לצרפת וב־1926 נורה למוות בפריס בידי האנרכיסט ומשורר היידיש שלום שוורצברד.

חלק כזה של יהדות אמריקה, שהיא למעלה מ־40 אחוז של העם היהודי בכמות, שהוא יותר על מקום הכבוד המגיע לו בהגשמת האידיאל הלאומי. הוא צריך להשתתף לא רק בממונו אלא צריך להשתמש גם בגופו – אומנם השתתפו במלחמת השחרור [שלנו] אלפים אחדים מאמריקה הדרומית, מקנדה, מארצות הברית, מאנגליה – ככה הוא צריך להשתתף גם במשימה שהיא לא פחות קשה ממלחמת השחרור, המשימה של בניין ושל קיבוץ גלויות. לא ייתכן פתרון כל הבעיות [שלנו] בלי גיוס השכל והאוצר המעשי, היכולת המדעית והטכנית וכל התנופה החלוצית הגנוזה בעם היהודי. צריך לבוא ולומר, שאם יהדות אמריקה רוצה לתרום את תרומתה־היא, הרי אף פעם לא תגיע למלוא הרגשת האזרחות בארץ אם אלה שיבואו לא ייכנסו לתוך תהליך היצירה, אם לא יעבדו בערבות הנגב והגליל, אם לא ישפכו את זיעתם על רגבי האדמה. הם אף פעם לא יגיעו להרגשת אזרחות אם לא יעברו את הדרך הזאת.

אפשר להגיע לעלייה של אלפים, ולאו דווקא העשירים הגדולים, כי העשירים הגדולים [בארה״ב] הם לא היהודים, אבל אפשר להניע הרבה יהודים להיכנס הן לחקלאות פרטית ולעמדות אחרות. את זה אפשר לעשות ויש לזה חשיבות מרובה על ידי ריתוק יותר חזק של יהדות אמריקה אלינו וריתוק כוחות מעולים. זה אוצר עצום, חמישה ורבע מיליון, שרובם הגדול מקבל חינוך טוב, השכלה טובה, וכולו חי חיים טובים מבחינה חומרית, ובדרך כלל זהו גזע בריא. אנו מאוד זקוקים ליסוד הזה בתוכנו, וכל אלף נוסף או מאה נוספת – יבורכו.

המצב הוא שאיננו משקיעים מאמצים מספיקים. אומנם חל שיפור ידוע במצב, מספר השליחים הוא יותר גדול ואני מקווה שהם יודעים ללכת בדרך הנכונה, אבל יש עוד להכפיל ולשלש את המאמץ הזה.

אנו עוד מעט נכפיל את היישוב שהיה לנו ביום הכרזת העצמאות, אבל חלק עצום של היישוב אינו בא בחשבון לשליחות הזאת. לילידי הארץ או חניכי הארץ, רק לאנשים כאלה מצפים, שהופעתם תייצג את ההוויה הישראלית, שיהיו בעלי עבר מלחמתי או חלוצי, או שניהם יחד. היסוד הזה שבארץ רחוק מלהיות בלתי מוגבל והוא נתבע להרבה.

יש גם בעיה של נוער של היישוב הוותיק ו[תפקידו בהדרכת הנוער] של היישוב החדש – אלה שבאו אחרי 14 במאי. אני אומר שזו אחת ההתחייבויות שלנו שאנו גם יכולים שלא לעמוד בה.

ישנם ניצנים חשובים מאוד של תנועה חלוצית באמריקה הלטינית. זה עניין מיוחד במינו. באמריקה הלטינית השפה היא ספרדית, ואנו צריכים לתת דעתנו גם שם. זה מספר לא כה גדול כמו בארצות הברית, זה שלושת רבעי מיליון בערך, זהו מספר לא קטן של יהודים, וגם שם יש ניצנים חשובים מאוד של יכולת

ורצון, גילויים חשובים של התעוררות הרצון, ועלינו להתמסר לטפח את זה.

סיכוי העלייה מארצות ערב – שני הפכים בולטים ביחס לאמריקה: ראשית, מבחינה חומרית, ושנית, [מבחינת המעמד האזרחי]. שם שיא השויון המדיני, ופה אזרחים ממדרגה שנייה או שלישית, אשר לכל היותר הם נסבלים על ידי השלטון ועל ידי רוב האוכלוסייה. שם אתה מוצא את היהודים על רמה גבוהה למדי של תרבות והשכלה, פה הם מאוד נחשלים בכל המובנים. יהודי ארצות ערב יותר מושרשים בשפה העברית ובתרבות העברית, שהיא כולה מצומצמת בתחום הדת, ויותר קל להם לעבור לדת [צ"ל: לישראל] מאשר האמריקאים. אבל כאן יש לצד מפעל קיבוץ הגלויות מצוקה חומרית. יהודי המזרח, יהודי תימן, מרוקו ואלז'יר, יהודי פרס, נמצאים בשפל של עוני. אלה הן שכונות העוני של היהדות, slam של היהדות העולמית, יהדות של מערות ומרתפים, יהדות שמתפרנסת בפת חֲרֵבָה מבחינה חומרית. מבחינת הביטחון – יהדות שתמיד חרדה לכל עלה נידף ולכן אחז אותה בולמוס של התרגשות משיחית. כל זמן שלא היתה אפשרות אחרת הם היו מוכנים לחיות איך שחיו קודם מן היד לפה, להסתדר עם השליטים ולתלות תקווה ביד הגואל. מיום שהוצגה ברירה – תקומת מדינת ישראל – פקעה הסבלנות. זוהי הסיבה מדוע יהדות תימן 2,500 שנה היא נמצאת שם קופאת על שמריה. מדוע יום אחד היא התגעשה, יצאה כולה לדרך ותצא עד האיש אחרון. יש חייט תימני שתופר עבור אשת האימאם והנשים [בהרמון] והן לא נותנות לו ללכת, וכולם [במחנה יהודי תימן] דואגים לאותו חייט איך הוא יבוא [לישראל]. זו גם הצלה לאומית וגם הצלה אנושית.

לולא היתה הברירה [לא היו מתעוררים]. עתה, שישנה הברירה, הם אינם יכולים לשקוט ולנוח. כבר חזרו אנשים [מישראל] לאלז'יר ומרוקו, אבל זה לא משפיע. באים גל אחרי גל. מתימן בא אווירון אחרי אווירון ופולט מאות אחרי מאות, כבר באו למעלה מ־40,000 איש. עוד כמה אלפים נשארו שם והם יעלו עד האיש האחרון זה. מבחינת רצון היהודים ונכונותם לעלות, למעשה אין עכשיו ארץ [ערבית] שאינה נותנת ליהודים לצאת. אני לא אפרט יותר מדי. ממצרים ניתנת אפשרות לכל מי שרוצה לצאת דרך ארצות דרום אירופה, ובאים לכאן. בעיראק יש הרשמה המקיפה רבבות. יש בעיית רכוש והיציאה תהיה כרוכה באיבוד רכוש. את דלת העם אין זה מרתיע.

תימן נותנת לצאת. אומנם יש דבר פרדוקסלי מאוד לגבי תימן. לו הטריטוריה שמדרום לתימן, עַדֶן, היתה ארץ ערבית עצמאית כמו שהיא ראויה להיות, אז היה נסתם הגולל על יהדות תימן – היא לא יכולה לצאת לצפון, הם קודם כל הולכים מאות קילומטרים דרומה ומעדן טסים לכאן. בצפון ישנו איבן־סעוד [מלך סעודיה] והוא לא היה נותן לעבור.

לו היתה מדרום ארץ ערבית היא לא היתה נותנת לעבור, ואם בכל זאת היתה נותנת לעבור, היא לא היתה נותנת להקים שם בסיס אווירונים, ועד כמה שמשונה הדבר, אנו ויהדות תימן חייבים את הצלתה הסיטונית המהירה לעובדה שעדן היא קולוניה בריטית, שעדן היא קורבן לאימפריאליזם. זה חשוב להבין עד כמה מורכבים הדברים בעולם, עד כמה הדברים האלה אינם פשוטים בחיים. אני לא מציע שעדן תישאר קולוניה בריטית לעד, אבל מה היה לו עדן היתה מצטרפת ל"ליגה" [הערבית]?

ביקשנו את פרס שלא תחזיר את יהודי עיראק,[3] אבל להשיג ממדינה ערבית הסכמה שהיא תיתן ליהודים לעבור שם וששליחים יבואו [לשם מישראל]? כאשר היינו צריכים להביא 1,000 ילדים מטהרן – הם הגיעו אז כפליטי פולין מרוסיה האסייתית, וצריך היה להביא אותם לארץ־ישראל – לא רק שעיראק סירבה לתת להם לעבור אלא סירבה אפילו להעביר [מישראל] קבוצה קטנה של רופאים ואחיות. אישה אחת ויחידה בכל הארץ[4] הצליחה להשיג ויזה לעיראק. הילדים נסעו בים שישה שבועות,[5] מפני שעיראק לא נתנה להם לעבור.

רק בזכות האנגלים יש לנו בעדן מחנה ויש לנו שם טיפול ראשון באנשים האלה ומצילים ילדים ממוות, ויש שדה תעופה שאנו משתמשים בו, ויום יום ממריאים אווירונים, ואנו באופן מסודר טסים על פני סעודיה ועבר־הירדן ומגיעים לארץ. כדי להיות צודק בחשבון לגבי השלטון הבריטי בעדן ולא לקפח אותו, הרי עדן היא הטריטוריה הערבית היחידה שלמחרת יום קבלת החלטת העצרת מ־29 בנובמבר 1947 היתה שם שחיטה ביהודים, והמקום היחידי הזה היה תחת ה"יוניון ג'ק". יש לרשום לזכותו גם את הדבר הזה. 38 יהודים נשחטו ביום אחד ונהרסו בתי ספר ובניינים. זה נתן דחיפה לעלייה יהודי עדן, היו 4,000 יהודים וכיום נשארו רק 1,000. מצד אחד היתה אפשרית שחיטה כזאת, מצד שני, הודות לשלטון [הבריטי] הזה הוא אינו נוקף אצבע [למניעת היציאה]. הוא גם אינו יכול שלא לאפשר – יש דעת קהל, יש או"ם, יש רגישות באמריקה, אז הוא אינו יכול להפריע לדבר כזה והוא רק מאפשר את זה. אבל לולא האיפשור הזה כי אז גורלם של יהודי תימן היה נחתם מי יודע לכמה זמן, כי הם היו בתוך מלכודת.

לשאלת ירושלים. קודם כל, אני רוצה להציע לחברים לקבל מסקנה אחת

---

3 לפני שהחלה עליית ההמונים המוטסת של יהודי עיראק, ברחו רבים מהם לפרס ומשם הוטסו לישראל.

4 צפורה שרתוק (שרת), רעיית מ"ש, יצאה באוקטובר 1942 לטהרן בשליחות הסוה"י כדי לסייע בארגון הטיפול ב"ילדי טהרן". היא נסעה במכונית הסוה"י לדמשק, משם המשיכה דרכה באוטובוס לבגדאד ומשם המריאה לטהרן.

5 "ילדי טהרן" הפליגו בינואר 1943 באונייה בריטית מהנמל הפרסי בנדרשהפור לקראצ'י, משם דרך תעלת סואץ עד איסמעיליה ומשם ברכבת לא"י.

ממצה, והיא שהעובדה שאנו הסתבכנו בהתנגשות פורמלית עם האו"ם בשאלת ירושלים אינה צריכה להיות קלה בעינינו. לנו מאוד לא נוח להסתבך עם או"ם. זאת לא אומרת שכל הסתבכות עם או"ם זה אסון, שאנו צריכים להיות מוכנים לשלם כל מחיר שבעולם בכדי שלא יבוא. זאת לא אומרת שאנו צריכים להיות מוכנים לתת כל ויתור אם האו"ם גוזר אותו עלינו. אך אם אנו יכולים למנוע סכסוך עם או"ם והתנגשות עמו מבלי שזה יעלה לנו במחיר, מוטב.

שימו לב למצב שנוצר לגבי ירושלים. העברנו לירושלים את מרכז השלטון. החלטנו להעביר והעברנו. הכנסת עברה, ישיבות הממשלה מתקיימות אך ורק בירושלים וזה ידוע בעולם. אבל משרד החוץ נשאר בקריה של תל אביב, לשכת הנשיא נשארה בקריה, את משרד הביטחון אפשר תמיד להעביר. הוא נשאר [בתל אביב] מפני שיקולים שלנו. שלא בפומבי אנו מוכרחים להסיק מסקנות מהעובדה שלא יכולנו עד היום להעביר לא את לשכת הנשיא ולא את משרד החוץ לירושלים. מדוע? מפני שאומות העולם לא הכירו בזה. אומות העולם לא הכירו בעובדה שירושלים היא עיר בירה שלנו.

כל שר יכול לקרוא לציר [זר] אליו אם הוא רוצה לומר לו משהו. אם הציר לא בא, משמעו ניתוק היחסים. אם אני רוצה לראות ציר הוא צריך לבוא אלי ולא אני אליו. לו העברנו את משרד החוץ לירושלים והייתי קורא לו הוא היה אומר תסלח לי מאוד, איני יכול לבוא. היה ציר אחד, ודווקא מהגוש המזרחי, שכאשר בא לארץ הודיעו לנו בשמו שאם הוא יידרש להגיש את התעודות שלו לנשיא בירושלים אז מיד הוא אורז את חפציו וחוזר לארצו. כל הצירים קיבלו הוראה עד כמה שאפשר להוקיר את רגליהם מירושלים. ציר אחד קיבל הוראה בשום פנים ואופן לא לבקר בירושלים. הוא עוד לא היה בכלל בירושלים וכל זמן שההוראה הזאת קיימת הוא לא יהיה שם. המצב הזה מטיל הגבלות קשות ומבליט את אי־התקינות של המצב. אפשר היה לומר, שכאשר כל הממשלה היתה בקריה היא נמצאה בקריה מפני שהיא החליטה שבתקופה זו היא תהיה בקריה, ויש יום ותעבור לירושלים.

מסיפורי המקרא ידוע לכם: דוד, שהנחיל את ירושלים לעם היהודי, שהיתה עד אז יבוס, כאשר עלה על כס המלוכה הוא עלה בחברון ולא בירושלים, וכתוב: "שבע שנים מלך בחברון עד אשר נכונה המלוכה בידו". הוא, בתבונתו הממלכתית, מצא שהוא צריך לשבת בחברון.

ההפגנה[6] היתה שאנו מעבירים את הבירה לירושלים באופן פורמלי כלפי חוץ על ידי העברת רוב המשרדים לירושלים, אבל השארת משרד החוץ

---

6 החלטת הממשלה לקבוע לירושלים מעמד של בירה נוכח החלטת או"ם ב־9.12.1949 לבנאם את העיר.

ולשכת הנשיא בקריה הפגינה את העובדה שהבירה היא תל אביב ולא ירושלים. קודם, כל הקריה היתה פה [בתל אביב] ועכשיו יש הפגנה כלפי חוץ, וזה לא מוסיף לנו כוח כלפי העולם החיצוני.

לכתחילה כל הצירים התרכזו סביבנו [בתל אביב] כי אנו קבענו כך. עכשיו אנו בתל אביב כי הצירים קבעו זאת. אין פה [בדברַי] משום חרטה על העברת המשרדים לירושלים. ביצרנו על ידי זה את מעמדה של ירושלים היהודית, הזרמנו דם חדש לגוף הזה, אבל נגזר עלינו לעבור שלבים שלבים והשלב העיקרי עבר. נשארו עוללות ואין לזלזל בהן. אנו נתונים במשבר שחשוב לנו מאוד שנחסל אותו, ואנו לא נחסל אותו אם לא נחלץ מהמשבר עם או״ם, וזה שיקול אחד.

שיקול שני. אומנם הסכסוך בינינו ובין האו״ם בנוגע לירושלים אינו פוגע במעמדנו בירושלים, מפני שאין כוח בעולם שיוציא אותנו משם. אין צבא בינלאומי בעולם ולא יקום על כל פנים בתקופתנו. מבחינת מעמדנו הפיזי בירושלים אנו יכולים לישון במנוחה. אני מדבר מבחינה בינלאומית. אין כל סכנה למעמדנו בירושלים, אבל זה עלול לפגוע במעמדנו בשטחים אחרים. מחר, אם יפרוץ סכסוך אחר, תהינה מדינות שתאמרנה: ״אנו לא נצדד בזכותכם מפני שלא שמעתם לאו״ם בנוגע לירושלים״. יש שאלות של שלום עם הערבים. אנו לא נעשה את השלום בחלל ריק, הוא ייעשה במסגרת היחסים הבינלאומיים שלנו, ניזקק לעזרה בינלאומית אחרת. הסכסוך עם או״ם יכול להתנקם בנו על כל צעד ושעל. יכולה מדינה לנסות להצדיק את אי־עזרתה לנו בתירוץ שווא זה. מדוע הסתבכנו בעניין ירושלים?

יש בארצות הברית 5 מיליון יהודים ו־28 מיליון קתולים, ואם נשיא ארצות הברית צריך להיענות לתביעה יהודית, על אחת כמה וכמה שהוא צריך להיענות לתביעה קתולית, והוא יכול לומר: ״תסירו מעלי את הלחץ הקתולי בנוגע לירושלים [ואז] אוכל להיענות לכם בנוגע לעניין אחר מפני שכל הדברים מתקשרים יחד״.

אינני סבור שהעסק שקוראים לו ה״סיבוב השני״ הוא מאחורי כותלנו, אבל הוא על האופק. זאת אומרת שהוא ייתכן. אנו תמיד צריכים לחשוב עליו ותמיד צריכים לעמוד הכן לקראת אפשרות התחוללותו. אם כך הדבר, הרי מתקבל על הדעת להניח של״סיבוב השני״ הזה, אם באמת זוממים אותו, ודאי תקדם הכנה פוליטית. ההתקפה המדינית הזאת כבר מתנהלת והיא מסתייעת בזה שאיננו נענים לארגון האומות המאוחדות. לדוגמה, עניין החזרת הפליטים. יש החלטה כזו, כתוב וחתום, ואנו לא מילאנו אותה ומודים שלא נמלא אותה. הערבים מנצלים את זה נגדנו, [וטוענים] שאנו המרינו את פי או״ם בעניין ירושלים והם צוברים [בזה] קלפים, שאם הם יֵצאו למלחמה יגידו שהם יוצאים נגד צד שממרה את פי או״ם כל הזמן. אם אנו יכולים להוציא מהם קלף זה, צריך לעשות זאת.

שיקול אחרון. הסכסוך בינינו ובין האו"ם באופן מהותי זהו ביסודו של דבר סכסוך בינינו ובין הכנסייה הקתולית. אומנם בעצרת האחרונה עמדנו מול צירוף של שלושה כוחות: הכוח הערבי – שהוא על כל פנים נגדנו ותמיד נגדנו, לא מפני שהוא בעד ירושלים בינלאומית, אלא מפני שהוא נגד ירושלים לנו ולכן הוא בעד ירושלים בינלאומית. הכוח השני – רוסיה הסובייטית. היא שינתה את עמדתה. הכוח השלישי עדיין עומד במרדו – זוהי הכנסייה הקתולית. עוד לא היה משבר כזה מבחינה מדינית ונפשית ביחסי היהדות והנצרות כמו עכשיו. אומנם היו מסעי צלב, אבל התנגשות כזו בין שני כוחות – אז היהודים עוד לא היו בבחינת כוח – לא היתה ואין זה בריא בשבילנו. אם נגזר עלינו נחזיק מעמד ונוכל לבנות במצב של סכסוך עם הכנסייה הקתולית, אבל זה מצב מאוד לא בריא למדינת ישראל כמדינת העם היהודי, מפני שנוצר עכשיו גשר בין האיסלאם ובין הקתוליות על רקע שנאת ישראל. זה מאוד מסבך את מצבנו בכל העולם כי הכנסייה הקתולית רשתה פרושה על כל העולם.

כיצד לחסל את המשבר הזה? כמובן לא על ידי קבלת דרישת הוותיקן. [יש] לנהל מערכה להביא את הוותיקן שיבוא לידי פשרה, לתת משהו שאפשר לתת לו. כל זמן שהדרישה היא בינאום אז אין מה לדבר ועל זה צריך לומר לאו מוחלט. אבל אם אפשר לזוז מהבסיס הזה ולעבור לבסיס של "מקומות קדושים" – כאן מותר לנו להיות גמישים. אם מדובר על שליטה על מקומות קדושים מסוימים מותר לנו להרחיק לכת, כי גם לנו יש מקומות קדושים: מערת המכפלה, קבר דוד, הכותל, ואם אפשר להגיע למשטר בינלאומי לגבי המקומות הקידושים, שיהיה כרוך בויתורים לא גדולים מצדנו, הרי אותו המשטר יצטרך לחול גם על המקומות הקדושים שלנו הנתונים ברשות זרה.

אני רוצה לתת כאן רק את הכיוון: יש לנו עכשיו ארבעה וחצי חודשים עד כינוס העצרת. צריך להקדיש מאמץ גדול של הסברה, קודם כל בארצות הקתוליות. אפילו בעצרת הקודמת, כאשר יצא צו נמרץ מאת האפיפיור להצביע בעד בינאום, שבע מתוך עשרים המדינות לא תמכו בעמדת האפיפיור, ארבע מדינות נמנעו מהצבעה.

אם יעלה בידינו לקרוע מהגוש של 13 עוד 3–4 מדינות זה יהיה דבר חשוב. קנדה, הולנד, צרפת הן כמעט קתוליות. גם בארצות האלה עלינו לעבוד. אם נוכל לומר שאנו מציעים דבר ממשי מאוד לקתולים, ייתכן שהארצות האלה תאמרנה לאפיפיור: "אתה דורש יותר מדי, היהודים בעצם מספקים את התביעה הקתולית, אם אתם רוצים יותר מדי לא נוכל להצביע נגד ישראל".

עלינו לשים לב לנקודה מאוד מאוד דקה: אותו עם שהצליב את ישו, אותו עם שולט עכשיו על המקומות הקדושים.

לשאלת השלום וסיכויי השלום ועמדתנו לגבי השלום. כל הסברה בעניין זה צריכה להתחיל מכמה הבחנות, שהן בצדק תשובה לשאלה בדבר הרחבת גבולותינו. נקודת המוצא של מדיניותינו המעשית מוכרחה להיות שאנו בדור זה מצווים להסתפק באותו שטח של ארץ־ישראל שגאלנו ושחררנו. זו צריכה להיות נקודת מוצא בל־תימוט של מדיניותינו בדור הזה. איני מתחייב על כך שהדור הבא אומנם כן ישלים את שחרור הארץ.

עלינו להבחין הבחנה יסודית בין שני מושגים, בין המושג חזון ובין המושג מדיניות. חזון – זה דבר שלא חל בו שינוי אלא אם רוח האדם משתנית, זה דבר שנקבע לתקופות ארוכות מאוד. מדיניות – זה עניין מעשי, זה חשבון מעשי, ומדיניות תמיד נקבעת לתקופה מסוימת. אל תשאלו אותי מה אורך התקופה. אי־אפשר לומר: זו תקופה של עשר עד עשרים שנה. זו אותה תקופה שבכל יום ויום אפשר לראות אותה מראש, שאפשר ביחס אליה לתכנן פעולה. כל יום יכול להיות מאורע שישנה את המצב, יכולה לבוא תמורה מהפכנית כזאת, שנראה שַנסה כזאת שאסור להחמיץ אותה. אבל בהנחה שהעניינים נשארים יציבים, השאלה היא האם להתפרץ, האם ליזום איזה דבר. אז אנו אומרים: לתקופה הזאת איננו יוזמים אלא אנו מקיימים ומבצרים את אשר ישנו בידינו. מדוע? יש תשובה אחת וניצחת. אפשר לומר: נשפך די דם. אפשר לומר: מפני שלא ייתכן שנצא למסע כיבוש עכשיו מבלי שהערבים יתגרו בנו, מבלי להסתבך מאוד עם העולם הערבי. תשובה זו כמעט ניצחת מפני שצריך להיות ברור לנו, שכל מסע של כיבוש מוכרח להביא אותנו לידי התנגשות ישירה עם אנגליה.

ב־15 במארס 1948 נחתם חוזה בין מלך אנגליה ובין מלך עבר־הירדן עבדאללה הראשון, ובחוזה יש סעיף האומר שכל צד יבוא לעזרת רעהו אם הצד השני יסתבך במלחמה. ושנית, מותר לאנגליה להקים בסיסים ולהציב כוחות צבאים בשטח השייך לעבר־הירדן ובשטח הנמצא בתפיסתה של עבר־הירדן. זה נאמר ב־15 במרס, זה נאמר שני חודשים לפני שבאה הפלישה [של צבאות ערב]. על כל פנים, ביום שדרכה רגל חייל של "הלגיון" ממערב לירדן, ובכל מקום שדרכה הרגל הזאת, מותר היה גם לאנגליה להעמיד איש צבא שם. היה לה אז שיקול לא לעשות זאת. היא גם עכשיו הודיעה על כך. הזכות הזאת שיש לה – זה לא חידוש שבא הודות לסיפוח [הגדה המערבית] שבא עכשיו, אלא הודות לחוזה שחתמה אז. כאשר חתמנו על חוזה [שביתת הנשק] עם עבר־הירדן ברודוס, היינו אז צריכים להסכים לחתימה [בשם] "ממלכת הירדן", כי גם היא חתמה על [השם] "מדינת ישראל" ולא על מדינת "תל אביב". זה היה קיים ועומד הרבה הרבה זמן לפני כן, אבל שמה של הממלכה היה קיים ועומד גם מקודם, וזה גם בנוגע לחוזה עם בריטניה. צריך שיהיה ברור, אם אנו יוצאים

למסע כיבוש, אז גם אנגליה יוצאת לזה. זה נימוק כמעט ניצֶה.

נימוק שלישי הוא באמת הנימוק הניצֶה. הוא נימוק שלא כפוי עלינו על ידי מסיבות חיצוניות שאין לנו שליטה עליהן. הוא פרי בחירתנו החופשית. הוא פרי צו ההיסטוריה שלנו, לשם כך קיימת מדינת ישראל, לשם כך נשפך הדם, והנימוק הזה שמו פשוט: קיבוץ גלויות. התקופה הזאת, אותה תקופה שאפשר לראות אותה מראש, מה שצריך לציין אותה, מה שצריך להיות מכריע לגבי דידה, זה קיבוץ גלויות. כל מה שפוגע בעיקרון זה אין צריך לעשותו. זה מה שקוראים "פְּרימַט", משפט בכורה. שיקול זה מכריע לגבי כל השיקולים האחרים. אנו לא נבצע את הדבר [קיבוץ גלויות] אם אנו נסתבך במלחמה חדשה. ברור, אם כופים עלינו מלחמה – אין כל שאלה, אבל השאלה היא לא בדבר היוזמה [למלחמה]. אנו אומרים: היוזמה הזאת אסורה בתקופה הזאת. זאת לא אומרת שאם אנו נִמָּנע ממלחמה אנו נצליח בקיבוץ גלויות. זה תלוי בעוד הרבה תנאים. אין השאלה נפתרת אך ורק על ידי הימנעות ממלחמה, אבל ברור שאם ניכנס למלחמה לא נוכל לכלכל גם מלחמה וגם קיבוץ גלויות בעת ובעונה אחת. נכון שהבאנו עולים לארץ תוך סערת מלחמה, אבל אנו לא יישבנו אז, לא ארגנו את המדינה הזאת, לא דאגנו לחוקה ולמוסדותיה, לא שקדנו על פיתוח המשק שלה, ולא נוכל לעשות את הדבר [קיבוץ גלויות] מבלי לשקוד על כל אלו, מבלי להצליח בהם. לא נוכל גם לעשות את המפעל של קיבוץ גלויות בלי עזרת או"ם, בלי יחסי מסחר תקינים, בלי מסע אוניות בים התיכון, בלי העברת העולים האלה, בלי כספים. ברגע שיש מלחמה אין אוניות בים, אין אוניות עולים, אין עזרה בינלאומית, אולי ישנה, אבל חד־צדדית. פה ניצבת בפנינו הברירה: או – או. מי שמדבר ברצינות על השלמת הכיבוש, אם הוא ישר עם עצמו ואם הוא נבון, מי שאומר את זה באמת ובתמים, הוא פה נוקט ברירה. הוא אומר: בדור הזה או בשנים האלה לא קיבוץ גלויות, כי אם השלמת הכיבוש של הארץ. אם כן מה יהיה עם הבריטים? מה תאמר מועצת הביטחון?

מדינת ישראל הכריעה בעניין זה. היא אמרה: קיבוץ גלויות קודם. נקודת המוצא היא שלאותה תקופה, שביחס אליה אפשר לקבוע מדיניות מבלי להסתכל מה יהיה מאחורי ערפלי העתיד, אנו מקבלים ששטח המדינה יהיה אותו שטח שבידינו – 80 אחוז כמעט משטח הארץ. אונסקו"פ פסקה 62 אחוז לנו. בעצרת [או"ם] 1947 היו גורמים שעמדו לצדנו, [אבל] חשבו שקיבלנו יותר מדי ורצו שיהיה 50–50. לבסוף יצא שאנו קיבלנו, לפי [החלטת 29 ב־]נובמבר 1947, 55 אחוז ו־45 אחוז לערבים, והיינו מוכנים לחתום על כך.[7] לו הערבים קיבלו

7 ר' בעניין זה שרת/*דבר דבור 1948*, עמ' 500.

אז את ההחלטה, היינו צריכים להתחייב שלא לחמוק ממנה, אבל הם שפרצו פרץ והמיטו על עצמם את השואה ואנו הוספנו 25% של השטח [במהלך מלחמת העצמאות]. אם תעברו על ההיסטוריה של עמנו, אני מסופק אם תמצאו תקופה שחלק כזה של הארץ היה תחת שלטון יהודי יציב ואיתן.

אנו אומרים: לא מסתפקים בזה. זו נקודת המוצא, אך הולכים הלאה. לא די שלא יוצאים למלחמת כיבוש חדשה. יש מסקנה חיובית: יוצאים למסע של שלום. מגמתנו צריכה להיות להגיע לידי שלום. להגיע לידי שלום לא צריך להרבות יותר מדי בדיבורים של שלום, כי הצד השני לא ירצה שלום, ויאמר: נחכה עד ש[היהודים] יהיו אבודים. המגמה של המדיניות צריכה להיות להגיע במהירות האפשרית לידי שלום. מדוע? מפני שאנו נמצאים במצב של בדידות במזרח התיכון, ולכן אנו נמצאים במצב רעוע במזרח התיכון ובעולם. איננו סוחרים אתם, איננו בקשרי תחבורה, עוד ישנו בארץ מצב מלחמה, הם מתחנכים ברוח מלחמתית, ואנו מעוניינים לצאת מן המצור המדיני, המוסרי, הצבאי, הכלכלי, כדי שיתחילו תהליכי מחשבה וחינוך אחרים בעולם שמסביבנו, שהוא יתחיל להתרגל לראות אותנו כנכס במזרח התיכון, כדבר־מה שמשתלב במערכת הכללית, יתחיל להתרגל אלינו ולהרגיל אותנו אליו. ישנה התרוצצות. יותר קל להשמיע קולות מלחמה מאשר קולות שלום, כי המשמיע קולות מלחמה אינו נאשם בחוסר פטריוטיות. אין לשקול רק לפי הקולות הנשמעים. שומעים לפעמים גם קולות חשובים במצרים שהם בעד שלום עם ישראל. אם יעלה בידינו להביא ארץ אחת לידי שלום אז זה הישג חשוב. אם עולה בידך לפרוץ פירצה בקיר הרי יותר קל להרוס אותו מאשר כשהוא עומד עדיין איתן. זה הדבר שבו אנו מעוניינים. אחד הדברים שמעכבים כדי ליצור בארץ את מקורות המחיה הדרושים, אחד המעצורים הרציניים, זה חוסר שלום עם ארצות ערב.

אנו נתונים ללחצים של בריטניה ואמריקה, אשר בשום פנים ואופן גם מיטב העזרה של ברית המועצות לא תהיה תרופה כנגדם. אמריקה יש לה אינטרסים בעולם הערבי, אנגליה יש לה אינטרסים, ויש הלך רוח בשתיהן האומר: "סוף סוף, אתם נטע זר במזרח הזה, והמזרח הזה אף פעם לא ישקוט כל זמן שאתם בתוכו. או שתצטמצמו או שתתחסלו". אומנם לא שמעתי הצהרות כאלה, אבל זה מכרסם בלבם. הם אינם רוצים שזה ישאר תמיד שטח מסוער ומסוכסך. בריטניה רצתה כך כאשר איפשרה למדינות ערב את הפלישה, אך זה דבר קשה בשביל אנגליה שהמזרח התיכון יהיה למרקחה, זה עניין מאוד מאוד מופרך ומפוקפק בשביל אמריקה, לא כל שכן במה דברים אמורים, אם אנו מוכיחים שיש יציבות. במידה שאנו נצליח [להראות] שיש אפשרות של שלום עם מדינה אחת אז אנו מפחיתים את הלחץ הזה. זאת לא אומרת שהשלום הזה אפשרי. דרוש רצון הדדי,

ואם זה הכרחי לנו זאת לא אומרת שזה דרוש לצד שכנגד.

אל"ף, אנו עומדים על הבסיס הטריטוריאלי הקיים. על הבסיס הזה אנו מעוניינים בשלום. בי"ת, אנו מאוד מעוניינים בשלום. אם יש שלשלת עם חוליות מסביב אני אסתובב סביב ואמצא את החוליה החלשה ולא את הקשה, ואמשש למצוא את החוליה החלשה. זה מצבה של מדינת ישראל, מצבו של משרד החוץ, אם אתם רוצים – של שר החוץ. בזה הוא מבלה את לילותיו ומחשבותיו. נניח, יותר נוח לנו לעשות שלום עם מצרים. הרבה יותר רצוי היה לעשות שלום עם מצרים, אבל מה לעשות אם העניין הזה אינו מתחיל ללכת? נשאל כאן אם היו מגעים עם מצרים. בזמן האחרון לא. מקודם כן. מה התברר? התברר שמצרים אינה מוכנה לשלום. עדיין אינה מוכנה לשלום נפרד, ואם תהיה מוכנה אז בתנאים שאנו בשום פנים לא נהיה מוכנים [לקבל].

אם יש לך רושם שמצאת חוליה שהיא יותר חלשה, אז ודאי שאתה מנסה לנתק את המקום ההוא גם אם הנוף לא כל כך יפה, כל שכן אם גם מהצד ההוא מישהו רוצה לנתק דווקא את החוליה [הזאת]. זו התשובה מדוע בעבר־הירדן יש יותר נכונות [להסדר] מאשר במקום אחר. זאת לא אומרת שיש שם נכונות החלטית. אבל, על כל פנים, באופן יחסי הצד הזה מוכן יותר. מדוע? ראשית, מפני שיש לו להרוויח יותר. למצרים יש להרוויח פחות. עבר־הירדן בכל זאת חוששת לכל הגבול הזה. שנית, הם תלויים, ארץ מפגרת. מצרים ארץ מפותחת, הארץ כארץ היא ארץ עשירה מאוד, לא כן ההמונים. עבר־הירדן היא ממשלה סמוכה על שולחן אחרים והיא מאוד מעוניינת בהסדר עם מדינת ישראל כדי שתוכל ליהנות ממסחר, מפיתוח, להעלות קצת את רמת החיים ולהשתחרר קצת מתלות גמורה באנגליה ולהיות קצת יותר עצמאית. יש להם שני אינטרסים יסודיים: להבטיח את הגבול המערבי על ידי ברית שלום, ושנית, ליהנות הנאות כלכליות גדולות, כל שכן כשבעבר־הירדן יש הריכוז הגדול ביותר של פליטים שישנו באיזו ארץ אחרת, ועבר־הירדן יותר רגישה לפליטים האלה. מצרים, שיש לה בעזה אומרים רבע מיליון פליטים, היא הרבה פחות רגישה להם מאשר עבר־הירדן מפני שאלה לא מצרים, אלה פלשתינאים, ולא־איכפת לה בכלל מה יקרה להם. אמרה לנו פעם אישיות מצרית אחת: "במגיפה אחת מתו במצרים רבע מיליון, אז מה יש, תוך שנה ייוולדו שוב רבע מיליון".

בעבר־הירדן יש יחס אחר לגמרי לפליטים. הם קרובים יותר קרבת גזע, תרבות וכולי. לעומת זה, עבר־הירדן הבינה יותר מהר מכל מדינה אחרת שלא נקבל פליטים בחזרה, שזה עניין רציני מכיוון שעבר־הירדן היא מאוד מאוד בלתי מפותחת, אבל יש בה אפשרויות של התפתחות, אז הם מבינים שעל יסוד הפליטים הם יוכלו לקבל כסף פיצויים, ועל ידי הכסף הזה הם יוכלו לפתח את הארץ לא

רק בשביל הפליטים. מדוע אני כל כך מסתייג לגבי האפשרות הממשית? מפני שאני יודע שהם יכולים להציג תנאים שלא נקבל אותם. בכל זאת אני רוצה לציין, שיש תנאים שאולי נתפשר [עליהם], אבל יש על כל פנים תנאי שאינם מציגים וזה החזרת פליטים, על כל פנים, עד עכשיו במשא ומתן שהיה, במידה שהיה, הם לא הציגו תנאי של החזרת פליטים, וזה דבר כביר ערך. אם יעלה בידינו לעשות שלום עם מדינה ערבית, זה חשוב מאוד שזה יהיה בלי החזרת פליטים, וזו דווקא אותה ארץ שיש בה ריכוז פליטים גדול ביותר. זה משחרר אותנו מלחץ שקיים כל הזמן. הלחץ הזה מתמיד ויבוא יותר, וזה יכול ליהפך למשבר חמור מאוד. אבל אין כלל לשער, ואתם היושבים בתוך עמכם ובתוך ארצכם וחוסים בצל מדינתכם ועוסקים בעיקר בשאלות המעניינות אתכם, ונפגשים רק איש עם רעהו, במידה שאתם קוראים משהו ושומעים רק את הרדיו שלכם, ואינכם באים במגע עם העולם הערבי, עם הרחוב הערבי, לא עם האיש הערבי החוגג ב"משולש" את חג העצמאות, אלא עם האיש הערבי בדמשק, בקהיר, אפילו בירושלים הערבית, או ברבת עמון, או בבגדאד, אין לכם מושג, ולא יכול להיות לכם מושג, עד כמה מושרשת שנאת המדינה הזאת בליבות המונים, ואיזה מאמץ נפשי עצום דרוש כדי להביא את העולם הזה לידי שלום אתנו.

אני אומר את הדברים האלה באופן נמרץ מאוד. הלוואי שאני מגזים, אבל אנו צריכים לדעת זאת. אנשים כמוכם חובה להעמיד אותם על חומר הצד הזה של בעייתם לא כדי לרפות ידיכם, אלא כדי לאמץ את רוחכם, כדי שתהיינה לכם רק הפתעות נעימות ולא בלתי נעימות, כדי שתזדיינו בנשימה ארוכה מאוד, ועלינו לצבור בתוכנו יכולת ארגונית, נפשית, משקית, צבאית ומדינית, להחזיק מעמד זמן רב גם בלי סוף בלי שלום, במצב של בידוד ומצור מדיני. זאת אומרת שעלינו לעשות את כל המאמצים כדי לצאת מתוך המצב הזה, לא מאמצים החותרים תחת מעמדנו אלא כאלה המבצרים את מעמדנו.

צריך להיכנס לנפשו של הצד שכנגד. מחשבתו היא שהם היו מדורי דורות בארץ הזאת, ופה לא עניין שנוכיח מי התנפל על מי, מי ערך קודם "דיר־יאסין". אבל אם לעשות סך הכל למה שקרה, אז זה דבר מפליא ומזעזע בשביל כל איש החושב כערבי, שהנה היתה ארץ, ובמשך מאות בשנים ישב פה עם ערבי, אבל הוא רואה מה שיצא מזה – חלק גדול הפך ליהודי, הערבים הם שנעקרו, שהפכו לאבק אדם, ובמקומם באו היהודים. אנו יודעים את צדקתנו ואנו יודעים את ההכרח של ההיסטוריה היהודית, אבל כדי להבין מבחינה מדינית את המצב, עלינו להביא בחשבון את ההרגשות שלהם ולפי זה להעריך את חשיבות ההישג של שלום ואפילו חלקי, ואפילו לזמן מה, ואפילו רק מדינה אחת, ולהבין מאיזה מצר זה מחלץ אותנו, לקראת איזה מטרה זה מצעיד אותנו ועד כמה בנפשנו הדבר

בחלק תבל זה, שאיננו מתכוננים בשום פנים ואופן לעזוב אותו, עד כמה חשוב לנו להתור ולהגיע למטרה הזאת.

מעמד ישראל בין מזרח ומערב. אנסה קודם לדבר בשפת הנחות. הנחה ראשונה: מדינת ישראל היא מדינת העם היהודי. היא קמה לשמו או לשם עצמה? אז קודם כל, היא קיימת כדי לכנס לתוכה כמה שאפשר יהודים בפרק זמן קצר עד כמה שאפשר. היהודים האלה שהיא רוצה לכנס אותם הם על הפלנטה הזאת. הפלנטה הזאת מפולגת מבחינה מדינית, והם גם במזרח וגם במערב. מדינת ישראל, מרצונה־היא, אינה יכולה להציב תריסים ומחיצות בינה ובין יהודי המזרח או בינה ובין יהודי המערב, כי עליית היהודים תלויה בעמדת המדינות האלה. העניין הזה כשלעצמו מחייב את מדינת ישראל לעמדה של אי־הזדהות.

הנחה שנייה: הזיקה בין מדינת ישראל ובין העם היהודי אינה מצטמצמת אך ורק בתהליך העלייה. נניח שיש ארץ שאין ממנה עלייה לישראל, ולמעשה אין עלייה מאמריקה, אותה עלייה שישנה זוהי כמות מבוטלת, או נניח דוגמה לארץ שאין ממנה עלייה – ברית המועצות. עלו משם מיום הקמת המדינה 4 זקנות. או נניח שמדינת ישראל הגיעה ביכולת הקליטה שלה לנקודת רווייה, יותר לא תוכל לקלוט, ויש יהודים בעולם, מיליונים נשארו, נניח 11–12 מיליונים, או נניח שרצון העלייה אל מדינת ישראל הגיע לתומו, נגמר. גם אז נשארת הזיקה, זיקת העלייה סטטית. למעשה, כיום הזה ישנה גם זיקה דינמית וגם זיקה סטטית במידה שיש יהדויות שאינן עולות.

הזיקה הזאת היא עזרה. יהדות דרום אפריקה ויהדות אמריקה עוזרות, ואנו איננו יכולים לוותר על העזרה הזאת. ואם אנו נזדהה עם צד אחד – עם המזרח – אז אנו במו ידינו סותמים את צינורות העזרה האלה. אבל לא רק זה. נניח שמדינת ישראל נבנית בדרכים אחרות. נניח שהיא כבר נבנתה. גם אז נשארת הזיקה הזאת מפני שזו מדינת העם היהודי, והעם היהודי זה לא כמו האירלנדים בעולם. הם יכולים להתבולל, אבל יהודים זה דבר אחר לגמרי. יש פה מסורת, יש פה דת מיוחדת, פה יש חינוך וברור כי במידה שמדינת ישראל תִּבָּנה, תגבר הזיקה הזאת ויותר יהודים ירצו לבוא לארץ וירצו לחנך [את ילדיהם בה], ומדינת ישראל אינה יכולה לפנות עורף לשום ציבור יהודי.

מה קושר אותנו היום למעשה עם יהדות ברית המועצות? שום קשר אין. הם במצור גמור. תקומת מדינת ישראל היתה מאורע כביר ומזעזע בחיי היהדות הרוסית. התחוללה תמורה נפשית ועמוקה בחיי היהדות הזאת, באה התעוררות רוחנית מאין כמוה. זו היתה התעוררות טרגית, כי כל זה נחנק ללא ביטוי, ללא ניב. כל זה לא מוצא לו שום מפלט על ידי איזה מעשה חי. זה הכל חבוי עמוק בלב. זו יהדות אשר מתפוצצת מעוצם רגשותיה. ההתלהבות וההתרגשות העצומה

של הציבור היהודי בבוא הציר[8] לשם היו הפתעה לשלטון הסובייטי. התברר לו שהציבור היהודי הזה שהוא לש אותו כעיסה וחשב שהוא כבר בולל אותו, התברר שהם עוד נשארו יהודים בהכרתם החיה והפעילה, וזו היתה מהלומה עזה בשבילו. כל זה מצטרף למצב טרגי של יהדות רוסיה, וקשר – אין. אבל יום שמדינת ישראל תחליט, אם היא תחליט – אני נגד זה, על כל פנים היום – אבל יום שהיא תחליט באופן גלוי ומפורש להצטרף עם המערב נגד המזרח, זאת אומרת להתייצב בשורת הלוחמים הפעילים נגד רוסיה, זה יהיה יום מר ושחור בחיי היהדות הרוסית. לבם יהיה בכל זאת אתנו, אבל אני אומר שהם מזה יסיקו שאנו נואשנו מהם, שהם בחשבונות שלנו נמחקו. היאוש הזה שלנו יביא אותם לידי יאוש. אסור לנו לגרום להם דבר זה.

הנחה שלישית: העולם עומד על סף מלחמה. איננו ידעים מה יהיה אתנו אם תהיה מלחמה. אנו פה יחידה קטנה מאוד כנגד הכוחות העולמיים המתנגשים. הדבר הראשון הוא לא להזדהות. יכולה כל מפלגה להחליט מה שהיא רוצה. מדינה כמדינתנו אינה יכולה לקבל החלטה כזאת. אנו יודעים שיש מזימות בעולם. איננו יודעים אם זה מזימת צד אחד בלבד. איננו יכולים לקבל מראש את ההנחה שברית המועצות לא תיזום מלחמה מפני שהיא רק תפסיד. מדוע היא רק תפסיד? ממלחמת העולם הראשונה היא קמה, מהמלחמה העולמית השנייה היא הורחבה, ונוסף לזה היא הקימה גוש מדינות שלם שהן כמו ברית המועצות מבחינה מדינית וצבאית. כתוצאה ממלחמה בשטח עולם אחר, ארץ אדירה עם עצום [סין הקומוניסטית] הצטרפו עכשיו לבעלי ברית נאמנים מאוד לברית המועצות, ונפתחו סיכויים לכיבושים נוספים באסיה. מדוע לא להניח שברית המועצות תתקדם גם במלחמת עולם שלישית כפי שהתקדמה בזמן שתי המלחמות הקודמות? אני מקווה שהיא לא עושה חשבון כזה. מבחינה מדינית איננו יכולים להיות בטוחים בזה. אינני יכול לבוא לכנסת או לממשלה ולומר: זו העמדה של רוסיה.

כל הזדהות נוספת בעולם, הצטרפות עוד מדינה לצד זה או זה, מרחיבה את התהום וכאילו עושה יותר ויותר את ההתנגשות הפטלית לבלתי נמנעת. לעומת זה, כל מדינה בעולם, גדולה או קטנה, שעומדת ומכריזה בעקשנות שהיא אינה מזדהה בתכונה למלחמה היא בכל זאת משמשת איזה תריס. גם העובדה שהודו לא מזדהה משמשת בלם ידוע.

מדינת ישראל מדינה שוחרת שלום. אל"ף, מפני שהיא מדינה שנבנית רק במצב של שלום. בי"ת, מפני שאנו מדינת העם היהודי וכל מלחמת עולם

---

8 בביקור גולדה מאירסון, הצירה הראשונה של ישראל במוסקבה, בראש השנה 1948 בבית הכנסת הגדול במוסקבה, התחוללה שם הפגנה יהודית המונית ספונטנית. ר' על כך מאיר/ *חיי*, עמ' 182–184.

חדשה תהיה במקרה הטוב ביותר מלחמת העם היהודי איש ברעהו, ובמקרה הרע השמדה של היהודים, וייתכן ששני הדברים גם יחד, ואין עם שמעוניין בשלום בעולם כמו עמנו.

כל הדברים האלה מחייבים אי־הזדהות, אבל נצא ונראה אי־הזדהות מה פירושה? פירושה שיש דברים שאנו לא נעשה אותם. אנו לא ניתן בסיסים למערב נגד המזרח, לא ניתן בסיסים למזרח נגד המערב. נכריז שזו מדיניותנו. זה קובע משהו. זה מייחד את פרצופנו בעולם הזה.

שנית, לא ניכנס כחברה לאיזה צירוף של כוחות המכנס מזרח נגד מערב או מערב נגד מזרח. יש הבדל יסודי בין מעמדה העולמי של ברית המועצות ובין מעמדן העולמי של אנגליה וארצות הברית. אנגליה וארצות הברית הן מדינות ים, וכמדינות עולמיות הן אינן תלויות ברציפות מרחבית טריטוריאלית. הן יכולות לשלוט על עמדות רחוקות מאוד מיבשותיהן, יש להן גם אינטרסים שהם רשת הפרושה על פני כל כדור הארץ. אמריקה סוחרת עם כל העולם, לשתי המדינות האלה יש ציים מסחריים גדולים השטים על פני כל ימי העולם. לאנגליה יש מתיישבים בהרבה פינות בעולם, וזה מה שמשווה לשתי המדינות האלה אופי עולמי. לא כן ברית המועצות. ברית המועצות זה גוש יבשתי אדיר, אבל רצוף ולכן מוגבל, ואפשר לומר מבחינה זו שברית המועצות אינה מעצמה עולמית. מבחינת ההשפעה הפוליטית היא מאוד מאוד מעצמה עולמית, היא גורם עולמי, היא גורם בהיסטוריה העולמית. עצם הופעתה על במת העולם מביאה כוחות אחרים לידי כיוונים היכולים להשפיע על כל מהלך ההיסטוריה העולמית. אין לה רשת כזאת של מסחר, אין לה מתיישבים בארצות אחרות, מספר נתיני ברית המועצות בארצות אחרות הוא אולי הקטן ביותר מארץ אחרת בעולם הקטנה ביותר.

צאו וראו איך מרחיבה ברית המועצות את שליטתה: היא מצרפת אליה, היא סיפחה אליה, חלקים גדולים של שכנות, ואחר כך הדבירה למרותה שכנות גדולות, קבעה בהן משטר שהוא מזדהה עם המשטר שלה, אבל תמיד ברציפות [טריטוריאלית]. אבל בעולם בכלל אין לה עמדות ממלכתיות. מפלגות קומוניסטיות זהו משען פוליטי, אבל לא עמדות אימפריאליסטיות. לא בא בחשבון כלל שברית המועצות תיצור באיזה מקום רחוק מגבולותיה איזה צירוף של מדינות. זוהי גם הסיבה שברית המועצות לא מוכנה לשלוח נשק לשם. על כל פנים בימי שלום, מפני שהיא אינה יודעת מה יהיה גורל הנשק הזה, היא לא נמצאת שם, יכולים כוחות אחרים להשתלט שם לפני שהיא תגיע לשם. לכן אני אומר שאין אנו נכנסים לשום צירוף כוחות.

אי־הזדהות: לא בסיסים, לא הצטרפות לאיזה ברית אזורית המגייסת צד אחד נגד משנהו, וזה גם קובע קו מסוים בהופעה בינלאומית, בהצבעות באו"ם.

אין לדון כל הצבעה לחוד, צריך לדון את ההצבעות בכללותן, יש שאלות שהצבענו עם המערב ויש שהצבענו עם המזרח, ויש כאלה שנמנענו בהן מלהצביע. העניין הזה של הופעתנו הבינלאומית זו דריכה על חבל דק, צר, מתוח על פני תהום, וזו הליכה מאוד לולייניתי. כך צריך כל הזמן לשמור על שיווי משקל. לפעמים מועדת הרגל.

האם בזה פתרנו את כל בעיות מדינתנו, או האם בזה מסתכמות כל הופעתינו כלפי העולם? בשום פנים ואופן לא. נגענו רק בבעיות שפתרונן הוא שלילי: אל ניתן בסיסים, אל נצטרף לגוש, אל נצביע כך או אחרת, אבל יש בעיות שלא ייתכן לתת להם פתרון שלילי. הן מחייבות פתרון חיובי, לדוגמה: המשטר הפנימי בישראל. מבחינה אחת אפשר לחלק את המשטרים הקיימים בעולם כולו לשני סוגים: לדוגמה, ארץ כמו דנמרק או ארץ כבולגריה. בדנמרק יש משטר המאפשר לכל התושבים חופש דיבור, חופש ביטוי בעל פה ובכתב. זאת לא אומרת שלא תובעים לדין מישהו שכתב מה שאסור היה לכתוב, אבל בדרך כלל האנשים חופשים לבטא את דעתם. חופש הביטוי הזה כולל גם חופש ביקורת השלטון, ובדרך כלל העיתונות של ארצות כדנמרק מכילה גם מאמרי ביקורת על השלטון. בדנמרק נוהג חופש של ארגון, זאת לא אומרת שלפעמים אי־אפשר להכריז על ארגון שהוא בלתי ליגלי, אבל בדרך כלל שורר בארצות אלה חופש של ארגון. הראייה, שבארצות כאלה קיימות מפלגות קומוניסטיות שמטרתן להפוך את המשטר. באנגליה הוציאו את זיליאקוס[9] ממפלגת העבודה כי מצאו שהוא חותר תחת המשטר, אבל לא אסרו את חופשתו, אפשר לפרסם את מאמריו, אבל המפלגה הזאת לא רצתה שהוא יהיה חבר לה, כי חשבה שהוא חותר תחתיה. בארצות כמו דנמרק נוהג חופש הקשר עם חוץ לארץ. לאנשים יש חופש לבוא בקשרים עם חוץ לארץ. מה שמציין ארצות שמשטרן כבולגריה, למשל, אין בה חופש דיבור, אין בה חופש ביטוי בעיתונות, אין חופש ביטוי בספרות, יש דברים שאף פעם לא יידפסו ויראו אור, יש דברים שאף פעם לא ייאמרו. בארצות האלה אין נוהג חופש של ההתארגנות הפוליטית. יש רק מפלגה אחת. כאשר יש בחירות יש רשימת מועמדים אחת. לכאורה לא כל אחד מוכרח להצביע בעדה, אבל יוצא שכולם מצביעים בעדה. אין רשימת מועמדים יריבה ואין חופש קשר עם חו״ל, הקשר עם חו״ל זה מונופולין ממשלתי. גם כאשר כותבים מכתבים יודעים שזה לא נכתב באופן חופשי, ויש מקרים שלא כותבים ואין נוסעים סתם לחו״ל, וגם כאשר מזמינים אורח מברית המועצות הוא לא בא. הוא יבוא אם זה צורך המדינה.

---

9 ר׳ עליו לעיל מסמך 42 עמ׳ 349, הע׳ 31.

בכל הדברים האלה לא נאמרה אף מילה של שבח לשיטה הראשונה ושל גנאי לשיטה השנייה. היה ציון עובדות. אינני יודע, ייתכן שהמשטר השני עם כל ההגבלות שהוא מטיל הוא המשטר המוביל את האדם לגן העדן עלי אדמות. ייתכן שהם צודקים, ייתכן שהמשטר הראשון עם כל החרויות שיש בו זה משטר שמוביל לאבדון, שסופו להיגמר בפשיזם, אבל ישנם שני המשטרים האלה וגם עכשיו אני קובע את העובדה השלישית הנוגעת בנו: בשאלה הזאת חלה הכרעה מצד מדינת ישראל, מדינת ישראל בחרה במשטר שקראתי לו "משטר של דנמרק" ולא בחרה ב"משטר של אלבניה", למשל. יכול להיות שהיא תטעה, יכול להיות שהיא טועה היום, אבל אין להכחיש שקיים פה משטר כזה, קיים פה משטר של חופש דיבור, חופש התארגנות. פה קיים משטר של חופש ביקורת השלטון. קיראו את העיתונות, גם עיתוני הקואליציה. יש אפילו לפעמים חופש ההשמצה האישית, ובמשטר הזה קיים חופש של קשר עם העולם, אז לא רק אם המדינה מסונפת לארגון התרבות הבינלאומי, למשל, אבל אם מחר יהיה כינוס מדעי באיזה מקום, מדינת ישראל תשלח לשם נציגים. אפילו למוסקבה מדינת ישראל תשמח לתת לנסוע, או ל[כינוס של] "ארגון הנוער הדמוקרטי" שרוצים לנסוע אליו, מדינת ישראל תיתן חופש. יש קושי של [הקצבת] מטבע זר, ואם נוסעת חברת כנסת לכינוס של נשים, למעשה קומוניסטיות בינלאומיות בסין, מדינת ישראל נותנת לנסוע, ואם באים אנשים מחו"ל מדינת ישראל מכניסה אותם. זה המשטר שנהוג פה. כאשר מדינת ישראל עומדת בפני שאלה כזאת היא אינה יכולה לומר: "אני לא מזדהה ואינני בוחרת". היא מוכרחה לבחור באיזה שהוא משטר. יש אל"ף ובי"ת ואין גימ"ל.

המשטרים מתמיינים לשתי קטגוריות יסודיות והברירה מוכרחת, אין מנוס ממנה, אבל זה מזהה כלפי העולם מבחינה חברתית. כלפי חוץ זה מזהה את ישראל עם צד אחד. אין כל ברירה. יש עוד דברים שכאילו מזהים עם צד אחד: מדינת ישראל מדינה נבנית, והבניין מחייב אמצעים מחו"ל. שנית, הכרח לה גיוס כוחות מדעיים וטכניים, היא בעצמה לא יודעת די, היא צריכה ללמוד, היא מוכרחה להשתכלל, והמצב הוא שאת שני מיני האמצעים האלה מדינת ישראל יכולה לקבל כיום רק במערב. איך היא מקבלת את הכספים האלה? על ידי עליית אנשים המביאים כסף אתם. האנשים האלה אינם באים מהמזרח, שם הכל מולאם. הם מוגבלים בהוצאת הרכוש. שנית, מגביות ישנן רק במערב. מגביות אינן קיימות ביוגוסלביה, בפולין, בבולגריה, ברוסיה. בצ'כוסלובקיה יש אולי עוד "קרן קימת" שם, ויש יתרות של קרנות בפולין שהן מועברות הודות להסכם המסחרי, אבל יש בארצות הברית מגבית ויש באנגליה, ויש באוסטרליה, בדרום אפריקה, בצרפת, באיטליה, ובכל המקומות. אז קודם כל הולך כסף יהודי

מהארצות האלה, וזה יוצר זיקה שאינה שם [בגוש המזרחי] – זה כאילו מזהה אותנו עם המערב. אם כדי להיות ניטרליים צריך להינזר מזה, זו תהיה התאבדות. יתר על כן, כדי שהמגביות האלה תיעשנה, מוכרחים שליחים מהמדינה לבקר בארצות אלה, שרים נוסעים לשם. אני לא פעם פוגש חבר של מפלגה מסוימת בניו־יורק. הוא אומר שהוא בא להקים לשכה כלכלית שם. אז אני אומר לו: "האם הקמת כבר במוסקבה לשכה כזו שאתה כבר מקים בניו־יורק"? אבל אם יעשה את זה שר האוצר, למשל, אז יגידו שהוא "משתעבד לאימפריאליזם". חבר קיבוץ נוסע לאנגליה לקנות מכונות. שאלתי אותו: "האם אינך יכול לקנות בוורשה מכונות? הלא יש פה הזדהות?" אז הוא אומר: "אני קונה בכסף". אז אני אומר: "אבל גם קפלן קונה בכסף".

יש חברים האומרים שיש במילווה האמריקני תנאים משעבדים. זה כמו הסיפור שמספר הסופר האנגלי צ'סטרטון על אדם סומא המחפש בחדר אפל, שאין בו חלונות, כובע שחור שאינו נמצא שם.

יש בזה גם דמיון לעניין קודש הקודשים בבית המקדש, אשר הכהן הגדול היה נכנס אליו בדחילו ורחימו רק פעם אחת בשנה. הגויים חשבו מי יודע איזה אל או דמות נוראה נמצאת באותו קודש קודשים. לפיכך, כשכבשו הרומאים את המקדש, התפרצו מיד לקודש הקודשים ונשארו נדהמים כשמצאו שהמקום ריק. הכהן הגדול היה מתבודד עם האלוהים שם ותו לאו.

אותו דבר בנוגע לחוזה המילווה עם אמריקה. הם אומרים שזה משעבד. מוכיחים להם שזה לא משעבד. אז הם אומרים שיש סעיף סודי. אנו אומרים להם שאין סעיף סודי. אז הם אומרים: זה שקר. אבל העיתונים שלנו חרוצים לדעת דברים שאינם קיימים, לא כל שכן שהם צריכים לגלות דברים שישנם. תארו לכם לו היה סעיף כזה, אזי העיתונאים שלנו ודאי היו יודעים מזה.

ישנו עניין "קייזר פרייזר". מכונית עולה לנו נניח 700 דולר במטבע קשה. באה כעת חברת "קייזר פרייזר" ואומרת: "במקום שאתם תשלמו 700 דולר על כל מכונית, הבה נעשה עסק. אנו נביא לישראל את חלקי המכוניות ונרכיב אותם אצלכם. תעלה אפוא מכונית רק 500 דולר במטבע קשה ואילו את היתר תשלמו במטבע ישראלית. כמו כן תימצא עבודה לכמה מאות ישראלים. כך נשווק לחו"ל מכוניות ואז תרויחו 200 דולרים על כל מכונית שנמכור מחוץ לגבולות מדינתכם". אז גם לזה הם קוראים "השתעבדות להון אימפריאליסטי".

לו היה עניין שגם הון סובייטי בא לארץ – מה טוב! "בואו, הקימו מפעלים". אז הם אומרים: "לא, זה לא מעניינו". אז אנו אומרים: "ובכן הטענה היא שאנו נינזר מזה, אבל איך נקלוט את העלייה הזאת?"

יש הסתדרות ציונית. אני רוצה לבאר לכם שהיא קיימת, אבל קיימת כארגון

מערבי. אין הסתדרות ציונית במזרח. היא ישנה לעת עתה בצ׳כוסלובקיה. אם יהיה קונגרס ציוני, נראה אם יבואו משם צירים, על כל פנים, לא יבואו מיתר ארצות המזרח. אז מה, אנו לא רוצים להזדהות – אז נסגור את ההסתדרות הציונית?

אנשי מדע. כשמזמינים את לאודרמילק, לא צריך לבקש את ממשלת ארצות הברית רשות. כשהוא בא אלינו הוא לא תלוי בה אלא בנו. הוא מחווה את דעתו האובייקטיבית באופן מדעי, ותלוי בנו אם כן לבצע את דעתו או לא. מזמינים אותו כאיש פרטי. הוא לומד עניין יהודי, רוצים – זורקים את זה לסל, רוצים – משתמשים בזה וניגשים לעבודה. אבל העניין מוצג אחרת בעיתונות מזרח אירופה: "האמריקאי לאודרמילק תופס בידיו את מקורות המים של מדינת ישראל".

אז תאמרו: "צריך להזמין מומחים גם מהצד שכנגד". אני אומר: ודאי, ודאי, צורכי ישראל כל כך מרובים שבהחלט יש בתוכם צרכים שמומחים סובייטיים יוכלו לספק אותם אם הם יבואו, אבל הם לא באים. הפצרנו שישלחו לנו מומחה לייעור אדמות, דבר שעוד לא חלשנו עליו. הדבר הראשון שעולה על הדעת הוא שמא נוכל ללמוד מהניסיון של ארץ אחרת. ידוע שברוסיה עשו גדולות בייעור ערבות. אז פונים לרוסיה. כמובן שלא פונים לאיש באופן ישר שם. כאשר הוזמנו אנשים ל[כנס מדעי ב]מכון וייצמן, הזמנו ישר [בארצות המערב] את המוזמן. אבל בברית המועצות רצינו מאוד שאיש יבוא, אז קודם שאלנו את הממשלה. אמרו: "בבקשה". אמרנו: "למי"? אמרו: "לנשיא האקדמיה". ובכן, הוא אמר שהוא עסוק. ומי יָשב על הבמה במכון וייצמן ברחובות? – רק מהמערב. מה תאמרו – [בשם] אי־הזדהות לא לקיים את הטקס הזה? תאמרו: על ידי כך לא שומרים על שיווי המשקל. האם נצליח? איננו יודעים. מנוי וגמור עמנו ללכת בדרך הזאת שהיא כפולה מבחינה המדיניות הבינלאומית: לא להזדהות עם גוש אחד נגד משנהו, אבל בעת ובעונה אחת לעשות כל שמחייב בניינה [של מדינת ישראל], שמחייב תהליך קיבוץ גלויות לתוכה, שמחייבים קשרה וזיקתה המתגברים והולכים עם העם היהודי בתפוצותיו, אחת היא אם זה יוצר רושם של הזדהות או לא.

אדרבה, יקים גם הצד השני קשר בין יהדותו ובין מדינת ישראל, יאפשר גם הוא הסתייעות בכוחות. יסוד היסודות של מדיניות אי־הזדהות זוהי עצמאותה של מדינת ישראל, ועצמאות מדינת ישראל מחייבת אותה לעשות מעשים העלולים גם לעשות רושם של הזדהות.

משלחות לבריטניה ולאונסק״ו

סעיף א׳: דין וחשבון על רצח ברנדוט

השר מ. שרת: לפני שניגש אני לסדר היום, עלי להודיעכם כי אשתתף עוד בישיבה של השבוע הבא, ואחר זאת לא אשתתף בשתי ישיבות, כי באותו יום ד׳ יוצא אני לחוץ לארץ. אני מבקש להכניס לסדר היום של הישיבה הבאה עניין העומד כבר זמן־מה על סדר היום – היחס לזרים בישראל. יכול להיות שסעיף זה יעורר ויכוח, אבל זו אחת השאלות שעליהן אמרתי בפעם האחרונה, שאלה השאלות שהממשלה תצטרך לדון בהן.

עוד דבר. אבקש רשות להביא הנה לישיבה הבאה לזמן קצר מאוד את מר אבריאל,[2] היוצא לרומניה. אצלנו עומד לדיון כבר כמה זמן סעיף בעיית העלייה מרומניה ועתה נעלם מסדר היום. לא היה דיון עליו, אך עתה כדאי לדון בזאת. מר אבריאל יוצא לשליחות קשה מאוד וצריך גם לתת לו קצת עידוד.

ההצעה התקבלה.

השר מ. שרת: הוועדה [השוודית] שעסקה בבירור עניין רצח ברנדוט סיימה עבודתה והגישה דין וחשבון. דין וחשבון זה הוא מסמך ארוך עד מאוד. לא קראתי את כולו, אלא חמש שישיות שלו. אני רוצה להציע שמשרד החוץ יקבל ייפוי כוח, תוך התייעצות עם ראש הממשלה, על פי דין וחשבון זה, שהוא מסמך פנימי, לחבר תשובה לתזכיר השוודי, לדין וחשבון השוודי. זה יהיה מסמך רישמי גם לפרסום בינלאומי, כי גם כאשר התובע הכללי השוודי חיבר את הדין וחשבון שלו, ממשלת שוודיה הגישה זאת לאו״ם והוא פרסם זאת כמסמך רישמי. גם מצידנו מוכרח להיות מסמך כזה, וגם אצלנו צריכה להיות התייעצות על זאת – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: אני מצטער שהם [השוודים] לא שמעו אותי, כי שם לא יודעים את ההיסטוריה של היום הראשון לרצח, ולה יש תפקיד. כאשר היה פה נציג שוודיה, סיפרתי לו זאת. לא יכולנו לסמוך על הצבא בירושלים. צריך היה לארגן

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיפים א׳ ב׳.

2 אהוד אבריאל (1917–1980). ציר ישראל ברומניה ולפני כן בצ׳כוסלובקיה. עלה מאוסטריה ב־1939 ומשנת 1940 פעיל בענייני העפלה, הצלה ורכש. לימים מנכ״ל משרד ומשרד האוצר, ח״כ מטעם מפא״י ושגריר בכמה ארצות.

צבא בירושלים לפני הפעולה) – חשבתי שלי ידוע מה קרה ביום הראשון ודיברתי על זאת עם או"ם, שר החוץ השוודי ואחרים. זה לא עונה על כל הטענות. יש מסקנות שליליות של הוועדה, ומה שאומר ראש הממשלה עכשיו אינו מתרץ זאת. מצד החקירה המשטרתית היו שגיאות והזנחות שאין להן הצדקה אובייקטיבית. אפשר להצדיק זאת מתוך המצב הפנימי במדינה, מתוך שבתחילה על שוטרים רבים אי־אפשר היה לסמוך והיתה המשטרה נתונה לפחד וטרור – (השר ד. יוסף: בישיבה האחרונה אמר ראש הממשלה, שלפעמים מצווה להתנדב. אני רוצה להתנדב לעניין זה, להיות מצורף או לראות את המסמך לפני פרסומו) – אדרבה, מסכים אני לזאת.

סעיף ב': הצעת חוזה ידידות, מסחר ונווטות עם ארצות הברית

השר מ. שרת: יש שאלה של כריתת חוזה מסוים בינינו וארצות הברית. אני רואה זאת כמובן מאליו, אבל הממשלה צריכה לדעת את הדבר. יש נוהג בארצות הברית, שהיא כורתת עם מדינות שונות חוזה שקוראים לו "חוזה ידידות, מסחר ונווטות". זה נקרא בלועזית FCS.

כאשר באה אונייה ישראלית בפעם הראשונה לארצות הברית, צריכה היתה לקבל אישור מסוים לבוא ולהיכנס לסידורי מכס ונמל, ובשביל זאת דרושה היתה הצהרה מיוחדת של הנשיא. אמרו לנו מיד: "למה לכם כל הבלבול הזה? תכרתו חוזה ויהיה זה סידור של קבע". נמנענו מזאת בהתחלה. לא לכל המדינות יש חוזה כזה, ולא כל אחת מוכרחה מדי פעם להזדקק לזאת. יש סידור מיוחד לגבי מדינות שאין להן חוזה, אבל יחד עם זאת הציעו וחזרו על זאת: למה לא כורתים אנו אתם חוזה [כמו] שיש בינם ועשרות מדינות אחרות. בתוך זה נמצאות גם כמעט כל ארצות המזרח. אומנם, החוזה לא נכרת עם ברית המועצות, אבל פולין, צ'כיה ורומניה כרתו חוזה זה. החוזים נכרתו כולם בהוויה הקודמת של המדינות האלה, לפני שזכו להיות ל"דמוקרטיות עממיות", אבל אף אחת מהן לא ביטלה חוזה כזה, ואלה שיש להן חוזים כאלה נהנות מהם.

נוכחנו לדעת, שהעובדה שעבר זמן רב ונמנענו מלהיכנס למשא ומתן זה יצרה מתיחות מסוימת, ו[האמריקנים] ראו מצידנו מתיחות של מהדרים שבמהדרים בעניין הניטרליות. שיקול משרד החוץ הוא שאפשר להיכנס למשא ומתן על חוזה כזה. זה עניין של הסדר יחסים בשטח כלכלי גרידא. אני רוצה שיהיה ברור – אין זה הסכם מסחרי אלא חוזה. שם לא מדובר על כמה נמכור ונקנה, כל אשר מדובר עליו בהסכם מסחרי, אלא זה קובע סידרי המסחר בכלל בין שתי הארצות. הוא קובע סדרים ולא מחייב לאיזה מעשים מסוימים. זה מסדיר את היחסים בין שתי המדינות בהתאם למתכונת מסוימת. אני מציע לאשר זאת שניכנס במשא ומתן.

לאחר דיון קצר הוחלט שוועדה מורכבת מבאי כוח משרדי האוצר, החוץ, המשפטים והתחבורה תכין הצעת חוזה לאישור הממשלה.

סעיף ג׳: ביקור משלחת הכנסת בבריטניה הגדולה

השר מ. שרת: פנה אלינו הציר הבריטי סר נוקס הלם והודיע, שלפני כמה זמן קיבל הודעה ממשרד החוץ בלונדון שיש כוונה להזמין משלחת פרלמנטרית מישראל לביקור ידידותי בפרלמנט הבריטי. כידוע לכם, קיים בעולם דבר הנקרא "ברית בינפרלמנטרית", לא שהפרלמנט בכללותו מסונף אליה, אלא בכל פרלמנט יש קבוצה מסונפת. זה דבר פרטי ולפרלמנטרים אלה יש ועידות שנתיות. הוועידה השנתית האחרונה היתה בשטוקהולם. הוזמנו לשם ובגלל כל מיני סיבוכים פנימיים לא הוחלט אומנם לסרב, אבל נשלחה משלחת של ידידות והרב [ח"כ מרדכי] נורוק עמד בראשה.

אותה קבוצה בריטית רוצה להזמין קבוצה מאתנו. ההזמנה תהיה חתומה על ידי ה"ספיקר" והלורד צ׳נסלור.[3] יש להם לוח לפיו מזמינים הם פרלמנטרים מארצות שונות. אותנו צריכים היו להזמין באוקטובר. שאלו את סר הלם מה דעתו־הוא, מבלי לבקשו להודיע לנו זאת, והוא ענה שדעתו חיובית בהחלט. עכשיו הוא קיבל הודעה דחופה, שהמצב הפרלמנטרי באנגליה מחייב הקדמת הביקור הזה. הרמז ברור. הם חושבים כנראה על בחירות בסוף הקיץ או בסתיו. הם מציעים שהביקור יתקיים מ־12 עד 19 ביולי. המשלחת צריכה להיות בת שמונה אנשים, לא יותר. הוצאות הנסיעה עלינו. הוצאות ההתארחות שם – עליהם. הביקור יהיה לשבעה ימים. התוכנית כוללת ארוחת צהריים עם אטלי, ראש הממשלה, ארוחת ערב עם ה"ספיקר" וה"לורד צ׳נסלור", ביקורים בפרלמנט ופגישות ושיחות וכך הלאה.

נתבקשתי לומר האם, במקרה שתישלח הזמנה רישמית, תהיה התגובה חיובית. אם התגובה תהיה שלילית – לא תהיה הזמנה. דיברתי עם ראש הממשלה ועם יו"ר הכנסת ועם יו"ר הוועדה המדינית של הכנסת. נזדמן לי גם לשוחח על זאת עם אחד מחברי הסיעה הפרוגרסיבית, החבר [יזהר] הררי. עם אחרים לא נזדמן לי לדבר.

המצב יצא מסובך. תגובת ראש הממשלה היתה חיובית, אף כי לא נלהבת. תגובת הפרלמנטרים שדיברתי אתם – שלילית. גם החבר הררי אמר שיותר מדי נוסעים אליהם, וכולי. היה לי ויכוח רב עם מר [יוסף] שפרינצק ועם מר [זלמן] אהרונוביץ׳. אמרתי כך: "ראשית, בשנים עברו היתה תמיד נשמעת ביקורת כנגד הסוכנות היהודית, המחלקה המדינית וההנהגה הרישמית, שיותר מדי מרכזת היא את המגע המדיני עם גורמי חוץ בידיה, אינה משתפת אנשי ציבור וגם כאשר

---

3 יו"ר בית הנבחרים ויו"ר בית הלורדים.

פונה היא, אזי רק לאנשי שלטון ולא לאנשי ציבור. אין היא מאפשרת יצירת מגע בין ציבור לציבור. כאן ישנה אפשרות כזאת. יבואו אנשים בעלי עצה, ולהם יש אפשרות להיפגש עם פרלמנטרים באנגליה, ואפילו בארוחת צהריים עם אטלי יוכלו לשוחח אתו פנים אל פנים ולהסביר את המצב".

אמרתי לסר הלם, שתגובתי הראשונה חיובית, ואחד הטעמים העיקריים הוא שאפשר להסביר לממשלה שלהם בהזדמנות זו כמה דברים. שנית, אנו כל הזמן, או זמן רב על כל פנים, טענו כנגד אנגליה שהיא מתעלמת לגמרי מקיום מדינת ישראל. לא הכירה בנו והדריכה את העיתונות שלה בכיוון מסוים, סילפה שמנו וכך הלאה. היתה לנו טענה גדולה נגדם. עכשיו אנגליה מכירה בנו. עושה צעד פומבי, מפגינה כלפי הציבור כולו שיש פרלמנט בישראל והוא שווה למצרי ולטורקי ומקבלת משלחת שלו. וכאן שוב אומרים אנו "לאו"? איפה ההיגיון כאן? שלישית, אמרתי שבשביל הציבור היהודי באנגליה זה יהיה דבר כביר. הופעת משלחת פרלמנטרית מישראל, מוזמנת על ידי ממשלתם, זה בשביל התנועה הציונית, הרמת הרוח ביהדות והרמת קרן ישראל – דבר גדול ואינני יודע אם עלינו לוותר על כך. מה שנוגע לשיקולים על מזרח ומערב, אדרבה, יזמינו אותנו [הסובייטים] לכך ואז בטוח אני שנלך ברצון.

מה אומרים החברים ההם? היו שני נימוקים, נימוק אחד מעשי, שסדר היום של הכנסת דחוס ביותר, יש ויכוח על התקציב, יש כמה חוקים שצריך לדון עליהם, עומדים אנו בימי הקיץ ועוד מעט תהיה פגרה וצריך לסיים את העבודה. החברים טענו שלא יספיקו לסיים את סדר היום עד אז, והיות וצריך לשלוח אנשים בעלי ערך – הם יחסרו בוויכוחים ובוועדות. שנית, וזה הנימוק העיקרי, הנה ביצענו מעשה שיש לו הד הפגנתי רב – יציאת ההסתדרות מהאינטרנציונל המזרחי [הקומוניסטי], ומיד אחרי זה שיתפרסם שהולכים אנו לאנגליה – זה יותר מדי דוחס את הצבעים ומוטב לשים רווח בין מאורעות אלה.

נניח כי אפשר לענות שבפרינציפ מקבלים אנו הזמנה זו ברצון רב, אבל מבחינת המועד רצוי לנו שזה יהיה באוקטובר–נובמבר ולא ביולי. כך כל צד נשאר פחות או יותר בדעתו וחשבתי לנחון להביא לממשלה את העניין ולשמוע תגובתה על כך.

עד אשר גמרנו עניין זה, נוסף דבר שני. אתמול בא אלי הלם והביא הודעה כזאת: אדמירל ס. ט. אדלסטון, המפקד הראשי החדש של הצי הבריטי בים התיכון, נכנס לתפקידו ב־15 במאי ובתחילת יוני הוא יוצא לסיור במזרח התיכון. הוא יהיה מאושר לבקר ביקור רישמי את ממשלת ישראל בתל אביב, אם ביקור כזה רצוי. במקרה זה הוא יעגון בנמל תל אביב באוניית הוד מלכותו "סורפרייז". בסיורו המוצע הוא מבקר במצרים ובטורקיה וביוון. אלה ביקורי ים, אבל [יבקר]

גם במדינות ערביות פנימיות יותר – סוריה ועיראק – לשם הוא יטוס. ברור לי שעלינו לענות בחיוב. נאמר שירצה לראות את מר בן־גוריון, כי הוא שר הביטחון. הוא ירצה לראות את ראש המטה, אך יהיה זה רק ביקור נימוסין. הלם אמר שזה בהחלט בהתאם למדיניות שלהם, שהוא בייחוד תומך בה, וזה משלב אותנו במערכת המזרח התיכון. זה בא על מנת להכיר בנו כגורם עומד באותו גובה אתם. דבר זה יוצא משולב עם ההזמנה הקודמת שדיברתי עליה, אבל אני בעד כל הדברים האלה – (השרה הגב' ג. מאירסון: אני מציעה שאת עניין המשלחת נדחה עד אוקטובר. אפשר להסביר להם שעכשיו עומד לדיון בכנסת עניין התקציב וכל מיני חוקים, ולכן קשה לנו הדבר) – (השר מ. שפירא: כנראה שלכתחילה העניין מיועד היה לאוקטובר, אבל הקדימו את התאריך כי ייתכן שאז תהיינה שם בחירות. סוף סוף אינני רואה את ההיסוסים הגדולים בקשר לביקור המשלחת שלנו שם. זו משלחת פרלמנטרית. לא הממשלה משגרת אותה, אלא זו חברה פרטית, זה איגוד פרטי של הפרלמנטרים. כאן נוצר מגע ציבורי, אף כי נעשה הדבר באישור המדינה. לדעתי הפרלמנטרים שלנו במדינת ישראל יכולים להיענות להזמנה כזאת. רציני יותר, כמובן, ביקורו של אדמירל אדלסטון) – **בין הנימוקים של החברים שהביעו התנגדות נוסף עוד נימוק, שזה ייהפך לסלע מחלוקת בכנסת. מפ"ם תתקיף ותהיה נגד כל העניין, "חרות" תהיה נגד כל העניין, אבל אם יוחלט על שיגור משלחת – היא תדרוש נציגות לעצמה. כל העניין יגרור כאב ראש מיותר בהחלט.**

בדיון שהתנהל להלן חייבו המשתתפים את שתי ההצעות. ברוב קולות הוחלט ליפות את כוחו של שר החוץ לדווח בכנסת על עמדתה החיובית של הממשלה בנושא המשלחת הפרלמנטרית לבריטניה.

סעיף ד': משלחת ישראל לוועידת אונסק"ו בפלורנץ

השר מ. שרת: אמסור תחילה על ועדת הפיוס. ב־8 במאי שלחנו איגרת לוועדת הפיוס בה ענינו על תזכירם שנשלח בתאריך 29 במרס.[4] שם הם הציעו נוהל חדש, שהם ישתדלו לזמן את שני הצדדים למשא ומתן ישיר בראשותם, אבל שומרים הם לעצמם את הזכות להתערב במשא ומתן על ידי הצעת הצעות מצדם. ענינו תשובה מנוסחת באופן דיפלומטי מאוד, שלא אמרנו בה אף מילה שלילית אחת, אך אמרנו "הן" שממנו אתה שומע "לאו". אמרנו שזה יהיה משא ומתן ישיר, אבל תפקידם [של חברי ועדת הפיוס] יסתיים עם קריאת שני הצדדים והם לא

4 תזכיר ועדת הפיוס, ר' *תלחמ"י 5*, עמ' 208, 209.

יצעדו צעד בלי הסכמת הצדדים מבחינתם. בסיום המכתב ביקשנו להודיע לנו איזה מדינות ערביות מוכנות למשא ומתן ישיר אתנו, כי אז מוכנים אנו לשלוח נציגים מיופי־כוח למשא ומתן.

על זאת באה תשובה מאוד מסורבלת ומעורפלת, שאין בה תשובה על השאלה שלנו. הם מביעים קורת רוחם ששני הצדדים ענו תשובות פתוחות או יותר מניחות את הדעת, והם חושבים שאפשר ליצור אווירה טובה יותר, וכך הלאה, והם מבקשים לשלוח משלחת ב־23 לחודש לז'נווה.

לו היה צורך לענות מיד בכתב, היינו צריכים להגיד שמוכרחים אנו לציין שלא ענו לנו על שאלה אחת יסודית. היות ומר שילוח היה באירופה לרגל חופשתו, ביקשתיו לגשת לז'נווה ולברר עם היושב ראש החדש, קולונל פלמר,[5] שהוא איש חיובי מבחינתנו, מה הכוונה כאן ושיהיה ברור שאיננו יכולים ללכת עוד פעם לז'נווה ולהיכנס לפרק ארוך של משא ומתן, אשר למעשה משמש מסווה לערבים, ואנו נהיה שותפים ליצירת מסווה זה. מר שילוח חזר אתמול מאוחר בלילה.

קולונל פלמר הודיע, קודם כל, שאנו לא צריכים להזדרז בתשובה ולא מחוייבים לשלוח נציג עד 29 בחודש. התשובה נוסחה כך, כי לא יכולים לנסח מכתב אחד לנו ומכתב אחר לערבים. מכתב זה מכוון בעיקר כלפי הערבים. מכתבנו נמסר לידיעת הערבים. הוא הביא אותם קצת במבוכה. מבחינה בינלאומית ידנו עכשיו על העליונה ואנו יכולים לענות שנהיה מוכנים לצעוד את הצעד הבא לאחר שנשמע מה דעת הצד שכנגד. לא מן הנמנע, שבקרוב יתחדש המגע עם עבר־הירדן. אם יהיה משהו השבוע – אזי בשבוע הבא אודיע לכם על כך. אם לאו – הממשלה תקבל ידיעות על מהלך העניין.

ועתה – ועידת אונסק"ו. בשבוע שעבר אישרנו נסיעת שר החינוך ובינתיים שני המשרדים, החינוך והחוץ, הרכיבו משלחת. המשלחת היתה צריכה להיות מורכבת מארבעה אנשים, כולל שר החינוך. אומנם ייתכן שהציר שלנו ברומא יצטרף לחלק הזמן, אבל הוא לא צריך לנסוע במיוחד לשם כך. יש הכרח במזכירה למשלחת, ויחד תהווה המשלחת חמישה אנשים.

משרד האוצר אינו סבור שמוצדקת הקצבת מטבע זר לנסיעת חמישה אנשים וקובע מקסימום של שלושה. אני שותף לדאגה לקיצוץ במטבע זר, אבל נדמה לי שבמקרה זה מפריזים אנו קצת על המידה. אני רוצה להביע כאן דעה בעניין זה, שאין לנו לזלזל במגע בינלאומי מאורגן עם העולם הנאור בתחום התרבות והשיתוף האינטלקטואלי. אנחנו בדרך כלל חיים בהרגשה שבמדינה זו יש לנו יתרון הרוח והתרבות, ועתידים אנו לעשות דברים גדולים. והנה יש במה לדבר

---

5 אלי פַלמר, דיפלומט אמריקני, לשעבר שגריר ארה"ב באפגניסטן. חבר ועדת הפיוס מנוב' 1949.

זה – במה מאורגנת לשיתוף תרבותי ואינטלקטואלי. נניח, אם תהיה במה לייצור בינלאומי – לא יהיה לנו במה להתפאר שם. אך בענייני תרבות ורוח שם לא הכמות קובעת אלא האיכות, ויש לנו מה להגיד ועל מה להגן.

אקח דוגמה: בין יתר הדברים שהוא [אונסק"ו] עוסק בהם, הוא עוסק בעניין זכויות האדם. יש מחקר של זכויות האדם וניתוח, ויָצא מאסף על זכויות האדם שמשתתפים בו עשרים וחמישה איש מכל קצות העולם. שם תמצא זכויות האדם לפי התפישה הנוצרית, האיסלאמית וההודית וכולי. דבר כה גדול – זכויות האדם לפי המסורת היהודית או תורת משה, וכל מה ששייך לדת היהודית או לישראל – זה לא נזכר שם, וזה רק מפני שבאותה תקופה לא היינו עדיין חברים בארגון זה. אך מספר זה יוצאות מהדורות חדשות, ויכול להימצא אצלנו אדם שלא ירייש את עצמו ואת המדינה כאשר יכתוב מאמר הגון על נושא זה מבחינה יהודית.

בכל ועידה משתמשים כדי לחוג חגו של מישהו מגדולי הרוח בעולם. בוועידה הפעם יעלו לכבוד אבן סינא, הפילוסוף הערבי,[6] ובאך. אינני יודע אם יש לנו כיהודים דבר־מה מיוחד לומר על באך, אבל יש לנו בהחלט מה לומר על אבן סינא, כי מורו היה יהודי. הוא שאב את ראשית תורתו ממקורות יהודיים והיו לו תלמידים גדולים – הרמב"ם היה אחד מתלמידיו – ויש לנו מה להגיד בעניין זה.

אונסק"ו, שאנחנו משלמים לה דמי השתתפות, יש לה קרן בינלאומית. היא תומכת בפעולות ידועות. היא לקחה על עצמה לגשת לתרגום הקלאסיקנים לערבית. אנו יכולים לדרוש תרגומים לעברית. לעומת זאת, היא מתרגמת מערבית לשפות אחרות. אפשר לדרוש תרגום מעברית לשפות אחרות. קיים לידה משק גדול. הוועידה לא תימשך שנים־עשר יום בלבד, אלא עשרים ואחד יום. יש בה ועדות רבות ובאות משלחות גדולות יותר מזו שמדברים אנו עליה. המשלחת שלנו תהיה מורכבת משר החינוך, איש מהאוניברסיטה, איש מהמועצה המדעית ואיש ממשרד החוץ. נידונות שם שאלות חינוכיות ומדעיות וזה המינימום שיכולים אנו לשלוח. אנשים אלה צריכים להשתתף בוועדות שונות, להופיע בהרצאות ונאומים וכך הלאה. לא ייתכן שיסעו בלי מזכיר היודע שפות והמתמצא בדברים שונים. יהיה חילוף מברקים ויצטרכו להכין נאומים והודעות וחוזרים שונים. משלחת של ארבעה חברים עם מזכירה אחת זה המינימום שבמינימום.

לאחר דיון הוחלט ברוב קולות, שמשלחת ישראל לאונסק"ו תמנה שלושה חברים.

---

6 אבן סינא, אבו עלי (980–1037). רופא, פילוסוף ומדען פרסי.

בעד ונגד הישארות בקומיסק"ו

בסדר היום: השתתפותנו בקומיסק"ו

לאחר התפוררות האינטרנציונל הסוציאליסטי בפרוץ מל"ע-2 קם בתום המלחמה גוף שנקרא קומיסק"ו (ועידה בינלאומית של ועדות סוציאליסטיות). חברי קומיסק"ו היו המפלגות הסוציאליסטיות במערב אירופה ובראשן מפלגת ה"לייבור" האנגלית. מפא"י הצטרפה לגוף זה ב-1947, אולם בשלב הנוכחי, לאור השתתפות המפלגה הסוציאליסטית הגרמנית בקומיסק"ו והמדיניות האנטי-ציונית של ה"לייבור", ערערו כמה מפעילי מפא"י על המשך חברות המפלגה בארגון זה והציעו לפרוש ממנו. מ"ש נטל את רשות הדיבור במהלך הדיון.

מ. שרת: אני מבקש את רשות הדיבור בשלב זה, מפני שלדאבוני הרב, אני לא אוכל להישאר פה. אני ימים אחדים לפני נסיעה והזמן אצלי דחוס מאוד מאוד. אבל ראיתי חובה לעצמי לשמוע את הדעות העיקריות בוויכוח ולחוות את דעתי בשאלה זאת.

אולי אין זו השאלה היחידה שיש לה אופי כזה. אנחנו עדים ושותפים להתנגשויות בין הנוחות או התכליתיות הממלכתית של המפלגה, בתור המפלגה הראשה במדינה, ובין האמת התנועתית של המפלגה. ברור, שמבחינת התכליתיות, בלשוננו expediency – הנוחות הממלכתית – מוטב לצאת מקומיסק"ו. זה יותר פשוט. זה פחות מסובך. זה יותר לפי איזה קו ישרני. זה בהתאם לקו של אי-נוחות. זה שיווי משקל כנגד היציאה מהאינטרנציונל המקצועי [הקומוניסטי]. זה מקל על המצב בפנים – יש על מה להצביע, יש פה לתרץ. זה אולי, במובן ידוע, מקל על המצב כלפי חוץ, כלפי צד אחד על כל פנים. זה אינו מסבך את המדינה בשום עניין רציני. מה המדינה מפסידה מזה שהיא [המפלגה] יוצאת? להיפך! בתור מדינה לשבת עם גרמנים – זה פיגול. ויש גם תירוץ שוב מדוע יוצאים, מפני שזה דבר שאינו ניתן לוויכוחים אם קיימת הרגשה לעם היהודי ונציגינו שאינם יכולים לשבת עם הגרמנים. פה אין ויכוח ואנחנו עושים את זה.

כל זה ברור, אבל זה בשום פנים ואופן אינו ממצה את הבעיה ואינו עונה על שאלות מאוד רציניות, שאלות נוקבות, לפי דעתי, שיש להן נגיעה בנפש

---

1 מתוך הפרוטוקול.

התנועה. לא אומר שאלות, שתובעות את נפש התנועה, אבל יש להן נגיעה באותו דבר בלתי מסוים, בלתי נתפס, שאנחנו קוראים לו נפש התנועה.

אני רוצה קודם כל להגיב על פסק הדין, הנחרץ, לפי דעתי הנמהר, שנשמע כאן מפי החבר הרינג,[2] ביחס למעמדה העלוב, המחפיר, של הדמוקרטיה המערבית ושל הסוציאליזם הדמוקרטי, מפני שאנחנו לא דנים בכלל על דמוקרטיה בהכללה. גם [ראש ממשלה ושר החוץ בצרפת ז'ורז' בִּידוֹ ו[שר החוץ רובר] שומאן חושבים את עצמם לדמוקרטים ואנחנו איננו רואים את עצמנו שותפים להם ולא עליהם אנחנו דנים. ה"סוציאליזם הדמוקרטי", אני שומע את זה [בביקורת] מהחבר הרינג, אבל אני יודע שהוא לא יוצא דופן בעניין זה. הוא נתן ביטוי להלך רוח ידוע. אני מתאר לעצמי שהרבה חברים, בייחוד אולי צעירים ממנו, חושבים כך ומגיבים כך ואני חושב שהם טועים, וטועים טעות חמורה והם לוקים בעניין זה במשפט נמהר ושטחי. יתר על כן, הם על ידי כך כורתים את הענף, מתוך אידיאולוגיה ומתוך מוסריות, שעליו מפלגתנו יושבת בריב האידיאולוגי הגדול שהיא שותפה לו והיא פעילה בו – על כורחה היא פעילה בו.

מהו המצב עם פסק דינו של החבר הרינג? זה ש"הדמוקרטיה העממית" היא סילוף של דמוקרטיה – זה לית מאן דפליג, ובמידה שדמוקרטיה זו מתפשטת פירושה שקיעת הדמוקרטיה, שקיעת הדמוקרטיה מי יודע לכמה דורות. זה ימי ביניים חדשים. מבחינת הציוויליזציה הדמוקרטית כל זה לא נתון למחלוקת. יש עוד דמוקרטיה מערבית – זו הינה מזויפת, זו רקובה. זו פשטה את הרגל, זו אינה בכלל שווה שמישהו מאתנו יחשיב את דברה או יתחשב בה. עם מי נשארנו? נשארנו עם מדינת ישראל. המדינה הדמוקרטית היחידה בעולם, הסוציאליזם הדמוקרטי היחידי בעולם, הדוגמה היחידה הראויה לשמה...

אז מה תקוותנו? מה תקוות הסוציאליזם [המערבי הדמוקרטי] הזה? אני מדבר מאותה בחינה אידיאולוגית שלנו – מה תקוותנו על פני כדור הארץ? אנחנו נייחל לישועה ממרס או ונוס? זאת אומרת שאנחנו צריכים להתייאש, ואז מה טעם בכל הוויכוח המר שאנחנו עומדים בו, ושאנחנו מרגישים את עצמנו איתנים למדי בו? איתנים מתוך מוסריות, איתנים מתוך הכרה בצדקת הדרך שאנחנו הולכים בה. אבל אם אנחנו יחידים בעולם, אנחנו אבודים בעניין זה, אז העניין כולו אבוד! או שהעניין אינו כך, והסוציאליזם הזה לא פשט את הרגל והדמוקרטיה הזאת אינה רקובה!

אני רואה בזה, בחריצת המשפט הזה, אני רואה תופעה שמבחינה אחרת ובתחום אחר אמר עליה אחד־העם במאמרו "חצי נחמה", כשהוא מסביר איך אנשים

---

2 זאב הרינג, מפעילי ההסתדרות הכללית וחבר מזכירות מפא"י. עלה ב־1940 מפולין, שירת בבריגדה והיה מזכיר המרכז לגולה שלה. בדבריו בדיון קרא לפרישת מפא"י מקומיסק"ו.

מושפעים ממשפט שנחרץ עליהם – כמו שהיהודים מתחילים להאמין שכל המומים שאומרים שיש בהם, אומנם יש בה – כך גם פה אנחנו מתחילים להאמין בדברים האלה ואנחנו בעצמנו נעשים קורבן של התקפה זאת, שבלעדיה ובלי תיקון נצחי אין גם לנו תקווה.

באנגליה יש מערכה בין סוציאליזם וקפיטליזם. המערכה הזאת היא המערכה שלנו, כסוציאליסטים. העובדה שבווין[3] יושב בממשלה הזאת איננה יכולה בשום פנים לפסול את כנותה הסוציאליסטית של ממשלת הפועלים ואיננה יכולה להעיב, לערפל, את זוהר הישגיה ההיסטוריים הכבירים של ממשלת הפועלים. אם אצלנו לא יודעים את זאת די – זאת אשמת המפלגה, זאת אשמת עיתונות המפלגה. אם הדבר הזה לא ברור לנוער שלנו שבאנגליה, לעינינו, התחוללה מהפכה כבירה ששום ארץ לא ראתה דוגמתה, [שבוצעה] באותם האמצעים כפי שניתנו לה רק על ידי הצבעה בבחירות כלליות], רק על ידי חוק בפרלמנט ובלי בתי סוהר וסתימת פה ופירוק מפלגות ומשפטים שבסופם תלייה! דבר כזה לא היה בהיסטוריה של ימינו.[4]

אומנם הדברים שהתחוללו שם, על הישגיהם הכבירים, יצרו בעיות כרימון והממשלה הזאת [של ה"לייבור"] עומדת על נפשה, ומי יודע מה יהיה גורל הישגיה. זאת מערכה גדולה. אנו עוד רחוקים לחוג את ניצחון הסוציאליזם ניצחון איתן, אפילו בארץ אחת. התנועה הזאת [ה"לייבור"] עומדת במערכה הזו באמונה, ביושר, בטוהר, בנאמנות, בכושר מעשי, באידיאליזם עצום. אני חבר שלהם. אנו חברים שלהם. אנו זוכרים תמיד את טענותינו כלפיהם, אך יש להבחין בין אנגליה לאנגליה. אנגליה היא מדינה מורכבת ויש להבחין בין אנגליה כשלעצמה ואנגליה כלפי אחרים. אנגליה נעשתה שליטה על עמים אחרים וזה השחית אותה, מפני ששלטון בכלל משחית, בייחוד שלטון עם אחד על אחר. הוא יוצר השחתה וקלקול גם על זה שהוא נתון בשלטון וגם על זה ששולט. את זאת ראינו גם מגילויי הטרור בעניין "הפורשים", בכל מיני סימנים של שנאה,[5] אך על ידי כך לא חדלו האנגלים להיות [דמוקרטים] כשיש להם ארץ ומשק. יש מערכות פנימיות עצומות, אידיאולוגיות, משקיות, וזה מחייב אידיאליזם רב, ויש פה שאלה של המוני בני אדם ושל עתידם, אשר אין להם כל ידיעה בעובדה שאנגליה שלטה על הודו או שלטה על ארץ־ישראל והתנהגה כך או אחרת בארץ ששלטה.

---

3 ארנסט בווין 1881–1961, שר החוץ הבריטי וממנהיגי ה"לייבור". עם עליית "הלייבור לשלטון ב־1945 נקט מדינות אנטי־ציונית.

4 הכוונה למדינת הרווחה שנקטה ממשלת ה"לייבור" באנגליה אחרי מל"ע־2 באורח דמוקרטי לעומת התנהלות המשטרים הקומוניסטיים בבריה"מ ובמדינות הגוש הסובייטי.

5 הכוונה לתופעות של אנטישמיות ואלימות מצד השלטונות והצבא הבריטים כלפי היישוב בתגובה לפיגועי טרור של מחתרות אצ"ל ולח"י.

לנו הדבר מעניין כאזרחי העולם – ודווקא עכשיו נעשינו לאזרחי העולם. אותנו מעניין מה הניסיון באנגליה מבחינה זו, ומבלי לטשטש אף בכל־שהוא את הקובלנה שלנו כלפי אנגליה בעצם הימים האלה.[6] אני אומר, כי אני חרד למצב הזה בפרלמנט ואני חרד אם מחר תנצח המפלגה השמרנית, אפילו אם נקבל ממנה קצת יותר נשק. יש שאלות אחרות של עתיד חברה – (הרינג: לסוציאליזם הזה אין כל שייכות אלינו) – כזה הוא. כמו שיש שייכות ליחס שלנו לפליטים הערבים וגירוש הערבים מהארץ, ובכות. בייחוד כך יכול לומר סוציאליסט ערבי: "הבוז לסוציאליזם שלכם, שכך נהגו בלוד וברמלה! וסוציאליסט עמד בראש המערכה, עמד בראשה דוד בן־גוריון!" ישנם דברים טרגיים בהתנגשות עמים. בהיסטוריה לא זורמים הדברים בצינור אחד. יש כל מיני שליחים להיסטוריה.

אני רוצה לומר: אני חבר למפלגה הסוציאליסטית בצרפת, שכמעט איבדה את מעמדה. אני סולידרי עם ז'יל מוק.[7] אני חושב את הקו של ז'יל מוק לנכון. אין כאן שאלה שז'יל מוק ואשתו עזרו לרכש ולהעפלה, שבלעדיהם מבצע ההעפלה והרכש לא היו אפשריים, וזאת היתה שפלות מצד סנה לכתוב עליו כך.[8] אין מה להתבייש בז'יל מוק כמיניסטר סוציאליסטי. כל אחד מאתנו היה מתנהג בדיוק כמוהו. הייתי אז בצרפת כשהיתה השביתה הקומוניסטית של הכורים. זאת היתה שביתה פוליטית ולא שביתה כלכלית. זה היה זיוף כשאמרו שזאת שביתה כלכלית. היה זיוף כששלחו כסף.[9] כמובן, כששבתו היה אולי סבל, אבל לא הסבל הניע את השביתה הזאת. שביתה זו היתה מחושבת לפוצץ את הדמוקרטיה הצרפתית על ידי מעשי חבלה, והדמוקרטיה הזאת עמדה על נפשה. וכשדמוקרטיה עומדת על נפשה מותר לה גם להגן על עצמה באמצעים המביאים גם לשפיכת דם.

הייתי אז בצרפת. זה היה בזמן מושב האו"ם. זאת היתה הפגנה פוליטית כלפי האו"ם, להפגין שהמשטר הזה מתפורר. הממשלה [הצרפתית] צריכה היתה אז לעמוד על נפשה וז'יל מוק הוטל עליו לעמוד על נפשו. וקראתי את הדין וחשבון שלו מהמילה הראשונה עד האחרונה. זה יצא בחוברת מיוחדת וזה דין

---

6 הכוונה לעמדותיה המסתייגות של אנגליה כלפי מדינת ישראל והביקורת שלה על אי־מילוי החלטות או"ם בידי ישראל.

7 ז'יל מוֹק, מדינאי צרפתי, מראשי המפלגה הסוציאליסטית הצרפתית. יהודי. סגן ראש הממשלה 1947–1950. שר ההגנה 1950–1951.

8 במאמר ב"על המשמר" 31.12.1948 מתח משה סנה ביקורת חריפה על התנהלות ממשלת צרפת נוכח שביתת הכורים שהונהגה בידי הסתדרות הפועלים הקומוניסטים הצרפתית: "את השביתה דיכאה הבורגנות הצרפתית בכוח הצבא והמשטרה וכשליחי 'מצווה' שימשו שני 'סוציאליסטים', שר המלחמה רמדייה ושר הפנים מוֹק" (סנה/*כתבים ג*, עמ' 83, 350).

9 ביוזמת מפ"ם ו"על המשמר" נערכה מגבית ונשלחו תרומות לשובתים.

וחשבון כנה ואמיתי. הוא לא מעלים שם שום דברים. הוא כולו נשען על מסמכים ועובדות ומספרים ותאריכים והוא אומר מה נעשה, ואתה משתכנע שנעשה מאמץ על־אנושי לפתור את השאלה הזו בלי שפיכת דם. אבל קרה מה שקרה. יש צבא [שהופעל]. הנה אתה קורא, כי אצלנו היתה סריקה באיזה כפר ערבי, ואישה ערביה שברחה נורתה בשעת הבריחה. בנצרת היתה הפגנה ושוטר ירה. ויש אחר כך סיפור ש"זה היה כדור שניתקל בקיר", אבל העובדה היא ששוטר ירה ודם נשפך. הן כשהכדור יוצא זה רק במקרה שלא נהרג איש. אם להשוות את קנה המידה, את הרבבות שהיו שם, את הצבא שרוכז שם, את הסכנה למכרות צרפת שהיו יכולים להיות מוצפים מים ולהיחרב כליל, וכמה אנשים שם נהרגו, הרי זה כאין וכאפס לעומת נצרת. כל שר שלנו, לו היה לו רק אומץ לב, היה נוהג כך. ואני מאחל לכל שר שלנו אומץ כזה ואחריות כזאת. אני לא רק שלא מתבייש בז'יל מוק, כי אם מתגאה בו.

אנו עומדים במערכה וזה חלק מהמערכה העולמית, ואנשים אלה [בצרפת] הם חברינו והם עושים את אותה המערכה. אנגליה עושה את המערכה הזאת, אולי לא כל כך בארצה, כי שם הקומוניזם אין לו אחיזה – אנו ראינו את התוצאות בבחירות האחרונות – אבל בכישלונה או בניצחונה של מפלגת הפועלים הבריטית תלוי לא רק עתידה של אנגליה, כי אם עתידה של תנועה עולמית גדולה. מזה יש אולי פתח להתפתחות אחרת באמריקה. זה יכול לחרוץ את גורל הסוציאליזם, הדמוקרטיה באירופה. זה יכול להיות או ניצחון מזהיר או פשיטת רגל מובהקת. או שיש אחיזה בשיניים, לציר הסוציאליסטי או לציר שבמוסקבה, או שאין אחיזה בשיניים.

יש אצלנו גם דוגמה אחרת. יש מקרים שאנו ניטרלים בוויכוח, אך זה רק במקרה שתיתכן ניטרליות. בשאלת משטר מדיני יש שאלות שאנו יכולים לפתור אותן על פי עיקרון של אי־הזדהות, שפתרונן הוא שלילי בלבד. כשישנה בעיה האם להצטרף לאיזה צירוף מדינות, עם "הברית האטלנטית" [נאט"ו] למשל, או לא להצטרף, אנו אומרים: לא מצטרפים. זאת תשובה שלילית. יש בעיות שאי־אפשר לפתור אותן פתרון שלילי והן מצריכות פתרון חיובי. יש שאלה איזו דמות אנו רוצים לשוות לחברה של מדינת ישראל – האם אנו נמציא דבר לגמרי חדש? אין אני אומר שאין אנו יכולים לחדש דברים, אבל אנו חלק מהעולם. אנו לא קופצים מתוך עורו.

ישנם שני מיני משטרים בעולם, לא שלושה. בתוכם יש כל מיני וריאנטים, אבל זה מתחלק לשתי קטגוריות, וישנה אצלנו שאלה במה אנו בוחרים ועל זה לא יכולים לענות בשלילה: "לא מזדהים". אנו בחרנו – ובזה אנו שותפים. הוציאו [אל מחוץ לחוק] מפלגות סוציאליסטיות מארצות אירופה המזרחית.

הייתי עם ברל[10] בקלקטון־און־סי באנגליה, כמדומני שהיה זה הכינוס השני של הגוף הזה בתקופת הגישושים, ועמדנו אז בעצם המערכה של "הספר הלבן" אשר היה אז במלוא תוקפו, ויצאנו חוצץ. היושב ראש היה דולטון,[11] לסקי המנוח ישב עוד, וגם שינוול[12] היה. היו אז 5 חברי הקבינט: דולטון, שינוויל ובוואן[13]. היו עוד שניים, מניתי אותם, ומלבד זה היה לסקי ומנהיגי התנועה, והיו עוד אנשים שדיברו בעדנו, אז הארגנטיני דיבר בעדנו. היינו אז במערכה, והיו שם מערכות אחדות. היתה הופעה של סוציאליסט ממזרח אירופה וכבר אז היתה נימה לא אמיתית בדבריו. זה עוד היה תקופה שהמשטר הקומוניסטי בארצות האלה היה בתחילתו, והוא היה מעוניין להוציא מוניטין לעצמו בארצו כדי להתחזק בתוך הארץ ולהוציא מוניטין שהנה יש חופש למפלגות פועלים וסוציאליסטים חופשים. החשד היה שהם יודעים שזה רק תכסיס וביודעים הם שותפים לתכסיס הזה. אנו יודעים מהו סופן של המפלגות האלה. הן חוסלו. קודם זויפו ואחר כך חוסלו, ועכשיו מבערים את שרידיהם מתוך הממשלות, ואפילו את הקומוניסטים שהיו חשודים בקירבה אליהם מבערים. מפלגות סוציאליסטיות עם פועלים חדלו להתקיים שם. את היוגוסלבים הוציאו [מהקומינפורם]. יש ידיעה שהאיגוד היוגוסלבי עזב את האינטרנציונל [המקצועי הקומוניסטי]. היתה שאלה, אם לתת יד לזיוף, או לחפות על הזיוף.

עכשיו יש שאלה לגבי גרמניה. אינני צריך פה לתת תעודה לעצמי עד כמה אני שותף להרגשות האלה. חברים, נניח, היה הולך תהליך – עינינו רואות ואנו חדלי אונים לעצור אותו – נניח שמחר גרמניה מתקבלת לאו"ם. האם אנו נעזוב את האו"ם בגלל זה? אנו בכלל יכולים להיכנס למסלול כזה, למדיניות בינלאומית כזו המביאה לבריחה מן העולם, מפני שבעולם הזה ישנה גרמניה? במידה שמדברים מבחינה פרינציפיונית, הפרינציפ הזה יכול להוביל יותר מדי רחוק – (הרינג וברל לוקר: השוואה הזאת איננה נכונה) – יש לי די הבנה לשכלולים מעשיים, אולי צריך לתת לאיזה זמן לעבור. אולי נבון יהיה שלא נקבל כל החלטה, אבל אני רוצה לקבוע איזו נקודה עקרונית והיא: אנו איננו יכולים לחדול להיות תנועה. אנו איננו יכולים לגזור על עצמנו לא לחיות חיי תנועה ולחיות רק חיים ממלכתיים, מפני שיש קשר בין התנועה והמדינה, ובסופו של חשבון סילוק עצמנו מענייני תנועה מוכרח להתנקם באופייה של המדינה, אולי

---

10 ברל לוקר (1887–1971). חבר הנה"ס. מנהל מחלקת הארגון של משרד ההסתדרות הציונית בלונדון 1931–1935. מ־1938 מנהל האגף המדיני של הסוה"י בלונדון.

11 יו דולטון, מראשי ה"לייבור". שר ללוחמה כלכלית בממשלת צ'רצ'יל ושר אוצר בממשלת אטלי. פרו־ציוני.

12 עמנואל שינוול. שר ההגנה בממשת אטלי. יהודי.

13 אנאורין בוואן, מראשי האגף השמאלי ב"לייבור". פרו־ציוני. שר הבריאות בממשלת אטלי.

בעצם קיומה של המדינה, ומבחינה זו עלינו לדעת שזהו המחנה שאליו אנחנו שייכים, ולא צודק שלא נעשה אותה מערכה שהם עושים ואנו נהנה מאותן ההצלחות. מפני שכל ידיעה על ניצחון וסוציאליזם צרפתי נשמח בה ונסייע בו, וכל ידיעה שמשטר זה מיטיב את חיי ההמונים, תנועה שאיננה עכשיו בשלטון העומדת עכשיו במערכה על הרחבת הבסיס שלה בתנועה המקצועית, כל ידיעה טובה על המהלך הזה תהיה בשורה טובה בשבילנו. ויש שאלה של סולידריות והבנות משותפות, ואנו לא יכולים להגיד: "אתם יודעים כי בסתר אנו אתכם, אבל בגלוי אין אנו יכולים להיות אתכם". המפלגה [מפא"י], למשל, לא יודעת מה יהיה עם מפ"ם, איזה התקשרויות פוליטיות תהינה לה, והדרך של מפ"ם ברורה, פרצופה ברור במחלוקת הזאת – סוציאליזם כיצד ודמוקרטיה כיצד – היא לא עונה על השאלות האלה באי־הזדהות והיא קובעת לה דרך. הכרעתה עצמית. היא פסקנית מאוד והיא קובעת מרות שבחיים ובמעשה אי־אפשר שלא תתבטא גם בצורות ארגוניות מיוחדות, ואין לברוח מצורות ארגוניות גם אצלנו, וצריך להיות ברור מה הדרך של המפלגה. בעיקר על כך רציתי לענות.

בשלב זה התחדש הדיון בהשתתפות מספר דוברים.

מ. שרת: היו פה שאלות שהופנו אלי באופן ישר וברצוני להשיב עליהן. לזיאמה [זלמן אהרונוביץ'] אני רוצה לומר, שברור שיש פנים לכאן ולכאן. יש שיקולים תכליתיים בעד יציאה [מקומיסק"ו] ושיקולים תכליתיים בעד הישארות. יש שיקולים תנועתיים בעד הישארות ונשמעו פה גם שיקולים מוסריים בעד יציאה. ההרגשה ברורה היא שההכרעה היא לא לבקש דווקא בעד הישארות מבחינה תכליתית. ההכרעה אינה בעד הישארות. יש מערערים, אבל אין הכרעה דווקא, אין הכרעה ברורה מבחינה תכליתית בעד יציאה, וגם אין הכרעה ברורה מבחינה תכליתית בעד הישארות. לעומת זאת, מבחינה תנועתית ההכרעה ברורה – היא בעד הישארות [בקומיסק"ו].

לחבר הלפרין,[14] לי נדמה שהוא מפשט קצת את העניין ששמו שיעבוד העמים. המצב הוא זה שמדינות באירופה השתלטו על מדינות מסוימות באסיה ובאפריקה, והוא [השיעבוד] בא לעולם לפני שהגיעו המפלגות הסוציאליסטיות לאיזו דרגה שהיא בבגרות, כל שכן באחריות של שלטון. כאשר הן נכנסו כגורם רציני לתוך חייהן הלאומים של ארצותיהן־הן, הן ירשו את המצב הזה וזה לא כל כך פשוט. אנו איננו שליטים על ארצות אחרות ואיננו יכולים להטיף לאחרים לוותר

---

14 יחיאל הלפרין. פובליציסט ועיתונאי. חבר מערכת "דבר".

מרצונם על ארצותיהם. זה לא כל כך פשוט – (קריאה: אבל זה לא מחייב אותנו להיות שותפים לזה) – אז השאלה היא אם זוהי מגרעת, כי אנו שותפים בעניינים אחרים? האם אני אומר שאנו שותפים בעניניי דיכוי עמים? אתה מעלה את העניין כדבר מכריע. אני אומר שזה לא מכריע. זה דבר חשוב אבל לא מכריע, כי יש גם עניינים אחרים. ישנן אנומליות בעולם.

אני אספר לכם פרדוקס: אני הייתי בעדן וכשבאתי לעדן ראיתי שם את ה"יוּניוֹן ג'ק" – הדגל הבריטי. זוהי דוגמה קלסית של שיעבוד. זוהי קולוניה בריטית. אין שם [תושבים] אנגלים, אין שם שום יישוב אנגלי, ויש שם דגל בריטי והם שולטים שם. שם ישנה אוכלוסייה ערבית. יתר על כן, אני אומר עוד דבר להחמיר נגדי, או נגד המשעבדים: עדן בתור טריטוריה ערבית זוהי הטריטוריה הערבית היחידה אשר בה, למחרת כ"ט בנובמבר 1947, היתה שחיטה של יהודים. זה היה תחת ה"יוניון ג'ק". זה לא היה בקהיר, זה לא היה בדמשק, זה לא היה בבגדאד, זה לא היה בביירות. ולמחרת כ"ט בנובמבר נשחטו שם שמונים וארבעה יהודים. רוב יהודי עדן עלו לארץ ונשארו שם היום רק כאלף יהודים. לולא ה"יוניון ג'ק" לא היו יהודים בעדן. עד היום ראיתי עומדים שלדי בתי ספר ואין בונה ואין מתקן. זכר לחורבן. מה לעשות אם אני נוכחתי בעליל, שאילמלא ה"יוניון ג'ק" יהדות תימן היתה אבודה ושום קיבוץ גלויות לא היה מועיל? עובדה היא שהיהודים האלה היו צריכים ללכת לצפון [לישראל], אבל הם הולכים דרומה. הם הולכים דרומה כי הם יודעים שבצפון הם יגיעו לאיבן־סעוד, ולכן הם הולכים דרומה, אל הטריטוריה הבריטית ואל הממשל הזה. הממשל הזה איננו נוקף אצבע לעזור להם. אם יש מגיפה, הממשל אינו נוקף אצבע, אבל יש שם רופא שהוא מטפל בהם. הוא מקלל את בווין, אבל הוא מרפא את היהודים. אולם דבר אחד הם [הבריטים] עושים: הם נותנים מגרש למחנה פליטים. ואז בא ה"ג'וינט", ואז באים שמונים מתנדבים מארץ־ישראל העובדים במחנה, ואפשר לסדר עזרה רפואית, ואפשר לתת זריקות, ואפשר להציל ילדים על ידי מתן עזרה ראשונה. והם מרשים לאווירונים לנחות ולהמריא ולא יותר, אבל הם מרשים. כאשר היו ילדי טהרן, שהיו צריכים לעבור את עיראק, עיראק לא נתנה. אבל בעדן מרשים את זה. חיי 40–50 אלף יהודי תימן, ואפשרות הצלתם, ואפשרות בואם לארץ, זה בחסדו של השלטון הבריטי! זהו פרדוקס. אבל האם בגלל זה אני בעד שיעבוד? אבל לא כל כך קל לי לצאת מזה, ואין זה מקום לצדק סוציאלי.

היו שתי אסכולות באנגליה. היתה אסכולה באנגליה [שגרסה] להחזיק בהודו, ואם יש הכרח לסגת אז [על] הנסיגה [להיות] איטית וקשה וקרב מר על כל צעד

ושעל. והיתה דרך אחרת שאותה סימל קריפס,[15] שהיה לו העוז לומר לצאת, שנכשל באופן פורמלי. הוא ניהל את הדבר והוא הנחיל אותו. אבל האם יש לנו ברירה בין שתי אלה? בכל זאת עובדה היא, שהודו שוחררה וידוע מה שמתחולל עכשיו בהודו לאחר השחרור, והלך הרוח של המוני העם. אלה הם נימוקים מאוד מאוד אורתודוקסיים. זה איננו כל כך פשוט, היתה ירידה ביעילות השלטון, התפרצויות נוראות שהיו ועוברות על הודו, יש שם 15–20 מיליון פליטים כתוצאה מההתפרצויות וכתוצאה מהעצמאות. זה מעורר תמורות מאוד מאוד חמורות בקרב ההמונים הגדולים בהודו. אני חושב שצודקים אלה [הגורסים] שזה אולי נתיב הייסורים, והודו מוכרחה לעבור את נתיב הייסורים הזה כדי להגיע לעצמאותה.

מה זאת אומרת סתם לוותר על ארץ? מה זאת אומרת לוותר על קֶנְיָה? האם ברור לך, הרינג, שפירוש הדבר לוותר על קניה הוא להשאיר עשרה מיליון ילידים לקומץ קטן של ערבים אשר ישנם שם? הם גרים שם מזה דורות. פירוש הדבר דיקטטורה של שני מיליון לבנים על המוני ילידים. כמה מיליון מהם הם שחורים. זה המצב בקניה, ששם הקומץ יהיה יותר קטן. האם אתה רוצה לדעת מה הן התוצאות? ישנה אחריות של מדינה למה שהיא משאירה מאחוריה. מדוע עזבה אנגליה את הודו? היא ניסתה בעור שיניה להחזיק בהונג קונג, כי מישהו אחר היה מנסה להחזיק בהונג קונג. ויש סין הקומוניסטית. ואותו הדבר הוא עם מרכז אפריקה. נדמה לי שאני בחדר זה האיש היחידי שהיה בכל הארצות האלה וראה את המצב האיום והנורא הזה של המוני אדם שחורים, נבערים מדעת. פעם לא היה העולם אחד. עכשיו לא כך הוא המצב בעולם הזה, ואיש לא יסבול ריקנות והוא יחפש לו מיד זירות להתגוששות בין האיתנים, ואי־אפשר לומר שהתנועה תהיה ניטרלית בעניין זה בנפשה.

אני לא אומר שכל זה חלק, אבל זה לא כל כך פשוט. עכשיו הדברים יותר מובנים. כאשר אני אמרתי לכל האנשים: "אל תאמרו שאנו אירופים, אלא תאמרו שאנו אסיאתים, כי עובדה היא שאנו אסיאתים" – אמרו לי באמריקה: "כיצד אתה יכול לומר זאת?" אבל עובדה היא שאנו אסיאתים. אבל יחד עם זאת אנו שייכים למעגל של אירופה. ואנו שייכים למעגל הזה מבחינה מדינית ואידיאולוגית, אבל הוא מתחלק על פני יבשת אירופה ואי־אפשר להתעלם מן הדבר. אבל עובדה היא שאנו חלק מאסיה. פה אנו כבר עומדים במקום. ותגובתנו לכל מה שנעשה

---

15 סטפורד קריפס (1889–1952). מראשי האגף השמאלי ב"לייבור" הבריטי. חבר הפרלמנט. שגריר בריטניה בבריה"מ 1940–1942. חבר קבינט המלחמה מ־1942. שר בממשלת אטלי. באמצע 1942 נשלח להודו במטרה לשכנע את מנהיגיה להשתתף במלחמה נגד יפן תמורת הבטחה למתן שלטון בית מלא ומעמד של דומיניון להודו.

באנגליה או בצרפת, כל שלב ושלב וכל צעד וכל זעזוע משפיע מיד על הלך הרוח של הנוער שלנו ועל תוצאות המאבק אשר מתחולל שם. ומה שאנו עושים יש לו השפעה גדולה מאוד, ואנו קשורים באחוזים מסוימים, וזה לא יועיל לנו לומר: "מדוע בלגיה שלטת בקונגו?" אנו יודעים מה ייעשה שם אם בלגיה לא תשלוט על קונגו. קומץ הלבנים ירצח את הילידים, או שמישהו אחר ייכנס לשם. היום יש אווירונים בעולם ויש אפשרות להשתלט. וגם עניין סין לא שינה את המאזן העולמי. זה לא יכול להכריע במאזן העולמי. אני מוכן לתת הכשר לבלגיה לשלוט על קונגו.

בביקורי בעדן היתה לי ארוחת צהרים אצל [המושל הבריטי] צ'מפיון, וידעתי ידיעה ברורה שלולא ה"יוניון ג'ק" לא היו היהודים יכולים לצאת, והיה נסתם הגולל עליהם ולא היה בא אף פעם [מושיע]. ואל נחפש את הלך הרוח בארצות ערב אשר נשתחררו.

בחלק זה של דברי איני רוצה לחזור על קומיסק"ו או לא קומיסק"ו, אבל על הנחות אלה [שיש לצאת מגוף זה] אני רוצה לחלוק.

חברים, בעוד פחות משבוע אני יוצא לדרום אפריקה ואני רוצה לומר לכם שלום.

משה וצפורה שרת נוחתים בדרום אפריקה

הצהרת שלוש המעצמות / היחס לזרים

סעיף ג׳: סקירות

הישיבה נפתחה, ביוזמת מ״ש, בדוח אהוד אבריאל על שליחותו בצ׳כוסלובקיה ובהונגריה לקראת צאתו לכהן כציר ברומניה.

השר מ. שרת: יש רושם כאילו זו איזה דבר לטובתנו במערכה שלנו בענייני נשק. [בבריטניה ובארה״ב] יש ידיעות כאילו על תזוזה כפולה, הן שלילית בכיוון של מסירת נשק לערבים, והן חיובית בכיוון של נכונות לספק נשק לנו. אני אומר זאת באלף אלפי הסתייגויות. אינני רוצה ליצור שום אשליות ומוטב שתהיינה לנו הפתעות נעימות מאשר בלתי נעימות. אבל חובתי למסור מה שמגיע אלינו ממקורות די נאמנים.

מסתבר שאחרי פגישת בווין ואצ׳יסון נפסק משלוח מטוסי דחף [סילון] לערבים ומשלוח שני שעמד לצאת נמנע. כנראה שבתוך ההתרוצצות המתנהלת בצמרת השלטון באנגליה, משרד החוץ, בווין וקבוצתו, נמצאים בבדידות הולכת וגדלה. כנראה שגם בצמרת הצבאית העליונה, בין ראשי המטה, ישנם פקפוקים רציניים אם משרד החוץ הולך בדרך הנכונה בעניינים אלה. על כל פנים, יש לנו ידיעות כי בצמרת הצבאית היו דעות בעד מתן נשק לנו. אינני יכול לומר שהיו דעות בעד הפסקת משלוח נשק לערבים, אבל בעד מתן נשק לנו היו דעות הן במשרד הביטחון [צ״ל: משרד ההגנה] והן במטכ״ל שלהם.

יש לנו ידיעה, שמשלוח אחד שעמד לצאת נפסק אחרי פגישה זו. לעומת זאת, כנראה הטענות שלנו, ואולי בעיקר הלחץ הציבורי באמריקה, החלו לשאת את פריין. קיבלנו כמה רמזים שיהיה איזה פתרון חיובי של השאלה לגבי אספקת נשק לנו. יש להניח שגם אם יהיה איזה דבר, יהיה זה מצומצם ולא יגיע למידת צרכינו, אבל בזמן האחרון היו שיחות עם הנשיא וגם עם אחרים, ואחר כך נשלחו ידיעות מהבית הלבן, כי מדינת ישראל תבוא על סיפוק ידוע בעניין זה. זה מצד אחד. מצד שני, ויכול להיות ששני הדברים משולבים, יהיה כנראה איזה צעד כתוצאה מההתייעצות של שלושת שרי החוץ בלונדון, ויהיה זה צעד משותף של שלוש מדינות אלה בשאלת הביטחון במזרח התיכון.

יש לנו ידיעה, שבדעת אצ׳יסון היה להציע לבווין – וסברה שהציע זאת –

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיפים ג׳ ד׳.

שאנגליה ואמריקה תיתנה ערבויות משותפות לגבולות במזרח התיכון באופן כללי. לא ברור בדיוק מה הדבר, כי אלה ידיעות בצורת שמועות מבוססות ומדובר כנראה על סטטוס קוו [במזה"ת], והכוונה היא להעמיד טריז בפני סכנה של פלישה סובייטית לטורקיה ובפני "סיבוב שני" מצד מדינות ערב כנגד ישראל. זאת אומרת, אלה היו כנראה נימוקי אצ'יסון כאשר הציע את הדבר. לא ברור אם הדבר כפי שנתקבל, אבל קרוב מאוד לוודאי שעומדים אנו בפני פרסום איזו הודעה משותפת של ממשלות אנגליה, ארצות הברית וצרפת, שבה תהיה פנייה לארצות ערב ואלינו שניכנס במשא ומתן של שלום ונגיע להסדר סופי, ובה יהיה איום שהמדינות האלה תנקוטנה צעדים נגד כל מי שיצא להתקפה, נגד כל גורם תוקפני.

ייאמר, כנראה, משהו גם בשאלת מדיניות אספקת הנשק ותיאמר כנראה נוסחה כללית החלה במידה שווה על שני הצדדים, שנשק אפשר יהיה לספק רק לאותו צד שיוכיח כי אין הוא מתכוון להשתמש בנשקו להתקפה. ברור איזה פירוש יכול להינתן לזאת. אם נניח ישראל או מדינה ערבית רוצה נשק לא כדי להתקיף זו את זו, אזי הוא נגד התקפה של ברית המועצות. זה עניין של פירוש. יכול להיות, שייאמר משהו גם בעניין ערובה על גבולות. יכול להיות שזה יתפרש בעולם כניסיון להכניס אותנו, בלי לשאול פינו, למעגל סידורי הביטחון של הגוש המערבי. על כל פנים, יכול להיות שדבר זה יהיה במשך הימים הקרובים ויכול להיות שזה יחייב איזו תגובה מצד משרד החוץ או מצד הממשלה. ביסוד אני חושב שיש לראות דבר זה כהתפתחות חיובית, כרצון לייצב את הדברים. על כל פנים, לפחות להוציא מאיתנו את הטענה שעומדים אנו בפני "סיבוב שני" ולומר שעשינו [אנו המעצמות] דבר הפותר את הבעיה הזאת.[2]

בינתיים, בחזית המשא והמתן הישיר בינינו והמדינות הערביות, לא חל חידוש. על כל פנים, לא חלה התקדמות אחרי שוועדת הפיוס הזמינה את שני הצדדים, מתוך התעלמות מכל הסבך באופן קצת תמים, לבוא לז'נווה ב־23 לחודש ולחדש את השיחות. אנחנו ענינו כי מוטב לנו להמתין ולראות מה יעשו הערבים, אם הם מוכנים בכלל למשא ומתן. הערבים ענו שהם מוכנים להיכנס לשיחות רק בתנאי

---

2 באיגרת מ־24.5.1950 שהגישו שגריר ארה"ב וצירי בריטניה וצרפת בישראל למנכ"ל משרד החוץ ב־25.5.1950, הודיעו כי בפגישת שרי החוץ של שלוש המעצמות בלונדון נדונו שאלות השלום והיציבות של מדינות ערב וישראל ובמיוחד שאלת אספקת נשק וחומרי מלחמה למדינות אלה. שלוש המעצמות מכירות בצורכי המדינות הללו לקיים רמה מסוימת של כוח צבאי להבטחת ביטחונן הפנימי וזכותן להגנה עצמית, וכל בקשה לנשק תידון לאור עקרונות אלה. שלוש המעצמות שוללות מרוץ זיון בין מדינות ערב וישראל, וככל שיסופק להן נשק עליהן להתחייב להימנע מכל פעולה עויינת. המעצמות מצהירות על עניינן לכונן ולקיים שלום ויציבות באזור. שלושתן יפעלו מיד במקרה של הפרת הסכמי שביתת הנשק (נוסח האיגרת, אנגלית, *תלחמ"י 5*, עמ' 342–344).

שאנחנו כאן נתחייב להחזיר את הפליטים. פירוש הדבר למלא אחרי החלטת העצרת משנת 1948, והוועדה נמצאת עכשיו במבוכה. על כל פנים, אינני חושב שיתחיל בקרוב משהו בז'נווה. אשר ל[הסכם שלום עם] עבר־הירדן, זה עדיין תלוי ועומד ועוד פעם היה שדר מהמלך [עבדאללה] בו הודיע שלרגל יום העצמאות ויום הצבא שלהם זה מוכרח להידחות, וייתכן שבמשך השבועיים או שלושה השבועות הקרובים משהו יזוז שם ונראה איך ייפול דבר.

קיבלנו עצה מאחד מידידינו בחוגי השלטון בלונדון לא להתנצל יותר מדי אם המלך בתחילת המשא והמתן יחדש עלינו תנאים קשים וינסה להרבות במחיר, אלא להתעקש ולעמוד, וסוף דבר שהוא יחתום לפי התנאים הקודמים. אך אם זה מציאותי או לא אינני יודע. עכשיו אעבור לסעיף העומד על סדר היום.

סעיף ד': היחס לזרים בישראל

השר מ. שרת: ביקשתי להעמיד על סדר היום בעיה, לפי דעתי כאובה וממארת, וזו שאלת היחס לזרים בישראל. אני אומר "לזרים" ולא "לערבים". הייתי יכול לומר היחס ל"לא־יהודים" בישראל, ו"לא־יהודים" זה חל על צרפתים ואיטלקים וכולי. זו בכלל שאלה מדינית, אבל כנראה שיש לה שורשים פסיכולוגיים עמוקים. אני חושב שהשורשים הפסיכולוגיים האלה מצמיחים שורש פורה ראש ולענה. ואני רוצה לומר מראש: אינני בא בהצעות ולא אציע למנות בשלב זה ועדות ולא שום נוסח להחלטה. אני רואה צורך בבירור בממשלה. אני רואה, על כל פנים, צורך להפנות תשומת לב הממשלה כגוף קיבוצי, וגם כל אחד מאתנו כשר האחראי למשרד מסוים, לתופעה זו אשר לפי דעתי אם היא תימשך כפי שנמשכת, ואם תתמיד ואז גם תתפתח, היא הרת אסון בשבילנו. זו שאלה של מעמדנו בעולם, של שמנו בעולם, יחס אומות העולם אלינו, וזו שאלה גם של תביעתנו המוסרית כלפי פנים והחינוך שאנחנו נותנים לאזרחים שלנו ולדור הבא: איך אנו מתארים לעצמנו את מעמדנו בעולם בין אומות העולם וביחסי אנוש במקרה שאדם אחד יהודי ואחד אינו יהודי. ברור, שבראש וראשונה זה נוגע ליחסים שלנו לערבים ואקדיש דקות מספר לשאלה זו.

על קשיי בעיה זו איני צריך להרחיב את הדיבור. אנו מחוייבים, מתוך שמירה עצמית, מתוך דאגה לקיומנו וביטחוננו, לנקוט עמדות קשות מאוד וגם אכזריות. אין לנו כל ברירה. מוכרחים אנו לעמוד בכל העקשנות נגד החזרת פליטים. על כל פנים, נגד החזרת פליטים סיטונית בממדים גדולים. החזרנו משפחות ונוספו לנו אלפיים־שלושת אלפים איש. אי־החזרת פליטים פירושו שמירה קפדנית מאוד על הגבולות. היות והגבול ארוך מאוד ופרוץ, איננו יכולים לעמוד בתמידות

על המשמר, על יד כל סלע ועל יד כל עץ. הרי שמוכרחים אנו להזדקק לאמצעים חד פעמיים: משמרות, מארבים, תפיסת שיירות. אלה אמצעים אכזריים ואינני רואה בדרך כלל מנוס מהם. בדרך כלל עלינו להזדקק לסריקות.

אני חושב שבכמה וכמה מקרים אפשר היה לנהל זאת באופן יעיל יותר ומעשי. היו כמה וכמה מקרים של אכזריות ללא צורך. אבל אינני רואה מנוס מההזדקקות לאמצעי של סריקות.[3] אך, עם זאת, עלינו לדעת שיש מיעוט בישראל המונה 170 אלף נפש. הוא לא גדל מדי שבוע בשבוע. הגידול הזה נפסק, פחות או יותר. יחד עם זאת, יש תופעות של יציאת ערבים את הארץ. לא ייתכן, שלאורך ימים ובלי שנוכל לראות סיכוי לשינוי המצב, יחיה ציבור זה בהרגשה של נחות דרגה, של מושפל, מבויש, של מתקיים בחסד, שתמיד זקוק לחסדים, במצב של דיכוי נפשי מתמיד, הרגשת נחיתות והצטברות עלבון ומרירות בלתי פוסקים.

יש כמה רעות חולות ואינני רואה שום שינוי לטובה. ישנה שאלת הרכוש הנטוש. הרכוש הנטוש זה רכוש של אנשים שעזבו את הארץ. אבל יש מקרים רבים שאנשים נמצאים בארץ ורכושם נחשב כנטוש. אינני מעמיד את בעיית הרכוש הנטוש, אלא [מציג] תמונה ואיך היא משתקפת. יש אנשים היושבים בארץ בדירה, ויש להם רכוש הנחשב לנטוש ותפוס על ידינו, והעניין לא זז. אם נחזיר להם את הרכוש או נאמר להם שהרכוש הופקע ויקבלו כסף – בזה ייגמר העניין. קיימות ועדות על גבי ועדות ואין מגיעים למסקנה ומשתררת הרגשה אצל ערבים אלה, שלגביהם לית דין ולית דיין, לגביהם אין שאלה של חוק, של זכות מוכרת. יש שרירות לב והם מופקרים. בהרבה מקרים אנחנו מוכרחים לומר לאנשים אלה שיגישו משפט. הם פוחדים לגשת למשפט. הם מראש אינם מאמינים בצדק של המשפט. כל זמן שלא הגיש הערבי משפט, יש לו תקווה לקבל זאת בחזרה, אבל אם המשפט יפסוק נגדו – נסתם עליו הגולל. הוא דן על השופט לפי הפקיד. אם הפקיד מתנהג כך – מדוע שהשופט לא ינהג כך? שנית, הוא פוחד לקומם נגד עצמו את השלטון, את השכנים שלו, על ידי תביעת מדינת ישראל, משק, או מוסד חשוב יהודי למשפט. בלי שינוי מצד הממשלה, בלי ביטוי מובהק של שינוי יחס, לא ייעקר פחד זה מצד הערבים, והפחד הוא מקור שנאה ושנאה זו מקור יצר התקוממות ובגידה וכל מיני יצרים גרועים בתכלית.

יש עניין של "ואקף", הקֶדֶש. זה נחשב גם כן לרכוש נטוש. יש שאלה אם להחזיר את ההקדש לאבטונומיה או לא. יש עמדה לא להחזיר זאת. בממשלה הטורקית, למשל, היתה וזירה[4] מיוחדת לזאת, אבל אבטונומיה זו שאלה של זכות. יש הכנסות של הקדשים אלה למטרה זו או אחרת. מדוע כספים אלה לא

---

3 סריקות לגילוי מסתננים בכפרים ערבים.

4 וָזִירה – משרד ממשלתי.

יכולים להיות משוחררים כדי להיות מכוונים למטרה זו?

העמדתי סעיף זה לפני כמה וכמה שבועות, אבל במקרה בשבוע האחרון נפגשתי עם מוסלמי שהיה תמיד מחשובי העדה המוסלמית בחיפה, אלא שפעם מנתה העדה הזאת שלושים וחמישה אלף איש, ועכשיו – מאות אחדות. על הצד האנושי לא אדבר. זו הטרגדיה הערבית. כאשר רואים אותו [את המוסלמי הנ"ל] בשפלותו, איך הוא מדבר, באיזה פחד וכניעה והתרפסות, ועל מה הוא מדבר – על דברים פעוטים...

אחד מסעיפי השיחה היה שהיתה לעדה המוסלמית בחיפה מכונית להובלת מתים לקבורה. הצבא החרים מכונית זו. כל ההשתדלויות לשחרר מהצבא את המכונית עלו בתוהו. הוא יודע שהיא קיימת וישנה, והוא לא יכול לדעת שהצבא כל כך עני במכוניות ונזקק דווקא למכונית זו. כל הדברים האלה ידועים לנציגי המעצמות. כל הדברים האלה משמשים נושא לדינים וחשבונות. כל הדברים האלה הם הצבעים בהם מציירים את התמונה שלנו בבירות העולם. הוא אומר: "תיתן לי את המכונית הזאת, ואז לאן אוביל את המתים? אין לאן להוביל אותם". הוא מצייר תמונה כזאת: היה בית קברות מוסלמי בחיפה. הממשלה סגרה אותו והודיעה שמטעי בריאות אי־אפשר להשתמש בו עוד. אולי זה נכון, אבל בית קברות אחר אין נותנים. בית הקברות הקרוב ביותר נמצא בבַּלַד אל־שיח'. הוא נתון על מסגר. הוא נסגר אחרי המהומות ומסרבים לפתוח אותו. ואז צריך להוביל את המתים לבית קברות רחוק יותר, ובשביל זאת צריך לשכור מכונית משא מיוחדת כדי להובילם. יש בית קברות מוסלמי עתיק על יד תחנת הרכבת הישנה בחיפה. הממשלה החליטה להרוס אותו. צריך לסלול שם כביש והוא מוכרח לעבור דרך אותו בית הקברות והוא צריך להינתץ. היו השתדלויות ולא הועילו – גזירה היא מהשלטון והם מקבלים את הגזירה. היתה אצלם שאלה של דת ודין איך לנהוג בקברים אלה. הם הלכו לעכו לשאול פסק הלכה ושם פסק המופתי שצריך להוציא את העצמות מהקברים, לשים אותן בשקים, מוטב להחזיק את השקים במקום קדוש, במסגד, ואחר כך לקבור מחדש. בשעת הקבורה האימאם צריך לומר את התפילה שעושים כאשר קוברים מת מחדש. עשו זאת. הוציאו את העצמות. הוא אמר, שקודם חשבו לשמור את השמות שעל המצבות. נתברר שבכל קבר יש חמישה־שישה קברים וויתרו על ענין הרשמת שמות. אך את העצמות צריך להביא לקבר ישמעאל במקרה זה. הם אספו אותן ושמו בשקים ושמו בתוך מקום קדוש והן מוטלות שם כבר שלושה חודשים ואי־אפשר להשיג בית קברות.

הוא אמר לי: "אילו היה ה"וואקף" בידינו והיינו מנהלים את ענייני העדה, היינו קונים חלקת אדמה ועושים סידור". ה"וואקף" שלהם לא היה כפוף

למועצה המוסלמית העליונה. היתה אגודה מוסלמית עצמאית בחיפה, שניהלה את ה"וואקף". עכשיו הוקמה ועדת מוסלמית זמנית בחיפה. הם מבקשים שימסרו להם את ה"וואקף" והממשלה תפקח עליהם, או שהממשלה תמנה מוסד להנהלת ה"וואקף", או שתנהל זאת בעצמה ותמסור להם את הכסף – ושום דבר מכל אלה לא זז. אישרו להם אימאם במקום אחד ואין למצוא אימאם בארץ ולא במקום אחר. בספרו לי זאת פרץ בבכי: "אין מופתי, אין קאדי, אין אימאם, וכאשר יש בעיה דתית הם הולכים למטרופולין הנוצרית, שם מדברים לפחות ערבית. למה הגענו! אי־אפשר לחיות חיים מוסלמיים!"

אני מספר זאת, כי זו שיחה שהיתה לי השבוע. אני חושב שישנם גם דברים חמורים יותר. הוא מספר כך: יש לו חווה, לו לעצמו. בימי הזעם בא אליו אחד מידידיו היהודים ואמר שימסור אותה, כי היא דרושה ל"הגנה". הוא מסר זאת. ה"הגנה" ישבה בה ואחר כך ישב שם הצבא – זה על יד בית אורן. אחר כך החזירו לו את האדמה. אדמה צריך לעבד. הוא צריך לשלוח לשם חראתים[5] ולהם אין איפה לשבת, כי הבניינים בידי הצבא. הוא מבקש מהצבא את הבניינים. הצבא מגיש לו חשבון על שנים־עשר אלף לירות בעד הבניינים, כי בינתיים הקים שם בניינים חדשים. אדמה זו היא רכוש פרטי והצבא בנה שם על דעת עצמו ועכשיו הוא דורש ממנו כסף בעד בניינים שלא נחוצים לו כלל. הוא מתחנן שבינתיים יפנה הצבא חלק מהבניינים, שיוכלו החראתים ללון שם ואז יוכלו לעבוד. עד עתה אין מפנים את הבניינים ואין הדבר זז.

עניין התביעות הכספיות ישנו לא רק בצבא. יש עניין עם המרונים ביפו. כאשר היה זרם היציאה – אחדים התחבאו ואחדים יצאו וחזרו. יש להם רכוש שהוא עכשיו רכוש האויב. כדי להחזירו דורשים תמורתו כסף בעד הוצאות התיקונים והשמירה. הדבר נודע לציר הצרפתי. אינני יודע אם יש לו זכות להתערב בזאת או לאו. הוא אמר שאלה ידידים שלנו ואיך מתנהגים אנו אתם. הטענה הרישמית היא שמגיע כסף בעד בניינים אלה. כאשר פקיד הרכוש הנטוש מראה לאיש משרד החוץ את החשבון – הוא אומר בשיחה פרטית שברור שהחשבון מנופח. מה זאת אומרת? אם הוא יודע שזה חשבון מופרז, האם הערבי לא ידע זאת? האין הוא יכול להוכיח שזה חשבון מופרז? מה הדבר הזה?!

אבל זה לא רק ביחס לערבים. יש אנשים שאינם ערבים היושבים בארץ או חוזרים לארץ לפי החוק. יש איטלקים שישבו בארץ זמן רב, יצאו בתקופת המהומות לאיטליה כמו שיצאו יהודים מהארץ בימי המלחמה העולמית – נסעו לאפריקה ואחר כך חזרו. הם יצאו לאיטליה. האם מוכרחים הם להסתכן כאשר

5 חראת (ערבית) – פועל אריס המקבל את שכרו ממעסיקו האיכר במזונות ובחלק מן היבול.

ישראל נלחמת בערב? אבל הם חזרו למדינת ישראל והם נתינים איטלקיים וקיבלו אשרות כניסה ומבקשים את בתיהם. הם אינם יכולים לקבל זאת. הבתים הם רכדש נטוש. הם מקבלים משהו תוך צרות צרורות. נותנים להם בינתיים חור להתגלגל בו, אבל את בתיהם אינם מקבלים. הם טוענים שחזרו בזכות והבתים שלהם. האם יש חוקים על הגנת רכוש פרטי או לא?

נוסף לזאת באה פרס וטוענת שלא החזירה פליטים רבים שלנו [שנמלטו] מעיראק בניגוד לדעת חלקים גדולים בקהל שלהם. הם הכירו בנו ופירסמו את ההכרה, המעט שהם תובעים אינו עשיית איזה ויתור מצידנו. הם עמדו בפני זרם עצום של פליטים [יהודים מעיראק]. "הליגה הערבית" לחצה עליהם ולא נכנעו והכריזו שלא יתנו להחזיר את היהודים [לעיראק] ויתנו להם לעלות לישראל, והכירו בנו "דה פקטו" באותו זמן. הם לא דורשים פריבילגיות וחסדים, אלא הגנה אלמנטרית מינימלית על זכויות של רכוש פרטי של נתינים שלהם היושבים מקדמת דנא בארץ הזאת. אי־אפשר להגיע לפעולה בעניין זה.

בנוגע ליוונים: מעשה בשבעה יוונים, פועלי רכבת במשך עשרים וחמש שנה. כאשר באה האנדרלמוסיה פסקה הרכבת לעבוד והם התחבאו ואחר כך יצאו ממחבואם. הרכבת חידשה את עבודתה והם באו לתבוע את מקום עבודתם. הם עבדו בממשלת המנדט וזה מקום העבודה שלהם. בא הציר היווני, זה שעזב את הארץ בגלל כל הדברים האלה, כי לא הזיז שום עניין. משרד החוץ פנה למשרד התחבורה. מקובל לא להעמיס על השרים, כי הם עמוסים לעייפה. האם לא יכול פקיד עם פקיד להסדיר דברים אלה? הולך מנהל מחלקת מערב אירופה ישר אל מנהל הפרסונל ברכבת, וחושב שיסדר זאת מיד. הוא נפגש בהתקלסות. אומרים לו בפירוש, שאחד זקן מדי ושניים אינם אהובים והאחרים לא מתאימים לעבודה. דבר זה נמשך שלושה עד שמונה חודשים. בסופו של דבר, מכניסים שניים מהם לעבודה וחמישה נשארים ללא עבודה וגם זאת היתה טובה מיוחדת שנעשתה למשרד החוץ. אין כלל לשער את "קלקול הדם" בעניין זה. אין כלל לשער את קלקול הדעה עלינו. זה נושא לשיחה בין דיפלומטים וזה יוצר תמונה מגובשת.

אין שום רגישות לכך שכאשר פונה צירות ומבקשת דבר באיזה משרד, שצריך להיות יחס מיוחד. לא צריך לעבור על חוק, אבל צריכה להיות זריזות, אדיבות החייבת להיות ביחסים. ציר איטליה מבקש רשיון יבוא למכונית שהוא משלם בעדה בדולרים. דבר זה נמשך חודשים. הוא מקבל זאת כעבור חודשים רבים והמרירות נשארת על לא דבר, רק מתוך זה שהאיש במשרד לא הבין שזה לא עניין של רשיון יבוא.

אנחנו נהנים בכל בירות העולם מיחס מיוחד. מסדרים לנו עניינים. נוסע

עכשיו מר לינטון[6] לאוסטרליה בתור ציר, והציר האוסטרלי בתל אביב מטלגרף לכל התחנות האוסטרליות בדרך שיפגשו אותו וימצאו לו חדר במלון ויאכילו אותו. זו אדיבות בינלאומית. אותו ציר איטלקי מבקש מרכזיית טלפון קטנה בתוך המשרד. זה נמשך ארבעה חודשים. אומרים לו שיש מחסור בכלים. הוא יודע שבאותו הזמן מסדרים זאת במשרדים אחרים. יש מוסדות שמקבלים מרכזיות כאלה. הוא מבין היטב, שסוחר פשוט צריך לחכות חודשים, אבל הוא בכל זאת איש צירות. יש לו חשבון גדול להביא לנו. הוא יודע מה היה יחס איטליה להעפלה ולרכישה [של נשק]. יש כל מיני דברים שעשתה איטליה והוא יודע עליהם. הוא לא מבקש תרומה מממשלת ישראל, אלא מרכזיה שהוא משלם בעדה. הוא מבקש אותה שעה אחת קודם, וזה נמשך ארבעה חודשים. על זאת יש הודעות בכתב וטלפונים בלי סוף. אומרים לנו שבגלל היותנו משרד החוץ עוזרים אנו, אבל היחס האמתי לזרים משתקף במשרד אחרים.

שחרור רכוש הממשלה האיטלקית. פינוי בית החולים האיטלקי בחיפה. הם פנו בדרישה לפתוח מחדש את בית החולים בחיפה. הם שאלו אם בכלל מותר להם להחזיק בית חולים כאן. זו שאלה לא פשוטה. יש מוסדות של מדינות שונות. יש דברים כאלה ומאוד מאוד רגישים לעניין זה. אומרים להם שלא יוכלו לעשות זאת, ולא על זאת אני טוען. אומרים להם שמצב התחלואה והאשפוז והצורך לארגן ולרכז את האשפוז הוא כזה, שמשרד הבריאות מוכרח לקחת זאת לרשותו. הם מסכימים להחכיר זאת למשרד הבריאות, אבל יפנה הצבא את הבניין והוא יועבר לרשותם, והם מתחייבים להשכיר זאת למשרד הבריאות. הצבא מעביר זאת למשרד הבריאות בלי לשאול אותם. אך בכל זאת הרי זה רכושם.

רכוש צרפתי: עניין זה נמשך בלי סוף. היה בית מחסה של הצירות שלהם בבית דג'ן [בית דגן]. זה נפל בידי מחלקת הקליטה. המשא ומתן נמשך חודשים על גבי חודשים ואין כלל לשער כמה ניירות הלכו מפה לפריס ומפריס הנה בלי סוף. זה נותן להם חומר המוכיח על גילוי יחס של חוסר התחשבות וחוסר נימוס אלמנטרי.

כאשר משרד החוץ פונה אל המשרדים השונים, היחס מצד כולם אליו כאל חבר "צמחונים", מוגי לב, נבהלים מאיזה ביקורת, מאיזו השפעה בעולם, וכך הלאה. לא צריך להתחשב בזאת, וגם לאנשי משרד החוץ "צריך להמציא איזה תירוץ, ואנחנו נעשה את שלנו". איש אינו רוצה להוציא את בלעו מפיו. האם בשביל רכוש נטוש נוותר על פרוטה? להיפך, צריך לחטוף עד כמה שאפשר יותר, להחזיק כמה שאפשר יותר זמן, להגדיל את ההכנסות ולא חשוב כמה זה עולה.

---

6 יוסף לינטון, מזכיר המשרד הציוני והמ"ד של הסוה"י בלונדון. עלה ב־1949 והצטרף לסגל משרד החוץ.

חוסר הרגישות הממלכתית, חוסר תשומת הלב לרושם שזה עושה בעולם הוא פשוט מבהיל. זה איזה פרובינציאליזם ממאיר. זה הופך למין מקור של השחתה שאין כלל לשערו. מוכרחה לעבור איזו רוח אחרת במחנה – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: מלבד שני משרדים, משרד המשטרה ומשרד הסעד, אין משרד נקי) **– אם כי זה עומד זמן רב על סדר היום, לא עשיתי מחקר כדי למצות את העניין ולהגיש תמונה מקיפה. דברים שבאו לידי, ובאו לידי באקראי, הצטרפו לתמונה הזאת.**

שנית, אני רוצה לומר עוד פעם, שכל הדברים האלה תופסים מקום נרחב מאוד בדינים וחשבונות שהולכים לחוץ לארץ, והדעה השוררת בסגל הדיפלומטי היא שאנחנו אנשים עוינים, שבכלל העם שלנו זה עם העוין כל מי שאינו יהודי, שגישתו הפסיכולוגית היא שהגויים אינם בני אדם כמונו ואיננו חייבים להם שום דבר. חובת נימוס, עזרה, התחשבות מסוימת – זה נפסק כאשר מגיע הדבר לתחום זה כאשר זה עובר מיהודי ללא־יהודי, וזה בעצם גם מביע את רוח הממשלה. יש אומנם ארגון אחד [משרד החוץ] שהוא רגיש לזאת, כי הוא מקבל משכורת. אצלו זה דבר שבמקצוע ולא עניין שטבוע במהותם האנושית של אנשי משרד החוץ. לו היו הם במשרד אחר – היו מתנהגים אחרת, אלא בתוקף המקצוע מתפתחת בהם רגישות זו וממנה אין להביא כל ראיה.

להלן התנהל דיון בהשתתפות כמה שרים. ראש הממשלה ושר הביטחון דוד בן־גוריון הביע דעתו, כי "מר שרת עשה משגה. הוא דיבר על שני דברים. דבר אחד שצריך היה להעלות ויש לו תיקון. דבר שני (היחס לזרים בישראל) שהציג אותו באופן חד־צדדי. עניין ההסתננות וממשל צבאי אינו פשוט כל כך. הוא עשה לא טוב שכרך דברים אלה. עניין האדמות, היישוב וההסתננות אינו פשוט כל כך".[7]
הדיון הסתיים בהחלטה להמשיכו בישיבת הממשלה הבאה.

7 המיעוט הערבי שנותר אחרי מלחמת העצמאות בשטחי מדינת ישראל היה נתון תחת ממשל צבאי שנוהל על ידי מערכת הביטחון בראשות ב"ג, והיה מופקד גם על הנכסים והרכוש הנטושים שהיו בבעלות ערבית.

אומה ולשון

מאת משה שרת, שר החוץ במדינת ישראל

משה שרת: מפעלנו בארץ־ישראל, ועתה במדינת ישראל, בנוי מיסודו על מערכת של יחסי גומלין המפרים זה את זה. כזה הוא היחס בין העם והארץ. העם הוא הבונה את הארץ ומפרה שממותיו, אבל גם הארץ חוזרת ובונה את העם בתהליך תחייתו. וכזה הוא היחס בין העם והלשון. היישוב בארץ־ישראל לא היה מגיע לדרגת לאום בן חורין אילולא היה בעל לשון משלו, אילולא מוכשר היה להחיות את לשונו. מצד שני, לא היתה הלשון מגיעה לדרגת התפתחותה הרמה כיום הזה, ולא היתה רואה לפניה אופקים רחבים יותר של התקדמות לעתיד לבוא, אילולא הגיע העם למלכות.

תהליך זה לא הוחל עם הכרזת המדינה. תחילתו באותו יום שבו התחילה אם יהודית להגות עברית באוזני תינוקה. תחילתו באותו יום שבו יצא איכר יהודי לחרוש את שדהו בארץ אבות. צורך הביטוי הוא שיצר את יכולת הביטוי. זהו בעצם סוד התפתחותה של הלשון האנושית בכלל. הצורך הוא הדוחק את האדם לבקש מילים, ניבים, תמונות לשון כדי להביע את מחשבותיו ורגשותיו. במשך מאות בשנים היתה הלשון העברית לחוצה בתחום צר, הואיל וגם החיים היהודיים – באשר יהודיים הם – מקופלים היו בתחום הצר של צורכי דת וקהילה. בכל שאר רשויות החיים – במסחר ובמלאכה ובחיי מדינה – לא נתייחדו היהודים לעצמם, אלא שותפים היו בתרבות הסביבה ובלשונה. לפיכך נתונה היתה הלשון העברית בכל אותה תקופה לתהליך של צמצום בכמה מרשויות החיים והתרבות. אי־אפשר היה אז להתבטא ביטוי רב־צדדי בעברית משום שהחיים היהודיים גופם לא היו רבי־צדדים. רק עם צמיחתו המופלאה של קיום לאומי מלא וכל־צדדי על אדמת ארץ־ישראל הועמדה הלשון העברית לפני הצורך הדחוף – וגם לפני היכולת – להעלות מתוכה אפשרויות ביטוי להתפתחות רב־הצדדית של קיומנו הלאומי. תקומת המדינה היהודית נתנה דחיפה עצומה להתפתחות הלשון העברית, וגם הפעם היה הצורך הגורם המכריע. קם לנו צבא רב־אגפים והועמדנו לפני הצורך של טרמינולוגיה צבאית חדשה מעיקרה. קמה לנו הנהלת

1 מועתק מכתב העת העברי "הדואר", ניו־יורק, גליון סיון תש"י (מאי–יוני 1950). ההרצאה נישאה במהלך שהות מ"ש בניו־יורק בשלהי 1949 במשתה ההסתדרות העברית, ומובאת כאן לפי תאריך פירסומה בכתב העת.

מדינה רבת־ענפים והועמדנו לפני צורכי ביטוי שלא שיערום אבותינו ולא עלה על דעתם לבקשם בשפתנו.

ואין כאן עניין של חידושי שמות טכניים בלבד. העניין עמוק יותר, נוקב ויורד למעמקי נשמת העם, להעלות משם אפשרויות ביטוי המְפַסגות ועולות לשיא ההבעה האמנותית. מלחמה זו, למשל, שעמדנו בה, זה הניסיון המחלחל והמרומם שנתנסה בו הנוער שלנו, הביאה לנו כבר יבול ספרותי, בשירה ובפרוזה, עשיר ביותר. כל ניסיון מעין זה חורג להבעתו המלאה בחיים ובספרות גם יחד. ושוב לפנינו אותו יחס גומלין האמור למעלה.

ארץ־ישראל היא כיום כור היתוך בשתי בחינות מובהקות. קודם כל, היא כור היתוך לבני אדם הנוהרים אליה מכל קצווי תבל, יהודים הנבדלים זה מזה במאות שנות קיום מופרש, בהבדלי אקלים וגיאוגרפיה ותרבות ולשון, ועתה הוטלו בזרועה האדירה של ההיסטוריה היהודית לתוך הארץ האחת והם מתנגשים ומתלבטים זה בזה, כי שומה עליהם, בתוך כל הקשיים והחיכוכים, לשבת ולחיות יחד, לעבוד ולבנות יחד. והם מגיעים לידי שבת אחים זו, ואם הם אינם מגיעים – בניהם יגיעו. לאט לאט ומתוך הכרח פנימי צומחת ועולה אומה חדשה, אומה מלוכדת ומאוחדת ברוחה, במשאת נפשה – ובלשונה.

והוא הדין בלשון העברית. אנו מעמיקים לחדור לנבכי הקדומים של מורשתנו הלשונית. אנו מתחילים מן התנ"ך, מ"בראשית", מצרפים לה את העברית המשנתית, את העברית של תור הזהב בספרד, מוסיפים עליה את הספרות החסידית וחידושי ניביה ועד למטבעות לשון אחרונים הנטבעים בידי עתונאי עמל ונחפז למצוא ביטוי בעברית לאיזה מושג טכני או מדיני שנמסר לו באותו רגע מפי הרדיו או הטלגרף. שכבות לשון ותרבות אלה, שרק לפני עשרות שנים היו מובדלות ומופרשות זו מזו ולא קרבו זו אל זו לחלוטין – כולן נארגות עתה למסכת אחת ואחידה, עשירה וססגונית מאוד, של הלשון העברית החדשה.

לשם מי ובשביל מי נעשה כל זה? כלום רק בשביל אלה היושבים במדינת ישראל? יש בעיית אחדות ישראל לא רק במדינת ישראל – בעיית אחדותו העולמית של העם היהודי מסביב למדינת ישראל. כולנו, נדמה לי, מרגישים, בין אלה העומדים שם בחזית ובין אלה המצויים ב"עורף" של הפיזור העולמי היהודי, בתחושת אחדות חדשה הצומחת ועולה בעמנו, תחושה שהוגברה בייחוד עם תקומת מדינת ישראל. כדאי יותר להיות יהודי בימינו משהיה במאות השנים שעברו עלינו. משהו מוחשי, קונקרטי, עלה בחיים היהודיים, המושך את הלבבות ומקרבם זה לזה, מאחדם ומלכדם בשאיפה ובמעשה.

השאלה היא מה העתיד? מה תהא דרך התפתחותו של תהליך זה ולהיכן הוא מוליך אותנו? הנה יש בידינו מכשירים ידועים, המסייעים לקיומה של אחדות

האומה בפיזוריה. לשעבר, למשל, מילאה הלשון האידית תפקיד מאחד כזה לגבי כמה מקיבוצי היהודים בעולם. בקיבוצים אחרים שימשה בתפקיד זה לשון לַדינו, אותו דיאלקט קסטיליאני שנטלו עמהם יהודי ספרד בגלותם מארצם, וכמה מהם מחזיקים בו עד היום הזה. אנו רואים היום את מצבם של תחליפי לשון אלה לשפה העברית, שמילאו בשעתם, מאות בשנים, תפקיד לאומי חשוב בחיינו. הלשון האידית חדלה מלהיות שפת הילד ופסקה מפיות הנוער היהודי, ובמידה שהנוער של היום גדל והולך הלשון האידית נעתקת והולכת יותר ויותר לגיל הזיקנה. גורל זה צפוי בהכרח גם ללדינו.

על מה אפוא תעמוד האחדות היהודית? אֵי החוליה המקשרת והיכן האפשרות של הבנה הדדית בין יהודי ליהודי? אין זו שאלה טכנית בלבד. אפילו כולנו לומדים ויודעים את השפה האנגלית, למשל, או השפה הצרפתית. עדיין תהא השאלה במקומה עומדת: מה יעמיד את שותפות ההרגשה היהודית, ההרגשה שכדאי להיות יהודי, שהיות יהודי משמע התעשרות תרבותית? כלום תספיק לכך קריאת חדשות בעיתון המקומי שנתרגמו מעיתונות ישראל, או שנשלחו על ידי סופר מיוחד שנקרה לשם?

אין מקור גאוּת לאדם כשפתו הלאומית. גאוּת אדם בעם מחצבתו וגאוּת עם בלשונו שבה אצורים נכסי תרבותו, ומה גאוּת לעם שנטש תרבות מורשתו? ואין תרבות מורשה נקנית לתודעה במלואה, בכל כוח השפעתה והפעלתה, בדרך התרגום. העם העברי בישראל יגדל ויעשר לא רק בנכסי חומר בלבד. כמובן, בראש ובראשונה עליו לפתח ולהעשיר את ערכי החומר. עליו לקיים ולהגביר את כוחו הצבאי, עליו לפתח את תחומי התעשייה והחקלאות והמסחר. אבל הוא יגדיל ויאדיר גם את נכסי רוחו ותרבותו. זו תעודתו, זה עתידו. הוא יוסיף להתעלות במעלות היצירה הספרותית וההבעה האמנותית. עושר תרבות יהא שמור בידו לתתו ליהודי חוץ לארץ. כוח יהא בידו לעודד ולהמריץ את התפתחות מעשה התרבות העברית בכל קיבוצי היהודים בתפוצות. קיבוצים אלה ישותפו אז בתהליך היצירה הזה של תרבות ישראל. כשם שבעבר ובהווה היו, בשלבים ידועים בתולדותינו, מרכזי תרבות לישראל בגולה, שקרני השפעתם העצומה הקיפו את כל תפוצות האומה, כמו בבבל וספרד לפנים, בפולין בעבר הקרוב, והיום, אולי, בארצות הברית של אמריקה. היצירה התרבותית העברית יכולה גם היום להתפשט בכל הארצות, אבל תנאי קודם לכך שכל חלקי האומה יהיו מאוחדים בשאיפה ובמפעל ובמצע משותף לשאיפתם ולמפעלם.

מצע משותף זה הוא דעת הלשון העברית, והדרישה הראשונה והפשוטה היא: לימדו עברית. אם זקן אדם מעשות כך, ישננה לבניו, ישתדל לפחות שבניו ידעו את הלשון על בוריה עד כדי להתענג על ידיעתה. מרהיב אני לומר, שאיני רואה

כיום הזה מאמץ רב גמול יותר לאדם יהודי באשר־הוא מלמידת הלשון העברית, לשון העם העברי. כמה לשונות שימשו לו לישראל, אבל האומה הישראלית באשר־היא לא היתה לה אלא לשון אחת ויחידה, היא הלשון העברית, ואיני מכיר לשון יפה ממנה בעולם.

לימוד עברית פירושו היות ליהודי באמת. הלומד עברית או מלמדה לבניו, או עוזר לאחרים ללמדה, או מסייע להסתדרות העוסקת בכך להרחיב ולהעשיר את שדה פעולתה, משתף עצמו במעשה התרבות שלנו והווייתו היהודית והרגשתו שכדאי להיות יהודי מעמיקה בכך לאין שיעור. מקווה אני, כי תשימו לב לדברי ותסייעו לה להסתדרות העברית באמריקה לשאת ברמה את אבוקת הלשון העברית והתרבות העברית, להחדיר את השפעתה לכל פינה בחיים היהודיים בארץ זו, להעשיר את התודעה הלאומית היהודית ולטפח את האחדות התרבותית היהודית.

אפשר יבוא אדם ויטען, כי אין לדרוש מציבור אנשים פשוטים ללמוד לדעת שתי לשונות. האומנם קשה הדבר כל כך? הרי ישראל, למשל – כמעט שלא תמצא כיום אדם משכיל בישראל שאינו בקי בשתי לשונות, וכמה מאתנו בני בית בשלוש לשונות. אנו מלמדים לילדינו אנגלית וערבית גם יחד, נוסף לעברית, כמובן, ובפירוש משתדלים אנו להרבות בישראל ככל היותר מספרם של היודעים את כל שלוש הלשונות. והרי הלווציה, רובֵּי משכיליה מדברים לכל הפחות בשתי לשונות. והרי קנדה, רבים מתושביה הם דו־לשוניים, וכיוצא בזה תמצאו במלוא עולם. בהולנד, למשל, נוקקים רוב המשכילים לשלוש לשונות לכל הפחות, הולנדית, אנגלית וצרפתית, או הולנדית, אנגלית וגרמנית. אין הדבר בשום פנים בגדר הנמנעות. ואם יש רצון לכך, אם אין היהודי נתין אמריקה רוצה בעילום מוצאו, אלא אדרבה, שואף לטפח ולהגביר את התודעה היהודית ואת האחדות היהודית העולמית ואת הקשר בארץ־ישראל ובמדינת ישראל – קשר תרבותי ורוחני ורגש סולידריות – כי אז אין זה נעלה מכוחו ואין זה נעלה מכוחה המאורגן של יהדות אמריקה בכללה ליצור את האמצעים והכלים הדרושים של חינוך ואימון והכשרת החברה כדי לאפשר את קניין הלשון העברית להמונים, למען יוכלו לקרוא את ספר הספרים במקורו.

אדם רגיש, שנזדמן לו לשמוע בפעם הראשונה את הסימפוניה החמישית, השביעית או התשיעית לבטהובן, יתהה בלבו כיצד נתעלם ממוסיקה זו עד כה, יצטער על שלא זכה בגילויו של גאון יצירה אנושי זה עד אז. מובטחני, שאדם מישראל שלא ידע עברית ולמד להבינה והוא פותח באחד הימים את ספר ישעיהו בפרק ו' – אף הוא יתהה ויתמה בלבו כיצד יכול היה לחיות כיהודי ולהרגיש עצמו יהודי ואף להתגאות במוצאו היהודי מבלי לקרוא פרק זה במקורו העברי.

הן זה אחד משיאי היצירה הרוחנית האנושית, ממרומי הגאון האנושי, והוא שלו ורק שלו. אומות אחרות יכולות להסתפק ביחידי סגולה, חכמים וחוקרים, הקוראים את ישעיהו במקורו, אבל אנו, היהודים, כל יהודי חייב בכך, ומדוע יוותר על כך? הספר פתוח ואין עליו אלא ללמוד לקרוא ולהבין בו.

יֵדע כל החסר דעת עברית מה הוא חסר. אוצר בלום של דעת, של קורת רוח, של הרגשת גאון מוכן לו לכל אדם מישראל, ובידו לפתחו ולהופכו לקניין נפשו. ובמידה שהוא זוכה בו הוא מרחיב את אופקו התרבותי היהודי, מגביר את כוח יצירתו. ואז, רק אז, תקום לנו אותה אחדות רצויה שתרומם את כלל האומה הישראלית לשלבים חדשים ונעלים בסולם תרבותנו הלאומית.

הצהרת שלוש מעצמות המערב

שר החוץ משה שרת: הצהרת מעצמות המערב[2] בעניין אספקת הנשק למזרח התיכון היתה הצהרה חד־צדדית ולא חייבה שום תשובה מצדנו, אבל הצדיקה תגובה מצדנו. יש להבחין בין שני הדברים כי לא היתה צפויה מאתנו שום תשובה. ראינו צורך לבוא בתגובה על ההצהרה הזאת ותגובה אינה יכולה להיות אחידה. יש בה יסוד חיובי ושלילי. אני רוצה לחזור ולהביע סיפוק מדיני ששלוש המדינות האלה קבעו עמדה עקרונית, לפחות להלכה, נגד מרוץ הזיון במזרח התיכון. יתר על כן, שהן קבעו עמדה של התנגדות נמרצת לכל ניסיון לשנות את המצב הטריטוריאלי הקיים בכוח. מכיוון שלנו אין כל כוונה לשינויים כאלה, אבל דובר לא מעט נגדנו בעניין זה, ואויים לא מעט עלינו, מקבלים אנו הצהרה זו בסיפוק. נשמח אם כל מדינה בעולם תתצטרף להתנגדות ולשינוי המצב הקיים בכוח.

לעומת זאת, איננו יכולים להביע קורת רוח גמורה מניסוח המדיניות לגבי אספקת הנשק. נאמר כי לא יינתן נשק אלא אם כן תהיה הבטחה כי אין הכוונה למעשה תוקפנות. יש לקדם הצהרה זו בברכה, אבל איננו סבורים כי נוסחה זו מספיקה לתת את הערובות שאפשר להשיג.

מה שמצער אותנו הוא שבין העקרונות שנקבעו באותה הצהרה כקובעים את מדיניות אספקת הנשק, נפקד מקומו של עיקרון הנכונות לשלום. זאת אומרת, נאמר רק דבר שלילי – שלא תהא כוונה להתקיף – אבל לא באה התוספת החיובית, שתהא נכונות מצד המדינה הנוגעת בדבר לכרות שלום ולהגיע ליציבות ולתקינות גמורה ביחסים הבינלאומיים במזרח התיכון.

אנו סבורים שחוסר שלום וחוסר נכונות של מדינות ערב לשלום זוהי סיבה מיוחדת המצדיקה תביעת נשק מטעם מדינת ישראל, אשר אין מדינות ערב יכולות להיות שותפות שלה.

---

1 מועתק מ"הארץ" 3.6.1950.

2 ר' לעיל מסמך 51 עמ' 467, הע' 2.

אנו והערבים – ללבות או להפיג את האש

יו״ר הסיעה ז. אהרונוביץ׳ פתח את הישיבה באומרו כי היא כונסה על רקע התחושה במפלגה שהחריף הצורך להעמיד לבירור רישמי את עמדת המפלגה בשאלת המיעוט הערבי בארץ, ומסר את רשות הדיבור למ״ש.[2]

מ. שרת: אני מוכרח לפתוח בהבעת צער, שלא היתה לי כל אפשרות להתכונן באופן מיוחד לפתיחה זו. החברים מבינים בוודאי שאינני רואה את עצמי כזר לשאלה ואני לא מעט דש בה, ואף על פי כן היה בירור זה ראוי למאמץ מיוחד של התכוננות למחשבה בשל ניסוח מסקנות אשר לדאבוני, בגלל שטף העניינים, לא נתאפשר לי לגמרי. אני מבקש לדון אותי לכף זכות על כך, אם הדברים לא יהיו סדורים כפי שהיו צריכים להיות.

את העניין העומד על הפרק יש לראות כאחת משאלות היסוד של מדיניותנו ושל עתיד מדינתנו. הוא נוגע לשורשם של כמה עניינים חיוניים ביותר. מבחינה אחת זוהי שאלת מוסר המדינה. מבחינה אחרת, במישור אחר לגמרי, יש לעניין זה נגיעה נוקבת מאוד בשאלת ביטחון המדינה. מבחינה שלישית זוהי שאלת מעמד המדינה בעולם ושמה בעולם. מבחינה נוספת ייתכן שזאת שאלה שתהיה לה אולי בעתיד נגיעה בשאלת מעמדם של מיעוטים יהודים בעולם כולו. אינני בא למצות בפתיחה קצרה זו את כל פני השאלה הזאת, כי יש לה עוד כמה וכמה פנים. אני רק ציינתי שלושה או ארבעה צדדים אלה כדי להעמיד את החברים על חומר העניין, על כל פנים, על חומר יחסי־אני לעניין ומידת החשבתי את השאלה. אני סבור כי חברים רבים שותפים לי בהכרה ובהרגשה זו.

השאלה הזאת איננה אתנו מתמול שלשום. אינני רוצה לדבר על שאלת יחסי יהודים וערבים בארץ, שימיה כימי שיבת ציון. אני רוצה לומר כי שאלת יחסי העם היהודי והעם הערבי בארץ במדינה יהודית, שאלה זו איננה אתנו מתמול שלשום. שאלה זו לא באה אלינו במפתיע והיא איננה שאלה אשר לא נתנו דעתנו עליה. היא הלעיטה אותנו לא מעט במשך כל פרשת המאבק המדיני

---

1 מתוך הפרוטוקול. ישיבה שנייה באותו נושא ר׳ להלן מסמך 62 עמ׳ 540.

2 משרד המיעוטים, שנוסד עם קום המדינה ב־1948 ובראשו הועמד שר המשטרה בכור שטרית, בוטל לאחר הקמת ממשלת ישראל הראשונה ב־1949. מ״ש ״ביקש לקבל על עצמו את הטיפול במיעוט הערבי [וכנראה השיג זאת], אך לבסוף הועבר הנושא לאחריות לשכת היועץ לענייני ערבים במשרד ראש הממשלה״ (לואיז פישר/*שרת*, עמ׳ 427). לפני קום המדינה היה מ״ש אחראי לנושא זה כראש המחלקה המדינית בסוה״י.

והאידיאולוגי על עצמאות ועל מדינה יהודית, כלומר הן על זכותנו להקים את המדינה והן על יכולתנו להקימה ולפתור את הבעיות שהקמת המדינה וקיומה כרוכים בהן. נתבענו על ידי עצמנו ועל ידי אחרים לתת תשובה על השאלה הזאת. כיוון שהיה ברור שמדינה יהודית פירושה רוב יהודי – שאם לא כן אין זו מדינה יהודית – בין אם דבר זה יהיה קיים בארץ כולה על ידי עלייה רבתי ברבות הימים, ובין אם דבר זה יהיה לאלתר בחלק של הארץ, כדי שנפרוק מעלינו חלק גדול מהרוב הערבי, ואת המותר נהפוך למיעוט, היתה קיימת ועומדת השאלה הזאת שאנו נתנו עליה תשובה, והתשובה שאותה נתנו לא רק התנסחה בשורה ארוכה של נאומים, הרצאות והחלטות כתובות, כי אם נוסחה בספרות שלמה. אני מתאר לי שכאשר כתב מחבר *אנחנו ושכנינו*[3] את מאמריו ונאם את הנאומים האלה, לא עשה זאת על דעת עצמו ובשם עצמו, כי אם בשם התנועה כולה, והמשנה שלו נארגה במסכת קנייניה הרוחניים והלכותיה המדיניות והחברתיות של התנועה.

אנו עומדים בעניין זה למבחן לפי תורת העבר שלנו – האם המעשה של היום או של מחר יצדיק את תורת העבר או יתכחש לה. המבחן הזה איננו אך ורק לגבי השאלה הזאת. אפשר לדרוש את השאלה הזאת כפרט היוצא ללמד על הכלל: באיזו מידה בכלל בתחום העקרונות המינימליים, בתחום נכסי האידיאולוגיה שלנו, אנו נאמנים לעצמנו? באיזו מידה אנו כנים עם עצמנו? האם העניין של האידיאולוגיה והדגילה בעקרונות מוסריים זהו דבר־מה רציני מאוד אצלנו, אשר עליו חלה חובה של עקיבות, או שאין זה אלא אמצעי לסבר את האוזן, אין זו אלא תחבולה המכוונת להקל עלינו את השגת המטרה, ומשהישגנו את המטרה הרינו בועטים באותה התורה אשר סייעה לנו להשיג את המטרה, בחינת הדום שאתה עומד לטפס עליו למקום יותר גבוה ומשהגעת אתה בועט בו כבדבר ששוב אין לך חפץ בו. מבחינה זו זהו אחד מאותם העניינים שהם "פרט היוצא ללמד על הכלל". כל שיעור קומתנו המוסרית תלוי במבחן זה – אם נעמוד בו או אם לא נעמוד בו.

החיים מורכבים מהפתעות, או יותר נכון, משינויים רבים. ישנם שינויים הצפויים מראש וישנם שינויים שאינם צפויים מראש ודרושה גם מידה מסוימת של שמרנות באופי כדי לראות את הדברים שהיו צפויים מראש וגיבושם לאור אותה ראייה מראש, אבל דרושה גם מידה רבה של גמישות וידיעת המציאות שלא היתה צפויה מראש, ואשר לא חלה עליה הגישה שהיתה נקוטה לגבי הדברים שאותם ראו מראש. אפשר לומר, שכאשר חזינו במחשבתנו את הקמת המדינה, חזינו את תקומתה בדרך ידועה של התגשמות, בין אם הבטחנו לעצמנו את הדבר

---

3 בן־גוריון/*אנחנו ושכנינו*.

ובין אם לא הבטחנו. ועל יסוד אותן הידיעות הגענו לקבוע את מערכת אותם הכללים והעקרונות המוסריים שבהם ננקוט לגבי המיעוט. והנה הדבר בא בדרך אחרת לגמרי, בדרך מהפכנית שלא ראינו אותה מראש, על כל פנים, לא כולנו, ואולי איש מאתנו לא יכול היה לראות אותה מראש בדיוק כפי שהיא היתה. אחד הדברים אשר מעטים מאתנו, ואני אומר "מעטים מאתנו" לשם זהירות, כי למעשה אינני מכיר איש אשר ראה מראש את אחד המאורעות הכבירים, המזעזעים והמכריעים ביותר שליוו את תהליך הקמתה של מדינתנו: זהו החיזיון ששמו "יציאת הערבים בהמון". ייתכן כי לאחר שאנו יודעים שיציאה זו יכלה להיות – הראייה היא שהיא היתה – ייתכן אולי לומר שהיא יכלה להגיע לממדים כאלה שהיו מחסלים כליל את הבעיה, כלומר עוקרים לגמרי את המיעוט הערבי מהארץ ואנו היינו שוכנים לבדד בתחום המדינה.

אולם דבר זה לא קם. מה שקם זוהי עקירת 700 אלף ערבים מן השטח שאנו תופסים כיום. זה כשלעצמו דבר אשר אינני יודע אם כבר היה פעם בארץ. כאן יושבים רבותינו בהיסטוריה ואולי יתקנו אותי, אבל נדמה לי שמעולם לא הגיעה גלותנו מן הארץ לממדים כאלה, על כל פנים, באופן יחסי לחלק שנשאר, ולא הגיעה לקצב מסחרר כזה מבחינת הזמן. לא היה מקרה של עקירה שלנו אשר ידמה במשהו, מבחינת הכמות ומבחינת הקצב, לתהליך העקירה הזה. ברור שהשארית [היהודית בימי בית ראשון ושני] שנשארה היתה, ביחס, הרבה יותר גדולה. במשך הזמן היא חוסלה, אולם לא בבת אחת כפי שחוסל ציבור זה עכשיו.

עוד דבר. בתוך תהליך זה היו שלבים, ולא הרי מסיבות היציאה הערבית, או העקירה הערבית בשלבים הראשונים של מלחמת השחרור, כהרי היציאה בשלבים האחרונים. שתי העובדות – מצד אחד שהגליל נכבש לאחרונה, ומצד שני שהגליל הוא מקום הריכוז העיקרי של הערבים שנשארו – הצטרפות שתי העובדות יחד אינה מקרית, אלא יש כאן סיבה ומסובב. מכיוון שהגליל נכבש לאחרונה – פה אחוז הערבים שנשאר הוא הגבוה ביותר, מפני שבינתיים הם למדו מהניסיון. אני רוצה לומר בזה, שאל נשלה את עצמנו בזה שיכולנו להוליך את הדברים אחרת. לא כל כך פשוט היה להוליך את הדברים אחרת. כאשר עמדנו בפני כפרים שלמים, איתנים ומושרשים [בגליל], שסירבו לזוז לא אצרנו לא כוח צבאי ולא כוח מוסרי ולא העזה מדינית [לפנותם, מה שאין כן] כאשר עמדנו בפני האפשרות, על ידי דיפלומטיה צבאית מזהירה, להגדיל את מדינת ישראל ברצועות שלמות באותו חלק של הארץ שקוראים לו משום־מה ה"משולש".

פה יושבים אנשים שהיתה להם יד ישירה בדבר זה, ומדינת ישראל חייבת לאחדים מהם, ואולי לאחד מהם, את הגדלת שטחה של מדינת ישראל בעשרה

אחוזים. כדי שהדבר יהיה ברור אומר: אני מתכוון לחבר משה דיין.[4] כאשר היתה הבריחה או להשיג שטח זה ועל ידי כך להגדיל בבת אחת את האוכלוסייה הערבית של ישראל ברבבות, או לוותר על הגדלת השטח – לא היתה כל שאלה בשבילנו שיש להגדיל את השטח. כאשר עמדה בפנינו האפשרות, שכנראה לעת עתה נגוזה מהאופק, לספח למדינת ישראל את רצועת עזה, אבל בתנאי ברור ומפורש שעל ידי כך תוגדל האוכלוסייה הערבית של ישראל ברבע מיליון לפחות, אם לא בשלוש מאות אלף, זאת אומרת שהיא תוכפל אולי גם תשולש – היו מעטים מאוד בתוכנו, ואני נמניתי עם המעטים אלה, אשר אמרו: לוותר על רצועת עזה ובלבד לא להגדיל את האוכלוסייה הערבית בממדים כאלה.

אני רוצה לציין כאן בקצרה וברפרוף את העניין ולא לעמוד על פרטי המסיבות, לא מפני שאני מזלזל בפרטי המסיבות, אלא מפני שאני סבור שלא זה נושא הבירור וגם מפני שאני סבור, אם אינני מדייק בפרטים, שאין זה מעלה או מוריד. המסקנה הנובעת מכל המסיבות האלו היא שכנראה גזירה היתה, וגזירה היא על מדינת ישראל, שיהא בה מיעוט ערבי. כאשר או"ם הציע לנו מדינה ב־55 אחוז של הארץ עם 45 אחוז של אוכלוסייה ערבית קיבלנו זאת בהתלהבות, והעולם היהודי כולו חגג את ניצחונו ההיסטורי. אך כאשר יש לנו 15% אחוז [ערבים] ב־80 אחוז משטחה של הארץ – אנחנו רואים דבר זה כפורענות חמורה. חשבנו שגזירה היא שמדינת ישראל תתחיל את "הקריירה" שלה כשהיא נושאת על גבה מעמסה כבדה זאת של ערבים במחצית הארץ, ועכשיו אנו נושאים על גבנו 15 אחוז ב־80 אחוז על הארץ.

אינני יודע אם ישנן השוואות לגבי הריבוי הטבעי, אם מכסת הריבוי של רוב העלייה עכשיו וזו שתבוא – מארצות המזרח – אינה שקולה כנגד מכת הריבוי של המיעוט הערבי. על כל פנים, העלייה בכללותה ובכמותה, כפי שהיא, ודאי עדיפה על מכסת הריבוי הטבעי של הריבוי הזה. יש להניח שמיעוט זה יפחת באחוזים, ובכל זאת יישאר מיעוט ערבי שלא יהיה מחולק במידה שווה על פני כל אזור הארץ. גם אם נגדיל לעשות בעניין העברת האוכלוסייה הפנימית – לא תהיה חלוקה שווה. זאת אומרת שהוא יטביע את חותמו על אזורים מסוימים אשר יתרכז שם, והוא יהווה בעיה. זוהי נקודת מוצא בל תימוט של בירור זה, שגזירה היא על מדינת ישראל למשך תקופה מסוימת להכיל ולכלכל בקרבנו מיעוט ערבי ניכר. אינני יודע מה יהיה אורכה של תקופה זו, ואיננו יודעים בפני איזו תמורה אנו עלולים לעמוד בחיק העתיד המהפכני. אולם עד למהפכה חדשה ועד לזעזוע חדש, נצטרך באותה תקופה – שצריכה להיות תקופת עיצוב וגיבוש, באשר זה

---

4 ר' על כך לעיל מסמך 19 עמ' 158, הע' 4.

הכרחי לנו – להכיל בתוכנו מיעוט ערבי ניכר. לכן עומדת בפנינו הבעיה מה יהא דינו של מיעוט זה ומה יהיה דין המדינה לגביו, מה יהיה יחסה אליו.

כאן אנחנו נקלעים בין שני שיקולים המהווים סתירה. שיקול ראשון הוא לכאורה מושכל ראשון: התחייבנו חגיגית על שוויון זכויות ועל דאגה שווה של המדינה ועל יחס הוגן למיעוט הערבי. אנחנו מעוניינים לבטל את ההפרש ברמת החיים כדי לבטל את ההתחרות הפנימית. לכן מצווים אנו לא על מתן שוויון סתם. זה מצד אחד. מצד שני יודעים אנחנו שמיעוט זה, בכל שעת חירום, עלול או עתיד להיות לנו לרועץ וליהפך לגיס חמישי בתוכנו, ושהוא גם כיום מהווה בעיה חמורה בשאלת הביטחון, שאלה העומדת ברומו של עולמנו, שפירושה בשבילנו שאלת חיים. ועלינו להיות כנים וישרים. קודם כל אנחנו מצווים לחיות כבר מטעם זה שאם לא נהיה – לא נהיה כנים וישרים, ולא כל שכן שמטרתנו היא לחיות – הרי שזהי סתירה. זאת אומרת, אם אנחנו משלשים מיעוט זה – אנו כורים במו ידינו את השוחה שלתוכה ניפול. אם אנו רוצים להיפטר מהפורענות הזאת – עלינו לקפח, לדכא ולרדת לחיי המיעוט, כדי שנחלתו לא תהיה שופרת עליו, כדי שהוא יקום וילך. זוהי סתירה.

בעיה זו מחריפה עוד יותר לרגל העובדה שאין לנו חשבון אך ורק עם מיעוט זה הנמצא בתוכנו, וכל יחסנו למיעוט זה הוא אחר לגמרי מכפי שהיה כאשר ניסינו לראות את הנולד. זה מחמיר עוד יותר כאשר יש לנו עסק לא רק עם אותו המיעוט היושב בארץ, אלא עם אותו הרוב הערבי של הארץ שגלה ממנה ועדיין לא נקלט ולא נתאחז כהלכה בשום אזור מן האזורים השכנים, ועדיין כולו מסתופף באוהלים תחת כיפה השמים. עצם הווייתו כציבור ערבי עקור, תלוש, מחוסר מחסה, מחוסר חיים תקינים, חינוך, פרנסה ועתיד – עצם עובדה זו לוחצת עלינו בכל כובדה. העובדה שרוב היישוב אינו מרגיש בלחץ זה אינה משנה כמלוא הנימה את עובדת הלחץ. זה רק מוכיח שחושיו מטומטמים. אולם ישנם אנשים שתפקידם להיות רגישים ללחץ זה ואסור להם לשכוח יומם ולילה את מאות האלפים שיושבים עדיין באוהלים ומסתובבים בדרכים, החושבים שאין להם פתרון אלא לשוב. זה מחמיר מאוד את הבעיה.

כאשר אתה נוהג בהגינות כלפי הערבים שבישראל – כוח המשיכה של הארץ כלפי הערבים שבחוץ הולך וגדל. ואם אתה יורד לחייהם – כוח המשיכה של מדינת ישראל פוחת. אם מתברר שפה יש סבל, מחסור וקיפוח, ושיש בריחה מהארץ, זה מסלק את כל החשק להסתנן, ועל ידי כך אתה מבצר את הביטחון. וזוהי סתירה. אולם יש גם סתירה אחרת. אם נקבל את דין הסתירה הזאת – ננסה ליישב אומה מתוך קבלת ההכרעה של שיקול הביטחון בפשטותו.

אם נקבל את בכורת השיקול הזה של הביטחון בפשטנות, כי אז פירושו של

דבר שננקוט מדיניות של פיקוח ושל לחץ. נעשה זאת כדי שלא יבואו אלינו חדשים, וכדי שיתברר למספר האנשים ההולך וגדל כי אין להם כל עתיד בארץ הזאת, וכי מוקדם או מאוחר יצטרכו לעוזבה. אם ננקוט מדיניות כזאת נסתבך בסתירה לגבי כל אותם השטחים שמניתי אותם בתחילת דברי. עומדת בפנינו שאלת המוסר של המדינה, כן עומדת שאלת מעמדנו באומות, וכן השאלה של ערבותנו לגורל המיעוטים היהודים בעולם. כל השאלות האלו יכולות להביאנו לידי טמטום חושים וקהות רגשות גם אם לא נקשר אותן בשאלה העומדת לפנינו. אולם יש אנשים, ועליהם נמנית גם מפלגת פועלי ארץ־ישראל, החושבים שיש לפתח את הרגישות החדה הקיימת לגבי שאלות אלה. כזהו המצב אם ננקוט את עניין הביטחון בפשטנות, אבל השאלות אינן כה פשוטות, מפני שאת עניין הביטחון שלנו אין לגרוס אך ורק בממדים כמותיים של מספר הערבים הנמצא בארץ בהשוואה למספר היהודים, ובהשוואה לשטח שהם תופסים. הבעיה היא הרבה יותר מורכבת, וגם גישתנו צריכה להיות מורכבת יותר ומפותחת יותר.

אילו יכולנו לעקור את מדינת ישראל ממכלול הארצות המקיפות אותה, ולנטוע אותה בפינה אחת באוקיינוס האטלנטי – שאני. אבל כיוון שאין אנו יכולים לעשות זאת, ועלינו להישאר צמודים ומוקפים ארצות ערביות, הרי כי אז שאלת האוכלוסיה של הארצות האלה ושאלת גישתה ויחסה אלינו היא אחת השאלות החשובות ביותר מבחינת הביטחון. אם אנו תולים תקווה במצב של שלום ויציבות בעתיד, ברור שבראש וראשונה עלינו לבסס את התקווה הזאת על כוחנו, על ריבוי האוכלוסייה שלנו, על עליית כושר הייצור, על הזיון ועל ההבראה הגופנית של עמנו. איננו יכולים בשום אופן להוציא מן החשבון את השיקול הבלתי נתפס, לכאורה, של הלך הרוח של עמים אלה. שם קיימת שנאה, בוערת משטמה, לעתים כבושה ולעתים פורצת, אבל אנו איננו יכולים להתבסס אך ורק על טבעת הברזל של נשק שיקיף אותנו, אלא עלינו לתת את דעתנו על אותם התהליכים שיש בהם כדי לחנך בצורה זו, ועל אותם התהליכים שיש בהם כדי לחנך בצורה אחרת. נכון, שיציאת ערבים מהארץ הוסיפה שמן למדורה, ובממדים עצומים שכלל אין לשערם, אבל חל ייצוב ידוע. בידינו תלוי הדבר אם נוסיף ללבות את האש או נשתדל להפיג את האש הזאת.

העניין הזה, ההנחה הזאת שהמיעוט הערבי שבארץ מוכרח בכל מקרה של פורענות לשמש גיס חמישי, להיות לנו לרועץ, היא הנחה פשטנית המחייבת בדיקה. אנו יודעים מנסיוננו המצומצם בעבר [בשנות המנדט הבריטי] – וכידוע היה לנו ניסיון מצומצם, כי לא כל הזמן היה השלטון בידינו, כי היתה שורה של מקרים הן לגבי יחידים והן לגבי ציבורים שלמים, שהערבים לא נהפכו לגיס חמישי ולא נסחפו בנחשול הקנאות העיוורת והשנאה. הדבר חל הן על יחידים והן

על ציבורים וכפרים שלמים. אל יהיו היחידים קלים בעיניכם, כי זה מוכיח שנפש ערבי מסוגלת למהפכה כזאת. אין זה חשוב אם הדבר היה מלווה במקרים רבים טובת הנאה. איני פוסל זאת, אם כי יודע אני על מקרים רבים שהערבים לא פעלו מתוך טובת הנאה. אולם גם אם הם עושים זאת תוך טובת הנאה איני פוסל אותם. להיפך, זה מחזק את הטענה שלי. אני בונה בהחלט על טובת ההנאה הזאת. איני רוצה להעמיד את היישוב הערבי במבחן של אלטרואיזם מופשט. ברצוני לבנות זאת דווקא על האגואיזם הנאור. אפילו עצם העובדה שהיו יחידים במשטר הישן שעמדו בניסיון ולא הפרו ברית, יש בה חשיבות רבה ומאלפת. על אחה כמה וכמה במדינת ישראל, במקום שיש שלטון, במקום שיש צבא, במקום שהכוח בידינו ובמקום שאנו יכולים לעשות כלה – ובמקרים מסויימים כבר עשינו כלה. כי הערבים אינם מבחינים בין שלטון ובין "פורשים".[5] השיקול הזה הוא שיקול חמור מאוד ומרחיק לכת בהשפעתו החינוכית.

אם ירגישו הערבים כי יד הפולש[6] על העליונה – רע ומר. אבל עד שירגישו כי יד הפולש על העליונה הם יכולים להגיע לעברי פי פחת. אם נניח מקרה, שיד הפולש על העליונה, הרי אז בין כה וכה אנו אבודים, כיוון שתהיה לנו מלחמה אין זה הבדל בין ביטחון גמור ובין לא גמור. יש כאן כפות מאזניים הנמצאות בתנודה מתמדת, ויש צורך לבחון היטב באיזה מצב מתאזנות כפות המאזנים הללו.

אין אנו חיים במשטר של דיקטטורה כזאת, שיכול השלטון לקבוע לעצמו מדיניות מגובשת להוציא לפועל במסקניות מחושבת ואכזרית, ללא כל דאגה מה תהיינה התגובות הציבוריות בארץ ובחוץ לארץ. אין אנו יכולים להסתיר את הנעשה בארץ. אין לנו משטר כזה. כל העולם מדבר על עשרה או חמישה־עשר מיליון עבדים בברית המועצות, אבל איש אינו יכול להוכיח זאת, מפני ששם קיים משטר של חומות ברזל. לא כן אנו. אין אנו יכולים להרשות לעצמנו כדברים הללו. אנו לא רק חיים בארמון של זכוכית, כפי שאמר בשעתו חיים ארלוזורוב, אלא הבית עצמו הוא פרוץ אין־חומה לגמרי, הכל פתוח ופרוץ והעולם כולו יודע את הנעשה בידינו. אנו קשורים עם העולם באלפי נימים, ובעיקר במידה שאנו קשורים בציבורי היהודים בעולם.

אי־אפשר להחליק על התגובות ואי־אפשר לעבור לסדר היום. אנו מוכרחים להתחשב בתגובות ולענות על השאלות שהילדים שואלים אותנו. ואם הם אינם שואלים אותנו הרי ממילא מתמלא לבנו חרדה לעתידם של ילדים אלה.

השאלה היא אם לא יותר נבון, אם לא יותר מחוכם ואם לא יותר יעיל ומעשי,

---

5 הכוונה לפעולות טרור של האצ"ל במאורעות 1936–1939, שנזקפו אז על ידי הערבים לחובת היישוב כולו חרף מדיניות ההבלגה של היישוב המאורגן.

6 הכוונה לפלישת צבאות ערב במקרה של "סיבוב שני".

חשבון ארוך האומר שאותם הדברים שבין כה וכה מוכרחים להיעשות [לא יעשו] בחריקת שיניים ובקמיצת אגרוף, מתוך קנאות, לחץ, הרשעה ואכזריות, אם לא מוטב יהיה שננקוט לפי השיטה הזאת [של מדיניות הוגנת] מראש וביודעין שזו השיטה היחידה, ועל ידי כך לזכות בפרי הכרת תודה וגילוי של נאמנות. אני מדבר מבחינה של קטגוריות מעשיות ותכליתיות. הם [הערבים] ימצאו עצמם מרוויחים אם ינקטו קו אחד, ומפסידים אם ינקטו קו הפוך, כך שלא בעיית הביטחון ולא בעיית אפשרות הביטוח של המדיניות שלכאורה היא מכוונת לביטחון מבחינה פשטנית – פשוטה. שני הדברים האלה כאחד אינם פשוטים. הם מורכבים מאוד. אם אנו עומדים בפני ברירה בין שתי הסתירות – הסתירה בין עניין הביטחון ובין צו ההתנהגות ההוגנת, הרי לאחר שאני מסייג את שיקול הביטחון כפי שסייגתי – אם לא אעשה כאן הסתייגות, הרי יש כאן בחינה החלטית, ומובן שעניין הביטחון קודם לכל – עומדת הסתירה השנייה, הסתירה בין ההתנהגות המכוונת לכאורה למידה של ביטחון ובין מעמדנו בעולם, חינוך הדור הצעיר שלנו ואחריותנו לעולם היהודי.

אחר כל זאת אני אומר: הסתירה השנייה מכרעת. אין לנו מנוס מסתירה. ואם אין מנוס נעמוד בסתירה הזאת. יש בה סיכון ידוע, אולם בין כה וכה קיים הסיכון. יש גם סיכונים אחרים גרועים מזה.

מה זאת אומרת? למעשה זאת לא אומרת התעלמות מסכנת ריבונותו הפרוע, הפרוץ, של המיעוט הערבי. לא ולא. מוכרחים להיעשות מאמצים נמרצים להשתלט. נעשים המאמצים האלה, אך כמו בכל דבר כן גם פה אנו מפריזים. מלחמה בהסתננות איננה מחייבת בשום פנים ואופן, לא בכל מקרה, אותם האמצעים אשר העיתונות באנגליה ובאמריקה הוקיעה אותם לפני ימים אחדים, ואשר אנו הכחשנו אותם, אך שום איש בעולם, פרט ליהודים, לא האמין בהכחשות אלה, איננה מחייבת אמצעים כאלה גם אם היא מחייבת אמצעים קשים. דווקא משום כך שהאמצעים האלה אינם מופקרים להמון – לא המון העם נלחם בהסתננות, המון העם אינו מגיע להסתננות – המלחמה בהסתננות, אם היא יכולה להיעשות, והיא יכולה להיעשות והיא צריכה להיעשות, נעשית וצריכה להיעשות אך ורק על ידי כוחות מאורגנים, ואם היא נעשית על ידי כוחות מאורגנים אפשר להשתלט על הדבר הזה ואפשר לקבוע בדיוק את מידת כושר האמצעים האלה. אינני רוצה להופיע בפניכם כקפדן שוטה. בעצמי הייתי בצבא [העותמאני] והוצאתי פעולות לפועל, וגם לא הוצאתי דברים לפועל וידעתי להביא תירוצים על כך, ויודע אנוכי שיכולים לעשות דברים כאלה במידה ששום מפקד אינו יכול לראות אותם מראש, אך אני אומר כי ישנה הפרזה וטמטום חושים, יש קהות בצבא לכך ואין די הקפדה כוללת ומקפת מצד אנשים העומדים [בשטח], לא אומר העומדים בראש, וזה מחייב חינוך רב וויכוח פנימי רב ואפשר להימנע מצורות מיותרות בהחלט של

אכזריות, הגורמות לנו חילול שם שאין כלל לשער אותו.

אני מצטער מאוד שפה, בחדר הזה שיושבים בו מאה איש, וכולם חכמים וכולם יודעים את התורה, כולם מבינים בפוליטיקה, אך אני יודע שפה יושבים אולי שלושה אנשים ואולי רק שניים שראו את העמוד הראשון ב"אובזרבר".[7] נתתי את הגיליון הזה לאחד לקריאה והוא אמר לי: אינני רוצה לקרוא – (ש. לביא: איזה עיתון זה?) – זה עיתון יום הראשון באנגלית, העיתון החשוב ביותר, לא הנפוץ ביותר, אולי בגלל זה שהוא עיתון מאוד אינטליגנטי ותרבותי, ואחד העיתונים הראשונים ששינו את הטון כלפי ישראל. לא אגיד שזו טלית שכולה תכלת, אלא אחד העיתונים שפרק מעליו את הטון של ה"פורין אופיס". עוד בתקופת המלחמה [1948] הוא נתן הארה אחרת למאורעות פה ולאופי המדינה. והכותב הוא אדם שאומנם גדל על ברכיו של הוגה דעות גדול והיסטוריון גדול, אבל אנטישמי. והבן, מתוך סכסוכי אבות, נעשה לידיד היהודים. והוא נשלח הנה, עומד לבוא, נסע דרך ארץ ערבית והוא ראה אנשים. הוא נשבע, כי ראה ערבים שעקרו להם את הציפורניים, הוא נשבע כי הכיר ערבים אשר סיפרו לו שגירשו אותם למקום כזה והתהלכו בו בלי מים ובלי אוכל, אכלו לטאות ושתו את השתן שלהם.[8]

יכול להיות שזאת בדותה במקרה זה, אבל בדרך כלל אני ראיתי בעיני אנשים ששתו את השתן שלהם במלחמת העולם הראשונה, אנשים יכולים להגיע לידי כך מתוך צימאון. הוא, באותו מאמר, מלמד זכות, מספר כי הקפטן של היהודים נתן אומנם להם שני פחי מים, אבל הוא רק פנה עורף והחיילים לקחו את הפחים עם המים ושפכו אותם. הוא מוסיף, כי היהודים שעשו זאת הם עצמם יהודים מסוריה ועיראק שסבלו די מהערבים. אומנם זה לא מרחיק לכת בעניין ההצדקה, אבל רואים כי מה שיכול היה לומר להצדקת הדבר הוא אמר. מעניין איך הוא מתחיל את הכתבה הזאת. הוא מתאר: המדינה הוציאה את האנשים האלה, קשרה להם את העיניים, דחסה אותם למכוניות משא, חיילים עמדו באלות והרביצו בכל אלה שניסו להוריד את הקשרים מעיניים, הוציאו אותם למדבר בלי אוכל ומים, בתוכם היו אנשים שמלכתחילה עקרו להם את ציפורניהם מהידיים עקב עינויים. בתוכם היה איש אשר ניסה הוא ובתו לצאת ממדינת ישראל – ישנן גם הסתננויות להיפך – רדפו אחריהם וירו על הבת תוך בריחה והרגו אותה. כל הזמן הוא מספר: "המדינה", "המדינה", ולבסוף נאמר: "מי זאת המדינה? מדינה נאצית? זו מדינת ישראל".

---

7 "אובזרבר" – עיתון בריטי רב־יוקרה. הופיע בימי א'.

8 מדובר בכתבה "A Tragic Change of Role" מאת העיתונאי פיליפ טוינבי, בנו של ההיסטוריון ארנולד טוינבי, על גירוש אכזרי של ערבים לירדן דרך הערבה, שפורסמה ב"אובזרבר" ב־11.6.1950. ר' על פרשה זו דברי ב"ג להלן בהערת עורך במסמך 55, עמ' 497; וכן מוריס/*מלחמות הגבול*, עמ' 182–192, 532–533.

אני אומר, כי עניין ההסתננות זאת פרשה חמורה. בתחום אחריותי המצומצמת מותר לי להגיד זאת. החברים יודעים זאת. על כל פנים החברים היושבים פה יודעים שמעולם לא נרתעתי מהסברת עניין קשה. קושי הסברה לא היה נימוק מכריע בשבילי, וקיבלתי על עצמי לא מעט תפקידי הסברה קשים, ואני מוכן להצדיק את קשיות האמצעים שנזקקים להם נגד המסתננים, כי זה בנפש המדינה. אם הדבר הזה יפרוץ [גדר], אזי זה יהרוס את ביטחון המדינה וביטחון חיינו. אבל יש דברים שאינני מוכן להסביר ואינני חושב שמוצדק להטיל על מישהו להסביר זאת, ויש גבול. וזה שאומר שאנחנו עדיין מדינה צעירה הקולטת עלייה זה עוד לא אומר הכל. והעיקר הוא, שלא תמיד יש בזה צורך. לפעמים אין בזה לגמרי צורך, וכל שכן שזה הכל בידי הצבא והכל בפקודה, ויש עניינים של משמעת.

כל זה שאמרתי היתה נסיגה הצידה. את עניין ההסתננות אני פה מזכיר לא כדי לקרוא תגר על זה, ולא כדי להתריע על קלקלה זו, כי אם להציג את זה כדבר מוכרח על כל הקשור בה. ואני אומר כי זה איננו צריך – איננו יכול לדעתי – לאורך ימים להיות מלווה בנגישה בלתי פוסקת של הערבים בפנים הארץ. גם פה יכולים להיות יוצאים מן הכלל. אם ישנה אפשרות להקטין את המיעוט הערבי, אם ישנה אפשרות להניע איזה כפר, איזה ציבור, איזה מספר ערבים לעזוב את הארץ, לשלח אותם בדרכי שלום – יש לעשות זאת. כמדומני שאני הייתי מוכן כיום לוותר על רצועת עזה ובלבד לא להגדיל את האוכלוסייה הערבית בארץ־ישראל. ואם ישנה אפשרות כיום את המיעוט הערבי, המונה כמאה שבעים אלף נפש, להקטין באלף אחד – צריך לעשות זאת, אבל זה תלוי איך עושים. לפעמים ישנן אפשרויות כאלה, אומנם מצומצמות. אבל אין לשאוף לעשות זאת על ידי מדיניות סיטונית של נגישה ושל קיפוח. קודם כל על ידי כך המטרה לא תושג, ובמידה שהיא תושג היא תושג רק לגבי חלק קטן ורוב המיעוט הזה יישאר, אבל הנגישה הזאת, אשר תביא לידי יציאת חלק, אשר מוכרחה לחול על הכלל כולו, תהפוך את הכלל כולו לשונאים והיא מוכרחה להנחיל לנו גם ביזיון וגם הרס.

אני אומר: עלינו לנקוט מדיניות כפולה. עלינו לעמוד כחומה בפני ההסתננות ולא להירתע בפני אמצעים קשים, אבל יחד עם זאת עלינו לדעת כי הערבים שיישארו בארץ, בדיוק כמו שהרשינו להם להישאר, מוכרחים גם להבטיח להם את המינימום התרבותי שלהם. אינני גורס אמצעים מלאכותיים להשוואת רמת החיים. הם לא יועילו. יש דברים שאפשר לבנות אותם בחיים, לבנות אפשר מהר, אך יש דברים שמוכרחים לצמוח ולגדול והם אינם יכולים לגדול מהר אלא לאט לאט. אינני רוצה להיכנס כעת לפרטים, ואינני מעמיד כמטרה השוואה גמורה, על כל פנים, לא השוואה מיידית של רמת החיים. היישוב הערבי בכללותו רק ירוויח יותר מדיפרנציאציה ידועה. אך יש דברים שעל המדינה לעשותם.

אביא דוגמה: היום המדינה איננה נותנת חינוך תיכון [חובה] לילדי הארץ. היא שואפת לתת לילדי הארץ חינוך עממי ואיננה שמה לה למטרה לתת חינוך תיכון. אבל יש חינוך תיכון, ישנה רשת ענפה של בתי ספר תיכוניים בארץ. כמאה בתי ספר תיכוניים ישנם בארץ. על כל פנים, ישנם עשרות בתי ספר תיכוניים ליהודים. אין כיום אף בית ספר תיכון אחד לערבים ויוזמה פרטית אין בשדה זה. אני אינני מעמיד זאת בוויכוח כאן, אך אני סבור שהמדינה צריכה להקים בית ספר תיכון לערבים. אם היא תקים בית ספר תיכון כזה היא תוכל להשתלט על האינטליגנציה הערבית שתצמח על רקע מדינת ישראל, תוכל להשפיע, ללוש את הבצק הזה. אם היא לא עושה זאת היא יוצרת קיפוח ועלבון גם יחד, ויחד עם זאת מי שיבקיע לו דרך לא יהיה תלוי בחינוך התיכון במדינה. את זאת אני מביא כדוגמה שאנו מפלים את הערבים לרעה. גם אחרי זה אחוז הערבים שיקבל חינוך תיכון יהיה מיעוט לגבי אחוז היהודים שיקבלו חינוך תיכון. אני אינני גורס השוואה מלאכותית בהולה, אלא דאגה קונסטרוקטיבית של המדינה. אני גורס דאגה כזו שתסייע לתלות הערבים במדינה.

אני גורס דאגה כזאת אשר תתלה את הערבים במדינה, לשם הטבת תנאי חייהם־הם. עליהם לדעת "מידי מי להם חיים" ומה מָצָוה ומחייבת אותם טובת הנאה זו מבחינת ההסתגלות הפנימית. מבחינת זו הארץ פרוצה ופרועה מכל מיני השפעות. כיום יושבים בכנסת שלושה ערבים. אילו היו מתקיימות עתה בחירות והערבים כולם היו הולכים לקלפי, היו יושבים עמנו בכנסת חמישה־עשר או שבעה־עשר חברים ערביים. במקרה כזה נעשית שאלת נטייתם של ערבים אלה לשאלה חמורה מאוד. לפעמים אין העניין פשוט כבר כעת ביחס לשני החברים הנמנים לכאורה עם מפלגתנו. השבוע, למשל, הוכרחנו לדחות הצבעה היות והיתה התנגדות מצד חבר ערבי אשר יש לנו התחייבות מוסרית כלפיו. על אחת כמה וכמה יהיה כן הדבר אם מספרם יגדל, ואינני צריך לומר אלו כוחות פועלים בשדה זה ואלו פיתויים ומפתים פעילים ישנם כאן בארץ. עלינו לחשב היטב את דרכנו בעניין זה ולברר לקראת מה אנו הולכים.

אני רוצה להסיק מכאן מסקנה נוספת: הכרחי לנו מכשיר ציבורי מדיני בתוך הציבור הערבי בארץ, אשר יהיה רתוק ריתוק חזק למפלגתנו. אנו יודעים שיש לנו מכשיר שהנו מכשיר חשוב מאוד ואשר איננו מנצלים אלא מקצת שבמקצת מיכולתו – "ברית פועלי ארץ־ישראל",[9] ובכך אני מתכוון לשני דברים: הדבר הראשון הוא בניינה, ביצורה ופיתוחה של "ברית פועלי ארץ־ישראל" בכל שטחי הפעולה הכלכלית והמקצועית המעשית והקואופרציות, אבל יחד עם זאת אני

9 ארגון הפועלים הערבים המסונף להסתדרות הכללית. הוקם ב־1927.

מתכוון להקמת גורם נוסף אשר יהיה בברית עם "ברית פועל ארץ־ישראל", אבל יהיה נבדל ממנה. אני משוכנע – והכרה זו היא פרי התלבטות רבה ובירורים לאין סוף אשר התנהלו בעניין זה עם החברים העוסקים במלאכה זו ויושבים על המדוכה הזאת – ש"ברית פועלי ארץ־ישראל", על ידי עצם הווייתה בתור ארגון פועלים או ארגון המכוון לפעולה ארגונית, איננו יכול להקיף את כל שטחי החיים הציבוריים של הערבים, ואיננו יכול לקלוט ולעכל בתוכו, ואף להעלות מתוכו לשלבים של מנהיגות, סוג שלם של אנשים הבאים בחשבון למנהיגות כזאת ואשר יכולים לשמש תפקיד רב בעיצוב דעת הקהל הערבית ובמילוי תפקיד של חוליה מקשרת בין המדינה לבין הציבור הערבי, ובין המפלגה ובין ציבור זה. אנשים אלה לא ימצאו את עצמה ב"ברית פועלי ארץ־ישראל" ולא יעלו למנהיגות דרכה. על ידי כך עמדות של מנהיגות בשטחים שלמים של השפעה ציבורית, מתוך שאינם מתמלאים ואינם יכולים להתמלא במסגרת "ברית פועלי ארץ־ישראל", נשארים מופקרים להשפעות הרסניות לגבי המדינה ולגבי המפלגה, אשר בחשבון האחרון מתברר שוב כהרסני לגבי המדינה. אני סבור שיש להקים מכשיר ציבורי כזה והמפלגה צריכה להעמיד בראש חבר אחד, שניים או שלושה, אשר יכולים לשמש בעלי סמכות מוסרית ומדינית בשביל ציבור זה.

אנו נמצאים עכשיו בשלב של דיון ושל שידוד מערכות בתוך המפלגה לקראת הקמת כוח חלוצי מתוכה למילוי מערכת שלמה של תפקידי שעת חירום בבניין המדינה והגנתה.[10] אנו חייבים לכלול תפקיד זה במערכת תפקידי הפעולה החלוצית במדינה. ישנה שאלה של מדריכים יהודים לפעולה קואופרטיבית מקצועית בציבור הערבי. קיימת שאלה של מקשרים בין מוסדות השלטון ולבין הציבור הערבי וכן שאלות דומות. ישנו כאן שטח לעבודה חלוצית רבה. בזמן שאנו עומדים במצב של הזנחת המחנות והזנחת יישובי העולים, ובזמן שההיענות הכללית של הכוחות הוותיקים המוקדשת לטיפול בשטחים אלה היא כל כך זעומה ומועטת, אני מתאר לעצמי שקשה מאוד לעודד התלהבות בקרב נוער, ולא כל שכן בקרב חברים ותיקים, ללכת לכפר הערבי ולפעול בקרב עובדי אדמה או ילדים ערביים. אולם גם תוספת קטנה של כוח בשטח זה תהיה בעלת חשיבות רבה. אילו נמצאו כיום שתי עשרות צעירים אשר יהיו מוכנים להרתם לעבודה זו, היו יכולים להשתנות פני הדברים באזורים שונים של הארץ. אין המפלגה חושבת על דרכים של כפייה, אך ייתכן שיימצאו אנשים אשר לבם יוליכם לכך, מאחר שידעו כי המפלגה מטילה עליהם חובה מוסרית בכיוון זה. ייחלצו כוחות אלה גם לקראת הדבר הזה, אם הם ייחלצו בכלל – ואינני מניח שלא ייחלצו.

---

10 הכוונה לארגון "שרות חלוצי" (שח"ל). ר' על כך להלן מסמך 77 עמ' 685, הע' 6.

לסכום, נאמר שצריכה להיות הבחנה בין פעולה נמרצת נגד ההסתננות הערבית ולבין נגישת וקיפוח ערבים בתוך הארץ. לגבי ערבים בתוך הארץ צריכה להיות דאגה מצד השלטונות וחינוך מצד הציבור בכיוון קונקסטרוקטיבי ויחס הוגן. יש להקים מכשיר ציבורי הכפוף למרות המדינית של המפלגה, לפעולה בקרב הציבור הערבי.

מכיוון שדיברתי היום בנוסחאות כלליות וסתמיות, יותר מאשר בכיוון עובדות, הסתייעתי אך במעט דוגמאות מהחיים ואולי יכול להתקבל רושם מוטעה אצל חברים רבים, אשר אינם קרובים לעניין זה, שבדרך כלל שוררת בשטח זה עזובה מחפירה ושום דבר לא נעשה בכיוון זה מצד הממשלה. לא כן הדבר. נעשתה פעולה רחבה ויש תוצאות ברכה בכמה פינות חיים, אם כי בשום פנים לא נעשה די. אחד האויבים הקשים שאנו נתקלים בו ונאבקים אתו זהו החינוך הרע של הציבור. זהו פרט מתוך בעייה כללית יותר, אשר שמה "יחס העם היושב במדינת ישראל לזרים שבקרבנו". אין זו רק שאלה של יחס לערבים, כי אם גם למבקרים מארצות אחרות, לאנשי צירויות וכדומה. כל מה שנצטבר אצלנו במרירות, שנאה ובוז לגוי הזר בא עכשיו לידי ביטוי מחפיר המתנקם נקמה חמורה במדינה. אין צירות אשר איננה משוכנעת בכך ואיננה שולחת לממשלתה דינים וחשבונות הקובעים שעם ישראל בז להם בנפשו, שונא אותם, ועל כל פנים אין לו כל צורך בהם. הוא "עם לבדד ישכון". אין לו כל התחשבות בדעת הקהל וכל מה שהוא נותן ועושה זה רק מן השפה ולחוץ כדי לצאת לידי חובתו, והוא מוכן בכל רגע להתהלל. יכולתי להביא בשטח זה דוגמאות לאין ספור, אך לא אעשה זאת עכשיו.

אני רוצה לומר, שגם אם תתקבל התוכנית הזאת היא לא תוכל בשום פנים לטשטש בקרב הציבור הערבי את ההרגשה המרה שהוא נמצא בגלות בתוך ארצו. זוהי הרגשה עמוקה ומושרשת. זוהי הרגשת הנחיתות ההחלטית, אשר אין לה תקנה והיא תוצאה של מספר[11] אשר אי־אפשר לשנותו. זו תוצאה של אובדן שלטון, אשר היה לו תמיד בכוח, אם כי למעשה הם לא היו אף פעם שליטים. דבר זה אי־אפשר לעקור. בקשת מפלט מן הנחיתות הזאת מתגלה בשני כיוונים מנוגדים: מצד אחד בריחה מהארץ, ובין ערבים אלה ישנם גם כאלה אשר מצבם הכלכלי הוא פחות או יותר כשורה. המפלט השני אותו הם מבקשים הוא בהתבוללות. בינתיים ישנם אך ניצנים מועטים לתופעה זו, אולם אלה הם הניצנים הראשונים לקיום הדבר – (י. קוסוי: זועבי[12] אמר לי את זאת) – עקב תנאי עבודתי ועקב התנאים שנוצרו

11 כלומר של היות היישוב הערבי מיעוט מובהק בישראל.

12 סיף אל־דין זועבי (1913–1986), חבר הכנסת הראשונה מטעם "הרשימה הדמוקרטית של נצרת" שהיתה קשורה עם מפא"י, אח"כ חבר הכנסת השנייה והשלישית. בראשית שנות ה־40 הוציא עליו הוועד הערבי העליון גזר דין מוות על רקע שיתוף הפעולה שלו עם היהודים. במלחמת העצמאות הטיל את משקלו נגד "צבא ההצלה" של קאוקג'י.

במדינה, אני נפגש עם ערבים הרבה פחות מאשר נפגשתי אתם אי־פעם, במשך 45 שנות חיי בארץ, אולם אני מכיר אותם כל כך טוב, וידועה לי המנטליות שלהם כל כך היטב, כך שאני יכול לנחש את תגובותיהם בלי להיפגש אתם, ורק לעתים רחוקות אני טועה. ידעתי ללא כל ספק, שמוכרחים להתעורר ניצני התבוללות מתוך בקשת מפלט מן הנחיתות. בנו תלוי הדבר אם נעודד תהליך זה או נדחה אותו.

גם כשהממשל עושה דברים טובים וגם כשהמשרד מחליט על איזו מדיניות נכונה, חוזר על כל צעד ושעל אותו החיזיון שציין מתוך לימוד־זכות אותו הכתב של "אובזרבר": הקפטן מציב שני פחי מים והחיילים הופכים את הפחים האלה לתוך החול. דבר זה חוזר מתוך יחס של נטירה עיוורת ונאצה, שכאילו לגבי ערבים לית דין ולית דיין. לכן במקרים רבים, מתוך חינוך רע של הציבור ומתוך אי־טיכוס עצה נגד זה, גם הטוב שעליו מחליטה המדינה הולך לאיבוד, והמדינה והמפלגה אינן קוצרות את יבולן. מנצלים זאת הכוחות ההרסנים והם נבנים מחורבן זה.

רציתי להציע שתינתן רשות הדיבור לחבר יהושע פלמון העומד בראש הלשכה לענייני הערבים על יד ראש הממשלה והעובד אתי בקשר הדוק מאוד, כדי להבהיר את המסקנות המעשיות של דברי ואולי גם במידה ידועה כדי לחלוק עליהן.

בשלב אמר ז. אהרונוביץ' כי נראה לו שבדרך כלל המפלגה תמימת דעים עם ההנחות שהציג מ"ש. הוא שאל מדוע לא הוקם בממשלה מכשיר המכוון לקביעת המדיניות כלפי המיעוט הערבי והציע שלהלן ישתתפו בדיון רק מי שחולקים על מ"ש.

מ. שרת: קודם כל עלי לומר שיש מכשיר, או יותר נכון ישנם מכשירים. קיימת לשכה לענייני ערבים על יד משרד ראש הממשלה. תפקידה להדריך את המשרדים בפעולתם לגבי המיעוט הערבי ולתאם ביניהם, אבל עיקר התעסקותה של הלשכה הוא בשטח הסטטי. במידה שהערבים כבר חיים חיים נורמליים, פחות או יותר, בקרב מדינת ישראל, להדריך את מדיניות המשרדים לגביהם. אולם בזה אינה מתמצית כל הבעיה. במסגרת זו אינו מתקפל כל שטח הפעולה לגבי הערבים.

קודם כל, יש ממשל צבאי. הוא אומנם פועל בקשר הדוק מאוד עם לשכה זו, אבל הוא גם זרוע של הצבא, והצבא יש לו גם כיוון משלו. יתר על כן, ישנם שטחי פעולה הנוגעים לביטחון המדינה ושם הצבא הוא המולך בכיפה. למשל, המלחמה בהסתננות. המפקח על לשכה זו אינו יכול לפקח על עניין זה. לכך נחוץ כבר שלב גבוה יותר.

ישנה רשות שצריכה לדאוג ליישוב הערבים שעוד לא יושבו בתוך המדינה, ובתוך זה לדאוג להעברתם. גם היא פועלת לפי כיוון ידוע אשר מצא את מקורו בנטיות ידועות הפועלות בממשלה, לא תמיד על דעת הממשלה כולה, ושאלה

זו בעצם חוזרת לממשלה. בממשלה יש התרוצצות בעניין זה. אחת המטרות של הבירור היא לקבוע את קו המפלגה בעניין זה.

להלן דיברו יהושע פלמון ואלוף משה דיין. פלמון הרצה הרצאה מקיפה על המיעוט הערבי בישראל, הרכבו ובעיותיו, ועל טיפול משרדי הממשלה השונים במיעוט זה. הוא עמד על הצורך החיוני להקים בקרב המיעוט הערבי תנועה אשר תשלים את פעילות "ברית פועלי ארץ־ישראל" ותקיף חוגים נוספים. אלוף דיין הציג עמדה נוגדת לעמדת מ"ש. תחילה נדרש לבעיית ההסתננות ואמר כי לפי הערכתו רוב המסתננים אינם נכנסים לישראל כדי לקצור את יבול שדותיהם אלא כדי לגנוב רכוש ובקר מיישובי היהודים, ובתוך כך אינם נרתעים מלהרוג חקלאים יהודים שבהם הם נתקלים. מבחינה זו שונים המסתננים בהווה מן המסתננים שחדרו לישראל בשנה הקודמת, אז ביקשו רובם לקצור ולאסוף את תנובת שדותיהם. המלחמה במסתננים בהווה והירי בהם אכן מעוררת שאלות מוסריות, שעליהן עמד מ"ש בדבריו, ולהלן אמר:

משה דיין: איני יודע כל שיטה אחרת לשמור על הגבולות. השיטה היחידה שהוכיחה את עצמה כיעילה – לא כמוצדקת ומוסרית אלא כיעילה – היא שאם מרגיזים את הכפר הקרוב למסתננים שנפגעו, הרי מתעורר הציבור שם נגד פריצת הגבולות ועל ידי זה מתעוררות גם הממשלה המצרית והממשלה העבר־ירדנית למנוע מקרים כאלה. שיטת העונשים הקולקטיבים הוכיחה את עצמה כיעילה. כדי לנקוט בשיטות אחרות צריך להגדיל את הצבא פי עשר שיעמיד חיילים על כל משלט. עם הצבא שישנו, כיום ובקווים של עשרות קילומטרים שאין בהם יישובים, אין גם חיילים שעומדים שם וגם אין שיטות אחרת יעילות.

אלוף דיין חלק גם על עמדת מ"ש לגבי היחס למיעוט הערבי בישראל:

משה דיין: לדעתי צריכה מדיניות המפלגה להיות מכוונת לכך שאנו נראה ציבור זה של 170 אלף נפש כאילו טרם נחתך גורלו. אני מקווה שבשנים הקרובות תהיה אולי עוד אפשרות לבצע "טרנספר" של הערבים האלה מארץ־ישראל, וכל זמן שאפשרות מעין זו באה בחשבון אין אנו צריכים לעשות כל דבר העומד בניגוד לכך [– – –] ייתכן וברגע שתימָצא דרך ליישוב 700 אלף הפליטים [בארצות ערב] תהיה דרך זו טובה גם ליישוב הערבים האלה. מכל מקום, כל זמן שאיננו נמצאים במצב של שלום מותר לנו לראות שאלה זו כפתוחה.

פרשת הגירוש בערבה

סדר היום: מצב הביטחון בגבולות וההסתננויות

ישיבת הוועדה, שהוקדשה לבעיית ההסתננות פליטים מעבר לגבולות המדינה, נפתחה בסקירה מפורטת של ראש הממשלה ושר הביטחון ד. בן־גוריון, שעמד על שני גורמי ההסתננות: שאיפת הפליטים לחזור ולהתנחל בכפריהם, וגניבת רכוש, וציין כי "הדבר שיש לחשוש לו, ואני כל הזמן מתפלא מדוע זה לא החל, הוא הסתננות לשם מטרות טרוריסטיות". להלן עמד ראש הממשלה על מצב מיוחד מבחינת ההסתננות, שהתעורר בכפר הערבי אבו־גוש, "שהוא אולי המקום הכי מסוכן לכל הארץ", ואחר כך נדרש לפרשה חמורה שהתחוללה בערבה, שהדיה הגיעו לעיתונות, שם גורשו לירדן מסתננים שנתפסו באזור המרכז, אך הוסעו דרומה לצורך הגירוש, בהנחה שמשם יקשה עליהם לחזור. בין השאר דיווח ראש הממשלה: "הם [המגורשים] נסעו במשך כל היום ולא קיבלו אוכל. אומנם בדרך העמידו פעמים אחדות את השיירה כדי לאפשר להם לעשות את צרכיהם, אבל בכל זאת אחדים מהם עשו זאת במכונית והיה שם סרחון גדול מאוד. הם הובלו בלילה בחושך ואמרו להם ללכת מזרחה. הקצין שחקר את כל העניין לא מצא שהתעללו בהם או איימו עליהם, מלבד זאת שבשעה ששילחו אותם ניתנה פקודה לירות באוויר כדי להמריץ אותם להמשיך ללכת. היו שם 100 אנשים אשר הובלו בשתי מכוניות. קודם כל שילחו את האנשים מהמכונית הראשונה. כאשר האנשים במכונית השנייה, אשר עיניהם היו עוד קשורות, שמעו את הירויות, היו סבורים שהרגו את החלק הראשון של השיירה וזה עורר בהלה גדולה. הירויות נורו כדי שהאנשים לא ישובו".

מ. שרת – שר החוץ: כמה הערות עובדתיות להבהרת הרקע של העניין. העניין כולו התעורר לרגל כתבה ב"אובזרבר".[2] "אובזרבר" הוא בדרך כלל אחד העיתונים המכובדים ביותר באנגליה. זה גם עיתון שהיה אחד הראשונים לשינוי הטון כלפינו עוד בזמן שהקו של ה"פורין אופיס" היה קו עויין לא רק כלפי

---

1 מתוך הפרוטוקול. **נוכחים:** חברי הוועדה: ז. אהרונוביץ' – היו"ר, ב. אידלסון, מ. גרבובסקי, י. בן־אהרון, י. גרינברג, י. דובדבני, ד. הכהן, י. הררי, ש. כץ, א. ליבנשטיין, ב. מינץ, י. מרידור, י. ספיר, י. קוסוי, י. ריפטין. **מוזמנים:** ד. בן־גוריון – שר הביטחון, מ. שרת – שר החוץ, י. הרצוג – בא כוח משרד החוץ, י. פלמון – יועץ לענייני ערביים במשרד ראש הממשלה, א. גלי – מזכיר שר הביטחון, א. עברון – מזכיר שר החוץ.

2 ר' על כך לעיל מסמך 54 עמ' 482, הע' 8.

פנים אלא גם כלפי חוץ. עיתון זה שלח הנה אנשים אשר נתנו תמונה יותר אובייקטיבית על המצב כאן מאשר נתנו עיתונים אחרים באותה תקופה.

האיש שכתב את הכתבה [פיליפ טוינבי] הוא אדם בעל עקרונות מוסריים, ידוע בתור כזה, איש בעל נטיות אידיאליסטיות מובהקות ויש לו נטיות פילו שמיות, אם אפשר לומר כך, מובהקות. הטענה העיקרית שהיתה בכתבה זו היתה על מקום השילוח [בערבה] ועל מה שקרה לאחר השילוח, וזאת קשה לבדוק. נאמר שהיו בזמן השילוח מכות באלות בעורף האנשים. בנוגע לעינויים עלי להבהיר את העניין. לא נאמר בכתבה שהיו עינויים אגב מעשה השילוח הזה – (ד. בן־גוריון: היה עוד דבר אשר יצר רושם כאילו היתה התעללות. המכונית [בה הוסעו המגורשים] נעצרה באופן פתאומי. עיני האנשים היו קשורות וכאשר הם נתקלו אחד בשני עקב עצירת המכונית באופן פתאומי, קיבלו מכות[3]) – הורידו אותם בשטה שומם. הם תעו יום או יומיים בשרב איום של אותה סביבה. לפני כן לא שתו מים. נאמר שם שמפקד השיירה, הסרן, ציווה לתת שני פחי מים, אבל כאשר הוא רק פנה עורף, שפכו החיילים את המים האלה כדי שהערבים לא יוכלו לשתות.

זה נאמר בכתבה ופה היתה הצדקה מסוימת שהפיקוד דאג למים. הוא [העיתונאי] גם דאג להוסיף שהחיילים האלה הם יהודים שבאו מסוריה או מעיראק וסבלו די מהערבים במשך זמן, ובזה ניסה להסביר את הרקע הפסיכולוגי אשר מביא לדברים כאלה בתור מעשי נקמה. הורידו אותם במקום שומם, הם תעו בדרך לא דרך, תחת שמש לוהטת, והגיעו לידי אכילת לטאות ושתיית השתן. הוא מספר זאת מפי האנשים עצמם, אבל אני יודע מנסיוני במדבר במלחמת העולם הראשונה,[4] שאנשים מגיעים למצבים כאלה של שתיית השתן. ידוע שאיש אשר תועה במדבר ללא מים מגיע למצב כזה, אבל אני מסופק אם תוך יום או יומיים מגיעים למצב כזה. יכול להיות שהערבים יודעים, כי בסופו של כל אדם אשר תועה במדבר במשך זמן רב, להגיע לזה – (ד. בן־גוריון: בעניין המים נאמר בחקירה, שהחיילים אשר ליוו את השיירה השקו את הערבים מים בבאר שבע, אבל לא כולם הספיקו לשתות) – יכול להיות שבזמן שתיית המים, כאשר הקצין נטה הצידה, החיילים שפכו את המים. בנוגע לעינויים הוא [מחבר הכתבה] מספר ממי היו מורכבים המסתננים. הוא מספר ששם היה מסתנן אחד

---

3 בעניין זה דיווח ראש הממשלה בסקירת הפתיחה שלו: "נאמר בידיעות בעיתונות כאילו היו עינויים. לאחר חקירה מבוססת נתברר שאומנם היו מקרים אחדים שנתנו סטירות לחי, אבל לא היו עינויים".

4 מ"ש שירת כקצין בצבא העותמאני בשנות מל"ע–1. במהלך שירותו לחמה יחידתו בדרום עבר־הירדן. ר' שרת/*נתראה*.

אשר בזמנו היה מכובד מאוד במקום מגוריו. היה בישראל, ומתוך יאוש החליט לצאת את הארץ. הוא יצא עם בתו, רדפו אחריהם וירו וחטפו את הבת. היו שם שני אנשים שכאשר תפסו אותם חשדו שהם מרגלים, חקרו אותם ואגב חקירה עקרו את ציפורניהם. הוא מספר בכתבה שראה ציפורניים עקורות. הוא אינו אומר שהיו עיניים בשעת השילוח. אינני יודע אם זה אמת.

להלן התנהל דיון בהשתתפות רבים מחברי הוועדה. כל דברי ב"ג בדיון זה, כ־20 שורות בפרוטוקול הישיבה, הושמטו בידי צנזור ארכיון המדינה.

מ. שרת – שר החוץ: לדברי חבר הכנסת כץ,[5] נתפרסמה תגובה מיד לאחר שנמסרה הודעה זו על ידי הדובר הצבאי. כעבור ימים אחדים שלחה הצירות בלונדון הודעה ראשונה לעיתון. לאחר שנתבררה הודעתו של דובר הצבא, שלחה הצירות בלונדון הודעה שנייה. כיון שהעיתון לא פרסם את ההודעה הראשונה, לא פרסם גם את ההודעה השנייה. ההודעה ב"אובזרבר" נתפרסמה רק כעבור שבוע, כי העיתון יוצא רק פעם אחת בשבוע. המכתב לא נתפרסם בשלמותו. היו חלקים עובדתיים ביחס לקורבנות שלנו שנהרגו מידי המסתננים, שהעיתון אמר כי ייתן הוראה לכתב לברר את העניין ולשלוח כתבה מהארץ.

הערה לדברי חבר הכנסת בן־אהרון. חלקי עם אלה הסבורים שיש לאחוז בכל האמצעים הנמרצים נגד ההסתננויות,[6] אבל אין זה מצדיק הפרזות. ישנם מקרים שבהם ישנן הפרזות של אכזריות שהן מיותרות, אבל יש בכל תוקף לעמוד בפני ההסתננויות ולא בכפפות משי, כפי שנאמר כאן. לעומת זאת, יש להבטיח מינימום תנאים הוגנים לערבים בארץ ולא רק שוויון פורמלי בפני החוק.

יחד עם זאת, אין להתעלם מעובדה אחת ניצחת, שחבר הכנסת בן־אהרון התעלם ממנה כליל כאשר אמר שלא ייתכן שהערבים ירצו להיות אזרחי ירדן או סוריה. ייתכן שירצו ומפני סיבה פשוטה, כי הם נהפכו כאן מרוב למיעוט ומרגישים שאיבדו את בעלותם – במידה שהיתה להם – על הארץ. הם היו פה תמיד רוב ודבר זה נשלל מהם. אי־אפשר להמעיט את ערך ההשפעה הפסיכולוגית של התמורה הזאת עליהם. לא ייפלא אם ערבים יעזבו את הארץ אך ורק מסיבה זו שיעדיפו חיים בארץ מפגרת, אבל ערבית, ולא יצטרכו לסגל לעצמם כל אותן ההסתגלויות שהם אינם רגילים להן.

---

5 ח"כ שמואל כץ (תנועת ה"חרות") שאל מה היתה תגובת ממשלת ישראל באנגליה ובחו"ל על כתבת "אובזרבר".

6 ח"כ בן־אהרון שאל מדוע לא אוחזים נגד המסתננים בדרכי משפט לפני שמחזירים אותם. "אם תופסים אותם ומחזירים אותם בלי כל משפט, אין בזה כדי לעורר את האימה הדרושה".

אין להתעלם מהתמורות שמעבר זה חולל במיבנה החברתי של העם הערבי במדינת ישראל ובערכיו, וזכות קיומן של שכבות [חברתיות] בתוכו. ישנן שכבות מסוימות שאיבדו אותה עמדת השפעה שהיתה להן, ואפשרויות הנחה כלכליות שנהנו מהן במשטר הקודם. שום שוויון בחוק, שום דאגה לבעיותיהם הכלכליות, לא תפתור להם בעיה זו ולא ייפלא אם גם בתוכם מתגלים הלכי רוח של יציאה.

את הדיון סיים ב"ג באומרו כי עליו ללכת ולכן לא יוכל להרחיב, אך "זהו אחד הבירורים הרציניים שיש לעשות ואין לעשותו בחיפזון. אם כי יש להצטער על המקרה עצמו. הוא נתן דחיפה לבירור רציני מאוד של בעיה זו. רוה"מ הוסיף והעיר, כי הוא חולק על דעתם של ח"כ בן־אהרון ומרידור, שמתחו ביקורת על מעבר ערביי כפר זכרייה והעיירה מג'דל אל מעבר לגבול. בין היתר אמר: "ערבי שיש לו כבוד עצמי אינו רוצה לחיות במדינה יהודית בגלות, אלא יבכר לחיות במדינה ערבית".

מסיבת עיתונאים במשרד החוץ, הקריה תל אביב
מימין לשמאל: משה דיין, משה שרת, יגאל ידין, משה פרלמן

ביקורת על תזכיר הממשלה בנושא ירושלים

סעיף ב׳: הצעות לסדר היום: ירושלים והמקומות הקדושים

היו״ר נ. ניר רפאלקס: נשמע עכשיו שתי הצעות לסדר היום בעניין ירושלים: הצעה אחת, על ההיאבקות המדינית על ירושלים, הוגשה על ידי חבר הכנסת בן־אהרון. במקומו ידבר חבר הכנסת סנה. הצעה שנייה, על תוכנית ירושלים של הממשלה, הוגשה על ידי חבר הכנסת מרידור.

ח״כ סנה (מפ״ם) מתח ביקורת על מדיניות הממשלה בסוגייות ירושלים והמקומות הקדושים[2] ושלל השלמת הממשלה עם סיפוח הגדה המערבית לירדן. ח״כ כץ (תנועת ה״חרות״) מתח ביקורת על ויתור הממשלה על העיר העתיקה ועל הסכמת להקמת רשות זרה על המקומות הקדושים. שני חברי הכנסת דרשו קיום דיון בכנסת בסוגיות אלה.

שר החוץ מ. שרת: כנסת נכבדה. האופוזיציה על ידי להטי דיבור יכולה לנסות לסלף כל מציאות. אף על פי כן המציאות בעינה עומדת והממשלה הזאת אינה רואה עצמה חייבת אף כלשהו להצטדק ולהתנצל על פרשת פעולותיה למען ירושלים – אם לשם הצלת העיר או לשם קביעתה כחלק בלתי נפרד של מדינת ישראל וכבירת מדינת ישראל – על מפעלותיה הצבאיים, מפעלותיה הכלכליים ומפעלותיה המדיניים. כאשר חבר הכנסת טוען כאן בשם הכנסת כנציגות נבחרת, הוא כאילו שוכח שגם ממשלת ישראל היא נציגות נבחרת. אף היא נציגות שנבחרה על ידי העם על ידי הכנסת הזאת, וניתנה לה סמכות לפעול בתחום נרחב של פעולה מדינית ומעשית – (יוחנן בדר (תנועת ה״חרות״): סמכות מלאה?) – אתה יכול לנסות לשלול ממנה סמכות זו. ניסית לעשות זאת בפני ציבור הבוחרים בכנסת ונכשלת כישלון חרוץ. אתה יכול לנסות זאת שוב, אבל אינך יכול לשלול את העובדה שהיא פועלת בתחום סמכות שניתנה לה. לא אתה נתת לה סמכות זו. אין אתה רוב. הרוב הגדול של עם ישראל נתן סמכות זו, והיא תפעל בתוקף סמכות זו. אם תוסיפו לצעוק, תעידו רק על עצבנותכם אבל לא תסייעו להבהרת העניין.

זה גם משונה כאשר חבר הכנסת סנה, בתמימות או היתממות, מקשה כאן:

---

1 מתוך הפרוטוקול. *דברי הכנסת 5*, עמ׳ 1817. הישיבה התקיימה בבניין הכנסת ירושלים.

2 ר׳ תזכיר הממשלה למועצת הנאמנות, אנגלית, 26.5.1950 (*תלחמ״י 5*, עמ׳ 352–361).

לשם מה היוזמה? כאילו פרשת כל העניין החלה בהגשת התזכיר של משלחת ישראל לאו"ם על פי החלטת הממשלה – (יוחנן בדר (תנועת ה"חרות"): למה אינכם שותקים כמו האידיאל שלכם עבדאללה?) – אם יש לחבר הכנסת יוחנן בדר ביקורת על חבר הכנסת כץ על שלא אמר כל מה שצריך היה לומר, אולי אפשר לתת לחבר הכנסת כץ עוד חמש דקות, בתנאי שכאשר אדבר לא אופרע.

אנחנו עומדים בפני החלטה [לבינאום י–ם], החלטה שנתקבלה על ידי העצרת [דצמבר 1949], וגם שינוי העמדה של מספר מדינות עם כל החשיבות הרבה, המדינית והמוסרית – ואינני מזלזל גם בבחינה המוסרית הנודעת לשינוי עמדה זו – עדיין אינו מפקיע החלטה שנתקבלה מכלל תוקפה, על כל פנים להלכה. איננו יודעים באיזה מצב יעמדו הדברים בעצרת הבאה. לעת עתה היוזמה נמשכת והולכת. קבלת החלטת העצרת היתה היוזמה הראשונה. היוזמה השנייה היתה שמועצת הנאמנות, בתוקף ההוראה המחייבת שניתנה לה על ידי העצרת על פי אותה החלטה, ניגשה לחבר תקנון [לירושלים]. לפי דעתי, ההגדרה של חבר הכנסת סנה לאותו תקנון היתה מצוינת במידה גדושה של מתינות וזהירות. אינני אומר זאת לביקורת. אני רק מציין עובדה. אבל מועצת הנאמנות נקטה יוזמה וחיברה תקנון זה והשאלה היתה אם אנחנו כל כך אדישים, או בלתי מעוניינים הן בבעיה והן בעובדה שיש החלטה מסוימת ביחס לבעיה, שניתן ליוזמה זו ללכת הלאה באין מפריע וללא התערבות מצדנו. שיקול הדעת של הממשלה היה שמצב זה מחייב בשלב מסוים התערבות יזומה שלנו, וזה פשר ההיגיון המדיני בתזכיר שהוגש.

משונה מאוד שמתריעים לפני הכנסת שהיא תהיה היחידה שלא תדון, כאילו כל הפרלמנטים שבעולם יושבים עכשיו ודנים באותו מסמך. זהו דיון בין ממשלות ולא כל דיון מוכרח להיות נחלת המוסד הפרלמנטרי, שאם כן הדבר אין צורך בממשלות, ופרלמנטים ידברו עם פרלמנטים – (קריאה של מ. סנה) – אם לא הצלחת להסביר את הדבר, ואם לא ראית את הסתירה בתחילת דבריך, אני מצטער מאוד. אבל יש סתירה, מפני שאמרת שהכנסת היא המוסד היחיד שלא ידון בזה, כאילו שאר הפרלמנטים דנים. הממשלה החליטה על הגשת מסמך זה והוא מונח עכשיו לפני ממשלות ואין כאן שאלה של קיפוח הכנסת. יתר על כן – וזה העיקר – העיקרון שעליו מושתת התזכיר היה לפני הכנסת פעמים אין ספור. זהו העיקרון שבו דגלה הממשלה מראשית טיפולה בפרשה זו, והוא שיש סמכות לאומות המאוחדות לגבי המקומות הקדושים. והתזכיר מושתת על העיקרון הזה. אומנם יש צורות שונות שאפשר לתת בהן ביטוי לעיקרון זה. בעצרת האחרונה נקטנו יוזמה מסוימת בעניין זה. לא היתה אז תרעומת על זה שנקטנו ביוזמה זאת והצענו נוסח מסוים להגשמתו, או הפעלתו של העיקרון הזה. אבל באותה עצרת גופה, כאשר הצענו את ההסדר של כריתת הסכם בין ארגון האומות המאוחדות

ובין ממשלת ישראל לגבי המקומות הקדושים שבתחום מדינת ישראל, בעצם אותה העצרת, בנאום האחרון שנאמתי באותה עצרת, זה היה בעצם נאום הסיום לוויכוח על שאלת ירושלים – אמרתי שאין זו הצורה האפשרית היחידה וייתכנו גם הסדרים אחרים. אביא כאן את דברי כלשונם. אני מתרגם מהניסוח האנגלי, באשר הנאום נאם באנגלית ואני מתרגם זאת עכשיו למען הכנסת, תרגום נאמן עד כמה שאפשר מילולי:

"לאחר שמשלחתנו הביעה את דעתה, כי הצורה הטובה ביותר להבטיח את העניין שיש לציבור הבינלאומי בקודשיה של ירושלים היא באמצעות הסכם בין ארגון האומות המאוחדות ובין ישראל, הריני רוצה להודיע כי המשלחת שלי אינה רואה בשום פנים את ההסדר הזה כצורה האפשרית היחידה, או כצורה שהיא בלבד מתקבלת על הדעת לגבי פתרון הבעיה. להיפך, רצוני לומר כאן ברור – הדברים האלה נאמרו בדצמבר 1949 – כי החלטה או תקנון שיתקבלו על ידי העצרת, ואשר לדידם הרזולוציה ההולנדית–שוודית, כפי שתוקנה על ידי צ'ילה – אינני יכול להיכנס לפרטים מה היה נשאר מרזולוציה זו אילו נתקבל התיקון של צ'ילה – החלטה כזו או תקנון כזה, המטילים את הפיקוח של האומות המאוחדות על המקומות הקדושים ודורשים מאת הממשלה, או הממשלות הנוגעות בדבר, להכיר בפיקוח זה ולשתף פעולה עם נציג האומות המאוחדות מאותה בחינה – גם אלה יתקבלו על דעת ממשלתי ואנו מוכנים להתחייב על שיתוף פעולה מלא עם נציג בינלאומי באם יבוצע הדבר" – (קריאה: לא ידענו את זה עד עכשיו!) – (אריה בן־אליעזר (תנועת ה"חרות"): זה היה באנגליתו!) – זה היה בכל העיתונות. על כל פנים, הדברים נאמרו בפומבי ולא בחדרי חדרים.

הדברים האלה נאמרו מעל הדוכן הפומבי ביותר בעולם כולו – בעצרת הכללית של או"ם.

ובכן, כאשר ניסחנו את הצעותינו הפעם, הלכנו בדיוק בכיוון זה המרומז בפיסקה שקראתי כאן, ושנאמרה באוזני האומות המאוחדות בשם מדינת ישראל. הפיסקה נאמרה על יָדֵי כך גם באוזני הכנסת,[3] ועמדתי לדין על הופעתי כשחזרתי ארצה. יש כאן גיליון של "הארץ" ושל "דבר", המכילים פיסקה זו. עמדתי לדין על כך, ונשמעו בכנסת נאומים ממושכים. איננו יכולים ללכת תמיד אחורנית, אנו צריכים ללכת קדימה לפעמים. אדוני היושב ראש, אני מצטער על כך שגורמים לי אריכות דברים שלא התכוונתי לה.

הלכנו בכיוון זה. איננו יכול להיכנס כעת לגופו של העניין, כי אני נגד דיון לגופו של דבר. אני בכל זאת רוצה לציין, שהיו כמה סילופים וכמה אי־דיוקים

3 ר' לעיל נאום מ"ש בכנסת, מסמך 1.

שנפלו מדעת או שלא מדעת. כשדר׳ סנה תובע את עלבון המקומות הקדושים שמחוץ לירושלים, ושואל מדוע הכנסנו גם אותם, הרי אענה לו שהמסמך מכוון למקומות הקדושים שבתחום ירושלים. אבל כיוון שיש בעיה של מקומות קדושים מחוץ לירושלים, ובעיה שגם אנו מעוניינים בה לא רק כנתבעים, אלא גם כתובעים, אמרנו שעם נציג או נציגות של או״ם לגבי ירושלים אפשר יהיה לבוא במשא ומתן בנוגע להסדר מוסכם גם על המקומות ההם. אין אנו מוציאים מידינו שום סמכות לגבי המקומות הקדושים האלה. מדובר על הסכם מוסכם.

העיקרון שיש לאו״ם מה לומר לגבי מקומות קדושים ככלל, היה עיקרון מתמיד ויציב בכל טיפולינו בשאלת המקומות הקדושים.

אין במסמך זה שום הודיה בעניין הסיפוח. אבל המסמך הזה בא לחפש ולמצוא פיתרון מציאותי, ולא פיתרון דמיוני, לבעיה. המסמך הזה לא יכול היה להתעלם מהעובדה שחלק של ירושלים אינו נמצא בידי מדינת ישראל – (קריאות מספסל תנועת ה״חרות״) – אמרתי כבר פעמים, ואני חוזר על כך שוב, שלא שמעתי עוד מהספסלים האלה, וכל שכן מהספסלים האחרים, איזה הצעה שהיא כיצד לשנות את המצב הזה – (אריה בן־אליעזר (תנועת ה״חרות״): לפני שנתיים שמעת) – אנו חוזר ואומר: לא שמעתי הצעה כיצד לשנות את המצב הקיים. לכן, בזמן שיש מצב, אשר לכאורה אנו מופיעים בו כיושבים על ספסל הנאשמים לפני דעת הקהל הנוצרית, היה זה כֶּסֶל, לא רק קוצר ראות כי אם כסל פשוט, להתעלם מהעובדה שעיקר המקומות הקדושים, ובתוכם המקום הקדוש העיקרי שלנו, נמצאים בידיים זרות ולהוקיע את העובדה הזאת ולהדגיש את האחריות הזאת, המוטלת על הצד שבנגד.

אני סבור שלו חבר הכנסת סנה היה שוקל יותר את דבריו, לא היה מציע לנו לחרוץ משפט כזה, שכל המוסדות של או״ם שטיפלו בבעיה היו מזויפים, או שזו היתה פרשת זיוף. אם חבר הכנסת סנה אמר את דבריו בדעה שקולה, אני מוכרח להוקיע אותם כסילוף העובדות וזיוף המציאות. היתה ועדת אונסקו״פ,[4] זה היה גוף של או״ם. הוא לא עשה זיוף. אינני יכול לציין את פרשת התיווך של ראלף באנץ׳ כזיוף של אחריות או״ם. אם מישהו ירצה לציין את פרשת הפעולה של מנגנון שביתת הנשק כזיוף של אחריות או״ם, אדחה את דבריו – (משה סנה (מפ״ם): דיברתי על ההרכב המזויף. התשובה הזאת אינה לטענה) – אני מדבר על מה שנאמר לפני שתוקנה הסטנוגרמה. את הסטנוגרמה אפשר לתקן. אני מוכן לעיין בסטנוגרמה שלך כפי שהיא עכשיו.

אשר לדברי חבר הכנסת כץ בנוגע לעיר העתיקה,[5] אני רוצה להזכיר לחברי

---

4 שהמליצה על חלוקת ארץ־ישראל.

5 ח״כ שמואל כץ (תנועת ה״חרות״) האשים את הממשלה בהפקרת העיר העתיקה לזרים.

הכנסת כי עוד בנובמבר 1948, לפני העצרת בפריס, הודענו כי הפתרון הרצוי לנו בתנאים הנתונים לגבי משטר המקומות הקדושים בירושלים, הוא בינאום העיר העתיקה על קודשיה העיקריים. בצורה מסוימת חזרנו על הצעה זו עכשיו.

על כל פנים, אם לפנינו הברירה בין שלטון ערבי מוסלמי על הכותל המערבי, כפי שהוא כעת, לבין משטר בינלאומי, שיהיה לנו מה להגיד לגבי דידו, בחירתנו בעניין זה ברורה.

אינני רוצה לעמוד על סילופים אחרים בדברי חבר הכנסת כץ לגבי תוכן המסמך, כמו לגבי פתיחת הפתח להכניס משטרה וכולי, באשר דבר זה יגרור אותו לדיון לגופו של העניין ואני מתנגד לדיון לגופו של העניין בכנסת. רצוני רק להדגיש כי היו כאן סילופים של תוכן המסמך.

העניין הזה כולו עומד לפני פורום בינלאומי, ואין זה בריא לעניין להביא את הדבר לפני הכנסת עכשיו. אין צורך בדיון זה, באשר העיקרון שעליו הושתתה התוכנית הודגש לפני הכנסת ואושר פעם אחרי פעם. יתר על כן, הדבר עומד לדיון על סדר היום של הוועדה לענייני חוץ וביטחון של הכנסת.

לכן הנני להציע שהכנסת תעבור לסדר היום על ההצעה של סיעת מפ"ם ועל ההצעה של סיעת "חרות".

היו"ר ניר רפאלקס: אני מעמיד להצבעה את ההצעה להעמיד את שאלת ירושלים על סדר היום.

בעד ההצעה – 24

נגד – 47

קשר דיפלומטי עם סין

סעיף א׳: סקירות

השר מ. שרת: אני רוצה להביא בפניכם שני עניינים. בזמנו הכרנו בסין העממית. הנציג הסיני במוסקבה פנה לציר שלנו בשאלה אם מוכנים אנחנו לקשור קשרים דיפלומטיים איתם. אני רוצה לרקע העניין למסור, שעד עכשיו הכירו בסין עשרים ושש מדינות, בתוכן בורמה, הודו, אינדונזיה, פקיסטן, אנגליה, צילון, נורווגיה, דנמרק, פינלנד, שוודיה, הלוציה, הולנד. אני לא מוסר את כל שמות ״הדמוקרטיות העממיות״, ברית המועצות וגרמניה המזרחית, וכך הלאה, אך מאלה שמעניינות אותנו מבחינה מסוימת, קשרו קשרים דיפלומטיים עם סין העממית בורמה, הודו, דנמרק, שוודיה. אני חושב שעניין זה צריך להביא לממשלה. אין זה עניין שגרתי.

אני רוצה להמליץ על קשירת קשרים דיפלומטיים עם ארץ זו. אני רוצה לאו דווקא להקים צירות בפקין [בייג׳ין], אבל להסמיך את הציר שלנו במוסקבה שייצג אותנו גם כלפי סין. זאת אומרת שפעם בשנה יצטרך אולי לנסוע לפקין. אני מתכוון בראש וראשונה לנסיעה זו, כי היא נסיעה על פני רוסיה וזו אפשרות מגע [עם יהודים]. זו אולי אפשרות ביקור בבירוביג׳ן.[2] שנית, זה בכל זאת קשר עם מדינה אסייתית גדולה. אך עלינו להיות מוכנים לכך שהם ירצו להקים צירות כאן. וזה הדבר – (השר ד. יוסף: אולי כדאי לחכות כמה ימים?) – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: צריך לעשות זאת, אבל לא ברגע זה).

מחליטים: להסמיך ידי שר החוץ, בשעה שתיראה לו כמתאימה, לקיים קשרים דיפלומטיים עם הרפובליקה הסינית העממית.

להלן התנהל דיון ביוזמה לטעת יער על שם ״הצבא האדום״ על ידי ״הקרן הקימת לישראל״. ראש הממשלה ב״ג השׂיג על נטיעה זו וכמה שרים הביעו דעתם. מ״ש ציין כי העניין לא הובא לפני משרד החוץ, והמשיך:

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיף א׳.

2 בירוביג׳ן, אזור במזרח הרחוק של אסיה הסובייטית, הוכרזה על ידי ממשלת בריה״מ כ״חבל אוטונומי יהודי״ ב־1924. היישוב היהודי בחבל זה היווה מיעוט באוכלוסייה, אולם יידיש הוכרה כשפה רישמית בחבל ועיתון ביידיש, ״ביראביג׳אנער שטערן״, נדפס שם שלוש פעמים בשבוע.

השר מ, שרת: אמרתי בהתחלת דברי שיש לי שני עניינים. העניין השני אינו שייך למדיניות חוץ. כאשר חזרתי לא נשאלתי אם יש לי מה למסור מנסיעתי לדרום אפריקה.[3] בינתיים עברו כמה שבועות ויש דברים שקצת ניטשטשו בזיכרון, אבל יש עניין אחד המעיק עלי ואני רוצה למסור אותו.

באתי להכרה שיהדות דרום אפריקה זה מקור חשוב של כוחות עלייה לארץ, ויש גורמים עמוקים מאוד הפועלים הן בהכרתם והן במצבה האובייקטיבי של ארץ זו, הדוחפים ובעתיד ידחפו עוד יותר לעלייה. יש שם אוצר של כוח אדם מכל שלושת הסוגים הדרושים לנו. זאת אומרת, גם עליית נוער, גם עליית בעלי מקצוע ונם עליית בעלי הון. לא אדבר על הסוג הראשון. בנוגע לסוג הראשון ישנה שיגרה ידועה. אינני ידוע אם היא מתאימה בדיוק לתקופה. איני יודע אם הפעולה לפי השיגרה הזאת מתנהלת בתנופה ובהיקף הדרוש. על כל פנים, משהו נעשה.

אדבר על שני הסוגים האחרים, שלפי הרושם שלי לא נעשה ביחס אליהם שום דבר. חיים אנו בתקופה של עלייה המונית כאשד לא ידענו. אני לא צריך לומר איזו ברכה עצומה יש בזה. היא המונית לא רק בכמות אלא גם באיכות. כאשר מדברים אנו על קליטת עלייה והקמת מנגנון – ובתוך זה גם הסוכנות היהודית, ולא רק הממשלה – כל זה מותאם עכשיו לא רק לממדים גדולים, אלא גם לאיכות המונית.

מה פירוש "איכות המונית"? איננו מטפלים בפרט אלא בקטגוריות שונות. אומרים שצריכים אנו מאה אלף איש להעביר לחקלאות, לסדר עבודות בשביל כך וכך עשרות אלפים אנשים. מדברים בממדים כוללים. גישה זו אינה מתאימה כלל ועיקר לבעיית העלייה מארץ כמו דרום אפריקה. אני יודע שאותה בעיה קיימת בקנדה ובכמה ארצות אחרות. בקנדה ישנם מאה וארבעים אלף יהודים. לפי מספרים שקיבלתי עלו ארצה מקנדה, מאז הקמת המדינה, מאתיים איש. בדרום אפריקה ישנם מאה אלף יהודים. לפי המספרים שקיבלתי עלו משם למעלה משבע מאות איש מאז הקמת המדינה.

מה העניין? העניין הוא שלאנשים אין לאן לפנות. אלה אנשים המחייבים טיפול אישי, הדרכה אישית, גם סידורים מיוחדים לגבי סוגים מסוימים. שם בדדך כלל ישנה הרגשה של discrepancy – הם טוענים כך וקיבלתי על זאת מכתב מאחת הסתדרויות הנשים, שההנחה הרווחת היא שמדינת ישראל היא מבחינת הקליטה מקום או בשביל בחורים צעירים המוכנים לכל דבר כחלוצים, או בשביל בעלי הון רב שיכולים להשקיע סכום כסף גדול במפעל חדש, והיכולים להרשות לעצמם להפסיד כמה עשרות אלפים. אבל בשביל השכבה הבינונית אין שום מקום. היות

3 מ"ש יצא ב־25.5.1950 לדרום אפריקה בשליחות המגבית היהודית המאוחדת וחזר ב־14.6.1950.

ושכבה זו היא רוב בניין היהדות – יוצא שלנו אין צורך בהם ואין להם מקום אצלנו. זאת לגבי בעלי האמצעים.

הופנו אלי שאלות מחוגי התנועה שאני שייך לה.[4] אם יש דאגה לאנשים שיש להם הון מצומצם – אלפיים, חמשת אלפים או אלף וחמש מאות לירות – ומוכנים הם להביא איתם זאת ולחיות חיים קשים, לעבוד, אבל שידעו שיש מוסד, איזה מנגנון המטפל בדבר ויש להם כתובת אליה יכולים הם לפנות, יש את מי לשאול לפני בואם ולמי לפנות אחר בואם וישנה עזרה ממלכתית להקלטת סוג זה.

באותו דבר נתקלתי בין בעלי המקצוע. הם אומרים שיש סתירה עצומה כאשר מקשיבים לנאומים והצהרות – מדובר בהם שזו תקופה של בניין עצום ורוב הבאים לארץ הם כוחות בלתי משכילים ומקצועיים ואין גבול לאפשרויות הרצון וכושר המעשה שהארץ מסוגלת לקלוט. אך כאשר איש בעל מקצוע רוצה לעלות ורוצה לדעת מראש אם מקצועו יש לו תחולה בארץ, שמא עליו להתמחות בצד מסוים של מקצוע זה, שמא עליו להחליף מקצועו, הוא רוצה להיות מודרך על ידי מוסד שירגיש שזה מוסד מוסמך השולט בעובדות. מוסד כזה, אחרי שיקבל ממנו תשובה חיובית, כאשר יבוא – יפנה אליו ויאמר שהוא האיש וישאל לאן עליו לפנות, תהיה הכוונה והדרכה ועזרה בסידור, ותהיה הרגשה שיש מדיניות פעילה וחיובית מצד המדינה למוסד שהמדינה סומכת עליו, שדואג הוא להקלטת אנשים אלה.

יש כמה מקרים שאנשים שבאו לביקור חזרו כלעומת שבאו וזה מְרַפֶּה ידי אחרים, ומדובר אפילו בשטח הרפואה. יש כאן כל מיני בעיות, אבל יש שאלות שניגשים אליהן אך ורק מתוך האינטרס של רופאים שנמצאים כבר בארץ, או מתוך אינטרס של מוסדות רפואה מסוימים. כל אלה אינטרסים חשובים, אבל אין ניגשים מתוך אינטרס של עלייה וקליטת כוחות חדשים. על כל פנים, כאשר מדברים אנו על כוחות מקצועיים, הרי איננו אומרים: "פרט לרופאים" – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: בכינוס הרופאים אמר לי היושב ראש, שבארץ יש מצב כזה שמצד אחד מורגש מחסור ברופאים ומצד שני יש עודף רופאים) – לא טיפלתי בבעיה זו. אלה תוצאות התרשמותי. אחר שניסחתי את המסקנות, ביקר כאן הקונסול שלנו במונטריאול והוא, כמשׂיח לפי תומו, אמר בדיוק אותם הדברים לגבי בעיית העלייה מקנדה. הוא ציין כמה מקרים של אנשים בעלי הון רב, שמושכים אותם בעבותות ואינם באים עדיין, אך בשורה של ערים ישנם עשרות אנשים המוכנים לעלות כאשר ידעו שיש ביטחון מסוים של משען, סעד ודאגה פה, והתכוונות מצד המדינה לעזור לסוג זה להיקלט.

---

4 הכוונה לתנועת "האיחוד העולמי" המסונפת למפא"י.

הם אומרים כי אנו טוענים שישנה הצפה של עולי מרוקו, אלז׳יריה, תוניסיה ועיראק וזה יוצר בעיה, כי רמת ההשכלה יורדת. והם מבינים שעליהם לעלות וחושבים שיוכלו לעזור קצת לשמור על הרכב נאות של היישוב, ועם זאת אין הם מקבלים עזרה.

להלן נערך דיון ובמהלכו הציע מ״ש להקים ועדת שרים לטפול בנושא.

מחליטים: לבחור בוועדת שרים לאישור תוכנית לטיפול בעלייה מארצות חבר העמים הבריטי. חברי הוועדה – שרי האוצר, החוץ, העבודה והביטוח העממי והעלייה.

השר מ. שרת: אמסור על שליחות המנהל הכללי של משרד החוץ לשוודיה. נראה כי המאמץ שעשינו על ידי מינוי ועדה ועריכת דין וחשבון די מפורט לממשלה השוודית[5] – ועל ידי השליחות המיוחדת הזאת, מאמץ זה נשא פרי. הדברים נתקבלו בקורת רוח על ידי השלטונות. תגובת העיתונות, שהיתה בה תרעומת, אינה מעידה על תגובת השלטונות. אחדים מהעיתונים הם אופוזיציוניים, העושים בזה קרניים לנגח את הממשלה שלהם, כנהוג גם בארצות ״הגונות״ כישראל, כל שכן בארץ ״מפוקפקת״ כגון שוודיה.

מצד משרד החוץ [השוודי] וראש הממשלה, שהוא איש קר ויבש, נתקבל הדבר ברצון והרושם הוא שעליהם להביא את הדבר בפני ועדת החוץ של הכנסת שלהם. התאריך המוקדם ביותר בו יכולים הם לענות זה 19 ביולי, כך שיש להניח שעד סוף יולי הדברים יסתדרו. אחר כך נקבע תאריך לנטיעת היער על שם ברנדוט. נקבל הודעה מהם שהם מקבלים את הדין והחשבון שלנו, וזה יפתח את הדרך להכרה דיפלומטית וחיסול כל הפרשה העגומה הזאת – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: האדמירל [אדלסטון] נסע כבר?) – **הוא נסע אתמול ונפרדתי ממנו. לא התה כל תקלה והכל עבר בשלום.**

---

5 על פרשת רצח הרוזן ברנדוט.

משבר קוריאה – ישראל תומכת באו״ם

סעיף א׳: סקירה

נשיא המדינה פרופ׳ ח. וייצמן: אני שמח לראותכם כאן. אנחנו רוצים לדבר על כמה עניינים. העניין הראשון זה המצב הפוליטי החיצוני. הוא לא תלוי בנו, אבל הוא נוגע או יגע בנו. אמסור רשות הדיבור למר שרת.

השר מ. שרת: אני רוצה להרצות בקצרה על המצב ועל הבעיה. קיבלנו שלושה מברקים מהמזכיר הכללי של או״ם ברווחים של שני ימים בין זה לזה, זאת אומרת מברק מ־25 בחודש, מ־27 בחודש ומ־29 בחודש. הכוונה כמובן לחודש החולף, ליוני. במברק מ־25 בחודש מודיעים לנו כי מועצת הביטחון קבעה שהיתה התקפה מזוינת על הרפובליקה של קוריאה על ידי כוחות בצפון קוריאה, ושמועצת הביטחון רואה את המעשה הזה כהפרת השלום.[2] היא דורשת הפסקה מיידית של פעולות האיבה. היא דורשת משלטונות צפון קוריאה לסגת אחורנית עד לקו המקביל 38.[3]

במברק השני, מ־27 בחודש, שוב בחתימת המזכיר הכללי, מודיעים לנו כי מועצת הביטחון קבעה שהכוחות האלה לא שמו לב לדרישה, לא נסוגו, ולכן היא ממליצה (מכאן קורא באנגלית). כלומר, מועצת הביטחון ממליצה בפני כל חברי או״ם להושיט לקוריאה [הדרומית] אותה העזרה שעשויה להיות דרושה כדי להדוף את ההתקפה המזוינת ולהחזיר את השלום והביטחון על כנם באותו אזור.

במאמר מוסגר אני רוצה לומר, שעלינו לדעת כי ישנם סעיפים רבים במגילת או״ם המחייבים אותנו לכל מיני פעולות, אבל יש סעיף פשוט וקצר – סעיף 25 –

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיף א׳. הישיבה התקיימה בבית הנשיא ברחובות. יו״ר – נשיא המדינה, פרופ׳ ח. וייצמן.

2 המלחמה פרצה ב־25 ביוני, אז פלשו כוחות קוריאה הצפונית לתחום קוריאה הדרומית.

3 לאחר תבוסת יפן במל״ע־2 נחלקה קוריאה, שהיתה בשליטת יפן מאז 1905, על ידי ארצות הברית וברית המועצות לשתי מדינות משני עברי קו הרוחב 38 מצפון לקו המשווה – קוריאה הצפונית הקומוניסטית בחסות סובייטית, והדרומית הדמוקרטית בחסות אמריקנית. חלוקה זו היתה אמורה להיות זמנית, אך התקוות לאיחוד שני חלקי הארץ למדינה אחת התפוגגו על רקע ״המלחמה הקרה״, והקו התקבע כגבול בין שתי הקוריאות.

האומר כך: (קורא את הסעיף באנגלית.[4] נוסח הסעיף שמור בתיקי משרד החוץ, וכן נוסח כל המברקים שייקראו להבא). המברק מ־29 בחודש מסתמך על הקודם (קורא את המברק באנגלית). כלומר, הוא [המזכיר הכללי] אומר שבמקרה שממשלתנו יש ביכולתה להושיט עזרה, אזי יש בזה הקלה אם נודיע מעכשיו איזה עזרה **יש בדעתנו** וביכולתנו להושיט למען יוכל הוא להודיע את הדבר למועצת הביטחון ולממשלת קוריאה הדרומית.

עכשיו אמסור בקיצור נמרץ על מהלך הדיונים במועצת הביטחון. בישיבת מועצת הביטחון, שבה רוסיה נעדרת ובה יוגוסלביה התנגדה להצעה זו, היו נמנעים ואלה היו הודו ומצרים – (רוה"מ ד. בן־גוריון: כמה הצביעו?) – אני חושב ששבעה הצביעו[5] ובכללם סין האפקטיבית,[6] שניים נמנעו ואחד היה נגד. רוסיה נעדרה. ביחד אלה אחד־עשר חברים. אך לאחר זאת הודו ומצרים הבהירו עמדתן, ועמדת שני גורמים אלה חשובה לנו במיוחד לא רק בתור סתם חברים במועצת הביטחון, אלא מפני שהודו היא מדינה שהזדהתה עם המדיניות שלנו של אי־הזדהות, או אנחנו הזדהינו עם המדיניות שלה, ולכן יש ערך מוסרי ומדיני רב לעמדתן בשבילנו. מצרים, מפני שהיא גורם במלחמה נגדנו ועדיין מסרבת לעשות שלום, והיא גם מופיעה במשחק של כוחות איתנו ונגדנו במזרח התיכון.

הודו הודיעה על הזדהותה עם החלטה זו. נהרו פרסם הודעה האומרת: (קורא את ההודעה באנגלית) – (רוה"מ ד. בן־גוריון: כלומר, היא חזרה מנמנעותה) – והודעה זו נמסרה בישיבת מועצת הביטחון שלאחריה. זאת אומרת שקול זה נוסף לקולות התומכים, כך שאם יבוא מישהו ויאמר שהרוב של שבעה – שהוא הכרחי לקבלת איזו החלטה־שהיא, וסין היא מהשבעה – אינו רוב, טענה זו נופלת עכשיו, כי גם בלי סין יש רוב חוקי של שבעה. (ממשיך לקרוא הודעת נהרו באנגלית). גם שוודיה, שהיא אחת המדינות הבלתי מזדהות, לכאורה, הודיעה על הצטרפותה להודעה.

לפי הידיעות שלנו הודיעו ארבעים מדינות על הצטרפותן לקו זה. אין לנו ידיעות מדויקות כמה מהן הודיעו על נכונותן לעזור ואיזו עזרה הציעו. כל אשר ידוע לנו, ידוע רק מהעיתונות וזאת קראתם. קראתם הודעת אטלי[7] והידיעה שקנדה שולחת שייטת או שתי שייטות אוניות. אוסטרליה נתנה לכוחותיה ביפן

---

4 סעיף 25: "חברות האו"ם מסכימות לקבל ולהוציא לפועל את החלטות מועצת הביטחון בהתאם למגילה הנוכחית".

5 בעד החלטת מועצת הביטחון ב־25.6.1950.

6 כלומר סין הלאומנית, שעדיין הוכרה כאחת מחמש המעצמות הגדולות.

7 ראש ממשלת בריטניה הודיע כי ממשלתו העמידה את כוחות הצי הבריטי הפועלים באזור יפן לרשות מפקד כוחות האו"ם גנרל מקארתור.

הוראה להעמיד את עצמם לרשות מקארתור[8] – (ד. בן־גוריון: הן שכנות) – דבר שלישי שצריך לדעת זו האווירה השוררת בארצות הברית. אומנם מעניין לדעת את האווירה השוררת במוסקווה, אבל זאת איננו יודעים, כי שם אין דבר שנקרא "אווירה". שם אנשים לא משוחחים ונפגשים ומה שנעשה בתוך הקרמלין בין סטלין ומולוטוב ועוד מישהו – זאת אפשר לדעת כאשר נראה מה הם עושים. אבל באמריקה אנחנו יודעים מה הם עושים.

יש שורה של מברקים מהנציגים שלנו בארצות הברית, מהשגרירות בוושינגטון. מיופה הכוח שלנו עכשיו הוא משה קרן.[9] וגם מהמשלחת לאו"ם, מארתור לוריא[10] וגדעון רפאל, הגיעו אלינו ידיעות.[11] הם אומרים כך: "חומר המשבר הקוריאני אין דומה לו בכל התקופה שלאחר המלחמה [מל"ע–2]. מאז המלחמה לא היה כמשבר הזה. השיחות שהיו לנו עם מזכירות או"ם ועם משלחות אחרות, וכן ידיעות פנימיות שהצלחנו להשיג ממקורות ראשונים על ה'סטייט דפרטמנט', מסתכמות כדלהלן:

ראשית, החולשה הבלתי צפויה של כוחות קוריאה הדרומית חייבה פעולה דחופה מצד ארצות הברית כדי למנוע בעד התפוררות גמורה. משלחות רבות מתרעמות על ארצות הברית, שנכנסה לפעולה לפני שנתקבלה החלטת מועצת הביטחון, אבל הן מבינות כי כל שעה היתה חשובה. ההודים, בייחוד, נרגזים על שארצות הברית השתמשה בארגון האומות ככותרת.

[משלחת] מצרים השתמטה מכל העניין בתואנה שעוד לא קיבלה הוראות מקהיר. המסקנות הנובעות מההימנעות שלהם ברורות.

בי"ת, ממשלת ארצות הברית מנוי וגמור עימה להחזיר את המצב בקוריאה לקדמותו ולא לעבור את הקו 38. יש להם כוח צבאי מספיק באוקיינוס השקט למטרה זו. כנראה שההנחה אז היתה שלא צריך לשלוח כוח מתוך ארצות הברית.

גימ"ל, ארצות הברית משוכנעת שרוסיה תיסוג ולא תעשה מלחמה.

דל"ת, לארצות הברית רצוי שפעולתה תתפרש כמילוי אחרי התחייבויותיה כלפי או"ם. היא מאמינה שחיסול מהיר ומוצלח של הסכסוך סופו שיחזק את או"ם וגם יקל על ההתפשרות עם ברית המועצות.

ה"א, אומנם ארצות הברית תנצל את המצב בקוריאה כדי לחזק את המצב

---

8 גנרל דגלס מקארתור (1880–1964). מפקד כוחות בעלות הברית בזירת האוקיינוס השקט במל"ע–2. פיקד על כוחות או"ם במלחמת קוריאה.

9 משה קרן (1900–1955). כתב ופרשן פוליטי ב"הארץ" 1946–1949, 1953–1955. בשנים 1950–1953 יועץ בשגרירויות ישראל בוושינגון ובלונדון.

10 ארתור לוריא (1903–1978). מנהל מועצת החירום הציונית בארה"ב 1940–1946. מנהל משרד הסוה"י ליד או"ם 1947. מ־1948 קונסול כללי של ישראל בניו־יורק.

11 המברקים מובאים ב*תלחמ"י 5*, עמ' 410–413.

הכללי שלה בדרום־מזרח אסיה, אבל אין לה כוונות תוקפניות נגד רוסיה.

ו"ו, בארצות הברית הקונגרס, הציבור והעיתונות תומכים תמיכה מלאה במדיניות של הנשיא. גם המזכיר הכללי ורוב המשלחות באו"ם תומכות בפעולת ארצות הברית."

אנחנו מציעים להימנע לעת עתה מהצהרה פומבית, אבל אם נישאל, לענות: אל"ף, אנחנו מתנגדים לכל פעולות של תוקפנות מאיזה צד שיבוא. בי"ת, אנחנו מקווים שהסכסוך הזה ייעצר, זאת אומרת, לא יתפשט, ייבלם. גימ"ל, אנחנו נתמוך בכל מאמץ לשמור על שלמות או"ם ולהחזיר לו את כושר הפעולה המלא שלו" – רמז להחזרת רוסיה [למועצת הביטחון] – זה במברק מ־28 לחודש.

ב־29 לחודש נתקבל מברק מוושינגטון ממשה קרן, המסתמך על טלגרמה זו, מביע הסכמתו לניסוח קו הפעולה המוצע, אבל מוסיף את הידיעות הבאות לעיוננו: "ראשית, יש להניח שלא נוכל לזמן רב להימנע מלהכריז על עמדתנו בשאלה קוריאה באוזני ארצות הברית ובאוזני או"ם. בי"ת, ארצות הברית מגלה רגישות רבה בעניין זה, וייתכן שיראו בתגובתנו אבן בוחן לעמדתנו האמיתית כלפי הסכסוך העולמי. זאת אומרת, עמדתנו של הזדהות זו עוד לא העמדה האמיתית כלפי הדבר. גימ"ל, יש כאן אולי הזדמנות יחידה, על ידי הזדהות עם האו"ם, לתמוך תמיכה בלתי ישירה בארצות הברית, ולכן אני מייעץ שנקודה גימ"ל של הצעת [משלחת ישראל לאו"ם ב]ניו־יורק תנוסח באופן יותר ברור ונמרץ, כגון: 'ממשלת ישראל מכירה בזכות ובחובה של או"ם לאחוז בכל הצעדים שיש ביכולתה כדי לעזור לנתקף. זהו אינטרס מיוחד של ישראל כאומה שסבלה מתוקפנות ועדיין צפויה לסכנה זו'."

הוא שואל אם מסכימים אנו לתת לו סמכות למסור הודעה לפי קווים אלה בשיחה שלו עם הייר,[12] שתהיה ביום ב', יום מחר. הייר הוא אחד מעוזרי סגן מזכיר המדינה, שתחומו הוא המזרח התיכון. הוא מבקש לעיין אם כדאי לפרסם הודעה פומבית. הוא חושב שזה יתקן, אולי באופן מכריע, את האקלים הכללי של היחסים שלנו עם ארצות הברית מבלי שנסטה מהקו שלנו של אמון לאו"ם.

ב־29 לחודש בא עוד מברק, שהקבוצות הבאות הכריזו על תמיכתן בעמדת אמריקה בעניין קוריאה: אל"ף, כל ארצות "הברית הצפון־אטלנטית" [נאט"ו], כולל כל הדומיניונים הבריטיים. בי"ת, עשרים ואחת רפובליקות לטינו־אמריקניות והרפובליקה הפיליפינית. גימ"ל, גם הודו הודיעה ברבים על קבלתה. את הודעת הודו קראתי בפניכם. לדוגמה הוא נותן נוסח הודעת אורוגוואי בתור מדינה עצמאית יותר מאחרות במובן הרוחני באמריקה הלטינית.

---

12 רימונד הֶייר. עוזר סגן מזכיר המדינה לענייני המזרח הקרוב, דרום אסיה ואפריקה.

בינתיים שלחנו טלגרמה ב־30 לחודש לכל הצירויות, ואמרתי בה: "אבקש דין וחשבון מיידי על תגובות למצב בקוריאה בבירתכם. בי"ת, אל תטלו יוזמה לעורר את השאלה, אבל אם יפנו אליכם בשאלה, תדגישו: אל"ף, ישראל מתנגדת ניגוד גמור לכל פעולה תוקפנית, אחת היא מאיזה צד תבוא. בי"ת, ישראל מקווה שסכסוך זה יצטמצם בתחומו ויופעל מנגנון של פשרה. גימ"ל, העמדה הכללית של ישראל היא תמיכה באו"ם לשם מילוי התחייבויותיה לפי המגילה, בייחוד לפי סעיף 25. כן ידועה ישראל היטב כמדינה מוקפת באויבים וייתכן שתזדקק נגדם לתמיכת או"ם. הקו הזה נקבע על יסוד הנחה, שחיסול מהיר של הסכסוך יחזק את או"ם ויאפשר התפשרות עם ברית המועצות. לעת עתה אל תפרסמו דבר".[13]

בינתיים נמשך הזרם של ידיעות מאמריקה. ב־30 בחודש מטלגרף ארתור לוריא כדלהלן: "מברק זה מסכם את דעות חברי המשלחת בישיבה של היום. נוכח דרישתו של המזכיר הכללי – הוא מתכוון למברק האחרון מ־29 בחודש – וגם מפני הטעמים הבאים, אנו סבורים שאי־אפשר לדחות יותר קביעה ברורה של עמדתנו בפומבי: אל"ף, היקף התמיכה הבינלאומית במדיניות של ארצות הברית – זאת אומרת באו"ם – הולכת וגדלה במהירות ואנחנו עלולים להימצא מבודדים. בי"ת, אי־קביעת עמדה מצידנו הולכת ונעשית בלתי מובנת לאור מאמצינו להשיג את תמיכתו היעילה של או"ם כאשר אנו עצמנו היינו קורבנות תוקפנות בעבר וכאשר נהיה בעתיד. גימ"ל, שתיקה נמשכת והולכת מצידנו תזיק למעמדנו המוסרי באו"ם וכלפי כמה מדינות, בייחוד כלפי ארצות הברית, שהיחסים אתה מהווים בעיה מיוחדת.[14] לכן, בהביננו היטב חומרת ההחלטה, אנו מציעים לפתוח את ההודעה שהצענו קודם ולהדגיש: אל"ף, שאנחנו מסורים למטרות של המגילה ודואגים לזאת שאו"ם יוכל לטפל באופן יעיל בתוקפנות, אחת היא איפה תהיה. בי"ת, מקווים שאפשר יהיה לצמצם את הסכסוך ולהקדים הקמת השלום על כנו ולהגיע לפתרון מניח את הדעת. גימ"ל, שיש הכרח להחזיר לאו"ם את כושר הפעולה המלא שלו ואת שלמותו".

החלו לבוא מברקים המעידים על מתיחות ביחס אלינו במיוחד. יש מברק מ־30 בחודש מוושינגטון, מג'ביץ [יעבץ][15] וארווין מאיר.[16] שניהם, בשיחה עם

---

13 המברק המקורי (אנגלית) מובא ב*תלחמ"י 5*, עמ' 414.

14 השתהות הממשלה במתן מענה חיובי לפניית מזכ"ל או"ם נבעה מרגישותה לגבי יחסי ישראל–בריה"מ בכלל, ובפרט נוכח דאגתה לקיים סיכוי לקשר עם יהודי בריה"מ וגרורותיה. ר' למשל הנחיית מ"ש במברקו למשה קרן 2.7.1950, להסברת עמדת הממשלה, המבוססת בעיקר על "אחריותנו לגבי יהדויות מזרח אירופה, לרבות ברית המועצות" (שם, עמ' 420).

15 ג'ייקוב ג'ביץ (1904–1986). פוליטיקאי יהודי אמריקני מראשי המפלגה הרפובליקנית. כיהן כסנטור מטעם מדינת ניו־יורק 1957–1981. פרו־ציוני.

16 לא זוהה.

ידיד אחד, מתחו ביקורת על שתיקתה של ישראל בשאלת קוריאה. ג'ביץ העיד כי מעמדם של תומכי ישראל נעשה יותר ויותר קשה. בעניין זה מבקשים [אנשינו] לעיין במברק של הרצוג, הנספח הצבאי שלנו בוושינגטון.[17] הוא מוסר שיחה של איש אחד עם האינטליג'נס, אבל הוא ציין שלא היתה עוד שום הודעה מצידנו בעניין קוריאה. הוא אמר: "ראו מברקו של הרצוג".[18] עובדה זו, וכן פיסות קש אחרות המעידות על כיוון הרוח, גורמות לנו [לאנשינו] דאגה שמעמדנו המוסרי והמדיני יכול להיות מאוד לא נוח אם ממשלת ישראל לא תודיע בעתיד הקרוב ביותר את עמדתה בערך לפי קווי ההצעות שלנו.[19] על כל פנים, שתיקה בעניין זה מסוכנת נוכח המשא והמתן העומד להתחיל בשאלת אימון קציני [של צה"ל בארה"ב], בשאלת הנפט ובשאלה הישנה של נשק. מעמדנו נעשה מבודד יותר לאחר שהודו קיבלה את החלטת מועצת הביטחון.

הוא [קרן] מזכיר שוב שהוא ביום ב' יראה את הייר. טילגרפנו לו שעד השיחה ביום ג'מ"ל יקבל הוראות ברורות.[20]

נמצא פה [בי-ם] ישראל גינזבורג, נצ'ג "הבוקר" [בארה"ב], שראה את [סטיוארט] רוקוול, איש ה"סטייט דפרטמנט" הממונה על ישראל. הוא קרא בפניו מכתב מהשגרירות [האמריקנית] בישראל, שאומר כי העיתונות העברית נמנעה לעת עתה מלתפוס עמדה בעניין קוריאה פרט ל"קול העם" ו"על המשמר" הנוקטים קו ברור, קומוניסטי. רוקוול הביע צערו על ההיסוסים שלנו והשווה זאת עם תגובות ידועות בעיתונות הערבית, בייחוד במצרים.

מברק מ־1 בחודש, מוושינגטון מאת קרן: "ניילס[21] טילפן לי בלילה לפתע ממיין, מקום מושב הנשיא, ושאל אם ממשלת ישראל פירסמה הודעה על קוריאה. לא היה בידי בלילה ובבית הטופס של המברק שלך פ/44, בו הורית איך לדבר בשיחות, אבל אמרתי על פי הזיכרון את תוכנו. הוא הרגיש הקלה רבה ואמר שבוודאי יפנה אלי ה'סטייט דפרטמנט' ביום ראשון וישאל מה עמדתנו. אחר כך טילפן לוריא מניו־יורק ואמר כי ניילס, לפני שיחתו איתי, טילפן אל נחום גולדמן ואמר לו שב'בית הלבן' ישנה אכזבה והתמרמרות על שתיקתנו. לאחר זאת אני משוכנע יותר שאי־אפשר לדחות יותר הודעה פומבית, ותוכן הודעה זו ישפיע באופן מכריע למשך כל תקופת העתיד שאפשר לראותו מראש על יחסינו

---

17 חיים הרצוג (1918–1997), אלוף משנה, ראש מחלקת המודיעין במטכ"ל מדצמבר 1948 עד אפריל 1950 ואח"כ נספח צבאי בשגרירות ישראל בוושינגטון עד 1954. לימים הנשיא השישי של ישראל. מברק הרצוג לא אותר.

18 זהויות המשתתפים לא נתחוורו.

19 ר' מברקי קרן לאבן ולמ"ש, *תלחמ"י 5*, עמ' 417, 418.

20 המברק מובא שם, עמ' 420.

21 דייויד ניילס, עוזר מנהלי לנשיא ארה"ב.

עם ארצות הברית. שימו לב, שגם שוודיה הצטרפה עכשיו להחלטת מועצת הביטחון".[22]

גדעון רפאל, חבר המשלחת שלנו [באו"ם], מטלגרף. הוא אומר ש"חוסר הכושר המעשי הצבאי והדמורליזציה בדרום קוריאה מחייבים את ארצות הברית למאמץ הרבה יותר גדול מאשר היא ראתה מראש. אם כוחות אמריקנים רבים ייתקעו בקוריאה – מופיעה סכנה של קמפניה ממושכת ושל ניסיון מצד הסובייטים לפרוץ בכיוון אחר, שיכול להביא לידי מלחמה עולמית. אף על פי שחריפות התגובה האמריקנית לעניין קוריאה נובעת מתוך הרצון ללמד את רוסיה פרק ולגייס כוחות נגד התפשטות קומוניסטית, אין אנו צריכים לראות את הסכסוך כהעמדה תחת שלט של מזרח ומערב, אלא יש לנו כל הרשות לראות זאת כניסיון ליישב סכסוך בינלאומי על ידי תוקפנות, שאנחנו כגורם של תוקפנות קודמת מוכרחים לגלות.[23] יתר על כן, מצבה של מצרים מוכיח שלא ויתרו על התקווה ליישב שאלת ישראל על ידי תוקפנות מחודשת. הסיכוי הזה, הניסיון של העבר והנימוקים שנתנו במברקים הקודמים, צריכים להביא אותנו לידי תמיכה בפעולת או"ם".

ברגע האחרון התקבל מברק של קרן, שזו תשובה למברק שלי למסור הערכות על המצב. אמסור תוכנו על פי הזיכרון, כי בטעות לא הבאתי מברק זה הנה: הקהל תומך תמיכה מלאה בטרומן. באמריקה שוררת הרגשת ביטחון, אבל מתיחות רבה. מבינים שהעניין רציני מאוד ויכול להימשך זמן רב, שאין לסמוך לגמרי על כוח המלחמה של קוריאה, אלא אמריקה צריכה או לוותר או להילחם, שמנוי וגמור עם אמריקה להילחם בקוריאה [הדרומית] ולחסל עניין זה אפילו אם ברור שזה מביא לידי מלחמה עולמית. היא לא תיסוג עכשיו, כי כל כבודה ועתידה עומדים על הקלף, והוא [קרן] מניח שנפרסם הודעה. הוא רק מציע שלא נאמר בהודעה על דבר תיווך שום דבר.

ועוד מברק מרפאל: "[אנדרו] קורדייה – סגנו של טריגווה לי – העיר את ההערות הבאות על הימנעותה של מצרים: אל"ף, זה לקח טוב ל'סטייט דפרטמנט' שהשקיע מאמצים כל כך גדולים במצרים וזלזל בידידים האמתיים של ארצות הברית. בי"ת, זוהי הזדמנות בלתי חוזרת בשביל ישראל לחזק עמדתה כלפי או"ם וארצות הברית. גימ"ל, הכישלון של מצרים מבטיח בחירת טורקי למועצת הביטחון. דל"ת, הוא חושב שעכשיו מוטל על ארצות הברית לדאוג לכך שמצרים

---

22 ר' המברק המקורי *תלחמ"י 5*, עמ' 419. עורך *תלחמ"י 5* מציין כי מברק מ"ש פ/44 לא אותר, אך לדעתו הוא זהה למברק מ"ש לנציגויות ישראל 30.6.1950, שם עמ' 414.

23 מ"ש גוזר גזירה שווה בין התגובה הצבאית של ארה"ב נגד פלישת צבא צפון קוריאה לדרום קוריאה ובין התגובה הצבאית של ישראל לפלישת צבאות ערב לא"י במאי 1948.

לא תהיה חופשית לעשות מה שהיא רוצה.

דבר אחרון שאני רוצה למסור הוא על עמדת מצרים [לגבי החלטת מועצת הביטחון]. אתם יודעים, שמצרים הודיעה לבסוף שהיא קיבלה הוראות להימנע בעניין זה – לא לתמוך – והיתה חליפת דברים חריפה למדי בין הנציג המצרי ובין הנציג הבריטי במועצת הביטחון. הנימוקים שבהם נימקה מצרים את עמדתה היו, ראשית, שזה סכסוך בין מזרח ומערב שאין לו כל נגיעה אליה. שנית, שמועצת הביטחון לא התערבה במקרים קודמים של אגרסיה והזכירה את עניין ארץ־ישראל. מדברים אלה צריך להבין שעניין ארץ־ישראל היה אגרסיה שלנו נגד מצרים, כי קשה לשער שהציניזם שלו יגיע לכך שיודה בתוקפנות מצרים. שלישית, שכל זמן שצבא בריטי נמצא במצרים [בבסיסים לאורך תעלת סואץ] יש למצרים דאגות אחרות מאשר לטפל בקוריאה.

אני סבור שאחת היא מה אנחנו נודיע בפומבי, או מה תהיה ההודעה. מלבד זאת, הן אנו בהודעות שלנו, בשיחות שלנו עם אמריקה, עם אנגליה ועם או״ם, ואולי גם על ידי פרסום בצורה מסוימת, נסב תשומת לב מיוחדת לעמדה של מצרים, לאמור, שעמדה זו מוכרחה לגרום דאגה רבה לכל שוחרי השלום במזרח התיכון ובעולם בכללו, שאנחנו כל הזמן טענו שהמצב מסוכן ועכשיו היא מוכיחה זאת ונמנעת מלהודות בסמכותה של מועצת הביטחון לפעול נגד תוקפנות. זה מטיל צל כבד מאוד על כוונתה ביחס אלינו ואנו מניחים שלדבר זה יושם לב.

אפשר גם לומר, שאם תהיה שאלה של מה יכולים אנו לעשות בקוריאה, [נשיב] שלא יכולים לא להביא בחשבון שאין שלום בינינו ובין שכנותינו, ושמצרים נוקטת עמדה כזאת וכזאת.

עכשיו השאלה העיקרית היא מה עלינו להודיע. היתה לי היום שיחה עם ראש הממשלה, וראש הממשלה ניסה לחבר נוסח קצר. אני חיברתי אחר כך נוסח קצת אחר ושניהם לפניכם. אין לראותם כקבועים במסמרות, על כל פנים מצידי, אבל אלה סיומות של נוסח אפשרי. אם רוצים אתם, אחלק את שני הנוסחים האלה ביניכם. הקצר הינו של מר בן־גוריון והארוך יותר – שלי.[24]

ראש הממשלה ד. בן־גוריון: אני צריך לומר שאנחנו נמצאים במצב קשה, אבל כל העולם נמצא במצב קשה. האינסטינקט הראשון הוא להתחמק עד כמה שאפשר, אבל אם מתעמקים קצת יותר בעניין אזי ההתחמקות אינה התחמקות, אלא נקיטת עמדה. לכן יש לקבל עמדה ביודעים. אם צריך לקבל עמדה – יש לקבל עמדה פחות או יותר ברורה, אבל לא יותר ממה שנחוץ, ממה שהכרחי,

24 הנוסחים לא אותרו.

ועמדה שאפשר להגן עליה מתוך מצפון נקי.

אני מקבל פסוק אחד מהצעתו של מר שרת, מפני שהוא יותר ברור, וזה הפסוק האומר "ממשלת ישראל עומדת מאחורי מועצת הביטחון במאמציה לעשות קץ להפרת השלום בקוריאה ולהחזיר את השלום באותו אזור". אך אינני מקבל את השאר. אנחנו לא צריכים לדבר על עצמנו בעניין זה. לא צריך לדבר על מצרים. אם כי בנוסח זה לא מדובר בה, הרי מעיר אני הערה על הדברים שאמרת. לדעתי, ברגע זה לא צריך לעשות זאת. אנחנו מוכרחים לחדול פעם מהמנהגים שהיו טבעיים אצל יהודים, שראו את עצמם במרכז כל דבר – כיצד משפיע הדבר עליהם ומה היחס אליהם. כאן יש עניין חמור. אמריקה עשתה את הצעד שאני בטוח שכולנו רצינו שתעשה. אני בטוח ששני שלישים של העולם רצו שתעשה צעד זה. אילולא עשתה זאת היינו רואים בזה אסון גדול וראשית חורבן. היא עשתה זאת באופן חוקי, באופן פורמלי, לא על דעת עצמה. מאידך גיסא, אנחנו לא רוצים שדבר זה יתפשט, שרוסיה תתרחק עוד יותר מאו"ם. לכן אני מקבל את הפסוק הזה ומכניס זאת בהצעה שלי, שייאמר ש"ממשלת ישראל מקווה שייעשה מאמץ להכניס את רוסיה [בחזרה] למועצת הביטחון". אנחנו אומרים שני דברים למען יבינו שתומכים אנו במה שעושים לקוריאה, אבל רוצים שיחזירו את השלמות לאו"ם ויעשו מאמץ להחזיר את רוסיה למועצת הביטחון – (נשיא המדינה פרופ' ח. וייצמן: מדוע נאמר שרוצים אנו בכניסת רוסיה למועצת הביטחון?) – כי איננו רוצים שתהיה מלחמה עולמית. אינני חושב גם שיש הכרח שמסכסוך קוריאה תצמח מלחמה עולמית. אם הרוסים אינם משוגעים, לא תהיה מלחמה עולמית – (נשיא המדינה פרופ' ח. וייצמן: אבל מדוע לנו לאמר שנעשה מאמצים להחזיר את רוסיה לאו"ם? היא עזבה את האו"ם) – (השר מ. שרת: זו סכנת מלחמה. או"ם בלי רוסיה לא יחזיק מעמד) – לא צריך לעשות את העולם הפקר. אך לאחר שייגמר עניין זה של קוריאה צריך לעשות ג'סטה של שלום.

להלן התנהל דיון בשני ניסוחי ההודעה, של מ"ש ושל ב"ג. השרה ג. מאירסון הביעה דעתה ש"הנוסח של מר שרת הרבה יותר בהיר. נדמה לי שהנוסח של מר שרת אומר יותר בשביל הרוסים, וכאשר אנו עומדים לעשות צעד כזה חשוב שנעשה כל האפשר כדי לפייסם, כי תוצאות צעד זה עלולות להיות די חמורות". השר דוד רמז שאל: "מדוע לא נזכיר בפירוש שיש להחזיר את רוסיה לאו"ם?"

השר מ. שרת: זו אינה רק רוסיה אלא גם פולין, צ'כיה וגם רוסיה. אם מזכירים בשם מפורש, צריך להזכיר במפורש כל אלה שפרשו. אף על פי שבנוסח שלי

הכנסתי את הנוסח של victim of agression, הכנסתי זאת בלי אהדה יתרה. ההיגיון המדיני אינו בעד זה. הכנסתי זאת כי התייעצתי עם כמה אנשים ועמדתי תחת לחץ לא רק לומר זאת, אלא לומר הרבה יותר מזה. מפני זה מוכרח הייתי לוותר משהו, ואז אמרתי שאומר משהו בעניין זה. מה ההיגיון נגד? כי מה זאת אומרת: בעצם לא איכפת לנו הדבר, אלא מתוך דאגה לעצמנו אנו עושים זאת. אם יש לנו איזה בירור עם הרוסים, ואומרים דבר כזה, בשיחה אפשר להזכיר את הדבר כאשר יורדים לבסיס המציאות. אך בהודעה כלפי העולם, אשר באים לבסס על זאת את העמדה, יש לזאת בת־טעם לא כל כך נעימה. זה דבר אחד.

דבר שני. ההצעה של דר' יוסף במקום stand behind לומר associated with. אנחנו חברה מאוד צנועה באו"ם, ומועצת הביטחון זה מוסד עליון של או"ם.

אני רוצה להציע נוסח כזה [קורא הצעת נוסח באנגלית].

ראש הממשלה ד. בן־גוריון: אומר איזה נימוק נגד ה־"full functioning capacity". בזה יש הטלת פגם בארגון האו"ם לאחר שרוסיה יוצאת ממנו. ברור שאם רוסיה יוצאת זה פגם, אך בזאת יש סנקציה מוסרית, ואם מישהו ברוגז, אנו רוצים שיוחזר ומעוניינים אנו בשלום. לא צריך לומר שעל ידי כך לא קיים ארגון האו"ם. אהנו צריכים להגיד מה רוצים אנו שיעשו, ולא שאם יעשו מה יֵצא מזה. בכלל, מה שלא הכרחי להגיד – טוב יותר לא להגיד – (נשיא המדינה פרופ' ח. וייצמן: נכון מאוד).

השר מ. שרת: המילים האחרונות שהצעתי בסוף הנוסח מתקבלות. [לבקשת הנשיא, קורא את הנוסח המלא שהתקבל]:

> ממשלת ישראל שוללת ומגנה כל מעשה תוקפנות בכל מקום שיהיה ומאיזה צד שיבוא. בתוקף ההתחייבויות הברורות הנובעות ממגילת האומות המאוחדות תומכת ישראל במועצת הביטחון במאמציה לשים קץ להפרת השלום בקוריאה ולהשיב את השלום על כנו באותו אזור. ממשלת ישראל מקווה כי ארגון האומות המאוחדות ימשיך במאמצים על מנת ללכד את כל המעצמות הגדולות במאמץ משותף לקיים את שלום העולם.[25]

---

25 בפרוטוקול מובא הנוסח באנגלית. הנוסח העברי מובא ב*תלחמ"י 5*, עמ' 419.

ישראל ומלחמת קוריאה

סדר היום: תשובת הממשלה לפניית מזכיר האו"ם בעניין קוריאה

היו"ר ז. אהרונוביץ' הודיע בפתח ישיבת הוועדה, כי הוגשו שתי הצעות לסדר היום לדיון בשאלת קוריאה בכנסת, אחת מטעם סיעת מפ"ם ואחת מטעם ח"כ הלל קוק, והציע לחברי הוועדה להציג שאלות לשר החוץ. חבר הוועדה מ. גרבובסקי ביקש לשמוע את נוסח שלושת מכתבי או"ם לממשלה בעניין מלחמת קוריאה.

מ. שרת – שר החוץ: נתקבלו שלושה מברקים: האחד ביום 25.6.1950, השני ביום 27.6.1950, והשלישי ביום 29.6.1950, זאת אומרת שהם נשלחו או נתקבלו ברווחים של שני ימים. שני המברקים הראשונים נשלחו בעקבות הישיבות של מועצת הביטחון ומסרו החלטות מועצת הביטחון. המברק השלישי – עד כמה שאפשרו לראות מניסוחו – נשלח ביוזמת המזכיר הכללי ובו כלל גם שאלה. שני המברקים הראשונים היו למסירת ידיעה, במברק השלישי ישנה גם שאלה.

הנוסח של המברק הראשון הוא בערך בזו הלשון: לאחר שהוא מסתמך על החלטות קודמות של האו"ם בעניין קוריאה, הוא אומר שמועצת הביטחון, מתוך ששמה לב בדאגה חמורה להתקפה מזוינת על קהיליית קוריאה [הדרומית] מצד כוחות צפון קוריאה, הוא קובע שהפעולה הזאת מהווה הפרת השלום. הוא דורש להפסיק מיד את מעשי האיבה ופונה לשלטונות צפון קוריאה בקריאה לסלק את כוחותיהם המזוינים מעבר לקו הרוחב 38. אחר כך מועצת הביטחון נותנת הוראות מסוימות לוועדת האו"ם בקוריאה לברר מה המצב, מה הוצא לפועל ולהודיע לה. בסוף הוא פונה לכל חברי האו"ם להושיט כל עזרה לאו"ם בביצוע ההחלטה הזאת ולהימנע מלתת כל עזרה לשלטונות של צפון קוריאה.

המברק השני מיום 27.6.1950 מוסר החלטה של מועצת הביטחון, שנתקבלה בו־ביום, והחלטה זו אומרת: מועצת הביטחון, לאחר שקבעה כי ההתקפה המזוינת על קהילית קוריאה מצד כוחות צפון קוריאה מהווה הפרת שלום, ולאחר שדרשה להפסיק מיד את מעשי האיבה, ולאחר שפנתה בקריאה לשלטונות צפון קוריאה לסלק

---

1 מתוך הפרוטוקול. נוכחים: חברי הוועדה: ז. אהרונוביץ' – היו"ר, ב. אידלסון, י. בן־אהרון, מ. גרבובסקי, א. בן־אליעזר, י. גרינברג, י. דובדבני, ד. הכהן, י. הררי, א. ליבנשטיין, י. מרידור, י. ריפטין. מוזמנים: מ. שרת – שר החוץ, א. עברון – מזכיר שר החוץ. א. צידון – סגן מזכיר הכנסת.

מיד את כוחותיהם לקו הרוחב 38 ולאחר ששמעה דוח של ועדת או"ם בקוריאה, האומר ששלטונות צפון קוריאה לא הפסיקו מעשי האיבה ולא סילקו כוחותיהם המזוינים לקו הרוחב 38, ודרושים צעדים צבאיים דחופים כדי להחזיר השלום והביטחון הבינלאומיים – אלה דברי הדוח של ועדת קוריאה – ולאחר שמועצת הביטחון רשמה לפניה את פנייתה של קהיליית קוריאה לאומות המאוחדות לאחוז באמצעים מידיים ויעילים להבטחת השלום והביטחון – כאן בא החלק המעשי של ההחלטה – מועצת הביטחון ממליצה כי חברי האו"ם יושיטו אותה העזרה הדרושה לקהיליית קוריאה כדי להדוף את ההתקפה המזוינת ולהחזיר את השלום והביטחון באותו אזור.

המברק מיום 29.6.1950 אומר בערך כך: "יש לי הכבוד להסב תשומת לב ממשלתך לרזולוציה שנתקבלה על ידי מועצת הביטחון בישיבתה מיום 27.6.1950, הממליצה כי חברי האומות המאוחדות יושיטו לקהיליית קוריאה את העזרה הדרושה להדיפת ההתקפה המזוינת והחזרת השלום והביטחון באותו אזור. במקרה שיש ביכולתה של ממשלתכם להושיט עזרה, זה יקל על ביצוע ההחלטה אם תואילו בטובכם להמציא תשובה בהקדם בדבר סוג העזרה. אמסור את תשובתכם למועצת הביטחון ולממשלת קהיליית קוריאה".

על שלושת המברקים חתום טריגווה לי מזכיר האו"ם – (ד. הכהן: אני מבקש את יו"ר הוועדה שיסביר במילים מספר מה בדיוק המצב בקוריאה. האם יושבת שם ועדת או"ם ומה הידיעות על כך?) – אולי ארשה לעצמי לעזור כאן ליו"ר. כאשר קראתי את המברק הראשון אמרתי שהמברק פותח בהסתמכות על החלטות קודמות ביחס לקוריאה ולא קראתי אותן. כיוון שהוצגה שאלה זו, אני מציע קודם כל לשמוע גם חלק זה של המברק, כי הוא מכיל את סיכום הפרשה: "מועצת הביטחון, בהזכירה את מסקנת העצרת והחלטתה מיום 21.10.1949, האומרת כי ממשלת קהיליית קוריאה היא ממשלה שהוכרה באופן חוקי ויש לה שליטה יעילה וסמכות על פני אותו חלק של קוריאה שהוועדה הזמנית של או"ם לעניין קוריאה יכלה לסקור אותו, להתייעץ עליו, ואשר בו חי הרוב הגדול של העם הקוריאני. זאת אומרת שהיא מסכימה והכירה שממשלה זו מבוססת על בחירות ששימשו ביטוי בעל תוקף חוקי של רצונו החופשי של ציבור הבוחרים באותו חלק של קוריאה, בחירות שהושגח עליהן על ידי הוועדה הזמנית, ושזו הממשלה היחידה ממין זה בקוריאה. ובשים מועצת הביטחון לב לדאגה שהובעה על ידי העצרת בהחלטותיה ב־11.12.1948 וביום 21.10.1949 לגבי התוצאות העלולות לבוא, אלא אם כן מדינות שהן חברות או"ם תמנענה מפעולות הפוגעות בתוצאות שאו"ם שואף להגיע אליהן על ידי הבטחת השלמות והעצמאות הגמורה של קוריאה, וכן בשים לב לדאגה שהובעה כי המצב שתואר על ידי ועדת או"ם בקוריאה, בדין

וחשבון שלה, מאיים על ביטחונה ועל טובתה של קהיליית קוריאה ושל העם של קוריאה ועלול להביא לידי התנגשות צבאית גלויה שם". אחר כך בא החלק שקראתי קודם לכן: "ברושמה לפניה שההתקפה המזוינת על הרפובליקה של קוריאה באה מצפון קוריאה, היא קובעת שזה מהווה הפרת השלום".

פה קבעו שני דברים, שהפעולה הצבאית החלה בצורת התקפה על הרפובליקה של קוריאה מצד כוחות צפון קוריאה, ושהתקפה זו מהווה הפרת השלום. זהו מונח מסוים במערכת המונחים של או"ם. זה למעשה מחייב את מוסדות האו"ם לפעולה ידועה שמחייבת את החברים לציות ידוע – (מ. גרבובסקי: האם היו שיחות בין משרד החוץ לבין בא כוח ארצות הברית לפני ההחלטה הזאת, והאם היו שיחות אחרי ההודעה עם בא כוח ברית המועצות?) – לא היו שום שיחות על עניין זה עם איזה נציג של איזו מדינה־שהיא. למען הדיוק עלי לספר, שהיום קיבלתי מברק מהציר שלנו באנקרה, בו הוא מוסר כי במסדרון המלון נתקל בשר החוץ והחליפו מילים ביחס לקוריאה והוא מצא לנחוץ לטלגרף על מה דובר, זה לא היה בגדר של שיחה רישמית ואני מוסר זאת רק למען הדיוק. [זו היתה] השיחה היחידה שהיתה על נושא זה.

נמסרה לנו הודעה טכנית על ידי שגרירות ארצות הברית אתמול בקריה על דבר החלטת ממשלת ארצות הברית להפסיק כל תובלה ימית לצפון קוריאה והשגרירויות [האמריקניות] נצטוו להודיע לממשלות על הודעה זו. לגופו של עניין, בשלב [זה על] עמדתנו לא היתה שיחה. להיפך, אפשר לציין הימנעות אולי מחושבת מצד שגרירות ארצות הברית. ההודעה חתומה על ידי אצ'יסון ובה נאמר: "כדי להגשים את החלטת מועצת הביטחון של האו"ם מיום 27.6.1950 – החלטה זו נשלחה באופן סירקולרי – הדורשת מהממשלות חברות האו"ם להימנע מלתת עזרה לצפון קוריאה, הטילה ארצות הברית אמברגו שלם על כל יצוא לצפון קוריאה והוא יופעל החל משעה ארבע אחר הצהרים ביום 28.6.1950. הודע על כך לממשלה שאתה שלוח אליה".

מצד ארצות הברית אפשר לומר שהיתה הימנעות מחושבת מלומר לנו דבר וחצי דבר, אם כי ידענו שמאוד מתעניינים לראות מה תהיה ההחלטה [שלנו], אבל לא היתה שום פנייה אלינו מצד ארצות הברית. גם לא היו פניות כאלה בישראל ממקום אחר־שהוא, לא היתה גם פנייה אלינו מצד מזכירות האו"ם, לא היתה שיחה בינינו ובין נציג ברית המועצות ולא ידוע לנו, על כל פנים עד עכשיו – כי יש לקחת בחשבון שעות אחדות עד אשר מְצפנים מברק ועד שהוא נשלח – על שיחה שהיתה במוסקבה. אחרי שקיבלנו את ההחלטה נתנו הוראות גם לשגרירויות בוושינגטון ובמוסקבה כיצד להסביר את עמדתנו – (א. בן־אליעזר: האם ההודעה שפורסמה בעיתונות זה הטקסט המלא שמשרד החוץ

העביר?) – ההודעה שנשלחה למזכירות או"ם היתה בזו הלשון: "הננו מתכבדים לאשר קבלת מברקך מיום 29.6.1950 ובתשובה הנני להודיע כי ממשלת ישראל בישיבתה שלא מן המניין, אשר נתקיימה היום קיבלה ההחלטה הבאה" – ואחר בא הנוסח שנתפרסם בעיתונות, או יותר נכון זה שנתפרסם בשפה האנגלית ב"ג'רוזלם פוסט", והסוף הרגיל – "הנני משתמש בהזדמנות זו להבטיח לך שאני מכבד אותך מאוד" – (א. בן־אליעזר: האם היתה להחלטה של מצרים השפעה כלשהי על החלטת הממשלה?) – אינני יכול לומר בשום פנים ואופן, שאילמלא נקטה מצרים עמדה זו היתה עמדתנו אחרת. קרוב מאוד לוודאי שזו היתה אותה תגובה, אבל אין כל ספק שזה היה לעינינו וגם זה הובא בחשבון.

העובדה שאנחנו פעם היינו כבר קורבן לתוקפנות, ואולי עדיין עלולים להיות קורבן לתוקפנות, על כל פנים לפי זה שהמדינות שפעם התקיפו אותנו מסרבות באופן עקשני לחתום שלום אתנו, ובאותו זמן עוסקות בהכנות מסוימות, עובדה זו אין ספק שהיא חלק בלתי נפרד של מעמדנו המדיני וזה תמיד נגד עינינו. אומנם לא קיבלנו עזרה גדולה ממועצת הביטחון כאשר הותקפנו, אפשר לומר שלא קיבלנו כל עזרה. היתה הצעה במועצת הביטחון שבה נאמר כי יש לראות את הפלישה הערבית – אומנם לא נאמר כהפרת השלום – כאיום על השלום, ונאמר שאם לא יפסיקו דבר זה ייהפך להפרת השלום. הצעה זו של ארצות הברית לא קיבלה את שבעת הקולות הדרושים ולכן לא היה לה תוקף. החלטות אחרות זכו לקבל שבעה קולות ולכן היה להן תוקף. אם נניח שמחר תהיה פלישה חדשה, בשום אופן לא נגזור על עצמנו שלא להיזקק גם לנשק זה של פנייה לאו"ם – עכשיו כחברים באו"ם וכמדינה שהאו"ם בעצמו הכיר בקיומה על ידי זה שקיבל אותה כחברה – ולדרוש התערבות מועצת הביטחון, ושמידת כוחנו לדרוש התערבות כזאת יש לה קשר עם הוראתנו בסמכות מועצת הביטחון להתערב בעניין זה. כל השיקולים האלה הם לנגד עינינו. מצרים החמירה והחריפה שיקולים אלה, כי היא חולקת על סמכות מועצת הביטחון להתערב בעניינים כאלה, וחשבנו שיהיה זה בלתי אחראי לא לקשור זאת עם כוונתה של מצרים לעתיד.

אנחנו סבורים שאין טעם להסתפק בעניין זה בהודעה הרישמית, ובהודעות שנתנו גם לוושינגטון וגם למוסקבה בשיחות של הסברה, נתנו הוראה להאיר את החלק הזה של רקע העניין – (א. בן־אליעזר: במברק הראשון לא מדובר על סוג העזרה אבל במברק השלישי ישנה פנייה לקבוע את סוג העזרה שאנחנו יכולים לתת. מהי העזרה?) – נכון שבמברק הראשון ישנה בקשה לא לעזור לקוריאה הצפונית, אבל במברק השני ישנה המלצה שחברי או"ם כן יגישו עזרה לקהיליית קוריאה הדרומית. המברק השלישי מסתמך על המברק השני – (א. בן־אליעזר: האם הממשלה חושבת לענות על פנייה זו?) – לעת עתה לא, אבל אם תבוא פנייה

נוספת נדון בזה. לפי ידיעתנו איננו המדינה היחידה שלא ענתה במפורש על שאלה זו, אלא ענתה בקביעת עמדה. שמנו לב שנאמר כי במקרה שישנה אפשרות לעזור, זה יקל על ביצוע ההחלטה [של מועצת הביטחון] אם נואיל להודיע על סוג העזרה. לא קיבלנו דרישה להודיע מה העזרה ומתי תבוא. גם בהודעתו של פנדיט נהרו מהודו לא היתה תגובה לדרישה זו – (א. בן־אליעזר: אנחנו יודעים פחות או יותר את עמדת הממשלה. האם שר החוץ אינו חושב שאנחנו מחלישים על ידי כך את האפשרות להגן עלינו במקרה שמחר תהיה החלטה חדשה של או"ם ביחס לירושלים ובזמן שצבאות האויב נמצאים עדיין על גבולותינו?) – אנחנו נמצאים במצבים מסובכים וצריכים בכל מצב לדון לפי שיקול הדעת ולמצוא את הגישה הנכונה. מבחינה תכליתית הגישה היא – אין היא לגמרי זרה לרוחי האישית וגם לרוח חברי בממשלה – שצריכים לשקול איך תובן עמדתנו ואיך תובן העובדה, שנוכח מקרה גלוי של תוקפנות ממשלת ישראל מוצאת לנחוץ להשתמט מקביעת עמדה. גם זה צריך לשקול – (א. בן־אליעזר: האם שר החוץ אינו חושב שבהזדמנות זו, בקשר עם עמדתה של מצרים כפי שהתבטאה, אין מקום להעמיד מחדש בפני האו"ם או בפני מועצת הביטחון, את המצב המדיני שלנו ושאנו נמצאים במצב של תוקפנות מצד צבאות ערב הנמצאים מחוץ לגבולות ארצותיהם?) – אינני מומחה משפטי, ונניח, לו קיבלתי זאת לתשומת לב מיוחדת, חובתי הראשונה היתה להימלך בדעת המומחים המשפטיים לעניין זה שהם בעלי ניסיון רב בבלשנות של סעיפי המגילה [של או"ם] – ויש לנו אנשים כאלה שגם משלחות אחרות מתייעצות אתם – אבל גם לפי שיקול דעתי האישית הבלתי מומחית נראה לי שיקשה מאוד להביא זאת בפני האו"ם. אפשר לעשות זאת בנאום, אפשר לעשות זאת בהצהרה, אפשר לעשות זאת בהחלטה של הכנסת, אבל יקשה להביא בפני או"ם טענה כי העובדה שצבא מצרי נמצא בעזה פירושה תוקפנות נגד מדינת ישראל. אין כל ספק, שלפני שנחליט לעשות צעד זה נשקול היטב אם יש סיכוי שדבר זה יתקבל על הדעת או לא.

ישנה דרך האומרת שצריך למחות אך ורק למען הערך ההפגנתי ולא חשוב מה תהיינה התוצאות. היתה פעם הצעה לדרוש מחבר הלאומים שתהיה מדינה יהודית והושג הדבר שהמנדט אינו מחייב מדינה יהודית. כאן לא היה שיקול מה עלולות להיות התוצאות.[2] לא הייתי מציע לממשלה ללכת בדרך זו בלי לשקול

2 אחרי הקונגרס הציוני הי"ח (1933) יזם זאב ז'בוטינסקי עצומה של יהודי העולם בתביעה מחבר הלאומים להכיר במחוייבות בריטניה, כבעלת המנדט על א"י, להקים מדינה יהודית משני עברי הירדן. העצומה הוגשה למטה חבר הלאומים ובינואר 1935 נדונה בוועדת המנדטים של החבר. הוועדה שללה את העצומה ואף אישרה את הטיעון של ממשלת בריטניה, כי "הצהרת בלפור" לא כללה כוונה להקים בא"י מדינה יהודית.

את התוצאות, אלא רק את הערך ההפגנתי. הייתי רואה את הערך ההפגנתי כיוצא דופן לו קיבלנו תשובה שלילית.

עצם השאלה של פנייה שלנו למועצת הביטחון בשאלות ידועות, נניח בשאלת אי־חופש מעבר בתעלת סואץ, או סעיף ידוע בחוזה שביתת הנשק בינינו ובין עבר־הירדן שלא הופעל, שאלה זו אינה יורדת מסדר יומנו, אבל צריך שיהיה ברור מה הסיבוכים הכרוכים בזה. לא היינו מעוניינים ללכת למועצת הביטחון כל עוד היה סיכוי שרוסיה תחזור למועצת הביטחון. עכשיו מועצת הביטחון תהיה עמוסה במקצת, אבל זה עדיין עומד על הפרק – (י. הררי: מה יחסי ההיכרות בינינו ובין קהיליית קוריאה, האם היא הכירה בנו ואנחנו הכרנו בה?) – אין יחסי היכרות בינינו, אבל פעם אחת פנתה אלינו ממשלת קוריאה הדרומית וביקשה כי נתמוך בה במוסדות האו"ם, אם לגבי קבלתה לאיגוד הדואר או למוסד אחר, ואנחנו נמנענו. נשאלנו פעם אם נסכים שהשגרירות האמריקנית בישראל תייצג את ענייני דרום קוריאה בישראל ולזאת ענינו בחיוב, כי לא היינו בטוחים אם לא נצטרך אנחנו לפנות לשלטונות שם, אם בעניין רכוש יהודי או דבר אחר – (י. הררי: אני יוצא מתוך הנחה שקהיליית קוריאה אינה חברה באו"ם, האם יש חובה לאו"ם לצאת להצלת מדינות שאינן חברות באו"ם?) – בהחלט. המגילה לגבי השלום הבינלאומי אינה מבחינה בין מדינות חברות באו"ם ובין מדינות שאינן חברות. בסעיף 35 סימן 2 של המגילה נאמר: "כל מדינה שאינה חברה באו"ם רשאית להביא לתשומת לב מועצת הביטחון או העצרת כל סכסוך שהיא מעורבת בו אם היא מקבלת על עצמה מראש, בקשר עם הסכסוך הזה, את ההתחייבות לגבי יישוב סכסוכים בדרכי שלום אשר נקבעו במגילה זו – (י. הררי: האם מה שאמריקה עושה בקוריאה זה בהתאם להחלטת או"ם והאם נתבעה לעשות זאת על ידי האומות המאוחדות?) – יש לגרוס כך. מועצת הביטחון המליצה בפני כל החברים לבוא לעזרת קוריאה הדרומית להדיפת ההתקפה.

מלחמת קוריאה – העולם בין תקווה וייאוש

סעיף ה׳: שאלת קוריאה

היו״ר י. שפרינצק: בהתאם להצעות סדר היום שהוצעו על ידי סיעת מפלגת הפועלים המאוחדת, על ידי חבר הכנסת הלל קוק[2] וחבר הכנסת מאיר וילנר, יתקיים דיון בשאלות מדיניות. רשות הדיבור לשר החוץ.

מ. שרת – שר החוץ: ארוני היושב ראש. אומנם השאלה הועמדה על סדר יומה של הכנסת ביוזמתן של סיעות האופוזיציה, ובמקרה כזה אין הממשלה רואה את עצמה מחויבת לפתוח בוויכוח, אך היא תמיד שומרת לעצמה את הזכות לעשות זאת, הפעם ראתה צורך להשתמש בזכות הזאת.

כנסת נכבדה. העולם התלוי ומפרפר בין שלום מעורער ובין מלחמה מאיימת, העולם הנקלע בכף הקלע בין תקווה וייאוש, נחרד ונזדעזע לשמע הידיעות הראשונות על התפרצות הקרבות בקוריאה. מי שפתח בקרבות האלו הוא בעיני העולם כמטיל גפרור דולק לתוך מחסן של חומרי נפץ, אחריותו היא אחריות לפטר מדון,[3] שראשיתו מצער ואחריתו עלולה להציף את כדור הארץ כולו בנחשולי דם ואש ולהמיט על המין האנושי שואה שלא יירפא ממנה.

המוני אדם ברחבי תבל תלו עינם לארגון האומות המאוחדות ותהו: היתגלו בו אומץ הלב, הכישרון והכוח למלא את ייעודו הנשגב ולהעמידו תריס בפני הפורענות האיומה? היצליח להחניק את רוע המלחמה באיבו? היהיה לאל ידו לא רק להדוף את הסכנה, אלא גם לבצר ולבסס את שלום העולם ולהרחיק את אימת המלחמה מעל אופקו?

מוסד האומות המאוחדות, שהועמד על משמר הביטחון הבינלאומי, הוא מועצת הביטחון. בשלוש ישיבות תכופות ב־25, ב־27, וב־29 ליוני, ישבה המועצה על מדוכת קוריאה. ההחלטות שבשתי הישיבות הראשונות נמסרו, כל אחת בתאריכה, במברק חוזר ומיודד מאת המזכיר הכללי של או״ם לידיעת כל הממשלות החברות באו״ם, וככללן ממשלת ישראל.

---

1 *דברי הכנסת 6*, עמ׳ 2057, סעיף ה׳.

2 הלל קוק (1915–2001). מראשי האצ״ל וראש משלחתו בארה״ב בשנות מל״ע–2 (שם התקרא פיטר ברגסון). ממארגני ״אלטלנה״ ח״כ הכנסת הראשונה מטעם תנועת ה״חרות״.

3 פֶּטֶר מדון – ראשית מדון.

בהחלטה הראשונה מ־25 ביוני הביעה המועצה את חרדתה העמוקה נוכח ההתקפה המזוינת, שנערכה על קהיליית קוריאה על ידי כוחות מצפון קוריאה. היא קבעה שהתקפה זו היא הפרת השלום, פקדה להפסיק מיד את פעולות האיבה ודרשה משלטונות צפון קוריאה להחזיר את כוחותיהם לקו הרוחב 38, ומכל המדינות החברות באו״ם להושיט לאו״ם עזרה בביצוע ההחלטה ולמנוע עזרה מצפון קוריאה.

בהחלטה השנייה מ־27 ביוני מודיעה המועצה, ששלטונות צפון קוריאה לא הפסיקו את פעולות האיבה ולא החזירו את כוחותיהם לקו המקביל 38, שנדרשים אמצעים צבאיים דחופים להחזרת השלום והביטחון הבינלאומי, ושקהיליית קוריאה פנתה לאו״ם וביקשה צעדים דחופים ויעילים להבטחת השלום והביטחון. על יסוד כל אלה ממליצה המועצה לכל חברי האו״ם להושיט לקהיליית קוריאה את העזרה הדרושה להדיפת ההתקפה המזויינת ולהחזרת השלום על כנו באותו אזור.

נתקבל מברק חוזר שלישי מ[המזכ״ל] מר טריגווה לי מיום 29 ביוני, בו הוא מודיע לכל ממשלה וממשלה, שאם ביכולתה להושיט עזרה לקוריאה הדרומית, תהיה בזה הקלה לביצוע ההחלטה אם תודיע למזכירות הכללית על סוג העזרה.

לאור המאורעות שנתרחשו ונוכח הפניות הישירות של המזכירות הכללית של או״ם, נתכנסה הממשלה לישיבה שלא מן המניין לדון במצב שנוצר ושמעה דין וחשבון מפורט על השתלשלות העניינים.

לא היה לממשלה כל יסוד לפקפק באמיתיות התיאור וההגדרה שניתנו למאורעות קוריאה בהחלטות מועצת הביטחון. סימוכין משכנעים לאמיתיות העובדות שעליהן הסתמכה המועצה אפשר למצוא במהלך המאורעות עצמם. התנופה הנמרצת והמהירה של הכוחות הצפוניים והתקדמותם דרומה משמשת הוכחה ליוזמה מתוכננת. קוריאה הדרומית ולא הצפונית פנתה למועצת הביטחון וביקשה עזרה. קוריאה הצפונית לא נענתה לדרישת מועצת הביטחון להפסיק את הקרבות ולסגת לקו המוסכם מקודם.[4]

הממשלה נתנה את דעתה על העובדה, שישיבת מועצת הביטחון נתקיימה בלא השתתפות אחד החברים הקבועים שלה – (קריאה: שניים) – אני אומר אחד החברים הקבועים שלה. פרישת ברית המועצות מישיבות מועצת הביטחון, וכן הסתלקותה והסתלקות כמה מדינות בעלות בריתה מהשתתפות במוסדות אחרים של או״ם, גרמו בשעתן לממשלת ישראל דאבון רב ועוררו בלבה דאגה עמוקה לעתיד.

נציגי ישראל עודדו בכל לבם את מאמציה של המזכירות הכללית לסתום

---

4 קו הרוחב 38.

את הפרץ שניבעה ולהחזיר לאו"ם את שלמותו ואת מלוא כושר פעולתו. הם הביעו את עמדתם זו בשיחות רבות עם המזכירות הכללית עצמה ועם גורמים אחרים. בו בזמן עשתה משלחת ישראל לאו"ם הכל כדי לשמור ולטפח את יחסי הידידות וההבנה ההדדית עם המשלחת הסובייטית והיא מצווה ועומדת להמשיך במאמצים האלה גם להבא. בלי להצדיק את מעשה הפרישה מתייחסת ממשלת ישראל בהבנה כנה לשיקולים שהביאו לידי צעד זה, והיא סבורה שיש להתמיד במאמצים מיוהדים לחידוש שלמותה של מועצת הביטחון.

אך ממשלת ישראל כחברה באו"ם, שקיבלה עליה באמונה לקיים את המגילה והשתיתה את מדיניות החוץ שלה בראש וראשונה על תמיכה באו"ם, לא תוכל להסכים שזכות קיומו וסמכות פעולתו של ארגון האומות המאוחדות נשללות עם פרישת מישהו מחבריו מהשתתפות פעילה בו, אחת היא לאיזה מחנה הוא שייך. יתר על כן, כמדינה קטנה, ובמיוחד כמדינה שהיתה קורבן של תוקפנות ועלולה יום יום להיתקף מחדש – ועמדתה המיוחדת במינה של מצרים לגבי בעיית קוריאה במועצת הביטחון[5] עשויה רק לחזק את החשש החמור הזה – אין מדינת ישראל יכולה בשום פנים להתפשר מרצונה עם שיתוקו של או"ם, ועם ויתורו על זכות ההתערבות להשלטת הביטחון הבינלאומי ולהגנת השלום, אך ורק משום הסתלקותו של מישהו ממועצותיו, ויהיו נימוקי ההסתלקות אשר יהיו גם נובעים מקובלנה צודקת.

ממשלת ישראל גורסת את ארגון האו"ם בראש בראשונה כהתאגדות המדינות לערבות גומלין לשם שמירת השלום. ערבות גומלין זו מקנה זכויות ומטילה חובות. וכשם שממשלת ישראל לא תוותר על זכויותיה ותביעותיה מן הארגון הבינלאומי, כן אינה יכולה להסתלק מהתחייבויותיה לו. התביעות וההתחייבויות כאחת תוקפן קיים ועומד כל עוד קיים ועומד הארגון עצמו.

ממשלת ישראל נתנה היטב את דעתה על משמעותה המדינית של ההכרעה, אם לצד זה או לצד זה, שהיא הועמדה בפניה בתוקף השתלשלות המאורעות שאין לה כל שליטה עליה. מאז ייסוד המדינה דגלה הממשלה בעקרון של אי־הזדהות עם אחד הגושים שנתגבשו בעולם נגד משנהו כיסוד חיוני של מדיניות החוץ שלה. יסוד זה קיים ועומד. בו בזמן דגלה הממשלה תמיד, ובנאמנות לא פחות איתנה, בשמירה על שלום העולם כקו ראשי למדיניותה ובתמיכה באו"ם כמכשיר ראשי להשגת המטרה הזאת.

בקווי היסוד לתוכנית הממשלה הזאת, שהובאה לפני הכנסת הראשונה על ידי ראש הממשלה בנאומו מיום ז' באדר תש"ט, 8 במארס 1949, בפרק

---

5 ממשלת מצרים טענה שאין למועצת הביטחון סמכות לעסוק במלחמת קוריאה.

מדיניות החוץ, נאמר: אל"ף, נאמנות לעקרונות המונחים ביסוד מגילת האומות המאוחדות וידידות עם כל המדינות השוחרות שלום, ובמיוחד עם ארצות הברית וברית המועצות. בי"ת, תמיכה בכל צעד המחזק את השלום, מבטיח את זכויות האדם ושוויון העמים בעולם ומגביר את סמכותו וכושר פעולתו של או"ם.

כשביקש ראש הממשלה למצות בהנחות ספורות את תוכנית הממשלה, כיסוד להצטרפות סיעות אחרות אליה, הוא ניסח בנאומו מיום כ"ח בחשוון תש"י, 20 בנובמבר, את ההנחה הראשונה לאמור: "מדיניות חוץ של שלום. שלום עם עמי ערב, שלום בעולם. מדינת ישראל לא תהיה שופרו וסוכנו של שום צד להתגרות בצד שכנגד. ממשלת ישראל תיתן יד לכל ניסיון ומאמץ המכוון להמתיק הניגודים בין הגושים השונים ולחזק השלום בעולם".

עיקרון אי־ההזדהות עם מחנה נגד מחנה, עם גוש נגד גוש, הוא דרכה של ישראל לשרת את שלום העולם, לתרום את תרומתה המיוחדות לאי־הרחבת הפרץ, אולי לסייע במידת יכולתה המצומצמת להצרתו ולחיסולו. אך עקרון זה של אי־הזדהות אינו יכול ליהפך לאמצעי של התכחשות לעניין השלום, לתואנת התחמקות מן אחריות כלפי או"ם, לנשק שבמקום להגן על השלום, יפגע בביטחון ישראל עצמה. יש עוד אומות בעולם, בכללן מדינה אדירה אחת [הודו] וכמה מדינות קטנות, הקרובות לתפיסתנו נוכח הסכסוך העולמי החמור והמנסות לדרוך בנתיב הצר המלא חתחתים של עצמאות גמורה ואי־הזדהות מדינית. אף אחת מאלה אינה מוכנה לגרוס את העיקרון הזה, המחייב אי־הזדהות עם האומות המאוחדות נגד מפירי השלום. אף אחת מהן לא תסכים, שעיקרון זה צריך להביא לידי מסקנה שאסור לאו"ם לקבוע מי צדק בסכסוך זה ומי אשם בסכסוך אחר, אלא עליו לגזור שיתוק על עצמו ולהפקיר את העולם לפגיעתו הבלתי מרוסנת של הכלל "כל דאלים גָּבֵר".

אומנם ידענו היטב, שבפגוע התוקפנות בנו לא באה מועצת הביטחון לעזרתנו בפועל ממש, אך היא התערבה לדרוש הפסקת הקרבות והביאה קודם לידי ההפוגה הראשונה, אחרי כן לידי ההפוגה השנייה, ולבסוף לידי משא ומתן על שביתת נשק, שנסתיים שלב שלב בהפסקה גמורה של הקרבות ובייצוב גבולותינו הקיימים. לא הניסיון השלילי שלנו לגבי מועצת הביטחון, ועל כל פנים לא הניסיון החיובי, אין בהם כדי להביאנו לידי ויתור על זכותנו לתבוע התערבות או"ם והגנת או"ם במקרה של חידוש התוקפנות נגדנו. אנו נדגול בעקרונות המגילה [של או"ם] ותבוע נתבע את מועצת הביטחון לאחריות.

על יסוד כל העקרונות והשיקולים האלה ניסחה ממשלת ישראל את עמדתה בהחלטה מיוחדת, שנמסרה למזכיר הכללי של או"ם בתשובה למברקיו. ההחלטה אומרת: "ממשלת ישראל שוללת ומגנה כל מעשה תוקפנות, בכל מקום שיהיה

ומאיזה צד שיבוא. בתוקף ההתחייבויות הברורות הנובעות ממגילת האומות המאוחדות תומכת ישראל במועצת הביטחון במאמציה לשים קץ להפרת השלום בקוריאה ולהשיב את השלום על כנו באותו אזור. ממשלה ישראל מקווה, שארגון האומות המאוחדות ימשיך במאמצים ללכד את כל המעצמות הגדולות במאמץ משותף לקיים את שלום העולם".

אין ממשלת ישראל רואה עצמה כהופכת על ידי ההחלטה הזאת לצד בסכסוך החמור שבין מזרח אירופה והעולם המערבי, המפלג את רובו של העולם ומקדיר את שמי הזירה הבינלאומית בענני מבשרי שואה. ממשלת ישראל לא באה בהחלטה זו אלא למלא את חובתה לפי המגילה ולתת תוקף לנאמנותה לשלום. חלקה עם כל המדינות הרואות באו"ם מגן ראשון בפני אסון עולמי שעוד לא היה כמוהו. צורכי ביטחונה ובניינה של מדינת ישראל, הגשמת המשימה ההיסטורית של קיבוץ גלויות במולדת והחרדה לגורל שארית הפליטה של העם היהודי בתפוצותיו מחמירים את אחריותה של ממשלת ישראל ומחזקים את רוחה להוסיף לכת בדרך שקבעה לעצמה: מדיניות עצמאית בלא התקשרות באיזה גוש, חתירה ליישוב מוסכם של הניגודים המבתרים את העולם ושמירה על סמכות או"ם למען השלום.

מדינת ישראל אינה יכולה להסתפק בקביעת עמדה לעצמה. בשעה הרת סכנות זו, שמי יודע אם לא תיראה בעתיד כשעת גורל, היא נוטלת רשות, בכל הכרת קטנותה וניסיונה המועט, להשמיע דברה באוזני העולם. היא נושאת שלום לרחוק ולקרוב. אדיר חפצה לראות באחוות כל העמים. היא נושאת את נפשה לתיקון הפרץ שנפרץ בנשמת העולם והמאיים לבלע את גופו. היא רואה מאמץ עליון למען השלום כדרך יחידה להצלת החיים. מן העיר הזאת ירושלים, מבירת הנצח של העם היהודי, מהמקום שנתקדש במסורת הדורות, מגיא המאבק הרוחני הכביר בין צדק ורשע, חרות ושעבוד, מלחמה ושלום – מהארץ בה קם ויהי לעיני כל חזון מופלא על תיקון עוול של דורות, על כינוס פזוריו וגאולת רוחו היוצרת של עם גולה ומפוזר – יוצאת הקריאה לכל אלה שבידיהם כיום להשבית חרב במזרח הרחוק, לתת יד איש לרעהו ולחתור יחד להחזרת השלום ולהצלת המין האנושי.

להלן התנהל דיון ממושך בהשתתפות נציגי הסיעות השונות וראש הממשלה בן־גוריון. במהלך נאומו מתח ראש הממשלה ביקורת על תנועת "השומר הצעיר" בשל התנגדותה לגיוס מתנדבים ארצישראליים לצבא הבריטי במל"ע–2. סביב דבריו אלה התחוללו חילופי דברים בוטים בין חברי הכנסת של מפ"ם, אשר הכחישו את האשמותיו ובין ראש הממשלה ושר החוץ.

מ. שרת – שר החוץ: אדוני היושב ראש. השעה מאוחרת ולא אעיר אלא הערות אחדות ומקוטעות. בפתח דברי אני רואה לעצמי חובה לאחר ההתלקחות כאן, כוונתי להתלקחות הראשונה בזמן נאומו של ראש הממשלה, למסור עדות, והעדות היא בשאלת מדיניות הגיוס של "השומר הצעיר" במלחמה העולמית. אני ניהלתי אז את מפעל הגיוס – (יוסף סרלין ("הציונים הכלליים"): זה אינו עומד לדיון עכשיו) – אתה רוצה להאריך את הישיבה על ידי שיסועים? אומנם זה אינו עומד לדיון, אך הדברים נאמרו כאן, היו הכחשות, אני הנני האיש האחראי והדבר מוכרח להתברר. חבר הכנסת ריפטין שיסע את דברי ראש הממשלה בקריאה שהיתה כולה אמת, הוא אמר: "חברינו שירתו בכל החזיתות". אמת ויציב, אלא שאמת זו אינה מעלה ואינה מורידה לגבי הנקודה שהיא במרכז הוויכוח, מפני שלא זוהי השאלה מה עשו חברי "השומר הצעיר". השאלה היא מה היתה מדיניות "השומר הצעיר" כמפלגה, מה היתה עמדתו. נכון, ש"השומר הצעיר" נתן בניגוד לעמדתו־שלו הוראה לחבריו להישמע לצו הלאומי, אך עם זה לא טשטש את עמדתו ולא ויתר עליה, והמצב היה כזה, שאילו היה אז "השומר הצעיר" בהנהגה, ואילו "השומר הצעיר" בעוברו מאופוזיציה להנהגה היה נשאר נאמן לעצמו, כי אז היתה ההיסטוריה העברית של המלחמה העולמית אחרת מאשר היתה. העם היהודי היושב בארץ, השבריר הזה של העם היהודי, היחידי בעם כולו שהיתה לו אפשרות לעצב ולבצע מדיניות גיוס משלו, ולהופיע לא כפי שהופיעו מיליונים יהודים באמריקה, בברית המועצות, באנגליה ובארצות אחרות, שהיו נאלצים להישמע לחוקי גיוס מתוך כפייה, בלי שהיה להם כל חלק שהוא בעיצובם, אלא להשתתף במלחמה בתוקף רצונו החופשי של העם היהודי שהיה מגולם ביישוב זה, אילו היתה ההלכה כדעת "השומר הצעיר" לא היה העם היהודי מופיע כעם לוחם בתוך משפחת העמים הלוחמת – (קריאת ביניים של חבר הכנסת מאיר יערי) – אני עכשיו מדבר האחרון ואתה תדבר או תכתוב את דבריך בפעם אחרת. ובכן, מדיניות "השומר הצעיר", ועדיין לא אמרתי מה היתה מדיניות זו, אני רק קובע, שאילו היתה הלכה כמותה, כי אז היתה ההיסטוריה אחרת ומעמדנו היה אחר.

עכשיו – מה היתה המדיניות של "השומר הצעיר"? המדיניות של "השומר הצעיר" היתה שעלינו להתגייס אך ורק לשם הגנת הארץ ובשום אופן לא לשירות לחוץ לארץ – (מאיר יערי (מפ"ם): זה דבר אחר) – זה לא דבר אחר. זהו כל הדבר. לא המלחמה בהיטלר היתה מטרתכם, אלא רק להגנת הארץ – (קריאות מספסלי מפ"ם) – אני יודע שהמצפון מאוד לא שקט – (מאיר יערי (מפ"ם): הוא שקט) – אם הוא שקט, היה גם אתה שקט (מאיר יערי (מפ"ם): אמור את כל האמת) – אתה אומר לי לומר את האמת? האם לא ישבתי בישיבות עם הנהגת "השומר הצעיר" בעניין זה? האם לא התווכחתי אתכם במועצת ההסתדרות

ולא התווכחתי אתכם בישיבות הוועד הפועל הציוני? ולא עניתי לכם במסיבות עיתונאים? – (מאיר יערי (מפ"ם): זה לא היה ביחס למלחמה בהיטלר) – כבר הפרעת לבן־גוריון עצמו, למה אתה מפריע גם לי בעד בן־גוריון? הגישה היתה הגנת הארץ, וכשהמלחמה היתה נטושה בחוץ לארץ, וזו היתה מלחמה בהיטלר, ובחורים יהודים התפרצו להילחם וההנהגה הלאומית החליטה שאנו נילחם בהיטלר בכל חזית שהיא – "השומר הצעיר" לא היה אתנו בעניין זה. עמדתו של "השומר הצעיר" בתחילת המלחמה היתה, שלולא הסכנה לארץ לא היה על מה להילחם.

ואל הוויכוח בשאלת קוריאה: חבר הכנסת בן־אהרון טען כאן כל מיני טענות משפטיות,[6] וחברים אחרים שדיברו ברוחו החזיקו אחריו. אלא שזוהי לא שאלה משפטית – זוהי שאלה מדינית. אך אם מדברים על עניינים משפטיים – צריך לדעת אותם, שאם לאו אין טעם לדבר עליהם ולבלבל את ראשו של הציבור בדברי בערות גמורה בעניין משפטי. נאמרו פה דברי בורות, עַם־הארצוּת – (קריאות) – זה פחות מעליב מאשר "עזות מצח"!

יש סעיף 27 במגילת האומות המאוחדות, וסימן שלוש של סעיף זה אומר: "החלטותיה של מועצת הביטחון בכל השאלות האחרות – ולמעשה אלה הן כל השאלות הרציניות – יתקבלו על פי הצבעה חיובית, זאת אומרת, הצבעה בעד של 7 חברים, כולל הקולות החיוביים של [חמשת] החברים הקבועים. הסעיף הזה, כפי שהוא כתוב, ניתן להתפרש בשני אופנים שונים לרגל הנוסח "כולל הקולות החיוביים (concurring-votes) של החברים הקבועים" – הוא ניתן להתפרש, שכל ה־5 צריכים להצביע בעד; והוא ניתן להתפרש, שבתוך 7 הקולות כלולים גם הקולות של החברים הקבועים המצביעים בעד. (קריאה מספסלי מפ"ם: הזוהי בורות?) – חכה נא עור רגע עד שאגמור את המלאכה. אל תהא בין החורצים משפט לפי חצי מלאכה.

בוועידת סן פרנסיסקו, שבה נוסדה מועצת הביטחון, כשהסעיף הזה הוגש לדיון ולאישור בוועדה שדנה בו מתוך התנגדות שנשמעה לו, נמסרה הודעה, נמסר פירוש מוסמך, שהכוונה היא שבאם יש רוב של 7, ואם בתוך ה־7 האלה אינם כלולים כל 5 החברים הקבועים, אך אף אחד מה־5 החברים הקבועים אינו מצביע נגד – הרי ההחלטה שרירה וקיימת.

יתר על כן, בכל הנוהג של מועצת הביטחון, מוועידת סן פרנסיסקו ועד היום הזה, קרו מקרים אין־מספר, שנתקבלה החלטה ב־7 קולות כשבתוך ה־7

---

6 ח"כ בן־אהרון מתח ביקורת חריפה על ההלטת הממשלה בנושא מלחמת קוריאה וטען כי פירושה נטישת קו האי־הזדהות. עוד טען, כי "ממשלת ישראל מנסה להצדיק את החלטתה בנימוקים לגליסטים", אולם "בתקנות או"ם יש אסמכתות קבועות ומוחלטות הקובעות שהצעדים של הרוב באו"ם היו בלתי־חוקיים [---] סעיף 32 בתקנות מועצת הביטחון קובע כי המועצה חייבת להזמין לדיון את הצד הנתון בסכסוך בין שהוא חבר באו"ם ובין שאינו חבר. הרוב במועצה דחה את הצעת יוגוסלביה להזמין לדיון את צפון קוריאה" (*דברי הכנסת 6*, עמ' 2059).

היו שלושה או ארבעה חברים קבועים – ולא כל ה־5. אם איש מה־5 לא הצביע נגד, נחשבה החלטה זו לחוקית, לשרירה וקיימת, בלא כל ערעור של מישהו מ־5 החברים הקבועים – (משה סנה (מפ"ם): אך 4 מ־5 אלה לא הוזמנו לישיבה) – זה עניין אחר, זה לא העניין שאני מדבר בו. אני שמח לאישור שאתה נותן על־ידי כך לדברי – (משה סנה (מפ"ם): ברית המועצות הודיעה, שהיא מתנגדת לכל החלטות שיתקבלו בהיעדרה. וכך מתאים פירוש זה למקרה הזה, ויש בו שני פגמים) – חברי סנה, גם אותך אבקש לא לדון חצי מלאכה – (משה סנה (מפ"ם): – יש לי מלאכה שלי ולא משלך) – הקשב לדברים של טעם! עכשיו אתה קופץ לקרש אחר. אני אגיע גם אליו. ובכן, קרו מקרים שהצביעו רק ארבעה מן הקבועים ולא חמישה, ובתוך הארבעה היתה ברית המועצות, וההחלטה היתה שרירה וקיימת ובריתה המועצות לא ערערה על תוקפה. והיו מקרים שהצביעו ארבעה ובריתה המועצות לא הצביעה, אלא נמנעה, אך היתה נוכחת, וההחלטה שוב היתה שרירה וקיימת ולא ערערו עליה. היה מצב, שגרומיקו[7] עזב את מועצת הביטחון מפני שדנו על פרס, ופרש כמו שפרשו עכשיו, ובזמן פרישתו נתקבלו החלטות, וברור שאז הצביעו רק ארבעה, וכשהוא חזר לא ערער על ההחלטות שנתקבלו. יתר על כן, בהחלטות אלו היו שאלות מופנות לברית המועצות והוא ענה על השאלות בהסתמכו על ההחלטה בלי לערער על חוקיותה, אף על פי שההחלטה נתקבלה רק ב־4 קולות של החברים הקבועים ובהיעדרו.

כששאלת התקבלותנו לאו"ם עמדה בפעם השנייה, כשקיבלנו רוב של שבעה, כי בפעם הראשונה [בעצרת] בפריס, קיבלנו רק 5 – אנגליה שהיא אחת מחמשת הקבועים לא הצביעה, והיו רק 4 בעד. ההחלטה הזאת אושרה והוגשה לעצרת כשרירה וקיימת. וכשהופיעה המלצת מועצת הביטחון לפני העצרת על התקבלותנו והיה ויכוח, קם נציג פקיסטני, וקם נציג אחד או שניים של מדינות ערב, ויצאו בטענה דומה לזו שטענו פה אחדים מהחברים, שההחלטה לא היתה חוקית באשר נתקבלה רק בקולות ארבעה חברים קבועים ולא חמישה. ועל זה פסק נשיא העצרת אוואט ואמר: אין זה מעניין את העצרת כיצד נתקבלה ההחלטה, מי הצביע ובאיזה רוב. העצרת מתחשבת בהודעתה של מועצת הביטחון שנתקבלה בה החלטה כזאת, והדבר קם והיה לפסק הלכה בשביל העצרת. על פסק זה לא היה ערעור והוא נכנס למערכת התחוקה של או"ם. אני רוצה להבין את התבונה, שעכשיו עלינו לערער על הפסק של אוואט, שבכוחו אנו יושבים כיום באו"ם ובכוחו מתנהל פה הוויכוח עכשיו. בשביל חברים של או"ם קיימת החלטה של מועצת הביטחון. כל חבר או"ם יכול לומר שהוא איננו מציית.

---

7 אנדרי גרומיקו, סגן שר החוץ הסובייטי.

חבר או"ם יכול להשתמט, אך אין הוא יכול לטעון בתבונה ועל פי חוק, שהחלטתה של מועצת הביטחון איננה חוקית – (משה סנה (מפ"ם): פה היתה, התנגדות של אחת המעצמות הגדולות. הסבר את הבורות. העיקר, שקובעת התנגדותה של אחת המעצמות, וההחלטה היתה בלתי חוקית והישיבה היתה בלתי חוקית, כי לא הוזמנה אחת המעצמות. עליך לברר של מי היא הבורות) – צריך היית לדאוג לכך שנקודה זו תישמע בוויכוח, עכשיו מאוחר לברר טענות חדשות.

בן־אהרון טען שזה כאילו מצב דומה לסין. ואני אומר שאם יש מצב שבתכלית איננו דומה לסין, הריהו המצב הזה. מדוע? כי בסין היתה מלחמה מקדמת דנא. בסין התנהלו קרבות בין חילות עצומים על פני שטחים עצומים במשך שנים לפני המלחמה העולמית ולאחר המלחמה העולמית. בסין לא נקבע שום קו ושום הסכם לא היה בין ארצות הברית ובין ברית המועצות, ואילו בקוריאה היה הסכם בין ברית המועצות וארצות הברית ונקבע קו ביניהם. קו הרוחב 38 אינו פרי הדמיון. זהו הסכם חתום בידי שתי המעצמות. מחמת השעה המאוחרת אני פוסח על כל פרטי ההשתלשלות וקובע רק את היסוד הידוע, שהיה הסכם חתום שלא נתבטל, ובמקומו לא בא שום הסכם אחר.

ולפיכך, אף על פי שסין היא ארץ עצומה וקוריאה היא ארץ קטנה באופן יחסי, הרי המלחמה בסין לא נהפכה לסכנה של ערעור שיווי המשקל העולמי, ואילו העניין של קו 38 נהפך לעניין של שיווי משקל בינלאומי. וצריך להיות ברור שכל העובר את הקו הזה, את שיווי המשקל הוא מערער ועלול להצית מדורה עולמית.

כשבן־אהרון פתח את דבריו במילים: "אני מזועזע ונחרד מהחלטת הממשלה", הייתי אני מזועזע ונחרד מחוסר ההזדעזעות שלו ומחוסר חרדתו לתוצאות הפרת השלום בקוריאה. כשמדברים אתי פה, מזכירים לי שאני לא רק שר החוץ, אלא גם שייך למפלגת פועלים, ושואלים כיצד פוגעים אנו, הפועלים, במפעל של שחרור אמת סוציאלי,[8] הרי רצוני להזכיר שהשאלה מהו שחרור סוציאלי, ומהו סילופו של שחרור סוציאלי, היא שאלה השנויה במחלוקת וההלכה של הרוב אינה כמותכם. אינני אומר, שגם דעת רוב ציבור הפועלים בשאלה זו חובה היא על ממשלת ישראל, אך אינני שוכח אף לרגע על איזו מפלגה אני נמנה ובשם איזה מוסר אני דוגל, ואני אומר ששאלה זו שנויה במחלוקת חמורה מאוד ואנו יש לנו עמדה מנוגדת לעמדתכם. ואתם לא תפסקו כאן הלכה בשם הכלל. אתם לא תדביקו תו של ריאקציה על מדיניותה של מדינת ישראל. מדינת ישראל כפי שהיא מתנהלת על ידי הממשלה הזאת בהתאם למדיניות החוץ שלה, תדון על כל

8 ח"כ ריפטין טען בנאומו: "כאשר עמים קמים להגן על חרותם הלאומית והסוציאלית, איך יכולתם להצטרף כפועלים, כיהודים, למקהלה צבועה, מתחסדת ורצחנית זו" (*דברי הכנסת 6*, עמ' 2076).

עניין ועניין לגופו ולא תפקיר את שיקול דעתה ולא תפקיד אותו בידי מישהו ולא תלך אחרי מישהו בעיניים עצומות, ולא תתקשר התקשרות סיטונית עם מישהו, ולא תיבהל מהאשמות בהזדהות, ולא תירתע מלהשתמש בשיקול דעתה החופשי ומלתמוך בכל צד שתמצא לנחוץ, ובכל עניין שתמצא לנחוץ. וגם בעניין חמור זה של תוקפנות הפעם ובעתיד יהיה לה אומץ הלב לקבוע עמדה בשם מדינת ישראל ולבקש אישור מאת הכנסת הזאת.

לאחר שנציגי סיעות תנועת ה"חרות", מק"י ומפ"ם השמיעו הודעותיהם, סיכם היו"ר:

היו"ר י. שפרינצק: מאחר שמציעים לקרוא את נוסח ההצעה לפני ההצבעה, אקרא את הצעת מפלגת הפועלים המאוחדת [עם מק"י]: "מאחר שממשלת ישראל הצטרפה להחלטה הבלתי חוקית של הרוב במועצת הביטחון, שבאה לחפות על האינטרבנציה האמריקנית בקוריאה, הואיל והחלטת הממשלה היא מעשה של הזדהות עם גוש מכיני המלחמה, הואיל והזדהות זו פוגעת פגיעה חמורה בעצמאותה של מדינת ישראל, מתנכרת לביטחון קיומו של העם היהודי ומסכנת את שלום מדינתנו נוכח ההכנות להצתת תבערה עולמית חדשה, הואיל וממשלת ישראל התכחשה למיטב המסורת של תנועת שחרורנו, שתמכה במאבק העמים המדוכאים לחירות ולתקומה, ובכך התייצבה הממשלה לצד משעבדים אימפריאליסטים, הואיל ועל ידי החלטתה מעודדת ממשלת ישראל את הורסי שלמותו ומסלפי תוכנו של או"ם – מביעה הכנסת אי אמון לממשלה".

הצעתו של חבר־הכנסת ילין־מור אומרת: "הכנסת פוסלת את תשובת הממשלה למזכירות או"ם בעניין קוריאה ומביעה לה אי־אמון".

הצבעה

בעד הצעת סיעת מפלגת הפועלים המאוחדת –	19
נגד –	79
ההצעה לא נתקבלה	
בעד הצעת חבר הכנסת נ. ילין־מור –	1
ההצעה לא נתקבלה	
בעד הצעת ח"כ לוביאניקר וספיר בשם מחייבי החלטת הממשלה –	68
נגד –	20
ההצעה נתקבלה	

נציגויות ישראל על משבר קוריאה

סעיף ד׳: סקירה

השר מ, שרת: אני רוצה למסור תגובות שקיבלנו מבירות שונות דרך צינורות שונים. לא רק שאין עדיין תגובות על ההצבעה בכנסת, אבל גם לא מכל המקומות החשובים לנו יש כבר תגובות על הודעת הממשלה.

עוד לפני הישיבה שלנו בבית הנשיא [לעיל מסמך 58] ביקשתי מהצירים למסור לי ידיעות על השתקפות העניין, איש איש בבירתו. כמה תגובות שקיבלנו מסרתי כבר בישיבה ההיא, אבל בינתיים נתקבלו עוד. מעניינים בעיקר הדין וחשבון ממוסקבה והדין וחשבון מלונדון. הדין וחשבון ממוסקבה מכיל הרבה יותר, או כמעט אך ורק מה שחושבים צירי ארצות המערב במוסקבה ולא מה שחושבת ממשלת מוסקבה, כי מה שממשלת מוסקבה חושבת, רק כאשר היא רוצה היא אומרת זאת. זה מאוד אופייני לכל המצב.

נמיר מודיע כך:

״אל״ף, לדעת המערביים וניטרליים תיכננו הרוסים התקפת הצפוניים מתוך הנחה שיעבור זמן עד שאמריקה תחליט מה לעשות. בינתיים הדרום ייכבש כולו והעולם יעמוד בפני עובדה מוגמרת. ההתערבות האמריקנית המהירה הפתיעה וטרפה הקלפים. לפיכך רוסיה לא תיחפז להיכנס למאבק הצבאי במישרין ותסתפק בעזרה חשאית. לפי דעה זו יש לראות במלחמת קוריאה צעד חמור המקרב המלחמה החמה בין הגדולים, אך לא סכנה דחופה מהיום ולמחר אלא שדה ניסיונות צבאיים לשני הצדדים דוגמת [מלחמת האזרחים ב] ספרד לפני המלחמה האחרונה. (הערת מ״ש: ׳לפי דעתי, זוהי שמרנות טבעית של אדם החושב על העתיד לפי העבר׳).

״בי״ת, הנוסח המתון מאוד של תשובת גרומיקו לאמריקה חיזק את הגירסה הנ״ל, אולם החל מאמש נקט הרדיו הסובייטי טון תוקפני מאוד ועיתונות הבוקר ממשיכה בו בצורה המעוררת דאגה.

״גימ״ל, כל המערביים מצדיקים בהחלט את התגובה האמריקנית כהכרחית וצודקת, אך לא כולם בטוחים אם למעשה יצליחו לעצור התקפת הצפוניים ובכלל מגלים פחד עמוק ואמיתי בפני התלקחות תבערה עולמית. ממקור סודי נודע שהשגריר הבריטי כאן הבריק ללונדון הבעת צער שלא נעשה מאמץ מספיק

1 מתוך הפרוטוקול.

להחזרת הרוסים למועצת הביטחון דווקא נוכח הצורך לקבל החלטות תקיפות נגדם. כמו כן סבורים האנגלים וכמה מערביים אחרים, שמבחינה תכסיסית היה מישגה מצד טרומן בהרחבת היריעה על פורמוזה ומקומות אחרים.

"דל"ת, לחגיגת יום המדינה אצל הקנדים אתמול לא בא אף אחד מהמזרח פרט לנציגות הסובייטית הרגילה והיוגוסלבים. זאת הפעם הראשונה לחרם גמור בחגיגה רישמית מובהקת.

"ה"א, העיתונות מפרסמת בסיפוק הודעת מצרים ואינדונזיה על אי התערבותן בסכסוך קוריאה".

אני רוצה להוסיף גם משהו מהידיעות שקיבלנו מ[צירותנו ב]פראג. שם העיתונות כולה מקבלת את הגירסה הסובייטית, שבקוריאה היה "משטר רקוב" וכולי, אבל יש במברק גם פסוק כזה: "אישיות מרכזית העירה שהעניין כולו מכה לתעמולת השלום. הטענה שהדרום התחיל הובאה בעיתונות בצורה לא משכנעת, ובשיחות הרחוב מביאים גזירה שווה עם הכרזות גרמניות בשעתן. בין מתנגדי השלטון התאוששות ופתח תקווה שמתחילות פעולות אמריקה נגד הקומוניזם, וזה בקו התעמולה לשידור הצ'כי מלונדון. אחד ממזכירי השגרירות הבריטית הפליט בשיחה, שבשביל האמריקנים בכל העניין העיקר לא הגנת קוריאה, אלא ניצול המסיבות להבטחת פורמוזה והמזרח הרחוק".

לונדון עצמה אומרת: "הבריטים אינם מגלים שום עצבנות ודאגה. אינם חוששים למלחמת עולם ואין כל אטמוספירה של מלחמה. הם מותחים ביקורת על האמריקנים בשתי נקודות: אל"ף, שהצבא האמריקני נכנס לפעולה חמש שעות לפני החלטת מועצת הביטחון; בי"ת, שערבוב עניין פורמוזה מסכל את התקוות לסידור עניין סין. הם מביטים ברצון על הקמת "פקס אמריקנה" במזרח הרחוק, כי מקווים לתוצאות טובות מזה להודו־סין [בשליטת צרפת] ומאלזיה [בשליטת בריטניה]. התקווה היחידה היא להניח את העסק לאמריקנים אמיצי הלב ולא להיכנס לתוך העניין אלא בכוח סמלי. אין כל אמת בשמועות על הכנות לגיוס כללי. רק אסקדרונים ידועים של חיל האוויר יצטרכו לעמוד הכן בהודעה של 24 שעות".

כן קיבלנו מברקים מארצות הברית כבר לאחר הודעתנו ביום א' ולפני ההצבעה [בכנסת]. [השגריר אבן דיווח:] "ביום ב' עמדה להתקיים שיחה ב"סטייט דפרטמנט". היתה שיחה עם ראש מחלקת המזרח התיכון בנוכחות האיש הממונה על ארץ־ישראל והיועץ הפוליטי הצבאי של מחלקת המזרח התיכון. הייר פתח בשאלה לפירוש הפסוק האחרון בהודעתנו על קוריאה, האומר: 'אנו מקווים שיימשכו המאמצים ללכד את חמשת הגדולים'. הם מרוצים מאוד מהפסוק הראשון. אשר לשלישי, אינם רואים את עצמם כעומדים עכשיו על מישור אחד

עם ברית המועצות ולכן, עד כמה שהם נוגעים בדבר, אינם רואים כל צורך בליכוד. הייר אמר את הדברים בנוסח הידידותי הרגיל שלו ובקצת הססנות, והדגיש שאין הוא בא למתוח ביקורת אלא רק רוצה לשמוע את פירושנו. עניתי, שההצהרה תומכת במועצת הביטחון ללא כל דו־משמעיות. הפסוק האחרון אינו גורע מזה, אבל מדגיש את השאיפה לשלום, אשר אנחנו מניחים שגם ארצות הברית שותפה לה.

"הוספתי הסברה – מודיע שגרירנו – לפי מברקך כך וכך. אמרתי לו באותו מברק, שהוא צריך להסביר ב'סטייט דפרטמנט', שכל גישה שלנו לברית המועצות, וכל הצהרה שלנו הנוגעת לברית המועצות, מסוייגת תמיד על ידי שיקול יסודי אחד: הדאגה והאחריות ליהודי רוסיה והתקווה שיש לנו, למרות הכל, להגיע לידי איזה קשר אתה.

"אחר כך [מוסיף השגריר] עברנו לשאלת הנשק. הוא [הייר] אישר שהם יענו לנו [על בקשתנו לנשק] סעיף סעיף, זאת אומרת, באופן מעשי לפי הדרישות. לאחר שהעמדה העקרונית נתקבלה בחיוב בהסכם המשולש – בהסכם של שלוש המדינות[2] – רוב ההחלטות עדיין תלויות ועומדות. יש כבר החלטה שלילית סופית אחת – בנוגע לתותחים בלי רתיעה. יש לחכות לתשובה חיובית בקרוב בנוגע ל'אבטרקס', למין ידוע של אבק שריפה, לפגזי 'פיאט', לציוד רדאר ולמטוסי אימון, אבל הכמויות עדיין לא נקבעו. הוא מבקש לראות בכך התפתחות חדשה, אבל דורש בכל תוקף סודיות בעניין זה וביקש את עזרתנו פה למנוע דליפות.

"אחר כך חזרה השיחה לעניינים הכלליים ואנו הדגשנו כי הלקח של מדינת קוריאה מלמד, שמדינה קטנה צריך שיהיה ביכולתה לעמוד בפני תוקפנות בשלב הראשון שלה. הוספנו גם שהחלטת מצרים[3] מגבירה את חששותינו לאפשרות של התקפת פתאום כזאת. הייר הודה, שהחלטת מצרים היא צעד חזרה. אף על פי כן, הוא נוטה למעט את חשיבותו ולתלותו יותר במשא ומתן בין אנגליה ובין מצרים, מאשר בשנאת ישראל. הוא חושב שלמרות העמדה הזאת יש בדרך כלל לציין התקדמות איטית לקראת השלום, ואנו חלקנו עליו בנקודה זו.

"ההערכה הכללית היא: האווירה בדרך כלל ידידותית, אבל היתה בולטת הפנייה של "מחלקת המדינה" על ידי השאלה הראשונה לפרש את הפסוק השלישי, ועל ידי הניסיון להמתיק את פשע מצרים. הוא אומר שאיש אחר, שהיה בשיחה, שהוא המתנגד המושבע שלנו, היה יותר מדי עסוק לרשום פרטי כל השיחה, שלא יכול היה להספיק להכניס איזה דיבור.

---

2 על הצהרת שלוש המעצמות ר' לעיל מסמך 51 עמ' 467, הע' 2.

3 בתשובתה השלילית למזכ"ל או"ם בנושא קוריאה ציינה ממשלת מצרים את הימצאה במצב מלחמה עם ישראל.

"החלטת ממשלת ישראל נתקבלה בדרך כלל טוב מאוד והיו ברכות רבות. גם [ארתור] לוריא מטלגרף מניו־יורק, שההחלטה עשתה רושם מצוין ופיזרה את כל הספקות".

מעניינת עוד גם הידיעה מ[צירותנו ב]טורקיה: "החלטת מועצת הביטחון בשאלת סכסוך קוריאה נתקבלה בשביעת רצון בטורקיה. בית הנבחרים הטורקי אישר פה אחד החלטת ממשלתו לתמוך במועצת הביטחון. מונתה ועדה פרלמנטרית לטפל בגיוס מתנדבים. כל העיתונות מביעה תקווה שהסכסוך יצטמצם בקוריאה ורואה בהתערבותה המיידית של אמריקה כעירבון לשלום העולם וכמהלומה לתוקפנות הקומוניסטית. במקרה שהסכסוך יתפשט ויעבור גם לאירופה, תקרא הממשלה את העם לדגל. כהכנה לכך מתקיימות בימים אלה התייעצויות ודיונים ממושכים בין משרד המלחמה והמיפקדה הראשית והיועצים הצבאיים האמריקנים. הדיפלומטים האירופיים המערביים מודאגים שהסכסוך מצא את ארצותיהם בלתי־מוכנות ובלתי־יציבות".

גסות כלפי ערבים וזרים נהפכה לשיטה

הערבים במדינה (גמר בירור)

הישיבה נפתחה בדברי מספר חברים. אחרון הדוברים, שמואל דיין, סיים את דבריו במשפט הבא: "אני מבין כי משה שרת איננו מייצג את ההתרוצצות של הממשלה ולכן, אם רוצים לסכם את הדבר, יבואו בעלי השור ויעמדו על שורם".

משה שרת: פה יושבת המפלגה והיא יכולה לסכם לעצמה קו. אם המצב הוא כזה שהמפלגה תגיד שהיא סומכת על הממשלה – היא יכולה לומר זאת. אני אומר את זאת נגד דבריך האחרונים. פה היה בירור ואם לא רוצים לסכם – לא צריך לדון ולברר. דנים על מנת להגיע למסקנה. אם המצב הוא כזה, שהמפלגה בעניין זה סומכת על הממשלה – היא רשאית לומר זאת, ואז חברי הממשלה ידעו מה הם צריכים בינם לסדר את העניין. אם המפלגה דנה – היא רשאית להסיק מסקנות.

אני רוצה לומר, כי ישנם דברים שלכל הדעות מוכרחים להפסיק אותם. לכל הדעות צריך להפסיק התעללות. עניין זה של 80 שקים של עצמות שהוציאו מ־300 קברים מונחים בחיפה ללא קבורה – הרי זאת בושה וכלימה. אם זה ייוודע בחו"ל הרי החרפה תכסה את פנינו. אך אני רוצה לומר כי זה לא מקרה. זה פרי הרוח. הרוח היא גסות, אבל רוח הגסות נהפכה לשיטה במידה מסוימת. מתירים לעצמם לגבי הערבים מה שלא מתירים לעצמם לגבי אחרים, אך זה לא רק לגבי ערבים. כל הבעיה הזאת זה פרי יחס לזרים בכללו. יכולתי להשיח לכם סיפורים עד אחת־שתיים בלילה והייתם גם צוחקים וגם בוכים – מה מרשים לעצמם פקידי ממשלה וסתם יהודים לגבי אנשים שכל חטאם הוא בזה שהם אינם יהודים. והכרחי מסע נגד זה וגם משא.

אשר להתעללות באותו העניין מול בית הקברות בחיפה, אחרי שבחיפה סגרו להם את בית הקברות, כי צריך היה להעביר רחוב באותו מקום, ומתוך זה שבחיפה אין להם אימאם, הם שלחו לשאול את האימאם בעכו מה יש לעשות במקרה כזה, והאימאם בעכו פסק שצריך להוציא את העצמות מן הקברים וצריך לקבור אותן מהר, ואיזה אימאם יאמר תפילה בשעת הקבורה. הם עשו כך והם

1 מתוך הפרוטוקול. ישיבת המשך לישיבה ב־18.6.1950 (לעיל מסמך 54).

רוצים לקבור את העצמות [בבית הקברות המוסלמי] בבַּלַד אל־שיח׳,[2] והנה זה סגור על מפתח ובינתיים עוד אנשים מתים. עם כל מצבם המיוחד של הערבים בישראל, אין מצבם מגיע כדי כך שהם לא מתים, והשאלה היא איפה לקבור אותם. וישנה גם שאלה איך להוביל את המתים. היתה לעדה המוסלמית מכונית להובלת מתים והצבא החרים אותה. צה״ל לא יכול לקיים את משק התובלה שלו בלי להיזקק למכונית להובלת מתים של העדה המוסלמית בחיפה, וכעת תתפקע ואי־אפשר לקבל אותה חזרה. זהו המצב. זאת ״הסיטואציה של המצב״.

אני אומר, כי התעללות כזאת מוכרחה להיפסק ואת זאת אפשר לסכם על דעת הכל. זה כבר משהו אם זה יהיה קו של פעולה, אם זה יבוצע.

דבר שני – ופה אולי ישנה מחלוקת ודרושה הכרעה – אני חלקי עם אלה שאינם מתפעלים דווקא מזה שיש ערבים בישראל. אומנם יש ערבים בישראל המעבדים את האדמה. אני מכיר את משק הפלח יותר טוב מאשר את המשק שלנו,[3] אך עוד יותר טוב שלא יהיו ערבים. אם ישנם ערבים הקמים ואומרים: ״אנו נמכור את החלקות שלנו ותנו לנו ללכת״ – אני בעד זה. אבל ישנה שאלה: נניח גם שכדאי לנו שילכו, האם זה יהיה נבון מוסרי, מעשי ויעיל, מתוך הבאת כל הדברים בחשבון, לנסות להשיג את המטרה הזאת על ידי זאת שאנו באופן שיטתי נמרר להם את החיים? בשאלה הזאת דרושה הכרעה. אם ישנה אפשרות להסתדר בצורה כזאת, שימכרו את האדמה ויקבלו פיצויים וילכו, תבוא ברכה. פחות כאב ראש, פחות בעיית מיעוט, יותר אדמה לנו וכל מה שכרוך בזה, ויותר ביטחון במובן ידוע, אם כי אצלנו הרבה אנשים הגורסים את בעיית הביטחון מאוד מאוד באופן שטחי וקצר ראות, כי שאלת הביטחון קשורה במעמדנו הבינלאומי וכולי. אבל אני לא זרה לי התפיסה הבלתי מעשית וקצרת הראייה של הדבר. ישנו השיקול הזה ואני מוכן לזה, אבל תלוי באיזה אמצעים עושים את זאת. פחות ערבים זה יותר טוב, אבל הערבים היושבים [בישראל] – ביחס אליהם המדיניות צריכה להיות מבוססת על מינימום הגינות. מינימום זה כולל הרבה דברים. זאת היא ההכרעה שצריכה ליפול.

דבר שלישי – קודם כל, בעובדה, נעשה הרבה למען המיעוט הזה. אם לבחון את העובדות הפשוטות, אם ניקח את אגף החינוך במשרד החינוך המטפל בענייני הערבים, אזי נוכל לראות כמה בתי ספר נפתחו, כמה תלמידים נוספו וכמה מורים, ונראה כי אומנם נעשה הרבה מאוד והולך ונעשה לא מעט, וצריך להתמיד בעניין זה וצריך לדעת כי אנשים שיקבלו את החינוך, ואפשר לכוון את החינוך, יהיו

---

2 היום תל חנן.

3 בנעורי מ״ש, בשנים 1906–1908, ישבה משפחתו בכפר הערבי עין סיניה, מצפון לרמאללה, שאותו חכרה. בשנים אלה עבד מ״ש בענפי המשק השונים יחד עם הפלאחים הערבים.

לתועלת. נעשה לא מעט על ידי משרד החקלאות, על יד משרד העבודה וגם על ידי משרד הבריאות. צריך, קודם כל, לדעת שלא כל המצב פרוע וישנה רק ירידה לחיים והתעללות. לא כך הדבר. יש יסוד שעליו אפשר לבנות ולפתח.

דבר רביעי – ישנן בעיות מסוימות שהן במצב מסובך מאוד, שהן לא פרי רשעות סתם ופרי זדון, אלא תוצאה של השתלשלות אומללה של עניינים, לפעמים טרגית, ובזה עניין הֶקדשות של הרכוש הנטוש. נכון שבעניין זה לא היה קו. היתה השתלשלות של יצרים פעוטים ושל הרבה טמטום. בכל זאת זה עניין מסובך. הממשלה יושבת על המדוכה הזאת וצריכה המפלגה לזרז את חבריה. הבעיות ניתנות לפתרון. העניינים נסתבכו כך כתוצאה מקרבות ונדודי האוכלוסיה, ולפתור את הבעיה באופן קל ונוח יהיה בלתי אפשרי. אם ישנו רכוש נטוש ונתיישב עליו משק, ואחר כך הערבים חזרו, אי־אפשר לומר פשוט: כל הרכוש חוזר [אליהם]. זה בלתי אפשרי. כמו שאי־אפשר להחזיר פליטים מחו"ל, כך אי־אפשר בארץ לעקור אנשים שהתיישבו.

מה שברור הוא כי אי־אפשר יותר לסחוב את הדבר ללא פתרון, וגם פה ישנם דברים משווים ואני מתפלא על הרינג שהוא מוכן לא להזדעזע מזה שערבי היושב בארץ והוא בעל רכוש, ועוד לא הכרזנו על הלאמה, ואם הוא נפטר לעולמו ישנם מקרים שהאפוטרופוס ירש אותו ולא משפחתו. הרי זה אבסורד. מותר להזדעזע מדבר זה, כי זה דבר ברברי. אני לא רוצה במדינת ישראל העושה דברים כאלה. מדוע זה כך? מפני שהדברים הסתבכו, מפני שלא כל כך פשוט לתקן את זאת, כי זה גורר אחריו דברים אחרים. צריך לשבת על זאת, כמו שפנחס רוטנברג היה אומר: "און דאס באטראכטן מיט קאפ"[4] וידעו מה שמדינת ישראל עושה עבורם. יהיו הרבה ערבים שלא יקבלו את הפתרון שלנו, אבל [יֵדעו ש]אנו הצענו להם הֶסדֵר ואת זאת הכרח לעשות. יֵדעו כי המדינה הציעה במסגרת חיובית קונסטרוקטיבית, לא מתוך התעלמות, הצעה לסידור. לא בכל מקרה אפשר יהיה לעשות זאת על ידי החזרת הרכוש לבעליהם. ויהיו מקרים שיסרבו לקבל פיצויים ויוותרו עליהם, אבל אנו הצענו להם את זאת. אני אינני עומד להעמיד להצבעה את הפתרון הזה, אבל הכרחי למצוא פתרון.

ברור שצריך להיות קו של טיפוח איזו יוזמה עצמית בקרב הערבים, כי זה בנפשנו. אחרת הם יכולים להיהפך ליתומים שהמדינה תהיה האפוטרופוס שלהם לכל דבר והם יהיו רק התובעים ולא נתבעים, וזאת שאלה של [פעילות] "ברית פועלי ארץ־ישראל",[5] וזו שאלה של גישה לקואופרציה הערבית. זאת שאלה של שיתופם בכל מיני חברות, כמו שיווק וכולי. כל עניין ועניין צריך להיבדק לגופו.

---

4 יידיש: את זה צריך לחשוב עם הראש.

5 ר' עמ' 492 הערה 9.

ברור שצריך להיות קו של טיפוח יוזמה עצמית.

כל היסודות החיוביים האלה מוכרחים להיות מיוצגים בעניין זה של טיפוח היוזמה העצמית והקולקטיבית. אנו נתקל בסיוגים. ידוע שישנו כיוון במשרד הדתות לתפוש מרובה בעניין זה וצריך לבלום את זאת. כבר להקים מוסד [דתי] מוסלמי עצמאי זה עוד מוקדם. אפשר להתחיל מוועדות מייעצות, לא להוציא את הֶקדשות [״ואקף״] מידינו, לדאוג שהכנסותיהם של ההקדשות תלכנה למטרות לשיפור חייהם של הערבים. יש להקים ועדה שתייעץ בעניין זה. אם נלך בדרך זו הציבור הזה ירגיש שבשביל המדינה הוא לא רק ספחת ולא רק איזה ציבור מופקר שאפשר להתעלל בו. ישנם דברים הנעשים על ידי הציבור שלנו, המבטלים וסותרים מה שאנו השגנו בשטח החינוך, אשר בו עשינו דברים חשובים. יהיה ברור לערבים כי ישנו שלטון שלא שוכח אומנם שהיתה מלחמה, שעדיין מסרבות המדינות הערביות לעשות שלום, והדם [הערבי] הוא אחד, אבל יחד עם זה הוא שלטון נאור ואנושי אשר אומנם לא שוכח שיש עליו חובת ביטחון, ולכן הוא עושה את זאת במידה ובחשבון, אבל במסגרת זו נעשה במידה שאפשר. זה יעורר כבוד, זה גם לא יבטל את הפחד בפני השלטון. אסור לנו שיבוטל הפחד בפני השלטון, אבל יהיה יחס אחר לשלטון.

כשבורשטיין[6] קרא את הטיוטה שלו,[7] אמרתי כי אני חולק על דבר אחד, על הקמת מוסד מיוחד, כי שכר העניין יצא בהפסדו כי זה ישחרר משרדים מאחריות, ואני חושב כי כל משרד ומשרד צריך לראות את עצמו נתבע לספק צורכי ערבים בשטח שלו, כי אחרת זה לא יהיה בריא [לנו] ולא לטובת הערבים. מצאנו את הפתרון לזאת בצורת לשכה המדריכה את המשרדים ואותה צריך לפתח.

אני גם אמרתי כי יש להוסיף, ואני רואה מההעתק כי בורשטיין הוסיף זאת: ״כן תביא מדיניות הממשלה בחשבון שיקולי ביטחון מכריעים הכרוכים בהעדר שלום עם מדינות ערב״. אנו יכולים להגיע למסקנה שכל זמן שהגבול הנהו מה שהנהו, לא ייתכן שיישאר שם כפר ערבי. זה יכול לקרות ואנו לוקחים על עצמנו להעביר את הכפר הזה ולא לקבל את הטענה הזאת שהם נמצאים שם מקדמת דנא.

אם נלך בדרך הזאת אני מניח, שאנו נוכל בזמן קצר לא לחולל מהפכות במצב, אלא לטהר את האווירה של העניין הזה.

---

6 ראובן בורשטיין (ברקת) (1905–1972). מפעילי מפא״י. חבר הוה״פ של ההסתדרות הכללית ומנהל המחלקה המדינית שלה. לימים ח״כ ויו״ר הכנסת.

7 ראובן בורשטיין קרא מן הכתב הצעה בת תשעה סעיפים להתוויית מדיניות הממשלה לגבי היישוב הערבי. בסעיף גימ״ל נאמר: ״מדיניות הממשלה בקרב הערבים תבוצע על ידי מוסד ממשלתי מיוחד אשר יוקם למטרה זו״.

אני מקבל את הצעת ורלינסקי[8] בעניין המחירים. יש גורמים בממשלה שדוגלים בשיטה זאת ובעצם גם נתקבלה החלטה כזאת. כמובן שצריך להיות מחיר אחד לתוצרת, ואת מחיר התוצרת אי־אפשר לקבוע לפי הוצאות הייצור של המשק העברי [צ"ל הערבי]. אבל אין זה מן הצדק והיושר והתבונה הכלכלית שהיצרן הערבי יקבל את מלוא המחיר. הוא יקבל מחיר הוגן, אך יישאר עוד הפרש, שהוא יהיה קודש לצורכי הציבור הערבי, לשירותים הסוציאליים שלו, להקמת מפעלים, לחינוך לבריאות, לדאגה לאם ולילד, והם יֵדעו כי זה נעשה בכספם. הפתרון הזה הוא מאוד מקובל וצריך לעשות את זאת. אם נלך בדרך זו אנו קודם כל נטהר את האווירה סביב לעניין ונוציא הרבה קלפים מאויבים, ממתנגדים מבפנים ומבחוץ. לאט לאט נתחיל לשנות את המצב, ניטע בהם [בציבור הערבי] הכרה אחרת ביחס למדינה, זאת לא אומרת שמיד כל חייהם כאן יהיו גן עדן, אך ידעו כי במרכז השלטון יושבים אנשים שנתנו דעתם לבעיה זאת, ובמסגרת של תנאים חמורים מאוד מתאמצים לעשות ולקיים מצוות יושר ידועות כלפי הציבור הערבי. זה לא ייטע אהבה לישראל, אבל יישא כבוד לישראל.

8 נחום ורלינסקי, מנהל חברת העובדים ומנכ"ל "תנובה". בדבריו מנה ורלינסקי ארבעה סעיפים להתוויית מדיניות הממשלה לגבי היישוב הערבי ותוצרתו החקלאית. בסעיף ב' נאמר: "בחישוב המחירים מוכרח להיות מונח הרעיון של הוצאות ייצור לפי דרגת המחייה של עדה זאת או אחרת".

ישראל מול הוותיקן בירושלים

סדר היום: בעיית ירושלים

היו״ר ז. אהרונוביץ׳: אני מבקש את שר החוץ למסור לנו אינפורמציה ביחס לידיעות כאילו אנגליה הציעה הצעה משלה בעניין ירושלים ומה היתה התגובת של האו״ם, גורמים שונים והוותיקן, לתזכיר שלנו בעניין ירושלים.

מ. שרת – שר החוץ: אף על פי שעבר זמן מסוים, אינני חושב שלא טיפלנו בשאלת ירושלים ואינני חושב שיש צורך בכל פעם ופעם להתחיל מהתחלה ולחזור על דברים שהוסברו הרבה פעמים. מותר לי להניח שהם ידועים, זכורים ומובנים.

אנחנו ראינו צורך לא לנקוט עמדה פסיבית, לשבת בחיבוק ידיים ולראות כיצד יפול דבר בעצרת הקרובה, כי אם לנסות להקטין ולפורר את אותו הרוב שהיה בעצרת האחרונה בעד בינאום ירושלים. לא ראינו אפשרות אחרת לעשות זאת אלא על ידי הצעה חיובית מצדנו. אני מניח שעל זאת תשמענה השגות, אז בתשובתי אסביר זאת יותר. בשבילי הדבר הזה הוא אלפביתי. אמרתי: ״הצעה חיובית״, והתכסיס חייב שהיא תיראה כהצעה חדשה, אך לאמיתו של דבר, לפי דעתי, אין בזה שום חדש מבחינת עמדתנו היסודית. העמדה היסודית שלנו תמיד היתה, מצד אחד, בשום אופן לא לוותר על ריבונות ולא לוותר על ערכה של ירושלים לגבי מדינת ישראל ולא לוותר על מעמדה של ירושלים כבירה. התוכנית שהיצענו עכשיו לא רק שאינה חורגת ממסגרת זו, אלא היא אף מאשרת אותה. בשבילנו זו לא בעיה של עיר ולא בעיה של אוכלוסייה ולא בעיה של טריטוריה. בכל הדברים האלה לא רק שירושלים היא חלק אינטגרלי של מדינת ישראל, אלא היא בעלת יעוד מיוחד ומנוי וגמור אתנו לעשות הכל כדי שתוכל לקיים אותו.

מצד שני, תמיד הודינו לא רק במציאותם של מקומות קדושים בירושלים, אלא בסמכות או״ם לגבי מקומות אלה. היתה שאלה איזה ביטוי ממשי אנחנו צריכים לתת לזה עוד לקראת העצרת הקודמת, וראינו אפשרות לתת ניסוח מסוים לדבר זה. הצענו שיהיה חוזה בין או״ם וביניו לגבי המקומות הקדושים,

---

1 מתוך הפרוטוקול. נוכחים: חברי הוועדה: ז. אהרונוביץ׳ – היו״ר, ב. אידלסון, א. בן־אליעזר, מ. גרבובסקי,י. דובדבני, ד. הכהן, א. ליבנשטיין, י. ספיר, י. ריפטין. מוזמנים: מ. שרת – שר החוץ, א. עברון – מזכיר שר החוץ.

שלפי חוזה זה נקבל על עצמנו התחייבות מסוימת כלפי או"ם. האו"ם ימנה איש שיהיה נציג של או"ם כלפינו ומתפקידו יהיה לדאוג לכך שנמלא התחייבויות אלה ולפקח עלינו מבחינה זו.

זו היתה התפיסה שהונחה ביסוד ההצעה שהוגשה לעצרת. כבר במהלך העצרת היה ברור שהדבר אינו נראה לממשלות. אפילו אלה, שמוכנים לקבל את העיקרון, חשבו שבעניין זה אנחנו נוהגים התרברבות, שאנחנו חושבים עצמנו כשווה־או"ם. אם יש לנו הסכם לגבי אנגליה או לגבי אמריקה, אז יש להם כאן שגריר ולנו יש שגריר אצלם והוא בא ואומר שזה או זה אינו בסדר, או שמבקשים לעשות דבר זה או אחר. לגבי או"ם הם חשבו שזה לא לגמרי כך. גם לגבי המקומות הקדושים לא היה זה כל כך פופולרי שהם בידינו ואי־אפשר לפקח על מה שאנחנו עושים. הם ראו בזה רצון השתלטות ורצון להניח יד על קודשי הנצרות. אפילו אלה שלא נבהלו מלהשאיר זאת בידי ישראל, חשבו ואמרו שמבחינה תכסיסית היתה זו טעות שהצגנו את הדברים באור כזה, שהנה "יהודים עליך, נצרות!"

בשיחות ובדברים שבכתב שהוחלפו בעצרת אמרנו כמה פעמים – ובסוף אמרתי זאת בנאום הסיום שלי בעצרת, שלמעשה היה נאום הסיום בעצרת בכללה ולא רק בסעיף זה, כי אחר כך היו נאומים של ברכות – אמרנו שהעיקר בשבילנו זה העיקרון. מהעיקרון לא נזוז. אבל הניסוח אינו העיקר, אפשר לנסח אותו בכל מיני צורות. אדרבה, יבוא מישהו וייתן ניסוח אחר לאותו עיקרון. נהיה מוכנים לדון בזה. והעיקרון הוא שאנו מכירים בסמכות או"ם לפקח על המקומות הקדושים.

בזמן חילוף דברים בוויכוח הפומבי שהיה בכנסת, חברים אחדים, משום מה, הופתעו מפיסקה זו אבל הוכח שפיסקה זו נתפרסמה במלואה בעיתונות, בכל אופן, באותם העיתונים הנוהגים לפרסם דברים במלואם. לפעמים עושה זאת "דבר", לפעמים "הארץ". במקרה זה שניהם עשו זאת.

כאשר עכשיו הצענו את ההצעה, ראינו צורך תכסיסי להציג אותה כהצעה חדשה, אם כי זו חזרה על דבר שהוצע קודם. רצינו ליצור רושם שזה דבר חדש וניסחנו זאת כך שיצלצל כדבר חדש. אם לעיין היטב בדברים, ולעקוב אחרי התפתחות המחשבה שלנו בעניין זה בכל השלבים, אפשר לראות שאנחנו בהצעה זו חזרנו לתפיסה הראשונה שלנו. מלכתחילה היתה התפיסה שלנו הודאה בסמכות או"ם לגבי המקומות הקדושים. פירושה, לפחות, מינוי נציג של או"ם שתהיה לו הסמכות הישירה לגבי המקומות הקדושים. יכול להיות שישנן סיעות ומפלגות שבכלל לא הודו בזה. זה דבר אחר. אני מדבר כרגע על הממשלה. מלכתחילה, עוד לפני הקמת המדינה, היו הצהרות חתומות בעניין זה. בעצרת האחרונה ניסינו לצמצם דבר זה ולא הצלחנו. אנו חוזרים לנוסחה היותר רחבה, אך איננו מחדשים

פה דבר. יחד עם זאת, אנו מסירים מעל הפרק את בעיית הבינאום הטריטוריאלי של העיר העתיקה. פה יכול להיות ויכוח, אבל אם אני אומר ירושלים, חבר הכנסת ז׳בוטינסקי[2] קופץ ואומר: ״כל ירושלים?״ ברור, כאשר אני מדבר על ירושלים מה פירושו של דבר. נקבעה בזה עמדה של הממשלה שהיא אינה יוצאת למלחמה לכבוש את העיר העתיקה. אפשר להפיל את הממשלה על עמדתה זו, אז תהיינה בחירות. עוד לא שמעתי הצעה שיש לצאת ולכבוש את העיר העתיקה – (בבה אידלסון: חבר הכנסת ילין־מור[3] הציע זאת) – אני מוכן לראות בבחירות הבאות אם יהיה רוב למפא״י או יהיה רוב לילין־מור.

החלוקה הקיימת של ירושלים היא עובדה ואנחנו מקבלים אותה כעובדה. אם ישנן הצעות לשנות עובדה זו, יהיה מעניין לשמוע אותן. אם יש לנו ברירה בין השארת העיר העתיקה כולה על הרובע היהודי, בתי הכנסיות והכותל המערבי בידי שלטון ערב ואיסלאם, ובין איזה שלטון של או״ם על אותם המקומות, ברור שלנו מוטב שתהיה שליטה של או״ם. אז יבוא מישהו ויאמר שלו ישנה ברירה שלישית.[4] אני אומר: ברירה שלישית אינה קיימת. אפשר להתווכח על זה.

פיקוח מטעם האו״ם אין פירושו שלטון ערב ואיסלאם. פירושו שלטון של האו״ם ויש לנו מעמד בזה. אינני יודע אם זה ריאלי. אני סבור שזה לא ריאלי. אני סבור שאי־אפשר יהיה להביא, בלי כוח, את הממלכה הירדנית להסתלקות משם. אני סבור שאנגליה תתמוך בעבר־הירדן בעניין זה, אבל מבחינה תכסיסית ומבחינה היסטורית, חשוב שנאמר דבר זה שאנו מחייבים ודורשים דבר זה. זה גם לא תלוי רק בנו, זה תלוי גם בעבר־הירדן. אפילו אם דבר זה אינו ריאלי, צריך להציג זאת בתור אפשרות וצריך לעשות זאת באופן הגיוני ועקיב מצידנו. אנחנו לא נתעלם מהעובדה שישנם מקומות קדושים שהם סמוך מאוד לחומה, אם זה [כנסיית] ״גת שמנים״ בשטח הערבי, או כנסיות ״דורמיציון״ והבנדיקטינית בשטח היהודי. אין להתעלם שהם סמוך לחומה. אם בכלל בא בחשבון בינאום טריטוריאלי, לא החומה מוכרחה להיות הגבול. הוא יכול לכלול עוד מקום או שניים. בלי שנאמר זאת במפורש בתזכיר, העמדה שלנו היא שאם תהיה ברירה של בינאום העיר העתיקה וחלקים שונים יהפכו לנחלת או״ם – והאלטרנטיבה היא לא שלטון יהודי אלא האלטנטיבה היא שלטון ערבי־מוסלמי שם – אנחנו

---

2 ערי ז׳בוטינסקי (1910–1969). מראשי התנועה הרוויזיוניסטית. מתמטיקאי. יליד אודסה להוריו יוהנה וזאב ז׳בוטינסקי. היה ראש הנהגת בית״ר בא״י וחבר הנהגתה העולמית. ב־1944 גורש מהארץ וחזר לאחר קום המדינה.

3 נתן ילין־מור (פרידמן) (1913–1979). יליד פולין שם היה מפעילי אצ״ל. עלה ב־1941 והצטרף ללח״י. בבחירות לכנסת הראשונה עמד בראש סיעת ״הלוחמים״ של חברי לח״י לשעבר, והיה היחיד שנבחר. עמד בראש הפלג השמאלי של הסיעה, שהתפלגה והתחסלה ב־1949.

4 כיבוש ירושלים המזרחית בידי ישראל.

סבורים שקודם כל ההיגיון מחייב, אם יש ויתור כזה על שטח, שאנחנו יכולים לוותר על רצועה וזה לטובתנו שמקומות ידועים בהר ציון, לא כל הר ציון, ייכללו בשטח בינלאומי זה, כי על ידי כך אנחנו נפטרים מצרה גדולה כאילו אנו משתלטים על שני מקומות קדושים לנצרות. לעומת זאת – אני מדבר על הצעה זו מתוך הנחה שהיא ריאלית, אם תהיה ריאלית יהיה זה הישג גדול – כיוון שאנו מפקידים את הכותל המערבי בידי האו"ם, אנחנו מעוניינים שיהיו לנו עוד נכסים בבינאום זה. קבר דוד, למשל. אני מדבר מתוך הנחה שזה מקום קדוש ליהודים. יהיה לנו ריב על זה עם האיסלאם, ואז גם קבר דוד ייכלל בשטח הבינאום.[5]

זאת אנחנו אומרים אך ורק לגבי הצהרתנו ביחס לעיר העתיקה – שיש לנו צורך בה מבחינה היסטורית שהיא תהיה שלמה. למעשה אני חושב שזה לא בא בחשבון, כי לא אנחנו נפיל את זה אלא הצד שכנגד, הצד הערבי.

זאת הצגנו כפתח חדש לפתרון הבעיה. אם היו"ר שואל לתגובות לתזכיר זה – קשה לי להציג את הדברים בבהירות, כי זה לא שימש נושא למשא ומתן, אבל לא יהיה זה רחוק מהדיוק אם אומר, שבדרך כלל ארצות הברית פגשה דבר זה ברצון, אבל היות והדבר העיקרי המעיק על ארצות הברית זה הקתולים באמריקה, והיות ואינם בטוחים עד כמה הקתולים יסתפקו בזה, הם לעת עתה מסתייגים ואומרים שבמסגרת כללית זה בא בחשבון אבל צריך עוד לברר.

התגובה האנגלית היא שזה אולי יותר מדי ושאנחנו נותנים לאו"ם יותר מדי, כי הם חושבים שהם לא יוכלו להשיג דבר זה מעבדאללה, והם אינם רוצים ללחוץ יותר מדי על עבדאללה בעניין זה. יכול להיות שאנחנו פה בין המינימום האמריקני ובין המקסימום האנגלי. מבחינה תכסיסית זה מצב לא רע.

ישנה ידיעה – אינני יודע עד כמה היא נכונה – שהממלכה הירדנית הציעה לוותיקן, לפני איזה זמן, אותה הצעה שאנחנו הצענו בעצרת ושהוותיקן דחה זאת לחלוטין. אינני יודע אם זה נכון. אין לי ידיעה אם ישנה תוכנית אנגלית ומה התוכנית האנגלית, אבל ייתכן שזו תוכנית אנגלית. ידוע לנו שהוותיקן מעיין בהצעה שלנו, אבל ידוע לנו גם כן שעמדת הוותיקן היא שבשבילם העיקר הוא הבחינה ההיסטורית. יש להם חשבון ביחס לקבר הקדוש. יש להם חשבון עם העם היהודי. הם השיגו בעצרת האחרונה פסק הלכה לטובתם.[6] הם מרצונם לא יוותרו על זה ומיוזמתם לא ייכנסו לפשרה בעניין זה. הם נשארים בעלי תביעה כלפי או"ם. אם או"ם ישנה את המצב, אז מבחינה מוסרית הם יהיו חופשיים לבוא לידי

---

5 הקבר המיוחס לדוד המלך עלי ידי מוסלמים ויהודים נקרא עד קום המדינה "מקאם נבי דאוד" ובמשך דורות רבים היתה מופקדת עליו משפחת דג'אני.

6 החלטה על בינאום ירושלים 9.12.1949. ר' על כך בהרחבה, שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' 947–969.

הסדר עם השלטונות הקיימים, אבל לא שידם תהיה במעל הזה. לפני שאו"ם יסוג מעמדתו, הם לא יקחו על עצמם אחריות זו כלפי ההיסטוריה וכלפי הכנסייה הנוצרית [על כך] שהם הוציאו מידם את הטרף הזה. זוהי עמדת הוותיקן.

השאלה היא באיזה מצב פרלמנטרי תִּמָּצֵא השאלה הזאת בעצרת הקרובה. בכלל, העצרת הקרובה עוד לוטה בערפל. אינני יודע מה יהיה בעצרת ואם תהיה עצרת. אין להעלות על הדעת שתבוא הצעה מצד מישהו לבטל את ההחלטה של העצרת הקודמת. לא ידוע לי תקדים כזה, שהעצרת תצביע על ביטול החלטה קודמת. במקרה שמישהו ייעשה זאת מובטחת, לפי דעתי, מפלה להצעה זו. אינני מעלה על הדעת שיימצא רוב של שני שלישים בעד הפלת ההצעה שנתקבלה בעצרת הקודמת, אפילו מתוך הנחה שברית המועצות ובעלי בריתה ישתתפו בעצרת ויצביעו נגד.[7] אינני יודע אם ישתתפו, ואם ישתתפו אינני יודע אם יצביעו נגד. הם יכולים לקבוע את עמדתם. נניח שיצביעו נגד, גם אז יש להניח שלא יהיה רוב של שני שלישים בעד ביטול החלטה שנתקבלה בשנה שעברה, ולכן אינני חושב שעניין הביטול הפורמלי ומחיקת החלטה זו מעל לוחות הברית של או"ם בא בחשבון. אני מדגיש דבר זה כדי שנדע היכן אנחנו. אם יש דבר שהוא קשה ביותר, הרי זהו.

מה שבא בחשבון זו החלטה חדשה, אשר לא במפורש אלא בהשתמעותה תבוא במקום ההחלטה הקודמת. חוקרי המשפט הבינלאומי יאמרו: הנה, בשנת 1949 נתקבלה החלטה זו, ובשנת 1950 נתקבלה החלטה אחרת. יש להניח שהחלטה יותר מאוחרת, במידה שהיא מנוגדת להחלטה קודמת, היא המכריעה. כך יכול להיות לאפיפיור הסיפוק שהחלטה שהוא דגל בה לא נמחקה והוא עוד יכול לדון בה. במידה שהוא מתפשר עכשיו הוא מתפשר כהוראת שעה, אבל הוא יכול עוד להתדיין. אני רואה זאת כמוצא החיובי כמעט היחיד שיכול להיות. זאת אומרת שיהיה דין וחשבון של מועצת הנאמנות, מועצת הנאמנות תגיש את התקנון שחיברה, תגיש את התזכירים שקיבלה בתשובה לתקנון, היא תודיע שמילאה את שליחותה באמונה, אבל עובדה היא שהצדדים הנמצאים במקום מודיעים שהדבר איננו בר ביצוע, אינם מוכנים לשתף פעולה והיא מחזירה את הדבר לעצרת. יהיה ויכוח. בלי ספק יהיו אנשים שמתוך קנאות דתית, או מתוך ציות לוותיקן, או מתוך תכסיסים ותחבולות אנטי־ישראליים, ידברו גבוהה גבוהה על קדושת ירושלים וגם על קדושת או"ם וסמכות או"ם: "נתקבלה החלטה בשאלה זו ואי־אפשר לזוז ממנה". יהיו אנשים מעשיים, בלי ספק פרוטסטנטים, ייתכן גם קתולים – השאלה איזה קתולים – אשר יאמרו: "רבותי, אנחנו מוכרחים פעם

---

7 ברית המועצות ובנות בריתה החרימו את עצרת או"ם בימי החלטת מועצת הביטחון בשאלת קוריאה, אבל כעבור זמן־מה חזרו לתפקד בעצרת.

אחת לגמור עניין זה. אין זה מוסיף שום בריאות לאו"ם שישנה החלטה שאינה בת ביצוע. אנחנו עושים בזה את או"ם פלסתר. הנה, ישנה הצעה הנותנת סמכויות ממשיות לאו"ם,[8] ניקח אותה ונעשה ממנה מה שאפשר ובזה נגמור את העניין". זהו המוצא אשר לפי דעתנו עלינו לחתור לקראתו.

השאלה היא באיזו מידה אנחנו נצליח במשך הזמן שנשאר עד לעצרת, ובמשך העצרת, לגייס כוחות לטובת המוצא הזה. זו פעולה שאנחנו משקיעים בה עכשיו לא מעט כוחות על ידי שיחות, ביקור גם בארצות והזמנת אנשים הנה כדי שיראו בעליל את המצב. הבעיה שלנו היא לנתק מאותו הגוש, שתמך באפיפיור תמיכה גמורה, כמה קולות ולהעביר אותם למחנה הזה לא על מנת שיצביעו נגד האפיפיור – זה יהיה קשה, אם כי הפעולה נעשית בכיוון זה, אינני מדבר על זה שאנחנו דורשים אלא על מה שנקבל – אלא שיצביעו בעד מוצא אחר.

להלן התנהל דיון ממושך בהשתתפות חברי הוועדה. מ"ש השיב למתדיינים.

מ. שרת – שר החוץ: הדברים שנאמרו הוכיחו שכמה דברים דורשים ביאורים וישנן השגות על עמדת הממשלה שאינן נראות לי, אבל מחייבות אותי להסביר דברים ביתר בהירות.

קודם כל, לדברי חבר הכנסת בן־אליעזר.[9] הוא חלק על הקו שנקטה ממשלת ישראל הן מבחינת העמדה והן מבחינת הנוהל. אתחיל בנוהל. הוא טען, ראשית, מדוע הצענו את ההצעה הזאת בלי להבטיח קודם הסכמה של גורמים ידועים. בדין וחשבון המקובץ מאוד שלי, שמסרתי בתחילת הישיבה, מאוד השתדלתי להמעיט את האופי החיובי של התגובות שקיבלנו לאחר הגשת התזכיר, שכמה מהן היו לפני שהגשנו את התזכיר, כי התזכיר הוא תוצאה ממגע בלתי פוסק עם ממשלות הן בבירותיהן והן על ידי המשלחות שלהן בניו־יורק. הטעמתי, כדי לא להשלות את עצמי ולא להשלות את החברים, לפי הכלל: מוטב שתהיינה הפתעות נעימות מאשר הפתעות בלתי נעימות. הכל נתון בכור ההיתוך.

קיבלנו תגובות מעודדות למדי מחוגים שונים. לא יכולנו בשום אופן לקבל, לא לפני ולא אחרי הגשת התזכיר, קביעת מסמרות של הממשלות: "אנחנו נתמוך בזה". זה מחוץ לגדר המציאות, אלא אם יש לנו הסכם עם מדינה שלה נחוץ

---

8 ההצעה הישראלית שהמקומות הקדושים בירושלים, ורק הם, יהיו בפיקוח או"ם הועלתה בתזכיר ממשלת ישראל לוועדת הנאמנות מ־26.5.1950. התזכיר (אנגלית) מובא במלואו *בתלחמ"י 5*, עמ' 352–361.

9 אריה בן־אליעזר (1913–1970). מפעילי אצ"ל וחבר המיפקדה הראשית שלו. ב־1944 נעצר והוגלה לאריתריאה, משם ברח ב־1947 והגיע לצרפת. חזר לא"י אחרי קום המדינה. ח"כ מן הכנסת הראשונה.

משהו ולנו נחוץ משהו, אנחנו מצביעים בעדה והיא בעדנו. דבר כזה עוד לא קרה לנו ואין זה מהדברים המכובדים ביותר, כי ישנה שאלה מה יאמר הצד השלישי ומה עמדתו ואנחנו כפופים. אבל כאשר באים למדינה כמו צרפת ומשוחחים עם מיניסטר החוץ וחברי ממשלה אחרים, מה זאת אומרת להשיג הצהרה מצרפת שתתמוך בזה? לזה יש צורך בישיבת הקבינט. העמדה שלנו בתזכיר לא נקבעה ביני ובין אבא אבן. לא אומר שהממשלה עברה על כל מילה ומילה, יש פה חלק אחד שהוא כולו מבוא. על זה הממשלה לא עברה, אבל היא קראה כל מילה בחלק השני והדברים העיקריים הובאו לדיון. אין אפשרות להשיג עמדה כזאת מצרפת בלי ישיבת קבינט, השאלה היא קודם כל אם יש בצרפת קבינט. יש ימים שישנו ויש ימים שאיננו. גם זו שאלה. שם יש לנו עסק עם אדם [שר החוץ] ששמו רובר שומאן, אשר אומר למישהו שהיה חבר הקבינט הצרפתי: "בכל עניין שתהיה התנגשות בין המשמעת לצרפת ובין המשמעת לוותיקן, אני אעדיף את המשמעת לוותיקן". הוא מבחינה זו "קומוניסט" והדברים ברורים.[10] יש כמובן גם חברים אחרים ולא תמיד הלכה כמותו, אבל ייתכן שאם להביא דבר כזה להכרעה, פירושו הכרעה רבתי מתוך ריב ומתוך הצבעה ברוב. דבר כזה לא יעשו [הצרפתים] סתם כדי לעשות נחת רוח למדינת ישראל. מי יודע אם זה יעמוד על הפרק בעצרת. יכול להיות שידחו זאת ונרוויח זמן, בינתיים נבנה את הקריה.[11] מי יודע באיזו סיטואציה הדבר יופיע, איזה שיקולים יהיו, איך אפשר להביא את הקבינט [הצרפתי] לישיבה שיחליט בשאלה זו? דבר זה בלתי אפשרי, אבל יכולים לקבל תגובות מאנשי משרד החוץ [הצרפתי] או מיניסטרים אחרים ואתה יכול לראות איזה רושם זה עושה עליהם, אם אומרים: "זה מתקבל על הדעת ויש סיכוי שזה יתקבל על דעת ממשלת צרפת". אך אינני חושב שממשלת צרפת תלך ותדרוש את הבלתי־אפשרי.

תגובות חיוביות כאלו היו גם מצד צרפת, גם מצד ארצות הברית וגם מצד ממשלות אחרות, גם לפני וגם אחרי הגשת התזכיר, בשום אופן לא רק אחרי הגשת התזכיר. נעשתה עבודת הכנה לפני שהוגש התזכיר והוא הוגש על יסוד זה.

מדוע אנחנו הגשנו הצעה זו ולא דאגנו שממשלה אחרת תגיש? זהו תכסיס ידוע, אבל חוששני ש"הסוס הזה נגמר". אין זה תכסיס רציני ובדרך כלל מתברר שזה כך. קודם כל, מעט מאוד משלחות רציניות מקבלות על עצמן תפקיד כזה להגיש משהו לא מתוך שיקוליה או מתוך צורכי ממשלותיהן, אלא כדי לעשות טובה לממשלה אחרת. שנית, כאשר אנחנו מציעים זאת לממשלה אחרת, אנחנו יודעים מה אנו מבקשים אותה לעשות. אף פעם אי־אפשר לדעת מה יצא מזה. לפעמים אתה מבקש

10 כלומר מחויב בנאמנות מוחלטת לסמכות האידיאולוגית.
11 קריית הממשלה בירושלים.

דבר אחד והיא מתכננת ומכניסה דברים שאחר כך אוי ואבוי. לא רק שהמדינות אינן מוותרות בשום אופן על עצמאותן, אלא דווקא במקרה שאתה מכתיב להן הצעה אתה מגרה את עצם העצמאות שלהן והן מוכרחות להוסיף דבר כדי שאיש לא יוכל לומר שהן קיבלו את זה בכתב מאת ממשלת ישראל. אני מנסה כאן להתחלק [אתכם] בניסיון שלי במידה שיש לו ערך.

שלישית, כאשר נעשה דבר כזה המשחק שקוף מאוד. היה מקרה אחד שפבריגט,[12] מתוך כל הכנות, הציע הצעה בעצרת האחרונה.[13] אנחנו לא ביקשנו אותו. התברר אחר כך שהוא דיבר עם מישהו לא אחראי ביותר, ההוא שלל זאת והוא בכוונה לא הלך לאנשים אחראיים. לא היה איש בעצרת אשר הטיל ספק כלשהו שאנחנו שלחנו אותו להציע הצעה זו. זה לכשעצמו פוסל את ההצעה. לא היה להצעה זו כל ערך והיא גרמה רק נזק וזה הוריד גם את ערכו של פבריגט. אנחנו לא רוצים להתחייב, שהנה סמכנו את הסוגייה הזו על משענתו של מישהו אחר. כל העניין הוא בלתי יעיל לחלוטין, אם לא מזיק.

ישנו גם נימוק רביעי שהוא פועל בייחוד בעניין זה: מה המגרעת היסודית של הקו בו הלכה העצרת האחרונה? זה שהקו הזה איננו בר ביצוע. מה הקלף היותר חזק שלנו נגד התקנון שחובר, שהוא לא יקום ולא יהיה? יש שלטון במקום ואוכלוסייה במקום והם יחליטו אם הדבר בר ביצוע. אם מדובר על אלטרנטיבה, מה צריך להיות היתרון הראשון של האלטרנטיבה? שאם ישנה אפשרות ללכת הלאה צריך ללכת הלאה, אבל אם איננה בת ביצוע אי־אפשר ללכת הלאה. מה הדבר שיכול לשמש ביטוי עזר לממשלות לסור מההחלטה ההיא? הצעה אחרת שהיא בת ביצוע. והנה ישנה הצעה בת ביצוע שהגוף הפועל כאן, במקום, הוא המציע אותה. זוהי הערובה וזה כל ההיגיון. אם אנחנו נציע יהיו אנשים שיאמרו: "יכול להיות שזה לא די, אבל מה שמוצע הוא במאה אחוז בר ביצוע ומוטב לקבל חצי כיכר מאשר לא לקבל לחם כלל. מה בצע שנקבל החלטה ברוב של שני שלישים ושהוותיקן מאחורי זה, ויש גם תקנון [לירושלים], כאשר למעשה זה איננו בר ביצוע? הנה לפנינו הצעה מצד האוהד לדבר שהוא דבר מעשי". זה מכריע כנגד הכל, וזו היתה אחת הסיבות העיקריות מדוע אמרנו שאנחנו צריכים להציע זאת.

לגופו של עניין, ופה מופיעה הבעיה שבינינו ובין הוותיקן. אצטרך להרצות עכשיו בקצרה על השתלשלות העניינים לגבי עמדת הוותיקן, כי פה ישנם עניינים עמוקים מאוד ואנחנו לא מעט ישבנו על מדוכה זו ושברנו את הראש כדי לחדור לעומקה של

---

12 אנריקה פבריגט, נציג אורוגוואי באו"ם. היה חבר ועדת אונסקו"פ.

13 על הצעת פבריגט לבחור בנציג אל־סלוודור ליו"ר ועדת המישנה של ועדת הפיוס, ר' שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' 924.

סוגייה זו, ונתבררו כמה דברים: כאשר בשנת 1947 צפה לראשונה כעניין רציני הצעה על הקמת מדינה יהודית בארץ הקודש, היתה זו בעיה חמורה מאוד בשביל הוותיקן, והוותיקן ישב על המדוכה הזאת לדעת מה לעשות: האם מותר לו, לפי אחריותו ההיסטורית ולפי מצפונו הנוצרי, להתפשר ולהרשות לאומה הזאת אשר צלבה את המשיח, שתחזור למעמד ממלכתי באיזה מקום־שהוא בארץ הקודש, או שזה עניין שהוותיקן צריך לקדש עליו מלחמה ולקומם נגדו את כל הכנסייה הקתולית בעולם? ונפלה הכרעה נגד נימוק זה ונגד מלחמה במדינה היהודית. הראיָה, שלא הרגשנו בהתנגדות נמרצת של הוותיקן. ידענו שהוותיקן אינו מוכן לפעול בעד, אבל לא היו משלחות [באו״ם] שקיבלו הוראות מהוותיקן להצביע נגד. כמובן שהם פעלו נגד, אבל לא הרגשנו שיש בזה הוראה של הוותיקן כמצביא המערכה. מדוע החליטו [בוותיקן] נגד המלחמה? הם מאוד מעשיים אבל הם גם דוקטרינרים ואמרו לעצמם כך: ״אם אנחנו נפתח עכשיו חזית [נגד המדינה היהודית] אנחנו אז יוצאים למלחמה נגד העם היהודי אשר רוצה מדינה זו. אין זה עניין מקומי, זהו עניין הנוגע לעם היהודי בעולם כולו. ישנה כבר חזית עולמית אחת נגד הקומוניזם. אנחנו רואים סיכויים לקבל את העם היהודי כבעל ברית לחזית ראשונה זו, למה לנו בזמן כזה ליצור לעצמנו חזית שנייה ולדחות מעלינו בעלי ברית אפשריים בחזית העיקרית שלנו בעולם הזה: המלחמה עם האנטי־כריסט?״

זה היה נימוק אחד שלילי. היה גם נימוק חיובי. הם אמרו: תוכנית ה־29 בנובמבר המוגשת לנו אינה כוללת רק מדינה יהודית, שזה מינוס לכל הדעות ונצטרך לצמצם זאת באיזו־שהיא צורה, אבל יש בה גם דבר חיובי והוא בינאום ירושלים. זאת אומרת השלטת הנצרות על ירושלים, וזאת אומרת השלטת הוותיקן על ירושלים. כך הם גרסו וזה דבר שעוד לא היה [כמותו]. זה היה אומנם בימי ממלכת הצלבנים בירושלים, אחר כך זה נפל ובאו כל מיני גורמים אחרים. אחר כך טורקיה השתלטה על מקום זה, ואחר כך זה עבר לשלטון נוצרי פרוטסטנטי [המנדט הבריטי], ולהם היתה שם רק כנסייה. עכשיו, בפעם הראשונה, אומנם תחת דגל האו״ם, יהיה שלטון טריטוריאלי על המקומות הקדושים ויש סיכויים שהנציג [מטעם או״ם] יהיה קתולי. ועובדה היא שאותו איש שנתמנה כנציג ולא הגיע, היה קתולי. מי שמכיר את ההיסטוריה של הוותיקן ושל הקיסרות החדשה ותולדות הסכסוך בין הוותיקן ובין הקרדינל,[14] יודע מה הערך הרב שהוותיקן מייחס לשליטה טריטוריאלית. ופה ראו אפשרות לבצר עמדה כזאת וגם אפשרות לבצר עמדה בשביל המלחמה בקומוניזם במזרח [התיכון], מין מצודה קיסרית. אבל הם אמרו: ״אם זה חלק מהוויכוח הזה, שאנחנו לא נילחם נגד מדינה יהודית,

14 נראה שמדובר במחלוקת בין קרדינל ספלמן וראשי הוותיקן בשאלת ירושלים, שבה נקט ספלמן גישה מתונה יותר. ר׳ *תלחמ״י* 4, עמ׳ 577 הע׳ 3, עמ׳ 648.

כדאי לשלם את המחיר הזה ולקבל דבר זה" [שליטה טריטוריאלית]. אצלם לא חשוב שלא הופיע נציג של הוותיקן. על כל פנים, הוא לא ישב ליד שולחן הדיונים והם לא היו שותפים לעסק זה. בשבילם היה זה חוזה שהם כרתו כאילו עם האו"ם, שהם מצידם התחייבו לא להילחם נגד תוכנית או"ם, ואו"ם התחייב כלפיהם לבינאום ירושלים ולהשליט אותם על ירושלים. זה לא כתוב, אבל זו היתה משמעות פנימית בלבד.

כעבור זמן קמה מדינת ישראל וקמה בחלק הרבה יותר גדול של ארץ הקודש, ואגב אורחא בלעה גם את נצרת כלאחר יד, גם השתלטה על חלק הגון של ירושלים והתוכנית של בינאום נזרקה לסל, ואז זה מקח טעות כי זהו חלק מהחשבון. הוותיקן אומר כך – אני כאן מצטט דברים של ארצות שונות שהן מקורבות לותיקן: "כמובן שאנחנו נרדוף את היהודים ונילחם נגדם, אבל טענות ליהודים אין לנו. לנו יש דין ודברים עם האו"ם, את השטר הזה נגיש לגוביינא לאו"ם". והם עשו כך. הם גייסו את כל כוחם והראו כל מה שהם יכולים: מה שקרה באוסטרליה יכול להוכיח,[15] התמיכה של מוסקבה שקיבלו, גם זה שהערבים הופיעו כלוחמים בשביל הבינאום, ולו גם הצעת הבינאום לא נתקבלה גם אז היו עושים את שלהם. אם האפיפיור היה נקרא לדין על כך, היה אומר שארצות אלו ואלו הצביעו בעד אבל לא היה רוב. לא היה רוב מפני שלא היתה לו שליטה על העולם כולו אלא רק על הכנסייה הקתולית, ולכן נשארה להם עכשיו רק טענה זו לאו"ם.

מה שמציע חבר הכנסת בן־אליעזר, שצריך היה לפנות לוותיקן ולדבר אליו כאל דת – לו אמרנו זאת לפני שנתיים וחצי אפשר היה להציע זאת. ניסינו לעשות זאת בכל הדרכים וגם בדרך זו. התשובה פשוטה. לו היה מצב כזה שרק זה קובע, "שאתם [היהודים] שלטון ואנחנו [הוותיקן] דת, יש לנו אינטרסים ידועים או זכויות ידועות. היינו יושבים ליד שולחן ומגיעים להסדר ואין ספק שהיינו מגיעים להסדר טוב בשבילנו, מפני שזו [ישראל] מדינה דמוקרטית, מדינה עם רגשות מסוימים ואתם לא הייתם מתנכרים לכנסייה. אז זה אומר שצריך למחוק את האופי הבינלאומי של הבעיה, כאילו לא קיים או"ם לגבי ירושלים ולא קיימות כל ההחלטות ולא קיים אותו דבר שאותו אנחנו רוצים להשיג בעניין זה, מה יש לנו לדבר אתכם? לנו אין שום עניין אתכם. אם אתם רואים בעיתונות הקתולית מאמרי השמצה והתקפות אל תראו זאת כעניין רציני, זאת עושים במלחמה, אל תקבלו זאת כקובע את עמדת הכנסייה הקתולית נגדכם. אנחנו יודעים שהיתה מלחמה והיו כל מיני גורמים. אנחנו יודעים שבתור שלטון התנהגתם לפנים משורת הדין. שמענו מאנשים שלנו שאתם דואגים להם ומחזירים להם את הרכוש

15 על המהפך שחל בגישת אוסטרליה לבינאום ירושלים ר' שרת/*דבר דבור* **1949**, עמ' 906 הע' 2, 921–924, 962–963, 966.

שלהם. כל זאת אנו מבינים. הטענה שלנו היא כלפי או״ם, אבל תדעו לכם שעל טענתנו זו כלפי או״ם לא נוותר ויש לנו זמן. אל תבואו להוכיח לנו שזה איננו בר ביצוע. זו איננה טענה כי זו שאלה לדורות״.

חבר הכנסת בן־אליעזר אומר שהוא רוצה להעמיד את האו״ם מן הצד ולדון בשאלה זו עם הוותיקן ולמחוק את האופי הבינלאומי של הבעיה. האם עם הפרוטסטנטים נוכל להתפשר ונוכל לקבל החלטה מפורשת מהכנסייה הסקוטית נגד בינאום ירושלים? עם האיסלאם לא ניסינו לדבר. ביחס לקבר דוד עוד לא שמענו מילה אחרונה, אבל די לצרה בשעתה. זאת אומרת שנשאר הוותיקן. אתה רוצה שנראה את עצמנו על זירה עם הוותיקן כאילו האו״ם אינו קיים. אבל, קודם כל, הוותיקן אינו רוצה לדבר אתך באופן כזה. הוא הולך לאו״ם. אנחנו יודעים שאם ינחל מפלה באו״ם, או לא ישיג מה שהוא רוצה, יהיה מוכן לדבר. כל זמן שיש לו חשבון עם האו״ם הוא ביוזמתו, או על ידי פשרה שיעשה אתנו, לא יסגור את החשבון הזה ואתו לא תהיה ביטול התביעה כלפי או״ם. זאת אומרת שזה מסבך את יחסינו כלפי או״ם ואנחנו חושבים שלא כדאי לנו להיות מסובכים עם או״ם. זאת לא אומרת שאיננו מוכנים לשלם כל מחיר בעולם כדי להחלץ, אבל אם יכולים להחלץ, צריכים להחלץ דווקא מפני שישנה בעיה פתוחה ביחס לגבולות וישנה בעיה פתוחה ביחס לפליטים. כל הגורמים האלה שימשו עילה של לחץ נגדנו וזה עלול להתחדש. אנחנו מעוניינים לצמצם ולא להרחיב את החשבון שלנו באו״ם.

ישנם עוד עניינים. אני איני יכול לעבור לירושלים אם איני רוצה לעשות צחוק מעצמי, כי הצירויות לא תעבורנה לירושלים, ומשרד החוץ אינו יכול לעבור לירושלים כי הוא עומד בקשרים יום ולילה עם עשרים צירויות. אם המשרד אינו יכול לעבור, גם השר אינו יכול לעבור. ונשיא המדינה או שהוא יכול לחדול לקבל צירים או שהוא צריך לקבל אותם בקריה [בתל אביב] או בארמון שלו [ברחובות] ואינו יכול לקבל אותם בירושלים, והבירה באופן כזה חצויה וזה דבר לא פשוט בשביל מדינה. אי־אפשר להתגבר על זה אם לא יהיה פסק הלכה של או״ם שאינו עומד בניגוד. לעת עתה יש פסק הלכה העומד בניגוד [למעבר לירושלים]. אנחנו לא יכולים לומר שיש לנו זמן, זאת אומרת שצריך להתרגל למחשבה שמשרד החוץ והנשיא לא יהיו בירושלים. לזה אנחנו לא יכולים להתרגל. אם מקבלים כדבר רציני את דבר בירת ירושלים וגם את שמירת הקשרים עם אומות העולם, לא יכולים לומר שיש לנו זמן. אם הדבר תלוי באו״ם אז נצטרך להסתדר עם או״ם, ואם הסידור עם או״ם תלוי בוותיקן, צריך להביא את האו״ם שיכריע בעדנו נגד הוותיקן.

אם אנחנו באים למדינה שהיא גוף חילוני – ארגנטינה, או קובה או

בוליביה – יש לנו סיכויים לעשות משהו. כאשר הייתי סטודנט באנגליה והשתתפתי עם דוד[16] במלחמת הבחירות,[17] קיבלתי עלי רחוב עם שמות אנשים והיו שם הוראות כאלו: "אם אתה נתקל במתנגד גמור אין לך מה לדבר, אל תאבד עליו זמן, תעזוב אותו, כי את הזמן הזה אתה יכול לנצל על אותו בחור אשר טרם החליט מהי עמדתו – הוא האיש שלך ובו תתרכז". גם פה, נניח שיש ברשימה שלנו מדינות שהן אבודות ובאופן פורמלי אנו שוללים אותן, אבל ישנן שבע מדינות לטיניות באמריקה שלא הצביעו בעד בינאום, שלא הצביעו נגד. ארבע נמנעו וגם זה היה דבר גדול. זאת אומרת שלא מן הנמנע להרבות את הנמנעים ואולי גם המצביעים בעד ההצעה שלנו.[18] אם נסביר כי שקר אמרו בנו, שאנחנו רוצים להשתלט על המקומות הנוצריים: "הנה, מה חסר בהצעה זו? בכנות חשבנו שיותר טוב לעשות אותנו אחראים. אתם לא רוצים? תעשו זאת בעצמכם. אנו מוכנים למסור לכם את המקום הקדוש. יהיה לכם מפקח שלכם. בתחום שלנו ישנם שני מקומות קדושים ושניהם מרוכזים במקום אחד, שאינו נוגע לשטח היהודי שבו סואנים החיים הישראליים היהודים. זה ניתן להיעשות ואם תנסו לתפוס מרובה לא תשיגו שום דבר". אז הם יכולים לומר לוותיקן: "ניסינו ללכת בדרך שלכם, יש לנו דאגה לסמכות של או"ם, אנשים אלה [נציגי ישראל] מציעים דבר מתקבל על הדעת", ואפשר להסביר: "אל תחכו עד שהוותיקן יתיר לכם נדר. הוא יהיה מוכן להתפשר". היה זמן שממשלת איטליה פנתה אלינו, שאם אנו מוכנים לקבל הצעה ידועה אז תהיה מוכנה לדבר עם הוותיקן. אמרנו: "אדרבה, תלכו אל הוותיקן". אבל הם לא מוכנים להסתדר כלפי או"ם. הם הוסיפו שאם ישתנה המצב באו"ם הם מוכנים לדבר [עם הוותיקן]. זה תמצית המצב שאנחנו נמצאים בו כיום.

בעניין זה של בינאום העיר העתיקה ברצוני לומר כמה דברים. אני בטוח שדבר זה עכשיו לא יכול להתקבל. אף על פי כן, אני חושב שיש ערך רב לעובדה ההיסטורית שאנחנו הצענו את זה דווקא נוכח אפשרויות מאוד רחוקות ומעורפלות מתוך הנחה שזה לא יתקבל. לו זה היה מתקבל עכשיו הייתי רואה זאת כדבר גדול, מפני שאז היתה [לנו] גישה לכותל המערבי והיתה גישה לבתי

---

16 דוד הכהן (1897–1984). חבר קרוב של מ"ש מימי לימודיהם בגימנסיה "הרצליה", השירות בצבא העותמאני והלימודים בלונדון. ממנהלי "סולל בונה" ומפעילי ה"הגנה". מעצורי "השבת השחורה". ח"כ שנים רבות מטעם מפא"י ולימים יו"ר ועדת חוץ שלה. ציר בבורמה 1953–1955.

17 כחברי מפלגת "אחדות העבודה" היו מ"ש והכהן פעילים במפלגה האחות "פועלי ציון" בבריטניה, שהיתה מסונפת למפלגת ה"לייבור".

18 לתת בידי מדינת ישראל את האחריות, בפיקוח או"ם, על המקומות הקדושים של כל הדתות בארץ הקודש.

הכנסיות [שבעיר העתיקה] והיה לנו שם מעמד והיתה זו ראשית התפתחות אחרת. אבל גם אם זה לא התקבל יש לזה ערך רב. אינני גורס את הדבר, שאם פעם אחת הצענו הצעה אנו כפותים לה כל הזמן, כל הצעה היא לזמן מסוים. כמו שהסרנו את ידינו מההצעה להחזיר מאה אלף פליטים, ובאותו זמן [שהצענו זאת] הושטנו את ידינו רק שהם [הערבים] לא נאחזו בהן. אנו יכולים לומר שדבר זה היה אפשרי בשנת 1948. עכשיו כבר שנת 1950. בינתיים באו [לישראל] עוד 300 אלף יהודים. דחקנו אותם לכל מקום שהיה לנו ולא שמרנו את המקום לפליטים. וכך בכל עניין אחר.

יתר על כן, במידה שאנחנו לא מוותרים על הכותל – וגם בכל הסדר אחר נתבע גישה חופשית לכותל לעם היהודי – העובדה שהצענו הצעה זו נתנה לנו אפשרות להכניס למחשבתם של אנשים שיש לנו מעמד בעיר העתיקה וזה חשוב לנו.

אשר לנציג של או"ם – נניח שאנחנו משתלטים על כל ירושלים, זוהי הצלה בשבילנו אם קיים עיקרון שיש פיקוח של או"ם. אחרת פירושו שאנחנו כבשנו את הקבר הקדוש. האם זה נחוץ לך, חבר הכנסת בן־אליעזר? כאשר יש משטר שיש נציג או"ם על כל מקום קדוש, ונניח שמבחינה טריטוריאלית השתלטנו על העיר העתיקה, הרי באופן אוטומטי פירוש הדבר שהכנסייה והמסגד [עומר] מוגשים לנציג זה, כמו שעניין הטיפול בפליטים באופן אוטומטי עובר ל"צלב האדום". הנה, כבר נשלחה לקוריאה משלחת של "הצלב האדום" מבלי להתחשב מי פתח במלחמה. אם נוצר מצב כזה, ואיזה מקום קדוש נכבש אם על ידי מוסלמים מיהודים, או על ידי יהודים ממוסלמים, אין זה העניין, כי המקום הקדוש עובר באופן אוטומטי לפיקוח של או"ם. יש בזה עזרה פוליטית רבה, כי אחרת אפשר לתאר את הרעש הגדול שיעבור בעולם כולו אם נכבוש את הקבר הקדוש. נניח שיפתחו "סיבוב שני" – צריך תמיד לחשוב על זה אבל לא לדבר על זה – אנחנו מכים חזרה ומתנגדים ומתחילים להתקדם לעבר העיר העתיקה. האם אתה מתאר לעצמך, חבר הכנסת בן־אליעזר, את הרעש שיעבור בעולם שהנה היהודים כובשים את הקבר הקדוש? – (א. בן־אליעזר: לא כובשים אלא משחררים) – אתה אומר מה שאתה תחשוב – ואני מדבר על מה שהעולם יחשוב.

אני מניח שישנה בגרות ידועה במחשבה. אני עושה מאמץ כדי להסביר את העניין. אני מדבר על התרשמות העולם כגורם מדיני. אתה יכול לומר לי שהעולם יתרשם כי אנו משחררים בזמן שאנחנו משתלטים על מסגד עומר? אנחנו אומרים בהצעה [שלנו]: "המקומות הקדושים יהיו תחת פיקוח או"ם. יש אורגן שהוא פועל [מטעמו] ודבר זה נעשה באופן אוטומטי. זה דבר אחר לגמרי. מה איכפת לכם מה תהיה החלוקה של ירושלים אם העניין הקדוש מובטח?" אנחנו מניחים שהעולם יתייחס כך, כי יש הבדל יסודי מאוד ונוקב בין

עמדת הוותיקן כלפי המוסלמים ובין עמדת הוותיקן כלפי היהודים. אתה יכול לצעוק עד לב השמים שזה עוול. יחד עם זאת, אם אתה מדינאי מעשי עליך לדעת שכך הדבר – לא הרי התרשמות הוותיקן אם תהיה שליטה של מוסלמים על הקבר הקדוש, מהתרשמות הוותיקן כלפי השתלטות של יהודים על הקבר הקדוש. מפני ששליטה מוסלמית על הקבר הקדוש אין פירושו שהעם האיום אשר הצליב את ישו השתלט על המקום שישו קידש אותו. ותקבל זאת ממני, שכך יחסו של האפיפיור. עלינו לדעת זאת וגם את החריפות שבדבר, ועלינו גם לדעת שאי־אפשר להיאבק נגד חריפות זו.

ישנו תקדים אשר אולי יוצע לנו. כאשר נכרת ההסכם בין הוותיקן ובין רומא,[19] ברור שהוותיקן הוכר על ידי רומא כמדינה סוברנית שאין לה כל שליטה עליו. נשארו שם כנסיות בעלות חשיבות מיוחדת לוותיקן, ועל זה יש הסכם שהכנסיות האלו, עם כל היותן כלולות בשטח הריבונות של איטליה, מקבלות חסינות כדוגמת החסינות הדיפלומטית שנהנים ממנה בנייני הצירויות. יש הסכם כזה, שגם אם הכנסייה היא בלב רומא ולמעשה ישנו שם שלטון של איטליה, הרי להלכה נוהגים כלפי הכנסייה כמו שאנחנו נוהגים כלפי אותו בית שבו גר הציר הרוסי. להלכה זו סוברניות גמורה, אבל יש תקנון של התנהגות. לנו לא זרה המחשבה של הסדר כזה עם הכנסיות ועם הדתות. אבל היות וכל העוקץ הוא בוותיקן, והיות והוותיקן אינו מוכן לשום הסדר לפני שיסתדר עם או״ם, והיות והמערכה שלו [היא] באו״ם, אין לנו טעם להעביר זאת מפסים של או״ם לפסים של דת, כי נצטרך לשלם מחיר יותר גבוה, וישנה אפשרות להסתדר עם או״ם במחיר פחות או יותר מתקבל על הדעת.

עכשיו הדיון עם הוותיקן הוא באמצעות האו״ם. האו״ם יבדוק מה שיבדוק ואם יתברר שהוותיקן מקבל הלכה של האו״ם, ואחר כך אם יתברר שהסכם אתו ביחס למקומות הקדושים יהיה יותר כדאי, נראה. אנחנו עוד לא יודעים איך הדברים יגמרו, אין זה התזכיר הראשון ולא יהיה זה התזכיר האחרון. אמרתי שבכל תזכיר יש קו אחיד: אי־ויתור על שטח, אי־ויתור על אוכלוסייה, אי־ויתור על עיר, אבל הודאה בפיקוח של או״ם.

להערותיו של חבר הכנסת ריפטין – ההסתייגויות שלך ושל סיעתך רשומות וזכורות.[20] לגבי הנציגות החד־צדדית אינני יודע אם חבריך שמו לב לסעיף 21(ב) של המגילה, בו נאמר: ״ימונה נציג של או״ם או אורגן של או״ם שיוכר...״;

---

19 מדובר בהסכם שנכרת בפברואר 1929 בין הוותיקן בראשות האפיפיור פיוס ה־11 ובין ממשלת איטליה הפשיסטית של מוסוליני.

20 ח״כ ריפטין טען בדיון, כי ״ישנה חשיבות יוצאת מן הכלל לישראל, שבמידה שתהיה נציגות או״ם בירושלים היא לא תהיה נציגות חד־צדדית״, כלומר מערבית בלבד.

סעיף 21(ג) "נציג או"ם ואורגן של או"ם שיוכר"; סעיף 21(ה) "נציג האו"ם או אורגן של האו"ם"; סעיף 22 "מלבד התפקידים שנקבעו על ידי התקנון ונמסרו או לנציג או לאורגן של האו"ם".

אנחנו כל הזמן שמרנו להשאיר את הפתח פתוח, שזה לא מוכרח להיות נציג. ברית המועצות לא עמדה על כך בכל מקום ומקום שיהיה זה דווקא אורגן. ישנו מזכיר כללי לאו"ם, הוא טריגווה לי, וברית המועצות הסכימה לו. אינני יודע, אבל אני חושב – או שברית המועצות תצא מהאו"ם או שתחזור לאו"ם כאשר יש לאו"ם רק מזכיר כללי אחד. לא מן הנמנע שיימצא איש שהן סומכות עליו ואנחנו לא נתנגד לו אפילו אם ברית המועצות תתנגד לו. ייתכן שיהיה איש שברית המועצות לא תתנגד לו.

ברצוני לומר דבר אחר ביחס לברית המועצות בירושלים. אנחנו עשינו דבר בירושלים שלא עשינו לגבי שום מדינה אחרת, וששום מדינה אחרת לא עשתה לברית המועצות. זהו מעשה מהפכני מבחינתנו.[21] מדברים על נציג או"ם. מה שהוא יעשה בתוך איזו כנסייה־שהיא אני מקבל על עצמי לדעת. מה שעושה עכשיו ברית המועצות בכיכר הרוסית [ב"מגרש הרוסים" בי־ם] אינני מתחייב על זה שאני יודע. אני יודע שכמה מאנשיהם היו כמה פעמים בביתי. הם עוד לא הזמינו אותי לשם אף פעם. יכול להיות שישנם אנשים שמבקרים שם ויש אמון להם, אבל אני רוצה לדעת את הדברים בעצמי ולא על ידי האנשים שיש לרוסים אמון להם.

שאנחנו, בתזכיר מאוד פרלימינרי המוגש למועצת הנאמנות, נדבר מראש על זה שהאורגן של או"ם לא יהיה חד־צדדי, זה מאוד יוצא דופן. חבר הכנסת ריפטין יודע שבכל הזדמנות נאותה עמדנו על אי־חד־צדדיות של הרכב מוסדות שלגבי דידם אפשר לעייל עיקרון של חד־צדדיות. זו היתה לדעתי מידה של חסידות שוטה. די שאמרנו "אוֹרְגַן". כל בר בי רב יודע מה פירושו של דבר זה. ישנם חיכוכים חמורים מאוד בין הפרוטסטנטים ובין הקתולים, בין היוונים ובין האורתודוקסים. ישנם אנשים שאין זה צידוק בשבילם לתמוך בנו, מפני שהם טוענים שבינאום מלא דוחף את הכנסייה האורתודוקסית לזרועות רוסיה. גם בלי להיאחז בהצעותינו, הציעו הצעות מרחביות. פה יש מקרה בפעם הראשונה בהיסטוריה שהעמדה של הכרעה, ובמובן ידוע הביצוע, תלוי בנו, כי לא ישלחו כוח להוציא אותנו.

חבר הכנסת ריפטין הביע כאן – אם מותר לי לומר – כמה מחשבות מעניינות בנוגע להשפעת המצב הכללי. התחלתי לחשוב על זה גם אני. ברצוני לומר דבר

---

21 מסירת בנייני "מגרש הרוסים" ומבנים נוספים בירושלים לידי ממשלת בריה"מ. ר' לעיל מסמך 14 עמ' 106, הע' 26.

שרציתי לומר בכנסת, ואינני מצטער שלא אמרתי: לא הרי המלצות העצרת כהרי החלטות מועצת הביטחון. אומנם, כאשר קיבלנו הצעה לטובתנו אנחנו מאוד דגלנו בה ועשינו ממנה נשק כדי להצליף על הערבים. אבל מה נאמר בתוך מגילת העצרת ומה אפשר לפרש מסעיף 2(ה)? – "כל החברים יתנו לאומות המאוחדות כל עזרה בכל פעולה שהאומות המאוחדות יעשו בהתאם למגילה ויימנעו מלתת עזרה לכל צד שהאומות המאוחדות נוקטות נגדו בפעולת מרות או מבצעת". בתקנון של מועצת הביטחון ישנו סעיף 25 כלהלן: "חברי האומות המאוחדות מסכימים לקבל ולבצע את החלטות מועצת הביטחון בהתאם למגילה זו", אלה דברים אחרים לגמרי. ייתכן שאתה צודק, אבל ייתכן גם להיפך.

אני סבור כי ייתכן מאוד שדווקא הערעור [החלשה] של או"ם – ויש מידה ידועה של ערעור אפילו ביציאה זו של רוסיה[22] – במידה שערעור זה אינו מביא מדינות גדולות ליאוש מהאו"ם, במידה שאומרים שאומנם קיים או"ם אבל לא איכפת, זה מוכרח להביא לידי מאמצים לעיצוב פרצות אחרות כדי לחזק את האו"ם במקומות אחרים. הם יכולים לומר במצב כזה: "מה הוותיקן מבלבל את הראש, יש לגמור את העניין הזה של ירושלים ויש לחסל את המצב הזה שישנה הלכה והיא אינה מבוצעת, ואין נוקטים פעולה נגד המדינות. יש להתקין מצב זה ואם הוותיקן מפריע בעניין זה, צריך לומר לו שיותר אי־אפשר". זה ייתכן מאוד. לעתיד פתרונים, אולי לעתיד הקרוב ביותר.

22 פרישת בריה"מ מן האו"ם בעת הדיונים במועצת הביטחון על מלחמת קוריאה.

ערביי ישראל – בין שיקולי ביטחון ושיקולי מוסר

סעיף ב׳: היחס לזרים בישראל

בסעיף א׳: שאלות, התייחס מ״ש לסעיף ב׳ ואמר שיש לו הצעות מספר והוא מוכן להסתפק בהצעות בלבד.

השר מ. שרת: **אני מציע, ראשית, שילך חוזר למשרדים וזה יכול ללכת מטעם ראש הממשלה וזה יכול ללכת בצורה כזאת שכל שר יודיע למשרדו, שבכל עניין הנוגע לזרים – זאת אומרת צירויות, תיירים, אורחים מחוץ לארץ, תושבים בישראל שאינם יהודים – איני כולל ערבים, ערבים זאת בעיה מיוחדת – יש להתחשב במיוחד בפניות של משרד החוץ, שהוא הממונה על כך, כי זה אורגן של הממשלה ולא מחוץ לממשלה. בי״ת, שיכונסו כל הפקידים הראשיים – המנהלים הכלליים והמזכירים הכלליים, וראש הממשלה ידבר בפניהם בעניין היחס לזרים** – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: הסעיף העיקרי בשטח זה היה הערבים. סיפרת כל מיני פרטים בעניין זה) – **השאלה שהעמדתי לא היתה שאלת הערבים** – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: מה שאתה מעמיד עתה לדיון אינה בעיה. זה עניין של נימוס. צריך רק לחנך את הציבור לכך) – **ישנן תרעומות על גבי תרעומות** – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: אתה מסתפק לעת עתה בזה?) – **כן.**

להלן התנהל ויכוח בין שר הפנים מ. שפירא ו ב״ג ועיקרו מובא להלן:

השר מ. שפירא: **יש לי הצעות ביחס לערבים. קודם כל, בקשר לוויכוח בכנסת בעניין הערבים, בקושי הרימותי את ידי להצביע בעד הצעת ראש הממשלה.**[2] **אבל זה היה מאמץ נפשי גדול מאוד מצדי. אני מבין את כל ההסברה הזאת, אבל הרגש**

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיפים ב׳ יג׳.

2 מדובר בוויכוח שהתנהל בכנסת ב־11.7.1950. לאחר שח״כ משה ארם (מפ״ם) הגיש הצעה לסדר היום בעניין גירוש מסתננים מהכפר אבו־גוש ב־7.7.1950. וביקש לקיים דיון בנושא זה. לדבריו גורשו מן הכפר מאה וחמישה תושבים שהסתננו לתוכו בחזרה לבתיהם. ח״כ סיף־אלדין זועבי (הרשימה הדמוקרטית) הצטרף לבקשה זו. השיב ואמר בין היתר, כי ״אם הכנסת רוצה לשנות את מדיניות אי־החזרת המסתננים ולהרשות להם לשוב, מוטב שהכנסת תבחר מיד בממשלה אחרת. אין אנו מכירים בארץ כפרים מיוחסים שמותר להם לקבל מסתתנים, וכפרים אחרים שזה אסור עליהם״. ההצעה לסדר היום נפלה ברוב 20:44.

היהודי שלי מתקומם נגד אופן הביצוע של הדברים הללו ---

במקום זה נמחקו מספר שורות בידי צנזור ארכיון המדינה.

לפני חודש ימים שאלתי כאן את השאלה. היות וקיבלתי מברק מאבו־גוש שעומדים לערוך שם סריקה [לאיתור מסתננים].[3] ביקשתי שזה לא ייעשה בלי החלטה מיוחדת על כך, אבל כנראה שיש בעניין זה שגרה מסויימת ולפיה פועלים. אני חושב שאנו נשלם בעד זה ביוקר. אבל זה, לדעתי, בא כתוצאה מכל הטיפול בערבים. כל אחד עושה מה שהוא רוצה. עד היום איני יודע מיהו האחראי.

ד. בן־גוריון: לא רק לך יש רגשות. גם לי ולאחרים הם ישנן. זוהי אחת הבעיות המרות ביותר שיש לנו. הערבים טוענים שיש מיליון פליטים ערביים. אני חושב שהמספר מנופח, אבל יש 500–600 אלף איש, אשר ישבו בארץ הזאת 1,400 שנה בערך. אין להם מדינות ועמים שדואגים להם כמו ליהודים. בכלל אצל הגויים לא דואגים ביותר אחד לשני. פליטים אלה הם ללא בית ופרנסה והם רוצים לחזור. זהו המצב. נותנים או לא נותנים להם לחזור? לא נוכל לתת לאחדים שכבר נכנסו להישאר, כי אז גם אחרים ייכנסו. אם קרה איזה נס הרי זה לדעתי לא בהקמת המדינה ולא במה שעשה הצבא, אלא בעובדה שהערבים ברחו. על ידי אי־מתן כניסה הודענו לעולם מה אנו חושבים בעניין זה וחלק גדול של העולם הבין זאת. אני חושב שהיהודים שבצבא ובמשטרה יש להם רגש רחמנות לא פחות מאשר למר שפירא, אבל הם מילאו את הפקודה שקיבלו. [מפקדי צה"ל] משה דיין, או יגאל אלון לפני כן, אינם אוהבים את המלאכה הזאת יותר מאחרים, אבל [במהלך מלחמת העצמאות] הם מילאו פקודה. זה אחד הדברים היסודיים העומדים לפני מדינתנו. היו לנו סכסוכים בעניין זה עם כל העולם. אומנם עוד לא כולם הסכימו, אבל חדלו לבלבל לנו את הראש בעניין זה, כי הבינו שזוהי שאלת הביטחון והקיום של מדינתנו.

סעיף יג': מצב הערבים בישראל

הדיון בסעיף זה היה המשכו של הדיון בסעיף ב'. הדוברים העיקריים שר המשפטים פנחס רוזן ושר הפנים משה שפירא נימקו את עמדתם נגד עמדת רוה"מ.

---

3 על פרשה זו ר' מוריס/*מלחמות הגבול*, עמ' 176, 177.

השר מ. שרת: רוצה אני לומר איך אני גורס את מדיניות הממשלה לגבי הערבים. אומנם לא היה אף פעם פסק הלכה מפורש בעניין זה, אבל יש לפעמים דברים המתגבשים בלי פסק הלכה מפורש, ואני רוצה לומר איך אני מפרש את המדיניות הממשלתית לגבי הערבים כאילו היא היתה מנוסחת, ומהם העקרונות שלאורם אני משתדל לכוון את הדברים במידה שזה תלוי בי כשאני מתערב באיזה עניין, כשאני נותן הדרכה למישהו. רואה אני לפני חמישה עד שבעה עקרונות:

אל"ף, אנחנו נגד החזרת ערבים לישראל. זהו עיקרון רציני מאוד וחמור. אין כמובן כלל בלי יוצא מן הכלל. כך הוא בחיים בעולם כולו. אם יש גוי כמו הווארי,[4] שתמך בנו בשעות קשות ושיתף איתנו פעולה, ושאנחנו יודעים כי הוא בחוץ נרדף על כך שתמך בנו ואנחנו גם סבורים שאנחנו יכולים להיבנות ממנו, אנחנו מרשים לו לחזור. לא הרשינו לחזור בסיטונות. לפעמים נהגנו לפנים משורת הדין. הרשינו לחזור לבן שהיה למעלה מחמש־עשרה או לבת אח אם היתה יתומה. אבל בדרך כלל אנחנו נגד החזרת ערבים לארץ ואנחנו צריכים מאוד להיזהר בכל מקרה שלא יסבך אותנו ולא ישמש תקדים לסוג שלם של חוזרים. יש מקרים שבהם, אולי לגופו של עניין, התביעה צודקת אבל מפני שהם ישמשו תקדים ולא נוכל אחר כך לסרב לאחרים, אנחנו צריכים לפעמים להתאכזר גם במקרים צודקים. אינני יודע אם מקרה מוסתקים[5] צודק כשלעצמו. זהו מקרה של בעל נכסים. בדרך כלל בין בעלי הנכסים היו יותר מתונים. אין זה אומר שכל האויבים שלנו היו ארחי פרחי. היו לנו אויבים רבים בין הפקידים. אבל בעלי הנכסים, בעלי הפרדסים, היו בדרך כלל אנשים מתונים ומוסתקים איננו יוצא מהכלל אלא טיפוסי לסוג ידוע, ואם אתה צריך להחזיר אותו אתה צריך להחזיר את ג'לאד[6] ואת אבו־לבן[7] ואת מישהו ממשפחת דג'אני,[8] ואתה מוכרח להתחיל להחזיר ולהחזיר. ומה שאמרה הוועדה בנימוק שהוא יתבע את רכושו, זהו בוודאי נימוק. האם אתה רוצה להחזיר לערבים את כל רכושם? מהי מדיניותה של הממשלה? לשלם לערבים פיצויים compensation – ולא לשקם אותם – restitution?

ישנה בעיה של ערבים שהם בארץ־ישראל ברשות ורכושם אינו בידיהם. ישנה

---

4 מוחמד נימר אל־הווארי. עו"ד יפואי. עמד בראש משלחת הפליטים לוועידת לוזאן.

5 עלי מוסתקים. סוחר ועסקן יפואי. ממייסדי "מפלגת ההגנה הלאומית" האופוזיציונית למופתי. בשנות ה־30 ראש עיריית יפו. ב־1944 ממלא מקום ראש העיריה.

6 אנטון ג'אלד, בן משפחת סוחרים חשובה ביפו.

7 אחמד אבו־לבן. איש עסקים יפואי. אחרי מל"ע–2 חבר מועצת עיריית יפו. אישיות מרכזית בהכנת יפו לקראת מהומות 1947. ביקש סיוע לערביי יפו מ"הליגה הערבית" ומשלא נענה הסדיר באמצעות ידיד יהודי את כניעת העיר ל"הגנה" במאי 1948.

8 משפחה נודעת של אנשי רוח ופעילים פוליטיים ביפו ובירושלים.

מכשלה רצינית בעניין זה ולא פתרנו אותה. אבל הייתכן שנבוא להגדיל את המכשלה הזאת במו ידינו ונכניס אנשים לארץ שרק יחמירו את הסבך הזה? מוכרחים בעניין זה להתאכזר. ואי־החזרת ערבים לארץ פירושה אי־החזרה, ואי־החזרה פירושה עמידה בפני הסתננות באמצעים כאלה שהם יעילים.

לעניין ההסתננות עוד אחזור, כי יש לי בעניין זה, מתוך המקרה של אבו־גוש, איזו הסתייגות. עיקרון ראשון הוא אפוא אי־החזרת ערבים לארץ ועמידה בפני הסתננות.

בי״ת, לגבי הערבים היושבים בישראל ברשות, יש קודם כל לנהוג לפי החוק. החוק הוא אחד לכל תושבי המדינה וזהו דבר רציני ולא מן השפה ולחוץ. אבל אין זה די. אין זה די לקבוע שוויון פורמלי המלא ביותר, אלא ישנה שאלה של דאגה מיוחדת, מפני שהם מיעוט ומפני שיש להם הרגשת דיכאון וקיפוח ומפני שכל מכונת המינהל והחוקים מכוונה לרוב היהודי. וכמו שהיה בימי המנדט, כאשר ממשלת המנדט התאימה את כל התחיקה וכל המינהל שלה לצורכי הערבים ואנחנו צעקנו ככרוכיה שזהו קיפוח עניינינו, ואמרנו שהם צריכים לקחת בחשבון גם את צורכינו־אנו, כן גם עכשיו. ומזה נובע עיקרון שלישי:

גימ״ל, דאגה לסיפוק צורכיהם של הערבים בהתאם למיבנה שלהם, בהתאם לצורכיהם המיוחדים.

דל״ת, אין זאת אומרת, שאנחנו יכולים בן לילה להשוות את הערבים ברמת חיים ובשכר לרמה היהודים. בשום אופן לא. אנחנו צריכים לא רק להתחייב, אלא לשקוד על העלאה איטית ועל תיקונים בכל שדות החיים, אבל איננו יכולים להתחייב על השוואה. וכאן אני רוצה לומר: בהיות שמגיעים לתשומת לב הציבור רק מעשי עוול וקיפוח, תמיד השלילה פוגעת יותר – מיטשטשת כליל התמונה והיא מסתלפת בעיני הציבור. אבל אם לבדוק את העוברות וללכת ממשרד למשרד ולראות מה כל משרד עושה באופן חיובי למען הערבים בתחום שלו, יתקבל סך הכל מכובד מאוד של הישגים. אם לקחת את פעולות משרד הפנים ומשרד העבודה ומשרד החקלאות ומשרד האספקה והקיצוב ומשרד הסעד ומשרד הבריאות ומשרד החינוך ומשרד המשטרה – הרי כל משרד יכול לציין סכום נכבד של פעולות. ישנם בייחוד הישגים חשובים מאוד בענייני בריאות, חקלאות וסעד.

במידה שיש בעיות וסיבוכים, הריהם נובעים לא ממחסור, מקיפוח, מחוסר אמצעים, כי אם מעודף. יש בעיות חמורות הנובעות מפרוספריטי בלתי נורמלי אצל ערבים. הכדים שלהם מתמלאים כסף. יש אומרים שהם מוציאים רק 10–12 אחוז ממה שהם משתכרים או מרוויחים. הם אינם יודעים מה לעשות בשאר הכסף. הכסף משמש בידם מכשיר של ספסרות והברחה. הם מבריחים את הכסף לעבר השני של הארץ. הם קונים סחורות בעבר השני ומבריחים אותן הנה. הם מלווים בארץ.

הם מוציאים מעט כסף בארץ והם אינם מחזירים אה הכסף לארץ. הם תורמים מעט מאוד גם לשירותים שלהם. הם משלמים מעט מאוד מיסים. זוהי מכשלה רצינית. פירושו של דבר, שיש לגשת לבעיית המיעוט הזה באמצעים מיוחדים – *במקום זה השמיט צנזור ארכיון המדינה כ־30 שורות לרבות סעיף ה"א.*

ו"ו, ישנו שיקול אחד חמור של ביטחון שהוא קיים ועומד. הוא היה קיים ועומד גם אילמלא היינו לאחר מלחמה וגם אילמלא עמדנו ערב מלחמה. השיקול הזה נעשה הרבה יותר חמור מפני שאנחנו לאחר מלחמה ומפני שהמדינות השכנות מסרבות לעשות שלום, ומפני שביסודו של דבר אין להפריד בין הבעיה בפנים ובין הבעיה בחוץ, ויש מקומות שבהם השורשים מתאחדים.[9] ולכן אנחנו מצווים מטעמי ביטחון על אמצעים חמורים ולפעמים, גם כשהכפר בתוך הארץ, אנחנו מצווים לא להחזיר אותם לכפרם ואנחנו יכולים להיות מצווים על העתק כפר ממקום למקום אם הישארותו של אותו הכפר באותו מקום היא בנפש ביטחון המדינה.

מהי הצרה? צרה אחת היא שבדרך כלל השלטון שלנו איננו שלטון יעיל. חסרה לנו efficiency. אם למשל אני חותם ביום ראשון בבוקר מכתב לזאב שרף, ואני אומר ללשכה שלי שזה דחוף מאוד, ואני מטלפן לו בעניין זה והוא מקבל את המכתב רק ביום רביעי אחר הצהריים, או אם ביום השישי בבוקר אני מתייעץ עם שר האוצר וכתוצאה מזה אני כותב ביום ראשון בבוקר מכתב לרב מימון בקשר לספרי תורה מתימן, ואני שואל אותו ביום רביעי אם הוא קיבל את המכתב והוא משיב בשלילה, הרי זה מדאיג מאוד. לסדר עניין קשה אצלנו כקריעת ים סוף. ואם בא אלי ערבי מיפו, שעזרתי לו להחזיר אליו את שני ילדיו, והוא אומר לי: "עד מתי אצטרך להיות כאן עבריין? עד מתי אצטרך לקנות ביצים לילדי בשוק השחור כי טרם קיבלתי כרטיסי מזון?" הרי זה יוצר מועקה.

וישנו דבר שני. ישנה קהות מיוחדת וקשיחות לב מיוחדת לגבי כל מי "שלא נברא בצלם אלוקים ולא קרואים אדם".[10] אשתי התווכחה פעם עם אישה תימניה, שהיתה שולחת כל יום תבשיל כשר לבעלה [במפעל האשלג] בים המלח. והתימניה אומרת לה: "אם לא יאכל כשר, לא יהיה בריא", אומרת אשתי: "יפה מאוד שאת מקפידה על כשר, אבל בריאות יש לכל הגויים". משיבה על כך התימניה: "אבל הם אינם אנשים". כשם שבאתי למכרה גדול מאוד בדרום אפריקה, ואני שואל את בעל המכרה: "כמה פועלים אתה מעסיק?" הוא משיב: "אלפיים". ואני תמה, כי אני רואה פי כמה, והוא משיב: "אה, יש 14,000 ילידים". או אני בא למכרה ושואל

---

9 לפי "ויחתור עד גבולות אין גבולות, מקום ההפכים יתאחדו בשורשם", ח.נ. ביאליק "הציץ ומת".

10 לפי "וכן היה רבי שמעון בר יוחאי אומר, קברי עובדי כוכבים אינם מטמאים באהל, שנאמר 'ואתם צאני צאן מרעיתי אדם אתם' (יחזקאל לד 31) אתם קרויים אדם ואין העובדי כוכבים קרויים אדם" (תלמוד בבלי, יבמות סא:א).

את בעל המכרה כמה אנשים הוא מעסיק במשק הבית והוא משיב: "אני מסתדר בשני זוגות", ואני מביע את תמהוני, כי אני רואה כושים לרוב מתרוצצים שם. והוא מעיר: "אה, אתה מתכוון לשחורים? יש לי גם 18 שחורים". אלה אינם קרואים אדם. יש אצלנו קהות וקשיחות מיוחדת. זה מתנקם בערבים מפני שהם ערבים.

אבל אספר לכם מקרה אחר. ישנו רופא צרפתי והוא יושב בירושלים, אבל המאורעות מצאו אותו ביפו. הוא מחסידי אומות העולם. הוא ידיד שלנו. הוא היה מבודד קצת בעדה הצרפתית בגלל ידידותו אתנו. הוא היה ביפו. נשארה לו דירה בירושלים והאפוטרופוס על הרכוש הנטוש לקח אותה. לדירה נכנסו בינתיים עולים. האיש עכשיו בבית החולים והוא צריך לצאת ואין לו לאן לצאת. הוא ללעג ולקלס בין בני העדה שלו: "אתה רואה מה היהודים שלך עושים?" ואז מה לעשות? לך תוציא יהודים מהבית!

דבר שלישי: ישנה הנחה שרצוי לממשלה להתעמר בערבים. מצד אחד ישנה דאגה כנה מאוד ומושקעת עבודה רבה ומרץ רב לספק צרכים, אבל הרע סותר את הטוב. ישנה שורה של בעיות מיוחדות מאוד ומסובכות, שאנחנו מוכרחים לפתור אותן. אחת, ישנה שאלת ההקדשות המוסלמיים ["ואקף"]. יושבת ועדה שבועות על שבועות ודנה בעניין זה – (המזכיר ז. שרף: היא גמרה כבר את עבודתה) – הצגתי להם אולטימטום: אי־הסדר בעניין זוהי התעללות בכל חוק ומשפט, כי אין אנחנו מוציאים כספים לתעודתם, כאילו אנחנו מועלים בכספים. שתיים, ישנה בעיה קשה משאול אבל מוכרחים לפתור אותה. מתכוון אני לרכוש נטוש של ערבים שאינם נפקדים, היינו של ערבים היושבים בארץ בדין והרכוש שלהם בארץ ואינו בידיהם. בעיה זו מוכרחים לפתור – או להחזיר להם את רכושם או לשלם להם פיצויים. וגם בזה משתדל אני להשיג את האנשים המטפלים בדבר ולהביא את העניין בפני הממשלה. שלוש, ישנה בעיה של ארגון העדה המוסלמית. גם על מדוכה זו אני יושב ועומד להביא הצעות לפני הממשלה. ארבע, ישנה בעיה של הכנסיות הנוצריות. בשטח זה מקווים אנחנו לתקן את המצב.

את כל הבעיות האלה צריך ואפשר לפתור. אבל לא כל הפתרונות יהיו קלים. יהיו כאלה שייראו כאכזריים, כי נוצר סבך כתוצאה מהמלחמה ויהיו מוכרחים לחתוך. כמו למשל בנוגע לרכוש שאי־אפשר יהיה להחזיר אותו, אבל אמור להשאיר את העניינים במצב מעורפל. עברה כבר תקופת המלחמה. היא מאחורינו. הדברים מיוצבים בארץ. לא נחזיר ערבים לארץ. צריך לקבוע איזה רכוש נחזיר ואיזה לא. אם נאמר ברור מה הקו שלנו, הערבים יבינו זאת. בתור פרטים יתמרמרו כל אלה שלא יקבלו את רכושם, אבל בתור כלל יבינו. אבל לא ייתכן שתהיה הרגשה אצלם שהממשלה אינה יודעת מהי המדיניות שלה. זה נותן למק"י ולגורמים אחרים אפשרות להשתלט על הציבוריות הערבית.

ביחס להסתננות מילים מספר. אני מציע לך, בן־גוריון, לא לזלזל בדעת הקהל בעניין זה. הייתי מרים יד בהצבעה בכנסת בלי קושי נפשי, אלא שהייתי מוכרח ללכת. אולם אי־אפשר להשתחרר מההרגשה שהמצפון שלנו אינו נקי בעניין זה. בעיתון יש מאמר ראשי התומך בעמדתנו, אבל באותו עיתון יש מכתב של איש מן השורה, שברור כי במצפונו מכרסם משהו. תקרא גם מאמרים ב"הארץ". העניין הסעיר את רוחות הציבור. יש בזה דברים שבהיגיון אי־אפשר להסביר אותם. זה שאנחנו מגרשים נשים וילדים מאבו־גוש, זהו חיזיון קשה מאוד. אומנם הכפר הזה הוא גם אחת מנקודות התורפה בגבול וישנה הסתבכות טרגית. אבל עובדה היא שהכפר הזה שמר לנו אמונים מאז מאורעות 1929, ובכל פרשת הדמים של 1936–1939 ובכל תקופת המלחמה ובמלחמת השחרור. לא תמיד עשו זאת מפני ששילמו להם בסף. בוודאי לא מתוך איזו חסידות עשו זאת. הם עשו חשבון מה ומתי כדאי להם, ואלה המגורשים הם עצמם ובשרם.

אינני בא להכות על חטא על מה שנעשה. אבל להבא נהיה מוכרחים לטכס עצה בעוד מועד על ידי זה שלא נשהה את העניין חודשים, ואחר כך נעשה בבת אחה סריקה גדולה [לגילוי מסתננים]. כי אם נעשה את המוכתר אחראי ונעשה בדיקה פעם בשבוע או פעם לתקופה ידועה, או אולי נקבל את העצה של מר רוזן לא לגרש את הנשים והילדים כי אם רק את הבעלים – הבעל שולח הנה את האישה ואת הילד בהנחה שהוא יבוא הנה כעבור תקופת זמן. אם הוא יבוא – נגרש אותו. מה היה קורה לו בסריקה הזאת הוצאנו את כל הגברים המבוגרים ולא נגענו בנשים ובילדים? יכול להיות אחת משתיים: היו הגברים מנסים לבוא שוב. שוב היינו מגרשים אותם. בסופו של חשבון היו אולי לוקחים איתם את הנשים ואת הילדים.

פגענו פה בנקודה רגישה מאוד. לא הייתי רוצה שהרגישות הזאת בציבור היהודי תקהה. לא היינו רוצים שהיא תיעלם. לא היינו רוצים לחנך את הציבור היהודי לידי כך שרגשות כאלה תקהינה בתוכו. בקיום הרגישות הזאת יש דבר־מה מוסרי חיובי.

ניסחתי את העקרונות שעליהם צריכה, לפי דעתי, מדיניות הממשלה להיות מושתתת וסייגתי אותם בכמה דברים.

הדיון נמשך בהשתתפות שרים אחדים והסתיים בתשובת רוה"מ ב"ג. צנזור ארכיון המדינה השמיט מתשובת ב"ג כמה עשרות שורות.

מחליטים: שוועדת שרים תברר שאלות הממשל הצבאי. חברי הוועדה יהיו ראש הממשלה, שרי החוץ, המשטרה, המשפטים והפנים.

חלקו של הנוער בבניין המדינה

משה שרת: חברים, באולם וגם בעולם חם. מעשה קוריאה הוא אזהרה. וכשאנחנו מתכנסים בינינו לבין עצמנו לדון בשאלות פנים שלנו, עלינו לשים היטב לב לאזהרה הזאת. היא אזהרה לנו. היא לא היתה מכוונת אלינו, אבל היא פועלת עלינו. היא אומרת לנו כי העולם עומד על עברי פי פחת, וכי בכל עת ובכל שעה הוא עלול להגיע אל סף הפורענות.

אנחנו, אשר יצרנו את הבסיס הראשון של כוח עברי מגובש במולדת בתקופת בין מלחמות, בין מלחמת העולם הראשונה לבין מלחמת העולם השנייה, אנחנו, אשר ראינו בתקופת מלחמת העולם השנייה הן את השואה הגדולה ביותר שמצאה את עמנו בגולה והן את המאמץ הנמרץ ביותר להגיע לגאולה במולדת, אנחנו, אשר עלינו הפיל הגורל היהודי להקים את מדינת ישראל על תילה, שוב בתקופה של בין מלחמות, בין מלחמת העולם השנייה לבין סכנת פרוץ מלחמת העולם השלישית, אסור לנו להיות אדישים לאזהרות כאלה. והלקח הראשון שעלינו להפיק, המסקנה הראשונה שעלינו להסיק ממה שקרה בקוריאה, היא הכפלת המאמץ, המרצת קצב הבניין, ריכוז הכוחות, גיוס כל הכוחות לעבודה קדחתנית, כי הזמן נגדנו.

כולנו נושאים את נפשנו בתפילה ובתקווה לאותו נס אשר יציל את המין האנושי כולו מזוועת מלחמת עולם חדשה, מלחמת עולם אשר מי יודע אם היתה כמוה בתולדות המין האנושי – אם תפרוץ – כי היא עלולה להמיט אסון של הרס, חורבן ואבדון על המין האנושי כולו. אבל המלחמה הזאת מאיימת באופן מיוחד על עמנו. גם אם לא תהיה השואה שלמה בחיי תבל, היא עלולה להיות שוב שואה איומה בחיי עמנו. אחת משתיים, או שתהיה זו מלחמה אשר בה חֻרַב העם היהודי תהיה איש ברעהו, או שתהיה זאת שוב מלחמת השמדה לעם היהודי, או ששניהם יבואו יחד. בין כה ובין כה זו תהיה שואה חדשה לעם. בין כה ובין כה האסון הזה עלול להצמית את בניין הארץ. בין כה ובין כה הוא עלול להעמיד את מדינת ישראל כולה על עברי פי תהום. עלינו לבנות בחרדה, בחרדה אין פנאי לעמוד אף רגע.[2] זוהי המסקנה הראשונה.

אמרתי: אנחנו נושאים את נפשנו בתפילה ותקווה לאותו נס שיציל את העולם. מי יכול להציל את העולם? העולם כיום מפולג. בגוף העולם מתרוצצות שתי נשמות, והשאלה היא אם יוכל גוף העולם להחזיק מעמד, אם תחדור ההכרה בלב המוני בני אדם, שמלחמת עולם חדשה פירושו חורבן לכל, אין פירושו ניצחון לצד

---

1 מתוך הפרוטוקול.

2 עפ"י הפזמון: "הבו לבנים אין פנאי לעמוד אף רגע / בנו הבנאים אל פחד ואל יגע", א. פן.

אחד על משנהו. אולי יינצל העולם, אבל מי יודע אם תחדור ההכרה ומי יודע – גם אם תחדור ההכרה – אם היא תיהפך צוו לשליטים. עולם שעומד זמן רב על סף תהום, מתוך עצם עמידתו על סף תהום, עלול לאבד שיווי משקל ולנפול לתוך התהום. שלום העולם תלוי ביכולת שני המשטרים הקיימים כיום בעולם, והמנהלים בינם ריב אידיאולוגי חמור, לדור בכפיפה אחת ולסבול איש את רעהו. אי־אפשר להכריע את הקוו כיום בלי מלחמה. שום משטר לא יוותר על מקומו בעולם כיום בלי מלחמה. אם יתבצר השלום, אז אולי במשך הימים, ברבות הימים, או ישתנה משטר אחד ויסתגל לאחר, או שניהם יסתגלו זה לזה, יקום משהו, תקום איזו הרמוניה חדשה, אולי. או יבינו בני אדם שעליהם להניח את החופש לעצמם לחפש חיפושים חופשים לפתרון הבעיות החברתיות מבלי להפוך את דרך חיפושי הפתרון עילה למלחמה ולשפיכת דמים. כיום הזה הכל תלוי בביצור ההכרה הזאת, בהסכם הזה שאין לשנות את מאזן הכוחות בכוח, כי כל התחלה, כל ניסיון לשנות את מאזן הכוחות בכוח ולהביא לידי הכרעת משטר אחד על פני חברו, עלול להצית את התבערה העולמית ולהטביע את העולם כולו בנחשולי דם ואש.

לכן, קודם כל לכן, התקוממה מדיניות ישראל נגד הניסיון שנעשה בקוריאה בכוח להפר את המאזן ולהעמיד את הצד שכנגד בניסיון שהוא לא יגיב. מדוע לא יגיב? מניין הביטחון שהוא לא יגיב? הוא הגיב! ואנחנו התקרבנו עוד צעד אחד אל השואה העולמית.

אבל לא בידנו, בין אם נתקומם בנפשנו או לא נתקומם בנפשנו, לא בידנו להכריע, ואך במעט מאוד נוכל להשפיע בגורל הריב העולמי ההוא. הריב הוא בין שני משטרים – בין המשטר הדמוקרטי ובין המשטר הקומוניסטי. בתוך המשטר הדמוקרטי מתנהל ריב, ריב בין כוחות ניצול ובין כוחות שחרור. ניצול העבודה ושחרור העבודה, הורדת האדם והעלאת האדם. אבל בתוך העולם הדמוקרטי יש הסכמה בלתי מפורשת לנהל את הריב הזה באמצעים דמוקרטיים. הסוציאליזם הדמוקרטי איננו מודה, כי בעולם הקומוניסטי שוררת חרות האדם. הוא שולל את ההנחה הזאת. הוא עושה חשבון חמור מאוד מה הרוויח העולם הקומוניסטי ומה הפסיד העולם הקומוניסטי, והוא סבור כי שכרו יוצא בהפסדו: כי אין בעולם הקומוניסטי חופש האדם, אין בעולם הקומוניסטי חרות הרוח. ואם ישנם הישגים, וספק רב למה הם מגיעים, השאלה היא אם כדאי לאדם לשלם את המחיר שהוא נתבע לשלם בעדם – מחיר של אובדן חרות הרוח, של ויתור על חופש הפרט וחופש הציבור.

אנחנו נושאים את נפשנו לשידוד מערכות החברה האנושית, אותה החברה האנושית אשר אנחנו שליטים עליה. אבל עלינו, קודם כל, ליצור את החברה הזאת, ואנחנו לא נוכל ליצור את החברה הזאת ולא נוכל לשדד את מערכותיה תוך כדי יצירתה אלא באמצעים דמוקרטיים. זאת היא אמונתנו העמוקה והניצחת. אנחנו לא

נוכל לאחד את כל כוחות העם למאמץ נמרץ וכביר של בניין ושל גאולה אם לא ניטע בלב כל אחד ואחד מאיתנו את הכרת החרות. רק על ידי זה שנציג את משאת נפש החרות לפני כל אחד ואחד נוכל לגייס מתוך כל אחד ואחד את כל כוחות הנפש, את כל עוז הרוח, את כל הנכונות לקורבן הדרוש לנו כדי לבצע את המשימה הגדולה. כל כוחות העם, כל שכבות העם, צריכים להיות שותפים למאמץ הגדול, וצריכים להרגיש בעליל כי הם שותפים לו בפועל ממש, כי הם חופשים בו, חופשים להביע דעה עליו, חופשים להביע ביקורת על אופן ניהולו, חופשים להצטרף או לא להצטרף אליו מרצון, והם קוצבים את בניינו על ידי אותה חרות שהם קונים לעצמם, אותה חרות שהם קונים ללאום כולו, על ידי אותה חרות שהם קונים לכל אחד ואחד.

ודאי – חרות בתוך חברה מאורגנת שיש בה משמעת, שיש בה חוקים, שיש בה ויתורים הדדיים. לא תיתכן חרות אנושית בלי מאמץ, בלי ציות לחוק, בלי שמירת סדר, בלי עזרה הדדית ובלי ויתור הדדי. אבל המשטר הזה של חוק וסדר ועזרה הדדית וויתור הדדי צריך להיות נשען על חופש ביטוי של הכלל כולו, על חופש ביקורת של הכלל כולו – אז הוא נושא בו את צידוקו.

כך הדבר תוך כדי תהליך הבניין, וזוהי מטרת תהליך הבניין. המטרה היא ליצור מפעל חופשי, מפעל החי חיי חברה חופשיים. חרות לרוח העם, כבוד לכל פרט ופרט, חופש לו לבטא את עצמו במסגרת של ביטוי עצמי קיבוצי. אנחנו נושאים את נפשנו להֵראות מופת של סוציאליזם דמוקרטי, של בניין ארץ דמוקרטית, של חיי לאום חופשים דמוקרטיים. אבל, קודם כל, עלינו לבנות ועלינו לבנות מהר, לכנס מהר יהודים לתוך הארץ הזאת, לפתח מהר את מרחבי השממה בארץ, לבנות מהר את כוחנו המשקי, הצבאי, התרבותי. כי אחרת מי יודע מה ילד יום ואיזו רעה נשקפת לנו.

מדינת ישראל לא תהיה למדינה רבת אוכלוסין, למדינה כבירת כוח בייצור ובהגנה, למדינה עשירה בנכסי רוח ובכושר יצירה תרבותי, אם היא לא תהיה מדינת האיש העובד, אם היא לא תעלה את האיש העובד הן לדרגה של אחריות ראשית במדינה והן לדרגה של הנאה מלאה מכל הנכסים אשר המדינה תיצור.

בדגילה בשני עקרונות אלה כוחה של מפלגת פועלי ארץ־ישראל. מפלגת פועלי ארץ־ישראל קוראת אל דגלה את כל המוני העם, את כל אלה הרוצים לבוא הנה, לעלות, לשבת פה, לחיות פה חיי עבודה, חיי עזרה הדדית, חיי משמעת לאומית. והיא מבטיחה להם חיים קשים, מאמץ נמרץ, אבל הרגשת אחווה וחרות יחד לעשות את העבודה הזאת מתוך שיתוף, מתוך חופש של הבעת דעה, חופש של ויכוח ושל ביקורת הדדית, חופש של הכרעה דמוקרטית, חופש של גיוס כוחות אשר לכולם יהיה חלק שווה פה הן בחובה והן בזכות.

למפלגת פועלי ארץ־ישראל בתקופה המזהירה והטרגית הזאת קם יריב בתוך

תנועת הפועלים – זאת היא מפלגת הפועלים המאוחדת. שימו לב, חברים, לסתירות הטרגיות אשר בהן הסתבכה והולכת ומסתבכת המפלגה הזאת. היכן היא עומדת בריב האידיאולוגי הגדול בין דמוקרטיה ובין קומוניזם. אני לא מדבר על מלחמה – כולנו לשלום. אני לא מדבר על התפשטות גוש זה או גוש אחר – אנחנו בעד מאזן, שיווי משקל, עד שתוכל לנפול ההכרעה לא באמצעים של דם ואש. אבל ישנו הריב האידיאולוגי, ישנו המאבק הרוחני הזה. נוכל להיות בעמדה של אי־הזדהות במקרה זה ובמקרה אחר כאשר מתנגשים שני הגושים התנגשות מדינית. לא נוכל לנקוט עמדה של אי־הזדהות כאשר מתנהל הריב בשאלה איזה משטר יבור לו עם זה או עם אחר, איזה משטר נבוֹר לעצמנו אנחנו, איזה משטר נשליט בתוכנו – משטר דמוקרטי או משטר קומוניסטי?

נשכח לרגע את המונחים האלה, את השמות האלה, כי לפעמים הם מטעים ומבלבלים. כי כאשר אתה אומר למישהו: "הלא אתה קומוניסט!" הוא אומר: "לא, אני דמוקרט!" ויש דמוקרטיה סתם ויש "דמוקרטיה עממית". אל נתבלבל בערבוביה הזאת. אלא נתבונן לתוכנם של הדברים – איזה משטר אנחנו בחרנו? אנחנו בחרנו במשטר המושתת, קודם כל, על חופש דיבור בעל פה, בכתב ובדפוס. בחרנו במשטר המושתת, קודם כל, על חופש הארגון המקצועי, התרבותי, המדיני. כל אחד ואחד בתוכנו חופשי להשתייך לכל מפלגה שהוא רוצה. כל אחד מאיתנו חופשי לא להשתייך לשום מפלגה. כל קבוצה בתוכנו חופשית להקים לה מפלגה כראות עינה, בצלמה ובדמותה. ואין המדינה אוסרת שום מפלגה, ואין המדינה גוזרת על שום מפלגה, אלא אם כן תנסה איזה מפלגה לחתור תחת המדינה ולהילחם בה. אז המדינה תעמוד על נפשה. אבל כל זמן שהמפלגה מתנהלת במסגרת של המדינה היא חופשית להביע כל דעה, אפילו תהיה פסולה בתכלית הפסילות בעיני רוב העם.

ואנחנו גורסים גם חרות רביעית: חופש הקשר עם חוץ לארץ. כל קבוצה יכולה להשתייך לכל מפלגה בחוץ לארץ ויכולה לנסוע לכל ועידה ולכל כינוס.

האם מפלגת הפועלים המאוחדת חולקת על כל החרויות האלה? האם היא מוותרת על חופש הדיבור? האם היא מוותרת על חופש ארגוני? האם היא מוותרת – לא הזכרתי עיקרון אחד – על חופש ביקורת השלטון? האם היא מוותרת על חופש הקשר עם חוץ לארץ? היא דוגלת בכל העקרונות האלה, ויחד עם זה היא מציגה לנו, בנצלה ובהשתמשה בכל החרויות האלה, היא מציגה לנו למופת משטר אחר, משטר שאין בו חופש דיבור, משטר שאין בו חופש ארגון, משטר שאין בו חופש ביקורת השלטון, משטר שאין בו חופש הקשר עם חוץ לארץ. סתירה! תשובה על זה לא שמעתי אף פעם.

סתירה אחרת – מפלגת פועלי ארץ־ישראל דוגלת בשלום. היא איננה עושה מזה עניין של סתם הכרזות וסתם תעמולה וסתם סיסמאות, אלא היא, כמפלגה

אחראית למדיניות ישראל, מתאמצת להתוות למדינה דרך המחזקת שלום בעולם. כי אנחנו עכשיו איננו יכולים להסתפק סתם בהפרחת סיסמאות, כיוון שאנחנו מדינה, והמדינה הזאת נוקטת עמדה בעניינים בינלאומיים והיא יכולה להיות עמדה המובילה למלחמה, והיא יכולה להיות עמדה המובילה לשלום. מפלגת הפועלים המאוחדת אין כמוה דוגלת בשלום ושואפת לשלום. היא מחתימה תינוקות בזרועות אמם על עצומת השלום.[3] היא מוציאה חולים ממיטותיהם לחתום על העצומה. אבל כאשר יש מעשה פלישה, כאשר מתוכנן מעשה של הפרת השלום בכוח מתוך סיכון השלום, היא מוחאת כף לזה.[4]

יתר על כן, אני מעז לומר שבמידה שמפ"ם נושאת את נפשה לשלטון במדינת ישראל, רבים בתוכה הקושרים את התוכנית הזאת באותה סיטואציה שתיווצר עם פרוץ מלחמת עולם חדשה. הם בונים על כך, שאם תהיה מלחמה יהיה כוח ידוע אשר יתקרב הנה ואולי ישתלט על הארץ, ואז תרום קרנם. בפיהם שנאת המלחמה ובלבם געגועים למלחמה אשר תיצור בשבילם הזדמנות מהפכנית לשנות את מאזן הכוחות בארץ.

סתירה חמורה מאוד! אבל נניח שמפ"ם איננה בונה דווקא את עתידה על מלחמה עולמית. נניח שהיא מקווה להגיע לשלטון בדרכי שלום – ואז להשליט אותו המשטר אשר היא מעדיפה על פני משטר החרויות השורר במדינת ישראל. איך היא אז תבנה את הארץ? היא לא תוכל לבנות את הארץ בלי עזרת העם היהודי, והעם היהודי חופשי לעזור לבניין הארץ רק באותן המדינות שיש בהן חופש. היא תסתבך אז בסתירה חמורה מאוד. כל דרכה זרועה סתירה.

אנחנו איננו מתיימרים כי דרכנו פשוטה. היא מורכבת מאוד. אבל סתירות פנימיות אין פה. דווקא משום שאנחנו רואים מראש את העולם בכל המורכב שבו, איננו מטשטשים ואיננו מתעלמים מכל הקושי שבמצב. אנחנו הולכים בדרך חופשית

---

3 מבצע בינלאומי להחתמה על "עצומת שלום" לאיסור נשק גרעיני נפתח ברחבי עולם, לרבות בישראל, בתחילת יוני 1950. המבצע היה פרי יוזמת "תנועת השלום" שהקימו שלטונות בריה"מ ב־1949. תנועה זו, שנוסדה רישמית ב"קונגרס השלום" שכונס ביוזמה קומוניסטית בפריס באפריל 1949, נעשתה לארגון החזית הקומוניסטי החשוב והיעיל ביותר בשנות "המלחמה הקרה". התנועה הקימה "מועצות שלום" במדינות רבות ובישראל פעלו להקמת המועצה מפלגות מק"י ומפ"ם. בישראל חתמו על העצומה רבבות אזרחים והיא נמשכה עד 1952. וזה נוסח העצומה: "אנו תושבי ישראל החתומים מטה, פונים לאומות העולם בקריאה להטיל איסור מוחלט על הנשק האטומי, אשר מטבע ברייתו הוא נשק המיועד לתוקפנות ולהשמדת המונים; כינון פיקוח בינלאומי קפדני, שיבטיח את קיום האיסור; הוקעת כל ממשלה שתעיז להשתמש לראשונה בנשק האיום הזה כפושעת נגד האנושות וכפושעת מלחמה" ("על המשמר" 9.6.1950). ר' תמונה להלן בעמ' 579.

4 הכוונה למלחמת קוריאה, שפרצה בפלוש צבא הצפון לדרום קוריאה כשבועיים לאחר התחלת החתימה.

מסתירות. הדרך הזאת לא תמיד הולכת בקו ישר. לפעמים היא הולכת בקו עקלתון. ראיתם פעם, כאשר אתם נוסעים מעיר לעיר, מכפר לכפר, שהדרך הולכת בקו ישר? כאשר מהנדסים יוצאים להתוות דרך הם שמים סרגל על הארץ ומשרטטים את הכביש? הם עושים לדרך תוואי אחר לגמרי, תוואי עולה ויורד, פונה ימינה ושמאלה. צאו לדרך מתל אביב לירושלים. כמה זיגזגים היא עושה? תעמדו באמצע ותשאלו את עצמכם אנה פניכם מועדות באותו רגע, ונוכחתם כי פניכם לתל אביב. מדוע? מפני שהמהנדס לא מצא דרך אלא לפנות ימינה ושמאלה, ויש הר גבוה וצריך לעקוף אותו. תאמרו שהמהנדס הזה מטעה אתכם? לא. הוא מוביל אתכם למטרה!

במסיבות הקיימות זוהי דרכה של מפלגת פועלי ארץ־ישראל. היא לא נבהלת מקשיים, היא לא נבהלת מסיבוכים, אבל היא חותרת קדימה והיא מגיעה למטרתה. היא חופשית מסתירות פנימיות. לנו מדינת ישראל היא הנכס ההיסטורי המרכזי של העם היהודי בעולם כולו. איך בנינו את המדינה הזאת? איך נבנתה המדינה? היא נבנתה על ידי זה שהתלקטו יהודים מארצות תבל שונות. איך התלקטו היהודים האלה? מפני שהם היו חופשים. הם לבד בנו את המדינה – או העם כולו עמד מאחוריהם? התנועה הציונית, שיצרה במאמץ תרבותי גדול, מאמץ חינוכי, תנועה שהתארגנה למאמץ מדיני, שכינסה קונגרסים, שהקימה עיתונות, ששלחה שליחים לדבר עם שליטי עולם, ולבסוף שלחה משלחת לאומות המאוחדות – היא שעשתה זאת.

באיזה אופן נתאפשר כל הדבר הזה? הדבר הזה נתאפשר הודות לאותה מידת החופש ששררה בארצות שונות, ושנתנה ליהודים את האפשרות להתארגן, להתבטא, לתת יד איש לרעהו למאמץ עצמי וחופשי של יהודים. האם הדבר הזה נגמר? האם אנחנו לא זקוקים כיום לעזרת העם היהודי? האם אנחנו לא זקוקים כיום להמוני יהודים שיבואו הנה? וגם, במידה שאינם עולים, האם אנחנו יכולים לוותר על עזרתם, לוותר על השתתפותם המדינית, הכספית, המוסרית? האם אנחנו לא רואים את יעודנו להקרין השראה לכל פינות העולם היהודי? באיזה תנאים ייתכן הקשר הזה? באיזה תנאים אפשרית הזיקה ההדדית הזאת? רק אם יש חופש בארצות האלה.

זה יותר מדי לצפות ולקוות, שהממשלות תהיינה ידידותיות ליהודים, אבל אין גם צורך בזה. העם היהודי לא נבנה בחסדם של אחרים. הוא נבנה רק בכוחות עצמו. אבל לא תמיד הוא השיג את האפשרות לגלות את כוח עצמו. אין זה המצב שהמשטר הדמוקרטי הוא דווקא פרו־יהודי. יש בו הרבה אנטישמיות. אין זה המצב שהמשטר הקומוניסטי הוא דווקא אנטי־יהודי, יש בו הרבה הגנה מפני אנטישמיות, על כל פנים בפני פרעות. אבל המשטר הדמוקרטי מאפשר ליהודים להשמיע את קולם, להתארגן, לתת יד איש לרעהו, לפעול באופן עצמי ולהתקשר עם יהודים בארצות אחרות באשר יש בו חופש הביטוי ויש בו חופש הארגון ויש בו חופש ביקורת השלטון – אשר יהודי אנגליה מאוד השתמשו בו נגד ארצם כאשר נקטה מדיניות "הספר הלבן"

ודיכאה את היישוב – ויש בו חופש של הקשר עם חוץ לארץ. העקרונות הללו לא נקבעו למעננו. הם נקבעו למען החברה כולה והיהודים נהנים מזה.

ולעומת זאת, עם כל ההגנה שישנה בארצות כגון רומניה, הונגריה ועוד, נגד פרעות ביהודים, הרי מכיוון שאין שם אותן חרויות אין היהודים חופשים להביע דעה נגד השלטון כאשר הוא שולל מהם את החרות הזאת, ואין הם חופשים להתקשר עם אחיהם בחוץ לארץ. איך אפשר לדגול מצד אחד באינטרסים של העם היהודי בחופש בקנה מידה עולמי, ומצד שני להרים את המשטר הזה [הקומוניסטי] על נס כמשטר של "כזה ראה וקדש"? נניח לרגע, שהמשטר הזה היה משתלט בעולם לפני דור או שניים, כי אז לא היתה קיימת ההסתדרות הציונית, לא היו קיימות הקרנות הציוניות, לא היתה קיימת העלייה לארץ־ישראל גם בממדים שהיו, לא היה קיים הקשר החופשי בין יהודי ארצות שונות, לא היתה קיימת מדיניות עצמית של העם היהודי ובשום פנים ואופן לא היינו מגיעים אפילו לאותו היישוב אשר בכוחו נוצרה מדינת ישראל.

את הדברים האלה עלינו להבהיר לעצמנו. אנחנו, כמדינה, חותרים ליחסי ידידות עם כל אומות העולם בלי הבדל משטר. אנחנו לא פוסלים שום מדינה בגלל משטרה חוץ מאותן המדינות שנתנו יד להשמדת עמנו במלחמת העולם האחרונה. יתר על כן, אנחנו מעוניינים בידידות עם כל המדינות, קודם כל מפני שאין מדינה שאין בה יהודים, ואנחנו מעוניינים בקשר עם כל היהודים, וגם אם כיום הזה העמיד משטר ידוע מחיצות בינינו לבין יהודי אותן הארצות, עדיין איננו מתייאשים ואנחנו נשמור לטפח את היחסים מתוך תקווה להגיע לקשר, וגם משום שאנחנו מדינה רודפת שלום, ושלום לא ייכון על ידי מלחמה אשר בה צד אחד יכריע – שלום ייכון כיום בעולם רק על ידי התפשרות, ואנחנו נותנים מופת ביכולת שלנו להתפשרות על ידי היד שאנחנו מושיטים לכל האומות.

אבל יחד עם זה עלינו לדעת היטב היטב איזו חברה אנחנו רוצים ליצור פה, איזה משטר אנחנו רוצים להשליט פה. ואנחנו צריכים לדעת היטב היטב איזה משטר ואיזה מסיבות מאפשרים לנו, ואיזה משטר ואילו מסיבות מונעים בעדנו ליצור קשר חי וחופשי בינינו לבין העם היהודי למען בניין הארץ והעשרת העולם היהודי באשר הוא שם.

אבל, קודם כל, עלינו לבנות ובבניין הזה עלינו למלא את התפקיד המכריע, כי אין כוח מגובש אחר אשר יוכל למלא אותו התפקיד המכריע שאנחנו מסוגלים לו. אין כוח אחר בעם היכול במידה כזאת לגייס את העם כמו שאנחנו הוכחנו בעבר ונוכיח בעתיד. מדיניות המפלגה שלנו היא שיתוף, שיתוף של כל כוחות העם באחריות המשותפת ותרומה מצד כל כוח בונה ויוצר למאמץ הכללי הבונה. אבל אנחנו הושטנו את היד, כי אנחנו הכוח המרכזי. הושטנו יד ימינה ושמאלה ואנחנו

מוסיפים להושיט יד. מפלגת הפועלים היריבה [מפ"ם] הציגה את עצמה מחוץ למסגרת השיתוף. המחלוקת שבינינו לבינה איננה בשורשיה היסודיים מחלוקת הנוגעת למדיניות העלייה, למדיניות ההתיישבות, למדיניות בניין הארץ.

אינני אומר שאין חילוקי דעות בינינו. יש חילוקי דעות. יש חילוקי דעות בתוך מפלגת פועלי ארץ־ישראל. יש ודאי חילוקי דעות בתוך מפלגת הפועלים המאוחדת. אני אומר: לא על זה בא הפילוג. אני אומר: לא על זה בא סירוב מפ"ם לתת יד [להצטרפות לממשלה] לאחריות המשותפת בבניין המדינה ובניהול המדינה, בהנהגתה. שורשי המחלוקת הזאת נעוצים לא בתנאי חיינו אלא בתנאי חוץ, בתנאים שאינם עומדים על הפרק בחיינו, בתנאים שהם לא עיקר, כי אם טפל לעיקר. מפ"ם על ידי כך גזרה על עצמה מעמד של חוסר אחריות. היא גזרה על עצמה מעמד של אי־שיתוף בתהליכי היצירה היסודיים. אין זאת אומרת שחברי מפ"ם אינם שותפים לתהליכי היצירה. הם חלוצים. הם בונים. הם יוצרים. אבל המפלגה כמפלגה הֵמִיטָה את צווארה מתחת עול האחריות.[5] המפלגה כמפלגה איננה נושאת באחריות הזאת. אין דאגת העלייה כיום דאגת מפ"ם כמפלגה. היא איננה יושבת על המדוכה ושוברת לה את הראש עליה. היא איננה יושבת על המדוכה לקליטת העלייה. היא לכל היותר מבקרת את שיטות הקליטה שנוקטים בהן מפלגת פועלי ארץ־ישראל, הממשלה, או מוסדות אחרים. ויש חברים שלה שממלאים תפקידים שונים ובאמונה לקליטת עלייה, ובוודאי שיש בעיתונות של מפ"ם לפעמים מאמר חשוב בשאלות קליטת העלייה. אבל המפלגה כמפלגה איננה רואה את עצמה אחראית לעניין זה. היא איננה מגייסת את כל עוצמתה החברתית, המשקית, הארגונית, הרוחנית, כדי לעזור למדינה במאמץ הזה. המאמץ שלה, ההתלהבות שלה, הלהט שלה, הפעולה החינוכית שלה – כל אלה מכוונים לדברים אחרים לגמרי. והם מכוונים לא לדברים שהם עיקר בחיינו, כי אם לדברים שהם טפל בחיינו. ההדגשה היא לא על המאחד והמשותף, כי אם על המפריד, על החוצה בינינו ובינם.

אנחנו איננו נרתעים מהבדידות הזאת שהועמדה בה מפלגת פועלי ארץ־ישראל בציבור הפועלים. בדידות של רוב אינה בדידות. בדידות של מיעוט יכולה להיות בדידות. אנחנו בתוך עלייה גדולה ועל סף עלייה גדולה. העלייה הזאת זורמת לארץ. העלייה הזאת, ברובה העצום, מורכבת מיהודים עובדים, מיהודים הרוצים לעבוד, מיהודים המוכרחים לעבוד אם רצונם להכות שורש ולהחזיק מעמד בארץ. היהודים האלה צריכים למצוא את הדרך אלינו. עלינו לפתוח את שערינו לקראתם. עלינו לצאת אליהם. עלינו לכנס אותם לתוך המסגרת הזאת, לתוך

---

5 שיחררה את עצמה על פי: "אשר לא תמישו משם צווארותיכם" (מיכה ב 3).

מערכת כוחות הבניין. אין זאת אומרת שצריך לבוא לכל יהודי ולהגיש לו כרטיס חבר של מפלגה. השאלה היא לדאוג ליהודי הזה, להקיף אותו באווירה של אחווה ושל עזרה, להדריך אותו לקראת המטרה שהיא מטרתו ומטרת הכלל, להכניס את ראשו בעול מצוות. אבל להסביר לו את המצוות, לשכנע אותו בכנותן ובהכרחיותן של החובות האלה למען יישא בהן בהכרה.

השאלה היא גם להקשיב מאוד ליהודי הזה, להקשיב להגיגי לבו, לצרכיו, לדעותיו, ותהיינה לפעמים גם אפיקורסיות. יש ברכה בדעות אפיקורסיות כי הן מביאות לידי ויכוח, והוויכוח מגבש ומבסס את ההכרה, וצריך שתהיה ליהודי הזה ההכרה כי בתוך ביתו ומשפחתו הוא יושב, כי הוא חבר, כי הוא בן משפחה, כי הוא חופשי להביע דעה, כי הוא חופשי למתוח ביקורת, ואז הוא יֵדע שהוא לא רק חומר לבניין אלא הוא נושא הבניין. ואז הוא ידע שהוא אחראי, ואז הוא ידע שיש עליו חובות, ואז הוא ידע שהוא לא רק תובע אלא גם נתבע, והוא נתבע יחד עם הרבה אחרים שנתבעים. הוא חבר להם.

זוהי המשימה הגדולה והעצומה המוטלת עלינו. בתוך ציבורנו עוברת עכשיו רוח מסוכנת מאוד. אני אומר: בתוך הציבור שלנו כולו במדינה ואינני מוציא מהכלל את ציבור המפלגה [שלנו] ואת ציבור הנוער שבמפלגה. כל כך הרבה דורות חיינו ללא מדינה. כל כך הרבה פעלנו כתנועה וכיישוב בארץ ללא מדינה, כל כך הרבה נזקקנו להכרה החופשית, לפעולת ההתנדבות, לציות לצו לאומי ברצון בלי אונס, שעכשיו השתחררנו ממנה והתפרקנו מכל אותו המתח שהיה שורר בתוכנו. עכשיו נדמה שהמדינה תעשה את העבודה הזאת לך "ואתם תחרישון".[6] אתה שומר חוק. במקרה שאתה שומר חוק אתה משלם מס. במקרה שאתה משלם מס מילאת את כל חובתך ואתה יכול בשקט גמור ללכת לקולנוע.

אינני יודע אם יש כיום מדינה בעולם, הן בתוך אותו הסבך הבינלאומי שכל המדינות נתונות בו, והן בתוך תהליכי היצירה המתנהלים בכמה מדינות, אינני יודע אם יש מדינה בעולם אשר אזרחיה כיום חופשים להתפרק מכל מתח. על אחת כמה וכמה מדינת ישראל הנמצאת בתוך תהליך בניינה, הנמצאת אולי רק בראשית בניינה והתפתחותה. המשימה ההיסטורית העצומה הזאת לא תיעשה בלי שיתופם מרצון ובמלוא כוחם של המוני אזרחים, של המוני יחידים. השיתוף הזה לא ייעשה אך ורק על פי חוק ועל פי פקודה. הוא מחייב התנדבות המונית, גיוס מרצון של כל העם. אין כאן רק שאלה של אמצעים או של תוכניות או של מנהלים מוכשרים שינצחו על ביצוע התוכניות האלה. אנחנו נתונים כאן ביצירת חברה. אנחנו נתונים כאן ביצירת רקמה אנושית חדשה. יש תהליכים פנימיים

---

6 על פי: "יהוה ילחם לכם ואתם תחרישון" (שמות יד 14).

שצריכים ליצור את תנאי החיים שלנו. תהליכים פנימיים אלה לא יבוצעו ולא יגיעו למטרתם מבלי שישתתפו בהם המוני אנשים כמַוונים, כמדריכים, כיודעים היטב את המטרה, כמוסרים את נפשם על כך.

אנחנו ראינו מניסיוננו כמה מצבים אשר בלי כל תוספת כוחות, רק על ידי חלוקה אחרת של כוחות, רק על ידי כיוון יותר יעיל של כוחות למטרתם, הצלחנו להכפיל ולשלש את כושר המאמץ ואת יכולת היצירה של הציבור שלנו. זיכרו מה היה בתקופת מלחמת העולם על ידי הגיוס [לצבא הבריטי]. זיכרו מה היה בתקופת מלחמת השחרור, שוב על ידי הקמת צה"ל ועל ידי המאמץ המלחמתי של היישוב כולו, לאו דווקא בתוספת כוחות מבחוץ. ודאי, באה גם תוספת כוחות מבחוץ אשר לא היה לה ערוך. אבל לאו דווקא על ידי זה, אלא קודם כל על ידי העברת אנשים ממצב של בטלה למצב של פעולה אנחנו הגדלנו פי עשרים ופי שלושים ופי מאה את יכולת המאמץ, את יכולת הקורבן ואת היַעל הכולל. אם עשינו זאת למען מלחמה, אם עשינו זאת בחזית ההיא, עלינו לעשות שוב בחזית החדשה שאנחנו עומדים בה. וקודם כל על המפלגה לעשות את הדבר. וקודם כל על הנוער שבמפלגה לעשות את הדבר.

צאו וראו כמה תפקידים מחכים לנו. המחנות הללו [מעברות העולים] – איזה חינוך הם מקבלים? היישובים החדשים האלה, יישובי העולים, האם אנחנו יכולים להסתפק בתהליכי גיבוש עַם המתנהלים ביישובים האלה? היה זמן [לפני קום המדינה] שהיתה לנו עלייה שחשבנו אותה לגדולה. גם אז זרמו אנשים מארצות שונות, אך יכולנו לבולל את העולים על מנת שהחדשים יתבוללו בתוך הישנים, בתוך הוותיקים. יכולנו לבולל עליות. הקימונו משקים[7] שאפשר היה למצוא בהם חברים מליטא, מגרמניה, מארצות שונות. יכולנו להחזיק קבוצות עולים בעבודת הכשרה או קבוצות נוער בהכשרה במשקים קיימים עד שיצאו והוכרו כמוכשרים להתיישבות. כל השיטות האלה נפסלו היום לגבי רובם של העולים. אנחנו מוכרחים להעביר אנשים מהאונייה ליישוב, מהמחנה ליישוב. איננו יכולים לבולל אותם, כי הם באים בממדים כאלה שהם בהכרח יוצרים יישובים שהם כולם בני גלות אחת. האם יכולים אנחנו בשקט ובסבלנות לחכות דור, שני דורות, שלושה דורות, עד אשר ממילא, בהשפעת בית הספר, בהשפעת הסביבה, הם יתבוללו? מי יודע מה טמון לנו מאחורי כותלנו? משבר כלכלי וחוסר עבודה, משבר צבאי חמור ו"סיבוב שני", התקפה מצד המדינות השכנות, משבר עולמי חמור, מלחמת עולם אשר אז כל העם הזה יעמוד במבחן חמור, כל יישוב ויישוב, כל פרט ופרט?

אל תשכחו, היישוב שעמד במבחן בשנות 1936–1938, בשנות המלחמה העולמית, בשנות המאבק עם השלטון הבריטי, בשנות מלחמת השחרור, היישוב

---

7 הכוונה בעיקר לקיבוצים.

הזה היה פרי תהליך של ליכוד, של התהוות, שנמשך שלושה דורות. אבל עכשיו אנחנו בשנתיים הבאנו לארץ אותו מספר היהודים שהבאנו בשלושים השנים הקודמות – 400 אלף עלו לארץ משנת 1918 עד 1948, ו־400 אלף עלו לארץ משנת 1948 ו־1949 עד 1950. בשנתיים – מה שעשינו בשלושים שנה! בשנתיים הקימונו 210 יישובים, כלומר 105 יישובים בשנה. אנחנו בשבעים שנות התיישבות, משנת 1878, שנת ייסוד פתח תקוה, עד שנת 1948, שנת ייסוד המדינה, אנחנו הקימונו 350 יישובים, שפירושו חמישה יישובים לשנה. אנחנו קפצנו ממוצע של חמישה יישובים לשנה לממוצע של 105 יישובים לשנה. ברור שזה מוכרח היה לחולל תמורות רבות בכל שיטות ההתיישבות, אבל זו לא רק תמורה רבה בכל שיטות ההתיישבות. פה לא רק שאלה של הדרכה חקלאית. ודאי, הדרכה חקלאית דרושה לעלייה זו יותר מאשר לכל עלייה אחרת והיא מקבלת מדריכים. אבל יש צורך בהדרכה ציבורית, הדרכה יישובית, הדרכה ביטחונית. עצם ההופעה של שניים־שלושה אנשים בתוך יישוב חדש כבר מסמלת את חתירת היישוב הוותיק כולו להתאחד אתם, לבולל אותם. הם כבר משמשים בני סמך. הם כבר משמשים מורי הוראה. הם כבר משמשים מסבירים. [ואז] הם [המתיישבים] יקראו עיתון, יגשו משם ליישוב שכן ויקשרו קשר, יגשו פעם העירה.

ואותו הדבר, ובייחוד אותו הדבר, בצבא. הצבא זהו מכתש גדול מאוד שבו כותשים את הציבור העולה, בייחוד את השכבה הצעירה שבו, לדבר־מה מאוחד, לדבר־מה מגובש. הדבר הזה שוב לא ייעשה אך ורק על ידי סדרי הצבא, הדבר הזה לא ייעשה אך ורק על ידי שהם ילבשו את אותם מדים, שהם יתאמנו באותם אימונים, שהם יאכלו אותו אוכל. לא די! מוכרחים להיות אנשים בתוך הצבא אשר יראו בזה שליחות קדושה, משימה גדולה, לשמש גורם מעצב ומלכד ומחנך לכל הציבור הזה.

אין זאת רק שאלה של מילוי חובת צבא. אין כל שאלה בדבר. אין זאת רק שאלה שבני 18–20 או כמה ימלאו חובת שירות בצבא. זו שאלה של התנדבות אנשים לתפקידי פיקוד נמוך בכוונה ברורה להיכנס לעמדות מפתח כאלה. וכל הצבא הוא עמדות מפתח של ליכוד, של חינוך, של השפעה, של העלאת ההכרה, של חיזוק האופי, של קירוב הלבבות.

ושימו לב, מה שנעשה בארץ לפני שהבחור מגיע לגיל צבא בארץ. עשו מיפקד לכל תנועות הנוער מקצה עד קצה. אינני יודע אם כולן יחד מקיפות 10 אחוז של הנוער הגדל בישראל, של היישוב הישן. ויישוב ישן אני קורא לאלה שהיו בארץ בה"א באייר תש"ח. המוני נוער. נכון, רובם הגדול, אני מקווה כולם, מקבלים חינוך בבית הספר. זה דבר כביר. לא די! יש שאלה של חינוך חברתי, יש שאלה של שמירה בפני סכנות של התנוונות, של שחיתות, של הוצאת נערים לתרבות רעה בכל המובנים, מוסריים ומדיניים כאחד. אבל יש שאלה של פעולה חיובית, שדה גדול

מחכה לחורשים, שדה בור מחכה לזורעים. אֵי החורשים האלה? אֵי הזורעים האלה?

ויש משימות בבניין הארץ שתובעות כוחות חלוציים. שום צורה מצורות הפעולה החלוצית בעבר איננה נפסלת. להיפך, היא חשובה שבעתיים. אבל לא די בהן. חלוציות היא גם בזה שאם יש מישהו שהוא בעל מקצוע, מתפרנס מיגיע כפיו, אבל אותו איש, אם הוא יקדיש את עצמו להיות איש מרכזי בקואופרטיב של עולים חדשים, ייתן מכוחו להדרכה, יזעיק אליו עוד שניים־שלושה בעלי מקצוע, הוא יעשה מפעל יישובי, מפעל של קליטה, מפעל חלוצי מבלי לשנות את מקצועו ופרנסתו. הוא רק יתכוון לַיַעל יותר רחוק. הוא ידע שהוא אז משמש בפעולה ממש מכשיר של קליטה ומופת לרבים.

וכך הדבר כמעט בלי סוף על פני כל שטחי חיינו. חרדה צריכה לאחוז את המחנה כי השעה דוחקת, כי סכנות אורבות לנו, כי מה שנחמיץ עכשיו אנחנו ניתן את הדין עליו. חרדה צריכה לאחוז אותנו לגורל השממה ולגורל המוני בית ישראל הנוהרים אלינו. המפלגה תיבחן ביכולתה להזעיק ולקרוא אל תחת דגלה את המוני הנוער שבישראל. הנוער שבמפלגה יעמוד במבחן במידת היענותו לצוו החלוצי.

הנוער הזה הוכיח את יכולתו הגדולה כלוחם על הגנת המדינה – עליו להוכיח את יכולתו כבונה המדינה!

כרזת "תנועת השלום" בכנס הוועד למען השלום, ת"א 1950. משמאל לימין: אברהם שלונסקי, משה סנה, פייגה אילנית
באדיבות ארכיון השומר הצעיר, יד יערי, גבעת חביבה

צירי ישראל מתכנסים לראשונה

שר החוץ: חברים, אני מקדם בברכה את כל חברינו שנקבצו ובאו מכל קצוות תבל. אני מרשה לעצמי לאחל לכולם הצלחה בניסיון הראשון והנועז הזה שעשינו לכנס בבת אחת את כל צירינו בחו"ל ובצוותא עם כל מנהלי העניינים במשרד החוץ, להיוועץ על דרכי מדיניותנו, להחליף דעות רשמים וניסיון.

ברגע זה של פתיחת הכינוס לבנו מלא צער על העדרו של מרדכי עליאש מתוכנו. (עומדים דום לזכרו).

אנו שמחים כולנו לנוכחותו של ראש הממשלה בישיבה הראשונה ונשמע עכשיו את אשר יש לו להגיד לנו.

ראש הממשלה ב"ג בירך את הנאספים. עיקרי דבריו מובאים להלן:

ראש הממשלה: במצב הקיים בעולם ובתפוצה היהודית לא תיתכן ניטרליות, שכן פירושה התנכרות לעם היהודי. אין אנו יכולים להיות ניטרלים כלפי מה שנעשה בתוך הארצות [השונות], כי זה קובע את גורלו של הקיבוץ היהודי ואת נפשו. אנסה להגדיר את מדיניותנו בשלושה ערכים יסודיים. קודם כל שלום. נוסף על הרדתנו לעולם כולו יש לנו חרדה מיוחדת לגורל המדינה הזאת אם יפרוץ סכסוך עולמי חמור, ולגורל הקיבוצים היהודים. לפי שעה אין דואג בעולם לגורל הקיבוצים היהודים מלבד הקיבוץ הקטן שרכש לו את עצמאותו. ערך היסוד השני הוא ההכרה בזיקת הגומלין הקיימת בין העמים הגדולים והקטנים. מתוך הכרה בזיקת גומלין זו אין אנו יכולים באופן סיטוני ולמפרע להזדהות עם מישהו בעולם. ערך

---

1 הכינוס הראשון של צירי ישראל התקיים בימים 17 ביולי עד 23 ביולי. רוב ישיבות הכינוס נערכו בקריה בתל אביב. בימים 21–22 ביולי נתכנסו הצירים בירושלים במשרד ראש הממשלה. בכינוס השתתפו: אבא אבן, וושינגטון (שגריר); אהוד אבריאל, בוקרסט; אליהו אילת, לונדון; שמואל אלישיב, פראג ובודפשט; ישראל ברזילי, ורשה; שלמה גינוסר, רומא; משה ישי, בלגרד; מרדכי נמיר, מוסקבה; מיכאל עמיר, בריסל; מוריס פישר, פריס; יעקב צור, בואנוס איירס; אליהו ששון, אנקרה. לכינוס הוזמנו גם מנהלי מחלקות במשה"ח ומספר אישי ציבור.

ב־18 ביולי כתב ראש הממשלה למ"ש מכתב בכתב יד, שבו מחה על קיום הכינוס בתל אביב ובו אמר בין היתר: "בכינוס הצירים מחוץ לירושלים אני מרגיש פגיעה כאזרח ישראל וכיהודי. נפגעתי קשה כחבר הממשלה. משרד החוץ חייב ברגישות יתרה כלפי מדינות חוץ, אבל הפעם לא היתה רגישות כלפי העיר ורגישות זו היא חובה על אוסטרליה כל משרד ומשרד בכל זמן וזמן".

היסוד השלישי הוא עצמאות. הכרחי לנו לקיים בידנו עצמאות מוסרית מוחלטת. מדינת ישראל לא תתקיים אם לא תהיה במאה אחוז עצמאית במובן המוסרי וחופשית לשפוט בעצמה מה טוב ומה רע, מה ייתכן ומה לא ייתכן.

המדינה קמה כתוצאה משימוש בכוח ואנו חייבים להעריך את גורמי הכוח, אבל בשום תנאי שבעולם לא נסכים לכניעה מוסרית לכוח, גם ברגע שמוכרחים לקבל את דינו. זוהי לדעתי עצמאות מוסרית ואולי כאן במידה ידועה ההבחנה בין מדינת ישראל ובין מדינות אחרות. קנה המידה העצמי שלנו צריך להיות עליונות מבחינה מוסרית על אחרים. אכן אני מניח שיש עוד עמים ומדינות בעלי עצמאות מוסרית וכוח מוסרי לא פחות מאשר לנו. אבל הגורם הזה בקיומנו מוכרח למלא תפקיד יותר גדול מאשר אצל אחרים – גם מפני עברנו, וגם מפני ההווה והעתיד שלנו.

נדמה לי כי לצירים שלנו יש תפקיד אחר מאשר לצירי מדינות אחרות. מדינת ישראל שונה מכל המדינות בזה שאינה מדינה לתושביה אלא לקיבוץ גלויות. הצירים שלנו הם כצירי כל המדינות אבל הם שונים מפני שאינם כמו שאול התרסי [פאולוס] – שליחים לגויים. הם שליחים ל[עם] ישראל. ציר שאיננו רואה את שליחותו לַתפוצה, לדעתי איננו רואה את שליחותו.

אגע בשאלה שהיא מאוד שנויה במחלוקת בקרב כל היהודים: המדינה והציונות. אנו זקוקים לתנועה ציונית לא פחות מאשר קודם, אבל יש דבר השנוי במחלוקת: המדינה והציונות. גם אחרי [קום] המדינה אנו זקוקים לתנועה הציונית לא פחות מאשר קודם, אבל יש דבר השנוי במחלוקת: מהי עכשיו הציונות? דעתי כאיש פרטי שאין ההסתדרות הציונית יכולה עכשיו להיות מרכז התנועה הציונית כמו שהיתה. מרכז התנועה הציונית הוא מדינת ישראל. התנועה הציונית שאינה רואה את מרכזה במדינת ישראל, אינה רואה את שעתה.

אני רוצה במילים אחדות להעמידכם על אחת הבעיות החמורות שעמדו בפנינו לרגל העלייה ההמונית אליה התפללנו. עלייה זו מחוסרת כל בכל המובנים. מחוסרת הון, מחוסרת חינוך ומחוסרת תרבות, ויש סכנה חמורה שבמשך 10–15 שנה תשתנה באופן יסודי דמות היישוב הזה, יש סכנה שניהפך לעם לבנטיני, ואולי [זו] סכנה יותר גדולה מאשר סכנת "סיבוב שני". אני מאמין שגם יהודי תימן ומרוקו וטריפולי, אם נשקיע בהם מאמצים חינוכיים, יוציאו מתוכם אנשים כמונו וגם מהם נוכל לשלוח צירים, אבל זה עניין לכל הפחות של דור. אנו לא יכולים לחכות. עלייה זו לא מביאה לא רופאים ולא מהנדסים ולא אנשי מדע. כוחנו הוא באיכותנו ואיכות זו הולכת ושוקעת מיום ליום ממש, ואנו מוכרחים לעשות מאמצים מיוחדים להעלות ארצה אותו העודף של האינטליגנציה [היהודית] שישנה בארצות המערב. אני מאמין שנוכל למצוא דרך לבצע זאת אם בכל צירות יהיה איש מיוחד ממונה על כך, שיעשה בעזרת התנועה הציונית במקום ובלעדיה.

צריך להחדיר את הרעיון שכל תלמיד יהודי באשר הוא צריך ללמוד שנה אחת בארץ, ונוכל למצוא אלפים ואולי רבבות. חלק מהם, אם יבוא הנה, ישאר בארץ, אבל גם כאלה אשר יחזרו תהיה בהם ברכה רבה כי הם יעשירו את חיי היהודים בגולה ויהוו שליחים נאמנים של ישראל בתפוצות.

הדבר האחרון: הצירויות שלנו חייבות לדאוג להפצת השפה העברית והספר העברי. ציר שלנו מוכרח להיות גם ציר לתפוצה, צריך להיות השליח הציוני. זהו הגוּבֶרנטוֹר היהודי בגולה.

שר החוץ: הנהלת הישיבה מעכשיו בידי המנהל הכללי [וולטר איתן].

להלן התנהל דיון כללי בהשתתפות רוב צירים והישיבה ננעלה. הישיבה השנייה, הוקדשה לנושא ***ישראל בין מזרח ומערב****. פתח שר החוץ.*

משה שרת: ספק הוא אם אפשר לחדש הרבה לגופה של הבעיה, אולם אפשר להבהיר כיצד הגענו לעמדה של אי־הזדהות בין שני הגושים היריבים בעולם.

ברית המועצות תמכה בהקמת המדינה. אל"ף, משום שרצתה בדחיקת אנגליה מפינה זו במזרח התיכון. בי"ת, במטרה לזכות באהדתו של גורם הפועל על פי תפישה מוסרית מסוימת, העלול לרחוש החזקת טובה. בעיקר קבע הנימוק הראשון, שהוא שלילי במהותו. הרוסים זילזלו בערבים מתוך הנחה שאלה נותנים ידם לַחזק ואין אתה מרוויח או מפסיד מידידותם או איבתם.

ארצות הברית תמכה בהקמת מדינת ישראל מתוך מניעים של אהדה לשאיפה לחופש ולשחרור לאומי, מתוך שנאה מסורתית לאנגלים ובעקבות לחץ יהודי. כל אלה שיקולים שטחיים למדי, ורק לאחר שהמדינה הוכיחה את כוחה נוסף על שיקולים אלה יסוד רציני והוא ערכנו כגורם מוסיף יציבות במזרח התיכון, בעוד שבתחילה היו סבורים שאנו הגורם המפריע ליציבות זו. אם כן, אנו גורם שבטבעו אינו מוסיף יציבות, אולם ניסיון לשבור אותנו לא ישפר את מצב הדברים אלא להיפך. שיקול זה עדיין לא הגיע לגיבוש סופי, כי השתלשלות המאורעות צריכה עוד להראות מתי אנו מוסיפים יציבות למזרח התיכון ומתי גורעים: האם כאשר אנו חזקים או כאשר אנו חלשים, או שמא מוטב שלא נהיה קיימים כלל.

ישראל קמה אפוא כתולדה של רצון אחד מצד שני היריבים בעולם. אהדה כפולה זאת היא נכס עצום שאין אנו רשאים לאבדו, ומכאן נבע מתחילה הקו של אי־הזדהות. קו זה מקבל חיזוק מעוד גורמים: העצמאות המוסרית והנכסים הרוחניים של ישראל, הנותנים בידנו אפשרות לתרום תרומה משלנו לעיצוב דמותו של עולם, זיקת ישראל ליהודים בתפוצות וזיקת התפוצות לישראל.

המסורת של עם ישראל נותנת לנו יעוד עצמאי, אשר אין אנו רשאים לאבדו על ידי התמכרות לצד מן הצדדים. התמכרות כזאת תנכר את יהודי הצד השני.

אולם, אם לשלב את עיקרון אי־ההזדהות בחיי יום יום של המדיניות העולמית, נראה כי שיווי משקל מוחלט בין שני הגושים אינו אפשרי, שכן אינו פותר את כל הבעיות בהן אנו נתקלים. לעתים נזדקק לגישה חיובית אל הבעיות. למשל: התפישה הדמוקרטית שלנו מזדהה בכללותה עם התפישה הדמוקרטית המערבית, אם גם אין אנו מחקים דמוקרטיה זאת אלא שואבים ממעיינות מקוריים. נקודות הדמיון בין הדמוקרטיה שלנו לבין הדמוקרטיה המערבית, שהן גם יסודות הדמוקרטיה עליהם לא נוותר, הם: חופש הדיבור בעל פה, בכתב ובדפוס, חופש התאגדות מדינית, חופש ביקורת השלטון, חופש היצירה התרבותית, חופש הקשרים עם חו"ל. עניין זה של הדמיון בתפישה הדמוקרטית אינו עסק של משטר פנימי בלבד, שאין סמיכות פרשיות בינו לבין יחסי החוץ של המדינה, משום שהמשטר הקיים בישראל מאפשר להפוך את הציבור לרקע של התנגשות אידיאולוגית המשתוללת בעולם, וגילוייה של זאת בהכרח משתתפים גם בזירה הבינלאומית, לדוגמה: "תנועת השלום", קיומם של ארגונים בינלאומיים קומוניסטיים וכדומה.

עניין שני: היהודים אינם יכולים להתקיים כגוף בינלאומי ציוני, ואף לא כיהודים בעלי זיקה הדדית סתם, אלא במשטר דמוקרטי הבנוי על התפישה המערבית. אין כאן קשר אורגני בין יהדות וציונות לבין דמוקרטיה לפי התפישה המערבית, כי אם מציאות עובדתית: היהודים כמיעוט יכולים לקיים חיים יהודיים חופשיים רק במערב. מטעם זה אין ישראל יכולה להיות שוות נפש לגבי התפשטותו או הצטמצמותו של הגוש הקומוניסטי בעולם.

כוחם של שיקולים אלה יפה כמובן גם לגבי אפשרות השאיבה ממקורות הכוח החומרי והרוחני היהודי בתפוצות למען בניין המדינה, וממקורות כוח חומרי ורוחני בחו"ל בכלל.

בגלל גורמים מעשיים אלה נעשו חיי יום יום שלנו בעולם חד־צדדיים במידה רבה וקשורים כמעט רק בגוש המערבי והניטרלי. מצב זה כופה עלינו הגוש המזרחי, בנתקו אותנו מן היהודים היושבים בתחומו ובמונעו מאתנו סיוע חומרי. אומנם קרוב לוודאי שסיוע חומרי אינו ניתן לנו מן המזרח לא משום שאין המזרח רוצה לעזור לנו, אלא משום שמקורותיו אינם בלתי מוגבלים ומשום שהוא עצמו זקוק לכל מה שיש ברשותו. כך או אחרת, עובדה היא כי אנו זקוקים לסיוע מבחוץ, וכי אין אני יכולים לקבל אותו אלא במערב. קשה להניח שמנהיגי הגוש המזרחי לא חזו מראש ולא ידעו, שבקום מדינת ישראל יהיה היצור החדש חייב לעסוק בקיבוץ גלויות, בקבלת מילוות וכולי – כל מיני התעסקויות שתדחופנה

את ישראל ליחסי יום יום דווקא עם המערב, אולם אפשר שלא חזו זאת שעה שהחליטו לתמוך בהקמת מדינת ישראל. מכל מקום, ברית המועצות דוחקת אותנו לזרועות המערב ומפירה את שיווי המשקל שלנו כלפי שני הגושים בזה שהיא מונעת מאתנו כל אפשרות לקיים קשר חי ופעיל אתה. מאידך גיסא, במידה שהמערב ישאף לצמצם את חרותנו בכוח העזרה החומרית אשר אנו מקבלים מאתו, לא תהא כל סיבה אשר בעטיה לא נסכים לפנות למזרח.

ישראל שואפת ללכת בדרכה־היא בשדה היחסים הבינלאומיים, אולם אין היא יכולה להיות מנותקת ממגע עם מדינות ועמים אחרים. במידה שגורמים בלתי תלויים בנו מחייבים אותנו לרכז את מגענו החיצוני עם גוש מן הגושים היריבים, הכרח הקיום הוא לקבל את העובדות כמות שהן. אולם אם מגע זה עלול לגרום לנו שנאבד את חרותנו ואת האפשרות לחיות כנראה לנו – אנו חופשים לפנות אל הצד השני. כל עוד ניתן לנו לחיות כמדינה בלי שכופים עלינו בכוח מיזוג עם גוש זה או אחר, הולכים אנו על פי הכרתנו המוסרית ועל פי שיקולינו־אנו ואיננו נותנים את ידנו, מעשה אבטומט, לצד זה או למשנהו.

בתום דברי מ"ש התנהל דיון בהשתתפות כמה מן הנוכחים. מ"ש הגיב:

שר החוץ: הערות בשולי הוויכוח. אין תכליתו של דיון זה לסכם ולגבש מדיניות אלא להחליף דעות ולהרבות השכלה. מדיניות החוץ הישראלית בשאלה הנדונה נקבעת, כפי שנאמר בדברי הפתיחה, על פי שתי עובדות יסוד: אל"ף, ישראל לא תכלכל משטר בנוסח המזרח. בי"ת, בכל מקום בו משתלט המזרח, אין חיים יהודיים. הוויכוח לא סתר עובדות יסודיות אלה.

לדברי המתווכחים, אי־אפשר היה שלא לנקוט עמדה בבעיית קוריאה. מה שלא היינו עושים, וכל תגובה אשר היינו מגיבים – וגם אם לא היינו מגיבים כלל – כל האפשרויות האלה היו מהוות למעשה התייצבות לצד מן הצדדים. אם כן, אין כאן שאלה עקרונית אם לנקוט עמדה או לא, כי אם שאלה מעשית: לאיזה צד להתייצב, וכאן ברור: אל"ף, צפון קוריאה היא שהתקיפה את הדרום ולא להיפך. בי"ת, אין ישראל יכולה להתחמק מבעיה, בה מהווה האו"ם גורם בולט ומודגש.

לדברי שמעוני,[2] אם גם אין יהודים בדרום מזרח אסיה, הרי איננו יכולים להתעלם מן הדרכים ומן האמצעים בהם מבוצעת ההתפשטות הקומוניסטית.

---

2 יעקב שמעוני, מנהל מחלקת אסיה במשרד החוץ, אמר כי באסיה ניתנת לישראל הזדמנות יחידה במינה לקיים מדיניות אמיתית של אי־הזדהות, שכן התפשטות המשטר הקומוניסטי ביבשת זאת לא תזיק ליהודים היות ואין באסיה קיבוצים יהודים שמשטר בנוסח המזרח לא יאפשר להם לקיים חיים יהודיים עצמאיים.

לעניין העלייה: סעיף זה אינו מצטמצם בעלייה של כך וכך אנשים. שכן הוא כרוך בהזרמה של מלאי ושל כוחות חומריים לקיום העלייה, להחזקתה ולקליטתה. השגת מלאי חומרי זה תלויה בעמדתנו בסכסוך שבין המזרח והמערב. מן הראוי לזכור, שבמזרח גורמים אובייקטיביים פנימיים מסייעים לעלייה, גורמים שאינם תלויים ביחסינו למדינות הגוש המזרחי. לעומת זאת, אין במערב גורמים המחייבים מתן עזרה חומרית לישראל. אומנם, ועם זאת, אין להסיק מכאן שעלינו להחפז ולפנות אל המערב, שכן אם כך אנו עושים עלול השלטון בארצות הגוש המזרחי להידחף למאמץ נמרץ ותקיף לבלום את הכוחות הפנימיים המסייעים לעלייה מתוך ארצותיו. פנייה למערב אף לא תעשה בן לילה ניסים ונפלאות בשטח הסיוע החומרי. מידת הסיוע שיינתן לנו תלויה במערך היחסים המדיניים במזרח התיכון ולא בעניין ההזדהות, אם כי ייתכן וייתכן שמתן הסיוע מן המערב בא מעיקרו בזכות הכרתם של האמריקנים כי למזרח לא נצטרף לעולם.

לסיכום, אין לסטות מן הקו הנוכחי של אי־הזדהות, אולם יש לנהוג מנהג זהירות, שיטה של "לא חמימא ולא קרירא" לכאן ולכאן. קו זה ישמור מצד אחד על מידת הידידות הדרושה לנו משני הכיוונים, ומצד שני יכריע כל אחד משני היריבים לנהוג בנו מנהג נאה פן נפנה וניתן ידנו למשנהו.

הישיבה השלישית הוקדשה לנושא ***ישראל וערב****. פתח ראובן שילוח ואחריו דיבר זלמן ליף.*[3] *מ"ש הגיב:*

שר החוץ: מדבריו של מר שילוח נובעת מסקנה יסודית והיא כי שלילת מלחמה אין פירושה חיוב השלום. מסתבר שהדברים היו דוחקים אז [בתקופת מלחמת העצמאות], כאשר היה צורך להפסיק פעולות איבה ושפיכות דמים. משמובטח דבר זה, אין הסדר קבע דוחק כל כך ואפשר לטפל בו בנחת וביישוב הדעת. מצב כזה, של שלום שאינו שלום, אינו יכול להימשך זמן רב כי אין הוא מצב נורמלי. עלינו לתת דעתנו על כך ולהיזהר מפני האשליה שהכל עתה כתיקונו.

ישראל חסרה מאוד את השלום עם ערב והיעדר השלום מהווה מפגע רציני למעמדנו. אומנם התכסיס דורש מאתנו בשעה זאת לא להפריז בהכרזות על נכונותנו לשלום ועל רצוננו בו, ובאמת יכולים אנו להמשיך במצב הקיים למרות התקלות הכרוכות בו. יודעים אנו גם כי הסכם שלום רישמי אין פירושו שלום ממש. בכל זאת, ולמרות כל אלה, אנו חייבים לשאוף לשלום: אל"ף,

---

3 זלמן ליף (1900–1950), מהנדס ומומחה קרקעות. מחלוצי המיפוי בא"י. היה עוזרו של יהושע חנקין ברכישת קרקעות. ייעץ להנה"ס בטיעוניה לפני כל ועדות החקירה בענייני גבולות, ולמשלחת הציונית בעצרת או"ם ב־1947.

שלום רישמי ואפילו שטחי טוב מבחינה מעשית מן המצב כיום. בי"ת, חתירתנו המתמדת לשלום תקצור בסופו של דבר פרי חיובי ותעזור להפעיל תהליכים של ייצוב והתפשרות במחנה הערבי. גימ"ל, מדיניות שלום תסלק מפנינו כמה גורמי לחץ מצד המעצמות. יש לנו עניין מעשי בשלום אשר רק בעקבותיו תיפתח הדרך ליחסי עסק נורמליים בין מדינות ערב לבין ישראל.

סכנת ה"סיבוב השני" בעינה עומדת כל הזמן, ובוודאי תוסיף לרחף עלינו גם אם ייכרת הסכם שלום – אף שאז הסיכויים ל"סיבוב שני" פחותים מאשר במצב של אי־שלום. קיום סכנה של חידוש מעשי האיבה מחייב אותנו להתחזק ולהיות מוכנים לקראת ההתפרצות, ובד בבד עם תכונה זאת יש לדאוג לחיזוקם של גורמי ביטחוננו בשדה הבינלאומי. השאלה היא באיזו דרך. דרך אחת שהוצעה לישראל היתה הפעלת ועדת הפיוס. זו לא השיגה הרבה. להיפך, טמון בה יסוד מזיק. היא מחפה על חוסר הנכונות מצד הערבים להגיע לידי הסדר של שלום. היא משמשת מכשיר למעצמות להתערבות־יתר בענייניו ובענייני המזרח התיכון בכלל. היא זורעת אור שלילי על עמדתנו בבעיות השנויות במחלוקת, משום שבטבע הדברים חייבת היא לנקוט דרך אמצעית בין תביעות הצדדים. עלינו לשאוף לחיסול פעולת ועדת הפיוס, ורעיון חדש הכובש לו לבבות אומר שיש להעביר את תפקידיה לידי ועדות שביתת הנשק המעורבות. אם יבוצע הדבר, אין זאת אומרת שיש להפסיק טיפול בבעיות השלום אצל המעצמות הגדולות.

מר שילוח נגע בחלקה של אנגליה בשיקוליה ובהחלטותיה של ירדן. איני סבור שכל מדינות המזרח התיכון אינן אלא כלי משחק בידי בריטניה. על כולן פועלת השפעה בריטית, אך יש להן רצון משלהן ומבחינה זאת שונות הן מיתר מדינות העולם רק בהבדל דרגה ולא בהבדל מהותי. בריטניה גזרה על עבדאללה שימתין קמעה עם הסדר ענייניו אתנו משום שלא רצתה למתוח יתר על המידה את מסגרת "הליגה הערבית". יש סימנים כאילו חל בזמן האחרון שינוי בנקודה זו. אכן, אין אנו צריכים להתמיד לפנות אל המעצמות בבקשה שיעזרו לנו ויעשו שלום בינינו לבין מדינות ערב. עלינו להופיע כלפיהן בתרעומת על שלא עשו כל מה שבידן לעשות למען השלום.

אשר לתנאי השלום של ישראל, ניתן לומר בקצרה כי אנו מציעים שלום על בסיס המצב הקיים, אם כי פיצויים אנו מוכנים עקרונית לשלם. החזרת הפליטים היא עניין שונה במקצת. בשלב מסוים העלינו את ההצעה להחזיר לישראל פליטים ערבים עד שתהיה בישראל אוכלוסייה ערבית בת 100,000 נפש. עשינו זאת מתוך תקווה שהדבר ייתן דחיפה למאמצי השלום, והתנינו ביצועו בהשגת הסדר כולל. צעד זה שלנו הקל את המצוקה בה היינו נתונים באותה שעה,

אולם את מטרתו העיקרית לא השיג. הצעתנו לא נשארה פתוחה תקופה בלתי מוגבלת ובינתיים הסתלקנו ממנה.

אנו מוצאים שזה לא מענייננו לעשות שלום עם כל מדינות ערב יחד. אנו סבורים כי יותר קל יהיה להתפשר עם כל מדינה ומדינה לחוד. בדרך כלל, רצוי לנו להתחיל במצרים משום שאין ניגודים יסודיים בינינו ומשום שהיא המנהיגה, אולם הדבר לא ניתן לביצוע וירדן עומדת ראשונה על הפרק. הסכם שלום עם ירדן חשוב לא רק לעצמו, אלא משום שלמדינה זאת עמדה נוחה לנו לגבי הפליטים והסכם שלום אתה, שאין בו דבר על החזרת פליטים, יהיה תקדים רצוי. כמו כן קשור עניין השלום עם ירדן בבעיית ירושלים.

להלן התנהל דיון שנפתח בדברי אלוף משה דיין. אחריו דיברו אליהו ששון, שלמה גינוסר, שמואל דיבון, יעקב צור וראובן שילוח. משה שרת הגיב על כמה מן השאלות שהועלו לדיון.

שר החוץ: מצבו של המיעוט הערבי בישראל. הקו אשר אנו נוקטים כלפי המיעוט הערבי בישראל ניתן להגדירו באופן שכזה: אנו מעוניינים להחליש ולפורר את הערבים היושבים בישראל כגוש וכמיעוט לאומי, אולם שואפים לשפר ולקדם את מצבם כפרטים.

אנו מעוניינים להבטיח שערביי ישראל לא יוכלו לפגוע בנו בצורה זו או אחרת ולגרום לנו נזק, אולם מתאמצים בכנות לשפר את דרך חייהם. לכך אפשר למצוא דוגמאות הפוכות. יש מקרי עוול, אולם עשינו הרבה לחינוכם של ערבים, לשיקומם של יושבי כפרים שלמים, להבטחת זכויותיהם של פרטים וכולי. אנו מעוניינים להפחית את מספרם של ערביי ישראל, אולם לא נעשה זאת בדרכים לא הוגנות.

על שאלת התפשטותה של ישראל בעתיד. מדינת ישראל לא תסתבך בהרפתקנות צבאית מתוך מטרה יזומה לכבוש שטחים ולהתרחב.[4] ישראל לא תעשה כזאת משום שלא נוכל להֵאשם בפני העולם בתוקפנות והן משום שלא נוכל, מטעמים ביטחוניים וחברתיים, לספוג לתוכנו אוכלוסייה ערבית בעלת ממדים ניכרים. אולם אם הערבים, בטפשותם או ברשעותם, יביאו לידי יצירת

4 בדבריו אלה כיוון מ"ש אל משה דיין, שאמר בין היתר: "המערכה הראשונה בתהליך הקמת ישראל כמדינה ישראלית לא נשלם עדיין, כיוון שלא קבענו עדיין את דמותה המרחבית של המדינה. המדינה חייבת להחליט אם גבולותינו הקיימים מספקים אותנו. בעקבות מלחמת העולם השנייה נוצר במזרח התיכון מצב המאפשר שינויים, מצב זה לא חלף עדיין. בזמן המלחמה רווחה הדעה, שאם ננוע מזרחה לכיוון הירדן נצטרך לעמוד לפני הבריטים. איני בטוח כי דעה זאת היתה מבוססת ואני סבור כי תקופתנו עדיין כשרה לתמורות".

מצב כזה, בו תוכל ישראל להרחיב את גבולה בלי לפגוע פגיעה חזיתית במושגי הצדק וההגינות המקובלים בין מדינות ובלי שיהיה צורך לפגוע באוכלוסייה ערבית, צריך יהיה לשקול את הדברים. גם מלחמת השחרור התנהלה על פי עקרונות זהירים אלה ולא חרגנו מהם אלא כשהדבר נעשה חיוני ביותר. לא נוכל להקריב לוחמים יהודים ולא נוכל לפגוע באורח שרירותי באחרים רק כדי להשביע תאוות של התפשטות.

שר החוץ לא השתתף בישיבות הרביעית והחמישית. הישיבה השישית של כינוס הצירים הוקדשה לירושלים. שר החוץ סיכם את הדיון:

שר החוץ: הערות מספר בדבר השאלה אם עלינו להשתדל לדחות את הדיון בבעיית ירושלים בעצרת הקרובה או לא. אני סבור שאין לנו צורך עוד בביסוס עובדות בנוגע לירושלים ואין מעבר זמן נוסף מְבצר עובדות שנוצרו כבר. מכל מקום, לגבי האפשרות שתוכנית הבינאום תבוצע בכוח, השהיית הדיון אינה מעלה ואינה מורידה. לעומת זאת, אם מדובר על הרחבת שלטון ישראל [בי־ם] בעתיד, אולי טוב שיימצא כבר היום מפקח מטעם או״ם על המקומות הקדושים. העובדה שהמקומות הקדושים נמצאים בפיקוח בינלאומי תרכך בעיני העולם את הרושם של השתלטותנו על מקומות קדושים שאינם בידנו כיום. ברור כי לפי שעה, ככל שימעטו המפקחים עלינו כן ייטב לשלום נפשנו. מצבנו כיום עם בירה מחולקת בין תל אביב וירושלים אינו בריא ויש לשים לו קץ. כידוע, נשארו לשכת הנשיא ומשרד החוץ בקריה כדי למנוע התנגשות חזקה מדי, ועובדה זו היא אות חולשה לנו. נוסף על כך, ההחלטה שנתקבלה [לבינאום י־ם], אם גם לא בוצעה, משמשת נשק לערבים נגדנו ונוח להם תמיד להטיחה כלפינו בצוותא עם עוד כמה וכמה החלטות בלתי משמחות – פליטים, כ״ט בנובמבר וכולי.

אין לשלול ברצינות כל אפשרות של ביטול החלטת הבינאום. אפשר למצוא מוצא בדמות החלטה חדשה שתבוא במקום הישנה ותדחה אותה מפניה, אולם אין ביטחון שנצליח להשיג החלטה כזאת. אומנם לא ראוי להפריז במשקל התגובות החיוניות בהצעותינו ואין ליחס חשיבות רבה מדי לעובדה שאין הוותיקן פעיל כרגע בשדה התעמולה וההסברה. לוותיקן דרכים להפעיל השפעה מידית ואם גם יצליח להרבות נמנעים בהצבעה, ולאוו דווקא מצביעים לפי רוחו, הרי כבר קשה כקריעת ים סוף להשיג החלטה מנוגדת להחלטה הקודמת. הערבים והוותיקן יתנגדו בוודאי להצעה שלנו ובמצב כזה נוח יהיה למצביעים להימנע ואז סיכויינו להשיג רוב של שני שליש יהיו קלושים שבקלושים.

הוותיקן, ככל גורם טוטליטרי, הוא דוגמטי בתכלית. גורם כזה מהסס אולי

לנקוט החלטה, אך משהחליט לא יסטה מדרכו וילך בה עד הסוף. הוותיקן החליט בשעתו לא להתנגד להקמתה של מדינת ישראל משני טעמים: אל"ף, הכנסייה עמדה אז לפתוח במסע אנטי־קומוניסטי רחב ממדים ולא רצתה להסתכן באיבוד תמיכתם או בהתנגדותם של יסודות מסוימים ביהדות ארצות הברית. בי"ת, בהחלטה על הקמת מדינת ישראל היה כלול, כידוע, סעיף בדבר בינאום ירושלים וכדאי היה להבטיח קבלת החלטה כזאת, שכן, בסופו של דבר הוותיקן מייצג את הנצרות העולמית ושולט בעולם הנוצרי. מן הראוי לתת את הדעת על משקלו של הישג כזה בעיני הוותיקן. בעיניו האו"ם הוא ארגון נוצרי והקמת ירושלים בינלאומית באמצעותו הוא צעד ללא תקדים אשר כנגדו המדינה הנוצרית בימי הצלבנים היא כאין וכאפס.

אנשי הוותיקן יודעים היטב שיוכלו להתפשר אתנו, אם ירצו בכך. אולם אין להם סכסוך בעניין ירושלים אתנו כי אם עם האו"ם. בינאום ירושלים הוא שטר שהאו"ם חייב לפרוע לוותיקן ורק אם האו"ם יחזור בו יהיה טעם לוותיקן לבוא ולשאת ולתת עמנו. משום כך, ומשום שהוותיקן הקים חזית משותפת עם הערבים נגדנו – אומנם רק בחציה, כי יש לחזית זאת עוד תכלית ומטרה, הקומוניזם – יש הכרח לעשות מאמץ להשיג באו"ם החלטה חדשה.

היות והוותיקן אינו נבהל מפני האפשרות שהחלטת הבינאום לא תבוצע בעתיד הקרוב והוא מוכן לחכות זמן רב עד שיבוא היום לקום ולבצע, אין לנו במה לקנות את לב המצביעים אלא בנכונות להציע ביצוע כלשהו חיובי ולו גם פחות מהתוכנית המלאה, אבל לאלתר. אם כן, לנו הכרח חיוני לסלק את ההחלטה על בינאום מלא של ירושלים ועל כן אנו מוכרחים לעשות מאמץ בעצרת הקרובה, ואפילו גם נוותר על הסיכוי הצפון במצב של תיקו שכל עניין הבינאום יישאר על הנייר בלבד. מבחינת התוכן הצעותינו אומרות את המילה האחרונה. מבחינת הניסוח עוד הדלת פתוחה. איני סבור שיש סיכויים להסכם עם עבר־הירדן בעניין ירושלים מחוץ למסגרת של הסדר כולל. אין על עבר־הירדן לחץ בעניין ירושלים כעין זה המופעל עלינו: אל"ף, ירדן אינה חברה באו"ם. בי"ת, לירדן ידיד מגן גדול. גימ"ל, הנוצרים מוכנים לסבול שלטון מוסלמי על הקבר הקדוש בעוד שאינם מוכנים לסבול שלטון יהודי ב"קנקולום" העלוב. אנו צריכים להבין לנפשו של האפיפיור, אם יסכים שהיהודים ישלטו במקומות הקדושים, איך ישא פניו בעולם הבא? שלטון מוסלמי על המקומות הקדושים קיים זה מדורי דורות. מכל מקום, ידו של האפיפיור של ימינו לא היתה בדבר הזה. הסכמה לשלטון יהודי כיום היא עניין אחר לגמרי. משום כך אין טעם לוותיקן לבוא בדברים אתנו בלי שהעצרת תשנה את דעתה. אם תעשה כזאת יוכל האפיפיור להסביר לבורא כי לא היתה לפניו דרך אחרת.

לאור הדברים הללו יכול עבדאללה ויכולים האנגלים לחכות. אנו איננו

יכולים לשבת באפס מעשה וחובה עלינו לחתור לקראת שינוי החלטת הבינאום.
הישיבה השביעית של כינוס הצירים הוקדשה לנושא ***ישראל והגולה.***

שר החוץ: הקמת מדינת ישראל ריבונית, שנתקבלה במשפחת העמים כחברה שוות־זכויות, יש בה משום הגשמת שאיפתנו היסודית להגיע למצב תקין ונורמלי בחיינו הלאומיים, שהיא תמצית המטרה הציונית. אולם, מאידך גיסא, אנחנו מצווים לשמור על אופיה המיוחד של מדינתנו ואיננו יכולים ואף לא צריכים לחקות את העולם בכל. מדינתנו מיוחדת במינה בעולם בזה שהיא מהווה נכס היסטורי של עם המפוזר במרחבי תבל. ישנן אומנם מדינות אחרות שיש להן גולה, כגון אירלנד ויוון, אולם האומות הללו מעולם לא היו מפוזרות מבחינת המרחב ומבחינה הזמן כדוגמת הגולה היהודית, ויחד עם זה מעולם לא היה קיים קשר כה הדוק וחיוני בין חלקיהן כפי שהיה הדבר אצל העם היהודי. אומות אלה אף לא הקימו את מדינותיהן כתוצאה של תהליך של שיבת התפוצות לארץ המכורה.

לא נכנסנו למשפחת העמים על מנת לנתק קשרים ועל מנת להתפרק מסבל הירושה שלנו ולַדָבָר ניתן ביטוי מפורש בשעת קבלתנו לאו״ם על במה זו הננו מופיעים כנציגי העם היהודי כולו.

לא נצליח להחזיק מעמד ולהגיע ליכולת של צורה משקית ותרבותית אם לא נגדל הרבה במספר. המוני יהודים שבארצות האיסלאם אין להם תקוה אלא במדינת ישראל, אשר תקומתה הרסה את שיווי המשקל הנפשי שיצרו לעצמם במשך הדורות. שיווי משקל זה נתבסס על אמונה משיחית ועל רוח כניעה וקבלת הדין בינתיים. תקומת מדינת ישראל עקרה מהשורש את רוח הכניעה ועשתה את האמונה לדבר שבמציאות.

קיימת בעיית עלייה גם מארצות אחרות, אך קשרינו עם התפוצות אינם תלויים ואינם צריכים להיות תלויים אך ורק באפשרויות של עלייה מיידית. אין לגרוס כי עניין העלייה ניתן להימדד בממדים קצרים של זמן, וכי במשך תקופה מסוימת יתבצע התהליך של הגדרה עצמית בקרב העם היהודי. אין לדעת גם אם השטח הקיים של ישראל יישאר בתחומיו לעולם ועד, ואין לדעת מתי יגדל ובאילו נסיבות. על כל פנים, אפשרויות גידולו אינן בלתי קיימות. אך גידול האוכלוסין אינו תלוי בשטח בלבד, כי אם במתח היצירה המותנה ביכולת התושבים לחיות איש עם רעהו בצפיפות, שהיא גזירת ההיסטוריה בשבילנו.

מוכרחים להניח, שלמשך תקופה ממושכת יישארו המוני יהודים, ואולי רובו של העם היהודי, מפוזרים בעולם. גם אם מדינת ישראל תגיע לאוכלוסייה יהודית של חמישה מיליון, עדיין יישארו כשישה מיליונים יהודים בגולה. למען העלייה, אפילו למען העלייה בלבד, עלינו לטפח גם קשר סטטי עם המוני היהודים בעולם, לאו דווקא בקשר עם העלייה ההמונית, ולהפוך אותו לגורם

פעיל יותר ויותר בחיים היהודיים בעולם.

יש להתקומם בכל תוקף נגד תורת סלף, שהפרדה עלולה או מוכרחה לחול בקרב העם היהודי כתוצאה מהקמת מדינת ישראל, ושהעם היהודי ילך ויתבולל עכשיו בקצב מזורז. תורה זו אומרת כי משנהפך העם היהודי לעם ממלכתי, על ידי אותו חלק ממלכתי שנמצא בארץ יוסר התריס של אי־ההגינות הלאומית והדתית שבהתבוללות, וקל יהיה ליהודים לזרוק עצמם לזרועות העולם.[5]

במידה שנתקלים בהלך רוח זה עלינו להילחם בו, ולא רק בגיוס הרגש אלא בהוכחות מציאותיות והגיוניות. יתכן שתהליך ההתבוללות יואט דווקא. במצרים, למשל, הגבירה תקומת המדינה את קוצר הרוח לעלייה, בימים השחורים שעברו עליהם [כאשר נרדפו בימי מלחמת העצמאות], לבם הלם אתנו. כן יש לזכור מה התחולל ברחבי היהדות האמריקנית.

ייתכן שתהליך הפירוד יתגשם באיזו פיאה צרה מאוד של שדה החיים היהודיים, אך אין כל ספק מהי התגובה של הרוב העצום. אנו נמצאים עדיין בראשית התמורה הזו, אולם מותר לנו כבר לעשות סיכום ראשון משום שההתפתחות החדשה התחילה למעשה עוד לפני יסוד המדינה – מאותו רגע שהשתררה ההרגשה שעניין המדינה הוא דבר רציני, ושעל הדור הזה האחריות לגייס את כוחותיו למשימה זו. הדבר נתגלה, באותה הפגנה עצומה של האחדות היהודית ושל המסירות היהודית לעניין המדינה ואותו הגיוס העצום של הרצון היהודי בכל מקום בימי המערכה הגדולה בלייק סכסס, כאשר עניין המדינה היה מוטל על כף המאזניים מבחינה לאומית.

התהליך הזה הולך ונמשך. אל יתעה אותנו מראה הירידה הארגונית או המבוכה הרעיונית שחלה בינתיים בחלקים שונים של התנועה הציונית, או גם בארגוני הקהילות. תהליך זה בא לידי גילוי ברור הן ביהדות כגון זו שבברית המועצות והן ביהדות ארצות הברית. יהודים מתבוללים אמריקנים טוענים כי השנתיים האחרונות עשו יותר למען עורר יהודים להכרתם הלאומית ולאחדות העם מאשר כל התעמולה הציונית מאז הרצל. ישנה גם הכרת גורל שהתעמקה מאוד בלב היהודים, וישנו גם הסיפוק העצים שיהודי עכשיו מקבל מעובדת קיומה של מדינת ישראל. הכרת האחדות של חלקי העם כתוצאה מתקומת ישראל, יש להניח, תלך ותחזק אלא אם תחול במשך הזמן נסיגה, וכן תֶחֱזק הרגשת הזיקה בין פזורי האומה ובין המדינה. גם במגע שלנו עם האו"ם אנו נתקלים ביחס הנובע מתוך היחס המסורתי אל היהודים, יחס של פליאה ורוגז על תביעה לשוויון ועמידה על דברים שהם מנת חלקן של יתר האומות. ולהפך, כשם שהעולם מזהה אותנו עם העם היהודי, העולם מזהה את העם היהודי אתנו.

---

5 כך טען הסופר ארתור קסטלר. ר' שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' 251.

אולם יש לזכור כי יכולות להיות גם מפלות מדיניות, או יש מעשים הנעשים שהם פשוט לא לכבוד לנו. כל זה משפיע ופועל ויוצר מתיחות, וזהו שורש לגרויים בלתי פוסקים ביחסים בין היהודים ובין הגויים. יהודי בעל הכרה, יהודי בעל רגש, חי עכשיו בחרדה בלתי פוסקת: "מה תעשה מדינת ישראל היום ומה תעשה מחר. איזו הכרזה תכריז הממשלה, כיצד תצביע באו"ם ואיך כל זה ישפיע עלינו" מתוך הנחה – לרוב מתחת לסף ההכרה – שדבר זה מוכרח להשפיע.

הדבר הזה מטיל עלינו אחריות, חד־צדדית דווקא. איננו יכולים, בשום פנים ואופן, לעשות את יהודי העולם אחראים למדיניות שלנו. אנו יכולים לדרוש מהם עזרה למדיניותנו. אנו צריכים, במידת האפשר, להסתייע בהם למטרותינו המדיניות, אבל אין להטיל את האחריות המדינית על היהודים האלה.

אין זאת אומרת שאנו יכולים לקבל תמיד את השיקול של האחריות שלנו כמכריע. היו מקרים שידענו, שצעד מסוים שאנו עומדים לעשותו יפגע קשה בעם היהודי כולו ואף על פי כן לא נרתענו, מפני שאילו היינו דואגים תמיד כיצד ישפיע צעד זה או אחר, היינו צריכים להירתע מדרך התנועה הציונית. כך ידענו, שהקמת המדינה תשפיע לרעה על מצב היהודים בארצות ערב, אך ידענו כי בסופו של דבר תגרום להצלתם. ואכן עברה תקופה קשה על יהדות מצרים, תימן ועיראק, אך הנה הגיעו למערכה רבת ממדים.

הרגישות הזו לתוצאות צעדינו על מצב היהודים בעולם היתה קיימת תמיד בשעת ההחלטות על פעולותיה של הסוכנות היהודית, ואת הרגישות הזאת מוכרחה המדינה לרשת ובהיקף יותר רחב, אך אין זאת אומרת שזה צריך תמיד להכריע, שכל אחד מאיתנו כשהוא כותב נאום, והכנסת כשהיא עורכת חוק, וכל מפקד צבא כשהוא נותן פקודה, חייב לשקול את הדבר הזה.

השאלה היא איך אנו ננהל את מדינת ישראל מבחינת הגולה, מה מדינת ישראל תאציל על החיים בגולה, ובאיזו מידה היא תיתן תוכן חי לחיים היהודיים בגולה. המדינה אינה יכולה להסתפק באותה ההשראה שהיא יכולה להקרין מאליה, על ידי יצירתה התרבותית והנכסים החדשים שייוולדו בתוכה, תהיה יצירה תרבותית במדינה הזאת, ייווצרו נכסים חדשים אם המדינה תרים קרן עצמה, אלא המדינה הזאת מצווה להקים ולהפעיל רשת של קשרים ישירים ופעילים עם הגולה. קודם כל, היא זקוקה לזה, בניינה זקוק לזה, הן במאמץ של עליית אדם והן במאמץ של השקעות הון והן במאמץ של הסתייעות באוצרות המדע והניסיון הטכני של העולם. מכל הבחינות האלה עלינו לחתור לקראת יהודים בכל מקרה ומקרה. אם דרושה השקעת הון או התייעצות – נחפש את אלה קודם כל בקרב היהודים, מפני שהמוני יהודים חותרים לשיתוף ולפעמים אנשים מחפשים לשרת את המדינה לאו דווקא על ידי עלייה. בכל צורות השיתוף האלה אנו זקוקים לזה. גם הגולה זקוקה לזה.

אפשרויות הקשר הזה אינן תלויות רק בנו, הן תלויות גם בגורמים חיצוניים. איננו יכולים לבוא בקשר ישיר עם יהדות ארצות ערב, אם כי בצפון אפריקה הדבר עוד אפשרי. זה גם מצומצם מאוד מאוד וכמעט בלתי אפשרי בארצות "הדמוקרטיה העממית" ובברית המועצות. אומנם שם לכאורה יש צירויות בדין ובזכות ובטקס רב, על כל הכבוד הבינלאומי המגיע להן, אולם אין זה פותר את הבעיה. ברית המועצות לא ראתה מראש את ההתפתחות ההכרחית של זיקה אמצעית בין מדינת ישראל ובין מדינות המערב מתוך צורכי בניינה של המדינה, מתוך צורכי העלייה. שנית, היא לא ראתה מראש כיצד דבר זה ישפיע על יהודי ברית המועצות. הם לא ראו מראש את הדינמיקה, לא הנפשית ולא המדינית, שתחולל תקומת המדינה הזאת, לא בקשרים בינה ובין העולם המערבי, ויהודים אינם מחוסנים בפני זה שזרם החשמל הזה יעבור דרך מסך הברזל. לעת עתה יש לזה מסקנות שליליות המתבטאות באותו מצב טרגי שנתונים בו יהודי ברית המועצות. איננו יודעים אם יש באמת נגישות המוניות, אבל ישנו פחד מפני נגישות המוניות, ומתנהלת תעמולה בעיתונות [נגד הציונות], ועל כל פנים, נעשו פעולות שונות לגבי סופרים יהודים, עיתונות יהודית וכולי – כל זה מחזק את ההרגשה היהודית. פה יש חזית מדינית קשה. צריך להיאבק על אפשרות המאבק בחזית הזאת, אבל אצלנו לא אבדה התקווה האחרונה.

לעומת זאת, יש אפשרויות רחבות בארצות המערב ועלינו לקבוע את העובדה של קשרים עצמאיים של ישראל עם קיבוצי יהודי הגולה במישור החיים היהודיים כדבר שאינו מזדהה עם קשרי מדינת ישראל וממשלות העולם במישור היחסים הבינלאומיים. פה אין שאלה של תביעת נאמנות. אני מציע להיזהר במונח "לויאליות". אני מציע לדבר על "Attachment". אבל צריך שיהיה ברור, שאנו סבורים שזה בסדר גמור שנציג רשמי של מדינת ישראל בא לארץ זרה כדי לערוך ביקור ליהדות של אותה ארץ. ברור שאם הוא בא לארץ זרה הוא צריך לקבל רשות מן המדינה הזרה ולהסביר מהי מטרת ביקורו, וברור שהוא לפי מעמדו ודרגתו צריך לעשות ביקור נימוסין [ממלכתי].

זה צריך להתבטא גם בנוהג של הצירויות. הצירויות מקיימות קשר עם יהודים, עם ארגונים יהודיים, עם עיתונות יהודית, עם חיים יהודיים – זהו חלק בלתי נפרד של תפקידן. הדברים האלה אינם לגמרי ללא כל משל ודוגמה, הם רק אצלנו בממדים אחרים ומקבלים איכות אחרת על ידי כך. לצירות היוונית בוושינגטון יש קשרים עם הגולה היוונית שבאמריקה. הוא הדין באיטלקים, וזה לא כמו הקשרים של הצירות הבריטית עם הנתינים הבריטיים. יש מדינות המנהלות עבודה תרבותית במדינות אחרות. יתר על כן, ברור שההודים בדרום אפריקה תולים כל תקוותם בהודו שהיא תושיע אותם מידי ממשלת דרום אפריקה, כך

שהדברים אינם לגמרי ללא תקדים.

מבחינת ההשתלשלות ההיסטורית, את בעיית "הנאמנות הכפולה" עוררו יהודים. לא עוררוה גויים. גויים אומנם נתנו דעתם על הסבך הזה, ובעיקר בעניינים מדיניים, והופעת ראשי הציונות האמריקנית בתורת דוברי הסוכנות היהודית לפני שולחן האו"ם עוררה גירויים קשים מאוד. אולם הבעיה הזאת, כבעיה שיוצרת תסביך, זו המצאה יהודית בלבד. דווקא בארצות הברית לא רק שאין זו בעיה, אלא אפשר לעשות את הדבר הזה לנכס חיובי. שם אחת מן השתיים: או שארצות הברית מעוניינת בעמדה הבינלאומית של מדינת ישראל, או שאינה מעוניינת כלל. אם היא אדישה כלפיה, אין מקום לחרדה. אבל אם היא מעוניינת, למשל, שמדינה זו לפחות לא תצטרף לאויב, ואף יותר מזה – שהיא תעמוד לימינה בשעת משבר, אזי אפשר להסביר לה שהערובה החזקה ביותר לכך שמדינת ישראל בשום פנים ואופן לא תצטרף לאויביה, ואולי תהיה לה לבעלת ברית, היא בהגברת הזיקה בין יהדות ארצות הברית ובין ישראל. במידה שהזיקה הזאת תהיה יותר ויותר חיה ונמרצת, בה במידה יקשה על מדינת ישראל לנקוט עמדה שפירושה ניתוק היחסים בינה לבין ארצות הברית. יש עניין של דמוקרטיה, של אוריינטציה מדינית, וכל הדברים האלה אינם נוגעים בנפש האדם במידה שזה נוגע בקשר הדם בין היהודים בארץ הזאת ובין היהודים בארצות הברית. אחת ממטרות המדיניות של ארצות הברית כלפי ישראל, במידה שהיא מעוניינת בה, היא לאמץ ולעודד את יהודי אמריקה להדק את הקשרים שלהם כדי לרתק על ידי כך את מדינת ישראל לארצות הברית, והיא קיימת, במידות יותר קטנות, גם לגבי ארצות אחרות.

אי־אפשר בעניין זה לקבוע נוסח אחד לעולם כולו. כל צירות וצירות מוכרחה ללמוד את יהודי ארצה, לפתח דרכי שיתוף ואמצעי השפעה המתאימים לנסיבות הקיימות. למשל, ישנם קיבוצים [יהודים] הגאים על ארץ מגוריהם – בארצות הברית וכן גם באנגליה. הם דוגלים באזרחות הזאת ובתרבות הזאת. לא תצמח כל ברכה לקשר בין מדינת ישראל ובין הקיבוצים האלה אם בכיוון עיקרי של גישתנו לבעיה נבחר את הכיוון של ערעור הגאווה הזאת. לא תצמח כל ברכה לעלייה למדינת ישראל אם אנו נתחיל להלך אימים על יהודי הארצות האלה שמאחורי כותלם עומד נחשול של רדיפות, ומה שקרה בגרמניה יכול לקרות גם אצלם. מבחינה זו צריך לחול שינוי עיקרי ויסודי בהדרכת השליחים שלנו. התעוררות יהודית לאומית והתעוררות הקשר למדינת ישראל כרוכות יחד, ומכיוון שבארצות האלה בית הכנסת ממלא תפקיד כביר כמרכז של חיים יהודיים, לא ייתכן ששליחים המתכוננים לקרב לבבות למדינת ישראל יהיו אדישים להתעוררות דתית בקרב הארצות האלה, כי על ידי כך הם מחניקים באיבו תהליך של הכרה יהודית.

יש יהדויות אחרות, למשל יהדות ארגנטינה. פה גישת היהדות לצירות

מחייבת זהירות ידועה. בארצות כדרום אפריקה וארגנטינה אין למצוא כל גאווה על השתייכות לאותה ארץ. קיימת התבוללות הנוגעת רק בפינות של החברה, אך אין מזיגה של התבוללות וציונות כפי שהיא קיימת באנגליה ואמריקה.

לגבי כל המדינות האלה אנו מוכרחים לפעול כאילו מתוך הנחה שהקהילות האלה קיימות ועומדות, שאנו לא נעורר עלייה המונית ממש, ובמידה שנעורר עלייה בכלל לא נעורר אותה באמצעים מהפכניים ובתחבולות שליליות, כי אם רק בגישה חיובית – בהצגת האפשרות של חיים יהודים מלאים ושל הֶחלצות מכפילות ההכרה לעזרה למפעל כביר. פעולה זאת, לאמיתו של דבר, עדיין לא קיימת והמדינה קוצרת לעת עתה מה שהיא זרעה בשתי שנות הגבורה שעברו עליה. שתי שנות גבורה אלה הולכות ונסוגות בזיכרונות ובהתרשמות. המדינה מוכרחה להתחיל לתת לגולה דבר־מה מתוכנן ומאורגן בשבילה במיוחד.

אותה התקופה שהיתה עדה לניצחון השפה העברית כשפה חיה היא גם עדה לשקיעת שפות הגולה היהודית. בראש וראשונה זה חל על יידיש, לַדינו וכולי. הננו עדים לתהליך של התבוללות לשונית גמורה בארצות, אך יחד עם זה אנו עדים ללימוד הלשון העברית בגולה. אפשר אפוא להפוך את השפה העברית לשפת החיים והתרבות של היהודים בגולה. בתימן, למשל, שפת הדיבור היתה ערבית, אבל שפת התרבות היהודית היתה תמיד עברית. קשה למצוא תימני שאינו יודע קרוא וכתוב עברית. הדו־לשוניות הולכת ומתפשטת, ובכמה ארצות כגון שוויצריה, גרמניה, נורווגיה, אף יש משפחות שמחליפות ילדים לשנה כדי ללמוד שפה אחרת. יש מקום גם אצלנו להחלפת ילדים בין ישראל והגולה. פה יש גם שאלת חינוך כללית, הואיל ואיננו רוצים להקים פה לבנון או מצרים שנייה, אלא מדינה שמבחינה תרבותית מצווה להיות מספיקה לעצמה, שלא תיהפך ללבנטינית וצרת היקף. ככל שירבה מספר הילדים אשר יבלו חצי שנה או שנה בחוץ לארץ כארץ־ישראליים, כן ייטב לחיים התרבותיים והרוחניים בארץ, ועל כל פנים, זה יגביר את הזיקה לעם היהודי. גם עכשיו כבר קיימת בעיית הזיקה לגולה בקרב הנוער הגדל בארץ, על אף שהיו גם תופעות מרגינות: ההתלהבות בימי המלחמה [העולמית השנייה] לשליחות לגולה דווקא בקרב ילידי הארץ, במפעל ההעפלה.

יש ארצות דו־לשוניות: קנדה, שהשכבה המשכילה בה יודעת צרפתית, השכבה הצרפתית המשכילה יודעת אנגלית, וצעדים בכיוון זה נעשים עתה גם בדרום אפריקה, ויש לחתור לכך גם בקרב החיים היהודיים.

בעניין קשרי תרבות עם הגולה שוררת מבוכה ידועה מתוך שלא הגענו לבהירות גמורה בחלוקת תפקידים בין המדינה ובין ההסתדרות הציונית. על כל פנים, הגולה צמאה למגע ישיר ובלתי אמצעי עם מדינת ישראל. הגולה רוצה לדעת ולהרגיש, שהדבר הזה שבא אליה מן המדינה הוא גם מוגש לה על ידי המדינה – אם זה

בהוראה, אם בנכסי תרבות ואמנות, אם בהפצת ידיעת הארץ ואם בגיוס כוחות עזרה בארץ: מדעיים, טכניים, מקצועיים וכולי. הפעולה הגדולה הזאת לא תיתכן בלי הסתדרות ציונית, אבל אולי אפשר לבצעה על ידי הצירויות, ובצידן מתוך התייעצות ודרך צינורות ההסתדרות הציונית במקום. ישנו רעיון של הקמת מוסד כדוגמת British Coumcil, שייקרא "מרכז לתרבות ישראל" ויפעל במדינות השונות על יד הצירויות. נספח תרבותי של הצירות יהיה ממונה על עבודה זו ויפעל בקשר עם ההסתדרות הציונית, אבל יהיה קשור פה עם משרד החינוך ועם מחלקת התרבות של משרד החוץ, ובאופן כזה תתאפשר יניקה ישירה בכל השטחים.

ראש הממשלה, כאשר פתח את הכינוס, דיבר על הצורך בנספחים תרבותיים ואפשר להסתייע בעמדה הזו ב"קרבות" [התקציב] האחרונים עם האוצר, כי סעיף זה נמחק שם בתואנה שזה שייך למשרד החינוך והתרבות. ברור, שבכל הפעולה הזאת אנו מחדשים משהו בנוהג הבינלאומי ואין להֵרתע מזה. העולם צריך להתרגל לזה שנכנסה לתוכו מדינה מאוד מסובכת, הקשורה בתפוצותיה בעולם. מדינת ישראל, כמדינה החותרת לשלום ולידידות עם כל המדינות, אינה רואה כל סתירה בין מילוי חובות האזרח של היהודים בעולם כולו והקשר שבינם ובינה, כי אם רואה דווקא בקשר זה את תרומתה המיוחדת לעניין השלום. לקשר הזה יש קיום אך ורק בשעת שלום בעולם, והילכך הוא רותם את מדינת ישראל למרכבת מסע השלום. אמנם ייתכנו משברים והתנגשויות. המדיניות שלנו נקבעה מתוך הנחה של שלום ויציבות ושל הרמוניה בינלאומית. הקשר בין מדינת ישראל ובין העם היהודי אין דומה לו, ויש לקנות לו זכות אזרח במסגרת היחסים הבינלאומיים במידה שמדינת ישראל מתאזרחת בתוכה.

הישיבות השמינית והתשיעית הוקדשו להמשך הדיון בנושא ***ישראל והגולה****. מ"ש סיכם את הישיבה התשיעית:*

שר החוץ: קודם כל, אעלה שתי הרגשות שליווני במהלך הכינוס. אם להמשיל את מדינת ישראל לשולחן הזה, ונאמר כי זהו סבל ישראל, והאנשים היושבים סביב לשולחן הזה משולים לחוליות המרכיבות אותו עם ההיקף הגדול של העם היהודי בגולה – החוליות האלה, שהן פזורות בעולם, התלכדו עכשיו.

סביב לשולחן הזה באו הרצל ואחד־העם לידי התפייסות. במידה שהיה פעם ריב אידיאולוגי גמור בין הציונות המדינית לבין הציונות הרוחנית, הרי כינוס הצירים מסמל את התגשמות הרעיון של הציונות המדינית, בו־בזמן שזה יומיים עוסק הכינוס בבעיה אחת – כיצד להכשיר את מדינת ישראל וכיצד לאפשר לה למלא את שליחותה כמרכז רוחני לגבי העם היהודי בעולם כולו.

שיקול דעתנו הוא כי לא צריכה לחול הפרדה בין מדינת ישראל ובין העולם היהודי. שליחותה של נציגות ישראל לחוץ לארץ אינה אך ורק שליחות לממשלות הארצות השונות. היא באותה שעה שליחות ליהדות ארצות אלו. על ראשי הנציגויות להיות מותאמים למשימה הזאת ולהוות אמצעי של הזרמת דם בעורקי אותו ארגניזם המאחד את מדינת ישראל עם הגולה. עליהם לעודד עלייה המונית, בייחוד מארצות דמוקרטיות. עליהם למצוא דרכים לגיוס הון – יהודי ולא יהודי – לבניין הארץ, לעזור למגביות, לעודד עלייתם של בעלי הון, לפתח את התיירות. גיוס המדע היהודי, שפירושו תביעה מיהדות ארצות כהונתם לגייס את כל הניסיון, ההכשרה, המומחיות, בראש וראשונה בקרב יהודים, לבניין הארץ.

אלה הם התפקידים העיקריים המוטלים על צירי ישראל בחוץ לארץ בקשר לגיוס כוחות למען בניין הארץ.

על הצירויות להיות גם מכשיר של נתינה. התפקיד שממלאת הצירות הוא כנושא סמכות מדינית ומוסרית בחיים היהודיים. זהו נכס כביר שהופקד בידי כל נציגות בגולה, שאין כל הגזמה בהערכתו. נובעות מזה אפשרויות כבירות להדרכת הציבוריות היהודית. הדבר מחייב זהירות רבה, אולם הוא מוכרח להתבלט בפעולתו.

שאלה רצינית בקשר לפעולה זו היא של ארגון ותיאום עם גופים אחרים, בראש וראשונה עם ההסתדרויות הציוניות. עלינו לקבוע, כי בכל מקום שקיימת בו הסתדרות ציונית צריכה להיות דאגתה של הצירות לטפח את הקשרים אתה ולשמש עזר וסעד לה, וכן לשמור עליה משגיאות ומתקלות במידה האפשרית. על הצירות לתת זיקה מיוחדת להסתדרות הציונית בכל מקום ומקום.

לעומת זאת, אין לצמצם את הקשר וזיקת הגומלין עם היהדות בתחומי ההסתדרות הציונית, מכיוון שאין היא מאחדת את כל הציבור היהודי. בארץ כגון דרום אפריקה יש הגמוניה כמעט מוחלטת של ההסתדרות הציונית בחיים המקומיים. לא כן הדבר בארצות הברית, לא כן הדבר גם באנגליה. אין אנו רשאים להזניח קשרים אישיים ולהימנע מלטפח קשרים עם צורות אחרות של חיים יהודיים מאורגנים, וכן אסור לנו להזניח אה הקשר עם אישים, אשר מסיבה זו או אחרת אינם מוצאים מקומם במסגרת ההסתדרות הציונית בצורתה הנוכחית.

לא נוכל כאן לפתור את הבעיה של ארגון ותיאום בשטח הפעולה התרבותית. ניקח לנו חומר למחשבה מהכינוס, ועוד נשוב אליה. ברור לנו כי הצירויות שלנו עדיין אינן שלמות במבנן, ואין טעם שנקיים מוסדות תרבותיים ונספחי תרבות בחוץ לארץ בלי שתהיה מחלקה מתאימה במשרד החוץ, שתוכל לרכז את הדבר בידיה.

לשם עידוד התיירות כהלכה דרוש גם כן מוסד או מנגנון מתאים בארץ. אין טעם לעשות תעמולה בחוץ לארץ בשעה ששבים תיירים מהארץ מאוכזבים, וכל עוד אין טיפול מתאים בארץ אין טעם לעודד עליית יהודים. אני מבחין בין אותן

הארצות שמהן העלייה הולכת בממדים המוניים, לבין הארצות שמתוכן עולים יחידים. אין טעם לגייס כוחות יחידים, למשל, כל זמן שאין מנגנון חזק ומוסמך בארץ שידע להדריכם. שמענו [פה] הדים על הצורך במנגנון כזה.

ברור שכל פעולה של צירויותינו בשטח התרבות תטביע חותם מסוים על הנציגות, גם בעיני השלטון. כאן יש להיזהר משני קצוות – מהקצה של תהליך הסתגלות לרקמה הכללית והיחידה כמעט בעולם של יחסים בינלאומיים – לא לטשטש את דמותנו המיוחדת ולוותר על התפקידים החיוניים שלנו. מצד שני, לא ייתכן שמילוי התפקידים האלה יזיק לקשרינו הבינלאומיים. יש למצוא כאן את שביל הזהב הן על ידי התנהגות שקולה, הן על ידי מאמצי הסברה. הניסיון מוכיח שהסברה זו נושאת פרי.

אשר לחברינו הפועלים בבירות מזרח אירופה, שבדבריהם כאן נשמעה נעימה טרגית מאוד: [מרדכי] נמיר לא סיים בנעימה של יאוש אלא של תקווה, שעוד עתיד הקשר להתחדש. הוא, וכמו כן [שמואל] אלישיב, עמדו על תפקידה המיוחד של צירות ישראל במוסקבה כגורם מגרה ומדרבן את ההכרה היהודית. ייתכן שעוד זמן רב נעמוד שם בפני קיר אטום, אבל אין זה לגמרי קיר אטום, דרך הסדקים שלנו אנו מעבירים ניצוצות אור לתוך חשכתם של היהודים שם. גם שם יש שאלה של השארית הנשארת, בפרט בברית המועצות, ואין לי תקווה יותר יקרה אלא זו, שבכינוס הבא נזכה לשמוע על החייאת הקשר בינינו לבין יהדות הגולה ההיא.

ישראל מתבקשת לסייע לאו״ם בקוריאה

סעיף א׳: סקירות

השר מ. שרת: נתקבל מברק נוסף מהמזכיר הכללי של האו״ם, מר טריגווה לי, המאשר את קבלת המברק שלנו, בו מסרנו את החלטת הממשלה שבה אנו מאשרים את פעולת מועצת הביטחון. אבל הוא הסב את תשומת ליבנו לעובדה, שהצבא האמריקני הפועל בקוריאה מטעם האו״ם זקוק לעזרה ממשית. הוא זקוק, בראש וראשונה, לכוחות צבא ולכוחות צבא יבשה, ואנו מתבקשים לומר אם ובאיזו עזרה אנו מוכנים להושיט. באופן כללי אנו מתבקשים לומר למזכירות האו״ם, ולגבי פרטים אנו מתבקשים לבוא בדברים ישר עם הפיקוד בקוריאה, כדי להידבר אתו.

יום או יומיים אחרי זה קיבלנו מברק מאנשינו מהמשלחת לאו״ם [שכלל מברק ממזכ״ל או״ם], שהוא גם כן מופנה לא במיוחד לנו, אלא נשלח גם לכל האומות אשר טרם הודיעו על העזרה אשר הם יתנו.[2] מברק זה עורר לא מעט תימהון וקצת רוגזה במשלחות של האומות השונות, ומתעוררות כל מיני שאלות אם זה היה בגדר סמכותו של המזכיר הכללי לפנות כך, ואם אין בזה עודף של מרץ ומסירות מצידו. על כל פנים, מייעצים [משלחתנו באו״ם] לנו לא למהר בתשובה עד אשר נראה איך יפול דבר מצד מדינות אחרות.

אתמול בא מברק נוסף והוא שוב מייעץ לא למהר בתשובה. זהו המצב. אני מוכן לקבל את העצה הזאת, ולעת עתה לא למהר בתשובה.[3] בינתיים היתה מסיבת עיתונאים[4] ונשאלתי בעניין זה, ואמרתי כי הדבר יעמוד לפני הממשלה. אני רק יכול להביע את דעתי. לעת עתה – אמרתי – שאחד השיקולים שהממשלה בלי ספק תצטרך להביאם בחשבון נובע מהעובדה, שהמדינות השכנות מסרבות בתוקף לעשות שלום עם ישראל, ולפחות שתיים מהן מחזיקות עדיין את צבאן מחוץ לגבולות ארצן.

רציתי גם למסור, וודאי החברים יודעים זאת כבר, כי הדבר היה בעיתונות,

---

1 מתוך הפרוטוקול.

2 ב־14.7.1950, במברק מזכ״ל או״ם לחברות האו״ם, שהודיעו על תמיכתן בהחלטת מועצת הביטחון בעניין קוריאה, ביקש מהן לשגר סיוע של ממש לכוחות או״ם בקוריאה (*תלחמ״י 5*, עמ׳ 457).

3 משרד החוץ עיכב את התשובה לפניית המזכ״ל עד שנודעו כמה מהתשובות שנתנו חברות או״ם אחרות. הממשלה דנה לבסוף בפניית המזכ״ל ב־3.8.1950 (ר׳ שם, שם). ישיבת הממשלה ר׳ להלן מסמך 71.

4 מסיבת העיתונאים התקיימה ב־16.7.1950 (״דבר״ 17.7.1950).

שהסתדרו היחסים בינינו והארצות הסקנדינביות. יש הכרה דה יורה מצד שוודיה ונורווגיה. אשר לדנמרק – עוד לא כל כך. אולי זה קשור באיזה נוהג שלהם. אומנם גם מאיסלנד עוד לא קיבלנו הכרה דה יורה, אבל אני מניח שהם פשוט שכחו. נורווגיה הזדרזה וכבר הציעה לנו נציג שלה. היא רוצה לתת סמכות לנציג שלה ביוון, באתונה, שיהיה נציג גם כלפינו. שואלים את הסכמתנו. נתנו את הסכמתנו לזה – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: אנו יכולים לדחות את ההחלטה בקשר לפנייה מאת המזכיר הכללי של האו"ם לישיבה הבאה?) – כן.

סעיף י"א: מכירת תוצרת כפרי ה"משולש"

שר האספקה והקיצוב דב יוסף פתח ואמר כי התוצרת החקלאית של ערביי ישראל נמכרת במחירים זולים מזו של החקלאים היהודים והאחרונים נפגעים. בעיה זו הוסדרה ע"י הקמת חברה מיוחדת לשיווק הירקות של כפרי ה"משולש", אולם הבעיה קיימת גם לגבי ערביי הגליל ולפיכך מוצע להקים גם עבורם חברה לשיווק התוצרת.

השר מ. שרת: כפי שאני מבין, הבעיה היא בשורה הראשונה בעיית המשק העברי ורק בשורה השנייה בעיית המשק הערבי. נקודת המוצא היא אפוא בעיית המשק העברי, והשאלה היא אם להנהיג שוק חופשי בארץ או להרשות התמוטטות אותם הענפים של המשק העברי, שבהם הערבים מתחרים, כי הם יוכלו למכור את תוצרתם במחיר הרבה יותר נמוך. גם אז יעשו רווח רב לעומת הוצאות הייצור שלהם, אבל יהרסו לגמרי את השוק העברי וזה יהיה בייחוד לאחר שחלק גדל והולך של התוצרת העברית יובא לשוק מתוצרתם של משקי עולים, של אנשים שאינם יודעים את העבודה ושאולי מחירי תוצרתם יעלו בזמן הראשון אף על מחירי התוצרת של המשקים הוותיקים. אנחנו צריכים לתת את דעתנו על הבעיה הזאת. או שאנו נוקטים בשיטות דרסטיות ומכריחים את היישוב העברי להוריד את הוצאות הייצור ומשתמשים בערבים כשוט, או שאנחנו צריכים להתיר את הרצועה בשיווק הערבי. ואם איננו הולכים בדרך זו ואנו שואפים אומנם להוזלת הוצאות הייצור במשק העברי, אלא שאנחנו עושים זאת באמצעים שקטים יותר, אנחנו צריכים להמציא רפואה למכה בקשר לתוצרת הערבית.

אם אנחנו מגיעים למסקנה, שאיננו משאירים את המשק העברי לעמוד בפני התחרות פרועה של עבודה זולה יותר ושל הוצאות ייצור נמוכות יותר, אלא מכניסים סדר לשיווק, ברור הוא שאנחנו צריכים לחתור לכך שכל התוצרת ממין ידוע תימכר באותו מחיר בשוק, ואז מופיעות שתי שאלות. קודם כל, יש לארגן את השיווק הערבי. זהו מצב בלתי נורמלי שהשוק הזה מאורגן ב"משולש" ואיננו

מאורגן בגליל, ואז המוצא בשביל הממשלה צריך להיות לארגן את השיווק הזה גם בגליל על ידי קואופרטיבים או על ידי סוכנויות, ומה שנמכר מחוץ לזה הרי זה שוק שחור ועלינו להילחם בו.

אנחנו ניצור מסגרת מאורגנת בכל הארץ לשיווק התוצרת הערבית, והמחיר לצרכן צריך להיות אותו המחיר בכל הארץ. היצרן אינו צריך לקבל את כל המחיר. ייוותר הפרש. אני מציע להחיל אותו העיקרון, שוועדת השרים הגיעה לגבי ה"משולש", גם לגבי הגליל. היינו, ההפרש מוּצָא בשביל צורכי החברה הערבית בארץ. אפשר לנכות אולי אחוז ידוע לצרכים כלליים, אבל החלק הארי הולך לצורכי החברה הערבית.

שר האוצר א. קפלן אמר, ששלילת החופש מן החקלאים הערביים למכור ולהתארגן, וכפיית גופים משווקים עליהם, הופכת את ערביי ישראל לאזרחים שאינם אפילו אזרחים ממדרגה שנייה. על הממשלה לעזור לערבים להתארגן בצורה קואופרטיבית.

השר מ. שרת: לא הבינותי את הזעם והזעף של שר האוצר עלי. השאלה העיקרית היא, לדעתי, אם יש מחיר אחיד או אין מחיר אחיד. לא קבעתי אפילו עמדה בעניין זה, אבל אמרתי שאם יש מחיר אחיד, הכרחי אירגון השיווק. אמרתי שדעתי היא שרצוי אירגון קואופרטיבי. לא אמרתי שנכפה עליהם אירגון קואופרטיבי. אבל אם אתה קובע מחיר אחיד, יש גם בזה משום כפייה.

אני מציע לקבל שלושה עקרונות: אל"ף, מחיר אחיד ארצי לצרכנים מתוך בדיקה מזמן לזמן בכיוון להוזלת מחירי התוצרת והורדת יוקר המחיה – לא לפי היסודות של המשק העברי היקר ביותר. בי"ת, מקסימום של חופש לייצרן הערבי כליהודי באירגון קואופרטיבי או בהתקשרות עם סוכנויות ממכר. גימ"ל, הקדשת ההפרשים מהשיווק הערבי לצורכי היישוב הערבי. אם נקבל את שלושת העקרונות האלה, אצטרף להצעה שנמנה ועדה, אבל לא ועדת שרים אלא ועדת אנשי משרדים, מומחים, שתעבד תוכנית מעשית על יסוד העקרונות האלה, או שתבוא ותודיע לנו שזה בלתי אפשרי.

להלן התנהל דיון והסתיים בהחלטה הבאה:

ועדת ארבעת השרים, שר האוצר, שר החוץ, שר הפנים ושר האספקה והקיצוב, תמנה ועדת מומחים לבדיקת הבעיה של מכירת תוצרת כפרי ה"משולש", תקבל מהם דין וחשבון, ועדת השרים תברר אחר כך את העניין על יסוד הדין וחשבון ותביא את הצעותיה לפני הממשלה.

העלייה מפולין

סעיף ג׳: סקירות

השר מ. שרת: **אני רוצה למסור בקיצור על כמה עניינים. קודם כל, אני רואה חובה לעצמי לסכם כאן בקצרה את תוצאות כינוס הצירים.**[2] **אנו עשינו דבר שלא מצאנו לו תקדים אצל מדינות אחרות והיתה בזה קצת העזה, אבל ראינו צורך בדבר לאחר השנתיים הראשונות של קיום השירות הזה, שהוקם יש מאין ושכמעט כל אנשינו לא פעלו לפני כן לא רק בשירות דיפלומטי, כי אם בכלל בתפקידים של נציגות חוץ פרט לאחד או שניים. מצאנו לנחוץ לעשות זאת מבלי להתחייב שזה ייהפך קבע לעתיד לבוא, אם כי תוצאות הכינוס מעלות על הדעת שכדאי לעשות זאת גם בעתיד** – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: היש מישהו במשרד החוץ, שחוקר את השירות הדיפלומטי הקדום בישראל?) – **לא. ההנחה היא שלא היה אז שירות דיפלומטי** – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: לא כמו עכשיו, אבל בתקופת החשמונאים שלחו שליחים לרומא. אומנם, החץ לא היה תותח, אבל היה נשק. אותו הדבר קשרים. היו קשרים עם אדום, מואב ועמון. כך היה בימי החשמונאים עם אספרטה ועם רומא) – (השר א. קפלן: אני מציע להטיל על מישהו לערוך מחקר ולהביא לנו את מסקנותיו בכתב) – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: לדעתי, זה תפקיד משרד החוץ.) – **אני רוצה להודיע, שאיני מקבל על עצמי תפקיד זה** – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: אני אדאג לכך, כי לא ייתכן שלא היה דבר כזה בישראל) – **טוב, תיעשה חקירה ונראה מה תוצאותיה. זאת יכולה להיות תרומה להיסטוריה** – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: צירי חוץ ישראליים צריכים לדעת עובדות על דברים כאלה מהתקופה הקודמת) – **היות והסעיף הזה גורם להפסקות, אני עוזבו. אני רוצה לעבור לדבר אחר לגמרי** – (קריאות: להיפך! תמשיך!) – **רציתי לומר בזה רק שלושה־ארבעה משפטים ויוצא שהדבר מתמשך. אין לי כל רצון להציג את זה [כינוס הצירים] במרכז הדיון. אני רוצה לומר, ואני חושב, שאמת המידה לגבי הצלחת עניין כזה היא בהרגשת המשתתפים, והמשתתפים חוזרים עכשיו למקומותיהם בהרגשת סיפוק רבה מאוד, שהם למדו הרבה וגם תרמו את תרומתם למחשבה המדינית של משרד החוץ, גם של הממשלה, והם מניחים שבאמצעות משרד החוץ היתה להם אפשרות למסור דין וחשבון תמציתי על התרשמויותיהם וניסיונם, היתה**

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיף ג׳.

2 על כינוס הצירים ר׳ לעיל עמ׳ 560 מסמך 66 והע׳ 1.

להם אפשרות להשיח מה שנצטבר בליבם במשך הזמן ומה שלא יכול היה לבוא לידי ביטוי בדינים וחשבונות ובמברקים. היתה להם אפשרות לשמוע דיון יסודי למדי על בעיותיה של המדינה ועל המסקנות הנובעות מזה לגבי כיווני מדיניות החוץ הישראלית.

אומנם לא נתחדשו הלכות בבית המדרש הזה בשאלת מעמד ישראל בזירה הבינלאומית בכלל, ובין מזרח ומערב בפרט. גם בשאלת עתיד היחסים בינינו עם ארצות ומדינות לא נפסקה כאן שום הלכה חדשה, אבל היה בירור ענייני מעמיק למדי ומעניין את כל אלה שהשתתפו בו. מלבד זאת היתה שורה של הרצאות אינפורמטיביות על עניינים יסודיים. נשמעה הרצאה מאלפת מאוד ומקיפה למדי מפי הרמטכ"ל על בעיות הביטחון. נשמעה הרצאה על המצב הכלכלי של המדינה ובעיותיה הכספיות מפי שר האוצר. נשמעה הרצאה על בעיות קליטת העלייה וכן נשמעה הרצאה על ההישגים והבעיות בהתיישבות החקלאית.

אני רוצה לציין לשבחם של אלה שבאו מבחוץ, כי ניכרת היתה רמה גבוהה למדי, מאוד מניחה את הדעת, מבחינה אינטלקטואלית ומבחינה תרבותית. ניכרה התבגרות רבה ועלייה בתרבות הדיבור והוויכוח. ראינו לפנינו אנשים שהיה להם קצת ניסיון, שנתבעו להציג את הדברים לפני זרים. הם היו צריכים לצמצם את עצמם בנקודות העיקריות. הם ידעו שהם הולכים לדבר אל אנשים שאין להם מראש התלהבות לעניין שלנו ושאין גם לשכנע אותם בהתלהבות, אלא דברי חכמים ודיפלומטים בנחת נשמעים, וצריך לדבר במתינות ולהכניס תוקף ידוע של שיכנוע. דבר זה בא לידי ביטוי גם בוויכוח כאן, כי נפגשו אנשים מסוגים שונים וממקורות תרבותיים שונים, גם מגילים שונים. בין הצעיר והקשיש היה מרחק של 30 שנה. בין אהוד אבריאל ושלמה גינוסר המרחק, אני חושב, מתקרב ל־30 שנה.

זאת היתה גם הזדמנות לאנשים להכיר איש את רעהו, כי בסגל הדיפלומטי, בנוהג של העולם, אנשים נפגשים במשך שנים, אם בוועידות או כאשר משרתים יחד. אצלנו הם הכירו איש את חברו רק מחליפת מכתבים, ואני חושב שהאנשים הכירו וגם למדו להוקיר איש את רעהו.

אתמול בערב חזר כבר הראשון, הציר בבלגרד. הציר בפריס חוזר ביום ה׳ ואחדים עוד יסיירו בארץ לראות מעט מזעיר ממה שיש לראות כעת, כי הארץ היא עכשיו נוף חדש הן במובן הגשמי והן האנושי.

אני רוצה לציין בסיפוק, שראש הממשלה השתתף בשתיים־שלוש ישיבות ותרם תרומה חשובה מאוד לבירור. אני רוצה לציין, שסעיף אחד תפס מקום רב בדיון והוא שאלת ישראל בגולה. זה חריש ראשון על פני השדה הזה. היה זה מעניין, אבל זה עוד לא הגיע לסיכומים אחרונים. התברר שיש שדה רחב לפעולה וישנה תביעה רבה לציבורי היהודים ממינים שונים בארצות שונות לפעילות של נציגי ישראל

בשטח קשרי תרבות והדרכת המוסדות [היהודים] הרוחניים הקיימים. לעומת זאת, התברר שאין לנו כל כלים ואמצעים ואנו לעת עתה עומדים בזה כמעט דלים וריקים. מזה נצטרך להסיק מסקנות בימים הבאים, עד כמה שזה יינתן לאור המצב עליו הרצה שר האוצר. זוהי שאלה חמורה. אולי בכל זאת נוכל להתגבר על המחסור ולעשות בשטח זה משהו – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: היתה לי אחר כך פגישה עם הציר שלנו בארגנטינה. הוא סיפר לי ששם היהדות אינה דתית. החנויות אינן סגורות בשבת, היהודים לא היו הולכים להתפלל בבית הכנסת, אבל מזמן שהוא בא לבואנוס איירס והולך מדי שבת לבית הכנסת, התחילו גם היהודים שם לבקר יותר בבית הכנסת) – (השר מ. שפירא: תתאר לך, לו היו לנו בכל מקום צירים כאלה!).

אני רוצה לעבור לבעיה אחת שעמדה באחד ממרכזי הדיון – בעיית השלום. עלינו לרשום נסיגה ניכרת מאפשרות של שלום קרוב גם באותו חלק מהחזית אשר חשבנו כי הוא יותר קרוב לכך מחלקים אחרים – זאת אומרת עבר־הירדן. במאבק אשר התנהל כל הזמן בין המלך עבדאללה ובין ממשלתו, ניצחה הממשלה ללא כל ספק. בימים האחרונים ביותר, זאת אומרת אתמול ושלשום, היתה פעילות רבה במחנה של הצד שכנגד והיה כינוס גדול של נכבדי הר שכם והר חברון בעיר העתיקה בירושלים, והיו פגישות של המשלחות עם המלך. הוא בא לרמאללה ונטה שם את אוהלו. הדבר אורגן על ידי ראש הממשלה ואחרים, שהתנגדו לשלום, וכולם פסקו שאין ליבם לשלום עם ישראל עכשיו, ואת שאלת הפיצויים אינם מחשיבים עד כדי כך, כי הפיצויים ייכנסו לכיסי כמה פרטים ומזה לא תצמח ברכה לכלל כולו ואפשר אפוא לחכות, אלא יותר חשוב להגיע להסדר עם מצרים.

אין לי עוד דינים וחשבונות מפורטים. אני עוד מקווה לקבל דינים וחשבונות מפורטים יותר ובוודאי אפשר יהיה לשמוע גם הרבה ממה שייאמר ברדיו, אם להקשיב בתבונה, כפי שאני מנסה,[3] אבל אלה הם ההדים הראשוניים שהגיעו.

אנשי או"ם המתבשלים בקלחת הזאת אומרים, שאחד הגורמים המשפיעים על כך זה עניין קוריאה וההנחה [של הערבים] שאנו עומדים על סף תסבוכת עולמית, והתסבוכת העולמית הזאת תוסיף לתת מכה קשה למעמדה הכלכלי של ישראל. יהיה ניתוק מהעולם החיצוני, תשתבשנה דרכי ההובלה בים. היות ואצלם יש כל הזמן הרגשה שאנו על עברי פי־פחת מבחינה כלכלית, כי נפלה עלינו מעמסה של קליטת עלייה, הם חושבים שזאת תהיה מכת חרב ואז נכרע ונהיה מוכנים לפשרה מרחיקה לכת, ולכן יש להמתין עד שנגיע לשפל המדרגה מבחינה זאת.

אחד מאנשי או"ם גם התבטא, שהלך הרוח [בקרב הערבים] הוא של "סיבוב שני", אבל אין לקבל שהם מוכנים לצאת מחר למלחמה. אני עשיתי לעצמי גזירה שווה עם

---

3 מ"ש נהג להאזין למשדרי תחנות רדיו ערביות.

המצב שהיה בשנת 1935. מר בן־גוריון בוודאי זוכר זאת. איך החלו ב־1934–1935 שיחות עם הערבים ונסתמנה כאילו אפשרות של הסדר,[4] אבל כאשר באה מלחמת איטליה–חבש[5] – באה רוח אחרת, כי העולם עמד לפני זעזוע גדול והזעזוע הזה – כך חשבו הערבים – יהווה הזדמנות מהפכנית חדשה בשביל העולם הערבי, ולכן לא זאת השעה להתפשר. מעין הלך רוח כזה יש להבחין עכשיו, אבל אין להתעלם מהתפקיד שממלאת בעניין זה המדיניות הבריטית ואולי גם המדיניות האמריקנית.

מזמן באנו לידי הכרה, שאנגליה החליטה לא להאיץ ואולי אפילו להאֵט בפועל ממש את תהליך השלום, שלא לגרום זעזוע יותר מדי מסוכן ל"ליגה הערבית". לאחר ש"הליגה הערבית" הזדעזעה, אולי לא כדאי לגרום זעזוע נוסף על ידי עידוד השלום הנפרד בין עבר־הירדן וישראל. מדיניות זו דאגה לצנן את התלהבותו של המלך. כנראה, שהממשלה לא נתקלה בקשיים בהתנגדותה לשלום. מחוגי המלך אומרים שיש להמתין ולהכשיר תחילה את דעת הקהל לצעד הזה של כריתת שלום עם ישראל.

עם ראשית פרוץ הסכסוך בקוריאה, התחילו כאילו הרהורי הביקורת בקו הזה והאנשים החלו לחשוב אם לא כדאי לייצב את המצב במזרח התיכון כדי למנוע אפשרויות של זעזועים. אבל, כנראה, שוב חלה נסיגה בעניין זה וההנחה היא שמוטב להחזיק סטטוס קוו. עלינו להתפשר, כנראה, עם ההנחה שנצטרך להחזיק סטטוס קוו למשך זמן־מה. זה גם נוגע ליישוב בעיית הר הצופים ולטרון.

יש אנשים הסבורים שיש לנקוט פעולה יזומה כדי להביא את הצד השני להגשמת סעיף 8 הידוע בנוגע ללטרון והר הצופים.[6] איני מציע להסיק מזה כל מסקנות־שהן. אני רק מוסר על המצב.

לפי דעתי, מסקנה אחת יכולנו להסיק מזה. איני מציע שום הודעה רישמית, אבל אני סבור שבעיתונות המכוונת לערבים וברדיו, ובשיחות פרטיות, עלינו להתחיל לדבר על עניין הפיצויים בעד קרקעות כהתחייבות שאינה עומדת לעדי עד. הערבים כבר החמיצו כמה אפשרויות. בעניין הפליטים, ננית, אמרנו, שבשלב ידוע אנו מוכנים להחזיר מאה אלף איש. הם לא נאחזו בזה ואנחנו השתחררנו והודענו אחר כך שדבר זה אינו מחייב אותנו. כאשר מזדמן לנו לשוחח בשאלה זו עם הצד שכנגד, אנו אומרים שפיצויים אנו מוכנים לשלם, אבל צריך להתחיל לומר, שאם הערבים אינם רואים את זה כדבר דחוף, אנו ודאי שאיננו רואים

---

4 בקיץ 1934 נועד ב"ג עם המנהיגים הערביים מוסא עלמי, עבד־אל־האדי, עוני וריאד צולה. בשתי פגישות השתתף גם מ"ש ובאחת השתתף י. ל. מגנס (ר' בן־גוריון/*זיכרונות ב*, עמ' 163–173; בן־גוריון/*פגישות*).

5 איטליה פתחה במלחמה לכיבוש חבש (אתיופיה) באוקטובר 1935.

6 לפרטי סעיף 8 בהסכם שביתת הנשק ישראל–ירדן, ר' לעיל מסמך 20 עמ' 167, הע' 8.

זאת כדבר דחוף, ואם להם לא חשוב לקבל את הפיצויים האלה, לנו בוודאי לא חשוב לשלם. בינתיים המדינה נכנסת בהתחייבויות חדשות ומתחוללות בה כל מיני תמורות. דבר זה אולי ישמש להם דחיפה ידועה לחזור מהדרך הזאת ואולי זה יסייע לנו להשתחרר מההתחייבות הזאת, לכל הפחות באופן חלקי. על כל פנים, כאשר ועדת הפיוס פנתה אלינו לפני זמן מה, והציעה לבוא אתנו בדברים לברר לעת עתה לפי איזו שיטה נשלם את הפיצויים ובאיזה סכומים, סירבנו להיכנס לבירור כזה, באשר אמרנו שאי־אפשר לדון בשאלה באופן היפותטי ושהיא יכולה להתעורר רק על הרקע של הסדר כולל.

זה מביא אותי לעניין ועדת הפיוס. ועדת הפיוס, אשר הגיעה עד מבוי סתום במאמציה, מסרבת בכל זאת לרדת מעל הבמה והיא עומדת להגיע לארץ, לירושלים, בתחילת אוגוסט, כי מפה היא יצאה. זאת אומרת, היא חוזרת לאכסניה שלה והיא פה תתהה על גורלה. פה, כנראה, גם תכין את הדין וחשבון שלה לעצרת.

נעשה מאמץ, ולאו דווקא על ידינו באופן ישיר אלא מלאכתנו נעשתה על ידי אחרים, על ידי אמריקנים שבתוך או״ם, לשכנע את ה״סטייט דפרטמנט״ שיש לחסל את הוועדה הזאת לגמרי. היתה פגישה של באנץ׳ וקורדייה[7] וריילי[8] מצד אחד – שלושתם אמריקנים שכולם בדעה אחת – עם אנשי ה״סטייט דפרטמנט״. הפגישה היתה בניו־יורק ולא בוושינגטון – והם לא השפיעו על ה״סטייט דפרטמנט״. מר מקגי[9] טען שזה יהיה כישלון וביזיון לאו״ם אם ייאלץ לחסל את הוועדה הזאת, כי על ידי כך יודה בכישלונו. [לדעתו,] אפילו אם התוצאות לא תבואנה בקרוב, צריך לקיים מכשיר זה עד שתבוא שעת סגולה.

מובן שצרפת היא בעד זה, כי פה היא [בייצוג של] 3:1 בשעה שבמועצת הביטחון היא 11:1 ובאו״ם 55:1. זה, על כל פנים, לטובת הנציג הצרפתי. גם הממשלה הטורקית החדשה רואה לעצמה יותר שליחות בעניין המזרח התיכון מכפי שראתה הממשלה הקודמת, ושר החוץ הטורקי החדש מדבר על הייעוד ההיסטורי שיש לטורקיה, כך שיש לראות שמכשלה זאת לא תרד מעל פרקנו כל כך מהר.

זה כמה זמן רציתי להביא את שאלת גרמניה לתשומת לב הממשלה, אם כי אני יודע שלא אני בלבד בוודאי ער לה, אבל אצלי הדבר מתקשר במקצת עם הדין וחשבון של שר האוצר. לי נדמה, שהעניין הזה אצלנו לא לגמרי מסודר, ולי נדמה שכדאי היה שהממשלה תדון על כך בדחיפות.

אומנם אנו עשינו ניסיונות לברר אפשרות להסדרת עניין הפיצויים מגרמניה

---

7 אנדרו קורדייה, עוזר מנהלי למזכ״ל או״ם.

8 ווילאם ריילי, מיג׳ור ג׳נרל בצבא ארה״ב. ראש משקיפי או״ם בא״י ויו״ר ועדות שביתת הנשק המעורבות.

9 ג׳ורג׳ מקגי, עוזר מזכיר המדינה לענייני המזה״ת, אסיה דרום אפריקה.

וגם אפשרות של גיוס סכומים ניכרים על ידי מפרעות ובדרך אחרת, אבל הבירור הזה לא נעשה במלוא המרץ האפשרי. איני אומר זאת לביקורת, חלילה, כי לא היתה מדיניות ברורה מצידנו בעניין זה. בינתיים יש בשטח זה התרוצצות ומבוכה רבה. לי נדמה שאומנם קיים מוסד לתיאום בינינו ובין הסוכנות היהודית, אבל אין כל תיאום בינינו לבינה בשטח זה אלא מתחילה אפילו כעין התחרות בשטח זה – מה שראינו בעניין "אוויאן":[10] של התרוצצות ומבוכה והשפלת קרננו. והעיקר – קיפוח הסיכויים לגייס אמצעים. אולי כבר איחרנו את השעה. על כל פנים, אם תהיה הסתבכות עולמית לא נוכל לבוא אחריה בחשבון לגבי תוצאות של ההסתבכות הקודמת. אם אנו פונים לאמריקה בבקשת מילווה ממנה ועזרה אחרת, הרי זה לא דבר קל לה. יש שאלה עד כמה אנו בני אשראי, וגם שאלה אם היא תוכל לעשות צעד כזה, מפגין, בלי צעד מקביל כלפי הערבים. והלא גם לא תוכל לעשות זאת אולי בלי אישור הקונגרס. אך פה [בעניין גרמניה] אפשר לומר לאמריקה שיש עניין אשר אינו מעורר כל שאלה של כושר אשראי מצידנו, היות וזה מגיע לנו וזה גם לא דורש אישור בקונגרס ואין בכך משום חשש של הסתבכות עם הערבים, באשר אלה הם פיצויים המגיעים ליהודים בעד רכוש או בעד סבל האנשים. זה יותר קל. זה גם יכול למלא תפקיד חשוב בפעולת השיקום של האנשים פה וגם לאפשר למדינה להחזיק מעמד.

נדמה לי, שאנו צריכים לקבל החלטה ברורה בעניין זה שהמדינה תפעל בשטח זה ותאחז בכל האמצעים האפשריים כדי להביא את הדבר לידי מוצא. יש פה עניין של גזל רכוש וצריך לתבוע את החזרתו. זה לא רק מותר, אלא גם מצווה לעשות.

הדבר המעשי שיש לי להביא מכינוס הצירים הוא לגבי מצב העלייה בפולין. בוודאי שמעת, מר בן־גוריון, את הדין וחשבון הזה מהציר ישראל ברזילי. נרשמו שם למעלה מ־30,000 יהודים לעלייה – (השר מ. שפירא: נרשמו כ־35,000 עד 40,000 איש) – 13,000 מהם כבר עלו. נשארו כ־20,000–25,000 איש רשומים לעלייה. נדמה לי שהמיכסה החודשית [שלנו לעלייה מפולין] עכשיו הוגדלה עד 2,000–2,500 איש. הצירות שלנו מלאה חששות. קודם כל, יש תאריך ה־1 באוגוסט. ההנחה היא שב־1 באוגוסט תיפסק ההרשמה של האנשים – מי שלא יירשם עד ה־1 באוגוסט שוב לא יוכל להירשם, אלא אם ייעשה מאמץ חדש. לעומת זאת, ההנחה היא שהפלגת האנשים לארץ תיפסק ב־1 באוגוסט אבל, שוב, יש הנחה שתהליך היציאה לא יימשך

10 בקיץ 1938 כונסה באוויאן ועידה בין־ממשלתית ביוזמת הנשיא רוזוולט במטרה לתכנן קליטת אלפי פליטים יהודים שברחו ממרכז אירופה עם התפשטות הנאציזם. בוועידה השתתפו נציגי 31 מדינות ונציגי ארגונים יהודים רבים, לרבות הסוה"י, שיוצגה בידי ארתור רופין, נחום גולדמן וגולדה מאיר. בעוד שנציגי הסוה"י הציעו בוועידה לפתוח את שערי א"י לפליטים יהודים, הציעו האירגונים היהודים הצעות שונות משלהם. הוועידה הסתיימה בלא כלום.

זמן בלתי מוגבל. הם [הפולנים] בעצמם מאיצים את קצב חלוקת הדרכונים. הם גם דורשים מאיתנו להאיץ את הוצאת האנשים. זאת אומרת, התביעה היא שהמיכסה תוגדל עד 3,800 איש לחודש, שאם לא כן אנו מתחייבים בגורל האנשים האלה, שלא יוכלו לצאת. אולי כדאי שהשאלה תעמוד על הפרק במוסד לתיאום – (השר מ. שפירא: מצב כזה קיים גם ברומניה) **– אבל ברומניה אין כלל תאריך ואין לנו השפעה לא על בחירת האנשים ולא על קביעת תורם. אנו מנותקים שם מכל מגע והשפעה בעניין זה. פרוצס העלייה שם הוא דבר הנעשה מאליו. אנו עומדים שם לפני עובדות ואומרים: "ברוך אדוני יום יום!", מה שאין כן בפולין, שבה יש הסדר בינינו ובין הממשלה לגבי התור ואנו משתתפים השתתפות פעילה באירגון השיירות.**

להלן התנהל דיון קצר בשאלות העלייה. השר רוזן העיר כי לאור השאיפה הכללית של יהודי רומניה לעלות החלה הממשלה הרומנית לבצע מאסרים בקרב המנהיגים הציונים שם. והציע לקיים בארץ הפגנות פועלים נגד המדיניות האנטי־ציונית של ממשלת רומניה.

השר מ. שרת: התגובה היא לא רק מאסר אנשים אלה [ברומניה], אלא השמצה פרועה, זדונית, משתוללת, של מדינת ישראל וכל מה שנוגע למדינת ישראל, בעיתונים. כל דבר קטן מסתלף, מוגזם ומזויף. כל הפגנה כזאת, שאתה מדבר עליה, מר רוזן, או שלא תפורסם כלל בעיתונות שם, או שתפורסם כ"התקפה זדונית של משרתי דין אצ'יסון על הרפובליקה העממית" וכולי – (רוה"מ ד. בן־גוריון: ואפילו מר וילנר יגיד את זה בכנסת, והיושב ראש שלה ייתן לו להגיד זאת!) **– הם יכתבו: "הפועלים, על ידי איום בהרעבה מצד הממשלה הסוציאל־פשיסטית של בן־גוריון–שרת, הוצאו לרחוב כדי להפגין בניגוד למצפונם הפועלי, וזוהי הארץ אשר אתם, פועלים חופשיים ברומניה הסוציאליסטית, רוצים לעלות לשם? הלא זוהי כנופיית בוגדים, ספסרים, אוכלי עמם, בעלי ברית של בן־גוריון ושרת שהם משרתי דין אצ'יסון, אלה העומדים להטביע את העולם במרחץ דם", וכולי וכולי.**

בשלב זה היפנו כמה שרים שאלות אל שר החוץ. השר שטרית שאל אם נקט משרד החוץ פעולה כלשהי בעבר־הירדן לעידוד דעת קהל לעמידה לימין המלך עבדאללה. כן שאל אם נכון הדבר כי מיום שבא מנהיג מק"י ח"כ שמואל מיקוניס לביקור ברומניה, גברה שם ההסתה נגד ישראל והציונות.

השר מ. שרת: בנוגע לדעת הקהל הערבית, אני כופר בעיקר, שיכול כוח

חיצוני ליצור או לגבש דעת קהל בתוך איזה שטח אחר. אני כופר בעיקר, שמישהו יכול לעשות דבר כזה בתוכנו, ואני גם כופר בזה שאנו יכולים לעשות זאת במקום אחר. מדיניות פירושה להשתמש ולנצל אותם כיווני דעת הקהל הפועלים והבאים לידי ביטוי, אבל במידה שיש התרוצצות בין כיוונים שונים של דעת קהל בתוך איזו אומה, דבר זה לרוב נחרץ בפנים ולא על ידי התערבות חיצונית. זוהי דעתי לא מהיום אלא מקדמת דנא. אף על פי כן, כאשר באו אלי אנשים בהצעות שאיננו צריכים לשבת בחיבוק ידיים, שצריך להתערב, שאפשר לעודד, להתסיס, שאפשר להטעות וכולי, ושאפשר לעודד שם עיתונאים לכתוב מאמרים ברוח ידועה, שאפשר לפתות בעלי רכוש שעומדים לקבל פיצויים [על מנת] שהם יפעלו בכיוון מסוים, ולהניח לשם כך לפניהם את הפיתוי הזה של פיצויים, אמרתי: מאשר להתחייב על איזו הזנחה־שהיא, מוטב שנפעל גם בכיוון זה. אישרתי תוכנית פעולה לפי קווים אלה והאנשים ניסו לפעול בהתאם לכך.

איני מבין את ההגדרה של מר שטרית על כך שאנו נסוגים ומתקדמים [בעבה"י]. איני יודע על שום נסיגה מצידנו – (השר ב. ש. שטרית: לא נסיגה מצידנו!) – מה לעשות, המלך עכשיו במורד. הלא לא תוכל לומר שאנו נוכל לפעול ולהתערב. יש לנו, למשל, דין וחשבון מלפני חודשיים, שהמלך קצה נפשו בממשלה זו, שהוא עשה אותה קודם "גולם" ועכשיו היא נגדו, והוא עמד להדיח את [רוה"מ] סעיד אל־מופתי ולהעלות את חברו הטוב ממנו, שהוא קיבל באָלָה ושבועה לעשות את רצון המלך. אלא שאחרי שבוע בא אליו מר קירקברייד ואמר: "קלטה אוזני את כוונתך, ואני חושב שתעשה בזה צעד נמהר. למה לך הדבר?" ומר קירקברייד, במידה שיש לו דעה משלו, הרי אינו מאויבי השלום, אבל לאחר שהוא מביע את דעתו והיא לא מתקבלת, הוא מקבל הוראה מאת ממשלתו, והוא אמר למלך שאם יעשה כך יזיק לעצמו. לאחר זאת הניח המלך את הממשלה הזאת על מכונה, והממשלה הסיקה מזה – כי הדבר הלא לא נשאר בגדר סוד – שהיתה התערבות כזאת מצד קירקברייד.

המלך טען אל חברי ממשלתו: "מה שאתם אומרים לי זה לא נכון. העם רוצה שלום ופיצויים ופתרון הבעיות". לאחר זאת, אירגנו הם את דעת העם והראו לו. הם אמרו: "אדרבה, נכנס כינוס. תבואנה משלחות ונשמע מה בפיהן". בסופו של דבר יצא שצדקו אנשי הממשלה. ספק אפוא אם נוכל לשנות את כף המאזניים. ואותו [עיתונאי עבר־ירדני] דאוד אל־עיסא, מיודעך ומיודעי, כתב מאמר כפי שכתב, ולמחרת היום, בכינוס עצמו, הצביע עם שוללי השלום.

בדבר מר מיקוניס, איני סבור שיש בידי הציר שלנו בבוקרסט לאשר שהמאסרים האלה קשורים קשר ישיר בנוכחותו של מר מיקוניס שם. נוכחותו שם אינה דבר מועיל למדינת ישראל – זאת אני מוכן להניח.

צירויות ישראל – צרכים ומגבלות

יו"ר הוועדה ח"כ ז. אהרונוביץ' קידם בברכה את צירי ישראל, שהוזמנו לישיבת הוועדה, הציגם לפני חברי הוועדה ואמר כי מטרת הפגישה לאפשר לחברי הוועדה לעמוד על עבודתם היומיומית של הצירים. להלן ביקש משר החוץ לסקור קצרות את בעיות הצירויות השונות על מנת שאחר כך ידווח כל ציר על תחום עבודתו.

מ. שרת – שר החוץ: לא הייתי מוכן לפתוח את הבירור הזה. חשבתי שאהיה רק שומע, אבל אני עומד בפני תביעה זו של היושב ראש ואיני יכול לסרב לו.

אני חושב שיש חשיבות בבירור זה מפני שנוכחתי לדעת, בייחוד לרגל הדיון על התקציב [של משרד החוץ], שישנן הנחות, לפי דעתי, המעידות על קלות דעת וחוסר התעמקות והבאות לידי ביטוי בהצעות נמהרות לקצץ שליש או חצי מהתקציב, לבטל צירויות, לבטל תפקידים וכולי. אני בעצמי הצעתי שישיבה זו תהיה משותפת של ועדת החוץ וועדת הכספים. הצעתי זאת ליושב ראש ועדת הכספים ואני מתפלא שהוא לא מצא אפשרות לקבל הצעה זו – (י. ספיר: יושב ראש ועדת הכספים חולה) – אבל ישנה ועדה, ישנו ממלא מקום ליושב ראש הוועדה. אין לשר החוץ הסמכות לכנס ועדה פרלמנטרית, אבל הוא יכול להציע זאת ליושב הראש. אני חושב שפה מוחמצת הזדמנות. ועדת הכספים, שיש לה סמכות לפסוק על עניינים כאלה, צריכה לשמוע עליהם, כל שכן ששמיעה זו אינה מחייבת אותה לשום דבר – מה שקוצץ קוצץ, ומה שנקבע נקבע לגבי פעולת הוועדה – אבל אפשר היה ללמוד משהו לעתיד לבוא.

מה שקובע את צורכי נציגויות החוץ של מדינת ישראל, ועל ידי כך את אופי הצירויות שלנו והיקף פעולתן וגם את ממדי התקן שלהן, אלה הן שתי עובדות יסוד. עובדה יסודית ראשונה, שאנחנו מדינה מסובכת מאוד ביחסיה הבינלאומיים. עובדה יסודית שנייה, שאנחנו מדינה שהיא נכס של עם עולמי המפוזר ברחבי תבל.

---

1 מתוך פרוטוקול. הפגישה בין חברי הוועדה ובין צירי ישראל בארצות חוץ. נוכחים: חברי הוועדה: ז. אהרונוביץ' – היו"ר, ב. אידלסון, מ. גרבובסקי, י. גרינברג, י. דובדבני, ד. הכהן, א. ליבנשטיין, י. מרידור, י. ספיר, י. קוסוי, י. ריפטין. מוזמנים: י. שפרינצק יו"ר הכנסת ומ"מ נשיא המדינה, מ. שרת – שר החוץ, ו. איתן – מנכ"ל משרד החוץ, ח. רדי – מזכיר משרד החוץ, א. עברון – מזכיר שר החוץ, דר' י. בורג – סגן יו"ר הכנסת, דר' נ. ניר – סגן יו"ר הכנסת. הצירים: א. אבן – ארה"ב, א. אילת – בריטניה, ש. גינוסר – איטליה, מ. נמיר – בריה"מ, מ. עמיר – בנלוקס, י. צור – ארגנטינה אורוגוואי וצ'ילה, א. קצנלסון – סקנדינביה, א. ששון – טורקיה.

העובדה הראשונה נובעת ממצבה המיוחד של הארץ הזאת, שבה נפגשים ונחתכים כיווני השפעה שונים במדיניות הבינלאומית, וגם מן האופי המיוחד של הארץ המשמשת ארץ קודש לגבי דתות שונות ויש בה מקומות קדושים ונכסים למדינות רבות. אבל גם העובדה המדינית הזאת באה לעולם בראש וראשונה כתוצאה מהכרעה בינלאומית, והשאלה עדיין מהווה סעיף על סדר היום של הארגון הבינלאומי.

כל צירוף המסיבות האלה מחייב אותנו לעמידה על המשמר בלתי פוסקת בכל בירות העולם. אין בירה בעולם שאנחנו יכולים לנהוג בה אדישות, או שאנחנו יכולים להניח מראש שתלך או לצדנו או נגדנו, ואם תלך לצידנו – איזה עמדה תנקוט ובאיזה כיוון תפעל. מבחינה זו אין זה מעלה ומוריד אם יש ציר ישראל בארץ זו או אחרת או אין. כל מדינה יש לה קול באו"ם וכל מדינה יכולה להדביר את ההצעה האויבת או לחזק את ההצעה הידידותית, או יכולה לנקוט אפילו יוזמה בעדנו או נגדנו, יכולה לשמש לפעמים בתוך תהפוכות הצירופים הבינלאומיים נקודת מוקד של צירוף כוחות נגדנו. אינני רוצה להרבות בדוגמאות, אבל נזכור איזה תפקיד פטלי מילאה אוסטרליה בעצרת הקודמת,[2] וזאת ללא יחס לאינטרסים הממשיים שישנם לאוסטרליה במקומה, למעשה אולי אין לה לגמרי אינטרסים כאלה, גם לא במשקל שאפשר לייחס לאוסטרליה בזירה הבינלאומית, אבל היא שימשה עמוד תווך לצירוף הכוחות השונים והביאה להכרעת הקו נגדנו. הדבר הזה מחייב אותנו להיות מיוצגים, ומחייב אותנו לחתור לנציגות מתמדת, נציגות שלא תמיד יכולה לבוא על תיקונה על ידי משלוח איזה שגריר שלא מן המניין, לעת מצוא בשעת חירום, כי אם נציגות שעומדת בקביעות על המשמר ומטפחת קשרים וחותרת להשפעה בדעת הקהל על ידי התקשרות עם ראשי ציבור, עם אישים בינלאומיים, ועל ידי הסברה והשפעה בעיתונות ובכל החוגים הבאים בחשבון. הדבר הזה מביא אותנו לידי חתירה מתמדת לקבל את הכרת אותן מדינות שעדיין לא הכירו בנו ולהגיע לאפשרות של קשרים דיפלומטיים עם מדינות שעדיין אין לנו קשרים דיפלומטיים אתן.

ברור שאיננו יכולים לשכוח לרגע את ההגבלות החמורות מאוד שמטיל עלינו מצבנו הכלכלי ומצבנו הממוני. שני הדברים לא תמיד הם היינו הך, אבל אצלנו הם מחמירים זה את זה. אף על פי כן, יש מינימום מסוים שאיננו יכולים לוותר עליו. העובדה שסביב שולחן זה בכינוס הצירים מופיע רק נציג אחד של מדינת ישראל באמריקה הלטינית אין זו עובדה תקינה. איש אחד אינו יכול בשום אופן להשתלט על עולם כה עצום כיבשת אמריקה הדרומית בתוספת אמריקה המרכזית

---

2 הכוונה לתמיכה המפתיעה של נציג אוסטרליה בהצעה לבנאם את ירושלים, שהוליכה לקבלת החלטה ברוח זו. ב־9.12.1949. ר' על פרשה זו, שרת/*דבר דבור 1949*, מסמכים 119, 120.

הכוללת את מקסיקו ועוד כמה איים באוקיינוס [השקט]. עולם זה מיוצג באו"ם על ידי 20 צירים. גם אם לא נחתור לכך שיהיה נציג של קבע בכל בירה של אמריקה הלטינית, אין כל ספק שהמינימום צריך להיות 3–4 נציגויות בקשרים עם 20–21 מדינות ולא רק נציגות אחת. ישנה דעה מוטעית בקרב כמה חוגים, שאנחנו יכולים לצאת ידי חובה על ידי מינוי קונסולי כבוד. ישנה שאלה עד כמה יכולים לצאת ידי חובה במינוי קונסולים בלבד. צריך להיות ברור שמינוי קונסול אינו מאפשר קשרים דיפלומטיים. זה עניין של חסד מצד מדינה שאליה הקונסול שלוח. אם בהיעדר ציר מוכנה המדינה לקבל נציג זה על רמה מסוימת, זאת אומרת שהוא מתקבל במשרד החוץ על ידי מישהו שיש לו קשר למדיניות ומוכן להקשיב לדברים. יש ומעמד זה ניתן ויש ומעמד זה לא ניתן. יש לנו קונסול כללי ביוהנסבורג, ויש לנו קונסול כללי במונטריאל בקנדה. הקונסול הכללי ביוהנסבורג נהנה מחסד זה וממשלת דרום אפריקה מוכנה לשמוע מפיו הסברות פוליטיות. מישהו ממשרד החוץ [שם] מוכן לקבל אותו ולהקשיב לו, אם כי גם בזה ישנה דרגת נחיתות לעומת נציגי אומות אחרות אשר מתקבלים לא בחסד כי אם בזכות – הם נמצאים בעיר הבירה ויכולים לדרוש שיחה, זו זכותם. אבל בקנדה יש קונסול כללי, אדם בעל רמה אינטלקטואלית והבנה מדינית מאוד מניחה את דעתנו, והוא לא זכה אף פעם אחת להתקבל על ידי שר החוץ ועל ידי מישהו ממשרד החוץ, כי שם שורר נוהג של הפרדה גמורה בין נציגות דיפלומטית ובין נציגות קונסולרית, וזה הביא למסקנה שמוכרחים להעלות את הקונסוליות שלנו בדרום אפריקה ובקנדה לדרגת נציגויות דיפלומטיות. בקנדה נתקלנו באפשרות בעניין רכישה [של נשק] ולא יכולנו למצות את כל אפשרויות ההשפעה, לא יכולנו למצות את כל אפשרויות ההישג בעניין זה מפני שלא היה לנו שם נציג דיפלומטי מוסמך ברמה ראויה.

אני מביא כאן רק דוגמה. אין כל שאלה בדבר, שאם נגיע לקשירת קשרים דיפלומטים עם הודו נצטרך להשתמש באפשרות הזאת, לא רק להסתפק באפשרות התיאורטית אלא להפוך אותה לממשות ולהקים צירות בהודו, כמו שברור שאם הגענו לקשרים דיפלומטיים עם פרס, תהיה זו הזנחה מצדנו וביום מן הימים נשלם ביוקר אם לא נקים נציגות דיפלומטית בפרס. אינני רוצה לפלוש לעתידות יותר רחוקות ולדבר על זמנים כאשר ייווצרו קשרים תקינים המאפשרים קשרים דיפלומטיים עם שכנותינו הבלתי אמצעיות. אל נחשוב שהרשת שלנו של נציגות דיפלומטית מקפת במידה מספקת. עוד נצטרך להרחיב אותה. אין כל ספק שהיטבנו סוף סוף, לאחר מאמצים רבים, את יחסינו עם ארצות סקנדינביה. אנחנו מוכרחים להקים בחמש ארצות אלה, יותר נכון ארבע, לפחות נציגות אחת כלפי כולן, משרד אחד של צירות במכלול זה של ארבע הארצות:

שוודיה, נורווגיה, דנמרק ואיסלנד. פינלנד איננה מדינה סקנדינבית. אנחנו דנים לא רק במושגים גיאוגרפיים כי אם במושגים מדיניים, וכאן יש קשר הדוק בין ארבע מדינות סקנדינביה, שלעיתים קרובות מהוות חטיבה אחת בזירה הבינלאומית וישנן התייעצויות בין צירי החוץ שלהן לשם תיאום מדיניותן. זו עובדה פוליטית וצריך לדעת אותה ולהסיק ממנה מסקנות.

ישנן ארצות שיש לנו בהן לעת עתה, ואולי גם יישארו, רק קונסולים וגם שם ספק רב אם נציגות על ידי קונסול כבוד יכולה לספק אותנו, מפני שהיא לעיתים מסבכת אותנו. ברור שקונסול כבוד לרוב צריך להיות איש יהודי, איש מכובד על הציבור היהודי במקום, אבל אז יש סבך כפול. סבך ראשון הוא שלרוב אי־אפשר למצוא איש המקובל על הכלל, איש אשר רצוי במקום וישרה שלום במקום וישרה שלום בין היחסים של מדינת ישראל ויהדות המקום. המינוי לעיתים נהפך לסלע של מחלוקת ביחסים. שנית, וזה אולי שיקול יותר רציני: במידה שאנחנו נזקקים לנציג זה לשם הופעה כלפי הממשלה. הופעתו לעיתים אינה מרימה את קרן המדינה ואינה באה להבליט את אופי קיומה של המדינה כמדינה עצמאית, אלא מטשטשת עובדה זו ומסבכת אותנו באשר מופיע איש שהוא נתין הממשלה ההיא ולא תמיד יש ביטחון לאלה שמקבלים אותו אם הוא מדבר בשם אינטרסים של מדינה מסוימת או משמש תחת מסווה של המדינה הזאת שופר לאנשים יהודים מקומיים. אין קץ לסבכים בעניין זה, בייחוד מאחר שאנחנו גורסים שישנה זכות של התערבות מסוימת של מדינת ישראל לטובת הציבור היהודי המקומי. אם יש התפרצויות אנטישמיות, אם יש פגיעה בכבודם של יהודים, אם יש פגיעה בזכויותיהם, יש זכות לבוא לממשלה ולומר שיש לדברים אלה הדים קשים במדינת ישראל ודברים אלה מוכרחים לסבך את יחסי הידידות שאנחנו רוצים לטפח בינינו ובין אותה מדינה. אנחנו חושבים שצריכה להיות לנו הזכות לדבר כך. דבר אחד אם אומר כך איש שנשלח מהמדינה, דבר אחר לגמרי אם אומר זאת איש המקום. זה פוסל את יעילות ההתערבות וזה מסבך את הציבור היהודי המקומי עם השלטון.

יש גבול לקימוצים בעניין זה, אבל גם לגבי אותן הצירויות שאני חולק עליהן, אני סבור שיש אי־הבנה גמורה לגבי אופי עבודתן ולגבי ההיקף ההכרחי של הוצאותיהן. מראש יש צורך להניח כהלכה פסוקה, שצירויותינו צריכות להיות יותר זולות מצירויות [של מדינות] אחרות, אבל אני מסופק אם ברור לחברים מה הנוהג בעולם. ישנן מדינות שהמשכורת של הציר שלהן גדולה פי שבע־שמונה מהמשכורת שמשלמים לאיש באותה דרגה במדינתו. אם אומר שציר צרפת בישראל מקבל משכורת שהיא פי ארבע ממשכורתו של שר בישראל, אם אומר שנציג טורקיה בישראל מקבל משכורת פי שבע ממשכורת שהוא היה

מקבל אילו נשאר בדרגתו באנקרה במשרד החוץ, כי אז תקבלו מושג. לא תמצאו דוגמה שציר שלנו בחוץ לארץ מקבל פי שבע ממה שמקבל איש בישראל. אינני יודע אפילו אם הוא מקבל פי שלוש. אינני יודע מה המצב ברוסיה, אבל אני מתאר לעצמי שאולי קיים דבר כזה גם ברוסיה. אני יודע את רמת הצירויות הסובייטיות, את רמת החיים ורמת הדיור. הייתי בדירות של הצירות הסובייטית ואני יכול להשוות. הייתי בצירות היוגוסלבית בחוץ לארץ, ארץ שנחנקת ממחסור בכלל וממחסור של מטבע חוץ בפרט. הייתי בצירות שלנו בפריס והייתי בצירות היוגוסלבית בפריס, הייתי בארוחת ערב של הציר שלנו בפריס והייתי בארוחת ערב של ציר יוגוסלביה בפריס. זה מחוץ לכל השוואה. אלה שני עולמות שונים לגמרי – שתי מערכות, מושגים שונים בתכלית מכל בחינה: קישוט הבית, טיב הארוחה, התלבושת, השירות וכולי. אני אומר שמראש יש להניח כי אנחנו מצווים על צניעות וצנע, אנחנו מצווים על קימוץ וחיסכון, אבל יש גבול לכל מינימום ויש גבול לכל קימוץ. אנחנו מגיעים למצב שבו אנחנו צריכים לשאול עצמנו: יש לנו מדינה או אין? יש צירויות או אין? למטה מגבול ידוע אנחנו חדלים להיות מדינה בעיני אחרים.

יש לנו רשת של יחסי מסחר המקיפה את כל כדור הארץ ואיננו יכולים לספק את הצורך הזה בלי התמחות מסוימת בעניין זה. אין זה תפקיד שיכול להתמלא כלאחר יד. אנחנו קונים סחורות ב־80 מיליון ל״י בשנה ואנחנו קונים בעולם כולו. צריכה להיות אפשרות לקנות בעולם כולו ויכולים לנצל עניין זה למטרות מדיניות ולמטרות הדדיות כלכליות. דבר זה לא ייעשה אלא על ידי אנשים מיוחדים לדבר, אנשים שיתמידו בעבודה. ברצוני לומר באופן כולל: עוד לא התחלנו לפתור בעיה זו של נספחים מסחריים, כי איננו יכולים למצוא אנשים שייענו לשתי תביעות, תביעה ראשונה שיהיו מומחים לעניין, אנשים בעלי הבנה כלכלית יסודית ובקיאים לא סתם בענייני מסחר של הארץ. אי־אפשר לקחת אדם שהגיע באותו יום באונייה מישראל, אשר הוא מומחה בענייני כלכלה אבל אינו מומחה בענייני מסחר של אותה ארץ. תביעה שנייה: איש שיתמיד בתפקידו ולא יבוא כאורח פורח לשנה ואחר כך יחזור לעבודתו הקודמת ונפסיד את כל הניסיון שרכש.

אנחנו עומדים בפני שורה של עובדות, שאנשים שקיבלו על עצמם תפקיד כזה, לאחר שנה־שנתיים עוזבים אותנו. איננו רוצה לקרוא בשמות ולא במקומות – אנשים שלקחנו ממוסדות אחרים והם חוזרים למוסדותיהם ומהם מקבלים [שכר] פי שתיים־שלוש ממה שהם מקבלים אצלנו, או אנשים שלקחנו אותם ממסחרם הפרטי והם חוזרים למסחרם הפרטי.

ברצוני להביא לפניכם דוגמה: אחד הצירים, שאיננו כאן ואשר היה בארץ

איזה זמן, היה אצלי ורצה להציע כמה אנשים כמועמדים לשירות. אחרי שמנה את השמות והיתרונות של כל אחד, הציע שאפגש אתם ואוסיף לתהות על קנקנם. הוא ציין דבר אחד שהיה לכל המועמדים: יש להם אמצעים משלהם ויהיו מוכנים במשך שנה־שנתיים להפסיד ולחיות על חשבונם. שאלתי: "מה הפתרון, ובשביל מי?" ענה לי: "האם אינך יודע, שבשירות החוץ אי־אפשר להחזיק מעמד פרט אולי למוסקבה, ששם מסודר הכל מראש, אין אורחים מהארץ, אין קשרים עם הארץ, ואפשר לקבוע מראש כמה ארוחות תהיינה בצירות במשך השנה? שם אפשר לקבוע מראש כמה בגדים יהיו דרושים ואין שאלה של גירעון". אבל מקום כמו פריס השוקק מאורחים ישראליים – היום משלחת של הכנסת שהיא בדרכה ללונדון, אתמול היתה ועידת רבנים, מחר יש קונגרס בינלאומי – הצירות אינה יכולה שלא לחלוק כבוד לאנשים אלה, לערוך מסיבה או ארוחה. זהו מקום שהוא כולו פתוח לפניך, כל עורכי העיתונים [המקומיים], כל אנשי הפרלמנט, כל חברי הממשלה מוכנים לבוא והם האנשים אשר יקבעו עמדה אם בשאלת אספקת הנשק, אם בשאלת ירושלים. אם אתה רוצה להתאמץ להקיף אותם אין שיעור לאפשרות שלך, אז אתה חי בהרגשה של הזנחה – את זה לא הזמנת, את זה לא כיבדת, לזה לא ערכת מסיבה, לעורך עיתון זה עוד לא קראת – והקשרים שלך עם העיתונות בצרפת אינם נוחים כמו במוסקבה שאתה יכול לשלוח הכל למשרד אחד ומשם זה לא נשלח הלאה, אלא כל מערכת [עיתון] פתוחה לפניך ואתה רואה זאת בעליל: שוחחת עם איש, למחרת היום יש מאמר בעיתון ומאמר זה משפיע. במקומות כאלה הציר או שהוא צריך לקחת מכספו כל הזמן, או שהוא צריך להיכנס בחובות, או שהוא צריך לעסוק בשעות הפנאי במסחר – אינו עושה זאת, אבל זה מה שעולה על דעתו – או שהוא צריך למעול.

ברצוני לומר לכם: עוזבים אותנו עכשיו שני יועצים כלכליים ממדרגה ראשונה. אחד עוזב וחוזר למוסד הקודם שלו בארץ, ואחד מודיע כך: "אני במשך השנה הזאת, מחוץ למשכורת שקיבלתי, הוצאתי עוד 100 ל"י לחודש. החיסכון שלי הספיק לי לשנה אחת, אינו מספיק ליותר משנה. אני צריך לחזור למסחר הפרטי ולעשות כסף, ואולי בעוד שלוש שנים אהיה מוכן לתרום עוד שנה". אנחנו נתקלים בבעיות אלה על כל צעד ושעל.

לעומת האפשרויות המוגבלות שלנו, ואני אומר בכל הרצינות, המוגבלות הרבה יותר מאשר לגבי איזה מדינה אחרת לעומת ההגבלות שאנחנו לוקים בהן, עד כמה שיד נסיוני מגעת, אני מוכרח לומר שאינני מכיר מדינה עם היקף כזה של עניינים ואשר לוקה בבעיות כאלה. לעומת זאת, מוטלים עלינו תפקידים לאין שיעור יותר רחבים מאשר על כל מדינה אחרת.

על האופי העולמי של ענייננו מבחינה בינלאומית כללית דיברתי ולא מיציתי

את הנושא, רק נגעתי בכמה פרקים, אבל ישנה עובדה אחרת הנותנת צביון למדינתנו ועל ידי כך לצירויותינו, וזאת כל מערכת הקשרים שלנו עם העולם היהודי. ישנן ארצות ששם אנחנו פטורים ממאמץ זה. ישנן ארצות שאין שם כמעט יהודים. ישנן ארצות שיש שם דווקא הרבה יהודים אבל ישנה חומה בינינו ובינם, אם כי גם במקומות שישנה החומה, לא בכל מקום ישנה. למשל, ורשה. שם יש עדיין קשרים חופשיים עם הציבור היהודי. גם בפראג יש קשרים חופשיים עם הציבור היהודי. ברומניה אין קשר חופשי, אבל ישנם קשרים עם הציבור היהודי. אותו דבר בבודפשט. אין בכלל קשרים עם הציבור היהודי במוסקבה. אף על פי כן זו דאגה וזה מוכרח להשתקף בתקציב, בהיקף העבודה ובמספר האנשים הדרושים להתייעצויות, כי בעיות אלה צצות [שם] יומם ולילה.

לאושרנו ישנן ארצות שיש שם יהודים רבים, ישנן ארצות ששם ישנם מאות אלפים ומיליוני יהודים ואפשרויות הקשרים אתם בלתי מוגבלות. לא רק האינטרסים של מדינת ישראל מחייבים זיקה זו, אלא תביעה בלתי פוסקת שלהם מחייבת את הזיקה הזאת, ופירושו של דבר זה מעמסה עצומה על כוח העבודה.

כאשר מישהו הוקיע, למשל, בזמן הוויכוח על התקציב בכנסת, את התקציב הגדול של קונסוליית ניו־יורק, או את התקציב הגדול של המשרד שלנו בניו־יורק, באה לידי ביטוי פרובינציאליות יהודית מבהילה, פרובינציאליות לגבי העם היהודי. קודם כל, היתה בזה התעלמות גמורה מהעובדה שהמשרד בניו־יורק פירושו גם משלחתנו לאו״ם. יש על זה פרסומים רישמיים. צריך היה לקחת חוברת של הרכב המשלחות לאו״ם ולהשוות את המשלחת שלנו עם משלחות אחרות – איזה מספר אנשים אנחנו מחזיקים וכמה אנשים מחזיקות מדינות אחרות. כמה אנשים אנחנו מחזיקים בזמן עצרת האו״ם וכמה מדינות אחרות. זה ללא כל השוואה – איך אנחנו פותרים את שאלת הקשרים עם המוסדות המקצועיים, כלכליים וסוציאליים של האו״ם, וכמה מקדישות מדינות אחרות לכל הדברים האלה.

אבל המשרד שלנו בניו־יורק הוא גם קונסוליה לשניים וחצי מיליון יהודים, פי שניים וחצי ממספר היהודים במדינת ישראל כולה. קונסוליית ניו־יורק חולשת לא רק על העיר ניו־יורק, היא חולשת על שבע שמיניות של ארצות הברית פרט לקונסוליית לוס אנג׳לס, ואנו עומדים לפתוח קונסוליה בשיקגו שתקל המעמסה על ניו־יורק. אינני יודע אם תמצאו הרבה מוסדות בכל ניו־יורק, שיש שם זרם קהל כזה מבוקר עד ערב אשר עולה ויורד במדרגות, נכנס לכל חדר וחדר, שואל שאלות שאין להן שיעור. יש צורך בחבר אנשים כדי שיוכל לענות על השאלות בכתב, בטלפון או בעל פה. זהו סגל מכובד מאוד. במחלקה לתשובות על שאלות עובדים אחד־עשר איש ואני יודע באיזה עומס הם עובדים שם.

יחד עם זאת ברצוני לומר, שאנחנו בקושי ובצמצום נגררים ורק אחרי מהלך העניינים אשר נעשים בקושי ובצמצום. אנו בקושי רב נענים לתביעות המופנות אלינו וכמעט שאיננו נוקטים כל פעולה יוזמת. בראש וראשונה איננו נוקטים פעולה יוזמת בשטח התרבות, בשטח יחסי הצירות עם הציבור היהודי. אם כל מה שאנחנו אומרים על תפקיד מדינת ישראל בחיי העם היהודי ועל ההשראה שיכולים להביא לעם היהודי, הצורך שיש לה לגייס כוחות מהעם היהודי לעורר לעלייה ולדלות כוחות וכשרונות מהעם היהודי, אם כל אלה אינם מן השפה לחוץ, יש צורך לתת את דעתנו על הגדלה ניכרת של רשת פעולות הצירויות שלנו מתוך הגדלה ניכרת של התקציב שלהן והגדלה ניכרת של האמצעים העומדים לרשותן בשביל כל הפעולות האלה.

גם אם ניגש לעניין זה מבחינה כספית בלבד, יש לראות את החשבון הכספי שלנו בדעה הרבה יותר רחבה מאשר רואים אותו, כי בכל מקום ומקום כזה הצירויות שלנו ממלאות תפקיד מכריע במהלך המגביות, הן נותנות את הטון, מקדישות כוחות לעבודה ומשמשות מנוף להרמת המשא הזה. טלו עכשיו את הצירויות שלנו – והבניינים האלה מתמוטטים ואין שיעור לנזק הכספי שזה יגרום. לעומת זאת, תנו להם תוספת כוחות, תנו להם אפשרויות לעבוד ביתר הרחבת דעת, תנו להם אפשרות לא לעשות מינימום אלא את המקסימום האפשרי ותראו איך זה ישתקף בחסכונות, השקעות הון, מגביות ועליית אנשים בעלי אמצעים. אם ישנו שטח אחד שבו אנחנו יכולים לומר "שלח לחמך על פני המים וברוב ימים תמצאנו", הרי זה השטח הזה ואז אני יכול להביע את תקוותי, כי בתוספת זו יחול שינוי אורגני שיעזור לנו להחלץ מהעניות המנוונת המציינת את עבודתנו, ומאותו המצר שבו אנחנו נתונים לעת עתה.

הישיבה נמשכה ולכל ציר ניתנה רשות דיבור ל־10 דקות.

לקראת עצרת או״ם

סעיף א׳: דיון במדיניות החוץ בקשר לעצרת או״ם

בפתח הישיבה, בפרק ההצעות לסדר היום, הציע ח״כ הלל קוק כי לקראת המושב הקרוב של עצרת האו״ם יתקיים בכנסת דיון במדיניות החוץ של ישראל ותיקבע עמדת ישראל בשאלות גרמניה והפיתוח הגרעיני. הדובר שלל את דברי שר החוץ בעבר על היותה של ישראל מדינה קטנה שאין לה מה לומר לעולם, וטען שמבחינה מוסרית ישראל היא מעצמה וככזאת יש לה הרבה מה לומר לעולם.

שר החוץ מ. שרת: חבר הכנסת הלל קוק כיבד אותי בתחילת דבריו בהסתמכות אישית. הייתי מודה לו על הכבוד הזה ביתר רצון אילו כיבד אותי גם בציטוט אמיתי. הדברים האלה שמדינת ישראל היא מדינה קטנה ודלה, חסרת ניסיון וחסרת תבונה ואין לה להשמיע דבר באוזני העולם, דברים אלה בדה חבר הכנסת הלל קוק מלבו כדי להקל על עצמו את ההתקפה או הביקורת על מדיניות החוץ של ישראל, אבל אין בהם זכר ושמץ מדברים שאמרתי בכנסת.

אשר לגופה של ההצעה, אומנם העובדה שהכנסת מתפזרת לפגרת הקיץ שלה במועד מסוים היא עובדה שיש להביא אותה בחשבון לגבי כמה וכמה עניינים, אך עובדה זו כשלעצמה אינה מספיקה כדי להקפיא את מערכת הנסיבות הבינלאומיות, אשר בהן אנחנו נופיע בעצרת הבאה, ואשר העצרת הבאה תפגוש אותה כאשר תתכנס. אנחנו עדיין נמצאים במרחק של שני חודשים מתחילת העצרת. בעצם הימים האלה, בעצם השעות האלה, מתחוללת דרמה בישיבות מועצת הביטחון שאין לראות עדיין לידי איזה תוצאות תביא.[2] בעצם הימים והשעות האלה מתחוללת דרמה אחרת, צבאית, בקצה השני של היבשת שלנו,[3] ושוב אין לדעת לידי אילו תוצאות היא תביא תוך החודשיים המפרידים עדיין בינינו לבין תחילת העצרת.

כאשר תתכנס העצרת, היא תתכנס במצב שאי־אפשר בשום פנים ואופן לנחש אותו כיום מראש. סדר יומה של העצרת משתרע על פני שדה רחב ומגוון של

---

1 מתוך הפרוטוקול, *דברי הכנסת 6*, עמ׳ 2419, סעיף א׳. הישיבה התקיימה בבניין הכנסת ירושלים.

2 הכוונה למחלוקת מערב־מזרח סביב מלחמת קוריאה.

3 מלחמת קוריאה.

פעולות בינלאומיות. ייתכן שתהיינה בזה בעיות הנוגעות במישרין לנו, כגון בעיית ירושלים. אין כל ביטחון שכך יהיה הדבר, אבל ישנה אפשרות. הבעיה הזאת נדונה בכנסת. נערכה התקפה, או ניסיון של התקפה על מדיניות הממשלה, אבל הניסיון נהדף על ידי הכנסת ומדיניות הממשלה אושרה.[4] לגבי הסכסוך בקוריאה נקטה הממשלה עמדה ברורה: גם כאן נעשה ניסיון לתקוף את מדיניות הממשלה, ושוב נהדף הניסיון הזה על־ידי רוב גדול של הכנסת.[5]

יש עוד כמה שאלות משאלות שונות, שאיני יודע מה תועלת תהיה אם ניכנס עכשיו לתוך ויכוח נלהב עליהן וננסה לקבוע בהן מסמרות בטרם עת. על כל פנים, בטרם נידונה השאלה בוועדה לענייני חוץ של הכנסת אין כל תועלת, כל ממשות וכל רצינות בדיון נמהר על כל מכלול הבעיות האלה במליאת הכנסת.

לכן הנני מציע להעביר את הבעיה הזו לדיון מוקדם לוועדה לענייני חוץ וביטחון, על מנת שהוועדה הזאת תבוא לידי מסקנה אם יש או אין להביא את הדבר לידי דיון בכנסת. על כל פנים, איני רואה את עצמי מוכן בשלב זה להביא לפני הכנסת הצעות מנוסחות ועמדות מגובשות, שתחייבנה מעכשיו את משלחת ישראל לגבי הופעתה בעצרת הבאה, וזה נוכח כל הנעלמים שהכנס הבא של העצרת יעמוד בפניהם.

לאחר דיון בהשתתפות כמה נציגי סיעות הוחלט ברוב של 26:40 לא לקבל את ההצעה לקיים דיון בכנסת על עמדת ישראל בעצרת או"ם הקרובה לאחר הדיון שהתקיים בוועדת החוץ והביטחון.

---

4 ר' לעיל מסמך 56, עמ' 505.

5 ר' לעיל מסמך 60, עמ' 535.

בעד ונגד שיגור כוח צה״ל לקוריאה

סעיף ב׳: תשובת הממשלה לפניית מזכיר האו״ם בדבר עזרה לצבאות או״ם בקוריאה

השר מ. שרת: אני מוכרח להטריד את הממשלה שוב בעניין קוריאה. אנו עד עכשיו לא ענינו על המברק האחרון של המזכיר הכללי של או״ם, ואני סבור כי איננו יכולים להשהות יותר את תשובתנו. ב־14 לחודש שעבר נשלח אלינו המברק הבא:

יש לי הכבוד לאשר את תשובתך מה־2 ביולי בדבר החלטת מועצת הביטחון מה־27 ביוני[2] תשובתך נמסרה למועצת הביטחון, לממשלת הרפובליקה של קוריאה ולפיקוד המאוחד. הנני להודיעך, כי הפיקוד המאוחד יש לו צורך דחוף בעזרה יעילה. לכן אכיר טובה אם ממשלתך תעיין באפשרות של מתן עזרה כזאת, כולל כוחות לוחמים ובייחוד כוחות קרקע. מודיעים לי, כי ממשלת ארצות הברית, אשר על פי החלטת מועצת הביטחון מה־7 ביוני הוטלה עליה האחריות לפיקוד המאוחד, מוכנה עכשיו להיכנס בהתייעצויות ישירות עם הממשלות בדבר תיאום העזרה במסגרת של תוכנית כללית להשגת המטרות אשר נקבעו בהחלטות מועצת הביטחון. הצעות של עזרה צריכות להימסר למזכיר הכללי. במקרה של עזרה צבאית, ההצעות צריכות להימסר למזכיר הכללי בנוסח כללי, על מנת שסידורים מפורטים ישמשו נושא להסכם מיוחד בין ממשלתך לבין הפיקוד המאוחד.

בשעתו מסרתי – אומנם לא קראתי כפי שאני קורא עכשיו מילה במילה – את תוכן המברק הזה לממשלה, וגם אמרתי שלפי דעת הנציגים שלנו בלייק סכסס איננו מוכרחים למהר במתן התשובה, אלא יש לראות מה תענינה הממשלות הראשונות ואיננו צריכים להיות בין הראשונים הזריזים לענות. עד עכשיו, לפי ידיעותינו, ענו עשרים וארבע ממשלות. אין לי ידיעות מפורטות ביחס לתשובתה של כל אחת ואחת מהן, אבל יש מספר ממשלות שנענו בחיוב לדרישת העזרה: אוסטרליה נתנה איזה כוחות צבא. אנגליה הודיעה שהיא נותנת יחידה מסוימת.

---

1 מתוך הפרוטוקול.

2 כאן העיר מ״ש: ״הכוונה לאותה תשובה שהכילה את קביעת עמדתנו לגבי הסכסוך בקוריאה והחלטת מועצת הביטחון באותו עניין״.

ניו־זילנד הודיעה שהיא תשלח יחידת קרב מיוחדת. טורקיה הודיעה שהיא תשלח 4,500 חיילים. כן הודיעו מדינות אחרות על עזרה לא־צבאית. לבנון הודיעה שהיא מוכנה לתת 50,000 דולר למטרות של סיוע. יש גם מדינות שנתנו תשובה משתמטת – שהן מוכנות להתייעץ עם הפיקוד המאוחד בדבר צורת העזרה מבלי שייאמרו איזו עזרה הן נותנות. אלה הן ארגנטינה, ברזיל, בלגיה, פרו. יש מדינות שענו שמוכנות לתת צבא בשביל בסיסים במקומות הקרובים להן. ניקרגואה מוכנה לתת עזרה כזאת, אפגניסטן הודיעה שאין ביכולתה להגיש עזרה, כי יש לה צרות על גבולותיה. קובה הודיעה שיש לה כוחות רק לשמירת הסדר הפנימי בארצה, אבל היא הציעה מצרכים חיוניים, וכולי.

אני סבור שעלינו לענות. בימים האחרונים קיבלנו גם ידיעות כי בוושיגגטון מעוניינים מאוד לדעת מה נענה.

עוד דבר אני רוצה להוסיף. היתה השתלשלות מסיבות מסוימת. אתם ודאי זוכרים כי בוויכוח בכנסת בשאלת קוריאה אמר ראש הממשלה בנאומו, שוודאי לא נוכל לשלוח כוחות צבא לשם.[3] כנראה שפרט זה לא התפרסם בחוץ לארץ. אחר כך, לרגל כינוס הצירים,[4] ערב הכינוס, היתה לי מסיבה עם העיתונאים. אז היה הדבר טרי ואני נשאלתי על ידי העיתונאים מה נענה על פניית האו"ם. אמרתי להם כי השאלה מונחת לפני הממשלה ואני יכול רק להביע את דעתי־אני, שאחד השיקולים יהיה, בלי ספק, שהמדינות השכנות מסרבות לעשות עימנו שלום ושתי מדינות עדיין מחזיקות צבאן מחוץ לארצותיהן, דבר זה התפרסם, אך לא בצורה זו כפי שאמרתי, אלא בצורה גולמית: שאנו לא ניתן צבא. הדבר עשה רושם לא לגמרי רצוי בדעת הקהל, וזה התפרש כאילו ניסיון של נסיגה מעמדתנו הקודמת. בייחוד לא נתפרסם אז מה שנאמר בוויכוח בממשלה.

אף על פי כן, לפי הידיעות שבידינו ממשלת ארצות הברית אינה מצפה לכך שנהיה מוכנים לשלוח צבא, אבל היא היתה רוצה שניתן ביטוי ממשי לעמדה [שלנו], שלא יהיה כל ספק כאילו חלה איזו תזוזה בעמדה. לפי ידיעה ממקור אחד – את הידיעה קיבלנו רק אתמול. אני מכיר את המקור ויש לבטוח בו – [האמריקנים] סבורים שאנו צריכים לשלוח יחידה רפואית.

נקודת המוצא שלי היא שמשלוח צבא אינו בא בחשבון. אם יהיה צורך להסביר – אסביר. אני מקבל לעת עתה דבר זה כברור, שמכל מיני בחינות חיצוניות ופנימיות אין דבר זה בא בחשבון. אני סבור שבתשובתנו זו עלינו להשתמש בהזדמנות כדי

---

3 בדיון בכנסת 4.7.1950 אמר ב"ג: "לא נשלח צבא ישראלי לקוריאה כי עדיין סכנת התוקפנות תלויה על ראשנו. הפולשים טרם החזירו את צבאותיהם לעבר הגבול ועלינו לעמוד על המשמר בפני תוקפנות באזור הקרוב שלנו" (*דברי הכנסת 6*, עמ' 2083).

4 ר' לעיל מסמך 66 עמ' 580.

לחזור ולאשר את עמדתנו העקרונית, את העמדה המדינית שאנו נקטנו בעניין זה.

שנית, אני מציע שאנו נדגיש כי בעצמנו היינו קורבנות של תוקפנות ועמדנו בפני התוקפנות יחידים וללא עזרה, שעדיין הסכנה הזאת לא חלפה ובניגוד לדעה המקובלת, בניגוד לדעה הרווחת, כי בעולם מציגים עכשיו את הגירסה, שכל מה שאנו מדברים על "סיבוב שני" זה עורבא פרח. וגם לאחר הערובות שניתנו – אני מתכוון להצהרת שלוש המעצמות[5] – אנו שרויים בדאגה חמורה לנוכח: אל"ף, סירוב [ממשלות ערב] לחתום על הסכם שלום. בי"ת, החזקת צבא [מצרי וירדני] מחוץ לגבולות [שלהן]. גימ"ל, הזיון ההולך ומתגבר. דל"ת, עמדה [שלילית] שנקטה מצרים בשאלת סמכות מועצת הביטחון להתערב בדברים כאלה. יתר על כן, הצבא שלנו נתון בתהליך של ריאורגניזציה. לנוכח כל המסיבות הללו אין ביכולתנו להפריש כוחות צבא לשלוח לזירה כה רחוקה. זה צריך להיות מיבנה התשובה.

שלישית, נאמר שאנו מעוניינים לתת ביטוי ממשי לעמדתנו והננו סבורים כי יהיה ביכולתנו להושיט עזרה רפואית. לא הייתי מפרט – יחידה רפואית או משהו אחר. עזרה רפואית יכולה להיות גם בחומרים רפואיים. עזרה רפואית יכולה להיות גם במשלוח אנשים או במשלוח ציוד. כל הדברים האלה נכנסים בגדר עזרה רפואית. אנו נהיה מוכנים לבוא בדברים עם הפיקוד המאוחד כדי לברר את פרטי העניין. זוהי הצעתי.

נוכח חשיבות הנושא, מובאים להלן דברי ראש הממשלה.

ראש הממשלה ד. בן־גוריון: לדעתי, עלינו להבחין בין העניין שקרה ובין מה שקוראים "המלחמה הקרה". "המלחמה הקרה" מתנהלת בין שני זרמים. הסתלקנו ממנה. לא רצינו להזדהות מראש בכל מקרה עם צד זה או אחר. אין העניין העומד לפנינו שייך לסוגיה ההיא. פה אין "מלחמה קרה". פה אין שני צדדים. פה יש תוקפנות ויש או"ם, עכשיו, לאחר שאמריקה נתמנתה על ידי או"ם להיות הלוחמת בקוריאה. כניסת רוסיה למועצת הביטחון מחדש נותנת תוקף, אפילו לגבי ד"ר סנה, יען כי זה או"ם עושה ורוסיה היא בו, אבל לי לא נחוץ הכשר של סנה. זאת עשה או"ם ואין זאת פעולה בין שני צדדים בעולם. פה יש פעולה נגד תוקפנות.

אומנם, לנו יש חשבון עם או"ם, אבל יש לנו גם חשבון גדול בכלל עם האנושיות וגם עם הקדוש ברוך הוא – (השר הרב י. מ. לוין: יש לו, לקדוש ברוך הוא, חשבון גם אתנו!) – אז הוא ידבר, אבל אתה לא יכול לדבר במקומו. אילו היה דין תורה, היינו קוראים אותו לדין תורה, אבל זה לחוד.

---

5 על ההצהרה ר' לעיל מסמך 51 עמ' 467, הע' 2.

בשני דברים אנו מעוניינים יותר מכל אומה אחרת: אל"ף, בפעולה נגד תוקפנות. זה שלפני שנתיים, במקרה שלנו, אמריקה או או"ם לא עשו מה שעשו עכשו, איננו פוסל את המעשה של עכשיו, איננו פוסל גם בחיוב שלו לגבינו. לי עכשיו אין כל צל של ספק, שהמעשה הזה הגביר את השלום בעולם. והא ראיה – כניסת רוסיה למועצת הביטחון לא רק בגלל זה שמר מאליק הוא יושב ראש מועצת הביטחון עכשיו. אבל בין אם זה הגביר את השנסה של שלום או לא, זה מגביר את האחריות של או"ם נגד התוקפנות. לנו יש עניין גדול בזה. אילו היה נגרם לאו"ם להיות בלי רוסיה, יש לנו עניין באותו האו"ם לא פחות מאשר הוא עם רוסיה. לא כל שכן אם רוסיה בתוך או"ם.

שמענו את הסקירה על התשובה של עשרים וארבע המדינות. אין אנו מוכרחים לנהוג לפיהן. אחת אומרת שתשלח צבא, השנייה לא אומרת זאת והשלישית אומרת שתיתן כסף או ציוד ויש מי שמשתמט מתשובה. אבל מותר לנו לקבוע את התשובה בהתאם לצרכינו.

לפי דעתי הצורך שלנו הוא להשתתף במלחמה הזאת. אומנם אנו כוח קטן, אך גם הוא נחוץ פה. אנו יכולים להשתתף באופן סמלי, אבל יש ערך עצום להשתתפותנו הסמלית. כי אנו לא ככל העמים. קודם כל, לגבי היהודים עצמם.

אני בטוח, אם כי לא אוכל להוכיח זאת, אבל אולי הגב' מאירסון תודה בכך, שיהודי רוסיה ישמחו אם הקוריאנים "יקבלו על הראש". אני אומר זאת לא רק לגבי היהודים ברוסיה. אולם לצערנו הם לפי שעה מנצחים. איני מתפעל מזה. אבל יהודי רוסיה ישמחו אם הקוריאים "יקבלו על הראש" מאת הצבא האמריקני. הוא הדין ביהודים ברומניה, באופן שהמעשה הזה לא יהיה בניגוד להרגשות היהודים הללו. כמובן, הם לא יוכלו להביע זאת. אין להם לשון. הם אילמים. אבל במידה שיהודי יכול להרגיש את השני, אם כי הוא רחוק ממנו, מובטחני שהם ישמחו למפלת הצבא הצפון־קוריאני. וכך גם היהודים בארצות אחרות. בשבילם יהיה זה מעשה להתגאות בו אם דגל ישראל יתנופף בין כוחות הצבא של האו"ם, אם כי הכוחות האלה יתבטאו אולי רק במספר של מאה אנשים. אבל עצם ההשתתפות חשובה.

זה מעורר שאלות פנימיות. דבר זה מתברר גם מתוך השאילתה שהיתה.[6] אם כן, אין אנו צריכים לשוש להעמיק את הוויכוח הפנימי בישראל. אבל אם המדינה רואה צורך בכך, כי אז עצם הדבר שמישהו מתנגד לזה זה בשבילי לא נימוק. אדרבה, צריך לראות מי למדינה ומי לצריה, בייחוד בתוך הצבא. אם כי אילו היינו מקבלים את הרעיון הזה – אני עוד לא דנתי על העניין הזה במטה [צה"ל],

---

6 נראה שהכוונה לדרישת ח"כ משה סנה (מפ"ם) בישיבת הכנסת ב־2.8.1950 לקיים דיון בכנסת בשאלת הסיוע שהתבקשה ישראל לתת לכוחות או"ם בקוריאה (*דברי הכנסת 6, עמ' 2419*).

כי חשבתי שאי אפשר לדון על כך במטה לפני החלטה בממשלה – איני חושב שצריך לשלוח על פי צו. אומנם יש זכות למדינה לשלוח למלחמה, אבל אין היא צריכה להשתמש בכל הזכויות שיש לה. הייתי מציע לשלוח אזי רק מתנדבים. אני בטוח שיהיו מתנדבים.

לדעתי יש לדבר הזה ערך עצום. אל"ף, בשביל היהודים. בי"ת, בשביל מעמדנו בעולם. אנו צריכים לרכוש את האמון והרצון הטוב של אותו חלק עולם המסוגל לעזור לנו. הייתי רוצה לקבל עזרה גם ברוסיה. אבל זה משטר כזה שהוא לא יעזור לנו. אם אנו זקוקים לעלייה, רוסיה לא תעזור לנו בעניין זה. אם אנו זקוקים לחומרים, היא לא תעזור לנו. אם אנו זקוקים לנשק, היא לא תעזור לנו גם בזה. הם לא יעזרו לנו בשום דבר. והלא עניין העלייה ובניין הארץ זה הדבר העיקרי. חשוב שנבצר את מעמדנו בחלק זה של העולם, בייחוד אם זה מפעל של או"ם. זה בשבילי הנימוק המכריע.

זאת לא 'מלחמה קרה'. אין פה שום הכרעה לצד זה או אחר. יש פה עניין של או"ם. הדיבור שאמרנו – הוא המכריע. עלינו להראות שאנו עם כזה שהוא עושה מה שהוא אומר.

אני מניח שבחוגים אחרים שמתעניינים עכשיו בעולם – באמריקה, באנגליה וברוסיה – בלי ספק מתעניינים בכל מדינה ומדינה ומעריכים ומודדים מה מצרים, טורקיה, סוריה ועבר־הירדן, צפון־קוריאה או דרום־קוריאה עלולות להביא שינוי ערכין ביחס לדברים רבים. לדעתי, אין דבר שיעזור לשינוי ערכין ביחס אלינו כמו השתתפותנו הצבאית. לא רק מטות כלליים, לא רק ממשלות, אלא במידה שמדובר במערב, יש ערך לדעת הקהל. ברוסיה אין שואלים לדעת הקהל, אבל באמריקה דעת הקהל קובעת. צריך שמדינות המערב תדענה שאנו עם רציני, ואם אנו אומרים איזה דבר – אנו חושבים זאת ופועלים בהתאם לכך. איננו נרתעים מהסקת מסקנות. אנו אומנם מדינה קטנה בשטח ובמספר וכולי, אבל מדינה רצינית. לדעתי זוהי הזדמנות יוצאת מן הכלל להעמיד על העובדה הזאת את מטות העולם ודעת הקהל העולמית, גם דעת רוסיה.

אני בטוח שזה ירים את קרן ישראל בעיני רוסיה. זה ירים את כבודנו. ידעו שאיתנו צריכים להתחשב יותר מאשר עם איזה לבנון או מצרים. אבל איני להוט כל כך אחרי זה, אם כי גם זה בשבילי חשוב. טוב שמכבדים בין אם מתייחסים בחיוב או בשלילה. טוב שמכבדים. אבל יש ערך רב מאוד בחלק גדול של העולם – באמריקה, באנגליה, בארצות המערב, בהודו – לדבר כזה.

לדעתי יש אומה אחת גדולה שיש לנו עניין איתה, וזה לא עניין של דולרים שאפשר לקבל בה. אבל יכול להיות גם קשר רוחני אמיתי שיש לשמור עליו הודו – אם כי היא נקטה עמדה אחרת כלפינו אבל בכך היא יכולה לטעות.

אני בטוח שדבר זה ירים את כבוד ישראל בכל העולם ובעם היהודי. זה נכס כביר. צריך שליהודי תהיה הרגשה שהמדינה שלו היא "חברה'מן". זה חשוב מאוד. – (השר ב. שטרית: מה יהיה הדין אם תהיה התנדבות לצד השני?) – שים אותם בכלא. יש מדיניות של הממשלה. לכן איני רוצה שנחליט עכשיו. אני מציע את הדבר לעיון, כי עלי בעניין זה לשוחח עוד גם במטה. ביקשתי רק את שר החוץ לעיין בעניין זה – (השר פ. רוזן: אתה רוצה לשלוח בלי לחץ?) – בלי לחץ. אני חושב על מאה וחמישים איש. נשלח אותם לא בלי נשק, אבל אני מתאר לי שזה יהיה נשק אחיד. אני מדבר על מתנדבים. אם יוחלט על זה בפרינציפ, יימצאו מתנדבים. איני מציע לעכב את התשובה. נענה על העניין עצמו. אני מציע שנענה מבלי לפרט מה. נודיע כי החלטנו על עזרה ממשית. לו הייתי חושב שכל חברי הממשלה מסכימים אתי, גם כן לא הייתי מציע להחליט עכשיו. הייתי רוצה, בכל זאת, לברר תחילה את הדבר עם הצבא. הייתי מציע לא לענות בוויכוח אלא בפורמולה כללית, שתאמר כי נשלח עזרה. אם נחליט רק על עזרה רפואית, נשלח עזרה רפואית, כי גם בזה לא תהיה סתירה לפורמולה הכללית.

השר מ. שרת: אני רוצה, קודם כל, להתנגד להצעה שנענה בנוסחה כללית. אחת היא איזו עמדה תתקבל לגופו של עניין, אך אם אנו איננו מוכנים עדיין, מוטב, לפי דעתי, שנשהה את תשובתנו לכמה ימים. אני רואה אולי נזק ידוע בזה, אבל נזק לא כל כך נורא. כאשר נקטנו את עמדתנו לגופו של עניין מבחינה עקרונית, היינו – נדמה לי – המדינה העשרים וחמש. אם אנו עכשיו המדינה העשרים וחמש במתן התשובה, אזי האיחור אינו נורא כל כך. לכן, לפי דעתי, אם איננו יכולים להחליט לגבי סוג העזרה – אני כשלעצמי מוכן, אם ראש הממשלה והממשלה אינם מוכנים עדיין, צריך לחכות – אז מוטב להשהות וכאשר נחליט נאמר דברים ברורים, כך או אחרת, מאשר נאמר נוסחה כללית.

ברגע שאנו אומרים "עזרה ממשית" – practical assistance – ושאנו מוכנים לבוא בדברים עם הפיקוד המאוחד על הצורה, אנו מיד עושים את העיתונות ואת הציבור בעולם למרקחה ואנו מחוללים סערה בכנסת. אני בטוח, שלו היתה כבר הכנסת בפגרה, היה נמצא שליש חברים שידרוש לכנס את הכנסת, אך אם אני מוכן להופיע בעמדה בכנסת, אני מוכן לזה. היתה סערה בכנסת לגבי ההחלטה העקרונית ועמדנו לפניה בהצלחה רבה, כי היתה לנו עמדה ברורה.[7] אבל להופיע בכנסת לפני סערה בלי עמדה, בלי לומר מה זאת "עזרה ממשית", כאשר יומטרו עליך ועל הנציגים שלך בכל העולם שאלות מה זאת "עזרה ממשית" –

7 לעמדת הממשלה, שאושרה בהצבעת הכנסת, ר' לעיל מסמך 60, עמ' 535.

האם זה צבא לוחם או כסף – מצב כזה הוא בלתי בריא בתכלית.

מדוע הוא בלתי בריא? כי יכול להיות שבסופו של בירור בתוכנו יוחלט לא על עזרה לוחמת, אז אפשר יהיה לפרש שזאת תוצאה של מחלוקת פנימית או של לחץ השמאל בכנסת, ולא של שיקול דעת עצמי של הממשלה. זה מצב בלתי בריא בהחלט בשביל הממשלה אם הממשלה תופיע בלי עמדה או בעמדה בלתי ברורה, באיזה ניסיון לחפות, לכסות, ושאחר כך יתברר שהיא נתנה תשובה לפני שהחליטה למה היא מתכוונת, ואחר כך היתה החלטתה מושפעת מהתגובות שהיא עוררה על ידי פרסום הנוסחה הסתומה. אני חושב שכל זה הוא בלתי בריא בשביל הממשלה והעניין, לכן, אם איננו מוכנים לומר עדיין דברים ברורים, אל ניתן כל תשובה. נחכה עד שנחליט.

עכשיו לעצם ההצעה של ראש הממשלה על דבר משלוח צבא. אני נגדה. אני מבין את ההיגיון המניע את ראש הממשלה שמציע זאת. אני מעריך אותו, אבל יש שיקולים המכריעים נגדו במצב הנתון. אל נתעלם מהעובדה, קודם כל, שאנו מושלים על ארץ דמוקרטית, ובכל צעד שאנו עושים אנו צריכים לנהוג בציבור כך שהוא יהיה איתנו עד כמה שזה רק אפשרי. אל נתעלם מהעובדה, שכאשר החלטנו את ההחלטה בעניין קוריאה, לא היתה זאת החלטה קלה לציבור ובשביל הממשלה. אנו מתחנו במידה רבה את אמון הציבור בממשלה והדבר הזה היה זקוק למאמץ רב של הסברה כדי לשכנע את הציבור התומך בממשלה, או נאמר את סיעות הקואליציה.

אני אומר זאת על יסוד ניסיון, על יסוד שיחות עם המוני אדם, על יסוד הופעות באסיפות המוניות גדולות של נוער, של צבא, בעניין זה. ראיתי עד כמה עמדה זו טעונה הסברה ושיכנוע ומאמצים, שאפשר היה לעשותם ושנשאו את פריים, אבל זה היה מעבר [לתמיכה בעמדת האו"ם בקוריאה] לא קל בדעת הקהל. הקהל שלנו מראש שאל את עצמו: "מה יש לנו להתערב בכלל בעניין זה?" וזה היה טעון הסברה. אני בטוח, שעל ידי המעבר השני [כלומר בתמיכה בשיגור יחידה צבאית] אנו נמתח את החוט יותר מדי. אני, על כל פנים, לא הייתי מוכן לעשות זאת בלי מאמצי הסברה קודמים להחלטה ולא מאמצי הסברה שיבואו אחרי ההחלטה. כי הם יכולים לבוא באיחור יותר מדי, הדבר יכול לגרום למשברים חמורים. זאת אני אומר כלפי פנים, ועוד לא גמרתי את החשבון הפנימי.

כלפי חוץ ייתכן, שזה במובן ידוע ירים את קרננו בעיני ברית המועצות. ברור שזה יביא את יחסינו עם ברית המועצות לנקודה של משבר גמור. גם ההחלטה הראשונה מתחה מאוד את יחסינו עם ברית המועצות. אם אנו מגיעים לידי מסקנה, שבין כה וכה אין לנו שם מה להפסיד, ויש להיוואש מגשר עם יהדות רוסיה ומעזרה בחלק תבל זה – הרי הדבר הוא אחר. אני חושב, שבשום פנים לא

נוכל לבוא לידי מסקנה כזו. ייתכן שתבוא שעת משבר כזו ולא תהיה לנו ברירה ותמצא אותנו במחנה אחר. אבל שעת משבר זה לא באה, וכל זמן שלא באה אנו מוכרחים לשקול ולמדוד את צעדינו ולא למתוח את החוט יתר על המידה.

אני בטוח, שעל ידי הצעד הזה – וזה, כמובן, אפשר באופן הגיוני להסביר ולומר שזה גם או"ם, אבל יש הבדל מהותי בין קביעת עמדה ובין הצעד הזה. זה צעד רציני מאוד. זה כאילו רצון להפגין ש"אנו נגדכם [נגד בריה"מ] בעניין זה בפועל ממש" – נעמיס על מדיניות החוץ של ישראל, במידה שעוד אינה מוכנה לחולל שינויים מהפכניים, מעמסה שלא נוכל לשאת בה.

עכשיו אני רוצה לחזור לבחינה הפנימית, הבחינה של הצבא. אם ראש הממשלה אומר שהוא רוצה להיוועץ עם המטה – אדרבה. אבל אני מרשה לי להגיד מה שאני חושב בעניין זה. הצבא בשום פנים ואופן אינו מוכן לכך. יתר על כן, דבר זה עלול, מבחינה פנימית, לעורר שריפה בצבא. מה זאת אומרת "שריפה"? לא יהיה מרד והפרת משמעת. אבל במובן הנפשי והרעיוני זאת תהיה שריפה. אל נתעלם מהמצב [של נטיות למפ"ם]. אני חושב, ששר הביטחון יודע את המצב בפיקוד, בייחוד בפיקוד הנמוך, אותם הקצינים הנמצאים במגע בלתי אמצעי עם החיילים ושהם בעצם המחנכים את החיילים והמעצבים את החיים הנפשיים של החיילים במידה רבה מאוד. אנו בעניין זה מדליקים אש בתוך הצבא – (השר ד. רמז: זה חל גם על ההתנדבות?) – אני מדבר, קודם כל, על זה שנותנים פקודה ושצריך למלאותה. ראש הממשלה מתכוון לא לתת פקודה, אבל אני מדבר מצד מצבו הנפשי של הצבא, מצד האמונה הפנימית הנפשית של הצבא למדינה, מצד יסודות החינוך, מצד יסודות האופי שאנו עכשיו מתאמצים לבסס ולבצר בצבא, מבחינת העבודה החינוכית הנעשית בצבא.

לפנינו עוד כאן דרך ארוכה מאוד. בשלב זה שאנו נמצאים בו, כאשר המצב בפיקוד הנהו כפי שהנהו – ושר הביטחון יודע למה אני מתכוון[8] – כאשר עוד לא הצלחנו להתגבר על זה ולשפר ולתקן את המצב, איננו יכולים לזרוק את הלפיד הבוער לתוך חבית אבק השריפה הזאת, חבית אבק שריפה מבחינה נפשית, אני חוזר ומדגיש.

אני מוכן להסכים שיימצאו מתנדבים. אבל איזה מתנדבים? זה לא יהיה ייצוג של צבא ההגנה לישראל משום בחינה שהיא. לא ייצוג מבחינה מדינית ולא ייצוג מבחינה נפשית. צבא ההגנה לישראל זה גוף גדול עכשיו, מסועף, מגוון מאוד, יש בו עלייה חדשה. יש בו כל היסודות ההרפתקניים שנצטרפו לצבא ההגנה לישראל בתקופת המלחמה ועוד נשארו בו, ויש בו כל מיני בחורים שלא איכפת

8 הכוונה לקצינים בכירים בצה"ל, חברי מפ"ם ואוהדיה.

להם לראות את העולם ולעשות איזו הרפתקה. אם יהיו מתנדבים, יהיו הם רק מבחינות אלו. צבא ההגנה לישראל, מבחינה מוסרית, ינער את חוצנו מהם. לו היתה ברירה חמורה יותר מאיזו בחינה לאומית, מוסרית ומדינית, כי אז לא היו יכולים להופיע כלל. כמובן, הם ילבשו מדים וילכו על פי הוראה ממשלתית, אבל לא הם יהיו המייצגים את צבא ההגנה לישראל, אלא מחללי שמו. וזה דבר חמור מאוד. זה יהיה משבר אשר צבא ההגנה לישראל לא במהרה יירפא ממנו, ואסור לנו להמיט עליו את המשבר הזה.

איני יודע גם איך יתנהגו מתנדבים אלה למעשה בחוץ לארץ, בחוץ לארץ פירושו לא רק בשדה הקרב. זה עוד שטחי חיים. אני יודע איזה צרות היו לנו עם בחורים טובים, שהופעתם בחוץ לארץ לא היתה לגמרי כשורה, ואיזה ביזיונות גרמו לנו.[9] אם ניצור פלוגת מתנדבים, שתהיה מורכבת מיסודות של "לגיון זר" והם יצטרכו להרים את קרננו, אני מתחלחל כאשר אני חושב על האפשרויות בעניין זה.

מר בן־גוריון מדבר על מאה וחמישים איש כוח לוחם. בין כה וכה הוא מדבר על סמל. אז אני גם כן מדבר על סמל. בין כה וכה, זה משמש ביטוי ונותן רק תוקף מוסרי להחלטה שלנו, שההחלטה שלנו היתה לא דבר מן השפה ולחוץ, אלא שאנו מוכנים לעשות מעשה שנקיים אותה. אבל אנו יכולים לעשות מעשה על ידי משלוח רופאים אחדים ואחיות אחדות בדיוק כמו על ידי משלוח מאה וחמישים איש צבא.

אני חוזר ואומר, שאם איננו מוכנים להחליט, מוטב שלא נחליט בנוסחה סתמית.

להלן הביעו דעתם השרים י. ל. מימון, ד. רמז, י. מ. לוין, ג. מאירסון, ז. שזר, פ. רוזן, ב. שטרית, ד. יוסף, מ. שפירא והשגריר א. אבן.

ראש הממשלה ד. בן־גוריון: אין כל ספק מהי עמדת הממשלה. כלומר, יש שלוש אפשרויות: אל"ף, לא לעשות כלום. בי"ת, לשלוח כסף בלירות ישראליות. גימ"ל, עזרה ברפואות. גם שליחת רופאים מוטלת בספק. היות והעניין הזה נוגע בשטחים רבים, הרי מלחמה ברגע זה מצדי היא ללא שום סיכוי.

יש הצעת מר שפירא[10] והצעת שר החוץ. אני מסכים עם גב' מאירסון, שמצפוננו כלפי העולם נקי. לא כן מצפוננו כלפי העם היהודי, ואני מתוודה שזה

---

9 נראה שהכוונה להתנהגות בלתי מוסרית של כמה מחיילי "הבריגדה" במדינות מערב אירופה, שבהן הוצבו יחידות "הבריגדה" לאחר תום מל"ע־2.

10 השר שפירא סיים את דבריו באומרו: "בתנאים בהם אנו נמצאים, וידוע באו"ם שאנו נתונים עדיין במצב מלחמה, אין לנו אפשרות להושיט עזרה, גם לא רפואות ולא רופאים ואחיות".

בשבילי השיקול היחיד בכל השאלות בעולם. עד שלא ייעשה צדק לעם ישראל במלואו, או עד שהוא בעצמו לא יעשה זאת – אין לי שום חשבון אחר ומצפוני כלפי העם היהודי בעניין זה אינו נקי. אני מרגיש את עצמי אומלל בממשלה הזאת שהיא, בלי כל ספק, מבטאה עמדת רוב הציבור. כי פה ישנם אנשים אשר הם מרחיקים לכת עוד יותר.

אעמוד רק על הנחתו של מר אבן, כי בעניין אסיה אני מסכים עמו.[11] מכל האומות יש לנו באמת עניין רב רק באומה אחת – העם ההודי. כל האחרים נקטו פוליטיקה לגבינו. אומנם גם הודו מתייחסת אלינו לא באופן ישר, בניגוד לכל הכרתה המוסרית, אבל איני רוצה לדבר עתה על כך. כי בדברי על כך הייתי צריך לערוך אקסקורסיה פילוסופית גדולה בנוגע להודו ועברה.

אין להכחיש, שאנו עומדים בפני שאלות חמורות באו"ם: ירושלים, הגבולות. קולותיהם של הרוסים היו לברכה לנו. איני מזלזל בחמישה קולות [של מדינות הגוש הסובייטי]. איני מזלזל גם בקול אחד. זה שרוסיה מצביעה בעדנו – זה יותר מאשר קול. אבל זאת טעות פטלית לראות את הכרעות או"ם במרכז עניינינו. זה דבר צדדי. עניינינו בתקופה הזאת תלוי בעלייה, בהתיישבות ובצבא. בעניין זה מצפוני אינו נקי, מפני שאיננו רואים זאת ורואים רק דברים צדדיים. מה שאומר אלמוני ומה שחושב פלוני זה לא חשוב. לנו חשוב להעלות מקסימום של יהודים, לעשות מקסימום של התיישבות ולקיים מקסימום של כוח צבא. בימים אלה זהו מה שעומד במרכז וכל דבר אחר הוא טוב למישהו, אבל לא לנו. מכל מקום, זה קודם.

אני יוצא מנקודת מוצא זו. זאת לא נעשה בלי עם יהודי, ואין עם יהודי ברוסיה לגבי זה. יש יהודים, אך אין עם יהודי שם שיכול לעשות משהו בשביל עלייה, התיישבות וביטחון. הוא אינו קיים לגבי זה, כי המשטר הרוסי הוא כזה שאינו נותן ליהודים לפעול בשטח זה. הוא החניק אותם. הם עוד פעם יופיעו כאשר לא יהיה משטר כזה.

ואם אנו מדברים לא על עלייה בימות המשיח, כאשר דיברנו במשך אלפיים שנה, ואם אנו מדברים על התיישבות עכשיו, אזי הכתובת היא אחת: היהודים החופשיים לעשות משהו. הם נמצאים בעולם הזה, המערבי. עזרתם, השתתפותם, קשריהם ויכולתם לעשות – הם רבים. גם יהודי אמריקה אנוסים, אבל יש הבדל ביניהם לבין יהודי רוסיה. אנוס גם הציוני שהוא כאילו בעל אומץ רב. על כל פנים, במשך שלושים שנה הם עזרו לנו. מאמריקה באו לוחמים לארץ־ישראל

11 השגריר אבן אמר: "כאשר נשב על מדוכתנו־אנו, נצטרך לקבוע עמדה ישראלית לגבי כל הבעיה הזאת של אסיה ולחשוב על בעיה זו לא רק מנקודת מבט ביטחונית־צבאית, אלא גם מבחינות אחרות".

לפני שלושים שנה,[12] הגיעו גם כסף וגם חלוצים. לדעתי, אנו חוטאים לעניין זה. אבל אבוד. לרוב מותר לעשות משגה.

אני שולל את הדעה שהובעה בעניין דמוקרטיה. אם המדובר הוא על דעת הקהל בארץ, אני מוכרח לקבל זאת, אבל דמוקרטיה מחוייבת גם להראות דרך ולא להיגרר. דמוקרטיה בתפיסה זו נידונה לכישלון. על זה בנה היטלר ועל כך בנה גם סטלין. הם אמרו: "אלה שצריכים לברר ולהתווכח ולשכנע – אינם יכולים לעשות מאומה, ואנו נראה לכם". במשך תקופה ארוכה צדק בעניין זה היטלר. עד שקמו אנשים אחדים וביניהם איש אחד [צ'רצ'יל] באנגליה ואמרו "לא!" עתה שוב עשו את הקונץ הזה בקוריאה, כי חשבו שלא יעיזו להתנגד. סוף סוף, בא מישהו [טרומן] והעיז ואמר: "לא!" ושלח תותחים. אני חושב שהממשלה צריכה לעשות זאת ולהסביר את פעולתה. הנה קיבלנו בשעתו החלטה בעניין קוריאה והסברנוה.

אני גם שולל את עניין ה"שריפה בצבא", המצב שמר שרת דיבר עליו אינו בדוי והוא קיים, אבל המדינה מחליטה, ויש לה גם סמכות להחליט. היא לא תיבהל ממישהו. מדינה שנבהלת לא תתקיים. כי אם כן, הרי יהיה כאן אותו משטר שישנו ברוסיה. יען כי על זה בונים האנשים, מה היה ברוסיה? – שלטון של מיעוט. אני הייתי פעם בבולגריה.[13] הבולגרים היו השבט הקרוב ביותר לרוסים. רוסיה עזרה להם. כמעט לשון אחת לאלה ולאלה. שם למדו בגימנסיות רוסית, בתקופה הקודמת. אבל לאחר שבא הצבא הרוסי לבולגריה כל העם שנא אותו מלבד שלושה אחוז של קומוניסטים, כמו ששנאו בצרפת את האמריקנים. אבל המיעוט הזה השתלט.

מדינה המפחדת ממיעוט – לא תתקיים. איני רוצה להתקיים בחסדי המיעוט. איני רוצה להתקיים בחסדו של מר סנה. אני חושב זאת לחרפה לנו שאפשר בכנסת של מדינת ישראל לחרף את האו"ם. כנסת זו תיהרס אם תרשה זאת עוד פעם או שתיים. סנה יהיה הקומיסר כאשר יבוא הצבא הרוסי. בושה וכלימה! זהו הליברליזם של מר [יזהר] הררי. הוא חושב שזהו ליבלריזם שיש חופש דיבור ומותר לחרף את האו"ם בכנסת.

איני מקבל את החשש, אם כי יש חשש רציני בדברי מר שרת בעניין החומר האנושי שאפשר לקרוא לו להתנדב לעזרת צבאות האו"ם בקוריאה. אך לא כל מתנדב נסכים לשלוח לשם. בכל אופן, לא נשלח אנשים שנצטרך להתבייש בהם. נשאל מי הם הרוצים ללכת ונבחר את האנשים. לזה איני חושש.

אבל כל זה רק להלכה. אני רוצה רק לתמוך בדבר האחרון שבדברי מר אבן.

---

12 כמתנדבי הגדוד העברי במל"ע–1.

13 ב"ג ביקר בבולגריה בלוויית אהוד אבריאל ב־7.12.1944–1. ר' הפרק "הביקור בבולגריה", טבת/*קנאת דוד* 7, עמ' 293–310.

אני חושב, שסוד הצלחת רוסיה וגדלותו של לנין היתה בעניין אחד. הוא ידע באיזה מצב נמצאת אסיה – דבר ששום איש מדינה אחר לא ידע. האנגלים שלטו על אסיה והם חשבו שזה טבעי. אבל לנין ניגש לזה בעינים פקוחות וראה את אסיה, אם כי גם הוא לא ראה את הכל בה. אבל זאת היתה הגאוניות שבו. בזה הוא הצליח ובזה ממשיכה להצליח רוסיה המועצתית. אין לי שום ספק, שהמשטר החדש בסין [הקומוניסטי] הוא עלייה גדולה לעם הסיני. זאת עצמאות, אלה הם תנאים מתקדמים לעם הסיני. לנין תפס זאת ופעל בהתאם לכך.

אבל לא כל אסיה היא חטיבה אחת. הודו זאת ארץ בת ארבע מאות מיליון תושבים, אומנם מדוכאים ועניים ומרודים יותר מדי. הם רבו ופרו כל כך הרבה, שהאדמה לא יכלה לפרנסם. אבל זה מספר תושבים העולה פי שניים על זה שישנו ברוסיה המועצתית, ופי שלושה על זה שחי באמריקה. יש להם, להמונים של העם ההודי, אמונות תפלות וקיימים בתוכם נישואי בוסר של ילדות קטנות, אשר בגיל הרך ביותר כבר נושאות את תינוקותיהן על השכם. ראיתי ילדה כזאת והיא נראתה בעיני כבת שבע ולמעשה היתה כבר בת שתים־עשרה. אולם, יחד עם זה,יש בעם הזה גדלות רוחנית מאין כמוה, בזה הם דומים לעם היהודי.

אומנם, לא תמיד עם זה מתנהג על פי גדלות הרוח. נהרו, שהוא חניך העם הזה, מתנהג כמו "פוליטישן" באופן בלתי הגון ביחס אלינו, כי אינו רוצה להקניט את פקיסטן הנלחמת בו, אבל "אל תדון את חברך עד שתגיע למקומו". קל לשפוט את האחרים כאשר זה נוגע לך. לכן, הכתם הזה איננו מטיל עלי אימה. זה עם שעניין הרוח הוא אצלו חשוב. צריך לראות את פניהם של ההודים. אלה הם פני תלמידי חכמים. כאשר נכנסתי לבית מלון בכלכותה,[14] וראיתי את המשרתים, היתה לי הרגשה שאני רואה פני תלמידי חכמים. זה איזה גזע עליון. איני מדבר רק על הצורה החיצונית. אלה הם באמת אנשי רוח. אומנם, לא כל השבטים, אבל יש ביניהם שבטים רבים כאלה.

גנדי היה גילוי כביר. קשרינו עם העם הזה יש להם ערך מכריע, יען כי במאה הבאה אסיה תצעד בראש האנושות ולא אירופה. ההיסטוריה גמרה שלב אחד שלה ועכשיו בא תורה של אסיה, שבה יושבים אחד וחצי מיליארד אנשים. קשרינו עם ההודים הם גורליים. אבל זאת לא נשיג ביום אחד והדבר אינו קשור לבירור הזה.

אני רואה שהצעתי נדחית. לכן אצביע עכשיו רק את הצעת שר החוץ – (השר הרב י. מ. לוין: לי יש הצעה שנשהה את ההחלטה עד אשר נראה את תגובת אמריקה) – יש כמה הצעות: להחליט או לא להחליט. אני אהיה בעד זה שלא נשהה ואני מסיר את הנימוק שלי בדבר בדיקת המצב בצבא. אם לא נשהה,

---

14 בספטמבר 1940 יצא ב"ג לארה"ב לאחר שהייה בלונדון. לא"י חזר בטיסה דרך הונלולו, סינגפור וכלכותה במרס 1941.

הרי ישנן שתי הצעות: אל"ף, לשלוח עזרה רפואית מבלי לפרש מה זה; בי"ת, הצעת מר שפירא, שפירושה הוא "שב ואל תעשה" כדוגמת נורווגיה.

בשלב זה התקיימו הצבעות. תחילה הוצבעה הצעת ההשהייה של הרב לוין ונדחתה ברוב של 4:7. אחר כך הוצבעה הצעת מ"ש לשלוח לדרום קוריאה עזרה רפואית התקבלה ברוב של 2:9. כן הוחלט כי תשובת הממשלה לפניית מזכ"ל האו"ם תנוסח בידי ראש הממשלה ושר החוץ.

השר מ. שרת: אני רוצה להעיר הערה קצרה מאוד, לא לתוכן העניין כי אם לדברי ראש הממשלה בסיום הוויכוח. איני בעד זה שנמשיך עתה את הוויכוח, אבל אני רוצה שיהיה ברור כי איני יכול לקבל את מסקנות ראש הממשלה. לצערי, אני חולק על כמה הבחנות שלו.[15] באיזו דרך עושים זאת ואם יש פה סתירות, או שיש פה רק אפשרויות של הסתייעות הדדית בכמה וכמה שטחים – זאת שאלה אחרת, ופה יש שאלה בדבר האו"ם ואיך זה משתלב, ואם זה רק בגדר של הכרעות על נייר, או שיש בזה גם השפעה על פעולתנו הממשית בשטח העלייה וההתיישבות.

סעיף שני הוא קצר מאוד, רק למסירת ידיעה. הידיעה כשלעצמה היא חשובה. מה תהיינה תוצאותיה – איני יודע. חל מיפנה, לעת עתה עקרוני, זאת אומרת תיאורטי רק, בעמדת אנגליה לגבי אספקת נשק לנו. משרד החוץ הסיר את הווטו שלו ועכשיו שלטונות הביטחון הבריטיים אינם מחוייבים יותר להיזקק למשרד החוץ לקבל ממנו הכשר לגבי אספקת או אי־אספקת נשק, אלא זה מסור לראות עיניו. אני אומר עוד הפעם, שאיני יודע אם זה ייתן איזה תוצאות חיוביות, אבל זה מפשט קצת את העניין. ההנחה היא שזה מקל, אבל נראה אחר כך מה יהיו העניינים.

שלישית, אם תפסיק אותי, מר בן־גוריון, לא אתנגד. אם תגיד אחר כך שלא נדון בזה – שוב לא אתנגד. אנו מוכרחים לחשוב ברצינות על ענייני העצרת – (רוה"מ ד. בן־גוריון: נדון על כך בשבוע הבא) – בשבוע הבא מר אבן לא יוכל להיות כאן. איני מתכוון להעיר פה את שאלות העצרת. על זה נדון גם בלי מר אבן. אבל ישנן שאלות הנוגעות לנו במיוחד, ועלינו לדעת שיש שאלות שלא נפתור אבל הן עלולות לקפוץ. אחת מהן זוהי שאלת הפליטים, אשר זמן־מה הרפתה כאילו מאיתנו והיא יכולה בכל עת ושעה לקפוץ שוב, ויש בזה משום הצקה לנו. הערבים יכולים לעשות זאת ואין לנו כל ביטחון מה תהיה עמדת

15 נראה שכוונת מ"ש לדברי ב"ג לעיל: "טעות פטלית לראות את הכרעות או"ם במרכז ענייננו. זה דבר צדדי. ענייננו בתקופה הזאת תלוי בעלייה, בהתיישבות ובצבא. בעניין זה מצפוני אינו נקי, מפני שאיננו רואים זאת ורואים רק דברים צדדיים. מה שאומר אלמוני ומה שחושב פלוני זה לא חשוב".

אמריקה בעניין זה. היא כאילו נרתעה מהלחץ הקודם שלה בשאלה זו, אבל העניין בכל זאת קיים ועומד.

עניין ירושלים. איננו בטוחים אם זה יעלה על הפרק. יכול להיות שזה ייגמר בתיקו. בעניין ירושלים דנו בהצעה [שלנו], ומבחינה תכסיסית זו הצדיקה את עצמה. הצעתנו הפיגה את הלחץ עלינו והפנתה אותו מאיתנו אל הערבים. מבחינה תכסיסית היה בזה תיקון רציני.

יש רעיון שאני קיבלתי אותו, האומר שננסה ללכת באותה הדרך גם לגבי בעיית הפליטים – שנבוא בהצעה. נבוא ונאמר שישנה בעיה כזאת הנוגעת לבעיית אדם והיא משמשת גורם של אי־יציבות ואי־ביטחון במזרח התיכון, וכי אנו רוצים להציע הצעה. אנו נציע התיישבות של הפליטים האלה בכל הארצות השכנות. אנו נאמר: "אנו מוכנים לתרום לזה", ואם רק אפשר – לנקוב סכום או ננקוב איזה עיקרון. זאת אומרת, נגיד שאנו מוכנים לשלם בעד קרקעות או לתת סכום כזה וכזה בתור תרומה להתיישבותם. נעשה ז'סטה כזאת ונאמר שאנו כל הזמן תבענו פיצויים מהמדינות הערביות על חשבון נזקי המלחמה. אנו מוכנים – נגיד – לוותר על זה על מנת שהם ישלמו את הסכומים האלה לטובת העניין הזה. לא סתם מוותרים, כמובן, אלא אם זה יוקדש להתיישבותם של הפליטים. אנו סבורים שזה מחייב גם עזרה בינלאומית, זאת אומרת, אנו מציעים שתהיה עזרה בינלאומית. אנו אומרים שהננו מוכנים לדבר זה כשלעצמו.

איני מציע פה נוסח, אבל אני רוצה שתוכן הדבר הזה יהיה שאין אנו קושרים את הסידור הזה בבעיית השלום. ואם אמרנו שלא נוציא את עניין הפליטים ממסגרת השלום, הרי זה היה כאשר הדבר היה קשור בבעיית החזרת הפליטים המיידית. אז אמרנו כי אי־אפשר לדון על כך בנפרד, אלא עם כל בעיית השלום. אבל אם מדובר לא על החזרת פליטים, אלא על התיישבות בארצות השכנות, ואם זה מסתדר, הרי זה צעד חשוב לקראת השלום. ואם לא – מה אנו מפסידים? אנו רק מרוויחים מזה אם אנו מחסלים את הבעיה הזאת ומורידים אותה מסדר היום. קרוב מאוד שזה לא ייתן תוצאה ממשית, אבל יש בזה תיקון רב מבחינה תכסיסית למעמדנו בשאלה זו, ואז אנו נוקטים יוזמה בעניין הנידון.

אבל יש קו אחר של הגישה המביא אותי לנקודה זו, והדברים מצטרפים. אני יכול לקשור את נקודת המוצא בהתייעצויות שהיו לנו ובייחוד זו שהיתה אתמול עם האמריקנים בישיבת הממשלה.[16] זה זמן, שכל אחד ואחד מתהלך עם המחשבה

16 מדובר לא בישיבת ממשלה אלא בישיבה משותפת של חברי הממשלה, כמה מחברי הנהלת הסוכנות היהודית ומנהל המגבית המאוחדת בארצות הברית. בישיבה זו "נדונו דרכי הפעולה להגברת גיוס האמצעים בארצות הברית לצרכי העלייה, ההתיישבות ופיתוח הארץ. בישיבה השתתפו גם אבא אבן שגריר ישראל בארצות הברית ומאיר וייסגל" ("דבר" 3.8.1950).

שלא ניחלץ בלי עזרה ישירה ורבה של ממשלת ארצות הברית לישראל, ולאו דווקא כמילווה, אלא פשוט שנוכל לקבל עזרה גדולה. מר מונטור[17] נקב אתמול בסכום של 500 מיליון דולר והשאלה היא באיזה מסיבות הדבר הזה ייתכן, באיזה מסיבות יש לזה יותר סיכויים ובאיזה מסיבות זה יותר נוח לנו. יש כאן כמה שיקולים. קודם כל, איני סבור – ואני רוצה להיות בטוח שאני מביע את דעת כולכם – שאנו נוותר על עצמאות ישראל. נניח שאנו עוברים להזדהות [עם המערב]. גם בהזדהות נרצה שזאת תהיה החלטה שלנו ושאנחנו נפרש מה זאת הזדהות ולא שנהיה כפותים לאמריקה הן בעניינים כלכליים והן בעניינים פוליטיים. לא נרצה שכל פקיד יוכל לגשת אל אבא אבן בעצרת ולהגיד לו, שהאמריקנים מצביעים כך. איני רוצה שייווצר מצב שפה יהיה קומיסר אמריקני, שיגיד לנו: "אל תביאו 12,000 עולים לחודש, אלא רק 8,000", או "אל תביאו עולים מארץ זו, אלא רק מארץ אחרת". דברים כאלה נהוגים בארצות המקבלות עזרה וגם בארצות שאינן מקבלות עזרה, אלא הן כפופות לאמריקה. בזה איננו רוצים.

ויש עוד שיקול שני. בשבילנו קיימת בעיה של יחסינו עם אמריקה, אבל בשביל אמריקה קיימת גם בעיית המזרח התיכון. אני מקבל את הערת ראש הממשלה בישיבת אתמול, שלא ייתכן שתהיה מדיניות של אמריקה כלפי ישראל בלבד. על כל פנים, ייתכנו אקטים מיוחדים כלפי ישראל. אבל מראש אפשר לדעת, שגם אז אמריקה שוקלת את הדברים לגבי מערכתה הכללית והיא נותנת אז איזה פיוס או פיצוי לערבים, שאם לא כך – אומרת היא – היא מקוממת את הערבים.

יש יותר סיכויים אם נגיש את העניין בתוך מסגרת כוללת מאשר אם נגישו במסגרת שלנו. אני מקצר מאוד ואיני מפתח את הרעיון לכל פרטיו. אני מבחין פה רק בין הצעה שלנו כלפי או"ם וכלפי ארצות הברית. כלפי או"ם אנו בונים על בעיית הפליטים. כלפי ממשלת ארצות הברית אנו באים ואומרים שיש בעיה של התיישבות. בישראל זוהי בעיה של התיישבות המוני ישראל, אך יש גם בעיית התיישבות בארצות השכנות. שם זוהי התיישבות של מאות אלפים מסוימים של פליטים. אנו באים ומציעים אפוא לממשלת ארצות הברית, שהיא תכלכל את המפעל הזה שיש בו ברכה מבחינה כלכלית וסוציאלית ושהוא פותר בעיות פוליטיות ומבצר את הביטחון, שהוא קושר את כל הארצות האלו בקשרי כלכלה וגם בקשרי הכרת תודה לארצות הברית. זה בהתאם לכל הפוליטיקה של ארצות הברית לשם ביצור השלום.

אם כך נציג את השאלה, הרי זה דבר מיוחד ומסוים ומכוון להתיישבות וממשלת ארצות הברית תוכל לתת את הסכומים הדרושים. זה לא דבר חד־צדדי

17 הנרי מונטור, סגן נשיא ומנהל המגבית היהודית המאוחדת בארה"ב.

של מתן עזרה לישראל, אלא מפעל לטובת כל הארצות במזרח התיכון. דבר זה גם פותר בעיה אנושית מאוד לטובת המזרח התיכון והעולם כולו.

אין זאת אומרת, שקבלת ההצעה שלנו צריכה להיות מותנית דווקא בהיענות ארצות ערב. אם תסרבנה – תסרבנה. כמובן, שגיוס דעת הקהל לטובת ההצעה הזאת יהיה לו סיכוי רב יותר אם נוכל להסביר שהוצעה לממשלת ארצות הברית הצעה כללית. נוכל לומר: "אינכם צריכים לקפח את ישראל". אם מדינות אחרות אינן ערות לדבר הזה, אנחנו יכולים להגיד לארצות הברית שאם היא תעשה זאת הרי יהיה הדבר בשילוב, בהרמוניה, עם מדיניותה באו"ם ולא כמדיניות מיוחדת של ארצות הברית. ממשלת ארצות הברית מאוד רגישה לפרט זה. כל עניין שהם יכולים להלבישו איצטלה של או"ם, הם מעדיפים על הופעה מיוחדת של ארצות הברית בזירה הבינלאומית.

הייתי רוצה שנקבל אפשרות לתת הוראה לנציגותנו כלפי או"ם וכלפי ארצות הברית לבדוק את הקרקע בעניין זה ולברר את האפשרויות.

ראש הממשלה ד. בן־גוריון: אני מצטער. אומנם, מר שרת יכול להגיד שאמר זאת מראש שאני רשאי להפסיקו. [אבל] זה לא חלק של סקירה. זוהי בעיה של פליטים. כמו שאנו מעמידים על הפרק שאלות אחרות, כן אפשר להעמיד עליו גם שאלה זו – (השר מ. שרת: גם עניין קוריאה לא עמד!) – קיבלנו דרישה ממזכיר או"ם לשלוח עזרה. אבל עניין הפליטים אינו דורש עכשיו תשובה מיידית. אפשר לדרוש להעמיד את זה על הפרק. זה לא חלק של סקירה. להבא לא צריך מר שרת בעצמו להכניס דברים כאלה. החברים ביקשו לדון היום על עניינים אחדים, שצריך לדון עליהם. אחד מהם – זה המשך השיחה של אתמול.[18] אני חושב שיש צורך בזה. תוך שיחה זאת יכול מר שרת להגיד שאין לעשות פעולה זו, אלא לעשות דבר אחר ואז זה יהיה בסדר, אבל שאלת הפליטים צריך להעמיד על הפרק כבעיה לחוד.

אם כן, לפנינו: אל"ף, שיחה קצרה על מה שהיה אתמול ושזה דבר רציני. בי"ת, עניין הרופאים. גימ"ל, פגרת הכנסת והשאלות העומדות עוד לדיון בה.

---

18 ר' על כך הע' 15 לעיל.

מפ״ם ומק״י נגד סיוע רפואי לקוריאה

סעיף ג׳: שליחת עזרה רפואית לקוריאה / קבלת סין העממית

ישיבת הערב של הכנסת נפתחה בהצעות לסדר היום של מאיר וילנר (מק״י) וח״כ יעקב ריפטין (מפ״ם), שמתחו ביקורת חריפה על נכונות הממשלה לשלוח עזרה רפואית לכוחות או״ם בקוריאה ודרשו לקיים דיון בכנסת בשאלה זו. ח״כ וילנר דרש דיון גם על הימנעות הממשלה ממעורבות בשאלת קבלת סין העממית למועצת הביטחון,

שר החוץ מ. שרת: כנסת נכבדה, אני מציע לכנסת לעבור לסדר היום על שלוש ההצעות שהובאו לפנינו. לאמיתו של דבר ישנן רק שתי הצעות. הצעה אחת מנומקת על ידי שני חברים, להעמיד לדיון דחוף את שאלת התשובה שניתנה על ידי ממשלת ישראל לשאלתו האחרונה של המזכיר הכללי לאומות המאוחדות, וההצעה להעמיד לדיון את דבר שתיקתה של ממשלת ישראל בשאלת קבלתה של סין החדשה למועצת הביטחון.

אשר לשאלה הראשונה, היא הוכרעה בוויכוח בכנסת, הכרעה שנסתיימה בהצבעה.[2] הממשלה פועלת בתוקף ההכרעה הזאת של הכנסת. ההכרעה היתה כי מדינת ישראל תומכת בקו שנקטה מועצת הביטחון בשאלת הסכסוך המזוין בקוריאה. בהנמקת ההצעה ההיא, שהובאה לפני הכנסת על ידי, ואשר נתקבלה על ידה ברוב גדול מאוד, נאמר בפירוש כי ההצעה הזאת נובעת מהכרת הממשלה בהתחייבויות המוטלות על מדינת ישראל בתוקף היותה חברה בארגון האומות המאוחדות, התחייבויות המוטלות עליה בהתאם למגילת האומות המאוחדות. המגילה הזאת מחייבת את המדינות חברות האו״ם להיענות לדרישותיה של מועצת הביטחון.

אמנם, בוויכוח שהיה בשאלה הזאת, הודיע ראש הממשלה כי בתוקף מצבנו המיוחד לא נוכל להיענות לקריאה הזאת על ידי משלוח כוחות צבא. בשום פנים ואופן אין זה אומר כי אנו פטורים מלהושיט עזרה אשר אנו יכולים להושיט. הושטת העזרה הזאת היא מסקנה ישירה ממגילת האומות המאוחדות, המחייבת אותנו בעניין זה.

כל הניסיון לעורר מחדש כאן את הוויכוח על מהות המאורעות המתחוללים

---

1 מתוך הפרוטוקול, *דברי הכנסת 6*, עמ׳ 2507, סעיף ג׳.

2 על ההצבעה ר׳ לעיל מסמך 60, עמ׳ 535.

כיום בקוריאה, הוא לשווא ולחינם, והוא על כל פנים מחוץ לגדר סדר היום, באשר השאלה הזאת כבר הוכרעה. אפשר תמיד להציע לכנסת לחזור ולדון מחדש בהכרעה שכבר נפלה, אבל אין זה הגיוני להסוות הצעה כזאת בנוסח של הצעה חדשה כביכול, אשר כאילו טרם נדונה כאן – (יצחק בן־אהרון (מפ"ם): היכן הסעיף המחייב להגיש עזרה?) – אמרתי זאת כבר – (יצחק בן־אהרון (מפ"ם): לא אמרת זאת) – זה נאמר בפירוש – (יצחק בן אהרון (מפ"ם): האין סעיף המחייב אותך להגיש עזרה) – אמרתי כי הצענו לכנסת לאשר את עמדתנו בדבר תמיכה במועצת הביטחון בתוקף ההתחייבויות המוטלות עלינו לפי מגילת האומות המאוחדות. מגילת האומות המאוחדות מטילה עלינו התחייבות ישירה מפורשת ובלתי נמנעת, להיענות לתביעות מועצת הביטחון – (יצחק בן־אהרון (מפ"ם): אין זה נכון) – (תופיק טובי (מק"י): למה אין זה מחייב את הודו?) – (יצחק בן אהרון (מפ"ם): לא היינו מחוייבים לעשות זאת. זוהי פרשנות) – הניסיון לעורר מחדש את הוויכוח על מהות המאורעות בקוריאה הוא ניסיון שווא. הניסיון הזה נעשה אז, והוא נדחה.

בהודעת ממשלת ישראל, שאושרה על ידי הכנסת, נאמר כי לא היה לממשלה כל יסוד לפקפק באמיתיות התיאור וההגדרה שניתנו למאורעות קוריאה בהחלטת מועצת הביטחון. לדבר על פעולה הנעשית על ידי הצבאות הפועלים באישור או"ם בקוריאה, כפעולה שרירותית ובלתי חוקית, אלה הם דברים חסרי כל שחר לאחר ההחלטה שנתקבלה על ידי הרוב במועצת הביטחון – (מאיר וילנר (מק"י): אמריקה זה לא או"ם) – הדברים האלה הם חסרי כל שחר בייחוד עכשיו – (קריאות) – אתם יכולים לצעוק כאוות נפשכם, אבל אינני יודע מדוע אתם עושים את המאמץ הזה, כי הרי אין הוא דרוש כדי לשכנע את עצמכם, ואת האחרים לא תשכנעו בכך.

העובדה שהחלטה זו נתקבלה לא באופן שרירותי, כי אם על דעת מועצת הביטחון על ידי הרוב שלה, מקבלת חיזוק מוסרי מוחלט עם חזור נציג ברית המועצות לאותה מועצת הביטחון, לאחר שהיא קיבלה את ההחלטה וללא כל תנאי בדבר ביטול ההחלטה ההיא. נציג ברית המועצות חזר למועצת הביטחון, לשמחתנו, מתוך קבלת המרות המוסרית המדינית של מועצת הביטחון. להגדיר את הרוב של מועצת הביטחון כרוב אימפריאליסטי, זוהי שאלה של אידיאולוגיה, של טעם ושל ההיגיון. אם ניכנס לוויכוח מי אימפריאליסטי ומי לא אימפריאליסטי בעולם הזה, נשמע יותר מדעה אחת בשאלה הזאת, והדברים לגמרי אינם לעניין. החלטת ממשלת ישראל היא תוצאה ישירה ובלתי נמנעת מהחלטה שאושרה על ידי הכנסת ואשר נמצאת לחלוטין בגדר סמכות הביצוע של ממשלת ישראל.

אשר להצעה בדבר סין,[3] אני מסרב להבין למה היא מכוונת. בכל מקרה שממשלת ישראל נתבעה לנקיטת עמדה בשאלת סין העממית, היא נקטה עמדה ברורה. כאשר הופיעה השאלה בפני ממשלת ישראל אם להכיר בסין העממית, או להכיר בסין הלאומנית, היא הכירה בסין העממית. כאשר נזדמן לממשלת ישראל לנקוט עמדה אם להצביע בעד או להצביע נגד או להימנע בשאלת שיתופה של סין העממית בהתייעצות של האומות המאוחדות, מדינת ישראל בתוך מיעוט של 14 מדינות הצביעה בעד קבלת סין העממית לאותה התייעצות. אם תעמוד בפני מוסד של או"ם, מוסד אשר בו מדינת ישראל משתתפת, ואשר בו מדינת ישראל תהיה נתבעת וגם תהיה זכאית לחוות דעה ולנקוט עמדה, היא תחווה דעה ותנקוט עמדה בהתאם למדיניות שלה. ממשלת ישראל אינה חברה במועצת הביטחון, ממשלת ישראל אינה מחויבת להגיב על פי יוזמתה על כל החלטה והחלטה ועל כל הכרעה והכרעה שנופלת. אין מדינת ישראל, בשום אופן, יכולה להודות בחובה הזאת ולקבל זאת כקו לגבי מדיניותה. אני סבור כי ההצעה הזאת היא לגמרי נטולת כל טעם וכל היגיון מדיני, ועל אחת כמה וכמה שאני מציע להוריד אותה מסדר היום.

ההצעה לעבור לסדר היום – התקבלה.

---

3 ההצעה לקבלת סין הקומוניסטית למועצת הביטחון.

משרד החוץ נשאר בתל אביב

סדר היום: לקראת עצרת האומות המאוחדות (המשך)[2]

בפתח הישיבה פנה ח״כ מרידור אל שר החוץ ואמר כי הופתע מן הידיעה ששר החוץ הכיר בסין העממית, אבל נסוג מהכרה זו במידה מסוימת, וביקש הבהרה בשאלה זו.

משה שרת – שר החוץ: אני רוצה פעם אחת לנסות לסלק מסדר היום את בעיית סין. בעיית יחסנו לסין היא לא שלא קיימת בעיה זו, אבל אין שום סיבה לעשות מזה עניין לוויכוח. אנחנו היכרנו בסין החדשה ואין כל שאלה של תווזה או נסיגה מעמדה זו. השאלה היחידה שנתעוררה עד עכשיו, שלגבי דידה באה בחשבון איזו הכרעה של מדינת ישראל, היתה אם להכיר או לא. זה היה הדבר היחיד שיכולנו לעשות כדי להביא פה לביטוי את יחסנו לתמורה שחוללה בחלק גדול של יבשת אסיה, ויחסנו זה ביטאנו באופן חיובי על ידי הכרתנו בסין העממית. מאז לא חל שום דבר התובע מצד הממשלה קביעת עמדה איזו־שהיא, או המצדיק קביעת עמדה.

שאלת מעמדה של סין במועצת הביטחון איננה עומדת על סדר היום של הממשלה ואינה יכולה לעמוד לעת עתה, כי איננו חברים במועצת הביטחון. במידה שישנה שאלה של קביעת יחסינו המדיניים לשאלה זו, אין ספק לאיש בלייק סכסס שמשלחת ישראל סבורה שצריך היה להסיק מסקנות מהתמורה שחלה ולהחליף את נציג סין הקורסת בנציג סין החדשה במועצת הביטחון. זה לא סוד לא לברית המועצות ולא לארצות הברית. אבל אין זו שאלה שממשלת ישראל נתבעת בה להכריז הכרזות, כי דבר זה חורג ממסגרת סמכותה הרישמית.

אשר לשאלה שתעמוד בעצרת, אין להתנבא ואין לקבוע מסמרות. כנראה שבעצרת תעמוד השאלה מיהי סין שהיא חברה באו״ם ומיהי סין שהיא חברה במועצת הביטחון. כאשר השאלה הזאת תעמוד על הפרק, תהיה למדינת ישראל עמדה ואין להניח מראש שעמדה זו תהיה בניגוד לקו שקבעה בהכרתה בסין, אבל

---

1 מתוך פרוטוקול. נוכחים: חברי הוועדה: ז. אהרונוביץ׳ – היו״ר, ב. אידלסון, י. בן־אהרון, בן־אליעזר, מ. גרבובסקי, י. גרינברג, י. דובדבני, פ. לוביאניקר, א. ליבנשטיין, א. כהן, ד. הכהן, י. מרידור, י. ספיר, י. קוסוי, ה. קוק, י. ריפטין. מוזמנים: מ. שרת – שר החוץ, א. אבן – שגריר ישראל בארה״ב וראש המשלחת לאו״ם, ר. שילוח – יועץ לעניינים מיוחדים משרד החוץ, א. עברון – מזכיר שר החוץ.

2 הוועדה החלה לדון בנושא זה בישיבתה ביום הקודם שהוקדשה להרצאת אבא אבן, שגריר ישראל בארה״ב וראש המשלחת לאו״ם.

אין צורך לכפות את ידי מדינת ישראל בעניין זה. היא תקבע את עמדתה בבוא מועד כאשר יהיה ערך מעשי לעמדתה. לעת עתה עוד לא הגענו לשלב זה.

להלן התנהל דיון ונשמעה סקירה מפי השגריר אבא אבן.

מ. שרת – שר החוץ: נשמע כאן ערעור,[3] הובע ספק לגבי מינויו של מר אבא אבן לשמש בשתי איצטלות בעת ובעונה אחת, כנציג ראשי כלפי או״ם ושגריר ישראל בוושינגטון. ברצוני, קודם כל, לציין שאין בזה בשום אופן איזה צעד מהפכני החורג מן המקובל ושאין לו תקדים בנוהל הפרלמנטרי. מספר השגרירים של מדינות בוושינגטון, אשר השתתפו בעצרת האחרונה כחברי משלחות ארצותיהם לאו״ם, היה ארבעים ושש. ברוב המקרים האלה השגרירים או שעמדו בראש המשלחות או שהיו מְשָׁנים לראש המשלחת במקרה ששר החוץ בעצמו עמד בראש המשלחת. יתר על כן, מספר המדינות המקיימות את הנוהג שאנחנו נקטנו, זאת אומרת מטילות על השגריר שלהן בוושינגטון גם את התפקיד לשמש כנציג קבוע לגבי או״ם, לא רק להופיע במשלחת לעצרת אלא בכל ימות השנה להיות ראש המשלחת לאו״ם, הוא תשע־עשרה. אין זו תופעה נדירה, אלא תשע־עשרה מדינות פותרות כך את הבעיה.

אם החברים חוששים, שהזהות הזאת של שני התפקידים באישיות אחת עלולה לגרום לסיבוכים, הרי ברצוני להבהיר את הדבר. ודאי שיש מקום לסיבוכים. אם יש מקום לסיבוכים זה איננו נעוץ כלל בעובדה זאת של צירוף שני תפקידים בידי איש אחד. הקשר בין משלחת ארצות הברית באו״ם ובין ה״סטייט דפרטמנט״ בוושינגטון הוא קשר אמין מאוד, קשר אישי, קשר טלפוני יום יום ושעה שעה כפי שנאה לאמריקה. אין משלחת ארצות הברית לאו״ם נוקפת אצבע בלי לפנות ל״סטייט דפרטמנט״, אינה משמיעה הגה אלא אם גוזרים עליה כך בוושינגטון. במידה שאנחנו עומדים בחזית כלפי ארצות הברית, הן בחזית של ידידות והן בחזית של הסתייגות, זוהי חזית אחת. אלה שתי חזיתות המשקפות גם את וושינגטון וגם את המרכז בניו־יורק. אין זה מקל על יחסינו עם ארצות הברית. אם נניח שהעמדה שאנחנו נוקטים בלייק סכסס אינה בדיוק לפי הקו של ה״סטייט דפרטמנט״, או אולי לפעמים מתנגשת, אין זה מקל עלינו כאשר אנחנו ממנים שני אנשים לחוד. אנחנו נתנסינו בתקופה זו של שני אנשים. אלה היו אותם הסיבוכים, כי שני האנשים מייצגים גוש אחד ומדינה אחת, ומשלחת ארצות הברית לאו״ם וה״סטייט דפרטמנט״ גם הם גוש אחד.

---

3 מפי ח״כ מרידור בדברי הפתיחה שלו.

באשר ליחסינו לצד שכנגד, שוב אותו דבר. דנים עלינו כדון על מדינה ועל הקו שלה כאחד. אם יש לפקפק ביעילות ההסדר הזה – ואין הסדר אנושי שאין מקום לפקפק בו מבחינה ידועה – הרי זה בעיקר בנוגע למעמסה שצירוף שני התפקידים האלה מטיל על האיש האחד. זוהי מעמסה כבדה מאוד ואין לשכוח שבשני התפקידים גם יחד יצטרך מר אבא אבן להטיל על עצמו עוד משימה נוספת, שהיא מבחינת כמות העבודה והעומס על הזמן משימה עצומה, ואלה הקשרים עם התנועה הציונית והיהדות. גם השגריר בוושינגטון וגם ראש המשלחת לאו״ם מקיימים רשת ענפה מאוד של קשרי ציבור בתחום הקיבוץ היהודי בארצות הברית, נתבעים להתייעצות, לנקיטת יוזמה וגם נוטלים חלק ראשי בעבודת המגבית או המגביות. אני מניח שהוועדה תצטרף אלי בהבעת איחולים ותפילות לשלומו ולבריאותו של מר אבא אבן, אשר נטל על עצמו מעמסה כזאת. ייתכן שהניסיון ילמד משהו במשך הזמן.

ברצוני להסב את תשומת לב חברי הוועדה לעובדה, שמספר האנשים הבאים בחשבון לכל אחד משני התפקידים האלה מצומצם בתכלית. אם נרצה להיות בטוחים שאנחנו מפקידים משמרת זו בידי אדם אשר יוכל לעמוד בניסיונות רציניים, אם נבוא באמַת מידה זו, ניווכח לדעת מה מצומצם בתכלית מספר המועמדים הבאים בכלל בחשבון בכל אחד משני התפקידים. שניהם תפקידים ראשיים בשירות החוץ שלנו, שאין כמעט דומה להם בחשיבותם, אולי פרט ללונדון בתקופה זו, ששם העניינים כמו תמיד, ואולי בייחוד עכשיו, מסובכים למדי. זה מה שרציתי להעיר בשאלה זו.

מהשאלות אשר עמדו כאן לדיון לגופם של העניינים ברצוני להעיר משהו לעניין ירושלים. חבר הכנסת בן־אליעזר ניסה להציג כאן ניגוד בין ״תורת המדיניות הפעילה״ ובין ״תורת המדיניות הסבילה״. מר אבא אבן כבר ענה תשובה כוללת, לפי דעתי, על טענה זו. הניגוד הוא בין מדיניות למדיניות ולא בין פעילות לסבילות. כאשר מר אבא אבן דיבר על ההסתערות הכבירה שעשינו על מצודת או״ם ועל כל מצודה ומצודה שבתוך המבצר הגדול הזה בשנת 1947, ראיתי בת צחוק מרחפת על שפתותיו של חבר הכנסת בן־אליעזר, אבל אתה לא תוכל לטעון שזו היתה פסיביות מצידנו. אתה חושב שזו היתה אקטיביות פושעת, אבל לא תשכיל להסביר לי שזו היתה פסיביות. זה היה מאמץ מדיני שכמוהו לא ידעה התנועה הציונית לא בימי הרצל ולא ערב ״הצהרת בלפור״. זה היה מאמץ שהעם היהודי כולו השתתף בו והמאמץ הזה השיג מה שהשיג. אתה חשבת שלא צריך לצאת בהסתערות זו, אבל אינך יכול לומר שזו לא היתה הסתערות.

יש לך מדיניות משלך, אבל מדינת ישראל לא קיבלה את המדיניות של מפלגתך והיא נוקטת במדיניות אחרת, אבל אל תטשטש ניגוד זה על ידי הנחה של ניגוד בין פעילות וסבילות.

באותו עניין של ירושלים נקטנו קו פעיל על ידי הגשת תזכיר למועצת הנאמנות. העובדה שנקטנו יוזמה בעניין זה אינה נראית בעיניך, אז אנחנו מחולקים בעניין זה לגופה של המדיניות. אין זה אותו דבר אם אתה אומר שאנחנו נפעל, ואנחנו אומרים לא נעשה. זוהי דוגמה, על כל פנים, של יוזמה ופעילות בלתי כשרות בעיניך, אבל אינך יכול לסלף אותן ולהציגן כמסורת של פסיביות.

בקשר לזה ברצוני לומר משהו בעניין הפליטים. לפי דעתי אין שאלה שאנחנו נעבור למדיניות של פתיחת שערים לפני איזה מספר ניכר־שהוא של פליטים, או איזה מספר־שהוא בכלל של פליטים. אין זה אומר שאנחנו צריכים לגזור על עצמנו לא לנקוט כל יוזמה לפתרון בעיית הפליטים. ועובדה שבעיה זו קיימת, עובדה שהיא מהווה פצע שותת מוגלה, מקור של הרעלת אווירה בלתי פוסקת מסביבנו ואחד משורשי אי־הביטחון אשר בסביבה, ואחד המכשולים של קשיים בינינו ובין הארצות הערביות. עובדה זו אינה יכולה שלא להטריד אותנו, ואפילו מבחינה תכסיסית נוכח אפשרות שבעיה זו תשמש שוב קרניים לנגח אותנו אם בידי המדינות הערביות או בידי איזו מעצמה שיכולה להיות מעוניינת בתכסיס כזה. עובדה זו כשלעצמה, ולא רק מתוך דאגה לגופה של הבעיה והעניין שיש לנו בפתרונה המהיר, אפילו השיקול התכסיסי, יכול לדחוף אותנו ליוזמה ואנחנו נבוא למסקנה שעלינו להופיע בפני העצרת ובפני גורמים עיקריים בעצרת בתוכנית משלנו לפתרון בעיית הפליטים על ידי יישובם בארצות השכנות. ייתכן שגם יוזמה זו לא תישר בעיני מישהו, אבל מה זה יוזמה ומה זה לא יוזמה, לא יכול להיות ויכוח. אם מישהו עושה צעד, הרי זו יוזמה. אז יהיה ויכוח על המדיניות ולא על פעילות וסבילות.

כדי לסיים בשאלת ירושלים – פה הובאו שיקולים ואפשר לומר "אלה ואלה דברי אלוהים חיים" – בעד "קום ועשה" לגבי החשת פתרון בעיה זו בעצרת הבאה, או כפי שהציע חבר הכנסת בן־אהרון, לנקוט בשיטה של "שב ואל תעשה", ויש בזה היגיון. ברצוני לציין נקודה אחת אשר צוינה כבר פעם. ישנה שאלה של השלמת [העברת מוסדות המדינה אל] הבירה. צריך להיות ברור, שאם העצרת תסתיים ללא הכרעה נוספת, על כל פנים ללא הכרעה אחידה, ייתכן מאוד שהמצב הזה יישאר כפי שהוא עוד שנה אחת. אינני רוצה להתנבא, אני אומר ייתכן מאוד, אבל העצה היעוצה לנו מאת חבר הכנסת מרידור אינה קלה – שפשוט יום אחד נעביר את הצירויות ולשכת הנשיא לירושלים. הייתי רוצה לדעת מה הצעד הבא – שעל ידי כך ננתק את קשרינו עם המדינות של כל הנציגים אשר נשלחו אלינו, ולא נקבל צירים יותר כיאות? מאוד ייתכן שהצירים, כמו שזה השתקף בשנה החולפת, כאשר הם הודיעו מראש שאם נדרוש שהם יתייצבו בירושלים לא יוכלו להתייצב ואז יצטרכו לחזור כלעומת שבאו. ייתכן שנוכל להגיע לנוהג מוסכם, שהציר יבוא וייכנס לתפקידו בלי להתייצב לפני הנשיא. השאלה אם רצוי לנו שנפלה עצמנו

מכל אומות העולם ונכניס נוהג חדש שאיננו מוסיף כבוד למדינה. זה לא כל כך פשוט. אנחנו יכולים לקבוע עובדות שמחייבות אותנו, אבל לא תמיד כל עובדה מחייבת את הצד שכנגד. ולכן, בטרם אהיה מוכן לעיין בעצה זו, הייתי רוצה לדעת אם מחושב הצעד הבא ובאיזה כיוון.

אינני מדבר על זה שהעברת משרד החוץ לירושלים איננו דבר כל כך פשוט מבחינת המקום למשרד ומבחינת הדיור לפקידים. אינני יודע אם חברי הכנסת מתעניינים לדעת מה מצב הדיור לגבי אותם המשרדים אשר הועברו לירושלים. השבוע ניסיתי לברר ונתברר לנו תמונה כזאת: מ־800 איש אשר קיבלו הודעה לעבור לירושלים, 200 התפטרו מפני שלא יכלו למצוא דירה בירושלים ולא רצו להשאיר את המשפחה במקום אחד ולעבוד במקום שני. ברור שבמקום האנשים שהתפטרו נמצאו אנשים אחרים, אבל זה לא מסייע ליעילות השלטון. מ־600 האנשים הנותרים רק 150 מצאו עד היום שיכון קבע בירושלים. 450 איש עובדים בירושלים ומחזיקים את משפחותיהם בתל אביב, מתגוררים בבתי מלון, נוסעים בשבתות או באמצע השבוע הביתה. אינני חושב שאלה חיים. זו עבודה. ברור שזה מחייב את הממשלה והממשלה עושה מאמצים גדולים, אבל המאמצים קשים וקשה להביא לפתרון מוצלח לגבי שיכון זה. אינני מציג זאת כשיקול מכריע, אם כי אי־אפשר להתעלם ממנו. לא בגלל זה נשאר משרד החוץ בקריה ולא לשכת הנשיא, שלגביה בעיית השיכון אינה בעיה קשה, אבל ישנה שאלה פשוטה מאוד: מהו הצעד הבא? שאלה זו כבר עמדה פעם על הפרק והיא לא נתקבלה. האם את הדעה שהיתה לכם אז, ולא נתקבלה, יכולים לקבל עכשיו? להציע להעביר את משרד החוץ ולשכת הנשיא ונגמר העניין? ומה הלאה? אדרבה, מפני שדבר זה מכניס אותנו למצב כה בלתי תקין וכה מעיק עלינו, אנחנו מעוניינים להגיע לפתרון בעיה זו, וזה שיקול רציני מאוד שלא לדחוף עניין זה מעבר לעצרת.

ייתכן מאוד שזה לא יעלה בידינו. זה תלוי בהצטרפות מסיבות. ייתכן שיתברר מאידך שלא זה יהיה השיקול המכריע, אבל זהו שיקול אשר דוחף אותנו לנקיטת יוזמה לשם הוצאת העניין מנקודת הקיפאון והבאתו לידי איזו מטרה.

שאלת עצמאות עמים – חבר הכנסת ריפטין הציע כהלכה פסוקה, כקו עליון ומכריע תמיד בכל מקרה ומקרה, לפעול לפיו והעיקרון הזה הוא הבטחת עצמאות של עמים. אין כל ספק שזהו שיקול רציני. אני מוכן לומר שזה יכול להיות שיקול ראשון במעלה, אבל בשום אופן לא הייתי מחייב את משרד החוץ או את ממשלת ישראל על כך שזה יהיה השיקול היחיד, או אפילו השיקול המכריע. בשום אופן לא הייתי משחרר את עצמי, או מישהו שיפעל בתפקיד זה, מהחופש לשקול מראש מה תהיינה תוצאות של עצמאות יותר מחייבת או יותר ישירה לגבי עניניה החיוניים של מדינת ישראל. בשום אופן לא הייתי משחרר אנשים

הקובעים בדבר זה מחובת התחשבות איך זה ישתקף על שלומה הפנימי של אותה ארץ [שתיעשה עצמאית], איך זה ישתקף על שלומו של העולם. בשום אופן לא הייתי מסיח דעתי מהבעיה איך זה עלול לסבך או להקל את יחס מדינת ישראל עם מדינות אחרות. לא הייתי גורס את הדברים האלה בשום אופן בהפשטה ולפי איזו דוגמה נוקבת אשר מופיעה כאן כאימפרטיב קטגורי וכל יתר השיקולים מתבטלים לפניו. הייתי מכניס שיקול זה בתוך מסכת השיקולים, אבל בשום אופן לא הייתי ממליך אותו מראש על פני כל השאר.

הערה אחת בשאלת אריתריאה. אינני מוכן לקבל את המסקנה של חבר הכנסת מרידור,[4] אבל הנחה אחת שלו נראית בעיני כחיונית מאוד ואני מתהלך זה זמן מה עם המחשבה הזאת, והיא החשיבות הרבה הנודעת לארצות מזרח אפריקה בעתיד קשרי מסחר ואפשרות פיתוח התעשייה ובכלל זה המסחר הימי של מדינת ישראל. נדמה לי שאנחנו צריכים יותר ויותר לתת דעתנו על גישתנו למזרח אפריקה ועל האפשרויות העצומות הגנוזות בכברת ארץ זו לבניינה ופיתוחה של מדינת ישראל. מה שנותן טעם מיוחד לסיכוי זה זוהי העובדה שפתחנו נמל באילת, מה שעלול לחזק את מעמדו של נמל אילת כנכס חיוני למדינת ישראל. אל נשכח שלעת עתה לא קל להוכיח שהוא נכס חיוני למדינת ישראל, הוא לא רק ביטוי מעבודת משרד החוץ. אין כל ספק שישנן אפשרויות גדולות של קשר ימי ישיר מאילת לנמלים שהזכיר חבר הכנסת מרידור, גם לפורט סודאן וגם לנמלי קניה ודרומה לקניה, הפותחת דרך לדרום אפריקה מבלי להיזקק לתעלת סואץ. אבל זה לא מוכרח דווקא להביא למסקנה, ואפילו מראה מרהיב של עדרי בקר נוכח קיצוב הבשר בארץ לא מוכרח להביא לידי מסקנה שצריך למסור בידי חבש חלק מאריתריאה. מר אבא אבן ציין כאן אפשרות של מתן גישה לחבש לאחד משני הנמלים או שניהם גם יחד, זה יכול לפתור את בעיות יחסינו המסחריים העתידים עם חבש.

לבסוף, בשאלת המקום המתפנה במועצת הביטחון בשביל מדינה מזרח תיכונית. אני מאוד מעוניין להבין את כוונתו, אם ירדתי לסוף כוונתו, של חבר הכנסת ריפטין, כאשר הוא עורר שאלה והציג אותה כפי שהוא הציגה ביחס למועמדות למקום זה. ברור שחבר הכנסת ריפטין לא הציע לנו לקדם בברכה ובהתלהבות פנייה של איזו מדינה ערבית כחברת מועצת הביטחון. הייתי אומר: "זה עוד חסר!" אבל הוא אמר שטורקיה מצטיינת בעיניו לא בעובדה שזו המדינה המוסלמית הראשונה שקשרה קשרים דיפלומטיים, ולמעשה עומדת ביחסי ידידות עם מדינת ישראל, אלא מה שמציין אותה בעיניו זו העובדה שזו המדינה המזוהה באופן מובהק ביותר עם התמצאות [אוריינטציה] אנטי סובייטית במזרח התיכון.

---

4 ח"כ יעקב מרידור עמד על חשיבות שוק הבשר החבשי לאור העובדה שחבש, כארץ יחידה באזור שאינה מוסלמית, עשויה להשיג מוצא לים סוף דרך אריתריאה.

זאת אומרת שחבר הכנסת ריפטין מציע, והוא גם אמר זאת בדבריו: "אני חושב לקבוע את עמדתה של מדינת ישראל כלפי טורקיה בשאלה זו לפי השיקול השני ולא לפי השיקול הראשון" ומפני זה, לא מפני שהוא מציע באופן עקרוני שמדינת ישראל תציג את מועמדותה למועצת הביטחון, הוא מציע את ההצעה שמדינת ישראל תציג את מועמדותה. ברור שהוא אינו מגיע למסקנה להצביע בעד הלבנון כפי שרוסיה עתידה להצביע, אבל מציע לנו לא להצביע בעד טורקיה מפני השיקול הזה, שיקול עולמי שאיננו עניין שלנו. ברור שבשיקול עולמי הוא מביא בחשבון את העניין שלנו אבל באופן אחר, ומפני זה הוא מציע לנו להציע את מועמדותנו למועצת הביטחון כמוצא תכסיסי ממצר זה.

מבחינת העמדה שמדינת ישראל תציע עצמה למועצת הביטחון יש בזה, לפי דעתי, משום התרברבות, אבל אין בזה פסול מוסרי. אי־אפשר להגיד שזו עמדה בלתי נאה. נראה שאין עוסקים כאן במוסריות, אלא עוסקים במדיניות ובמדיניות חשובה העמדה שנוקטים, אבל חשובה עוד יותר התוצאה שמביאים אליה. לפעמים העמדה לכשעצמה קובעת את הדבר, ולכן מי שמתכונן לנקוט עמדה חייב לשאול לא רק איזו עמדה עליו לנקוט אלא לידי איזו תוצאה תביא. אם הוא רוצה להביא לידי תוצאה זו הוא נוקט עמדה זו. אם אינו רוצה, אינו יכול לנקוט עמדה זו ומזה אין מנוס.

אם חבר הכנסת ריפטין מציע לנקוט עמדה כזאת, אני שואל את עצמי לאיזו תוצאה הוא רוצה להביא, ואז אני אומר לעצמי: הוא רוצה להביא לידי תוצאה שטורקיה לא תיבחר למועצת הביטחון. אם במקום טורקיה יכולה לבוא, לא אומר גואטמלה או אורוגוואי, אומר דנמרק או בוליביה, זה דבר אחד, אבל אם אנחנו דנים על כל העניין הזה בתוך דל"ת אמות של הסדר שמועצת הביטחון מורכבת מייצוג מרחבי, אז זו מסורת בלתי מעורערת שמקום אחד מגיע למזרח התיכון, ואם ישנם שני מועמדים, טורקיה ולבנון, זאת אומרת שריפטין מציע למדינת ישראל לסייע לבחירת מדינה ערבית למועצת הביטחון על פני מדינה כטורקיה, וכך לא ראה צורך לדון על השאלה.

פה ישנן שתי תפיסות. ישנה תפיסה שאומרת שמדינת ישראל נגזר עליה לחיות בתוך חלק תבל זה, והיא נמצאת בבִיתן זה שבו השפה המקיפה אותה מכל עברי היבשת היא השפה הערבית והיא חותרת להיאחז כאן ולהישען אולי על מישהו. אין ביכולתה להישען על שפה ערבית זו אלא להיפך, היא מצווה לעמוד הכן נגדה מזויינת מכף רגל ועד ראש, היא מוכרחה להישען על השפה החיצונית, זאת אומרת טורקיה, זאת אומרת פרס, זאת אומרת אולי הודו, זאת אומרת אולי חבש. והנה ישנה מדינה [טורקיה] שקודם נקטה את הקו, כפי שתיאר מר אבא אבן ביחס לחבש, בכל עניין הצביעה עם הערבים והיתה נגדנו, אבל השתחררה מזה, השתחררה מתסביך ידוע, עברה לפסים אחרים, הכירה בנו "דה פקטו" ועברה

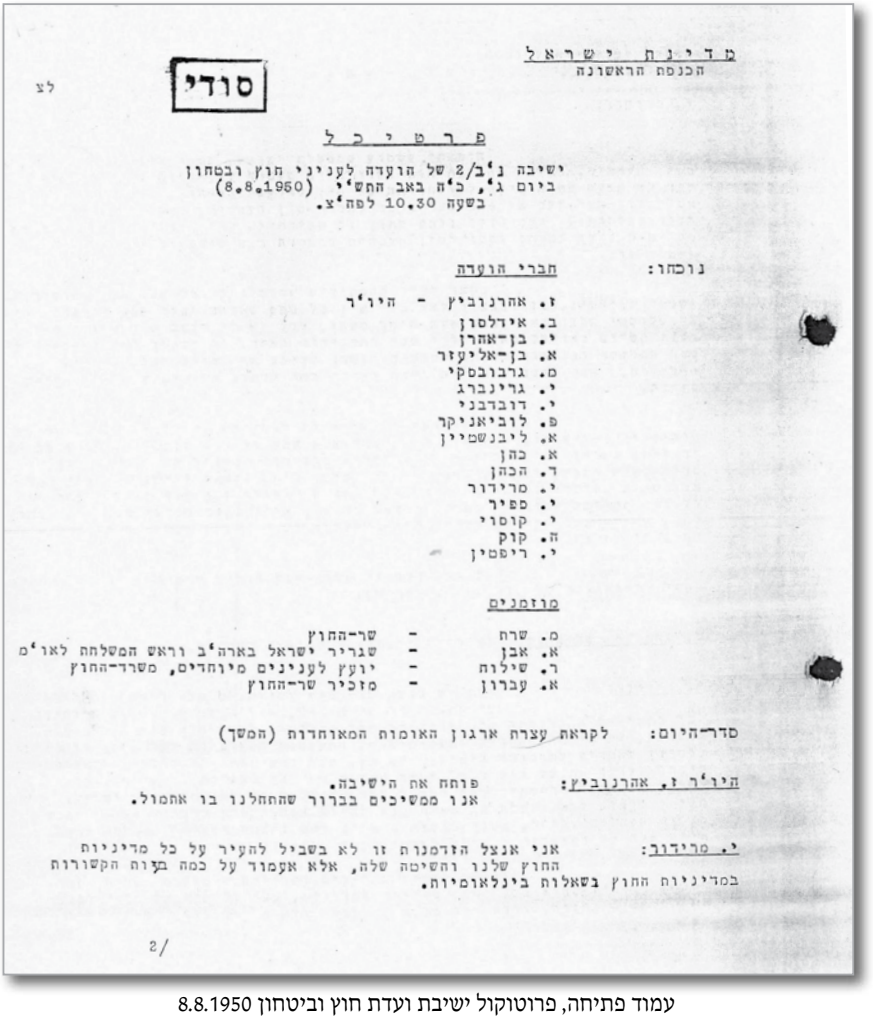
ל"דה יורה", שלחה ציר, מקבלת משלחות ושלחה משלחות, כרתה חוזה מסחרי, והגיעו לשלב שהם מעוניינים בדבר שאנחנו יכולים לעזור והם דורשים תגמול. התגמול כשלעצמו אין בו הפסד, לפעמים תגמול כרוך בהפסד, ואף על פי כן משלמים תגמול, אבל תגמול זה במסגרת המזרח התיכון לא רק שאין בו הפסד לנו, אלא יש רווח נוסף, כי מדינה במזרח התיכון המעוניינת לגרוס את המזרח התיכון לא כמשהו מעור אחד, לא כמונופול ערבי, כמשועבד ל"ליגה" [הערבית], כי אם לגרוס את המזרח התיכון כמושג גיאופוליטי ושאנחנו חלק ממנו, אנחנו חלק מהמזרח התיכון, אנחנו מעוניינים עניין חיוני יותר מטורקיה, יותר מכל ארץ אחרת, כי להם יש קווי שיתוף, הם מוסלמים ויש להם מסורת. אנחנו פה חדשים לגבי תקופה זו ואין כל שיתוף דתי ותרבותי ביניינו. אנחנו מעוניינים יותר מטורקיה ומפרס, יותר מיוון, להשליט את העובדה שהמזרח התיכון איננו מזוהה עם "הליגה הערבית" ו"הליגה" היא רק חלק מהמזרח התיכון, זהו מוסד במזרח התיכון, אשר ברובו מורכב מארצות אחרות. וכאן הדברים מגיעים לידי מבחן.

באו"ם ישנן כמדומני 11 ארצות מהמזרח התיכון, אבל אם הן תיפרדנה 5 נגד 6 ותהיינה 5 בעד מדינה ערבית ו־6 בעד מדינה לא ערבית, ואנחנו נהיה בתוך זה, ויופגן הדבר שמדינה אחת לא הצטרפה למעגל הערבי, או שנסוגה, ואז נסייע לתוצאה ההפוכה. כי אם לא מצביעים בעד מועמדותה של טורקיה למועצת הביטחון אין פירושו שלא מאפשרים לטורקיה להיבחר, פירושו שאנחנו מאפשרים למדינה ערבית להיבחר. זאת אומרת שאנחנו צריכים להקריב כל זה לטובת מה? לטובת קשרינו עם הגוש [הסובייטי] ולטובת תגבורת כוחו של גוף זה בעולם? זו לא שאלה בין אוקראינה ובין טורקיה, זו שאלה בין הלבנון ובין טורקיה.

בשביל ברית המועצות השאלה היא מה הרע במיעוטו. נניח – אני מניח בביטחה גמורה, אין ספק בדבר שאם לא תחול מהפכה בתקופה זו בעולם – שברית המועצות תצביע בעד הלבנון. זאת אומרת שמוצע לנו להבדיל את ההפרש הגדול שישנו מבחינת ברית המועצות לבין טורקיה, מבלי להתחשב בהבדל העצום שישנו בשבילנו בין טורקיה ובין הלבנון. זהו הרקע. זה מה שמוצע לנו. מה יכול להצדיק הטפה כזאת? יכול להצדיק הטפה כזאת רק דבר אחד: זהות מדינית גמורה עם תפיסה עולמית מסוימת. התפיסה העולמית המסוימת האומרת שתהליך השחרור והעצמאות של עמים ושל החברה האנושית אינו מתנהל במסגרתו של כל עם ועם לפי צרכיו ולפי הגניוס שלו, בהתאם לרוחו ולאידיאלים שלו בכל תקופה ותקופה, אלא התהליך הזה מתגשם אך ורק על ידי מחנה עולמי, מחנה עולמי שיש לו מטה ומיפקדה מרכזיים [במוסקבה], וכל חלקי המחנה הזה מצווים על משמעת וציות מוחלטים למטה המרכזי הזה, ולכן הם נתבעים ומחוייבים להקריב קורבנות, אבל הקורבנות שלהם בעצם אינם קורבנות כלל במידה שהם מחזקים

את ידיו של המטה המרכזי ומידו תבוא להם גאולה בסופו של חשבון.

זוהי התפיסה, אבל לא אומרים את הדברים האלה במלואם, כי יודעים שהציבור אשר רוצים לקלוט את רוחו אינו מוכן לכך, אבל לכך מחנכים, לכך מובילים, ועל זה ישנה מלחמה במדינת ישראל, וישנו רוב גדול במדינת ישראל שלא רק כופר בתפיסה זו, כי אם מוכן להילחם נגדה, כי הדבר הזה בנפשו. ונדע היטב מה ההכרעה, מה אחריות המעשה, ואם מדינת ישראל קבעה את עמדתה והיא בעד טורקיה מתוך האינטרסים שלה, וקבעה את עמדתה מתוך עמדה ברורה, מה המסקנות הנובעות משאלה זו וכך צריך להבין את הכרעתה בשאלה.

מ ד י נ ת י ש ר א ל
הכנסת הראשונה

לצ

סודי

פ ר ו ט י ק ו ל

ישיבה נ'/ב/2 של הועדה לעניני חוץ וביטחון
ביום ג', כ"ח באב התש"ח (8.8.1950)
בשעה 10.30 לפה"צ.

נוכחו: חברי הועדה

ז. אהרנוביץ - היו"ר
ב. אידלסון
י. בן-אהרן
א. בן-אליעזר
ס. גרבובסקי
י. גרינברג
י. דובדבני
פ. לוביאניקר
א. ליבנשמיין
א. כהן
ד. הכהן
י. מרידור
י. ספיר
י. קוסוי
ה. קוץ
י. ריפמין

מוזמנים

ס. שרת - שר-החוץ
א. אבן - שגריר ישראל בארה"ב וראש המשלחת לאו"ם
ר. שילוח - יועץ לענינים מיוחדים, משרד-החוץ
א. עברון - מזכיר שר-החוץ

סדר-היום: לקראת עצרת ארגון האומות המאוחדות (המשך)

היו"ר ז. אהרנוביץ: פותח את הישיבה.
אנו ממשיכים בברור שהחלנו בו אתמול.

י. מרידור: אני אנצל הזדמנות זו לא בשביל להעיר על כל מדיניות החוץ שלנו וחשיטה שלה, אלא אעמוד על כמה בעות הקשורות במדיניות החוץ בשאלות בינלאומיות.

2/

עמוד פתיחה, פרוטוקול ישיבת ועדת חוץ וביטחון 8.8.1950

תעמולת ישראל באו״ם

סעיף כ״ד: שאילתות ותשובות

כ״ד/2: הסברה ותעמולה באו״ם

חבר הכנסת יעקב גיל (״ציונים כלליים״) שואל את שר החוץ: משרד כבודו מוציא סכומים גדולים מתקציב המדינה ובכל זאת התעמולה שמשרדו מנהל באו״ם לטובת ענייננו היא כמעט אפסית, ולעומתה מתנהלת בגושפנקה של או״ם תעמולה מצרית, ובשבת האחרונה נמסר בשידור מלייק סכסס תקליט מנאומו של הנציג המצרי, שסיבת סירובה של מצרים לתמוך במועצת הביטחון [בשאלת קוריאה] נובעת מהתעלמותה של המועצה מדאגותיה של מצרים לערביי ארץ־ ישראל ולגורל פליטיה.

המצרים הפולשים והרוצחים מופיעים בשידור או״ם כצדיקים, ואילו ויתרו להם במלחמתם נגד מדינתנו היו אף הם מצטרפים למערב במלחמתו בקוריאה.

מה חושב כבודו לעשות על מנת להפסיק את שאננות משרדו נגד תעמולת זוועה וסחיטה מצרית זו בשידור או״ם?

שר החוץ מ. שרת: שאננות משרד החוץ לגבי הסברה ותעמולה באו״ם קיימת רק בדמיונו של בעל השאילתה. כל הצגת העניין בשאילתה מופרכת בתכלית ומעידה על חוסר בקיאות גמור בעובדות. דברה של משלחת ישראל נשמע בקרב המשלחות לאו״ם במידה נאותה ומכשירי הפרסום וההסברה של או״ם כלפי הציבור הרחב עומדים לרשותה במידה לא פחותה משהם משמשים משלחות אחרות. בעל השאילתה האזין כנראה במקרה לשירות הרדיו של או״ם דווקא בערב שבו ניתנה אפשרות השידור לנציג מצרים. אילו האזין בקביעות, היה שומע רק לפני שבועות מספר שידור ממושך בחסות או״ם שהוקדש כולו להצגת השקפותיה של ישראל, אשר נפתח בתשובות לשאלות מפי שר החוץ והיה מורכב בעיקרו מהסברותיו של השגריר מר אבן. תקליטים של נאומי נציגי ישראל שודרו פעמים רבות על ידי השירות של או״ם ואין ספק כי ישודרו גם בעתיד.

---

1 מתוך הפרוטוקול, *דברי הכנסת 6*, סעיפים כ״ד/2 כ״ד/3, עמ׳ 2627.

כ"ד/3: דרישה לשחרור העסקנים הציונים ברומניה ממעצרם ולהרשאת עלייתם לארץ.

חבר הכנסת מאיר גרבובסקי (מפא"י) שואל את שר החוץ: בימים האחרונים פורסמו בעיתונות ידיעות מדאיגות על מאסר עשרות מנהיגים ציונים ברומניה. [---] ברצוני לשאול את שר החוץ אם ידועים לו פרטים על מאסרים אלה ואם יוכל לתת הסבר על סיבתם?

כן הנני לשאול אם נקטה הממשלה צעדים מתאימים להביא לידיעת הממשלה הרומנית, כי אין מדינת ישראל יכולה לקבל בשוויון נפש את המאסרים, והיא תובעת את שחרור האסירים ומתן אפשרות להם לעלות לישראל.

שר החוץ מ. שרת: ממשלת ישראל שמעה בצער ובדאגה על מעצרם של למעלה מארבעים עסקנים יהודים ברומניה, כולם ציונים, מהם שעמדו שנים רבות בשורות הראשונות של התנועה הציונית עד לסיום פעולותיה של ההסתדרות הציונית באותה ארץ, ואשר תרמו את חלקם האישי למפעל שהביא לידי הקמת מדינת ישראל.

ממשלת ישראל תמהה במיוחד על מעצרים אלה משום שהם נעשו ברובם דוקא בתקופה שבה חלה הרחבה מסוימת בממדי העלייה של יהודי רומניה לישראל – תמורה שממשלת ישראל קידמה אותה בברכה.

אין למשרד החוץ שום ידיעות על ההאשמות שיש בידי השלטונות הרומניים כלפי הנעצרים, ועד כמה שידוע לו לא נתפרסמו שום האשמות כאלו. בשלב זה אין הממשלה יכולה להביע תקווה כי בתוצאות החקירה ישוחררו האנשים האלה ממעצרם ובהתאם לרצונם המובע יורשו לעלות לישראל.

יש לממשלת ישראל כל היסוד להניח, כי ממשלת רומניה יודעת היטב עד כמה רדיפת ציונים באיזו ארץ שהיא עוכרת את יחסי הידידות בין אותה ארץ לבין מדינת ישראל ופוגעת קשה ברגשות העם היהודי בעולם כולו.

במלאת עשרים שנה למפא"י

עשרים שנות מפלגת פועלי ארץ־ישראל הן עשרים שנות גורל בהיסטוריה היהודית – שנים של שפל וגאות, של כישלון ומאבק, של שואה וישע. מיום גלות ישראל מעל אדמתו לא ידע העם תוך תקופה כה קצרה תנודות כה מזעזעות בחייו. בתכיפות הוממת ניתכו עלינו בתקופה זו מהלומות הזמן ובמהירות מסחררת המראנו בסוף התקופה מן השפל אל השיא. מאחורינו עמק הבכא של חורבן גולה. מסביבנו שדות קטל בהם נכבשה חרות ישראל. קברות מיליוני הקורבנות של חוסר אונים בן דורות עם מצבות עַד לגבורת ישראל הצעירה הינם תמרורי הדרך שעברנו. לפנינו עתיד של מתיחות ומאמץ, של חרדה וביטחון כאחד. המחנה הזה עורך לעצמו מפקד בין מערכה למערכה. הוא איבד הרבה, הוא כבש הרבה, הוא למד הרבה, הוא הוכיח את כוחו, אך עליו להכפיל ולשלש את כוחו. עדיין הוא באמצע הדרך. לפניו עָקוֹב תלול ומטרתו ממנו והלאה.

מקור הכוח – בהכרת השליחות

מפלגת פועלי ארץ־ישראל באה לעולם בשעת פורענות והיתה כל ימיה אמונה על פורענויות. הגורל הטיל עליה מבחנים חמורים והיא שאבה כוח ואמונה מעמידה בהם. היא לא הסתפקה בכוננות ליום עֶברה. היא יזמה מערכות וביודעין הטילה עצמה לתוכן. בכל מערכות המאבק המדיני, בכל שלבי גידולה של תנועת הפועלים, מילאה המפלגה תפקיד מכוון וקובע. היא התבוססה לפעמים בחולשתה. היא שותקה לעתים על ידי מחלוקת פנימית. לא תמיד הספיק לה כוחה לעמוד בבת אחת במלוא התנופה בכל מערכותיה, אך מעולם לא נטשה אותה הכרת שליחותה ונטל האחריות רבץ עליה תמיד בכל כובדו. הכרת השליחות והאחריות היא שעזרה לה להתגבר על שעות של רפיון ידים, חילצה אותה ממשברים, המריצה אותה לאחוז בכוח מחודש בהגה התנועה. הכרה נוקבת זאת של שליחות יחידה במינה היא שורש קיומה וגידולה של המפלגה. בה תמצית הווייתה הרוחנית וסוד כוחה המדיני והחברתי. היא המקור להשראתה המתמדת.

מניין למפלגת פועלי ארץ־ישראל ההכרה האיתנה והמושרשת הזאת? היא ינקה אותה ממקורות בראשית של תנועת הפועלים החלוצית בארץ. שליחותה באה לה

---

1 הרצאת הפתיחה בוועידה השביעית של מפא"י, גן־רנה תל אביב. הנוסח המובא כאן הוגה בידי מ"ש לקראת פרסום הנאום בחוברת מטעם מפא"י (ארכיון העבודה, מכון לבון). ההרצאה פורסמה ב"דבר" ב־17.8.1950.

בירושה מאת שתי המפלגות שהתאחדו בתוכה והכרת אחריותה הוגברה שבעתיים בכוח האיחוד. שתי מפלגות אלו – מפלגת "הפועל הצעיר" ו"אחדות העבודה" – אף היא פרי התמזגות מפלגת "פועלי ציון" הראשונית עם פועלים בלתי מפלגתיים – לא היו אילנות נפרדים שענפיהם התערבבו יחד אלא שני שורשים שהתלכדו לגזע אחד. שתיהן כאחת ראו בעובד העברי, בחלוץ העולה, בכובש השממה במו ידיו, בבונה המשק הלאומי בגופו – את הנושא המרכזי להגשמת הציונות, את נאמן בית חייה ומפעל תחייתה של האומה, את האחראי להגה תנועתה. שתיהן כאחת ראו בתנועת ההתחדשות המהפכנית של העם היהודי אשר יסודותיה המדיניים והחברתיים משולבים זה בזה – בציונות הסוציאליסטית – את הביטוי העליון למשאת נפש הדורות, את הצו המחייב של מורשת הנבואה העברית, את שילוב מפעל השחרור של העם היהודי בתיקון החברה האנושית כולה. בעיני שתיהן היתה ההסתדרות ארגון המוני רחב של מגשימי הציונות בפועל כפם וביצירת חייהם, מנוף מרכזי לעלייה ולהתיישבות, מכשיר כביר לביצור המעמד העובד בציון ולשידוד מערכותיו החברתיות של היישוב כולו, ערובה לזיקת כלל העובדים המאורגן לערכי הלאום ולצוויי התנועה הציונית. שתי המפלגות האמינו בכוחו של כור המצרף החלוצי לטהר את ציבור העובדים מסיגי שיגרות שאולות מניסיון זר ולגבש את היסודות האחראים שבו לחטיבה מדינית אחת, למפלגת פועלים גדולה, אשר עם כל הבדלי הדעות וחופש הוויכוח שיהיו בה תדע להבטיח אחדות של פעולה ויעילות של הנהגה. הן קיוו כי לא ירחק היום וגם החטיבות הציבוריות שבהסתדרות אשר נשארו מחוץ למסגרת המפלגתית המאוחדת, יצטרפו ויתמזגו בתוכה.

חזון הציונות המדינית

עם כל ההתלהבות שפיעמה בלב חברי המפלגות הראשוניות האלו לאידיאלים אנושיים של צדק, שוויון וחרות האדם, עם כל התנופה וההעזה של טובי חבריהן ליצור בקפיצה נחשונית, אגב יישוב נשמות, תאי חברה חדשה של הקבוצה, המושב והקיבוץ הגדול, עם כל כיסופיהם לשינוי סדרי בראשית בארץ ובעולם – הרי התנועה אשר את דברה הם נשאו קודם במפורד ואחרי כן במאוחד היתה בשורש מהותה התנועה המדינית של העם היהודי. לא השאיפה לתיקון הפרט חוללה את התנועה הזאת, אלא השאיפה לשינוי גורלו של עם. היא חתרה לחולל את השינוי לא רק על ידי תמורה במעמדו של העם, כי אם על ידי מהפכה בסדרי חייו הפנימיים. אבל היא ידעה היטב, כי התחדשות האומה בכללותה מהווה ערך בפני עצמו אשר רק ממנו פתח לתמורות אחרות, ויש כאן מוקדם ומאוחר.

התנועה הזאת, תנועת העבודה של העלייה השנייה, אשר קמה לציונות בימים אין חפץ בהם לאחר שקיעת מאורו של הרצל, הלכה לארץ ולהגשמה חלוצית

לאור חזונו של נביא מדינת היהודים. היא כבשה עמוק בלבה את להט החזון הזה, בחינת אש עצורה בעצמות. בכוחו היא הכריזה על סיסמת כיבוש העבודה ובשמו הניפה את דגל השמירה העברית. היא היתה תשובה חיה לאוגנדיזם – לא ארץ זרה, לא אדמת נכר מחדש, רק המולדת האחת והיחידה – אבל גם מחאה חיה נגד ציונות מדינית ענייה ממעש ונגד "חיבת ציון" של יישוב בועזים.[2] היא תבעה פתרון טריטוריאלי לבעיית העם המפוזר והנודד על ידי ריכוזו והשרשתו בארץ אבותיו. היא הסתערה במעדר שבידה על מבצרי העבודה הזרה [הערבית] על מנת להבקיע דרך למחנות עולים עובדים אשר רק בהתבצרותם בכל ענפי העבודה ייווצר ישוב גדול ואיתן ותוגשם הציונות. היא התאזרה ללכת בדרך ארוכה וקשה. היא האמינה כי סופן של קטנות, אם רק תהיינה נחלת הרבים, להצטרף לגדולות. אבל מעולם לא הסיחה דעתה מהגדולות ותמיד פיללה לנס של קפיצת הדרך.

הלהט המדיני הזה, הכבוש בלב התנועה, נצנץ לעין כל בעלילת הגבורה של "השומר". הלהט הזה התלקח לשלהבת עם הקמת הגדוד העברי במלחמת העולם הראשונה. הוא שהצית את לפיד תל־חי. הוא שהאיר במחשכי המחתרת את דרך ה"הגנה". הוא פרץ, הלהט הכבוש הזה, מלבו של ארלוזורוב במכתבו המזעזע אל וייצמן חודשים ספורים לפני הירצחו.[3] אורו הגנוז הבהיק מכל ברקי מחשבתו הציונית של ברל כצנלסון. הוא יקד כאש תמיד בנפשו של דוד בן־גוריון. הוא היה יסוד חייהם של אליהו גולומב ודב הוז,[4] הוא חולל את פלא החטיבה היהודית הלוחמת ["הבריגדה"] בעצם ימי השפל והדווי של מלחמת העולם השנייה. הוא צרב בלבם של גיבורי ההעפלה. ממנו בא העוז להקמת הפלמ"ח.

תמורות ומשברים הרסו מחיצות

עם כל כל תהליכי ההתקרבות ההדדית שחלו בין חברי המפלגות בינם לבין

---

2 כינוי לאיכרים אמידים במושבות, שרווח בפי פועלי העלייה השנייה.

3 במכתבו אל חיים וייצמן מ־30.6.1932 הביע ארלוזורוב דעתו, כי "בנסיבות של עכשיו אין להגשים את הציונות ללא תקופת מעבר שבה ישלוט המיעוט היהודי שלטון מהפכני מאורגן; כי אין אפשרות להגיע לרוב יהודי או אף לשיווי משקל בין שתי האומות [---] בדרך של עלייה והתיישבות שיטתית ללא תקופת ביניים של ממשלת מיעוט לאומנית, אשר תכבוש את מנגנון המדינה, את האדמיניסטרציה ואת הכוח הצבאי כדי למנוע את הסכנה של השתלטות מצד הרוב הלא־יהודי ושל מרד נגדנו [---] במשך תקופת מעבר זו תוגשם מדיניות שיטתית של פיתוח, עלייה והתיישבות" (ארלוזורוב/*יומן ירושלים*, עמ' 333–342); גטר/*חיים ארלוזורוב*, עמ' 62, 198).

4 דב הוז (1894–1940). עלה ב־1906. בוגר המחזור הראשון של גימנסיה "הרצליה". ממייסדי ומראשי ה"הגנה". שהה בלונדון פעמים מספר בשליחויות מדיניות מטעם המחלקה המדינית של הסוה"י, שם התיידד עם ראשי ה"לייבור" וביניהם ראש האיגוד המקצועי של פועלי התחבורה ארנסט בווין. בעלה של רבקה שרתוק אחות מ"ש. נספה בתאונת דרכים.

חברים בלתי מפלגתיים בחבלי הקליטה וההתאחזות, בעבודה יום יום ובמלחמת הקיום היומית, ביצירה החלוצית ההתיישבותית, בפעולה המשותפת בשם כלל התנועה – לא היה בכוחם בלבד לפרוץ מחיצות ולהרוס מסגרות קיימות. רק תמורות ומשברים מדיניים חוללו את מפעלי האיחוד הגדולים, המשמשים תחנות מכריעות בדרך התנועה.

הרחבת ההגשמה הציונית והתמורה בשיעור קומתו המדינית של המפעל שבאו עם "הצהרת בלפור" ומשטר המנדט – על רקע הגדודים העבריים ונוכח סיכויי העלייה ההמונית – הם שהולידו את "אחדות העבודה" כשלב ראשון בתהליך הליכוד וההתגבשות של תנועת פועלי ארץ־ישראל.

מאורעות הדמים של תרפ"ט וההתנגשות המדינית שבאה בעקבותיהם – הדין וחשבון של ועדת שו ו"הספר הלבן" של פספילד[5] – הם שהניעו את איחוד "אחדות העבודה" עם "הפועל הצעיר" והביאו לידי הקמת מפלגת פועלי ארץ־ישראל. בידוע שמתכות קשות מתלהטות וניתכות רק בדרגת חום גבוהה ביותר. באש התקפת הדמים, ובמאבק נגד סכנה החנק להמשך המפעל הציוני, הותכו הדפוסים ששימשו עד אז מסגרת לאחריות ציונית מדינית בקרב ציבור הפועלים ונתחשל מהם חישוק אחד אשר בא לרתק וללכד את רוב בניינה של התנועה. מפלגת פועלי ארץ־ישראל באה לעולם בראש וראשונה כגוף מדיני.

עשרים שנה עברו מאז, שנים של אסונות שחורים, של עלילות כבירות, של תמורות והוויות מזעזעות. בכל אלה היתה מפלגת פועלי ארץ־ישראל חלק מהווייתנו, הבסיס האיתן שעליו היינו ניצבים כשכל הגלים והמישברים עברו על ראשינו, המצודה שמתוכה יצאנו להתקפות נועזות ולתוכה נתכנסנו להתגוננות מרה. איש מאתנו לא יוכל לצייר לעצמו עכשיו את חיינו הציבוריים, את מפעל התנועה, את יצירתנו המשקית, את מערכותינו המדיניות, את כל המנגנון המורכב והמסועף של יוזמתנו הבלתי פוסקת, את היקף פעולתנו ואת קצבה, בלעדי המפלגה. לא קל לחזור אחורנית ולהעריך מה היתה משמעותו העמוקה של איחוד מפלגות הפועלים בשנת 1930 ואיזו מהפכה הוא חולל בחיי התנועה כולה.

איחוד המפלגות האדיר את ההסתדרות

קודם כל בהסתדרות. לה ניתנה הנהגה יעילה ויציבה, רבת כוח ורבת בסיס לאורך

---

5 בעקבות מאורעות 1929 שיגרה ממשלת בריטניה ועדת חקירה לא"י בראשות וולטר שו. הוועדה קבעה כי הגורמים למאורעות היו חששות הערבים מפני העלייה וההתיישבות היהודית, לשטענתם גרמו לנישולם מן הקרקע והמליצה לבחון מחדש סוגיות אלה. באוקטובר 1930 פרסם משרד המושבות "ספר לבן" בחתימת שר המושבות לורד פספילד (סידני וב), שאימת חלק ניכר מהמלצות אלה והגביל את ממדי העלייה לפי יכולת הקליטה הכלכלית של א"י. עיקרון זה נקבע ב־1922 ב"ספר הלבן" של שר המושבות וינסטון צ'רצ'יל.

ימים. כל אוצרות הניסיון, התבונה, היוזמה, כושר המעשה ויצר הביצוע של מניחי היסודות ומפלסי הנתיבות הראשונות נתמזגו יחד והועמדו במשותף לרשות התנועה. המרץ, הלהט והכישרון שהיו מוּצָאים לפני כן לריק בריב אחים, בשמירה על תחומי השפעה נפרדים, בקנאה לזכויות עבר ולעמדות קיימות, בטיפוח סייגים והגבלות הדדיים – שוחררו למאמצים חיוביים של יצירה משותפת והופנו כלפי בעיות כיבוש העתיד. נמנע בזבוז ממאיר של יכולת ציבורית ברוכה ונוצרו כלי קיבול לקליטתם ומנוף להפעלתם של כוחות חדשים, אשר לא היו מצטרפים למסגרת האחריות המשותפת אילמלא האיחוד. הדבר נתן אותותיו בתנופה מחודשת של יוזמה ארגונית, משקית, וחברתית – בעצם גידולה והסתעפותה של ההסתדרות, בגידולו ובכוח תנופתו המפתיעים של "סולל בונה", במפעלה היסודי של "ניר", בצמיחתו והתרחבותו המהירה של השיכון ההסתדרותי, בעליית קרן הקואופרציה הצרכנית והיצרנית, בכניסתה רבת הכוח של ההסתדרות לשדה הארגון המוניציפלי, בהסתעפות פעולתה התרבותית, בהתרחבות הבלתי פוסקת והבלתי מופרעת מבפנים של כל מערכת שירותיה ומוסדותיה.

כשתי המפלגות שקדמו לה, וביתר שאת מהן, ינקה מפלגת פועלי ארץ־ישראל כוח והשראה משורשיה העמוקים בהתיישבות החלוצית. היא ריכזה את כוחו והשפעתו של ציבור הפועלים כולו לעזרת ההתיישבות העובדת בזירה הציונית ולעומת זה גייסה את מיטב הכוחות האצורים במשקים השיתופיים – מצבור עצום זה של יכולת חלוצית וכושר הנהגה – לעזרת התנועה בכל חזיתות מלחמתה ותחומי יצירתה.

במרות הרוב שֻׁרות לכל

בכל אלה לא יצאה המפלגה לשחר שלטון לשם שלטון, אבל היא תבעה לעצמה את מלוא החופש לשאת באחריות בהתאם לרצונם החופשי של רוב חברי ההסתדרות. במרות הרוב היא ראתה את הערובה לשירות הכלל. היא הבליעה עצמה מדעת בתוך הכלל הזה ועשתה את עצמה כלי שרת לו. היא לא ניצלה אותו ואת מעמדה בתוכו לשם עצמה – להרמת קרנה, להגדלת כוחה. היא ידעה כי כבודה וכוחה והאמון אליה תלויים בדאגתה למפעל הגדול, לתנועה הרחבה, ביכולתה לשאת על גבה באמונה את נטל האחריות הכוללת, נשענת על הרוב האיתן והמתמיד. היא לא חששה לנטול לעצמה את מלוא הזכות לקבוע את מדיניותה הראשית של ההסתדרות, לעשות את שליחותה בכל שטחי הפעולה, להפעיל במאוחד ולתאם הדדית את כל מכשיריה ומוסדותיה. אבל באותה מידת התוקף היא תבעה להסתדרות וקיימה בידי ההסתדרות – כארגון חופשי המושתת על שוויונם הגמור של כל חבריו – את מלוא הבעלות והסמכות על כל מפעליה, את מלוא השליטה על כל ענפי פעילותה. והיא לא עשתה עצמה מעולם כת מסוגרת של כוהנים

נבחרים וכלי קודש מיוחסים המשתלטת על הרבים בכוח סגולותיה המיוחדות או בתוקף מסורת שנתגבשה. שעריה נשארו תמיד פתוחים ליחידים, לחוגים ולמפלגות שלמות, וקול קריאתה לכל אלה להצטרף אליה, או להקים אתה יחד מפלגה יותר גדולה ויותר שלמה של המעמד העובד, לא פסק מעולם. טובי מוריה לא חדלו לטפח בה גם את הכוננות הנפשית לפנות מקום ולמסור את ההגה לכל כוח אחראי אחר בהסתדרות אשר ירכוש את אמונו החופשי של רוב הציבור. לא את זהותה הנצחית שלה עם הרוב הרימה המפלגה על נס, אלא את עיקרון מרותו והכרעתו של הרוב, יהי הרכבו ואופיו אשר יהיה. היא לא העמידה את מרותה בהסתדרות כנעלה מאיזו בחינה מוסרית והכרתית על מרות איזו מפלגה אחרת, אלא דגלה בייתרונו המוסרי של שלטון הרוב למען הכלל כולו על יסוד זכותו השווה של כל פרט – על פני קנוניה של מיעוטים לסיפוק צורכיהם הנבדלים ולהעדפתם על צורכי הכלל.

לא בכל גיזרה של חזיתה הארוכה והמורכבת עמדה המפלגה במבחן. לא בכל תחום של אחריותה ופעולתה ידעה לגייס את מלוא יכולתה האפשרית. יש שכבדה עליה המעמסה מנשוא. היו הזדמנויות שהוחמצו. היו שטחים שהופקרו. וגם מה שנעשה פיגר תדיר, בקצב ובהיקף, אחרי גידול הצרכים והתרחבות האפשרויות. בתוך המפלגה עצמה נשארו בקיעים ישנים ונתגלו חדשים אשר קלקלו את שורת האחדות היעילה. עוד בשנים הראשונות לקיום המפלגה קרה לא פעם, שבניינה זועזע עד היסוד על ידי פלוגתות חמורות. בכמה מקרים נפלה הכרעה ברורה ומוסכמת על דעת הרוב לאחר ויכוח גלוי ונוקב, וההכרעה קבעה את קו הפעולה המחייב הלכה למעשה. אך היו הכרעות שלא עצרה המפלגה כוח לקיימן והיו ויכוחים שלא עמד בה העוז להכריע בהם. יש שההתרוצצות בין חוגים וגושים שיתקה את רצונה המרכזי של המפלגה וחיבלה ביכולת ביצועה. כך הושמה לאל הכרעת המפלגה על איחוד התנועה הקיבוצית, וכן לא הצליחה המפלגה להשליט את רצון הכלל על מפעלי חינוך הנוער וארגון "החלוץ",[6] ולהעמידם על העיקר המאחד תחת הטפל והמפריד. אל נמעט את הכישלונות והמומים האלה ועל כל פנים אל נתעלם מהם. בהם הסבר לריפיון מעמדנו בכמה תחומים ביום הזה, לקח ואזהרה לימים יבואו. אבל כנגד כולם נשווה נא לנגד עינינו אך לרגע מה היתה עולה לתנועתנו ולמפעל כולו, אילמלא באותה שנת מיפנה של 1930 לא היינו מצליחים להתגבר על מסורת הפירוד של שנים עברו ולהתאחד, להתאחד ולהקים את מפלגת פועלי ארץ־ישראל על כל חולשותיה ופגימותיה, אבל גם על כל האפשרויות הדינמיות הגלומות בה, יכולת היצירה הגנוזה בה ורוח הקודש המפעמת בקרבה.

---

6 על ארגון "החלוץ" בפולין, שהכשיר את חבריו לעלייה ולהתיישבות קיבוצית בא"י, השתלט למעשה "הקיבוץ המאוחד".

עמוד שדרה ליישוב – הגה לספינת הציונות

תוצאות הופעתה של מפלגת פועלי ארץ־ישראל על במת ההיסטוריה חרגו הרחק ממסגרת ההסתדרות. האיחוד לא בא להוציא את תנועת הפועלים למרחב רק בתחומה המיוחד. מראשית ברייתה היתה המפלגה עמוד שדרה לגוף היישוב, הגה לספינת הציונות, בית היוצר למדיניות התנועה כולה. חזונו של הפועל החלוץ על יעודו בחידוש חיי האומה ועל זכותו להתייצב בראשה הפך לממשות חיה ומובהקת בכוח האיחוד. שני הכוחות בתנועת הפועלים, שהתנגשו לשעבר זה בזה על פני הזירה היישובית והציונית, הגבילו וסייגו זה את זה, במקרה הטוב ביותר פעלו במקביל זה לזה, ועם כל חשיבותם גם מקודם תפסו מקום בשולי ההנהגה, משהתמזגו הפכו לגורם מרכזי ומכריע. נתאמת הכלל הגדול בתורת החברה והמדיניות, כי אחד ועוד אחד הם יותר משניים, לפעמים הרבה הרבה יותר משניים. כי המפלגה כבשה את מקומה בראש היישוב והציונות לא רק בכוח המספר, אם כי בלי כוחה המספרי באסיפת הנבחרים ובקונגרס הציוני לא היתה בשום פנים מגיעה להנהגה, אך לא העובדה המספרית בלבד הכריעה.[7] סמכותה המוסרית של המפלגה בעיני העם, הן בקרב אלה שבחרו בה והן בקרב אלה שהצביעו נגדה, היא שהעלתה אותה ואת שליחיה לדרגת האחריות העליונה. וגם כשהוכרחה המפלגה לעמוד בתוקף בפני אלה היא עמדה בפניהם בעיקר בכוחה המוסרי.

כוחה המוסרי היה בזה שהיא דיברה בשם מחנה אשר עשה את חייו מכשיר לגאולת האומה. מחנה אשר רק בריבויו ובהתבצרותו סיכוי וערובה לניצחון תנועת השחרור הלאומי. מחנה אשר בהיותו מאוחד יש לאל ידו לגייס את כל חלקיו, מבפנים ומרצון, ללא כפייה וללא הטלת מרות, לעזרת כל גיזרת חזית הנתונה בסכנה, באשר הוא מפוזר בכל גיזרות החזית ובכל גיזרה מקומו בשורה הראשונה; מחנה אשר שליחיו נשארים תמיד ובכל צמודים למקורות היצירה הראשונית, הבראשיתית, אחים וחברים לאנשי שורה, לחלוץ הפולח במחרשתו רגבי ארמה, לפועל סדנה מיוזע ומפוייח, לבנאי השוזף גופו החשוף על הפיגום. לדייג המושה רשתו מן הים, לאיש המגן העומד הכן על המשמר, לשוטר, לחייל, למלח, לטייס – ולכל יהודי פשוט העושה מלאכתו באמונה ומביא לחמו בזיעת אפיו.

אלה שלא עייפו מלחרוק שן, שנים על שנים, נגד "שלטון מפא"י" והמתפללים בקול גדול לירידתה ולשקיעתה, חזקה שהם יודעים היטב בעומק לבם מה היה גורל היישוב והתנועה הציונית בשנות מסה ועֶברה, בימי פורענויות וגזירות וזעזועים, ובהזדמנויות הכבירות והבלתי חוזרות של הסתערות וכיבוש, אילמלא קם בארץ

---

7 בבחירות לקונגרס הציוני הי"ח ב־17.3.1933 יצאה מפא"י כמפלגה הגדולה ביותר בא"י. מבין חמישים הצירים שנבחרו בא"י זכתה המפלגה ברוב מוחלט ומאז היתה המפלגה הציונית הגדולה בא"י.

הכוח המאוחד והמלוכד הזה, יש מפעיל ויש מרסן, תרכיז האחריות וכושר הנהגה, אשר שליחיו ניצבים על משמרת כל חזית ואשר מטהו הראשי, בבואו להדריכם, יכול לעשות זאת מתוך ראיית זירת הקרב כולה ובחינת המצב לכל סיכוייו וסיכוניו. תפקיד המפלגה כציר מרכזי למאמץ האומה, כבריח המרתק ומהדק מבפנים את כל אגפי בניינה – הוכח והופגן בכל שלב ושלב של תקוות עשרים השנים.

בדרוך כוכבו של ארלוזורוב

ההוכחה הניצחת הראשונה לשליחותה הלאומית של המפלגה ניתנה מיד עם הקמתה – בדרוך כוכבו של חיים ארלוזורוב על שמי המדיניות הציונית. עלייתו להנהגה המדינית בירושלים סימלה תמורה מובהקת בחיי היישוב והתנועה.[8] המעבר מנציגותן הקודמת של מפלגות הפועלים בהנהלה הציונית לשליחותו של ארלוזורוב לא היה בה עניין של עלייה בדרגה אלא שינוי מהותי, ולא משום יתרון כוחו של האיש אלא מפני החידוש שחל במעמד התנועה. ארלוזורוב נשלח להנהלה ונכנס לתוכה על מנת למלא בה תפקיד מרכזי יוזם וקובע. הוא הביא עמדו למשמרת החדשה אוצר יקר של נכסי רוח וכוחות יצירה שהיו ממוזגים באישיותו. אבל יכולתו הכבירה לא היתה מגיעה בשום פנים למלוא הביטוי היעילות והתנופה אילמלא עמדה מאחוריו מפלגת פועלים מאוחדת ורבת כוח, אילמלא נשען על רוב מניינו ורוב בניינו של המחנה החלוצי. אם אפשר להמשיל את ארלוזורוב לנשר, הרי כנפיו צמחו עם יצירת מפלגת פועלי ארץ־ישראל.

ארלוזורוב נגדע ביד זדים,[9] אבל אחריות המפלגה להנהגת ענייני הציונות לא פחתה עם הסתלקותו אלא גדלה והתרחבה. על האחריות למדיניות[10] נוספה האחריות למשק הכספים[11] ולמפעל הבניין ולבסוף באה גולת הכותרת – האחריות לראשות ההנהלה.[12] ככל שנתרחבו ממדי הבניין, ככל שנתבצרו עמדותינו בארץ, עם פרוץ ההתיישבות צפונה ונגבה, עם גידול הערים, עם התפתחות התעשייה, עם החמרת בעיות ההגנה, עם התקדרות האופק המדיני – כן הלכה ונתחזקה הכרת אחריותה המרכזית של מפלגת פועלי ארץ־ישראל לענייני כלל האומה, כן התפשט על פני מרחבים חדשים שדה הפעולה אשר בה מילאו שליחיה תפקיד מכריע. שורשי האילן העמיקו, נופו רחב, צמרתו גבהה. רוחות רעות השתוללו סביבו, ענפיו נעו בסער, אך גזעו עמד איתן בפניהם.

---

8 ארלוזורוב הועמד בראש המחלקה המדינית של הסוה"י בקונגרס הציוני הי"ז, 1931.
9 ארלוזורוב נרצח על שפת ימה של תל אביב בידי אלמונים ביוני 1933.
10 במקום חיים ארלוזורוב התמנה משה שרת, שכיהן כעוזרו מאז 1931.
11 לראש מחלקת הכספים של הסוה"י התמנה אליעזר קפלן.
12 עם בחירת דוד בן־גוריון לתפקיד זה ב־1935.

סופות הימים ההם

חברים חדשים מקרוב באו, בנים אשר אך זה הגיעו לפרקם, בהשקיפם אחורנית על פני אותן השנים, שנות העשור הראשון לימי חייה של המפלגה, ודאי רואים אותם כראות את מֵי השילוח ההולכים לאט לעומת הזרמים הגועשים והזידונים שהציפונו בשנים האחרונות. ודאי לא הרי העשור הראשון כהרי השני – למתח, למבחן ולמאמץ. אף על פי כן, אלה מאתנו שהתבשלו אז בקלחת הזמן, אשר השנים ההן, הקלות והפשוטות לכאורה, הן נתח מחייהם, יודעים וזוכרים היטב עד כמה רבות מתח היו אותן השנים לפי מושגינו אז, עד כמה חמורים היו המבחנים שעמדנו בהם באותה תקופה בהשוואה למידת יכולתנו, ואיך נצרפה והתחשלה התנועה כולה באותם המבחנים לקראת הפורענויות שהיו צפונות לה עדיין בחיק העתיד.

אותו משבר מדיני אשר הביא לידי האיחוד של 1930 נתחסל, לכאורה, עד מהרה. עיקרון העלייה לפי יכולת הקליטה הכלכלית, שנשלל ב"ספר הלבן" של פספילד הוחזר על כנו באיגרת [רמזי] מקדונלד לוייצמן.[13] איגרת זו היתה בעיקרה מבצעו המדיני של נשיא הסוכנות היהודית, אז עוד הספיק כוחה של הסוכנות לכך. חלק־מה באותו הישג צדדי, אך אופייני, היה לחברנו המנוח, שליחנו המחונן דב הוז, ועד כמה שייראה משונה הדבר, דווקא הודות לקשריו האישיים עם ארנסט בווין.[14] לעומת הניצחון בחזית מדיניות העלייה נשארו עומדים בעינם האיומים בחזית המשטר [בא"י] – הקמת המועצה המחוקקת עם רוב ערבי – ובחזית הקרקע חוקים להצרת ההתיישבות היהודית. ביצוע הדברים נדחה לרגל מנויו של נציב חדש [ב־1931, סר ארתור וואקופ], אך התוכניות לא בטלו.

במינויו של אותו נציב ראה ארלוזורוב פתח לתקופה חדשה בקצב הבניין ובממדיו, גם בתכונה צבאית לקראת הבאות, ובראש וראשונה ברכישת לב המימשל הבריטי מחדש למילוי התחיבויותיו ההיסטוריות. אך הוא מצא עצמו עד מהרה עומד במערכה מרירה וחסרת סיכויים על כל מיכסת עלייה זעומה,[15] על כל תיקון ונגד כל הצרת צעדים במשטר הקרקעי, על כל התחלה פורתא של כוח מגן יהודי. בעשרים חודשי כהונתו הוא נחל נצחונות דיפלומטיים מזהירים, אך הצלחות אישיות אלו לא העבירוהו על דעתו לבלתי ראות כי במדיניותו הציונית הוא בא עד משבר. השיגרה הפקידותית העויינת, לחץ הרוב הערבי

---

13 ב־13.2.1931 פרסמה ממשלת בריטניה איגרת מאת ראש הממשלה הבריטי רמזי מקדונלד אל נשיא ההסתדרות הציונית חיים וייצמן, בעקבות התפטרותו מן הנשיאות, במחאה נגד מדיניות "הספר הלבן" של פספילד. באיגרת הודגש כי "הממשלה נשארה בנאמנותה למנדט ובחובתה להקל על עלייה יהודית ולעודד התיישבות צפופה של יהודים בלי לפגוע בזכויותיהם ובמצבם של חלקי אוכלוסייה אחרים בא"י". למעשה שיקפה איגרת זו נסיגה מ"הספר הלבן".

14 אז מזכיר רב השפעה של איגוד עובדי התובלה בבריטניה.

15 מספר העולים נקבע מראש ע"י שלטונות המנדט לפי מיכסות חצי־שנתיות.

והשלטון המוחלט של מימשל זר ומתנכר גדרו בפניו כל דרך למרחב הפעולה. מתוך לבטים קשים הוא ביקש מיפלט לעצמו ומוצא מן המיצר בשביל התנועה ברעיון נועז ודמיוני – לדרוש מאנגליה מסירת הארץ לדיקטטורה ציונית צבאית לתקופת שנים עד שיקום בה הרוב העברי.[16] הוא נרצח בהיות רוחו נקלעת בין ההזייה הזאת, פרי יצר דחיקת הקץ, לבין ההכרח המר והמייאש להכין את היישוב והתנועה לקראת הגזירות המאיימות.

גם אז הוכפל היישוב בארבע שנים

רק אחרי מותו, עם התאוצה שבאה בתהליך נישולה וחורבנה של יהדות גרמניה, חלה התמורה החותכת בממדי העלייה. מיכסות העלייה העובדת עלו מעלה מעלה והמאבק עליהן הפך לרב סיכויים. עלייה רבתי, לפי מושגי השנים הקודמות, זרמה לארץ באין מפריע גם מחוץ למיכסה. היישוב, שמנה 194,000 נפש בסוף שנת תרצ"ב, גדל יותר מכפליים תוך ארבע שנים ובסוף שנת תרצ"ו הגיע ל־397,000 נפש. אך בד בד עם גידול העלייה הלכה וגברה התקפת התנועה הערבית נגדה. ההגנה המדינית על המשך העלייה, נגד הפסקתה השרירותית תחת לחץ איומי הערבים, הפכה חזית. עד מהרה נפתחה חזית שנייה להגנה על נשק המגן העברי. אי־הפסקת העלייה ואי־מסירת נשק המגן היו למפלגה עמדות יסוד אשר מהן לא זזה כמלוא נימה.

דווקא בימים ההם, בעת ובעונה אחת עם ליבוי אש השנאה בארץ, נצנצו סיכויים להסכם מדיני עם התנועה הערבית. המפלגה ישבה הרבה על המדוכה הזאת. הלכות שנתבעו בבית מדרשה הפכו נחלת רבים ושימשו כמה שנים יסוד למדיניותה הרישמית של הסוכנות היהודית. עם פרוץ מלחמת איטליה–חבש [ב־1935], אשר בישרה את מלחמת העולם העתידה לבוא, נעלמו הסיכויים האלה, אך מדיניות המפלגה בשאלת ההסכם עם הערבים חילצה את התנועה הציונית מסכנת משבר פנימי ונתנה בה את הביטחון המוסרי ללכת בדרכה ולצבור כוח לימים יבואו.

לעומת החזיתות החיצוניות נפתחו גם חזיתות פנימיות, אשר סכסכו את חיי היישוב וזרעו מבוכה בתנועה הציונית. המפלגה שימשה סכר ראשי בפני הנחשול העכור של הרוויזיוניזם, אשר ביקש להפוך את המדיניות הציונית[17] להתרברבות הרפתקנית, להחליף את משטר ארגון היישוב ומרות ההנהגה הציונית הנבחרה [על

---

16 ר' לעיל הע' 3. בתרשומת ביומנו ב־24.8.1932 כתב ארלוזורוב כי במהלך שהותו אז בלונדון שוחח פעמיים ארוכות עם קוסמו פרקינסון, מנכ"ל משרד המושבות, וציין: "ניסיתי לשרטט לפניו לשם ניסיון בלבד ובאורח בלתי־רישמי קווים לפעולה משותפת בהתאם למה שתיארתי לעצמי" (ארלוזורוב/*יומן ירושלים*, עמ' 292).

17 מדיניות ה"הבלגה" ששללה פגיעות אלימות בערבים חפים מפשע בתגובה על טרור ערבי.

אירגון ה"הגנה"] בהפקרות של כנופיות [אירגוני אצ"ל ולח"י], לחבל בתהליך צבירת הכוח הממשי על ידי הכרזה נבובה על סיסמאות מפוצצות, להסיר את לב הנוער מהדרך החלוצית הקשה והיוצרת ולהוציאו לתרבות רעה של מעשי סרק והרס.[18] בו בזמן עמדה המפלגה בכל תוקפה המוסרי נגד הניסיונות שהלכו ונישנו מצד אישים מחוגי "ברית שלום"[19] לערער את ביטחונה הפנימי של התנועה הציונית ולחתור תחת אושיות אמונתה בצדקת מפעלה.

על רקע זה של מערכות מדיניות וציבוריות פרצו מאורעות תרצ"ו. חזית ההגנה המדינית על העלייה הפכה בין לילה לחזית של דם ואש אשר איימה לשים קץ לעלייה ולהחריב את היישוב. בהפסקות ארוכות וקצרות נמשכה הפורענות קרוב לארבע שנים, ומאז ועד היום לא פסקו בשביל המפלגה חיי המתח הגבוה.

היתה זו שעת התלכדות רבתי ליישוב על כל חלקיו. אבל היתה זו שעת מבחן חמור לחוסן אופייה ולבהירות עינה של המפלגה. כל החיים הפכו חזית – כמה חזיתות בבת אחת. כוחות עצומים הושקעו בביצור הגנת היישוב. הושג בפעם הראשונה כוח מגן עברי גלוי.[20] בתקיפות שלא ידעה הפוגה ורתיעה עמדה המפלגה בחזית ההגנה המדינית על העלייה. היא קידשה מלחמה ציבורית נמרצת ברוויזיוניזם שהשתולל במעשי תגובה של נקמה עיוורת, מחטיאה ומכשילה.[21] היא סיכלה עצות יאוש של קבוצות בלתי מוסמכות אשר ביקשו לקנות שלום וביטחון מדומה במחיר הוויתור על בבת עינה של התנועה – העלייה הבלתי נפסקת – נקודת המוקד של כל מלחמת הדמים, מטרת ההתקפה ונושא ההגנה כאחד. כל הפעולות והמאמצים האלה נעשו על ידי הנהלת הסוכנות, הוועד הלאומי, מפקדת ה"הגנה", הוועד הפועל של ההסתדרות, הוועד הפועל הציוני המצומצם. הציר המאחד את כולם, המנוף המפעיל את כולם, היתה מפלגת פועלי ארץ־ישראל.

מופת חותך לסוד הפעולה המשולבת של המפלגה היה המיבצע החלוצי–מלחמתי של התיישבות "חומה ומגדל", אשר הוסיף תפארת כיבוש להוד גבורת ה"הגנה" ושימש בשורת עידוד ליישוב הנצור ואות אזעקה לעזרת הגולה. היוזמה נולדה על האובניים של המפלגה והעוז לביצוע נשאב ממקורותיה. שליחיה בהנהגה המדינית, בהנהלה הכספית, במוסדות וארגוני ההתיישבות, במפקדת ה"הגנה" פעלו כולם

---

18 הכוונה לפעולות טרור אנטי־ערבי שביצע אצ"ל, כגון הטמנת פצצות בשווקים ערבים.

19 אגודה של אנשי רוח, שחתרו להסכם יהודי–ערבי על בסיס הקמת מדינה דו־לאומית בא"י תוך נכונות להגביל את ממדי העלייה של יהודים.

20 "משטרת היישובים העבריים", שאנשיה נחשבו לכוח משטרתי רישמי שזוין ומומן בידי הממשלה הבריטית אך למעשה היה כוח לא־רישמי של ה"הגנה".

21 הרוויזיוניסטים האשימו את הנהגת היישוב ב"הבלגה" תבוסתנית נוכח התקפות הדמים של הערבים וקראו ופעלו ל"שבירתה".

כגוף אחד בביצוע המשימה ההתיישבותית החדשה של שעת החירום העליונה.[22]

אל־נא יתפרשו הדברים שלא כהלכה. אין המפלגה פועלת במקום המוסדות המוסמכים. אין היא נוטלת לעצמה את סמכויותיהם, גם אין היא כופה משמעת פעולה על שליחיה בניגוד להכרתם ומצפונם. אבל היא מקדימה התייעצות ובירור פנימי להכרעה הרישמית. היא נוטה קו לפעולה. היא משמשת מקור של השראה. בצינורותיה זורמת השפעתם וביקורתם של אנשי השורה אל העומדים בראש והמנצחים על המלאכה. היא מפלסת נתיבות ליוזמה הבוקעת ממעמקי התנועה. היא מבטיחה פעולה אחידה. היא מגייסת את תמיכת הציבור ומעמיקה את הבנתו למדיניות הנקבעת.

בשורת המדינה

באותן שנות עברה וזעם, בהפוגה הראשונה שחלה בין נחשולי האלימות, נזרקה לחלל עולמנו לראשונה סיסמת המדינה היהודית בחלק מהארץ כפתרון מעשי ודחוף לבעיה הסבוכה והעקובה מדם.[23]

סיסמת המדינה היהודית בפי מדינאים זרים באה כבשורה גדולה. לעומת זה, ההצעה לבתר את הארץ ולגזול מהעם היהודי את מרבית שטחה גרמה זעזוע חמור.[24] ריב החלוקה איים לפלג את התנועה הציונית. הקו המפריד בין שני המחנות חצה את גוף המפלגה ופילח את עצם לבה. אך ליכודה הפנימי האיתן של המפלגה, חברת ברית האחים שנתגבשה בה והרצינות העמוקה, העצומה, של ברל כצנלסון, הצילו לא רק אותה, אלא מנעו את פיצוץ אחדותה של ההסתדרות הציונית כולה. בסוד המפלגה נמצא המוצא אשר עם שמירת שלמותה של התנועה איפשר להנהגה לברר עד תום את אפשרות הקמתה של המדינה בחלק של הארץ. למען האחדות נדחתה ההכרעה.[25] למען ההכרעה השקולה בסופו של הבירור נדחה הריב.

התהפוכות של המדיניות הבריטית שבאו בעקבות ההצעה הוכיחו, כי היא היתה נמהרת ובלתי בשלה וכי לא היה מאחוריה כוח מניע של הרצון להגשים. אין לקבוע מסמרות מה היתה השתלשלות העניינים אילו קיבל הקונגרס הציוני את ההצעה כמות שהיא ולאלתר. יש יסוד מספיק להניח, כי הוא היה מתחייב בסכנת התפוררות

---

22 במסגרת מדיניות "חומה ומגדל" הוקמו בשנות המרד הערבי (1936–1939) 52 יישובים. המחלקה המדינית של הסוה"י ניצחה על ההיבטים הגיאוגרפים המדיניים והבטחוניים של מפעל זה.

23 הכוונה לוועדת החקירה המלכותית ("ועדת פיל"), ששוגרה באוקטובר 1936 לא"י לחקור את סיבות המרד הערבי ובדוח שלה, שפורסם ביולי 1937, המליצה לחלק את א"י לשתי מדינות, יהודית וערבית.

24 לפי המלצת "ועדת פיל" הוקצו למדינה היהודית המתוכננת 17 אחוז משטח א"י המערבית.

25 הדיון בשאלת החלוקה בקונגרס הציוני ה־20, שהתכנס בציריך ב־1937, הסתיים בהחלטה שלא לדחות את ההמלצה מכל וכל אלא לברר את סבירותה.

התנועה מבלי להשיג את המטרה הנכספת של עצמאות. על כל פנים, באותו מעמד של פרשת דרכים נתנה עצת מפלגת פועלי היישוב את הביטוי הנאמן לחוש השמירה העצמית של התנועה כמכשיר המאבק וההגשמה לעתיד לבוא.

"הספר הלבן" ומלחמת העולם

התנועה מצאה את עצמה זקוקה מאוד לאחדותה שניצלה מסכנה כאשר מחזור התהפוכות נסתיים בהכרזת גזירת החיסול והחנק על המפעל הציוני על ידי "הספר הלבן" של 1939. שוב בא משבר התנועה, אשר עוד לא היה חמור כמוהו – משבר של אכזבה, דיכאון, מבוכה, אוזלת יד, התמרמרות חסרת אונים, הרהורי יאוש, חוסר אמונה ביעילות המאבק וריב אחים מר. שוב נתן המשבר אותותיו הממאירים, המהרסים והמשתקים, בגוף המפלגה. אכן המשבר הזה הוקפא במידת מה ועד עת מצוא על ידי המלחמה העולמית.

באה שעת ניסיון חדשה למפלגה – מבחן לכוח היותה, לתבונתה המדינית, לכושר הקשבתה להלמות לב העם, לחוכמת ראיית הנולד שלה. בתוך מרקחת הבעיות שגעשה סביבה, בתוך כל הגירויים שטרפו בבשרה, בתוך אפלת תעלומות העתיד שאפפוה היא נתבעה להתוות דרך לעצמה ולקרוא לכלל כולו ללכת בה.

הדרך נקבעה מתוך לבטים קשים אך בביטחון הולך וגובר. שום פשרה עם משטר "הספר הלבן", שום כניעה לגזירותיו. אם המלחמה העולמית מחייבת לדקדק בטכסיסי המאבק עמו – שום פירוק נשק מוסרי נגדו, שום החלשה של מתח ההתנגדות לו, כוננות דרוכה להכשלתו, מחאה והפגנה המונית נגד כל גזירה חדשה, כל התחבולות האפשריות לסיכול חוק הקרקע, עזרה לכל מאמצי ההעפלה הנואשים בעצם ימי המלחמה, גיוס כוח וזיונו[26] לקראת מבחנים בעתיד.

ועם כל אלה – הכרת המלחמה העולמית כמלחמת העם היהודי נגד אויבו בנפש. השתתפות פעילה וישירה בה. התנדבות המונית לצבא הבריטי, כי הוא המסגרת המעשית היחידה להופעת היישוב בזירה העולמית כעם לוחם. גיבוש ההתנדבות העברית ביחידות לאומיות, חתירה לחזית ולקרב, חרדה לגולה, מאמצים בלתי פוסקים של הצלה, חתירה לקשר עם עמק הבכא וחדירה לתוכו, הצגת היישוב כנושא מרכזי של אחריות לגורל העם היהודי, כגרעין העצמאות העברית המעצב ריבונית את מדיניותו במלחמת העולם, כגיבוש יחיד של כוח ממשי בקרב העם היהודי המפגין יכולתו לפדות ולהציל גם בתחום ההגבלות הממאירות והארורות הרובצות עליו.

כזו היתה הדרך. לא ישרה, לא קלה. מלאה חתחתים ופיתולים, סטיות לצדדים,

---

26 הכוונה להקמת הפלמ"ח כזרוע מגויסת קבע של ה"הגנה".

מעלות ומורדות. גזירה היא – כאלה החיים, כזוהי המציאות. עלינו להיאבק אך לשמור על כוחנו. עלינו לשקוד על גידול כוחנו למען המאבק, למען העתיד. לא מצדה. לא גטו ורשה. כבוד ותהילת עולם ללוחמי מלחמת יאוש, אך לא זה יעודו של היישוב.

המפלגה בראש תנועת ההתנדבות

המפלגה קבעה דרך וחבריה הלכו בה. כוחה של המפלגה בהגשמת סיסמותיה למעשה, בפועל ממש. כוח סיסמותיה ביכולתן לעורר נחשול חדש של התנדבות חלוצית להגשמה עצמית וישירה.

מפעל הגיוס במלחמת העולם השנייה לא היה הופך תנועה, לא היה מגיע לממדיו הצבאיים הגדולים, למשקלו המדיני החיצוני, לערכו הלאומי הפנימי, לאופיו החברתי המעולה, אילמלא נישא על כתפיהם של המוני חברי המפלגה, בכללם מטובי חבריה הוותיקים ומנאמני ביתה.[27]

ושוב פעל כאן במלוא כוחו סוד השילוב במסגרת חייה התנועתיים של המפלגה, בין ההנהגה המדינית שעיצבה את מסגרת הגיוס מבחוץ ונאבקה על אופיו הלאומי, לבין מיפקדת ה"הגנה" שפעלה כמוסד מגייס, לבין החברים המתנדבים שהקדישו עצמם לעיצוב דמותה של תנועת ההתנדבות מבפנים, שימשו לה עמוד שדרה ציבורי ומדיני והיו נושאי רוחה ויעודה במחנה ובחזית.

שילוב זה של הכוחות המניעים בתנועה, הפראה הדדית זו של היוזמה המדינית וקשיות העורף החלוצית, הם שנתנו לעמנו את הנכס ההיסטורי של הבריגדה היהודית במלחמת העולם השנייה, אשר נעצה את דגל ישראל בחזית הקרב [בחזית איטליה] והרימה אותו לאחר המלחמה כנס לקיבוץ הגלויות קבל כל שארית הפליטה של יהדות אירופה.

אלה היו גם תולדות עלילת הצנחנות זעומת הממדים אך רבת הגבורה, כבירת הלהט ויקרת הקורבן. חברי המפלגה [ובראשם מפקד ה"הגנה" אליהו גולומב] היו אלה שהגו את הרעיון לראשונה ומהם שניצחו על ביצועו והשתתפו בו בפועל ממש.

ושוב היו חברי המפלגה בין ראשוני ההוגים של רעיון הפלמ"ח ובין מכווני צעדיו הראשונים. החטיבה הראשונה הזאת של כוחנו הצבאי העצמאי לחלוטין, שגודלה וטופחה במסתרים, אשר ערכה את קרבותיה הראשונים במחשך וגילתה את פאר גבורתה לעיני השמש בהתלקח מלחמת השחרור – נסתלפה דמותה ונתחלל שמה בתהפוכות הזמן. הרבה גרם ניצולה המפלגתי בידי כוחות מסוימים. מאות צעירים חברי המפלגה, מאות בני נוער חניכי בית מדרשה, מסרו את מיטב

27 אישים כגון שלמה לביא, בן־ציון ישראלי, יצחק בן־אהרון, מאיר גרבובסקי, יוסף אלמוגי.

אונם ולשדם לחטיבות הפלמ"ח ונפלו חללים במערכותיו. אך המפלגה לא שקדה או לא עצרה יכולת להקדיש לפלמ"ח בהתמדה כוחות מחנכים ובעלי סמכות מוסרית ומדינית בהיקף ההולם את אחריותה הכוללת. תוצאות ההזנחה הזאת מתנקמות בה ובמורשת הפלמ"ח כאחד עד היום הזה.

קפיצת דרך למטרה הסופית

אבל כמו בשלבי חייה הקודמים, כך ובייחוד בתקופת המלחמה העולמית מילאה המפלגה את עיקר שליחותה במעוף מחשבתה ובעוז יוזמתה במדיניות הציונית. היא שקבעה את מטרת המדיניות לקראת ימי הרת עולם של סיום המלחמה והיא שהפיחה בתנועה את רוח האמונה והפעילה אותה להשגת המטרה הזאת.[28]

ההכרה הזאת, כי בשעת גורל והכרעה ידעה מפלגת פועלי ארץ־ישראל להוציא מפיה את המילה הגואלת, להגות את השם המפורש [מדינה יהודית], ולהצית בלבות העם את יקוד האמונה בגאולה לאלתר, את התשוקה להפוך את החזון למציאות, מבלי שים לב לסכנה הנשקפת ולקורבן הנדרש, הינה כיום הנכס המוסרי היקר ביותר של המוני חברי המפלגה, מקור גאוותם עליה ואמונתם בעתידה.

אותה המפלגה, אשר שנים על שנים טמנה את החזון עמוק בחובה, אשר עמדה בתוקף בפני כל ניסיון נמהר וחבלני להביא את התנועה לידי הכרזה עליו בלא עת,[29] אשר עבדה בלי לאות בהנחת יסודות הבניין ובהעלאתו נדבך על גבי נדבך, ואשר החזיקה כל הזמן את הדגל מקופל וחבוי בידיה, היא שידעה בבוא העת לפרוש את הדגל, להניפו בכל עוז הרוח ובכל כוח התנופה ולקפוץ אתו לתוך הקרב המכריע כשהדגל הזה בידה.

מפלגת העלייה הבלתי פוסקת בכל התנאים ועל אף כל המעצורים, בכל הממדים האפשריים ובכל הדרכים, מפלגת ההתיישבות המתפשטת וחותרת להגיע לכל פינות הארץ הנדחות, מפלגת גיוס כוחות העם על ידי ההסתדרות הציונית והקרנות הלאומיות, מפלגת צבירת הכוח המזוין בארץ על ידי ארגון ה"הגנה" הכפוף להנהגה הלאומית, מפלגת המעשה הממשי הבז להכרזות נבובות ותלושות על מטרה סופית ערטילאית, מפלגת המאמץ המדיני המחושב, המכוון לביצור עמדות ולהרחבת בסיס הבניין – הפכה בבת אחת למפלגת הסיסמה הנועזת, למפלגת החתירה להשגת המטרה הסופית לאלתר, למפלגת המדינה היהודית.

---

28 הכוונה לתוכנית בילטמור שהתקבלה בוועידה מיוחדת של ציוני אמריקה במאי 1942, שהתכנסה במלון "בילטמור" בניו־יורק. בתוכנית מדינית זאת נוסחה בפעם הראשונה במפורש הדרישה הציונית להקמת מדינה יהודית בא"י.

29 הכוונה לתביעת זאב ז'בוטינסקי וחבריו בקונגקרס הציוני הי"ז להכריז על המדינה היהודית כמטרה הסופית של הציונות, תביעה שנדחתה והוליכה לפרישת הרוויזיוניסטים מן ההסתדרות הציונית.

נשתנו סדרי בראשית

חושיה אמרו לה כי שעת הגורל הגיעה, כי זהו הרצון הפועם בנשמת העם, כי הגיע הזמן לקפיצת הדרך, לדחיקת הקץ, לזינוק אחד נפרץ לקראת מחוז חפצה של התנועה. כי באותם הימים נשתנו סדרי בראשית. כל כיווני ההתפתחות נשתלבו במוקד אחד. כל מסלולי ההיסטוריה נצטרפו לצומת אחד וגזרו הכרעה דחופה. "הספר הלבן" העמיד את שאלת גורלה המדיני של הארץ על חודה של חרב. אנגליה גזרה את דינה. התנועה הערבית הכריזה על מטרתה. התחריש הציונות? התסתפק בתגובות לשיעורין או תקום ותכריז גם היא על חזונה השלם?

המלחמה העולמית זרקה את העולם כולו לתוך כור ההיתוך. דפוסים שיגובשו לא על נקלה יותכו מחדש. אם לא עכשיו יעמוד העם על זכותו ויתבע את מעמדו – אימתי? על חרבות הנאציזם והפשיזם תקום אגודת עמים חדשה, חבר מדינות שיחלוש על גורל העולם. האם שוב ייפקד מקומו של ישראל במשפחת העמים המחודשת? נחשול ההתעצמות הציף את ארצות ערב – האומנם ייעצר מאליו בהגיעו לגבולות הארץ? האם לא יהרוס לגרוף ולהבליע גם אותה במסע ניצחונו? היש תריס בפניו זולת עצמאות יהודית הניצבת מול העצמאות הערבית? ועל הכל, שואת יהדות אירופה השמיעה אות אזעקה אחרון באוזני עם מפוזר ונטול שורש, שחייו תלויים לו מנגד. היקשיב העם לאזהרה? אֵי תשובה לאימת הגורל, אֵי שילומים בעד נחלי הדם ומשואות ההרס, אֵי ערובה לביטחון בעתיד בלתי אם מדינת ישראל בארצו? ובאחרונה, היישוב גדל ויהי לעם בשנות העלייה הגדולה והפורענות החמורה. כוחו נצרף, נתחשל ונבחן בזעם מאורעות הדמים ובניסיונות מלחמת עולם. האם לא הגיעה שעתו לבצע בקפיצה נחשונית את המעבר מעם לאומה ריבונית, מיישוב למדינה עצמאית? אלה היו השאלות וקריאות התגר שבקעו מכבשונה של ההיסטוריה היהודית, ממעמקי נשמת העם המעונה והלוחש. אלה היו גלי ההתרגשות שהסעירו את הנפש והאיצו את דופק הדם, זו היתה הכרת האחריות הגורלית שלא נתנה מנוח ודחפה למאמצים נמרצים, לפתרונות נועזים.

נאמנה עלינו עדותו של ברל [כצנלסון], כי הוא עצמו השמיע תביעת המדינה היהודית בפגישות שונות מראשית המלחמה וכי עניין המדינה היהודית כצורך יוקד של השעה הגדולה וכמטרה מעשית של המדיניות הציונית לשלב סיום המלחמה הועלה בפומבי בפעם הראשונה בכינוס המפלגה בעמק הירדן בשנת 1941. הסיסמה נזרקה בהזדמנויות שונות עוד לפני כן, אבל היא הפכה לתורת חיים, כובשת לבבות ומסעירה רוחות, מאותו מעמד ואילך. מצע המפלגה לוועידת ההסתדרות באותה שנה – זו הצוואה הגדולה של ברל כמורה התנועה וחוזה הדור, אשר נוסחותיה כבדות המשקל וכלילות הביטוי מונחות זו על גבי זו כגושים איתנים החצובים מסלעי חיינו – קבע במפורש את העצמאות היהודית

בארץ כמטרת המדיניות הציונית הדחופה. בשעה שברל קרא אל הדגל הזה וריכז מסביב לו את המפלגה בארץ, הרים בן־גוריון בכל כוח אמונתו והשראתו את הדגל הזה עצמו בקרב ציוני אמריקה – בגיזרה הראשית של חזיתנו המדינית החיצונית הן כלפי העם היהודי והן כלפי אומות העולם. בכינוס ציוני ארצות הברית במאי 1942 נתקבלה תביעת המדינה היהודית כתוכנית ציונית רישמית. ההתוכנית הזאת הובאה על ידי בן־גוריון לפני הוועד הפועל הציוני המצומצם הציוני בירושלים ועם אישורה בנובמבר 1942 הפכה לתוכניתה המדינית של ההסתדרות הציונית העולמית. הדה הלך מקצה העולם ועד קצהו, צלצל כבשורת פדות באוזני שארית הפליטה המפרפרת בצפורני הטורף והזעיק את כוחות העם כולו לעמידה במערכה.

בעד ונגד "בילטמור"

והנה דווקא כאן בארץ, בקרב המחנה החלוצי, בתוך בית העבודה הציוני, עוררה התוכנית הזאת ריב אחים מר ואישי. מפלגות פועלים ציוניות[30] קידשו עליה מלחמה קנאית ויצאו לפסול אותה בקצף ובחימה שפוכה. טענו נגדה בשם קודשי האומה, יושר וצדק, בשם השכל הישר. השמיעו זעקת אימים: "חלוקה עליך, ישראל!" עניין שלמות הארץ הורם לדרגת עיקרון של דת שאי־אפשר להרהר אחריו – שלמות הארץ ויהי מה, אחת היא מה אופי המשטר, מה העלייה, מה סיכויי ההתיישבות, מה גורלו הממשי של המפעל כולו.[31]

אנחנו לא אמרנו עצמאות ויהי מה, אחת היא מה שטח המדינה. מנוי וגמור היה עימנו להיאבק הן על העצמאות והן על השטח. אבל מארת חוסר העצמאות צרבה בלבנו ולא נתנה לנו דומי. למען העצמאות, הווה אומר למען חרות הפעולה, זאת אומרת למען העלייה ההמונית, למען ההתיישבות ההרחבה, למען הביטחון הנשען על הכוח העברי – היינו מוכנים להקריב משטחה של הארץ. גם אדוקי ההתנגדות לחלוקה בתוכנו מימי 1937 [תוכנית פיל] הלכו בעין פקוחה וברוח איתן לקראת ההכרעה הזאת.

הן לא זו היתה הברירה – בין עצמאות עם חלוקה לבין עצמאות בלי חלוקה. הברירה המעשית היתה אחרת לגמרי, הפוכה בתכלית. היא היתה בין חלוקה עם עצמאות לבין חלוקה בלי עצמאות. משנת 1940 היינו נתונים כבר במשטר חלוקה. חוק הקרקע של "הספר הלבן" הכניסנו למיטת סדום על ידי סגירת 95 אחוז של

---

30 "התנועה לאחדות העבודה", שהתבססה על יישובי "הקיבוץ המאוחד" ותנועת "השומר הצעיר", שהתבססה על יישובי "הקיבוץ הארצי".

31 "התנועה לאחדות העבודה" דגלה בפתרון שאלת א"י ע"י החלפת שלטונות המנדט הבריטי במנדט בינלאומי. תנועת "השומר הצעיר" קראה להקמת מדינה דו־לאומית בא"י.

שטח הארץ בפני אפשרות התיישבותנו החופשית. כל התוכניות הבריטיות שבאו כגלגולים חדשים לבקרים של ה"הספר הלבן", הושתתו על עיקרון החלוקה בלי פיצוי העצמאות המדינית.

התריסו כנגדנו: על ידי תוכנית כה יוצאת דופן וקלוטה מן הדמיון אתם מעוררים כוחות התנגדות עצומים ומגרים יצרי מלחמה שלא נוכל בשום פנים לעמוד בפניהם. במקום לחזק את רוח העם אתם זורעים מראש בלבו את גרעיני הייאוש. כאילו בלעדי תביעת המדינה היהודית לא היתה סביבנו נסערה. כאילו רק שלום ושלווה וביטחון היוו מנת חלקנו. כאילו לא איים עלינו גזר דין כה מר, אשר רק באחרית כוחות הייאוש היינו מצווים לעמוד בפניו, ומי יודע אם עצרנו כוח לעמוד במבחן כשאין תקווה גדולה מרחפת לנגד עינינו. ושוב, הן לא זו היתה הברירה המעשית – בין פתרון עם פורענות לבין פתרון בלי פורענות. הברירה היתה הפוכה: בין פורענות עם פתרון לבין פורענות בלי פתרון.

ועוד טענו בשם הצדק כלפי העם הערבי היושב עימנו בארץ: מדינת ישראל פירושה שיעבוד ישמעאל. איך נבנה את עצמאותנו על שלילת חרותם של אחרים? כאילו היה סיכוי כלשהו למשטר של שוויון ואחווה בין שני העמים! והן לא סתם משטר של שוויון לאומים היה דרוש לנו, אלא כזה שיניח לאחד משני הלאומים לגדול באין מפריע על ידי עלייה רחבה ומתמדת.

גם כאן לא היתה הברירה בין מרות לשוויון, אלא בין מעמד מיעוט לעם היהודי גם בארץ תקוותו היחידה, לאחר שנגזר עליו ממילא להישאר מיעוט בכל ארצות תבל, לבין מעמד מיעוט לשבריר קטן של העם הערבי, לאחר שרובו העצום אדון לארצותיו ושליט על גורלו.

והטענה המכרעת, המוחצת, היתה: "הלא הדבר לא יקום ולא יהיה! הוא נגד המציאות, נגד טבע העניין. זהו מהפך של 180 מעלות, עוד לא היה ולא נשמע כדבר הזה. זוהי ספסרות הרפתקנית וחסרת כל אחריות, דמיון שווא הוא, דעת אנוש אינה סובלת זאת". מה תשובה יכולנו תת לטענה הזאת? כלום היה בידינו לסתור אותה בהוכחות של היגיון מושכל ועובדתי? כולנו עמדנו מול הלוט שכיסה את תעלומת העתיד ולא יכולנו לדרוש במופלא. אבל מפלגה שראתה עצמה כמנהיגת הדור, כאחראית כלפי דורות יבואו, ידעה רק דבר אחד ולא יכלה להסיח דעתה ממנו, כי היא תיתן את הדין לפני ההיסטוריה והעתיד אם ביום פקודה תירתע מהניסיון הנועז, מהקפיצה הנחשונית, ותחמיץ שעת סגולה שאינה באה אלא אחת למאות בשנים. אין אנו קבלנים על ניצחון, אמרנו, אבל אנו חייבים במאמץ. אם ניפול – נישא את גורלנו בראש מורם, אך נחגור את כל שארית כוחנו, נאבק עד כלות נפשנו, העם כולו יהיה עימנו – ואולי לא ניפול. האחריות ציוותה להעז, לההין. חופש מאחריות התיר כפירה וחתירה.

כי המתנגדים לא הסתפקו בריב שפתיים בפנים. הם פעלו כלפי חוץ להוקיע את התוכנית כפסולה.

המאורעות עכשיו הוכיחו מי ראה את הנולד ומי רעה רוח. מי ניסה להדביר את מהלך העניינים לרצון העם ומי ביקש לבטל את רצון העם מראש לפני רצונם של כוחות חיצוניים. מי הוליך את העם לקראת המטרה ומי ניסה להוביל בתוהו לא דרך לקראת שברון גמור, לקראת תהום ואבדון.

מלטרון עד לייק סכסס

אבל עד שהגענו לאותה הוכחה ניצחת של צדקת דרכנו, הוכחה בכוח העובדות שנוצרו, עדיין הוטל עלינו כולנו לעבור בנתיב יסורים ולהתנסות בפורענויות נוספות. משטר "הספר הלבן" אחז בארץ בציפורניו וסירב להרפות מטרפו. גמר המלחמה העולמית חידש את הוויכוח המר על דרכי המאבק נגד גזירות החנק. המפלגה התגברה על לבטים וחקרי לב פנימיים ונקטה הכרעות חמורות.[32] היתה עמידה קשה נגד הגלים השחורים של ארגוני "הפורשים", אשר הכתימו את המאבק ואיימו להמיט אסון על המערכה כולה. הושקעו כוחות מעולים, עוז רוח וכושר מעשה רב בחזית ההעפלה, זה מסע קידוש השם של שארית הפליטה ומפעל הגבורה של לוחמי היישוב, זו ההפגנה האדירה שהחלטתם הנחרצת של המוני ישראל לשוב למכורתם. היה ויכוח קשה על הופעה או אי־הופעה בפני הוועדה האנגלו־אמריקנית – זה הניסיון של ארנסט בווין להשיג גושפנקה של נשיא ארצות הברית למשטר "הספר הלבן". נאמנה לדרכה לא להחמיץ שום הזדמנות של השפעה על מהלך העניינים, לא להתחייב בהזנחת אפשרות כלשהי של מוצא מהסבך, אלא לשמור על רציפות הסולם של שלבי המאבק המדיני, הכריעה המפלגה בחיוב והביאה לידי הכרעה חיובית בסוכנות היהודית.[33] הוועדה דחתה את תביעת הסוכנות למדינה היהודית, אבל הכזיבה גם את תוחלת משרד החוץ הבריטי. תוצאותיה נדונו בתיקו והמאבק נתחדש והחריף.

באו ימי לטרון.[34] נעשתה התנקשות להסיר מהיישוב בזרוע את הנהגתו,

---

32 הכוונה להחלטת ההנהגה הציונית באוגוסט 1945 להסלים את המאבק בשלטון הבריטי בא"י בביצוע פעולות אלימות ולהקים לצורך זה אתתנועת המרי (ר' שרת/*ידחים*, הקדמת פ. עופר, עמ' XII-XI).

33 יו"ר הנה"ס ב"ג קרא להחרמת הוועדה, ואילו ראש המחלקה המדינית מ"ש חייב הופעה לפניה ודעתו התקבלה (ר' שרת/*מאסר*, עמ' 198 הע' 9).

34 בשבת 29.6.1946 ביצעה הממשלה הבריטית מיבצע ארצי נגד היישוב המאורגן והנהגתו. כמה מחברי הנהלת הסוה"י ובראשם משה שרת נעצרו ונכלאו במחנה המעצר לטרון בעמק איילון. באותו יום נעצרו גם מאות חברי פלמ"ח ונכלאו במחנות מעצר בלטרון וברפיח (ר' שם, שם).

לנפץ את ארגונו, לשבור ולהשפיל עד דכא את רוחו. היישוב החזיק מעמד. נטל האחריות לכיוון מדיניותו רבץ והעיק על המפלגה בכל כובדו. השלטון נסוג קמעה וחיבל תחבולות חדשות. נעשה ניסיון אחרון לברר אפשרות של פתרון מוסכם עם משרד החוץ הבריטי בוועידת לונדון [בספטמבר] 1947. שוב היתה המפלגה האחראית הראשית להשתתפות בוועידה זו, לא מתוך סיכוי להגיע לתכלית אלא כדי להוכיח לתנועה ולעולם החיצוני – נוכח המערכות הכבדות שהיו צפויות בעתיד – כי לא הוזנחה שום אפשרות ולא הוחמצה שום הזדמנות למצוא מוצא יותר נוח מהסבך האיום. לקראת המבחן האחרון היה הכרח לסלק כל ספק באי־נמנעותו, לעקור כל פקפוק שמא יש אפשרות לתפוס את הרע במיעוטו, עם כישלון ועידה זו החליט שר החוץ הבריטי, באישור הקבינט, להביא את העניין לפני עצרת או״ם. אנגליה הלכה לאו״ם לא על מנת לסלק ידה מהשלטון בארץ. הכוונה היתה להכניס את ארגון או״ם עצמו למבוא סתום לגבי בעיית ארץ־ישראל ולהביאו בלית ברירה לידי אישור מפורש או משתמע של המדיניות הבריטית. אישור כזה, או לפחות חוסר כל הכרעה בינלאומית אחרת, היו מיועדים לפתוח במסע אימים של שפטים ודיכוי וחבלה כלכלית נגד היישוב, אשר באין לימינו אהדת ארצות הברית ותמיכת דעת הקהל בעולם לא יוכל בשום פנים לעמוד בפניו ויהא נאלץ להיכנע ולקבל את הדין. המזימה הזאת לא קמה. משהוצא העניין למרחבי הזירה הבינלאומית הושמעה בכל התוקף, נוכח הד בינלאומי צלול ורם, התביעה לעצמאות ישראל. שנה לאחר השחרור ממאסר לטרון באה ההכרזה הבינלאומית על זכות העם היהודי למדינה ריבונית בארצו.

שבעת הניסים

המאורעות שבאו עלינו מאז והתפקיד המכריע שמילאו בהם המפלגה ואישיה – התפקיד ההיסטורי שמילא בהקמת המדינה דוד בן־גוריון, מצביא מערכותינו המדיניות והצבאיות – עודם רוטטים חיים וידועים היטב לכל. נפעם והמום, כהולם בהקיץ, כשלבו פוחד ורחב, כמי שאינו יודע את נפשו, עמד העם כולו לפני מהפכת גורלו שהתחוללה בשורה של מעשי ניסים בזה אחר זה: נס כ״ט בנובמבר, נס יציאת השלטון הבריטי, נס הקמת המדינה ומימוש עצמאותה, נס הניצחון של צבא ההגנה לישראל, נס פינוי מרחבי הארץ, נס כניסת ישראל להיכל האומות, נס קיבוץ גלויות.

בדם טרי חתומה בלבנו העלילה האדירה של מלחמת השחרור. החיזיון המשיחי של עליית המונים וחיסול גלויות עודנו במלוא מהלכו.

אין צורך להמשיך בסיפור עשרים השנה עד לתאריך היום הזה. עברנו הקרוב הוא חלק מההווה שלנו. בעיות ההווה הן תוכן עתידנו. הנושא המרכזי של הוועידה

הזאת הם נפתולי המדינה עם הבעיות המשקיות, החברתיות והמדיניות העצומות של גידולה, בניינה והגנתה, והתאמת חיינו יום יום לשליחותו המשיחית של הדור.

ניצחון המפעל ומשבר התנועה

אולם פרשת עשרים השנה טרם הושלמה. עדיין נותר חשבון אחד. ספינת העם הובאה למחוז חפצה ולו גם לנמל מחסה ראשון, אשר ממנו עוד ארוכה ומסוערת הדרך לחוף המבטחים. אך בעת ובעונה אחת עם ניצחונו זה של המפעל בא משבר בחיי תנועתנו. התגברנו כבר על המשבר הזה ובהרבה נרפאנו מתוצאותיו, אך עלינו לתת היטב דעתנו עליו. אנו חייבים את החשבון הזה לעצמנו ולאחרים.

היה זמן שהאמנו בתום לב, כי בחיי תהליך האיחוד הארגוני וההתלכדות הפנימית שולט בחיי תנועתנו שלטון יחיד. כי רק מורשת גולה – הבדלי מוצא וחינוך ורקע גידול – מפרידה בינינו ואילו המציאות החדשה המתהווה בארץ בכוח יוזמתנו ובפועל כפינו מטשטשת את הניגודים וסופה לעשות את מחנה העבודה כולו לחטיבה אחת. והנה באה אותה המציאות עצמה, אשר עליה השלכנו את יהבנו, וטפחה על פני האמונה התמימה הזאת. אין זאת כי פועלים בחיינו שני תהליכים מנוגדים: התלכדות והתפרקות, איחוד ופירוד.

עובדת התבדלותו העקשנית של "השומר הצעיר" אמרה מלכתחילה דרשני. כל מערכת הישגינו הכלליים, כל שרשרת הפורענויות המשותפות לא צלחו על הכרת ייחוסו הכיתתי, על יצר עמידתו מנגד, ולא הביאוהו לידי התמזגות עם רוב המחנה. במשך הזמן נתגלה גם בבניין מפלגתנו סדק אשר הלך והפך לבקיע, והבקיע התרחב ויהי לפרץ עד שנעקר מן הבניין אגף שלם. חוגים במפלגה, אשר תחילה לא נודע ביניהם כל קשר פנימי, רעיוני או חברתי, והצד השווה היחיד שבהם היה סירובם לקבל את מרות כלל המפלגה כשההלכה לא היתה כמותם – נתנו יד איש לרעהו וסוף שפרשו יחד מגוף המפלגה והקימו חטיבה משלהם.[35] אל נעסוק במחקר מפוקפק של ביולוגיה סוציאלית על מקורותיה ותהליכיה של תופעה עגומה זו כשלפנינו – בתוצאותיה – עובדות מדיניות מובהקות.

הסיעה שהתפלגה מאתנו לפני שש שבע שנים התאחדה עם "השומר הצעיר" ועם סיעה שפרשה מתנועתנו שנים רבות לפני כן [פוע"צ שמאל]. שלושת הזרמים האלה הקימו מפלגה מאוחדת [מפ"ם]. לכאורה קם לעינינו תהליך מקביל של איחוד והתלכדות. אך לא כן הדבר. הקמת המפלגה המאוחדת לא ריפאה אלא

---

35 ב־1944 התחולל פילוג במפא"י כאשר סיעה שמאלנית ("סיעה ב'"), שזה מכבר נטתה לפעול באורח עצמאי, פרשה מן המפלגה והקימה את "התנועה לאחדות העבודה". סיעה זו היתה מורכבת משתי קבוצות: קבוצה גדולה שהתבססה על רוב יישובי "הקיבוץ המאוחד" בהנהגת יצחק טבנקין, וקבוצה קטנה יותר של פעילי המפלגה בסניף תל אביב.

החמירה את המשבר בתנועת הפועלים. התנועה כולה נתפרדה לשני מחנות. שתי מפלגות הפועלים עומדות יריבות זו לזו והפרץ בינן הולך ורחב. כל הניסיונות להפעיל מחדש את תהליך האיחוד, או לפחות להקים גשר מדיני בין החטיבות הנפרדות, עלו בתוהו. החזות לפני תנועת הפועלים כיום אינה של פשרה כי אם של ברירה חריפה. ואין המצב הקיים דומה בשום פנים לתקופה בה עמדו "אחדות העבודה" ו"הפועל הצעיר" זו מול זו, אף הן כשני מחנות יריבים. אותן שתי המפלגות, עם כל הניגודים והריבות שביניהן, חיו באקלים רוחני אחד. הן ינקו את השראתן החברתית והמדינית משורשי אותם המושגים הראשוניים בחיי אדם, לאום ותבל. שתי המפלגות המנוגדות זו לזו כיום חיות יותר ויותר בשני עולמות נפרדים אשר השיתוף הרוחני והמדיני ביניהם הולך ונעלם.[36]

שני עולמות וחזית בתוך

כי בינתיים נפל דבר בעולם ולא הרי הפירוד הקיים כהרי הפירודים בעבר. מותר להזכיר כאן נשכחות. עם גמר מלחמת העולם הראשונה ולאחר ייסוד "אחדות העבודה", נתכנסה בווינה הוועידה העולמית של "ברית פועלי ציון". באותה ועידת נתפלגה הברית. אלה שנקראו אחר כך "פועלי ציון שמאל" פרשו ממנה. והנה, כאשר חזר ברל כצנלסון לארץ ומסר לנו דין וחשבון על עניין הפירוד וסיבותיו, אמר: "כשהגענו לנקודת ההכרעה התברר כי אין ביכולתנו להוכיח דבר לחברים האלה ולשווא יהיו כל מאמצי השכנוע, באשר בינינו לבינם מפרידה חזית – החזית שבין צבאות ['הצבא האדום' בהנהגת ליאון] טרוצקי העולים על ורשה לבין הצבא הפולני הנסוג". יש חשש רציני מאוד ומוטב לא להעלים אותו, כי כזהו המצב עכשיו. ואל ינסה מישהו להיאחז בסכסוך קוריאה. הדברים קודמים לו ועמוקים ממנו, אם כי גם הוא קשור לעניין.

עובדה יסודית היא ואל נטשטש אותה, כי במידה שינקו הניגודים הפנימיים שלנו משורשים הנעוצים בקרקע חיינו, חדלו אלה זה מכבר למלא את התפקיד המכריע במחלוקת. הם הובלעו בסכסוך עולמי חמור. הפירוד ביו שני המחנות בארץ מופעל כיום מהשראות החורגות הרחק ממסגרת חיינו. עצם היותנו לאומה עצמאית והשתלבות מדינתנו במערכת הכוחות הבינלאומיים פתחו את שערינו להשפעות עולמיות כאלה והישוו מבחינה זו את גורלנו לגורלן של אומות אחרות.

ועוד מבחינה יסודית אחת שונה המצב כיום. אז, בימי ריב "אחדות העבודה" ו"הפועל הצעיר", שימשו שתי המפלגות גם יחד קטבים לאחריות ציונית ומרכזים

---

36 חברי "התנועה לאחדות העבודה" סיגלו אידיאולוגיה מרקסיסטית ומגמות פרו־סובייטיות, בעוד שמפא"י דגלה בסוציאליזם דמוקרטי.

ליוזמה פועלית ארגונית ומשקית בהיקף ארצי. כיום יש בקרב ציבור הפועלים רק מרכז אחד של אחריות כוללת לגורל המדינה וליוזמה מוסמכת בפתרון בעיותיה. אלה שיכלו להוות מרכז שני ויתרו על הזכות הזאת – או הסתלקו מהחובה. הם השתקעו בעניינים אחרים. אם מותר להיזקק למונחי הנדסה, הרי כיום אין אנו אליפסה אלא עיגול. אלה שיכלו להוות מרכז שני הוציאו את עצמם למעשה אל מחוץ לעיגול והם שקועים בעניינים אחרים לגמרי.

"השומר הצעיר", מראשית צמיחתו ובמשך כל שנות גידולו ויצירתו, לא ראה עצמו מעולם נתבע לשאת בעול התנועה כולה ככוח מדריך ומכוון. הוא נקט אומנם עמדות לשאלות השעה. הוא ניסח מצעים לקראת הכרעות ציבוריות ומדיניות. אבל יותר משהיו אלה מכוונים להשפעה על מהלך הדברים בשעתם, ייעודם היה לשמש צֵידה ל"השומר הצעיר" בדרכו לקראת העתיד, עד יבוא יום והוא ייקרא אל ההגה – אז יופיע על הבמה ככת מיוחסת שבאה להושיע את המחנה באורים ותומים שבידיה לאחר שבשנות הצפייה והתכונה להתגלותה ידעה לשמור על טהרתה הרעיונית ולא התערבה עם שונים.

חשבון תרומתו של "השומר הצעיר"

צאו וראו: מה היתה תרומתו של "השומר הצעיר" כתנועה, כמפלגה, למחשבתו המדינית היוצרת של הדור בתקופה כה טרופה ונסערת? מה עלתה לתורת הדו־לאומיות אשר בטיפוחה ובפיתוחה שיקע "השומר הצעיר" מאמצים שכליים כה כבירים? מה היה גורל התוכנית המהוללת לפתרון בעיית המשטר בארץ, אשר על מדוכתה ישב והושיב אחרים "השומר הצעיר" ימים כה רבים – אגב, תוכנית מושתתה על עיקרון חלוקת הארץ ללא עצמאות? או איזה ערך ממשי היה לסיוריו הפרטיזניים בשדה המדיניות הערבית? "ברית פועלי ארץ־ישראל" החזיקה מעמד בכל הזעזועים שעברו על פני הארץ, אך לעומת זה מה נשאר מתאיו הארגוניים של "השומר הצעיר" בקרב היישוב הערבי? או כיצד נתקיים ואיזה פרי הילולים נשא הרעיון המקורי של "השומר הצעיר" על מדיניות הגיוס במלחמה העולמית האחרונה – להתגייס על מנת לשרת אך ורק בארץ ולהילחם אך ורק על הגנתה, הווה אומר להכריז למעשה ניטרליות במלחמה עם היטלר אלא אם כן תֻכלה הרעה אל הארץ ממש, וגם אז בשום פנים לא להילחם להגנת גבולותיה מבחוץ אלא אך ורק בתוכה פנימה? וכיצד היה נחלץ "השומר הצעיר" בכוחות עצמו, אילו ניתן לו לנהל את העניינים, מן המצר שנכנס לתוכו על ידי מלחמתו המדינית נגד האימפריאליזם הבריטי מצד אחד ודבקותו במנדט עם התנגדותו למאבק מצד שני? ואילו המשטמה העזה של מפלגת "השומר הצעיר" לסיסמת המדינה היהודית, רדיפתה את משאת הנפש הקדושה הזאת עד חורמה בעיתונות ומעל במות ציבור, חתירותיה הבלתי

פוסקות נגדה – הלא הן כיום מהדברים שלא ייאמנו כי יסופרו. אבל הן עובדה היא כי התגשמות שאיפת העם באה לה"שומר הצעיר" כנקמה על עיוורונו.

כחברי ההסתדרות, כבני היישוב, כציונים מאורגנים, מילאו חברי ה"שומר הצעיר" את חובותיהם האישיות. יתר על כן, הם עשו זאת על פי הוראות מפלגתם. אבל השאלה אינה מה עשו פרטים, ואפילו הצטרפו לציבור שלם. השאלה היא איזו הדרך בררה לעצמה, והציעה לתנועה [העבודה] כולה, מפלגת "השומר הצעיר" כגוף מדיני ומה היה בא עלינו אילו נתקבלה עמדתה.

רק העדר הכרח האחריות לגורל העניין – האחריות הממשית, הישירה, המכרעת – היה יכול להניח ל"שומר הצעיר" לתעות ככה בעולמות הדמיון ולדגול בחזיונות שווא ומדוחים.

סיעה ב' מאין ולאן

חברי סיעה ב' של מפלגת פועלי ארץ־ישראל נתחנכו בבית מדרש אחר לגמרי – בית מדרש אשר להם עצמם היה חלק רב בבניינו ובחיבור משנתו. הם למדו פרק ממושך וקשה, אך פרק מבורך ופורה בתורת האחריות. הם ידעו כי הכרעה פירושה הגשמה וכל החלטה מוכרחה לעמוד במיבחן הביצוע. אך משפרשו מהמפלגה הפקיעו עצמם ממעגל היוזמה האחראית, ומאז הלך ויבש מעיין השראתם. אדרבה, בידקו נא מה היתה תרומתם מאז והלאה למדיניות התנועה? איזה רעיון יוצר נולד על האובניים של סיעה ב' – רעיון מפעיל ומפרה, משדד מערכות, משנה את פני המציאות, כובש את העתיד?

לפני שפרשו עשינו הרבה יחד. את מדיניות הגיוס קבענו יחד וחבריהם היו בין ראשוני המתנדבים. את הפלמ"ח הָגינו וייסדנו יחד. במערכות ההעפלה פעלנו יחד. גם בתקופה שככר נראו בה סימני הפירוד עוד עבדנו יחד בכל אלה. אך משנתגבשה סיעתם, ובייחוד משפרשה – ניתקה זיקתם ממרכזי היצירה. הם טיפחו את הפלמ"ח שכבר היה קיים, אך לא היה להם כל חלק ציבורי ומדיני בהקמת הבריגדה. להיפך, קו פעולתם היה בניגוד ליצירתה וכגוף ציבורי הם התנכרו לה. כאשר נסתיימו הקרבות [באירופה] הם קראו לה להתפרק ולחזור, וזה בשעה ששליחותה המזהירה בכינוס פזורי שארית הפליטה ובהמרצת רצונם וכוננותם להעפלה אך זה החלה. הם היו חסידי המאבק הפעיל [של תנועת המרי] – אך בשום פנים לא יותר מקנאי המאבק במפלגה. תרומתם החיובית המובהקת למדיניות הציונית היכן היא? האם ברעיון המרהיב על מנדט [בינלאומי] משולש [ארה"ב, בריטניה, בריה"מ] במקום עצמאות? או בהתנגדות העיוורת לכל חלוקה־שהיא, אפילו על חשבון העלייה? או בעמידה השמרנית הנוקשה על אופיו המיוחד של הפלמ"ח ללא כל התחשבות בצורכי

בניינו ובתנופת גידולו של צבא ההגנה? לפנינו חיזיון קודר ומדכא של סילוק שכינה, של נסיגה מחזית היוזמה והיצירה, של מעבר מחיים פוריים לעקרות. עלבון מר הוא לראות אנשים שחונכו וחינכו אחרים על תורת חיים, על מאמצי מחשבה מקורית, יורדים מנכסיהם הרוחניים, סותמים את מקורות מחשבתם בשיגרה תפלה וקלוקלת ומשננים שיגרה באוזני חבריהם הצעירים.

ומה חלקה של מפלגת הפועלים המאוחדת כולה, כמקור של יוזמה והשראה, כחלוץ מפלס דרך ומחדש ערכים במערכות הימים האלה? אֵי חרדתה ודאגתה לגורלו של מפעל קיבוץ הגלויות? האם ממנה יצאה הדחיפה ליישוב הכפרים [הערביים] הנטושים? האם היא שימשה מנוף להרחבה המהפכנית של רשת ההתיישבות? האם מאיתה היתה העצה להקמת המעברות? מתי היא יצאה לחפש דרכים חדשות בגיוס כוחות העם למפעל הבניין בממדיו העצומים? מתי היא קראה לחבריה, לנוער המתחנך במסגרתה, להתנדבות חלוצית בהתאם לצורכי הזמן?

חברי מפ"ם בהמוניהם נושאים בחיי יום יום בנטל כבד של תפקידים חלוציים מבלי שיהיו זקוקים לתעודות על כך מידי מישהו. אבל במה שקועה מפלגתם? במה מועסקים מנהיגיהם? בעריכת טקסים בימי זיכרון זרים?[37] בתגובות מילוליות על מאורעות עולם? במיבצעים של איסוף חתימות מידי המונים שאינם מבחינים בין ימינם לשמאלם?

שליחות המפלגה במדינה

יחידה נשארה מפלגת פועלי ארץ־ישראל בקרב תנועת הפועלים על משמרת המדינה ושליחותה, שוכנת לבדד בסִפֵּירת האחריות והיוזמה, אך בשום פנים לא בודדת, כי העם בהמוניו אתה.

ההכרה ביחידותה זו, בהכרחיותה לעניינם של כלל העובדים, כלל העולים, בחשיבותה המכרעת לעתיד המדינה כולה, בהיעדר כל תחליף לה, היא שנתנה לה את הכוח המוסרי להתגבר על המשבר שחל בתוכה ומסביב לה ולצאת במלוא התנופה לפעולה מחודשת במסגרת הרחבה והאיתנה של המדינה. המוני חברים בלתי מפלגתיים הצטרפו אליה. רבבות עולים חדשים נהרו ונוהרים אל תחת דגלה. כוחה אתה והוא הולך ורב.

לבה דאב ודואב תמיד הן על אלה שהיו ולא נשארו בפנים, והן על אלה שהיו ונשארו בחוץ. פרישתם הפסד עצום למדינה ולתנועה. היא קראה וחזרה וקראה להם לחזור ולהצטרף – ואם רק רצונם בכך, להתאחד כליל. אם לא – לפחות לתת יד לשותפות. אך לא חיכתה ולא תחכה עד שייענו לקריאה. היא הולכת

---

37 כגון "יום הצבא האדום".

ותלך קדימה. כוחה אתה לשאת במעמסה הכבדה לבדה. היא בוטחת בתמיכתם ובאמונם של ההמונים הגדולים, כי שלהם היא ולמענם היא קיימת.

היא לא בחרה לה מעולם מסלול קל. היא אינה מיישרת הדורים למראית עין ואינה טחה טיח תפל של נוסחאות לטושות על־פני ניגודים וסבכים. היא נוטלת את חיי העם היהודי וחיי העולם כמות שהם, על כל אופיים המורכב והמסובך. היא אינה גורסת שחור ולבן גרידא לשם נוחות נפשית ושכלית. היא אינה מלעיטה את הנוער שלה הלכות פסוקות ואינה מפשטת מלאכותית סוגיות מורכבות על מנת להגישן לנוער בצורה נוחה לעיכול. היא מציגה לפניו את המציאות הסבוכה, שיש בה פנים לכאן ולכאן, וממריצה אותו להבחין בעצמו בין עיקר וטפל, בין מוקדם ומאוחר, בין ממשי ומדומה, ולהגיע למסקנה על דעת עצמו. היא סבורה כי רק הכרה שנצרפה בכור הוויכוח החופשי היא הכרה בעלת ערך בחיי אדם חושב. אין היא חוששת להודות בלבטיה ולגלותם ברבים, ואינה נרתעת מלהתווכח בינה לבין עצמה בפומבי. היא גאה על חרותה הפנימית ואינה בושה להודות בחולשותיה. כוחה בגילוי לבה.

ללא סתירות פנימיות

היא ידעה לבטים אכזריים ומשברים חמורים אך היא לא היתה מעולם מפלגה אומללה. כי ראו זה פלא: עם כל ראייתה את הדברים מורכבים וסבוכים, עם כל היותה למודת קשיים פנימיים, היא שמרה את עצמה מלהסתבך בסתירות ללא מוצא. לא חבריה היו אלה אשר ביום הגדול ההוא, כאשר תרועת ניצחון פרצה מפי העם המעונה והדווי לשמע הבשורה על הכרעת עצרת או״ם בעד מדינה יהודית, היו אנוסים לשכוח את כל מאמצי מנהיגיהם להבאיש ולהמאיס את המדינה הזאת עליהם, כדי להשתתף בשמחת הכלל, גם להתעלם מקריאות העורב שנשמעו באוזניהם באותו ערב עצמו על ״היום השחור בהיסטוריה היהודית״.

בימים שעניין המדינה היהודית היה מוטל על כפות המאזניים, לא מנהיגיה יצאו להבזות את המדינה בעיני אלה [חברי הפלמ״ח] שנועדו אחרי כן להיות במשחררי מרחבים גדולים למענה, במקדשי שמה בגבורה עליונה, בשופכי דמם עליה בכל משלט ובכל גיזרת חזית.

בכל מערכותיה הקשות נגד האגפים השונים ידעה המפלגה לשמור על שלמותה הנפשית. דווקא אחרי הפירוד וכתוצאה ממנו הגיעה המפלגה לשיא האחדות הפנימית. היא ידעה להבחין בין שימוש בכוח במאבק מדיני לבין טרור, בין עמידה מדינית איתנה וגאה לבין התרברבות ניקלה. וכן היא ידעה למתוח קו בין נאמנות לענייני הפועל והאדם הפשוט לבין אמירת אמן אחרי כל השגיאות והמעשים הנלוזים הנעשים לעתים גם על ידי פועלים, ידעה לאחד את הדאגה לאיש העובד עם הדאגה למשק,

את ההגנה על הפועל השכיר עם המרצתו ליתר תפוקה, ולעומת זה את ההגנה על היוזמה הפרטית הבריאה עם התביעה לשכלול המנגנון ולהגברת הייצור.

זרים לה כאחד השנאה לדת עם הכניעה להשתלטות דתית.

אם היא גורסת במדיניות חוץ של ישראל את עיקרון אי־ההזדהות, הריהו נובע לדידה לא מנטיה לניטרליות עקרה המונעת קביעת עמדה בעניינים השייכים לכבשונו של עולם וחותכים בגורלו, אלא בראש וראשונה משאיפה והחלטה נחרצת לשמור על עצמיותה ומקוריותה על מדיניות ישראל, לבל תתבטל בפני תקיפי עולם אלא תיהנה מן החופש לדון לפי שיקוליה היא.

היא שוללת את השיטה המדינית הגוזרת להסתכל בישראל – או בכל ארץ אחרת – אך מבחוץ, דרך שפופרת שמחזיק בה מישהו באחת מבירות תבל. להיפך. היא מסתכלת בעולם כולו דרך שפופרת ישראלית. לדידה, רק בדרך זו תוכל ישראל להשתלב כהלכה במערכת הכוחות העולמיים, להגיע לסולידריות בינלאומית אמיתית ולשרת במידת יכולתה את עניין השלום העולמי. קודם כל עליה להבליט את ישותה ורק אחרי זה תוכל לחפש מקום נאות לישות הזאת בהיקף חגדול של ענייני עולם.

היא חופשית מהסתירה האוכלת בנפשם של אלה אשר רוממות השלום העולמי בגרונם תמיד, ואילו לאמיתו של דבר הם נושאים לבם בקוצר רוח למלחמה עולמית חדשה, אשר רק ממנה נשקפת התקווה – בלי כל ספק תקוות שווא – להרמת קרנם ולהעלאתם לשלטון בעזרת כוחות חוץ [סובייטים].

היא חופשית מהסתירה הנוקבת עד עמקי ההוויה היהודית, שנפלו לה קורבן אלה הדוגלים במשטר מסויים [המשטר הקומוניסטי]. הם מעלים משטר זה על נס בעוד שהם יודעים היטב, כי רק היפוכו מאפשר לקיבוצי יהודים באשר הם הגדרה עצמית, חופש הביטוי והארגון, פעולה מדינית ויכולת ממשית של מאמץ משותף. והרי הם יודעים היטב, שאילמלא חרויות אלה לא היתה תקומה לתנועה הציונית בשום מקום ומדינת ישראל לא היתה באה לעולם.

היא חופשית מהסתירה המוסרית, שלא כל כך קל גם לנוער המולעט נוסחאות לעכלה, בין עניינה החיוני של כל מפלגת מיעוט ליהנות ממלוא החרויות האזרחיות והמדיניות – חרות הביטוי, חרות הארגון, חרות ביקורת השלטון, חרות הקשר עם חוץ לארץ – ובין הערצת המשטר [הקומוניסטי] המושתת על שלילתן הגמורה של חרויות יסוד אלו.

תורת הסוציאליזם הדמוקרטי

הדמוקרטיה החופשית, האמיתית, המושתתה על מושכלים ראשונים של חופש הפרט והציבור במסגרת מדינה המקיימת שוויון בין כל אזרחיה וכופפת את

כולם במידה שווה למרותו של רוב הבוחרים – דמוקרטיה זו היא נשמת אפה של מפלגת פועלי ארץ־ישראל. אותה תנצור המפלגה כבבת עינה ועליה תלחם – אם יהא צורך – כשם שנלחמים בני אדם גאים ובני חורין על כל נכס וקניין ששמירתו בנפשם. היא תחנך את הדור הבא ואת המוני העולים להעריץ ולהאדיר את שני היסודות בל־יימוטו של מדינת ישראל הדמוקרטית – החרות והשוויון. היא תשמור על היסודות האלה בתוכה פנימה ותעמיד את עצמה בראש וראשונה על משמר קיומם במדינה כולה. כי הן הדמוקרטיה והן שלילתה הן שתי שיטות אחידות שאינן ניתנות לערבוב ולחלוקה. לא תיתכן דמוקרטיה בפנים המפלגה כשהיחסים בינה לבין מפלגות אחרות אינם דמוקרטיים – או שקיימת דמוקרטיה בכל שטחי החיים ובכל שלבי המיבנה החברתי והממלכתי, או שהיא נעדרת לחלוטין בכל. בשם יסודות הדמוקרטיה – החרות והשוויון – שללה מפלגת פועלי ארץ־ישראל את הסיעתיות בתוכה. בשם אותם היסודות היא פוסלת מראש כל ניסיון להשתלטות בכוח של איזו מפלגה־שהיא, בכל נסיבות שהן, על המדינה כולה.

הרחבת יסודות הדמוקרטיה על כל שטח החיים, לא רק הממלכתיים אלא גם הכלכליים והחברתיים, לאומיים ובינלאומיים, הוא שיא הסוציאליזם. רק אותו הסוציאליזם ראוי להגשמה שניתן להגשימו באמצעים דמוקרטיים ומתוך פיתוח הדמוקרטיה וביסוסה. סוציאליזם המנסה להיבנות על חורבן הדמוקרטיה – את נשמת עצמו הוא קובע.

חרות, שוויון ושלטון

אך הדמוקרטיה אינה רק מערכת זכויות. יסוד זה שלה משתמע משתי ההברות הראשונות של המילה היוונית. שלוש ההברות האחרונות קובעות יסוד אחר, לא פחות חיוני – שלטון! בלי שמירת הזכויות לא יהיה השלטון נאמן לייעודו, אך בלי שלטון יעיל לא תהיה תקומה לזכויות.

מפלגת פועלי ארץ־ישראל תעמוד על משמר זכויות הפרט והציבור בלי הבדל מוצא וגזע, בלי הבדל מעמד ועדה, אך בלא פחות קנאות תדאג ליעילות השלטון במדינה – להטלת מרות הכלל על הכלל, שפירושו מרות הרוב על הכלל, למען הכלל כולו. המפלגה תחנך את עצמה ואת העם כולו, בראש וראשונה את המוני הנוער והעולים החדשים, הן למחשבת הזכויות הדמוקרטיות ולשמירתן הקפדנית, להנאה מהן ולהגנה עליהן, והן לקבלת מרותו של השלטון הנבחר.

ועדיין אין די באלה. עם כעמנו, המתהווה מחדש על ידי התמזגות הגלויות, מדינה כישראל, העומדת בתחילת בניינה, ארץ כשלנו, הנתבעת לגלות ולהפעיל את כל האוצרות והכוחות הגנוזים בה לקידמתה ולהתפתחותה – מחייבים אימוץ כל הכוחות ומיצוי כל האפשרויות. הדבר לא יקום במלוא היקפו בלי שותפות

רבתי, שותפות שתבוא מרצון ובהתמכרות שלמה, מצד כל חלקיו האחראים של העם היושב בציון. העניין לא יבוצע בלי גיוס כל מקורות כוחו של העם המפוזר ברחבי תבל.

לכן קוראת מפלגת פועלי ארץ־ישראל בלי חסך לכל הכוחות החיוביים לתת יד לשותפות באחריות ובשלטון. לכן היא תשקוד לעזור לכל יסוד יוצר ומפתח, לכל פרט וחוג הבאים לבנות ולהבנות למצוא את מקומם במסגרת המדינה המתפתחת וקולטת עלייה רבתי. לכן היא חותרת להידוק הקשר עם תפוצות ישראל ולחיזוק רוחם למילוי הייעוד הגדול. לכן כמפלגה ראשה של המעמד העובד – זה הבסיס האיתן של המדינה, המקור העיקרי של כוחה והמנוף הכביר של בניינה – היא רואה עצמה כמפלגת העם כולו.

שלוש מצוות השעה

אך היקף השותפות הפעילה אינו תלוי במפלגה בלבד, ודאגתה הראשונה צריכה להיות לגדול ולהתחזק בכוחותיה־היא. הוועידה הזאת כשלעצמה היא אות ומופת לגידולה הרב של המפלגה בשנתיים האחרונות, השנתיים הראשונות לעצמאות. מבמת הוועידה הזאת יוצא הקול הקורא להמוני הנוער, לציבורי העולים, לרבבות הפועלים הוותיקים הבלתי מפלגתיים, להצטרף לשורות מפלגת פועלי ארץ־ישראל. הם כולם חייבים לדעת כי בלי גיבוש כוח מרכזי ואחראי במדינה, שיישען על המוני אזרחים בעלי הכרה מלוכדים יחד, נשקפת סכנה מתמדת למיבנה המדינה, להתערער מבפנים ולהיפגע מהתקפת כוחות חוץ. על כולם להבין כי להבטחת עתידם־הם ועתיד המדינה עליהם לחזק על ידי הצטרפות אישית את הכוח המרכזי הזה.

לקריאה הזאת כלפי חוץ קודמת קריאה כלפי פנים. בארץ נטושה מערכה מזה ומזה על נפש העולה ונפש הנוער. תוצאות המערכה הזאת יקבעו את דמות המדינה ויכריעו בגורלה. כל כוחה הער של המפלגה צריך להיות מופנה למערכה הזאת. המשימות העצומות המוטלות על המדינה, קשייה החמורים, הסכנות הנשקפות לה, מחייבים גיבוש מהיר של המוני שבי גולה עם היישוב הוותיק לעם מלוכד היודע את אשר לפניו. רבים מאוד מהעולים החדשים עברו מדורי גיהינום ונתייסרו ביסורים קשים. אף על פי כן, בבואם הנה אין להם מושג מהקושי שעברנו ומהמחיר ששילמנו עד שהגענו הלום. יש להדריך ולהסביר, לקרב וללכד. הוועידה הזאת צריכה להביאו לידי התנערות כבירה במפלגה ולהעמידה בחזית חינוך העם ככוח מסתער וכובש. עשרים שנות המפלגה אינם אלא הכנה למאמץ הגדול הזה. עליה לכפר במאמץ דחוף ונמרץ על חטאי הזנחתה בחזית מכרעת זו, שעודנה מחכה להסתערות רבתי, לעירוי כוחות כביר. כיבושיה הגדולים משמשים

הוכחה ניצחת לאפשרות הכפלתם.

ועל כולנו לדעת שאין המפלגה יוצאת ידי חובתה כמכשיר של שלטון וכנושא של אחריות ממלכתית. כבודה ועברה של מפלגה חלוצית מחייבים. ספינת המדינה לא תנוהל בידי האוחזים בהגה באין רוח במפרשים. הרוח המחיה והמפעיל יבוא מגיוס המוני מתנדבים מתוך שורות המפלגה למאמץ חלוצי מחודש ומכוון למפעלי המפתח של השעה – קליטת העלייה, כיבוש השממה, חינוך הנוער. בשלושת אלה מפתחות להיכל העתיד. בידי המפלגה להחזיר את עטרת החלוציות ליושנה על רקע חיינו החדשים. מוטב למפלגה שתמשוך חברים חדשים לשורותיה בזכות היותה מפלגת ההגשמה החלוצות וההתנדבות למילוי צורכי השעה, מאשר בתוקף היותה מפלגת השלטון.

לקראת מבחני העתיד

חלפו עשרים שנה – פרק חיים! רבים אבדו לנו. בנים ואחים צעירים וקשישים ניספו במערכות הכבדות בעמדות ההגנה בארץ, בחזיתות המלחמה העולמית, במערכות המאבק ההעפלה, בקרבות מלחמת השחרור האדירה. וקציר אכזרי קצר המוות בצמרת תנועתנו. ברל [כצנלסון] איננו. חיים ארלוזורוב איננו. יוסף אהרונוביץ׳ איננו. משה בילינסון איננו. דב [הוז] ואליהו [גולומב] אינם. יצחק לופבן איננו. רוניה רבינוביץ איננו. אנצו סרני איננו. אולם דור חדש התבגר והתייצב בשורה וחברים חדשים מקרוב באו נוספו עלינו. מתחילה תקופה חדשה. כל המאמצים שנעשו, כל המערכות שנסתיימו, כל הכיבושים שהושגו, אינם אלא פרוזדור למיבחני העתיד, "כולם אך פרוזדור לפרוזדור", אמר חיים נחמן ביאליק.[38] לקראת התקופה החדשה אנו מִתְפקדים ועורכים את כוחנו היום. אנו, ניצבים במעמד זה אלף וחמש מאות צירים נבחרים – מחנה כבד מאוד. רבבות שולחינו פזורים ברחבי ישראל המשוחררת מגבול הצפון בואכה ים סוף. רבים מהם עומדים הכן על משמר גבולות הארץ. מהם שטים בימים קרובים ורחוקים. מהם טסים במרחבי האוויר. מהם העומדים על משמרתם בבירות רחוקות. כולם מייחלים למוצא פינו. כל העם מצפה לאות מהוועידה הזאת.

מי אנחנו? מה קטן ודל כל אחד מאתנו לחוד לעומת התמורות שהתחוללו, נוכח המשימות המתייצבות לפנינו. אך אנחנו יחד – כוח עצום, כובש ומנצח. במה כוחנו? רק בדברים שבלב – באהבה ובאמונה: באהבת העם, באהבת איש לרעהו, באהבה לכל עולה הנצמד מחדש למולדת הקדומה ונפגש מחדש עם בני עמו, לכל נער אשר בו תקוות עתידנו, באמונה בייעודנו וביכולתנו להגשימו,

---

38 מתוך ביאליק, "הציץ ומת": ודועך הלפיד ודועך. הדרכים משתבשים / השבילים מתעקלים – / וכולם רק פרוזדור לפרוזדור – וְאֵי אחרון השערים? – / וְאֵי עצם הטרקלין?"

בייעודה ההיסטורי, המשיחי, של מדינתנו. מה דרכנו? הכרת האחריות והמאמץ המשותף לשאת בה, אימוץ הרצון וחישול הכוח לקראת הימים הבאים.

אמר משורר הוגה ממשוררי אומות העולם: "אין לך הצלחה שתוצאותיה אינן מחייבות מאמץ גדול מזה שהיה דרוש להשגתה". העם הזה, שלמד בשנתיים אלו להאמין בניסים – הילמד כי ניסים אלה אינם אלא פרי רצונם הדרוך, יבול מאמציהם המתמידים של חלוציו, הווה אומר הרצון והמאמצים שלו עצמו? היבין, כי רצון דרוך שבעתיים, מאמצים קשים פי כמה, נדרשים ממנו עכשיו לביצור עתידו?

תשמש המפלגה בהתעוררותה, בליכודה ובפועלה, מופת לדור!

בעיות הפליטים על רקע היעדר שלום

מ. שרת: ברצוני לקדם בברכה את ועדת הפיוס ולהציג את עמיתַי: לימיני מר איתן, מר ליף ומר תקוע, ולשמאלי מר שילוח, מר קומיי ומר הד.

יו"ר ועדת הפיוס אלי פלמר קרא לאחר הקדמה קצרה הצהרה שנוסחה מטעם הוועדה.

מ. שרת: מר פלמר, אני מניח שאתה מצפה שאשיב או אגיב על ההצהרה שהשמעת. אנו הקשבנו לדבריך בעניין רב, אבל משום חשיבותם הרבה של הדברים, ודאי תבין כי במצב שבו אנו נתון עכשיו לא אוכל להגיב מיד תגובה מלאה ומוסמכת. ברצוני להבטיחך כי אשקול את הצהרתך במלוא הרצינות, ומה גם שהיא כללה כמה סוגיות נוקבות לגבי היבטים חשובים של הבעיה. הן מפאת הכבוד שאני רוחש לך, והן מפאת חשיבות הסוגיות שהעלית, מחייבים הדברים שיקול ועיון יסודיים. אף על פי כן, אסתכן ואעיר בקצרה ועל רגל אחת על כמה דברים שקלטה אוזני במיוחד, בהנחה שהבינותים כהלכה.

ברצוני לומר, שהעמדה בסוגייה הטריטוריאלית, שנקטה המשלחת הערבית בז'נווה, ואשר אושררה עכשיו, כפי שאני מבין, בפגישות שזה עתה קיימת עם נציגי מצרים, וממלכת ירדן, היא אנכרוניסטית. העניין בכך, שכאשר ב[עצרת או"ם] ב־1947 סוכם עניין ההסדר הטריטוריאלי [בא"י], ממשלות ערב הסתייגו ממנו כליל, ולא זו בלבד אלא שהן, בנשק ביד, קמו להפוך הסדר זה על פניו ולעשותו לאל. מדובר באותה יוזמה מצד ממשלות אלה, שהוליכה למלחמה [במאי 1948] אשר הסתיימה לרעתן, ואשר כתוצאה ממנה חל מהפך שלם במצב הטריטוריאלי בארץ הזאת. משנחלו ממשלות ערב מפלה במלחמה הן מבקשות עכשיו לחזור לבסיס הקונסטיטוציוני, שבמטרה לקעקעו הן פתחו באותה מלחמה.

אבל כל זה שייך להיסטוריה. אנו הבהרנו שאנו נכונים לשבת בכל עת ולשאת ולתת עם ממשלות ערב על כינון שלום ולהגיע אתן להסדר סופי. אנו הבהרנו פעמים רבות, שאנו רואים את המצב הטריטוריאלי הנוכחי כבסיס שאין לזוז ממנו בדרך להסדר. אנו חזרנו ואישרנו, כי אין לנו כל שאיפה לתקוף ולחצות את הקווים שהתחייבנו לכבד בהסכמי שביתת הנשק הקיימים. אבל בה־בעת גם

1 מתוך הפרוטוקול (תרגום מאנגלית). הפגישה התקיימה במשרד החוץ, הקריה, תל אביב (ארכיון המדינה, מסמכי משרד החוץ 2441/3).

הבהרנו כי מן הקווים הללו איננו מוכנים לסגת. העלאת דרישה לחזרה להסדר הטריטוריאלי שנקבע ב־1947 אינה אלא עוד בזבוז זמן יקר ועיוות הבעיה.

אשר לשאלת הפליטים, אנו חזרנו והבהרנו את דעתנו, שהפתרון המעשי והקבוע שלה יהיה יישובם בממדים נרחבים בארצות שבהן הם מצויים עכשיו. איננו סבורים כי הפתרון יימצא בהחזרתם, וזאת על רקע התמורות הכבירות, הקיצוניות והמרחיקות לכת, שהתחוללו בינתיים ואשר שינו לחלוטין את הנסיבות בארצנו, וכן גם לאור החשיבות החיונית של בעיית הביטחון על רקע לקחי העבר, לקחים שעל הסקתם עלינו רק להודות לממשלות הערביות.

ועתה לשאלת הפיצויים. אנו דגלנו בעיקרון זה ביוזמתנו, לא מכוח לחץ או כפייה מבחוץ. אנו גם ציינו כי נציג תביעות־נגד על רקע המלחמה שנכפתה עלינו והאבידות הרבות בנפש וברכוש שנגרמו לנו בעטיה. אנו מעולם לא התחייבנו לשמר את הרכוש [שנטשו הפליטים] כמות שהוא, וכן גם לא התחייבנו לשלם פיצויים ישירים לבעלי רכוש או נכס מסוים כלשהו. נהפוך הוא, בשיחות שניהלו נציגינו בז׳נווה ובמקומות אחרים עם הוועדה שבראשותך, הם הבהירו היטב כי אנו סבורים כי תשלום פיצויים יבוצע בצורת סכום אחד כולל שיופקד בקרן כללית, שיישובם של הפליטים מחדש ימומן על ידה.

לפי שהבנתי מדבריך, הבעת דאגה לגבי חקיקה מסוימת המתבצעת בפרלמנט שלנו. אצטט מהצהרתך: "הוועדה מבינה, כי בהתאם להוראות חוק זה, תוקם בקרוב 'רשות פיתוח', שבין סמכויותיה תהיה הזכות לרכוש ולמכור, במחיר שלא יוסכם על ידי הבעלים, נכסי דלא ניידי של הפליטים הערביים". בינתיים – אלא אם כן עיון נוסף בסוגייה זו יוליכני למסקנה שונה – איני יכול למצוא כאן ניגוד להבטחה כלשהי שניתנה בסוגייה מסוימת זו. הובהר היטב כי נבצר מאיתנו, כל עוד אנו ממתינים לבוא השלום במועד עתידי בלתי מוגדר כלשהו, בהעדר כל ביטחון כי מועד זה יתרחש במהלך חיינו, ונוכח הזמן הממושך שכבר אבד והעדר רמז של ממש לנכונות הצד שכנגד להתקדם באמת לעבר שלום כזה – לדחות את פיתוחה של ארצנו ואת השימוש בשטחים ובמיבנים בכל אזורי ארצנו – לסלול דרכים חדשות, להניח קווי מים, לייסד יישובים חדשים, להקצות שטחים, לשקם כפרים הרוסים לאו דווקא באתריהם המקוריים, אלא אולי באתרים עדיפים מבחינה אסטרטגית, וכולי. אנו בוודאי לא נוכל לחלק את ארצנו לשתי יחידות מובדלות זו מזו, אחת ערבית ואחת יהודית. הנכסים [הנטושים] שבהם מדובר אינם מהווים יחידה אחת מבחינה טריטוריאלית. הם משולבים בנכסי יהודים. לחלק את הארץ לשני חלקים, שאחד מהם יוקפא, פירושו שנוותר על כל יכולת פיתוח ונימנע מכל פעילות בונה. כל זה לא בא בחשבון.

אף על פי כן, בכוונתנו למלא את התחייבויותינו, אך אין פירושו של דבר

שנתחייב לשלם פיצויים לכל בעלים של בית, או שנראה את עצמנו חייבים לפצות אישית כל בעל נכס בנפרד. בעיה זו תידון על ידי הממשלה ומומחיה תוך שימת לב רבה יותר מאשר ניתן לעשות בבירור הנוכחי, ותשובה שקולה יותר תינתן בימים הבאים ללא דיחוי שלא לצורך.

בסוגיית הפליטים אמרת עוד, שהוועדה וממשלת ישראל תמימות דעים לגבי עיקרון הפיצויים, אולם המשכת ואמרת, ששאלת הזמן ותנאי התשלום עדיין פתוחה. אני חושש שעלי להסב את שימת לבכם, מר פלמר וחברי הוועדה הנכבדים, להיבט חשוב של הבעיה. אנו חזרנו והדגשנו בהצהרותינו לפניכם, הן בעל פה והן בכתב, כי עמדתנו הבסיסית בשאלת הפיצויים היא שעליה להידון כחלק מבעיית השלום הכולל ורק במסגרת הסדר כללי, ולא באופן קמעוני תוך שפריט כלשהו יוצא מהקשרו ויוסדר בנפרד, ללא כל ביטחון שאכן יושג הסכם כללי.

כל הסוגיות הללו תלויות אהדדי. אנו לא נוכל, כמובן, לשאת ולתת על כולן בעת ובעונה אחת. אנו נוכל להסכים על סידרת עדיפויות, אבל עלינו להתחיל בתהליך מתוך מודעות ברורה כי בהתחילנו באל"ף נסיים בת"ו ולא נעצור באמצע. אנו עדיין סבורים, כי את בעיית תשלום הפיצויים יש למקם כחלק מהסדר כולל, וכי זאת הדרך האחת לפתרון הבעיה. זוהי תשובתי המיידית העכשווית, התגובתית, על רגל אחת, לדבריך.

בשלב זה תורגמו דברי מ"ש שלעיל לצרפתית, עבור חבר הוועדה הצרפתי.

מ. שרת: לכתחילה חשבתי לבקש ממר וולטר איתן להעיר הערותיו, אבל במהלך התרגום יכולתי לעיין בנוסח הצהרתך וברצוני להוסיף:

ראשית, ההצעה של ממשלת ירדן לגבי הקמה מחדש של הוועדה המיוחדת, כדי שתבחן שאלות מסוימות העומדות בינם ובינינו, אולי מעניינת, אבל איני יודע מהי. אם תוכל להשכילנו בעניין זה ולהבהיר את מטרתה הממשית של ההצעה, נהיה אסירי תודה. קיימות ועומדות תלונתנו נגד ממשלת ירדן וטענתנו כלפי האו"ם על כי סעיף יסודי מסוים בהסכם שביתת הנשק, שקבע הקמת ועדה מיוחדת זאת, לא בוצע עקב סירוב ממשלת ירדן לממש את חלקה. כוונתי לסעיף 8 הדן בבעיות כגון עתיד [מובלעת] לטרון, גישה חופשית להר הצופים וכולי. אם ממשלת ירדן אומנם נכונה למלא את התחייבויותיה ברוח בונה, אזי אנו נברך על הבהרת הצעה זו, שיש לנו עניין מסוים בה.

הנושא האחר שברצוני להעלות בנוסף הוא סוגיית ההערכה של שווי הנכסים [של הפליטים]. זו נקודה חשובה. נראה לי כי שוב, השאלה הראשונה היא איזו מטרה אמורה ההערכה לשרת. האם הם מוכנים לדון בשלום? האם הם מוכנים

לעשות שלום עם ישראל? עד לזמן שבו הם יביעו נכונות זו, אין שום בסיס כלשהו לשום דבר. כל עוד אין הם מוכנים, מתעוררת שאלה אם כדאי למישהו להציג הערכה שתהיה תיאורטית ובעלת ערך אקדמי בלבד.

השאלה האחרת היא זו: הערכת רכוש מושתתת מראש על קביעת עקרונות מסוימים. האם היא תהיה לפי כל דונם ודונם, או תתבטא בסכום אחד כולל? אנו קיבלנו החלטות לגבי נושאים מסוימים – האם ההערכה דרושה או כדאית. ושוב, השאלה העיקרית היא על איזה רקע יתבצע ניסיון הערכת הרכוש. האם על רקע של הבעת נכונות מובהקת והחלטית מצד הממשלות הערביות לכונן שלום עם ישראל, או על יסוד הנחה משוערת, כי ביום מן הימים הם יהיו נכונים לכך. זו נקודה יסודית.

להלן דיברו ו. איתן, ר. שילוח וא. פלמר.

לאחוז בבלורית הזמן

הוועידה השביעית של מפא"י שנפתחה במוצאי 15.8.1950, הסתיימה ב־19 בחודש. מ"ש נשא אחד מנאומי הסיכום.

מ. שרת: חברים, יש לי קודם צורך לומר כמה דברים בשולי הוויכוח שנסתיים. אינני רואה את עצמי בוועידה הזאת כמרצה פותח שחובתו עכשיו להחזיר את הציבור לנקודת המוצא של דבריו הראשונים. במשך כל ימי הוויכוח ערגתי לקראת ההזדמנות להשתתף בוויכוח, ואני שמח שבא הדבר לידי.

אני סבור, כי בהשקיפי אחורנית על היום שישבנו באולם הזה, על שלושת ימי הוויכוח, ודאי אמרנו לעצמנו שמערב פתיחת הוועידה ועד ערב הסיום שאנו מתקרבים אליו, משתרעת בשביל כולנו – ונקוה גם בשביל המוני חברינו־שולחינו בארץ – חוויה עמוקה וחשובה מאוד. היה זה ויכוח ממושך, היה זה ויכוח שנטה לצדדים. מחנה גדול יצא לדרך, הוא ירד בקעות, הוא עלה בהרים, הוא נטה לשבילים צדדיים, לפעמים תעה ואחר כך חזר לדרך המלך, הוא עבר בתחומי טרשים, הוא טיפס על סלעים, הוא הלך גם על מֵי מעדנות ואחר כך הגיע למחוז חפצו.

בשבילי היתה זו לא רק חוויה עמוקה, אלא היה זה מחזה מרהיב עין בצעוד המחנה שלנו כאן. זו היתה מפלגת פועלי ארץ־ישראל.

נדמה לי כי מישהו אמר בעיתונות, כי הוועידה הזו מכוונת לשם הפגנה. אינני יודע בשביל מה היתה מכוונת הוועידה הזאת, אבל אני מקבל את ההגדרה הזאת לגבי מה שהיתה הוועידה הזאת באמת. היא היתה הפגנה, אבל היתה קודם כל ובראש וראשונה ובאחרית הכל הפגנה של המפלגה כלפי עצמה. המפלגה שלנו, הרחבה, המגוונת, הפרוצה בפרצות רבות, המורכבת מיסודות שונים ומשונים, הפגינה את עצמה כלפי עצמה. עמדנו מחדש על טיבנו ומהותנו בוועידה זו. היתה זו פגישה של שכבות עלייה,של מוצאים שונים, של רבדים תרבותיים שונים, של הבדלי ארץ שונים, של אורחות חיים שונים, והיתה זו הפגנת גיוון מתוך אחדות גדולה ואחדות נשמרת למרות הגיוון. הדברים שנאמרו כאן מתוך סגנונות שונים, שפות עבריות שונות ולפעמים גם משונות, היה בהם קודם כל צד שווה אחד והוא: היו אלה דברי אמת. היו אלה דברים שכל אחד חצב אותם מלבבו, היתה זו אמת שכל אחד ואחד רכש וגיבש אותה לעצמו מניסיון חייו. לא שמענו כאן שום נימה זרה, לא שמענו כאן שום לשון זרה, שום ביטוי, שום מחשבה השאובה

1 מתוך הפרוטוקול, ישיבה י' (אחה"צ).

ממקורות זרים והמוגשת לנו כשאובה ממקורות זרים,[2] שום הרגשה של ביטוי שלא הותך בכור ההיתוך של החיים שלנו. בזה היה ערכו של הוויכוח ובזה כוחה של המפלגה. לא היה ציר אחד לוויכוח זה. היו בו הרבה צירים, היו קפיצות, היו דילוגים, היו מעברים חדים מאוד מנואם לנואם, מעניין לעניין, אבל כאלה הם חיינו, חברים, כזאת היא מערכת המלחמה והיצירה שלנו. מערכת זו איננה מכוונת, כי אם שונה בחלקיה, אולם משקפת ביחד עם זה ציבור מאוחד.

נוכחנו לדעת כי חלה הרחבה עצומה בשטח פעולתנו. נוכחנו לדעת כי יש המשך ברור והמשך ברוך לתנועתנו שלנו.

היו נאומים בוועידה זו, ואני זוכר נאום אחד שכאשר הקשבתי אליו אמרתי לעצמי: יש שילומים לאבידות הגדולות שלנו, יש ניחומים בעד המורים־המנהיגים שלנו שהלכו לעולמם בלא עת. אותו מקור ההשראה פועם הלאה, אותו מעיין המחשבה מפכה בפינות שלנו, אותה מקוריות המחשבה, אותה עצמיות הסגנון, והיתה זו חוויה מעניינת מאוד לעמוד על ההבדל בין שפתם העברית של הצעירים, לבין שפתם העברית של הקשישים בתוכנו. היתה הנאה מיוחדת להקשיב לעוז הניב העברי מפי חברינו ובייחוד הצעירים בני העלייה מארצות המזרח.

אם להקשיב לתוכם של הדברים, הרי היה בהם להט לשני דברים: היה בהם להט לחלוציות והיה בהם להט לסוציאליזם. היה בהם להט חדש ובכוח מחודש לאותה המזיגה המופלאה שיצרנו לנו בין שני היסודות האלה, ואשר גיבשנו אותם יחד בתורת הציונות הסוציאליסטית. אינני יודע אם יש תנועות רבות בעולם עכשיו שעוברות עליהן שעות כאלה של התרוממות הרוח כאשר עברו על הוועידה הזאת לשמע חידוש הבשורה על המזיגה המופלאה ההיא.

אני זוכר את בואו של נחמן סירקין[3] בפעם הראשונה לארץ עם תום מלחמת העולם הראשונה. הוא הרצה בפני קהל חברים. בפותחו את הרצאתו הראשונה אמר מילים שנחרתו בזכרוני: "חברים וחברות, התנועה הסוציאליסטית היא התנועה היותר גדולה והיותר עמוקה לא רק בעם העברי ולא רק בהיסטוריה היהודית, אלא בדברי ימי חייו של המין מאנושי". נרתעתי אז מאותה הרגשה של "אתה בחרתנו", מאותה הגאווה העצומה, מאותה ההכרה ביתרוננו וביחידותנו שבקעה מתוך ההכרזה הזאת. אולם היו רגעים בוועידה הזאת שאמרתי לעצמי: מי יודע, אולי צדק נחמן סירקין, ואולי באמת אנו עם מיוחד במינו ותנועתנו היא תנועה מיוחדת במינה.

---

2 מ"ש רומז לתלות הרעיונית של מפ"ם במשנת הקומוניזם הסובייטי.

3 נחמן סירקין (1868–1924). הוגה דעות ועיתונאי, מנהיג ציוני וממניחי היסודות לציונות הסוציאליסטית. היה פעיל ב"חובבי ציון" ברוסיה ובחוגי המהפכנים הרוסים. השתתף בקונגרס הציוני הראשון בבאזל. היגר לארה"ב והיה ממנהיגי "פועלי ציון" שם ומראשי תנועת הפועלים בעולם. השפיע רבות על דמותה וצביונה של תנועת ארץ־ישראל העובדת.

אולי לא בא הדבר הזה משום יתרון החומר האנושי שממנו קורצנו ומשום ההשראה המיוחדת ששורה עלינו, אלא משום הווי חיינו המיוחד, אולי מותרת לנו היחידות הזאת, כי יש בה משום שילומים בעד הסבל האיום והנורא, שילומים בעד הייסורים והסיגופים שעברו עלינו ואנו נפרעים מהם בהתעלות המוסרית, וזהו יתרוננו. הלהט לאותם שני הדברים היה חשוב מאוד, והרגשנו בלהט הזה דווקא על הרקע החדש של חיינו, על הרקע החי של אומה עצמאית, של מדינה ריבונית. גם לחלוציות וגם לסוציאליזם, גם לחלוציות המעשית, הקשה, המגשימה שלנו, וגם לסוציאליזם הרציני והיוצר שלנו, היה חסר הדבר הזה של עצמאות, של ריבונות ושל מדינה. מכשיר כביר ויקר ערך [המדינה] ניתן בידינו להגשמת שתי משאות הנפש גם יחד: להגשים את משאת הנפש האחת, את הציונות הסוציאליסטית, כי מדינה יכולה לתת את כל כוחה ואת כל חילה למפעלים החלוציים שאין בכוח שום יחיד, שום חוג, שום שכבה ושום מעמד להגשימם ולהביאם לידי גמר הביצוע. המדינה יכולה לפלוש לתוך המרחב, להסתער על ענפי פעולה חדשים, לחשוף מקורות של יכולת גנוזה, לאחוז בבלורית הזמן, לשעבד את העתיד, להגביר כוחות המדע, אוצרות טכניקה, אוצרות הון, המדינה יכולה לגייס לעזרתה, ודווקא כמדינה יהודית, את כל העוצמה האינטלקטואלית, את כל היכולת המדעית של העם היהודי הפזורים ברחבי תבל. בכל פינה ופינה לרכז כל פירור ופירור. פה ניתנה האפשרות הזאת לרכז את הניצוצות של הגאון היהודי לשלהבת אחת.

המדינה יכולה לעשות גדולות, היא יכולה, צריכה ומוכרחה להכריע בשאלה הגדולה והנוקבת עד תהום ההוויה שלנו, עיצוב דמותנו, עיצוב דמות מדינתנו, עתיד החברה שלנו, מהי החברה שלנו, מהי החברה שנבנה לקראת העתיד, מה נחוץ ומה ניצור בארץ הזאת. המדינה בעצם מהותה היא מכשיר לציונות סוציאליסטית, אולם המדינה לא תוכל בשום פנים ובשום אופן לשתי המשימות האלה, ולא תוכל למשימה שאותה אנו מטילים עליה, הגשמת הציונות הסוציאליסטית, בלי מנופים שיפעלו מבפנים, בלי מנופי התעוררות עצמית של ההמונים, בלי מאמץ הגשמה עצמית, ובלי רוח שתקיף את כל המחנה ותעורר אותו כל יום ולא תיתן לו מרגוע, מנוח ודומי, ותמיד תסעיר את רוחו ותעצב מחדש את עצמאותו ותוציא מקרבו יחידים, חוגים, ציבוריות ושכבות שלמות, שבכוחם־הם ובלהטם־הם יסתערו לפלס דרך, לכבוש עמדות, ויסחבו אחריהם את המדינה. אלה ידליקו לפידים, ילכו הלאה, ילכו קדימה, יקבעו מטרות חדשות ולא יתנו לאיש, לחוג, למדינה כולה לנוח ולשקוט, אלא תמיד ימריצו אותה לחתור ולשאוף לקראת העתיד.

ישנו המנוף הגדול של המדינה לשני הדברים, וישנו המנוף הגדול של יוזמתנו העצמית, הקיבוצית והאישית. ואת שני המנופים האלה יכול וצריך להפעיל מנוע אחד, והמנוע הזה הוא מפלגת פועלי ארץ־ישראל. היא פועלת בחזית המדינה,

היא פועלת בחזית התנועה החלוצית, היא מכוונת את המדינה, היא מעוררת, מגייסת ומפעילה את היוזמה החלוצית. ונאמר זאת שוב ושוב: היא עושה זאת על קידוש שם הדמוקרטיה. הדמוקרטיה בשבילנו היא לא רק אמצעי, היא מטרה בפני עצמה, ערך בפני עצמו. ודמוקרטיה פירושה חירות הרוח, דמוקרטיה פירושה שיוויון האדם, דמוקרטיה פירושה עליית האדם, התעלות אופיו, התעלות תרבותו, ואין לזייף את המטבע הזאת ואין ללכת שולל אחרי אורות מתעים, ואם אי־אפשרית קפיצת דרך בדרך דמוקרטית, אסור להזדקק לקפיצת דרך, כי בקפיצת הדרך, תוך כדי הקפיצה, אתה יכול לאבד ולקפח – מי יודע אם לא לעולמים – את נשמת העניין. והבה נדע, חברים, בשבילנו נגלו אפשרויות, הזדמנויות, אשר לא ניתנו לעמים אחרים, אשר אינן קיימות בארצות אחרות. אנחנו חזרנו אל ארץ נחשלת, אבל חזרנו עם משכיל ומתקדם. אנחנו עומדים חזה מול חזה בפני השממה, אנחנו שולחים את חבריו ואת העולים החדשים לתנאים הקשים ביותר, אבל אנחנו הולכים בכוח חזון גדול ואנחנו מזוינים בהכרה ברורה ועמוקה, אבל אין אנחנו יחידים. אנחנו חלק של המחנה העולמי.

ישנו ריב גדול במחנה העולמי הזה. ישנו ריב גדול כיצד להגיע למטרה, באיזו דרך ללכת, איזה ערכים לקדש ועל איזה ערכים לוותר. זהו ריב חמור מאוד, והריב הזה מאוד נוגע לנו. יש כאן ערכים, יש כאן עמדות, שעלינו לדעת היכן אנו עומדים לגביהן. אני זוכר בעשרים־שלושים השנים האחרונות, בייחוד בשנים האחרונות ביותר, שתי סיסמאות – אחת שנשמעה בארץ זרה ואחת שנשמעה כאן, ושתיהן צלצלו כסיסמאות אוטופיות – אשורנו ולא קרוב.[4] לפני כמה שנים נזרקה סיסמה באנגליה: "סוציאליזם בימינו!" ולפני שנים ספורות נזרקה בארץ הסיסמה: "מדינה יהודית לאלתר!" וכמה קיתוני זלזול ובוז מפי קרובים, מפי אחים בכל אחת משתי הארצות, ניתכו על שתי הסיסמאות האלה! אבל מדינת ישראל קמה ותהי, וסוציאליזם באנגליה מתגשם והולך.[5]

בינינו ובין הארץ ההיא [בריטניה] נפל ריב חמור מאוד. בכלל חייה של הארץ ההיא מאוד מאוד מסובכים ומסוכסכים בעולם. לא אכנס בפרטי הסוגייה החמורה הזאת, אבל הארץ ההיא איננה קיימת אך ורק כארץ שלטת על מרחבים גדולים ונחשלים, ארץ אשר נסתכסכו יחסיה עם ארצות מסוימות תוך תקופות של שלטון ושל מרות ושל שיעבוד [אימפריאליסטי], אלא היא ארץ בפני עצמה ועם בפני עצמו. ובה קמה תנועת פועלים דמוקרטית כבירה, ובה יוקד להט עצום להגשמת הסוציאליזם הדמוקרטי, ובה מתגייסת יכולת בניין ויצירה כבירה,

---

4 על פי דברי בלעם שנקרא לקלל ונמצא מברך: "אראנו ולא עתה, אשורנו ולא קרוב, דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל" (במדבר כד 17).

5 ממשלת ה"לייבור" ביצעה אחרי מל"ע-2 הלאמות וקיימה משטר רווחה.

ותנועת הפועלים בארץ ההיא מאמינה שהיא תגיע למחוז חפצה, שהיא יכולה להגיע, שהיא מוכרחה להגיע, בלי מהפכת דמים. שהיא תגיע למחוז חפצה, שהיא יכולה להגיע ומוכרחה להגיע בלי משטר דיכוי, בלי שלילת החירות. שהיא יכולה להגיע למחוז חפצה מתוך שהיא תפעיל שני אמצעים בלבד: הכרת כל פרט ופרט לגבי ענייננו ולגבי התנועה שהיא נציגתו האמיתית, וידיעת הנהגת התנועה הזאת את דרכה, את רצונה, את צורך העם ההיסטורי, את משאת נפש החברה האנושית, לא יותר, רק שני דברים אלה: אמון העם אשר אפשר להשיג אותו על ידי הצבעה, על ידי בחירות, ושימוש באמון הזה כדי לתת לעם הזה את מבוקשו.

המאמץ הזה הולך ונעשה שם בהתלהבות עצומה ובהצלחה מזהירה. אין זאת אומרת שהכל שם איתן, אין זאת אומרת שכל כיבוש משוריין, אבל התנועה הזאת עברה כברת דרך אשר אין באותה ארץ נסיגה ממנה. הסתכסכות יחסינו עם אותה ארץ, והתהום הנפשית אשר קמה בינינו ובינם, מפריעה לנו לעיתים להקשיב לאמת הסוציאליסטית אשר בוקעת משם. היא לפעמים מכה אותנו בסנוורים לבלתי ראות את האור הרומז לנו משם. אבל נדע זאת. אנחנו חייבים לדעת זאת. איננו כה יחידים ובודדים בדרך הזאת אשר אנחנו יוצאים להגשים. איננו בודדים, ואיננו בודדים כאשר אנחנו יוצאים להגשים את הסוציאליזם על ידי דמוקרטיה, ולהגיע לדמוקרטיה אמיתית על ידי סוציאליזם. יש מחנות בעולם הנושאים נפשם לכך. הראשון בחזית הוא המחנה הבריטי. ארץ אשר גירשה את מארת העוני מתוכה, ארץ אשר הבטיחה את החיים, את החיים ההוגנים, לכל אדם, מרחם אמו עד קברו. ארץ אשר פתרה את בעיית התעסוקה המלאה, הכינה עמדת מגן של ביטוח מוחלט כנגד חוסר עבודה, במקרה של חוסר עבודה, אבל איננה נזקקת לו. ארץ אשר לקחה על עצמה את סיפוק כל צורכי העם לפי רמה הוגנת. ארץ המעבירה לרשות הכלל ענף אחרי ענף מענפי הייצור היסודיים ומעמדות המפתח של המשק כמו הבנקאות המרכזית. ארץ אשר מגייסת לרשות העם את כוחות המדע, את כוחות הטכניקה. ארץ הנותנת השכלה כללית חינם לכל ושואפת לתת השכלה תיכונית חינם לכל, ובלי כל ספק תגיע להשכלה גבוהה חינם. נחרד להצלחתה של הארץ הזאת, להצלחת המפעל העצום והנועז אשר היא מגשימה.

חברי [שר האוצר] אליעזר קפלן הזהיר אתכם, שהעיקרון "מכל אחד לפי יכולתו, לכל אחד לפי צרכיו" איננו שולט עדיין ביחסי העבודה אצלנו, ושכרו של הפועל איננו נקבע בהתאם לצרכיו – הוא מקבל אותו בהתאם לתפוקתו, ועלינו היטב היטב לשנן לעצמנו את הדבר הזה. אבל הכנסתו של הפועל איננה מורכבת אך ורק משכר עבודתו. הכנסתו הממשית של הפועל מורכבת מהשירותים, מההנאות שהוא מקבל מהכלל, והשירותים וההנאות האלה לא נקבעים לפי תפוקתו, הם נקבעים לפי צרכיו. והאמצעים המגויסים לסיפוק הצרכים האלה נלקחים מחלקים

שונים של העם ומאישים שונים של העם לפי יכולתם. ומדינה מתקדמת, מדינה החותרת להגשמת הסוציאליזם, מגייסת יכולת עצומה מתוך העם, ומגייסת אותה לפי יכולתו של כל אחד ואחד, ומוציאה את היכולת הזאת על סיפוק צורכי העם, על סיפוק צרכיו של כל אחד, לפי צרכיו ולא לפי יכולתו. הולך ומתגשם העיקרון הזה "מכל אחד לפי יכולתו, לכל אחד לפי צרכיו". גם אנחנו חותרים להגשמת היסודות האלה. אנחנו נתקלים במעצורים עצומים על הדרך הזאת, ואין לדעת למפרע את המעצורים האלה. עלינו להאבק אתם ולסלק אותם מעל דרכנו כדי שנוכל להגיע למטרה. גם המדינה הזאת כמות שהיא, בשנתיים הראשונות לקיומה, כאשר היא נאבקת עם אויבים מבחוץ, כאשר היא נפתלת נפתולים עצומים עם הרכבה הפנימי השונה, כאשר היא מכנסת פזורי גולה לתוכה, כאשר היא בונה משכנות, כאשר היא משכנת מאות אלפי אנשים, כאשר היא משתמשת בשארית כוחה להחזיק ברמת החיים הבלתי מוצדקת שלה, משתמשת לזה בשארית כוחה ומשתדלת עד כמה שאפשר לא לרדת מהרמה הזאת, לא לגרוע ממנה, לא לגרוע במידת האפשר, והיא אולי נכשלת בזה, מפני שהיא היתה צריכה להיות יותר אכזרית בזה. מדינה הנתונה בתנאים קשים ואיומים כאלה, גם היא במשך השנתיים הללו הלכה והקימה סוציאליזם. היא קיבלה לרשותה מרחבי קרקע אשר מנוי וגמור אתה לשמור אותם לרשותו של העם ולמען העם. היא יישבה המוני אנשים חסרי כל, בעלי עשר אצבעותיהם ומעט הכוח שבשריריהם, אותה התבונה היהודית אשר הביאו אותה ואותו הרצון היהודי האנושי להיצמד לקרקע המולדת ולהיהפך לעובדים, יוצרים המכבדים את עצמם, הישרים עם עצמם – האין זה סוציאליזם? היא נגשת לשורה שלמה של הסדרים להגשמת ביטוח סוציאלי מלא. היא נאבקת בשארית כוחה להבטיח חינוך חינם לכל בכל, בכל שלב ושלב של חייה הממלכתיים, החברתיים, הכלכליים, בבחירות לכנסת, בבחירות לעיריות, בכל מוסד ומוסד. עדיין לפניה דרך ארוכה. היא נאבקת, היא נמקה, מתבוססת בתוך אוזלת היד שלה, מפני שהמשימה העומדת בפנינו היא כל כך עצומה ומפני שכל כך מעט עושר צָבור ישנו בארץ הזאת. חברי קפלן חוזר ואומר, שאחד הדברים אשר אנחנו חיים עליהם היא הרזרבה. אינני יודע היכן הרזרבה. נכון הוא שאנחנו ממשכנים ומשעבדים ומבזבזים את העתיד, אבל איפה הרזרבה? זוהי ארץ ללא רזרבה. ויחד עם זה מוטלת עלינו היום האחריות להגשמת התוכנית ההיסטורית הגדולה שלנו. היו שנים שאמרנו: "בן תמותה יכול לעשות רק כיכולתו, מה אפשר לדרוש ממנו?" לא היינו שליטים בתנועה הציונית. גם כשהגענו לעמדה של הכרעה בתנועה הציונית, בשום פנים ואופן לא היינו שליטים בארץ. היה שלטון זר. מתוך היאבקות עם גזירות והגבלות ורצון זר שעיצב את גורלה של הארץ יצרנו את ההתחלות שלנו. אבל עכשיו כל זה איננו.

הארץ בידינו. שלנו היא. גורלה בידינו.

נדע, חברים, על מה אנחנו נאבקים. ההפרש הקטלני הזה בין היבוא והיצוא, המחסור החריף במטבע זר, הצורך לכלכל את מפעל קיבוץ הגלויות באמצעים כה מצומצמים, רמת החיים הבלתי מוצדקת, הבזבוז של אמצעי לאום יקרים – כאשר כל מה שיש לכל אחד ואחד מאיתנו זה חלק מהקרן הלאומית הגדולה. כל זה מפריע לנו לגשת לאותה פעולת הבניין והיצירה של החברה הסוציאליסטית, שהיא המשימה ההיסטורית של תנועתנו והיא תעודת המדינה. נדע שעלינו לעבור דרך קשה ולהתפשר הרבה פשרות. אנחנו מעוניינים בכניסת הון פרטי ואנחנו מעוניינים בכניסת הון זר לארץ, מפני שאנחנו מוכרחים להגיע להרחבה עצומה של אפשרויות המחיה, של אפשרויות הייצור, של הבראה כלכלית, של ביטול ההפרש האיום ההוא [בין יבוא ויצוא], של מהפכה במשק המטבע הזר שלנו, מהפכה במסיבות ההספקה העצמית שלנו, ואנחנו לא נוכל לעשות זאת אך ורק בכוחנו, ולא תמיד, בשום אופן לא תמיד נוכל לעשות זאת אך ורק בדרכנו ולפי סגנוננו. עלינו לעבור את הדרך הזאת. נדע זאת היטב ולא נירתע מזה, ואל נראה בזה סתירה. כי הכל מכוון למטרה. נשמור על הרוח הזאת ונשמור על היכולת הזאת. כל דבר ודבר וכל עניין וענין, כל בעיה ובעיה שנוכל לפתור לפי הרוח הזאת, לפי העיקרון הזה – נעשה זאת ללא רתיעה. נחתור תמיד ונדע, שכאשר אנחנו הולכים ועוברים במעברים קשים – אנחנו עושים זאת כדי לצאת מהמצור למרחב. ואם כך נלך – נגיע למרחב הזה.

הוועידה הזאת העמידה במרכז מעייניה את שאלת קיבוץ הגלויות. והיא התלבטה, היא כמפלגה, גם בבעיה מה עליה לעשות, מה היא יכולה לעשות להקלת המעמסה, אפילו להשקטת המצפון שלנו – והוא מאוד מאוד איננו שקט. אני אומר זאת בשם כל בני היישוב הוותיק. אתמול בערב נוכחנו במעמד חשוב, אשר בו פרשה המפלגה מחדש את דגל החלוציות, הכריזה על מפעל חלוצי חדש, מפעל חדש המותאם לצרכים של ימינו.[6] כל דור ודור חלוציותו פושטת צורה ולובשת צורה בהתאם לצורכי הזמן. היתה תקופה, שאינה כל כך רחוקה, לפני שנים אחדות, שחלוציות היה פירושה ללבוש מדי צבא זרים [בריטיים], להצפין את הדגל עמוק בלב וללכת לחזית ולמחנה זר. גם זו היתה חלוציות. וכשם שהיתה חלוציות במעבר אנשים את הים מהגולה לארץ, כך היתה חלוציות נעלה במעבר אנשים שלנו מהארץ אל הים חזרה לגולה כדי להביא אוניות [המעפילים], או כדי לחדור לפני ולפנים של עמק הבכא. אנחנו חותרים עכשיו לצורות חדשות

---

6 מפא"י יזמה הקמת גוף התנדבותי, שח"ל – שירות חלוצי – שחבריו יטלו על עצמם משימות לאומיות. קבוצה ראשונה של שח"ל, בת 80 חבר, שנוסדה באותם ימים, עמדה לצאת למבצעי עבודה ובניין בחוף אילת כדי לסייע בהקמת היישוב החדש.

של פעולה חלוצית מבלי להזניח את הצורות הישנות. עדיין אנחנו זקוקים בראש וראשונה לחלוצים אשר יתמכרו לעניין בכל לבם ובכל נפשם ובכל מאודם. עדיין אנחנו זקוקים לחלוצים אשר יעלו על השממה לכבוש אותה – לכבוש אותה על מנת לעשות שם את בית חייהם. עדיין אנחנו זקוקים לחלוצים שייכנסו לשורות הצבא כדי לשאת את הבניין המפואר של צבא ההגנה לישראל על שכמם. אבל "כל קורבן יירצה, כל מתת נאמנה".[7] יש חברים המוכנים להקדיש שנה, שנתיים, שלוש שנים, מבלי לגזור על עצמם מראש שבזה יסתיים החשבון, לעת עתה לקבל רק התחייבות זו – תבוא עליהם ברכה. תחזקנה ידיהם, כי שטח העבודה שמוכרח להיעשות בדרך החלוציות, ושרק בדרך החלוציות ייעשה, הוא בלתי מוגבל, הוא הולך ומתגוון מיום ליום.

אבל אני שאלתי את עצמי: האם גם בזה יכולה המפלגה להסתפק? זוהי מפלגה של שמונים וחמישה אלף איש ואישה, ומספרם הולך ורב. אנחנו ראינו אתמול בשורות הראשונות שלוש מאות חברי שח"ל, ואנחנו יודעים שאנחנו מיוצגים נציגות מפוארת בהתיישבות העובדת. אבל מספרם אלפים, אולי רבבה־רבבתיים. השאלה היא אם יכולה מפלגה כשלנו להיות מפלגה המונית מבלי להגיע לפעילות המונית. האומנם ייבצר מאתנו למצוא צורות פעילות כזאת, אשר יקראו לכל חבר ויאפשרו לכל חבר להשתתף. אל נחרד ואל נדאג שמא החיפוש אחרי צורות כאלו ירופף את המתח החלוצי הגדול. אני סבור להיפך. שוב נאמר: "כל קורבן יירצה, כל מתת נאמנה". אם לא כל אחד ואחד יכול להקדיש שנה־שנתיים, להיעקר לגמרי ממקום מושבו, לפעמים ממשפחתו, לבוא למקום אחר ולהעמיד את עצמו כחייל בשירות, אם הוא יכול לעשות משהו במקומו, בסביבתו הקרובה בשעות הפנאי, יום בשבוע, שבוע בחודש, שבוע בשנה, יומיים בשבוע, שעה ביום, באיזה צורה־שהיא – אל נבוז לזה. אל נזלזל בזה. להיפך, במידה שתקיף רוח כזאת את המחנה, במידה שנמצא צורות כאלה של הפעלת הציבור – זה יחייב יותר ויותר. אם נבוא ונאמר: ראה – חבר קשיש, אם לתינוקות, אחות בכירה בבית שאינה יכולה לעזוב את הוריה, מישהו שרָתוק למקצוע מפני שזה מקצוע חיוני ביותר, הוא בכל זאת מצא אפשרות משהו לעשות – האומנם אתה, שאתה צעיר יותר ופנוי יותר, שאתה עוד לא עשית די ושאתה עוד יכול לעשות הרבה יותר – האם לא חובה כפולה ומכופלת מוטלת עליך להתגייס התגייסות שלמה ולעבור לגמרי לחיים חלוציים?!

הוועידה הזאת ומצב המפלגה כפי שהוא כיום, הכוח הרב הפועם בה, ההרגשה שישנה בה עם כל אי־הסיפוק, עם כל הביקורת, עם כל התיאבון לגדולות יותר –

---

7 "למתנדבים בעם", חיים נחמן ביאליק.

ואל נא יָסוּף מאתנו, חלילה – היא ודאי שהינה פרי קיבוץ גלויות, פרי ניצחוננו המדיני, פרי הרמת קרן המפלגה, אבל היא גם פרי עבודה כבירה ומאומצת שלא ידעה ליאות. יש מזכירות למפלגה. לא לכל אחד מאתנו ולא בכל עניין ועניין קל היה לסדר עניינים עם המזכירות הזו. וזה לא היה מפני שהמזכירות סתם הקשיחה את לבה, אלא מפני שהיא היתה מזכירות היודעת מה היא רוצה, החותרת לקראת פשרות ברורות, ההולכת בדרכים מסוימות, והתוצאות הגדולות מצדיקות את דרכה ואת פעולתה. אבל אני רוצה לומר למזכירות: אל תאמר די.

המזכירות זה גוף של מספר עשרות חברים שהם פעילים. שמענו פה על מחלקות המזכירות. שמענו פה איך המחלקות האלה חודרות לפינות שונות של החיים ומקיפות שטחים, וזה בוודאי מקיף – אם בתור אנשים העובדים עבודה שלמה או עסקנים במקומות – מאות אנשים בארץ. אני שואל את עצמי אם לא נוכל להקים עוד חומה תת־קרקעית רחבה, אשר תקיף אלפי חברים. אינני יודע אם אי־אפשר להגיע לכך, שמשמונים אלף חברים, לא אומר כל השמונים אלף, לא אומר ארבעים אלף, אבל עשרים־שלושים אלף יהיו פעילים. אני חושב שצריך לקום מטה לדבר הזה. כי העבודה היא בלתי מוגבלת.

אני נוסע בשבוע יותר פעמים משהייתי רוצה מתל אביב מזרחה, ואני עובר קודם כל על פני משמר השבעה – אינני נכנס כרגע בשאלת השם, זוהי לפי דעתי בעיה שלא נפתרה – ואני עובר על פני שורות בתים, ובכל בית יש משפחת עולים. ותמיד יש לי הרצון, תמיד יש לי היצר – ואני אף פעם אינני מגיע למילוי היצר הזה, מפני שאני תמיד ממהר לאיזו ישיבה – לעצור את הנהג, לרדת, להיכנס לחנות, להיכנס לבית, לראות איזה יהודים גרים שם, מניין הם באו, מה הם עושים, אולי נחוץ להם דבר, אולי קשה להם ואפשר לעודד, אולי לא ברור להם איזה דבר ואפשר להסביר, אולי יהיה להם יותר קל אחר כך, מה עם הילדים שלהם – יש בית ספר או אין, כאשר הם באים הביתה יש מישהו שיעזור להם בהכנת השיעורים? ראיתי משפחות, שהילדים באים מבית הספר ואינם יכולים להתחלק עם הוריהם, מפני שהוריהם אינם מבינים אותם. שמעתי שכאשר העבירו את ארונו של הרצל [לירושלים] היו יישובים בדרך שלא יצאו [לכבדו], מפני שלא ידעו מה העניין. אנחנו יודעים שבכ' תמוז, כאשר הולכים לאזכרה להרצל ולביאליק, יש המוני אנשים השומעים בפעם הראשונה את שם ביאליק.

ולעומת זה אני רוצה לומר: באחד מערבי הוועידה הזאת צריך הייתי לצאת מאמצע הוויכוח ולנסוע ללוד לפגוש שם את מישהו, ועברתי כמו שאני עובר תמיד בשכונה אחת. אני תמיד עובר אותה, אבל הפעם נסעתי ישר מהוועידה ונקלעתי לתוך השכונה, ושאלתי את עצמי: איזה קשר ישנו בין מפלגת פועלי ארץ־ישראל, בין חייה, בין הוועידה הזאת שלה, העומדת ברמה כה גבוהה וחיה

בהתרוממות רוח כזאת, בין כל ערכיה וחייה, ובין האנשים המסתובבים פה ברחובות, המשחקים בקובייה בבית קפה, ובין הנשים אשר בבית והילדים שהן משכיבות עכשיו לישון, ואני הוחרדתי כאשר ראיתי את האורות המבריקים של בתי הקפה וגם כשראיתי את הפינות השקועות באפלה. ואמרתי לעצמי: מי יודע מה מאירות המנורות האלה, מי יודע מה מקנן באפלולית הזאת, מי יודע איזה מרתפים נוצרים בתוך חיינו, מי יודע איזה ביבים נוצרים בתוך חיינו, מי יודע איזה מרירות מצטברת, איזה שחיתות? מי יודע איזה אבק שריפה מצטבר? ומי יודע מי מכין את קופסאות הגפרורים בפינות שונות להצית את אבק השריפה הזה? כי עלינו לדעת, חברים, הנה ימים באים, אשר יעמידו בניסיון חמור כאשר עוד לא היה כמוהו, את היסודות היותר עמוקים של חיינו!

בוודאי לא פעם נוכחים לדעת כי החבר אליעזר קפלן הוא איש רציני והוא מציג את הדברים כמות שהם, כמו שהוא מעריך אותם, במערומיהם, שלופים מקליפתם וממחלצותיהם, ואני רוצה לומר לכם: הוא אינו אומר לכם את כל האמת! (צחוק) אתם צוחקים, אני יודע שזה צחוק הבא מלב טוב, אבל בכל זאת אין זה עניין של הלצה. הוא אינו אומר לכם את כל האמת, כי הוא חרד לומר לכם את כל האמת. הוא חרד להשמיע באוזניכם ובאוזנו של עוד מישהו את כל האמת. הוא מכסה הרבה תחת לשונו. אבל הוא סומך על תפישתכם ועל כשרונכם להסיק מסקנות. לא התחלחלתם עדיין כמו שהייתם מתחלחלים אילו שמעתם את האמת כולה עד תום. היכונו לקראת הימים ההם! ניכון כולנו! זה יהיה מבחן כזה של חוסן האופי שלנו, שעוד לא ידענו כמוהו. ומי יודע אם אין זה מאחורי כתלנו.

ודאי העולם כולו חי עכשיו חיי בלהות מפחד המלחמה העולמית. הוא מתפלל ומקווה להינצל מזה. ומי יודע, אולי יינצל. וגם אנחנו אולי ניצל. אבל עלינו להיות מוכנים, מוכנים לרע שברע. במה אנחנו מוכנים? הנה יש פה עיר. צאו אל רחובותיה, עיברו לחוף הים, ראו מה נעשה כאן, במה חיים אנשים, במה חי הנוער, במה מתחנכים אנשים, איזה חינוך אופי הם מקבלים, איזה ערכים הם רוכשים. אנו, שמונים אלף איש, נתכנסנו לתוך מפלגת פועלי ארץ־ישראל, ונאמר שאת עצמנו הצלנו? יש מיליון ורבע [יהודים] בארץ ומספרם ילך ויגדל מחודש לחודש, משנה לשנה. מה הכלים שלנו כדי לאחוז בכל פינות המחנה, להקים אותו בחישול ברזל? האומנם לא נוכל לגייס עם רב, אנשים אשר ילכו לבתים, אשר יבקרו בכל בית ובית, אשר יתיישבו בו, ישוחחו, ידעו מה חסר ומה כואב, אולי יוכלו לעזור, אולי יוכלו להסביר איזה דבר, אולי יוכלו לעזור לאיזה ילדים בשיעור, אולי יתנו שיעור פרטי לאיזו אישה, אולי יקראו לפניהם מאמר בעיתון ויתרגמוהו ליידיש, לבולגרית, לערבית טריפוליטנית, לאיזו שפה־שהיא. אני יודע שהרבה נעשה, אני יודע שיש ארגוני אימהות עובדות ויש ארגונים

עדתיים הפועלים. איני סבור שאני ממציא פה איזה דבר. אבל אני אומר שעלינו לעשות את העניין בקנה מידה המוני. נוציא ונפעיל המוני חברים וחברות. איני בא לקפח פעולה של שום ארגון ושל שום אגודה בתוכנו, אבל יש צורך ביותר. יבקרו בבתים וייתכן כי כתוצאה מביקור של חבר או חברה במשפחה, ייוודע למשפחה בראשונה שקיים "ארגון אימהות עובדות" שאפשר לפנות אליו ולהיעזר על ידו. ייוודע להם לראשונה שקיימת תחנת ויצ"ו שאפשר לפנות אליה ולהיעזר על ידה, שאפשר לקבל הלוואה קטנה באיזה מקום. ייתכן שלחברים האלה יתברר שיש דברים שאינם ניתנים להיעשות ושיש מכשולים ומעצורים בלתי נמנעים, אבל אולי יש גם מעצורים נמנעים. והפעילים האלה יתכנסו וייפגשו ביניהם וישיחו אם לבם ויבקרו את הממשלה ויבואו אליה בתביעות ויבואו בתביעות למזכירות המפלגה. יעוררו רעש בציבור. הם ילכו לתורנות במועדונים, הם יארגנו חוגים, הם יעסקו בהסברה, הם יעסקו בהוראה.

קראתי בחוברת האחרונה של "בטרם" מחקר שעשו שני אנשים בנוגע לשכונה אחת. מחקר זה מאיר עיניים, יותר נכון, הוא מחשיך עיניים, אבל הוא פוקח עיניים. ניתן לנו להציץ אל פינה של חיינו לפני ולפנים. אדרבה, יצאו אנשים כאלה לשכונות ולפינות שונות, יבקרו את הממשלה, אבל יעמידו אותנו על האמת כמות שהיא ועל הבעיה כמות שהיא. יקראו לפעולה זו חברי מפלגה אחרים וחברים בלתי מפלגתיים. אל יעמדו על כרטיס החבר של העושים. יגידו: "אנחנו עושים פעולה כזאת, בואו גם אתם ועשו". אין לי ספק, שברחבי הארץ ישנם אלפי אנשים שהיו מוכנים לעשות זאת. אדרבה, יתרכזו סביב פעילי המפלגה אנשים גם ממפלגות אחרות וממעמדות אחרים. לא נבוא אליהם בתביעות מפלגתיות. המפלגה לא תפסיד על כל אלה.

אני סבור שבדרך זו אפשר לעשות משהו. אני סבור שהדרך הזאת קוראת להתנדבות ומפעילה התנדבות. אני סבור שהארגון של העניין צריך להיעשות בעיקרו וברובו, ואולי כולו, בהתנדבות. זה נותן שדה פעולה. זה ידרוש ויבלע הרבה מרץ. זה ייתן סיפוק למפלגה. זה ירים את קרן המפלגה. זה יישא ברכה. אומנם זה לא יקל על החיים. יהיו פחות לילות של שינה שלמה, אם מפני הזמן שיוקדש לעבודה בשכונות ואם מפני הרהורים. תהיה יותר ביקורת ולא פחות. חיי הממשלה יהיו קשים יותר. חיי המזכירות [של המפלגה] יהיו אולי קשים יותר. המפלגה תהיה פחות שקטה. היא תהיה יותר נסערת. זה יפרה אותה. זה ייתן לנו אפשרות לנטוע את דגל המפלגה עמוק בלב כל אחד ואחד ולשאת את הדגל הזה לכל פינות חיינו בארץ. (מחיאות כפיים סוערות).

על הרכב מרכז המפלגה

מ״ש, כיו״ר ועדת המינויים לקביעת נציגי מועצת המפלגה במרכז המפלגה החדש, מגיב על טענות שהושמעו בדיון לגבי ההרכב שנקבע:

משה שרת: חברים, יש דברים שאינם ניתנים להיעשות, ומוטב שניתן דעתנו על כך, על מנת שנחדל מהשאיפה לריבוע העיגול. אין כל אפשרות לצאת ידי הכל במשימה כזו כמו הרחבת מרכז למפלגת פועלי ארץ־ישראל. הדבר הזה הוא מחוץ לגדר היכולת האנושית ומחוץ לגדר כל כישרון המצאה אירגונית. אי־אפשר להרכיב מרכז שישקף נאמנה גם מבחינת שלמות הגיוון, גם מבחינת היחסיות הנכונה בהרכב הכוחות את אותה היריעה הרחבה והעצומה של מוצא, אורח חיים, גיל ושכבות עלייה שמהם מורכבת מפלגתנו.

צריך שיהיה ברור לכל חבר ולכל קבוצת חברים, כי האפשרות הזאת איננה קיימת. אילו היו אלה במקום אותם החברים האומללים שקיבלו על עצמם את גזרת הציבור ובמקום לשבת באולם ולהקשיב לנאומים, גזרו על עצמם פרישות גמורה הן מההשתתפות הפעילה והן מההשתתפות הסבילה במהלך הוועידה ונסגרו בחדר על מנת להרכיב רשימה הוגנת, הולמת ויאה [כי אז היו נוכחים לדעת כי אפשרות זאת איננה קיימת]. החוכמה הזאת שלאחר המעשה איננה נבונה, איננה אחראית ואיננה חיונית ברגע זה.

אינני רוצה להגיד, שחברים אחרים היו מגישים בדיוק אותה רשימה, אבל הם היו מעוררים אותה כמות של קובלנות – אם לא מפינות אלה הרי מפינות אחרות, אם לא מפי החבר [אליהו] הכרמלי, הרי מפי חבר אחר.

צריך להיות אמון מסוים, חוש מציאותי ומעשי מצד מועצת המפלגה, שלאחר שהוגשה הרשימה ולאחר שעברו החברים דרך כל מדורי הייסורים האלה וקבעו את הרשימה, שקשה לומר כי היא צולעת ומקפחת במידה רצינית איזה־שהוא חלק רציני במפלגה, לא נותר אלא לאשר את הרשימה הזאת.

המוצא היחיד ליעילות פעולת המפלגה ולשמירת אחדות ההרגשה בתוכה ולהבטחת האמון למרכז הוא לקבל את הרשימה כמות שהיא וללא כל תוספת.

---

1 מתוך הפרוטוקול. המועצה הרביעית במדינת ישראל.

פיצויים לפליטים – כן או לא?

סעיף ב׳: סקירה

השר מ. שרת: קודם אשיב לשאילתה:[2] אמת נכון הדבר, שגריר ארצות הברית מר ג׳ימס מקדונלד החליט לפרוש מתפקידו ולסיימו. הוא אינו רואה עצמו כדיפלומט מקצועי. הוא אינו איש ה״סטייט דפרטמנט״. אצלם אין מסורת להחזיק איש במקום אחד למעלה ממספר שנים, הוא יודע היטב שאין הוא בא בחשבון להעברה כשגריר לשום מקום אחר. המינוי שלו היה מינוי אישי של הנשיא, לא של ה״סטייט דפרטמנט״. זה היה מינוי מיוחד לישראל, כמו שהנשיא ממנה לפעמים איש מסוים לתפקיד מסוים לארץ מסוימת לתקופה מסוימת. כך הלך דיוויס[3] בשעתו למוסקבה. מר מקדונלד דואג בגילו לעתידו ושארית ימיו, שאינה מוכרחה להיות קצרה, הוא כיום בן 63–64. הוא החליט שהשנתיים ששהה פה כשגריר זהו זמן מספיק והוא צריך להפסיק את תפקידו זה.

איני רואה את פרישתו מהתפקיד כהפסד נקי. אין בזה הפסד. ידוע שהוא ידיד נאמן לנו ומזוהה בלבו עמנו, אבל דווקא ידידותו הגמורה, נוסף לכמה תכונות אישיות, קלקלו לפעמים את השורה. הוא קלקל את השורה בכמה וכמה מובנים. אבל קודם כל הוא לא היה איש אמונו של ה״סטייט דפרטמנט״. הדינים והחשבונות שלו נבדקו תמיד בעין חושדת, שמא אהדתו לישראל, וגם היותו תלוי ביהודים במשך שנים לפני זה,[4] מעבירים אותו על דעתו ומשפיעים על ההשקפות שהוא מביע. הוא לא ידע לפעמים לשמור על התחומים בין ידיד התנועה וידיד אישי של כמה מאיתנו ובין תפקידו הרישמי כשגריר. היו סיבוכים על רקע זה.

עובדה היא, שכשהוא הודיע על כך שהוא עומד לפרוש לא באה על כך שום תגובה שלילית מוושינגטון. אנו יודעים שהבית הלבן וה״סטייט דפרטמנט״ מחפשים איש אחר לתפקיד זה. אני באופן אישי הפצרתי בו לחזור לתפקידו על מנת להיפרד ממנו באופן רישמי במסיבה נאה, ולא להודיע ביום בהיר אחד שהוא פתאום לא יחזור לתפקידו. העובדה שהפצרתי בו לחזור לשם כך גרמה לו

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיפים ב׳ ה׳.

2 השר פ. רוזן שאל אם יש טעמים מיוחדים לפרישת ג׳ימס מקדונלד.

3 מונט דיוויס, מחליפו של ג׳ימס מקדונלד.

4 ג׳ימס מקדונלד היה חבר הוועדה לענייני פליטים של חבר הלאומים מ־1933 וטיפל בבעיית הפליטים היהודים מגרמניה הנאצית. ב־1946 מינה אותו הנשיא טרומן לחבר ועדת החקירה האנגלו־אמריקנית, שהמליצה על העלאת 100 אלף ניצולי שואה לאלתר.

קורת רוח מסוימת, ויש להניח שהוא יבוא לשם כך. אבל גם הבית הלבן וה"סטייט דפרטמנט" יושבים עכשיו על המדוכה הזאת של בחירת איש חדש כשגריר בארץ.

עכשיו אעבור לסקירה. בעיתונות היתה ידיעה שהיתה לי פגישה עם ועדת הפיוס, שזיכתה אותנו עוד הפעם בנוכחותה בירושלים, ובהתבססה על ירושלים היא עורכת ביקורים בבירות השונות. היא היתה כבר באלכסנדריה, לשם יורדת הממשלה [המצרית] בקיץ, הם היו אחר כך בעמאן, הם היו אצלנו במשרד החוץ והם עומדים, כמדומני, לסייר באלה הימים בדמשק ובביירות. הם באו הנה בהרכב מלא – שלושה חברים ושלושה סגנים ומזכירים וכדומה.

בתוך פרק הזמן שלא נמסר עליו דין וחשבון, חל שינוי בעל משמעות בהרכב הוועדה. הממשלה הטורקית פיטרה את נציגה הקודם בוועדה. החבר הקודם, מר [חוסיין] יאלצ'ין, הודח מתפקידו כי הוא היה איש המשטר הקודם, איש המשטר של אינונו. נתמנה רושדי ראס. רושדי ראס הוא איש ממדרגה ראשונה במדיניות הטורקית. הוא היה 15 או 16 שנה שר החוץ. הוא היה שר החוץ בממשלת כמאל אטאטורק. בתור שר החוץ הוא היה לעיתים יושב ראש מועצת חבר הלאומים והוא מילא תפקידים נכבדים מאוד. היה לו תפקיד מרכזי במשא ומתן בין טורקיה לבין יוון על פתרון הבעיה הטורקית–היוונית על ידי חילוף האוכלוסין. הוא מושך בעצם את הייחוס שלו מימי "אחדות וקידמה",[5] היה חבר פעיל בקבוצה הפנימית של אנשי "אחדות וקידמה". אחרי שפרש משירות החוץ היה שגריר טורקיה בלונדון שנים אחדות. אין דומה לו בדרגה ובוותק בוועדה. לא היה עד עכשיו חבר בעל דרגה כזאת הן מצד אמריקה והן מצד צרפת. כל החברים שהיו וישנם הם במרחק רב מדרגתו. זה מעיד על רצונה של הממשלה הטורקית החדשה – והרצון הזה הובע על ידי שר החוץ הטורקי בשיחותיו עם הציר שלנו – למלא תפקיד מרכזי ופעיל יותר בענייני המזרח התיכון. אין כל ספק, שטורקיה רואה במינוי הזה פתח ראשון לכניסה יותר פעילה ולמילוי תפקיד בולט יותר במדיניות המזרח התיכון. ייתכן שהיא מייעדת את רושדי ראס למלא את התפקיד הזה ורואה את חברותו בוועדה הזאת כאפשרות ראשונה, ודי חשובה, ללמוד את העניין תחת מסווה של חבר בוועדת או"ם. הוא רוצה לבקר אותך, מר בן־גוריון. אינך מוכרח לדבר הרבה. הוא עושה את המלאכה במשך השיחה. הוא יספר לך זיכרונות מעניינים על עברו והוא יודע להרצות על הנושא הזה.

הוא מלא הערצה למפעל שלנו. הוא מבין את כל תוכנו ומהותו. הוא מבין את מלוא עומקו המהפכני. הוא גוזר גזירה שווה בין המהפכה שלנו ובין המהפכה

---

5 תנועה פוליטית שהקימו קצינים בצבא הטורקי בראשית המאה ה־20 ותפסה את השלטון בטורקיה בהפיכות 1908 ו־1909. התנועה היוותה חלק מתנועת "הטורקים הצעירים".

הכמאליסטית. הוא אומר: אצלכם היה עוד משהו נוסף – יצירת השפה, תחיית השפה. אמרתי: "נכון, אצלנו היתה גם שאלה של יצירת עם. אתם הייתם עם בארצכם". והוא גם מבין היטב את עניין אי־החזרת הפליטים, אם כי היה רוצה שלא ננקוט עמדה קשה ופסקנית מדי, שלא נאמר שאין מחזירים איש, אלא שלשם משא ומתן נשמור פתח פתוח להחזרה חלקית. הסברתי לו מדוע אין זה בא בחשבון. נראה לי שבלבו הוא הבין זאת היטב.

אחזור עכשיו לפגישה שהיתה לי עם הוועדה. גם אצלם נוהֵג כלל של נשיאות תורנית, איני יודע אם התור הוא לחודש או לחודשיים. עכשיו הגיע תורו של פלמר. הוא נציג אמריקה. הוא היה פעם קונסול כללי של ארצות הברית בירושלים. זה היה בסוף תקופת כהונתו של קיש ובתחילת תקופת ארלזורוב.[6] הוא איש ה"סטייט דפרטמנט". הוא היה באיזה שליחויות במקומות שונים. בדרך כלל אין הוא מאויבינו בין אנשי ה"סטייט דפרטמנט". יחסו אלינו בוועדה הוא בדרך כלל יחס חיובי וידידותי למדי, גמיש מאוד, חופשי מכל עמדה נוקשה אם זה בשאלת הגבולות או בשאלת הפליטים. יש לו מוח פתוח לשמוע הצעות.

עמדה על הפרק שאלת קיומה של הוועדה הזאת בכלל. נוצרה דעת קהל מאוד מגובשת בקרב האמריקנים הפועלים בשליחות או"ם, לחסל את הוועדה הזאת ולהעביר את סמכויותיה לגופים אחרים, לפנות את המכשול הזה מהדרך. בדעה זו היו באנץ', ריילי וקורדייה, סגנו הראשי האמריקני של טריגווה לי. היתה פגישה לשלושת האמריקנים שבאו"ם עם האמריקנים שבוושינגטון, עם מקגי וחבריו. מקגי וחבריו נסעו בשביל זה מוושינגטון לניו־יורק. ניצחו כמובן אנשי ה"סטייט דפרטמנט". הם הודיעו שהם בכל תוקף בעד קיומה של הוועדה הזאת, וכי בחיסולה יראו את הורדת קרן האו"ם, ושמחר מחרתיים, כעבור זמן, ימצאו איזו דרך ושצריך להתאזר בסבלנות. היינו משוכנעים מראש, שממשלת ארצות הברית רואה את החזקת הוועדה גם כשוט ידוע נגדנו, אולי ייזקקו לאמצעי לחץ ידועים עלינו, הרי תוכל הוועדה לשמש להם כשוט. סילוק הוועדה משחרר אותנו מכל סכנות של לחץ.

הוועדה הזאת, לא רק כמוסד קיים, דואגת לקיום עצמה ומחפשת אמצעי פרנסה ובאה בהצעות חדשות שהן לפעמים מסבכות את העניין, אלא שהיא גם ההתגלמות החיה של החלטות ידועות של או"ם. נתקבלו בשעתן החלטות והוטל על הוועדה לבקש פתרון לפי ההחלטות האלו. כל זמן שהיא קיימת, ההחלטות האלו קיימות. אם היא אינה קיימת,יורדות ההחלטות לארכיון.

מספר שורות נמחקו כאן בידי צנזור ארכיון המדינה.

---

6 בראשות המחלקה המדינית של הסוה"י.

אנחנו מוכרחים להביא בחשבון את העובדה הזאת, שלעת עתה מנוי וגמור עם ממשלת ארצות הברית לקיים את הוועדה. במשרד החוץ באנו לידי מסקנה שלא תהיה תועלת רבה בהמשך ההתקפה החזיתית על הוועדה. הוועדה, על כל פנים, אינה אשמה בדבר. היא מכשיר, וכל זמן שרצונה של ממשלת ארצות הברית יהיה חזק יותר מרצוננו בעניין זה, הוועדה תישאר ואז איננו מעוניינים לריב עם הוועדה ולקלקל את היחסים איתה ולקומם אותה נגדנו, אלא לחפש דרכים דיפלומיות ולתפוס את הרע במיעוטו ואולי לכוון את הוועדה.

אני עובר לעצם הדין וחשבון על הפגישה. המלאכה הזאת אינה קשה, כי הם הביאו אתם מיסמך כתוב. בתחילת הישיבה קרא פלמר באוזנינו את המיסמך הזה. אמסור את התמצית. הם מציינים, שהצעותיהם לא נתקבלו ולא החל משא ומתן ישיר בין שני הצדדים. הם מטילים בפירוש את האחריות על כך על הערבים. הם אומרים בלשון רכה: הוועדה לא יכלה להצטרף לדעה, לאשר את הקו של המדינות הערביות, באשר הן באו בדרישה שלפני שיתחיל כל משא ומתן, יתחייבו היהודים לקבל את הפליטים. פה יש ציון האשמה המוטלת על המדינות הערביות. יש פה גם ההודעה המפורשת של אי־הצדקת עמדתן בשאלה זו ושל אי־הוזדהות אתן. הם מוסרים אחר כך בקיצור מה הם העלו באלכסנדריה ובעמאן, הם לא ראו הפעם את המלך במצרים, כי הוא מטייל בים. הם ראו את שר החוץ המצרי. שר החוץ דרש מהם לעשות הכל להחזרת הפליטים. הוא טען שאם אנחנו נטען שהחזרת הפליטים פוגעת בביטחון שלנו, צריכה אז הוועדה להציע לנו לפנות את השטחים שתפסנו שלא כדין מחוץ לגבולות 1947, כדי שהפליטים יוכלו להתיישב בשטחים האלה מבלי לסכן את ביטחוננו. על כל זה הם [ועדת הפיוס] מוסרים לנו דין וחשבון. הם מצידם אינם מוסיפים לזה אף מילה. עבר־הירדן נקטה בשינוי נוסח. הם אינם דורשים שנוותר על השטחים האלה או שנסיר את הריבונות מהם, אבל הם דורשים שנחזיר לתושבים האלה את רכושם הקודם. היינו, עבר־הירדן אינה דורשת סתם החזרת פליטים, ולגבי שטחי מדינת ישראל לפי החלטת האו"ם ב־1947 אין לה דרישה של החזרת פליטים, אבל יש לה דרישה של החזרת פליטים לגבי השטחים הנוספים. עבר־הירדן מודיעה, שלאחר שנכניס את הפליטים השייכים לשטחים שכבשנו מעל להחלטות או"ם ב־1947, מתחייבת היא ליישב בתחומיה את יתר הפליטים הנמצאים בשטחה, היא רק תדרוש את עזרת האו"ם. לגבי הפליטים שלא יחזרו למדינת ישראל ויש להם רכוש במדינת ישראל, הם דורשים שתוכר זכות הבעלות האישית שלהם על הרכוש ושכל אחד ואחד יוכל לסדר את רכושו כרצונו – למוכרו, להחכירו, להשאירו בידו, לתת אותו במתנה למישהו, לעשות כל מה שירצה באופן אישי על יסוד הבעלות המשפטית שלו.

יחד עם זה הם מודיעים לנו, שממשלת עבר־הירדן מעוניינת מאוד בחידושה

של הוועדה המעורבת שנוצרה על פי הסכם שביתה הנשק לשם פתרון הבעיות התלויות ועומדות, וחברי הוועדה רואים בזה עולם ומלואו – בהסכם לשביתת נשק מדובר על הקפת שתי ועדות: ועדה אחת בראשות או"ם, שהיא צריכה לטפל בשאלות השוטפות של ביצוע שביתת הנשק, והיא קיימה ונפגשת מזמן לזמן, ואתם קוראים ידיעות בעיתונות שהתקיימו ישיבות הוועדה. לפי ההסכם הזה היתה צריכה לקום עוד ועדה אחת, ועדה משותפת שלנו ושל נציגי עבר־הירדן בלי אנשי או"ם, ועדה לפתרון מספר בעיות מסוימות "אד הוק": שאלת לטרון, שאלת הר הצופים, שאלת המקומות הקדושים וכולי, שאלות הנזכרות בסעיף המפורסם סעיף 8. העניין הזה אינו זז. לא הוקמה ועדה כזאת ואנשי עבר־הירדן השתמטו מהדבר הזה. הם אמרו תחילה שצריך משא ומתן מוקדם. למשא ומתן המוקדם לא היו כל תוצאות. העניין נדחה. פתאום הודיעו אנשי עבר־הירדן מחדש שהם מעוניינים בהקמת הוועדה השנייה.

ועדה הפיוס, הרואה קצת מהרהורי לבה ונוטה לראות מהרהורי לבה, גורסת גירסה אופטימיסטית: משמע שעבר־הירדן מוכנה למשא ומתן ולהסדר. אבל כיוון שאין הם מוכנים לשאת במשפט הגנאי של הציבוריות הערבית, [המאשימה] שהם יוצאים מגדרם ופורשים מחזית "הליגה" ומנהלים משא ומתן על שלום, אין הם מוכנים למשא ומתן נפרד, אולם במסגרת של הסכם שכבר אושר, ותחת מסווה של או"ם ותחת מסווה של הוועדה המפשרת, הם כנראה מוכנים.

על זה אמרנו לחברי הוועדה שני דברים. באופן רישמי אנו אומרים להם: "אדרבה ואדרבה, אם אנשי עבר־הירדן רוצים במשא ומתן, לא היו צריכים לחכות עד שתבוא ועדה כה מכובדת לירושלים. הם יכלו להודיע לנו זאת ישר. בשיחה פרטית הודענו להם שאיננו שותפים לאופטימיות שלהם. בעבר־הירדן יש לחץ מצד המלך על הממשלה ומצד הממשלה על המלך. אומנם המלך רצה בתקופה מסוימת לוותר על הממשלה, בא קירקברייד וייעץ לו לא להסתבך. אולם יש לחץ של המלך על הממשלה, והממשלה מוכרחה לוותר במשהו למלך, ולכן הודיעה: "אנו מוכנים למשא ומתן, יחדשו את הוועדה המשותפת, אז יתברר שאין מקום למשא ומתן עם היהודים, כי היהודים אינם אנשי שלום ואנשי פשרה. אז יגידו אנשי הממשלה למלך: "אל תאמר אפוא שאנו איננו אנשי שלום ואיננו רוצים בהסדר".

חברי ועדת הפיוס פונים אלינו בסוף המיסמך הזה ומציעים שנתקדם בשאלה אחת, בשאלת הפיצויים בעד רכוש ערבי. הם הציעו לנו את זאת עוד בז'נווה, כתבו לנו שנדון בשאלה הזאת [ונודיע] לפי איזה עקרונות נשלם פיצויים. עניתי להם בשלילה: בשבילנו שאלת השלום היא שאלה אינטגרלית ומהווה חטיבה אחת שבה כל דבר תלוי בדבר אחר. הא בהא תליא: אל"ף, אין שום הנחה פוליטית לדון בשאלת הפיצויים. נדון בשאלת הפיצויים רק אם יהיה הסדר כולל, והנחה

כזאת איננה. בי"ת, לגופם של העניינים ולפרטי העניינים איננו יודעים באיזה פרינציפים נפתור שאלה זו כל זמן שלא נפתרו בעיות אחרות, [כמו] שאלת נזקי מלחמה ביחסים בין המדינות. חברי הוועדה מבקשים שנסכים לעקור את בעיית הפיצויים מהמסגרת הכללית ושנטפל בה לחוד, והם מציעים שנסכים שהם ימנו אנשים שיבררו איתנו את שאלת הערכת הרכוש, איך נערך הרכוש הזה, לא שיגשו כבר להעריך כל בית ובית, אלא ידונו לפי איזה עקרונות ננקוט בהערכת הרכוש, והכוונה בוודאי לכך שיהיה דיון איך ישולמו הפיצויים האלה, אם לכל אחד ואחד לחוד או לקרן אחת שהיא תממן את ההתיישבות שלהם מחדש. יחד עם זה, הם מעוררים פה את שאלת החוק של רשות הפיתוח, שעל פיו יוצא שנקבל את האפשרות למכור נכסים [נטושים], והם אומרים שזה עומד בניגוד למה ששמעו מאיתנו קודם. על ידי המכירה נחתוך מראש את גורל הנכסים האלה.

אני פטור מלמסור את התשובות שלי למה שאמר שר החוץ המצרי או ממשלת עבר־הירדן. הודעתי שזהו ביטול זמן לדבר עכשיו על גבולות 1947, או לדבר על החזרה הפליטים כפתרון בעיות הפליטים. אנו מוכנים לשלום, אבל על יסוד סטטוס קוו. סטטוס קוו טריטוריאלי וסטטוס קוו לדְבר האוכלוסין. אין לדבר על גבולות אחרים. יכולים להיות תיקונים פה ושם, אנו בעצמנו מעוניינים בתיקונים פה ושם, אבל אין לדבר על גבולות אחרים מאשר קווי שביתת הנשק, ואין לדבר על החזרת הפליטים. פתרון שאלת הגבולות הוא בסטטוס קוו. פתרון שאלת הפליטים הוא בהתיישבותם מחדש בארצות אחרות. אמרתי שאביא, כמובן, את העניין לפני הממשלה ואתן להם תשובה לאחד שיהיה דיון בממשלה.

אני רוצה לומר עכשיו את דעתי. אני רואה חשיבות רבה בעובדה שיש לפנינו הצעה כזאת של הוועדה, שאנו ניכנס בדיון על אופן תשלום הפיצויים. איני נשען על מה שאמר לנו הנציג הצרפתי בשיחות פרטיות. הנציג הצרפתי אמר כך: "בין כה וכה יודע כל אחד שאין בכוחכם לשלם פיצויים. ישנה רק ארץ אחת שהיא תשלם את הכל וזוהי אמריקה. מה שיש לשלם – תשלם אמריקה, ולכן אין זה מחייב אתכם למעשה, אלא זה רק ביצור העניין העקרוני". אינני נשען על כך. אבל ישנה חשיבות בהצעות הוועדה שניכנס בדיון על אופן תשלום הפיצויים. אני רואה בזה תזוזה בעמדת הוועדה, שהיא מעמידה את הדיון איתנו לגבי פתרון בעיית הפליטים על בסיס של פיצויים ולא על בסיס של החזרתם. היא ועדה הקשורה בהחלטת או"ם מ־1948, והחלטת 1948 מחייבת החזרה [של הפליטים]. על ידי הצעתה החדשה היא אומרת למעשה: "בשבילנו שאלה ההחזרה אינה קיימת, אבל קיימת שאלת הפיצויים. אתם בעצמכם אמרתם תמיד שבחובה זו אתם מודים. הבה ונצעיד את העניין קדימה בכיוון הזה". אם אנו דוחים אותם בעניין זה, אנו כאילו משחררים אותם מהגישה הזאת, והוועדה יכולה לחזור

למה שתחזור. אם אנו נכנסים לעניין הזה, אנחנו כאילו קושרים את הוועדה ומצעידים אותה הלאה בכיוון זה. אומנם אנחנו טענו – ואני טענתי זאת גם בישיבה האחרונה – בשבילנו שאלות השלום הן בלתי נפרדות ואיננו יכולים לדון על שאלה אחת באופן נפרד אלא אם כן היא חלק ממשא ומתן של שלום. אבל נשוב אחורנית ונשמע באיזה שלב דיברנו על כל שאלה ושאלה. כאשר דובר על החזרת פליטים, לא אמרנו איש לא יחזור, אלא אמרנו: "על השאלה באיזו מידה יחזרו אפשר יהיה לדבר רק לכשיהיה שלום. דבר אחד הוא אם לא יהיה שלום, כי אז הפליטים שיחזרו יהיו גיס חמישי, וזה הופך את הקערה על פיה מבחינת הביטחון". זאת היתה ההנחה שלנו. אבל ברגע שאנחנו מוחקים אה עניין החזרת הפליטים, ולהיפך, קובעים שפתרון הבעיה הקיימת הוא רק בהתיישבותם בארצות אחרות, ולשם כך יש לשלם פיצויים, משתנה כל הרקע.

ניקח את העניין לגופו. נניח שאי־אפשר כיום להגיע לשלום בינינו ובין המדינות הערביות. נניח שעלינו לראות זאת בעין פקוחה לקראת השנים הבאות, שבמשך שלוש או חמש השנים הבאות לא תהיה מלחמה אבל גם לא יהיה הסדר של קבע בינינו ובין הארצות השכנות, והשאלה היא האם במצב כזה ללא שלום אנחנו מעוניינים שהפליטים ישבו במקום שהם יושבים ללא כל פתרון, ולהחזיק את הבעיה פתוחה, פליטים לא מיושבים, פצע פתוח ושותת דם ואווירה מלאה תביעות, תביעות להחזרת פליטים ותביעות לפיצויים, או שאנו מעוניינים לגמור את ענין הפיצויים ואת התביעות מסביב לזה. אם נציג אה השאלה כך, ברור לי שמוטב לנו להפריד ולהצעיד את הדבר הזה קדימה. איני יודע אם יעלה בידנו הדבר להצעיד את העניין קדימה, אבל ברור לי שחובתנו לנסות ללכת בדרך הזאת.

אני מציע אפוא עוד לא לברר איתם [עם ועדת הפיוס] את העניין לפרטיו, אבל ביסודו לנסות לברר אפשרות של איזה הסדר איתם בעניין זה, שנתחיל לדון על תשלום פיצויים מתוך הנחה ברורה שאין מדובר על החזרת פליטים. בנוגע לרשות הפיתוח הבעתי את תמהוני על דבריהם. הבאנו גם אסמכתות בכתב. היה איתנו כל תיק ז'נווה. הוכחנו להם, שתמיד אמרנו שאנו משלמים פיצויים בעד רכוש, אבל איננו מתחייבים בשום פנים ואופן להחזיר רכוש. גם בתקופה שדובר בה על החזרת פליטים, אמרנו שאין התחייבות להחזירם למקומותיהם. רכושם בידינו והוא רכוש המדינה. הרכוש הזה הוא מרבית שטחה של הארץ. האם כל זה יוקפא? האם לא תהיינה השקעות ברכוש הזה? האם זה יוצא מהחיים הכלכליים בשעה שישנה עלייה גדולה כזו, ובשעה שמתנהל מפעל פיתוח בקצב כזה? בפירוש אמרנו להם שנפעל בדרך כזאת, ולא היתה כאן כל סתירה וכל התכחשות.

ראש הממשלה ד. בן־גוריון: השאלה שעומדת לפנינו ובפני הערבים אינה שאלה יורידית. השאלה אינה מה הם אמרו לפני שנתיים ומה אמרנו אנו לפני שנתיים ומה אמר או"ם לפני שלוש שנים, אלא מה אנו אומרים עכשיו. זוהי שאלה פוליטית. הערבים עושים עלינו מלחמה גם עכשיו. אומנם לא מלחמה חמה, אבל מלחמה כלכלית פוליטית. אנו מוכרחים להחזיק צבא גדול. הם שמים עלינו מצור וזה מכביד עלינו, ואנחנו מוכרחים להודיע את דברינו על ידיהם לערבים. אם בא אורח סתם, אם בא איזה גוי, אנו מדברים אתו. ועדה שיש לה כביכול שלט של או"ם, נדבר אתה. אבל השאלה היא מה לדבר אתה. עלינו להודיע שלא רק שהסתלקנו מההסכמה להחזרת מאה אלף פליטים, אלא שאנחנו מוכרחים גם להסתלק מלשלם כל פיצויים. הם אינם יכולים להמשיך לגרום לנו נזק. אין יותר שום פיצויים, המלחמה [הכלכלית] אוכלת את הפיצויים. וידעו הערבים בעלי הרכוש, שהממשלות האלה [של מדינות ערב] אוכלות את רכושם. מה שאמר בואסנז'ה אמר כנראה מתוך נאיביות כמו כל גוי, כאילו אמריקה היא בכיסנו, שאם נסכים לשלם פיצויים, אמריקה תשלמם. זוהי השגה נאיבית שיש להרבה גויים באירופה על תקיפותם של היהודים. אין להם מושג מהעול הכבד הרובץ עלינו.

השר מ. שרת: אחרי המיפנה האחרון שחל מצד עבר־הירדן נגד משא ומתן של שלום, לאחר הכינוס או הכינוסים שהיו שם, שהממשלה גייסה אותם נגד המלך, ולאחר קבלת החלטות והכרזות, נתתי הוראה לשידור הערבי של "קול ישראל" לערוך שידור מעין זה: לומר לערבים שיעשו את חשבון עולמם. שם נאמרו דברים ברורים כלפי הערבים: אל תחשבו שההתחייבות שלנו היא התחייבות של בני גד, ראובן וחצי שבט מנשה.[7] מה שקיבלנו על עצמנו נֶאמר בשלב מסוים, ונֶאמר על מנת שיהיה שלום. אם אינכם רוצים בשלום, גם הבטחתנו לא תעמוד והיא כבר בטלה. דאגתי לכך שדברים כאלה יופיעו גם בעיתונות. ראיתי בזה תכסיס נבון, שיכול לגייס דעת קהל ערבית בעד שלום ולעורר חרדה בלב פליטים המקווים בכל זאת לקבל משהו. אבל אם הדבר הזה מוצג כעמדה רישמית של ממשלת ישראל, העניין הוא אחר לגמרי. בוודאי שזוהי שאלה מדינית ולא שאלה יורידית. נדמה לי, שאני ניגש מעט מאוד לָענייִנים מתוך שיטה יורידית, אבל לפי שיקולים

---

7 הביטוי המקורי: "תנאי בני גד ובני ראובן". משמעותו הסכם שנאמר בו במפורש כי יבוצע אם יקוימו תנאים מסוימים ויבוטל אם לא יקוימו התנאים. על פי התנאי שהתנה משה עם שבטי גד וראובן וחצי מנשה, כי יותר להם להתיישב בגלעד רק אם ישתתפו במסע ההתנחלות של השבטים האחרים בכנען (ר' במדבר לב).

פוליטיים [אנו] חייבים להתמיד ולעמוד על עיקרון ידוע. יש פה עניין של אנשים חיים, של מאות אלפים שחיו על האדמה הזאת, שהחזיקו ברכוש, שהתפרנסו מן האדמה הזאת, שהיו להם פה שדות, כרמים, פרדסים, נחלות, והם נושלו. אומנם לא נושלו על ידינו, אבל המאורעות נישלו אותם, המהפכה נישלה אותם, המלחמה נישלה אותם. הם, נשיהם וטפם נושלו והם מהווים בעיה עולמית. העולם כולו – ב־85 אחוז אלה הן ארצות הברית – מוציא מיליונים דולרים כדי לפרנס אותם. וזהו פצע שותת דם, מסעיר את הרוחות, גורם להסתננות.

מספר שורות נמחקו כאן בידי צנזור ארכיון המדינה.

אין זה כל כך פשוט בשביל העולם לקבל כתשובה: "הם עשו מלחמה – מדוע אין הם עושים שלום?" אומנם עברו עלינו נוראות, ועדיין אנו נמצאים במצב חמור מאין כמוהו, אבל קיבלנו תשלום עבור זה. קיבלנו מדינה. אנו זכינו בעצמאות. קיבלנו ארץ פנויה כמעט לגמרי, בכל אופן בחלקיה הגדולים – פנויה מערבים. אם יש מצב כלכלי חמור, זוהי תוצאה מהמדיניות שלנו. אנו רוצים עלייה, אנו רוצים קיבוץ גלויות. קיבלנו מרחב שלתוכו נוכל לשפוך קיבוץ גלויות זה כזרם, וכל אלה הן זכויות היסטוריות עצומות.

לא כל כך פשוט לומר שמפני זה לא נשלם פיצויים לאנשים, או לא נשלם להם פיצויים כאלה שיעזרו להם להסתדר. העולם לא יעכל את זאת. חובתי לומר זאת כמי שמשקיף כלפי חוץ, כאותו לוח הקולט צלילים הנשמעים. העולם לא יעכל את זה, כי פירושו של דבר שממשלת ישראל נוקטת בקו של "האוחז ביד"[8] ויכולה "לצפצף" על העולם. בוודאי שיש לנו הוצאות לצורכי ביטחון. ידענו שעל ידי הקמת המדינה אנו נכנסים לגוב אריות. לי ברור, שאם נציג את הדבר הזה כך, פירושו משבר ביחסינו עם ארצות־הברית ורושם עגום מאוד באו"ם. איני מתנגד לזה, שמה שאמרנו מבחינה תכסיסית ברדיו ובעיתונות, שנאמר את זאת גם כלפי הוועדה למען ידעו זאת הערבים. כשאמרתי לשדר בנוסח זה ברדיו ולכתוב בעיתונות, האם התכוונתי בזה רק כתכסיס לשעה? זה צריך היה לשמש פתחון פה לעתיד. אם העסק יימשך שנים, ממילא יתמזמז עניין הפיצויים, ומה שאמר בואסנז'ה, שבסופו של חשבון תצטרך אמריקה לשלם, אין זה נאיבי כל כך. אנו דורשים ונדרוש עזרה מאמריקה. פה יהיו סידורי חשבונות. איני רוצה להרחיב את שטח הוויכוח עכשיו ללא צורך, אולם ברור שתבוא דרישה [מצדנו] לעזרת אמריקה ליישוב עולים וגם לעזור לנו בתשלום פיצויים. אבל אין לומר מראש:

8 כינוי עממי למי שהכוח בידו, לפי ביטוי בפיוט למוסף ראש השנה.

"אנו מסתלקים מההתחייבות". אפשר לומר לוועדה שתאמר לערבים, שבעמדתם הם מסכנים את כל העניין. אנו ניכנס לבירור פרלימינרי, ננסה לקבוע דברים מסוימים, אולם איננו מתחייבים עדיין לשלם מיד. זה יהיה עניין ארוך מאוד.

אני רוצה לומר לאותם החברים שדנו על הצעתי לגופה ושללו אותה, שאיש מהם לא שיכנע אותנו בנקודה אחת: מה אנו מפסידים בדרך שהצעתי. יכול להיות שאיננו מרוויחים שום דבר, אבל איננו מפסידים. הגברת מאירסון אמרה שאנחנו יודעים במה אנחנו מתחילים, אבל איננו יודעים במה נגמור.[9] אני דוחה את הנימוק הזה. הוא עומד בניגוד גמור לכל הרקורד שלנו הן בסוכנות[10] והן בממשלה. בשום שלב לא הוצאנו מידינו את הרסן. בכל שלב ידענו לקבוע את עמדתנו. תמיד הפחידו אותי בנקודה זו: "אתה מסכים לוויתור אחד, תסכים אחר כך לוויתור שני ושלישי". כשדיברתי על החזרת 100 אלף פליטים, אמרו לי: "אתה אומר עכשיו החזרת 100 אלף. אחר כך תסכים להחזרת 200 אלף, אחר כך תסכים להחזרת 300 מאות אלף". במה גמרנו? האם גמרנו בזה שהסכמנו להחזרת 300 מאות אלף? גמרנו בזה שלקחנו חזרה את הסכמתנו על החזרת 100 אלף. אבל הסכמתנו הועילה בשעתה. היא רופפה את המתיחות עם ארצות הברית. היא מילאה את שליחותה, ולגופו של דבר לא יצא מזה ולא כלום. בשלב ידוע לקחנו חזרה את הסכמתנו והשתחררנו לגמרי מכל התחייבות. אני דוחה את הנימוק הזה "שנוותר ונוותר". נימוק כזה הולם לאופוזיציה. איפה הלכנו אנו בדרך זו שוויתרנו וויתרנו?

לגופו של עניין, אני חולק על כך שיש פה ויתור. שינוי עמדה קודמת לא תמיד הוא ויתור. הזכרתי לכם מתי קבענו את העמדה הזאת בעניין הפיצויים. אילו מלכתחילה הוצג העניין כך, שאין החזרת פליטים ויש רק תשלום פיצויים, איני יודע אם היינו קובעים את העמדה שקבענו. שורש העמדה היה בעניין ההחזרה. כשהרקע של הדיון היה החזרת הפליטים, אמרנו שלא נוכל בשום אופן לדון בשאלה זו אלא על רקע של שלום. אולם אם אפשר להפריד את הדברים, המצב הוא אחר לגמרי. האם אנחנו מעוניינים להצעיד את העניין קדימה, או שאנחנו מעוניינים שהדבר יקפא על שמריו? כמובן שאי־אפשר להשיג מהוועדה חתימה: "אנו מוותרים על החלטת העצרת", אבל עצם העובדה שהיא דנה איתנו על פיצויים ולא על החזרה, לאחר שהחלטת או"ם מחייבת אותה לדון איתנו בראש וראשונה על החזרת פליטים, זוהי עובדה פוליטית.

אינני מציע בשום אופן לוותר על תביעות הפיצויים שלנו. אומנם הוועדה טוענת שהדברים אינם קשורים אחד בשני. יש לה מנדט שלה וזוהי החלטת או"ם,

---

9 במהלך הדיון, שהתנהל קודם בישיבה זו, טענה השרה מאירסון כנגד מ"ש: "אנו יודעים במה נתחיל ואי־אפשר לדעת מראש בשום פנים ואופן למה ירצו להוביל אותנו ובאיזה נקודה נשאר בודדים".

10 בהנהלת הסוכנות היהודית בתקופת המנדט הבריטי.

שההחובה לשלם פיצויים לפליטים בעד קרקע ונכסים אינה תלויה בשום חובה אחרת, אבל אנו טוענים שאצלנו זה קשור. לדעתי לא נקבל פיצויים מארצות ערב גם אם יהיה שלום בינינו. נצטרך לבסוף לעשות ז'סטה ולומר: "אם אתם מסדרים את התיישבות הפליטים בארצותיכם, הרי אנו תורמים למפעל זה את הפיצויים המגיעים לנו מכם". אבל כדי שנוכל לעשות כן באפקט ידוע, עלינו להחזיק כל הזמן את התביעה ברמה. איני מציע בשום פנים ואופן לוותר על התביעה הזאת. בכל אופן, איני חושב שאנו יכולים להיכנס בבירור פרלימינרי עם הוועדה.

ראש הממשלה השיב ארוכות לשר החוץ וחלק עליו. להן קטעים מדבריו:

ראש הממשלה ד. בן־גוריון: איני מקבל את הנימוק שהעולם מביט עלינו. העולם אינו רק שליחי או"ם היושבים פה. העולם אינו מגובש. אי־אפשר להגיד שהנה אנשים נושלו. זוהי כל ההיסטוריה האנושית. הטורקים הוציאו מארצם מיליון וחצי יוונים. [---] יגידו לי: "זה היה בעבר הרחוק, בשנת 1922". אבל בימינו הוציאו הרוסים את הפולנים מכל גליציה. הצ'כים הוציא מיליוני גרמנים מהסודטים. [---] אומרים לנו שקיבלנו מדינה. האם קיבלנו מדינה מאת הערבים? לא קיבלנו אותה גם מהאו"ם. הם רצו לתת אותה לנו, אחר כך התברר שאין להם שום כוח רצון. בכל אופן לא קיבלנו את המדינה מהערבים. הם גם עכשיו עושים את המלחמה במדינה זאת. הם אינם יכולים לעשות אותה בנשק, הם עושים אותה באמצעים אחרים. ומלחמה זאת מלחמה. ואינני רואה חשיבות רבה בזה שהוועדה דנה על פיצויים. הוועדה נאחזת במשהו. האם זוהי שאלת חיים ומוות בשביל בואסנז'ה? הוא צרפתי והוא רוצה שלצרפת תהיה יד בוועדה, כדי שתהיה לה יד בענייני המזרח התיכון. [---] העובדה ההיסטורית של המזרח התיכון אינה בזה שיושבת כאן ועדה של שלושה ג'נטלמנים. אין להם כל אינטרסים לערבים או ליהודים, אבל יש להם אינטרסים שלהם. אנחנו צריכים לעשות מלחמה באופן שיועיל לנו ושלא יזיק לנו. בדברים אחדים הם [הערבים] הפסידו. הם הפסידו כבר את הטענה של גבולות לפי החלטת או"ם. [---] הם הפסידו כמעט את עניין הפליטים. הם צריכים לדעת שהם עומדים להפסיד גם את עניין הפיצויים. [---] והעולם יקבל את הדין. [---] איש לא ישלח צבא הנה, גם לא ה"סטייט דפרטמנט", כדי להוציא אותנו מכאן. [---] העולם אינו רק העולם הזה של הוועדה. ההיסטוריה אינה נעשית רק בשיחות עם חברי הוועדה. שיחות עם חברי הוועדה הן חשובות, אבל לא זה העולם. העולם יתרגל לעמדתנו החדשה. לכשישמע זאת פעם, זה ירגיז בוודאי את מקגי וחבריו, אבל כשישמע זאת פעם, שתיים ושלוש – יבינו זאת. גם דעת הקהל בעולם תבין גם אם בתחילה

שלושת הג'נטלמנים האלה היושבים כאן לא יבינו.

השר מ. שרת: הצעתי היא: מבלי להתחייב על שום דבר סופי עד לשלום, להיכנס בבירור מוקדם עם הוועדה על עקרונות תשלום פיצויים בעד רכוש, ומבלי לוותר על תביעתנו לפיצויים מהערבים.

להלן התנהל דיון קצר. ראש הממשלה סיכם:

ראש הממשלה ד. בן־גוריון: אין חילוקי דעות שעלינו להציג תביעות הנגד שלנו לפיצויים, וכן אין חילוקי דעות בעניין זה שלא ישולמו פיצויים אלא אם יהיה שלום.

השר ז. שזר: אני חושב שאין כאן גם חילוקי דעות שהפיצויים צריכים להיות קולקטיביים ולא לכל ערבי וערבי לחוד.

השר מ. שרת: זוהי עמדתנו, אבל לא ביררנו אותה די צורכה, וייתכן שיהיו מקרים שנצטרך להסכים לתשלום פיצויים פרטיים.

ראש הממשלה דוד בן־גוריון: מתוך הנחה שאנחנו מציגים תביעות־נגד שלנו לפיצויים בעד הנזקים שנגרמו לנו על ידי עצם המלחמה ובעד הפסד המשקים שלנו שנשארו מחוץ לגבולות המדינה ובעד הנזקים שנגרמו ליהודים בארצות ערב, עלינו להחליט עכשיו אם אנחנו נכנסים בינתיים לבירור עניין הפיצויים, או שנודיע שניכנס לבירור עניין הפיצויים רק אם יהיה משא ומתן על שלום.

להלן נוסח ההחלטה:

מחליטים (ב־6־5): לדחות ההצעה שישראל נכנסת לבירור מוקדם עם הוועדה על העקרונות לתשלום פיצויים עבור רכוש הפליטים הערבים מבלי להתחייב על כל סידור עד להסדר כללי של שלום ומבלי לוותר על תשלום פיצויים לנו.

ומחליטים (ב־6־5): שכל עוד אין הסדר של שלום כולל, אין כל מו"מ על עקרונות לתשלום פיצויים או כל מו"מ חלקי אחר. מחליטים להודיע לוועדת הפיוס שאם לא יהיה בקרוב מו"מ על שלום, תוכרח ישראל לסגת מהעיקרון על תשלום הפיצויים.

סעיף ה׳: הנהלת הכספים והחשבונות במשרדי הממשלה

את הדיון פתח שר האוצר א. קפלן. ראש הממשלה הבהיר, ש״ההצעה העיקרית של שר האוצר היא שהתפקידים הכספיים במשרדים השונים יהיו כפופים לאוצר בענייני האוצר מלבד בענייני דיסציפלינה יומיומית״. השר י. ל. מימון הביע דעתו, כי ״הצעה זו פוגעת קשה מאוד בכבוד השרים״, והציע לעבור עליה לסדר היום.

השר מ. שרת: לפי דעתי אין השאלה נוגעת לכבודם של השרים. אני מתפלא על הרב מימון שהוא מעמיד את כל העניין על שאלה של כבוד. כבודו של כל שר במקומו מונח. למעשה מתמנים השרים על ידי ראש הממשלה. ראש הממשלה מזמין את השרים והוא מציג אותם בפני הנשיא ובפני הכנסת, והם מקבלים אמון. האם יש בזה פחיתות כבוד לשרים? כאן עניין של הסדר. השאלה היא רק אם זהו הסדר נכון או לא נכון מבחינת ענייני השלטון. עניין של כבוד סַמִי מכאן.

אולם אני מרשה לעצמי להביע פקפוק בנכונות ההסדר הזה. ענייני העולם והחברה האנושית מסודרים כך שיש חלוקת עבודה. יש חלוקה של אינטרסים, הגנה על אינטרסים וחלוקה של אחריות, וכתוצאה, גם משיתוף פעולה, ולפעמים גם מהתנגשויות, מגיעים לידי איזו מסקנה, לידי איזה שיווי משקל. אנחנו כולנו, היושבים פה, רוצים אותו הדבר: מדינה גדולה, חזקה, עשירה, חופשית. בכל זאת, הטילה המדינה על כל אחד ואחד מאיתנו את הדאגה לעניין מסוים. אני דואג לאספקט מסוים ומר קפלן דואג לכך שמה שייעשה, ייעשה מתוך חיסכון או ביעילות – (השר א. קפלן: או שייעשה בכלל) – כל אחד ואחד מאיתנו מגן על עניין מיוחד. הדבר הזה בריא. כל צד של העניין אינו מופקר. כל עניין הוא דאגתו המיוחדת של אחר השרים. לעיקרון של חלוקת עבודה בין השרים ישנן מסקנות היורדות מטה מטה בסולם. כאשר דנים על התקציב, ישנה התנגשות. האחד והשני דורשים יותר. מר קפלן צריך לקצץ, וכתוצאה מהתרוצצות אנו מגיעים לסיכום. אבל ההתרוצצות הזאת נמשכת בתהליך של הוצאה לפועל ושל ביצוע יום יומי. אני רוצה שיהיה לי איש הבקיא בפרטי פרטים של ענייני כספים וחשבונות, היודע את החשב הכללי, שיוכל לגשת אליו ושיוכל לטעון לפניו, אבל שהוא ממונה על הגנת עניין מסוים. החשב הכללי ממונה גם כן על עניין מסוים. ושני העניינים הם חשובים. יכול להיות, שההכרעה צריכה להיות בידי החשב הכללי, כי הוא חולש על ענייני התקציב, אבל לפני שהוא מחליט הוא צריך לשמוע את השקפת משרד החוץ. יכול גם משרד החוץ לערער על החלטת החשב הכללי, אולם החשב הכללי צריך לשמוע מדוע הצעה זו חשובה, מדוע היא חשובה היום, מדוע אי־אפשר לדחותה, מדוע היא קודמת לדבר זה או אחר. בדבר זה צריך לבוא לידי ביטוי האינטרס,

שלו אחראי שר החוץ, ופקיד הכספים של משרד החוץ צריך להיות זרוע של שר החוץ. אותו הדבר ביחס לפקיד הכספים של שר המשפטים ושל שרים אחרים. אבל אם האיש הנמצא בתוך תוכי המנגנון של אחד המשרדים, אם משרד החוץ או משרד הדתות או משרד הפנים, הוא זרוע של החשב הכללי, העניין של המשרד נשאר לא מוגן, אין לו מליץ, זאת אומרת שהמשרד יצטרך למנות אדם אחד לתפקיד זה, [שייאבק] על מה יש לעמוד, והוויכוח הזה שעלול היה להיות בין איש הכספים במשרד החוץ והחשב הכללי, יהיה בתוך המשרד עצמו בין איש הכספים של משרד החוץ ובין איש הכספים של החשב. אני מקשה על הסדר הזה.

אני מכבד מאוד את ניסיונן של אומות העולם. אנו מזלזלים בהן יותר מדי. עלינו ללמוד וללמוד מהן, ושם יש תבונה, אבל אני רוצה להבין איך יהיה כאן הדבר למעשה. אני יודע גם שבדרך כלל יש תלונה קשה על השתלטות יתר ועל השתררות יתר של משרד האוצר הבריטי על יתר משרדי הממשלה. ישנה ביקורת פנימית חמורה מאוד נגד שיטה זו ושזה מחבל בדברים רבים. אם יש פנים לכאן ולכאן, צריכים לשקול את הדבר קצת יותר. על כל פנים, לי יש ספק חמור מאוד בעניין זה. הייתי רוצה לשמוע יותר. אני פתוח למאמצים של שיכנוע, אבל אני רוצה לשמוע דברים המתקבלים על דעתי.

משה שרת ודוד בן־גוריון

משכורות מורים

סעיף א׳: שאלות

השר מ. שרת: לרגל עניין קוריאה, היו בימים האחרונים מקרים של התפרעות מצד המפלגה הקומוניסטית, והם שימשו נושא לפניית שגרירות ארצות הברית למשרד החוץ, אומנם פנייה בלתי רישמית אבל בכל זאת בכתב.

קודם כל, הופיעה על קיר ביתו של השגריר כתובת באותיות לא של קידוש לבנה, אלא באותיות ענקיות, ובאנגלית: ״סלקו ידיכם מקוריאה״, וגם על הכביש המוביל מהבית הזה – בעצם, גם מביתי, כי אנו גרים באותו רחוב [בשכונת תל־בנימין, ר״ג] – לכביש הראשי, הופיעה כתובת ״קוריאה לקוריאנים״. מלבד זה פרמו בחורים קומוניסטים את הבד באחד מבתי הקולנוע, באמצע הצגת סרט אמריקני, שאנו אישרנוהו בהשמטות ידועות – (השר מ. שפירא: הוצאנו ממנו חלקים אחדים) – השגרירות האמריקנית היתה מעוניינת לדעת מה אנו עושים נגד הדברים הללו.

אני חשבתי שעל יד הכניסה לשגרירות האמריקנית עומד שומר יומם ולילה. כנראה שזה אינו כן, או שהשומר מנמנם לעיתים. בבתי הקולנוע הגבירו את השמירה, אבל צריך להקדים רפואה למכה. הייתי רוצה שיהיה ביכולתי לענות לשגרירות, גם כן לא באופן רישמי אלא בשיחה, שהמשטרה ערה לדברים האלה ולא תיתן לכנופיה להשתלט על הרחוב – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: זה יותר עניין של בתי הקולנוע. בעלי הקולנוע עצמם נרתעו מהצגת סרט זה) – (השר א. קפלן: או שבעלי בתי הקולנוע צריכים להגביר את הסדרנות, או שהמשטרה צריכה לעצור קבוצות בחורים אלה הבאות עם אבנים בכוונה להפריע) – שמעתי שכל העסק לא היה כל כך לכבוד בעלי בתי הקולנוע. הללו רצו להפסיק את הצגת הפילם, אלא שבא איום מצד האמריקנים שיפסיקו את יבוא הפילמים האמריקנים לארץ, אם לא ימשיכו בהצגת פילם זה. רק לאחד זה קיבלו עליהם בתי הקולנוע להמשיך בהצגת הסרט, ולא מתוך אומץ לב אזרחי – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: אני חושב שצריך יהיה להזהיר את המפלגה הקומוניסטית מפני שיש לנו חוק נגד טרוריסטים, וכי אנו נפעילו במקרים כאלה) – מי יהא אחראי למסירת הודעה זו? – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: הממשלה כולה צריכה להחליט על כך, שאירגון פלוני הוא ארגון טרוריסטי. זה לא עניין של שר אחד) – צריך להזהירם שאם זה

1 מתוך הפרוטוקול, סעיפים א׳ (מקוצר) ב׳.

לא ייפסק יוצע לממשלה לנהוג לפי החוק – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: צריך שהמשרד שלך, מר רוזן, יעיין בדבר וימצא את הסעיף המתאים).

סעיף ב׳: משכורות המורים

הדיון נפתח בהודעת שר החינוך ז. שזר כי ועדת הפקידים המומחים, שהתמנתה לעבד תוכנית למשכורות המורים ותנאי עבודתם, סיימה את עבודתה ומסקנותיה נמסרו למורים. להלן פירט השר את מיבנה המשכורות.

השר מ. שרת: איני נכנס לפרטי המשכורת. אם כתוצאה מקבלת המסקנות האלו תיווצר הפליה לגבי הפקידות בממשלה, יהיה זה דבר חמור. אני גם ביקשתי את מזכיר הממשלה להעמיד על סדר היום את ההתפטרויות של הפקידים בגלל ההפרש במשכורת המשתלמת על ידי הממשלה והשוק הפרטי. אבל אני רוצה רק לחלוק על גישה אחת, זאת המבוססת על מספר שעות העבודה לגבי המורים.

אין הדבר הזה של מספר שעות העבודה מכריע. כי לגבי המורים השאלה אינה בכמות העבודה, אלא באיכותה. כל אותה שעה שהמורה מבלה בכותלי הכיתה אינו יכול להתפרק אף לשנייה אחת. עבודה זו גורמת עייפות העצבים וגם עייפות של גוף, שאין דומה לה בשום עבודה. אין כל השוואה – (השר ד. יוסף: ובחדר הניתוח?) – עניין זה של ארבע וחצי חודשי חופשה למורים בשנה – לא אנו המצאנו. זאת לא גזירה שנתחדשה בישראל. קודם כל, אני רוצה לקבוע, שבמתוקנות שבאומות העולם, על כל פנים באנגליה ובארצות הברית, יש חמישה חודשי חופשה ולומדים רק חמישה ימים בשבוע. בשבת וביום ראשון בית הספר סגור על מסגר, ונוסף על כך, באחד מימות השבוע לומדים רק חצי יום, זאת אומרת, לומדים ארבעה ארבעה וחצי יום. אני יודע שהחופשה שם היא בת חמישה חודשים, וזה לאחר שלומדים ארבעה וחצי יום בשבוע. רק ככה לומדים! חברי[2] היו מתפלאים שאני מקדיש יום ראשון בבוקר ללימודים. הם היו יוצאים לחצי יום מלונדון והולכים ברגל. זה באוניברסיטה. אבל גם בבית הספר התיכוני כך. בני למד שנה בבית ספר תיכון בניו־יורק ולמד ארבעה וחצי יום לשבוע – (השר הרב י. ל. מימון: אבל הם לא "עם הספר"!) – הלוואי ונהיה עם הספר כמותם! אנחנו לומדים לא חמישה ימים, אלא שישה ימים בשבוע. אני אומר, שאין כלל לתמוה על כך. יש בזה היגיון.

עכשיו בנוגע להכנה. במשפחתי יש מורה. היא אומנם צעירה אבל עובדת

---

2 ב"לונדון סקול אוף אקונומיקס", שם למד מ"ש ב־1920–1924.

ערב־ערב ארבע־חמש שעות. היא תמיד יושבת עד חצות בהכנת השיעורים למחרת ומכינה כל שיעור ושיעור, מלבד תיקון המחברות. יש מורים שיש להם גם שיחות עם תלמידים וקבלת הורים. עניין זה של שלושים שעה אינו קנה מידה, כי זה לא מקיף את כל השעות שהמורה עסוק בהן. מבחינה איכותית, זה לא בסיס להשוואה.

לאחר דברי שרת העבודה ג. מאירסון, שהציעה לקבל את הצעות ועדת המומחים הוסיף מ"ש:

השר מ. שרת: איני מבין מה עושים עם המורה חשבון של שעות. אם הכוונה היא שלא יקבל עבודת חוץ, הרי צריך להעבידו מספר שעות רב יותר, ואם לא – לתת לו משכורת מתאימה.

מפא"י בבחירות לעיריות

סעיף א': בחירות לעיריות

לקראת הבחירות לעיריות, שנועדו ל־14.11.1950, התנהל במרכז מפא"י ויכוח אם על המפלגה ללכת לבחירות ברשימה משלה, או ברשימה בשם ההסתדרות הכללית. הופעה בבחירות בשם ההסתדרות הכללית היתה טעונה החלטת הוועד הפועל של ההסתדרות, שם היה למפא"י רוב של 67 אחוז, נגד המיעוט של מפ"ם. מפ"ם כבר החליטה להופיע בבחירות לעיריות בנפרד.

משה שרת: לא שמעתי את כל הוויכוח, אלא רק חלק ממנו, וייתכן שאילו שמעתי את הוויכוח מראשיתו, הייתי שומע נימוקים שהיו משנים את דעתי, אבל אין לי ברירה, ואני מדבר על יסוד הדברים ששמעתי. אני סבור שעלינו ללכת ברשימה הסתדרותית, וזה משלושה טעמים:

קודם כל, ואל נתעלם מהדבר הזה, ברגע שאנחנו מחליטים הפעם ללכת ברשימה מפלגתית, אנחנו מוותרים על שלטון הרוב וסמכות הרוב [שלנו] בהסתדרות. יש פה מסקנות בלתי נמנעות, ורוב אינו קיים רק לשם דברים של מה־בכך, לשם דברים שניים ושלישיים ורביעיים במדרגה. רוב קיים לשם הכרעה בעניינים רציניים מאוד, ואני מקבל בהחלט את אופן הליכתנו לבחירות לעיריות כעניין רציני מאוד, כעניין ממדרגה ראשונה.

אם אנחנו מוותרים על שלטון הרוב בפועל, ועל סמכות הרוב מבחינה מוסרית בעניין זה, הרי ויתרנו על שלטון הרוב וסמכות הרוב. אנחנו מכריעים פה הכרעה עקרונית ומרחיקה מאוד, ומדובר פה על ההסתדרות. לכן אם היא איננה הסתדרות דמוקרטית, אם אין בה שלטון רוב – ובוודאי, אם רוב של 67 אחוז איננו רוב, איזה רוב הוא רוב? אני הייתי אומר, שגם רוב של 55 אחוז הוא רוב. אחרת יש שלטון של מיעוט.

ומה זאת אומרת אם אמרו "אוּזוּרפַּצְיָה"?[2] דבר זה אפשר להגיד על כל רוב. אם סיעה שהיא 40 אחוז בכנסת יש לה רוב בממשלה, הרי זו אוזורפציה. יש כל מיני אוזורפציות. האם אנחנו יכולים להירתע בפני נימוק של אוזורפציה?

---

1 מתוך פרוטוקול, סעיף א'.

2 אוזורפציה – לקיחת שלטון בכוח או במרמה. ראשי מפ"ם טענו, שהופעת מפא"י בבחירות ברשימה הסתדרותית אינה חוקית.

הנימוק השני הוא, שלפי דעתי, אם אנחנו הולכים כמפלגה אנחנו משמיטים מידינו נשק חשוב מאוד במלחמת הבחירות. במלחמת הבחירות הסכנה הגדולה שנשקפת לנו היא לא ממפ"ם, כי אם מן הימין. על כל פנים, קודם כל בעיריות העיקריות. אנחנו מופיעים ככוח כובש. איננו מגינים על איזו עמדה אלא רוצים לכבוש, וברור שמה שאנחנו רוצים לכבוש זה לא מידי מפ"ם, כי אם מידי הימין ועל חשבון הימין. לא על חשבון מפ"ם. חזיתנו היא ימינה ולא שמאלה בעניין הזה, ואנחנו זקוקים לגיוס כל כוחות הפועלים. אם אנחנו הולכים בשם ההסתדרות אנחנו מאשימים בזה את מפ"ם, שבעניין הזה – שבו היה נשקף סיכוי של כיבוש גדול למעמד הפועלים וסכנה גדולה להישגי מעמד הפועלים – היא פרשה מהסתדרות.

אני רוצה לומר: זה שההסתדרות היא מפא"י – אנחנו יודעים את הדבר הזה. מתי נבהלנו מהדבר הזה? מתי חדלנו לקבוע את הטון של ההסתדרות בגלל זה?

כפי שאומרים [בחוגי הימין] ש"הפועלים זה לא היישוב", מפ"ם אומרת לגבי ההחלטות שקיבלנו: "זה מפא"י, זה לא הפועלים". אנחנו מתפארים באותה המידה בשתי הטענות האלו. אנחנו רוב היישוב ואנחנו רוב הפועלים. אנחנו מתגייסים לעזרתנו. אבל הנימוק הכביר הזה, שיש פה גוף אשר פילג את ציבור הפועלים בשל [בעיית] קוריאה ובשל דברים של מה־בכך, שבגללם איננו מגן על מעמד הפועלים בעיריות, איננו מגן על חינוך, איננו מגן על שיכון, ועל כל מיני דברים שהם ענייני יסוד בחיי מעמד הפועלים – כל הדברים האלה מחייבים אחדות של החזית, ואילו כאן מפ"ם פרקה מעל עצמה את השותפות. מדוע? בדרך זו כוחנו יותר יפה לעמוד נגד הימין, וזהו נשק כביר לטובתנו. מבחינה איכותית זה אותו דבר, ואז לא חשוב אם אנחנו 60 אחוזים והם ארבעים. חשובה פה נקודה עקרונית.

הנימוק השלישי, מפני שכל הליכה מפלגתית יש בה פגיעה בגופו של עניין, זאת אומרת, בעניין שעומד פה על הפרק – הגנת ענייני הפועלים בעיריות. המפלגה איננה ערוכה ואיננה מצוידת לנהל מלחמת בחירות. מאמץ חד־פעמי כזה היא יכולה לעשות וכולנו היינו נרתמים לעול הזה, אבל אני אומר: המפלגה איננה ערוכה ואיננה מצוידת לנהל את המערכה המוניציפלית של ציבור הפועלים, יום יום שעה שעה. אין לה כל הכלים לזה אלא אם כן נחזור לימי בראשית והמפלגה תצטרך לטפל בכל מיני דברים ופרטים.

פה יש משהו פגום בתכלית. אנחנו מכניסים פה פגם אורגני בעניין. כל ישיבות הסיעה שלנו מתקיימות במסגרת מפלגתית, ואם יש שאלה של הכרעה לגבי מדיניות בעד מי נצביע אנחנו עושים זאת במסגרת מפלגתית.

יאמרו שאני שמרני לגבי ערכים טובים כשהם טובים בעיני. המפלגה דגלה

תמיד בשיטה מסוימת. מה היתה השיטה? המפלגה הגנה לא על עצמה ולא דגלה בטובתה. היא הגנה על עניינים, היא דגלה בערכים, בנכסים, ומתוך כך בנתה את עצמה. יכול להיות שמבחינת המפלגה זה יותר כדאי עכשיו, אבל בינתיים אנחנו מפקירים עניינים. לאורך ימים לא תהיה תפארתנו על הדרך הזאת. משל למה הדבר דומה? שאנחנו מכניסים לעירייה אנשים שיודעים לנהל ויכוחים פוליטיים, אבל אינם מבינים בענייני העיריות. כך גם לגבי העניין ביסודו. על הפרק עומדים ענייני פועלים בעירייה, וכוחה של המפלגה תלוי במידה שבה היא תוכיח שהיא נאמנה לעניינים האלה. העמידה הזאת היא שתבנה אותה.

דבר נוסף: ללכת עכשיו [לבחירות בנפרד], הרי זה אופורטוניזם. כאשר יש נימוקים שקולים נגד זה – וכאן יש דרך היסטורית שלנו, כיצד אנחנו תופשים את ההסתדרות בכוח היותנו רוב. האומנם כבר הגיעה השעה לחסל את הדבר הזה? אין זה דבר פשוט. זה ייתן אותותיו בכל עניין ועניין, ולכן אל נהיה אופורטוניסטים בעניין זה.

אם רק נעבוד היטב, יש לנו כל הסיכויים לכוון ולצמצם בבחירות הקרובות למועצת ההסתדרות את האחוזים של מפ"ם בעזרת העלייה החדשה כך שמפ"ם תפסיד את אמון ציבור הפועלים. למה לרוקן מראש את המסגרת הזאת? זהו כוח עצום בידנו.

בתום דברי מ"ש נערכה הצבעה.

בעד ההצעה שמפא"י תלך לבחירות לעיריות ברשימת ההסתדרות – 52
בעד הליכת מפא"י לבחירות בנפרד – 36

הצעה לרופף מתיחות בשאלת הפליטים

סעיף ב׳: סקירה

השר מ. שרת: מסרתי בישיבת הממשלה, כי ועדת הפיוס, בפגישתה אתי, הודיעה לנו שממשלת עבר־הירדן מעוניינת לקיים את הוועדה המעורבת, שעליה הוחלט בהסכם שביתת הנשק, לשם דיון בסעיף 8 המפורסם המכיל את כל השאלות התלויות ועומדות. מאז קיבלנו הודעה רישמית מהגנרל ריילי, הממונה על כל המנגנון של שביתת הנשק, שממשלת עבר־הירדן מינתה שני נציגים לוועדה זו ומבקשים מאיתנו להודיע להם את שמות נציגינו לוועדה זו. לנו היה – וקיים עכשיו – חשש שכל זה אינו אלא תכסיס גרידא מצד ממשלת עבר־הירדן כלפי המלך, להראות לו שהם עוסקים כאילו בשלום, ולהציג דרישות כאלו שאנו נהיה מוכרחים לדחות אותן, ולהוכיח שאנחנו איננו מעוניינים, כאילו, בסידור הסכם. נתקבל מכתב אישי קצר מהמלך למר שילוח, שבו הוא אומר שכל הזמן הוא פועל באותו הכיוון ושהוא רואה בהקמת הוועדה הזאת פתח חשוב להסכם, ואם השם יעזור הוא יביא לידי שלבים חשובים יותר במסכת ענייני השלום, ולכן הוא מבקש מאיתנו לייחס לוועדה את כל החשיבות האפשרית ולא לזלזל בה. הוא מציג את האנשים שהם שלחו כאנשים בעלי עמדה, סגני מיניסטרים, אבל הם אינם בעלי עמדה. אחד מהם הוא עזמי נשאשיבי והשני השתתף בשעתו בשיחות שלום, נאחז בכל מיני נקודות מסובכות והכביד.

ועכשיו יש לי למסור עניינים רציניים אחדים וברצוני להציע הצעה אחת. באחת הישיבות הקודמות מסרתי על תזוזה שחלה כאילו במדיניות אספקת הנשק מצד אנגליה. אמרתי, שלאחר דין ודברים רב הוחלט שמשרד החוץ הבריטי מסיר את הווטו שלו מעל אספקת נשק לישראל ושהעניין מסור עכשיו לגמרי לראות עיניו של משרד המלחמה להחליט לפי שיקולים מעשיים גרידא. אמרתי שהדבר לא נמסר לנו עדיין רישמית, אבל הוא ידוע לנו. הדבר נמסר על ידי איש רישמי באופן בלתי רישמי. הובטח שהדבר יימסר לנו רישמית תוך ימים אחדים. עברו ימים אחדים ועוד ימים אחדים, וההודעה הרישמית בוששה לבוא. לבסוף באה ההודעה הרישמית, אבל אחרת לגמרי. ההודעה הרישמית נמסרה לנו על ידי מיופה הכוח הבריטי בכתב, הציר בעצמו נמצא בחופשה, כתוספת דברים שבעל פה. ההודעה בכתב אומרת:

---

1 מתוך פרוטוקול, סעיף ב׳.

1. "הצהרת שלוש המעצמות מ־25 במאי [1950] הכירה, כי המדינות הערביות וישראל צריכות להחזיק בכוחות צבאיים בממדים מסוימים על מנת להבטיח את ביטחונן הפנימי ואת הגנתן הצודקת ויש לאפשר להן למלא את תפקידן בהגנת האזור בכללו. כן נאמר בהודעה, כי כל הבקשות לנשק ולחומר מלחמתי שתבואנה מארצות אלו תיבחנה לאור העקרונות האלה.

2. ממשלת הוד מלכותו שקלה מאותו תאריך ואילך עד כמה אפשר יהיה ורצוי יהיה בהתאם לעקרונות האלה לספק נשק וחומרי מלחמה כדי למלא את צרכיה של ממשלת ישראל, אולם המצב נשתנה על ידי עריכת תוכנית הגנה חדשה בשביל הממלכה המאוחדת – הערת השר: 'הכוונה היא לתמורה שחלה אחרי התחלת המלחמה בקוריאה' – תוכנית אשר חייבה לבחון את כל המצב מחדש בקשר להספקת נשק לארצות זרות. עד אשד תושלם הבחינה הזאת, אי־אפשר יהיה לקבוע אם יהא ביכולתה של ממשלת הוד מלכותו לעיין באיזה בקשות נוספות.

3. ההחלטה הזאת מכוונת לתחולה כללית – is of general application – זאת אומרת שאינה מכוונת רק לישראל, אלא גם לארצות אחרות".

על זאת באה הוספה בעל פה. בעל פה נאמרו דברים מעניינים מאוד. הדברים נמסרו למשרד החוץ. השיחה היתה ב־24 באוגוסט. בעל פה אמר מיופה הכוח, שהוא אינו חושב שבירור הצרכים האלה של תוכנית ההגנה החדשה ייקח זמן רב. הוא חושב שזה ייקח לכל היותר חודש ימים. ועוד אמר, כי "מה שנאמר שתחולת ההחלטה היא כללית פירושה כללית לגבי כל הזמנות ובקשות חדשות, אבל אין פירוש הדבר שהזמנות שכבר אושרו פעם תעוכבנה. ההזמנות שאושרו תימשכנה". זאת אומרת, ההגבלה חלה גם על בקשות חדשות של מצרים, אבל אין היא חלה על בקשות ישנות שלה. על כל פנים, אין ההגבלה הזאת לגבי הזמנות חדשות חלה על הלגיון הערבי, המקבל את נשקו וציודו על פי סידור מיוחד, שונה מהסידור שעל פיו מספקת בריטניה נשק למדינות ערב האחרות. אחרי שסופקו חומרי מלחמה ונשק למדינות האמנה האטלנטית והאיחוד האירופי, ייתכן שלא יישאר הרבה לאחרים.

אין זה נוגע לאפשרויות של אימון לקצינים במקצועות ידועים. בנוגע לזה אין שינוי וכבר נאמר לצירות שלנו [בלונדון] איזה אפשרויות עומדות לפנינו.

זה בנוגע לאנגליה. בנוגע לאמריקה ישנם סימנים שמתחיל שלב חדש של פייסנות כלפי הערבים דווקא על הרקע של עניין קוריאה, וישנם סימנים המרמזים שיתחדש לחץ עלינו כדי להשיג ויתורים מאיתנו. אני אומר זאת בכל ההסתייגות, כי לא נמסרה לנו שום הודעה רישמית לא בעל פה ולא בכתב, אבל הגיעו אלינו קצת ידיעות מאחורי הפרגוד ומלבד זה נמסרו דברים מפורשים, אומנם לא בשיחות רישמיות, אבל בשיחות עם אנשי ה"סטייט דפרטמנט" שאיננו יכולים

להתעלם מהן. אני מחוייב למסור לממשלה את הידיעות שהגיעו אלינו, אבל יהיה זה רע מאוד אם משהו מהדברים יסתנן לציבוריות ואז יתקבל מיד הרושם שאנו עומדים בפני התקפה אמריקנית חדשה, והיחסים שלנו עם אמריקה הורעו. זה מאוד לא רצוי. יכול להיות, שעוד לא קיבלו החלטה בענייננו. יכול להיות, שאולי אף פעם לא יקבלו החלטה. אבל ייתכן שיתפתח מזה פעם עניין רציני ולא חשבתי שאוכל לכחד את הדבר מהממשלה ולראות זאת רק כאחת השמועות שהגיעו למשרד החוץ.

לנו ידוע, קודם כל, על תוכנית של הפקידות האמריקנית באו"ם הקשורה בוועדת הפיוס, שהיא מביאה לפני הוועדה. הכוונה אינה לריילי ולאנשים חשובים מדרגה שלו, אבל חשובים הדברים שהם מציגים. הצגת העניין היא כזאת: ישנה מצד אחד מערכת החלטות של או"ם, שהן קובעות כאילו את גורל העניין בארץ־ישראל. ישנה, מצד שני, מערכת של עובדות. המכריעות הן העובדות ולא ההחלטות, שיכולות גם להישאר על הנייר. העובדות העיקריות הן שקיימת מדינת ישראל, שהחלק הערבי של ארץ־ישראל סופח לעבר־הירדן והתמזג עימה, שחלה עלייה גדולה של עולים לישראל, שהבירה הועברה למעשה לירושלים. כל זמן שמוסדות או"ם נאחזים בהחלטות העצרת, הם אינם יכולים להזיז את העניין קדימה לקראת פתרון, ובאשר החלטות או"ם מושתתות על הנחות שלא נתאמתו, וכל זמן שמוסדות או"ם קשורים בהחלטות או"ם, לשווא יחכו שהערבים יוותרו. ההחלטות העיקריות הן משנת 1947 בנוגע לגבולות, משנת 1948 בנוגע להחזרת הפליטים. ואז אחת משתיים: או שצריך להתעלם מהחלטות העצרת, והעצרת כבודה במקומה מונח, ועכשיו עוד יותר מתמיד, או שיש צורך לקבל החלטות אחרות לפי עקרונות אחרים, ושוועדת הפיוס תשוחרר מכפיפות להחלטות הקודמות ותוכל לגשת גישה חופשית לעניין מתוך דיון בעובדות.

עד כאן שפיר. מכאן ואילך מתחילה "פרשת בלק"[2] כלפינו. לא נכון, לפי דעתם, להציג את המלחמה שהיתה בארץ־ישראל כמלחמת תוקפנות של הערבים ביהודים, וכמלחמת התגוננות של יהודים כלפי ערבים. לערבים היו שאיפות לאומיות בארץ־ישראל – מבחינתם מוצדקות בתכלית. כשם שהיהודים רואים במדינות הערביות שפלשו לארץ־ישראל כוח תוקפני ומשיג גבול, כן רואים הערבים בעלייה היהודית ובהקמת מדינת ישראל מעשה תוקפנות ומשיג גבול. לכן היתה מלחמה והמלחמה הזאת יצרה עובדות. אבל אין לגשת לטפל בתוצאות המלחמה מאיזו בחינה מוסרית, שלפיה היה צד אחד צודק וצד שני בלתי צודק. והצד הצודק נחל ניצחון ולכן הצד הבלתי צודק ראוי לו שיישא בעונש. אין כאן שאלה של צידקת

2 לפי הביטוי ביידיש "לערנען בלק" – "ללמד בלק" על שם בלק בן צפור מלך מואב, שמשמעו ללמד לקח.

אחד הצדדים ואין כאן שאלה של עונש, אלא יש צורך לגשת גישה מעשית לעניין ולראות באיזו דרך אפשר לפתור את השאלה. קודם כל, כיוון שאין כאן שאלה שבעונש.

אי־אפשר לפתור את שאלת הפליטים הערביים על ידי זה שאומרים: "דמם בראשם – ישאו בעונש". הם אינם אשמים ואין בכלל שאלה של עונש. שאלת זכויותיהם של הפליטים הערביים אינה תלויה בתוצאות המלחמה. הזכויות האלה עומדות בעינן הן לגבי החזרתם לארץ־ישראל והן לגבי החזרת הרכוש. נכון, שמבחינה מעשית אי־אפשר להחזיר 700 אלף פליטים למדינת ישראל, כי פירוש הדבר יהיה חורבן מדינת ישראל, אבל אין פירוש הדבר שבכלל אי־אפשר להחזיר פליטים, וישראל צריכה לדעת שהיא צריכה לאפשר לחלק מהם לחזור. ובמידה שהדבר כרוך בסיבוכים טריטוריאליים, צריכה מדינת ישראל לוותר על שטחים כדי שאפשר יהיה להכניס לשם פליטים אלה מבלי לפגוע בביטחונה הפנימי של ישראל. וכאן הם מסמנים שטחים בגליל, ב"משולש", בלוד וברמלה, הכוללים את הקרקעות הפוריות ביותר של ארץ־ישראל. נחוצים ויתורים טריטוריאליים מצד ישראל כדי לאפשר את יישוב הפליטים מחדש.

מלבד זה הם מוצאים שזכותם של הפליטים לפיצויים זוהי זכות החלטית שאינה תלויה בשום דבר, וזוהי זכות אישית של כל פליט לקבל פיצויים בעד אדמתו ובעד רכושו, אחת היא מה יקרה עם השאלה כולה.

אחר כך ישנו סעיף על ירושלים שהוא סתום. נאמר שמוכרחים לפתור את בעיית ירושלים יחד עם פתרון כל העניין, כי מספר הפליטים מירושלים וסביבותיה מגיע ל־100 אלף. כיוון שירושלים כוללת חלק גדול מנכסי הערבים בעלי ערך רב, הריהי תופסת מקום רב בשאלת תשלום הפיצויים.

אמרתי שזוהי דעת הפקידות האמריקנית באו"ם, הקשורה עם ועדת הפיוס. אחר כך אדבר על אנשי ה"סטייט דפרטמנט". כולם מתנבאים בסגנון אחד ושואבים את השראתם ממקור אחד, והם כולם כפופים למשמעת פוליטית אחת.

כעבור ימים אחדים היתה שיחה בוושינגטון. השיחה היתה לא לרגל עניין חשוב, אלא מתוך דברים של מה־בכך. נתמנה אצלנו [בשגרירות] נספח חדש לעיתונות, יועץ ליחסי ציבור, וממלא מקום השגריר הלך איתו להציג אותו לפני אחד האנשים המרכזיים ב"סטייט דפרטמנט" – לא איש שני, כי אם איש שלישי אחרי דין אצ'יסון. אבל לרגל השיחה, שהיתה לכאורה שיחה של היכרות, התפתחה שיחה פוליטית שגילתה טפח הגון מאוד ממהלך המחשבות של אנשי ה"סטייט דפרטמנט" עכשיו. אומנם נאמר ונשנה כמה פעמים במשך השיחה, כי דווקא משום שזוהי שיחת היכרות, אפשר לדבר באופן חופשי והדברים אינם מחייבים, וזהו רק הלך מחשבות, אבל נאמרו שם דברים רציניים. נאמר שהכרחי

שלום. ישנו פחד משני הצדדים. ישנו פחד של ישראל בפני "סיבוב שני". איש ה"סטייט דפרטמנט" חושב שזהו אבסורד, שלא יהיה "סיבוב שני". ישנו פחד הערבים מפני התפשטות ישראל. הוא חושב שגם לזה אין יסוד. אבל עובדה היא שישנו הפחד הזה וזה יוצר חוסר יציבות במזרח התיכון והכרחי לשים קץ לדבר. אבל אין אפשרות לשים קץ לדבר מבלי לאפשר לערבים "הצלת פנים". צריכה לבוא generous gesture מצד ישראל, שתאפשר לערבים להיכנס במשא ומתן של שלום. אם יהיה שלום, תהיה ישראל הלב הכלכלי של המזרח התיכון ואז יזרמו דרכה למזרח התיכון כסף, שירותים וכל הדברים האחרים. לשם כך הצורך הראשון של ישראל הוא יחסי שלום עם המדינות השכנות.

באיזה כיוון צריכה להיות ההצעה, לפי דבריו? הוא הזכיר במיוחד שאלת פיצויים לערבים והתאמת הגבולות לנוסח החלטת או"ם, על מנת שוועדת הפיוס תפעל כמכשיר וכצינור לז'סטה הזאת מצד ישראל. הוא מבין היטב, שבמצבנו הכלכלי קשה יהיה לנו מאוד לקחת כספים, ובזה גם כספים הנאספים על ידי יהודים באמריקה ובארצות אחרות, ולמסור אותם לערבים. הוא מבין כמה קשה למנצח לוותר על שטחים שהוא כבש, ושזה יחייב הכנת דעת הקהל בישראל. הוא מבין את הבעיה והוא נכנס כאילו ל"פּוֹלוֹזֶ'נִייֶה" [רוסית: מצב] שלנו. ואנו הרי זקוקים לתמיכה ולרצון הטוב של האומות המאוחדות, ומשום כך אנו צריכים ליישר את הקו שלנו כלפי האומות המאוחדות על ידי היענות לתביעות וההחלטות של האומות המאוחדות.

נשמעו תשובות [של אנשינו], ברובן תשובות נכוחות מאוד. לא היתה זו שיחה רישמית, שעליה אפשר יהיה לבסס מיד פעולה. השיחה היתה יומיים או שלושה ימים לפני בוא אבא אבן לוושינגטון [כשגריר החדש שם]. הוא עורך עכשיו את השיחות הראשונות שלו. טילגרפתי לו: "צר לי להכביד עליך בצעדיך הראשונים, אבל אין ברירה". הדברים מציינים אפשרויות קשות מאוד והוא צריך להשתמש באחת ההזדמנויות הקרובות ביותר כדי להגיב על כך. אני יכול לתאר לעצמי, שלא יוכל לעשות זאת בשעה שהוא מציג את עצמו בפני הנשיא טרומן וכשהוא מוסר לו את כתב האמנה, אבל יכול הוא לעשות זאת בשיחה עם מקגי או עם מישהו אחר ב"סטייט דפרטמנט" ואולי עם דין אצ'יסון. הוא צריך לומר להם דברים ברורים מאוד – שהדבר הזה לא יקום ולא יהיה, שאנחנו רואים את הדבר הזה ככיוון נגד השלום. על בסיס זה לא יקום השלום. כיוון זה מצידם מוכרח להרחיק את נטיית הערבים לשלום. הוא מוכרח להביא לדרישות כאלו מצד הערבים, שהשלום יתרחק מאוד. הסתמכתי גם על נכונות עבר־הירדן להקמת הוועדה המעורבת. אמרתי שאיני יודע אם יש יסוד ותקווה, שהשתתפותם בוועדה המעורבת תקרב אותנו לשלום. אנחנו הולכים לעניין מתוך כל הרצון הטוב למצות

את כל האפשרויות שהדבר יכול לגלות, כדי להגיע לעמק השווה. אבל אוי ואבוי אם לערבים יתגלה באיזה כיוון חושבים האמריקנים. זה יהרוס גם את האפשרות הזאת. אין כל שאלה בנוגע לעמדת ממשלת ישראל בכל השאלות האלה, שהיא קבועה במסמרות. הם צריכים להבין איזו רוח הם זורעים ברחבי הציבור כלפי ארצות הברית, אם ייוודע שזה הקו שלהם ובפני איזה בעיות הם מעמידים את ממשלת ישראל על הרקע הנוכחי של עניינים בינלאומיים. יש לצאת בהתקפה נגד פייסנות כזאת כלפי הערבים. יש להדגיש שלעת עתה אנו המדינה היחידה שחברי הממשלה שלה, הממלאים תפקידים מרכזיים, הכריזו שמדינה זו תשפוך דם על קיום הדמוקרטיה. לא שמענו שום הצהרה דומה מצד איזו מדינה ערבית במזרח התיכון. אני מחכה לידיעות ממר אבא אבן בנוגע להערכת המצב שם.

חשבתי שאני צריך להביא את הדברים לידיעת הממשלה. אין זה סיכוי טוב ביותר דווקא בשעה זו, כשאנחנו זקוקים כל כך לעזרת הממשלה האמריקנית, אם באופן ישיר או על ידי גילויי תמיכה של המאמץ שהציבור היהודי באמריקה צריך לעשות. אבל כזה הוא כנראה הרקע, והעובדה ששני הדברים האלה הגיעו אלינו כמעט בעת ובעונה אחת, מבלי שיש קשר ביניהם, מחייבת אותנו להחשיב את הדברים.

מלבד זאת עלינו להביא בחשבון אפשרות, שתהיה יוזמה ערבית בעצרת או"ם להתקפה נגדנו. הערבים פנו כבר למזכירות הכללית וביקשו לקבוע סעיפים בסדר היום. לא ברור לנו עדיין אם הסעיפים האלה נקבעו, אבל צריך להתחשב באפשרות שייקבעו בסדר היום. הכוונה לסעיפים כגון שאלת הפליטים מבחינה מדינית וכל שאלת הארץ מחדש, ואנחנו צריכים להיות מוכנים להתקפה נגדנו. לפי דעתי, יש עניין אחד שבו איננו צריכים להסתפק רק בעמדה של התגוננות, אלא עלינו לגלות יוזמה חיובית, והיא שאלת הפליטים. איני בא לעורר עכשיו את הוויכוח של הישיבה הקודמת, ואיני בא להציע שום רוויזיה בהחלטה שנתקבלה. ניסיתי בישיבה הקודמת להציע קו שהיה אולי מרופף קצת בינתיים את המתיחות. תמיד תמכתי בתכסיסים שכוונותיהם לרופף את המתיחות בינינו ובין האמריקנים. כך היה בקשר להצעה על החזרת 100 אלף פליטים ערביים. היא לא גרמה לנו [להחזיר] אף פליט ערבי נוסף, אבל היא הקלה עלינו לרופף את המתיחות שבינינו ולעבור עוד שטח בשלום. גם ההצעה שהצעתי לפני שבוע היתה לה כוונה כזאת. אבל הממשלה החליטה אחרת.[3] ההצעה שאני מציע עכשיו אינה חורגת ממסגרת ההחלטה שהממשלה החליטה עליה. אבל אם הערבים יעוררו את שאלה הפליטים וירצו לעשות חשבון צדק איתנו, שהנה אנחנו גירשנו את הערבים, התאכזרנו כלפיהם, ויספרו איך אנחנו מתנהגים

3 הכוונה להצעת מ"ש בישיבת הממשלה ס"ב ב־21.8.1950 לקדם את פתרון בעיית הפליטים על ידי הסכמה להשתתף במימון יישובם מחדש בארצות ערב. ר' לעיל מסמך 79, עמ' 702–704, 708.

עם הערבים במדינת ישראל – ופה יבוא כל הסיפור של "אובזרבר"[4] המהדהד עדיין באנגליה ובאמריקה – הריני סבור שאיננו צריכים להסתפק בהתגוננות ובהכחשות שאין זה נכון וצודק, אלא לנקוט יוזמה חיובית מצידנו. איני מציע שנקבל החלטה שאנחנו עושים זאת, אלא עלינו להכין תוכנית ולתת סמכות למשרד החוץ בתוך סיטואציה פרלמנטרית שתיווצר, להופיע בעצרת עם תוכנית קונסטרוקטיבית שלנו על בעיית הפליטים, שהיא מבוססת ובנויה כולה על תוכנית יישובם בארצות השכנות, ושהיא מבוססת כולה על תוכנית של שלום, על רקע של שלום, כלומר, זוהי התוכנית שאפשר יהיה להגשימה אם יהיה שלום. אולם צריכה להיות בידינו תוכנית, ואם גם לא בפרטי הפרטים, אבל התוכנית צריכה לומר: יש מספר כזה וכזה של פליטים ערבים, מספר כזה וכזה אפשר ליישב בעיראק, כך וכך אפשר ליישב בסוריה, כך וכך בעבר־הירדן, יישובם צריך לעלות כך וכך, אנחנו מוכנים לתרום למטרה זו סכום כזה וכזה, הארצות השכנות צריכות לתרום קרקע וסכום כזה וכזה. אנחנו יכולים לעשות ז׳סטה ולומר שאנחנו מוכנים לוותר על הפיצויים שמגיעים לנו מהארצות הערביות אם תתקבל תוכנית כזאת. האו״ם, או מקורות בינלאומיים אחרים, צריכים לקחת על עצמם להשיג על ידי הלוואות או הקצבות סכום כזה וכזה. עלינו להציע הצעה קונסטרוקטיבית, שאחריה לא יישאר שום דבר בשטח זה ללא תשובה.

בשלב זה הציגו שרים שאלות לשר החוץ. השר משה שפירא שאל מהם היחסים עם נציגי רוסיה באו״ם וביקש הבהרה להוצאת התושבים הערביים ממגדל גד.[5] השר דב יוסף שאל אם היה רמז מהצד הרוסי לגבי עמדתם כלפי ישראל בשאלת ירושלים ובשאלות אחרות.

השר מ. שרת: אענה על השאלות פחות או יותר כסידרן. שני חברים שאלו בנוגע לרוסיה. ישנם שלושה מישורי מגע בינינו ובין הרוסים: 1) בקריה; 2) במוסקבה; 3) בלייק סכסס. בדרך כלל, המגע הידידותי ביותר היה תמיד בלייק סכסס. זה היה מישור מורם קצת מעל לשטח העניינים הטורדניים והמרגיזים לפעמים. זהו תחום מסוים, שבו היתה הבנה הדדית יותר מאשר במקומות אחרים. הדבר הזה מתקיים גם עתה. אחרי שאבן חזר לארצות הברית, היתה לו שיחה עם

---

4 ר׳ לעיל מסמך 54 עמ׳ 482, הע׳ 7, 8.

5 רוב אוכלוסי העיירה מג׳דל (שכונתה מגדל גד ואח״כ אשקלון) ברחו דרומה לרצועת עזה ב־1948. ב־1950 הועברו 2,500–2,000 התושבים הערבים שנותרו בעיירה לרצועת עזה, במידה ניכרת כדי לבלום הסתננותם חזרה לעיירה (ר׳ מוריס/*מלחמות הגבול*, עמ׳ 123, 157, 158; דיין/*אבני דרך*, עמ׳ 95, 96).

מר מאליק. השיחה היתה ידידותית בתכלית. היא היתה אידילית ממש. הוא לא הזכיר אף במילה מפורשת אחת את עמדתנו בשאלת קוריאה. הוא לא בא בשום ביקורת ובשום תרעומת. הוא שפע כולו אהדה וידידות לישראל. זה לגבי האקלים ולגבי הרוח הכללית של השיחה.

ועכשיו לתוכנם של הדברים: הוא שפך את כל זעמו על ארצות הברית. הוא אמר שהם אינם מבינים ואינם מסוגלים להבין מה מתחולל באסיה. הם אינם מבינים שהקונטיננט האסיאתי התעורר, ושבאסיה מתחוללת מהפכה, והם חושבים שבאמצעים כאלה כפי שהם משתמשים בהם יוכלו להשתלט על אסיה. כל העניין הוא תרמית ואחיזת עיניים. כאן מופיעים רק האינטרסים של ארצות הברית, ואלה אין להם תקומה. זוהי מלחמה [בקוריאה] של ארצות הברית והעזרה של האו״ם היא פעוטה ואין לה כל ערך. בזה רצה כאילו לומר, שאנחנו מבינים שהייתם מוכרחים להחליט מה שהחלטתם, אבל כל אלה הם דברים פעוטים שאינם באים בחשבון. כל מה שאתם ואחרים עושים בעניין זה, זהו בעיקר עניין אמריקה. הוא שאל הרבה על המצב בארץ. מר אבן נתן לו דין וחשבון צבעוני על כל מה שראה. הוא נדהם לשמוע, שמדינה ישראל מונה כבר אוכלוסיה של מיליון ורבע. זה עודד אותו מאוד. הוא שמע בשמחה רבה על מפעל הבניין ועל התבצרותנו. הוא אמר: ״אתה זוכר כאשר עמדנו יחד בחזית על אילת? אתה זוכר שעמדנו יחד בחזית על דא ועל הא?״ כזאת היתה השיחה.

אני רוצה לומר משהו במאמר מוסגר: באחת הישיבות שלנו, שבה נוכח מר אבן, אמר שבכמה וכמה מצבים קשים נעזרנו ברוסים, ושקולות הרוסים הצילו אותנו. ראיתי שראש הממשלה אינו משוכנע בנכונות הדברים. אז לא רציתי להיכנס לוויכוח בעניין זה. אבל הדברים הם אמת לאמיתה. במידה שהדבר חשוב, במידה שדרוש רוב בעדנו, או שצריכים להכשיל רוב נגדנו, אם זוהי שאלה להשיג שני שלישים בעד העניין שלנו, או זוהי שאלה למנוע שני שלישים בעד הצעה שהיא נגדנו, היו כמה מעמדים ב־1947, ב־1948 וב־1949, שלקולות הרוסים היתד תמיד חשיבות, ובכמה מקרים חשיבות מכרעת, ובזה אין לזלזל גם עתה. ב־1948 היו קולותיהם מכריעים בהכשלת תוכנית ברנדוט על סעיפיה השונים. ישנה דעה פוליטית, שאילו רוסיה נקטה עמדה אחרת בנובמבר 1947, לא ברור איזו עמדה היתה נוקטת אז אמריקה – אולי היתה אומרת: ״האם נמסור את כל העולם הערבי לקומוניזם?״ בכל הדיון על הגבולות ובכל עניין ועניין שהועלה ב־1947 היה ערך לקול הרוסי – (השר ד. יוסף: אמריקה היתה מעוניינת להראות לעולם, שלא בכל היא נגד רוסיה) – גם זה. אבל בעיקר פעל לחץ דעת הקהל על הנשיא [טרומן]. אבל לו רוסיה היתה נגד, ה״סטייט דפרטמנט״ היה אומר: ״אי־אפשר שנופיע פתאום כצד נגד הערבים בשעה שרוסיה עומדת בעד הערבים,

והערבים הם הכוח המכריע במזרח התיכון".

ביחס למגדל גד, עקבתי אחרי העניין. היו התייעצויות בשאלה זו של האנשים המטפלים בעניין בהשתתפות ראש הממשלה ובהשתתפותי. אישרתי את התוכנית הזאת. על התוכנית הזאת הוחלט לפני חודשים רבים. תמיד אנחנו עומדים באיזו מידה־שהיא בפני עצרת או"ם, כי בסך הכל עוברים תשעה חודשים בין גמר עצרת אחת לבין התחלת עצרת שנייה, ואם מחליטים על איזה קו, ועוברים חמישה חודשים עד שיצא לפועל, עושים בינתיים הכנות. העצרת מתקרבת ואז יוצא שאי־אפשר לנו לעשות דבר.

ביקרתי במגדל גד. הייתי בעיר היהודית ובעיר הערבית. זהו מקום שהיישוב הערבי שלו לא נתעכל במדינת ישראל ללא כל השוואה עם איזה מקום אחר בארץ, ללא כל השוואה עם איזה כפר טיפוסי בגליל העליון ועם שריד של יישוב עירוני כמו ברמלה, בחיפה וביפו. זהו יישוב שנשאר במובן הנפשי נפרד ממדינת ישראל, המסרב לקבל על עצמו איזו מרות מוסרית ונפשית של מדינת ישראל, ומסרב להתפרק מנשקו במובן נפשי. איני יודע אם היו בזה השפעות מקומיות. ייתכן שהיו. אבל היו נסיבות מקומיות שייחדו את היישוב הזה מאחרים – קרבתו לגבול, קרבתו לגבול קשה, לרצועת עזה, והעובדה שהוא כולו קרוע – לא היתה משפחה במגדל גד, שחלק ממנה אינו נמצא בעבר השני. היה הקושי שלנו לשמור על הגבול כהלכה, ודבר זה גרם להברחה בלתי פוסקת ונוצר קשר ומגע בלתי לגלי בלתי פוסק משני הגבולות, הברחת כסף וסחורות, אנשים באים ויוצאים. היה ברור שלא נוכל לייצב את הדברים באותה פינה, שלא נוכל לייצב את הביטחון שם אם לא נפתור את השאלה הזאת על ידי סילוקו של היישוב הערבי משם, כולו או חלקו, או בדרך זו שהם יועברו למשפחותיהם או שהם יחד עם משפחותיהם יועברו למקום אחר בישראל. שם אי־אפשר היה לתת להם חופש תנועה. שם הם ישבו כמו בגטו ומסביבם גדר תיל. זה לא היה נעים, אבל מסיבות הביטחון לא איפשרו לבטל את הדבר הזה. היה צורך לבוא אליהם ולומר: "אם אתם רוצים לחיות חיי חופש במדינת ישראל, תעברו ליפו, לרמלה, למקום אחר, או שתצאו את מדינת ישראל ותצטרפו למשפחותיכם. היתה הגדרה עצמית של האנשים, אלה בחרו בכך ואלה בחרו בכך. רק חלק קטן נשאר במגדל גד.

הבעיות האלה קשות ואין להן פתרונות קלים. אני בעצמי מתקומם ומתמרמר על כל מיני מעשים וגילויים. ואולי קצת תרמתי לעיצוב הדברים בכמה שטחים, אבל אנו נתקלים בבעיות שאין להן פתרון קל. אחת הבעיות האלה היתה במגדל גד. להחזיק מעמד באותו מצב שהיה, שכ־2,000 איש ישבו כל הזמן במיכלאה וכל הזמן הם בורחים ונכנסים, נקבעה הלכה ואין מורין כך. יוצא שיש מצב של הפקרות. ביחד עם זה, נשמעות כל הזמן תלונות שכולאים אותם ואוסרים אותם.

להחזיק מעמד במצב כזה לזמן רב היה בלתי אפשרי.

אי־אפשר לדעת מה תהיה עמדתם של הרוסים בכל שאלה ושאלה שלנו שתעלה בעצרת. הם קבעו עמדה ברורה בנוגע לירושלים. אגב אורחא, יש לנו ידיעות מכל המקורות שהם ישתתפו בעצרת. תחילה נפוצו שמועות שאחרי שמאליק יגמור את מועד נשיאותו במועצת הביטחון, תסתלק רוסיה שוב, אולם לפי הידיעות שהגיעו אלינו הם יהיו בעצרת. יש להניח, שבעניין ירושלים יהיו איתנו. אומנם אין כל ביטחון שהם יצביעו איתנו, אבל ברור שהם לא יצביעו נגד. נימנע אפוא מהתנגשות חזיתית בשאלה זו. יש להניח, שגם בשאלות עיקריות אחרות יהיו איתנו, אלא אם כן נתנגש בהם באיזו שאלה בינלאומית והם ירצו להתנקם בנו.

להלן התנהל דיון בהשתתפות ראש הממשלה ומספר שרים. השר שטרית הביע דעתו שאין להיבהל מעמדת "הסטייט דפרטמנט" כלפי ישראל, וטען שאם ישראל תחליט על החזרת מספר פליטים, תחליט היא את מי יש להחזיר.

השר מ. שרת: לא הבינותי את מר שטרית. לא הוצעה פה שום נסיגה ושום בהלה. נמסרו רק דברים שנאמרו על ידי אחרים ושעלינו לבצר את הגנתנו או לארגן את התקפתנו שכנגד. כן גם לא הבינותי את דבריו בנוגע להחזרת הפליטים, שאם נחזיר אנחנו נחליט את מי להחזיר. איננו מסכימים כלל להחזיר.

עכשיו בנוגע לתוכנית יישוב הפליטים. ברור שמעמדנו בעניין זה קשה, כי העולם דרכו לרחם על אנשים הסובלים, ועובדה היא שאנשים אלה סובלים. העולם דרכו לרחם על קורבנות מלחמה, ועובדה היא שאלה הם קורבנות מלחמה. העולם דרכו לרחם על אנשים מחוסרי מחסה. עובדה היא שאלה הם אנשים מחוסרי מחסה. ברור שהמצב קשה ומה שנאמר בעניין זה לא ישנה את המצב מיסודו. בכל זאת, ישנם דברים העלולים להשביח את מעמדנו הפרלמנטרי ואת מעמדנו הפוליטי. כשטוענים שאנשים אלה סובלים, נאמר אנחנו: "מדוע הם סובלים? הם אינם מוכרחים לסבול". היתה לי פגישה עם ועדה העוסקת בסיוע לפליטים, והיא חרגה ממסגרתה והתחילה לשאול שאלות בנוגע להתיישבות הפליטים. אמרתי: "על המרפסת הזאת [בקריה בתל אביב], בדיוק לפני שנתיים, הצעתי לרוזן ברנדוט בשם הממשלה, שיודיע למדינות הערביות שאנחנו מוכנים היום – וזה היה עוד לפני כל הסכם על שביתת נשק, זה היה באמצע ההפוגה – להיכנס למשא ומתן של שלום, והוא צריך היה לכלול התיישבות פליטים. אמרנו זאת וחזרנו על כך. הצד שכנגד לא קיבל את ההצעה. אי אפשר לאחוז את החבל בשני ראשיו". לעומת זאת, שאל באותה הישיבה עצמה החבר האמריקני: "נניח, אם נגיע לעניין זה, האם יש לכם איזו תוכנית איפה ליישבם ולפי איזה פרינציפים?" דווקא

הוויכוח עם האמריקנים היה קשה יותר מאשר עם אחרים. הוא כמעט תמיד קשה יותר. והוא הציג את השאלה, אבל לא מפני זה נולד הרעיון אצלנו. הרעיון היה אצלי הרבה זמן. אנשי משרד החוץ הגו את הרעיון. אמרנו: "ישנה תשובה לבעיה זו ואנחנו מוכנים לתרום את חלקנו".

יחד עם זה, עלי להעיר שההתקפה שכנגד, שציין אותה [השר] רמז, בקשר למצב היהודים במדינות ערב – איני רואה בה ברכה כיום. אי־אפשר לדבר על סבל שהיה פעם, שפעם החזיקו אותם במאסר ובמחנות. בתקופת המלחמה החזיקו ציונים במצרים, שהממשלה המצרית ידעה למי הם שייכים, במאסר. לאחר ששיחררו אותם, נתנו להם אפשרות להישאר במצרים או לצאת. יש שיצאו לחוץ לארץ ויש שהוחזרו למסחרם ולמשרתם. בכל אופן, עכשיו יכול כל יהודי הרוצה בכך לצאת ממצרים ולעלות לארץ. הגיעה משם זעקת שבר של הנוער החלוצי על שאין מחישים את עלייתם. הם טוענים: "מתהלכות כל מיני שמועות, ישנה קנאות במצרים, ואתם סומכים על המצרים? אתם משחקים באש, אתם מחזיקים אותנו על פי הר געש". אבל היציאה משם מותרת. אשר לתימן, טס השבוע יבניאלי[6] לעדן כדי לברך על המוגמר. משרד התחבורה ומשרד החוץ עוזרים לו לבצע את הנסיעה הזאת – (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: בשביל זה בלבד כדאי היה כל המפעל הציוני) – משאירים שם איזו חוליה קטנה שתדאג לכך שאם עוד יבואו איזה יהודים מאיזו פינה בתימן, יהיה מי שיטפל בהם. אשר לשאלה אם ישנם עוד יהודים בתימן וכמה, קשה לענות, כי מספר אלה שיצאו עלו על כל האומדנות בדבר מספר יהודי תימן. תפוצת היהודים האלה בתימן ומספר היישובים שמהם באו עולה כפליים או פי־שלושה ממה שחשבו כל אנשי המדע.

עיראק מתירה ליהודים לצאת. נרשמו ליציאה קרוב ל־100 אלף. 20 אלף קיבלו כבר היתרי יציאה, היתרי יציאה פירושם ביטול נתינות. ובינתיים מצטברים בעיראק אלפי אנשים מחוסרי נתינות, והנה, במקום שממשלת עיראק חשבה שתפתור בעיית מיעוט על ידי יציאתו מהארץ, היא יצרה לעצמה בעיה של אלפי אנשים מחוסרי נתינות הנשארים בעיראק. משם כותבים אנשים אחראים, שאין לסמוך על ממשלת עיראק שלא תחליט ביום אחד להושיב אותם על אוטובוסים ותפרוק אותם במדבר ותאמר להם: "עשו מה שאתם רוצים ולכו לאן שאתם רוצים ללכת". הם עשו חוק אחד לשנה, והחוק הזה אינו מתחדש מאליו. הם לא יעשו את החוק הזה מחדש ואז הוא בטל מאליו, הוא שובת. מה אנחנו נטען

---

6 שמואל יבניאלי (1884–1961). מראשי תנועת העבודה ומחלוצי העלייה השנייה. עלה ב־1906. ב־1911 יצא בשליחות המשרד הארצישראלי לתימן ופקד שם קהילות יהודיות במקומות נידחים ועורר אותן לעלות לא"י. מראשי ההתנדבות לגדוד הא"י במל"ע–1 ואח"כ ממייסדי "אחדות העבודה" ומפא"י.

נגד זה? בסוריה השליכו פעם פצצה על הרובע היהודי והממשלה הסורית נקטה אז באמצעים חריפים מאוד. גם [שליט סוריה] חוסני זעים נהרג בפצצה. אשר ללבנון, אומרים שיש שם פרוספריטי ואנשים משם אינם רוצים לבוא והם חיים שם בשקט ובשלווה ועושים מסחר ורואים חיים. אין זה כך פשוט להציג את הדבר כהתקפה שכנגד. אם תבוא לדבר על מצב היהודים בארצות צפון אפריקה, תתנגש בצרפת.

אין זה עניין מובהק It is not a striking base – (השר ד. רמז: הריקונו בתים וחנויות במדינות ערב ולקחנו מהם רבבות יהודים. ישנה "ליגה ערבית", כל הערבים הם חברים, הם יכולים לקלוט עכשיו במדינותיהם אוכלוסים חדשים) – את זאת אפשר להזכיר להם. אנחנו שוכחים רק, בשעה שאנחנו עושים חשבון סיטוני, דבר אחד: אנחנו חושבים על כל הפליטים הערביים כעל חקלאים. ישנם ביניהם כאלה שאף פעם לא היו חקלאים, שהם היו תגרנים ואומנים. צריך בתוכנית לומר משהו בנוגע לאלמנטים העירוניים והמקצועיים.

לידיעת חברי הממשלה: היום ב־4 ניפגש עם ועדת הפיוס. אמסור להם את ההחלטה שלנו באופן חיובי ולא באופן שלילי. לא שאנחנו נגד איזה דבר, אלא שאנחנו נשארים בעמדתנו ויחד עם זה נביע אזהרה לגבי העתיד. אז נראה מה יאמרו החבר הצרפתי והחבר האמריקני. יחד עם זה, אני מבקש לתת סמכות למשרד החוץ להכין תוכנית בקשר ליישובם של הפליטים, ושבשלב ידוע, אם נראה צורך בדבר, נביא את התוכנית לפני העצרת – (ראש הממשלה ד. בן גוריון: להכין תוכנית בוודאי אפשר) – שם נצטרך לומר איזה סכום נהיה מוכנים אנו לשלם – (השר א. קפלן: אם התוכנית תהיה מוכנה, נדון על הסכום).

בעיות ירושלים והפליטים בעצרת או״ם

סעיף א׳: לקראת עצרת האומות המאוחדות

מ. שרת – שר החוץ: אתחיל בשאלות הנוגעות לנו באופן ישיר והמעניינות אותנו בראש ובראשונה. מה השאלות העומדות להתברר בעצרת שיש להן נגיעה בלתי אמצעית בנו? קודם כל שאלת ירושלים. שאלה זו עומדת על סדר היום בתוקף הדין וחשבון שהוגש לעצרת בתוקף החלטת העצרת. ברצוני להסביר מדוע אני מדקדק בזה, כי יש שמדינה מסוימת מציעה שאלה לסדר היום ואותה מדינה יכולה לבוא ולומר שהיא מסירה את השאלה מסדר היום. מדינות אחרות יכולות להשפיע על מדינה להסיר שאלה מסוימת מסדר היום, ואם המדינה הזאת רואה צורך להתחשב בדבר זה היא יכולה להוריד את השאלה מסדר היום. אבל ישנן שאלות שמתייצבות על סדר היום מאליהן ואין מי שיסיר אותן. רק העצרת יכולה להחליט לא לדון בהן או יכולה להחליט להעבירן לעצרת הבאה או להעביר למוסד אחר.

מראש יש להניח ששאלת ירושלים תעמוד על הפרק. אומנם ממשלת ארצות הברית אינה אחוזה התלהבות לקראת סיכוי זה, ובשיחות אתנו הובעה דעה שאולי כדאי לדחות את הדבר ולא להשקיע את העצרת בבעיה זאת. את השיקולים בעד דחייה או נגד דחייה ביררנו בפעמים הקודמות. בעד הדחייה ישנם כמה שיקולים: בינתיים זרם החיים הולך הלאה ועובדות הולכות ומתבססות. נגד דחייה – בינתיים הסכסוך בינינו ובין או״ם ובין הוותיקן עומד בעינו ומשמש רקע לכל מיני צרות, ופיצולה של הבירה שלנו ואי־אפשרות להעביר את משרד החוץ ולשכת הנשיא לירושלים. כל זה בעינו עומד. זה בקיצור ההן והלאו בשאלה זו.

זה שממשלת ארצות הברית גורסת דחיית השאלה אין לסמוך שהדבר הזה יעלה בידה גם אם תתאמץ לעשות זאת. היינו עדים לעובדה שארצות הברית נכשלה בענייני נוהל ולא הביאה בחשבון מראש רצונם של גורמים אחרים, ואפילו בהצבעות נכשלה ולא רק בעניינים שהם נגדנו, אלא גם בעניינים שהיתה מעוניינת בהם. אין לסמוך על הבעת רצונה של ארצות הברית להוריד שאלה זו ושזה יגיע למימוש, כך שאנחנו צריכים להיות מוכנים לזה.

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיפים א׳ ב׳. נוכחים: חברי הוועדה: ז. אהרונוביץ׳ – היו״ר, ב. אידלסון, ז. אמיתי (ורהפטיג), י. בן־אהרון, מ. גרבובסקי, י. דובדבני, ד. הכהן, י. הררי, י. כסה (קוסוי), א. ליבנשטיין, א. לנדאו, י. ספיר, ה. קוק, י. ריפטין. מוזמנים: מ. שרת – שר החוץ, עמיאל נגר (נג׳אר) – יועץ צירות ישראל בפריס, א. עברון – מזכיר שר החוץ.

אין לי מה לחדש בעניין ירושלים. התווכחנו על שאלה זו לא מעט. מסע ההסברה שלנו נמשך והולך. אנחנו במשך הזמן קיבלנו בארץ כמה אישים מרכזיים מארצות אחדות באמריקה הלטינית, וכל אלה שהיו פה ראו את ירושלים בעיניהם ממש ונוכחו לדעת שזה אבסורד לדבר על בינאום ירושלים. באיזו מידה זה ישפיע על הממשלות [שלהם], קשה להתנבא.

עמדת הוותיקן בעניין זה סתומה ויש להניח שאין רצון מצד הוותיקן לוותר על בינאום ירושלים. לא איכפת לו שזה לא יצא לפועל מיד, אבל חשוב לו שהחלטה זו נשארה חקוקה על לוחות הברית של האו"ם ויכולים לשקול בה, וייתכן שהוותיקן יגייס את מלוא השפעתו על המדינות הלטיניות והקתוליות האחרות.

מבצע אחד היה הזמנת אישים הנה, ומבצע שני שליחת אנשים שלנו אשר עד העצרת יבקרו בעשרים הבירות של אמריקה הלטינית. אחד השלים את סיבובו הקטן והשני נמצא תוך כדי סיבוב גדול. בשיחות נאמר לנו, שההצעה שהצענו היא הצעה נכונה, אבל אין מתחייבים עדיין ואין התחייבויות של הממשלות. ההכרעה תיפול אולי ברגע האחרון לאור סיטואציה בינלאומית שתיווצר באו"ם תוך כדי דיון, כך שאנחנו יכולים להתכונן אבל אי־אפשר לנחש כיצד יפול דבר. זה בעניין ירושלים.

השאלה השנייה הנוגעת לנו זו שאלת הפליטים. שאלה זו הועמדה על סדר היום בשני מישורים שונים. מצד אחד הועמדה השאלה מאליה מתוך הגשת הדין וחשבון של מוסד מסוים של האו"ם. זה מחוייב גם מבחינה נוהלתית, כי זו שאלה של אישור סכומי סיוע אשר נפסקים בתאריך ידוע ואז יהיה משבר. אפשר לדרוש זאת כשאלה טכנית גרידא, אם כי הרשות נתונה לכל מדינה לעורר גם שאלות מדיניות הקשורות בעניין זה. אבל מדינות ערב לא תסתפקנה בפתחון פה זה, אשר יכול להיות להם ממילא אגב אישור סכומי הסיוע, אלא העמידו על פי יוזמתן ובשמן שאלה זו על סדר היום כשאלה מדינית. מעניין שהן העמידו רק שאלה זאת למרות שיכלו להעמיד על סדר היום את הבעיה הארצישראלית במלוא היקפה. יכלו להעמיד על סדר היום את שאלת הגבולות משנת 1947. יכלו לגולל את היריעה לכל רוחבה. הן לא עשו זאת לאחר שיקול שיש בזה משום התקפה מגובשת בנקודת תורפה וישנה אצלן התאפקות מסוימת מלפרוש חזית יותר מדי ארוכה. הם רוצים לרכז כוח מחץ בנקודה אחת ועושים זאת בנקודת הפליטים. מבחינתם זה לא בלי שכל, כי זוהי הנקודה הרגישה ביותר מבחינת דעת הקהל הבינלאומית. כאן אפשר לגייס את כל הרחמנות והחמלה של דעת הקהל הבינלאומית. אפשר להוקיע מחדש את שאלות המעשים בדיר־יאסין ולעבור אל שאלות אחרות. אפשר כאן לגולל את שאלת המסתננים וכיצד אנחנו מטפלים בהם, וכאן אפשר לצודד נפשות בהצלחה רבה. הם מתבססים על

החלטת העצרת משנת 1948, אשר מחייבת אותנו להחזיר פליטים,[2] ואנחנו מצווים להיערך לקראת ההתקפה הזאת. אחת המחשבות אשר מנסרות אצלנו היא שנבוא בהצעה כדי לא רק להדוף את ההתקפה – לא רק להחזיר את האשמה לאחריותם־הם לכל הסבל שנגרם על ידי המלחמה היזומה מצדם בדרך של תוקפנות, אלא שגם נבוא בהצעה חיובית לפתרון הבעיה ונוקיע אותם כסרבנים לכל פתרון חיובי, כלומר הפתרון של התיישבות הפליטים בארצות אחרות.

אנחנו השתמשנו בהזדמנות של הפגישות עם ועדת הפיוס כדי לחזק קו זה, לא בלי הצלחה מסוימת. אנחנו מקווים שבדין וחשבון הראשון של ועדת הפיוס ייאמר משהו בעניין זה, אבל אין שום התחייבות ואינני קובע שום מסמרות מצד משרד החוץ כלפי הוועדה. עוד לא באנו בעניין זה לכלל מסקנה אחרונה, אבל מנקרת אצלנו מחשבה שכדאי לנו להופיע כבעלי הצעה קונקרטית, ולומר כי פתרון הבעיה הוא בהתיישבות הפליטים בארצות שכנות. נאמר שישנם מקומות אלה ואלה, מספרים אלה ואלה, ואפשר להביא בחשבון סכום כזה וכזה. המדינות הערביות צריכות לעשות את שלהן ואנחנו מוכנים לתרום את חלקנו בזה שבמקום לשלם לנו פיצויים ישאו [הם] בהוצאות ההתיישבות [של הפליטים]. כאן אפשר להצביע שישנו [בקרב ציבור הפליטים] לא רק יישוב חקלאי אלא גם יישוב עירוני. אפשר להצביע על יציאת יהודי עיראק אשר יצרה חלל ידוע, נתפנו חנויות ובתי מלאכה, ופירושו שעיראק יכולה לקלוט גם יישוב עירוני. ישנה יציאה של יהודי תימן ויהודי מצרים, ובכל מקום מתפנות עמדות אשר היהודים תפסו שם, מתפנים חנויות, בתי מלאכה ומסחר ובצורה כזו להציג את הבעיה.

זה בנוגע לשאלות אשר נוגעות לנו באופן ישיר. אשר לשאלות האחרות, אותן ביררנו כבר בישיבות הקודמות, אך אני מוכן לעבור עליהן בקיצור וגם לעמוד על שאלות אשר לא עמדנו עליהן בבירור הקודם.

קודם כל, ישנה שאלה של בחירות. בחירת נשיא העצרת. למעשה ישנם שני מועמדים ממשיים ריאליים. יכולים גם להיות מועמדים בלתי־ריאליים, הפגנתיים, אבל אותנו מעניינת השאלה האלמנטרית מי יהיה נשיא העצרת דווקא משום ששאלות שלנו עלולות לעמוד על הפרק. ישנם שני מועמדים, אחד נציג פרס והשני נציג פקיסטן. "הליגה הערבית" תומכת במועמד הפקיסטני ומגייסת כוחות לטובתו. יש לשער שאנגליה תתמוך בו. עמדת ארצות הברית טרם הוברר. אנחנו תומכים במועמד הפרסי, והסברנו כבר בישיבה הקודמת את הנימוקים, גם מטעם חיובי מפני שפרס הכירה בנו וקשרה [איתנו] קשרים דיפלומטיים, אומנם לא קשרים דיפלומטיים מלאים, אבל שלב ראשון של קשירת קשרים ותרמה

---

2 החלטת עצרת או"ם ב־11.12.1948.

להוצאתנו מהבדידות במזרח התיכון ומההסגר שמדינות ערב עורכות עלינו, והיא גם התנהגה באופן הוגן לגבי יציאת יהודי עיראק,[3] בעוד שעמדת פקיסטן נשארה עמדה מוסלמית ומזדהה עם העמדה הערבית.

עניין שני של בחירות, שיש להן חשיבות רבה, זו שאלת מועצת הביטחון. יוצאות שלוש מדינות: נורווגיה, מצרים וקובה ובמקומן צריכות לבוא שלוש מדינות חדשות לפי המתכונת: מערב אירופה וצפון מערב אירופה, מדינה של אמריקה הלטינית ומדינה של המזרח התיכון. אנחנו תומכים בהולנד, ברזיל וטורקיה. ההתנגשות המעניינת אותנו ביותר היא בין מועמדותה של טורקיה ומועמדותה של הלבנון. שאלה זו הוסברה בפעם הקודמת. היה ויכוח והיתה תשובה לוויכוח ואינני רואה טעם להיכנס לסוגיה זו. לעת עתה לא חל שינוי בעמדתנו. אחר כך ישנה שאלה של [הרכב] מועצת הנאמנות ואולי עוד מוסד אחד, אך אין בבחירות אלו שאלות עקרוניות ממשיות. אולי דרושה כאן קצת עזרה הדדית.

אלה שני המכלולים, מכלול אחד של בעיות אשר נוגעות לנו, והמכלול השני של בחירות ומינויים. המכלול השלישי זוהי יריעה רחבה של שאלות העומדות לדיון. ברצוני להקדים ולומר שהעניינים שאני מדבר עליהם עכשיו טרם נפלה בהם הכרעה של הממשלה. אנחנו עומדים לפני דיון וקבלת החלטות בשאלות אחדות. אני חושב שיש יתרון בזה שאנו דנים כבר בשאלות אלו גם בשביל הוועדה וגם בשביל הממשלה. הוועדה יכולה להביע את דעתה ויש לזה ערך, והממשלה ודאי תתעניין לדעת מה הדעות אשר הובעו בוועדה בשאלות השונות. אינני יכול לקבוע תאריך מתי תיפול הכרעת הממשלה. זה ודאי יהיה [לא רחוק] מהיום, אבל לאו דווקא עד התחלת העצרת, כי יכול להיות שגם במהלך העצרת תצטרך המשלחת להימלך בדעת הממשלה, ובמשך זמן זה הממשלה תצטרך לדון ולהחליט. לרוב מחליטה הממשלה על כל העניינים החשובים, אלא אם כן היא נותנת הוראות למשלחת והמשלחת פועלת בהתאם להוראות.

קודם כל, שאלת קבלת החברים לאו"ם. עומדות על הפרק 14 מדינות, 9 מהמערב ו־5 מהמזרח. אנו תמכנו בקבלה כללית של כולן ואני משער שזו תהיה עמדתנו גם הפעם. בעצרת הקודמת הומלץ על קבלת 9 המועמדים המערביים והעצרת החליטה לבקש את בית הדין הבינלאומי לחוות את דעתו אם העצרת יכולה לקבל חברים גם בלי אישור מועצת הביטחון. מתברר שבית הדין מילא את חובתו באמונה, התכנס לישיבה ודן בעניין והחליט בשלילה בשאלה זו ופסק שאין רשות לעצרת, בהתאם למגילה, לקבל חברים מתוך פסיחה על מועצת הביטחון, אלא כל חבר חייב להשיג אישור מועצת הביטחון כמו שהיה לדידנו, ובלי

---

3 ר' על כך לעיל מסמך 23, עמ' 195 והע' 5.

התנגדות של אחת המדינות הגדולות. כאשר אנחנו נפגשים עם הנציג האיטלקי, או הצ'יילוני או האירי, ואנחנו אומרים שאנחנו היחידים שעברנו [מסלול זה] כל אחד מהם מדגיש את העובדה שבנו תמכו בשניהם [במועצה ובעצרת].

השאלה השנייה היא בעיית זכויות האדם בהונגריה, בולגריה ורומניה, [שעלתה] לפי תביעת אנגליה ואמריקה. אתם יודעים את הרקע הכללי של השאלה. היה חוזה שלום [עם מדינות מזרח אירופה לאחר מל"ע–2] וחוזה שלום זה איפשר לכל מדינה לברר שאלות לביצוע. בשלב מסוים התאוננו על אי־ביצוע עקרוני של שאלות ביחס לזכויות האדם ודרשו התערבות של המעצמות. רוסיה חושבת שאין מקום להתערבות. היתה דרישה להקים ועדה מיוחדת בהתאם לחוזה. היה סירוב לדרישה זו עד שהדבר הזה הובא בפני או"ם ונתקבלה בעניין זה החלטה. אנחנו היינו במצב לא קל בעניין זה. נמנענו מהצבעה בשאלה זו, וההימנעות העיקה במידה מסוימת על מצפוננו באשר אנחנו משוכנעים ששם ישנה הפרה של זכויות האדם הפוגעת באופן ישיר בנו: נשללה האפשרות של ביטוי חופשי מהציונים, הוטל משטר של כפייה ארגונית ורוחנית על הציבור היהודי ואנחנו, מתוך שיקולים של מדיניות מעשית, נמנענו בשאלה זו מתוך מועקה נפשית לא מעטה. הוחלט להציג שאלות מסוימות לפני בית הדין הבינלאומי. היו ארבע שאלות: אל"ף, אם קיים סכסוך בדין ודברים שנפל בין הונגריה, בולגריה ורומניה ובין מדינות אחרות החתומות על חוזה אתן, אנגליה וארצות הברית. האם זה מהווה סכסוך? כי בחוזה מדובר מה יקרה אם יהיה סכסוך. בי"ת, במקרה שהתשובה חיובית, האם מחוייבות ממשלות בולגריה, רומניה והונגריה למנות נציג לבוררות. גימ"ל, במקרה שהן מחוייבות ולא מינו, יכול הצד שמינה נציג לפנות למזכיר הכללי ולבקש למנות את [הנציג] המכריע. במקרה שהתשובה חיובית באה השאלה הרביעית: האם אז הנציג של צד אחד, והמכריע אשר נתמנה על ידי המזכיר הכללי, מהווים בית דין אשר יכול לפסוק? בית הדין הבינלאומי פסק בשאלה הראשונה בחיוב, שזה מהווה סכסוך, וענה על שלוש השאלות הנותרות בשלילה. זאת אומרת שאין המדינות מחוייבות למנות בוררים. כן פסק שאין אפשרות למנות על ידי פנייה חד־צדדית למזכיר הכללי [נציג] מכריע, וזהו בית דין המורכב מצד אחד ואינו מהווה בית דין מחייב. השאלה הזאת תעמוד על סדר היום, שהנה, בית הדין פסק הלכה ומה יש לעשות הלאה.

ישנה עוד שאלה שהיא קרובה לשאלה זו והנוגעת ליוון. הבעיה העיקרית היא בעיית היתומים. יוון מתאוננת על כך קשות. כל המדינות קיבלו [ממנה] תזכירים וכאשר קוראים בהם מקבלים רושם מזעזע, שהנה נחטפו יתומים מיוון[4] והועברו לארצות אחרות לחינוך. זה חל על בולגריה ויוגוסלביה. היתה תביעה מצד יוון

4 מדובר בילדי פרטיזנים קומוניסטים שהתיתמו במהלך המלחמה בגרמנים ובתקופת מרידת הקומוניסטים בממשלת יוון. ילדים אלה נלקחו עם הכוחות הקומוניסטים שנסוגו לארצותיהם.

להחזיר את היתומים האלה. ההצעה לפנות ל"צלב האדום" הבינלאומי בבקשה שיטפל בחיפוש אחר יתומים אלה ובהחזרתם נתקבלה פה אחד. אינני סבור שהגוש המזרחי הצביע בעד ההצעה, אך לא הצביע נגדה. אנחנו הצבענו בעד ההצעה הזאת ועכשיו מעוררת יוון מחדש את השאלה הזאת – (י. בן־אהרון: האם ביחס לשאלה זו של זכויות האדם מתעוררת גם שאלת המשפטים של הקומוניסטים והפועלים [ביוון]?) – באותה עצרת הוחלט גם לברר את עניין פסקי דין מוות שהוצאו על אסירים פוליטיים.

עוד אחזור לשאלת זכויות האדם ביחס לשאלת המיעוט ההודי בדרום אפריקה.

עומדת מחדש גם שאלת מושבות איטליה לשעבר. באריתריאה המצב מאוד מסובך. היתה החלטה על עצמאות. אנחנו הצבענו בעדה ונתמנתה ועדה אשר היתה צריכה להציע שלבים ואופן ביצוע החלטת העצמאות. ועדה זו נתפלגה לשלושה: שניים הציעו הצעות קיצוניות והשלישית הציעה הצעה שהיא בתווך. הצעה קיצונית אחת היא לקיים את ההחלטה שאריתריאה תהיה עצמאית לחלוטין. על זה חתמו גואטמלה ופקיסטן. ההצעה השנייה היא לספח את אריתריאה לחבש סיפוח גמור, ועל זה חתמה נורווגיה. ההצעה השלישית היא לאחד את אריתריאה עם חבש בפדרציה עם אוטונומיה רחבה לאריתריאה. על זה חתמו בורמה ודרום אפריקה.

אתם ודאי זוכרים, שלפני שנה היתה הצעה אשר נתמכה בהתלהבות על ידי אנגליה, שהחלק המזרחי של אריתריאה יסופח לסודאן והחלק המערבי יסופח לחבש. נדמה לי שהקול שלנו הכריע בהפלת הצעה זו. הצעה זו עכשיו כאילו ירדה מהפרק. שם ישנה אוכלוסייה מעורבת, מוסלמים ונוצרים. החלוקה הטריטוריאלית שם מכבידה במקצת: המוסלמים נמצאים במזרח ובמערב והנוצרים נמצאים בתווך. הנוצרים שייכים לכנסייה הקופטית והם תובעים סיפוח לחבש. המוסלמים דוגלים בעצמאות, אשר יכולה במשך הזמן להיהפך לסיפוח לסודאן. דבר זה אינו מן הנמנע וייתכן שזהו הפחד של הנוצרים שהם יהיו מובלעים בתוך מדינה מוסלמית גדולה. זהו המצב. קרוב לוודאי שתהיה נטייה מצד מדינות שונות לקבל את ההצעה אשר עומדת בתווך, כי זהו ההיגיון של הדיון באו"ם, שכל הצעה העומדת בתווך מושכת קולות, כלומר שתתקבל ההצעה של פדרציה.

אחר כך ישנה בעיית חופש המודיעין.[5] אלה המלצות של המועצה הכלכלית והסוציאלית בוועידה לשיתוף אינטלקטואלי. חופש המודיעין פירושו שכל המדינות תתחייבנה לא להפריע לשידורי מדינות אחרות בארצותיהן. בי"ת, שכל הממשלות תתחייבנה לא לאסור על אזרחיהן להאזין לשידורי ארצות אחרות. זה סעיף אחד המתחלק לשני חלקים. הסעיף השני הוא שכל המדינות תתחייבנה

5 במשמע מידע – מונח שרק לימים חודש בידי מ"ש.

להנהיג בארצותיהן חופש גמור של שירותי מודיעין פרט למקרים יוצאים מן הכלל, אשר בהם יימצא צורך להגביל. בנוסח הראשון היה משום גינוי לברית המועצות ואנחנו מצביעים תמיד נגד גינוי. ייתכן שסעיף הגינוי יוסר. אנחנו משערים, שאם לא יהיה סעיף של גינוי לא תבוא הסכמה של ארצות הברית.

עומדת על הפרק גם בעיית ספרד. היו שתי החלטות של שני כינוסי העצרת. פעם היתה החלטה נגד קבלת ספרד לאו"ם אבל, בעצם, עניין קבלת ספרד לאו"ם מובלע בתוך הבעיה הכללית של קבלת מדינות כחברות. נתקבלה החלטה שנייה בנוגע לספרד ובה ישנו העוקץ לגבי העצרת הזאת, הדורשת לא לבוא בקשרים דיפלומטיים עם ספרד ואפילו להחזיר צירים אשר נמצאים שם. עכשיו מתגייסת מערכה לבטל את ההחלטה הזאת ואלינו מופנה לחץ מסוים משלושה כיוונים וייתכן שיהיה גם כיוון רביעי. כיוון אחד הוא מצד ספרד עצמה. ישנם נסיונות של התרפקות של ספרד עלינו בכל מיני הזדמנויות ובכל מיני פגישות. ישנן ארצות שבהן [נציגי] ספרד שייכים לסגל הדיפלומטי וגם אנחנו שייכים לסגל הדיפלומטי, וגם פה בירושלים ישנו קונסול ספרדי אשר מחפש למצוא דרכים להשפעות בעניין זה. דבר שני הוא ביחס לפניות של מדינות אמריקה הלטינית אלינו, ארצות שאנחנו עומדים אתן בקשרים ומעוררות שאלה זו אגב שיחות בעניין ירושלים, כמובן בלי לרמוז שאחד תלוי בשני, אבל עם נתינת אפשרות לנו להסיק מזה מסקנות. אחת המדינות אשר דוגלת בייחוד בהסרת האיסור הזה היא הרפובליקה הדומיניקנית, אשר היא נשיאת מועצת הנאמנות ויש לה גם מה לומר בעניין ירושלים. הכיוון השלישי הוא אחינו בני ישראל בספרד ובטנג'יר. ישנה גם גולה כזאת, והם גם בשנה שעברה המטירו עלינו מברקים וגם עכשיו מתחילים להריץ מברקים, כי למען השם נצביע בעד ההצעה. אני מתאר לי שהם דורשים שנצביע בעד, ובוודאי יסתפקו בזה שנימנע מהצבעה, בכל אופן שלא נצביע נגד.

בכוח ישנו גם כיוון רביעי, אשר לעת עתה לא הופעל לגמרי. אני מתכוון לארצות הברית. אינני יודע מה תהיה עמדת ארצות הברית, אבל אם היא תחליט לתת יד להסרת האיסור, אין כל ספק שתהיה פנייה אלינו בשאלה זו.

שמרתי לסוף את שלוש השאלות הכבדות: שאלת סין, שאלת קוריאה ושאלת האנרגייה האטומית. הממשלה עוד לא קבעה עמדתה הסופית בעניין זה, הקו הכללי שלנו ידוע ועמדנו עליו בפעם הקודמת.

בשאלות הנוגעות לנו באופן ישיר לא הזכרתי קודם את ההצעה של המדינות הערביות, ש"הליגה הערבית", בתור צירוף בינלאומי, תוזמן להיות נוכחת בכינוסי העצרת במעמד מסוים, והם מסתמכים על תקדים של הברית הפאן־אמריקנית. ברור שאנחנו נתנגד לזה ונילחם נגד זה בכל אפשרות שתהיה בידינו. איננו רואים סיכויים רבים שזה יעבור, אבל מי יודע.

נדמה לי שעמדתי על השאלות העיקריות אם גם לא מיציתי את כולן. עומדת על הפרק גם שאלת דרום אפריקה, וכאן ישנן שתי שאלות מאוד מאוד מסובכות בכלל וגם מבחינתנו. מצד אחד עומדת השאלה שהמיעוט ההודי בדרום אפריקה, אשר מבחינה טריטוריאלית מרוכז בעיקר בחוף המזרחי, נדחק גם מבחינה סוציאלית וכלכלית ונתקע כטריז, או שכבת ביניים, בין השכבה העליונה הלבנה ובין הבסיס הרחב והעמוק של אוכלוסיית הילידים. היה חלל ידוע בין הגזע העליון, הלבנים, ובין ילידי הארץ, והמיעוט ההודי מהווה את חלק הביניים אשר עוסק במסחר הזעיר בתוך הכפרים ההודיים, ומתוך כך הם מסוכסכים הן למעלה והן למטה. אולי מבחינת ההתנגשות בחיים הכלכליים והסוציאליים הם מסוכסכים יותר למטה מאשר למעלה. לגבי הרוב השחור הם במידה רבה ממלאים את התפקיד אשר מילאו היהודים לגבי האיכרים [במזרח אירופה]. הם מלווים בריבית, עוסקים במסחר, מוכרי הייש וכדומה. יש להניח שהסכסוך הזה בין המיעוט ההודי והרוב השחור אינו למורת רוח לשכבה העליונה [הלבנה], כי זו פעולה בכיוון של הסחת הזעם. היו מקרים של רציחות וגם של הריגות בהמון בין הודים וכושים מתמרדים. הודו עוררה את השאלה בפני או״ם. בזמנו נתקבלו החלטות אשר דרום אפריקה לא היטתה להם אוזן והשאלה עודנה עומדת. ישנה הצעה של שולחן עגול בין ממשלת דרום אפריקה והודו בשאלה זו.

השאלה השנייה העומדת על הפרק זו שאלת דרום מערב אפריקה, אשר היתה שייכת לגרמניה וכתוצאה ממלחמת העולם הראשונה נקבעה כשטח מנדט והפיקוח נמסר לממשלת דרום אפריקה. כאשר המשטר הנוכחי של דרום אפריקה עלה לשלטון, החליט לקבוע עובדות בעניין זה – הרחיבו את החבל ונתנו זכויות נוספות ללבנים שהיו במקום. עוד פילדמרשל סמאטס התחיל בדבר זה. הם נתנו ייצוג לאוכלוסייה הלבנה של דרום מערב אפריקה בפרלמנט היוניון. זה בערך מה שעבדאללה עשה לפני שהכריז על הסיפוח. הם לא הכריזו על סיפוח ונמנעו מלהתנגש בסכסוך עם או״ם. ביחס לזה נתקבלו שני דברים: אל״ף, שיכירו [הדרום אפריקנים] שזה מנדט וצריך למסור אותו לנאמנות. בי״ת, שיגישו דינים וחשבונות למוסדות או״ם על אופן ניהולם את הארץ. הם התעלמו משתי דרישות אלו וגם שאלה זו נמסרה לבית הדין הבינלאומי והתעוררו כאן שלוש שאלות. בית הדין הבינלאומי פסק ביחס לשאלה הראשונה לטובת או״ם, ויוצא שדרום מערב אפריקה זה חבל אשר חל עליו מנדט בינלאומי ואשר נמסר בשלב ידוע לדרום אפריקה. ביחס לשאלה השנייה פסק, שאומנם מוטלות על דרום אפריקה התחייבויות בינלאומיות שהן עכשיו כלפי ארגון האומות המאוחדות, והיא חייבת להגיש דינים וחשבונות, אבל עכשיו היתה שאלה אם דרום אפריקה מחוייבת להעביר את השטח כשטח נאמנות. היתה תשובה שאין היא מחוייבת, ופה ישנו מצב של תיקו בתוך הוראות בית הדין הבינלאומי.

בשלב זה התנהל דיון קצר בשאלות נוהל.

מ. שרת – שר החוץ: ברצוני להוסיף שעמדת ממשלת ישראל, כמו עמדת כל ממשלה באו״ם, יכולה לבוא לידי ביטוי בעצרת לא רק על ידי הצבעות אלא גם על ידי דברים שהמשלחת משמיעה. לפעמים דברים כרוכים זה בזה, מנמקים עמדה ואחר כך מצביעים לפי זה. יש לפעמים שמנמקים עמדה ולא מצביעים לפי זה, ויש שמנמקים עמדה שלא כרוכה בזה שאלה של הצבעה. בוויכוח כללי אפשר להגדיר את עמדת הממשלה בכל מיני שאלות אשר מופיעות מבלי שזה יחייב הצבעה.

להלן התנהל דיון ממושך בהשתתפות חברי הוועדה.

מ. שרת – שר החוץ: אעבור על השאלות שעוררו חברי הוועדה לפי סדרן, אך אינני בטוח אם אטפל בכולן גם מקוצר הזמן ורוחב היריעה.

לשאלתו של חבר הכנסת ספיר מה אנו עושים לקראת התקפה בעניין הפליטים.[6] מהיום הראשון שמתכנסת העצרת מתחילה פעילות של המשלחת בקרב משלחות אחרות. זו לא רק הסברה, הסברה שהתפתחה והגיעה לקונקרטיזציה מסוימת. אם יש צורך בחומר מודפס מכינים חומר מודפס.

אחת המחשבות המנסרות אצלנו, והיא חלק מהמערכה שלנו, היא להציע לעצרת הצעה חיובית כדי להדגיש שישנה מדיניות חיובית אשר פותרת שאלה זו, ואנו דוגלים בדבר זה מזמן. כבר שנתיים שאנו מציעים משא ומתן של שלום. הכוונה לא היתה לתלוש עניין זה ממערכת השלום, אלא לעורר במערכת של שלום את האפשרות לפתור בעיה זו בצורה זו, ומי שמסרב להיכנס למשא ומתן על שלום אחראי להמשכת המצוקה והסבל של הפליטים. אמרתי בוועדה זו באופן מפורש, שלקחנו חזרה את ההצעה של קבלת מאה אלף פליטים ערבים. חבר הכנסת ריפטין כבר הספיק להתקיף דבר זה וקיבל תשובה. אמרתי, שכאשר אדם מושיט יד אינו יכול להחזיק בה בלי סוף – או שלוקחים את היד המושטת או שהוא לוקח אותה בחזרה. האחריות להמשך הסבל והמצוקה חלה על הצד שכנגד.

דבר זה מתקשר עם שאלתו השנייה של חבר הכנסת ספיר בדבר ועדה הפיוס. אינני רוצה להיכנס לסוגייה זו כי לא חל שום שינוי יסודי ולא חל שום שינוי בעמדתנו. יש לציין תזוזה מצד הוועדה ולפי מה שהוועדה אמרה – אני מוסר זאת בכל ההסתייגות – יש תזוזה מצד מדינות ערב שבסופו של דבר [מבינות כי] אין מוצא אחר אלא על ידי התיישבות [הפליטים] בארצות אחרות. זה לא אומר שלא תהיה מערכה קשה, כי הם תולים תקוות בהחלטת האו״ם מ־1948 ומחייבים

---

6 ח״כ יוסף ספיר שאל גם האם הצעת ישראל לקלוט מאה אלף פליטים ערבים עדיין תקפה.

החזרה והם ינצלו זאת, בייחוד כאשר שלום העולם תלוי בזה.

בנוגע להרכב המשלחת לאו"ם עוד לא נקבעו מסמרות. שאלה זו תובא לפני הממשלה בימים הקרובים. הממשלה ודאי תחליט לפי הצעת משרד החוץ. להצעתו של חבר הכנסת הררי בעניין הכללת פרלמנטרים במשלחת, אנחנו דנים בזה. ישנם קשיים, כי אנחנו צריכים עשרה אנשים [במשלחת]. מספר האנשים שלנו שעבורם מקבלים הוצאות מאו"ם מצומצם וישנם אנשים הכרחיים לעבודה והבקיאים בעניינים.

אני מקדם בברכה את הרעיון שתהיה ישיבה של הוועדה בבירור שאלת ההתמצאות [האוריינטציה] הבינלאומית שלנו.

להצעתו של חבר הכנסת ורהפטיג – אינני יודע מדוע אתה מכריח אותי להיזקק לשם גרמני בו בזמן שיש לך שם מתאים בשפה העברית – בדבר הפצת חוברת על שיבת יהודי ארצות ערב. אני מקבל זאת כהצעה ורושם זאת לתשומת לב משרד החוץ ברוח זו. בעניין הילדים־פליטים – משלחתנו ישבה על עניין זה לא מעט. אינני בקיא בשאלה זו אך אני יודע שישנם קשיים, אברר דבר זה עם המשלחת.[7]

אני מחייב את ההצעה שהמדינה צריכה להיכנס לעניין זה של פיצויים מגרמניה.[8] המצב הוא שעושים מזה עסק, כי באין טיפול של המדינה ישנם כל מיני יהודים שמטפלים בזה ועושים מזה עסק. אינני רואה שום צד מוסרי לנו לוותר על חלק שהוא של הגזל.

מה נעשה בשאלת ירושלים במקרה שתבוא דחייה – אנחנו הולכים לקראת העצרת ויוצאים חמושים בעניין זה. אם יתברר שלא יהיה קרב, נשוב ונטפל בבעיה ונברר מה יש לעשות הלאה.

להערותיו של חבר הכנסת הלל קוק[9] – בשום פנים ואופן אינני מוכן כשר החוץ להמליץ לפני ממשלת ישראל, ובמקרה נניח שאצטרך לפרוש מתפקידי ויבוא שר חוץ אחר וירצה להתייעץ אתי על סמך הניסיון שרכשתי, או אם נניח שיהיה זה חבר הכנסת הלל קוק בעצמו, לא אמליץ אז לפניו שינקוט בדרך של מאה אחוז לצד זה או לצד אחר – [בין] מדיניות עמוקה שמקורה בעקרונות, או מדיניות שהיא שטיח של טלאים. לא הייתי מציע לבחור בברירה זו. אין דבר כזה בחיים. מדיניות שהיא כל

---

7 ח"כ ורהפטיג העיר כי נוכח העלאת שאלת היתומים היוונים מן הראוי לעורר גם את בעיית הילדים ניצולי השואה, שאומצו בידי נוצרים.

8 ח"כ ורהפטיג שאל, על רקע השמועות על כריתת חוזה שלום עם מזרח או מערב גרמניה, האם לא הגיע הזמן שמדינת ישראל תתחיל לטפל באופן מדיני בעניין פיצויים מגרמניה.

9 ח"כ הלל קוק אמר, שאת מדיניות החוץ של ישראל יש להשתית על עקרונות מוסריים, וזאת יש לעשות גם בשאלת הפיצויים מגרמניה והסכמי השלום עם גרמניה המזרחית והמערבית. עוד טען, כי אם יהיה באו"ם דיון על המקומות הקדושים, "כדאי יהיה בהזדמנות זו לדבר על מקום קדוש לדת היהודית, שכל העולם יודע אותו, וזהו הר סיני. מדוע לא להציע, בצורה זו או אחרת, שתינתן אפשרות של פיקוח גם על הר סיני?"

הזמן אוכלת מהיד לפה אינה מדיניות כלל. במדיניות יש יסוד של שיטה, ואני סבור שכל שיטה של מדיניות שמדינת ישראל בוחרת בה יהיו בה יסודות מוסריים. בסופו של חשבון אין פרץ בין האינטרס והקשר [המוסרי]. יש להציע לעולם עקרונות מוסריים, אבל מדיניות אינה ראויה לשמה אם היא מתעלמת מהאינטרסים החיוניים של המדינה. תפקידה הראשון של המדיניות הוא להגן על קיום המדינה וצריך לשקול בכל מקרה ומקרה איך לעשות זאת. [אם] לנהוג מדיניות שהיא כולה על טהרת העקרונות, אפשר להגיע לשיטה של דון־קישוטיזם, אפשר להופיע כבטלנים שמקומם לא יכירם במסיבת אנשים רציניים.

ההצעות האחרות של חבר הכנסת הלל קוק אינן כל כך רחוקות מהלך מחשבתנו. למשל, ההצעה לריכוז בעניינים כלליים.[10] זה גם הכיוון שלנו, אבל אי־אפשר לומר שעניינים אלה אינם נוגעים בנו. אולי ראוי לנו בוויכוח הכללי לעורר את שאלת גרמניה ולומר שזה עניין שאנחנו מאוד מאוד חושבים עליו. עוד לא הגענו למסקנות אחרונות. כאשר אמרתי שאני רוצה שהחברים יזכרו שנקיטת עמדה לגופם של העניינים אינה ממצה את אפשרותנו להגיע לידי ביטוי, כי ישנו גם ויכוח כללי ואחד הדברים שהתכוונתי אליהם היה עניין גרמניה גם אם אין סעיף כזה. אין זאת אומרת שאי־אפשר בוויכוח הכללי לעורר שאלה זו. כך אנחנו משמיעים את קולנו ונצטרף למקהלה הכללית. הם [נציגי המדינות באו"ם] עושים זאת גם בעניינים פורמליים, ואינני תומך בזה שאם נופלים בזה אז משיגים תוצאות שליליות.

זה חל גם על הר סיני. ישנה עוד עד היום פלוגתה מה זה הר סיני, אז נצטרך לפסוק הלכה. בעניין זה ברצוני להעיר הערה. בתקופה הפרה־היסטורית, כאשר היינו סוכנות [יהודית] ו[לה] מחלקה מדינית, וחתרנו ליחסים עם המדינות השכנות ובתוך זה מצרים, נתקלנו בתופעה מאוד מעניינת שחייבה אותנו לתשומת לב. נתקלנו ברגישות עצומה לגבי התיאבון שלנו לאכול את חצי האי סיני. הנה, מר נגר[11] הוא איש מצרים והוא מאשר דבר זה, כי הם זוכרים את רעיון הרצל על אל־עריש[12] והם חושבים שזה אחד היסודות של השתרשות ציונית [במזרח התיכון]. אני מסופק אם אנחנו מעוניינים, לפי הצעת חבר הכנסת הלל קוק, לעורר את שאלת הר סיני.

---

10 ח"כ קוק קרא לשר החוץ להביע דעתו באו"ם על עניינים מדיניים כלליים ולאוו דווקא להתרכז בבעיות ישראל.

11 עמיאל (אמיל) נגר (נג'אר), יליד מצרים. איש משרד החוץ, חבר משלחת ישראל לעצרת או"ם.

12 ב־1903, לאחר שמאמציו להשיג צ'רטר טורקי להתיישבות יהודים בא"י, העלה הרצל תוכנית להתיישבות יהודית בצפון חצי האי סיני, אז בשליטה אנגלית. לאזור נשלחה משלחת סקר מטעם ההסתדרות הציונית והרצל יצא לצורך זה לביקור במצרים, שם נפגש עם הנציב הבריטי לורד קומר ועם ראש ממשלת מצרים בוטרוס ראלי. הבריטים דחו תוכנית זאת ובמקומה העלו את "תוכנית אוגנדה".

לדברי חבר הכנסת הררי נגד גלישה למערב:[13] אני מסופק אם הוא נתן דעתו על הבעיה לכל אורכה ורוחבה. אם יהיה בירור נדבר על דברים אלה.

לחבר הכנסת ריפטין: אני חולק על ההנחה היסודית שלך, שאפשר את כל המדינות, חוץ מחמש המדינות שמצביעות עם רוסיה, לכנות בתור "גוש אימפריאליסטי", ופה מתחילה המחלוקת בינינו. זוהי הגדרה אבסורדית בהחלט. זה פשוט מעליב את השכל שלי. במידה שיש דבר כזה שאפשר לקרוא לו גושים אימפריאליסטיים, ישנם שני גושים אימפריאליסטיים. מיליטריזם וקפיטליזם זה לא היינו הך. יכול להיות גם אימפריאליזם סוציאליסטי. ישנו סוציאליזם שמתיישב יפה מאוד עם האימפריאליזם. אני חושב את ברית המועצות כמדינה אימפריאליסטית בדיוק כמו שאנגליה או אמריקה ראויות לכינוי זה. לאמריקה אין אימפריה קולוניאלית, כן גם לרוסיה שלא נזקקת לאמצעי שלטון של אמריקה. יש לה אמצעי שלטון אחרים על מדינות אחרות. היא מדינה אימפריאליסטית ואם זה צודק, אז גם האימפריאליזם של אמריקה צודק.

שנית, אני לא אציע למדינת ישראל להצביע בעד טַלְמַן[14] כדי שייבחר היטלר, או כדי שיוכל להיבחר היטלר.[15] כאשר יש מרוץ מאוד צר בין זַפְרוּללה חאן[16] ובין נַסְרוּללה אֶנְטְזַאם,[17] אתה מציע שנהיה היחידים ונצביע עם הגוש הסובייטי בעד מועמד קומוניסטי ועל ידי כך נתבע הכרעה בעדנו. זה לפתוח דרך להיטלר לשלטון. הקומוניסטים הולכים בדרך זו אבל אנחנו לא נלך.

בנוגע לטורקיה–פרס אינך מוסיף שום דבר. אתה מציע למדינת ישראל להתעלם מענייניה החיוניים ולנקוט עמדה מתוך התכחשות לענייניה בהיקף רחב של עניינים בינלאומיים. זוהי התאבדות של מדינת ישראל. אין שום מדינה שנוקטת שיטה זו. כל מדינה בעולם הולכת בעניין זה בדרך אינדוקטיבית ולא דדוקטיבית. היא מתחילה מעצמה ומתוך זה מתקבל סך הכל של המצב הבינלאומי. בשבילנו טורקיה ופרס אינן מסמלות מלחמה של אמריקה נגד ברית המועצות, זה מוציא אותנו ממצב של בידוד. מחר יכולה להצטרף הודו ומחרתיים מי יודע מי.

---

13 ח"כ הררי טען, כי בשאלת קוריאה "היתה זו הזדמנות טובה שלא להצטרף לכאן או לכאן. ישנה הרגשה כאילו אנחנו גולשים לקראת המערב והייתי שמח אילו זה הוכחש באופן ברור".

14 ארנסט טַלְמַן (1886–1944). מנהיג המפלגה הקומוניסטית הגרמנית בתקופת רפובליקת ויימאר. נספה באושוויץ.

15 בבחירות הדמוקרטיות בגרמניה ב־1930, הצביעו הקומוניסטים בעד רשימת מפלגתם וכך גרעו ממשקל הבוחרים בעד המפלגה הסוציאליסטית הגדולה יותר וסייעו בכך לנאצים לצאת כמפלגה הראשה.

16 סר מוחמד זַפְרוּללה חאן. שר החוץ של פקיסטן וראש משלחתה בעצרת החמישית.

17 נַסְרוּללה אֶנְטְזַאם. דיפלומט איראני. היה חבר ועדת אונסקו"פ ונמנה בה עם קבוצת המיעוט שהמליצה על פתרון פדרלי לא"י. נציג איראן באו"ם 1947–1950. נשיא עצרת או"ם 1950.

המלצתי תהיה שנלך בדרך זו.

לשאלתו של חבר הכנסת דוד הכהן איך השפיעה עמדתנו בעניין קוריאה ביחסים עם ברית המועצות. אין לי חלק בסודותיה של ברית המועצות. אני יכול לנחש שזה לא היה לרצון לה. כאשר נמסרה החלטה זו לידיעת ברית המועצות היא העירה בתימהון ביחס לסעיף 2 שלה, כמו שבזמן שההחלטה נמסרה לידיעת ארצות הברית היתה תמיהה כמעט באותה מידה ביחס לסעיף 3 שלה.

לנו ישנם שלושה מישורים עיקריים של מגע עם ברית המועצות. מישור ראשון זה הקריה, מישור שני צירותנו במוסקבה ומישור שלישי המשלחת באו"ם. כדי שלא להפריז במה שאני אומר: מאז ומעולם המישור שבו היחסים הידידותיים ביותר הוא באו"ם. שם אנשים חופשיים מכל מיני סיבוכים. היתה שם פגישה בין מר אבא אבן ובין יאקוב מאליק.[18] פגישה זו והצטיינה בשני דברים: ראשית, בחוסר כל זכר ורמז לעמדתנו בשאלת קוריאה. שנית, ברוח ידידותית ובאווירה של לבביות יוצאת מן הכלל, וציינה את מהלך הפגישה מצד מאליק בהשתפכות נפש. אני מאוד מבקש את חברי הוועדה לשמור על כל הדברים. הכל סודי אך דבר זה בייחוד. היתה התקפה נמרצת מצד מאליק על מדיניות ארצות הברית וניצול ארצות הברית את עניין קוריאה. היו דברים על מה שמתחולל באסיה ועמדת ארצות הברית בתוך עניין זה. לעומת זאת, היתה הקשבה נלהבת לכל מה שסיפר אבא אבן על ההתקדמות של מדינת ישראל מתוך מראה עיניים מאחר שזה לא כבר חזר מישראל, על אילת ועל תנופת הבניין בארץ. היתה התפעלות מצד מאליק לעובדה שאנחנו כבר מיליון ורבע, וזה בדרך כלל ביחס של ידידות ורצון טוב למדינת ישראל.

סעיף ב': בעיית עליית יהודי רוסיה[19]

מ. שרת – שר החוץ: אני רואה עצמי פטור מלהקדים הערה כללית על יחסנו לבעיית יהדות רוסיה, שאולי עומדת באופן אישי לגבי אלה שמוצאם מאותה יהדות ולא שכחו מוצא זה, אלא חיים במשך עשרות בשנים בתחושת, לא קרבתם, אלא השתייכותם, לגוף הגדול ההוא, השתייכות של בשר ודם.[20]

כאשר חל מיפנה היסטורי גדול זה בעמדת ברית המועצות כלפי עם ישראל ועצמאות בארצו,[21] קיווינו שמאחרי זה אולי מסתמנת אפשרות לתזוזה. קיווינו

---

18 ר' דוח ג. רפאל אל מ"ש על שיחת אבן עם מאליק ב־31.8.1950, בה השתתפו גם הוא והיועץ הראשי של הנציגות הסובייטית אלכסנדר סולדטוב, *תלחמ"י 5*, עמ' 510–512.

19 הדיון נערך לבקשת ח"כ הלל קוק.

20 מ"ש נולד בחרסון, אוקראינה, אז רוסיה, ב־1894. לא"י עלה עם הוריו ב־1906.

21 הצבעת נציג בריה"מ בעצרת או"ם בעד הצעת החלוקה של א"י לשתי מדינות, יהודית וערבית, ב־29.11.1947.

למיפנה גם בשאלה זו של חידוש הקשר החי בין יהדות רוסיה ובין היישוב בארץ, הווה אומר למדינה העצמאית.

אנחנו ישבנו על מדוכה זו בתקופת המלחמה העולמית [השנייה] לא פעם, ופעם סיכמתי לעצמי וגם באוזני חברים את הערכתי בשאלה זו ואמרתי, כי לעמדה [הסובייטית] האויבת או העוינת כלפי המפעל הציוני ישנם שני שורשים. שורש אחד נעוץ בשדה המדיניות החיצונית, ושורש שני נעוץ בשדה המדיניות הפנימית. המדיניות החיצונית היא לפי הערכת ברית המועצות [את] המדיניות [הציונית] [כ]אימפריאליסטית ורואה בנו כלי שרת בידי האימפריאליזם, ומתוך כך נקטה קו נוגד לנו ומזדהה עם הקו הערבי.

השורש הנעוץ בשדה המדיניות הפנימית הוא אולי יותר חמור, באשר המשטר הפנימי של ברית המועצות מושתת על ניתוק כל קשר חופשי בין אוכלוסיית ברית המועצות ובין העולם החיצוני והקשר בין האוכלוסייה לבין חוץ לארץ הוא מונופולין בידי השלטון. כאשר נחוץ למשטר מגע עם חוץ לארץ הוא יוצר אותו. אין שאלה שמישהו יוכל ביוזמתו ליצור קשר עם חוץ לארץ, אלא השלטון מחליט איזה מגע עם חוץ לארץ נחוץ לו ואז הוא מקיים אותו. [הסופר והעיתונאי היהודי איליה] ארנבורג מופיע בלונדון ביוזמת השלטון ולא ביוזמתו שלו. גם הופעתם של [איציק] פפר ו[סולומון] מיכואלס[22] בארץ זו היתה פעולה שהשלטון החליט עליה. אין המשטר הזה סובל שום נאמנות של איזה חלק־שהוא של האוכלוסייה למרכז הנתון מחוץ לתחום ברית המועצות. בתחום ברית המועצות הנאמנות היא למרכז אחד. ולכן, אם הם יחייבו את המפעל הציוני הם על ידי כך מתייצבים מבחינתם בתחילתו של מישור משופע שהם יצטרכו להתגלגל [בו]. המפעל הציוני בנוי על זיקת כל יהודי העולם למה שנעשה בארץ. אם הם מחייבים אותו יצטרכו לקבל מסקנות לגבי יהודיהם־הם. הם לא יכולים לתת קשר זה ליהודים שלהם בלי לתת קשר זה לאחרים. הם לא יוכלו לתת אותו לאחרים ולכן לא יתנו גם ליהודים.

השורש הראשון של התנהגות זו נעקר, כי היו קשרים עם הגוש האימפריאליסטי במלחמת העולם הראשונה,[23] אולם בשדה הפנימי אין סיכויים למיפנה. חשבתי שהם יהיו מסקניים ויחייבו את הדבר השני. מתברר שלא. אין כאן אפשרות לגמישות וגם הקומוניסטים והבולשביקים נתונים לכלל זה. הם מחייבים את מדינת ישראל באותה מידה שזה נחוץ להם ואינם מסיקים מזה מסקנות הפועלות בניגוד לאינטרסים שלהם. כאשר אמרתי לווישינסקי, שאצלנו הגורם המדיני הזה

22 ראשי "הוועד היהודי האנטי־פשיסטי" שהוקם בבריה"מ על ידי השלטונות בימי מל"ע־2. ר' לעיל מסמך 42 עמ' 349, הע' 39.

23 פסוק זה סתום ונראה שחל בו שיבוש והכוונה למלחמת העולם השנייה.

ששמו ברית המועצות מקובל כגורם מאוד רציני ומאוד עקיב ומסקני – אנחנו יודעים שאינו מקבל החלטות על נקלה, הוא נוקט הכרעה לאחר שיקול דעת רב ואז מחזיק בהכרעה זו ונוקט הכרעה זו על כל המסקנות המסתעפות על הכרעה זו: "הייתם בעד מדינת ישראל, חזקה שידעתם מה התהליכים החיצוניים שיבואו בעקבות תהליך זה, פירושו של תהליך זה הוא שיבת עם ישראל למולדתו, פירושו שניתנה עצמאות לא רק לאותם 600 אלף יהודים שהיו בארץ באותו יום. קודם כל, המדינה לא תחזיק מעמד. מדינה זו באה על מנת למלא שליחות היסטורית. זו הרגשת העם ששופך את דמו עליה ועומד על זכותו של כל יהודי להצטרף אליה, ולא עלה על דעתנו שלא לקחתם זאת בחשבון" – הוא ענה על זה: "עוררת שאלה מאוד רצינית. אינני יכול לתת לך תשובה של ממשלתי למה התכוונה ולמה לא התכוונה כאשר נקטה הכרעה זו. אני יכול לומר לך בשמי־אני, שאני כשלעצמי לא הבאתי בחשבון את המסקנות האלה הנובעות מזה".[24]

כאשר שר החוץ [הסובייטי] מתיר לעצמו למסור דעה אישית כזאת, זה עניין רציני מאוד וקיבלתי זאת ברצינות רבה. בשיחות אחרות דיברו האנשים באופן יותר פשוט.

כאשר שלחנו את הצירות שלנו למוסקבה, כאשר עלינו על השטח הזה של מגע ממלכתי ישיר עם ברית המועצות, ידענו היטב מה עומד על סדר יומנו. אז אמרנו: אנחנו צריכים קודם כל לברר את יחסינו. איננו יכולים להתחיל מזה. זה עניין קשה, יש בו חומר נפץ, אנחנו יכולים לפוצצם בתחילתם אם נעמיד זאת בראש סדר היום. איננו יכולים להעמיד זאת כלאחר יד, איננו יכולים לעשות מזה את המרכז היסודי של יחסינו. עלינו לחזק את מעמד הצירות שם ולבסס את יחסינו.

אמרנו: כיוון ששאלה זו אינה חדשה עימנו, טרגדיה זו נמשכת כבר משנת 1917 – אולי אז היתה עוד איזו עלייה שהיא – בכל אופן הטרגדיה הזאת התחילה בשנות העשרים. זה לא עניין שאפשר לגשת אליו בחיפזון. אם עברו 25 שנה לפחות ללא עלייה מרוסיה, מוטב להיאזר בסבלנות עד שנעורר את השאלה, ונבדוק קודם את השטח ונחשב היטב את דרכנו בעניין זה.

מלכתחילה הצטיידנו בטיפול זה בנשימה ארוכה. אמרנו שזה לא עניין לטיפול רגיל. לא בכל שיחה אפשר לעורר אותה. זה מחייב טיפול במישור גבוה בהזדמנות יוצאת מן הכלל, ולא חשוב אם בתחנות אלה יעבור זמן רב וכל פעם נבדוק מחדש את הדרך. כך עלינו לגשת לשאלה זו, ואנחנו קודם כל החלטנו לעורר לפני ברית המועצות את שאלת העלייה לא מרוסיה, כי אם שאלת העלייה מארצות אחרות, מרומניה מפולין ומצ'כוסלובקיה. באותה שיחה של וישינסקי, שזו היתה

---

24 ר' שרת/דבר דבור *1948*, עמ' 609–615, שרת/דבר דבור *1949*, עמ' 885.

ההזדמנות הראשונה בכלל להיכנס לפרדס זה – כמו שביאליק בשירו מתאר ש"כל נתיבותיו חתחתים",[25] אז נכנסנו לא כדי להגיע ל"שער החמישים" לפי אותו השיר, אלא כדי להגיע לשער הראשון. ופתחתנו בשער הראשון בבירור שאלת רומניה. אומנם ביסוס העניין היה יותר רחב. הוא צריך היה להבין שזה יורה חיצים גם ברוסיה, אבל באופן מפורש לא הוצג הדבר הזה ותגובתו היתה בתוך שיחה: "אל"ף, זה עניין פנימי שלכם. בי"ת, גם להם נחוצים אנשים. גימ"ל, זוהי שאלה שלא קל לרוסיה להתערב בה, אל תחשוב שאנשים אלה בידינו". ובסוף אמר: "מה שאתה אמרת אלה דברים חשובים. אמסור דין וחשבון על שיחה זו", ונאמר שזה יימסר למולוטוב או אולי למישהו יותר גבוה. זה נאמר במפורש.

בשיחה זו היה פרק שלם מצידי שהוקדש לתפקיד ההיסטורי שמילאה יהדות רוסיה בבניין הארץ, והיא שהניחה את היסודות הראשונים בכל הבניין וזה נותן את אותותיו, וגם עכשיו עומדים בראש מדינת ישראל אנשים שהם בני אותה התקופה ההיא והם יוצאי רוסיה. אמרתי שזה נפסק. אמרתי מתי זה נפסק,[26] לא עברתי מזה למסקנה. אמרתי מה היה ערכו של החומר האנושי הזה, אילו סגולות הביא עמו. סגולות אלה אינן לרוב העולים מהארצות האחרות. הן ישנן בעולים מרומניה ומפולין ו[הסברתי] מדוע אנחנו רוצים בעלייה מרומניה ומפולין. זה היה בזמן שברומניה לקחו חזרה החלטה חיובית שנתקבלה ביחס לעלייה, ובפולין עמדנו במשא ומתן. תיארתי את המצב [השונה] בבולגריה ובצ'כוסלובקיה ו[טענתי] שזה לא קו כללי של "הדמוקרטיות העממיות". שיחה זו התקיימה בפריס.

אחר כך היתה שיחה של גולדה מאירסון שוב אתו במוסקבה בשאלה זו.[27] אחר כך היתה שיחה שלי עם גרומיקו[28] בניו־יורק, היתה שיחה עם ירשוב[29] פה [בתל אביב] ואחר כך שוב היתה שיחה של אבא אבן עם וישינסקי.[30] בכל השיחות האלה דובר על רומניה אבל תמיד מתוך אותו ביסוס. בהזדמנות זו של השיחות בין אבא אבן ווישינסקי, הוא שאל אם לא חל כל שינוי ביחס של רומניה. אולי אנחנו נתפסים להרהורי לב, ניסינו לפרש זאת לטובה. אולי נאמרה [לרומניה] מילה מאיזה מקום והוא רוצה לדעת אם היו תוצאות. אם ללכת הלאה לפי קו זה, אפשר לומר שברומניה זו משהו. אינני יודע אם [הסובייטים] נקטו יוזמה או לא, אבל יכול להיות שכאשר רומניה פנתה בשאלה [למוסקבה], היה הד לדברים אלה ויכול להיות שזה היה סתם בלי כל קשר. בכל אופן הוא רצה לדעת מה המצב.

---

25 לפי "ובכל נתיבותיו חתחתים: תהומי תהומות והררי הרים" (ח. נ. ביאליק, "הציץ ומת").

26 בראשית שנות העשרים עם התבססות המשטר הקומוניסטי.

27 ר' סיכום השיחה שהתקיימה ב־16.4.1949 במכתב ג. מאירסון אל ו. איתן, *תלחמ"י 2*, עמ' 577.

28 השיחה התקיימה בסוף אפריל 1949. ר' שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' 336, 337.

29 פבל ירשוב, ציר בריה"מ בתל אביב. לא אותרו פרטים על השיחה.

30 נראה שמדובר בשיחה שהתקיימה ב־17.10.1949 (*תלחמ"י 4*, עמ' 554).

אחר כך אמרנו לעצמנו: הגיעה השעה לעבור לשלב שני ולהתחיל לדבר על הנושא עצמו. אז החלטנו לבוא בהצעה שישלחו את גרומיקו לארץ. נימקנו זאת בזה שרצוי לנו ביקור ידידות של ברית המועצות בארץ, ושייראה במו עיניו את הנעשה כאן. המצב בפועל הוא כזה שמארצות אחרות זורמים אורחים, כי שם משטר כזה שהם יכולים לבוא, ומהם [מהסובייטים] לא בא איש כי זה יכול להיות רק לפי החלטת השלטון. אמרנו שרצוי לנו להידבר לפני העצרת, אולי לא היינו מסתבכים בהתנגשות זו בעניין ירושלים. מצידנו רצינו לעשות זאת. הם לא ענו על ההזמנה ואחר כך התנגשנו: "אולי לא ראיתם מראש שאתם על ידי זה מסייעים לוותיקן, אולי היינו אומרים לכם זאת". אבל הכוונה היתה [בהזמנת גרומיקו] בראש ובראשונה – לולא זאת לא היינו באים בהצעה, כי ידענו שעל ידי הצעה זו אנחנו מסכנים לא מעט. אמריקה היתה מקבלת זאת בעין רעה מאוד, הלכנו לקראת זה למען העניין – יבואו הנה, לא שזו תהיה שיחה אחת של נציג או של שר החוץ, אלא קודם כל יראה, ידבר עם שרים וכל מיני אנשים, יתהלך בארץ, יראה איך יהודים מתיישבים ונאמר לו: "מדוע ליהודי ברית המועצות לא יהיה חלק בעניין זה? אדרבה, יביאו את היכולת החלוצית שצברו במסגרת מפעל הבניין של ברית המועצות". דבר זה לא יצא לפועל. עד היום לא קיבלנו תשובה. באותו רגע שמסרנו את ההזמנה היתה תגובה של הוקרה רבה. נאמר: "נעיין בזה", אבל יחד עם זאת נאמר שאם זה לא יצא לפועל, אל יראו בזה חוסר אהדה. "אצלנו יש נוהג אחר. אין נותנים אפשרות לביקורים כאלה אלא אם יש עניין ממלכתי מיוחד, כריתת הסכם או כדומה". זאת אומרת שמראש ניתנה תשובה שלילית, אבל באופן פורמלי לא יצא שום דבר.

צריכה היתה להיות שיחה נוספת עם וישינסקי בניו־יורק, אך השיחה לא נתקיימה כי הצד שכנגד השתמט ממנה למרות שהשיחה הובטחה. אני מאוד לא הייתי מעוניין לערבב את פרשיות עניין ההצבעה בשאלת ירושלים ואפשרות העלייה מרוסיה. לא רציתי שהשיחה תהיה באותו שלב, בדיוק לאחר ההצבעות, כאשר אהיה מוכרח לנגוע בשאלת ירושלים וזה יאפיל על שאלת העלייה ויצור אקלים לא נוח. גם השיחה הראשונה עם וישינסקי נתקיימה לא בימי העצרת, אלא מיד אחרי העצרת כאשר אפשר היה לדבר על עניינים אחדים וגם בשיחה זו התכוונו לכך. הם כנראה חשבו שאני מתכוון לדבר בעניין ירושלים ודחו את השיחה משני ימים לעוד שני ימים ולעוד שלושה ימים. לי לא היה איכפת שהם דוחים, כי לא הייתי מעוניין [לשוחח] בשאלת ירושלים, אמרתי, אדרבה יסולק דבר זה. הוא הקדים את נסיעתו בשבוע ימים ולא הודיעו לי ואחר כך התנצלו שלא היה זמן לקיים שיחה זו. אחד הנימוקים העיקריים שהיו לנסיעתי בפעם הקודמת היתה שיחה עם וישינסקי בעניין זה. בכל זאת היתה שיחה על עניין זה עם

יאקוב מאליק אחרי העצרת ועשינו אתו חשבון צדק.[31] אתי היה עוד חבר אחד שדובר רוסית, הוא היה לבבי מאוד, עשינו אתו חשבון צדק בשאלת ירושלים, אבל עיקר השיחה היתה על שאלת הקשרים עם יהדות ברית המועצות ועל העלייה, הוא ניסה להיחלץ מהעניין על ידי הלצות, אמר: "למה לכם יהודים סובייטיים, זה יקלקל לכם את העניין עם אמריקה, יאמרו שאתם מכניסים קומוניסטים לארץ". אינני יכול למסור את השיחה במפורט, אבל היתה זו שיחה ארוכה בזמן ארוחת ערב ודובר על כל מיני עניינים והשיחה התנהלה בידידות למופת. בשלב ידוע אמרתי לו: "תאר לעצמך דבר כזה, ישנם שני ילדים קטנים בבית ספר, ילד אחד בא ומספר שסבא בא אליהם מקנדה, או מצרפת או ממרוקו. הילד השני בא הביתה ומספר לאמו: הנה סבא של עוזי בא, למה סבא שלי לא בא? האם אומרת: מפני שהוא ברוסיה. אז הילד שואל: מדוע אינו יכול לבוא מרוסיה? אומרת האם: מפני שמשם לא מרשים לנסוע. אומר הילד: אבל הוא צריך לבוא לארץ, ואת אמרת שרוסיה היא בידידות עם ארץ־ישראל. ואז האם במבוכה ואינה יודעת מה לענות". ואז אמר מאליק: "ישנן הרבה שאלות של ילדים שמעמידות את האמהות במבוכה והן אינן יודעות מה לענות עליהן".

אני אמרתי לו: "שים לב, אנחנו בין מזרח ומערב וישנה התחרות. בידי אמריקה ישנו קלף שבו היא מכה אתכם. זאת לא אומרת שהקלף איננו בידכם, אתם רק לא משתמשים בו. הקלף הזה הוא חרות הקשר של היהדות עם מדינת ישראל. לא מפני שאמריקה היא אוהבת ישראל דווקא, אבל כתוצאה ממשטר מסוים ישנו חופש גמור של קשרי זיקה בין יהדות אמריקה וביניכם. כל יהודי שרוצה לבוא לארץ לביקור יכול לעשות זאת. כל יהודי מהארץ שרוצה להזמין את קרובו חופשי לעשות זאת. אנחנו מוכנים לקבל בארץ כל יהודי, ויהודי אמריקה באים הנה, קושרים קשרי מסחר, הם עושים כסף ועוזרים לבניין הארץ. אם אני בא לאמריקה אני יכול להופיע בפני אסיפות של יהודים. אתם אינכם מאפשרים דברים אלה, אינני אומר שזה מפני שאתם נגד היהודים, אבל שים לב לתוצאות הבלתי נמנעות. זה מוכרח ליצור זיקה חיה – מה שאין אצלכם. אינני מתאר לעצמי שאם דבר זה חשוב לכם, שייבצר מכם למצוא דדך לאפשר זאת, אתם הראיתם בכל תקופת הנהגתכם שאתם יודעים לטכס עצה כאשר נחוץ, ולא ייבצר מכם למצוא את הדרך גם בעניין זה. אתה אינך יכול לתאר לעצמך מה פירוש הדבר עלייה של – נדמה לי שנקטתי מספר של 50 או 100 אלף – ואם לא סוגרים את השערים בפני העלייה מעיראק, כמה נוכל לקבל מרוסיה? אנחנו חיים בתקופה שצריך להגביל מארצות אחרות, כי איננו יכולים להגביל את העלייה

---

31 מדובר בשיחת מ"ש עם יאקוב מאליק, הנציג הקבוע של בריה"מ באו"ם ואחד מסגני שר החוץ, בדצמבר 1949 (ר' שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' 944–946).

ממדינות מסוימות. הוא שוב אמר: "אנשים אלה דרושים גם לנו, מדוע לא תקחו יהודים מאמריקה, מדוע דווקא יהודים מרוסיה?"

זה היה הדבר האחרון לעת עתה. היו ניסיונות נוספים ליוזמה שלא נתממשו, לא בגללנו כי אם בגלל הצד שכנגד שלא נענה. איננו מתייאשים עתה מזה ונמשיך ללכת בדרך זו, עכשיו בניו־יורק תהיה הזדמנות חשובה וטובה.

בינתיים, במשך השנתיים האחרונות, חלו התפתחויות. אני סבור, וזה מתאשר ממקורות שונים, גם החבר נמיר סיפר לכם על יהדות רוסיה, שעל יהדות רוסיה עובר שלב טרגי שעוד לא היה כמוהו מיום שהוקם משטר זה בברית המועצות. זוהי יהדות ששרויה בקדרות ובפחד. אינני אומר שכל פחד הוא מוצדק. הם אולי רואים צל הרים כהרים, אבל עצם העובדה שהם רואים צל הרים כהרים מלמדת והיא אופיינית למצב. אצלי מצטיירת תמונה של עדר כבשים חסר מגן אשר מרגיש שסופה מתחוללת סביבו ונדחק איש לרעהו ומרעיד ומרגיש שהנה עוד מעט יהיה רעם ומי יודע מה יהיה איתו.

לכך ישנם שלושה ואולי ארבעה גורמים. ישנו גורם אחד, שהאנטישמיות לא פסה מרוסיה. השלטון הזה אומנם מעמיד טריז בפני האנטישמיות, אבל לפעמים אינו רואה צורך בכך ולפעמים הוא עצמו מוציא נשק חבוי זה מנרתיקו. כל רדיפת היהודים נעשית מתוך סיסמאות ועוד דוגמאות רבות לכך, שירים שונים או קריקטורות שנדפסים בעיתונות ועוד. היה יובל של משורר בולגרי במלאות לו 70 שנה. נתפרסם מאמר הערכה עליו לרגל היובל, וכדוגמה משירתו ציטטו אחד משיריו, והשיר הזה הוא דווקא שיר נגד בנימין ד'ישראלי, והשיר הזה נסתיים במילה "יהודה". לו שלטון זה לא רצה לתת פתחון פה לאנטישמיות, לא היו בוחרים בשיר זה דווקא. היו גם קריקטורות עוד יותר דוקרניות.

אבל ישנו דבר יותר רציני: החשש למלחמה עולמית מצד השלטון [הסובייטי], וההנחה המוצדקת, לפי דעתי, שאינה מקלה על המצב, שלא הרי המלחמה הבאה כמלחמה הקודמת מפאת המעמד הנפשי של העם היהודי. כי במלחמה הקודמת כל העם היהודי היה בצד אחד של החזית ורוסיה הבינה זאת ועודדה קשרים עם חוץ לארץ מבחינה זו. מה שאין כן במלחמה זו. ברור שאם אמריקה תלך נגד רוסיה, יהודי אמריקה ילכו [למלחמה זו] באותה התלהבות והיהודים פה [ברוסיה] ידעו שהם נלחמים אחד נגד השני ואולי תהיה תסיסה ברוסיה. היתה כבר דוגמה כזאת ביחס לטטרים ולגרמנים [תושבי רוסיה מזה דורות]. אז ראו מה עשו בהם הרוסים, עקרו אותם, הגלו אותם והסגירו אותם והיהודים יראים מזה.[32] היו כל מיני ידיעות

32 בשנות מל"ע–2, עם התקדמות הכוחות הגרמנים מזרחה לתוך רוסיה, גורשו בפקודת סטלין מספר עממים שנחשדו באי־נאמנות למשטר הסובייטי וביניהם טטרים מאזור קרים, צ'צ'נים, גרמנים מאזור הוולגה, שם ישבו מזה דורות, ועוד.

על גירושים סיטונאים [של יהודים]. לא מצאנו אישור לכך. לא אומר שלא אמרו למשפחה זו או אחרת: "תעקרו למקום אחר", אבל זה קרה גם למשפחה רוסית. ישנם יהודים שנופלים קורבן, אולי היהודים באחוז יותר [גבוה], אבל אי־אפשר לדעת. הידיעות על גזירות סיטוניות לא מצאנו להם אימות, אבל העובדה שזה כל הזמן מתפרסם מראה על הלך רוח. ישנה עובדה שמוסדות מסוימים סגורים בפני יהודים, בית הספר לדיפלומטים, למשל. בזמן האחרון החלו שוב להופיע שמות יהודיים בעיתונות. יכול להיות שישנה שם יד שפעם מותחת ופעם מרופפת את המתח בעניין זה.

זו הסיבה השנייה ואולי העיקרית. הסיבה השלישית: קרוב לוודאי שחוזר אותו התהליך שאנחנו עדים לו בכמה ארצות אחרות, וכנראה שהוא מופיע בכל המשטרים. ראינו אותו בעיראק, בפולין ומקומות אחרים, שם היהודים היו מרוכזים באינטליגנציה, במקצועות חופשיים, ועם הקמת השלטון פלשו לתוכו. במשך הזמן, על ידי חינוך ההמונים [הלא־יהודים], השלטון במתכוון הולך וממעיט אחוז זה. לעומת זאת, בעיות ההסתגלות של היהודים נשארו בעינן ותהליך זה רחוק מלהגיע לקיצו. ישנה התבוללות רבה, אבל ישנו גוש יהודי שאינו מתבולל. הבאים לבתי הכנסת [המעטים שנותרו בערי בריה"מ] פוגשים שם גם פנים צעירות.

הגורם הרביעי הוא הקמת מדינת ישראל. זה גרם לכמה וכמה זעזועים. זה גרם לזעזוע עצום בחייהם הנפשיים של היהודים, להתעוררות עצומה שהנה קמה מדינה בהיתר השלטון שלהם. קיבלתי מכתב מהמורה שלי לעברית הנמצא ברוסיה.[33] הוא עכשיו ישיש והוא כולו אש מתלקחת והוא אף פעם לא היה מעיז לכתוב מכתב כזה. במכתב הזה אין רמז לתפקיד שאני ממלא. הוא כותב לי כתלמיד שלו וכתושב ארץ־ישראל. הוא אומר: "עכשיו כולנו נלך, נזכה להיות במערכת הבניין", וכולי. זה קול אחד מרבבה. דבר זה נתן ביטוי בהפגנה שהיתה לכבוד גולדה בראש השנה,[34] היהודים יצאו להפגנה ברחובות. זה גרם זעזוע לשלטון. השלטון נדהם. הוא לא ידע שיש דבר כזה, הוא לא ראה כל מה שנובע מזה, הוא לא ראה מה שאנחנו ראינו ועכשיו התחיל להסיק מסקנות. אולי בגלל זה נאסרו כמה סופרים יהודים כי אותם הפקידו על המשמרת הזאת לנתק קשרים והנה לא הצליחו.[35] הם אמרו שיהודי ברית המועצות הם פטריוטים רוסיים והנה לא היו דברים מעולם. אין כל ספק שהיו יהודים שסבלו בעד זה, אבל אין זאת

---

33 יעקב כהן. ר' לעיל מסמך 42 עמ' 349, הע' 33.

34 בביקור גולדה מאירסון בראש השנה 1948, בבית הכנסת הגדול במוסקבה. ר' על כך לעיל מסמך 48 עמ' 430, הע' 8.

35 החל מספטמבר 1948 נקטו השלטונות הסובייטים במדיניות אנטי־יהודית וסגרו את כל עיתוני היידיש הסובייטים. בשלהי 1948 או בתחילת 1949 נאסרו רוב הסופרים ופעילי התרבות היהודים ורובם הוצאו להורג באוגוסט 1952 (ר' שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' 884–886).

אומרת שרק בגלל זה סבלו יהודים בברית המועצות. אין כל ספק שעקב זה החלה השמצה במידה ידועה של מדינתנו. יש לנו חומר [המלמד] איך כותבים עלינו בברית המועצות. ישנן מדינות שכותבות [על ישראל] יותר רע, ברומניה למשל, אבל [בהתבטאויות בבריה"מ] יש כוונה להפחיד. במידה שישנם יהודים שחושבים על [יציאה ל]מדינת ישראל, רוצים לומר להם שזה לא ייתכן ורוצים להזהיר אותם על ידי כך.

עכשיו ישנה כפילות ידועה בהתנהגות ברית המועצות כלפינו בשטח היחסים הממלכתיים. בשטח האידיאולוגי והפנימי נטושה מערכה [נגדנו] וישנה השמצה ואין כל סימן של תזוזה־שהיא לטובה. אני סבור שאנחנו נמצאים עדיין בשלב שיש להמשיך במאמצים בעניין זה ולא תצמח שום ברכה אם נוציא עניין זה החוצה. זאת לא אומרת שאי־אפשר לכתוב על זה. אולי צריך, אבל לא לקבוע כדרך המלך של הטיפול שלנו בשאלה זו את הוויכוח הפומבי, שכן יש אולי עוד תקווה־שהיא, וגם אם תקווה קלושה מאוד, לשינוי – (י. ספיר: בין ההסברות של העמדה של הסובייטים העניין היהודים במובן הקשרים, מה הגורם שהם מתנגדים ליציאת היהודים שאינם עומדים לחזור לשם) – הם מתנגדים ליציאה בכלל, כי יש המון אדם ברוסיה שהיו רואים עצמם למאושרים אילו נתנו להם אפשרות לצאת, אם זה אי־אפשר, מתרגלים לזה, ברגע שפותחים פתח למישהו, ננית ליהודים, אז מיליון ושלושת רבעי יהודים יהיו אחוזי תסיסה, זה יהרוס את היציבות וזה ישפיע על כל ההמון מסביב – (י. ספיר: האם יכול להיות מושג שמציאותם של 2 מיליון יהודים ברוסיה משמשת לערובה מסוימת לשיקולים של מדינת ישראל?) – הם בהחלט משמשים, אבל אם הם מביאים זאת בחשבון אינני יודע. אבל אם הם יקדישו תשומת לב לשיקול זה, לפי דעתי זה צריך לדחוף אותם לעלייה. אינני מטיל ספק שרבים, רבים לא ירצו לבוא, גם לא נוכל לקחת את כולם. וזה שיקול שעושה אותנו יותר רגישים לא לעורר אותם נגדנו. פה יש [מה] להפסיד, ומפסידים לחינם.

חלקי עם אלה המשוכנעים שקיומה המעשי ושליחותה ההיסטורית של מדינת ישראל היא לעשות כל מה שיש ביכולתה ובאפשרותה, ולהשתמש בעמדה הבינלאומית כדי להגן על יהודים בארצות אחרות. אבל במה דברים אמורים? אם הפעולה מכוונת להגן עליהם, והשאלה היא מה התוצאות שפעולה מסוימת עלולה להביא.

המשטר הרצוי לישראל

סדר היום: המצב הכלכלי והכספי של המדינה

לאחר דיון ממושך בהשתתפות האורחים ומספר שרים, נטל מ״ש את רשות הדיבור ופתח בתגובה לדברי השר י. מ. לוין, שטען כי דברי שרי מפא״י על ״מדינה סוציאליסטית בימינו״ מזיקים למדינה שכן הם מרתיעים השקעות מחו״ל, וכי בעולם יש שני משטרים, של חופש ושל הגבלות על חופש, ולכן על ישראל להחליט באיזה דרך מן השתיים רצונה ללכת.

השר מ, שרת: אתחיל מדברי הרב לוין. אין זה כך, שבעולם ישנן רק שתי דוגמאות של משטרים, הדוגמה הרוסית והדוגמה האמריקנית – (השר הרב י. מ. לוין: דוגמאות בולטות) – גם זה אינו כך. ישנה עוד דוגמה בולטת מאוד. זוהי הדוגמה האנגלית. שם אין דיכוי הפרט, שם יש חופש גמור של הפרט, אבל שם יש משק מוסדר ומכוון ואין הפקרות, והמדינה לקחה על עצמה לדאוג לחיי כל פרט ופרט ולהבטיח קיומו של כל פרט ופרט מהרחם ועד הקבר, והיא עושה זאת בלי דיכוי. במשך שנים ספורות נתחוללה שם מהפכה סוציאלית עצומה, ומבלי שהממשלה שפכה אף טיפת דם אחת, ומבלי שאסרה אף איש אחד ליום אחד, והיא לא שללה בשום מקרה את חופש הדיבור, והמצב הוטב שם לאין שיעור. בוודאי שישנה בעיה של משק אנגליה בעולם, ובזה יש תמורות. לקיים 50 מיליון תושבים על פני אי קטן, וזה מבלי שיהיה לו עכשיו המונופולין התעשייתי כמו שהיה לו קודם, ומבלי שיהיה להם השלטון האימפריאלי על פני ארצות כמו שהיה להם קודם.

זוהי שאלה קשה מאוד. איני יודע איך היו פותרים את העניין באמצעים אולטרה־קפיטליסטיים. אולי היו אז שוברים יותר מהר את הראש. אבל בינתיים, כשנאבקים, ישנה שאלה איך להבטיח את חיי העם, והמשטר הזה [של ה״לייבור״] חולל נפלאות הן מבחינת מה שהוא השיג והן מבחינת האופן שבו הוא השיג זאת. אינני יודע איזה משני ההישגים גדול יותר. שניהם, גם מה שהושג וגם הדרך שבה הושג הדבר, הם הישגים גדולים, ומבחינה היסטורית ומבחינת מופת העמים

1 מתוך הפרוטוקול. אורחי הישיבה: ד. הורוביץ (היועץ הכלכלי של הממשלה ומנכ״ל משרד האוצר), דר׳ ל. גרינבוים, ע. גלובמן (יו״ר הקואליציה ויו״ר סיעת מפא״י בכנסת), ג. הולנדר, דר׳ ג. מירון (מנכ״ל משרד המסחר והתעשייה), דר׳ א. בארט (מנכ״ל בנק לאומי).

זה מופת כביר, מופת לאין שיעור רב משמעות יותר הן מהמופת האמריקני והן מהמופת הסובייטי. על כל פנים, צריך שיהיה ברור: אחת משתיים – או שאנחנו חיים איכשהו ואין לנו מטרות ואין לנו משימות היסטוריות, אפשר יהיה להתיר את הרצועה ויהיה חופש ונחיה כמו שחיה דנמרק, אם כי אינני יודע אם דנמרק יכולה להרשות לעצמה את הלוקסוס של אי־התערבות בחיים הכלכליים. אולם אם אנחנו מדינה הרוצה, ראשית כל, להחזיק פה מעמד ולהתגונן, ושמוכרח להיות לה תקציב צבאי גדול והיא מוכרחה לכוון את ההתיישבות שלה למטרות של הגנה וצורכי אסטרטגיה, פירוש הדבר הוצאות גדולות והתערבות הממשלה.

שנית, יש לזכור שאנחנו מדינה של קיבוץ גלויות. אני נדהם שאפשר להציע למדינה הזאת את דוגמת אמריקה. אני יודע איך אמריקה מתנהגת כשיש לה שעת חירום. היתה שעת חירום של המלחמה העולמית, ואז היתה התערבות של הממשלה האמריקנית בכל עניין ועניין ולא היה פרט שנשאר לחופש של מישהו. ועכשיו זה חוזר באמריקה, כי יש מלחמה קטנה בקוריאה. ואם כך, האם לא נסיק אנחנו מסקנות כאלה בשעת חירום שלנו? לדעתי, במדינה הזאת, לעומת המשימות המוטלות, עליה יש יותר מדי חופש אם כי אין עיני צרה בזה. הלוואי שנוכל להגשים את המשימות שלנו מבלי שנגביל איש. אולם אם לאור המצב והמשימות יש לדבר על ביקורת, הרי הביקורת צריכה להיות שאין די התערבות במדינה הזאת בחיים הכלכליים ויש יותר מדי חופש. והרי יש בכל זאת שאלה של ייחוד האומה הישראלית. אין זה זר כל כך למסורת העברית "ולא בילדי נוכרים ישפיקו".[2]

יש לנו זכות ליצור דפוסים משלנו לחיינו. יש יסודות במשק שלנו שאי־אפשר לעקור אותם. במשק הזה יש יסודות סוציאליסטיים שהם משולבים באופן אורגני בו. במשק הזה ישנה קואופרציה מלמטה, הממלאה תפקיד גדול. זה משולב באופן אורגני במשק. אני גורס שאצלנו מושתת הכל על חופש של יוזמה. אבל חופש של יוזמה אין פירושו שרק בעל ההון חופשי לעשות הכל וכל השאר יושבים בחיבוק ידיים. אצלנו יש חופש יוזמה בשביל ההון הפרטי ובשביל הקיבוץ, לא רק בשביל הקיבוץ בצורתו הידועה, אלא בשביל כל יוזמה קיבוצית קולקטיבית, בשביל אירגון הקיבוצים, בשביל חבר הקבוצות, בשביל תנועת המושבים, בשביל קואופרציה ובשביל כל הסתדרות. ופירוש הדבר גם חופש יוזמה בשביל המדינה. הייתכן שהמדינה תבטיח את החופש של כל אחד ואחד ורק את עצמה תגביל? גם לה יש חופש. ברור שהיא צריכה לדאוג להרמוניה, לתיאום החירויות האלה. לשם כך קיימת המדינה. היא לא תבטיח זאת על ידי שב ואל תעשה, כי אם על ידי קום ועשה, על ידי הסדרה והכוונה. גם מבחינה זו של התהליכים הפנימיים המעצבים

---

2 ישעיהו ב 6.

את דמות החברה שלנו, וגם מבחינת המשימות המוטלות עלינו בתקופה הזאת, הכרחית התערבות המדינה, הסדרה והכוונה.

מבלי להיכנס לפרטים, רוצה אני להעיר הערה לדברי חברים אחדים בעניין הקיצוב. יכולתי לראות את עצמי כאיש העומד מן הצד. איני זוכר באיזו ישיבה של הממשלה הוחלט על כך. אולם איני מתחיל להבין את הביקורת. אם אומרים שנעשו שגיאות, שלגבי מצרך זה לא נקבע מספר הנקודות[3] באופן טוב, וכן גם לגבי מצרך אחר, שצריך היה לחלק את הנקודות אחרת, שפה נהגו נדיבות גדולה מדי ושם כילות וצמצום גדול מדי – זה יכול להיות. אבל לא זאת השאלה. יש כאן שתי שאלות: אל"ף, האם הכרחי היה קיצוב ההלבשה וההנעלה, או אפשר היה לחיות בלי זה? בי"ת, האם הכרחית היתה סודיות בהתחלה או לא? ובשאלות האלה לא שמעתי שום הוכחה נגדית. אם היתה למר [דב] יוסף [שר האספקה והקיצוב] הסמכות להפעיל את הקיצוב, מותר היה לו להוציא את הצו. השאלה היא, הרב לוין, האם הכרחית היתה סודיות? – (השר הרב י. מ. לוין: כן) – ויחד עם זה אמרת שהיו צריכים להתייעץ קודם עם נציגי הציבור. אם אתה אומר שאפשר להתייעץ עם נציגי הציבור ולשמור על סודיות, אתה רואה חלומות בהקיץ. אם אתה אומר שלא איכפת לך אם תהיה אי־סודיות, אתה הורס את עצם העניין.

ועכשיו לעניין אחר, וכאן ויכוח ביני ובין ראש הממשלה, אם כי הוויכוח הוא קצת תיאורטי. אני רואה את עצמי מחוייב לצאת להגנת שניים: תורת הכלכלה ומר דוד הורוביץ. איני יודע מדוע היה צריך קודם לצייר שד שחור על הקיר, ולכתוב עליו "מדע הכלכלה", כדי לירות עליו אחר כך חיצים. איני יודע שאנשי הכלכלה תובעים לעצמם דווקא את תואר הכבוד של מדע. למדתי בבית ספר שנקרא School of Economics and Political Science. לא נאמר שם School of Economic Sience. אפשר לחלוק שכלכלה היא מדע, אבל מזה אינו מסתדר שום דבר במציאות. עניינים כלכליים ישנם? הרי לא תאמר שאין עניינים כלכליים בעולם. בכל זאת ישנה חלוקה בין עניינים. החלוקה היא רק לנוחות. אין אלה דברים החלטיים והכל משולב יחד. בכל זאת, כשעוסקים בפיסיקה אינם עוסקים באמנות הציור, אם כי אלה קשורים לפעמים יחד. חשוב באיזו פרספקטיבה אתה משתמש ובאיזו צבעים אתה משתמש. איני מבין מה פה העניין. יש אנשים המסתכלים בתהליכים כלכליים, רושמים לעצמם עובדות ומביאים לפנינו מסקנות ואומרים שאם ישנו מצב כזה וכזה, עלולה לבוא מסקנה כזאת וכזאת. אפשר להתווכח ולומר: "אומנם ישנו אותו המצב, אבל לא תבוא אותה המסקנה". אלה ואלה הם דברי אלוהים חיים. אולם אין לומר: "באיזו רשות

3 בתקופת משטר הצנע חולקו לאזרחים פנקסי נקודות שהגבילו קניית מצרכי מזון.

אתה קובע מסקנה על יסוד העובדות?" אין פה שאלה של חלוקה בין אנשי מדע כלכלי ובין אנשי מעשה כלכלי. אלה שאתה קורא להם אנשי מדע אינם פחות חריפי מוח מאשר אנשי המסחר. היה לי מורה לכלכלה והוא היה איש מעשי ובעל מוח מעשי וצלול, ואף פעם לא מעדה רגלו מהקרקע האמפירי, ואנשים אלה יודעים היטב, שאת החברה האנושית אפשר ללוש כך וכך ושאת הממשלה אפשר להרכיב כך וכך, אבל הם אומרים: במצב כזה וכזה, אם הממשלה תנקוט מדיניות כזו וכזו, עלולה לבוא מסקנה כזו וכזו. אפשר להתווכח איתם בדבר המסקנה, אבל יש להם הרשות, ויש להם החובה, הן מתוך הניסיון והן מתוך הניחוש לעתיד, לנסות לקבוע מסקנות. כך פועל כל אחד מאיתנו.

אם מר דוד הורוביץ אומר, שהניסיון הוכיח שכאשר ישנה כמות מוגבלת של מצרכים מצד אחד, וכשישנה עלייה בלתי מוגבלת וכוח קנייה גדול מצד שני, יש מסקנות כאלה וכאלה – אפשר להתווכח איתו ולהוכיח כי הוא שוגה, אבל אי־אפשר לפסול את זכותו להציג לפנינו את מסקנותיו. הוא לא אמר שזהו מדע. בפיסיקה אומרים, שאם מערבבים חומר ידוע ומחממים אותו הוא מתרחב, ואם מקררים אותו הוא מתכווץ. והנה, מים עד 4 מעלות מתרחבים ואחר כך הם מתחילים להצטמצם. אלא מה? אומרים שלרוב שולט כלל כזה וכזה. כמובן אפשר לומר, שפיסיקה אינה מדע, שאלה הם סתם ניחושים. אולם מה מזה? במה זה כשלעצמו פוסל את המסקנות? איש מאיתנו לא המציא את העניין של קורס המטבע. זה קיים בעולם. לולא היה הדבר קיים בעולם, לא היתה המילה "קורס" בעולם. פעם שאלה אותי ילדה: "איך נולדים ילדים? אמא אמרה שמביאים את הילדים, וזה אי־אפשר. לו היו מביאים את הילדים, לא היו אומרים: 'נולד ילד'. היו אומרים 'הביאו ילד'. אם אומרים: 'נולד', סימן שיש פה איזה דבר". האם "קורס" זוהי המצאה של אנשי מדע? אני מודיע לך, שזוהי המצאה של אנשי מעשה. אין זה פשוט כל כך. אם המטבע יורד, אין האנשים רוצים את המטבע הזה. אין זה רק עניין של ספקולנטים. הקורס רשום בציריך, בניו־יורק ובמקומות אחרים. אם הקורס יורד, אין אנשים בתוך הארץ רוצים לנגוע במטבע, או אינם רוצים למכור או שהם רוצים יותר מדי לקנות או שני הדברים גם יחד, ואז יש שיתוק המסחר והתמוטטות הכלכלה, והממשלה מוכרחה לתת את דעתה לדבר הזה. אי־אפשר לדחות את זאת בקש: "לא קיים קורס". אלה הם תהליכים כלכליים וחברתיים שמי יודע לאן יביאו באחריתם.

משלחת ישראל לעצרת או״ם

סעיף א׳: סקירות

השר מ. שרת: אני רוצה, קודם כל, למסור דין וחשבון על הפגישה האחרונה שלי עם ועדת הפיוס, שהיתה פגישה ממושכת וארכה כשלוש שעות. אתם זוכרים את ההחלטה שקיבלה הממשלה ברוב, בדיון הקודם שלנו בשאלה זו. מסרתי את ההחלטה כעמדת הממשלה, לא כהחלטת רוב, ובדברים שאינם משתמעים לשתי פנים. דבר זה גרם, כמובן, אכזבה מסוימת, אם כי היה לי רושם שחברי הוועדה היו מוכנים לאכזבה זו, אולי מפני ששניים מהם דיברו כבר לפני כן עם ראש הממשלה. אולם בהמשך השיחה, ובאופן מפתיע למדי, עבר הבירור לפסים חיוביים. איני יודע עד כמה יש ממשות בפסים חיוביים אלה. אולי הם רואים חלום באספמיה. על כל פנים, מבחינת היחסים בין הממשלה שלנו ובין הוועדה נסתיים הבירור בהלך רוח חיובי, כך שמבחינה דיפלומטית זה לטובה גם אם לא תהיינה לזה תוצאות ממשיות.

מהו העניין? הם טענו כי עניין הפליטים זאת אבן הנגף העיקרית שצריך לסלקה תחילה, והממשלות הערביות מתרכזות רק בבעיית הפליטים, והראיה לכך: כאשר הם הציעו להעמיד שאלה הנוגעת לארץ־ישראל על סדר יומה של העצרת, הם הצטמצמו בעניין הפליטים אם כי היו להם אפשרויות להעלות את השאלה בכללותה. כשם שהם דגלו בהחלטות 1948 בשאלת הפליטים, כך יכלו להעלות את שאלת הגבולות, אבל נמנעו מכך.

לדעת חברי הוועדה, חל שינוי ניכר בעמדת הממשלות והן מוכנות לחשוב ברצינות ולדבר על יישוב הפליטים בארצותיהן. עמדת עבר־הירדן ידועה. עבר־הירדן זה מכבר הסתלקה מתביעה רצינית להחזרת הפליטים, והמלך שלה בייחוד דוגל בזה. אבל התברר גם שעמדת סוריה היא כזאת, ובסוריה הוגד להם בפירוש שממשלת סוריה תחייב יישוב פליטים בארצה כעניין המועיל למדינה, לא רק כעניין הפותר את הבעיה הזאת לאנשים, אלא כעניין שיש בו חיוב למשק הלאומי של סוריה. גם בלבנון שמעו הצהרה דומה, אם כי לא בדיוק כזאת, כי זאת לא ארץ שיש בה מקום ליישוב פליטים רבים. אבל גם ממשלת הלבנון הודיעה שהיא תחייב פתרון כזה של יישוב הפליטים בארצות אחרות, לאו דווקא חזרה לארץ־ישראל. עם עיראק אין לחברי ועדת הפיוס קשר ואת עמדת מצרים הם העלימו.

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיפים א׳ ב׳ ג׳.

הם אמרו לי כך: "הנה אנו רואים מצד מדינות ערביות התקדמות בכיוון זה. לא נוכל שלא לציין את ההתקדמות הזאת בדין וחשבון שלנו. חשבנו שגם מצדכם תהיה התקדמות ושאתם תהיו מוכנים להיכנס איתנו בינתיים לבירור פרלימינרי של שאלת הפיצויים – דבר שיכול להקל על המשך ההתקדמות מצד הערבים בשאלה זו. מזה נמנעתם. כיצד אתם מייעצים לנו לנהוג?"

עניתי לשאלה זו בשאלה: "האם יש בידי הוועדה הזאת להודיע לממשלת ישראל, שהממשלות הערביות מוכנות להיכנס במשא ומתן עם ממשלת ישראל, בין ישיר ובין לא ישיר, באמצעות הוועדה, על פתרון בעיית הפליטים על ידי יישובם בארצות השכנות, ושהדבר הזה גם יחייב תשלום פיצויים מצד ישראל? אם הם מודיעים לנו כך, יובא הדבר לתשומת לב הממשלה וייתכן שהיא תראה בזה מיפנה ידוע, כי עד עתה לא היתה לנו הודעה כזאת". ציינתי גם שדבר זה לא הובא לתשומת לבנו בפגישתנו הקודמת אתם, ולכן זה לא הוצג כך לפני הממשלה בישיבתה האחרונה. הם אמרו שלא יכלו לומר לנו זאת בישיבה הקודמת, באשר הדברים התקדמו בין שתי הישיבות. הם ביקרו בינתיים בסוריה ובלבנון, וזאת הפעם הראשונה ששמעו דברים ברורים. אשר למצרים, אשר אינה באה בחשבון כשדה התיישבות, הרי גם שם שמעו בשיחות פרטיות שזה יהיה הפתרון.

יחד עם זה ציינו חברי הוועדה, שבכל אחת מבירות ערב שהיו בהן, הוגד להם שאם תינתן לפליטים ברירה חופשית: לשוב לארץ־ישראל או להישאר במקומות בהם הם נמצאים עתה, לפי החלטת 1948, אזי רובם העצום יבחר להישאר ולא לשוב לארץ־ישראל. ראיתי בזה מוקש מסוים מצד המדינות הערביות, מתוך תקווה שכאשר תינתן הברירה לפליטים, לא יבחרו הללו באפשרות להישאר בארצות השכנות, אלא ירצו לשוב לישראל, ואז מי יודע מה יהיה. אמרתי שלא נסמוך על הברירה החופשית של הפליטים, אלא זאת שאלה של הסכם בין מדינות. הסתמכתי על התקדים של העברת האוכלוסים בין טורקיה ויוון. אמרתי: "הנה יושב פה איש מדינה, "סטייטסמן" דגול רושדי ראס, שהיה הארכיטקט העיקרי מצד טורקיה של הפתרון הזה, אשר פירושו היה לא ללכת אל כל איכר טורקי או יווני ולשאול במה הוא יבחר, אלא שתי הממשלות הגיעו לידי הסכם ואז כפו אותו על האנשים הנוגעים בדבר. היתה גם עזרה של חבר הלאומים באותו הזמן. כך ולא אחרת אפשר לפתור שאלה זו גם עכשיו: על ידי הסכם ועל ידי הצגת העניין כאפשרות יחידה בפני האנשים – להתחיל את חייהם מחדש על יסודות איתנים. על ניחושים איננו מוכנים לסמוך.

הם שאלו: "מה אפשר לעשות כדי להצעיד את העניין קדימה?" הצעתי להם תוכנית פעולה שלמה. קודם כל, להמשיך בלחץ על המדינות הערביות למשא ומתן איתנו. "אומנם", אמרתי, "אנו חושבים שמשא ומתן מוטב שיהיה ישיר,

אבל אם בנקודה זו יתעקשו ויגידו שמוטב להם שהמשא ומתן יתנהל באמצעות הוועדה, יהיה זה באמצעות הוועדה, אבל משא ימתן על התיישבות הפליטים בארצותיהם. בי"ת, להזכיר במפורש בדין וחשבון שלהם, שנחלו תבוסה במדינות הערביות, בעמדתם. גימ"ל, להכניס את עיראק במסגרת.

כמה מילים על הצעתי זו. רגע לפני הישיבה עם חברי הוועדה קיבלתי דין וחשבון סודי על שיחה בין ראש הממשלה של עיראק ובין הסוכנות לסיוע ותעסוקה, שזה מוסד מקביל של או"ם, ובו נאמר שראש הממשלה תופיק סווידי, ביוזמתו־הוא, ולא ביוזמת הוועדה, עורר את שאלת התיישבות הפליטים הערביים בעיראק. מבלי להזכיר שהדבר ידוע לי, אמרתי לחברי הוועדה שאם אין להם קשר עם ממשלת עיראק, הרי לוועדה לסיוע ולתעסוקה ישנו קשר כזה, ואפשר להיעזר על ידה בעניין זה, כי הלא שתי הוועדות הן סוכנויות של או"ם והן יכולות לתאם את הפעולה. אמרתי עוד, שתופיק סווידי, עד כמה שידוע לי, דוגל מקדמא דנא בהתיישבות עודפי האוכלוסים של ערביי הארצות האחרות בעיראק, ואכן, הוא הציע פעם את זאת למצרים, כי עיראק, כארץ ריקה, אין לה תקווה להתפתח בלי תוספת ניכרת של אנשים עובדים. הוספתי ואמרתי, שבימים ההם צריך היה למשוך את האנשים ללכת להתיישבות כזאת, אולם עכשיו יש לו עודף אוכלוסיה – ישתמש בהזדמנות הזאת. חברי הוועדה צריכים להפעיל את הסוכנות לסיוע ולתעסוקה שתעזור להם בעניין זה. חברי הוועדה ענו לי שאינם זקוקים לסוכנות הזאת. הם לא באו לעיראק, כי היא הסתלקה מלוזאן [מושב ועדת הפיוס], אבל הם יתקשרו איתה.

דל"ת, סיפרתי על יציאת יהודי עיראק, שיותר מ־100 אלף יהודים נרשמו ליציאה, ומזה 20,000 יושבים על המזוודות וכבר נשללה מהם אפילו הנתינות העיראקית. אמרתי שהיציאה הזאת של היהודים מעיראק יוצרת במובן ידוע בעיה של חלל ריק. קיבלתי קצת השראה בעניין זה מדברי מר רמז. אמרתי להם: "אנו ממילא חושבים על אנשים חקלאים בעיקר, ומדברים על כך במושגים של שטח קרקע, אבל אין להתעלם מהעובדה, שבתוך ציבור הפליטים יש מספר רב של אנשי עיר: חנוונים קטנים, בעלי מלאכה ואומנים. אמרתי, שיש פה לפנינו יציאה בהמון של יסוד עירוני בעיראק, שהיה עובד ומתפרנס מעבודתו ולא מצדקה. איני אומר, שכל נגר או חנווני של מכולת שהוא עתה פליט, מוכרח להיכנס דווקא לאותו מקום שייעזב על ידי היהודי היוצא את עיראק. אבל באופן גלובלי נוצר חלל ריק בחיים הכלכליים של עיראק, אשר אנשים אלה יכולים למלאו. על כך אמר אמר מר ראס, שהתקדים שהסתמכתי עליו בנוגע למשא ומתן בין טורקיה ויוון הולם את העניין.

שנית, הוא ציין ששמע בהתעניינות מרובה על יציאת יהודי עיראק וכי זה

עניין רציני שצריך להתחשב בו. אמרתי לו שגם מתימן יצאו 50 אלף יהודים ואני יודע היטב, עוד מביקורי בעדן, עד כמה מודאגת תימן ממצב החרושת שנוצר בארצה עם צאת היהודים משם. גם ממצרים ישנה יציאה של יהודים.

באופן כזה נסתיימה השיחה ברוח חיובית. למחרת הערב היתה ארוחה והיו בה נאומים וכל מיני ברכות. בשיחותינו נתנו להם איזה כיוון. למעשה איני יודע מה יצא מזה. חברי הוועדה עסוקים עתה בהגשת דין וחשבון עובדתי בלבד. איני יודע אם יגיע הדבר לדיון בעצרת, אבל ייתכן גם שבעיית הפליטים תעמוד בה. במקרה כזה נעמוד לפני התקפה נמרצת של הערבים נגדנו, באשר הללו יטענו שאנו מפירים את החלטות 1948 ואיננו נותנים לפליטים את הברירה החופשית לחזור לארץ־ישראל. אבל עצם המיפנה הזה שחל – איני יודע אם אפשר לסמוך על כך ביותר – בהכרת המדינות הערביות ושהן מבינות יותר ויותר שהפתרון הוא התיישבות במדינות אחרות ולא בישראל, ושהממשלות גם מבינות שזה לטובתן ואינן תולות תקווה בהחזרת הפליטים לישראל, יש בו משום חשיבות.

עתה אני רוצה למסור קצת בעניין ארצות הברית. אתם יודעים כבר מהעיתונים, שמר אבן התייצב לפני נשיא ארצות הברית טרומן ומסר לו את כתב האמנה. היה חילוף ברכות רישמיות, זאת אומרת דברים כתובים מראש, אבל היתה גם שיחה קצרה, בלתי רישמית. מעניין שבתשובתו הרישמית הזכיר הנשיא את עניין קוריאה. הוא אמר: "בקורת רוח מרובה שמעתי בדבריך גילוי נוסף של רצון ישראל לשתף פעולה בהחזקת שלום העולם, רצון אשר ניתן לו ביטוי ממשי בתמיכה שנתנה ארצך להתחייבויות האומות המאוחדות לגבי קוריאה".

מעניין, שהנשיא הרים נס על נס לפעולתו של אליהו אילת. הוא אמר: "קודמך הדגול תרם תרומה מיוחדת במינה לחיזוק יחסי הידידות בין ארצותינו, ואני מצפה להמשך היחסים האלה במשך זמן כהונתך" – (רוה"מ ד. בן־גוריון: מעניין שרוב האמריקרנים מלאים תהילה למר אילת) – זה לא פלא. הוא איש פשוט שאינו מעורר חשד אצלם, אלא אמון. הוא איש פשוט וגלוי לב, הוא איש מזג מאוד מתון.

אמשיך לקרוא לפניכם את המברק שקיבלתי ממר אבן: "הנשיא שוחח אתי 15 דקות וגילה בקיאות מפתיעה בבעיותינו. חזר והביע את רגש הכבוד שלו למר וייצמן ואת אמונתו במה שמאמין וייצמן. אחר כך דיבר בהרחבה על הצורך בתוכניות פיתוח אזוריות בשביל המזרח התיכון". מר אבן ענה לו, כי ישראל עושה כמיטב יכולתה לתת מופת בכיוון זה, והנשיא הגיב בחמימות ואמר כי הדבר ידוע היטב וכי זה ראוי לעידוד. כשהנשיא אומר "ראוי לעידוד" – יכול להיות שיש בזה משהו.

הנשיא אישר את הערתו של מר אבן, כי ישראל היא יחידה בכל האזור הזה

המקיימת צורת שלטון ומשטר חברה דמוקרטיים באמת. הוא הוסיף, כי עניין הדמוקרטיה במזרח התיכון הקרוב תלוי בביצוע פעיל של "סעיף 4" בתוכניתו ושל תוכניות פיתוח. הכוונה היא שכדי להעמיד תריס נגד הקומוניזם צריך להעלות את רמת החיים.

מר אבן ממשיך וכותב: "אני קצת נבוכותי, כאשר הזכיר הנשיא את המלך איבן־סעוד כאיש ישר הרוצה בשלום ואשר צריך שיהיה לה לישראל אמון ברצונו בשלום". היה לי רושם, שהנשיא אולי התכוון לעבדאללה ובלבל את היוצרות. אבל זה לא כך, כי בשיחה אחרת אמר הנשיא שיש שני אנשים במזרח התיכון שהוא מאמין ברצונם לשלום, והם איבן סעוד ועבדאללה, זאת אומרת, לא בלבל אותם – (רוה"מ ד. בן־גוריון: ייתכן. אני רוצה להזכיר לך, מר שרת, טלגרמה ששלח איבן סעוד לידי השליח שלו בימי ועידת לונדון, לא למלא את רצון המופתי) – "קיבל ברצון את דברי על התפקיד ההיסטורי שהוא – הנשיא – מילא באופן אישי בהקמת מדינת ישראל. הנשיא הוסיף שדאגתו העיקרית היא שהסכמים בינלאומיים לא יבוטלו בכוח הזרוע – הכוונה להתקפת הערבים". מר אבן אמר בסוף, שכנות ההתעניינות שלו בישראל הופגנה במשך כל השיחה.

באותו דואר, זה כנגד זה, קיבלתי דין וחשבון מאת מר אילת על שיחתו הראשונה עם בווין: "ראיתי את בווין לפי הזמנתו. השיחה ארכה 40 דקה. כמעט כל הזמן הוא דיבר ועשה הצהרות ארוכות – (השר א. קפלן: זה מנהגו!) – גם הפסיק את ההסברים שלי והניע ראש בשעה שהסכים. הוא התחיל מסקירה היסטורית, ש"הצהרת בלפור" היתה סתירה בגוף הנושא. הוא באופן אישי לא האמין שאפשר להגיע להסכם יהודי–ערבי על יסוד "הצהרת בלפור". לפיכך התנגשות יסודית בינינו ובין הערבים היתה דבר בלתי נמנע. ישראל עכשיו יצאה מההתנגשות הזאת בשלום, ועתה זוהי עובדה בת קיימא אשר אנגליה מכירה בה והערבים יתפשרו אתה במוקדם או במאוחר. המדיניות האנגלית שואפת לראות יחסי ידידות והבנה בין ישראל והערבים. הוא שאל אם זוהי גם מדיניותנו. עניתי באופן חיובי. בשאלת הנשק אמר שזה בשלב של בחינה וכל התחשבות אפשרית תינתן לבקשתנו. כאשר הסברתי שמטרתנו בבקשת נשק היא להתגוננות, הוא שאל מהם סיכויי השלום שלנו עם מצרים. אמרתי כי הסיכויים אינם ורודים ושמצרים מגלה נוקשות. הבטיחני שהוא משתמש בכל הזדמנות לשכנע את מצרים וכן מדינות אחרות לעשות שלום עם ישראל, והוא מקווה לתוצאות טובות במשך הזמן. יעץ לנו לנהוג סבלנות. אגב, גם הנשיא טרומן אמר פעמיים בשיחה עם מר אבן: "צריך לנהוג בסבלנות למען שלום במזרח התיכון". זה, לפי דעתי, מגלה באופן ברור את הכוונה. הם נדברו ביניהם שאין לדחוק עכשיו את הקץ, מפני שזה יכיל לקלקל את השורה של יחסיהם עם הערבים על רקע סכסוך קוריאה

וסכנת מלחמה עולמית. אפשר לומר, שמכיוון שנשקפת מלחמה עולמית והיא ממשמשת ובאה, מוטב לחסל פעם ולתמיד את הבעיה ומוטב ללחוץ על הערבים כדי לגמור עם זה פעם. אבל הם גורסים פייסנות כלפי הערבים.

הוא גם כן העיר בסיפוק רב על עמדתנו בענין קוריאה, שאינה משתמעת לשתי פנים. כאשר אמרתי שהשלום עם עבר־הירדן יקל על פתרון קונסטרוקטיבי של בעיות רבות, בתוך זה פיתוח עבר־הירדן, אמר שעבדאללה יודע זאת היטב והוא רוצה איזה מוצא לים התיכון. כאשר אמרתי שאנו מוכנים לספק את דרישתו של עבדאללה לגבי מוצא לים התיכון, הוא קיבל זאת כאפתעה. הוא שאלני אם אנו מפלים את הערבים, אמר שלטובתנו היא שלא יהיו בארץ שני סוגי תושבים.

[עניתי לו:] אבל יש קושי רב בשטח זה לגבי היישוב הערבי, בייחוד כל עוד אין שלום בין המדינות השכנות ובין ישראל. יש גם קושי פסיכולוגי לגבי מעמדו של ציבור אשר היה עד עתה רוב והפך פתאום למיעוט, וקשה לו להסתגל למצב החדש.

בווין הביע את סיפוקו מיושר הלב וגילוי הלב שבתשובות. הוא אמר ששאלת היישוב הערבי הובאה לתשומת לבו על ידי כמה חברי הפרלמנט, אשר רוצים לעורר אותה בפרלמנט, אבל הוא סבור שכדאי לטפל בכך בצינורות דיפלומטיים ולא בפרלמנט, כמו בתקופת המנדט. הוא שולל בהחלט את שיטותיו של צ׳רצ׳יל בעניין זה ומעדיף דיון ענייני על פרסומת – הכוונה לנאומיו של צ׳רצ׳יל בשטרסבורג[2] ובפרלמנט״.

מסרתי משהו בעניין הנשק שביקשנו מאנגליה. מאז סיפרתי על כך לאחרונה, יש תוספות חשובות ממקורות פנימיים שבפנימיים. הוסבר לנו, כי בעצם הוטל עכשיו איסור על כל משלוח הנשק, לרבות אלה שהיו לפי החוזים הקודמים וכולל גם מצרים. אולי היוצא מן הכלל היחיד הוא עניין האווירונים למצרים, שכבר היו עמוסים ומוחזקים בנמל. גם אלה עוכבו, אבל ייתכן שבשעה זו יכריע משרד החוץ לשלחם. אבל בדרך כלל כל ההזמנות עוכבו עד לבירור העניין לאור מלחמת קוריאה. דנים עתה על חידוש המשלוחים ואז ייכללו בזה גם משלוחים לנו, ולא רק לגבי הזמנות קודמות, פרט לאווירוני דחף [סילון] שאותם לא יתנו להוציא מאנגליה.

רצו לדעת מה תהיה תגובתנו אם הבריטים – זאת היתה שיחה מאוד בלתי רישמית – יקימו בסים בעזה. התשובה היתה שבמסיבות הנוכחיות מוכרחה להיות התשובה שלילית. נאמר שבוודאי לא יוקם הבסיס לפני שזה יתקבל על דעתנו.

---

2 מקום מושבם של מועצת אירופה ושל הפרלמנט האירופי.

הם גילו רצון רב ליתר שיתוף בכלל בעניינים צבאיים, ושאלו אם זה יהיה לרצון שמפקד המזרח התיכון שלהם יבקר בישראל.

הרושם הוא כי בווין הנהו עדיין אבן נגף, אבל השפעתו פוחתת. הצבא היה רוצה להגיע לשיתוף פעולה איתנו, כדי להיערך לקראת איזוו התנגשות רבתי – (השר פ. רוזן: ידוע לי, כי הוא נשאל: כמה זמן יימשך העיכוב עד שיחליטו, והתשובה היתה חודש ימים) – זה נאמר גם לנו. בישיבה שלא היית נוכח בה, מסרתי על כך.

ביקשתי מהיושב ראש להקצות זמן בישיבה הקודמת לשאלות שתעמודנה על סדר יומה של העצרת, במידה שאנו צריכים לקבוע את עמדתנו בהן כבר בשלב הזה, כדי שנוכל עוד במשך העצרת לשוב לעניינים אלה. אני מניח, שהישיבה הבאה תהיה ביום ה' למחרת ראש השנה. בתוך זה אציג גם את בעיית ירושלים כפי שהיא עומדת או עלולה לעמוד בעצרת או"ם – (רוה"מ ד. בן־גוריון: הישיבה תתקיים ביום ה' בשעה עשר בבוקר) – (השר ד. יוסף: יכול להיות שלא אוכל להייות בה, ברם זה לא צריך להפריע לקיים את הישיבה) מה שאני מוכרח להביא בישיבה זי לאישור הממשלה בקשר עם העצרת זה עניין הרכב המשלחת. המצב הוא כזה: לפי הדין מורכבת המשלחת מעשרה חברים. חמישה מהם נקראים "חברים", וחמישה נקראים "מישניים". אלה יכולים לנסוע על חשבון או"ם. מלבד זה יכולה כל משלחת להוסיף על עצמה יועצים בלי הגבלה. המשלחת האמריקנית יש לה אולי ארבעים יועצים. אתם ראיתם שמשלחת ברית המועצות באה בהרכב של חמישים ושבעה אנשים הנוסעים במיוחד ממוסקבה, נוסף על המשלחת הקבועה שיש לברית המועצות בניו־יורק, התופסת בית בן חמש קומות והמורכבת מפקידים ומזכירים וכל מיני יועצים – (השר ד. רמז: אין להם קונגרס ציוני וועד פועל ציוני) – אני מבקש אישור הממשלה לחברים ולמשניים ולא ליועצים. אין כל הבדל בסמכות בין חבר ובין מישנה. זה רק בשביל לסבר את האוזן. אבן הבוחן היא מי יכול להופיע בעצרת ומי לא. יועץ אינו יכול להופיע, אבל חבר ומישנה כאחד יכולים להופיע, אבל כולם יכולים להופיע בוועדות.

אני מוכרח להעמיד את עצמי במקום הראשון. מר אבן במקום השני. מר ארתור לוריא במקום השלישי ומר יעקב רובינסון במקום הרביעי. אני סבור שאנו צריכים הפעם – וזהו הדבר שאני רוצה להציעו – לקחת איש פרלמנטרי למשלחת. בארצות אחרות נהוג להביא במידה רחבה למדי, אנשים פרלמנטריים. יש לזה ערך לאו דווקא מבחינת ההופעה, וגם לא תמיד הם מופיעים כלפי חוץ. לרוב מופיעים הנציגים הקבועים, אבל זה נותן להם אפשרות ללמוד את האווירה באו"ם ואחר כך, בחוזרם לפרלמנט שלהם, הם לעזר רב לשר החוץ בהצגת הקשיים שהמשלחת נתקלת בהם. אני חושב שהדבר היעיל ביותר יהיה אם ניקח לעניין זה את יושב

ראש הוועדה לענייני חוץ וביטחון של הכנסת,[3] שהוא המטפל תמיד בענייני חוץ ועומד בקשר הדוק עם הממשלה. זה יהיה לברכה לו ולכנסת. אני צריך לומר, שכמה אנשים העובדים באמונה בענייני או"ם אינם בעלי ותק רב בארץ. לכן ידיעת התחושה בארץ צריכה להיות מובאת בחשבון בשיקולים שיהיו שם.

לחמישה המישניים אני מציע את יהודה פנחס הכהן, שהוא יועץ משרד החוץ שלנו. נחוץ לי מאוד איש מיוחד לקשר עם משלחות המזרח, ואני מציע לקחת את הציר שלנו בפראג, דר' שמואל אלישיב, לתפקיד זה כי הוא היה בראש מחלקת מזרח אירופה וקיים קשרים עם כל המשלחות האלה ובקיא מאוד בעניינים. אחר כך ישנם אנשים מהמקום: גדעון רפאל שפעיל מאוד בעניינים, ומר משה טוב שמקשר עם ארצות אמריקה הלטינית. נשארים שני אנשים – אחד בשביל הוועדה סוציאלית ואחד בשביל הוועדה הכלכלית. אבל אני מציע שהאיש לוועדה הכלכלית יהיה יועץ והאיש לוועדה הסוציאלית יהיה מישנה. אין לי פתרון אחר. לוועדה הסוציאלית אני מציע את דר' אורן שעובד במשרד החוץ כתפקיד זה. הוא רופא, אבל עכשיו הנהו איש משרד החוץ שמתמסר לעניינים אלה, ובשביל עניינים כלכליים אני רוצה להזמין את דר' [אלפרד] בונה שבין כה וכה נוסע לאמריקה להרצות בקולומביה יוניברסיטי. הוא פרופסור באוניברסיטה ומומחה בעניינים כלכליים. הוא בין כך נוסע לאמריקה, ואנו נקמץ בהוצאות על ידי כך. מר משה טוב, שצריך לחזור לאמריקה הלטינית, יוכל לנסוע לעת עתה לעצרת וגם על ידי כך נוכל לחסוך בהוצאות – (השר מ. שפירא: אני, בדרך כלל, מקבל את הרשימה הזאת בתיקון אחד קל. לדעתי, צריכה המשלחת הזאת להיות ברמה פחות או יותר מקובלת. במקום שמר גדעון רפאל יהיה מישנה, למנותו בתור יועץ, ושפרופסור בונה יהיה חבר המשלחת. מכל מקום, הקפיצה הפתאומית הזאת לגבי מר גדעון רפאל גדולה מדי בשביל אדם צעיר כמוהו) – אני רוצה לומר שאין כל קפיצה. מר גדעון רפאל היה כבר מישנה בשתי עצרות: אשתקד ובכנס שלא מן המניין שהיה לפני זה שהתקבלנו לאו"ם. מר בונה הוא איש לגמרי חדש לעניין זה, שלא עקב אותו, שלא מתמצא לגמרי בתוך סבך העניינים, שלא יהיה לגמרי יעיל בקשריו עם משלחות אחרות. יש לו אומנם רקע והכשרה, אבל אין לו בקיאות בשאלות הכלכליות הספציפיות שעוסק בהן או"ם. לעומת זאת, פעיל מר גדעון רפאל בכל ימות השנה. יש לו קשרים מצוינים עם המזכירות הכללית של או"ם ועם משלחות רבות ויש ערך לשיקול דעתו. יש גם ערך מסוים במעמדו במשלחת שלנו כלפי משלחות אחרות והדבר מותנה בכך איך הוא יופיע, כחבר או כיועץ. לא יהיה רווח למשלחת בהעלאת מר בונה כיועץ למישנה –

---

3 זלמן אהרונוביץ' (ארן).

(השר הרב י. מ. לוין: החבר לוועדה הסוציאלית יהיה חבר קבוע במשלחת?) – **לא. יש מספר ועדות ראשיות של העצרת: הוועדה המדינית, הוועדה הסוציאלית, הוועדה הכלכלית, הוועדה לענייני אמנות, הוועדה לכספים, אשר אליהן אנו צריכים לתת איש בקביעות והוא צריך להתמסר לעניינים אי־אפשר לעשות זאת באופן ארעי. הכוונה היא שדר׳ אורן יהיה במשלחת וילך לוועדה הסוציאלית. מלבד זה יש ועדה מיוחדת קבועה, שזה מוסד קבוע. בישיבה האחרונה נבחרנו אליה. היא מתכנסת, נדמה לי, פעמיים בשנה.**

להלן הוחלט לאשר משלחת לעצרת או״ם בהרכב של חמישה חברים וחמישה חברי מישנה, כהצעת שר החוץ.

סעיף ב׳: תחנת השידור הצבאית

את הדיון פתח מזכיר הממשלה זאב שרף, שבשם האחראים לשירות השידור הממלכתי ערער על הקמת תחנת שידור צבאית. הרמטכ״ל רב־אלוף יגאל ידין, שזומן לדיון עמד על הצורך בתחנת שידור צבאית לשלוש מטרות: חינוך והשכלה לאנשי הצבא הסדיר, העולים וחיל המילואים, הפעלת אמנים במקום גיוסם למילואים וקיום מכשיר אופרטיבי לגיוס מילואים. במהלך הדיון שהתנהל אחר כך אמר מ״ש:

השר מ. שרת: אני סבור שעל כל פנים ראוי לעשות ניסיון וייחשב הדבר כניסיון, הייתי אומר לשנה, אבל אפשר להסתפק גם בחצי שנה. זאת צריכה להיות תקופת זמן אשר בה יוכל המנגנון לקבל מרחב מספיק לתנופה, כדי להראות מה הוא יכול לעשות. בתום הזמן הזה אפשר יהיה לשקול שכר או הפסד: אם זה השביח את שירות הצבא או לא, אם זה עלה בהוצאות יתרות רבות או לא, ואם כדאי הערך הנוסף מול ההוצאות הנוספות או לא כדאי. אני סבור שזה, על כל פנים, ראוי לניסוי.

סעיף ג׳: המצב הכלכלי והכספי של המדינה

בדיון שהתנהל בסעיף זה השתתפו מספר שרים והביעו דעתם בשאלות כלכליות שונות שעל הפרק. מ״ש לא השתתף בדיון זה, אך בסופו העיר:

השר מ. שרת: ברצוני לבוא בהצעה. אני סבור שהסברת ענייננו הכלכליים לציבור לקוי מאוד. אין הסברת המצב הכלכלי האובייקטיבי של המדינה ואין הסברת

מדיניות הממשלה. אני מציע שנעשה מאמץ של הסברה ברדיו ובאסיפות פומביות וסימפוזיונים בשלוש הערים הגדולות, ובאסיפות אלו ישתתפו, נניח, דר׳ בארט, מר הולנדר ועוד אנשים כאלה, שלא יהיו מוגבלים בדיבור על מדיניות הממשלה.

המטרה צריכה להתרכז בשש נקודות:

אל״ף, להסביר לציבור את הקושי האובייקטיבי של המצב. אני חושב, שאין לחשוש לבהלה ולתיאור המצב בצבעים שחורים, כי בעניין זה נעשה כבר הרבה יותר מזה. הסברה אובייקטיבית תועיל רק להעמיד את הציבור על הקושי שבמצב.

בי״ת, הגנת מדיניות הממשלה. זאת אומרת, הגנת היסודות שלה: שהכרחית התערבות, הכרחית מלחמה באינפלציה, הכרחי קימון אכזרי במטבע חוץ. כי ייתכן גם רע יותר.

גימ״ל, ביקורת הממשלה בפרטים שונים ואולי לא רק בפרטים: שזאת וזאת אפשר היה לעשות אחרת וכולי. ביקורת זו נחוצה לי לא רק לגופו של עניין, אלא גם מבחינה תכסיסית, כדי שיהיה אמון לדברי ההגבה על הממשלה ביסודות מדיניותה. כי לקהל יהיה ברור, שזה לא איש שהממשלה שכרה אותו להגנה על עצמה, אלא זה אדם חופשי, עצמאי והוא מבקר אותה, אבל יחד עם זה אומר שהיסוד הוא בריא.

דל״ת, דחיית כל הצעות־הכסל המתהלכות והוקעת הדמגוגיה שבהן, כאילו הפתרון הוא באי־התערבות או במתן חופש למסחר להתנהל כפי שהוא רוצה וכולי, או שהפתרון הוא בהפסקת העלייה.

ה״א, להוקיע את הנזק שבבהלה, שלא תביא לכלל טובה אלא רק תקלקל עוד יותר. ואם מישהו חוטף סחורה, עליו לדעת שהוא הורס את מעמדו.

ו״ו, להסביר מהי חובת האזרח ולהסתייע בדוגמות מארצות אחרות. לא מצב פרוע. דבר זה צריך להיעשות.

לא חשוב שלא כל הקהל יהיה [משוכנע] אולי, אבל שהקהל ישמע זאת. כי העיתונות היא קנה רצון. צריך להשמיע זאת ישר לאוזני הציבור. הוא ינהר לאסיפות אלו באלפיו, תהיינה שאלות מהציבור ותהיינה תשובות עליהן. זהו צו השעה, והממשלה צריכה לכלול את זה בהצעותיה.

יהודי ארצות הברית ומימון הקליטה

סעיף ג': כינוס ציוני אמריקה בירושלים[2]

ארבעה חברי המרכז, ב. לוקר, א. דובקין, ג. מאירסון, א. ליבנשטיין והאורח מאמריקה ברוך צוקרמן, שהשתתפו בכינוס ציוני אמריקה, פתחו את הדיון ודנו במשמעויותיו ובהשלכותיו.

משה שרת: אני מוכרח להוסיף הערות אחדות למה שאמרו כאן החברים בנוגע לכינוס. אין לי כל ספק שהיה זה כינוס חשוב מאוד, וייתכן שיצוין בעתיד כתחנת מפנה בדרך, תחנה שממנה החל איזה מוצא למרחב. יחד עם זאת, אני רוצה לומר לחברים שאני רואה חזות שחורה לשנה שנתיים הקרובות, מפני שהמרחק בין ההישגים הנוכחיים ובין המטרות שהובאו בפני הכינוס הוא כל כך עצום, שקשה לי – גם אם אאמץ את כל היכולת האופטימיסטית שלי – להניח שהמטרה הזאת תושג היות והמטרה הזאת היא לא סתם איזה דבר דמיוני, כי אם זאת תוצאה של חישוב של צרכים ממשיים, ויש אומרים שלא רק שלא תבענו מרובה אלא לקינו כאן במועט. עלינו ליכון לימים קשים מאוד, גם אם הכינוס הזה יישא את פריו, פרי אשר יתבטא בהגדלה ניכרת, ואפילו ניכרת מאוד של ההכנסות. אנחנו, לפי דעתי, משולים למשק אשר משך זמן לא קטן הלך והסתובב איכשהו על ידי כל מיני קומבינציות, אבל כל הזמן שקע בגרעונות, עד שהגיע למצב בו אמר: אי־אפשר כך. אנחנו מוכרחים במוח צלול לעשות חשבון לאן אנחנו הולכים ואיזה סכום דרוש לנו, ואז התברר שדרוש סכום עצום והמשק עצמו איננו מוכן לכך.

צריך להבין את האנשים האלה שבאו. התגובה הפסיכולוגית האינסטינקטיבית, המוצדקת והטבעית בהחלט, שיש בכל אחד ואחד מאתנו אילו העמדנו את עצמנו במצבם והיינו רואים מהי התגובה, היתה – רתיעה, תדהמה, קצת מהלומה על

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיפים ג' ד'.

2 ב־4.9.1950 נפתחה במלון "המלך דוד" בירושלים ועידה שכונתה "ועידת המיליארד" בהשתתפות 50 יהודים אמריקאים, נציגי המגבית היהודית המאוחדת, המגבית הארצישראלית המאוחדת, ה"ג'וינט", הפדרציה של ועדי הסעד היהודים בארה"ב ואישים יהודיים עצמאיים. הוועידה, שנמשכה שלושה ימים ונפתחה בנאום ראש הממשלה ב"ג, החליטה לגייס מיליארד דולר למימון צורכי העלייה והקליטה בישראל ולתמוך בהחלטת ממשלת ישראל להקים בארה"ב זרוע נוספת של גיוס כספים באמצעות מכירת אגרות חוב (מפעל ה"בונדס").

הראש וניצוצות ניתזים מן העיניים. ואדם צריך להתרגל למצב הזה. אומנם, הכינוס עמד תחת לחץ מוסרי עצום והוא נענה ללחץ המוסרי העצום הזה. בשום פנים ואופן לא אטם את אוזנו, אבל לפנינו היו בדרך כלל אנשים ישרי נפש עם העניין הזה. אנשים אחראיים. זה היה ערכם, שהם קיבלו סתם איזו תוכנית ואמרו: "נעשה ונשמע". הם ידעו היטב שאותם הדברים יצטרכו לתרגם לשפתם־הם במקומותיהם־הם, והם יצטרכו להוכיח לשולחיהם שהדבר הזה אפשרי. הם הכניסו את זה לתוך הוועידה הזאת ומתוך כך בא הקושי הגדול. האנשים האלה אינם עומדים על איזה "לוח חלק". קודם כל, בתוך המגבית הזאת יש גם התחייבויות של קהילות, של מוסדות [לצרכיהם־הם].

אנחנו לא נשיג שום דבר על ידי התמרמרות. קל מאוד לומר שהם יהודים לא טובים, ואינם ראויים לתואר הזה. לא נועיל בזה שום דבר. אני יודע מה שנוער אומר בארץ, ומה שסתם יהודים אומרים בארץ. הטענות שנשמעות הן טענות וולגריות ואינן רציניות. אנחנו כולנו מצווים על מאמץ כביר. אני חושב שלכאורה יותר קל לדרוש מאת היישוב את המאמץ שהוא מצווה עליו, מאמץ לצמצום ההוצאות ולצנע, קבלת עול הממשלה, מאשר לדרוש מיהודי אמריקה התחייבות שאנחנו דורשים מהם אם איננו משיגים זאת מהיישוב. יש פה קל וחומר ידוע.

איש מקרב האנשים האלה לא העלה על דעתו, שבכלל אפשר לדבר על מיליארד, או אפילו על 900 מיליון דולר. היה ויכוח על כך, ויהודי אחד הצביע נגד. יבורך שהוא הצביע נגד. בזה רק הוכיח שהיה חופש גמור. ומדוע הצביע נגד? חרה לו שלוקחים אחד וחצי מיליון ומחלקים אותו לשניים. והוא שאל: "איפה יתר יהודי העולם?" הוא רצה להגיד שהמיליארד הוא חלקם של יהודי העולם, ובזה החלק העיקרי של יהודי אמריקה. ואותו יהודי מאמריקה אמר בחום לבו: "ישראל מקבלת על עצמה חצי מיליארד, ועלינו מטילים רק מיליארד?" בעוד שהוא יהודי עקשן, הוא עמד על כך, אולם לא היה תומך בהצעתו והדבר לא הובא לידי הצבעה. כאשר הביאו להצבעה את ההחלטה בלי התיקון שלו, הוא, בחמת מרי, הודיע שהוא מצביע נגד.

איש לא העלה על הדעת שסכומים בגודל כזה אפשר יהיה להשיג אך ורק מיהדות ארצות הברית. הביאו בחשבון עזרה ישירה מממשלת ארצות הברית, שהם כיהודי אמריקה, כאזרחים, צריכים לגייס את כל המקורות של ההשפעה כדי להשיג את הכסף הזה. פה יש שאלה אם אמריקה בכלל מוכנה לעזרה בקנה מידה כזה, אם היא לא תקשור את זה עם עמדה או עם ההתמצאות הבינלאומית של מדינת ישראל, אם היא לא תקשור את זה במעמדה של מדינת ישראל במזרח התיכון. וברור שאנחנו צריכים להיכנס לסוגייה הזאת בכל הרצינות ובכל כובד הראש.

בין היהודים האלה לא היה אחד שלא היה ברור לו, שאנחנו [מדינת ישראל] היינו צריכים לשלוח בריגדה לקוריאה – (קריאה: הולנד שלחה שתי פלוגות) –

אחרת הם לא מתארים לעצמם את הדבר. אחרת אין להם פתחון פה לבוא לממשלה [שלהם] ולדרוש משהו. זוהי עובדה פסיכולוגית, שיהדות שלמה של חמישה מיליון איש חיה בהכרה כזו. התגובה היא תגובה של זלזול והתמרמרות וקלות ראש – ונגד זה דיברנו. זה היה כינוס חשוב, לא קל, ואנשים לקחו את הדבר הזה ברצינות. עצם העובדה של התקיימות הכינוס הזה, דבר כזה לא היה עוד. עוד לא היה כינוס יהודי כלל־אמריקני בארץ. עוד לא היה דבר כזה.

הסוכנות [היהודית] לא העֵזָה אף פעם לעשות דבר כזה. עוד לא היה כינוס יהודי איזהשהו על פי הזמנת המדינה. גם זה לא היה. ההחלטה [להזמין] היתה משותפת, של המדינה ושל הסוכנות היהודית, אבל אני רוצה לומר דברים ברורים, ואני מקווה שהם לא יפגעו. הסוכנות בשביל האנשים האלה אינה "פירמה". אם יש מדינה, לא איכפת אם יש גם סוכנות. אם אין מדינה – הסוכנות אינה אומרת ולא כלום. בשבילם קיימת המדינה. או שהם באים לפי הזמנת המדינה, או שהם אינם באים כלל. זה אולי לא נעים וקשה לשמוע, אבל אנחנו צריכים לדעת את הדבר הזה, שבשביל כלל יהודי אמריקה קיימת עכשיו מדינת ישראל, והסוכנות מהווה אחד הגלגלים בתוך המכונה הזאת. הסוכנות כשלעצמה איננה פותרת שום שאלה. זה היה כינוס שמדינת ישראל הזמינה.

עכשיו, שימו לב: איפה היה כדבר הזה, שמדינה תזמין ציבור שלם של אזרחים ממדינה אחרת, והם ייכנסו להתייעצות סודית עם ממשלה? תזכרו את כל העניין סביב השאלה של "נאמנות כפולה". גם הציונים הם אזרחים אמריקנים וגם בשבילם אין זה כל כך קל להיענות להזמנה של מדינה זרה, ולכן תבינו את הערך המוסרי של הצעד הזה. ומדוע הם התחייבו על כך? מפני שמדינת ישראל הפכה לחלק אורגני בחייהם. חייהם הציבוריים, הרוחניים, לא יצוירו יותר בלי מדינת ישראל. ארגון חייהם הרוחניים והציוניים לא יצויר בלי מאמץ למען מדינת ישראל. לא רק שקיום מדינת ישראל זוקף קומתם ועוטר אותם באיזה זוהר שעד כה לא היה להם, אלא העובדה שהם עושים למען קיבוץ גלויות וכל הדבר הזה נותן את תוכן חייהם ונותן הרגשה של אחדות חדשה לגמרי של היהדות האמריקנית. האחדות הזאת של היהדות האמריקנית הרי הוא מושג היולי, ולא מגובש. אין ארגון כולל של יהדות אמריקה. אין קהילות באמריקה. אין קהילת ניו־יורק – אין דבר כזה, ואין קהילת פילדלפיה ואין קהילת וושינגטון. יש מקומות שיש בהם איזה ועדים, אבל בדרך כלל דבר כזה איננו אלא יש שדה מאוד מגוון של כל מיני ארגונים, הפולשים איש לתחום רעהו וזוהי אנדרלמוסיה אחת גדולה.

יחד עם זאת, ישנה עבודה פיזית, שכולם יודעים שיש חמישה ורבע מיליון יהודים באמריקה, וקיימת אחדות פנימית ביניהם. מהו הגורם הפעיל שבאחדות הזאת? זהו קיומה של מדינת ישראל. הם מנצלים את זאת, ועכשיו יוצא שכל

קרנות הסעד, wellfare funds, מנצלים את הכרת האחדות שקיום המדינה נתנה לחיים היהודיים כדי לקבל כספים בשביל בתי כנסת, בתי חולים וכל מיני מוסדות כאלה. אבל הם מודים בדבר הזה וזה יוצר בסיס מוסרי איתן לפעולה. ברור שזהו רקע שצריך לחרוש ולזרוע, ואפשר להעמיק בו מאוד כי הקרקע היא דשנה, אבל צריך לדעת להעמיק לחרוש ולזרוע היטב.

היו בכינוס שלושה ליקויים: ליקוי אחד – עיתונות ופרסום. ליקוי נוסף שני [– הסברה], וליקוי שלישי – ניומן[3] – שאין למצוא בו נקודה אחת לחיוב, לא צריך היה להזמין אותו. הזמנתו הביאה נזק, בכל הופעתו. אקדיש לה כמה מלים.

בנוגע לעיתונות: לאחר מעשה אני חושב שעשינו שגיאה שסגרנו את הכינוס [לעיתונאים]. מה תדרוש מעיתונות? תדרוש שהיא תסתפק בקומוניקט יבש שאתה מפרסם? הלא האַפַּרַט המוציא את הקומוניקט הוא משלנו, וחזקה עלי שאני רוצה להוציא החוצה רק דברים טובים. לו הם היו בפנים, לא היה "הבוקר" מעיז לסלף את דברי בוב לייטון, כי הוא היה יושב באולם, ולא יכלו שלא להתרשם מנאומים של אנשים – בתוכם לא ציונים – שהיו יוצאים מן הכלל. אלא מה? היו דברים שלא היו צריכים להיות נודעים. אולם יותר נזק ממה שנגרם, לא היה יכול להיגרם אילו כמה דברים היו נודעים.

[ליקוי שני –] שני דברים לא הוסברו: יחס המדינה להון הפרטי ועניין ההסתדרות ותפקידה במשק הארץ. הדבר השני מהווה סוגייה לא קטנה. האנשים האלה באים מארץ קפיטליסטית קלאסית, ויש להם מושג אחר על תנועת פועלים מאשר תנועת הפועלים שלנו, והם מצפים למצוא פה אותו דבר אולם מוצאים דבר אחר לגמרי, ופה מקום להסברה מדוע [בישראל] הדברים מתיישבים עם הון פרטי, אבל זה לא נעשה.[4] את עניין ההסתדרות אני חושב שאפשר היה להסביר לאור הרקורד החיובי של ההסתדרות, אבל עניין ההון הפרטי היה קשה להסביר לאור הליקויים הידועים שישנם, ושלפי דעתי עד היום לא תוקנו.

בעניין נאומו של ניומן, אני מתפלא מאוד על דברי ליבנשטיין.[5] אני פתחתי את אוזני ואת לבי לקראתו [של ניומן] והוא התחיל בחיוב. אני חשבתי שהוא התעלה והבין,

---

3 עמנואל ניומן (1893–1980), ממנהיגי הציונות בארה"ב. ב־1931 נבחר להנהלה הציונית ועמד בראש המחלקה הכלכלית של הסוה"י בי־ם. ב־1939 חזר לארה"ב. ב־1947 נבחר שוב להנהלה הציונית והשתתף במשלחת הציונות לאו"ם. עמד לימין הרב סילבר בסכסוכו עם ד"ר חיים וייצמן והרב סטיפן ווייז. התנגד לחלוקת א"י. אח"כ נשיא הסתדרות ציוני אמריקה עד 1949.

4 מפלגות הימין טענו, שממשלת מפא"י מתנכלת להון הפרטי ומחייבת השקעות פרטיות להתנהל באמצעות ההסתדרות, וטענה זו עשתה כנפיים בארה"ב.

5 נאום ניומן לא אותר. אליעזר ליבנשטיין אמר כי הערכתו לגבי נאום ניומן "לא כל כך שלילית כמו הערכתה של גולדה". גולדה מאירסון, שדיברה לפני כן, אמרה על נאום ניומן בכינוס ש"היה נאום מלא רעל, שום דבר קונסטרוקטיבי, רק רעל".

שפעם אחת עשו חסד אתו והזמינו אותו. הוא לא היה ראוי להזמנה,[6] אבל הושיטו יד והוא צריך היה להראות אצילות ידועה. נאומו היה מחוסר טעם. זו היתה הופעה של "disgusting". אין שם לדבר הזה – איך הוא הופיע, איזה שימוש הוא עשה מההזמנה הזאת שהסוכנות והממשלה הזמינו אותו? איזו תרומה קונסטרוקטיבית הוא תרם? הוא שפך את ארסו בתוך הוועידה. אנשים ישבו נדהמים לשמע דבריו – פה יושבים אנשים שכל מעייניהם נתונים לדבר הזה [סיוע כספי לישראל בממדים גדולים]. אפשר לשיר עליהם שיר הלל כיצד הם מבלים את חודשיהם בעבודה [למען ישראל]. פה, כאשר יש מצב של התעמקות בקושיות חמורות מאוד, ויש קבלת הדבר הזה [הסכמה להיענות לתביעת הסיוע לישראל] – והשאלה היא לא אם יש קשיים וכולנו עומדים בפקודה. השאלה היא איך, כמה, וכל מיני שקולים נוספים, ומתוך זה גם [התמודדות עם] אינטרסים שונים שלא ייתכן שיוצגו בניגוד לאינטרס הישראלי, כי אחרת יהיה קונפליקטים מיותרים. זוהי היתה הרוח הכללית של הכינוס בלי יוצא מן הכלל – ופה בא אדם ומתחיל לעשות חשבונות שלא עשה בארץ לפני כך וכך שנים.[7] אנשים אינם יודעים על מה סח האדם הזה – על הסתדרות ציונית הדחוקה לקרן זווית וכדומה – האם לשם זה הוזמנת? ואין לך כבר הזדמנות אחרת לברר את הריב הפנימי שיש לך? זה היה דבר סר טעם, דבר של פיגול. מה כל העניין הזה? מה יצר את הבעיה? מישהו [טען ניומן] הוציא את [אבא הלל] סילבר וניומן, מישהו דחה אותם, מישהו שלל מהם אפשרות של עבודה קולגיאלית, מישהו לא היה מוכן לתת להם תיק, וכן הלאה. מה ההתנשאות הזאת ומה ההתייהרות הזאת?

[מנהיגים ציונים בארה"ב כ]חיים גרינברג, רוז הלפרין ואחרים, כל אחד מהם יכול "לעמוד על הרצפה",[8] אבל הוא [ניומן] מוכרח משהו מיוחד, איזו סידרה מיוחדת, איזה תפקיד מיוחד, ותמיד איזה פרסום מיוחד. זוהי התנהגות אנטי־מוסרית מובהקת במשך כל הזמן. אני רוצה שתעברו בארצות הברית ותראו: סילבר, אין כל ספק שהוא אישיות בולטת, איש לא יכחיש שהוא בעל שיעור קומה ויש לו רמה אינטלקטואלית מסוימת. הוא יודע לנאום ויודע גם לכתוב אם הוא מתמסר לעניין. הוא משכיל יהודי אמיתי. הוא איש תורה ולא איש שטחי בלי איזה יסוד ורקע יהודי. אבל תעברו על פני אמריקה בכל קהילה וקהילה ולא תמצאו אישיות אחת, זאת אומרת מישהו בעל שאר רוח, איש שיש בו משהו,

---

6 נראה שהרקע לכך היה מאבק החריף על שליטה במגבית היהודית המאוחדת בארה"ב, שהתנהל בין המנהיגים הציונים אבא הלל סילבר ולימינו עמנואל ניומן, ובין הנרי מונטור שייצג את רוב התורמים למגבית, שלא היו ציונים. ממשלת ישראל התייצבה לימין מונטור.

7 בשנים 1931–1940 ישב ניומן בא"י והיה חבר מרכז "הציונים הכלליים". בחלק מתקופה זו היה חבר ההנהלה הציונית.

8 לפי הביטוי האנגלי take the floor. בפרלמנט הבריטי נהוג שכל הצירים, לרבות שרי הממשלה, נושאים דברים לא מן הדוכן אלא ממקומותיהם "על הרצפה".

אשר אוהב את סילבר ומודה בסמכותו. זהו מנהיג של הבינוניות הציונית, וגם בעיניה ירד חינו. אם מחר יירתם סילבר למפעל [המגבית], אינני אומר שהוא אינו יכול לתרום תרומה.

ועכשיו לעניין הסילופים בארץ. לעשות מאמץ לרכוש את עזרת ממשלת ארצות הברית, ויחד עם זאת לרתום את סילבר למנהיגות, זה תרתי דסתרי. הבית הלבן איננו יכול לשאת את שמו [כרפובליקני מוצהר ופעיל]. "הסטייט דפרטמנט" אינו יכול לשאת את שמו. מה זה הוא מודיע שם, או באיזשהו מקום, ש"ההסתדרות הציונית מושיטה את ידה". מי דחה אותה? מי יצר משבר? מי יצר את הקרע? יש בעיה של Z.O.A. [הסתדרות ציוני אמריקה]. זוהי קודם כל בעיה של כמה שנים. נכון, שעיקר ריכוז הכוחות במגבית [היהודית המאוחדת] הוא ציוני, אבל אלו הם ציונים שעושים את שליחותם מחוץ למסגרת ההסתדרות הציונית. ההסתדרות הציונית בתור גוף איננה נושאת לגמרי בעול הדאגה הזאת. אם תשאלו עכשיו מהו המפעל שההסתדרות הציונית בתור גוף עושה על ידי Z.O.A., הרי זה כוח ההולך ומקים בית ליד הקריה.[9] האם בשביל זה קיימת הסתדרות ציוני אמריקה עם רבע מיליון חברים – כפי שהם טוענים – בשנת 1950, השנה השלישית לקיבוץ גלויות? האם זהו התפקיד להקים את הבית הזה? האיש הבינוני מאוד, ברודי,[10] עשה דבר עצום בזה שעל דעת עצמו הכריז שהסתדרות ציוני אמריקה תיקח על עצמה מכירת שטרי המילווה [ה"בונדס"] בסכום של 100 מיליון דולר. אבל הוא עשה בזה דבר גדול בשביל Z.O.A. דבר זה יכול להוציא את Z.O.A. למרחב. איזה תרומה הוסיף לכך ניומן? אני מדבר קצת בחריפות, וזו אותה חריפות שאני מדבר ביחס למפ"ם אחרי שהשקעתי קצת מאמצים בזה. גם בשני אנשים אלה [ניומן וסילבר] השקעתי לא מעט מאמץ. בחזית חוץ שיתפתי איתם פעולה.[11] אבל בענייני ציונות, בענייני תנועה, יש גבול לדברים האלה. יש כבוד עצמי של אנשים שיושבים ליד שולחן, או שאין כבוד עצמי וכולם צריכים להתרפס ולסגוד לאיזה מנהיג שיושב בתווך?

ניומן הוא אינטלקט הרבה למעלה מהממוצע. את ענייני המציאות הציונית הוא יודע היטב, הרבה יותר טוב מסילבר. אבל מה לעשות? יש אנשים שבתוכם ישנה הרמוניה ידועה בין האינטלקט לבין האופי, ויש אנשים שיש פרץ בין האינטלקט ובין האופי, ואם יש אופי שלילי אז יש אופי שלילי. ברור שצריך לעשות הכל כדי להבטיח רוח חדשה בהסתדרות הציונית, אבל צריך לעשות הכל כדי לפעול על פני השדה הרחב, ואם ההסתדרות הציונית איננה מושכת אחריה חברים, אולי היא תמשוך על ידי פעולה חיה וצריך להשקיע בזה הרבה, ואינני יודע אם הפתרון

---

9 "בית ציוני אמריקה", בתל אביב.

10 ג'ק ברודי, תעשיין תושב דה־מוין, איווה. פעיל ציוני ויו"ר ה"בונדס" בעירו.

11 במערכה באו"ם לקראת החלטת החלוקה ב־29 בנובמבר 1947.

לבעיה הוא במשלחות גדולות מישראל. אני חושב שלא זה הפתרון.

אל תשכחו, שמיד מתחיל רינון על ריבוי הנוסעים [שליחים מישראל לארה"ב] וההוצאות. יש רינון גדול על כך שנוסעים יותר מדי, ויש כפילות לא רק מצדנו. אינני יודע אם צריך להתקיים עכשיו משרד כזה גדול של הסוכנות בניו־יורק, אבל לא רק זאת – בתוך הציונות האמריקאית, מדוע צריך להיות קיים U.J.A. [המגבית היהודית המאוחדת], שיוציא לאור אותן החוברות שמוציאים U.P.A. [המגבית הא"יית המאוחדת][12] ו"הקרן הקימת"? וכאן מישהו צריך להרים יד חזקה על הדברים האלה וצריך לחתוך וצריך להתאכזר. אני אומר זאת כנגד זה שחברים אומרים לשלוח משלחת גדולה. אין זה דבר פשוט, ויכול שכר הדבר לצאת בהפסדו, ואני עוד לא רואה את המספר הרב של יהודים שיודעים לדבר אל יהודים אמריקנים. אינני מתיימר שעברתי את כל הקורס, וגם בכינוס הזה למדתי הרבה דברים לגבי אופני דיבור ותכסיסי חיפוש מסילות ללב. משלחת גדולה יכולה לעשות שָׁמוֹת, אבל בחירה מדוקדקת זאת צריכה להיות בתוכנו.

בסיימו דבריו אלה עבר מ"ש מייד לסעיף ד' שעל סדר יום המרכז.

סעיף ד': סקירת משה שרת על המושב הבא של עצרת או"ם

משה שרת: בעצרת הקרובה עומדות מבחינתנו שאלות משני סוגים: שאלות הנוגעות [לנו] באופן ישיר, ושאלות עולם הנוגעות לנו כמו שהן נוגעות לכל אומה, אבל קודם כל נוגעות לנו במיוחד נוכח מעמדנו המיוחד.

אשר לשאלות הנוגעות לנו באופן ישיר, הן בעיקר שתיים: שאלת ירושלים ושאלת הפליטים הערבים. בשאלת ירושלים אין לנו כל ביטחון ששאלה זו תופיע, ואם תופיע שהיא באמת תהיה בדיון ותתקבל הכרעה. ייתכן שהשאלה לא תבוא כלל, מפני שישנם גורמים חשובים שאינם רוצים בהופעתה. אמריקה איננה רוצה בהופעתה – ראשית, מפני שהיא טרודה בצרות אחרות. שנית, מפני שהיא איננה מוכנה לא לאשר את המסקנה הקודמת,[13] שגם בשנה הקודמת לא אישרה אותה והצביעה נגדה, ולא לחתום על מסקנה חדשה, מפני שהיא חוששת להסתבכות בין השלטון והמועצה הקתולית בשנה הזאת, שהיא שנת בחירות. לדידי אמריקה מוטב לתת לעניין להיסחב כמו שהוא נסחב. אבל גם אם נבוא למסקנה שגם לטובתנו יהיה שהדבר לא יתעורר, אין כל ביטחון שנוכל למנוע את הופעת

12 כספי המגבית הא"יית הושקעו אך ורק בא"י ואילו כספי המגבית המאוחדת הוקצו גם לצרכים מקומיים בארה"ב ול"ג'וינט".

13 החלטת עצרת או"ם לבנאם את ירושלים, שהתקבלה ב־9.12.1949.

השאלה, ואין כל ביטחון שאמריקה תוכל למנוע את הופעתה. ואם השאלה הזאת תתעורר יהיה המצב לא קל, באשר הוותיקן איננו מוותר על השטר שאו"ם חתם כלפיו. ובאשר למדינות אמריקה הלטינית, אשר בתעמולה הכבירה שניהלנו בהן [נגד הבינאום] הגענו להודיה בפה מלא שאנחנו צודקים, לארצות האלו העניין איננו נוגע עד כדי כך שיגרום להן להתקומם נגד הוותיקן.

ולכן, אם השאלה תתעורר, ייתכן שיהיה אישור ההצעה הקודמת גם אם רוסיה הפעם לא תיתן יד.[14] תאמרו: מה איכפת לנו שהדבר הזה ייסחב? ובאמת לא איכפת לנו שהדבר הזה ייסחב רק מבחינה אחת, שהמשטר הזה שאנחנו חיים בו, של בירה מפוצלת, יימשך עוד שנה־שנתיים, לא יותר. את רוב משרדי הממשלה והכנסת כבר העברנו [לירושלים], אבל נשארו שיריים והשיריים הם דברים קטנים: לשכת הנשיא ומשרד החוץ. סחיבת העניין פירושה השארת המצב הקיים. יכול להיות שבמשך השנתיים הבאות נוכל לעבור יחד עם כל הצירויות, אבל לעת עתה יישאר המצב הקיים. אם תהיה לנו ברירה של השארת המצב הקיים, או חידוש הוויכוח עם תוצאות מפוקפקות אצלנו, מוטב שיישאר המצב הקיים, כי מוטב שתישאר החלטה שלא הוצאה לפועל.

אשר לעניין הפליטים, אינני רואה כמעט אפשרות להימנע מוויכוח בשאלה הזאת. קודם כל, השאלה הזאת עומדת בשני מישורים על סדר היום של או"ם. היא עומדת כשאלה כספית־טכנית, כי אזלו ההקצבות לפליטים וצריך יהיה לחדש אותן. מצד שני היא עומדת כשאלה מדינית, כשאלה שהוצגה על סדר היום של או"ם על ידי מדינות ערב. יש משמעות מסוימת לעובדה שהן הציגו רק את שאלת הפליטים ולא את השאלה בכללותה. הם הציגו רק את שאלת הפליטים בהסתמכות על החלטת האו"ם בשנת 1948.[15] מצידם זהו צעד נבון מאוד, כי הם יודעים שעניין הגבולות אינו מסעיר את הרוחות בעולם, אבל עניין חוסר עתיד של המוני אדם כן מסעיר את הרוחות בעולם. כל שכן אם אפשר לתבל את העניין בכל מיני תבלין על גירושים – קצת מופרזים, קצת מופרכים, ומהם מציאותיים. המצב איננו כך שבעניין זה לא חלה כל תזוזה. חלה תזוזה בעמדת מדינות ערב – לא המוצהרת – על כל פנים בעמדה שהם גם מודיעים אותה באוזני חברי ועדת הפיוס, והתזוזה היא בכיוון של הבנה שאין עצה ואין תבונה, ואין פתרון אחר לבעיה – פתרון רחב ממדים – מאשר יישוב האנשים האלה בארצות השכנות. ומשהותרה הרצועה להתחיל לדבר כך, אנשים מוסיפים ואומרים שזה לא רק הפתרון הטוב לאנשים האלה – שאחרת היו נשארים תלויים בין שמים וארץ מי יודע לכמה זמן – אלא זה גם פתרון טוב בשביל הארצות [המיישבות].

---

14 בריה"מ הצביעה בשעתה בעד החלטת הבינאום (ר' שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' 964).

15 החלטת העצרת הכללית מס' 194, שנתקבלה ב־11.12.1948.

היות ותהיה כאן התקפה, לא מן הנמנע שאנחנו, כדי לא להיות במצב של התגוננות גרידא, נצטרך לקדם אותה על ידי הצגת תוכנית משלנו, ודבר זה קשור באישור מחדש של התחייבותנו בדבר מתן פיצויים. ייתכן שלא נוכל להשיג עזרה מאמריקה בדרך חד־צדדית בלבד, וייתכן שעזרת אמריקה להתיישבות [בישראל] זו הדרך הנוחה ביותר – [כלומר, לתבוע גם תמיכה ב]התיישבות עולים בישראל ו[גם תמיכה ב]התיישבות פליטים בארצות הסמוכות. אינני קובע מסמרות וכל זה עדיין איננו ברור, אבל אני מנסה להכניס את המרכז לתוך הפרובלמטיקה של העניין אם דבר זה יהיה בנוי על עזרה גדולה של ארצות הברית לשם פתרון הבעיה באופן סופי. בתוך זה יכול להיות מקופל גם חלקנו בחשבון הפיצויים. אמריקה יודעת, ללא ספק, שמבחינה מעשית אין לנו כסף לשלם פיצויים עבור קרקעות [פלסטיניות]. באופן תכסיסי אנחנו אומרים לוועדת הפיוס, שאם לא יסכימו לזה אנחנו גם את זה [הסכמתנו להקצות פיצויים] ניקח בחזרה. עכשיו אנחנו עוד אומרים: אנחנו מוכנים לשלם. ישתמשו בזה – טוב. לא ישתמשו? ניקח את זה חזרה. אבל עלינו עוד להיות מוכנים לסיטואציה מסוימת. כאשר אנחנו אומרים שאנחנו מוכנים לתרום להתיישבות פליטים בארצות השכנות, אנחנו אומרים את זה במפורש, ולעת עתה לא נסוגונו מזה כמלוא הנימה, ואנחנו מוכרחים לעשות דבר זה במסגרת הסדר סופי וכולל, במסגרת של שלום.

אבל ייתכן שייווצר מצב שמדינות ערביות, בעקיפין או באופן ישיר, יאמרו: "אנחנו מוכנות לפתור אחת ולתמיד את בעיית הפליטים. איננו עומדות יותר על החזרת הפליטים לישראל. אנחנו מוכנות לקלוט אותם בארצותינו", וזוהי אופרציה לא כל כך פשוטה. אם יש 120 אלף פליטים בלבנון, הרי גם 10 אלפים מהם לא יוכלו להתיישב שם ויצטרכו לעבור לארץ אחרת. אם אין לגמרי פליטים בעיראק – אולי 3,000 פליטים – הרי ארץ זו תצטרך לקלוט מאות אלפים פליטים מארצות אחרות. כשאנחנו מדברים על יישוב פליטים, ממילא אנחנו נדחפים למושגים חקלאיים וחושבים על עניין זה במושגים של שטחי אדמה. אולם אל נשכח שבתוך זה יש המון אנשים שחיו חיים עירוניים, ופה שטחי קרקע אינם פותרים את הבעיה. אבל, לעומת זאת, ישנה יציאת יהודי בגדאד וזו מהווה חלל במשק העירוני [העיראקי], ויש פה על מה לדבר. נניח שיאמרו: "אנחנו מוכנים להסדר כזה, שלאו דווקא במשא ומתן ישיר, אלא על ידי ועדת הפיוס, ועליהם [על הישראלים] לתת פיצויים". אינני מציג שאלה זו לפני המרכז עכשיו ואפילו לא לפני הממשלה, אבל אני רק מציין שאנחנו עלולים לעמוד לפני מצב כזה. ואז ישנו שיקול: האם ללכת להסדר כזה ולהכיר בזה שהם מוותרים על החזרת הפליטים לישראל, ופעם אחת הדבר הזה מתחסל? בי"ת, עצם הבעיה תחדל להעיק עלינו בעובדת קיומם של מאות אלפי אדם ללא פתרון וללא קיום

כלכלי. גימ"ל, שזהו צעד קדימה ולא צעד אחורנית. כנראה שאת ענייני השלום עם הערבים אין לפתור במשך חודשים ולא במשך שנים, ואולי במשך עשרות שנים. ואז זאת אומרת לוותר על העמדה העקרונית – שאתה עומד על התנאי של כריתת שלום [כהכרחי למתן פיצויים] – או שתוותר על העמדה הזאת ותימנע מלחץ גדול.

דבר זה עוד לגמרי איננו מאחורי כותלנו, מפני שלעת עתה הם נשענים על החלטת 1948, האומרת בפירוש שצריך להינתן חופש ברירה לפליטים [לשוב למקומותיהם או לוותר על שיבה], והמערכה הראשונה תהיה על העמדה הזאת.

אשר לשאלות האובייקטיביות, אני לגמרי איננו מתכוון לפרט לפניכם את עשרים או שלושים הסעיפים על סדר היום [של העצרת]. אני רק רוצה לומר דבר אחד מאוד כללי ולהדגים אותו בשתי שאלות. ברור לי, שאנחנו בעצרת הזאת נעמוד בפני ברירות חריפות מאוד. ברור שניזקק לכל שיקול הדעת העצמי שלנו בשביל להיחלץ בשלום מן המְצרים האלה. ברור, בדרך כלל, שבמידה שענייני העולם מחמירים יותר והשאלות נעשות נוקבות יותר, והעניינים חדלים להיות עקרוניים להלכה אלא הם נוגעים נגיעה ישירה בבעיות של מלחמה ושלום, בבעיות של עמידה בפני תוקפנות או התפשרות עם תוקפנות, וגם בבעיות של יחסים שלנו עם מדינות אחרות הנוגעים בציפור נפשנו, באפשרות של עזרה או חוסר אפשרות של עזרה – הן בשטח של יחסים שלנו עם מדינות מסוימות והן בשטח של ענייני עולם – אנחנו יותר ויותר חושפים את עמדתנו האמיתית בהוויות העולם, והיא העמדה האנטי־קומוניסטית שלנו, העמדה האנטי־סובייטית שלנו, העמדה שהיא פרי העובדה שגורלנו קשור עם העולם המערבי לאין שיעור יותר משהוא קשור עם העולם המזרחי. כמובן שאנחנו יכולים לנסח לעצמנו משהו שיקל עלינו הקלה אינטלקטואלית כוזבת את פתרון הבעיה, ואז – יציאה [של ההסתדרות] מה"אינטרנציונל" [הקומוניסטי][16] – לא אמרנו שזהו צעד אנטי־קומוניסטי. כאשר אתה אומר: "זה לא אנטי" – למה אתה מתכוון? מה אתה תגיד לבנך, או מה יגיד על זה הקומוניסט?

אנחנו נקטנו עמדה ביחס לקוריאה, ואני מציע להסביר שזו לא שאלה אנטי־קומוניסטית. אני רוצה לתת דוגמה של בעיה שעוד לא התעוררה, אבל מי שבקיא בעניינים ומציץ מאחרי הפרגוד יודע שהיא יכולה להתעורר. יש בעיה של גורל או"ם ושל תפקיד או"ם בשמירה על השלום ובעמידה נגד תוקפנות. היה ניסיון בקשר לכך. הניסיון היה שאו"ם קיבל החלטה מסוימת [בשאלת הפלישה לדרום קוריאה], וההחלטה הזאת נהפכה לעמוד תווך אשר סביבו נתרכזו עשרות

16 ר' בעניין זה ר' שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' 745–747, 865.

מדינות בעולם ונוצרה חזית, והחזית הזאת דוגלת באו"ם ככוח העומד בפני תוקפנות ומגן על השלום. החלטה זו התקבלה במועצת הביטחון. היא נתקבלה מפני שברית המועצות לא היתה שם. לו ברית המועצות היתה שם והיתה משתמשת בווטו, ההחלטה לא היתה מתקבלת, אלא אם כן היו משנים את חוקת האו"ם. נניח שאמריקה מאמינה, ונניח שהודו מאמינה [בצדקת עמדת או"ם] – אני קורא מכתב של ברריילספורד[17] ב"ניו סטייטסמן", שמרשיע את ההתנהגות המערבית בקוריאה, אבל קובע שברור כי היה שם מעשה תוקפנות מצד הצפון. נניח שברית המועצות מטילה את הווטו, ואז זאת אומרת שכושר פעולתו של או"ם לעמוד בפני תוקפנות הושם לאל והוא חדל להיות מכשיר למען השלום. אם כן, מה בצע באו"ם כזה אם ישנה אפשרות לפעולה כזאת מצד רוסיה, והרוב הוא חסר אונים נגדה? לְמה זה מוכרח להביא? זה מוכרח להביא לאחת משתי המסקנות: זה יכול כמובן להביא למסקנה שיש להתפשר עם ברית המועצות. בעניין זה אמריקה היא באותו מצב רוח כמו מפלגת פועלי ארץ־ישראל בוועידתה האחרונה לגבי אפשרות להתפשר עם מפ"ם. אם נציע זאת לאמריקה, על ידי כך אנחנו, בעיני [מזכיר המדינה] דין אצ'יסון או [הנשיא] טרומן – אם נוכיח אותם שהם לא עשו די בכדי להתפשר עם ברית המועצות – יצביעו על אותו דבר אצלנו. אני לא הייתי מוכן, למשל, לייעץ לאמריקה להתפשר בלי תנאי אחד: התחייבות של הפסקת פעולה קומוניסטית בעולם. כל שיווי משקל בעולם עכשיו לא יכול להיות רק על יסוד אי־תוקפנות מבחוץ. הוא מוכרח להיות מבוסס על יסוד של אי־הפיכת המשטרים מבפנים, אלא רק ברבולוציות מבפנים. מהפכות? כן, כמו שעשו באנגליה, במקום שבשום הזדמנות־שהיא לא שללו מאיש את חופש הדיבור. מהפכות כאלו – בבקשה. [ה"לייבור"] הלאימו משק. נתנו ביטחון מוחלט לכל אנשי העם ודברים דומים. נתנו ביטחון גמור של תעסוקה. עוד לא נכנסו לגן עדן סוציאליסטי גמור.

אם מדברים על התפשרות, ההתפשרות מוכרחה להיות לא רק על יסוד שיווי משקל מבחוץ, כי אם גם על אי־אפשרות להפיכת משטר, כי מחר זה יהיה באיטליה[18] והכל יהיה בסדר, ובינתיים משתנה מאזן הכוחות בעולם ואז אומרת אמריקה: "לא!" ואז – מלחמה מיד. מה, היא תחכה עד שכל אירופה תיכבש? אני מוכרח להתנות תנאי כזה. רוסיה תדחה זאת כתנאי אנטי־דמוקרטי. אני לעת עתה מוציא מהכלל אפשרות זו, אם כי בכל לבי אני משוע לאפשרות הזאת, ואז יש שתי אפשרויות: או לפרק את האו"ם, או לומר: "טוב, ישנו איזה מוסד שיעסוק

17 הנרי נ. ברריילספורד, סופר ועיתונאי בריטי בכיר. סוציאליסט. איש ה"לייבור" הבריטי.

18 אחרי מל"ע–2 נעשתה המפלגה הקומוניסטית לגדולה במפלגות איטליה עד כדי איום בהשתלטותה על רקע "המלחמה הקרה".

במסחר באופיום, ייתן סיוע לפליטים הערבים. אונסק"ו תשלח פילמים לבתי הספר, אבל לגבי הסדרת ענייני עולם צריך לסמוך על מכשירים אחרים לגמרי". או זהו המוצא, או שהמוצא הוא לתקן את המצב באו"ם מיסודו. זאת אומרת או לבטל את הווטו [במועצת הביטחון], או למצוא דרכים לעקוף את הווטו, כלומר להקנות אפשרות לעצרת להתערב – ושם רוב פשוט יספיק ולא יהיה וטו. נניח שתעמוד שאלה כזאת. אני נצמד פה לניסוח לגמרי משוער. הדבר יכול להופיע בצורה אחרת לגמרי, אבל אני מדבר על תוכו של העניין.

העמדה שנקטנו בעניין קוריאה, אם אנחנו רוצים ללכת בדרך הזאת ואם אנחנו דואגים לשלום העולם – ודואגים לו באמצעות או"ם – עמדה זו גוזרת עלינו להצטרף לכיוון הזה. להימנע מעניין זה פירושו להיות נגד הכיוון הזה. להיות נגד הכיוון הזה פירושו שלא איכפת אם או"ם לא יוכל להעמיד תריס בעד השלום, פירושו שאנחנו נמצאים במצב רוח פטליסטי של "יבוא מה שיבוא, אנחנו איננו יכולים". אי־נתינת יד לארצות הברית בעניין זה פירושה נקיטת עמדה נגד ארצות הברית. נתינת יד לארצות הברית בעניין זה פירושה נתינת יד נגד ברית המועצות – ולא יועיל איזה פלפול שנוכל להמציא שאין זה צעד "אנטי", כי אנחנו מדברים פה בשפה של עובדות מדיניות ולא בניסוחים.

אתן דוגמה אחרת. ארצות הברית התעקשה – לפי דעתי התעקשות עיוורת. לפי דעתי התעקשות עקרה – אבל עובדה היא שהיא התעקשה בעניין סין הקומוניסטית. אנגליה הכירה בסין הקומוניסטית. אילו למשל היתה אנגליה – לפי עמדתה בענייני עולם וכן הלאה – המדינה הראשית באו"ם עכשיו, היתה סין הקומוניסטית יושבת באו"ם מזמן. אנגליה היתה מנסה לשחד אותה ולהבטיח לה כל מיני דברים, אבל סין הקומוניסטית היתה באו"ם. אילו אנגליה היתה המדינה הראשית, היתה נשארת עכשיו נאמנה לכיוון שלה. היא הכירה בסין הקומוניסטית אבל לא שלחה נציגות לשם. אין זו כבר שאלה היפותטית. אינני מודיע לכם, ואין ביכולתי להודיע לכם מהי עמדת ממשלת ישראל, ואיך המשלחת שלנו תצביע. אני פה מֵשִׂיח לפי תומי.

אינני מתאר לעצמי שאנחנו לא ננקוט עמדה בצורה זו או אחרת בעד כניסת סין העממית לאו"ם. זאת אומרת בעד מתן המקום הזה לסין העממית. אני חושב שכל עמדה אחרת – ואין פה שאלה שאני רוצה לחיות בשלום עם מפ"ם, ובוודאי לא שאלה שאני רוצה לחיות בשלום עם מק"י, אלא פה יש שאלה של כבודנו העצמי, שאסור לנו למכור אותו לא רק בעד ביליון, אלא גם בעד נזיד עדשים, כי אז כל שיעור קומתנו הרוחנית יתפורר – וזה כל בחור וכל נער וכל ילד בארץ יודע.

זה יהיה צעד אנטי־אמריקני מובהק, ואנחנו נאמר שזה לא אנטי־אמריקני,

אבל במפת הקרב של ארצות הברית, ששם יש לכל מדינה איזה סימן – מה היא עשתה פה ומה היא עשתה שם במפה זו, אם הצבע של מעשה איבה הוא צבע אדום, הדבר יירשם בצבע אדום. זה לא יירשם בצבע כחול. וזה קשור בתוצאות ובסיבוכים. אינני רואה דרך להימנע מסיבוכים אלה. בדרך כלל ברור לי, שהתפתחות העניינים בעצרת הזאת, כמו התפתחות העניינים בכלל מעצרת לעצרת, מפני החמרת עניינים בעולם ומפני נגיעתם של העניינים האלה באופן חיוני יותר ויותר בנו, בהווה שלנו ולא רק בעתידנו, מוכרח להביא לידי גילוי העובדה הניצחת שאנחנו לא רק בתפיסתנו הדמוקרטית, אלא במערכת שלמה של ענייניו החיוניים, קשורים קשר בל יינתן עם העולם שקוראים לו "עולם מערבי". אבל אני מתאר לעצמי שלא נעשה זאת מתוך איזה ויתור פתאומי על הכל מצידנו. דבר זה יבוא לידי ביטוי בשורה שלמה של הצבעות. אבל תהיינה גם נקיטות עמדה קשות מאוד כלפי ארצות הברית. אין לי כל ספק, שנשלם מחיר בעדן אפילו בציבור היהודי. איני רואה מנוס מהן. כזה הוא גורלנו. כזה הוא מצב העולם. העניינים מסוכסכים מאוד, והקו שננקוט בו לא יהיה קו ישיר.

כאשר נוסעים באדמת טרשים אין מעבירים סרגל על פני המפה ומותחים קו שעל פיו סוללים את הכביש. לפעמים צריך גם ללכת בכיוון ההפוך מזה שאליו רוצים להגיע.

הישיבה ננעלה לאחר דיון קצר. חבר המרכז פנחס לוביאניקר נפרד ממשה שרת וזלמן אהרונוביץ' בברכת הדרך לקראת צאתם לעצרת או"ם.

אתגרים בעצרת או"ם

סעיף ב': משלחת ישראל לעצרת או"ם

השר מ. שרת: אני יוצא הערב לניו־יורק[2] ואני צריך לקבל מצד הממשלה אישור או הסכמה או הרגשה של הבנה לקו שאנחנו ננקוט בשאלות שונות בעצרת או"ם. זאת תהיה עצרת קשה מאוד. עומדות בה כמה שאלות הנוגעות בנו באופן ישיר. אבל אומר מראש שאני מודאג הרבה יותר למהלך של העניינים הכלליים בעצרת – וזה יכול להעמיד גם אותנו במצב קשה – משאני מודאג לאיזה עניין הנוגע לנו באופן ישיר. וגם דאגתי למהלך העניינים הכלליים נובעת בהשפעת המצב הכללי של העניינים בעולם עלינו.

ברור שמבחינת התפתחות ענייני המדיניות העולמית תהיה זו עצרת קשה. ייתכן שכל עתידו של האו"ם, עצם קיומו, עצם יעילותו כתריס בפני מלחמה, יעמוד על הקלף. אין לצפות שהעצרת הזאת תצליח ליישר באיזו מידה־שהיא הדורים ולהצר את הפרץ בין שני הקטבים של הציר העולמי. להיפך, יש לחשוש שהפרץ ילך וירחב.

בשתי שאלות עיקריות אינני רואה כל אפשרות של פשרה. שאלה ראשונה: שאלת קבלת סין העממית לאומות המאוחדות, דבר שברית המועצות אינה יכולה בשום פנים לוותר עליו. לעומת זאת, עמדת ארצות הברית היא שאין לדבר על קבלת סין העממית אלא לאחר גמר המלחמה בקוריאה. היא רואה עכשיו, בזמן שנמשכת המלחמה בקוריאה, את קבלת סין העממית כפיוס ברית המועצות ובחתירה תחת כל מעמדה באו"ם, ואינה רואה כל גשר בין שתי העמדות. לעומת זאת, מתכוונת ארצות הברית – והיא הודיעה לנו בכתב שהיא מתכוונת לעשות זאת – לעודד את שאלת יעילותו של או"ם כמכשיר להגנת השלום. צריך שיהיה ברור, כי ארצות הברית הצליחה לגייס את מועצת הביטחון לעזרתה בעניין קוריאה ולהפוך על ידי כך את מועצת הביטחון לאבן שואבת להצטרפות עשרות מדינות מסביבה ולגיבוש דעת הקהל העולמית בחזית הזאת. רק הודות להיעדרה של ברית המועצות מאותה ישיבה, רק מפני שברית המועצות החרימה שורה של ישיבות – לא היתה נוכחת בהן ולא השתמשה בזכות הווטו שלה – לכן התקבלה ההחלטה. אנו רואים, שמשחזרה ברית המועצות למועצת הביטחון היא מכשילה

1 מתוך הפרוטוקול.

2 בדרכו לעצרת או"ם בניו־יורק, שעמדה להיפתח ב־19 בחודש, שהה מ"ש יומיים בפריס.

ומשתקת כל החלטה שאינה ישרה בעיניה על ידי שימוש בזכות הווטו שלה. הדבר הזה מעורר כמובן את שאלת קיומה ותוקפה של מועצת הביטחון, וארצות הברית אינה יכולה להתפשר עם המצב הזה. הווטו, שאולי לכתחילה נועד לשמש כמגן על השלום, גם נגד הרוב וכתריס בפני תוקפנות, נהפך – אם לקבל את גירסת ארצות הברית, ואנחנו קיבלנו את גירסתה – למקור של הפרת מאזן הכוחות ולחיפוי על תוקפנות, ויש בדעת ארצות הברית – והיא הודיעה על כך לכל המדינות שיש בינה וביניהן שיתוף ידוע – שהיא רוצה להציע הצעה שתאפשר לעצרת להתכנס במקרה של מעשה תוקפנות, ובשעה שמועצת הביטחון תהיה משותקת, תוך הודעה של 24 שעות. כל הנציגים יושבים ממילא בלייק סכסס ובוושינגטון, והעצרת תפעל אז להגנת השלום. כמובן שבעצרת אין זכות וטו. עניינים נחתכים ברוב, לפעמים נדרש רוב של שני שלישים. במגילת האו״ם לא נאמר שהעצרת יכולה להחליט רק על דברים המוסכמים במועצת הביטחון. אלה הם שני מוסדות מקבילים, יש מרחב מחיה לכל אחד ואחד מהם באופן עצמאי.

ברור שזה יהיה מיפנה חמור מאוד בנוהל של האו״ם, שיעמיד את ברית המועצות בפני בעיות גורליות אם להישאר באו״ם או לא להישאר, אם להישאר במועצת הביטחון או לא לאחר שהעצרת פוסחת על מועצת הביטחון וניגשת לפעולה באופן עצמאי. אשוב לשתי השאלות האלה, כי אנחנו חייבים לקבוע את עמדתנו לגביהן. אני רק מציין אותן עכשיו כמסמנות את המרחק הגדול והולך בין הצדדים השונים, את הקיטוב, ה״פולריזציה״, שהולך ומתחולל בקרב האומות המאוחדות.

ברור גם שהאווירה בעצרת תהיה מלאה אדי רעל. ברית המועצות תשתמש בה לשם תעמולה ארסית נגד ארצות הברית ונגד בעלי בריתה, ״שמביאות את המלחמה לעולם״, וארצות הברית לא תטמון ידה בצלחת וריב האיתנים יתחולל בכל תוקפו וזעמו.

זה יכביד מאוד על מצבנו. המצב הוא כזה, שבה במידה שהעניינים בעולם מחריפים והולכים, בה במידה שסכנת מלחמה עולמית מתגברת והולכת, הולכות ונחשפות העמדות של הגורמים השונים. אותם הקשיים, שבימים קלים יותר אפשר היה לחפות עליהם ולהטיח עליהם על ידי נוסחאות, מתפרצים ומחייבים עמדות ברורות יותר ונוקבות יותר. ראינו זאת בקוריאה.

זהו תהליך אחד. בעת ובעונה אחת מתחולל תהליך אחר, תהליך שלנו – החרפת המצוקה הכלכלית של מדינת ישראל והזיקה שלנו לעזרת העולם, שהיא בעיקרה עזרת ארצות הברית. שני הדברים האלה כאחד מוכרחים להביא כתוצאה משולבת לידי גילוי עמדתנו האמיתית לגבי הריב העולמי וכלפי ארצות הברית. זה יהיה מוכרח לתת אותותיו בעמדתנו לגבי שאלות שונות.

אינני מציע להצביע כאן על כל שאלה ושאלה שאני מעורר. אַרְצָה על כל שטח העניינים ואם יהיה ערעור על איזה סעיף, או אם יהיה צורך להצביע – אפשר יהיה להצביע. אם לא – יתקבל שהקו שאני מרצה עליו. אפשר יהיה לטלגרף לנו אחר כך לשנותו, או אני אטלגרף הנה. מחר ובשבת אהיה בפריס ואראה את הנשיא.

אני קובע, קודם כל, כהנחה ודאית שהעצרת הזאת תהיה עדה לתהליך של התקרבות גדולה יותר שלנו למדיניותה של ארצות הברית משהיתה, וזה יהיה בהשפעת החרפת הניגוד העולמי ובהשפעת ההיזקקות שלנו, הגדלה והולכת, לעזרתה של ארצות הברית במשק ובנשק. אבל אני רוצה לקבוע שני סייגים כלליים, שני בלמים לתהליך הזה:

אל"ף, אנחנו מעוניינים למנוע קרע גלוי בינינו ובין ברית המועצות. איננו יכולים להתעלם משאלת הקשר שלנו עם ברית המועצות, ובכל מקרה שנוכל למנוע קרע גלוי איתה, ולשמור על אפשרות של קשר, אנחנו מחוייבים לעשות כן. איננו יכולים להתנהג כאילו הגורם הזה אינו קיים בשבילנו ואנחנו רשאים לדוש בו.

בי"ת, יש לשמור על הופעה עצמאית של מדינת ישראל. איננו יכולים מראש ובכל לקבל את דין ההכרעות של ארצות הברית רק מפני שארצות הברית עומדת בראש חזית שאנחנו רואים את עצמנו שייכים לה, ורק מפני שאנו זקוקים לעזרת ארצות הברית עד מוות. אסמן מיד דברים שבהם ההתנגשות שלנו עם ארצות הברית היא בלתי נמנעת.

ועוד הערה. את העמדות שאנחנו נוקטים על במת האו"ם אנחנו צריכים לנמק ולבסס לא בנימוקים של הזדהותנו עם ארצות הברית, כי אם בנימוקים של נאמנותנו לאומות המאוחדות, של מילוי חובתנו כחברת האו"ם כפי שאנחנו גורסים אותה. בשיחות פרטיות עם נציגי ארצות הברית, הן עם המשלחת בלייק סכסס והן עם אנשי ה"סטייט דפרטמנט" בוושינגטון, עלינו להסביר שמוטב להם ומוטב לנו שהזדהותנו איתם וקביעת עמדה מצידנו בהתאם לעמדת ארצות הברית תוצג כלפי העולם כמילוי התחייבויותינו כחברי או"ם ולא כמעשה מדינה שהצטרפה בכל לארצות הברית. זה יחזק אותנו הן בציבור שלנו והן כלפי דעת הקהל העולמית, וזה נותן להם [לארה"ב] בדיוק אותו דבר שהם רוצים בו מבלי שזה יכביד עלינו. הרי הם בעצמם טוענים תמיד, שהקו שלהם באו"ם הוא לבסס כל עמדה ועמדה שלהם לא באינטרסים של ארצות הברית, אלא על חובתם כלפי האומות המאוחדות.

לאחר הקדמה קצרה זו, ואפשר היה להאריך בה, אני רוצה לעבור על פני הבעיות העיקריות. יש להניח, כי בעיית סין תפרוץ מיד עם פתיחת העצרת, ואני סבור שאין לנו ברירה אלא לנקוט עמדה בעד קבלת סין העממית לאומות

המאוחדות. אנחנו הכרנו בסין העממית. ישנה ביקורת חמורה מאוד בכל המחנה הדמוקרטי על עמדת ארצות הברית בשאלה זו. זוהי התעלמות גמורה מהמציאות וסילוף גמור של המציאות להחזיק את סין הקודמת [הלאומנית] באו"ם כמייצגת את המעצמה של סין. למה הדבר דומה? כאילו היו מכניסים לאו"ם לא אותנו אלא את ממשלת המופתי בעזה.[3] לפני שנכנסנו כחברים לאו"ם, בשעה שהיינו מוזמנים אל שולחן מועצת הביטחון, היה לנו ריב [כאשר דרשנו] שנוזמן כנציגי מדינת ישראל ולא כנציגי הסוכנות היהודית. היתה הצבעה בעניין זה. אנגליה היתה נגד עמדתנו והצביעה נגדנו. היא נפלה בהצבעה זו. אגב, רק הודות לברית המועצות נתקבל הדבר. בלי ברית המועצות לא היה הדבר מתקבל בשום פנים. והרי ההבדל ביניגו אז בתור סוכנות יהודית, או בתור מדינת ישראל, היה לאין שיעוד פחות חמור מאשר ההבדל בעניין סין. אנחנו, כסוכנות יהודית וכמדינת ישראל, היינו כמעט היינו הך. בכל אופן, אנחנו בברית אמיצה מאוד עם הסוכנות היהודית. לא יכול להיות הבדל חמור יותר מאשר בין ממשלת פקין [העממית הקומוניסטית] לבין ממשלת פורמוזה.[4] איני יכול לתאר לעצמי, שנוכל להצביע נגד קבלת סין העממית לאו"ם מבלי להפגין השתעבדות לארצות הברית ומבלי לשבור לגמרי את עמוד השדרה המוסרי שלנו.

לעומת זה, בשאלת הווטו אנחנו צריכים לתמוך בארצות הברית. העניין חמור מאוד: או שישנו או"ם כמגן השלום, ואם איננו כמגן השלום – אין צורך בו. קיום או"ם רק כדי שישלח פילמים חינוכיים לבתי ספר במדינות שונות, או שידאג לאיסור האופיום ודברים דומים, לשם כך אין צורך להזעיק את המדינות להצהרות ולקיים מוסד בעל אמביציות עולמיות כאלה כדי לפתור את בעיית המלחמה והשלום. המצב שנוצר הוא שיתוק של או"ם, חוסר אפשרות של פעולה. ואם יש אפשרות להתגבר על השיתוק הזה למען השלום, ואם העניין הזה נתון במסגרת מגילת האו"ם, אם אין בו הפרת המגילה – אני סבור שאנחנו צריכים לתמוך בניסיון זה. זה יכול להיות בלי כל משבר רציני ביחסינו עם ברית המועצות. אבל אינני יכול לתאר לי שנוכל להיות אדישים בשאלה זו, כי היא שאלה גורלית בנוגע לעתידו של או"ם.

אבל גם מחוץ לעניין סין לא נוכל ללכת בכל עם ארצות הברית. אני רוצה להביא כדוגמה שתי שאלות. מחדש עומדת על הפרק שאלת זכויות האדם ברומניה, בולגריה והונגריה. לכאורה היינו צריכים לצאת חוצץ בעניין זה נגד הממשלות האלה לאחר שנאסרה הציונות שם, לאחר שהציונות מושמצת, לאחר שהחברים שלנו נאסרים. בייחוד מדובר על רומניה. בבולגריה לא נשארו כמעט

---

3 בקיץ 1948 הקים המופתי את "ממשלת כל פלסטין" ועמד בראשה. התפרקה ב־1952.

4 האי פורמוזה (טייוואן) לא נכבש בידי כוחות סין הקומוניסטית ונשאר בשליטת ממשלת סין הלאומנית בראשות גנרל צ'אנג קאי שק.

יהודים. בהונגריה היו משפטים אנושיים כמעט, לא היו עונשים חמורים והיו כבר גם שחרורים. אולם כל זמן שנמשכת העלייה משם, וישנה תקווה להמשך העלייה, איננו יכולים לסכן את הדבר. אומנם קיימת בעיה רצינית אם משהו שנעשה על ידינו עלול להשפיע על העלייה משם, אם העלייה מושפעת ממצב הידידות שבינינו ובין ממשלת רומניה, למשל, או שהיא פועלת משיקולים פנימיים ממלכתיים. נאמר, שאם לרומניה נחוצים היהודים, ואנחנו נהיה בידידות עם ממשלת רומניה, האם היא תשלח אותם? או נאמר, שאנחנו בריב עם ממשלת רומניה, אבל היא רוצה להיפטר מהיהודים, האם לא תשלח אותם? בא אומנם ניתוק גמור בינינו ובין ממשלת רומניה בענייני העלייה. אנחנו עומדים בקשר עם היהודים ברומניה והם עומדים בקשר עם היהודים ברומניה. ייתכן מאוד שהניתוק הזה בא כתוצאה ישירה ומפורשת מדברים שאמרנו פה בפומבי כלפי ממשלת רומניה.[5] הציר שלנו שם מתקבל על ידי מנהל הפרוטוקול במשרד החוץ הרומני. נניח שהיה בא אלינו מר [ג׳מס] מקדונלד, ובמקום שאני אקבלו יקבלו מר גבעון – (רוה״מ ד. בן־גוריון: ומי מקבל אצלנו את בא כוח רומניה?) – אין כאן ציר רומניה, אולם אותו נציג שישנו מתקבל אצלנו על ידי ממלא מקום מנהל המחלקה למזרח אירופה – (רוה״מ ד. בן־גוריון: הוא צריך להתקבל על ידי איש המקביל לתואר האיש המקבל את צירנו ברומניה) – אתה אינך נוהג בַּכל כמו הרוסים. סטלין אינו מקבל את הציר שלנו, ואתה קיבלת את הציר שלהם.

על מה מבוססת כל ההאשמה הזאת בפגיעה בזכויות האדם? ההאשמה מבוססת בעיקרה על עדויות על אנשים שיצאו משם והגיעו לאירופה או לאמריקה או למקום אחר. אינני חושב שזה יקל על גורל העלייה מרומניה בעתיד אם יתברר שעדויות אלה נגבות מפי עולים שהגיעו לישראל. אם אנחנו מצטרפים לחזית זו, אנו מצטרפים גם לפעולת גביית העדויות, זאת אומרת שהעולים מרומניה לישראל מצטרפים לעדויות נגד רומניה, ואז יהיה לרומניה חשבון פשוט: למה לה לתת ליהודים לצאת על מנת שייהפכו לעדי מלך נגדה? מפני כל הסיבות הללו אני חושב שלא נוכל להצטרף בעניין זה לארצות הברית ונצטרך להימנע מהצבעה.

ישנו עניין של שבויים גרמנים ויפנים, שמדינות המערב טוענות שהם נשארו בידי הרוסים. יש להם חשבון כמה שבויים היו וכמה הוחזרו. ברית המועצות לא ענתה רישמית על כך, אבל סוכנות טא״ס [הסובייטית] פרסמה סטטיסטיקה ועל פיה הוכיחה ששוחררו כל השבויים עד האיש האחרון פרט לעשרות אחדות של פושעי מלחמה. התביעה בעניין זה הועלתה על ידי אנגליה ואוסטרליה והיא הפכה לאמצעי תעמולה של אנגליה כלפי גרמניה ושל אוסטרליה כלפי יפן.

---

5 נראה שהכוונה לדברי ב״ג בכנסת ב־8.11.1949 על התעלמות ממשלת רומניה מתביעת המוני יהודי רומניה לרישיונות הגירה לישראל (שרת/*דבר דבור 1949*, עמ׳ 865–867).

אנגליה רוצה לרכוש את לבם של הגרמנים בעניין זה ואוסטרליה רוצה לרכוש את לבם של היפנים, להראות להם שהם תובעים את עלבונם. לנו אין עניין לתבוע את עלבונם לא של הגרמנים ולא של היפנים, ובייחוד כשזה עומד בהתנגשות חזיתית עם ברית המועצות. ואם כי תביעה זו תהיה נתמכת על ידי ארצות הברית, לא נוכל להצטרף אליה בעניין זה.

עניין אחר, שביחס אליו אנחנו עומדים בהתנגשות עם ארצות הברית, הוא עניין "הליגה הערבית". "הליגה הערבית" פנתה לאו"ם והציעה שנציג "הליגה" יוזמן באופן סדיר לישיבות העצרת כמשקיף. ארצות הברית הודיעה שהיא תומכת בבקשה זו. ידוע לנו שהיא הודיעה על כך לארצות הערביות. אנחנו עומדים איתם בויכוח קשה בעניין זה. "הליגה הערבית" מסתמכת על התקדים של ברית המדינות האמריקניות Organisation of American States, בשפת העיתונות היא נקראת Pan American Union האירגון הזה מוזמן על פי החלטת אחת העצרות הקודמות. אנחנו טוענים שאירגון זה הוא בעצם אירגון אזורי, "הליגה הערבית" אינה ארגון אזורי, היא ארגון גזעי. הארגון ההוא כולל מדינות של יבשת אמריקה, צפון ודרום ומרכז ואיי הים. הארגון ההוא מתנהל באופן דמוקרטי. כל ישיבותיו פתוחות. כל החלטותיו מתפרסמות. הוא מזמין תמיד לישיבותיו את נציגי או"ם כמשקיפים. ישיבות "הליגה הערבית" מתנהלות מאחורי דלתיים סגורות. פרוטוקולים מישיבותיה אינם מתפרסמים, רוב ההחלטות אינן מתפרסמות. אף פעם לא הוזמנו לישיבותיה נציגי או"ם. ועוד, על הברית הפן־אמריקנית אפשר לומר שהיא אחד מגורמי השלום בעולם. היא גם תיווכה בסכסוכים שונים. היא משתלבת במערכת של גורמי השלום בעולם. הרקורד של "הליגה הערבית" הוא הפוך מזה. היא יזמה מלחמה ועודדה אותה. היא מארגנת ומבצעת את ההסגר הכלכלי על מדינת ישראל. ועוד, בברית הפן־אמריקנית אין כל מונופוליזציה לגבי המדיניות. כל המדינות שם שוות. ו"הליגה הערבית" לא רק שזהו ארגון גזעי אקסקלוסיבי, אלא שהיא מנסה למלוך על המזרח התיכון ולהטביע חותם ערבי על כל המזרח התיכון.

צרפת בוודאי תתמוך בעמדה שלנו ואנחנו נתמוך בעמדתה של צרפת בעניין זה. יש להניח שאם אמריקה תומכת בבקשת "הליגה הערבית", אנגליה על אחת כמה וכמה. יש להניח שאנגליה לחשה את הדבר הזה בחוכמתה הרבה לאמריקה, שאמריקה תקפוץ ראשונה בעניין זה, ויוצא שאנגליה תומכת בעניין שהיא יזמה. תהיה לנו בעניין זה התנגשות עם אמריקה.

ישנן עוד שאלות שבהן נצטרך כנראה להתנגש עם אמריקה. לא נוכל לשנות את עמדתנו בעניין קבלת חברים לאו"ם. נקטנו בעיקרון האוניברסלי, שכל המדינות הרוצות להתקבל לאו"ם צריכות להתקבל. לפי עיקרון זה נתקבלנו בשעתו גם

אנו, בזמן שגבולותינו לא אושרו עדיין, בזמן שיחסינו עם או"ם לא נקבעו עדיין, אולם אמרנו: "אנחנו מדינה שוחרת שלום ויש לקבלנו לאו"ם". אנחנו בעד קבלת אירלנד ובעד קבלת איטליה וגם בעד קבלת רומניה ובולגריה לאו"ם. זוהי עמדה שאנחנו דגלנו בה זה שתי עצרות. איני חושב שנוכל לשנות עמדה זו.

לעומת זאת, תהיינה כמה שאלות שבהן נתקרב לעמדת אמריקה ואולי גם נזדהה עם עמדת אמריקה. אין כל ספק, שבבחירת נשיא העצרת נתמוך במועמד מערבי ולא במועמד מזרחי. נהיה פה במצב פרדוקסלי. לעת עתה ישנם שני מועמדים לנשיאות העצרת. באופן פורמלי מועמדות זוהי עובדה. אין מכריזים על מועמדים לנשיאות אם אינם בטוחים בבחירתם. המשלחות יודעות מיהם המועמדים המעשיים לנשיאות, ואם אין הן רוצות לבזבז את קולותיהן הן תומכות באחד משני הנציגים שיש לו הסיכוי להיבחר. אבל מבחינה פורמלית אין שום דבר המונע בעדנו מלהצביע בעדנו או בעד נורווגיה, למשל. ההצבעה חשאית, אבל החשאיות היא עובדה פורמלית ואינה נשארת סוד. שום ממשלה אינה מסתירה איך הצביעה בעניין זה. זה לא נאה להסתיר. זוהי עמדה ואותה מגלים. על כל פנים, כך הוא המצב בין משלחות שיש ביניהן יחסי אמון כמו בינינו ובין ארצות הברית. עד עכשיו ישנם שני מועמדים והם שניהם מהמזרח התיכון, אם לחשוב את פקיסטן למזרח התיכון.

עמדת ארצות הברית היא שאחרי שהנשיאים האחרונים היו מאירופה, מהאימפריה הבריטית, מאמריקה הלטינית, ממדינות האוקיינוס השקט, הגיע עכשיו תור המזרח התיכון להיות בנשיאות, והמועמדים הם פרס ופקיסטן. ברור, שאנחנו בעד פרס ושאנחנו נגד פקיסטן. ישנה שאלה של מועמדים למועצת הביטחון. המועמדים שם הם טורקיה והלבנון. ברור שאנחנו בעד טורקיה וברור שאנחנו נגד הלבנון. עכשיו הולך ומתרקם דבר כזה: נודע לנו שפקיסטן פנתה לטורקיה והציעה לה התקשרות, שאם טורקיה תצביע בעד פקיסטן בנשיאות, תצביע פקיסטן בעד טורקיה במועצת הביטחון. זה יכול להיות מכריע. טורקיה בעצמה אינה פרטנדנטית [בעלת תביעה] לנשיאות העצרת. לה קשה מאוד להצביע בעד פקיסטן נגד פרס אם פרס היא מועמדה לנשיאות העצרת. ישנן ידיעות שטורקיה מנסה להשפיע על פרס שתסיר את מועמדותה כדי שטורקיה תוכל להצביע בעד פקיסטן. אנחנו מקווים שפרס לא תסתלק. ראשית, לשם מה תסתלק? אבל נגיד שהיא תסתלק. ברור שבעד פקיסטן לא נצביע. נוכל לתת את קולנו בעד מישהו אחר. אני סבור שאיננו יכולים להימנע מהצבעה בבחירת הנשיאות. אומנם הזכות להימנע מבחינה יורידית היא זכות החלטית, אבל פה יש גם תוכן מוסרי למה שאתה עושה. אם אתה נמנע, התוכן המוסרי של הימנעותך הוא שלדעתך לא איכפת איך יוכרע הדבר. יש עניין המעורר ריב ופילוג, ואתה נמנע. על כל צעד שאדם עושה הוא מוכרח להניח

שגם אחר יעשה צעד כזה. בעצרת מוכרח להיבחר נשיא. לא ייתכן שאתה תימנע מהצבעה ותציע שגם אחרים יימנעו. ברור שלא נוכל להצביע בעד מועמד מזרחי ויכול להיות מצב משונה. אולם יכול להיות שפרס לא תוותר ויכול להיות שיהיה גם מועמד מקסיקני, ואז נצביע בעד המקסיקני. המועמד שיעמוד בשם מקסיקו הוא גם איש סימפטי כשלעצמו.

ממועצת הביטחון יוצאות שלוש מדינות וצריך להצביע בעד שלוש מדינות אחרות. נצביע בעד הולנד במקום נורווגיה, בעד טורקיה במקום מצרים, ובעד אותה המדינה מאמריקה הלטינית שתהיה המועמדה של הגוש. קרוב לוודאי שזאת תהיה ברזיל. אין היא מהמדינות הידידותיות ביותר לנו, אבל אין היא גם מן האויבות שלנו. אגב אורחא, לאחר היסוסים רבים והשהיות רבות הודיעה ברזיל שהיא רוצה בקשרים דיפלומטיים אתנו, ואנחנו נצטרך להקים צירות בברזיל שתשמש לכל המחצית הצפונית של אמריקה הדרומית, כשם שהצירות בבואנוס איירס משמשת לכל המחצית הדרומית של אמריקה הדרומית, ותהיה עוד שאלה של מקסיקו, ששם תצטרך פעם להיות צירות למקסיקו ולחמש המדינות של אמריקה המרכזית.

כל אלה הן שאלות שאינן נוגעות לנו במישרין. ישנה שאלה של האנרגיה האטומית. בכינוס הצירים שהיה לנו נזרקה הצעה, שנצביע בעד כל הצעה המכוונת לאיסור הפצצה האטומית ולפיקוח על ייצור האנרגיה האטומית. בינתיים החריף מאוד העניין הזה בארצות הברית, וארצות הברית רואה עכשיו את הפצצה האטומית כמגן עיקרי נגד תוקפנות סובייטית. אנחנו איננו יכולים לתמוך באיסור מוחלט. איני מציע שנצביע בעד שימוש בנשק זה, אבל לא נוכל להצביע בעד איסור השימוש בו, כי איסור השימוש בנשק זה ישנה באופן יסודי את מאזן הכוחות בעולם לטובת הגוש הסובייטי ונגד הדמוקרטי. אני סבור שנצטרך להסביר שלשאלה הזאת אין בכלל כל פתרון בנפרד, ושהיא רק פונקציה של מצב ענייני העולם. אם אפשר יהיה להגיע לאיזו פשרה מדינית בין הכוחות היריבים, ממילא תיפתר גם השאלה הזאת. אם אי־אפשר – אי־אפשר – (רוה"מ. ד. בן־גוריון: מדוע לא להיות בעד איסור כל נשק? במה ההבדל במה הורגים אדם, אם בפצצה אטומית או בנשק אחר?) – ברית המועצות כל כך קנאית לאיסור השימוש בנשק האטומי, כי היא חלשה בו.

אשר לעניין קוריאה, אני חושב שנישאר נאמנים לקו שנקטנו בו כבר, אבל בביסוסו עלינו לנקוט עמדה בעד עשיית כל ניסיון של פתרון שלום לעניין קוריאה במסגרת החלטות או"ם, ולכל פתרון שיביא לידי ליכוד קוריאה.

ישנה עוד שאלה שיכולה להתעורר. ייתכן שאמריקה תודיע שהיא בעד איחוד קוריאה לאחר שכל קוריאה תשוחרר מהשתלטות סובייטית, וזה יהיה בניגוד

להכרזתה הראשונה, שהמטרה שלה במלחמה היא להגיע לקו הרוחב 38 מעלות ושם לעמוד. אני חושב שאנחנו לא נקבל זאת ויהיו עוד רבים כמונו שלא יתנו לה היתר ללכת הלאה מקו הרוחב 38, ובעניין זה וגם בשאלות חשובות אחרות נצטרך לעמוד בקשר עם הודו וחשוב שנתאם את עמדתנו איתה במסגרת כללית מקיפה של תמיכה בדמוקרטיה נגד משטר טוטליטרי.

ישנן שלוש שאלות הנוגעות למושבות איטליה – אריתריאה, לוב וסומליה. לא אטריד אתכם בעניין לוב וסומליה. השאלות האלה קלות. ביחס לאריתריאה נצטרך לנקוט עמדה חדשה. בשעתו הצבענו בעד אריתריאה בלתי מחולקת ועצמאית. התברר ששני הדברים, עצמאות ושלמות, אינם ניתנים להתיישב זה עם זה, כמו שהיה הדבר אצלנו. ישנה הצעה של חלוקה. חלוקה פירושה סיפוח אריתריאה הצפונית לסודאן, ואז אריתריאה הדרומית ממילא מסופחת לחבש. כמוצא מן המצר הזה, בין קצה אחד של חלוקה ובין קצה שני של עצמאות ושלמות, ישנה עכשיו הצעה של פדרציה עם חבש, היינו, שהמדינה נשארת שלמה ואינה מקבלת עצמאות, אלא אבטונומיה ופדרציה עם חבש. ייתכן שגם אנחנו נתמוך בפתרון זה. על ידי זה שהיא תהיה מצורפת לחבש אנחנו נמנעים מיצירת מדינה מוסלמית חדשה. ישנה גירסה איפכא מסתברא, שעל ידי סיפוח לסודאן נבלעים המוסלמים של אריתריאה בתוך סודאן. העניין הוא קצת מסובך.

בעניין יוון נצטרך לתמוך בקו המערבי, אבל יחד עם זה נתמוך בהצעה הסובייטית אם תהיה דרישה לעיין מחדש בשאלת מתן חנינה לשורה של מנהיגים שהוצאו עליהם פסקי דין מוות,[6] כמו שנדרוש מהמדינות שגזלו ילדים מיוון שיחזירו את הילדים ליוון.[7] לא נתמוך בשום הצעת גינוי של יוון ולא נתמוך בשום הצעת גינוי של הסובייטים, בכלל לא נתמוך בהצעת גינוי. יש לנו מסורת, שאיננו תומכים בהצעות גינוי.[8]

ישנן שתי שאלות מסובכות הקשורות עם דרום אפריקה. השאלה האחת טריטוריאלית. שטח של דרום מערב אפריקה [היום נמיביה], שהיה מנדט מסוג גימ"ל, שנלקח פעם מגרמניה, נמסור לדרום אפריקה בתור מנדט, ועכשיו ממשלת [דניאל] מלאן משתדלת לספח אותו. הם למדו כנראה מעבדאללה או עבדאללה למד מהם – מבלי להכריז על שום סיפוח נתנו לתושבי השטח הזה, הלבנים כמובן, נציגות בפרלמנט של דרום אפריקה, אבל הם נזהרים מלהכריז על סיפוח. לעומת זאת, הדרישה של או"ם היא שממשלת דרום אפריקה תמסור דין וחשבון על השטח הזה ותאפשר לתושבי השטח הזה להגיש פטיציה לאו"ם. ממשלת דרום אפריקה

---

6 הכוונה למנהיגי המרידה הקומוניסטית שנשבו בידי כוחות הממשלה הלאומית ביוון.

7 ר' על כך לעיל מסמך 83 עמ' 729, הע' 4.

8 ר' בעניין זה סיכום ישיבת ראשי משרד החוץ ב־10.9.1950, *תלחמ"י 5*, עמ' 530.

מסרבת למלא דרישות אלה. הדבר נמסר לחוות דעתו של בית הדין הבינלאומי והוא פסק מה שפסק – שאין לממשלת דרום אפריקה הזכות להכריז על סיפוח. יחד עם זה פסק שהם חייבים בהגשת דין וחשבון, אבל הוא גם פסק שאין האו"ם יכול להכריח אותם לעשות איזה דבר בעניין זה ולהפוך את השטח לשטח של או"ם. המוצא בשבילנו הוא לתמוך בפסק הדין של בית הדין הבינלאומי.

הדבר הקשה יותר הוא בעניין מצב ההודים בדרום אפריקה. בשאלה זו התחיל "שולחן עגול" בין הודו ובין דרום אפריקה, אבל לאחר שהתחיל "השולחן העגול", ניגשה ממשלת דרום אפריקה לחוקק חוקים של סגרגציה. ממשלת הודו הודיעה, שאם לא יפסיקו בחקיקה זו, הם לא יבואו יותר ל"שולחן העגול". מצד אחד איננו מעוניינים שאו"ם יתערב בענייני מיעוט, כי הם יכולים להתערב בענייני המיעוט הערבי במדינת ישראל. לעומת זאת, התערבות של או"ם בענייני מיעוט יכולה לפעמים להועיל בענייני מיעוט יהודי באיזו ארץ־שהיא. אולם כל התעלמות ממצב המיעוט ההודי בדרום אפריקה יכולה להשפיע לרעה על היחסים בינינו ובין ממשלת הודו. התערבות בענייני המיעוט ההודי יכולה להשפיע לרעה על היחסים בין ממשלת מלאן ויהודי דרום אפריקה. זהו סבך. זוהי אחה התוצאות של קיום ממלכתי. נצטרך לבור לנו דדך באמצע. נתמוך מחדש בהצעה של "שולחן עגול" ונסתלק ממנה רק אם הודו תודיע שאין לה כל עניין בזה. בביסוס עמדתנו נדבר רק נגד כל הפליה גזעית מצד איזו ממשלה־שהיא.

אני רוצה לנגוע בקיצור בשאלות הנוגעות לנו באופן ישר. עניין "הליגה הערבית" נוגע לנו באופן ישר ועליו דיברתי. ישנן שאלות הנוגעות לנו במיוחד ואלה הן שאלת הפליטים ושאלת ירושלים. בשאלת הפליטים ישנה כידוע הצעה ערבית. שאלת הפליטים מופיעה בסדר היום של העצרת בשני סעיפים: אל"ף, חידוש ההקצבות לסיוע ולתעסוקה. בי"ת, פתרון הבעיה על יסוד ההחלטה של [דצמבר] 1948, זאת אומרת, הברירה לכל פליט ופליט לבחור. אם הוא רוצה לחזור – צריכים להחזירו, כמובן, אם הוא מתחייב לשלום. אם לא – צריך לשלם לו פיצויים. ברור שבעניין זה תבוא מצד המדינות התקפה רבתי עלינו, על המלחמה במסתננים, על מצב המיעוט הערבי במדינה. נצטרך לעמוד בשטח זה בהגנה קשה. לפי דעתי אנחנו צריכים להיות מוכנים להציע הצעה חיובית על התיישבות הפליטים הערביים בארצות השכנות. אני סבור שבמשא ומתן ישיר שלנו עם ארצות הברית נצטרך להיות מוכנים להלביש את ההצעה במספרים ובסכומים. שאלו את להמן[9] והוא אמר כי הוא סבור שאם נציג את העניין כחלק

9 הרברט להמן (1878–1963). איש כספים ופוליטיקאי. יהודי. פעיל בעניינים יהודיים ואוהד הציונות. היה סגן מושל ומושל מדינת ניו־יורק ומנכ"ל ראשון של אונר"א. סנטור מטעם מדינת ניו־יורק 1949–1957.

מעזרה כללית למזרח התיכון, גם לאחרים וגם לנו, יש סיכויים לאישור עזרת ארצות הברית. אין הוא סבור, אומנם, שאם הדרישה תהיה עזרה רק לנו לא ייתכן הדבר. גם אז ייתכן, אלא שהדבר יהיה קשה יותר. הצורה הנוחה ביותר לפי דעתי היא – אינני נשבע לכך, צריך עוד לתהות על קנקנם – להציג את השאלה כעזרה להתיישבות מצד ארצות הברית, המכוונת להרמת קרנן של כל המדינות [הערביות] הללו מבחינה תרבותית, העמדת תריס בפני מהומות פנימיות, מניעת סבל ההמונים, שהקומוניסטים לא ינצלו אותם, ועזרה לישראל לשם התיישבות עולים יהודים. המדובר הוא כמובן על עזרת ארצות הברית, כי כלפי או״ם באופן ישיר אין לדבר על עזרה לפליטים יהודים. על כל פנים, עלינו להיות מוכנים בתוכנית חיובית לפתרון בעיית הפליטים הערביים.

אשר לירושלים, המצב אינו ברור די צורכו, אבל במידה שהתברר יש להגדירו כך: עשינו מסע תעמולה והסברה בארצות אמריקה הלטינית. המסע נשא פרי, אבל פרי מוגבל. ממשלות רבות נענו לנו ואמרו שהן חושבות שאנחנו צודקים, אבל לא קיבלנו הבטחה או התחייבות משום ממשלה לתמוך בעמדתנו בשאלה זו. הן כולן שמרו להן חופש פעולה גמור. ברור שבשורה האחרונה תפעלנה מתוך התחשבות מרחיקה לכת בעמדת הוותיקן. ברור שבעיה זו אינה מהווה בשביל שום ממשלה עניין חיוני. הנכונות של הממשלות לציית לוותיקן היא ביחס הפוך לעניין הישיר שיש להן בבעיה הנידונה. אם יש להן עניין חיוני בבעיה, הן יכולות לעמוד בה נגד רצון הוותיקן. אם אין להן עניין חיוני, למה לא תמלאנה את רצון הוותיקן? למה להן הסכסוך הזה עם הוותיקן אם הוא אינו פותר להן כל עניין? לעומת זאת, לא חל כנראה כל שינוי בעמדת הוותיקן. אין זאת אומרת שהוא לא יהיה מוכן להתפשר, אבל הוותיקן יהיה בכל כוחו נגד זה שתימחק ההחלטה שנחקקה בלוחות האו״ם בעניין ירושלים, או שתבוא החלטה מפורשת ברוח אחרת. זה לגבי ארצות אמריקה הלטינית.

מצד ארצות הברית יש מצב של פסיביות מוחלטת. בשובו לארצות הברית היתה לאבא אבן שיחה עם מקגי, שבה תפסה שאלת ירושלים מקום חשוב. נציגי אמריקה אמרו שהם אינם מעוניינים בוויכוח חדש על השאלה הזאת, שהם אינם מעוניינים לנגוע בעניין זה, שהם יהיו מוכנים לתמוך בכל הצעה שתבוא עליה הסכמה משולשת מצד מדינת ישראל, עבר־הירדן והוותיקן. כאשר אבא אבן אמר, כי הדבר הזה הוא למעשה בלתי אפשרי, באשר הוותיקן ועבר־הירדן הם שני קצוות, אנחנו עומדים באיזה מקום באמצע – במידה שאנחנו מתקרבים לוותיקן אנחנו מתרחקים מעבר־הירדן, במידה שאנחנו מתקרבים לעבר־הירדן אנחנו מתרחקים מהוותיקן – התשובה על זה היתה שתיקה. הם לא אמרו שום דבר ברור שהוא יהיה פתרון מוסכם. אם לא יבוא פתרון כזה לעצרת הקרובה,

לא תבוא יוזמה מצידם לתמוך באיזה פתרון אחר.

לעומת זאת, המדינות הלטיניות – ודבר זה קרוב מאוד לוודאי – תפעלנה אם תבוא איזו הצעת שינוי או הצעה אחרת, לפי הדרכת הוותיקן. הן תצבענה נגד או תימנענה, וקשה להניח שיהיה רוב מספיק בעד איזו החלטה־שהיא. אולם אין גם להניח שמדינות אמריקה הלטינית תיהפכנה לכלי שרת בידי הוותיקן ותקדשנה מלחמה בעניין זה – אולי מחוץ לקולומביה וסן־סלוודור. המצב ייגמר אולי בתיקו, בסטטוס קוו, ולא יהיה כל שינוי במצב.

זה לא יהיה בלי מעלות ובלי מגרעות בשבילנו. המגרעות הן: אל"ף, שאנחנו נשארים במצב של סכסוך עם האומות המאוחדות, ובלי כל ספק גם הערבים וגם אחדות ממדינות אמריקה הלטינית יעשו מה שיוכלו לעשות נגדנו בנקודה זו. מצבנו לא יהיה קל בייחוד עכשיו, שעניין הנאמנות לאו"ם הועלה לדרגה עליונה של גורל העולם ושמירת השלום. בי"ת, שעוד שנה אחת לפחות נימצא מבחינה פוליטית במצב של בירה מפולגת ומפוצלת בין ירושלים ובין הקריה בתל אביב. המעלות של מצב סטטוס קוו הן: מתבסס והולך המצב הקיים, עניין הבינאום נסוג יותר ויותר אחורנית, שוקע בערפל והוא מתקבל פחות ופחות על הדעת כפתרון מעשי. זאת אומרת, הייתרון הוא שאנחנו הולכים בדרך ארוכה, שהיא אולי הדרך הקצרה, ושאם נלך בדרך קצרה נסתבך אולי עוד יותר ותתקבל החלטה נגדנו. אומנם חל שינוי בעמדת ברית המועצות בשאלת ירושלים, אבל היא יכולה להימנע בהצבעה. היתה מסורת שהיא הצביעה אתנו כשהיו יחסים טובים יותר. הם לא יצביעו עכשיו בעד בינאום, אבל אין הם מוכנים לצאת במלחמה נגד זה.

אני סבור שנצטרך לדבר בעצרת בוויכוח הכללי בימים הראשונים. הדעה המאוחדת של המשלחת היא שצריך להיות נאום שלנו. הוא אינו צריך להיות מוקדש דווקא לעניינים שלנו, אלא לעמדה שלנו בבעיית השלום בעולם. בנאום זה יצטרכו לבוא לידי ביטוי העקרונות שלנו באותם הניואנסים לגבי עמדתנו, שעליהם עמדתי בראשית דברי.

בעקבות דברי מ"ש התנהל דיון. נתקבלה הצעת ראש הממשלה ב"ג שלא לקבל החלטה כלשהי. אם תתעורר שאלה במהלך העצרת יתייעץ שר החוץ עם הממשלה.

סעיף ג': החזרת רכוש ופיצויים לאזרחים נתיני פרס

השר מ. שרת: המצב הוא כזה במדינה, שאם קרה מה שקרה בתקופת המלחמה והמהומות, ורכושו של מישהו – של לא־יהודי – נתפס, ואחר כך אנחנו מכירים בבעל הרכוש שהוא תושב חוקי של המדינה, אין שום אפשרות להחזיר לו את

הרכוש – (רוה"מ ד. בן־גוריון: האין משפט בארץ?) – אין משפט ואין חוק המאפשר לפַּנות את הבית מדייריו. אם העניין נוגע ליהודים, אין זה יוצר בעיה בינלאומית. אם זה נוגע ללא־יהודים, זה יוצר במקרים מסוימים בעיה בינלאומית. אני עומד עכשיו בפני צרה שאינני רואה מוצא ממנה ביחסים שלנו עם פרס. פרס היא מדינה שהכירה בישראל. היא תרמה את תרומתה להוצאתנו מהמצור שצרו עלינו במזרח. יש לנו משא ומתן עם פרס על הקמת נציגות. כבר כיום מופיעים אצלנו בכל מסיבה שני נציגים מוסלמים, טורקי ופרסי. אנחנו עומדים להקים נציגות בפרס. יש עדיין דין ודברים על דרגת בא כוח שלנו.

והנה בארץ הזאת ישבו מקדמת דנא פרסים שלא החליפו את נתינותם. ב־1948 היה מספרם כ־400 נפש. הם ישבו בחיפה, בעכו ועל יד הכנרת. 280 מהם ברחו עם הערבים. אלה שנשארו נשארו, אבל הרכוש שלהם נתפס. החל משא ומתן על החזרתם של הפרסים לארץ. עד עכשיו אישרנו החזרה של מאה ועשרים מאלה שברחו. הם תבעו החזרה של עוד מאה וחמישים ואנחנו בודקים. זה נקרא שאנחנו "בודקים", כי בעצם איננו רוצים בהחזרתם, כי החזרת ה־120 גרמה לנו צרות כאלה שאיננו רוצים להוסיף עליהן עוד. בינתיים זה סכסוך עם פרס. הפרסים טוענים: "אנחנו איפשרנו בריחת יהודים מעיראק, וכאשר עיראק פנתה אלינו בטענה שהם עבריינים ושנחזירם, לא הסגרנום. אנחנו מאפשרים עלייה של יהודים מפרס מבלי להקפיד על חובת הצבא שלהם. עלינו ישנו לחץ של יסודות דתיים חשוכים. והנה פה המדובר על אנשים שישבו תמיד בארץ־ישראל. הם ברחו כי היתה שעת צרה בארץ, אבל הם תושבים חוקיים ואתם אינכם נותנים להם לחזור".

מה המצב לגבי ה־120 שחזרו? ישנן שאלות של זכות קניין. ישנן 34 תביעות. עד עכשיו סידרנו 18 מהן. 16 עדיין בטיפול, אולם גם זה הולך ומסתדר. והנה ישנה שאלה של דיור. באו האנשים לחיפה ומצאו כי דירותיהם תפוסות. נתנו להם בינתיים דירות ארעי בעכו. דירות הארעי שנתנו להם גרועות. יש להם תביעת פיצויים על הרהיטים שלהם, כי לא מצאו כל דבר, כי הכל נשדד ונחרב ולא נשאר דבר. על זה אנחנו אומרים: "על מי עזבתם את רכושכם!" "אם כן", הם אומרים, "תחזירו לנו לפחות את הדירה הריקה". בבתים ההם שיכַּנו עולים, שמונה משפחות של עולים חדשים ושתי משפחות של ותיקים. כולם מסרבים לצאת. הסוכנות העמידה לרשות הדיירים האלה שני בתים בקורדני.[10] הם אמרו שאינם הולכים לעבור לקורדני, כי יש להם עבודה בחיפה.

יש כאן שלושה מוצָאים. מוצא ראשון הוא להתעלם מהעניין, זה לא ייתכן. הציר

10 שטח ממזרח לדרך עכו–חיפה, שם הוקמה מעברה. כיום באזור קריית ביאליק.

הפרסי בא כבר באיומים לחדול לתת ויזות ליהודי ישראל וגם לאחוז באמצעים חמורים יותר. מוצא אחר הוא תיקון לחוק. איני יודע כמה זמן זה ייקח, אינני יודע באיזה מצבים העניין יסבך אותנו – (השר ד. יוסף: מדוע לא להוציא את הדיירים לפי החוק הקיים?) – זוהי העצה שקיבלתי. והנה ישנו עניין עם רופא צרפתי שהוא מחסידי אומות העולם והוא ידיד נאמן שלנו והוא יצא את ירושלים בימי הממשלה הזמנית ונסע לביירות בענייני "הצלב האדום" ובענייני השבויים, וכשחזר מצא את ביתו תפוס והוא ללעג ולקלס בעיני הצרפתים שאינם ידידינו, האומרים לו: "ראה מה עשו לך היהודים!" ואין כל אפשרות להחזיר לו את דירתו. זהו דבר משווע מבחינה מוסרית־אנושית עד לב השמים, ואי־אפשר לעשות שום דבר אלא אם כן האוצר ייתן כסף. זהו כאילו עניין של פרט, אם כי העניין מופיע תמיד בשיחות עם הנציגות הצרפתית. אבל בקשר לפרסים ישנה שאלה של יחסים עם מדינה במזרח. כדי להוציא את הדיירים הנוכחיים מדירותיהם דרוש סכום של 20,000 ל"י. אולם אין זה עדיין הכל. אנחנו מוכרחים להחזיר לארץ עוד 150 נפש, ואז תהיינה גם מצידם אותן התביעות. זה מגדיל את התביעה בערך עד ל־50,000 ל"י.

מלבד זה ישנה אחוזה שעשינו בה שמות. אומנם נכון שזה היה בזמן הקרבות בנגב, אבל האחוזה שייכת לאחד מגדולי הפרסים, טבאה טבאהי, שהיה ראש ממשלה ומחר יכול להיות שוב ראש ממשלה, והוא איש בעל השפעה גדולה באיראן. אחרי שנקבעו קווי שביתת הנשק נמצאת האחוזה בחלק המצרי, אבל היא היתה בידיני וטיפלנו בה "כראוי". הוא תובע פיצוי של 33,000 ל"י. שילמנו לו 5,000 ל"י והוא תובע עוד 30 אלף. אנחנו מוכרחים להיענות לתביעה אם ברצוננו לסלק את אבן הנגף הזאת ושיהיה לנו לוח חלק עם פרס. אם רק יעלה בידינו, נשלם פחות או לא נשלם כלל, אבל אנחנו צריכים להיות מוכנים לשלם הכל כדי לסלק אבן נגף זו. אני מציע שתינתן לעניין זה הקצבה של 100 אלף ל"י.

לאחר דיון, שבו עמדו הדוברים על ההכרח לרצות את ממשלת פרס, התקבלה ההחלטה הבאה:

מחליטים: להוציא תקנה לשעת חירום המאפשרת החזרת הרכוש לאזרחים נתיני פרס שיצאו מחזקת רכושם בגלל היותם נפרדים וחדלו להיות נפקדים. האוצר יוציא הסכומים הדרושים לביצוע החלטה זאת.

שלום וקידמה מותנים זה בזה

מר שרת: בפתח דברי רצוני להצטרף בשם משלחתי, ובעצם בשם כל אזרחי ישראל, לשבחים שנאמרו פה מעל דוכן זה לדרום־האפריקני הדגול, יאן כריסטיאן סמאטס. העולם איבד במותו מדינאי יוצא דופן באומץ לבו, ברוחו היוצרת ובראייתו הנוקבת. ישראל והעם היהודי מתאבלים על פטירתו של מנהיג הומניטרי זה, שידידותו ותמיכתו העקביות בהם היתה להם למקור לא אכזב של עוצמה מוסרית. שמו של פילדרשל סמאטס יתנוסס לדורות על מאבק האנושות לצדק ולחירות.

השאלה הגורלית אשר לפניה עומדת עצרת זאת היא האם ייחלץ העולם מן הקרע המדיני הנוכחי או ייסחף בו ויאבד. השאלה היא האם יכולים להתקיים זה בצד זה משטרים יריבים, או שהמאבק ביניהם מוכרח להסתיים בהתנגשות קטלנית. משטרים אלה, המושתתים על השקפות עולם נוגדות וסותרות זו את זו, היש ביכולתם להגיע לידי שיווי משקל, כיבוש היצרים וסובלנות הדדית, והאם יוכלו להשאיר את פתרון הבעיה לדרך ההתפתחות השלווה, או שמא הכרחי הדבר שיידחפו אל המלחמה וההשמדה? היוכלו כל העמים, יהיו השקפות עולמם אשר יהיו, למצוא מטרה עליונה משותפת בקיום התרבות ובשמירת החיים, או שהאנושות חייבת לומר נואש? האם תשמש התקדמות המדע מכשיר ישע או נשק התאבדות?

הבה נגלה את אשר עם לבנו ונאמר את דברנו בכנות. אין ביטחון מוחלט בתשובה חיובית. אין לסלק את הסכנות האורבות לנו בתפילת חרדה בלבד. יש להתייחס לאיום לקיומנו בכל הרצינות ואין כל ביטחון כי מאמץ משותף להצלה עצמית יידון לכישלון. כל כמה שיגבר המאמץ כן יגברו סיכויי ההצלחה. חלוקת העולם לשני מחנות יריבים הופכת את הבעיה שלפנינו לפשוטה מדי. אפילו בין הארצות המקבלות את שיטת המשטר האחידה הסובייטית אין אחידות מוחלטת, בשאר חלקי תבל קיים הבדל רב בין צורות המשטר וסדרי החברה. יהיה זה בלתי הגיוני למתוח קו מפריד בין האימפריאליזם מחד גיסא ואחוות עמים כנה מאידך גיסא. אין האימפריאליזם פרי השקפה חברתית מסוימת, אלא יציר כוח הזרוע. הצגת הבעיה כקפיטילזם אל מול סוציאליזם תהיה מטעה אף היא. יש עוררים רבים על תביעת הקומוניזם, כפי שהוא מבוצע בברית המועצות, שהוא מהווה את הצורה הנאמנה היחידה של חברה סוציאליסטית.

נקודת המחלוקת אינה כיצד להעריך משטר זה או אחר ואיזה משטר עולה על

---

1 ישיבת העצרת הנכחית הוקדשה לשאלת קוריאה. נאום מ״ש מועתק מ״דבר״ 28.9.1950.

האחרים, אלא היש להטיל בכוח צורות שלטון, אשר אי־אילו ממשלות דוגלות בהן, על מדיניות אחרות – על ידי פלישה מן החוץ או על ידי חתירה מבפנים. זוהי נקודת המוקד של הבעיה. אין זו שאלת מוסר בלבד אם הטלת משטר בצורה זו תהיה בלתי מזיקה או צודקת. נקודת המוקד היא בזאת, כי כל ניסיון להטיל משטר באש ובחרב אל מעבר לגבולותיה של מדינה איזושהי, או להסית לכך תוך התערבות פנימית, מעלה מיד צלם בלהות של שואה עולמית. ההסדר הבינלאומי הנוכחי הוא עדין ביותר ושומר אך בקושי על שיווי המשקל שלו אל מול פי התהום. כל זעזוע חמור עלול לגרום שואה. בימי מתיחות אלה יש לבחון כל צעד צבאי וכל פעולה מדינית לאור השפעתם האפשרית על שלום העולם לא רק מפאת הרע שבמלחמה, אלא משום ששלום ועצם הקיום זהים עתה.

הדמוקרטיה הישראלית הצעירה יונקת את השראתה ממקורות עתיקי יומין. אולם שאיפתה היא לסגל לעצמה את הטוב שבחברה החדשה. החופש הוא נשמת אפה של קיומה והתפתחותה של ישראל. הדמוקרטיה שלה מבוססת על חופש מדיני ותרבותי מלא בחייה הפנימיים ואפשרות בלתי מוגבלת של מגע בין אזרחיה לעולם החיצוני. ישראל מוכנה להגן על חירויות אלה מול פני כל איום, מחוץ ומבית, באותה מידה של החלטיות שגילתה במלחמה לעצמאות.

אולם בעוד אשר ישראל מאמינה בעקרונות אלה של דמוקרטיה של אמת, ומקווה שידם תהיה על העליונה בכל אתר ואתר, הריהי מכירה הכרה מלאה בזכותן של אומות אחרות להגיע לתשועתן ולמלא את ייעודן בדרכים אחרות. סובלנות הדדית לגבי דרכי חיים מדיניות הנוגדות זו את זו – אבן פינה היא לביטחון העולם. הקפדה מוחלטת על אי־התערבות בחייהם הפנימיים של אחרים מהווה מגן לשלום וליציבות בכל אתר ואתר.

יתרון המעצמות הגדולות בענייני העולם מטיל על שכמן את מרבית האחריות לשמירת השלום הבינלאומי. תפקיד מיוחד של חמש החברות הקבועות במועצת הביטחון מוכר במיוחד במגילת האו"ם. דווקא משום שחילוקי הדעות בעולם החריפו, ולנוכח ההשפעה המכרעת אשר להתנהגותן של מעצמות אלו על גורל העולם כולו, ריסונן ורגש האחריות שלהן חייבים לשמש דוגמה לכל. על כן יש לקדם בברכה כל יוזמה לאחד את חמש המעצמות הגדולות לשם מאמץ משותף למען שלום העולם כפי שנדרש כאן על ידי נציגים שונים, ובמיוחד על ידי נציג ברית המועצות. ברור הדבר, כי מאמץ מעין זה, אם יוכתר בהצלחה, הוא הדרך הקצרה והבטוחה ביותר להשגת המטרה.

הסכמה לשיטה אינה מראה תמיד על אמון בהצלחתה. אם כי ניתן להניח באמונה, שאף אחת מחמש המעצמות הגדולות אינה שואפת למלחמה, הרי אין לדעת אם יושג ביניהן הסכם חיובי. למעשה, אפשרות מעין זו נראית כיום כרחוקה למדי.

אולם העולם שואף לשלום וחייב לנקוט כל אותם המאמצים האפשריים כדי להשיגו. אין להניח את גורל השלום לאפשרות של הסכם בין חמש המעצמות הגדולות. אם בין חמשת הגדולים אין אחדות דעות, הרי חייב רוב העולם לנקוט אותן הפעולות האפשריות ואשר נראות כיעילות – במסגרת מגילת האו"ם. גם אז ישמש הסכם בין חמש המעצמות הגדולות מיתרס נגד מלחמה, שאין להפריז בערכו, אולם בהעדר הסכם כזה, או עד אשר יושג, יש הכרח במאמץ בכיוון אחר.

מעשי תוקפנות הם, לדאבוננו, אופייניים בעולם שלאחר המלחמה. נערכה פלישה לישראל ומועצת הביטחון לא הצליחה לגייס את הרוב הדרוש כדי לעצור בעדה. אותו הדבר אירע בקוריאה, ואולם הפעם נקטה מועצת הביטחון פעולה. בתמיכתן של רוב המדינות החברות באו"ם, בשעה הגורלית, עמד או"ם במבחן הפעולה. מה יארע לסמכותו של ארגון האומות אם תשותק שוב מועצת הביטחון על ידי קיפאון מתמיד? האם יש לוותר על שירותה כמגן השלום עד אשר יושג הסכם בין המעצמות הגדולות? יהיה זה אלנכון יום קודר בחייהן של עשרות אומות – ואף בחיי האנושות כולה – אם יחדור ללב העולם הייאוש לגבי כושר פעולתו של האו"ם להגן על העולם בפני שואת המלחמה.

אין מנוס מן הבעיה. או שתימצא דרך בטוחה כדי להפעיל את או"ם נגד תוקפנות, או שהעולם ייאלץ לחפש תרופות אחרות והארגון העולמי יתנוון מחוסר תכלית. לפיכך ראויות ההצעות שהושמעו מעל במה זו על ידי משלחת ארצות הברית לתשומת לב רצינית ביותר. ההתפתחות היחידה העשויה לדחות את הטעם בעיון מעין זה היא חידוש שיתוף הפעולה המלא בין חמש המעצמות הגדולות והוכחת יכולתה של מועצת הביטחון, בהרכבה המלא, לטפל במהירות בכל האיומים לשלום העולם.

יעילות או"ם מחייבת את שלמותו. המצב הנוכחי, כשמספר ניכר של מדינות עצמאיות וריבוניות לחלוטין נמצאות מחוץ למסגרת הבינלאומית של משמעת ואחריות, אינו צודק והוא בלתי טבעי ומזיק. משלחת ישראל מטילה ספק בתבונת המדיניות המעדיפה לדחות מספר רב של מדינות, שלכל הדעות הן ראויות בהחלט להתקבל כחברות באו"ם, על מנת לא לקבל כמה מדינות הנראות כבלתי רצויות. במצב שבו נמצא העולם טבעי הדבר, שהקרע הקיים בתוך הארגון ישתקף גם בין האומות המתדפקות על דלתותיו. קבלתם המיידית של כל המועמדים הראויים לכך לא תוסיף כל סיבוך למיבנה ארגון האומות המאוחדות, בעוד אשר התועלת שבהשלמת מיבנהו נראית לכל.

שאלת ייצוגה של סין [הקומוניסטית] היא דוגמה בולטת לעניין זה. כל כמה ששונה הדרך הדמוקרטית, בה דוגלת ישראל, מזו שנקטה הממשלה הסינית החדשה, הרי ישראל נמצאת בין שש־עשרה המדינות שהכירו בממשלה זו מתוך

סיבות הדומות ביותר לאלו שהושמעו בהיגיון רב על ידי נציגי הודו, שוודיה וארצות השפלה. משלחתי זה בלתי נבון מצד או"ם, תוך התעלמות מן העובדות, לעודד באורח מלאכותי משטר אשר איבד את שליטתו על השטח ועל העם שהוא מתיימר לייצג. אם מוכן המשטר החדש בסין למלא בכנות את התחייבויותיו בהתאם למגילה [של או"ם], הרי יגברו סיכויי השלום באסיה ובעולם כולו עם הכרתו.

יש רק הסתייגות אחת לעיקרון הייצוג האוניברסלי בחברה הבינלאומית המאורגנת, אשר ממשלתי תובעת אותה. הסתייגות זו נוגעת לגרמניה המזרחית והמערבית כאחת, וכן למדינות אחרות בהן עדיין קיימים משטרים שהיו פעם בעלי בריתו של הנאציזם. עם ישראל ויהודי העולם כולו רואים תוך חרדה וצער את תהליך כניסתה של גרמניה למשפחת העמים. עברה המאוס של גרמניה עומד בעינו. אשמתה לא כופרה ואופיה לא נשתנה. כפי שידוע לכל, הרוח הרעה של הנאציזם עדיין שולטת בגישתה של גרמניה. עיתונות העולם מלאה הכרזות על רשעותם של השליחים החדשים של האסכולה הנאצית הקמה לתחייה, רשע אשר לא נשתנה ולא כופר. תקומתם המעוררת דאגה של ארגונים המוניים – נאציים ברוחם – הינה תופעה אופיינית למצב הקיים. לאחר שהשמידו את רובה של יהדות אירופה והשאירו רק שארית פליטה מצערת בגרמניה עצמה, שופכים עתה הנאצים את חמתם על המתים בחַבְּלַם בבתי עלמין ובהחריבם מצבות המתים. הפייסנות שנוקטים עתה בשני חלקי גרמניה מחללת את זיכרם הברוך של הקדושים ללא ספור, רומסת ביהירות את הקורבנות שהובאו במיגור הנאצים וזורעת את זרעי מעשי תוקפנות וזוועה מחודשים. גוברת עתה הסכנה, שהמדינה היחידה שתפיק טובת הנאה מן המשבר העולמי הנוכחי תהיה אותה מדינה עצמה, אשר תוך שימוש בכוח הזרוע ובאכזריות גרמה למלחמה האחרונה, הכריחה עמים שוחרי שלום לחגור את נשקם ולצאת להגנת השלום והדמוקרטיה, ושימשה העילה הישירה להקמת או"ם – שמטרתו למנוע מעשי שואה דומים לעתיד.

השואה האיומה שגרמה גרמניה באירופה עשויה להאיר באור נאמן את הדיון בבעיה החמורה של הכוח האטומי. הפצצה האטומית היא נשק איום, אך גם בלי להיזקק לאמצאה זו הוצאו להורג בדם קר 6 מיליון יהודים, גברים, נשים וטף, ומספר דומה של בני עמים משועבדים אחרים, בכבשנים, בתאי גזים, ואף באש פלוגות רובאים. אין קץ למעשי האכזריות המאורגנים, הסבל ומעשי התועבה, שאפשר לחולל ללא כל מניעה לאנשים חפים מפשע מאחורי קווי החזית ומאחורי גדרות תיל. מלחמה תוקפנית היא נגע אשר אותו יש להוקיע, למנוע, לבטל ולדחות. השימוש בנשק אטומי אינו אלא תוצאה איומה של אותו נגע יסודי. איסור יעיל של תוקפנות ומניעתה על ידי נאמנות מלאה למגילה, ופעולה

נמרצת להבטחתה – כל זאת צריך להקדים את איסור השימוש בנשק אטומי וכל יתר כלי ההשמדה ההמונית.

שאלת השאלות נשארת מה יגבר – כוחות ההרס הזוממים לקרוע את העולם לשניים, או המסגרת שהוקמה למען אחדותו? על שאלה זו אין להשיב במילים בלבד. זוהי קריאה לחזוננו ולמדיניותנו היעילה, ורק יכולתנו הנאמנה לפעול במאוחד עשויה לתת את התשובה. אין התפקיד שלפנינו רק בתגובה מהירה לתוקפנות. יש לעקור את הנגע מן השורש. יש לחסל את מקורות אי־שביעות הרצון, המדנים, ההתמרדות וההתערבות המזוינת. מאמצים חיוביים מהווים תרופה יסודית בעוד שפעולה משטרתית היא רק תחליף – אם כי לעיתים קרובות אין לוותר עליו. הנגעים שיש לבערם הם העוני, המחלה והבורות. בצדק צוין בעת ויכוח זה, כי התכלית האמיתית של כל מאמצינו תהיה הרמת קרנו של היחיד ושל ההמונים.

ביבשות הענק באסיה ובאפריקה רוחשים מאות מיליונים של בני אדם השרויים בעוני ובהשפלה. מניעת חיי תרבות מאנשים אלה מטילה איום קודר על האופק. אפילו ייפתר הסכסוך העולמי הנוכחי בדרך של שלום, הרי שלום העולם יהיה נתון בסכנה כל עוד יימשך אי־השוויון המחריד לגבי העושר והדעת. סילוק אי־שוויון זה, או הקטנת ממדיו לפחות, הוא בעת ובעונה אחת תפקיד כביר ומעודד למדיניות העולמית. רתימת האו"ם למפעלים כבירים של פיתוח כלכלי ושימוש באוצרות הטבע והמדע של העולם לטובת הכלל היא לעת עתה רק בתחילתה.

בתזכירו רב ההיגיון והמחשבה על תוכנית עשרים השנים לשלום, מגדיר המזכיר הכללי בבירור את הקשר החיוני שבין שגשוג כלכלי לסיכויי הביטחון הבינלאומי. הוא רואה את או"ם לא רק כמתרס נגד תוקפנות אלא גם כמכשיר חיובי לעצמאות וקידמה. הסיכויים החיוביים ביותר של האו"ם למען האנושות בימים יבואו נתונים בכיוון זה – ובראש ובראשונה למען האזורים הבלתי מפותחים, הנחשלים ומפגרים מבחינה כלכלית וחברתית.

מדינת ישראל מצידה – בתחום יכולתה המוגבלת ועם עזרה מן החוץ הבלתי מספיקה בהחלט – פתחה בשלב ראשון של שיקום ובניין. כל מבנה ארצנו הולך ומשתנה עתה לנגד עינינו. אוכלוסיית ישראל גדלה ב־75 אחוז במשך עשרים ושמונה החודשים האחרונים. המוני יהודים עולים ארצה ומתיישבים בה כשמאחוריהם המצוקה והפחד ולפניהם החרות והכבוד העצמי. עצם בואם לישראל מחסל את מקורות החולשה והסכנה לעם היהודי ולעולם כולו. בתהליך עלייתם נחלצים רבים מהם ממעמקי חוסר כל ופיגור לפעילות ולדרכי חיים של תרבות. כדי לאפשר כל אלה מפתחים אנו בקצב גובר והולך את כל אוצרות הטבע שבארצנו

תוך שימוש בכוחות המדע והטכניקה. הארץ מתנערת מתרדמתה רבת השנים ותושביה מתקדמים לקראת צורות חיים נעלות יותר. אילו נשמעו שכנינו לקריאת מועצת הביטחון וכרתו אתנו ברית שלום תחת אשר לסבך את הבעיה בהעלאת האשמות שווא ובהארכת סבלם של הפליטים הערביים על ידי דחיית פתרון בעייתם – כי אז אפשר היה לצרף את מאמצי הבנייה שלנו לאלה של שכנינו והיה זה לברכה לאזור כולו. את הנעשה בשטח הפיתוח בתוך גבולותיה הצרים של ישראל על ידי מדינה אחת קטנה, ללא עזרה, ודאי שאפשר לעשות בקנה מידה רחב על ידי ריכוז מאמצי העולם כולו בכל מקום שבו שואפים המוני בני אדם לשפר את בריאותם, להעלות את רמת חינוכם ולהחלץ לפעולה יוצרת.

תפקיד כפול לפנינו: לנהוג בתקיפות נגד מעשי תוקפנות מכל צד שיבואו יחד עם ראיית הנולד בפעולה נועזת נגד שתי מכות האנושות – עוני ובורות. אלו חייבות להיות הסיסמאות שאו"ם דוגל בהן. קידמה של ממש לא תיתכן בלי שלום, כמו כן לא ייתכן שלום של קבע בלי קידמה. השגת שניהם כאחד היא עיקר מהותו של הארגון הבינלאומי. שניהם עולים בד בבד עם חזון האדם.

משלחת ישראל לאו"ם. שורה ראשונה (משמאל לימין): משה שרת, אבא אבן, ארתור לוריא, זיאמה אהרונוביץ', לא זוהה; שורה שנייה: גדעון רפאל, משה טוב

בעד אחדות קוריאה

מר שרת (ישראל): המטרה היסודית של האו״ם בסוגיית קוריאה חייבת להיות מימוש מוקדם ככל האפשר של אחדות קוריאה. אין דבר כלשהו שיצדיק את המשך חלוקת הארץ. אדרבה, הדבר שאינו שנוי במחלוקת הוא שקוריאה היא יחידה אורגנית. ניסיון העבר הוכיח, שכל עוד החלוקה קיימת היא תמשיך להיות מקור של אי־יציבות ואיום על שלום העולם. כך אפוא שתי הצעות ההחלטה שהונחו לפני הוועדה, השונות ביסודן זו מזו, קראו פה אחד לאיחוד קוריאה במועד הקרוב ביותר שאפשר, ולהקמת ממשלה מרכזית אחת לשטח כולו, אשר תבטא את הרצון הריבוני של העם הקוריאני באמצעות בחירות כלליות חופשיות. משלחת ישראל סבורה, כי הוצאה לפועל של בחירות שכאלה בנסיבות הקיימות חייבת להתנהל בחסותו הישירה של מוסד כלשהו שהאו״ם יקים למטרה זו. גוף זה יצטרך להשיג שיתוף פעולה מצד כל הסיעות והגופים בקוריאה.

לא אוכל לצדד בהמלצה הכלולה בהצעת ההחלטה, שהוגשה מטעם ברית המועצות וארבע משלחות אחרות, להקים ועדה משותפת [שוויונית לדרום ולצפון] שתנהל בחירות בכל קוריאה. נתוני האוכלוסייה אינם מצדיקים נקיטת עיקרון של שוויון, ולמעשה הצעה זו תעורר התנגשות מתמדת ותוליד משבר.

משלחתי מסכימה עם כל הסעיף שבהצעת ההחלטה שהוגשה מטעם הממלכה המאוחדת ושבע משלחות אחרות, הקורא להקמת ועדה בעלת סמכויות ומטלות ולהקמה מיידית של ועדה ארעית באותה מתכונת. יש צורך חיוני מובהק, שהסמכות הכללית של האו״ם בקוריאה תתקבע ללא דיחוי מיותר. לעומת זאת, איני יכול להסכים עם הקביעה הכלולה במבוא של הצעת ההחלטה, האומר כי הממשלה הנוכחית של דרום־קוריאה ״מושתתת על בחירות שהיו ביטוי תקף של רצונם החופשי של הבוחרים״. אם התייחסות זאת חלה על הבחירות שהתקיימו במאי האחרון, הדעות על האמון העממי באותה ממשלה חלוקות עד מאוד. מאחר שרוב חברי האסיפה הלאומית לא היו מזוהים עם המשטר הנוכחי, עלולה ממשלת דרום־קוריאה למצוא את עצמה בעמדה של ממשלת מיעוט. המעמד הפרלמנטרי של הזרוע המבצעת של אותה ממשלה טעון הסדרה לאלתר, אולם בד בבד עם זאת יש להבהיר שההסדרה תהיה זמנית בלבד וכי האו״ם יטול על עצמו אחריות לעריכת בחירות בקוריאה כולה במועד המעשי הקרוב ביותר למען תקום סמכות קבע כל־קוריאנית.

השאלה העיקרית, לדעתי, היא כיצד יתקדם האו״ם ליצירת מצב של יציבות,

---

1 מתוך הפרוטוקול.

שעליו מדובר באותה הצעת החלטה משותפת, שהינה חיונית הן לאיחוד קוריאה והן להקמת ממשלה כל־קוריאנית שתיבחר בבחירות דמוקרטיות. נקודת המוצא בהקשר זה היא אירועי 25 ביוני 1950, וממשלתי מזדהה עם התיאור וההגדרה של פרוץ פעולות האיבה בקוריאה כפי שנקבעו בהחלטות מועצת הביטחון. ברצוני לציין כי במקרה הגרוע ביותר, המסמכים שאליהם התייחס נציג ברית המועצות מלמדים, כי ממשלת דרום־קוריאה, בשלב מסוים, טיפחה תוכניות תוקפניות. אולם קיים הבדל ניכר ביותר בין כוונה ובין פעולה ממשית. השלטונות הצפון־קוריאניים, לעומת זאת, הטוענים כי ארצם היתה קורבן לתוקפנות, מעולם לא הגישו תלונה למועצת הביטחון, והתעלמו מקריאת המועצה להפסיק אש ולסגת. בשל יחס זה איבד קו הרוחב 38 כל תוקף זמני שהיה לו, שהרי עיקרון טעון קיום דרך קבע, אחרת הוא בטל ומבוטל. כיבוש קוריאה כולה בידי כוחות או״ם עשוי להיות הפתרון היחיד למימוש שלום ואחדות יעילה בקוריאה, אולם משלחתי סבורה כי יש לחתור לסיום מהיר יותר של פעולות האיבה ולניסיון להשכין אחדות בשלום.

משלחתי אינה יכולה להסכים עם הקריאה אל הכוחות הלוחמים בהצעת ההחלטה שהגישו ברית המועצות וכמה משלחות להפסיק לאלתר את פעולות האיבה. האו״ם הוגדר בהצעה זו כאחד מן הכוחות הלוחמים. או״ם אחז בנשק כדי להתנגד לתוקפנות, והתוקף הוא שחייב להניח את נשקו ראשון. משלחתי מצדדת בהפניית קריאה להפסקת אש לאלתר בתנאי שקריאה זו תופנה לצפון־קוריאה לבדה. ברצוני להדגיש, כי שיתוף פעולה בין כל הגורמים יעשה רבות למען איחוד, ואני מציע כי בד בבד עם זאת תיקרא ממשלת צפון־קוריאה להתחייב ברצינות לשיתוף פעולה מלא עם או״ם בהקמת קוריאה מאוחדת בהתאם להחלטות האו״ם. כאשר שני תנאים אלה יתקבלו, יוכלו כוחות או״ם לעצור בעד התקדמותם בשלב הנוכחי. לא תיתכן שום שאלה של נסיגת כוחות האו״ם, שכן דבר זה רק יחולל מחדש מצב דומה לזה שחייב את פעולות האו״ם.

לנגד עיני משלחתי עומדת אך ורק טובתו העליונה של העם הקוריאני. לפיכך אני תומך בקביעות שבשתי הצעות ההחלטה לגבי השיקום הכלכלי של קוריאה, וכן גם בהמלצה לגבי קבלתה כחברה באו״ם. אני גם תומך בהצעה ההודית להקמת תת־ועדה לניסוח החלטה שתשיג תמיכה מירבית.

בסיום דברי, עלי לומר כי המשימה שלפניה עומד האו״ם היא למצוא פתרון אשר הן בשיטתו והן במטרתו יניח יסודות לשלום יציב בקוריאה. אכן, ייתכן בהחלט, כי הסכם ממשי בסוגייה זו, וכן לגבי סוגיות רבות אחרות, אינו מעשי, וכי האו״ם יוכל להתקדם רק מכוח החלטות שיתקבלו ברוב קולות. משלחתי משוכנעת בערכו של ניסיון אחרון להשיג הבנה אמיתית.

הדיון נמשך בהשתתפות מספר נציגים וסיומו נדחה לישיבה שנייה באותו יום אחר הצהרים במהלך הישיבה השנייה נטל מ"ש את רשות הדיבור:

מר שרת (ישראל): משלחתי הצביעה בעד הצעת ההחלטה של משלחת הודו בתקווה שגם אם לא תושג פשרה בין הצעה זו והצעת הרוב מספר 558, שהגישו שמונה מדינות, יתאפשר לפחות שינוי בהחלטת הרוב, אשר יגדיל את מספר התומכים בה. לדאבוני ההצעה ההודית נדחתה. בנסיבות אלה אני מציע את התיקון הבא להצעת הרוב, שמטרתו להטיל על הגוף שימונה בידי העצרת הכללית לעסוק בשאלת קוריאה, להשיג פשרה מכוח הבטחת שיתוף פעולה של הגופים המייצגים את אוכלוסיות צפון ודרום־קוריאה:

"הסיעות והנציגים של אוכלוסיית קוריאה, צפון ודרום, נקראות לשתף פעולה עם גופי האו"ם בהשכנת שלום, בקיום בחירות ובהקמת ממשלה מאוחדת".

יו"ר הוועדה העמיד להצבעה את הצעת התיקון של מ"ש והיא התקבלה ברוב של 22:29 ו–2 נמנעים.

תיקון נוסף שהציע מ"ש בהמשך הדיון, שהתקיים אחר הצהריים התקבל ברוב של 6:52 ו–1 נמנע.

ישראל בעצרת או"ם נוכח מלחמת קוריאה

סעיף א': סקירת שר החוץ

ראש הממשלה ד. בן־גוריון: כולנו מקדמים בברכה את שובו של מר שרת לארץ.[2] אומנם השלום עוד לא הגיע לעיר זו, אבל נדמה לי שבחירת ישראל לוועדת מלאכי השלום[3] מעלה את קרנה של מדינת ישראל אם כי איננה משנה באופן חומרי את מצב המדינה. זה מגלה שיש אמון במדינה זו.

השר מ. שרת: אני חושב שדברי לא יהיו קצרים הפעם. הם ישתרעו על פני שלושה מרחבים: ענייני או"ם, היחסים בינינו ובין ארצות הברית, עניינים יהודיים פנימיים ושאלות המאמץ הכספי. מה שאמסור בענייני או"ם יהיה בעיקר על מהלך העניינים הכלליים ולא על מהלך העניינים הנוגעים לנו במיוחד, אם כי אציין כיצד מסתמנים העניינים הנוגעים לנו באופן ישיר.

לגבי העניינים הכלליים היה זה כנס חשוב מאוד בשבילנו. הוא היה, קודם כל, כנס חשוב כשלעצמו. אני משתתף כבר בכנס השלישי או הרביעי של העצרת ועוד לא זכיתי לראות כנס כה רב־מתיחות ורב תוכן כמו הכנס הזה. ההרגשה על חשיבות הכנס היתה נפוצה בין כל המשלחות הן בקשר לחשיבותו של ארגון או"ם והן בקשר לחשיבותן של ההכרעות העומדות ליפול בעניינים העומדים ברומו של עולם, ובראש וראשונה שלום העולם. ברור כי סכסוך קוריאה וכל מה שהשתלשל ממנו הטיל מצֵלוֹ, ואפשר לומר גם מאורו על הכנס הזה, וההתפתחויות העיקריות שחלו בו נבעו באופן ישיר מהניסיון ומהלקח של סכסוך קוריאה. בשבילנו היתה זו הזדמנות חשובה ראשונה להשתתפות פעילה בענייני העולם. היתה זו גם אפשרות להשתתף וגם חובה מוסרית ידועה לנקוט עמדה ולהשמיע את קולנו. מלכתחילה לא נדחפנו לפעילות יתרה ואינני חושב שלקינו ביצר מיותר של התבלטות. אנחנו נענינו יותר מאשר ביקשנו לעצמנו את הזדמנויות היוזמה, אבל כשאני אומר "נענינו" לא היה זה תמיד לאיזו תביעה מפורשת, אבל לתביעה שנשמעה מתוך הצטרפות המסיבות. ישנם מצבים באו"ם, כמו בכל פרלמנט,

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיף א'. דו"ח דומה, אך לא זהה, על דיוני עצרת או"ם ועל פעילותו בה, מסר מ"ש בישיבת מנהלי המחלקות במשרד החוץ ב־26.10.1950 (להלן מסמך 92 עמ' 839).

2 מ"ש המריא לניו־יורק לעצרת או"ם ב־14.9.1950. לישראל חזר ב־23.10.1950.

3 הכוונה לוועדת הפיקוח על השלום, ר' על כך להלן עמ' 810.

שנוצרת איזו הרגשת ציפייה לכך מה אומרת משלחת זו ומה אומרת משלחת אחרת, והרגשת הציפייה הזאת משמשת מין התגרות או, כפי שאומר מר רמז, "תְגר", challange, למשלחות להצהיר על עמדתן ולגלות את רצונן, באשר אחרת נוצר רושם של השתמטות והתחמקות שאינה מוסיפה כבוד.

היה אולי כדאי יותר שאיש שראה את העניינים מן הצד ימסור דין וחשבון על העצרת, ולא מי שנוגע לעניין באופן ישר וישיר. אבל מחובתי למסור לחברים, שנוסח הופעתנו וסגנון הופעתנו הרגילו במידת־מה את ציבור המשתתפים בכינוסי או"ם להקשיב במיוחד לדבר משלחת ישראל והם נטעו הרגשה, שאם משלחת ישראל נוטלת רשות הדיבור הרי משום שיש לה מה לומר ויש לה לומר את דברה באופן המיוחד לה, שמביא לידי הבלטה או הבהקה של עצמיותה המיוחדת.

בדרך כלל, נקטנו בראש וראשונה קו של נאמנות לאו"ם כמכשיר לשמירת השלום העולמי – גורסים הבחנה בין נאמנות לאו"ם בכלל בכל עניין ועניין ובין נאמנות לאו"ם בשטח המיוחד הזה. יחד עם זה, היינו בעד כל מאמץ אפשרי להשגת פתרונות מוסכמים ולא להיחפז דווקא ולהיזקק להכרעות של רוב, אבל [בעד] גיוס כוחו של או"ם בכוח הרוב במקרה של אי־הסכם.

השאלה העיקרית שעמדה לפני הכנס היתה אם יכול או"ם להסתפק באות הכתובה של המגילה, אם מה שנקבע ומה שנחקק בסן פרנסיסקו[4] זוהי הלכה נוקשה שאין להרהר אחריה יותר, ואם מתברר שזוהי תורה שאי־אפשר לחיות בה – התורה קודמת או שההיגיון אומר שהתורה ניתנה על מנת "וחי בהם",[5] וזוהי תורה שיכולה לחול בה התפתחות, אפשר להוסיף עליה הוספות, אפשר לפרש אותה פירושים שאינם עולים דווקא בד בבד עם הכוונות הראשונות של מחוקקיה, כי הכוונות הראשונות של מחוקקיה הושתתו על הנחות שנתבדו בינתיים. מי שקורא את המגילה לא יניח שמנסחי המגילה התכוונו מראש ליצור מנגנון שיביא את עצמו לידי שיתוק. אם להניח שהם יצרו מנגנון מתוך כוונה שהוא יפעל ובאופן פעיל, ברור שהמגילה הושתתה על הנחה אחת – אחדות דעות בין המעצמות הגדולות, בתחילה בין ארבע המעצמות הגדולות, אחר כך הוסיפו את סין. זו עוברת כחוט השני בין כל פרקי המגילה. בלי חוט השני הזה חדלה המגילה להיות מיסמך שיש בו היגיון פנימי, היא נהפכת לצירוף סעיפים שכל אחד סותר את משנהו, והנה ההנחה היסודית הזאת, שאולי היה לה יסוד על רקע המלחמה העולמית [השנייה], התבדתה בתקופת השלום, ואותם האמצעים אשר המגילה קבעה אותם וקידשה אותם, עניין הסכמת פה אחד בין חמשת הגדולים, עניין הווטו במקרה של אי־הסכם – במקום להיות מכשירים כדי לסייע לשלום

---

4 בכנס היסוד של או"ם באפריל־יוני 1945.

5 על פי: "ושמרתם את חוקותַי ואת משפטַי אשר יעשה אותם האדם וָחַי בהם" (ויקרא יח 7).

העולמי, או במקום להיות מכשירי מגן על מי שנשאר באיזה מקרה כמיעוט ושלא ישתלטו עליו, נהפכו למכשירי הפרעת הביטחון הבינלאומי או הפקרת הביטחון הבינלאומי. הם נהפכו למכשירים הנתונים בידי מיעוט לשתק את רצון הרוב ולהטיל בעצם את רצון המיעוט על הרוב.

מתוך ראייה זו של המצב נקטה ארצות הברית יוזמה – אי־אפשר כלל להפריז בערך יוזמתה של ארצות הברית בכנס הזה, בתקיפות שהיא נהגה, בהרגשת הביטחון שהיתה לה – קודם כל מתוך הרגשה שהיא מנהיגה את העולם, אבל גם מתוך הרגשה שהם נשאו בכל כובד העול ואנשיה שפכו את דמם. זה קבע את אופי שתי השאלות שהם העמידו על סדר היום, תמיד בשותפות עם אחרים: שאלת קוריאה ושאלת הבטחת או"ם כמכשיר לשמירת השלום לעתיד לבוא.

בשאלת קוריאה העניין העיקרי היה פתרון בעיית קוריאה. לא היתה שאלה של הדיפת התקפה, כי היא כבר היתה, אלא פתרון בעיית קוריאה כולה שלא תוסיף לשמש מקור להסתכסכות בינלאומית, כלומר הקמת אחדותה של קוריאה מתוך פסיחה על קו הרוחב 38. איני רוצה להיכנס לעומקם של העניינים. אני מניח שהחברים קראו את הדברים בעיתונות. אנחנו ראינו צורך, מתוך שיקול חופשי שלנו, להצטרף לגוש הזה לגבי העמדה היסודית שלו, אבל לא ראינו אפשרות לעשות זאת מתוך הצטרפות באישור לכל סעיף וסעיף, לכל פרט ופרט בעמדותיו, באשר היו לנו ספקות ולבטים רציניים לגבי כמה גילויים של עמדת ארצות הברית ועמדת בעלי בריתה, ובהופעה שלנו גם במליאה וגם בוועדות הסתייגנו וסטינו מהקו של ארצות הברית בכמה עניינים חיוניים.

אמנה את ההסתייגויות העיקריות. קודם כל, בשאלת סין העממית. העצרת החלה במעמד דרמטי מאוד. קרה עניין שעוד לא היה כמוהו בתולדות העצרת, שלפני שניגשו לסדר היום כבר פרץ ריב. למה הדבר דומה? למחזה המתחיל ביריית אקדח – מרימים את המסך, נשמעת יריית אקדח ומוטל מת. כך התחיל העניין בעצרת. עוד לפני שהתחילו לדון על סדר היום, קם נציג רוסיה ושאל: "מה הרכב העצרת? מי יושב בשם סין?" זה חייב אותנו מיד לנקיטת עמדה והטיל אותנו לתוך הקלחת הרותחת של מחלוקת, ומיד התנגשנו עם ארצות הברית בהצבעה. העצרת זהו צירוף מדינות, צירוף כוחות, והעמדה של המדינות הללו אינה נקבעת דווקא לפי מהלך הוויכוח ולפי הכרעה מי צודק ומי אינו צודק, אלא פועלים בזה אינטרסים ופועלת בזה אוריינטציה בינלאומית מסויימת, ופועלת בזה עמדה לגופו של העניין, ואין העניינים מוכרעים לפי מהלך הוויכוח, אבל העצרת היא גם פרלמנט, אסיפה שבה נוצרות הרגשות, שבה גם נאום משפיע, שבה מרגישים איזו טענה קלעה למטרה ואיזו לא, איזו תשובה היא תשובה נכוחה וקולעת ואיזו תשובה באה רק מן השפה ולחוץ. מבחינה זו יד ברית המועצות היתה על העליונה

בשלב הראשון של העצרת, וידה של ארצות הברית על התחתונה. הנאום של מר אצ'יסון היה נאום נבוב, חסר כוח שכנוע. הורגש שהוא אומר דברים שאינו מאמין בהם, כי הוא חושב את המדיניות לגבי סין כמוטעית לחלוטין. הורגש שאין לו טענה לסתור והוא הצהיר הצהרות מבלי מאמץ לשכנע את הצד שכנגד. לעומת זאת, הופעת הודו עשתה רושם וגם הופעת מר וישינסקי היתה יעילה מאוד.

בנאום שלנו [מסמך 88] קבענו ברור את עמדתנו בשאלת סין. נתנו ביטוי לשאיפת העולם לראות מאמץ נוסף בין המעצמות להידבר ולהגיע להסכם ביניהן. גם במה שאמרנו בנאום בעצרת בשאלת גרמניה היתה הסתייגות חמורה מאוד מעמדת ארצות הברית והתנגשות חזיתית איתה. זה היה הקול היחיד שנשמע בעניין גרמניה. הצרפתים היו מרוצים מאוד ממה שדיברנו, אבל הם בעצמם לא העזו לדבר אף מילה אחת בעניין גרמניה. היתה לי פגישה עם [שר החוץ הצרפתי] מר ז'יל מוק בניו־יורק בזמן המשא ומתן שלו עם מר אצ'יסון ו[שר ההגנה] מר מרשל, והוא שפך לפני את מרי שיחו על מה שנפל בחלקם, על הלחץ הברוטלי של ארצות הברית, ובייחוד של מר מרשל עליהם, להסכים לזיונה הסיטוני של גרמניה המערבית ולהפיכתה לכוחו צבאי רציני. והוא התאונן מרה עד כמה אמריקה מוגבלת בתפיסתה המדינית וחסרת כל עדינות בתפיסת עניינים ציבוריים, ושאין היא מבינה באיזו מצוקה היא מעמידה את הממשלה הצרפתית ואיזה נשק היא נותנת בידי מתנגדיה, הן מימין והן משמאל, הן מהדה־גוליסטים והן מהקומוניסטים – היא מכריחה אותה להיות שותף לתוכנית זיון של ממשלה, שכל הרגשות והאינטרסים של צרפת, רגש הצדק ואינטרס הביטחון של העם הצרפתי מתקוממים נגדה, אבל לא היה כל עוז לצרפתים להשמיע אף ברמז דבר בעניין זה.

לעומת זאת, נקטנו בקו הכללי, שאם אין הסכם, הרוב מכריע. הוא מוכרח להכריע ולפעול ואם מועצת הביטחון משותקת על ידי הווטו של אחת המעצמות, צריכה העצרת לנקוט באמצעים, כי אם תתייאש האנושות מאו"ם יהיה יום מר ושחור לעולם.

דווקא ההסתייגויות שלנו נתנו מישנה תוקף לעמדות החיוביות שלנו. נקטנו את הקו שלנו בכל מהלך הוויכוח. בכל שלב ושלב היה אישור מצידנו לעמדת היסוד, אבל בכל שלב ושלב היה הקו הזה מלווה הסתייגויות והצעות תיקונים רציניות וכמה ערעורים על הקו השליט. איני סבור שזה היה לרצון רב לארצות הברית. ארצות הברית לוקה עתה בקוצר ראות רב. את זאת רואים בייחוד בעמדתה כלפי הודו. ההסתייגויות של הודו היו הרבה יותר מרחיקות לכת מאשר ההסתייגויות שלנו. יש מסורת של מחשבה הודית שנותנת את אותותיה בעמדתה באו"ם. אנו הננו יותר חלק מהעולם מאשר הודו. הודו היא עולם

בפני עצמו והיא חיה את העולם שלה. אנחנו הננו יותר חברי המשפחה העולמית – (רוה"מ ד. בן־גוריון: לא העולמית) – יהודים ישנם גם ברוסיה וגם בארצות אחרות וזה משפיע עלינו. ההודים מתירים לעצמם מבחינה מדינית פרישות מהעולם. אתה רואה שאין העניינים לוחצים עליהם כל כך – (רוה"מ ד. בן־גוריון: אנחנו עולם חלקי, והם עולם חלקי) – אני אומר את דברי מתוך התרשמות ישירה וחזקה מאוד ומתוך הרבה שיחות אישיות אינטימיות מאוד עם המשלחת ההודית. ניסיתי לעשות מאמץ לחדור לקרקע נשמתם של האנשים האלה. הם חיים בפרישות מהעולם הרבה יותר מאיתנו. אומנם לנו ישנה מסורת של "עם לבדד ישכון", אבל אנחנו אחוזים ומשולבים בחיי כל המדינות ורואים את העניינים מבפנים. אנחנו רואים את ענייני אנגליה מבפנים, אנחנו רואים את ענייני אמריקה ואת ענייני רוסיה מבפנים. הם אינם רואים את זאת. לעומת זאת, אנו עם קטן. הם מובדלים הרבה יותר מהעולם מאשר אנחנו. נפגשתי עם אינטליגנט הודי ממדרגה ראשונה, אדם שהוא לכאורה בקיא בהוויות העולם, והוא שמע בפעם הראשונה מפי שנרצחו שישה מיליון יהודים. לא שהוא חשב שנרצחו ארבעה מיליון, אלא בפעם הראשונה שמע מפי שנרצחו יהודים. הוא תיאר לעצמו שהיו רדיפות, אבל לא שמע אף פעם שהיתה השמדה סיטונית של היהודים. ולא רק זה. הוא שמע בפעם הראשונה מפי, שלא רק שישה מיליון יהודים נרצחו, אלא שהומתו עוד שישה מיליון אנשים בהפצצות ובדרכים אחרות, וזה לא מפני שאין הוא ער לענייני העולם, אלא הוא חי בעולם בפני עצמו. זהו עם בעל ארבע מאות מיליון נפש, ארץ עם בעיות מסוימות, ואצלם פועלים היתרים נפשיים ומוסרים אחרים מאלה הפועלים אצלנו. זהו עולם אחר ואנחנו איננו מעורבים בו. רק עכשיו אנחנו מתקשרים בו.

ישנה גם שאלה אחרת. בעיות העלייה והבניין שלנו מרתקות אותנו לגורמים עולמיים, בעיקר מערביים, ואנחנו צריכים לשקול כל צעד ושעל מבחינת סיכויי העזרה של אמריקה ושל ארצות אחרות לנו. אצלם [אצל ההודים] ישנה גישה פטליסטית לגבי הרעב והמחלות שהודו סובלת מהם. הודו סובלת מהם דורות, יכול מצב זה להימשך עוד דור או שני דורות. לא שאין הם מרגישים את הסבל הזה, אלא שיש אצלם סבלנות אחרת מאשר יש לנו ואין הם מסיקים מסקנות בלתי אמצעיות מיידיות מהמצב, ומהשפעת עמדתם לגבי סיכויי קבלת עזרה ופתרון הבעיות שהם מתבלטים בהן בפנים.

אני סבור שמדיניות ארצות הברית לגבי הודו לקויה בקוצר ראות ובקשיחות רבה. יש רוגז רב על הודו, ישנם מאמרים בעיתונות האמריקנית מלאי טינה, נקמנות ונקרנות כלפי הודו, ויש [גם] דעת קהל של עזרה להודו. לדעתי היו האמריקנים צריכים להראות יותר נדיבות ואורך רוח לגבי הודו, ועל ידי כך היו

מקרבים אותה. הם חושבים שהם יעצרו את מסע הכיבוש של הקומוניזם באסיה אם בעקב הימנעות הודו מהצבעה לטובת הצעותיהם ימנעו עזרה ממנה. הם ישיגו את ההיפך. אבל זה גילה לי את הקו היסודי במדיניות ארצות הברית שהיא קצרת רוח או חסרת סבלנות לגבי כל גילוי של עצמאות אמיתית ולגבי אי־קבלת הדין שלה בכל עניין ועניין. אנחנו לא שמענו משום אמריקני אף מילה טובה על איזו הופעה שלנו. אנחנו יודעים היטב שהם היו מרוצים, ביסודו של דבר, מזה שהיינו איתם, אבל הם לא הבינו, שהרבה יותר חשוב בשבילם שתצטרף אליהם בעניינים יסודיים מדינה המגלה את עצמאותה, באשר הצטרפה לעמדות ארצות הברית בעניינים יסודיים לא מפני שהיא פוחדת ממנה, או שהיא זקוקה לה, אלא מפני שהיא סבורה שהיא צודקת, והא ראיה, שבעניינים שהיא חושבת אחרת היא אומרת זאת וזה מוסיף חיזוק מוסרי לעמדתה. בציבור האמריקני יש אולי אנשים המבינים זאת, אבל קברניטי המדיניות של ארצות הברית אינם מגלים לעת עתה הבנה כזאת.

לעומת זאת, כשם שאנשי ארצות הברית, עם כל אי־הרצון שלהם מההסתייגויות שלנו, היו מאוד מאוד מרוצים מעמדתנו היסודית שהיתה בד בבד עם שלהם, כך אנשי ברית המועצות, עם כל אי־רצונם מהצטרפותנו לאמריקה בעניינים היסודיים, היו מרוצים מאוד מהסתייגויותינו ומאופן הדיבור העצמי שנקטנו. אומנם גם מהם לא שמענו הרבה מחמאות בעצרת, אבל רְאָיה טובה לשביעת רצונם היה הפרסום שניתן להופעתנו בעיתונות הסובייטית. הפעם זכינו לפרסום רב בעיתונות הסובייטית. לא היה נאום שלנו ולא היתה הצעת תיקון שלנו שלא קיבלה פרסום על ידי סוכנות טא"ס בכל הארצות [הקומוניסטיות]. בבוקר אחד קיבלתי מברק מהארץ על ההתקפה הפרועה שנערכה עלי בקשר לנאום בעצרת ב"על המשמר" וב"קול העם" – ובו בזמן מברק מפראג על הפרסום החיובי שניתן לנאום הזה בצינורות הסובייטיים הרישמיים. הם צירפו אחת לאחת, ליקטו את כל המשפטים וכל המילים שהיה בהם משהו לטובה, שהיה בהם משום הסתייגות, ואת זאת הרימו על נס. אולי פרט להודו, שלא דיברה הרבה בעניינים אלה – הם קיצרו ואנחנו הארכנו קצת יותר – לא היתה מדינה שדיברה על ברית המועצות בלשון אנושית. כל השאר דיברו בלשון של איבה, של שנאה, של קטרוג וגם של חירופים וגידופים. היתה גסות בנאומי אוסטרליה, היו חירופים וגידופים בכמה נאומים של נציגי מדינות אמריקה הלטינית, היתה ברוטליות בנאומי ארצות הברית וקנדה, היו פגיעות קשות ומעליבות גם בנאום צרפתי אחד. המשלחת היחידה שדיברה עליהם באדיבות וברצון טוב מבלי להיות משותפים ומאוחדים איתם, היתה המשלחת הישראלית.

אם לקחת את הודו שוב כבסיס להשוואה, הרי ההבדל המעשי, מבחינת הַיַּעַל

והאפקט בינינו ובין הודו, היה בזה שהם על ידי עמדתם שללו מעצמם כל אפשרות של השפעה על התוצאות המעשיות של הדברים ולא הביאו לשום שינויים. הם עמדו מהצד, מנגד, הביעו את הסתייגויותיהם ואת פקפוקיהם ולא יותר, בעוד שהעמדה החיובית שלנו נתנה אפשרות להביא את הסתייגויותינו לידי ביטוי בשינויי נוסח [של החלטות], והשפענו השפעה ישירה על התוצאות של הדברים. כך היה לגבי התיקון שלנו שהוכנס בהחלטה על קוריאה. התיקון היה בזה, שיש לקרוא את כל חלקי העם הקוריאני, בכלל זה את החלק הצפוני, שיש לקרוא את כל הארגונים והמוסדות הרפרזנטטיביים של הקוריאנים, הן בדרום והן בצפון, לשתף פעולה בהקמת משטר אחיד בקוריאה. הדבר נתקבל ברוב קטן, 22 הצביעו בעד, 2 נגד, קרוב ל־40 נמנעו. אבל משנתקבל התיקון הזה הוא נכנס לרקמת ההחלטה ונתקבל בעצרת ברוב של שני שלישים. יתר על כן, הנציגים של אנגליה ואמריקה, בהציגם את השאלה בעצרת, הרימו על נס את הסעיף הזה. אומנם לא הזכירו שזהו תיקון שלנו, אבל הם התפארו בסעיף הזה הקורא לשיתוף פעולה גם את הצפון.

התיקונים להחלטה השנייה, שאמריקה קראה לה "אחדות למען השלום", היו חשובים עוד יותר. התיקון הראשון נתקבל בעצם מבלי שהבאנו אותו להצבעה. בעלי ההחלטה קיבלו אותו. שם מדובר על הפעלת העצרת במקום מועצת הביטחון והפעלתה על ידי העמדת כוחות לרשותה, קביעת יחידות וסימון יחידות בתוך הצבאות הלאומיים כיחידות העומדות הכן לרשות או"ם, על מנת שאם תתקבל החלטה בעצרת לשלוח כוחות, תוכל כל מדינה לשלוח את הכוחות האלה. אלא מה? הם נקטו את הנוסח שזה פועל במקרה של איום על השלום, במקרה של הפרת השלום ובמקרה של מעשה תוקפנות. זוהי נוסחת המגילה. המגילה מדברת בכל המקומות על שלושת הדברים האלה בנשימה אחת. מכאן יש לראות שלא כל הפרת שלום היא מעשה תוקפנות, ולא כל מעשה תוקפנות הוא הפרת שלום. יכול להיות מעשה תוקפנות, שהנתקף נכנע וזה חדל להיות מעשה תוקפנות, ואף על פי כן זוהי הפרת שלום. יכולה להיות התנגשות של שני כוחות מבלי שאפשר יהיה לברר מי נתקף. ישנה שאלה מה זה איום על השלום. אפשר אולי להאשים את מישהו שיש לו כוונות כאלה – לך ותוכיח את זה? מישהו יכול לנאום נאום משסה ומגרה, ואפשר לומר שזה איום על השלום. האם במקרה כזה אפשר כבר להפעיל כוחות? אי־אפשר גם לנקות לגמרי את אמריקה מכוונה של מלחמת מנע, preventive. ישנה דעה כזאת, שאמריקה לא תוכל להחזיק זמן רב בנטל העצום של הוצאות הזיון שלקחה על עצמה, גם בשביל עצמה וגם בשביל אחרים, ולכן היא מוכרחה להגיע למסקנה שצריך לפתור את העניין לצד זה או אחר ושהיא צריכה לחסל את האיום על ידי עקירת הרע, על ידי מלחמה פרבנטיבית

[נגד בריה"מ]. היא יכולה לנצל את הדבר הזה ניצול שלא כדין, שאיננו יכולים לאפשרו מבחינה מוסרית בשעה שאנו נגד מלחמה. כל זמן שאנו נגד מלחמה, נהיה בעד הרחקת המלחמה ולא נהיה בעד מלחמה כדי להשכין שלום בעולם. הדבר הזה עורר בנו חרדה רצינית מאוד, כמו שעורר בנו חרדה רצינית הביטול הגמור של הווטו הסובייטי, שלילתו גם כאמצעי מגן.

השאלה שהצגנו לעצמנו היתה מה תהיינה התוצאות מזה. אין כאן שאלה מי צודק. נאמר שהצד הזה צודק. אבל השאלה היא מה יהיה אם רוסיה תעזוב את האו"ם, או אם בהישארה באו"ם תחפש דרכים אחרות לסדר את ענייניה. ראינו בחרדה את ההידרדרות של הרוב ואת היגררותו אחרי אמריקה ללא כל העזה לקום נגד זה. דיברנו עם המשלחת הבריטית בעניין זה, גם היא היתה בלתי מאושרת מעמדת ארצות הברית, אבל לא הֶעָזָה לקום נגד זה. דיברנו עם המשלחת הצרפתית. החלטנו לעשות צעד בלתי רגיל – נתתי הוראות לצירים שלנו בלונדון ובפריס לדבר עם הממשלות בעניין זה ולשתפן בחששות שלנו. טילגרפתי למר אילת בחצות ללונדון – בלונדון זה היה שש בבוקר – והצעתי לו ללכת למשרד החוץ, והוא אמר שהוא חושב ללכת למר בווין עצמו. כשבאתי למחרת בשעה תשע, הוא כבר טילפן אלי ואמר לי על תוצאות שיחתו עם מר בווין. באותו בוקר ראיתי גם את [ראש המשלחת האמריקנית] מר [ג'ון פוסטר] דאלס. שלוש השיחות הללו התנהלו באותו הסגנון. הדברים היו בערך כאלה: אין לנו כל הסתייגות מוסרית לקבל את הקו של ארצות הברית בעניין זה, כי אנו חושבים שזהו קו צודק. אבל יש לנו חששות לגבי התוצאות. במדיניות אין זה די להיות צודק. העיקר הוא להשיג את המטרה, והמטרה היא שלום. אם אנחנו הולכים בדרך הזאת המוצעת על ידי ארצות הברית, אנחנו נותנים לרוסיה חופש גמור להסיק את מסקנותיה. אם רוסיה תראה שאין לה כל תקווה להשפיע במשהו על הדיונים באו"ם, היא מוכרחה להתייאש מאו"ם כמכשיר הגנה על השלום בעולם וכמכשיר לשמירה על מעמדה. גם אם לא תצא מאו"ם, היא תפנה את מרצה להתכוננות למלחמה ולהתבודדות מהעולם. אנחנו חוששים שזה לא יקרב את השלום לעולם, אלא ירחיק את שלום העולם, ואנו רוצים לדעת מה דעתם [של האמריקנים] בעניין זה. אנו אומרים כך: העולם המערבי נחל שני ניצחונות מכריעים. הוא נחל ניצחון צבאי בקוריאה, והוא נחל ניצחון מדיני ומוסרי על ידי הכרעת או"ם בעניין קוריאה. לא ייתכן, שרוסיה לא הסיקה מסקנות מהמפלה הזאת שלה. האומנם אי־אפשר להמתין ולראות מה תהיינה המסקנות שלה מאשר ללכת הלאה ולגרות את רוסיה לקראת עמדה נוקשה ומפוצצת?

כל השיחות האלה התנהלו מתוך חרדה לשלום, כי לנו יש בבעיה זו רגישות מיוחדת, בייחוד בעניין זה של מתן היתר לגייס כוחות ולשלוח כוחות לאיזה

מקום בעולם רק מפני שיש איום לשלום. לדעתנו יש בזה רק נשק לתעמולה חריפה אנטי־מערבית בשביל הקומוניסטים. מר בווין אמר: "אל תראו אותנו בשום פנים ואופן כמזוהים עם ארצות הברית בשאלות האלה. אומנם לא נשאר לנו הרבה כסף, אבל נשאר לנו הרבה ניסיון". רצה לומר: "אנחנו עניים מארצות הברית, אבל יש לנו הרבה ניסיון, איני סבור שווטו זה בכלל דבר פסול. קורה לפעמים, שהרוב מקבל החלטות בלתי צודקות ובלתי נכוחות. אינני רוצה בשום אופן שרוסיה תצא מאו"ם. לעומת זאת, איננו רוצים לקבל את הדיקטט שלהם. צריך למצוא דרך לגשר בין אלה. אתקשר בעניין זה עם המשלחת שלנו באו"ם. אני מודה מאוד בעד חוות הדעת. זו היתה חוות דעת חשובה". גם הצרפתים הביעו את חששותיהם ואמרו שהם יתקשרו עם המשלחת שלהם.

השיחה עם מר דאלס היתה מאלפת ביותר. הוא העיר: "אתה אומר שאינך יודע מה תהיה תגובת ברית המועצות. גם אני איני יודע. איני יודע אם אפשר לנחש פה תהיה תגובתה. ייתכן שתגובתה נתונה מראש. ייתכן שהיא הולכת לפי קו מסוים שאיננו מושפע כמלוא הנימה ממה שנחליט פה באו"ם, ושהיא פועלת לפי נימוקים שלה. אני מסכים שברית המועצות היא גורם של שלום ושל אי־שלום. אבל יש עוד גורם של שלום וזוהי ארצות הברית, ואני יודע מה תהיה תגובת ארצות הברית. הציבור בארצות הברית מלא רוגז והתמרמרות על שהוא היה מוכרח לבדו – והוא לא לקח בחשבון את אוסטרליה ואנגליה ששלחו קצת צבא – לשאת בנטל הצבא לקוריאה ובכל המלחמה שם, מלחמה שעלתה לנו במחיר רב בכסף ובאדם, מלחמה שהפכה את כל סידרי הכלכלה שלנו. אנו טוענים כלפי הציבור שלנו, שזו היתד גזירה שאי־אפשר להימנע ממנה. הדבר קפץ עלינו פתאום. במקרה היינו היחידים במקום המעשה. אחרים לא היו שם. אחרים היו רחוקים ובלתי מוכנים. על זה תשובת הציבור היא: 'תדאגו, אם כן, ששוב לא יקרה דבר כזה'. מנוי וגמור איתנו שעוד פעם לא יקרה דבר כזה – או שארצות אחרות נותנות לנו יד ואנחנו עושים את המלאכה הזאת אם נצטרך לעשותה עוד הפעם, או שאמריקה חוזרת להתבודדות, ומה פירושה של התבודדות אמריקה זה מובן, זוהי הפקרת העולם".

אולם הוא [דאלס] אמר שהוא מקבל בהחלט את דעתנו, שלא צריך להכניס את הסעיף על משלוח כוחות גם במקרה של איום על השלום, אבל הם [ארה"ב] אינם יכולים לעשות זאת. אולם אם יוצע תיקון על ידי מי שיוצע הם לא יראו בכך הפרת ההחלטה שלהם ביסודה. יוגוסלביה הציעה תיקון נבון יותר ומיושב יותר מאשר התיקון שלנו, אבל הם [היוגוסלבים] במצב מיוחד. הם רואים את עצמם אולי יותר מאויימים מאשר אנחנו. להם נשקפת יותר סכנה מרוסיה ומהשכנים שלהם מאשר לנו [משכנינו]. לנו יש, בכל זאת, הסכמי שביתת נשק

ומאחוריהם עומד או"ם וגם ההצהרות של שלוש המדינות. ליוגוסלביה אין אמצעי מגן כאלה. הם גילו בכל מהלך העצרת חרדה ועצבנות רבה. הם הביאו בפעם הראשונה את הריב שביניהם ובין רוסיה אל במת או"ם. בפעם הראשונה דיברה יוגוסלביה בגלוי נגד רוסיה מעל דוכן העצרת והאשימה את רוסיה בכוונות של תוקפנות והשתלטות על יוגוסלביה. הם נקרעים פה בין שני קצוות, מצד אחד הם מדינה קומוניסטית והם חרדים להתערבות יתרה של המערב. מצד שני הם רוצים לקבל את עזרת המערב נגד תוקפנות רוסיה כלפיהם. הם הולכים בשביל ביניים, והציעו שגם במקרה של איום על השלום אפשר יהיה לכנס אה העצרת, אבל להפעיל כוח אפשר יהיה רק במקרה של הפרת שלום ומעשה תוקפנות. לנו היה גם חשש הקשור במעמדנו. נניח שמצרים או מדינה ערבית אחרת תשלח את צבאותיה נגדנו, וייווצר רושם במועצת הביטחון שאנחנו המתקיפים. [ואז] אפשר יהיה לשלוח כוחות גם נגדנו.

ספק רב אם אמריקה היתה מקבלת את דעת יוגוסלביה אילו היתה זאת דעת יחיד של יוגוסלביה. אמריקה כמובן מרוצה מאוד שיוגוסלביה ניתקה את עצמה מעל הגוש של הקומינפורם, אבל היא אינה ממהרת לאמץ את יוגוסלביה אל חיקה, כי יוגוסלביה היא קומוניסטית ואמריקה מלאה חששות מרחיקי לכת לגבי יוגוסלביה ושותפות יוגוסלביה אינה נעימה לה. אבל אם היתה כאן גם הצעה של ישראל, והצעה מרחיקה לכת, זה חיזק את הצעת יוגוסלביה חיזוק כפול. ואחרי התייעצות של בעלי ההצעה הודיע מר דאלס במפורש, שהם התחשבו בדעת ישראל ויוגוסלביה ותיקנו את הסעיף הזה.

לתיקון אחר שהכנסנו היה ערך מוסרי. בהקדמה יש הסתמכות על כל מיני יסודות ראשוניים של המגילה. הוספנו הסתמכות אחת, שחובת או"ם קודם כל לשמש כמכשיר לשלום על ידי תיווך ופיוס, ואמרנו גם שאו"ם הצליח לפעול בכמה מובנים בעניין זה. הכוונה היתה לאינדונזיה וגם לכמה מקרים בארץ־ישראל. תיקון זה נתקבל ברוב של 12 נגד 11 עם 37 נמנעים, אבל כשזה נתקבל ברוב של 12 נגד 11 זה נהפך לסעיף. בוועדה אין צורך בשני שלישים. שם מספיק רוב פשוט. אבל כשזה נתקבל וכשזה בא לעצרת, זה הופיע כחלק מן הנוסח ואז באופן אבטומטי זה קיבל רוב של שני שלישים. דרוש היה רוב של שני שלישים כדי להוציא את הסעיף הזה אילו מישהו היה מציע להצביע סעיף סעיף.

תיקון שלישי שהצענו היה לגבי סעיף 106, הסתמכות על סעיף 106 הדורש התייעצות מוקדמת של ארבע המעצמות. תיקון זה נפל. רק ארבע [מדינות] הצביעו בעד, רוסיה הצביעה נגד. היא לא הסתפקה בנוסח. היא הציעה דבר מרחיק לכת. הארבע שהיו בעד היו: אנחנו, הודו, בורמה, אינדונזיה. היינו בצירוף כזה לא פעם אחת. פעם אחרת היינו עם פקיסטן, לפני שאינדונזיה נכנסה לאו"ם.

ברוב המקרים היינו יחד עם הודו. כשהיינו מכינים הצעות תיקונים, שלחנו העתק למשלחת ההודית. לא פעם קיבלתי תשובה מסר בֶּנֶגַל רַאוּ:[6] "תחזקנה ידיך על התיקון, אולם לא אוכל לתמוך בו כי אני נמנע בכל העניין".

לבסוף נבחרנו לוועדת הפיקוח על השלום. חשבו תחילה, שאם רוסיה היא נגד הקו הזה, היא תימנע מלהיכנס לוועדה הזאת, אולם היא מדינה ריאליסטית, היא אומנם נגד הקו, אבל ישנה ועדה והיא רוצה בה מקום. אמריקה חוששת שרוסיה תשב בוועדה כדי לחבל בפעולתה, אבל רוסיה העריכה את הקו הכללי שנקטנו ושהוא סייע להכשרת הקרקע לרעיון, שגם היא תהיה בוועדה ושבמקום ועדה קטנה של מדינות בלתי נוגעות בדבר, תהיה ועדה שיש לה כל המשקל של המעצמות בצירוף כמה מדינות אחרות. בזה נכנסנו בפעם הראשונה לאורגן של או"ם לשמירת השלום הבינלאומי. בדבר זה כשלעצמו יש משום חשיבות.

שנית, אנחנו מופיעים שם כחלק בלתי נפרד של נציגות אסיה, ובאופן מיוחד הנציגות של המזרח התיכון. יושבות שם חמש המעצמות הגדולות ועוד תשע מדינות. תשע אלו מתחלקות כך: ארבע מאסיה – הודו, פקיסטן, אנחנו ועיראק, שתיים מאמריקה הלטינית – קולומביה ואורוגוואי, שתיים מאירופה – שוודיה וצ'כוסלובקיה, אחת מהקומנוולת הבריטי – ניו־זילנד.

שלישית, נכנסנו לוועדה לא תחת לחץ של איזה גוש־שהוא ולא במאמצים מיוחדים מצדנו, אמר אחד הנציגים של אמריקה הלטינית: "אתם רשאים לראות בכניסתכם לוועדה זו מתן תעודה על ידי או"ם בעד רמת הופעתכם ואיכותה". האופי העצמאי של הופעתנו הודגש בייחוד לאחר שהגשנו כמה הסתייגויות לעמדת ארצות הברית. זה לא היה פרס מארצות הברית בעד ציות למופת, אם כי בלי תמיכת ארצות הברית לא היינו נכנסים לוועדה. נציג אחד מאמריקה הלטינית אמר: "אתם רשאים לראות בזה את דחיית טענות הערבים והאשמות הערבים נגדכם, כי אם יש מדינה תוקפנית אין מעמידים אותו למשמר על השלום".

ואחרון אחרון, איננו יודעים אם הוועדה הזאת לא תצטרך לפעול בעניינים הנוגעים לנו, ואז נהיה בפנים. הגוש הסובייטי היה בעדנו. את הרשימה ערכו אנגליה, אמריקה, קנדה ואחרים. אומנם כשמר דאלס דיבר איתנו אמר לנו, שכוונתם להרכיב את הוועדה ממדינות שאין להן נגיעה ישירה לסכסוכים בעולם כמוכם, כמו הודו ושוודיה, ואולי הזכיר גם איזו ארץ ערבית.

אם למנות עוד הצלחות מסוימות שהיו לנו, הרי זה קודם כל בעניין בחירת נשיא העצרת. לקול שלנו היה רק ערך של קול אחד, אבל להשפעת התעמולה שלנו היה ערך גדול יותר. ניהלנו לפני כן תעמולה נמרצת בבירות אמריקה הלטינית

---

6 סר בֶּנֶגַל רַאוּ – הנציג הקבוע של הודו באו"ם, ראש משלחת הודו לעצרת הכללית החמישית של האו"ם.

לטובת מועמד פרס. היו לנו שיחות גם עם כמה מנציגי מדינות באירופה – (השר מ. שפירא: האם פרס העריכה זאת?) – פרס העריכה זאת מאוד מאוד. אין דבר שהולך לאיבוד בנידון זה. תמכנו במועמד אוסטרלי כאחד מסגני הנשיא, בעד זה הציעה אוסטרליה את מר יעקב רובינסון לוועדה המשפטית. אנחנו עשינו זאת, כי אנחנו מחפשים גשר לאוסטרליה בעניין ירושלים. יש מאחוריה קופה של שרצים בעניין ירושלים.[7] נתנו את הקול למועמד האוסטרלי בשעה שהמתחרה שלו היה נציג קנדה. זה לא היה נעים, אבל ראינו צורך לתת את הקול לאוסטרליה. אוסטרליה שילמה את החוב מניה וביה והציעה מיד את מר רובינסון לוועדה המשפטית. היא הילללה מאוד את מר רובינסון. הוא קיבל גם "מי שבירך" כזה מהמשלחת הבריטית וגם מאחד הנציגים של אמריקה הלטינית. הוא איש משפט מובהק.

היה לנו, לפי דעתי, ערך רב ומכריע בבחירת טורקיה במקום הלבנון למועצת הביטחון. בעניין זה היה ערך רב לתעמולה שלנו והיה ערך מכריע הודות לעצם קיומנו. אני סבור שאילמלא קיומה של מדינת ישראל ואילמלא כניסתה לאו"ם לא היה לטורקיה אומץ לב להיכנס למלחמה על המקום הזה במועצת הביטחון. עם כניסתה של מדינת ישראל לאו"ם נוצר מצב שיש במזרח התיכון שש מדינות ערביות ושש מדינות בלתי ערביות.[8] בלי ישראל יש רוב ערבי במזרח התיכון – שש נגד חמש. פה היתה הסתמכות מפורשה של טורקיה על העובדה שאין רוב ערבי במזרה התיכון, ושלא ייתכן שלגוש הערבי יהיה מונופולין על המקום במועצת הביטחון. קודם היתה מצרים שנתיים במועצת הביטחון, אחר כך היתה סוריה שנתיים, אחר כך היתה מצרים עור הפעם שנתיים, ואם תיכנס עכשיו לבנון הרי זה נהפך למסורת שהמקום מגיע תמיד למדינה ערבית. בפעם הראשונה תבעה טורקיה את המקום לעצמה לא בתוקף היותה טורקיה, אלא בתוקף היותה חלק מהמזרח התיכון, והמזרח התיכון אינו מעור אחד. יש בו שש מדינות ערביות ושש מדינות בלתי ערביות. אמרתי שגם לתעמולה שלנו היה ערך רב. מר משה טוב מילא תפקיד של שגריר טורקיה באמריקה הלטינית. אומנם הוא נסע לשם בעניין ירושלים, אבל ניהל גם תעמולה לבחירת טורקיה למועצת הביטחון. שתים־עשרה עד שלוש־עשרה מדינות אמריקה הלטינית הצביעו בעד טורקיה, ורק שבע הצביעו בעד הלבנון. זה שבר פעם את המונופולין הזה והנחיל מפלה לערבים. הערבים נחלו מפלה בשאלת הנשיאות, בשאלת המקום במועצת הביטחון ובשאלת המועצה הכלכלית־הסוציאלית. מצרים, שיצאה ממועצת הביטחון,

---

7 על חלקה הניכר של אוסטרליה בהחלטת עצרת או"ם לבנאם את ירושלים, ר' שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' 921–924, 962–964.

8 ערביות: ירדן, לבנון, מצרים, סוריה, עיראק, ערב הסעודית. לא ערביות: אפגניסטן, חבש, טורקיה, יוון, ישראל, פרס.

רצתה לקבל פיצוי על ידי כך שתיבחר למועצה הכלכלית-הסוציאלית. היא לא נבחרה. בהצבעה הראשונה קיבלה שלושים קול - היה חסר לה קול אחד - והיא יצאה מהרשימה. שם הבאנו לבחירת פולין לנשיאות כפיצוי לגוש המזרחי.

היתה לנו עוד הצלחה אחת, בוועדת אד הוק עמד עניין לוב,[9] ושם היינו הצ'מפיונים של זכויות המיעוטים. התכוונו גם למיעוט היהודי, שהוא אומנם הולך וקטן ואנחנו מקווים שהוא יתחסל לגמרי, אבל זאת היתה גם הגנה על המיעוט האיטלקי. נקטנו כל הזמן קו של הגנה על המתיישבים האיטלקיים, לא על השלטון האיטלקי, אבל על האיש העובד והיושב שם ושכבש לו את זכותו בעבודה. זה הוערך מאוד על ידי איטליה. לבסוף הצענו תיקון שהתכוון להבטיח שיתוף המיעוטים בכל מוסד מחוקק. מכל מיני צדדים ניסו להשפיע עלינו שנסיר את התיקון הזה. עשינו מזאת עניין של מיקוח. הסרנו אותו רק לאחר שבאה הודעת היושב ראש, שהכוונה למעשה היא לכך, אלא שבהצעת הסעיף כשהוא לעצמו יש משום פגיעה בריבונות, אבל הכוונה היא שכל המיעוטים ישותפו במוסד המחוקק.

לעומת זאת, הנקודה השלילית בכנס האחרון היתה עניין הזמנת החֶבֶר הערבי. זה איננו יוצר עמדה של הכרעה מדינית איזושהי. הצעה זו בלי כל ספק תאושר. היא כבר אושרה בוועדת אד הוק ובוודאי תאושר גם בעצרת - שהמזכיר הכללי של "הליגה הערבית" יקבל הזמנה להיות נוכח בכינוסי העצרת. התקדים לכך היא הברית הפן־אמריקנית, שהיא תמיד מוזמנת לישיבות העצרת. החֶבֶר הערבי יעמוד עכשיו בדרגה שווה עם הברית הפן־אמריקנית. לנו היתה מערכה בעניין זה. עמדו להבליע את זאת ללא כל דיון ושהעצרת תצביע. הדבר אושר בוועדה המתמדת. בנאום קצר אחד הביא מר אבן לידי תיקון. מישהו אמר לו: "זה היה התיקון היחיד בסדר היום וזה רק בהשפעת נאומך". בוועדה היה נאום חשוב של מר רובינסון, שגולל לפני כל העולם את מעשי החֶבֶר הערבי בעבר - את כל מעשי גדולתו ותוקפו עד היום הזה. הנאום עשה רושם, אבל היתה שאלה של אנגליה, היתה גם שאלה של צרפת שאינה מעֵזה לגלות את עמדתה בעניין זה. הצרפתים דירבנו אותנו כל הזמן להתנגד להזמנת "הליגה הערבית", אבל כלפי חוץ לא תמכו בעמדה שלנו. זה היה קו מעניין, שבכל מיני הזדמנויות היו מראים לנו אותות רצון על הופעתנו העצמאית, שבעצמם לא היו מעיזים להביע עמדה דומה אם כי רצו בה. זה חל הן על אנגליה והן על צרפת ואמריקה. הם היו באים לפעמים אלינו ואומרים לנו: "למה אתם שותקים בעניין זה? אתם צריכים לדבר", אמרנו להם: "למה אתם לא תדברו?" אמרו לנו: "אנו במצב קשה מאוד,

---

9 ר' שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' 392 והע' 4.

אבל אתם צריכים לדבר, בעניין זה צריך להישמע קולה של ישראל".

אם לגמור בעניינים הכלליים, יש לציין כי היו לנו יחסים לבביים במיוחד עם ארבע מדינות – עם הודו, עם טורקיה, עם שוודיה ועם יוגוסלביה. עם אלה היו לנו יחסים מיוחדים, עם כל אחד בשטח אחר. עם הודו היתה הרגשה של אחדות רוחנית ידועה וגישה משותפת לעניינים. לא תמיד היו הצבעות משותפות. אנחנו היינו יותר משתפי פעולה עם המערב, וכנגד זה היינו יותר משפיעים על התוצאות הסופיות ברוחנו. הם היו יותר פרושים ועל ידי כך מנותקים יותר מאפשרות השפעה. אבל בנקודות המוצא שלנו, באספקלריה שבה אנו רואים את ענייני העולם, היינו מאוחדים מאוד.

יחסים מיוחדים היו בינינו ובין טורקיה כבין שתי מדינות מזרח־תיכוניות בלתי ערביות הנותנות יד זו לזו והמשתפות פעולה. היו יחסים מיוחדים עם שוודיה. אני מוכרח לציין שוב לזכותו הגדולה של העם הזה – משהחליטו לחסל את עניין [רצח] ברנדוט, החליטו לראות את עניין ברנדוט כאילו לא היה קיים מעולם, ונגמר העניין. מכיוון שהם ידעו שזה רובץ עלינו ושזה מעיק עלינו ועל מצפוננו, יש מצידם מאמץ מיוחד להקל עלינו ולהסביר לנו פנים של ידידות בכל מיני מקרים. הם הראו התעניינות מרובה בהתפתחות מדינת ישראל. אי־אפשר לתאר מה רבה האהדה אלינו שם. יחסים מיוחדים היו עם יוגוסלביה מתוך בקשת נקודות משען ובתוך הרגשה שאין אנחנו כוח ימני מובהק, שיש לנו הבנה למצבם.

אני רוצה לעבור עכשיו לעניינים המיוחדים שלנו בעצרת. קודם כל, צריך להיות ברור שידונו בשאלת ירושלים. אין כל סיכוי שידחו את הדיון בשאלה זו. השאלה תופיע בוודאי בעצרת באמצע נובמבר או במחצית השנייה של נובמבר. אין לדעת איך יפול דבר. השוודים פעילים מאוד בעניין זה והם מציגים את עצמם כנושאי דאגה בינלאומית צרופה. אין להם כל עניין בירושלים ואין להם כל אינטרס שהם צריכים לעמוד עליו במיוחד, אבל הם פשוט מעוניינים לחלץ את או"ם מסבך וממֵצָר. הם היו רוצים לנחול את הכבוד שהם עזרו לפתור בעיה בינלאומית. הגענו אִתם לידי הסכם שהם לא יציעו שום דבר שאינו מוסכם אתנו. אין זה הסכם כתוב, אבל בעל פה הסכימו אתנו כך. לא שהם מקבלים את דעתנו כאורים ותומים ומחייבים אותה, אלא שהם מבינים שאם בכלל כדאי לחתור לאיזה מוצא, הרי רק למוצא כזה שמובטחת התגשמותו, וקנה המידה ליכולת הביצוע זו לפחות הבטחה של מדינה אחת והיא מדינת ישראל. אם אנחנו מקבלים איזו הצעה־שהיא, הדבר יכול להיות קודם כל מופעל אצלנו ואז יש סיכויים שגם עבר־הירדן תקבל עליה את הדין. הסכמתנו בלבד היא בשבילם קריטריון לכל הצעה. אבל יחד עם זה הם קשורים בשותפות עם הולנד, והתנאי הזה אינו מחייב עדיין את הולנד. במובן זה נתונים השוודים בין הסכם שלהם איתנו ובין אי־ההסכם

של הולנד איתנו. השוודים וההולנדים הכינו איזה נייר. אין לו עדיין תוקף רישמי והוא לא הונח עדיין על שולחן הוועדה. בנייר הזה יש התקדמות עצומה לגבי המצב הקיים והוא מושתת על שלילת בינאום. אין כל שאלה של שלטון על שטח ידוע או על אנשים ידועים, אלא פיקוח על מקומות קדושים בלבד.

אבל יש שם סעיפים החורגים מהמסגרת הזאת. יש שם כמה קוצים שלא נוכל לקבלם. ומהם הקוצים? הם השאירו ל"קומישיונר" [ממונה] של או"ם את הזכות לבטל תוקפם של חוקים ושל תקנות ושל הסדרים הסותרים, לפי דעתו, את עקרונות הגישה החופשית אל המקומות הקדושים. הוא יכול לפנות אומנם לממשלה ולדרוש ממנה לבטל חוקים וסידורים אלה, אבל אם אין היא מסכימה, הוא יכול לבטל אותם, ולא רק שהוא יכול להודיע שחוק זה וזה שנתקבל בכנסת אין לו תוקף, אלא הוא יכול גם להוציא פקודה משלו. אמרנו שזה לא יקום ולא יהיה. על ידי כך הם מעמידים את האיש במצב בלתי אפשרי, והם דוחפים אותו להתנגשות עם שלטונות הארץ. דבר כזה אינו בא בחשבון. הם שואלים: "מה יהיה אם יהיה איזה סכסוך בין הממונה הזה ובין הממשלה הריבונית?" תשובתנו היא שאז יצטרכו לחפש מוצא איך לפתור את הסכסוך. הוא יכול לפנות לעצרת או"ם, הוא יכול לפנות לבית הדין הבינלאומי בהאג, הוא יכול לפנות למזכיר הכללי של או"ם, המזכיר הכללי יכול למנות ועדה שתברר את העניין, אבל אין לתת לו בשום פנים ואופן סמכות מכרעת לגבי סמכות השלטון המקומי.

ישנו שם קוץ שני. בעניין הפירוז קיבלו את דעתנו, ויש שם סעיף האומר שהכוחות באזור ירושלים צריכים להיות מופחתים בהתאם להסכם שביתת הנשק. אבל אחר כך הם מוסיפים: כאשר ייכרת השלום ויעברו שלושה חודשים, צריכים להישאר בירושלים רק הכוחות הדרושים for normal peace requirements. ירושלים איננה יכולה להיות מרכז של צבא. אבל ישנה עוד תוספת, ובה נאמר שהשאלה מה זה "normal peace requirements" תיקבע על ידי השלטון הריבוני בשיתוף עם הממונה [מטעם או"ם]. זאת אומרת שיש לו דעה לקבוע. אמרנו שגם זה לא ייתכן – (השר ז. שזר: מה הצעתם?) – אם יבוא מישהו ויטען שאנו מחזיקים יותר ממה שדרוש for normal peace requirements, יצטרך הוא להוכיח זאת.

הקוץ השלישי שישנו הוא אם יתעורר סכסוך, או מתעוררת שאלה מה זה "מקום קדוש" – קובע הממונה. אמרנו: "הממונה יכול לקבוע על יסוד הסטטוס קוו של מאי 1948, ולא שסתם יחדש חידושים". צרפת מוכנה לפשרה הזאת, אומנם אין היא מוכנה לנקוט יוזמה בעניין זה, אבל אם מישהו יביא לעולם פשרה כזאת היא תהיה מוכנה לתמוך בה. היא רוצה שבהחלטה הזאת יפורשו המקומות הקדושים. יש כבר רשימה כזאת. את הרשימה חיבר מר רֶנֶה נוויל,

הקונסול הצרפתי כאן. יש שם הר הזיתים בתור מקום קדוש ליהודים. קבר דוד נכנס שם גם כמקום קדוש למוסלמים בשם "נבי דאוד" וגם כמקום קדוש ליהודים בשם "קבר דוד". שם נכנסת גם מערת המכפלה כמקום קדוש וכן קבר רחל, אבל גם הכנסייה של אבו־גוש, גם פסגת ליז־אומיי,[10] פסגת הר תבור עם המנזרים. ברור שהסדנה של יוסף בנצרת[11] נרשם שם כמקום קדוש. שם יש ניסיון להבטיח עמדות. אנגליה מתנגדת לזה שתהיה רשימה מפורטת. היא מוכנה להסכים לסטטוס קוו. אם יהיה סכסוך, או"ם יכריע.

יש שם קוץ רביעי. הנוסח השוודי–הולנדי מגביל את הפיקוח הבינלאומי מבחינה זו. הוא אומר: "הפיקוח הזה יוטל על המקומות הקדושים היהודיים בשטח הירדני, על המקומות הקדושים המוסלמים בשטח הישראלי, על המקומות הקדושים הנוצריים הן בשטח הישראלי והן בשטח הירדני. הוא לא יוטל על המקומות הקדושים המוסלמיים בשטח המוסלמי ועל המקומות הקדושים היהודים בשטח הישראלי. זה בא בעיקר כדי להוציא את מסגד עומר מפיקוח. הצרפתים דורשים שיהיה פיקוח על כל המקומות הקדושים. הרשימה הצרפתית אינה מחלקת את המקומות לפי קדושתם לדתות. היא מחלקת אותם חלוקה גיאוגרפית. אולם יש שם סעיף, שכל הזכויות של הקהילות הדתיות ושל כל המוסדות החינוכיים ומוסדות החסד שלהן, כפי שהיו קיימים ב־14 במאי 1948, נשארות בתוקפן. זה מכניס בכלל קיפאון לגבי מעמד עדות ומוסדות. אמרנו שאת זאת צריכים לשנות. צריך לומר זכויות של Religious Foundations ולא Religious Communities. הולנד טוענת שצריכים לעמוד על כל הדברים האלה, כי אחרת אין סיכוי להשיג תמיכה מארצות אמריקה הלטינית. אנו מבינים שהיא עצמה נתונה תחת לחץ גדול. אם ההחלטה תתקבל בלי תיקונים, יהיו בה קוצים אבל יהיה בזה למעשה משום חיסול ההחלטה על בינאום ואישור ירושלים כבירת ישראל. יהיו בה סעיפים לא טובים. לא ניתן את הסכמתנו לאותם הסעיפים ואיננו יודעים אם שוודיה תלך אז הלאה. אם ההחלטה הזאת תתקבל בלי הקוצים הללו, יהיה זה מוצא טוב בשבילנו, אם כי האופוזיציה [בכנסת] תמצא בוודאי סעיפים כדי לטעון ש"מכרנו את ביטחון המדינה". אבל אין כל ביטחון בזה שכך זה יתקבל. אין בשום פנים לומר, שסיכויי קבלת ההחלטה תלויים בזה שקוצים אלה יישארו בהצעה. אם מדינות מוכנות לזוז מהחלטת הבינאום, קל מאוד להוכיח שמוכרחים להוציא את הקוצים. עוד לא נתבררה עמדת הסובייטים בשאלת ירושלים. הם רק נגד בינאום, אבל אין כל ביטחון שהם יצביעו בעד איזו הצעה־שהיא.

לגבי עמדת הגוש העיקרי של המדינות הקתוליות, הגוש של אמריקה הלטינית,

---

10 כך במקור והמונח לא נתחוור, ואפשר שהכוונה למנזרי פסגת הר תבור.

11 הכוונה לכנסיית הבשורה, שם מצביעים על מגורי מריה אם ישו ובעלה יוסף הנגר וסדנתו.

העניינים סתומים בהחלט. ידוע לנו שבעמדת הוותיקן לא חל כל שינוי ואין הם נוטים לזוז מעמדת הבינאום. לא ידוע לנו על איזה לחץ מיוחד מצד הוותיקן על המדינות הקתוליות. בוודאי הוא יופעל ברגע האחרון. לפני שנה הצביעו שלוש מדינות קתוליות נגד החלטת הבינאום וארבע מדינות נמנעו מהצביע. שבע מדינות לא קיבלו אפוא את פקודת הוותיקן בעניין זה. לא מן הנמנע שאפשר יהיה להגדיל את מספר מדינות אלה. ייתכן שמדינות אלה, בהצטרפות רוסיה ועוד, יתנו אולי רוב לנוסח החדש.

נשקפת לנו מערכה אולי קשה יותר והרבה פחות נעימה בעניין הפליטים, כי פה לא מילאנו אחרי הוראה מפורשת של העצרת בדבר החזרת פליטים, ופה אפשר יהיה לגולל [נגדנו] את כל הפרשה של גירושים ונגישות. להיכנס עכשיו בריב זה ובוויכוח זה – על זה יש לומר: מוטב שלא היה בא משבא, אבל אין זה מן הנמנע שנצטרך להיכנס לבעיה הזאת, וכן שנצטרך להיכנס לבעיית ועדת הפיוס וגם לבעיית הסוכנות של עזרה ותעסוקה [אונר"א] העוסקת בענייני הפליטים. בחוגי ועדה הפיוס רווחות רוחות חיוביות לרכז את פתרון העניין על ידי התיישבות הפליטים בארצות אחרות, אבל לא מן הנמנע שיחזרו לעניין – שאנחנו מוכרחים להחזיר לפחות חלק של הפליטים – כדי לצאת חובה מוסרית כלפי העצרת.

אני בא מזה לעניין המגע הישיר עם ממשלת ארצות הברית, קודם כל בשאלות המזרח התיכון. היתה לי ארוחת בוקר עם מר מקגי, אחד מסגני אצ'יסון, הממונה בין יתר שטחים גם על שטח המזרח התיכון. הוא איש נבון מאוד עם חינוך חצי אנגלי, אוקספורדי. הוא בקיא מאוד בעניינים שלנו והוא מציג את השאלה כך: "הבעיה היא בעיית השלום ביניכם ובין הארצות הערביות. השאלה אינה שאלה מוסרית – מי צדק ומי לא צדק, איזו עמדה צודקת ואיזו עמדה אינה צודקת, מי גרם לזה ומי אחראי לכך – השאלה היא של מדיניות מעשית: באיזה תנאים אפשר להשיג שלום עם הערבים ובאיזה תנאים השתכנעה ממשלת ארצות הברית שאי־אפשר להשיג שלום עם הערבים. ממשלת ארצות הברית השתכנעה, שכיום הזה אי־אפשר להשיג שלום עם הערבים בתנאֵי ישראל. תנאי ישראל הם המצב הקיים: לגבי הגבולות – קווי הגבולות של הסכמי שביתת הנשק, לגבי האוכלוסיה – אי־החזרת פליטים והושבתם בארצות השכנות. האמריקנים משוכנעים שבתנאים אלה אי־אפשר להשיג שלום עם הערבים. מה דרוש כדי שיהיה שלום? ויתורים. ויתור מצד ישראל על שטח ידוע, שעליו אפשר יהיה להושיב ערבים. הוא מציין, למשל, שבסביבות באר שבע–חברון אפשר יהיה להושיב חלק מהפליטים. עלינו "לעשות ז'סטה, אחרת אין לערבים פתחון פה כדי לעשות שלום איתכם. אומנם אתם אומרים שהערבים הפרו את החלטת 1947,

אבל השאלה היא מעשית ובלי איזה [צעדי] פיוס מצידכם לתבוסה הצבאית שהיתה להם, הם לא יעשו שלום" – (השר מ. שפירא: האם הוא דורש ויתור על איזה שטח ידוע, או להקדיש שטח זה ליישוב פליטים?) – הוא אמר: "ננית שלא תאמרו שאתם מוותרים על שטח לטובת מדינה ערבית, אלא שאתם מוותרים על שטח כדי להושיב עליו חלק מהפליטים הערביים". הוא חושב שלנו זה יהיה יותר נוח להגיד כך. הוא רוצה להגיש לנו את הוויתור הזה בצורה שהוא חושב שתהיה לנו נוחה יותר. בנוגע לפליטים הוא אומר: "ברור לנו וברור לכל אדם שהבעיה הזאת לא תיפתר בלי התיישבות רבתי של הפליטים בארצות השכנות. אבל יש החלטה של 1948 על החזרת פליטים, ויש טענה שאנשים האלה נושלו. אתם חייבים לעשות ז'סטה כלפיהם, ולומר שאתם מוכנים לקבל חלק מהפליטים. לא חשוב אם יתברר בשעה שנגיע לדיון מעשי, שהמדובר הוא על מספר אפסי, אבל בזה שאתם מקבלים את הפרינציפ אתם יוצרים בשבילם מצב של 'הצלת פנים', אבל לא שתאמרו מראש שאינכם מוכנים לקבל כל פליטים".

מה אנו עונים על זה? "דורשים מאיתנו לוותר על שטח. לטובת מי עלינו לוותר על שטח? האם למצרים יש תביעות לשטח? האם ללבנון יש תביעות לשטח? האם לסוריה יש תביעות לשטח? המדינה היחידה שמתעוררת אצלה שאלה של שטח זוהי עבר־הירדן. אמרנו פעמים בלתי ספורות, שאם יהיה משא ומתן על שלום עם עבר־הירדן, "נהיה מוכנים לתיקוני שטח, to mutual adjustment of territories. ייתכן שבא בחשבון לוותר על רצועה במקום אחד, יתנו לנו רצועת אדמה במקום אחר, אבל אין לומר סתם שאנחנו חייבים לעולם הערבי שטח". העירותי גם שלא ייתכן לדרוש מאיתנו שטח לפליטים ערביים ליד הגבול, כך שניצור על הגבול ממש יישוב ערבי צפוף, שיחשוב תמיד שגזלנו את אדמתו וירצה לפלוש לשטחנו – (השר ד. רמז: שיהיה לצנינים).

אשר לעניין הפליטים, יש לזכור שבינתיים אנחנו מיישבים את הארץ. גם התברר מה השפעתה של הוספת תושבים ערבים על מצב הביטחון במדינה. אם לתת לחזור, נוכל רק במקרים בודדים. גם עכשיו אנחנו נותנים במקרים ידועים לערבים לשוב לארץ. על זאת התשובה שלו היתה: "אם ככה, אז אין לי מה לדבר. אז זאת אומרת שהשלום אינו דחוף בשבילכם. יישאר המצב הקיים. אין אנחנו יכולים בתנאים כאלה ללחוץ על הערבים שימהרו לעשות שלום איתכם. אומנם לחצנו, אולם אין זה מועיל". יחד עם זה, הוסיף: "אפשר לומר מה אתם משיגים תמורת השלום מהערבים? כל מה שאתם משיגים, אין זה דבר שאפשר לתפוס ביד. תשיגו מהם מסחר, הם יכולים לבטל. כל מה שאתם משיגים זוהי רק רוח השלום במזרח. נמצא שאינכם מפסידים דבר על ידי הויתורים הקלים". אמרנו: "על תנאים כאלה אי־אפשר לדבר, ואם אי־אפשר – אי־אפשר". יחד עם זה,

אמרנו: "אנחנו חושבים שממשלת אמריקה יכולה נם במצב זה ללחוץ על הערבים ולטעון שהיא מעוניינת בשלום במזרח התיכון ובפיתוח".

נפרדנו ללא דבר. אמרנו, שאנחנו מוכנים ללכת לשיתוף פעולה להתיישבות הפליטים בארצות השכנות על יסוד תשלום פיצויים מצידנו. הוספתי שתי הסתייגויות. קודם כל, אינני יודע מניין ניקח את הכסף, אבל אנחנו מוכנים להצהיר הצהרה על נכונותנו לפיצויים, ואז נדון כמה ואיך ואיפה להשיג את הכסף, והיה רמז ברור על חשבון מי נוכל לעשות [זאת], אבל כמו שהערבים החמיצו את ההזדמנות של החזרת מספר פליטים, כן לא נוכל גם לעמוד לאורך ימים בהתחייבות זו לתשלום פיצויים, כי יש לנו בינתיים התחייבויות אחרות. ואם הערבים לא קבלו הצעה לשלום, גם התחייבות זו מאבדת את כוחה המחייב. ובכלל, במה מדובר? אם עניין הפיצויים הוא חלק מהסדר כללי, אבל אין זה דבר־מה תלוש ונפרד.

הוא אמר: "דבר זה אינו מספיק. מוכרח להיות איזה תיקון של שטח. למעשה זה יהיה אומנם ויתור על שטח לעבר־הירדן, אבל להלכה זה יהיה פיצוי לעולם הערבי. אם לא – אז לא". בזה נגמר הסיבוב הזה.

ימים אחדים לאחר בואי לארצות הברית ביקשתי שיחה עם מר דין אצ'יסון. התכוונתי להסביר לו את עניין העלייה כרגע בקשר לתביעה של עזרה ישירה מארצות הברית. מלבד זה רציתי לראות גם את מר מרשל. חשבתי שלא אוכל לדאות את מר מרשל מבלי לראות קודם את מר אצ'יסון. מר מרשל הוא שר ההגנה ואיננו מקבל נציגי חוץ באופן ישר. העניינים נתגלגלו כך שקיבלתי את הראיון עם מר אצ'יסון ביום שישי האחרון. עמדתי לחזור לארץ. הסברתי את המצב ל"סטייט דפרטמנט" וביקשתי, אם אפשר, לראות את מר מרשל לפני מר אצ'יסון.

ביום החמישי ראיתי את מר מרשל. אני מרוצה שזה לא נתפרסם. הוא לא פרסם זאת ואין לי מה לפרסם, אם כי כשבאתי לשם היתה שם פלוגה שלמה של צלמים וכאשר נכנסתי לחדר נכנסו כל הצלמים, ואף על פי כן הדבר לא נתפרסם. היתה לי הרגשה כאילו לוקחים ממני חתימת אצבע. היו שם שני צלמים צבאיים והם צילמו אותנו פנים ואחור. אני לחצתי לו יד ומר אבן הביט. השיחה עם מר מרשל נמשכה שעה. בראש המדברים הייתי אני ולא הוא. הוא הקשיב רב קשב, שאל כמה שאלות ואמר כמה דברים. אמרתי: "אני רוצה לסקור את מצבנו מזווית ראייה המעניינת בעיקר אותו, כלומר מזווית ראיית ההגנה. הקו העיקרי המציין את מצבנו ואופי ענייניו הוא הגידול המהיר של האוכלוסיה שלנו. גידול של 70 אחוז מאז קום המדינה". נתתי לו מספרים באיזו מיכסה מתנהלת העלייה עכשיו. אמרתי שאנחנו מניחים כי גידול זה יתמיד עוד שלוש–ארבע שנים. אין זאת אומרת שאחר כך ייפסק הגידול, אבל הנחשול העיקרי, לפי המצב עכשיו,

יבוא לידי סיומו. אמרתי שאין זה גידול מקרי, אלא גידול מכוון הן מבחינת גידול המדינה ואפשרויותיה להתבסס, ומבחינת האנשים זוהי הצלה וגיבוש עתידם.

הסברתי לו מה פירוש הדבר מבחינת הגנה. כשהיינו 700,000–650,000 נפש בארץ, בשיא הקרבות היו לנו מאה אלף איש לוחם. יש אומרים שזה עלה על השיא השווייצרי, שהוא שיא עולמי. עכשיו ברור, שהצבא הסדיר הוקטן בהרבה. יש לנו צבא סדיר של שתי דיוויזיות אנגליות. יחידת הפעולה שלנו היא בריגדה מוגברת – הייתי מצויד במונח הזה על ידי הנספח הצבאי שלנו, וכך היו דברי מובנים לו – אבל יש לנו עתודות שמספרן עולה כבר כיום ל־150,000 איש ומעלה, אבל אין כל ספק שבהמשך העלייה נגיע לפוטנציאל צבאי של רבע מיליון. הוא שאל רק שאלה אחת בנוגע לעתודות, אם האנשים בעתודות מחויילים ליחידות. זה חשוב לרגע שקוראים אותם לצבא. אמרתי שאפשר לגייס אותם לאימונים במשך 24 שעות ושהם מתגייסים פעמיים בשנה. הם שייכים ליחידות מסוימות.

אמרתי לו, שלגבי העלייה יש קו אחד שאולי יעניין אותו. אומנם אין זה קו מכוון, אבל קו אופייני: העלייה שלנו היא המיכניזם היחיד הפועל כיום בעולם להעברת כוח אדם מהמעגל הסובייטי למעגל הלא־סובייטי. סיפרתי לו על העברת יהדות בולגריה ועכשיו גם מפולין ומרומניה. זה כולל כוח אדם בכלל, כוח אדם טכני וכוח־אדם מלחמתי.

הנקודה השנייה שעמדתי עליה זוהי הדמוקרטיה שלנו. אמרתי לו: "בשבילנו הגנת העצמאות הלאומית והגנת החירות הפנימית האנושית אלה הם שני דברים המשולבים זה בזה". השוויתי את מצבנו מבחינה זו עם ארצות כאיטליה וכצרפת מצד אחד, ועם הארצות הערביות מצד שני. המצב בצרפת ובאיטליה הוא שהקומוניזם כבש את רובו של מעמד העובדים. הקומוניסטים, על כל פנים, טוענים שרוב הפועלים הם שלהם, אולם גם אם אין זה ככה, הריהם בכל אופן כוח ניכר. אצלנו הרוב הגדול של המעמד העובד לא רק שאיננו קומוניסטי. הרוב הוא אנטי־קומוניסטי לוחם. אנחנו מוכנים להילחם על הדמוקרטיה שלנו, והארץ כולה מוכנה להילחם על הדמוקרטיה שלה ועל חירויותיה הפנימיות. לגבי הארצות הערביות לא נגיד שאנחנו המשטר הדמוקרטי היחיד של המזרח התיכון, אבל למשטר הדמוקרטי שם אין שורשים בנפש האדם, הוא לכל היותר עניין של השכבה השלטת, אולם בשביל המוני העם אין זה דבר שבנפשם. המדינה היחידה במזרח התיכון, שהחירות הפנימית והדמוקרטיה הן בנפשה, זוהי מדינת ישראל וכך יש להגדיר אותה ולהתייחס אליה.

הפרק השלישי בהסברה זו היה מעמדנו הבינלאומי ועמדתנו לגבי השאלות המנסרות בעולם. קודם כל, עניין קוריאה. אומנם לא היינו מוכנים לשלוח צבא,

אבל נקטנו עמדה ברורה, בלתי משתמעת לשתי פנים. לקחנו עלינו אחריות בלתי אמצעית לגבי שיתוף פעולה בעניין הכללי של שמירת השלום והפעלת העצרת למטרה זו. הגענו למסקנה זו מתוך שיקול הדעת החופשי שלנו, ושיקול הדעת החופשי שלנו הביא אותנו להסתייג בכמה עניינים מקו ארצות הברית. שורש הסתייגויותינו הוא רק דבר אחד: חרדה לשלום העולם. פה היה רמז כאילו אמריקה אינה מסוגלת תמיד לדאוג לשלום העולם. היא מוכנה לגשת למלחמת מנע. הסברתי את סיבות רגישות ישראל לשלום העולם. אנחנו, כמדינה העומדת באמצע בניינה המהיר, שכל מלחמה יכולה להיות לה מכת מוות, רגישים בייחוד לשלום העולם. הסברתי גם את גודל האימה הנשקפת לחלק אורגני של העם היהודי נוכח הניסיון של המלחמה הקודמת.

כשם שהפרק הראשון היה על כמות חומר האדם, היה הפרק הרביעי על איכות חומר האדם, על היכולת התעשייתית שלו ועל יכולת הייצור. אמרתי, שגם במלחמת העולם האחרונה, למרות התוצאות החבלניות של המדיניות השלילית של אנגליה, תרמנו תרומה לא מבוטלת למאמץ המלחמה במזרח התיכון הן בכוח צבאי והן בייצור תעשייתי וחקלאי. על אחת כמה וכמה עכשיו, שמספרנו כמעט הוכפל וחלקנו הולך וגדל והשלטון בידינו, וכל זה מכוון להגדלת הייצור. סיפרתי על הייצור המלחמתי שלנו, על המפעלים שיש להם שווי של 20 מיליון דולר, על יכולת הייצור שלהם, והוספתי שאם תינתן לנו עזרה מספיקה נוכל לשמש מקור לאספקה לכל מיני נשק, שמומחים אומרים שאיכותם אינה ירודה מתוצרת ארצות חשובות אחרות.

מזה עברתי למישאלות שלנו. קודם כל, הצגתי את המישאלה בדבר ציוד. אנחנו חסרים ציוד, קודם כל ציוד כבד. לנו נחוץ קודם כל ציוד כדי להתגונן. איננו יכולים לומר שאנחנו נתונים בתוך לילות חרדה לקול עלה נידף. יש לנו נשק, אבל כשאנחנו שומעים על נשק כבד המתקבל אצל השכנים, זה מעורר חרדה אצלנו. גם אם אנחנו שומעים מהם הלכי הרוח אצל השכנים, אנחנו מלאים חרדה. עלינו לקבל נשק כדי שנוכל לעמוד ולהגן על עצמנו בפני כל התקפה כזו. אנחנו גם חרדים לשלום העולם, שקיבלנו על עצמנו אחריות מסוימת בשבילו.

פנינו כבר לממשלת ארצות הברית. בעניין אחד קיבלנו תשובה שלילית מפורשת, והוא בעניין מטוסי דחף. בכמה עניינים לא קיבלנו תשובות חיוביות. התשובות החיוביות שקיבלנו הן אומנם לגבי דברים שיש להם ערך, אבל אין הם פותרים את הבעיה שלנו. דיברתי אתו על סטנדרטיזציה. יש לנו רובים צ׳כיים, שאנחנו מעוניינים להחליפם ברובים אמריקניים. הוא אמר: ״ייתכן שיש לכם גם אוירונים צ׳כיים״. אמרתי: ״כן, אבל לא הרבה. אמרתי לך כבר פעם שנקנה בשעת הצורך גם מהשטן. גם אתה היית עושה כך אילו היית במקומנו״.

אמר: "אני זוכר היטב שאמרת לי זאת". הוא התחיל לשאול שאלות. השאלות היו כלליות יותר. כמדומני שהשאלה הראשונה היתה על הנגב. מה היה מקור השאלות האלה? הוא הזכיר, שבפעם האחרונה נפגשנו בפריס ב־1948. הוא היה אז שר החוץ האמריקני, שהזדרז לתת את אישורו לתוכנית ברנדוט, שהיתה צריכה לקחת מאיתנו חלק מהנגב וחלק מירושלים. הוא שאל אם עשינו משהו בנגב. אמרתי: הגדלנו פי שתיים־שלוש את רשת היישובים שלנו, אולם זוהי רק התחלה. סיפרתי לו גם על התקדמות תוכניות ההשקאה שלנו ועל עצם התיכנון.

הוא שאל בנוגע לירושלים וביקש שיביאו מפה ושאסמן על המפה את הגבול. סימנתי לו. הוא שאל באיזה מקום הירדן הוא הגבול ובאיזה מקום ים המלח. הוא שאל מה הייצור המינימלי שלנו. מסרתי לו שאנחנו סוללים עכשיו כביש בדרום ים המלח ויש לנו עבודות חקירה מעניינות מאוד לגבי דרום הנגב וסביבות אילת, ויש לנו כל מיני מחשבות על אפשרויות נפט, אלא שהדברים האלה עוד לא התממשו.

הוא שאל עוד הפעם על העלייה, מניין באים העולים. אמרתי שהם באים משלושה מרחבים: מזרח אירופה, ערב, וצפון אפריקה. הוא שאל על הקומוניזם בין העולים. אמרתי: "מסירות העולים לקומוניזם היא ביחס הפוך להיכרות האישית שלהם אתו. אין זאת אומרת, שאין קומוניסטים בין העולים, אבל אנחנו משלמים את המחיר הזה ככל ארץ דמוקרטית, שהיא צריכה לסבול גם מפלגה קומוניסטית בתוכה. הוא שאל על ההכנסה הלאומית, על התקציב, על המשכורת בצבא, על מנגנון הקליטה, כמה זמן נמשך עד שעולה נקלט וכן הלאה.

הוא שאל לבסוף על כוחנו האווירי. אמרתי שזהו אחד המחסורים שלנו. אין לנו די. אין זו רק שאלה של כלים, זוהי גם שאלה של אימון, ושאלת האימונים היא אחד הדברים שרציתי לדבר עליו אתו. "בשלב ידוע ביקשנו מספר מקומות באמריקה לאמן קצינים. אילו זה ניתן לנו, זה היה מכסה למעשה את כל הצורך שלנו בסגל ההדרכה העליון. אנחנו הצענו לכם לאמן לנו את הקצינים האלה. התפלאנו מאוד שלא נעניתם לנו. אנחנו מוכרחים לפנות למקומות אחרים. אנחנו שמחים מאוד שצרפת נענתה. אפילו אנגליה נענתה לנו ויש לנו שני מקומות ב׳סטאף קולג׳". פה הוא זקף את הגבות שלו ואמר: "אה, ׳סטאף קולג׳!" "מאמריקה לא קיבלנו תשובות חיוביות, אבל מתאמנת אצלכם קבוצה של 80 בחורים שלנו בטיס אזרחי – הם בעצם מחיל האוויר – והם למעלה מהממוצע". בעצם אמרו לי, שהגרוע ביניהם הוא למעלה מהממוצע האמריקני. לא רציתי להתפאר בזה. אמרתי שהם בדרך כלל למעלה מהממוצע.

אמרתי לו [למרשל] לבסוף: "יש לי שאלה אליך ואיני יודע אם תוכל לענות עליה, ואני אבין היטב אם תאמר לי שאין ביכולתך לענות עליה, אבל אני

רוצה שתדע שהשאלה הזאת מנסרת בחללנו והיא מטרידה אותנו מאוד: האם אתם מוכנים להגן על המזרח התיכון במקרה של מלחמת עולם [עתידית], או האם התוכניות האסטרטגיות שלכם הן להפקיר את המזרח התיכון במקרה של ניצחון במקום אחר?" סיפרתי לו מה היה במלחמת העולם [השנייה] בשעה שהתחילה ההתקדמות של חילות גרציאני.[12] נכנסתי אז אל ווייוול[13] ואמרתי לו: 'אני חושב את עצמי זכאי, לפי האחריות המוטלת עלי כלפי היישוב, להציג לך שאלה ולברר מהם הסיכויים, האם יש בכוחך להגן על מצרים? אם אין בכוחך להגן על מצרים, עלינו להתכונן להגן בעצמנו על ארץ־ישראל. יש הבדל בינינו וביניכם. אתם עושים חשבון כללי, ובזה אני שותף איתכם. אבל בין שתי תנודות של המטוטלת הצבאית יכול מפעל של שלושה דורות חלוצים לעלות באש. אני רוצה לדעת מה יהיה גורלנו?" מר ווייוול היה רציני מאוד ואמר: 'אני מבין היטב את אופי הצגת השאלה על ידך. אתה רוצה לומר, שבמקרה הרע נוכל אנחנו לסגת ממצרים לסודאן ולקניה, ונוכל לסגת מארץ־ישראל לעיראק ולהודו, אבל בשבילכם אין נסיגה, ובנסיגה אין פתרון. כל מה שאוכל לומר הוא שאני חושב מאוד על בעייתכם, ואני מקווה לאל שהעניינים לא יגיעו לכך: I have your position very much in mind, I hope to God that it will not come to that[14].'

"זה כל מה שאוכל לומר" [אמרתי למרשל]. פה היתה אצלו בת צחוק, שאפשר היה לפרש כבת צחוק של לגלוג על ווייוול. אחר כך הפך מר מרשל להיות רציני ואמר: "אני מבין את שאלתך. אתה זכאי בהחלט להציג אותה" – ולא נתן תשובה עליה. בסוף אמר כך: "אני מרוצה מאוד שהיתה לי שיחה אתך. למדתי הרבה. לא היה לי שום קשר עם העניין ולא היתה לי כל תמונה מהעניין. מאז פריס לא היו לנו שיחות. עוררת שאלות חשובות. עוררת את שאלת הנשק". כאשר דיברתי אתו על מחסור בנשק אמרתי לו שאני צריך לדבר גם על מחסור בדולרים. אם נקבל נשק, אנחנו מעוניינים לקבלו בלי תשלום, לפחות באשראי במחירים נוחים ובתנאי תשלום נוחים. [הוא אמר:] "דיברת על מחסור בנשק, על שאלת התשלום בעד הנשק ועל שאלת האימונים. כרגע לא אוכל לתת לך תשובה. נעיין בכל הדברים האלה ונגיע לאיזו מסקנות".

---

12 מרשל רודולפו גרציאני – ר' מסמך 42, עמ' 355 הע' 5.

13 גנרל ארצ'יבלד ווייוול, מפקד הצבא הבריטי במזה"ת 1939–1941. בסוף יוני 1940 נועד מ"ש עם גנרל ווייוול בקהיר על רקע כניעת צרפת, שלטון ממשלת וישי בסוריה והתגברות רוח תבוסתנית במצרים.

14 דוח על שיחה זו ר' שרת/*יומ"מ ה*, עמ' 93–94. דברים ברוח זו אמר מ"ש לגנרל קלוד אוקינלק בפגישתו אתו בקהיר באפריל 1942 על רקע מתקפת פילדמרשל רומל מלוב מזרחה למצרים והתחדשות סכנת כיבוש א"י בידי הגרמנים (שרת/*מאבק מדיני א–1*, עמ' 371–372).

היה איתי השגריר מר אבן, העומד בקשר עם "מחלקת המדינה" של ממשלת ארצות הברית. אמרתי למר מרשל: "אם שגרירנו ירצה פעם לגזול ממך רגעים אחדים, תרצה בוודאי להתראות איתו". לבסוף אמר:

You don't warn me, it may be a non diplomatic way of putting it, but dare it. יום לפני זה היה אצלו שר החוץ המצרי והיתה להם שיחה לא מוצלחת, וייתכן שאמר זאת כהמשך אותה השיחה.

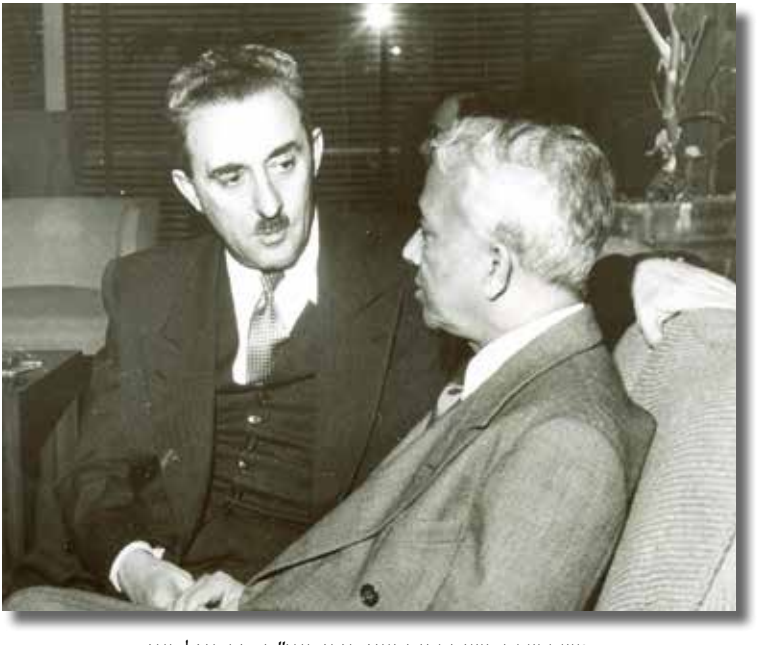
למחרת היתה לי שיחה עם מר אצ'יסון. הוא היה שקוע בקדרות. יש לזה בוודאי סיבות שונות. ישנן עליו התקפות נמרצות בעיתונות האמריקנית. ידוע הפתגם: "אין מחליפים סוסים באמצע הזרם". יצא [שבועון] "לייף" בהתקפה ואמר: "מדוע לא להחליף את הסוסים? תלוי איזה סוסים הם ואיזה זרם הוא. אם יש זרם כזה ואם יש סוס כאצ'יסון, צריך להחליף. הציבור רוצה לדעת מה עושה אצ'יסון כדי להצדיק את משכורתו בימים האלה", או שאלה דומה לזו. יש בכלל שמועות שעומדים להחליף אותו. ישנה שמועה שהנשיא טרומן עומד להחליף אותו במר [אוורל] הרימן. שם נעשו דברים משונים. יש בניין ה"סטייט דפרטמנט". יש שם חדרים מלאי פקידים. הם יושבים וכותבים ודופקים על המכונות. והיה הבית הלבן. גם בבית הלבן היתה פקידות, אבל קטנה. הבית הלבן זה בית לא גדול. הנשיא גר שם עם אשתו ועם הבנות. ה"סטייט דפרטמנט" עבר לבניין חדש והוא נקרא "The new State Depatment". זהו בניין מודרני ומרווח, והנה נהפך ה"סטייט דפרטמנט" לחלק של הבית הלבן. כל הבניין מלא פקידים היושבים וכותבים והם כולם פקידי הבית הלבן. הנשיא מר טרומן לקח את מר הרימן כיועץ שלו בענייני חוץ ואומרים שהוא עומד להחליף את מר אצ'יסון.

אין כל ספק, שמסרו למר אצ'יסון על תוכן שיחתנו עם מר מקגי באור לא נוח לנו. יתר על כן, אין ספק שכל הדברים שקרו בזמן האחרון, שגרמו לידי תלונות מצרים ועבר־הירדן, נמסרו שם בנוסח של קטרוג עלינו, שאנחנו אומנם אומרים שאנחנו רוצים שלום, אבל עושים הכל כדי ליצור מצב רוח נגד שלום בקרב הערבים ואיננו נזהרים מלגרות אותם על ידי מעשים בלתי שקולים. אם כי על פי דין אנחנו צודקים אולי במקרה זה או אחר, אבל איננו מגלים תבונה ושיקול רוח. הכוונה לטיפול במסתננים, לגירושים, לתפיסת שטח ליד נהריים. מה שפקידים נמוכים יותר ב"סטייט דפרטמנט" אומרים לנו במפורש, יש להניח שהם אומרים במפורש גם למר אצ'יסון. כשאתה בא למר אצ'יסון לא יתחיל לעשות חשבון על כל פרט ופרט, אולם הוא יודע את הפרטים וזה משתקף בארשת פניו.

לפי בקשת ראש הממשלה, אמשיך בדין וחשבון שלי מחר.

משה שרת בשיחה עם שר ההגנה האמריקני, ג'ורג' מרשל

משה שרת בשיחה עם נציג הודו באו"ם, סר בנגל ראו

גלי העלייה – רקע היסטורי

סעיף מ': סקירה

השר מ. שרת: אמרתי אתמול שהשיחה עם אצ'יסון התנהלה באווירה קודרת מאוד – (השר הרב י. מ. לוין: האם הוא אנטישמי?) – אין כל יסוד להנחה כזאת. הוא אדם ישר, איש בעל עקרונות. מר פליקס פרנקפורטר[2] הוא ידידו הקרוב והם גרים בשכנות. הם הולכים ברגל למשרד, והולכים יחד. מר פרנקפורטר נוקט שיטה שלא לעורר שאלות הנוגעת לנו אלא אם מר אצ'יסון מעורר אותה, ומר אצ'יסון אינו מעוררה. אפשר להסביר את רקע הקדרות בהתקפות הנערכות עליו בעיתונות, התקפות היורדות לחייו. באותו יום יצא "לייף", הנפוץ ב־6 מיליון טפסים, בהתקפה ברוטלית וגסה עליו. ישנן בכלל שמועות שעומדים להחליפו ולכן היה אולי קודר כל כך. אבל ראיתי גם סימנים ידועים נגדנו בקשר לכמה מקרים.

השיחה היתה מבחינתי מוקדשת לדבר אחד או שניים – להסביר לו את עניין קיבוץ גלויות כדבר־מה בלתי נמנע. פעם היתה שיחה לאחד מאנשינו, נדמה לי למד דוד הורוביץ, עם אחד מאנשי ה"סטייט דפרטמנט", וההוא אמר לו: "בעניין העלייה אל תבואו אלינו בטענות. אתם רציתם בעלייה גדולה ואינכם יכולים לקיימה. מה אתם באים לגולל עלינו את הדאגה?" הייתי סבור שלא ניתנה לו תשובה נאותה באותו מעמד ורציתי להציג לפניו את העניין פעם על הרקע ההיסטורי הראוי ומזה, כמסקנה, הצורך בעזרה והיותנו ראויים לעזרה. התכוונתי לומר זאת מבלי לנסח בשלב זה את הדבר כדרישה פורמלית מצד ממשלת ישראל, כי נקל לקבל על זה תשובה, כי "הקרקע טרם הוכשר", אבל שזה ישמש שלב ראשון, שידעו לאן פנינו מועדות.

אמרתי לו, שמה שקובע את מצבנו עכשיו זוהי העלייה שעוד לא היתה כדוגמתה. זהו תהליך היסטורי. זוהי אחת מאותן התופעות בהיסטוריה כאשר פורץ פתאום נחשול של המוני אדם העוקרים ממקומותיהם ועוברים מארץ לארץ. היו נדידות עמים בעולם. היתה נדידה מאירופה לארצות הברית. כל זה נעשה בהיקפים עולמיים. אצלנו זה נעשה בהיקף החיים היהודיים שלנו, אבל לפי מהותה זו אותה תופעה. נחשולים אלה פורצים ועוברים על פני ארצות וימים

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיף מ'. המשך סקירת מ"ש בישיבת ממשלה ח'. ר' לעיל מסמך 90.

2 פליקס פרנקפורטר (1881–1965). יהודי, מיועציו הקרובים של הנשיא רוזוולט בשנות מל"ע–2. אוהד הציונות. לימים שופט בית המשפט העליון בארה"ב.

ומעצבים עולם חדש. השאלה אינה אם דבר זה מתנהל בממדים גדולים או קטנים. הדבר הזה קובע את ממדי עצמו. השאלה מה יהיה גורל הדבר – אם זה ישמש מכשיר בניין ופיתוח או אם זה יביא חלילה לידי סבל רב והתמוטטות וחוסר יציבות מסוכן וכולי. אמרתי: במידה שהממשלה מתערבת בתהליך הזה, היא בהכרח מתערבת כדי לצמצם ולהגביל, אבל גם לאחר שהיא מתערבת כדי לצמצם ולהגביל, העלייה היא של 17–18 אלף לחודש. אנחנו עומדים לפני רשימה של עדיפויות. קבענו שתי top priorities: עיראק ורומניה. הסברתי לו מהן עיראק ורומניה לגבי היהודים כיום, מהן הקפריזות שאנו תלויים בהן ומה יהיה בשביל יהודי ארצות אלה אם מסך הברזל ירד עליהם ולא תהיה להם תקנה, כמו שירד מסך הברזל על יהודי רוסיה.

פה הפסיק אותי ושאל האם נמשכת רדיפת יהודי רוסיה. הסברתי לו מה פירוש הדבר רדיפה. אין רודפים יהודים ברוסיה. אבל הסברתי לו את הטרגדיה של יהודי רוסיה, בייחוד לנוכח פחד מלחמה עתידה, שבה אין הם נאמנים וחושדים בהם שלבם עם יהודי העולם, ומה עלה בגורלם של אותם העמים שחשדו בהם במלחמה הקודמת.[3] סיפרתי לו גם על דחיקת רגליים מהפקידות, מהספרות ומהאמנות, על סגירת העיתונות היהודית, התיאטרון היהודי, מאסר הסופרים והאמנים.[4] כך, למשל, טוהר הקורפוס הדיפלומטי מיהודים. כמו כן נתתי לו לדוגמה את טורקיה, שבה יושבים עדיין 30 אלף יהודים ואישרנו רק 20 רשיונות [עלייה]. לפני כמה ימים קיבל ראש הממשלה זעקת שבר ממצרים: איך זה מפקירים אותם? אולם לאחר כל הצמצומים הללו נשארת העלייה במסגרת של 17,000–18,000 איש לחודש. הכוחות הנושאים אותם אינם יכולים להיבלם. זוהי מנוסה ממצוקה, מנוסה מפחד, מסכנות השמדה, ומשיכה לארץ־ישראל כארץ המבטיחה להם עתיד אחר. אמרתי: בתקופות קודמות, לפני דור הטכנולוגיה והסולידריות הבינלאומית ומשק הכספים הגדול, היו תנועות כאלה של אוכלוסין גוררות אחריהן מלחמות וסבל איום. דורות חלוצים היד הולכים לאיבוד, עמים קודמים היו נשמדים, העולם היה חוזר לתוהו ובוהו עד אשר על החורבות והפגרים היתה צומחת ציוויליזציה חדשה. השאלה היא אם הדבר הזה מוכרח להיות כך גם במקרה שלנו, אם אין לנו ברירה ואם נגזר עלינו to travel the hard road. אנחנו ניסע בדרך הקשה, כי בשבילנו זוהי הגשמת הגורל שלנו – the fulfilment of our destiny – דבר הגורל שלנו.

העלייה הזאת נושאת בחובה כוחות יצירה עצומים. זהו מחזה מרהיב איך המרץ

---

3 כגון הטטרים והצ'צ'נים, שהוגלו על ידי סטלין למזרח ברית המועצות.

4 מדובר בתרבות היידיש, שפעיליה היו חברי המפלגה הקומוניסטית. תרבות העברית נאסרה אחרי המהפכה הבולשביקית.

שהיה כלוא ועצור בחובו של העם היהודי במשך מאות בשנים ללא הזדמנות של יצירה גדולה, איך הוא פורץ עתה ומשווע ליכולת של פעולה. אמרתי, שגם מבחינת התיכנון והאפשרויות האובייקטיביות של הארץ אין בעיה. התכנון הוכיח את יכולתנו ועצם ההישגים שלנו בשנים אלה מוכיחים. השאלה היא רק שאלת האמצעים. היהדות בעולם עשתה מאמצים אשר אין להם משל ואין דומה להם בתולדות גיוס כספים התנדבותי בהיקף בינלאומי. מה שעשתה יהדות אמריקה בשטח זה אין לזה משל בעולם. אף על פי כן, יעשו עוד יותר. אנחנו קוראים אותם לכך והם יעשו יותר. משטר הצנע שהנהגנו בארץ חמור מאין כמוהו. עול המיסים שהטלנו על הארץ כבד מאין כמוהו. אותם, את האמריקנים, שחררנו מכמה דברים. אנחנו קימצנו להם הון רב על ידי החשת חיסול המחנות באירופה. אילמלא פרצה העלייה בקצב כזה, היו המחנות באירופה נשארים מי יודע לכמה זמן והאמריקנים היו מוציאים כסף לריק, שלא היה בונה את האנשים ורק מכלכל אותם. אנחנו קימצנו להם את הכספים האלה.

מלבד זה, על ידי התהליך הזה אנחנו עוקרים מרכזים של סיבוכים חמורים מאוד. תניח לרגע, שאיננו מפנים את עיראק מיהודיה והם נשארים על עברי פי פחת, חיים על יד לוע הר הגעש, ופעם בפעם פורץ נחשול של פנטיזם ושל השמדה. מה יהיה זה בשבילכם ומה יהיה זה בשביל יהודי עיראק? נניח שהיתה פורצת שחיטה ביהדות תימן לפני שעלתה. אנחנו מונעים את כל זה. לא אמרתי לו מה שאמרתי למר מרשל, שאנחנו בעצם היחידים המצליחים להעביר אנשים ממעגל סובייטי למעגל הדמוקרטיה, ושעוד ידנו נטויה בעניין זה. אבל גם מחוץ לזה עבודת הבניין שאנחנו עושים מזכה אותנו, לפי דעתנו, בעזרה בין־ממשלתית. איננו באים לחדש פה, אבל בעולם שנוהגת בו עזרה בין־ממשלתית לאורך ימים[5] אנחנו מציגים את עצמנו כמדינה הראויה לעזרה, ולא רק שאין זה עומד בניגוד למה שנעשה בבעיית ההתפתחות של המזרח התיכון, אלא זה הולך בד בבד עם המשימה הגדולה של פיתוח המזרח התיכון. אינני בא כאן כמליץ יושר לארצות הערביות. אתה צריך לדעת, שאם נותנים להן כספים לפיתוח, אין עיננו צרה בהן, אלא אנחנו מקבלים זאת בברכה, כי פירוש הדבר יתר פריחה ועליית רמת החיים, שאנחנו מקווים ברבות הימים ליהנות מהן, כי יהיה לנו שוק לתוצרתנו. פירוש הדבר יתר יציבות במזרח התיכון, תריס בפני רוחות רעות. אבל אני מציג לפניך כעת את בעיית העזרה למדינת ישראל כצורך לעזור לה לשאת את העול העצום הרובץ עליה. אבל אם יותר נוח לכם להציג את העניין כחלק מתוכנית רחבה יותר – אדרבה, הדרך לפתרון בעיית השלום בינינו ובין הערבים היא דדך לסילוק מעצורים וקשיים.

---

5 הכוונה ל"תוכנית מרשל" שהנהיגה ארה"ב לשיקום אירופה לאחר מל"ע־2.

אם ניגשים לפתרון בדרך חזיתית, קשה אולי הדבר, אם תאמרו שנותנים כספים להתיישבות פליטים, יהיה לכם אולי קשה הדבר. אולם אם אתם באים בהצעה של עזרה לפיתוח הארצות השכנות, ולא בהצעה של יישוב פליטים, המעוררת מיד בעיה פוליטית, ממילא מובלע ענין הפליטים בתוך הפיתוח. זה נעשה לתופעת לוואי ולא למטרה, אולם בינתיים סילקתם מעצור גדול בדרך לשלום בין ישראל ובין הארצות השכנות וסייעתם ליציבות בשטח הזה כולו.

בכל זאת, חשבתי שלא כדאי לי רק להרביץ תורה וצריך לנסות להפיק איזו תועלת ממשית לאלתר. אמרתי: "כעניין הדחוף ביותר הייתי מציג את בעיית העזרה במזון נוכח המחסור הגדול בדולרים ונוכח העובדה שלכם יש עודפי מזון, ותתנו לנו או מזון ללא תשלום או מזון באשראי בתנאים נוחים". בנקודה זו נכנס מר אבן בשיחה ואמר: "יש תקדימים. החלטתם לתת מזון להודו וליוגוסלביה". פה הגיב מר אצ'יסון: "תקדימים גרועים, תקדימים פסולים אנחנו סובלים בנוהל שלנו We are torturing our procedure. אנחנו ממציאים כל מיני תירוצים ומעקמים את הדין כדי להציל אנשים ממוות, כי שם בהודו וביוגוסלביה יש רעב". אמר מר אבן: "אבל ארצות אלה אינן מקבלות על עצמן להגדיל באופן ניכר את הייצור החקלאי שלהן, ולהגיע למצב של אי־תלות, בעת שאנו מבצעים תוכנית להגדלת הייצור במידה ניכרת. הגדלנו בשנה אחת את הייצור החקלאי שלנו ב־40 אחוז. אנחנו עומדים במשך שנים ספורות להכפיל את הייצור החקלאי שלנו, לעשות את עצמנו כמעט בלתי־תלויים בתוצרת מהחוץ. אולי נשלח גם חלק מהמזון החוצה. בכל אופן נגיע לאיזה איזון". היה שם איש אחד שאמר: "תפוחי אדמה". אמרתי: העיקר זוהי חיטה ובשר. גם סוכר היה כדאי לקבל.

הדבר נשאר בצריך עיון, ומר אבן יבוא עוד בדברים עם המחלקה ["מחלקת המדינה"]. לגופו של עניין העזרה [אצ'יסון] לא אמר דבר. הוא רק קלט את הדבר הזה. הוא אמר שכל ההסברה היתה מעניינת. יכול להיות שרק מתוך נימוס אמר כך. האם יאמר שזה היה משעמם? אני אומנם מניח שזה היה מעניין. אבל כאשר דיברתי על הרעיון בדבר שילוב הפיתוח של מדינתנו עם פיתוח מדינות המזרח התיכון, אמר: "רעיון זה מוצא מאוד הד בלבי. אני תמים דעים אתך". פה מיהר השטן הרע של האיש שישב שם [ג'ורג' מקגי], והוא אמר: "נכון, כאשר שומעים הסברות כאלה נעים לשמוע אותן. זה מסבר את האוזן. אבל כאשר נתקלים באנשים חיים, רואים שאין הדבר זו". אמרתי: "לשם כך יש לנו Secretry of State, כדי שיזיזו עניינים". מר אצ'יסון אמר: "ענייני המזרח התיכון מעסיקים ומטרידים אותנו. לכאורה היתה צריכה להיות התקדמות לטובה, אבל למעשה נדמה לך לפעמים שהכל הולך ורע ואינך יודע במה ייגמר הדבר". פה ראיתי את התורה שהרביצו בו הבחורים שלו, שאנחנו [הישראלים] מקלקלים את השורה.

הוא אמר את הדבר רק כמתפלסף, כתוהה על עתידות סתומים ולא כפונה אלי בטענה ובהאשמה, וכך עזבתי את העניין.

דיברנו על המצב הבינלאומי. אמרתי שהם נחלו ניצחונות גדולים מוסריים ושהכריחו אפילו את רוסיה להיכנס לוועדת מפקחי השלום. הוא אמר שאין הוא יודע מה תעשה שם רוסיה. ראיתי שלבו מלא חשדות וחששות. בזה נפרדנו, והוא ביקש למסור שלום לראש הממשלה – (השר ד. רמז: האם נתן איזה סימן לדבר על העניינים הממשים עם המחלקה?) – הנחה זו מובנת מאליה, וישנו שגריר והוא בא בדברים. הבטחה לא היתה. הוא איש קר ויבש. הוא נאם נאום בעצרת, והנאום היה חשוב. לא רק שהנאום היה חשוב, אבל היה בו גם חותם של אישיות. היו ביטויים חורגים קצת מן המסגרת המקובלת, לא סגנון שיגרתי, כי אם חותם אישי. חשבתי שהוא חיבר את הנאום, שלא ייבצר ממנו לחבר את הנאום. כאשר נפגשתי אתו, אמרתי לו מחמאות על הנאום. ראיתי שהוא איש ישר. הוא לא אישר שהנאום שלו. הוא לא אמר "באמת עמלתי עליו". אחר כך שמעתי שהנאום נכתב כולו, מראשיתו עד סופו, על ידי בחור יהודי – (רוה"מ ד. בן־גוריון: איפה ישנם בחורים כאלה?) – (מר ז. שרף: יהודים ישנם, אבל אין שרים שיסכימו שיכתבו להם את נאומיהם) – האם לא מצאנו את מר אוברי איבן [אבא אבן]? אבל אני בשום אופן לא אנאם נאום שאחר יחבר אותו. מר ליאו כהן יכול לכתוב נאום יפה, אבל לא אנאם נאום שיחבר לי.

הושקעו מאמצים גדולים בהשגת המילווה הנוסף לחקלאות בסכום של 35 מיליון דולר. בעניין זה השגנו שני דברים המסייעים מאוד להצלחה, אם כי אינם מבטיחים עדיין את ההצלחה. השגנו ברכה חיובית מהנשיא [טרומן] והשגנו את אי־התנגדות של ה"סטייט דפרטמנט". אומנם ה"סטייט דפרטמנט" לא הלך להמליץ על כך מטעמים פוליטיים, אבל הודיע שמטעמים פוליטיים אין לו כל התנגדות לכך. לגבי הנשיא נעשה מאמץ מיוחד והוא הצליח.

אף על פי כן, יושבת עדיין מועצת הבנק [ליבוא ויצוא] על המדוכה ואנחנו מחכים יום יום להחלטה חיובית. אם איזה שטן לא יקטרג, נקבל זאת בקרוב. צריך להיות ברור, שאין בזה משום דולרים ואין בזה עזרה למזון, לחומרי גלם ולנשק, אבל הדבר כשהוא לעצמו חשוב, כי זוהי השקעה חשובה לפיתוח ולייצור, ושנית, תהיה בזה משום הפגנת אמון למדינה שנאבקת בקשיים כלכליים עצומים כאלה.

לוועידת מלון "המלך דוד" היה הד רב בציבור היהודי ובציבור הלא־יהודי.[6] בארצות הברית לא היה ברור בדיוק מה אנחנו רוצים אם כי נתפרסמו דברים. בציבור היתה הרגשת התעוררות, שהנה הם נקראים לגיוס חדש. עובר נחשול חדש של פרוספריטי על ארצות הברית לרגל תוכנית הזיון העצומה והנעת

---

6 על הוועידה ר' לעיל מסמך 86 עמ' 764, הע' 2.

כל הגלגלים במפעלי הייצור, כי זה מלווה בשידוד מערכות ובכל מיני שינויים הפוגעים באנשים. בדרך כלל יש גאות, אבל לא כן הדבר במרכזי הפעולה הציבוריים. העמדה הקשה שנקטו פה אנשי ה־welfare funds,[7] התמידו בה גם אחר כך. היו להם התייעצויות גם שם, והם הולכים לעניין כאילו כפאם שד. היו לי ולאנשי השגרירות והסוכנות [היהודית] התייעצויות מספר עם עסקנים אחדים של המגבית שהם בסוד העניין. היתה לנו פגישה מורחבת עם ה"ג'וינט" ועם אנשי ה־welfare funds ואנשי ההסתדרות הציונית, שבה קבענו את תאריך הוועידה. אחר כך היתה פגישה של הציונים. היו עוד כמה פגישות. פגישות אלו לא היו קלות, בייחוד הפגיש עם אנשי ה"ג'וינט" ועם אנשי ה־welfare funds. עמדת ה"ג'וינט" היא לאין ערוך יותר חיובית מאשר עמדת אנשי ה־welfare funds, בייחוד דר' יוסף שווארץ, אבל גם האחרים מאנשי ה"ג'וינט" התנהגו כשורה. אנשי ה־welfare funds ניסו בכל מיני תואנות ותירוצים להתחמק מהעניין ולדחותו, כך שצריך היה לדבר אליהם דברים נמרצים מאוד מבחינה ציבורית וגם לאיים עליהם שהם עתידים לתת את הדין, והם בעל כורחם ענו אמן. אולם עדיין לא ברור כיצד יתנהגו בוושינגטון עצמה – (השר ד. רמז: האם יבואו?) – אני בטוח שיבואו.

מקור אחר של קושי הוא הסתדרות ציוני אמריקה, שצריכה להיות הנושא העיקרי של העניין בקרב הציונות. ננסה לשכנע את "הדסה". אומרים ש"הדסה" שקועה בתוכנית שלה. הגופים האחרים, "פועלי ציון" ו"המזרחי", אינם חזקים למדי כדי שאפשר יהיה להטיל עליהם את היהב הזה. הסתדרות ציוני אמריקה זהו האירגון הגדול שהיה צריך לבוא בחשבון, אבל זהו עדיין קנה רצוץ. אין זו משענת נאמנה. הם בפנים שבורים. האיש העומד בראשם הוא איש כנה ואיש המעוניין לשאת בעול ולעזור, אבל אין הוא בעל סמכות מוסרית בעיני רבים. אני חושב את מותו של מוריס רוטנברג לאבדה קשה במצב הזה, כי הוא היה אישיות מוסרית. הוא גם חזר לאמריקה חדור ברוח הוועידה הירושלמית ובהחלטה נמרצת לעשות את כל המאמצים הדרושים. הוא מת בזמן הישיבה, רגעים אחדים לאחר שגמר את נאומו. אומרים שזה היה נאום נמרץ. אבל עצם העובדה שהוא צריך היה לנאום נאום נמרץ מתוך ויכוח ופולמוס עם ציונים, מראה על משהו – (השר ד. יוסף: הויכוח שלו היה עם ישראלי, עם מר מינצברג) – הם נאחזים בכל מיני דברים. ידוע, שמר מונטור אינו "פרסונה גרטה" אצל הציונות הרשמית בארצות הברית. יחד עם זה ידוע שמר מונטור הוא האיש שיכול להרים משא כבד ויכול להפעיל דינמו. אחד מבני הפלוגתא שלו אמר: "החיסרון של מונטור שהוא

7 ארגון קרנות הסעד היהודיות בארה"ב.

רק אחד. דרושים כמה מונטורים, אחד בשביל המגבית המאוחדת, אחד בשביל מפעל איגרות החוב [ה"בונדס"] ואחד לשם הפנייה לממשלה [בוושינגטון]. אינני מבין את הציונים באמריקה. הברירה בשבילם היא או להירתם למפעל ולהראות את כוחם, ועל ידי כך גם להיבנות במובן המוסרי הציבורי, או להוציא את כוחם לריק על ידי ביקורת נבובה ועל ידי כך להוסיף לרדת". כנראה שלא לכולם ישנה ההבנה הזאת. גם אחדים מאלו שחזרו מוועידת ירושלים, חזרו ברוח רעה כאילו שחרה להם על שהיוזמה לא יצאה מהם, שקראו להם כאילו לדבר מוכן, הטילו עליהם משא כבד כזה כאילו משתמשים בהם כמכשירים. מנהל "הקרן הקימת", כמדומני ששמו מר לוין, לא הפיץ רוח טובה בשובו. לתמהוני הרב, דיבר גם מר ליפסקי[8] דברים מוזרים מאוד בפגישה הציונית.

מה שהוסיף עוד מכה, זהו המשבר פה. יהודים התחילו קודם כל לדבר על זה שצריכים לדחות את הוועידה.[9] אמרו זאת מכל מיני צדדים. אני סבור שהתגברנו על הלך רוח זה בעצם בואם של מר קפלן וגברת מאירסון, כי בואם קובע ודוחה היסוסים שונים. יבוא עוד דר' בארט.[10] באו אנשי הסוכנות.

אבל עכשיו צריך להיות ברור מה יכולה הוועידה הזאת לתת. בוועידה הזאת יופיעו שלושה נושאים: אל"ף, המגבית היהודית המאוחדת; בי"ת, מפעל איגרות החוב; גימ"ל, עזרה ממשלתית ישירה מצד ארצות הברית. על מפעל איגרות החוב אי־אפשר יהיה להכריז מעל במת הוועידה הזאת כעל דבר־מה שניגשים מיד לעשותו. אפשר יהיה לזרוק את הרעיון הזה לחלל היהדות האמרקנית. זה יכול להיות אמצעי להכשרת הלבבות לקראת הדבר, אבל אין הוועידה יכולה לשמש ככינוס הפותח במפעל איגרות החוב, באשר ההכנות לא נשלמו עדיין. אשר לעניין עזרה ממשלתית, יש עוד ספק אם יהיה זה לתועלת שהדבר הזה יושמע מעל במת הוועידה, קודם כל, אם זה יושמע, אין זה יכול לבוא מפי נציגי ישראל, אלא מצד נציגי הקהל [היהודי] באמריקה. ייתכן שזה ייעשה כהתחלת התעמולה לקראת הדבר הזה. אבל גם זה יהיה רק שלב במערכה.

במקום זה השמיט צנזור ארכיון המדינה קרוב לשלושים שורות.

צריכה להיעשות פעולה ציבורית ברחבי ארצות הברית לשם לחץ והשפעה

---

8 לואי ליפסקי (1876–1963). עיתונאי ומנהיג ציוני בארה"ב. נשיא הסתדרות ציוני אמריקה בשנות ה־30. מנאמני דר' חיים וייצמן.

9 ועידה "לתכנון סיוע יהודי ארצות הברית לישראל ולשיקום יהודים" עמדה להיפתח בוושינגטון ב־27 באוקטובר 1950.

10 דר' אהרון בארט (1890–1957). מנהל בנק לאומי לישראל (אפ"ק), ממעצבי מדיניות הכספים והמטבע של ישראל.

על הנבחרים המקומיים. חושבים, כי בעזרת כל אלה אפשר יהיה להביא לידי החלטה חיובית בקונגרס. דיברתי עם מר ברנרד ברוך[11] בעניין זה, והערכתו על הסיכויים לעזרה חיובית. הוא אומר שאין פה לדבר על כך שאנחנו ראויים לעזרה זו יותר מאשר כל מדינה אחרת, והוא חושב שישנן מדינות שקיבלו כבר יותר מדי ויש מדינות שקיבלו עזרה באופן בזבזני, קיבלו סכומים מיותרים לגמרי ובלתי מוצדקים, והוא חושב שאפשר יהיה לכרוך את ההסברה להפחתת ההקצבות לאומות אחרות עם מתן הקצבה לישראל, ואם גם תהיה גדולה, היא כאין וכאפס לעומת הסכומים שהשקיעו ועומדים להשקיע במקומות אחרים.

אבל אין כל זה עניין למחר ולמחרתיים. זהו עניין לכל המוקדם לקיץ הבא, לחודשי מאי–יוני. אמרו לי, שאת ההכנות לעניין המילווה ולשטרי החוב ולעזרה הממשלתית אפשר יהיה להשלים תוך חודשיים ימים. אבל אין זה די. מבלי שיהיה אירגון לזה, מבלי שיהיה לזה רקע ציבורי שמוכן יהיה לענות בהד חזק לקריאה כאשר היא תישמע, מבלי שיהיו מוכנים אנשים שיחתמו מיד על סכומים גדולים ויהיו חוגים שונים שיירתמו לפעולה – אין טעם לזרוק את הסיסמה לחלל האוויר. ההכנות האלה תימשכנה יותר זמן. חושבים שהדבר לא יבשיל לפני הקיץ או הסתיו. ההכנות כבר מתנהלות. אתה צריך להתגבר על כל מיני חששות של התחרות. אנשי ה־welfare funds, למשל, מתנגדים למפעל איגרות החוב, כי הם חוששים שזה יתחרה במגבית. הם שואבים את האמצעים שלהם מהמגבית והם חוששים שמפעל איגרות החוב יכה את המגבית. לעומת זה, ישנם אנשים שהם אדוקים מאוד ברעיון העזרה הממשלתית, קודם כל מבחינת האפשרויות הגדולות, כי אפשר יהיה לקבל מיד מאות מיליונים. בלי העזרה הזאת לא יספיקו לנו כל יתר הסכומים שנשיג. הם מעמידים דגש חזק על עניין העזרה הממשלתית והם חוששים שמפעל איגרות החוב יזיק לעניין העזרה הממשלתית. צריך יהיה ליצור לחץ ציבורי על אנשי־welfare funds למען יהיו מוכרחים ללכת אתנו. מה שנוגע לחשש השני, הרי זה מופרך. במידה שהציבור היהודי יוכל להוכיח כמה הוא מעמיס על עצמו, יהיה קל יותר לדרוש עזרה ממשלת ארצות הברית. מר ברוך אמר שזהו רעיון ראוי, והרעיון הזה הולך ומתגבר.

הרעיון של איגרות החוב כובש לבבות. נפגשתי עם אנשים בעלי ערך בחיים המסחריים של אמריקה – (רוה"מ ד. בן־גוריון: האם מר לאסקר נכנס לעניינים?) – השקעתי בו ערב שלם וללא הצלחה. הוא אמר: "בארץ־ישראל מתגברים הדתיים ואני מפסיק את עזרתי", את זאת אני אומר פה לא לצורכי ויכוח. הוא אמר: "אינני נותן כסף, כי תהיה שם השתלטות הדתיים, ואני דוגל בחופש המצפון של כל פרט

11 ברנרד ברוך – איל הון יהודי אמריקני בעל מהלכים בוושינגטון. מילא תפקידי ייעוץ ומינהל בכירים בשנות מל"ע–1 ומל"ע–2. מקורב לנשיא טרומן.

ופרט. מה זה פתאום מדינה בלי נישואים אזרחיים? איך יכולה ארץ מודרנית להיות בלי נישואים אזרחיים?" עניתי לו מה שעניתי, אבל לא הצלחתי.

בינתיים נעשתה פעולה להשיג דולרים על ידי הלוואות לשישה חדשים. בעניין זה היו לי ניסיונות די מעניינים. היתה לי פגישה עם שנים־עשר איש ותשעה מהם נתנו מיליון דולר. אחד מהם שהשתתף בפגישה, התווכח לא מעט, בסופו של חשבון חתם על צ'ק של מאה אלף דולר, חזר לעירו ומת. כתבתי מכתב תנחומים להוריו. בפגישה השנייה היו שבעה אנשים. אספנו מהם חצי מיליון דולר. יהודי אחד אמר: "אני נותן מאה אלף דולר. אני נותן אותם בלי ריבית. אם מדינת ישראל תשלם את ההלוואה – אקבל. אם לא תשלם – אני מוחל. מה ההבדל ביני ובין מדינת ישראל? אני ומדינת ישראל הם היינו הך. מדינת ישראל תפשוט את הרגל – פירוש הדבר שאני פשטתי את הרגל". הוא יהודי ציוני, אם כי איננו חבר מובהק של הסתדרות ציוני אמריקה. אמרו לי לשים אליו לב במיוחד ולדבר אתו באופן אישי.

בין שתי הפגישות בא המשבר.[12] את הפגישה השנייה הייתי צריך לפתוח בהסברה שנמשכה ארבעים דקות, להראות שהמשבר איננו מבטל את המדינה ולהעמיד את העניין בפרופורציה המתאימה. אגב כך הסברתי את המדיניות הכלכלית של הממשלה גם בקשר לשאלת ההון הפרטי.[13] לאחר שהרגשתי ששטפתי את הסיפון וניקיתי אותו, יכולתי לגשת לעניין.

אגב, בקשר לאותו יהודי שנתן מאה אלף דולר, שאלתי את מר מונטור, כמה הוא תורם למגבית היהודית המאוחדת. מר מונטור השיב: "כמעט ולא כלום". מדוע? הוא יושב בניו־ארק. הוא יודע שסכום עצום מהכסף הולך לצורכי חסד מקומיים, ולא איכפת לו אם יהיה כסף למטרה זו או לא יהיה, ומה אם יהיה עוד בית חולים בארצות הברית? האם יש מחסור בבתי חולים בארצות הברית? ומה אם יהיה עוד בית כנסת? האם יש מחסור בבתי כנסת? הוא רוצה שהכסף שלו ילך לארץ־ישראל. הוא חיפש צינור, שלגביו יהיה בטוח שכל פרוטה שהוא נותן הולכת לארץ־ישראל. הוא התקשר עם הטכניון. הוא עסקן אדוק של הטכניון. הוא נתן מאה אלף דולר לטכניון. הוא יודע שזהו מוסד חשוב המפתח את הטכנולוגיה הארצישראלית ואת ההכשרה המקצועית. הוא עובד את אלוהיו על ידי הטכניון

---

12 באמצע אוקטובר, בעקבות צו ממשלתי על קיצוב ההלבשה וההנעלה, התחולל משבר אמון במדיניות הכלכלית של הממשלה. רוה"מ ב"ג ביקש להתגבר על המשבר בהחזרת "הציונים הכלליים" לקואליציה ובשינויים בממשלה, אולם מפלגות החזית הדתית דרשו תחילה דיונים מחודשים בתוכנית הכלכלית של הממשלה. לאור זאת הגיש את התפטרותו לנשיא. לאחר מאמצי תיווך הוקמה בסוף אוקטובר ממשלה חדשה בראשותו עם החזית הדתית ועם הכלכלן יעקב גרי כשר המסחר והתעשייה.

13 הכוונה להפרכת שמועות על התנכלות הממשלה להשקעות הון פרטי בישראל על ידי כפיפתם למוסדות ההסתדרות הכללית.

– (רוה"מ ד. בן־גוריון: שיחה דומה לזו היתה לי עם מר בלבן מחברת "פרמונט", הוא אינו ציוני. הוא מתבולל, אבל הוא הבליט הזדהות כזו עם מדינת ישראל מתוך רגש גאווה יהודי כפי שרואים לעיתים רחוקות).

לפני שנסעתי מהארץ התייעצתי עם ראש הממשלה, וגם עמדתו היתה שנחוץ לנסות לשוחח עם מר וישינסקי. לא ביקשתי עדיין שיחה אתו, מפני שהוא עמוס עבודה במידה כזאת שאין כל טעם לתפוס אותו עכשיו לשיחה. אין כלל לשער את העבודה שהאיש הזה עובד. באותה ארוחה, שבה נפגשנו ושוחחנו, אמרתי לו: "אני נדהם לכוח עבודתך. אתה הרי כבר אינך איש בן עשרים". העיר: "אני בן שישים ושבע". הוספתי: "אתה עובד בוקר ולילה, זאת אומרת שאתה עובד בלילות ומכין אז נאומים".

משונה מאוד הערך שהרוסים מייחסים לאו"ם. לכאורה הם יודעים שלא ישפיעו על תוצאות הדיונים. לעיתים רחוקות הם משפיעים באיזו מידה־שהיא. לרוב אלה הם דיבורים של אופוזיציה עקרונית, הפוסקת את פסוקיה, מרצה את טענותיה ואין לה כל השפעה על התוצאות. מצביעים רק חמישה אתם. אחדים אולי נמנעים. הרוב העצום מצביע נגד, פוסחים עליהם והולכים הלאה, ואף על פי כן הם משקיעים מרץ עצום ולהט מאין כמוהו ועבודה רבה באו"ם ונואמים נאומים ארוכים ומפורטים. אין לעומת זאת, הסברה אחרת אלא שהם נותנים בזה תחמושת לבעלי בריתם ברחבי תבל. הם מפרנסים גם את "על המשמר" ו"קול העם" פה. אבל בינתיים המרץ שהם משקיעים הוא עצום. וצריך לדעת שמר וישינסקי מופיע שם מבלי שיהיה לו איזה אח, איש הדומה לו בערכו. מר בווין בא לשם לשבועיים ונוסע. מר אצ'יסון בא לחודש. בשביל שר החוץ הישראלי יש שם אולי חברה טובה אם יושבים שם כל הזמן שר החוץ השוודי ושר החוץ הקנדי ושר החוץ האוסטרלי ושרי החוץ של מדינות אמריקה הלטינית, אבל בשביל מר וישינסקי אין שם שום חבר דומה לו. הבר־פלוגתא שלו הוא לא מר אצ'יסון, אלא מר דאלס, איש מסוג שלישי, ואף על פי כן יושב שם מר וישינסקי כל הזמן. הוא בעצמו אינו חבר הפוליטבירו. הוא מקבל הוראות. הוא ממוצא פולני, אבל הוא יליד אודסה והוא מושרש מאוד בתרבות הרוסית. הוא מצטט את גריבויידוב[14] בתוך נאומיו. לעומת זאת, יש אצלם דרגות חריפות מאוד של אמון. יש דברים שבהם יסמכו רק על מר וישינסקי ולא על קטנים ממנו. אחת הטענות שלהם כנגד ההצעה לכנס את העצרת במשך עשרים וארבע שעות היא: "מה זאת אומרת? שר החוץ צריך לבוא, ומי יודע איפה הוא יהיה באותה שעה, אם אפשר יהיה להשיג אותו במשך עשרים וארבע שעות?" אומרים להם: "ישנם כאן צירי הארצות".

---

14 אלכסנדר גריבויידוב, מחזאי רוסי בן המאה ה־19. מחזהו "מכאוב מרוב חוכמה" נחשב יצירת מופת.

הם אומרים: "שר החוץ צריך להיות". הנימוק האמיתי הוא שנחוצה להם מקודם ישיבת הפוליטבירו והיא אינה יכולה להיות במשך עשרים וארבע שעות. הקבינט הבריטי יכול לסמוך על הנציג שלו. הם אינם סומכים.

נפגשתי עם מר וישינסקי בארוחת ערב אצל השוודים ואמרתי לו: "זוהי ארוחה בעלת ערך גדול בשבילנו אחרי המתיחות הארוכה שהשתררה בינינו ובין השוודים". הוא שאל: "הקבוצות הטרוריסטיות עדיין קיימות? בדרך כלל הם בני חיל, אומנם דֶספֶרדוס". הוא שאל: "האם לא ידוע מי היו הרוצחים של ברנדוט?" אמרתי: "האנשים המתעניינים אצלנו בדברים כאלה סבורים שיכלו לגלות בדיוק מיהם האנשים, אולם מה בצע בדבר אם ראיות משפטיות אין?" הוא העיר: "זה תמיד כך. שום [מילה משובשת] טרוריסטי אינו מתגלה. כך היה גם אצלנו בימי הצאר. אי־אפשר היה להוכיח". אמרתי: "בראש הטרוריסטים בין הסוציאל־רבולוציונרים היו אישיות מוסריות גדולות ואנשים בעלי השכלה". "כמובן", הוא אמר, "פֶרוֹבְסקַיַה".[15] הוא הזכיר גם שמות אחרים. הסברתי לו קצת את ההבדל ביניהם ובין הקבוצות שהיו אצלנו. הוא שאל: "האם קיימות עדיין הקבוצות הטרוריסטיות?" אמרתי: "אינני סבור שיש עדיין קבוצות טרוריסטיות, אבל ישנם גלגולים כאלה ומסביבם ישנה מלחמה. ישנם פשיסטים". הוא אמר: "אם ישנם פשיסטים, צריך לכלוא אותם". אמרתי: "אין זה כל כך פשוט, אצלנו דמוקרטיה. אוסרים לפי מעשים. כל זמן שהם מתנהגים באופן פרלמנטרי, אין זה פשוט כל כך לאסור אנשים".

הוא התחיל לשאול על יחסים עם הערבים בתוך המדינה וגם עם מדינות ערביות. ראיתי בזה הד למשהו. היתה לו פגישה עם הערבים. בדרך כלל הם מחפשים עכשיו דרך להתקרבות עם המדינות הערביות, והמדינות הערביות נוטות עכשיו למשחק עגבים אתם. אינני רוצה להיכנס לפרטים בעניין זה. משהו התרקם שם. כשם שהם מעוניינים לציין בעיתונות כל צעד חיובי שלנו כלפיהם, וכל צעד מרוסן באו"ם, כך גם כלפי הערבים. אין זאת אותה התקופה שהיו רק בעד ישראל, ואת הערבים כולם ראו כמשרתי אנגליה. הם רוצים להראות שיש להם יחסים גם עם ישראל, ועם הערבים בוודאי שיש להם יחסים. הוא שאל: "מה העניינים האלה במועצת הביטחון? מה התלונות הנשמעות שם? האם ישנה התקדמות ביחסים?" והוסיף: "ביסודו של דבר הם אנשים חסרי תרבות?" אמרתי שיש ביניהם גם אנשים תרבותיים, אולם בדרך כלל אין התרבות סימן היכר לשכבה השלטת שלהם. מזה עברתי לשאלת היחסים עם הערבים בישראל.

שני דברים עשו עליהם רושם גדול: אל"ף, הערבים הם הציבור הערבי

---

15 סופיה פֶרוֹבְסקַיַה, מראשי הארגון המהפכני "נרודניה ווליה". השתתפה בארגון ההתנקשות בצאר אלכסנדר השני באחד במרס 1881, נעצרה ונדונה לעונש מוות.

היחיד במזרח התיכון הנהנה מחינוך חובה וחינוך חינם, אם כי לא חינוך תיכון. בי"ת, שאצלנו זהו הציבור הערבי הראשון שבו הצביעו הנשים. הבעיה היא שהם משתכרים יותר מדי כסף. שכרם איננו לפי רמת חייהם והם עושים ספסרות בכסף. מזה עברנו לענייני פיתוח ולענייני העבודה. כששמע על עבודת הבניין ועל הגידול בארץ, אמר: "פירוש הדבר שלא טעינו". המעבר בשיחה היה כך: דובר על הערבים. אמרתי: "ישנה בעיה עם הערבים. זהו יסוד נחשל והם מקבלים שכר גבוה העולה על רמת חייהם, וההפרש נהפך להם למקור של ספסרות. אבל יש לנו גם עניין עם יסודות נחשלים בתוכנו, בין בני עדות המזרח". דיברתי על כור ההיתוך הפועל בארץ. מזה עברתי לענייני בניין. הוא שמע בעניין רב על עליית תימן. סיפרתי לו על נסיעתי לעדן, על פגישה עם עדה שחזרה למולדתה לאחר ניתוק של 2,500 שנה. ואז אמר: "פירוש הדבר שלא שגינו ולא איכזבנו את התקווה". אמרתי שיש לנו צרות צרורות ונחוץ לנו כמובן כסף. הוא מבין, שאת הכסף איננו מקבלים מהם. אמרתי שאנחנו עושים מאמצים כבירים כדי להשיג עכשיו כספים, כי אחרת אנחנו עלולים ליפול. הטלנו על עצמנו משא עצום, אבל יש לנו סיכויים להתפתחות רבתי.

המשכתי לדבר בעניין העלייה, ואמרתי שלגבי העלייה מרומניה הוטב המצב. אמר: "אתה רואה!" פניו אורו והוא הוסיף: "אמרתי לכם בשעתו, תבואו אתם בדברים ישר [עם הרומנים]. לנו לא נוח להתערב". אמרתי: "זה לא מפני שבאנו בדברים איתם ישר, והם לא באו בדברים איתנו ישר, אבל הם עומדים תחת לחץ המציאות. היהודים רוצים ללכת לארץ־ישראל והממשלה הרומנית נותנת יותר לצאת ממה שנתנה קודם. אבל – הוספתי – נשארה ארץ אחת ויחידה שממנה אינם באים יהודים". הוא אמר: "ברית המועצות..." אמרתי: "כן". כדי להיות צודק לגמרי, אמרתי: "באו בשנה האחרונה שישה אנשים, כולם זקנים", העיר: "אצלנו ישנה שיטה אחרת. בכלל אין איש יוצא את ברית המועצות". אמרתי: "גם מארצות 'הדמוקרטיה העממית' אין איש יוצא, בכל זאת הם נוהגים יוצא מן הכלל לגבי יהודים, כי עניין היהודים הוא מקרה יוצא מן הכלל". הוא אמר: "אצלנו זה דבר אחר לגמרי". וכאן הפליט איזה דבר שלא תפסתי בדיוק, אבל נדמה לי שהוא אמר: "הרי לא יעלה על דעתכם, שנאמר פתאום כי מיליון יהודים ילכו!" אמרתי: "תנו עכשיו 150,000. תנו 10,000". "לא", הוא אומר, "זה אי־אפשר, זה לא בא בחשבון". קודם לכן אמר: "האם הם רוצים ללכת?" אמרתי: "תנסו. מי שלא ירצה, לא ילך". אמר: "אנחנו בידידות עם פולין. יש פולנים בברית המועצות, הרוצים עכשיו ללכת לפולין ואין נותנים להם". אמרתי: "אבל בשעתכם סידרתם ריפטריאציה של הפולנים". וכאן אמר: "אבל עכשיו אין נותנים להם, אבל גם אילו נתנו, איני יודע אם כולם היו הולכים,

כפי שיש בין היהודים שלא היו הולכים. אבל אין אנחנו נותנים לצאת ואיננו יכולים ליצור פה תקדים". אמרתי לו: "אתה יודע, שאין אנו יכולים לשכוח את העניין הזה של יהודי רוסיה. הייתי מוכן לבוא אפילו למוסקבה כדי לדון על הדבר הזה". אמר: "למה לך לנסוע לשם לדון? הנה אנחנו נפגשים ומדברים..." בכל אופן, מדבריו היה מובן שהוא מניח שיהודים היו הולכים אילו נתנו להם ללכת – (השר ד. רמז: עוד לא אבדה תקוותנו) – (רוה"מ ד. בן־גוריון: בוודאי שלא) – "עכשיו", הוא אומר, "הגיעה שעתי ללכת". (השר י. מ. לוין: מה בענין קוריאה?) – לא הזכיר אף במילה. השיחה התנהלה מתוך ידידות גמורה – (רוה"מ ד. בן־גוריון: הוא איננו משתתף בבחירות העירוניות. הם מבינים את מעמדנו?) – הוא לא התווכח אתי בפומבי בעניין קוריאה. הוא התווכח במתינות רבה ומתוך רצון לשכנע. רק במקום אחד אמר מילה חריפה. הוא דיבר על "אותן התיאוריות שבהן בידח אותנו ושיעשע אותנו מר שרת". יחד עם זה טען, ש"בקוריאה לא היתה תוקפנות אלא היתה מלחמת אזרחים, ולגבי מלחמת אזרחים לא באה בכלל בחשבון התערבות מועצת הביטחון". מר רומולו[16] יצא לסתור את הטענה הזאת: "מה זאת אומרת שלא התערבנו בעניינים של מלחמת אזרחים? הנה התערבנו באינדונזיה, והנה התערבנו בישראל, כשלא היתה עדיין מדינה".

מר וישינסקי יצא לסתור טענה זו: "מה זאת אומרת לא היתה מדינה? בארץ־ישראל היתה הסוכנות היהודית. הלא כך, מר שרת?"

בדרך כלל אין זה מקובל בעצרת לדבר איש עם רעהו. פונים אל היושב ראש. כאן הרשה לעצמו חופש ידוע. הניעותי ראשי לסימן חיוב.

"שם היו בשבילנו", הוסיף מר וישינסקי, "שני גופים פוטנציאליים, שתי מדינות גם לפני שהן היו מדינות. עברתי על החוקים ומצאתי שכבר באותו הזמן בשלה הסוכנות היהודית כמדינה. בשלב ידוע הודיע מר שרת בשם הסוכנות היהודית, שהם מוכנים, מתוך התחשבות בהשקפותיהן של מדינות רבות, לוותר על חלק ידוע של הנגב לטובת המדינה הערבית העתידה. אם מישהו מוותר על שטח לטובת מדינה אחרת, האם אין הוא בעצמו נציג מדינה? כי אם לא, איך הוא יכול לוותר? ומה באמת קרה? באמת הוקמה המדינה הזאת, והנה הוא יושב שם ולפניו שלט 'ישראל'". כאילו רצה לומר: לכאורה זו היתה אותה הסוכנות היהודית. אותו האיש שישב אז בשם הסוכנות היהודית, יושב עכשיו בשם המדינה, סימן שהריב לא היה אז מלחמת אזרחים, אלא מלחמת מדינות, ואין להביא מכך ראיה לגבי קוריאה. אבל בינתיים היתה פה נעיצת מחט דקה מאוד, כאילו רצה לומר: "תזכור מה היה אתך, מה היית ומה נהיית, ושלא בהיסח הדעת הגעת לכך".

---

16 גנרל קרלוס רומולו, ראש משלחת הפיליפינים לאו"ם.

אני חוזר לשיחתנו. בסוף השיחה אמר מר וישינסקי: "דרך צלחה ואל תזכרני לרעה". אמרתי: "אני רציתי לומר לך אל תזכרני לרעה".

בתום דברי מ"ש ביקש רוה"מ ב"ג להגיב לדברי קודמו ואמר בין היתר:

ראש הממשלה בן־גוריון: רוצה אני להעיר הערה אחת. אני חושב שעתיד היחסים שלנו עם הודו הוא אחד הדברים החשובים ביותר במדיניות החוץ שלנו. אומה זו מונה למעלה מ־300 מיליון נפש. היא עצמאית. זוהי תרבות עצמאית. הערתי מכוונת לטעות אחת שראיתי בדבריך. הם אינם פרושים מן העולם. אנחנו איננו העולם ואירופה איננה כל העולם. זהו רק חלק של האנושיות. זהו חלק של ההיסטוריה. כל עם ראה את עצמו פעם כעולם כולו. המקור של האסון עכשיו בעולם היא התפיסה של אירופה כאילו האחרים אינם קיימים – ישנם 300 מיליון הודים והם לא כלום. אבל הודו היא חלק של העולם. זה עולם שלם. בלי לראותם כעולם ובלי לראות את עצמנו רק כחלק העולם, לא נמצא דרך אליהם. חשוב שנמצא מסילות ללב עמים ובייחוד חשובים בשבילנו היחסים עם שני עמים: אמריקה מצד אחד והודו מצד שני. העתיד שייך לחלק העולם האסייתי. בהודו יש תרבות עמוקה. זוהי תרבות גדולה ואין הם פרושים מן העולם. זוהי אומה בפני עצמה וצריך לראות אותם לא כמו שראו אותם אנשי אירופה עד הזמן הזה, אלא כעולם בפני עצמו.

השר מ. שרת: לראש הממשלה אומר: דבריך ביחס להודו נכוחים בהחלט. אני מקבל אותם. אבל במידה שהם מכוונים כאילו לוויכוח אתי, אעיר: לא שאני סבוד אחרת ואתה סבור כך. לא שאיני רואה את הודו כחלק מהעולם, אבל אני נקטתי לשון מעשית. אמרתי: כיום יש בהופעת הודו בעצרת משום אופי על פרישות ידועה. זהו מצב ידוע על פרישות, שאנחנו איננו יכולים להרשות לעצמנו. גם אנחנו עולם בפני עצמנו. האם העולם ייודע מה שנעשה אתנו? האם העולם יודע את חיינו? ציינתי נקודה מדינית וגם פסיכולוגית ידועה.

ראש הממשלה בן־גוריון: בספרים על ההיסטוריה העולמית אין הודו. שם כתוב רק שאלכסנדר מוקדון כבש פעם את הודו.

ישראל בעצרת או"ם נוכח מלחמת קוריאה (דוח פנימי)

משה שרת: אינני בא להשוות את הכנס הזה [של עצרת או"ם בספטמבר 1950] לקודמים לו מבחינת העניינים העומדים על סדר היום והנוגעים לנו, קודם כל משום שלעת עתה לא עלו הסעיפים שלנו על סדר היום. אני מוסר דוח לא על הכנס כולו, כי אם על השלב שעד כה. את השלב הזה אפשר לראות כחטיבה בפני עצמה במידה מסוימת, ובשלב הזה עדיין לא עמדנו על סדר היום. אני מוציא מכלל השוואה את אותם הכנסים הקודמים שבהם עמדה שאלתנו על סדר היום, אלא דן על כנס זה מבחינת העניינים הכלליים העולמיים. לפי השקפה זו אני רוצה לקבוע שני הבדלים, אחד אובייקטיבי ואחר סובייקטיבי. מצד אובייקטיבי, מבחינת היותו כה רב תוכן ורב משמעות לבעיות העולם,[2] ובראש וראשונה לעתידו של הארגון עצמו. מבחינה סובייקטיבית לא היה כנס אשר בו מילאנו תפקיד כאשר מילאנו בכנס הזה. מראש אני רוצה להיזהר מכל התרברבות ומכל הפרזה. אין זאת אומרת שמילאנו תפקיד מרכזי, ובוודאי שלא תפקיד מכריע, אבל בהשוואה להופעותינו הקודמות התבלטנו הרבה יותר וגם עשינו זאת מתוך הרגשת ביטחון עצמי יותר גדול, מתוך הרגשת אזרחות יותר איתנה בקרב הארגון הבינלאומי. ויש מבחינה זו לציין התקדמות מהירה למדי מהכנס הקודם לכנס הנוכחי. אין שוב ללכת אחורנית מעבר לכנס הקודם, כי הוא היה הסדיר הראשון שהשתתפנו בו. בפריס היינו רק מוזמנים, נכנסנו בסופו של הכנס ולא הספקנו להשתתף בדיונים וגם הסתפקנו בגילנו הרך. כאשר הופיעה שאלה בסוף נמנענו מנקיטת עמדה בה. ב־1949 היתה השתתפות ידועה ונדברנו לנקוט עמדה בכל השאלות ולהצביע. היו לנו הופעות אחרות בוועדות, אבל אין להשוות את היקף הופעותינו ואופי הופעתנו הפעם למה שהיה ב־1949.

אני חוזר לתיאור הכללי של השלב שעברנו בעצרת עד כה. היתה הרגשה מרגעי הפתיחה הראשונים כי נודעת חשיבות גורלית לכנס הזה. המאורעות של קוריאה הטילו את צילם על כל מהלך העניינים, הם בעצם שקבעו את מהלך העניינים. כשאני אומר מאורעות קוריאה איני מתכוון רק לצד הצבאי למאורעות שהתחוללו במובן הגיאוגרפי – הפלישה של הצפון לדרום ואחר כך התגובה של ארצות הברית תחת דגל האו"ם ובעזרת־מה של אומות אחרות, אלא גם

1 מתוך הפרוטוקול. במסמך זה נעשתה עריכה קלה נוכח שיבושי רישומה. דו"ח דומה אך לא זהה מסר מ"ש בישיבת ממשלה ב־24.10.1950, ר' לעיל מסמך 90 עמ' 796.

2 הכוונה לדיוני העצרת בבעיית המלחמה בקוריאה.

השתלשלות העניינים המדינית, זאת אומרת, אני מתכוון לאותה פרשה בישיבות מועצת הביטחון שבאה בין מאורעות קוריאה לבין כינום העצרת, והעצרת הזאת בעצם באה להפיק לקח משני הדברים כאחד. היא באה להפיק לקח מהתוקפנות ומהתגובה לתוקפנות הזאת, והיא באה להפיק לקח מהתפתחות הדברים במועצת הביטחון כתוצאה מההתפרצות בקוריאה ועל רקע של חזירת [נציג בריה"מ] מאליק למועצת הביטחון והשימוש הבלתי מוגבל מצדו בזכות הווטו עד לשיתוקה הגמור של מועצת הביטחון. כל מה שהשתלשל בעצרת מראשיתה ועד הימים האחרונים בעצרת עצמה במליאה ובוועדה המשפטית, הרי זו פרשה של הסקת מסקנות מההתפתחות הזאת והציר המרכזי היה נאומו של אצ'יסון בעצרת, אשר היה בניין אב לשורה שלמה של הצעות בעניין קוריאה והצעת השלום.

ההתחלה היתה דרמטית מאוד. השוויתי את זה במכתבי ליריית אקדח עם הרמת המסך ועל הבמה כבר שוכב הרוג.[3] עוד לפני שהעצרת ניגשה לסדר היום עוררה הודו את שאלת סין. היה ברור מראש כי בעצרת הזאת, בכמה שאלות יסוד, נלך עם המערב לא מתוך קבלת דין הרוב, לא מתוך התחשבות מיוחדת, באשר זוהי העמדה שלנו לגבי ארגון האו"ם. אנו איננו גורסים ארגון אומות משותק, אלא כמכשיר פעיל לשמירת השלום. וגם יצא כך שהמסקנה הראשונה עם פתיחת העצרת מצאה אותנו בעיקרו של דבר עם המזרח. ההצבעות של המשלחת שלנו היו התנגשות עם ארצות הברית. לא נרתענו מזה. ראינו בזה ברכה מסוימת, כי ידענו שאנו עומדים להצביע עם ארצות הברית בעוד כמה וכמה שאלות, באשר זה יְשַׁוֶה אופי של עצמאות אחר כך להצבעותינו וישמש עדות לחרות שיקול הדעת שלנו.

היה גילוי עצום נגד הכרת סין העממית. לפעמים אותו החלק שהצביע עם ברית המועצות הצטמצם עם קולות ספורים, אבל אנו נשארנו בתוכו. לפעמים נשארו רק ארבעה קולות – זה היה הודו, פקיסטן, בורמה ואנחנו. מהמזרח התיכון היינו יחידים שהצבענו עם שלוש מעצמות של אסיה המרכזית והמזרחית דרומית. לא נרתענו גם מזה. היו גם הצבעות של ארצות הברית ושוודיה של 14 קולות. כאשר הצביעו על ההצעה הסובייטית זה מאוד התכווץ לארבעה. היתה שאלה במשלחת אולי כאן להימנע, ודעתי היתה שלא ייתכן שנפגין שבשבילנו לא חשובה הדרך שאנו מצביעים, אלא בחברת מי אנו מצביעים כאילו. כאשר נקטנו עמדה ברורה בעניין סין העממית שמרנו על הקו בכל מקרה ומקרה.

באותו יום נפגשתי עם אצ'יסון בקבלת הפנים שלו והוא מאוד הגיב על כך. הוא אמר לי: "אתם לא איתנו היום". אמרתי: "אני מצטער מאוד, לא היינו אתכם אבל היינו עם המציאות". הוא אמר: "נו טוב, אבל הסוף היה טוב. היו

---

3 ר' מכתב מ"ש לוולטר איתן 20.9.1950, *תלחמ"י 5*, עמ' 550.

חילוקי דברים די ערים, זו היתה קצת התנגשות".

צריך להוסיף כי הדעה המקובלת בכל החוגים היא שאצ'יסון עושה את המלאכה כאילו כפאו שד, שזו מדיניות נטולת כל תקווה. יש גם ידיעות כאילו מיד לאחר שתתקבלנה כל ההצעות בפרשה זו הם יגשו להכרת סין העממית ולקבלתה לאו"ם. המקורות הלטיניים אומרים לנו, כי ארצות הברית החלה גם בשיחות עם מדינות אמריקה הלטינית בכדי להכין אותן לקראת זה. מדינות אמריקה הלטינית הן כאן בבחינת "גולם" שמכוונים אותו והוא הולך ומאבד ומשמיד, אז בעוד מועד צריך להעלות אותו על פסים אחרים. אבל אני אומר את זה בכל ההסתייגות, כי אני בעצמי לא נתקלתי בזה. מבחינה מוסרית היתה ידו של אצ'יסון על התחתונה בוויכוח שפרץ לרגל הצעת הודו, והודו היתה כאן על העליונה. היתה גם הופעה די מבריקה של וישינסקי.

הופעתו של אצ'יסון היתה רבת רושם, רבת משקל. הנאום היה מחובר על ידי איש מוכשר מאוד והיו בו כמה תחבולות מחוכמות מאוד שהיו מכוונות להוציא את הרוח ממפרשי הגוש המזרחי, כמו נניח שנקטו בתחבולה בהרכבת המשלחת [האמריקנית] – הם הכניסו בה אישה כושית. זו היתה תחבולה נבונה מאוד והיא סתמה טענות גדולות שעלולות היו להיות מופנות כלפי ארצות הברית. הם עשו את הניסיון הזה, שלא רק אישה, אלא גם כושית, יושבת באחת הוועדות כמספר אחת. המשלחת היחידה בכל המשלחות שיש בה נשים זו משלחת ארצות הברית. במשלחת ההולנדית ישנה אישה אחת, במשלחת האיטי ישנה אישה. משלחת ישראל, כידוע לכם, עם כל ההתקדמות המהוללת של מדינתנו, אין בה אף אישה אחת. אחר כך שמעתי שהנאום של אצ'יסון חובר על ידי בחור יהודי. אמרו לי גם את שמו. הוא עובד בחדרי חדרים שם. יש רק מחלוקת: יש אומרים שאת הרעיון להכניס לנאום את עניין הקרקע,[4] הרקע הסוציאלי, להציג את הבעיה השורשית של עניין הקרקע שזה עניין היסוד בפתרון בעיית קוריאה וסין, אומרים שזה הרעיון שלו ויש אומרים שהרעיון הוא של ג'סאפ.[5] על כך היה ויכוח קשה בתוך ה"סטייט דפרטמנט" אם לעורר את שאלת הקרקע או לא. אצ'יסון הכריע בעד בוויכוח הזה.

לא היה פה בעצרת עניין, רק שאלה, של הרוב הגדול והמגובש שהיה מוכן ללכת בעקבות ארצות הברית מלכתחילה, אחת היא מה תהיה עמדתה. חשבתי, לו למשל אפשר היה להביא משקיף מהמרס, מישהו שלגמרי לא מעורב בעניינים האלה ולהכניס אותו לכנס, אז אין לי כל ספק איך הוא היה פוסק והיכן כאן ההכרעה המוסרית [בשאלת קוריאה]. והדבר הזה עבר כחוט השני. איני רוצה לומר שלא היו סטיות, אפשר לבוא בטענות שזה לא בהתאם לסעיף זה או

4 עניין הקרקע לא נתחוור.

5 פיליפ ג'סאפ. סגן נציג ארה"ב במועצת הביטחון וסגן ראש משלחת ארה"ב לאו"ם.

בהתאם לסעיף אחר, אבל היתה שאלה יותר יסודית, ויותר עמוקה מאשר שמירת החוק בהתאם לסעיפים, וזה לשם מה קיים האו"ם, אם רק לשמור על חוקיותו ולשמור על כל חוק, האם בזה הוא ממלא את יעודו בהיסטוריה, או שהוא מכשיר להשגת איזו מטרה, ואם יש מאורעות ידועים כיצד הוא צריך להגיב עליהם. בנוגע לכל השאלות האלה, אם לגשת אליהן במוח נקי, אין לי כל ספק ביחס למשפט שמוכרחים לחרוץ. לעומת זה הוא מוכרח היה, המשקיף מהמרס, לומר שהסובייטים האלה הם אנשים חטטנים בחוק, נאחזים בתג זה או אחר, לגמרי תלושים מהמציאות – או שהם נוכלים ורמאים ורוצים להאחז במסווה של חשיבות כדי להטעות את העולם ולקבל על עצמם חופש גמור, להרוס ולסכסך, או שהם אנשים מוכי עיוורון שאינם מבינים לגמרי מהו תוכנם האמיתי של הדברים. כמו שאמרתי, זה עובר כחוט השני. כל הנאומים הארוכים והטרדניים במידה רבה של ובמיוחד תקליטי החזרה של נאומיו מפי נציגי אוקראינה פולניה ואחרים, אז תהיה התמונה מאוד מאוד ירודה ומשונה. אם לא לתלות כוונות זרות, אם לקבל את הדברים בכנותם, מתקבל רושם כאילו שום דבר לא קרה מסן פרנסיסקו [בכנס היסוד של או"ם] ועד היום, כאילו אין לאו"ם שום ניסיון.

הגישה האמריקנית בעניין זה היתה פשוטה מאוד, והיא בוטאה בפסוק קצר בשיחה שהיתה לנו עם דאלס: If we have the choice to be right legally or to live, ובעצם זה ההיגיון המשפטי של תורת היהדות, שהתורה ניתנה על מנת שנחיה בה ולא שהיא תהיה אמצעי של התאבדות. את הדבר הזה מוכרחים לקבוע כיסוד חשוב מאוד. מצד הסובייטים גם לא ניסו לסתור את הדברים שנשמעו כלפיהם, שוב ושוב חזר [וישינסקי] על כך שהמגילה מחייבת לפי סעיף זה וזה הסכם בין חמשת המעצמות, אבל אף פעם לא ניסה להסביר: אם לא יהיה הסכם אז צריך להיות השלום מופקר? שוב ושוב טען כי זה לא עניין לעצרת אלא למועצת הביטחון, וזה לא חוקי, זו הפרת חוק, וזו הפרת משפט, אבל מה יהיה במועצת הביטחון אם יהיה שם וטו? על זה אין שוב תשובה. ככה שאיש מן הצד קשה מאוד היה לשכנע. בשבילנו, לא ראינו אפשרות לקבל את הקו של ארצות הברית ללא כל הסתייגות מפני שהיה לנו ספק בצדקת הקו הזה, אבל אמרנו כי הבעיה העומדת בפני המדיניות הבינלאומית אינה בעיה רק של צדק. ברור שמדינאי ישר צריך להיות גם צודק, אבל לא יכול להסתפק אך ורק שהוא צודק. מטרתו להשיג איזה דבר. אבל אם התוצאות תהיינה הפוכות מזה שהוא רוצה להשיג, אז הוא צריך לסייג את צדקתו וההסתייגויות שלנו נבעו מהחרדה לשלום, מפני שארצות הברית, בהיותה צודקת, יכולה ללכת לפי קו שפירושו דחיקת קץ מלחמת העולם. יש דעה האומרת שארצות הברית לא תוכל לאורך ימים לשאת בנטל העצום הזה שהיא הטילה על עצמה לטובת עצמה ולטובת בעלי בריתה, ואז

ארצות הברית עלולה לעמוד בפני ברירה חריפה מאוד: או שהיא צריכה להיכנע ולהתפשר עם הסובייטים על התפשטותם הטריטוריאלית מבלי להגיב על זה, או שהיא צריכה לעשות מאמץ נמרץ שיעקור משורש סכנה סובייטית, זאת אומרת על ידי מלחמת מנע. אבל היא עלולה לעמוד עם הנטל הזה אשר הטילה על עצמה עוד שנתיים־שלוש. ברור שארצות הברית לא תוכל באופן כזה לשאת את רמת החיים שלה לאורך ימים.

אם אנו קובעים לעצמנו חוקים כי איננו רוצים מלחמה גם אם היא צודקת מבחינה מסוימת, אז מדינת ישראל רוצה לחיות ולהיבנות ולנו לא נחוצה מלחמה. העם היהודי לא נחוצה לו מלחמה, וגם את מדינת ישראל לא מעניין אם המלחמה צודקת או לא, כי על ידי המלחמה היא נהרסת.

אם למשל תהיה התעלמות גמורה מהתייעצות של חמש המעצמות או מהווטו, אם ברית המועצות תבוא לידי דעה שאין לה כל תקווה מאו"ם כמכשיר התגוננות לעצמה או כמכשיר השפעה שלה – [שכן] הם יידחקו תמיד 5 נגד 55 בכל שאלה – ברור שהיא תידחק אז לדרכי פעולה שירחיקו את השלום העולמי: התכוננות יותר רצינית למלחמה, הפניית כל המרץ שלה לכיוון של מרידות [קומוניסטיות בארצות שונות], ואז לא ייטב לשלום העולמי. מתוך זה באו ההסתייגויות והן מרחיקות לכת. את הקו הזה נקטנו בעצרת וזה בא לידי ביטוי בכל מיני הופעות לפי העניינים שעמדו על הפרק.

אם לקחת את שורת ההסתייגויות, הרי אחת מהן היתה הסתייגות שבה היינו מבודדים וזו ההסתייגות על גרמניה.[6] פה היתה הרגשה של בדידות גמורה. קול יחיד בין 60. לא שהדבר הזה לא מצא הד, זה מצא הד בקרב היוגוסלבים והצרפתים, מבלי לדבר על ההד היהודי, והיו הדים גם בכל מיני משלחות, אבל שום משלחת לא העזה לומר את זה בשמה־היא מעל במת העצרת מפני שבייחוד בעולם המערבי יש כבר קו אחר בעניין זה. בעצם הימים שישבנו שם נעשה לחץ ברוטלי מצד [שר המדינה] מרשל על ז'יל מוק לסלק כל התנגדות לזיונה הסיטוני של גרמניה המערבית, וכאשר ז'יל מוק שפך את מרי שיחו לפני בארוחת צהריים בניו־יורק, אז הוא כבר לא דיבר כיהודי, הוא גם לא דיבר כצרפתי, אלא דיבר כמדינאי שחושש לטכסיס [האמריקני] מבחינת חיזוק מטרת ממשלתו.

על רקע זה ניגשנו לפרק קוריאה ואחר כך לפרק שהמזרחים [הגוש הסובייטי] קראו לו אחדות למען השלום. איני רוצה לעבור על כל השלבים ועל כל ההצבעות והנאומים. אני מניח שהחברים קראו את זה בעיתונים ובניירות המפורטים.

---

6 מדובר בשאלת קבלת גרמניה המערבית כחברה באו"ם. בסוף אוקטובר ובתחילת נובמבר 1950 התנהלו במשרד החוץ בירושלים דיונים בדבר קשרי ישראל–גרמניה לאור כניסתה הקרובה של גרמניה לאו"ם (*תלחמ"י 5*, עמ' 609).

הערות בשולי הדברים: כנקודת מוצא אקח את ההבדל בינינו ובין הודו. ודאי ראיתם [במסמכי משרד החוץ] שכמה פעמים הודו נמנעה, ואנו לא. גם אולי בסיכום[7] שמתם לב שאנו בעצרת היינו הרבה יותר פעילים מהודו בהצעת תיקונים ובדיבור על העניינים. אמת נכון הדבר, שהיה ההבדל הזה. אני רוצה להוסיף שההדבר הזה לא פגע כלשהו בקשרים שנוצרו בינינו ובין הודו. נוצרו בכנס הזה קשרים עצומים בינינו ובין ארבע משלחות, ארבעה "רומנים": עם הודו, יוגוסלביה, שוודיה, וטורקיה. מישורים שונים מאוד, אבל מאוד נתהדקו הקשרים המדיניים והאישיים בינינו ובין ארבעת המשלחות האלה. עם טורקיה על רקע של מלחמה משותפת נגד אוזורפציה של נציגות המזרח התיכון על ידי הגוש הערבי. עם שוודיה מתוך תנודת המטוטלת לצד הפוך לאחר תקופה של מרירות והתנכרות הדדית. משהוסר צל רצח ברנדוט מעל היחסים, אז כאילו נפתחו הלבבות והיה מצדם מאמץ פעיל שלא נשאר שום דבר, ושום דבר לא מפריע והם מלאי אהדה לעם ולמדינה ורוצים שתהיה ידידות גמורה.

יוגוסלביה – מתוך בדידותה, מתוך חיפוש משענות, מתוך התזוזה שהולכת וחלה בה מתפיסה קומוניסטית טוטליטרית בענייני עולמיים לתפיסה סוציאליסטית־דמוקרטית. אני מניח שזה עוד לא מתבטא במשטר הפנימי, אבל בעניינים עולמיים. ההרגשה שלה היא שאנו הראשונים [השותפים] לתפישה הזאת. אני רוצה לומר שהפרישה של יוגוסלביה [מהגוש הסובייטי] הביאה לידי עלייה אנושית פוליטית באופי הופעתה. לא נאמר שהגוש המערבי הוא כולו [מורכב] מאנשים נעלים והגוש הסובייטי מרובוטים. גם שם יש אנשים המסוגלים למחשבה עצמית ורגש, אבל כל זה נחנק על ידי משמעת הברזל של מחשבה ושל פעולה המוכתבת ממרכז אחד. אבל האנשים האלה [היוגוסלבים] משהשתחררו מהמועקה הזאת אז היכולת החיובית הגנוזה בהם של מחשבה ושל רגש אנושי משתחררת ובתור בני אדם הם מעולים מאוד, הם בני אדם ריאליסטים מאוד, אידיאליסטים מאוד וכולי. גם זה קו מציין את הופעתם. יוגוסלביה לא רק שהסתייגה מברית המועצות אלא דיברה נגד ברית המועצות והאשימה אותה במזימות של כיבוש ושיעבוד, הצביעה נגד ברית המועצות בעניינים שונים, הצטרפה לחלוטין לקו הזה של העמדת העצרת כתריס בפני מלחמת עולם תמורת מועצת הביטחון המשותקת [עקב זכות הווטו הסובייטית].

אשר להודו, כאן פעלה הרגשת השיתוף האסיאתי והרגשת השיתוף בעצמאות הרוחנית של גישה לעניינים, וכמה פעמים נפגשנו והרהרנו יחד בכל והתפלאנו עד כמה אנו חושבים באותו כיוון. בכל זאת נפרדו דרכינו למעשה במסקנות העמדה, בהצבעות – וזה באמת נושא שאפשר היה להתעמק בו ולכתוב עליו

7 מסמך מסכם של התנהלות משלחת ישראל לעצרת או"ם החמישית, ספטמבר–אוקטובר 1950.

דבר מעניין מאוד. איני יודע אם הגעתי כבר לחקר העניין. אני עוד מגשש. לי נדמה שכאן פעלו שניים־שלושה דברים. קודם כל, בעולם הרוחני הם הרבה יותר פרושים ממה שאנו קוראים "עולם". אנו הרבה יותר אחוזים ומשולבים מהם. אנו יותר רואים את עצמנו נתבעים לנקוט עמדה ולא להתבודד מהם. הם כל כך חיים בתוך עצמם, או חיו במשך דורות. הם כל כך ספוגים בתרבות שלהם שאינם מרגישים את הצורך להתערב בשאלות עולמיות. הם מרשים לעצמם לעמוד מן הצד. גם הבעיות הכלכליות והסוציאליות שלהם הן באופיין סטטיות וגם הן קיימות מקדמת דנא, ולכן הן הרגילו אותם למין סבלנות שהם יכולים להחזיק מעמד. בלי עזרת אמריקה והעולם הודו לא תוכל לזוז. עצם הדבר הזה מעיק עליהם במידה שזה מעיק עלינו כי הם התרגלו לדבר הזה. אצלם מתים תמיר מיליוני אדם מרעב. אצלם ממדים לגמרי אחרים של זמן. אני חושב שזהו שורש פסיכולוגי עמוק. אם להסתכל על הסתכלותו של בנגל ראו, הוא מביט על זה כעל מרחק של שלושת אלפים שנה, מתנועע כל הזמן בריתמוס שקט, רואים שזה אדם ששקוע בעולמות עליונים. סיבה אחרת, דווקא, היא שהם מרגישים בכוחם הגדול. הם רואים לעצמם מילוי של שליחות מיוחדת ולכן הם רוצים לעת עתה לשמור על עצמם מפני הסתבכות איזושהי. אני סבור שבולטת גם כאן הדוקטרינריות של נהרו. זו הרגשה אינטואיטיבית שלנו, ויכול להיות שאני טועה. אני רואה את ההתפתחות שעוברת עליו. ראיתי כרך נאומיו בפרלמנט. אגב, כל זמן שהיה מבלה בבתי סוהר [בריטיים בהודו] היה [עוסק] בכתיבה. רואים בנאומים התפתחות משפת הדוקטרינה, משפת התורה המדינית, למדינאי המעשי שיודע כי מדיניות נוצרה לא רק שאדם יביע את השקפת עולמו אלא שגם ישיג תוצאות. אבל הוא עדיין לא יכול להשתחרר מזה, וזה נותן אותותיו בגישתו. הוא נקט עמדות יסודיות ולא קל לו עכשיו להשתחרר מהן. אנו לא היינו עמוסים מעמסה יתרה של דוקטרינה מקודם. על כל פנים, עברנו קורס יותר אינטנסיבי בתורת המדיניות המעשית. אני רוצה לומר כנגד זה, שעל ידי הבדידות שהם גזרו על עצמם הם בעצם מנעו מעצמם כמעט כל אפשרות להשפיע על מהלך העניינים. הם [ההודים] בכל זאת יותר קרובים לסין, לקוריאה, הם יותר קרובים לברית המועצות, אבל זה יוצר אצלם רגישויות יתר מופרזות. למשל, כאשר היה עניין ההצעה של ה־38.[8]

בשבילם, אני סבור, מילא הדבר תפקיד מכריע. בשבילנו זה היה נימוק לעמוד ביתר שאת על הצעת ועדת המישנה.[9] גם ההצעה הזאת, אילמלא אנו הם לא היו

---

8 על ההצעה ההודית ר' להלן הע' 13.

9 מדובר בהצעת מ"ש לפעול להשגת פיוס בשאלת קוריאה כדי למנוע מלחמה, ובפנייה לנציגות הודו שהיא תעלה הצעה זו בוועדת המישנה (ר' מכתב מ"ש מניו־יורק אל איתן בירושלים 11.10.1950, *תלחמ"י 5*, עמ' 580–581).

מציעים את ההצעה הזאת. אנו אמרנו להם [להודים]: "אתם תציעו", וכאשר הוא [בנגל ראו] נימק, הוא נימק מטופס כתוב במכונה ועיניו סרו הצידה. היתה פתקה על ידו ותמיד זה מנוסח במין פשטות נפלאה של ניסוח ותרבות כזאת של ביטוי. מכל הבחינות האלה הוא מופת ולמחרת, בקבלת הדבר הזה, הוא עשה מזה הצעה רישמית, הצעה להצבעה. כפי שידוע לנו זה נפל. אבל בהמשך העניין התברר שהם מוותרים על אפשרות של השפעה על עניינים, הם מגדירים את עמדתם ותו לא ודווקא אנו, על ידי קבלת היסוד, נניח של ההצעה האנגלית או האמריקנית עם השותפים, קיבלנו אפשרות להשפיע על מהלך העניינים, להכניס רעיונות וכיוצא בזה. וכל הזמן שמרנו על ההסתיגויות לגבי סין העממית, לגבי הניסיונות האחרונים של התייעצות בין חמש המעצמות לגבי מאמץ מקסימלי של חוקיות ביחס למגילה וביחס למועצת הביטחון, ובקו הזה הלכנו כל הזמן.

החששות האלה שלנו לא היינו יחידים בהן. רבים היו שותפים להן, אבל הן באו לידי ביטוי אצלנו הרבה יותר מאשר אצל אחרים ולפעמים אך ורק אצלנו. לפעמים באו אלינו מאמריקה הלטינית ואמרו לנו: "מה אתם נותנים לארצות הברית כל כך הרבה?" אמרנו להם: "אתם יודעים את מצבנו, אנו לא יכולנו". אנגליה היתה מרוצה מההופעות שלנו, צרפת היתה מרוצה בשעה שהם [הצרפתים] לא יכלו. הם כל כך קשורים בברית המועצות עד שהם לא יכולים להרשות לעצמם. צרפת פשוט פחדה לדבר, היה איזה ויתור, היה איזה ויתור גמור על זכות ההופעה. למשל, בעניין קוריאה, צרפת לא דיברה. היא שתקה וידוע היה שיש לה הסתייגויות מרחיקות לכת. היא לא העֵזה לומר דבר. כאשר נגמר הוויכוח ועברו להצעות אז הוא [נציג צרפת] ביקש רשות דיבור והוא הכניס לתוך הנאום בעצם ניסוח של עמדה בכדי שלא ייאמר שאין להם עמדה – לא בסוף הוויכוח כי אם לאחר סוף הוויכוח.

בשלב ידוע ראינו צורך לחזק את ההסתייגויות על ידי פנייה ישירה לאנגליה ולצרפת וזה היה בהשפעת שיחה שהיתה לי עם עורך הודי, שאני רוצה להזמין אותו לארץ, צ'קרטי. הוא היה בארץ ב־1939 והוא ציוני גמור הן רוחני והן מדיני. הוא מורה לספרות, משכיל בדרגה גבוהה ביותר, איש שהירצה באוקספורד. הוא למשל לא ידע שנרצחו 6 מיליון יהודים, הוא לא ידע שהיה רצח של מיליונים. הוא ידע שהיה משטר של דיכוי, אבל לא ידע שהיה משטר של רצח אנשים. אמרתי לו שהיה לא רק רצח של 6 מיליונים יהודים, אלא היו עוד 6 מיליונים שנרצחו. הוא החל לבכות. הוא היה מזועזע מזה שהוא לא ידע על כך. זה מראה איך אנשים חיים בתוך עולמם ויש הדים שלא מגיעים אליהם.

באותו יום היתה לי שיחה עם דאלס, והגיעו הדים, בייחוד בצרפת, מהשיחות הללו. אמרנו לו כי אין לנו שום הסתייגויות מוסריות ונפשיות לגבי הקו שלהם. אנו מסכימים בהחלט שזהו קו הגיוני, אבל יש לנו חששות לגבי התוצאות, ואמרנו:

"השאלה היא לא רק מי צודק. השאלה היא להשיג [תוצאות] והדאגה שלנו היא לשלום עולמי, לאיזה כיוון זה ידחוף את רוסיה?" ולכן אנו שואלים את עצמנו, לאחר שהדמוקרטיה נחלה שני ניצחונות גדולים, באו"ם ובקוריאה, האם אנו איננו יכולים להרשות לעצמנו להתעמק ולראות כיצד זה יפעל, איזה מסקנות ברית המועצות תסיק מזה. אם במקום זה אנו נלך עד חורמה כלפיה, אז אנו יכולים לגרות יצרים כאלה ולדחוף אותה לדרכי פעולה כאלה שזה רק ידחוף אותה למלחמה. זו השאלה המטרידה אותנו. אנו, על כל פנים, רואים בהחלטה הזאת הגדשת הסאה. אם רוצים להפעיל את המנגנון החדש גם אם רק זה איום על השלום, אם זה יכול להיות רק נאום, גם אנו אומרים את זה בעצרת, פירושו של דבר שאז כבר אפשר להפעיל את הצבאות האלה, שאז אנו נותנים להם נשק נגד הדמוקרטיה. ועוד דברים ברוח זו.

תשובתו של בווין היתה מעניינת מאוד. [---][10] והוא אמר: "אני מבקש אותך, תמסור תודה למר שרתוק בעד חוות הדעת. אל תחשבו שאנו מזוהים עם ארצות הברית. אומנם לא נשאר לנו הרבה כסף, אבל [נשאר] הרבה ניסיון. אני בשום אופן לא רוצה שברית המועצות תהיינה [מילה לא ברורה] בין שני הקצוות האלה. צריך למצוא את שביל הזהב, צריך למצוא דרך יותר מחושבת. אני אדבר עם המשלחת [הבריטית], תעמדו אתם בקשר אתה".

אני חוזר לשיחה עם דאלס. התשובה [שלו] היתה מאוד מאוד אופיינית: "אתה אומר שברית המועצות היא גורם של שלום או מלחמה. ובפירוש אני אומר, אני מתוודה: איני יודע מה היא תעשה. אולי היא בין כה וכה הולכת בשיטתה, אחת היא מה נחליט. אבל ישנו גורם אחר של שלום ומלחמה בעולם, שביחס אליו אני יודע עליו משהו, וזה הגורם של ארצות הברית. ובכן, תדע לך שהציבור שלנו מלא התמרמרות וחמת זעם על אופן מהלך העניינים בקוריאה, שאנו היינו צריכים לבדנו לשאת בכל המעמסה הזאת" – הוא לא אמר אז בעזרה של אוסטרליה ואנגליה. הוא אדם שמדבר בפשטות רבה ולא התחיל לפרוט על נימי הרגש, על דם שנשפך וכולי. "זה לא רק עניין של שדה המערכה, אלא זה הפך את כל סדרי הכלכלה שלנו. אז מה אנו אומרים לקהל? אנו אומרים לו: לא היתה ברירה, זה קרה במפתיע, העולם כולו לא היה מוכן. אנו היינו יחידים שבמקרה היה לנו כוח במקום, אחרים היו רחוקים. מה אומר הקהל: טוב, פעם אחת, אבל תדאגו שיותר לא יקרה כדבר הזה שאנו נצטרך לשאת בזה. מבחינת דרכה של ארצות הברית, שגם היא גורם אם יהיה שלום או לא, אם אנו עכשיו נצליח לארגן את העולם שיהיו לנו בעלי ברית ושהם ישאו כל אחד במעמסה, אז טוב. אם לא, אז מתחילה הפקרת העולם" – פה היה קשה לענות את התשובה

10 ההשמטה במקור. נראה שמדובר בשיחה שהיתה לארנסט בווין, שר החוץ הבריטי וראש משלחת בריטניה בעצרת החמישית, עם אחד מאנשי משלחת ישראל.

הנכוחה – "מה שנוגע למה שאתם אמרתם איום על השלום, אז זה מתקבל על הדעת ואם יבוא תיקון אנו יכולים לתקן את זה".

אני רוצה לציין זאת: אנו קיבלנו הרבה מחמאות על ההופעות שלנו. לא שמענו אף מחמאה אחת מאף אמריקני אחד ביחס לאף נאום אחד שלנו. אני רואה את זה כאופייני. היה נאום על קוריאה,[11] היה נאום על ההצעה האצ'יסונית,[12] היו שלושה נאומים שעשו רושם. מהאמריקנים לא שמענו שום דבר וממשלחות אחרות כן. הסיבה – חסרה להם הרוח העצמאית, בלבם הם היו מרוצים מאוד מזה שישראל תמכה בהם ביסודו של עניין. ראינו שבשלב הראשון של קוריאה היתה התייעצות אתנו ולא עם הערבים, מפני שבשבילם אנו משמשים קנה מידה של דעה אובייקטיבית ומוסרית ידועה, אז דווקא מבחינה זו זה היה חשוב מאוד. אבל זה שאנו העזנו להסתייג מהם ולהתנגש אתם, אולי [מילה לא ברורה], אבל לומר את זה בפה מלא, פירושו היה: "אתם בזה לא צודקים". זה חרה להם.[13] אצלם אין רוחב ורוחק ראות מספיקים להעריך הערכה חיובית את ההסתייגויות האלה. לכאורה הלא על ההסתייגויות האלה הם היו צריכים לשלם לנו בעדן. אין בזה שום עדות לצדקת עמדתם בזה שלא מסתייגים ממה שהם אומרים, אבל אם יש מדינה [ישראל] שמעֵזה פנים דווקא, וכאשר מישהו ישר בעיניה היא אומרת את זה בפה [מלא] ובריש גלי, ודווקא היא ביסודו של דבר מצטרפת [להצעה האמריקנית], זה לא מפני שהיא פוחדת [מארה"ב], ולאו דווקא מפני שהיא זקוקה [לה] אלא הצטרפה מפני שהעמדה צודקת. על בעל ברית כזה [ישראל] צריכה הלא לקבל [הערכה]. את זה הם אינם מבינים.

היחס הזה משתקף עוד יותר ביחס להודו. ביחס לזה הייתי מוכן [לעמוד] למשפט עד לב השמים. כשיש לי [ראיון] עם אצ'יסון ארבעים רגע אני לא יכול לדבר אתו על הודו. הם שופכים קיתוני רוגז על הודו, משמיצים, מתקיפים, מוקיעים, שמים ללעג את המדיניות של נהרו וזורעים בקרב הציבור האמריקני יחס של טינה להודו. מה זה נותן להם? זה מיטיב את הסיכויים שלהם ליצור תריס בפני הקומוניזם? זה מקרב את הודו אליהם? זה יוצר מצב הפוך. במקום לדעת שפה יש עניין של מסורת ידועה, שפה [בהודו] המשטר המנהל את הארצות הוא דמוקרטי, הוא משטר

---

11 בעצרת או"ם ב־27.9.1950 (ר' לעיל מסמך 88 עמ' 791). בנוסף, נאם מ"ש פעמיים בנושא קוריאה ב־4.10.1950 (ר' לעיל מסמך 89 עמ' 800).

12 נאום מ"ש על הצעת מזכיר המדינה אצ'יסון בנושא קוריאה לא אותר.

13 נוכח המגמה הברורה של כוחות או"ם להתקדם תוך הדיפת צבא קוריאה הצפונית אל מעבר לקו הרוחב 38, תמכה משלחת ישראל בהצעת המשלחת ההודית לעכב קבלת כל החלטה לגבי צעד זה עד שייעשה ניסיון אחרון להביא לידי עמק השווה את ההצעות השונות לפתרון הסכסוך, שהציעו ארה"ב, בריה"מ וגורמים אחרים. תמיכה זו הביאה את ישראל לידי התנגשות עם ארה"ב. ההצעה ההודית נפלה בהצבעה.

אנטי־קומוניסטי מבחינה אידיאולוגית עמוקה, ולהבין שצריך לנהוג אורך רוח כלפיו, [כי] סופו שהוא יגיע אליהם, לתת לו כל הזמן מפרעות. עד כדי כך הם עוד לא התבגרו לראות את זה. לעומת זה, חרה להם שאנו, ביסודם של דברים, נפרדנו מהם לגמרי, אבל דווקא משום זה הם העריכו משנה הערכה כל הסתייגות, כל מילה טובה, גם את עצם הטון והסגנון. יותר משיוגוסלביה התקיפה אותם באופן ישיר היו מדינות שדיברו בחרפות ובגידופים. כשאנו דיברנו היה לגמרי אחרת, שרתה רוח של אדיבות רבה, של הערכה, של הבנה.

מה שיש להתייחס [אליו] זה הכתבות של טא״ס.[14] כל מה שהיה בהופעות שלנו שניתן להציגו אותו, את זה פרסמו, וכשהם היו מוכרחים לפרסם לשם קשר עניינים התבטאויות נגדם, הם גם כן פרסמו. זה היה מעניין מאוד. בבוקר אחד קיבלנו מברק מהארץ על ההתקפה ב״על המשמר״ ו״קול העם״ [נגד מדיניות ישראל בשאלת קוריאה], וכן מ[צירותנו ב]פראג שטא״ס [לעומת זה] מעלה על נס את הנאום שלנו – הוא הרים על נס את הנאום הזה על סין וכולי.

אם לעשות סיכום עד עכשיו אז לצד הזכות יש לרשום:

אל״ף, את בחירת אנטזאם[15] במקום זפרוללה,[16] שהיתה לנו השפעה עליה. השפעתנו התבטאה לא רק בכך. אפילו למה שדיברנו בלונדון, בבירות אמריקה הלטינית [בנושא זה], היה ערך.

בי״ת, הדבר כשלעצמו חשוב וגם השפעתנו – זו בחירת טורקיה למועצת הביטחון במקום הלבנון. פה אני מביע שיקול שלנו, שיקול מרחיק לכת. אני סבור שעיקר ההשפעה היה לא בפעולה שעשינו, אלא בעצם קיומה של מדינת ישראל. אני סבור שאילמלא קיומה של מדינת ישראל לא היתה מעֵזה טורקיה להציג את מועמדותה, ואילו הציגה אז לא היתה מעזה לעמוד על זה, ובוודאי שלא היתה נבחרת. על ידי כניסת מדינת ישראל לבמת המזרח התיכון איבד המזרח התיכון את הרוב הערבי. עכשיו יש, אם לקחת את המזרח התיכון כולו, את חבש ואפגניסטן, שתים־עשרה מדינות בלי עבר־הירדן. כניסת עבר־הירדן שוב תכניס את הערבים למצב של רוב, אבל עכשיו שש מדינות ערביות וששׁ לא ערביות בלעדינו – שש ערביות וחמש לא ערביות אשר כולן כמעט מוסלמיות, יוון שהיא פרו־ערבית, אבל משנוצר מצב שיש שש מדינות לא ערביות, היתה ההצדקה לטורקיה לדרוש את מקומה ולא לתת למונופולין הערבי להימשך. באמריקה הלטינית למעשה לא היתה פעולה טורקית אלא ישראל פעלה שם [למענה], כי אין להם כמעט צירים שם. שם נעשתה פעולה רבתי, אולם כנגד הפעולה הזאת עמדו הקנוניות. הבחירה הזאת גם הבליטה את

---

14 סוכנות הידיעות הסובייטית.

15 בחירת נסרוללה אנטזאם, הנציג הקבוע של איראן באו״ם, לנשיא העצרת.

16 הכוונה למוחמד זפרוללה חאן.

ערכנו והיא שברה את המונופולין הערבי על ייצוג הערבים במזרח התיכון.

גימ"ל, יש לציין לחיוב את בחירת רובינסון כסגן נשיא של הוועדה השישית.[17]

כך יש למנות עוד מפלות ערביות – כגון אי־בחירת מצרים למועצה הכלכלית והסוציאלית. היה ביטחון שאחרי שהיא יוצאת ממועצת הביטחון, היא לפחות תהיה במועצה הכלכלית.

כך בנוגע להשפעתנו על העניינים בנוגע לקוריאה. היכנסנו תיקון [להחלטה שקיבלה העצרת], שעלה לי במלחמה פנימית במשלחת שלנו – הכנסת הסעיף על צפון קוריאה לחייב את הוועדה לחתור לשיתוף פעולה במוסדות המייצגים, כולל צפון ודרום. הוויכוח [שלי] לא היה עם אבן, הוא היה בוושינגטון באותו יום, אבל זה [התיקון] נתקבל בעשרים ושניים קולות נגד ארבעה, הווה אומר ששלושים וששה נמנעו, אבל זה נתקבל. כשזה נתקבל אחר כך בדוח של העצרת, גם האנגלים וגם האמריקנים הרימו על נס את הסעיף הזה.[18] הרוסים בהצבעה בוועדה נמנעו. בעצם הם הצביעו נגד.

ההצעה היוגוסלבית היתה שאת העצרת אפשר לכנס גם על יסוד איום לשלום, אבל את הכוחות אפשר להפעיל רק כנגד הפרת השלום. בעוד שאנו בכלל אמרנו שההחלטה הזאת מופעלת רק במקרה של הפרת השלום, היוגוסלבים היו [בעמדתם] בין הנוסח ובין התיקון, וזה בגלל פחדם מהפלישה הרוסית. אבל לו יוגוסלביה היתה לבדה, ספק רב אם קבוצת החותמים היו מתחשבים [בה] מפני שמאוד מאוד אינם רוצים עדיין להכיר את יוגוסלביה מפני שהיא בכל זאת ארץ קומוניסטית, אבל מפני שאנו עמדנו על זה, קיבלה הצעת הפשרה הזאת סיכויים לאור התיקונים שהצענו של הסתמכות על תפקיד או"ם ליישב סכסוכים קודם כל בדרכי שלום. בעד הצביעו שנים־עשר, נגד הצביעו אחד־עשר, שלושים ושבעה נמנעו אבל זה התקבל. הצעה אחרת, הסתמכות על סעיף 106 של התייעצות מוקדמת בין החמישה[19] קיבלה ארבעה קולות עם רוב עצום נגד. הסובייטים הצביעו נגד יחד עם אמריקה. בורמה, הודו, אינדונזיה היו בין הארבעה.

היתה לנו השפעה ב[וועדת] אד הוק בעניין לוב, שם היתה [שאלה] של ייצוג המיעוטים במוסד המחוקק. לא היה בנוגע לזה דבר ברור. דרשנו שזה

---

17 בחירת יעקב רובינסון, יועץ משפטי של משלחת ישראל לאו"ם, לוועדה המשפטית של עצרת או"ם, העוסקת בסוגיות משפטיות בינלאומיות.

18 בנאומו בכנסת ב־23.1.1951 פירט מ"ש את התנהלות משלחת ישראל בשאלת קוריאה בעצרת או"ם באוקטובר 1950. בין היתר אמר: "בנוסח ההחלטה שנתקבל דאגה משלחת ישראל להכניס תיקון שחייב שיתוף המשטר והעם של צפון קוריאה בהקמת מוסדות השלטון של קוריאה המאוחדת. סעיף זה, שהוכנס על ידי ישראל, היה היחיד באותה החלטה שנזכרו בו בכלל אוכלוסיית צפון קוריאה" (*דברי הכנסת 8*, עמ' 853).

19 חמש המעצמות הגדולות בעלות זכות "וטו" במועצת הביטחון.

יהיה ברור. באו להשפיע עלינו שנסיר את התיקון מפני שזה יפגע בכבודה של המדינה [איטליה] שפתאום מטילים עליה מרות. אנו לא בלב שלם הצענו תיקון זה, מפני שאם או"ם יטיל חובת הגנה על מיעוטים זה לא טוב גם בשבילנו. פה היה תכסיס מחוכם מאוד, שהיה הצהרה של יו"ר הוועדה שנכנסה לפרוטוקול,[20] וזה צריך להיכנס לדוח שכוונת הסעיף שצריך להינתן ייצוג מתאים לכל המיעוטים, אבל יש הצהרה של היו"ר. האיטלקים היו מאושרים והודו לנו מאוד על זה. זה היה מבצע של גדעון רפאל.

כאן אני רוצה לציין הופעה אחת של ליאו כהן[21] בוועדת הנאמנות בוויכוח הכללי. נאומו עמד על רמה גבוהה מאוד ובאנץ' הילל את זה מאוד ומרוצה שהיתה תרומה מקורית שלנו. דר' כהן אמר: "לגבי מדינות השולטות על ארצות אחרות, יכול להיות שיש ארצות שעוד לא ראויות לשלטון עצמי, אבל כשארץ ראויה לבגרות לא צריך לחכות עד שהיא תכבוש את השלטון שלה בכוח. מוטב לתת לה את זה שעה קודם, מפני שאם מחמיצים את השעה הזאת העצמאות הזאת נכנסת אחר כך כרעל בדמה והיא אחר כך משלמת מחיר בעד זה וגם בחייה הפנימיים, ומוטב לחסוך לה את הרעל הזה". היה לנו רק חשש אחד לגבי הפיסקה הזאת. היה חשש שצרפת תאמר משהו. אמרנו, שנגיד שזו תרומה ישראלית מיוחדת ומותר לנו לומר את הדבר הזה.

היתה הופעה שצוינה לשבח של בונה[22] בוועדה הכלכלית על שאלות פיקוח של ארצות והיו גם הופעות של חברנו אורן בוועדה הסוציאלית, שנתנו ביטוי הוגן לעמדה שלנו ביחס לשאלות שונות. זה מה שיש לי להגיד על השאלות הכלליות.

העניינים המיוחדים שלנו עוד לא עלו על הפרק ויש להניח כי שאלת ירושלים תעלה באמצע נובמבר, על כל פנים, במחצית השנייה של נובמבר, מפני שוועדת אד הוק עוסקת עכשיו בהצעה הקובנית. זה יקבע קנה מידה לזכותה של מדינה לבקש זכות כניסה לאו"ם ולקראת הדיון הזה העברנו את רובינסון מהוועדה ה־6 לוועדת אד הוק.

אחרי זה יבוא כל הדיון על אריתריאה, שייקח בוודאי שבועיים, כך שבמחצית השנייה של נובמבר תבוא שאלת ירושלים.

איך עומד העניין הזה? לעת עתה הקבוצה היחידה המגלה יוזמה בשאלת ירושלים זו הקבוצה של שוודיה והולנד עם אנגליה במידה מסוימת מאחוריהן. לעת עתה אין שום יוזמה נראית, לא מצד הערבים ולא מצד הלטינים. אגב, אני רוצה להוסיף

---

20 ההצעה התקבלה לאחר שיו"ר הוועדה הצהיר על הסתייגות ממנה.

21 דר' ליאו (יהודה פנחס) כהן, יועץ מדיני של משרד החוץ מ־1948.

22 אלפרד בונה. כלכלן וסטטיסטיקן. מרצה באוניברסיטה העברית. צורף למשלחת ישראל לעצרת.

לפרשת המפלות הערביות, שהיתה הצעה לבנונית שכל העסק הזה יופעל לגבי כל החלטה של או״ם. זה נפל. היתה מפלה של מצרים שדרשה תשומת לב מיוחדת בנוגע לאספקת נשק לאזורים רגישים. זה נפל. לעת עתה אין יוזמה מהערבים והקתולים בשאלת ירושלים. זה לא צריך להשלות, כי כאשר שאלת ירושלים תעלה על הפרק מאוד לא מן הנמנע שתבוא הצעה מאל־סלוודור לאשר את הצעת אשתקד. בנוגע לשוודיה והולנד, ואנגליה מאחוריהן, לא ברור בדיוק מה תכסיס הבריטים, אבל יש לשמור עין פקוחה מאוד בעניין זה, אם אינם מנסים להשפיע על השוודים וההולנדים בכיוון של יתר פיקוח בינלאומי, או אם בעניין זה מצמצמים. אבל הם יכולים לנסות להכניס לתוך הרזולוציה הזאת עניינים שאין להם כל שייכות לשמירת המקומות הקדושים, אבל עלולים לחזק את מעמדו של עבדאללה ששייך לירושלים אבל לא למקומות הקדושים. אנו עומדים על המשמר. אנשים שלנו שמעו רמזים כאלה. אשר לשוודים ולהולנדים, עם השוודים יש לנו הסכמי ידידות שהם לא יציעו שום דבר שאינו מוסכם אתנו, ולא מפני שהם קשורים אלינו בקשרי אהבה וידידות, ולאו דווקא מפני שהם בטוחים מראש שכל מה שאנו לא מסכימים גם הם לא מסכימים מראש, אלא הם מבינים שכדאי להעמיד הסדר אחר אם הוא רק בעל ביצוע. אם אין לו כוח ביצוע, מה הוא בא להוסיף? אם אנו מסכימים, זה לפחות מבטיח ביצוע הדבר לחלק אחד של השטח.

אין לעת עתה הסכם כזה בינינו ובין הולנד, אם כי יש עמם יחסים טובים מאוד. הם [ההולנדים והשוודים] הכינו לעת עתה טיוטה. הדבר החמור ביותר שיש שם זהו מעמד סמכות. הקוץ הראשון הוא שהממונה מטעם או״ם [על ירושלים] מקבל שם סמכות להפסיק את תוקפם של חוקים אשר לדעתו סותרים או פוגעים בחסינות המקומות הקדושים או בחופש הגישה אליהם. יתר על כן, לא רק שהוא יכול להפסיק תוקף של החוק שלנו, אלא הוא יכול מצדו הוא להוציא פקודה זו. זהו בכוח או״ם. זהו קוץ ראשון.

קוץ אחר שיש שם הוא שהממונה הזה, אם מתעוררת שאלה אם זה מקום קדוש או לא, או אם יש סכסוך בין העדות, פוסק, ולא נאמר על יסוד מה הוא פוסק.

הקוץ השלישי – הם לא נאבקים על העסק של פירוז. ובכן, הם קיבלו את גישתנו היסודית בעניין זה אשר צריכה להתאים את זה למשטר שביתת הנשק. זה עניין צבאי. הסעיף אומר ששני הצדדים חייבים להפחית את כוחותיהם באזור ירושלים בהתאם להסכם שביתת הנשק, אז בין כה וכה הם חייבים להפחית. אבל פה יש תוספת: במקרה שיבוא הסדר של שלום במקום הסכם שביתת נשק, אזי הם מתחייבים תוך שלושה חודשים מיום החתימה על ברית השלום להחזיק בירושלים רק כוחות הדרושים רק לימי שלום סדירים. יתר על כן, הממשלה המוסמכת, יחד עם הנציב של או״ם, יקבעו מהם הצרכים של השלום.

הקוץ הרביעי הוא שהם חורגים בסעיף אחד מהמסגרת של מקומות קדושים ואומרים שהזכויות והמעמד של העדות הדתיות על בתי הספר ועל בתי החולים שלהן, כל זה ישאר בעינו כמו שהיה במאי 1948. זה קצת כופת את ידי הממשלה לגבי עדות. יכולה [כשתי מילים חסרות במקור] גם כן על יסוד זה לדרוש משהו. על זה עכשיו מתנהל דיון בינינו ובינם.

עניין הבירה הוצא. כל עניין הבינאום איננו. המצב הוא כזה, שאם תתקבל ההחלטה הזאת, אפילו כמו שהיא – במקום בינאום – תהיה בזה הקלה עצומה של המצב, אז [קביעת] הבירה בירושלים היא כדין. אומנם יש סעיפים קשים, אבל ספק רב אם הם יופעלו. ברור, שביצוע סעיפים אלה לא יכול לבוא בלי הסכמתנו. אם אפשר להוציא את הסעיפים האלה [מההחלטה], אפשר לתת גם את הסכמתנו לדבר הזה. נשארת השאלה אם הדבר יתקבל ומה יעשה הוותיקן ברגע האחרון. ברור, שאז כמה מדינות תלכנה עם הוותיקן. לפי ידיעות שיש לנו, צרפת מוכנה לתמוך בקו השוודי–הולנדי. צרפת דורשת שתהיה רשימה של המקומות הקדושים. אנגליה נגד הדבר הזה. ההולנדים טוענים: מדוע הם רוצים לתת סמכות לנציב הזה, לא מפני שיש מקומות מפוקפקים, אבל יש הלא תגליות ארכיאולוגיות, אולי פעם יתגלה מקום קדוש חדש? אם כן, יש בזה עוד מקום לבירור. ענין האקסטריטוריאליות של המקומות הקדושים לא הופיע. נצרת לא מפורשת [נזכרת] כלל. יש שם סעיף שהנציג הזה [מטעם או"ם בי–ם] יבוא במשא ומתן עם השלטון המוסמך לגבי ההסדר של מקומות קדושים שמחוץ לירושלים.

השאלה השנייה העיקרית ביחס אלינו היא עניין הפליטים. אני חושב שצפויות לנו בעניין זה צרות ואי־נעימויות קשות. יהיה ויכוח קשה מצד הערבים על מעשי הגירושים, מצד ועדת הפיוס ומצד ועדת קנדי.[23] יש כיוון ברור לרכז את העניין בתחום ההתיישבות בארצות השכנות, אבל איני מתאר לעצמי שיהיה להם אומץ הלב לצאת בגלוי נגד החלטת [11 בדצמבר] 1948 [להחזרת הפליטים]. על כל פנים, אני רואה כאן שלב קשה. מלבד זאת עומדת שאלת גורלה של ועדת הפיוס, שתקבל כאן ארכה לשנותיה.

היו לי, כידוע לכם, שיחות עם אצ'יסון ועם [שר ההגנה ג'ורג'] מרשל, ואין כוונה שזה יתפרסם. אני מעמיד אתכם בניסיון ואני מקווה שאתם תעמדו בו. לא רציתי לראות את מרשל לפני כן מפני שיש פה עניין של נימוס. [אבל] ראיתי את מרשל לפני אצ'יסון.

יום לפני כן נתפרסם ששר החוץ המצרי ראה את מרשל. אחר כך נאמר

---

23 בעקבות דיון בעצרת או"ם בסתיו 1949 על בעיית הפליטים הערביים הוחלט להקים את "סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטי א"י" (אונר"א), הסוכנות החלה לפעול במאי 1950 ובראשה הועמד הווארד קנדי, מיג'ור ג'נרל בצבא קנדה (*תלחמ"י 5*, עמ' 604, 686).

"הוא ראה אותו חצי שעה", וכששאלו אותו אם קיבל הבטחה על קבלת נשק, אמר שזה עוד יותר מדי מוקדם לומר. נתברר, שיש שם אחד חליף, נספח צבאי [מצרי], והוא ממקורבי בית המלכות. כאשר בא שר החוץ המצרי הוא צריך לראות את אצ'סון לפי הדין, ואותו חליף טען שעליו לראות את מרשל. שאל שר החוץ: למה לי לראות את מרשל, הלא הוא שר ההגנה. השיב לו הנספח: מה איכפת לך, אני מסדר לך את העניין. אז הוא שאל את מי ששאל וראה את מי שראה, וקיבל הבטחה ששר החוץ המצרי ילך לביקור נימוסין אצל מרשל. חליף טילפן למזכיר הפרטי של מרשל ואמר לו: "בשיחה של שר החוץ שלנו עם מרשל אני מניח שגם אני אהיה נוכח". אמר לו המזכיר: "לא, תסלח לי מאוד, לא כתוב שמישהו ילווה אותו ואצלנו זה לא ייתכן". אז הוא מטלפן לאיש אחר שיסדר לו שיהיה נוכח בפגישה. בעת שדיברו בטלפון נוכח שם מזכירו הפרטי של מרשל וחליף קיבל שוב תשובה שלילית, אולם בכל זאת בא יחד עם שר החוץ. מגיעה השעה המיועדת. קודם כל צלמים, אחרי שמצטלמים אומר מרשל: "מה נשמע בקהיר?", הוא היה רוצה לבוא לקהיר, "איך היתה הנסיעה?" ודברי נימוסין בלבד ולא היה דיון בשום עניין מדיני. בזה נגמר העניין בנוכחות חליף, ולכן הוא אמר שמוקדם עוד להסיק מסקנות.

היתה לנו ארוחת בוקר (פונה לוולטר איתן) עם ידידך ואהובך, עם ג'ורג' מקגי. זה בחור פיקח ונבון מאוד. הם [האמריקנים] אומרים כך: "השאלה אינה מי צודק. השאלה אינה בגדר מוסריות, אלא זו שאלה מעשית – באיזה דרך אפשר להשיג שלום ואיזה דרך אינה מובילה לשלום. אז קודם כל, לא מוכרח להיות שלום. אפשר לחיות גם בלי שלום, אז ייתכן שזה לא דחוף. אם השאלה מי צודק, מתחילים מי התחיל במלחמה, ולמי מגיע שטח ולמי לא. כמובן, אפשר לומר הרבה דברים מעניינים, אבל זה לא מעלה ולא מוריד. אם רוצים שלום בין ישראל ומדינות ערב אז מוכרחות מדינות ערב לקבל סיפוק ידוע. אחרת הן לא יעשו שלום. אז לגבי שטח מוכרח להיות ויתור ידוע מצד מדינת ישראל. הוויתור הזה יכול להיות נומינלי, אבל מוכרח להיות. אז זו לא שאלה 'מדוע אני אוותר?' – הם באו למסקנה שבלי זה, זה לא יזוז. אז למעשה זה יכול להיות ויתור לעבר־הירדן ושהיא תוותר על משהו אחר, ואולי יותר נוח לישראל לומר שהיא תיתן שטח [באזור] נהריים על מנת ליישב שם פליטים, או מקום אחר, אבל משהו כזה, או אזור בעל מוצא לים, או פרוזדור ליד אילת, בכדי להקים את הקשר בין ערב הסעודית ומדבר סיני. אבל משהו מוכרח להיות". זה דבר אחד.

דבר שני – בנוגע לאוכלוסייה. [מקגי אמר:] "אז אפשר אולי לרמות. יכולה מדינת ישראל באופן עקרוני לומר: כן, אני מודה שהפליטים יכולים לחזור [ולמעשה להימנע בביצוע]. אבל ההודיה הזאת בעיקרון הזה הכרחית בשביל הערבים.

בלי זה, זה [השלום] בלתי אפשרי. אם הדברים האלה בלתי אפשריים – אז בלתי אפשרי שלום. אז אי־אפשר לדרוש מארצות הברית שהיא תדרוש שלום – היא למדה שאין בידה להציע שלום בלי הוויתורים האלה" – (שאלה: ומה יהיה בינתיים עם הפליטים?) – אין עוד תשובה ברורה. הם אומרים שהוועדה [ועדת הפיוס] תעסיק אותם, אבל זה לא יביא לשלום. הוא לא מסתפק בעניין הפיצויים. היה שלב כזה בשיחה שאני אמרתי: "אם אתה מוכן לומר לי, שאם אני אומר שאנו מוכנים להיכנס למשא ומתן על התיישבות פליטים בארצות השכנות על יסוד התחייבות של תשלום פיצויים מצידנו, על מנת שזה ייחשב כשלב ראשון לפרשה של הסדר כללי של עניינים, [אזי] אני מוכן לתת לממשלה שלי...".

אז הוא אמר: "טוב, אבל זה כשלעצמו לא די. מלבד זה צריכה להיות איזו הודיה פורמלית [בזכות] של [הפליטים] הערבים לחזור, ושאלת השטח [שיוקצה ליישובם]. באופן כזה אין גם לחץ עלינו בעניין זה".

כשלאצ'יסון אמרתי: "יש בעיית עזרה לארצות ערב. אולי זו הדרך לשלום אם תבוא לערבים ותאמר להם: הבה נעבד תוכנית של פתרון בארצות ערב ואנו ניתן כסף, אז ממילא עניין הפליטים יובלע בתוכנית הפתרון וזה יכול לבנות דרך לשלום ולסילוק המעצור הזה". אצ'יסון קרוב ללבו הלך מחשבות זה.

[---][24]

המזרח התיכון צריך לרשום, שהיתה בפעם הראשונה במשך שלושת אלפים שנה שיחה ישירה בין נציג ישראל ונציג ממלכת תימן. זה היה בארוחת ערב שנערכה על ידי משפחת רוקפלר לראשי המשלחות. בדברי עם גברת מאוד נאה ומכובדת הבטתי הצידה וראיתי פרצוף קטן ונחמד של גבר וכולו נוהר לקראתי. עזבתי את הגברת ופניתי לאישיות התימנית – זה היה הנסיך. הוא עמד לגמרי בודד. איש לא נגש אליו. בהמשך השיחה הוא אמר: "יש לי ביקורת על נציגיכם בוועדה השישית".[25] אמרתי לו: "זה אדם נעלה מאוד". אז הוא אמר: "הוא מערבב עניינים פוליטיים בדיון משפטי" והתחיל ויכוח. אמרתי: "לכם הרוב בעניין זה, אז מה איכפת לכם אם לנו כל ההוכחות". הוא אמר: "גם לנו יש טענות". בקיצור, עברנו לנושא אחר. אמרתי לו: "לא היתה לנו הזדמנות לבקר בארצכם". הוא אמר: "ביקרת בעדן".[26] אמרתי: "זה מעניין מאוד שאתה יודע". אמר: "אנו קוראים ושומעים". אמרתי: "אנו מעריכים את המדיניות שנקטתם, שנתתם לאחינו לצאת". אמר: "זו מסורת מיני קדם".

---

24 כאן הושמט קטע שנרשם במשובש.

25 דר' יעקב רובינסון.

26 על ביקור מ"ש בעדן בפסח דנא, ר' לעיל מסמך 37 עמ' 304, הע' 3.

בשלב זה התפתחה שיחה בין מ"ש ומנהלי המחלקות בנושאים צדדיים. מ"ש סיים בסיפור הבא.

שר החוץ מ. שרת: בנאום שלי במסיבה לכבוד ראלף באנץ' אמרתי: "אם אתם תביטו עלי [במקום מושבי בישיבות העצרת] תראו שאני מסתכל ישר קדימה, מפני שמשמאלי יושב נציג לבנון ומימיני נציג עיראק.[27] וכשאני יושב שם אני מהרהר מה יבוא קודם – שלום בין ישראל ומדינות ערב או קבלת העיקרון של כניסת כל המדינות לאו"ם. מפני שאילו היה שלום, היינו יוצאים מהבדידות, ולעומת זה, אם יתקבלו כל המדינות לאו"ם אז מימיננו יישב נציג איטליה ומשמאלנו נציג אירלנד. אבל עד שהן תתקבלנה ודאי ישכון שלום בינינו ובין מדינות ערב, ועד אז נשאר כלואים בין עיראק ולבנון..."

27 סדר הישיבה של נציגי המשלחות בישיבות העצרת הכללית, ובוועדות או"ם השונות, נקבע לפי שמות מדינותיהם באל"ף-בי"ת הלטיני.

פיצויים לפליטים, פיצויים מגרמניה

סעיף נב': תשובת ישראל בדבר פיצויים לפליטים הערביים

ראש הממשלה ד. בן־גוריון: ישנם לפנינו שני דברים דחופים: עניין או"ם – שאלת הפיצויים לפליטים הערביים ועניין הממשלה. כיוון שהעניינים באו"ם יחייבו אולי את מר שרת לשוב עכשיו לאמריקה, נתחיל בעניין או"ם.

השר מ. שרת: לא רק שהמשבר[2] השכיח עניינים ידועים העומדים עדיין על סדר יומנו במדיניות החוץ, אלא שחיינו והתרגלותנו לחיי המדינה השכיחו מלב הציבור – ואני חושש גם מלב "החוגים הממשלתיים", כפי שאומרים, אם לא לומר הממשלה עצמה – כי יש כאן בעיות פתוחות ועומדות שסופן להתייצב במלוא שיעור קומתן על סדר היום. אינני מדבר על עניין השלום בינינו ובין המדינות הערביות, אלא על השאלה המיוחדת של הפליטים הערביים וההתחייבות שקיבלנו על עצמנו, אם כי לא אמרנו שהתחייבות זו על תשלום פיצויים עומדת לעד.

אני רוצה לעמוד על ההתפתחות שחלה בעניינים אלה. ועדת הפיוס הגישה שני דינים וחשבונות כלליים על ידי המזכיר [הכללי] לעצרת: דין וחשבון אחד עובדתי גרידא, שבו הרצתה על פעולותיה, ודין וחשבון שני, קצר מאוד וברור מאוד, המנתח את המצב ומסיים במסקנות ידועות. אני רוצה לומר, שבדרך כלל יש לציין בדין וחשבון זה התקדמות מסוימת לקראת קבלת נקודת המבט שלנו, הן לגבי הנוהל של פתרון העניין והן לגבי מהותו של הפתרון. זה מוכיח שהמאמץ שהשקענו בטיפוח קשרים עם הוועדה הזאת נשא פרי. זאת אומרת שקו הפיוס שנקטנו כלפי ועדת הפיוס היו לו תוצאות חיוביות. הם מציינים, שמשטר שביתת הנשק איננו פותר את השאלה פתרון יסודי, ושמוכרחים לחתור למצב של שלום של קבע, מבוסס על קביעת גבולות וקשירת קשרים תקינים בין הצדדים. ההדגשה הזאת עוברת בדין וחשבון כחוט השני, שיש להביא את הצדדים לידי קשרים סדירים. הם מציינים, שדווקא העובדה שמשטר שביתת הנשק הצליח, פועלת במידת־מה נגד השלום, כי אין סכנת מלחמה לוחצת כמו שהיתה לוחצת אילמלא היתה שביתת נשק. זה מרחיק קצת את השלום.

הן מציינים כגורם עיקרי לאי־שלום, כי עדיין לא התרגלו המדינות השכנות

---

1 מתוך הפרוטוקול, סעיפים נב' נג'.

2 על המשבר הממשלתי ר' לעיל מסמך 91 עמ' 825, הע' 12.

לעובדה של קיום מדינת ישראל בתוכן. הם אומרים שמדינת ישראל צריכה לעשות מאמצים כדי להצדיק את הזעזועים שתקומתה גרמה להן במזרח התיכון, ומצד שני מוכרחות המדינות הערביות לסגל את המדיניות שלהן למצב החדש שנוצר במזרח התיכון. הם מציינים את בעיית הפליטים כבעיה הדחופה ביותר, כי היא נוגעת לסבל של המוני אדם, ומבלי להסתלק מתביעת החזרתם של מספר ידוע של פליטים, כי זה נאמר בהחלטת העצרת, הם שמים את הדגש החזק בשאלת התיישבותם של הפליטים בארצות השכנות. זוהי התקדמות ניכרת.

הם גם אומרים שצריך לתת אפשרות לפליטים להיווכח, שהתנאים שהם ימצאו כאן, אילו היו חוזרים, הם אחרים לגמרי מאשר הם מתארים לעצמם. הם מדברים על תוכנית לטובת הפליטים עצמם שלא יחזרו אלא יתיישבו בארצות השכנות. הם מעמידים את השאלה הזאת בראש סדר היום. הם חוזרים ומדברים על קביעת מספר של פליטים שישראל תהיה מוכנה להחזיר, על תשלום פיצויים לאלה שלא יחזרו ועל עיבוד תוכניות התיישבות. הם מדגישים שהכרחי משא ומתן ישיר בין שני הצדדים, והם פונים לעצרת שתפנה לשני הצדדים שייכנסו למשא ומתן ישיר כדי לפתור את הבעיות העומדות על הפרק.

בינתיים פועלת סוכנות אחרת של או"ם בשטח זה, וזוהי סוכנות התעסוקה והסעד [אונר"א]. כל החוטים משתלבים ומתרכזים ב"סטייט דפרטמנט". האיש העיקרי בוועדת הפיוס הוא אמריקני. האיש העיקרי בסוכנות התעסוקה והסעד הוא אמריקני. הכספים לסיוע ולתוכניות בעתיד באים בעיקר מקופת האוצר האמריקני, וה"סטייט דפרטמנט" מנצח על כל המלאכה הזאת.

בשלב ידוע הצעתי כאן בממשלה להודיע על נכונותנו להיכנס לבירור בשאלת הפיצויים מבלי להתחייב עליהם. הרוב היה נגד הצעתי, ולא זזנו מעמדתנו שאפשר לדון גם בשאלה זו רק במסגרת של שלום. אבל בשיחות שלנו עם אנשי ה"סטייט דפרטמנט" העניין הזה של הודעה מצידנו, והתחייבות לשלם פיצויים, הולכים ומודגשים באופן חריף יותר. הם רואים בזה איזה פתרון־שהוא כדי לסלק את בעיית הפליטים. הם אומרים: "בלי זה אי־אפשר יהיה להגיע לשלום עם הערבים". בלי זה אי־אפשר לדרוש מהם – מן האמריקנים – להוציא כספים בלי סוף מבלי שייראה פתרון באופק. זה משתלב גם בשעת שיחות שלנו איתם הן בדבר מילווה מהבנק ליבוא וליצוא והן בדבר עזרה ישירה מממשלת אמריקה. הם רואים כאן מכשיר לאמצעי של לחץ עלינו והם בוודאי לא יימנעו גם לעתיד מלהשתמש במכשיר זה.

לפני זמן־מה היתה שיחה בין אנשי ה"סטייט דפרטמנט" והמשלחת האמריקנית באו"ם עם אנשי מוסד הסעד והתעסוקה ועם המשלחת שלנו, והם ביררו את כל המצב. הדבר דחוף, כי חל שינוי בסדר היום של ועדת אד הוק, ושאלת הפליטים תעלה

אולי כבר מחר על הפרק אם לא יחול שינוי ברגע האחרון. שאלת שובי [לעצרת] נעשתה אפוא דחופה. הדיון בשאלת [קבלת] ספרד [לאו"ם] צריך היה להיגמר היום ומיד לאחר זה יתחיל הדיון בעניין הפליטים. באותה ישיבה הם [האמריקנים] הרצו את פרשתם בנוסחאות ברורות – מצבם של הפליטים הערביים הולך ורע. לעת עתה נקלט רק מספר קטן לפי תוכניות העבודה. הדמורליזציה ביניהם גוברת והולכת בייחוד במידה שהחסכונות הפרטיים נעלמים והולכים – אני מתפלא שיש עדיין חסכונות פרטיים. אי־אפשר להעלות על הדעת איזה סיכוי להתקדמות לקראת השלום אם לא ייעשה משהו לתקן את המצב. לעומת זאת, ההתנגדות הפסיכולוגית הנפשית להתיישבות בארצות השכנות הולכת ומתפוררת. הגורמים המתנגדים הם כעת יותר כלכליים מעשיים מאשר פוליטיים: חוסר היכולת של הלבנון ומצרים לקלוט פליטים במספר רב, וגם העובדה שהולכת ומתבררת לעבר־הירדן, שהם בלעו יותר מדי פליטים משהם יכולים לעכל ויהיה צורך להוציא חלק מהפליטים. המסקנה היא שלא בא בחשבון ליישב את הפליטים בכל אתר ואתר שהם נמצאים בו, אלא צריכים להעביר את רוב הפליטים למקומות אחרים. הכוונה היא בעיקר להעביר פליטים מרצועת עזה ומעבר־הירדן לרחבי סוריה. בינתיים הוברר כי מיכסת העזרה הניתנת להם אינה מספיקה מבחינה התזונה, והם [האמריקנים] יצטרכו להגדיל את ההקצבה לסיוע לפליטים.

מכל הטעמים האלה באו [האמריקנים] לידי מסקנה שהכרחי לגשת מיד לאיזו התקדמות הדרגתית בעניין התיישבות הפליטים ולא לחכות עד שתהיה תוכנית שלמה ומקפת, אלא להתחיל בינתיים ליישב אנשים כדי להקל על המעמסה וכדי להעביר כספים מצינורות ההוצאה הבלתי פרודוקטיבית להוצאה פרודוקטיבית. ההצעה שלהם היא להקים Integration Fund במובן to integrate them into economic life. נקרא לזה "קרן התיישבות" – (השר ד. רמז: זוהי קרן היסוד) – (השר ד. יוסף: קרן קליטה) – הכספים שייכנסו לקרן זו ישמשו לא לסיוע כי אם לסידור סופי על ידי הקמת כפרים, סדנות תעשייה בכל מקום שהדבר אפשרי. כוונתם היא לפעול בייחוד בסוריה, בעיראק ובעבר־הירדן. פה יש קצת פיתוי לנו. מהקרן הזאת אפשר יהיה גם להקציב כספים לסידורם הסופי של הפליטים שבמדינת ישראל, של ערבים שנעקרו ממקומם וטרם יושבו באופן קבוע. אנחנו רשאים לתבוע גם בשביל ערבים אלה הקצבות מהקרן הזאת לסידורם הסופי.

מהם המקורות לקרן הזאת? מקורות או"ם, תרומות של ממשלות אחדות – מאחורי זה מסתתרת ארצות הברית – וכספים שישולמו בתורת פיצוי על רכושם של פליטים בלתי חוזרים. פה יש נקודה חשובה. במידה שדיברנו במשך השנים בעניין תשלום הפיצויים, ראינו שתי אפשרויות: או שנצטרך לשלם לכל בעל

אדמה ולכל בעל רכוש בעד אדמתו, או שנאמר שזוהי שאלה כוללת – נשלם סכום סיטוני כולל לקופה ידועה. המנוח זלמן ליף תמך בתוכנית השנייה. תמיד הדגשנו אותה כתוכנית עדיפה יותר, שמה שנשלם כפיצויים נשלם לקרן מרכזית ולא לכל פרט ופרט. יתר על כן, מהקרן הזאת לא יינתנו כספים, כדי שלא יבזבזו אותם, אלא הפליטים יקבלו כלי מלאכה, מכונות, בהמות עבודה. יסדרו בעדם סידורים שונים, אולם לא יתנו הקצבה במזומנים.

מה שדרוש לממשלת ארצות הברית זוהי הכרזה מצד ממשלת ישראל על נכונותה לעזור לפתרון השאלה על ידי שלושה דברים: אל"ף, לחזור על נכונותה בהודעה עקרונית לשלם פיצויים בעד רכוש נטוש. בי"ת, להביע את הסכמתה שהתשלום ייכנס לקרן הקליטה – בעצם דרשנו זאת. גימ"ל, לשלם תשלום ראשון לתוך הקרן הזאת על חשבון הפיצויים. הם מדגישים את חשיבות הדבר כצעד מדיני שיש בו המניע הראשון לתהליך הסידור. כיצד תשיג ישראל את הכסף? זוהי שאלה אחרת, כפי שאומרים אצלנו, "שאלה טכנית" שאינה צריכה לפי דעתם למנוע בעדנו מלתת תשובה עקרונית בשלב זה. אם לנקוט פירוש אופטימי לדבר, פירוש הדבר שהם מבינים כי יצטרכו לעזור לנו. זה נאמר בכמה שיחות, אם כי זה אינו כתוב בחוזה. נרמז בכמה שיחות, שהם מבינים שבסופו של דבר יצטרכו הם לשלם, אבל הם רוצים שזה יבוא בהתחייבות מצידנו. הם אומרים שאם נודיע על נכונות זו, יש בזה משום קבלה חלקית של החלטת או"ם מדצמבר 1948 על ידינו. ההחלטה ההיא היתה מורכבת משני חלקים: אל"ף, אם יש פליטים המוכנים לחיות בשלום עם מדינת ישראל, חובה להחזירם. בי"ת, אלה שאינם חוזרים חובה לשלם להם פיצויים,[3] והם אומרים: "אם כבר מנוי וגמור אתכם להפר את החלק הראשון של ההחלטה, הרי אם תכריזו על נכונותכם לשלם פיצויים, תמלאו לפחות חלק של ההחלטה".

הם חושבים שלא יכבד מאיתנו לתת את ההסכמה הזאת. הם מתחננים אלינו לא לדרוש הכרזה קודמת מצד הערבים, שכל דיון בשאלה זו הוא חלק מדיון על השלום. הם טוענים, שאם ניגש לפעולה הזאת ותהיה פעולה חיה בשטח זה, יהיה בזה משום התקדמות ממשית לקראת שלום, בייחוד שאפשר יהיה לומר שישראל מצידה מילאה החלטת דצמבר 1948 ככל שיכלה למלא, ועל ידי כך יוחלש הלחץ הערבי בעניין זה. הם מדגישים שאף על פי שתרומת ישראל תהיה חלק קטן מאוד מכל קרן הקליטה, אבל ההתחייבות הכרחית מבחינה מדינית ובתור התחלה לזה שאפשר יהיה לנקוט בצעדים כדי לגייס סכומים אחרים. יחד עם זה הם רומזים, כי אם לא ניענה להצעה כזאת אי־אפשר יהיה להימנע מהתגברות המרירות בקרב

3 לנוסח ההחלטה, שהתקבלה ב־11.12.1948 ושוב ב־14.12.1948, ר' *תלחמ"י 2*, עמ' 639, 641.

דעת הקהל העולמית נגד ישראל, באשר אי־אפשר יהיה להסתיר מעיני העולם את מצבם הנורא של הפליטים וישראל תופיע בעמדה לא נוחה – שהיא גם מסרבת להחזיר פליטים וגם מסרבת לתרום את תרומתה להתיישבותם במקומות אחרים, שזוהי האלטרנטיבה היחידה להחזרתם. אחד מהם רמז,[4] שעמדה זו אינה מתקבלת על הדעת מצד מדינה שהשיגה את עזרת אמריקה בעיקר על יסוד של עזרה לפליטים ושעודנה תובעת עזרה כזו. הם מצפים לתשובה מאיתנו לפני שהעצרת תתחיל בדיונים בשאלה הזאת.

על יסוד הדברים האלה מציעה המשלחת שלנו את ההצעות הבאות: קודם כל, להערכת התוכנית הזאת, הם [אנשי המשלחת] אומרים שזה בהמשך ישיר לכל מיני שיחות שהיו עד עכשיו ב"סטייט דפרטמנט" וברור שזהו קו מאוד מגובש אצלם [ב"סטייט דפרטמנט"]. יש להניח שהבית הלבן תומך בקו הזה. ברור שאם נתיר את הקשר הזה, זה ישפיע מאוד על ה"סטייט דפרטמנט" ויהיה לזה הד בציבור, בצורה שתביעותינו־אנו לעזרה תישמענה יותר ויותר ברמה. בשנה שעברה היה הלחץ עלינו להחזרה המונית של פליטים, לשינויי גבולות. עכשיו מתרכז הלחץ עלינו בשאלת הפיצויים, כדי לאפשר מפעל התיישבות שארצות הברית תישא בעיקר הנטל שלו. הם [במשלחת] סבורים, שהגישה הזאת מתקבלת על הדעת. יש יתרון גדול לעיקרון הזה של הפרדה בין כספי סיוע ובין כספי קליטה. אם אנחנו ננקוט עמדה שלילית, נפסיד יותר הן מבחינה מדינית והן מבחינה כספית ממה שנרוויח על ידי דבקות בעמדתנו התכסיסית עד עכשיו, שאי־אפשר לדון על פיצויים אלא כעל חלק מהשלום. המשימות הגדולות, שאנחנו עומדים בפניהן כלפי ממשלת ארצות הברית, אינן מרשות לנו להביא את הדברים לידי מצב שתתחדש ביקורת ציבורית כלפינו בשאלת הפליטים. לכן הם מציעים שנסכים להמשך הסיוע בתור צעד זמני, אבל הם מקדמים בברכה את הרעיון של יצירת קרן קליטה כדי לאפשר פתרון סופי. בי"ת, תמיד אמרנו, ואנחנו חוזרים ומאשרים, שאנחנו נכונים לשלם פיצוי הוגן בעד רכוש נטוש, ואנחנו מסכימים שמה שנשלם ייכנס לקרן הקליטה שתתנהל על ידי מוסד בינלאומי. גימ"ל, אנחנו מוכנים להיכנס במשא ומתן עם כל הגורמים הנוגעים בדבר, כדי לברר כיצד יכולה ישראל להשיג את המטרה הזאת בתנאים הנוכחים. דל"ת, כי בנוקטנו צעד זה אנחנו רואים אותו כפרק ראשון בתהליך ההסדר הסופי. אומנם, איננו מחייבים את הערבים על זה, אבל אנחנו רואים אותו

---

4 מדובר בארתור גרדינר, עוזר לעוזר מזכיר המדינה בענייני מזה"ת, שהשתתף יחד עם פקידים אמריקנים אחרים, ובראשם ג'ון בלנדפורד, נציג ארה"ב באונר"א, בשיחה עם השגריר אבן (לדוח אבן על השיחה ר' *תלחמ"י 5*, עמ' 604).

כפרק ראשון בתהליך ההסדר הסופי.[5]

בדרך כלל אני תומך בקו הזה. תמכתי בו גם לפני חודשים מספר. אני רואה יתרונות חשובים בתוכנית הזאת אם היא תצא לפועל. קודם כל, יצא פעם שאנחנו משלמים פיצויים במרוכז ולא לכל ערבי. אין שיעוד לקימון בדרך הזאת וגם ליעילות. שנית, אנחנו משלמים לאו"ם ואיננו משלמים לערבים בעצמם, וגם לא למוסד ערבי וגם לא למדינות ערביות. הטעם, איך זה אנחנו יכולים לממן מדינות ערביות בזמן שאנחנו עדיין במלחמה איתן, נופל על ידי כך. אין אנחנו משלמים למדינות ערביות. אנחנו משלמים למוסד של או"ם, והמוסד של או"ם מתחייב כלפינו והוא אינו משלם לערבים אלא מסדר את הערבים האלה, קולט אותם ואינו מחלק להם כספים. שלישית, אם זה יצא לפועל, יש מיד תוצאות לדבר. זה אקס־היפוטיזם. זה נתון בגוף התוכנית, שמיד תהיינה תוצאות. מה זאת אומרת, שמיד תהיינה תוצאות? מיד יתחיל לפעול מנגנון האומר לערבים הפליטים, שאין כל תוזוה בעניין ההחזרה. התוזוה היחידה שישנה היא בכיוון התיישבות מחדש. זה מסיח את כל תקוותיהם וכל תשומת לבם מעניין ההחזרה. עכשיו הם נתונים בקיפאון מתוך ציפייה שיבוא יום והם ישובו לנחלותיהם. אם אין שום תוזוה ושום צעד לסידורם, נתונים הם בקיפאון. אולם אם מתחיל לפעול עניין קרן הקליטה, הם ירגישו שבעניין ההתיישבות מפשיר הקרח וממילא יופנו המאמצים שלהם לעבר זה, וזה יקרב את תהליך ההתפשרות ביניהם וביננו, וזה יהיה צעד לפירוק המתיחות מצידנו.

רק בנקודה אחת אני חולק על ההצעה שלו.[6] איננו מחוייבים לקבל עכשיו נוסחה, שממנה משתמע שאנחנו מוכנים למשא ומתן עם המדינות הערביות. בזה תהיה תוזוה מעמדתנו הקודמת. אינני נרתע ממנה אם יהיה בה הכרח, אבל כעת איני רואה בכך הכרח, היינו, אינני רואה הכרח במשא ומתן עם המדינות הערביות מבלי משא ומתן על שלום. לעת עתה נביע את נכונותנו למשא ומתן עם מוסדות האו"ם, עם ועדת הפיוס והמוסד לתעסוקה, ואנחנו ניגשים לפעולה המכוונת באופן ישיר לפתרון בעיית הפליטים במידה שהדבר ניתן, ולסילוק השאלה מעל סדר היום.

מלבד השאלות הפוליטיות יש גם שאלה כספית. בכל זאת, אנחנו מתחייבים. הם [האמריקנים] אומרים אומנם רק תשלום ראשון. הם אומרים כדבר לחוד: איך תשיגו את הכסף? יש מהם הרומזים שיעזרו, אבל אין התחייבות מצידם. טילגרפתי למר אבא אבן שייקח בעניין זה דברים עם שר האוצר. דיברתי איתו אתמול טלפונית. הוא אמר שהוא שולח טלגרמה על חוות דעתו של מר קפלן בעניין זה, אבל מבחינה עקרונית אפשר לסייג את הדבר כך: איננו מתחייבים

---

5 בעניין מברקי השגריר אבן למ"ש מ־24 ו־25 באוקטובר 1950, ר' *תלחמ"י 5*, עמ' 600–607.

6 הכוונה לג'ון בלנדפורד, ר' לעיל הע' 4.

מיד על תשלום, אבל מסכימים לדבר הזה ומוכנים להיכנס לדיון על אופן סידור הדבר הזה. זה מה שהם מציעים. הם אינם מציעים לנקוב מיד תשלום ולהתחייב על תשלום. זה עכשיו הובאה לי הטלגרמה האומרת: שני החברים, פירוש הדבר מר קפלן והגב' מאירסון, מאשרים את הקו המוצע בתוספות הבאות: אנו תומכים בסידור קולקטיבי, לא אישי. אנחנו מכריזים באותה נשימה שיש לנו תביעות שכנגד. אין פירוש הדבר כי לא נדבר אלא על שתי התביעות יחד, אולם שאנחנו מסתייגים בנקודה זו. מר קפלן סבור כי יש יתרון רב בחיסול מהיר של השאלה לפי הקו שנקטנו במשא ומתן עם אנגליה – היינו, שבתחילה קיבלנו עלינו התחייבויות ובסופו של דבר הרווחנו מהסידור הזה – ושלמרות המעמסה הרובצת עלינו יהיה ביכולתנו לתרום את תרומתנו.

בינתיים לא ברור לי אם זה משולב או לא משולב עם דבר אחר. מר אבן סבור שייתכן כי זה קשור. אנחנו הלא מצפים מיום ליום להחלטת בנק היבוא והיצוא [האמריקני] על המילווה. מנהלי הבנק היו מוכנים להצביע על בקשתנו. לפני ימים אחדים היתה ישיבה של הנהלת הבנק והם היו צריכים לשמוע מפי נציג ה"סטייט דפרטמנט" שאין התנגדות לבקשתנו. נציג ה"סטייט דפרטמנט" משתתף בישיבות. היושב ראש העמיד את השאלה על סדר היום והיה מוכן בסופו של דבר להצביע. ברור שהבקשה היתה מתקבלת. הוא פנה לנציג ה"סטייט דפרטמנט" ושאל אותו מה יש לו להגיד. הוא אמר שאין לו הוראות. מובן שזה עיכב את הדבר. זה עורר תימהון רב, כי ה"סטייט דפרטמנט" אמר לנו שעמדתו היא לא להתנגד לאישור המילווה לנו. אמרנו זאת למנהלי הבנק שזוהי עמדת ה"סטייט דפרטמנט", אבל הם אינם יכולים לסמוך על כך שאנחנו אומרים כי ה"סטייט דפרטמנט" אינו מתנגד. יושב שם איש בעל ערך מה"סטייט דפרטמנט", מר פורד, והוא אמר להם שאין לו הוראות בעניין זה. מר אבן תוהה אם אין קשר בין שני הדברים, אם הם אינם מחכים בינתיים לתשובתנו בעניין הפיצויים. יתכן שיאמרו: "מה זה נזרוק להם בינתיים 35 מיליון דולר? אם הם הולכים בטל, נלך גם אנחנו בטל" – (השר ב. שטרית: האם עלינו גם להחליט על מספר החוזרים?) – לא. הם אינם מתחילים מהקצה הזה.

מחליטים: לתת סמכות למשלחת ישראל בעצרת או"ם להודיע על עמדת ממשלת ישראל בשאלת סידורם של הפליטים הערבים כדלקמן:

א) הסכמתנו להמשך הסיוע וליצירת קרן מיוחדת לקליטה של קבע.

ב) נכונותנו כמקודם לשלם פיצויים הוגנים בעד רכוש נטוש.

ג) הסכמתנו לשלם פיצויים אלה לקרן הקליטה מטעם או"ם.

ד) נכונותנו למשא ומתן עם המוסדות המוסמכים של או"ם על אופן סידור התשלומים.

ה) אנו רואים בסידור תשלומי הפיצויים בעד רכוש ערבי נטוש שלב ראשון בתהליך הסדר השלום הסופי בינינו לבין מדינות ערב.
ו) אנו מודיעים על תביעה לפיצויים המגיעים לנו עקב המלחמה מבלי לקשור את שתי התביעות ההדדיות זו בזו.

סעיף נג׳: יחסים עם מדינות גרמניה

השר מ. שרת: ישנה שאלת גרמניה. ישנה פנייה רישמית אלינו מצד ממשלות ארצות הברית, אנגליה וצרפת, המודיעות לנו כי הן החליטו לחסל את יחסי המלחמה בינן לבין גרמניה [המערבית] לגבי תחיקתן הפנימית. הן אינן מבטלות את סמכויותיהן כשלטון כיבוש, אבל בתחיקתן הפנימית הן מבטלות את מצב יחסי המלחמה והן מבקשות אותנו להצטרף לזה. ישנה, נוסף לזה, בקשה מיוחדת, שנתמוך במועמדות גרמניה [לחברות] בארגון החיטה הבינלאומי. כוונתם שנמנע מהצבעה, כי הנה רק תמול־שלשום דפקנו על דלתות אומות העולם שיתמכו בנו, ועכשיו עלינו לא להתנגד.

צד שני של השאלה: אצלנו מתעכבת זה חודשים כל פעולה בעניין גרמניה, כי אין החלטת הממשלה. ישנה התמרמרות רבה בציבור. זה מובע גם בעיתונות, שאנחנו מחמיצים את השעה האחרונה מחוסר פעולה מצד ממשלת ישראל להופיע כלפי גרמניה בתביעת פיצויים. כל מה שעשינו לרגל השינוי המשפטי שעומד לחול – שינוי סקפטי שאיננו מבטל את קיומם של שלטונות הכיבוש – הוא שפנינו לשלוש הממשלות אנגליה, אמריקה וצרפת, בבקשה שעל ידי השינוי הזה לא יבולע לנו, שלא תהיה מניעה לאפשרות שלנו לתבוע פיצויים ולהסתייע בתביעה לתשלום הפיצויים בשלטונות הכיבוש. מאנגליה קיבלנו תשובה חיובית, אם כי הם הודו שהם פסימיים לגבי הסיכויים, אבל מבחינה פרינציפיונית מצדם הסכימו לסייע. אנחנו מחכים לתשובה מצד ארצות הברית וצרפת. אבל מצדנו יש קיפאון וחוסר כל פעולה ונקיטת קו ויוזמה בעניין זה. זה מטיל עלינו אחריות חמורה מאוד.

דבר שלישי: רציתי לקבל קו מהממשלה בשאלת החזרת עולים להונגריה. ישנה תנועת שיבה בין עולים להונגריה, המגיעה למאות. היתה טענה שהמדובר הוא על אלפים, אבל התנועה מגיעה למאות. והממשלה ההונגרית מעכבת [יציאת] שיירות עולים שקבלו רישיונות עד שיסודר הדבר הזה, עד שנחזיר מפה אנשים הרוצים לחזור להונגריה. הייתי רוצה לקבל החלטה עקרונית בעניין זה, שאלה הרוצים לחזור, ניתן להם חופש לחזור – (רוה"מ בן־גוריון: מדוע לא לתת לחזור?) – (השר מ. שפירא: נותנים לחזור תוך שנה. כל מי שנמצא יותר משנה בארץ איננו עולה) – **פנו אלינו שלוש מעצמות אדירות [ארה"ב, אנגליה, צרפת] בשאלת**

מעצמה אדירה רביעית למעשה [גרמניה].[7] **אנחנו רוצים לקבל אישור לתשובה שעד שגרמניה לא פייסה ולא ריצתה את העם היהודי, לא נענה לשום תביעה של העם הגרמני** – (רוה"מ בן־גוריון: האם הופנתה פעם תביעה מצד ממשלת ישראל בדבר פיצויים מגרמניה?) – **לא הגענו אף פעם להחלטה בעניין זה** – **גרמניה יכולה להציע לנו [פיצויים], היא צריכה לדעת שזה רובץ על מצפונה. לצורכי התשובה הזאת למעצמות מספיק המצב הנוכחי. האם אתה מציע שקודם נדרוש?** – (רוה"מ בן־גוריון: לא תבענו כלום מגרמניה, ואנחנו אומרים כל הזמן שתביעותינו לא נתמלאו) – **לא הגענו אף פעם להחלטה בעניין זה** – (רוה"מ בן־גוריון: אי־אפשר לדרוש מגרמניה מה שמאמין ערבי, שגם אם לא קנה גורל יכול לזכות בהגרלה)[8] – **גרמניה יכולה להציע לנו [פיצויים]. היא צריכה לדעת שזה רובץ על מצפונה. לצורכי התשובה הזאת למעצמות מספיק המצב הנוכחי האם אתה מציע שקודם נדרוש?** – (רוה"מ בן־גוריון: לא תבענו ולא כלום מגרמניה, ואנחנו אומרים כל הזמן שתביעותינו לא נתמלאו) – (השר ז. שזר: אני מציע לא לקשור את שני הדברים האלה) – (רוה"מ בן־גוריון: לא דרשנו עדיין).

השר ז. שזר: אני מציע לא לתלות בזה את תשובתנו, בין שנדרוש פיצויים או לא נדרוש, בין שנקבלם או לא נקבלם. לא בזאת אנו תולים את יחסנו לגרמניה. וגם אין הדבר תלוי בזה אם יש אנטישמיות כזאת או אחרת, נאציזם כזה או אחר. אין הדבר תלוי בזה אם ישלמו לנו פיצויים. אין אלה פיצויים לאומה העברית. יש לנו חשבון גדול על אושוויינצ'ים. תשלום כסף זהו עניין לחוד. ישנם אנשים שצריכים לקבל את כספם וצריך לדרוש, אבל החשבון עם גרמניה לא ייפסק בזה. כל זמן שאין לנו ביטחון שהפרוצס של דה־נאציפיקציה של גרמניה הגיע לאיזה שלב מספק, לא נצביע בעד גרמניה אפילו אם נשאר יחידים.

השר מ. שרת: ישנן עמדות הנראות כמשׂברות את האוזן, אבל למעשה אין הן עשויות להתקיים. על כל פנים, אין הן עשויות להתקיים זמן רב. לא נוכל זמן רב להחזיק מעמד בעמדה של שלילה גמורה לגבי גרמניה ושל התעלמות ממנה. היא קיימת. אלה הם המוני בני אדם. ישנם, למשל, עניני בריאות בינלאומית. האם אנחנו חושבים שאם תפרוץ מגפה בגרמניה, היא תיעצר ליד הגבול? האם נוכל לומר שזמן רב לא תהיה גרמניה שותף להסדר בינלאומי? אלה הם המוני בני אדם. אילו נגמרה המלחמה בזה שגרמניה נמחתה מעל פני האדמה, היתה השאלה

---

7 ביולי 1950 הודיעו שלוש מעצמות הכיבוש על סיום מצב המלחמה עם גרמניה וב־23.10.1950 ביקשו מישראל להצטרף להכרזה זו (*תלחמ"י 5*, עמ' י"ט).

8 כלומר לקבלת פיצויים דרושה תביעתם תחילה.

נפתרת בשבילנו. אולם להתנגד לזה שגרמניה תיכנס לארגון החיטה הבינלאומי, זאת אומרת שמיליוני אנשים ירעבו, כי איפה יקבלו חיטה? ישנם ענייני בריאות.

העמדה שלנו יכולה להיות עמדה לשעה, אולם לא לאורך ימים. למשל, בא קונסול גרמני לניו־יורק. הוא פונה לקונסול שלנו, הוא רוצה לערוך לו ביקור נימוסין. הקונסול שלנו עונה בשלילה, אבל אחר כך יש מסיבת קונסולים בניו־יורק. הקונסול הגרמני הולך למסיבה ושם הוא מקבל בברכה את הקונסול הישראלי. מה יעשה? אולי ינדה את עצמו מכל פגישות קונסולים? וכך לאורך כל הדברים. השאלה היא אם אנחנו רואים יסוד לאיזה הסדר על יסוד תשלום פיצויים, או שאנחנו נתעלם מהשאלות ונחרים אותם לעולם? מדינת ישראל לא היתה בעצם אף פעם במלחמה עם גרמניה, כי מדינת ישראל לא היתה עדיין קיימת בזמן המלחמה עם גרמניה. בתחיקה ירשנו כל מיני שרידים מימי המנדט שחוקקו על ידי האנגלים.[9] המלחמה עם גרמניה נגמרה. האנגלים רוצים לבטל חוקים אלה מימי המלחמה. במידה ויש כאן [בישראל] רכוש גרמני, עשינו חוק משלנו.[10] יתר החוקים מימי המלחמה הם אנומליה אצלנו. כתוצאה מתוך אותו הלך מחשבה, שהביע אותו מר שזר, אנחנו יכולים לומר: כעת לא נבטל [חוקים אלה]. כל זמן שאין הסדר עם גרמניה, לא ניתן לה הקלה. תישאר אנומליה בחיים – תישאר. אבל זמן רב לא יוכלו להישאר בספר חוקי ישראל חוקים שהם שרידים ממלחמת העולם שהיתה מזמן ונגמרה. צריך לחפש דרך לחיסול העניין. מה שראש הממשלה אומר שלא דרשנו אף פעם, זה גם מה שאני טוען, שעלינו להגיע פעם למסקנה בעניין זה, שיהיה לנו קו מדיני ברור. שוחחתי בעניין זה עם שר האוצר. היו כל מיני ועדות וועדות משנה, אבל לא הגענו אף פעם לכלל מסקנה בעניין זה. עוררתי את השאלות פעמים מספר והיום עוררתי אותן שוב, אבל צריך להיות לנו קו ברור. בינתיים ישנה איגרת של שלש מעצמות ואנחנו חייבים תשובה עליה. אומנם ישנה שאלה של חובת גרמניה כלפינו. באופן בינלאומי היא חייבת לנו. החובה שלנו אינה פוקעת על ידי זה שלא דרשנו, כי היא עשתה את כל האשמות האלה. כרגע, בתור תשובה לטענות, נוכל לנקוט נוסחה כזאת כפי שהצעתי.

נוכח חשיבות הנושא מובא להלן המשך הדיון במלואו:

השר מ. שפירא: לו היינו אחד מבין חמשת הגדולים, שיש להם זכות וטו על כל דבר, וזה היה תלוי בנו אם גרמניה זו תגווע ברעב או לא, היינו עומדים בפני

---

9 כגון החוק שקבע כי גרמניה היא ארץ אויב.

10 חוק נכסי גרמנים. לדיון ר' *דברי הכנסת 4*, עמ' 888. להחלטה ר' שם 6, עמ' 2337–2339.

מצב חמור. אבל לפי שעה אנחנו אחד בין שישים. אומנם שם לא נגיד שאנחנו מתבטלים בשישים, אבל אין זאת אומרת שהעניין הזה תלוי בהכרעתנו. בדור זה, בדור של השמדה, לא יהיה כל פיוס עם גרמניה זאת. ולו יד רבנים היתה תקיפה כמו בימי גירוש ספרד, ולו היהודים של הדור הזה היו כבימי גירוש ספרד – (השר ז. שזר: מדינת ישראל היא תקיפה יותר) – היינו מכריזים חרם על האומה הזאת. אבל היום אין זה כך. אבל שאנו נושיט היום, בימים אלה, בדור זה, איזו יד של פיוס לגרמניה, לא יעלה על הדעת. זה יעמיד אותנו בעיני היהודים בעולם ובמדינה במצב לא ישוער. אין זה נוגע לעניין הפיצויים שאנחנו צריכים לתבוע מגרמניה כמו מכל רוצח. אם רוצח רצח, אפשר לבוא לבית הדין ולדרוש פיצויים בשביל המשפחה. אנחנו רשאים וצריכים לתבוע פיצויים בשביל המשפחות ובשביל מדינת ישראל. איני יודע משום מה נמצא כל הטיפול הזה בידי הסוכנות היהודית ולא בידי מדינת ישראל כיורשת העם העברי, כיורשת היהודים שנרצחו על־ידי הגרמנים. אנחנו צריכים לתבוע פיצויים, אולם אין אנו יכולים להיכנס בקשרים עם העם הזה, האחראי לרצח ששת מיליון יהודים. אומנם יש קשיים. אם הקונסול שלנו בניו־יורק יראה במסיבת קונסולים את הקונסול הגרמני, אין הוא צריך לברוח מהמסיבה, אולם אין הוא צריך לגשת אליו ללחוץ את ידו. בגרמניה אין דה־נאציפיקציה, אלא יש נאציפיקציה. משחררים את הרוצחים הגדולים ביותר מבתי הסוהר ומחזירים להם את הזכויות. בפעולה זו משתתפים אנגלים ואמריקנים – ואנחנו נלך ונקשור קשרים אתם? העם היושב בציון וגם בגולה לא יבין אותנו.

השר ד. רמז: עוד לא הגיע הזמן להתיידדות. אני מציע כי בנוגע לכניסת גרמניה לארגון החיטה הבינלאומי נימנע מהצבעה. לגבי כל יתר העניינים של צירוף גרמניה – נתנגד.

השר מ. שרת: פנו אלינו בשני דברים: בעניין כניסת גרמניה לארגון החיטה ובנוגע לביטול החוקים מימי המנדט החלים על מצב המלחמה בין גרמניה ויתר הארצות.

השר ד. רמז: חיטה זהו לחם. איני מעוניין להרעיב עם. אבל לגבי כל יתר הדברים לא בא בחשבון ביטול של סימני איבה בינינו ובין גרמניה. צירוף לאיזה דבר – לא. עניין חיטה וריפוי הוא עניין הומניטרי, ובו נימנע מהצבעה. יש בינינו יחסי מלחמה ויחסי איבה היסטוריים. כל זמן שהפצע חי, לא נסיר יחסים אלה.

השר הרב י. ל. מימון: אני מציע להתנגד לשני הדברים.

השר ד. יוסף: עניין החיטה אינו ענין הומניטרי. על ידי הכניסה לארגון החיטה הבינלאומי הם משיגים יתרון. הם יכולים לקבל חיטה גם בלי כניסה לארגון החיטה, אבל הם רוצים לקבלה בתנאים טובים יותר. איננו צריכים להיות נדיבים כל כך ולקחת בחשבון את מצבם – (השר מ. שפירא: יש להם אוכל יותר מאשר יש לנו) – אני מציע שאנחנו נענה בשלילה בפשטות על שני הדברים. אנחנו נתנגד. מי שיש לו רוב, יכריע.

השר מ. שרת: הצעתי להתנגד, אבל להתנגד בהנמקה.

ראש הממשלה ד. בן־גוריון: את ההנמקה אני שולל, אם אנחנו מתנים את הדבר בפיצויים, אנחנו צריכים לדרוש פיצויים.

השר מ. שרת: הצעתי להעמיד זאת על סדר־היום.

השר ד. יוסף: אני מציע שנשאיר לשר החוץ לנסח את התשובה לאור הדיון בישיבה.

השר פ. רוזן: אני בדרך כלל מקבל את הדעה הזאת, שיש להתנגד גם לקבלת גרמניה לארגון החיטה וגם לביטול החוקים, אשר לפיהם גרמניה עודנה עויבת שלנו. בהזדמנות זו רוצה אני להזכיר משהו. אנחנו עומדים בפני שאלה: גרמניה המערבית. מותר לה עכשיו להצטרף לכמה אמנות בינלאומיות, כמו למשל לאמנה על פטנטים, על סימני מסחר. גם אנחנו חברים לאמנה זו. זה למשל מחייב אותנו לרשום כאן פטנטים גרמניים – (השר ד. יוסף: אולם לא בשעה שאנחנו במלחמה איתה) – אלא אם נאמר שאנחנו במצב של מלחמה איתם. על כל פנים, אנו עומדים לפני השאלה הזאת. ושאלה אחרת היא אם הדבר הוא לטובת ענייני הכלכלה שלנו. עכשיו בנוגע לשאלה הכללית. אני תומך בדעתו של מר שרת, שאנחנו צריכים למצוא את הזמן להעמדת כל העניין על סדר־היום, כי הטיפול על־ידי הסוכנות אינו מקדם אותנו. גם אני בדעה, שאם מדינת ישראל בתורת מדינה (השר מ. שרת: בשם ובמלכות) – לא תיכנס לעבי הקורה, לא יתקדם הדבר הזה. אבל השאלה הזאת קשורה קצת בזה שתהיה לנו נציגות או משלחת רישמית בגרמניה, ואז ננהל בתור מדינה משא־ומתן רישמי עם גרמניה. וכיוון שלא רצינו בזאת, נמנענו עד עכשיו מלהיכנס לעניין.

אולם גם כדי לדרוש פיצויים מהרוצחים, אנחנו צריכים להופיע בעניין זה בתורת מדינת ישראל.

מחליטים: להסמיך ידי שר החוץ להשיב בשלילה לפניית שלוש המעצמות בדבר ביטול החקיקה הקובעת את גרמניה כארץ אויבת, וכן לפנייה בדבר הסכמת ישראל להצטרפותה של גרמניה לאמנת החיטה הבינלאומית.

ראש הממשלה ד. בן־גוריון: הובע רצון שנעמיד על הפרק בתקופה הקרובה תביעות מגרמניה על ידי מדינת ישראל.

אני רוצה להעיר למר שזר, שהדוגמה מספרד אינה דוגמה. אז קיומנו היה רק קיום מוסרי. כיום אנחנו מדינה. מדינה אינה יכולה לעסוק במיסטיקה. מדינה מוכרחה לקבוע עמדה פוליטית. היא מוכרחה להגדיר את עמדתה. הנה יש כבר חלוצים בישראל [חברי מפ״ם] האומרים שהגרמנים במזרח גרמניה הם כשרים, נאמנים ומתקדמים. בקרוב יהיה אותו דבר עם מערב גרמניה. ישנה מציאות. ישנה נציגות בינלאומית ואתה תעמוד לפני עובדה. זה יכול להיות בעוד שנתיים, תהיה מלחמה וישלחו לך את מי שישלחו. נניח שתהיה במחנה הרוסי וישלחו לך את פון פאולוס.[11] תגיד שאינך רוצה בו? או שתימצא במחנה המערבי והמפקד הראשי של האומות ישלח הנה צבא מגרמניה המערבית. אין זה פשוט כל כך. כמובן שאומה אינה חיה רק בעולם העליון ואין לה רק עניינים של מעלה ואין היא נוקטת רק עמדה של מעלה. אין ברכה להתעלם מזה. צריך להגדיר מהן התביעות שלנו מגרמניה ומהם התנאים שלנו לגרמניה. איני בטוח אם התביעות והתנאים האלה יתמלאו, אבל צריך לדון בזה מהן.

11 פרידריך פון פאולוס, גנרל גרמני שבסתיו 1942 הגיעו כוחותיו עד סטלינגרד. המערכה בסטלינגרד הסתיימה בניצחון הרוסים. גנרל פאולוס נפל בשבי והצטרף ל״ועדה הלאומית לגרמניה החופשית״ שהוקמה במוסקבה. בתום המלחמה התיישב בגרמניה המזרחית.

בעד השתתפות ישראל במימון התיישבות הפליטים

סדר היום: סקירת שר החוץ על הבעיות העומדות בפנינו בעצרת האו״ם

מ. שרת – שר החוץ: אני רואה שתי נקודות: ראשית המצב הוא כזה שאני חזרתי לארץ על פי דרישת חברי הממשלה. אני כשלעצמי הייתי מעדיף להישאר בעצרת מבלי להפסיק את השתתפותי בהנהלת העניינים שם, אבל משחזרתי אני רואה עתה אפשרות לחזור [לניו־יורק]. לפי מהלך הדברים בוועדת אד הוק, השאלות הנוגעות לנו במיוחד – בשעה שהחלטתי על נסיעתי – היו צריכות לעלות על הבמה באמצע נובמבר. אני עמדתי בקשר ישיר עם יושב ראש הוועדה והוא הודיע לי שאחרי גמר עניין לוב תבוא איזו הצעה קובנית, ואחר כך תבוא שאלת אריתריאה, וזה יקח כשניים־שלושה שבועות. זו היתה ההנחה הראשונה. ההנחה השנייה היתה שהשאלה הראשונה תהיה שאלת ירושלים. לאור ההנחה הזאת הודיעו לי חברי בממשלה, שאם אני רואה הכרח בזה מוטב שאשאר שם. תוך הזמן הקצר שאני פה נתהפכה הקערה על פיה במובן כפול. קודם כל, נתקבלו החלטות חדשות ביחס לסדר יומה של ועדת אד הוק – והיא אומנם יכולה לשנות זאת בכל עת – והיא קבעה כי מיד אחרי ההצעה הקובנית ידונו בשאלת ספרד, שלכתחילה זה עמד קצת רחוק בסדר היום, ומיד אחרי שאלת ספרד יעברו לשאלות שלנו. קודם שאלת הפליטים. ביחס לשאלת ירושלים אין עוד שום דבר. ובשאלת הפליטים יתחילו לדון אפילו היום או מחר, על כל פנים במשך השבוע הזה, אלא אם כן ישנו עוד פעם את סדר היום. משום כך, באישור הממשלה, אני החלטתי לחזור מיד ואני יוצא לניו־יורק מחר.

אני אינני רואה לכתחילה הצדקה מיוחדת לוויכוח על מהלך הדברים בעצרת, באמצע העצרת. העצרת זוהי חטיבה אחת וברור שאני חייב במסירת דוח אחרי גמר העצרת, וברור שהדוח הזה יכול לשמש נושא לוויכוח. והיה בדעתי, לאחר גמר הדיונים בעצרת, כפי שהיה בשנה שעברה, למסור דוח לכנסת. אבל מכיוון שחזרתי, וחזרתי על מנת לשהות שבועיים־שלושה לפי כוונתי הראשונה, אינני

---

1 מתוך הפרוטוקול. נוכחים: חברי הוועדה: מ. גרנובסקי – היו״ר, מ. בגין, י. בן־אהרון, ח. בן־אשר, י. גרינברג, י. דובדבני, פ. לוביאניקר, ד. הכהן, י. הררי, י. כסה, א. לבנה, ב. מינץ, י. מרידור, י. ספיר, י. ריפטין. מוזמנים: מ. שרת – שר החוץ, י. שפרינצק – יו״ר הכנסת וראש המשלחת לאו״ם, נ. ניר – סגן יו״ר הכנסת, א. עברון – מזכיר שר החוץ, מ. רוזטי – מזכיר הכנסת, ק. אהרנוביץ׳ – סגנית מזכיר הכנסת, א. צידון – סגן מזכיר הכנסת.

רואה שום טעם לסרב לנתינת דוח פה ולוויכוח.

בימי שהותי כאן היו הכל נתונים בשאלת המשבר והאנשים נבלעו בו כליל עד שהגיעו למה שהגיעו אתמול,[2] וכן קפצה עלי עתה הנסיעה הזאת. לפי מצב העניינים כאן, שרק היום מתחיל הוויכוח[3] ואיננו יודעים איך יפול דבר, וספק אם זה יגמר היום, אינני רואה פשוט מבחינה מעשית אפשרות לדחוק לוויכוח הזה גם ויכוח מיוחד על השאלות שלנו. לאחר שנדברתי אתמול עם יו"ר הוועדה לענייני חוץ בפועל, אני רוצה גם על דעתו וגם על דעתי להציע הצעה כזאת: מכיוון שעומד להיות ויכוח על תוכנית הממשלה ועל פעולות הממשלה, ואני מתאר לעצמי שהמתווכחים בוויכוח הזה יגישו בעצמם הצעה לטפל בהזדמנות זו גם בשאלות חוץ, כי אני סבור שבוויכוח הזה ידונו גם על הצד הזה של הממשלה, אזי גם אני אשתתף בוויכוח הזה ואומר מה שיש לי להגיד במהלך הוויכוח הזה באופן כזה שלא נפרוץ את המסגרת. אינני יודע אם ההחלטה צריכה להיות כאן ואינני יודע אם נוכל להימנע מזה, אבל נראה לי שזהו סידור הוגן במצב הקיים, ועל כל פנים הסידור המעשי היחיד המתאפשר על ידי מסיבות הזמן. זוהי נקודה ראשונה.

הנקודה השנייה: למהלך הבירור פה הייתי מציע שנבקש את החברים שלא יראו בזה כל כוונה להקל על עצמי סתם, אבל נדמה לי שיהיה יותר יעיל אם לא אני אפתח, אלא החברים יפתחו ויציגו שאלות, או ישמיעו קובלנות, כי הדיון פה כרגע איננו בירור מדיניות החוץ של ממשלת ישראל היות והנושא הוא הופעת המשלחת בעצרת. יש יתרון אחד לעצרת שהיא פומבית. כל ועדותיה הן פומביות וכל הדברים ידועים. הנאומים מתפרסמים והשאלות ידועות לכולם. ואם אני בא עכשיו להרצות על כל מהלך העניינים, זה יכול לקחת זמן רב כי אצטרך להתפשט על נושאים רבים, ואני בלי ספק אומר גם דברים שהם ידועים בעוד שמצד שני, אם החברים יפתחו בדיון, יאמרו הם את אשר עם לבם והדיון יתרכז בנקודות השנויות במחלוקת שעליהן אני חייב תשובה ואני עומד לביקורת.

להלן התנהל דיון קצר ונערכה הצבעה:

בעד שמיעת סקירה כוללת מפי שר החוץ – 4

בעד הגבלת הדיון לשאלות שיעמדו על סדר היום של העצרת – 5

---

2 בראשית אוקטובר 1950 נכשלה הממשלה בנסיונה להנהיג תוכנית כלכלית חדשה, שנועדה לחלץ את המדינה מן המשבר הכלכלי החמור ששרר אז. הכישלון הוליך להתפטרות ב"ג ועמו הממשלה כולה. המו"מ הבין־מפלגתי להרכבת ממשלה חדשה נתקל בקשיים. מ"ש, בעת שהותו בארץ, סייע בחילוץ המו"מ שנסתיים ב־30.10.1950 בהסכם קואליציוני ובהרכבת ממשלה חדשה ללא "הציונים הכלליים" ומפ"ם.

3 הוויכוח בכנסת על התוכנית הכלכלית החדשה.

מ. שרת – שר החוץ: קודם כל, אני רוצה להעיר לדברי חבר הוועדה בן־אהרון.[4] דעת המשלחת הישראלית בהצבעות הסופיות תהיה בהתאם לעמדתה בהצבעות הביניים בוועדה [ועדת אד הוק]. ההצבעות בוועדה היו הצבעות שקולות מאוד והן מחייבות מאוד כי הן נעשו בפומבי, והן נעשו בפומביות לעיני שישים מדינות. שינוי עמדה מהוועדה עד לעצרת איננו מעיד על יציבות של עמדה ועל חשבון שקול לקביעת עמדה. לכן אם רוצים לדבר על זה צריך לדבר על העבר ולא על העתיד. יש כאן שאלה של עמדה שנקבעה.

אשר לשאלות שעדיין עומדות על הפרק, אני אגע בשאלות הנוגעות לנו והן בעיקר שתיים: שאלת הפליטים ושאלת ירושלים, ואברר אותן באותו הסדר שכפי שנראה לי תעמודנה בוועדת אד הוק.

בעיית הפליטים. לפניניו כמה מסמכים. ישנו המסמך האחרון של ועדת הפיוס שהתפרסם. אני חושב שהם התפרסמו לא באופן מוסמך, אבל זה לא מעניני להיכנס בריב בין המוסדות של או"ם והעיתונות. המסמך הזה נתפרסם במלואו ביום חמישי ב"ג'רוזלם פוסט". המסמך הזה מהווה סכנה מסוימת לפי הכרתי, כי הפעם אין לצפות לכך שמוסד בינלאומי אשר ידון תחת לחצים בכיוונים שונים ינקוט במאה אחוז עמדה של צד אחד גם אם הוא חושב שהעמדה צודקת. כך נוהֵג בעולם. בשים לב להגבלות האלה, יש לציין את המסמך הזה כסימן התקדמות מבחינתנו ומצדיק את הקו שנקטנו בו במשך החודשים האחרונים – להשקיע קצת מאמץ והסברה כלפי ועדת הפיוס על מנת להשפיע על מסקנותיה והמלצותיה. נאמר שם באופן ברור, כי העולם הערבי מוכרח להסתגל למדינת ישראל, וברור למדי שמדינת ישראל צריכה גם היא לעשות משהו בעניין זה. נאמר שם ביחס לפליטים, שכיוון שיש החלטה של דצמבר 1948, המחייבת את ישראל להחזיר אותם הפליטים שרצונם לחזור על מנת לחיות בשלום,[5] הרי ברור שהוועדה אינה יכולה למרוד בהחלטה שהיא הרתה וילדה אותה. אבל יחד עם זאת מודגש עניין התיישבות הפליטים בארצות אחרות בצורה שלא היה מודגש עד כה. כמו כן נאמר שם, שאלה שיחזרו ימצאו שם תנאים אחרים לגמרי מאלה שהם עזבו או אלה שהם חושבים שימצאו אותם – רעיון כזה מובע שם. כן מדובר על התיישבות הפליטים בארצות השכנות בעזרת ישראל כפתרון עיקרי של השאלה, ולבסוף מודגש מאוד שיש צורך לקרוא לשני הצדדים להיכנס למשא ומתן ישיר בעזרת הוועדה ליישוב הניגודים ביניהם, ומודגש מאוד העניין שצריך לחתור ליחסים תקינים בין ישראל והמדינות השכנות.

אם נזכור את כל כיוון הוויכוח שהיה לנו עם הוועדה, שהמטרה היא לא

---

4 ח"כ יצחק בן־אהרון ביקש משר החוץ לדווח על התכונה באו"ם לקראת ההצבעות הסופיות.

5 החלטת או"ם מס' 194 מ־11.12.1948.

לחתור לקראת פתרון חלקי, אלא הסדר כולל, הרי אנו רואים מבחינה זו קבלת הקו שלנו במידה מסוימת.

פועל עוד מוסד אחד מטעם או"ם בזירה הזאת, והוא המוסד המיוחד לענייני פליטים: אונר"א, שאנו קוראים לו "סוכנות לסעד ולתעסוקה". הזיקה ההדדית בין שני המוסדות האלה איננה ברורה ולא נקבעה באופן מפורש, וכל אחד פועל במדור שלו. יותר משהם קשורים זה בזה באופן ישיר, ויותר משהם קשורים זה בזה באמצעות המוסד המרכזי וזהו או"ם, הם קשורים זה בזה למעשה באמצעות החברים האמריקנים המתקשרים זה עם זה ב"סטייט דפרטמנט". ו"הסטייט דפרטמנט", בתור נציג של אותה מדינה, יודעת מראש שאחר כך היא תשלם את החשבון, כלומר היא תתן את כספיה אם באופן ישיר ואם על ידי "מרשל אֵיד" ["תוכנית מרשל"] או מימון על ידי או"ם, או על ידי דולרים, והקונגרס יצטרך להקציב את הסכומים האלה.

אינני יודע אם הסוכנות הזאת אמרה כבר את הכל, אבל היא עומדת להגיש דין וחשבון, או בצורה אחרת עומדת להגיש את הדברים, אבל אנו יודעים שבתוך הסוכנות הזאת – זוהי גם כן ועדה – מנסר הרעיון שלפי דעת הממשלה יש לקדם אותו בברכה ויש לחייב אותו. הרעיון הוא ליצור – במקום שתהיה קופה אחת – שתי קופות בעניין הפליטים, ולהבחין בין שני מיני הוצאות: בין הוצאות הסיוע המאפשר לאנשים להתקיים, והמטרה היא להלביש את האנשים ולהאכילם ולתת להם קורת גג, לבין קופה המיועדת לסידור סופי של קליטה. זהו יסוד אחד של הרעיון הזה. היסוד השני של הרעיון הזה הוא שהקופה הזאת לא תחכה עד אשר יצטברו בה כל הסכומים הדרושים לסידור סופי של כל הפליטים, אלא במידה שייכנסו לתוכה כספים היא תתחיל בפעולה. ויכוח דומה היה לנו בשעתו בעניין "הקרן הקימת לישראל". ובכן, ההצעה היא שבמידה שיתרכזו כספים בקופה הזאת היא תתחיל לפעול, היא תתחיל ליצור כפרים בארצות השכנות, היא תתחיל ליישב פליטים בארצות השכנות, להקים להם בתי מלאכה וכדומה. הוועדה אומרת: במידה שיש בישראל – היא לא באה לחייב את ישראל להחזיר – אבל במידה שיש בישראל ערבים הנחשבים פליטים, זאת אומרת שנעקרו ממקומם ודורשים סידור סופי, ויש כאלה שהוצאו ממקומותיהם תוך כדי הקרבות ובאופן ארעי מסתופפים במקום אחר – הרי תוכל הקופה הזאת להוציא כספים גם למטרות האלה. למעשה מניחים הוגי הרעיון הזה – אני מדבר מתוך שיחות ישירות אתם – כי יהיה צורך בהעברת אוכלוסין לשם סידור הפליטים. לא די לקבל את העיקרון כי יש ליישב את הפליטים בארצות השכנות, אלא יש להתחשב ביכולת הקליטה של הארץ [הקולטת]. ההנחה היא שברצועת עזה ישנם כ־200 אלף פליטים, והשאלה היא אם אפשר ליישב אותם במקום הזה. בממלכת הירדן הם סבורים שיש פליטים במספר

גדול יותר. בלבנון יש פליטים שאינם יכולים להיקלט, וממצרים צריך להוציא [פליטים]. לעומת זאת, בסוריה מספר הפליטים הוא הרבה יותר נמוך, ובעיראק זוהי ארץ הקליטה הכי גדולה והם אומרים [הוגי הרעיון] שאפשר כבר ליישב שם. הם אומרים שאם באיזה מקום ישנו כפר – צריך לסדר אותו, אם ישנו קיבוץ של אנשים שרוצה להסתדר בבתי מלאכה – צריך לעזור להם, ואם מישהו רוצה להקים בית חרושת ולהעסיק כמאה אנשים באופן קבוע – צריך לעזור לו.

היסוד השלישי של התוכנית הזו הוא שאין נותנים כספים למדינות הערביות, אלא מוקם מוסד של או"ם שהוא כמובן יהיה זקוק לשיתוף הפעולה של המדינות הערביות, אבל הוא יעשה את המלאכה.

היסוד הרביעי, שהם אינם נותנים כסף לאנשים, זאת אומרת הם לא יאמרו למישהו: "קח 200 לירות ותחתום שאין לך יותר טענות", אלא הם מוציאים את הכספים על התיישבות, השקעות בתעשייה או במלאכה אשר נותנים לאדם אפשרות של קיום, כלומר שיקום ולא מתן כסף במזומן.

היסוד החמישי, התוכנית הזו מחייבת את השתתפות מדינת ישראל על ידי תשלום פיצויים. מניחים מראש שתשלום הפיצויים של מדינת ישראל הוא חלק קטנטן של הסכום [הנדרש] – (י. ספיר: וכתנאי לאפשרות של התחלת הפעולה?) – עיקר הכספים צריכים לבוא ממקורות האו"ם, אבל ייתכן שתהיה עזרה מצדדים אחרים. אבל מכיוון שהדבר צריך לקבל גם שיתוף פעולה של המדינות הערביות, ושוב אנו יודעים ממקורות פנימיים שבשיחות בין הוועדה הזאת ובין עיראק, מצד עיראק דובר על נכונות [לשיתוף פעולה] לא מבחינת גישת עיראק לעניין ולא מבחינת זיקה מיוחדת לפליטים ולסבל שלהם, אלא רק מתוך דאגה עצמית שלה, שבעייתה היא בעיית האדם, ולא בעיית הקרקע ולא בעיית המים. הם פעם ניסו לנהל משא ומתן עם מצרים להעברת אוכלוסייה לעיראק, וראש הממשלה שלהם לשעבר טאופיק סוודי נסע פעם למצרים בעניין זה. השיחות בוועדה היו גם הפעם על בסיס זה.

הוועדה אמרה: מכיון שישנה החלטה של 1948 אשר מחייבת אותנו לשני דברים – היא מחייבת להחזרת הפליטים, ועל זה אנו אומרים לא ונוסיף לומר לא, וזה מעמיד אותנו במצב של סכסוך. והדבר השני מחייב אותנו גם בתשלום פיצויים, ועל תשלום פיצויים אנו אומרים: "אנו בפרינציפ מוכנים, אבל זה עניין של הסדר סופי". וגם כאן אנו נכנסים בסכסוך עם הוועדה, לעומת המדינות הערביות שהן מסתמכות על ההחלטה הזאת. גם ב־29.11.1947 היתה החלטה והיהודים לא יצאו בהפסד מן העסק – קיבלנו [כתוצאה מהמלחמה] 79.9% של הארץ לעומת 52% שהיינו צריכים לקבל. אבל לגבי החלטת 1948 [על החזרת הפליטים] היהודים מפירים את החלטת הוועדה והם מסרבים להחזיר [פליטים]

והם גם מסרבים לשלם פיצויים. לכן הוועדה אומרת: "אנו צריכים לבקש מהיהודים מינימום, כדי שיהיה לנו פתחון פה לדרוש שיתוף פעולה של המדינות הערביות. אם כן, תפעילו את החלק השני של החלטת 1948, כלומר, תשלמו את הפיצויים ולא חשוב הסכום, אם גם אנו יודעים שכסף אין לכם". והם אומרים: "אם תהיה בעיה מאין תקחו את הכסף, את זה נסדר". אבל הם אומרים שחשוב: אל"ף, אישור ההתחייבות לשלם פיצויים. בי"ת, הצעד הראשון. בצעד הראשון תלוי הכל. אז תהיה תביעה אחרת מכל המדינות, ואז יש נכונות גם מצד ארצות הברית [להשתתף].

ממשלת ישראל נוטה ללכת בדרך זו. היא רואה בדרך זו כמה עקרונות: קודם כל, ברור לנו שבמוקדם או במאוחר נצטרך לשלם. מה שמאיים עלינו כל הזמן בעניין זה זוהי האפשרות של הכרח לשלם לכל [פליט] אחד לחוד, כי יש פה עניין של זכויות קניין וחברי הוועדה מבינים מה זאת אומרת להיכנס לעסק כזה. בדרך הזו יש אפשרות לשלם בעד כל חלקת אדמה ובעד כל בית שלא נהרס. אנו תמיד אמרנו, שאנו גורסים שיטה אחרת של תשלום פיצויים, זאת אומרת להכניס את הסכומים האלה לתוך קרן שממנה ימומן עניין התשלום, כלומר להכניס תשלום לתוך הקרן הזאת.

יש לדעתי חשיבות מרובה מאוד, אולי מכרעת, שתתחיל תזוזה בעניין זה. כיום יש קיפאון גמור. אין החזרה [לישראל] ואין התיישבות [במדינות אחרות]. הקיפאון הזה יוצר בקרב המוני הפליטים הלך רוח לא של תקווה להתיישבות בארצות אחרות, כי אם הלך רוח של תקווה לחזור [למקומותיהם] אפילו בעוד שנה או אולי שנתיים, דווקא מפני שלא מציעים להם סידור אחר בינתיים. וברור להם, ההנחה הראשונה [שלהם], שזכותם לחזור. הקיפאון הזה וחוסר כל פעולה לסידור סופי, אלא רק החזקת האנשים במנות [סיוע] לא נדיבות ביותר, מפרנסים געגועים לחזור ואמונה שבסופו של דבר הם יחזרו. לעומת זאת, אם מצד אחד יוסר הקיפאון בחזית ההחזרה, ומצד שני תבוא ההפשרה בחזית ההתיישבות במקומות אחרים, זה ייתן כמובן כיוון אחר לגמרי להלך הרוח של הפליטים. אם הם יראו שמשהו מתחילים לעשות ושהישועה קרובה, תבוא ההכרה שמשהו זו כאן וזה יפנה את כל המאמץ וכל התקווה לכך, וזה יפרק את המתיחות בשאלת ההחזרה, והדבר העיקרי הוא שבאמת יתחיל הסידור של הבעיה.

ודבר נוסף: אנו איננו משלמים את הכספים האלה למדינות הערביות. אנו משלמים אותם למוסד של או"ם. זהו סידור בינינו ובין או"ם ולא עם הארצות הערביות. ומה שאמרנו ב"לאו" כזה שאין לגשת לפעולה בעניין זה אלא במסגרת כוללת, בהסדר של שלום – איננו חל על ההצעה הזאת. לעומת זאת, אנו עושים צעד אשר יסייע לסילוק אחת מאבני הנגף העיקריות של הסדר בינינו, ואכן [בזה אנו]

משתחררים מבעיה הלוחצת עלינו מאוד, וזה אולי לא ברור לכל איש בתל אביב, שאנו עומדים תחת כל מיני לחצים ואנו מצעידים את הדבר לקראת פתרון, ואנו מגשרים גשר בין עמדתנו ובין החלטת העצרת, ובלי זה אנו עומדים מול התנגשות חזקה חזיתית אחת לאורך כל הקו, ואנו מקבלים את ההחלטה ומוציאים אותה לפועל במידת יכולתנו, כלומר מה שניתן לביצוע אנו מקבלים ועל ידי כך נחלצים ממאמץ שאנו כל הזמן נתונים בו, ושהוא הרה סיבוכים בשבילנו.

נדמה לי שמיציתי את עיקר שאלת הפליטים. זהו המצב וזהו הכיוון שאנו נוקטים – (היו"ר מ. גרבובסקי: האם נקטו בסכומים?) – לא נקטו בשום סכום – (י. בן־אהרון: מה בנוגע למוסד השלישי של או"ם) – אין כל שייכות לכך. אני מפנה אתכם שוב לדוח [ועדת הפיוס] שנתפרסם ב"ג'רוזלם פוסט" ביום חמישי בשבוע שעבר.

הם [חברי ועדת הפיוס] אומרים: "אין מצב כזה ששוררים פה תנאים פרועים. להיפך, יש שביתת נשק ויש הסכמים שהם בדרך כלל קיימים, ויש ועדות שביתת נשק, אבל הם אומרים שלושה דברים: אל"ף, קודם כל אין זה פותר את הבעיה, כי הבעיה איננה איך לא יהיו קרבות, אלא הבעיה היא שתהיה יציבות ויהיו יחסים תקינים בין הארצות האלה, ואת זה אי־אפשר להשיג על ידי שביתת נשק ועל ידי אמנת אי־תוקפנות הדדית לזמן בלתי מוגבל. בי"ת, מיבנה זה, מבלי שיהיו לו חגורת מגן והכרה בגבולות של קבע ויחסים תקינים, איננו איתן. הראיה, שמזמן לזמן פורצות התנגשויות על אף תנאי שביתת הנשק, וזה אינו דבר המניח את הדעת. גימ"ל, הם אומרים שדווקא משום שאין קרבות ומשום שיש שביתת נשק – זה פועל לדחיית של קבע, באשר לא היה מעבר ישיר ממלחמה לשלום. המלחמה היתה לוחצת בכיוון של שלום, אבל מכיוון שנוצר שלב ביניים זה, ושלב זה אינו לוחץ לא על ישראל ולא על המדינות הערביות להגיע להסדר של שלום, הרי אנשים בעלי תבונה צריכים לדאוג לזה.

לבן־אהרון: יכול להיות שחוסר שלום יהיה גורם שההסכם הזה [של שביתת נשק] יישאר בתוקפו – (מ. בגין: האם לא תהיה הודעה של הממשלה שיש לנו תביעות פיצויים?) – בכל מקרה שאנו נודיע איזה דבר, תהיה הודעה שיש לנו תביעות. בכל מקום אנו נאמר שאנו בעלי תביעה לפיצויים עבור נזקי מלחמה שהמדינות הפולשות כפו עלינו – (מ. בגין: אם אנו קיבלנו את העיקרון של תביעת פיצויים לנזקי מלחמה בגלל תוקפנות מדינות ערב, משום מה אתה חושב שהכרחי להודות בחובתנו לשלם פיצויים?) – כבר ציינתי מהן הסיבות: אל"ף, כדי להזיז את הבעיה לפתרון. בי"ת, כדי לקבוע סכומים כוללים. גימ"ל, כדי להימנע מתשלום למדינות הערביות. דל"ת, כדי להיחלץ מהמעמסה של הפרת החלטת האו"ם.

בעניין ירושלים. אני אומר מראש: כאן אני מנסה לגולל בפניכם תמונה לא

ברורה, גם מעורפלת בכמה מחלקיה, כי לא כל העמדות נתגלו. על כל פנים, אנו צריכים להיות מוכנים לכל מיני הפתעות, אבל זהו המצב כפי שהיה בשעה שעזבתי את לייק סכסס. אילו היה שינוי היו בוודאי מטלגרפים לי.

המרכז היחידי שגילה איזו יוזמה בשאלה זו זהו המרכז של שוודיה והולנד. הם היו גם בעלי הצעה מיוחדת בשנה שעברה, והם שוב מתכוננים לנקוט יוזמה, הפעם כדי להביא את הדברים לידי פתרון. שתי המדינות האלה היו כל אחת מהמתנגדות לבינאום, ובחשבון סופי שוודיה הצביעה נגד והולנד נמנעה משום שיש בה יסוד קתולי חזק. ההצעה שלהן היו בה יותר מדי קווים שליליים והן עכשיו חוזרות לנושא זה ורוצות לחתור לקראת פתרון הניתן לביצוע. שוודיה טוענת שהיא עושה זאת ללא כל אינטרס, אלא מתוך אינטרס לסייע לבעיה בינלאומית ופה היא רואה לעצמה אפשרות להתבלט על ידי זה שהיא מביאה תרומה לפתרון בעיה בינלאומית. לא ידוע שיש איזו תביעה בהצעה הזו, שאם יהיה ממונה מטעם או"ם שהוא דווקא יהיה שוודי. בשביל הולנד העניין משמש נושא למחלוקת פנימית בתוך הארץ בין הקתולים והפרוטסטנטים והיא מעוניינת לחסל אותו.

זהו אולי המרכז היחידי המגלה יוזמה. מאחוריהם עומדת אנגליה. לא שהיא לצידם, אלא שהיא אחראית לשאלה הזאת והיא עומדת בקשר איתן, ויש להניח שהיא משמשת מתווך בינן ובין ירדן. אחת הדאגות שלה, שההצעה הזאת לא תרחיק לכת יותר מדי מכיוון שיש בה משום הרחבת הסמכויות של או"ם גם בממלכת ירדן, ולכן אנו צריכים לשמור בעין פקוחה וללכת בדרך של "כבדהו וחשדהו".

אמריקה כאילו גזרה על עצמה לא לנקוט כל יוזמה. זהו, על כל פנים, המצב עד הבחירות [שם], כדי שזה לא ישמש שום שלב של הרפובליקאים להגן על מועמדם נגד הנשיא. לעת עתה היא נמנעת מכל יוזמה אבל היא גם כן ערה וקשובה למהלך העניינים.

אשר לעולם הקתולי – כלפי חוץ האזור הזה שקט לגמרי ואיננו מגלה כל יוזמה־שהיא וכל ערות. אם לייחד את הדיבור על גורמים שונים הרי צרפת, לפי הידיעות שלנו, לא נמצאת בשיחות ישירות, ולפי הידיעות שלנו היא, מבלי לנקוט איזו יוזמה, בסופו של חשבון אם הפשרה השוודית–הולנדית תתקבל – תצטרף אליה. אבל הם בעצמם מסויגים כי שר החוץ שלהם, מר שומאן, הוא קתולי. וכאן עלי להעיר שאין בשום פנים ואופן להניח שהוא בעל אוריינטציה אנטי־ישראלית באו"ם. אנו נוכחנו בכך בכמה מקרים, שאפשר היה בנקל לא לאשר אותם לטובתנו, שהוא לא נתן להם את אישורו. הוא רואה בנו חיץ מסוים נגד ההשפעה הבריטית ונגד מרות "הליגה הערבית" במזרח התיכון. הם [הצרפתים] למשל בעניין הזמנת "הליגה", היו בחדרי חדרים מלאי שצף קצף, אבל באופן גלוי לא הצביעו נגד, על כל פנים, אנו רגישים לסכנה הזאת שברגע

האחרון, אם הוותיקן ינקוט עמדה חריפה בעניין זה, ייתכן שהמשלחת הצרפתית תצביע כך ולא אחרת, כפי שהיה בשנה שעברה כאשר מר שומאן בנאום הפתיחה שלו בעצרת הקדיש פיסקה אחת לירושלים ונקט בנימה פייסנית ואמר שצריך להגיע לידי הסכם בעניין זה והביא את ההסכם כאבן בוחן, אבל אחר כך הפך את כל הקערה על פיה. צרפת היתה מעוניינת מאוד לגמור את העניין לפי קווי הפשרה ההולנדית-שוודית, אבל הדבר אינו מובטח עדיין, כי על המשלחת לפעול לפי ההוראות שהיא מקבלת משר החוץ.

אשר לגורמים הקתולים האחרים, בעיקר הגורמים הקתולים המרוכזים במסגרת אמריקה הלטינית, המצב הוא בערך כך: יש מדינות שעוד בשנה שעברה הצביעו נגד בינאום ועוררו חמתו של הוותיקן, ואין כל יסוד להניח שחל שינוי בעמדתן, ויש לנו אישורים שהן יישארו בעמדה הקודמת, אלה הן שלוש מדינות.

ישנן מדינות, והן ארבע במספר, שנמנעו מההצבעה וגם זו היתה גבורה נפשית מסוימת [כלפי הוותיקן]. אם כן, היו שבע מדינות שלא נענו ושלוש עשרה מדינות שנענו לצו הוותיקן והצביעו בעד בינאום. אנו עשינו מאמצים והבאנו הנה אנשים מן הארצות האלה מתוך שורה של מוסדות. שמעתי הרצאה של קוסטריקאי על מדינת ישראל והיתה התפעלות לא מעטה, בייחוד מהצד החברתי המתקדם של המדינה ומהצד המיוחד של הדמוקרטיה שלנו. אנו ערכנו מסע בבירות על ידי שליחים וגייסנו את כל המאמצים למגע עם הממשלות ועם אישים פרלמנטריים, ואנו עומדים גם בקשר עם המשלחות [באו"ם] ועושים גם פרסום מיוחד של חומר על ירושלים בצורת אלבום באנגלית, צרפתית וספרדית עם תמונות מרהיבות עין של העיר החדשה, תולדות ירושלים, מלחמתה וכדומה. ייתכן שברגע האחרון הוותיקן יאמר משהו בעניין זה והם יישמעו לו, ואז מובן שהם יהיו הרוב.

העמדה של ברית המועצות והחברות הקרובות לה היא נגד בינאום. הם הכריזו על זה. שמענו על זה מפיהם, מפי אחד האישים שלהם, שאמר לנו שהם נשארים נאמנים לקו נגד בינאום. אינני יודע אם לגוש הסובייטי תהיה הזדמנות להביע את עמדתו השלילית בשאלת הבינאום, אבל עדיין לא הוברר אם ברית המועצות תהיה מוכנה להצביע בעד הצעת הפשרה. לי נדמה שהם לא יצביעו בעד, כי זוהי הצעה שלידתה והורתה במערב. אני אינני מתחייב, אבל אני אומר זאת מתוך האיצטגננות שלי והלוואי שאתבדה.

אין עוד נוסח רישמי להצעה השוודית-הולנדית. היא עוד בשלב היולי, כך שאין לנו אפשרות להניח אותה על השולחן. אנו עוד לא מוכנים להופיע כששובינים של ההצעה הזאת וייתכן מאוד שנתנגש אתם. אני סבור שהסובייטים יאמרו לעצמם: "זוהי הצעה שהורתה ולידתה במערב, למה לנו לתמוך בה". במידה שיהיה הסדר מטעם או"ם, הוא לא יהיה סובייטי ולא פרו־סובייטי, אלא

קתולי־פרוטסטנטי ובוודאי מערבי. אינני יודע אם עמדתם התקיפה נגד בינאום תביא אותם לכיוון קונסטרוקטיבי. ייתכן שתהיה להם הצעה משלהם.

נניח, אם כן, שהמוצא הטוב ביותר בשבילנו שתתקבל ההצעה השוודית־הולנדית. אבל השאלה היא אם יהיה לה רוב של שני שלישים. ואני אומר – אין כל ביטחון לכך, כי ייתכן מאוד שהגוש הסובייטי לא יצביע בעד, הגוש הערבי יצביע נגד, וייתכן שמספר ניכר של מדינות קתוליות יצביעו נגד, ואז אין כל ביטחון שיהיו שני שלישים בעד ההצעה. אולי אי־ההודהות של הקתולים כלפי הוותיקן תתבטא רק בהימנעות. זוהי התמונה הכללית והיא עדיין מעורפלת.

מהי ההצעה ההולנדית־שוודית? במידה שהשוודים מדברים אתנו הרי אנו שמענו מפי הנציגים שלהם דברים ברורים – שהם לא ייתמכו בהצעה שאנו לא מסכימים לה, לא מפני שהם קשורים אתנו קשרי אהבת נפש – אם כי היחסים נשתפרו והוסר על ידם עניין רצח ברנדוט – אלא מפני שהם מבינים שהצעה שאין עמה נכונות ישראלית להפעיל אותה אין לה עתיד. האו״ם קיבל בשנת 1949 הצעה שנשארה על הנייר [בינאום י־ם], והם אינם רוצים שההצעה של 1950 תשאר גם היא על הנייר, כי זוהי רק השפלת האו״ם.

ויש עוד שאלה, אם עבדאללה יקבל את ההצעה. הנחתם היא שאם אנו נקבל – עבדאללה לא יקבל, ואם אנו לא נקבל – אז עבדאללה בוודאי שלא יקבל, כי עבדאללה יותר מסוייג.

מאת ההולנדים אין הצהרה כזאת. אומנם יש להם נכונות להתחשב בנו במידה רבה, אבל הודעה מפורשת כזו כמו ששמענו מפי השוודים לא שמענו מהם, אם כי ייתכן מאוד שגם השוודים יסתייגו אחר כך.

ומה עצם ההצעה? ההצעה הזאת בעצם אינה אומרת שהיא שוללת בינאום, אבל אינה באה לקבוע שום יסוד של בינאום טריטוריאלי. היא תובעת פיקוח של או״ם על המקומות הקדושים. היא קובעת פיקוח ישיר של או״ם על המקומות הקדושים על ידי נציג של או״ם. היא קובעת פיקוח של או״ם על המקומות הקדושים של המוסלמים בישראל, של היהודים בירדן, ושל הנוצרים בשני השטחים. היא איננה קובעת פיקוח או״ם על מקומות קדושים ליהודים בישראל ולמוסלמים בירדן. למשל, במידה שקבר דוד הוא מקום קדוש ליהודים והוא נמצא בישראל, אין חל עליו פיקוח של או״ם. במידה שנבי דאוד קדוש למוסלמים – יש עליו פיקוח או״ם. במידה שקבר רחל מקום קדוש ליהודים – יש עליו פיקוח או״ם. במידה שמערת המכפלה מקום קדוש ליהודים – יש עליו פיקוח או״ם. אין פיקוח או״ם על מסגד עומר, אבל יש פיקוח או״ם על "קנקולום", כי זה מקום נוצרי. יש פיקוח או״ם על כנסיית הקבר הקדוש ועל כנסיית המולד בבית לחם. הכוונה היא להקל על עיכול הדבר בשביל ממלכת ירדן.

ההצעה נותנת לממונה מטעם או"ם סמכויות ישירות על כל המקומות הקדושים. היא מטילה עליו לבוא במשא ומתן עם הממשלות בדבר הסדר עניין המקומות הקדושים מחוץ לתחומי ירושלים. מבחינתנו זה עניין נצרת, מבחינת ירדן זוהי חברון. ההצעה קובעת את העיקרון של סטטוס קוו מ־14.5.1948 לגבי מה שנחשב למקום קדוש אז, אבל היא גם מוסיפה שאם תתעורר שאלה מהו מקום קדוש ומה לא – הממונה מטעם או"ם יפסוק.

כאשר אמרנו להם שזה קצת מרחיק לכת, כי יכול להיות שלגבי מקומות קדושים מסוימים הוא [הממונה] יכול להיות מושפע, הם אמרו שהם אינם מתכוונים למקומות שקיימים כבר בארץ ואינם מקומות קדושים, אלא הכוונה היא לחפירות הארכיאולוגיות, ואם בעת החפירות יתגלה מקום שדרך עליו ישו, אזי לא ייתכן שמכיוון שהמקום הזה לא היה ידוע אף פעם, לא יהיה עכשיו פיקוח עליו. כלומר, זה לא יחול על שום מקום שקיים עכשיו ואיננו קדוש, אלא יחול רק על תגליות חדשות.

אני פה מונה את הדברים שפחות או יותר אפשר להעלות מהצעתם. ויש דברים שאנו לא נוכל להסכים להם ולא אסתיר מהוועדה דברים חמורים יותר. יש למשל שני דברים שאפשר לראות אותם כחמורים: אל"ף, הם יושבים על המדוכה מה יהיה אם תהיה התנגשות בין הממונה לבין הממשלה – ממשלת ישראל או ממשלת ירדן. נניח שהממונה הזה בא לידי מסקנה, שכדי להגן הגנה יעילה על מקום קדוש מבחינת ביטחונית, הרי לשם כך הממשלה צריכה לחוקק חוק ידוע והיא מסרבת לעשות זאת. או נניח שהממשלה מחוקקת חוק והחוק הזה לדעתו פוגע בחסינותו. מה יהיה אז? אם כן, הפתרון הראשון לבעיות האלה כלול בתוך הנוסח שכלול בהצעה מאשתקד, הנותן סמכות לממונה להשהות תוקפם של החוקים ושל התקנות האלה. בי"ת, ניתנת לו הסמכות להוציא פקודות משלו. על כך אמרנו שזה לא בא בחשבון בשום פנים והם גורמים [בזה] רעה להצעתם והם גורמים רעה לממונה הזה, כי איש לא ישמע לו, או שהוא יפנה לממשלה זו או אחרת להשהות את החוק, כי מה זאת אומרת שהוא יפסיק את תוקפו של החוק? הרי הוא על ידי כך מתנקש בחוקי הארץ. אם לא תהיה הסכמה בין הממשלה ובינו, הרי אמרנו שאפשר לפנות להאג ויש עוד כל מיני אמצעים. על כל פנים, לא נרשה שום סמכות של התערבות במהלך העניינים מבחינת השלטון המחוקק או השלטון המבצע.

התגובה לכך, כפי ששמעתי – זה היה ערב לפני צאתי [מניו־יורק] – הם אמרו: אין מה לדבר, את זה צריך לתקן. ההולנדי אמר שגם הוא מוכן לשינויים. אבל כאן יש קוץ. מוקדם כמובן להינבא איך יהיה למעשה. אבל לעת עתה לראות דבר כזה מקובל על ידי או"ם וזה למורת רוחנו.

העניין השני החמור הוא שהם כורכים את הפרשה הזו של הגנה על המקומות הקדושים בדרישה אחרת של הגנה על זכויות עדות דתיות. זה כולל מוסדות חינוך וצדקה של העדות הדתיות ואנו אמרנו: זה לא שייך לעניין המקומות הקדושים. אני, על כל פנים, חושש שזה יכול להביא למצב של אפוטרופסות ושל הגנה על כל מיני מיעוטים, וכאן יכול להיות שורש של כל מיני התערבויות. אומנם הם קובעים זאת לפי מה שהיה בימי המנדט [הבריטי], והם אומנם יכולים לקבל את זה, אבל בתכלית לא רצוי לנו ואנו אמרנו להם את זה.

כן נמחק מההצעה הזו הסעיף השלישי מהצעת השנה שעברה בדבר עיר הבירה, ותוקן הסעיף שהיה בדבר הפירוז, כי יוצא שאו"ם מתנקשת באו"ם והם תיקנו את הדבר. הם אמרו שהם יציעו שייאמר שיהיה אישור להסכם שביתת הנשק, זאת אומרת ששני הצדדים חייבים להפחית את כוחותיהם בהתאם להסכם שביתת הנשק. זהו המצב בעניין ירושלים.

בהזדמנות זו אני רוצה למסור לידיעת חברי הוועדה, אבל מתוך דפיקות בלב – כי תהיה זו הכשלה חמורה מאוד אם הדברים יתפרסמו – על שיחותי עם אצ'יסון ועם וישינסקי. ברצוני להעיר, שמה שנאמר בקשר לכך ביחס לתשובותי במסיבת עיתונאים לא היה זה ניסיון של התחמקות, אלא אמת לאמיתה.

השיחה [עם אצ'יסון] הוקדשה לענייני עלייה. זו [העלייה] היתה גם הפתעה ליהודים רבים, מכל שכן לשר החוץ של ארצות הברית.[6] ההנחה היא שמדינת ישראל, מתוך איזו דוגמטיות לאומנית, הסתבכה בענייני עלייה ודמה בראשה. ובאמריקה אומרים: "הנה מדינת ישראל באה עתה אלינו ומבקשת הלוואות. מה כל העניין הזה של מחסור בדולרים אם לא [בגלל] העלייה? אם כן, אל יביאו את העולים וזהו עניין שלהם".

אני ניסיתי להקיף כל מיני שאלות ולציין שזוהי תופעה היסטורית מיוחדת במינה. זהו פרוצס סטיכי. זוהי אחת מהדוגמאות של נדידת עמים, של העברת אוכלוסייה ממקום למקום, של התפרצויות ונחשולים המציפים את במת ההיסטוריה, ואי־אפשר לעכב אותם ואי־אפשר למנוע בעדם. והשאלה איננה באיזה ממדים יתגלו. השאלה היא מה תהיינה התוצאות ולאיזה מטרות הם ישמשו. לו היה מנסה מישהו במאה השבע־עשרה והשמונה־עשרה לעכב את נחשול הנדידה לאמריקה – [זה] היה אז איזה כוח אלמנטרי שפורץ והוא אשר שינה את ההיסטוריה העולמית – כן הדבר ביחס לנדידות הגדולות של עמים שחדרו לאירופה ושינו את ערכיה ואת תרבותה. אמרתי דברים ברורים, שאנו לפעמים מוכרחים להתערב [בתהליך העלייה], כי

---

6 הכוונה לממדים הנרחבים והבלתי צפויים של גלי העלייה.

אנו צריכים לפעמים לקבוע עדיפות. ואמרתי לאצ׳יסון כי לנו יש שתי עדיפויות והן עיראק ורומניה, אבל גם לאחרי זה אנו מגיעים לעלייה של 17 אלף לחודש. וזה פשוט מפני שיש כל הזמן כוח דוחף של מצוקה ושל פחד מצד אחד, ומצד שני פועל הכוח של משיכה לחיים חופשיים ועצמאיים ועתיד אחר. זהו התהליך שנתגלה, והשאלה היא מה תהיינה התוצאות. זוהי זכות היסטורית כאשר תהליכים כאלה, שהיו מתנהלים מתוך סבל עצום והיו גורמים למלחמות וזעזועים ולתמותה מבהילה ועל חורבות הציוויליזציה הישנה, קמה הציוויליזציה החדשה. הרי בדורנו, דור הסולידריות הבינלאומית, דור האפשרויות הגדולות, אפשר היה להפוך את הנדידה הזו, את העלייה הזו, למכשיר כביר של פיתוח בשביל הארץ ובשביל המזרח – (י. ספיר: מה היו השאלות שלו?) – (מ. בגין: מה הסודיות בהסברה?) – מה שאמרתי על סודיות חל בעיקר על שיחתי עם וישינסקי – (י. ריפטין: האם בשיחה הזאת עם אצ׳יסון לא הופיעה באיזושהי צורה העלייה של יהודי ארצות הברית?) – לא. אני אמרתי שהאזורים העיקריים של עלייה הם אל״ף, מזרח אירופה. בי״ת, מערב אסיה. גימ״ל, צפון אפריקה. במקרה אלה הם שלושת האזורים המרכזיים סביב ארץ־ישראל.

אני גם אמרתי שני דברים על העלייה הזאת. אני אמרתי שהעלייה הזאת קימצה הרבה כסף וצרות לממשלת ארצות הברית, מפני שאנו חיסלנו מהר את המחנות [של העקורים] בגרמניה. יכולנו גם לנקוט מדיניות אחרת ואז המחנות האלה היו נשארים שנים על שנים והיו גורמים הרבה הוצאות כספיות והרבה כאב ראש לאמריקה. שנית, העלייה הזאת מחסלת את המקורות העיקריים של סיבוכים בינלאומיים בעתיד. אם למשל לא היינו מחסלים את גלות תימן, אי־אפשר היה לדעת מה היה עולה בגורל של עדת יהודים מנותקת ומדוכאת בארץ שְׁבָיָם, בארץ ערבית קנאית, וביום אחד יכול היה העולם אולי לשמוע כי נשחטו כ־40–50 אלף יהודים תימנים והדבר היה גורם לסיבוכים. אותו הקו אנו מגלים גם לגבי גולת עיראק, שגם מצבה מדוכא ביותר.

כאשר דיברתי אתו על יהדות רומניה, אמרתי שהשיקולים ביחס לעליית יהודי רומניה חלים על כל יהודי מזרח אירופה, אבל ברומניה יש דבר־מה מיוחד. עם פולין היה לנו הסדר ידוע וגם עם הונגריה היה הסדר. אבל ברומניה יש עניין של קפריזה, וההרגשה היא אצל היהודים שכל רגע יכולים הם לעמוד בפני מסך הברזל. הארץ היחידה שאין ממנה יציאה היא ברית המועצות. ואז הוא שאל אם רדיפת היהודים בברית המועצות נמשכת. אמרתי לו שאין שם שום רדיפה, אבל יש מצב טרגי ועמדתי על המסיבות.

אני גם אמרתי לו, שאנו לא רוצים שהוא יחשוב שפיתוח הארצות הערביות עומד בניגוד לאינטרסים של ישראל. ובנוגע לזה היו שאלות והיתה דעה פסימית

שאי־אפשר להביא אותם לידי הסדר, כי יש כאן הרבה נוקשות וקנאות – (י. הררי: היה זה לפני הפגישה עם הערבים או לא?) – זה היה אחרי הפגישה שלו. לפי ידיעותינו הוא הטיף להם מוסר ואמר להם, שכל זמן שהם לא עושים שלום עם ישראל הם שמים מכשולים בדרך של הסכם בינם ובין האו"ם – (י. ספיר: האם דובר על קליטה?) – אני דיברתי על התקדמות בחקלאות ובתעשייה וסיפרתי על האפשרויות שעוד ישנן – (מ. בגין: מצדו היתה תגובה על הדברים?) – התגובה מצדו היתה שההסברה מעניינת מאוד.

בנוגע לשיחה עם וישינסקי: השיחה היתה מאוד לא רישמית. אני נפגשתי אתו בארוחת ערב אחת. אמרתי לו שאני מתכונן לבקש שיחה, אבל לבי עד היום לא נתנני בראותי איך הוא עובד ושהוא נמצא כל הזמן במתיחות כזאת. הבעתי את רגשי התפעלותי על כושר העבודה שלו. הוא יושב מבוקר ועד ערב בישיבות והוא מדבר בכל עניין, הוא מדבר פעם, פעמיים, שלוש ולעתים נאומים ארוכים מאוד. רוב נאומיו מוכנים כהלכה. ברור שהוא עובד הרבה בערבים, ברור שהוא כל הזמן בקשר עם מוסקבה ורואים בעין את המעמסה הרובצת עליו. הוא נהנה מן המחמאה והוא אמר לי שהוא בן ששים ושבע. אמרתי לו שלבי לא נתנני לבקש שיחה עמו ואני מחכה שקצת תתרופף המתיחות.

הוא התחיל לשאול אותי על היחסים עם הערבים כרגע. ואני רוצה לומר, ברור שמשהו יש מאחורי הקלעים בינם ובין המדינות הערביות, כשהם מגלים בעצרת הזאת קו מיוחד במינו לצדנו, והם שמחים לציין כל דיבור חיובי שלנו כלפיהם ונותנים לו פרסום רחב, מלקטים את הפסקאות ולפעמים, כאשר הדברים מחייבים שיתנו גם את הדיבור השלילי [לגבנו], הם אומרים: "אבל הוא הוסיף כך וכך" וזה כל הזמן. אותו קו הם מגלים ונוקטים כלפי הערבים. וגם כאן הם מרימים על נס כל צעד שיש בו משום צעד מסייע להם, אבל ברור שיש להם פגישות, כי הנה באה ההצעה של עיראק וסוריה לפגישת חמשת הגדולים. כאשר אנו אומרים את הדבר, הרי אנו אומרים שכך צריך להיות, אבל כאשר עיראק וסוריה דואגות פתאום לכך שיהיה הסכם בין המעצמות – זהו צעד פרו־סובייטי. ייתכן שהן פוחדות מהפלישה הסובייטית, אבל יש בזה משהו. גם קיבלתי אישור מתוך השיחה שלנו שהיה לו איזה מגע אתם. הוא שאל אותי: "מה העניין ביניכם לבין המדינות הערביות?", אמרתי: "בנוגע לשלום – קיפאון גמור כי הם מסרבים להיכנס למשא ומתן". הוא שאל אותי: "אבל מה התלונות האלה [של הערבים] למועצת הביטחון?" אמרתי לו, שמבחינה עובדתית זה לא אמת, ומבחינת הנוהל זהו תכסיס כי יש לנו מכשירים קבועים לבירור עניינים כאלה – ועדות שביתת הנשק. אולם הם מביאים את הדבר למועצת הביטחון, כי עכשיו קיימת העצרת והם סבורים שזה יזיק לנו.

הוא [וישינסקי] שאל על מספר הערבים במדינה. אמרתי לו שיש לנו 170 אלף ערבים. הוא לא חשב שיש לנו מספר כה גדול. אמרתי לו: "הציבור הערבי היחידי הנהנה מחינוך חובה חינם, והציבור הערבי היחידי שנשותיו הצביעו בבחירות, הוא הציבור הערבי החי בישראל". אמרתי לו שיש לנו עוד בעיות, ואחת הבעיות היא שהם משתכרים הרבה כסף ואינם יודעים מה לעשות אתו. הם משתכרים הרבה יותר ממה שהם מוציאים, ובכמה מקצועות משכורתם שווה למשכורתם של פועלים אחרים והם אינם יודעים מה לעשות עם הכסף כי צורכיהם אינם גדולים, והם אחר כך מספסרים בכסף וזה גורם לכאב ראש למדינה. השאלה היא איך להוציא את הכסף הזה על מנת לספק את צורכיהם.

מכאן רציתי לעבור לעניינים יותר קרובים לנו ואמרתי: "הבעיה הזאת של הבדלי מעמדות סוציאליים איננה רק בתחום זה של הערבים והיהודים. היא קיימת גם בתוך היישוב היהודי, כי יש לנו אלמנטים שונים ביישוב היהודי, כי יש עלייה מארצות שבהם היהודים נחשלים מזה דורות", וסיפרתי לו קצת על העלייה מארצות המזרח התיכון. סיפרתי במיוחד על העלייה מתימן. סיפרתי לו על הטיסה שלי לעדן והוא שתה בצמא את דברי על שבט יהודי במרחבי תימן ועל הטיסה [מעדן לישראל] באווירונים. אמרתי לו שאני נתקלתי שם בפרדוקס: "אני יודע את יחסכם לאימפריאליזם הבריטי, ואני מניח שגם אתה יודע שאין לנו סיבה להתפעל מהעסק הזה, אבל נתקלתי בעובדה שלמרות האימפריאליזם הבריטי היה רצון [מצד הבריטים] להציל את היהודים האלה. אני טסתי לעדן, כי למקום אחר לא יכולתי לבוא. והיהודים האלה באו גם הם לעדן. לו היו הולכים צפונה היו אולי חיים ואולי מתים. הדבר היחידי שהבטיח הצלה היתה הבריחה לעדן. הממשלה הבריטית אומנם לא נקפה אצבע לעזור להם, אבל היא איפשרה את הצלתם. הוא שמע את הדברים בעניין.

תיארתי לו את קצב החיים בארץ, את קצב העלייה ותנופת הבניין. הוא אמר על כך: "הווה אומר, שאנו לא טעינו במדיניותנו", אמרתי: "בהחלט לא. אתה יכול להיות בעניין זה סמוך ובטוח, ואנו סבורים שאנו הצדקנו את הסיכויים שתלו בנו". היתה לו כל ההזדמנות להעיר משהו והוא לא השתמש בה. זה היה ביום שישי בערב, בארוחה אצל השוודים.

אמרתי לו אגב אורחא בעניין העלייה: "אני דיברתי אתך פעם על העלייה מרומניה, והמצב שם תוקן". הוא אמר: "אתה רואה, אני אמרתי לך". אמרתי לו: "עצה זו לא פעלה, כי הם מסרבים לדבר אתנו, אבל למעשה יוצאים יותר יהודים", הוא אמר: "טוב, מוטב שילכו". אמרתי לו: "ישנה ארץ אחת יחידה

שממנה היהודים אינם יכולים לצאת", הוא אמר: "ברית המועצות?!" אמרתי לו: "נדמה לי שבשנתיים וחצי, מהקמת המדינה, הגיעו לארץ חמישה־שישה יהודים, כולם זקנים ואחד מהם נכה רגל. הוא אמר: "אצלנו שיטה אחרת לגמרי". אמרתי לו: "השיטה הזאת נהוגה בארצות אירופה המזרחית, והן בכל זאת הבינו שיש לנהוג באופן יוצא מן הכלל ליהודים, כי זה מקרה יוצא מן הכלל". הוא אמר: "אצלנו זו שיטה אחרת ואנו לא נותנים לאיש לצאת", אמרתי לו: "גם הם לא נותנים לאיש לצאת", הוא אמר: "לא ייתכן שנשלח לכם מיליון יהודים". אמרתי לו: "למה לך לדבר על מיליון, תן 50 אלף עכשיו, תן מיד 10 אלפים". הוא אמר: "לא, אין מה לדבר על זה. אנו לא נותנים גם לפולנים לצאת". אמרתי לו: "תסלח לי, אתם נתתם אפשרות לפולנים לחזור לפולין",[7] הוא אמר: "אינני מדבר על אקספטריאנטים, אלא אני מדבר על פולנים סובייטים, ואתה מדבר על יהודים, ובכל זאת יש פולנים סובייטיים שהיו מעדיפים עכשיו לחיות בפולין, אבל אנו לא מניחים להם". והוא אמר עוד, הוא הפליט דבר רציני: "אני לא רוצה לומר בזה שאילו נתנו להם לצאת היו כל הפולנים יוצאים, כשם שלא כל היהודים היו יוצאים. אבל אנו בכלל לא נותנים". אמרתי לו: "זוהי שאלה רצינית בשבילנו ואנו לא נוכל לוותר עליה. אנו מוכרחים להגיע להסדר בעניין זה", ואמרתי שאני מוכן לנסוע במיוחד לרוסיה כדי לברר במיוחד את השאלה הזאת. הוא אמר: "למה לך להטריח את עצמך? הנה אנו נפגשים ומשוחחים". אמרתי: "אני עוד אחזור – הוא ידע שאני יוצא לארץ – ואני מקווה עוד לשוחח". הוא אמר: "בבקשה. אבל אל תזכור אותי לרעה". אמרתי: "אל תזכור אותי לרעה" – וכך נפרדנו.

הצגתי את העלייה כמו שהצגתי אותה בפני אצ'יסון, כתופעה משׂדדת מערכות היסטוריות ומשנה גורל ומעצבת גורל חדש.

להלן התנהל דיון ממושך ובמהלכו נטל מ"ש רשות דיבור פעמיים. בתשובה לשאלת ח"כ אליעזר ליבנשטיין על הגדרת המקומות הקדושים, אמר מ"ש:

מ. שרת – שר החוץ: בשאלה זו מהם המקומות הקדושים, יש כנראה לצרפת גישה מסוימת. היא רוצה לקבוע עכשיו רשימה של המקומות הקדושים וצירפה [אותה] להחלטה של העצרת. היא רואה בזה יתרון גדול. מישהו מאתנו שהציץ מאחורי הפרגוד ותהה קצת על הקנקן, הרי הרשימה הזאת מבחינתנו מניחה את הדעת. היא מציינת למשל כמקום קדוש ליהודים את הר הזיתים, כלומר

---

7 לפי הסכם סטלין–שיקורסקי ב־30.7.1941, ניתן לאזרחי פולין, שנמלטו מזרחה לבריה"מ עם פלישת הצבא הגרמני לפולין, לחזור למולדתם.

בית הקברות שם. הרשימה מחולקת לפי אזורים בישראל ובירדן. בית קברות יהודי נחשב כמקום קדוש, אבל לעומת זאת ישנם כמה שטחים ובניינים שאינם נחשבים לקדושים ובכל זאת נכנסו לרשימה. למשל, המנזרים על פיסגת התבור, שאף פעם לא נחשבו למקום קדוש.

להערת ח"כ יעקב ריפטין, שבנושא הפיקוח של או"ם על המקומות הקדושים הכוונה לא לגוף קולקטיבי אלא למפקח אחד, אמר מ"ש:

מ. שרת – שר החוץ: אתה צודק בהחלט. הם בהחלט חושבים על איש אחד, וקרוב לוודאי שזה יהיה סלע המחלוקת לא רק בין המזרח והמערב, אלא גם בתוך המערב. יחד עם זה יש עניין של קונספציה כזאת: שתהיה רשימה של חטיבות דתיות, והממונה הזה יהיה חייב להימלך בהם בכל שאלה שתעמוד לפניו, למשל, העדה המוסלמית או הרבנות הראשית, הכנסייה הסובייטית, הפטריארכים, וכדומה. בכל מקרה שתעורר שאלה, נניח שתעורר מחלוקת בין הכנסיה הפרבוסלבית והכנסייה הקתולית בישראל, הוא תמיד יזמין להתייעצות את ממשלת ישראל ואת הנציג של הכנסיה הקתולית או הכנסייה הפרבוסלבית. ואחר כך הוא יחליט.

ישראל עומדת לימין דרום קוריאה

הרכב הממשלה החדשה[2]

היו״ר י. שפרינצק: אני מתכבד לפתוח את הישיבה המאה שמונים וחמש. ועדת הכנסת קבעה שהדיון יימשך שמונה שעות. חברי הכנסת והסיעות יודעים את הזמן הנופל בחלקם.

הדיון נפתח בדברי נציגי הסיעות השונות.

שר החוץ מ. שרת: אדוני היושב־ראש. לפני שאגש לעיקר דברי, ברצוני להעיר שלוש הערות בעניינים שונים זה מזה. קודם כל, הערה עובדתית קצרה. כאן נודע לי שהתפרסם בשמי משהו בעיתון, בדבר תוצאות הבחירות שעמדו להיערך. אני רוצה להודיע, כי לא נתנבאתי לניצחון איזו מפלגה־שהיא ואינני יודע מה נתפרסם. שָׂתוּ עלי עיתונאים שעות מספר לפני נסיעתי [לארה״ב] ולא הספקתי לראות את הדברים כפי שהתפרסמו. שאלו אותי בעד מי, לדעתי, יצביעו המוני העולים. אמרתי כי אני בטוח שהמוני העולים יתנו את אמונם המלא באלה אשר הביאו אותם לארץ, שיישבו אותם על אדמת הארץ ונתנו להם עבודה בארץ. לא פירשתי מיהם שעשו זאת! ומכיוון שאני יודע, שכל אחד מאלה אשר התקיפו אותי והתרעמו עלי בטוח, כי גם הוא יש לו חלק בהעלאת האנשים, יישובם על האדמה וסידור עבודה בשבילם, הרי נתנבאתי גם לניצחונו ויבושם לו. אולם התרעומת באה רק להעיד שהמתרעם סבור כי אין ידו בהעלאתם, ביישובם ובהספקת עבודה להם. אני מוסר מה שאמרתי ואינני אשם אם העיתונאים הבינו מזה למי אני מתכוון ופירשו זאת.

הערתי השנייה היא בשאלת העזרה למדינת ישראל. אינני יודע מדוע היו חברי מפלגת הפועלים המאוחדת צריכים להיתלות באיזה אילן גדול, עיתונאי שכתב מאמר על דבר משא ומתן בין ממשלת ארצות הברית ובין הרפובליקה הפיליפינית, וכל כך ששו על המציאה הזו, עד ששני נואמים של מפלגת הפועלים

---

1 מתוך הפרוטוקול, *דברי הכנסת 7*, עמ׳ 133–137.

2 הממשלה נפלה בעקבות תוכנית כלכלית שהיא הנהיגה. כעבור זמן־מה הוקמה ממשלה חדשה בראשות ב״ג ללא השתתפות ״הציונים הכלליים״ ומפ״ם.

המאוחדת עטו עליה, ולא נתקררה דעתו של מר פראי[3] שכבר צוטט הדבר על־ידי חבר הכנסת ציזלינג, אלא חזר וציטט.[4] אינני יודע למה להם הדבר. הרי אותו מילווה של 100 מיליון דולר שקיבלנו מהבנק האמריקני ליבוא ויצוא, ואשר הבאנו אותו לארץ בדמות טרקטורים ומכונות, מכוניות משא וצינורות השקאה, מתקני תעשיה ומכשירי נמל – המשקים שלנו בלי הבדל מפלגה, משתמשים בכלים האלה, נהנים מהם ורואים בעליל כיצד המילווה הזה והמכשירים שהגיעו לארץ באמצעותו עוזרים להם להגביר את פריון משקיהם. אולם, חברי מפלגת הפועלים המאוחדת אינם חדלים להפיץ על המילווה הזה את העלילה הכוזבת, כי הוא הושג בתנאים משעבדים. הם יודעים בלבם כי האמת היא ההיפך הגמור ממה שהם אומרים, אולם בכל זאת הם אומרים את הכזב הזה ומפיצים אותו ברבים – (מאיר וילנר (מק"י): זוהי אמת שישנם תנאים משעבדים) – אני לא דיברתי אליך – (קריאות מספסלי מפ"ם) – קראתי בעיתון רק אתמול מה שאמר חבר חשוב של מפלגת הפועלים המאוחדת על המילווה. הוא דיבר על תנאים משעבדים. חברי מפלגת הפועלים המאוחדת מפיצים את הכזב הזה, כאילו המילווה הושג בתנאים המשעבדים את המדינה, מרעילים את נפש הנוער, ומספרים את הדברים האלה לחיילים במחנות. אני מדבר עם נוער וחיילים לא פחות מאשר מישהו אחר בבית הזה, בתקופה שאני יכול להישאר בארץ. כאשר אני מופיע באספות וממטירים עלי שאלות מפינות שונות – ואני נהנה ממטר השאלות האלה – אני רואה מהו הארס שהוכנס בלב החברים הצעירים – (אהרון ציזלינג (מפ"ם): עמדתך והצבעותיך הביאו לכך) – אני אגיע גם להצבעותי, לשם כך ביקשתי את רשות הדיבור. אולם אני מוקיע את הכזב שמפיצה מפלגת הפועלים המאוחדת באספות פומביות ובפעולה החינוכית שלה בין הנוער, בשעה שהיא מדברת על "המילווה האמריקני שהושג בתנאים משעבדים" – (יצחק בן־אהרון: בחלק השני של דבריך נקבל עדות לכזב הזה) – לגבי עזרה מחוץ־לארץ – עוד ידנו נטויה! – (מאיר וילנר (מק"י): תשלחו חיילים [לקוריאה הדרומית] ולא רק

---

3 ח"כ אלעזר פראי־פרי (1902–1970), עיתונאי, מראשי "הקיבוץ הארצי" ואגף השמאל במפ"ם. ב־1940 ממייסדי יומון "משמר" (לימים "על המשמר") ומעורכיו. חבר קיבוץ מרחביה. ח"כ בכנסת הראשונה והשנייה.

4 בנאומו במהלך הדיון על הרכב הממשלה החדשה, תקף ח"כ אלעזר פראי בחריפות את מדיניות הממשלה היוצאת בתחומים שונים לרבות מאמציה להשיג מילווה בארה"ב: "מתוך אמון מופרז בכוחות זרים סילפתם אפילו את התוכנית המקורית של גיוס המיליארד באמריקה. תחילה דיברתם על מילווה יהודי פנימי, ואילו עתה אתם מדברים על מילווה בחסדו של טרומן, וראוי שתרשמו לפניכם מה שנכתב אתמול בעיתון הבורגני 'הארץ'. הנה הציטטה שכבר הביא חברי ציזלינג מדברי דר' [רוברט] וולטש: 'הנשיא טרומן הצהיר שהוא לא יבקש מהקונגרס הקצבת כסף, אלא אם כן תסכים ממשלת הפיליפינים לנהוג לפי עצת אמריקה.'" (*דברי הכנסת 7*, עמ' 124).

פניצילין) – (רוה"מ ד. בן־גוריון: כשנצליח, תושיטו ידיכם לקבל את העזרה) – (מאיר וילנר (מק"י): עזרה בצורת חבל, חבל שתולים בו את עצמאות המדינה) – (פנחס לוביאניקר (מפא"י): כל עוד אתה כאן, אתה בטוח שלא יתלו אותך) – ועוד ידנו נטויה. הממשלה הזו, עם הרוב העצום של תושבי המדינה מאחוריה ועם הרוב העצום של העם העברי בתפוצותיו, סבורה ומשוכנעת, בכל עומק הכרתה, שבארץ הזאת מתבצע מפעל היסטורי המשדד את מערכות ההיסטוריה והמחזיר את הארץ הזאת לגדלותה בעולם. המפעל הזה של שחרור אומה, של גאולת אדם, של הפרחת ארץ נשמה, של יצירת תרבות חדשה, מחייב עזרה ומזכה את המדינה לעזרה, לעזרה רחבה ונדיבה, לעזרת העם היהודי כולו ולעזרה בינלאומית – לעזרת החברה האנושית.

לא רק שאין בושה בקבלת העזרה הזאת, אלא נוכח המשימה הנשגבה יש כבוד בקבלת העזרה הזאת, ויש כבוד בנתינת העזרה הזאת גם לעם היהודי וגם לאותם הגורמים הבינלאומיים המוכנים להושיט עזרה. קבלת עזרה זו אינה עולה על נקלה אלא מחייבת מאמצים, כשם שכל פעולה שאנו עושים מחייבת מאמצים. אבל מטרת העזרה הזאת היא לבנות את עצמאותו של העם היהודי בארץ הזאת, ולבסס את עצמאותה של הארץ. הממשלה הזאת לא תקנה את העזרה במחיר שיעבוד – (מאיר וילנר (מק"י): היא כבר קנתה. איננו שונים מהפיליפינים במובן זה) – לא אומר שאינך יודע מה אתה סח. אתה יודע שאתה אומר דברי סילוף.

כאשר זרקנו את סיסמת המיליארד כהערכה כוללת לגבי צורכי הבניין של המדינה הזאת, ולגבי מימון קיבוץ גלויות לתקופת השנים הספורות הבאות, הבאנו בחשבון צורות שונות של עזרה. הבאנו בחשבון עזרת יהודים ועזרה אחרת, ונעשה מאמצים על מנת להשיג את העזרה הזאת, באשר אנו רואים את המפעל הזה כראוי לה.

וברצוני להעיר הערה שלישית, שוב לחברי מפ"ם. לא הייתי בארץ כאשר פרץ המשבר [הממשלתי] אשר, לשמחתי העמוקה, מתחסל או עומד להתחסל עם הצבעת האמון שאני בטוח כי תבוא במועדה. בין ההפתעות שהיו לי אגב הוויכוח הזה, היו ההכרזות המפוצצות של חברי מפ"ם על ההזדמנויות ההיסטורית, שכאילו החמיצה מפא"י, להקים ממשלת פועלים שתהיה מושתת על תוכנית משותפת בין מפא"י ומפ"ם. והנה הייתי שותף למאמץ כן, ממושך ונמרץ, שנעשה רק לפני חודשים ספורים כדי להביא לעולם שותפות בין שתי מפלגות אלו באחריות לשלטון. המאמץ הזה נכשל. הוא נכשל לא מתוך חוסר רצון טוב מצד מפא"י, או מצד אלה שניהלו את המשא ומתן בשמה. אינני עובר דרך כל השלבים שבמשא ומתן זה, ואינני נכנס לפרטי הדברים שהיו [בוועידת מפ"ם] בפתח תקווה. זה אינו חשוב. זהו עניינם של חברי מפ"ם שחלקו [שם] על

עמדת הרוב – איך הם מתרצים לגבי עצמם את התוצאות שהם קיבלו את דינן. בשבילי קיים הפסק האחרון של מפ"ם, ופסק הלכה זה אמר: אין רצוננו בשותפות, דרכינו נפרדות. אומר פה דבר, לא בשם מפלגתי – אין לי כל סמכות לכך – ועל אחת כמה וכמה לא בשם הממשלה המחודשת שיש לי הכבוד להימנות על חבריה. אני אומר את הדבר רק בשם עצמי. אני אומר, שבשביל כמה מאתנו היה הניסיון הזה ניסיון אחרון ותוצאותיו השליליות היו גורליות. בשבילי, לְמוּד ניסיון כזה, ההכרזות המפוצצות כאן על האפשרות של הקמת ממשלת פועלים מושתתת על תוכנית משותפת של שתי המפלגות האלה צלצולן נבוב, ואני גורס אותן אך ורק כתכסיס של בחירות.

עכשיו אני עובר לעיקר דברי. בזמן היעדרי בשליחות המדינה בעצרת או"ם, היתה תביעה להעמיד כמה שאלות על סדר־היום לוויכוח דחוף בדבר הופעת המשלחת, והקו שהיא נקטה בו בהופעותיה והצבעותיה. לדעתי אין זה נוהל נכון, שבאמצע מהלך העצרת יתקיים ויכוח בשאלה זו. העצרת היא חטיבה אחת מבחינת הזמן ומבחינת מכלול העניינים המעסיקים אותה, והמועד למסירת דין וחשבון מקיף ולעריכת ויכוח עליו יבוא עם סיום המלאכה ולא באמצעה. אבל כיוון שנתגלגלו הדברים כך שבאתי לארץ, וערב צאתי בחזרה באו חברים אחדים – בוויכוח הכללי הזה על פעולות הממשלה הקודמת וכברכה לקדם פני הממשלה הנכנסת מחדש לתפקידה – ואמרו דברים הנוגעים לאותו תחום, רצוני להקדיש כמה רגעים לדברי הסבר בעניין זה.

משלחת ישראל לעצרת או"ם, בכנס החמישי שלה, המתנהל עכשיו בניו־יורק, בפלשינג מדאו, בלייק סכסס, שמרה על קו העצמאות של מדינת ישראל במדיניות החוץ שלה, דרכה בנתיב שלה, הקשיבה היטב לקול מצפונה ופעלה בתוקף האחריות שלה. היא לא פעלה בחלל ריק. אף אחת משישים המדינות היושבות שם מסביב לשולחן אינה פועלת בחלל ריק. השאלות שעמדו עד עכשיו על הפרק לא היו שאלות שנגעו במיוחד ובמפורש במדינת ישראל. עוד יגיע תורן של שאלות כאלה. אבל השאלות שעמדו על הפרק היו בעיני משלחת ישראל, ובעיני הממשלה אשר נטתה את הקו לפעולתה של המשלחת, שאלות קובעות גורל, שאלות שבפתרונן תלוי עתיד העולם אם למלחמה או לשלום, ושעל כל פנים, בפתרונן תלוי ייעודו של ארגון האו"ם אם לשמש תריס בפני פורענות עולמית חדשה, או להודות בחוסר האונים שלו ולהפקיר את העולם לסכנת פורענות, בלי שיוכל להסתייע במגן הגדול הזה אשר המוני אדם בארצות תבל שונות תלו בו תקוה שבו יֶחֱסוּ מפני סכנת מלחמה.

הקו היסודי להופעת המשלחת היה מדיניות של חיזוק ארגון האומות המאוחדות לביצור השלום העולמי. כל השאר מסתעף מהקו הזה כתוֹלָדוֹת מבניין אב.

הוויכוח אשר עוררו חברים כאן, ואשר קדם לו ויכוח בעיתונות, לפי כל עומק הכרתי, נטול כל משמעות מעשית, נטול כל מהות רעיונית, מפני שהוא ויכוח על מסקנות בעוד שלאמיתו של דבר צריך להיות ויכוח בין עמדות היסוד. ובכן, אין הסכם בין עמדות היסוד. אנחנו ערכנו את הוויכוח הזה בכנסת פעם ופעמיים ושלוש סביב ענייני קוריאה, והניגוד הקיים התבלט היטב בשאלה זו. אמרנו אז: אי־הזדהות אין פירושה אי־הזדהות בין ארגון האומות המאוחדות ובין מפירי סמכותו של ארגון האומות המאוחדות כמכשיר לביצור השלום העולמי. אי־הזדהות אין פירושה אדישות לתוקפנות. אנחנו גורסים את שיטת אי־הזדהות שלנו כאמצעי להשגת שלום עולמי, כאמצעי המאפשר לנו לתרום את תרומתנו לביצור השלום העולמי ולא כמטרה אשר לשמה מותר להקריב את השלום העולמי ולהשבית את יעילותו של ארגון האומות המאוחדות כמכשיר לביצור השלום.

היה ויכוח בשאלה מה קרה בקוריאה: אם היה זה מעשה תוקפנות, או היתה זו מלחמת אזרחים פנימית בארץ קטנה ונידחת שעניינה אינו נוגע לנו. שאלה זו הוכרעה בשביל מדינת ישראל, היא הוכרעה על ידי הממשלה בהודעתה והוכרעה בכנסת על ידי האישור שניתן לאותה הודעה.[5]

היתה שאלה: התגובה לתוקפנות זו היתה מוצדקת, או יותר נכון, היתה מחוייבת, או שהיא הוותה תוקפנות? על שאלה זו ניתנה תשובה ברורה וחותכת על־ידי ממשלת ישראל, והתשובה הזאת אושרה על־ידי הכנסת – (אהרון ציזלינג (מפ"ם: התוקפנות נגד "אלטלנה" היתה התוקפנות שם) – (מאיר וילנר (מק"י): הקוריאנים פלשו לאמריקה, או שאמריקה פלשה לקוריאה?) – ארגון האומות המאוחדות מורכב משישים אומות – (שמואל מיקוניס (מק"י): לפני שנתיים וחצי היה לנו ניסיון דומה) – כבר ענינו על שאלה זו, אבל אתה לא היית כאן, אתה טיילת באיזה מקום והיית כנראה שר חוץ כמו חבר הכנסת גלוסקא באמריקה – (זכריה גלוסקא (התימנים): אתה באת לפני שבוע ואתה כבר יוצא בשבוע הבא) – אתה חושב שאני מתווכח איתך? אני רק מזכיר אותך בדברי אל מיקוניס.

בחלל העצרת היתה תלויה השאלה הגורלית האם יכול ארגון האומות המאוחדות להתפשר עם שיתוק עצמי, או שהוא צריך לפרוץ לעצמו דרך לפעולה למען השלום. היו הנחות מדיניות מסויימות בזמן שנערכה המגילה בסן־פרנסיסקו [בכנס יסוד או"ם], ועל יסוד ההנחות היסודיות האלה נקבעו נוסחות משפטיות מסויימות. ההלכות המדיניות ההן נתבדו על ידי הניסיון. משלחת ישראל חייבה בכל הזדמנות את חידוש המאמץ בין חמש המעצמות – או בין ארבע המעצמות, אם ישנה מעצמה השנויה במחלוקת, והיא לא שנויה במחלוקת לגבי מדינת ישראל – להגיע לידי

---

5 ר' לעיל הודעת הממשלה, מסמך 58 עמ' 519; החלטת הכנסת, מסמך 60 עמ' 526

הסכם, והיא תבעה את חידוש המאמץ הזה גם כאשר העצה והתביעה הזאת היתה מאוד לא לרצון לאחת, ואולי לאחדות, בקרב המעצמות האלו. היא תבעה את הדבר בכל הזדמנות ותמכה בכל הצעה שהיתה מכוונת לחידוש המאמץ הזה גם כאשר תמיכתה היתה, למורת רוח ברורה מאוד לאחת או לאחדות מן המעצמות האלה. אבל היא בשום פנים ואופן – (אליהו אלישר (הספרדים): למה אנו נכנסים לפרשה זו?) – **לא אענה לך כי אינך ראוי לתשובתי** – (אליהו אלישר (הספרדים): אני פונה ליושב ראש, האם מותר לשר חוץ לענות לחבר כנסת שהוא אינו ראוי לתשובתו, כאשר הוא פונה אליו בשאלה) – (היו"ר י. שפרינצק: אתה לא צריך להפריע לשר חוץ) – (אליהו אלישר (הספרדים): אבל זוהי שאלה של יחס מינימלי לבית הזה. האם אין נימוס פרלמנטרי?) – (היו"ר י. שפרינצק: הנימוס המינימלי מחייב לא להפריע לנואם. אחרי שהנואם גומר את דבריו אפשר לשאול שאלות, ואז אבטיח שתהיה תשובה מנומסת. אני קובע שהשאלה לא היתה במקומה – (אליהו אלישר (הספרדים): אבל זה לא היה יחס הוגן) – **אני מצטער על התשובה. לדעתי היתה השאלה מופנית ליושב הראש ולא אלי.**

השאלה לא נפתרה על ידי כך, באשר נשארה הבעיה מה אם ייעשה המאמץ והוא יכשל ולא יהיה הסכם. אם לא יהיה הסכם בין המעטים, האם הרבים יכולים לוותר על כל יוזמה, על כל פעולה, על כל אחריות, והאם הם יכולים בלב קל להיוואש מיעילותו של ארגון האומות המאוחדות.

באופן יותר מפורט, הטענות העיקריות, אם איני טועה, הובעו כלפי שתי הצבעות: הצבעה נגד הזמנת צפון קוריאה לנוכחות בדיון, והצבעה שלמעשה פירושה היה היתר לצבאות הפועלים מטעם או"ם בקוריאה – שרוב מניינם ורוב בניינם הם חילות ארצות הברית, אבל הם פועלים שם באישור האו"ם – היתר לצבאות האלה לפסוח על קו הרוחב ה־38.

אני רוצה להסביר מדוע כחברי או"ם, ובתוקף אחריותנו זו, הצבענו נגד הזמנת הצפון. הצבענו נגד הזמנת הצפון, קודם כל, מפני שהצפון לא ביקש להיות מוזמן. הוא לא פנה לארגון האו"ם ולא ביקש להופיע לפניו – (קריאה: לא נכון) – **אני מדבר על אותה הצבעה אשר השתתפתי בה ואשר בה הרימותי יד. השאלה היתה אם להזמין אותה לישיבת הוועדה המדינית הראשונה. לפני הוועדה הזאת לא היתה מונחת שום פנייה של ממשלת הצפון להיות מוזמנת ולהישמע. אחת המדינות, מדינה חשובה מאוד, הציעה אומנם להזמין את הממשלה ההיא, אבל הממשלה ההיא עצמה לא פנתה ולא ביקשה להיות מוזמנת, ולפי כל בקיאותנו במצב העניינים לא היה זה במקרה. הקו העקבי שנקטה אותה ממשלה היה קו של החרמת ארגון האו"ם מראשית קיומו ועד היום הזה. הממשלה ההיא סגרה את שערי ארצה, שערי אותו שטח שבו היא שלטת או שלטה, בפני ועדת**

ארגון האו"ם. הממשלה ההיא לא רק לא נתנה יד לביצוע החלטת הארגון ביחס לקוריאה, אלא היא, ביודעין ובמזיד, הכשילה וחיבלה בביצוע ההחלטות האלה. הממשלה הזאת עשתה מעשה תוקפנות כלפי דרום קוריאה. אני יודע שחולקים על כך, אבל בעניין זה ישנה עמדה ברורה. אין לתבוע את משלחת ישראל לדין על שהיא נהגה לפי עמדת ממשלת ישראל המאושרת על־ידי הכנסת. הממשלה הזאת פלשה ועשתה מעשה תוקפנות – (שמאל מיקוניס (מק"י): האם חייבת הכנסת לשמוע השמצה נגד עם השותת דם במלחמה נגד הרוצחים האמריקנים? האם אנו חייבים לשמוע את כל ההשמצות? איננו חייבים לשמוע זאת! אין זה לייק סכסס, אין זו מדינת אצ'יסון!) – ישנם חברים המטיילים בחוץ לארץ ולא בשליחות המדינה... – (מאיר וילנר (מק"י): אל תשמיץ אדם חולה. זוהי גסות רוח מצדך) – (היו"ר י. שפרינצק: דומני שחבר כנסת זה מרשה לעצמו יותר מדי, והדברים יובאו בחשבון) – אני רוצה לומר שישנם חברי כנסת שלא היו כאן בעת שנערך הוויכוח על קוריאה, ואין אני אלא חוזר על דברים שלא רק נאמרו כאן, אלא אושרו על ידי הכנסת, ואיני מבין את ההתרגשות וההתפלצות, כאילו בפעם הראשונה נאמרו הדברים מעל הדוכן הזה. הם נאמרו אולי בצורה קצת יותר נמרצת מאשר אני אומר כאן, ואיני מבין את ההזדעזעות הזאת.

כאשר אנשי הצפון הרעישו עולמות שהדרום הוא שפתח במעשי תוקפנות, הם לא פנו למועצת הביטחון ולא הזעיקו אותה לעזרה. הם עברו את קו ה־38 במעשה תוקפנות, והם לבסוף לא באו ולא ביקשו שנזמין אותם לשימוע. הם סמכו על ניקיון כפיהם שלא להתפגל במגע עם ארגון האו"ם. אם הארגון יזמין אותם לבוא, הם יואילו לבוא, אבל בינתיים שלא יצא כי הם פנו ובקשתם נדחתה. זה היה מצדם תכסיס לא מכובד והיה זה לקח רע מאוד, מעשה מגונה מבחינה חינוכית, אילו ארגון האו"ם, מבלי שביקשו ממנו להיות מוזמן, היה מזמין. היה בזה חינוך ממאיר ומתן פרס למוסר הוטנטוטי בעניין זה.

מדוע הצבענו בעד החלטה, שלמעשה נתנה היתר [לכוחות או"ם] לעבור על קו ה־38, להתעלם מהקו הזה? קודם כל, הצפון הוא שדש בקו הזה ושם אותו לאל. מי שמפר כלל אינו יכול לדגול באותו כלל. מי שבועט באיזה מגן, אינו יכול לחסות במגן זה. זה מבחינת הצפון כשלעצמו.

אשר לאו"ם, כאשר מועצת הביטחון פנתה לצפון ודרשה שהוא ייסוג לקו 38 – הצפון לא נשמע. הוא לא נשמע מפני שהוא סמך על כוחו, מפני שהוא בטח בניצחונו. הוא לא נשמע מפני שלא הביא בחשבון התערבות מזויינת מטעם ארגון האומות המאוחדות להחזיר אותו מעבר לקו. הוא מצא לאפשרי להתעלם לגמרי מהקו הזה, לדרוס אותו, להפר אותו, לנהוג כאילו קו זה לא היה קיים מעולם. החלטת מועצת הביטחון על פעולת תגובה לא כללה שום הבטחה

שפעולה זו תיעצר לכשתגיע לקו 38. אילו נענה הצפון לתביעתה הראשונה של מועצת הביטחון לסגת אל קו 38, אילו היה הצפון נסוג אל קו זה, אז היה צריך קו 38 לחייב את מועצת הביטחון. אבל הצפון הוא שהתיר את הרצועה כאשר לא נשמע ולא נסוג, ואז החליטה מועצת הביטחון על פעולת תגובה נגד תוקפנות ובהחלטה זאת לא התחייבה מועצת הביטחון מצידה לכבד את קו 38. הקו נדרס ונעלם מן העולם. משהתחילה המלחמה – התוצאות נמסרו להכרעתה.

ולהלן, כאשר כוחות הצפון, במהלך הקרבות שהתנהלו לא לפי ניחושיהם, נזרקו חזרה לקו 38, והיתה להם האפשרות אז לקרוא לשביתת נשק כדי לייצב את עמדתם בקו זה – הם לא קיבלו את הדין ולא קראו לשביתת נשק, באשר הם עדיין שמו את מבטחם בשינוי המזל המלחמתי שיאפשר להם מחדש לעבור את הקו הזה דרומה.

כאשר נדרש הצפון להניח את נשקו מיד, הוא סירב לעשות זאת – (משה ארם (מפ"ם): זה נקרא שביתת נשק?) – אבל הוא עצמו לא הציע שביתת נשק. ננית שהוא לא צריך היה להיענות לתביעת הנחת הנשק. אבל הוא עצמו היה יכול להציע שביתת נשק. הוא מעולם לא הציע שביתת נשק. הוא מעולם לא הציע להפסיק את המלחמה כדי לייצב את קו 38. ועד הרגע האחרון הוא שם מבטחו בסיכוי הצלחת קרב נגד פעולת האומות המאוחדות. בינתיים הוצא דם והוצאו דמים. למה אפשר היה לצפות? שיוחזר המצב לקדמותו, כמו שהיה ב־25 ביוני, כדי שכעבור תקופה ידועה שוב ייעשה מעשה תוקפנות? וארגון האומות המאוחדות עמד בפני גורם שלא קיבל את הדין, שלא הודה באשמה, שסירב לקבל עליו כל מרות של החלטה, שפגע ראשון בקו 38, הן בפועל והן באי־הזדקקות לו אפילו מבחינת הדין. אז מה, לחזור ולעמוד בקו 38 כדי שהכוחות מהצד השני יקבלו ציוד נוסף וייערכו מחדש לקרב?

אמרתי שהוויכוח הוא בין עמדות יסוד – אם זה היה מעשה תוקפנות מצר צפון קוריאה – ואני ניצב על בסיס איתן שזה היה מעשה תוקפנות, וכל השאר נובע מהנחת יסוד זו. החלטת ארגון האומות המאוחדות מלכתחילה היתה על אחדות קוריאה. באחדות הזאת חיבלו כאשר צריך היה לקבוע מוסד משותף להנהלת בחירות דמוקרטיות. גורם אחד דרש לשתף בזה רק מפלגה אחת, או רק מפלגות מעור אחד – רק את הקומוניסטים, ועל ידי כך שיסעו את קוריאה. השאלה היא אם ארגון האומות המאוחדות צריך היה לשבת בחיבוק ידיים ולראות את הארץ הזאת משוסעת ומשמשת שורש פורה לסכסוכים בלתי פוסקים.

מפני סיבות אלו, מתוך אחריותנו לאו"ם ולשם חיזוק כוחו בעמידה בפני תוקפנות, ולשם הרחקת סכנת מלחמה עולמית מעל האופק הבינלאומי, אמרנו: הלקח הזה צריך להיערך עד הסוף, וכל ענייני קוריאה כשורש לסכסוך ולתוקפנות

צריך להתחסל – (משה ארם (מפ"ם): האם העם הקוריאני ביקש זאת?) – **משלחת ישראל היתה זו אשר דאגה להכניס להחלטת הרוב סעיף המחייב את מוסדות או"ם להיזקק לשיתוף פעולתם של כל המוסדות המייצגים את העם הקוריאני לשני חלקיו, הצפוני והדרומי. אם יש עכשיו בהחלטה הזאת סעיף המחייב להיזקק לשיתוף פעולתו של העם בצפון קוריאה על מוסדותיו – הסעיף הזה נמצא שם בזכות יוזמתה של מדינת ישראל. אך בשיטות היסוד של מדיניות האו"ם אין מדינת ישראל מסתפקת ואיננה יכולה להסתפק בהכרזות נבובות על ערכו של או"ם ועל חשיבות השיקום בעולם. ביצור השלום בעולם מחייב מעשים, מחייב חיזוק האו"ם, מחייב הפעלת האו"ם ועמידה פעילה מצדו נגד תוקפנות.**

בלכתנו בקו זה לא טשטשנו את עצמיותנו ולא חששנו גם לשחות נגד הזרם הכללי. מעידות על כך הסתייגויותינו וכל הופעותינו, אשר נקטו קו אחד וטון אחר מהרבה הופעות סיטוניות אחרות. על ידי קו זה אנחנו גם תרמנו תרומה מסויימת לתוצאות סופיות בכל הכרעה שנפלה עד עכשיו באו"ם.

אינני יודע אם משלחת ישראל בלטה ביותר בעצרת הזאת, אבל היא על כל פנים לא בטלה בשישים.

הדיון נמשך והסתיים בישיבת הכנסת שהתקיימה למחרת ובה הביעה הכנסת אמון בממשלה החדשה ברוב של 69 נגד 42.

הזמן פועל גם לטובתנו וגם נגדנו

סדר היום: דיוני עצרת או״ם ועמדת משלחת ישראל

היו״ר מ. גרבובסקי: אני מוסר את רשות הדיבור לשר החוץ כדי לענות על שאלות חברי הוועדה אשר נשאלו בישיבה אתמול.

י. מרידור: בטרם ניגש לסדר היום ברצוני להעיר הערה. כל עוד אני חבר ועדה זו לא אתן מנוח לכל שר חוץ בישראל בקשר לבעיית הים הדרומי שלנו ובעיית המִצרים. אני יודע ששר החוץ מטופל בהרבה דברים אחרים, אבל הייתי רוצה לדעת מה המצב בעניין זה.

מ. שרת – שר החוץ: האם אתה רוצה שנכבוש את שני האיים[2] ונשחרר את המִצרים? – (י. מרידוד: אני רוצה שמבחינה בינלאומית נעשה הכל כדי להבטיח שמצרים אלה ישארו פתוחים בפנינו) – הניסיון הוכיח שהמצרים האלה אינם סגורים בפנינו. במידה שרצינו להיכנס ולצאת, נכנסנו ויצאנו. ישנן בכלל בעיות של שימוש בנמל אילת למעבר אוניות ואלה בעיות רחבות מאוד. זה קשור עם קשרי מסחר עם אפריקה וארצות אחרות. ישנן בעיות כלכליות וישנן גם בעיות של מסחר בינלאומי. לעת עתה הניסיונות שעשינו להיכנס ולצאת [דרך המצרים] הוצאו לפועל באין מפריע – (י. מרידוד: הדברים נעשו בלילה והאונייה עברה כאילו מתוך גניבה) – פעם אחת האונייה עברה בלילה, אבל פעם שנייה האונייה עברה ביום ונוכחו שהאיים ריקים. האונייה נתקלקלה בעוברה במצר ושהתה שם כמה שעות עד תיקון המנוע. לא היתה שם נפש חיה. דבר זה גם נתפרסם אחר כך. ייתכן שהמִצרים כבשו לכתחילה את האיים ואחר נסתלקו. בכוונה שלחנו באונייה זו סחורות לשם ניסיון, כי לא רצינו לסכן אנשים ובמיוחד מפני שבחומר האנושי שיש לנו בעדן אי־אפשר לעשות ניסיונות.

קודם כל, ברצוני להסיר מעל סדר היום ומעל לוח לבי משהו שלא טיפלתי בו בתשובתי בישיבת הכנסת אמש. בתשובתי אתמול בישיבת הכנסת היו גם תשובות

---

1 מתוך הפרוטוקול. נוכחים: חברי הוועדה: מ. גרבובסקי – היו״ר, מ. בגין, י. בן־אהרון, ח. בן־אשר, י. גרינברג, י. דובדבני, ד. הכהן, י. הררי, י. כסה, א. ליבנה, ב. מינץ, י. מרידור, י. ספיר, מוזמנים: מ. שרת – שר החוץ, א. עברון – מזכיר שר החוץ.

2 האיים טיראן וסַנַפיר, השולטים על המצרים במוצא הדרומי של מפרץ אילת.

לשאלות שנשאלתי על ידי חברי הוועדה הזאת, אבל לא אמרתי הכל, כי לא נוח לומר הכל בדלתיים פתוחות ובייחוד שלא היתה לי הכנה לכך. גם אם היתה לי הכנה אינני יודע אם הייתי אומר הכל.

אמרתי אתמול שישנו ויכוח בין עמדות היסוד והסתמכתי על עמדות היסוד לגבי הערכת מאורעות מסוימים,[3] אבל הוויכוח הזה הרבה יותר עמוק ונוקב וזה משונה מאוד שכאילו מתעלמים מזה. ישנה הנחה אצל חברי מפלגת הפועלים המאוחדת, שהדמוקרטיה היא מונופול של ברית המועצות ובעלות בריתה, ושאר העולם כולו מאורגן על ידי ארצות הברית לתמיכה באימפריאליזם. חברים אלה כופרים שישנה גם דמוקרטיה וחופש הפרט בארצות הברית. אני כופר בזה בתכלית. אינני חושב שלברית המועצות יש מונופול על הדמוקרטיה כמו שאינני חושב שלארצות הברית יש מונופול על האימפריאליזם. ישנו אימפריאליזם סובייטי שמנסה להתפשט בכוח הנשק. אם לדבר מבחינה חברתית ולהשוות את החופש והשוויון שישנו במשטר הסובייטי והמשטר בארצות הברית, הרי אין כל השוואה בין המשטר השורר בארצות הברית ובין המשטר השורר בברית המועצות מבחינת תלות האדם ושלילת החופש. אין בהתפשטות המשטר הסובייטי אלא כיבוש של חופש האדם. משונה מאוד בעיני כאשר מרבים לדבר בקטגוריות מוסריות. אחת מחברות מפ"ם קראה אתמול [בישיבת הכנסת] איזו קריאת ביניים על מוסריות, וגם חבר הכנסת יצחק בן־אהרון דיבר כאן על ירידה מוסרית. אם לדבר על ירידה מוסרית יש לי גם כן מה לומר. נישאר נא בוויכוח המדיני ונדע על מה הוויכוח. לא נזדעזע אם מישהו מסיק מסקנות מאוחרות מעמדתו היסודית.

הקו המדיני הוא קו של אי־התערבות במשטרים אחרים. זה לא אומר שאילו היה לנו קו אחר היינו יכולים להתערב במשטרים אחרים, אבל אנחנו דוגלים בשיטה של יחסים בינלאומיים ואיננו מתערבים במשטרים בינלאומיים. אבל לא להתערב במשטרים אחרים אין פירושו לשבת בחיבוק ידיים כאשר משטר אחד מתפשט על חשבון משטר שני בכוח הנשק ודוחף את העולם אל עברי פי פחת של מלחמה עולמית. שום אדישות לא תביא למניעת התפתחות כזאת.

ובנוגע לקוריאה. אפשר לבוא ולומר שהעם הקוריאני רוצה באחדות. זה אולי נכון, אבל לבוא ולומר שהעם הקוריאני רוצה בהשלטת משטר ברית המועצות על פני כל קוריאה, זה אבסורד. איש לא הוכיח את זה וההיגיון אומר בדיוק ההיפך מזה. דרום קוריאה זה רוב וצפון קוריאה זה מיעוט. קו הרוחב ה־38 אינו מחלק את הארץ לשני חלקים שווים, אלא שישנם שני שלישים בדרום ושליש אחד בצפון. וכאשר צפון קוריאה, מודרכת ומאורגנת על ידי ברית המועצות, יוצאת

---

3 הכוונה למלחמת קוריאה, אשר לגביה אמר מ"ש בישיבת הכנסת ב־31.10.1950 כי מדיניות האי־הזדהות של ישראל אין פירושה אי־הזדהות עם עמדת האו"ם בסוגיית קוריאה.

למלחמה לכבוש את דרום קוריאה, אי־אפשר להציג זאת שהעם הקוריאני רוצה להתאחד. זה אומר שצפון קוריאה רוצה להבליע את דרום קוריאה.

בדרום קוריאה, בכל זאת, היתה מערכת בחירות דמוקרטית ובבחירות הראשונות קיבל [ראש הממשלה] סינְגְמַן רִי רוב. אני יודע שהיו פעמיים בחירות ואומנם בפעם השנייה לא קיבל סינגמן ריי רוב. אני טיפלתי בעניין זה בוועדה [המדינית של עצרת או״ם] ובאמת דרשתי להפריד בין שני חלקי ההצעה בעניין קוריאה ולהצביע על כל חלק לחוד. תמכו בהצעתי זו שוודיה וסוריה, והעובדה שסינגמן רי לא קיבל רוב בבחירות בפעם השנייה מראה שיש שם חופש בחירות. ועדת האו״ם אשר פיקחה על הבחירות זו לא פיקציה בשבילי. אם נציגי האומות המאוחדות הולכים לשם, רואים מה שנעשה שם ומפקחים על הבחירות, אני מקבל את הדין וחשבון שלהם. אני יודע שלאמריקה ישנם אינטרסים. למי אין אינטרסים באיזה מקום? פה אין שאלה של התמרמרות על עושק ואונס רצונו של עם. להיפך, משטר ברית המועצות אינו נותן חופש לעם הזה, כי מיד להיכנסו הוא משליט את המיעוט הקומוניסטי בכל מקום. זאת רציתי להוסיף למה שאמרתי אתמול בשאלה זו.

עכשיו אעבור לפי סדר השאלות שנשאלתי.

חבר הכנסת אליעזר ליבנה עורר את שאלת הפרסום על 700 מיליון דולר שמדינת ישראל צריכה לקבל מאמריקה, ומדוע לא באה הכחשה לפרסום זה. אם נבוא להכחיש כל מה שמפרסמים בשמנו לא נספיק. אתה יוצא משיחה ומיד עטים עליך העיתונאים, מלווים אותך למסדרון או למכונית ומציגים לך שאלות. אחד העיתונאים ודאי שאל: ״האם נכון שדיברת על 700 מיליון דולר?״ ואחר כך הוא מסובב את זה ככה כאילו האיש אישר זאת. זה קרה לאליהו אילת לא פעם. זה יקרה לאבא אבן והפעם זה קרה טדי לקולק. ביררנו את הדבר עם קולק והוא אמר שלא מסר לעיתונאי שום הודעה כזאת. העיתונאי הציג לו שאלה כזאת ואחר כך נתיישב אצלו כאילו השיג אישור.

המושג של מיליארד איננו מספר קבוע במסמרות.[4] זה רק נותן מושג על סכומים. יש סברה שלא הכל נקבל מהמגבית היהודית המאוחדת. ישנה שאלה אם מיליארד זאת אומרת 300 מיליון מהמגבית, 200 מיליון מהמילווה [ה״בונדס״], 100 מיליון מהשקעות ועוד. יש גירסה שאומרת שההשקעות נכללות במיליארד, יש כאלה שאומרים לא. אין בזה סתירות.

חבר הכנסת ריפטין עורר כאן את שאלת המקומות הקדושים והפיקוח של האו״ם ו[טען כי ראוי] שהמוסד המפקח יורכב מנציגי המדינות האדירות. אנחנו צריכים להיות מסויגים מאוד מאוד כלפי אפשרות כזאת. ניסרה פעם הצעה כזאת

4 באותם ימים דובר בתעמולת גיוס כספים לישראל בקרב יהודי ארה״ב על יעד של מיליארד דולר.

בחלל עולמנו בימי הרת עולם של המדיניות הישראלית בשלהי מלחמת העולם, שהפתרון הוא להפקיד את השלטון על ארץ־ישראל בידי ועדה בינלאומית של בריטניה, צרפת ורוסיה, מעין נאמנות משולשת ואנחנו התנגדנו לזה תכלית ניגוד.[5] לא רק מפני שאמרנו שצריך להילחם על עצמאות גמורה, מפני שאמרנו לעצמנו ייתכן שלא נשיג עצמאות, אבל התנגדנו למשטר כזה [העלול] לעשות את הארץ טרף להסתכסכות אינטרסים אימפריליאסטיים בינלאומיים, שפירושו לעשות את העם טרף להשפעות כאלה וכאלה ולכל מיני צירופים – לכל צד יהיה חוג התומכים משלו ותהיה חרב איש ברעהו, זה תומך בזה וזה תומך בזה וכל אחד מהגדולים [משלוש המעצמות] מסתייע בכל חוג בארץ כדי למצוא פתרון לעצמו. אני חושב זאת כפתרון נפסד בהחלט.

הערה כללית בעניין ירושלים. היתה שאלה אם בנידון זה הזמן פועל לטובתנו או נגדנו. יש פנים לכאן ולכאן ואפשר לומר ששני הדברים נכונים. הזמן בעדנו מבחינה זו, שבינתיים אין פיקוח בינלאומי, בינתיים אנחנו יושבים פה בירושלים. אבל הזמן פועל גם נגדנו – בינתיים העולם מתרגל לזה שהבירה איננה שלמה. זו לא רק שאלה של יחס, זו שאלה של עובדות. בינתיים הצירויות מתרכזות סביב הקריה [בתל אביב] והולכות ונבנות סביב הקריה. הן בונות בתים ומסתעפות וגם לזה מתרגלים. במובן זה הזמן פועל נגדנו ולא בעדנו. יתר על כן, מנסרת הצעה שאם לא תתקבל בעצרת זו החלטה, על כל פנים [יש] לשלוח הנה ממונה כדי שלא יצא שהפקירו את המקומות הקדושים. אם עושים דבר כזה, יש כל ההבדל שבעולם על איזה יסוד הוא בא: האם הוא בא על יסוד החלטה חדשה שנתקבלה והחלטה זו נותנת לו סמכויות, אבל מגבילה אותו לעומת הבינאום, או ששולחים אותו סתם. בעצם, ההחלטה הקיימת עתה היא ההחלטה [על בינאום י–ם] שהתקבלה ב־1949. כמובן שכרוכים בזה סיבוכים. בשביל לעמוד בפני סיבוכים לא היה צריך להעביר את הבירה לירושלים. מפקח המשטרה [בי–ם] לוי אברהמי יכול היה לטפל בזה. אם הממונה יפנה אליו הוא יגיד לו: "אל תפנה אלי. עליך לפנות לממשלתי" – (מ. בגין: מדוע לא עבר משרד החוץ עד כה לירושלים?) – מפני שהצירויות לא עברו ולא תעבורנה. משרד החוץ קיים לשם טיפוח יחסים עם מדינות. לשר החוץ ישנה סמכות להזמין אליו ציר זה או אחר והציר לא יבוא אם יתבקש לבוא לירושלים. הדבר הזה נוסה כבר.

דבר שני, כאשר הצירים באים הם מתייצבים בפני הנשיא, או ממלא מקום הנשיא, ומגישים כתב אמנה. שום ציר לא יתייצב בירושלים. ישנם צירים שקיבלו הוראה לנסוע לירושלים רק בקשר לענייני פרטיים ובשום אופן לא בקשר

---

5 זה היה הפתרון לשאלת א"י שהציעה "התנועה לאחדות העבודה".

לעניינים רישמיים. ישנם צירים שקיבלו הוראה לא לנסוע לירושלים וישנם באמת כאלה שעד כה לא ביקרו בירושלים. כאשר בא לארץ הציר הצ׳כי שלחו להודיע לנו, שאם יידרש להתייצב בירושלים הוא אורז את חפציו וחוזר, כי אינו יכול על ידי הופעה לעשות תקדים ולהביא לידי הסכמים בינלאומיים. אין עוד הסכם בינלאומי שהבירה היא בירושלים. הציר שקיבל הוראה לא לנסוע לירושלים הוא הציר האוסטרלי. הציר שקיבל הוראה לא להופיע בשום הופעה רישמית בירושלים, אלא לנסוע רק לעניינים פרטיים, הוא הציר של ארצות הברית, אפשר לומר הלאה איזו הוראה קיבל הציר הצרפתי ואיזו הוראה קיבל הציר הבריטי: שום משא ומתן עם ממשלת ישראל בירושלים בתור ציר. הנספחים הצבאיים אשר מתאוננים שלא מראים להם די, הוזמנו להיות נוכחים בכמה מן התמרונים של הצבא. הם לא הוזמנו לכל התמרונים אבל בין התמרונים שאליהם הוזמנו היה גם תמרון בירושלים. הם לא באו לתמרון שנערך בירושלים ופירשו את הדבר בלשון שאינה משתמעת לשתי פנים.

מפני זה אין משרד החוץ יכול לעשות צחוק מעצמו. כשם שאני יכול להזמין אלי ציר, כך יכול פקיד יותר נמוך ממשרד החוץ לבקר אצל ציר. לא ייתכן שנשב בירושלים ובכל פעם, כאשר צריך לראות איזה ציר, צריך לנסוע לתל אביב ונראה שאנו יושבים פה [בי־ם] בתור הפגנה.

ישנם גורמים שפועלים נגדנו מבחינת הזמן. אל״ף, שמשרד החוץ ולשכת הנשיא הם כיום בקריה. מבחינה זו העברת הבירה לירושלים היתה הפגנה שלילית, כי כל זמן שישבנו בקריה ישבנו מפני שבחרנו בה. עכשיו החלק [של הממשלה] שנשאר בקריה אנוס לשבת בקריה על פי המצב הבינלאומי. בי״ת, כל זמן שאין החלטה חדשה בנקודה זו, פעורה תהום בינינו ובין האו״ם בשאלת ירושלים. אינני מצפה לכך – לא שזה בלתי אפשרי – שתתקבל החלטה מפורשת המבטלת את החלטת הבינאום. מה שאפשר להגיע אליו שתתקבל החלטה חדשה, שבתור החלטה אחרונה יש לה תוקף ותהיה יסוד לביצוע. יש כבר תקדים כזה של ביטול החלטה קודמת וקבלת החלטה חדשה בענין ספרד.[6] אנחנו נצביע נגד ההחלטה הזאת, אבל אני שומע שהחלטה זו נתקבלה בוועדה הפוליטית [של העצרת]. ברור שהמיעוט המתנגד לזה מסתבך. מהארצות הלטיניות תתנגדנה: מקסיקו, גואטמלה ואורוגוואי, בורמה באסיה. הודו שינתה את עמדתה ונצטרפה למחייבים. אני יודע את העמדות כפי שבאו לביטוי בשיחות. במקרה זה ישנו ביטול מפורש של החלטה.

---

6 בקשת ספרד בשלטון גנרל פרנקו להתקבל כחברה באו״ם נדחתה תחילה, אך לאחר זמן בקשתה עלתה לדיון מחודש. ר׳ שרת/*דבר דבוד 1949*, עמ׳ 395 והע׳ 5). ב־4.11.1950 החליטה עצרת או״ם לבטל את החרם הדיפלומטי על ספרד ולהתיר לחברות הארגון לכונן יחסים דיפלומטיים איתה (*תלחמ״י 6*, עמ׳ 360).

בהחלטה ההיא בעניין ירושלים נאמר שצריך לקבוע [לעיר] תקנון וזה הוטל על מועצת הנאמנות. מועצת הנאמנות לא מילאה תפקיד זה, אבל אם בהחלטה החדשה ייקבע תקנון, יש לדבר זה ערך.

חבר הכנסת מנחם בגין אמר אתמול שהוא שולל את הקו שנקטנו בעצרת או"ם של דבקות באו"ם, באשר זה יכול להתנקם בנו, כי אנחנו בעצמנו אובייקט של דיון באו"ם. אולי לא הצלחתי להבליט די את הקו, אבל פה יש מקום לדקדק בו. אתמול אמרתי בישיבת הכנסת, שהקו שלנו הוא חיזוק האו"ם לשמירת השלום העולמי. אנחנו מבחינים בין החלטות או"ם שאין בהן הסתכנות לשלום הבינלאומי, ובין אותם העניינים אשר באופן ישיר נוגעים לסמכותו ויעילותו של האו"ם להעמיד טריזים בפני מלחמה עולמית. אנחנו לא מתחייבים מראש על כל דבר, אבל בשלב זה, כאשר ישנה שאלה של תוקפנות או להרחיק את סכנת מלחמת עולם או לקרב, זה פרימט בשביל העולם וזה פרימט כפול ומכופל בשביל מדינת ישראל כמדינה ההולכת ונבנית עכשיו, ובשביל חלק של העם היהודי שעלול להישמד. אנחנו אומרים לאמריקנים, שהסתייגותנו מהם נובעת מחרדתנו למלחמה ואני מקווה שהם הבינו שאנחנו לא סומכים עליהם במאה אחוז שהם עלולים לדחוק את המלחמה העולמית. קביעת קו הרוחב 38 בקוריאה זו מניעת מלחמה עולמית, זהו חלק ממדיניות של הרחקת מלחמה עולמית. ישנה שאלת קוריאה שלמען מנוע סיבוכים מקומיים רוצים להקים את אחדותה, וישנה שאלת שליטת ברית המועצות, ויש הבדל כמו שיש הבדל בין חלקי ארץ־ישראל שאפשר לכבוש על מנת לאחד אותם, או להיכנס למְצרים על מנת להישאר שם.

הדבר השלישי שפועל נגדנו מבחינת הזמן בשאלת ירושלים הוא מה שהזכיר כאן אתמול חבר הכנסת יוסף ספיר – עניין המילווה [האמריקני לישראל וחלקו המיועד] לירושלים. נכון הדבר, שמרשימת התוכניות שעל פיהן ניתן המילווה נמחק הסעיף של [מימון] אספקת מים לירושלים, וזה נעשה בעטיה של "מחלקת המדינה". נעשו הרבה דברים. הארגומנטציות היו מצידנו וההחלטות מצידם. אינני זוכר כרגע מה הדברים האחרים שנעשו, אבל כאשר הדבר היה חי ותוסס והיינו נתונים בזה, לא הצלחנו להתגבר על מכשול זה וזה מראה שהזמן פועל נגדנו.

דבר רביעי. גם אם נשיג בעצרת זו הכרעה אחרת, יותר נוחה לנו, אין זה עדיין מבטיח את סתימת הפרץ בינינו ובין הוותיקן. יכולה להיות מצד הוותיקן עמדה כזאת: "בשבילנו זו לא שאלה של היום מחר או שנה־שנתיים. בשבילנו זו שאלה של נצח ולא נקפח את עמדתנו. אנחנו לא יכולים להתפשר עם זה שחלק מעיר הקודש יהיה בידי העם שצלב את ישו. עם זאת אנחנו לא מתפשרים. כמה דורות לא התפשרנו עם השלטון האיטלקי החילוני על רומא והחזקנו מעמד עד שמצאנו דרך להסכם? גם כאן אותו דבר. מלחמה תהיה לקתוליות בישראל".

הם אינם מנסחים זאת כך בגלוי, אבל זה מה שיאמרו בלבם. אם אנחנו משיגים הכרעה אחרת, יש סיכוי – אין ביטחון אבל ישנו סיכוי – שכתוצאה מהכרעה זו יהיה סיכוי להסדר עם הוותיקן. אנחנו לא רוצים לקבל זאת, אבל מדינת ישראל אינה יכולה להתעלם מגורם זה לא בארץ, לא במזרח התיכון, באשר הוותיקן עלול למלא תפקיד בחרחור ריב. אם הוותיקן מגיע למסקנה שעשו מקח טעות על שהתפשרו עם מדינת ישראל בשנת 1947, זה אומר לכרות ברית עם האיסלאם נגד היהדות. יש ללא כל ספק בוותיקן נטיות כאלה. היה זמן שזו אולי היתה המדיניות. איני בטוח אם זו המדיניות הפעילה עכשיו. ישנה אפשרות של אוריינטציה כזאת ואז זה דבר חמור מאוד.

ודבר אחרון. הוותיקן זה כוח עולמי ממש כמו שהיהדות היא כוח עולמי. הוותיקן הוא מעצמה עולמית כמו שהיהדות היא מעצמה עולמית, וההכרעות של הוותיקן פרושות על פני תבל רבה והרגשנו זאת מאוד. קיבלנו מכתבים אחרי הופעת המשלחת הפרלמנטרית בדבלין, מיהודים מאירלנד, שהם מלאי חרדה לדברים שאמר חבר זה או אחר [במשלחת] כאילו אנחנו נגד הוותיקן. הם יושבים בארץ קתולית וכל מה שאומר הוותיקן זה קדוש, ואיך אנחנו יכולים לשכוח זאת? דבר זה חל גם על הולנד, צרפת, קנדה וגם על ארצות הברית. המיעוט הקתולי באמריקה הוא פי חמש מהמיעוט היהודי שם. גם מבחינה זו הזמן אינו פועל לטובתנו ולכן רצוי אם יכולים להשיג הסדר – (מ. בגין: לממשלת ישראל היתה פעם הצעה בנוגע לירושלים. האם היא הוגשה?) – היתה הצעה שהגשנו אותה למועצת הנאמנות כתשובה להצעת הבינאום. תנועת "החרות" יצאה אז בביקורת חריפה מאוד מדוע אנו נקטנו יוזמה זו. הצעה זו קיימת ועומדת. אם אנחנו נופיע בה, יש לנו תקווה קלושה מאוד שמישהו יצטרף אלינו. יהיה ברור שזו הצעה יהודית ולא צריך לקבל אותה. הצעה זו מילאה תפקיד בשלב ידוע. היא פירקה את המתיחות שהיתה קיימת אז סביבנו – כמו שההצעה של החזרת מאה אלף פליטים ערביים פירקה את המתיחות בשאלה זו – הצעה זו הונחה ביסוד ההצעה השוודית–הולנדית. שם ישנם כמה ניסוחים שלקוחים ישר משם. אנחנו נאבקים נגד תוספות שונות שישנן בהצעה השוודית–הולנדית – (מ. בגין: ההצעה שלנו לא תובא בפני עצרת זו?) – ייתכן שלא. היא מילאה תפקיד ידוע ושימשה לנו כרטיס כניסה לכל בירה לטינית. כאשר האיש שלנו בא להשפיע בבירה לטינית שהם יסוגו מהבינאום, הוא לא בא להציע שלא יתמכו בוותיקן ויתמכו במדינת ישראל, הוא אמר: "הנה, מדינת ישראל מציעה דבר נבון. היא מודה באחריות שיש לה כלפי נציג הבינאום, היא מוכנה לתת לו סמכות מסוימת, סמכות שדרושה בשביל להגן על האינטרס שלו, אבל לא חורגת מעבר לזה ומקפחת את עצמאות מדינת ישראל". זה שימש ציר לוויכוחים, חומר למאמרים בעיתונות,

ושימש פתחון פה להסברה רבתי שנעשתה. אינני יודע אם הכרענו נגד הוותיקן. זה לא כל כך קל במדינה קתולית. הזמן הוא חרב פיפיות. אני נוטה לחשוב שמוטב להניח כי הזמן אינו פועל לטובתנו. אם לא נרצה לשלם מחיר יקר יותר מדי, ויישאר המצב הקיים, לא יהיה אסון בזה. זה הרע במיעוטו.

ישנה שאלה של המקומות הקדושים מחוץ לירושלים. ברור שאם אפשר לצמצם צריך לצמצם במידה שאפשר, מבחינה טריטוריאלית ומכל בחינה, את הפיקוח הבינלאומי, אבל אין להתעלם מעובדות יסוד. נצרת, למשל, היא עיר קדושה, ובין המקומות הקדושים שישנם שם ישנה הסדנה של יוסף בעל מרים וישנה שם גם כנסייה, ושני המקומות הקדושים האלה צמודים זה לזה. אם אפשר להגיע להסדר עם הוותיקן על פי תנאי זה, שנודה כי זה מקום קדוש הנתון לפיקוח בינלאומי, ואנחנו מקבלים על ידי כך אישור שאנחנו שולטים בנצרת לא רק בפועל, אלא שהוותיקן מודה בזה שנצרת שייכת למדינת ישראל על כל אוכלוסייתה ועל הרוב הנוצרי שבה, ושהם אזרחי מדינת ישראל, יש לחשוב זאת כמוצא אידיאלי. אם לא מקבלים הסדר [כזה], השאלה אם כדאי להודות בזה.

לעת עתה מה שאמרנו בהצעה זו הוא שהממונה [מטעם או"ם] מתמנה לפיקוח על המקומות הקדושים בירושלים, אבל הוא ישא וייתן עם ממשלת ישראל על יתר המקומות הקדושים הנמצאים בארץ, ואז נראה. באופן כזה אנחנו אומרים: [דרוש] הסדר מוסכם. מה שאמרתי על נצרת זה ליסודו של העניין. אינני מסיק מזה מסקנות פרלמנטריות לגבי הדיונים בעצרת. קשה לשער שנגיע להסכם עם הוותיקן שיוותר על קדושת מקומות אלה. הוא יכול לוותר על נצרת בתור עיר, אבל זה יישאר שורש פורה סכסוכים ואינטריגות בעולם כולו ובמזרח התיכון.

חבר הכנסת בנימין מינץ שאל על עמדת הוותיקן. לנו אין צינורות האזנה למה שהאפיפיור מדבר בחדרי חדרים, אבל יותר בטוח להניח שלא חל שינוי והם עומדים על הבינאום. יותר בטוח להניח שהם אינם מוכנים לוותר בעצרת זו. אם בעצרת זו ינחלו מפלה ולא יתאשר רעיון הבינאום מחדש, או תתאשר החלטה אחרת, ייתכן שיהיו מוכנים לפשרה וייתכן שלא. הם אומרים שאינם עושים חשבון של שנה־שנתיים אלא של דורות, ולא יתייאשו גם אם רעיון הבינאום לא יצא לפועל בדור זה.

עמדת כנסיות נוצריות אחרות. ישנה בחוגי הכנסייה הפרוטסטנטית התנגדות לבינאום ובכמה חוגים באה התנגדות זו לידי ביטוי מפורש. בוועידת הכנסייה הסקוטית נתקבלה רזולוציה מפורשת נגד הבינאום. אחד האנשים העומדים בראש הדת הפרוטסטנטית אמר, שעמדתם היא נגד בינאום ובעד פיקוח בינלאומי על המקומות הקדושים. אין כל ספק שהכנסייה האנגליקנית הולכת עם הממשלה הבריטית והממשלה הבריטית הולכת עם עבדאללה והם נגד בינאום.

בין חוגי הכנסייה האורתודוקסית והקופטית הולכת וגוברת ההתנגדות לבינאום

מחשש השתלטות הכנסייה הקתולית על הבינאום, אם הוא יהיה. אנחנו עוקבים התפתחות זו בעניין רב ובאהדה ומנסים לסייע לה, וישנה אפשרות לסייע לה. יש להם כספים קפואים אצלנו וזה מרחב לפעולה ואנחנו משתמשים במרחב זה. אינני יכול להגיד יותר בקשר לעניין זה. יש להם רכוש פה וזה נותן הכנסות וישנה שאלה באיזו מידה משחררים את ההכנסות או את הרכוש. ברור שבסופו של החשבון נצטרך לשחרר. לא ייתכן לטעון שהרכוש של הכנסייה האורתודוקסית הוא רכוש האויב. וישנה שאלה האם נצטרך לשחרר את הרכוש בלי מחיר. אנחנו יכולים להקדים ולקבל מחיר לפני השחרור. יש פה מרחב לתמרון – (א. ליבנה: הייתי מציע לעמוד על קביעתם של המקומות הקדושים ולצרף רשימתם לכל תקנון של פיקוח, כדי לסתום פתח לחידוש חידושים וגילוי צפונות בשטח זה) – עוד לא הגעתי למסקנה מוחלטת. אני חושב שתפיסת הרע במיעוטו הוא סטטוס קוו של החלטת 1948 לגבי המקומות הקדושים. אם נוכל להגדיר את המקומות הקדושים, ולא סתם מקומות קדושים שאפשר יהיה לומר שכל כנסייה היא מקום דתי, רצוי. אם לא נצליח, מוטב שתהיה רשימה. החלטת האו"ם על המקומות הקדושים אינה מחייבת שום דת. היא החלטה אופרטיבית מעשית על איזה מקומות חל פיקוח או"ם – (א. ליבנה: הנחת הוועדה היא שהר הבית הוא מקום קדוש למוסלמים. הר הבית אינו מקום קדוש במובן הטכני הנידון במסגרות או"ם, אבל קדושה יהודית חופפת עליו. האין לבכר פיקוח בינלאומי גם לגביו?) – אינני מקבל על עצמי להכריז באו"ם שהעם היהודי רואה את הר הבית כמקום קדוש שלו. אם תהיה הצעה כזאת בממשלה או בכנסת אתנגד לה בכל החריפות. זה לא אומר שיעלה על דעתי למסור הכרזה שהעם היהודי מוותר על הר הבית. מה שפחות נדבר על זה יותר בריא לנו.

היתה שאלה מי יקבע את המקומות הקדושים היהודיים. נדמה לי שהשאלה אינה קיימת. המקומות הקדושים היהודיים שבשטח הערבי, שאפשר לבסס את התביעה לגביהם, הם הכותל המערבי, קבר רחל ומערת המכפלה – (ב. מינץ: אבל אם תתעורר שאלה על מקומות קדושים חדשים, מישהו צריך לקבוע. מי הקובע?) – הרבנות הראשית, אבל אנחנו נחווה דעה על זה – (מ. בגין: איך אפשר להפריד את הכותל המערבי מתוך העיר העתיקה?) – עשינו זאת במשך דורי דורות. הלכנו להתפלל לכותל המערבי ולא תבענו את הר הבית. יהודים חרדים גזרו על עצמם שלא להיכנס למסגד [עומר בהר הבית], זאת אומרת שיהודים הבחינו בדבר זה – (מ. בגין: אני מתכוון מבחינה מדינית) – אז זה יחכה עד שחבר תנועת ה"חרות" יהיה שר חוץ – (י. בן־אהרון: או חבר הכנסת א. ליבנה) – חבר הכנסת אליעזר ליבנה יכול להיות שר חוץ רק כחבר מפלגת פועלי ארץ־ישראל.

אני חוזר לשאלתו של חבר הכנסת בנימין מינץ. תקבע תחילה הרבנות הראשית, אבל לא הרבנות הראשית תופיע בתביעה. תופיע ממשלת ישראל,

וממשלת ישראל תבדוק את מסקנות הרבנות הראשית מבחינה מדינית.

חבר הכנסת מנחם בגין קבע את עמדתו נגד כל פיקוח של האו"ם. אני חושב שמאוחר לעורר שאלה זו. אנו קיבלנו דבר זה. אם ישנו יסוד אחד, קבוע ועומד, הוא שאנחנו מודים בפיקוח או"ם, כשם שהיסוד השני הוא שאיננו מסכימים להתערבות בסמכות ממלכתית חילונית.

בנוגע להר ציון – אני יודע שנעשתה פעולה לתבוע את הר ציון כמקום קדוש לעם היהודי. לא יעלה בידינו לשלול את העובדה, שנקודה מסוימת בהר ציון הוכרזה על ידי המוסלמים כמקום קדוש, ולא יעלה בידינו לסתור את העובדה ששני מקומות מסוימים בהר ציון מוחזקים כקדושים לנוצרים. תהיה שאלה של תיאום והסדר וישנן כל מיני אפשרויות של הסדר.

חבר הכנסת יוסף ספיר שאל אם ישנם תקדימים לפיקוח האו"ם. אין תקדים. אבל אין תקדים בהיסטוריה לארץ הקודש. אין תקדים בהיסטוריה לריכוז מקומות קדושים מרכזיים של שלוש הדתות המונותואיסטיות בעיר אחת.

בהצעה השוודית–הולנדית אין משום אקסטריטוריזציה ולכן אינני חושב שאנחנו צריכים לעורר שאלה זו. אין [שם] המונח הזה ואין המושג הזה. מדובר שם על "מקומות קדושים הנמצאים בטריטוריה של ממשלה זו וזו..." אבל יש להם אופי מסוים ולזה יש הסדר. חופש הגישה זה עיקרון שצריך לקבל אותו והוא מסויג בשיקולי ביטחון. בחופש הגישה גם אנחנו מעוניינים, כי אחרת איך תאופשר לנו הגישה לכותל המערבי אשר יישאר בתחום הערבי? צריך יהיה לקבוע הסדרים. הממונה מטעם או"ם יצטרך לשאת ולתת עם שתי הממשלות כדי למצוא הסדר. לנו יהיה עניין לאפשר חופש גישה לצליינים מחוץ לארץ בלי לתלות את זה בשום דבר. לעומת זה, חופש הגישה למקומות הקדושים לערבים בישראל זו שאלה אחרת. בעניין זה הממשלה לא מוציאה מידיה שום עיקרון. היא מכירה בעיקרון של גישה חופשית למקום קדוש, אבל איך להסדיר זאת זו שאלה של משא ומתן עם השלטון המוסמך.

אשר לשאלת הפליטים – אני מסכים בהחלט לרעיון של חבר הכנסת יוסף ספיר, שאם תהיה אפשרות־שהיא להשפיע במקום שצריך להשפיע – להשפיע בכיוון של הרחקה ולא של קירוב, עד כמה שאפשר ליישב יותר פליטים בעיראק מאשר בסוריה, מוטב בסוריה מאשר בעבר־הירדן ומוטב מבחינה גיאוגרפית בעבר־הירדן המזרחית מאשר המערבית.

לשאלת החזרת פליטים – אינני יודע. יכול להיות שבסוף זה יהיה תנאי. אנו נתנגד לזה, אבל לעת עתה זה לא מוצע כתנאי בל יעבור. אני מתאר לעצמי, שהרצון והעניין להתחיל להזיז את הבעיה כולה לקראת איזו התחלה של פתרון ממשי הם כה חזקים, שאם יהיה ברור שעל תנאי זה יישבר הדבר, נצטרך לעיין

בזה. אינני חושב שדבר זה יוצע כתנאי, אבל אינני יכול להיות בטוח. אנחנו נכנסים לעסק זה חמושים ומזוינים. אם תהיה שאלה של החזרת [תושבי] כפר אחד או שניים, נדון על זה, אבל בדרך כלל עמדתנו היא נגד החזרה. החזרנו משפחות על יסוד החזרת בודדים ונתנו לערבים בודדים לחזור. ישנה אפשרות לפנות בבקשה לחזור ודנים על כל מקרה ומקרה. אם מדובר על החזרה כהסדר כולל, כאן עמדתנו נגד.

חבר הכנסת יוסף ספיר שאל אם בעיית הפליטים לוחצת. היא בהחלט לוחצת ולוחצת על כל הגורמים. היא לוחצת עלינו במובן מדיני באשר ישנה החלטה של או"ם שלא נתמלאה, ובאשר ישנה בעיה שלא נפתרה ואנחנו כרוכים בה והיא משמשת אמצעי לחץ נגדנו מצד ארצות הברית וארצות אחרות. בשנה שעברה נשא הנציג מדנמרק נאום חריף מאוד נגדנו בשאלה זו והאשים אותנו. אנו התווכחנו אתם בשאלה זו, אבל יותר בריא לנו שלא יהיה ויכוח. שאלה זו לוחצת במיוחד על ארצות הברית, אשר כל הזמן נותנת כסף וכל הכסף הזה הולך לאיבוד ואינו פותר את הבעיה. בעיה זו לוחצת כי מה יהיה עם 600–700 אלף איש שנעים ונדים בלי בית וזה חומר שניתן להסתה.

כשם שהעובדה שזה לוחץ עלינו נותנת נשק בידם כלפינו, כך העובדה שזה לוחץ עליהם נותנת בידינו נשק כלפיהם. ישנה בעיה חמורה מאוד, משפטית וכספית–מעשית, אשר עורר חבר הכנסת יזהר הררי: איך יסודר הדבר של תשלום סיטוני לקופה אחת ואין סידור של חשבונות פרטיים. ברור שאנחנו לא נשלם פעמיים. ברור שזו שאלה לעיון משפטי רציני מאוד להבטחת הדבר הזה, אבל אנחנו נמצאים עדיין בראשית התהליך – (י. ספיר: האם ידוע על ניסיונות מצד גורמים אחרים? ומה המספרים שנוקטים?) – עומדת על הפרק כל הזמן תביעה מצד ועדת הפיוס שיינתן לה לגשת לברר דבר זה. לעת עתה לא נזכרו כל מספרים וגם לא מדובר עוד על כל ההיקף של תוכנית ההתיישבות. בעניין זה הפסדנו נכס שאין לו תחליף – החבר זלמן ליף, אשר בראשו היו מרוכזות כל התוכניות, מלבד האיש עצמו שהיה איש יקר, זוהי אבדה שאין לה תמורה.

אשר להצעות של חבר הכנסת מנחם בגין בעניין שאלת גרמניה, זה קצת מאוחר לשנות את המהלך. היה על זה בירור לפני העצרת והיתה הצעה זו שננקוט יוזמה ונציע הצעות החלטה בעניין גרמניה. אמרתי שזו שאלה של שיקול. על כל פנים, יישמע קולנו נגד גרמניה, ו[בשעתו] נשמע קולנו [בעצרת] נגד גרמניה בבדידות מזהירה.[7] לפי דעתי, היה כוח מוסרי להופעה זו אבל היתה בזה טרגיות של בדידות, בדידות מכל אלה שנלחמו נגד גרמניה. בדידות מצד ארצות הברית. זו היתה אחת ההתנגשויות שלנו עם ארצות הברית. כל ההפתעה הזאת, הפצצה הזאת שמעל

7 נאום מ"ש בעצרת או"ם, שם שלל קבלת גרמניה כחברה באו"ם, ר' לעיל מסמך 88 עמ' 791.

הדוכן מדברים על דבר שלא מקובל לדבר עליו באופן גלוי, פתאום מדברים על זה כך. זו היתה התנגשות עם ארצות הברית, בדידות מאנגליה ובדידות מצרפת. המשלחת היוגוסלבית היתה מאושרת מהפיסקה הזאת בנאום וקיבלנו ממנה מחמאות בלי סוף, אבל המשלחת היוגוסלבית בעצמה לא העיזה לומד דברים אלה.

חבר הכנסת מנחם בגין אמר שאם נצא בהצעה נגד זיון גרמניה נוכל לקבל את תמיכתה של צרפת.[8] אני מצטער מאוד להגיד לך שזה לא כך. יש לפעמים שאדם חושב מחשבה מדינית בלי לבדוק אותה למעשה. היגיון ידוע יש בזה, אבל מדיניות זו תורה אמפירית. צריך לדעת מה יכולים לעשות ומה לא. אני יודע ש[ג'ורג'] מרשל מכריח את [ז'יל] מוק להיכנע לזיון גרמניה ומוק אינו מעיז להעמיד פנים נגדו, כי הוא זקוק למרשל. אני רואה איך צרפת אינה מעיזה להעמיד פנים נגד ארצות הברית, לאין שיעור פחות מאתנו.

אלה היחסים בין צרפת ובין ארצות הברית. אני מבין שצרפת נאבקת ואין כל סיכוי שצרפת תתמוך בהצעה כזאת של התנגשות עם ארצות הברית בעניין זיון גרמניה. אינני נרתע מהפגנות בדידות, אבל לא תמיד אני שש להפגנת בדידות יזומה. בעניין החֶבר הערבי אנחנו בבדידות וכל העולם נוהג פייסנות כלפי "הליגה הערבית". בעניין זה אין לנו ברירה. לא ייתכן שלא נתנגד לזה גם אם אנחנו יחידים. אבל באופן יזום להפגין הפגנה של בדידות על ידי הצעת הצעה שלא יהיה לה תומך ותיפול למשוואות, להוכיח שיש רוב של חמישים מדינות נגד אחת – ולא ניבנה מהגוש הסובייטי בעניין זה, כי לא נוכל לדבר נגד זיון גרמניה המערבית ולפסוח על גרמניה המזרחית, ואם נציע הצעה כזאת ונכלול גם את גרמניה המזרחית נקומם את גוש ברית המועצות נגד החלטה כזאת – אינני רואה בהפגנה כזאת שום תבונה מדינית.

גם את ההצעה על איסור הפצצות על אוכלוסייה אני רואה כדבר מפוקפק.[9] אני מבין את הגישה הזאת, שמדינת ישראל תצא ביוזמה של צעד ממשי להקטנת סכנת המלחמה או צמצום פגעי המלחמה אם היא פורצת. בכל זאת, ישנה שאלה של מבחן מעשי להצעות מדיניות. מה זאת אומרת שאסור להפציץ אוכלוסיה של 100 אלף איש כי זה ריכוז גדול? האם 50 אלף איש זה ריכוז קטן ומותר להפציץ? או ש־50 אלף איש זה ריכוז גדול ואסור להפציץ, 20 אלף איש זה ריכוז קטן ומותר להפציץ? מותר להפציץ אובייקטים מלחמתיים בזמן מלחמה, אבל אז כל האובייקטים

---

8 כך טען ח"כ בגין בישיבה הקודמת של ועדת חו"ב, ר' לעיל מסמך 94 עמ' 970.

9 ח"כ בגין הביע דעתו, כי על ישראל לנקוט באו"ם עמדה בעלת "ערך כללי אנושי" ולהציע קבלת החלטה על "איסור הפצצה אווירית של ריכוזי אוכלוסייה, להבדיל מן ההצעות ביחס לאיסור השימוש להפצצה אטומית", שכן גם הפצצות ממין זה עלולות לגרום השמדה המונית. הצעה זו "תעלה אותנו לגורם מוסרי גם בפורום הבינלאומי" (שם).

הם בתוך האוכלוסייה. כל הדברים האלה אינם דומים לעניין הפצצה האטומית. אם אפשר למנוע מלחמת תוקפנות על ידי פעולה, על ידי גייסות, זה עניין, אבל אם פורצת מלחמה לנסות להגביל את גילוייה – זו דרך עקרה.

חבר הכנסת מנחם בגין אמר בסוף, שעל ידי תשלום פיצויים [לפליטים] אנחנו מאשרים את חובת ההחזרה. אני חושב שזה בדיוק להיפך. תשלום פיצויים קשור עם אי־החזרה. תשלום פיצויים לא לאלה שחוזרים, אלא לאלה שלא חוזרים. אם ישנו הסדר על זה, זאת אומרת שזה פתרון. זהו חיזוק לאין שיעור לפתרון התיישבות הפליטים בארצות אחרות. אינני אומר שעל ידי כך מחסלים את ההחזרה, אבל על ידי כך שאנו מציעים הצעה כזאת זו תרומה רצינית מאוד. הטעם הוא פה להיפך מההיגיון שהציע חבר הכנסת מנחם בגין.

חבר הכנסת [חיים] בן־אשר שלח לי שאלה בכתב: מה הסטטוס של מנגנון הפיקוח על המקומות הקדושים? הסטטוס צריך להיקבע בהחלטה ועל זה המדובר. ישנו מאבק לצמצם את הסמכות [של הממונה מטעם או״ם] ומי יקבע את ממדיו. הוא יצטרך אחר כך לבוא בדברים עם השלטונות. יכול להיות שלא יהיה שבע רצון מהמשא ומתן עם השלטונות, אז ישנה שאלה מי יחליט.

היו״ר מ. גרובובסקי ברצוני למסור בשם כולנו את איחולינו לשר החוץ לצאתו בחזרה לעצרת או״ם.

משה שרת, אבא אבן, ונציג יוגוסלביה באו״ם, אלס בבלר (משמאל לימין)

נתמוך בכל צעד נגד תוקפנות

לאחר דברי פתיחה של המנחה ג'ון מקוויין מטעם תחנת השידור אי.בי.סי., שהציג את שר החוץ משה שרת לפני העיתונאים, היפנו אליו הנוכחים את שאלותיהם.

מר הוס ("שירות החדשות הבינלאומי"): אדוני השר, התוכל להגדיר באוזנינו את מדיניות החוץ של ישראל בשאלת קוריאה, וכמובן להביע דעה על המשלחת של סין העממית אשר היום, זו פעם ראשונה, הגיעה לארצות הברית?

מר שרת: חוששני שעלי לפתוח באזהרה למאזיני הנכבדים: בימים אלה הצטננתי ונתקפתי נזלת קשה. אני מקווה שקולי יעמוד לי, פחות או יותר.

אשר לשאלת קוריאה, ממשלת ישראל ומשלחת ישראל בעצרת הנוכחית הבהירו וחזרו והבהירו בהרחבה את עמדתן. אנו עומדים לימין החלטות מועצת הביטחון, שהגדירו את פעולת קוריאה הצפונית כצעד תוקפני. אנו תמכנו לחלוטין במסקנות שעצרת זאת, באמצעות הוועדה הראשונה שלה – מסקנות שאושרו אחר כך במליאת העצרת – הסיקה מאותו מעשה שלילי. בעינינו נודעת חשיבות חיונית לכך, כי לא זו בלבד שכל צעד תוקפני ייהדף, אלא שיינקטו צעדים אשר ימנעו כל הישנות של צעד כזה, או לפחות יעשוהו לבלתי מתקבל על הדעת. עם זאת, רצוני להוסיף כי בשום פנים ואופן אין להתעלם ממטרת ההחלטה. הדיפת צעד תוקפני אינה מטרה בפני עצמה. היא אמצעי למטרה, והמטרה היא שימור שלום העולם. אני רוצה להביע תקווה, שכל הגורמים המעורבים לעולם לא יתעלמו משיקול ראשון במעלה זה.

מר הוס: האם מדיניות ישראל היא לתמוך באו"ם גם אם ממשלת סין הקומוניסטית תתערב באופן מלא בקוריאה?

מר שרת: זוהי כמובן שאלה היפותטית. כמובן, אם ההתערבות תלבש צורה של פעולה תוקפנית, אנו נוקיע אותה ונתמוך בכל צעד שאו"ם ינקוט נגדה. הייתי רוצה להבהיר, כי מדינת ישראל הכירה בממשלת סין הנוכחית [הקומוניסטית] ובכמה הזדמנויות קראנו לקבלת סין הנוכחית לאו"ם. אולם אין דבר זה מחייבנו לתמוך בכל צעד שעשויה ממשלת סין לעשות. ואם עלי להידרש לשאלה היפותטית

---

1 מתוך הפרוטוקול.

לחלוטין, כי אז ברור שאנו נגנה ללא הסתייגות צעד תוקפני מצד ממשלה זו.

מר צ׳פמן (״ניו־יורק הרלד טריביון״): במסיבת עיתונאים בתל אביב, בראשית השנה, בטרם התעוררה שאלת מעורבות סין במלחמת קוריאה, נשאלת אם ממשלת ישראל נוקטת מדיניות חוץ ניטרלית בין מזרח ומערב. האם לאור ההתפתחויות האחרונות חל שינוי במדיניות זו?

מר שרת: מדיניותנו הכללית מושתתת על שיפוט עצמאי. הקו המנחה העיקרי היא ביצור השלום בעולם וחיזוק האו״ם כמכשיר לשלום עולמי, ואנו שופטים כל אירוע בהתחוללו וקובעים את עמדתנו לגביו לפי קו מנחה עקרוני זה.

מר פריי (״רויטרס״): מהם עתה היחסים בין ישראל ובריטניה – האם הם טובים, גרועים או מסויגים? שנית, נוכח הקשיים שאיפיינו את יחסי האנגלים והיישוב היהודי בארץ־ישראל, מהן הרגשותיהם של הישראלים כלפי האנגלים כיום?

מר שרת: טובים, גרועים, מסויגים הם כולם מושגים יחסיים, ובהשוואה לעבר היחסים שפירים למדי. אין זאת אומרת, שאין הם יכולים להיות טובים יותר. כאשר אנו סוקרים את התפתחות המדיניות הבריטית במזרח התיכון נראה לנו, לעיתים, כי ככל שהיא משתנה כן היא נותרת בעינה. לעומת זאת, לעיתים אנו מתרשמים בקיומו של תהליך של חתירה לאוריינטציה יותר מאוזנת במדיניות הבריטית במזרח התיכון. זה כל מה שאוכל לומר לעת עתה. אומנם ישנם דברים המציקים לנו מדי פעם בפעם. אם אנו רואים, שארץ המסרבת במתכוון להיכנס איתנו למשא ומתן על שלום [מצרים] נחשבת ראויה להספקת נשק אימתני בעליל, אזי טבעי שהדבר מגביר את חששותינו. לזה אני מכוון באומרי כי היחסים היו יכולים להשתפר כלשהו אם כי אני מודה, וזאת אומר מתוך סיפוק עמוק ביותר, שהם השתפרו באורח ניכר בהשוואה למה שהיו עד לא מכבר.

אשר להרגשותיהם של בני עמנו כלפי אנגליה, מעולם לא חל שינוי כלשהו בלבם כלפי העם האנגלי, וזאת לא רק על רקע כמה קשרים היסטוריים, אלא אולי בעיקר על רקע הקורבנות העצומים שהקריב העם הבריטי בגבורה שכזאת במלחמה האחרונה. בנוסף, כמה מאיתנו בישראל עוקבים בהערכה עמוקה אחרי המאמצים הנמקטים במידה רבה של הצלחה על ידי ממשלת ה״לייבור״ הנוכחית להחלת תמורה חברתית בחיי בריטניה בלא הסתייעות כלשהי באלימות או בהגבלה כלשהי של חופש הפרט. נראה לי כי בבריטניה הוצאה לפועל לא פחות מאשר מהפכה מבלי שנשפכה ולו טיפת דם אחת, מבלי שנאסר איש אחד ולו

לשעה אחת, וללא הגבלה כלשהי של חופש הדיבור. כל אלה ממלאים את לב רבים מאיתנו הערכה עמוקה.

מר פריי: כידוע, יש בתל אביב רחוב וינגייט או שדרות וינגייט לזכרו של מיג׳ור־ג׳נרל וינגייט, איש הצבא הבריטי שאימן יחידות יהודיות בשנים שקדמו למלחמה. אני תוהה, אדוני, אם נראה לך לאפשר, כי בעתיד תהיה בתל אביב או בירושלים כיכר בווין?

מר שרת: זו תהיה השערה מרחיק לכת, מרחיקה מאוד. דבר אחד הוא להניח למה שהיה לשקוע, דבר אחר לגמרי הוא להביע הערכה במקום שאינה מוצדקת.

מר גבריאל (״טרנס־רדיו פרס״): צר לי להחזירך לנושא הפליטים הערבים, שאוזכר לעיל, אבל ועדת אד־הוק המדינית של העצרת אישרה היום הקצבת חמישים מיליון דולר להמשך הסיוע לפליטים – עשרים מיליון לסעד ישיר ושלושים מיליון ל־reintegration [קליטה מחדש]. כיצד אתה מפרש את המילה החידתית reintegration? האם ישראל מוכנה לקלוט חלק כלשהו מן הפליטים, ואיזו תרומה היא מוכנה להרים להתיישבות קבע שלהם במדינות הערביות?

מר שרת: גם בשאלה זו אני סבור שהבהרתי את גישתי כאשר נדרשתי לעיל לנושא ועדת אד־הוק. אנו קידמנו הפעם בברכה הצעת החלטה זו, שאני מבין כי התקבלה הבוקר. אני סמוך ובטוח שאנו הצבענו בעדה, אך לא הייתי נוכח בישיבה זו. הסיבה לסיפוק המיוחד שהחלטה זו הסבה לנו נעוצה בבשורה הכלולה בה לקראת פתרון חיובי לבעיית הפליטים. כפי שציינת בעצמך, הכמות נחלקת לשניים – החלק האחד נועד לסעד, כלומר לקיום הגוף והנפש. ברור מראש שפה מדובר בצורך חיוני. אבל החלק השני הוא המלמד על שינוי. כמות מסוימת של הון הוקצתה ממקורות האו״ם למימון התיישבות קבע וקליטת הפליטים, ועל אלה במיוחד אנו מברכים. אשר לשאלת תרומתנו־אנו, היא מתעוררת משתי בחינות. ראשית, כחברה באו״ם אנו כמובן מחוייבים מוסרית לתרום את חלקנו הצנוע לכל קרן הומניטרית המוקמת בחסות האו״ם. אך יש גם מחוייבות מיוחדת, והיא להתחיל לשלם פיצויים בעד אדמות בישראל שנוטשו בידי מי שקרויים פליטים. אנו הודענו על נכונותנו להתחיל בתשלום פיצויים מתוך הבנה, כי כל תשלום כזה יופקד בקרן שמטרתה להשרשה מחדש של אנשים אלה. אתה שאלת אותי מה אני חושב על החזרת פליטים. ובכן, אנו איפשרנו חזרת מספר מסוים הנמדד בחמש ספרות, אבל, שוב, הבהרנו היטב כי אנו סבורים שתהליך זה קרב אל קיצו.

כעת אין ישראל מסוגלת יותר לקלוט מספר ניכר כלשהו של פליטים. לעומת זאת, קיימות אפשרויות עצומות לקליטתם בארצות השכנות, בסביבות אנושיות קרובות יותר לאין שיעור מאלה שיימצאו להם בישראל אם יחזרו אליה, ואכן זו המטרה שאותה באה קרן הקליטה מחדש להשיג, כלומר, ההתיישבות מחדש של פליטים אלה בארצות השכנות.

מר אל קראשי (״פרי פרס״, מצרים): מר שרת, אתה יודע שישראל היא המדינה היחידה במזרח התיכון המתירה למפלגה הקומוניסטית חופש פעולה. מה תהיה עמדת ישראל כלפי הגוש הקומוניסטי, למשל בסוגיית העימות בין מזרח ומערב?

מר שרת: נכון בהחלט, שיש בישראל מפלגה קומוניסטית. לפי שידוע לי, ישראל היא המדינה היחידה במזרח התיכון שיש בה מפלגה קומוניסטית. איני בקי די הצורך במצב השורר בארצות השכנות. אלא אם כן אני טועה מאוד, קיימת עיתונות קומוניסטית מפותחת למדי לפחות באחת מארצות ערב, אבל לא אוכל להתווכח על דבר זה. אם אכן זה המצב, כפי שאתה אומר, הרי הדבר רק מלמד כי ישראל היא הדמוקרטיה האמיתית היחידה במזרח התיכון, שכן זהו המחיר הבלתי נמנע שמשטר דמוקרטי חייב לשלם לשם הכרה בזכותה של כל קבוצת אנשים לחופש התארגנות. אשר לחלקה השני של שאלתך, ״מה יקרה אם...״ הרי זו שוב שאלה היפותטית. מובן מאליו, בשעת חירום נוקטת המדינה באמצעי חירום ומטפלת במשבר בנחישות ולפעמים בלי רחמים באלה המנסים לתקוע סכין בגבה.

מר זלדן (״חרות״, תל אביב): מר שרת, במשדר לפני זמן־מה, כאשר שר החוץ המצרי היה אורחנו, שאלנו אותו מה בדבר האפשרות לסיים את החרם הכלכלי על ישראל לטובת האינטרסים של המזרח התיכון כולו. הוא הסביר, כי למעשה מדינות ערב מנהלות את כלכלותיהן בהצלחה זה זמן רב, וביכולתן להמשיך בכך. האם תואיל להתייחס למצב הכלכלי במזרח התיכון ובמיוחד לתפקידה של ישראל בתחום זה?

מר שרת: ישראל ממלאת היום תפקיד מוגבל מאוד במצב הכלכלי של המזרח התיכון, וזה לא רק עקב החרם אלא גם בשל העובדה שלא קיימים קשרים כלשהם, שום מגע הדדי פוליטי, כלכלי או אחר בין ישראל ומדינות ערב השכנות. מדינות ערב סבורות, ככל הנראה, שהן יכולות להבריכנו על ברכינו על ידי בידודנו מבחינה מדינית. עניין זה של ניסיון לבודד מדינה פשוט על ידי אטימת גבולותיה

היבשתיים הוא משהו שעבר זמנו לאור העובדה שהים והאויר פתוחים לכל. כמובן שיהיה טוב ביותר אם המחסומים יוסרו לא רק כלפי ישראל אלא גם כלפי כל הגורמים המעורבים, ואם ישררו סחר וקשר הדדיים. אולם העובדה שלא זה המצב הקיים לגבי ישראל אין פירושה כלל וכלל שישראל נפגעת. ישראל מקיימת קשרים הדוקים עם עשרות ארצות ברחבי עולם בתחום סחר וקשרים אחרים, ומצב זה דווקא מחזק את יכולתה לעמוד בהצלחה בעת משבר דווקא כאשר אין לה קשרים ישירים עם הארצות השכנות.

מר זלדן: התוכל לומר, בכל זאת, שדבריו של שר החוץ [המצרי] על המצב הכלכלי של מדינות ערב מבוססים?

מר שרת: במידה מסוימת, כן. איני סבור כי אותו צורך מביא אותם אל סף פשיטת רגל, אבל ברור שהן מפסידות הרבה מאוד. אני סבור, כי בסך הכל הן מפסידות יותר מאיתנו מפני שהן מחמיצות שוק חשוב מאוד, הגדל והולך, הנמצא מעבר לסף דלתן. יתכן שלדעתן הפסד זה כדאי להן, ואף על פי כן זה הפסד.

גב׳ פאולינה פרדריק (אי.בי.סי.): אדוני השר, לפני זמן קצר דיברת על ניסיונה של ישראל לנהל מדיניות ניטרלית בין שני הגושים העולמיים. אני תוהה אם יש לממשלתך תחושה של לחץ מסוים מצד גוש זה או זה, אשר מקשה על המשך קיומה של עמדה עצמאית זו.

מר שרת: לא, לא הייתי אומר שקיים לחץ כלשהו מצד אחד מן הגושים. כמובן, מתוך שיש לנו עניין לקיים יחסים ידידותיים עם מעצמות מסוימות, איננו יכולים שלא להביא בחשבון את האינטרסים שיש למעצמות אלה בזירה המדינית העולמית. אני בטוח כי את לא תגדירי זאת כלחץ שאנו מפעילים על עצמנו.

גב׳ פרדריק: אדוני השר, אני פשוט תוהה אם אתה מרגיש שאפשר לקיים עמדה עצמאית לחלוטין בעולם של ימינו אלה, המקוטב בין שני מחנות.

מר שרת: כאשר אמרתי "עצמאית", השתמשתי במכוון במונח "מדיניות עצמאית" כנגד המילה ששימשה בנוסח השאלה המקורית: "מדיניות ניטרלית". אין פירושו של דבר מדיניות שאינה נוקטת עמדה לגבי שאלה כלשהי הצפה ועולה. להיפך, אני סבור, כפי שהניסיון המוגבל שלנו באו״ם כבר לימד, ובמיוחד במהלך העצרת הנוכחית, שאנו בהחלט נוקטים עמדה ועומדים עליה מרגע שננקטה. אני פשוט

ביקשתי להגדיר את הבסיס שעליו אנו נוקטים עמדה, את העקרונות המנחים אותנו כאשר אנו נוקטים בה, ואמרתי שאנו מפעילים את שיפוטנו העצמאי. אך אנו מגדירים את עמדתנו לגבי כל בעיה לגופה, והקווים המנחים שאנו משתדלים לנהוג לפיהם הם שימור השלום בעולם וחיזוק או"ם כמכשיר לשימורו.

מר בן־ישראל ("ג'ואיש דיילי פורוורד"): מר שרת, התוכל לומר לנו מהם סיכויי השלום בין ישראל ומדינות ערב?

מר שרת: איני נוטה להיות נביא. לא ארצה להציג תחזית לגבי בוא השלום במוקדם או במאוחר. אובייקטיבית, השלום ודאי אפשרי. אבל אפשרויות אובייקטיביות אינן מקדמות אותנו הרבה. למעשה, לא לנו להשיב על השאלה, שכן אנו נכונים לשלום. כידוע, המצב כיום הוא שאין לחימה בינינו ובין ארצות ערב אבל, כמובן, קיים איזון רופף ואנו משתוקקים מאוד להמירו בהסדר קבוע יותר, ואם אפשר בכלל, בהסדר של שלום פורמלי כולל, אלא שלמרבה הצער ארצות ערב אינו נכונות לשלום. בינתיים אנו נעים קדימה. המצב הנוכחי אינו ממוטט אותנו כהוא־זה. ראה את ההתקדמות שהשגנו בלי לכרות שלום עם שכנותינו. אנו נחושים להמשיך לנוע קדימה עם או בלי הַמְתָנָה לשלום. אנו נכונים לכרות שלום מדי רגע, אבל את המוטל עלינו נעשה מבלי להמתין לו.

מר קשישיאן ("סוכנות ידיעות ערבית"): כבוד השר, ב־1947 קבעה החלטת עצרת או"ם את קווי הגבולות של מדינת יישראל. הדוחות של ועדת הפיוס לארץ־ישראל קובעים, כי ישראל מסרבת לסגת אל קווי תוכנית החלוקה המקורית. האם, לדעתך, זו הפרה של החלטת האו"ם?

מר שרת: בהחלט לא, שכן אותם גבולות הוצעו הן לישראל והן לערביי ארץ־ישראל, וכן גם למדינות ערב השכנות בתוקף היותן חברות האו"ם. גבולות אלה, באופן הברור ביותר ובאלימות – ובאומרי "באלימות" אני מתכוון לפירושו המילולי של מונח זה – נדחו בידי ערביי ארץ־ישראל ובידי מדינות ערב השכנות. פה מדובר בסיפור הישן בדומה לזה של קו הרוחב 38 [בקוריאה]. אתה אינך יכול תחילה לדרוס משהו ברגליך, ואחר כך לדבר בשמו לאחר שאיבדת אותו משהו בדריסתך אותו. כלומר, או שאתה מקבל עיקרון ודבק בו לאורך כל הדרך, או, אם אתה דוחה אותו מייד מלכתחילה, אינך יכול לחזור אחורה ולדגול בו לאחר שכשלת. וזו, אני סבור, התובנה המעשית שעל

ממשלות ערב להטמיע לאור ניסיונן הטרגי.

מר קשישיאן: אבל, אדוני, ועדת הפיוס לארץ־ישראל מדווחת דרך קבע על סירובכם לסגת בלי להסביר זאת בתשובות ברורות כלשהן.

מר שרת: לא, איני בטוח שאתה מצטט כהלכה את דוח ועדת הפיוס בסוגייה זו. ועדת הפיוס לארץ־ישראל מעולם לא ביקשה אותנו לסגת, ומשום כך שאלת סירובנו לסגת, להתפנות, אינה עולה כלל. דומה, שוועדת הפיוס רשמה לפניה אי־שם עובדה שאין עליה עוררין, כי אנו לא מכירים יותר בגבולות שהוקצו לנו ב־1947. אבל הערבים היו ראשונים באי־הכרת גבולות אלה. אנו פשוט הלכנו בעקבות הדוגמה שהם נתנו.

מר מקס ביר ("פראנס־אמריקה"): מר שרת, האם תואיל לומר לנו מה דעתך על סיכוי פתרון הוגן של בעיית ירושלים בעצרת או"ם הנוכחית?

מר שרת: כן, מיד. עניין זה של סיכויים שוב משגר אותנו לחיק העתיד אף שעד מהרה ניווכח במה מדובר. זה עניין של רק עוד שבועיים־שלושה. אין לי מושג מהם הסיכויים. אוכל רק לומר שיהיה רצוי מאוד, בעיקר מנקודת המבט של האו"ם, להגיע לכלל הסדר של הבעיה בעצרת. לא לי לומר האם זה יושג או לא. אנו איננו אלא בורג קטן מאוד במכונת האו"ם. זה תלוי בעיקר בגורמים אחרים.

מר לוריא ("ג'רוזלם פוסט"): מר שרת, אתה אמרת, שמנקודת המבט של או"ם יהיה רצוי להשיג פתרון לשאלת ירושלים. האם אתה סבור, שפתרון כזה דחוף מנקודת המבט של ישראל, או האם תוכל ישראל להתקיים במצב של סטטוס קוו?

מר שרת: לא זו בלבד שישראל יכולה להתקיים, אלא שהיא יכולה לצמוח ולשגשג בתנאי סטטוס קוו. עם זאת, לא הייתי ממעיט בחשיבות פתרון מבחינת ישראל. חשוב מאוד לישראל שהמצב [בירושלים] יוסדר במלואו מכוח סמכות בינלאומית. אני סבור, אומנם, שהדבר הנפגע כאן בעיקר הוא האינטרס של הקהילה הבינלאומית לממש את זכויותיה הראשוניות לגבי המקומות הקדושים. זכויות ראשוניות אלה אינן ממומשות כלל. להנהיג כיום צורה כלשהי של פיקוח בינלאומי, משמע לשנות את המצב הקיים. ככל שהדחייה תארך, כן יקשה לפעול לשינוי.

מר וסלי (סוכנות "אוברסיז"): אדוני השר, אתה אמרת קודם, שישראל היא

דמוקרטיה. למעשה אמרת שהיא אולי הדמוקרטיה היחידה במזרח התיכון. האוכל לשאול איזו דמוקרטיה בדיוק נהוגה בישראל?

מר שרת: אני מברך על שאלה זו. היא מחזירה אותי לשאלה שנשאלתי קודם לגבי עמדת הניטרליות שלנו, או העצמאות המלאה שלנו, בעת שאנו מתווים את דרכנו בין שני הגושים. בשאלה זו של דמוקרטיה אינך יכול להישאר ניטרלי. אינך יכול להמציא צורות מיוחדות לצרכיך־אתה. אנו מתנהלים בדרך מסוימת בהגשמת החיים הדמוקרטיים שלנו, ומסגרת זאת של החיים הדמוקרטיים שלנו עולה בקנה אחד – כך אני סבור – עם מיטב המסורות של מה שמוגדר כדמוקרטיה המערבית. הדמוקרטיה שלנו מושתתת על חרות מוחלטת של דיבור, של התארגנות ושל קיום קשרים בחוץ־לארץ.

מר פרושן (״פוליטיקן״, דנמרק): כבוד השר, אתה יודע שקיים סחר מועט בין ארצך וארצות סקנדינביה. אבל לעיתים תכופות מאוד אנו שומעים שם את השאלה מדוע אי־אפשר לאתר את רוצחו של הרוזן ברנדוט. האם הפסקתם כליל את החקירה? הרי זה לא לשם נקמה אלא לשם הענשה. אבל לפי השמועות הרוצח ידוע היטב ואתם יכולתם לעוצרו אילו רציתם.

מר שרת: אני סבור שהבהרנו את עמדתנו היטב לממשלת שוודיה כאשר שאלה זו התעוררה בעת חילופי נציגויות דיפלומטיות בין שתי ארצותינו, והסברינו שימשו יסוד לממשלת שוודיה להעניק לנו הכרה מלאה ולקשור איתנו קשרים דיפלומטיים. אבל עיקרו של העניין בכך שאיננו סבורים כי קיים סיכוי להשיג מידע מספיק, שעל יסודו נוכל להשיג הרשעה בבית משפט. כזה בערך המצב.

מר מקווייך: אני מודה לך מאוד, מר שרת, על בואך הנה כדי לשוחח עימנו במשדר זה.

ההיסטוריה אינה חוזרת אחורנית

הוועדה המדינית המיוחדת אד־הוק דנה בשאלת הפליטים בכמה מישיבותיה. בישיבת הוועדה ביום זה נטל שר החוץ מ. שרת את רשות הדיבור והגיב על טענות נציגי מדינות ערב.

שר החוץ משה שרת: ברצוני להשיב להאשמות שנשמעו מפי המשלחות הערביות, אך אין בכוונתי לפרוש את מלוא היריעה ההיסטורית, שעליה כבר עמדה משלחתי בעבר.

מהן העובדות? יום לאחר קבלת ההחלטה היסטורית של 29 בנובמבר 1947 פרצו פעולות איבה במספר מרכזים [בא״י], אשר התפשטו במהרה לכל רחבי הארץ. יהודים נורו ונהרגו, רכושם היה לבז, בתים נשדדו ותחבורתם שותקה. אין לומר שכל זה בא באפתעה. בחדרים אלה עדיין מהדהדים האיומים שהושמעו בשעתו בבהירות אכזרית.[2] אני רואה כאן אנשים שהיו אתנו באותו מעמד ואשר בוודאי זוכרים את המילים בהם השתמשו, ואולי אף את צליל הקולות. ואכן איומים אלה הוצאו לפועל. לא שהפלישה באה כתגובה ספונטנית למעשה איום של תגובה יהודית, אלא היה זה מעשה מחושב ומתוכנן זמן רב קודם לכן.

כדי שעובדות יסוד אלה לא ייסלפו, ארשה לעצמי להזכיר לנציגים כאן מספר עובדות: בין ה־16 ל־19 בספטמבר 1947 נתכנסה הוועדה המדינית של ״הליגה הערבית״ בצוֹפַר שבלבנון. הוועדה קיבלה את ההחלטה הבאה: ״הוועדה איתנה בדעתה שיש לנקוט בכל האמצעים המעשיים והיעילים על מנת לסכל את מימושן של המלצות אלה [המלצות ועדת אונסקו״פ]. ערביי ארץ־ישראל יפתחו במלחמה ללא ליאות על מנת להדוף התקפה זו על ארצם ביודעם כי מדינות ערב כולן תתמוכנה ותסייענה להם״.

היה זה למעלה מחודשיים לפני שהעצרת קיבלה את ההחלטה. ב־23 באוקטובר 1947 אמר ראש ממשלת עיראק במסיבת עיתונאים: ״הצבא העיראקי יגוייס וייכנס לארץ־ישראל אם האו״ם יקבל את תוכנית החלוקה״. ביום 1 בדצמבר 1947 אמר המזכיר הכללי של ״הליגה הערבית״, המשתתף עתה בעצרת זו כאורח מכובד: ״בשום פנים ואופן לא נרשה לבצע את החלטת החלוקה של או״ם. עתה

---

1 מתוך הפרוטוקול. נוסח הנאום המתורגם מאנגלית, מובא כאן בשילוב עם הנוסח שפורסם ב״דבר״ ב־3.12.1950.

2 בנאומי נציגי מדינות ערב בדיוני עצרת או״ם בשאלת א״י בנובמבר 1947.

עת לעשות ולא לדבר". ואכן, הפעולה נפתחה מיד.

אין זה נכון כי חדירת כוחות ערב מהארצות השכנות החלה רק עם כניסת הצבאות הסדירים בסיום המנדט והקמת מדינת ישראל. הפלישה החלה למעשה בראשית ינואר 1948, למעלה מארבעה חודשים לפני סיום השלטון הבריטי, כאשר הצבא והמשטרה הבריטיים עדיין שלטו בארץ שלטון מלא. קבוצות גדולות של כוחות "בלתי סדירים" – יחידות צבאיות שאומנו ואורגנו במיוחד תחת פיקוד אזורי ויחידתי מלא – נכנסו מסוריה, עיראק ומצרים, נכנסו לעמדות מפתח והחלו להתקיף ערים ומושבות יהודיות.

באותם ימים, במהלך נאום שנשאתי בשם הסוכנות היהודית, הגשנו, אני ועמיתַי, למועצת הביטחון את כל המסמכים העניינים, שהכילו מידע מפורט על המועדים והמקומות שבהם נחצו הגבולות, על שמות המפקדים של הכוחות הללו, וכולי. הוגשו מסמכים רבים, שהוכיחו כי הממשלות הערביות מנהלות פעולות אלה ומעניקות להן תמיכה מלאה. בנוסף, לאחר שנפתח משא ומתן על הפוגה, כתוצאה מהתחלת מאורעות מקומיים בין יפו ותל אביב, הורה המפקד העיראקי שהשתלט על יפו לראש העיר הערבי להפסיק משא ומתן זה, כי מטרתו היתה כיבושה והריסתה של העיר תל אביב. כאשר היהודים נהגו לפנים משורת הדין וקראו לאנשי הכפרים הערביים בשרון, ולתושבים הערבים של חיפה וטבריה, לשמור על השלום ולהישאר במקומותיהם, הושבה קריאתם ריקם, שכן הערבים ניצטוו להימלט עם תחילת הקרבות ועל מנת לשוב ולמצוא את הארץ ריקה מיהודים. הבריחה ההמונית מהשרון אירעה זמן רב לפני דיר־יאסין. מה טעם עתה לרתום את העגלה לפני הסוס? שום מליצה נאה, שום היסטוריה מסולפת ושום להטוטים מספריים לא יסלפו את האמת. את האמת לגבי עובדות אלה אין להסוות.

המשלחת הערבית תיארה בפרטות את פרשת דיר־יאסין,[3] שמשלחתי היתה

---

3 ב־9.4.1948 השתלטו לוחמי אצ"ל ולח"י על הכפר הערבי דיר־יאסין שבעיבורי ירושלים המערבית. מספר התושבים הערבים שנרצחו בפעולה זו שנוי במחלוקת ונע בין 107 ל־254 (ר' שרת/*דבר דבור 1948*, עמ' 69; מוריס/*1948*, עמ' 147; גלבר/*קוממיות*, עמ' 156). את פרשת דיר־יאסין העלה נציג עיראק פאדל אל־ג'מאלי בישיבה קודמת של הוועדה המדינית אד־הוק ב־29.11.1950, שם אמר בין היתר: "את הטענה היהודית שיציאת הפליטים הערביים נגרמה עקב פלישת מדינות ערב לא"י יש להזים ולהבהיר את האמת. מעשי זוועה בוצעו בידי ה'ארגון' ו'כנופיית שטרן' נגד ערבים תמימים לפני שמדינות ערב קמו להציל את אחיהם בא"י. מעשי זוועה כאלה שבוצעו בדיר־יאסין ובמקומות רבים אחרים החרידו תושבים ערביים ואילצום לברוח מן הארץ גם בטרם סיימה בריטניה את המנדט. כ־300 אלף ערבים נטשו את בתיהם בא"י לפני שמדינות ערב קמו לסייע לאחיהם. יתר על כן, אלפי ערבים גורשו מבתיהם ב־1950". פאדל אל־ג'מאלי 1903–1997, פוליטיקאי ואיש חינוך, שהיה ראש ממשלת עיראק בשנים 1953–1954, היה מראשי הדוברים הערבים בשאלות א"י באו"ם.

בין הראשונות שהכירו בחומרתה. נטען, כי אירוע זה התרחש לפני הפלישה של צבאות ערב לארץ־ישראל, כי הוא היה גורם יסודי לבריחת הפליטים הערבים, ולדעת כמה דוברים [ערבים] אף גרם את עצם הפלישה. היישוב [היהודי] בישראל וממשלת ישראל לא איחרו לגנות את מעשה הזוועה הזה. אני עצמי השתתפתי אישית בפעולות שננקטו ביישוב היהודי נגד מבצעי טרור.[4] אף על פי כן, את האירועים שהתרחשו יש לבחון לאור העובדות ששימשו להם רקע, ואסור שהזעם המוסרי יעוות את עובדות היסוד המדיניות. אין זה די להוקיע את מעשה הפשע. יש לבחון את שורשיו. מעולם לא התחוללה מלחמה אשר בה שני המחנות היריבים לא ביצעו מעשים נפשעים, בייחוד בשלבים שבהם לא פעלה רשות סמכותית מרכזית, שהיה בכוחה להשליט משמעת. אין כל טעם בגינוי אירועים נפרדים. האשמה, היסטורית ומוסרית, מוטלת על מי שנושאים באחריות הראשונית לעימות האלים. לפיכך, אפילו נניח כי אירועי דיר־יאסין מילאו תפקיד כה מכריע, נותרת בעינה השאלה מה גרם להם. הגירסה שהעלו המשלחות הערביות מסולפת לחלוטין והופכת על פניו את הסדר ההגיוני של סיבה ומסובב. אולם הבה ונהיה מעשיים ונסתכל במאורעות נכוחה לפי הרקע המעשי שלהם. אין להרשות להסתייגות מוסרית ולריגשי גינוי להעיב על העובדות המדיניות היסודיות. אין זה מספיק לגנות את מעשה הזוועה. יש להעריך את מקורו.

בעיית הפליטים היא תוצאה ישירה מההתפתחות הטרגית שבאה בעקבות ההתמרדות המזויינת נגד החלטת האו"ם אשר נעזרה, חוזקה ונתמכה על ידי תוקפנות מאורגנת שנפתחה על ידי מדינות ערב השכנות. האחראי בעד מעשה פשע זה חייב גם לקבל על עצמו את מסקנותיו המחרידות.

אגב, המספר הכללי של הפליטים שהוזכר פה מוגזם בהרבה. בארץ־ישראל כולה היו בשנת 1947 1,200,000 אלף ערבים. בישראל נמצאים עתה כ־170,000 ערבים. אם טוענים כי מספר הפליטים הערבים כיום מגיע למיליון, הרי פירושו של דבר כי למעשה כל התושבים של אותו החלק של ארץ־ישראל, שסופח לממלכת ירדן, הם פליטים – הנחה בלתי אפשרית בתכלית.

אולם אם גם ניקח בחשבון את אפשרות הגוזמה, אי־אפשר לכפור בכך שבעיית הפליטים חלה על מספר גדול של בני אדם וכי פתרונה הכרחי. אולם יש להדגיש כי מדינות ערב הן הגורם האחראי להתמשכות סבלותיהם, שאותם ניתן למנוע, שכן הן מסרבות להתייצב פנים אל פנים מול המסקנות המעשיות

---

4 הכוונה כנראה להסגרת חברי אצ"ל ולח"י לידי השלטונות הבריטים, שבוצעה במהלך 1944–1945 לפי החלטת המוסדות הנבחרים של היישוב המאורגן ("הסזון"). הפעולה התנהלה ע"י הממ"ד והש"י, ושוב בינואר 1947, בתיאום עם השלטונות הבריטים.

של האירועים המכריעים שהתרחשו בארץ־ישראל ולנהל משא ומתן על הסדר. בעיה זו יש לפתור.

אולם מי אחראי לדחייה, להמשך חוסר המעשה ולהמשך הסבל? האחראים למצב זה הן שוב מדינות ערב על ידי סירובן לקבל את המצב כהווייתו ולהעריך את חמשמעות ההיסטורית והמעשית המלאה של המאורעות הכבירים שהתרחשו.

ארץ־ישראל היא הארץ היחידה אשר בה אירעו בתקופה האחרונה שינויים כבירים. כמעט שלא היתה בזמן האחרון התפתחות רבת ממדים, אשר תביא בעקבותיה שינויים כה מרחיקי לכת. אולם ארץ־ישראל אינה הארץ היחידה שבה התרחשו תמורות שכאלה.

מלחמת העולם הראשונה גרמה לעקירה סיטונית ולחילופי אוכלוסייה בקנה מידה גדול בין יוון ובולגריה ובין יוון וטורקיה. כתוצאה ממלחמת העולם האחרונה בוצעו בכוח הזרוע הגירות בקנה מידה גדול מפולין וצ׳כוסלובקיה לגרמניה. יציאתם מרצונם הטוב של מיליונים מתושבי הודו ופקיסטן היתה תופעת לוואי טרגית, אולם כנראה בלתי נמנעת, מהקמתן של שתי המדינות. השואה הגדולה שבהעברת המוני אדם ממחוז אחד למשנהו בסין קיבלה ממדים עוד יותר גדולים. היו אלה סערות מחרידות, שהשפעתן הקיפה מיליונים. תהליכים אלה היו מלווים סבל הרבה יותר גדול ורציני ואובדן חיים הרבה יותר גדול מכפי שאירע בארץ־ישראל. אף לא באחד מן האירועים הללו, שיחסית, בהשוואה אליהם, היה מספר הפליטים הפלסטינים חסר משמעות, לא נעשה מעולם ניסיון כלשהו לחזור למצב של ״סטטוס קוו אנטה״.

האם קרה אי־פעם בתהליכים דומים, שיוחזר המצב כפי שהיה לפנים, לאחר ששככה הסערה? האם אי־פעם חזרו המונים גדולים של אדם לבתיהם באיזה מקום־שהוא? לא. מעולם לא ובשום מקום לא! המימרה שציטט כאן נציג ערבי בשם סר רפאל סילנטו[5] נכונה בתכלית. היה זה באמת אסון שאפשר להשוותו לרעידת אדמה ולשיטפון כביר. באותה מידה שלפיה אין אפשרות להחזיר את צורתו המקורית של הנוף לאחר רעידת אדמה או שיטפון, כך גם אחרי המהפך אנושי שהתרחש בארץ־ישראל בעוצמה ובמנהגים כאלה אי־אפשר להחזיר את המצב לקדמותו.

ההיסטוריה עושה את דרכה ואין היא חוזרת אחורנית. קורה לעיתים והיא מתפתחת בשלווה ובאיטיות, אולם קורה לעיתים והיא גועשת ומתפרצת. אל נא יבינוני שלא כהלכה. אין כוונתי לגרוס כאן את עיקרון הדטרמיניזם או הפטליזם.

---

5 סר רפאל סילנטו (1893–1985). רופא אוסטרלי, נודע בתרומתו לחקר מחלות טרופיות. מנהל המחלקה לפליטים ולעקורים של האו״ם 1946–1947 ומנהל הסיוע לפליטים פלסטינים 1948–1950.

נהפוך הוא. אני סבור כי ניתן למנוע מישגים שהם תוצאות מפעולות בני אדם. ארגון האומות המאוחדות מושתת על הנחה זו. אולם מאחר שקורה אסון, על פי רוב כתוצאה מטיפשות האדם ובגלל קוצר ראייתו, הרי אסון זה מביא לידי מסקנות אשר מטבע ברייתן אין לשנותן. ברור הוא שיש להקל על הסבל. יש לתת לקורבנות השואה את האפשרות לבנות מחדש את חייהם שנפגעו. אולם העובדות החדשות שנוצרו בינתיים אינן ניתנות על פי רוב לשינוי.

על רקע מהפכני זה, לדבר על קדושת זכויות הפרט כדרך היחידה המובילה לפתרון, לדרוש את החזרתם של המוני עקורים לבתיהם הקודמים כישועה גמורה, יש בזה משום חוסר כל אחריות והוכחה להיעדר מוחלט של גישה כנה או ישרה לבעיה זו, הואיל והצעות אלה מסיטות את תשומת הלב מהאפשרויות המעשיות לפתרון. מהלך שכזה מטה את שימת הלב מן הפתרון המעשי היחיד, מוליך להארכת הסבל והייאוש ולובש אופי נפשע. באותה מידה אפשר לנחם קורבנות שריפה, שהרסה את בתיהם, ולומר להם: "תוכלו לבנות מחדש את בתיכם מתוך העיים השרופים".

נציג ערב הסעודית ציטט כאן באריכות נאומים שנשאתי בשנים האחרונות. הוא הזכיר את אשר אמרתי על הביטחון הגמור לרכושם, ממנו יהנו הערבים במדינה היהודית וסיכוייהם לשגשוג.

אני עדיין עומד על מה שאמרתי אז. אולם יש לקרוא הודעות אלה לפי מצבן מאז. ההנחה היסודית, ששררה כשפרסמתי אותן, היתה ביצוע החלטת או"ם בדרכי שלום, כלומר קבלת עיקרון החלוקה על־ידי הערבים והקמת שתי מדינות נפרדות. הנחה זו נתבטלה ונפסלה, ומעשי האיבה שבאו בינתיים העבירו עליה כלה. אולם אלה האחראים לשינוי הנחת היסוד הזאת מנסים עתה לחייבני במסקנות שהסקתי כשהיא היתה בעינה. לא אוכל אלא לומר כי לפחות אין זה הוגן.

הוא הדין לגבי שאלת הגבולות. כשהערבים דחו בכל העוצמה העומדת לרשותם את ההחלטה שנתקבלה בנובמבר 1947, כשהזהירו את העולם מפני קבלתה ולאחר שנקטו כוח הזרוע כדי לפתור את הבעיה, הרי שהסכימו בזה להשליך את יהבם על המלחמה וקיבלו על עצמם בדיעבד, ומבלי שתהיה להם אפשרות לסגת מזה, את ההתחייבות לקבל את התוצאה הסופית של ההתנגשות המזויינת. הם ויתרו על זכות להיעזר בכל עיקרון של פתרון בינלאומי, אשר הם עצמם פתחו עליו במלחמת דמים. מתוד עיקרון זה עצמו אישרה העצרת הנוכחית ברוב מכריע את מעבר קו הרוחב ה־38 [צפונה] על־ידי כוחות האו"ם בקוריאה. אין אפשרות לרמוס ברגל גאווה הסדר בינלאומי, לסמוך על כוח הזרוע ואחר כך, לאחר כישלון הכוח, לחזור שוב לאותו הסדר. אין לאחוז בחבל בשני קצותיו. ההצהרה הפתטית ששמענו כאן היום על נכונותם של הערבים לעשות הכל כדי

להבטיח ביצוע יעיל של החלטות או״ם, המתייחסת כנראה בראש ובראשונה להחלטת נובמבר 1947, באה באיחור של שלוש שנים בדיוק. לא היו אלה שנים רגילות, אלא שלוש שנים של הרת עולם בדברי ימיה של ארץ־ישראל, אשר עליה עברו כבר תהפוכות גורליות כה רבות. השורש והסיבה של השינויים הברורים שחלו בתוכנית של 1947 – הן לגבי השטח והן לגבי האוכלוסייה – הם המסבירים מדוע נעשה הסדר זה בלתי מציאותי ומיושן. הם באו בעקבות התמרדותם של הערבים בארץ־ישראל ופלישתם של צבאות ערב לארץ־שראל. השורש והסיבה להמשך סבלם של הקורבנות הערביים של תוקפנות זו היה סירובן העקשני של ממשלות ערב לחסל את מצב המלחמה על־ידי משא ומתן להסדר שלום מקיף.

גם אם נניח לרגע קט – לצורך הוויכוח בלבד – כי צודקים הערבים בדרישתם לפתרון בעיית הפליטים בהחזרתם ההמונית, הרי שגם אז יתפוס השיקול הביטחוני מקום ראשון במעלה. יש הבדל רב בין שיבת הערבים כחלק מהסדר שלום יציב שיושג בין שתי המדינות [היהודית והערבית], ובין שיבתם בתנאי האיבה השוררים כיום עקב סירובם המודע של הערבים לנהל משא ומתן על שלום. בשל סירוב זה בלבד עושים הערבים את שיבת הפליטים לבלתי אפשרית לו גם היתה אפשרית מבחינות אחרות. בשל פסילה עיקשת של כל פתרון אחר הם לא קידמו כלל את יישוב הפליטים מחדש בארצותיהם־הם.

ברור על כן, כי גם מנקודת הראות שלהן עשו מדינות ערב בסירובן המתמיד לבוא לידי הסדר של שלום את כל אשר לאל ידן כדי למנוע את ההחזרה.

שיקול ביטחוני שני בעל חשיבות ראשונה במעלה בשאלת ההחזרה הוא שבמסיבות הטובות ביותר יהיו היחסים בין הפליטים הערבים שיוחזרו, ובין ממשלת ישראל ועם ישראל, יחסים של חשדנות הדדית חמורה, אשר לא תתרום ליציבות האזור ולדגיעת תושביו.

כאן שוב מבוססות התקוות וההבטחות על ההנחה של שיתוף פעולה בהקמת שתי המדינות בארץ־ישראל. אין צורך בשלב זה לציין – אם כי זוהי עובדה – כי ישראל נאלצה למען הגן על עצם קיומה להילחם במלחמה שהוטלה עליה על ידי העולם הערבי כולו. אמרתי, כי כזה יהיה המצב גם בנסיבות הטובות ביותר. אולם אין כלל להניח שאכן כזה היה המצב. הייתי יכול לצטט מספר רב של מאמרים בעיתונות הערבית, אשר בהם דורשים את החזרת הפליטים על מנת להקים בתוך מדינת ישראל גיס חמישי בכוח, שייכנס לפעולה בשעת מלחמת כיבוש עתידה. עצם העובדה, כי המדינות המסרבות בתוקף להגיע לידי הסדר עם ישראל, והמנסות בעקשנות אפילו להתעלם מעצם קיומה כמדינה ריבונית, הן אותן המדינות הדורשות באותה מידה של תוקף את החזרתם של הפליטים. הרוח אשר בה הם דורשים פתרון זה, רוח זו בלבד היתה מהווה סיבה מספקת בהחלט

בשביל ישראל לדחותה. מכאן, שפתרון כזה אינו ניתן לביצוע. מבחינה מדינית זו תהיה איוולת נפשעת.

משונה הדבר, שהמשלחות הערביות, שכולן הצביעו נגד החלטה 194 (III) שהתקבלה ב־1948,[6] תומכות עתה בתוקף רב כל כך בהוצאתה לפועל. החלטה זו, כשלעצמה, הקנתה אותה דרגת דחיפות להסדר שלום כללי ולפתרון בעיית הפליטים על ידי שיבה, יישוב מחדש ותשלום פיצויים. שני התהליכים קשורים אורגנית. יתר על כן, ההחלטה לגבי השיבה לא היתה כוללנית ובלתי־מותנית כפי שכמה אנשים היו מבקשים שתהיה. החלטה זו נדרשה לשיבה, אבל רק במידה שהשיבה תהיה מעשית ובתנאי שהפליטים שישובו יהיו נכונים לחיות בשלום עם מדינת ישראל. כך אפוא הערבים, עקב סירובם לכרות שלום, עושים את השיבה לבלתי־אפשרית, שכן השלום הוא תנאי יסודי לשיבה.

היה זה מעניין מאוד לנתח את הסירוב לשאת ולתת על שלום עם ישראל לאור כמה הצהרות שהושמעו בישיבות ועדה [אד־הוק] זו. נציג עיראק צייר בישיבה קודמת תמונה מאיימת של מדינת ישראל המתפשטת מעבר לגבולותיה ופולשת לשטחים שכנים. אם הסכנה הזו כה מיידית, מן הדין שתסוכל לחלוטין באמצעות חתימה על הסכם שלום של קבע, שיערוב למעמד הגבולות ויקודש מכוח מחייבות כל הצדדים לאמנת האו"ם. החרדות שהביעו המשלחות הערביות יצרו רושם, כי אין הן אלא בחינת תירוץ שבא להסתיר כוונות זדוניות. היה ניגוד מרשים בין מי שהציגו את עצמם כקורבנות עתידיים של תוקפנות, השוללים בעקשנות הסדר שלום, ובין התוקפן [הישראלי] כביכול, שמאמציו הבלתי פוסקים והבלתי נלאים לפתוח במשא ומתן על שלום, כדי לייצב את המצב, ידועים לכל.

אשר לפתרון הנאות לבעיית הפליטים, כל משקיף בלתי משוחד שוכנע זה מכבר, כי שובם של המוני הפליטים הערבים בלתי־אפשרי, שכן בינתיים אוכלוסיית ישראל גְּדֵלָה והולכת מכוח המספר העצום של יהודים הנכנסים למדינה. יציאת הערבים היתה רק היבט אחד של המצב. ההיבט האחר הוא כניסת יהודים. אין כל שחר לדיון בשלב הנוכחי על הצדק ואי־הצדק שבהגירת יהודים זו. מדינת ישראל הוקמה לשם מטרה אחת: להמציא קורת גג לאותם יהודים ברחבי עולם הזקוקים לה. ההגירה היהודית לישראל היא תנועה של בני אדם שמצוקה וחרדה מוליכות אותם לארץ אשר בה הם מקווים לחיות חיי

---

6 מדובר בהחלטת עצרת או"ם ב־11.12.1948, שהתקבלה לאור דוח המתווך ברנדוט, קראה להקמת ועדת פיוס וקבעה את משימותיה, ובסעיף 11 הכריזה כי "הפליטים המבקשים לחזור לבתיהם ולחיות בשלום עם שכניהם יורשו לעשות זאת במועד הקרוב ביותר שאפשר, וכי פיצויים ישולמו לכל שיבחרו שלא לחזור בעבור כל אובדן או נזק לרכוש לפי עקרונות המשפט הבינלאומי" (*תלחמ"י 2*, עמ' 639–641).

חרות וליהנות מאפשרות של חיים נורמליים. זהו אחד מאותם גלי הגירה, אשר לאורך ההיסטוריה שטפו על פני יבשות וימים בעוצמה שאי־אפשר לעצור בעדה. זו תופעה שמכוחה קמו תרבויות חדשות, תופעה ששינתה גורל ארצות ועמים. זה היה תהליך של חלוקה מחדש של אוכלוסיות, אשר לאורך ימים חוללה יציבות ושגשוג והבטיחה צמיחת יחסים טובים בין הארצות שבתחומן התרחשה. יתר על כן, בתקופה הנוכחית יהודים מהגרים לישראל מארצות ערב, וכך נמצא שמצד אחד הארצות הערביות מוחות נגד הגירת יהודים לישראל, ואילו מהצד האחר נראה שהן מעוניינות מאוד להיפטר מאזרחיהן היהודים במהירות רבה ככל האפשר.

המספרים הנקובים לגבי האוכלוסיות הערביות והיהודיות בישראל אינם מותירים מקום לספק. כאשר ישראל קמה, ישבו בה כ־650,000 יהודים ופחות מ־70,000 ערבים. מאז גדלה האוכלוסיה הערבית ועתה היא עומדת על 170,000 נפש, ואילו האוכלוסיה היהודית גדלה מכוח הגירת 480,000 נפש, ועדיין היא ממשיכה לגדול בקצב של 200,000 נפש בשנה. הושמעה טענה, כי מספר הפליטים הערבים גדל ללא הרף בשל גירושים שמבצעת ישראל. אין זה נכון, ועל כך מעידים המספרים שנקבתי. ההסתננות הבלתי חוקית נמנעת, כמובן, הודות לפיקוח שמקיימת ישראל לאורך גבולותיה ולהיותה אסורה על פי הסכמי שביתת הנשק המקויימים בחסות האו"ם. אולם אף לא ערבי אחד – שישב בישראל מאז התחלת הסכסוך, או נכנס לישראל והורשה להישאר בה – לא גורש בכוח. כמה ערבים העדיפו מרצונם־הם לחצות את הגבול ולחיות בקרב בני עמם בשלטון ערבי. מַעֲבָר ממין זה בוצע בסיוע שלטונות שני הצדדים.

הצעד הקונסטרוקטיבי היחיד שננקט עד כה לפתרון בעיית הפליטים הוא ההחלטה שנתקבלה בוועדה זו, והמחכה עתה לאישור העצרת בסעיף ד׳ של סדר היום שלנו. החלק החשוב והעיקרי של החלטה זו, לדעת משלחתנו, הוא הקמת קרן הקליטה תחת הגושפנקה של סוכנות הסעד והתעסוקה – "קבוצת קנדי". את הקרן הזאת יש לנצל לתוכניות שיוגשו על ידי כל ממשלה במזרח הקרוב, ואשר תאושרנה על־ידי הסוכנות, להעברת הפליטים משיטה של סיוע ליישובם הקבוע. כדי לסייע להגשמת המטרה הזאת בשלב המוקדם ביותר, סטתה ממשלתי מהעמדה שנקטה כל הזמן בעקביות, שאין להוציא את בעיית הפליטים ממסגרת השאלות התלויות ועומדות, וכי יש לראותה כחלק אורגני של הסדר שלום כללי. משלחת ישראל הודיעה – בישיבה קודמת של הוועדה המדינית – כי ממשלתה נכונה להקדיש לקרן הקליטה תשלומים, שאותם הסכימה מאז ומתמיד לשלם כפיצויים עבור אדמות ונכסים

שנטשו הפליטים הערבים. תמיד אמרנו כי אנו חייבים תמורת אדמות שנוטשו על־ידי הפליטים הערביים. דבר זה נעשה מתוך ההנחה, כי הסכום הכולל של הפיצויים שנשלם יוכנס בשיעורים לתיק קרן הקליטה וישמש למימון תוכניות הקליטה והשיקום. הבהרנו, כמו כן, שרק כדי לאפשר שיקום מיידי מוכנים אנו לסטות מעמדתנו הקודמת בעניין זה. לאור גישתנו זו איני יכול שלא להסתייג מכמה חלקים של הצעת ההחלטה של ארבע המדינות – ארצות הברית, בריטניה, צרפת וטורקיה – העומדת עתה לפני הוועדה הזאת.

אם לדבר באופן כולל, הרי מאחר שהדרך המעשית לפתרון שאלת הפליטים על־ידי יישובם מחדש הובררה בהחלטה אשר עליה דיברתי זה עתה, אין משלחתי רואה צורך בכל החלטה נוספת בשאלת הפליטים, והיא חושבת כי כל החלטה נפרדת בעניין זה תוכל רק לסבך את העניין. מאחר ששאלת יישובם מחדש של הפליטים כבר נדונה בהחלטה על הקמת סוכנות הסיוע והתעסוקה, הרי השאלה הפתוחה היחידה היא שאלת הסדר השלום הכללי, אשר בה מטפלת ועדת הפיוס. משלחתי זוכרת את המלצת הוועדה, כי על העצרת להשמיע קריאה דחופה לצדדים הנוגעים בדבר לשאת ולתת מיד על כל השאלות התלויות ועומדות ביניהם. על כן אנו מקדמים בברכה את הסעיף הראשון של הטיוטת ההחלטה הנמצאת לפנינו עתה. אולם נראה לנו, כי יש לבקר את יתר חלקיה של הצעת ההחלטה.

המשלחת רשמה לפניה, כי מן המבוא לאותה טיוטה משתמע ששני הצדדים אשמים במידה שווה בהיעדר הסדר שלום. העצרת הכללית ומועצת הביטחון קבעו בשעתן, בניסוח שאינו משתמע לשתי פנים, מי היה הצד האחראי לאותו מצב, ושום דבר אינו מצדיק את שתיקת טיוטת ההחלטה בעניין זה. מדוע אין להדגיש בבירור כי בעוד אשר ישראל תמיד הצהירה על נכונותה לשאת ולתת עם מדינות ערב, סירבו מדינות אלה בעקביות לשאת ולתת עם ישראל? לאחר שבהקדמה מובעת דאגה על היעדד התקדמות בשתי השאלות – בשאלות ההסדר הסופי ושאלת הפליטים – איננו יכולים להבין מדוע יש להדגיש את השאלה השנייה כדחופה במיוחד. משמעותה של גישה זו היא כי הסדר השלום הכללי איננו דחוף – או אולי אומר – איננו כל כך דחוף. אין בזה כדי לסייע להשגתו של השלום בהקדם.

יתר על כן, אנו חושבים כי ההסבר הניתן לדחיפות בעיית הפליטים לעניין השלום והיציבות במזרח הקרוב, פותח פתח למסקנות ופירושים בלתי רצויים ביותר. ונאמר בפשטות: קיימת הסכנה שהסדר זה ישמש כהזמנה לצרות.

הסעיף השני של הצעת ההחלטה פותח שורה שלמה של בעיות. שאלת הפיצויים מופיעה כאן בחלל ריק, כאילו אינה קשורה קשר כלשהו במימון יישובם מחדש של הפליטים באמצעות קרן הקליטה. מתעוררת השאלה אם באמת קיימת כוונה, שהפיצויים שישולמו יהיו קשורים זה בזה ויתהנלו בשתי שיטות שונות זו מזו –

ראשית תשלום סכומים כוללים לתוך קרן הקליטה, ושנית ליחידים – במקרה הראשון כדי לממן את יישובם מחדש ובמקרה השני ללא כל התחשבות במטרה שלשמה יוצא הכסף. ממשלתי אינה יכולה להעלות על הדעת, כי תידרש לשלם פיצויים פעמיים או לקבל על עצמה התחייבויות שונות בלתי קשורות זו בזו. הבנתה הברורה, אשר לאורה הסכימה להשתתף בקרן הקליטה, חייבת להיות מובאת בחשבון. יש להבהיר כי נוסף על תשלום הפיצויים לתוך קרן הקליטה, תוכל ממשלתי לעיין בכל השאלות התלויות ועומדות ללא יוצא מן הכלל רק במסגרת משא ומתן לקראת הסדר שלום כולל, ובמשא ומתן זה תתעורר גם שאלת פיצויים על נזקי המלחמה המגיעים לישראל.

חלק שני של סעיף ב', המדאיג אותנו במידה מסויימת, הוא כינון משרד מיוחד בחסות ועדת הפיוס, אשר יטפל בשאלת הפיצויים. כפי שמנוסח סעיף זה עתה, נראה כאילו משרד חדש זה לא יהיה קשור כלל בעבודת סוכנות הסעד והתעסוקה – "קבוצת קנדי". עצם הדבר שאין מזכירים את הסוכנות הזאת כגוף אשר אתו תצטרך ועדת הפיוס לשתף פעולה, מעוררת תמיהה. הסברתו של נציג ארצות הברית, כי מתכוננים לשיתוף פעולה מלא חשובה מאוד, אולם הסברה זו עדיין משאירה בלבנו את התמיהה מדוע אין אפשרות להדגיש זאת בפה מלא בהצעת ההחלטה.

כן לא נראה לנו כמתאים, כי ועדת הפיוס תטיל על משרד זה לנקוט כל הסידורים אשר ימצאו לנחוץ להערכה ולתשלום פיצויים. ברור כי משרד זה לא יוכל לעשות יותר מאשר לפנות לממשלות הנוגעות בדבר כדי להגיע לידי הסדר. המשרד כשהוא לעצמו לא יוכל לעשות ולא כלום. אולם הרושם המתעורר מקריאת הצעת ההחלטה הוא אחר, ולדעתנו יש לשנות את הנוסח על מנת למנוע אי הבנות מסוג זה. בנקודות אלו שומרת משלחתי לעצמה את הזכות להגיש הצעות תיקונים ונוסחאות חדשות.

כדי לחזור לעניין הנראה לנו כבעייה עיקרית, יש ברצוני להבהיר לחלוטין את עמדתה של ממשלתי בשאלת השלום: הרינו מוכנים עתה כמתמיד להיכנס למשא ומתן ישיר עם כל אחת משכנותינו, או עם כולן, במישרין או באמצעות ועדת הפיוס, על מנת להגיע להסדר סופי של כל השאלות התלויות ועומדות ולכריתת שלום בר־קיימא. אנו מאמינים בכנות, כי אפשר להשיג את השלום. איננו רואים כל סיבה אובייקטיבית מדוע חייב הדבר להידחות. מאמינים אנו כי הניסיון לבודד אותנו ולפגוע בהתקדמותנו על־ידי הטלת הסגר על גבולות היבשה שלנו, נידון לכישלון ולמעשה כבר נכשל כשם שנכשל המסע הצבאי נגדנו.

קשרינו התמידיים ההולכים ומתפתחים בים ובאויר עם עשרות מדינות בעולם כולו, לרבות ביבשת אסיה, שמו את ההסגר היבשתי לאל ואת בידודנו לאשליה. הניסיון הוכיח כי באפשרותנו לחכות לשלום זמן רב, אולם אנו שואפים להשיגו.

גם אנו וגם שכנותינו סובלים מהיעדרו. כולנו נהנה מהפעלתו. לישראל עניין חיוני להשתלב בחיי המזרח הקרוב, בראש ובראשונה באמצעות יחסי גומלין הדוקים ביותר עם שכנותיה הקרובות ביותר.

לישראל, הרחק מעבר לשאיפות אימפריאליסטיות, יש שאיפה אחת והיא לחיות מתוך הרמוניה באזור שבו היא משולבת. שילוב זה יתאפשר רק על יסוד הכרה בקיומה התמידי של ישראל. כדי להגיע להשתלבות זאת יש לקבל את ישראל כחטיבה אחת קיימת ועומדת. יש לקבלה כמות שהיא – הן בשטחה והן באוכלוסייתה.

זהו הבסיס ההגיוני, המלא והמעשי היחידי לשלום בינינו ובין שכנותינו. עליהן להחליט אם רצונן בו.

יישוב משבר קוריאה חיוני לשלום העולם

את נאומו העיקרי בשאלת קוריאה נשא שר החוץ מ״ש בישיבה הנוכחית של הוועדה, שהוקדשה לבעיית קוריאה.

שר החוץ משה שרת: מדינת ישראל, לאורך כל תהפוכות שעברה השאלה החמורי של קוריאה, נהגה על פי עקרונות היסוד של מדיניותה בתחום היחסים הבינלאומיים, שהם שימור השלום בעולם, מניעת תוקפנות וביצור האו״ם כמכשיר שימור השלום בעולם, מניעת תוקפנות וביצור האו״ם כמכשיר להשכנת שלום וביטחון בעולם.

ככל יתר המדינות החברות באו״ם מתייחסת ישראל ברגישות יתרה לייסוריה של קוריאה. גורלו של העם הקוריאני, המשוסע זה שנים על ידי נסיבות שאין לו שליטה עליהן, והנטרף עכשיו בנחשולי קרב המתגלגלים על פני ארצו אחת הנה ואחת הנה, מעורר את דאבון לבנו העמוק ביותר. בו־בזמן, מדיניות מציאותית ומפוכחת אוסרת עלינו לטפל בבעיה הזאת במבודד כשהיא עקורה ממסגרתה הרחבה ותלושה מתוצאותיה הבינלאומיות המאיימות. מאת הגורל היה הדבר, כי שאלת עתידה של הארץ האומללה הזאת הפכה לבעיה בינלאומית יוקדת, שקרניה שלוחות על פני העולם כולו. לא זו בלבד שכל עתידו של עם קוריאה עומד עתה על הקלף, אלא הדבר הוא בנפש המאזן הרעוע של היציבות העולמית.

עד כמה שמשונה ייראה הדבר, הרי גורלה של קוריאה ממלא כיום הזה תפקיד הרבה יותר מכריע בהוויות העולם מגורל סין עצמה. אף על פי שהמלחמה בסין התגעשה משך שנים על פני מרחבים עצומים, והביאה בעקבותיה לידי תמורה מדינית מהפכנית שהכריעה בגורלם של מאות מיליוני אדם, הרי תוצאותיו של ריב איתנים זה לא חוללו משבר בינלאומי חריף, המעורר שאלות של מלחמה ושלום בשביל העולם כולו ומעמיד את האומות המאוחדות בפני מבחן עליון של מדינאות. לעומת זה, המאורעות שבאו בקוריאה – ארץ קטנה מאוד בהשוואה לסין – מחודש יוני 1950 ואילך, זעזעו את הציבור הבינלאומי עד עמקי נפשו ודחפו את העולם כולו אל פי התהום. לניגוד המפתיע הזה אין לחפש הסבר הגיוני. שורשיו נעוצים בהשתלשלות עובדתית. בעיית משטרה של סין, עם כל הממדים הכבירים של הרקע הגשמי שלה, והמשמעות ההיסטורית המרחיקה הנודעת לה, לא הפכה מעולם עניין לדאגה והכרעה בינלאומית. משום כך לא היתה לה

1 מתוך הפרוטוקול.

השפעה ישירה ודחופה על שלום העולם. לא כן קוריאה, אשר מאז נשתחררה מעבדות יפן שימשה נושא להסדרים בינלאומיים – בראשונה על ידי הסכם בין המעצמות העולמיות הראשיות, אחרי כן בשורה של החלטות שנתקבלו בכנסים הרצופים של עצרת או״ם. באופן כזה כל הסדר שנקבע לגבי קוריאה נרקם לתוך מסכת היציבות הבינלאומית והפך חלק בלתי נפרד של מיבנה השלום המאורגן. אי־אפשר היה לסתור איזה הסדר מההסדרים האלה מבלי להעמיד בסכנה את הבניין כולו.

באופיה היסודי הזה של בעיית קוריאה נתון ההסבר להתמרמרות הנמרצת אשר הקיפה את מרבית העולם התרבותי בעקבות פלישתם של כוחות צפון קוריאה לתוך הדרום ביוני שעבר. המלחמה בסין, על כל הזעם האיום שלה ועל היקפה העצום, נשארה מבחינה בינלאומית מצומצמת בתחומיה של אותה ארץ. לעומת זה, התוקפנות בקוריאה היתה פגיעה בהיכל השלום העולמי. זו היתה התגרות בסמכותו וביעילותו של ארגון האומות המאוחדות, וזה הדבר אשר קבע את תגובת הרוב העצום של חבריו.

נוכח הרקע הבולט הזה, הטענה כי מה שקרה בקוריאה אינו אלא מלחמת אזרחים אשר אין לאו״ם כל עניין להתערב בה, היה לה צלצול נבוב. גם אי־אפשר היה להצדיק את הפלישה לדרום קוריאה על ידי הרמתה על נס כמכוונת לשחרר את הארץ מעול זר ולאחות מחדש את חלקיה הקרועים זה מזה של קוריאה כולה. ספק אם יש ארץ בעולם, אשר סיסמות של חירות ואחדות לאומית מעוררים בה הדים יותר עמוקים בלבבות מאשר בישראל. אף על פי כן, העם הישראלי מרגיש בלא פחות חריפות כי שחרור לאומי אינו יכול להודהות עם הטלת איזה משטר מדיני וחברתי שהוא על עם הארץ בכוח החרב ובעזרה מבחוץ. המצעד הנאדר של עמי אסיה לקראת עצמאות מדינית גמורה, בשום פנים אינו מוכרח להביא לידי התפשטות של סדר חברתי מסוים. תפקידו הראשוני של או״ם הוא לטפח ולחזק את החירות הלאומית בכל אתר ואתר, אבל עם זה חייב או״ם להבטיח כי עיצוב המשטר הפנימי יימסר לראות עינו החופשית והבלתי כבולה של העם אשר או״ם מגן על חירותו. על כל פנים, מאחר שאו״ם קיבל עליו את האחריות לקוריאה, ונוכח ההשפעה המוכרחת של כל פתרון של הבעיה הזאת על גורל שלום העולם ועל עתיד הארגון הבינלאומי עצמו, אין או״ם יכול בשום אופן להתפרק מהאחריות אם ברצונו להוסיף לתבוע את אמונתו ונאמנותו של המין האנושי.

ממשלת ישראל, בשל שלל הסיבות האלה, הוקיעה ללא הסתייגות את מעשה התוקפנות שבוצע בקוריאה, והושיטה את הסיוע הצנוע שהיה ביכולתה להושיט לכוחות האו״ם. משלחת ישראל, בשל אותן סיבות, הצביעה בעד החלטת העצרת A/1435 ב־7 באוקטובר, אשר איפשרה לכוחות האו״ם לחצות את קו הרוחב 38.

שלושה שיקולים מכריעים הוליכו את המשלחת לצדד בהחלטה זו: ראשית, מבחינה צבאי טהורה, היה ברור כי צבא מתקדם אינו יכול, מבלי לחשוף את עצמו לסכנה חמורה, לבלום חד־צדדית את התקדמותו לאורך קו ישר הנמתח שרירותית על פני המפה. שנית, מבחינה פוליטית היה חיוני להעניק לכוחות האו"ם את החופש ההכרחי לגבש את עמדותיו, להבטיח שליטה ניכרת על קוריאה ולמנוע או להרחיק איום של תוקפנות מחודשת. שלישית, מבחינה מוסרית טהורה, המושג של "קו הרוחב 38" נראה כמי שאיבד את חיותו בעקבות הפרתו בידי התוקפן.

במהלך דיוני הוועדה הראשונה בשאלת קוריאה, בישיבות 346 ו־353, תמכה משלחת ישראל תחילה בהצעה ההודית, שביקשה להשיג פתרון מקובל על כל הצדדים, ומשנפלה הצעה זו הציעה היא עצמה תיקון והצטרפה להצעת הרוב מס' 1/558. אולם, מעל לכל, משלחת ישראל היתה ערה לצורך בהתרסנות במישור הצבאי וקראה לנקיטת איפוק מרבי בתחום זה. אף על פי כן, ההתלקחות התעצמה והלכה והסכנה גברה לאין שיעור כאשר היתוספו למערכה כוחות גדולים מן הצפון.

היה ברור, שבמצב זה נוצר צורך חיוני בהפסקת אש. כאשר ישראל נקלעה למצב דומה [במלחמת העצמאות], נמנעו פעולות איבה הודות להפסקת אש, שבעקבותיה הושגו הפוגה, ואחר כך שביתת נשק, באמצעות האו"ם. משלחת ישראל, ועימה מספר משלחות נוספות, נועדו לאור ניסיון זה לפגישה לא־רשמית עם נציגי הממשלה העממית המרכזית של סין במטרה לחתור לאפשרות של פתרון המשבר מכוח תהליך דומה, שיושג הודות לנקיטת סידרת צעדים עוקבים. כאשר מאמץ זה נכשל, עקבה משלחת ישראל בעניין ובאהדה אחרי הניסיונות שעשו נציגי הודו למצוא פתרון, ועשתה מאמצים מסוימים משלה בחיפוש סיכויים לפתרון.

משלחת ישראל, עם שסברה כי הפסקת אש מיידית ללא תנאים מוקדמים חייבת להיות תנאי חיוני ראשון ליישוב הסכסוך, ועם שקיוותה בכנות כי זו תידרש על ידי הוועדה הראשונה, סברה כי אפשרויות השגתו של הסכם מרחיקות בעליל מעבר לסוגיית הפסקת האש.

המטרה של קיום קוריאה חופשית, עצמאית ומאוחדת הוגדרה הן בהחלטה A/1345 שקיבלה העצרת הכללית ב־7 באוקטובר, והן בהצעת ההחלטה A/1426 שהגישו ברית המועצות וארבע מדינות שותפות באותה עת. שתי ההצעות דגלו בעיקרון של אחריות האו"ם ועניינו של האו"ם בהקמת המדינה הקוריאנית, אחריות שתתבטא באמצעות הקמת ועדת או"ם לענייני קוריאה. גם עכשיו אפשר להסכים על הרכב ועדה שכזו על ידי שיתוף המדינות הגובלות בקוריאה במאמצי ועדת האו"ם הנוכחית לאיחוד ולשיקום קוריאה. יתר על כן, הן ההחלטה שנתקבלה, והן הצעת ההחלטה שהגישה ברית המועצות, הסכימו על הרעיון של קיום בחירות חופשיות בקוריאה, שייערכו תוך היוועצות עם נציגי צפון ודרום

קוריאה. לבסוף, העיקרון היסודי בדבר קוריאה מאוחדת ועצמאית, חופשית מכוחות לא־קוריאנים, חייב להיות מקובל על האו"ם בכללותו. למעשה, החלטת העצרת הכללית A/1345 קבעה במפורש, כי כוחות האו"ם אינם צריכים להישאר בקוריאה מעבר לזמן הדרוש להקמת מדינה מאוחדת. ואולם את כוחות האו"ם לא ניתן לפנות בטרם ימלאו כליל את המוטל עליהם בקוריאה. אפשר להניח, כי פינוי מתקדם של כל הכוחות הלא־קוריאנים – תהיה אשר תהיה מטרת כניסתם לקוריאה – לאורך תקופה של, נאמר, שישה חודשים, ייחשב לרצוי. רעיונות אחרים, המושתתים על תמימות דעים, הם שיקום כלכלי ואיחוד קוריאה בחסות האו"ם, והתחייבות רצינית של כל המדינות להימנע מכל התערבות בענייניה הפנימיים של קוריאה. הציפייה לתמיכת העצרת הכללית פה אחד בכל המטרות הללו נראית סבירה.

הוצאה לפועל של הסדר הפסקת אש תשרה, בלי ספק, אווירה טובה לפתרון בדרכי שלום של כל הבעיות האחרות, התלויות ועומדות בתחום יחסי הממשלה העממית המרכזית של סין עם האו"ם.

לבסוף, אני מבקש להדגיש את תמיכת ישראל בהצעת ההחלטה של שלוש־עשרה המדינות AC 1/641 וקורא לכל המשלחות לתת דעתן לגישה שהתוותה משלחתי, הרואה לנגד עיניה לא רק את ההיבטים הצודקים והלא־צודקים שביסוד המשבר, אלא בראש וראשונה את הבטחת שלום העולם.

בעד משא ומתן ישיר – לא בחסות ועדת הפיוס

ביום זה אישרה העצרת ברוב של 5:48 ו–4 נמנעים, וביניהם ישראל, הצעת החלטה על הפליטים הערבים, שהגישה הוועדה המדינית אד־הוק. ההחלטה קראה למדינות ערב ולישראל לפתוח במשא ומתן ישיר, או באמצעות ועדת הפיוס[2]. בהסבירו את הימנעותה של ישראל אמר שר החוץ משה שרת:

משה שרת: ישראל הכריזה וחזרה והכריזה בעקביות על נכונותה להיכנס למשא ומתן ישיר עם שכנותיה על הסדר שלום ויישוב כל הבעיות העומדות על הפרק ביניהן. ממשלת ישראל משכונעת בעליל, כי השלום יושג אך ורק על ידי משא ומתן ישיר בסיוע בינלאומי או בלעדיו.

נוהל ראשוני זה של משא ומתן ישיר נשלל בתוקף בידי ממשלות ערב הנוגעות בדבר. נשגב מבינתנו, כי ממשלה המסרבת לדבר עם שכנתה, או אפילו לשבת אתה יחד סביב שולחן אחד, תרצה לכרות אתה שלום. עצם ההסכמה עם נוהל של משא ומתן ישיר אינה כשלעצמה ערובה להצלחה. משא ומתן עלול להסתיים בכישלון. אבל בלא משא ומתן ברי כי הכישלון בלתי נמנע.

השיטה של משא ומתן לא־ישיר, או של תיווך בלבד, כבר נוסתה ללא הצלחה במהלך השנתיים שחלפו. ועדת הפיוס הגיעה לכלל מסקנה, שדרך זו אין לה שחר.

ועדת הפיוס המליצה בדוח שלה לחייב את הצדדים המעורבים להיכנס למשא ומתן ישיר בחסותה, או באורח עצמאי בלעדיה, במטרה להסדיר את כל הבעיות העומדות על הפרק בינינו. אילו הועמדה המלצה זו של הוועדה להצבעה, היינו מצביעים בעדה בחפץ לב.

לדאבוננו, הצביעו רוב חברי הוועדה בעד נוסח שקבע את המשא ומתן הישיר רק כאחת החלופות האפשריות להשגת שלום, והניחה בידי הצדדים לחתור להסדר לפי הנוסח שהתקבל זה עתה במשא ומתן עם ועדת הפיוס, כאילו הסכסוך קיים בין כל אחד מן הצדדים ובין הוועדה ולא בין הצדדים עצמם. אי־בהירות זאת,

---

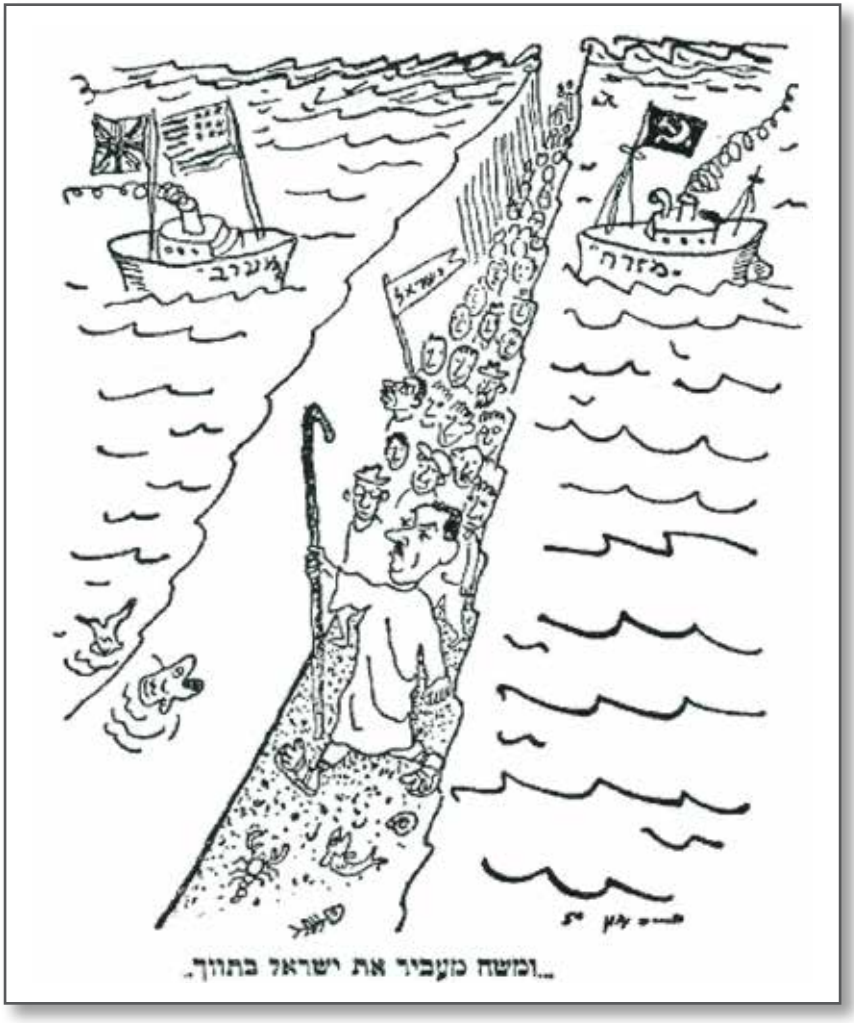
1 מתוך הפרוטוקול.

2 בדיון בשאלת הפליטים, שהתנהל ב־6.10.1950 בוועדה המדינית (אד־הוק) של העצרת, התקבלה הצעת תיקון סינית להחלטה שקיבלה הוועדה לפני כן, לקרוא למדינות ערב ולישראל לפתוח במשא ומתן ישיר. התיקון הסיני הוסיף אפשרות של ניהול משא ומתן באמצעות ועדת הפיוס. ישראל נמנתה עם חמש המדינות שנמנעו מהצביע.

לפי דעתי, מזמינה משבר, שכן כל צד יכול לבחור דרך פתרון כרצונו ולהכריז שהוא פועל לפי ההחלטה שנתקבלה.

בנסיבות הללו אין משלחת ישראל יכולה לקבל כל אחריות להחלטה זו, ומשום כך החליטה להימנע מהצבעה. ישראל נכונה להיכנס למשא ומתן ישיר עם כל אחת מהמדינות הערביות שעימה חתמה על הסכם שביתת נשק, אם באורח ישיר כפי שהיא מעדיפה, ואם בנוכחות ובחסות ועדת הפיוס.

ישראל הצביעה בעד הצעת התיקון של ברית המועצות, שקראה לעצרת להאיץ בממשלות המעורבות לפתוח במשא ומתן ישיר ביניהן.
הצעה זו נדחתה ברוב של 46 נגד 6 ו-2 נמנעים.

צייר: אריה נבון

"דבר" 31.3.1950

נספחים

מהם שורשי הפילוג?

הפותח משה ברעם: מחר בבוקר ילכו תושבי ירושלים בהמוניהם לקלפי בכדי לקבוע את עיצוב דמותה של מדינת ישראל. זוהי זכות גדולה לנו להיפגש הערב עם חברנו שרתוק, שר החוץ של מדינת ישראל. אני מוסר את רשות הדיבור לחבר משה שרתוק.

משה שרתוק: חברים, יהודי ירושלים. מזלי גרם לי להיקרא הנה בערב האחרון של הבחירות. זו היא [לי] האסיפה ה־12, ובינתיים איבדתי את מרבית קולי ואצטרך לשים את מבטחי ברמקול, הרבה יותר מכפי שאני רגיל. ואיתכם הסליחה והסבלנות. הרבה ציפיתי להזדמנות הזאת להיפגש עם קהל יהודֵי ירושלים אשר את מלחמת הגבורה שלו, את עמידת קידוש השם שלו, נגזר עלי ללוות מרחוק בחרדה ובתפילה. אומנם גם עלי הוטל לקחת חבל במערכה על ירושלים היהודית, על ירושלים העצמאית. אבל זאת הוטל עלי לעשות מבחוץ וממרחקים, ואני חייב דין וחשבון לפני יהודי ירושלים על המערכה החיצונית ההיא, שהתנהלה על עתיד העיר ועל עתיד העם היהודי בתוכה.

כאשר החליטה ההנהגה הציונית להיכנס למשא ומתן על הקמת מדינה יהודית בחלק מארץ־ישראל, מנוי וגמור היה עימה לעמוד בכל התוקף על כלילת ירושלים היהודית בתוך החלק הזה, שהיה מיועד להיהפך למדינת ישראל העצמאית. וכאשר יצאנו בפעם הראשונה למערכה, הן לפני ועדת האומות המאוחדות [אונסקו״פ] שבאה לארץ [במאי 1947], והן ובייחוד לאחר שהוגש הדין וחשבון של הוועדה בפני עצרת האומות המאוחדות, בחודשי הסתיו שנת 1947 הכרזנו על זכות העם היהודי לעצמאות בירושלים ועל זכות ירושלים העברית להיכלל במדינת היהודים. אחר כך נתקלנו בהתנגדות חמורה ומאוחדת. התברר שאנו נותנים את הדין על המקום שתפסה ירושלים בדברי ימי העולם, על התפקיד שהיא מילאה באחת מנקודות המוקד של ההיסטוריה האנושית. אכן, נתנו את הדין על התפקיד שאנו, עם ישראל, מילאנו בדברי ימי העולם, על התרומה שעמנו תרם לאוצר הרוח של המין האנושי. ירושלים זאת שלנו הפכה לנחלה רוחנית – ואין עניין רוחני בעולם שאין לו צד מדיני – היא הפכה אפוא לנחלה רוחנית ומדינית של העולם כולו, על כל פנים, של שתי הדתות הגדולות אשר שתו ממעיינותינו וחצבו את האמת שלהן מתוך סלעינו.

---

1 נאום זה שנישא ערב הבחירות לאסיפה המכוננת, אותר לאחר סגירת דבר דבור *1949*, ובשל חשיבותו ההיסטורית מובא כאן. משה שרתוק עיברת את שם משפחתו ל״שרת״ במרס 1949.

העולם וקישרו לירושלים זהו אחד הנכסים הקיימים אולי לעד בדברי ימי העולם.

אכן העולם הזה, וכוונתי בייחוד לעולם הנוצרי, לא תמיד התעורר לתבוע את נחלתו. הוא קיבל עליו את דין העובדות. הוא נשא בשקט את גורל ירושלים כעיר שהאיסלאם שלט בה במשך ארבע מאות שנה. בכל המאה ה־16, המאה ה־17, המאה ה־18, המאה ה־19 וכמה שנים במאה העשרים.[2] כאשר עברה ירושלים לשלטון בריטי, גם כאן קיבל עליו העולם את דין העובדה והיתה זו עובדה שלא היתה למורת רוח לעולם הנוצרי באשר זה היה שלטון נוצרי.

אבל חלה תמורה יסודית במצב בהופיע שאלת גורלה של ארץ־ישראל ואיתה שאלת גורל ירושלים לפני האומות המאוחדות, ובהתייצב נציגי העם היהודי לפני עצרת האומות לתבוע לעצמם חלק גדול של הארץ כמדינת ישראל ואת ירושלים העברית בתוכו. שלטון יהודי על ירושלים היה זה דבר־מה חדש ובלתי מתעכל, בלתי מתקבל על דעת העולם הנוצרי. יתר על כן, הדבר [שלטון יהודי] לא היה עובדה. הדבר היה תביעה, והתביעה היתה מופנית אל העולם הנוצרי. בו היה תלוי הדבר למלא אותה או לדחותה. הכוח היה בידו והוא השתמש בכוחו זה לפי ראות עיניו. הוא דחה את התביעה ימים על ימים, שבועות על שבועות. בוועדה הגדולה ובוועדה הקטנה [של עצרת האו"ם] נמשכה המערכה. עמדנו על זכותנו ההיסטורית, עמדנו על יחידותה של ירושלים בחיי העם היהודי בכל הדורות ובחיינו ביום הזה, עמדנו בפני חזית מאוחדת ומבוצרת של התנגדות עד שהגענו לשלב בו התברר לנו שלא זו בלבד שאין לנו סיכוי באותו מעמד באותה העצרת, ועל רקע העניינים כפי שהיה קיים אז, להשיג החלטה לטובתנו לגבי ירושלים, אלא התברר דבר־מה הרבה יותר חמור – כי אם נוסיף לעמוד על התביעה הזאת ללא רתיעה, ללא כל נסיגה, אזי יבולע לעניין הגדול שאותו אנחנו תובעים, יבולע לעניין מדינת ישראל בכללותו. משלחת אחרי משלחת [בעצרת] הודיעה לנו כי עמדתה בשאלת המדינה היהודית, אם לחיוב ואם לשלילה, אם לחסד או לשבט, תהא תלויה בעמדתנו־אנו לגבי ירושלים. עמדנו אז לפני הכרעה חמורה מאוד, הכרעה נוקבת עד תהום הכרתנו ההיסטורית. לא היה מנוס ממנה. לא היינו רשאים לברוח מפני האחריות – האחריות היתה רודפת ומדביקה אותנו. הברירה לפנינו היתה לעמוד על מלוא תביעתנו לגבי ירושלים, ועל ידי כך לקפח את הסיכוי להיהפך לאומה עצמאית בארץ, או להסכים למשטר בינלאומי בירושלים, ועל ידי כך להציל את האפשרות של הקמת המדינה היהודית. ואלה מאיתנו שהיו אז אחראים להכרעה, הכריעו בעד מדינה יהודית גם אם ירושלים העברית לא תיכלל בה לעת עתה כלילה גמורה.

---

2 הכוונה לשלטון הטורקים העותמאנים. בפועל שלטו המוסלמים בירושלים מן המאה השביעית.

גם כאשר הלכנו לקראת המערכה על מדינה יהודית, הלכנו לאורו של שיקול כזה. לכתחילה אמרנו: אם זכאים אנו לתבוע מדינה יהודית בכל רחבי ארץ־ישראל המערבית, ואם רק תינתן לנו שעת הכושר, יכול נוכל להקים מדינה יהודית בכל ארץ־ישראל המערבית. אבל התברר כי אם נעמוד על תביעה כזאת ללא כל פשרה, לא נשיג אותה ולא נשיג גם חלק ממנה, בעוד שאם נהיה מוכנים להסתפק בחלק מארץ־ישראל אזי תקום מדינה יהודית בדורנו.

ואמרנו: איננו רשאים בשל תפיסת המרובה, אפילו המרובה הזה מגיע לנו במאת אחוזיו, איננו רשאים על ידי כך להחמיץ את ההזדמנות ההיסטורית היחידה מדורי דורות – ואולי יחידה לדורי דורות שיבואו – לנעוץ קנה בארץ הזאת מחדש לעצמאות היהודית, להניח יסוד לחיים ממלכתיים חופשיים, ולעתיד פתרונים לגבי מה שלא יושג עדיין באותה שעה. ומתוך שיקול כזה של אחריותנו ההיסטורית דרכנו עוז לשם פשרה ואמרנו: טוב, אנחנו מרכינים את ראשנו לפני פסק דין מאוחד ונמרץ של אומות העולם, של כל חלקי העולם הנוצרי – אירופה וארצות מעבר לים, אמריקה הצפונית ואמריקה הדרומית, מדינות הכנסייה הקתולית ומדינות הכנסיות הפרוטסטנטיות ומדינות שאין דבקותן בדת עומדת אצלן ברומו של עולם. דאגנו להבטיח אפשרות של קשר חי, אורגני, בין מדינת ישראל ובין ירושלים, להבטיח את זכותם של כל יהודי ירושלים לקנות להם אזרחות במדינת ישראל, להבטיח נציגות למדינת ישראל בתוך ירושלים. ואמרנו: הקשר החי הזה, העובדה הזאת שירושלים היהודית שלנו היא עצם מעצמה ובשר מבשרה של המדינה שאנחנו ניגשים לבנות, היא ערובה לעתידה כחלק מהמדינה היהודית בפועל ממש.

אבל ידענו, הקשר שלנו עם ירושלים עלול לעמוד במבחן, והאחריות אשר העולם הנוצרי קיבל על עצמו למען ירושלים עלולה לעמוד במבחן. ואמרנו: קודם כל, יעמדו במבחן יהודי ירושלים ועוד לפני שנתמלא לבנו אותה חרדה איומה לגורלם של יהודים אלה כבני אדם – אם יחזיקו מעמד, אם יישארו בחיים, אם לא יהיו בתיהם קבריהם – תהינו על המבחן הנפשי שבו יעמדו יהודי ירושלים. שאלנו את עצמנו: היבינו לוויתור שוויתרנו? הנה היו מונחות על השולחן טלגרמות, ערימה של טלגרמות מירושלים, מוועד הקהילה, ממוסדות, מאישים: "אל תוותר, עמוד במערכה, תחזקנה ידיך, כולנו מאחוריך, תציל את ירושלים כבירת מדינת היהודים".

והנה לא עלה הדבר הזה. בא הכרח מר לוותר, לסגת, כדי להציל את העיקר. אבל הצלת העיקר הזה עלתה במחיר יקר, במחיר הוויתור על ירושלים היהודית כחלק בלתי נפרד של טריטוריה יהודית עצמאית. היבינו אותם מאת אלף אחינו ואחיותינו היושבים על הטריטוריה הזאת, והיא להם הכל, לשיקול שלנו, לאחריות

שלנו, או שמא לא יבינו ויראו את עצמם נעזבים לנפשם, מופקרים לגורלם? הנה העם היהודי היושב בארץ עומד להשתחרר, לנחול עצמאות, להקים לעצמו מדינה. אותם, את יהודי ירושלים, הוא זנח. להם הוא פנה עורף. הם נשארים מחוץ לתחום, לא יהיה להם חלק ונחלה בהישג הלאומי הכביר.

לזאת חרדנו. אבל חרדתנו זאת היתה חרדת חינם. והגיעה אלינו הבשורה הגדולה, המרנינה, המרגעת, של אותו נחשול ההתלהבות אשר הקיף את יהודי ירושלים באותו לילה כאשר נתבשרה יהדות ירושלים, נתבשרו כל יהודי ארץ־ישראל, נתבשר העם היהודי ברחבי תבל על ההחלטה ההיסטורית של כ"ט בנובמבר, 1947.

ואז ידענו כי יהודי ירושלים הם קודם כל יהודים, הם בני העם היהודי והם מבינים את גודל ההישג גם אם עדיין אין הם עומדים לנחול חלק בו, והם מבינים כי מוטב היה לזכות במדינה יהודית בשביל הכלל הגדול כולו, ואז גם סוף גאולתם לבוא, מאשר מתוך אי־ויתור על מעמדם המיוחד, חס וחלילה, להפסיד את האפשרות הגדולה ההיא.

אבל באה שעת מבחן יותר חמורה, וכמו שאמרתי, מבחן לקשר שלנו עם ירושלים ולכוח עמידתם של יהודי ירושלים – מבחן גם לאחריות שנטל על עצמו העולם הנוצרי לגורל העיר – והיה זה לא מבחן של ויכוח מדיני, לא מבחן של דין ודברים. היה זה מבחן של אש, מבחן לחיים ולמות. אנחנו עמדנו במבחן הזה. העולם הנוצרי נכשל בו כישלון חרוץ ונוצח.

אינני יודע, אפשר צדקה עשה איתנו שר האומה בזה שהעביר אותנו בירושלים בדרך הייסורים הזאת, כי כנראה בשום דרך אחרת לא היינו מגיעים לאותו מעמד שהוא נחלתנו כיום. כי מה שעבר עלינו בירושלים חרת אותות כה עמוקים בהכרתנו, בנשמת העם היהודי כולו, ששום תמורה ושום שינוי לא יוכלו יותר למחות את עקבותיהם. אנחנו יהודים לאחר המצור של ירושלים [יותר] משהיינו קודם. ירושלים בחיינו היא דבר־מה אחר ממה שהיתה קודם. אנחנו שילמנו בדם בעד הקשר הזה ובדמנו כבשנו לנו את מעמדנו בירושלים כחלק בלתי נפרד ממדינת ישראל.

זכותנו לקיים בידינו את הנכס הזה מובטחת עכשיו. היא מובטחת, היא מבוצרת על ידי כל מה שעבר עלינו, הסבל והדם, מורא הרעב והצמא, בלהות החורבן וההשמדה, ההפקרה אשר הופקרנו על ידי העולם כולו והעמידה שעמדנו בכוחנו בלבד, בכוחנו המעט. זכינו ליצור עובדה כאותן העובדות שנוצרו פעם לגבי ירושלים ושהעולם כולו קיבל עליו את דינן. כשם שבכוח העובדה השתלט פעם האיסלאם על ירושלים, והעולם הנוצרי סבל אותו במשך 400 שנה עד אשר באה העובדה [של הכיבוש הבריטי] ושינתה את המצב ההוא, כך עתיד העולם לקבל עליו את דין העובדה של שליטתנו בפועל בירושלים. וזו לא היתה שליטה

שקנינו מתוך תאוות כיבוש, זו לא היתה שליטה שרכשנו לנו על ידי התפרצות של יצר ההשתלטות בתוכנו. זו היתה שליטה שרכשנו לשם הבטחת חיינו ולשם הצלת הנכס היקר ששמו חיי ירושלים העברית. אומנם בעצרת האחרונה שוב חידשו עלינו את העיקרון של משטר בינלאומי בירושלים. אולם הפעם אחרת צלצלו הדברים. הם היו נטולי כל תוקף מוסרי, ואלה שהצביעו בעד אותה החלטה ידעו זאת היטב. הם היו מחוסרי כל משקל מדיני מכריע. הכל ידעו כי ירושלים העברית נמצאת כיום בידי הכוח העברי. הכל ידעו כי בפועל ממש ירושלים הינה חלק בלתי נפרד של מדינת ישראל ואין כוח בעולם אשר יעמוד נגדנו, אין כוח בעולם שיעקור אותנו מן העמדה הזאת באשר היא עלתה לנו בדם ורק בדם אפשר לגזול אותה מידינו.

אומנם המערכה המדינית על גורל ירושלים טרם נסתיימה, ומי יודע אם טרם נסתיימה לגמרי המערכה הצבאית. אף על פי כן, מה שנקבע עד היום מכריע לגבי העתיד. כמו לגבי הרבה שאלות אחרות, כך גם לגבי ירושלים, אנחנו לא נהפוך את ביטחוננו האיתן להתרברבות נבובה. אנחנו לא נשכח מתוך עמידה קנאית עד הסוף על העניין החיוני שלנו, כי אנו מהווים חלק מן העולם כולו.

המקום שתופסת ירושלים בחיינו־אנו לא יטשטש בהכרתנו את המקום שהיא תופסת בחיי העולם. אנחנו נצרף תבונה לעוז רוח, אנחנו נרחיב את היקף ראייתנו מבלי לגרוע עין מן הנקודה המרכזית. אנחנו צריכים למצוא דרך, ולא ייבצר הדבר – אין הדבר צריך להיבצר מהתבונה הממלכתית של ישראל העצמאית – למצוא דרך, עם כל העמידה על היות ירושלים חלק בלתי נפרד של המדינה היהודית, לספק אותן התביעות הצודקות, להיענות לאותם הרגשות הקיימים בעולם, שלא נוכל לעקור אותם מלבו של העולם לגבי ירושלים כמרכז דתי, כעיר של מקומות קדושים, כאחת מנקודות המוקד של חיי הרוח בעולם.

גורלנו גרם לכך שאנחנו מקימים את מדינת ישראל לא באיזו פינה נידחת, לא באיזו ארץ בת־בלי־שם, אלא באחד ממרכזי ההיסטוריה האנושית. אין זו קללה. זו היא עמדה של כבוד גדול בשביל העם היהודי. על כל פנים, אין העם היהודי יכול להתכחש להיסטוריה שלו, אין הוא יכול לפרוק מעל עצמו את המעמסה הרוחנית הכבירה של המכורה שלו ושל מעמדו המסורתי ההיסטורי בחיי תבל. והדבר הזה נותן אותותיו במעמדנו בירושלים. אין הדבר הזה בשום פנים ואופן צריך להתנקם בחיינו בעיר הזאת, בהתפתחותנו בה, במעמד היהודים בעיר הזאת כאזרחים חופשיים של מדינת ישראל, אבל אין הם צריכים לעשות את זכותם כדבר־מה העומד בניגוד לרגשות הפועמים בלב מיליוני בני אדם, שנגזר על היהודים האלה לחיות עם אותם המיליונים לעד בתוך עולם אחד, ולהיות שותפים להם ולהיות קשורים בהם ולבקש את ידידותם ולהישען עליהם

בכל שעת צורך. יש לנו ייתרון כביר של כוח עובדתי, של תוקף מוסרי, לאחר כל מה שעבר עלינו, לאחר כשלונם ונצחוננו. לא נוכל לאורך ימים לעשות מן הניצחון הזה הצדקה להתעלמות גמורה מעניינים אחרים, וייתכן לשלב ולתאם את הדברים – ירושלים היהודית כחלק בלתי נפרד ממדינת ישראל, מקושר אליה ומצומד אליה לצמיתות, ועם זה היענות העם היהודי, היענות מדינת ישראל, לאותו הערך המיוחד שיש לירושלים בשביל דתות אחרות.

שאלת ירושלים, עם כל חשיבותה המכרעת לא רק בשביל יהודי ירושלים, אלא בשביל כל מדינת ישראל, ולא רק בשביל העם היושב במדינת ישראל, אלא בשביל העם היהודי בעולם כולו, אין היא השאלה היחידה העומדת עדיין על הפרק לפנינו ומחייבת פתרון.

הקמת מדינת ישראל פתרה את הבעייה החמורה ביותר שבה התלבט העם היהודי במשך דורי דורות. היא חוללה מהפכה בחיי העם העברי. היא עשתה אותו מעם נטול ארץ לעם עצמאי היושב על אדמתו, ויהי שרק חלק קטן מהעם היהודי לעת עתה זכה לכך, אבל השערים פתוחים לרווחה ולכל רוחות העולם ולכל המוני היהודים השואפים לציון. מעתה הובטח הדבר ודרכי העלייה מעתה תהיינה פתוחות במידה שהדבר תלוי רק בשלטון הארץ הזאת.

אבל הקמת המדינה יצרה גם בעיות. היא חוללה תמורות כבירות בחיי הארץ ובחיי הארצות המקיפות אותה. עלינו לעבור ממלחמה לשלום. עלינו לעבור מקרֶב לבניין. עלינו לעבור מגיוס לצבא לגיוס מרץ ועבודה והון לשם מפעל כביר של קליטת המונים. עלינו להסדיר את יחסינו עם המדינות השכנות. עלינו לקבוע משטר של יחסים עם אותו חלק של הארץ שאיננו בידינו [הגדה המערבית ורצועת עזה]. עלינו לקבוע סדר ומשטר ביחסינו עם אומות העולם. שאלות גדולות, כבירות וחמורות, שהלוואי ובמקצת שבמקצת יספיק להן כוח התבונה שלנו והכישרון הממלכתי שלנו. אנחנו זה דורי דורות לא נתבענו לפתור בעיות כאלה. כשם שהיינו נתונים לכריתות מעמל כפיים במובנו הרחב של הדיבור הזה – מקרקע, מחרושת כבדה, מייצור יסודי, כשם שהיינו נטולים מעמד של עם חופשי, כך לא היינו נתבעים לקבוע לעצמנו מדיניות ממלכתית, לפתור בעיות של יחסי ארצות, של בניין ארצות, של יחסי עמים בהיקף עולמי. מי ייתן ויעמוד בנו הכוח, מי ייתן ותעמוד לנו התבונה לפתור את הבעיות האלה פיתרון שיהיה בו עתיד איתן לעם היהודי ומקום מכובד לעם היהודי במשפחת העמים.

לעת עתה, נדמה לי, לא נחלנו כשלונות רציניים. לעת עתה, נדמה לי, לא נכשלנו בטעויות חמורות. אומנם בארץ, ובייחוד בשעת מלחמת בחירות, ובייחוד כשיש הרבה מפלגות ואין לרובן פרנסה אחרת מאשר אכילת בשרה של מפלגה אחרת, וכשיש הרבה עיתונים, והם מבקשים להצטיין על ידי גיוון

בלתי מוגבל של דעות, הרי הממשלה הזמנית לישראל זוכה להרבה ביקורת והיא כולה כאילו מומים ופגמים, וחיצי מתנגדיה עושים את גופה לכברה. אבל צאו וראו, ראו מה שכותבים על ישראל אלה שאין להם נגיעה בריב המפלגתי, שבשבילם ישראל איננו שעטנז של מפלגות אלא חטיבה לאומית אחת מגובשת, והם דנים את ישראל לפי כל התנהגותה, לפי עמידתה בקרב, לפי כיבושיה, אבל גם לפי הקו שנקטה ממשלתה במדיניות החוץ שלה, ותקראו ותראו לכמה תשבחות זוכה ממשלתכם. פניה מתאדמות כשהיא קוראת את המאמרים האלה. אכן, כשהיא מופיעה על הבמה מבפנים, האדמימות הזאת חולפת עד מהרה.

ועד עתה ניצלנו מכשלונות ונחלנו הצלחות מסוימות ומוגבלות בכוח צירוף שתי סגולות, שהשתדלנו לפתח בקירבנו, והצלחנו במידה שהצלחנו – עוז רוח לעמוד על העניין הצודק שלנו, וראייה בהירה לגבי הדרכים והאמצעים המובילים ביעילות למטרה הנכספת. בשתי תכונות אלה הזדיינו כאשר יצאנו בראשונה לדרך הזאת של מאבק השנים האחרונות, אשר הביאה אותנו עד הלום, עד הקמת מדינת ישראל וכיבושי צבא הגנתנו. אמרנו: קודם כל נאמנות לעצמנו, לא קודם כל הקשבה מה יאמרו אחרים, אלא הקשבה להלמות לבנו – מה דרוש לנו בדור זה. אבל, שנית, חוש מציאותי לדעת מה ניתן להגשמה בדור הזה ומה לא ניתן. הצגת מטרה כזאת שנוכל להשיג אותה ונוכל להוות עמדה של כוח שתהיה מכשיר בידינו להילחם הלאה על גורלנו לעתיד לבוא.

אנחנו עומדים עכשיו בתחנה. ייתכן שהיא מַעֲבָר ממלחמה לשלום. איננו בטוחים. על כל פנים, כבר עומדות על סדר יומנו בעיות של שלום, לא רק בעיות של מלחמה. ואנחנו הגענו לתחנה חשובה גם מבחינה אחרת. אנחנו הערב הזה על סף הבחירות הראשונות. ושתי התחנות האלה הצטרפו יחד לתחנה אחת. אין זאת שהממשלה שאנחנו עתידים להקים הפעם על דעת הציבור, מתוך ביטוי מפורש של רצונו, תהא נתבעת אך ורק לתת מסגרת, לקבוע סדר ומשטר לחיינו הפנימיים. הממשלה הזאת תהא נתבעת לטפל בסידרה חדשה של בעיות חמורות, שאחדות מהן כבר ציינתי. וטוב הדבר שדווקא בשעה זו, שהיא אולי שעת מעבר ממלחמה לשלום, מִקָּרֵב לבניין, דווקא בשעה זו אנחנו עורכים את בחירותינו. וכשאנחנו עורכים את בחירותינו אין כאן שאלה, או אין כאן רק שאלה, באיזה איש או באיזו קבוצה נותנים את האמון, אלא באיזו דרך, באיזה כיוון, באיזו תוכנית ובאיזה צירוף של סגולות. ולא נוכל לענות על השאלה הזאת, כפי שהיא מופיעה לפנינו עכשיו, אם לא ניתן דעתנו על הדרך שעברנו עד כה.

אי־אפשר לבחון תוכניות, כיוונים, סיסמאות, רק במידה שהן מכוונות לעתיד. בשעת בחירות נקל להבטיח עולמות, נקל לצייר סיכויים. השאלה היא מה מידת האמת שבהבטחה, מה מידת הביטחון בכושר הביצוע. זאת אי־אפשר לבחון אלא

לאור הביצוע שכבר היה. לא רק הבטחות – עובדות יש לבחון. לא רק לפלס דרך לעתיד, אלא לסקור את הדרך שעברנו.

לא באפס יד ולא בהיסח הדעת הגענו למה שהגענו. לכאורה, הבניין שהוקם כאילו בהרף עין, הוקם כאילו בבת אחת, בן לילה. המעבר מעבדות לחירות, מעם תלוי בשלטון זרים לעם חולש על גורל עצמו, מנתיני שלטון מנדט לאזרחי מדינת ישראל, מעם גולה הסמוך על שולחן אחרים לעם אדון לעצמו ולארצו, לכאורה המעבר הזה הוא קודם כל, בראש וראשונה ובאחרית הכל, פרי העובדה של מציאותנו בארץ. היינו למדינה בפועל ממש. היתה חסרה רק ההכרה, לא רק הכרת אחרים, גם הכרת עצמנו לעובדת היותנו מדינה. כאילו דבר לא נשתנה בהווייה שלנו מ־14 במאי ל־15 במאי. אותם 600,000 היהודים, אותן מאות המושבות החקלאיות, אותן המושבות, הקיבוצים והמושבים, אותן הערים העבריות ושכונות העיר העבריות, אותו שטח הקרקע, אותה רשת התחבורה, אותו המשק, אותה החקלאות, אותה החרושת, אותו המסחר, אותו הבניין התרבותי, הלשון העברית החיה, החינוך, רשת המוסדות – כל שהיה ב־14 במאי ולא נשתנה ב־15. אותה כמות נשק שהיתה לנו, אותו הכוח הצבאי שעמד כבר אז בחזית, באותה החזית שהיתה. נכון, אילמלא אותו התהליך הממושך, זה ששים וחמש, שבעים וחמש שנה בארץ, לבֶנה ללבֶנה, אריח לאריח, יהודי ליהודי, עולה מפה עולה משם, קבוצה מארץ זו, קבוצה מארץ אחרת, שיירות על שיירות במשך שלושה דורות, יהודים עולים, נאחזים, בונים, נוטעים, מגדלים גנים, נותנים יד איש לרעהו, מקימים מפעלים, יוצרים ארגון – בשום פנים ואופן להטי מדינאות ושום כוח של תביעה בלבד לא היו נוחלים לנו את הניצחון הזה. אבל גם אילו הסתפקנו רק בעבודת יום יום, בצבירת הכוח הזה, ביצירת העובדה הזאת, גם אז לא היינו מגיעים להכרה.

דרכן של תנועות גדולות בחיי אדם, תנועות שחרור לאומי, תנועות שחרור חברתי, אינה נקבעת, וגורלן איננו נחתך אך ורק במעשי יום יום המצטרפים ברבות הימים לסכום גדול. הדרך נקבעת והגורל נחתך בשעות הכרעה על ידי מאמץ גדול של רצון של אותה תנועה, של אותו עם, של אותו מעמד, מאמץ של רצון הנוטה את הקו, הקובע את הכיוון, המתבטא במדיניות לגבי העתיד – מאמץ שפירושו לא להיגרר בזנב המאורעות אלא לאחוז בבלורית הזמן, בזינוק אחד, בקפיצה אחת לכבוש את העתיד.

מבחינה זו אנחנו עומדים כיום למבחן. כעולים לארץ, כמתיישבים, כיצרנים, כמגינים, כולנו – כל המפלגות וכל החוגים – שווים. לכל אחד ואחד כפרט, בין אם הוא שייך לאיזו מפלגה ובין אם אינו שייך לשום מפלגה, יש חלק בהישג, בדרך. אבל מבחינת הכיוון, מבחינת המדיניות, מבחינת הרצון הקיבוצי והמאמץ הנמרץ המכוון לבטא את הרצון הזה במעשים, קביעת המטרה וחתירה לקראתה –

בזאת תיבחנה המפלגות ביום הזה – לְמַה הן כיוונו? מה היתה המטרה שהן קבעו ובאיזו דרך הן ניסו להגיע לאותה המטרה? ההיתה זו המטרה הנכונה? ההיתה זו מטרת העם כולו? ההיתה הדרך מכוונת להשגת אותה המטרה? זהו יום הדין. ומי שתובע לעצמו אמון לגבי העתיד חייב לתת את הדין על העבר, ולפי דין העבר, קודם כל, יש לשפוט אם הוא ראוי לאמון בעתיד או לא.

הפרשה מתחילה עם תחילת המלחמה העולמית השנייה. באה שעה גדולה לעולם, גדולה וחמורה. באה שעה גדולה לעם היהודי, גדולה ואיומה. העולם כולו עמד על פרשת דרכים. הארץ הזאת עמדה על פרשת דרכים. העם היהודי עמד על פרשת דרכים. פרשת הדרכים החמורה ביותר היתה בשביל העם היהודי – לחיים או למוות – נחשול של השמדה, ניצחון האויב שפירושו היה כליה לגזע היהודי, מְחִיָתו מעל פני כדור הארץ. הארץ הזאת עמדה על פרשת הדרכים. ערב המלחמה נגזרה עלינו גזירת החנק של "הספר הלבן".[3] השאלה היתה כיצד נֵאָבֵק, ואם נכריע – לשם מה – הנסה להחזיר את הגלגל אחורנית ולחדש עלינו את המנדט, אם ייתכן הדבר הזה, או ננסה להבקיע לעצמנו דרך חדשה קדימה לקראת העתיד, לא עוד שלטון זר, אפילו אם זה שלטון בינלאומי, אלא עצמאות.

הארצות שסביבנו הגיעו לשלב מכריע בחייהן. אחת אחת הן התעצמו, הפכו למדינות עומדות ברשות עצמן. היה ברור כי הנחשול הזה איננו מיוחד לפינת תבל זו, כי כבר הוא מתחולל ועתיד להציף את כל אסיה, כי הודו תהיה עצמאית בסוף המלחמה, כי אינדונזיה תדע לפרוק מעליה את העול, כי בהודו־סין תפרוץ מלחמת שחרור. והשאלה היתה: האומנם יעמוד בנו הכוח לשוות לארץ הזאת אופי של יוצא מהכלל יחיד. האומנם נוכל לעצור את נחשול ההתעצמות בהגיעו עד גבולות הארץ – עד פה יבוא ולא יוסיף – או שמא יגרוף הנחשול הזה אותנו לתוכו, יציף גם את הארץ, ואם לא נקבע אנו לעצמנו עצמאות יהודית, שמא ניפול אז קורבן לנחשול ההתעצמות הערבית.

והעולם כולו כאילו הוטל לתוך כור היתוך חדש, והיה ברור שייצא מזה עולם אחר – יותר טוב? יותר רע? אין לדעת. אבל עולם אחר, וזוהי שעת היתוך. דפוסים מגובשים משנים רבות מתפרקים וזוהי השעה שניתנה ההזדמנות לקפוץ לתוך העולם ההולך ומותך ומתגבש מחדש ולגבש מתוכו דבר־מה חדש בשביל העם היהודי. אם תוחמץ השעה ויתגבש העולם מחדש, קשה יהיה אחר כך לשבור דפוסים שכבר נתגבשו ולשנות סידרי עולם כדי לכבוש מקום בתוכו בשביל העם היהודי.

ואז אמרנו: זוהי השעה להכריז על תביעת העם היהודי למדינה בארצו. לא היה החזון חדש. רק ההכרזה עליו כמטרה מעשית, כמשימת הדור, בחתירה מכוונת

---

3 פורסם במאי 1939.

למטרה על מנת להגשימה תוך שנים ספורות – בזה היה החידוש. כאשר ראשוני העולים באו לארץ בתחילת שנות ה־80 של המאה שעברה, הם נשאו בליבם את החזון הזה. כאשר אליעזר בן־יהודה עלה לירושלים לפני הביל"ויים, לפני הפרעות שהתחוללו ברוסיה, כאילו אך ורק כדי להחיות את הדיבור העברי – בשבילו הדיבור העברי היה תנאי ראשון ומוכרח לתקומה לאומית עצמאית של העם היהודי בארצו. הוא לא היה בלשן. לא היה איש מדע. הוא ניגש לעניין גישה מדינית. ואני נותן פה עדות מתוך קשר אישי לביל"ויים,[4] לשרידי ביל"ויים, לאלה שישבו כאן בירושלים ב־1882, 1883, 1884, לאלה שהתהלכו בדרכים השוממות שעכשיו הן רחובות הומים בני אדם, לאלה שטיילו על הסלעים מסביב לעיר בלילות הירח – הם כולם נשרפו בשלהבת התשוקה לעצמאות, למדינה יהודית. הם שגו בחזיונות שווא, בדמיונות. זה היה האוויר שהם נשמו. הם ראו את עצמם כמהפכנים, ככובשי ארץ, כחולמי חלום גדול עם כל השממה שהיתה מסביב, עם כל מיעוט מספרם, עם כל היות העם הגדול במרכזיו הגדולים בגולה קופא על שמריו ולא נענה.

ועברו שנים. הרצל הכריז על מדינת היהודים. אבל כשניגש לחבר תוכנית מעשית, הוא אמר: התוכנית כיום איננה יכולה להיות מדינה. יש שלטון בארץ – שלטון טורקי. כדי להיות מדינה צריך קודם כל להיות לכוח בארץ. כדי להיות לכוח בארץ צריך להיכנס לתוכה. להיכנס לתוכה צריך בזמן היות שלטון זר שם. אי־אפשר לעקור אותו מבחוץ. אפשר יהיה פעם לפרוק את עוּלוֹ וכשהעם יהיה בפנים. ולכן, כשהרצל ניסח את התוכנית,[5] לא אמר "מדינה". הוא אמר "בית לאומי". הוא הראשון שאמר "בית לאומי".

כאשר וייצמן השיג את "הצהרת בלפור" והביא למיפנה הגדול הראשון בהיסטוריה שלנו, הוא השיג אותה בנוסח של "בית לאומי". וכאשר במשך כל שנות המנדט הבריטי התנגדנו להכרזה על מדינה, התנגדנו להכרזה על מדינה לשם [הקמת] המדינה,[6] מפני שהדרך היחידה באותן השנים לקרב אותנו אל סף העצמאות היתה גידול הכוח, גאולת קרקע, עלייה, התיישבות, הקמת תעשייה, צבירת נשק, טיפוח וגידול של הכוח היהודי בארץ. ואמרנו: יש יום ותבוא ההכרעה. ליום ההוא יש להיכון, יש לצבור כוח, אין להניח על דרכנו מכשולים מיותרים על ידי הכרזה ללא עת אשר כוח לא תוסיף לנו, רק תקומם נגדנו מתנגדים וצוררים ותזרוק אותנו אחורנית במקום להצעיד אותנו קדימה.

---

4 יעקב שרתוק, אבי משה שרת, היה בילו"יי. הוא וכמה מחבריו התיישבו ב־1882 בירושלים במטרה לעסוק בתעשייה זעירה. בארבע שנות חייו בירושלים התרועע יעקב שרתוק עם אליעזר בן־יהודה והשתתף בעיתונו "הצבי".

5 תוכנית ההסתדרות הציונית העולמית, שהתקבלה בקונגרס הציוני הראשון בבאזל 31.8.1897.

6 כדרישת המנהיג הציוני זאב ז'בוטינסקי ו"ההסתדרות הציונית החדשה" שהקים ב־1935.

אבל הגיעה השעה. המנדט התרוקן מתוכנו. הוא נהפך להיפוכו. לא היה כל סיכוי לחולל מהפכה בלב השלטון הבריטי ולהחזירו למוטב. באה שעת הכרעה לעולם. השואה הנוראה שהתחוללה על יהדות אירופה היתה קריאת תגר לעם היהודי כולו: היבין מה קרה לו? היבין מדוע קרה לו הדבר? מדוע קרה לו הדבר שלא יוכל לקרות לשום אומה ולשון בעולם? הייתן דעתו? היסיק מזה את המסקנה? ההתעצמות הזאת של המזרח[7] היתה קריאת תגר באוזני היישוב. היֵשב היישוב בחיבוק ידיים ויחכה עד אשר בוקר אחד ימצא את עצמו מיעוט בארץ ערבית עצמאית, או יקום ויתבע את עצמאותו?

אמרנו: עת לעשות. אם נחמיץ את השעה הזאת מי יודע אם תחזור במשך דורות. מי יודע אם תחזור בזמן מן הזמנים? את הדין החמור ניתן בפני ההיסטוריה העברית לעתיד לבוא על החמצת השעה. ידענו כי אם נדרוש מדינה בכל ארץ־ישראל המערבית – ולא בא כלל בחשבון שמראש נדרוש מדינה רק בחלק, מראש דרשנו מה שמגיע לנו – אולם ידענו שאם נדרוש זאת ייתכן שנקבל מדינה רק בחלק מן הארץ. לא נרתענו מזה מפני שאמרנו, שכאשר חיי עם תלויים לו מנגד, וכאשר בהזדמנות מסוימת הוא יכול להגיע למפעל גדול של הצלה, הוא איננו יכול להיאחז באיזה גבולות־שהם כבדבר שבקדושה.

גם בדורות הקודמים, בשבת העם היהודי על אדמתו בארצו, פשטה הארץ צורה ולבשה צורה מתקופה לתקופה וגבולותיה נשתנו. אחת נשארה ארץ־ישראל לתמיד כארצו היחידה של העם היהודי, אבל דפוסיה היו פעם כאלה ופעם כאלה. אמרנו: אין שלמות הארץ דבר שבקדושה. הארץ היתה שלמה במשך הרבה דורות, אבל לא היתה בה דריסת רגל לכוח יהודי, והארץ יכולה להישאר שלמה, אבל סגורה לעלייה יהודית, שוללת כל אפשרות של התיישבות, מוחקת את ארץ־ישראל מעל מפת העולם כפתרון לשאלה היהודית, מכריחה יהודים לפנות לה עורף ולבקש פתרון לבעייתם בדרכים אחרות, ללכת אחרי אלוהים זרים. גם זה ייתכן.

הארץ הזאת אינה קדושה כשלעצמה. היא קדושה כארצו של העם היהודי. היא קדושה רק כאמצעי לגאולתו של העם היהודי. העיקר הוא העם היהודי. מה בצע בשלמות הארץ, אם השלמות הזאת סותמת את הגולל על העם היהודי? מה דרוש לנו פה? עם יהודי, עם בעל כוח, עם חי על אדמתו, אוכל לחמו בזעת אפיו, יוצר תרבות, עצמאי, חופשי בגורלו. במה זה תלוי? ודאי תלוי בשטח. לא גרסנו מדינה יהודית ויהי מה – אם יהיה השטח אפילו תל אביב עם בנותיה. בשום פנים ואופן. הכרחי שטח במובן של כמות ובמובן של איכות, מרחב להתיישבות, עמדות מפתח כלכליות – אותם האוצרות שישנם, ים, מים להשקאה, קרקע לעיבוד, מקורות

---

7 תהליך העצמאות של ארצות ערב במזה"ת.

של כוח. אבל שטח בלבד לא יפתור שום שאלה אם לא יהיה שלטון בידי העם היהודי לעשות פה מה שדרוש לעם היהודי, להפוך אותו שדה מחייה לעם היהודי, סדן לפטיש ההיסטורי שלנו.

היו אנשים שאמרו: לא רק שבשום פנים ואופן אין להסתפק בחלק מן הארץ, וכל תוכנית של מדינה יהודית בחלק מן הארץ יש לדחות מראש ולפסול אותה, ובשום פנים ואופן לא להסכים לכל פשרה, אלא גם תביעת מדינה יהודית בארץ־ישראל המערבית פסולה בתכלית, היא בגידה לאומית. האנשים האלה [הנכונים להתפשר] עוכרים את נפש העם, קובעים את עתידו – אלא [יש להתעקש ולדרוש] ארץ־ישראל בגבולותיה ההיסטוריים משני עברי הירדן. ויצא ש"הגבולות ההיסטוריים" של ארץ־ישראל הם במקרה מתאימים לאותו הגבול שקבעו האנגלים עם [ממלכת] איבן סעוד במדבר.

האנשים האלה לא הסתפקו במדיניות. היתה להם גם תורה מעשית. והתורה המעשית הזאת שלהם היתה מורכבת משני יסודות. יסוד אחד הוא שאין אנו עם ואין אנו תנועה מדינית ואין עלינו חובה של ארגון ושל משמעת ושל הנהגה, אלא אנו המון פרוע ואיש לאוהליך ישראל, וכל בחור שיש בו איזה ניצוץ והוא חושב את עצמו שהוא נוצר לגדולות, יכול לפרוש לאיזו פינה, או לרדת לאיזה מרתף, ומשם להוציא כרוז ולקרוא לעצמו באיזה שם מפוצץ ולהקהיל מסביבו כנופיית נערים תמימים ולעשות מדיניות על דעת עצמו ועל אחריות עצמו ולהעמיד את העם היהודי כולו בפני עובדה.

זוהי זכות גדולה לעמנו, שהיו רק שתי קבוצות פורשים בתקופה מסוימת.[8] אבל אילו תורתם נתקבלה, אילו הדרך שהם הצביעו עליה היתה נהפכת לדרך הכלל, כי אז פּוֹר התפורר לרסיסים בית ישראל מבחינה מדינית ומבחינה צבאית, כי אז לא צריך היה להחזיק מעמד בתוכנו כוח ה"הגנה", הוא צריך היה כולו להתנפץ לרסיסים, לשברי כלים של קבוצות בודדות. לא היתה צריכה להתקיים בתוכנו ההסתדרות הציונית, הסוכנות היהודית, הנהגה איזושהי – כל קבוצה עם מנהיג שלה, עם שם שלה, עם קופסת צדקה שלה, עם האקדח שלה, לאיים על אנשים להוריד פרוטות לתוך הקופסה. כזה צריך היה להיות רקע החיים שלנו, כך היינו צריכים להופיע כלפי עצמנו וכלפי העולם – אילו היתה הלכה כמותם.

אושר העם היה שההלכה לא היתה כמותם, שהעם בהמוניו העצומים הביע להם אי־אמון נמרץ, דחה את דרכם בשאט נפש. זו היתה "הצלחתם". זה היה יסוד אחד. ומה תעשינה הקבוצות האלה? ומה יעשה העם המפורר הזה? העם המפורר

---

8 "הארגון הצבאי הלאומי" (אצ"ל) מיסודה של התנועה הרוויזיוניסטית, שקם ב־1937 בידי פורשים מארגון ה"הגנה", ו"לוחמי חרות ישראל" (לח"י), שקם ב־1940 בידי פורשים מן האצ"ל, שלא סרו למשמעת המוסדות הלאומיים הנבחרים.

יש לו [לדעת הארגונים הפורשים] רק דרך מדינית אחת, ודרכו המדינית היא דרך הטרור. מכשיר פעולתו המדינית הוא האקדח, רימון היד, המוקש, ה"סטן", המקלע – בוודאי בעד עצמאות – הדרך לעצמאות היא להרוג את השלטון הזר בפועל ממש, בהשמדתו הפיסית, להרוג כל אנגלי, פקיד, חייל, שוטר ועל ידי כך לגרש אותו מן הארץ.

ועכשיו, על הפשע הראשון, פשע פריקת העול, פשע הפרישה מהכלל, מנסה הקבוצה הזאת[9] בהופיעה על הבמה לחפות על ידי ההישג שלה בדרך שהיא הלכה, והיא מתיימרת לפנינו כי היא שגירשה את השלטון הבריטי. גם אילו היתה זו אמת, בזה עדיין לא נתחסל החשבון.

מה פירוש הופעתה של הקבוצה הזאת עכשיו על הבמה? בפעם הראשונה היא כאילו מצטרפת לכלל והיא דורשת שבח והודיה לעצמה על המעשה הפטריוטי הזה. איפה היא היתה כשהכלל לא היה עדיין מדינה? עכשיו, כשיש שלטון של כפייה, כשיש צבא, כשיש משטרה, כשיש חוקים ומשפטים, כשיש ממשלה שאינה נרתעת משימוש בכוח נגד אלה המנסים להכשיל אותה, עכשיו, בלית ברירה, מופיעים אנשים אלה על הבמה. מה היה ומה הם עשו כשהעם נמק באוזלת ידו, כשהוא היה כה זקוק לנאמנותו, לרגש החובה והמשמעת של כל פרט ופרט, כשהשלטון שלנו היה רק על נשמות בני אדם, מתוך שכולנו נתנו יד איש לרעהו ואמרנו: אנחנו עם וככה נופיע בפני העולם? אז הם פוצצו, שברו, פוררו, ביקשו להציג אותנו בפני העולם כערב־רב, כצאן בלי רועה.

אבל את ההישג הזה, את ההתיימרות הזאת לגבי ההישג הזה יש לבדוק לגופו. מה מן האמת יש בו? אומרים לנו: אנחנו גירשנו את האנגלים. העניינים האלה עוד לא התרחקו כל כך ולא צללו בנשייה. הם עוד ברורים ומובהקים מאוד ולא קשה לבדוק אותם, ויש להאיר את הדרך שעברנו לאור העובדות האלה.

נגמרה המלחמה. חשבנו, יבוא שלטון פועלים באנגליה, הוא ישנה את "הספר הלבן". התברר ההיפך. מנוי וגמור איתו לא רק לא לשנות אלא לבצר היטב את משטר "הספר הלבן" ולהתמיד בו גם לאחר המלחמה גם אם פירושו שילוח מעפילים לארץ גזירה חדשה, גם אם פירושו התנגשות מזויינת עם היישוב, והתחילה פרשת הטרור. לְמה גרם הטרור? הטרור הפחיד הרבה אנגלים בתור פרטים. הוא הרג הרבה אנגלים. האם הוא הפחיד את השלטון? האם הוא הביא את הממשלה הבריטית לידי הרהורי יציאה מן הארץ? ההיפך היה האמת!

השלטון הבריטי החל להתנכל לנו ובעזרת הטרור, מתוך הסתייעות בטרור, חידש עלינו יום יום גזירות חדשות כדי לדכא אותנו וכדי לבצר את מעמדו. לא

---

9 תנועת ה"חרות", יורשת התנועה הרוויזיוניסטית.

רק שהטרור לא ערער את מעמדו, הטרור התיר בשבילו את הרצועה. שלטון בריטי איננו שלטון על המרס. הוא על הפלנטה הזאת. הוא איננו שוכח שיש דעת קהל בעולם, בוודאי שהוא איננו שוכח שיש דעת קהל בארצו. הוא מצווה ועומד להצדיק יום יום, שעה שעה, את מעשיו לפני דעת הקהל הזאת. הוא תלוי מאוד באמריקה ובדעת הקהל שלה. ומצד דעת הקהל באמריקה אין אמון מראש לכל מה שעושה הממשלה הבריטית. הממשלה הבריטית יודעת זאת היטב והיא זקוקה לשם כך למכונת תעמולה כבירה באמריקה, שכל מעשה שלה היא צריכה להסביר. כל אקט טרוריסטי חדש, כל מעשה שפיכת דמים פרוע, היה לעזר רב למכונת התעמולה הזאת, התיר את הרצועה למעשי דיכוי ונתן הצדקה להם בעיני דעת הקהל הניטרלית.

ויש עובדות מובהקות המוכיחות מה שאני אומר. הנה ב־1946 הגיעו העניינים כאילו לשלב של איזו הכרעה. בווין פנה אז לממשלת ארצות הברית והציע להקים יחד ועדה, ועדה אנגלית־אמריקנית משותפת. מדוע הוא עשה זאת? הוא נבהל מהטרור והחליט שעליו לברוח מהארץ, אבל רצה שאמריקה תצדיק את בריחתו? היה דרוש לו אישור של ארצות הברית כדי לצאת מן הארץ? האבסורד של ההנחה הזאת היה ברור. האישור של ארצות הברית היה יכול להועיל לו כדי להישאר בארץ, להישאר בארץ על יסוד אותה המדיניות. ואף אומנם אמרתי את זאת עד עכשיו על דרך הסברה, על דרך השכל הישר. עכשיו אני אומר משהו מתוך ידיעת העובדות.

בווין נועץ בכל שליחיו במזרח התיכון מה יש לעשות לעם הסורר הזה, המקים טרוריסטים מקרבו ובעצמו איננו משתלט עליהם. והוא קיבל חוות דעת מנציגיו בקהיר ובדמשק ובבגדאד ובג׳דה אצל איבן סעוד – פה אחד. היחיד שנתן חוות דעת אחרת היה המנוח לורד גורט,[10] לא משום שהיה ידיד לעם היהודי אלא מפני שעמד יותר על קשיות עורפו. אבל כל אלה מסביב אמרו: אם תשלח לארץ־ישראל ועדה של אנשים "נקיי דעת" – בלשונם "נקיי דעת" פירושו נקיים מכל יחס לעם היהודי – והם יבואו וייראו את הדברים במקום המעשה, יוציאו מסקנה אחת ומובנת, שהדרך היחידה להשתלט על הארץ הזאת ולנהל אותה זוהי מדיניות "הספר הלבן" – המדיניות הנבונה, השקולה, הבדוקה והמנוסה. אין פה מה לחדש, אין פה מה לערטל. זוהי ראשית חוכמה ותכלית חוכמה.

אמר בווין: זה דבר טוב. אם אני מקבל פסק דין כזה מצד הוועדה, יש לי בכיסי אישור של ארצות הברית למדיניות של "הספר הלבן" ואז אני נשאר כמובן בארץ ואז אני ממשיך באותה הדרך. ואז אחת משתיים – או שהיהודים יירתעו, כי יתברר שמשען אחד שלהם – ארצות הברית – הוא משען קנה רצוץ. הם יירתעו וייכנעו.

---

10 פילדמרשל ג׳ון ס. גורט (1886–1946) נציב עליון בא״י, כיהן שנה אחת, משלהי 1944 עד שלהי 1945, ופרש מטעמי בריאות. ב״ג העריך שגורט התנגד לקו המדינות הבריטית שביטא בווין בנאומו בפרלמנט ב־13 בנובמבר 1945 (ר׳ גולני/*הנציב האחרון*, עמ׳ 41).

ואם לא יירתעו וייכנעו וימשיכו בטרור אז אוכל לצאת למסע דיכוי כזה שעכשיו אינני יכול להוציאו לפועל, כי אז ארצות הברית תעמוד לימיני ואני אשבור אותם.

מה קרה? המזימה הזאת הוכשלה. היא הוכשלה על ידי המדיניות הציונית. כבר אז, ב־1946, דרשנו לפני הוועדה הדו־לאומית [האנגלו־אמריקנית] שבאה לארץ את הפתרון של מדינת יהודים. לא קיבלנו אישור לפתרון הזה אז, אבל קיבלנו אישור לעמדתנו לגבי "הספר הלבן". הוועדה הוציאה פה אחד פסק דין השולל את "הספר הלבן" – הוא צריך להתבטל. וכך נכשלה מזימת בווין. הוא היה קצת נמהר, וכאשר הוועדה ביקרה אותו בחדרו ב"פורין אופיס" באנגליה, בדרכה לארץ־ישראל, הוא אמר: "רבותי, כל דוח שאתם מביאים המקובל על כולכם, מקובל עלי. אני ממלא אחריו". מתוך מה אמר את הדבר הזה? מפני שהיתה אצלו הלכה פסוקה, שהדוח יהיה לטובת "הספר הלבן". כשיצא ההיפך הוא הניח את הדוח על מדף הספרים שלו, התעלם ממנו וניגש למסע חדש של דיכוי. הטרור התגבר, הדיכוי התגבר. ואז באו ימי לטרון, מאסרים המוניים.[11] עוד לפני כן היה שילוח בחורים נוספים [חברי ארגוני הפורשים] לקניה, לסודאן. אז באו חיפושי הנשק הגדולים עם הרס משקים בעקבותיהם. אז בא העוצר על תל אביב.[12] אירגוני הפורשים לא נרתעו. היישוב המאורגן לא נרתע ממאבק. ההעפלה נמשכה, אבל גם מסע הדיכוי נמשך.

אחרי שהוא [בווין] הוציא אותנו מלטרון, הוא היה סבור שאנחנו קצת התרככנו שם במשך ארבעה חודשים וחצי. ואומנם לא היה כל כך קריר באותה ביקעה בחודשי הקיץ. הוא קרא אותנו ללונדון. הוא חשב שעכשיו אנחנו נחתום על כל מה שיכתיב. אנחנו סירבנו לחתום. הוא איים אז עלינו שהוא יילך לאו"ם. הוא חשב שזה יפחיד אותנו. אמרנו: אדרבה, ניפגש איתך שם. נשמח מאוד שם, באו"ם, בזירה ההיא לא נשב איתך כמו פה [בלונדון] – אתה פה שר החוץ ואנחנו נציגי הסוכנות היהודית לכל היותר. שם אתה מדבר בתור עם ואנחנו מדברים בתור עם, אומנם אתה חבר [באו"ם], אנחנו לא חברים, אבל אנחנו גוף עצמאי שם כמוך, נאבק בזירה ההיא לעיני כל "הקהל הקדוש".

מדוע הלך [בווין] לאו"ם? הטרור היה בכל שיאו. הוא הלך לאו"ם כדי לצאת מארץ־ישראל? כי אז למה היה לו ללכת לאו"ם? הוא הלך לאו"ם ואמר: "קחו ממני את הארץ הזאת. אינני יכול להחזיק שם מעמד. תדאגו אתם לארץ הזאת, תשחררו אותי מהמעמסה הזאת"? בשום פנים ואופן! הוא אמר דבר ברור מאוד

---

11 "השבת השחורה", 29 ביוני 1946. במבצע זה עצרו הבריטים ארבעה מחברי הנהלת הסוכנות ובראשם משה שרת, ושני חברי הוועד הלאומי ומאות חברי פלמ"ח וקיבוצים.

12 מבצע "כריש", שם הצופן הבריטי לעוצר וחיפושים, שערכו הבריטים בת"א מ־30.7.1946 עד 2.8.1946.

ומחושב. הוא אמר: "אני מבקש מכם עצה כיצד לנהל את הארץ הזאת". זו היתה הפנייה שלו. עושי דברו בישיבות הקפידו מאוד בכל הזדמנות להדגיש, שאין התחייבות מצד אנגליה למלא אחרי העצה הזאת. הוא אמר: אם העצה הזאת היא לטובת בווין ומדיניותו, הרי הוא ממלא אחריה, ואם לא – איננו ממלא אחריה. מה היה החשבון שלו? הוא ידע – היהודים ידרשו שם מדינה יהודית בכל ארץ־ישראל, הערבים ידרשו שם מדינה ערבית בכל ארץ־ישראל, והוא אמר: "אני יכול לסמוך על היהודים ובעלי בריתם, שהם יכשילו את התביעה הערבית. אני יכול לסמוך על הערבים ובני בריתם, שהם יכשילו את התביעה היהודית. לא יהיה רוב לא לקצה זה ולא לקצה זה".

אז התברר שאין רוב בכלל. מה יש באמצע? העניין חדש. האו"ם זהו ארגון חדש, זהו מין בבל, 55 אומות, בתוכן ריב איתנים בין ארצות הברית לרוסיה. לא יגיעו באו"ם ללשון משותפת. העצרת עמוסה כל מיני עניינים, תהיה התרוצצות, תהיה מבוכה, הסוף שתהיה אוזלת יד גמורה ומחוסר מוצא – ואני מרשה לעצמי לומר שאני יודע היטב על מה שאני מדבר – סוף שיבואו כל אלה אלי ויתחננו לפני שאקבל לידי מחדש את הבן הסורר הזה ואחנך אותו לפי דרכי. ואז יאמר הוא, בווין: "חזקה עלי דרישתכם. אני אומנם רציתי להשתחרר, אבל יש אחריות בינלאומית. בלית ברירה אני מרכין את ראשי, אבל אם אתם רוצים שאני אחנך את הבן הסורר הזה, אני אעשה זאת לפי דרכי. אני פדגוג מומחה". ואז הוא יקבל אישור העולם למדיניות "הספר הלבן", בין במפורש בין שלא במפורש, כי עצם העובדה שהוא פנה לאו"ם, ונתן להם הזדמנות לנסח מדיניות אחרת והם לא עצרו כוח לעשות זאת, והחזירו אליו את הקושיה, הרי שהוא חופשי וממילא יש לו אישור העולם לְמַה שייעשה בארץ.

ושוב אמר, ממה נפשך, שאז יירתע העם היהודי, כי הגיע אל שיא ההתדיינות עם אנגליה, מעבר לזה אין עוד אינסטנציות בפלנטה הזאת, והוא, [העם היהודי] נכשל. לעומת זאת, במקרה זה, אם הוא יעמוד במרדו, מה זאת אומרת? הדבר הובא בפני כס העמים, הדבר הוחזר לאנגליה, היהודים הולכים עדיין בדרכי הטרור, הם הורגים, הם שורפים, הם מפציצים, הם עלולים להצית תבערה, זה עלול לגרום להתלקחות במזרח התיכון כולו, בעולם כולו, והאחריות כולה עלי ויש לי אישור בינלאומי לכל אמצעי דיכוי והוא היה מסוגל לאמצעי דיכוי הרבה יותר גדולים.

זיכרו, חברים! היתה תקופה בארץ וזו היתה ההנחה הרווחת בציבור: "השלטון הזה מחפש את נשק הטרור, אולם בנשק ה'הגנה' לא ייגע". נתבדתה הסברה הזאת. היה זמן [שסברו] שהאנגלים לא יפתחו באש על היהודים – הם יכו אותם, יאסרו אותם, יגרשו אותם, אבל באש לא יפתחו". פתחו באש.

אומנם הגענו לפתיחת אש נגדנו רק ברובים ובמקלעים. היה זמן שאמרו: "מעפילים לא יישלחו מהארץ, ישבו בעתלית". שלחו אותם מהארץ. אבל אז אמרו אנשים: "לאירופה לא יחזירו אותם". החזירו אותם [את מעפילי "אקסודוס"]. ועדיין נשארו שאננים בתוכנו שאמרו: "מתותחים לא יירו עלינו, מאווירונים לא יפציצו אותנו". על איזה יסוד אמרו זאת? הנה היו נחשולי גזירות ונגישות. והם עלו מהאחד לשני, בבחינת קְרֶשְׁצֶ'נְדוֹ. כל נחשול היה בו רמז לשלב הבא. אם יכול היה להיות עוצר של ארבעה ימים על תל אביב, מדוע לא יהיה עוצר של עשרה ימים על תל אביב? אם יכלו להיות יריות על מתיישבים יהודים, מדוע אי־אפשר להרעיש ולהפציץ יישובים ולהחריבם כליל? הם אסרו קבוצת ראשי ציבור אחת [בלטרון] וקבוצת ראשי ציבור שנייה למספר שבועות.[13] אם יכלו לאסור כל פעם קבוצה של אנשים אחרים, מדוע אי־אפשר היה לכרות את כל הצמרת – 200 איש, 500 איש – ולשלוח אותם לא ללטרון כי אם לעדן, לסיישל, למלטה? מדוע אי־אפשר היה להרעיב את היישוב? מדוע אי־אפשר היה לנפץ את מנגנון הייצור שלו ולהחריב את המשק שלו? בשלב ידוע לא היתה לזה הצדקה, בשלב אחר היתה לזה הצדקה. הטרור עצמו, עם התפתחותו, עם גֵאותו, היה משמש הצדקה נוספת לשלב נוסף במסע הדיכוי. האומות המאוחדות פיהן סתום. מי הכשיל את המזימה הזאת? מי הכריח את השלטון הבריטי להיעקר מן הארץ? ההחלטה על עצמאות ארץ־ישראל. מי הביא לידי החלטה על עצמאות ארץ־ישראל? ההנהגה הציונית. אילו נתפסה ההנהגה הציונית לאיוולת הפושעת של ארץ־ישראל משני עברי הירדן, היא היתה משיגה בתוקף הסיסמה ההיא את החלטת העצמאות?

הנה האמת לגבי עקירת השלטון הבריטי מהארץ – מה שעקר את השלטון הבריטי מהארץ זוהי ההחלטה [של עצרת או"ם ב־29.11.1947] שארץ־ישראל צריכה להיות עצמאית, ומיד. לאחר שנתקבלה ההחלטה הזאת, לאחר שנשמט הבסיס מתחת השלטון הבריטי מהארץ, וכיוון שהשלטון הבריטי לא חדל להיות גורם מדיני בארץ גם נוכח הפרספקטיבה של הסתלקותו, והוא חתר להצמית את הפתרון הזה, את העצמאות שיש עמה מדינת ישראל, לכן הוא גם כה מיהר לצאת מן הארץ כדי להשאיר את השדה חופשי לפלישת צבאות ערב ולמלחמת ערב בישראל, [שבאה] על מנת להכחיד את ישראל מעל פני האדמה הזאת.

ובכן, החלטת ה־29 בנובמבר היא שעקרה את השלטון אשר הטרור כל הזמן העמיק את שורשיו. והמזימה [הבריטית] להכשיל את ההחלטה הזאת החישה את היציאה. זוהי האמת לגבי היציאה האנגלית מן הארץ.

---

13 ב־5.8.1947 נערך מבצע רחב היקף, שבמהלכו נעצרו 34 מפעילי אגף הימין ביישוב ובהם ראשי הערים: ישראל רוקח – תל אביב, עובד בן־עמי – נתניה, אברהם קריניצי – רמת־גן.

הדרך הזאת שהלכנו בה קמו לה מתנגדים בתוך המחנה פנימה, בתוך המחנה החלוצי, בתוך המחנה העובד[14] – לא רק בין אלה שכל גבורתם היתה שפך דם ושמעולם כתנועה לא שפכו זיעה בארץ הזאת.[15] אנחנו כתנועה מעולם לא נרתענו משפך דם של עצמנו ומשפך דם של אחרים, כשראינו זאת כמוצדק וכמוכרח. אבל תמיד אמרנו: מי ששופך זיעה יש לו גם זכות לשפוך דם, כי הוא שופך את הדם להגנת אותם הנכסים ואותם הקודשים שהוא יוצר בזיעת אפיו. אבל גם אלה ששפכו הרבה זיעה בארץ־ישראל, כמונו כמוהם, לא רק שעמדו מנגד ועמדו לצר ולרועץ על הדרך הזאת שהלכנו בה להשיג מדינה יהודית בדורנו, בימינו, בשנים האלה, אם רק אפשר – לאלתַר. הם עשו אותנו ללעג ולקלס, התקוממו נגד דרך זו, חתרו תחתיה, עשו כל מה שהיה תלוי בהם להכשיל אותה. ואם אנחנו שופטים תנועות ומפלגות, הרי הושגה מדינת ישראל על אפם ועל חמתם.

כיחידים, כחיילים בשורה, כחלוצים, כעולים וכמעפילים, כעובדים בשדה ובכרם, בבית החרושת ובסדנה, חלק אחד להם עם כולנו, ובהרבה דברים הם בראש. אבל כתנועה, כמפלגה, כנושא כיוון, כמנסחי מדיניות, הם עמדו לצר ולרועץ. אילו היתה הלכה כמותם, אזי במידה שהדבר תלוי ביוזמתנו, בגילוי רצוננו, בחתירתנו המכוונת, אילו היה הדבר תלוי בידם, לא היה הדבר מושג ביום הזה.

זוהי האמת ההיסטורית. הם כיום יחד במפלגה אחת [מפ"ם]. אז היו נפרדים. הם שניהם אמרו: בשום פנים ואופן לא חלוקת ארץ־ישראל, אחת מה יהיה המשטר. לדידם היה רק דבר אחד שיש לדורשו: "שלמות הארץ". לאותה ועדת אונסקו"פ שלחו טלגרמה, בה לא הזכירו אפילו את המילה "עלייה", הזכירו רק את "שלמות הארץ". הם ידעו שעומדת להכרעה השאלה: מדינה או לא מדינה. הם יכלו לדעת, שאם לא יתקבל עניין המדינה, לא יתקבל שום עניין אחר ולא יתקבל דוח שיהיה לו רוב וכל העצרת [או"ם] תתפורר ומזימת בווין תנַחֵל את נצחונה. הם ידעו זאת. והא ראייה, שערב העצרת כתבו: מוטב להיאחז בתוכנית של בווין – כך כתבו והדפיסו באותיות אשוריות בעיתון פועלים ארץ־ישראלי עברי – מאשר ללכת בדרך של חלוקה. ותוכנית בווין היתה אז המהדורה המקולקלת של תוכנית מוריסון־גריידי,[16] אותה תוכנית שבווין רצה להכתיב לנו אחרי השחרור מלטרון

---

14 הכוונה למפלגות "השומר הצעיר", שהתבססה על חברי "הקיבוץ הארצי", ו"התנועה לאחדות העבודה" שהתבססה על חברי "הקיבוץ המאוחד".

15 התנועה הרוויזיוניסטית.

16 ועדה שהוקמה ב־1946 בעקבות המלצות ועדת החקירה האנגלו־אמריקנית, בראשות נורמן ברוק, מזכיר הקבינט הבריטי, והנרי גריידי איש "מחלקת המדינה" של ארה"ב. מסקנות הוועדה, שהמליצה להפוך את א"י למדינה פדרלית ובה ארבעה קנטונים, הוצגו בפרלמנט הבריטי ביולי 1946 על ידי שר החוץ הרברט מוריסון, ומכאן הכינוי "תוכנית מוריסון־גריידי".

ושסירבנו לחתום עליה[17] ושבגלל סירובנו איים עלינו ללכת לאו"ם.

אמרנו: "הגיעה השעה להכריז על תביעת המדינה היהודית". הם[18] אמרו: "תוכנית בווין רעה ומרה, בכל זאת נשאר שם פתח למאבק. על כל פנים, מוטב זה מאשר חלוקה שיש בה מדינה בחלק של הארץ". הם אמרו: "זה שבווין אומר אמת איננו פוסל את האמת, וכשבווין אומר שלא תתיכן חלוקה ולא תקום ולא תהיה חלוקה – שתי מדינות בארץ־ישראל – הוא אומר אמת ואין זו בושה להודות אם אויב אומר אמת".

מדינה דו־לאומית,[19] שותפות עמים, זהו דבר נפלא, אבל כיצד מקימים מדינה על יסוד כזה? מהי בשבילנו ארץ־ישראל – סתם איזו ארץ בעולם? לנו פה דרושים חיים טובים, רחובות מרוצפים, אור ומים, יום עבודה, או שיש תפקיד מכריע לעם היהודי – לגדול על ידי עלייה והתיישבות – וזוהי כל הדינמיקה שלו והדינמיקה הזאת מוכרחה לקבוע את גורלה של הארץ? או שהארץ נרתמת לדינמיקה הזאת, וכל מערכת החוקים וכל מערכת המיסים וכל סדרי השלטון רתומים למערכה הזאת, למנוע הזה ששמו עלייה והתיישבות, או שהיא עומדת נגד הדבר הזה. אם כן, יש שני עמים, עם אחד רתום לדינמיקה הזאת, ועם שני חוגר כל כוחו לשסף, להכשיל את זה – כיצד תקימו מדינה, בניין ממלכתי, על היסוד הזה שהוא מבוקע ומפוצל מן המסד עד הטפחות, כשאתם רותמים כאילו שני מנועים שאחד מושך הנה ואחד מושך הנה? אף פעם לא הוסבר הדבר הזה.

אתם חושבים שעל ידי כך הם שמרו על שלמות הארץ? הם כתבו ספר. אינני פה חוקר קדמוניות. אני מספר פה דברים, שעם כל אי־היותם ידועים בציבור זהו עניין של תמול שלשום משנת 1946–1947. בשנת 1947 הוגש הספר הזה לוועדת אונסקו"פ,[20] ושם נאמר שאת הארץ יש לחלק לא למדינות עצמאיות, כי יש דרישה של שלמות הארץ, אבל מותר לחלק אותה למחוזות – זאת אומרת לגמרי לרסק אותה – ויהיו מחוזות ששם תהיה עלייה יהודית מותרת – לא חופשית, ויהיו מחוזות ששם תהיה עלייה אסורה – לא מוגבלת. אז תהיה חלוקה, אלא שאין הפיצוי של מדינה יהודית. הלאה: כלום אתם סבורים, שלאותם המחוזות שעלייה יהודית בהם צריכה להיות מותרת היא צריכה להיות לפחות ברשות העם היהודי?

---

17 תוכנית שהגיש בווין לנציגים ערבים ויהודים בשיחות שהתקיימו בלונדון בפברואר 1947. גם תוכנית זו חילקה את א"י לקנטונים, אבל הגבילה עוד יותר את סמכות העומדים בראשם, וכן הציעה להשליט באו"י משטר נאמנות לחמש שנים ואח"כ להעניק לארץ עצמאות מלאה.

18 מפלגת "השומר הצעיר".

19 כהצעת מפלגת "השומר הצעיר" לפתרון בעיית א"י.

20 The Road to Bi-National Independence, Memorandum of the Hashomer Hatzair Workers Party of Palestine, Tel Aviv, August 1947.

לא. על גודל העלייה שם יחליט מוסד שישותפו בו גם ערבים, ואם לא יבואו לעמק השווה אז יהיה גוף שלישי מכריע – שלטון בינלאומי. ובעוד שברור שעניין העלייה הוא העניין המכריע בשבילנו, ואין זה עניין שפקיד יהודי ייתן ויזה ושוטר ייתן להיכנס על סמך הויזה. שאלה היא מה יעשו האנשים האלה? האם תהיה עבודה בארץ, איך ייושבו, האם הארץ תוכל לקלוט אותם? פירושו של שלטון בינלאומי בארץ שאין עצמאות, ופירושו שהעם היהודי צריך לוותר על הזכות הראשונית המגיעה לכל אומה ולשון, שכל אומה ולשון נהנית ממנה, להגיע פעם להיות אומה עצמאית. והמבחן הזה ישנו בכל אומה ולשון, אלא ששם אינם מרגישים זאת כמו שאדם אינו מרגיש בידו כשהיא בריאה. המבחן הוא שמפתח הכניסה בידו. הוא יכול להכניס את מי שהוא רוצה, כמה שהוא רוצה, מתי שהוא רוצה. פה יש מחנה שמושיט את ידו למפתח, ושם יש אנשים מתוך המחנה שזורקים את המפתח לים. כך אפשר היה לצייר את התמונה של המאבק הפנימי שלנו.

והיתה קבוצה אחרת,[21] שאמרה "משטר בינלאומי". לכתחילה אמרה ביושר "משטר בינלאומי, אולי פעם תהיה מדינה יהודית". הם אף פעם לא דיברו נגד מדינה יהודית, אם כי היו זמנים שהצביעו נגד. כי בשעה שהדבר הופיע בפני ישיבת הוועד הפועל של ההסתדרות, שתנועת פועלי ארץ־ישראל היתה צריכה בפעם הראשונה להופיע עם שלהי המלחמה השנייה על במה בינלאומית של עובדים, כאשר הוקם מחדש האינטרנציונל המקצועי והפעם בשיתוף רוסיה ואמריקה, והיינו צריכים להופיע שם. זה היה כבר אחרי שהיתה תוכנית בילטמור, והוועד הפועל הציוני אישר אותה, ואסיפת הנבחרים אישרה אותה, והיתה שאלה אם תצטרף לזה תנועת העבודה בארץ על ידי זה שתרים את התביעה מעל הבמה הבינלאומית בגיזרת העובדים, שהיא הופקדה שם על המשמר. ההחלטה להרים שם את התביעה על מדינה יהודית נתקבלה בוועד הפועל של ההסתדרות ב־25 קולות נגד 21. זה היה בשנת 1946. בין ה־21 היו חברי שתי מפלגות שעכשיו הן מפלגה אחת [מפ"ם]. הם אמרו: משטר בינלאומי בינתיים, אבל לא רק עם אנגליה כי אם גם עם אמריקה וגם ברית המועצות. מכלל זה שאני אומר "לא רק אנגליה", אתם שומעים שאנגליה נשארה. התוצאה המעשית הראשונה של אותה תוכנית היתה השארת אנגליה על כל הוותק שלה, על כל השורשים והאחיזה שלה וכל השליטה שלה בכל ענייני הארץ הזאת. וצריך היה להוסיף לה שני שותפים טירונים.

אי־אפשר כלל לעמוד על שורש הדבר הזה, על החיזיון המשונה הזה – איך אנשים מתכחשים למה שברור שמוכרחה להיות תביעת העם היהודי כולו, למה שהיתה תביעת העם היהודי כולו והלכת מפלגת פועלי ארץ־ישראל.

---

21 "התנועה לאחדות העבודה".

הלך המורה שלה ברל כצנלסון המנוח, וקבע את התביעה הזאת במצע להסתדרות, והלך המנהיג המדיני שלה בן־גוריון לאמריקה והנחיל את זה לתנועה הציונית שם, הרים את דגל "בילטמור" [במאי 1942], חזר לארץ. הנחיל את זאת לוועד הפועל הציוני, והדבר הזה הפך מתביעת מפלגה לתביעת עם, והכל צריך היה להיות מכוון ומודרך למטרה זאת – ואנשים עמדו להכשיל את כל זה. אפילו אחרי החלטת 29 בנובמבר הם אמרו: זה לא יקום ולא יהיה, זה חלום שווא. לו היתה הלכה כמותם, עד היכן היינו מגיעים? ומעניין שדווקא שתי הקבוצות האלה, כיום המפלגה שלהם, ראו תמיד לעצמן תפקיד מיוחד בתנועתנו: ללכת לאורם של "כוחות המחר"[22] ולהתחשב במיוחד עימהם ולכוון את עצמם במיוחד בברית איתם. הם גם עכשיו סבורים, או טוענים, שלהם יש איזה לחש מיוחד, שהם יודעים לדבר על ליבם של הכוחות האלה, זאת אומרת על ארצות מזרח אירופה, ולאחרים הדבר הזה איננו.

ומה יָצא? גם כאן יש הזדמנות מעניינת מאוד לבדוק עמדות וסיסמאות לאור העובדות ולאור הניסיון. אנחנו נחיה עוד שנים ודורות בהערצה לאותו המיפנה הכביר ההיסטורי שחל בעמדת ברית המועצות כלפינו, ולתפקיד המכריע שהמיפנה הזה מילא בהכרעה לטובתנו.[23] אילמלא זה, ספק רב אם היתה נופלת ההכרעה. אין ביטחון בדבר, אבל כל ההיגיון אומר שלא היתה נופלת הכרעה לטובתנו אלמלא המיפנה הזה.

אבל מותר לנו לגשת באיזמל חד, בניתוח מציאותי, ולחשוף את שורשי המיפנה [הסובייטי]. במה היו נעוצים השורשים האלה? מה היתה נקודת המוצא? אני אומר מה שאני אומר על יסוד הסתכלות רבה ושמיעת הרבה נאומים והרבה שיחות והרבה הרבה תצפיות. ואני מרשה לעצמי להציע בעניין זה ניתוח ומסקנה. נקודת המוצא היתה עקירת השלטון הבריטי. זה היה ברור. מדוע זה לא יהיה כך? מעצמת רוסיה, שיש לה חשבון עם העולם כולו, שהיא מסתכלת על כדור הארץ כמפה אחת, אין גישתה לעניין זה או אחר גישה לגופו של עניין בנפרד, כמופשט מכל מסגרת. כאן לפניה נקודה על פני המפה, אחת מהצטלבויות הקווים על פני הרשת העולמית. היא אמרה: מאחורי כותלה תעלת סואץ, בה מצטלבים קווי אוויר, קווי נפט, והיא נקודת המפגש של שלוש יבשות ושם אנגליה תקעה יתד – אם יש הזדמנות, עלי קודם כל לעקור את היתד הזאת. זו היתה המסקנה הראשונה, מסקנה עיקבית מאוד עד היום הזה.

---

22 כך כינו מנהיגי מפ"ם את ארצות הגוש הקומוניסטי ובראשן בריה"מ.

23 הכוונה לנאומו המפתיע של נציג בריה"מ אנדרי גרומיקו בעצרת או"ם במאי 1947 בזכות העם היהודי למדינה משלו בא"י, שקדם להצבעת נציגי בריה"מ ומדינות הגוש הסובייטי בעד חלוקת א"י לשתי מדינות ב־29.11.1947.

אז הופיעה השאלה: כיצד לעקור? ובאה המסקנה השנייה כתשובה לשאלה: לעקור על ידי מתן עצמאות לארץ, לא על ידי משטר בינלאומי. באשר [הסובייטים] אמרו כך: במשטר בינלאומי, קודם כל אנגליה תישאר. ספק רב אם יכניסו אותנו. ספק גדול, מפני שהרוב נגדנו. לארץ־ישראל עצמאית אפשר להשיג רוב, כי זוהי סיסמה מתקבלת על דעת הקהל. משטר בינלאומי הנותן לנו דריסת רגל בארץ־ישראל זה כבר עניין אחר לגמרי. זוהי עמדה של כוח, על זה חל הפילוג של מזרח ומערב. לא יתנו לנו להיכנס, ואם יתנו לנו להיכנס נהיה אחד נגד שניים או נגד ארבעה. נהיה מיעוט לצמיתות. נחלק את ארץ־ישראל כמו את ברלין, או שאף פעם לא יתגשם שם משטר בינלאומי כמו בטרייסט. אמרו: לא זו הדרך בשבילנו, אלא הדרך היחידה היא עקירת אנגליה מארץ־ישראל על ידי מתן עצמאות. זאת היתה המסקנה השנייה.

עכשיו הופיעה השאלה: עצמאות כיצד? ברור שהמסקנה הראשונה היתה ארץ־ישראל בכללותה כמו שהיא כארץ עצמאית. עיינו בדבר ומצאו – והיה מי שדאג להזכיר להם זאת – היו הופעות [של נציגי ההסתדרות הציונית], היו נאומים, היו תזכירים, היו שיחות – והם ידעו שיש כאן עם שנאבק. ישנם מעפילים, יש צרות. התברר שבארץ הזאת שוכנים שני עמים, שניים ולא אחד מתרוצצים בקירבה, ואם לתת לארץ עצמאות בכללותה כחטיבה אחת, פירושה לנסות להשליט את עם הרוב על עם המיעוט. אבל עַם המיעוט הוא קשה עורף ולא יקבל את הפתרון. הוא יילחם והסוף שלא תהיה עצמאות – יתערבו מדינות, תהיה מלחמה עולמית ובמלחמה העולמית, אני מרשה לעצמי לשער ולנחש – אין הם רוצים. על כל פנים, עדיין אין הם רוצים. אני מקווה שאף פעם לא ירצו. אבל ביום הזה אינם רוצים במלחמה עולמית. אם כן, אין זה פתרון. אם אפשר להביא את שני העמים לעמק השווה על פתרון אחד, מוטב. אם מתברר שלא, אז אין ברירה אלא חלוקת הארץ והקמת שתי מדינות. בקיצור נמרץ – צריך לעקור את אנגליה מהארץ. כדי לעקור את אנגליה דרושה עצמאות. הדרך היחידה לעצמאות היא הקמת שתי מדינות, שתי מדינות זאת אומרת שצריך להקים מדינה יהודית וצריך להקים מדינה ערבית.

אם כן, מי כיוון לדעת "כוחות המחר"? הלא בשם דעת "כוחות המחר" ניסו לפסול את הפתרון של החלק שלא נתן כאילו את דעתו ל"כוחות המחר", של החלק שלנו [מפא"י], שאמר שגם העם היהודי הוא "כוח המחר". אנחנו "כוח המחר" אם נהיה כוח – ונהיה כוח אם נהיה מדינה וסוף ההבנה והמסקנה לבוא. ניאבק, נסביר, אבל איננו קופצים מעורו של עולם. מי כמונו יודע כמה אנחנו קשורים וכפופים לענייני עולם. נסביר. מצאנו שכיוונו לדעתם. זה שוב מאשר מה שאמרתי, כי החלטת ה־29 בנובמבר עקרה את אנגליה מהארץ.

מכאן ההחלטה על עצמאות. ולכן נתנה רוסיה את ידה לדבר הזה.

ברור שזה מספק גם תביעת עם לחופש. זה נותן אפשרות להעלות יהודים ממחנות. ומדוע לא? צדק איננו דבר פסול. ואז יש עידוד והכרת טובה וסיכויים לעתיד. כל זה כשר בתכלית, אבל קודם כל ישנו האינטרס הממלכתי כמו אצלנו. קודם כל אנחנו שואלים מה דרוש לנו. כך שואל כל אחד על הזירה הבינלאומית ואין איש רשאי לפסול את חברו על גישתו זאת. הישגנו זאת רק מפני שבשלב ידוע אמרנו: "אנחנו מוכנים להסתפק בחלק". אילמלא אמרנו זאת לא היינו משיגים. הנה באה ועדת אונסקו"פ. ישבה כאן "שבעה נקיים". הופענו לפניה בישיבות גלויות ודרשנו ממנה מדינה יהודית בכל ארץ־ישראל, אבל גם תהינו לדעת איך הדבר הזה מתקבל והתברר לנו שאין זה מתקבל. הנה, אני מודיע זאת: התברר שאין זה מתקבל. על כל פנים, התברר שאין זה מתקבל על דעת הרוב בוועדה. הם אינם רואים בשום פנים ואופן כיצד להטיל את מרותם של 600,000 יהודים על מיליון ו־200,000 ערבים. והיתה סכנה שהוועדה תתפורר ולא יהיה דוח ואז העצרת תתפורר.

אני האחרון לזלזל במאמץ שנעשה בעצרת של אוקטובר ונובמבר 1947, אבל תשעה קבין של החלטת 29 בנובמבר היו נתונים וכלולים ומובטחים כבר בדוח של אונסקו"פ. ובוודאי אונסקו"פ התרשמה מאוד מהיישוב, התרשמה הרבה יותר מזה ששמעה וקראה – מהמפעל, מהרוח, מההחלטה הנחושה לא להיכנע, להמשיך בהעפלה. טוב, התרשמה, אבל מה הפתרון? הגיע רגע שבו הרגשנו אנחנו, חברי מפא"י, כי האחריות עלינו, שאם אנחנו לא נבוא ברגע מסוים ונאמר להם: "שימעו, אם אינכם מוכנים להמליץ על מדינה בכל ארץ־ישראל המערבית, אבל אתם מוכנים להמליץ על מדינה בחלק הגון מארץ־ישראל המערבית, העם היהודי יקבל את זה ויעשה מזה את המקסימום. אל תחשבו שאין להציע זאת מפני שהעם היהודי ידחה. אנחנו אומרים לכם, שהעם היהודי ברובו הגדול יקבל את זה, והיישוב כולו יתרכז סביב זה, ואם צריך יהיה להילחם – נילחם. ואם צריך יהיה להתגונן – [היישוב] יידע להתגונן בפני התקפת דמים וימשמש את זה. הם אמרו: "אם זה ככה, אז זוהי הדרך".

וזה הציל את הוועדה. היה לחץ בוועדה להגיע לעמק השווה. לא כולם ליבם היה שלם ושקט לאי־מציאת פתרון. אחרי שאמרנו זאת זה הטיל עליהם אחריות. אם הם אינם מקבלים את זאת, הם מכשילים את העניין ומחזירים אותו לתוהו ובוהו. הדברים היו בתוך שיקול עדין מאוד בין קצוות שונים. כך נתקבל הרוב של שבעה שהכריע את הקו באונסקו"פ ובעצרת. משום שוויתרנו – קיבלנו. משום שהתפשרנו – ניצחנו.

כאשר נודע הדבר, כאשר נפל הדבר הגדול – החלטת ה־29 בנובמבר – מיד

עברה הבשורה כזיק חשמל בכל גוף האומה מקצה עד קצה, דרך כל המפלגות, בכל המעמדות ובכל הגילים. יהודים מכל השדרות ראו את עצמם בבת אחת כעם עצמאי עם קרקע תחת רגלם, עם מקום במשפחת העמים. נהרסו כל המחיצות ומיד הושטו כל הידיים לנשק, להגנה, למלחמה, לעמידה על הנפש. אבל צריך היה קודם להביא את הדברים לידי כך.

בוודאי, אפשר היה לומר: בין כה וכה היה המשטר הבריטי מסתלק – אם כי הראיתי שהוא לא הלך לאו"ם כדי להסתלק מהארץ. תמיד אמרתי, כי אותה המפלגה בתוכנו הטוענת לארץ־ישראל משני עברי הירדן היא מפלגת החלוקה בתוכנו, כי אם היא רוצה לגרש את האנגלים – נתפוס אנחנו מה שנוכל והערבים יתפסו מה שהם יוכלו והארץ תתחלק. ובכן, מיד הפך הדבר הזה, עניין המדינה, לנחלת כולנו. אבל מה היה אחד המקורות של עוז הרוח, של ההחלטה הנחושה והנמרצת שלנו להחזיק מעמד ויהי מה? אחד המקורות היתה אותה החלטה [בכ"ט בנובמבר]. באשר מה היתה משמעותו של אותו מעמד? הנה, העולם כולו הכיר בזכותו של העם היהודי למדינה, והוא הכיר מתוך אמון שנתן ביישוב הזה – אל"ף, לגלות בתוכו את הכושר הממלכתי להקמת המדינה, ובי"ת, לגלות בתוכו את הכושר הצבאי להגן עליה. והוא הטיל את האחריות עלינו. העולם הטיל עלינו את האחריות למימוש הדבר. ניכָּשל – ניתן את הדין בפני כל ההיסטוריה. זה היה מקור אומץ הלב, האחדות והמאמץ העליון שגילינו אז. אבל צריך היה קודם כל להביא לידי כך כדי שייווצר מקור כזה.

הנה אני מוסר פה דוח לפני ציבור יהודי ירושלים. אני מניח פה על השולחן סיכום ידוע של מאמצים, של פעולות, של הישגים ושל שיקולים, שהצליחו ושלא הצליחו. ואני עושה זאת לא רק כדי לסכם את חשבון העבר, אלא כדי לפתוח חשבון לעתיד לבוא. אני וחברַי, אנשי מפלגת פועלי ארץ־ישראל, עם אותו החוש המציאותי שהם גילו ועם אותה מידת אומץ הלב, המידה הצנועה של אומץ הלב שהם הביאו לידי ביטוי, ועם אותה מידת ראיית הנולד שהיתה בהם, בכוח אלה אנחנו באים עכשיו לפני הציבור ומרכינים את ראשנו לפניו ואומרים לו: "הנה הצוואר לשים עליו את העול גם להבא. הנה האנשים שמוכנים לקחת עליהם את האחריות המרכזית – לא היחידה, אין כוונה לשלטון יחיד דווקא, נהיה מאושרים לעבוד יחד עם אחרים אם נוכל להידבר, אבל אנחנו תובעים לעצמנו את האחריות המרכזית, כי בלי האחריות המרכזית לא יקום הדבר הזה".

ואנחנו תובעים את זאת לא במקרה. האם במקרה אנחנו מפלגת פועלים, ובמקרה אנחנו תובעים לעצמנו אחריות פוליטית? לא. יש כאן אחדות אורגנית, מפני שאנחנו מפלגת הפועלים ואנחנו רואים את עצמנו כמפלגה של המעמד העובד. עוד לא קמה מפלגה שיש לה סיכוי להוליך אחריה את המעמד העובד

כולו כמו שיש לנו, ומשום כך אנחנו מחוייבים לשאת את האחריות הלאומית. מדוע? האם מפני שאנחנו מתרברבים בייתרון הכשרונות שבתוכנו? מניין באו לנו הכשרונות? מה סוחט את היכולת? אך ורק הכרת האחריות! מה נוטע בלבבות את הכרת האחריות? את הכרת האחריות נוטעת בליבו של כל אחד העובדה שהוא שליח, שליח לא של קבוצה, לא של יחידים, אלא של הכלל הגדול. מהו הכלל הגדול בתוכנו? זהו המעמד העובד. מהי מרבית העם? האיש העובד. מהי מטרת המדינה? להושיב כאן המוני יהודים. איך ייושבו המוני יהודים אם לא כהמוני פועלים שפרנסתם על יגיע כפיהם, בגוף וברוח? התוכל המדינה הזאת להיות ראוייה לשמה ונאמנה לייעודה אם היא לא תעמיד בראש דאגותיה את הדאגה לאדם העובד, לעולה הפשוט, ליהודי מחוסר האמצעים? בוודאי הדבר הזה הוא לא נחלתה בלבד. זה נחלת העם כולו. אבל גזירה על העם כולו להקים פה מדינה עובדת, גם סוחרת, גם יוצרת ערכים רוחניים, אבל עושה את כל אלה בעבודה.

המשימה הזאת לא תבוצע בלי עזרת כל חלקי העם היהודי, בלי עזרת כל ההון היהודי הדרוש לנו, ההון הפרטי והלאומי. לא שאנחנו נַלאים את ההון הפרטי. נפתח לפניו שער, יבוא הנה, ישתקע כאן, יפרה את משק הארץ, ייצור נכסים וערכים, ישמש כמקור פרנסה לביצור המדינה העובדת. כל אוצרות המדע, הטכניקה, שאר הרוח והכישרון באשר הם שם בכל תחום, דרושים לנו. אם דרושה לנו שותפות זו של כל החוגים בתקופה הזאת החמורה, המכרעת, של בניין המדינה והגנתה, בוודאי שאנחנו מעוניינים שלכולם תהיה הרגשה של שותפות חופשית מתוך הכרה ומתוך אחריות, אבל לא על חשבון האחריות המרכזית, לא על חשבון הכוח האיתן שעליו נשען הבניין כולו. והכוח הזה הוא המעמד העובד, מפלגת המעמד העובד, ובתור כזו [מפא"י] היא מפלגת העם.

האם מבחינת ענייני המעמד העובד וענייני העם יש צידוק לפילוג בתוכו? מהם שורשי הפילוג? ישנה מחלוקת. האם המחלוקת היא שורש הפילוג, או שמא הפילוג הוא שורש המחלוקת?

הנה בפנינו בעיות חמורות מאוד. אנחנו מתלבטים בהן, אנחנו מוכרחים לפתור אותן. האם אנחנו רשאים להיות מפולגים בהן? האם יש טעם לפילוג בהן? הנה, מדינתנו נקלעה לתוך עולם זה כשהוא כה מסובך מבפנים ומסוכסך בין שני מחנות בעולם הזה. איזו דרך תבור לה המדינה שלנו בתוך העולם המסוכסך הזה? הנה, ישנם חברים שאינם על יד הגה האחריות המדינית, אם כי הם בתוך הממשלה[24] והם טוענים כל הזמן לרעיון של הצטרפות אל גוש אחד [הסובייטי].

---

24 חברי מפ"ם: שר החקלאות אהרון ציזלנג ושר העבודה והבינוי מרדכי בנטוב.

אומנם אין הם אומרים זאת בפה מלא, אבל אם לא זו המשמעות של דבריהם, אז אין משמעות למה שהם אומרים. כל ההדגשה הזאת על קשר עם גוש אחד, עם "כוח המחר", מה פירושה אם לא קריאה להצטרפות? האם אנחנו יכולים לעשות זאת? ואם איש מפ"ם יהיה שר החוץ הוא יעשה זאת? הוא יוותר על יהודי אמריקה ועל עזרתם? הוא יסתלק מאחריות מדינית להם? הוא יוותר על עזרת ממשלת ארצות הברית? הוא במו ידיו ידחה מילווה לטרקטורים, למחרשות, לקומביינים, למכוניות משא, לצינורות השקאה, לחומרי גלם לייצור? כאשר הוא ילך לקנות נשק בארץ ידועה במזרח אירופה [צ'כוסלובקיה], האם הוא יצליח לשדל אותה שהיא תקבל לירות ישראליות כתשלום? מה הוא יעשה אם תדרוש דולרים? והיא דורשת דולרים! ונכון הוא שאחרי שנתברר שישראל הוא לקוח מכובד, קונה לא מעט ומשלם בעין יפה, אז הצליח הציר שלנו באותה ארץ להשיג אשראי. הנה, דיברתי בריכוז גדול אחד בנגב,[25] אמר לי בחור אחד: "הרי תוכלו לקבל נשק בקרדיט?" אמרתי לו: "אתה חושב שקרדיט זהו דבר שאין צריכים לשלם אותו? אתה עדיין בחור צעיר, אבל תבנה בית בקרדיט ותדע איך צריך לשלם אותו". נכון שהישגנו קרדיט וזוהי הקלה גדולה, אבל אנחנו כבר התחלנו לשלם את הקרדיט – ושוב בדולרים.

יש בחורים בארץ הבקיאים בכל הפרטים, דורשי רשומות. יש להתפלא על בקיאותם הרבה והם יודעים מה קנינו פה ומה קנינו שם, כאילו עיפרון מונח תמיד לפניהם והפנקס פתוח והם רושמים כל דבר. אני מודיע לכם: אנחנו קונים לא מעט מברית המועצות ומעוניינים לקנות ממנה הרבה. ולא מפני ששם זול יותר, אלא אנחנו מעוניינים בקשרי מסחר איתם. ובמשך התקופה הקצרה של קיום המדינה קנינו משם בסכום גדול יותר מאשר קנתה ארץ־ישראל בכל שנות המנדט. במה שילמנו ובמה אנחנו משלמים? בוולוטה מערבית! כאשר מסכימים לקבל מאיתנו סטרלינגים במקום דולרים, עושים לנו בזה טובה גדולה ואנחנו מודים על כך. אבל הברירה היא בין דולרים ובין סטרלינגים.

האם אנחנו יצרנו עולם כזה? איזה מקום יש כאן למחלוקת ולפילוג? היש מישהו מאיתנו המציע להצטרף לגוש המערבי? אנחנו אומרים אי־הצטרפות ואתם אומרים הצטרפות. נניח שאיש מפ"ם הוא שר החוץ והציר בוושינגטון מנהל בשמו את המשא ומתן על המילווה, ומילווה פירושו כל מה שאמרתי, פירושו שיכון, קליטה ועלייה ופיתוח משקים, והוא קם בבוקר וקורא מאמר ב"על המשמר" על "הנבזים האימפריאליסטים" טרומן ובווין, ופתאום היד מושטת לטלפון ואומרים לו: "שמע, חבר, המאמר הזה הבוקר הוא באמת קצת יותר מדי, לא כך?"

---

25 במסגרת מסע הבחירות של מפא"י, נאם מ"ש בכינוס החיילים ואנשי משקים שהתקיים בקיבוץ חצרים (קלטה) ב־22.1.1949.

יש היגיון אחר: איך אנחנו היינו צריכים להופיע לפני העולם המפולג? אנחנו, העם היושב בישראל, המעמד העובד בגוש אחד מלוכד, על כל פנים מעמד בעל ההכרה הציונית הסוציאליסטית, עצמאי, נאמן לעצמו, חותר להבנה ולידידות אבל אומר לברית המועצות: "כל אהדתנו לכם, אבל לא במחיר הצטרפות לכם, כי לא נוכל להפנות עורף ליהודי אמריקה, לא נוכל לוותר על עזרתם. הלא רצונכם במדינת ישראל חזקה, איתנה. היא לא תקום ולא תתכונן בלי העזרה הזאת. עניינכם הוא שניעזר על ידם. אל תדרשו מאיתנו הצטרפות". היא, ברית המועצות, איננה תובעת זאת בתקופה זו, ומה יהיה לעתיד נשאיר לדורות הבאים, שלכם ושלנו.

והוא [העם בישראל] פונה למערב ואומר: "אנחנו מוכנים לשמור על הקשר איתכם ויש לנו בעיות חשובות בארצותיכם וגם ממשלותיכם חשובות לנו ואנו רוצים בהבנה איתן ובעזרה מהן. אבל לא במחיר הצטרפות אליכם, כי לא נַפנה עורף לברית המועצות, כי היא עזרה לנו. לא נפנה עורף לברית המועצות כי אחרת ננתק את הקשר הרופף, אבל ישנו עדיין, בינינו ובין יהודי מזרח אירופה ונסתום את הגולל על עלייתם. הם הכרחיים לנו". וכן לא נסתום את הגולל על עלייה יהודית מארצות המערב. הם הכרחיים לנו וארצנו זו הכרחית להם. אנחנו עם מפוזר ברחבי תבל. זה קובע את מדיניות החוץ של מדינת ישראל. יש לנו באי כוח במזרח ובמערב. עניינו החיוני והיסודי הוא שלא תהיה מלחמה, על כל פנים בתקופה הזאת של בניין המדינה והקמתה וקליטת עלייה רבתי.

זוהי הליכה על חבל, חבל מתוח על פני תהום. יהי כן. אין ברירה. החבל הזה היא הדרך היחידה והיא דרך המלך של מדיניות החוץ שלנו. במידה שכולנו נלך בה, אולי נרחיב את הדרך הזאת שאנחנו הולכים בה והיא תהיה איתנה יותר.

ואשר ליחסים בינינו ובין האו"ם – האם אנחנו יכולים לבעוט באו"ם? לעומת זה, האם אנחנו צריכים להיכנע לאו"ם? הנה, אנחנו הולכים באמצע בין שני הקצוות גם כאן. אנחנו נשמרים מקיצוניות אחת של מרד גלוי והסתכסכות גמורה עם האו"ם והפרת סמכותו, ומצד שני אין אנחנו מקבלים בשום פנים ואופן בעיוורון את הדין של כל החלטה־שהיא. אנחנו נאבקים, מסבירים מדוע זה בלתי אפשרי, שומרים על שיווי משקל. יש ברירה אחרת? מישהו מציע להיכנע כניעה גמורה? מישהו מציע למרוד? מתוך הישענות על מה?

בלחש מוסרים, במקרים מסוימים, על כל פנים מספרים בלחש בציבור – זוהי תעמולת בחירות ולא הייתי עושה מזה נושא להודעה מטעם משרד החוץ, אם כי זה נוגע נגיעה מאוד יסודית ורצינית במערכת היחסים הבינלאומיים, אבל כשאני מדבר כאיש מפלגה אז אני יכול לומר זאת – אומרים שברית המועצות הציעה

לנו וטו ודחינו. אומרים שכאשר נתקבלה ההחלטה של ה־4 בנובמבר,[26] היתה ברית המועצות מוכנה להטיל וטו על זה, אבל נציגות ישראל דחתה את זה כיוון שלא רצתה להזדהות עם זה. שקר וכזב! הכזב איננו חדל להיות כזב אם איננו "כזב קדוש".[27] יש כזב גם במחנות שאינם במחנה "הכזב הקדוש". ההיפך הוא אמת – לא במובן זה שביקשנו וטו ולא קיבלנו, אלא לא ביקשנו. אבל נאמר לנו פעם או פעמיים: "בשאלה שלכם, בשאלה הזאת, לא נשתמש בווטו", ולא היתה כל מילה אחרת. יתר על כן, אותה התשובה שלנו על ההחלטה של ה־4 בנובמבר, אשר כל מיני כותבי מאמרים והרבה אנשים אינטליגנטים בארץ אמרו שזוהי כניעה גמורה וחרפה – את השבחים הנמלצים ביותר עליה שמענו מאנשי ברית המועצות בפריס. הם אמרו לנו: "זוהי תשובה מחוכמת מאוד, מבוססת מאוד".

וכאשר אנחנו ניגשים לאיזה אגוז קשה שיש לפצח אותו במועצת הביטחון, הרי לפני שאנחנו לוחצים על המפצח, אנחנו הולכים קודם סביב סביב ומדברים עם כל המשלחות, ממששים את הדופק, וחזקה על איש כמו אבא אבן שאינו שוכח שיש משלחת סובייטית והוא מייחס לה מקום מכובד למדי. בשורת שיחותיו יש למשלחת זו עדיפות גבוהה. ומה הדבר הראשון שהמשלחת הסובייטית שואלת את המשלחת הישראלית? "מה עמדת ארצות הברית?" ושוב, השאלה הזאת נשאלת על ידם מתוך חשבון מפוכח ומעשי. במועצת הביטחון יש אחד עשר איש. רק שניים מהם הם איש רוסיה ואיש אוקראינה. יתר התשעה אינם חיים מפי ברית המועצות, אלא מפי ארצות הברית, או לפחות שמונה או שבעה, ואי־אפשר להגיע לרוב. קרו מקרים שאמריקה ורוסיה הצביעו יחד בעניין שלנו ולא היה רוב, בלעדיהן בוודאי אין רוב. ואם איש ברית המועצות באו"ם רוצה, מתוך נאמנות לשיטתו שהיא בעד מדינת ישראל – אם הוא רוצה החלטה חיובית – הוא מוכרח להיות מעוניין בעזרת ארצות הברית. את מי הוא שולח אליהם? אותנו. האם הוא עושה זאת מתוך איזו הנחה, שאנחנו הצטרפנו לגוש המערבי? לא ולא. הוא עושה זאת דווקא מתוך הנחה שאין אנו מצטרפים לגוש המערבי, אבל יש לנו קשרים עם אמריקה. הם [הרוסים] אומרים לנו: "הרי יש לכם קשרי ידידות איתם, הבטיחו את עזרתם ובזה תגרמו ניצחון למדיניותכם שהיא מדיניותנו".

הנה עד כמה העניין מורכב ומסובך. אז על זה יש להתפלג? וכך בכל מקרה ומקרה ובכל תכסיס ותכסיס. הנה, היתה שאלה להביא את הדברים לידי משא ומתן

---

26 ב־4.11.1948 קיבלה מועצת הביטחון החלטה שקראה לכוחות הלוחמים בא"י לסגת לקווי 14 באוקטובר (לפני "מבצע יואב"), ולהתוות קווי קבע של שביתת נשק. ישראל הודיעה כי קיבלה את ההחלטה לתשומת ליבה אך סירבה להישמע לה (ר' שרת/*דבר דבור 1948*, מסמך 78).

27 שקר המתכסה באיצטלה של פעולה למען מטרה נעלה כביכול. בתנועת הפועלים בא"י כינו את התנועה הרוויזיוניסטית: "מחנה הכזב הקדוש".

[על שביתת נשק] ברודוס או לא להביא. ייתכן שיש אנשים הגורסים כיבוש של כל ארץ־ישראל, והם אומרים כיבוש – אחת מה תאמר אמריקה ומה יאמר האו״ם, וכל הארץ תהיה מדינת ישראל.[28] וקבוצה אחרת אומרת כיבוש כל ארץ־ישראל, אחת מה שיאמרו הגויים ואם יהיה כסף או לא יהיה, אבל כיבוש כל הארץ לא לשם סיפוח למדינת ישראל, אלא לשם הקמת מדינה ערבית.[29]

אבל יש שכל פשוט, והוא שכל לא כל כך נמוך. זהו שכל פשוט ובריא מאוד, והוא אומר: לאחר שנחלנו כיבושים גדולים, שלא לכולם פיללנו מראש, ולאחר שביצרנו את מעמדנו וזורמת עלייה ויש בעייה חמורה מאוד של פליטים ערבים – למעלה מחצי מיליון, יש אומרים שכבר 600,000 עד 700,000 נעקרו מהארץ – והמשך הכיבוש פירושו הוספת מאות אלפים פליטים, ובינתיים זורמת עלייה גדולה – בשנה האחרונה עלו 130,000 איש, אישה וילד, ובבת אחת שוחררו 11,000 מקפריסין ו־20,000 הולכים מבולגריה ו־5,000 הולכים מיוגוסלביה ו־10,000 בשיעור ראשון מרומניה, ומנהלים משא ומתן – לא ברור אם הוא יצליח – על 50,000 מהונגריה, ויהדות צפון אפריקה מוכנה לקום במאות אלפים ולעלות, וכל אלה, ומספרם כיום למעלה מ־320,000 יהודים המוכנים ומוכרחים לעלות כיום – אם לא יעלו בשנים אלה יש חשש האומר שמי יודע אם יוכלו לעלות בכלל, ואם חלקם עוד יישאר בחיים – היו פרעות באלז׳יר והיו פרעות במרוקו. ניהלנו משא ומתן על עלייתם ויש אפשרויות, והם כמהים לציון, ואין להם שום תקווה אחרת ושום עתיד אחר מאשר ארץ־ישראל. ועל אחרים יֵרד אולי מחר איזה מסך, ועלייתם וקליטתם מחייבות ריכוז הון עצום. ובינתיים מה שכבשנו, כבשנו מרחבים, הם ריקים, ואם יישארו ריקים לא יישארו בידינו. עלינו למלא אותם, ולמלא באותם אנשים שעכשיו הם במדים – שוב גיוס, אבל כחיילים לקליטת עלייה ולפיתוח נשמות.

אין איש מבטיח לעצמו – וכולנו איננו מבטיחים לעצמנו חיים קלים בארץ הזאת מעבודה לעבודה, ממאמץ למאמץ עד שנגמור את הבניין. ואז ההיגיון הפשוט אומר, שאם אפשר עכשיו לסיים בכבוד, ונאמר: לעת עתה נסיים [את הלחימה] ונייצב את העניינים, נוכל להפנות את האמצעים ואת המרץ המוצא לאפיק זה לאפיק אחר של בניין, ובינתיים לרכוש הכרה של המדינות השכנות ולהתחיל לרקום רקמה של יחסי שלום, אם יש איזו הזדמנות להיאחז בה.

זוהי כל השאלה. אין כאן שאלה אם להתפרק מכל הכיבושים שלנו. השאלה

---

28 זאת היתה עמדת "חרות".

29 זאת היתה עמדת מפ״ם, שביקשה לתמוך בהקמת מדינה ערבית בגדה המערבית, כדי למנוע חבל זה מליפול בידי המלך עבדאללה, שכן ראתה בו סוכן בריטי.

היא אם להיאחז בהזדמנות שישנה כדי למצות מזה את המקסימום או לא, עם כל העמידה על מה שהישגנו. ואפשר להתייעץ יחד על מה לעמוד. השאלה הזאת יכולה להיות לסלע מחלוקת בתוכנו, ואז מתברר כי ארצות הברית יכולה להשפיע על מצרים, נניח שהיא תלך ל[מו"מ עם ישראל ב]רודוס – האם צריך לגייס את השפעתה לכך או לא? ואז מתברר שאנגליה חותרת נגד זה והיא חותרת לכבוש את אמריקה לצידה, ואפשר לנהל ככה דיפלומטיה ישראלית כדי שבנקודה זו אמריקה לא תצטרף לאנגליה, אבל זה תלוי באיזה דבר – למשל, זה יכול להיות תלוי בנסיגת הצבא הישראלי מתחום מצרים, מאבו־עגילה ומסביבת אל־עריש.

מה קרה? יצאנו למסע חדש של שחרור טריטוריה בנגב.[30] יצאנו לא לגמרי על פי דין אבל יצאנו. היתה לנו הצדקה מסוימת לכך. השתמשנו בה ויצאנו וזרקנו את האויב מהחלק הישראלי של הנגב. לא נותרה פרסה של האויב בחלק הישראלי של הנגב. וכאשר זרקנו אותו מביר עסלוג' והדפנו אותו עד גבול מדינת ישראל, האם הסתפקנו בזה? לא. חרגנו מהמסגרת הזאת. חצינו את גבול ישראל, נכנסנו לתוך תחום האזור הערבי של הנגב שבתוך ארץ־ישראל.[31] הגענו לעוג'ה אל־חפיר [ניצנה] – האם הסתפקנו בזה? לא. נכנסנו לשלב שלישי. חרגנו הלאה גם ממסגרת זו ונכנסנו לתחום מצרים והעמקנו בתחום מצרים. הגענו עד לתחנת הגבול המצרית שהיא רחוקה מהגבול וממנה הלאה בדרך אל־עריש, וכפסע היה בינינו ובין אל־עריש. ואז באה ארצות הברית ואמרה: "אתם רוצים שאנחנו לא נטה אוזן להסתה הבריטית? הבריטים אומרים שאם אתם תישארו שם, הם יצאו נגדכם למלחמה, כי הם אומרים: אתם תוקפנים, אתם פולשים, ולהם יש חוזה עם מצרים. אתם רוצים שנעמוד בפניהם? נעמוד, אבל תצאו משם. אם תצאו משם, ניפנה גם למצרים, נלחץ על מצרים שתיכנס למשא ומתן איתכם".

כדאי או לא כדאי לנו הדבר? האם נכנסנו לשם כדי להישאר? עברנו שלוש פעמים את הקווים. נכנסנו לתחום המדינה הערבית של ארץ־ישראל ואיננו נסוגים משם. מעוג'ה אל־חפיר איננו נסוגים ואין לנו כל כוונה לזוז. נכנסנו לתחום מצרים. בנסיגה ממצרים אפשר להשיג שני דברים: להעמיד את אמריקה נגד אנגליה בניסיון שלה להתגרות בנו, וגם להפנות את אמריקה כלפי מצרים, להשפיע עליה שתיכנס למשא ומתן איתנו. הנה משימה דיפלומטית, הנה שאלה. איך לפתור אותה? איש יהודי בעל שכל פשוט יראה בזה חרפה וכניעה והצטרפות למערב? האם הוא בטוח כל כך, שאם ישאל בעצת ברית המועצות שהיא תייעץ לנו לא לעשות זאת? הנה, אנגליה הנחיתה צבא בעקבה. תמיד אמרנו: עד כאן תבוא ולא תוסיף. אנגליה נכשלה במזימתה. האם היא ויתרה עליה?

---

30 מדובר במבצע "חורב", שהחל ב־6.1.1949 (ר' שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' 8 הע' 27).

31 אזור שהוקצה בהחלטת כ"ט בנובמבר למדינה הערבית על גבול מצרים.

היא רצתה להחריב את מדינת ישראל על ידי פלישת צבאות ערב והיא נכשלה. היא רצתה לרסק ולקצץ את שטחינו על ידי תוכנית ברנדוט, ונכשלה. בימים האחרונים ניסתה את מזלה בהתערבות ישירה.[32] האם צריך לתת לה פיתחון פה לזה? האם רוסיה היתה שולחת לנו צבא? ושוב מפיצים בלחש, שרוסיה הציעה לנו עזרה צבאית ואנחנו סירבנו. שוב כזב, אם לא "קדוש", אז "קָדֵש".[33]

אם כן, איזו כניעה ואיזו חרפה ישנה כאן? תבונה מסוימת ישנה כאן.

אינני יודע מה יֵצא מהמשא ומתן. כפות המאזניים שם מתנועעות. ייתכן שלא יֵצא שום דבר, מפני שלא נוותר סתם לשם הסכם על עניינים חיוניים. אבל ייתכן שיֵצא. האם יש כאן מחלוקת המצדיקה פילוג? יכול אני לומר לעשות זאת כך ובן־גוריון אחרת, נדבר בינינו ואולי לא נדבר בינינו. יש ממשלה ויש החלטת רוב. אולם על זה יש להתפלג ולנפץ את בית העבודה הישראלי לשניים? מה השורש לכך אם לא הייצר של התבדלות, המביא תחילה לידי פילוג והמבקש אחר כך להצדיק את עצמו עם תואנות שווא ועל ידי ניפוח ההבדלים. הם שופכים את חמתם על "חבר בוגדים ומרעים" – אלה אנשי מפא"י. הם מתפרנסים יום יום מהשמצה ומהחשדה. הם אומרים לרוסיה: "אל תאמינו להם שהם ידידים שלכם. בליבם הם עם אנשי המערב, עבדים מכורים להם. רק אנחנו נאמנים לכם". זה מרים מאוד את קרן מדינת ישראל בעיני ברית המועצות אם אומרים להם השכם והערב, שרוב פועלי ארץ־ישראל וקברניטי המדינה עוייִנים להם ואינם ידידים להם, כמו שזה מסייע להבנה עם מדינות המערב, אם אומרים ש־40% מפועלי ארץ־ישראל קשורים רק עם ברית המועצות והם אויבים שלכם.

הפילוג הזה הוא הכשלה גדולה. הוא גם הכשלת דבר המעמד העובד. זה מחליש את יכולתו להתייצב בראש האומה ולהעמיד את ענייני האיש העובד ברום עולמו של החשבון הלאומי. מה שדרוש לנו זהו איחוד, וכל מפלגה מוכרחה להיבחן לפי זה אם היא מוכנה להתפרק על מנת להתאחד מחדש עם כל תנועת הפועלים. אם יש מפלגה המטפחת פילוג הרי זה אסון. זוהי בגידה בענייני המעמד העובד ואסון לאומי. ואמון צריך לתת לאלה הנושאים במשא הרוב ומוכנים להתאחד.

עוד יש בעיות. יש בעיית הפליטים הערבים, יש בעיית ירושלים. איך זה ייתכן כדבר הזה? לפני שאני יוצא ל[עצרת או"ם ב]פריס, יש ויכוח על השאלה הזאת במוסד אחראי מאוד – לא בממשלה. מהממשלה אין לספר סודות. אבל התנהל ויכוח על השאלה הזאת במוסד אחראי מאוד [ועדת חו"ב של הכנסת], ושם קם חבר של מפ"ם ואמר שהוא רוצה כי אני אלחם בעצרת או"ם על משטר בינלאומי בירושלים, אבל רק בתנאי אחד – שגם ברית המועצות תשותף בו.

---

32 חיל האוויר הבריטי ביצע גיחות סיור באזור רפיח ב־4.1.1949 (ר' שרת/*דבר דבור 1949*, עמ' 49).

33 כינוי לזונה ממין זכר בפולחן הכנעני.

אמרתי לו: "יש לך מנדט על כך מיהודי ירושלים?" הקו הקבוע שלנו בכל מוסד בינלאומי לגבי ארץ־ישראל הוא שאנחנו דורשים שיתוף ברית המועצות, אולם לא תמיד אנחנו מצליחים. בוועדת הביצוע[34] היה צ'כי. בוועדת הפשרה [הפיוס] אין איש מברית המועצות ומהגוש שלה. אבל בריש גלי דרשנו את שיתופה של ברית המועצות בוועדת הפשרה. לא השגחנו בזה שזה לא יהיה לרצון לארצות הברית, אם כי אנחנו לא על נקלה מוכנים לעורר אי־רצון אצל ארצות הברית. אולם לא השגחנו בזה. זוהי נקודה עקרונית בשבילנו. דרשנו את שיתופה של ברית המועצות, אולם לא הישגנו את זאת.

השאלה איננה אם בקום מוסד בינלאומי בעניין ארץ־ישראל צריכים אנחנו לדרוש את שיתופה של ברית המועצות או לא. השאלה היא אם דרוש לנו מוסד בינלאומי לשלטון על ירושלים, או שאנחנו רוצים ירושלים יהודית ומשטר בינלאומי רק על המקומות הקדושים. השאלה איננה שאם יהיה פה כוח בינלאומי, האם נחוצה השתתפות סובייטית בכוח הזה או לא. השאלה היא אם אחרי הניסיון המר והאיום שהיה לנו בעמידתנו [בירושלים], אם אנחנו רשאים להתפרק מנשקנו הצבאי ולהפקיר – אני אומר "להפקיר" – את הגנת החיים היהודיים של ירושלים בידי איזה צבא בינלאומי, שמי יודע איך יהיה מסוכסך בתוכו ובאיזה יחסים יעמוד עם העולם הערבי.

האם יש ערובה אחרת לביטחון ירושלים מאשר צבא ההגנה לישראל בירושלים? האם נחזור בירושלים דווקא למשטר של נוטרות, או למשטר של "הגנה" במחתרת עם אירגוני פורשים המפזרים מלח ופלפל מהצדדים? האם בזה נראה ערובה למעמדנו בירושלים וביטחון לחיינו? אם יש סכנה לירושלים המוקפת שטחים ערביים, האם זוהי שאלה של פרעות בחוצות ירושלים, התנפלות על בתים, או סכנה של התנפלות צבא מבחוץ, התקפה באווירונים ובתותחים? והאם כנגד זה יש דרך אחרת מאשר להחזיק כוח צבא ועמדות מבוצרות וכל כלי נשק וכל יכולת האש ותכסיס מחושב ותיכנון כהלכה של מטה צבאי לכל אפשרות? מזה נתפרק? את יהבנו נטיל על צבא בינלאומי שאיננו קיים, או נסמוך על השם המפורש של האו"ם שנפסל, שהוכח כי אין בו כוח? בדמנו שילמנו בעד הלקח הזה. כיצד אפשר להציע בהוראה לנציג ישראל באו"ם לדרוש משטר בינלאומי לירושלים רק בתנאי של שיתוף נציג ברית המועצות? האם יש בזה גילוי של טינה לברית המועצות אם לא נלך בדרך זו? אין זו דרכנו וזה אינו מבטיח את חיינו, וחסל. האם זאת יכולה להיות עילה לפילוג, לשבירת כוחו של המעמד העובד, להסתכסכות בתוך מדינת ישראל?

---

34 ועדה שהוקמה לפי ההלטת כ"ט בנובמבר כדי לפקח על הרשויות הזמניות בא"י עד כינון המדינות היהודית והערבית. הוועדה נקלעה לאפס מעשה והתפוררה (ר' שרת/דבר דבור *1948*, עמ' 6 הע' 10)

יש עוד שאלות. אנחנו מלאים בעיות כרימון. אנחנו זקוקים לכל כוח ולכל ריכוז האחריות. זה לא ייתכן בלי גוף מרכזי איתן באסיפה המכוננת ובממשלה העתידה, שלא יתעה לצדדים, שלא יקשיב למה שיאמרו אחרים, שלא יצטרך על כל צעד ושעל לעשות ויתורים מפני שהוא תלוי בתמיכתם של אחרים. שיוכל לבוא לפני הציבור בתוכנית שלמה, כוללת, ולקבל מהציבור מנדט ברור ולהגשים אותה ולמסור אחר כך דין וחשבון על הגשמתה ולתת את הדין לפני הציבור אם ייכשל.

לפנינו יעודים כבירים – קליטת העלייה הגדולה. היא רק החלה. היא מחייבת גיוס הון עצום. היא מחייבת הרבה יוזמה ומאמץ כביר. ומי יודע, אפשר עוד לא נוכל להתפרק מהנשק. לא נתפרק מהנשק בעוד מועד, נתפרק ממנו לאחר המועד. נהיה מאוד זהירים בזאת. אבל יש גם התפקיד של רקמת הקשרים עם הארצות השכנות. זהו תפקיד גדול ומבורך, ועוד נעשה אותו ועוד נמסור עליו דין וחשבון ולפנינו אפשרויות כבירות. עוד לא הוטלה אחריות כזאת על עם בעולם, להקים את מדינתו יש מאין תוך מאמץ קצר, נמרץ, מאוחד, של דור אחד, של שנים אחדות בחיי הדור הזה.

אנחנו יודעים כי יש בנו, בעם היהודי, הכוח הזה לעשות, כי אנחנו יודעים שהכוח הצטבר מאפס מעשה שנגזר עלינו במשך הרבה מאוד שנים. על ידי כך גדל אצלנו מאגר עצום של מרץ לאומי ושל יכולת היצירה. הוא מבקש להתפרץ אבל הוא מחייב מסלול. אם נחסוך לנו בזבוז כוחות, אם לא נאכל איש את רעהו, אם נכוון את כל המאמצים למסלול אחד מרכזי, נעשה דבר גדול בארץ הזאת ונדע שמילאנו את חובתנו, ויתקיים בנו הדבר הנבואי של משוררנו הגאוני בתקופה הזאת, כאשר אמר: "יֵשׁ יוֹם, וּמָיִם עַד יָם יֵצְאוּ יִשְׁתּוֹמְמוּ לְרְאוֹת מַה פָּעַל קְטוֹן גּוֹיִים עַם נָד".[35]

האסיפה ננעלה בשירת "תחזקנה" ו"התקווה".

---

35 ח"נ ביאליק, "ברכת עם".

"להעמיד דברים על אמיתם"

נגד סילוף דמות הפלמ"ח

במאמר "השמחה שנשללה מאתנו" מאת יצחק שדה, בגיליון "על המשמר" מיום ו' 6 בינואר השנה, מצאתי כתוב: "צדקו הללו, שעוד בזמן המלחמה העולמית אמרו באוזני מנהיגי היישוב, שהם כיום שרי המדינה: אל תסמכו (אל תבטחו? מ.ש.) בנדיבים. לא הכל לצבא הבריטי; עלינו לשמור על חלק כוחנו בשביל עצמנו. נגדיל את הפלמ"ח, נגביר את ה'הגנה'. זה היה אז, כאשר נדרשנו לשלוח את כל הפלמ"ח לצבא הבריטי". עד כאן דברי יצחק שדה.

כמי שהיה "אז" ראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, ולפי זה האחראי מטעם המוסדות העליונים הן לביצוע מפעל הגיוס למערכות המלחמה העולמית והן לפיקוח על ה"הגנה",[2] נדהמתי למקרא הדברים: מתי דרשתי לשלוח את כל הפלמ"ח לצבא הבריטי? מתי דרש זאת מישהו מחברי או מהעובדים במחיצתי?

לא היו דברים מעולם!

אומנם ידעתי, כי זה מכבר מופצת בציבורנו בלחישה עלילה זו, שכאילו בשלב מסוים במהלך המלחמה העולמית נקעה נפש ההנהגה המדינית מן הפלמ"ח, שוב לא ראתה צורך בו וביקשה לחסלו על ידי גיוסו לצבא הבריטי. אולם זו לי הפעם הראשונה שאני מוצא את הבדותה הזאת נקבעת בדפוס, ולא בידי מי שניזון מפי שמועה, אלא בידי אחד מוותיקי ה"הגנה" ומבוני הפלמ"ח ומי שהיה מפקד רב־אחריות בצבא הגנה לישראל.

הארץ מלאה אנשים מקרוב באו. רבים מחיילי צבאנו הם עולים חדשים. שנה שנה מתבגרים ומיתוספים אל קוראי העיתונות ואל המשתתפים בחיי ציבור צעירים שנולדו או גדלו בארץ. כל אלה לא חיו עמנו את מאורעות שנים עברו ולא היו עדים להם. הם שואבים את ידיעותיהם על העבר הקרוב מן העיתונים ומסיפורי הקשישים והוותיקים מהם. גם בקרב המבוגרים והמושרשים בחיי היישוב מעטים הם אלה שנהירים להם פירטי העניינים אשר בשעתם נדונו והוכרעו בחדרי חדרים ולא שימשו – כי לא יכלו לשמש – נושא לבירור פומבי. לגבי כל אלה נאמר

---

1 מסמך זה מובא בשל חשיבותו ההיסטורית, אף שמדובר במאמר ולא בנאום. מועתק מ"דבר".

2 מ"ש עמד בראש "ועדת הביטחון היישובית", גוף משותף של הסוה"י והוה"ל שפיקח על ה"הגנה" (ר' שרת/*מאבק מדיני א1*, עמ' 4 וכן איזכורי הוועדה בשרת/*מאבק מדיני א2*).

"לפני עיוור לא תיתן מכשול". וכל אלה מוטעים ומוּלָכִים שולל – לעתים ללא תקנה, כי לא תמיד מדביק התיקון את הסילוף – על ידי פירסום דברים המעקמים את העובדות ובודים דברים שלא היו, כל שכן אם פרסום זה נעשה בפסקנות גמורה על ידי מי שמוחזק לבר־סמך מובהק בעניין הנדון.

מהי האמת – האמת הפשוטה, הערומה?

בסתיו 1944 הגענו לשיא הנכסף של הישגינו בעיצוב הכוח היהודי הארץ־ישראלי במערכות המלחמה העולמית. בניגוד לניחושיהם המְרפים ידיים של קטני אמונה, הושג דבר הקמת החטיבה היהודית הלוחמת – ה"בריגדה" – שנועדה להיכנס בכל המהירות האפשרית לפעולת קרב בחזית איטליה.[3] החטיבה לא היתה שלמה. לפי התקן שנקבע לה מזה, ולפי מצבת הגדודים ושאר יחידות שנועדו להוות אותם מזה, היינו חסרים כאלף איש להשלמתה. הדבר חייב מאמץ חדש של גיוס מתנדבים. הופנה בעניין זה "קול קורא" נמרץ ליישוב. במועצת הביטחון היישובית, שהשתתפו בה נציגי כל החוגים, לא היתה כל מחלוקת לגבי דחיפות המשימה. לדעת הכל היתה זו חובת כבוד להשלים את הבריגדה ולהעמיד תריס בפני הסכנה, שמתוך כורח צבאי יוכנסו לתוכה חיילים בריטיים רבים אשר יחבלו באופייה הלאומי. האחראים לביטחון היישוב נתנו דעתם על כך, שגיוס נוסף לבריגדה פירושו הוצאת מאות צעירים נוספים מהארץ. חשיבות ההישג והצורך לשמור עליו הצדיקו לדעתה את הצעד הזה. הערכתם את עתודת הגיוס של היישוב אמרה, כי יש לאל ידו להפריש מתוכו את הכוח הזה מבלי שיבולע לביטחונו. יתר על כן, לפי משטר הגיוס הפנימי שפעל בתקופת המלחמה העולמית, כל גל התנדבות נוסף היה מזרים כוחות חדשים גם לשורות כוח המגן שעמד על משמרתו בארץ, בראש וראשונה הפלמ"ח.

אבל דעתי היתה כי הפלמ"ח כשלעצמו חייב לתרום את חלקו להשלמת הבריגדה. המנוח אליהו גולומב, שהיה לו חלק מכריע בהקמת הפלמ"ח וחלק רב בטיפוחו, ואשר החרדה להגנת היישוב ולכוחו במאבק העתיד לא סרה ממנו אף לרגע, היה בעצה אחת עמי.

הפלמ"ח היה אז, לפי מושגי הימים ההם, במלוא התפתחותו. הרבה מאמצים ואמצעים, שוב, לפי מושגי אותם הימים, הושקעו אז בהחזקתו. זכות קיומו לא היתה מעוררת. ערכו החיוני להגנת היישוב לאלתר וייעודו לעתיד לבוא הפכו לאחד מנכסי היסוד של המדיניות הציונית בארץ. המחשבה הזרה להכניס את הפלמ"ח כולו לבריגדה לא עלתה על דעת איש. היא הומצאה לצורכי פולמוס מפלגתי כעבור שנים, ושימשה קרניים לנגח בהם את "מנהיגי היישוב, שהם כיום שרי המדינה".

---

3 החטיבה הוקמה באוגוסט 1944.

הפלמ"ח מנה באותם הימים כאלפיים איש, אך מדובר היה רק על תרומה בלבד. היה ברור, כי ממילא לא יהיה בתרומה זו כדי לפתור את בעיית השלמת הבריגדה, באשר היה מנוי וגמור עם מחייבי התרומה לשמור על היקפו, מיבנהו וכושר פעולתו של הפלמ"ח. כוונתנו העיקרית היתה לחזק את הכרת האחדות ושותפות הייעוד בין השלוחות השונות של הכוח העברי אשר על טיפוחו בכיוונים שונים שקדנו לקראת הבאות. כן היינו סבורים, כי מן הראוי להכניס לבריגדה מספר מסוים של חברי פלמ"ח בעלי כושר קרבי מעולה.

בראשונה הודעתי לראש המיפקדה הארצית של ה"הגנה", כי לדעתי על הפלמ"ח להפריש למטרה זו עשרה אחוזים ממצבתו. זה היה המקסימום שנקבתי. כרגיל במקרים כאלה, הלך המספר ונתמעט בתהליך הדיונים. לבסוף הועמדה תרומת הפלמ"ח על חמישים איש, בכללם אנשי "המחלקה הגרמנית" הנודעת, שקיבלה הכשרה יסודית לפעולות מיוחדות עוד בתחילת התהוותו של הפלמ"ח.[4]

אלו הן העובדות, אשר דמיונו החופשי של יצחק שדה, בהיותו מופנה כלפי עבר, ניפח אותו לממדי דרישה לחסל את הפלמ"ח ולהסגירו כליל בידי הבריטים.

אבל "גוזמה" זו אינה אלא פרט מהכלל. הפרשה אינה מצטמצמת בסיפורי עובדות שלא היו ולא נבראו. היא כוללת הערכות מסולפות בתכלית של עיקרים ושיטות, אשר נקטו בתקופה ההיא מוסדות ואישים שהיו אחראים לביטחון היישוב ולבניין כוחו. מהערכות־סלף אלו נרקמה אצלנו תורה שלמה על הניגוד האורגני שהיה קיים, כאילו, מלכתחילה בין ה"הגנה" בארץ לבין הגיוס למלחמה העולמית – בין הפלמ"ח לבין הבריגדה. הטיפוח המלאכותי של הניגוד המדומה הזה שימש יסוד ממאיר לחינוכם הציבורי ולהשכלתם ה"היסטורית" של המוני נוער וחיילים. עוד בתחילת יצירתה של החטיבה היהודית הלוחמת היינו עדים להסברה, שביקשה להציג את המפעל המפואר הזה של תנועת ההתנדבות העברית כזמורת־זר בשדה גידולו של כוחנו הצבאי. מפלגת פועלים,[5] שדגלה בפלמ"ח כבקניינה המיוחד, לא מצאה בכרוז שלה לאחד במאי 1945 אף מילה אחת של ברכה לחברים שבעצם אותם הימים חירפו נפשם על כבוד ישראל ותחת דגל ישראל במערכות הבריגדה באיטליה. משנסתיימו הקרבות בזירת אירופה, הושמעה באוזני הבריגדה הקריאה: "שובו הביתה, אין לכם יותר מה לעשות שם!" וזה בשעה שמיד לאחר סיום המערכה הצבאית החל הפרק המזהיר ורב העלילה ביותר בפרשת הבריגדה, עת הורם במחנה שלה נס ההעפלה לכל פזורי שארית הפליטה שעל פני היבשה העקובה מדם יהודי. תחת לחנך את אנשי הפלמ"ח

---

4 קיומה של "המחלקה הגרמנית" התייתר לאחר תבוסת הצבא הגרמני בצפון אפריקה בפיקודו של פילדמרשל רומל, בשלהי 1942.

5 "התנועה לאחדות העבודה".

בהכרת שותפות הגורל והחזון עם חיילי הבריגדה, נעשה מאמץ מתמיד ליצור פרץ נפשי בין שני המחנות. הרבצת התורה הפסולה הזאת עודנה נמשכת לגבי העבר והיא מוסיפה להשחית כמקודם הרבה חלקות טובות על לא דבר.

הקשיבו לדברי יצחק שדה: "לא הכל לצבא הבריטי" – אמרו "הללו", אשר "צדקו"; "עלינו לשמור על חלק כוחנו בשביל עצמנו".

כלום דרש מישהו לתת "הכל לצבא הבריטי"? כלום הגיוס ליחידות היהודיות ולבריגדה היה בו בכלל משום נתינה "לצבא הבריטי"? כלום לא היה גיוס זה כולו "בשביל עצמנו"?[6]

כי מה היו מניעיה של תנועת ההתנדבות העברית ושל מדיניות הגיוס היישובית והציונית להשתתפות במלחמה העולמית? התנועה והמדיניות כאחד התכוונו לחמש מטרות:

ראשית – למלא את חובת הכבוד במערכה נגד אויב העם היהודי.

שנית – להשתתף במלוא הכוח בהגנת הארץ נגד סכנת פלישה וכיבוש מבחוץ.

שלישית – לשוות בפועל ליישוב העברי בארץ מעמד של אומה לוחמת בקרב משפחת האומות הלוחמות לחרות, כבסיס למאבקנו המדיני לאחד המלחמה.

רביעית – לחתור למגע ישיר עם שארית הפליטה באירופה לשם הצלתה והעלאתה לארץ.

חמישית – להשתמש בהזדמנות היחידה במינה, שהיתה גלומה בגיוס לצבא משוכלל ולוחם, כדי להתאמן בכלי נשק וללמוד הלכות ארגון צבא ותכסיסי קרב, אשר לא ניתן להכירם ולהשתלט עליהם בתנאי מחתרת, לשם הסתייעות בכל אלה במערכות היישוב לעתיד לבוא.

בנסיבות הנתונות של הזמן והמקום אפשר היה להשיג את המטרות האלו אך ורק במסגרת הצבא הבריטי. כל חמש המטרות האלו הושגו – במידה שלא פילל איש גם בקרב החסידים הנלהבים ביותר של הגיוס למלחמה העולמית. והן הושגו לא מתוך סיכונו של ביטחון היישוב, ולא אגב החלשת כושר מאבקו לחרות, אלא להפך: בד בבד עם הגיוס למלחמה העולמית והודות לאותו גיוס הלך והתחזק כוחם הצבאי העצמי של היישוב והעם העברי.

התורה הכוזבת על הניגוד שהיה קיים לכאורה בין "הגיוס לצבא הבריטי" לבין "שמירת חלק כוחנו בשביל עצמנו" מופרכת ומוכחשת על ידי עובדות ברורות ומובהקות הן בתחילת הפרשה והן בסיומה. העובדות אינן מגלות כל סתירה בין שני התהליכים. להפך, הן משמשות עדות ניצחת לאחדותם הפנימית הגמורה.

עד כמה שייראה הדבר משונה בעיני אלה שהולעטו את תורת הסתירה,

---

6 בשלבים הראשונים של הגיוס לצבא הבריטי, גם האצ"ל קרא שלא להתגייס בטענה שזהו גיוס למען הבריטים, אויב עם ישראל. ר' עופר/אויב ויריב, עמ' 153–155.

והסכינו לראותה כאמת שאין להרהר אחריה, הרי האחדות הפנימית הזאת בין המאמצים לבנות ולטפח את הכוח העברי בשני כיוונים נפרדים – נפרדים אך לשעה, בתוקף גזירת הנסיבות, מתוך היענות לצו הזמן וחתירה להפיק תועלת משעת הכושר – בולטת בייחוד ודווקא בתולדות הפלמ"ח.

שלוש הן עובדות היסוד לגבי התהוות הפלמ"ח, הקובעות את אופיו כענף מגזע תנועת ההתנדבות הכללית בימי המלחמה העולמית, ולא כשורש לעצמו.

העובדה הראשונה היא אופן צמיחת הפלמ"ח. ההכרה כי ארגון ה"הגנה" לא יגיע למלוא יעילותו האפשרית אלא אם כן חלק ממנו יהא מגויס קבע גמלה זמן רב לפני כן. אבל זה גורלם של צרכים רבים בחברה האנושית, שההכרה בהם בלבד אין בכוחה להביאם על סיפוקם עד שבאה איזו דחיפה מבחוץ, בכוח הצטרפות נסיבות מקרית לכאורה, והופכת את הרעיון המופשט למציאות. כך הווה לגבי הפלמ"ח.

זמן רב ניסרה בצמרת ה"הגנה" הכרת הכרחיותו של כוח כזה. בשנות מאורעות הדמים תרצ"ו–תרצ"ט הוקמו אומנם יחידות קבע, שמילאו תפקידים חשובים בפרקי זמן מסויימים, אבל רק בנסיבות המלחמה העולמית נתאפשרה יצירת הפלמ"ח ככוח קיים ועומד בתמידות. שיתוף הפעולה המסועף של המחלקה המדינית של הסוכנות עם הצבא הבריטי בכל מערכות המלחמה נגד היטלר, שהתבטא בגיוס מתנדבים מתמיד הן לצבא הסדיר והן לפעולות פרטיזניות, היא שהביא לידי יצירת הגרעין הראשון של הצבא העברי העצמאי המגויס בתמידות.

הדבר לא בא בבת אחת. אף כאן קדמו פעולות חד־פעמיות ונפרדות להקמת מפעל יציב. באמצע שנת 1941 הוצא לפועל המיבצע של סירת כ"ג, אשר כל המשתתפים בו ניספו. בקיץ של אותה שנה גויסו פלוגות של מתנדבים לעזרה לבעלי הברית בפלישה לסוריה. מיבצעים אלה ודומיהם חייבו גיוס מתנדבים בלי מדים, אימונם והחזקתם במצב הכן, תמיד מתוך שיתוף אמיץ עם השלטונות הצבאיים.

לשלב חדש זה הגענו בקיץ שנת 1942, בעמוד חילות [פילדמרשל] רומל בשערי אלכסנדריה. נעשו אז מאמצים בשני כיוונים מקבילים – כשלב בתהליך המאמץ הכפול שהיה מנת חלקנו בכל תקופת המלחמה העולמית: מצד אחד, להביא לידי כך שפלוגות הרגלים העבריות, שהתקיימו כבר בצבא הבריטי, תצורפנה לגדודים, במגמה קרובה להשתתפות בהגנת הארץ, במגמה רחוקה להקמת חטיבה לוחמת בחזית העולמית. מצד שני, להקים פלוגות סתר בתוך הארץ – הכל במסגרת פעולותיה של המיפקדה הבריטית למזרח התיכון – אשר תאומנה ותוכשרנה במיוחד לפעולות נועזות בעורף האויב, אם חלילה יפלוש לארצנו.

שני המאמצים נשאו פרי. בסתיו 1942 הוקמו הגדודים, שאומנם רק כעבור שנתיים הורכבה מהם החטיבה היהודית הלוחמת. עוד לפני כן גויסו פלוגות המחץ המיוחדות בלי מדים והוקמו מחנות האימונים בשבילן, שהיו ראשית צמיחת הפלמ"ח.

כל זמן שאימת הפלישה והכיבוש הנאצי ריחפה על פני הארץ, היתה כוננותן של הפלוגות דרוכה לפעולה בעורף האויב, במקרה אם יהיה בה צורך. המאמץ היה מכוון למלוא ההסתייעות בניסיונם ובידיעותיהם של המדריכים הבריטים וברצונם הכן להורות, הכל לשם מילוי המשימה אשר למענה הוקם כוח מיוחד במינו זה. משסרה אימת הפולש, פקעה זכות קיומן של הפלוגות בעיני המפקדה הבריטית, אבל בינתיים הן היו לגוף חי הקובע ברכה לעצמו. סוף סוף נקבע חוט שדרה יציב לארגון ה"הגנה" המפוזר והרופף. נוכח סכנת הפורענויות בתוך הארץ, שנתרגשה עלינו מזמן לזמן גם בימי המלחמה העולמית, הוברר בעליל ערכו החיוני של הפלמ"ח להגנת היישוב. ומעבר לאופק נרמז לו ייעוד במאבק נגד משטר "הספר הלבן" ובהגנה על העלייה והתיישבות ועל עתיד המפעל הציוני עם תום מלחמת העולם. עד מהרה החלו יחידות הפלמ"ח למלא תפקיד חיוני במערכות ההעפלה.

הנה כי כן, משנורה היסוד שוב לא היתה השאלה אם ליצור יש מאין, אלא אם להרוס את היש או לקיימו. התשובה היתה גיוס כוחות ואמצעים עצמיים לקיים את היש שנוצר ולשקוד על חיזוקו והרחבתו.

לגבי כל הפרשה הזאת חובה להזכיר שוב את יוזמתו, השראתו, כוחו המניע ורוחו היוצרת של אליהו גולומב, זכרו ברוך. כן יורשה נא לי להרים על נס בהזדמנות זו את ההתלהבות, כושר המעשה ותחושת הבאות שגילתה אז צמרת ה"הגנה" כולה, ובראשה משה סנה וישראל גלילי, בכלל זה יצחק שדה עצמו, שהיה עד אז הרוח החיה בכל הפעולות הפרטיזניות שבוצעו ותוכננו במסגרת השיתוף עם הצבא הבריטי, ושזכה מעתה להיות מפקדו הראשון של הפלמ"ח העצמאי.

העובדה השנייה היא אופן ביצועו של המשך הגיוס לפלמ"ח. איך נתמלאו שורותיו וכיצד הורחב בסיסו בשנים הראשונות לקיומו, בהן עוצבה דמותו ונתגבש ארגונו? הדבר נתאפשר והובטח אך ורק במסגרת המשטר הכללי של גיוס שהוקם באותן השנים בקרב היישוב, בראש וראשונה לשם ארגון ההתנדבות למלחמה העולמית. רק על הרקע הציבורי של משטר גיוס זה ובמסגרתו הארגונית, אגב תנופת התנדבות שמניעיה העמוקים היו ילידי המלחמה העולמית, פרי הצורך הנפשי של הדור להשיב לחורפו דבר, נמצאה בפעם הראשונה בתולדות ה"הגנה" האפשרות לדאוג גם לחיזוק ביטחון היישוב על ידי גיוס של חובה. בשום פנים ואופן לא בניגוד להתנדבות זו "לצבא הבריטי", אלא דווקא הודות לה ובמשולב אתה, הוחל לגייס באופן שיטתי ומתמיד, על פי צו המוסדות העליונים ובדרך הטלת חובה של שירות לאומי פעיל, כוחות נוספים "בשביל עצמנו" – למסגרות הנוטרות והפלמ"ח.

המתגייס הפרט, שעה שהברירה היתה בידו, עמד לפעמים על פרשת הדרכים ותהה לאיזו שלוחה של הכוח העברי עליו להצטרף. המוסד המגייס ישב לעיתים על המדוכה – לאיזו מסגרת מוטב להפנות קבוצה זו או יחיד זה. אולם בשביל היישוב בכללותו, ומבחינת התהליך ההיסטורי הכולל של בניין הכוח העברי, לא התחרות היתה כאן אלא זיקה הדדית בין שתי השלוחות: זו ניזונה מזו, זו פירנסה את זו.

והעובדה השלישית היא אופן מימונו של מפעל הפלמ"ח. המקור הראשון [הבריטי] להחזקת פלוגות המחץ דלל עד מהרה עם חלוף המשימה הראשונה, כפי שכבר הוסבר. הכוח הצעיר עמד בפני השאלה להיות או לחדול. התנועה הקיבוצית עשתה גדולות בהבטחת בסיס כלכלי ראשוני לקיומו ולהמשך התפתחותו, אבל בזאת לא נפתרה הבעיה. היה צורך בסכומי כסף גדולים להבטחת קיום הפלמ"ח, נוסף על תרומתה בעין [יפה] של התנועה הקיבוצית. אף כאן עמד בפרץ מאמץ המלחמה ומפעל הגיוס הכללי של היישוב. "מגבית ההתגייסות וההצלה", אשר הוקמה ביוזמת המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, בראש וראשונה לשם כלכלת מפעל הגיוס למלחמה העולמית על ידי החזקת משפחות החיילים – היא שהפרישה מהכנסותיה את התקציב הראשון לפלמ"ח ואיפשרה את קיומו בשנתיים הראשונות.[7]

אלה היו גילויי הזיקה ההדדית של שתי שלוחות הכוח העברי בהתהוותן. זיקה הדדית זו עמדה במיבחן מכריע של השלמה הדדית עם סיום הפרשה, בהשתלב שתי השלוחות להוות את צבא ההגנה לישראל.

צבא המדינה לא היה מגיע בשום פנים להישגיו הכבירים בשדה קרב ולרמתו מבחינת ההכשרה והיעילות אלמלא נתמזגו בו שני היסודות האלה.

זכותו המפוארת של הפלמ"ח במלחמת ההצלה והשחרור ובהקמת צבא ההגנה לישראל היא קודם כל זכות ראשונים. ביום עברה היתה זו המסגרת היחידה של כוח צבאי מגויס, מאורגן ומזוין, שעמד הכן לפעולה. בטבע הדברים מילא הפלמ"ח את התפקיד ההיסטורי הזה של יסוד מוסד, שהרי לכך נוצר ולכך עותד וטופח. הווייתו היתה מגובשת בעוד שהמשתחררים מהצבא הבריטי, בטבע הדברים, חזרו במפורד ופנו איש לעברו. החטיבה היהודית הלוחמת חוסלה ופורקה בתוך הצבא הבריטי ולא עברה בירושה ליישוב כמסגרת קיימת ועומדת. לפני שהופעל משטר הגיוס החדש למלחמת השחרור היתה הבעייה כיצד לקלוט את טובי החוזרים ממערכות המלחמה העולמית לשרות פעיל בשורות ה"הגנה". יצויין, כי המגמה

---

7 תחילת המגבית היישובית היתה ב"מגבית ההתגייסות" שהוקמה ב־1942, כהמשך ל"כופר היישוב", לשם הטלת מיסים על היישוב המאורגן למימון משטר ההתגייסות. עם גבור הצרכים לצורכי הצלה, שינתה המגבית את שמה ל"מגבית ההתגייסות וההצלה" וזו מילאה תפקיד חיוני במימון ההעפלה והבריחה ובקליטת החיילים המשוחררים בתום המלחמה.

להסתייע בניסיונם ובכושרם של אלה למען המשך בניינו ושכלולו של הכוח העברי נתקלה בתחילתה לא במעט שמרנות וצרות עין של אישים מרכזיים ב"הגנה". רבים מהם ראו בשיגרה ובמסורת שנתגבשו בידיהם את חזות הכל והתקשו להודות בחסר וללמוד חדש. לעומת זה, גם רבים מהחוזרים היו קשים להיקלט מחדש. מלבד הבדלי השיטות וההרגלים נתן אותותיו המדאיבים גם פירוד הלבבות. עבירה גוררת עבירה ומארת ההתנכרות, שהיתה חד־צדדית בתחילתה, הפכה במרוצת הזמן להדדית.

הפיגור שנגרם על ידי כך למיזוג היסודות אין בו כדי לגרוע אף כלשהו מערכו הכביר של הפלמ"ח. הניסיון היחיד במינו שרכשו חבריו בקרבות זעירים ובמיבצעים נועזים; אימון חוליותיו לפעולה עצמית, ובייחוד לפעולות לילה; חישול שורותיו במאמץ רצון ובתלאות גוף למעלה מיכולת אנוש רגילה; התחושה וההתמצאות המיוחדת שטופחה בקרבם לגבי פני הארץ בהר ובגיא; שיכבת המפקדים המעולה שחונכה בו; ועל הכל, רוח העוז וההקרבה שפעמה בקרבו – כל אלה הנחילו לו עלילות גבורה במלחמת חרותנו אשר תהילתן לא תסוף לעולמים.

אולם תהילת הגבורה אינה בשום פנים נחלת הפלמ"ח בלבד. כבר בתקופה הראשונה של הקרבות נרשמו מיבצעים כבירים ומכריעים לזכותן של חטיבות אחרות, אשר אך זה הוקמו, אם מפלוגת חי"ש או משורות מתגייסים חדשים. על כל פנים, כל סגולותיו היקרות והנדירות של הפלמ"ח לא היו עומדות לחטיבותיו ולצבא ההגנה לישראל כולו להכריע את הכף במלחמה אילמלא נוספו עליהן נכסים וקניינים צבאיים אחרים, אשר לא על האובניים של הפלמ"ח עוצבו, אלא באו בירושה לצבא ההגנה לישראל מניסיונם העשיר, המגוון ויקר הערך של המוני המתנדבים למלחמה העולמית לכל ענפי שירותם.

כמה מהמפקדים, חניכי ה"הגנה" והפלמ"ח, גילו כישרון מפתיע להתמצא בנסיבות החדשות של מלחמה אמיתית ולהשתלט על תכסיסיה. אף על פי כן, עובדה היא כי בהתחולל קרבות התנופה בארץ על פני מרחבים גדולים וחזיתות ארוכות, היו הקצינים והמפקדים שיצאו משורות הבריגדה היחידים בקרב אנשי הצבא בני היישוב שהיה להם ניסיון כלשהו בקרבות חזית מסועפים, על אופיים המורכב הכרוך בפעולה משולבת של סוגי נשק שונים. בהתייצב לפנינו בכל היקפה ודחיפותה בעיית הכשרתם המהירה של המוני מתגייסים, שוב היו אנשי הבריגדה היחידים בקרב קצינינו אזרחי הארץ שהגיעו לשליטה יסודית בהלכות אימונו של חיל הרגלים החדיש. הם הינם כיום רוב מניין המנצחים על ההדרכה והמדריכים בפועל ממש בבתי הספר ובמחנות האימונים של צבא ההגנה לישראל. הם גם היחידים שהתנסו במידת־מה – או לפחות שהתבוננו פעם – בשיטות ניהול המשק המורכב של צבא סדיר בן זמננו.

אם לגבי חיל הרגלים היה בידי חיילי המלחמה העולמית לתרום תרומה מיוחדת, הרי לגבי חילות יבשה אחרים לא כל שכן.

חילות שלמים, שתפקידם בהתפתחות הקרבות הפך חיוני ביותר ואף מכריע, נמצאו בטבע הדברים מחוץ למסגרת הפלמ"ח וה"הגנה" כולה. חיל התותחנים, חיל ההנדסה, חיל התובלה, חלק ניכר מחיל החימוש ושירות המפות קמו לנחלה לצבא ההגנה לישראל לא בזכות ה"הגנה", אלא בעיקר בזכותם של מתנדבי המלחמה העולמית – אנשי הבריגדה ושאר יחידות עבריות לכל פזוריהן – ובמידה מעטה בזכות המתנדבים שזרמו לארץ מפינות שונות בגולה. חלקם המזהיר של חילות אלה בתוצאותיהם המוצלחות של כמה מיבצעים מכריעים במהלך המלחמה הוא מן המפורסמות. כוננותה של ה"הגנה" למילוי כל התפקידים החיוניים האלה היתה, כמוה כאין, לא מהונחה או מהתעלמות חלילה, אלא בגזירת ההגבלות החמורות שרבצו על צבא מחתרת מבלי שהיתה לו כל יכולת להתגבר עליהן. החיל הטכני היחיד שניתן לפתחו בשלמות בתנאי מחתרת היה חיל הקשר, ואף אומנם הגיעה ה"הגנה" להישגים גבוהים בשכלול הענף החשוב הזה. גם במלאכת החימוש היו ל"הגנה" הישגים חשובים, אולם כל כלי הנשק הכבדים, מן המרגמה ומעלה, היו לגמרי מחוץ להשגתה. לגבי חילות אחרים שנמנו לעיל אין כל ספק שאלמלא ההתנדבות ההמונית ליחידות העבריות של הצבא הבריטי בימי המלחמה העולמית, היינו עומדים ביום פקודה דלים וריקים. מנת חלקנו בכמה מערכות מגן היה כישלון חרוץ ואילו הישגים גדולים במלחמת תנופה, שבצדק הננו גאים עליהם כיום, היו נשארים מחוץ לגדר יכולתנו. אילו לשם כך בלבד התגייסו חברינו למלחמה העולמית – דיינו.

בלילה הזכור היטב לרבים, כאשר הגיע משלוח התותחים הראשון לארץ, נזדמן לי לבקר במקום בו הורכבו התותחים מחלקיהם המפורקים והותקנו לשימוש. מחלקה כבת שלושים איש טיפלה במלאכה בקצב קדחתני ובידיים אמונות כל אותו לילה. פרט לאחד, שהיה לשעבר חייל בצבא הפולני, רכשו כל אנשי המחלקה את הכשרתם וניסיונם ביחידות החימוש העבריות במערכות המלחמה העולמית. למחרת פעלו כבר תותחים אלה בעמק הירדן ובחזית לטרון. ושוב, הם הופעלו על ידי תותחני הבריגדה ותותחני הגנת החופים – כולם מתנדבי המלחמה העולמית. התפקיד שמילאו חֵילות ההנדסה והתובלה בשחרור מרחבי הנגב ידוע היטב.

חיל הים וחיל האוויר נשענו בתחילת הקמתם ופעולתם בעיקר על כוחות פיקוד והדרכה שבאו אלינו עם זרם הנוזעקים מהגולה, בייחוד מהארצות האנגלו־סכסיות. אולם בהקמת שניהם היה חלק רב לבני הארץ ובתוך אלה, הן למי שקיבלו הכשרה ימית ואווירית במסגרת ה"הגנה" והפלמ"ח לענפיה השונים – לגבי חיל הים היה חשוב בייחוד הניסיון שנרכש על ידי קברניטי ההעפלה וספניה – והן לבני היישוב

שהתנדבו במלחמה העולמית לצי ולחיל האויר הבריטיים.

אלו הן העובדות. אין בהרצאתן שום ניסיון לפסול ביקורת הטוענת כי בתקופת המלחמה העולמית לא עשינו די בתכונה לבאות. כשלעצמי הנני סבור, כי מבחינת היכולת עשינו רב הן בגיוס אנשים והן בגיוס אמצעים, אם גם מודה אני מראש בזכות המקטרג ואומר, כי מבחינת הצורך לא עשינו אלא מעט. אולם לא זאת היא השאלה כאן. השאלה היא אם היתה סתירה או התאמה בין שני כיווני פעולתנו. תשובתי היא כי היתה התאמה גמורה. השאלה היא אם הגיוס לפלמ"ח נתקפח על ידי הגיוס למלחמה העולמית. תשובתי היא כי לא זו בלבד שלא נתקפח, אלא נתאפשר דווקא על ידי הגיוס הרחב ונסתייע בו. השאלה היא אם מותר להציג את שני המפעלים כנוגדים זה את זה באותו מובן שהראשון נעשה למען הבריטים ואילו רק על ידי השני עשינו משהו לעצמנו. תשובתי היא כי להצגה כזו של העניין אין כל שחר. הכל נעשה "בשביל עצמנו". לא זו בלבד שהמלחמה העולמית היתה מלחמתנו, אלא השתתפותנו בה שימשה הכנה למאבק ולמלחמה על שחרורנו.

אם נכשל בהצגה כה מסולפת של העניין מי שאין העובדות נהירות לו, הרי חטאו הוא שלא טרח לבררן לעצמו. אך אם את הגירה הפסולה הזאת מעלה אדם הבקי היטב במהלך העניינים – הרי חטאו הרבה יותר חמור. הוא יודע את האמת ומודה בה, והוא מחטיא את הרבים על ידי זריעת פירוד חינם בלבותיהם של אלה אשר מבחינת חוויות התהוותו של הכוח העברי, עם כל גיוונן, הם חייבים ויכולים להוות מחנה אחד ומאוחד.

כי אותן שתי השלוחות של כוח עברי, שגודלו וטופחו בימים הטרופים ובתנאים הקשים והמסוכנים של מלחמת העולם השנייה, ינקו משורש אחד של מאמץ מלחמה עברי, עלו בקנה אחד של הקמת כוח עברי עצמאי, וסוף שנתמזגו בתוצאותיהן והיו לאחד: צבא ההגנה לישראל.

נספחי עזר

תמונות

משה שרת, 1950 XVI
מודעה ב"דבר", 9.2.1950 141
משה שרת במחנה עולי תימן, עדן, פסח 1950 313
משה שרת נוחת בעדן, 24.4.1950 324
משה וצפורה שרת נפגשים עם עולי תימן, שדה התעופה לוד 1950 324
עמוד פתיחה, פרוטוקול ישיבת ממשלה מ' 12.4.1950 326
משה וצפורה שרת נוחתים בדרום אפריקה 466
מסיבת עיתונאים במשרד החוץ, הקריה תל אביב 500
כרזת "תנועת השלום" בכנס הוועד למען השלום, תל אביב 1950 579
עמוד פתיחה, פרוטוקול ישיבת ועדת חוץ וביטחון 8.8.1950 647
משה שרת ודוד בן־גוריון 710
משלחת ישראל לאו"ם 796
משה שרת בשיחה עם שר ההגנה האמריקני, ג'ורג' מרשל 824
משה שרת בשיחה עם נציג הודו באו"ם, סר בנגל ראו 824
משה שרת, אבא אבן ונציג יוגוסלביה באו"ם, אלס בבלר 908
"...ומשה מעביר את ישראל בתווך", קריקטורה ב"דבר", 31.3.1950 934

קיצורים וסימולים

א״י – ארץ־ישראל
אחה״ע – אחדות העבודה
אצ״ל – ארגון צבאי לאומי
ארה״ב – ארצות הברית
ב״ג – בן־גוריון
בי״ל – בינלאומי
בריה״מ – ברית המועצות
דר׳ – דוקטור
ה׳; הע׳ – הערה
הוה״פ – הוועד הפועל
הנה״ס – הנהלת הסוכנות
הסוה״י – הסוכנות היהודית
הקבה״מ – הקיבוץ המאוחד
וא״א – ועדה אנגלו־אמריקנית
יומ״מ – יומן מדיני
ח״ו – חיים וייצמן
חו״ב – חוץ וביטחון
י־ם – ירושלים
לח״י – לוחמי חרות ישראל
מו״מ – משא ומתן
מזה״ת – המזרח התיכון
מזכ״ל – מזכיר כללי
מח׳ – מחלקה
מטכ״ל – מטה כללי
מל״ע־1 – מלחמת עולם ראשונה
מל״ע־2 – מלחמת עולם שנייה
מל״ע־3 – מלחמת עולם שלישית
מנכ״ל – מנהל כללי
ממ״ד – המחלקה המדינית, הסוה״י
מפ״ם – מפלגת פועלים מאוחדת
מפא״י – מפלגת פועלי ארץ־ישראל
מפד״ל – מפלגה דתית לאומית
מק״י – מפלגה קומוניסטית ישראלית
מ״ש – משה שרתוק (שרת)
משה״ח – משרד החוץ
סט״א – סוכנות ידיעות סובייטית
עבה״י – עבר־הירדן
עמ׳ – עמוד
פוע״צ – פועלי ציון
צ״ל – צריך להיות
ר׳ – ראו
רוה״מ – ראש הממשלה
ש״י – שירות ידיעות של ה״הגנה״
תלחמ״י – תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל

מקורות

הסימול באות דקה

ארלוזורוב, חיים: *יומן ירושלים*, **מפא"י** › ארלוזורוב/*יומן ירושלים*

בן־גוריון, דוד:

– *אנחנו ושכנינו*, **קובץ מאמרים ונאומים, "דבר" 1931** › בן־גוריון/*אנחנו ושכנינו*

– *זיכרונות ב*, **עם עובד 1972** › בן־גוריון/*זכרונות ב*

– *יומן המלחמה ב*, **משרד הביטחון 1982** › בן־גוריון/*יומן המלחמה ב*

– *פגישות עם מנהיגים ערביים*, **עם עובד 1967** › בן־גוריון/*פגישות*

בועז, אריה: *עלום ונוכח בכל – סיפור חייו של שאול אביגור*, **משרד הביטחון 2002** › בועז/*עלום ונוכח בכל*

בונדי, רות: *השליח – חייו ומותו של אנצו סרני*, **עם עובד 1973** › בונדי/*השליח*

בן־פורת, מרדכי: *לבגדאד וחזרה*, *מעריב* **1996** › בן־פורת/*לבגדאד וחזרה*

גולני, מוטי: *הנציב האחרון*, **עם עובד, ת"א 2011** › גולני/*הנציב האחרון*

גטר, מרים: *חיים ארלוזורוב*, **הקיבוץ המאוחד 1977** › גטר/*חיים ארלוזורוב*

גלבר, יואב: *קוממיות ונכבה*, **דביר 2004** › גלבר/*קוממיות*

דברי הכנסת 3–8 › *דברי הכנסת 3–8*

דיין, משה: *אבני דרך*, *עידנים*/**דביר 1976** › דיין/*אבני דרך*

הכהן, דוד: *עת לספר*, **עם עובד 1974** › הכהן/*עת לספר*

הלל, שלמה: *רוח קדים – בשליחות מחתרתית לארצות ערב*, **ידיעות אחרונות ומשרד הביטחון 1985** › הלל/*רוח קדים*

הלר, יוסף: *"פרשת וא"א"*, **דו־שנתון שלם ג, עמ' 213–293, יד בן־צבי 1981** › הלר/*וא"א*

זיו, אריה (עורך): *עשר השנים הראשונות*, **הארץ 1958** › זיו/*עשר השנים הראשונות*

טבת, שבתאי: *קנאת דוד ב*, **שוקן 1980**; *קנאת דוד ד*, *שוקן* **2004** › טבת/*קנאת דוד ב, ד*

ינאי, יעקב: *מולקה*, **עם עובד 1988** › ינאי/*מולקה*

לאודרמילק, וולטר: *ארץ־ישראל הארץ היעודה*, הקיבוץ הארצי 1939 › לאודרמילק/*הארץ היעודה*

לואיז פישר: *משה שרת*, ארכיון המדינה תשס"ז › לואיז פישר/שרת

לשצ'ינסקי, יעקב: *היהודים ברוסיה הסובייטית*, עם עובד 1943 › לשצ'ינסקי/*היהודים ברוסיה*

מאיר, גולדה: *חיי*, מעריב 1975 › מאיר/*חיי*

מוריס, בני: *1948*, עם עובד 2010 › מוריס/*1948*

– *מלחמות הגבול של ישראל 1949–1956*, עם עובד 1996 › מוריס/*מלחמות הגבול*

נכון, שלמה (עורך): *קובץ לתולדות יהודי איטליה*, מוסד שלמה מאיר, תשט"ז › נכון/תולדות יהודי איטליה

סלוצקי, יהודה (עורך): *ספר תולדות ה"הגנה" ג–1*, עם עובד 1973 › סת"ה ג–1

סנה, משה: *כתבים ג*, עם עובד 1999 › סנה/*כתבים ג*

עופר, פנחס: *אויב וירֵיב*, צ'ריקובר והעמותה לחקר כח המגן, 2001 › עופר/אויב וירֵיב

קסטלר, ארתור: *הבטחה והגשמה בארץ־ישראל 1917–1949*, אחיאסף 1950 › קסטלר/*הבטחה והגשמה בארץ־ישראל 1917–1949*

שרת, יעקב (עורך): *פולמוס השילומים*, עמותה למורשת משה שרת, 2007 › י. שרת/*פולמוס*

שרת, משה: *אורות שכבו*, עם עובד 1969 › שרת/*אורות שכבו*

– *דבר דבור 1948*, עמותה למורשת משה שרת 2013 › שרת/*דבר דבור 1948*

– *דבר דבור 1949*, עמותה למורשת משה שרת 2016 › שרת/*דבר דבור 1949*

– *יומן מדיני א*, עם עובד 1968 › שרת/*יומ"מ א*

– *יומן מדיני ה*, עם עובד 1979 › שרת/*יומ"מ ה*

– *ירחים בעמק איילון*, עמותה למורשת משה שרת 2011 › שרת/*ירחים*

– *מאסר עם נייר ועיפרון*, עמותה למורשת משה שרת 2000 › שרת/*מאסר*

– נתראה ואולי לא, מכתבים מהצבא העותומני 1916–1918, עמותה למורשת משה שרת 1998 › שרת/*נתראה*

קבצי מסמכים

תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל, ארכיון המדינה

- **כרך 2, אוקטובר 1948 – אפריל 1949, עורך: יהושע פרוינדליך, תשמ"ד** › *תלחמ"י 2*
- **כרך 3, דצמבר 1948 – יולי 1949, עורכת: ימימה רוזנטל, תשמ"ו** › *תלחמ"י 3*
- **כרך 4, מאי – דצמבר 1949, עורכת: ימימה רוזנטל, תשמ"ו** › *תלחמ"י 4*
- **כרך 5, 1950, עורך: יהושע פרוינדליך, תשמ"ח** › *תלחמ"י 5*
- **כרך 6, 1951, עורכת: ימימה רוזנטל, תשנ"א** › *תלחמ"י 6*

תעודות מדיניות ודיפלומטיות, דצמבר 1947 – מאי 1948, **עורך: גדליה יוגב, ארכיון המדינה – תש"ם**

מפתחות

מפתח אישים

ציונים ביוגרפיים מובאים במספר עמוד מודגש

אבו־לבן, אחמד 563
אביגור, שאול 64ה **389**
אבן, אבא 5 22 31 32 34 50ה 67ה 70 71 73 74 77 83 86+ה 90 101ה 158ה 276 294 295 336 344 345ה 400 401 403 425+ה 515ה 537 551 610 628–630 632 633ה 634 639ה 640 641 644 646 648 721–724 741 744 757 758 760 777 787 812 818 823 828 829 850 861ה 862+ה 863
אבן סינא, אבו עלי 456
אברהמי, לוי 899
אבריאל, אהוד **450** 467 580ה 603 630ה
אגמי, משה 79ה
אגרון, גרשון 33ה 282
אגרנט, שמעון 282
אדלסטון, אדמירל 453 454 509
אדנאואר, קונרד 149
אהרונוביץ' (ארן), זלמן (זיאמה) **37** 67ה 74 77 81 86ה 150ה 158 165 166 187 188 203ה 223 271ה 283ה 387 426ה 452 463 482 495 497ה 520 545 610 639ה 679 729ה 761ה 776 796
אהרונוביץ', יוסף 679
אהרונוביץ', קלרה 271ה
אוואט, הרברט 25 533
אופנהיימר, רוברט **373**
אוקינלק, קלוד **822ה**
אורן, דר' 761 762 851
אחד־העם 458 596
אטאטורק, כמאל מוצטפה 698
אטלי, קלמנט 375ה 452 453 462ה 465ה 511
איבן־סעוד, המלך 197 384 433 464 758
אידלסון, בבה 67ה 158ה 188ה 271ה 497ה 520ה 545ה 547 610ה 639ה 729ה
אילנית, פייגה **134** 579
אילת (אפשטיין), אליהו 84ה 86ה 100ה **129** 183ה 328 389ה 401 403 580ה 610ה 757 758 807 898
אינונו, איסמט 698
איתן, וולטר 40 42 71 83ה 87 282 325ה 582 638 681 683 684 840ה 854
אל־עיסא, דאוד 609
אלון, יגאל 562
אלישיב, שמואל 67ה 79 80ה 82 345ה 580ה 598 761
אלישר, אליהו 892
אלמוגי, יוסף 663ה
אנטוניוס, ג'ורג' **315**
אנטזאם, נסרוללה **740** 849
אצ'יסון, דין 75 100 183+ה 248 328 367 368ה 371 375 467 468 522 608 720 721 774 803 816 818 823 825 828 834 835 840 841 848+ה 853 854 855 881 882 885 893
ארלוזורוב, חיים 146ה 315+ה 488 652 657 658 659ה 679 699
ארם, משה 15 **16** 23 27 28 206 208 244 561ה 894 895
ארנבורג, איליה 742
אשכול, לוי 138

באוון, אנאורין 462
באך, יוהן סבסטיאן 456
באנץ', רלף **42** 201 330 504 606 699 851 856
בארט, אהרון **831** 750ה 763
בבלר, אלס 908

בגין, מנחם 15 19 27 36 67ה 71ה 78 85 188ה
199–201 205 204 271ה 274 275+ה 283ה
285 290 417 418 420 421 422 870ה 876
882 883 896ה 899 901 902 904–906
907+ה 908
בדר, יוחנן 24 25 27 30 224 421 501 502
בואסנוֹ'ה, קלוד דה 329 330 331 334 340
347 396 704 705 707
בווין, ארנסט 136 202 317+ה 318 327 328ה
333 367 375 384 401 408 409 **459** 464
467 652ה 658 668 758–760 807 808 834
847+ה 911 949–951 953 954+ה 961
בונדי, רות 90ה
בונה, אלפרד 761 **851**
בועז, אריה 196ה 389ה
בורג, יוסף 67ה 610ה
בורשטיין (ברקת), ראובן **543**
ביאליק, חיים נחמן 565ה 679 692ה 693 744
968ה
בידו, ז'ורז' 458
ביילין, סגן שר התוץ הבריטי 409
בילינסון, משה 679
בלבן 834
בלנדפורד, ג'ון 861ה
בן־אהרון, יצחק **38** 67ה 70 74 85 158ה 162
163 165 188ה 199 205 223 271ה
273–275 283ה 288–290+ה 497ה 499ה
500 520ה 532 534 637 639ה 642 663ה
729ה 870ה 872 876 888 896ה 897 904
בן־אליעזר, אריה 503 504 520ה 522–524
545ה **550** 554 555 557 639ה **641**
בן־אשר, חיים 158ה 188ה 271ה 283ה 870ה
896ה 908
בן־גוריון, דוד 19ה 35 45–47 49 60 62 63
69ה 84 90 92 93 95 98 104 129 132ה 150
180–183 213 261 275 278 296 302ה 315
339–344 346 362 374 379ה 387 402 403
411 426–428 450 454 460 475 483ה 490ה
497–499 506 508 509 511 512 517 519
532 561 562 567 568 580 600 602 604
605ה 607 608 621ה 622 628 630ה 631ה
632 635 652 657ה 666 668ה 669 698 699
704 707 708 712 727 728 757 758 760
764ה 781 788–800 804 829 832 833 837
838 857 864 865 868 869 956 966
בן־יהודה, אליעזר 945+ה
בן־יעקב, צבי 292
בן־עמי, עובד 952ה
בן־פורת, מרדכי 196ה
בנטוב, מרדכי 224 960ה
בר־יהודה, ישראל 62 222 415 419 422
ברגלסון, דוד **386** 387
ברגר, הרצל 301
ברדיצ'ב, אבא 292
ברודי, ג'ק **769**
ברוידא, אפרים 392ה
ברוך, ברנרד **832**
ברזילי, ישראל 580ה 607
בריילספורד, הנרי 774
ברנדוט, פולקה (המתווך, הרוזן) 30 201ה
278–280 404 450 509ה 726 813 821 835
844 879 923ה 966
ברנשטיין, פרץ 25ה 67ה **83** 84 188ה 199
271ה 283ה 284 285 289
ברעם, משה 936

ג'אלד, אנטון 563
ג'אמלי, פאדל אל־ 918ה
גארו, רוז'ה 31+ה 33–35 40–42 50 55 57 67
68+ה 82 90 101 212 296 335 336 340
341 346 398 399
גבעון 781
גולדמן, נחום 45 46 86ה 87 515 607ה
גולדראט, א. 67ה **82**
גולדשטיין, פרץ 292
גולומב, אליהו **238** 652 663 679 970 974
גולומב, דקלה 312ה
גולני, מוטי 949ה

גורדון, דר' 345ה
גורט, ג'ון ס. **949**
גטר, מרים 652ה
גיל,יעקב 648
גינוסר, שלמה 398 580ה 587 603 610ה
גינזבורג, ישראל 515
גלבר, יואב 918ה
גלובמן (גוברין), עקיבא 154 750ה
גלוסקא, זכריה 891
גלילי, ישראל **247** 249 253 254ה 265ה 974
גנדי, מהטמה 631
ג'סאפ, פיליפ **841**
גרבובסקי, מאיר 67ה 158ה 497ה 520 522 545ה 610ה 639ה 649 663ה 729ה 876 896 908
גרדינר, ארתור 861ה
גרומיקו, אנדרי 390ה 400 533 536 744 745 956ה
גרי, יעקב 833ה
גריבוויידב, אלכסנדר **834**
גרין, וויליאם 183ה
גרינבוים, ל. דר' 750ה
גרינברג, חיים 768
גרינברג, י. 67ה 158ה 188ה 271ה 283ה 479ה 520ה 610ה 639ה 870ה 896ה

דאלס, ג'ון פוסטר 807–810 834 842 846 847
דג'אני, משפחת 548ה 563
דובדבני, יחיאל 67ה 79 188ה 271ה 283ה 497ה 520ה 545ה 610ה 639ה 729ה 870ה 896ה
דובקין, אליהו 764
דוד, המלך 34ה 435 548
דולטון, יו **462**
דיבון (זליקסון), שמואל (זיאמה) 345ה 587
דיוויס, מונט 697
דיין, משה **44** 50ה 52 158ה 161ה 170+ה 485 496 500 562 587+ה 723ה
דיין, שמואל 540
דרפקין, א. 325ה 345ה

הד, אוריאל 681
הודא, עבדול 275
הווארי, מוחמד נימר אל- **563**
הוז, דב **652** 658 679
הורוביץ, דוד 181 182 423ה 750ה 752 753 825
היטלר 94 192 355 382 384ה 403 531 532 630 672 740 973
הייר, ריימונד **513** 515 537 538
הכהן, דוד 67ה 158ה 188ה 202 271ה 283ה 292ה 497ה 520ה 521 545ה **556** 610ה 639ה 729ה 870ה 896ה 741
הכהן, יהודה פנחס 761
הכרמלי, אליהו 696
הלל, שלמה 93ה 115ה 196ה
הלם, נוקס 100 327 333 406–409 452 453 454
הלפרין, יחיאל 463
הלפרין, רוז 768
הלר, יוסף 69ה
הרינג, זאב **458** 460 462 465 542
הריס, לי **132**
הרלין, אסתר 86ה
הרצוג, חיים **515**
הרצוג, יעקב 325ה 345ה 497ה
הרצוג, יצחק הלוי 341
הרצל, תיאודור 591 596 641 651 693 739 945
הררי, יזהר 67ה 158ה 165 **172** 188ה 271ה 283ה 289 426ה 452 497 520ה 525 630 729ה 738 740 870ה 883 896ה 906

ווטסון, סם 75ה
וויוול, ארצ'יבלד 355ה
ווילוב, ניקולי איבנוביץ' 374
ווילוב, סרגיי איבנוביץ' 374
ווקופ, ארתור 315 658

וורבובטון, נאבל 32ה
ויידנפלד, ארתור ג'ורג' **345**
וינגייט, אורד 911
וינוגרדוב, סרגיי **389**
וייצמן, חיים 263 316 345ה 510 518 519 652 658 757 767ה 831ה 945
וילנר, מאיר 62 63 424 526 608 636 637 888 889 891 893
וישינסקי, אנדרי 15ה 22 121ה 204 403 742–745 803 834 835 837 838 881–884 841 842
ורהפטיג, זרח **148**+ה 211 729 738+ה
ורלינסקי, נחום 544

ז'בוטינסקי, זאב 524ה 547ה 664ה 945ה
ז'בוטינסקי, ערי **547**
זועבי, סיף־אלדין 494 561ה
זיו, אריה 150ה
זיליאקוס, קוני 381 385 446
זעים, חוסני 727
זפרוללה חאן, מוחמד **740** 849

חוסייני, ג'אמל אל־ 315
חוסייני (מופתי), חג' אמין אל־ **166** 193 271 275ה 315+ה 327 340 471 472 563ה 758 780
חכים, ג'ורג' ארכיבישוף 341

טבאה טבאהי 790
טבנקין, יוסף'לה 132ה
טבנקין, יצחק 670ה
טבת, שבתאי 374ה 630ה
טוב, משה 325ה 345ה 761 811
טובי, תופיק 637
טוינבי, ארנולד 490ה
טוינבי, פיליפ 490ה 498
טוקאן, אחמד 168ה
טיטו, יוסיף ברוז 17ה 301 381ה 392
טלמן, ארנסט **740**
טלר, יהודה (ג'אד) **211** 212
טרדיני, דומיניקו קרדינל **399**
טרומן, הרי 85 86ה 90 131 183 516 537 630 697ה 721 724 757 774 758 823 829 888ה 961
טרוצקי, ליאון 671

יאלצ'ין, חוסיין 698
ידין, יגאל 408 500 762
יוחנן המטביל 298
יוסף, דב 60 94 148 149 180 186 262 295 404 425 451 426 506 511 519 600 628 712 723 724 752 760 790 830 859 868
ילין־מור, נתן 535 **547**
ינאי, יעקב 116ה
יעבץ, יעקב 75 **514**
יעקובסון, יוסף **84**
יערי, מאיר **18** 244 253 254ה 259 531 532
ירשוב, פבל **402** 744
ישו 8 34 55–57 68ה 82 298 339 342 437 558 815ה 880 901
ישי, משה 580ה
ישראלי, בן־ציון 663ה

כהן, א. 639ה
כהן, חיים 282
כהן, יעקב 748ה
כהן, ליאו (יהודה פנחס) **113** 345ה 761 851
כהן, רוברט וואלי סר 96
כהנא, ש. ז. 56ה
כץ, שמואל 497ה 499 501 502 504 505
כצנלסון, ברל 235 652 661 665 671 679 956

לאודרמילק, וולטר **133** 261 373 374 449
לאסקר 832
לב, פניה 363ה
לביא, שלמה 490 663ה
לוביאניקר (לבון), פנחס 158ה 300 303 387 535 639ה 776 870ה 889

לוין, הרב יצחק מאיר 94 95 175 181 295 299
348 403 622 628 631 632 750 752 762
825 837
לוין, מולקה 116ה
לופבן, יצחק 679
לוקר, ברל **462** 764
לוריא, ארתור **512** 514 515 539 760 796
לוריא, טד 915
לי, טריגווה 516 521 527 559 599 699
ליבנה, אליעזר ר' ליבנשטיין
ליבנשטיין (ליבנה), אליעזר 67ה 497ה 520ה
545ה 610ה 639ה 729ה 764 767 885 898
904
ליטבינוב, מקסים 389
לייטון, בוב 767
לילייינטל, דיוויד **133** 378 385
לינטון, יוסף **474**
ליסנקו, טרופין 374ה
ליף, זלמן **585** 681 860 906
ליפסקי, לואי **831**
לנין, ולדימיר 631
לסקי, הרולד **350** 462
לפיד, אלחנן 378 391ה 393ה–395ה
לשצ'ינסקי, יעקב **382**

מ

מאיסקי, איבן 389
מאיר, ארווין 514
מאירסון (מאיר), גולדה 79 129 182 229 299
340 342 384 403 444ה 454 518 607ה
623 628 706 713 744 748 764 767ה 831
863
מאליכ, שארל 5
מאליק, יאקוב **74** 372ה 400 401 623 723
726 741 746+ה 840
מארי, פיליפ 183ה
מגנס, י. ל. 605ה
מואיסיס, א. **341**
מוהן, פאול **32**
מולוטוב, ויאצ'סלאב 164ה 238ה 744 512
מולינארי 295
מולקי, פאוזי אל- 50ה 51 168ה 170ה 179 210
מונטור, הנרי **634** 768ה 830 831 833
מוסוליני 192ה 558
מוסליי, אוסוולד **384**
מופתי ר' חוסייני, חג' אמין אל-
מוק, ז'יל **460** 461 803 843 907
מורגנטאו, הנרי **62** 83–86 183ה 262
מוריס, בני 75ה 490ה 562ה 723ה 918ה
מיכואלס, סולומון 386ה **742**
מימון (פישמן), יהודה ליב הרב 90 94 95 179
180 181 184 209 296 337 425 565 628
709 712 825 868
מינץ, בנימין 67ה 188ה 271ה 283ה **290** 497ה
870ה 896ה 903 904
מינצברג 830
מיקוניס, שמואל 608 609 891 893
ממלאן, דניאל 367 414 785 786
מסריק, יאן 16ה
מקארתור, דגלאס 511ה **512**
מקארתי, ג'ורג' 378ה
מקגי, ג'ורג' 606 699 707 721 787 816 823
828 854
מקדונלד, ג'ימס 86 397 697+ה 781
מקדונלד, רמזי 384ה 658
מרון, גרשון 146
מרידור, יעקב 75 142 143 158ה 162 188ה
221–223 227 497ה 500 501 520ה 610ה
639 640ה 642 644 870ה
מרכוס, דוד קולונל 132ה 133 261+ה
מרשל, ג'ורג' 84ה 183 248 803 818 843
853 854 907

נ

נגר (נג'אר), עמיאל (אמיל) 729ה **739**
נהרו, ג'וואהרלל 401 511 631 845 848
נהרו, פנדיט 524
נובומייסקי, משה 168ה
נוויל, רנה 814
נורוק, מרדכי 452

נחאס, מוסטפה פחה **79** 183 202 203 317 318 340
ניומן, עמנואל **767** 768+ה 769
ניילס, דיוויד 515
ניר (רפאלקס), נחום 271ה 501ה 505 610ה 870ה
נכון, שלמה 91ה
נמיר, מרדכי **80** 400 536 580ה 598 610ה 747
נפתלי, פרץ **148**

סווג', ג'.ל. **261**
סווידי, תופיק 756
סולצברגר, סיירוס 275ה
סטלין, יוסיף 274ה 374ה 381ה 385ה 392 403 512 630 747ה 781 826ה 885ה
סילבר, אבא הלל 767ה 768+ה 769
סילנטו, רפאל **920**
סינגמן, ר' רוב 898
סירקין, נחמן **686**
סמאטס, יאן כריסטיאן 736 791
סנה, משה 224 244 **264** 379ה 401 460 501 502 504 533 534 579 622 623ה 630 974
סנש, חנה 92 93 292
סעיד, מופתי אל- 168ה 609
ספיר, יוסף **28** 67ה 158ה 422 497ה 535 545ה 610 639ה 726ה 729 737 749 870ה 874 882 883 896ה 901 905 906
ספלמן, פרנסיס קרדינל **43** 553
סרלין, יוסף 531
סרני, אנצו 91–93 115 196 679
סרני, עדה 91

עבד-אל-האדי, עוני **315**
עבדאללה, בן-חוסיין (מלך ירדן) 14+ה 19ה 26 26 35 36 41 43 44 50–52 56–60 72 73 78 85 86 101–104 136 145 157ה 158ה 160–162 166–171 173–177 179 186 193–195 201–203 209 210 217–219 271 272 275 284 286–288 290–292 294 297 310 314 316 320 322 323 333 334 337–339 343 346 348 396 401 403 406–410 415 416ה 421 438 469 502 548 586 589 604 605 608 609 701 704 717 736 745 758 759 785 852 879 903 962 964
עברון, אפרים 67ה 158ה 188ה 271ה 283ה 497ה 520ה 545ה 610ה 639ה 729ה 870ה 896ה
עופר, פנחס IX 379ה 668ה 972ה
עזאם, פחה 340
עיסא, דאוד אל- 609
עליאש, מרדכי **32** 40 278 580
עלמי, מוסא **315** 605ה
עמיר, מיכאל 580ה 610ה
עמית, יעקב 259

פאולוס, פרידריך 869
פאוקר, אנה 80+ה 81 302ה 386
פארוק, המלך 41 318 340
פבריגט, אנריקה 552
פֶּטְלְיוּרה, סמיון **431**
פייצל, בן-חוסיין 316
פיקסו, פבלו 249ה
פירסון, לסטר 97
פישר, לואיז 379ה 482ה
פישר, מוריס 4 279 580ה
פלמון, יהושע 495 496 497ה
פלמר, אלי קולונל **455** 681 683 684 699 700
פן, אלכסנדר 568ה
פספילד, לורד (סידני ווב) 653 658
פפר, איציק 742
פראי-פרי, אלעזר **888**
פרוינדליך, יהושע IX 168ה
פרייזר, פיטר 26ה
פרלמן, משה 500
פרנקו, גנרל 58 900ה
פרנקפוטר, פליקס **825**

צ'אנג קאי שק 21ה 392 780ה
צולח, ריאד אל־ 315ה 605ה
צוקרמן, ברוך 764
צור, יעקב 580 587
צידון, א. 520ה 870ה
ציזלינג, אהרון 14+ה 15 16 25 29 888+ה 891 960ה
צ'סטרטון, ג'ילברט 448
צ'פלין, צ'רלי 378
צ'קרטי 846
צ'רצ'יל, וינסטון 274+ה 407 630 653ה 759

קאיום, האב 298
קדוגן, אלכסנדר 33 40
קולק, טדי **86** 325ה 345ה 898
קומיי, מיכאל 345ה 681
קונפינו, מיכאל 378 388ה
קוסוי (כסה), יונה 424 494 497ה 610ה 639ה 729ה
קוק, אברהם הרב 246
קוק, הלל (ברגסון, פיטר) 520 **526** 618 738 739 741ה
קורדייה, אונדרו 516 606 699
קירקברייד, אלק סר **334** 402 609 701
קלאוזביץ', קרל פון **308**
קלארק 95
קלמנטיס, ולדימיר **16** 38
קנדי, הווארד 924ה
קסטלר, ארתור 110 591ה
קפלן, אליעזר 38 84 95 96 100ה 104 145ה 146 148ה 155 181 182 185ה 186 209 210 211 226 228 229 262 278 281 282 297 342 370 402 403 423ה 448 601 602 657ה 689 690 694 709 711 728 758 831 862 863
קצנלסון, אברהם 610ה
קריניצי, אברהם 952ה
קריפס, סטפורד **465**
קרן, משה **512** 513 514ה 515ה 516

ראו, בנגל **810** 845 846
ראובן ר' רובין
ראס, רושדי 698 755 756
רבינוביץ, רוניה 679
רדי, חיים 325ה
רובין, תנן 222 424
רובין, ראובן 79ה 80–82 302
רובינסון, יעקב **20** 760 811 812 850 851 855ה
רוזוולט, פרנקלין 274+ה 607ה 825ה
רוזטי, משה 67ה 870ה
רוזן, פנחס 62 63 67ה 175 180 184 186 296 343 347 348 401 562 567 608 625 628 697ה 712 760 868
רוזן, שבתאי 43 345ה
רוזנטל, ימימה IX
רוטנברג, מוריס 830
רוטנברג, פנחס 542
רוטשילד, אדמונד 372
רומולו, קרלוס 16 837
רומל, ארווין פילדמרשל 971ה 973
רופין, ארתור 607ה
רוקוול, סטיוארט 515
רוקח, ישראל 952ה
רוקפלר, משפחת 855
רזיאל־נאור, אסתר **24** 28 422
רייך, חביבה 292
ריילי, ויליאם גנרל **606** 699 717 719
רייס, רפאל 292
רייק, לסלו **367**
ריפאעי, סמיר אל־ 103ה 158ה 168ה 170ה 177 179
ריפטין (ריפתין), יעקב **15** 16–18 37 67ה 70 71 78 80 81 83 188ה 199 200 202 253 271ה 274 283ה 286–288 497ה 520ה 531 534ה 545ה 558 559 610ה 636 639ה 643–645 729ה 737 740 870ה 882 886 898
רמב"ם 456

רמז, דוד 58 105 152 177 210 211 399 400
411 518 627 628 727 728 756 760 817
829 830 837 859 867
רפאל, גדעון **325** 345ה 397 398 425ה 512
516 741ה 761 851
רפאלקס, נחום ר' ניר נחום

שדה, יצחק 969 971 972 974
שהבנדר, עבד־אל־רחמן 315ה
שוואַרץ, יוסף 830
שוואַרץ, קופל 230 830
שומאן, רובר 4 27 458 551 877 878
שזר, זלמן 94 95 148 628 708 712 814 865
866 867 869
שטיינמן, אליעזר 122
שטרית, בכור 59 95 181 183 296 297 340
482ה 608 609 625 628 726 863
שילוח, ראובן 50ה 67ה **73** 86 158ה 170+ה
179 180 186 188ה 196 199 283ה 285 325ה
345ה 455 585–587 639ה 681 684 717
שינוול, עמנואל 462
שמיר, משה 122
שמעוני, יעקב 345ה **584**
שפירא, משה 94 95 180 182 187 211 213
297 340 348 401 403 413 454 561 562
604 607 608 628 632 711 723 761 811
817 864 866 868
שפרינצק, יוסף 142 206 222 387 410 415 416
424 452 526 535 610 870ה 887 892 893
שרף, זאב 98 99 148 179 180 211 565 566
762 829
שרת, חיים 312ה
שרת, יעקב (קובי) 145ה 147ה 148ה
שרת (שרתוק), צפורה 312ה 389ה 434ה
ששון, אליהו **98** 176ה 580ה 587 610ה
ששון, משה 176ה
שרתוק, יעקב 45 945ה

תקוע, יוסף 681

מפתח עניינים ומקומות

~ סימול המציין איזכורים ברוב העמודים

אבו־גוש 132ה 497 561ה 562 564 567 815

"אגודת ישראל" 151–154

"אובזרבר" 490+ה 495 497 499+ה 723

אוגנדה, אוגנדיזם 652 739ה

אודסה 131 363ה 383ה 547ה 834

או"ם ר' לאורך הספר; **מגילת או"ם** 12 23 52 510 514 519 525 528–530 532 558 560 631 636 637 660 778 780 792 793 801 806 809; **מזכירות, מזכיר כללי** 27 31 42+ה 58 201ה 294 336 399ה 404 514–510 520–523 523 526–529 535 538ה 559 599+ה 600 620 632 635 636 722 733 761 795 814 857; **עצרת 1947** 3 29 68ה 211ה 264 419 434 439 585ה 669 675 677 681 719 724 741ה 759 914 917ה 921 936 937 951 953 956ה 958; **עצרת 1948** 3 30 42 347 397 462 505 521 533 706 719 724 731 737 770ה 816 858 917 923ה; **עצרת 1949** 1~20 23 26 27 31+ה 34 38 53 59 60 68+ה 69 73 74 109 118 136ה 143–145 212 213 294 296 332 335 337 338 368ה 389 391ה 399 400 435 437 502 503 521 533 545~549 552 611 640 719 724 729 731–735 739 745 746 770ה 853 900 924ה 929 940 966; **עצרת 1950** 16–18 20 41 58 83 213 276 294~297 335 336 342 345 378 384 391 398~401 404 405 411 422 427~430 434 436–438 445 549 545 550 588 589 618 632 639 642 722 725~732 735~738 754–763 770 773 776~788 791 796~816 838~863 870–872 890 891 895~909 913 915 917 921 924 925 929–931 933 966 (ר' החלטת עצרות או"ם)

אוניברסיטה עברית ירושלים 52 59 373 456 761 851ה

אונסק"ו 450 454–456 775

אונסקו"פ 21 29 32ה 344ה 418 439 504 552ה 740ה 917 936 953 954 958

אונר"א (סטו"ת) 756 786ה 816 853ה 858 861ה 862 873 924–926

אוסטרליה 6–8 11 12 25 26+ה 83 97 118 367 447 474 511 554+ה 611+ה 620 781 782 805 808 847 900

אוקראינה 18 431ה 646 842 963

אורוגוואי 98 513 552 610ה 645 810 900

אורתודוקסים ר' כנסייה אורתודוקסית

אושוויינצ'ים 865

אזרביג'ן 266 365ה

"אחדות העבודה" 37ה 235 556ה 651 653 671 727ה

"אחדות וקידמה" 698

אטום (אנרגיה, נשק, פצצה) 16ה 18 22 24 133ה 204 249 250 350 353 364 373+ה 374 378ה 403 572ה 735 784 794 795 907ה 908

אי־הזדהות 19 74 75 116 118–121 124 130 250 303 351 355–359 362 363 375 379 387 393 443–445 449 461 463 511 528 529 532ה 571 582–585 676 700 879 891 897ה (ר' גם ניטרליות)

איגרת מקדונלד 658

איטליה 18 21 55 56 66 91–93 114 116ה 127 286+ה 315 339 355ה 365 399 412 447 469 472–474 556 558+ה 593 605 659 663 734 774 783 785 812 819 822 851 901 970 971

"אילת" (אוניה) 81
אילת (מפרץ, נמל) 70 160 197 198 334 402
408 644 691ה 724 741 821 854 896+ה
אילת השחר 262
אימפריאליזם 15ה 17 219 315 321 367 368ה
372 383 384 434 445 448 535 637 672
688 740 742 750 791 884 897 927 961
אינדונזיה 307 379 380 383 506 537 809
837 850 944
אינטרנציונל מקצועי (קומוניסטי) 80ה 82
300–303 378 387 388 430 431 453 457
462 773 955
אינטרנציונל סוציאליסטי 457
איסלאם, מוסלמים 21 26 32ה 51 56+ה 57 59
60 90 343 400 437 471 472 505 541 543
547 548+ה 555 557 558 566 589 590
644+ה 646 732 734 785 789 815 849
879 886 902 904 905 907 937 939
איסלנד 97 600 613
איראן ר' פרס
אירלנד 112 113 443 590 783 856 902
אל־אקצא 90
אל־סלוודור 5 6 552ה 788 852
אל־עריש 739 965
אלבניה 21 376 430 447
אלז'יר 433 509 964
אלכסנדרטה 31 399
אלכסנדריה 66 700 973
אמברגו 75+ה 76 522
אמריקה, אמריקנים, ארה"ב ר' לאורך הספר
אמריקה הלטינית (הדרומית, דרום אמריקה) 5
60 65 97 201 228 337 378 429 432 513
611 612 730 732 735 761 771 783 784
787 788 805 810 811 815 834 841 846
849 878 938
"אמריקן ג'ואיש קומיטי" 412
אנגליקנים 33 903
אנטישמיות 119 122 130 354 377 387 459ה
490 573 613 747 825 865
אנקרה 389+ה 522 580ה 614
אנרגיה אטומית ר' אטום
"אסושייטד פרס" 71 72 328
אסטוניה 127
אסיפה מכוננת 936 968
אסיפת הנבחרים 656 955
אפגניסטן 455 621 811 849
אפיפיור 55 57 82 92 169 297 338 341 391
399 437 549 550 554 558+ה 589 903
אצ"ל 61ה 347ה 459ה 488ה 526ה 550ה
660+ה 918ה 919ה 947ה 972ה
"אקסודוס" 952
ארגון האימהות העובדות 694 695
ארגון החיטה הבינ"ל (אמנה) 864 866–869
"ארגון הנוער הדמוקרטי" 447
ארגנטינה 58 94 95 98 295 296 299 378 387
391 462 555 594 595 604 610ה 621
אריתריאה 550ה 644+ה 734 785 851 870
ארמון הנציב 31ה 32ה 33 60
ארמנים 32ה 90 311
ארץ־ישראל המערבית (גדה מערבית) 51 59ה
70 104 134 135 138 159 162 165 166
171 173 244ה 245 275ה 287 288 323 334
393ה 401 405ה 415 416 419 420 438 501
661ה 905 938 946 941 947 958 964
"אשמורת" 268

באר שבע 418 816
בגדאד 50 62 196 197 211 276 314 360 384
413 434ה 442 464 772 949
בואנוס איירס 59 580ה 604 784
בודפשט 93 277 580ה 616
בווינגרד 61ה
בולגריה 21 65 111 116 127 365 366 390
392 446 447 630+ה 733 744 747 780
783 819 920 964
בולשביזם 392 742 826ה
"בונד" 378
"בונדס" 764ה 769 837 898

בוקובינה 127 365
בורמה 307 506 556ה 734 809 840 850 900
"בטרם" 392 403 695
בייג'ין (פקין) 98 266 506 780
ביירות 32ה 198 287 288 331 360 464 698 790
ביל"ו 945
ביר עסלוג' 965
בירוביג'ן 506
בית אורן 472
בית דג'ן 474
בית הדין הבינלאומי 732 733 736 786 814
בית הדין העליון 12 227
בית לחם 33 52 59 174ה 179 191 216 272
284 285 290 339 879
בית נבחרים בריטי ר' פרלמנט
בית ספר דתי 150ה 152 153 155
בית קברות מוסלמי 471 541
בלגיה 55 74 97 105 115 147 466 621
בלגרד 277 580 603
בלד אל-שיח' 471 541
בנלוקס 97 610ה
בנק ליבוא ויצוא 82ה 128 129 829 858 863
888
בסיסים בריטיים בירדן 159 173 201 245–247
287+ה 323 393+ה 405 406 416 423 438
ברזיל 98 621 732 784
בריגדה יהודית (חי"ל) 238 458ה 628ה 652
663 673 970~977
בריטניה (אנגליה, אנגלים) ר' לאורך הספר
ברית אטלנטית (נאט"ו) 85 247 248 461 513
718
"ברית בינפרלמנטרית" 452
ברית המועצות (רוסיה) ר' לאורך הספר
ברית מזרח תיכונית 201 202 247 248
ברית פועלי א"י 492 493 496 542 672
ברית פועלי ציון 671
ברלין 957
בשן 417
בתי הזיקוק חיפה 198 316 317 328ה 394+ה
גבולות ישראל 14 15 29 43 53 70 72 77
85~90 140 158ה 161 162 167 170~173
178 180 190 204 211ה 216 275ה 288
290 323 334 400 402 405 406 438 468
469 496 497 529 543 555 585ה 587ה
588 629 699 700 702 707 719 721 724
730 754 771 783 816 817 821 861 876
914 915 921 923 946 947 965
גבעת ברנר 91–93 262
גדה מערבית ר' ארץ-ישראל מערבית
"גדוד העבודה" 269
ג'וינט 148 149 299 464 764ה 770 830
גולה 46 48 65 91 109 118 195 306 337
354 361 371 386 413 419 458ה 478
530 568 582 590~598 603 650 660 662
670 678 690 691 735 867 943 945 977
(ר' גם תפוצות)
גולן 417
גוש מזרחי (סובייטי, קומוניסטי) 8 17+ה 18
19 20 21 28 73 117 118 121 127 128
133 139 231ה 250 269ה 317 349–351
355~358 362–364 367 369 376~382 387
391ה 411+ה 430 431 435 443~449 453
459ה 569 571 582–585 622 629 646 734
740 746 784 791 810 812 841~844 878
879 907 910~913 956ה 960–962 967
גוש מערבי 15–19 67 73 74 77 83 86
116–118 121 124~127 133 231ה 250 303
317 349–351 355~358 362 363 367 370
376–381 385 387 430 431 443–449 453
468 530 569 571 582–585 593 622 624
634 740 742 746 764 772 776 784 791 809
813 844 869 910 913 960–963 965 966
גוש עציון 290+ה
גיוס לצבא הבריטי ר' התנדבות
גימנסיה הרצליה 238ה 363ה 556ה 652ה
גימנסיה רחביה 32ה
גיס חמישי 88 117 486 487 703 922 994
גירוש ספרד 867 869

"ג'רוזלם פוסט" 523 872 876 915
גרמניה, גרמנים 20ה 32ה 65 113 145–149
238ה 249ה 274ה 365 374 378 379
382–384 391ה 392 429 457 462 497 506
537 577 594 595 606 607 618 659 697ה
707 733 736~740 747+ה 781 782 785 794
803 822ה 843+ה 857 864–869 882 885ה
906+ה 907 920 971ה
גת שמנים 68+ה 546

"דבר" 123 211 244 254 300 392 503 546
דה־נאציפיקציה 865 867
"דורמיציון" 34 35 41 44 56 57 339 547
"דיילי הרלד" 385
דיר־יאסין 442 730 918+ה 919
דכאו 91 93
"דמוקרטיה עממית" 74 81 117 121–127 203
204 274 362 372 377 378 380 381 387
393ה 429 451 458 506 571 593 744 836
דמשק 314 331 360 384 434ה 442 464 698
949
דנמרק 74 97 122 124 376 430 446 447 506
600 613 645 751 906
דרום אפריקה 97 173 299 367 414 443 447
466 507+ה 565 593 595 597 606ה 612
644 734 736 785 786
דת 2 10 258 412 443 476 666 676

"הארץ" 185+ה 186 211 503 546 567
"הבוקר" 348 403 515 767
הבית הלבן 319 467 697 698 769 823 861
"הבריחה" 116ה 238 389 975ה
הגדוד העברי 630ה 652 653
"הגנה" 84ה 235 238ה 247ה 251+ה 254ה
264ה 322 360 389ה 472 556ה 563ה
652+ה 660~664 947+ה 951 967 969+ה
971–977
"הדור" 123 392 403
"הדסה" (ארה"ב) 130 830
הודו 20 21 98 120 307 321 355 365 383
401+ה 444 456 459 464 465+ה 506
511–513 515 524 529 593 612 624 629
631 637 645 736 740 774 785 786 794
798 799 803–806 809~813 822 824 828
838 840 841 844~850 900 920 930 944
הודו־סין 537 944
הולנד 4 10 32 40+ה 42 97 100 327 367 407
479 503 506 732 765 784 813–815 841
851–853 877–880 902 905
הונג קונג 266 321 465
הונגריה 65 116 127 274 276 277 365–367
373 392 467 574 733 780 781 864 882
964
החזרת פליטים ערבים 15 30 53–55 73 76+ה
77 88+ה 138 162 175 191 193 204 273
284 340 347 397 398 402 436 441 442
469 497 563 564 586 587 633 642 682
683 699~703 706 719~722 726 731
738 754 757 772 773 816–818 853 854
858 861 862 872~875 905~908 911 912
920–922; החזרת מאה אלף 54 55 76+ה
88 557 586 605 704 706 722 737+ה 902
"החלוץ" 239+ה 277 655
החלטת עצרת או"ם 1947 (29 בנובמבר) 5–7
9 24 25 28 29 53+ה 76 126 211ה 240
328ה 357 384 397 419 434 439 464
553 588 669 675 681 682 700 719 724
741ה 769ה 816 874 914~922 939 952
956–959 965ה 967ה
החלטת עצרת או"ם 1948 (החזרת פליטים) 30
347 397 402 455ה 469 521 702 719 724
731 737 754~757 771 773 786 817 853
860+ה 872+ה 874 875 923
החלטת עצרת או"ם 1949 (בינאום ירושלים) 1
31ה 34 41–43 68ה 69ה 73 101 136ה 142
143 335 391ה 399ה 435ה 502 503 548
549 611ה 724 770ה 771ה 879 899
היטלריזם 431

הכרזת העצמאות 3 132 428 432
הלאמה 38 39 255 375 376 380 542
הלוויציה (שוויצריה) 93 148 159 181 479 506
"הלוחמים" 410 547ה
"המזרחי" 151–154 185ה 830
הנהלה ציונית 46 47 418 657 767ה 768ה
"הנוער העובד" 63
הסגר כלכלי ערבי 138 194 203 217~220 246 307 393 420 421 424 732 782 912 926
הסכמי שביתת נשק ר' שביתות נשק
הסתדרות עברית (ארה"ב) 476 479
הסתדרות עובדים כללית 38ה 80ה 82 123ה 150~155 181 235 236 244 256 259 300 303 378 387 388 430 431 453 458ה 492ה 531 543ה 651~656 660 665 673 714–716 673 767+ה 773 833ה 955 956
הסתדרות ציוני אמריקה 767ה 769 830~833
הסתדרות ציונית (תנועה ציונית) 14 45 48 111 301ה 366 367 377–379 382 387 392 412 413 419 431 448 449 453 462ה 573 574 581 591 592 595–597 641 649 656~661 664+ה 666 676 690 739ה 768 769 830 945+ה 947 956 957
הסתדרות ציונית חדשה 945ה
הסתנגות 340 470ה 475 486 489 491 494–499 561~564 567 705 723ה 730 786 823 924
"העברה" ("טרנספר") 146
"העובד הדתי" 154
"העובד הציוני" 154ה
העפלה 64ה 80 238 240 389ה 450ה 460 474 595 652 662 668 673 679 691 948 950~953 957 958 971 974~977
הפוגה 138 305 356 364 529 660 661 726 918 930
"הפועל הצעיר" 235 651 653 671
"הצהרת בלפור" 87 318 524ה 641 653 758 945
הצהרת שלוש המעצמות 467 468ה 481 538 622 718
"הצופה" 148 185+ה 403
הקדש ר' "ואקף"
הקמת מדינת ישראל 2 69 95 107 110 126 164 165 194 195 231 237 238 304 307 316 321 322 356 357 389 411 418 419 431 433 443 476 477 483 484 546 553 562 568 582–584 587~593 649 661 664+ה 669 676 705 719 748 758 858 885 918 921 922 936–938 941 942 945 954 957~960 968
הר הבית 90ה 422 904
הר הזיתים 31ה 33 52 59 60 68ה 174ה 179 184 815 885
הר הצופים 31ה 33 50 52 59 145 161 174+ה 179 184 191 216 272 284 285 289 605 683 701
הר סיני 429 738ה 739
הר ציון 31~35 41 44 56~60 294 299 325 337 339 548 905
הר תבור 815 886
"השומר הצעיר" 18ה 114+ה 236+ה 238–240 251 259+ה 530–532 666ה 670~673 953ה 954ה
התבוללות 112 113 359–361 377 411 412 443 494 495 591 595 748 834
התגייסות לצבא הבריטי ר' התנדבות
התיישבות 134 138 151ה 235 236 239ה 240 261 575~578 603 629 632–634 651~667 674 692 739ה 745 751 772 787 795 943~946 952 954 974
התיישבות עובדת 239 252 692
התיישבות פליטים ערבים בארצות ערב 140 496 633 634 642 682 700~703 707 720 723 726 728 731 737 754–757 772 786 787 816–818 828 853 855 858~862 870~875 905~908 911 912 922 925
התנדבות לצבא הבריטי במל"ע-2 114ה 237

238 292 530 531 662 663 970~978
"התנועה לאחדות העבודה" (סיעה ב') 37ה
38ה 114+ה 135 235~240 247ה 251
556ה 651 653 666ה 670~673 727ה 899ה
953ה 955ה 971ה

ואדי ערבה 160
ואדי ערה 159 161+ה 170 289
"ואפד" 41+ה 66 78 79ה 175 310 318
"ואקף" 51 56 470~472 543 566
וול סטריט 368 369 375 381
וטו 20 129 632 717 774~780 801 803 807
808 840~844 850 866 963
ועד יהודי אנטיפשיסטי 386+ה 387 742ה
ועד לאומי 660 950ה
ועד פועל (ההסתדרות הכללית) 150ה 256
660 714 955
ועד פועל ציוני 418 532 660 666 955 956
ועדה אנגלו־אמריקנית 69ה 668 697ה 949
950 953ה
ועדה מעורבת (ישראל־ירדן) 174ה 701 702
717 721
ועדת ביטחון יישובית 290ה 969ה 970
ועדת ביצוע 967
ועדת חוץ וביטחון 62 69 70+ה 80ה 85
103~105 172 184 187~189 205~208
223 272 274 277 348 505 509 610 619
761 871 907ה 966
ועדת פיוס 4+ה 5 41 42 52~55 88 164 173ה
190 329~334 346 347 396~398 454+ה
455ה 468 552ה 586 606 681 698~708
717~721 728 731 737 754~757 771 772
816 853~858 862 863 872 876 906 914
915 923+ה 925 926 932 933 967
ועדת שביתת נשק ר' שביתות נשק
"ועידת המיליארד" 764+ה 829 830
ועידת וינה 235 301 671
ועידת לונדון 1945 (ציונית) 379; 1947 669
954ה

ורשה 115 235 239 262 263 277 370 448
580ה 616 663 671
ותיקן 26 40~43 50 55~60 82 87 90 101 105
134 145 192 212 228 294 297 325 337~342
399+ה 400 437 545 548 549~560 588 589
729 730 745 771 787 788 816 853 878
879 901~903

זכרייה 500
ז'נווה 31 41 50~55 88 101+ה 173 175 211ה
218 228 296 297 329 332~336 347 396
397 402 455 468 469 681 682 701 703
זרם העובדים 153
זרקא 159 405

חאשד (מחנה) 312ה 352ה
חבר הלאומים 15ה 524+ה 697ה 698 755
חֶבֶר ערבי ר' ליגה ערבית
חברון 36ה 169ה 199 290 435 604 816 880
חברת אשלג ר' מפעל האשלג
חבש 315 605 644+ה 645 659 734 785 811ה
849
חג העצמאות ר' יום עצמאות
חוזה אי־התקפה ישראל־ירדן 157ה 158 167
170~178 185ה 188~190 193 199 200~205
211ה 216 218 221~224 246 271~277
283~286
חוזה בריטי־ירדני 287 405 406 422 423 438
"חומה ומגדל" 660 661ה
חוקה לישראל 113+ה 258 426~429 439
"חיבת ציון" 652
חילות צה"ל: אוויר, הנדסה, חימוש, ים, קשר,
תובלה, תוחנים 976; רגלים 977
חינוך 57 150~157 257 267 492 541 543 577
578 595 690 712 713 836 884 943;
חינוך דתי 150~157 257
חיפה 61 167 198 199 287 288 308 311 316
317 328ה 471~474 540 541 725 789+ה
918; נמל 159 160 163 167 178 198 199

204 272–274 283~289 292ה 334 369
420 393
חי"ש 976
חלוקת ארץ־ישראל 3ה 21ה 24 53ה 113ה
135ה 255 344ה 389 418 504ה 661 666
667 672 673 682 741ה 767ה 769ה 914
917 921 953~959
חצרמוות 312 360
"חרות", יומן 104 188 348 912
"חרות", תנועה/סיעה 15 24~30 70 104 105
142 211 224 295 348ה 410 417 418
421~424 454 499ה 501–505 526ה 535
902 904 948ה 964ה
חרם כלכלי ערבי ר' הסגר כלכלי ערבי
חשמונאים 602

טא"ס 781 805 849+ה
טבריה 71 918
טהרן 196 276 384 389
טורקיה 4 31ה 85ה 98 286+ה 306 307 366
373 378 387~392 453 468 470 516 539
553 606 610ה 613 621 624 644–647
698+ה 707 732 739ה 740 755 756 783
784 789 811+ה 813 826 844 849 920
925 937ה 945
"טיימס" 36 374 385
טיראן 197 896ה
"טרה סנטה" 33 44
טרור (יהודי) 459 488ה 660ה 711 835 919
948–952
טרייסט 957
"טרנספר" (ערבים) 496

יבסקים, יבסקציה 62 63 277 302 386
יגור 262 419
יהודי, עם 21 24 28 46 55 56 73 74 97
108–116 119 120 135 232 238 250~361
371 376 379 383 395 411~414 418 419
431 435 437 443–445 457 475 477 485
489 530 531 551 568 580 590 592 595
596 610 616 617 624 625 628~631 641
649~652 666 686 687 747 786 791 795
827 865 867 889 901~905 936~941 944
947~951 954~960 968; **יהודים: אירלנד**
902; איראן ר' פרס; **אלז'יריה** 509;
ארגנטינה 94 95 595 604; **ארה"ב** 28 29
38 88 89 111–113 115~118 129–133 183
196 262 263 268 363 371 414 431 432
436 443 478 479 531 582 589 594~597
629 642 746 764–766 831 882 902 961
962; **ארצות ערב** 197 433 592 708 727
728 924; **בולגריה** 65 111 390 720 819;
בריטניה 113 381 384 453 531 573 594
597; **ברית המועצות** 11 115~119 134 263
286 312 359 362 372 383 386 387 411
414 443 444 531 538 583 591~594 598
616 623 626 629 741~749 804 826 836
837 885; **גרמניה** 659; **דרום אפריקה** 414
507 786; **הונגריה** 65 276; **טורקיה** 826;
טנג'יר 735; **טריפוליטניה** 151; **יוגוסלביה**
65 81; **לבנון** 728; **לוב** 65 811; **מזרח**
אירופה 263 736 885 962; **מצרים** 65 197
433 591 727 757 826; **מרוקו** 65 312 433
509 581; **סוריה** 490 498; **ספרד** 478 735;
עדן 414 464; **עיראק** 92 98 115 195 196
211 229 276 312 384 413 433 434 498
509 727 731 732 748 772 786 826 827
882; **פולין** 65 607 741 748; **פרס** 65 98
196 312 433; **צ'כוסלובקיה** 65 81; **צפון**
אפריקה 65 390 593 728 964; **קנדה** 432
507 708; **רומניה** 65 80 81 111 116 174
263 276 277 299 302 359 366 367 377
379 386 450 608 616 623 649 743 744
749 780 781 819 826 836 882 884 964;
תוניסיה 65 390 509; **תימן** 65 111 150ה
151 312 313 352 360 361 383 384 433
434 464 565 581 592 595 727 731 757
827 836 882 884

יוגוסלביה 17+ה 18+ה 65 81 127 141
300–302 358 365 392 447 462 511 532ה
537 614 733 808 809 813 828 843 844
849 850 907 908 964
יוון 20 21+ה 28 32ה 85ה 127 341ה 355
365 400 453 473 559 590 593 600 646
698 707 733+ה 734 738ה 755 756 785+ה
811ה 849 920
יום העצמאות 99 403
"יובלים פרס" 407–409
יחיעם 254ה
יידיש 361 386ה 431ה 478 506ה 595 694
748ה 826ה
ילדי טהרן 195 434+ה 464
ים המלח 37 38+ה 70 162 174 216ה 255
283ה 288–290 372 395 565 821
ים התיכון 50ה 159 163 167 169ה 178 247
248 321 408 439 453 759
ים סוף 159 160 163 197 198 644ה 679
ימק"א 32 90
יפו 160 334 402 420 472 563~566 725 918
ירדן (נהר) 70 77 85 104 133ה 159 163 173
287 288 323 369ה 374 405 416 417 424
438 501 524ה 587ה 821 947 952 959
ירדן (עבר־הירדן) 8 14ה 22 33+ה 40~43
50–53 70~78 83 85 88 100~105 136 139
140 145 157~178 181 184~188 191~194
198~205 209~224 245–247 258 271~277
283~290 294 296 323 333~340 346 380
393~398 402~410 415–417 420–424
430~434 438 441 455 469 490ה 496~501
525 547 548 586~589 604 605+ה 608
609 622 624 681 683 700~704 717~723
754 759 787 811~818 823 849 854 859
873 877~880 886 905 919
ירושלים ר' לאורך הספר; אנקלווה (מובלעת,
רובע נוצרי) 31~35 40 41 44 55 68 71
294 325 339 340 343; **בינאום** 1 4–11
16ה 26~37 40–44 51 54~60 68+ה 69ה
118ה 134–136 142~145 190 191 211ה
212 215 294–297 325 344ה 391+ה
399+ה 400 403 422 435ה 437 502 505
545~549 553–556 559 588–590 611ה
730 770ה 771+ה 788 811ה 814–816 853
877–879 899~904 937 940 966 967;
בירה 2 12 27 32 99 142 212~215 435+ה
436 501 545 555 588 642 719 729 771
788 815 853 881 899 900 938; **חוקה**
(**תקנון**) 3+ה 31ה 101 142+ה 143+ה
212~215 228 293–297 335 337 344 345
425 502 503 549 552 559 901 904; **עיר**
עתיקה 9 31–36 40 44 51 52 55 58–60
68 71 136 145 161 167 174+ה 284 285
290 294 325 335 338 422 501 504 505
547 548 556 557 604 904; **פירוז** 4ה
9 11 33 34 814 852 881; **רובע יהודי**
31~35 40 44 51 52 59 102 145 167~171
174 284 285 325 338 547 728; **שכונות**
ערביות 52 59 102 103 161 167~171 191
284ה 334
יריחו 33
ירמוך 288 374
ירמיהו 112ה
ישעיהו 256ה 479 480 751ה
"ישראל מדברת" 130

כברי 254ה
כ"ג יורדי הסירה 292 973
"כוחות/עולם המחר" 269ה 956 961 957
כופר היישוב 975ה
כושים 122 566 736 841
כותל מערבי 33~36 40 50–52 59 60 90 102
145 169 174 284 338 437 505 547 548
556 557 904 905
כלכותה 631
כנסיה אורתודוקסית 400 559 903 904
כנסיה פרבוסלבית 886
כנסיה קופטית 734 903

כנסיה קתולית ר׳ קתולים
כנסיית הבשורה 56 60 339ה 815ה
כנסיית המולד 33 879 903
כנסיית הקבר 36 40 56 57 90 338 339 548
557 558 589 879
כנסיית יוחנן המטביל (עין כרם) 298
כנסת ר׳ לאורך הספר
״כנפי נשרים״ 361
כנרת 789
כפר עבודה 151
כפרים/רכוש/נכסים נטושים 53 151 178
273 470~475 542 563 566 674 682 683
702 707 860~864 925

לבנון 4 5 97 166 194 209 307 398 408 417
421 595 621 624 645 646 728 732 754
755 772 783 811+ה 817 849 852 856
859 874 917
״לגיון זר״ 628
לגיון ערבי 438 718
לדינו 478 595
לוב 21 65 114 355ה 785 812 850 870
לוד 160 420 460 693 720
לוזאן 563ה 756
״לונדון סקול אוף אקונומיקס״ 350ה 712ה
לוקסמבורג 27ה
לח״י 61ה 278 295 459ה 547ה 660 918ה
919ה 947ה
לטביה 116ה 127
לטרון 162 174+ה 178 191 285~289 295ה
605 668+ה 669 683 701 950~953 977
ליגה סוציאליסטית 236ה
״ליגה ערבית״ (״הליגה״) 21 183 194 271
286 291 327 333+ה 334 384 400 402
406 408 434 473 563ה 586 605 646 701
728 731 735 782 786 812 877 907 917
ליטא 127 577
״ליטרטורניה גזיטה״ 373ה 402 403
״לייבור״ 125 350ה 375~378 381ה 384ה 385
457 459+ה 462ה 465ה 556ה 652ה 688ה
750 774+ה 910
לשכה לענייני ערבים 213 482ה 495

מאורעות 1929 567 653+ה; מאורעות 1936
166ה 315 316 488ה 567 577 660 661ה
973
מאלזיה 537
מגבית התגייסות והצלה 975+ה
מגבית ארצישראלית מאוחדת 764ה 770
מגבית יהודית מאוחדת (U.J.A.) 62ה 83+ה
84+ה 111 130 131 181 262 299 362
368 384 507ה 633ה 634 641 764ה 765
768~770 830~833 898
מג׳דל (מגדל גד) 500 723 725
מגילת/אמנת או״ם ר׳ או״ם
״מגרש הרוסים״ 60 61+ה 135ה 559+ה
מדינה דו־לאומית 114ה 660ה 666ה 954
מדינה ערבית בא״י 70 136 165 166 246 390
419 420 661ה 741 817 921 951 954~957
964
מוגרבים 51 59 169
״מולד״ 301 392+ה
מוסד לעלייה 64 66 196
מוסד לתיאום 45ה 607 608
מוסלמים ר׳ איסלאם
מוסקבה ר׳ ברית המועצות
מועצה מוסלמית עליונה 472
מועצה מחוקקת 658
מועצת הביטחון 17 20 29 38 75 76 141 279
325 332 340 356 439 510~539 549ה
560+ה 599+ה 606 618 620~623 636~639
644~648 726 732 774~780 783 784 792
793 796 798 803 806 809 811 835 837
840~846 849 850+ה 883 893 894 909
918 925 963+ה 970
מועצת המדינה הזמנית 14 148ה
מועצת נאמנות 3+ה 7 10 12+ה 23 29 31+ה
34 35 40~43 50~60 67~71 101~105

142–145 191 211–215 228 276 293–297
325 329 335–337 340 341 344–346 398
425 501ה 502 549 559 642 732 901 902
מושבה גרמנית (ירושלים) 52ה 59
מזכ"ל או"ם ר' או"ם
"מחלקה גרמנית" (פלמ"ח) 971+ה
מחלקה מדינית (סוה"י) 69ה 98ה 114 129ה
146ה 315+ה 325ה 452 482ה 543ה 652ה
657ה 661ה 668ה 699ה 739 969 973 975
מחלקת המדינה ר' סטייט דפרטמנט
מחנה אלנבי 33
מחנות עולים (מעברות) 150–152 155 156
257 282 324 428 493 577 652 674 789ה
מחנות עקורים (עקורים) 64 65 299 390 395
827 882 921 958
מטוסי דחף (סילון) 75 100 137 159 181 204
364 366 403 407 467 759 820
מטכ"ל 44ה 133 348 515ה 627
מילווה אמריקני 82+ה 126–129 137 139 181
182 240ה 260–263 268 362 368–371
393+ה 394 403 448 607 629 634 829 832
858 863 888+ה 901 961
מכון וייצמן 374 449
"מלחמה קרה" 62 63 85ה 231ה 510ה 572ה
622 774ה
מלחמת איטליה–חבש 315 605 659
מלחמת העצמאות (השחרור) 19ה 50 53ה
56ה 75+ה 114 174ה 181 194 217 231
251ה 290+ה 305 312 356 389ה 432 440
475ה 484 494ה 562 565–567 577 585 588
591 663 669 681 682 708 719 731 792
874 876 917 922 930 942 952 975 976
מלחמת עולם ראשונה 31ה 315 354 370 392
429 444 490 498+ה 568 630ה 652 671
686 727ה 736 742 832ה 920; שנייה 20ה
84ה 91+ה 113 116 119 127 132 148 166ה
231ה 237 238ה 247ה 300 354 355 365ה
370 373ה 379 384–389~ 392 429 444 457
459ה 472 510ה 512+ה 526ה 530 531 563ה
568 574 577 587ה 628ה 652 662–664 668
672 679 688ה 733 742+ה 747+ה 751 774ה
794 801 820 822 825–827 832ה 864–866
910 920 944 955 969–978; שלישית 73
119 120 265 317 321 353 354 378 392
411 444 516 518 537 568 572 676 694
747 759 778 791–795~ 807 822 826 843
890 894 901 957
מלחמת קוריאה ר' קוריאה
מלטה 952
מלך (ירדן) ר' עבדאללה
ממילא (רחוב) 33
ממשל צבאי 475+ה 495 567
מנדט, ממשלת/משטר 3 15 61 87 135+ה
136 152ה 156 164 238ה 255 315ה 357
371ה 473 487 524+ה 553 564 653 658ה
666ה 672 706ה 759 866 867 881 888 918+ה
943–946 961
מס רכוש 37 38 254–256 268
מסגד עומר 33 40 557 815 879 904
מסדרון (חוצה נגב לעזה) 50 160 169 170
199 408
מעברות ר' מחנות עולים
מערת המכפלה 437 815 879 904
מפא"י 1ה 6ה 14ה 28 37+ה 38ה 69ה 79ה 91
106 117 118ה 123+ה 150 154 230~270
300–302 387 388 391ה 392ה 426+ה
450ה 457 458ה 463 482 487 492~494
508ה 534 540 543ה 556ה 568 547
570~575 650~680 685–687 691–696
714–716 750+ה 727ה 764 767ה 774 889
904 936 955 957–961 966
מפלגה סוציאליסטית, צרפת 460+ה
מפלגה פרוגרסיבית 172ה 426ה 452
מפלגה שמרנית, בריטניה 328ה 460
מפלגת עבודה ר' לייבור
מפ"ם 14~18 23ה 37–39 70 74 83ה 104 117
122 123+ה 126 128+ה 132ה 134ה 137
152 154 213 224 230–270 301 348ה 349ה

369+ה 381 401 410 418 419 454 460ה
463 505 520 526 530–532 535 561ה 571
572+ה 575 623ה 627+ה 636 670 674 686ה
714–716 769 774 775 869 871ה 887–890
897 952~956 960ה 961 964ה 966

מַפרק 136 159 405

מצרים 41+ה 42 65 66 70~75 78 92 100+ה
126 140 160~163 166+ה 172 175 183
197 198 202–204 212 286 307 310 311
314–318 321 323 327 332 333 340 347
355+ה 366 396 398 400 408 409 417
421 430~433 440 441 453 496 511 512
515–518 523 524 528+ה 537 538+ה 587
591 592 595 604 622 624 648 681 698
700 702 718 727 731 732 739+ה 754–759
784 790 809 811+ה 817 822+ה 823 826
850~854 859 874 910~913 918 965+ה
מק"י 23ה 83ה 123 124 264ה 377 410 535
566 572ה 608 636 711 775 912
מקסיקו 98 612 784 900
מרונים 472
מרוקו 65 312 509 581 746 964 (ר' גם:
יהודי, עם – מרוקו)
"משולש" 160 161 170 175 442 484 600
601 720
משטר בינלאומי בא"י 114ה 135 136 666ה
673 955 957
משטרת ישראל 98ה 198 279 288 296~299
376 451 461 475 482ה 505 562 564 567
711 899 948
משמר דוד 132 261
משמרת צעירה (מפא"י) 268 568
משרד החוץ 17 25 29 40~43 54 57 60 61
67 71+ה 73ה 77–81 84~87 96–99 146
166 176ה 186 188 198 199 202 209 213
228 229 248 279 282 297 302 325+ה
326 337 342~350 353 363 393 412 421
422 430 435 441 450 451 456 468+ה
472–475 500 506 509 522 555 561
580+ה 584ה 588 596~599 602 608~612
639 643 644 648 649 681ה 698 700
709–711 718 719 723 727~731 738
739ה 761 771 785ה 800ה 839 843ה 844
851ה 899 900 962

נאט"ו ר' ברית אטלנטית
"נאמנות כפולה" 594 766
נאציזם, נאצים 20ה 62 66 114 146ה 148
164ה 238ה 315 384ה 391ה 411 490 607ה
665 697ה 740ה 794 865 867 974
נבי דאוד 56 548ה 815 879
נבי מוסא 56+ה
נבי סמואל 59+ה
נגב 29 30 72ה 126 128 160 173 334 369ה
375 432 657 790 821 837 961 965 977
נהריים 162 174 191 216ה 283ה 288 823
854
נוצרים ר' נצרות
נורווגיה 74 97 122 124 506 595 600 613
632 732 734 783 784
נטורי קרתא 295
ניו־זילנד 26ה 367 621 810
ניו־יורק 1 26~29 41 43ה 48 54 55 104 132
213 261 263 275ה 293 297 300 314 325
335 336 345 360 369 370 371 397 401
419 425ה 448 476ה 512–515 539 550
606 616 640 664ה 699 712 744 745 747
753 760 766 770 777 786ה 800ה 803
843 845ה 866 867 870 880 890
"ניו־יורק הרלד טריביון" 910
"ניו־יורק טיימס" 275ה 392
ניטרליות 19 116 121 180 264 305 351 375
376 448 451 461 465 536 580 583 672
676 910 913 916 949 (ר' גם אי־הזדהות)
ניצולי שואה 146 148 697ה 738ה
"ניר" 654
נירים 348+ה
נישואים אזרחיים 258 833

נפט 96ה 198 308 311 316 318 321 328ה
366 393 394+ה 515 821 956
נצרות, נוצרים 2 5 7 8 10 26 31–35 40 41
44 55 57 68+ה 90 115 143 294 325
337–339 343 437 456 472 504 546~549
553 556 566 589 734 738ה 815 879 903
905 937–939
נצרת 56 60 339+ה 400 461 494ה 554 815
853 880 903
נשיא ארה"ב ר' טרומן, הרי (מפתח אישים)
נשיא המדינה (לשכת הנשיא) 12 99 213 330
345ה 428 435 436 510 515+ה 518 519
536 555 588 642 643 709 729 771 899
900
נשק אטומי ר' אטום
נשק לישראל 16ה 75–77 86+ה 110+ה 125
137 182–184 203 204 211 212 264 265
320 327–329 364–366 403 406~409
430 431 460 467 468+ה 481 538 612
632 717 718 758 759 779 820 822 961
נתינות כפולה 88

סדום 162 191 288
סודאן 317 644 734 785 822 950
סודטים 707
סוכנות יהודית 20ה 29 45–49 64–66 69ה
73ה 83ה 94 98ה 113ה 114 129ה 142ה
146~149 181 206ה 243 259 264ה 292ה
315ה 325ה 392 411~414 434ה 452 462ה
474ה 482ה 507 512ה 585ה 592 594 607
633ה 652ה 657–661 668+ה 699ה 706
739 766~770 780 789 830 831 837 867
868 918 947 950+ה 969+ה 973 975
סוכנות סעד ותעסוקה (ססו"ת) ר' אונר"א
"סולל בונה" 556ה 654
סוציאליזם 120 263ה 266 268 375 381 385
457–463 569 570 608 651 671ה 676 677
686–691 740+ה 750 751 774+ה 791 844
962
סוריה 31ה 70 78 98 126 176 193 217 275
286 287+ה 312~315 332 398 408 417
421 454 490 498 499 624 723 728 754
755 811+ה 817 822ה 859 874 883 898
905 918 973; **רבתי** 78 287
"סורפרייז" 453
"סטייט דפרטמנט" 34 42+ה 53 76 78+ה 82
86 103 128 132 133 172 183 186 319
320 328 512 515 516 537 538 606 640
697–699 707 718~721 724 726 769 779
818 823 825 828 829 841 858 861 863
873 901 953ה
"סיבוב שני" 77 100ה 137 138 165 166 172
181~184 190 202 217–219 319 323 327
347 421 436 468 488ה 557 577 581 586
604 622 721
סיישל 952
סין 18 21+ה 22 83ה 98 392 534 780 920
928–930; **לאומנית** 21 83ה 307 392
511 638 639 780+ה 801; **עממית**
(קומוניסטית) 83+ה 266 358 403 444
447 465 466 506 511 537 631 636~639
735 775~780 793 794 802 803 840 841
845 846 849 909 910 930–932
סיני 197 739 854
סיעה ב' ר' "התנועה לאחדות העבודה"
סיפוח א"י המערבית לירדן 14ה 159 172
224+ה 245–247 334 346 393ה 401
405–410 415–417 423 424 430 438 501
504 719 736
סַנַפיר 197 896ה
סעודה אחרונה 34ה 57
"סעיף 4" ("פוינט פור") 85 758
ספר לבן 1930 653 658+ה; 1939 30 238
357 462 573 662 665–668 944 948–951
974
ספרד 298 378 387 391ה 392 429 477 478
536 735 859 867~870 900
סקנדינביה 97 326 506 600 610~613 916

עבר־הירדן ר׳ ירדן
עברית 178 361 383 412 428 433 456 476–480 582 595 686 738 748 826ה 943 945
עדן 312+ה 313 321 324 352 360 361 371+ה 383 384 413 433 434 464 466 727 757 836 855 884 952
עוג׳ה אל־חפיר (ניצנה) 965
עותמאנים 315 489 498ה 556ה 937ה
עזה/רצועת עזה 36ה 52 140 160~163 166ה 199 276 323 441 485 491 524 723ה 725 759 780 859 873 941
עין השופט 370 371
עין חרוד 14ה 25ה 132 262
עין כרם 298 339+ה
עיראק 50 75ה 78 93ה 98 115+ה 161 176 188 193~197ה 209 211 217 229 275 276 287+ה 294 308~315 321 328ה 332 359 366 367 384 433 434+ה 454 464 473 490 498 509 592 723 727 731 732 746 748 754 756 772 789 810 811ה 822 826 827 856 859 874 882 883 905 917 918+ה 923
עכו 237 278 471 540 789+ה
״על המשמר״ 123 244+ה 248 249 253 262 264 348+ה 460ה 515 572ה 805 834 849 888ה 961 969
עלייה ר׳ לאורך הספר; עלייה שנייה 651 652ה 727ה; עלייה שלישית 239ה 263 431
עמאן (רבת עמון) 102 136 159 193 194 217 331~334 442 698 700
עמק יזרעאל 323
עצומת השלום 572
עקבה 159 160 197 198 408 965
עקורים ר׳ מחנות עקורים
ערב הסעודית (סעודיה) 160 197 433 434 811ה 854 921
ערביי ארץ־ישראל 15 165 290 315ה 390 442 482 484 488 563ה 605 648 658 667 914 917 919 924 951 955 959
ערביי ישראל 54 199 206 213 253 276 323 442 461 469–472 482 485–491 500 540 541 561 587 600 601 723 759 786 835 836 859 884 924
ערבים (מדינות/עולם ערבי) ר׳ לאורך הספר
עתלית 952

פולין 65 74 79 81 116+ה 124 127 262 264ה 365–367 379 392 394 434 447 451 458ה 478 518 547ה 602 607 608 655ה 671 707 743 744 748 812 819 836 842 882 885+ה 920
״פועלי ציון״ 235 301+ה 378 556ה 651 671 686ה 830
״פועלי ציון ימין״ 301ה
״פועלי ציון שמאל״ 16ה 235 236ה 239 269 301ה 670 671
״פורין אופיס״ 183 317 318 409 490 497 950
פורמוזה 83 537 780
״פורשים״ 280 459 467 488 668 947~950 967
פיליפינים 16 38ה 837ה 887–889
פינלנד 97 120 127 506 613
פיצויים לישראל מגרמניה 146–149 606 607 738+ה 857 864–869
פיצויים לישראל ממדינות ערב 181 290 633 707 708 723 731 864 876 926
פיצויים לפליטים ערבים 52 53 59 83 88 161 167~171 178 181 191 273 284+ה 285 289 402 408 441 541 542 563 566 586 604–606 609 634 682 683 697 701–708 720 721 755 772 786 818 855~864 874–876 908 911 923–926
פיקדונות קפואים 53
פליטים ערבים 43 59 72 87 103 129 138 140 162 184 191 193 273 276 308 332 346 347 358 397 402 441 442 460 464 473 497 555 557 562 563ה 588 632–635 642 681–683 699~704 707 717 720~723 726~730 737+ה 738 754–757 770–772 775 786 787 796

816 817 853+ה 855 858–863 870~876
905 906 911 912 917~925 932+ה 964 966
(ר׳ גם: החזרת פליטים; התיישבות פליטים; פיצויים לפליטים ערבים)
פלמ״ח 238 251ה 652 662–664 668ה 673 675 950ה 969~978
״פלסטיין פוסט״ 67 68 71
פצצה אטומית, גרעינית ר׳ אטום
פקיסטן 506 631 731~734 740ה 783 809 810 840 920
פראג 277 537 580ה 616 761 805 849
״פרבדה״ 367 392
פרוטסטנטים 7 90 295 326 549 553 555 559 877 879 903 938
פרלמנט בריטי 25 328ה 350 381ה 384ה 405 408 409 423 452+ה 453 459 460 465ה 759 768ה 949ה 953ה; ירדני 161 168 209 210 218 271 272 333 334 402
פרס (איראן) 50 65 66 85ה 98 195+ה 196 306 307 312 321 365+ה 384 433 434+ה 456ה 473 533 612 645 646 731 740+ה 783 784 788–790 811+ה 849ה
פרעות (פוגרומים) 62 63 431 573 574 945 964 967
פשיזם 91 92 121 315 367 384ה 386 447 558ה 608 665 742ה 835

״צבא אדום״ 235 269 392 431ה 506 674ה 671
צבא בריטי 92 114ה 237 238 287 423 459ה 517 530 577 662 822ה 911 969 970~978
צה״ל 9 37 53ה 77 84ה 87 95 132+ה 137 181 213 233 235 251–253 261 296 304 308 322 421 450 451 471~476 489 491 495 496 499 515 541 562 577 578 620~632 636 652ה 669 674 692 704 762 819 825ה 900 941 942 948 965~969 973~978
(ר׳ גם חילות צה״ל; מטכ״ל)
צוֹפַר 917
ציונות, ציונים 16ה 22 45+ה 46 48 63 86ה 94 115+ה 116ה 124 163 172 183 194 195 239 262 265~268 278 301+ה 354 366 367 373 379ה 381 385 388 394 395ה 412 419 457 459ה 462ה 512ה 514ה 574 581~585 590~596 608 629 649~659 662~668 671 673 686ה 727 739 742 764~770 780 786ה 825ה 830~834 846 936 952 970~974 950
(ר׳ גם הסתדרות ציונית)
ציונות סוציאליסטית 266 268 651 686 687 962
״ציונים כלליים״ 28ה 70 83ה 152 154 264ה 348ה 410 768ה 833ה 871ה 887ה
צ׳ילה 98 503 610ה
צ׳כוסלובקיה (צ׳כיה) 16–18 38+ה 62 65 74 77~81 116 124~127 141 364–366 394 429 447~451ה 467 518 537 707 743 744 810 820 900 920 961 967
״צלב אדום״ 557 734 790
צמח 198
צנחני היישוב 92 663
צפון אפריקה 65 248 390 593 728 821 882 964 971ה
צרעה 151
צרפת 4 27 31+ה 40ה 50 53~58 61 66 101 105 115 127 134 147 181 329+ה 330+ה 341 364~367 390 394 397 398 429 431ה 437 447 458~463 466~469 472 474 537 550ה 551 566 595 606 613 615 630 683 698 702 707 728 746 782 790 803 805 807 808 812~815 819~822 843 846 851 853 864 877 878 885 899~902 907 925

קבר דוד 56~59 339 437 548 555 815 879
קבר ישו ר׳ כנסיית הקבר
קבר משה 56+ה
קבר קדוש ר׳ כנסיית הקבר
קבר רחל 815 879 904
קהיר 66ה 300 314 327 331~334 347 360

384 396 397 442 464 512 822ה 854 949
קו רוחב 38 510ה 520 521 527+ה 534 785
798 802 848ה 892 897 901 914 921 929
930
קובה 555 732 621
"קול העם" 132 214ה 515 805 834 849
"קול ישראל" 361 704
קולומביה 788 810
"קולקטיביות רעיונית" 259ה
קומוניזם, קומוניסטים 16+ה 20ה 21ה 62+ה
63 72 74 80ה 83ה 94 117 123–125 193
201 202 231ה 232 249ה 298 300–303 320
321 365+ה 367+ה 372+ה 378+ה 381+ה
382 386–388 392 400 431 444–447
453~462 465 510ה 515 516 537 539
551 553 569~574 583 584+ה 589 630
631 638ה 676 686ה 711 724 733ה 734
740~746 758 773–775 780+ה 785ה 787
791 793 803 805 808 809 819 821 826ה
843 844 848–850 894 898 909 912 956ה
קומינטרן 301+ה
קומינפורם 462 809
קומיסק"ו 457 458ה 463 466
קונגו 101 466
קונגרס אמריקני 513 607 832 873 888ה
קונגרס נשים דמוקרטיות 134
קונגרס ציוני 239 263 366 418 449 524ה 573
656+ה 657ה 661+ה 686ה 760 945ה
קונסולי ישראל בחו"ל 48 97 227 361 362
612 613; אתונה 341ה; יוהנסברג 612;
לוס אנג'לס 616; ניו־יורק 512ה 616
866 867; מונטריאול 97 227 508 612;
שיקגו 616
קונסולים זרים בי־ם 61 295; ארה"ב 699;
ספרד 735; צרפת 55 61 815
קוריאה 18 20 24 510–539 549ה 557 560ה
568 569 572ה 584 599+ה 604 605
618–624 626 630 632 635–637 648 671
711 715 718 721 724 735 740ה 741 751
757–759 773~778 784 791ה 793 797~802
806–808 819 837~850 887 888 891–898
901 909 910 914 921 928–931
"קורפוס ספרטום" 32 342
קטמון 52ה 59
"קיבוץ ארצי" 134ה 236ה 259ה 260 263 370
371 666ה 888ה 953ה
קיבוץ גלויות 95 108 110 118 126 127 131
138 146 164 195 231–233 240 242 257
261 265 268 304 309 312 356 368 395
417 428 432 433 439 449 464 481 530
581 583 663 669 674 677 691 693 705
751 766 769 825 889
"קיבוץ מאוחד" 128 154 260 349 655ה 666ה
670ה 953ה
"קייזר פרייזר" 373 448
קלקיליה 334 402
קנדה 97+ה 227 432 437 479 507 508 511
537 595 612 746 805 810 811 834 853ה
902
קניה 465 644 822 950
"קנקולום" 34 44 56+ה 57 325 339 589 879
קפיטליזם 375 459 740 750 767
קפריסין 65 299 964
קריה 26 55 71 80 81 99 212 213 296 330
331 325 397 435 436 500 522 551 555
580ה 588 643 681ה 723 726 741 769
788 899 900
קרית חיים 254
"קרן קימת לישראל" 106ה 239 447 506 770
831 873
קרן קליטה (להתיישבות פליטים ערבים)
859–863 873 911 912 924–926
קתולים (כנסייה קתולית) 4 7–10 22 26~29
34 43ה 55~60 90 97 295 298 337 338
341+ה 400 412 436 437 548 549 553
554 559 730 770 815 816 852 877–879
886 901–904 938 (ר' גם ותיקן)

רבנות ראשית 886 904 905
רבת עמון ר' עמאן
רדיו רמאללה 178 193
רוויזיוניזם, רוויזיוניסטים 146ה 418 547ה
659 660+ה 664ה 947ה 948ה 953ה 963ה
רומא 55 56 91 298 339 346 398 455 558
580ה 602 901
רומניה 65 79–82 111 116 124 127 263 274
276 277 299 302+ה 359 365–368 373
377 379 386+ה 394 450+ה 451 467
574 608 616 623 649 733 743 744 749
780~783 819 826 836 882 884 964
רוסיה צארית 135ה 392 431 835+ה
רטיסבון (מנזר) 32ה
רכבת שפלה–ירושלים 159 161 174ה 289
רכוש נטוש ר' כפרים/רכוש/נכסים נטושים
רכש (נשק) 16ה 75–77 97 100+ה 125 135
181–184 203 204 212 264 320 327–329
364 366 407 430 431 450ה 460 474 612
961
רמלה 160 720 460 725
רמת הכובש 289
רמת רחל 33
רפובליקה דומיניקנית 5 735

שארית הפליטה 530 663 666 668 673 794
971 972
שביתות נשק 14 42ה 44ה 52 138 161 166
201+ה 234 246 275+ה 276 290 305 356
420 421 468ה 504 529 586 606ה 681
702 726 808 816 852 857 876 881 883
924 930 933 963ה 964; **עם ירדן** 52
159–162 165 167 170–175 178 180 184
190 200 201 204 215~218 223 224 284
286+ה 289 323 334 346 416 417 421
422 438 525 605ה 683 701 717 814 930;
עם לבנון 417 421; **עם מצרים** 172 175
308 417 421 790; **עם עיראק** 78 287;
עם סוריה 417 421
שבת 153 180 181 226 258 604
"שבת שחורה" 556ה 950ה
שגרירויות/צירויות זרות בישראל 87 93 94
435 436 473 494 555 771 781 899 900;
אוסטרליה 474; **איטליה** 55 56 473
474; **ארה"ב** 86 397 468ה 512 515 522
525 697 698 711; **בריטניה** 96 100+ה
327ה 452 468ה 536 717; **טורקיה** 613
646; **צרפת** 468ה 472 474 613; **רוסיה**
61 391 402ה 558 744ה
שגרירויות/צירויות ישראל בחו"ל 48 71 87
97 98 228 348 362 363 411 514 536
580–582 588 590 593~598 602–604 607
610–617 642 781 784; **אנקרה** 98 389
522 539 580ה 610ה 698; **בואנוס איירס**
94 97 98 580ה 604 610ה 784; **בודפשט**
276 277; **בוקרסט** 79–82 277 302 450ה
467 609 781; **בלגרד** 277 580ה 603;
בריסל 97 580ה 610ה; **וושינגטון** 48
49 86+ה 87 100ה 129ה 401 512–515
522 537 538 580ה 610ה 633ה 639–641
648 720 721 823 830; **ורשה** 277 580ה
607; **לונדון** 32ה 278+ה 279 348 401
499 512ה 536 580ה 610ה 641 718 807;
מוסקבה 23 73 79 80ה 98 129 362 384
444 506 522 523 536 580ה 598 610ה
615 741 743 744; **סקנדינביה** 610ה;
פראג 277 450ה 537 580ה 761 805 849;
פריס 4 27 580ה 603 614 615 729ה 807;
רומא 346 398 455 580ה 610ה
שדה תעופה לוד 279 324 420
שואה 148 238 265 568 650 665 697ה 738ה
794 804 846 946
שוודיה 10 32+ה 97 120 148 278–281 404
450 451 503 506 509 511 516 600 613
794 810 813–815 834 835 840 844
851–853 877–879 884 898 902 905 916
שוויצריה ר' הלווציה
שח"ל 493 691ה 692

שיח׳ ג׳ראח 33 161 174
שכונת המוגרבים ר׳ מוגרבים
שכם 33 136 247 315ה 604
שלום עולמי 2 16ה 18 19 22 24 62 73 119
120 330 351~356 378 388 519 525~530
539 569 572 596 623 676 757 774~782
788 791–797 800–802 806–810 820
840~843 847~850 890 891 895 901 909
910 914 928 929 931
שלום עם עולם ערבי 9 14 15+ה 21~24 51
53–55 62 76–78 87 88 103 135~141 145
164 165 172 192 194 201+ה 207 214 218
219 222–224 241 275+ה 276 290 291
304~311 314 316 319~324 327~333 340
346 347 352–356 393 396–398 403~406 409
417~421 424 430 431 436 438 440~445
468+ה 481 487 496 517 523 529 530
543 565 574 580 585–587 596 599 605
621 622 633 634 681–684 702–708 721
723 726 737 738 758 759 772 773 796
814~818 823 827 828 852~864 872 875
876 883 911 914 922–927 932 941 942
964; עם ירדן 14+ה 78 85 88 104 139
140 157 160–162 165~168 171–173
177 180 184–186 200 204 209 214+ה
215 221 246 287~291 297 320~323 333
334 393 396 405–410 416 420 423 424
431 441 469 587 604 605 609 701 704
717 758 759 817 852; עם מצרים 78 79
140 175 202 317 318 323 327 347 396
431 440 441 511 517 758 910
שלמות הארץ 14 15 946 953 954
שמעון הצדיק 33
שרון (איזור) 159 323 334 402 918
"שרות חלוצי" ר׳ שח"ל

תוכנית אלפא 72ה
תוכנית בילטמור 664ה 666 955 956
תוכנית ברנדוט 30 280 724 821 966
תוכנית גארו 34 40–42 50 55 57 67 68 82
101 296
תוכנית מוריסון-גריידי 953
"תוכנית מרשל" 84 85 247 248+ה 260ה
827ה 873
תוכנית פיל 666
תוניסיה 65 390 509
תחנת שידור צבאית 762
תיירות בישראל 111 133 134 165 307 360
561 597
תימן 65 111 150ה 151 312–314 324 352+ה
360 361 383 384 430 433 434 464 565
581 592 595 727+ה 731 757 827 836
855 882 884
תל אביב 61 68 80ה 99 100 106ה 153 163
188 213 230+ה 237 292ה 296 308 368ה
369 398 435~438 453 474 500 555 573
579 580ה 588 639 643 650 657ה 670ה
681ה 693 726 744+ה 769ה 788 876 899
900 910–912 918 946 950 952+ה
תל יוסף 261
תלפיות 33
תנועה ציונית ר׳ הסתדרות ציונית
תנועה קיבוצית 655 975
תנועת המרי 379ה 668ה 673
תנועת הפועלים 37 114 231+ה 234–236 240
267 270 301 378 571 650 656 671 674
689 767 963ה 966
"תנועת השלום" 249 365ה 368ה 378 388
572ה 579 583
תעלת סואץ 139 159 198 202 247 248 308
316 317 434ה 517 525 644 956
תפוצות 112 118 352 359 449 478 530
580–583 590 596 678 889
תקציב המדינה 38 66 95–97 182 226–229
255 256 268 278 282 299 304 310 311
421 453 454 596 610 616 617 648 709
751 821

כתבי משה שרת

יצאו לאור בחייו:

משוט באסיה, יומן מסע במדינות אסיה המזרחית, 1956 ("דבר" 1958)
בשער האומות, נאומים מדיניים, 1946–1949 (עם עובד, 1958)
מחברת תרגומי שירה, בעיקר מן הקלסיקה הרוסית (עם עובד 1965)

יצאו לאור אחרי מותו לפני הקמת העמותה למורשת משה שרת:

אורות שכבו, משה שרת על 13 אישים שהלכו לעולמם (עם עובד 1969)
יומן מדיני (5 כרכים), מבחר תעודות ומסמכים של משה שרת מהשנים 1936–1941 (עם עובד/הספריה הציונית 1968–1979)
יומן אישי (8 כרכים), יומנו של שר החוץ וראש הממשלה, 1953–1957 (מעריב 1978)

יצאו לאור ע"י העמותה למורשת משה שרת בשנים 1998-2018:

נתראה ואולי לא, מכתבי משה שרת מן הצבא העותמאני, 1916–1918
ימי לונדון כרך א, מכתבי משה שרת משנות לימודיו בלונדון, 1920–1922
ימי לונדון כרך ב, מכתבי משה שרת משנות לימודיו בלונדון, 1922
ימי לונדון כרך ג, מכתבי משה שרת משנות לימודיו בלונדון, 1923–1925
מחברת תרגומי שירה, מהדורה מורחבת עם שירי המקור, 2003
פולמוס השילומים, משה שרת במערכות המשא ומתן על הסכם השילומים
פולמוס השילומים, מהדורה אנגלית מקוצרת (הוצאת "דה גרויטר", גרמניה)
שוחר שלום, היבטים ומבטים על משה שרת
מאבק מדיני, כרכים א–1 א–2, מסמכי משה שרת כראש המחלקה המדינית של הסוה"י, ינו'–מאי 1942, יוני–דצמבר 1942
מאסר עם נייר ועיפרון, מכתבי משה וצפורה שרת בעת מעצר לטרון, יוני–נוב' 1946
ירחים בעמק איילון, מכתבי משה שרת להנהלה הציונית ממעצר לטרון, יוני–נוב' 1946
דבר דבור, שר החוץ מ. שרת: דברים שבעל פה בזירות פנים וחוץ (3 כרכים): **דבר דבור 1948** (מאי–דצמ' 1948); **דבר דבור 1949**; **דבר דבור 1950**

נמצאים בהכנה במכון העמותה למורשת משה שרת:

דבר דבור 1951, שר החוץ מ. שרת: דברים שבעל פה בזירות פנים וחוץ, ינו'–דצמ' 1951
יומן אישי 1953–1957 – מהדורה אנגלית מקוצרת ומועשרת עם תוספות (3 כרכים, בהוצאת Indiana University Press, ארה"ב)

כתבים מתוכננים במכון העמותה למורשת משה שרת:

דבר דבור, 5 כרכים לשנים 1952–1956; **מאבק מדיני**, לשנים 1943–1948; **משה שרת והסכסוך הערבי-יהודי**; **מיסמכי שר החוץ וראש הממשלה משה שרת לשנים 1948–1956**; משה שרת ודוד בן־גוריון – משיתוף לקרע; **משה שרת על הציונות**, קובץ נאומים ומאמרים; **בית אבי**, משה שרת על בית הוריו וימי ילדותו; **ימי קושטא**, מכתבי משה שרת מלימודיו באיסטנבול, 1913–1914; **מבחר איגרות משה שרת**, 1916–1965; **משה שרת על משמר העברית**; **שוחר שלום**, מהדורה אנגלית.

Moshe Sharett

Speaking Out

The Collected Speeches of Israel's First Foreign Minister
1950

Edited by
Yaakov and Rina Sharett

Speaking Out, 1950, is the third of a planned series of volumes, consisting of political speeches made by Moshe Sharett, Israel's first Foreign Minister (1948-1956) and its second Prime Minister (1954-1955) during his nine years of service in the Israeli cabinet - a volume for each year.

The majority of the 102 documents in this volume was selected from the protocols of the Israeli government meetings, Knesset sessions and various discussions within the Labor Party. They vividly portray the political challenges met by the young state in the international arena during its third year of existence.

Nineteen fifty was relatively calm in contrast to the country's first two stormy years. However, while Foreign Minister Moshe Sharett succeeded earlier in overcoming the United Nations Organization's pressure to absorb hundreds of thousands Palestinian refugees, who had fled or been expelled from their homes during the 1948-1949 War, he was again and again confronted by this acute and unremitting problem in 1950, and did his best to ease it.

During the current year, the young Israeli state began to absorb huge waves of Jewish immigrants, mainly from Arab countries.The challange of meeting the costs involved, as well as the intensification of the Cold War due to the outbreak of the Korean War, could not but strengthen its ties with the western democtrtic, free camp both idelogically and finacially. Israel's Foreign Minister soon realized, that his policy of non-identification with both world camps could not go on.

Moshe Sharett Heritage Society
30 Ben Gurion Blvd., Tel Aviv 6458805, Israel
www.sharett.org.il | msharett@netvision.net.il

2018
ISBN 978-965-91117-6-3